

Ο
ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ .

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΕΙΚΟΣΙΠΕΝΤΑΕΤΗΡΙΣ

1861-1886

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΙΒ' ΤΟΜΟΥ

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

1888

ΕΣΑΡ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

Πίρην, Ὁδὸς Τσιπτολιάρ, ἀριθμ. 18.

ΠΡΑΚΤΟΡΕΣ ΔΙΑ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΝ

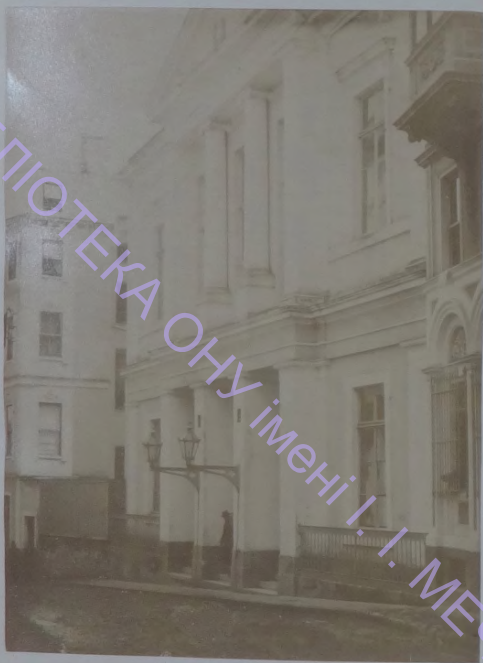
LORENTZ u. KELL., Librairie Internationale

Πίρην, Μεγάλῃ Ὁδῷ, ἀριθμ. 457.

ΤΥΠΟΣ Ι. ΠΑΔΔΑΜΑΡΗ

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

Ο ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΦΙΛΟΤΙΜΩΙ ΔΑΠΑΝΗ ΑΝΝΗΣ ΑΒΒΟΤΤ

ΕΙΚΟΣΙΠΕΝΤΑΕΤΗΡΙΣ

1861-1886

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

Ο

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΕΙΚΟΣΙΠΕΝΤΑΕΤΗΡΙΣ

1861-1886

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΙΒ' ΤΟΜΟΥ

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

1888

ΕΔΡΑ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

Περαν, 'Οδός Τραπεζοκλ., αριθμ. 18.

ΠΡΑΚΤΟΡΕΣ ΔΙΑ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΝ

LORENTZ u. KELL, Librairie internationale

Περαν, Μεγάλη 'Οδός, αριθμ. 457.

ΤΥΠΟΙΣ Ι. ΠΑΛΛΑΜΑΡΗ

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΕΙΚΟΣΙΠΕΝΤΑΕΤΗΡΙΣ

1861-1886

Α.

ΛΟΓΟΣ

ΗΡΟΚΛΕΟΥΣ ΒΑΣΙΛΔΟΥ, ΠΡΟΕΔΡΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΙΚΟΣΙΠΕΝΤΑΕΤΗΡΙΔΑ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

γενομένην τῇ 7/19 Σεπτεμβρίου 1886.

Εἴκοσι καὶ πέντε παρήλθον ἔτη, ἐξ οὗ ὁ Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος ἰδρύεται. Ἐκ δὲ τῶν ἐτῶν τούτων τινὰ μὲν ἦσαν εὐτυχῆ, τινὰ δὲ δυστυχῆ· ἀλλ' ὁ Σύλλογος διήλθε πάντα μετὰ θάρρους κατὰ τὸ ἐπιγεγραμμένον αὐτοῦ σύμβολον «θαρσεῖν χρὴ» πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ ἀεὶ ἀτεινῶν καὶ στερρῶ τῷ βήματι χωρῶν πρὸς τὰ πρόσω. Πόθεν δὲ ὁ Σύλλογος ἤρξτο τῆς δυνάμει αὐτοῦ καὶ τὸ θάρρος; ἤρξτο ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ ἔθνην ὡς ἀρχαῖαντον θεμελίαν, ὡς πηγὴν τῶν λογισμῶν αὐτοῦ καὶ ἐμπνεύσεως, ὡς γενεαγωγὸν ἀσφαλῆ τῶν πράξεων αὐτοῦ. Ὁ ἀγνώων τὰς ἀρχὰς ταύτας καὶ τὸ φρόνημα τοῦ Συλλόγου οὐδὲν τῶν ἔργων αὐτοῦ κατανοεῖ, οὔτε τὴν παρεῖαν αὐτοῦ, οὔτε τὴν ταχείαν προαγωγὴν αὐτοῦ καὶ εὐδοκίμην, οὔτε τὴν ὑπόληψιν καὶ εὐχὴν, ἣν ἐκτόσχοτο παρὰ τε τοῖς

ἡμετέροις καὶ τοῖς ἀλλογενέσι λογίοις. Διὸ ἐπιτρέψατέ μοι ἵνα κατὰ ταύτην τὴν ἐπίσημον ἡμέραν τῆς εἰκοσιπενταετηρίδος αὐτοῦ ἐνδύω τριψῶ ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν ἀρχῶν ταύτων μᾶλλον, ἢ ἐν τῇ λεπτομερεῖ ἀφηγήσει τῶν πεπραγμένων· διότι ταῦτά εἰς ἀγλαοὶ καρποὶ ἐκείνων, ὧν ἄνευ ἦσαν ἂν, ὡς τὸ σῶμα ἄνευ ψυχῆς. Ἐπειτα ἐκθέσεις τούτων ἐγένοντο ἤδη δύο καὶ ἐδημοσιεύθησαν ἡ μὲν ἐν τῷ 16' τόμῳ τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου ὑπὸ τοῦ κ. Ὁδ. Ἰαλίμου, ἡ δὲ ἐν τῷ τόμῳ τοῦ Συνεδρίου τῶν Συλλόγων ἐν Ἀθήναις (σελ. 101—156) ὑπ' ἐμοῦ, ἐξ ἧς ἀρμόμει ἐνταῦθα τὰ σπουδαιότερα.

Πρώτη ἀρχὴ τοῦ Συλλόγου· ὅτι ἦν ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐμμεν εἴκοσι καὶ πέντε ἔτη φιλολογικὸν ἴδρυμα, πᾶσαν ἀποκλείων ῥητὴν πολιτικὴν καὶ θεραπευτικὴν συζητήσιν διὰ τοῦ 31

ἄρθρου τοῦ κανονισμοῦ αὐτοῦ, καλλιερῶν δὲ μόνον, ὅση αὐτὴ δύναμις, τὰ γραμμὰτα καὶ τὰς ἐπιστήμας, καὶ πρὸς διδόντων αὐτὸν κατὰ τὰς ἡμετέρας χώρας ἀκακῶτος ἀγωνιζόμενος τοιοῦτος ἦν ὁ σκοπὸς τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ, καὶ τοιοῦτον πιστῶς καὶ ἀπαριγάλτως ἐτήρησεν αὐτὸν ὁρθῶς καὶ δικαίως λογιζόμενος, ὅτι τῶν ἰδρυμάτων ἐκείνα, ἃ τοῦ σκοποῦ αὐτῶν ἐπιανθάνοντα, εἰς ἄλλα ἐπιιδιόνται παρεκτρέπομενα, ταχίως παρακμάζουσι καὶ καταρρέουσιν ἐξαφανιζόμενα· τούτων οὐδεμία ἄλλη σφαιροποιὸς αἰτία ἦν ὅτι τοῦ σκοποῦ ἐξίστηναι, δι' ἃν ἰδρύνται· ἀλλ' ὁ Σύλλογος ἀπὸ αὐτῆς τῆς λύσεως αὐτὸν προῦρῳαζε. Διὰ τοῦτο καὶ τοὶ ἄλλοις γίνεταί σφρα καὶ κατατροπῶν γίνετο αὐτῇ αἰτία προαγωγῆς καὶ εὐδοκίας.

α' Ὁ Σύλλογος, ὡς ἔλεγον καὶ ἐν τῇ προοδρικῇ λόγῳ τοῦ 1864, ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτοῦ πρὸς οὐδὲν ἄλλο ἀπέβλεπε, φίλος ὢν τῶν ἔργων τῆς εἰρήνης, ἥ ὅσα τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν καλλιερῶν, διὰ πᾶσαν μὲν προσοχὴν ἀπέστρεψεν ἀπὸ τῶν πολιτικῶν, καλῶς ποιών, διότι ἐνθὲν μὲν οἱ πολῖται σάλοι ταράττουσιν ὡς δυσχεμεῖροι τρικυμῶν καὶ καταθροῦδοσι τὸν νοῦν, ἐνθὲν δὲ τὰ γὰρ καὶ καὶ πρὸ τῶν ποδῶν κείμενα ἰγνηλατοῦσα, καὶ τῆς πράξεως ἀπολύνουσα, διαίρει πολλὰ τῆς πολιτικῆς, ἃ ὁ Θεὸς ἐξουεῖ καὶ καταμειλίζει ἀνθρώπους ἡ μάχος Μήδεα, καὶ ὡς νόμος δεσποῦν.

ἔτι δικαίῳ τὸ βικίαιτον ὑπερέτα χειρ.

Ὅπως δ' ἐπεδὸθον πρὸς ἐκείνα, ἃ οὔτε σφραγίσαν, οὔτε ὅρια στενά, ἀλλ' αὐτὰ τὰ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἐν οἷς οὐδὲν ἴδιον, ἀλλὰ πάντα πᾶσι κοινά.

Καὶ τοσοῦτο δὲ μᾶλλον πρὸς ταῦτα ἐχώρησεν ἄμενος ὁ Σύλλογος, ὅση μᾶλλον οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι τοιαῦτα τὰ τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν ἀπέδιδαν ὅρια· διότι πάντα σφραγίσαν κατελόντες, πάντα τὰ ἔβη εἰς τὴν φιλοσοφικὴν αὐτῶν καὶ ἐπιστημονικὴν πανδαίσαν καὶ εὐωχίαν προσέκλυσαν, τὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἐπὶ τῶν ἰδεῶν σπριζομένην, τῶν τεχνῶν, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν γραμμάτων ἡλικίαν ἐνότητά ἐπιδιδύξαντες.

Ἐλλὰν τοιγυτὴς ἦν ὁ πρῶτος ἀναφανήσας,

ἄνθρωπος εἰμ, καὶ καθ' ἑστέον μοι μέλει.

ἔπερ ἱπποχῶς πάντο καὶ Ὁρωμῶς μετόρσιν ἡμῶν ἀνδρῶς,

Homoe sum, humani a me nihil alienum puto.

Ἐλλῆνες φιλόσοφοι πρῶτοι ἀνέκρουσαν, ὅτι τὸ ἀνθρωπίνον γένος μίαν ὁρεῖται ἀποτελεῖσαι πολιτεῖαν, αἶψα μὴ κατὰ πόλεις μηδὲ κατὰ κώμας οἰκῶμεν, ἰδίως ἕκαστοι διωρισμένοι δικαιοῖς, ἀλλὰ πάντας ἀνθρώπους ἀγόμεθα δημοῖς καὶ πολιταῖς, εἰς δὲ βίος ἡ καὶ κόσμος.

Ἦν δυνατόν, ἵνα σαφέστερον ἐκφρασθῇ ὁ κοσμοπολιτικὸς χαρακτὴρ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Δευτέρᾳ ἀρχῇ τοῦ Συλλόγου ἐστὶ κατὰ τὰ ἄνω εἰρημνία, ἥ ἐπιδοσις πρὸς ἐκείνα, ἃ οὔτε σφραγίσαν οὔτε ὅρια στενά, ἀλλ' αὐτὰ τὰ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Τοιαῦτα δὲ μάλιστα ἡ ἐπιστήμη, ἥ ὁ Σύλλογος ὁρῶντος ἐστὶ θεράπων· αὐτὴ ὄντως οὐκ ἔχει οὔτε σφραγίς οὔτε μεθόρια, διότι οὐκ ἔνι μόνῳ ἀντικεινῶν, ἀλλ' ἐστὶ πᾶσι τοῖς πεπολιτισμένοις λαοῖς κτήμα κοινόν, καὶ ἄγει εἰς στενὸν αὐτῶν συνδισμον καὶ συναδελφισμὸν κατὰ τοῦ σκότους καὶ τῆς ἀμαθείας· ὁ Σύλλογος ὑπὸ ταύτης τῆς γενικῆς καὶ φιλανθρώπου ἀρχῆς τῆς ἀληθοῦς ἐπιστήμης οὐκ ἐπαύσατο ἐμπνεύμενος.

Διὸ, καὶ συνδῶν τούτοις, τὰ μέλη αὐτοῦ οὐκ ἐν τοῖς ὁμογενέσι περιώρισε μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς λογίους τῶν ἐνταῦθα ἀλλογενῶν προσέκαλεσε συμμετασχέιν τῶν ἔργων αὐτοῦ, τοὺς μὲν ἐν τοῖς τακτικῶσι αὐτοῦ μελίσιν ἀποδεχόμενος, τοὺς δὲ μετὰ τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, ἰδὼν ὑπουργῶν, πρέσβειον, μέλη ἐλέγων ἐπιμελῶν, οὐ μὴν ἀλλ' ὁ Σύλλογος καὶ περαιτέρω ἐκτελέσας λογισάμενος ἵνα καὶ πρὸς τοὺς ἑλλήνας καὶ ἄλλους λογίους τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερῆς εἰς σχέσις ἴληθ, ὡς καὶ πρὸς ἐπιστημονικῶς Συλλόγους καὶ Ἀκαδημίας καὶ Πανεπιστήμια, ἐπισημῶν σφάδρα, ἵνα τούτοις μὲν, ἀνιχνεύων τὰ παρ' ἡμῶν ἐπὶ διασωζόμενα ἀρχαῖα μνημεῖα καὶ χειρόγραφα, καὶ εἰς μελέτας ἐπιδιδόμενος ἐκτελέσας καὶ ταύτας ἐν τῷ περιοδικῷ αὐτοῦ ἐπιγυμνῶν, καταστήσῃ φανερόν, ὅτι αἱ ἡμετέραι πόλεις οὐκ ἐπὶ ἐπιμενίδειον καθέδουσιν ὑπὸν, ἀλλ' ἡγεμονίαν καὶ πρὸς μύησιν ὀργῶναι, τὰς δὲ φιλοσοφίας καὶ ἀρχαιολογίας καὶ ἐπιστημονικῆς γνώσεως καὶ ἀνακαλύψεως τῆς Εὐρώπης, καὶ Ἀμερῆς εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν μετογενεῖται ἑστία, καὶ γνωστὰς τοῖς ἡμετέροις καθίσταται, τοῦτο μὲν πολλὰς σφῶν ἀνδρῶν πραγματείας ἐν τῷ περιοδικῷ αὐτοῦ καταχωρίζων, τοῦτο δὲ τοῖς εὐποροῦσι τῶν ὁμογενῶν ὑποδεικνύς τῶν συγγραμμάτων τῶν λογίων τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερῆς μεταφραστέον καὶ ἐκδοτέον τῇ φιλοτιμίᾳ αὐτῶν δαπάνη.

Ἐπὶ τοιαύτῳ σκοπῷ οὐ μόνον πρὸς τοὺς ἡμετέρους, ἀλλὰ καὶ πρὸς μεγαλοπρεπὲς τινα τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἀπεστάλη, παρακαλῶν χρηρησάσθαι αὐτῷ χρημάτων, ὥπως ἐνώνουνεν τῷ γενναίῳ χρηρηθῇ ἰδούση βιβλιοθήκην τῶν ἐνδόξων ποιητῶν καὶ περὶ τῶν ἁγίων τῆς Ἀγγλικῆς, Γαλλικῆς, Ἰσπανικῆς, Γερμανικῆς καὶ Ἰταλικῆς γλώσσας, εἰς καθάραν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν μεταπετρασμένον.

Τοιαύτων ἔργων ἐμπορούμενος ὁ Σύλλογος οὐκ ὀλίγους τῶν λογίων τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς ἐξελείψας αὐτῷ αὐτοῦ ἔπιγραμμα, καὶ ἀπίστευτον αὐτοῦ τὸ ἀνέλωμα ὡς τεκμήριον μικρὸν μεγάλης τιμῆς καὶ σεβασμοῦ. Οἱ δὲ ἐλαχίστοις ἄγεμενοι ἀποδέχονται τὸ διπλωμα πολλὴν ἐπεδείξαντο χάριν, καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει φιλολόγος ἱερταὶ Σύλλογος, ἰστία τῶν φώτων, ἐργαστήριον τῆς καλλιέργειας καὶ διάδοσιν τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν, καὶ προθύμως τὴν ἡθικὴν αὐτοῦ παρέχον τῷ Συλλόγῳ ἀρωγὴν, ἐνθαρρύνοντες καὶ ἐμπνέοντες αὐτόν, ὡς λαμπρῶς μαρτυροῦσιν αἱ ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Συλλόγου δεδημοσιευμένα ἐπιστολαὶ αὐτῶν, καὶ αἱ προσφοραὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν καὶ αἱ ἄλλαι ἐνδείξεις φιλίας καὶ εὐνοίας, ἃς οὐκ ἐπαύσαντο ἐπιδικαζέμενες αὐτῷ. Τοιαύτης εὐνοίας καὶ καλοκαταθίας τρανὴν δειγμὰ παρέχον καὶ οἱ ἐπιστημονικοὶ Σύλλογοι, πρὸς οὓς ἦλθεν ὁ Σύλλογος εἰς ἐπιστολμαίαις σχέσεις, ἀνταλλάσσον τὸ περιοδικὸν αὐτοῦ πρὸς τὰ ἐκείνων, καὶ αἱ Ἀκαδημαῖα καὶ τὰ Πανεπιστήμια. Χάριν δὲ τοιαύτων σχέσεων πρὸς τὸν ἐν Παρίσις ὑπὲρ ἐνισχύσεως τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐν Γαλλίᾳ Σύλλογον, ὁ ὑπουργὸς τῆς παιδείας V. Duruy πολυτιμώτατα ἐπέμψεν συγγράμματα τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Συλλόγου καταστραφέντα δυστυχῶς ὑπὸ τῆς πυρκαϊγῆς τοῦ 1870, ἐσώθη δὲ μόνον ἡ μαρτυρούσα τὴν γεννηκυδίαν ταύτην ἐπιστολὴ ἔχουσα ὧδε :

Monsieur le Président,

Désirant donner au Syllogue Hellénique un témoignage de ma sympathie, et lui exprimer mes remerciements pour l'intérêt qu'il a pris des souscriptions à l'Association française pour l'encouragement des lettres grecques, j'ai attribué, par un arrêt de ce jour, à la bibliothèque de cette Société un certain nombre d'ou-

vrages provenant des dépôts de mon département, dont je vous adresse ci-jointe la liste, etc., etc.

Le ministre de l'Instruction publique
(Signé) DURY.

Ἀκαδημαῖα δὲ καὶ Πανεπιστήμια καὶ ἀρχαιολογικὰ Ἐταιρίαι καὶ ἄλλα ἐπιστημονικὰ ἱδρύματα πέμπουσι τῷ Συλλόγῳ ὅσα κατ' ἔτος δημοσιεύουσιν, οἷον ἡ Σμιοθόμιος Ἀκαδημία, τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐσωτερικῶν καὶ τὸ τῶν στρατιωτικῶν τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, τὸ Πανεπιστήμιον Johns Hopkins ἐν Βαλτιμόρῃ, τὸ Canadian Institut ἐν Καναδᾷ, τὸ Βρετανικὸν Μουσεῖον τοῦ Λονδίνου, ὁ πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν Σύλλογος ἐν Λονδίῳ, ὁ ἐν Παρίσις πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐν Γαλλίᾳ Σύλλογος, τὸ ἐν Στοκχόλμῃ τῆς Σουηδίας Πανεπιστήμιον, ἡ Ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει, τὸ ὑπουργεῖον τῆς παιδείας ἐν Πετρούπολει, τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ἀλλεῖς Βιττεμβέργης, τὸ Ἀπογραφικὸν ἱδρυμα (Bureau de statistique) ἐν Στουτγάρδῃ, τὸ ἐν Σαασχόρφῳ Πανεπιστήμιον, ἡ Βασιλικὴ Βασιλικὴ Ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν ἐν Μονάχῃ, τὸ Πανεπιστήμιον Ὀδессῶν, τὸ ἀρχαιολογικὸν Ἰνστιτούτον τῆς Ρώμης, ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐταιρεία τῶν Ἀθηνῶν, ἡ ἐν Ἀθήναις γερμανικὴ ἀρχαιολογικὴ Σχολή, κτλ. κτλ. Ἢ δὲ διεύθυνσις τοῦ ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου τοῦ Βερολίνου ἐπέμψεν αἰς τὸν Συλλόγον τὰ ἑξῆς συγγράμματα :

1) Annali dell' Instituto di corrispondenza archeologica, τῶν ἐτῶν 1829—1853, 1857—1870. (Ἐκλαπέντων τῶν ἐτῶν 1854, 1855 καὶ 1856). Roma, 1829—1870. Τόμ. 48, εἰς 8ov.

2) Bollettino degli annali dell' Instituto di corrispondenza archeologica, τῶν ἐτῶν 1829—1853, 1856—81. (Ἐκλαπέντων τῶν ἐτῶν 1854—55). Roma, 1829—1881. Τόμ. 25, εἰς 8ov.

3) Repertorio Universale delle opere dell' Instituto archeologico dell' anno 1831—1843, 1844—1853, 1857—1863 e 1864—1873. Roma, 1848—1875. Τόμ. 4, εἰς 8ov.

4) Monumenti inediti pubblicati dell' Instituto di corrispondenza archeologica, sotto la direzione dei signori Od. Gerhard e Teod. Panofka. Roma, e Parigi, 1829—1833, 1874—1878. Τόμ. 10, εἰς 8ov.

Τὸ δὲ Πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου τὸ Corpus Inscriptionum Graecarum καὶ τὸ Corpus Inscriptionum Latinarum.

Ἐκ τούτων βεβαίως κατανοεῖται, σέβαστή και φιλόδοξος ὁμολογίη, ὅτι ὁ Συλλογὸς μιλῶν τὴν Εὐκαιοσιπενταετηρίδα αὐτοῦ πανηγυρῶσιν οὐκ ἤδυνάτο μὴ προσκλίσειν εἰς τὴν ἑορτὴν τὰ ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀμερικῇ ἐπίτιμα αὐτοῦ μέλη, τὰ Πανεπιστήμια, τὰς Ἀκαδημίας καὶ τοὺς ἄλλους ἐπιστημονικοὺς Συλλόγους, μετ' ὧν συνδεδεμένοι ἐστὶ διότι καὶ πολλοὶ αὐτῶν ἐξέπραζον τὴν ἐπιθυμίαν ἐπισκέψασθαι τὰς ἡμετέρας χώρας καὶ ἰδεῖν ἐν τῷ συνέγγει τὰ τοῦ Συλλόγου. Ἀνῆγγελοι λοιπὸν αὐτοῖς τὴν ἑορτὴν δι' ἐπιστολὰς πέμψας καὶ τὸ πρόγραμμα τοῦ ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου, καὶ προσεκάλεσαν αὐτοὺς εἰς τὴν ἑορτήν· οὗτοι δὲ μετὰ πολλῆς χαρᾶς ἐπὶ τῆς ἐκείνου καὶ ἐξέφρασαν τὴν χαρὰν αὐτῶν καὶ συμπάθειαν, ὅτι ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Φιλολογικὸς Συλλογὸς τὸ εὐκοσμίη καὶ ἡμετέροις διανούσας ἔτος, παρασκευάζεται τὴν ἐκείνου πενταετηρίδα αὐτοῦ πανηγυρῶσιν· καὶ οἱ μὲν ὅμως ἀνῆγγελλον, ὅτι προσελευσονται ἢ πέριξ αὐτῶν ἀντιπροσώπους, οἱ δὲ μὴ δυναμένοι ἔλθειν, ἢ τὴν πέμψουσι πραγματείας πρὸς ἀνάγνωσιν, οἱ δὲ φιλοφρονεσάμενοι ἐπέμψαν ἐπιστολὰς εὐμενῶν ἐπιστημάτων καὶ θερμῶν εὐχῶν μεστὰς ὑπὲρ τῆς ἑορτῆς καὶ τῆς προόδου τοῦ Συλλόγου, οἱ δὲ ἀντιφύοντες νεωτάτοιον αὐτῶν συγγραμμάτων ἢ ἑλληνικῶν ἐκδόσεων, ἔχον ἐντετυπωμένην ἀφιέρωσιν τῷ Συλλόγῳ.

Καὶ πραγματείας μὲν ἐπέμψαν οἱ ἐξῆς, ἐξ ὧν οἱ πλείστοι μέλη ἐπίτιμα τοῦ Συλλόγου· ὁ πρεσβυτέρης τῆς Ἑλλάδος Ἀλέξανδρος Παγκαλῆς· τὸ ἐν Ἀθήραις Ἐλευθέριος, ὁ Gidel, διευθυντὴς τοῦ ἐν Παρίσις Λυκείου τοῦ Μεγάλου Λουδοβίκου· A-propos de la Publication de Mr. S. Lampros, Harkavy, διευθυντὴς τμήματος τῆς αυτοκρατορικῆς βιβλιοθήκης τῆς Πετρούπολεως· Nachrichten der Araber über Thule (Θούλη) der Griechen, Franz Susseimihl, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Greisswald· De Platonis Phaedro et Isokratidis contra Sophistas oratione, Dr. Schwabe, καθηγητὴς τοῦ ἐν Τυβίγγῃ Πανεπιστημίου· Περὶ τινος ἀρχαίου χαλκίνου ἀγαλματίου τῆς ἀρχαιολογικῆς Συλλογῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Τυβίγγης, γνωστὸν δὲ ὑπὸ τὸ ὄνομα des Tübingen Wagenlenker's, Dr. Th. Loewenfeld· Περὶ τῶν γράσεων τῶν ἀρραίων πρὸς τὴν ἐπιστήμην, (ἢ πραγματεία αὕτη ἐκτενστάτη ἐστὶ). Rud. Dareste, μέλος τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Γαλλίας· L'Asie Mineure dans

l'Empire Romain. Ch.-Emille Ruelle, βιβλιοθηκῶς ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ Ste-Généviève· *Philos. ἀνάκτορος*, Theodor Korsch, καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Μόσχας· Περὶ τῶν ἀνατολικῶν ἀντωνυμιῶν ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ, S. Reinach, ὁ γνωστὸς συγγραφεὺς τῆς ἐπιγραφικῆς καὶ τοῦ διτμοῦ ἐγγυριδίου τῆς ἀρχαίας κλασσικῆς φιλολογίας· La description de Constantinople par Bondelmonte, Telly, καθηγητὴς τοῦ ἐν Πίστῃ Πανεπιστημίου, ἑλληνοιστὶ· Περὶ τῆς συγγραφῆς τῶν Ἑλλήνων καὶ Οὐγγρῶν, ὁ ἐν Δαρδανελίοις πρόεδρος τῆς Ἀρχιῆς G. Calvert ἀρχιεπίσκοπος· Περὶ γαλαθῶν, K. Ἐρβιτσάνος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἰατίῳ Πανεπιστημίου, περὶ 300 χειρογράφων ἑλληνικῶν σωζομένων ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν Μονῶν ἐν Τεροννίχ καὶ ἐν ἄλλαις ἰδιωτικαῖς, καὶ διαλαμβανόντων περὶ τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τῆς Βασιλίας καὶ Μολδαβίας κατὰ τοὺς δύο παρελθόντας αἰῶνας, X. Παπαμαρκίου· Τὰ παρὰ Πολυβίου παιδαγωγικά, Ἐμμανουὴλ Ξακωνίδης, ἐν τῶν ἀρχαίων μελῶν τοῦ Συλλόγου· Ἐπίτομη περὶ τῆς πόλεως Ταγαρόα καὶ δώδεκα ἀνεκδότους ἐπιστολὰς Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη, Βλ. Σκορδύλης, ἐπὶ διαφόρων θεμάτων τοῦ ποικίλου μαθήματος· Ἄντ. Πουλάκης· Στατιστικὴ τῆς Ἐπισκοπῆς Κρήτης καὶ Ἀνδρ., A. Leval· Ἀρραβίταις τῆς ἡσού Περικλίου· A. Παγγένης· Περὶ δημοτικῆς παιδείας, Νικητῆς· Ὀλίγας λέξεις περὶ Νίστου ποταμοῦ καὶ τῶν ἐκβολῶν αὐτοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰεροδότου, I. Σβορώνος ἐκ Βερολίνου· α'. Περὶ τῶν ἀνεκδότων νομισμάτων, β'. Ἐρμηνεία Ἑπρωτικῶν ἀσκησάγου, M. Δημητριάδης· Βυζαντινὰ Ὀλυμπιάδος καὶ ἄλλοι ἄλλας.

Τοσαῦτα μὲν αἱ περὶ τῶν πραγματείας συμπερὶληφθεὶς μετὰ τῶν ἄλλων τῶν ἐνταῦθα μελῶν τοῦ Συλλόγου· τῶν ἐκδοθεσμένων τευχῶν τῆς εὐκοσμιπενταετηρίδος· ἄλλαι δὲ, πολλὰ πλείους ἀνεστάλησαν, γνωστὴς γενομένης τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ Συνεδρίου.

Ἐκ δὲ τῶν συγγραμμάτων γραμμάτων ἄπερ Ἀκαδημίας καὶ Πανεπιστημίων καὶ Ἑταιρικῆς Φιλολογικῆς καὶ Ἐπιστημονικῆς καὶ περιφανεῖς λόγοι ἐπέμψαν τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ εὐκοσμιπενταετηρίδι αὐτοῦ, ἐπιτρέψατέ μοι ὀλίγα τινα μόνον ἀναφύοντα, ὅπως ἐκ τούτων κρίνητε, τί φρονέουσι καὶ τί εὐχονται ὑπὲρ τοῦ

Συλλόγου οἱ ἐν Εὐρώπῃ καὶ οἱ ἐν Ἀμερικῇ
λόγοι.

(Ἐπονται αἱ ἑξῆς πρώται ἐπιστολαί, αἵτινες δημοσιεύονται
μετὰ τὸν λόγον.)

Ἦν δὲ τῶν ἀναθέντων τῷ Συλλόγῳ ὁ μὲν
Christ. διόσημος καθηγητὴς τοῦ ἐν Μονάχῳ
Πανεπιστημίου ἀνέθηκεν αὐτῷ τὰ τοῦ Ἀρι-
στοτέλους Μεταφυσικά.

ΤΩΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΙ ΣΥΛΛΟΓΩΙ

ΤΩΙ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΔΙΑ ΕΙΚΟΣΙΠΕΝΤΑΕΤΗΡΙΔΟΣ

ΠΕΡΙ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΚΑΛΑΙΣΤΗΝ ΠΟΗΣΑΜΕΝΟΙ ΣΠΟΥΔΗΝ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΤΟΥ ΣΤΑΓΙΡΙΤΟΥ

ΤΑ ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΑ ΔΙΩΡΘΩΜΕΝΑ

ΑΝΕΘΗΚΕΝ

ΧΡΙΣΤΟΣ Ο ΕΚΔΟΤΗΣ.

Ὁ δὲ N. Wecklein, γυναικασίρχος ἐν
Μονάχῳ, σφύριξ ἐκδότης τῶν Ἑλλήνων τρα-
γικῶν, τὴν νίκην ἐκδούναι τῆς Ἡλεκτρικῆς τοῦ
Σοφοκλέους.

SOCIETATI

PHILOLOGORUM GRAECORUM

CONSTANTINOPOLITANAE

QUINQUE LUSTRA

CUM SUMMA LAUDE ET MAXIMA

LITERARUM GRAECAE UTILITATE

FELICITER PERACTA GRATULANS

D. D.

N. WECKLEIN

SOCIUS HONORIS CAUSA ADSCITUS.

Ὁ δὲ συγγραφεὺς τῆς Ἱστορίας τῆς Λυρι-
κῆς ποιήσεως Flach τὸ κομψὸν αὐτοῦ συγγραμ-
μάτιον Sappho, griechische Novelle.

Οἱ καθηγηταὶ Eduard Woelfflin καὶ
Joannes Melber τὴν ἐκδοσὶν αὐτῶν τῶν
Στρατηγημάτων τοῦ Πελοπιδίου.

(Ἑλλ. Φύλελ. Σύλλογος, Εἰκοσιπενταετηρίδ.)

SYLLOGO GRAECO PHILOLOGICO

CONSTANTINOPOLITANO

QUINQUE LUSTRA

STUDIIS HUMANITATIS

PER ORIENTEM PROMOVENDIS FELICITER

IMPENSA

CONGRATULANTES

D. D. D.

E. WOELFFLIN ET J. MELBER.

Ἦν δὲ ἐν Παρισίῳι Σχολή τῶν ζωσῶν Ἀνα-
τολικῶν γλωσσῶν ἐντεταλτο τῷ κ. Αἰμῖλιῳ
Legrand χάριν τῆς Εἰκοσιπενταετηριδῆς τοῦ
Συλλόγου ἐκδούναι τὸ περὶ Ἀλφ. Πασσῆ τοῦ
ἐκ Τεπελένης ποιήμα.

L'ECOLE

DES LANGUES ORIENTALES VIVANTES

DE PARIS

A L'OCCASION

DU VINGT-CINQUIÈME ANNIVERSAIRE

DU SYLLOGUE LITTÉRAIRE GREC

A INVITÉ UN DE SES MEMBRES

MONSIEUR ÉMILE LEGRAND

CHARGÉ DU COURS DE GREC MODERNE

A PUBLIER CE POÈME.

Καὶ τελευταῖον ὁ ἡμέτερος Μαργαρίτης Δή-
μιτσης ἀρίστην ἀνέθηκε πραγματείαν *Diographi-
on* Ὁλυμπιάδος τῆς Ἑπειρώτιδος μετ' ἀκρι-
βώσεως καὶ προσφωνήσεως.

Ἡ ἀφιέρωσις ἔχει ὥδε :

ΑΦΙΕΡΩΣΙΣ

ΤΩΙ

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΩΙ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΙ ΣΥΛΛΟΓΩΙ

ΕΠΙ ΤΗΙ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ 16 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΤΟΥ 1886

ΤΕΛΟΥΜΕΝΗ ΕΟΡΤΗ
ΤΗΣ Α' ΕΙΚΟΣΜΗΝΤΑΕΤΗΡΙΔΟΣ
ΤΟ ΜΙΚΡΟΝ ΤΟΥΤΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΝ ΕΡΓΟΝ
ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ ΑΙΩΝΙΟΝ
ΑΝΑΤΙΘΕΙΝ
Ο ΦΙΛΟΜΟΝΗΣ ΜΑΚΕΔΩΝ.

Τοιαῦτα αἱ ἐνδείξεις εὐνοίας καὶ συμπαιθείας τῶν ἀλλογενῶν Ἑλληνιστῶν καὶ τῶν ἡμετέρων πρὸς τὸν Σύλλογον. Καίτοι δι' ἐννομήσεως τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ συνεδρίου ὁ Σύλλογος ἔσπευε διὰ τῆς ἐνταῦθα διευθύνσεως τοῦ προεδρίου Παναγ., ὡς καὶ διὰ τῶν ἐφημερίων ἔργων καὶ τῶν ἀπαγορεύσεων, ἤλθον ἀλλήλους οὐ μόνον ὡς συμβιβάζοντες τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς πλείστοι ἀνεγκρίσθησαν. Ἐκ τῶν ἐλθόντων ἦσαν ὁ Dr. Gustav Meyer, καθηγητὴς τοῦ ἐν Γρατς Πανεπιστημίου, ἀπεσταλμένος τοῦ ἐπὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ὑπουργείου ἐν Αὐστρίᾳ, Ἰωάννης Φούχαρς, καθηγητὴς ἐν τῇ Σχολῇ τῶν ἀνωτέρων σπουδῶν ἐν Σορόρν, ἀπεσταλμένος αὐτοῦ τοῦ ἐπὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ὑπουργείου ἐν Γαλλίᾳ, Τρόισκε, καθηγητὴς ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Ἀκαδημίᾳ τῆς Πετρούπολεως, Α. Κουτσούβινσκη, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ὁδессῳ Πανεπιστημίου καὶ ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ, ὁ ἀρχιμανδρίτης Γεννάδιος, προϊστάμενος τῆς ἐν Ἀθήναις Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, Κοντακῶρ, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ὁδессῳ Πανεπιστημίου, ὁ διάκονος γεωγράφος Kiepert, καθηγητὴς τοῦ ἐν Βερολίῳ Πανεπιστημίου, Kontze, διευθυντὴς τοῦ ἐν Βερολίῳ ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, Α. Michaelis, καθηγητὴς τοῦ ἐν Στρασβούργῳ Πανεπιστημίου, Dr. von Duhn, καθηγητὴς τοῦ ἐν Εἰδελβέργῃ Πανεπιστημίου, Θ. Ουσιπίνσκη, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ὁδессῳ Πανεπιστημίου, Α. Κιριτσινκῶφ, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ὁδессῳ Πανεπιστημίου, de Regel, καθηγητὴς τοῦ ἐν Πετρούπολει Πανεπιστημίου, Harkavy, διευθυντὴς τμήματος τῆς ἐν Πετρούπολει αὐτοκαταρκτικῆς βιβλιοθήκης, Gaspar René Gregory, καθηγητὴς καὶ ἀντιπρόσωπος τοῦ ἐν Βαλτιμῆρῃ Πανεπιστημίου, Johns Hopkins, Α. Παπάγης, ἀντιπρόσωπος τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διαδοὺς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων Συλλόγου, Μ. Λέμπρος, γενικὸς γραμματεὺς τοῦ ἐν Ἀθήναις Φιλόλογου Συλλόγου Παρισίου καὶ ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ, Kuhne, καθηγητὴς τοῦ ἐν Κο-

πεγχάγγῃ Πανεπιστημίου, Κ. Ξανθόπουλος, γυμνασιάρχης τοῦ ἐν Τραπεζοῦντι Ἑλληνικοῦ γυμνασίου, Π. Καρολίδης, πρῶτος καθηγητὴς τῆς ἐν Σμύρῃ Ἐπαγγελματικῆς Σχολῆς, Ν. Σιδερίδης, μηχανικός ἐν Ἀθήναις, Ι. Βαλαβάνης, καθηγητὴς. Καὶ οἱ τελευταῖοι ἐλθόντες δύο διάκονοι ἱατροὶ τῶν Παρισίων ὁ Dr. Constantin Paul καὶ ὁ Dr. L. Labbé.

Ἐπειδὴ δὲ οἱ κυριοὶ Michaelis, Kontze, Kiepert, von Duhn ἐξήρασαν τὴν ἐπιθυμίαν προσελθεῖν εἰς τινὰ ἀρχαιολογικὴν συνεδρίαν, τὸ προεδρίον ἀνέγγειλε αὐτοῖς, ὡς καὶ διὰ τῶν ἐφημερίδων, τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν τῆς συνεδριάσεως τοῦ Συλλόγου. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτοι μὴ λαθόντες ἐν καιρῷ γνώσαντες τῆς συνεδριάσεως οὐ προσήλθον, καίπερ πολλοὶ ἄλλοι συνελθόντων, οὕτως εἰδέναι, ἵνα ἡ συνεδρίασις γένηται ἐν ἑλλή τῇμέρᾳ, ἀπελθόντων δὲ τῶν μὲν κυρίων Kontze, Michaelis, von Duhn εἰς Ἡέραρην, τῶν δὲ κα. Τρόισκε, Κουτσούβινσκη καὶ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Γεννάδιου εἰς Ἀθῶν, τῶν δὲ κα. Κοντακῶφ καὶ Harkavy εἰς Ὁδессόν. παρήσαν ἐν αὐτῇ οἱ κα. Kiepert, Meyer, Ι. Φούχαρς, Ουσιπίνσκη, Κιριτσινκῶφ, de Regel, Gregory, Μ. Λέμπρος, Κ. Ξανθόπουλος, Π. Καρολίδης, Ι. Βαλαβάνης. Καὶ ὁ μὲν πρόεδρος ἐχαίρει τοὺς ἐνέκοιμους μετ' ἀγαλλίας καὶ προσφωνήσας αὐτοὺς τὰ δέοντα, εἶπον πρὸς τοὺς ἄλλους, ὅτι ὁ Σύλλογος τὴν συνεδρίαν ταύτην ἀνίσταται μίαν τῶν εὐτυχιστάτων τοῦ ἐπιστημονικοῦ αὐτοῦ βίου διὰ τὴν παρουσίαν τοσούτων ξένων ἄνθρωπων· ὁ δὲ κα. Kiepert πρῶτον μὲν ἑλληνιστὶ ἐνέαρίσθη καὶ συνεχάρη τῷ Συλλόγῳ, εἰς δὲ γαλλιστὶ ὤμιλησε λίαν εὐκαιρῶς περὶ τῶν πηγῶν, αἱς ἐχρήσατο πρὸς κατάρτισιν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ χάρτου τῆς Ἐλλάδος Ἀσίας. Τὸ τοῦ ἀλλοῦ ἀκατοκρόνιον μετὰ προσοχῆς ἤκουσαν καὶ τοῦ γερμοῦ ἀλλὰ ζωηρῶς γεωγράφου, καὶ ἑστῶτος ἐχειροκράτησεν αὐτόν. Τὸ δὲ ἐσπέραις ὁ πρόεδρος καὶ εἰς λιτὴν προσηκόσθη δειπνῶν τοὺς ἐνέκοιμους καὶ ἔλεγον τε φίλον τε· ἡ εὐθυμία ἦν μεγάλη καὶ ὡς συμβαίνει ἐν τοιούτοις δειπνίοις, αἱ πρῶταις πολλὰ καὶ ζωηρὰ, οὐχ ὅμως καὶ τῶν ὁρίων ἐξερχόμενα.

Ἐκ τῆς παρουσίας τοσούτων ξένων καταφαίνεται, ὅτι τὸ ἐπιστημονικὸν συνέδριον ἐβλήθη ὑπερευδοκίμῃσαι, εἰ ἐγένετο· ἀλλὰ διὰ τί οὐκ ἐγένετο; πόθεν προέβλεπεν ἡ ἀπαγορεύσις αὐτοῦ ὑπὸ τῆς σεβαστῆς αὐτοκαταρκτικῆς Κυβερνήσεως; Ἐκ παλαινοῦς. Ὁ Σύλλογος

εἰκοσι καὶ πέντε ἔτη διατέλεσε πανηγυρίζων τὴν ἑπέτειαν τῆς ἑορτῆς αὐτοῦ ἰορτὴν καὶ πάντοτε κατ' ἑτος τρανὰ εἶχε δειγμάτων τῆς ὑψηλῆς εὐνοίας καὶ εὐμνίας τῆς σεβαστῆς Κυβερνήσεως. Κατ' ἑτος ἀνῆγγελλε τῇ Ὑψ. Ὑφ. τὴν τελευταίαν τῆς ἑπετείου ἰορτῆς δι' ἱεροσολὰς πρὸς τὸν Α. Ὑψηλότητα τὸν Μιχαὴλ Β' ὅταν καὶ πρὸς τὸν Α. Ἐξοχότητα τὸν ὑπουργὸν τῆς Παιδείας καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς ὑπουργοὺς. Πολλὰς διὰ καὶ αὐτοπροσώπως τὸ παραδίδειν παρεκάλει τὸν ὑπουργὸν τῆς δημοσίας ἐκκαθάρσεως, ἵνα εὐδοκῇ προσελθεῖν εἰς τὴν ἐπετείαν τοῦ Σουλτοῦ ἰορτὴν. Ἐν ταύταις καὶ ἐκταῖς πανηγύρεσι πολλὰς καὶ ἕως πέντε καὶ ἄνδρες σοφοί, μέλη δὲ τοῦ Σουλτοῦ ἑτάμα. οὗτοι ἐν ταῖς ἑβδομαδιαίαις τοῦ Σουλτοῦ συνελεύσεσι τακτικαῖς τε καὶ ἐκτάκτοις μετέλθον ὅτιν ὅτε τῶν ἱερασιῶν αὐτοῦ, καὶ σπουδαίως ἀνέγνωσκον πραγματείας ἢ ἐπιστημονικὰς ποικίλους διαλέξεις πολὺ τὸ εὐπρόσπελον καὶ ὡς ὅσον ἔχουσας. Ταυτάς ἐποιήσατο δύο καὶ ὁ τερμινωμος Λεσιφ. Ὁ δὲ Σύλλογος ἀπαξ καὶ ὅπως ἐκτακτὸν ἐποιήσατο συνεδρίασιν πρὸς τιμὴν τῆς Α. Μεγαλειότητος τοῦ αυτοκράτορος τῆς Βουλγαρίας Δάν Πέτρου, μέλους ὄντος ἐπιτίμου τοῦ Σουλτοῦ. Ὡς ἀλλοχρὸς ταυτάς συνεδριάσεις οὐκ ἔστιν αἰτίας τῆς Κυβερνήσεως γίνονται· ἀλλ' ἐν Κωνσταντινουπόλει οὕτως ὁ Σύλλογος ἐκρήξατο ἔδεικνεν φροντίζων αἰεὶ ἀποκλίνειν ἀπὸ τῶν συνεδριάσεων, πᾶσαν πολιτικὴν ἢ θρησκευτικὴν συζήτησιν, οὕτως ἢ σεβαστὰ Κυβερνήσεως τοιούτων τε ἀπῆλθε καλῶς εἰδυία, ὅτι ὁ Σύλλογος ἀσχολεῖται περὶ τὴν καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν, καὶ πολὺ ἐλευθερώτερον καὶ μεγαλοπρεπέστερον προσφερομένη ἢ ἀλλοχρὸς, ὅπερ αὐτὴν μεγάλως τιμᾷ.

Ἐπὶ τούτοις πεποιθὸς ὁ Σύλλογος ἀπερχομένη ἐπὶ τῇ ἐκκοσμητικῇ αὐτοῦ καὶ ἐπιστημονικῇ συνεδρίᾳ συγκαλέσει, διότι πάντοτε οὐ εἰρηκται, ὥστε τὰ ἐν Ἑυρώπῃ καὶ Ἀμερικῇ ἐπιτίμα αὐτοῦ μέλη προσκαλεῖται εἰς τὴν ἰορτὴν. Ἀλλ' οὕτω τὸ συνέδριον, εἴποι τις ἂν, ἔμελλε γενέσθαι διθυβίς. Ἐγὼ δὲ λέγω οὐ μόνον διθυβίς ἀλλὰ καὶ κοσμοπολιτικὴν· διότι, ὡς ἂν ἀποδίδεται, τοιοῦτον ἔστιν χαρακτηρὸν ὁ Σύλλογος περὶ τὴν καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν ἀσχολούμενος, ἐν τοῖς μέλεσιν αὐτοῦ συγκαταλέγον καὶ πολλοὺς ἔξουσας ἐκ πάντων τῶν πεφωτισμένων ἰθαῶν, ὡς ποιοῦσι καὶ πᾶσαι αἱ Ἀκαδημίαι τοῦ

πεπολιτισμένου κόσμου· τὸ ἐπιστημονικὸν ὅμως συνέδριον τοῦ Σουλτοῦ ἔμελλεν εἶναι εἰρηκτικώτατον, διότι πᾶσα πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ συζήτησις ἐν αὐστηρῶς ἀνηγαρμένη.

Ὁ Σύλλογος τοιοῦτον ἔμελλεν εἶναι εἰρηκτικώτατον, διότι πᾶσα πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ συζήτησις ἐν αὐστηρῶς ἀνηγαρμένη.

Ὑψηλότητα.

Λαμβάνομεν τὴν τιμὴν ἀγγελῆσαι τῇ Ὑψ. Ὑψηλότητι, ὅτι ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος πανηγυρίζει τὴν ἐκκοσμητικῇ αὐτοῦ τῆς ἑορτῆς αὐτοῦ δι' ἐπιστημονικῶν συνεδρίων ἀρξομένου τῇ 16/28 Αὐγούστου καὶ λήγοντος τῇ 26 Αὐγούστου (7 Σεπτεμβρίου) 1886.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Σύλλογος ὑψηλὴν τιμὴν αὐτοῦ ἐλογίσατο, ὅτι ἡ Ὑψ. Ὑψηλότης ἀπέδεδεκε τὴν ἐκλογὴν αὐτῆς ὡς ἐπιτίμου μέλους αὐτοῦ, παύσιν, ὅτι εὐμένως ἀποδέχεται καὶ τὴν πρόσκλησιν, ἵνα τιμήσῃ τὸ συνέδριον διὰ τῆς παρουσίας αὐτῆς καὶ ἐμφυγῶσιν τὰς ἐπιστημονικὰς αὐτοῦ ἐργασίας.

Εἰς τὸ συνέδριον προσκεκληθήσαν πολλοὶ τῶν σοφῶν τῆς Γερμανίας, Ἀγγλίας, Αὐστρίας, Γαλλίας, Ρωσίας, Ἀμερικῆς κτλ. Ἐξ αὐτῶν οἱ μὲν ἀπεκρίθησαν, ὅτι προστελεῖσονται εἰς αὐτό, οἱ δὲ, ὅτι ἀδυνατοῦν νὰ ἔλθωσιν ἀποστελλοῦσι πραγματείας πρὸς ἀνάγνωσιν ἐν αὐτῇ.

Γινώσκοντες τὴν φιλομουσίαν καὶ προθυμίαν μεθ' ἧς ἡ Ὑψ. Ὑψηλότης μεριμνᾷ ὑπὲρ τῆς προόδου τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν, τούτων ἔχουσα καὶ ὑπογαμῶν τὰς φιλομουσίας καὶ φιλοπροόδους διαθέσεις καὶ ἐπιθυμίας τῆς Α. Α. Μεγαλειότητος τοῦ Σουλτοῦ ἐβελήντος καὶ ἐπιθυμούντος, ὅπως οἱ ὑπὸ τὸ κράτει αὐτοῦ στήπτον λαοὶ προάχωνται εἰς τὰ τα γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας, πεποιθμένα, ὅτι ἡ Ὑψ. Ὑψηλότης εὐμένως ἀποδέχεται τὴν παρακλήσιν ταύτην καὶ τὴν εὐχὴν, ἵνα ὑπὸ τὴν ὑψηλὴν αὐτῆς προστασίαν λάβῃ τὸ τοῦ Σουλτοῦ ἐπιστημονικὸν συνέδριον.

Ἐμπόντες δ' Ὑμὶν ἀντίτυπον τοῦ προγράμματος τοῦ συνεδρίου ἐξαπομύμειν τὴν ἔδειαν, ὅπως ἐπιτρέψῃτε τῇ πρὸς διοργάνωσιν τοῦ συνεδρίου ἐπιτροπῇ νὰ λάβῃ τὴν τιμὴν καὶ προσωπικῶς νὰ ἐκφράσῃ τὰ σεβαστά του Σουλτοῦ πρὸς τὴν Ὑψ. Ὑψηλότητα, καὶ

παρακαλῆσαι νὰ τιμῇσθῃ τὸ συνέδριον διὰ τῆς παρουσίας Ὑμῶν.

Ἐκφράζοντες δὲ Ὑμῖν τὰς εὐχαριστίας τοῦ Συλλόγου, τῆς πρὸς διοργανώσεω τοῦ συνεδρίου ἐπιτροπῆς καὶ ἡμῶν αὐτῶν, διατελούμεν

τῆς Ὑμετέρας Ὑψηλότητος
ταπεινὴν θερμότητα

Ὁ πρόεδρος

(Τοῦ) **ΠΡ. ΒΑΣΙΛΑΔΗΣ**

Ὁ γραμματεὺς
καὶ α. α. ἀποδημοῦντος -

Ὁ γεν. γραμματεὺς τοῦ Συλλόγου

(Τοῦ) **ΘΑ. ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ**

Τοιαύτη πιστολὴν ἐπέμψεν καὶ πρὸς τὴν Α. Ἐξοχότητὸν τὸν ὑπουργὸν τῆς Παιδείας Μουήρη πασὰ ἐπὶ τῶν, ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην προὐκτικὰ αἰτήματα τῆς ὑψηλῆς εὐμενείας καὶ προστασίας τῆς σεβαστῆς Κυβερνήσεως διστάζωντος ἄλλως ἔδοξε τῇ Ὑψ. Πύλῃ. Ἡ Α. Ἐξοχότης, ὁ ὑπουργὸς τῆς Παιδείας δὲ ἐπιστολῆς τῆς 26 Ἰουλίου ἀγγεῖλε τῷ Συλλόγῳ, ὅτι ἡ Ὑψ. Πύλῃ οὐκ ἐνέριπται τὴν συγκρότησιν τοῦ συνεδρίου ἀπὸ διεθνῆ ἔχοντος χαρακτῆρα. Ἄλλ' ὁ Σύλλογος διὰ τὴν παρανόνησιν ταύτην, ἐξ ἧς προήλθεν ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ συνεδρίου, οὐκ ἐπιλοθίσσεται τῶν εὐμενῶν διαθέσεων τῆς ὑψηλῆς εὐνοίας καὶ προστασίας, ἣν εἰκοσι καὶ πέντε ἐτη ἐπεδαψιλεύσατο αὐτῷ ἡ σεβαστὴ αὐτοκρατορικὴ Κυβέρνησις, οὐδὲ παύεται ἐκφράζων αὐτῇ τὰς ὀφειλομένας εὐχαριστίας.

Καὶ νῦν κατὰ ταύτην τὴν ἐπίσημον ἑορτὴν τῆς εὐκοσμιτικαὶ τῆς ἐκφράζει τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ τῇ Α. Ἐξοχότητι τῷ ὑπουργῷ τῆς Παιδείας Μουήρη πασὰ εὐσεβεσθῆναι πέμψαι ὡς ἀντιπρόσωπον αὐτοῦ τὸν κ. Γεωργίου Ἐρίντην Ὀργανίδην, ὃν καὶ παρακαλούμεν διαβιβάσαι τῇ Α. Ἐξοχότητι τὰ τε σεβαστάματα καὶ τὰς εὐχαριστίας τοῦ Συλλόγου.

Καίτοι δὲ τὸ συνέδριον οὐ συνεκροτήθη, ὀφειλομένη ἐκφράσαι τὰς θερμὰς εὐχαριστίας τοῦ Συλλόγου τοῖς μοιρήσασιν καὶ συναγωνισμένοι τῇ πρὸς διοργανώσεω τοῦ συνεδρίου ἐπιτροπῇ, ἐν μὲν Βερολίνῳ τῇ Α. Ἐξοχότητι τῷ πρεσβυτέρῳ τῆς Ἑλλάδος κ. Α. Ρ. Ραγκῶν καὶ τῷ κ. Α. Ρούκῳ νῦν ἐν Ἀθήναις διατρεφόντι. ἐν δὲ Τυβίγγῃ τῷ κ. Ν. Φίλιππῳ, ἐν δὲ Μονάχῳ τῷ ὑφηγητῇ τοῦ Πανε-

πιστημίου κ. Karl Sittl, ἐν δὲ Παρισίοις τοῖς κ. κ. Ρ. Χασιώτῃ καὶ Emile Ruelle καὶ τῷ ἀοιδίμῳ G. d' Eichtal, ὃς καίπερ τὸ ὀδοντοκόντιον καὶ δεύτερον ἄγων ἔτος καὶ ἐπὶ ἀνάγκῃ ὧν ἔπρευν ἰδίαις χερσὶ διανέμων τὸ πρόγραμμα τοῦ συνεδρίου· τοσοῦτον ὁ μακαρίτης ἡγάπα τὸν Συλλόγον· ἐν δὲ Τεργέστῃ τῇ διευθύνσει τῆς Ἑταιρίας Lloyd καὶ τῷ κ. Ἀντωνίῳ Δημητρίῳ μεγάλως συνεργήσαντι εἰς τὴν ἐκπύωσιν τῶν καύλων, ἐν δὲ Μασσαλίαις ταῖς διευθύνσει τῶν ἑταιριῶν Messageries Maritimes καὶ Fraissinet καὶ τῷ ὑλογενιστάτῳ κ. Στ. Ζαχειροπούλῳ· ἐν δὲ Κωνσταντινουπόλει τῷ ἀξιοτίμῳ ἱατρῷ κ. Δ. Ζαμπακῷ πολλὰς ἀποστέλλαντι προσκλητηρίους τοῦ Συλλόγου ἐπιστολάς τοῖς ἐν Παρισίοις καὶ ἄλλοις φίλοις αὐτοῦ, Α. Leval, τοῖς διευθυνταῖς τῶν ἐν ταῦθα πρακτορείων, τῆς Ἑταιρίας Lloyd ἱππότη J. Forni καὶ Messageries Maritimes κ. Camille Bertrand καὶ τοῖς ζηλωταῖς τῶν καλῶν κ. κ. Δ. Ταμβάκου καὶ Ε. Εὐγενίδου συνεννοηθεῖσαι τοῖς διευθυνταῖς καὶ τῷ κ. Ἀν. Δημητρίῳ πρὸς ἐκπύωσιν τῶν καύλων.

Ἀλλὰ θερμότητας ὀφειλομένη ἐκφράσαι εὐχαριστίας πᾶσι τοῖς τε προσελθοῦσιν ἐν ταῦθα καὶ τοῖς πέμψασιν πραγματείας ἢ ἐπιστολάς καὶ τοῖς ἀναβῆσαι τὰ συγγράμματα αὐτῶν, ὥς καὶ τοῖς λογίοις, οἵτινες ἐμῶν ἐλθον ἐν πέμψαι πραγματείας, ἀνεκτιμήθησαν δι' ἐκ τῆς ἀπαρτίσεως τοῦ συνεδρίου. Ὁ Σύλλογος ἀεὶ ἐκ τῆς ἀδελφικῆς αὐτῶν συμπαθείας καὶ εὐμενείας νέον ζῶν καὶ νέον θάρρος ἀρπάζει.

Ἀλλὰ καίριος, ἵνα περὶ τῆς τρίτης ἀρχῆς τοῦ Συλλόγου περὶ τὸν λόγον. Εἵπομεν ἀρχόμενοι, ὅτι ὁ Φιλόλογος Σύλλογος καὶ δυστυχῆ διήλθεν ἐτη καὶ πολλὰς ὑπόστη συμφορὰς· καὶ τοὶ ὀλεθριωτάτῃ ἦν ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς τοῦ 1870 ἐκσφύσας, ἡν ὡς ὅλην ὀλεθριωτέρα, ψυχικὰς τὰς νάρκῃ καὶ κεραικῇ, ὥστε ὁ Σύλλογος ἔβηκεν καὶ ἱεραινετο ἐκ τῆς ζωῆς. Τοιαύτη τοιούχιστον ἦν ἡ φωνὴ τοῦ προέδρου κατὰ τὸ 1869—1870, λήγοντος τῆς 3 Μαρτίου 1870 ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Συλλόγου ἑορτῇ, ὅτι λέγοντο φέρων σμῦραν καὶ ἀλόνῃ, ἵνα ἀλείψῃ τὴν ἀνατιώματα, ἔρχετο προσκομιζὼν σάβανον, ἵνα κηδεύῃ τὸν νεκρὸν καὶ εἰπῇ αὐτῷ τὸ παντασταν ἄσκα». Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας τῇ 21 Μαΐου ἐνέπληεν ἀπροσδόκητος καὶ ἡ ὀλεθρία ἐκείνη πυρκαϊὰ πάντα τὰ τοῦ Συλλόγου καταστρέψασα καὶ ἀποτερερώσασα καὶ οὐδὲν ἄλλο καταλιπούσα αὐτῷ ἢ τέφραν καὶ κενὸν ὄνομα· ὥστε πανταχόθεν ἡκούετο γοῆς φωνὴ αὐτέ-

λεσται, ὁ Φιλόλογικός Σύλλογος κατεστράφη διὰ παντός.

Πῶς λοιπὸν ὁ Σύλλογος, ὡς ὁ μυθολογούμενος Φοῖβος, ἐκ τῆς τέρας αὐτοῦ ἀνεγεννήθη ὑπαλίστανται καὶ ἀκασιότερος; Πόθεν ἤρξατο τὴν νέαν ζωὴν καὶ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ; Πόθεν τὸ ἀκατάληκτον αὐτοῦ ὄρος; Ἐκ τῆς ἐξῆς σωτηρίας καὶ ζωογόνου αὐτοῦ ἀρχῆς. Ὁ Σύλλογος ἡ ἀνιμωδὴ γνῶμη τῶν πρώτων ιδρυτῶν οὐκ ἦν πρωιορισμένη, ἵνα ἱδρυμα λογίων τινῶν μόνον καταστή, ἀλλ' ἀπεβλέπεν εἰς εὐρύτατον ὄριον, εἰς τὴν σύνδεσμον τῶν ἡθικῶν καὶ διανοητικῶν δυνάμεων τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, εἰς τὴν συνένωσιν τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ, εἰς τὴν κοινὴν καὶ ἀκόμωτον συμπράξιν πασῶν τῶν κοινωνικῶν τάξεων, πρὸς ἀπόσπρῃν καὶ ἐκκαθάρσιν τοῦ ἔθνικου χαρακτῆρος ἀπὸ τῶν ἀσημύωντων αὐτὸν ῥυτίων τῆς πολυρρονίου ἀμαθίας, πασῶν, λέγω, τῶν κοινωνικῶν τάξεων, τῶν τε ἐνταῦθα καὶ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ τῶν ἀλλοχθῶν, τοῦ κλήρου, τῶν λογίων, τῶν ἐπιστημόνων, τῶν τραπέζιτων, τῶν ἐμπόρων, τοῦ λαοῦ, καὶ αὐτοῦ δι' τοῦ ἰδαίους τῆς ἐν ἡ οἰκουμένη χώρας, διότι καὶ τοῦτο ἀπαραίτητον ἐγένετο στοιχεῖον τὸ πάλαι εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ ἔθνικου χαρακτῆρος.

Τοιαύτη ἡ τρίτη ἀρχὴ τοῦ Συλλόγου, ἣν πρὸ ὀρθολογῶν αἱ εἰχεν εἰκοσι καὶ πέντε ἔτη ὡς ἰδανικὸν σκοπὸν, πρὸς ὃν ἔτεινον πᾶσαι αὐτοῦ αἱ πράξεις· ἐξ αὐτῆς πολλὰ καὶ μεγάλα ἐπῆλθον ἀγαθὰ.

Καὶ πρώτων ἡ *συμμαχία* καὶ *ἐπιμαχία*, οὕτως εἶπεν, τῆς παιδείας καὶ τοῦ πλούτου, ἡ σύμπραξις τῶν ὁπαδῶν τοῦ λογίου καὶ τοῦ ἐμπολίου Ἑρμοῦ, ἧς πρωτόλεια ἡ ἀνέγερσις τῆς οἰκοδομῆς ταύτης.

Ὁ Σύλλογος συνοδῶν τῇ ἀρχῇ ταύτῃ, τῇ τῆς συμπράξεως ἀπαρχῇ δι' ἐπιστολῶν ἐξαιτούμενος τὴν ἀρωγὴν αὐτῶν ὑπὲρ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τοῦ ὁθωμανικοῦ κράτους ἀπόρων Σχολείων τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, πρὸς τε τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπερουήτας ὁμογενεῖς, καὶ πρὸς τοὺς ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, πρὸς τοὺς ἐν ταῖς παριστοιῖαις χώραις, καὶ πρὸς τοὺς ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ρωσίᾳ, καὶ πρὸς τοὺς ἐν Βιέννῃ, καὶ τοὺς ἐν Γερμανίᾳ, καὶ τοὺς ἐν Μασσαλίᾳ, καὶ τοὺς ἐν Λονδίῳ, καὶ τοὺς ἐν Μαγχεστρίᾳ, καὶ τοὺς ἐν Λίβερπουλῇ, καὶ τοὺς ἐν Ἀλεξανδρίᾳ, καὶ τοὺς ἐν Καίρῳ.

Ἐκ τούτων τινεῖς, δυστυχῶς οὐχὶ πάντες, προθύμῳ ἦλθον ἀρωγὴ τῷ Συλλόγῳ ὑπὲρ τῶν

ἀπόρων Σχολείων, πρὸς οὓς ὁ Σύλλογος καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ ἐξέπραξε τὰς εὐχεριστίας αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐγγνωμένωσαν τῶν ἀπόρων Σχολείων· οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὅμως διέπρεψαν ἐπὶ προθύμῳ καὶ ἐνεργεστάτῃ χρήσει τοῦ πλούτου αὐτῶν. Τοιαύτη φιλοφιλία εἶχε τὴν ψυχὴν αὐτῶν καταλαβούσα, ὥστε ἡ παρ' αὐτῶν γενναία τοῦ πλούτου χρήσις ἀνέλαμψε μεγαλοεργός, ὁ πλοῦτος ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν ἐγένετο πνευματικὸν ἔργον· οὐδεὶς σχεδὸν τῶν Συλλόγων τῶν τε ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ὁ μὴ λαβὼν δαίγματα τῆς ἐνεργητικῆς αὐτῶν χειρὸς· ὁ δὲ ἀγαθὸν καὶ εἰς ἐκπλήξιν αὐτῶν ἦν ἡ προθυμία, μετ' ἧς ἅμα καταλείποντες τὰς τραπέζιτικὰς αὐτῶν ἐργασίας συνήρχοντο μετὰ τῶν λογίων περὶ παιδείας συσχεθόμενοι. Ποῦ γὰρ ἀλλοχθῶν εἶδε τις τὰς μὲν αἰθούσας τῶν ἐμπορικῶν καὶ τραπέζιτικῶν καταστημάτων, ἔνθα πρὸ εὐλογίου σπουδαῖα περὶ συστάσεως πιστωτικῶν ἱταμιῶν καὶ περὶ δανείων συνεκροτούντο συμβουλία, αἰσθῆς εἰς φιλεκπαιδευτικούς Συλλόγους μεταβληθόνας, τοὺς δ' ἐμπόρους καὶ τραπέζιτας, οἵτινες πρὸ μικροῦ περὶ μεγάλων χρηματιστικῶν ἐργασίῶν ἐβουλεύοντο, συνερχομένους μετὰ τῶν λογίων καὶ συσχεθόμενους περὶ συστάσεως διδακτικῶν πρὸς ταχύτεραν καὶ σκοπιμωτέραν τῆς δημοτικῆς παιδείσεως διόδου; Ἡ οὖν ἐρωδῶντα ταῦτα γίνοντο ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τοῖς τῶν ἡμετέρων τραπέζιτικῶν καταστημάτων. Οἱ δὲ προσερχόμενοι ζήνοι ἀγνωστα αὐτοῖς θύσαντες πρόσωπα, μὴ γνωσκόντες δὲ μηδὲ δυνάμενοι τὸ κατ' ἀρχὴς τὰ ἡμέτερα νοήσαι πράγματα, οὐκ ἤρουν μετὰ θυμωσμοῦ καὶ ἀπορίας, τί συμβαίνει, τοὺς ἡμετέρους λογίους μεσίτας ἐκλαμβάνοντες; Καὶ δικαίως· οὐ γὰρ ὄντως ἦσαν μεσίται τῶν ἀπόρων Σχολείων καὶ τῶν Συλλόγων πρὸς τοὺς πλουσίους καὶ τῶν πλουσιῶν πρὸς τὰ ἀπορὰ Σχολεῖα καὶ τοὺς Συλλόγους; τοῦτο δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ ζήνοι τελευταῖον κατενόησαν, ὥστε τοὺς ἡμετέρους λογίους ἐν τοῖς τραπέζιτικαῖς βλέποντες καταστήμασιν ἐπεφρόνουν τὴν ἐκπορὴν κινούντες· ᾧ! ᾧ! Σέλλοι, Σέλλοι, καὶ πάτερ περὶ Σχολείων!

Εὐτυχεῖς χρόνοι! Ὁ Σύλλογος μετὰ συγκινήσεως ἀνιμωμένησεται τῶν γενναίων τούτων χρησίων τῶν ἡμετέρων πλουσιῶν, προβάλλων αὐτὰς ἀξιοζήτων παρὰδειγμαῖς ταῖς ἐπερχομέναις γενεαῖς. Ἐξ ἐκείνων τῶν φιλομούσων καὶ φιλογενῶν ἀνδρῶν ὀλίγοι τινεῖς ἔμεναν νῦν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν οἷς ὁ

φίλος τοῦ Συλλόγου καὶ φίλος τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων κ. Δ. Ταβάρκος, καὶ ὁ προσωρινὸς ἱστάμενος διαιτητὴς καὶ ἐπὶ φιλογενεῖς διαπρίπων Ἀνδρέας Βαλλιάνος, χρησιμώτατος γενόμενος τῷ Συλλόγῳ εἰς τὰ ἄλλα καὶ εἰς τὴν ἀνάγεσιν τῆς οἰκοδομῆς· οἱ δὲ ἄλλοι ἀπεδύνασαν πρὸς Κύριον ἢ ἀποδημοῦσιν ἐν ξέναις χώραις. Ἄλλ' ὁ Σύλλογος εἰς ἐπιδημοῦντων εἰς τὰ ἀποδημοῦντων οὐδέποτε ἐπιλησθήσεται αὐτῶν, ἥμισυ δὲ ἐν τῇ ἐπιστῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ αἰ. εἰκοσιπενταετηρίδος, καθ' ἣν τῷ λογισμῷ ἀνατίζομεν πρὸς τὸ παρελθὼν ἀναζητοῦντες τὰς αἰτίας καὶ τὰς αἰτίας τῆς ταχέως προέδου τοῦ φιλοσοφικοῦ Συλλόγου καὶ εὐδοκίμησης· ὁ Σύλλογος τὰ ὄνματα αὐτῶν χρυσοῖς ἀναγραφὰς γράμματα ἐν στήλαις τὴν μνήμην αὐτῶν ἀνέκτα ἐπέστη διαιτηρεῖ. Οὐδὲνα δὲ λανθάνει, ὅτι ἐξ ὅσων ἐκαστοῦ ἀποδείχθη τῷ Συλλόγῳ ὁ ἐξ ὅσων τῶν ἐκαστῶν ἡμετέρου γένους, ὁ Χρηστικὸς ἀνθρώπος, πολλὰς χιλιάδας λεῶν προσεγενῶν αὐτοῖς διὰ τὴν οἰκοδομήν, διὰ τὴν ἐκδοσὴν τῶν ἐκ τῶν ποιητῶν καὶ συγγραμμάτων, διὰ τὴν διανομὴν διὰ τὴν συλλογὴν τῶν ζωντῶν μνημείων ἐν τῇ γλῶσσῃ τοῦ λαοῦ, διὰ τὴν ὑποστήριξιν τῶν ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς καὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπορῶν Συγγραμμάτων, διὰ τὴν ἐκδοσὴν τοῦ τελεωμένου, δι' ἀγορὰς βιβλίων καὶ περιοδικῶν χρησίμων τῷ ἀναγνωστῇ, διὰ τὴν εἰκόνα τῆς ἀποθεώσεως τοῦ Ὁμήρου, καὶ τελευταίον χιλίας λίρας διὰ τὴν ἐφορὴν τῆς εἰκοσιπενταετηρίδος. Τοιοῦτος ὁ ἀνὴρ, πρῶτος καὶ καὶ γενναῖος ἀρωγὸς τῷ Συλλόγῳ· οὐδὲν παρελθὼν ἔτος, καθ' ὃ οὐκ ἔλαττον ἦν αὐτῷ. Ἐπιτρέψατε δὲ μοι ἀναγνῶναι ἐπιστολάς τινας αὐτοῦ, ὅπως ἴδωτε, ὅτι οὐ μόνον ἡγάπα τὸν Σύλλογον, ἀλλὰ καὶ ὀρθῶς ἐξετίμα τὰς ἐργασίας αὐτοῦ.

Ἀξιώσω κ. Πρόεδρε,

Ἐπιθυμῶν νὰ συντίσω εἰς τὴν διαδοσὴν τῆς παιδείας κατὰ τὴν Ἀνατολήν, ἥτις ἄλλοτε τοσοῦτον προεβήκεν εἰς τὰ γράμματα, ἀγγέλλω διὰ τῆς παρουσίας μου εἰς τὸν Φιλολογικὸν Σύλλογον, οὐ δέως προεδρεύετε, ὅτι προσφέρω κατ' ἐτος δικασίας ὁθονακτικῆς λίρας, ἵνα δίδωται εἰς τὰ χρεώματα ὑποστηρίξεως Συγγραμμάτων, ἢ πρὸς συστάσιν νέων, ἢ πρὸς ἀνάγκη ὑπάρχον. Τὰ περαιτέρω θέλει κανονίσαι ὁ Σύλλογος, ὅπως κρίνει ὠφέλιμωτερον.

Πρὸς τοὺς τοῖς πέμπτῳ ἔτερι πεντακτοσῇ ἔργα πρὸς ἀγορὰν περιοδικῶν διὰ τὸ ἀναγνωστῆριον τοῦ Συλλόγου.

Τῇ 1 Μαΐου 1871.

ΧΡ. ΖΩΓΡΑΦΟΣ

Φίλε κ. Πρόκλῃ Βασιλίδη,

Ἐπιθυμῶν σφόδρα νὰ συντίσω εἰς τὴν παγίωσιν καὶ τελείαν τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ἀποκατάστασιν προσφέρω δικασίας (ἀρ. 2,000) ὁθονακτικῆς λίρας, ὅπως ἡ οἰκοδομὴ αὐτοῦ ἀποπερατωθῇ ἀνεὶ ἀναβολῆς. Πάποιθα δὲ ὅτι, ἀπαλλασσόμενος οὕτως ὁ Σύλλογος τῶν φροντίδων τῆς ὕλης οἰκοδομῆς, θύλει συγκεντρώσει πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις καὶ ἐνεργείας εἰς τὸ δικαιοδικαὸν καὶ ἥθειον αὐτοῦ ἐποικοδομημα, ὅπως ἀπ' αὐτοῦ, ὡς ἀπὸ φαικῆς ἱστίας, ἐκπέμπεται αἰ διὰλάμπον τὸ φῶς τῆς παιδείας καὶ ἐπιστήμης.

Τῇ 20 Μαΐου 1873.

ΧΡ. ΖΩΓΡΑΦΟΣ

Ἄλλὰ καὶ τὸ φῶς τῆς παιδείας καὶ ἐπιστήμης ἀν' ἐκπέμπεται ἀπὸ τοῦ Συλλόγου αἰ διὰλάμπον, τίς ἄλλος τῷ λυχνίῳ αὐτοῦ ἐπέχειν καθήκον ἑαυτοῦ ἢ αὐτὸς αὐτός ὁ ἀνὴρ;

Ὁ Σύλλογος οὐ μόνον ἀνεκέρυεν αὐτὸν μέγαν αὐτοῦ εὐεργέτην, ἀλλὰ καὶ ἄλλας τιμὰς ἐκ τῶν αὐτῶν ἀπέμεινεν αὐτῷ δικαίον τὸ λόγιον τοῦ Πολέμου, ὅτι οἱ Ἕλληνες γινώσκουσι τοὺς ἀγαθοὺς ἀνδρας τιμᾶν, φηριστάμενος στήσαι ἐν τῇ μεγάλῃ αἰσῶσιν τὴν προτομὴν αὐτοῦ ἐκ μαρμαρέου ἥν' ἔπει, ποιήθεισαν ὑπὸ διασκήπτου γλύπτου, κ. J. Chapu, μέλους τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Γαλλίας, κατασκευασίαν δὲ καὶ νομισματώσῃ (μετάλλῳ) ἐπὶ τῇ εἰκοσιπενταετηρίδι, ὡς εἶσται τῷ ἑστῇ Ἐστία Συλλόγου, φέρον τὴν εἰκόνα τοῦ μεγάλου αὐτοῦ εὐεργέτου, ὅπως τὸ ὄνομα αὐτοῦ σπινώδῃ τῷ Συλλόγῳ συνδεόμενον ἐπὶ στενωπὸν συνδεθῇ εἰς αἶωνα τὸν ἅπαντα. Τὸ μεταλλὸν τοῖνυν ὑπὸ ἑτέρου μέλους τοῦ Ἰνστιτούτου κ. J. C. Chaplain διανεμηθήσεται τοῖς μέλεσι τοῦ Συλλόγου, καὶ τοῖς ἐπιστημονικῶς Συλλόγοις καὶ Ἀκαδημαῖς καὶ Πανεπιστημίοις, μετ' ὧν ὁ Σύλλογος συνδεδεμένος ἵστι.

Ἐγὼ δὲ πέποιθα, ὅτι αἱ μεγάλας διαπαικὶ τοῦ Χρηστάκη Ζωγράφου πρὸς τὸν Σύλλογον ὅπως ἔδειξεν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς διατελεῖ ἐκ-

πλήτων ευαρίστος αὐτὸν διὰ γενναίων προσφορῶν εὐχρησθῆναι ἵνα ἔγῃ ὕψιστον ἀμειψόμενον καὶ ζήσῃ ἔτι πολλὰ ἐπ' ἀγαθῶ τῶν Ἑλληνῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας. (Ἰστορεῖται χειρογράφους.)

Ἐκείντα τὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα τῆς συμπεριφορᾶς τῶν πλουσίων μετὰ τῶν λογίων. Ἀπὸ τῶν πλουσίων μεταβῆναι εἰς τὸν λαόν, οὗ τὴν σύμπερσιν ὁ Σύλλογος πολὺ τιμῶν ἐλογίσατο· διότι, ἂν μὴ ὁ λαὸς πλούσιος ἢ τοὺς βαλάντιον, πλούσιος ὅμως, ὅτι καὶ πᾶν τὴν καρδίαν εὐγενῶν αἰσθημάτων καὶ φρονημάτων δι' ἡμᾶς αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ριζωθείσα σύμπερσις οὐκ ἦν ἢ τοῦ βαλάντιου, ἀλλ' ἢ τῆς καρδίας ἀγάπῃ καὶ συμπάθειᾳ εἰς τὰ ἔργα αὐτοῦ, καὶ ἡ πίστις, ὅτι ὁ Σύλλογος εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν μέλιστα τῶν ὑποδεστέρων τάξεων τοῦ λαοῦ καὶ εἰς τὴν βελτίωσιν τοῦ ἠθικοῦ αὐτῶν χαρακτήρος καὶ εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ φρονήματος ἀπέδωκε διὰ τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων ἐκκενδρικών αὐτοῦ ἐνεργειῶν καὶ φροντισδίων, εἴτε περὶ τὴν διοργανώσιν ἀσχολούμενος διδασκαλείων πρὸς μέρους ἁξίων δημοδιδασκάλων, εἴτε περὶ τὴν βελτίωσιν τῆς πρώτης, τῆς δημοτικῆς παιδείας, εἴτε περὶ τὴν σύστασιν ἀγωνιστημάτων, ὅσα τὰ Βουτσινὰ καὶ Καραπάνεια, εἴτε περὶ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς γυμναστικῆς εἰς τὰ ἡμέτερα Σχολεῖα, εἴτε περὶ τὴν ἐκδοσὶν εὐμεθέδων διδασκαλικῶν βιβλίων, εἴτε περὶ τὴν ὑποστήριξιν ἀπόρων Σχολείων ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τοῦ θωμανικοῦ κράτους, καὶ περὶ τὴν ἰδρύσιν ἄλλων νέων, ὅπου ἀνάγκη, ἀπεικόνων ἵνα τακτικῶς αὐτῷ πέμπωνται πληροφορίαι ἐξ ἐκαστοῦ μερίσματος, διαλαμβάνουσαι περὶ τῶν ἐξῆς:

α') Πόσο εἰσὶν ἐν αὐτῷ τὰ δημοτικὰ Σχολεῖα ἐκατέρω τοῦ φύλου.

β') Ποῦ ὑπάρχουσι καὶ ποῦ οὐχ ὑπάρχουσι, καὶ διὰ τί.

γ') Τίνα ἐκ τῶν Σχολείων ἔχουσιν ἐφορίαν, καὶ τίνας οἱ ἐφοροὶ· διότι ἐκ τῆς ἐπιμελείας αὐτῶν καὶ φροντίδος ἐξαρτῆται ἡ εὐδοκίμησις τῶν Σχολείων.

δ') Πόσοι καὶ τίνας οἱ ἐκαστῷ Σχολεῖο διδασκόντες, καὶ τίς ὁ μισθὸς αὐτῶν.

ε') Τίνα τὰ διδασκόμενα μαθήματα κατὰ τμήματα καὶ τάξεις, καὶ τίς ὁ κανονισμὸς τῆς Σχολῆς, ἂν ὑπάρχῃ.

ς') Τίνας οἱ πόροι ἐκαστῆς Σχολῆς, πόσαι αἱ ἐτήσιαι αὐτῆς ἀπαναί καὶ τίνας ἔχει ἀνάγκας.

ζ') Πόσοι οἱ μαθηταὶ ἐκαστῆς Σχολῆς, καὶ τίς ἡ ἀναλογία αὐτῶν πρὸς τὸν πληθυσμὸν τῶν ἡμετέρων ἐν τῷ τόπῳ, ἔσθ' ἡ Σχολή, πόσοι καὶ τίνας οἱ προκείμενες καὶ εὐδοκίμουσιν, πόσοι εὐποροὶ καὶ πόσοι ἀποροὶ, καὶ εἰ ὅντοι ἐκ τῶν προκείμενων· τίνας παιδὲς ἀπὸ τῆς ἐξαιτουδῆς ἡλικίας καὶ ἄνω φροίσων εἰς τὰ Σχολεῖα καὶ τίνας οὐ, καὶ διὰ τί.

Τὰς πληροφορίας ταύτας ἀπῆται ὁ Σύλλογος οὐκ ἀπ' εὐθείας παρὰ τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ παρὰ τῶν ἀρχιερίων, τῶν δημογεροντιῶν καὶ ἐφορίων τῶν Σχολείων, πέμπων ἐγκυκλίους, ἐν αἷς τὰ ἀγαθὰ τῆς παιδείας ἐξῆρε καὶ ὑπεδείκνυν τὴν ἀπαραίτητον ἀνάγκην τῆς ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ καὶ τὰ μέσα, δι' ὧν δυνατόν διεγίρει τὴν φιλομάθειαν αὐτοῦ.

«Ὁμολογοῦμεν, ἔγραφε πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς, οἱ ἄγῳνες αὐτοῦ (τοῦ Συλλόγου) φροῦδοι καὶ ἀλυσιστελεῖς ἀποδύουσιν, ἂν μὴ καὶ τῆς ὑμετέρας τύχῃ προθύμου καὶ ἰσχυρῆς συμπαράθεως· διότι ὑμεῖς ἐστέ οἱ πνευματικοὶ τοῦ λαοῦ πατέρες, πρὸς ὑμᾶς πάντοτε καὶ δικαίως προσβλέπει τὸν νοῦν, ὑμεῖς, ὅτι καὶ ἂν εἴπητε, γίνεται ἀποφύγετον τῇ ψυχῇ αὐτοῦ, ὑμεῖς τέλος παρὰ τὴν τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρωπίνων νόμων τὴν προστασίαν καὶ τὴν ἐπιμελίαν τοῦ λαοῦ ἐπιτελεῖσθαι ἐστέ· ὥστε ὑμεῖς διὰ τῶν πατρικῶν συμβουλίων, προτροπῶν, ἐγκυκλίων πρὸς τοὺς ὑμέτερον πᾶντοιν, διὰ τῶν ἱεροκλήρων καὶ ἱερέων ἐκαστῆς κώμης καὶ συνοικίας, δύνασθε παντὸς ἄλλου ἄλλων κατορθώσαι, ἵνα εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ εἰσχωρήσῃ ὁπόσον ἀνάγκαια καὶ ἀπαραίτητος ἐστὶν ἡ ἐκπαίδευσιν αὐτοῦ, καὶ καταλάβῃ τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἁγίως ὑπὲρ τῆς παιδείας ἑλλῆος καὶ ἱεροῦ ἐθνουςιασμοῦ.

» Καθ' ἡμᾶς δὲ οὐ μικρὸν συντέλεσται καὶ τὰ ἐξῆς μέσα· α') ἂν ἡ Ὑμ. Σεβασμιότης πρὸς τὴν ἐνθὺν μὲν τοὺς ἱερεῖς ἐκαστῆς κοινῆς πόλεως καὶ συνοικίας, ἵνα καθ' ἐκαστὴν ἀναγνώσκουσιν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις κατὰλογον τῶν παίδων, ὅσοι ἀπὸ τῆς ἐξαιτουδῆς ἡλικίας καὶ ἄνω ὀρεῖται φροίσαν εἰς τὰ Σχολεῖα, ἐνθὺν δὲ τὰς ἐφορίας, ἵνα ἐν καθ' ὅν ἐξετάσων τῶν δημοτικῶν Σχολείων ἀναγνώσκωσι κατὰλογον πληρὴν τῶν παίδων τῆς χώρας, σημειούμεναι τοὺς μὴ φροίσαντες· καὶ β') ἂν ἐν ταῖς κεντρικωτέρας πόλεσι τῶν ἐπαρχιῶν καὶ διαμερισμάτων φιλεκπαιδευτικοὶ ἰδρῶσιν Σύλλογον καὶ Ἀδελφότητα, σκοπὸν καὶ μέλημα ἔχοντες τὴν προαγωγὴν καὶ ἰδίωσιν τῆς δημοτικῆς παιδείας καὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων».

Διὰ τῶν ἐκκαιδευτικῶν τούτων μερῶν καὶ ἀρχολῶν ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ, ἐν προπύθετο, ὅτε τὴν τῆς ἐκπαίδευσεως ἀνελάμβανον διευθύνειν, ἀποβλέπων εἰς τὴν συνένωσιν τῶν ἐκκαιδευτικῶν δυνάμεων καὶ μέσων ἐκαστῆς ἐπαρχίας, καὶ τῶν ἐνεργειῶν πασῶν ὁμοῦ τῶν τάξεων πρὸς ἐπίδοσιν τῆς ἐμπόρου τῇ ἡμετέρῃ εἶναι φιλομαθείας καὶ διὰδοσιν τῶν γραμμάτων. Πανταχοῦ ἐξηγήθη ἡ φιλοτιμία, ὑπεξεκαλύθη ὁ ζήλος, ἐπαρώσθησαν αἱ ἐκκαιδευτικαὶ δυνάμεις, ἐξανετίσαν τοὺς ληθάργους οἱ ὑπὸ μανθράργου καθιδόντες, ἰδρῦθησαν διδασκαλεῖα πρὸς μόρφωσιν διδασκάλων καὶ διδασκαλιστῶν, οἷα τὰ ἐν Καστορίᾳ, τῇ Ζωγράφειᾳ καὶ τὰ ἐν Φιλιππουπόλει, Βελούρειᾳ, τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ζάππειον καὶ ἡ Παλλὰς· πολλὰχοῦ δὲ Σχολεῖα νέα, τὰ δὲ ὀλίγα ἐβελτιώθησαν, ἐπεμύθησαν πολλὰχοῦ ἐν τῷ Συλλόγῳ ἐκθέσεις περὶ τῆς ἐκκαιδευτικῆς ἀναστάσεως τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ καθόλου εἰπεῖν ἐν ἑκάστῃ ἐπαρχίᾳ ἡ διανοητικὴ κίνησις διὰ συστάσεως ἐξεδιπλώθη φιλεκκαιδευτικῶν Συλλόγων καὶ ἀδελφότητων, ἐλευθέρως μὲν καὶ ἀνεξαρτήτως ἀπ' ἑλλήνων, ὡς ἐν ὁμοσπονδιακῇ πολιτείᾳ ἐνεργούντων, τοῦ αὐτοῦ δὲ πάντων στοχαζομένων σκοποῦ, τῆς καλλιμερείας τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τῆς διαδόσεως τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαρχίας τῆς ὁθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Πρὸς οὗς ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος αἰεὶ πατρικὴν καὶ φιλόστοργον ἔτεινε χεῖρα, ὑποστηρίξων αὐτοὺς, καὶ εἰς τὴν προαγωγὴν αὐτῶν πᾶσαν παρέχων προθύμως ἀρωγὴν, παραίνων τὰ δόντα καὶ ὑποδεικνύων τίς μέσους δύνανται τὴν φιλομάθειαν τοῦ λαοῦ ἐξεγείρειν καὶ τὴν κατὰστασιν τῶν Σχολείων βελτιώσαι.

α') Ἄν, ἔγραφον αὐτοῖς μετὰ ἄλλων, ἐκαστος τῶν Συλλόγων μετὰ ζήλου καὶ προθυμίας διαδιβάζῃ εἰς τὰς δημογεροντίας τῶν κοινοτήτων καὶ εἰς τὰς ἑπορίας τῶν Σχολείων τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ ὅσα νομίζει συντελοῦντα εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν Σχολείων, καὶ προνοήσῃ περὶ ἐξυμνήσεως πόρων καὶ καλῆς αὐτῶν διαχειρίσεως.

β') Ἄν βλέπων, ὅτι πάντες οἱ Σύλλογοι πρὸς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν τείνουσι σκοπὸν, τὴν διὰδοσιν τῶν γραμμάτων κατὰ τὰς ἡμετέρας χώρας, ἀδελφικὰς πρὸς αὐτοὺς συνάπτῃ σχέσεις, ἀνταλλάσσων τὰς ἰδέας αὐτοῦ περὶ ἐκπαιδευτικῆς καὶ πᾶσαν παρέχων αὐτοῖς συνδρομὴν καὶ ἀντιλήψιν· διότι ὡς ἡ πολλαπλασία-

σις τῶν φωτοβόλων ἐστιν καὶ ἡ συγκέντρωσις τοῦ ἐξ αὐτῶν ἐκπεμπομένου φωτός ὑπερκαίει τὴν αἴλην καὶ θερμότητα, οὕτω καὶ ἡ πολλὰν Συλλόγων συνεργασία φαινοτάτην παράγει λάμψιν καὶ συναύγειαν πρὸς φωτισμὸν τοῦ ἔθνους ».

Τοῦτ' αὐτὸ ἔποιεῖ ὁ Σύλλογος καὶ ὑπὲρ τῆς προαγωγῆς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῶν φιλολογικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν μελετῶν καὶ ἐπιστημονικῶν γνώσεων, παρινοῶν καὶ ὑποδεικνύων τοῖς ἐπαρχιακοῖς Συλλόγοις τί χρὴ ποιεῖν.

α') « Μερμῆν » περὶ συστάσεως Μουσείου ἐπαρχιακοῦ, καὶ συλλέγειν ἐν αὐτῇ ὅσα ἐκ τῶν διαφόρων ἀρχαίων μνημείων ὑπάρχοντα εἰς τὴν τῆς παντέλους καταστροφῆς κίνδυνον, ἢ ὅτε ἡ μετακίνησις ἀδύνατος, μερμῆν περὶ τῆς διαδόσεως καὶ διατηρήσεως καὶ ἰκονογραφίας αὐτῶν.

β') Φροντίζειν περὶ πανομοιότυπου ἀντιγραφῆς τῶν ἐκαστοῦ ἀνακαλυπτομένων ἐπιγραφῶν, καὶ ταύτας ἐν ἰδιαίτῳ καταγράφειν κωδίκι.

γ') Ἀναζητεῖν χειρόγραφα ἀρχαῖα τε καὶ Βυζαντινὰ ἐν ταῖς τῶν Μονῶν καὶ ἄλλων μερῶν βιβλιοθήκαις, καὶ ταῦτα συλλέγειν ἡ ἀντιγράφειν.

δ') Συλλέγειν τὰ ζῶντα μνημεῖα ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ κατὰ τὸ περὶ τούτου ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου πρόγραμμα.

ε') Συνάγειν γεωγραφικὴν ὕλην ἀρχαίαν τε καὶ νέαν, ὅπως πολλὰ τῶν ἡμετέρων χωρῶν ἀπώλεσαν ἢ καὶ ὅλως ἀγνοούμενα διεκρινεῖσθαι.

ς') Πιεσθεὶς ἐρευνᾶς γεωλογικὰς καὶ φυσιογραφικὰς, ἐξ ὧν μεγάλη ἡ ἐπιστημονικὴ ὠφέλεια ».

Ὁ Σύλλογος οὐ μόνον συμβουλαὶ καὶ παραγγελίας ἐπέμπε τοῖς ἐπαρχιακοῖς Συλλόγοις, ἀλλὰ καὶ τὸ παράδειγμα ἑαυτοῦ αὐτοῖς, ὡς μαρτυροῦσι τὰ ὑπὸ Χρηστοῦ τῇ Ζωγράφῳ καὶ Εὐγενίου Σηροποταμινοῦ ἀγωνισθέντα ἱστορικῆς καὶ ἀρχαιολογικῆς καὶ ἔθνευσεως περιγραφῆς τῶν χωρῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς, Τουρκικῆς, καὶ τοῦ ὑπὸ τῆς Συμβουλίδος περιγραφῆς τοῦ Πόντου, καὶ τὸ ἕτερον τοῦ Χρ. Ζωγράφου πρὸς συλλογὴν τῶν ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ, βραβευσόμενον κατ' ἔτος τῶν ἀξιώτερον συλλογίων, τῶν δὲ συλλόγων καταχωριζομένων ἐν τῇ περιοδικῇ τοῦ Συλλόγου.

Ὁ λαὸς, εἴπερ τις καὶ ἄλλος, αἰσθάνεται ὀρμημύρως τῆς οἰκειότητος καὶ συγγενείας,

ὃν ἔχει ὁ ἔθνικός αὐτοῦ χαρακτήρ πρὸς τὴν τῆς χώρας, καὶ ταύτην τὴν συγγένειαν πολλὰ καὶ ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ ἐκδηλοῖ. Διὸ πολλὰ παραμύθια αὐτοῦ, πολλὰὶ λέξεις καὶ ἐκφράσεις εἰς τὸ ἀπαύρασμα καὶ ἀποτύπωμα τῶν φυσικῶν χαρακτήρων καὶ τῆς φυσιογνωμίας τῆς χώρας, ἐν τῇ οἰκίᾳ. Ἐντεῦθεν ἡ μεγάλη σπουδαιότης, ἣν ἔχουσιν καὶ συλλογαὶ τῶν ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ, γιγνόμεναι ὑπὸ ἐγχαυρίων λογιστῶν ἠνωσκότων, τὸ δὲ λεγόμενον, πάντα τὰ κατὰ τὴν καὶ δυναμέναν διὰ τῆς αὐτοφύας πολλὰ ὥστε ἀπορα.

Ὁ δὲ Σύλλογος τὴν σύμπεραξιν μάλαιστα ἐπέζητησε τῆς μεσαιῆς τῆς ζωῆς, ἥτις τὸ πλείστον ἀπαρτίζει τοῦ κοινῶς τοῦ ὁμοσίου· διότι ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους ἡθέλησε πρῶτος γενέσθαι τῷ κοινῷ, ψηφισάμενος, ἵνα τὴν ἐπέτειον τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ ἑορτὴν τετὴν ὀνομάσῃ, μάρτυρα καὶ δικαστὴν λαμβάνων κατ' ἑαυτὸς τὸ δημόσιον. Κατὰ δὲ τὸ δεύτερον ἔτος εἰς τὴν ἠνωτέρας ἦλθε πρὸς αὐτὸ σχέσις, ψηφισάμενος ἵνα χάριν αὐτοῦ πολλὰς καὶ ποικίλας ποιήται δημοσίας διαλέξεις, φιλολογικὰς, ἀρχαιολογικὰς, ιστορικὰς, ἠθνογραφικὰς, γεωγραφικὰς, γλωσσολογικὰς, καλλιτεχνικὰς, ἐκπαιδευτικὰς, φυσικὰς, χημικὰς, φυσιολογικὰς, ἀνθρωπολογικὰς καὶ λοιπὰς.

Ἐκ τούτων ὁ Σύλλογος ταχέως ἐγένετο γνωστός τῷ κοινῷ καὶ προσφιλές, αἱ δὲ ἐνέργειαι αὐτοῦ ἐναργέστεραι καὶ λαμπρότεραι κατεπερρίνοντο ἐκαστοτε ἐν ταῖς ἐνορίαῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν αἷς φιλεκπαιδευτικοὶ ἰδρύοντο Σύλλογοι καὶ Ἀδελφότητες, καὶ μέλη τοῦ Συλλόγου προσεκαλοῦντο, ὅπως δημοσίας ποιῶνται διαλέξεις. Ἐκ δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως αἱ δημοσίαι διαλέξεις διεδύθησαν εἰς τὰς ἐπαρχίας, καὶ συνετέλεσαν οὐ μικρὸν εἰς τὴν διδόνον ποικίλων καὶ ὀφελίμων γνώσεων καὶ εἰς τὴν ἐπαύξησην τῆς ἐμψύτου τῷ Ἕλληνι φιλομαθείας· ὁ δὲ Σύλλογος ἐν παντί, συμβῶν τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ, θηρεῖται τὴν συνένοιαν καὶ συναίεσιν, πρῶταί τε εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλει φιλεκπαιδευτικοὶ Σύλλογοι καὶ Ἀδελφότητες καὶ τοῖς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις πέμπει αὐτῷ περιλήψεις τῶν γιγνομένων ἐν αὐτοῖς δημοσίων διαλέξεων, ὅπως καταχωριζόμεναι ἐν τῷ περιοδικῷ αὐτοῦ, ἐν ὅλῳ ἀπαρτίζουσιν συναφῆς, μαρτυροῦν τὴν πνευματικὴν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους κίνησιν καὶ προκοπὴν.

Ἐκ τούτων ἀρχὸν ὁρμώμενος ἐξέδωκε καὶ τὴν παρὰ πόδας ἐγκύκλιον καὶ ἀπείτειλεν αὐτὴν πρὸς τοὺς ἐφόρους καὶ γυμνασιάρχας

(Ἑλλ. Φιλολ. Σύλλογος. Εἰκοσιπενταετηρίς.)

τῶν ἀπανταχοῦ Ἑλληνικῶν γυμνασίων καὶ πρὸς τὰς διευθύνσεις τῶν ἀνωτέρων παρθεναγωγείων, ὅπως στενωτέρον συνδεδῶσι καὶ ἀνακονῶνται τὰ ἔργα αὐτῶν πρὸς προαγωγὴν τῆς μέσης παιδείσεως τοῦ ἡμετέρου ἔθνους.

ΑΡΙΘΜ. { Πρωτ. 1738.
Δεκτ. 865.

Περὶ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συνδεδῶσι τῶν γυμνασίων καὶ τῶν ἀνωτέρων παρθεναγωγείων τοῦ ἡμετέρου ἔθνους πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ βελτίωσιν τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως ἀμφοτέρων τῶν φύλων.

«τοὺς γε νῦν πρωτεύοντας μισοῦμεν, καὶ τοὺς τὰ αὐτὰ ἐπιτιθεύοντες, ὅμοιους μὲν τοῖς αὐτοῖς χροῦμαι, οὐδὲν ἂν χεῖρόν ἐκείνων εἴην, εἰ δ' ἐπιμειλότερον, καὶ βελτίον.»

(Εὐαγγελῶν.)

§ α'.

Ἡ μέση ἢ γυμνασιακὴ ἐκπαίδευσις ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ἐκρήθη, ὅπως εἰς τὸ ὀρισμένον αὐτῇ τέμα ἀρχή, ἡνία τοῦλάχιστον ἡ δεκά χρῆζει ἑτῶν, παρ' ἡμῶν δὲ ἐπὶ τὰ ὀρίσθησαν αὐτῇ ἔτη, τρία ἐν τῇ ἑλληνικῇ σχολῇ, καὶ τέσσαρα ἐν τῇ γυμνασίῳ· κατ' ἐκείρας δὲ ἔστιν ὅπου τὸ γυμνάσιον, ὡς ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολὴ καὶ ἡ ἐν Χάλκῃ, ἔχουσιν πέντε τάξεις. Ἐπὶ δ' ἐλάσσων ὀρίσθη χρόνος τῇ μέσῃ ἐκπαιδεύσει τῶν ἠγέλων· διότι τὸ Ἀρσάκειον, τὸ πρῶτον τῆς ἀνωτέρας γυμνασιακῆς παιδείσεως, ἐν ἐπὶ τὰς ἐτασι περιλαμβάνει τὰ μαθήματα τῆς πρώτης, τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ τὰ τοῦ διδασκαλείου· εὐρύτερος ὅμως ἔστιν ὁ χρόνος ἐν τοῖς δυσὶν ἀνωτέροις παρθεναγωγείοις τῆς ἡμετέρας πόλεως, ἔχουσι τέσσαρας τάξεις σχολιακὰς καὶ πέντε γυμνασιακὰς· ἥσαν δ' ἂν τέλεια καὶ πρότυπα παρ' ἡμῶν τῆς μέσης γυμνασιακῆς παιδείσεως, εἰ ἀπὸ τοῦ γυμνασίου ἐχώρισεν τὸ διδασκαλεῖον, ἰδίως ἰδρυόντα τάξεις πρὸς κατάρτισιν διδασκάλων τῆς πρώτης καὶ μέσης ἠγελίας ἐκπαιδεύσεως· διότι ἕτερον ἕκατερον, ἡ δὲ συγγένειος αὐτῶν σύγγενος οὐσα οὐδὲν ἀγαθὸν φέρει ἀποτελεσμα.

Ἄξιον δὲ ἀπορίας, διὰ τί, εἰ οὐ τὰ ἡμέτερα γυμνάσια ἰδρυνται, οὐδέμια οὐδέποτε ἐγένετο σκέψις περὶ τοῦ ὀρισθέντος χρόνου τῇ μέσῃ ἐκπαιδεύσει, ὅς ἀνεπαρκὴς ἢ ἡ κυριώ-

τέρει ἐστὶν αἰτία τῆς ἑλλείψεως πολλῶν μαθημάτων ἐν τοῖς ἡμετέροις γυμνασίοις καὶ τῆς ανεπαρκούς διδασκαλίας τῶν ὑπαρχόντων καὶ διδασκόμενων.

§ β'.

Καὶ περὶ μὲν τῆς διορθώσεως τῶν ἑλλείψεων τούτων ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος λόγον ποιήσεται ἐν τῷ ὅσων οὕτω ἐκδοθησομένῳ προγράμματι περὶ συντάξεως ὁδηγοῦ τῆς μίσης ἐκπαιδευτικῆς ἀποτέρας τῶν πύλων διὰ τὸν Βουτυρινῶν ἀγῶνα· νῦν δὲ περὶ ἄλλου τινὸς προκείμενου λόγου, οὗ ἡ ἑλλείψις καθίσταται τὰ ἡμέτερα γυμνάσια ἀδρανῆ, μεμονωμένα καὶ ὅλως ἀσχετὰ πρὸς ἄλληλα, ἐν δὲ τοῖς γυμνασίοις τῆς Γερμανίας, ὑπάρχον ἐμυσθ' αὐτοῖς ζωοποιὸν πνεῦμα καὶ συμπλεῖ λῆαν εἰς τὴν ἐκπαιδευτικὴν αὐτῶν ἔνωση καὶ ἐνέργειαν καὶ εἰς τὴν εὐδοκίμησιν καὶ ἡρόδοτον αὐτῶν· ἐξ αὐτοῦ ἀρδεταί δύναμιν καὶ ἐνέργειαν τῶν περιοδικῶν συνεδρίων τῶν διδασκάλων. Πρὶν δὲ τοῦτο.

Ἐν τῇ ἐνέρξει τῶν μαθημάτων ἐκαστοῦ σχολικοῦ ἔτους ἐν πᾶσι τοῖς γυμνασίοις τῆς Γερμανίας, ὁ διευθυντὴς ἢ ἄλλος τις καθηγητὴς, ὑπὸ τοῦ καθηγητικοῦ Συλλόγου ἀρξάμενος, σπουδαίαν ἀναγκάσει διὰ τὴν ἐκπαιδευτικὴν ἢ ἀρχαιολογικὴν, ἢ ιστορικὴν, ἢ παιδαγωγικὴν, ἢ οἰκονομικὴν ἢ ἑπιστημονικὴν ὑποθέσιν, ἥτις ἐν ἰδίῳ συλλαβίῳ, σὺν τῇ ἐκθέσει τῆς ἐκπαιδευτικῆς καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως τοῦ λήξαντος ἔτους καὶ τῷ προγράμματι τοῦ ἡδη ἀρχομένου συνεκδίδεται· ἐν τοῖς συλλαβίοις τούτοις, ὡς ἐν κατόπτρῳ, καταφαίνεται ἡ κατάστασις τῶν καθιδρυμάτων τῆς μίσης ἐκπαιδεύσεως, τίνα τὰ ἑλλεῖψι καὶ διορθώσεως χρήζοντα, τίνα μίση προτείνονται πρὸς βελτίωσιν τῆς μίσης ἐκπαιδεύσεως καὶ τῶν διδασκτικῶν αὐτῆς μεθόδων, καὶ τίνα παιδαγωγικὰ ζητήματα ἐν τῇ ἡμερησίᾳ οὕτως εἰπεῖν εἰσι διατάξει. Ὁ διευθυντὴς τῆς «Διευνοῦς Ἐπιθεωρήσεως τῆς Ἐκπαιδεύσεως» Dreyfus Bismarck δημοσιεύει ἀρθρον περὶ τῶν προγραμμάτων τῶν γυμνασίων καὶ τῶν πραγματικῶν σχολῶν τῆς Γερμανίας, ἐν ᾧ προσημαζόμενος λέγει, «οἱ διευθυνταὶ τῶν γυμνασίων καὶ τῶν πραγματικῶν σχολῶν κατ' ἑτος δημοσιεύουσι προγράμματα ἅμα πολλῆς προσοχῆς καὶ μελέτης· ἐν αὐτοῖς εὐρίσκει τις πᾶσαν πληροφορίαν περὶ τῶν βιβλίων, τῶν τάξεων κατὰ τὴν σχολικὴν ἑκατοντίαν, τῶν σπουδῶν μαθητῶν καὶ κατὰλογον τῶν μετ' ἐπιτυχίας ἐξετα-

σθέντων καὶ λαβόντων ἀπολυτήριον· ἐκ τῶν αὐθεντικῶν δὲ τούτων πηγῶν ὁδηγούμενος δύναται τις εὐκόλως ἐν ἀπογραφικοῖς πίναξι παραθελεῖν τὸ πλῆθος τῶν σπουδῶν μαθητῶν εἰς τὰ γυμνάσια καὶ εἰς τὰς πραγματικὰς σχολὰς καὶ ὅρασι τὸν ἀριθμὸν τῶν διερχομένων ὅλων τῶν κυκλῶν τῶν ἐννεαετῶν σπουδῶν ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ ἐν ταῖς πραγματικαῖς σχολαῖς τῆς πρώτης τάξεως· τὰ προγράμματα ἐνέχουσι καὶ ἄλλα τίνα ἡττοῦς λόγου ἄξια, οἷον μεταθέσεις τῶν διδασκόντων, ἑθνικὰς ἑορτάς ἐν τῇ σχολῇ πανηγυριζόμενας, ἐπισκέψεις διασώζων ἀνδρῶν, προσεκτήσεις διὰ τὴν βιβλιοθήκην καὶ τὰς συλλογὰς, δωρεὰς παντοειδῆς κτλ., ἐνὶ λόγῳ τὰ προγράμματα εἰσι τὰ χρονία τῶν γυμνασίων».

Καὶ πάντα μὲν ταῦτα εἰσι λῆαν διδασκτικὰ κατὰ τὴν ἡμετέραν ὁμῶς γνώμην τὸ πρότερον καὶ κύριον πλεονέκτημα τῶν προγραμμάτων τούτων, ὅπερ τὴν ἀξίαν αὐτῶν ἀπεργάζεται καὶ τὴν ἀληθῆ καὶ σπουδαίαν πρωτοτυπίαν, εἰσὶν αἱ συνεκδιδόμεναι διατριβαί, αἵτινες ἔργον τοῦ διευθυντοῦ ἢ καθηγητοῦ τινος πραγματεύονται περὶ ιστορικοῦ τινος προβλήματος ἢ γραμματικοῦ ζητήματος, ἢ φιλοσοφικοῦ θεματός, ἢ ἐπιστημονικῆς τινος ἢ γραμματολογικῆς συζητήσεως· τὰ μικρὰ ταῦτα πονήματα, οὐκ εὐκαταρρόνητον φέροντα εἰς τὸ μέσον ἀριθμὸν πραγμάτων καὶ ἰδεῶν, ἀρκούσι πρὸς ἀποδείξιν, ὅτι οἱ διευθυνταὶ τοῦ γυμνασίου καὶ τῆς πραγματικῆς σχολῆς οὐκ εἰσὶν ἀλλοτρίοι τῆς ἐπιστημονικῆς κινήσεως, ἀλλὰ τὸν ἀντικτὸν παράγοντον αὐτῆς, ἀγωνιζόμενοι τὴν ἐκὺνὴν συμβολὴν παρασχέειν τῷ διακοσμῷ τοῦ θεσμοῦ τῆς χώρας.

Ὁ Dreyfus-Bismarck διελθὼν τὴν συλλογὴν τῶν διατριβῶν τῷ 1880 περιέρχεται μὲν τὰς ἄλλας δι' ἑλλείψιν γῶν, συνοψίζει δὲ μόνον τρεῖς κατὰ περίπου ἀρθροὺς περὶ ἐκπαιδευτικῶν ζητημάτων· τούτων τὸ μὲν αὖν ἀναφέρει τὴν τοῦ Έρνεστίου Friese, καθηγητοῦ τοῦ ἐν Βερολίῳ βασιλικοῦ γαλλικοῦ Κολλεγίου, περὶ τῆς μίσης ἐκπαιδεύσεως ἐν Γαλλίᾳ· ὁ Dreyfus πολλὰ εὐρίσκει τὰ ἐπιλήψιμα, καὶ οὐκ ἐπὶ πάντων κατακρίνει τὸν γενικὸν διαγωνισμόν· θεωρᾷ αὐτὸν νοσηρὴν ἐπίδειξιν, ὅλερον τῆς ἐκπαιδεύσεως, μεγίστου κακοῦ πρόξενον τῇ γαλλικῇ νεότητι.

§ γ'.

Τὰς διατριβὰς ταύτας σὺν ταῖς ἐκθέσει τὰ γυμνάσια ἀνταλλάσσουν πρὸς ἄλληλα· οὕτω

δὲ ἡ φιλοτιμία καὶ ἡ ἀμύλλα αὐτῶν ὑπεκκαίονται, ἐκαστὸν προθυμομένου ἀναπληρῶν τὰς αὐτοῦ ἐλλείψεις καὶ βαίνειν ἐπὶ τὰ πρόσω' αἰσθάνη ἡ ἔρις αὐτῶν εἶπε καὶ ὁ Ἡσίοδος.

Οὐ μόνον δὲ τὰ γυμνάσια τῶν ἁρρέων, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀνώτερα ἐκπαιδευτήρια τῶν θηλέων τὰ αὐτὰ πράττουσι μετὰ μεγάλης προθυμίας καὶ εὐδοκίμησης· ἐκαστὴν δὲ καὶ πενήκοντα ἀνώτερα παρθεναγωγεία ἀνταλλάσσουσι κατὰ τὰς πρὸς ἄλληλα διὰ τοῦ ἐν Λειψὶκ βιβλιοπωλίου, Franz Wagner τὰς σχολικὰς αὐτῶν ἐλλείψεις ἢ προγράμματα, ἐν οἷς συν τῇ ἀπαραιτήτῳ ἐπιστημονικῇ διατριβῇ περιλαμβάνονται, ὡς ἐν τοῖς τοῖς γυμνασίων, τὰ χρονικὰ τῆς σχολῆς καὶ λεπτομερεῖς πληροφορεῖται περὶ τῶν ἔργων ἐκαστῆς τὰς ἐκείνῃ τὸ λήξαν σχολικὸν ἔτος καλ.

Χάριν τοῦ ἐπιστημονικοῦ τούτου συμφέροντος οὐδὲν γυμνάσιον ἐν Γερμανίᾳ, οὐδεμία πραγματικὴ σχολή, οὐδὲν ἀνώτερον παρθεναγωγεῖον καταστρεῖ τὸν χρόνον αὐτοῦ μνημονικῶς ἢ ξένον καὶ ἄσχετον τοῖς ἀλλοῖς· οὐδεὶς διευθυντὴς μένει ἄργος καὶ ἀδιάφορος, καὶ οἶνε καὶ ζῶσιν, ἀλλὰ πάντες ἐργηγοῦσι καὶ ἀγωνίζονται ὑπὲρ βελτιώσεως καὶ προόδου τῆς γυμνασιακῆς παιδείας.

§ 8.

Τί δὲ παρ' ἡμῖν; Τί πράττουσι τὰ ἐκπαιδευτήρια ἐκεῖνα, ἃ καλοῦνται γυμνάσια ἢ διδάσκειν γυμνασιακὰ μαθήματα; εἰσὶ δὲ οὐκ ὀλίγα καὶ πολλὰ καὶ διασπαρμένα· οἷον, ἐκτὸς τῶν ἐν Ἑλλάδι τριάντονα καὶ πέντε, ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, ἡ ἐν Χάλκῃ Ἑλληνικὴ ἑμπορικὴ Σχολή, τὸ Ἑλληνικὸν Λύκειον Χατζηγρηγόρου, τὸ Ἐκπαιδευτήριον Βασιλαζίδου, τὸ Γυμνάσιον Ἀδριανουπόλεως, τὰ ἐν Φιλίππουπόλει Χαρίτσεια Διδακταλεῖα, τὸ Γυμνάσιον Θεσσαλονίκης καὶ τὸ Διδασκαλεῖον αὐτῆς, τὸ Γυμνάσιον Σερραῶν καὶ τὸ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ Διδακταλεῖον Μαρούλη, τὸ Γυμνάσιον Μοναστηρίου, τὸ τῶν Ἰωαννίνων, τὸ ἐν Κεσορατσίῳ Ζωγράφεια Διδακταλεῖα, τὰ Γυμνάσια Καίρου, Ἀλεξανδρείας, Κύπρου, Κρήτης, Σάμου, Χίου, Μιτυλήνης, Κωδωνίων, Σμύρνης, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἰδιωτικὰ ἐκπαιδευτήρια τοῦ Ἀρώνη, Γρηγοριαδῶν καὶ Καπταλίδου, τὰ τῆς Κιλικίας, Τραπεζούντος, Ὀδησσοῦ, τοῦ ἐν Βρυξέλλῃ Ἐκπαιδευτήριον Χρυσόπουλου, τὰ ἐν Γαλαξίῳ Βενιέρῃ καὶ Τέτση, τὰ ἐν Βιέννῃ, Τεργεστῇ, Μασσαλίᾳ, Λονδίῳ

Ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια· περὶ τοῦ ἐν Παρισίοις οὐδὲν λέγομεν, διότι οὕτω καθηρέθη, καίπερ τοσοῦτον εὐπόρον Ἑλληνικῶν οὐκαρνεῖων διαμενουσῶν ἐν τῇ πρωτεύουσά τῆς Γαλλίας, καίπερ δυνάμενον τοῦτο χρησιμεύειν ὡς κέντρον πρὸς διάδοσιν τῆς ἡμετέρας προφορᾶς καὶ ἀναγέννησιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ὡς ζωσῆς ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ, ἐνθα πέντε καὶ ἑξ ἔτη διδάσκειται ἐν τοῖς Λυκείοις καὶ Γυμνασίοις δι' ἑλλῆας προφορᾶς ὡς γλώσσα νεκρά.

Ταῦτα λοιπὸν τὰ καθιδρώματα τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, ὡς καὶ τὰ ἀνώτερα παρθεναγωγεία τῶν κυριωτέρων πόλεων τὰ χρηρηγοῦντα τὴν μέσιν ἐκπαίδευσιν τῇ θηλείᾳ νεότητι, τίνα σχέσιν ἔχουσι πρὸς ἄλληλα; φιλοτιμοῦνται ἄρα γε ἀνταλλάσσειν τὰ ἐαυτῶν προγράμματα καὶ ἀμύλλασθαι περὶ τῶν πρωτείων, ὡς ἔγνωτο κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐνεστώσης ἐκατονταετηρίδος, τῆς Μεγάλῃς Σχολῆς τοῦ Γένους, τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ τῆς ἐν Ἰασιῳ, τῆς ἐν Ὀδησσῷ, τῆς ἐν Χίῳ καὶ τῆς ἐν Κωδωνίαις, τῆς ἐν Σμύρῃ Εὐαγγελικῆς, τῆς ἐν Ἀμπελακίοις καὶ τῆς ἐν Ἰωαννίνοις Ζωσιμαίας Σχολῆς ἀμύλλωμένων πρὸς ἀλλήλας καὶ φιλοτιμουμένων πρὸς ἑαυτοὺς τῶν ἄλλων καὶ προπορεύεσθαι; διότι, σ' ὅτις ἐστὶν ὁ ἀρμεδιώτατος τρόπος εἰς προκοπὴν καὶ πρόδον· ἢ προαγωγή τῶν ἐκπαιδευτηρίων ὥστε ἀποβαίνει ἀσφαλὲς καὶ ἀκράδαντος, ὅσα μὴ ἐπιβιβάζονται, ἀλλ' ἐν τῶν σπλάγγνων αὐτῶν προέρχεται, ἐν τῶν διευθυντῶν καὶ καθηγητῶν αὐτῶν. Ἀλλὰ νῦν λυπηρὸν μὲν ἐστὶν εἰπεῖν, ἀληθὲς ὅμως, τὰ ἡμέτερα ἐκπαιδευτήρια τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως ἀμφοτέρων τῶν φύλων οὐδεμίαν ἔχουσι πρὸς ἄλληλα σχέσιν, οὐδὲν ἀνταλλάσσουσιν, οὐδεμία ἀμύλλα κατέγει αὐτὰ καὶ φιλοτιμία παραβάλλειν τὰ ἐαυτῶν, ἀνευρίσκιν τὰς ἐλλείψεις αὐτῶν καὶ διορθῶν αὐτάς, ὅπως καὶ τῶν ἄλλων ὑπολείπονται· διὰ τοῦτο πρὸς ἄλληλα οὕτως, πλὴν ὀλίγων ἐξαιρέσεων, ὡς εἴ ἦσαν ὅπως ξένα μὴδ' ἐκπαιδεύον τὴν νεότητα τοῦ αὐτοῦ ἔθνους, καθὰ πάλαι ποτὶ εἶπον κατ' Ὀμηρον οἱ Κύκλωπες, ὅπως ἀκονιώνηται πρὸς ἀλλήλους,

Θημιστέει δὲ ἐκαστος
παῖδων ἢδ' ἀλόχων, εὐδ' ἄλλῃλων ἀλέγων.

Διὰ τοῦτο πλὴν τῆς Μεγάλῃς τοῦ Γένους Σχολῆς, τῆς ἐν Χάλκῃ Ἑλληνοεμπορικῆς, τῆς ἐν Σμύρῃ Εὐαγγελικῆς, τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτηρίου Δήμιτσα καὶ εἰτίας ἐτέρου, οὐδεὶς γυμνασιαρχὴς ἢ καθηγητὴς τῶν

ἄλλων γυμνασίων ἀναγινώσκει ἐν τῇ ἐνάρξει τῶν μαθημάτων σπουδαίαν τινὰ ἐπιστημονικὴν πραγματείαν καὶ δημοσιεύων αὐτὴν σὺν τῇ ἐκθέσει τῶν πεπραγμένων κατὰ τὸ λήξαν σχολικὸν ἔτος καὶ σὺν τῷ προγράμματι τῶν μαθημάτων τοῦ ἀρχομένου ἀνταλλάσσει πρὸς ἄλλας ἄλλων γυμνασίων, ἀλλ' ὃ πᾶς ζῆλος καὶ ἡ μόνη φροντίς τῶν πλείστων περιορίζονται εἰς τὴν μετὰ στόφου στερεότυπον ἀγγελίαν, ὅτι αἱ ἐξετάσεις ἐγένοντο λαμπραί, οἱ δὲ μαθηταὶ διέπρεψαν ἐπὶ πᾶσι καὶ ἐκίνησαν τὸν θαυμασμὸν πάντων τῶν παρестῶτων, οἵτινες ἀπεψώσαντο φρόντισιν χρηστοτάτας περὶ τοῦ μελλόντος ἐλπίδας. Ἡ μέση ὁμοῦς ἐκπαίδευσίς μαρτυρεῖται, θνήκει καὶ οὐδὲν πρὸς τὰ πρόσω ποιεῖ βήμα.

Τὶ δ' αὖ ἐγγίγντο, εἰ τὰ γυμνάσια καὶ οἱ γυμνασιάρχαι αὐτῶν καὶ καθηγηταὶ ἡμιλλῶντες πρὸς ἀλλήλους; ἄρα δὲ οὐκ ἂν εἴγομεν ἐκαιτοντάδας ἡ καὶ χαλκῶς τινὰς σπουδαίων ἐκπαιδευτικῶν ἢ ἄλλων ἐπιστημονικῶν διατριβῶν, ἡ τίς κίνησις καὶ προέλας οὐκ ἂν ἐγένετο εἰς τὴν μέσσην ἐκπαίδευσιν, εἰ καὶ τῆς συστάσεως τῶν ἡμετέρων γυμνασίων ἔπρεπε, ὡς ἐν Γερμανίᾳ, τὸ καλὸν ἔθος, ἵνα κατ' ἔτος ἐν τῇ ἐνάρξει τῶν μαθημάτων ἐκαστὸν γυμνασίον ἀνεγίνωσκεν ἐπιστημονικὴν τινὰ διατριβὴν καὶ συνεκτιπούμετο σὺν ταῖς ἐτήσιαις ἐκθέσεσι καὶ προγράμμασι, καὶ ἀμοιβαίᾳ ἐγένετο τῶν διατριβῶν τούτων ἀνταλλαγὴ; Τίς ἀρνήθησεται τὰ ἐκ τῆς ἀνταλλαγῆς ταύτης πολλὰ καὶ μέγιστα ἀγαθὰ, τὴν ἀποκάλυψιν τῶν κακῶς ἐχόντων καὶ διόρθωσιν αὐτῶν, τὴν βελτίωσιν τῶν διδακτικῶν μεθόδων καὶ διδακτικῶν βιβλίων, τὴν ἄμιλλαν τῶν γυμνασίων καὶ καθηγητῶν καὶ τὴν ὑπεκάκυσιν τοῦ ζήλου αὐτῶν, οὐ μὴν δ' ἄλλα καὶ τὴν συμπαγῆ ἑνωσιν καὶ τὸν στενὸν αὐτῶν σύνδεσμον;

§ ε'.

Ὁ Φιλόλογος Σύλλογος φρονῶν, ὅτι, εἴπερ τι καὶ ἄλλο, τὸ μέσον τοῦτο συντελεῖται εἰς τὴν θεραπείαν τῶν κακῶς ἐχόντων καὶ εἰς τὴν βελτίωσιν καὶ προαγωγὴν τῆς μέσης ἐκπαίδευσως, προσκαλεῖ τὰς ἐφορίας, τοὺς γυμνασιάρχας, τὰς διευθυντὰς καὶ τοὺς καθηγητικoὺς συλλόγους τῶν γυμνασίων καὶ τῶν ἀνωτέρων παρθεναγωγείων, ἵνα μελετήσωσι τὰ περὶ τούτου τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ μέσου, καὶ, ἂν ἐγκρίνωσι τὴν εἰσαγωγὴν αὐτοῦ ὡς καλὴν καὶ λυσιτελεῖ, δηλώσωσι τῷ Συλλόγῳ, ὅτι τοῦτο ἀπὸ τοῦ

Σεπτεμβρίου τοῦ 1885 γενήσεται θεσμὸς ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ τοῖς ἀνωτέροις παρθεναγωγείοις ὑποχρεωτικὸς καὶ ἀπαράβατος, διακελευόμενος ἐκαστῶν αὐτῶν, ἵνα ἐν τῇ ἐνάρξει τῶν μαθημάτων κατ' ἔτος ἀναγινώσκεται παρὰ τοῦ γυμνασιάρχου ἡ τῆς διευθυντρίας ἢ ἄλλου τινὸς καθηγητοῦ σπουδαία ἐπιστημονικὴ διατριβὴ καὶ δημοσιευομένη σὺν ταῖς ἐκθέσεσι καὶ προγράμμασιν ἀνταλλάσσεται πρὸς τὰς τῶν ἄλλων.

Οἰκοθεν ἐννοεῖται, ὅτι διατριβαὶ πολιτικῆς πραγματευόμεναι θέματα ἢ σκανδαλώδη θρησκευτικὰ ζητήματα αὐστηρὸς ἀπαγορευθήσονται, οὐδ' ἐπιτραπησεται ἡ ἐκτύπωσις αὐτῶν σὺν ταῖς ἐκθέσεσι καὶ προγράμμασι.

Τὰ γυμνάσια καὶ τὰ ἀνωτέρα παρθεναγωγεία πρὸς εὐκόλιν αὐτῶν καὶ ὀδηγίαν δύνανται διὰ τοῦ ἐν Λειψίᾳ βιβλιοπώλου Franz Wagner προσκτήσασθαι συλλογὰς ἐτῶν τιῶν τῶν ἐπιστημονικῶν διατριβῶν τῶν γυμνασίων καὶ τῶν ἀνωτέρων παρθεναγωγείων τῆς Γερμανίας, ὡς καὶ τὰς ἐκθέσεις τῆς Μεγάλης τοῦ Ρίνους Συλλογῆς καὶ ἄλλων, διὰ τινος τῶν ἐν ταύθᾳ βιβλιοπωλῶν.

Ὁ Φιλόλογος Σύλλογος ἀναλαμβάνει γενέσθαι κέντρον τῶν ἐτησίων ἀνταλλαγῶν καὶ ἀποστολῶν τῶν διατριβῶν καὶ ἐκθέσεων μὴ μόνον τῶν γυμνασίων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνωτέρων καθιδρυμάτων τῶν θηλείων, ἅρ' οὐ ὃ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὲρ τῆς γυναικείας παιδείας Σύλλογος ἐξέλιπεν, δεῖ ἡδύνατο χρησιμεύειν ὡς κέντρον αὐτῶν.

Πρὸς δὲ τούτοις ὁ Φιλόλογος Σύλλογος ἀναλαμβάνει ποιεῖν κατ' ἔτος περίληψιν τῶν διατριβῶν καὶ αὐτὴν δημοσιεύειν διὰ τῶν ἐφημερίδων καὶ ἐν τῷ Περιοδικῷ αὐτοῦ, τοῦ δὲ χρόνου προϊόντος καὶ βραδεύειν τὰς ἀρίστας κρινομένας.

Τοιαῦτα αἱ ἐπαγγελίαι καὶ οἱ πόθοι τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου. Εὐχεται δὲ, ἵνα οὗτοι γίνωνται πράγματα ἐπ' ἀγαθῇ τῆς μέσης ἐκπαίδευσως, τῇ συμπαρείᾳ καὶ συνέσει τῶν ἐφοριῶν καὶ τῶν καθηγητικῶν συλλόγων τῶν γυμνασίων καὶ τῶν ἀνωτέρων ἐκπαιδευτικῶν τῶν θηλείων. Οὐδεὶς δὲ αὐτῶν, νομίζομεν, ἔχον οἰκονομίαν ὀλίγων χρημάτων ἀρνηθήσεται τὴν σύμπραξιν αὐτοῦ τῷ Συλλόγῳ περὶ τούτου τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ καὶ ἐθνικοῦ πράγματος.

Ὁ Πρόεδρος
ΗΡ. ΒΑΣΙΛΑΔΗΣ.

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς
ΟΔ. ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ.

Τοιαῦτα μὲν αἱ πράξεις τοῦ Συλλόγου, ὅσαι πρὸς διέγερσιν τῆς φιλομαθείας ἀφορῶν καὶ πρὸς διάδοσιν τῆς παιδείας καὶ τῶν γραμμάτων δι' αὐτὰς ὁ Σύλλογος ἐκλήθη πατὴρ τῶν Ἑλληνικῶν Συλλόγων, κέντρον, ἰθύντωρ καὶ ὁ γῆρας τῆς ἐκπαίδευσος καὶ τῶν πρὸς ἐκπαίδευσιν ἐνεργειῶν τῶν ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν, πρῶτοπυον τῶν ἑλληνικῶν Συλλόγων κτλ. Ἐγὼ δὲ καλῶ αὐτὸν ἁπλως, τὸ κατ' ἐξοχὴν τῆς ἑλληνικῆς φιλομαθείας ἐργασίον.

Ἰδωμεν δὲ νῦν καὶ τὰ ἄλλα αὐτοῦ ἔργα. τὰ ὑποσηφωτῶσι ἐπιστημονικώτερον ἔχοντα χαρακτηριστὰ, ἀνήκοντα δὲ εἰς τὴν λῆξιν αὐτοῦ μέλει. Τοιαῦτα ὅς ἐστι τὸ πλεῖστον τὰ ἀπὸ τῆς ιδρύσεως αὐτοῦ μέχρι τοῦ νῦν καὶ ἐκδοτὴν ἐβδομάδα γιγνόμενα ἀναγνώσκοντα. ὧν τὰ πλείεστα ἐν τῷ περιοδικῷ αὐτοῦ δημοσιεύονται. Τοιαῦτα τὰ πλείεστα ἔργα τῶν ἐπιτροπῶν τῆς φιλολογικῆς, τῆς ἀρχαιολογικῆς καὶ λοιπῆς Τοιαυτῇ μάλιστα ἡ Ζωγράφειος Βιβλιοθήκη, ἥτοι ἡ ἐκδοσις τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, γιγνομένη ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ Συλλόγου, ὅς κατὰ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ τὴν τῆς συμπράξεως, τοὺς τε ἀπαναχτοῦ Ἑλλήνας λόγιους προσεκάλεσε συμμετασχέιν τοῦ ἔργου καὶ τοὺς ἀλλογενεῖς ἑλληνιστάς, νομίζων, ὅτι αἱ ἐκδόσεις τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων ὅσων οἷον τε ἐξηκριβωμένοι ἔσονται καὶ ἀρισταί, καὶ εἰς τὴν προόδον καὶ παρ' ἡμῖν τῆς κριτικῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς φιλολογίας καθέλου συντελέσουσιν, ἂν οἱ ἡμέτεροι λόγοι καὶ οἱ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ ἑλληνισταὶ τοῦ ἔργου συνεπιλάθωνται, ὅπερ ἄλλως ὁρὸν ἐστὶ καὶ δίκαιον· διότι οἱ θεσφαυροὶ τῶν ἡμετέρων προγόνων ἀπὸ πολλῶν αἰώνων κοινὸν πάντων ἀπέβησαν μελέτημα, οἱ δὲ ἀλλογενεῖς ἑλληνισταὶ, εἰ μὴ τῷ γένει, ἀλλὰ γὰρ τῇ παιδείᾳ, ὡς πολλὰς εἰρήναι, καὶ τῇ προαιρείσει καὶ τῷ ἔρωτι πρὸς τὰ ἑλληνικὰ ῥαγήματα συγγενεῖς ἡμῖν εἶσι καὶ οἰκτεροί. Τίς οὖν ἀρριβάζει, ὅτι, ἂν ἡ ἐκδοσις τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων κοινὸν καταστῇ μέλημα τοῦ συναμωρότερου, τῶν ἡμετέρων λογίων καὶ τῶν ἑλληνιστῶν, πολλὰ τὰ προσιύφοντα καλὰ καὶ νείον ὥς· εἰς τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν ἐπιγυθίσεται; διότι τοῦτο μὲν οἱ λόγοι τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, ὑπὸ τῆς νεωτέρας βοηθημένη γλώσσης, ἀσφαλεῖς ἔσονται ἱερννεύται καὶ πολλὰ τῶν συγγραφέων χωρὶα διὰ τῆς ἀντιπαροβολῆς τῆς ἀρχαίας γλώσσης πρὸς τὴν νεωτέραν διαφωτισοῦσι, καθίσταντες δ' αὐτὴν γνωστότεραν καὶ κοινοτέ-

ραν, ἀφορμὴν καὶ τοῖς ἀλλογενεῖς ἑλληνισταῖς δώσουσι συντονώτερον περὶ αὐτῆν σπουδάζειν, ἐξ οὗ κατ' ἀνάγκην ἐπιτελεῖσται ἡ παραδοχὴ καὶ παρ' αὐτῶν τῆς ἡμετέρας προφραῆς, καὶ ἡ χρῆσις τῆς ἀρχαίας οὐκ ἐστὶ ὡς νεκρᾶς γλώσσης, ἀλλ' ὡς ζώσης καὶ ὁμιλουμένης· τοῦτο δὲ οἱ ἀλλογενεῖς ἑλληνισταὶ, κάτοχοι ὄντες τῶν ἀρχαίων χειρογράφων τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ὧν δυστυχῶς ἡμεῖς ἀπιστερήμεθα, καὶ ἐντριβεῖς περὶ τὴν κρίσιν καὶ ἐκλογὴν τῶν ὁρθωτέρων γραφῶν, καί μενον τῶν συγγραφέων παρέχουσι διορθωμένον καὶ οὐ μικρὸν εἰς τὴν προαγωγὴν καὶ παρ' ἡμῖν τῆς ἀρχαίας φιλολογίας βοηθήσουσι, τοὺς κανόνας ἐκτιθέντες τῆς νεωτέρας κριτικῆς καὶ τὴν κρίσιν τῶν ἡμετέρων ὀξύνοντες.

Μετ' ἀγαλλιᾶσθαις δὲ ἀγγέλλω, ὅτι μετὰ τινας μῆνας ἐξέρχεται τῶν πιστοτήτων ἡ Ἀντιγὴν τοῦ Σφοδρίου ὑπὸ τοῦ κ. Δ. Σεμιτέλου, διασῆμου καθηγητοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου, καὶ ὀλίγω ὕστερον ὁ πρῶτος λόγιος τοῦ Εὐριπίδου ὑπὸ τοῦ κ. Δ. Βερναρδάκου, τῶν καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ γνωστῷ τῷ πανελληνίῳ.

Ὡς δὲ ὁ Σύλλογος, οὗτω καὶ οἱ μέγας αὐτοῦ εὐεργετῆς, τὴν τῶν ἑλληνιστῶν συνεργασίαν περὶ πολλοῦ ποιούμενος, ἐχορήγησεν εικοσιπεντακισθία μὴν ὀράματα τῷ ἐν Παρίσιος πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐν Γαλλίᾳ Συλλόγῳ, ἑτέρα δὲ πρᾶξατα τῇ ἐν Μονάχῳ βασιλικῇ βαυαρικῇ Ἀκαδημίᾳ, ὅπως ἀγωνοθετήματα ἰδρυθῶσιν ἐκ τῶν ἰσπανίων τόκων τῶν χρημάτων τούτων πρὸς προαγωγὴν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων.

Ἡ δὲ Μαυρογορδάτειος βιβλιοθήκη εἰς τὴν συλλογὴν ἀποβλέπει καὶ ἀντιγράφει τῶν ἐν ταῖς χριστιανικαῖς Μοναῖς σωζομένων ἐπιγραφῶν. Τὸ ἔργον τοῦτο, χορηγησάντος 600 ὀθμ. λίρας τοῦ φιλοπότου καὶ φίλου τῷ καλῶν κ. Θ. Μαυρογορδάτου, ἀνέβηκεν ὁ Σύλλογος τῷ φιλοπότῳ κ. Α. Παπαδόπουλῳ Κεραμει, ὃς πολλὰς περιεῖλεν ἐπαρχίας καὶ οὐκ ὀλίγα κατέγραψεν ἢ ἀνέγραψε χειρόγραφα, ἐξ ὧν σύγκειται ἡ Μαυρογορδάτειος βιβλιοθήκη, τῇ ἐπιμελείᾳ καὶ φροντίδι αὐτοῦ ἐκδομένη ὑπὸ τοῦ Συλλόγου.

Τοιαῦτα καὶ τὰ φιλολογικὰ ἔργα τοῦ Συλλόγου· νομίζω δὲ ὅτι ἀρκούντως κατεδείχθη, ὅτι εἰς ταῦτα, ὡς καὶ εἰς τὰ ἄλλα, ὠρμηθὲν εἰς τὴν σταθερὰς αὐτοῦ ἀρχῆς τῆς συμπράξεως καὶ συνεργασίας· ὁ Σύλλογος μικρὸς, καὶ ὀλίγοι οἱ ἐνταῦθα λόγοι, ἐξ ὧν ἀπαρτίζεται· ἀλλ' ἔχει

ἀρωγούς καὶ ἀντιλήπτορας πολλούς καὶ πολ-
 λαγούς. Ὁμοιογενέον ὅμως, ὅτι ἐκ τῶν ἐν-
 ταυθὰ λογίων οἱ ὀλίγοι, οἱ ἐργαζόμενοι ἐν τῷ
 Συλλόγῳ, σπανιστάτης ἀφιλοκερδείας καὶ αὐ-
 ταπαρνησίας παρέχουσι παράδειγμα. Τούτων
 ἔργα εἰσὶ τὰ καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα ἐν ταῖς
 τακτικαῖς συνεδριάσεσι τοῦ Συλλόγου γιγνώ-
 μενα ἀναγνώσματα, παρ' αὐτῶν αἱ δημόσιαι
 διαλέξεις, παρ' αὐτῶν αἱ ἐκθέσεις, ἐξ αὐτῶν
 τὰ μέλη τῶν ἐπιτροπῶν λαμβάνονται, παρ'
 αὐτῶν πᾶσα ἐκτελεῖται ἡ ἐσωτερικὴ ἐργασία.
 καὶ πάντα ταῦτα πράττουσι προθύμως καὶ δω-
 ρεῖα, οὐδὲν ἔχοντες πλεον τῶν ἄλλων μελῶν.
 διὰ τὴν ἐπίσημον αὐτῶν συνδρομὴν φιλο-
 τιμοῦνται ἐκ τοῦ ὑστερήματος διδόναι οὐδαμῶς
 μεταμειώμεναι, ὅτι ἐπὶ ζημίᾳ αὐτῶν πολὺν
 χρόνον εἰς τὰ ἔργα τοῦ Συλλόγου κατατρί-
 βουσι. Τοῦτο δὲ λαὸν εἰς τὴν ταχείαν πρόοδον
 αὐτοῦ καὶ εὐδοκίαν ἀνήγγησεν.

Περὶ δὲ τῶν καθ' ἑκάστα γενομένων κατὰ
 τὸ λήξαν τοῦτο ἔτος, ὅπερ τὸ εἰκοστὸν πέμ-
 πτον ἐστὶ τοῦ Συλλόγου, περιττὸν κρίνω εἰπεῖν
 πολλά· διότι καὶ ταῦτα ἔπραξεν ὁ Σύλλογος,
 ἐμφορούμενος ἀεὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος,
 τοῦ αὐτοῦ φρονήματος, τῶν αὐτῶν ἀρχῶν,
 περὶ ὧν τοσοῦτον κατετίψαμεν λόγον. Εὐχό-
 μεθα δὲ ἀπὸ καρδίας, ἵνα αἱ διαδεχόμεναι ἡμᾶς
 νέαι γενεαὶ διατηρήσωσιν ἀεὶ ἀκμαῖον τὸ φρο-
 νημα τοῦ Συλλόγου καὶ τῆς ἀρχῆς, ἐξ ὧν
 ἐπῆλθε τὸσαῦτα ἐπιδόσεις καὶ προαγωγή, τὴν
 δὲ πεντηκονταετηρίδα αὐτοῦ πανηγυρίσωσι
 λαμπροτέραν, ἀναμνησκόμενοι τὸ τοῦ Πη-
 λέως πρὸς τὸν Ἀχιλλέα,

Ἄνδρες ἀριστεύοντες καὶ ὑπερέχοντες ἑμμεναι ἄλλων,
 μηδὲ γένος πατέρων αἰσχυνέμεν, εἰ μὲν' ἀριστοί.

ПРОГРАММА СУКЕДРІОУ

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

Β'.

ΓΕΝΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

ΤΟΥ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ΤΟΥ

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΓΕΝΗΣΙΟΜΕΝΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΙΚΟΣΙΠΕΝΤΑΕΤΗΡΙΔΑ ΑΥΤΟΥ

"Αρθρ. 1. Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος, ἐπόμενος τῷ καλῷ ὄντι τῶν ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀμερικῇ ἐπιστημονικῶν Συλλόγων, οἵτινες τὴν εἰκοσιπενταετηρίδα, πεντηκονταετηρίδα καὶ ἑκατονταετηρίδα αὐτῶν πανηγυρίζουσι μεγαλοπρεπῶς δι' ἄλλων τε καὶ δι' ἐπιστημονικῶν Συνεδρίων, ἔγνω τὴν εἰκοσιπενταετηρίδα αὐτοῦ πανηγυρίζειν διὰ τοιούτου ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου (1), ὅπερ ποιεῖται ἐναρξάντων ἑργασιῶν αὐτοῦ τῇ 16/28 Ἀγούστου 1886, περατώσει δὲ αὐτὰς τῇ 26 Ἀγούστου (7 Σεπτεμβρίου).

(1) Ὁ Σύλλογος ἀνέθηκε τὴν διοργάνωσιν τοῦ Συνεδρίου εἰς ἐπὶ τούτῳ ἐπιτροπὴν, συγκειμένην ἐκ τῶν μελῶν τοῦ προεδρίου τοῦ Συλλόγου καὶ τῶν προέδρων τῶν διαρκῶν αὐτοῦ ἐπιτροπῶν. Τὴν ἐπιτροπὴν ταύτην ἀποτελεῖσιν οἱ ἑξῆς: Μὲν τῷ προεδρίῳ: **Ἦρ. Βασιλάδης**, πρόεδρος τοῦ Συλλόγου, **Χρ. Κατῆχρηστος**, ἀντιπρόεδρος καὶ πρόεδρος τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἐπιτροπῆς, **Ἰωδ. Ἀνδρεάδης**, γέν. γραμματεὺς, **Σενοφ. Σιδερόπουλος**, εἰδ. γραμματεὺς, **Α. Παπαδόπουλος** Κεραμεύς, βιβλιοφύλαξ, **Θ. Κοτσούδης**, ταμίας. Πρόεδροι τῶν διαρκῶν ἐπιτροπῶν, **Α. Ἀριστοκλής**, πρόεδρος τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς, **Κ. Καλλιμάχης**, πρόεδρος τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς, **D. J. Mordeimann**, πρόεδρος τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, **Θ. Σατζέλης**, πρόεδρος τῆς φιλολογικῆς ἐπιτροπῆς.

(Ἑλλ. Φιλολ. Σύλλογος. Εἰκοσιπενταετηρίς.)

"Αρθρ. 2. Σκοπὸς τοῦ Συνεδρίου ἐστὶν αὐτὸς ὁ αὐτὸς τῆς ἰδρύσεως τοῦ Συλλόγου, ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ διάδοσις ὁλῶν ἐν τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν κατὰ τὰς ἡμετέρας χώρας, α' δι' ἀνακοινώσεως πραγματιῶν ἀναφερομένων μὲν εἰς τὴν πρόδον τῶν φιλολογικῶν, ἀρχαιολογικῶν, εκπαιδευτικῶν, φυσικο-γνωστικῶν, ἡθικοκοινωνικῶν καὶ λοιπῶν ἐπιστημῶν, ἰουσιῶν δὲ σχετῶν πρὸς τὰς ἡμετέρας χώρας, πλὴν θεοσκευτικῶν καὶ πολιτικῶν ζητημάτων, ἐρ' ὧν πᾶσα συζήτησις ἀπαγορεύεται, συνωδῇ τῷ 29ῳ ἔσθρῳ τοῦ κανονισμοῦ τοῦ Συλλόγου· β' διὰ χρηματικῶν πρὸςφορῶν ὑπὲρ τῆς πρόδου κατὰ τὴν Ἀνατολὴν τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν.

"Αρθρ. 3. Ὅσοι τῶν ἡμετέρων ἢ καὶ τῶν ξένων χρηρήσουσι κατὰ τὴν εἰκοσιπενταετηρίδα τοῦ Συλλόγου χρήματα ὑπὲρ τοῦ σκοποῦ τούτου, οὗτοι ἀναγερνεύθουσιναι δημοσίᾳ ἐν τῇ γενικῇ ἐπισήμῳ συνεδριάσει τοῦ Συνεδρίου **ᾠωρηταί**. ἂν χρηρήσωσιν ἑκατὸν καὶ ἑπτάκινα ὅλωμ. λίρας, **μεγάλοι ᾠωρηταί**, ἂν πεντακοσίας καὶ ἑπτάκινα, **εὐεργέται**, ἂν χίλις καὶ ἑπτάκινα, καὶ **μεγάλοι εὐεργέται**, ἂν πενταχιλίς καὶ ἑπτάκινα.

ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

"Αρθρ. 4. Μέλη του Συνεδρίου εἰσι· α') ὅσοι τῶν ἡμετέρων καὶ ἀλλοδαπῶν λογίων προσκληθέντες δεῖξονται τὴν πρόκλησιν· β') ὅσοι ἀποσταλέσονται ὡς ἀντιπρόσωποι ἐπιστημονικῶν Συλλόγων· γ') ὅσοι χορηγήσουσι κατὰ τὴν εἰκοσιπενταετηρίδα τοῦ Συλλόγου χρήματα συμφώνως πρὸς τὸ προηγουμένον ἄρθρον· δ') τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπίτιμα μέλη τοῦ Συλλόγου· ε') ὅσα τῶν ἀντεπιστελλόντων μελῶν τοῦ Συλλόγου καὶ ὅσοι ἄλλοι τῶν ἡμετέρων λογίων καὶ ξένων ἐκράσουσι τὴν ἐπιθυμίαν συμμετασχεῖν τοῦ Συνεδρίου, ὡς ἀναγνώσιν ἐπιστημονικὴν τινα πραγματείαν αὐτῶν, ἢ ποιήσονται κοινοποιήσιν τινα σχέσιν ἔχουσαν πρὸς τὰ ἔργα τοῦ Συνεδρίου. ζ') ὅσα τῶν τακτικῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου ἔχουσιν ἀναγνωστέαν πραγματείαν· ζ') τὰ μέλη τῆς ἐπὶ τῆς διοργανώσεως τοῦ Συνεδρίου ἐπιτροπῆς.

Τὰ μέλη τοῦ Συνεδρίου λαμβάνουσιν εἰσφορά παρὰ τῆς πρὸς ἐκτίμησιν τοῦ Συνεδρίου ἐπιτροπῆς· ἔχουσιν δὲ τὸ δικαίωμα εἰσάγειν εἰς τὰς συνεδριάσεις ἑκάστην, δύο, κυρία.

"Αρθρ. 5. Τὰ τακτικὰ μέλη τοῦ Συλλόγου τὰ μὴ περιλαμβανόμενα ἐν τῷ 4. ὁρίζονται τοῦ προηγουμένου ἄρθρου δύναται παρεμμελεῖσθαι μὴ συμμετέχοντα ὅμως τῶν συζητήσεων, ἐν ταῖς συνεδριάσεσι τοῦ Συνεδρίου δι' ἰδίου εἰσιτηρίου διδομένου αὐτοῖς μετὰ προηγουμένη αἰτήσιν ὑπὸ τῆς ἐπὶ τῆς διοργανώσεως τοῦ Συνεδρίου ἐπιτροπῆς.

Ἄντι δὲ μιᾶς ὅθωμανικῆς λίρας λαμβάνουσιν μετὰ προηγουμένη αἰτήσιν εἰσιτηρίου ἀτομικὴν ἰσχύον καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ Συνεδρίου καὶ οἱ βουλομένοι, ἐκτὸς τῶν ἀνω μνησθέντων τακτικῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου, ἀπορροῶσιν τῶν ἐπιστημονικῶν ἀναγνωσμάτων καὶ προσφορῶν κοινοποιήσεων κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Συνεδρίου.

Τὰς αἰτήσεις αὐτῶν τὰ τε τακτικὰ τοῦ Συλλόγου μέλη καὶ τὰ μὴ τοιαῦτα δρῶντες ἀπευθύνει τῷ προέδρῳ ἢ τῷ γραμματεῖ τῆς ἐπιτροπῆς, πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Συνεδρίου.

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

"Αρθρ. 6. Τὰ ἔργα τοῦ Συνεδρίου εἰσιν, ὡς εἴρηται (ἄρθρ. 2), φιλολογικά, ἀρχαιολογικά, ἐκπαιδευτικά, φυσιογνωστικά, ἡθικολο-

γικὰ, διότι περὶ τοιαῦτα ἀσχολεῖται ὁ Σύλλογος καὶ αἱ διαρκεῖς αὐτοῦ ἐπιτροπῆς, ἥτοι ἡ φιλολογικὴ, ἡ ἀρχαιολογικὴ, ἡ ἐκπαιδευτικὴ καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ.

"Αρθρ. 7. Τὰ μέλη κατὰ τὰς εἰδικὰς αὐτῶν μελέτας ἐκλόνουσιν ἢ πραγματευθῆσονται θέματα, εἴτε ἐξ ὧν ὑποβάλλει ἡ πρὸς διοργάνωσιν τοῦ Συνεδρίου ἐπιτροπὴ, εἴτε ἄλλα. Τὴν ἐπιγραφὴν τῶν θεμάτων τούτων ἅμα τῇ ἀγγελίᾳ αὐτῶν, ὅτι μεθεξοῦσι τοῦ Συνεδρίου, ὀφείλουσι γνωστὴν ποιήσασθαι τῷ προέδρῳ ἢ τῷ γραμματεῖ τῆς ἐπιτροπῆς· ὅσοι δὲ κωλύονται ἔλθειν αὐτοπροσώπως εἰς τὸ Συνεδριον πέμπουσι τὰς πραγματείας αὐτῶν τῷ εἰρημένῳ προέδρῳ ἢ τῷ γραμματεῖ κατὰ Μάιον τοῦ 1886, ὅπως συμπεριληφθῶσιν ἐν τῷ γενικῷ προγράμματι καὶ ἀναγνωσθῶσιν ἐν τῇ ὁρισθεσμένῃ συνεδριάσει.

"Αρθρ. 8. Τὰ μέλη τοῦ Συνεδρίου παρακαλοῦνται, ἅμα ἀφικόμενοι εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔλθειν εἰς τὸ γραφεῖον τῆς ἐπὶ τῆς διοργανώσεως ἐπιτροπῆς ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Συλλόγου, ὅπως ἐγγραφῶσι τὸ ὄνομα αὐτῶν καὶ τὴν διεύθυνσιν τῆς κατοικίας αὐτῶν.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΙΣ

"Αρθρ. 9. Αἱ συνεδριάσεις ἑκάστης ἡμέρας εἰσι γενικαὶ πάντων τῶν μελῶν καὶ μερικαὶ τῶν ἐκλεκτικῶν. Τῇ πρωταρχίᾳ ἀγγέλλονται ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Συνεδρίου καὶ τοῦ γενικοῦ γραμματέως τὰ ἔργα τῆς ἐπιούσης τῶν τε γενικῶν καὶ τῶν συνεδριάσεων τῶν ἐκλεκτικῶν.

"Αρθρ. 10. Αἱ συνεδριάσεις τῶν ἐκλεκτικῶν γίνονται πρὸ μεσημβρίας, τοῦ μὲν φιλολογικοῦ, φυσιογνωστικοῦ καὶ ἡθικοκοινωνικοῦ ἀπὸ τῶν 8 μέχρι τῶν 10 τοῦ δὲ ἀρχαιολογικοῦ καὶ ἐκπαιδευτικοῦ ἐκ τῶν 10 μέχρι τῶν 12. Αἱ δὲ γενικαὶ ἀπὸ τῆς 12 π. μ. ὥρας, πλὴν τῆς πρώτης γενικῆς συνεδριάσεως τῆς ἐνάρξεως τοῦ Συνεδρίου, ἥτις γίνεται κατὰ τὴν 10ην π. μ.

"Αρθρ. 11. Ἐν τῇ γενικῇ συνεδρίᾳ τῆς ἐνάρξεως, προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ προέδρου, πρὸς διοργάνωσιν τοῦ Συνεδρίου ἐπιτροπῆς, μετὰ τὰς συνθέας προσκληθῶς, τὸ Συνεδριον προβαίνει εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ ὀριστικοῦ συμβουλίου αὐτοῦ, ἀπαρτιζομένου ἐξ ἑνὸς προέδρου, ἐπιστάμενου προέδρου, δύο ἀντιπροέδρων, ἑνὸς γενικοῦ γραμματέως καὶ τριῶν γραμματέων πρὸς σύνταξιν τῶν πρακτικῶν. Μετὰ τὴν

ἐκλογὴν ταύτην ἑκάστον τμήμα ἐν ἰδίᾳ συνεδρίᾳ προβάλλει ἐν τῇ ἐκλογῇ τοῦ προεδρίου αὐτοῦ, ἥτοι ἐν τῇ προεδρῷ, ἐπιτιμῶν προεδρῶν, δύο ἀντιπροεδρῶν καὶ δύο γραμματέων.

Ἀρθρ. 12. Τὰ ἔργα τῶν ἄλλων γενικῶν συνεδρίσεων εἰσι: α') ἀνάγκαις τῶν πρακτικῶν, β') τῶν ὠρισμένων πραγματικῶν καὶ προνομικῶν κινήσεων. Τὰς συνεδριάσεις διευθύνει ὁ πρῶτος τοῦ Συνεδρίου.

Ἀρθρ. 13. Ἐν τῇ πρωτεύουσῃ γενικῇ συνεδρίᾳ ἀναγινώσκονται αἱ ἐκθέσεις, ἐν αἷς τὰ τμήματα ποιοῦνται ἀνακεφαλαιώσιν τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν.

Ἀρθρ. 14. Τὰ ἔργα τῶν συνεδρίσεων τῶν τμημάτων εἰσι: α') ἀνάγκαις τῶν πρακτικῶν, β') τῶν πραγματικῶν καὶ προνομικῶν κινήσεων κατὰ τὴν ὠρισμένην τάξιν, καὶ γ') συζητήσεις ἐπ' αὐτῶν. Τὰς συνεδριάσεις ἑκάστου τμήματος διευθύνει ὁ πρῶτος αὐτοῦ.

Ἀρθρ. 15. Ἡ χρῆσις τῶν γλωσσῶν ἐν ταῖς συνεδρίαις ἐστὶ προαιρετικὴ. Ἡ δὲ ἐννοία τῶν ἐν ἄλλῃ γλώσσῃ ἢ τῇ ἑλληνικῇ ἀπαγγελλομένων λόγων μεθερμηνεύεται ἑλληνιστὶ ὑπὸ τινος τῶν μελῶν τοῦ συμβουλίου.

Ἀρθρ. 16. Πᾶσι αἱ πραγματεῖαι, ἅμα ἀναγνωσθεῖσαι, ἐγγεμίζονται τῷ γραμματεῖ τῆς ἐπὶ τῇ διοργανώσεως ἐπιτροπῆς· περιλήψεις δὲ ὡσαύτως ἐνχειρίζονται τοῖς γραμματέσι γραπτῇ τῶν λόγων, οὗς ἑκάστος κατὰ τὰς συζητήσεις εἶπεν.

Ἀρθρ. 17. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Συνεδρίου τὰ μέλη αὐτοῦ ἐπισκευθῆναι τὰ σπουδαιότερα μνημεῖα καὶ τὰς μάλλιν ἀξιοσημεύτους θέσεις τῆς τοῦ πόλεως καὶ τῶν πέριξ.

Ἀρθρ. 18. Ὁ Σύλλογος ἐκδίδει ἐν ἰδίῳ τεύξει καὶ διαμεῖναι τοῖς μέλεσι τοῦ Συνεδρίου 1) τὴν ἀπὸ δεκαπενταετίας συλλεγεῖσθαι καὶ μὴν ἐκδοθεῖσαν γλωσσικὴν ὕλην τοῦ Ζωγραφείου διαγωνίσματος, ἥτοι λέξεις καὶ φράσεις διατηρουμένας ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, κύρια ὀνόματα, δημοτικὰ ἄσματα, παροιμίας, ἀνιγμάτα καὶ λογοπαίγνια, παραμύθια, περιγραφὰς παιδιῶν, εὐχὰς κτλ. 2) ὡσαύτως ἐν ἰδίῳ τεύξει ἐκδίδει τὰς ὑπερχούσας ἐν τοῖς ἀρχαίοις αὐτοῦ ἐπιγραφὰς καὶ τοπογραφικὰς μελέτας.

Ἀρθρ. 19. Μετὰ τὸ πέρας τοῦ Συνεδρίου ἡ πρὸς διοργανώσιν αὐτοῦ ἐπιτροπὴ προβάλλει εἰς τὴν δημοσίευσιν τῶν πρακτικῶν τοῦ Συνεδρίου καὶ τῶν ἀναγνωσθεῶν πραγματειῶν, ὧν ἡ μέρους ἢ περιλήψεις αὐτῶν.

Ἀντίτυπα δὲ σταλθῶσιν πρὸς ἅπαντα τὰ μέλη τοῦ Συνεδρίου.

Ἀρθρ. 20. Πᾶσα ἐπιστολή, σῆμα ἔχουσα πρὸς τὸ Συνεδρίον, ἀπευθύνεται τῷ πατρὶ κυρίῳ Ἡρακλεῖ Βασιλῇ, προεδρῷ τῆς ἐπὶ τῇ διοργανώσεως τοῦ Συνεδρίου τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ἐπιτροπῆς, ἐν τῷ καταστάματι τοῦ Συλλόγου. Πέραν, ὁδὸς Τοπτίλων ἀρ. 18 (Constantinople Péra, rue Toptchilar N° 18), ἢ τῷ κ. Τηλεμάχῳ Καρνεοδωρῷ, γραμματεῖ τῆς ἐπιτροπῆς κατὰ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν.

ΠΡΟΣΩΡΙΝΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΤΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ

Α ΥΠΟΒΑΛΕΙ Η ΠΡΟΣ ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΙΝ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Τὰ μέλη δύνανται καὶ ἄλλα πραγματεῖσθαι θέματα, ἢ ἂν νομίσωσιν οὐκ ὀνείδρα ταῖς ἰδίαις μελέταις. Ὡς ἐρήθη ἐν τῷ άρθρῳ 7, τὰ θέματα τῶν ἀναγνωσθεῶν, συμμέτρων πραγματειῶν μετὰ τῶν ἀνεγμένων τῶν γραβιῶν ἐνὸς πεμψῆσθαι τῇ ἐπιτροπῇ κατὰ Μάϊον 1886. — Τὸ ὁριστικὸν πρόγραμμα τῶν θεμάτων μετὰ τῶν ἀνεγμάτων τῶν ἀναλοφθόνων μετὰ τῶν πραγματεῶν θέματα ἢ ἀποστολάντων πραγματειῶν τὰ ἀποδίδονται κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1886 καὶ πεμψῶσιν ταῖς μέλεσι τοῦ Συνεδρίου.

ΘΕΜΑΤΑ ΔΙΑ ΤΑΣ ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΙΣ

α') Τίνα τὰ αἰτία, δι' αἷ, ὅ, τ. τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους παρέλαβε παρὰ τῶν ἄλλων ἔθνων, ἀφομοίωσεν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, ἐπιβὴν τὴν ἰδίαν αὐτοῦ σφραγίδα ἐπ' αὐτοῦ καὶ κατέστησεν αὐτὸ τέλειον.

β') Τί ἐκάστη γραμματολογία (littérature) τῶν νεωτέρων ἔθνων, τοῦ Ἰταλικοῦ, τοῦ Ἰσπανικοῦ, τοῦ Ἀγγλικοῦ, τοῦ Γαλλικοῦ καὶ τοῦ Γερμανικοῦ ἤρυστο ἐκ τῆς ἑλληνικῆς γραμματολογίας, τίνος ἔθνους οἱ συγγραφεῖς καὶ οἱ ποιηταὶ κάλλιον ἠνέονσαν τὸ πνεῦμα αὐτῆς, καὶ τίνες οἱ ἰδιόζοντες αὐτῆς χαρακτῆρες.

γ') Περὶ τῆς φυσικῆς ἀγωγῆς κατ' οἶκον καὶ ἐν τῇ σχολῇ.

δ') Περὶ τῆς βοτῆς, ἣν ἔσθεν ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ τέχνη εἰς τὴν σύστασιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν.

ε') 'Ιστορικὴ ἐπιθεώρησης τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν Βυζαντίῳ κατὰ τὴν Ι', ΙΑ', καὶ ΙΒ' ἑκατονταετηρίδα, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πηγῶν καὶ τῶν νεωτέρων ἑρευνῶν.

ς') Περὶ τῆς ἐπεξεργασίας τῆς βυζαντινῆς τέχνης ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἀλλοῦ τῆς ἐσπερίας Εὐρώπης καὶ ἐν ταῖς Σλαβικαῖς χώραις.

ζ') Περὶ τῆς πρώτης καὶ μέσης ἐκπαίδευσης ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ὡς ἔχει νῦν ἐν τοῖς μάλλον πεπολιτισμένοις ἔθνεσιν.

η') Περὶ τῶν μεταβολῶν, ἃς ἐπῆνευον εἰς τὴν περὶ τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως τῆς ἑλληνικῆς τέχνης θεωρίας αἱ νεώτεροι ἀρχαιολογικαὶ ἀνακαλύψεις, αἱ γινόμεναι εἴτε ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις εἴτε ἀλλοῦ.

θ') Περὶ τῆς τεραστίως παραγωγῆς τοῦ νέου πολιτισμοῦ, προέλευσος ἐκ τῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀνακαλύψεων καὶ προσδῶν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.

ι') Περὶ τῶν πρόσφορότερον μέσων, δι' ὧν ἐυκολυνθῆσεται ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ διχδόσις εἰς τὰς ἡμετέρας χώρας τῶν φυσικῶν καὶ φυσιογραφικῶν ἐπιστημῶν (sciences physiques et naturelles).

ια') Πᾶς ὁ πλοῦτος γίνεται πρὸς τὴν ἡθικὴν μορφώσεως ἔθνους τινός.

ιβ') Περὶ τῆς ὑγιεινῆς ὡς μέσου ἡθικῆς παραγωγῆς.

ιγ') Διὰ τί ἡ ἡθικὴ παραγωγὴ οὐκ αἰεὶ συμβαδίζει τῇ διανοητικῇ.

ΘΕΜΑΤΑ ΔΙΑ ΤΑΣ ΣΥΝΕΔΡΙΑΞΕΙΣ ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

ΘΕΜΑΤΑ ΤΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ

α') Περὶ τῶν ὁμοιοτήτων καὶ διαφορῶν τῆς ποιητικῆς καὶ πεζῆς κεκαλλιεργημένης γλώσσης πρὸς τὴν λαλομένην ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἀπὸ ὁμοῦ μέχρι Δημητρίου τοῦ Φαληρέως.

β') Περὶ ἀπλότητος, ἀρελείας, κήλλους καὶ ὕψους τῆς δημοτικῆς ἡμῶν ποιήσεως ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἀρχαίαν.

γ') Ἱστορία τῶν ἑρευνῶν περὶ τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης ἀπὸ Κοραΐ μέχρι τοῦ νῦν, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐκδοθέντων γλωσσικῶν καὶ ἄλλων νεοελληνικῶν κειμένων καὶ τῶν ἐπ' αὐτῶν μελετημάτων τῶν ἐν ἡμετέρῳ καὶ τῶν ξένῳ γλωσσισμῶν.

δ') Περὶ τῆς μοναδικῆς θέσεως τῆς γραπτῆς τουρκικῆς γλώσσης, συγκρινομένης πρὸς τὰς ἄλλας γραπτὰς γλώσσας ἀρχαίας τε καὶ νέας·

ὁ πλοῦτος αὐτῆς ἀπαρτίζεται ἐκ λέξεων τοῦ Τουρκικοῦ ἰδιώματος, τοῦ Περσικοῦ καὶ τοῦ Ἀραβικοῦ, ἀνήκοντος ἐκάστου ἰδίῳ συμπλέγματι γλωσσῶν, τοῦ μὲν Τουρκικοῦ τῷ Τουρκικῷ, τοῦ δὲ Περσικοῦ τῷ Ἀρδικῷ, τοῦ δὲ Ἀραβικοῦ τῷ Σημιτικῷ.

ε') Περὶ τῆς προσηκούσης μεθόδου πρὸς παρασκευὴν κριτικῆς ἐκδόσεως οὐοδητίνος Ἑλληνος συγγραφέως ἢ ποιητοῦ.

ς') Συλλογὰς ἐπιθυμῶν τὴν σύνταξιν τοιαύτης τινος πραγματείας πρὸς δόξαν τῶν ἡμετέρων νέων θιασῶν τῆς φιλολογίας.

ζ') Τίνα εἰσὶ τὰ κριτικὰ ἀποτελέσματα τῶν μέχρι τοῦδε γινομένων ἀντιπαραβολῶν τῶν πλατωνικῶν χειρογράφων καὶ τίς ἡ ὁμοσταγὴς διαίρεσις αὐτῶν.

η') Ἐν τῇ πραγματεῇ δοθῇσονται καὶ τινες δόγματα περὶ ἀντιπαραβολῆς χειρογράφων τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων πρὸς ἄλλα καὶ πρὸς τὰς ἐκδόσεις.

θ') Τινες εἰσὶν οἱ μέχρι τοῦδε γνωσθέντες τοῦ Λυσίου κώδικες. Νέα περιγραφή καὶ κριτικὴ αὐτῶν ἀντιπαραβολὴ πρὸς παρασκευὴν νέας κριτικῆς ἐκδόσεως τῶν λόγων τοῦ Λυσίου διὰ τὴν ζωγράφειον βιβλιοθήκην.

η') Κριτικαὶ διορθώσεις εἰς τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς.

θ') Εἰς Σοφοκλέα.

ι') Εἰς Εὐριπίδην.

ια') Περὶ τοῦ φωτός, ὅπερ ἐπέχειν ἡ συγκριτικὴ γλωσσολογία εἰς τὴν ἱστορικὴν ἀναπτύξιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ἰδίᾳ τῆς συντάξεως αὐτῆς.

ιβ') Ἀναλυτικὴ μέθοδος πρὸς συγγραφήν συγκριτικῆς γραμματικῆς τῶν νεωτέρων ἑλληνικῶν διαλέκτων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δημοτικῶν μεσαιωνικῶν κειμένων, τῶν δημοτικῶν συγγραμμάτων τοῦ ΙΣ', ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνος, καὶ τῶν ἐκδοθέντων παραμυθίων καὶ ᾠδμάτων, καὶ ἐπὶ τῇ ἱστορικῇ συγκρίσει τῶν ἀνακριντικῶν τύπων ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν ἀρχαίων διαλέκτων.

ιγ') Περὶ μεταφράσεων ἑλληνικῶν κειμένων εἰς ἀνατολικὰς γλώσσας· συνοπτικὴ ἱστορία καὶ χαρακτηρισμοὶ αὐτῶν.

ιδ') Περὶ ἀρμενικῶν μεταφράσεων τῶν Ἀριστοτελίων μύθων καὶ περὶ ἄλλων ἀρμενικῶν κειμένων, ἐμμέτρων ἢ πεζῶν.

ιε') Περὶ τῶν ὁθωμανικῶν βιβλιοθηκῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

ις') Ἱστορικαὶ μελέται περὶ ἄλλων ἀξιοσημειωτῶν βιβλιοθηκῶν ἐν Ἀνατολῇ.

ιζ') Τινες ἐκ τῶν μυθικῶν παραδόσεων τοῦ ἡμετέρου λαοῦ, συγγενικαὶ καὶ σχεδὸν ἔχουσαι

πρὸς ἀρχαίους μύθους, οὕτω ἐγένοντο ὑποκει-
μενον ἱερώνων.

η') Μελέται περὶ τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων
τοῦ Ἀκριτοῦ κύκλου, ἐν συγχαίρει πρὸς τὰς
φυσικαίας συντάξεις τοῦ Βυζαντινοῦ ἔπους
τοῦ Διγενεῦς Ἀκριτά.

ΘΕΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ

α') Ὅθεν καὶ πρὸς ἀκριβῆ ἀντιγραφὴν καὶ
ἐρμηνείαν τῶν ἀνακαλυπτομένων ἐπιγραφῶν
ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους.

β') Συλλογαὶ Ἑλληνικῶν καὶ Λατινικῶν
ἐπιγραφῶν, συλλεχθεῖσιν δι' ἀντιγραφῆς ἢ διὰ
χαρτῶν ἐκτυπωμάτων· πληροῦσαι περὶ τοῦ
τόπου, ἐν ᾧ εὑρέθησαν, καὶ χρονικῇ μελέτῃ
περὶ αὐτῶν.

γ') Ἐπεξήρσεις καὶ γενικαὶ καταλόγοι τῶν
μέχρι τοῦδε ἑλληνιστῶν ἐκδοθεισῶν γεωγραφικῶν
καὶ τοπογραφικῶν μονογραφῶν καὶ ἀνα-
κριβῶν. Διαίρεσις κατὰ χώρας καὶ συνόψις
ἐκδοθείσας τῆς ἐπιστημονικῆς ἀξίας αὐτῶν, πρὸς
γνώσιν τῶν περὶ τὴν ἀρχαίαν καὶ νέαν γεωγραφί-
αν τῶν ἡμετέρων χωρῶν ἀσχολουμένων.

δ') Συγκριτικαὶ ἱερεαὶ καὶ ἀντιπαράβολοι
νεωτέρων τοπογραφικῶν ὁνομασιῶν πρὸς ἀρ-
χαίας, ἰδίᾳ ἐν ταῖς χώραις τῆς Ἑλλάδος, Ἀσίας,
Θράκης, Μακεδονίας, Ἑπείρου, νή-
σων κτλ. ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἱστορικῶν καὶ γεω-
γραφικῶν πηγῶν, τῶν ἐπιγραφῶν, τῶν ὁδοι-
πορικῶν καὶ τῶν ἐξ ἀνακαρῶν ἐπιστημονικῶν
ἀποτελεσμάτων.

Εἰκοθεν ἐννοεῖται, ὅτι ἕκαστος περιοριζέσθαι ἐν αἷς
χώραις ἐπιούσας εἰδικὰς μελέτας καὶ περὶ ὧν ἔχει συλ-
λογὴν ἐπιγραφῶν καὶ ἄλλων.

ε') Ποῦ ἔκειτο τὸ ἀρχαῖον Ἀδραμύτιον,
τοπογραφία καὶ ἱστορία αὐτοῦ.

ς') Προσδιορισμὸς γενικῆς ἢ μερικῆς τῶν
ἀρχαίων Βυζαντινῶν καὶ μεσαιωνικῶν τοπο-
γραφικῶν ὀνομασιῶν τοῦ Θρακοῦ Βοσπόρου.

ζ') Ποῦ τῆς Ἀνατολῆς σῶζονται μνημεῖα
Βυζαντινῆς γλυπτικῆς, ζωγραφικῆς, τοιχο-
γραφικῶν καὶ ψηφιδωτῶν οὕτω μελετηθέντα, σύν-
τομος περιγραφή αὐτῶν μετὰ σχεδιασμάτων,
εἰ δυνατόν, καὶ φωτογραφημάτων.

η') Συγκριτικαὶ ἱστορικαὶ μελέται περὶ τοῦ
Συνεδηρίου τοῦ Ἰεροκλείους καὶ τῶν ἐκκλησια-
στικῶν Τακτικῶν ἢ Συνταγματικῶν τῶν γνω-
στῶν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν *Notitiae Episcopatum*.

θ') Κριτικὴ ἔρευνα περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ ἀνα-
πτύξεως τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς σηματοδο-

γραφίας, ἰδίᾳ ἀπὸ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκenoῦ μέ-
χρι Χρυσάνθου. Κείμενα, δειγμάτων μεμονοσυρ-
γμένων τεμαχίων χρονολογικῶς καταταγ-
μένα, καὶ, εἴπερ ἔστι δυνατόν, ἰδιόγραφαι πρὸς
ἀνάγνωσιν αὐτῶν.

ι') Ἱστορικαὶ μελέται περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ
ἀναπτύξεως τῶν Ἀραβικῶν καὶ Τουρκικῶν νο-
μισμάτων καὶ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὰ
Βυζαντινὰ.

ια') Ποῦ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καὶ τῆς
Ἑλλάδος Ἀσίας κινεῖται προϊστορικὰ μνη-
μεῖα, τίνα ἐξ αὐτῶν ἠρευνήθησαν, καὶ τίνα
μνημονεῖται ἀνερευνήτα.

ΘΕΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ

α') Ποία τις ἐστὶ παρ' ἡμῶν ἡ πρώτη καὶ
μέση ἐκπαίδευσις ἀρσενίων τῶν φύλων, καὶ
ποία τις ὀρεῖται εἶναι, ἢ ἐν ἄλλαις λέξει περὶ
τῶν ἐλλείψεων τῆς πρώτης καὶ μέσης ἐκπαί-
δεύσεως τοῦ ἡμετέρου ἔθνους καὶ περὶ τῆς θε-
ρηπείας αὐτῶν.

β') Περὶ τῆς ὑγιεινῆς καταστάσεως τῶν ἡ-
μετέρων σχολείων· ὁμολογητόν, ὅτι ἐν ταῖς ἡ-
μετέραις σχολαῖς τὸ περὶ ὑγιείας κεφάλαιον
ὅλως παραβλεπεται· πόθεν ὀρεῖται ἀρχὴν
παιδείας, τὸν ὑγιεινὸν μετρηθῆσθαι.

γ') Περὶ τῆς ἐπιδεδουμένης τῆς πρώτης καὶ
μέσης ἐκπαίδευσιν, παρὰ τῷ ὀθωμανικῷ λαῷ
διὰ τῆς ἰδρύσεως ἀποσταλάου τοῦ ὀθωμανικοῦ
κράτους σχολείων ἀπὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνα-
βάσεως τῆς Α. Α. Μεγαλειότητος τοῦ Σουλ-
τάνου Ἀμπδὺλ Χαμίτ Χάν τοῦ Β' καὶ τῆς
ἐνδελεχοῦς Αὐτοῦ προνοίας καὶ προστασίας.

δ') Περὶ ἰδρύσεως πραγματικῶν σχολῶν
(Realschulen) καὶ τῆς χρησιμότητος αὐτῶν
ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἔθνει· τίς ἐστὶ κατ' ἀνάγκην ἡ
διαφορὰ αὐτῶν πρὸς τὰς πραγματικὰς σχολὰς
τῶν ἄλλων ἐθνῶν, τῶν ἔχοντων γλώσσαν ἰδίαν
τελείαν καὶ γραμματικολογίαν πλουσιωτάτην.

ε') Κατὰ τί διαφέρουσιν ἐν Γερμανίᾳ οἱ
πραγματικαὶ (Realschulen) τῶν πραγματι-
κῶν γυμνασίων (Realgymnasien), ταῦτα δὲ
τῶν κλασικῶν γυμνασίων.

ς') Περὶ τῶν διαφορῶν, ἅς κατ' ἀνάγκην
ὀρεῖται εἶναι τὰ σχολεῖα τῶν ἀρρένων ἀπὸ
τῶν παρθενωγαγείων.

ζ') Περὶ διδακτικοῦ προγράμματος ἢ περὶ
συναρμολογῆς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν διαφόρων
μαθημάτων· ἐν ἄλλαις λέξει περὶ τῆς ἀπο-
νομῆς ἐκάστῳ αὐτῶν τῆς δεούσης τάξεως καὶ
τοῦ δειντοῦ χρόνου.

η') Τίς ὀρεῖται εἶναι παρ' ἡμῖν ἡ γλῶσσα τῶν βιβλίων τῆς δημοτικῆς παιδείσεως καὶ τίς ἡ μεταξὺ τῶν διδασκόντων καὶ διδασκομένων.

θ') Περὶ τῆς χρησιμότητος παρ' ἡμῖν τῶν νηπιαγωγείων ὑπὸ τὴν ἐποπὴν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὡς μητρικῆς, ἐν αἷς ἐπαρχίαις οἱ λαοὶ πολυμυεῖς εἰσι καὶ γίνεται σύγχυσις γλωσσῶν.

ι') Διὰ τί αἱ γεωγραφικαὶ γνώσεις χωλινουσι παρ' ἡμῖν καὶ τίνι τρόπῳ θεραπευτέον τὴν ἑλλείψιν ταύτην.

ΘΕΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΡΩΚΟΡΙΝΩΝΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ

α') Περὶ τῆς χρησιμότητος τῆς διδασκαλίας τῶν στοιχείων τῆς ἡλικίης ἐν τοῖς δημοτικαῖς σχολαῖς.

β') Περὶ τῆς καθαρότητος ὡς μέσου ἡλικίης προαγωγῆς.

γ') Περὶ τῶν ὀνομασιῶν καὶ διαφορῶν τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ διακρίνοντες τὸ Ρωμαϊκόν.

δ') Περὶ τῶν νεωτέρων συγγραμμάτων τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων ἀπὸ τῶν μίσθων τοῦ ΙΣ' αἰῶνος μέχρι σήμερον.

ε') Περὶ τοῦ ἐκφραστικοῦ ἐν ταῖς φυλακαῖς τῆς Ἀνατολῆς τοῦ συστήματος τῆς ἀπομονώσεως.

Τρία ἠθικοκοινωνικά ζητήματα ἐπέθηκαν ἐν ταῖς ἀρχαῖς ια', ιβ' καὶ ιγ' τῶν γενικῶν θεμάτων.

ΘΕΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ

α') Περὶ τῶν πηγῶν τῶν ποσίων ὑδάτων τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

β') Τίνα τὰ πρόφωτα καὶ ποτὰ, ἀδυστοχῶς ἤρξαντο καὶ παρ' ἡμῖν νοθεύειν.

γ') Περὶ νέων ὀνομασιῶν φυτῶν καὶ ζώων ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς ἀρχαίας. Πηγάϊ' ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, τὰ ἱατρικὰ καὶ ἄλλα ἐπιστημονικὰ συγγραμμάματα ἐν τῇ ἀπλουστερῇ γεγραμμένα γλώσσῃ τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν

ἀπὸ τῆς ἀλώσεως καὶ ἐξῆς χρόνων, τὰ λεγόμενα ἱατροσόφια, ὧν πολλὰ σώζονται ἀνέκδοτα ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς ἐσπερίας Εὐρώπης.

δ') Περὶ λίπρας ἐν ταῖς ἡμετέραις χώραις καὶ περὶ θεραπειᾶς αὐτῆς.

ε') Κατὰ πόσον ἡ θνησιμότης τῶν νεογνῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ προέρχεται ἐκ τῆς στερήσεως τοῦ μητρικοῦ γάλακτος.

ς') Ποία ἦν ἡ χειρουργικὴ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰπποκράτους.

ζ') Περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ ἀναπτύξεως τῶν ἀστρονομικῶν γνώσεων παρ' Ἑλλήσις μέχρι Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους.

η') Περὶ τῶν παρ' ἡμῖν τυφλῶν καὶ τῶν αἰτίων τῆς τυφλώσεως.

θ') Περὶ τῶν ἀντιστητικῶν μέσων παρὰ τοῖς ἀρχαίοις.

ι') Περὶ τῶν ἀναισθητικῶν μέσων, οἷς ἐχρῶντο οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐν τοῖς Ἀσκληπείαις καὶ τοῖς ἱατροῖς ἐν ταῖς χειρουργικαῖς αὐτῶν πράξεσιν ἐπὶ τῶν ἀσθενῶν.

ια') Περὶ τῶν γεωλογικῶν ἀπολιθώσεων παρὰ τῷ Μυριοπόλει.

ιβ') Ἡ ἐξέτασις καὶ ἀνέυρεσις τῶν αἰτίων, δι' αἷ ἐν ᾧ ἡ φυτικὴ παρασιτικὴ ἀσθένεια τῶν ἀμπελῶν (Oidium albicans) προσβάλλει καὶ ἄλλας τινας χώρας, καὶ διὰ τί τὰς ἐν τῇ Προποντίδι παρακειμένας τῇ νήσῳ Ὀρπούσῃ, ὧς ἤρωςτος τυγχάνει οὖσα ἐν ταύτῃ τῇ νήσῳ.

ιγ') Περὶ ἱαματικῶν ὑδάτων παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλήσιν.

Πάρις, τῇ 10/22 Ἀπριλοῦ 1885.

Ὁ Πρόεδρος

ΗΡ. ΒΑΣΙΛ. ΠΕ.

Ὁ Γραμματεὺς

Ε. Κ. ΚΑΡΘΕΩΔΩΡΗ.

RÈGLEMENT GÉNÉRAL

DU

CONGRÈS SCIENTIFIQUE

DU

SYLLOGUE LITTÉRAIRE GREC

DE CONSTANTINOPE

A L'OCCASION DE SON VINGT-CINQUIÈME ANNIVERSAIRE

ART. 1.— Le SYLLOGUE LITTÉRAIRE GREC DE CONSTANTINOPE voulant imiter l'excellent usage adopté par les sociétés scientifiques de l'Europe Occidentale et de l'Amérique, qui célèbrent le vingt-cinquième, le cinquantième et le centième anniversaire de leur fondation de diverses manières, et surtout par des congrès scientifiques, a décidé de célébrer (1) le vingt-cinquième anniversaire de sa fondation par un congrès scientifique semblable. Ce Congrès commencera ses travaux le 28 Août 1886, et les aura terminés le 7 du mois suivant.

(1) Le Syllogue a institué un comité d'organisation composé des membres du bureau du Syllogue et des présidents de ses commissions permanentes. Le Comité d'organisation est donc composé ainsi qu'il suit: Membres du bureau: Dr HÉROCLÈS BASILADÈS, président du Syllogue; CHRISTOS HADJICHRISTOT, vice-président et président de la commission d'enseignement; TÉLÉMAQUE CARATHEODORY, vice-président et président de la commission financière; ULYSSE ANDRÉADÈS, secrétaire général; XÉNOPHON SIDEROPOULOS, secrétaire spécial; A. PAPADOPOULOS CÉRAMEUS, bibliothécaire; TH. COSSOULIS, trésorier. Présidents des commissions permanentes: J. D. ARISTOCLES, président de la commission de rédaction; G. CALLIADY, président de la commission scientifique; Dr J. MORDTMANN, président de la commission archéologique; TH. SALTÉLIS, président de la commission philologique.

ART. 2.— Le but du Congrès est le même que celui qui présida à la fondation du Syllogue, c'est-à-dire la culture des lettres et des sciences, et leur propagation dans nos contrées: 1° par la communication de mémoires se rapportant au progrès des sciences philologique, archéologique, d'enseignement, des sciences naturelles, des sciences morales et sociales, etc., ayant quelque rapport avec nos contrées, à l'exception toutefois des sujets religieux et politiques, objets sur lesquels toute communication et discussion est déclinée, conformément à l'article 29 du Règlement du Syllogue; et 2° par des dons en argent faits en faveur du progrès des lettres et des sciences en Orient.

ART. 3.— Ceux (parmi les grecs ou étrangers), qui voudront bien faire, à l'occasion du vingt-cinquième anniversaire du Syllogue, dans le but précité, des dons en argent, seront proclamés publiquement dans la séance générale officielle du Congrès, *donateurs* s'ils offrent cent livres turques (la livre turque est égale à vingt-trois francs) et au-dessus, *grands donateurs* s'ils offrent cinq cents livres turques et au-dessus, *bienfaiteurs* s'ils offrent mille livres et au-dessus, et enfin *grands bienfaiteurs* s'ils offrent cinq mille livres et au-dessus.

MEMBRES DU CONGRÈS.

ART. 4. — Sont membres du Congrès : 1° Ceux des savants étrangers ou grecs qui seront invités au Congrès et qui accepteront l'invitation ; 2° Les représentants des Sociétés scientifiques ; 3° Ceux qui voudront bien faire des dons en argent à l'occasion du vingt-cinquième anniversaire du Syllogue, conformément à l'article précédent ; 4° Les membres honoraires du Syllogue présents à Constantinople ; 5° Ceux des membres correspondants du Syllogue ou autres savants étrangers ou grecs qui exprimeront le désir de prendre part au Congrès, afin de donner lecture d'un mémoire scientifique, ou de faire une communication verbale ayant rapport aux travaux du Congrès ; 6° Ceux des membres réguliers du Syllogue qui désireront lire quelque mémoire ou faire quelque communication au Congrès ; 7° Les membres du Comité d'organisation.

Les membres du Congrès recevront du Comité d'organisation une *Carte de membre*, et auront le droit d'introduire chacun deux dames aux séances.

ART. 5. — Les membres réguliers du Syllogue non compris dans le paragraphe 6° de l'article précédent pourront assister aux séances du Congrès, mais sans prendre part aux discussions, au moyen d'une carte personnelle, valable pour la durée du Congrès, qui leur sera livrée, sur leur demande, par le Comité d'organisation. Ceux qui, en dehors des membres du Syllogue précités, voudront assister comme auditeurs aux séances du Congrès, recevront, contre paiement d'une livre turque, une carte personnelle valable pour la durée du Congrès.

Les demandes des membres du Syllogue, et de ceux qui ne le sont pas, devront être adressées au président ou au secrétaire du Comité d'organisation avant l'ouverture du Congrès.

TRAVAUX DU CONGRÈS

ART. 6. — Les travaux du Congrès concernent, ainsi qu'il a été dit (Art. 2), la philologie, l'archéologie, l'enseignement, les sciences naturelles, morales et sociales, correspondant aux travaux dont s'occupe le Syllogue et ses commissions permanentes, c'est-à-dire la commission philologique, archéologique, scientifique, et la commission d'enseignement.

ART. 7. — Les membres, selon leurs études spéciales, choisiront les sujets qu'ils auront à traiter parmi ceux qui leur sont soumis par le Comité d'organisation, ou en prendront d'autres de leur choix. En même temps qu'ils annonceront leur participation au Congrès, ils devront communiquer le titre du sujet qu'ils auront choisi au président ou au secrétaire du Comité, dans le mois de Mai 1886, afin que ceux-ci puissent être insérés dans le programme général pour être lus dans la séance fixée *ad hoc*.

ART. 8. — Les membres du Congrès sont priés de vouloir bien, aussitôt arrivés à Constantinople, se présenter au bureau du Comité d'organisation et y faire inscrire leur domicile.

SÉANCES

ART. 9. — Les séances de chaque jour seront générales pour tous les membres et partielles pour les sections. L'ordre du jour des séances générales et partielles sera annoncé la veille par le président et le secrétaire général du Congrès.

ART. 10. — Les séances des sections auront lieu avant midi, d'après l'ordre suivant : Celles des sections de philologie, des sciences naturelles et des sciences morales et sociales, de huit à dix heures, et celles des sections d'archéologie et d'enseignement de dix heures à midi. Les séances générales auront lieu dans l'après-midi, à partir de trois heures, excepté la première d'inauguration qui aura lieu à dix heures du matin.

ART. 11. — Dans la séance générale d'inauguration, présidée par le président

du Comité d'organisation, après les allocations d'usage, le Congrès procédera à l'élection de son conseil définitif, composé d'un président, de présidents honoraires, de deux vice-présidents, d'un secrétaire général, et de trois secrétaires chargés de dresser les procès-verbaux des séances. Après ces élections, chaque section procède en séance particulière à l'élection de son bureau, c'est-à-dire d'un président, de présidents honoraires, de deux vice-présidents et de deux secrétaires.

ART. 12. — Les travaux des séances générales consistent : 1° dans la lecture du procès-verbal ; 2° dans la lecture de mémoires et les communications verbales. Ces séances seront dirigées par le président du Congrès.

ART. 13. — Dans l'avant-dernière séance générale, lecture sera donnée des rapports des sections contenant un résumé de leurs travaux.

ART. 14. — Les travaux des séances des sections seront : 1° la lecture du procès-verbal ; 2° celle des mémoires et les communications verbales, d'après l'ordre fixé d'avance, et 3° discussions sur les mémoires et communications. Ces séances seront dirigées par le président de chaque section.

ART. 15. — L'usage des langues dans les séances sera facultatif. Le sens des discours prononcés dans une autre langue que le grec sera reproduit en grec par un des membres du conseil.

ART. 16. — Tous les mémoires, aussitôt après que lecture en sera donnée, devront être remis au secrétaire du Comité d'organisation. Des résumés par écrit des paroles prononcées pendant les discussions seront fournis par les membres du Congrès aux secrétaires.

ART. 17. — Pendant la durée du Congrès, les membres visiteront les monuments les plus importants, ainsi que les sites les plus remarquables de la ville et des environs.

ART. 18. — Le Syllogue publiera et offrira aux membres du Congrès dans un recueil spécial 1° le matériel linguistique du prix Zographos, recueilli depuis quinze

ans et non encore publié, comprenant des mots et phrases en usage dans la langue du peuple grec, des noms propres, des chants populaires, des proverbes, énigmes et jeux de mots, des contes, des descriptions de jeux, des souhaits, etc. ; 2° également il publiera en un recueil spécial les inscriptions et études topographiques conservées dans ses archives.

ART. 19. — Après la fin du Congrès, le Comité d'organisation s'occupera de la publication immédiate des procès-verbaux du Congrès et des mémoires qui y auront été lus, en entier, en partie ou en résumé. Des exemplaires de ce recueil seront distribués aux membres du Congrès.

ART. 20. — Toute demande se rapportant au Congrès devra être adressée au DOCTEUR HIEROCLES BASIADÈS, président du comité d'organisation, au siège du Syllogue, *Péra, rue Topitchilar, 18, Constantinople*, ou à M. TELEMACHE CAMATHEODORY, secrétaire du Comité, à la même adresse.

PROGRAMME PROVISOIRE DES QUESTIONS

PROPOSÉS PAR LE

COMITÉ D'ORGANISATION DU CONGRÈS

NOTA. — Les membres pourront choisir d'autres questions qu'ils considèrent les plus familières à leurs études spéciales. Ainsi qu'il a été dit à l'art. 7, les sujets des mémoires qui seront lus, avec les noms de leurs auteurs, devront être adressés au Comité d'organisation dans le mois de Mai 1886. Le programme définitif des questions avec les noms de ceux qui auront accepté de les traiter ou d'envoyer le manuscrit de leur travail, sera publié au mois de Juin 1886, et adressé aux membres du Congrès.

QUESTIONS POUR LES SÉANCES GÉNÉRALES

1). Quelles sont les causes par lesquelles la nation grecque s'est assimilée tout ce qu'elle a pris des autres nations, et en apposant sur ces œuvres son cachet particulier leur a donné la perfection ?

2). Qu'est-ce que les différentes littératures des nations modernes, des Italiens, des Espagnols, des Anglais, des

Français et des Allemands ont puisé dans la littérature grecque? Les littérateurs et poètes de quelle nation ont le mieux compris son esprit, et quelles en sont les principaux caractères?

3). De l'éducation physique dans la maison et dans l'école.

4). De l'influence qu'exerça l'art grec antique sur l'établissement et le développement de l'architecture et des arts figuratifs en Italie pendant la renaissance.

5). Revue historique du développement des lettres grecques à Byzance pendant les Xe, XIe et XIIe siècles, basée sur les sources et les nouvelles recherches.

6). De l'influence de l'art Byzantin en Italie, dans d'autres parties de l'Europe Occidentale et dans les pays slaves.

7). De l'instruction primaire et secondaire des deux sexes, chez les nations les plus civilisées.

8). Des changements introduits dans les théories sur le développement historique de l'art grec, par les nouvelles découvertes archéologiques qui eurent lieu en Grèce et ailleurs.

9). Du progrès gigantesque de la civilisation moderne, provenant de l'application pratique des découvertes et des progrès des sciences physiques.

10). Des meilleurs moyens propres à faciliter dans nos contrées la culture et la vulgarisation des sciences physiques et naturelles.

11). Comment la richesse devient-elle la cause de l'éducation morale d'une nation?

12). De l'hygiène comme moyen de développement intellectuel.

13). Pourquoi le développement moral ne marche pas toujours de pair avec le développement intellectuel?

QUESTIONS POUR LES SÉANCES DES SECTIONS

SECTION PHILOLOGIQUE.

1). Des points de ressemblance et de dissemblance entre la langue poétique, la langue cultivée en prose, et celle parlée par le peuple, depuis Homère jusqu'à Démètre de Phalère.

2). De la simplicité, de la naïveté, de la beauté et de l'élevation de la poésie populaire grecque moderne comparée à celle des anciens.

3). Histoire des recherches sur la langue grecque moderne à partir de Coray jusqu'à nos jours, basée sur les glossaires et autres textes néohelléniques qui ont été publiés, et sur les études qui ont été faites sur ces publications par les littérateurs étrangers et grecs.

4). De la situation unique de la langue écrite turque, comparée aux autres langues écrites, tant anciennes que modernes. Sa richesse consiste en mots pris dans l'idiôme Turc, le Persan et l'Arabe, chacun appartenant à un groupe spécial de langues, le turc au groupe Touranien, le persan au groupe Aryen, l'arabe au groupe Sémitique.

5). De la méthode à suivre pour la préparation d'une édition critique d'un auteur ou poète grec quelconque.

Le Syllogue désire la rédaction d'un mémoire sur ce sujet pour servir de guide à nos jeunes philologues.

6). Quels sont les résultats, au point de vue de la critique, des collations faites jusqu'à présent des manuscrits des œuvres de Platon et quelle en est la division par groupes similaires.

Il serait bon de donner dans la mémoire quelques instructions sur la collation de manuscrits d'auteurs et de poètes grecs entre eux et avec les éditions.

7). Quels sont les codex de Lysias connus jusqu'à présent? Nouvelle description et comparaison critique de ces codex en vue d'une nouvelle édition critique des discours de Lysias pour la Bibliothèque Zoographos.

8). Corrections critiques aux auteurs grecs.

9). A Sophocle.

10). A Euripide.

11). De la lumière jetée par la grammaire comparée sur le développement historique de la langue grecque et surtout de sa syntaxe.

12). Méthode analytique en vue de la rédaction d'une grammaire comparée des dialectes du grec moderne, basée sur les textes populaires du moyen âge, les

écrits populaires du XVIe, XVIIe et XVIIIe siècles, et les contes et chants publiés jusqu'à présent, et sur la comparaison historique des types qu'on rencontre dans les inscriptions en dialectes anciens.

12). Des traductions de textes grecs en langues orientales. Histoire succincte et signes caractéristiques de ces traductions.

14). Des traductions en arménien des fables d'Esopé et d'autres textes grecs en prose et en vers.

15). Des bibliothèques turques de Constantinople.

16). Etudes historiques sur d'autres bibliothèques remarquables de l'Orient.

17). Quelles sont les traditions mythiques du peuple grec qui, ayant une parenté et un rapport quelconque avec les fables anciennes, n'ont pas encore été étudiées?

18). Etudes sur les chants populaires du cycle Acritique en comparaison avec les rédactions connues du poème Byzantin de Digenis Acritas.

SECTION D'ARCHÉOLOGIE.

1). Instructions pour la copie exacte et l'interprétation des inscriptions découvertes dans les provinces de l'Empire Ottoman.

2). Collections d'inscriptions grecques et latines, recueillies en copies ou en estampages. Informations sur le lieu de la découverte et études critiques y relatives.

3). Revue et catalogue général des monographies et traités chorographiques et topographiques publiés jusqu'à présent en grec. Division par contrées et indication succincte de leur valeur scientifique à l'usage de ceux qui s'occupent de la géographie ancienne et moderne de nos contrées.

4). Recherches comparatives et comparaisons des noms topographiques anciens et modernes, spécialement en Asie Mineure, en Thrace, en Macédoine, en Epire, aux îles, etc., basées sur les sources historiques et géographiques, les inscriptions et les résultats obtenus par les voyageurs et les fouilles scientifiques.

Il est évident que chacun se bornera aux pays dont il a fait une étude spéciale et dont

il possède une collection d'inscriptions et d'autres témoignages.

5). Sur la situation de l'ancien Adramytion. Topographie et histoire de cette ville.

6). Noms topographiques, en tout ou en partie, du Bosphore de Thrace chez les anciens Byzantins et au moyen âge.

7). En quels endroits de l'Orient existent encore des restes de la sculpture, de la peinture, des fresques et des mosaïques Byzantines et qui n'auraient pas encore été étudiées? Description succincte avec dessins si possible et photographies.

8). Etudes historiques comparées du Syncédème d'Hierocles et des catalogues connus sous le nom de Notitia Episcopatum.

9). Examen critique sur l'origine et le développement de l'annotation musicale Byzantine, spécialement depuis Jean le Damascène jusqu'à Chrysanthé. Textes, spécimens de morceaux annotés, ordonnés chronologiquement, et si possible, instructions pour en obtenir la lecture.

10). Etudes historiques sur l'origine et le développement des monnaies turques et arabes, et de leurs rapports avec les monnaies Byzantines.

11). En quels endroits de l'Asie Mineure et de la Turquie d'Europe se trouvent des restes préhistoriques, lesquels d'entre eux ont été étudiés, et quels sont ceux qu'il reste encore à étudier?

SECTION D'INSTRUCTION.

1). Quel est l'état, chez nous, de l'instruction primaire et secondaire des deux sexes, et quel aurait-il dû être? ou en d'autres termes, des défauts de l'instruction primaire et secondaire, parmi la nation grecque, et des moyens de les faire disparaître.

2). De l'état hygiénique de nos écoles. Il faut avouer que dans nos écoles le chapitre de l'hygiène est complètement négligé. Par où devons-nous commencer les réformes hygiéniques?

3). Du développement de l'instruction primaire et secondaire parmi le peuple ottoman par suite de l'établissement d'écoles dans tout l'empire Ottoman, depuis l'avènement au trône de Sa Majesté

Abdul Hamid II, et de la protection continue qu'Elle leur accorde.

4). De l'établissement des écoles dites réelles (Realschulen) et de leur utilité pour la nation grecque. Quelle sera forcément la différence de ces écoles avec les écoles réelles des autres nations qui ont une langue à elles parfaite et une littérature bien riche?

5). Quelle est la différence en Allemagne entre les écoles réelles (Realschulen) et les gymnases réels (Realgymnasien) et entre ceux-ci et les gymnases classiques?

6). Des différences qui doivent forcément exister entre les écoles des garçons et celles des filles.

7). De la rédaction d'un programme d'enseignement ou de la combinaison harmonique des différentes leçons dans l'enseignement.

8). Quel est le langage dont on doit se servir dans les livres destinés à l'instruction primaire, dans nos écoles; quel est celui qui doit être usité entre maîtres et élèves?

9). De l'utilité des jardins d'enfants chez nous au point de vue de la langue grecque comme langue maternelle, dans les provinces dans lesquelles les populations sont mélangées et où il y a confusion de langues.

SECTION DES SCIENCES MORALES ET SOCIALES.

1). De l'utilité de l'enseignement des éléments de la morale dans les écoles populaires.

2). De la propreté comme moyen de développement moral.

3). Des ressemblances et des dissimilitudes qui existent entre l'ancien droit hellénique et le droit romain.

4). Des ouvrages des grecs modernes concernant le droit depuis le milieu du XVIe siècle jusqu'à nos jours.

5). De l'opportunité de l'application en Orient du système de l'isolement dans les prisons.

NOTA.—Trois questions se rapportant à cette section se trouvent dans les questions des séances générales.

SECTION DES SCIENCES.

1). Des sources d'eau potable de Constantinople.

2). Quelles sont les substances alimentaires et les boissons qu'on a commencé malheureusement à falsifier chez nous.

3). Des appellations modernes des plantes et animaux chez les grecs en comparaison avec celles des anciens. Comme sources serviront le langage du peuple, les ouvrages médicaux et scientifiques écrits dans la langue vulgaire à l'époque byzantine et après la prise de Constantinople, et ceux qu'on appelle *iatrosophes* dont plusieurs existent en manuscrits dans les bibliothèques de l'Orient et de l'Occident.

4). De la lèpre dans nos contrées et de sa guérison.

5). Jusqu'à quel degré la mortalité des enfants nouveaux-nés est-elle influencée en Orient par la privation du lait maternel?

6). Quel était l'état de la chirurgie du temps d'Hippocrate?

7). De l'origine et du développement des connaissances astronomiques chez les grecs jusqu'à Platon et Aristote.

8). Des aveugles et des causes de la cécité en Orient.

9). Des moyens antiseptiques usités parmi les anciens.

10). Des moyens anesthésiques employés chez les anciens grecs dans les Asclépiens et officines pour leurs opérations chirurgicales sur les malades.

11). Des pétrifications zoologiques près de Myriophyton.

12). Recherches des causes pour lesquelles tandis que la maladie des vignes de nature végétale parasitaire, appelée *Oidium albicans*, attaque certaines parties de l'Orient, et spécialement les îles de la Propontide, elle est complètement inconnue dans l'île Ophiussa avoisinante à celles-ci.

13). Des eaux médicales chez les anciens Grecs.

Péra, le 10/22 Août 1885.

Le Président
D^r HER. BASIADÈS

Le Secrétaire
T. CARATHÉODORY

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

Γ.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

DEM PHILOLOGISCHEN VEREINE
ZU KONSTANTINOPEL

ENTRIEDELUNG

DIE K. BAYERISCHE AKADEMIE
DER WISSENSCHAFTEN

Die königlich bayerische Akademie der Wissenschaften übersendet dem ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ in Konstantinopel mit dem verbindlichsten Dank für die gütige Einladung, zugleich die herzlichsten Glückwünsche zu seinem fünfundzwanzigjährigen Stiftungsfeste. Ohne die Unterstützung einer Landesregierung, wie sie ähnlichen Gesellschaften anderer Länder zuteil zu werden pflegt, hat ihr Verein lediglich aus eigener Initiative und mit eigenen Mitteln in den 25 Jahren seines Bestehens Glänzendes für die Verbreitung der Bildung und die Förderung wissenschaftlicher Aufgaben der Philologie geleistet. Durch die begeisterte Hingabe Ihrer Mitglieder an die Pflege geistiger Interessen und durch die opferwillige Freigebigkeit Ihrer Gönner ist es Ihnen in kurzer Zeit gelungen, zahlreiche Institute ins Leben zu rufen, welche sichere Pflegestätten griechischen Geistes schon jetzt bilden und noch in höherem Grade in Zukunft zu bilden versprechen. Unsere Akademie fühlt sich Ihrem Vereine ausser durch die Gemeinsamkeit wissenschaftlicher Ziele noch insbesondere dadurch verbunden, dass der hochherzige Mann, dessen Freigebigkeit Ihnen zumeist die Errichtung von Schulen aller Art und die Pu-

blikation wissenschaftlicher Werke ermöglichte, auch bei uns einen Zographosfond zur Förderung des Studiums der griechischen Sprache und Literatur gestiftet hat. Möge das uns einende Band auch in Zukunft unverbrüchlich erhalten bleiben und mögen in den kommenden Generationen die Hoffnungen sich erfüllen, welche wir und mit uns die ganze gebildete Welt an die von Ihrem Vereine geweckte und gepflegte Wiedergeburt des griechischen Geistes knüpft.

München, den 31 Juli 1886.

DIE K. BAYERISCHE AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN.

Der Präsident

(unterz.) J. v. DELLINGER

(P. f. P.)

Der Sekretär

der philosophisch-philologischen Klasse

(unterz.) K. v. PRANTL.

ΤΩΙ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΙ ΣΥΛΛΟΓΩΙ

ΧΑΙΡΕΙΝ

Η ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΒΑΥΑΡΙΚΗ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Ἡ βασιλικὴ βαυαρικὴ τῶν ἐπιστημῶν Ἀκαδημία εὐχαριστοῦσα θερμότητά τῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ φιλόδοξῳ προσκλήσει, πέμπει ἅμα αὐτῇ τὰς ἐγκαρδιωτάτας συγχαρητηρίους εὐχὰς ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῆς ἐικοσιπενταετηρίδος αὐτοῦ. Ἄνευ τῆς ὑποστηρίξεως κυβερνητικῶν χορηγήσεων, ὧς οἱ τοιοῦτοι Σύλλογοι ἀλλὰ

χοῦ συνήθως τυγχάνουσιν, ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἐκ μόνης τῆς ἰδίας αὐτοῦ πρωτοβουλίας καὶ διὰ μόνων τῶν ἰδίων αὐτοῦ μέσων ἐν τοῖς πέντε καὶ εἰκοσιν ἔτεσι τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ πολλὰ καὶ σπουδαῖα κατορθώσας ὑπὲρ τῆς διδασκείας τῆς παιδείας καὶ τῆς προαγωγῆς ἐπιστημονικῶν φιλολογικῶν θεμάτων. Διὰ τῆς ἐνθουσιώδους ἀρραβώσεως τῶν ἡμετέρων μελῶν ἐν τῇ θεραπείᾳ πνευματικῶν συμφερόντων καὶ τῆς ἐθελουσίᾳ ἐλευθεριότητος τῶν ἡμετέρων προστατῶν κατορθώσαστε ἐν βραχείᾳ χρόνῳ πολλὰ εκπαιδευτικὰ ἰδρύματα εἰς τὸ εἶναι παραγαγεῖν, ἅπερ ἀποτελοῦσιν ἤδη ἀσφαλῆ θεραπείαι τῶν ἑλληνικῶν πνεύματος καὶ ἐπὶ ἀσφαλεστερα ἢ τῶ μέλλοντι ὑπάρχοντα καταστήσει. Ἡ ἡμετέρα Ἀκαδημία συνδέεται τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ οὐ μόνον διὰ τοῦ κοινῶ ἐπιστημονικοῦ σκοποῦ, ἀλλὰ μέλιστα καὶ διὰ τοῦτου, ὅτι ὁ μεγάλῃς ἀνὴρ, οὗ ἡ ἐλευθεριότης δοκιμάσκειν ἡμῖν τὸ πλεῖστον τὴν ἰδρυσιν παντοίων σχολῶν καὶ τῶν ἐκταύσεων ἐπιστημονικῶν ἔργων, ἰδρύσας καὶ παρ' ἡμῖν Ζωγράφειον διαγώνισμα πρὸς προαγωγὴν τῶν σπουδῶν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας. Εἴθε ὁ συνδεὼν ἡμᾶς δεσμός διαμένει καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἀδιάρρηκτος καὶ εἴθε ἐν τοῖς ἐπιγινόμενῳ ἐκπαιδευτικῶν αἱ ἐλπίδες, ὅς ἡμεῖς τε καὶ σύμπας ὁ πεπολιτισμένος κόσμος ἔχει περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἐξεργασίας καὶ θεραπευμένης ἀναγεννήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος.

Ἐν Μονάχῳ, τῇ 21/2 Ἀυγούστου 1886.

(Τ. Σ.) Ἡ βασιλικὴ βασιλεία τῶν ἐπιστημῶν Ἀκαδημία.

Ὁ πρόεδρος
(Υπογ.) DÖLLINGER.

Ὁ γραμματεὺς τοῦ φιλοσοφικοῦ καὶ
φιλολογικοῦ τμήματος
(Υπογ.) K. VON PRANTL.

No 85

München, den 1ten August 1886.

PHILOSOPHISCHE FACULTÄT I. SECT.

DER

K. UNIVERSITÄT MÜNCHEN.

P. P.

Mit aufrichtigster Theilnahme begrüßen wir die Feier durch welche der hohe Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος ἐν Cons-

tantinopel seine 25 jährige fruchtbringende Wirksamkeit der gebildeten Welt ἐν Erinnerung bringt. Denn nicht nur hat der Verein ἐν diesem Vierteljahrhundert seines Bestehens die Ergebnisse der wissenschaftlichen Forschung Europas ἐν umsichtiger und segensreicher Wirksamkeit über den hellenischen Orient verbreitet, sondern er hat sich auch durch systematische Durchforschung und Ausbeutung der vielfach zersplitterten monumentalen und litterarischen Reste des griechischen Alterthums den Dank und die Anerkennung aller Freunde classischer Bildung ἐν Abendlande gesichert. Diese Anerkennung muss um so grösser sein, als der Verein nicht durch Unterstützung von Seiten des Staates, sondern nur durch die unermüdblichen Bestrebungen edler und uneigennütziger Patrioten zu dieser Blüthe gelangt ist.

Wenn schon ἐν ganz Deutschland diese Feier ein lebhaftes Echo finden wird, so haben wir ἐν München, der Alten Stätte des Philhellenismus eine besondere Veranlassung, dieses Fest des Wiedererwachens und Aufblühens hellenischer Cultur ἐν Osten mit freudig gehobenen Gefühlen zu begleiten. Unter den mit Recht gefeierten Stiftern Ihrer Gesellschaft sind es vor allen zwei, deren Namen mit unseren eigenen Erinnerungen und wissenschaftlichen Bestrebungen für immer verknüpft sind: die Bibliothek *Mavrogordatos* ruft uns den grossen Diplomaten ἐν Gedächtniss zurück, der durch mehrere Jahre unserer Stadt als Vertreter seines Königreiches eng verbunden war, und der hochherzigen Stiftung von Christ. *Zographos* verdanken wir die Möglichkeit, auch unsrerseits an Ihren grossen Aufgaben uns zu betheiligen.

Die philosophische Facultät I Section der Universität München und ἐν deren Auftrage
Prof. Dr. phil. EDUARD WÖLFFLIN,
d. Z. Dekan.

(Μετάφρασις)

Ἐν Μονάχῳ, τῇ 13 Αὐγούστου 1886.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Α' ΤΜΗΜΑ

τοῦ ἐν Μονάχῳ

ΒΑΣΙΛΕΥΣΙΝΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

Ἀξιότιμε κύριε Πρόεδρε,

Μετ' ἐκείνην ἀνιστάτης συμπαιδείας χαριετί-
ζομεν τὴν ἑορτὴν δι' ἧς ὁ ἐν Κωνσταντινου-
πόλει κλεινὸς Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλ-
λογος ἀναμνησκόμενος τῆς ἀπανταχοῦ λογιῆς
τὴν εἰκοσιπενταετὴ ἀποπόρον ἐνέργειαν αὐ-
τοῦ. Διότι ὁ Σύλλογος ἐν τῇ εἰκοσιπενταετεί
αὐτοῦ βίῳ οὐ μόνον τὰ ἐξ ἡμετέρων τῶν ἐν Εὐ-
ρώπῃ ἑρευνητῶν ἀνα τὴν Ἑλληνίδα Ἀνατολὴν
μετὰ συνετῆς καὶ γονίμου ἐνεργείας μετέδωκεν,
ἀλλὰ καὶ διὰ συστηματικῆς ἀκρίβους ἐρετά-
σεως καὶ μελέτης τὸν πύλαχρον διεσφαιρῶν
λεψάνων τεχνικῶν καὶ πνευματικῶν μνησίων
τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἐκσφάλισεν ἐαυτοῦ τὴν
ἐνγνωμοσύνην καὶ τὸν ἔπαινον τῶν ἐν τῇ Δύσει
φίλων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς παιδείας. Ἄλλ'
ὁ ἔπαινος οὗτος ἐστὶ μείζων καθίσταται, ὅταν
τις ἐνθυμηθῇ, ὅτι ὁ Σύλλογος μόνον τοῖς ἀκα-
ταποντίτοις ἀγῶσι γενναίῳν καὶ ἀφιλοκερδῶν
ἰδιωτῶν ἐρῶντο τῆς ἀκμῆς ταύτης.

Ἀνὰ πᾶσαν μὲν βεβαίως τὴν Γερμανίαν
εὐαρίστως ἤχησε τὸ ἀκουσμα τῆς ἐορτῆς ταύ-
της, ἀλλ' ἡμεῖς ὁμως, οἱ ἐν Μονάχῳ, τῇ ἀρ-
χαίᾳ τοῦ φιλελληνισμοῦ ἔδρα, καὶ ἰδίῳ ἔχομεν
λόγον τὴν ἐορτὴν ταύτην τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ
ἀναγεννήσεως καὶ ἀκμῆς τοῦ ἑλληνικοῦ πολι-
τισμοῦ μετὰ μεγίστης χαρᾶς καὶ ἡδονῆς ἀπο-
δεχόμενοι. Διότι ἐν τοῖς δικαίως σεμνονομοῦνσι
ἰδρυταῖς τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου δύο πρό πάν-
των εἰσὶν, ὧν τὰ ὀνόματα ἀναποσπάτως καὶ
ἐκ ἕξει συνδεδεμένα εἰσι μετὰ τῶν ἡμετέρων
ἀναμνήσεων καὶ ἐπιστημονικῶν σπουδῶν·
τὸ δὲ διακρίνωμα τὸ ὑπὸ τοῦ μεγάλου Χρη-
στάκη Ζωγράφου ἰδρυθὲν ἐνταῦθα κατέστησεν
ἡμῖν δυνατόν τὸ μεταστῆναι καὶ αὐτοῖς τῶν ἡμε-
τέρων σπουδαίων μελετημάτων.

Ἡ φιλοσοφικὴ σχολή, ἡ τῆμα τοῦ ἐν Μονάχῳ βασι-
λικοῦ Πανεπιστημίου

καὶ κατ' ἐντέλην αὐτῆς

(Ὑπογ.) καθηγ. Δρ. φιλοσοφ. EDWARD. WOLFFLING
d. z. decan (Κοσμητῶρ).

(Ἑλλ. Φιλολ. Σύλλογος, Εἰκοσιπενταετηρίς.)

ΤΩ: ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΩ: ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩ: ΣΥΛΛΟΓΩ:

ΤΟ ΕΝ ΚΟΛΕΓΧΑΓΗ: ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ

ΧΑΙΡΕΙΝ

Ἐν ᾧ τὸ λαμπρὸν κείμενον ὡς τῆς ἐπιστή-
μης καὶ σοφίας, ὃ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι ἀνε-
κλήφθη, εἰς θανάσιμην ἀκμὴν ἀνέβηθον πάλιν
ἀμαυρότερον ἐγένετο καὶ ὑπὸ τὴν τῆς χριστιαν-
ικῆς Ἐκκλησίας ἀτυχεστάτην ἐξουσίαν ἐπι-
σκοπίσθη, ἡ Κωνσταντινούπολις τὰ λειψάνα
τῆς ἀρχαίας παιδείας διετήρησε καὶ ἐρρόντισεν
ὑπὲρ αὐτῆς ἐπιμελῶς κατὰ τοὺς βαρεῖς καὶ
σκατεινοὺς χρόνους ἕως εἰς ταύτην τὴν ἡμέραν,
ἡ εἵποτε καὶ πρότερον ἀποσφαιρῶν ἐξέστη·
Θαρσεῖν γρη' τὰρ αἶψον ἔσσει ἡμεῖς.
Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ὁ Ἑλληνικὸς Φιλο-
λογικὸς Σύλλογος μετὰ πολλῆς ἐνεργείας ὥρ-
μησε πρὸς τὰ αὐτὰ καθήκον ἔργον, τὴν πάν-
των τῶν Ἑλλήνων παιδευσιν διὸ πάντες οἱ
τῆς παιδείας φίλοι συγχάριοντες ὑμῖν ἐπὶ τοῖς
ἐκείναις ἐτελεσμένοις. Βεβαίαν ἔχομεν ἐπι-
πλοῦν καὶ τῷ μέλλοντος, ὅτι ἡ ἐπιμελεια ὑμῶν
αἰεὶ μᾶλλον ἐκταθήσεται, καὶ οὕτως αὐθιγὴ
ῥα, ὥστε καλ' ἔκαστον ἔτος καλλίους ρα-
νῆσαι τοὺς τῆς μερογαίας ὑμῶν καρπούς. Πολυ-
χρόνιον βίον καὶ πάντα τὰ καλά καὶ ἀγαθὰ
τῷ Συλλόγῳ εὐχόμεθα.

Οἱ καθηγηταὶ τοῦ ἐν Κολεγίῳ Πανεπιστημίου

(Ὑπογ.) I. A. ΟΥΣΣΙΤ
πρόεδρος.

KÖNIGLICHE
AKADEMIE
DER
WISSENSCHAFTEN

Hochgeehrter Herr Präsident!

Da es mir leider nicht vergönnt ist,
persönlich meine Glückwünsche dar-
bringen zu können, so empfangen Sie
freundlich meinen schriftlichen Gruss
und meine aufrichtigen Glückwünsche.
In dem Syllagos bewährt sich die Liebe
zur Wissenschaft, welche wie eine hei-

lige Flamme auf dem Herze der Griechen glüht, das edle Erbtheil derselben, das Siegel ihrer hellenischen Urkraft. Seit meiner Jugend suche ich im neuen Hellas das Alte und mit Begeisterung folge ich den Arbeiten des Syllagos, wenn er die Überlieferung hellenischer Sitte im Hause und Volksleben der Griechen nachweist.

Mögen die hochherzigen Bestrebungen des Syllagos einen gesegneten Fortgang finden zur Ehre des griechischen Volks, und dem die Deutschen sich in der Liebe zu Hellas neu verbunden fühlen, und zum Segen echter Wissenschaft.

Gedächtnis Sie den Ausdruck meiner aufrichtigen Verehrung, in der ich verharre.

Ihr

Berlin, 16. August 1886.

ERNEST CURTIUS.

(Μετάφρασις)

ΒΑΣΙΛΙΚΗ
ΑΚΑΔΗΜΙΑ
ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Πολυτάβιε κίριε πρόεδρε,

Ἀδύνατόν μοι δυστυχῶς ἐν, αὐτός τὰς συγχαρητήριους μοι εὐχὰς νὰ προσενέγκω, δέξασθε εὐμένως, παρακαλῶ, τὴν διὰ γραφῆς ἀσπασμὸν καὶ τὰς εὐκρινεῖς μου εὐχὰς.

Ἐν τῷ Συλλόγῳ ἀποδείκνυνται ἔργα ὁ πρὸς τὴν ἐπιστήμην ἔρω, ὁ ὡς περ ἱερὰ φλόξ ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν Ἑλλήνων φλέγων, ὁ εὐγενὴς κληρὸς ἐκείνων, τὸ κατ'ἄριστον τῆς ἑλληνικῆς αὐτῶν πρωτοπορτοῦ δύναμις. Ἐκ παιδὸς ἀναζητῶ ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλλάδι τὴν ἀρχαίαν, καὶ ἔνθους παρακολουθῶ τὰς τοῦ Συλλόγου ἐργασίας, ἐν αἷς οὗτος τὰς παραδόσεις ἑλληνικῶν ἔθιμων ἐν τε τῷ οἴκῳ καὶ τῷ ἰδιωτικῷ τῶν Ἑλλήνων καταδείκνυσιν.

Εἴθε οἱ μεγαλόφρονες ἀγῶνες τοῦ Συλλόγου νὰ προάγουν αἰσίως πρὸς τιμὴν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, μετ' οὐ οἱ Γερμανοὶ ἀισθάνονται ἑαυτοὺς ἐν τῇ πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἔρωτι ἐν νέου συνδεδεμένους, καὶ πρὸς προαγωγὴν τῆς ἀληθοῦς ἐπιστήμης.

Δέξασθε τὴν ἑκφρασὴν τοῦ εὐκρινεῖς μου εὐχαρμοῦ ἐν ᾧ διατελῶ ὑμῖν.

Ἐν Βερολίῳ, τῇ 16 Αὐγούστου 1886.

Προεδράτας

ΕΡΝΕΣΤΟΣ ΚΟΥΡΤΙΟΣ.

Κίριε πρόεδρε!

Εἶχον δι' ἱλπίδος, ὅτι ἴσους ἐν μέσῳ ὑμῶν κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς λαμπρῆς πανηγύρεως τοῦ νέου μὲν, ἀλλ' ἤδη περιελειψέτω Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, ὅς ἐστὶ μοι προσφύλης καὶ γνήσιος, καὶ ὅτι συμμεθέξω ὑμῖν τῆς ἀγνῆς χαρῆς ἐπὶ τῇ προσόδῳ αὐτοῦ καὶ ταῖς ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀπροσώποληπτων μαρτυρίων καὶ κριτῶν ἀνομολογουμέναις ὑπηρεσίαις αὐτοῦ. Ἀλλ' ἀνυπερέβλητα ἐμπόδια κατέχουσιν με ἐν Περουπόλει καταλείποντάς μοι τὸ μόνον μέσον τοῦ προσαγορεύσαι τὸν ἑνδοξὸν Σύλλογον ἀντὶ τοῦ ἀπὸ τοῦ στόματος ἑξώτους λόγου «οἰδὶ χάριτος καὶ μέλανος».

Εἴη οὖν ἐπὶ τὰ ἔργα τῆς ἡμῖν προσφυλοῦς ἑταιρίας ἀδιάλειπτος καὶ καρποφόρος ἡ εὐδοκία τῆς θείας Προνοίας, εὐδοκασίας καλῆς τὴν μικρὰν μὲν κατὰ τὸν ἀνθρώπου, ἀλλὰ μεγίστην κατὰ τὰς δοθείσας τῇ ἀνθρωπότητι ἐργασίας ἑλληνικῆν φύλην πρὸς ἐπιτελεῖσιν ἑκείνων ἔργων.

Ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἑθνικῆς ἀρχαίότητος καὶ ἐν τῇ ἐπαρχῇ τῆς ὑψίστης ἀκμῆς τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, — ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἵστατο ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ κόσμου. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐν τῷ σταδίῳ τῆς ἱστορίας ἐμφανίσεως τῆς σλαβικῆς φύλης ἰδωρῶστα αὐτῇ τοὺς ἐκ Θεσσαλονίκης ἰσχυροτάτους ἀδελφούς, ὡς τοὺς ἀθανάτους πόντι, ἵστατο ἑαυτὸν τὴν τε πηγὴν τῆς ζωῆς, τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ ἀθάνατα προϊόντα τῆς χριστιανικῆς ἑλληνικῆς διανοίας, — ἄπασαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὠραϊότητα καὶ σοφίαν, — ἐν ἀμνήτῳ καὶ λαμπροτάτῳ μεταφράσει, ἅπαντες οἱ σλαβικοὶ λαοί, ἐν οἷς καὶ ἡ εὐλογημένη πατρίς μου, ἡ τῆς ἱερᾶς ταύτης κληρονομίας πιστὴ φύλαξ, τὴν δεομένη τῇ φωτιστῇ αὐτὴν λαῷ διὰ τῆς χρυσῆς ἀλύσεως τοῦ αἰωνίου καὶ ἀκατάλυτου πνευματικοῦ συνδέσμου.

Τὸ τῆς τύχης ἄσπετον, οὐ πείραν ἔλαβεν ὁ Ἑλληνικὸς λαός, οὐ μόνον οὐ στερεῖ αὐτὸν τὰ πρότερὰ δικαιώματα ἐπὶ τῆς εὐγνωμοσύνης

καὶ συμπαιθεῖς, ἀλλ' οὐκ ἀρνοῖται νῦν κτηθέντα ὑπὸ νέων ὑπηρεσιῶν ἐνώπιον τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆς ἐν τῇ ὑπομονῇ θλίψεως μεγαλοθυρίας.

Ἰδοὺ τίνος ἔνεκα πᾶν φαινόμενον ἐν τῷ συγχρόνῳ βίῳ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἱκανὸν ὑφίσταται πνεῦμα αὐτοῦ, ὡς ἡ προσεγγίς ἐορτῇ τοῦ φιλοσοφικοῦ Συλλόγου λαμβάνει ὑψηλὴν ἀντιτάξιν ἐνώπιον ἁπάντων τοῦ πεπαιδευμένου, καὶ ἐξοχῶν δὲ τοῦ ὀρθοδόξου κόσμου. Ἰδοὺ διατὶ καὶ ἐν τῷ σπείδῳ προὔπαντῶσαι τὴν προσεγγίζουσαν γαλήνην τῆς ἐς (κ) Ἀγιοσύτου τοῖς ἐν αὐτῷ ὑποστάτοις συγχρητηρίοις καὶ ταῖς ἐκκλησίαις εὐχαίς, ἵνα ὁ γνήσιος Σύλλογος αὐξάνεται, προοδεύει καὶ ἀναγίνεται ἐκ δυνάμεως εἰς δύναν.

Δέξασθε τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ πρὸς ὑμᾶς βαθυτάτου σεβασμοῦ μου.

Ἐν Περτρούπολει, τῇ δ' Ἀγιοσύτου ἡμέρᾳ.

Ὁ ὑμῖν φίλος καὶ ἀγαπῶν

(Υπογ.) ΤΕΡΤΙΟΣ ΦΙΛΙΠΠΟΣ.

Ἐρίτιμε κύριε πρόεδρε!

Κατὰ τὸν λόγον ἐν ἔδωκα πρὸ ὀλίγου στέλλω ὑμῖν μετὰ προσκομιστῶν ὑπολήψεις τρεῖς τόμους τῆς ἐφημερίδος ἡμῶν. Revista Theologica καὶ τρεῖς πραγματείας περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν ταῖς τότε ἡγεμονίαις, ἐν οἷς ἐδημοσιεύσαμεν κατὰ καιροῦς διαφορὰς διατριβὰς καὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν αἰθεντικῶν ἑλληνικῶν ἐν ταῖς ἡγεμονίαις σχολῶν, ἀπὸ τοῦ 1630 περίπου μέχρι 1830 ἔτους. Εἰς τοὺς πρώτους δύο τόμους τὸν πρώτον καὶ δευτέρον ἔτους ἐνυπάρχει ὅλη μᾶλλον θρησκευτικὴ, ἐν ᾧ εἰς τὸν τρίτον σχεδὸν μόνον ἀρχαιολογικὴ, δηλαδὴ ἔρευναι ἐπὶ τῶν χειρογράφων, ἀπὲρ εὐρον κατὰ πρώτον ἐν Μολδαβίᾳ καὶ περικυπαὶ μεταφρασθεῖσαι ἐξ ἐκείνου. Τὴν σημαντικὴν τὸν τοῦτων ἀνακαλυφθέντων χειρογράφων καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν θεωρῶ λίαν σπουδαία, ὅσον τὴν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐξάπλωσιν καὶ πρόοδον. Ἐπειδὴ ἐορτῇ τις ἐκ τοῦ συνέργου τὴν τρανοτάτην ἀντικειμενικὴν ἀπόδειξιν καὶ τὴν ἀμειψίστην τῶν γραμμάτων κατὰστασιν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὡς καὶ τὴν ἡθικὴν ἐπιπρόσθον, ἣν ἴσκει τότε ἐπὶ τῆς πολιτείας καὶ κοινωνίας τῶν Ρωμῶνων, οὐχ ἥττον δὲ καὶ

τὴν ὡφελειὰν ἣν ἔσχον ἐξ αὐτῶν τῶν σχολῶν τῶ Πανελληνίου. Οὐχὶ ἐξ ἀσχηρῆς πλὴν ἐννοίας ἀλλ' ἐκ πραγματικῆς καταδεικνύεται τὸ πρᾶγμα, ὥστε καὶ τοὺς τυρλοὺς δῆλον τοῦτο.

Ἐπιτρέψάτι μοι δὲ, ἑρίτιμε κύριε πρόεδρε, ἵνα ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν ὑμῶν μᾶλλον εἰς τὸν περὶ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας λόγον, ὃν ἐν μεταφράσει ἐδημοσιεύσαμεν, ὅς περ ἐστὶ ἐνὸς διδασκαλίου ἐκ τῶν Κυθωνίων ὁρμημένων, μετὰ ταῦτα εἰς τὰ ἐκπαιδευτικὰ βιβλία, δι' ὧν οἱ τε καθηγηταὶ καὶ οἱ μαθηταὶ ἱσπουδαῖον, καθὼς καὶ ἐν τῷ καταλόγῳ τῷ δημοσιευθέντι κατὰ τὸ τέλος τοῦ ποιήματος, ὅς περ κατὰ τὴν ἐορτάσιν ἡμέραν τῆς ἡμετέρας ἑκατονταετηρίδος ἐδημοσιεύθη' οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν οἷς εὐρον ἐν διαφορῇ χειρογράφοις σημειώματα. Ὁ προστεθῆσμενος συνοπτικὸς κατάλογος ἐνταῦθα ἀποδεικνύει τὴν σελίδα τοῦ τρίτου τόμου, ἐν ᾧ εὐρηται πλήρης ὁ τίτλος ἐκαστοῦ χειρογράφου, καθὼς καὶ τὰς μικρὰς ἀναλύσεις αὐτοῦ. Νοητέον δὲ ὅτι οὐκ εἶχον τὸν δύναντα καιρὸν ἵνα ἱκετεύωμαι πλὴν τὰς ἐρείνας μου ἐπὶ τῶν 300 τοῦτων χειρογράφων, ἀπὲρ ἐπούδασα μέχρι τοῦτος. Ἀποφαινομαι ὅμως θετικῶς ὅτι τὸ ἐν αὐτοῖς πιστοημονικὸν καὶ ἐκπαιδευτικὸν περιεχόμενον ὑπερτερεῖ τὰς ἐπιτάς ἐκαστοῦ, πρᾶγμα ὅπερ ἀποδεικνύει ἐναργῶς τὸν ἀφοσίωσιν τῶν διδασκάλων ὑπερ τῆς διδασκείας τῶν ἑλληνικῶν πρώτων κατὰ τὰς σχεδὸν δύο ἑκατονταετηρίδας. Νομίζω δὲ, ὅτι πολλὰ ἐκ τῶν χειρογράφων εἰς ἐξηρανίσθησαν, εἰς πολλὰ ἐπὶ κεινται ἀγνωστα ἐν ταῖς βιβλιοθήκῃς αὐτῶν ἢ καὶ ἀλλοῦ.

Μόλον τοῦτο τὸ Πανελλήνιον δύναται χαίρειν μεγάλως δι' ὅσα κατέχει ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς Ρωμανίας τὴν σήμερον. Ἐκ τῆς μελέτης μου ἐπ' αὐτῶν γνωρίζω ὡς τοῦ νῦν ὑπὲρ 130 διδασκαλίου καὶ μίαν ἀριθμὸν καλῶν κατὰ τὰς δύο ποτὶ ἡγεμονίας.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν 300 χειρογράφων, περὶ ὧν γίνεταί λόγος ἐν τῷ σταλνέντι καταλόγῳ, εἶναι κτήμα τῶν διαφόρων βιβλιοθηκῶν, ἥτων: τῆς Μητροπόλεως τοῦ Ἰασιού, τοῦ Σεμιναρίου Σοκολας, τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Ἰασιού, τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ Σεμιναρίου καὶ τοῦ παναγ. Μητροπολίτου τοῦ Ἰασιού κ. κ. Ἰωσήφ Νανέσκου καὶ μερικὰ ἐκτὸς ιδιοκτησίας.

Τὰ μαθήματα παρεδίδοντο εἰς τὴν Ἑλληνικὴν πρὸ πάντων, οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Λατινικὴν καὶ Γαλλικὴν γλῶσσαν ἐν ταῖς δυσὶν Ἀκαδημίαις τοῦ τε Ἰασιού καὶ Βουκουρεστίου.

Ἐκ τῶν χειρογράφων ἐξάγεται ἀναμφιβόλως, ὅτι ἡ ἐρμηνεία τῶν πεζῶν καὶ ποιητῶν συγγραμμάτων ἐγένετο διὰ τῆς ἐξηγήσεως τοῦ κειμένου διὰ πολλῶν λέξεων συνωνύμων, γραφομένων ὑπὸ τὸ καίμενον, ὅπερ οἱ Γάλλοι *Méthode juxta-linéaire* ὀνομάζουσι· σπανίως δὲ ἐγένοντο καὶ δι' ἀπλῆς μεταφράσεως τοῦ κειμένου εἰς τὴν ὁμιλουμένην. Ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἄλλας ἐπιστήμας ἐπίδεσθαι, ὅτι οἱ τότε καθηγηταὶ ἰδιδάσκον τὰ μαθημὰτα τῶν κατὰ τὴν ἡμῶν εἶχον ἐν τῇ Δύσει πρὸσδοκῶν, ἐπειδὴ εἶδον πειρατήρεις καὶ σημειώσεις αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἀποκαλύψεων γενομένων ἐν τῇ Δύσει κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐπομένως ἐκείνηντο ὅλην τὴν παιδείαν τῶν ἐποχῆς ἐκείνης. Ταῦτα μὲν τό γε νῦν ἔχον ἐπὶ ἀποκαλύψεως ὅπως ἐν καιρῷ εὐθέτω καὶ τὰ τῶν ἐν ἡμῶν χειρογράφων ἐρευνήσω καὶ ἔχθισιν περὶ τούτων ἀποστείλω ὑμῖν.

Σύγγνωτέ μοι, τίς τις κύριε πρόεδρε, διὰ τὸ σύντομον ταύτης τῆς μερικῆς ἐκθέσεως, καθότι ὁ καιρὸς δέν μοι ἐπέτρεψεν, ἵνα ἐκταθῶ πλείοντον, τοῦθ' ὅπερ ἐπὶ ἡμῶν, εὐελπιστῶν ὅτι ἅμα τῇ πρώτῃ εὐκαιρίᾳ ὅλως προσπαθήσει, ἵνα ἐκκληρώσω τὴν ἐπιθυμίαν μοι ταύτην κατὰ καθήκον.

Διατελῶ δὲ μετὰ τῆς προσπαθείας τῶν ἐξηγήσεως καὶ σθεασμῶν πρὸς τὸς τῶν ὑμετέρων φιλικῶν διαταγῶν

Ὅλος ὑμέτερος
(Ὑπογ.) **Κ. ΕΡΜΙΤΙΑΝΟΣ.**

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 26 Δεκεμβρίου 1885.
**Ἡ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ**

Ἀριθ. 340

Κίριε πρόεδρε,

Λαμβάνοντες τὴν τιμὴν ν' ἀπαντήσωμεν εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 62/62 ὑμέτερον ἐγγράφον, δι' οὗ προσεκαλεῖτε καὶ τὴν ἡμετέραν Ἑταιρίαν νὰ συμμετάσχη τοῦ ἐπιστημονικοῦ συνεδρίου τοῦ συμμορφωμένου τῇ 16/28 Αὐγούστου 1886 ἐπὶ τῇ εἰκοσιπενταετηρίδι τοῦ ὑμετέρου Συλλόγου, ὅτι ἡ ἡμετέρα Ἑταιρία λυπείται μὴ δυναμένη νὰ συμμετάσχη τοῦ Συνεδρίου τούτου, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ ὁργανισμοῦ τῆς δὲν ἐπιτρέπεται αὐτῇ νὰ ποῦν δαπάνας εἰς τοιοῦτου εἴ-

δους ἀποστολάς, Ἀνεκονώθη ὅμως εἰς τὰ μέλη τὰ συγκροτοῦντα τὸ συμβούλιον τῆς Ἑταιρίας τὸ περιεχόμενον τοῦ ἐγγράφου τοῦ ὑμετέρου Συλλόγου καὶ δύνανται ὅσοι ἐξ αὐτῶν προτιροῦνται νὰ συμμετάσχουσιν εἴτε προσωπικῶς μεταβαίνοντες εἰς Κωνσταντινούπολιν εἴτε πέμποντες πραγματείας.

Δέχυντε, κύριε πρόεδρε, τὴν ἔκφρασιν τῆς πρὸς ὑμᾶς ἐξαιρέτου ἡμῶν ὑπολήψεως

Ὁ πρόεδρος
(Ὑπογ.) **Α. Α. ΚΟΝΤΟΣΤΑΥΛΟΣ.**

Ὁ γραμματεὺς
(Ὑπογ.) **ΣΤΕΦ. ΚΟΜΝΑΝΤΑΝΟΣ.**

Πρὸς τὸν Κύριον
Ἦρ. Βασιλάδην
πρόεδρον τοῦ ἐν Κωνσταντινὸνπόλει
Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου.

ΣΥΛΛΟΓΟΣ

πρὸς
ΔΙΑΔΟΣΙΝ
τῶν
ΕΛΛΗΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Ἀριθ. 1004.
Ἐν Ἀθήναις
τῇ 24 Σεπτεμβρίου 1885.

Πρὸς τὸν Κύριον
Πρόεδρον τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου.
Εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Κίριε πρόεδρε,

Ἐλάθωμεν ἐν καιρῷ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 64 ἀπὸ 4 Σεπτεμβρίου ὑμέτερον ἐγγράφον μετὰ τοῦ προγράμματος τοῦ ἐπιστημονικοῦ συνεδρίου ὅπερ ὁ ὑμέτερος Σύλλογος συγκαλεῖ τῇ 16/28 Αὐγούστου 1886 εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ τῇ ἐορτῇ τῆς αὐτοῦ εἰκοσιπενταετηρίδος.

Ἀσμενοὶ μαθόντες τὸν ἄξιον καὶ τοῦ ἐν ὁμοματος καὶ τῆς ἐπιβολῆς τοῦ ὑμετέρου Συλλόγου τρόπον, δι' οὗ ἀπερασίσθη νὰ πανηγυρισθῇ το αἰῶνα πέρας τῆς πρώτης μακρᾶς αὐτοῦ καὶ σταδιοδρομίας, συγχάριζον ὑμῖν ἐπὶ τῇ ἀποφάσει, κύριε πρόεδρε, ἐπευχόμεθα δὲ ἀνταξίαν τῆς ἀποφάσεως καὶ τὴν πανήγυριν.

Εἰς τὸ Συμβούλιον τοῦ ὑμετέρου Συλλόγου θέλωμεν ὑποβάλλει τὴν ὑμετέραν πρόκλησιν ἐν

πρώτῃ εὐχαρίᾳ, θελομέν δὲ μεταδώσει ὑμῖν ἐν
καίρῳ τὴν ἀπάντησιν αὐτοῦ. Μετὰ ἐξαίρετόν
ὑπολήψεις

Ὁ Πρόεδρος

(Ὑπογ.) Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ.

Ὁ Γραμματεὺς

(Ὑπογ.) Γ. Γ. ΖΩΛΑΤΑΣ.

ΣΥΛΛΟΓΙΟΣ

πρὸς

ΔΙΔΑΟΣΙΝ

τῶν

ΕΛΛΗΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

—

Ἀριθ. 345.

Ἐν Ἀθήναις

Τῇ 23 Ἰουνίου 1886.

Κύριε Πρόεδρε,

Προσεγγίζουσιν ἤδη τῆς ἡμέρας καθ' ἣν θε-
λει γίνεαι ἐκφάνει τῶν ἐργασιῶν τοῦ ἐπιστημι-
νικοῦ Συνεδρίου, τὸ ὅποτον ὁ ὑμέτερος γεραρ-
χὸς Σύλλογος συνεκάλεσε πρὸς πανηγυρισμὸν τῆς
ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ εἰκοσιπενταετηρίδος,
ἐπέβαλον εἰς τὸ Συμβούλιον τοῦ πρὸς διαδοσιν
τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων Συλλόγου τὴν
πρόσκλησιν, ἵνα ἐνερσισθῇ τῇ ἀπειθυμῇ αὐ-
τῷ περὶ ἀποστολῆς ἀντιπροσώπου εἰς τὴν πα-
νήγυριν ταύτην. Τὸ δὲ Συμβούλιον ἐνόμισεν
ὁμοφώνως, ὅτι δὲν δύναται καλλίον νὰ ἐκπλη-
ρώσῃ τὴν τοῦ ὑμετέρου Συλλόγου ἐπιθυμίαν
εἰμὴ ἀνατιθέμενον τὴν ἐντιμὴν ταύτην ἐντο-
λήν εἰς τὸν ἀντιπρόεδρον αὐτοῦ κ. Ἀλεξ.
Πασπάτην.

Ὁ ἀνὴρ εἶναι τοσοῦτον γνωστὸς εἰς ἅπασαν
τὴν ἐλληνικὴν κοινωνίαν τῆς ὑμετέρας μεγα-
λοπόλεως ἐπὶ πολυμαθεῖα καὶ ἐθνικῷ ζήλῳ καὶ
συνείσει, ὥστε δὲν ἔχομεν χρεῖαν νὰ ἐξηγήσωμεν
τοὺς λόγους τοὺς ὑπαγορεύσαντας τὴν ἐκλο-
γὴν αὐτοῦ.

Παροίηθες δέ, ὅτι τὸ Συνεδρίον ὑμῶν θελεῖ
ἀνταποκριθῇ εἰς τὰς προσδοκίας σύμπαντος
τοῦ ἐλληνισμοῦ, διατελούμεν μετὰ ἐξαίρετόν
ὑπολήψεις καὶ ἀδελφικῆς ἀγάπης.

Ὁ Πρόεδρος

(Ὑπογ.) Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ.

Πρὸς τὸν Κύριον

Προκλῆν Βασιλῆυν

Πρόεδρον τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει

Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου

Ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 2 Ὀκτωβρίου 1885.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

«ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ»

ΑΡ. ΠΡΩΤ. 4392.

Πρὸς

Τὴν Ἐπιτροπὴν πρὸς διοργάνωσιν τοῦ Συνεδρίου
τοῦ ἐν Κ/πόλει Ἑλλην. Φιλολογικοῦ Συλλόγου.

Πάναν Κ/πόλεως

Κύριε Πρόεδρε,

Ἐλάβομεν τὸ ἀπὸ 4 Σεπτεμβρίου καὶ ὑπ'
ἀριθ. 65 ὑμέτερον ἔγγραφο, ὅπερ καὶ ὑπεβί-
βλομεν ὑπὸ τὴν κρίσιν τοῦ Συλλόγου ὑμῶν ἐν
τῇ πρώτῃ μετὰ τὰς διακοπὰς συγκροτηθεῖσθαι
τακτικῇ αὐτοῦ συνεδριάσει.

Ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσὸς ὁλο-
ψύχως ἐπικροτεῖ εἰς τὴν συγκρότησιν τοῦ ἐπι-
στημονικοῦ Συνεδρίου, δι' οὗ θὰ ἐορτασθῇ ἡ
εἰκοσιπενταετηρίς τοῦ πρώτου τῶν καθ' ἡμᾶς
Συλλόγων, τὸ κατ' αὐτὸν δ' ἀπεφάσισεν, ὅπως
παντὶ τρόπῳ συντέλῃ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ
Συνεδρίου. Διὰ τοῦτο οὐ μόνον θέλει παρακα-
λῆσαι ὅσα πλείονα τῶν μελῶν αὐτοῦ ἵνα συμ-
μετέσχωσι τοῦ Συνεδρίου, ἀλλὰ καὶ θέλει φρον-
τίσαι ἵνα παρασθῇ ἐν αὐτῷ δι' ἰδίων ἀντι-
προσώπων.

Συγχέροντες, κύριε Πρόεδρε, καὶ ὑμῖν ἰδιαί-
τέρως ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ τάτῃ, ἥς τὴν ἐπιτυχίαν ἐγ-
γυᾶται ὁ ὑμέτερος ἄλλος, σὰς παρακαλοῦμεν
νὰ δεχθῆτε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς πρὸς ὑμᾶς
ἐξαίρετόν ἡμῶν ὑποκλήσεως.

Ὁ Πρόεδρος

(Ὑπογ.) Τ. Α. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

(Τ. Σ.)

Ὁ γεν. Γραμματεὺς

(Ὑπογ.) Μ. ΔΑΔΥΡΟΣ.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 17 Ἰουνίου 1886.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

«ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ»

ΑΡ. ΠΡΩΤ. 4480.

Πρὸς

Τὴν Ἐπιτροπὴν πρὸς διοργάνωσιν τοῦ Συνεδρίου
τοῦ ἐν Κ/πόλει Ἑλλην. Φιλολογικοῦ Συλλόγου.

Πάναν Κ/πόλεως

Κύριε Πρόεδρε,

Ἀναφερόμενοι εἰς τὴν ὑμέτεραν ὑπ' ἀριθ.
4392 ἐπιστολὴν ἀγγελλομένην πρὸς ὑμᾶς, ὅτι
ἀντιπρόσωποι τοῦ Παρνασσοῦ εἰς τὸ ὑμέτερον

Συνεδρίον ὀρίσθησαν οἱ κ. κ. Τμ. Ἀργυρού-
πουλος Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου καὶ Μγ. Π.
Λάμπρος γεν. Γραμματεὺς, οἱ καὶ προσυπο-
γράφοντες τῇ παρούσῃ, καὶ ὁ κ. Α. Παπαδό-
πουλος Κεραμεὺς ἀντεπιστέλλον ἡμῶν μέλος.

Ἀνακρίνομεν ὑμετέρας ἐδότηας καὶ παρα-
καλοῦμεν ὑμᾶς, ὅπως ἀποδεχθῆτε τὴν διαβε-
βαιώσιν τῆς πρὸς ὑμᾶς ἐξαιρέτου ἡμῶν ὑπο-
λήψεως.

Ὁ Πρόεδρος

(Υπογ.) Τ. Α. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Ὁ γεν. Γραμματεὺς

(Υπογ.) Μ. Π. ΛΑΜΠΡΟΣ.

Ἐν Λαύραις, τῇ 28 Σεπτεμβρίου 1885.

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ

ΔΙΔΑΣΚ. ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΕΤΟΣ Π'.

ΑΡΙΘ. 5.

Κύριε Πρόεδρε,

Τὸ ἔγγραφο τοῦ ὑμετέρου Συλλόγου, δι' οὗ
ἀναγγέλλετε τὴν τέλεσιν τῆς ἐορτῆς τῆς αἰ-
σινηταπεινῆδος αὐτοῦ ἑλήρησιν, τὸ δὲ Διδακτι-
κὸν Συμβούλιον τοῦ Διδακτικοῦ Συλλόγου
ἀποδέχεται εὐχαρίστως νὰ συμμετάσχη τοῦ
Συνεδρίου, ἐπιφυλάσσμενον νὰ ἀναγγεῖλῃ ὑ-
μῖν ἐν καιρῷ καὶ τοὺς μέλλοντας αὐτοῦ ἀντι-
προσώπους.

Παρακαλοῦντες ὑμᾶς νὰ δεχθῆτε τὴν δια-
βεβαιώσιν τῆς πρὸς ὑμᾶς ἐξαιρέτου ὑπολή-
ψεως ἡμῶν.

Ὁ Πρόεδρος

(Υπογ.) ΕΜΜ. ΓΑΛΑΝΗΣ.

Ὁ γεν. Γραμματεὺς

(Υπογ.) Κ. Μ. ΔΑΜΠΡΑΝΗΣ.

JOHNS HOPKINS UNIVERSITY

Baltimore, Jan. 23, 1886.

Dr H. Basiades,
President, Greek Literary Syllagos
of Constantinople.

SIR,—The Academic Council of the
Johns Hopkins University has received
your communication of a recent date

inviting us to participate in the Congress
to be held at Constantinople under your
auspice on the 28th of August 1886. I
am requested to thank you for this invi-
tation and to say that Dr Caspar René
Gregory, Licentiate of the University of
Leipzig and Associate Professor of New
Testament Greek and Paleography in the
Johns Hopkins University, who is about
to make an extended tour in the Orient,
is designated as a delegate from this
University to the Syllagos, and is respect-
fully commended to your consideration.

Congratulating you on the recurrence
of this twenty-fifth anniversary and upon
your efforts to promote knowledge.

I am, Sir,

Respectfully your

Dr C. GITMAN

President J. H. University.

(Μετάφρασις)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ JOHNS HOPKINS

Ἐν Βαλτιμόρη, τῇ 26 Ἰανουαρίου 1886.

Τῷ Διδακτικῷ Ἱ. ΒΑΣΙΔΕΩ

Προέδρῳ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει

Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου.

Ἀγαθὲ,

Ἡ Ἀκαδημαϊκὴ σύγκλητος τοῦ Johns
Hopkins Πανεπιστημίου ἐκομίσατο τὴν προ-
σκαλῆτον χρονολογίαν ὑμετέραν ἐπιστολήν, δι' ἧς
προσκαλεῖτε ὑμᾶς, ὅπως παρευρεθῆμεν ἐν τῷ
Συνεδρίῳ, ὅπερ ἡγουμένη ὑμῶν γενήσεται
ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 28ῃ Ἀυγούστου
1886 ἑτα. Εὐχαριστῶν πρῶτον διὰ τὴν πρόσ-
κλησιν ταύτην, ἀγγέλλω ὑμῖν, ὅτι ὁ Διδάκτωρ
Caspar René Gregory, τελειώσας τοῦ ἐν
Λειψίᾳ Πανεπιστημίου καὶ ὀφθησῆς ἐπὶ ἑλ-
ληνικῆς γλώσσῃς τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ τῆς
Παλαιογραφίας ἐν τῷ ἡμετέρῳ Johns Hop-
kins Πανεπιστημίῳ, ὅστις ἐπιχειρεῖται περὶ
διὰ τὴν Ἀνατολήν, ἐστὶν ὁ ὑποδείκνυ-
μενος τοῦ Πανεπιστημίου τούτου ἀπόστολος
παρὰ τῷ Συλλόγῳ ὑμῶν, ἐπομένως συνιστᾶται
οὗτος τῷ ὑμετέρῳ χάριτι.

Ἀπονέμων ὑμῖν τὰ ἐμὰ συγχαρτήρια ἐπὶ
τῇ ἐορτῇ τῆς αἰσινηταπεινῆδος τοῦ Συλ-

λόγου ἔτι δὲ καὶ διὰ τὴν σπουδὴν, ἣν ποιεῖσθε
ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῆς ἐπιστήμης διατελεῖ
ἐνσεύχας.

(Υπογ.) D. C. GILMAN
Πρόεδρος τοῦ Πανεπιστημίου.

Roma, addì 4 Novembre 1885.

REGNO ITALIA

MINISTERO
DELLA

ISTRUZIONE PUBBLICA

DIREZIONE GENERALE

DELLE ANTICHITA' E BELLE ARTI.

N. di Posiz. 1. N. di Prot. Gen. 12524

N. di Partenza 13988

Risposta a foglio del 7 Ott. 85.

Divisione (a.)

OCCESTO

Rendo grazie alla S. V. per l'onore
che volle farmi, invitandomi a prender
parte al Congresso scientifico che si terrà
nel venturo prossimo Agosto in Costan-
tinopoli, nell'occasione del venticinque-
simo anniversario della fondazione di
cotesta Società filologica Ellenica.

E poiché le molteplici e non interrotte
cure dell'Ufficio non mi consentono il
piacere di prender parte al Congresso
anzidetto, come io desidererei, fo voti
che cotesta Società, cui la S. V. con tan-
ta lode presiede, fondata col nobile scopo
di propagare la civiltà della scienza in
Oriente, acquisti sempre maggiore in-
cremento.

Il Direttore Generale
FIORELLI.

All' Illustrissimo Signore

Dr H. Basiades,

Presidente della Società Filologica-Ellenica
Constantinopoli.

(Μετάφρασις)

'Εν Ρώμῃ, τῇ 4 Νοεμβρίου 1885.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ

ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ.

ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ

Τῶν Ἀρχαιοτήτων

καὶ τῶν Ὁραίων Τεχνῶν.

Ἐκφράζω τὰς εὐχαριστίας μου τῇ ὑμετέρῃ
ἐλλογμότητι ἐπὶ τῇ τιμῇ, ἣν ἀπεδόκατέ μοι
προσκαλούντές με, ὡς μετὰ σπουδῆς τοῦ ἐπιστη-
μονικοῦ Συνεδρίου, ὅπως γενήσεται τὸν ἐπὶ τῇ
Αἰγυπτῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ τῇ εὐκο-
σπεπτατηρίδι τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ
Φιλολογικοῦ Συλλόγου.

Ἐπεὶ δὲ ποικίλαι καὶ διαρκεῖς ἐργασίαι τῆς
ὑπηρεσίας κωλύουσι με τοῦ μετασχεῖν τοῦ
ἐκτενέος Συνεδρίου ὡς ἐβουλόμην, εὐχαί-
ρῃ ὑμετέρῳ Συλλόγῳ, οὗ ἐπαξίως προΐσταται
καὶ ὅς ἐδρῶται ἐπὶ τῇ εὐγενεῖ σκοπῇ τῆς δια-
δόσεως τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν ἀνά
τὴν Ἀνατολήν, πᾶσαν πρόδον.

Ὁ γεν. Διευθυντής
FIORELLI.

Bruxelles, le 15 Octobre 1885.

CONSERVATOIRE ROYAL

DE

MUSIQUE

DE BRUXELLES

CABINET DU DIRECTEUR

Monsieur le Président,

En réponse à votre lettre du 28 Sep-
tembre dernier (N° 198/196) je m'em-
presse de vous informer que je suis on
ne peut plus touché de l'honneur que
vous me faites en m'invitant à assister au
Congrès qui aura lieu l'année prochaine
à Constantinople, à l'occasion du ving-
cinquième anniversaire de la fondation
de votre Syllogue. J'ai pu apprécier le
but élevé que vous poursuivez ainsi que
l'importance de vos recherches et de
longue date vos efforts ont acquis mes

sympathies les plus vives. Ne doutez pas, Monsieur le Président, que je ne me promette fermement, à moins d'un obstacle puissant, de me trouver au rendez-vous, et de prendre une part personnelle à vos travaux.

Agréez, Monsieur le Président, l'assurance de ma haute considération.

Le Directeur
(sous). F. GEVAERT.

Monsieur le Président du Sylloge Grec
de Constantinople.

(Μετάφρασις)

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 15 Ὀκτωβρίου 1885.

ΒΑΣΙΛΕΥΣΤΕΙΟΝ
ΒΡΥΞΕΛΛΕΩΝ

Γραφεῖον τοῦ Λειτουργικοῦ

Κύριε Πρόεδρε,

Ἀπαντῶν εἰς τὴν ὑμετέραν ἐπιτολὴν τῆς 28 Σεπτεμβρίου, σπεύδω νὰ ἀπαντήσω ὑμῖν ὁρατὴρ ὅτι διὰ ἐν συνεκινήθη ἐπὶ τῇ ἐμῇ ἡν ἀπεδωκάτω μοι προσκαλέσαντές με νὰ μετόσχω τοῦ Συνεδρίου, ὅπερ γενήσεται τῷ ἐπόμενῳ ἔτει ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐπὶ τῇ εἰκοσιπενταετηρίδι τοῦ ὑμετέρου Συλλόγου. Γνωσκῶ καλῶς τὸν ὑψηλὸν σκοπὸν, ὃν ἀκολουθεῖτε ὡς καὶ τὴν σπουδαιότητα τῶν ὑμετέρων ἐρευνῶν, καὶ ἀπὸ πολλοῦ αἰ ὑμέτεραι προσπάθειαι προσέδωκαν τὴν ζωὴν συμπάθειάν μου. Μὴ ἀμφιβάλετε, κύριε Πρόεδρε, ὅτι, ἐὰν μὴ τι κώλυμα σπουδαῖον παραστῇ, προσελεύσομαι εἰς τὸ Συνεδρίον καὶ μετέξω τῶν ὑμετέρων ἐργασιῶν.

Διέλασθε κτλ.

Ὁ Διευθυντής
(Ἰσχυρ.) GEVAERT.

II EN TYBITHI ΣΑΞΩΝΙΑ

ΤΩΙ ΕΛΛΗΝΙΚΩΙ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΙ ΣΥΛΛΟΓΩΙ

ΧΑΙΡΙΝ

Μαθόντες μὲν, ὦ ἄνδρες σεβάσμιοι καὶ μεγαλοπρεπεῖς, τῇ πολιτικῇ, ἣν παρ' ὑμῶν ἐλάτουμεν ἐπιστολῇ, πανηγυρίζοντας ὑμᾶς τὴν

τοῦ Συλλόγου εἰκοσιπενταετηρίδα δι' ἐπιστημονικοῦ συνεδρίου, ὑπερβῶσι δὲ ἐν ἡδονῇ ἐχόντες τὴν πρὸς τοῦτο πρόκλησιν ὑμῶν, χαλεπῶς δηλονότι ἀγανακτοῦμεν καλυπνέτες μὴ συγχάριεν ὑμῖν ἐπὶ τοῦτῳ αὐτοπροσώπως. Διαφερόντως μὲν οὖν, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες, πάντα τὰ γράμματα ἐν τῶν ὑμετέρων μελετῶν καρπὸς λήψεσθαι πανταχοῦ τε καὶ μάλα ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐλπίζομεν. Καίπερ δὴ τῆς ἡμετέρας ἑταιρείας οὐχ οὕτως περὶ τὰ μαθήματα σπουδαζομένης ἀλλὰ τῇ φιλίᾳ τε καὶ νεανιῶν εὐφροσύνῃ χαριζομένης, ὅμως ἕκαστος ἡμῶν καθ' ἑαυτὸν ἄλλος ἄλλα φιλοσοφεῖ καὶ ἐν τοῖς αὐτοῦ ἐπιτηδεύμασιν ἀξίολογος φιλοτιμεῖται γενέσθαι. Ἐπειδὴ περ διὰ τὴν τοῦ μεταξὺ χρόνου βραχύτητα ἀσχολία ἡμῶν ἐστὶ πρὸς πραγματεῖαν τινὰ εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ προκείμενον συνέδριον ὑμῶν συγκατεῖσαν ἂν, δεόμεθα ὑμῶν, ὦ ἄνδρες εὐπαίδεστοι καὶ πολυμαθεῖς, φιλοφρονούμενους διέξασθαι ταύτην τὴν προσκειμένην πραγματεῖαν τὴν τοῦ κ. Wahneau τακτικοῦ τῆς Σαξωνίας μέλους, ἵνα εἰδῇτε ἡμᾶς φίλικότατα διακειμένους πρὸς τοὺς τῆς Ἀνατολῆς εἰς πάντα τάχα ἀδελφίτας. Ὁ Ἕλληνας Φιλολογικός Σύλλογος εἴθ' εἰς πᾶν τὸ ἐπὶ ἐπιδιδότω καὶ ἀνδρῶν καὶ ἀμφοτέρων τῶν γὰρ μεγαθύμων ἐπίσκοπος ὁ δριμυπάτρη

Παλλὰς Ἀθηναῖα χεῖρας ὑπερβῶν ἔχει.

Ἀπαγγέλλων ὑμῖν τὰς παρὰ τῆς ἑταιρείας ἐναγκαλίας καὶ δεόμενος ὑμῶν βεβαίως ἡγεῖσθαι τὴν ἀπὸς πρὸς ὑμᾶς τιμὴν καὶ ὑπόληψιν ἡμῶν διαχένομαι πρόθυμος

Τῇ 26 Αὐγούστου 1886.

(Ἰσχυρ.) W. GLEISS, stud. med.
Πρόεδρος.

Heidelberg, 14 August 1886.

Ἐρίτμῃ Κύριε,

Χάριν ὑμῖν ἔγω τε μεγίστην καὶ ἁγνήν, ἐπὶ δις παρακαλέσασθαι με ἐλθεῖν εἰς τὸ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου συνέδριον, ὃ γενήσεται τῇ 28 Αὐγούστου ἐν Κωνσταντινουπόλει ἥσπερ παρακλήσεως ἡβουλόμην ἂν ἔγωγε ὑπακούειν ὡς ἀληθῶς, εἴπερ τινὸς καὶ ἄλλης, οὐ μόνον οἷός τε ἦν οὔτε τοῦτο διαπραχθῆναι οὐτ' ἐκείνο ὃ δεύτερον ἐκτελεῖσθαι με ποῦσαι· καὶ γὰρ ἡ-

ἔαμην μὲν γράψας πραγματείας ὡς ὑμῖν πέμψω «περὶ τῆς οἰκουμένης ἡγεμονίας τῆς τῶν Βυζαντινῶν γραμματικῆς»· ἀλλ' ἔπαυσάμην πρὶν διατελεῖσαι, μᾶλλον δὲ ἐπαύσθην ταῖς πραγματείαις εἰς τὴν τοῦ ἡμετέρου πανεπιστημίου ἀναγκαστηρίδα.

Λέγεσθε, ἐρίτιμς κύριε, τὴν διαθεβαίωσιν τῆς ἀρχῆς πρὸς ὑμᾶς τιμῆς καὶ τὰς ἀρίστους ἐνχᾶς μὲν εἰς τὸ ἡμέτερον συνέδριον, μεθ' ὧν διατελεῖ πρόθυμος

(Πογ. Dr. G. UHLIG.

Καθηγητὴς ἐν τῷ Heidelberg πανεπιστημίῳ καὶ γυμνασιάρχης.

Heidelberg, 17 August 1866.

Ἐρίτιμς κύριε,

Δεδέχθαι ὑμᾶς ἐλπίζω τὴν ἐπιστολήν, ἣν εἶχον τὴν τιμὴν γράψαι πρὸς ὑμᾶς τῇ 13 τοῦ Αὐγούστου, ὡς ἀπολογομένης, ἐτι οὐχ ὑπάρχοντι τῇ ὑμετέρᾳ εὐνοικῇ προσκλήσει εἰς τὸ πρὸ Φιλολογικοῦ Συλλόγου συνέδριον οὐδ' ἐπέμψα σύγγραμμα οὐδὲν, ὃ ἀναγνώσθησεται· σφόδρα δὲ λυποῦμαι ταῦτο μὲν οὐ δύναμαι ἀπορῶσθαι τοὺς λόγους τῶν τοῦ συνεδρίου μελῶν, ταῦτο δὲ ἀδύνατος ὧν ἀποτελεῖσαι μέχρι τῆς τοῦ συνεδρίου ἀρχῆς τὴν πραγματείαν, ἣν ἡρέξαμην συγγράψω περὶ τῆς οἰκουμένης ἡγεμονίας τῆς τῶν Βυζαντινῶν γραμματικῆς· ἐν ᾧ γὰρ εἶχον κατὰ τὸ τέλος ταύτης τῆς πραγματείας δεσθῆναι τῶν τοῦ συνεδρίου μελῶν βοήθειάν μοι ἐρευνῶντι τὰς ἐκείνης τῆς γραμματικῆς ρίζας τε καὶ τὸν κορμὸν καὶ τοὺς διαφόρους κλάδους, οἳ οὐ μόνον ἐν τῇ ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ εὐρίσκονται ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ μέχρι τῶν Ἀρμενίων καὶ Συρίων. Φανερόν γάρ ἐστιν, ὅτι ταῦτο τὸ θέμα ὑπερφυᾶ ἀνήκει τοῖς τῆς Ἀνατολῆς φιλόλοις· νῦν δὲ ἐπὶ τῇ τοῦ ἡμετέρου πανεπιστημίου ἐορτῇ καλωθεῖς ταῦτο τὸ σύγγραμμα εἰς καὶρόν ἀποτελεῖσαι, τολμῶ ἐρωτᾶν ὑμᾶς, εἰ ἐξεστί μοι πέμψαι αὐτὸ ὑστερον γεγραμμένῳ συγγεγραμμένον, ἵνα μεταφρασθῇ ἐκτυπωθῇ ἴσως τῷ 1887 ἐν τοῖς τοῦ Συλλόγου δημοσίωμασι. Καὶ γὰρ οὕτως πιστεύομαι ἂν κερδαίνειν βοηθῆταί, ὧν περ σφόδρα δέομαι, πρὸς τὴν ἀνω μνησθεῖσαν ἐρευνᾶν ἐν τοῖς τῆς Ἀνατολῆς λαοῖς.

(Ἑλλ. Φιλόλ. Σύλλογος, Εἰκοσιπενταετηρίδος)

Πρὸς τὸν τοῦ Συλλόγου βιβλιοφύλακα λήφομαι τὸ θάρρος τοῦ πέμψαι τὴν ἐμὴν ἐκδοσὶν τῆς γραμματικῆς εἰς τὴν Διονυσίου τοῦ Θρακικοῦ καὶ ἄλλα συγγράμματα εἰς τὴν τῆς ἑλληνικῆς γραμματικῆς ἀρχαίαν καὶ μεσαιωνικὴν ἱστορίαν ἀναφερομένης.

Συγγενώσκετε, ἐρίτιμς κύριε, τὴν ἐμὴν πολυποικίλῳ καὶ γελοίῳ μίξιν τῆς παλαιᾶς καὶ νέας γλώσσης, καὶ δέξασθε τὴν διαθεβαίωσιν τῆς ἀρχῆς πρὸς ὑμᾶς τιμῆς καὶ ὑπολήψεις, μεθ' ὧν διατελεῖ πρόθυμος

(Πογ.) Dr. G. UHLIG

Καθηγητὴς ἐν τῷ τοῦ Heidelberg πανεπιστημίῳ καὶ γυμνασιάρχης.

Doublino, τῇ 7 Αὐγούστου.

Ἀξιολογώτατε κύριε,

Εὐχαριστῶ σε πολὺ τῆς ὑμετέρας φιλοφρονείας καὶ τῆς ἐπιμερομένης μοι τιμῆς, ὅτι ἔξομμεν ῥημάτις τῆς εἰς Κωνσταντινουπόλιν παρακλήσεως. Ἀδυνατός εἰμι τοσαύτην ἀποδομὴν ὑποσχεῖν, οὐδὲ οἷός τ' εἰμι πραγματείας τινα ἰδίαν τοῦ Συλλόγου ἀξίαν παρατίπειν. Συγγνώμης ἀνέχομαι, ὅτι πολὺν ἤδη χρόνον περὶ τοῦ μετ' Ἀλέξανδρον ἑλληνισμοῦ βιβλίον μελετῶ, εἰς ὃ δὴ καὶ ὡς ἡμέρας τε καὶ νύκτας ἀσχολός διατελεῶ

(Πογ.) MAHATTZ.

Er "Alais, τῇ 22 Αὐγούστου 1866

Ἐρίτιμς κύριε,

Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος ἐγγράψας ἐμὲ εἰς τὸν τῶν ἐπιτιμῶν αὐτοῦ μελῶν ἀριθμὸν ἅμα δὲ καὶ παρακαλέσας εἰς τὸ συνέδριον τὸ ἐν βρογχεῖ μελὸν γενέσθαι πλείστον ἐμὲ ἐτίμησε. Καὶ ὑπὲρ μὲν τῆς τιμῆς τῆς παρ' ὑμῶν ἐμοὶ δοθείσης καὶ ὑπὲρ τῆς ἐπιτιμοτάτης προσκλησεως πολλὴν χάριν ὑμῖν ἔχω. Οὐ δύναμαι δὲ διὰ τὸ μακρόν τῆς ὁδοῦ καὶ διὰ τὴν ἐμὴν ἀσχολίαν τῇ πρὸς τὸ συνέδριον προσκλήσει πειθεσθαι, συνθρομαι τῇ ὑμῶν ἐορτῇ καὶ ἐπαίνῳ μάλιστα

τάς τοῦ ὑμετέρου Συλλόγου σπουδὰς καλῶς ἀποβαίνειν πάντα τὰ ὑμῶν ἔργα εὐχομαι.

Δέξασθε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς ἀκρας πρὸς ὑμᾶς τιμῆς, μεθ' ἧς διατελῶ προθυμότητος

(Ὑπογ.) **ΕΝΡΙΚΟΣ ΚΕΙΛ**
Καθηγητὴς ἐν τῇ πανεπιστημίῳ
Halle-Wittenberg.

οὐχ ὅσον διὰ τὸ μὴ γίνω ἄλλων μέλος καὶ εἰς ἑλληνικὴν οἰκογένειαν.

Δέξασθε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς μεγίστης πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεως

(Ὑπογ.) **Dr. G. HIRSCHFELD.**
Τακτ. καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας
ἐν τῇ Πανεπιστημίῳ.

Υ. Γ. Ἄν νομίζητε ἀναγκαζέιν μίαν ἀπάντησιν, θὰ μὲ εὖρη ἀκόμη ἐδῶ ἕως τῆς 5/19 Αὐγούστου.

Γ. Χ.

Koenigsberg, τῇ 23 'Ιουλίου (4 Αὐγ.) 1886.

Ἐπίτιμὲ κίριε,

Ὁ Ἰ. Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος εἶχε τὴν μεγάλην καλοσύνην, νὰ μοι στείλῃ ἕνα προσκλήσμα διὰ τὸ ἐρετινὸν συνέδριον καὶ ταύτην τὴν στιγμήν ἔλαβον καὶ τὸ εἰσαγγέλον. Ὡς εἰμαι πολὺ ὑποχρεωμένος διὰ ταῦτα καὶ ἐλπίζω ὅτι θὰ κατὰ εἰς τὴν πόλιν κατὰ τὴν ἐπίταξιν τοῦ Αὐγούστου (Ν. Σ.) ἀφ' οὗ πολλοὶ τῶν μελλουσῶν ἐργασιῶν πρὸ πάντων αἱ ἐπιγραφικαὶ καὶ τοπογραφικαὶ μὲν ἐνδιαφέρουν πολὺ.

Ἡ πρὸς διοργανώσιν τοῦ συνεδρίου ὑποτροπὴ προσφέρει καὶ τὴν κατοικίαν τοῖς προσελευσμένοις. Τὴν δέχομαι καὶ ἐγὼ εὐχαρίστως καὶ ἐλπίζω, ὅτι ὅσα ἑλληνικὰ ἡξέω ἀκόμη ἀπὸ τὴν πρὶν εἰς Ἀθήνας, εἰς τὴν Ὀλυμπίαν καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν μακρὰν διαμονήν μου, θὰ

Münster 15 Αὐγούστου 1886.

Ἐπίτιμὲ κίριε,

Πλείστην χάριν ἔχων τῷ Ἑλληνικῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ τῆς εὐνοικῆς εἰς τὸ συνέδριον αὐτοῦ παρακλήσεως σπεῖδρα λυποῦμαι, ὅτι ἐκ πλείονος ἤδη χρόνου ἀρρωστών ἀπαγορευόντος τοῦ λατροῦ εἰς αὐτὸ μὴ παραγενέσθαι κωλύομαι. Ἀντὶ δὲ πραγματικῆς σύγγραφά μου πέμψω, ὃ ἐν τῇ παρόντι τυπογραφεῖται, ζητήσεις περὶ Θουκυδίδην γραμματικὰς, ἐπειδὴν τάχιστα ἡ ἐκτύπωσις αὐτοῦ ἀποτελεσθῇ.

Μετ' ἀκρας πρὸς ὑμᾶς τιμῆς καὶ ὑπολήψεως

Πρόθυμος
(Ὑπογ.) **I. M. STAHL.**

Σημ. Πρὸς ταῖς ὅντι ἐπιστολαῖς καὶ ἄλλαι πολλαὶ ἔξ ἀκαδημιῶν, πανεπιστημίων, ἐταιρειῶν, σχολῶν, ἐπιστημονικῶν καὶ λογιῶν ἐκ τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς ἐπιστάλησαν τῷ Συλλόγῳ, δι' ὧν θερμὰ τὰ ἀρχαιολογία ἀπονέμονται αὐτοῖς ἐπὶ τῇ εὐτυχῇ γεγονότι τῆς ἐορτῆς τῆς εἰκοσιπενταετηρείδος.

ПРАГМАТЕІАІ

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ

A PROPOS DE LA PUBLICATION DE M. SPYRIDION P. LAMBROS

INTITULÉE :

« Collection de Romans grecs en langue vulgaire et en vers, publiés pour la première fois d'après les manuscrits de Leyde et d'Oxford. » Paris 1880.

M. Spyridion P. Lambros, docteur-ès-lettres, Professeur agrégé d'histoire grecque et de paléographie à l'Université d'Athènes, en publiant à Paris, l'an 1880, quatre poèmes en langue vulgaire et en vers, d'après les manuscrits de Leyde et d'Oxford, a considérablement augmenté la collection des Romans grecs sur lesquels, depuis une vingtaine d'années, l'attention des savants a été si souvent appelée. En s'imposant cette tâche, M. Lambros a rendu un service éminent à l'histoire de la Grèce moderne. Il y a trouvé l'occasion de signaler une fois de plus la sagacité et l'activité de son esprit.

Callimaque et Chrysorroë, *Les exploits de Digénis Acrítas*, *Impérios et Margarona*, *Le discours sur la Fortune et sur l'Infortune*, ces quatre pièces ont été accompagnées d'analyses, d'explications, de jugements, et de commentaires qui font grand honneur à l'érudition et au goût de leur soigneux éditeur. Il a senti et marqué l'importance de ces œuvres dans la série des ouvrages qui leur ressemblent. Sans rien hasarder, sans rien donner aux hardiesses des conjectures, M. Lambros a ouvert des points de vue des plus intéressants sur la litté-

rature populaire. On sent que le critique a déjà déterminé les limites d'une carrière qu'il se dispose à fournir. On peut espérer qu'il n'oubliera pas ses promesses et que son infatigable ardeur continuant à s'occuper du sujet qu'il a choisi nous donnera bientôt les excellents résultats qu'on attend de sa curiosité et de ses lumières.

Je ne veux pas insister davantage sur cette partie de l'œuvre de M. Lambros, je ne reviendrai pas sur des discussions de manuscrits, sur des corrections de textes. Ces études qui ont leur prix se goûtent mieux dans le silence du cabinet ou s'éclaireissent avec plus d'avantages dans une discussion serrée qui va souvent, d'après les usages établis parmi les philologues, jusqu'au ton passionné des injures et des invectives. Puisque j'ai voulu répondre, quoique absent, à l'aimable invitation que j'ai reçue de l'illustre Président de ce Congrès, on me permettra de dire quelques mots sur un sujet qui ne peut que réunir tous les amis de la Grèce, et ce sujet c'est le merveilleux rajeunissement de l'esprit grec tel qu'il nous apparaît dans ces compositions populaires, longtemps né-

gligées et rendues aujourd'hui par les communs efforts de quelques philhellènes à l'étude sinon à l'admiration d'un plus grand nombre de lecteurs.

Il y a dans l'histoire des littératures ou des peuples des mots funestes et malheureux. On ne sait d'où ils sont partis, mais ils ont pris par-dessus les nues. La vogue s'en est emparée et bientôt, sans contrôle, sans discussion on les a vus s'établir partout en maîtres. Avec eux on tranche les questions sans appel, ils sont une réponse à tout. Vous connaissez le Marquis de Molière. Pour juger, ou plutôt pour fesser sans réplique *l'Ecole des Femmes* et son malencontreux auteur, *Tartuffe* lui suffit. Point d'autres raisons, il n'en faut plus après un mot de cette force. L'adjectif *Byzantin* ne vous semble-t-il pas avoir eu et conserver encore cette autorité prestigieuse? On avait tout dit quand on avait lâché cette suprême injure, à quoi bon y regarder davantage? *Byzantin*, *Byzantine* emportaient la paille, stérilité, impuissance, sécheresse, mort et adieu, voilà ce que renfermaient ces trois syllabes. Quelques hommes de science et de sens ont commencé à réviser ce procès, mais les procédures sont lentes en ce genre et les jugements en appel ne ressortent leur plein effet que bien tard, surtout quand la décision des premiers juges n'était pas sans fondement.

Il est bien vrai que les Byzantins ont mérité la triste réputation qui les suit tant qu'ils ont voulu perpétuer une langue qu'ils n'avaient apprise que sur les bancs des écoles. La séve s'était retirée d'eux. Ils avaient l'air de vivre, mais réellement ils étaient morts. Heureusement, ce n'était pas le génie de la Grèce qu'ils emportaient dans leur tombe : ce n'était qu'un procédé d'école qui disparaissait avec eux. Pendant qu'ils travaillaient à ranimer un faux atticisme s'éloignant chaque jour davantage des idées et des sentiments du peuple, une langue nouvelle s'était formée. Obscure dans ses débuts, incertaine dans ses progrès, difficile à saisir et à suivre dans ses développements, elle n'en avait pas

moins fait son chemin. Dans le cirque, dans les émeutes, dans les chants d'église elle s'était peu à peu manifestée et affermie. Tant que la prépondérance du grec littéral eut pour elle les écoles, les magistrats, la chancellerie, la société polie et savante, cette langue méprisée, n'ayant nulle part aux honneurs n'eut également nulle place au soleil. Elle ne put vivre que loin des villes où se conservaient les traditions du passé.

Il n'en était pas de même des pays où n'arrivait pas l'écho des déclamations scolaires et des compositions savantes. Nous méprisons moins aujourd'hui l'ignorance, nous lui avons rendu justice. Chez une nation, l'ignorance a une puissance de spontanéité qui est pour beaucoup dans la naissance des littératures modernes. C'est un entre-deux qui sépare la fin d'un monde de la formation d'un nouveau. La littérature grecque moderne en est un frappant exemple. Tandis que les écrivains de profession, les auteurs vains et ambitieux précipitent la décadence d'une littérature décrépite et impuissante, des romanciers d'une espèce inouïe jusqu'alors composent des œuvres plus populaires, plus facilement acceptées et répandues dans les régions qui, à distance, les mouvements politiques, les événements militaires éloignent du centre de l'Empire grec et livrent à tous les hasards d'une vie plus indépendante.

On ne saura jamais, c'est bien à craindre, les dates précises des compositions populaires que l'éradication a rassemblées de nos jours ; mais on peut bien, sans s'exposer au reproche de témérité, avancer que, déjà au XIIe et au XIIIe siècles, il avait paru plusieurs romans du genre et du style néo-helléniques. Quelques-uns ont devancé l'époque critique des Croisades, plusieurs ont côtoyé cette littérature savante qui s'est consacrée sous la plume des empereurs, des princesses et des princes à recueillir les souvenirs de l'histoire. Chypre si féconde en chants populaires, Chio, Lesbos, les autres îles de l'Archipel, si souvent visitées, longtemps occupées par les Italiens, par les

Français, ont bien pu être le berceau principal de ces inventions romanesques où se reflète un genre de vie heureuse et tranquille.

Le conte de Callimaque et de Chrysorroë me semble être un type complet de cette civilisation où domine le plaisir. Il faut à des esprits inoccupés des lectures d'agrément. L'imagination veut des tableaux vivants, des aventures surprenantes, des récits où l'amour innocent, mais passionné, forme des incidents propres à relever sa construction et sa fidélité. L'auteur de ce poème a suivi ce plan, ou plutôt nous le traçons d'après lui. Un jeune prince, en quête d'aventures, rencontre un château merveilleux. Les gardiens terribles qui veillent sur ses murailles, en écarteraient un voyageur ordinaire. Mais les héros de roman ne se laissent pas effrayer pour si peu de chose. Callimaque pénètre dans cet étrange séjour. Il y voit d'abord une belle jeune fille soumise à de cruels traitements par le maître du château. Elle a le temps de raconter ses malheurs à Callimaque, et celui-ci s'éprend d'amour rien qu'à la voir. On devine la suite des événements. Le monstre qui torture Chrysorroë va tomber sous les coups de Callimaque. Un long intervalle de jours de bonheur et de joie s'écoule. Après quoi surviennent d'autres tribulations. Les deux amants sont bientôt séparés. Chrysorroë tombe aux mains d'un autre maître, mais elle conserve tout son amour à Callimaque. Celui-ci à force de constance en mêlant la ruse au courage parvient à retrouver l'amante qu'il a perdue, et un bonheur inaltérable récompense ces deux amants si dignes l'un de l'autre.

Je me garderais bien de comparer cette suite d'aventures à celles qu'on rencontre d'ordinaire dans nos romans français dits de la *table ronde*. J'aurais pourtant bien des ressemblances à noter. J'y renonce, je ne voudrais pas avoir l'air de revendiquer ici la moindre place pour l'influence française. Des géants farouches, des jeunes filles enfermées et violentées, des palais enchantés, des tables qui marchent et se couvrent, au gré des

héros, de mets succulents, l'intervention des magiciennes, les ruses inventées par l'amour, les descriptions de fontaines, de parterres fleuris, de jardins ombragés, sont-ce donc les éléments nécessaires de toute composition romanesque, et l'esprit humain ne s'amuse-t-il qu'à ce prix? Est-ce le legs de nos ancêtres indo-européens, l'héritage commun sur lequel nous vivons tous? M. P. Lambros ne serait pas éloigné de le croire. Quoi qu'il en soit, l'auteur de Callimaque et de Chrysorroë s'en est habilement emparé, s'en est ingénieusement servi. Qu'il soit le créateur d'un genre nouveau, qu'il soit imitateur des fables déjà mises en usage, il a certainement fait preuve de souplesse d'esprit et de talent industrieux. Il règne dans tout le roman un fil de vive narration qui ne s'interrompt jamais. L'intérêt s'y renouvelle à propos et les deux parties de l'œuvre, très distinctes l'une de l'autre, ont une parfaite unité. Dans cette heureuse disposition du plan, dans la distribution bien ménagée des détails et des incidents, ne reconnaît-on pas les qualités fondamentales de l'esprit grec? A quoi se remarque donc la rénovation qu'il a subie? à l'emploi des éléments nouveaux que l'auteur a mis en œuvre et surtout à la langue qu'il emploie. Ce grec-là est tout à fait neuf. C'est l'idiome moderne. Les formes savantes en ont à peu près disparu, la déclinaison des mots y a perdu ses flexions, les prépositions ont perdu leur force, la conjugaison des verbes marche sensiblement vers l'oubli des paradigmes grammaticaux, la construction des phrases s'est déliée, la forme analytique y prévaut. Ce n'est plus la langue byzantine; mais qu'on se garde bien d'y voir un patois, une déformation grossière, un cas de cette pathologie désordonnée dont toutes les langues ont à souffrir: la langue de Callimaque et de Chrysorroë conserve dans son appauvrissement une souplesse dont le charme ne tarde pas à saisir le lecteur. Ses mouvements sont onduleux, ils suivent la pensée sans effort, sans raideur. Elle a de plus une clarté dont la phrase n'a jamais à souffrir. Anté-

rieure à des troubles plus profonds que les malheurs des temps feront éprouver au grec envahi par les mots étrangers, cette langue semble avoir avec le sang frais et jeune qui l'anime toutes les qualités d'un truchement populaire et moderne.

M. Lambros dit fort justement du roman de Callimaque qu'il fait suite aux ouvrages des auteurs qu'on appelle *Erotici scriptores*. Sans doute il y fait suite, mais il en change la veine, le ton et l'esprit. Les *Erotici scriptores* appartenaient à une famille d'écrivains adonnés à un genre où l'esprit de libertinage se déguisait à peine sous un air de simplicité et de naïve innocence. La société pour laquelle ces livres étaient faits, demandait à ses lectures ce chatouillement des sens, cette affectation de candeur rend plus pénétrant et plus vif pour les imaginations latentes. Rien de semblable dans l'histoire de Callimaque. Je ne veux pas dire qu'au fond la pureté des mœurs y soit plus entière. Les romans n'ont jamais été des livres d'édification. On leur demande des tableaux qui plaisent et l'amour est le plus grand des amusements et des enchanteurs. L'auteur de Callimaque n'a pas repoussé cet ingrédient ordinaire des livres uniquement destinés à la récréation, mais il s'est bien éloigné des errements de ses prédécesseurs. On ne trouve chez lui qu'une ingénuité sans fard, une simplicité sans apprêts. C'est par là que l'esprit néo-grec marque d'un trait plus précis et plus ferme son renouvellement, en même temps que par des qualités de grâce aisée et naïve, il se rattache aux époques les plus glorieuses de son histoire dans l'antiquité.

Le roman de Digenis Akritas ne laisse pas en suspens les mêmes questions d'origine et de temps que le roman de Callimaque. On sait la date précise de la version que M. Lambros a publiée, on connaît le nom de l'auteur. La langue, le système de versification, à défaut des renseignements exacts qui sont en notre possession, nous empêcheraient de confondre ces deux compositions et de les mettre sur la même ligne. Mais nous n'y

trouvons pas un sujet d'étude moins intéressant pour l'objet qui nous occupe, la transformation du génie de la Grèce dans ses essais de poésie populaire. Ignace Petrétzis n'est pas assurément l'inventeur du personnage et des faits qu'il lui attribue; il s'est borné à versifier des légendes depuis longtemps en vogue. M. Lambros rappelle le succès de cette épopée. Les Russes ne l'ont pas ignorée, ils l'ont imitée. Comme pour notre chanson de Roland, le vrai facteur a été l'ignorance de l'histoire aidée par la confusion des souvenirs.

Ce n'est plus sur des traditions dont le fonds est une psychologie naïve et grossière que le peuple a travaillé quand il a fait passer Digenis Akritas du domaine de l'histoire dans l'impersonnalité épique; c'est sur des annales rédigées par des plumes savantes que les prédécesseurs du Moine de Chio n'ont pas lues mais dont les échos sont arrivés à eux, qu'il a greffé ses fictions. A travers les invraisemblances et les exagérations qui sont du domaine populaire on retrouve çà et là, comme des blocs épars, des noms historiques. Constantin, Andronic, Irène, Anne représentent des personnages réels. Grands par eux-mêmes, ou mêlés à de grands événements, ils ont été portés jusqu'à l'invraisemblance romanesque. Un récit à demi-vrai a longtemps fermenté dans les têtes; il s'est transformé peu à peu en légende, accueilli avec empressement partout, parce qu'il flattait l'esprit militaire des Grecs. L'histoire entière de ce peuple est là pour témoigner de sa bravoure. Sans remonter à ses époques héroïques, le temps qu'on a si dédaigneusement appelé le Bas-Empire offre une suite d'expéditions guerrières capables de faire grand honneur à n'importe quelle nation. En est-il en effet qui ait été exposée à de plus nombreuses, à de plus menaçantes attaques? Les ennemis les plus divers, les plus opiniâtres, les plus redoutables sont entrés en lutte avec Constantinople. Les Empereurs n'ont pas tous été des hommes éminents, mais il s'est rencontré parmi eux plus d'un politique, plus d'un

général entreprenant et habile. Il ne serait pas difficile d'en citer beaucoup qui ont déployé dans les sièges, dans les combats une science profonde de la tactique, une hardiesse qui prenait sa source dans une grande âme. Si l'histoire enregistre des circonstances, où le peuple grec a manqué d'énergie, ces défaillances passagères, n'autorisent personne à dire que la mollesse et la lâcheté aient été son lot et son caractère. Au contraire, au milieu de tant d'assailants, contre les Perses, contre les Arabes, contre les Francs, son courage a toujours été en éveil. Le sentiment que l'on peut appeler *l'ardeur du Pallikare* a été sans cesse exalté. Nulle part le patriotisme n'a été plus souvent excité et par la nécessité de se défendre et par l'exemple des aventuriers français, siciliens, vénitiens, catalans, qui ont étonné la Grèce de leurs exploits ou le roman à sa place et dont l'histoire bien authentique ressemble parfois aux plus étranges chimères.

Il fallait à cet esprit une manifestation poétique. Elle s'est produite dans les événements qu'Ignace Petritzis a remaniés. Son œuvre a moins d'importance en elle-même que par ses origines. Ce dernier rédacteur si rapproché de nous, n'est pas tout à fait dépourvu de savoir ; il cite Homère, Aristophane ; il sait l'histoire sainte, il mêle les noms de Samson, de Dalida à ceux d'Achille et de Vénus, il aurait pu gâter les récits populaires en essayant de les ramener à la vérité de l'histoire ; il faut lui savoir gré d'avoir noyé sa pâle érudition dans les fables qui en étaient tout à fait dépourvues. Qu'aurions-nous gagné à tenir de sa main une composition taillée sur le patron du Pseudo-Callisthène ?

Les Grecs n'ont pas montré moins de souplesse quand ils ont donné coup sur coup tant de romans populaires empreints des idées et des coutumes chevaleresques. *Impérios* et *Margarona* en sont la preuve. Je n'ai pas besoin d'insister sur ce point. Au contact des Français établis dans la Morée, les Grecs se sont bien vite pliés à leurs usages. Les tournois, les passes d'armes servirent d'introduc-

tion à une littérature nouvelle. Ils ne se contentèrent pas de lire les écrits que les trouvères du Nord ou les troubadours du midi avaient apportés avec eux dans les châteaux de leurs nouveaux maîtres : ils en composèrent à leur guise. Dans ce nouvel essai de leurs forces on ne peut leur refuser le mérite d'avoir su trouver le moyen de plaire et l'art de suivre d'assez près leurs modèles.

La Grèce antique avait inventé la poésie morale. Ses législateurs, ses philosophes avaient fait parler à la sagesse le langage harmonieux des Muses. Ce qui nous reste des Gnomiques n'est pas la partie la moins précieuse du trésor hellénique. Cette faculté d'insinuer dans les cœurs les préceptes de la vie pratique ne pouvait disparaître de la littérature moderne. Il faut remercier M. Lambros de nous avoir donné le *Λόγος παραγορητός, Ἐπὶ Εὐτυχίας καὶ δυστυχίας*. C'est un échantillon qui manquerait à sa collection. Je n'oserais pas dire avec lui qu'il est un poème est un remaniement d'un conte populaire bien ancien ; je ne combattrai pas non plus la supposition qu'il donne comme probable, qu'il a existé ou qu'il existe encore dans quelque coin de l'Orient grec ou même chez quelqu'un des autres peuples indo-germaniques un conte ayant un développement pareil ; je me contenterai d'y trouver une nouvelle et dernière preuve de cette assertion que j'ai essayé de corroborer par des témoignages cités à l'appui : le génie grec, même dans la période critique qu'il a traversée avant et après la chute de l'Empire Byzantin, n'a jamais failli à sa destinée. Il s'est rajeuni et vivifié lorsqu'on le croyait éteint, à jamais épuisé. Durant cette jeunesse inattendue, il a eu une floraison qui n'a été ni sans éclat ni sans grâce. En se détachant des traditions classiques, il s'est rapproché des traditions populaires ; il y a puisé la sève qui manquait aux écrivains byzantins. Et, pour finir par une image qui lui appartient tout entière, c'est en touchant à la terre qu'il a repris ses forces.

CHARLES GUIDÉ.

(Μετάφρασις)

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΥΠΟ ΤΟΥ Κ. ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ Π. ΛΑΜΠΡΟΥ ΔΗΜΟΣΙΕΥΘΕΙΣΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ

ΤΗΣ ΕΡΩΝΥΜΟΥΜΕΝΗΣ

«Σύλλογὴ Ἑλληνικῶν μυθιστοριῶν εἰς χυδαῖαν διάλεκτον καὶ εἰς στίχους, δημοσιευομένη τὸ πρῶτον ἤδη κατὰ τὰ χειρόγραφα τοῦ Λουγδούνου τῶν Βαταῶν καὶ τοῦ Ὁξφορτίου». Ἐν Παρίσις 1880.

Ὁ κ. Σπυρίδων Π. Λάμπρος, διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας, ἀσχολῶν τῆς ιστορίας καὶ παλαιογραφίας ἐν τῇ Ἰ. Ἀθηναίᾳ Πανεπιστημίῳ, δημοσιεύσας ἐν Παρίσι, τῷ 1880, τίςσρα ποιήματα εἰς διάλεκτον χυδαίαν καὶ εἰς στίχους, κατὰ τὰ χειρόγραφα τοῦ Λουγδούνου τῶν Βαταῶν καὶ τοῦ Ὁξφορτίου, κύβησε σπουδαίως τὴν συλλογὴν τῶν Ἑλληνικῶν μυθιστοριῶν τῶν ἐπισπασμένων τούτων, ἀπὸ εἰκονιστικῆς τὴν τῶν λογίων προσοχῇ. Ὁ κ. Λάμπρος ἀναλαβὴν τὸ ἔργον τοῦτο παρέστη σπουδαίαν ἐκδούλευσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος καὶ ἔτυχε νέας εὐκαιρίας, ἵνα καὶ αὐτὴς δείξῃ τὴν εὐφυίαν καὶ δραστηριότητα τοῦ πνευμάτος του.

Καλλίμωρος καὶ Χρυσόρρῳ. Τὰ κατορθώματα τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, Ἐρμείριος καὶ Μαρμαρώη. Ὁ λόγος περὶ εὐτυρίας καὶ δυστυχίας, εἰπὶ τίςσρα ποιήματα συνοδευόμενα ὑπὸ ἀναλύσεων, ἐρμηνειῶν, κρίσεων καὶ σχολίων μεγάλῃν περιποιούσων τιμὴν τῇ πολυμαθείᾳ καὶ καλαισθησίᾳ τοῦ ἱππολοῦς ἐκδότη. Διόγω καὶ ἰδεῖς τὴν σπουδαιότητα τῶν ἔργων τούτων ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἡμεῶν αὐτοῖς. Χωρὶς νὰ κινδυνεύσῃ τι, χωρὶς νὰ θυσιάσῃ τι εἰς τὰς μικρὰς ἐκδόσεις, ὁ κ. Λάμπρος ἠνώγει νέας ἀπόψεις σπουδαιότητας περὶ τῆς δορυμῶνς φιλολογίας. Αἰσθάνεται τις, ὅτι ὁ κριτικὸς ἔθληκεν ἤδη τὰ ὅρια σταδίου, ὅπερ προτίθεται νὰ διατρέψῃ. Δύναται τις νὰ ἰλησῇ, ὅτι δὲν θέλει χρησιμοποιεῖν τὰς ὑποσχέσεις του καὶ ὁ ἀκάματος ζῆλος του ὁ ἐπασχόμενος αὐτὸν περὶ τὴν ἐλεγχθεῖσαν ὑπόθεσιν θέλει παράσχει μετ' οὐ πολὺ τὰ ἐξαιρετὰ ἀποτελέσματα, ἅπερ

ἀναμένομεν ἐκ τῆς περιμετρίας καὶ τῶν φώτων αὐτοῦ.

Δὲν ἐπιμένω περισσώτερον εἰς τὸ μέρος τοῦτο τοῦ ἔργου τοῦ κ. Λάμπρου, οὐδὲ θέλω ἐπανεῖλθαι εἰς τὴν περὶ τῶν χειρογράφων καὶ τῶν διαρβώσεων τοῦ καίμενου συζητήσιν. Αἱ πολῦτοι αὐταὶ μελέται προσενοῦσι περισσώτεραν αἰσθησὶν ἐν τῇ σιγῇ τοῦ σπουδαστηρίου ἢ διασπρίζονται ὠφελιμώτερον ἐν σιγῇ συζητήσεσι, ἥτις πολλὰκις προβαίνει, κατὰ τὰς παραδειγματίας ἐξείς τῶν φιλολόγων, μέχρι τοῦ ἐμπαύσεως ὅρους τῶν ὕβρεων καὶ τῶν προσωπικῶν ἐκβολῶν. Ἐπειδὴ καὶ περ' αὐτῶν ἤβλησα ν' ἀπομνησθῶ εἰς τὴν φιλόφροναν πρόσκλησιν τοῦ ἐπιφανοῦς προέδρου τῆς συνέδου ταύτης, ἐπιτραπήτω, ἵνα ὀλίγα εἰπῶ περὶ ὑποθέσεως, ἥτις θέλει συνάψῃ περὶ αὐτὴν πάντας τοὺς τῆς Ἑλλάδος φίλους, ἥτις οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ἡ θαυμασία ἀνανέωσις τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ὅποιον ἐμπαύσκειται ἡρῶν καὶ δηροῦσι ταύταις συνθέσει ταῖς ἐπὶ κακῶν ἀμεληθείαις καὶ νῦν ἀποδοθείσαις διὰ τῶν ἀνῶν προσπαθειῶν φιλελλήνων τινῶν εἰς τὴν ἀναυγὴν, εἰ μὴ εἰς τὴν θαυμασμίαν πλειόνων ἀνακινήσεων.

Ἀπαντῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς γρηγορήτολογίας, ὡς καὶ ἐν τῇ τῶν λαῶν, λίαν γενικῶς ἀλέθριοι καὶ ἀπάσιοι. Οὐδεὶς οἶδεν ὅθεν ἔρχονται, ἀλλ' ἀνέλλουν ὑπερῶν τῶν νεφῶν. Ἡ γῆμη δράττεται αὐτὸν καὶ ἀνεῖ ἐλέγχου, ἀσυνέπτεται ἐνθρονίζονται τυραννικῶς ἀπανταχοῦ καὶ δι' αὐτῶν λύουσι πάντα τὰ ζητήματα ἀνεκλήτως. Παρίχουσι αὐταὶ εἰς τὰ πάντα ἀπάντησιν. Γνωρίζετε τὸν παρὰ Μολιερῷ μαρκήσιον ὅπως κρίνῃ οὗτος, ἢ ἄλλον ἢνα κατὰ

κόρρης πλήρη την τῶν γυναικῶν σχολήν καὶ τὸν ἀπειρον αὐτῆς συγγραφεῖα, ἡ λέξις γυναικοποιήσας ἀρκεῖ αὐτῇ. Πᾶν ἄλλο ἐπιχειρήμα ἐστὶ περιττόν, ἀσυντόν μετὰ λέξιν τούτου ἀκαταμάχτητον. Τὸ ἐπιθετικὸν Βουλαντινὸς ἢ Βουλαντινὸς τοῦτον ὑπεράνθρωπον λαβὼν καὶ διατηρήσαν ὡς παρ' Εὐρωπαίους φαίνεται. Τὰ πάντα ἐν μῶν ἐκείνῳ, ὅτε ἀπαῖ τὴν ὑπὸ τὴν ταύτην ὄδον ἐξήμουν. Τὸ Βουλαντινὸς Βουλαντινὴ τὴν πάντα κατέβαλλε. Τὸ ἄγονον, τὸ ἀνίσχυρον, τὸ ἄγαν, τὸν θάνατον, τὸ μηδὲν ἐν, τὰ πάντα ἐξήμουν αἱ τίσσασαι αὐταὶ συλλαβαί. Ἐπιστημολογίαι τινες καὶ φρόνιμοι ἄνδρες ἤρριξαν τὴν ἀντιπαράθεσιν τῆς διαικῆς ταύτης, ἀλλ' αἱ τοιαῦται ἀνιστογραφίαι βαίνουναι βραδύως καὶ αἱ ἐρεῖαι αὐτῶν καὶ δικαί φέρουσι τὸ πλήρες ἀποτέλεσμα οὐ μὲν οὐδέ, καὶ μάλιστα ὅταν ἡ ἀπόφασις τῶν προειρημένων ἴδῃ πως βέβαιος.

Ἄλγεθις ἐστίν, ὅτι οἱ Βουλαντινοὶ ἰδὲν ἔχουσιν αἵματι τῆς φιλελευθέρου φήμης, ὅτι ἀκολουθεῖ αὐτοῖς, ἐρ' ὅσον ᾗθελον νὰ δικαιώσωσι γλώσσαν, ἣν ἔλαβον μόνον ἐπὶ τῶν βιβλίων τῶν σχολείων. Ἡ ἐκείναι εἰσεν ἔγκρατα λείπει αὐτούς: ὅσον ζώντων παρέρχον μόνον, ἀλλὰ πράγματι ὅσον νεκροί. Εὐτυχῶς δὲν παρέσυρον μετ' αὐτὸν εἰς τὸν τάφον τὴν ἑλληνικὴν μεγαλοφυΐαν, ἀλλ' ἀπλῶς ἡ σχολικὴ μέθοδος ἤρπαιετο μετ' αὐτῶν. Ἐνθ' οὗτοι ἰπνύνον, ἵνα ζωογονήσωσι τὸν ψευδακτισμὸν τούτων ἀπομακρυνόμενοι ὅς' ἡμέραι τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν αἰσθημάτων τοῦ λαοῦ, νῆα ἐμφορῶν γλώσσα, ἀσφαρὴς ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτῇ, ἀεθελία ἐν ταῖς προέδοις αὐτῇ, δυσλειτουργία καὶ δυσκολοῦθητος ἐν ταῖς ἀναπτύξεσιν αὐτῇ, διέτρεψεν οὐχ ἥττον τὸ στάδιόν της. Ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ, ἐν ταῖς στάσεσιν, ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικαῖς ὕμνοις ἰδὲν ἡ κατ' ὀλίγον καὶ ἐπαγνώθη. Ἐρ' ὅσον ἡ φιλολογικὴ ἑλληνικὴ γλώσσα ὑπερίσχυεν ἐν ταῖς σχολαῖς, παρὰ τοῖς δικασταῖς, ἐν τοῖς γραφείοις καὶ ἐν τῇ εὐγενεῖ καὶ πεπαιδευμένῃ κοινωνίᾳ, ἡ γλώσσα αὕτη περιερρονουμένη, οὐδεμιᾶς ἀξίουμένη τιμῆς, οὐδεμιᾶς, ὡς λέγεται, θεσπὶν ἐν τῇ ἡλίῳ εἶρε' μόνον μακρὰν τὸν πόλεμον ἔζησεν, ἐκεῖ ἐνθα διετρήθησαν αἱ τοῦ παρελθόντος ἀναμνήσεις.

Ἄλλως εἶχον τὰ πράγματα ἐν τοῖς τόποις, ἐνθα δὲν ἀντίχουν αἱ σχολαστικαὶ φωνασαίαι καὶ αἱ σοφαὶ συνθέσεις. Τὴν σήμερον περιερρονουμένη ὀλιγώτερον τὴν ἀμάθειαν, καὶ ἀποδιδόμεν αὐτῇ πλείονα δικαιοσύνην. Ἐν τῷ ἔθνει ἡ ἀμάθεια ἔχει αὐθόρμητον ἰσχύϊν, ὅτις μεγάλως ἐπιδρά ἐν τῇ γενέσει τῶν νεωτέρων φιλο-

λογῶν, ἐστὶ μεσοτύπος γὰρ τῶν τῶν ἀσφαρῶν καὶ τὴν ἀρχὴν νίου, καὶ τούτου ἡ νεωτέρα ἑλληνικὴ φιλολογία ἐστὶ καταπληκτικὸν παράδειγμα. Ἐν ἔσθ' οἱ ἐξ ἐπαγγελματικῶν ματαιοῦ καὶ φιλοδοξίας συγγραφῆς ἐτάχυνον τὴν παρακμὴν φιλολογίας γενηρακίας καὶ ἀνισχύρου, μυθιστοριογράφοι εἶδους τῶς ἀνηκούστου γράφουσι δημώδη ἔργα εὐπροσδοκίτερα καὶ ευχερότερον διαδιδόμενα εἰς χώρας, ἢς ἡ ἀποστάσις, αἱ πολιτικαὶ μεταβολαί, τὰ στρατιωτικὰ συμβῆντα ἀπομακρύνουσι τοῦ κέντρου τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους καὶ παραδίδουσι εἰς ἀπάσας τὰς ἰδιοτροπίας βίου μᾶλλον ἀνέχαρτον.

Οὐδεὶς ποτε θέλει γνωρίσει, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, τοὺς καιροὺς ἀκριβῶς τὸν δημιουργὸν συγγραμμάτων, ἀπερ' ἡ πολυμαθεὶα συνήγαγε σήμερον· ἀλλὰ δύναται τις, χωρὶς νὰ καταγορηθῇ ὡς παράτολμος, ν' ἀπορρήξῃ, ὅτι ἔφη κατὰ τὴν ἐμ' καὶ ἐμ' ἐκατονταετηρίδα εἶχεν δημοσιευθὲ πολλὰ μυθιστορία τοῦ νεοῦ ἑλληνικοῦ εἶδους καὶ ὅρου. Τινὲς τούτων προηγήθησαν τῆς κρίσεως τῶν σταυροφοριῶν ἱστορίας, καὶ αἱ συνεχεῖς ἐπὶ τὴν μετὰ τὴν σφύρην ἐκείνης φιλοσοφίας τῆς καθιερωθείσης διὰ τῆς γραφίδος τῶν ἀυτοκρατόρων, τῶν ἡγεμονίδων καὶ τῶν ἡγεμόνων, εἰς συλλογὴν τῶν ἱστορικῶν ἀναμνήσεων. Ἡ σήμερον γέννησις εἰς δημοτικὰ ἔργα Κύπρος, ἡ Χίος, ἡ Λέσβος, αἱ ἄλλαι νῆσοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἢς τοσαύται ἐπισκίφησαν καὶ ἐπὶ μακρὰν κατ' ἔσθ' Ἰταλὸι καὶ Γάλλοι, δυνατόν νὰ ὑπάρξεν ἡ κυρία κοίτης τῶν ρομαντικῶν τούτων ἐντυπώσεων, ἐν αἷς ἀπαυγάζει εἶδος βίου εὐδαίμονος καὶ ἡ σύγχυσις.

Ὁ μῦθος τοῦ Καλλιμάχου καὶ τῆς Χρυσῆς φαντασίαι μοι τέλειος τύπος τοῦ πολιτικῶν αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἐπικρατεῖ ἡ ἡδοναία. Ἀργούνητα πνεύματα χρῆσται τερπνῶν ἀναγνωσμάτων. Ἡ φαντασία ἀπατεῖ εὐθύμως παραδόσεις, καταπληκτικὰ συμβῆντα, διηγήσεις, ἐν αἷς ὁ ἄθως ἀλλὰ διακαὴς ἔρωσ παρέχει περιπτώσεις ἱκανάς, ἵνα ἀνυψώσῃ τὴν εὐστάθειαν καὶ πίστιν αὐτοῦ. Ὁ ποιητὴς τοῦ ποιήματος τούτου ἠκολούθησε τὸ σχῆμα αὐτό, ἡ μᾶλλον ἡμᾶς χαράσσομεν τὸ σχῆμα τοῦτο κατὰ μίμησιν ἐκείνου. Νεαρὸς ἡγέμων τύχας δώκων ἀρκείνεται εἰς ἀνάκτορον (προούριον) θαυμαστόν. Οἱ ἐπὶ τὸν τοῖχον τούτου ἀγρυπνοῦντες τρομεροὶ φύλακες θέλουν ἀποδιώξαι τὸν τυχόντα ὁδοιπόρον, ἀλλ' οἱ τῶν μυθιστο-

ρημάτων ἥρωες δὲν ποιοῦνται ἐκ τοσούτων μικρῶν ἐμπροσθίων. Ὁ Καλλιμάχος εἰσέρχεται εἰς τὴν παράδοξον ταύτην κατοικίαν, ἐνθα κατὰ πρῶτον βλέπει ὠραίαν νεάνιδά ὑπομένουσαν τὰς κακοτροπίας τοῦ κυρίου τοῦ ἀνακτόρου. Ἡ νεάνη εὐρίσκει καιρὸν, ὅπως διηγήθῃ τῷ Καλλιμάχῳ τὰς δυστυχίας τῆς καὶ οὗτος ἐρωτᾷ ἀλίσκεται ὑπὸ μόνῃς τῆς ὕψεως τῆς νεάνιδος. Εὐκόλως ἐνόησε τὴν ἀλλήλουγιαν τῶν συμβάντων. Τὸ βασανίζον τὴν Χρυσορρόην τέρας πίπτει ὑπὸ τὰς πληγὰς τοῦ Καλλιμάχου καὶ μακρὸν διάστημα μακαρίων ἡμερῶν χαρὰς ἐκκολοῦσθαι. Κατόπιν ἐπέρχονται ἄλλαι δυστυχίαι καὶ οἱ ἐρασταὶ μετ' οὐ πολὺ χωρίζονται ἀλλήλων. Ἡ Χρυσορρόη πίπτει εἰς γείρας ἐτέρου κυρίου, ἀλλὰ διατηρεῖ ἀκαμίον τὸν πρὸς τὸν Καλλιμάχον ἔρωτά αὐτῆς. Οὗτος δὲ μετὰ πολλῆς τῆς εὐσταθείας καὶ γρώμενος συνάμα πανουργικὰ καὶ ἀνδροειδέα κακοτροπία, ἵνα ἀνέηρ τὴν ἀπολομένην ἐρωτᾷ, ἔφη αὐτῇ καὶ ἀνυλλοίστως εὐδαιμονία ἀνταμείβει τοὺς τοσούτον ἀξίους ἀλλήλων ἐρωτάς.

Δὲν διανοοῦμαι ποῶς νὰ μεταβάλω τὴν σειράν ταύτην τῶν συμβάντων πρὸς τὰς συνήθους ἀπαντάσας ἐν ταῖς γαλλικαῖς μυθιστορίας ταῖς καλουμέναις τῆς στρογγυλῆς τραπέζης, καίπερ δυνάμενος νὰ υποδείξω πάλαι τὰς ὁμοιότητας. Περαιτοῦμαι τοῦτο μὴ θέλων νὰ φανῶ οἰκειοποιούμενος τὴν εὐλαγιστὴν χώραν ὑπὲρ τῆς γαλλικῆς ἐπιδράσεως.

Γίγαντες ἄγριοι, παθῆνοι καθεργαμένοι καὶ βίαν ὑφιστάμενοι, ἀνάτορα μεμαγευμένα, τράπεζαι βαδίζουσαι καὶ καλυπτόμεναι ὑπὸ εὐγύμων ἰδεσμάτων κατὰ βούλησιν τῶν ἡρώων, μεσολάβησις μαγισσῶν, πανουργοὶ ἐρευνέσεις τοῦ ἔρωτος, περιγραφαὶ κρηνῶν, ἀνθοστολίστων πρασιῶν, κατὰσκαια παραδείσις, εἰσὶν ἅρα τὰ ἀναγκαῖα στοιχεῖα πάσης βομαντικῆς νηθείας καὶ ὑπὸ τούτων μόνον τέρπεται τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα; Τοῦτ' ἐστὶ τὸ κληροδόχημα τῶν προγόνων ἡρώων Ἰνδοευρωπαίων; ἡ κοινὴ κληρονομία ἐφ' ἧς ζῶμεν πάντες; Ὁ κ. Π. Ἀλμπρος δὲν ἀπείχει πολὺ νὰ τὸ πιστεύσῃ. Ὁμοσδιόπουτος ὁ συγγραφεὺς τοῦ Καλλιμάχου καὶ τῆς Χρυσορρόης ἐπιτηδεύει κατελεθε τοῦτο καὶ εὐρύως ἐχρήσατο αὐτῷ. Εἴτε δημιουργός ἐστιν εἰδὸς νέου, εἴτε μνηστῆς μύθων, ὃν ἤδη χρῆσις ἐγένετο πρὸ αὐτοῦ, ἀπέδειξε βεβαίως αἰγρίαν καὶ πνεῦμα ἐπαγωγικόν· ἐπικρατεῖ ἐν ἅπασι τῇ μυθιστορίᾳ ἐνδελεχῶς ζωηρὰς διηγήσεις οὐδέποτε διακοπτομένην τὸ ἐνδιαφερόν ἀνανοῦσαι καταλλήλως καὶ τὰ δύο μέρη

τοῦ ἔργου, διακρινόμενα κἀλλιστα ἀλλήλων, ἔχουσιν ὅμως ἐντέλῃ ἐνότητά.

Ἐκ τῆς εὐστόχου ταύτης διατάξεως τοῦ σχεδίου, ἐν τῇ καλῇ οἰκονομίᾳ τῶν λεπτομερειῶν καὶ τῶν τεχνῶν δὲν ἀναγνωρίζει τις τὰ θεμελιώδη προτερήματα τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος; Εἰς τί ἅρα συνίσταται ἡ ἀνακρίσις, ἣν ὑπέστη; Εἰς τὴν χρῆσιν τῶν καινῶν στοιχείων, ἅπερ ἐπωφελήθη ὁ συγγραφεὺς καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν γλῶσσαν, ἧς χρῆσιν ποιεῖται. Ἡ ἑλληνικὴ αὕτη διάλεκτός ἐστι παντελῶς νέα· ἡ νεωτέρα ἐστὶ διάλεκτος. Οἱ σοφοὶ τύποι ἐξέλιπον σχεδὸν ἐξ αὐτῆς, ἡ κλίσις τῶν ποτικῶν ἔλασε τὰς καταλήξεις αὐτῆς, αἱ προθέσεις ἀπέβαλον τὴν δύναμιν αὐτῶν, ἡ κλίσις τῶν ῥημάτων βραίνει ἐπαίσθητος πρὸς τὴν λήθην τῶν γραμματικῶν παραδειγμάτων, ἡ κατασκευή τῶν ῥάσεων λύεται, ὑπερισχύουσιν οἱ ἀνατολικοὶ τύποι. Ὅσα ἐστὶ πλέον ἡ βυζαντινὴ διάλεκτος, ἄλλ' ὅρα μὴ ἴδῃς ἐν αὐτῇ χρδαῖον διασπορὰν τῆς γλώσσης, περιπτώσιν τῆς παθολογίας ἐκείνης τῆς ἀτάκτου, ἐξ ἧς πᾶσι αἱ νεωτέρα γλῶσσαι ὑπόστταν ποτε βλάστην. Ἡ διάλεκτος τοῦ Καλλιμάχου καὶ τῆς Χρυσορρόης οἴζει ἐν τῇ πτωγύνσει αὐτῆς εὐκαμψίαν, ἧς τὸ γόητρον δὲν βραδύνει νὰ καταλάβῃ τὸν ἀναγνώστην. Αἱ κινήσεις αὐτῆς εἰσι κυματώδεις ἀκολουθοῦσαι τὸ πνεῦμα ἔνυ μορβου καὶ πρᾶγματος· ἔχει δ' ἐπὶ σαφένειαν, ἐξ ἧς οὐδέποτε πάσχει ἡ ἐκφρασις. Προηγούμενα βαθυμένον διατράξουν, ἅς αἱ καιρικαὶ δυστυχίαι θέλουν ἐπιφέρει εἰς τὴν ἑλληνικὴν διὰ τῆς εἰσβολῆς ἐκ αὐτῇ ξενικῶν λέξεων, ἡ διάλεκτος αὕτη φαίνεται ἔγρουσα μετὰ τοῦ νεοῦ καὶ νεοῦ αἵματος τοῦ ζωογονούντος αὐτὴν πάντα τὰ προτερήματα διεμνηνέως ἰδεῶν δημώδους καὶ νέου.

Ὁ κ. Ἀλμπρος ἀποφασίζει μετὰ λόγου, ὅτι ἡ μυθιστορία Καλλιμάχου ἀποτελεῖ συνέχειαν τῶν καλουμένων ἑρωτικῶν συγγραμμάτων. Ἀντιρρήτως ἀποτελεῖ συνέχειαν τούτων, ἀλλὰ καὶ μεταβάλλει τὴν ἔμπνευσίν τοῦ ὅρου καὶ τὸ πνεῦμα αὐτῶν. Οἱ ἑρωτικοὶ ἄνθρωποι ἀνήκουσιν εἰς οἰκογενεῖαν συγγραμμάτων ἀντιστοιχούντων εἰς εἶδος, ἐν ᾧ τὸ ἀκλόριστον πνεῦμα μῶλις ἐκρύπτετο ὑπὸ πρόσχημα ἀπλότητος καὶ ἐπιτάσσετο ἀγνότητος. Ἡ κοινωνία, δι' ἣν ἐγράφονταν τὰ βιβλία ταῦτα, ἀπῆται ἀπὸ τῶν ἀναγνώσεων αὐτῆς τὸν γαργαλισμὸν ἐκείνων τῶν αἰσθήσεων, ὃν προσποιοῦσι ἀγνότητος καλίστησιν ἐξυτέρον καὶ ζωηρότερον εἰς φαντασίας πεπυρωμένας. Οὐδὲν τὸ ὅμοιον ἀπαν-

τῇ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Καλλιμάχου. Δὲν ἔννοα, ὅτι πράγματι ἡ καθαρότης τῶν ἡθῶν ἴσως ἀκριβεστεῖρα. Οὐδέποτε αἱ μυθιστορία ὑπῆρξαν βιβλικά ἡθικῆς οἰκοδομήσεως. Παρ' αὐτὸν ζητοῦνται εἰκόνας τέρπουσαι καὶ ὁ ἔρως ἐστὶν ἡ μεγίστη τῶν τέρψεως δημιουργῶν καὶ τῶν γοῶν. Ὁ τοῦ Καλλιμάχου δὲν ἀπέκρουσε τὴν ἡθικὴν τοῦτο συστατικὸν τῶν εἰς τέρψιν ἡμᾶς ἀποβλεπόντων βιβλίων, ἀλλ' ἀπίσχε παρ' αὐτὸν ἔξωθεν τῶν πρὸ αὐτοῦ. Παρ' αὐτὸν ἀπαντᾷ μόνον ἀφελεία ἀπροκάλυπτος καὶ ἀπλότης ἀνεκκαλύπτισμός. Διὰ τούτων τὸ νεοελληνικὸν πνεῦμα ἀναιετο διὰ γραμμῆς ἀκριβεστεῖρας καὶ σταθερωτέρας τὴν ἀνακλιτικὴν αὐτοῦ, ἐν ᾧ συγγράφων διὰ πλεονεκτικμάτων εὐχερεστεῖρας καὶ ἀκριβεστεῖρας χάριτος συνεζέταται μετὰ τῶν ἐνδοξοτέρων ἐποχῶν τῆς ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἱστορίας αὐτοῦ. Ἡ μυθιστορία τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα δὲ, ἐγκαταλείπει μετῴρα τὰ αὐτὰ ζητήματα τῆς ἰστορίας καὶ τῶν χρόνων, ὡς ἡ τοῦ Καλλιμάχου. Γνωστοί εἰσι οἱ καιροὶ τῆς παραδόσεως, ἣν ἐδημοσίωσεν ὁ κ. Αἰμυρος, ὡς καὶ τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως. Ἡ διάλεκτος, τὸ τῆς στιχογραφίας σύστημα, ἐν ἐλλείψει τῶν ἀκριβῶν πληροφοριῶν, ἃς κατέχομεν, ἤθελον ἐμπόδισαι ἡμᾶς νὰ συγγράμωμεν τὰς δύο ταύτας συνθέσεις καὶ νὰ θέσωμεν αὐτὰς ἐπὶ τῆς αὐτῆς σειρᾶς. Ἀλλὰ δὲν εὐρίσκωμεν ἀντικείμενον μελέτης ἥτοι ἐνδιαφέρον εἰς τὴν ἐνασχολοῦσαν ἡμᾶς ὑπόθεσιν, τὸν μετασχηματισμὸν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἐν τοῖς δοκιμαίᾳς αὐτοῦ περὶ τὴν δημόδιον ποίησιν. Ὁ Ἰγνάτιος Πετρίτσος δὲν εἶναι βεβαίως πρεσβύτερος τοῦ προσώπου καὶ τῶν ἀποδοδιδόμενων εἰς αὐτὸ ὑπ' αὐτοῦ κατορθωμάτων, περὶ ὧν εἰς στιχογραφίαν παραδόσεων πρὸ πολλοῦ θρυσουμένων. Ὁ κ. Αἰμυρος ἀνακηρύσσει τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐποποιίας ταύτης, ἣν καὶ οἱ Ρώσοι ἐγίνωσκον καὶ ἐμυμήθησαν. Ὡς καὶ περὶ τοῦ ἡμετέρου ἔργματος τοῦ Ρολάνδου ὁ ἀληθὲς παραχρὸν ὑπῆρξεν ἡ ἀγνοία τῆς ἱστορίας καὶ ἡ σύγχυσις τῶν ἀναμνήσεων. Ὁ λαὸς, μεταστὰς ἀπὸ τὴν περισχρῆν τῆς ἱστορίας εἰς τὸ ἀπρόσωπον τῆς ἐπικυρῆς διηγήσεως τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, δὲν εἰργάσθη πλέον ἐπὶ παραδόσεων, ὧν τὸ θέμιόν ἐστι ψυχολογία ἀρετῆς καὶ ἀγρόικος, ἀλλ' ἐνεκένευσεν τὰ πλάσματα αὐτοῦ ἐπὶ χρονικῶν συντεταγμένων ὑπὸ σοφῶν καλέμων, τὰ ὅποια αἰ προηγήντες τοῦ Χίου Μοναχοῦ δὲν ἀνέγνωσαν αὐτοί, ἀλλ' ὧν ἡ γλῶσφα ἀφίκετο μέχρις αὐτῶν. Ἐν μίᾳ ἀπὸ τῶν διηγήσεων καὶ

ὑπερβολῶν ἰδιαζουσῶν τῷ ὄντι, εὐρίσκει τις τῆδε καί τις, ὡς διασκορπισμένους βράχους, ἱστορικὰ ὄνματα. Ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ Ἀνδρόνικος, ἡ Εἰρήνη, ἡ Ἄννα εἰσι πραγματικὰ πρόσωπα. Μεγάλοι ἀφ' ἑαυτῶν ἡ ἀναμνήσεις εἰς μεγάλα συμβάντα ἔγθησαν ἡ ὑψώθησαν μέχρι τοῦ ῥομαντικοῦ ἀπὸ τῆς διηγήσεως κατὰ τὸ ἡμῶν ἀληθὲς ἐπὶ πολὺ ἀνέβηκεν εἰς τὰ πνεύματα, μετασχηματίσθη κατὰ μικρὸν εἰς παράδοσιν, ἥτις ἐγένετο ἀπανταχοῦ εὐπρόσδεκτος, ἐπειδὴ ἐκλάμπε τὸ στρατιωτικὸν τῶν Ἑλλήνων πνεῦμα. Ἡ ἱστορία ὑπόκληρος τοῦ λαοῦ τούτου μαρτυρεῖ τὴν ἀνδρίαν αὐτοῦ. Χωρὶς ν' ἀνέλθῃ τις εἰς τοὺς ἡρωϊκούς αὐτοῦ χρόνους, ἡ ἐποχὴ, ἣν τὸσον περιφρονητικῶς ἐκάλουν τὴν Αὐτοκρατορίαν τῆς παρακμῆς (Bas-Empire), παρίστανει ἀλλήλοισιν ἐκστρατιῶν ἱκανῶν, ἵνα τιμῇ τὰ μέγιστα οἰονόμητοτε ἔθνος. Ὑπάρχει τῷ ὄντι ἄλλο ἔθνος, ὅπερ ἐξέτελλε εἰς πολυπληθεστεῖρας καὶ φοβερωτέρας προσβολὰς: Ἐχθροὶ διακόρου κατανομῆς, ἐπιμονώτατοι, φοβερώτατοι ἦσαν ἐν ἀγῶνα μετὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Μὴντες οἱ Αὐτοκράτορες αὐτῆς δὲν ὑπῆρξαν ἔξωθεν ἄνδρες ἀλλ' εὐρίθνησαν μετὰ αὐτῶν οἱ εὐτόλμοι πολιτικοὶ καὶ στρατηγοὶ βέλτεροι καὶ ἰσχυρότεροι. Εὐκόλιν δ' ἴσως ἀνεγοικεῖν πολλοὺς ἀναπτύξαντας ἐν ταῖς πολιορκίαις, ἐν ταῖς μάχαις βαλθῆαι γνώσιν τῆς στρατιωτικῆς τέχνης, θάρρος πηγαζόν ἐκ μεγάλης ψυχῆς. Ἀν ἡ ἱστορία καταγράφῃ περιστάσεις, ἐν αἷς ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐσπερήθη δραστηριότητος, τὰ παρόντα ταῦτα παραδείγματα μικροψυχίας οὐδεὶς δικαιῶται νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ μαλθακότης καὶ ἀνδρεία ὑπῆρξαν ὁ κλῆρος καὶ ὁ χαρακτὴρ τοῦ ἔθνους. Ἀπ' ἐκείνης κατὰ τούτων ἐπιδεικνύμενων ἐλθρῶν, κατὰ τῶν Περσῶν, κατὰ τῶν Ἀρμενίων, κατὰ τῶν Φράγκων ἡ ἀνδρεία αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἀειποτε ἀγρυπνῶν. Οὐδαμῶς ὁ πατριωτικὸς συγκρότησις διηγήθη καὶ ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς ὑπερασπίσεως καὶ ἐκ τοῦ παραδείγματος τῶν Γάλλων, Σικελῶν, Ἑνετῶν, Καταλονίων τυρρῶνικῶν, οἵτινες ἐκπλήξιν περιέχον τῇ Ἑλλάδι διὰ τὴν κατορθωμάτων αὐτῶν, ἐν αἷς ἡ ἀληθὲς ἱστορία ἀμοιβεῖ ἐνίοτε τοῖς παραδοτέροις τερατομορφήμασι τῆς φαντασίας. Ἡ ὑπόθεσις αὐτῇ ἐχρηρῆς ποιητικῆς ἐκδηλώσεως, αὐτὴ δὲ ἐπραγματοποιήθη ἐν τοῖς γεγονόσιν. Ἀπὸ ὁ Ἰγνάτιος Πετρίτσος ἀνέπλεας. Τὰ ἔργον δ' αὐτοῦ ἔχει μικροτέρων σπουδαιότητος ἀφ' ἑαυτοῦ ἡ

ἐκ τῆς ἀγῆς τοῦ. Ὁ τελευταῖος οὗτος συντάκτης προσεγγίζει εἰς ἡμᾶς διὲν στερεΐται παντάπασιν μεθόδως, παρατίθηται τὸν Ὅμηρον, τὸν Ἀριστοφάνην, γνωρίζει τὴν ἱερὰν ἱστορίαν, μινύει τὸ ὄνομα τοῦ Σαρμῶν καὶ τῆς Δαλιδᾶς μετὰ τὸν τοῦ Ἀχιλλεύου καὶ τῆς Ἀφροδίτης, καὶ ᾄδονατο νὰ διαστρέψῃ τὰς δημῶδεις διηγήσεις περὶ αὐτοὺς νὰ ἐπαγάγῃ αὐτάς εἰς τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν· καὶ πρέπει νὰ εὐνομοῦμεν αὐτὸ, ὅτι κατεπόντισε τὴν αὐτοῦ αὐτοῦ πολυμῆθειαν εἰς μῦθους παντότατον ἱστορημένους αὐτῆς. Ποίαν ὥρειαυαν ἠύλομεν περισθῇ λαμβάνοντες ἀπὸ τῆς χειρὸς αὐτοῦ ἀνθίσιν μεμρωμένην κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Ψευδοκαλλισθένους;

Οἱ Ἰσπανοὶ διὲν εἰδεῖσαν μικροτέραν εὐκαμψίαν παρὰ τὴν ἑλβετικὴν ἐπανειληγμένης δημῶδεις μυθιστορίας φερούσας τὸν τύπον τῶν ἱπποτικῶν ιδεῶν καὶ εἰθίμων. Εἶναι περὶ τὸν νὰ ἐπιμεινὼν εἰς τοῦτο: εἰς τὴν ἑλβετικὴν μετὰ τὸν ἐν Μαρτίᾳ ἐγκατεστημένον Γάλλον τάχιστα συνεμμορφώθησαν πρὸς τὸ πνεῦμα τούτων. Οἱ ἱπποτικοὶ ἀγῶνες, αἱ ἐπιδεικτικαὶ μονομαχίαι ἐχρησίμευσαν ὡς εἰσαγωγὴ νέας φιλολογίας διὲν ἡρκεῖσθαι οἱ Ἕλληνες ἀντιφωσκόντες τὰ διηγήματα, ἅπερ οἱ ῥαψωδοὶ τοῦ ποίητος (trouvères) καὶ τῆς μεσημβρίας (troubadours) ἐκ Γαλλίας ἐκόμισαν μετ' ἑαυτῶν εἰς τοὺς πυργούς τῶν νέων αὐτῶν κυρίων· συνεθῆκαν ἄλλοι κατὰ τὸ πνεῦμα αὐτῶν. Ἐν τῇ νέᾳ ταύτῃ δοκιμῇ τῶν δυνάμεων αὐτῶν διὲν δύναται τις νὰ διαμυριστηθῇ πρὸς αὐτούς, ὅτι εὗρον τρόπον, ἵνα τέρψωσι καὶ μνησθῶσιν ἐκ τοῦ συνεγρῶν τὰ πρότυπα αὐτῶν.

Ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς εἶχεν ἀνακαλύψει τὴν ἡθικὴν ποίησιν. Οἱ νομοῖται, οἱ φιλόσοφοι αὐτῆς παρέσχον τῇ σοφίᾳ τὴν ἀρμονικὴν τῶν Μουσῶν γλῶσσαν. Τὰ δὲ λείψανα τῶν γνωμι-

κῶν ποιητῶν οὐκ εἰσι τὸ ἥπτον τιμαλγές μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ θησαυροῦ. Ἡ δύναμις αὐτῆς λοιπὸν τοῦ εἰσάγειν εἰς τὰς καρδίας τὰ διδάγματα τοῦ πρακτικοῦ βίου διὲν ᾄδονατο νὰ ἐκλείψῃ ἐκ τῆς νεωτέρας φιλολογίας. Ὅθεν ἀνάγκη ν' ἀνομολογῶμεν χάριν εἰς τὸν κ. Λάμπρον, ὅτι παρέσχεν ἡμῖν τὸν παραγορητικὸν λόγον περὶ εὐτυχίας καὶ δυστυχίας, ὅστις ἐστὶ δῆγμα οὐσιώδες, ὅπερ ἄλλως ἤθελε στερεῖσθαι ἡ συλλογὴ αὐτοῦ. Διὲν τολμῶ μὲν νὰ εἰπω μετ' αὐτοῦ, «ὅτι τὸ ποίημα τοῦτο ἐστὶν ἀνασκευὴ δημῶδους μύθου ἀρχαιστάτου»· οὐδὲ θελω καταπολεμῆσαι τὴν ὑπόθεσιν, ἣν προτείνει ὡς πιθανήν, ὅτι δηλ. ὑπῆρξεν ἡ ὑπάρχουσα ἐπὶ εἰς ἀποικιστὴν τὸ μέρος τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς ἢ παρὰ τινι τῶν ἄλλων ἰνδοευρωπαϊκῶν λαῶν διήγημα ἔχον ὁμοίαν ἀνάπτυξιν· ἀρκοῦμαι εὐρίσκων ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ νέαν καὶ ἐσχάτην ἀπόδειξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ, ὃν ἐπαιράβην νὰ στηρίζω διὰ τῶν παρατιμωμένων μαρτυριῶν· ὅτι δηλ. τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα καὶ ἐν τῇ κρισίμῳ περιόδῳ, ἣν διῆλθε πρὸ καὶ μετὰ τὴν κατὰ τὴν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, οὐδέποτε ἐρᾶν ἀνάξιον τοῦ προσορισμοῦ αὐτοῦ· ἀνέθηκε καὶ ἐξωγογνήθη, ὅτε ἐνόμισαν αὐτὸ ἀποσβεσθὲν καὶ ἐντελῶς ἐξηντηθῆναι. Κατὰ τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην νεότητά παρέσχεν ἀνθίσιν οὕτε λαμπρῶς οὕτε χάριτος ὀφρανήν. Ἀποσπασθὲν τῶν κλασικῶν παραδόσεων προσήγγισεν πρὸς τὰς δημῶδεις παραδόσεις, ἐξ ὧν ἤντησεν τὴν ἑλβετικὴν, ἥς ἱστοροῦντο οἱ βυζαντινοὶ συγγραφεῖς καὶ ὅπως καταλήξω λέγων δι' εἰκόνας ἐξ ολοκλήρου εἰς αὐτὸ ἀνηκούσας, ἐγγίζον τὴν γῆν ἀνέλαθ'· τὰς ἰδίας αὐτοῦ δυνάμεις.

ΚΑΡΟΛΟΣ ΓΙΔΕΛ.

(Μετάφρ. Α. Ν.)

LA LÉGENDE DE DAPHNIS

Le plus fameux et le plus important des héros de la légende pastorale, c'est Daphnis. Les autres, Comatas, Ménalque, Diomus ont été complètement éclipsés par lui.

Du premier, de Comatas, on racontait qu'il avait sacrifié aux Muses, aux dépens du troupeau confié à ses soins, et que, pour le punir, son maître l'avait enfermé dans un coffret, comme Persée. Mais les Muses reconnaissantes vinrent le nourrir de miel. Ce petit conte, naïf et merveilleux, ne prêtait guère à des développements poétiques. Aussi Théocrite ne fait-il que le mentionner incidemment (1).

Quant à la fable de Ménalque, elle n'est qu'une autre version—eubéenne, (2) dit-on,—de la légende de Daphnis. Eriphanis, nous apprennent les scholiastes, s'était éprise du beau chasseur Ménalque et l'amour l'avait rendue poète. Errante, à travers les montagnes et les plaines à la poursuite de son amant, elle jetait à tous les échos ses appels désespérés. « Les grands chênes, ô Ménalque » sont les seuls mots, qui nous soient parvenus de sa complainte, mais les grammairiens nous apprennent que les plantes et les bêtes étaient touchées de sa douleur. Seul, Ménalque ne se laissait pas émouvoir, car il aimait avec passion la Cyrénéenne Evippé. Mais rebuté par elle, ne pouvant survivre à ses dédains, il se précipita du haut d'un rocher et mourut.

(1) Id. VII, v. 78 et suivants.

(2) Voir Cléarque dans Athénée XIV, p. 619 C. avec la citation: Μενάλ' ὁρῶνς, ὃ Μενάλας et Hermesianax dans l'argument de l'Id. IX. (Ahrens II p. 20). Le Scholiaste (Id. VIII, v. 55, Ahrens II, p. 296), prétend que c'est Daphnis qui aima Ménalque et non Evippé. Pour plus de détails, voir Rhode, *Der Griechische Roman*, p. 78.

Ces deux légendes, au tour romanesque, nous introduisent dans un ordre de sujets qui avaient été déjà traités par Stésichore. C'était le thème du *Chant d'Harpalyce*, l'amante désespérée d'Iphiclos, et qui finissait par se tuer de douleur. C'était aussi le thème du *Chant de Calycé*, jeune fille tendre et chaste qui, ne pouvant devenir l'épouse d'Evaethlos, se jetait dans la mer, comme Sappho du haut du promontoire de Leucade (1).

Le mythe de Daphnis rentre dans le même genre de motifs amoureux, et Stésichore, comme je l'ai dit, s'en était déjà inspiré. Mais il n'est guère probable que Théocrite soit allé sur les brisées de ce grand devancier. Nature toute différente de celle du lyrique héroïque des vieux temps, il a traité les légendes siciliennes dans un tout autre esprit, avec des délicatesses de sentiment et des recherches de naïveté et de grâces comme on n'en rencontre guère qu'aux époques décadentes.

Mais avant d'étudier le Daphnis de Théocrite, je voudrais tâcher de donner une explication générale du mythe où figure ce personnage, ce qui ne me sera possible qu'en recourant tour à tour à la mythologie et à la littérature comparées. Que le lecteur veuille bien me pardonner cette petite dissertation que j'ai dû faire méthodique et sèche, si elle devait être concluante.

Tous ceux qui connaissent la littérature grecque savent que chaque genre poétique—et je dirai plus, chaque art—rattache ses obscures origines à quelque

(1) Sur ces chants voir encore Athénée VIII, p. 619.

créateur légendaire. (1) Dédale est le père des architectes; les Dactyles furent les premiers forgerons; les Telchines, les premiers fondeurs; comme Eumolpe, Linus, Orphée doivent avoir été les premiers inventeurs des vers et de la musique. Or, presque tous ces noms s'expliquent d'eux-mêmes, étymologiquement. Personnifications des diverses facultés artistiques de l'homme primitif, ils ne sauraient convenir à des personnages historiques. Dédale, c'est l'artisan type, de δῶδ' αὖτις, travailler avec art, de δῶδ' αὖτις, artistique; les Dactyles représentent l'habileté manuelle, de δάκτυλος, le doigt; les Telchines sont des magiciens métallurgiques, de τέλειν, charmer; (2) Eumolpe, c'est le poète au langage harmonieux, de εὐ et de μόλη qui vient de μέλω, chanter; Orphée—d'abord un dieu solaire (3)—c'est la personnification de l'art musical.

Remarquons en outre que tous les genres poétiques ont eu leurs dieux, leurs mythes et leurs héros. L'épopée dominée par l'Olympe tout entier, a ses guerriers, ses rois, ses reines et ses dévins. Le drame et la comédie, issus du culte de Bacchus, ont leurs satyres, leurs Ménades, leur Penthée. La poésie lyrique, protégée par Apollon, qu'entoure le chœur des Muses, a Orphée et Euridice, Aphrodite et Eros. Il n'y a donc rien d'étonnant à ce que la poésie champêtre ait aussi ses divinités particulières: Hermès, Pan, Priape, Artémis; ses héros, et ses héroïnes: Daphnis et les Nymphes, Ménalque et Lityersès.

Mais la mythologie et la littérature comparées ont encore démontré d'autres faits plus importants. Elles nous ont appris que tous les dieux et les héros, avant de s'anthropomorphiser, n'étaient autres que des fables mythologiques ainsi que

des formes du langage, des métaphores naïves comme en inventent les peuples enfants et les poètes, ces éternels créateurs d'images; elles nous ont fait découvrir de plus le sens primitif de ces étranges et fantastiques fables, en nous révélant que les personnages mythiques qui y figurent ne sont que des agents déguisés des phénomènes naturels. Héraclès, le grand tueur de monstres, fut, à l'origine, le soleil qui pourfend de ses rayons l'hydre toujours renaissante des nuages et qui finit par mourir, enveloppé de la tunique flamboyante de Nessus, dans l'incendie du soir. (1) Hélène, l'infidèle et séduisante épouse, ravie par le brillant Pâris, c'est l'aurore enlevée, toujours rose et jeune; (2) c'est la sœur des Dioscures, qui sont le soleil et la lune. Pénélope refaisant de jour en jour sa robe d'étoiles jamais achevée, c'est la belle fileuse de toutes les légendes aryennes. (3) Achille, né de Thétis, la mer, c'est encore le soleil resplendissant qui, comme ses pairs Héraclès, Siegfried, Persée, mourra jeune et radieux. (4)

Assurément, les poètes qui ont chanté ces héros depuis Homère, qui les ont mis au théâtre depuis Eschyle, ont ignoré pour la plupart le mystère de leur antique naissance et de leurs avatars successifs.

(1) Decharme. *Ouv. cité*, p. 505-507.

(2) *Ibid.* p. 604-611, — Cox, *Mythology of the aryan nation*, II, p. 575 et p. 155.

(3) Decharme, p. 456.

(4) Je sais que la plupart des mythologues font d'Achille pour des raisons étymologiques, Ἀχιλλεύς: Ἀχίλλης, voir Roscher *Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mythologie* (Leipzig, 1884, p. 65), un dieu fluvial, et que l'on se moque de ceux qui soutiennent encore une signification solaire. C'est un ridicule dont je consens à me couvrir, sans discuter ici le fond de la question; je ne permettrai de demander à ceux qui se servent exclusivement de la méthode étymologique pour expliquer les mythes, s'il n'y a pas des cas nombreux où, au mépris du sens étymologique, le nom d'un dieu solaire a pu devenir le nom d'un dieu fluvial et vice-versa, par une corruption du mythe, grâce aux inévitables fusions des fables les unes avec les autres.

(1) Preller, *Griechische Mythologie* (3e édition), Berlin, 1875, vol. II, p. 470, à 500 l'Appendice intitulé: *Die Heroen der Kunst*.

(2) Strabon, XIV, p. 653.

(3) Decharme, *Mythologie de la Grèce antique*, p. 575 et Max Müller, *Mythologie comparée*, p. 164 de la traduction de M. G. Perrot.

Ils se sont contentés de recueillir et de façonner selon leur génie les légendes toutes faites qui circulaient sur eux, comme le fit Perrault. Il était bien loin, lui aussi, de se douter, lorsqu'il composa *Pan d'Ane* (1) que la Princesse aux robes couleurs de temps, de lune et de soleil, n'était autre que l'aurore, qui se soustrait à la poursuite de son père, le soleil, et que le Prince Charmant n'était également qu'un emblème du soleil. (2) Il en est de même de la *Belle au bois dormant* qui n'est qu'une Prosperine transformée.

Ces exemples, je ne les ai rappelés que pour insister sur ce fait que la plupart des héros résultent en poésie d'une combinaison d'éléments divers qu'il importe de bien distinguer. Il y a d'abord en chacun d'eux un fonds mythologique primitif, souvent très difficile à reconnaître. Il y a ensuite les adjonctions et les embellissements dont les poètes les ont revêtus, selon les idées et les mœurs de leur temps.

Ces principes généraux posés, tâchons de démêler le sens et l'histoire du mythe de Daphnis.

Disons d'abord que cette légende s'est localisée en Sicile, et que, sur ce point, toutes les sources sont d'accord.

Daphnis, fils de Hermès et d'une Nympe, était né, disait-on, au pied des monts Héréens, au milieu de halliers verdoyants et de sources murmurantes, dans une des plus belles et des plus fer-

tiles vallées de l'Etna. Sa mère lui ayant donné le jour dans un bois de lauriers, consacré aux Nymphes, il fut appelé Daphnis, (1) l'enfant au laurier. Elevé par les Nymphes, il devint à l'âge de puberté le bouvier d'un immense troupeau de bœufs qui étaient—prétendaient quelques-uns—parents de ceux de Hélios. Été comme hiver, Daphnis gardait ses troupeaux, loin des hommes, sur les hautes montagnes de la Sicile, près de Syracuse. Pour charmer ses loisirs solitaires, il jouait de la syrinx, il chantait et devint ainsi l'inventeur du chant bucolique. Beau et jeune, il était aimé de toutes les femmes. Les Nymphes et les Muses lui étaient particulièrement dévouées. Plusieurs d'elles étaient en relation avec lui. Pan lui avait appris la musique et l'aimait comme berger et comme chasseur. Artémis, la chasse-resse, courait avec lui par les forêts et se délectait de ses chants. Apollon aussi l'aimait à cause de ses talents pour la musique, et parce qu'il avait pour plante sacrée le laurier, comme lui. Mais son dieu protecteur par excellence, c'était Hermès, dont il était le fils selon les uns, le frère selon d'autres. Daphnis était donc le favori des dieux et des hommes. Mais voilà que dans la fleur de l'âge, il mourut tout à coup sans qu'on s'y attendit. Les bergers et les dieux, ses troupeaux et les bêtes des forêts, la nature entière, le pleurèrent. Ses cinq chiens, ajoute un enjolivement de la fable, moururent de douleur.

Sur cette mort elle-même il court tout un roman. On racontait, en effet, que Daphnis, devenu jeune homme, fut aimé d'une Nympe, laquelle lui aurait fait jurer fidélité sous peine de le priver de la vue s'il manquait à sa foi. Or Daphnis ne sut pas tenir sa promesse, car une fois la fille d'un roi parvint à le séduire, après lui avoir versé un vin perfide. Aussitôt puni de son infidélité, il devint

(1) Sur la mythologie dans les contes de *Ma mère l'Oie*, voir la préface d'André Lefèvre, p. L. et suivantes, aux *Contes de Charles Perrault*, collection Jeannet, éditée par Lemerre, Paris, 1875. Voir aussi l'étude de Gaston Paris sur le Petit Poucet, *Mémoires de la Société de linguistique*, T. I, fasc. 4.

(2) Sur les transformations que peuvent subir les mythes en changeant de milieu et d'époque depuis leur origine métaphorique, en passant par leurs phases religieuses, morales épiques, romanesques, pour finir en superstitions, en croyances populaires et en contes de nourrice, voir Michel Bréal, Hercule et Cacus dans les *Mélanges de mythologie et de linguistique*, p. 1 à 207.

(Ελλ. Φιλολ. Σύλλογος, Εικοσπενταετηρίς.)

aveugle, et, dans sa cécité, il ne trouva de consolation qu'en jouant de la syrinx; mais un soir, errant par la montagne, il tomba par mégarde du haut d'un rocher et mourut. Hermès le transporta dans le ciel et les hommes lui firent chaque année une fête et des sacrifices près de la source qui jaillit à l'endroit où il expira, au pied d'un rocher à forme humaine, où la croyance populaire croyait reconnaître la figure pétrifiée du héros.

Telle est, dans ses traits essentiels, la plus ancienne version du mythe de Daphnis. (1) C'est avec intention que je ne me suis pas arrêté aux variantes de détail qu'elle présente, ni aux noms divers attribués à la Nymphe qui perdit le héros, ni aux localités qui furent le théâtre de sa mort.

Je me contenterai de noter en passant que c'est cette ancienne forme de la légende que Stésichore doit avoir mise en œuvre dans son *Daphnis*.

Théocrite, lui, semble avoir suivi une version plus récente, en se tenant toutefois au thème traditionnel. Mais il est un trait important qu'il a complètement négligé, c'est la cécité de Daphnis, omission qui lui permit, comme nous le verrons, de faire mourir plus longuement son héros.

Avant d'examiner toutefois comment Théocrite a représenté le personnage de Daphnis dans ses diverses idylles, il convient de dégager de la légende que je viens de rapporter le sens mythologique.

Les Nymphes, comme on sait, représentent tour à tour ou bien l'eau sous ses aspects changeants de source, de nuage ou de vague marine, ou bien aussi des

phénomènes lumineux qui accompagnent l'apparition du soleil. Ici, celles qui émanent de Daphnis symbolisent sans doute les nuées du matin qui enveloppent le berceau de tant de dieux solaires, tandis que celles qui l'aimèrent sont plutôt, comme on le comprendra tout à l'heure, des déesses aurorales. (1)

Quant aux bœufs innombrables que garde Daphnis sur les hauteurs, ils ne peuvent être que les rayons solaires, et ce n'est pas pour rien qu'une variante du mythe les rapproche de ceux d'Hélios. Or, les vaches célestes désignent dans la mythologie aryenne tantôt les nuages, tantôt les rayons du soleil.

En Grèce, les troupeaux d'Hélios, d'Apollon, d'Hermès, sont les jours de l'année, les soleils, qui sont assimilés à des vaches, des génisses ou des bœufs, qui, chaque matin, sortent de leurs étables pour cheminer à travers les pâturages du ciel, et, chaque soir, rentrent dans la caverne qui doit les abriter pendant la nuit. (2) Si donc Hermès intervient aussi dans le mythe de Daphnis, ce n'est pas sans raison; car il est la puissance ténébreuse qui cache les rayons solaires; il est le crépuscule du soir qui exécute son larcin, après le coucher du soleil, et entraîne les génisses divines à se perdons sur le chemin qu'elles ont parcouru pour les ramener à leur point de départ et les restituer le matin à Apollon qui vient les réclamer au jour levant. Or, dans le mythe de Daphnis, il ne joue pas un autre rôle; seulement, au lieu de dérober le troupeau des rayons, il enlève, psychopompe des dieux morts, le berger en personne, c'est-à-dire le soleil lui-même. Crépuscule du matin, il est aussi le père de Daphnis, ou son frère, comme disent d'autres versions, ce qui est tout un. Car nous savons que tous ses rapports entre dieux, ces amours et ces meurtres, ces aveuglements et ces incestes, ces engendremens et ces parentages, ces querelles et ces alliances, ne sont après tout que de naïves et inno-

(1) Les sources anciennes de la légende de Daphnis sont : Diodore IV, 84, Parthenius chap. XXIX, Philargyrius dans ses annotations à Virgile, *Eglogue* V, v. 20; Servius *ibid.* Egl. VIII, v. 68; X, 26. En fait d'études modernes, voir le *Dictionnaire de mythologie*, de Roscher, cité ci-dessus, qui renferme une étude très courte et très complète sur *Daphnis*, p. 955 à 961, avec une bibliographie qui mentionne tous les principaux écrits sur la question. Il n'y manque guère que l'étude toute récente de M. Girard (*Ouv. cité*, p. 276 à 287).

(1) Decharme. *Ouv. cité*, p. 328-335.

(2) Decharme. *Ouv. cité*, p. 328-335.

centes métaphores, qui, dans les *Védas*, sont aussi transparentes et intelligibles que celles que nous faisons en disant : « Le soleil se couche. La lune se lève. Les heures volent. »

De tout ce développement, il résulte pour nous que Daphnis, associé directement ou indirectement à Hermès, à Artémis, à Hélios, à Apollon, ne peut être, lui aussi, comme eux tous, qu'une divinité lumineuse, qu'une façon de désigner le soleil.

Ajoutez qu'il est beau et brillant et qu'il meurt jeune comme tous les héros solaires : Achille, Eudymon, Memnon, Siegfried, Linus ; qu'exposé à sa naissance, il est aveuglé avant sa mort comme Œdipe et Rhœcus.

« Daphnis, c'est donc, comme s'exprime M. Decharme, le beau soleil qui, chaque jour, fait paître ses nombreux troupeaux qui, au matin de la vie, aime l'aurore et est aimé d'elle, qui, plus tard, s'éloigne de son amante, et, pour prix de son infidélité, est aveuglé par la nuit et disparaît bientôt derrière les hautes cimes dans le gouffre des ténèbres. »

Disons encore que l'étymologie vient corroborer cette manière de voir. Le nom de Daphnis est en effet parent de celui de Daphné, et tous deux sont nés de la même façon à peu près. Or, Max Müller a démontré que Daphné n'est que la transcription phonétiquement correcte de *dahāna* — qui vient de la racine *da*, brûler — et signifie *la brûlante*. « C'est, dans les *Védas*, l'aurore qui expire dès que l'être puissant qui illumine le ciel commence à respirer. » (1)

Mais chez les Grecs on oublia le sens étymologique de ce nom, et comme on l'employait pour désigner le laurier, qui a aussi la qualité de brûler rapidement, on confondit les deux acceptions. Il se forma alors un conte populaire étrange,

d'après lequel la Flamboyante, c'est-à-dire l'Aurore, poursuivie par Apollon, se métamorphosa soudain en laurier pour échapper à l'étreinte du dieu. Cette confusion se produisit d'autant plus aisément que le laurier, très résineux, qui s'enflamme et se consume avec rapidité, était la plante sacrée d'Apollon.

Daphnis, de même, a dû signifier à l'origine « le Flamboyant, le Brillant » ; et ce n'est que lorsque ce sens se fut obscurci qu'on imagina, pour motiver le nom incompris, le mythe de la naissance ou de l'exposition du jeune dieu dans un bois de lauriers.

Ajoutons encore que Daphnis représente, en tant que dieu solaire, surtout le doux soleil du printemps, et, comme tel, il a dû nécessairement avoir des rapports avec le monde des plantes et des bêtes. Il symbolise par sa jeunesse si tôt ravie, comme Narcisse, Linus, Hylas, la fraîche et joyeuse éclosion des végétations printanières, et, par sa mort affligente pour toute la nature, la sécheresse de l'été, la chaleur caniculaire, l'aspect morne du paysage méridional, triste à force de soleil. Mais, me dira-t-on, comment l'explication que vous proposez, bien qu'elle cadre, il est vrai, avec l'ensemble de la légende, comment cette explication peut-elle s'accorder avec certains détails du mythe ? Il y est dit, par exemple, qu'à l'endroit où mourut Daphnis il jaillit une source, et ailleurs que le héros s'évanouit « comme la neige au sommet du grand Hémus » ; or, le soleil n'a-t-il pas plutôt l'habitude de tarir les cours d'eau que de les faire naître ? A cette objection je répondrai que partout dans le Midi les sources jouissaient auprès des anciens d'une vénération particulière. Le mystère des eaux courantes, sans cesse renouvelées, avait pour eux quelque chose de divin, et dans tous les pays helléniques le culte très ancien des fontaines, surtout si elles ne tarissaient pas en été, fut associé d'une façon quelconque à celui des grandes divinités locales, même solaires, en Arcadie à celui d'Artémis, de Poseidon, de Héra ; en Attique à celui d'Athéné et de Poseidon ;

(1) Voir Max Müller, *Ouv. cité*, p. 419 et suivantes. Pour l'étymologie G. Curtius *Grundzüge der griechischen Etymologie*, p. 471, p. 561 (2e édition) A Vanicek *Griechisch-lateinisches etymologisches Wörterbuch* (Leipzig 1877) p. 366.

dans la vallée de Tempé à celui d'Apollon; à Corinthe, à celui de Bellérophon. (1) Pourquoi le même fait ne se serait-il pas produit aussi en Sicile à propos de Daphnis, auquel on aurait consacré certaines sources?

Daphnis est donc un pasteur céleste à la façon d'Apollon, de Hélios et de Hermès. Dire pourquoi il est descendu sur terre et s'est anthropomorphisé en Sicile plutôt qu'en tout autre pays de bergers, en Arcadie ou en Phrygie, serait difficile. Autant demander en quel lieu précis et à quel moment exact est né tout ce mythe qui se perd dans la nuit des origines aryennes. Tout ce que nous pouvons faire, c'est de constater qu'il s'est localisé dans ce pays comme celui de Paris en Eryx, comme celui d'Aristée en Thessalie.

Puis, comme il arrive dans ces cas-là, les bergers ont rêvé sur leur héros préféré les talents qu'ils avaient eux-mêmes, et Daphnis est devenu ainsi l'inventeur du chant bucolique. Enfin, la légende s'y prêtant par son caractère romanesque, Daphnis est devenu le sujet de nombreuses cantilènes populaires dont s'inspirèrent à leur tour les poètes. Il va sans dire que ceux-ci ont conçu ce personnage chacun à leur manière et le Daphnis de Stésichore, pour autant qu'on le connaît par ce qu'en dit Diodore, devait différer autant de celui de Théocrite que le Cyclope (2) de celui-ci diffère de celui d'Homère et d'Euripide. Il est incontestable, du reste, que le Daphnis de Théocrite participe au caractère amoureux allégué de tous ces jeunes dieux dont le culte amollissant—tel celui d'Adonis—était tant aimé, surtout des femmes, à l'époque alexandrine (3).

Mais pour avoir expliqué le sens mythologique original de Daphnis et sa métamorphose de berger céleste en pasteur sicilien, inventeur du bucolisme, nous n'avons pas encore montré ce que Théocrite a fait de ce personnage. Dans cette question, toute littéraire, la signification du mythe est secondaire, car, la plupart du temps, les poètes, très libres en face des légendes, qui n'étaient point articles de croyance, ont recréé, selon leur manière de voir, les personnages des fables.

Mettant donc à part l'interprétation mythologique, essayons de définir ce qu'est le Daphnis de Théocrite. C'est dans la Ire, la VIIe et la VIIIe idylle qu'il est mentionné et voici de quelle façon.

Dans la VIIIe idylle, Théocrite nous apprend que Daphnis, très jeune, l'emporta dans une lutte poétique sur Ménalque son rival et que de ce moment il passa pour le premier des pasteurs et que Naïs, une nymphe, devint son épouse... (Vers 91 et suivants.)

Dans la VIIe idylle, nous lisons ces mots : « Tityre me chantera comment autefois le bouvier Daphnis aimait Xénée

sachant de rendre compte aussi des détails du mythe. M'est avis que dans ces délicates questions, il faut toujours soumettre l'explication des auteurs à la pensée générale, du moment que celle-ci est claire. K. Fr. Hermann, (*Disputatio de Daphnid Theocriti*, Göttingen 1855) s'attache à un détail, au vers de Théocrite: Daphnis s'élevait comme la neige dans les vallées d'Hybla (Id. VII, v. 76), veut voir en Daphnis une image mythique des neiges hivernales, belles et brillantes et qui fondent comme à regret et à regret sous les ardeurs d'Aphrodite qui sont les effluves printanières. Les chênes qui pleurent, ce sont les gouttes de neige fondues qui coulent de leurs feuilles. L'aveuglement et la chute de Daphnis du haut du rocher, c'est Phébus le torrent aveugle (?) qui se précipite en cascade des hauteurs escarpées; la mort de Daphnis, c'est enfin le passage de l'hiver au printemps comme la mort d'Adonis est le passage de l'été à l'hiver. » Mais cette interprétation, si ingénieuse qu'elle soit, va à l'encontre de toutes les traditions mythologiques, qui nous représentent toutes l'hiver comme une puissance

(1) Voir Prolier, *Griechische Mythologie*, I, p. 46 et suivantes, II, p. 451 et suivantes.

(2) Sur le Cyclope voir la judicieuse et fine étude de J. Girard, *Opusc. citée*, p. 291-275.

(3) Telle est l'explication que j'ai adoptée du mythe de Daphnis après Decharme et Jules Girard. C'est celle proposée par Cox (*The Mythology of Aryan nations*, vol. II, p. 29); je n'ai fait que la motiver plus amplement, en

et comment il errait par la montagne et comment pleurèrent sur lui les chênes qui poussent au bord de l'Himère, lorsqu'il fondit comme la neige au sommet du Grand Hémus...» (Vers 72 et suivants.)

Enfin la 1re idylle renferme, à partir du vers 84, le passage le plus important sur Daphnis. C'est, sans doute, quelque peu traitée par le poète, une de ces cantilènes populaires qui circulaient dans les montagnes de la Sicile sur les souffrances et la mort du héros des bergers, Daphnis, le protégé des Nymphes, l'ami des Muses est corcé à terre, malade d'amour. Et les bêtes des bois et les troupeaux de la montagne et Hermès et les pâtres, tous viennent lui demander la cause de son mal.—Priape vient aussi et se moque de lui : «Pourquoi te consumer ainsi ? La jeune fille erre autour des sources et par les bois pour te chercher, que tu es donc maladroit en amour ! »

Mais Daphnis ne répond pas et garde en son cœur le secret douloureux de son amour qui le fera mourir. Enfin arrive aussi Aphrodite. Riant en elle-même de la victoire qu'elle renporte, mais ne faisant paraître que de la colère contre le jeune homme qui a osé lui résister : « Ah ! dit-elle, tu te vantais de l'emporter sur Erôs, et n'es-tu pas vaincu toi-même par Erôs ? » Daphnis ne répond à la déesse cruelle et détestée que par un mépris si-

lencieux, puis, se sentant mourir, il fait ses adieux aux forêts et aux fauves, aux sources et aux fleuves, à toute la nature émue de sa mort imminente. Il appelle Pan absent pour lui remettre en souvenir sa précieuse syrinx. « Car, dit-il, Erôs m'entraîne dans l'Ades. »

Au moment où il expire ainsi, Cypris, qui ne voulait que le punir et non le faire mourir, accourt pour lui faire grâce et le sauver, mais il est trop tard : Daphnis n'est déjà plus.

Tels sont les trois passages où Théocrite a fait figurer le personnage de Daphnis. Plusieurs commentateurs, en face de ces diverses versions, se sont ingéniés à concilier les uns avec les autres les traits contradictoires qu'elles offrent, dans la pensée que Théocrite a dû rester fidèle dans toute son œuvre à une légende unique.

Welker imagine ainsi le conte suivant : Daphnis, dit-il, épousa, encore jeune homme, la nymphe Nais, mais, pour une raison ou pour une autre, il abandonna son épouse, et, poursuivi par elle, résista à toutes ses séductions. Aphrodite et Erôs tâchènt alors de le ramener à la nymphe qu'il aimait d'abord. Mais Daphnis déclare que l'amour n'aura plus de prise sur lui. Il résiste. Là-dessus, Aphrodite, pour le châtier de cet outrage à sa puissance, suscite dans

hostile, vaincue par le printemps, puissance aimable et bienfaisante. Cette neige qui fond cadre d'ailleurs très bien avec la signification solaire du mythe que j'ai proposée. En effet, pendant que Daphnis, le soleil brillant, printanier, poursuit sa carrière, la neige fond sur les hauteurs, et cette fonte alimente les sources qui naissent ainsi de sa mort quotidienne, ce qui expliquerait cet autre détail du mythe. Si je n'ai pas mis cette interprétation dans mon texte, c'est que je la trouve un peu trop subtile et réfléchie, et je préfère ne voir en Daphnis qui s'évanouit comme la neige qu'une métaphore ordinaire (comme nous disons : il disparaît comme la rosée du matin par un beau jour d'été) et le développement donné à cette comparaison où le poète semble se jouer prouve la vérité de mon assertion ; il sent l'application rhétorique : « Il fondit comme la

neige au pied du grand Hémus, au pied de l'Atchos, du Rhodope ou du Caucase, le dernier des monts. » Je passe sur les explications d'héméristes d'autrefois, sur la dissertation de l'abbé Gouley, *Mémoires de l'Académie des inscriptions*, T. V, p. 86, qui salue en Daphnis le premier-né des poètes, antérieur à Homère ; sur la dissertation du savant Hardion (*Ibid.*, T. VI, p. 456) qui a fait une *Histoire du berger Daphnis*. Il nous en parle comme d'un *berger distingué* « qui, après avoir tenu dans sa première jeunesse une conduite sage et réglée, se serait abandonné dans la suite à la violence de son tempérament, à une débauche excessive qui causa sa mort. Quant à son aveuglement, c'est un aveuglement métaphorique qui signifie que Daphnis « sous l'empire de Vénus est aveuglé par une passion furieuse ! »

le cœur du berger une nouvelle passion pour la nymphe Xénéa, mais celle-ci ne répond point à cet amour et le fuit. Daphnis court en vain à sa recherche à travers monts et plaines, et finit, toujours rebuté, par mourir consumé d'amour. (1)

Par cette façon d'entendre le roman de Daphnis, Xénéa est identifiée à la jeune fille citée dans la 1re idylle; c'est déjà ce qu'imaginait un commentateur ancien. Mais par cette interprétation, on fait d'Aphrodite d'abord la gardienne de la foi conjugale, puis la déesse tourmenteuse de l'amour. Il est évident qu'il n'y a que le second rôle qui lui appartienne.

C'est ce qu'a senti K.-Fr. Hermann, et, pour échapper à cette objection, il pense qu'Aphrodite et Erôs amenèrent auprès de Daphnis, qui a répudié Nais, une autre jeune fille celle de la 1re idylle, passionnément éprise de lui, mais celui-ci ne répondant pas à cet amour, Cypris et Erôs, pour le punir, excitèrent en son cœur une passion pour une étrangère, Xénéa, qu'il aurait vue par hasard et qu'il ne pourra jamais posséder, passion malheureuse à laquelle il succomba. Aussi, ajoute judicieusement le savant interprète, cette inaccessible étrangère est-elle ailleurs appelée Chimère, c'est à un être fantastique et idéal que rêve ce pauvre Daphnis. (2)

Jacobi avait précédemment composé le petit roman suivant: Daphnis, infidèle à Nais, s'est épris d'une mortelle, la jeune fille sans nom de la 1re idylle. La nymphe, jalouse, lui en fait d'amers reproches, sur quoi Daphnis renonce à tout jamais à l'amour, Aphrodite et Erôs ne pouvant, cela va sans dire, supporter pareil outrage sans le punir, rallument en lui l'ancienne flamme pour la Nymphe qui, cette fois, ne s'y laisse plus prendre, devient une Xénéa, c'est-à-dire une

Etrangère; la mortelle, d'autre part, abandonnée à son tour, cherche et poursuit partout l'amant trompeur. Après avoir si iogénieusement embrouillé les choses, Jacobi concluait triomphalement que Daphnis devait être mort d'une consensation psychologique de sentiments contraires. En effet, aimé de celle qu'il n'aime pas, aimant celle qui ne l'aime pas, poussé par la passion et retenu par le dépit, comment aurait-il pu, ô le plus misérable amoureux du monde, survivre à un conflit si alambiqué de passions destructives? (1)

Ces inventions romanesques de philologues qui n'ont jamais ni écrit, ni vécu de romans, ne doivent pas trop nous surprendre pourtant. Déjà les anciens s'étaient plu à fabriquer de ces sortes de contes. C'est ainsi qu'un certain Sosithéos, (2) poète contemporain de Théocrite, avait — dans un drame satirique, il est vrai — mis en scène probablement la fable suivante, au rapport de Servius: Daphnis aimait la nymphe Pimpléa, c'est-à-dire la Dodue, la Boulotte, mais elle lui fut enlevée par des pirates. Il la chercha dans le monde entier et finit par la retrouver en Phrygia, chez le roi poissonneur Lityersès, où elle était devenue servante. Mais Lityersès était un tyran cruel qui forçait les étrangers arrivant de rivaliser avec lui comme faucheurs sur ses immenses domaines. Et s'il l'emportait dans cette joute à la faucille, il tuait son rival. Le nouveau venu, Daphnis, devait, cela va de soi, subir cette même épreuve. Heureusement Héraclès survint, qui eut pitié de lui et prit sa place comme faucheur. Mais à peine eut-il la faucille en main qu'il se servit pour trancher la tête de Lityersès. Daphnis, ainsi sauvé, obtint d'Héraclès non seulement de rentrer en possession de Pimpléa délivrée, mais de monter sur le trône de Phrygie, devenu vacant. Telle a pu être donnée de Sosithéos, avec

(1) Welker. *Kleine Schriften zur Griechischen Literaturgeschichte*, I, p. 189 et suivantes.

(2) K.-Fr. Hermann. *Göttinger gelehrte Anzeigen*, 1845, p. 1072. Servius (*ad Virg.*), *Egl.* VIII, 68.

(1) Jacobi, *Handwörterbuch der griechischen u. römischen Mythologie*. Leipzig, 1835, à l'article Daphnis.

(2) Servius *ad Virg. Egl.* VIII, v. 68.

cette différence qu'au lieu de Pimpléa, la nymphe s'appelait, dans sa pièce, Thalia. (1)

Il n'y a dans cette version transformée de la légende point de double amour comme dans les autres. Elle n'est intéressante que parce qu'elle fait bien voir combien les légendes pouvaient varier et parce qu'elle rapproche Daphnis, le héros des pasteurs, de Lityrsès, le héros des laboureurs, rapprochement grâce auquel le mythe de Daphnis, d'abord localisé en Sicile, a aussi eu domicile, dans les temps postérieurs, en Phrygie. Aussi des poètes plus récents que Théocrite, comme Alexandre l'Étolien et Ovide, font-ils parfois de Daphnis un personnage phrygien ou idéen, ce qu'il ne fut pas à l'origine. (2)

Cette revue des diverses versions antiques de la légende suffit à montrer, je pense, qu'il circulait sur Daphnis plusieurs légendes. Nombreuses déjà à l'époque alexandrine, Théocrite a pu, tout en conservant au héros pastoral de la Sicile son caractère principal d'amant infortuné, suivre tour à tour diverses versions de la fable. Sans donc tenter de concilier les apparentes contradictions que l'on croit trouver chez lui au sujet de Daphnis, parce qu'on suppose qu'il doit avoir adopté ou créé une légende unique, nous isolerons le Daphnis de la Ire idylle de celui des autres et le prendront tout simplement tel qu'il nous y apparaît. Jeune pâtre aimé des Muses et des Nymphes, il prétend échapper à la puissance de l'amour. Par cette révolte,

il excite la colère d'Aphrodite, qui lui inspire une ardente passion pour une jeune fille qui, elle aussi, l'aime. Qu'importe? fidèle au vœu qu'il a formé, Daphnis veut résister à l'amour, en triompher. C'est là le caractère distinctif du beau berger: il dédaigne l'amour.

Théocrite signale ce trait à plusieurs reprises et parfois d'une manière très délicate: «Hier, une jeune fille aux sourcils arqués, me voyant de sa grotte passer avec mes génisses, dit: «Qu'il est beau! qu'il est beau!» Mais moi je ne dis rien, pas même une parole piquante, et, les yeux baissés, je continuai mon chemin.» (1) Cette pudique réserve, cette beauté pure que Théocrite prête à Daphnis, serait, au dire de Jacobi, une reminiscence directe de l'*Hippolyte* d'Euripide. Quoiqu'il en soit, il est certain qu'elle donne au personnage sa grandeur. Elle le range parmi ces révoltés héroïques qui, au risque de leur vie, s'opposent à la puissance fatale des Dieux et qui, tout en succombant physiquement, comme Prométhée, l'emportent sur elle moralement. «Détestable Cypris, odieuse Cypris..., Daphnis, même aux enfers, sera le tourment de l'amour.»

Sur ces paroles, il fait ses adieux à la vie et meurt au milieu de ses troupeaux, entouré des bergers, dans ses campagnes familières qui s'émouvent de sa perte; et cette association sympathique de toute la nature, à la destinée tragique du demi-dieu, relève encore la réelle grandeur et la touchante beauté de ce *Chant de Daphnis*.

L. BACHELIN.

(1) Schol. de Théocrite, Id. VIII, v. 1.

(2) Ibid, Ovide. *Métam.*, VI, v. 277.

(1) Id. VIII, v. 75 et suivants.

Η ΠΕΡΙ ΔΑΦΝΙΔΟΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ

Ὁ μᾶλλον περηνμισμένος καὶ σπουδαιότερος ἄνθρωπος τῆς βουκολικῆς παραδόσεως ἐστὶν ὁ Δάφνιος, οἱ ἄλλοι ὁ Κομάτας, ὁ Μενάλλας καὶ ὁ Διονύσιος ἐπισκιάσθησαν παντελῶς ὑπ' αὐτοῦ. Περὶ τοῦ πρώτου, τοῦ Κομάτα, ὑπῆρχε παράδοσις, ὅτι ἐβύθη εἰς τὰς Μούσας ἐκ τοῦ εἰς ἐπιτήρησιν αὐτῶν ἐπιτραμμένου ποιμνίου, καὶ ὁ κύριός του πρὸς τὴν γῆν αὐτοῦ ἐκλείπειν αὐτὸν ἐντὸς κειώτου, ὡς τὸν Περσέα ποτέ, ἀλλ' αἱ Μοῦσαι ἐγνωμονοῦνται μελετῆν ἐβρεψαν αὐτόν. Ὁ μικρὸς οὗτος μῦθος ἀποφύλαξις καὶ θανμάσιος, μικρὰν παρέχειν ὕλην εἰς ποιητικὰς ἀναπτύξεις, ὥστε ὁ Θεόκριτος ἀπλοῶς μνημονεύει αὐτοῦ ἐν παρόδῳ (1).

Ὁ δὲ τοῦ Μενάλλα μῦθος εἶναι ἑτέρος, ἡ ὑβωτική (2), ὡς λέγουσι, παραδόσις τοῦ περὶ Δάφνιδος μῦθου: Ἡ Ἥριανος, ὡς λέγουσιν οἱ σχολιασταί, ἤρασθη τοῦ καλοῦ κυνηγοῦ Μενάλλα, καὶ ὁ ἔρωσ κατέστησεν αὐτὴν ποιήτριαν· πλανωμένη ἀνὰ τὰ ὄρη καὶ τὰς πεδιάδας εἰς ἀναζήτησιν τοῦ ἐρωμένου αὐτῆς, ἐβόρει πρὸς τὴν ἡγῶ ἀπέλιπε τὰς προσκλήσεις αὐτῆς. «Αἱ μεγάλα δρῦς, ὦ Μενάλλα» εἰσὶν αἱ μόναι μέχρις ἡμῶν περισωθεῖσαι λέξεις ἐκ τοῦ θρήνου αὐτῆς, ἀλλ' οἱ γραμματικοὶ λέγουσιν ἡμῖν, ὅτι φυτὰ καὶ ζῶα συνεκινούντο ἐκ τῆς θλίψεως αὐτῆς· μόνος ὁ Μενάλλας ἔμεινε ἀπαθής, διότι ἤρξτο περιπαθὸς τῆς Κυρηναίας Εὐπίπτης· ἀλλ' ἀποκαρπούμενος ὑπ' αὐτῆς καὶ μὴ δυνάμενος ἐπιζῆσαι ἐκ τῆς περιουρησέως αὐτῆς ἐκρημίσθη ἐκ τῆς κορυφῆς βράχου καὶ ἀπέθανεν.

Αἱ δύο αὗται παραδόσεις, αἱ φέρουσι βουκολικῶν τύπων, εἰσάγουσιν ἡμᾶς εἰς σεῖρὰν ὑποθέσεων. ὥς ἤδη εἶπε πραγματευθῆ ὁ Στρησίχορος. Ἦτο τὸ θέμα τοῦ ἡρώματος τῆς Ἀρπαλίδης, τῆς ἐρωμένης τοῦ Ἰσικίου, ἥτις τελευτῶσα ἐβίβητο αὐτόχειρ ὑπὸ λύπης. Ἦτο ἐπὶ τὸ θέμα τοῦ ἡρώματος τῆς Καλίκης, νεάνιδος τρυφερᾶς καὶ ἀγνῆς, ἥτις μὴ δυναμένη νὰ νυμφευθῇ τὸν Εὐάβηλον ἐκρημνίσθη εἰς τὴν θάλασσαν, ὡς ἡ Σαπφὼ ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ ἀρωτηρίου Λευκάδος. (1)

Ὁ τοῦ Δάφνιδος μῦθος ἀποτελεῖ μέρος τῶν αὐτῶν ἐρωτικῶν ὑποθέσεων καὶ, ὡς ἐβέβη, ὁ Στρησίχορος εἶχεν ἤδη λάβει ἐμπνευσιν παρ' αὐτῶν· ἀλλὰ δὲν εἶνε πιθανὸν νὰ ἐβάδισεν ὁ Θεόκριτος εἰς τὰ ἴχνη τοῦ μεγάλου αὐτοῦ προκατόχου. Διαφέρουν τὴν φύσιν τοῦ ἡρώου τοῦ Στρησίχου τῆς ἀρχαιότητος ἐπαραμυθεῖν τὰς Σικελικὰς παραδόσεις ἐν πνεύματι πάντη διαφόρῳ, μετὰ ἐπιτόττης αἰσθημάτων καὶ περιεχτή- μιντος πόντους καὶ χάριτος, οἱ ἀπαντῶντες μόνον εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς παραμυθίας.

Ἀλλὰ πρὶν μελετήσω τὸν τοῦ Θεόκριτου Δάφνιν θέλω πειρᾶσθαι, νὰ δώσω γενικὴν ἐξήγησιν τοῦ μῦθου, ἐνθα τὸ πρόσωπον τοῦτο ἐμφανίζεται, ὅπερ δὲν δύναμαι νὰ κατορθώσω ἄλλως ἢ καταφεύγων εἰς τὴν ἀπολογίαν καὶ οἰολογίαν, ἢ ἀντιπαράθεσιν. Ὁ δὲ ἀναγνώστης ἐγὼ μοι συγγνώμην διὰ τὴν μικρὰν ταύτην πραγματείαν, ἢ κατ' ἀνάγκην κατέστησα μεθοδικὴν καὶ ἐπὶ τῇ ἀπολύτῃ εἰς ἀσφαλὲς συμπέρασμα.

Πάντες οἱ γνωρίζοντες τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν γνωσκουσιν, ὅτι ἐκαστὸν ποιητικὸν ἔ-δος, καὶ προσθέτω ἐκαστὴ τέχνη, ἀναφέρει τὴν ἀσκήσιν αὐτῆς ἀρχὴν εἰς μυθολογίαν τινα δημιουργόν. Ὁ Αἰσώλης ἐστὶν ὁ πατὴρ τῶν ἀρχιτεκτόνων· οἱ Δάκτυλοι ὑπεῖρξαν οἱ πρῶτοι χαλκεῖς· οἱ Τελχίνες οἱ πρῶτοι γῆται, ὡς ὁ

(1) Εἰβ. Ζ', σ. 78 κ. ἑξ.

(2) Ὅρα Κλάριον παρ' Ἀθην. ιδ' 619 C, μετὰ τῆς ῥήσεως: Μακρὰ δρῦς, ὦ Μενάλλα καὶ Ἐρμιάνακτα ἐν τῇ ὑποθῇ τοῦ θ' εἰδῶ, (ιδὸν Ahrens II, σελ. 20). Ὁ σχολιαστής (ἐν εἰδῶ. II' σ. 55, ιδὸν Ahrens II, σελ. 286) ἰσχυρίζεται, ὅτι ὁ Δάφνιος ἤρασθη τοῦ Μενάλλα καὶ οὐχὶ ἡ Εὐπίπτη, ἀποκαρπούμενος ἔβητο τοῦ Rhode ἐπὶ ἑλ-ληνικὸν μολιστήριον σελ. 78.

(1) Ἀθήναιος Ζ', σελ. 619.

Εὐμόλπος, ὁ Δίνος, ὁ Ὀρρεὺς ἀνάγκη ἵνα ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι ἐφευρέται τῶν στίχων καὶ τῆς μουσικῆς. Ὅθεν πάντα τὰ ὀνόματα ταῦτα ἐξήρουνται ἀπ' ἐκινῶν, ἐτυμολογικῶς. Ὅντα διὰ προσωποποιήσεως τῶν διαφόρων καλλιτεχνικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου διὲν ἀρμυζουσιν εἰς ἱστορικά πρόσωπα. Ὁ Δαίδαλος ἐστὶν ὁ τυπικὸς δημιουργὸς τοῦ δαυδάλλω, καλλιτεχνικῶς ἐξῆλθε μαι ἐκ τοῦ δαίδαλος, καλλιτεχνικῶς οἱ δαυδάλλοι ἡ δημιουργικῇ τῶν χειρῶν ἐπιτηδεύσας τοῦ δακτύλου· οἱ Τελγίνες εἰσι γόνιμες μεταλλουργοὶ ἐκ τοῦ τέλγειν· ὁ Εὐμόλπος ἐστὶν ὁ ἐμφανὲς ἔχων γλώσσαν ποιητῆς, ἐκ τοῦ εὐ καὶ ὁμιλῆναι, καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ μέλω, ἄδω· ὁ Ὀρρεὺς, ὁ ῥοδῶντος ἡλιακὸς θεός, ἐστὶ προσωποποιήσις τῆς μουσικῆς τέχνης.

Σημειώσωμεν ἔτι, ὅτι τὰ ποιητικὰ τῶν ἔχον τοὺς θεοὺς, τοὺς μύθους καὶ τοὺς ἥρωας τῶν. Ἡ ἑποποιία, ὑπὸ τὴν προστασίαν συμπεριλαμβανόμενου τοῦ Ὀδύσσειου ὕμνου, ἔχει τοὺς πολεμικοὺς τοὺς βασιλεῖς, τὰς βασιλίσσας καὶ τοὺς μάντις τῆς. Ἡ τραγωδία καὶ κωμωδία, προεβήθησαν ἐκ τῆς λατρείας τοῦ Βάκχου, ἔγουνσα τοὺς Σατύρους, τὰς Μαινάδας, τὴν Πενθέα αὐτῶν. Ἡ λυρική ποίησις, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ἀπόλλωνος, περικυκλουμένη ὑπὸ τῆς χορείας τῶν Μουσῶν διατελοῦσα, ἔχει τὸν Ὀρρεῖα καὶ τὴν Εὐρυδίκην, τὴν Ἀφροδίτῃν καὶ τὴν Ἑρωτά. Οὐδὲν ἄρα τὸ παραδοξόν, ἂν ἡ ἀγροτική ποίησις ἔχῃ τὰς ἰδιαιτέρας αὐτῆς θεοτέτας· τὸν Ἑρμῆν, τὸν Πάνα, τὸν Πρίαπον, τὴν Ἀρτεμιν, τοὺς ἥρωας καὶ τὰς ἡρωίδας τῆς, οἷον τὸν Δάφνιν καὶ τὰς Νύμφας, τὸν Μενέλαον καὶ τὸν Λιτωέρσην. Ἄλλ' ἡ μυθολογία καὶ ἡ φιλολογία συγκρινόμεναι ἀπέδειξαν ἔτι σπουδαιότερα γεγονότα. Ἐδίδαξαν ἡμῖν, ὅτι πάντες οἱ θεοὶ καὶ ἥρωες, πρὶν περιβηθῶσιν ἀνθρωπίνην μορφήν, ἦσαν ἀνέλκεις μεταφοραί, οἷας ἐφευρίσκουσιν οἱ ἐν τῇ νηπιακῇ καταστάσει διατελοῦντες λαοὶ καὶ οἱ ποιηταί, οἱ αἰώνιοι οὗτοι εἰκόνας δημιουργοί· παρέσχον ἡμῖν ἔτι τὸ ἐνδόξιμον πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν παραδόξων τούτων καὶ φαντασιωδῶν μύθων, ἀποκαλύπτουσι, ὅτι τὰ ἀπαντότα ἐν αὐτοῖς μυθικῇ προσώπῳ εἰσι μετσηχηματισμένα δυνάμεις τῶν φυσικῶν φαινομένων. Ὁ Ἑρακλῆς, ὁ μέγας τῶν τεράτων φονεὺς, ἦν ἐν ἀρχῇ ὁ Ἥλιος, ὅστις διὰ τῶν ἀκτίνων αὐτοῦ διασχίζει τὴν ἐκστούσε ἀναγεννημένην ὑδρὰν τῶν νεφῶν, καὶ ὅστις ἐπὶ τέλους ἀποθνήσκει περιβεβλημένος τὸν περιβεβλητὸν τοῦ Νέεσσου,

ἐν τῇ πυρκαϊᾷ τῆς ἱσπέρως. (1) Ἡ Ἑλένη, ἡ ἄπιστος καὶ ἐπαγωγὴς σύζυγος, ἡ ἀρπαζομένη ὑπὸ τοῦ λαμπροῦ Πάριδος, ἐστὶν ἡ ἐκστούσε ἀρπαζομένη Ἡώς, ἡ ῥοδῶντος καὶ νύκτα (2), ἐστὶν ἡ ἀδελφὴ τῶν Διοσκουρῶν, ὄντων τοῦ Ἥλιου καὶ τῆς Σελήνης. Ἡ Πηνελόπη καθ' ἐκστούτην ὑφαίνουσα τὴν οὐδέποτε τελειουμένην ἀστειρέσαν αὐτῆς ἱσθήτα, ἐστὶν ἡ ὥρεια κλωθὴ ἀπασῶν τῶν Ἀργυνῶν παραδόσεων. (3) Ὁ Ἀγχιλλεύς, γεννηθεὶς ἐκ τῆς Θέτιδος, τῆς θαλάσσης, ἐστὶ καὶ αὐτὸς ὁ λαμπρὸς ἥλιος, ὅστις ὡς οἱ ἡμίτιμοι αὐτοῦ Ἑρακλῆς, Siegfried, Περσεύς, θελεῖ ἀποθάνει νέος καὶ ἀκτινοβόλος. (4)

Βεβαίως οἱ μετ' Ὀμηρον ὑμνήσαντες τοὺς ἥρωας τούτους ποιηταί, οἱ ἀπ' Αἰσχύλου ἀναβιβάσαντες αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ θεάτρου, ἤγνουν οἱ πλείστοι τὸ μυστήριον τῆς ἀρχαίας αὐτῶν γεννήσεως καὶ τῶν διαδοχικῶν αὐτῶν μεταμορφώσεων. Ἠρπίσθησαν συναγκησθέντες καὶ διαμορφώσαντες κατὰ τὸ πνεῦμα αὐτῶν τὰς ὑποσταμένας καὶ περιγυομένας περὶ αὐτῶν παραδόσεις, ὡς τοῦτο ἐπραξεν ὁ Perrault. Ἀπῆχε πολὺ αὐτοῦ ὁ ἴδιος νὰ εἰκασθῇ, ὅτε συνέταξε τὸ Γαῖδομοσφάγρον, (5) ἐτι ἡ βασιλοποιία ἡ ἔγνωση ἐσθίτας χρώματος τοῦ καιροῦ, τῆς σελήνης καὶ τοῦ ἡλίου, οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸ ἡ Ἡώς, ἡ διαχερούσα τὴν διωξιν τοῦ

(1) Decharme, *Étude sur les* σελ. 505—507.

(2) Αὐτόν σελ. 604—611.—Gox *Mythology of the Aryan nations* II. σελ. 575 καὶ σελ. 455.

(3) Decharme σελ. 456.

(4) Γινώσκω ἐτι πλείστοι μυθολόγοι τὸν Ἀχιλλεῖα, ποιοῦσι δι' ἐτυμολογικοῦς λόγους, Ἀχιλλεύς, Ἀχιλλεύς, ἐπὶ Roscher *Ausführliches Lexicon der Griechischen und Römischen Mythologie* Leipzig 1884 σελ. 65) ποταμὸν θεόν, καὶ ἡμαρτοῦ τοὺς ἀναγινώσκοντες, ὅτι σημαίνει τὸν ἥλιον. Εἶνε ἡμαρτοῦς, εἰ, ἐν προθέμῳ ἐκτιθεμὶ καὶ χωρὶς τῆς ζητήσεως ἐνταῦθα τὴν οὐσίαν αὐτῆς τοῦ ζήτηματος, τοῦ μὲν ἐρωτήσεως τοὺς ἀποκλιστικῶς χρωμένους τῇ ἐτυμολογικῇ μεθόδῳ πρὸς ἔρρηκτον τῶν μύθων, εἰ δὲν ὑπάρχουσιν πολλοὶ περιπτώσεις, ἐν αἷς, καὶ παρὰ τὴν ἐτυμολογικὴν σημασίαν, τὸ ὄνομα ἡλιακοῦ θεοῦ δύναται νὰ μετέσται εἰς ὄνομα ποταμοῦ θεοῦ, χάριν εἰς τὰς ἀναπεριέκτους συγχρονισμοὺς τῶν μὲν τῶν μύθων μετὰ τῶν θεῶν.

(5) Περί τῆς μυθολογίας τῶν παραμυθίων τῆς μετεώρου χρίσεως, ἐπὶ πρόλογον André Lefèvre σελ. 4 κ. εἰς τὰ παραμύθια τοῦ Charles Perrault συλλογῇ Jeannot, ἔκδοσις Lemerre Παρίσι 1875 ἔτι τὴν μελέτην τοῦ Gaston Paris περὶ τοῦ *Microcosme*, *Mémoires de la Société de Linguistique*, T. I. fasc. 4.

πατρός της ἡλίου καὶ ὅτι τὸ ὄρατον βασιλό-
ποιστον ἦτο καὶ αὐτὸ ἐμβλημα τοῦ ἡλίου. (1)
Τὸ αὐτὸ νοστίον περὶ τῆς Πυτάρμορος τῆς
εἰς τὴν Λέγγρα κομιμένης, ἥτις οὐδὲν ἄλλο
ἐστὶν ἢ παραλλαγήν Περσεφόν.

Ἀνέμνησα τὰ παραδείγματα ταῦτα, ἵνα
ἐπιμείνω ἐπὶ τοῦ γεγονότος τούτου, ὅτι οἱ πλεί-
στοι ἥρωες σχηματίζονται ἐν τῇ ποιήσει ἐκ
τοῦ συνδυασμοῦ διαφόρων στοιχείων, ἀπερ-
νάγη νὰ διακρίνωμεν καλῶς. Ἐν αὐτοῖς ὑ-
πάρχει ἀρχαὶ μυθολογικῆ ὑπόστασις πολλῶς
ἀποδιδραμένης, εἴτα δὲ προσθῆκαι καὶ ἑξωρι-
σμοί, δι' ὧν περιέβαλον αὐτοὺς οἱ ποιηταὶ
κατὰ τὰς ιδέας καὶ τὰ ἤθη τῆς εποχῆς τῶν.

Θύσται, τὰς γενικάς ταύτας ἀρχὰς ἀπαξ,
πειράζομεν ὥπως διευκρινίσωμεν τὴν ἔννοιαν
καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ μύθου τοῦ Δάφνιδος.

Εἰπομεν ἐν πρώτοις, ὅτι ἡ παράδοσις αὕτη
ἦν ἐπιτόσιος ἐν Ἰωνίᾳ καὶ περὶ τούτου πᾶσαι
αἱ πηγαὶ ὁμολογοῦσιν ἀλλήλαις.

Ὁ Δάφνης, υἱὸς τοῦ Ἑρμοῦ καὶ Νύμφης
τινός, ἐγεννήθη, λέγουσι, ἐκ τῆς ὑπερείας τῶν
Ἠραίων ὀρέων, ἐν μέσῳ τῶν ὕδατων καὶ πυ-
κνῶν θάλασσων καὶ τῶν ψυβείοντων πηγῶν,
ἐν τῇ ὠρειοτάτῃ καὶ ἐφορούσῃ τῆς Αἰτίας
κοιλίᾳ. Τῆς μητρὸς αὐτοῦ τεκοῦσα ἐκ δάσος
δαφνῶν ἀφαιρωμένη ταῖς Νύμφαις, τὸ ἥμερος
ἐκλήθη Δάφνης. (2) Ἀνατρεφείας δὲ ὑπὸ τῶν
Νυμφῶν καὶ ἐρῆδος γενόμενος, ἐγένετο μὲν
κόλος ἀπειροῦ ἀγέλης βοῶν συγγενῶν, κατὰ
τὴν τοῦ Ἥλιου.

Ὅθεν θέρους τε καὶ
χειμῶνος ὁ Δάφνης ἐφύλαττε τὴν ἀγέλην αὐ-
τοῦ μακρὴν τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῶν ὕψηλων
ὀρέων τῆς Σικελίας παρὰ τὰς Συρακούσας.
Ἦνα δὲ τέρφη τὴν ἀπαικτον ἐρημίαν του, ἐ-
παίετο σύριγγα, ἑβόλλε, καὶ αὐτὸν ἐρεῖρε τὰ
βουκολικά ἄσματα. Ὡς ὥρηνος δὲ καὶ νέος
ἡγάπατο ὑπ' ἀπασῶν τῶν γυναικῶν, ἰδίᾳ δὲ
αἱ Νύμφαι καὶ αἱ Μοῦσαι ἐστέρνον αὐτὸν καὶ
πολλοὶ θεοὶ εἶχον σχέσεις πρὸς αὐτόν· ὁ μὲν

Πᾶν ἐδίδαξεν αὐτὸν τὴν μουσικὴν καὶ ἡγάπα
ὡς βουκόλον καὶ κυνηγόν, ἡ δὲ κυνηγὸς Ἀρ-
τεμις ἐτρεχε μετ' αὐτοῦ εἰς τὰ δάσκη καὶ ἐτέρ-
πετο ὑπὸ τῶν ἡμακτῶν του· ὁ δὲ Ἀπόλλων τὸν
ἡγάπα καὶ αὐτὸς διὰ τὴν μουσικὴν του τέχνην
καὶ διότι εἶχεν ὡς αὐτὸς ἱερὸν φυτὸν τὴν δά-
φνην. Ὁ κατ' ἐξοχὴν ὅμως προστάτης αὐτοῦ
θεὸς ἦν ὁ Ἑρμῆς, ὁ πατήρ αὐτοῦ, ὁ ἀδελφός
αὐτοῦ κατ' ἄλλους. Ὁ Δάφνης λοιπὸν ἠνυσέτο
παρὰ θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων, ἀλλ' αἰφνης
ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς νεότητος ἀπέθανεν ἀπροσδο-
κῆτως. Οἱ ποιμένες καὶ οἱ θεοὶ, αἱ ἀγέλαι αὐ-
τοῦ καὶ τὰ θηρία τῶν δασῶν καὶ σύμπασα ἡ
φύσις ἐθρήνησεν αὐτόν, οἱ δὲ πέντε αὐτοῦ κόνη,
προστέθησαν ἐξωραϊσμός τις τοῦ μύθου, συνα-
πέθανον ἐκ λύπης.

Περὶ δὲ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐδολύκηρος πε-
ριεφύλλετο μυθιστορία· ἔλεγον, τῷ ὄντι, ὅτι
ὁ Δάφνης νεανίας γενόμενος ἡγάπηθη ὑπὸ Νύμ-
φης, ἥτις ἀπήγαγε παρ' αὐτοῦ ὄρκον πίστεως
ἐπὶ παντὶ τυφλώσεως, ἂν ποτε ᾗθεται τὴν δο-
θεῖσαν πίστιν. Ἀλλ' ὁ Δάφνης δὲ ἐκράτησε
τὴν δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν, διότι κατωρθώσατο ποτε
καρὶ βασιλείας νὰ δαλεῖται αὐτὸν πιστοῦσα
οἰκὸν δολερὸν. Παρεχρήμα δὲ τιμωρήθει διὰ
τὴν ἀπιστίαν του ἐκράτηθη καὶ ἐν τῇ τυφλώ-
τητι αὐτοῦ οὐδεμίαν ἄλλην εἶχε παραμυθίαν
ἢ παῖζων σύριγγα· ἀλλ' ἰσπέραν τινὰ, πλα-
νώμενος εἰς τὰ ὄρη, ἔπεσεν ἐκ τῆς κορυφῆς βρά-
χου ἐξ ἀπροσέχειας καὶ ἀπέθανε. Καὶ ὁ μὲν
Δάφνης μετέγενετο αὐτὸν εἰς τὸν οὐρανόν, οἱ
δὲ ἄλλοι ποιοὶ ἐπέτειον ἐπέτειον ἰορτῆν καὶ θυ-
σιας παρὰ τῇ πηγῇ τῇ ἀναβλύσασθαι ἐν τῷ τόπῳ,
ἐν ᾧ ἐξάνευσεν, εἰς τὴν βάσιν ἀνθρωπομόρφου
βράχου, ὃν ἡ δημοδὴς πιστεῖ ἐπίστευον ἔχοντα
τὴν ἀπολυθῆσθαι μορφήν τοῦ ἥρωος.

Τοιαύτη ἐστὶν ἡ τῇ κοινῇ αὐτῆς μορφῇ ἡ
περὶ τοῦ μύθου τοῦ Δάφνιδος παράδοσις. (1)
Ἐπίτηδες δὲν διέτριψα ἅς τὰς μερικὰς ποιαι-
κίας τῆς παραδόσεως, οὐδὲ εἰς τὴν διαφορὰν ὁμό-
ματα τὰ ἀποδιδόμενα εἰς τὴν ἀρχαίαν τοῦ θανά-

(1) Περὶ τῶν μεταμορφώσεων, ἃς εἰδύναται νὰ ὑποσώσῃ
οἱ μῦθοι μεταβάλλοντες κοινῶν καὶ ἐποχῆν ἀπὸ τῆς με-
ταρρεχῆς αὐτῶν ἀρχῆς καὶ διακρίνομεν διὰ τῶν διαφόρων
αὐτῶν θεολογικῶν, ἡθικῶν, ἐπιστῶν, βιομηχανικῶν φάσεων,
ἵνα καταλήξωμεν εἰς διαισθηματίας, εἰς δημόσιος πίστεως
καὶ εἰς τροπῶν παραμυθία ἐπὶ τοῖς Michel Bréal, Her-
cule et Gauc dans les Mélanges de Mythologie
et de linguistique vol. 4—207.

(2) Κατ' ἄλλην ἑστέρην, ἐκτεθείς ὑπὸ τῆς μητρὸς αὐτοῦ
εἰς ἄλσος δαφνῶν, ἐβόλλε ἐκτὸς ὅπου ποίμενοι, οἷσιν ἐνό-
μασαν αὐτὸν ἐκ τοῦ στεπάζοντος δένδρου.

(1) Αἱ ἀρχαίαι πηγαὶ τῆς περὶ Δάφνιδος παραδόσεως
εἰσι Διόδωρος IV. 84. Παρήνιος περ. 30¹. Φύλακτος
ἐν ταῖς εἰς Οὐράμιον σημειώσει. Ἐκλογὴ ε'. στήλ. 20.
Στέφανος αὐτόθι. Ἐκλογὴ ζ' στήλ. 68. Γ' στήλ. 26. Π. καὶ δὲ
νεωτέρων μελετῶν· ὅρα λεξικὸν Μυθολογίας τοῦ Rocher
περὶ τοῦ ἀντικειμένου, ὅπερ περιέχει βραχυτάτην καὶ πληροτά-
την μελέτην περὶ Δάφνιδος· σελ. 955—961 μετὰ βιβλιο-
γραφίας παραπομπῆς τὰ σπουδαίοντα ἔργα περὶ τοῦ ἐπὶ τῆς
ματρὸς· μόνον λαίπει ἡ νεωτάτη μελέτη τοῦ π. Girard (τὸ
μηνημοσύνην σύγγραμμα, ἐν σελ. 276—297.

του του ήρωος γενομένην νόμην, οὔτε εἰς τοὺς τύπους, οἵτινες ὑπάρξαν μάρτυρες τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

Ἀρκούμαι σημειῶν ἐν παρόδῳ, ὅτι πιθανὸς τὴν ἀρχαίαν ταύτην μορφήν τῆς παραδόσεως, ἐπεισεργάσθη ἐν τῷ Δάρνιδι αὐτοῦ ὁ Στράβωνος.

Ὁ Θεόκριτος φαίνεται ἀκολουθήσας νεωτέραν μορφήν καίτερ περιοριζόμενος εἰς ἀνέκδοτον παραδόσιν ἐν θεμαῖς ἄλλ' ὑπάρχει σπουδαῖος χαρακτήρ, ὃν καὶ ἡλοκληρίαν ἡμεῖς, δηλ. ἡ τυφλώσις τοῦ Δάρνιδος, παραλείψει, ἥτις ἐπέτρεψεν αὐτῷ, ὡς ἔβλεπον, ἰδεῖ, νακαταστήσῃ τὸν θάνατον αὐτοῦ τὸν ὥστερον.

Πρὶν ὅμως ἐξετάσωμεν, πῶς ὁ Θεόκριτος παρέστησε τὸ τοῦ Δάρνιδος πρόσωπον ἐν τοῖς διαφόροις αὐτοῦ εἰδύλλιοις, ἀρκεῖται ἡ ἀναπτύξις ἐν τῇ πρὸς μακρὸν ἐκτεθείσῃ, παλαιόσεως τὴν μυθολογικὴν αὐτῆς σημασίαν.

Αἱ Νύμφαι, ὡς γνωστόν, παριστῶσι καλληλοδικαδόσας ἢ τὸ ὕδωρ ὑπὸ τὰς μεταβαλλόμενας αὐτοῦ ὕδρας κρήνας, νέφους ἢ θαλασσίου γέφυματος, ἢ καὶ φωτεινὰ φαινόμενα συνιδεόντα τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἡλίου. Ἐν τῇ εἰρημένῃ παραδόσει αἱ ἀνατρέφουσιν τὸν Δάρνιν παριστῶσι συμβολικῶς κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὰ πρωινὰ νέφη, ἅπερ περιβάλλουσι τὴν κοιτίδα τοσοῦτων ἡλιακῶν θεῶν, ἐνῷ αἱ ἀγαπήσασαι αὐτὸν εἰσι μᾶλλον, ὡς τοῦτο νοηθήσεται μετ' ὀλίγον θεαί τῆς κατηγορίας τῆς Ἥους. (1)

Οἱ δὲ ἀπειροπληθεῖς βόες, οὗς βόσκει ἐπὶ τῶν κορυφῶν ὁ Δάρνιν, οὐδὲν ἄλλο δύνανται εἶναι ἢ αἱ ἡλιακαὶ ἀκτίνες καὶ οὐχὶ βεβαίως ἀσκόπως ἐτέρα μορφή τοῦ μύθου παραβάλλει αὐτοὺς πρὸς τὰς βόας τοῦ Ἥλιου. Ἄλλως τε αἱ οὐράναιες βόες δηλοῦσιν ἐν τῇ Ἀρκανῇ μυθολογίᾳ ἄλλοτε μὲν τὰ νέφη, ἄλλοτε δὲ τὰς ἡλιακὰς ἀκτίνας.

Ἐν Ἑλλάδι αἱ ἀγέλαι τοῦ Ἥλιου, τοῦ Ἀπόλλωνος, τοῦ Ἑρμοῦ εἰσιν αἱ ἡμέραι τοῦ ἔτους, αἱ ἡλίοι, οἵτινες παρομοιάζονται πρὸς βόας, αἵτινες καθ' ἑκάστην πρωῒαν ἐξέρχονται τῶν ἐπαύλων αὐτῶν, ὅπως βραδύσιν διὰ τῶν βοσκῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ καθ' ἑκάστην ἑσπέραν ἐπιπλέονται ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἐν ᾧ στεγάζονται ἐν καιρῷ νυκτός. (2)

Ἄν λοιπὸν ὁ Ἑρμῆς εἰσχωρῇ καὶ αὐτὸς ἐν τῷ μύθῳ τοῦ Δάρνιδος, τοῦτο δὲν συμβαίνει ἀλόγως, διότι ἐστὶν ἡ σκοτεινὴ δύναμις ἡ κρύ-

πτουσα τὰς ἡλιακὰς ἀκτίνας· ἐστὶ τὸ ἱσπερινὸν λυκαυγές, ὅπερ ἐκτελεῖ τὴν κλοπὴν αὐτοῦ, μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου καὶ παρασύρει τὰς θεὰς βόας παλμπόδητι ἐπὶ τῆς διανοθείσης ὁδοῦ, ὅπως μετενέγκῃ αὐτὰς εἰς τὸ σημείον τῆς ἀνχωρήσεως καὶ ἀποδόσῃ αὐτὰς τῷ Ἀπόλλωνι, ὅστις ἐργάζεται καὶ ἀπατεῖ αὐτὰς κατὰ τὴν αὐγὴν. Καὶ ἐν τῷ μίῳ τοῦ Δάρνιδος παρίστανται τὸ αὐτὸ πρόσωπον· μόνον ἀντὶ τῆς ἀρπάξῃ τὴν ἀγέλην τῶν ἀκτίνων, ἀρπάξει, ψυχοπομπῆς ὧν τῶν ἀποθανόντων θεῶν, αὐτὸν τὸν βουκόλον, θηλονότι αὐτὸν τὸν ἡλίον.

Πρωῖν δ' ὦν λυκαυγές ἐστὶν ἐπίσης καὶ πατὴρ τοῦ Δάρνιδος ἡ ἀδελφὸς αὐτοῦ, κατ' ἑλλην τοῦ μύθου μορφήν, ὅπερ ταύτῃ. Διότι γνωστόν, ὅτι πᾶσαι αὐταὶ αἱ μεταξὺ τῶν θεῶν γένσεις, αἱ ἔρωτες καὶ αἱ γόναι, αἱ τυφλώσεις καὶ αἰμομιξίαι, αἱ γεννήσεις καὶ αἱ συγγένειαι, αἱ ἱριδὲς καὶ συμμάχια εἰσὶν ἐν κεραλαίῳ ἀφελείας καὶ ἀθῶας μεταφοραί, αἵτινες εἰς τὰς Οἰδέας εἰσι τοσοῦτον διδίδει καὶ εὐνόησι, ὡς αἱ ἡμέτεραι τῶν Γάλλων, ὅταν λέγωμεν ὁ ἡλῖος πλαγιάζει, ἡ σελήνη, ἱγερταί, αἱ ὥραι ἱππᾶντι. Ἐκ τῆς ἀναποτύξεως ταύτης ἐπίεται δι' ἡμᾶς, ὅτι ὁ Δάρνιν κατ' εὐθείαν ἡ πλαγίως σχετίζονται· μετὰ τοῦ Ἑρμοῦ, τῆς Ἀρτέμιδος, τοῦ Ἥλιου, τοῦ Ἀπόλλωνος, οὐδὲν ἄλλο εἶναι δύναται, ὡς οὗτοι πάντες, ἡ φωτεινὴ θεότης, τρόπος τοῦ ἀγλοῦν τὸν ἡλίον.

Πρόσθετε δὲ, ὅτι ἡμεῖς ἐστὶ καὶ λαμπρὸς καὶ ἀποθνήσκει νέος, ὡς πάντες οἱ ἡλιακοὶ ἥρωες, Ἀχιλλεύς, Ἐνδυμίων, Μάγνων, Siegfried, Αἴνος· ἐστὶ ἐκτεθείς κατὰ τὴν γέννησιν του τυφλοῦται πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ὡς ὁ Οἰδῖπους καὶ Πόικος.

«Ὁ Δάρνιν ἐστὶ λοιπὸν, κατὰ τὴν Ἀρκαριν τοῦ κ. Decharme, ὁ ὠραιὸς ἡλῖος, ὅστις καθ' ἑκάστην ποιμαίνει τὰς πολυαριθμούς αὐτοῦ ἀγέλας, ὅστις τὴν πρωῒαν τοῦ βίου ἐπάται τῆς Ἥους, ἥτις ἀντερᾶται αὐτοῦ καὶ βραδυτέρων ἀπομακρύνεται τῆς ἐρωμένης αὐτοῦ καὶ ὡς τιμωρούμενος διὰ τὴν ἀπιστίαν του τυφλοῦται ὑπὸ τῆς νυκτὸς καὶ χάνεται μετ' οὐ πολὺ ὅπως τῶν ὀφθαλμῶν κορυφῶν ἐν τῷ βαρεθρῷ τοῦ σκότους.

Προσθεῖμεν, ὅτι καὶ ἡ ἐτυμολογία αὐτῆς βῶνυσιν τὴν ἐπὶ μὲν ταύτην. Τὸ ὄνομα Δάρνιν ἐστὶ τῷ ὄντι συγγενὲς τῷ Δάρνι καὶ ἀμφοτέρω ὁμοίως σχεδὸν ἐγεννήθησαν.

Ὅθεν ὁ Max Müller ἀπέδειξεν, ὅτι τὸ Δάρνιν ἐστὶν ἡ φωνητικῶς ὀρθὴ ἀντιγραφή τοῦ Dahāna, παραγομένου ἐκ τῆς ρίζης da καίαν,

(1) Decharme, *Εἰσαγωγή* σελ. 328—335.

(2) Decharme, *Εἰσαγωγή* σελ. 2.

καὶ σημαίνει *καίνοσα*. . . «Ἐστὶ δ' ἐν ταῖς *Οιδείαις* ἡ *Ψώς*, ἥτις ἐκπέμπει ἅμα τὸ φωτίζον τὸν οὐρανὸν ἰσχυρὸν ὃν ἀρχίζει ν' ἀναπνεύσῃ». (1)

Ἀλλὰ παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν ἠλησμονήθη ἡ ἐτυμολογικὴ σημασία τῆς λέξεως καὶ ἐπειδὴ ἐγράψαντο αὐτὴ ἵνα δηλώσῃ τὴν δάφνην, ἥτις εὐκόλως καίεται, συνέγενε τὰς δύο σημασίας. Τότε λοιπὸν ἐσχηματίσθη παρὰ τοὺς δημοῦς μῦθος, καθ' ὃν ἡ Φλογερά, δηλονότι ἡ *Ψώς*, διασκορμίζουσα ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, μεταμορφώθη εἰς δάφνην, ὅπως διαφύγῃ τὴν δίωξιν τοῦ θεοῦ.

Ἡ σύγχυσις αὕτη τοσοῦτω εὐκόλυτον ἐλαβε ὥστε, ὅση ἡ λαν θητινὴ δάφνη, ἡ εὐφραδὴς καὶ εὐκόλως καιομένη, ἦτο φυτόν ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος.

Καὶ τὸ δάφνης ἐν ἀρχῇ βεβαίως ἐσημειώθη «Φλογερά» καὶ μόνον ἀπὸ αὐτῆς ἡ σημασία αὕτη κατ' ἐξοχὴν ἀσφαλῆς, ἐπενόησαν, ἵνα αἰτιολογήσῃσι τὴν ἀκατανόητον τοῦτο ὄνομα, τὸν μῦθον τῆς γενέσεως ἢ τῆς ἐκθέσεως τοῦ νεαροῦ θεοῦ ἐν δάφνι δάφνης.

Προσθώμεν ἔτι, ὅτι ὁ Δάφνης παρίσται, ὡς ἡλιακὸς θεός, κυρίως τὸν πῦρ τοῦ ἱεροῦ ἡλίου καὶ ὡς τοιοῦτος ὤρεται ἐν ἑστίαις μετὰ τῶν φυτῶν καὶ ζώων. Ἐστὶ δὲ σύμβολον παριστῶν διὰ τῆς νεότητος αὐτοῦ τῆς ταχέως καίον-
μένης, ὡς ὁ Νάρκισσος, ὁ Λίνος, ὁ Ἴππος, τὴν δροσίσσαν καὶ ἡλιαν βλάστησιν τῶν ἑσπερίων φυτῶν καὶ διὰ τοῦ θύψιν εἰς σύμπασαν τὴν φύσιν προξενήσαντος θανάτου τὴν θερμὴν ζήρασιν, τὰ κυνικὰ καύματα, τὴν σκυθρωπὴν οὖν τῶν μεσημερινῶν τόπων καθισταμένην ὑπερβολὴν ἐκ τοῦ πολλοῦ ἡλίου. Ἄλλ' εἰποί τις ἂν, πῶς ἡ προτεινομένη ἐρμηνεία, καίπερ ἀληθὴς συμβολιζομένη μετὰ τῆς ὅλης παραδόσεως, πῶς δύναται νὰ συμπερισταῖ μετὰ τινων τοῦ μῦθου λεπτομερειῶν. Λέγεται, λ. χ. ὅτι, ἐν ᾧ τόπῳ ἐξέπνευσεν ὁ Δάφνης, ἀνέβλυσε πηγὴ καὶ ἀλλοχόη ὅτι ἐξέλειπεν «ὡς ἡ γῆν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Ἀίμου» ὁ δὲ ἡλίας δὲν εἶχε πολλὸν μᾶλλον τὴν δύναμιν νὰ ζηρήνῃ τὰς πηγὰς ἢ νὰ παρήγῃ αὐτάς; Εἰς τὴν ἀντίρρησην ταύτην ἀπαντῶ, ὅτι ἀπανταχοῦ ἐν ταῖς μεσημεριναῖς χώραις παρὰ τοὺς ἀρχαίους αἱ πηγαὶ ἤξιουντο ἰδιόζουσαι λατρεῖαι. Τὸ μυστήριον τῶν ἀνεύχων ἀνανευομένων ρεόντων ὑδάτων παρίστα

δι' αὐτοὺς θεῶν τι καὶ ἐν ἀπάσαις ταῖς ἐλλη-
νικαῖς χώραις ἡ παναρχαία λατρεία τῶν πη-
γῶν, καὶ μάλιστα τῶν μὴ στερεοουσῶν κατὰ
τὸ θέρος, συνεδέθη ὑποσημειώσεως μετὰ τῶν ἐπι-
τοπίων μεγάλων θεοτήτων, καὶ δὲ τὸν ἡλιακὸν
ἐξαιρουμένην, ἐν Ἀρχαδίᾳ μετὰ τῆς λατρείας
τῆς Ἀρτέμιδος, τοῦ Ποσειδῶνος, τῆς Ἥρας
ἐν Ἀττικῇ μετὰ τῆς λατρείας τῆς Ἀθηνᾶς
καὶ τοῦ Ποσειδῶνος· ἐν τῇ κοιλίᾳ τῶν Τεμπῶν
μετὰ τῆς λατρείας τοῦ Ἀπόλλωνος· ἐν Κο-
ρίνθῳ μετὰ τῆς τοῦ Βελλεροφόντου. (1) Διατί
τὸ αὐτὸ γεγονός νὰ μὴ ἐπανέλθῃ ἐν Σικελίᾳ
περὶ τοῦ Δάφνιδος, εἰς ὃν εἶχον πηλικὸς κα-
θερώσῃ πηγὰς τινάς;

Ὁ Δάφνης ἐστὶ λοιπὸν οὐράνιος ποιμὴν ὡς
ὁ Ἀπόλλων, ὁ Ἥλιος, ὁ Ἑρμῆς. Τὸ εἰπεῖν
διὰ τί κατέβη ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἔλαβεν ἀνθρω-
πινὴν μορφήν ἐν Σικελίᾳ μᾶλλον ἢ ἐν πάσῃ
ἄλλῃ χώρᾳ ποιμένων, ἐν Ἀρχαδίᾳ ἢ ἐν Φρυ-
γίᾳ, ἤθελεν εἶναι δυσχερές. Τοῦτο ἤθελεν εἶναι
ταῦτον ὡς εἰ ἡρώτα τις, εἰς τίνα ὠρισμένον τό-
πον καὶ εἰς ποίαν ἀκριβῶς στιγμὴν παρήλθῃ
ὁ μῦθος οὗτος ὁ γανόμενος εἰς τὸ σκότος τῆς
τῶν Ἀρχαίων ἀρχῆς. Τὸ μόνον ἐφικτὸν ἡμῖν
ἐστὶ τὸ εἰπεῖν, ὅτι κατέστη ἐγγύς ἐν Σικελίᾳ
ὡς ὁ τοῦ Πάριδος ἐν Φρυγίᾳ, ὡς ὁ τοῦ Ἀρι-
σταίου ἐν Θεσσαλίᾳ.

Εἰτα δέ, ὡς συμβαίνει ἐν τῇ τοιαύτῃ περιπτώ-
σει, οἱ ποιμένες μετένεγκον εἰς τὸν εὐνοούμενον
ἐκ τῶν ἡρώων τὰ ἴδια αὐτῶν πλεονεκτήματα καὶ
ὁ Δάφνης κατέστη οὕτω ἐφευρέτης τοῦ βουκολι-
κοῦ ἀρχαίου τέλους δὲ τῆς παραδόσεως πα-
ρεχόμενος ἐνδοξασμὸν ἐκ τοῦ ρομαντικοῦ αὐτῆς
μέρους, ὁ Δάφνης γίνετο ὑπόθεσις πολυαριθ-
μῶν δημῶδων ἡρώων ἐμπνευσάντων τοὺς ἐξ
ἐπαγγέλματος ποιητάς. Οἰκοῦν δὲ εὐνόητον,
ὅτι οὗτοι πάντες ἐρητύλησαν καὶ τοῦ Δά-
φνιδος πρόσωπον καὶ ἴδιον τόπον καὶ ὁ Δάφνης
τοῦ Στρεψιχόρου, καθ' ὅσον ἡρωοποιῶμεν αὐτὸν
ἐκ τοῦ Διοδώρου, βεβαίως ἡμεῖς τοῦ Δάφνιδος
τοῦ Θεοκρίτου, ὅσον ὁ τοῦτο ἡρωοποιῶ (2) διέ-
φερε τοῦ Ὀμηρικοῦ καὶ Εὐριπίδειου Κάλυππος.

Ἄλλως τε ἀναγινώσκοντες ἐστὶν, ὅτι καὶ ὁ Θεο-
κρίτου Δάφνης μετέγειρε τοὺς ἐρωτικὰς ἡρώων
ἡρώων πάντων τῶν νεαρῶν θεῶν, ὧν τῇ καλῇ
θαλύνουσιν λατρεῖαν, ὡς λ. χ. τὴν τοῦ Ἀ-

(1) *Opus Max. Müller* (τὸ μνημονεῖον σύγγραμ-
μα σελ. 449 κ. ἑξ.). Περὶ δὲ τῆς ἐτυμολογίας Γ. Κορυφαίου
Συντάξις τῆς Ἑλληνικῆς ἐτυμολογίας σελ. 471 καὶ 504
(8' ἑξ.). Α. VanLoek Ἑλληνιστικὴν ἐτυμολογίαν λε-
ξικὸν (ἐν Λειψίᾳ 1877) σελ. 306.

(1) *Die Preller Griechische Mythologie* I. σελ.
46 κ. I. II. σελ. 451 κ. I. Τοῦ ζητήματος τοῦτου ἀπαιτεῖται
ἐν ταῖς ἐπομέναις σελίδας ἐν σελ. 440 καὶ 441.

(2) Περὶ Κάλυππος *Die* τὴν κριτικωτάτην καὶ εὐφω-
δέστεν τοῦ J. Girard, ἐνθά ἀνωτέρω σελ. 261—275.

δόνδος, τοσοῦτον ἡγάπων αἱ γυναῖκες, ἰδίως τῆς Ἀλεξανδρινῆς ἐπὶ χοῆς. (1)

Ἄλλ' ἐξηγησάμεν τὴν ἀρχαίαν μυθολογικὴν σημασίαν τοῦ Δάρνιδος καὶ τὴν μεταμόρφωσιν αὐτοῦ ἀπὸ οὐρανίου ποιμένος εἰς Σικελὸν βουκόλον, ἐφευρέτην τοῦ βουκολισμοῦ, δὲν ἐοικέναι ἐπὶ τὴν εἰς τοῦ προσώπου τούτου ἐποικισμένην ὁμοειδέειαν. Ἐν τῇ καθαρῇ φιλολογικῇ τούτῳ ζητηματὶ ἡ σημασία τοῦ μύθου δευτερεύουσα πρὸς τὴν τέχνην, διότι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, οἱ ποιηταὶ μεγίστη ἐλευθερίαν χρώμενοι ἀπέναντι τῶν παραδόσεων, αἰτίνας ἔχον δόγματα πίστεως, ἀνακηρύσσουσιν κατὰ τὸ δοκοῦν τοὺς μύθους.

Ἀρῆσμεν λοιπὸν κατὰ μέτρον τὴν μυθολογικὴν ἐρμηνείαν καὶ παραβῶμεν, ὡς ὀρίσαμεν, τὴν ἐπὶ τοῦ Θεοκρίτου Δάρνιδος, περὶ οὗ μνησάντων οὖσαν ἀκολουθίαν τῶν αἰώνων, καὶ ἡ εἰδύλλιον.

Ἐν τῇ π' εἰδύλλῳ διδάσκει ἡμᾶς ὁ Θεόκριτος, ὅτι ὁ Δάρνις νεώτατος ἐνέκτισεν ἐν ποταμικῇ ἀγῶνι τὸν ἀντίκλιον αὐτοῦ Μενάλλαν.

(1) Τσαυτὴ ἐστὶν ἡ ἐρμηνεία τοῦ μύθου τοῦ Δάρνιδος, ἢ περιεχόμενον κατόπιν τοῦ Decharme καὶ Jules Girard. Ταύτην προέβλεπε ὁ Cox (The Mythology of Aryan nations, τόμ. II, σελ. 29), ἐγὼ δὲ εὐρύτερον μόνον ἐδικαιολόγησα αὐτὴν παρῶντες, ὅπως καὶ τὰς λεπτομερείας τοῦ μύθου ἐξηγήσας. Φρονῶ δὲ ὅτι εἰς τὰς λεπτολόγας ταύτας ζητήματα ὀφείλει τις ἀπελπεῖν νὰ υποβάλλῃ τὴν ἐρμηνείαν τῶν προσταγμάτων εἰς τὴν γενικὴν ἰδίαν, ἀφοῦ αὕτη ἐστὶ σαφής. Ὁ Hermann (Disputatio de Daphnide Theocriti Göttingen 1853), ἀντιλαμπανόμενος λεπτομερείας μίαν, ἐν τῇ στίχῳ τοῦ Θεοκρίτου, ἐν ᾧ λέγεται «ὅτι ὁ Δάρνις ἐξέπενεσεν, ὡς διαλύεται ἡ χιών ἐν τοῖς κοιλίστοις τοῦ Ἄλμου» (εἰδ. VII στίχ. 76. «Ἐύτε χιὼν ὡς τις κατετάκετο μακρὸν ὕψ' Ἄλμου»), βλέπει ἐν τῷ Δάρνιδι μυθικὴν εἰκόνα τῶν χειμερινῶν γένων, τῶν ὡραίων καὶ λαμπρῶν καὶ ἀνυπολόγιστον ὡς μετὰ λύπης καὶ ὀρίαν ἀπὸ τὰς ἡμέρας τῆς Ἀρροβίτης, αἰτίνας εἶναι αὐτοῦ ἔκτρος ποταμοῦ. Αἱ θρησκονομαὶ ὅμως εἰσὶν αἱ σταγόνες τῆς ἀναλωμένης γένους ἀπὸ πελάσσου ἀπὸ τῶν φύλλων τῶν θρυλῶν. Ἡ τῶν φύλλων καὶ τῶν ποταμῶν τῶν Δάρνιδος ἐκ τοῦ θύσου βράχου ἐστὶν ὁ τυρὸς (:) χειμῶνος ὁ καταρρέων ἀπὸ τῶν ἀσκαρμένων κορυφῶν ὁ θάνατος τέλος τοῦ Δάρνιδος ἐστὶν ἡ μεταβολὴ ἀπὸ τοῦ χειμῶνος εἰς τὸ ἔαρ ὡς ἐπὶ Ἀδωνιδὸς ἐστὶν ἡ μεταβολὴ ἀπὸ τοῦ θέρους εἰς τὴν χειμῶνα. Ἄλλ' ἡ ἐρμηνεία αὕτη, κατὰ εὐφροσύνην ἀντιβάλλει πρὸς πάσας τὰς μυθολογικὰς παραδόσεις, αἰτίνας περιεσφιν ἡμῶν ἀπαιτοῦν τὸν χειμῶνα ὡς πολέμιον δύναμιν ἡττημένην ὑπὸ τοῦ ἔαρος, ἐρρωμένη καὶ εὐεργετικῆς θανάτου. Ἄλλως τε ἡ διαλυμένη αὕτη χιὼν συμφωνεῖ καλλίστα μετὰ τῆς ἡλιακῆς σημασίας τοῦ μύθου τῆς π' ἡμῶν προταθείσης.

«καὶ ἐκ τῆς στιγμῆς ταύτης ἐνομήσθη ὁ κορυφαῖος τῶν βουκόλων καὶ ἡ Ναις, νύμφη ἐγένετο γυνὴ αὐτοῦ» (στίχ. 91 κ. ἐ.).

Ἐν τῇ ζ' εἰδύλλῳ ἀναγινώσκουμεν τὰς λέξεις ταύτας:

«Ὁ δὲ Πτολεμαῖος ἐγγύθεν ἔειπεν,
Ὅτι ποταμὸς Σινεὶς ἠράσαστο Δάρνιδος βούτας,
Χῆρος ὅρος ἄμψ' ἐπονεῖτο, καὶ ὡς ὅρος αὐτὸν ἐβρήκον,
Ἥμερα αἶψα φέροντι παρ' ὄρεσσι ποταμοῖς,
Εὖτε χιὼν ὡς τις κατετάκετο μακρὸν ὕψ' Ἄλμου. . .

(Στίχ. 73 κ. ἐ.)

Τέλος τὸ πρῶτον εἰδύλλιον περιέχει ἀπὸ τοῦ 64 στίχου τὸ σπουδαῖστατον περὶ Δάρνιδος χωρίον. Εἶναι δὲ ἀναμριβόλος κἄπως μεταπεποιημένον ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἐν τῶν δηλωθῶν ὁσμῶν τῶν περιχθονέων εἰς τὰ ὄρη τῆς Σικελίας περὶ τῶν παλῶν τοῦ τῶν βουκόλων ἥρωος. Ὁ εἰσοσώμενος τῶν Νυμφῶν Δάρνις, ὁ τῶν Μουσῶν φίλος καίτοι χαλεπὸν ἔρωτι νόσων, τὰ τῶν δασῶν θηρία καὶ αἱ τῶν ὀρέων ἀγέλαι καὶ ὁ Ἑρμῆς καὶ οἱ βουκόλοι, πάντες ἐρχονται συνθανόμενοι περὶ τῆς αἰτίας τῆς νόσου του.

Τὸ ὄντι, ἐν ᾧ ὁ Δάρνις, ὁ ἐαρινὸς καλὸν ἥλιος, βαίνει τὴν πορείαν αὐτοῦ, ἡ χιὼν διαλύεται ἐπὶ τῶν κορυφῶν, καὶ ἐκ τῆς διαλύσεως ταύτης τρέπονται αἱ πηγαὶ αἱ ἀναβλύζουσαι ἐκ τοῦ καθ' ἑαρινὸν θανάτου αὐτοῦ, ὅπως δύναται νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν ἔκτρον ταύτην λεπτομερέως τοῦ μύθου. «Ἄν ἐν ἔθρῳ τῇ ἐρμηνείᾳ ταύτῃ ἐν τῇ κειμένῳ μου, τοῦτον αἰτία ἐστίν, ὅτι κατέπαυται ὑπὲρ τὸ δόλον λεπτολόγος καὶ περιστομωμένη καὶ ἡντιμῶν νὰ μὴ τοῦ ἄλλου ἐν τῷ Δάρνιδι, ὅς «Εὖτε χιὼν ὡς τις κατετάκετο μακρὸν ὕψ' Ἄλμου», ἡ συνήθη μεταφοράν (ὡς λέγουσιν γαλλοὶ ἐξαρριπτεῖται ὡς ἡ πρωτὴ ἡρόδος ἐν αἰσῶν θειότη ἡμέρα), καὶ ἡ ἀνάπτυξις ἡ δολερὰ εἰς τὴν μεταβολὴν ταύτην, ἐν ᾗ φανταίνεται παλιν ὁ ποιητὴς, ἀποδεικνύει τὴν ἀληθειαν τῶν λεγομένων μου ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς ἀναπύξεως.

«Εὖτε χιὼν ὡς τις κατετάκετο μακρὸν ὕψ' Ἄλμου
ἢ Ἄβου ἢ Ροδόπαν ἢ Χαλκασσὸν ἐγκατακόντας.

Παραλείπω τὰς Εὐρημαρέων τῶν παλαιῶν ἐξηγήσεων, καὶ τὴν διατριβὴν τοῦ abbé Gouley. Mémoires de l'Académie des inscriptions. Τόμ. V, σελ. 86, ὅστις ἀσπάζεται τὸν Δάρνιν ὡς τὸν πρωτογενῆ υἱὸν τῶν προεμμερικῶν ποιητῶν καὶ τὴν πραγματείαν αὐτοῦ σοφοῦ Hardion (ἐν. Τόμ. VI, σελ. 466), ὅστις ἐποικισεν ἱστορίαν τοῦ βουκόλου Δάρνιδος, καὶ ὁμιλεῖ περὶ αὐτοῦ ὡς περὶ ἔθρου ποιμένου, ὅστις, ἀφοῦ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς νεότητος αὐτοῦ ἐτήρησε διαγωγὴν σμηνὴν καὶ τακτικὴν, παρεβόη κατόπιν εἰς τὴν βίαν τῆς ἰσοσυγκρασίας του, εἰς ὑπερβολικὴν ἀκρασίαν, ἥτις ἐγένετο αἰτία τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Καὶ ὅταν δ' ἀπορῇ τὴν τύφλωσιν αὐτοῦ, ἐστὶν αὕτη μεταφορικὴ τῶν φύλλων δηλοῦσα, ὅτι ὁ Δάρνις ὑπὸ τὸ κράτος τῆς Ἀρροβίτης τυρβολοῦται ὑπὸ μανιώδους πάθους».

“Ερχεται καὶ ὁ Πρίαπος καὶ ἐμπαίζει αὐτόν.

Δάφνι, τάχα, τί νυ τάχα; ἂ δέ το κῆρα
 «πάσας ἀνὰ κρήνας, παντ’ ἄλκιμα ποσσὶ φορέσται
 ἔκατ’ αἶψ’ ἂ δούρως τίς ἄν καὶ ἀμύχανος ἔσσι.

“Ἄλλ’ ὁ Δάφνις οὐδὲν ἀποκρίνεται καὶ κρύπτει ἐν τῇ καρδίᾳ του τὸ λυπηρὸν ἀπόρητον τοῦ ἔρωτός του, ὅπερ φρονεῖ αὐτόν. Τέλος δ’ ἐρχεται καὶ ἡ Ἀφροδίτη καὶ γέλα μὲν καθ’ ἑαυτήν, δι’ ἣν ἤρατο νικῆν, ἀλλὰ ὀργὴν μόνον δευκύνουσα κατὰ τοῦ νέου, ὅστις ἀντίστη εἰς αὐτήν.

καίπερ τὴν ἐν ἔρωτα κατ’ εἶγεο Δάφνι λυγρὴν
 «ὅς γ’ οὐκ αὐτὸς ἔρωτος ὑπ’ ἀργαλὸν ἐλυγίσθη;

“Ἄλλ’ ὁ Δάφνις διὰ περιφρονητικῆς σιγῆς ἀποκρίσθαι μόνον εἰς τὴν σκληρὰν καὶ μισήτην θεὰν, ἵνα κισθάνομενος ἐγγίζοντα τὸν θάνατον χαίρει τὰ δάση, τὰ θηρία, τὰς πηγὰς, τοὺς ποταμούς καὶ στήμασαν τὴν ὑπὸ τοῦ ἐπικειμένου θανάτου αὐτοῦ συγκεκινημένην φύσιν. Καλεῖ δὲ τὸν ἀπὸ τῆς Πύρας, ἵνα εἰς ἀνάμνησιν παραδῶ αὐτῷ τὴν πολυτίμητον σύριγγά του.

«ἤ γὰρ ἐγὼν ὑπ’ ἔρωτος ἐπ’ Αἴδος ἀκαμνὶ ᾗρη.

Τὴν στιγμήν, καθ’ ἣν ἐκπνεῖ, ἡ ἐκπνεῖς, ἥτις νὰ τιμωρῇ αὐτὸν μόνον καὶ οὐχὶ νὰ ἐκπνεῖ, ἤθελε, προστρέχει, ἵνα συγχωρήσῃ καὶ ἀφῇ αὐτόν, ἀλλὰ φθάνει βραδέως καὶ ὁ Δάφνις οὐκ ἔστι πλέον ἐν τοῖς ζῶσι.

Τοιαυτὰ εἶσι τὰ τρία χωρία, ἐν οἷς παρέστηκεν ὁ Θεόκριτος τοῦ τοῦ Δάφνιδος πρόσωπον. Πολλοὶ δὲ σχολιασταί, ἐνώπιον τῶν διαφορῶν τούτων παραδόσεων περὶ τοῦ αὐτοῦ μύθου, ἐπειράθησαν ἵνα συμβιβάζωσι μετ’ ἀλλήλων τὰς ἀντιφατικὰς ὕψεις, ἃς παρέχουσι, κινούμενοι εἰς τοῦτο ὑπὸ τῆς ιδέας, ὅτι ὁ Θεόκριτος ἐν ὅλῳ τῷ ἔργῳ αὐτοῦ ἔμενε πιστὸς εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν παράδοσιν.

Ὁ Welker λοιπὸν πλάττει τὸν ἀκόλουθον μῦθον. Ὁ Δάφνις, λέγει, ἐννεμεύθη νέος ἐπὶ τὴν νύμφην Ναΐδα, ἀλλὰ δι’ οἰονδήποτε λόγον ἐγκατέλειπε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ διακείμενος ὑπὸ ταύτης ἀντίστη εἰς πάντα αὐτῆς τὰ δειλάματα. Ἡ δὲ Ἀφροδίτη καὶ ὁ Ἔρως πειράονται τότε νὰ ἐπαναγάγῃσιν αὐτὸν πρὸς τὴν ἀρχὴν ἀγαπημένην νύμφην, ἀλλ’ ὁ Δάφνις ἀπορρίνεται, ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς ὁ ἔρως οὐδεμίαν λαβὴν θέλει ἔχει ἐπ’ αὐτοῦ. Ἀνθίσταται. Τότε ἡ Ἀφροδίτη, ὅπως τιμωρῇ αὐτόν διὰ τὴν ὕβριν ταύτην πρὸς τὴν ἰσχυρὴν θεῶν, ἀνάπτει ἐν τῇ καρδίᾳ του βουκόλου νέον πάθος διὰ τὴν

νύμφην Ξενίαν, ἀλλ’ αὕτη δὲν συμμερίζεται τὸν ἔρωτά του καὶ φεύγει τὸν Δάφνιν. Ὁ Δάφνις ἀναζητεῖ αὐτὴν μάτην ἀνὰ τὰ ὄρη καὶ τὰ πεδία καὶ αἰετοῦ ἀποκρούμενος ἐπὶ τέλους ἀποθνήσκει. (1)

Ὅτω πως ἐρμηνεύομενος τοῦ μύθου τοῦ Δάφνιδος, ἡ Ξενία ταυτίζεται μετὰ τῆς ἐν τῷ α’ εἰδυλλίῳ περισταμένης νεάνιδος καὶ τοῦτο ἱπενόησεν ἡδὴ ἀρχαῖος σχολιαστής. Ἀλλὰ διὰ τῆς τοιαύτης ἐρμηνείας ἡ Ἀφροδίτη περισταται ἐν ἀρχῇ ὡς προστάτις τῆς σύζυγκης πίστεως, εἴτα δι’ ὡς ἡ θεὰ ἡ ταράττουσα τὸν ἔρωτα. Ἐστὶ δὲ προφανές, ὅτι μόνον ἡ δευτέρα δύναμις ἀνήκει εἰς αὐτήν.

Τούτο νοήσας ὁ K. Fr. Hermann καὶ ἵνα ἀπορύγῃ τὴν ἀντίρρησην, φρονεῖ, ὅτι ἡ Ἀφροδίτη καὶ ὁ Ἔρως ἤγαγον παρὰ τῷ Δάφνιδι, ἀποπέμψαντι τὴν Ναΐδα, ἑτέραν κόρην (τὴν τοῦ α’ εἰδυλλίου) περιπαλῶς ἐρώσαν αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ Δάφνιδος μὴ συμμεριζομένου τὸν ἔρωτα τοῦτον, ἡ Κύπρις καὶ ὁ Ἔρως, ὅπως τιμωρῇσιν αὐτόν, ἤναψαν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἔρωτα πρὸς ξένην τινα Ξενίαν, ἣν εἶδεν ἐκ τύχης καὶ ἣς δὲν θέλει ἀπολαύσει ποτέ, καὶ ἀποθνήσκει ἐκ τοῦ ἀτυχούς τούτου πάθους. Ὅθεν, προσεθήσαν εὐφρως ὁ σοφὸς ἐρμηνεύς, ἡ ἀπρόσιτος αὕτη ξὴν καλεῖται ἀλλοχρῶ Χίμαιρα καὶ ὁ δυστυχὴς Δάφνις ἔχει ἐν τῷ νῷ ὄφρα τασσὶ καὶ ιδεώδες. (2)

Ὁ Jacobi συνέθετο πρότερον τὴν ἀκόλουθον μύθον μυθιστορίαν. Ὁ Δάφνις ἀπιστοῦς πρὸς τὴν Ναΐδα, ἤραστο φηγεῖς, τῆς ἀκατονόμαστου κόρης τοῦ α’ εἰδυλλίου. Ἡ νύμφη ζηλοῦσά αὐτὸς ἀποτεινὴ αὐτῷ μοιρᾷ, συνεπεία τῶν ὁπῶν ὁ Δάφνις παραιτεῖται εἰς αἰὶ ἀπὸ παντός ἔρωτος. Ἡ Ἀφροδίτη καὶ ὁ Ἔρως, ὡς οἰκῶν ἐνέστησαν, μὴ δύνασθαι νὰ ὑπομείνωσιν αὐτῶν, ἡτὰρ τριακτὴν ὕβριν ἀνάπτουσι τὸν πρότερον κρηταῖον Δάφνιδος πρὸς τὴν Νύμφην, ἥτις νῦν πλέον δὲν ἀπατάται καὶ γίνεται Ξενία δηλ., Ξενὴ ἡ δὲ φηγεῖς ἑτέροθεν, ἐγκαταλειφθεῖσα καὶ ὡς ἡ Ζῆτις καὶ διώκει ἀπανταχοῦ τὸν δόλιον ἔρωτάν της. Περιπλέκας δὲ οὕτως εὐφρως τὰ πράγματα ὁ Jacobi συνεπέρανε θριαμβευτικῶς, ὅτι ὁ Δάφνις βεβόλως ἀπέθανεν ἐκ ψυχολογικοῦ μαρ-

(1) Welker kleine Schriften zur Griechischen Literaturgeschichte I. σελ. 189 κ. ι.

(2) K. Fr. Hermann, Göttinger gelehrte Anzeiger 1845 σελ. 1072 Servius ad Virgilium (σελ. VIII 8.)

σμού ἀντιθέτων ἀισθημάτων. Ἀληθῶς ἀγαπώμενος ὑπ' ἐλπίδος, ἥν δὲν ἡγάπα, ἀγαπῶν τὴν μὴ ἀγαπῶσαν αὐτόν, ὠδυνώμενος ὑπὸ τοῦ πάθους καὶ κρατούμενος ὑπὸ τοῦ πεισματος, πῶς ᾔδουτο, ὡ τὸν δυστυχιστάτον τῆς οἰκουμένης ἱεραστὴν, νὰ ἐπιζήσῃ συγκαρούσεως τοσοῦτον ἀνυπομένως καταστρεπτικῶν παθῶν; (1)

Αἱ ῥωμαντικαὶ αὐταὶ ἱερευρσεὶς φιλολόγων οὔτε γραφάντων μυθιστορίας, οὔτε συγγραφευθέντων, οὔτε τῶν δὲν πρέπει νὰ ἐκπλήξωσιν ἡμᾶς. Ἰσὺς, οἱ ἀρχαῖοι ἐνησμενίζοντο γραφόντες τοιοῦτους μύθους. Οὕτω λ. γ. Σωσίθεός τις (2), πηλὸς ἡς σύγγραφος τοῦ Θεοκρίτου, — εἰς σατυρικὸν ὅμιλον δεξιὰ — παρίστανεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς κατὰ τὸν Σέβρον, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸν ἐξῆς μῦθον. Ὁ Δάφνης ἤρτο τῆς νύμφης Πιμπλειαίης, ἐλθὼν ἐκ τῆς εὐσάρκου, τῆς Παγρούλας, ἀλλ' ἠρπάγη καὶ αὐτὸς ὑπὸ πειρατῶν. Ἀνεζήτησεν ὅθεν αὐτὴν ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην καὶ ἐπὶ τέλος ἀνεκάλυψεν αὐτὴν παρὰ τῷ θειστῷ βασιλεῖ, Λιτωέρσῳ, ἐν Φρυγίᾳ, ὅπου περιῦλθεν εἰς καταστασιν θεραπαινῆς. Ἄλλ' ὁ Λιτωέρσης ἡνώμενος τῷ βασιλεὺς ἀναγκάζων τοὺς ἐρχομένους ξένους ν' ἀγωνισθῶσι μετ' αὐτοῦ ὡς θεισταὶ ἐν τοῖς ἀπεράντοις κτήμασιν αὐτοῦ, ἂν δὲ ἐνίκη ἐν τῷ ἀγῶνι τοῦτο, τότε ἐρίωνε. Ὁ νεωστὶ ἀρκεύμενος Δάφνης ὥρσεν ἐν ὑποστῇ τὴν δοκιμασίαν ταύτην, ὡς εὐκόλως νοεῖται. Εὐτυχῶς ὁ Ἡρακλῆς ἐπῆλθε, ὥκατερον αὐτόν καὶ ἀντικατέστησεν ὡς θειστής· ἀλλὰ μὲν λαθὼν τὸν δρέπανον ἀνὰ χειρὸς ἀπέκυψε τὴν κεφαλὴν τοῦ Λιτωέρσου. Ὁ Δάφνης σωθεὶς οὕτως οὐ μόνον ἀνέκτησε τὴν Πιμπλειαίην, ἀλλὰ καὶ τὸν κενωθέντα τῆς Φρυγίας ἥρνον ἔλαβε παρὰ τοῦ Ἡρακλείους. Τοιοῦτον πῖθαιος ἦν τὸ ἐνδόξιμον τοῦ Σωσίθεου, μετὰ τῆς διαφοράς, ὅτι ἀντὶ Πιμπλειαίης ἡ νύμφη ἐν τῷ δράματι αὐτοῦ ἐκαλεῖτο Ὁθλίεια. (3)

Ἐν τῇ μεταμορφωμένῃ ταύτῃ ἐπόψῃ τῆς παραδόσεως δὲν ἀπαντᾷ διπλοῦς ἔρως ὡς ἐν ταῖς λοιπαῖς. Τὸ μόνον ἐνδιαφέρον ἐν αὐτῇ ἐστίν, ὅτι ἀποδεικνύει, πόσον ποικιλιῶν ἦσαν ἐπιδεκτικαὶ αἱ παραδόσεις, καὶ παρατάσσει τὸν Δάφνιν, τὸν ἥρωα τῶν βουκολίων, τῷ Λιτωέρσῳ, τῷ ἥρωϊ τῶν γεωργῶν, παράταξις, δι' ἧς ὁ

μῦθος τοῦ Δάφνης ἐγγῶρος γενόμενος κατ' ἀρχὰς ἐν Σικελίᾳ μετενέβη εἰς μεταγενεστέρους χρόνους εἰς Φρυγίαν. Ὅθεν ποιεῖται μεταγενέστερον τοῦ Θεοκρίτου, ὡς ὁ Αἰτωλὸς Ἀλέξανδρος καὶ Ὁβιδίος, θεωροῦσιν ἐνίοτε τὸν Δάφνιν Φρίγγα ἢ Ἰδαίον, ὅπερ οὐκ ἦν ἐν ἀρχῇ. (1)

Ἡ ἐπιθεώρησις τῶν διαφόρων ἀρχαίων ὕψων τῆς παραδόσεως ἤρκεσεν, ἵνα δείξῃ, φρονῶ, ὅτι περιερίοντο περὶ Δάφνης πολλὰ παραδόσεις. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν πολυπληθεῖς εἰς τὴν Ἀλεξανδρινὴν ἐποχὴν, ᾗδυνῆθ' ὁ Θεόκριτος, διατρεῶν εἰς τὸν βουκολικὸν ἥρωα τῆς Σικελίας τὸν κύριον αὐτοῦ χαρακτήρα ἀντυχὸς ἱεραστοῦ, ν' ἀκολουθήσῃ ἀλληλοδιαδόχως διαφόρους ὕψεις τοῦ μύθου. Χωρὶς λοιπὸν νὰ προσπαθῶμεν νὰ συμβυθίσωμεν τὰς φαντασμακάς ἀντιρρήσεις τὰς ἀπαντῶσας ἐν τῷ Θεοκρίτῳ περὶ Δάφνης, ἐπειδὴ ὑποθέτουσιν, ὅτι ἡ παρεῖχθη ἡ ἐδομώθησεν μίαν μόνην παράδοσιν, ἔλοιμεν ἀπομονώσαι τὸν Δάφνιν τοῦ α' εἰδύλλιου ἀπὸ τοῦ τῶν ἄλλων καὶ λαβεῖν αὐτὸν ἀπολύτως, ὅσον παρίστανει αὐτόν. Νέος βουκόλος ἀγαπώμενος ὑπὸ τῶν Μουσῶν ἀξιοῖ νὰ ἡραγῇ τὴν τοῦ ἱερωτοῦ δύναμιν· διὰ δὲ τῆς σπουδῆς ταύτης ἐρεθίζεται τὴν ὀργὴν τῆς Ἀφροδίτης, ἥτις ἐμπνέει αὐτῷ ἰσχυρὸν πάθος πρὸς κέρην ἱεραστῆς ἐπίσης αὐτοῦ.

Ἀδιάρκον ὁ Δάφνης ἐμμένους εἰς τὴν ἀξίωσιν τοῦ βίβειν ν' ἀντιστῇ εἰς τὸν ἔρωτα, νὰ νικήσῃ αὐτόν. Οὕτως ἐστὶν ὁ διακριτικὸς χαρακτήρ τοῦ ἀρχαίου βουκόλου· περιφρονεῖ τὸν ἔρωτα.

Ὁ Θεόκριτος δεικνύει τοῦ χαρακτήρα τούτου ἐκπνευλιμμένως καὶ ἐνίοτε μετὰ πολλῆς τῆς λεπτότητος·

κῆμ' ἐκ τοῦ ἔντρου σύντροφος κέρα χλιδῆς ἰδοῦτα

Τὰς θαυμάσιαις παρὰ λείαν καλὸν καλὸν ἦμεν ἱεραστῶν.

Ὁ μὲν οὖν λόγος ἐκρήθη ἀπο μικροῦν αὐτῷ,

ἀλλὰ κατὰ βέλους ταν ἀμείνων ὄδον ἔρπον.

Ἡ αἰδήμων αὐτῇ ἐπιφύλαξις, ἡ χαλκὰρ αὐτῇ καλλοπῇ, ἦν ὁ Θεόκριτος παρέχει τῷ Δάφνιδι ἐστὶ, κατὰ τὸν Jacobi, ἄμετος ἀνήμερος τοῦ Ἰππολύτου τοῦ Εὐριπίδου. Ὅπως ὁπότε βέβαιον ἐστίν, ὅτι παρέχει τῷ Δάφνιδι τὸ ὕψος αὐτοῦ· κατὰ τὰς αὐτὸν μεταξὺ τῶν ἡρωικῶν ἐκείνων στυγασιῶν, οἵτινες κινδυνεύοντες τὴν ὑπαρξὴν αὐτῶν ἀνθίστανται εἰς τὴν μοιραίαν δύναμιν τῶν θεῶν καὶ οἵτινες καίτοι ἡττώ-

(1) Jacobi, Handwörterbuch der griechischen und Römischen Mythologie Leipzig 1853, ad verbum Δάφνης.

(2) Σέβρος παρὰ Οὐγγρῶν. Σελ. VIII στίχ. 68.

(3) Σχολιάστῃς Θεοκρίτου. Εἰδ. ἡ' στίχ. 1.

(1) Ἐνθα ἀντιφρά, Ὁθλί. Μιτράμ. VI. στίχ. 277.

μενοι φυσικῶς, ὡς ὁ Προμηθεύς, ὑπερισχύοντες ἐκείνης ἡθικῶς. «Κύπρι νειμεσσατά, Κύπρι θνατοῖσιν ἀπειθής... Δάφνης κύν' Ἀἰδᾶ κακὸν ἔσεται ἄλγος ἔρωτι!»

Μετὰ τὰς λέξεις ταύτας ἀποχαιρετᾷ τὸν βίον καὶ θνήσκει ἐν μέσῳ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ, περιστοιχισμένος ὑπὸ βουκόλων, ἐν τοῖς οἰκείοις αὐτῷ τόποις, οἵτινες συγκοινοῦνται ἐκ τῆς ἀπωλείας αὐτοῦ· ἡ δὲ συμπαιθεὶς αὐτῇ συγκοινωνία

ἀπάσῃ τῆς φύσεως εἰς τὴν τραγικὴν τύχην τοῦ ἡμίθεου ἀνυψοῖ ἐτι τὸ πραγματικὸν ὄψος καὶ τὴν συμπαιθεὶ καλλομένην τοῦ Δάφνιδος, ἐν ἡ ἀνάγκῃς τοῦ α' εἰδύλλιου γνωστότερον θέλει καταστήσει ἡμῖν.

L. BACHELIN

(Μετάφρ. Α. Ν.)

ΤΟ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΕΛΕΥΣΙΝΙΟΝ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΕΚ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΣ ΠΕΡΙ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

Κύριε Πρόεδρε,

Λυπούμενος ὅτι ὡς ἐκ τῶν καθυκόντων μου ἀδυνατῶ νὰ παρευρεθῶ εἰς τοῦ Συλλόγου ἡμῶν τὴν πανήγυριν, ἤθελον καὶ μετὰ τῶν συγχαρητηρίων εὐχῶν μου διὰ τὸ ἱδρυμα τοῦτο τὸ ἐξόχως τιμῶν καὶ ὠφελοῦν τὸν ἑλληνισμὸν νὰ πέμψω ἡμῖν καὶ μικράν τινα διατριβὴν ὡς μαρτυρίαν τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ ζωηρῶν μου συμπαιθεῶν.

Δυστυχῶς, ἀρ' ὅτου τοὺ τελευταίον ἐπέστρεψα εἰς Βερολίνον, καὶ βιβλίον καὶ παντὸς βοηθήματος καὶ καιροῦ πρὸς σπουδαίαν ἐργασίαν στερούμενος, ἐγραψα εἰς Ἀθήνας, ζητήσας νὰ μοι περὶβόησι τινες τῶν σημειώσεών μου, ἐξ ὧν ἡλπίζον νὰ συναρμολογήσω ἱσως τι δυνάμενον ἐμπροσθέντως νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὸν Σύλλογον. Ἄλλ' αὐταὶ μέχρι τοῦδε δὲν μοι ἐπέμψθησαν· δι' ὃ καὶ ἐν τῇ ἀπορίᾳ μου κατέφυγον εἰς ὃς σὺς στέλλω ἐλάχιστον καὶ ἄσμενον ἀπόσπασμα ἐξ ἧς ἔχω ἐτοιμὰς πραγματείας περὶ τοπογραφίας τῶν Ἀθηνῶν, μόνον ἵνα μὴ μου καταγνώσθῃ βλαψὴς προθύμου ἐνδιαφέροντος. Δὲν μὲ παρηγορεῖ διὰ τὸ «οὐκ ἐν τῷ πολλῷ τὸ εὖ»,

ὅταν ἑλλείπη καὶ τὸ εὖ συγχρόνως καὶ τὸ πολύ.

Ἐξέσθης, κύριε Πρόεδρε, τὴν ἐκφράσιν τῆς ἐξαιρέσεώς μου ὑπολήψεως.

Ἐν Βερολίῳ, τῇ 29 Ἰουλίου 1886.

M. PATKOWSKI.

Δὲν ὑπῆρξε πόλις ἡ ἀρχαιότητος, περὶ ἧς καὶ ἐν ἡ τοσαῦτα ἐγράφησαν, ὡς αἱ Ἀθῆναι, καὶ ὅμως ἡ τοπογραφία αὐτῶν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς εἰσὶ ἀνεξαρτήτως καὶ εἰς πολλὰ τῶν πρωτίστων αὐτῆς σημείων σκάνει περιεβλημένη, ὃ πῦξήσαν μᾶλλον ἢ ὅτι ἀνεκρίσαν πολλὰς αἱ εἰκασίαι τῶν νεωτέρων.

Μία διὰ τῶν πρωτίστων καὶ μέγιστα ἀφρησθητομένων θέσεων αὐτῶν ἐστὶ καὶ ἡ τοῦ Ἐλευσινίου, οὐ μνημονεύει ὁ Ξενοφῶν ἐν τοῖς δε τοῦ Ἰππαρχικοῦ, (Γ, 2), περὶ τῶν ἀσκήσεων γνωματεύων τοῦ Ἰππικοῦ, ἵνα οἱ ἱππεῖς αἴν τῇ ἀγορᾷ . . . ἀρξάμενοι ἀπὸ τῶν Ἑρμῶν, κύκλω περὶ τὴν ἀγορᾶν . . . περιελαύνοντες», καὶ

ἐμπρός πάντων τῶν ἐπ' αὐτῆς ἱερῶν ἱστάμενοι, τιμὰς αὐτοῖς ἀποδίδωσιν. «Ἐπειδὴν δὲ πάλιν πρὸς τοῖς Ἑρμαῖς γέγονται περιηγήλακές, ἐντάθῃα καὶ μοι δοκεῖ εἶναι . . . ἀνίσταται τοὺς ἵππους μέχρι τοῦ Ἑλευσίνιου».

Ἄλλος δὲ συγγραφεὺς, ὁ Φιλόστρατος, τῆς πομπῆς μνημονεύει (Εἰς Ἡρώδ. Ε), ἥτις κατὰ τὰ μεγάλα Παναθηναῖα ἔφερον εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τὸν ἑρμῆ καὶ νεόστεικτον (1) πέπλον τῆς Παλλήδαο, (2) ὃν ἱστῖον ἀνηρετῆμενον εἰς ναῦν, λέγει ταύτην, ὡς περυσῆμενον πῶς ὕψος, οὐχ ὑποκρίντων ἀγόντων, ἀλλ' ὑπογείους μηχαναῖς ἐπολισθύνουσιν, καὶ Κεραμεικῷ δ' ἄρασαν χολὴ κώπη, ἀρείναι ἐπὶ τῷ Ἑλευσίνιου, καὶ περιβάλλουσιν αὐτό, παρ' αὐτοῖς τὸ Πελασγικόν· κομίζομένην τε παρὰ τὸ Πύθιον, εἰθεῖν ἢ νῦν ὀρίσται». Καὶ ὁ Σουλῆς, δὲ λέγει (Φ. Πέπλος) ὅτι «τὴν πομπὴν διὰ τοῦ Κεραμεικοῦ ἐπίουσι μέχρι τοῦ Ἑλευσίνιου» (3).

Γνωστὸν ἐστίν ἐκ τοῦ Θουκυδίδου (Σ Γ, 57), ὅτι ἡ πομπὴ παρεσκευάζετο ἐν τῷ ἔξω Κεραμεικῷ, ἥτοι ἐκτὸς τοῦ δυτικοῦ τείχους τῆς πόλεως. Εἰσήρχετο δὲ διὰ τοῦ Διπλοῦ (4), ὃ κατ' ἐκείνου τοῦ τείχους ἦτοίγετο (5), καὶ ἐχώρει κατ' ἀρχὰς διὰ τῶν Ἑρμῶν, ὡς δηγῆται ὁ Ἀθήναιος (Δ, 168), ὅτι ἀπόγονός τις Δημητρίου τοῦ Φακίλλου ἱστίους «πρὸς τοῖς Ἑρμαῖς» ἱερῶν ὑψιλότερον αὐτῶν, ἐν ᾧ αὐτοῦ ἡ εἰρήνη τοῦ Ἀρισταγόρα ἰδὴ τὴν παριούσαν Παναθηναϊκὴν πομπήν. Οἱ Ἑρμαῖ ἐπομένως κατὰ ταύτην τὴν μαρτυρίαν, συνδυαζομένην μετὰ τῆς ἀνωτέρου τοῦ Ξενοφάντος, πιθανῶς οἱ αὐτοὶ τῇ ὑπὸ τοῦ Λίσιγνου (κ. Κτησιφ. Ν.) μνημονευομένη «Στοῦ τῶν Ἑρμῶν» (6), φαίνεται, ὅτι ἐκείνοι οὐ μακρὰν ἐντός τοῦ δυτικοῦ τείχους, ὅπου καὶ μεγάλα αὐτῶν ἀγάλματα ἀνεσκάφθη. Ἐκείθεν δὲ διήρχετο, καθ' Ἱμέριον (Λογ. Γ, 12), «διὰ μέσου τοῦ Δρόμου, ὡς εὐθυστῆς τε καὶ λείας καταβαίνων ἀνωθεν σχίζει τὰς ἐκκτῆρθεον αὐτῶν παρατεταμέναις

στοῖς» (7), καὶ ἐπορεύετο, ὡς εἶδομεν, πρὸς τὸ Ἑλευσίνιον· ὥστε ὁ Δρόμος ἦν προφανῶς αὐτῇ ἐκείνῃ ἡ ὁδός, ἣν θέλει ὁ Ξενοφὼν νῦν διαλαύνουσιν ἀπὸ ρυτῆρος («ἀνίειναι») ἀπὸ τῶν Ἑρμῶν μέχρι τοῦ Ἑλευσίνιου οἱ παρατεταγμένοι ἵπποι. Περί τοῦ Ἑλευσίνιου δὲ στραφείσα (περιβαλοῦσα) ἡ ναὺς διεβαίνει πρὸ τοῦ Πελασγικοῦ, καὶ πορευθεῖσα παρὰ τὸ Πύθιον ἤρχετο, ὅπου καὶ ἐπὶ τοῦ Φιλοστράτου ἱστάτο ὡς ἡγυροβόλημένη («νῦν ὤρμισται»), ἥτοι ὑπὸ τὸν Ἄρειον Πάγον, κατὰ Πανυσανίαν (Ἀττ. ΚΘ, 1), ὅθεν οἱ πομπευόντες ἐλάμβανον καὶ ἔφερον ἀπὸ τὸν πέπλον.

Ἄλλ' ἡ πορεία αὐτῆς τῆς ἡμέρας, πρὸ πάντων δὲ τῆς πομπῆς ἀπὸ τῶν Ἑρμῶν εὐθὺς τοῦ Ἑλευσίνιου, καὶ ἐκείθεν πρὸ τοῦ Πελασγικοῦ καὶ τοῦ Πυθίου, ἀφορμὴν παρέσχεν εἰς παντοίας καὶ ἀντιθέτους εἰκασίας. Καὶ τινες μὲν τῶν Ἑρμηνεύτων ὡς Ἑλευσίνιον παραδίδονται τὸν ὑπὸ τοῦ Πανυσανίου (Ἀττ. ΙΔ, 1) πέραν τῆς Ἐνεακροῦνου καὶ τοῦ Ἰλισσοῦ μνημονευόμενον ναὸν τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης· ἄλλοι δὲ, ἵνα πλησιάζουσιν αὐτὸ τῷ Πυθίῳ, ὃ ἐκλαμβάνουσιν εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀγάλματος τοῦ Ἰλισσοῦ, Ἀπόλλωνος, καίμενον, κατὰ Πανυσανίαν (Ἀττ. ΙΘ, 1) ὑπὸ τῷ Ὀλυμπεῖον, παρὰ τὴν δεξιὰν εὐθύνῃ τοῦ Ἰλισσοῦ, καὶ ὑπὸ Θουκυδίδου Ν (ΙΒ, 15) ὑπὸ τῇ ἐπωνυμίᾳ «Ἱερῷ Πυθίῳ» μνημονευομένου αὐτοῦ, ὅπου (ἐπὶ τῆς νήσου τῇ Ἰλισσοῦ) καὶ ὁ εἰς αὐτὸ ἀνατεθειμένος ἐνεπίγραφος βωμὸς ἀνευρέθη, τιθέσσι τὸ Ἑλευσίνιον εἰς τὴν σπῆλαιον τὸ ἐν τῷ ἀνατολικῷ βράχῳ τῆς Ἀκροπόλεως νῦν ὀρώμενον· καὶ ἄλλοι μεταξὺ τούτων καὶ τοῦ Ἰλισσοῦ.

Ὅτι τοῦ Ἱμερίου τὸ «ἀνωθεν» δὲν ἐννοεῖ τὰ ὕψη τὰ πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν, εἰς ᾧ, ἂν ἐκεῖ ἐκείτο τὸ Ἑλευσίνιον, τὸ ἱππικὸν δὲν ἔα προσανέβαινεν, ἐστὶ προφανές, καὶ οὐδεὶς διασχυρίσθῃ τὸ ἐναντίον· δηλοῖ δὲ μόνον τὸ ἐλαττωδὲς ἀντικεῖν τοῦ ἐδάφους πρὸς ἀνατολάς. Ἄν δὲ τὸ Ἑλευσίνιον ἦν πέραν τοῦ Ἰλισσοῦ, ἡ ἱππικὴ παράταξις, ἵνα φθάσῃ εἰς αὐτό, θὰ εἴχε νὰ διελθῇ γέφυραν, καὶ πιθανῶς καὶ πύλην τῆς πόλεως· ὥστε τοιαύτη ὁδὸς δὲν θὰ συνιστάτο ὑπὸ τοῦ Ξενοφάντος διὰ τὴν ἐπίσημον ἀπὸ ρυτῆρος πορείαν, οὐδὲ θὰ ἐμνημονεύειν ὁ Φιλόχορος καὶ ὁ Σουλῆς ἐπανειλημμένως μόνον τοῦ Κεραμεικοῦ ὡς διαπορευομένου ὑπὸ τῆς πομπῆς· διότι, ἵνα ἀρχιχῇ αὐτῇ πέραν τοῦ

(1) Εἰρημ. Ἐκδῆ, 161. — Ἀριστοφ. Ἰππ. 563 καὶ Σχολ. — Πλάτ. Εὐθύρ. Σ 6, st. — Πλούτ. Β. Δημητ. ΙΑ. — Πρόκλ. εἰς Πλάτ. Τημ. Σχολ. Α.

(2) Ίδ καὶ Πλάτ. Ἀλθουσ. Α, 10. — Ἀριστοφ. Εἰρ. 419 Σχολ.

(3) Ίδ καὶ Σχολ. Ἀριστοφ. Ἰππ. 22, 566. — Ἀρχαίολ. Ἑρμ. Ἀρ. 2357. Σδ' 1468.

(4) Ἱμῆρ. Λογ. Γ, 12.

(5) Πλάτ. Β. Περικλ. Α. — Λουκιαν. Σαῦθ. — Τ. Liv. XXI, 24. — Cic. de Fin. v, 4.

(6) Ίδ καὶ Σχολ. Δημοθ. Β, 112. — Ἀρσενκ. Φ. Στοδ.

(7) Ἐκλ. Φιλόλ. Σόλλογος, Εἰκοσιπενταετηρίς.

(7) Ίδ καὶ Ἀριστῆδ. Παναθην. 306.

ποταμού, καὶ ἄλλον δῆμον ἔπρεπε νὰ διέλθῃ.

Ἐντεῦθεν λοιπόν, ἥτοι δυτικῶς τοῦ Ἰλισσοῦ καὶ πρὸς τὴν πόλιν, ἔπρεπε νὰ κείται τὸ 'Ελευσίνιον, καὶ τοῦτο οὐδόλως προσκρούει εἰς τὰ τοῦ Πανσκανίου. Μημνησκόμενος τῶ ὄντι ὁ περιηγητὴς ('Αττ. ΙΔ, 1) τοῦ ναοῦ τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης, ἀρρογᾷται τὰ κατὰ τὸν μῦθον τοῦ Τριποτόλεμου μετὰ τινων ἀποσιωπήσεων, καὶ λέγει κατωτέρω (Αὐτ. 3). «Πρὸς αὐτὸν δὲ ἵεσσι με ὠρμημένον τοῦδε τοῦ λόγου, καὶ ὅπου οὐ ἐξήγησιν ἔχει τὸ 'Αθήνησιν ἱερὸν, καλούμενον δὲ 'Ελευσίνιον, ἐπέσγεν ὄψις ὀνειράτοισι». Ἀνὰ διὰ τοῦ ὀνόματος α' 'Ελευσίνιον» ἔδειξε τὸν ἐν 'Αγραις ἱερὸν, θὰ τὸ ἐλαγιν εὐθὺς ἀπὸ τῶν ὁρίων καὶ ἴσως μάλιστα εἶπε αὐτὸ 'Αθήνησιν καὶ ἀντιδιαστολὴν οὐχὶ τοῦ ἐν 'Ελευσίνιον, ἀλλὰ τοῦ ἐν 'Αγραις. Εἰκότως δὲ, ὅτι περὶ τῶν 'Ελευσίνιων μῦθων πραγματευόμενος λέγει, ὅτι, ὡς προειρημένον περὶ Τριποτόλεμου ἀποσιωπᾷ τὸν περὶ Αἰόλης, οὕτω δὲν θέλει νὰ ἐκθέσῃ καὶ τὰς κατὰ παραδόσεις τὰς συνδεομένας μετὰ τοῦ ἐν τῇ πόλει τῶν 'Αθηνῶν 'Ελευσίνιου.

Υπὲρ τῆς υπάρξεως δὲ τοιούτου ἱεροῦ ἐν τῇ πόλει φαίνεται συνηγορεῖν καὶ τὸ χωρίον, ἐν ᾧ ὁ Θουκυδίδης (B. 17) δηγείται περὶ τῶν προσφύγων εἰς τὰς 'Αθήνας ἐπὶ τῆς ἐπὶ τῆς τῶν Λακεδαιμονίων, ὅτι αἱ πολλοὶ τὰ τε ἔργα τῆς πόλεως ὥκησαν καὶ τὰ ἱερὰ καὶ τὰ ἥρῳα πάντα, πλὴν τῆς 'Ακροπόλεως καὶ τῆς 'Ελευσίνιου, καὶ εἰτι ἄλλο βεβαίως κλειστόν ἦν». Κατόπιν οὖν πάντα τὰ ὄργανα, (τὰ «βεβαίως κλειστά», πλὴν τῆς 'Ακροπόλεως καὶ τοῦ 'Ελευσίνιου, ὅπερ, ἂν ἐκεῖτο πέραν τοῦ Ἰλισσοῦ, εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Πανσκανίου μνημονευόμενον ἱερὸν τῆς Δήμητρος, οὔτε μέρος τῆς πόλεως θὰ ἦν, οὔτε ὄργανον, καὶ ὅ μὴ ὄν φροῦρον. Ἄλλως τε ὡς περὶ τῆς 'Ακροπόλεως λέγει κείμενον τὸ 'Ελευσίνιον καὶ ὁ Κλήμης (Προτροπὴ Σελ. 13, Sylb.), καὶ ὁ Ἀρνόβιος (adv. Gent. Σελ. 193, Maire) «civitati subiectum».

'Ελευσίνιου δ' ὁ παρὲν ἐν τῇ πόλει μαρτυρεῖ καὶ τὸ ὠραῖον ελευσινικὸν ἀνάγλυρον τὸ ἐντετυγμένον εἰς τὴν ἐκκλησίαν Γοργόπικου (1), ὃ οὐδαὶς ὑπῆρχε λόγος, ἵνα διὰ τὴν οἰκοδομήν τοῦ ναοιοῦ τοῦτο μετακομισθῇ ἐξ 'Ελευσίνος, ἥ καὶ ἐν τῇ ἀντιπρὸς ὄψεσιν τοῦ Ἰλισσοῦ, ἀλλ' ἐν τῇ βεβαίως ἐκ παρακειμένου τινὸς ἐρείπιου. Κατὰ τὸν γεντιλιζόντα

τῷ Γοργόπικῳ ἄγιον Νικόλαον, τὴν σημερινὴν Μητρόπολιν, εὐρέθη ἐπιγραφή (1) φέρουσα «Δηῶς καὶ Κόρης . . . ἱερὸν . . . στήσαι» ὥστε φαίνεται, ὅτι τὸ ἐν τῇ πόλει 'Ελευσίνιον ἦν ἐνταυθὰ που, ἢ ἐν τῇ πλησιάζοντι, πάντως οὐχὶ νοτιώτερον τῆς κατὰ τὸ Διογένηον ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Δημητρίου τοῦ Κατηγόρου, (ἥτις καὶ ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Δήμητρος οὐχὶ ἀπίθανον νὰ μετανομάσθῃ), μᾶλλον δὲ καὶ βορειώτερον αὐτοῦ, ἥτοι, ἐνεκα τῆς προσβάσεως τῆς ἱππικῆς ὁδοῦ, κατωτέρω τοῦ ὀνόματος, ὃ αἰρεται νοτίως τοῦ πύργου τοῦ Κυρρῆστου. Πιστευτότερον δ' ὅτι ἐν τούτῳ μᾶλλον ἢ ἐν τῷ ἐν 'Αγραις ἱερῷ τῆς Δήμητρος συνήρχετο ἡ Βουλὴ ἀπὸ τοῦ Βουλευτηρίου ἀπᾶς τοῦ ἔτους, κατὰ νόμον τοῦ Σόλωνος, τῇ ἐπίσειτῃ τῶν 'Ελευσίνιων (2). Καὶ αὐτὴ ἡ ἐπανομιὰ α' 'Ελευθῆς τῆς Εὐλειθείας (3), τῆς ναὸς ὑπῆρχε περὶ τὸ Γοργόπικον, ἴσως ὑποδεικνύει ἐπίσης τινὰ σχέσιν πρὸς τὸ 'Ελευσίνιον.

Ἐνταῦθα λοιπόν ὄντος τοῦ 'Ελευσίνιου, φυσικὴ ἐστὶν ἡ μέριξ αὐτοῦ κατ' εἰρήαν «ἐρεῖς» τῶν ἱππῶν ἀπὸ τῶν Ἑρμιῶν, καὶ ἡ πανηγυρικὴ πορεία τῆς πομπῆς· ὃ δὲ μέχρι τοῦ σημείου τούτου ἀρίστος θὰ εἶχεν ἔκτασιν δύο σταδίων.

Ἡ δ' ἐντεῦθεν περαιτέρω πρόδος τῆς πομπῆς κατὰ τὸν Φιλόστρατον εἰς οὐδεμίαν, φρονῶ, ὑπόκειται ἐνστάσιν. «Περὶβαλοῦσα» τὸ 'Ελευσίνιον, δηλ. στραφεῖσα περὶ αὐτὸ, ἀπὸ βορρᾶ πρὸς μεσημβρίαν, παρήμειβε τὸ Πειλασγικόν, καὶ διήρχετο πρὸ αὐτοῦ. Ἦν δὲ τὸ Πειλασγικὸν μέρος τοῦ τεύχους τῆς 'Ακροπόλεως, ἰδίως τὸ βορειοδυτικόν, τὸ παρὰ τὸ 'Εννεάπυλον, τὰ μετὰ ταῦτα Προπύλαια (4), τὸ τῷ σπηλαίῳ τοῦ Πανὸς ὑπεκείμενον (5), καὶ προσέτι ἡ ὑπ' αὐτὸ ἐκτασις, ὠρμημένη ἡ μὴ αὐτὸ Πειλασγικὸν κλειστόν, τὸ ὑπὸ τὴν 'Ακρόπολιν» κατὰ Θουκυδίδην (B. 17), μέρος ὅλως βραχυῶδες, εἰς ὃ, κατὰ Κουμανδῆν ('Αλιευ.) ὁ Παρρησιάρχης καθήμενος ἀπὸ ἄκρου τοῦ τεύχους τῆς 'Ακροπόλεως ἔπαιε τὴν ὁμίαν του, αἰς τοὺς λίθους ἀλειεῖσθαι δυνάμενος· εἰς τὸ ἀκρίστηρον δ' αὐτοῦ συλλαμβάνεται εἰς φιλόσοφος, ἀλγικεύων περὶ τὰς πέτρας ἐκτα-

(1) Böckh. C. Inser. n. 405.

(2) Δυσ. x. 'Ανδοκ. Δ.—'Ανδοκ. π. Μουστρο. A.—Rang. Ant. Holl. II. 4p. 469.

(3) Πινδ. Ὀλ. ΣΤ. 42.

(4) Διον. Ἄλκ. A. 28. Σουλδ. Φ. Ἀπεδ.

(5) Πανσ. Ἀττ. ΕΒ, 3.

(1) 'B. καὶ K. Botticher in Philologus, T. XXII.

λῆσειν ἤλπισεν ὑποδεδικώς». Κατὰ τοῦτο δολος ἀνυπόστατος καὶ ἀπορηπτεῖα ἐστὶν ἡ γνώμη τινῶν, ἰδίως τοῦ Welcker (1), τὸ Πελασγικὸν ὡς ἰδιαιτέρων φροῦριον τιθέντων εἰς τὴν Πύλιν, ἢ ἀλλαχοῦ, ὅπου δὲν θὰ ἔβηκε τοῦ Παρθενίου τοῦ ὁρίμα, καὶ ὡς σπουδαῖον ἐκλαστικόν των τῶν ἀστειῶν τοῦ Ἀριστοφάνους, ὅστις ἐν τοῖς Ὀρνίσι (832) τὸ πείθος τῆς Ἀπολλωνίας ἀντὶ Πελασγικοῦ παῖδων καλεῖ Πυθίον, καὶ τὸ ὄνομα κατὰ λάθος ἢ κατ' ἀκρίβειαν ἐπανελήφθη καὶ ὑπὸ τινων μεταγενεστέρων.

Ἐνταῦθα λοιπὸν, ὑπὸ τοὺς βορειοδυτικούς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως πορευομένη ἡ πομπή, ἀκομίζεται παρὰ τὸ Πύθιον. Ἀντὶ τοῦ Πύθιον ἦν τὸ ὑπὸ τοῦ Σουπερβίου μνημονεύμενον καὶ ἀνευρεθὲν ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ Πισσοῦ, τότε πᾶσα ἡ πορεία τῆς πομπῆς ἐπρεπε νὰ εἶναι ἄλλη, καὶ τὸ Ἐλευσίνιον οὐτε εἰς τὸ σπῆλαιον τῆς Ἀκροπόλεως, οὔτε μετὰ τὸ πύθιον καὶ τοῦ Πισσοῦ, ἀλλὰ πέραν τούτου ἐπρεπε νὰ κείται, καὶ ὁμοίως καὶ τὸ Πελασγικόν. Ἀλλὰ ὁ Πύθιον, ἐπιβέτον γενικὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, δὲν εἶναι ἀναγκαιῶς τοπικὸν χαρακτηριστικόν, ὡς ὁ Ζεὺς ἐλέγχετο Σωτήρ καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ἐν τῇ Ἀκρόπολει, καὶ Βουλαιὸς οὐ μόνον ἐν τῇ βουλευτηρίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐπιγραφῇ, ὅτις εὐρέθη ἐν τῇ Ἀκρόπολει (2). Περὶ δὲ τοῦ «Πύθιον» ῥητῶς μαρτυρεῖ τοῦτο ὁ Ἀρποκρατίων (Φ. Πατρῶος Ἀπόλλων), καὶ προσποδοικνύει καὶ ἐπιγραφῇ (Böckh, C. 3. Ἀρ. 465.—Range. Ant. Hell. II, 1040), φέρουσα τὸ ἐπιβέτον τοῦτο, καὶ εὐρεθείσα, κατὰ Πιττάκην (3), παρὰ τὸν πύργον τοῦ Κορρησίου. Ὁ Πλάτων ἀναφέρει (Γοργ.) ἐν τῇ Πυθίῳ ἀκαλὸν ἀνάθημα Ἀριστοκράτους τοῦ Σελίου, τοῦ φίλου τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἐνὸς τῶν καταδικασθέντων ναυάρχων μετὰ τὴν ἐν Ἀργινοῖσις ναυμαχίαν. Ἐπιγραφῇ δ' εὐρεθείσα παρὰ τὴν Πύλιν τῆς ἀγορᾶς φανταίνεται

ὅτι ἦν τὸ βῆθρον τοῦτο τοῦ ἀναθήματος. Καὶ ἐξιδίωκα μὲν ἄλλοτε τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην (1) ὑπολαμβάνοντες ὅτι κατεῖχε τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς θέσιν· ἀλλ' ὁ Πιττάκος ἐπειτα ἐπιληροφόρησεν (2), ὅτι μετατέθη ἐκεῖ ἐξ ἐλαιωτριβείου παρακαίμενον, εἰς ὃ ἐχρησίμευον εἰς κρηπίδα τῆς μηχανῆς· λίαν δὲ πιθανὸν δὲν φαίνεται, ὅτι ἀνευρίσθη καὶ μετακομίσθη ἐκεῖ ὁ μέγας λίθινος ὅγκος ἐκ τῆς γῆς τοῦ Πισσοῦ. Ἰερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος «ἐν σπηλαίῳ» ὑπῆρχε κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τῆς Ἀκροπόλεως, εὐθὺς μετὰ τὸ Πελασγικόν, μαρτυρούμενον ὑπὸ Παυσανίου, μόνου δ' αὐτοῦ (Att. KH, 4). ὥστε οὐδὲν καλῶς ἐνταῦθα, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ, τὸ σύνθησις ἐπώνυμον τοῦ Πύθιον νὰ ἔφερον ὁ Θεός, καὶ τοῦτο θὰ ἦν τὸ Πύθιον, ἀφ' οὗ εἰς τὴν κατωτέρω ἐν ταπεινῷ καμίνῳ θέσιν τοῦ ἐλαιωτριβείου κατεκυλίσθη εὐκόλως τὸ βῆθρον τοῦ Ἀριστοκράτους, καὶ αὐτὸ ἐκείνου, παρ' ᾧ ἀκομίζομένη ἡ ναὺς ἤρχετο εἰς τὸ μέρος, εἰς ὃ ἀπετίθετο («ἡ νῦν ὀρμισταία»), «πλησίον» τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὡς γνωσκόμενον παρὰ Παυσανίου (Att. KH, 1).

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν φυσικώτατα ἡ πομπὴ αὐτὴ τοῦ Κεραμικοῦ εἰσερχομένη διὰ τοῦ Διπλίου, ἀπὸ τῶν Ἑρμιῶν, ὑπὸ τὸ Θησαῖον, ἔχωρει μὲρ τοῦ Ἐλευσίνιου περὶ τὸ Γοργόπικον, καὶ παρὰ τοῦτο στραφεῖσα ἐπανακαμπτε πρὸς δυσμὰς, ὑπὸ τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως παρὰ τὸ Πελασγικόν, καὶ ὑπὸ τὸ σωζόμενον ἄντρον τοῦ Ἀπόλλωνος, τὸ Πύθιον, ἔχον ἴσως κατὰ τὴν Ἀστυρίαν καὶ τινα μικρὸν περιβόλον ἢ ἱερὸν ὡς μνημὸν τίμενος, καὶ ἐκώμινε οὕτω τὴν ναὺν εἰς τὴν πρὸς ἐν ὄρον αὐτῆς, κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὅπου ἔμενε, διότι δὲν ἦν δυνατὸν ν' ἀναβιβασθῇ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, οὐδ' ἦν προσδοκισμένη εἰς τοῦτο, καὶ ὁ ἱερὸς πέπλος, φερόμενος διὰ τῶν χειρῶν τῶν Πομπευόντων, παρεβιβάτο εἰς τὴν ἱερίαν τῆς Ἀθηνᾶς, ὡς παλαιστῆται ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου τῆς ζωοφόρου τοῦ Παρθενώος.

A. P. PATKABZE.

(1) Die Phyx, Abhandl. d. Acad. zu Berlin, 1852, S. 312.

(2) Ἀρχ. Ἐρ. Ἐρ. 1860, Ἀρ. 3810.

(3) Ἀρχ. Ἐρ. Ἀρ. 3772. Σελ. 1439.—Ἐπερ, τὸ πλ. ἀνεκ. 1860, Ἀρ. 75. Σελ. 80.

(1) Ant. Hell. I, Ἀρ. 341.

(2) Ἀρχ. Ἐρμ. Ἀρ. 1423.

ΕΡΕΥΝΑΙ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

« Ζητείτε και ερίστε »

Ἐν πάσῃ ἱστορικῇ ἐπιστήμῃ τὰ φαινόμενα κατὰ μόνον καταννοῦνται, ὅταν ἐξετάζωνται κατὰ χρονολογικὴν τάξιν· καὶ τοῦτο εὐλόγως, ἐπειδὴ οἱ μόνον τὰ παλαιότερα εἶναι συγνότατα εἰς τὰς τῶν νεωτέρων, ἀλλὰ καὶ διότι ἄλλων νόμων, ἔξιν καὶ συνθηκῶν καὶ κοινωνικῶν ἀναγκῶν ἀποτελεσμα εἶναι τὸ κατὰ τὸν δαίνα ἢ δαίνα αἰὶνὰ προελθόν φαινόμενον καὶ ἄλλων τὸ κατὰ τὸν δαίνα ἢ δαίνα. Πᾶσα δὲ ἔρευνα συγχύουσα τοὺς χρόνους καὶ ἀποδίδουσα ἄλλοις χρόνοις ἢ ἐκείνοις, ὅτι ἀληθῶς ἀνήκουσι τὰ φαινόμενα, πᾶν ἄλλο ἰσχυρὸν δύναται νὰ ἐπιτύχῃ ἡ τὴν ὀρθὴν ἐρμηνείαν αὐτῶν. Ἡ ἀρχὴ αὕτη οὕτως ὁμολογημένη καὶ παραδεγμένη ὑπὸ πάντων εἶναι, ὅστε ὁ ταύτην ὑπομνήσκων φαίνεται, ὅτι λέγει κοινοτοπίαν, πάντῃ ἀχρηστον. Ἀλλ' ὅμως ποσᾶκις κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν δὲν παραμελεῖται! Οὕτω π.χ. κατὰ τὰς μέχρι τοῦδε ἐρεῖνας τῆς ἱστορίας τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς τὸ ἔξιωμα τοῦτο παντελῶς ἠγνοήθη, διὸ καὶ ἄλλ' ἀντ' ἄλλων καθ' ἐκαστην περὶ αὐτῆς διδάσκονται, ὅστε οὐδεμίαν λέγει ὑπερβολὴν ὃ διατεινόμενος, ὅτι ἡ ἱστορία αὕτη εἶναι παντάπασιν ἀγνώστος. Ἐπιθυμῶν τὸ κατὰ δύναμιν νὰ συντελέσω εἰς γνῶσιν καὶ ἐξακριβῶσιν αὐτῆς προτείνω ὅσον οἷόν τε συντόμως τὰ ἀκόλουθα.

Α') Ἄν βέλωμεν νὰ κατανοήσωμεν τὴν ἱστορικὴν τῆς γλώσσης ἀνάξιν, ἀνάγκη νὰ παρακολουθήσωμεν καὶ καταγράψωμεν πάντα τὰ ποικιλωτάτα φαινόμενα οἷον φθωγικὰ, τυπικὰ, συντακτικὰ, σημασιολογικὰ, λεξιλογικὰ, κττ. εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῶν ἐμφανίσεως. Ἐπειδὴ μόνον οὕτω θὰ δυναθῶμεν νὰ ἔχωμεν εἰκόνα τινα καὶ τῶν συμβαινουσῶν μεταβολῶν ἐν ἐκάστῳ αἰῶνι καὶ τῆς μεταβεβλημένης ἐκάστοτε γλώσσης.

Β') Ὅφειλον ἐν περὶ τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς δὲν χρονολογεῖται ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Πλουτᾶ καὶ Προδρόμου, ἀλλ'

ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀρχαίων. Ἐπειδὴ κατ' ἐμὲ εἶναι πιθανώτατον, ὅτι ἐπὶ Πλουτᾶ καὶ Προδρόμου εἶχε συντελεσθῇ ἡ τῆς ἀρχαίας γλώσσης εἰς τὴν νέαν μεταβολὴ καὶ ὡς πρὸς τοὺς φθωγούς καὶ ὡς πρὸς τὴν σύνταξιν καὶ κατὰ τὸ μέγιστον μέρος καὶ ὡς πρὸς τοὺς τύπους καὶ τὴν σημασίαν τῶν λέξεων.

Εἰς τοὺς ὀφθαλμούς τοῦ ἐπιμελῶς παραβάλλοντος τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν νεωτέραν γλῶσσαν προσπίπτει εὐκόλως τὸ φαινόμενον, ὅτι γενικῶς τῆς καθ' ἡμᾶς γλώσσης χαρακτὴρ δὲν εἶναι κυρίως εἰπὴν ἡ δημιουργία νέων τύπων ἢ συντάξεων, ἀλλ' ἡ ἀπλοποίηση τοῦ ὅλου τῆς γλώσσης μηχανισμοῦ τὸ μὲν δι' ἀμικρῶσεως καὶ συγχύσεως πολλῶν σαφῶς καὶ ἀκριβῶς διακεκριμένων πρότερον στοιχείων τοῦ ἀρχαίου λόγου, τὸ δὲ δι' ἀποβολῆς χάριν ὁμαλισμοῦ τῶν ἰδιορρυθμιστῶν καὶ ἀνωμαλιῶν τῆς ἀρχαίας, ἀντικαταστάσεως δὲ αὐτῶν ὑπὸ ἀνάλογωτέρων, ἀδρομερεσιτέρων καὶ δι' ἐκτενέστερον εἰς τὴν αἰσθησὶν προσπιπτόντων. Ἀλλ' ὅμως τὰ χαρακτηριστικὰ ταῦτα σχεδὸν τι πάντα ἐξεκολάφθησαν καὶ εὐρίσκονται ἐν αὐτῇ τῇ Κε. νη΄.

Ὀλίγα παραδείγματα θὰ ἐξακριβώσω εἰς ἀπόδειξιν. Ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῇ δὲν διαστέλλεται ἡ πληθ. οὐσιαστικῇ τῶν ἄλλοτε τριτοκλίτων ἀπὸ τῆς οὐσιαστικῆς (οἱ ἄρχοντες, τοὺς ἄρχοντες), οὐδὲ ἡ οὐσιαστικῇ καὶ αἰτιατικῇ πληθ. τῶν πρωτοκλίτων ἀπὸ τῶν τριτοκλίτων (οἱ προφῆτες, τοὺς προφῆτες καθὼς καὶ οἱ γέροντες, τοὺς γέροντες). Ἀλλ' ὅμως αὐτοὶ οἱ τετιγοφόροι Ἀθηναῖοι δὲν ἐδίπλωσαν νὰ σχηματίσωσι τὰς αἰτιατικὰς πληθ. τῶν εἰς α-ω-ης καὶ (ἀπὸ τοῦ 300 π. χ.) τῶν εἰς α-ω-ης τὰς αἰτιατικὰς καὶ ὀνομαστικὰς ὁμοίως, π.χ. οἱ ὄφεις, οἱ μῦς, οἱ βῆρες κττ. εἰναι κυρίως αἰτιατικαί, τὰς πᾶσις, τοὺς ὄφεις, τοὺς ἀληθεῖς, τοὺς υἱεῖς, τοὺς παγεῖς, τοὺς ἱππεῖς, τοὺς βασιλεῖς κττ. εἶναι κυρίως ὀνομαστικαί.

Μικρὴ μετὰ ταῦτα ἄρζεται καὶ ἐν τοῖς συμφορητικοῖς ὁ σύμπτωσις τῆς αἰτιατικῆς πρὸς τὴν ὀνομαστικὴν π. γ. *χρίστερ, pleierer* ἐν ἐπιγραφῇ Δαμοκράτους ἐξ Ἡλείας (Collitz Sammlung 1172), ἔπειτα τοὺς διαφωσάσας, τοὺς διαμορφώσας, τοὺς συμπολεμήσαντας, τοὺς ἐλάσσοντας, καὶ ἄλλα ἐν ἐπιγραφαῖς τῆς Ἀγαλίας· πρβλ. A. Fick ἐν Bezenberger's Beiträgen, I, Ε' σελ. 320—5· μικρὴ δὲ βραδύτερον ἀρροφύονται πολλὰ τοῦ πλείονα, π. γ. *μήνης* ἐξ Ἀλφειᾶς, ἐν Σικελίας, ἐκ Βαρίου τῆς Ἰταλίας, ἐξ Εὐρώπης, ἐκ Θεσσαλονίκης. Κατὰ Μακεδόνας, ἐξ Ἀπηνῆς, τέσσαρες ἐξ Αἰγυπτίου, πάντες ἐκ Μεσσηνίας πρβλ. Κουμανοῦδης Συναγωγὴν λέγει ἐν σελ. 374, καὶ G. Meyer ἐκδοσ. β' § 368. Ἐν ἐπιγραφῇ δὲ Ροδίων τοῦ πρώτου ἡ δευτέρου μ. γ. αἰῶνος ἀναγνωρίζεται καὶ ταῖς, *adlec*. Ἡ ταυτοτης ἄρα τούτων ἤρξατο πρὸ τῆς κτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἡμεῖς ἐκχρησισάμεν, διὸν ἐδημιουργήσαμεν.

Αἱ πτώσεις τοῦ ἐνικῷ ἀριθμῷ τῆς α' αἰωνίου ἐν ἡμέτερον θρησκίᾳ ἀλλήλως ὡς πρὸς τὰ ρωνήντα, ἐντεῦθεν ὁ κρητὴς, τοῦ κρητῆ, ὁ Ἀνδρέας τοῦ Ἀνδρέα. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο παλαιότερον ἐνεργασίη πρβλ. Κουμανοῦδης ἐν ἡ ἀνωτέρω σελ. 142 Πολυδευκῆ, Εὐαγγέλιον, Ἐρμηνεύον, ἐξ ἐπιγραφῆς Λεσβίας τοῦ οὐκείτου, τοῦ Ἐπιφάνου, τοῦ Πασκράτου, τοῦ προσευτή (170 μ. γ.) τοῦ Ἀγαθοκλῆ καὶ G. Meyer § 339 τοῦ Δῆ, τοῦ Θεοκλῆ, τοῦ Θεοφάνου ἐκ Λεσβίας ἐπιγραφῆς καὶ § 345. Ὁ Πολύβιος γράφει τοῦ Γρεβία, τοῦ Νερούα, τοῦ Λακάρτα, τοῦ Ἀδία κτλ. πρβλ. καὶ Winer Γραμματικὴ τῆς Ν. Δ. 59—60.

Ὅτι δὲ καὶ ἐν Ἡρωδιανῷ Ἐπιμερισμοῖς διδάσκειται ὅτι ἐκαμάρτυνοντο οἱ λέγοντες ταμία καὶ μὴ ταμίονας, καὶ ὅτι ὁ ἀφορισμός οὗτος ἐλήγει σαφίστατα, ὅτι τότε εἶχεν ἀρχίστη ἡ ἐπικράτης τοῦ αὐτοῦ ρωνήντος ἐν πάσαις ταῖς πτώσει κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἰσωτερικῆς λεγομένης ἀναλογίας, τοῦτο ἰδιόαχθη πρὸ πολλοῦ, πρβλ. Bezenberger's Beiträge τόμ. 5' σελ. 333—4. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ κλητικὴ τῶν εἰς-κλῆς-θες κττ. τριτοκλίτων ὀνομάτων εὐρίσκεται συντοκᾶτα ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς εἰς-η π. γ. Collitz Sammlung ἀριθ. 1210 Δαριμὴν χρίρε· 1206 Πολυκλῆ χρίρε· 1205 Ἀπέλη χρίρε· 1215 Δαρικλῆ 1243 Ἀγαθοκλῆ· πρβλ. καὶ Πισίδου θεογον. 1323 Κ. λεογόνῃ· πρβλ. καὶ Ἀποκρυφ. Πράξ. Ἀποστόλων 122 Σαρατάκῃ (γρ. Στρατοκλῆ) Πράξ.

Ἀποστόλου Ἰωάννου ἐκδοσ. Th. Zahn Erlangen 1880 σελ. 159 ὁ Εὐαγγέλιον, τοῦ Εὐαγγέλιον. Ἀποκρυφ. Εὐαγγέλιον ἐκδοσ. 2a Tischendorf 1876 σελ. 142 ἀσέβῃ (κλῆτ.) καὶ 158, ὁμοίως 234 εἰσέβῃ (κλῆτ.) Καὶ ἰδὼ λοιπὸν κληρονόμια τὰ ἡμέτερα.

Τὰ ἀρσενικὰ καὶ θηλυκὰ ὀνόματα τῆς γ' καὶ τὰ τῆς α' συνέτισον καὶ ἐν τῷ ἐνικῷ ἀριθμῷ, ὁ γήρσας, ὁ πατήρας, ὁ ἄρσενος, ὁ κλέμας, ἡ θυγατέρα, ἡ μητέρα κττ. Ὅτι ὁ μεταπλασμός οὗτος τοῦτο ἐνεκα ἐπλήθην, ἐπειδὴ ἡ ἐνικὴ αἰτιατικὴ τῶν ὀνομάτων τούτων κατὰ τὸν β' Π. Χ. αἰῶνα προσέλαβε ν κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν τῆς α' κλίσεως, τὴν ἐστέρας, τὸν ταμίαν, κττ., ὥστε Πλέθην καὶ τὸν ἄρσενον, τὴν γυναικαῖν, τὴν εἰκόσαν, τὸν πατήσαν κττ., ἰδιόαχθη πρὸ πολλοῦ ἐν Bezenberger's Beiträge ἐν ἡ ἀνωτέρω. Ἀπακτοῖσι δὲ τὰ πρῶτα ἴχνη τῶν τύπων τούτων ἐν τοῖς μνημείοις τῶν μετὰ Χριστὸν αἰῶνων σπάνια ἀλλ' ἱκανὰ εἰς ἀπόδειξιν· πρβλ. Ἀποκρυφ. Πράξ. Ἀποστόλων 72 ἐν Σαλαμίνῃ, τῆς Σαλαμίνης 117 καὶ ποιναις καὶ φιλίᾳ κττ. Ἐν Kaibel Epigr. Graeca 321 ἀκείναι (171 μ. Χ.), Πισίγος ἔγει αἱ φιλέσαι M. πρβλ. Lobck Paralip. 141 καὶ 181.

Αἱ κατάλοιποι τοῦ παρατακτοῦ καὶ ἀρσενίου β' συνέτισον πρὸς τὰς τοῦ ἀρσενίου α' διὰ λέγομεν ἐλεγα-μεν-αν, εἰγα-μεν-αν καὶ ἐσπασε, ἐσπασεν κττ. ἀλλ' ὅτι ἰδρύσαν, εἰσαν, πύργων, ἐγγύων, ἀκατοκίας κττ. ἰλέγοντο ἤδη ἀπὸ τοῦ β' Π. Χ. αἰῶνος, εἶναι γνωστὸν· πρβλ. παρὰ τὸν Πολυδευκῆ ἐσσαν, ἐλέσαν, εἰσαντο, κττ., ὡς ἔχει δὲ εἶναι καὶ ἡ Γραφὴ τοιούτων· πρβλ. Winer Γραμμ. τῆς Κ. Δ. 71—73. Ὅτι δὲ μικρὰ βραχύτερον Πλέθην καὶ ἔθηκες, ἐσπασε κττ., ἀποδεικνύεται δι' ἐπιγραφικῶν μαρτυριῶν· π. γ. θῆκε καὶ 96 μ. Χ. ἐξ ἐπιγραφῆς Kaibel Epigr. ἀριθ. 618. Καὶ τοῦ κακοῦ ἄρα τούτου ἡμεῖς εἰμεθα ἀμυνὸν ἀνωτέρω.

Πρὸς σήμερον μεταχειρίζομεθα ὀλιγοτέρας ἐγκλίσεις ἢ οἱ παλαιοί. Ἐπειδὴ οὐτε τὴν εὐκτικὴν οὐτε τῆς προστακτικῆς τὰ γ' πρόσωπα ἤξευρον. Ἀλλ' εἶναι γνωστὸν, ὅτι ἀπ' αὐτῶν τῶν δοκιμῶν χρόνων ἤρξατο νὰ περιορίζηται ἡ τῆς εὐκτικῆς ἐπικράτεια, ἐντεῦθεν καὶ ἐκ τῶν ἰδικῶν λόγων ὁσμήρως ἐξεβάλλετο ὑπὸ τῆς ὀριστικῆς, καὶ ἐκ τῶν τελικῶν, χρονικῶν κττ. ὑπὸ τῆς υποτακτικῆς. Διὸ μὲν λανθάνει, ὅτι κατ' ἀρχὰς ἡ χρῆσις τῶν ἐγκλίσεων τούτων ἀντὶ τῆς εὐκτικῆς παρεῖχεν εἰς τὸν λό-

γον ἄλλην δύναμιν ἢ ἀπόχρωσιν, ἀλλ' εἶναι, καθὰ προλαβόντως εἶπον, χαρακτηριστικὴν καὶ τῆς Κοινῆς ὅπως καὶ τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς ἢ ἀμαυρώσεως καὶ ἐξάλειψης τῶν λεπτῶν τούτων διακρίσεων· δι' αὐτὸ ἐν τῇ Κοινῇ ἡ εὐκτική εἶναι σφόδρα περιορισμένη· παρὰ Πολύβιου π. χ. ἐν τοῖς πρώτοις πέντε βιβλίοις, τοῖς μόνοις ἀρχαίοις περισώφεισι, μόνον ἀπαξ κατόπιν τοῦ ἔνα ἀναγινώσκειται ἡ εὐκτική· καὶ κατόπιν διὰ τῶν μορίων ὥς, ὅτι, ὅπως, μή, σπανίως γράφει ὁ Πολύβιος εὐκτικὴν (πρβλ. Kalker in Leipz. Studien τ. Γ' σελ. 288—9.) Καὶ ἐν τῇ Κ. Δ. ὁμοίως εἶναι ἡ εὐκτική σπανιστάτη· αὐτὸ π. χ. οὐδέποτε τίθεται ἐν τοῖς τέλει τοῖς λόγοις, ἀποδίδωσθε ἢ ἀντιγράφωτε, ἀλλ' ἀπλῶς λέγουσι, ἀποδίδωτε ἢ ἀντιγράφετε (Πρᾶξ. 25, 26) ἐν τοῖς χρονικοῖς.

Ὅτι δὲ τὰ προσώμα τῆς ἐξορίας τῶν γ' προσώπων τῆς γραμματικῆς εἶναι αἱ τοιαῦται ἐκφράσεις τῆς Κοινῆς, οἷον αἱ δὲ γυνὴ ἔνα γοῖται τὸν ἄνδρα (εἰς πρὸς γυναικὶ προστακτική), τοῦτο, νομίζω, εὐδαιμονίᾳ γράφει περὶ τὴν ἀναπτύξιν.

Ἀντὶ τοῦ ἀπαρμεράτου ἀνεπίκειται παρ' ἡμῶν ἡ ἀνάλυσις αὐτοῦ διὰ τοῦ ὅτι, ἢ πῶς καὶ διὰ τοῦ γὰρ. Οὐδεὶς δ' ὅμως ἀγνοεῖ, ὅτι ἀπ' αὐτῶν ἥδη τῶν δοκίμων χρόνων ἡ συνθεστάτης ἡ ἀνάλυσις διὰ τοῦ ὅτι, ἔνα, κλπ. ἔλατο διὰ φύσει οὐδὲν ἄλλο ἢ τοῦ περιορισμοῦ τῆς χρήσεως τοῦ ἀπαρμεράτου, καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἐννοεῖται, ἐπειδὴ καὶ σαφεστέρην καὶ αἰσθητικωτέραν παρίηκεν ἐκφράσιν ἢ τὸ συνεπτυγμένον ἀπαρμεράτον, ἐπιδίδωκεν ἐπὶ μᾶλλον, ὥστε καὶ αὐτὸ τὸ ἀπρόσωπον δοκεῖν συνετάσσετο ἐν τῇ Κ. Δ. μετὰ τὸ ἐπισυνᾶν, καὶ καθέλου ἡ ἀνάλυσις ἐν τῇ Κ. Δ. συχνότερα τῆς χρήσεως τοῦ ἀπαρμεράτου καὶ μάλιστα ἐπὶ ἑτεροπροσωπίας. Ὅμοιος αὐτοῦ εὐρίσκειται καὶ τὸ πῶς, π. χ. διηγέσαστο αὐτοῖς οἱ ἰδόντες, πῶς ἐγένετο τῷ δομεινιμένῳ, Μάχρ. 5, 16. Πρᾶξ. 12, 17 διηγέσαστο, πῶς οὐκίως αὐτὸν ἐξήγαγεν ἐκ τῆς φυλακῆς κτλ. βεβαίως διὰ τούτου δὲν παρίστατο μόνον ὅπως τις διηγέται, ἀλλὰ πρὸ πάντων καὶ ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐγένετο, ἀλλὰ μικρὸν μετὰ ταῦτα οὐ μὲν τρόπος ὑδαυροῦν καὶ τὸ διὰ τοῦ πῶς ἐκφερόμενον οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸ αὐτὸ τὸ ἐκτιθέμενον· πρβλ. Ἀπόκρυφ. Πρᾶξ. Ἀποστόλων σελ. 29 θαυμάζω πῶς ἀμυνοῦσθε· σελ. 82 ἴδε πῶς θέλουσι ἡμᾶς μαρτυρεῖν.

Κατὰ τὸν αὐτὸν ἀρχαῖος τρόπος τὸ μήπως κατόπιν ἔργων ὁρῶν, διαταγμαῖς, ἀπορίαις κτλ. σημαντικὴν ἐδήλου πάντως μὴ κατὰ τινὰ

τρόπον, μὴ ἀποσθῆποτε· ἀλλ' ἥδη ἐν τῇ Κ. Δ. κατίστη σχεδὸν ἴσον τῷ ἀπλῶ μὴ, π. χ. φοβέσθαι ὑμᾶς, μήπως εἰσὶν κακοῖα κατὰ Γαλᾶτ. 4, 11 κτλ. Ἀπόκρυφ. Πρᾶξ. Ἀποστόλων 82 διαρρηξάτε, μήπως εἰρήνη, 95 ἐπισκεψάμενοι τὰς βίβλους ἡμῶν, μήπως νικήσῃ ἡμᾶς. Εἶναι δὲ ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἀποδεδειγμένον, ὅτι τὸ ἔνα μεθ' ὑποτακτικῆς καίτοι παρὰ Πολύβιου καὶ κατόπιν τῶν ἔργων ἐκείνων, μεθ' ὡς οἱ Ἀττικοὶ αἱ ἐπέρρον ἀπαρμεράτον· πρβλ. Kalker ἐνθα ἀνωτέρω σελ. 290—1. Ὅμοιος καίτοι τὸ ἔνα μεθ' ὑποτακτικῆς ἐν τῇ Κ. Δ. οὐκ ἰσχυρὸς δὲ ὁ λόγος σκοποῦ, ἀλλ' ἀπλῶς ὡς ἀνάλυσις τοῦ ἀπαρμεράτου· πρβλ. Winer Γραμματικὴ τῆς Κ. Δ. σελ. 314 καὶ ἔξῃ.

Ὅμοιος ἀγνοοῦμεν ἡμεῖς τὰ εἰς-μὴ ἔργατα, ἀλλὰ πάντες ἡξεύρομεν, ὅτι ταῦτα ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀρχαίων χρόνων ἤρχισαν νὰ μὴ εἶναι πολὺ πολὺ τοῦ συρροῦ· δι' αὐτὰ δὲ καὶ οἱ παλαιοὶ ποιηταὶ παρέχουσιν πρόσωπα τινὰ κατὰ τὰ συνηρμένα, αἰδοῖς, διδοῖσι, καθίστα κτλ., καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ τῶν δοκίμων χρόνων Ἀττικοὶ συγγραφεῖς πρόσωπα τινὰ τοῦ παρατακτοῦ παρέχουσιν αἰσιπτοὺς συνηρμένα (ἰδίδουσι, ἰδίδους, ἰδίδου, εἰτίδεις, εἰτίδεις, ἀρίεις κτλ.), ἀπὸ διὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου καὶ ἔξῃ ὑπερισχύουσιν οἱ κατὰ τὰ εἰς-μὴ τύποι ἐπὶ τοσούτον, ὥστε ὁ Πολύβιος π. χ. παρέχει ἀναμῆξ τοὺς τύπους εἰς-μὴ καὶ εἰς-μὴ κατὰ λόγον τῆς γοσημοδίας, πρβλ. Kalker 236—237 καὶ Winer Γραμματικὴ 75 καὶ ἔξῃ. Πρβλ. καὶ Ἀπόκρυφ. Πρᾶξ. Ἀποστόλων 120 προστιθῶν. 206 ἀποδίδω, 214 μετατιθῶσαι. 230 ἀποδίδω, 233 ἀδω, 264 ἐπισθῶν. Πρᾶξ. Ἰωάννου ἐδωσ. Zohn Erlangen 1880 σελ. 47 ἰδίδω, 108 ἀποδίδωσθε (!)

Ἐπίσης συνηρμένα κατὰ τὴν αὔξησιν, τῶν συνθέτων μάλιστα ἐργάζων, ἀπέλυσιν κτλ. Ἀλλὰ πάντως οἱ παλαιοὶ ἡμεῖς οἱ τοῦ κακοῦ αἵτιος, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ ἀρχαῖοι, καὶ μάλιστα οἱ ἀρχαιότατοι, οἱ πρῶτοι ὁ Σόλωνος, Βεβαῖα, ἂν ἐκείνοι κατελείπον τὸν δοκίμον ἀρχαῖος καὶ ἡμῖν τὴν ἐλευθερίαν, ὅπως βλέπομεν ἐπὶ παρ' Ὀμήρῳ, νὰ μεταφραζομένης τὰς προθέσεις κεχωρισμένας τῶν ἔργων· καὶ δὴ νὰ λέγομεν κατὰ καλὰ ἥμῃ, ἀντὶ καὶ καθήμεναι κατὰ τὸ κατ' ὅρ' ἔλτο, ἀπὸ σοι πάντα λέπω ἀντὶ ἀπολείπω σοι πάντα κτλ., οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν, ὅτι οὐδέποτε ἦν ἔλεγτος ἐκείνη γωνία, ἐπερπάτησεν, ἐπαρὰ ἔλτο, ἰδίδω κτλ. Ἀλλ' ἀπὸ ἐκείνου δὲν ἤρκοτο πλέον εἰς τὴν λεγομένην τμήσιν, ἐπειδὴ, ὡς φανταίνεται,

ἐποσκολεῖντο ἐκάστους νὰ συνάπτωσι τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἁφῆς ἀπαγγελλομένης προθέσεως μετὰ τῆς τοῦ θήματος, ἐντέλει ἡσυχασ καὶ ἐν τῇ ἀπαγγελίᾳ καὶ συνόδῳ ἀναπαύσας τὰ μὲν μόνην ἐννοίαν ἀποτείνον (π. γ. ἀποβάλλω, ἀπαρξάω, περικτάω, κἀθάμι, κἀβάμι, καθύω, ἀφίημι κτ.), οὐδὲν ἄπορον, ἐπὶ τοῖς τὰ ἐννοία ταῦτα ἐν τῷ αἰσθητικῷ τῶν λόγων ἐκείνῳ διὰ τὴν ἀπλὴν αὐτῶν ἐννοίαν ἤρξαντο νὰ διατείνοντο ἐπὶ αὐτῶν καθὼς τὰ ἀληθῆς ἀπὸ τὰ ἡμίματα, καὶ διὰ ἐκείθων, ἐκείθων, ἡμέκων, ὅπως καὶ ἐκείθων κτ. Τὸ καὶν, ἐννοεῖται ἀσθενῶς, ἐπειδὴ οὐκ ἔχρονον, ὥστε ἐν τῇ 14 πολλὰ πλείονα εὐρίσκονται τεταρτάκι α' πρὸς. Πρᾶξ. 'Αποστόλων 7, 47 οἰκοδομητῶν. Ὡςδὲ ἐπιστολὴν 14 ἐπιφωτισμένην. Ἐξομολογ. ἐν τῷ 11, ἐκαστοὶ σκηνάει καὶ Winer Γραμματικῇ τῆς Κ. Δ. 68—70. 'Ὅσοι δὲ μέλλουσιν καταρχομεθα τοὺς χρόνους, τόσω μείζων ἡ συνέχισις πρὸς. Ἀπόκρυφ. Πρᾶξ. Ἀποστόλων ἐκδοσ. Tischendorf. Λφ. 1851 σελ. 43 ἐπειδὴ 85 ἐξέσθην, 94 τοὺς ὁμαίοντες, 129 ὁρίσθην καὶ 178 οἰκοδομῶν 206, καὶ 209 καὶ 210 ὁδοὺν 268. Πρᾶξ. Ἰωάννου σελ. 48 καὶ 103, 133 ἔασι, ἐν δὲ 110, ἡμίονον. Ἀπόκρυφ. Εὐαγγ. Ἰακώβου 25 ὁκαμῶν καὶ 484 ἡμίονον καὶ. Καὶ ἐδὼ ὁφθαλμοφανὸς δὲν ἐκαστοὶ ὁμαίοντες, ἀλλ' ἐξηκολούθησαν ἐν ἐκείνῳ ἔδοξαν ἡμῖν διειδύνοντες καὶ συνεπλοῶνταις κατὰ μικρὸν τὸ ἔργον.

Τὸν παθητικὸν παρακείμενον λέγομεν ἡμεῖς
σήμερον ἀναλαμβάνομεν· ἀλλὰ καὶ ἰδοὺ ἡκολού-
θησάντες τῷ, ἀνέβηται, καὶ παρὰβιβάζεται
τῶν ἀγγέλων. Ἄντι τοῦ τετατάσθαι, ἐπιθάρσται
κτλ. ἐνόμισαν ἐκείνοι φρονιμώτερον νὰ λήψωσι
τεταγμένον, ἐπιθάρσινον εἶδος. Ἡ ἀνάστασις
ὑπελήφθη βραδυτέρου σαρπητῆρος καὶ αἰσθητοῦ
καρπύου, ἐντεῖθεν καὶ ἄλλα πρόσωπα ἐξηνθήσαν
οὕτω καὶ ἄλλα ῥήματα οὐχὶ μόνον τα συμπε-
νέληκτα· πρὸβλ. Ἐβραίους ἐπιστολὰς, 4, 2 ἔσπερ
ἐξηνθήσασιν, 10, 10 ἡγιασμένοι ἐσίν·
Πράξ., 22, 30 ἡμῶν ἡγοῦσθαι, 22, 19 ἡμῶν
ὑποτάξας, 22, 30 ἡμῶν ἐφασκί, Γαλᾶς, 4,
3 ἰπὸ ταῦτα τοῦ κόσμου ἡμῶν δεδοσ-
μένοι κτλ. κτλ.

Πρὸς τοῦτοις ἐλέγετο ὑπὸ τῶν μεταγενε-
στέρων ἔγω τὸν ὀφθαλμὸν ἀποκεκομμένον,
ἔγω τὴν γείρα ἐξηραμμένην κττ. ἀντὶ ἀποκέ-

πορμα τὸν ὀφθαλμὸν, ἐξήραμαι τὴν γαῖα
κτλ. κατὰ μικρὸν μάλιστα ἡ παθητικὴ μετασχ.
τοῦ παρακειμένου προσέλαβε σφιδόν ἀπλὴν
ἐπιθετικὰ σημασίαν, ἐντύπον ἐξιδιώνει τὴν ἀ-
ναλλεγμένην γῆρα αὐτῆς καὶ δι' ἡλαττοῦτο ἡ
τοῦ παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελειῶς. Ἐπὶ
ταύτῃ ἐγγὺς ταύτης ἐξαδισμα καὶ ἡμεῖς μέχρι
ἀποπερατώσεως τοῦ ἔργου.

Ὅμοιος ἐξεβλήθησαν ἐκ τῆς χρήσεως οἱ μέ-
σος ἀόριστος· ἀλλ' αὐτὸ τῶν ἀρχαιολογικῶν γρῶ-
νων οἱ παλιντοῦς ἀόριστος ἔγινε μετὰ τὴν παλ-
τοῦ μέσου· πρβλ. Ἰλίουδοξ. Γ. 441 τραπήμ-
νον ἐνὶθάβη, 445 ἐμύθη γαλῶνι, 448 τῶ-
ν ἐν τρητοῖσι κατέσθηνον ἔσθιον· ἀντὶ τοῦ
ἡμῖνάτο, οἱ Ξενοφῶν εἶπεν ἀπημείβεθ' (Ἀναβ.
Β' 5, 10), καὶ πρότερον εἶπεν οἱ Πίνδαρος
(Πυθ. 4, 152) ἀμείβεθ' ἀντὶ ἡμῖνάτο· ὅμοιος
οἱ δοκίμοι εἶπεν ἐνηγνῶσθην, εἰσιτάβην, ἐνο-
μήσθην, ὀρημήσθην, ἐταρμάσθην, ἐπαινήσθην,
ἐπειρεῖσθην, ἐποσιθῆναι (ποτάσθαι), ἐφορήσθην,
ἰδοῦλήσθην, ἰδεήσθην, ἰσθνήσθην κττ. πρβλ.
Rutherford The new Phrynicus 186—
193. Βραχύνοντων, ἔνοσται, ἐπέδωκεν ἡ χρῆσις
αὐτὰ ἐπὶ τοσούτων, ὥστε οἱ Γραμματικοὶ ἔ-
κριναν ἀρχαίων μετὰ διδασκαλῶν ἔκαστος τὴν
διὰ τὴν τῶν μέσων αὐτῶν παλιντοῦς ἀό-
ριστον ἢ ἀνίκαρ διὰ τῆς διδασκαλίας ταύτης
ἀποδοῦναι παλαιότητα, ὅτι δὲ ἦσαν ταῦτα
αἰσθητὰ, πρβλ. Ἀλφειῶν ἀποφωρίσθαι καὶ ὁ-
ποκρίσθαι διαφωρί, γυμνασθῆναι καὶ γυ-
μνῶσθαι διαφεί, ἀσθῆναι καὶ στήναι δια-
φέρει κττ.

[illegible]

Αἱ τῶν ρημάτων φωναὶ εἶναι παρ' ἡμῖν τε-
ταραχμέναι ποσ, καὶ ἄλλοτε μὲν τὰ ἐνεργητικὰ
λέγονται μέσως, ἑλπίδες, ἄλλοτε δὲ τὰ
οὐδέτερα ἐνεργητικῶς, τὰ δὲ πλάγια λεγόμενα
μέσα πλὴν τῶν ἀμοιβαίουτης δηλωτικῶν ἐξ-
έλιπον· λέγονται π. χ. ἔσχατα καὶ τὸν ἔσχατον,
ἐκκίπων ἢ ἐκκίπειν καὶ τὴν ἐκκίσειν, τὴν ἐκκίσειν, ἐ-
κκίλειται τὸ σπῆτι, καὶ ἐκκίλειται ὁ τοῖχος, ἐκ-
κίλειται ἡ γυνὴ καὶ τὸν ἐκκίλειται.

φε τὸ γάλα καὶ ἐκώσθη, κάσας κάτω, θὰ σὲ καθίσω εἰς τὴν φυλακήν, καθίσεις τὸ παιδί = βάλε τὸ παιδί νὰ καθίσῃ, πετὼ τὴν πέτρα καὶ πετῶ τὸ πονεῖλ, πέθονεν καὶ θὰ σὲ πεθάνω, πᾶν καὶ θὰ σὲ πᾶν κτλ. ὁμοίως τὸ γέλω σπῖτε, ῥάγῃ φορέματα, κτλ. οὐδαμῶς δηλοῦσιν, ἂν ἐπὶ ὥρελαις τῇ ἐμῇ ἢ ἐπὶ τῇ ἄλλου τινὸς πράττω τοῦτο. Ἀλλὰ καὶ ἔδω οὐδὲν ἐκαινοπορήσαμεν, ἀλλ' ὅπερ ἐλάβομεν ἄλλαντον ἐπολλαπλασιάσαμεν. Ὁ Πολύβιος ἄλλα μὲν μεταβατικά μεταχειρίσθη ἀμεταβάτως π. γ. παρεμβάλλειν, προσερίθειν, κινεῖν, τηρεῖν, ἀφαιρῶν κτλ., ἄλλα δὲ ἀμετάβητα μεταβατικῶς, π. γ. παρασπονδεῖν τι, ὀνειρώττειν τι, πικραίνειν τι, ἐνοστολεῖν τι, φορολογεῖν τι, ἔξορᾷ τι, τῶνα κτλ. πρβλ. Kalker ἐνθα ἀνωστ. 292—4, καὶ Κορινθ. ἐπιστολ. Α. 7. 28 ἵνα δὲ καὶ γῆμα ἢ παρθένος, 7, 34 ἢ δὲ γαμήσασα" ἀπὸ τοῦ δὲ καὶ παρὰ τοῖς Ἀττικισταῖς βραδυτέρως ἀσπασιντο, πρῶτονται, ἀρροῖονται, ἐλαττοῖται, ἡ ἀφ' ἑσθαι κττ. ἀντὶ τῶν ἐνεργητικῶν. Καὶ ἐν τῇ Γραφῇ τὸ τὴν μεταβατικῶς καὶ τὸ βασανίζω ὁμοίως, πρὸς δὲ τὸ μεταβιβαίνειν καὶ φραγνύειν κτλ. πρβλ. καὶ Ἀποκρυφ. Πράξ. Ἀποστόλ. σελ. 31 ἢν κεκλιώσας=κεκλιμένους, ἐν δὲ 255 ἐκείνην τοῦ ἀρρώστου ἡγιασμένην (=ἡγιασέν), συγκρίσαντες δὲ τὸ ποιεῖν ἀντὶ τοῦ ποιεῖσθαι παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις κττ. Καὶ ἐν Βεκκ. Ἀνεκδ. σελ. 35, 20 ἐκ τῆς Σοριστικῆς προπαρασκευῆς Φρυνίχου ἀναγινώσκεται ἀδιέφορον οὐ τὸ διέφθαρται τοῦτο σημαίνει διὰ καὶ ἡμαρτάνουσιν οἱ λείοντες διέφθορον ὁ παῖς, ὁλόν διέφθαρται τὸ δὲ διέφθορε τὸ διέφθορε σημαίνει.

Καὶ τοῦτο μὲν καλῶς ἐδίδαξεν, ἀλλ' ἐν σελ. 69, ὃ πρᾶλλαιτα γράφω ἀπέπαργεν διὰ τοῦ γ, προκρίνωσι τοῦ πέπαργεν. Περί δὲ τῶν πλῶγων μέσων ῥημάτων διδακτικώτατον εἶναι τὸ τοῦ Λουκιανῷ χωρίον ἐν Σολοικιστῇ κερ. 12 «Καὶ τὸ καταδολεῖν σὺ μὲν ἴσως ταῦτον τῷ καταδολεῖσθαι γενόμενος, ἐγὼ δὲ οἶδα διαφορὰν οὐκ ὀλίγην ἔχειν. Τίνα ταύτην; «Ὅτι τὸ μὲν ἔαφρον τὸ καταδολεῖν, τὸ δὲ ἐνσὺ γίνεσθαι. Δὲν ἦτο λοιπὸν ἡ διαφορὰ ἀπὸ τοῦ 2 M. X αἰῶνος αἰσθητή, ἀλλ' ἦτο χρεία νὰ διδαχθῇ» αὐτοῦ. 11. «Τὸ γέ μιν καθέσθαι τὸ καθίειν καὶ τὸ κάθισον τὸ κάθησο ἀρ' οἶσθ', ὅτι διεκρίνον; Οὐκ οἶδαν κττ. πρβλ. καὶ Ἀρμινίου λες. «Αὐτὸ καὶ αἰτοῦμαι διαφέρειν, τὸ μὲν γὰρ αἰτῶ ἐπὶ τοῦ ἀπαεῖ τι λαβεῖν καὶ μὴ ἀποδοῖναι, τὸ δ' αἰτοῦμαι ἐπὶ τοῦ χρήσασθαι εἰς ἀπόθεσιν (!)» Ὁμοίως ἀμύνεσθαι

καὶ ἀμύνειν διαφέρει . . . βουλευσάσθαι καὶ βουλεύσαι διαφέρει . . . γῆμαι τοῦ γῆμασθαι διαφέρει . . . διδάξαι καὶ διδάσκειν διαφέρει . . . ἐδίδαξε καὶ ἐδιδάξαι διαφέρει . . . ἐγ- γνῶ καὶ ἐγγνώσθαι διαφέρει . . . ἐννοεῖν καὶ ἐννοεῖσθαι διαφέρει . . . ἐπαγγέλλεται καὶ ἐπαγγέλλεται διαφέρει . . . εἰρεῖν καὶ εἰρεσθαι διαφέρει . . . θύονσι καὶ θύονται διαφέρει . . . παρέρχεται καὶ παρέρχεται διαφέρει . . . πρεσβεύειν καὶ πρεσβεύεται διαφέρει . . . πρεσβεύονται καὶ πρεσβεύονται διαφέρει . . . τιμωρεῖν καὶ τιμωρεῖσθαι διαφέρει . . . φράσσειν καὶ φράσσειν διαφέρει . . . Βεκκ. ἀνεκδ. 10, 4 ἐκ τῆς Φρυνίχου Σοριστικῆς προπαρασκευῆς αἰσθόμενον φέρει ἀτακτικῶς ἢ ἀντακτικῶς δὲ εἰπεῖν ἄρατα (!) Λοιπὸν οὐ μόνον οἱ ἄλλοι, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸς ὁ διδάσκων τοὺς λοιποὺς ἡσθάνετο τὴν διαφορὰν! Ὁ δὲ Ἀντακτικιστὴς ἀντιλέγων κατὰ τὸ ἔθος τοῖς κατὰ τὸν Φρυνίχον καθυρεῖται διδάσκει πολλά καὶ μεγάλα π. γ. ἀμύνει τοὺς πολεμίους ἀντὶ τοῦ ἀμύνεσθαι; ἀπειλοῦμαι ἀντὶ ἀπειλῶν γαμῶ ἢ γυνὴ λέγει, οὐ γαμοῦμαι . . . ἐξημέρην ὁ ἀνὴρ λέγει ἀντὶ τοῦ ἐξημεῖν; γενήσονται ἀντὶ τοῦ γενήσασθαι; διαλέγειν ἀντὶ τοῦ διαλέγεσθαι; δοῦναι ἀντὶ τοῦ δοῦναισθαι; ἐτάλλω ἀντὶ ἐτάλλεσθαι; εὐλογεῖν ἀντὶ τοῦ εὐλογεῖσθαι; ἐσθλῶς ἀντὶ τοῦ ἐσθλόμενος; καρθεῖ ἀντὶ τοῦ καυόμενος; λαβόμενος ἀντὶ τοῦ λαβῶν; μεταμείναι ἀντὶ τοῦ μεταμείναισθαι; πολιτεύειν ἀντὶ τοῦ πολιτεύεσθαι κτλ. κτλ.

Δὲν θὰ θελήσω νὰ ἐξετάσω κατὰ πόσον οἱ μαρτυροῦντες οὗς συνήθως (οὐ πάντοτε) ἐπικυλίεται, εἶναι πᾶσι τότε ἀξιώσιμτοι, ἀρκεῖ μοι ἡ παρατήρησις, ὅτι ἀντιλέγων τοῖς ὑπεράγαν Ἀττικισταῖς ὁ ἀνὴρ ἐφρόντιζε φύσει διὰ τῆς ἐπικλησιῆς ἀρχαιοτέρων ἢ χεύτερων κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν νὰ δικαιολογῇ καὶ συνιστῇ, ὅσα πάντως ἐπὶ τῶν πρῶτων τοῦ ἐλεγκτοῦ ἐν κινήσει χρήσει. Βεβαίως εἶναι γελοῖον καὶ νὰ ὑποθεώμεν, ὅτι διὰ μαρτυρίας ὁ γράφων θέλει νὰ δικαιολογῇ καὶ παριστῇ ὡς ὀρθὰ καὶ πρόσφορα εἰς χρῆσιν, ὅσα μῆτε οἱ ἀρχαῖοι μῆτε οἱ σύγχρονοί του ἤξευρον πρβλ. καὶ τὸ τῆς Γραφῆς διμερῆσθαι τὰ ἱμάτιά μου ἐκαστὸν οὐκ ἵκνεται τὰς γείρας αὐτῶν. πρβλ. Winer Γραμμ. 238—42.

Καὶ ἔμως οὐδεὶς ἡμῶν σήμερον δὲν αἰσθάνεται καὶ παντάπασιν ἀγράμματος ἂν εἴναι, τὴν διαφορὰν τοῦ λῶω π. γ. ἀπὸ τοῦ λῶομαι, τοῦ πῶω ἀπὸ τοῦ ποιεῖν, κττ., ἐπειδὴ μετὰ τοῦ μητρικοῦ γάλακτος ἐθλήσαμεν τὴν

διαφορὸν ἔννοιαν τούτων, ἀλλὰ τὴν διαφορὸν σημασίαν τῶν πλεόντων μέσων, μόνον ἀπὸ τὴν διασχεθῆναι ἐκ τῶν βιβλίων ὅπως καὶ ἐκείνοι, κατανοοῦμεν. Ὁμοίως συντάσσονται ἐν τῇ Γραφῇ μετ' αἰτιατικῆς τὰ ῥήματα ἐπιθυμῶ, πεινῶ, διψῶ, μνημονεύω, ἐπιλανθάνομαι κτλ. ταῦτα δ' εἶναι τὰ πρῶτα ῥήματα τῆς παρ' ἡμῶν ἀπλουστεράς συντάξεως τῶν πλείστων βιβλίων. Καθόλου δὲ τὴν ποικίλην ἐν τῇ συντάξει τῶν ῥημάτων προειθεύσαν παραχρῆν δύναται τὸ αὐτοποπάζει καὶ ἐκ τῆς ἀνάγκης, εἰς ἣν εὐρίσκειτο οἱ γραμματικοὶ νὰ συντάττωσι καταλόγους τῶν μετὰ γεν. ἢ δοτ. ἢ αἰε. κττ. συντασσόμενα ῥήματα, ἃ φυσικὰ θὰ ἦσαν περὶ ταῦτα καὶ δὲν θὰ γίνοντο, ἂν οἱ παῖδες ἐκινθάνον παρὰ τῆς μητρὸς τῶν, ἥτοι ἂν ἐν τῇ λαλομένῃ γλῶσσῃ ἡ συντάξις αὐτῶν μὴ ἦτο τετραρχημένη σφόδρα.

Ὡσαύτως κατέλαβε καὶ ἔχει παρ' ἡμῶν ὁ ἀόριστος καὶ τοῦ παρακειμένου τὴν δύναμιν καὶ χρῆσιν. Ἀλλὰ πόσον ταῦτα ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων ἤρξαντο νὰ συνχρῆνται, διδάσκει ἡμεῖς τὸ μὲν ἢ χρῆσις τοῦ παρακειμένου, ὅπου μόνος ὁ ἀόριστος ἤρρωθε (καὶ μετὰ τῶν ἀπροσώπων δεῖ, γρη... καὶ μετὰ τοῦ ἂν ἀκίχη), τὸ δὲ ὅτι οὐδ' αὐτοὶ οἱ σοφοὶ ἐνόουν ὀρθῶς (περὶ αἰσθήσεως οὐδεὶς λόγος) τὴν διαφορὰν πρὸς Ἀμμωνίου λεξ., «*Ἀπέθανε καὶ τέθηκε διαφέρει ἀπέθανε μὲν γὰρ, τέθηκε δὲ πάλαι, ὡς περιεπλάττει μὲν ὁ δεῖτα σήμερον, περιεπλάττει δὲ πάλαι*». Θανατίασαι! πρὸς καὶ Winer Γραμμ. 255.

Ὁμοίως λέγομεν σήμερον κοιμῆσαι, λέγεσαι κττ. ἀλλ' οὐδεὶς ἀγνοεῖ, ὅτι ὀδυῖσθαι, κauerjσαι, φάγεσθαι, πῖσαι εὐρίσκονται ἤδη ἐν τῇ ἀγίῃ Γραφῇ πρὸς Winer Γραμμ. τῆς Κ. Δ. σελ. 73 ὑποδέκασθαι δὲ ἀνεγνώσθη ἐπιγραφεῖ Ἐπιδαύρου. πρὸς καὶ Ἀπόκρ. Πράξ. Ἀποστόλ. σελ. 28 πλανῶσαι, ποτῶσαι ἐν δὲ σελ. 80 περιποιῆσαι, 224 ἐξομολοῖσθαι, 262 ἴσαι. Πράξ. Ἰωάννου ἐκδοτ. Th. Zhan Erlangen 1880 σελ. 19 ἀντιπῶσαι, 29 περιποιῆσαι, 152 βοῦλῶσαι πρὸς καὶ Φρίνγρον ἐν Βεκκ. Ἀνεκδ. σελ. 18 αἰνῶσαι τὸν δε: ἀντι τοῦ ἀναλαβάνεως κεκμηκότα οἱ δὲ ἀμαθείς προσθέσει τῆς αἰ ἀνακῶσαι λέγουσιν. Πλεῖον περὶ τούτων ἴδε ἐν λόγῳ Ἐρμῆ Κ. Κόντων σελ. 14. Καὶ ἔδω λοιπὸν ἡμεῖς ἀπλῶς συνεχίσταμεν καὶ συνεπληρώσαμεν τὸ ἔργον.

Συγγενητοὶ πολλαχοῦ τὰ εἰς-εω καὶ αὐτοῦ ῥήματα π. γ. κοιμῶμαι, θομῶσαι, κτλ. καὶ τούτων ὅμως τὰ ἔχρη εὐρίσκουμεν ἐν τῇ Κοινῇ

πρὸς. Εὐαγγ. Ματθ. 15, 23 ἡρώσαν, Ἐβρ. ἐπιστάλ. 7, 5 ἀποδεκατοῖν (αὐτόθι. 6 δεδεκατοικεν), Ρωμ. 5, 13 ἐλλογῶται, Φιλιμον. 18 ἐλλόγα. Ἀποκρυφ. Πράξ. Ἀποστόλ. ἔλθοσ. Tischendorf Λαφ. 18 σελ. 22 ἡδόναι, αὐτ. 28 πλανῶμαι, 62 ἐμνησάμεντο, 170 ἐπεβόων, 228 ἡγάπου.

Τὸ ἀρθ. εἰς κατήντησεν ἐν τῇ Κ. Δ. ἴσον τῇ ἀόριστῳ ἀντωνυμίᾳ τίς, ὅπως καὶ παρ' ἡμῶν π. γ. προσελθὼν εἰς γραμματεῖς, πρὸς δὲ καὶ τῇ ἀντωνυμίᾳ ἑταρος πρὸς. Ἀποκρ. Πράξ. Ἀποστόλων 112 ὁ μὲν εἰς μου παῖς ἡ ἀντωνυμία ἑαυτοῦ κατέστη ἤδη ἀπὸ τοῦ Πολυβίου ἡ καθολικὴ αὐτοπαθῆς ἀντωνυμία, ἰδίως ἐν τῷ πληθ. ἀριθμῷ, ὥστε ἡ ἀπὸ τῶν πραγμῶν ἀρχίσασθα χρήσις αὐτῆς καὶ ἐπὶ τοῦ α' καὶ β' προσώπου ἐπεκράτησεν ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις καθ' ὅλοκληρην, ὅπως παρ' ἡμῶν σήμερον ἔχει. Καὶ ἡ ὄνομα. τῆς ἀντωνυμίας αὐτὸς δὲν φαίνεται ὅτι σωθῆι ἐπὶ ἐν τῇ Γραφῇ πλήρη τὴν παλαιάν αὐτῆς σημασίαν, ἀλλ' ἐξησθέντες γενομένη σχεδὸν προσωποική.

Τὸ κράτος ἔχει παρ' ἡμῶν ἀόρ. ἔκραξα, τὸ λέγω εἰλεῖν, τὸ βλάσφημον ἐβλάστησαι, τὸ ἰσχυρῶς ἀπαρῆσαι, τὸ ὤ ἐλθοι, τὸ ἀμαρτάνω ἀμαρτήσαι, τὸ τρέφω ἐτρέφα, τὸ κερδαίνω ἐκέρδησαι, τὸ φθάνω ἐφθασα, τὸ γαμῶ ἐγάμησαι, τὸ δίδω ἐδοῦσα, τὸ κρίνω ἐκρίνα, τὸ ἀναγορεύω ἀναγόρευσαι, τὸ βιάσθαι ἐβιάσθησαι, τὸ προσεῖναι ἐπρόσεξα κττ. Ἀλλὰ τὰ πλείστα τούτων εὐρίσκονται ἤδη οὕτως ἔγονται ἐν τῇ Κοινῇ. Καὶ ταῦτα ἄρα κληρονομία, ἡ δημιουργία. Ὁμοίως δὲ ἰδιδάξαι με ἡ παρατήρησις καὶ περὶ τῶν μαρτύρων ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἐξῆς ἐπικρατεῖ πέντα ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τούτων ἃς παραβάλλει ὁ βουλούμενος μίαν μόνην τοῦ Πλάτωνος χρυσὴν σελίδα πρὸς τὴν τοῦ Πολυβίου ἡ Διοδώρου καὶ τὰ ὑποληφθέντα δι' ὀλίγα διαφόρους διατιθένται (πρὸς. τὸ σῶν καὶ τὸ ὅρα ἐν ἀρχῇ τῆς προτάξεως ἦσαν ἐν τῇ Κ. Δ. καθὰ καὶ τ' ἄλλα ὁμοίως σημασίας μόρια), καὶ τῆς ὅλης πλοκῆς τοῦ λόγου παρατάξις μᾶλλον ἢ ὑπόταξις (ἦδη παρὰ τῷ Πολυβίῳ, μάλιστα δὲ ἐν τῇ Γραφῇ) ἀποσχητὴ τοῦ πλεονάζοντος λόγου διὰ τῆς εἰσαγωγῆς ἀπ' εὐθείας τῶν ἀναφερομένων κττ.

Ἀλλ' ἂν ὅσα ἐμνημόνευσα γεγονότα μὴ εἶναι παντελῶς ἐσφαλμένα καὶ ἀπόβλητα, τότε προδόντων, ὅτι μέγιστον σφαλλόνται οἱ φρονούντες, ὅτι ἀπὸ τοῦ 13 αἰῶνος ἀρχεται ἡ νεότερα ἑλληνικὴ καὶ περιορίζοντες τὴν περὶ αὐτὴν ἱστορικὴν ἔρευναν ἐν τοῖς ἐσχάτοις χρόνοις

ἀπὸ τοῦ Γλυκῆ, Προδρόμου καὶ ἐξῆς, πειρῶνται διὰ στατιστικῆς ἀπαριθμήσεως τύπων καὶ φθόγγων πολλοὺς αἰῶνας πρότερον συγχομένων, νὰ ἀνεύρωσι, πῶς ἐγένοντο ἐν τοῖς ἐσχάτοις τούτοις χρόνοις, ὅσα εἶχον πρὸ πολλοῦ πλυσθῇ. Ἀνάγκη νὰ παύσῃ ἡ γέλοια καὶ καθ' ὁλοκληρίαν ἀκαρπὸς τοιαύτη ἐξέτασις, νὰ μελετήσωμεν δέ, ἂν πράγματι θέλωμεν τέλος νὰ μάθωμεν τὴν ἱστορίαν τῆς γλώσσης ἡμῶν, πάντα τὰ γλωσσικὰ μνημεῖα εὐθὺς ἀπὸ τὸν δοκίμῳ χρόνῳ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς. Τὸ ἔργον βεβαίως δὲν εἶναι εύκολον, ἀλλὰ τούναντίον καὶ σφόδρα χαλεπόν, κατ' εὐτυρίαν ὅπως δὲν εἶναι ὑπερχρονικόν, ὅπως ἡ καθολικὴ πρόστολογία, ὥστε, ὅστις εὐρίσκει αὐτὸ δυσχερὲς, δύναται νὰ τραπῇ ἐπὶ ἄλλο εύκολώτερον καὶ ἀσπαστότερον αὐτῷ ἔργον.

Αἰτὰ μνημνεύσεως τῶν γλωσσικῶν μνημείων ὁρίσκει νὰ μὴ παραλίτω νὰ προσθήσῃ

Γ') ἐπὶ τῇ ἱστορίᾳ τῆς γλώσσης τῶν μνημείων τούτων διὰ παντὶ γίνεται, πολλοὺς γὰρ καὶ δεῖ, τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀληθείας τοῦ ἔθνους γλώσσης. Καὶ εἶναι μὲν ἀνάγκη, ὅτι πᾶσαι αἱ περὶ τοῦ παρελθόντος τῆς γλώσσης γνώσεις ἡμῶν κατ' ἀνάγκην λαμβάνονται ἐκ τῶν γλωσσικῶν μνημείων τούτων καὶ μόνον ἐκ τούτων. Ἄλλ' οὐχ ἥτιον ἀληθεύσατον εἶναι, ὅτι ὅλη ἡ βασιλεύουσα αὐστηριότητα καὶ καθ' ἡμᾶς ἐπιμελήσαστα τὰς μαρτυρίας αὐτῶν (1), ἀλλ' ἀπαξάπαντα τὰ ἐν αὐτοῖς ἀταλαιπωρῶνται στεύομεν καὶ ὡς ἀλλήθεις δεδομασμένους παραλαμβάνομεν, ὅπως ἐπ' ἐσχάτων προτάθη, οὐδεμία ὁλπίς νὰ ὀρθοτήσῃται ποτὶ τὴν ἱστορίαν τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ἐπιβάλλεται δὲ ἡ βέβαιος καὶ ὁ καθαρισμὸς οὗτος διὰ τὰ ἄλλα πολλὰ καὶ τοὺς μέγιστον πάντων διὰ τὸν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Σωτῆρος καὶ ἐξῆς ἐπικρατήσαντα Ἀττικισμὸν· ἐπειδὴ ἔκτοτε ἀπαξάπαντες οἱ συγγραφεῖς ἐπεμείλονται κατὰ τὸ μέλλον ἡ ἥτιον νὰ μωμῶνται τῆς δοκίμου γλώσσης τοὺς τύπους, τὰς λέξεις, τὴν σύνταξιν κττ., ν' ἀπέχονται δὲ κατὰ δύναμιν τῶν παρ' αὐτοῖς κεινολεκτομένων. Ἐπὶ τούτου δὲ διὰ ταῦτα ὁ πρὸς τὰ πρόσω τῆς γραπτῆς γλώσσης ρυθὸς διατηρήθη, ὥστε παρατηρεῖται καὶ τοὺς παρὰ ὁδόν φαινόμενον, ὅτι ἡ γλώσσα τοῦ Φωτίου π. γ. εἶναι πολὺ ἀττικωτέρα τ. ἔ. ἀρχαίωπε-

πεστέρα τῆς τοῦ παλαιότερου Θεοφάνους, ἡ τοῦ Ψελλοῦ τῆς τοῦ Μαλλᾶ καὶ Πορφυρογεννίτου κτλ. (1)

Ἐκ τῆς διαφορᾶς ταύτης τῆς γραφομένης ἀπὸ τῆς λαλουμένης, ἥτις, εἰ καὶ αἰσπότε καὶ πανταχοῦ κατὰ τὸ μέλλον ἡ ἥτιον ἀπέρχει, μεγίστη δὲ ἀναντιλέκτως ἦτο κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα παρ' ἡμῖν, συνάγεται κατ' ἀνάγκην ἀπαραίτητον τὸ συμπέρασμα, ὅτι οὗτε ὁ χρόνος τῆς γενέσεως ἐκάστου γλωσσικοῦ φαινομένου, εἴτε τυπικοῦ, εἴτε συντακτικοῦ, εἴτε φθόγγου, εἴτε λεξιλογικοῦ, εἴτε σημασιολογικοῦ ὁρίζεται ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμφανίσεως αὐτοῦ ἐν τοῖς γλωσσικοῖς μνημείοις, οὗτε πάλιν ἡ μὴ ἐμφάνισις αὐτοῦ ἐν τοῖς μνημείοις τούτοις σημαίνει ἀχρηστίαν αὐτοῦ καὶ ἀφανισμόν ἐκ τῆς λαλουμένης, ἐπειδὴ ἐπὶ μακρὸν δύναται νὰ γένηται παρὰ τῷ λαῷ τύπος τις, λέξις κττ. πρὶν γραφθῇ καὶ ἀπὸ πολλὰ βεβαίως ἐλάνθον ἐν κοινῇ χρήσει ἀλλὰ δὲ ἐξαχθέντων, ὅπως καὶ σήμερον γίνεται.

Ἀνάγκη Δ') νὰ ἔγωμεν πρὸ ὀρθολογῶν, ὅτι πάντα τὰ ἐν τῇ γλώσσῃ παθήματα, φθογγικά, τυπικά, συντακτικά, κττ. συνέχονται ἀλλήλοις, καὶ ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ νομισθῇ, ὅπως δυστυχῶς γίνεται, ὅτι τὰ μὲν συντακτικὰ καὶ φωνητικὰ μετεβλήθησαν π. γ. κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνας, τὰ δὲ τυπικὰ ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων. Ἐπειδὴ πάντως ἦσαν ἀδύνατον νὰ διασωθῶσι κεχωρισμένα ἐν τῇ κλίσει ὅσα συνέπεσον ἐν τοῖς φθόγγους, π. γ. ἀφοῦ τῇ πόλει τὴν πόλιν, ὁ ὄχις ὁ ὄχις τὸν ὄχιον κτλ. ἐγένοντο ὁμόηχα τῷ τῇ κτλ. τὴν γένην, ὁ κλέπτης τὸν κλέπτην, τὸν κλέπτην, τότε κατ' ἀνάγκην ἐπηρεπε νὰ ἐπὶ ὅλῃ ἡ σύγχυσις καὶ ἐν τῇ κλίσει καὶ διὰ τὰ λεγθῇ καὶ ἡ πόλις, ἡ πρᾶξι καὶ τοῦ ὄχι κττ. ὅπως

(1) Εἶναι παντελὴς γὰρ ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ ἔσαν πολλοὶ ἀμαθέστεροι ἢ ὅσοι νὰ ἀνέχωνται τὸν τύπον τῆς ἀρχαίας Βυβαίας οἱ Βυζαντινοὶ καθόλου ὥστε, ἔσαν πολλὰς ἀμαθείας περὶ τὴν ἱστορίαν ἰδίως τῶν χρόνων ἡμῶν καὶ περὶ ἄλλα πολλὰ, ὅν εἶχον, φοβερὸν ἐπὶ τοῦ ὅτι ἔνοιαν τῆς στατιστικῆς τῶν διαφόρων τύπων τῆς γλώσσης ἡ ὡς πρὸς τὴν πρακτικὴν χρῆσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἦσαν ἀναντιλέκτως ἀπείρῳ ἐμπειρότεροι πολλοὶ κατὰ τὸν αὐτοῦ σήμερον ἐπὶ ἀμαθίᾳ. Ὅτι οἱ ἰδίως ὁ Πλάκας καὶ ὁ Πρόδρομος, οἱ πρῶτοι τῆς ἀρχαίας ἀποστολῆς ἔσαν κάστοι αὐτῆς, ἤξευρε ὅστις ἀνέγνωσε τὰ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ συντεταγμένα ἔργα αὐτῶν. Ἐνοεῖται δ' οὐκ ὀλίγον, ὅτι ἡ ἄλλη τῶν Βυζαντινῶν συγγραφῶν ἀμαθία μέλλον ἐπὶ τὴν ἀνάμειν ἡ ἐπὶ τὸν καθαρισμὸν τῆς γλώσσης ἤδυνάτο νὰ ὀδηγήσῃ αὐτοῖς.

(1) Τὴν μέθοδον, δι' ἣς ἔνοον, ὅτι ἀνάγκη νὰ γίνηται ἡ βάσιμος καὶ ὁ καθαρισμὸς αὐτός, ἐβλήθη ἐν τῇ προσηγορίᾳ ἐκδομένη ὑπὸ τοῦ Πανεπιστημίου πρώτῃ συμβολῇ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς.

καὶ ἡ νίκη, ἡ δίκη, τοῦ κλέπτη κττ. 'Ομοίως ἀρὸς ἡ λήγουσα τοῦ ἄρπαγος, 'Ελλήνης, ἀκτίνας, αἰθέρας κττ. διεστύλλετο τοῦ τιμαί, κυβερνήται, καλοὶ κττ. μόνον κατὰ τὸ τελικόν εἰ, τότε, δὲν ἦτο βέβαιον δύσκολον νὰ προσδῶσαν οἱ λέγοντες εἰς τὴν περαιτέρω ἐξοφάντων, καὶ διὰ προσθήκης τοῦ χαρακτηριστικωτέρου κατάληξιν ἀποτελοῦντος εἰ νὰ λέγωσι καὶ τὸν μεγάλους κττ. 'Επίσης ἀρὸς μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς παλαιᾶς διαφορᾶς τῶν μακρῶν καὶ βραγίων φωνηέντων (κατὰ τὸν 3 ἢ 4 Μ. Χ. αἰῶνα) καὶ τὴν τροπὴν τῶν διφθόγγων εἰς μονοφθόγγους (ἐπὶ παλαιότερον) συνέπτεον κατὰ τὴν προφώνησιν λέγει, λέγει, λέγομεν καὶ λέγεις λέγει λέγεται, τὰ ποιεῖς ποιεῖ ποιεῖται καὶ ποιεῖς ποιεῖται, ποιεῖται ποιεῖσθε καὶ ποιεῖται ποιεῖσθε, ποιεῖς ποιεῖται ποιεῖσθε καὶ ποιεῖς ποιεῖται ποιεῖσθε κττ. τότε δὲν εἶναι βέβαιον θαυμά, ὅτι συνεβήθη πολλοῦς ἡ ὑποτακτικὴ μετὰ τῆς ῥητικῆς καὶ ἰδίως τοῦ μέλλοντος αὐτῆς, πρὸς ἀναισθητοῦς ομοιότητος. 'Ομοίως ἦτον ἀδύνατον νὰ διακρίνηται πλέον τὸ ἀνάγωμα, τοῦ ἀνάγω, τὸ ἀνάγωμα κττ. παραλλήλως τοῖς δευτεροκλίτους' οὐδὲ μετὰ τὴν συμφωνοποίησην τοῦ εὐ αὐ νὰ λήγῃται πλέον ὁ βρασιλέως, ὁ βρασιλέως, καλῶμα, καλῶμενος, ἱερῶμα, ἱερῶμενος κττ. εὐθὺς λοιπὸν ἀπὸ τοῦ 4 περίπου Μ. Χ. αἰῶνος οἱ ἀρχαῖοι τύποι τούτων ὤφειλον νὰ ἐκλείπωσι, ν' ἀντικατασταθῶσι δι' ἀναισθητοτέρων κττ. Οὐδὲ τὸ οἰκοδόμῳ ἡδύνατο ἔκτοτε νὰ γένη ὠκοδόμου, ἀρὸς τὸ ἢ ἡτο ἴσον τῷ ε, ἀλλ' ὠκοδόμου, οὐδὲ τὸ ὠκοδόμω ὠνωμαῖον κττ. ἀλλ' ὠνωμαῖον, οὐδὲ τὸ αἰσθάνομαι ἡσθάνομαι κττ., κττ. 'Επειδὴ δ' ὅμως τὰ μεσαιωνικά καθὼς καὶ τὰ τῶν νεωτέρων χρόνων κείμενα εἶναι ὠρθογραφημένα κατὰ τὰ διδάγματα τῆς ἀρχαίας γλώσσης, δὲν προσπίπτουσιν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς πᾶσι αἱ ἐπιγενομένην ὀφθαλμὶ διαφορὰ τοῦ λόγου, ἐντεῦθεν ἡ ομοιότης νομίζεται πολὺ μείζον τοῦ ἀληθοῦς· ἐὰν δ' ὅμως ἴδῃ τις ἴστω καὶ ἀπλᾶς καθὼς ὠρθογραφημένον κείμενον π. χ. τοῦ 8 αἰῶνος, οὕτως τὰ γερόγραφα διακρίνονται, ὡς γνωστὸν, ἐπὶ τούτῳ, τότε κατανοεῖ τὴν μεγάλην διαφορὰν. 'Επειδὴ δὲ πλὴν τῆς ομοιότητος ὠρθογραφίας παρέχουσιν ὁμοίους ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ τοὺς τύπους, συνήθως δὲ κατὰ δύναμιν τοῦλάχιστον καὶ τὴν σύνταξιν, ἡ ἀπότη περὶ τῆς διακρίσεως τῆς γλώσσης ἀμεταβλήτου σχεδὸν καθ' ἑκάστην τοῦ αἰῶνος ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ μέχρι τοῦ 1000 ἔτους ὑπῆρξε πλήρης. 'Εν-

τεῦθεν ἐκδόχθη, ἐπὶ ἐπειδὴ ἡ ἀνέλιξις τῆς γλώσσης ἀπὸ τοῦ πρώτου μέχρι τοῦ δεκάτου Μ. Χ. αἰῶνος διαφέρει (?) ἡμᾶς, ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἡ γλώσσα δι' ὅλων τῶν αἰώνων τούτων ἡ Κοινὴ τῶν 'Αλέξανδρου καὶ μεταγενεστέρων!

Καὶ ὅμως πόσας καὶ πόσας μεταβολὰς δὲν ἀνευρίσκει προσεκτικῶς παρατηρητὴς ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ μάλῃ, ἣν λέγομεν συνήθως Κοινὴν! Τὴν Κοινὴν ἔγραψε καὶ ὁ Πολύβιος καὶ οἱ Εὐαγγελιστὰς καὶ ὁ Πλούταρχος καὶ ὁ Λουκιανὸς καὶ ὁ 'Ηρόδοτος ὁ Ἀττικὸς καὶ ὁ Θεοφράνης καὶ ὁ Μακρίδης καὶ ὁ Πορφυρογέννητος καὶ ὁ Γλυκᾶς κλπ. κλπ. ἀλλ' οἷα διαφορὰ μετὰ τοῦ Πλουτάρχου, Στράβωνος, 'Ηρόδου, Φυλοστράτου π. χ. καὶ Θεοφράνου!

Τελευταῖον ὀφείλομεν νὰ ἐκτιμῶμεν κατ' ἀξίαν καὶ τὰ φαινόμενα. 'Επειδὴ ἐν μόνον ορατόν πολλαπλῆς ἐλέγχου περιφανὸς μεγάλῃν τῆς γλώσσης μεταβολὴν καὶ πάλαν, τὸ ὅτι π. χ. ἀντὶ τοῦ ἄγος ἀπαντᾷ παρὰ Θεοφράνῃ, ἀλλὰ τοιαύτη βιαία συγκοπή δὲν εἶναι δυνατόν νὰ πιστευθῇ ὅτι συνέβη μόνη. Τὸ νὰ εὐρίσκειται ἀπὸ τοῦ 10 αἰῶνος, ἦτο λοιπὸν προκείμενον ἔκτοτε ἐν τῇ ταχέει ἀπαγγελίᾳ, θέλω ἐνὰ κῆρον, θέλω ἄν κῆρον, διὸ καὶ ἀσφρήθην τὴν ἀποκαταστάσῃ, ὅπως καὶ τὸ ὥς ἐγένετο ὡς, ὥς ἡβριον-ὡς αἵριον, ἔλλως δὲν ἔβ' ἀπέβαλλεν αὐτὴν' ἀπεβάλλετο λοιπὸν ἔκτοτε ὁ ἀσθενέστερος φθόγος ὑπὸ τοῦ ισχυροτέρου καὶ ἐπεκράτει ἔκτοτε ὁ ἀραιότερος βραχυτέρος τύπος καθ' ὅλοκληρίαν καὶ ἐξέβαλε τοὺς πληροτέρους' διὰ τοῦτο ὁ Περσέδραμος ἔχει γαστρίν=γαστήριον (τὸ ἡ πρό τοῦ ο κατενεύθη καὶ ἀπεβλήθη), καίτοι (παρὰ τὴν τοιζομένην συλλαβὴν ὁ φθόγγος εἰς ἔκτοτε εἶχεν ἐκπέρι). Τοφάδιον, κομβώιον, θβῶν ἀντὶ θβῶν, κορδὸς ἀντὶ κορτός, κοινοποδάκτωλος, κοινοποδῆρ, κολοκοκόκωδα κττ. παρέχει ὁ Θεοφράνης. Ρῖθιδος ἀναγνώσκειται ἐν τοῖς παπύροις τῆς Λεγύπτου, κατεσκέπασα ἐν ἐπιγραφῇ Θράκης κττ. Ταῦτα πάντα δηλοῦσι ὀφθαλμὸν μεταβολὴν τῆς γλώσσης καὶ ὑπ' αὐτὰ ἀναισθητοῦς κρύπτεται ὁμοιότης ὅλων ὁμοίων.

Ὡσαύτως ἐν ἐπιγραφῇ Ἀττικῇ τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων ἀνεγνώσθη οἰαλίς=οἰαλῆς (Κουμανουδοῦ ἐνθα ἀνωτέρω) ἐν ἄλλῃ Παντικαπαίου πραγματίας, γεῖπς δι', ὡς φαίνεται, ὠνωμάσθη διὰ δημόσιον πάντως λέξις ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους ὁ ρήτωρ Πατροκλειδὸς ἀδικεῖ τὸ κατασημαίνει τῶν στρωμάτων' γηῖας: βᾶπτως πλέκταις ἡ τροφίς ἀ-

ναφέρει ὁ Ἡσύχιος, *θακῆς ἵππος, θακῆς ὄνος*, ὁ Φρύγιος ἐν Βεκκ. Ἀνεκδ. σελ. 36. Καθόλου περὶ τούτων πρβλ. Lobeck ἐν Φρυν. σελ. 433, ἐνθα καὶ καταγραφῆς καὶ γαγῆς καὶ κορυθαῖς (ἐκ τοῦ Μενάνδρου) καὶ λαρυγγῆς καὶ ρακῆς, πρὸς δὲ καὶ πολλὰ κύρια ὀνόματα, οἷον Κοσιῆς, Μηγῆς κτλ. Ὁ Πρόδρομος εἶπε στοματικῆς κττ. Πόσα τοιαῦτα ἐν τῷ μεταξὺ ἐπλάσθησαν, δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ἐξετάσω, ἀρκεῖ ὅτι δι' αὐτῶν βεβαιούται, ὅτι αἱ ἀρχαῖαι τῶν σημερινῶν *ξολῆς, μελῆς, τυρῆς, ραλατῆς, θυμῆς* κτλ. ἀνέρχονται εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἰωνικῆς.

Ἐποῦ εὐρίσκεται ἐν τοῖς παπύροις τῆς Αἰγυπτου, τὸ δὲ ἔμην ἐν ἐπιγραφαῖς ἄλλων χωρῶν *πύτα* ταῦτα, ἐν ἐπιγραφαῖς τῶν πρώτων χριστιανῶν χρόνων. Ἄτις καὶ ἐκεῖθεν ἀρχονται ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Δημοσθένους. Οἱ ἰδιόμοι μου παρ' Εὐσταθίου τοῦ Θεσσαλονίκης. Παρακρατή-τὰ ὡς ἐπίρρημα παρὰ Θεοφάνει καὶ ἐπικράδα με ἐκράσαν ἐν Ἀποστ. Πράξ. Ἀποστ. 85. Συγγραφεύμενος ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ β' Μ. Χ. αἰῶνος. Τρίτῃ δὲ ἐν ἐπιγραφῇ Ἀργεῖος καὶ τροχαδῆριος ἐν ἄλλῃ Ἀθηναίων τῶν πρώτων χριστιανῶν χρόνων, αὐτοῦτος παρὰ Μεγαλὴ Ακουμάντου. Συμμεριζόμενος ἐν ἐπιγραφῇ πρὸς Φίλιπ. 3, 14 (πρβλ. τὰ παρ' ἡμῶν κριτικῶν, ζωγραφικῶν κττ. καὶ ὅσα περὶ τούτων ἀνακῶν ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Kuhn (T. KZ' σελ. 70 κέξ.) Ἰνα ἀναπαύσονται Ἀποκρ. 14, 13, θέτετε ἀναπαύσασθαι ἐν Ἀποκρ. Πράξ. Ἀποστ. σελ. 94 (πρβλ. τὰ σημερινὰ ἀναστήματα, θ' ἀ-

ναπαῶ, ἀναπαῖς). Ἐν τοῖς ἀποκρύφους τοῦ-τοις βιβλίοις συγχωστῇ ἡ μεταβολὴ γενόμενος περι-παρα-δια κτλ. ἐν δὲ σελ. 135 τάβλιν ... προσέθεναι 150 τί παθαίνουσιν 185 προσέ-geren (ὡς ἀόρ.) καὶ 203 φέρετέ μοι ἐκεῖνον τῶν ἀνδρῶν (ἐννοεῖται ἀπαξ), 245 ἀσπασπρό-σωπος, μακρὸς, κοιδόηλικος, 246 ἐποῖσάσαι, Ἀποκλ. 13, 18 ψηφισάτω. Ἐν Αἰγυπτιακοῖς παπύροις *δύνομαι*=δυναμι, ἀδελφία κττ. βοήθια ἀναφέρει Ὁ Ἀντακτικιστὴς Βεκκ. Ἀνεκ. 85, 29 ἐκ τοῦ Ἐριπίπου, Μακεδόνισσαρ ὁ αὐτὸς σελ. 108, 29 ἐκ τοῦ Στραττιδῶς γρά-φει δὲ 114, 15 καὶ περὶ τοῦ πρώτῃν τὰ ἐξῆς ἀπρώγειν οὐ φασι δεῖν λέγειν τὸ ἐσθλεῖν, ἀλλὰ τὸ τραγῆματα ἐσθλεῖν δι' ὧν προφανῶς ἐλέγ-χεται, ὅτι ἐλέγετο καὶ τότε, ὅπως καὶ νῦν, ἀντὶ τοῦ ἐσθλεῖν, ἀλλ' ἀπεβάλλετο ὑπὸ τῶν καθα-ρευόντων.

Διὰ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων ἀπεδείχθη περιανῶς, ὅτι μὴ παντάπασιν ἀπατάμεται, ὅτι, ἐπειδὴ ἡ μετατροπὴ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς εἰς νεωτέραν δὲν συνετελέσθη διὰ βασιλικῆς διατάγματος καὶ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, ἀλλ' ἐν πολ-λοῖς αἰῶσι καὶ κατὰ μικρὸν, ἀνάγκη ἡ ἐρευνα τῆς νεωτέρας ν' ἀρχίσῃ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχαίας· ἐπειδὴ ἐν ταύτῃ αἱ πρώται τῆς νεωτέρας ἀρ-χαί, καὶ ἐν ταύτῃ τὰ πρότυπα, ἄντικα ἐπί-δωσι ἐν τοῖς ἐξῆς χρόνοις μεγάλῃν λαβόντα μετέβαλον κατὰ μικρὸν τὴν ὅλην τῆς γλώσ-σης ὅψιν.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν. ΧΑΤΖΙΑΚΗΣ.

ΣΥΝΑΦΕΙΑ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΟΥΓΥΡΩΝ

Ischl, τῇ 11 Αὐγούστου 1886.

Ἐρίπτε κόνιε Πρόεδρε,

Παρέλαβον ἐνταῦθα τὸ εἰσιτήριο ὡς μέλος τοῦ συνεδρίου καὶ ἀπεράσασα νὰ παρουσιασθῶ ἐκεῖ. Ἀλλὰ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἀνέγινωσα ἐν ταῖς ἐφημερίαις, ὅτι ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις

πέντε ἡμερῶν καθάρσιν διέταξε κατὰ τῶν ἐν Βάρνης εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀρκομένων πλοίων. Ἐγὼ δὲ οὐδεμίαν ἔχω ὕψην πρὸς τοιαύτην ἀπομόνωσιν. Μὴ δυνάμενος λοιπὸν τοῦ συνεδρίου μετέχειν, στέλλω ὑμῖν δι' αὐτὸ τὴν ἐπισυναπομένον μοι πραγματείαν περὶ τῆς συναφείας τῶν Ἑλλήνων καὶ Οὐγγρῶν.

Αύριον θ' ἀναχωρήσω ἐνταῦθεν εἰς ἄλλα τῆς ἁγίας Αὐστρίας μέρη (Ried, Waidhofen, Schwetberg) καὶ δὲν θὰ ἐπιστρέψω εἰς Βουδαπέστην εἰμὴ τῶν 2 ἢ 3 Σεπτεμβρίου.

Δεῖξάσθε, παρακαλῶ, τὴν εὐκρινεστάτην ἀρεθίστην τῆς πρὸς ὑμᾶς μεγίστης ἐπιλήψεώς μου.

I. B. ΤΕΛΕΦΥ.

Πρὸς τὸν κείριον Ἱερο. Βασίλειον
Πρόεδρον τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου.

Πρὸ πάντων συγχωρεῖν ἵνα τῇ εἰκοσιπενταετηρίδι τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ, ᾧ τὸ σεβαστόν συνέδριον σήμερον ἐορτάζει. Ἐπειτα δὲ βαθύτατην ἐκφράξω ἐνγνωμοσύνην μου τῇ ἐν δέξῃ τῆς διοργανώσεως τοῦ συνεδρίου ἐπιτροπῇ, ἥ αὖτε προσέστη νὰ με προσκαλέσῃ εἰς ταύτην τὴν λαμπρὰν ἐορτήν. Ἀλλὰ λυπούμαι, ὅτι ἔνεκα τῆς κατὰ τὸν ἐκ Βάρνης εἰς Κωνσταντινοῦ πόλιν ἀφικομένην πλείων διαταραχῆς πέντε ἡμέρας καθήρεσεν δὲν δύναμαι νὰ μετέγω προσωπικῶς τούτων τῶν ἐορτασίων συνεδριάσεων. Λυπούμαι δὲ τόσο μᾶλλον, ὅσω προσεκτικωτέρως συνακολουθῶ ἀπὸ πολλοῦ ἤδη τῇ γραμματολογικῇ τῶν Ἑλλήνων προδῶ, δι' ἣς μεταξὺ τῶν τοῦ Αἵμου καὶ τῆς Ἀνατολῆς χριστιανικῶν ἔθνων τῷ Ἑλληνισμῷ ἀνήκοντι τὰ πρωτεία.

Οὕτως εἶπε τοῦτο καὶ πρὸ πολλῶν αἰώνων, ὅτε οἱ τῶν Οὐγγρων προπάτορες τὸ πρῶτον ἐφάνησαν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Εὐρώπης· διότι ἐν τῷ δεκάτῳ μ. Χ. αἰῶνι δύο Οὐγγροι στρατηγοί, Βουλοσδής καὶ Γύλας, ἐβαπτίσθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπου ὁ τότε Αὐτοκράτωρ τῶν πατρικίων ἀξίωμα ἐδώρην αὐτοῖς. Τοῦτο προϋποθέτει, ὅτι οὗτοι οἱ δύο στρατηγοί, πρὶν ἢ βαπτισθῶσαν, ἰδιουσίησαντο τὴν τῶν Ἑλλήνων γλῶσσαν, ἵνα τελείως διαπαιδευθῶσαν ἐν τῇ θρησκυμῇ των. Ἐπειδὴ δὲ τούτοις τοῖς στρατηγοῖς συνώδευσεν εἰς τὴν Οὐγγρίαν ὁ μοναχὸς Ἰερόθεος, ὅστις ἐκεῖ πολλοὺς εἰς τὸν χριστιανισμὸν μετέπεισε, πάλιν ὄληον εἶναι, ὅτι οὗτοι οἱ προσήλυτοι ἔμαθον πρότερον τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἐκ τούτου δὲ τοῦ συμβάντος συμπεραίνουσιν εἶναι τῶν Οὐγγρων ἱστοριογράφων ὅτι ἡ πρώτη τῶν Οὐγγρων χριστιανικὴ θρησκεία ἦτο ἡ ὀρθόδοξος ἀνατολική· διὰ τοῦτο οἱ ὕστερον εἰς τὴν ῥωμανοκαθολικὴν ἐκκλησίαν ἀνήκοντες Οὐγγροι

τοὺς κατὰ τὸν Βυζάντειον τύπον βαπτισθέντας συμπατριώτας των ἐκάλουν χριστιανούς τῆς ὀρθοῦς πίστεως, ὡς οἱ Οὐγγροι ἀπὸγονοὶ καὶ μέχρι σήμερον τοῦτο ἔχουσιν τὸ ὄνομα.

Ἐκτὸς τῶν ἁγίων στρατηγῶν διέτρεβον κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα μ. Χ. καὶ ἄλλοι Οὐγγροι μεγιστάνες ἐν Κωνσταντινουπόλει, τὸ μὲν ὡς πρίντοις τὸ δὲ ὡς ὁμηροὶ. Πιθανώτατον λοιπὸν, ὅτι οὗτοι μαθόντες τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ γραμματολογίαν διέδωκαν αὐτὰς ἐν τῇ Οὐγγρίᾳ.

Εἶναι μὲν βέβαιον, ὅτι ὁ πρῶτος τῆς Οὐγγαρίας βασιλεὺς, Στέφανος, ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ α' αἰῶνος τοῦ ῥωμανοκαθολικοῦ διεδίδου δόγμα, ἀλλὰ τοῦτο ἰσχυρῶς μᾶλλον ἐκ πολιτικῆς ἢ θρησκευτικῆς πεποιθήσεως· διότι θέλων νὰ γίνῃ βασιλεὺς, εἶδεν ὅτι μόνον οἱ Πάπαι καὶ οἱ Αὐτοκράτορες τῆς Γερμανίας διένεμον τὰ βασιλικά στέμματα. Ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος δὲν ἤθελε νὰ δεχθῇ τοῦτο δωρὸν, ἵνα μὴ κινδυνεύσῃ τὴν πολιτικὴν τῆς Οὐγγαρίας ἀνεξαρτησίαν καὶ διὰ τοῦτο ἐστρέψατο πρὸς τὸν Πάπαν.

Ὅχι γὰρ τὸν ὁ βασιλεὺς Στέφανος Ἑλληνιδας προσκαλέσας εἰς Οὐγγρίαν μοναχὰς μέγα ἔκτισεν αὐτὰς μοναστήριον ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰεσπρέμ, ὑπὲρ τῆς ψυχικῆς σωτηρίας πάσης τῆς πατρίδος. Ἐνταῦθεν ἐννοεῖται, ὅτι αὗται αἱ μοναχαὶ ἑλληνικὰ ἔμαθον καὶ τῶν Οὐγγρων παιδείαν.

Τὸ ἑλληνιστὶ ἐκδοθὲν δίπλωμα τῆς ιδρύσεως τούτου τοῦ μοναστηρίου ἐπεκύρωσε μετ' ἑκατὸν περίπου ἔτη ὁ βασιλεὺς Κόλουμάνος καὶ διέταξε τῷ ἐπισκόπῳ Συμεῶνι νὰ τὸ μεταφράσῃ εἰς Λατινικὴν γλῶσσαν.

Ἐκτὸς τοῦ βασιλεῦς Στεφάνου καὶ ὁ στρατηγὸς Τσανάδος ἔκτισε τότε ἐν Ὁροσλάσῳ ἑλληνικὸν μοναστήριον τῷ ἁγίῳ Γεωργίῳ ἀφιερωμένον.

Ὁ βασιλεὺς Λαδίσλαος ἐδώρην ἐν ἔτει 1093 τῷ μοναστηρίῳ τῶν Βενεδικτίνων 73 βιβλία, ἐν οἷς εὐρίσκειτο ἐν ἑλληνικῶν φιλοτήριον.

Βέλαις ὁ τρίτος, πρὶν ἢ νὰ γίνῃ ἐν ἔτει 1172 βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας, δεῖκα ἔτη ἀνετίρετο ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Αὐτοκράτορος Μανουὴλ Δούκα, ἔπειτα εἰς γάμον ἤγαγε τὴν προγόνην του καὶ μετὰ πολλῶν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας κεκορημένους γνῶσεων ἐπανήλθεν εἰς τὴν Οὐγγρίαν, ὅπου κατὰ τὸν βυζάντειον τύπον ἀνεμόρρωσε τὴν κυβερνητικὴν διαχείρισιν αὐτὴν διακιοδοσίαν.

Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς δὲ τοῦ Πάπα Ἰννοκεντίου πρὸς τὸν βασιλέα Ἐμμερίκον ἐν ἔτει 1204 μαρτυρούμεν, ὅτι τότε πολλὰ εὗρισκοντο ἐν Οὐγγαρίᾳ ἑλληνικὰ μοναστήρια.

Τὰς στενοτέρας σχέσεις τῶν Αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου μετὰ τῶν βασιλέων τῆς Οὐγγαρίας δεκνύουσιν αἱ μεταξὺ τῆς οἰκογενείας τῶν ἐπιγαμιῶν. Τέσσαρες τῆς Οὐγγαρίας βασιλεῖς ἤγαγον εἰς γάμον Βυζαντινὸν Αὐτοκράτορον θυγατέρα ἢ ἀνεψιὰς, δηλ. Γκιούζας ὁ πρῶτος (1074—1077) Συναδέκην τὴν τοῦ Νικηφόρου Βωτονιάτου ἀνεψιάν, — Στέφανος ὁ τέταρτος (1162) Μαρίαν, τὴν ἀδελφὴν τοῦ Αὐτοκράτορος Μανουὴλ Δούκα, θυγατέρα τοῦ ἀσπαστοκράτορος Ἰσαάκου τοῦ Κομνηνοῦ — Βέλας ὁ πρῶτος (1173—1196) Ἀγνήν, τὴν τοῦ αὐτοῦ Αὐτοκράτορος προγόνην, — Βέλας ὁ τέταρτος (1270—1270) Μαρίαν τὴν τοῦ Αὐτοκράτορος Θεωδώρου Λασκάρεως θυγατέρα.

Δύο δὲ οὐγγρικοὶ βασιλεῖς ἐγένοντο γυναικὶς Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων, δηλαδή Εἰρήνην, θυγατὴρ Ἀδελφάου τοῦ πρώτου (+ 1095) ἥτο γυνὴ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ Μαργαρίτην, θυγατὴρ Ἀνδρέου τοῦ δευτέρου (+ 1235) ὑπαυδυνέθη τῶν Αὐτοκρατόρων Ἰσαάκου Ἀγγέλου.

Ἐπειδὴ οὗτος ὁ Ἀνδρέας οὐγγρικὴν ἀδελφὴν σταυροφορίαν εἰς Παλαιστίνην, εὐκατάληπτον εἶναι, ὅτι πολλοὶ τῶν Οὐγγρων σταυροφόρων ἐν ἑλληνικαῖς διατριβόντες γλώσσας περὶτήρησαν, ἤκουσαν, ἐμαθόντα ἔθιμα, δημοτικὰ ἄσματα, διηγήματα, μυθολογούμενα, τὴν γλῶσσαν, γραμματολογίαν, τὰς παραδόσεις καὶ ἐπιστημονικὰς γνώσεις τῶν τῶν ἀρχαίων καὶ μεσαιωνικῶν Ἑλλήνων.

Ἐννοεῖται δὲ, ὅτι μέχρι τοῦ τέλους τῆς ὑπαρξέως τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους πάντοτε ἀντεπερσοῦμενον αὐτὸ ἐν τῇ Οὐγγαρίᾳ Ἕλληνας πρέσβεις, ἐξ ὧν κυρίως δύο ἐπινοῦνται παρὰ τοῖς ἱστορικοῖς, Ἰσιδώρος (1436) καὶ Γεώργιος Φρανκζῆς (1444).

Γνωστὸν εἶναι ἐπίσης, ὅτι ἐν τῇ 15ῃ αἰῶνι ὁ βασιλεὺς Ματθαῖος Κορβίνος μεγάλῃν ἐκτίσεν ἐν Βουδα βιβλιοθήκην καὶ ἀντὶ πολλῶν χρημάτων ἠγόρασε δι' αὐτὴν ἑλληνικοὺς τε καὶ λατινικοὺς κώδικας. Πρὸς τοῦτοις ἐκτίσεν ἐκεῖ καὶ Πανεπιστήμιον, ὅπου καὶ τὰ ἑλληνικὰ ἐδίδασκαν γράμματα.

Ἐν δὲ τῷ δεκάτῳ ἔκτῳ αἰῶνι ἤρκασε παρ' ἡμῶν ὁ περιφημοῦς Ἰωάννης Παλαιολόγος, ὁ ἐν ἔτει 1569 ἑτοῖμος τοῦ ἐν Κλαυδιόπολει (οὐγγ.

γρῆσι Kolosvár, γερμανιστὶ Klausenburg) γυμνασίου.

Πάντων τούτων οὕτως ἐχόντων οὐδὲν θαυμαστόν, ὅτι ἐν τῇ τῶν Οὐγγρων γλώσσῃ καὶ ἑλληνικαὶ ἐπολιτογράφουσαν λέξεις π. γ. alabastrom ἀλάβαστρος, alagya ἐλεῖσις, angyal ἄγγελος, börtön βέρεθρον, esiv σίσην, ezim σῆμα, dara ἀθήρα, eger αἰγερὸς, eresz ἐρεψίς, falángat φαλαγγίξ, fulemlle φύλεμψα, faszuly φάστυλος, imog ἰμάτιον, eima, iskola σχολή, Kagylo κήλος, Kerevet κορβεάτος, Kolosma ἡ Korosma γάρσιμα, Korona κορώνη, Kristály κρυστάλλος, Krokodil κροκόδειλος, márvány μάρμαρος, monostor μοναστήριον paradisom Παράδεισος, pergamen pergamenή, petrezselem πετροσίλιον, pompa πομπή, pergoma ἐπιγράμμα, terpetin τερπιδίνος, Zsinat σύνοδος κτλ.

Οὐγγρικοὶ μεταφράσεις ἀρχαίων ἑλληνικῶν συγγραμμάτων ἐβάνθησαν τὸ πρῶτον ἐν τῷ δεκάτῳ ἔκτῳ αἰῶνι, δηλ. οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι, αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ ἁγίου Παύλου καὶ αἱ γνώμαι τῶν ἐπὶ τὰ σοφιστῶν. Ἐν τῷ δεκάτῳ ἑβδόμῳ αἰῶνι μετεφράσθησαν εἰς τὴν οὐγγρικὴν μόνον τὰ Ἡμετέρου Λιβησιῶτα. Εἰς τὴν δεκάτην ὀγδόην ἑκπονησθεῖσαν ἀνήκουσαν αἱ ἐξ ἑλληνικῶν μεταφράσεις. Αἰσχύλου Προμηθεὺς δεσμώτης, Ἀνακρέοντος ὕμνοι, Μόσχου εἰδύλλια, Ξενοφάντος Κύρου παιδεία, Πλουταρχοῦ Βίου. Μετὰ τούτους ἐνεργεῖας ἐπεχείρησαν οἱ Οὐγγροι τὰς μεταφράσεις ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραμμάτων ἐν τῷ νῦν αἰῶνι. Ἐκ τῶν ποιητῶν ἔχομεν μεταφράσεις Ὀμήρου, Αἰσχύλου, Σοφοκλέους, Εὐροπίδου, Ἀριστοφάνους, Ἀνακρέοντος, Θεοφίλου κτλ. Ἐκ τῶν πεζογράφων δὲ Ἡρόδοτον, Ξενοφῶντα, Πλάτωνα, Ἱπποκράτην, Ἰσαάκον, Ἀριστοτέλην, Ἀναξίμαν, Κίβητα, Λουκίον κτλ.

Πρὸς τοῦτοις ἔχομεν καὶ οὐγγρικοὺς συγγραμματα τὸ μὲν πρωτότυπα, τὰ μὲν μεταφραζόμενα ἐκ τῆς ἀγγλικῆς, γαλλικῆς, γερμανικῆς, ἀφορῶντα τὴν ἑλληνικὴν γραμματικὴν, γλωσσολογίαν, ἱστορίαν, μυθολογίαν, ἐκπονησθεῖσαν, γραμματολογίαν, λεξικογραφίαν, ἀρχαιολογίαν κτλ.

Ἀλλὰ, φεῖ, ὁ τῆς γλώσσης καὶ γραμματικῆς τῶν νῦν Ἑλλήνων ἐρμηνευτής, μεταφραστής, ἐπιμεριτὴς εἶναι σχεδὸν μόνος, προσπαθὼν ἀπὸ τριακοντα καὶ ἐπὶ κείνα ἑτῶν νῦν ἐξαφανίζῃ παρὰ τοῖς συμπατριώταις μου τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ Φαλμεραυέρου προλήψεις, ἃς

πολλοί ὡς γνήσια ἐδίδξαντο νομίσματα. Ἡ δευτέρα δὲ προσπάθειά μου ἦτο καὶ εἶναι νὰ καταπολεμῶ συνεχῶς καὶ ἐκ καθέρας καὶ ἐν συγγράμμασι τὴν ἀποπνίγη τῶν οὕτω λεγομένων Ἑρασμειῶν προφορὰν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἣν ἄλλως προφέρουσιν οἱ Ἀγγλοὶ, ἢ οἱ Γάλλοι, ἄλλως οἱ βόρειοι καὶ πάλιν ἄλλως ἢ μεσημβρινοὶ Γερμανοὶ, οὕτως ὥστε θέλωμεν νὰ συνομιλῶσιν ἑλληνοστί, δὲν καταλαμνομένην ἀλλόλους. Νῦν θὰ ἦτο ἡ καλύτερη τῶναυτις πείρας εὐκαιρία ἐν μετ' τῶν συνεδριάσεων. Καὶ οὕτως ἐκαστος αὐτῶν ἰσχυρίζεται, ὅτι τῆς αἰγῆς ἐφυλάττει προφορὰν, δὲν ἐνθυμούμεναι δὲ, ἐπὶ τῇ προφορᾷ των μόνον ἐν τῷ δεκάτῳ ἔκτῳ μὲν Χ. αἰῶνι ἔλαβε τὴν ὑπαρξίν της, ἐν ᾗ ἡ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων προφορὰ τοῦλάχιστον γλιότω ἀπὸ ἀκρίβειαν ἑαυτῶν εἶναι προσβυτέρα. Ἐντεύθεν φησὶ καὶ τὸ λόγιον

ἔπεται, ὅτι ἡ τῶν Ἑρασμειῶν προφορὰ εἶναι νέα, ἡ δὲ τῶν νῦν Ἑλλήνων ἀρχαία. Δὲν λέγω μὲν, ὅτι οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες οὕτω προφέρουσιν πάντα τὰ τῶν γραμμάτων στοιχεῖα ὡς οἱ προπατορὶς των τῆς τοῦ Ὀμήρου, Αἰσχύλου, Σοφοκλέους, Εὐριπίδου ἐποχῆς, ἀλλ' ἂν οἱ Ἀγγλοὶ καὶ Γάλλοι ἤθπουσι τὰ τοῦ Σχαισπέρου, Ρακίνου, Μολιέρου δράματα ἐπὶ τῆς σκηνῆς διδάσκοντες δὲν τηροῦσι τὴν τοῦ αἰῶνος τῆς Ἐλισάβετ ἡ τοῦ Λουδοβίκου τοῦ ἰδ' προφορὰν τῆς ἀγγλικῆς ἢ γαλλικῆς, ἥτις ἐν πολλοῖς διάφορος ἦτο τῆς σημερινῆς, δι' αὐτοὺς ἔχουσι πάντες οἱ κατὰ τοὺς νῦν Ἕλληνες τὰ τῶν ἀρχαιοτάτων ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἀριστοτεχνήματα προφέροντες.

I. B. ΤΕΑΦΥ

Καθηγητὴς τοῦ ἐν Βουλιαστῇ Πανεπιστημίου.

Λ' ΑΠΟΚΗΡΥΞΙΣ DANS L'EMPIRE ROMAIN

Un rescrit de Dioclétien, adressé en l'an 288 à un certain Hermogène, et inséré au Code de Justinien (L. 5 C. de patria potestate, VIII, 46) porte: « Abdicatio quae graeco more ad alienandos liberos usurpabatur et ἀποκήρυξις dicebatur, romanis legibus non comprobatur. »

L'institution désignée sous le nom d'ἀποκήρυξις est bien connue. Il en est question dans Démosthène, Contre Boeotos, de nomine § 39, et dans Plutarque, Vie de Thémistocle chap. 2, sans parler des lexiques. Lucien la rappelle dans un de ses petits traités, Platon la décrit dans les Lois (livre XI) et la loi de Gortyne montre que le pouvoir ainsi conféré au père appartenait même au père adoptif.

Ce qui appelle ici notre attention c'est la persistance de cet usage dans les pays

de langue grecque jusque sous l'empire romain. A cet égard le rescrit de Dioclétien est formel. Il déclare que l'ἀποκήρυξις n'est pas admise par le droit romain, mais il ne dit pas qu'elle fût interdite aux Grecs qui vivaient d'après leurs lois. On peut supposer qu'Hermogène était un Grec qui avait obtenu le droit de cité romaine et qui avait consulté l'empereur pour savoir s'il pouvait chasser son fils. L'empereur lui répond que cela est impossible parce que le droit romain ne connaît pas cette institution, et qu'un citoyen romain ne peut suivre une loi étrangère.

Il faut rapprocher du rescrit de Dioclétien un texte que personne ne paraît avoir relevé jusqu'ici et qui se trouve dans les Actes des martyrs. (V. Ruinart, Acta martyrum sincera). Il s'agit du martyre de St. Cyrille enfant, vers l'an

200. On est à Césarée de Cappadoce où le droit grec était en vigueur comme dans toute l'Asie mineure. Le jeune Cyrille s'était converti au christianisme malgré ses parents. L'auteur de la relation poursuit en ces termes : « Abdicat eum quidem pater, domum ei claudens, et quae in ea erant prorsus abnegabat ei. Quidam autem in his laudabant patrem et valde mirabantur. Ipse vero quasi nihilum reputabat abdicari a patre. »

Voilà bien, si je ne me trompe, un exemple d'ἀποκήρυξις. Mais ce n'est pas tout. Le *judex* de Césarée fait venir l'enfant et lui dit « Indulgeo tibi, o puer, delicta. Dimittit tibi et pater offensam : in domum accipite. Licet tibi frui bona patris, si sobrius fias, si tibi met ipsi des cogitatum. » Ce rôle reste insensible à ces avances. Le *judex* le fait conduire au

supplice, puis il le rappelle et lui dit « Sobrius esto ut iterum habeas patris domum et fortunam ». Cette dernière tentative reste encore inutile et Cyrille subit le martyre.

Il résulte de ce texte, dont l'authenticité n'est pas douteuse, qu'au commencement du troisième siècle de notre ère l'ἀποκήρυξις était encore pratiquée dans l'empire romain par les personnes qui n'avaient pas le droit de cité et vivaient sous la loi grecque. Nous disons la loi grecque, parce que dans tous les pays helléniques il s'était formé par l'usage un droit commun de même qu'un dialecte commun.

RODOLPHE DARESTE

Membre de l'Institut.

(Μετίφρασις)

Η ΑΠΟΚΗΡΥΞΙΣ ΕΝ ΤΗ ΡΩΜΑΪΚῃ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΙ

Ἀντιγραφή τοῦ Διακλητικανοῦ, ἀπευθυνθεῖσα κατὰ τὸ ἔτος 288 πρὸς τινὰ Ἑρμογένην, καὶ καταχωρηθεῖσα ἐν τῷ Ἰουστινιανέῳ Κώδικι (L. 5. C. de patria potestate, VIII 46) οἶρεται : « Abdicatis, quae graeco more adolientandos liberos usurpabatur et ἀποκήρυξις dicebatur, Romanis legibus non comprobatur ».

Ὁ ὑπὸ τὸ ὄνομα ἀποκήρυξις θεσμὸς εἶναι γνωστότατος· περὶ αὐτοῦ γίνεται λόγος ἐν Δημοσθένει, πρὸς Βουιωτῶν, περὶ τοῦ ὀνόματος § 39, καὶ ἐν Πλουτάρχῳ, βίος Θεμιστοκλέους, Κεφ. 2, χωρὶς ν' ἀναφέρωμεν τὰ λεξικά. Ὁ Λουκιανὸς ἀναφέρει αὐτὸν ἐν τινι τῶν μικρῶν αὐτοῦ πραγματείων. Ὁ Πλάτων τὸν περιγράφει ἐν τοῖς Νόμοις (Βιβλ. XI) καὶ ὁ τῶν Γορτυνίων νόμος δεικνύσκει, ὅτι ἡ οὕτω εἰς τὸν πατέρα

παραχωρηθεῖσα ἐξουσία ἀνῆκε καὶ εἰς τὸν θετὸν πατέρα.

Τὸ προκαλοῦν τὴν προσηγὴν ἡμῶν εἶναι ἡ ἐμμονὴ τοῦ ἔθιμου τοῦ αὐτοῦ τῆς Ἑλληνικῆς χώρας καὶ μετὰ τὴν Ῥωμαίων κυριαρχίαν· διὸ ἡ ἀντιγραφή τοῦ Διακλητικανοῦ εἶναι σαφὴς καὶ ἐπιτακτική. Ἀποφαίνεται, οὖν, ὅτι ἀποκήρυξις εἶναι ἀπαράδεκτος ἐν τῷ Ῥωμαίῳ δικαίῳ, ἀλλὰ δὲν λέγει, ὅτι ἀπηγορεύεται ἐν τοῖς Ἑλλησιν, οἵτινες ἔχον κατὰ τοὺς ἰδίους αἰσθητὸν νόμους. Δυνατὸν νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ Ἑρμογένης ἦτο Ἕλλην τυχὸν τοῦ δικαίου τοῦ Ῥωμαίου πολίτου καὶ συνεβουλεύθη τὸν αὐτοκράτορα, διὰ νὰ μάθῃ ἔαν ἡδύνατο ν' ἀποπέμψῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ. Ὁ αὐτοκράτωρ ἀποκρίνεται αὐτῷ, ὅτι τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, καθόσον τὸ Ῥωμαϊκὸν δίκαιον δὲν ἀναγνωρίζει τὸν

θεσμὸν τοῦτον, καὶ ὅτι Ῥωμαῖος πολίτης δὲν δύναται ν' ἀκολουθήσῃ ἀλλοδαπὸν νόμον.

Πρέπει νὰ συνδυάζωμεν τὴν ἀντιγραφὴν τοῦ Διοκλητιανοῦ μετὰ κειμένου διαφυγόντος μαζὶ τοῦδε τὴν προσοχὴν πάντων καὶ εὐρισκόμενοι ἐν ταῖς πράξεσι τῶν μαρτύρων. (Idē Rumania, Acta Martyrum sincera). Πρόκειται περὶ τοῦ μαρτύρου ἀγ. Κυρίλλου, παιδίου, περὶ τὸ ἔτος 200, διαμένοντος ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας, ὅπου τὸ Ἑλληνικὸν δίκαιον ἦτο ἐν ἰσχύϊ, καθὼς καὶ ἐν ὅλῃ τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ. Ὁ γὰρ Κύριλλος κατηγορεῖται εἰς τὸν χριστιανισμὸν ἀπὸ τῶν γονέων αὐτοῦ. Ὁ χρονολόγος ἐξακολουθεῖ λέγων: Abdicat eum quidem pater, domum ei claudens, et quae in ea erant prorsus remanebat ei. Quidam autem in his laudant patrem et valde mirabantur. Ipse vero quasi nihilum reputabat abdicari a patre.

Ἰδοὺ ἀκριβῶς, ἂν δὲν ἀπατώμαι, τὰς διευκρίσεις ἀποκριθεὶς. Ἀλλὰ δὴ εἰς τὸ ἔλθω. Ὁ δικαστὴς τῆς Καισαρείας προσκαλεῖ τὸ παιδίον καὶ λέγει αὐτῷ. «Indulgeo tibi, o puer,

delicta: dimittit tibi et pater offensam: in domum suscipit te. Licet tibi frui bona patris, si sobrius fias, si tibi met ipsi des cogitatum». Ὁ Κύριλλος μίαι ἀκαμπτος εἰς τὰς προτάσεις ταύτας. Ὁ δικαστὴς τὸν ἀποστέλλει εἰς τὸ βασανιστήριον, εἰτα ἀνακαλεῖ αὐτὸν λέγων «Sobrius esto, ut iterum habeas patris domum et fortunam». Ἡ τέλευταία αὐτῇ ἀπόκριμα μένει ἀκαμπτος καὶ ὁ Κύριλλος υποβάλλεται εἰς τὸ μαρτύριον.

Ἐξάγεται ἐκ τοῦ κειμένου τούτου, τοῦ ὁποῦ ἡ αὐθεντικότης εἶναι ἀναμφισβήτητος, ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ τρίτου αἰῶνος μ. Χρ. ἡ ἀποκρίσις ἦτο ἀκόμη ἐν ἐνεργείᾳ ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ αὐτοκρατορίᾳ μετὰ τῶν προσώπων, ἅτινα δὲν εἶχον τὸ δίκαιον τοῦ Ῥωμαίου πολίτου καὶ εἶχον ὑπὸ τὸν Ἑλληνικὸν νόμον. Λέγομεν τὸν Ἑλληνικὸν νόμον, διότι εἰς ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς χώρας ἀπετελέσθη διὰ τῶν ἐθνικῶν κανόνων τὸ δίκαιον καθὼς καὶ κοινὴ τις διάταξις.

Μετάφρασις Ν. Χ.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ

τῶν χειρογράφων καὶ ἰδιογράφων, τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Ῥωμανίας ἐδρισκομένων, ἀπερ ἔμειναν ἐκ τῶν ἐν Ἰασίῳ καὶ Βουκουρεστίῳ καὶ ἀλλαχόθεν σχολῶν κατὰ τὰς 17 καὶ 18 ἑκατονταετηρίδας.⁽¹⁾

ΤΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΘΕΝΤΑ ΕΝ REVISTA THEOLOGICA, ΤΟΜΩ ΙΙΙ, ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Τόμ. Σελ.	Τόμ. Σελ.
1. 15 καὶ 16. Μαθηαίου τοῦ Βλασταρέως σύν-
τέγμα κατὰ στοιχεῖον.	1. 22. Τὸ περὶ μετέωρων . . . ἀγνωστος ὁ
συγγραφεὺς . . .
1. 19. Μεταφυσικὴ ἐκ νεωτέρων . . . ὑπὸ
Ἰω. Φορνικίου τοῦ ἐξ Ἀγρᾶφων.	1. 20. Κυροῦ Θεοδώρου Προδρόμου τετρά-
στιχα ἱερωδία καὶ ἥρωα . . .
1. 21. Λογικὴ καὶ ῥητορικὴ τέχνη . . . ὑπὸ
Ἰωάννου Φορνικίου idem.	1. 27. Ἄνευ τίτλου. Σύνολος τῶν ἰδεῶν καὶ
ἐρευνᾶν εἰς τὴν τοῦ Weimar Chri-
stian μεταφυσικῇ.
1. 21. Λευγεμονούσα ῥητορικὴ, εἴς τὸν Ἀ-
ρσινόου . . . ὑπὸ Ἀναστασίου Παπα-
Βασιλοπούλου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων . . .	1. 28. Ἡ κατὰ λογικὴν ἱστορίαν φιλοσοφίας
καὶ ἠθικῆς φιλοσοφία ἄγν. ὁ συγγ.
	1. 29. Σημειώσεις εἰς τὸ ἐκιστολόγημα τοῦ
Κορυθαλίου παρὰ διδ. Θεοδώρου . . .

(1) Ἐπιστολὴ Κ. Ἐρεβτισάνου.

(Ἑλλ. Φιλόλ. Σύλλογος, Εἰκοσιπενταετηρίδα.)

Τμή. ΣΔ.

1. 29. 'Επιθεωρία τινὲς εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ σοφωτάτου Συνεσίου ὑπὸ Νεοφύτου Παλοποννησίου . . .
1. 30. 'Επιτομή τῶν ἱερῶν κανόνων.
» » Περὶ θεολογίας καὶ πίστεως· ἄγ. ὁ συγγ.
1. 31. 'Επιτομή τῆς γεωμετρίας Βλάδ, ὑπὸ Ἰωάννου Φορναίου.
1. 41. 'Αριθμητικῆς καὶ Γεωγραφικῆς ἐπιστήμης στοιχεῖα . . . ὑπὸ Νικηφόρου Θεοτόκη . . .
- » » 'Ερμηνεία τῶν λογαριθμῶν καὶ χρονολογία τῶν Ἀθηνῶν τῆς Μολδαβίας . . . ὑπὸ Θεοτόκη.
- » » 'Αριθμητικὴ κατὰ Ὀλιβιον ὑπὸ Νικολάου Κυριακοῦ Τζετζελι.
- » » Γεωγονομετρία ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ.
1. 44. 'Επιτομή τῶν τοῦ Ζακρινικαίου . . . ὑπὸ τοῦ Γεωργίου τοῦ ἐξ Ἀρστού.
1. 45. Ἀριθμ. Διαφάνων . . . ὑπὸ κλεινοῦ Εὐγ. Βουλγάρου.
- » » Μεταφυσικὴ τοῦ ἰδίου.
- » » Ἠθικὴ τοῦ ἰδίου.
1. 49. Κύρου Θεοδώρου ἐπιστολὰ ματα τετραστόχα εἰς ἐκείνην διαθήκην κατὰ σφλδ.
1. 50. Ἀπλουστάτη συμβουλή πρὸς τοὺς βουλομένους ἐκτελεῖν . . . ἄγ. ὁ συγγ.
1. 50. Ἀρχὴ σὺν θεῷ Νομοκάνονος τῶν ἁγ. καὶ οἰκον. ἐπὶ συνόδων . . .
1. 51. Ἄσμα τῶν ἁγίων, ὑπὸ Ματθαίου τοῦ Καντακουζηνού.
1. 51. Τοῦ σοφ. Κυρ. Θεοφίλου τοῦ Κορυδαλλεύου ὑπομνήματα συνοπτικὰ καὶ ζητήματα εἰς τὴν περὶ οὐρανοῦ πραγματείαν.
1. 51. Συλλογὴ τῶν ἁγ. εὐκρίτων κανόνων αὐτ. ἄγ. ὁ συγγραφεύς.
1. 57. Τοῦ Δαμασκηνού ἡ θεολογία.
1. 57. 'Ερμηνεία εἰς τὴν λογικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους, γραφεῖσα ὑπὸ Νεκταρίου τοῦ Μιτυληναίου.
1. 57. Περὶ οὐρανοῦ πραγματεία ὑπὸ Θεοφίλου τοῦ Κορυδαλλεύου αὐτ. αὐτ.
1. 58. Πρακτικὴ ἱεραρχία, μεθ' ἑνὸς λεξικοῦ βοτανικοῦ εἰς τέσσαρας γλώσσας· ἄγ. ὁ συγγ.
1. 56. Εἰς ἀπασαν τὴν λογικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους μεθόδον προειρημένης ὑπὸ Γεωργίου Συνοδουρῆ, ἐξ Ἰωαννίνων . . .
1. 57. Νομοκάνονες . . . ἄγ. ὁ συγγ.
1. » Βιβλίον β' τοῦ Ἀββᾶ Ἰωακίμου.

Τμή. ΣΔ.

1. 58. 'Εξήγησις εἰς τὸ β' τῆς γραμματικῆς Θεοδώρου τοῦ Ραζή· ἄγ. ὁ συγγ.
1. 68. Τοῦ σοφ. Θ. τοῦ Κορυδαλλεύου εἰς τὰ περὶ ψυχῆς τοῦ Ἀριστοτέλους αὐτ. αὐτ.
1. 68. Γρηγορίου τοῦ Κεραμίου ὁμιλία.
1. 67. Μεταφυσικὴ ὑπὸ Πέτρου Ψαλλίδα, ἐξ Ἰωαννίνων.
1. 67. Ἠσυχίου Πρεσβυτέρου πρὸς Θεοδούλον.
1. 70. Ἀνάμνησις περὶ τῆς ἰδίας ψυχῆς ὑπὸ πολλῶν αὐτ. αὐτ.
1. 70. Ἐπιστολὴ τοῦ Ἀββᾶ Ἰωάννου ἡγουμένου τῆς Ραββού αὐτ.
1. 71. Τῶν μαθηματικῶν στοιχείων αἱ πραγματεῖαι ὑπὸ Νικολάου Τζετζελι.
1. 75. Σφάλματα εἰς τὴν λογικὴν τοῦ Βουλγάρου Εὐγ. ἄγ. ὁ συγγ.
1. 75. 'Ερμηνεία τῶν ψαλμῶν, ὑπὸ διδ. Γεωργίου τοῦ Ἀρσστηνοῦ.
1. 76. Ἐπιστολαὶ τοῦ σοφωτ. Συνεσίου. Βουκουρεστίων.
1. 76. Τοῦ σοφ. Κορυδαλλεύου ἐκθεσις περὶ ἐπιστολικῶν τύπων.
1. 77. Γεωργίου τοῦ Λεκαπηνού περὶ συντάξεως.
1. 77. Ἐξήγησις εἰς τὸ 13 κεφάλαιον τῆς ἀποκαλύψεως . . .
1. 78. Βιβλίον τοῦ ἁγίου Σάββα (ἵσως ἐκ τῆς 11 εκατοντ.).
1. 78. Προβίαιον εἰς τὴν ῥητορικὴν τέχνην ὑπὸ Ἀναστ. Παπα-Βασίλειου.
1. 79. Βιβλίον Γ', συνοπτικαὶ ὑπομνήσεις εἰς τὸ γ' περὶ φυσικῆς ἀκροάσεως· ἄγ. ὁ συγγ.
1. 80. Ἡ μεταφυσικὴ ὑπὸ διακόνου Εὐγ. τοῦ Βουλγάρου.
1. 81. Τοῦ Θεοφίλου Κορυδαλλεύου εἰς φιλοσοφίαν πρεσβυτέρου.
1. 81. Σχόλια εἰς τὴν ἡθολογικὴν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνού· ἄγ. ὁ συγγ.
- » » Περὶ προσωρισμοῦ καὶ ἀρίστου ὑπὸ Γεωργίου Κορσίου.
1. 82. Ἀναστασίου ἱερομονάχου καὶ Ἱεροδίου τέχνη ῥητορικῆς.
1. 83. Πρακτικὴ διδασκαλία διὰ τὸ μετρίν, πλανομετρία τοῦ Καμπύ· ἄγ. ὁ συγγ.
1. 83. Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνού τοῦ θεολόγου, ἀπολογίατικὴς εἰς Πόντον φυσ. αὐτ.
1. 83. Βίος οἴου Στουλίκου.

Τέμ. Σελ.

1. 84. Μαρτύριον τῆς ἀγίας . . . Εἰρήνης.
 1. 85. Χειρόγραφον γαλιτικῆς γραφῆς κατὰ τὸ ἀρχαῖον σύστημα ὑπὸ πολλῶν.
 1. 85. Ἐπίστις κατὰ τὸ νέον σύστημα.
 1. 86. Idem κατὰ τὸ νέον σύστημα. (Ἐπάρχουν πολλὰ τοιαῦτα χειρόγραφα).
 1. 169. Ἀριθμητικὴ καὶ Γνωμετρίας Εὐκλείδου στοιχεῖα ἄγν. ὁ συγγ.
 1. 170. Λόγος περὶ μετανοίας κτ. ἄγ. ὁ συγγ.
 1. 171. Σύνταξις ἀρχαίας ῥητορικῆς ὑπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐξ ἀπορρήτων.
 1. 171. Idem Κορίνθ. διακρίτου ἐκθεσις ῥητορικῶν τῶν κειμένων.
 1. 171. Θήματα ἀπορρήτων τοῖς εἰδεσι ἄγν. ὁ συγγ.
 1. 172. Στοιχεῖα ῥητορικῆς ἄγν. ὁ συγγ.
 1. 177. Ἀρχὴ τῶν θεμάτων τῶν ῥητορικῶν εἰς ἄγν. ὁ συγγ.
 1. 178. Στοιχεῖα μεταφυσικῆς ἄγν. ὁ συγγ.
 1. 178. Στοιχεῖα ἀλγεβρας ἄγν. ὁ συγγ.
 1. 178. Λόγος πανηγυρικὸς τοῦ Παύλου Σιγνέρι Ἰεζουῦτου εἰ.
 1. 178. Γνώμαι μοναστηρίων κατὰ στοιχείον εἰς διακρίτου ποιητῶν.
 1. 179. Λίσανον ῥυθμῶν εἰ.
 1. 179. Στοιχεῖα φυσικῆς idem.
 1. 181. Ἀγαθὸν γινώσκον.
 1. 185. Κάτωθεν Ῥωμαίων γνώμαι ὑπὸ Μαξιμου μοναχοῦ Πλανουδίου.
 1. 186. Ὁλη προγραμμασμάτων ἄγν. ὁ συγγ.
 1. 187. Κατάλογος ἱστορικῶν ὑπὸ Κωνστ. Δαπόντι Σκοπελίτου (ἰδιόχειρος).
 1. 193. Ἑρμηνεία τῆς γεωγραφικῆς ὑπὸ ἱερομονάχου Διονυσίου τοῦ ἐξ Ἀγρόφων.
 1. 194. Ἀπλουστάτα συμβουλὴ πρὸς τοὺς βουλομένους ἱερατεῖαν, γραφεῖσα παρὰ Ἰωάν. Νικολαΐδου.
 1. 195. Σύνοψις ἀστρονομίας ἄγν. ὁ συγγ.
 8. 195. Γενικὴ ἱστορία ὑπὸ Νικολάου Πολυκαίου Ἡπειρώτου.
 1. 203. Λόγοι διάφοροι περὶ ἐντολῶν, δογμάτων εἰς ὑπὸ Γρηγ. τοῦ Συναΐτου.
 1. 203. Περὶ μαθητικῶν ὑπὸ Μάρκου εἰ.
 1. 204. Περὶ τῶν αἰρουμένων ἡρώων βίωσις καὶ Ἰγνατίου Σαυδοπούλου.
 1. 204. Ἦτοιχον πρεσβυτέρου πρὸς Θεόδουλον λόγος εἰ.
 1. 205. Κεφάλαια ἀσκητικῆς ἐκτὸν ὑπὸ Διαδόχου Ἐπισκόπου Φωτικῆς.

Τέμ. Σελ.

1. 205. Βίος νεομαρτύρων τινῶν ὑπὸ Ὀνούφρου. Εἰς αὐτὸ τὸ βιβλίον εὑρεται καὶ τὸ ἰδιόχειρον γράμμα ἱεροκωσίου Γρηγορίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως.
 1. 206. Μαρτύριον τοῦ ἄγ. Ακακίου idem.
 1. 209. Περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας ἄγν. ὁ συγγ.
 1. 207. Νομοκάνονες ἄγν. ὁ συγγ.
 1. 210. Νομοκάνονες idem.
 1. 210. Ἐπιστολὴ Πέτρου Ακαλκίρη καὶ ἀπάντησις Εὐγ. τοῦ Βουλγάρου.
 1. 211. Εὐαγγέλιον (ἐπὶ παράκλησιν) εἰς τὴν ἀρχὴν ὑπάρχει σημειώσεις τῆς τοῦ Σχολαρίου 1452).
 1. 211. Ἀκολουθία τῆς κοινῆς παρακλήσεως ἄγν. ὁ συγγ.
 1. 212. Ὅτι ἡ ἀγία Τριάς εἶναι εἰς τρεῖς χαρακτῆρας εἰ.
 1. 213. Ἀπὸ τὴν γνώρισιν τοῦ ἀνθρώπου idem.
 1. 213. Βιβλίον κατὰ Ἰουδαίων idem.
 1. 213. Περὶ δικαιοσύνης, νόμου τε καὶ συνήθειας.
 1. 214. Μεγάλη ἀνθυπατοῦ καὶ κριτοῦ τοῦ Ἀτταλιέτου ποίημα νομικῶν εἰ.
 1. 214. Ἐγκύκλιος τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου 1821.
 1. 215. Λεξικὸν εἰς ἑλληνικὴν, ἀπλὴν γλῶσσαν, ῥητορικὴν καὶ ἀραβικὴν ἄγν. ὁ συγγ.
 1. 215. Τί ἐστὶ γνῶσις καὶ θεολογία τῆς ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἄγν. ὁ συγγ.
 1. 215. Πανδέκτη . . . ὑπὸ Ἰωάν. Κάππα.
 1. 216. Ἀρχαία χρυσόβουλα Ῥωμαϊκὰ εἰς ἑλληνικὴν ἄγν. ὁ συγγ.
 1. 220. Λεξικὸν ὀκτάγλωσσον, ὑπὸ Λουκά Πακολαίου διδά-Ρώμα.
 1. 221. Ἐγκώμιον εἰς τοὺς τρεῖς μεγάλους διδασκάλους ὑπὸ Ἰωάννου μητροπολίτου Εὐχχαΐτων.
 1. 221. Ἐκθεσις κατὰ πάσιν εἰς ἄγ. ὁ συγγ.
 1. 222. Εἰσαγωγή εἰς τὸ θεωρητικὸν καὶ πρακτικὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς κατὰ νεωτέραν μέθωδον, ὑπὸ Δημητρίου τοῦ Νίου.
 1. 223. Σπουδαῖον περὶ τοῦ ἁγίου μύρου εἰς ὑπὸ ἱερομ. Βουλισμα.
 1. 223. Γεωργίου τοῦ Κορσίου ἐξήγησις εἰς τὸν προφήτην Ἠσαΐαν.
 1. 223. Γρηγ. τοῦ Θεολόγου δύο λόγοι.
 1. 223. Πατερικὸν ψυχολογικὸν εἰς.

Τόμ. Σελ.

1. 224. Παρά τοῦ σωρωτάτου διδασκάλου Οικονόμου σημειώσεις.
 1. 224. Περί νόμων ἐκκλησ. καὶ πολιτικῶν.
 1. 224. Καλλίστου τοῦ Ἀντιπλοκῆ ἐξηγήσεις ἐκ τῆς ἀγ. Γραφῆς et.
 1. 229. Νομοκάνονος Βλαστάρεως et.
 1. 229. Θεμιστοῦ ρήσοι λόγος ἐκτος et. et.
 1. 229. Σύντομος παράφρασις καὶ ζητήματα παρὰ Γερσίου τοῦ ἱερομ. Βλάχου τοῦ Κρητός et.
 1. 230. Λεξικὸν νομικῶν καὶ ἄλλα τρατάτα et. et. ἀγν. ὁ συγγ.
 1. 230. Ὀδοιπορικὸν ἀπὸ Τομπολόνκης μητροπόλεως et. ὑπὸ Νικ. Σπαθάρου.
 1. 231. Μεταμύρωσις τοῦ παλαιῦ ἀνθρώπου et. εἰς ἀπλὴν παρὰ Ἰωάννου Κωνσταντίνου.
 1. 231. Προσίμων εἰς τὴν τοῦ ἅσματος ἀσκήσεων ἐξηγήσιν ὑπὸ Ματθαίου Κωνσταντίνου.
 1. 231. Τοῦ Ἰω. Χρυσόστομου λόγος περὶ προσευχῆς et.
 1. 237. Προσκυντήριον τοῦ ἁγίου Ὁρους ὑπὸ Ἰω. Κομνηνοῦ (ἰδὲ μέρος).
 1. 237. Πολέμονος φυσικογραφικὴν γραφὴν ὑπὸ Κ. Δαπόντε.
 1. 238. Ἀρχὴ τῶν σημαδιῶν τῆς ψαλμικῆς τέχνης et. ἀγν. ὁ συγγ.
 1. 239. Σάτυρα . . . ἐπὶ μωρὸν τὸ ἀνθρώπινον et. idem
 1. 239. Παραίνεσις τοῖς νέοις . . . ὑπὸ Ἰγνατίου.
 1. 239. Μάξιμος ὁ Πειλοποννήσιος—λόγοι ἐκκλησιαστικοί, et. et.
 1. 240. Νομικὸν πρόχειρον—ὑπὸ Μιχαήλ Φωτισπούλου Χίου — (εἰς ἀπλὴν παρ' αὐτοῦ).
 1. 544. Εἰρημολόγιον νεωστὶ καλῶς ποιηθὲν et. ὑπὸ ἱερέως Μπαλάνου.
 1. 245. Διάταξις τῆς ἀγρυπνίας.
 1. 245. Ἑρμηνεία εἰς τοὺς ἀφορισμοὺς τοῦ Ἱπποκράτους, ὑπὸ Μπαλάνου Βασιλοπούλου.
 1. 246. Εὐχαὶ ἥτοι ἀφορισμοὶ τοῦ μεγάλου Βασιλείου.
 1. 246. Τυπικὸν ἀκριβὲς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ακολουθίας ὑπὸ τοῦ ἁγίου Σεββᾶ.
 1. 246. Τὰ βασιλικά (νομικά).
 1. 247. Συνταγματικὸν νομικὸν ὑπὸ Ἰωάννου Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντη Βασιλέως et. et.

Τόμ. Σελ.

1. 330. Ξενοφώντος περὶ τῆς ἀπὸ ἐνδύδρων τροφῆς et. et. et.
 1. 332. Κωδὶξ εὐαγγέλ. (ἐπὶ περγαμνῆς).
 1. 333. Περί καταλύσεως, λύσεως καὶ νηστείας et. ἀγν. ὁ συγγ. et. et. et.
 1. 335. Τῶν ιστορικῶν ἀνθίων, μέρος 6'. ἀγν. ὁ συγγ.
 1. 335. Προσίμων εἰς τὴν ῥητορικὴν τέχνην ἀγν. ὁ συγγ.
 1. 335. Ἑρμηνεία εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον idem.
 1. 335. Ἀρχὴ τῶν Ἑλληνικῶν θεμάτων τοῦ πρώτου εἴδους.
 1. 338. Ζητήματα Θεολογικά ὑπὸ Ζαχαρίου. et. et.
 1. 337. Μεταφυσικὴς μέρος πρῶτον μεταχειθεύσεως εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ Δημ. Νικ. τοῦ Δαρθάρους.
 1. 338. Τίς ἐστὶν ἡ μεταφυσικὴ καὶ τί θεωρεῖ ἀγν. ὁ συγγ.
 1. 338. Διὰ τὴν τοῦ Πατριάρχου Ἰακώβ. ὑπὸ Γαβριὴλ ἱεροδικαίου. et. et.
 1. 338. Σημειώματα τινα εἰς τὴν τοῦ Ἀπολλωνίου γραμματικῆς.
 1. 339. Ἐξηγήσεις τοῦ Ἀριστοτέλους περὶ ἀρετῶν καὶ κακιῶν ὑπὸ Σεβαστοῦ τοῦ Τραπεζουντιοῦ τοῦ Κυμνήτου. καὶ λόγοι ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας τῶν ἀνθεντῶν et. et.
 1. 345. Φράσεις ἑλληνικαὶ ἐξ ἐβδομήκοντα τριῶν συγγραφέων συνειληγμέναι ὑπὸ Ἰακώβου. et.
 1. 345. Ἱστορία τοῦ Πλατῖνα ὑπὸ Ἱερεμίου Κακαβέλα — ἀπὸ τοῦ Λατινικοῦ.
 1. 346. Προσίμων εἰς τὸ περὶ συχνῆς μεταλήψεως, ἀγν. ὁ συγγ.
 1. 346. Ζητήματα ἑλληνικῶν τε λύσεις... ὑπὸ Ἀλεξ. Φρ. Μαυροκορδοῦ, κατὰ τὸ 1670. et. καὶ ἄλλα πολλὰ τοῦ αὐτοῦ.
 1. 348. Ἀλεξάνδρου Ἑρμηνεία τοῦ Βυζαντίου ὑπομνήματα et. et. τοῦ Ἀριστοτέλους et. et.
 1. 349. Ἰωάννου Μοναχοῦ τοῦ Ζωνάρᾳ ἐξηγήσις τῶν ἀναστασιμῶν τῆς ὁκτωήρου.
 1. 356. Ἀνάμνησις μερικὴ τοῦ ἁγίου ὁρους τοῦ Ἀθῶ.
 1. 347. Ἐξηγήσις τῶν Ὀλυμπιακῶν ὑπὸ Νεοφύτου Πειλοποννησίου et. et.

Τόμ. Σδ.

1. 357. Προοίμιον εἰς τὴν ῥητορικὴν τέχνην, ὑπὸ Μακαρίου ἱεροδιακόνου ἐκ τῆς λατινικῆς.
1. 358. Διδασκαλία περὶ τοῦ ἀκριβοῦς τρόπου τοῦ διδάσκειν τὸ θεῖον εὐαγγ. ὑπὸ Γερασίμου Βλάχου. et.
1. 358. Φιλάριδος ἐπιστολαὶ τυράννου Ἀραχατινῶν κατὰ μύησιν, ὑπὸ Ἰωάννου Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδ.
1. 359. Ἀγὴ τοῦ τυπικοῦ τοῦ δομαστικοῦ Κ. Γερμανίου—κανονισμός τῆς ἐν Πετρούπολει συνόδου et. et.
1. 359. Τοῦ σοφιστῆ Θεοφίλου Κορυδαλλεὺς περὶ ψυχῆς et. et.
1. 360. Μαξίμου Μαρτινίου περὶ τοῦ παναγίου Πνεύματος, et. et.
1. 361. Λόγοι καὶ διδασκαλίαι τοῦ Ἀλβέρτου Μαρτίνου τοῦ Χιου.
1. 362. Εἰσαγωγή τῆς λογικῆς ὑπὸ Μελωδίου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων et.
1. 362. Ἀνωνύμου ἀπαικρῖσις πρὸς τὰς καθολικοῦσας αἰρέσεις.
1. 363. Ἐκ τοῦ κανονικοῦ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ et.
1. 363. Ἀπολογία..... ὑπὸ Ἀββᾶ Νικολάου Κορνητοῦ et. et.
1. 364. Νομοκάνονες ἄγν. ὁ συγγ.
1. 364. Ζήτησις τινι τρόπῳ ὁ Ἰούδας et.
1. 364. Ἀνδρέου Κρήτου λόγοι εἰς τὴν Θεοτόκον et. et.
1. 365. Νομοκάνονες (ἐπὶ περγαμνῆς).
1. 369. Πραγματεῖα περὶ τοῦ ἐπιτιμίου τοῦ ἀγνωστάτου Πάπα πέμπτου et. et.
1. 369. Νομοκάνονες et. et. (ἀρχαίον).
1. 370. Εἰς ἀπασαν τὴν λογικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους προδιόκησις et. et.
1. 371. Κἀδιξ τῆς Πεντατεύχου μετὰ ἐξηγήσεων ἐκ τῶν ἁγίων πατέρων.
1. 371. Μαθήματα ὑπὸ Δωροθέου et. et.
1. 371. Τέχνη ῥητορικῆς ἄγν. ὁ συγγ.
1. 372. Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου ἐξηγήσεις τῶν κανόνων τῶν ποιητῶν Κορμαῆ καὶ Ἰωάννου et. et.
1. 372. Ἀλεξάνδρου τοῦ Βουλαντίου περὶ γραμματικῆς συντάξεως et.
1. 372. Παναγιώτου Κωνσταντινουπόλεως—ἐκλογαὶ et. et.
1. 371. Περὶ μετεώρων ἱστορίας et.
1. 373. Σημειωματῆριον ἰδιόγραφον χειρόγραφον τοῦ μακαρίου Φιλαρέτου et.
1. 373. Θέματα εἰς τὸ πρῶτον εἶδος et. et.

Τόμ. Σδ.

1. 373. Εὐαγγελικὴ διδασκαλία, ἐκ τῶν τοῦ Οἰκουμένου ὑπομνημάτων et.
1. 374. Κατὰ Λατίνων et. et.
1. 377. Γραμματικὴ ἄγν. ὁ συγγ.
1. 377. Ἐκ τῶν τοῦ ἁγίου Ἰσίδωρου τοῦ Πηλουσιώτου et. et. et.
1. 378. Λευγεμονοῦσα ῥητορικὴ et.
1. 378. Περὶ σωπῆς καὶ ἡσυχίας et. et. ὑπὸ Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου.
1. 379. Βίοι μαρτύρων Βαρνάβα, Σωφρονίου καὶ Χριστοφόρου, ὑπὸ Νεοφύτου Πέλοποννησίου.
1. 379. Περὶ μετρικῆς et. et.
1. 379. Τοῦ Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ πρὸς Λατίνους συντεθέντα et. et.
1. 380. Ἐκλογαὶ ἐκ διαφόρων et. et. ὑπὸ Λαζάρου Τζιγλά et. et.
1. 380. Ἐπιστολάριον... περιέχον τὰ εἶδη τῶν ἐπιστολῶν ἄγν. ὁ συγγ.
1. 380. Συντακτικόν—ἐπιστολάριον idem.
1. 380. Διήγησις ψυχοφειλῆς καὶ θαύματα et. et. idem.
1. 381. Ἐρμηνεῖα τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰ. Χρ. et. et.
1. 381. Ἐξηγήσις εἰς τὸ τοῦ διδασκάλου Θωμᾶ βιβλίον et. et.
1. 381. Περὶ πολιτικῶν et. et.
1. 382. Περὶ αἰτιατικῆς ἀπολείμνης et.
1. 382. Περὶ γραμματικῆς συντάξεως εἰς τὰ ἑκτὰ μέρος τοῦ λόγου et.
1. 382. Ἐκλογαὶ θεματικαὶ ὑπὸ Παναγιώτου et.
1. 385. Νομοκάνονες, ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ ἱερομονάχου ἐξ Ἰωαννίνων et. et.
1. 386. Τῆς γραμματικῆς μεθόδου. Περὶ συντάξεως.
1. 386. Περὶ ἀριθμοῦ.
1. 387. Φυσικὴ Ἰωάννου Φριδερίκου Βούκερερ et.
1. 387. Ἠθικὴ διδασκαλία ὑπὸ Γενναδίου Πατρ. Κωνσταντ. Τοῦ αὐτοῦ περὶ συγγνωστῶν καὶ θανασίμων ἀμαρτημάτων et. Μακαρίου Αἰγυπτίου εὐχαὶ et. et.
1. 388. Φράσεις ἑλληνικῶν et. et.
1. 388. Θωμᾶ παρὰ Λατίνους διδασκάλου ὑπὸ Δημητρίου Κυδωνῆ et.
1. 393. Ἐξηγήσις τῆς θείας λειτουργίας, ὑπὸ Κωνστ. Δαπόντε (ἰδιόγραφον).
1. 396. Λόγοι ἐκκλησιαστικοὶ ἄγν. ὁ συγγ.
1. 397. Περὶ μετεωρολογικῶν et. et.

Τόμ. ΣΔ.

1. 402. Ἑρμηνεία εἰς τὸ Δ. τῆς Θεοδώρου γραμματικῆς.

1. » Τράπεζα πνευματικῆ ὑπὸ Κωνστ. Δαπόντε (ιδιόχειρον).

Ταῦτά εἰσι καὶ πλείστα ἄλλα χειρόγραφα,

ἅπερ οὐκ ἐνεγράφησαν, ἕως 300, ἑπειδὴ ἐμπεριέχουσιν ὕλην ἐξηγηματικὴν ἐκ τῶν διαφόρων συγγραμμάτων περὶ τῶν καὶ ποιητῶν ἐν χρῆσει τῶν τότε σχολῶν.

K. EPHRIZIANOS.

ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΤΟΚΗ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΣΛΑΒΟΝΙΟΥ ΚΑΙ ΧΕΡΣΩΝΟΣ

Ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ ἐν Ἰακωβίῳ ἱεροῦ γραμικοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων καὶ ἱσοποσίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης εἰσι κατατεθειμένα αἱ ἀκόλουθοι δώδεκα ἐπιστολαὶ τοῦ αὐτοῦ μὲν ἀρχιεπισκόπου Σλαβωνίου καὶ Χερσώνος, τῶν τε ἐκκλησίου ὁμογενοῦς ἡμῶν Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη, ὧν αἱ εἰς αὐτόγραφον· ταύτας ἀνεκδότους σπεύδωμεν ἀναθεῖναι τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ, πιστῶς τήρησαντες ὅσον οἷον τε ἡμῖν τῶν μὲν βωσιστικῶν γεγραμμένων τὸν τε νοῦν καὶ τὴν τοῦ λόγου ὕφην ἐν τῇ μεταφράσει, τῶν δ' ἑλληνιστικῶν τὴν γραφὴν· τούτων δὲ μίαν τὴν Γ' τὴν μάλλον καλλιογεγραμμένην καὶ πανομοιότηπως διὰ φωτογραφίας ἐν σχημ. ὑποδιπλασίῳ φιλοτιμηθέντες νὰ διαφυλάξωμεν, καλὸν νομιζόμεν ἐκδοῦναι λιθογραφικῶς ἐν τῷ τεύχε ἡμῶν, τὴν μνημὸν τοῦ ἀνέκδοτου ὁμογενοῦς ἀνδρὸς αἰδομένοι. Αἱ ἐπιστολαὶ δὲ αὗται μετὰ πολλῶν εὐτελεῶν καὶ ἀχρηστων χαρτίων συμπεφυμέναι ἐν τοῖς παγγαρίοις τοῦ ναοῦ ἀνθρεννήθησαν ἐπιστατικῶς καὶ συνιδέθησαν εἰς τεύχος ὑπὸ τοῦ πρῶτον ἐκκλησιαστικοῦ ἐπιτρόπου τοῦ φιλομούσου ὁμογενοῦς κ. Συνῶδη Ποπώφου.

Σημ. Τὰς ἐπιστολάς ταύτας οὕτω πρωθυστερίας καὶ ἀπροσέτιους τὰς μὲν ἐνὸς τῶν δι' ἀνέρανθεν ὁ Ρώσος βιβλιοθέτης, ὥστε μεγάλως ἐνυκολούθημεν ἀνεῖναι τὴν συνέθεσιν καὶ τὴν χρονολογικὴν αὐτῶν σειράν. Διὸ σημαδὸν ἐνταῦθα ἐν μὲν τῇ α' στήλῃ τὴν χρονολογικὴν τάξιν,

καθ' ἣν καὶ ἐκδόμεν αὐτάς, ἐν δὲ τῇ β' τὴν ὕψαιον τοῦ βιβλιοθέτου συγγραφῆς. Ὁ δ' ἀριθ. ἐν ἐκάστῃ ἐπιστολῇ φέρει ἀπειροκάτως ἐν κεφαλῇ, ὧν ὁ ἐνταῦθα μέριστός 79, δὲν εἶναι τοῦ ἐν τῇ α' φύλλου, ἐξ οὗ καταφαίνεται, ὅτι ὁ ἀτάκτως συμφορήσας αὐτάς ποτε ἐν φακίῳ διαπεραιωτῆς ἠρθῆκεν κατὰ φύλλα γεγραμμένα τε καὶ μὴ.

Α'. 2. Ρωσιστικὴ 1781 Φεβρ. 18. ἰδιόγραφ. ὑποσέλι. π. 34. πλ. 22 ὑπ' ἀριθ. 34, πλάτ. 20 ὑπ' ἀριθ. 41 καὶ 42, ὧν ὁ β', κακῶς βαφειύσας τὰς ἐπιστολ. φέρεται πρωθυστερίως ἐν τέλει.

Β'. 7. Ἑλληνιστικὴ αψπα' (1781) Φεβρ. θ'. ἰδιόγραφ. δισέλι. π. 34. πλ. 22 ὑπ' ἀριθ. 29.

Γ'. 4. Ἑλλην. αψπα' (1781) Φεβρ. κ'. ἰδιόγραφ. μονοσέλι. π. 34. πλ. 22 1/2 ἐπὶ φανὸς παγ. χάρτου ὑπ' ἀριθ. 79 καὶ πλαγίως ἀριθ. 171. τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐμπεριεγράφησμεν.

Δ'. 3. Ρωσ. 1781 Φεβρ. 20. ἰδιόγραφ. ἑνσφρ. ὡς ἡ Α' ἐν περιθωρ. π. 34, πλ. 20 1/2 ἀριθ. 43 καὶ πλαγ. ἀριθ. 171 ἀκρίτως ἐμπεριεγράφη.

Ε'. 1. Ἑλλην. αψπβ' (1782) Φεβρ. η'. μονοσέλι. ἐν 25 σειραῖς ἐπὶ χάρτου, οἷος ὡς τῇ Γ' ὑπ' ἀριθ. 1. αὕτη λίαν ἐσθραμμένη οὕσα ἐπεκαλλήθη ἐτέρῳ χάρτι.

Σ'. 5. Ἑλλην. αψπγ' Ἰαν. θ'. ἰδιόγραφ. π. 22, πλ. 18 ἐπὶ χάρτου λευκοῦ κεχρυσ. ἐν τῇ τομῇ ὑπ' ἀριθ. 27.

Ζ'. 6. Ἑλλην. αψπγ' (1783) Μαρτ. κβ'.

ιδιόγρ. μονασθ. ἐν 26 σπειραῖς ἐπὶ χάρτου. οἷος ὁ τῆς Γ' καὶ Ε' ἐν τῇ τομῇ ὑπ' ἀριθ. 23 (γ).

Η'. 11. Ρωσ. 1784 Ἰουλ. 9 ἑνσφρ. διασθ. ἐν περιθωρ. μ. 54, πλ. 38, ἐπὶ χάρτου παχυτ. ἄνευ τοῦ ἐν ταῖς λοιπαῖς συνήθους ἀριθ. ἀλλὰ δι' ἑτέρου πλαγίως 845.

Θ'. 12. Ρωσ. 1784 Ἰουλ. 9 ἑνσφρ. διασθ. ὁμοεισέστη τῇ Α', ἄνευ τοῦ συνήθους ἀριθ. ἀλλὰ δι' ἑτέρου ἀρ. 850.

Ι'. 13. Ἑλλῆν. ρυψθ' (1784) Νοεμβρ. κ'. διασθ. μ. 33, πλ. 20 1/2, ἐπὶ φανού χάρτου ἄνευ τοῦ συν. ἀριθ. ἀλλὰ δι' ἑτέρου καλλιόγρ.

ΙΑ'. 9. Ἑλλῆν. ρυψθ' (1784) Νοεμβρ. κς'. μονασθ. ἐν 25 σπειρ. μ. 23, πλ. 18 ἐπὶ χάρτ. κεχυρσ. καὶ σφιδ. ὁμοίου τοῦ τῆς Σ' ὑπ' ἀριθ. 31.—Περιέγν. 3 σπειρ. ιδιόγρ.

ΙΒ'. 10. Ἑλλῆν. ρυψθ' (1786) Ἰαν. κη'. διασθ. ἐπὶ χάρτ. κεχυρσ. καὶ σφιδ. ὁμοίου τοῦ τῆς Σ' καὶ Ι'.

Ἐν τῷ αὐτῷ τεύχει εὐρηναὶ συνερονομαζα καὶ τὰ ἀκολουθα ἐγγράφα ἐπὶ ἐνσθήμου χάρτου (διαφόρων ἀρχῶν):

1) Ρωσιστὴν 1810 ἐπὶ ἐνσθήμου χάρτου ἑνσφράγ. (1) ἐξ ἀγν. ὧν τὰ 3 κακῶς ἔγραψ. φέροντα ἐν τέλει μ. 35, πλ. 20 πλαγ. 544.

2) Ρωσ. ἑνσφρ. διὰ 3 σφραγ. μ. 53 πλ. 37 τῷ 1791 Ἀμβροσίου ἄρχιεπ. ἱπικυρώσεις.

3) Ὁμοιον τῷ 1794 Γαβριήλ ἱπικυρώσεις. Ὁμοιον τῷ 1810 Γαβριήλ ἱπικυρώσεις.

ΕΜΜ. ΙΩΑΝΝΙΝΗΣ ΑΝΘΙΠΝΟΣ.

Α'. Ἐπιστολὴ ιδιόγραφος (ῥωσιστὴ) ἑνσφράγιτος τριπλίδος.

Ἐλλῷ θεῷ ὁ ταπεινὸς Νικηφόρος

Ἀρχιεπίσκοπος Σλαβόνων καὶ Κροάτων.

Κατὰ τὴν χάριν, δωρεάν τε καὶ ἐξουσίαν τοῦ παναγιῶ καὶ ζωοποιού Πνεύματος, τὴν δοθείσαν ἡμῖν παρὰ τοῦ Ἀρχιερέως τοῦ μεγάλου τοῦ διεκθόντος τοὺς οὐρανούς Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, διὰ τῶν ἐπιτρόπων αὐτοῦ ποιμένων τε καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας ἀλληλοδιαδόχως.

Κατὰ τὴν εἰδοποίησιν τοῦ κυρίου γενικοῦ Διοικητοῦ τῆς Ἀζοφικῆς, στρατηγοῦ καὶ ἱπποῦ Βασιλείου Ἀλεξιάδου Τσετσάκοφ, καὶ κατὰ τὴν ἐπιδοθείσαν ἡμῖν ἀναφοράν τῶν ἐν τῷ λιμένι Ταχγανρόζ ῥωσσοῦπηκῶν Ἑλλή-

νων ἱμπερών, δι' ἧς παριστῶσιν, ὅτι παρεχωρήθη αὐτοῖς ἐν Ταχγανρόζ τὸ προαύστιον (Φορστάσιον), τόπος λίαν ἐπιτόθιος διὰ τὸ ἱμπεριον, καὶ ὅτι ξίνοι ὄντες καὶ μὴ εἰδότες τὴν ῥωσικὴν γλῶσσαν ἱπομένως μὴ δυνάμενοι νὰ ἐννοήσῃ τὴν παρὰ τοῦ Ῥώσσου ἱερῆς τελομένην ἐκείσε ἱερουργίαν θεωροῦσιν ἀναγκαστάτων, ὅπως ἡ ἱερουργία τελεῖται παρ' αὐτοῖς Ἑλληνοιστὶ εἰς παραμυθίαν καὶ πνευματικὴν ἀνάπαυσιν, ἐξελίξαντο πρὸς τοῦτο ὡς ἂν ἄδρας, ἵνα φροντισοῖσι περὶ οἰκοδομῆς ἱεροῦ ναοῦ ἐν τῷ εἰρημένῳ προαύστει. Δι' ἐκουσίου δὲ γενικῆς συνεσερῶς συνελέξαν ὑπὲρ τὰ χίλια ρούβλια, ἐξ ὧν ἥδη ἡτοίμασαν καὶ τὴν ὕλην διὰ τὴν οἰκοδομήν. Ὁμοιωτὶς δι' ἐθίσπασιν, ὅπως εἰσπράττωσιν (ἐν εἰδῇ σφύρου) μερίδιαν ἐκ τῶν ἱμπορικῶν σταθίων, μέτρων καὶ λεβήτων, ἐν οἷς ἀναλίσκουσι τὸ βούτυρον, πρὸς συντήρησιν τῶν ἱερῶν, τοῦ διακόνου καὶ τῶν λοιπῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπηρετιῶν, καὶ ἀπολαμβάνουσιν τὰ ἀναγκαῖα χρήματα διὰ τε τὰ ἱερὰ ἄρτια, τὸν κηρὸν, τὸ ἔλαιον, τὸ θυμίαμα καὶ τὰς λοιπὰς καθημερινὰς δαπάνας. Πρὸς δὲ τούτους ὑπεδείχθη αὐτοῖς παρὰ τῆς Κεσερῆς καὶ ὁ τόπος, ἐφ' οὗ ὁ ναὸς μελεῖται νὰ ἀνεγ. ᾧ, ἐξητήσαντο δὲ καὶ παρ' ἡμῶν τὴν ἡμετέραν ἐλλογίαν διὰ τὴν οἰκοδομήν τοῦ ναοῦ ἐπ' ὀνόματι τῶν ἁγίων βασιλείων καὶ ἱσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, καὶ τὸ ἄνηκον βιβλίον διὰ τὴν καταγραφὴν τῶν χρημάτων, ἀπερ θέλουσιν εἰσπράττειν πρὸς τελειοποίησιν καὶ διακοσμήσιν τοῦ ναοῦ καθὼς καὶ τὸ ἱερὸν ἀντιμεινίσιν. Πρὸς δὲ ἐξητήσαντο, ἵνα ἐν τῷ ἐγερθησομένῳ ναῷ ἐπιτραπῇ αὐτοῖς, ὅπως ἡ ἱερὰ ἀκολουθία τελεῖται διὰ παντός ὑπὸ Ἑλλήνων ἱερῶν Ἑλληνοιστῶν. Ἐὰν δὲ τοιοῦτοι ἱερεῖς δὲν εὐρεθῶσι παρ' αὐτοῖς, δύνανται νὰ προσκαλέσων ἐκ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τῶν κατὰ τὴν εὐλογίαν τοῦ ἐκείσε Ἀρχιερέως αὐτῶν.

Τούτου δ' ἕνεκα ἡμεῖς ὑπογράφωμεν καὶ ἐπιτρέψωμεν, ἵνα οἰκοδομηθῇ ἐπὶ τοῦ προαύστιου (Φορστατίου) Ταχγανρόζ ὁ ἱερὸς ναὸς ἐπ' ὀνόματι τῶν ἁγ. βασιλ. καὶ ἱσαποστ. Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης ἐν ἀρμολίῳ τόπῳ, καὶ ἐπιτρέπομεν τοῖς ἀναφερομένοις ἡμῖν ἐπικαλεσασθαι τὴν ἐλλογίαν τῶν θεμελίων παρὰ τοῦ πανιερωτάτου Νεοφίτου ἀρχιεπισκόπου Ζαρκάνας. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐντελλόμεθα πρὸς τὸν ἱερέα τοῦ ναοῦ τούτου ἀναγγεῖλαι πρὸς ἡμᾶς τὴν κατὰθεσιν τῶν θεμελίων. Ἀρ' οὐ δὲ ἡ οἰκοδομὴ τοῦ ναοῦ περαιωθῇ καὶ τεθῇ ἐν αὐτῷ ἡ ἁγία τράπεζα, ἥτις κατὰ τὸ ἀπὸ 1376ρίου

(1) Η' διὰ κηρῶ σφραγ. φέρει ἀετέως.

τοῦ 1734 ἔτους διατάγματος τῆς ἀγιωτάτης διοικήσεως Συνόδου θέλει εἶσθαι ὕψους μὲν πύγος καὶ 6/16, μήκους δὲ πύγος καὶ 8/16, καὶ πλάτους πύγος καὶ 4/16, ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ πρόθεσις καὶ τὸ θυσιαστήριον (ἱερὸν βῆμα) κατ' ἀναλογίαν τῆς ἀγίας τραπέζης οἰκοδομηθῶσι, καὶ πάντα τὰ διὰ τὸν ἐγκαινιασμὸν ἀρμοδίως τε καὶ εὐπρεπῶς κατὰ τὸ ἀπὸ 9 ὁβρίου 1742 τοῦς διατάγμα τῆς ἱερᾶς Συνόδου προπαρασκευασθῶσι, τότε πάντα ταῦτα καταγράφαντες ἰδιοχειρῶς βωσσιστί, ὀρεῖσθε πέμψαι τὴν καταγραφὴν ταύτην πρὸς ἡμᾶς μετ' ἀναφοράς ἐξακουσμένοι τὴν ἐγκρίσιν καὶ τὴν ἄδειαν καὶ τὴν ποικιλικὴν εὐλογίαν ἡμῶν καὶ τῶν ἁγίων ἀντιμισθίων διὰ τὸν ἐγκαινιασμὸν τούτου τοῦ νέου ναοῦ. Ὁ ναὸς δὲ οὗτος, ὡς καὶ οἱ ἐν αὐτῷ ἱερεῖς καὶ οἱ λοιποὶ ἐκκλησιαστικοὶ ὑπερβαίνει παρ' ἡμῶν μόνον καὶ παρὰ τοῦ ἡμετέρου Κονιστορίου (ἀρχιεπισκοπικοῦ Συμβουλίου) ἔξω τῇζονται.

Προσέτι παραχωροῦμεν τοῖς ἱκετεύουσιν, ὥςπερ ἐπὶ ἑλπίδας ἱερῆς ἐνταῦθα οὐκ εὐρεθῶσιν, ἐκλέγειν ἐκ τῶν ἐκκλησίων αὐτῶν ἀξίους, καὶ παριστᾶν ἡμῖν πρὸς ἱεροσύνην. ἡ χειροτονηθέντες ἡδὴ πέμπειν πρὸς ἡμᾶς πρὸς δοκιμασίαν καὶ διορισμὸν.

Περὶ τούτων διατάττομεν τὸ ἡμέτερον Κονιστόριον γνωστὸν ποιῆσαι τῷ πνευματικῷ Κυβερνητηρίῳ εἰς Νεο-ρυστὴρ δι' οὐκαζίου. Συγγερόνους συνεισπράττειν τῷ κυρίῳ γεν. Διοικητῇ Ἀξιοφικῆς χρηρηγῆσαι τὴν νεομοιμένην, ἐκτασιν γῆς διὰ τὴν συντήρησιν τῶν ἱερῶν καὶ ὑπηρετῶν τοῦ εἰρημένου ναοῦ τῶν ἁγίων βασιλ. καὶ ἱσαποστ. Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης· ἐξεδόθη δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἡμετέρου Κονιστορίου τοῖς ἱκετεύουσι τὸ διὰ τὴν σύναξιν τῶν συνδρομῶν βιβλίον.

Ἐφ' ᾧ καὶ ἐδόθη τὸ ἡμέτερον τοῦτο εὐλογητὴρον γράμμα, τῇ ἡμέτερᾳ χειρὶ γεγραμμένον, καὶ τῇ σφραγίδι τῆς καθέδρας ἡμῶν ἐπικεκολλημένον, ἐν τῇ κατὰ τὴν Πολιτάρχην σταυροπηγιακῇ Μονῇ (τῆς ὑψώσεως τοῦ τιμίου Σταυροῦ).

Δίδεται τῷ 1781 Φεβρουαρίου 18.

Ὁ μυστικὸς Βασιλεὺς Κερβιναγκς.

(Τ. Σ.)

Β' ἐπιστολὴ ἰδιόγρ. (ἑλλῆν.) διὰ τοῦτο.

Τιμωτάτοι καὶ χρησιμωτάτοι ἐπίτροποι τῆς κατὰ τὸ Ταχανόρα οἰκοδομησομένης Ἐκκλησίας τῶν ἁγίων βασιλείων καὶ ἱσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν μετρούτητος, χάρις ὑμῖν εἰς ἀπὸ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχὴ καὶ εὐλογία.

Τὰ ὑμέτερα δεξάμενοι γράμματα χαρᾶς πολλῆς ἐπλήσθημεν ὁρῶντες τὸν ζῆλον ὑμῶν τε καὶ πάντων τῶν αὐτοῦ ὁμογενῶν ὑπὲρ τῆς οἰκοδομῆς τῆς ἐκκλησίας· διὸ καὶ χωρὶς ἀναβολῆς δεδώκαμεν τὴν ἄδειαν, ὡς διαλαμβάνει τὸ διάταγμα ἡμῶν τὸ παραδοθέν τῷ τιμωτάτῳ ἐπίτροπῳ, κυρίῳ Ἰωάννῃ Γούναλῃ. Ἐγγράψαμεν δὲ καὶ τῷ ἐξορκωτῇ Γουβερνᾶτορι τοῦ Ἀζοβίου, ἵνα διορίσῃ τὴν ἀναγκαίαν γῆν ταῖς χρεῖαις τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν αὐτῇ ὑπηρετούστων.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ πρότερος ὀρίσθητε ὑμῖν ἱερεῖς καὶ πνευματικὸς πατὴρ Κωνσταντίνος ὁ πρωτοπαπᾶς κεκοιμήθη ἐν Κυρίῳ, στέλλομεν ὑμῖν ἀπ' αὐτοῦ τὸν τίμονα καὶ σεβάσμιον ἱερομναχον, ἱερομῆτιν τὸν Γραμματικὸν τοῦτον καὶ αὐτὸς μὲν φροντίζει ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ὑμῶν πᾶσαν ἐπιτελὼν ἐπιρροαζίν, καὶ λόγῳ τε καὶ ὑποδείγματι πάντας προτρέπων πρὸς τὸν τῆς ἀρετῆς δρόμον· πάντες δὲ οἱ αὐτοῦ ὁμογενεῖς ὀρεῖσθε αὐτῷ τὴν εὐλαβίαν καὶ ἀγάπην, καὶ πνευματικὴν ὑπακοήν, καὶ τὴν τῶν ἀναγκαίων ὑποσχίαν. Εἰ ἡμεῖς, λέγει ὁ θεὸς Ἀπόστολος, ὑμῶν τὰ πνευματικὰ ἐσπεύραμεν, μέγα, εἰ ἡμεῖς ὑμῶν τὰ σωματικὰ θερίσωμεν;

Παρεδώκαμεν δὲ τῷ εἰρημένῳ ἐπίτροπῳ καὶ τὸ ζητηθὲν βιβλίον. ἐν ᾧ παραγγέλλομεν ὑμῖν, ἵνα μετὰ ἀκρίβειας καταγράψετε πάντα τὰ ἐισοδήματα καὶ δαπάνηματα τὰ ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας· ἐτι δὲ καὶ τοῦτον βιβλίον ἐνεχειρίζετε τῷ αὐτῷ πρὸς τὸ ἵνα τῇ τῶν εὐλαβῶν ἐλεημοσύνης· καλὸν δὲ τὸ φυλάττειν πάντα τὰ τῆς Ἐκκλησίας χρήματα· ὅθι, κειμένη ἐν ἀσφαλεὶ τόπῳ καὶ κλειπὸν ὄντι, ἡ τριεὶς κειλομένη.

Τὸ δάνειον δὲ τῶν δύο χιλιάδων ρουβλίων νομίζω περιττόν· διότι διὰ τῶν συναρμηνεύων καὶ τῶν συλλεγθησομένων χρημάτων οὐκ ἀνυμνήθησεται σὺν Θεῷ ἡ ἐκκλησία, καὶ τοῦ κυρίου προύκοντος ἀπαρτισθῆται. Ὁμοίως καὶ τὰ λοιπὰ ζητήματα ὑμῶν οὐδεποσῶς ἐγκρίνω κατὰ τὸ παρόν. Συμβουλευόμεν δὲ, ἵνα περιμεινῇτε τὴν ἐκδοσιν τῶν ἐν τῇ Χερσῶνι ἐλπίζον-

μένων ενεργημάτων, καὶ εἰ μὴ ἐκεῖνα ἴσονται κοινὰ παντὶ τῷ γένει, περιττόν ἐστι ζητῆσαι· εἰ δὲ ἰδικά, μόνον διὰ τοὺς ἐκεῖ κατοικοῦντας, τότε ζητήσατε καὶ ὑμεῖς συμμετοχοὶ ἐν αὐτῶν τῶν προνομιῶν γενέσθαι· νῦν δὲ τῶν παρ' ἡμῶν οὕτω καμένων, κινδυνεύει τὰ αἰτήματα ὑμῶν βλάβην ἀντὶ ὠφελείας προξενῆσαι.

Ἡ περὶ τὰς αὐτῶν διὰ τὴν ἑλλειψιν τοῦ Σχολείου οὐχὶ μόνον μένει τυφλὴ καὶ πάσης προκοπῆς ἐστερημένη, ἀλλὰ καὶ διαφθείρει διὰ τῆς ἀργίας τὰ χροσά· οὐ γὰρ ἀπᾶσαν γὰρ κακίαν ἐξεδίδασκεν ἡ ἀργία. Ἐν Πετρούπολει ἐστὶ Σχολεῖον μέγα καὶ ἐπὶ τῶν τῶν φιλανθρωπικῶν καὶ τῶν εἰσέβει· αὐτῆς καὶ σεβαστῆς Αυτοκράτορος καὶ ΚΥΡΙΑΣ ἡμῶν ὑπὲρ τοῦ Ἑλλήνων γένους συγκροτηθέν· ἐν τῷ πολλοὶ τῶν ὁμογενῶν ἡμῶν ἐπαίδευσαν, καὶ μετὰ ταῦτα ἐλαβον τάξιν καὶ κυβερνοῦσιν. Νῦν δὲ ἐν τῇ Πολιτῇ Σχολεῖον ἐστίν, ἐν ᾧ δύνανται οἱ νέοι ἐκτρέφαι τὸ τῆς ἀμειψίας πάθος, καὶ στοιχειοθετοῦνται ταῖς πρώταις τῶν μαθημάτων ἀρχαῖς. Συμβουλεύω οὖν πάντας τοὺς ἔχοντας τέκνα ἐν ἡλικίᾳ ἐπιτηδεύει μαθήσεως, ἵνα μὴ παραχλῆπωσιν αὐτὰ διαφθειρόμενα, ὡς εἴρηται, ἀλλὰ φροντισώσιν ἐξαποστειλὰ ἵτοι ἐν τῷ κατὰ τὴν Πετρούπολιν εἰρημένῳ Σχολείῳ, ἢ καὶ ἐν τῷ κατὰ τὴν Πολιτᾶν. Ἔστι δὲ τοῦτο χρέος αὐτῶν ἀπαραίτητον· εἰ γὰρ ὀφείλουσιν οἱ γονεῖς ἠσυχάζειν ὑπὲρ τῶν τέκνων, ποῖον ἄλλον ἠσυχάζον μαζὶνα τῆς μαθήσεως δύνανται ὑπὲρ αὐτῶν ἠσυχάζειν; Καὶ τὰ μὲν ἀναγκαστικὰ τῇ ἄγρῃ τῆς Πετρούπολεως ὀδοπορικὰ χρήματα ὀφείλουσι χορηγῆσαι τοῖς νέοις οἱ κατὰ τὸν τόπον κρατοῦντες, κατὰ τὸ περὶ τοῦ εἰρημένου Σχολείου σεβαστῶν τοῦ Αυτοκράτορος θέσιμα, τοῖς δὲ ἀναγκαστικοῖς συστατικοῖς γράμμασιν ἡμεῖς ἐροῦμεν αὐτοὺς, ὅταν παρ' ἡμῶν ταῦτα ζητήσωσι.

Παραγγέλλομεν δὲ πᾶσιν ὑμῖν, μαλλόν δὲ ὁ Κύριος ὑμῖν ἐπιτάσσει, ἵνα ἔχητε τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην καὶ ὁμῶναι καὶ εἰρήνην· μηδεὶς δὲ τοῦ ἐαυτοῦ ζητεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ ἐτέρου ἑαστος· ἀδελφοὶ γὰρ ὑπ' ἀδελφοῦ βοηθούμενος ὡς πόλις ὁμοῦ.

Τῆς ἡμετέρας Τιμωτέως ἐν Χριστῷ εὐχέτης

Νικηφόρος ὁ ἀλαβονίου καὶ Χερσῶνος
Ἀρχιεπίσκοπος.

Ἐκ Πολιτῆς, ἑ. φέβ'· Φεβρ. 9'.

Γ'. Ἐπιστολὴ ἰδιόγραφος Ἑλληνοῖς
ἐν ἀρχιεπισκοπῇ μετοχολικός.

Νικηφόρος ἐπίτ. θεῷ

ἀρχιεπίσκοπος ἀλαβονίου καὶ Χερσῶνος.

Εὐλογημένοι Χριστιανοί, οἱ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐπαρχίᾳ τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν μετριοτήτος, χάρις ὑμῖν ἀπᾶσαι καὶ εἰρήνη ἀπὸ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, εὐχὴ δὲ παρ' ἡμῶν καὶ εὐλογία. — Ἐπειδὴ οἱ ἐκ τοῦ Ἑλληνικῶν γένους ἐν τῷ Τακτικῷ οἰκοῦντες ὁρθεοδοῦσι Χριστιανοὶ παρίστανται ἡμῖν τῇ κατὰ τὴν κ' τοῦ Δεκεμβρίου μηνὸς τοῦ αὐτῆς ἔτους ἀναγραφῇ αὐτῶν, ἣν ἔχουσιν ἀναγκὴν ἐκκλησίαν οἰκοδομῆσαι πρὸς τὸ ἐπιτελεῖσθαι ἐν αὐτῇ πάντα τὰ θεῖα μυστήρια, καὶ πάσας τὰς ἱερὰς τελετάς, ἐζητήσαν δὲ καὶ ἱερεῖα ὁμολογῶσιν, καὶ βιβλίον πρὸς τὸ συλλεγεῖν τοὺς ἐκκλησίαν εἰς πρὸς καταρτισμὸν τῆς εἰρημένης ἐκκλησίας, ἐκλεῖξαντες καὶ τοὺς αὐτῆς ἐπιτρόπους· τὴν προθυμίαν καὶ τὴν ζῆλον αὐτῶν ὑποδεξάμενοι, τὴν ἐκκλησίαν οἰκοδομῆσαι ἐπιτρέψαμεν ἐν τῷ δοθέντι αὐτοῖς παρὰ τῶν ἁγίων τῶν ὁμολογῶν τῶν ἁγίων ἐνδόξων βασιλέων καὶ ἱσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ἐλένης, καὶ ἱερεῖα διορίζαντες αὐτοῖς κατὰ τὴν αἰτίαν αὐτῶν, δόντες ἄδελφαι, ἵνα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τῆς ὁμογενείας αὐτῶν ζητῶσι. Δεδώκαμεν δὲ καὶ τότε τὸ βιβλίον τῇ σφραγίδι τοῦ ἡμετέρου Κωνσταντινου ἐσφραγισμένον, ἵνα γράφωσιν ταῦτα ἐκείνωντων ὀνόματα πρὸς αἰώνιον μνημόσυνον αὐτῶν ἐν τῇ εἰρημένῃ ἐκκλησίᾳ. Καὶ τοῖς γινόμενοις ἐπιτρόποις παραγγέλλομεν, ἵνα μετὰ πάσης ἡμερότητας καὶ ἐπιεικειᾶς προτρέπωσι τοὺς ὁμολογῶντας πρὸς χορηγίαν εἰλῶς μηδὲνα βλαπέντες ἀλλὰ παρακαλοῦντες· ἱλαρόν γὰρ δοτῶν ἀγαπᾶ ὁ Θεός· τοῖς δὲ εὐσεβεῖσι Χριστιανοῖς ἀναμνησκόμεν τὰς παρὰ τοῦ μεγάλου Θεοῦ μισθοδοσίας, τὰς ὀφειλόμενας τοῖς γένοις ὀφείλουσι πρὸς οἰκοδομὴν τῶν ὑπὲρ τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ ἀνεγειρομένων ἐκκλησιῶν, καὶ τὸν ἀγαπῶν καὶ τὴν χάριν, ἥς ἀπολαμβάνουσιν οἱ τοῖς αἰσῶν αὐτῶν προσεφέροντες πρὸς τὴν εὐπρέπειαν αὐτῶν καὶ τὸν καλλωπισμὸν.

Ἐδόθη ἑταί φέβ', Φεβρουαρίου κ' ἐν τῇ κατὰ τὴν Πολιτῆν Μοναστηρίῳ.

(Τ. Σ.)

Δ' ἐπιστολὴ ἰδιόγραφος Ρωσιστὶ ἐνοσγραφήσας
ἐν περιθώριον ὡς ἡ Α'.

Ἐκτὸς θεοῦ ταπεινὸς Δικηφόρος Ἀρχιεπίσκοπος
Σλαβονίᾳ καὶ Κριθονίᾳ.

Πᾶσι τοῖς ὀρθοδόξοις τοῦ ἡμετέρου ποιμανίου
τῆς ἐπαρχίας Σλαβονίᾳ χριστιανοῖς, χάριν
καὶ εἰρήνην παρὰ Θεοῦ τοῦ Πατρὸς τοῦ ἡμε-
τέρου Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιθυμοῦντες (1)
καὶ τὴν ποιμανικὴν ἡμῶν εὐλογίαν παραπέμ-
ποντες, ἀποποιούμεθα, ὅτι τοῦτῃ τῇ 1781 ἔτι,
Φεβρουαρίου 18, κατὰ τὴν προσεγγεῖσθαι
ἡμῖν ἐν τῇ ταχὺ Ταγαυρόν παρὰ τοῦ Ἑλλη-
νὸς Ἰωάννου Γουάλλη τῆς κοινότητος ἀνα-
φορὰν διακαρτέωσαν, ὅτι κατ' αἰτησιν αὐ-
τῶν ἰδοὺν παρ' ἡμῶν πρὸς ἀνδρῶν ἐν Τα-
γαυρόν εἰς τὸ ὁρμηγεῖον ἐπ' ὄνοματι τῶν
βασιλείων καὶ ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ
Ἑλένης ἐκκλησίας ἐγγράφην, καὶ ἵνα δυνά-
σων αὐτοὶ τὴν ἐκκλησίαν ταύτην ἐν τάχει
οἰκοδομήσαι, περικαλλίσαν δοῦναι αὐτοῖς πρὸς
σουλῶν καὶ τοῖς προθυποῦσιν αὐτοῖς συνει-
σφέρειν ἔγγραφοι καὶ ἱερογραφημένοι ὅσον
ἐπὶ ἑκκοστούς δύο, εὐλογησάντων ἡμῶν ἐν
ἐπιμνήμον Ἑλλάγινα Ἰωάννην Γουάλλη, ἡ εἰς
ὄντινα διῃρίσει ἡ κοινότης καὶ πέμψει μετὰ
μαρτυρίου ἑξακτεῖν συνεισφορὰς παρὰ τῶν
προθυποποιουμένων ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐπαρχίᾳ,
εἰς διαστήμα δύο ἔτων, καὶ προσετάξαιεν πᾶ-
σαν συνεισφορὰν καὶ τὰ ὄνματα τῶν συνει-
σφερόντων πρὸς ἀνάγκαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ
μελεῖσθαι πιστῶς ἐγγράφειν εἰς τὸ βιβλίον
αὐτοῖς παρὰ τῆς ἡμετέρας Κοινότητος βί-
βλιον, καὶ ἐν τῇ ἑξακτεῖσι τῶν συνεισφορῶν
διῃγειν μετὰ πάσης πρᾶξεως καὶ ἐπιμελίας
καὶ σεβασμοῦ, μηδὲν ἐπιθεκνόντων, ἀλλὰ δε-
χόμενοι μετ' εὐγνωμοσύνης ὅτι ἕκαστος δίδει
ἐκ προαιρέσεως, καὶ παντοίως προφυλάττε-
σθαι, ἵνα μὴ ἐπιδειξῶσι παραμικράτων σκάν-
δαλον ἀρετικῶν τιμωρίας καὶ χρηματικῆς
ποινῆς. Μετὰ παρέλευσιν δὲ τῆς ῥηθείας διο-
ρίας ὅσα συναθροίσαντι, ὀφείλουσι παραστή-
σαι ἡμῖν μετ' ἀναφορᾶς, τὴν δὲ βίβλιν φυ-
λάττειν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διὰ παντοτεινὸν μνημο-
σύνην τῶν δόντων. Πρὸς γινώσκιν οὖν καὶ πραγ-
ματικὴν ἐκτέλεσιν καὶ τοῦτο τὸ εὐλογητήριον
ἐγγράφον, ὅπερ μετὰ τῆς ῥηθείας ἀναφορᾶς
ὀφείλουσι παραστήσαι, δίδονται παρ' ἡμῖν τῇ
ῥηθέντι Ἑλλάγι Γουάλλη τῇ ἡμετέρᾳ χειρὶ

ὑπογεγραμμένον καὶ τῇ σφραγίδι (1) τῆς καθε-
δρικῆς ἐν Πολτάβᾳ σπουδαιότητος μονῆς.

1781 Φεβρουαρίου 20.

Ὁ Μυστικὸς Βασιλεὺς Κερδινσκῆς.
(Τ. Σ.)

Ε'. Ἐπιστολὴ Ἑλληνοῖσι μουσουλῶδες. (1)

Τιμωτάτοι καὶ χρησιμώτατοι ἐπίτροποι
τῆς κατὰ τὸ Ταγαυρόν ἐκκλησίας τῶν ἁγίων
βασιλείων καὶ ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου
καὶ Ἑλένης, καὶ οἱ λοιποὶ τῆς αὐτῆς ἐκκλη-
σίας ἀδελφοί, τίκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ τῆς
ἡμῶν μετρίστετος, χάρις ἡμῖν εἴη ἀπὸ Κυρίου
Ἰησοῦ Χριστοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχὴ καὶ εὐ-
λογία.

Ἰδοὺ κατὰ τὴν αἰτησιν ὡρὸν στέλλεται τὸ
γράμμα τῆς ἀδείας τοῦ ἀνακαινισθῆναι (1) τὴν
παρ' ὡρὸν οἰκοδομηθεῖσαν ἐκκλησίαν, ἅμα
δὲ καὶ τὸ Ἀντημίσιον ἐκτελεῖται δὲ τὴν ἱεράν
τῶν ἑγκαινίων τελετὴν, ὁ πανμνηστατος ἐν
Χριστῷ ἡμῶν ἀδελφὸς κύρ Νικόφωτος ὁ ἀρχι-
επίσκοπος Ζαγκάτης, ἐν καὶ ὡμῶς ὑπὲρ τούτου
παρακαλοῦσθαι. Πρῶτον μὲν οὖν δοξάζοντες
καὶ εὐχαριστοῦντες τὸν ὑπεράγαθον Θεόν, παρ'
οὗ πάντα τὰ ἀγαθὰ καὶ ὀφέλιμα, ἱπαινοῦμεν
καὶ ἱζ' ὧν καρδίας εὐλογοῦμεν πάντας ὡρὰς,
ὡς ὅτι ἡμεῖς κατεβάλατε δαπάνης, καὶ σπουδῆς καὶ
ἐπιμελείας ὑπὲρ τοῦ οἰκοδομηθῆναι τὴν εἰρη-
μὴν ἐκκλησίαν, εἰσηγοῦμενοι ἵνα καὶ εἰς
τὸ ἑξῆς πᾶσαν ἐπιδείξηται προθυμίαν πρὸς κα-
ταρτισμὸν καὶ τὴν πρέπουσαν αὐτῆς εὐπρέ-
πειαν· δεύτερον δὲ παραγγέλλομεν, ἵνα μέρος
πασῶν τῶν ἀκολουθιῶν καὶ τῆς ἱερᾶς λειτουργί-
ας, τῶν ἐν αὐτῇ ἡ ἐκκλησίᾳ τελουμένων,
ῥωσιστὶ ἀναγινώσκονται καὶ ψάλλονται· τοῦτο
μὲν γὰρ καὶ δέκατον ἔστιν ἐκ τοῦ κράτους τοῦ

(1) Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην διὰ τὴν ἡμετέραν τῆς γρα-
φῆς τοῦ ἐκκλησιάρχου ἐν αὐτοῖς γραφαῖς, ὅτι αὐτὸν ἀπὸ τῶν
αὐτῶν ἐκτέλεσσαι· α') αἱ ἀναμνηστικαὶ γράμματα πρὸς
τελευταίαν γραμμὰ τῆς ὑπογραφῆς διὰ τὸν ὁρμηγεῖον ἢ κατὰ
β') πολλὰ ὀρθογραφικὰ σφάλματα διαβρομένη τῇ ῥηθείᾳ
χειρὶ διὰ τῆς αὐτῆς ῥηθ. μελάν. γινόμενα, σὺν ἐν τῇ α'
γραμμῇ Ταγαυρόν, ἐν τῇ β' οἰκοδομήσθαι, ἐν τῇ γ' Ἡμῶν
ἐν τῇ δ' κατεδάλτεθ, ἐν τῇ ε' οἰκονόμος ἀδελφοί, ἐν
τῇ στ' αἵς καὶ ἐν τῇ ζ' εὐρακῆς καὶ εὐαρεστήτε, γ'
ἡ προσθήκη τοῦ ΕΤ. τὸ παρ' τὸ Η'. δ') ἐν τῇ σφρα-
γισμῇ πολλῶν γραμμάτων.

(2) Ἰσως ἀπὸ ἑγκαινισθῆναι.

γίνους τοῦ μετὰ τοσαύτης ἐπεικειάς τοὺς ξένους, νύσσει τῆς φιλανθρωπιστάτης κυρίας ἡμῶν, ἐν τῇ αὐτῆς ἐπικρατεῖ ὑποδεξαμένοι· καὶ ἀναγκαῖον, διὰ τοὺς ἐν τῇ αὐτῇ φορηταίῳ οἰκούντας ἀδελφοὺς ἡμῶν Ρώσους μέλητα, ὡς ἂν καὶ αὐτοὶ ἴδωσιν οἰκοδομήσασιν ἐκκλησίας· καὶ ἡμεῖς δὲ ὅσον γὰρ πλείονες οἱ ἐκκλησιαζόμενοι, τοσοῦτον μείζων ἡ τῆς ἐκκλησίας ὡφελεία· καὶ τίμιον· ἡ γὰρ παρουσία τοῦ ἁγίου τοῦ τιμῆ τοῦ ἀρχέμενον· καὶ προστασίας καὶ ἀγάπης πρότερον· οὐδὲν γὰρ οὕτω τὴν ἀμοιβάν σου ἐσπορήν, ὡς ἡ συνήγης συνέντευξις. Περὶ τούτου δὲ παραγγέλλαν δεδωκαμέν καὶ τῇ πνευματικῇ ὑμῶν πατρὶ ἱερομναχῇ Ἱερμείῳ. Τῷ γὰρ δὲ εἰσηγοούμεθα ὑμῖν, ἵνα ἐν ταῖς ἐπιστήμοις ἐκὼν ἡνσισταίς συνάξεις συλλέγηται τὸ τῶν φιλελευθέρων. Ἐπεὶ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τῶν πτωχῶν, καὶ ὑπὲρ ὑμῶν τῶν ἐπιτρόπων μετὰ τῆς συμβουλῆς τοῦ πνευματικοῦ ὑμῶν πατρὸς κατὰ πᾶν σάββατον διακινῆται. Ταῦτα δὲ οὕτω ποιήσαντες καὶ ὑμεῖς εὐφρανῆτε καὶ τῷ πᾶσι ὅλοις Θεῷ εὐχαριστήσαντε, οὐ ἡ χάρις καὶ τὸ ἔλεος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.

Τῆς ὑμετέρας τιμώσεως ἐν Χριστῷ εὐχέτης.

Ὁ Σλαδονίου καὶ Χερσῶνος ταπεινὸς ἀρχιεπίσκοπος.

Ἐκ Πολτάβης, ἑ. φθγ' Φεβρουαρίου 9'.

Σ'. Ἐπιστολὴ ἑλληνοιστὶ ἰδιόγραφος.

Τιμώμεταί καὶ χρησιμώμεταί ἐπίτροποι τῆς κατὰ τὸ Ταγαρνὴ ἐκκλησίας τῶν ἁγίων βασιλείων Κωνσταντινίου καὶ Ἑλένης, καὶ οἱ λοιποὶ τῆς αὐτῆς ἐνορίας εὐσεβεῖς χριστιανοί, σέβαν ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν μετρούτητος, χάρις εἴη ἀπὸ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος, παρ' ἡμῶν δι' εὐχῆ καὶ εὐλογία. Τὸν πεμφθέντα μοι παρ' ὑμῶν ἐρίαν μετὰ τὴν προστάσαν ἐξέτασιν ἐπεμψα εἰς τὰ ὀπίσω, ὡς μὴ εὐρών ἐν αὐτῇ τὰ πρὸς τὸ ἱερὰ πείδαν ἀναγκαῖα. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ δυσνόητα διαλαμβάνει ἡ τιμὴ ἐπιστολῇ ὑμῶν, ἡ ἀπὸ 15' τοῦ περιλάσαντος Δεκεμβρίου μηνός, τῶν ὁρίων ἡ ἀπάντησις καὶ λύσις ἀπὸ στόματος ἐντελεστήρα γίνεται, ἡ περ διὰ γράμματος, διὰ τοῦτο πέμψατε ὡς ἐν ἡμῖν, ἀπὸ τῆς ἀδελφότητος ἐκλεχθέντας, ἵνα παραστήσωσι τὰ ἐπιτάγματα ὑμῶν, ἢ ἐὰν τοῦτο δύσκολον, περιμείνατε ἕως τοῦ ἑλθού-

μένου Μαΐου μηνός, καθ' ὃν καιρὸν μελετῶ σὺν Θεῷ εἶθαι πρὸς ὑμᾶς. Πενήλορησθημένοι δὲ ἔστω ἕκαστος ὑμῶν, ὅτι οὐδὲν ἕτερον τοσοῦτον ἐπιποθῶ καὶ φροντίζω, ὅσον τὴν καλὴν πνευματικὴν ὑμῶν διακασιν, σπουδάζων, ὥπως ἂν εἴητε, ὅσον τὸ ἐπ' ἡμῶν, κατὰ πάντα εὐχαριστήμενοι, ὑπὸ Κυρίου τοῦ Θεοῦ εὐδοκούμενοι, οὐ ἡ χάρις καὶ τὸ ἔλεος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.

Ὁ ἐν Χριστῷ ὑμῶν εὐχέτης Νικηφόρος

ὁ Σλαδονίου καὶ Χερσῶνος ταπεινὸς ἀρχιεπίσκοπος.

Ἐκ Πολτάβης, ἑ. φθγ' Φεβρουαρίου 9'.

Ζ'. Ἐπιστολὴ ἑλληνοιστὶ ἰδιόγρ. μοναστηρίου.

Χρησιμώμεταί ἐπίτροποι τῆς κατὰ τὸ Ταγαρνὴ ἐκκλησίας τῶν ἁγίων βασιλείων καὶ ἰσαποστόλων Κωνσταντινίου καὶ Ἑλένης, καὶ οἱ λοιποὶ ἅπαντες τιμώμεταί χριστιανοὶ τοῦ ἑλληνικοῦ γένους, οἱ ἐν τῇ Ταγαρνῇ διακονοῦντες, τίνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν μετρούτητος, χάρις ὑμῖν εἴη ἀπὸ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος, παρ' ἡμῶν δι' εὐχῆ καὶ εὐλογία.

Μαθόντες ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ὑμῶν, πόσον ἀναγκαῖόν ἐστιν ὑμῖν καὶ ἕτεροι ἱερεῖς, στέλλομεν τὸν ἐπιμένοντα τὸ παρὸν πανουργώτατον ἀρχιμανδρίτην Νικολαὸν Πρίφτην, ἄνδρα ἱκανὸν πάσας τὰς ἱερὰς ἐλάτης πράττειν μετὰ τῆς πρεπούσης τάξεως καὶ κανονικῆς διατυπώσεως, ἐπανορθοῦν τε καὶ βελτιῶναι τὰς ψυχὰς ὑμῶν πρὸς τὴν αἰώνιον σωτηρίαν. Αὐτὸς οὖν ὅστις ὑμῖν ἱερεῖς καὶ πνευματικὸς πατὴρ καὶ τῆς ψυχικῆς τροφῆς χορηγός, ὑμεῖς δὲ ἀντιχορηγήσατε αὐτῷ τὴν ἀγάπην καὶ εὐλάβειαν καὶ πνευματικὴν ὑπακοήν, καὶ τὰ σωματικὰ κατὰ τὴν ἀποστολικὴν διαταγὴν. Καὶ ὡς μὲν εἰσοδημάτων πάντων τῶν ἐκ τῆς ἱεροσολίας, καὶ τῶν ἐκ τῶν Καλοβανίων (), τὸ μὲν ἡμῖς αὐτοῖς, τὸ δὲ ἕτερον ἡμῖς ὁ πρωτοπαπᾶς ὁ Νικήτας λήφεται, τὰ δὲ πρωτοπαιᾶς ἐξοδα, δι' ἧς αὐτὸν ἱσταίμεθα, ἵνα ταχύτερον ὅσον οἷον τε προσβῇ, δοθῇτωσαν αὐτῷ ἐκ τῶν χρημάτων τῆς ἐκκλησίας.

Ἐπειδὴ δὲ νῦν ἔχετε δύο ἱερεῖς, τὸν τε ἀρχιμανδρίτην Νικολαὸν καὶ τὸν πρωτοπαπᾶν τὸν Νικήταν, αὐτοὶ ἐξαρκούσι πρὸς πάσας τὰς

ὑπὲρ ὧν ἐκκλησιαστικῆς ὑπουργίας, διό περ τοὶ εἰσὶν οἱ ἅλλοι δύο ἱερεῖς, οὓς προσκαλέσασαι ἔλθειν, ὡς γράφετε. Διὰ τοῦτο σπεύσαντες δότε αὐτοῖς εἰδῆσιν περὶ τούτου, ἵνα μὴ ἐλθόντες ἐπιστρέψωσιν ὅπως ἄπρακτοι.

Κύριος ὁ Θεὸς διαφυλάξῃ ὑμᾶς πάντας εὐφραίνοντας καὶ ὁμογνωμοῦντας καὶ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ φυλάττοντας, οὗ ἡ χάρις καὶ τὸ ἔλεος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.

Νικηφόρος ὁ Σλαβονίου καὶ Χερσῶνος

ἀρχιεπίσκοπος καὶ ἐν Χριστῷ ὡμῶν εὐχέστης.

Ἐκ Πολιάδης, ἑ. ἡμέρῃ Μαρτίου κβ'.

Η'. Ἐπιστολὴ ῥωσιστὶ ἐνγράφῳτος διὰ τοῦ
ἐν παρθενίᾳ μεγάλου γράμματος.

... Διὰ τοῦ παρόντος ποιμενικοῦ ἡμῶν ἐγγράφου δηλοποιούμεν, ὅτι ἐν τούτῳ τῷ 1784 ἔτει Ἰουλίου 4, κατὰ τὴν προσενηχθεῖσαν ἡμῖν παρὰ τοῦ ἐν Ταχανρόγ τῆς Γραικικῆς κοινότητος ἀντιπροσώπου ἐπὶ τοῖς ποιητικοῖς τε καὶ ἐκκλησιαστικοῖς πράγμασι Γραικοῦ εὐγενοῦς Ἰωάννου Πωγωνάτου ἀναφορὰν, ἐν ἣ δειδῆλωται, ὅτι τρίτον ἦδη ἔτος, ἀφ' ὅτου κατὰ τὴν ἡμετέραν εὐλογίαν ἐν τῇ πόλει Ταχανρόγ, εἰς τὸ ἐμπορικὸν φορσάτιον, παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος ᾠκοδομήθη Γραικικὴ τοῦ εἰγίου Κωνσταντίνου ἐκκλησία, ἐν ἣ καὶ ἡ λειτουργία τελεῖται· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἐκκλησία αὕτη καὶ οἱ ἐν αὐτῇ ἱερουργούντες καὶ ὑπηρετοῦντες παρὰ τίνος ἐξαρτῶνται ἀδηλόν ἐστιν, ἕνεκα τούτου ὁ ἐπιτετραμμένος οὗτος Πωγωνάτος παρεκάλεισεν ἡμᾶς, ἵνα ἡ ἐκκλησία αὕτη μετ' ὅλων τῶν ἱερουργούντων ἐν αὐτῇ καὶ ὑπηρετούντων πρὸς συγκρατάσειν τῆς ξενότητος αὐτῶν καὶ τῆς ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας ταύτης προσπαθείας ἀνίκησιν ἀμείψωσιν εἰς τὴν ἡμετέραν κηδεμονίαν ἢ εἰς τὴν ἡμετέραν πνευματικὴν Κοινωτορίαν, καὶ πρὸς τοῦτο ἵνα ἐφοδιασθῶσι δι' ἀποράσεις ἐγγράφου. Συγκρατακίζοντες εἰς τοῦτο ἡμεῖς ὁ ποιὴν προστάξαμεν, ὅπως ἡ ἐκκλησία αὕτη μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ ἱερουργούντων τε καὶ ὑπηρετούντων ἐξαρτᾶται παρ' ἡμῶν καὶ τῆς ἡμετέρας Κοινωτορίας ἀμείψωσιν, πλὴν τὰς ἑτησίους ἀναφορὰς καὶ λογαριασμοὺς οἱ ἐκεῖ ἱερεῖς νὰ ἐκποστέλλωσιν εἰς τὴν Κοινωτορίαν ἐν τῷ δέοντι καιρῷ, διὰ τοῦ ἐν Ταχανρόγ ἐπιτετραμμένου ἱερέως (Συγγέλου) Στεφάνου Ραζορίτσου (Ραζορίτσακω).

Περὶ τούτου ἐκ τῆς πνευματικῆς ἡμῶν Κοινωτορίας πρὸς τὸν ἐπιτετραμμένον τούτον πρωτοεῖρα, πρὸς γνῶσιν δὲ καὶ εἰς τὴν Νεο-ροστοβικὴν πνευματικὴν (ἱερατικὴν) διοίκησιν ἀπεστάλησαν διατάγματα.

Ἐδόθη παρ' ἡμῶν τὸ παρὸν ἰδιοχειρὲς ὑπογεγραμμένον, καὶ διὰ τῆς καθεδρικῆς σφραγίδος βεβαιωμένον τῆς ἡμετέρας ἐπαρχίας.

Νικηφόρος ἀρχιεπίσκοπος Σλαβονίου καὶ Χερσῶνος
ἐν Χριστῷ εὐχέστης.

Ἐν τῇ τῇ Πολιάδης σταυροπηγῇ. Μόνη. Τῇ 9 Ἰουλ. 1784.
Πρὸς

Θ'. Ἐπιστολὴ ῥωσιστὶ ἐνγράφῳ. διὰ τοῦ

Τοῖς ἐπιτρόποις τῆς ἐν Ταχανρόγ τῆς ἡμετέρας ἐπαρχίας Γραικικῆς ἐκκλησίας τῶν ἁγ. Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης μετὰ τῆς κοινότητος τὴν ἡμετέραν ποιμενικὴν εὐλογίαν ἐξαποστέλλοντες δηλοποιούμεν, ὅτι ἐν τῷδε τῷ 1784 ἔτει, Ἰουλίου 4, κατὰ τὴν προσενηχθεῖσαν ἡμῖν παρὰ τοῦ ἐν Ταχανρόγ τῆς Γραικικῆς κοινότητος ἀντιπροσώπου ἐπὶ ταῖς πολιτικαῖς ὑποθέσεσιν, ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς Γραικοῦ ὁμογενοῦς Ἰωάννου Πωγωνάτου ἀναφορὰν, ἐν ἣ δειδῆλωται, ὅτι κατὰ τὴν ἡμετέραν μὲν εὐλογίαν, κατ' αἰτήσιν οὖν τῆς ἐν Ταχανρόγ εὐρισκομένης Ἑλληνικῆς κοινότητος, ᾠκοδομήθη ἐκεῖ εἰς τὸ Γραικικὸν πρεσβύτεριον (φορσάτιον) Γραικικὴ τῶν ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης ἐκκλησία, τὴν ὁποῖαν ἐπίσης δὲ καὶ τοὺς εὐρισκομένους ἐν αὐτῇ ἱερουργούντας καὶ ὑπηρετοῦντας ὑπερεωθήσαν συντηρεῖν ἐκ τῶν ἐμπορικῶν σταθμῶν, οἰονόμετρον καὶ ἀγγέλιον, ἐν οἷς τὸ βούτηρον ἀναλύουσι. Ἀλλ' ἐπειδὴ πᾶν ἄνθρωπον πάντα πρὸς συντήρησιν τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ἱερουργούντων οὐκ ἐξαρκούντων, ἀνδραμόνησαν διὰ τῆς κοινότητος εἰς τὴν Βεζά (τὴν παράλιον ἀγορὰν) ἐκτὸς ἐργαστήρια, τὴν εἰσοδήματα τῶν οἰσίων ἢ αὐτῇ κοινότης ἐγγράφου, ὡσαύτως προσδιώρισεν ἐλόκληρον διὰ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ ἱερουργούντας καὶ ὑπηρετοῦντας. Πρὸς τούτους δὲ ἐκ τοῦ αὐτοῦ εἰσοδήματος διέταξε πληρωθῆναι τὸ ἐκκλησιαστικὸν γέρας, συμποσούμενον εἰς χίλια ὀκτακόσια ρούβλια, ἔτι δὲ κατεσκευάσαι καὶ τὸ εἰκονοστάσιον (τέμπλον) ταύτης τῆς Γραικικῆς ἐκκλησίας, ἵνα δὲ ἡ ἀπόφασις αὕτη εἴη σε-

ρεῖα διὰ παντός, κατὰ τὴν δόξιν αὐτῶ τῷ εὐγενεῖ Πατριωτῶ παρὰ πάσης τῆς κοινότητος πληρεπουσίτου (ἐπιτροπικῆς), παρεκλήσει (ὁ κ. Πατριώτης), ὅπως ταύτην αὐτὴν τὴν ἀπόφασιν ἐπιθεωρῶσιν διὰ διατάγματος ἐκ τῆς Κωνσταντίας. Ἰνα δὲ εἰς Βίβλιν αὐτῆς ἐξ αὐτῶν ἢ ἐκ τῶν ξένων ἔγῃ τὸ δικαίωμα οἰκοδομῆν ἐργαστήρια, ἀλλὰ μόνον ταῦτα τῆς ἐκκλησίας νὰ ὑπάρχωσι πρὸς ἐπαρκῆ συντήρησιν τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν ἱεροπρατειῶν ἐν αὐτῇ καὶ ὑπηρετῶν ἐκ τοῦ εἰσοδήματος αὐτῶν, καὶ ὅπου δεῖ κοινοποιεῖν (διδόναι λόγον) περὶ τούτου, τούτου ἕνεκα ἡμεῖς βλέποντες τὴν ἐνθεσμὴν τῶν ἐν Ταχναρόγ οἰκούντων καὶ λοιπῶν Γραικῶν ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας αὐτῶν ζήλον καὶ ἐπιμελίαν, ἐπαινοῦμεν τὴν παρὰ τῆς κοινότητος ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας ἐκ τῶν ἐργαστηρίων καὶ λοιπῶν ἐνεργηθείσων τῶν εἰσοδημάτων κατὰ τὴν καὶ βεβαιούμεν ταύτην. Καθ' ὅσον δὲ ἔφορ τὸ ἵνα μηδεὶς ἄλλος ἔγῃ τὸ δικαίωμα οἰκοδομῆσαι ἐργαστήρια πλησίον ἐκείνων, περὶ τούτου κοινοποιήσασιν πρὸς τὸν Διοικητὴν τῆς Αἰεταρνοσλαβίας, αἰτοῦντες παρ' αὐτοῦ εἰδοποιήσιν.

Ἐδόθη τὸ παρὸν παρ' ἡμῶν εἰς τοὺς ἐπιτρόπους τῆς ἐκκλησίας ἐν Ταχναρόγ τῶν ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης ἐκκλησίας ἰδιογεῖν ὑπογεγραμμένον, καὶ διὰ τῆς καθεδρικῆς φραγίδος ἐπισκευρωμένον, τῆς ἡμετέρας ἐπαρχίας.

Ἐν τῇ τῆς Πολιτείας Σαυροπηγ. Μονῇ. Τῇ 9 Ἰουλ. 1784.
(Τ. Σ.)

Νικηφόρος ἀρχιεπίσκοπος Σλαβονίου καὶ Χερσωνος.

Ι'. Ἐκιστολι ἐλληνιστί

διεσέλιδος (πλήρης σφαλμάτων) ὀρθογραφικῶν.

Τιμωτάτοι ἐπίτροποι τῆς κατὰ τὸ Ταχναρόγ ἐκκλησίας τῶν ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, καὶ οἱ λοιποὶ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ἐνορίται, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάρις ὑμῖν εἴη ἀπὸ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχὴ καὶ εὐλογία.

Ὅσα πράγματα ἡ ἐκκλησία ἔχει κινητὰ καὶ ἀκίνητα, ἀφιερωμένα εἰς πάντα τῷ Παντοδυνάμῳ καὶ Δημιουργῷ καὶ Πλάστῃ καὶ Σωτῆρι ἡμῶν Θεῷ· διὸ εἰς ἐκείνους τὸν ἄνθρωπον,

ὅς τις τολμᾷ ἢ νὰ σφετερίζηται πρῶγμα ἐκκλησιαστικόν, κἂν μικρόν, κἂν μέγα, κἂν πολὺ, κἂν ὀλίγον, ἢ ὅπως ὅσποτε νὰ μεταχειρίζηται πρὸς γῆρσιν ἰδίων τὰ ἀνατεθειμένα πρὸς ὑπουργίαν καὶ δόξαν τοῦ μεγάλου Θεοῦ, αὐτὸς νομίζει ὅτι ὠφελείται, καὶ ὅμως εἰς μὲν τὸν οἶκον αὐτοῦ εἰσάγει πῦρ καταναλίσκον, εἰς δὲ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θανατηρότερον ἁμαρτίαν σωρεύει ὁ τρισάβλιος. Φρίττει ὁ ἄνθρωπος, ὅταν βλέπῃ εἰς μὲν τὴν παλαιὰν Διαθήκην τὸν Ἄγαρ σὺν γυναικὶ καὶ τέκνῳ καὶ πᾶσι τοῖς ἀπαρτῶσιν αὐτοῦ διὰ λησμοῦ ἐξολοθρευόμενον, εἰς δὲ τὴν νέαν τὸν Ἀνανίαν καὶ τὴν γυναικα αὐτοῦ Σαπφείραν δι' ἀνιδρίδιον θανάτου καταστρέφοντας τὴν ζωὴν.

Τίμεις δὲ αὐτοῦ τὴν μὲν αὐτὴν τὴν ἐκκλησιαστικὴν, ὡς ἀκούομεν, ἐποιήσατε ἀλλήν διακαζόμενον, τὸ δὲ ἐν αὐτῇ τῇ αὐτῇ τῆς ἐκκλησίας ὁσπίτιον ἐποιήσατε κρητήριο. τῶν δὲ ἐκκλησιαστικῶν εἰσοδημάτων μέρος οἱ κριταὶ σφετεριζόμενοι, ἐπὶ προφάσει τῆς συστάσεως τοῦ κρητηρίου, κατεξοδεύουσι τε καὶ κατασβέουσιν. Ταῦτα δὲ τὰ φρικτὰ καὶ σκανδαλιώδη ἀτακτήματά τε καὶ ἀνοσιουργήματα γυγνώσκον, ἐπειδὴ μηδὲ ἐρωτήσαντες, μηδὲ προσβόλῃτες ἡμῖν, ὥσπερ νὰ ἦτον ἡ ἐκκλησία αὐτὴ ἐρήμην ἀκριβέως, ἰδίᾳ γνώμῃ καὶ ὀρμῇ διαπράττει.

Ἡ αὐτὴ τῆς ἐκκλησίας ἐστὶ τόπος ἁγίος, ἐν ᾧ οἱ εὐλαβεῖς ἀσεβήσαντες ὑμνοῦσι καὶ προσκυνοῦσι τὸν Θεόν. Προσκυνήσατε τῷ Κυρίῳ, λέγει ὁ Προφήτης, ἐν αὐτῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ, καὶ εἰσέλθετε εἰς τὰς αὐλὰς αὐτοῦ ἐν ὑμνοῖς. Πόσον ἄρα οἰκώδεις ἀτόπημα εἶσιν, ὅταν ὁ τόπος τῆς ὑμνολογίας καὶ προσκυνήσεως τοῦ Θεοῦ, ὁ τόπος τῆς εἰρήνης, ὁ τόπος ὁ ἁγίος, γίνῃται τόπος διαφερομένων, καὶ ἀλλήλων ἰσχυρῶν, καὶ ἐρίζοντων ἀνθρώπων. Ὅταν ὁ ἄδικος καὶ πρὸς καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἶδεν εἰς τὸ ἱερὸν τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας, τότε ἐποίησε φραγέλιον ἐν σκολίῳν, καὶ ἐξέβαλε μὲν πάντας ἐκ τοῦ ἱεροῦ, καὶ τῶν κολληβιστῶν ἐξέγεε τὸ κέρας, καὶ τὰς τραπέζας ἀνέστρεψε, καὶ αὐστηρῶς ἐξήλεγξεν, ἀράτε, λέγων, ταῦτα ἐνθεῖν μὴ ποιῆτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου, οἶκον ἐμπορίου. Τὸ ὁσπῆτιον καὶ τὰ ἀργύρια τῆς ἐκκλησίας εἰσὶν ἀφιερωμένα εἰς τὸν Θεόν. Τί δὲ πεπόνθασιν οἱ ἀπὸ τῶν ἀφιερωμάτων τοῦ Θεοῦ νοσφισάμενοι καὶ σφετερισάντες, μαρτυρεῖ ἡ καταστροφὴ τοῦ Ἄγαρ καὶ τοῦ Ἀνανίου, καὶ τῆς Σαπφείρας, ὡς προειρημέν.

Πρῶτον μὲν οὖν συμβουλευόμεν πατριῶς πάντας, ἐξ ὧς δι' ὑμᾶς τοὺς τιμωτάτους ἐπιτρόπους, ἵνα μετὰ τὴν ἀνάγκωσιν τοῦδε τοῦ γράμματος ἡμῶν χωρὶς τινος ἀναβολῆς, τὸν ὅλον τοῦ Θεοῦ ἀναλαβόντες, καὶ ἀναλογισθέντες τὴν ἀμαρτίαν, καὶ τὸ σκάνδαλον, καὶ τὸ ἀκόλουθον ὄνειδος καὶ τὴν ἐξουδένωσιν τοῦ γένους, ἀναγγεῖλητε εἰς τοὺς κριτάς, πρὸς οὓς καὶ ἡμεῖς περὶ τούτου ἐγράψαμεν, ἵνα ἐξελευσὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐλῆς, καὶ ἀφῇσιν ἐλευθερίαν τῆς ἐκκλησίας τὸ ὁπίστιον πρὸς χρῆσιν αὐτῆς, παραδῶσιν δὲ καὶ ὅσα εὐρίσκονται ἐν χεῖρας αὐτῶν τῆς ἐκκλησίας πράγματα καὶ ἄλλα· εἰς δὲ τὸ ἐξῆς νὰ μὴ ἐγγίξωσι τῆς ἐκκλησίας οὐδὲ τὸ παραμικρὸν πρᾶγμα, οὐδὲ οἱ κριταί, οὐδὲ ἄλλος τις, πλὴν τῶν ὑπὸ τῆς ἀδελφότητος ἐκλεγμένων ἐπιτρόπων, οἵτινες κατὰ τοὺς νόμους δι' ἀκριβοῦς καταστίγιον ὀρεῖσονται νὰ πακισθῶσιν ἐν καιρῷ τῷ προσκοντι τοὺς λογισμοὺς.

Δεύτερον δὲ παρακαλοῦμεν ὑμᾶς ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα πάντες εἰρηνεύετε καὶ ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ μεγάλου Θεοῦ, καὶ ὑπακούετε ἀλλήλων καὶ ἑαυτοῦ, ὡς ἡδέιοι ἀλλήλους ἀγαπῶντες, καὶ ἀλλήλων τιμωμένοι, καὶ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ καὶ φρονούντες καὶ πράττοντες τῆς μὲν ἀσυμφωνίας καὶ ἡμενοῦς τὰ ὀφυνία εἰς ἀπώλειαν καὶ ἀρανισμόν, τῆς δὲ συμφωνίας καὶ ἀγάπης ὁ καρπὸς εἴη χάρις, εἰρήνη, Θεοῦ εὐλογία, καὶ πᾶσα εὐτυχία καὶ ἀγαθότης.

Ἡμεῖς ἐλπίζομεν, ὅτι ὡς εὐσεβεῖς καὶ φρόνιμοι, καὶ ὑπακούεις τέκνα ἡμῶν ἀγαπητὰ, θέλετε πισθῆ καὶ ἐκτελέσει ὅσα πατριῶς συμβουλευόμεν. Ἐὰν δέ, ὅ μὴ γένοιτο Κύριε, τῆς πατριῆς ταύτης ἡμῶν συμβουλῆς παρήκοι φανθῇ, γνωστὸν ἔστω ὑμῖν, ὅτι ἄδυνάτον εἶναι νὰ σωπῶσμεν, τοιαῦτα ἀπαίσια ἀτακτήματα ἀκούοντες. Μετὰ μεγίστης οὖν προθυμίας περιμένοντες τὴν ἀπόκρισιν ὑμῶν ἀποστέλλομεν πᾶσιν ὑμῖν τὴν ἀρχιερατικὴν καὶ ποιμαντικὴν εὐχὴν καὶ εὐλογίαν.

Νικηφόρος ὁ Σλαβονίου καὶ Κερσῶνος
ἀρχιεπίσκοπος ἐν Χριστῷ ὑμῶν εὐχέτης.
'Εκ Πολιτῆς, ἔτι φησὶ Νομβρίου κ'.

ΙΑ'. Ἐπιστολὴ ἑλληνιστὶ μορσεῖδος.

Τιμωτάτε καὶ εὐγενὲς κύριε Ἰωάν. Πωγωνάς, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀσπαζομένης σε.

Περὶ μὲν τοῦ κοιμητηρίου, ἰδοὺ γράφομεν τὴν περιεχομένην ἐπιστολὴν πρὸς τὸν αὐτοῦ Διοικητὴν, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς κοινότητος· πρὶν ὅμως νὰ τὴν ἐγχειρίσῃτε εἰς αὐτὸν στοχασθῆτε, ὅτι, ἐὰν τὸ διάστημα ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας δὲν εἴναι τόσον, ὅσον τὸ θέσπισμα προστάζει, καὶ καὶ συγκατατέθῃ ὁ Διοικητής, καὶ ἀφῇ νὰ οἰκοδομηθῇ κατὰ τὸ παρὸν τὸ κοιμητήριον καθὼς ἐπιθυμεῖτε, μετὰ ταῦτα ὅμως ἄλλος παρατηρήσας, ὅτι οὐκ ἀπέχει τῆς ἐκκλησίας, ὅσον διορίζει τὸ πρόσταγμα, θέλει προστάξει τῇ δυνάμει τοῦ θεσπίσματος νὰ καθαιρεθῇ, ἐξ οὗ ἔπεται ἡ ἀπώλεια τῶν ὑπὲρ τῆς οἰκοδομῆς αὐτοῦ καταναλωθέντων χρημάτων. Ἐὰν τὸ διάστημα ὀλιγώτερον ὑπάρχῃ τοῦ διορισθέντος, συμφέρει, ἵνα ζητήσῃτε τόπον ἀρμόδιον ἐξω τῆς πόλεως, ὅπου νὰ οἰκοδομηθῇ τὸ ποθυούμενον κοιμητήριον παντοτεινὸν καὶ ἀνεπιβούλευτον. Ὁ τόπος δέ, εἰς ὃν μελετᾶτε κατὰ τὸ παρὸν νὰ συστήσῃτε αὐτό, θέλει μείνει ἐλεύθερος πρὸς χρῆσιν τῆς ἐκκλησίας.

Περὶ δὲ τῶν κωδωνῶν καὶ τῶν ἐκατὸν βουβλίων τὸ πρόσταγμα ἐστάλην τοῦ πολλοῦ, οὐχὶ εἰς τὸν Κομνηνάντη, ἀλλὰ εἰς τὸ αὐτοῦ Μαγιστράτον· στέλλει δὲ κατὰ τὸ παρὸν καὶ ἡμεῖς τὸν Κομιστῆριον εἰς ὑμᾶς τὸ αὐτό. Καὶ ἐπειδὴ ἐτελείωσεν ἡ δρῶσα πρὸς τὸ νὰ οἰκοδομηθῇ τὴν ἐκκλησίαν, πρέπει νὰ ἀποδῶσιν ὅσα πράγματα, καθὼς προλαβὼν ἐδιωρίσθησαν.

Περὶ δὲ τῆς ἀσθενείας τῆς λυπούμεθα, παρακαλοῦντες Κύριον τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῆς τελείας ἀναρρώσεως τῆς, οὗ ἡ χάρις καὶ τὸ ἔλεος εἴη διὰ παντός μετ' αὐτῆς.

Τῆς φιλετίας μοι εὐγενεῖς σοὶ ἐν Χριστῷ εὐχέτης.

'Εκ Πολιτῆς ἔτι φησὶ Νομβρίου κ'.

Ὁ Σλαβονίου καὶ Κερσῶνος ἀρχιεπίσκοπος.

ΙΒ'. Ἐπιστολὴ ἑλληνιστὶ διασέλλδος.

Τιμωτάτε καὶ προσφιλέστατε κύριε Ἠλία Οἰκονόμου, καὶ οἱ λοιποὶ γρονθιστάτοι ἐπίτροποι τῆς κατὰ τὸ Ταξανδρὸν ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάριν ὑμῖν εἴη παρὰ

Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχὴ καὶ εὐλογία.

Διὰ τὰ ὅσα διὰ τῆς ἐπιστολῆς τῆς ἀνιχνεύειν ἡμῶν περὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ἱερουργούντων, καὶ τῶν ἐκπεφνημένων πτωχῶν, ἐχάρημεν, καὶ ἐξ ὅλης ψυχῆς αὐτὴν καὶ τοὺς ἀνεπιτρόπους αὐτῆς νηυγήθημεν, ὡς τὸ εἶπον τοῦ Θεοῦ μετὰ ἐπιμελείας τε καὶ εὐλαβείας καὶ σέβους.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ αὐτὴ ἐκκλησία μένει ἄχρι τῆς σήμερον χωρὶς εἰκονοστασίας καὶ εἰκόνων, αὐτοῦ δὲ τεχνίτης οὐκ ὑφίσταται, διὰ τοῦτο στέλλομεν τὸν ἐπιτρόπον τῆς πατρὸς Ἀνδρέαν Γαλιζούνην, ἐπιτηδεύοντα τέχνην, ἔχοντα καὶ στέδιον ὠραίον, διὰ νὰ ποιεῇ τὰ μέτρα καὶ συμφωνήσῃ παρ' ἡμῶν ἡ τιμὴ, καὶ οὕτως ἐνάρξηται τοῦ ἔργου. Συμφέροι νὰ κατασκευασθῇ αὐτοῦ ὑποκάτω εἰς τοὺς ὀρθόλακους ὡσὺν τὸ εἰκονοστάσιον. Ὁ δὲ τεχνίτης, ὡς εἶπε, στείγῃ· ὅθεν ἐν ὀνόματι Κυρίου τελείατε τὴν συν-

φωνητικὸν γράμμα, ἵνα λάβῃ τὸ ἔργον ἀρχήν. Ἐν τοσούτῳ δὲ ἰσως εὐρόντες καὶ ζωγράφον ἀποστέλλομεν αὐτόν. Ταῦτα μὲν κατὰ τὸ παρὸν, ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἔλεος εἴη μεθ' ἡμῶν καὶ πάσης τῆς αὐτοῦ ἀδελφότητος.

Τὴν τιμωτάτην κυρίαν Μαρίαν τὴν Συμφωνίαν συνίστημι ἡμῶν, ὡς πενυμένην, ὥπως ἂν ἐπιχορηγηθῇ αὐτῇ, ὡς ἀξία ἑλλείους, θαυμάσιον τὸ ἔλεος.

Τὰ ἔξοδα τοῦ πεμπομένου τεχνίτου, εἰ μὲν γένῃ ἡ συμφωνία, περιλαμβάνεται ἐν αὐτῇ, ἐάν δὲ μείνηται ἀσύμφωνος, λαμβάνει αὐτὰ καὶ ἐπιστρέφει· τοιαύτη συμφωνία γίγνεται ὡς μετ' αὐτοῦ.

Τῆς ἡμετέρας φιλικῆς τιμωτικῆς ἐν Ἰεροσὺ εὐχῆς.

Ἐκ Πολιτείας, ἑ. φησὶ Ἰωνάκην κα'.

Ὁ Χερσῶνος Νικηφόρος.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ (MEMORIAL)

ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΑΡΧΙΑΣ (ΑΡΧΗΓΙΑΣ) ΤΟΥ ΤΑΓΑΝΡΟΓ

ΔΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1865

ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἐξεδόθη ῥωσιστὶ ἐν Ταγανρόγ βιβλίον εἰς μέγα δοῦν, ἐν σελίδι 263, παρὰ τῆς αὐτοῦ στατιστικῆς ἐπιτροπῆς (1). Ἐν κεφαλίδι δὲ φέρει περιγραφὴν καὶ εὐρυὰ πολυσήμαντον πυλῶνα, ἐνθα ὑπὸ τὴν κραταίην τοῦ μοναρχικοῦ διαδήματος σκέπην παρίστανται πρὸς τοὺς συμβόλους τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου καὶ τὸ τῆς πόλεως Ταγανρόγ. Τοῦτο δὲ παρίστανται ἀσπίδα διηρημένη εἰς τέσσαρα μέρη, ἐξ ὧν ἐν μὲν τῷ α'

ἐπὶ ἀργυροῦ ἐδάφους πεποιημένου ὑπὸ δύο κυανῶν τεκνίων δηλοῦνται οἱ ποταμοὶ Τάναϊς καὶ Βόλγα, ἐν δὲ τῷ β' ἐπὶ ἰσοπέδου (βιολέτας) ἐδάφους εἰσὶ τὰ ἀρχαῖα στοιχεῖα τοῦ βασιλείου Πέτρου τοῦ μεγάλου, ὅστις καὶ θεμελιώτης τυγχάνει τῆς πόλεως, καὶ τὸ ἔτος τῆς θεμελιώσεως τῆς πόλεως Ταγανρόγ 1698, ἐν δὲ τῷ γ' ἐπὶ ἀργυροῦ ἐδάφους δύο χρυσαὶ ἀγκυραὶ σταυροειδῶς τεθειμέναι, καὶ ἐπ' αὐτῶν τὸ τοῦ Ἑρμοῦ κρῦκειον, τὰ σύμβολα τῆς θαλασσοπλοίας, καὶ τοῦ ἐμπορίου, ἐν δὲ τῇ δ' ἐπὶ κυανοῦ ἐδάφους τὸ ὄψάκιον ocempir (osiotse . . esturjon) καὶ ἐν μέσῳ ἐπὶ μακρᾷ χρυσοῦ

(1) Μόλας ἀξιόλογον ταύτης ὑπῆρχε καὶ ὁ ὁμογενὴς ἡμῶν Κοτσούλης.

ἀσπίδος σταυρὸς ἐρυθρός. (Πλήρης συλλογὴ τοῦ Κώδικος. Τ. 30 ἀριθ. 22964 Διπταχ. τοῦ 1808 Ἀπριλ. 15). Τὴν μὲν ἀρχὴν τῆς βίβλου κοσμεῖ καλὴ λιθογραφικὴ εἰκὼν τοῦ χαλκοῦ ἀνδριάντος τοῦ αἰμνήστου Αὐτοκράτορος (1) Ἀλεξάνδρου τοῦ Α', τὸ δὲ τέλος ἀκριβὲς σχεδιαγραφικὸς πίναξ τῆς πόλεως, παντὸς τοῦ ἀνωτέρου καὶ τῶν περὶ. Διήρηται δὲ ἡ βίβλος εἰς τέσσαρα μέρη ἢ κεφάλαια, περιέχοντα τὸ μὲν α' τὴν περιγραφὴν τῶν ὑπαλλήλων προσώπων τῆς ἀρχηγίας, τῆς θαλάσσης τῶν δικαστηρίων κτλ. τὸ δὲ β' τὸν ἀρχιεὺς τῶν κατοικίων κατὰ θρησκείαν, ἡλικίαν, κλάσιν, καὶ τῶν οἰκοδομῶν κτλ. τὸ δὲ γ' τὰ τῆς ταγματικῆς ὑπηρεσίας, τηλεγράφου,

ἀτμοπλοίας, ἐκπαιδευτηρίων, ἐμπορίου, εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς, τῆς τραπέζης κτλ. Τὸ δὲ δ' ἱστορικὴν περιγραφὴν τοῦ ἀρχηγίου τῆς πόλεως Ταγανρόγ, ἀπὸ τῆς ἐν αὐτῷ ἐνοικήσεως τῶν Γραικῶν μέχρι τοῦ θανάτου Ἀλεξάνδρου τοῦ Α'.

Ἐκ τοῦ τελευταίου δὲ τούτου μέρους, συγγραφέντος ὑπὸ τοῦ πρώην διευθυντοῦ τοῦ ἐν Ταγανρόγ γυμνασίου Κ. Α. Φλώρενς, ἐλευθέρως μεταφράσαντες τὰ μᾶλλον ἡμῖν τοῖς Ἑλλήσιν ἐνδιαφέροντα (σελ. 141—184), συνοδεύομεν αὐτὰ μετὰ τινων ἡμετέρων παρατηρήσεων, ἰδίᾳ δὲ προσθήμεν ἱκανά, ἀφαιρῶντα εἰς τὸ Ἀλεξάνδρινόν ἢ Ἱεροσολυμητικὸν καλούμενον Μοναστήριον, κτίσμα τοῦ ὁμογενοῦς αἰδίου τοῦ Βαρβάκη, τὸν Γραικικὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ δώδεκα περὶ αὐτοῦ ἀνεκδότους ἐπιστολάς τοῦ αἰδίου ἀρχιεπισκόπου Σλαβονίου καὶ Χερσόνος Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη.

Ἡ πραγματεία δὲ αὕτη τὰ περὶ τὴν καθ' ἡμᾶς τὴν μεσημβρινὴν Ρωσσίαν οὐκ οὐκ ἔλλειπει ἐν γένει ἐρευνῶσα σχετίζεται πως μετ' ὅσων ἡ «Πανδώρα» (Τόμ. Δ'. 40, 54, 76, 100) εὐδοκίμως περὶ τὸν πάλαι τὰ μεσημβριώτερα τῆς αὐτῆς Αὐτοκρατορίας οἰκούντων Ἑλλήνων ἐξέθετο.

ΕΜΜ. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ ΑΜΟΡΓΙΝΟΣ.

(1) Οἱ ἡγεμόνες αὐτοῦ τῆς πόλεως ἐφύρουν συνάμα τὸν τίτλον Ἡμετέρου καὶ Αὐτοκράτορος πασῶν τῶν Ρωσσιῶν κτλ. Τὸν τίτλον Αὐτοκράτορος αὐτοῦ τοῦ αἰμνήστου ἔφερον ἀπὸ τοῦ Α' τοῦ Δ' λαβόντες αὐτὸν κατὰ τὴν σφίγγα αὐτοῦ ἐν ἔτει 1547, τὸν δὲ τοῦ Ἡμετέρου καὶ Αὐτοκράτορος τίτλον προσέλαβεν πρῶτος ὁ μέγας Πίτερς. Σημειωτέον δὲ, ὅτι καὶ οὗτοι τίτλοι ἐλαμβάνοντα ἐν ταῦτα κυριολεκτικῶς καὶ τὸ μὲν Ἡμετέρου καὶ Αὐτοκράτορος καὶ τὸ δὲ Αὐτοκράτορος καὶ Αὐτοῦ κράτος, ὥστε δὲ εἶναι περιττολόγητον ἐν αὐτοῖς. Τὸ δὲ ὅσον (ἀρχαία σλαβονικὴ λέξις βασιλεὺς, τὸν ἄνθρωπον) τὸν Ἕλληνα, σὺδαστός, τίτλος δούλης πρῶτον εἰς τὸν ἱεροδικιῶν, τὸ δὲ ἐν τοῖς βυζαντινοῖς νομιμαστὶ AVGG=Αὐτοκράτορας, καὶ τὸ AVGGG=3 Αὐτοκράτορας.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΤΑΓΑΝΡΟΓ

(ἀπὸ σελ. 141)

Ἐθνη ἀρχαία περιπλανώμενα εἰς τὰς περὶ τὴν Ἀζοφικὴν θάλασσαν πεδιάδας.

Ἡ θύσις, ἣν ἡ πόλις Ταγανρόγ κατέχει, ὑπῆρχεν ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων ὀρυκτήριον

παντοδαπῶν ἔθνων, ὥσπερ οἱ καθ' ἅπαντα τὴν περιουχὴν τῆς ἐπαρχίας διασπαρμέναι ποικιλόμορφοι λόφοι ἐναργῶς ἐπικυροῦσιν. Ἡ ἱστορία τῆς μεταναστεύσεως τῶν ὧδε περιπλανομένων ἔθνων μαρτυρεῖ, ὅτι κατὰ τὴν ἀπωτάτην ἀρχαιότητα κύμαλ τῶν βορείων παραλίων τῆς Ἀζοφικῆς θαλάσσης (Μαιωτικὸς λί-

(1) Ταγαν-βέγ, ἔστι βορβαλλὸν κέρας, ὡς ἐκ τοῦ σχήματος τοῦ ἀνωτέρου, ἐρ' οὗ ἡ πόλις ὀνομάζεται.

μνης) (1) κατόικον Ταύροι καὶ Κιμμέριοι (2), κατὰ τὸ ὄνομα τῶν ὁποίων ἐκαλεῖτο τὸ πάλαι ὁ πορθμῖος τοῦ Κερταίου· Ταυρικὸς ἡ Κιμμέριος Βόσπορος. Μετὰ δὲ τούτους περιεπλανώμετο κατὰ τὰς χώρας ταύτας Σκύθαι, ἴσως οὗτοι οἱ Ῥώσων γήνησι πρόγονοι· μετὰ τοὺς Σκύθας, Σαρμάτας, καὶ μετὰ τούτους Ἀλάνοι, (3) καὶ τὴν χώραν κατείχον οἱ Οὐννοι ἐξολοθρευόμενοι τούτους. Μετὰ δὲ τοὺς Οὐννοὺς ἐπέβησαν ἄλλοι Ἕλληες οἱ Οὐγγροί, οἱ Βούλγαροι, οἱ Ἀβαροὶ (ἢ Ἀβαρες), οὐράφιον γένος τῶν Τούρκων, οἱ Χαζάροι (4) (ἢ Χαζάροι

κατὰ Πορφυρογέννητον) καὶ οἱ Πατινάκαι, οἱ Κομάνοι καὶ τελευταῖον οἱ Πολόβτοι καὶ Τάταροι (1). Ἰδοὺ πόσα ἔθνη ἔχουσιν ἐν αὐτῇ τῇ περιουσίᾳ, ἀλλ' ἀκριδὸν ἐπιβλέπεται ἀντιπαρῆλλον. Χρονιώτερον δὲ πάντων διεβίωσαν ἐν ταύτῃ οἱ Σκύθαι, καταλιπόντες μετ' ἑαυτοὺς ἱστορικὸν ὄνομα. Κατὰ δὲ τὴν περίοδον τῆς δεσποτείας τῶν Μογγόλων (2) καὶ τῶν Τούρκων οὐδὲν ἀξιωματικόν εὐρεῖται αὐτῶν (τῶν Μογγολο-ταταρικῶν δηλ. φυλῶν) κατοικεῖ ἐν ταύτῃ· καὶ ἄπασα ἡ ΒΑ. παραλία τῆς Ἀζοφικῆς θαλάσσης μέχρι τῆς ἐμφανείσεως τοῦ μεγάλου Πέτρου—1698 ἔτους παρὶστα ἐρημον ἄβυστον, οἷαν ἀνόμεζεν αὐτὴν ὁ παρ' Αἰσχύλῳ Ἑρμῆς «Χθονὸς μὲν τηλοκὸν ἔκομεν πέδον Σκύθην ἐς οἶμον, ἄβυστον ἐς ἐρημίαν».

(1) Ἀπὸ τῆς πόλεως Ἀζόφ ἵππων αὐτῶν Ἀζοφικὴ θάλασσα ἡ ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου σχηματίζουσα θάλασσα, καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Μαυρίτις ὀνομαζομένη ἔστι. Οἱ Τάταροι ὀνομάζουσιν αὐτὴν Μπαλα-Δεγγίς, ἥτις ἐχθροὺς αὐτῶν θάλασσαν, οἱ δὲ Τούρκοι Μπαχαλ-ἀσράκ, ἥτις ἐχθροὺς αὐτῶν ἡμῶν. Εἶναι δὲ ἀσάθης καὶ πολλὰ καὶ τινεγῶδες, καὶ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν τῆς Κριμαίας παραλίαν, ἐνθα σχηματίζει τὴν σαρπέν λεγόμενὴν θάλασσαν. Περὶ τῶν αἰτίων τοῦ ἀσάθους τῶν ὁδῶν τῆς Ἀζοφικῆς θαλάσσης ἴδε Πακ-βύρ. Τ. Δ', σ. 43.

(2) Περὶ οὗν γίνεται λόγος ἐν τοῖς τραγικοῖς ποιηταῖς. Ὅρα μοι καὶ Ἰστωρ. Καραμῦνιν Τ. Α', σ. 5.

(3) Ὁ συγγραφεὺς περιελπίει ἐν ταύτῃ τοὺς Γότθους, οὗν ἴδιως μετὰ τὴν κατὰ τὸ 300 α' διαίρεσιν οἱ Κρουθόγχοι ἢ Ὀστρογότθοι εἶχον ἰδρύσθαι τὸ βασίλειον αὐτῶν παρὰ τὸν Εὐξείνου Πόντον ἀπὸ τοῦ Τανάϊδος μέχρι τοῦ Δνείπερ ποταμοῦ.

(4) Χαζάροι, φυλὴ βαρβάρων κατέχουσα κατ' ἀρχὰς ἐν τεταμένῃ χώρῃ μεταξὺ Κασπίας θαλάσσης καὶ Εὐξείνου Πόντου, ἀνέκονσα δὲ πιθανώτατα εἰς τὴν μεγάλην Οὐραλὴν καὶ ἢ Φινικίην οἰκογένηται, εἰς ἣν ἀνήκον καὶ οἱ Οὐννοι καὶ οἱ Οὐγγροί, ἴσως καὶ οἱ Ἀβαροί. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀρχιζοῦσι νὰ φαίνωνται ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς θρσ. ἀ.χ. ἔκοντον. ἐξελθόντες ἀπὸ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Βερξέλλας γερουσίᾳ τοῦ Κουκάσου. Τῷ 626 συνεμάχθησαν μετὰ τοῦ αυτοκράτορος Πραξέλλου κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας Χοσρόου. Κατὰ δὲ τὰ τέλη τῆς τῆς ἔκοντον. ἦσαν ἤδη κύριοι ὅλου σχεδὸν τοῦ τόπου τοῦ μεταξὺ τῶν ποταμῶν Τανάϊδος καὶ Δνείπερ. Πρὶν ἄρκετον ἐπελήδισαν τὴν μεγάλην Βουλγαρίαν καὶ κατέστησαν ὑποτέλει αὐτῶν τοὺς Σλαῦους τοῦ Κιέβου καὶ ἑλλους. Ἀπὸ τοῦ 1016 ὁ αυτοκράτωρ Βασίλειος Β' κατέλαβε τὸ κράτος αὐτῶν, ἔκτοτε δ' ἐξέστειλαν ὅλην κατ' ὅλην, καὶ ἐπὶ τέλος τὸ ὄνομα τὸν ἐξέλειπον ὅ-

λε πάλιν ἀπὸ τῆς ἱστορίας. Διὰ πολλοὺς ὅμως χρόνους ἀκόμη ἐκτελεῖτο Καζάρια ἢ ἀρκτική παραλία τοῦ Εὐξείνου καὶ ἴδιως ἡ Ταταρική γερουσία. Ὅρα μοι καὶ Ἰστωρ. Καραμῦ. Τ. Α. 30.

(1) Τάταροι ἢ Τάταροι, Τούρκοι οὐχὶ δὲ Μογγόλοι, ἐκ τῆς ἄλλοτε μικρᾶς Ταταρίας καλουμένης, τοῦ μέρους δηλονότι τῆς μεσημβρινῆς Ἑυρασιατικῆς Ρωσσίας, ὅπου κατ' ἀρχὰς ἦν πρὸ ἀνιέσθητον, εἰς τὴν ὑπετάγη εἰς τὴν Τουρκίαν, καὶ εἰς τὸ ὅποιον ὑπέστη ἡ ἡμετέρα ἢ Ταυρικὴ Χερσονήσος, ἐνθα ἦτο καὶ ἡ καθέβρα τῆς μικρᾶς Ταταρίας. Τὸ δὲ ὄνομα Κριμαία ἐτυμολογεῖται τινὲς μὲν ὅτι τῆς Ταταρικῆς λέξεως Κριμ, δηλοῦσας προόριον, τινὲς δὲ ἀπὸ τῶν Κιμμερίων, τινὲς δὲ ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ κρημνός, ὡς τὸ μεσημβρινὸν μέρος κατωφερὲς ὄντος πρὸς τὴν θάλασσαν. Ἐκταυτίθη δὲ αὕτη καὶ ἐγένετο Ρωστικὴ ἐπαρχία τῷ 1783.

(2) Μογγόλοι, Μογὸν ἢ Μώ—Χῶ (δηλ. ταλμυτίας), φυλὴ Ταταρικὴ τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας, κυριαρχήσασα ἐπὶ Ταιγκισιγάνου τοῦ πλείστου μέρους τῆς Ἀσίας. Καὶ μετὰ τὸν ὀριστικὸν δὲ τοῦ κράτους τούτου διαμελισθὲν, συμβάντι τῷ 1359, οἱ Μογγόλοι οὐχ ἤττον ἐξέτιναν ἐπὶ τὰς κατακτηθείσας αὐτῶν κυριεύσαντες τὴν Κίναν καὶ ἑλλους πόλεις τῆς Ἀσίας, ἐπὶ δὲ τὴν Ρωσσίαν ἐν Εὐρώπῃ, εἰσεχώρησαν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ τὴν Πολωνίαν καὶ ἔπραν τὴν καταστροφὴν καὶ τὸν τρόμον μέχρι τῆς Σιλεσίας καὶ Μερκίας. Νῦν δὲ διατελεῖ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ρώσων καὶ τῶν Σινῶν.

(Ἑλλ. Φιλολ. Σύλλογος. Εἰκοσιπενταετηρίδας).

θεμελίωσης τῆς πόλεως Ταχανόρ
καὶ ἡ εἰσαγμένη αὐτοῦ.

Ἡ ἰδίᾳ τῆς ναυπηγήσεως στόλου διενεχθεὶς ἐνταγγεῖται τὸν μέγαν Πέτρον πρὸς πραγμάτωσιν δι τῆς ἐπιθυμητῆς ταύτης ἰδέας αὐτοῦ, δις ἐπισκέψατο τὴν πόλιν Ἀρχάγγελον καὶ τὰ παράλια τῆς Λευκῆς θαλάσσης, ἀλλὰ δὲν ἔδυνάτο ν' ἀπορρίψει τὴν ναυπήγησιν στόλου ἐν πολυκυμάντῳ καὶ πλήρει πάγων θαλάσσῃ, ἐν ἄκρῃ τῆς γῆς ἀγρίῃ καὶ μεμαρμασμένη ἀπὸ τῆς Εὐρώπης. Ὁ Πέτρος τότε ἐστράφη ἀπὸ τῆς βορείου θαλάσσης πρὸς τὴν μεσημβρίαν, καὶ τὸ ἐξυμωρῆσαι αὐτοῦ ὅμμα ἐθεάσατο ἐκεῖ μακρὰν, τὴν Ἀζορικὴν θαλάσσαν, τὴν δεξιὰν ἐν ἐαυτῇ τὸν ποταμὸν Τανάιν, ὅστις ἐκβαλλόμενος ἀπὸ τῶν ἐνδοτέρων τῆς Ρωσσίας συναντᾷ διὰ πορθμοῦ μετὰ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, οἱ τὸς δὲ μετὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἀπεσπασίαν ἵνα κυριεύσῃ τὴν Ἀζορικὴν θαλάσσαν καὶ ναυπηγήσῃ ἐν αὐτῇ στόλον· τότε δὲ τῆς ναυπηγήσεως τοῦ στόλου ὁ Πέτρος ἐξελήξατο τὴν πόλιν Βορονέζ (Воронеж). Ἀπαντᾷ τὸ ρωσσικὸν λαὸς μετῴχῃ τῆς ναυπηγίας τοῦ πρώτου τοῦ τοῦ στόλου, μεγάλους, κληρῶν, ἐμποροὺς, ὄντας γεωργοὶ καὶ πολεμικοὶ, οἱ μὲν δια χρημάτων, οἱ δὲ δι' ὕλων καὶ ἑτέροι διὰ τῆς ἐργασίας αὐτῶν. Πρὸς τὴν συνὴν τοῦ βασιλεῖος Πέτρου προσήλθον ναυπηγοὶ ἐκ Σβετίας, Δανίας, Ὁλλανδίας καὶ Βενετίας· ἡ δὲ ἐργασία ἐνερgeticῶς καὶ σπουδῇ ἡμέρας καὶ νυκτὲς. Ἀλλὰ διὰ τὴν στόλον ἀπαίτεται λιμὴν, πρὸς ὑπεράσπισιν διὰ τοῦ στόλου καὶ τοῦ λιμένος φρούριον. Ἐπὶ τούτῳ καταμετρήσαντες παρὰ τὴν πόλιν Ἀζόρ τὰ κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τανάιδος, εὗρον αὐτὰ λίαν ἀβαθεῖ, ὡς περ καὶ τὰ πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Μουσὸς· διὸ ἐλυκαλεῖσθαι περὶ τὴν εὐρεσίαν ἐπιταίρου τόπου· ἀλλ' αὐτοὶ ὁ Πέτρος εὗρεν αὐτόν. Διαρχόμενος τὸ παράλιον παρατήρησιν ἐξέχον μακρὰν ἐν τῇ θαλάσῃ μεμονωμένον ἀκρωτήριον, περιμετρίσας κεφαλὴ βουβαλίου, ὅπερ καλεῖται παρὰ τῶν κατοικούντων τὸ Τανάιδος Κοζάκων Ταχανγίν-Ρότση (Тахангін-Ротчѣ), ἦτοι βουβαλίου κέρα, παρὰ τῷ κρημνῷ τοῦ ὁποῦο ἱσάτω μεμονωμένος λιμένος πύργος, περικυκλωμένος ὑπὸ μικροῦ προχύματος. Ὁ Πέτρος ἐθαυλοειδέσθη, ἵνα καταμετρήσῃ αὐτὸν παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τοῦτο θαλάσσαν, ἥς τὸ βάθος ἀνευρίθη ἐπαρκὲς πολυμικροῖς πλοίοις. Προσέταξεν οὖν οἰκοδομησθαι ἀνευ ἀναβολῆς (καὶ μὲν λιμὴν, ἐπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ ἀκρωτηρίου

φρούριον. Ὁ ἐγγαράξας τὸ σχέδιον αὐστριακὸς ἀρχιτέκτων ἀπήγγειλεν εἰκοσι χιλιάδας ἐργατάς, οἱ καὶ παρεγένοντο ἐξ Οὐκραίνης. Τὸ 1698 ἤρξατο ἡ οἰκοδομὴ τοῦ λιμένος καὶ τοῦ φρουρίου. Πρὶν δὲ πάντων οἰκοδομηθῇ ὕψινος καὶς ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας Τριάδος, ὅθεν καὶ τὸ φρούριον ἔσχε τὴν αὐτὴν ἐπωνυμίαν Τρόϊτσκα (Троицкой) καὶ ἡ πόλις αὐτῇ παρονομαίετο (Троицкѣ). Αὕτη ἐστίν ἡ ἀρχὴ τῆς πόλεως Ταχανόρ.

Πρὸς τὴν εὐχερῇ δὲ μεταφορῶν παντοίων οἰκοδομηθέντων ὕλων καὶ τροφῶν ἀπὸ τῶν μεμαρμασμένων ἐσωτερικῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ρωσίας διατάχθη ὁ ἀρχιτέκτων Μπροῦκελ, ἵνα κατασκευάσῃ διωρυγὰ πρὸς ἐνοσίον τοῦ Βόλγα μετὰ τοῦ Τανάιδος. Πρὸς τοῦτο δὲ τριακόσιαι πέντε χιλιάδες γεωργοὶ διατάχθησαν παρὰ τοῦ πρίγκιπος Γολίντσι, ἵνα συναθροισθῶσι καὶ ἀπελθῶσι πρὸς τὸν Μπροῦκελ. Ἀλλ' ὁ κατὰ τὰ βόρεια μέρη πόλεμος δὲν ἐπέτρεψε τῷ μεγάλῳ Πέτρῳ περαιοῦσαι τὸ μέγα τοῦτο ἐπιχείρημα. Ὁ λιμὴν τοῦ Ταχανόρ ὠκεοδημήθη ἐκ ὀνείων δοκῶν ἐν δυοὶ σειραῖς εἰκοσι περίπου πύχης ἀλλήλων ἀπεχούσαις, τοῦ μετὰ τοῦτο διαστήματος πληρωθέντος ὕλων. Διὰ τοῦ μήκους τὴν περίπου 2700 πύχων. Πρὸς μεσημβρίαν δὲ διασχίλους πύχης ἀπὸ τοῦ λιμένος ἐσχηματίσθη νῆσος, διὰ πυροβολίων βομβῶν ὀπλισθεῖσα, ἥτις καὶ νῦν καθορεῖται κατέναντι τοῦ ἀκρωτηρίου φέρουσα ὡς ἐκ τοῦ σχήματος τὸ ὄνομα Τσερεπαχά (Черепаша) ἦτοι χελών.

Τὸ φρούριον εἶχε σχῆμα πενταγώνου μετὰ τεσσάρων πολυγώνων, ὧν τὰ ἄκρα ἐξήρχοντο πρὸς τὸ ἀπόστομον παραθαλάσσιον καὶ ἡ μὲν περιμέτρησις τοῦ προχύματος τοῦ φρουρίου ἦν 3660 πύχων, τῆς δὲ βάθος τοῦ χάνδακος 1 1/2. Πρὸς ὀνόματι τοῦ φρουρίου ἀπὸ τῆς ἑστῆς ἐκ τοῦ ἱεροῦ μνημείου ἀπὸ τῆς ἐσοδοῦ τῶν Τατάρων τῆς Κριμαίας, ἐσχηματίσθη ὀρθογωνικὴ γραμμὴ, πρόχωμα μετὰ χάνδακος ἐπὶ ἐνείᾳ βεστιάδι, ἀπὸ τοῦ ἑσπέρου τῆς θαλάσσης μέχρι τοῦ λιμενίσκου τοῦ ποταμοῦ Μουσὸς. Κατὰ δὲ τὰς ἄκρας τῆς γραμμῆς ταύτης ὠκεοδημήθησαν δύο μικρὰ φρούρια, ἐν καὶ νῦν σωζόμενα, τὸ μὲν ἐν τῇ λιμένι τῆς θαλάσσης παρὰ τὴν Τσερεπαχάν, τὸ δὲ παρὰ τὰς ὀρθογωνικὴν τοῦ Μουσὸς, φέρων τὴν ἐπωνυμίαν Παύλοφσκι. Ἐν μέσῳ δὲ τῆς γραμμῆς ταύτης κατὰ τὸ μέλλον ὠφειμὸν κέντρον ἦν ὠκεοδομημένος μικρὸς προμάχων (redoute).

Ὁ μέγας Πέτρος ἔβλεπε πρὸς ἐπιθεώρησιν τοῦ ὠκεοδομημένου λιμένος καὶ τοῦ φρουρίου εἰς

πλησίον τοῦ λιμένος τινὰ πλοία τοῦ ἄρτι ναυαγίσαντος παρ' αὐτῷ στόλῳ, ἥτοι δύο ναῦς, δύο γαλέρας, ἑξ γολέττας, μίαν γράχταν (yacht) καὶ ἑξ φορτηγὰ πλοῖα. Καὶ τῇ α' Ἀπριλίου 1699 ἐξέτελες ναυτικὰ γυμνάσματα ἐπερὶ δύναμιν αὐτὸν. Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν καθύδουσεν ἐν Ταγαρόνῳ ἐπαρχίαν Τρόισκον, ἀπεβάλετο τὸ φρούριον ἀεπαρχικὴν πόλιν Τρόισκον, καὶ κατέστησεν ἐν αὐτῇ τὸν στρατηγὸν καὶ Σθενιγορόδ, *Ibār Talstōv*, ἐπαρχον. Καὶ ἴσως μὲν ἐσκόπει θεμελιώσαι ἐνταῦθα καθέδραν, ἀλλ' αἱ περιστάσεις συνέδωσαν αὐτὸν ἐπὶ πολλὴν χρόνον μετὰ τῶν βορείων μερῶν· ἀλλὰ καὶ παρὰ τὴν ὁρμὴν τοῦ Νεῦα ὁ Πέτρος ἐπέκλιπετο περὶ τῆς ἐπὶ τοῦ Ταϊγαίου κέρατος πόλεως Τρόισκα.

Τῷ 1710 ἐνετάλητο ἵνα ἐκταταίῃσι δρῶς κατ' ἀμφοτέρω τὰ μέρη τῆς κοιλίας τοῦ περὶ τὴν ἡλὸν, ὅπως ἔχει ἐπομένως πρὸς τὴν ὕλην πρὸς ναυπηγίαν πλοίων. Ἐπ' αὐτῇ δὲ ἐδραϊώσιν τῇ Ρωσίᾳ τὸ μεσημβρινὸν ἄκρον μετὰ τῆς Ἀζορικῆς θαλάσσης ὁ μέγας Πέτρος τῷ 1711 ἐπεχείρησε τὴν κατὰ τῆς Τουρκίας ἐκστρατείαν, καὶ ἐβόλεσε μέχρι τοῦ ποταμοῦ Προῦθου· ἀλλ' ἠναγκάσθη ταχέως νὰ συνάλῃ εἰρήνην, καθ' ἣν, ὑπογεγραμμένην τῇ 12 Ἰουλίου 1711, ἐτέθη νὰ δοθῇ ἡ Ἀζορ τοῖς Τούρκοις καὶ ν' ἀνακαθῇ ἐν θεμελίῳ τὸ οἰκοδομηθὲν φρούριον ἐπὶ τοῦ Ταϊγαίου κέρατος (ἀκρωτηρίου). Καὶ ὁ μὲν Πέτρος οὐκ ἀπογνοῖς τὴν ἀνάκτησιν τοῦ ἀπολεσθέντος ἐχρονασθῆναι περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς συνθήκης, τοῦ παραδόναι δηλονότι τὴν Ἀζορ, καὶ ἀνακαθῆναι τὸ ἐπὶ τοῦ Ταϊγαίου κέρατος φρούριον. Ἀλλ' ὁ Σουλτάνος προσβληθεὶς διὰ τὴν βραδύτητα καθείρξε τοὺς πρέσβεις Σαφίροφ καὶ Σερεμέτιεφ ἐν τῷ ἑπταπυργίῳ φρουρίῳ· καὶ τῇ 17 Ἰοβρίου ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τῆς Ρωσίας. Ὁ μέγας Πέτρος παραβῆθαι προέταξε παραδόναι ἀνυπερθέτως τὴν Ἀζορ τοῖς Τούρκοις καὶ ἀνασκάψαι τὸ φρούριον τοῦ Ταγαρόνῳ ἐν θεμελίῳ. Διαλύσαντες δὲ τὸν ἐπ' ὀνόματι τῆς ὡραρχικῆς Τριᾶδος ἑξῆλον ναὸν μετῆνεγον αὐτὸν μετὰ πάντων τῶν ἱερῶν σκευῶν εἰς τὴν πόλιν Μπαχμούτ, ἐνθα ὑπάρχει καὶ νῦν, καὶ ἔστησαν αὐτὸν, ὥστε γὰρ καὶ ἐν τῷ φρουρίῳ Ταγαρόνῳ. Τὸν δὲ στόλον καὶ πάντα τὰ πολεμοφόδια ἐπεμψαν εἰς Τανάιν. Τὸν δ' ἐν τῷ φρουρίῳ στρατὸν ἀπέσυρον εἰς τὰ σύνορα τοῦ Ταναϊκοῦ στρατοῦ, καὶ τῷ 1712 ἔτι ἡ πόλις Ταγαρόνῳ κατέστη πάλιν ἔρημος.

Εἶτα δὲ μετὰ πόλεμον μεταξύ Ρωσίας καὶ Τουρκίας διαρκέσαντα ἐπὶ πέντε ἔτη (1736—1741) συνακολούθησεν εἰρήνη, καθ' ἣν ἡ μὲν πόλις Ἀζορ ἀνεκρήχθη οὐδέτερά, ἡ δὲ περιοχὴ τοῦ Ταγαρόνῳ κατελείφθη τοῖς Ρώσοις, ἀλλ' ἐπὶ συνθήκῃ μὴτε φρούριον μὴτε ἑτέραν τινὰ οἰκοδομὴν ὑπάρχει ἐν αὐτῇ, τὸ δὲ ὑπάρχον φρούριον ἀνασκαφῆναι μέχρι θεμελίων, ὅπερ δὴ καὶ ἐγένετο παρόντων Τούρκων ἐπιτετραμμένων (1741). Μετὰ δὲ τὴν δευτέραν ἀνασκαφὴν τῶν ἐγρωματῶν τὸ ἀκρωτήριο Ταγαρόνῳ διέμεινεν αὐθὺς ἔρημον μέχρι τοῦ ἔτους 1769, καὶ αὐταὶ δὲ αἱ ἐπωνυμίαι Πέτροσκι, Τρόισκα φρούριον, καὶ πόλις Τρόισκα ἐπὶ τοῦ Ταϊγαίου κέρατος παρεδόθησαν τῇ ῥήτρῃ.

*Αναγέννησις τῆς πόλεως Ταγαρόνῳ καὶ ἀνάπτεισι αὐτῆς μέχρι τῆς καθιδρύσεως πολιταρχίας 1769-1802.

Τῷ 1765 ἔτι, ἐπὶ βασιλείᾳ τῆς αὐτοκρατορίας Αἰκατερίνης Ἀλεξάνδρας, ἡ Τουρκία ἀπεκατέστη ἐν ἑθνομικῷ σκοπῷ κατὰ τῆς Ρωσίας· καὶ ὁ μὲν Σουλτάνος Μουσταφᾶς ὁ Γ' ἐβόλεσεν, ὅτι, ὅτι συναθροίσαι ἀπειρον στρατὸν, κινήσει κατὰ τοῦ Κιεύου καὶ διαχειρᾶσιν ἐν Μόσχῃ, ἡ δ' αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη Ἀλεξάνδρα παρεσχέσατο, ὅπως ὑποδεχθῇ προσπρόκνους τοὺς πολέμους. Κατὰ Μάρτιον οὖν τοῦ 1769 ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀριθμούμενος εἰς 180 χιλιάδας οὐνήχθη ἐν Ἀδριανουπόλει. Ἡ δὲ αὐτοκράτειρα ἐπεμψε δύο στρατοὺς, ὧν ὁ μὲν προσετέχθη, ἵνα πορευθῇ ἐπιθετικῶς εἰς τὸν Δούναβι, ὁ δὲ ἵνα διμνηθῇ εἰς τρία σώματα, ὧν τὸ μὲν πρῶτον ὤρεται ἀποκρούειν τοὺς ἐχθρούς ἐκ μερὸς τῶν Μεντέρων, τὸ δὲ δεύτερον ὀρμᾷσι κατὰ τῆς Κριμαίας, καὶ τὸ τρίτον κυριῶσαι τὴν πόλιν Ἀζορ καὶ τὴν ἐπικαιροτάτην θέσιν τοῦ Ταγαρόνῳ. Τὰ Ρωσικὰ δὲ αὐτὰ στρατεύματα σχεδὸν ταυτοχρόνως ἤρξαντο προσβάλλειν τὰ Τουρκικὰ καὶ Ταναϊκὰ σμήνη. Ἡ μὲν πόλις Ἀζορ ἠλώθη ἀνεῖς ἀντιστάσεως, τῇ δὲ 2 Ἀπριλίου ὁ ταγματάρχης Σεδερὶ (Chederoy) εἰσελθὼν εἰς τὸν τόπον Ταγαρόνῳ, ἐνθα οὐδὲ ψυχὴν εὖρε, καθιδρύθη ἐνταῦθα μετὰ τοῦ ταγματῆρος αὐτοῦ καὶ ἤρξατο ἀνεῖς ἀναβολῆς οἰκοδομῆν φρούρια ἐν χώματι, ἅπερ καὶ νῦν ἐτι σῶνται. Ἰδοὺ ἡ ἀρχὴ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς καθέδρας τῆς Ἀζορικῆς θαλάσσης, τῆς πόλεως

Ταχανόρ. Τῇ 18 δι' Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ ναυαρχος Σινιανδὴν ᾗσεν ἐκ Τανκίδος μετὰ στόλου εἰς τὴν πόλιν Ταχανόρ καὶ ἔστη πλησίον τοῦ λιμένος τοῦ μεγάλου Πέτρου.

Μετὰ δὲ τὴν ἐκ τοῦ Αἰγαίου Ἀρχιπελάγους ἐπανάδον τοῦ ὁ κόμης Ὁρλώφ τῇ παρακλήσει τῶν Ἑλλήνων κατέπεισε τὴν αὐτοκράτειραν Αἰκατερίνην νὰ προσκλήσῃ ἀποίκους Ἑλλήνας εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀζορικῆς παρέχουσα αὐτοῖς ἱκανὰ προνόμια. Ἡ δὲ Αὐτοκράτειρα προορώα σημαντικὰ συμφέροντα ὑπὲρ τοῦ ἐμπορίου διὰ τῆς ἐν τοῖς παραλίοις τῆς Ἀζορικῆς θαλάσσης μετοικισίας αὐτῶν, ἔτι καὶ ᾗσεν καταπλεῖν μετ' ἐμπορευμάτων οἱ οὐ γινέσκον αὐτῶν (τῶν Ἑλλ.) ὥς εἰς τὴν ἐν τῇ πόλει, ἐξέδωκε περὶ τούτου τῇ 28 Μαρτίου 1775 τὸ ἐπισήμερον διάταγμα, οὗ περ ἡ ἐνοῦσα ἐστὶν ἡ ἐπομένη. (1)

1) Ἐπιτίθεται, ἵνα καθιδρυθῶσιν ἐν τῇ Ἀζορικῇ ἐπ' αὐτῇ κατὰ τὸ Κέρτισον καὶ Γενί Καλί οὐ μόνον οἱ ὑποτεθέντες ἐν τῷ ῥωσικῷ στρατῷ, ἀλλὰ καὶ πάσης τάξεως ἀνθρώποι, ὅσοι δῆποτε πλείοντες καὶ ἀν μετακομισθῶσι, μετὰ πασῶν τῶν οὐ γινεσκόντων αὐτῶν, τῆς κινήσεως αὐτῶν περιουσίας καὶ μετὰ πασῶν τῶν ἐν τῷ διάπλῳ δυνατῶν ὠφελιῶν αὐτῶν ἐπὶ ῥωσικοῖς πλοίοις δαπάνη τοῦ βασιλικοῦ ταμείου.

2) Αἱ οἰκίαι καὶ οἱ θῆσοι ναοὶ αὐτῶν ῥωσικὴν δαπάνην τοῦ βασιλικοῦ ταμείου.

3) Οἰκοδομηθῶσιν σχολαὶ δημοσίου καὶ τὰ τέκνα τῶν Γραικῶν, διὰ δὲ τὰ τῶν εὐγενῶν αὐτῶν σχολαὶ πολυτελεῖ καὶ γυμνάσια δαπάνη ὁσαύτως τοῦ βασιλικοῦ ταμείου.

4) Ἀπαλλάττονται πάντων τῶν τελῶν καὶ φόρων ἐπὶ πέντε καὶ δέκα ἔτη.

5) Ἀπαλλάττονται ἐκ πάσης τῆς στρατολογίας, ἐξαγορευμένων μόνον τῶν ἑθελοντῶν, οἱ περ γινέσκων δικτοὶ ἐπὶ ἰδίοις δικαιοῦμασι.

6) Ἀπαλλάττονται τῶν στρατιωτικῶν ὑποδογῶν (guartrier), πλὴν ἐκτάκτων περιστάσεων.

7) Παρέχεται τὸ δικαίωμα τοῖς ἐμπόροις αὐτῶν ἐμπορεύεσθαι ἐν πάσαις ταῖς πόλεσι τῆς Ρωσικῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἐν τῷ ἑξωτερικῷ ὅπως τοῖς Ρώσοις.

8) Πρὸς διατήρησιν τῆς ἐσωτερικῆς εὐταξίας περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐμπορικῶν καὶ δικαστικῶν ὑποθέσεων, καθιδρύσονται ἰδίον δικαστήριον ὑπὸ τὸ ὄνομα ἙΓραικῶν Μαγισ

στράτων», παρ' ᾧ δικαστὴς δέον ἐκλίσσεσθαι Γραικοὺς ἐκ τῆς Γραικικῆς κοινότητος ἐπὶ τρία ἔτη, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἑξωτερικῆς ἐπεμβάσεως, καὶ ἐν αὐτῷ ἀποραχέσθαι ἀνεκλήτως, τοὺς δὲ μὴ ἀρεσκομένους τῇ ἀποφάσει, ἔχειν τὸ δικαίωμα ἐκκαλεῖν τὴν ὑπόθεσιν τῷ ἐπάρχῳ τῆς Ἀζορικῆς, καὶ ἐν περιπτώσει μὴ ικανοποιουμένης ἀποφάσεως ἀνάγειν τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὴν Γερουσίαν.

9) Δοθῶσιν αὐτοῖς τῇ ἐξουσίᾳ τῶν ἐν Ταχανόρ Γραικῶν τέσσαρες καὶ δέκα χιλιάδες Ρωσικὰ στρέμματα (58,333 γερμανικὰ) γῆς (= ἐν στρέμμα = 245 τετραγ. πήχεις) πρὸς γεωργίαν, κηπουρίαν, νομαίαν κτλ.

Ἐκδοθεὶς τῆς τοσοῦτον εὐεργετικῆς προσκλήσεως παρὰ τῆς Αὐτοκρατορίας Αἰκατερίνης, πλῆθος Ἑλλήνων κατέπλευσαν τῇ 1775 εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ταχανόρ. Τινες μὲν ἐξ αὐτῶν ἦσαν πολεμικοί, ἕτεροι δὲ εἰρηνικοὶ πολλοί. Καὶ ἐκ μὲν τῶν πολεμικῶν συνεκροτήθησαν δύο τάγματα, διὰ τὰ ὅποια ἄνευ ἀναβολῆς ὠκεδομήθησαν ἐκτεταμένοι ἐξελθόντες στρατώνες παρὰ τὸ φρούριον Παύλοφσκι, ἐπὶ τῆς βύθης τοῦ λιμενίσκου τοῦ ποταμοῦ Μουδῶ, δοθέντος αὐτοῖς τοῦ δικαιοῦματος τοῦ δικικεῖσθαι ὑπ' ἀρχηγῶν ἰδίων. Πρῶτος στρατηγὸς αὐτῶν ἐγένετο ὁ Δημητριάδης (Γεροδμήτης;) καπιτάνιος δὲ ὁ Ἀλφεράκης. Οἱ δὲ εἰρηνικοὶ κατ' ἀρχὰς κατεστῆκονσαν εἰς τὸ φρούριον ἐν ξυλίνῳ αὐτοσχεδίοις οἰκίσκοις, ἀμφοτέροις δ' ἐδόθησαν χρήματα πρὸς προκαταρκτικὴν ἀσκήσιν καὶ σιτηρέσιον, κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ψυχῶν, ἀλεύρου σιτικῆς καὶ γραιτοσίχας (κροσάκι). Ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες ἠγνόουν τὴν χρῆσιν τῶν κρ. πῶν τούτων. Ἡ κῆσα (....) ὁσαύτως ἀπῆρκεν αὐτοῖς, ἐπ' ᾧ ἡ Ρωσικὴ Διοίκησις ἀντὶ τῆς τῶν μὴ ἀλευρα τῆς σιτικῆς, δι' ἀλεύρων αὐτῶν κρ. κατῆς, τὸν δὲ σπέρτον τῆς γραιτοσίχας διὰ ἀκαλλυρόντου κείρου. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐκ τῶν Ἑλλήνων οἱ μὲν πολεμικοὶ μετώκησαν εἰς Κριμαίαν, οἱ δὲ τινες αὐτῶν καθιδρύθη ἐν Σεβαστουπόλει, ἐπὶ τὸ ὄνομα Πρωσίτων ἀποστατῶν, πρῶτον ἀρχηγὸν αὐτῶν ἀναδείχθέντος Γεώργιου τοῦ Χωρδάκη. Οἱ δὲ πολλοί, κυρίως οἱ κεφαλαιούχοι, κατακίοντες ἐν τῇ πόλει, ἐκλίσσαντες διὰ τὰς οἰκίας αὐτῶν τὴν ΒΑ παράλιον, ἐπομένῃ ἐπὶ τὸν κολωνόν, ἐθα τανὺν ὑπάρχει ἡ καλουμένη ἈΓραικὴ ἀγρία. Οἱ δὲ εὐγενεῖς Ἀλφεράκης, Χολιζάρος, Δράκος, Ἀλπολάν (Ἀσπλάν;), Καραγιάννης, Γεροδμήτης, Παλαμῆς, Πογωνάτος, Στάσας, Ἀναστάσης, Φουμιλῆς (Φουμέλης), Στρα-

(1) Πανδῶρ. Δ' 104.

τῆς Φλώττας, καὶ ἄλλοι καταλαβόν γαίας ἐκαστος ὅσας ἐβούλετο, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ κατὰ τὴν παραλίαν καὶ τὸν λιμενίσκον τοῦ ποταμοῦ Μουδῆ καὶ πέραν τοῦ ποταμοῦ Σαυπὴν μέχρι τῶν ἐβολῶν τοῦ παραποτάμου Κήμερκας, ἃς ἐκαρποῦντο ἀδιακρίτως μέχρι τοῦ Πολιτάρχου Βαρώνος Κοπερλί-χάν-εβν.

Πρὸς ἑλθόν δ' ἐξασφάλισεν τῆς ὑπάρξεως τῆς πόλεως Ταγανρόγ καὶ ἐπὶ ἐδραίον ἄρχων στερεώσιν, ἡ Αυτοκράτειρα Αἰκατερίνη τῇ 5 Φεβρουαρίου 1776 καθίδρυσεν ἐν τῇ πόλει Ταγανρόγ τὸν κύριον λιμένα τῆς Ἀζορικῆς θαλάσσης, καὶ τὸ κεντρικὸν τελωνεῖον, ὑποτάχασα αὐτῷ τὰ τῆς Νεγκλίντς, Τεμερνίτνι, καὶ τὸ φρούριον Πέτροβσκι παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Μπέρντα. Ἀρπάζει δὲ διορίσθησαν, τοῦ μὲν λιμένος ὁ μυστικὸς σύμβουλος Κάσπαρ, τοῦ δὲ τελωνεῖου ὁ εὐγενὴς Λιρξάνοφ, καὶ δασμὸς ἐλαχίστος ἐν συγκρίσει τῶν ἄλλων παραλίῶν πόλεων. Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ δυσχερείας περὶ τὴν εἰσπραξίν τῶν δασμῶν ἀπὸ τῶν ἐμπορευμάτων διατάχθη καθιδρῦσθαι συναλλαγμάτων κατὰστημα (χρηματιστήριον) ἐπὶ τῶν αὐτῶν βάσεων, ἐν αἷς ἰδρυθῇ ἐν Ὁρεμβούργῳ μετὰ τῶν Κεργίζων καὶ ἐτέρων ἔθνων. Τῇ δὲ 1778 Μαΐου 8 διατάχθη καθιδρῦσθαι παρὰ τῷ λιμένι τοῦ Ταγανρόγ ναυαρχεῖον καὶ ναυπηγεῖον πρὸς ναυπηγίαν πολεμικῶν τε καὶ ἰδιωτικῶν ἐμπορικῶν πλοίων· πρὸς ναυπηγίαν δὲ τῶν τελευταίων προὔτα-θῆσαν παρὰ τῆς Διοικήσεως πολὺ τιμα βραβεία. Δι' αὐτοκρατορικῷ δὲ διατάγματος προσετέθη τῷ Ναυαρχικῷ Συλλόγῳ (ἐπιτροπῇ), ἵνα διορίσῃ πρὸς τοῦτο 170,000 ρούβλια περὶπου ἐπὶ πέντε ἔτη, καὶ ἐκτὸς τούτου τοῖς ἐπιτηρηταῖς τῶν ἐργασιῶν ἀνὰ 1714 ρούβλια κατ' ἔτος. Τὰ ἰδιωτικὰ δὲ ἐμπορικὰ πλοῖα ἐφωδιάζοντο διὰ σχετιῶν κτλ. διὰ τῶν εὐθυνοτέρων τιμῶν. Τοιοῦτρόπως ἡ προνοοῦσα κυβερνήσις ἐπαρξέετο πάντα τὰ δυνατὰ πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ ἐξάνθησιν τοῦ πρωτογόνου ἐμπορίου τῶν παραλίῶν τῆς Ἀζορικῆς θαλάσσης, τῆς ἀναγεννηθείσης πόλεως Ταγανρόγ. Ἄλλ' οἱ πλιταῖς ἦσαν ἐν αὐτῇ λίαν εὐαρήμονι τῷ καιρῷ ἐκείνῳ. — Ἰδοὺ δὲ ὁ στατιστικὸς πίναξ τοῦ Ταγανρόγ τῷ 1782.

Ἐν αὐτῷ ἦσαν οἰκίαι μὲν ἐξ οἰκοδομησίου λίθου καὶ ξύλου 300.

Ἐκκλησίαι ξύλιναι ἡμιτελεῖς τρεῖς: τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, τοῦ ἁγίου Νικολάου καὶ ἡ Γραικική.

Καὶ ὁ λιμὴν οἰκοδομηθεὶς ἐκ τῶν λευκάνων τοῦ ποταμοῦ λιμένος.

Κάτοικοι δὲ ἐκτὸς τῆς φρουρᾶς ἔμποροι 55, ἰδιῶται καὶ γεγνῆται 127, ἑτέροι κάτοικοι 108 οἰκογένηται καὶ τὸ πεζικὸν τάγμα, ὅπερ κατέκει ἐντὸς τῶν στρατώνων, ὡς τὸ βέροστια ἀπὸ τῆς πόλεως Ταγανρόγ, παρὰ τῷ φρουρίῳ Παύλοφσκι. Ἀπὸ αὐτοῦ δὲ τοῦ ἔτους μόνον ἄρχεται ἡ διηκτικὴ αὐξήσις τοῦ λαοῦ ἐν τῇ πόλει Ταγανρόγ.

Τῇ 27 Ἀπριλίου 1890, τὸ περίφημον διάταγμα τῆς Αυτοκρατορίδας μεγάλης Αἰκατερίνης ἦνοιξεν πλατεῖαν ὁδὸν πᾶσι πρὸς κατοίκησιν ἐν τοῖς παραλίῳ τῆς Ἀζορικῆς θαλάσσης καὶ ἐν Ταγανρόγ. Πλείστοι δὲ τότε Ἕλληνας εὗρισκον ὑποδοχὴν ἐν τῇ Ἀζορικῇ ἐπαρχίᾳ, ὅπου δὲν ἠρώτων ποῖον καὶ πόθεν εἰσὶν. Ἀπασι δὲ ἰδοῦν πλήρη ἐλευθερία ζῆν ὅπου ἤρεσαν ἐκάστω. Ἐμπόρους, τεχνίτας καὶ ἐπιχειρηματίας ἰδοῦν τὸ δικαίωμα τοῦ κατοικεῖν ἐν ταῖς πόλεσι καὶ ἐξασκεῖν τὴν οἰκίαν ἐκαστον τέχνην. Τοῖς δὲ δούλοις ἰδιδόντο 15—20 πρέμματα γῆς, ὅπου τις ἤθελεν ἐπιθυμῆσαι, καὶ πᾶσι γενικῶς τὸ ταμίειον ἰδίῳ χρημάτι πρὸς κτηρακτικὴν ἐνοικίαν. Πάντες δὲ οἱ μετοικησάντες ὠφελοῦντο τῶν αὐτῶν προνομίων καὶ συμπεριόντων, ὅποῖον καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν κατοικήσαντες. Ὅσοι δὲ τῶν δούλων δὲν ἤθελον νὰ ἐπιστρέψωσι πρὸς τοὺς κυρίους αὐτῶν, ἔμενον κατοικοῦντες ἐν τῇ Νεορωσσίᾳ ἄνεκ, μετὰ τῶν ἐπιδημιολογούντων αὐτοῖς προνομίων. Προκειμένων δὲ τοιοῦτων μεγάλων συμπεριόντων, οὐδεὶς τῶν δραπετῶν τῆς δούλων ἐπιστρέφειν εἰς τὴν πρώτην αὐτοῦ ἐστίν.

Ἡ ῥῆξις τοῦ διατάγματος τούτου διεδόθη πανταχοῦ, τὰ δὲ διηγήματα περὶ τούτου τοῦ ἐπιγείου Παραδείσου, βριθόντος πανταίῳ ἀγαθῶν, οἷον ἰχθύων λιπαρῶν, καρποφόρου γαιῶν, κλίματος εὐαράτου κτλ. προὔξεν ἄναθρακῶν ἐν τοῖς δούλοις τῶν μεσογείων τῆς Ρωσσίας χωρῶν, καὶ ἐλάνθληροι οἰκογένηται ὥρμησαν πολλοὶ ὅθεν πρὸς τὴν Ἀζορικὴν θαλάσσαν, ἐστὶ δ' ὅτε καὶ χωρὶς ἐλάνθληρα. Οἱ Κοζάκοι τοῦ Ταναΐδος ἐδράξαντο τῆς περιστάσεως ταύτης καταλαβόντες τὰς εὐρωστέρας χώρας ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Κάλμιος μέχρι τοῦ Ταναΐδος, καὶ πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ ἀρκτικού Ντόνιετς (·). Αὐτοὶ διεκώλυον τοὺς ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν ἐπαρχιῶν ἐξερχομένους καὶ κατῳκίζον αὐτοὺς παρὰ τὰ χεῖμαδι αὐτῶν παρῶντες αὐτοὺς πᾶσαν ἐλευθερίαν καὶ γῆν ὅσων ἐπεθύμουν. Ἡ γραμμὴ αὕτη τῶν Ταναϊκῶν

γαίων ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Κάλμος μέχρι τοῦ Ταναΐδος, δι' οὗ ἀφαικτοὺς ὤρειον διερχόμενοι οἱ ἐπιθυμούντες κατοικῆσαι παρὰ τὰ ΒΑ. παράλια τῆς Ἀζορικῆς θαλάσσης, ἐκάλυψε τὴν κατοικίαν τῆς Ἀζορικῆς ἐπαρχίας. Ἐκ τῶν 500 χιλιάδων δούλων τῶν νῦν συνισταμένων ἐν τῷ Ταναϊκῷ στρατῷ, τὸ ἥμισυ τοὺλάχιστον ἤθελε κατοικεῖν ἤδη τὰ παράλια τῆς Ἀζορικῆς θαλάσσης. Ταυτοῖσι μετοικήσεις διέτελλον κατ' ἔτος γινόμεναι μέχρι τῆς ἐνθρονίσσεως τοῦ Αυτοκράτορος Παύλου τοῦ Πέτρου, ὅς τις διὰ διατάγματος τῆς 12 Νοεμβρ. 1796 συνήκισε πάντας τοὺς δούλους ἐν ταῖς χωραῖς καὶ παρὰ τοὺς αἰματίας, ἐνθα εὖρον αὐτοὺς τὸ διάταγμα. Ἐκ τοῦ διατάγματος δὲ τούτου γινέσθαι πόσω πολυάριθμος ἦν ἡ μετοίκησις τῶν δούλων, διότι ἐν αὐτῷ εἰρηται πρὸς τοὺς αἰματίας, ὅτι πολλοὶ αἰματῖται ἐκ τῶν ἐνδοτέρων ἐπαρχιῶν ἀπερρίθησαν τῶν δούλων αὐτῶν.

Ἐν τῇ δεξιᾷ ὄρῃ τοῦ ποταμοῦ Ταναΐδος, μεταξὺ τοῦ Τεμερικίου τειμένου καὶ τοῦ φρουρίου τοῦ ἁγίου Δημητρίου, τοῦ ἀνεγερθέντος τῷ 1761 ἔτει, ὑπῆρχε τῷ 1795 γερὶον συγκείμενον ἐκ τινων καλυβῶν ἀλλων ἀνεσκευασμένων ἐκ αὐτῶν καὶ καλαμοσπῆων. Αἱ φῆνες δὲ αὐτὸ τὸ ἀνώνυμον χωρίον ἀνωτάτω πόλιν μετὰ τῆς ὀνομασίας Ροστόβου ἐπὶ τοῦ Ταναΐδος. Πολλοὶ ἐκ τῶν κατοικοῦντων ἐκαστῶν καὶ εὐγενῶν μὴ ἔχοντες ἐργασίαν ἐν αὐτῇ τῇ πολλῇν μετῴκισον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς Ταχανρόν. Ὡσαύτως καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν διαφόρων μερῶν τῆς Ἀζορικῆς ἐπαρχίας ἤρξαντο ἔρχεσθαι εἰς Ταχανρόν, καὶ τοιοῦτοτρόπως πύσανε βαθμυκὸν ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων. Οὗτω δὲ ἀντὶ τῶν καλυβῶν ἤρξαντο οἰκοδομεῖσθαι οἰκίαι ὡς πρὸς εὐπρεπείαν, καὶ πολλὰ τοῦ νῦν δευτέρου μέρους τῆς πόλεως ἰδρῦθησαν ἀνεμόμυλοι, χαλκεία καὶ χαλκοποιεῖα. Ὡκοδομήθησαν τρεῖς ἐκκλησίαι, ἐξ ὧν ἡ τοῦ ἀρχιερέου Μιχαὴλ κατ' ἐστὶν μητροπόλις, καὶ ὡρίσθη μισθὸς τῷ κλήρῳ αὐτῶν πενήτηντα καπνικὰ τὸν μῆνα, ὅπερ καὶ νῦν ἐξακολουθεῖ, ὁ νόκος τοῦ ἁγίου Νικολάου, ὃν ἤρξαντο ἀνικοδομεῖν οἱ θαλάσσιοι, ἐφ' ᾧ καὶ ἐπικαλεῖται δημοδὸς ἀθαλασσινοῦ Νικολάου, ἐτελεύτησεν δὲ οὗτος εἰς λοχαρισμὸν τοῦ υποπργεῖου τῶν ναυτικῶν. Ὡκοδομήθη δὲ, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, ὅπου ἵστατο ἡ ἀκρὴ τοῦ μεγάλου Πέτρου, ὅτε κατὰ πρότον ἔθλων εἰς τὸ ἀκρωτήριον Ταχάνιου κείρας, τῇ 9 Μαΐου, ἵποῖτο τὰς

ἐν τῇ θαλάσσῃ καταμετρήσεις παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τούτου. Μετὰ δὲ τὴν καθίδρυσιν τοῦ κυρίου λιμένος ἐν Σεβαστοπόλει τῷ 1803, τὸ εἰκονοστάσιον καὶ πάντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ σκεύη μετεκομίσθησαν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ταύτης εἰς Σεβαστοπόλιν καὶ κατελείφθησαν μόνοι οἱ τοῖχοι γυμνοί. Ἐν τοιαύτῃ θέσει εὕριστο αὐτῇ ἐπὶ μακρόν· τελευταῖον δὲ διετάχθη, ἐνα πολλὴν διὰ δημοπρασίας, ἀλλ' ἐπιμελεῖς τοῦ πρωθυεῖος Βασιλείου Ντρούζη (·) εἶναι καὶ ἀνεκανίσθη ἐντελῶς. Τρίτος ξύλινος ναὸς, ὁ τῆς Κοιμήσεως τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, τῆς αὐτῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῇ τοῦ Ἀρχαγγέλου οἰκοδομηθεῖς, ἐκαλεῖτο ἐμπορικὸς, καὶ ἦν ἀκριβῶς, ἐνθα τὰ νῦν ἡ Μητροπόλις. Ἀπὸ τούτου δὲ τοῦ ναοῦ 420 πήχεις ΒΑ ὠκοδομήθησαν ταῖς τρεῖσι πανηγύρεσι καὶ ταῖς ἐμπορίαις τοῦ Ταχανρόν ξύλινα ἐργαστήρια. Πρὸς βορρᾶν δὲ τούτων, ὅπου κείται σήμερον ἡ μεγάλη καὶ καθολικὴ ἀγρία, ἐξετείνετο πεδιάς, ἐφ' ἧς ὀλόκληρον ἔτος διέτλει πανήγυρις ἰχθυοπωλίας· διότι δὲν ὑπῆρχε τότε τὸ ἔθμον τοῦ ἀγοράζον τοὺς ἰχθύας ἐν τῷ τόπῳ τῆς ἀλιεύσεως αὐτῶν, ὡς περ νῦν, ἀλλὰ μετακομίζοντο πάντες εἰς τὴν ἀγορὰν ταύτην ἐπωλοῦντο τοῖς δεομένοις κατὰ πᾶσαν ὥραν τοῦ ἔτους.—Ἡ πόλις ἀπερτίζετο ἐξ ἑνὸς μόνου τμήματος· ἐνθα μὲν νῦν ἵστι χωραφικαὶς διατεθειμένον τὸ Β' καὶ Γ' μέρος αὐτῆς, ὑπῆρχε πεδιάς, ἐνθα καὶ τῆς νέας ἀγορᾶς καὶ τῆς λεωφόρου Καντάρσκι ἡ πλατεῖα, ἐξετείνετο μέγα τεῖχος καλῶς καὶ πολλὰ τοῦ ἀναφῶν. Ἐνταυτοῦ δὲ ἦσαν οἰκίαι καὶ ἑταῖροι οἰκοδομαὶ ἦτοι ἐκ ξύλου, ἦτοι ἐκ ἀγρίου λίθου καὶ πλίνθων, καλαμοσπῆς τε καὶ ἀγυροσπῆς. Παρὰ τῇ πόλει οὐδὲν ὑπῆρχε κερῆσιον, τὰς δὲ πῶν θερμαστήρων κερᾶμους ἐπλάττον· ἐν τῷ φρουρίῳ στρατιωτικὰ. Καὶ ὅμως τὸ ἔμποριον ἐν Ταχανρόν ἦν ἱκανῶς ἀνεπτυγμένον, καὶ ἄλλοι ἀποδείκνυσιν τὸ στατιστικὸν δελτίον τοῦ ἑμπορίου τοῦ καπρὸ ἐκείνου.

Τῷ 1794 εἰσέπλεσαν εἰς Ταχανρόν ἀλλὰ μετ' ἑμπορευμάτων	84
Μετ' ἔργματος (κενὰ)	24
Ἀπέπλεσαν δὲ μετὰ βρωστικῶν ἑμπορευμάτων	104
Μετ' ἔργματος (κενὰ)	1
Ἐμπορεύματα ἄλλου ἀξίας ρουβλ.	156,058
Ἐξ αὐτῶν εἰσέπραξε τὸ ταμεῖον	22,917
Ἐμπορεύματα ἐστῆλθον εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἀξίας ρουβλίων	456,011

οι πολεμικῶς ἀθλοφορήσαντες ἐν Ἀργυτελάγει ἐνεργούντες συνηνωμένοι μετὰ τῶν ἡμετέρων δυναμειν, ἐλαβον ὑποδοχὴν πρὸς κατοίκησιν ἐν τῇ Ἀζορικῇ ἐπαρχίᾳ, δωρουμένων αὐτοῖς τε καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν ἑλθούσι συμπατριώταις αὐτῶν προνομίαν ἐπὶ πεντεκαίδεκα ἔτη, παρήλθον δὲ δις πεντεκαίδεκα ἔτη καὶ οἱ ἐν Ταχανρόφ Γραικοί, καὶ τὰ νῦν ἀπὸ πλῆθους πάντως φόρου, ἐξακολουθοῦσιν ὑποδεχόμενοι τοὺς ὁμογενεῖς αὐτῶν εἰς τὴν ὑπικουστὴν τῆς Ῥωσικῆς παρίγοντες αὐτοὺς τὰ αὐτὰ προνόμια. Ὁ μὲν αἰθμός τῶν καταγραφόμενων Γραικῶν ἐνισχυσις αὐξάνει· ἀλλ' ὀλίγιστοι αὐτῶν ἀποκαθίστανται ἐν Ταχανρόφ· μὴ ἔχοντες δὲ μονιμότητα αὐτοῖς, λαμβάνοντες δὲ πρὸς τὸν Γραικικὸν Μαγιστράτου διαβατήρια διὰ τὴν ἐξωτερικὴν, καὶ διαμένοντες ἐκεῖ οἰκογενειακῶς ἐρ' ἑκάστη ἐτῷ, ὠφελοῦνται μὲν τῶν δικαιωμάτων τῶν Ῥωσικῶν ὑπικῶν, οὐχὶ δὲ σπανίως ὁσπερ μέλλει τὸ Ῥωσικὸν ὄνομα διὰ τῶν πράξεων αὐτῶν, ὅθεν ἀναπόφευκτον καθίσταται γενέσθαι ἀναγραφὴν τῶν Γραικῶν τούτων. Ἐὰν δ' οὐ βούλονται ἔχειν μονιμότητα ἐν οἴκῳ, ἐργαστήριον, ἀποθήκας καὶ τοῖς τοιοῦτοις, ἡ συνεσπέρεια ἐργαστηρίων τῶν ἐν τῶν κεράλαιον αὐτῶν, ἐπαρκεῖται τοὺς τῆς κλίσσεως ἐκείνων, καὶ εἰς τὸ μέλλον τὸ Μαγιστράτον μὴ παραδέχεσθαι αὐτοὺς, εἰ μὴ μόνον ἐκείνους, οἵτινες καταγραφέντες ὑπὸ τοῦ ἐξαπαλλέουσι τὴν διαμονὴν αὐτῶν διὰ μονίμου κατοικίας. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἄνευ τῆς συνενώσεως τοῦ Γραικικοῦ Μαγιστράτου μετὰ τοῦ Ῥωσικοῦ οὐχ ὡς τε γενέσθαι. Καὶ ὁ μὲν Ἐπαρχος Ντάσκωρ ταῦτα παρίστανται εἰς τὸ ὑπουργεῖον.

Τὸ δὲ Γραικικὸν Μαγιστράτον, προβλέπον, ὅτι ἡ ἐνωσις αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ῥωσικοῦ δυνατοῦ διακυλίνει τὴν πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς προστασίαν αὐτοῦ, ἐπειμὲν ἀναφορὰν πρὸς ὑπουργὸν λέγον, ὅτι οἱ Γραικοὶ ἀποκαρτοῦσιν τὴν συνένωσιν ταύτην, διότι διὰ ταύτης καταργηθήσεται ἐν τῶν παρὰ τῆς Αὐτοκρατορίας Αἰκατερίνης δωρηθέντων αὐτοῖς κυρίων δικαιωμάτων. Συνεπεί δὲ τῆς ἀναφορᾶς ταύτης ἡ ἐνωσις τοῦ Γραικικοῦ μετὰ τοῦ Ῥωσικοῦ Μαγιστράτου δὲν ἐξετελέσθη. Μὴ ἐπιτυχὼν δὲ τῆς εἰς ταύτῃ συνενώσεως τῶν εἰρημένων Μαγιστράτων ἀδείας ὁ Ντάσκωρ, ἔγραψε τῷ ὑπουργῷ τοῦ ἑμπορίου Ροζαντίν..... ἐν ἄλλοις καὶ τὰ ἐπόμενα: «Ὁ δικονομία ἐν τῇ πόλει Ταχανρόφ ὀφείλει εἶναι τεθεμελιωμένη οὐχὶ ἐπὶ τοῦ γράμματος τοῦ νόμου, ἀλλ' ἐπὶ ὑγιούς

κρίσεως καὶ ἀληθείας τοῦ νόου διακρίσεως καὶ οὐσιωδῶν ἀποδείξεων, αἱ περ ἐν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων δύναται σαφῶς κατανοηθῆναι»· ἐναντιῶ δὲ παρεκλίει, ἵνα μετονομασθῇ τὸ Ῥωσικὸν Μαγιστράτον ἡ Συμβούλιον, εἰς Ἀστυκὸν ἢ Δημαρχεῖον μετὰ τοῦ δικαιώματος ἐκλογῆς Δημαρχοῦ ἐπὶ τρία ἔτη, ὅπερ καὶ ἐδόθη. Καὶ τὸ μὲν Ἀστυκὸν Μαγιστράτον ἐξηκολούθησεν, Δημαρχος δ' ἐξελέγη ἐπὶ τριετίαν ὁ Ῥώσος ἑμπορος Προσκοῦρι..... ἀλλ' ἐν τούτῳ τῷ Γραικικῷ Μαγιστράτῳ ἐξηκολούθει τὰς πράξεις αὐτοῦ ἀνεκέρητος ἀπὸ τοῦ Ἀστυκοῦ Μαγιστράτου. Βλέπων τὴν τοσαύτην τοῦ Γραικικοῦ Μαγιστράτου ἀντίστασιν ὁ Ντάσκωρ, ἐδήλωσεν ἀμφοτέροις τοῖς Μαγιστράτοις, ὅτι πᾶσαι αἱ δικαστικαὶ ὑποθέσεις μεταξὺ Γραικῶν καὶ Ῥώσων ἐν τῷ μέλλοντι θέλουσι διεξιγέσθαι ὑπὸ τριμελοῦς δικαστηρίου. Ἀλλ' ἐπειδὴ μετὰ τὴν διαταγὴν ταύτην τινὲς τῶν διαδικαζομένων, ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον, ὡς πταίνοντες, δὲν ἐνεφανίζοντο ἐν τῷ δικαστηρίῳ, αὐτὸς ἀπέτει τοὺς μὴ ἐμφανιζομένους δυνάμει τοῦ νόμου καταδικάζεσθαι. Πρὸς ἀφευκτον δ' ἐκλογὴν τριῶν μελῶν, ἐξήτει ὡσαύτως βεβαιωθῆναι τὸ παρ' αὐτοῦ συντελεῖν Κομιτάτον (συρματεῖον) ἐκ τῶν κυρίων μελῶν τοῦ Τελωνείου καὶ τῶν παρὰ τῆς Κοινότητος ἐκλεγμένων πρωτοβαθμίων πολιτῶν, μετὰ τὴν ἐκ τῆς βεβαιώσεως τοῦ Πολιτάρχου, τίθηται τὸ πρῶτον εἰς ἐκτέλεσιν. Εἰς ἀναντίαν δὲ περίστασιν εἰδὼς τὸ δικαίωμα τοῖς διαδικαζομένοις ποῦν ἔρεσιν ἐν τῇ Γερουσίᾳ· ἐν περιπτώσει δὲ δίκης μεταξὺ εὐγενῶν καὶ ἐμποδίου, παρίστασθαι ἀντιπρόσωπον ἐκ μέρους τῶν ἐν Ταχανρόφ κατοικούντων εὐγενῶν.

Διοργανώσας οὕτως τὴν δικονομίαν ὁ Ντάσκωρ, ἀπήντησε νέον δικαστήριον ἐν τῇ ἀποφάσει τῶν ὑποθέσεων. Διατίθηται τὰ Μαγιστράτα ἐξηρτῶντο ἐκ τῆς διοικήσεως τῆς ἐπικρατείας. Ἡ δὲ δημοκρατία τῶν ἐμπορευμάτων κτημάτων ἐξετελείτο ὡσαύτως ἐκ τῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως καὶ διὰ τῆς Γερουσίας. Ἐνεκα τούτου ἔγραψε τῷ ὑπουργῷ τῶν ἐμπορικῶν ἐν ἄλλοις καὶ ταῦτα: «Ὁ νόμος ὑποχρεοῖ τοὺς πολιτάρχους μὴ παραλείπειν τὰς διατυπώσεις ἐν τῇ κρίσει τῶν Μαγιστράτων μετὰ τῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως· ἀλλ' ὁ νόμος οὗτος δὲν εἶναι σύμμορφος πρὸς τὸν ρόλόν τῶν ἐμπορικῶν ὑποθέσεων. Ὁ ἀλλοθνήτης προσκα-

λείπει εἰς τὸ δικαστήριον δι' ὁμογενοῦς αὐτῶ, ἥτοι Ταγαροῦ πολίτου, ἀρχεῖται ἡ ὑπόθεσις κατὰ τὸν τύπον, ἡ ἐπιγὰ ἀπαιτεῖ τὴν τοῦ ἐμπορίου μετὰ τὸν πλῆurin του εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἀποδημίαν, οἱ δὲ μὴ ὄντες νομίμως σκοπῶν ἄνθρωποι καλῶς ἐννοοῦντες τὰ ἐκ τῆς περὶ τῶν συμπεριόντων μετέπειρον τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὴν ἐπαρχιακὴν διοίκησιν, ὅπου αὕτη συνήλθε ἡ αὐτοῦ ἐπὶ ὁλόκληρα ἀκίνητος. Ἐν τούτῳ ὁ ἀπαιτούμενος ὑπογράφεται κατὰ τὸν νόμον ἢ ἐγγράφῃ τῆς πόλεως. Ἡ πώλησις τῶν ὑπαρχόντων ἐκ πτωχεύσεως τελεῖται διὰ τῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως καὶ διὰ τῆς Γερουσίας ὡσαύτως χωρὶς ῥάσεως, ἡ πωλητικὴ ἀλληλογραφία κατὰ τὸν νόμον καὶ προθεσμίας ὁρισμένης διὰ τὰς τοιαύτας πωλήσεις ὑπερμέτρως στενοχωροῦσι τοὺς ἐμπόρους, ἐνεκα δὲ τούτου, δέον ἐστὶν κατὰ τὴν ἀπόφασιν τῶν διοικητῶν, ἡ ἀποφασισθεῖσα ἱκανοποίησις, ἡ αὐτῇ ταυτοχρόνως διὰ τῆς ἀστυνομικῆς, τοῦ ἀστυνομικοῦ δικαστηρίου, οὐχὶ βραδύτερον ἐβλήθη μετὰ τὴν ἐκδοσὶν τῆς ἀποφάσεως, ἐν τῇ πόλει ἢ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ κτλ.». Ὁ Ντᾶσκωρ ἦν πεπεισμένος, ὅτι πᾶν τὸ ὠφέλιμόν ἐστι νόμιμον, καὶ ἐπικρατεῖ τὸ πᾶν ἀνευ στενοχωρίας, ὅτι μόνον ἡδυνάτο προσαγαγεῖν ὠφέλειαν τῇ ἀναπτυσσομένη πόλει. Ἀνήγειρε στρατώνας διὰ τὰ τάγματα τῆς φρουρᾶς καὶ δικαστήρια, ἐπιτηδεύει τάγμα πυροσβεστικῶν παρὰ τῇ ἀστυνομικῇ, προμηθεύσας καὶ πυροσβεστικὰ ὄργανα, μετεκάλυψε μύζαν, εὐρε φαρμακοποιόν, ὅς τις τῇ βοηθεῖ αὐτοῦ καθύδρου φαρμακείου, κατέστησεν ἵππεϊς τε καὶ πείους ἐργάτας, κατεσκεύασε δύο ἀγνίας παρὰ τὴν θάλασσαν, ἤρξατο λιθοστρώνειν τὰς λεωφόρους, θεμελίωσεν ἑθνικὸν ἐκπαιδευτήριον, καὶ πρῶτος κατέδειξε τὴν ἀνάγκην ἐγκαθιδρύσεως δημογραφίου καὶ ἐμπορικοῦ δικαστηρίου ἐν Ταγαρόν, ἐμετρίσας τὸ λαθρεμπόριον, ἐνεψύχωνε τὸ ἐμπόριον καὶ ἐπύκρυνε τὴν εἰσπραξίαν τοῦ διακροῦ. Μέχρι τῆς διοικήσεως αὐτοῦ ἐξ αὐτῆς τῆς ὑπάρχουσας τοῦ ἐμπορίου ἐν Ταγαρόν, τὸ ἐτήσιον εἰσόδημα τῶν διακροῦ δὲν ὑπερέβαινε τὰς διακοσίας χιλιάδας ρούβλων, ἐπὶ δὲ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ, ἐν ὅσιν ἔτεσιν ἤρξαντο εἰς 540 χιλιάδας! Κερζάκια ἔσαν ἀπὸ τοῦ 1789—1803, 1,359,585 ρούβλια, ἐπ' αὐτοῦ δ' ἡ ἐξήθησαν εἰς 1,575,460. Ἀπὸ τοῦ 1787—1803 ἦλθον εἰς τὴν γραικικὴν τοῦ Ταγαρόν κοινότητα 311 ἄνδρες καὶ 143 γυναῖκες, γραικοί, ἐπ' αὐτοῦ δὲ 577 ἄνδρες καὶ 314 γυναῖκες. Καὶ πάντα ταῦτα

ἐγένοντο ἐν ὅσιν ἔτεσιν. Ἄλλ' οὗτος ὁ ἀκρίματος βέβαιος, καίτοι ὑπερπεφωμένος, οὐκ ἠδύνάτο συμβῆναι τὴν κοινὴν πρὸς τὰς μαρικὰς ὠφελείας, καὶ ἐλάμβανε ἴαν ἀπότομα μέτρα πρὸς κατάπαυσιν τῶν καταχρήσεων.

Ὁ Ντᾶσκωρ ἐθέσπισε φόρον παρὰ τῶν νεωστὶ ἐρχομένων εἰς τὴν πόλιν, μετ' οὗ τινος καὶ ἂν ἤρχοντο ἐμφορεύματος, ἀνὰ ἐν καπνίον δι' ἑκατοστὸν ἵππων, καὶ δι' ἑκατοστὸν ζεύγος βοῶν πρὸς λιθόστρωση τῶν λεωφόρων. Ὁ πρέεδρος τῶν εὐγενῶν τοῦ Ροστωβίου, ἀκόουος τοῦ Ταγαρόν Δημήτριος Ἰω. Ἀλεξάνδης ἐκ προσωπικῆς δυσπιστίας ἢ ἄλλων αἰτίων κατέκρινε τὸν φόρον τούτον, ὡς ἄνομον, καὶ ἐμπόδιζε τοὺς δούλους του, τοὺς ἐρχομένους εἰς τὴν πόλιν, τελεῖν τὸν φόρον τοῦ καπνίου. Ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου δὲ τούτου ἠγέρθη διένεξις. Ἐν καιρῷ τῆς μεγάλης μετοικεσίας τῶν δούλων ἀπὸ τῆς Οὐκραίνης (ἄρκας Ρωσικῆς), καὶ τῶν ἐσωτερικῶν χωρῶν τῆς Ρωσίας εἰς τὸ Νεορωσσικὸν ἄκρον, κατὰ συνέπειαν τοῦ διατάγματος τῆς μεγάλης Αἰκατερίνης, ἐκδοθέντος τῇ 27 Μαρτίου 1780, ἦλθε μεταξὺ τῶν ἄλλων εἰς τὴν πόλιν Ταγαρόν καὶ νέος τις δούλος, ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας Ὀρλώφ, καλούμενος Γεώργιος Φούρσωφ, ὅς τις δι' ἐπίδειξιν νόμιμα μετὰ τινα ἐπὶ ἐγένετο χυλίσκος καὶ πλοῦσιος κτηματίας. Οὗτος οὖν ὡς ἐμπείρους ὁκοδόμησε παρὰ τὴν θάλασσαν ἐνυγῶρους ξυλινὰς ἀποθήκας, ἄνευ οὐδεμιᾶς αδείας, καὶ παρ' αὐτὰς ἀνήγειρε ταύτας ὁμοίας ὁ εὐγενὴς Καραγιάννης, καὶ ἐπ' αὐτῇ τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἀποθήκας ὑπῆρχον ὀλίγαι. Ὁ Φούρσωφ καὶ ὁ Καραγιάννης ἐλάμβανον ἐνοίκιον, διὰ τὴν ἐν αὐταῖς κατάθεσιν ἐξωτερικῶν πραγμάτων, οἷον αὐτοῖς ἤρσκεν. Οἱ ξένοι οἱ λαμβίνοντες πραγματείας εἰς Ταγαρόν κατεβόταν πρὸς τὸν Ντᾶσκωρ διὰ τὰ ὑπερίμαστα τῶν ἀποθηκῶν τούτων ἐνοίκια, ἀπερ ἠναγκαζόντο καταβάλλειν τῷ Φούρσωφ καὶ Καραγιάνν. Ὁ δὲ Ντᾶσκωρ προσέταξε τοὺς πυροσβεστας καταδράσαι τὰς ἀποθήκας, ἐφ' ἃ καὶ ἠγέρθη διaken. Τὸ Γραικικὸν Μαγιστράτον ἐλάμβανεν ἐτησίως μεγάλας χρηματικὰς ποσότητας παρὰ τῆς κοινότητος πρὸς οικοδομὴν ναῶν, ἀλλὰ ναοὺς δὲν ἀνέγειρεν. Ὁ Ντᾶσκωρ ἀπῆρξε λόγον περὶ τῶν χρημάτων τούτων παρὰ τοῦ Γραικικοῦ Μαγιστράτου, καὶ τοι δὲ ἐμμένον τῇ ἀπαιτήσει δὲν ἠδυνάτο νὰ κατορθώσῃ τι ὅθεν προσέταξε τὸ Κομιτάτον, ἵνα παραλάβῃ πᾶσας τὰς ποσότητας τῆς πόλεως ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Γραικικοῦ Μαγιστράτου, καὶ τοῦ

λοιπού μὴ διδῆν οὐδὲν καπίνιον πρὸς οὐδὲν μὴν ναῶν. Τὸ Γραικὸν Μαχιστράτον προσεβλήθη· ὁ δὲ Ντάσκωφ βλίπων παρὰ τὸν μὲν ἀντίθρακον πρὸς τὰς διαταγὰς αὐτοῦ παρὰ τὸν δὲ δυσχερεῖσιν αὐτὸν παρὰ τὸν τρίτον ἀδικωρίαν πρὸς τὰ κοινὰ συμφέροντα ἐν ἡλίκοις νὰ διαμείνῃ τὸν τεύθεν ἐν Ταχανρόγ.

Ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος Α' ἐκτιμῶν τὰς υπηρεσίας τοῦ Ντάσκωφ, προῦβίβασεν αὐτὸν εἰς τὴν Γερουσίαν, προστάξας αὐτῷ παρεῖν ἐν τῷ Σ' τμήματι τῆς Γερουσίας, ἀντ' αὐτοῦ δὲ διωρίσθη ἐν Ταχανρόγ πολιτάρχης ὁ

Βαρών Βαλταζάρ Κοπεγχάουζεν, 1808—1810.

Ὁ Βαρών Κοπεγχάουζεν ἀνήκει τῷ ἀριθμῷ τῶν ὁσίων ἐκείνων Διοικητῶν, ὧν τὰ ὀνόματα μετ' ἐξηγουμένων μεταβαίνουν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Παιπρικισμένος δι' εὐρέας διοικητικὰς νοεῖς καὶ ἐνθέρμου ψυχῆς, ἡνεωγμένης παντὶ κτλ. καὶ καθάρῳ, ὑπῆρξε διὰ τὸν Ταχανρόγ ὅτι διὰ τὴν Ὀδησσὸν ὁ Δούξ 'Ρισελί. Αὐτὸς περὶ τοῦ Ταχανρόγ τὴν ἐπισιμότητα καὶ τὴν σφύζαν, ἥς νῦν ἀπολαύει. Ἐν τῇ διοικήσει αὐτοῦ τὸ ἔμποριον τοῦ Ταχανρόγ ἀνεπτύχθη εἰς ἐκτετατὰς διοικήσεις, ὑπεράβαινον καὶ τῆς Ὀδησσὸς κατὰ τῆς ἐξαγωγῆς. Ἐν δὲ τῷ Ταχανρόγ ἦλθεν ἀπολαύσει τὰ αὐτὰ προνόμια τὰ ἐπιδεδειγμένα τῇ Ὀδησσῷ, καὶ διεφύλαττε πάντα τὰ θεσπίσματα τοῦ Βαρώνος Κοπεγχάουζεν. Ἦκε διαμφορθεῖν αὐτὸν καὶ νῦν εἰς τὰ πρωτεῖα πρὸς τὴν Ὀδησσόν.

Εἰσελθὼν εἰς τὴν διοίκειν τῆς πολιταρχίας ὁ Βαρών Κοπεγχάουζεν, πέραντα ἐνησχολήθη εἰς τὴν ἐν Ταχανρόγ καθίδρυσιν δανειστικῆς τραπέζης, ὡς ἐπισήρουν βοηθήματος πρὸς ἐμψύχωσιν τοῦ ἔμπορίου. Τὸ κεφάλαιον μὲν αὐτῆς προσδιωρίσθη εἰς 500 χιλιάδας ρούβλια, διαγραφισμὸς δὲ τὴν ὁ ἐπόμενος· α' Ἐκτὸς τοῦ Διευθυντοῦ καὶ δύο ἀξιωματικῶν τοῦ Στέμματος, διετίθουν παρὰ τῇ Τραπεζῇ μὲλη ἐκλεγόμενα ἐπὶ πλειονίαν παρὰ τῆς κοινότητος ἐκ τῶν πρωτοβαθμίων ῥώσων ἔμπορων τῶν ἑμπορευομένων ἐπὶ γνωρίων αὐτῶν κεφαλαίων. Οἱ δὲ προκηθέντες ἔμποροι εἶχον μὲν τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν οὐχὶ δὲ καὶ τοῦ ἐκλέγεσθαι εἰς μὲλη. Μετὰ τῆς Τραπεζῆς διωρίζοντο ὡσαύτως κατ' ἐλογίῃν τῆς ἑμπορικῆς κοινότητος ὑποχρεωτικῶς ἐκ τῶν ῥώσων ὑψηλῶν ἀνθρώπων ἀξίον, ἀνυπόπτου ἑμπιστοσύνης, καὶ ἐντελῶς γνωρίζοντες τὰς ἑμπορικὰς ὑποθέσεις. Οἱ χρηματικαὶ ἐφοδιασμοὶ ἐβδόντο

ἐπὶ βάσει κοινᾷ μετὰ τῶν σημερινῶν ἑμπορικῶν Τραπεζῶν, ὑπὸ ὑποθήκην ὁμολόγων ἐγγράφων καὶ ἑμπορευμάτων. Πρὸς εὐκολίαν δὲ τῶν λογαριασμῶν εἰς ὑποθέσεις ἑμπορικὰς, ἰδρῆθη κατὰστημα συναλλαγῆς ἐπὶ ταῖς αὐταῖς βάσει τοῦ ἐν Οὐρεμπόργκ συναλλαγματικοῦ καταστήματος. Ἐκτὸν χιλιάδας ρούβλια χαλκίων νομισμάτων ἐκομίσθησαν ἐκ Πολτάβας εἰς τὸ κατὰστημα τοῦτο, αἱ δὲ πράξεις τῆς τραπέζης καὶ τοῦ καταστήματος τοῦτου ἤρξαντο τῷ 1806.

Τῷ αὐτῷ ἔτει ὁ Βαρών Κοπεγχάουζεν ἐπεχίρτησε προαγαγεῖν τὸν ἐν Ταχανρόγ ἑμπορικὸν λιμένα εἰς ἀνάλογον κατὰστασιν τῆς ἀξίας τοῦ ἑμπορίου αὐτοῦ. Διέταξε διαγραφῆναι ἱστῶσις ἐκ τῆς εἰσπράξεως τοῦ Τελωνίου τὸ δέκατον καὶ διδοῖναι τῷ πολιτάρχῃ τοῦ Ταχανρόγ. Τὸ Ταχανρόγ τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ὥσπερ χωρίον, οὐδεμίαν ἐν αὐτῷ ὑπῆρχεν οἰκοδομὴ πλυνθόκτιστος, οἱ δὲ πλείστοι τῶν οἰκῶν ἦσαν καλαμοσκεπίαι. Παρὰ τὸν φρούριον, ἐνθα νῦν εἰσι τὸ β' καὶ τὸ γ' τμήμα, ἱδρύνοντο πολυχροῦ ῥακοπωλεία, ἀνεμόμυλοι καὶ σιδηροργεῖα κεραμιδουργεῖα δὲ καὶ ἀσβεστοκλήμινον οὐδ' ἐν τοῖς πέρις τοῦ Ταχανρόγ ὑπῆρχον τότε. Ὁ Βαρών Κοπεγχάουζεν καθίδρυσεν τὸ ἀρχιτεκτονικὸν Κομιτάτον ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς δικαιώμασι τῶν ἐν Ὀδησσῷ καὶ Χερσῶν, καὶ παρ' αὐτῷ ὠκοδόμησε κεραμιδουργεῖαν καὶ ἀσβεστοκλήμινον· μετεκτίμισε τοὺς μύλους καὶ τὰ ρακοπωλεία, τὰ σιδηροργεῖα κτλ. πέραν τῆς γαλμῆς τῆς πόλεως, καὶ προσέταξε τῷ ἀρχιτεκτονικῷ τούτῳ Κομιτάτῳ ἐπιβλέπειν πάσας τὰς οἰκοδομὰς βασιλικὰς τε καὶ ἰδιωτικὰς, ὅπως ἀποδοῦνται κατὰ τὸ σχέδιον. Τῇ 2 Ἀπριλίῳ 1806 ὁ Β. Κοπεγχάουζεν μετακαλέσας ἐκ Ρωσσοβίου τὴν γεωμέτρην Σαρζίνσκην, προσέταξεν αὐτῇ ἐργασθῆαι σχέδιον δημοσίου κήπου, ὃν ἐκείνη ἐργασθεῖσα ὅστιθεν τῆς πόλεως ἐν ἐρήμῳ τόπῳ. Προεκάλεσε τοὺς ἀρίστους τῶν μαθητῶν τῶν ὀδοκχορμῶν ἐν τοῖς κηπουρικῶν διδαστηρίοις κατὰ τὰ βασιλικὰ χωρία ὑπὸ τὴν χειραγωγίαν τοῦ παιδαγωγομένου τῷ καιρῷ ἐκείνῳ κηπουροῦ Ἀδβόρ. Ὁ γεωμέτρης Σαρζίνσκης ἀποχωρίσας ἀπὸ τῆς ἐκτασιν ἧς πρὸς ἐμφύτευσιν ἱαματικῶν φυτῶν ἐχάραξεν ὁδὸς καὶ ἀπέροπος τοῖς μελόντος δημοσίου κήπου. Οἱ μαθητὴ τῆς συνεργείας τῶν δασμῶν παρεσκευάσαν πληθὺς λακων καὶ αὐλάκων πρὸς ἐμφύτευσιν δένδρων. Ἐν τῷ μεταξύ δὲ τούτῳ ὁ Β. Κοπεγχάουζεν ἐφρόντισε περὶ μεταφορὰς δένδρῳλλιον καὶ ἀει-

θελῶν θάνατον. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Ταναίου στρατὸς Πακώφ, τῶς στρατηγός, ὁ πρόεδρος τῶν εὐγενῶν Δ. Ι. Ἀλεράκης, οἱ εὐγενεῖς Τραπεζοῦλως, Παγωνάτος καὶ πολλοὶ ἑτεροὶ ἐσχηματίσθησαν δορεῖν πλῆθος δένδρων παντῶν εἰδῶν, καὶ καταρτυεῖν ἐν δυσὶν ἐξοχυσίν ὁ κήπος, ὅς τις διηλεκτὸς διατηρούμενος πρὸς τῆς Πολιταρχίας μέχρι τῶν καλῶν ἡμῶν, ὡς τῆς μεγαλοπρεπείας καὶ παρέμειν πολλὴν εὐχαρίστησιν τοῖς πολίταις τοῦ Ταχανόργ. ἐν ὧρ θεοῦς. Ἰσὺς δὲ εἶναι ὁ τερπνότερος ἐν πάσῃ τῇ νεοεραστῇ ἀκρῇ. Ὁ δὲ βοτανικός κήπος παρέμειν ἐν μικρὸν μόνον, διότι ὁ σκοπὸς τῆς ἐπαύσεως τῶν ἐισοδημάτων τῆς ὑγειονομίας ἀπὸ τῆς πώσεως τῶν ἱαματικῶν φυτῶν, ἐφ' ᾧ ὁ κήπος ἵκνεται, δὲν εὐδοκίμει.

Τὰ πρὶς τῆς πόλεως Ταχανόργ, ἦσαν τότε καθέπερ καὶ νῦν ἄνευ δασῶν, ὅθεν ὁ Β. Κοπεργόουζεν διένειμε τὰς γαίας τῆς Τατραπάχας τοῖς βουλομένοις ἐμφυτεύσαι κήπους καὶ δένδρα πρὸς μεταβίβασιν, ὑποχρεῶν αὐτοὺς ἐμφυτεύειν τὴν παραχωρηθεῖσαν αὐτοῖς γῆν ἐντὸς διτίας ἡ κατανεωδῶν, συκαμινεωδῶν καὶ ἑτέρων δένδρων. ἄλλως ἢ γὰρ πάλιν ἐπιστρέφοντο ὑπὸ τοῦ λαθόντος αὐτῇ, καὶ ἰδίειτο ἑτέρῳ, χρηστοτέρας παρέχοντι ἐλπίδας. Ὁ δὲ μαργος ἑμπορος Προσκούρη, ἔλαθεν ἑκατὸν νεοεστῆτες τὸ μῆκος καὶ πενήτην κατὰ τὸ πλάτος γῆν, εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος τῆς κοιλιάδος Τσεραπάχας, συνεχομένην τῷ βακουσιεῖ αὐτοῦ, καὶ πρῶτος ἐφύτευσε συκαμορέας. Μετ' αὐτὸν δὲ ἔλαβον τοσαύτην γῆν καὶ ἑτεροὶ τῶν πολιτῶν οἱ βουλομένοι ἄνωθεν τοῦ δρυμῶνος τοῦ Πέτρου, κατὰ τὴν αὐτὴν κοιλιάδα καὶ ἤρξαντο φυτεύειν συκαμορέας. Τινὲς ἀπῆλυσαν καὶ τοὺς καρπούς τῶν δένδρων τούτων ἀρξάμενοι ἐναυαγισθεῖσαι εἰς μεταξουρίαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ σίτος παρέμειν βελαντινότερος καὶ μείζον εἰσοδήμα, οἱ κάτοικοι τῶν τμημάτων τῆς γῆς ταύτης ἀρέντες τὴν μεταξουρίαν ἤρξαντο σπείρειν σίτον. Οἱ πολιτάρχαι δὲ ἠθέλησαν εἶς ὑπ' ἀρχῆς να στρέψωσι τὴν προσογὴν αὐτῶν πρὸς τὸν σίτον, δι' ὃν ἰδοῦν ἢ γὰρ τῆς πόλεως, τοῦτέστι τὴν συνωνίαν τῆς ἐπιστροφῆς, ἐὰν μὴ ἐμφυτευθῇ. Ἀκολουθῶς τὸ περὶ τῶν γαίων τούτων ζήτημα ἠγέρθη πολλῶς, ἀλλ' αἰτίαν ἀνωρελῶς. Τανὺν δὲ χάρις τῇ καθεμονίᾳ τῆς τοπικῆς ἀρχῆς πλείονα τῶν διακοσιῶν στρεμμάτων τῆς γῆς ταύτης ἀραιρέθηκα προστεθήσαν τῇ τῆς πόλεως γῇ.

Τῇ 2 Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1806 ὁ Β.

Κοπεργόουζεν ἤρξατο τῆς καθιδρύσεως ἐνὸς τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ αναγκασιῶν καταστημάτων τοῦ Ταχανόργ· ἐκτελεσθεὶς αὐτὸς αὐτὸς τῷ κηδεμόνι τοῦ ἐν Χαρεδούθῃ Πανεπιστημίου Σβέρμ κήρυξι Ποτόσκη, περὶ καθιδρύσεως γυμνασίου ἐν Ταχανόργ. Κατὰ τὴν πρότασιν αὐτοῦ τὸ Γυμνάσιον τοῦτο ὤφειλεν εἶναι διδασκῆριον καθαρῶς ἑμπορικῶν, σύμμορον ταῖς τῶν πολιτῶν ἀνάγκαις. Καὶ ὁ μὲν κηδεμὼν ἐπεφυῆκε πρὸς πάσας τὰς προϋποθέσεις αὐτοῦ, τὸ δὲ ὑπουργεῖον τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἠδύκνησεν, ὥπως ἰδρῶν τὸ Γυμνάσιον, ὅπερ προσήρτηται τῷ Πανεπιστημίῳ Χαρεδούθ. Ἀλλ' ἐν τῇ διατάξει τῶν διδασκτικῶν ἀντικειμένων ὠδήγητο πρὸς τοῦ κοινού τύπου τοῦ συνταχθέντος διὰ πάντα γενικῶς τὰ Γυμνάσια, καὶ τὰ ἑμπορικὰ μαθήματα δὲν ἐνεγράψαν ἰδίαν ἐν τῷ προγράμματι τοῦ Γυμνασίου τοῦ Ταχανόργ, ἐφ' ᾧ καὶ τότε, ὥσπερ καὶ νῦν, ἦν ἑμπορικὸν μόνον φύλῳ τῷ ὄνματι. Διευθυντὴς αὐτοῦ ἦν ὁ στρατηγὸς Τρεγούλωφ· διορίσθησαν δὲ καὶ καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι, ἀλλ' οὔτε οἷός τις τοποθετήσιν τοῦ Γυμνασίου, οὔτε ἐπιπλά, οὔτε βιβλιοθήκη, οὔτε ἄλλο τι ὑπέρχεν. Ὁ δὲ Β. Κοπεργόουζεν δὲν ἐγνώριζεν ἐμπόδια, προκατεμένης δημοσίας ὥρελειας. Παρέχθησαν εὐθὺς τὸν ἑαυτοῦ οἶκον εἰς Γυμνάσιον. αὐτοὺς δὲ μετέωκισεν εἰς ἰδιωτικὸν οἰκίον. Ὁ προϊστάμενος τῶν εὐγενῶν Ἀλεράκης ἐρωθεὶς τὸ αὐτοσχεδίον τοῦτο Γυμνάσιον δι' ἐπίκλησιν καλῶν, καὶ διὰ πάντων τῶν ἀπαιτουμένων πρὸς καταρτικὴν διαμόρφωσιν, καὶ ὁ ὑπογ. ἀρχηγὸς Μακεδόρη ἀπέρισε τῷ Γυμνασίῳ τὴν φυσικὴν ἱστορίαν τοῦ Βυθῶν ἐν 56 τόμοις ἰταλικῇ. Ἐν δὲ τῷ μεταξύ ὁ διευθυντὴς Τρεγούλωφ ἔλαθεν ἀνώτερον διορισμόν, ἐν δὲ τῇ θέσει αὐτοῦ διορίσθη ὁ εὐγενὴς Ἰωσήφ Λουκίς, ἀνὴρ πεπεισμένος, τακτοποιήσας τὸ πᾶν καὶ διαρρυθμώσας πᾶσαν τὴν διδασκτικὴν μηχανήν, τὴν καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἀδικοκίπως λειτουργοῦσαν. Τὸ Γυμνάσιον κατὰ τὰ πρῶτα τῆς υπάρξεως αὐτοῦ ἐπὶ ὀλίγητο ἀμέσως ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐν Λίκατερινοςλάβῃ Γυμνασίου, κατὰ δὲ τὸν κύκλον τῶν ἐν αὐτῷ διδασκτικῶν ἀντικειμένων ὡμοίως μᾶλλον τοῖς ὑφισταμένοις ταῦν προγυμνασίου.

Τῷ 1779, τέσσαρα ἐτη πρὸ τῆς ἐνώσεως τῆς Κριμαίας μετὰ τῆς Ρωσσίας, συμρώνως τῇ ἐπιδιμῇ τῆς Αὐτοκρατορίας Λίκατερινος Β', ἦλθον ἐκ τῆς Κριμαίας εἰς τὴν Ἀζοφικὴν ἐπαρχίαν δύο ἐτερόφυλλα ἔθνη, μετὰ τῶν οἰκο-

γενειῶν αὐτῶν καὶ τῶν κινήτων κτημάτων, Γραικοὶ καὶ Ἀρμένιοι. Ὁ Χὰν τῆς Κριμαίας Ζεγίμ Γερέ εἶχε τὴν οὐκὴν μόνον ἀνεξαρτησίας ἀπὸ τὴν Ῥωσίαν, καίτοι διὰ πολλὰ προσπαθὼν διὰ νὰ δυνάτο διὰ διαμείνῃ ἐν τῇ Κριμαίᾳ. Οἱ μὲν Γραικοὶ κατοικοῦσαν μεταξύ τῶν ποταμῶν Μπέρτα καὶ Κάλμιος, οἱ δὲ Ἀρμένιοι ἐν τῇ δεξιᾷ ὕψι τοῦ ποταμοῦ Τανάϊδος παρὰ τὸ φρούριον τοῦ ἁγίου Δημητρίου. Ἀμφοτέρω δ' ἔλαβον τὰ αὐτὰ προνόμια, ἅπερ καὶ οἱ Γραικοὶ οἱ πολέμισαντες μετὰ τῶν Ῥώσων ὑπὸ τὴν ἑθνηγίαν τοῦ Κόμης Ὀρλώφ, καὶ δι' ἀμφοτέρους διετράχθη τῇ ἐπαρχιακῇ Καγκελαρίᾳ τῆς Ἀζοφικῆς οἰκοδομήσαι οἴκους καὶ ναοὺς, ἀνθ' ὧν οὗτοι κατέλιπον ἐν Κριμαίᾳ. Ἀμφοτέρω δ' ἔλαβον ἐκτεταμέναις γαίαις ἀρμολύματα πρὸς γεωργίαν, κτηνοτροφίαν, κηπουρίαν, ἀμπελοποισίαν κτλ. οἱ μὲν Γραικοὶ ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Μπέρτα μέχρι τοῦ ποταμοῦ Κάλμιος, ἐφ' ὧν εἰς δεκάδας βεροστῶν κατὰ μήκος καὶ πλάτος, οἱ δ' Ἀρμένιοι πλείονα. Ἐκ τῶν Γραικῶν μὲν πόλεις οἰκοῦντες ἐν Κριμαίᾳ ἐθεμελίωσαν πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Κάλμιος, τοῦ ἐκβαλλόντος εἰς τὴν Ἀζοφικὴν θάλασσαν, ἐπὶ τὸ μένον μετὰ τὴν πυρκαϊάν τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἀδαμάκης, τὴν πόλιν Μαριουπόλιν, τὴν ἐπισημύσαν ἐν τῷ δωρεοπερίῳ ἐγγράφῳ *Μαριουπόλιν*, οἱ δὲ κάτοικοι χωρίων φιλοδύμησαν πλείονα τῶν οἰκόντων ὡραίων χωρίων, δύντες αὐτοῖς τὰ ἔσθματα τῶν ἐν Κριμαίᾳ μερῶν τῆς πρώτης αὐτῶν πατρίδος, οἷον Γιάτκα, Γουρζούφ, κτλ. Ἐκ δὲ τῶν Ἀρμενίων, οἱ μὲν ἀστικοὶ ἐθεμελίωσαν πόλιν ἐν τῷ τέτρῳ τῆς πρώην εἰσόδου τῶν συνόρων ὀνόματι Πολούτςκα παρα τὸ φρούριον τοῦ ἁγίου Δημητρίου Ῥοστόφσκ, ὀνομάσαντες αὐτὴν *Ναχιτσιβάνι*, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐν Περσίᾳ ἀρχαίας ἀρμενικῆς πόλεως, οἱ δὲ γεωργοὶ πέντε χωμοπόλεις.

Ἀμφοτέρω δὲ τὰ ἔθνη ταῦτα κατὰ τὸ δωρεθὲν αὐτοῖς προνόμιον οὐδένα βασιλικὸν φόρον ἐτίλουν, εἶχον δὲ ἰδίον δικαστήριον καὶ δικονομίαν οὐδενὶ δίδοντες λόγον τῶν πράξεων αὐτῶν. Οἱ μέτοικοι οὗτοι ἔσαν κρῆτος ἐν κρίσει, ἐν τοσοῦτῳ εἶχον ἀδικήτους σχέσεις μετὰ τῶν Ῥώσων. Οἱ Μαριουπολίται Γραικοὶ συχνὰ παρεπονέοντο ἐπὶ ταῖς διανομαῖς αὐτῶν, ἄλλ' ἢ ἀρχηγία διεν εἶχε δικαίωμα νὰ ἐπεμβαίνῃ εἰς ἀνάγκην τῶν πράξεων αὐτῶν. Οἱ ἐγγενεῖς Γραικοὶ τοῦ Ταγανρόφ ἀνεγνώριζον τοὺς Μαριουπολίτας ὡς ὁμοεθνεῖς, ἀλλὰ διὲν ἐνόησαν τὴν γλῶσσαν αὐτῶν, διότι οὗτοι πάν-

τες ἐλάλουν Ταταριστὶ. Αἱ ἀκατάπαντοι σχέσεις τῶν Γραικῶν μετὰ τῶν Ἀρμενίων ἐν Ταγανρόφ, αἱ συχναὶ συγχρούσεις ἐν παντοίαις ὑποθέσει, τὸ ἀναπτυχθὲν λαθρεμπόριον καὶ ἡ ἀνακαλυφθεὶς πώλησις τῶν ἀπαιρημένων ἐμπορευμάτων τελουμένη κυρίως παρ' Ἀρμενίων, πρὸς δὲ καὶ αἱ πρὸς τὸ δικάζειν αὐτοὺς δυσχεραίνει παρέσχον ἀφορμὴν τῷ Β. Κοπεγχαζοῦ ἐν ὑποτάξει τὴν Μαριουπόλιν καὶ τὴν Ναχιτσιβάνην μετὰ τῶν χωρίων αὐτῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ταγανρόφ. Ἐπειδὴ δὲ τὸ Ῥοστόβι γειτνιάζον τῷ Ταγανρόφ ἦν καὶ τῇ Δικαστηριολογίᾳ, τῇ πλείονι τετρακοσίον βεροστῶν ἀπεχούσῃ, ὁ Β. Κοπεγχαζοῦς κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν κατοίκων τῆς πόλεως Ῥοστόβι ἐμεσίτευσεν οἰκὴν περὶ συνενώσεως τῆς πόλεως Ῥοστόβου μετὰ τῆς ἀρχηγίας τῆς πόλεως Ταγανρόφ παρὰ τῷ Αὐτοκράτορι Ἀλεξάνδρῳ τῷ Α'. Καθυπόβωλιν δὲ αὐτῷ σχεδίῳ περὶ κρείττονος διοργανισμοῦ θαλασσοπολείας ἐν τῇ Ἀζοφικῇ θαλάσσῃ, καὶ περὶ συνενώσεως Ῥοστόβου, Ναχιτσιβάνης καὶ Μαριουπόλεως, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ταγανρόφ, ἔλαβον εἰς ἀπόκρισιν τῶν προτάσεων αὐτοῦ τὸ ἐπόμενον αὐτοκρατορικὸν διάταγμα. « Πρατηρησάσας τὴν πρότασιν ὑμῶν περὶ κρείττονος διοργανισμοῦ τῆς θαλασσοπολείας ἐν τῇ Ἀζοφικῇ θαλάσσῃ, καὶ τῆς συνενώσεως τῶν πόλεων Ῥοστόβου, Ναχιτσιβάνης καὶ Μαριουπόλεως ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ταγανρόφ, βλέπω μετ' ἐνδιαστήσεως ἀπὸ τῶν προτάσεων τούτων νῦν ἐνδείξιν τῆς ἐξόχου ὑμῶν προσοχῆς πρὸς τὰ συμφέροντα τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας. Ἐν ευφημίᾳ δ' ἐκ τῶν προτέρων τοὺς στοχασμούς ὑμῶν ἐπιθυμῶ, ὅπως ἔλθῃτε ἐν ταύτῃ (εἰς Π. τρούπολιν) τὸν προσεγγί χεμῶνα διὰ τὴν λεπτμερὴν αὐτῶν ἐκθεσιν. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ, καθὼν ὑπ' ὧν τὴν ἐπιστημότητα τῶν ἄνδρ' ἀπὸ τῶν τριῶν πόλεων διὰ τὸ ἐμπόριον τοῦ Ταγανρόφ καὶ τὰς παρ' ὑμῶν περιγραφείσας δυσκολίας τῆς ἐνεστώσης εἰσίδος τῆς διοικήσεως, συμφωνῶντας αἰδέσασιν ὑμῶν, διατάττω α') ὅπως συνενώσας νῦν τὰς πόλεις Ῥοστόβι, Ναχιτσιβάνην καὶ Μαριουπόλιν τῇ ἀρχηγίᾳ τοῦ Ταγανρόφ ὡς πρὶν, ἐν ἀστυνομίᾳ, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν θαλασσοπολίαν. Κατὰ πάντα δὲ ταῦτα τὰ ἀντικείμενα ἢ διοικήσεις αὐτῶν δεῖν κείσθαι ἐπὶ τῶν αὐτῶν βάσεων, καὶ περὶ τρεπόμενα ἐν τοῖς αὐτοῖς ὁρίοις, ἅπερ ἐθεσίσθησαν διὰ τὴν διοίκησιν τοῦ Ταγανρόφ β') τὰ τμήματα βασιλικὸν καὶ δικαστικὸν, ἐξαιρουμένου τοῦ τῶν

ταγμα 21 'Ιουνίου 1808). Οι τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐν Ταχανρόν οἰκοῦντες Δυτικοὶ περὶ τοὺς 300 ἱστεροῦντο ναοῦ, ὃ δὲ Β. Κοπεγχάουζεν ἐζητήσατο παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος τὴν ἀδίκαν τοῦ οἰκοδομήσαι αὐτοῖς ναὸν δαπάνῃ τοῦ βουλικοῦ ταμείου, ἥτις ἐδόθη. Αἱ μὲν κίραμοι καὶ ἡ ἀβεστος παρεσκευάσθησαν εἰς δημοσίαν ἐργοστάσιον παρὰ τοῦ Κοπεγχάουζεν ἀπὸ τοῦ Κομιτάτου τῶν οἰκοδομῶν, ἐπιισταθῆναι τοῦ ἐμπόρου Ταμπαλά, ἡ δὲ ἔσθλην διασκευή καὶ ὁ διοργανισμὸς ἐτελέσθησαν παρὰ τῶν δυτικῶν εἰς ἴδιον αὐτῶν λογαριασμῶν. Οὗτος ἐστὶν ὁ πρῶτος ἐν Ταχανρόν κτίσις ναός. Τῷ αὐτῷ δ' ἐταίω οἰκοδομήθησαν τὸ πτωχολεῖον, νέα ἐργοστάσια τῆς ἐμπορικῆς πανουργίας καὶ δύο φάβρικαι, τὸ μὲν ἐν τῇ νέᾳ ἀγορᾷ, τὸ δὲ ἐπὶ τῇ παλαιᾷ τοῦ κήπου τῆς πόλεως, ἐν οἷς εὐρέως ἐκέναν καὶ καλὸν ὕδωρ.

Πολλὰ μὲν ἀπετάξατο ὁ Β. Κοπεγχάουζεν ὑπὲρ τοῦ Ταχανρόν καὶ τοῦ Ἀζορικοῦ ἐμπορίου ἐν τῇ πενταετίᾳ αὐτοῦ διακίσει, πλείονα δ' ἐσκόπευε διαπραχθῆναι ἄλλα προσκλήθει εἰς ἐκπληρόσιν σημαντικῶν ἔργων τοῦ Κράτους σκοπῶν τῷ 1810 ὁ ἔσυχος αὐτοῦ δικαστικῆς ἀπεργασίαις διὰ παντὸς τὸ Ταχανρόν καταλινὸν μνήμην ἐνεργήτου. Τῇ δὲ 22 'Ιανουαρίου 1810 ἀν' αὐτοῦ διορίσθη ὁ Ταχανρόν.

Πολιτάρχης ὁ στρατηγὸς Πέτρος Παλκῶφ

1810—1822.

Μετά τὴν περάτωσιν τῆς εἰρήνης πρὸς τὴν Πύλιν 16 Μαΐου 1812 ἐν Βουκουρεστίῳ, μετὰ πενταετὴ πόλεμον, ἀπὸ τῶν ἐν Τουρκίᾳ προσιδόντων πλοίων ἀνεκαλύφθη ἐν τοῖς λιμέσι τοῦ Εὐξείνου πόντου πανώλης, ἥτις κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐλμυαίνετο τὴν Τουρκίαν.

Κατ' ἀρχὰς αὕτη ἀνεῆλθεν ἡ Ὀδησσὸς καὶ εἶτα ἡ Θεοδοσία· ἐκ τῶν δύο δὲ τούτων μερῶν διεδόθη εἰς ἅπαν σχεδὸν τὸ νεορωσσικὸν ἄκρον. Ἄμα τῇ πρώτῃ ἀγγελίᾳ περὶ τῆς ἐν Ὀδησσῷ καὶ Θεοδοσίᾳ ἐμφανίσεως τῆς πανώλους, ὁ Πολιτάρχης τοῦ Ταχανρόν Παλκῶφ, ὁ Κηδεμὼν τῆς Ἀζορικῆς θαλασσοπλοίας, μὴ περιμένον τὴν ἀδικαν τῆς Κυβερνήσεως, προσέταξεν ἐντόνως τὸν ὑγειονομικὸν τοῦ Κερσίου, ὅπερ ὑπῆλθε τῇ ἐξουσίᾳ αὐτοῦ, οὐδὲν ἐπιτερεῖν πλοῖον οὔτε ξένον οὔτε ἴδιον ἐσελθεῖν ἐν τῇ Ἀζορικῇ. Διὰ τοῦ μέτρου τούτου ἴσασιν αὐτὸ τὸ ἄκρον ἀπὸ τῆς συμφορᾶς τῆς σχεδὸν ἅπαντας τοὺς λιμένας τοῦ Εὐξείνου πόντου καταλυθούσης. Τοῦτο τὸ μέ-

τρον τῆς προφυλάξεως τὸ παρὰ τῆς ἐποχῆς καὶ τῶν παραστάσεων ὑπαγορευθὲν κατὰ τὰς παραστάσεις τῆς Ἀρχηγίας τοῦ Νεορωσσικοῦ ἄκρου, ἐλήφθη ἀναγκαστικὸν εἶδος. Τότε ἡ Ἀζορικὴ θάλασσα ἀνεκρήρυθη πρακτικῇ, ἐξ οὗ τὸ ἐμπόριον σχεδὸν ἴσταντο τότε ἐν Ταχανρόν, ὅπερ ἐξηκολούθει τῷ 1816 ἔτει. Αἱ ἱπανι-λημμένα ἴντοντο παραστάσεις τοῦ πολιτάρχου Παλκῶφ ἐναντίον τοῦ περιορισμοῦ τῆς θαλασσοπλοίας τῶν ἐξωτερικῶν πλοίων ἐν Ἀζορικῇ θαλάσσῃ διέμενον ἄνευ οὐδεμιᾶς προσοχῆς. Καὶ τότε ὁ Παλκῶφ ἀπεράσως κινήσας πάντα λιθὸν, ὅπως ἀπαλλάξῃ τὴν πόλιν Ταχανρόν καὶ πᾶν τὸ ἄκρον τοῦτο ἀπὸ τοῦ ἀρεκυτοῦ ἀφανισμοῦ.

Γενικὴ ἀπορία ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀνύψωσε τὴν αἰτίαν τοῦ σίτου ἐν Ὀδησσῷ καὶ ἑτέροις τοῖς εὐξείνῳ πόντου λιμέσιν· ὁ σίτος ἐφθασε μέχρι 50 ρουβλίων χαρτίων κατὰ φάβαν! ἐν δὲ τοῖς λιμέσι τοῦ Ἀζορὶν διὰ ὑψώθη πλέον τῶν 18 δι' ἑλλείψιν πλοίων. Τριχόσια περίπου πλοία ἀποσταλμένα εἰς Ταχανρόν, διαμείνοντα ἐν τῷ ὑγειονομικῷ Θεοδοσίᾳ ἐπὶ 2—3 ἐβδομάδας καὶ μὴ δυναθέντα ἀποβιβάζειν τὰ ἐμπορεύματα αὐτῶν πρὸς ὑγειονομικὴν κἀθαρσιν οὐκ ἐνδὲν πρὸς τὴν ἀναγκαίαν ζωστροφίαν, ἤρξαντο ἀποπέλειν ἐκ Θεοδοσίας ἄλλα μὲν εἰς Ὀδησσὸν ἄλλα δὲ εἰς καδὶ. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ κρίσειμῳ διὰ τὸ Ταχανρόν καιρῷ ὁ πολιτάρχης Παλκῶφ ἔδωκεν ἀνεκνομήτους διαταγὰς τῷ λιμεναρχεῖῳ Κερσίῳ, ὅπως ἀρήσῃ πάντα τὰ πλοία εἰς Ταχανρόν, ὅπως τὴν νεομοδετημένην ἐπιβόρσιν, καὶ ἐντέλλεται ὅπως τὴν ἀδικαν εἰς αὐτὰ φορτώνειν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀρίσεως αὐτῶν ὑπὸ ὑγειονομικὴν ἐπιτήρησιν. Τὰ ἐν Θεοδοσίᾳ πλοία εἰδοποιήθησαν καὶ τῆς διαταγῆς ταύτης ὁμμήσαν πάντα εἰς Ταχανρόν· ὥστε ἀπὸ 18 ρουβλίων ἐν δυνὶ ἐβδόμῃ ἡ τιμὴ τοῦ σίτου ὑψώθη εἰς 45. Τότε δὲ ἐπὶ τῇ κατὰ πρῶτον ἐν Ταχανρόν ἦλθον 600 κρημνὰ πλοία, καὶ ἔκτοτε τὰ ἐξωτερικὰ ἐμπορικὰ πλοία ἤρξαντο καταπλεῖν εἰς Ταχανρόν, τοτὲ μὲν πλείονα τοτὲ δ' ὀλίγω τὸν ἀριθμὸν, κατὰ τὴν ἔχτησιν. Ἡ οὐσιώδης μεταβολὴ ἡ παρὰ τοῦ Παλκῶφ τελεσθεῖσα διὰ τοῦ ῥηθέντος μετρου ἐν τῷ ἐμπορίῳ τοῦ Ταχανρόν ὑπὲρ τὸ αἶτιον τῆς περὶ τὴν οἰκοδομὴν γιγαντιαίας προόδου τῆς πόλεως Ταχανρόν, καὶ ἐν δυσὶν ἔτι-σιν ἐκατοντάδεις πλυνθῶν οἰκίαν καὶ σταπο-θηκὴν ἀνεύρωσαν ὡς ἐκ γῆς. Οἰκοδομήθη ἡ ἀγορὰ (μπόρζα), τὸ διαμετακομιστήριον,

καὶ τὸ ἀποθροῦναι ὑπερβή τὰς προσδοκίας. Ἡ δὲ κυβερνήσις καταπεισθεῖσα ἐκ πείρας περὶ τῆς ἐφύλης τῶν παραστάσεων τοῦ Παλιῶφ οὐ μόνον δὲν ἀπότησε παρ' αὐτοῦ λόγον διὰ τὰς ἀπαρχειματίστους αὐτονομίας αὐτοῦ διαταγὰς, ἀλλὰ καὶ ἀνέγνωσε καὶ ἐπεκύρωσεν αὐτάς. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης τὸ ἔμποριον τοῦ Ταγαυρόφ ἐρθεῖεν εἰς ἀνθρώπων ἀναστάσιν, καίτοι ἀπὸ τῆς 1812 ὁ ἀποκλεισμός τῆς Ἀζορικῆς θαλάσσης διὰ τὰ ἐξωτερικὰ πλοία, ὑπὸ ποικίλας προφάσεις, ὥσθι ὅτι μὲν τανύτης, ὅτι δὲ ῥηχύσεως τῆς Ἀζορικῆς θαλάσσης καὶ τῶν τοιούτων, ἦν διηγεῖται ἀντικείμενον τῆς ἐν Ὀδησσῷ κυριαρχίας. Ἡ ὀλιγομένη δ' ἐκλάθει τούτο ὡς προκατάληψιν ἐκ τοῦ χρόνου ἐρροχθέντων τοῖς πολιταῖς τοῦ Ταγαυρόφ, εἰ μὴ ἔγομεν θετικὰ δίδόμενα ἐπικυρόντα τοῦ ἡθίου. Ἄς ἀναφύωμεν δὲ πρὸς ἀποδείξιν ἐν ἐξ αὐτῶν.

Τῇ 1818 ὁ πολεμικὸς νομάρχης τῆς Χερσῶνος, ἀρχηγὸς τοῦ Νοερωσκικοῦ Κράτους Κύριος Λανξερὸν, ὑπέβαλε σχέδιον τῷ Αυτοκράτορι Ἀλεξάνδρῳ Α' περὶ τῆς ἀναπορεύτου ἀνάγκης τοῦ κλείσαι τὴν Ἀζορικὴν θαλάσσαν, καὶ καταστῆσαι τὸν λιμένα τοῦ Ταγαυρόφ χρήσιμον μόνον διὰ τὸ ἰσωτερικὸν ἔμποριον. Ὁ Αυτοκράτωρ Ἀλεξάνδρος ἔβλεψεν αὐτοπροσώπως εἰς Ταγαυρόφ ἐπιστοποποιήσας πόσον ὀλίγον ἦν εἶναι αὐτὸ τὸ μέτρον, ἔαν ἐπραγματοποιεῖτο. Ἀπορίψας οὖν τὴν περὶ ἀποκλείσεως τῆς Ἀζορικῆς παράστασιν ὁ Αυτοκρ. Ἀλεξάνδρος Α' τῇ 31 Μαΐου 1818 ἐξέδωκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κύριου Λανξερὸν τὸ ἐπόμενον πολυσήμενον διάταγμα, ὅπερ ἡμεῖς ἐνταῦθα ἐκτιθέμεθα ὡς μνημεῖον ὀδυρκαίας τοῦ εὐλογημένου (ὡς ἐπωνομάσθη παρὰ τῆς ἱερ. Συνόδου καὶ κοινῆς ὁ ἀγαθὸς ἐκείνου ἡγεμῶν), καὶ τῶν ὀλεθρίων σκέψεων τῆς ἀποκλείσεως τῆς Ἀζορικῆς θαλάσσης διὰ τὰ ἐξωτερικὰ πλοία.

α' Ἐν καιρῷ τῆς ἐν Ὀδησσῷ διαμονῆς μου μοι συνιστάσκει τὸν ἀποκλεισμόν τῆς εἰσόδου ἐξωτερικῶν ἔμπορικῶν πλοίων ἐν τῇ Ἀζορικῇ θαλάσσῃ καὶ τὴν μετατροπὴν τοῦ λιμένος τοῦ Ταγαυρόφ εἰς χρήσιν μόνον τοῦ ἰσωτερικοῦ ἔμπορίου βεβαιουντέ με πρὸς τούτους, ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως Ταγαυρόφ, μετασχηματίζοντες τὸ ἔμποριον αὐτῶν εἰς ἀκτοπλοικὸν ἢ φορητὸν εὐρίσκουσιν ἐν αὐτῷ τὸ συμφέρον αὐτῶν. Διαβάνοντι δὲ τανύν διὰ τῆς πόλεως ταύτης μοι προσνήχθησαν παρὰ τῶν κατόικων τῆς πόλεως ταύτης ἀναφοραὶ,

ὡς ἐπισυνάπτω ὑμῖν ἐν ἀντηγράφῳ, ἐξ ὧν σαφῶς θέλετε ἰδεῖν, ὅτι ἐκ τοῦ μετασχηματισμοῦ τοῦ λιμένος ἐν τῇ πόλει ταύτῃ οἱ κάτοικοι αὐτῆς οὐ μόνον ἐξημερώθησαν ἐν πᾶσι, ἀλλ' ἀναπορεύτως ὑπεβλήθησανται παντελεῖ ἀφαινεσθῶ. Ἄλλως τε ἐγὼ ἐξ ἰδίας ἐπιθεωρήσεως εὗρον, ὅτι πολλοὶ ἐπίστομοι ἤδη οἰκοδομοὶ εἰσιν ἐν Ταγαυρόφ μοναδικῶν σκεπῶν ἔχουσαι τὸ ἔμποριον, καὶ σὺν τούτοις ἐπιστοποποιήθη, ὅτι τὰ παριστάνοντα παρ' ὑμῶν συμφέροντα τῆς ἀκτοπλοίας ἐν τῇ Ἀζορικῇ θαλάσσῃ οὐδωποσίου δύνανται ὑπάρξαι ἢ λαμβάνει τὸν ἐπιτηδεῖον πλοίων. Θέλει οὖν ὅτι ὅψιν ὑμῶν ταῦτα πάντα προάγομαι ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ παρατηρήσαι ὑμῖν τὰς: Αἱ μερικαὶ ἀναφοραὶ περὶ ἐξουθενώσεως τοῦ ἔμπορίου ἐν τινὶ πόλει καὶ ἐνδύσεως αὐτοῦ ἐν ἑτέρᾳ δύνανται συγχωρηθῆναι ὡς σκέψεις μερικαί, ἀλλ' αἱ πρὸς τούτο παραστάσεις ἀξιοματικῶς περιεβλεπόμενου διὰ τῆς ἐμπιστοσύνης μου ὠφεῖλον γίνεσθαι πάντοτε τελεμελιωμέναι ἐπὶ γενικαῖς τοῦ κράτους συμμορφώσεσιν, ὥπως μὴ δι' ἐναντίας πρᾶξεως ἐμβάλωσι τὴν κυβερνήσιν εἰς ἀναπόλευστον λάθος. Ἡ μεταλλαγὴ αὐτῆς, ἔαν ἐγὼ δὲν διέδοκον διὰ τῆς πόλεως Ταγαυρόφ, εὐκόλως ἦσαν το γὰρ συμβῇ ἕνεκεν ταιαύτης παρ' ὑμῶν γενοντῆς παραστάσεως, καὶ γὰρ προεβλήθη ὀλεθριώτατα ἐπακόλουθα δι' ἔμπορικὴν τοιαύτην πλοῖον.

Ὁ Παλιῶφ ἤγαγε σφόδρα τὴν πόλιν Ταγαυρόφ. Ὁ διοργανισμὸς τῆς πόλεως ταύτης ἀναφορικῶς καθ' ὅλα ἦν ἡ διηγεῖται αὐτοῦ ἰδέα, καὶ πρὸς πραγματοποιήσιν αὐτῆς ἔτεινεν ὅλας δυνάμεις τὴν ἐνεργητικὴν αὐτοῦ ψυχὴν. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἔμπορίου, ἡ καθίδρυσις τοῦ ὕγειονομίου, ὁ διοργανισμὸς τῆς ἀγορᾶς, ἡ κανονικὴ τῶν ἀγυῶν λυθώρωσις, ἡ τὰ ἔργα καὶ νῦν ἐτι γαίνονται, ἀριθμήλας μαρτυροῦσι περὶ αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν ἐνεργητικὸν διοικητὴν τινεὶ τῶν πολιτῶν ἀναπέδωκεν δυστυχῶς μακρὴν ἀγωνισμένην συντελέσαντες εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν αὐτοῦ.

Μετὰ τὸν Παλιῶφ ἡ πόλις αὕτη βαθμυδὸν ἀπέβαλε τὰ δικαιώματά καὶ πλεονεκτήματά ἐκείνα, περὶ τῆς ἐπιδαφίσεως τῶν ὁπίων τόσοι ἀνευδότως ἐμάρθουν οἱ πρῶτοι αὐτοῦ πολιτάρχαι Ντάσσοφ, Κοπετγκουζὲν καὶ αὐτὸς ὁ Παλιῶφ. Οἱ δὲ διαδοχοὶ αὐτῶν Ναϊμφ καὶ Ντουνξίερ προσεπάθησαν ὑποστηρίξαι μόνον ἐκεῖνο, ὅπερ ἐκιδέμεσαν οἱ πρῶτοι οὗτοι πράκτορες. Ἐπὶ Ντουνξίερ δὲ ἀρχηγῶ συνέβη τὸ μείγιστον ἐν Ταγαυρόφ συμβῆναι, ἡ ἀπο-

βίωσις τοῦ Αὐτοκράτορος 'Αλεξάνδρου Α' τῇ 19 Νοεμβρίου 1825.

Διαμονὴ καὶ τελευτὴ τοῦ Αὐτοκρ. 'Αλεξάνδρου Α'
ἐν Ταχανρόγ 1825.

Ἐν Ταχανρόγ. Ἰδοὺ πῶς ἤθελεν ὁ Εὐλο-
γημένος διελθεῖν τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς
ζωῆς αὐτοῦ καὶ ἀναπαυθῆναι ἀπὸ τῶν μόθων
τῆς βασιλείας. Ἡ ἰδέα τῆς ἀπαρνήσεως τοῦ
θρόνου ἐκρύπτετο ἐν αὐτῷ ἀπὸ πολλῶν ἰσῶν.
Ἦν ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ ἐνέπιστάντο αὐτὸν
τὰ παιδαγωγικὰ αὐτοῦ Λαγάρ. α' Ὅταν ἡ θεία
Περσία ἔγραψε αὐτῷ, μ' εὐλόγησεν, ὅπως
ἀναστῇσιν τὴν Ῥωσσίαν εἰς τὸν βαθμὸν τῆς
πομπῆς μὴ ἡμερίας, πρῶτον ἔργον μου ἴσται
καταλέγει αὐτῷ ἐμοὺ τὸ φορτίον τῆς κυβερ-
νήσεως, καὶ ἀπεικονίζονται ἐν οἰκότητι γω-
νία τῆς Εὐρώπης, ὅπου ἀθροῦσος ἦλθεν καθή-
δυνεσθαι διὰ τὴν ἐν τῇ Ῥῶσσίᾳ πατριδι στερεωθεῖ-
σαν εὐμερίαν». Ὁ Σουλτάν ἔγραψε τῷ Βίσκοι
Παυλίδῃ Κοταμπού, ὅτι ὁ ἐπὶ μέγας Δούξ,
ἐμαρκυλινθῆναι τὸ ἐπὶ τοῦ σταδίου,
ἐγκαταβῶσκει μετὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ παρὰ
τὰς ὄχθας τοῦ Πίνου, ὅπου θέλει τὴν ψεύχου,
ὡς περ ἰδιώτης, τιθεμένος τὴν εὐτυχίαν αὐτοῦ
ἐν κοινωνίᾳ φίλων καὶ ἐν τῇ σπουδῇ τῆς φιλοσοφίας.
Ἀντὶ δὲ τῶν ὀνείων τοῦ Πίνου ἐξελέξατο τὴν
πόλιν Ταχανρόγ. Τῇ 5 Σεπτεμβρίου 1825
τῇ 6 π. μ. ὁ Αὐτοκράτωρ ἀπὸ τῆς Λαύρας
τοῦ ἁγίου 'Αλεξάνδρου Νέσκη κατευθύνθη εἰς
Ταχανρόγ, ὅπου ἔβησεν τῇ 13 Σεπτεμβρίου.

Κατοικῶν δ' ἐν σμικρῇ μοναχικῇ οἰκίᾳ,
ἀνηκούσῃ ποτὶ τῇ πολιτικῇ Παλιᾷ, διητυ-
νέηται τὰ ἐν αὐτῇ αὐτοπροσώπως, διατάττει
ἀπλουστεράς ἑδρας ἐν τοῖς δωματίοις, μικρὰς
ἀποθήκας ἀπλοῦ ὕψους (φίλους) ἀχρωματί-
στους διὰ τὰ βιβλία ἰδιοχείρως ἐνεπλήρουν
τοὺς πασάλους ἐν τοῖς τοίχοις πρὸς ἐξάρτησιν
εἰκόνας συνεχῶς δ' ἀπεργόμενος εἰς τὴν ἀγο-
ρὰν συνειναι πάσας τὰς ζωοτροφίας, καὶ
ἡγάραιεν ὅτι ἐργαζέτο βαμμάζων διὰ τὸ
εὐνοῦν πάντας. Ἐνδεέτω συνήθως πολυμύκον
ἐπαυρόμενον καὶ πύλον ἐν κρηνοῖς (καρπού-
στον μουσαμαδίνον) οὐδὲν σημεῖον διακρίσεως
ἐπὶ τοῦ στήθους φέρων. Ὁ καὶ ἑκάστην συ-
νήθην αὐτοῦ περιπάτος ἦν ἐν τῇ Περσικῇ
ἀγρῇ πρὸς τὸν δημόσιον ἄλκον. Προσφιλὴς
δ' αὐτῷ τόπος ἦν ὁ ὄπισθεν τοῦ ἀλκίου λοφί-
σμος, ἐνθα ἴσταντο πέντε παλαιὰ δρύς, περὶ-
τευμέναι παρὰ τὸν πρῶτον διακετὸν τοῦ Τα-
χανρόγ, τοῦ στρατηγοῦ Κόσπαρ ἐπὶ μεγάλῃς

Λίκατερίνης, ἅμα κατέπλεον αἱ Ῥῶσοι τὴν
χώραν τοῦ Ταχανρόγ. Τὸ τὴν οἰκίαν τῶν
δρυῶν τούτων συνεγὼς ἐκλήθητο ὁ Αὐτοκράτωρ
ἐπὶ λθίνου ἑδράνου μόνος ἐπὶ ἐλοκλήρους ὥρας
ἐν βαθεῖα σκέψει. Ἀνελύκει ἅρα τὴν εἰκοσι-
πενταετὴ βασιλικὴν αὐτοῦ ζωὴν πεπληρωμένην
θαυμασίων βασιλικῶν ἀγώνων καὶ καταγυ-
σθείων παρὰ τῶν ἀκτινῶν πολυειδούς δόξης,
ἣ ἐπλήρουν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ κατ' αὐτὸν τὸν
καίρον ἅγαι προαισθήσεις μελλούσης ζωῆς καὶ
ἀγαλλιάσεις ἀθανασίας; Τὰς μυστικὰς ταύ-
τας σκέψεις συμπαρέλαβε μετ' ἑαυτοῦ εἰς τὴν
αἰωνιότητα. Διαθέσας ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ
πάντα τὰ διὰ τὴν σύζυγον αὐτοῦ χρεώδη ὁ
Αὐτοκράτωρ 'Αλεξάνδρος Α' ἀπῆλθεν εἰς πε-
ριοδεῖν ἐν τῇ Κριμαίᾳ. Κατὰ τὴν ἀπουσίαν
αὐτοῦ ἡ Αὐτοκράτειρα Ἐλισάβετ 'Αλεξιάνα
ἡγάπα διεργεσθαι τὸν καίρον αὐτῆς παρὰ τῷ
δύο βέρεσι τῆς πόλεως ἀπέγοντι ὑγενομείῳ,
ἐν ἀποτόμῳ παρὰ τὴν περιπεριτεταμένην διὰ
παντοίων δένδρων, ὅθεν παρίσταται μεγαλο-
πρεπὴς θεία ἀνοικτοῦ πελάγους, καὶ μακρό-
τερον μελανίης ἡ ἀντικρὺ παραλία. Εἰς μὴ-
μην τῆς Αὐτοκρατείας τὸ μέρος τοῦτο ἀνω-
μάσθη «Κήπος τῆς Ἐλισάβετ». Τὸ εὐκατον
μεσημερίων κλίμα, ἣ ἀπουσία τῆς ἐθμοστα-
σίας τῆς αἰλῆς, καὶ ὁ μικρὸς κυκλὸς τῶν φί-
λων ἐνέγγουν εὐεργετικῶς ἐπὶ τῆς υἱείας τῆς
Αὐτοκρατείας, ἐναρπύως ἀναλαμβάνουσας τὰς
ἀνάγκας αὐτῆς. Ἦν εὐθυσος καὶ ἐξερράζε-
το περὶ αὐτὴν, ὅτι οὐδέποτε ἦν οὕτως ἡσυ-
χος καὶ εὐτυχῆς, ὡς ὦδεν ἐν Ταχανρόγ. Τῇ 5
Νοεμβρίου ἐπέστρεψεν ὁ Αὐτοκράτωρ 'Αλέ-
ξανδρος εἰς Ταχανρόγ ἀσθενής. Ἦ νόσος αὐ-
τοῦ ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ἀνεπιτύσσειτο, ἀπὸ δὲ
τῶν μέσων Νοεμβρίου ἤρξαντο φθοεῖναι διὰ
τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἀλλ' αὐτὸς ἀπέβαλε τὰς βε-
ρατείας. Παρορῶν δὲ τὸν συμβούλῳ τὸ ἀρ-
χάτερον καὶ τὰς παρακίνας τῆς συζύγου αὐτοῦ
οὐδὲν βοήθημα τῆς ἰατρικῆς εἶδετο, ἀλλ'
ἐπέβημι ἐξομολογηθῆναι καὶ μυστῶσαι τὴν
ἀρχάντων μυστηρίων. Ὁ πνευματικὸς αὐτοῦ
πρωιερέας Α. Φαειδόπου μετὰ τὴν μετὰδο-
σιν τῶν μυστηρίων, α Βασίλει, εἶπεν αὐτῷ,
ὑμεῖς ἐξεπληρώσατε τὸ χριστιανικὸν γένος
διὸν ἐκπληρώσαι ἦδη καὶ τὸ τοῦ Αὐτοκρά-
τορος. «Τί δηλοῖ τοῦτο;» ἡρώτησεν αὐτὸν
Βασίλει. α Ἡ ὑμετέρα ζωὴ, ἀπεκρίθη ὁ πνευ-
ματικὸς, ἀνῆκε τῇ κράτει, παρ' αὐτῆς ἐξα-
πῶνται ἑκατομμύρια ἀνθρώπων παρὰ Θεοῦ
ὑμῖν ἐμπειστευμένων, ὑμεῖς δὲ κατανοεῖτε
αὐτὴν, μὴ θελοντες δεχθῆναι φάρμακα. Μετὰ

τοὺς λόγους τούτους ὁ Αὐτοκράτωρ ἐξεπλήρωσεν πᾶν ὅ, τι ὤριζεν αὐτῷ ὁ ἀρχιεπίσκοπος. Ἀλλὰ πάντα τὰ βοηθήματα ἀπέβησαν ἀνωφελῆ· ἡ νόσος παχέως ἀνεπτύσσεται, καὶ τῇ 19 Νοεμβρίου ἡ ἡμετέρα τοῦ Βασιλέως ἀπέπτη ἀναπαυθῆναι ἐν τῷ κατ' οἶκον τοῦ Βασιλέως τῶν βασιλευνόντων. « Ἐγὼ δὲν εἶδον ἐν τῷ μικρῷ βίῳ μου ἄνθρωπον, εἰ μὴ ὁ πνευματικὸς αὐτοῦ, τοσοῦτον ἐκτεταταί· καὶ θεοπνευματικὰς γνώσεις ἔχοντα, τοιαύτην καθάραν διακρίσιν, καὶ τοιαύτας χριστιανικὰς πεποιθήσεις, οἷοις εἶχεν ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος Α'. Ὅταν ἤρχισαν ἀλείφειν τὸν νεκρὸν αὐτοῦ (ἀντιπρὸς τοῦ σώματος) ὡς χριστὸν τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ ἱεροῦ ἐλκίου, εἶδον ἐν τῷ στήθει αὐτοῦ χρυσοῦν εἰκονισμὸν, ἐπὶ τοῦ ἐνὸς μέρους τοῦ ὁποίου ἐξεκονήθη ὁ Σωτὴρ, ἐπὶ δὲ τοῦ ἑτέρου ἦσαν οἱ στίχοι:

«Σὺ, Κύριε, τὰς ὁδοὺς μου εὐθύνεις,
καὶ ὁδοὺς μου ἀπαλλάττεις,
σώσεις τὸ σὸν κτίσμα».

Ἐν μικρῷ δεσμίδι, ἣν ἔφερε διηγετικῶς μετ' ἑαυτοῦ ἐν τῷ τῷ χιτωνίσκῳ αὐτοῦ θυλακίῳ, ἦσαν ἐρραγμαίνεαι προσευγαί καὶ σημειώσεις πολλῶν κερ. τῆς ἁγίας Γραφῆς. Τὸ εἰκονισμὸν αὐτὸ καὶ αἱ μετ' αὐτοῦ ἐπερραγμαίνεαι προσευγαί καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς συζύγου αὐτοῦ ἐτέθησαν σὺν αὐτῷ ἐν τῷ τάφῳ, ὅπως ἔρεον ἀντὶ ζωῆς. Τὰς ἐν ταῖς ἀληθείαις τῆς ἁγίας πίστεως πεποιθήσεις αὐτοῦ αὐτὸς ἐξέφρασκεν ἀπὸ τοῦ 1818 πρὸς τὸν ἐπίσκοπον τῆς Πρωσσίας Ἐλιέρτ. « Ἡ πυρκαϊὰ τῆς Μόσχας, ὡς ἐν αὐτῇ, ἐφώτισεν τὴν ψυχὴν μου, ἡ δὲ κρίσις τοῦ Θεοῦ εἰς τὰς παγωμένας πεδιάδας τῶν μαχῶν ἐπλήρωσε τὴν καρδίαν μου διὰ τοιαύτης θερμῆς πίστεως, ὅποιαν μέχρι τοῦδε δὲν ἔσθαι οὐκ ἔβην. Τότε ἐγνώρισα τὸν Θεόν, ὅπως ἀνακαλύπτει αὐτὸν ἡ ἁγία Γραφή. Ἐκ τὸν μόνον ἐνόησα καὶ ἐνωῶ τὸ θέλημα καὶ τὸν νόμον αὐτοῦ, καὶ ἐν ἐμοὶ ὥρμησε στερὰ ἀπόρριψις, ὅπως ἀφιερῶμαι ἑαυτοῦ καὶ τὴν βασιλείαν μου τῷ ὀνόματι καὶ τῇ δόξῃ αὐτοῦ. Ἐν ταῖς τελευταῖαις αὐτοῦ στιγμαῖς

παρευρίσκατο ἡ Αὐτοκράτειρα Ἐλισάβετ Ἀλεξάνδρα, ὁ στρατηγὸς πρίγκιψ Βολντένσκι, ὁ βασιὼν Γιβύτσεν καὶ ὁ στρατηγὸς Ταρκίφ.

Περὶ τὸν αἶψιν, ὅποια θλίψις προσέβαλε πάντας τοὺς κατοικοῦντας Ταγκανρόγ, μαθόντας τὴν τελευτὴν αὐτοῦ· διότι ἐν αὐτῷ εἶδον τὸν φύλακα ἀγγέλιον, τὸ ἔχον τὴν ἀκμήν καὶ τὴν δόξαν τῆς πόλεως αὐτῶν. Ὁ διοργανισμὸς τοῦ λιμένος, ἡ ἐξάνησις τοῦ φρουρίου, ἡ κατασκευὴ τοῦ ὁδωγαγεῖο, ἡ λιθόστρωσις τῶν ἀγυιῶν, τὸ πᾶν προετίθετο πράξαι, καὶ πάντα ταῦτα ἐστάθησαν μετὰ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ. Τὸ σῶμα τοῦ ἀποθανόντος Αὐτοκράτορος μετακομίσθη ἀπὸ τοῦ οἴκου εἰς τὴν ναὸν τοῦ Γραϊκικοῦ Ἱεροσολυμικοῦ Μοναστηρίου, ὅπου εὐρίσκατο μέχρι τῆς 27 Δεκεμβρ. 1825. Αὐτοῦ ἵσταται νῦν μελανόστιχτον μάρμαρον μετὰ μελανοῦ σταυροῦ, ἐν αὐτῷ κεκρυωμένοις δρυφάκτοις, πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ὁποίου ἵσταται ἐν περιβάσει ἡ εὐλογημένη εἰκὼν τοῦ ἁγίου Ἀλεξάνδρου Νύσκι τοῦ Αὐτοκράτορος Ἐλισάβετ Ἀλεξάνδρας, καὶ πρὸ τοῦ ναοῦ ἐν μέσῳ τῆς πλατείας γαλικοῦ αὐτοῦ ἀνδρὸς ἐπὶ μεγάλῳ μονόλιθῳ βάθρῳ.

Ἡ Αὐτοκράτειρα μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ Μοναρχοῦ συζύγου αὐτῆς ἐγκαταλιποῦσα παρευθεῖς τὸν ναόν, ἐν ᾧ ἔζων, κατώκησεν ἐν τῷ τῆς κτηματικῆς Σαλμάτορ, ἐν ᾧ νῦν ὑπάρχει τὸ ἐμπορικὸν δικαστήριον καὶ ἰδοὺς τῷ στρατηγῷ Ὀρλώφ Νεμ.,... πάσας τὰς διατάγας διὰ τὴν μετακόμισιν τοῦ σώματος τοῦ ἀποθανόντος συζύγου αὐτῆς. Δεῖνα ὑπασιπτοιαί ἐτέθησαν εἰς τὴν διεύθυνσιν αὐτῆς, καὶ ἡ κηδεία ἐκίνησεν ἐκ Ταγκανρόγ εἰς Ἱερουσόλιν τῇ 27 Δεκεμβρίου 1825.

Μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου Α' οἱ πολῖται τοῦ Ταγκανρόγ πασῶν τῶν τάξεων κατ' ἔτος συναθροίζονται τῇ 19 Νοεμβρίου ἐν τῷ Γραϊκικῷ Ἱεροσολυμικῷ Μοναστηρίῳ, ἵνα ἀκούσῃς τὴν παννυχίδα τῶν ἐμνήν συνοδικῶν, καὶ προσεύχονται ὑπὲρ τοῦ αἰσιποῦτον αὐτῶν ευεργέτου.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΞΗΓΗΣΕΩΣ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

ΣΟΥΣΑΝΙΜ, ΣΟΥΣΑΝΙΜ-ΕΔΟΥΘ ΚΑΙ ΣΟΥΣΑΝ-ΕΔΟΥΘ

(ששנים: ששנים עדות; שושן עדות)

ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΩΣΕΩΝ ΕΝ ΤΑΙΣ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙΣ ΤΕΣΣΑΡΩΝ ΨΑΛΜΩΝ

ΤΗΣ ΔΑΒΙΔΙΚΗΣ ΒΙΒΛΟΥ

«Λευφόρος ὄδους μὴ στρέχειν τὴν δ'
ἐλθεῖαν ἄγειν ἡγμένον χροῦμενον τῇ νύϊ».
(Πυθαγόρας).

Αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν ψαλμῶν, αἵτινες ὑπὸ πολλῶν θεωρήθησαν ὡς εἰσαγωγαὶ αὐτῶν τῶν ψαλμῶν ὑπόθεσιν προδιδασκουσαι (1), καὶ κατὰ συνέπειαν πολλὴ συντείνουσαι πρὸς τὴν κατάληξιν τῶν νοημάτων τῶν ψαλμῶν αὐτῶν, καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαιολόγων αὐτῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας ἐκρίθησαν ἐν πολλοῖς πολλὰ ἔχοντα τὰ συνεισκαμμένα καὶ σαφηνεῖας δεόμενα. Ἐν τοῖς πολλαπλοῖς ζητήμασι, τοῖς ἐπὶ τῶν ἐπιγραφῶν αὐτῶν, περὶ ὧν πολλοὺς ἐποιήσαντο λόγους ἀρχαῖοι τε καὶ νεώτεροι κριτικοὶ καὶ θεολόγοι, ἔστι καὶ ἡ ἀσάφεια τῆς λέξεως Σουσανίμ, ἥς οὐδεμία ἐξευρίθη μέχρι τοῦ νῦν ἐξηγήσεως ἱκανῶς τὸν νοῦν ἱκανοποιούσα. Ἡ ἐν λόγῳ λέξις ἀπαντᾷ ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τεσσάρων ψαλμῶν, καὶ ἐν μὲν ταῖς δυσὶν αὐτῶν ὑπὸ τὸν τύπον **ששנים** (σουσανίμ), ἐν δὲ τῇ τρίτῃ ὑπὸ τὸν τύπον **שושן ששנים** (σουσανίμ-εδούθ) καὶ ἐν τῇ τεταρτῇ ὑπὸ τὸν τύπον **עדות שושן** (σουσαν-εδούθ). Ὡς οὖν ἡ τοῦ 44ου ψαλμοῦ ἐπιγραφή κατὰ τοὺς ἐβδουμήκοντα (τοῦ 45ου κατὰ τὸ ἱβραϊκὸν κείμενον) ἔχει ὡς ἑξῆς: «Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων (Σουσανίμ) τοῖς υἱοῖς Κורי εἰς σύνεσιν, ὧδ' ὑπὲρ τοῦ ἀγαπῶτός». Ἡ τοῦ 59ου (τοῦ 60ου κατὰ τὸ ἱβραϊκόν), «Εἰς τὸ τέλος τοῖς ἀλλοιωθησομένοις (Σουσαν-εδούθ) εἰς στήλογραφίαν» τῷ Δαβὶδ, εἰς διδχλὴν, ὥστε ἐνεπύρισε

» τὴν Μεσοποταμίαν Συρίας, καὶ τὴν Συρίαν
» Σοβὰλ, καὶ ἐπέστρεψεν Ἰωάβ, καὶ ἐπάταξεν
» τὸν Ἑδωμ ἐν τῇ ῥάραγγι τῶν Ἀλὼν δώ-
» δεκα χιλιάδας». Ἡ τοῦ 68ου (τοῦ 69ου
κατὰ τὸ ἱβραϊκόν), «Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῶν
ἀλλοιωθησομένων (Σουσανίμ), ψαλμός τῷ
Δαβὶδ». Ἡ τοῦ 79ου (τοῦ 80ου κατὰ τὸ ἱ-
βραϊκόν) ἐπιγραφή ἔχει καὶ αὐτὴ ὡς ἑξῆς: «Εἰς
» τὸ τέλος ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων (Σου-
» σαν-εδούθ), μαρτύριον τῷ Ἀσάφ, ψαλμός
» ὑπὲρ τοῦ Ἀσσυρίου».

Καὶ ἐν ταῖς τεσσαρσι ταύταις ἐπιγραφαῖς βλέπομεν, ὅτι αἱ ἐβδουμήκοντα ἐπιμένοντες μετέ-
φρασαν τ' ἀκατάληπτα ἱβραϊκὰ Σουσαν καὶ
Σουσανίμ διὰ τοῦ ἀσσυρίου ἐπίσης καὶ σαφην-
εῖας δεομένου ἑλληνισμοῦ ὑπὲρ τῶν ἀλλοιω-
» θησομένων». Ὁ Σούσανιμ, μετέφρασαν ὑ-
πὲρ τῶν ἀνθρώπων, ὁ δὲ Ἀσσυρία καὶ ὁ Θεοδο-
τίων ὑπὲρ τῶν κρῖνων. Ὁ μέγας Βασίλειος
ἐν τῇ ὁμιλίᾳ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ 44ου ψαλμοῦ λέ-
γει, ὅτι καλῶς μετέφρασαν ὁ τελειωμένος ἄνθρωπος
κατὰ λέξιν ἐκ τοῦ ἱβραϊκοῦ, ὑπὲρ τῶν κρῖ-
νων, εὐρίσκει δὲ τὴν μεταφράσιν ταύτην σύμφωνον
πρὸς τὴν τῶν ἐβδουμήκοντα, ὑπὲρ τῶν ἀλλοιω-
» θησομένων, διότι, προστίθεται, καὶ τὰ κρῖνα
ἀλλοιούνται μαραινόμενα· τ' αὐτὰ δὲ καὶ ἐξ
ἀμφοτέρων τῶν μεταφράσεων ὁ τῆς ἐκκλησίας
ρωστὴρ περικεῖται τῆς μυστικῆς θεολογίας νοή-
ματα. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ἐνταῦθα τὸ γλωσσικὸν
μὲνον καὶ ἱστορικὸν μέρος ἐξετάσω, ἀπέχω

(1) Γρηγόριος Νύκτας. Περὶ ἐπιγραφῶν βιβλ. Β' κεφ. 2.

τοῦτων εἰς τὸν φιλολογικὸν τοῦ ὀνόματος βα-
σικισμὸν περιερίζοντες. Ἀρχαιότερος τοῦ
Βασίλειου ὁ Ὀριγένης τὴν διὰ τῶν κρίνων με-
τάφρασιν σύμμενον ἐπίσης πρὸς τὸ ἑβραϊκὸν
ᾠδὸν ἀπορρίπτει, ἐν οἷς λέγει. «Καὶ οἱ-
» ἦσαν ἱερῆθ τῶν ἀπὸ γῆς ἀνθίων καὶ κρίνων
» τὸ ὅσιον καὶ εὐδαιε ἀλλοιούται καὶ εἰς
» οὐρανὸν μεταβάλλει, τοῦτο χάριν τὸ ἑβραι-
» κὸν περὶ τῶν κρίνων ἢ τῶν ἀνθίων περιέχει·
» διόπερ ἀντὶ τῶν ἀλλοιωθησομένων ὁ μὲν
» Ἀκύλας ἐπὶ τοῖς κρίνοισι, ὁ δὲ Σύμμαχος
» περὶ τῶν ἀνθίων ᾠδόμενος» (1). Ἐκ τῶν
νεωτέρων πολλοί, ἐν οἷς καὶ ὁ κράτιστος ἐν
ἑβραϊσταῖς Mendelssohn, ἀκολούθησαν τὴν
γνώμην, καθ' ἣν τὸ ὄνομα Σουσάνη σημαίνει
ὄργανον, ἐρ' οὐ ἐκρούετο ἀπὸ φυσικῆς ἀδόμενος
ὁ ψαλμὸς ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ ὅπου εὐση-
ται (2). Ἡ γνώμη ὅμως αὕτη, ἡ συνταχθῆ
ὁ ἐν λόγῳ σοφὸς Ἰουδαῖος ἐστὶν ἀπαιτος. Ἐκ

τῶν τεσσάρων ποιημάτων, ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς
τῶν ὅπου ἀπαντᾷ ἡ ἐν λόγῳ λέξις, τὰ μὲν
τρία εἰσι ψαλμοὶ κατὰ τὰς ἐπιγραφὰς αὐτῶν
τὸ δι' αὐτῶν, τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 44 (45) κατὰ
τὸ ἑβραϊκόν), ἐστὶν ὡδὴ, ὅπως ἐπιγράφεται ἐν
τε τῷ ἀρχετύπῳ ἑβραϊκῷ καὶ ἐν πάσαις ταῖς
μεταφράσεσιν ἀνευ παραλλαγῆς, καὶ οὐχὶ ψαλ-
μός. Ὅρθως δὲ πάντῳ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ
αὐτῇ ὁμιλίᾳ λέγει: «Ὡδὴ ἐστὶ καὶ οὐχὶ ψαλ-
» μός· διότι γυμνῇ φωνῇ μὴ συντηγόντος αὐ-
» τῇ τοῦ ὄργανου μετ' ἑμμελοῦς τῆς ἐκφωνή-
» σεως παρεδίδετο». (1) ἐνὸς κατὰ τὴν αὐτὴν
τῆς ἐκκλησιαστικῆς πατέρα. «Ψαλμὸς λόγος ἐστὶ
» μουσικός, ὅταν εὐρυθμὸς κατὰ τοὺς ἀρμό-
» νικους λόγους πρὸς τὸ ὄργανον κρούηται». Τούτους συνηγορεῖ καὶ τὸ ἔτυμον τῆς λέξεως,
ἥτις ἐκ τοῦ ψάλλω ῥήματος παράγεται. Ση-
μαίνει δὲ τὸ ῥῆμα ψάλλω διὰ χειρὸς ἢ διὰ
δακτύλου ψᾶν (ψάω), δηλ. κρούω μουσικὴν
τὸ ὄργανον, ὅθεν αἱ φράσεις, γορδὴν ψάλλειν,
ἐν χειρὶ ψάλλειν, ψάλλειν (2) ταῖς χειρὶ καὶ
καρ' Ἀνακρέοντι

(1) Ὀριγένης ὑπερμάρτυς εἰς τοὺς ψαλμοὺς.

(2) Παρὶ τῆς λέξεως σουσάν-σουσανίη πραγματευόμενος
ὁ L. Philippson ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ αὐτοῦ εἰς τοὺς Ψαλ-
μοὺς (σὺλ. 364—365) ἀπορρίπτει, ὅτι ἡ φυσικὴ σημα-
σία, ἣν δυνάμεθα μὲν ὑποθέσασθαι ἐν ταύτῃ, ἐστὶν ὅτι διὰ
τοῦ ὀνόματος τοῦτο ἐκάλειτο μουσικὸν τὸ ὄργανον κρουο-
μενός· σχήματος. Ἄλλ' ἐκ τῆς λέξεως νιρ (נִיר), ἥτις
σημαίνει μαρτύριον, τῆς ἀπαντοῖται, παρὰ τὸ ὄνομα τοῦ ὁ-
ποσπεμπμένου ταύτου μουσικοῦ ὄργανου, ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν
Ψαλμῶν 50 (60) καὶ 79 (80) μεταγινώσκων ἀναζητεῖ
ἄλλην τῆς λέξεως ἐξηγήσιν. Ἐκ τῆς λέξεως ἰδού (μαρ-
τύριον), τῆς παρὰ τὸ ὄνομα σουσάν-σουσανίη ἀπαντοῖται,
λέγει ὁ σοφὸς ἑβραϊστὴς, ἂν ἀποδοῖσθαι εἰς τὴν τελευ-
ταίαν ταύτην τὴν σημασίαν μουσικοῦ πινος ὄργανου, οὐδε-
μίαν πιθανὴν ἔννοian δυνάμεθα μὲν ἐξηγάσθαι. Τοῦναντίον
ἐκ τοῦ ἰδού τοῦτο ἀναμνηστικὸς τεκμηριώμεθα, ὅτι ἡ λέ-
ξις σουσάν, σημαίνουσα κρίνον, ἐστὶν ὑποθλησὶς τῆς
ὑποθλίσεως τῶν Ψαλμῶν, ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν ὅπου ἐν-
ορταί, προδεδόσκειν, ὅτι περὶ εὐφροσύνης καὶ θηλικτικῶν
τινῶν πραγματεύονται οὗτοι. Πρὸς ὑποστήριξιν τῆς νέας
ταύτης ὑποθέσεως ἱσχυρίζεται ὁ ἐν λόγῳ ἐξηγητής, ὅτι ἐν
τοῖς βιβλίοις τῆς Π. Γ. ἀπαντοῖται τὰ κρίνα εὐφρόσυνα καὶ
θηλικτὰ μετ' αὐτοῖς σημαίνοντα. (Ἡ ἱσχυριὰς ὅμως
τοῦ L. Philippson ἐστὶν ὅλης ἀναπολόγητος· διότι πρῶ-
τον ἐν τῷ μόνῳ παραβλεπόμεναι, ὅπου φέρει εἰς ἀπόδειξιν
ἐκ τοῦ Ὡση (וִישָׁה) (1) ὁ ἀντίει ὡς κρίνον καὶ βαλεῖ τὰς βί-
βας αὐτοῦ, ἡ λέξις ὡς ὁμοιωσις καὶ οὐχὶ μετωνυμικὸς ἔ-
πληθ' ὑπερτον, ὅπου καὶ κυριώτατον, ἐν ἡ 44η (45) ὡδὴ
περικεῖ εὐφρόσυνα, ὑποθέτει γάμον ἔχουσα, ὁ τρεῖς ὅμως
ἄλλοι Ψαλμοί, ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν ὅπου ἀπαντοῖται
τὰ κρίνα, ἀντὶ εὐφροσύνης ὀψέειν καὶ κλυθιμῶς περιέ-
χουσι, ἀναξίως δὲ τῆς σοφίας αὐτοῦ ὁ ἐν λόγῳ ἐξηγητής
πολλὰ σφραγισμένας ἔχει συνταχθεῖν εὐφρόσυνα ἐκ ὁρη-
νοῦδων φωνῶν. Ἐπὶ τούτοις σημειώσων ἐνταῦθα, ὅτι ἡ λέ-
ξις ἰδού (μαρτύριον) ἐν τοῖς Ψαλμοῖς ἐνίστοι μετωνυμικῶς

«Ψάλλω δ' εἰκοσι χορδαῖσι μάγαν ἔχων
ὃ λείκασι . . . »

(Παρ' Ἀθηναίῳ ἐν τέρ. Ε' βιβλ. 14 § 37).

καὶ τὸ περὶ Ἰωννίαν «ἐψάλλον δὲ αἱ γυναῖκες
καὶ ἦδον ἐκείνου θεπνοντορας» (ἀριθ. 52 ἀπο-
σπασμάτων Κτ'σίου τοῦ Κινδίου). Ἡ διὰ-
κρισις τῆς σημασίας ἑκατέρου τῶν ὀνομάτων
τούτων, ψαλμός καὶ ῥῆμα, καταφανέστατ' ἴν-
εται ἐν τῇ παρὰ Σουδῶν ἀπαντῶσῃ ἑλληνικῇ
φράσει «ψαλμός ἐνδοσίμης ῥῥῥῥ» παροιμι-
ώδως σημαίνουσα διήγημα, δι' οὗ προσηγορεύει

σημαίνει λόγος. Οὕτως ἐν Ψαλμῷ 118 (115) «ἐν τῇ ὡδῇ
» τῶν μαρτυρίων σου τῇσι ἐπέσθην, ἀντὶ ἐν τῇ ὡδῇ
» τῶν λόγων σου. Ἐλθὼν τὴν καρδίαν μου εἰς τὰς μαρ-
» τίας σου, ἀντὶ εἰς τοὺς λόγους σου· «ὅτι μαρτύρια σου
» μελέτῃ μου ἐστίν, ἀντὶ ὁ λόγος σου. «Σώσόν με καὶ
» φυλάξον τὰ μαρτύριά σου, ἀντὶ τοὺς λόγους σου. Τὸ
» νιρ (ἰδού) λοιπὸν, κατὰ τὸν ἔννοιαν τοῦ λόγου, παρα-
δεκτικῆς γενομένης τῆς ἐξηγήσεως, ἣν ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ
εἶδον εἰς τὸ ὄνομα σουσάν-σουσανίη, δύναται προσσηκῶς
ἐρμηθεύσθαι λόγῳ ἐν Σοφοίς.

(1) Μεγάλῳ Βασίλειῳ ἔκταν, ἐν τόμῳ Α' σὺλ. 392,
τῆς ἐκδόσεως Migne· καὶ Γρηγόριον Νύξην, ἐν τῇ ἐπι-
γραφῇ τῶν ψαλμῶν (βιβλ. Β' κεφ 3) λέγοντα, «ψαλ-
μός μὲν γὰρ ἐστὶν ἡ διὰ τοῦ ὄργανου τοῦ μουσικοῦ μελω-
δία, ὡδὴ δὲ ἡ διὰ στόματος γενομένη τοῦ μέλους μετὰ
τῶν βημάτων ἐκφωνησις».

(2) Διονυσίου Κλεόπας, εἰσαγωγή εἰς τὴν βίβλον τῶν
ψαλμῶν. ἐν σὺλ. με'.

ὁ λέγων τὴν ἀκροατὴν εἰς ἑτέρου εἶδους ἄκουσμα, ὅπερ ἐστὶν ὁ κύριος σκοπὸς τοῦ λέγοντος. Ἀκριβῶς δὲ ἡ διαφορά, ἥτις ὑπάρχει ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ μεταξύ τῶν ὀνομάτων ὠδή καὶ ψαλμός, ὑπάρχει καὶ ἐν τῇ ἑβραϊκῇ μεταξύ τῶν λέξεων **חַיִּיר** (*chir*=ὠδή, καὶ **מִזְמֹר** (*mizmor*=ψαλμός). (1)

Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 44 ποιῆμα τοῦ Ψαλτῆρος, ὅπερ φέρει ἐν τῇ ἐπιγραφῇ αὐτοῦ τὴν λέξιν **סוּסַנְאִים**, **דָּוִד**, ἐπιγράφεται ἑβραϊστὶ **חַיִּיר** (*chir*) ἑλληνιστὶ δὲ ὠδή: ᾄδετο λοιπὸν κατὰ τὴν ἐνοίαν τοῦ ὀνόματος τούτου τῆς ἐπιγραφῆς ἀνευ τῆς συνηχίσεως ὀργάνου, ὅπως καὶ οἱ ἐπιγράμματοι ἐγκωμιαστικοὶ ὦδαί παρὰ τοὺς κατ' ὠδὴν Ἀραβὴ διὰ γυναικὸς μόνον φωνῆς ἀνεῖται μὴ συνηχοῦντος ὀργάνου. Ἡ γνώμη λοιπὸν τῶν ἱσχυρισθέντων, ὅτι τὸ ὄνομα **סוּסַנְאִים** σημαίνει ὄργανον μουσικόν, ἀσυνάλλακτος τυγχάνει πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ποιήματος, ὅπερ ἐπιγράφεται ὠδή (**חַיִּיר**) καὶ οὐχὶ Ψαλμός (**מִזְמֹר**). Τὸ ἄποστον τοῦτο, νομίζω, καταπίδντες καὶ ἀπολείπεται ἐκδόντες μεταφράσεις τῶν ἱερῶν γραφῶν ἠκολούθησαν ἄλλαν ἐξηγησιν τῆς λέξεως, ἐπεὶ γρηματικῶς μετὰ τὴν μεταφράσιν, κριτικῶς ὑποσημοῦντες, «τὸ ὄνομα πιθανῶς μέλουν τινος», ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπόθεσις αὕτη μὴ ἐπιτυχῆς τυγχάνει διὰ τὸν ἑξῆς λόγον.

Τὸ ὄνομα **סוּסַנְאִים** **דָּוִד** εὐρηται καὶ ἐν τρισὶν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς τῆς συλλογῆς τοῦ Ψαλτῆρος, ἄστικας ἀρχόμενος τοῦ δοκιμοῦ τούτου ἡρίβημα. Τῶν ποιημάτων τούτων τὸ μὲν 59ον οὐδένα φέρει ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ὀρισμὸν τοῦ εἶδους αὐτοῦ, ὠδῆς ἢ ψαλμοῦ· τὰ δύο ὅμως ἐπόμενα τὸ 68ον καὶ τὸ 79ον ἐπιγράφονται καὶ μὲν πρῶτον ἐν τῇ ἑβραϊκῇ ἀρχοῦντες καὶ ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς αὐτῶν ὀρισμὸν ᾄδου παραλαβόντες, «**Ψαλμός τῷ Δαβὶδ**», τὸ δὲ τελευταῖον, ἐν τῇ τῶν 70τα ἐρμηνείᾳ «**Ψαλμός ὑπὲρ τοῦ Ἀσσυρίου**». Καὶ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως μόνης τῶν ψαλμῶν τούτων, οἷτινες κατὰ τὸν ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς αὐτῶν ὀρισμὸν ᾄδοντο οὐχὶ ψῶλ τῇ φωνῇ ἀλλὰ τῇ συνηχίσει ὀργάνου τινός (avec accompagnement), βλέπομεν, ὅτι οὗτοι εἰσὶν κιστήριοι ἑρῶν πρὸς τὸν Θεόν, ἵνα σώσῃ τὸν Ἰσραὴλ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας καὶ ἐπιστρέψῃ αὐτὸν ἐκ τῆς

διαπορεύσεως εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ. Τὸ τῆς ἐπιγραφῆς λοιπόν, **Ψαλμός ὑπὲρ τοῦ Ἀσσυρίου**, ὅπερ πιθανότατα ἐξέπασεν ἐκ τοῦ ἑβραϊκοῦ κειμένου, ἐξηγητικὸν Ψαλμός κιστήριος ὑπὲρ τοῦ λυτρωθέντι τὸν Ἰσραὴλ ἀπὸ τοῦ Ἀσσυρίου. «Ἦδοντο δὲ παρ' Ἑβραίοις οἱ κιστήριοι οὗτοι ἑρῶν ἐν γένει τῇ συνηχίσει ὀργάνου τινός· ὅπως καὶ οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι τὰ ἑλεγεῖα αὐτῶν τῇ συνηχίσει αὐλοῦ ἐξέπερον, ὡς καὶ ἐκ τοῦ παρ' Εὐσταθίου Διδύμου μηχανόνομεν λέγοντες, «Καὶ οἱ ἑλληνικοὶ δὲ ἑλεγοι, ὃ ἐστὶ ἑρῶν, μετ' αὐλοῦ ᾄδοντο». Ἀλλὰ καὶ ἀνευ τῆς πληροφορίας ταύτης τοῦ γραμματικοῦ Διδύμου, ἐξ αὐτοῦ μόνου τοῦ ἐτύμου τῆς λέξεως τεκμαριόμεθα, ὅτι τὰ ἑλεγεῖα τῇ συνηχίσει αὐλοῦ ᾄδοντο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. — Ἡ λέξις ἑλεγεῖον ἐτυμολογεῖται ὡς ἐκ τοῦ *ἐλέγ*. λέξεως ἀνηκούσης εἰς τὰς τωρινικὰς γλώσσας καὶ σημαίνουσας κάλαμον, (1) διὰ καλὰμου δὲ, ὡς γνωστόν, (2) κατεπεκάλυζοντο οἱ αὐλοὶ, οἱ κλαυθμηροὶ ἀποσπείμποντες ἦχος, ὅμοιοι πρὸς τὸ *νέ* τῶν κατ' ἡμᾶς Δερβισίων, τοῦ ὁποῦτο τοὺς παθητικούς ἦχος ἤκουσαν ὅσοι παρεῦρθησαν εἰς τοὺς χοροὺς αὐτῶν. Ἐπανερχομαι νῦν ἐπὶ τὸ προκαείμενον. Τὰ παθητικώτατα ἑλεγεῖα τῶν ψαλμῶν 68ου καὶ 79ου καὶ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ 59ου ἄποστον νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ᾄδοντο ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μέλους, ἐπὶ τοῦ ὁποῦ ἐμειλιτο καὶ ἡ 44η ὠδή ἡ ἀπανταχοῦ ἀντηχοῦσα χάριν καὶ εὐφροσύνην ἡμῶν, ἐρωτικὸν ἔχμα οὔσα, ὡς καὶ ἐπιγράφει-

(1) Ὁ ἀρχαιότερος τὴν λέξιν ἑλεγεῖον ἐτυμολόγουν ἀτόπως ἐκ τοῦ *λέγειν* (βλ. Σχολιαστὴν Ἀριστοφάνους, εἰς Ὀρνίθας στ. 217), ὁ Riemer ἐκ τοῦ ἀλγίνου, ἀλγινός, ἄλλος ὁ Passow νομίζει, ὅτι ἡ λέξις ἐστὶ σημερινῆς καταγωγῆς ἐκ τοῦ *Deleus* (=ἀδὴν). Ἐπεὶ δὲ ἐκ τοῦ *Deleus*, οἶνει ἡδὴ εἰς ἑλαινὸν κινεῖται, ὡς αἱ ἐτυμολογίαι αὗται εἰς ἕκστα πλανάται. Ὁρθότερον ὁ μακαρίτης Δ. Μαυροφρόνης (ἐν Φιλίστορι τῶν Α. Α. τοῦ 1894) ἐσημείωνεν, ὅτι ἡ λέξις ἑλεγεῖον ἐτυμολογεῖται ἐκ τοῦ *λέγειν*, ὅπερ σημαίνει κάλαμον· ἀλλ' ὁμοῦ πᾶσι λαβὼν τὸ ἴδιον ἦκεν, ὅτι ἡ λέξις ἑλεγεῖς=κάλαμος ἐστὶ Φρυγικὴ. Ἀναγινώσκοντες, ὅτι ἡ λέξις ἑλεγεῖς εὐρίσκεται εἰς τὰς τωρινικὰς γλώσσας, σημαίνουσα σπλήνα ἢ κάλαμον· ὅσον εἰς τὴν Ἀρμενίαν *հեղեկ* (=λέγ, κατὰ τὴν ἀρχαίαν προφοράν)=κάλαμος, καὶ ἐκ τῆς τωρινικῆς *Цыгагдзі* (Цыга) (δύοις) σημαίνουσα σπλήνα καὶ συγγενῆ οὖσαν ταῖς ἑλληνικαῖς λέξεσιν *αἰλέα* καὶ *αἰλέος*. Γνωστὸν δὲ, ὅτι οἱ λαοὶ κυρίως οὗτοι τοῖς παθητικοῖς μέλει πρὸς ὄργανον τούτου τὰ μέλιστα ᾄδονται.

(2) «Καλαμίνους αὐλοῦς» ἐν Πολυβίου «Ὀνομαστικῇ» (πελ. 1362) «καὶ καλαμίνους αὐλοῦς Ἀριστοφάνους ἑρῶν» (αὐτοῦ πελ. 1338).

(1) Τὴν διάκρισιν ταύτην ψαλμοῦ καὶ ὠδῆς ποιεῖται καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐν κερ. Ε' § 19 τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς.

ται (1), καὶ ἥτις ἐστὶν ἐπιγῆμιος ἐγκωμιστικὴ ὁδὸς, ὡς ἐν τοῖς ἐξῆς καταδειχθήσεται· ἡ ὑπόθεσις λοιπὸν τῶν ἐξηγητῶν, περὶ τοῦ ὅτι τὸ ὄνομα Σουσανίμ σημαίνει τὸ μέλος τοῦ ἄσματος, ἐρ' ὅδετο τὸ ποίημα, φέρε εὐθὺ εἰς ἀπὸν ἀπαγωγὴν. Οὕτω δὲ ἀπορριπτομένων τῶν πρὸς συζήτησεως ἀμφοτέρων τῶν ὑποθέσεων, τοῦ ὄργάνου δηλαδὴ καὶ τοῦ μέλους, διαμμεν, πῶς ἔρευναν μόνῃ ἡ διὰ τῶν κρίνων ἐξήγησις τοῦ ὀνόματος Σουσανίμ **ὀνῶν**, ὡς ἡρμήνευσαν ὁ Ἀκρίλας καὶ ὁ Θεοδοτίων.

Οὐδεμίαν αὐτοῖς ὁλοκλήρως, ὅτι ἡ ἐν ταῖς Γραφαῖς ἀπαντῶσα λέξις **Ἰνῶν** (Σουσαν) καὶ πληθυντικῶς **ὀνῶν** (Σουσανίμ) οὐδὲν ἕτερον σημαίνει ἢ τὸ ἄνθος κρίνον. Οὐροφώνως οὕτως ἐκφέρεται τὸ ἐν λόγῳ ἄνθος καὶ ἐν τῇ Ἀραβικῇ καὶ ἐν τῇ Περσικῇ γλώσσῃ. Τὸ ἄνθος τοῦτο ἐστὶ ἐγγύθιον τῆς Περσίας κατὰ τοὺς βοτανολόγους, οἵτινες διὰ τοῦτο Περσικὸν κρίνον (lis persique) αὐτὸ ἐπωνόμασαν. Ἡ λέξις περιεσώθη ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Περσικῇ γλώσσῃ ἀπὸ τῆς παναρχαίας Περσικῆς· ὁ δὲ τύπος τῆς ὀνόματος ἐστὶ Περσικὸς καὶ οὐχὶ Ἀραβικὸς κατὰ τὸν σοφὸν Ἀραβιστὴν, Ahmet effendi Fares. Τοῦ παναρχαίου τῆς λέξεως ἐν τῇ Περσικῇ γλώσσῃ μαρτυρὰς ἔχομεν τοὺς ἀρχαίους Ἑλλήνας συγγραφεῖς. Οὕτω παρὰ Διοσκουρίδην ἀναγιγνώσκωμεν «**Κρίνον βασιλικόν**, τούτου » τὸ ἄνθος στεφανοποιεῖν ἐστὶ, καλούμενον ὑπ' » ἐνὶνο **λείριον**, ἀρ' οὐ καὶ τὸ χρῖσμα κατα- » σκευάζεται, οἵτινες **λείριον** οἱ δὲ σοῦσον » καλοῦσι». (2) Παρὰ δὲ Ἀθηναίῳ: «**Δια-** » **βόητοι** δὲ ἐπὶ τρυφῇ ἐγίνοντο πρῶτοι πάν- » των ἀνθρώπων Πέρσαι, ὧν οἱ βασιλεῖς ἐγεί- » μαζον μὲν ἐν σοῦσοις, ἐθερίζον δὲ ἐν ἔκ- » βατάνοις. Κληθῆναι δὲ τὰ Σούσα, ὅτι » Ἀριστὸβουλὸς καὶ Χάρης, διὰ τὴν ὥραιον » τητὰ τοῦ τύπου σοῦσον γὰρ εἶναι τῇ Ἑλ- » λήνων φωνῇ τὸ κρίνον. (3) — Τούτοις προ-

σθετός καὶ ὁ Ἑτυμολόγος, ὅστις σημαιοῖ «**Σούσα** ἡ πόλις ἀπὸ τῶν περιπεριφύτων κρί- » νων: σοῦσα γὰρ τὰ λείρια λέγεται» (1). Σου- » σάν λοιπὸν καὶ πληθυντικῶς, κατὰ τὴν σημι- » τικὴν κατὰληξιν τοῦ πληθυντικοῦ, Σουσανίμ, κατὰ ταῦτα, σημαίνει οὐ μόνον τὸ ἄνθος κρίνον ἀλλὰ καὶ τὴν πρωτεύουσαν τῆς Περσίας πό- » λιν τὰ Σούσα, διότι ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ τῆς πόλεως ὀνόματος ἐκπερομένου πληθυντικῶς τεκμαίρομεθα, ὅτι καὶ ἐν ταῖς Ἀσιαναῖς γλώσ- » σαις πληθυντικῶς ἐξεφέρετο, οἰνοῖται τὰ **Κρίνα** ἡ πόλις κρίνων καλουμένη. Ἐκτός τῆς μορ- » φῆς τῆς λέξεως **سوس**, ἥτις ἐστὶ Περσικὴ, καὶ ἑτέρος λόγος πᾶντι ἡμᾶς περὶ τῆς Περσικῆς καὶ οὐχὶ Σημιτικῆς καταγωγῆς τῆς λέξεως. Οὐ μόνον τοῦ ἄνθους πατρὶς ἐστὶ κατὰ τοὺς βο- » τανολόγους ἡ Περσία, ὡς ἄνωτέρω ἐση- » μείωσα, οἱ δὲ Ἀραβεῖς καὶ οἱ ἄλλοι Σημίται παρὰ τῶν Περσῶν φαίνονται λαβόντες αὐτό, ἀλλὰ καὶ τῆς Περσικῆς βασιλείας τὸ ἄνθος τοῦτο ἐνομήζετο συμβόλον. Τὸ ἐν Περσιπολὶν ἀναγλυφον Πέρσου βασιλεῖως, οὐ εἰκόνα πα- » κατὼν ἡ ἐνταῦθα, παρίστηναι αὐτὴν ἐπὶ θρό- » νῳ καθήμενον καὶ φέροντα ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ τὴν χρυσὴν ράβδον, περὶ τῆς κατωτέρου ῥηθήσε- » ται, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ ἄνθος κρίνου. (2) Ἀλλὰ

νο καθήμενον καὶ φέροντα ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ τὴν χρυσὴν ράβδον, περὶ τῆς κατωτέρου ῥηθήσε- » ται, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ ἄνθος κρίνου. (2) Ἀλλὰ

(1) πηγὴ τῆς (Chlr idodoth). Οἱ 70ται μετέφερα- » ναν ἱερὴ ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ. Ἡ πρίστας, ὅτι ὁ Σολο- » νισ ἐπακαλῶθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ διὰ τοῦ θεοπετικῶς ὀνόματος Ἰδοχαλὶ τινι (Βασιλεῖον Β' ἐν κεφαλῇ 12ης § 25), ἡ κατὰ τὰ καθ' ἡμᾶς κείμενα τῶν 70ται **Ἰεδ-** » **δεθὶ** ἢ **Ἰεδεθὶ**, ἔτι καὶ λαβὴν εἰς τινος κριτικῆς καὶ θεο- » λόγους νὰ ὑποθέσωσιν, ὅτι ἡ ὁδὸς αὕτη ἐπαύθη διὰ τὸν Σο- » λομῶνα ἐπὶ τῷ γάμῳ αὐτοῦ μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Πα- » ρου. Ἡ λέξις ἡμῶν ἐνταῦθα σημαίνει ἀκριβοῦς **Ἰδθὶ** ἡρω- » τικῇ (Philippson ἐν σημειώσει τοῦ ἐν λόγῳ Ψαλμοῦ).

(2) Διοσκουρίδης ἐν βιβλ. Γ' κεφ. 116.

(3) Ἀθηναῖος ἐν βιβλ. ΙΒ' κεφ. 8.

(1) Ἑτυμολογικὸν τὸ Μέγα ἐν λέξει Σούσα.

(2) Ἄλλαν περιέργως ἡ σύμπτωση, ὅτι τὰ κρίνα ἐν Γαλλίᾳ τανύν, ὅπως ἐν Περσίᾳ τὸ πάλλας, εἰσὶ τὰ ἐξελήμα

καὶ ἐν ἑτέρῳ ἀναγλύφῳ (1), οὗτος ἐπίσης πα-
ρατίθημι τὴν εἰκόνα ἐνταῦθα, παριστάντι τὴν
πόλιν τῶν Σουσῶν καὶ τὰ τεῖχη αὐτῆς, τὰ
περὶ τὴν πόλιν εἰκονιζόμενα φυτὰ παριστώσι,
παρ' ἑμοίγε κριτῇ, οὐχὶ δένδρα ἀλλὰ κρίνα.
Ἐπιμελής προσογῇ αὐτῶν καταπίσει ἐ-

καστον περὶ τοῦ πύθωνος, εἰ μὴ περὶ τοῦ βα-
βαίου, τῆς ἐξηγήσεως ταύτης. Τούτων οὕτως
εἰσίντων, οὐχὶ πλέον ἄπορον ἀλλὰ καὶ ἄστον
φαίνεται μοι, ὅτι οἱ Πέρσαι, ὅπως δώσωσιν ὄ-
νομα εἰς ἄνθος αὐθιγάνης τῆς ἰδίας αὐτῶν γῶ-
ρας, εἴς οὐ καὶ ἡ πρωτεύουσα αὐτῶν πόλις ἐ-

πωνομάσθῃ, καταπῶσιν δὲ διὰ τοῦτο ἰσως
καὶ σύμβολον τῆς βασιλείας αὐτῶν ἐκδει-
κνύσαν παρὰ ξένους γλῶσσαις τὸ ὄνομα αὐτοῦ,
ἐνθ' λογιζόμενα φαίνεται, ὅτι οἱ ξένοι, οἱ Ση-
μίται, οἱ παρὰ τῶν Περσῶν λαβόντες τὸ ὄ-
νομα συμπαρέλαβον παρὰ τῶν ἑλλήνων καὶ τὸ ὄ-
νομα αὐτοῦ. Ἡ περίστασις αὕτη, ὅτι συμ-
κρίνον θεωρεῖτο σύμβολον τῆς Περσικῆς βασι-
λείας, ἐξηγῇ καὶ τὸ δικαίῳ ὑπὸ τοῦ Δαρείου
δοῦ βασιλικῶν κρίνων ἐνομαζέται.

Περὶ τοῦ ἂν ἡ Σουσιανὴ ἦν Περσικὴ ἐπαρ-
χία καὶ ἡ πόλις τῶν Σουσῶν ἀπὸ Καμβύσου
ἤδη πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου, ὡς ἐξάγεται
ἐξ ὅσων ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος (2), ἱκανῶς ἀμ-
φιβολίας συνήθισεν ὁ σοφὸς τοῦ Ἡροδοτου
μεταφραστῆς, Canon G. Rawlinson (3) ἐπὶ
τῶν κατὰ Δαρείου συγγῶν ἐπαναστάσεων
τῆς ἐπαρχίας ταύτης, κατὰ τὴν ἐν Βαγ-
τανῶν ἐπιγραφῇ, ἐπειδόμενος: 'Ἄλλ' αἱ ἐπα-
ναστάσεις τῆς Σουσιανῆς εὐλόγως δύνανται τις

νὰ ὑποθίσῃ, ὅτι εἶχον λίγον οὐχὶ τὸ ἀλλόφυ-
λον τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ τὸ ἄτομον τοῦ Δαρείου
αὐτοῦ, ἐν θεώρουν ἰσως σφετεριστὴν τοῦ θρό-
νου. Πρὸς δὲ τούτοις ἐκ τοῦ κυλίνδρου τοῦ
Rasham, ἐν ἐξηγήσεν ὁ καθηγητὴς A. H.
Sayce, ἐντελῶς διαλύονται αὗται. Ὁ καθη-
γητὴς οὗτος ἀνέγνω ἐπὶ τοῦ κυλίνδρου τούτου,
ὅτι ὁ Κύρος ἦν βασιλεὺς τῆς 'Ελλάς, τῆς Σου-
σιανῆς δηλαδὴ, τὸν κυλίνδρον δὲ τούτον ἐπι-
σεῖον κατὰ τοῦ Ἡροδοτου, ὅστις ἱστορεῖ τὸν
Κύρον Πέρσῃ βασιλεῖα, προστρίβει ψευδολο-
γίαν τῷ πατρὶ τῆς ἱστορίας. Ἐκ τούτου ὁ-
μῶς ἐν ἑτέρῳ ἐξάγεται, παρ' ὅτι οἱ Ἀσσύ-
ριοι (2) πρὶς οἱ γράψαντες ἐπὶ τοῦ κυλίν-
δρου καὶ οὐκ ὁ Κύρος) τὴν Σουσιανὴν ὀνόμα-
ζον χώραν Ἐλάμ, καὶ ὅτι ἡ γῶρα αὕτη, ἡ
'Ελάμ, ἦν Περσικὴ ἐπαρχία, καὶ διὰ τοῦτο ὁ
Κύρος αὕτης τιλοσκορεῖται βασιλεὺς, ὡς πρω-
τεύουσα ἐπαρχία τῆς γῆς αὐτοῦ. Τὴν
ὑπὲρ τῆς ἄλλας ἐπαρχίας ὑπερόχον θέσιν τῆς
Σουσιανῆς ἐν τῇ κρατίδι τῶν Ἀχαιμενιδῶν
μαχθάνομεν καὶ ἐξ ἐπιγραφῆς τοῦ Δαρείου ἐν
Περσέπολει εὐρεθείσης (1), ἐνθ' ἡ Σουσιανὴ
ἐν μόρᾳ τιμῆς ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῇ τῶν ἄλλων τῶν
ἐπαρχιῶν τοῦ Περσικοῦ Κράτους (2).

Ἐξ ὅσων μέχρι τοῦδε ἐξήθηκα, συναγέται,
ὅτι τὸ ὄνομα Σουσίη-Σουσαρῆμ σημαίνει

τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, ὥπως ὁ ἀλεκτροῦν (ὁ Περσικὸς
ὄρνις κατ' Ἀριστοτέλην) ἐστὶ τὸ σύμβολον τῆς Γαλλίας,
ὥπως τὸ πάλαι ἦν τῆς Περσίας.

(1) Τῶν παρατιθεμένων ἐνταῦθα δύο εἰκόνας τὴν μὲν
πρώτην παρέλαβεν ἐκ τοῦ B' τόμου τῆς ἱστορίας τῶν ἀρχαίων
λαῶν τοῦ F. Lenormand ἐκ σελίδος 424. τὴν δὲ
δευτέραν ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ κυρίου I. Menant, 'Les
Achéménides et les inscriptions de la Perse' ἐκ
σελίδος 136.

(2) Ἡρόδοτος Ἱστορίαι Γ', ἐν § 30, 65, 75.

(3) G. Rawlinson, Herodotus ἐν τόμῳ B' σελίδι
432-433 ἐν σημειώσει.

(3) Behistun Memoir. Τόμ. A', σελ. 280 ὑπὸ
Rawlinson.

(4) Κριτικαὶ τιμαὶ μετὰ τῶν ἄλλων ἐπιγραφμάτων, ὅσα
κατὰ τὸ βιβλίον τοῦ Περσέπου ἱστορεῖται, συναγέται.

κρίνον-κρίνα, και ότι ταυτοχρόνως τὸ ἐν λόγῳ ὄνομα ἐστὶ σπριαντικόν τῆς πόλεως τῶν Σούσων, τῆς πρωτεύουστος τοῦ Περσικοῦ κράτους· πρὸς δὲ τούτοις, ὅτι ἡ λέξις ἐστὶ Περσικὴ καὶ κατὰ συνέπειαν αἱ Σημιτικαὶ γλώσσαι, ἐν αἷς ἀναπτύχθη, παρὰ τῆς Περσικῆς ἐδανείσθησαν ταύτην.

Ὡς τῆς παραδοχῆς ὅμως τῆς ἐξηγήσεως ταύτης ἀναβύσονται δυσκολίαι τινὲς χρονολογικαὶ ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς συντάξεως διαφύρων τῆς ἐρῶς Περσικῆς βιβλίων. Ἐκτός τῶν τεσσάρων ἐπιγραφῶν τῶν ψαλμῶν, οὓς ἀνέγραψεν, καὶ περὶ ὧν ἐν τῇ ἐξῆς ποιήσεται λόγον, καὶ εἰς διάφορα ἄλλα χωρία ἄλλων βιβλίων τῆς παλαιᾶς Διαθήκης, ἀπαντᾷ τὸ ὄνομα τοῦ ἄνθρωπου τούτου δι' αἵτης ταύτης τῆς λέξεως יְרֵאֵל (σουσάν) ἐκφραζόμενον. Ἀπὸ τῶν τελευταίων τούτων ἀρχόμενος θάλασσα προσπαθῆσαι νὰ λύσῃ τὰς δυσκολίας ταύτας υποστηρίζων τὴν Περσικὴν τῆς λέξεως καταγωγὴν.

Τὸ ὄνομα τοῦ ἄνθρωπου τούτου σπανίως μὲν ἀπαντᾷ ἐν τοῖς ἄλλοις τῆς παλαιᾶς Διαθήκης βιβλίοις (1), καὶ τοῦτο διότι ἡ λέξις μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν Ἰουδαίων μετ' ἄλλων Περσικῶν εἰσφύρασκα ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ γλώσσῃ εὐρητὰ μόνον εἰς βιβλία, ὧν ἡ συντάξις ἀνήκει εἰς χρόνους μεταγενεστέρους τῆς αἰχμαλωσίας, ἢ εἰς ἀρχαιότερα, ἔνθα βεβαίως ἐπιβεβαιωσάται ἐν νεωτέρους χρόνοις ἐγένοντο ὑπ' αὐτῆς ἰσως τῆς μεγάλης Συναγωγῆς, ἥτις οὐ μόνον τὴν συλλογὴν καὶ φυλάξιν ἀλλὰ καὶ τὴν διόρθωσιν καὶ συμπλήρωσιν ἀνέλαβε τούτων, ἀπαντᾷ δὲ ὁκτάκις ἐν τοῖς ἐπτά ὅλοις κεφαλαίοις τοῦ βιβλίου, ὅπερ ἐπιγράφεται Ἰσραὴλ Ἀσραϊῶν καὶ ἀποδίδεται κοινῶς εἰς τὸν Σο-

λομώντα. Ἡ περίστασις ὅμως αὕτη οὐδένως τοῖς ἐπιμαρτυρημαῖς μου ἀντιμαρτυρεῖται, προστίθεται δὲ μίαν εἰς ἀποδείξιν, ὅτι ἡ σύνταξις τοῦ ἐν λόγῳ βιβλίου ἐστὶ μεταγενεστέρη, ἐπὶ τῆς Περσικῆς δηλ. κυριαρχίας. Ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ εὐρηται καὶ ἡ γνωστὴ Περσικὴ λέξις

דָּרָג (παρδīs) = παρὰδεις· τὴν λέξιν ταύτην ὁ κ. E. Renan ἐν τοῖς προλεγόμενοις αὐτοῦ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ἰδίου γενομένην μετάφρασιν τοῦ βιβλίου τούτου ἀποφαίνεται οὕτως οὐχὶ Περσικὴν, ἀλλὰ Σημιτικὴν ἀνήκουσαν εἰς τὰς ὁ ἀλέκτορας τῆς ὀρεῖνης Παλαιστίνης, παρέλειψεν ὅμως ὁ σοφὸς ἄνθρωπος νὰ σημειώσῃ τὰς πηγὰς του. (1) Ἐκτός δὲ τῆς Περσικῆς ταύτης λέξεως παρδīs καὶ ἄλλαν μὴ Ἑβραϊκὴν ἀπαντόσκα (κερ. Δ' § 11 κερ. Δ' § 13 καὶ 14) ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ ἡ νάρος נָר (νάρδ) προδίδει τὸ μεταγενέστερον τῆς συντάξεως αὐτοῦ. Τὸ ἐκ τοῦ ἄνθρωπου παράγωγον κύριον ὄνομα Σουσίνα πρῶτον παρὰ Δανιὴλ ἀπαντᾷ, οὐχὶ ἐν τοῖς Ἑβραϊκοῖς κειμένιοις ἄλλ.

(1) O A. Humbold (Cosmos B' σελ. 472 σημ. 50) μνησθὲν ἐν τῷ Buschman τὰ φιλοσοφικὰ περὶ τοῦ ὅμοιου παρὰδεις ὡς ἔξῃ. 'O Gesenius (Thes. ling. Heb. II' σελ. 1124) καλῶς ἀπέδειξε, λέγει ἐκ Buschman, ὅτι ἡ λέξις παρὰδεις ἀρχαίως ἀνήκει εἰς τὴν ἀρχαίαν Περσικὴν γλῶσσαν, περιτιπούσα εἰς ἀρχαῖον σταν ἐν τῇ νεωτέρᾳ Περσικῇ. 'O Firdoussi, αὐτὸς τὸ ὄνομα ἐκ τῆς λέξεως ταύτης παράγειται, μετατρέπεται 'ἀντ' αὐτῆς τὴν λέξιν *Parāsch* پارسچ. 'O Polu-δίκης ὅμως ('Όνομαστ. 6' κερ. 3) καὶ ὁ Enopuon ('Όκον. Δ' 13. 21. 'Αναστα. Α' 2. 7. καὶ 4. 10. Κερ. Παθ. Α' 4. 5) ῥητοῦς βεβαιώσας, ὅτι ἡ λέξις ἐστὶ τῆς ἀρχ. Περσικῆς σημαίνουσα πῆλην τῆς γῆς ἢ ἀκλῆς ἢ κῆπον. Ἐκ τῆς Περσικῆς πιθανώτατα ἀπέβη ἐπὶ τὴν Ἑβραϊκὴν Ἰσραὴλ Ἀσραϊῶν. Νεμίας 2. 8. Ἑβραϊστικῶς σὺν 2. 5), εἰς τὴν Ἀραβικὴν *firdous* فردوس καὶ *faradis* فراديس (Korānien 23. 21) (Λουκάς 23. 43) εἰς τὴν Συριακὴν *faradiso* (Castelli Lexic. sy. Syriacum 1788 ἐν σελ. 725), εἰς τὴν Ἀρμενικὴν. *Partes* (Clacelak Dizion. Armeno 1837 σελ. 1194 καὶ Schroeder, Thesaur. Ling. Arm. 1711: praef. σελ. 56). Τετραμετόρησαν τοῖς, ἐπὶ τῇ Περσικῇ αὐτῇ λέξει κατάγεται ἐκ τῆς Σανσκριτικῆς *pradesa* ἢ *paradesa*, ἥτις σημαίνει κῆλον, περιβόλον, ἔξωτον χώρον. 'H Ἑντολογία αὐτῇ, ἥν ἀπὲν ὁνομάζει ἐκ Benfey (Griech. Wurgellexicon A' 138), ὁ Bohlen καὶ ὁ Gesenius, ἰκανῶς συμπίπτει φωνητικῶς, οὐχὶ ὅμως καὶ μετὰ τῆς σημασίας αὐτῆς τῆς λέξεως. Ἄλλ' ἐἴς τὴν τελευταίαν ταύτην παρατήρησιν δύναται εἶναι ὁ ἀντιτάξαι, ὅτι καὶ ἡ λέξις *peribolus* τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς μετέπειτα ἐπίσης εἰς τὴν σημερινὴν τοῦ κῆπου (περιβόλου) ἐν τῇ καθολογούμενῃ Ἑλληνικῇ.

κατέλειψαν καὶ τὸ ἐπὶ τῶν πόλεων τῶν Σούσων δὲν ὑπῆρχε πρὸ τῆς ἐπὶ Κύρου ἀλώσεως τῆς Βαβυλώνης, διότι ταύτην ἔκτισε μεταγενέστερος ὁ Δαρείος ὁ Ὑπέρτατος, καλ' ἂ ἱστορεῖ ὁ Πλάτων (H. N. VI § 27—31). Τὴν μαρτυρίαν ταύτην τοῦ Πλινίου ἀρδῶν κατέστρεψεν ὁ πολυμαθέστατος θεολόγος καὶ κριτικὸς E. B. Rusey ἐν τῇ ἐξέδωκί τῶν μαθημάτων αὐτοῦ, αὐτὰν ὤκισαν ἐν τῇ πανπιστημίῳ Ὁξφόρδης ἐν κεφαλαίῳ E'. ἀποδείξας δὲ ἀναμνησθητέων μαρτυριῶν, ὅτι τὰ Σούσα ἦσαν ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους ἐπὶ Καμβύσου καὶ ἐπὶ Κύρου ἐπὶ πρὸς τῆς ἀλώσεως τῆς Βαβυλώνης ὑπὸ τοῦ Πύλου. Παραμύθιον δὲ εἰς τὴν Σενωρόντος Κύρου παιδεύειν IV' § 6. καὶ εἰς τὴν Γ'. τῶν Προβότου ἱστοριῶν § 30. 64. 65.

(1) O 70ος καὶ τὰς λέξεις ἴσως καὶ πορὶ διὰ τὴν κρίναι ἡρμήνευσαν, οἱ νεώτεροι ὅμως διὰ τοῦ ἄνθρωπου. Τὸ πορὶ κρίνον ἀπαντᾷ μόνον ἐν Βασιλ. Γ', κερ. 7. § 18. 21. 25. Παράλ. B'. κεφαλ. 4. § 5. καὶ Ὡσαί κερ. 14. § 6.

МЕЧНИКОВА

ἐν τοῖς ἑλληνιστῇ πειθανῶς γεγραμμένοις κεφαλαίοις τοῦ βιβλίου. Ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις τὸ κύριον ὄνομα γυναικὸς *Σουσανά* ἀσφαλῶς γνωρίζομεν, ὅτι ἡ σύνθεσις παρ' Ἑβραίοις ἀπαντῶν καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις. (1) Τοιαῦτα ὁμῶς κύρια ὀνόματα γυναικῶν ἔλαβον καὶ ἄλλα παρὰ τῶν Περσῶν οἱ Ἑβραῖοι. Τὸ ὄνομα Ἑσθήρ, ὅπερ σημαίνει ἀστέρα, Περσικὸν ἐστὶ καὶ οὐχὶ Ἑβραϊκόν.

Φέρε νῦν ἐξετάσωμεν τὰ ἐν τοῖς τέσσαρσι ψαλμοῖς ἀναφερόμενα, ἐπὶ τῶν ἐπιγραφῶν τῶν ὁρίων εὐρήσεται ἡ λέξις Σουσανίμ, ἥτις κατὰ τὸ κινώτερον ρηθέντα οὐδὲν ἕτερον σημαίνει ἢ ἐπὶ αὐτῇ τὸ τέσσαρες οὗτοι ἐπισημάνθησαν ἐν τῇ πόλει τῶν Σούσων, εἰ τι ὑπάρχει ἐν αὐτοῖς ἀντιστρατευόμενον τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ. — Ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις, τῶν 59φ, 68φ, καὶ τῷ 79φ προφανῇ ὑπάρχουσι τὰ μαρτύρια, ὅτι ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ ἐπὶ ἡμεῖς. Οὕτως ἐν τῷ 59φ ἀναγινώσκουμεν.

1. Ὁ Θεὸς ἀπόσω ἡμᾶς καὶ καθεύδεις ἡμᾶς: ὠργίσθης καὶ ὠκίσθησας ἡμᾶς.
3. Ἐδείκας τῷ λαῷ σου σὺ μόνε ἐπίστιας ἡμᾶς οἶνον κατανέψαις. 9. Τίς ἀπάξει ἡμᾶς εἰς πόλιν περιόχης; (εἰς Ἱερουσαλὴν, ὅπως ἐξηγουσὶν οἱ πατέρες), ἢ τίς διηγῇσαι ἡμᾶς εἰς τῆς Ἰδουμαίας; 10. Οὐχὶ σὺ ὁ Θεὸς ὁ ἀποσπᾶμενος ἡμᾶς; καὶ οὐκ ἐξελίσσῃ ὁ Θεὸς ἐν ταῖς δυνάμεσιν ἡμῶν; 11. Δὲς ἡμῶν βοήθειαν ἐκ θλίψεως καὶ ματαίᾳ σωτηρίᾳ ἀνθρώπου. 12. Ἐν τῷ Θεῷ ποιήσωμεν δύναμιν καὶ αὐτοὶ ἐξουθενώσιν τοὺς θλιβόντας ἡμᾶς. (2). — Ἐν τῷ 68φ 1. «Σωσόν με ὁ Θεός, ὅτι ἐσθλίσθην οὐδὲν ἕως ψυχῆς μου. 4. Ἐπληθύνθησαν ὑπὲρ τὰς τρίγας τῆς κεφαλῆς μου οἱ μισοῦντές με ἀδίκως, καὶ οὐχ ἥρπαζόν τότε ἀπεινύνουν. » Τὸ ἑβραϊκὸν τούτου ἐξηγῶν ὁ Ἱεροσολύμων Ἀνθιμὸς λέγει. « Ἐστὶ δὲ τὸ ἑρπῆν καὶ ὡς ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων ὑδρομένους, ὅτι οἱ αἰχμαλωτισάντες εἰσπράττονται παρ' αὐτῶν, καὶ αὐτοὶ δὲ ἀδικῶς ἀποστίνουσιν, ἢ ἐν πόνοις δικαιοῦνται. » ἔκτισαντο καὶ ἂ παρ' ἄλλων οὐχ ἥρπασαν. » 9. Ἀπὸλλοτριμμένοι ἐγενήθημεν τοῖς ἀδελφοῖς μου, καὶ ξένους τοῖς υἱοῖς τῆς μητρὸς

μου. 10. Ὅτι ὁ ἔχθρος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με, καὶ οἱ ἐνεθιμένοι τὸν ἐνεθιζόντων σε ἐπίπεσον ἐπ' ἐμὲ. 16. Σωσόν με ἀπὸ πηλοῦ, ἵνα μὴ ἐμπέχω, θυσεῖν ἐκ τῶν μισούντων με καὶ ἐκ τῶν βαλόντων τὸν ὀδόντων. 19. Μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τοῦ παιδὸς σου, ὅτι θλιβόμαι, ταχὺ ἐπάκουσόν μου. ».

Ἐν τῷ 79φ ἀναγινώσκουμεν. α1. Ὁ ποιμαίνων τὸν Ἰσραὴλ πρόσχες, ὁ ὠδηγῶν ὡς πρὸς πρόβατον τὸν Ἰωσήφ. 3. Ἐξέγειρον τὴν δυναστείαν σου, καὶ ἔλθι εἰς τὸ σῶσαι ἡμᾶς. 4. Ὁ Θεὸς ἐπίστρεψεν ἡμᾶς καὶ ἐπέστανον τὸ πρόσωπόν σου καὶ σωθήσμεθα. 7. Ἐθου ἡμᾶς εἰς ἀντιλογίαν τοῖς γείτοσιν ἡμῶν, καὶ οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν ἐμυκτήρισαν ἡμᾶς. 8. Κύριε ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων ἐπίστρεψεν ἡμᾶς καὶ ἐπέστανον τὸ πρόσωπόν σου καὶ σωθήσμεθα. 13. Ἴνα τί καθεύδεις τὸν φραγμὸν αὐτῆς (τῆς ἀμπέλου), τοῦ βασιλείου δηλαδὴ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ τρυφῶσιν αὐτὴν πάντες οἱ παραπορευόμενοι τὴν ὁδόν; 14. Ἐλυμνάντο αὐτὴν ἕως εἰς δρυμὸς (ὁ Ἀσσυρίος) καὶ μνηστὴς ἄγριος (οἱ Βαβυλώνιοι) κατενεμήκατο αὐτήν. 15. Ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, ἐπίστρεψεν δὴ καὶ ἐπὶ θλιβόντων ἐξ οὐρανόθεν, καὶ ἴδε καὶ ἐπιστάει τὴν ἀμπέλον ταύτην. 16. Καὶ κατάρτισται αὐτήν, ἥν ἐφύττεσεν ἡ δεξιὰ σου, καὶ ἐπὶ τῷ ἀνθρώπῳ (ἐπὶ τὸν Κύρον Ἰσὺς), ὃν ἐπαρακάλεσας σεαυτῷ. ».

Τίς οὐκ ἀκούων καὶ ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις ψαλμοῖς πνευματικῶς θύνητος λαοῦ θλιβόμενον ἐν αἰχμαλωσίᾳ καὶ ἐν ἐχθροῖς δεομένου πρὸς τὸν Θεόν, ἵνα ἐπιστρέψῃ αὐτὸν εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα, ἡμεῖς δὲ αἰσθημάτων εἰσὺς πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ὃν ἐκράταλινεν ὁ Κύριος; Οὐδὲν λοιπὸν ὑπερῷον ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις ψαλμοῖς, ὃν ἐξετάσωμεν, κατὰ τὸ ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς αὐτῶν φερόμενον Σουσανίμ, ὅτι καὶ οἱ τρεῖς ἐν Σούσις ἐπὶ τῆς ἡμετέρας.

Ἡ ἐπιγραφή ὁμῶς ἐνὸς τούτων, ἡ σὺ 89ου, μετὰ τὰς λέξεις «Εἰς τὸ τέλος, τοῖς ἀλλοις» ἠθρομένοις, (דוד וישיב) φέρει τὰ ἑξῆς. «Εἰς στήλογραφίαν τὴν Δαβὶδ, εἰς διδασκαλίαν, ὅπως ἐνεπύρισε τὴν Μεσοποταμίαν Συρίας (סור) καὶ τὴν Συρίαν Σοβαλ (סובל)» καὶ ἐπίστρεψεν Ἰωβὴ καὶ ἐπάταξε τὸν Ἑδωμ ἐν τῇ παράγῃ τῶν Ἀλὼν δώδεκα χιλιάδας. Ἀτελευταία αὕτη φράσις εἰσι βεβαίως μεταγενεστέρη προσθήκη.

(1) Δουκῆς, ἐν κερ. 8φ § 3.

(2) Περὶ τοῦ 79φ μοῦ τούτου, περὶ τῆς χρονολογίας, τῆς συνθέσεως καὶ περὶ τῆς ἐπιγραφῆς αὐτοῦ ἐν ἐκδόσει ἐπιγραμμάτων ἐν 161η ἀνεκδότῳ διακρίμῃ μου, ἀναγνωσθέντι ἦδη ἐν τρισὶ συνεδρίοις τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, καὶ δημοσιευθεμένῃ ἐν τῷ τακτικῷ περιοδικῷ αὐτοῦ.

Τὰ γεωγραφικά καὶ ἐθνολογικά λάθη, τὰ ὁποία ἐπεσώρευον ὁ προσήτας ἐν ταῖς ὁλίγαις αὐταῖς λέξεσι, παρέχουσιν ἡμῖν ἱκανὰ διδόμενα πρὸς ὁρισμὸν τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου ἐν ᾧ καὶ προσήκει αὕτη ἐγένετο. (1) Ἀλλὰ τὸν χρόνον τοῦ σκοποῦ τῆς παρούσης μελέτης ὄντων, μεταβαίνομεν εἰς τὴν ἐξέτασιν καὶ διαλεύκανσιν τοῦ ἔθνους ποιηματοῦ, ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ ἔθνους, ὡς καὶ ἐν ταῖς τῶν τριῶν ἄλλων ὡς ἀνωτέρω, ἀπαντᾷ ἡ αὐτὴ λέξις Σουσανίμ (سوسانی).

Ἡ ὥδῃ αὕτη διέφευγε τὴν ὁμιλίαν τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων τριῶν ἄλλων ψαλμῶν. Ἀντὶ τῶν ἡρώων καὶ τῶν κατ'αὐτὸν, τῶν ἐν τοῖς τριῶν ἄλλοις, ἐν τῇ ποιήσει τοῦτο εὐρίσκονται μόνον ἐκφράσεις χάριτος καὶ εὐλογίας ἐπὶ τελουμένοις γάμοις, ἐπὶ δὲ καὶ ἡρώων ἐν πομπῇ παρασταμένων νεονύμφων· ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἡ ὥδῃ αὕτη ἐστὶ γαμήλιον ἄσμα, τὸ δὲ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ α' ὁδῇ ὑπὲρ τοῦ ἀρχαίου τοῦ (יוֹרֵי יוֹ) δέον νὰ μεταφρασθῇ α' ἄσμα ἡρωϊκὸν ἢ μέλλον ἄσμα ἐρώτων (2).

Πρὸς εὐλοκωτέραν κατὰληψιν τοῦ τε ὅλου καὶ τῶν καθέκαστα τῆς ὥδῃς ἐπιγεωρῶ, πρὸ τῆς ἐξηγήσεως καὶ διαλευκάνσεως ἐκάστου ἐδαφίου χωρὶς, ἀνάλυσιν αὐτῆς. Ἡ νυμφικὴ παράταξις τελείται ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τῇ διαχωρίζουσιν τὸν γυναικῶνα τοῦ κυρίου βασιλικοῦ ἐνδιαιτημάτων ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων αὐτῶν· ἐκεῖ παρόντος τοῦ βασιλέως καὶ τοῖμου ἵνα περιζωσθῇ τὴν ῥομφαίαν αὐτοῦ, ὡς σημεῖον ὅτι ἄρχειται ἡ τελετὴ, ὁ ποιητὴς ἐνθουσιῶν ἀρχεται ἐγκωμιάζων τὸν ἄλλος, τὴν ἀνδρίαν καὶ τὴν δικαιοσύνην τοῦ μνηστῆρος βασιλέως, προαγγέλλει αὐτῷ βεβαίως νίκας κατὰ τῶν λαῶν, οὓς ἐπεγεύρησεν ὑποτάξαι. Ἡ νύμφη ἐν τῇ παρατάξει ταύτῃ λαμβάνει θέσιν ἐκ δεξιῶν τοῦ βασιλέως. Μετὰ τὰ ἐγκώμια τοῦ βασιλέως ὁ αὐτοῦ ἀποστρέφωμεν πρὸς τὴν τελευταίαν ταύτην προτρέπει αὐτήν, ἵνα λησμονήσῃ τὸν οἶκον καὶ τὸν λαόν τοῦ πατρὸς αὐτῆς, προσπαθήσῃ δὲ διὰ τῶν χαρίτων καὶ τῆς ὑποταγῆς αὐτῆς νὰ ἐρελκύσῃ τὴν εὐνοίαν τοῦ βασιλέως, ὃν νύτ' ἔχει νὰ ἔχῃ κύριον καὶ σύμφωνον. Ἐν τῇ παρατάξει ταύτῃ παρίστανται ἀποσταλμένοι τῆς Τύρου καὶ οἱ πλοῦσιοι τῶν διαφόρων λαῶν τῆς γῆς προσφέροντες τὰ

δῶρα καὶ τὴν προσκύνησιν αὐτῶν τῇ εὐνοουμένη τοῦ βασιλέως· ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ὁ ποιητὴς συνεγίζει τὴν πρὸς τὴν νύμφην προσκύνησιν αὐτοῦ, παραβάλλει τὴν ἐν τῷ δημοσίῳ προσκύνησιν ταύτην πρὸς τὰς ἐν τῷ γυναικῶνι τιμὰς τὰς ἀποδοδιμένας τῇ θυγατρὶ τοῦ βασιλέως. Μετὰ τὴν ἐν παρατάξει προσκύνησιν καὶ προσφορὰν τῶν δώρων ὑπὸ τῶν πλουσίων τοῦ λαοῦ, ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς νύμφης ἀποσύρεται ἐν τοῖς ἰδίοις θαλάμοις αὐτοῦ, ἐκεῖ ἐπὶ τέλους ἡ θυγάτηρ τοῦ βασιλέως ἐξέρχεται ἐκ τοῦ μυχοῦ τοῦ γυναικῶνος, ἐνθα διέμενον αἱ παρθένοι βασιλοῦπαίδες, ἀκολουθοῦσιν αὐτῇ ἐν τῷ γυναικῶνι τῆς συνοδείας αὐτῆς, προχωρεῖ δὲ ἐν τοῖς ἰδίοις θαλάμοις τοῦ βασιλέως προσφέρουσα μετὰ τῶν ἀκολουθῶν αὐτῇ παρθένων τὴν προσκύνησιν, πρῶτον μὲν τῷ βασιλεὶ πατρὶ αὐτῆς ἑπαιτα δὲ τῇ βασιλοῦσῃ. Τότε ὁ ποιητὴς ἀποστρέφωμεν ἐκ νέου πρὸς τὸν βασιλεῖα, ὡς ἐν ἐπιλόγῃ, προαγγέλλει αὐτῷ οὐ εὐχῆς, ὅτι θέλει συνεγίσει τὴν σειράν τῶν προσκτόρων αὐτοῦ δι' οὗ, οὓς θέλει καταστῆσαι ἄγοντας ἐς' ὅλης τῆς γῆς. — Ἰδοὺ ἡ ἀνευ τροχολαλίφειας ἀπλουστάτη ἀνάλυσιν τοῦ λαυραοῦ καὶ τεχνικωτάτου τούτου ποιηματοῦ, ὅπως ἐν τῷ ποίματι κρίνουνται αὐτὸ πάντες, ἐνῷ περὶ τῆς ἀναλύσεως καὶ ἐξηγήσεως αὐτοῦ θεωροῦμεν, ἐξηγῆται καὶ κριτικὰ τοιαῦτα ἐρίζουσιν.

Παρ' Ἑβραίους ἄλλα παραδείγματα τοιοῦτου εἶδους ἐγκωμίων ἀρχαίων οὐ περιεσώθησαν ἡμῖν· ἀλλ' οὐδὲ παρ' Ἑλλήσι ὑπάρχουσι τοιαῦτα, διότι οὔτε πρὸς τὰς ἐπιθαλαμίας δύναται τις νὰ παραβῇ τὴν ὑπὸ μελέτην ὥδην οὔτε πρὸς τοὺς ἡμεῖς οὐκ. Προσεγγίζει μᾶλλον αὕτη πρὸς τὰ ἐγκώμια μετὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ὡν δείγμα, ἐπὶ τῷ κοινωτέρῳ διεσκευασμένῳ ἀπαντᾷ παρ' Ἀριστοφάνει (1) ἀλλὰ τὰ ἐγκώμια ταῦτα ᾗδοντο παρ' Ἑλλήσι πρὸς δοξολογίαν ἀνδρίας, δικαιοσύνης καὶ σωφροσύνης οὐχὶ δὲ καὶ ἐπὶ εὐκαιρίᾳ γάμων. Παρὰ τοῖς Ἀραβί, τοῖς ὁμοφυλοῖς τούτοις τῶν Ἑβραίων, ὑπάρχει μέχρι τοῦ νῦν τὸ ἔθνος τοῦ ᾄδειν ἐμμέτρως καὶ διὰ πεζοῦ λόγου, καθ' ὅλην μὲν τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου, τὰ ἐγκώμια τῶν εἰς αὐτὸν κλητῶν, κατὰ δὲ τὴν ὥραν, καθ' ἣν ἄρχειται χοροῦσα ἡ νυμφικὴ πομπή, τὰ τοῦ γαμβροῦ πρῶτον καὶ ἀμείως

(1) Τὰ περὶ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἐπαγγεμασθῆναι ἐν τῷ δοκιμῷ μου περὶ τοῦ ψαλμοῦ τούτου καὶ περὶ τινος ἐν Χαλεβῇ ἀπολεσθέντος Σημιτικῆς ἐπιγραφῆς.

(2) Βλέπε σημεῖωσιν 1ην ἐν σελ. 133.

(Ἑλ. Φιλολ. Σχολῆς, Εἰκοσιπενταετηρίδος)

(1) Μάκαρ δ' Στρεψιάδης,
«αὐτοῖς τ' ἔπος οἷς σφόδρα,
«χρὸς τὸν υἱὸν τρέφεις.» (Νεφέλαι 1206—1208).

μετὰ ταῦτα τῆς νύμφης, ἀποτεινόμενον πάντοτε τοῦ αὐδοῦ πρὸς τοὺς ἐγκωμιαζομένους. Τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ ἐμμέτρου ἢ πεζοῦ ἄσματος ἀποκαλοῦνται οἱ Ἀραβῆς *غزل* (χαλῶν). Ὅσοι περιερέθησαν εἰς γάμους Ἀράβων, Χριστιανῶν Μουσουλμάνων ἢ Ἰουδαίων ἀδιακρίτως, ἤκουσαν βεβαίως τὰ χαμηλὰ ταῦτα ἐγκώμια. Ἐὰν δὲ παραβῇ τις ταῦτα πρὸς τὴν ὑπὸ μελέτην ᾠδὴν τοῦ ψαλτῆρος, ἔκων ἐμολογήσει, ὅτι ὁ τύπος τῶν *غزل* χανουλά παρὰ Σημίταις ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι ἡμῶν διέμεινε ἀναλλοίωτος. Γνωστοῦ τὰν, ὅντος τοῦ εἰδους τῆς ποιήσεως, εἰς ὃ ἀνήκει ἡ ᾠδὴ αὕτη, πρὸς ὁρισμὸν τῆς χρονολογίας αὐτῆς καὶ τοῦ τόπου ἐν ᾧ ἐγράφη, ἐπάναγκας νὰ ἐπαχθῇ, ποῖος ὁ ἐγκωμιαζόμενος οὗτος βασιλεὺς καὶ ποῖα ἡ ἐγκωμιαζομένη νύμφη. Ἀρχαίοις τοῖς Ἰουδαίοι ἐξηγῆται, παραδέχοντο, ὅτι τὸ χαμηλὸν τοῦτο ἄσμα ἐβλήθη ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τοῦ γάμου τοῦ Ἀχασβερός (Ἀταξέρους κατὰ τοὺς ἡσραϊκούς), ἢ ὀρθότερον τοῦ Βερόν (1) μετὰ τῆς Ἑσθῆρ. Οἱ νεώτεροι ὅμως κριτικοὶ Χριστιανοὶ τε καὶ Ἰουδαῖοι ὁμοφώνως ἀπερίφρων τὴν γυναικὴ ταύτην, ἥτις ἄλλως τε καὶ ἐπὶ οὐδαμῇ ἀποδείξεως ἐστηρίχτο. Οἱ λόγοι οὗς προτείνουσιν αἱ σοφοὶ οὗτοι εἰσὶν οἱ ἐξῆς. Οὐδέποτε, λέγουσιν, οἱ υἱοὶ Κορέ ἤθελαν ψάλλει τοιαύτην ᾠδὴν πρὸς ἀλλόφυλον βασιλεῖα, οὐδέποτε ἤθελαν εἰπεῖ ὅτι ἡ θρόνος σου ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος σου» (2). Τὰ μάταια ταῦτα ἐπιχειρήματα θίβω ἀνασκεύουσι ἐν τοῖς ἐξῆς, ἐν τῇ ἐξηγήσει, ἀναλύει καὶ παραβῇ ἐκάστου ἐλαφροῦ τῆς ᾠδῆς πρὸς γνωστὰ ἱστορικὰ διδόμενα, δι' ὧν θίβει ἀποδείχθη, ὅτι τὸ πᾶνμα τοῦτο ἀποδοτέον εἰς τοὺς γάμους τοῦ Βερόν μετὰ τῆς Ἑσθῆρ διὰ τῆς παραγωγῆς τῆς γνώμης ταύτης σφάζεται πρὸς τὴν ἱστορίαν ἐκαστῇ λέξει, ἐκαστῇ φράσει, καὶ οἱ τοῦ ποιητοῦ αἰνιγμοὶ πρὸς μεγίστα ἱστορικὰ συμπίπτοντα ἀκριβῶς μετὰ τῆς ἐποχῆς τοῦ γάμου αὐτοῦ, ἔπερ δὲ λανθάνει μὴ προκαταληφμένη κριτὴ, ἐνῶ ἀ-

δυνατοῦσι νὰ πράξωσι τοῦτο οἱ ἰσχυρίζόμενοι, ὅτι τὰ χαμηλὸν τοῦτο ἐγκώμιον ἀποτεινεται πρὸς Ἰουδαῖον βασιλεῖα καλῆμενον ἐπὶ τὸν θρόνον τοῦ Δαβὶδ, ἢ πρὸς βασιλεῖα τοῦ Ἰσραὴλ, πρὸς τὸν Σολομῶντα δηλαδὴ, ὡς οἱ περὶ τὸν Mendelssohn ἰσχυρίζονται, ἢ πρὸς τὸν Ἀγαθὸν τὸν βασιλεῖα τοῦ Ἰσραὴλ, ὡς νομίζει ὁ Hitzig, ἢ πρὸς τὸν Ἰωσαφάτ ἐπὶ τέλους, ὡς γνωματεύει ὁ Philppson. Πάντες οὗτοι μικρὸν προτιῶσιν περὶ τοῦ ὅτι οἱ αἰνιγμοὶ καὶ τὰ πράγματα τὰ ἐν τῇ ᾠδῇ ἀδύνατον νὰ σωθῶσι πρὸς τὴν ἱστορίαν, ἵνα κατ' Ὁριγένην εἰπω (1), κατατρέγοντες εἰς τὸν εὐκλον λόγον, ὅτι οὐχὶ πάντα τὰ κατὰ τὴν ἱστορίαν τῶν βασιλέων τοῦ Ἰουδα ἢ τῶν τοῦ Ἰσραὴλ γνωρίζομεν· ἀλλὰ καὶ ἡ περιγραφή τῆς ἐσθῆτος καὶ τῶν ἄλλων ἐβήμων ἐν τῇ ᾠδῇ οὐδὲν ἔχει Ἰουδαϊκόν, ἐνῶ καλῶς ἀρμύζουσι ταῦτα τοῖς τῶν Περσῶν βασιλεῦσι. Περὶ τῶν τελευταίων τούτων οὐδὲν εὕρισκω παρὰ τοῖς γνωστοῖς ἐμοὶ ἐξηγηταῖς καὶ κριτικοῖς.

Ἀρχομαι νῦν τῆς ἐξηγήσεως καὶ ἀναλύσεως κατ' ἐδάφιον τῆς ᾠδῆς ταύτης, παρατίθεις ταῦτα κατὰ τὴν τῶν ἐβδωμάδων ἐρμηνείαν καὶ σημειῶν τὰς παραλλαγὰς πρὸς τὸ ἐβραϊκὸν ἀρχέτυπον, ὅπου ἂν ὑπάρχῃσι τοιαῦτα. Ἡ ἐπιγραφή τῆς ᾠδῆς, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον ἐδάφιον τοῦ Ἑβραϊκοῦ, ἔχει ὡς ἐξῆς κατὰ τοὺς ἐβδωμάδων.

«Εἰς τὸ τέλος, ἰσὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων
οἱ υἱοὶ Κορέ, εἰς σύνεσιν ᾠδὴ ἰσὲρ τοῦ ἁγίου πνεύματος».

Ἡ Ἑβραϊκὴ λέξις, ἣν οἱ 70 τοὶ ἡρμηνεύσαντες εἰς τὸ τέλος, ἐστὶ *קצת* δυναμένη ἐν τῇ Ἑλληνικῇ τῷ *κατὰ*· ταύτην μετέφρασαν ὁ μὲν Ἀκύλας τῷ *κατὰ*, ὁ δὲ Σύμμαχος *ἐπιτίμιον*, ὁ δὲ Θεοδοτῆς *εἰς τὸ τέλος*, ὁ Ἰερώνυμος *Victori* καὶ οἱ λοιποὶ μεταφρασταί, τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ῥαββίνων ἐπόμενοι, χερίστα πάντων, εἰς τὴν πρώτην *μετὰ*. Μόνον τῆς μουσικῆς θεωρίας λόγοι δύνανται νὰ δικαιολογήσωσι τὴν τῶν 70 τοὶ ἡρμηνεῖται εἰς τὸ τέλος. Ὁ Ὁριγένης ἐμολογῶν, ὅτι ἡ Ἑβραϊκὴ ἐν λόγῳ λέξις ἀληθῶς σημαίνει τῷ *μετὰ*, δι' αὐτοῦ τὴν ἐρμηνείαν εἰς τὸ τέλος κατὰ μουσικὴν ἔνοιαν ἐν αἷς λέγει: «Πολλὸν ψάλλον κατὰ μὲν τοὺς ἐβδωμάδων ἐχόντων τὴν γραφὴν εἰς τὸ τέλος κατὰ δὲ τοὺς λοιποὺς τὰ κατὰλληλα τῷ εἰς τὸ τέλος ἐνθάδε ἀποδοόμενα, ἄξιον, ὅση δύναμις, ἐξηγεῖσθαι

(1) Πρῶτος ὁ Ἰωσήφ Σαλλύστριος ἰσχυρίσθη, ὅτι ὁ Ἀχασβερός τὸν τῶν τοῦ Ἰσραὴλ καίμενος τῆς Ἑσθῆρ ἰσὲν αὐτῷ ὁ Βερόν, ὁ ἰσραηλίδης μέγας, ὁ δὲ Lassen ἀναλύσας τὰ γράμματα γ. α. ου. η. ρ. α. η. ἀνέγνωσε καθαρῶς *Σουρὰ* = Βερόν.

(2) Εἰλεὶ Philppson ἐξηγῶν εἰς τὸν 4ον Παλμόν.

(1) Ὁριγένης εἰς Παλμόν Γ'.

» τὸν δηλούμενον ὑπὸ τῆς λέξεως νῦν.....

» Παντί δὲ ἀγωνιζομένῳ τέλος ἡ νίκη τυγχάνει. Ἐπει οὖν, ὡς προαπεδείξαμεν, Δαυὶδ ὁ ἡ Χριστὸς γίνεται, οἱ ἐπιγραμμαῖναι εἰς τὸ ἥλος τῷ Δαυὶδ τὸ τέλος καὶ τὴν νίκην » ἐπαγγέλλονται τοῦ Χριστοῦ, νικητοῦ λέ- » γησθῆναι.....(1). Ἐκ τοῦ παρατεθέντος χωρίου τοῦ Ὁριγένης ἐξάγεται, ὅτι ἡ μετάφρασις τοῦ Ἑβραίου מְנַחֵם διὰ τοῦ τῷ νικητῇ θεωρεῖται ἀκριβῆς ὑπὸ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, οἵτινες ἐκ τῶν ἀνωτέρω μυστικῶν λόγων ἐξήκουν τὸν συμβεβασμὸν τῆς ἐξηγήσεως ταύτης μετα- » τῆς ἑρμηνείας τῶν ἐβδωμόκτοντα εἰς τὸ τέλος καὶ μέλας ταῦτα πλείστα ἀνωρελῆ ἐρρήθησαν ὑπὸ τῶν μετέπειτα κριτικῶν καὶ θεολόγων Χριστιανῶν πρὸς ὑποστήριξιν τῆς Ἑλληνικῆς ἑρμηνείας ἐκ τῶ τέ- » λους.(2).

Ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων Ἑβραίων מְנַחֵם. Περὶ ταύτης εἶπον τὰ δέοντα ἐν τῷ ἔρω ἐκθεῖς τοὺς λόγους, δι' οὓς ἡ λέξις αὕτη δέον ἐκ ἑρμηνευτῇ, εἰς Σούσα, τὴν πρωτεύουσιν δηλαδὴ τοῦ Περσικοῦ βασιλείου. Ὁ Ἀκύλας μετέφρασε τῷ νικητοῦ ἐπὶ τοῖς κρίνεσι. ἀκριβῶς κατὰ λέξιν μεταφράσας ἐκ τοῦ ἑβραϊκοῦ.

Τοῖς υἱοῖς Κορὲ εἰς σύντηξιν מְנַחֵם מְנַחֵם. Περὶ ταύτης εἶπον τὰ δέοντα ἐν τῷ ἔρω ἐκθεῖς τοὺς λόγους, δι' οὓς ἡ λέξις αὕτη δέον ἐκ ἑρμηνευτῇ, εἰς Σούσα, τὴν πρωτεύουσιν δηλαδὴ τοῦ Περσικοῦ βασιλείου. Ὁ Ἀκύλας μετέφρασε τῷ νικητοῦ ἐπὶ τοῖς κρίνεσι. ἀκριβῶς κατὰ λέξιν μεταφράσας ἐκ τοῦ ἑβραϊκοῦ.

» Ὁ παλιόρατος ἄνθρωπος ἀμφιβάλλεται

» σερπὸν μεγάλου, καλαδίτη

» κρόνον παῖδας (Πιστ. Ὁλ. Α' 7—9).

ἔτι δὲ καὶ παρὰ Λατίνους poetas docti. Ἀντικαθιστῶντες νῦν τὸ ἰσοδύναμον ποιήσεις εἰς

τὴν θέσιν τοῦ σύντηξιν, εὐρίσκωμεν πῶς νῦν Κορὲ ποιήσεις, ὅπερ καὶ λογικῶς καὶ καταληπτόν ἐστιν οὐδεμιᾶς ἐξηγήσεως.

Περὶ δὲ τῶν τελευταίων τῆς ἐπιγραφῆς δύο λέξεων ὧδε ἐπὶ τοῦ ἀγαπητοῦ דודת שׁו פָּנִים οἱ Ἑβραῖοι συμφωνοῦσι μεταφράζοντες ὅσῳ ἱρωτικῶν (1).

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἡ ἐπιγραφή διὸν ἐκ μεταφρασθῆ οὕτως: « Τῷ νικητῇ. Εἰς Σούσα. Ποίσεις τῶν νῦν Κορὲ. Ἄσῳ ἱρωτικῶν.

Ἡ ἐποχὴ τῶν γάμων τοῦ Σέρξου συμπίπτει ἀκριβῶς μετὰ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἡ τῆς ἐν Πλαταιαῖς καταστροφῆς τῶν στρατῶν αὐτοῦ εἰδήσεις εἰγεν ἡδὴ φθάσει εἰς Σούσα. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ὁ Σέρξης ἐποίησε δεύτερον πότον, ὅστις ἦν καὶ πολεμικὸν συμβούλιον περὶ τῶν ληρθησομένων μέτρων διὰ τὸν μέγαν πόλεμον, καθ' ὃν ἐνυμνεύθη τὴν Ἑσθήρ (2) ἵνα καλύψῃ δι' αὐτὸ τῶν ὑποτιταχμένων αὐτῷ λαῶν τὸ ἐκ τῆς ἡττῆς ὄνειδος προσέλαβεν ἀσπικτῇ. ἔπειτα τοιοῦτως ἐπὶ τῶν—νικητῆς, ἡ πᾶντως οἱ περὶ αὐτὸν αὐλοκῶντες ἐπέθνηκαν αὐτῷ τοῦτο.

» 2. Ἐξηρεῖτο ἡ καρδίαν μου λόγον ἀγαθόν, ἵνα ἐγὼ τὰ ἔργα μου τῷ βασιλεῖ: ἡ γλῶσσά μου κάλαμος γραμματικῶς ὀνειγρόν.

Ὁ ποιητὴς τυγχάνει ἐμπλεὲς ἐνθουσιασμοῦ διὰ τὸ μέγα συμβεβασμὸς. Κόρη ἀνέκοντα εἰς τὸ ὑποδεδουλωμένον, ἔθνος τοῦ ποιητοῦ ἀξιοῦται ἀπέλθαι ἐν τοῖς ἀνωτέροις τοῦ μεγάλου βασιλείως: τοῖντεῦθεν οἱ ὑπὸ ζυγὸν στεναζόντες Ἰουδαῖοι ἔχουσι μετὰ τὴν σφῆρα τῷ ἱσχυρῷ βασιλεῖ, ὅπως ἀναερίωνται σκοτισμῶς πρὸς ἀνακούρυσιν τῶν ἐκ τῆς δουλείας θεινῶν αὐτῶν. Πρωτίστον παντὸς ἄλλου τὸν ἐνθουσιασμὸν αὐτοῦ περιγράφει ὁ ποιητὴς, ἡ χαρὰ αὐτοῦ κατισχύει παντὸς ἄλλου αἰσθημάτων.

» 2. Ὁ ἄνθρωπος καλεῖται παρὰ τοὺς υἱοὺς » τῶν ἀνθρώπων: ἐξενήθη χάρις ἐν χιλιῶν » σου, διὰ τοῦτο εὐλόγησέ σε ὁ Θεὸς εἰς τὸν » οἶκόν σου. (Ὅστις παρενέβη εἰς γάμους Ἀ- » ράβων καὶ ἦκουσε τὰ ἐκρωνούμενα ἡ ἄδμενα ἐν τῇ περιστάσει ἐγκώμια τοῦ γαμβροῦ καὶ τῆς νύμφης, τὰ γαυροῦντα (Yale) ὑπ' αὐτῶν καλούμενα, ὁμολογήσει ἐκ μόνου τοῦ ἱδανίου τούτου, ὅπερ ἐστὶ κυρίως ἡ ἀρχὴ τοῦ ἐγκώ-

(1) Βλέπε τὴν ἐκ τῶν παλαιῶν Δ', ἐν στήλῃς 1132—23 τοῦ 12του τόμου τῆς Παρολογοῖας Migne.

(2) Βλέπε στήλην ex'. τῆς ἐπιγραφῆς εἰς τοὺς φάλαμς ὑπὸ Διονυσίου Κλέωνα.

(1) Βλέπε τὴν ἐκ τῶν παλαιῶν τοῦ Mendelssohn ἐξήγησιν εἰς τοὺς φάλαμς ἐν φάλαμ 45 κατὰ τὸ Ἑβραϊκόν.

(2) Βλέπε The old Testament History τοῦ W. Smith ἐν στήλῃ 541.

μίου, ὅτι ἡ ὑπὸ μελέτην ὥδῃ αὐτῇ τοῦ Ψαλτῆρος ἀνήκει ἀναμφισβητήτως εἰς τὰ τοιοῦτον εἶδους ποιήματα, ἅπαντα ἀνωτέρω ἐγκωμιαστικῆς ἐπιγραφίσεως ὡδῶς ὠνόμασα. Διὰ τοιοῦτων φράσεων πάντοτε οἱ καθ' ἡμᾶς Ἀραβῆς ἀρχοῦνται τῆς ὥδης ἐγκωμιάζοντες τὸν γαμβρὸν πρώτον καὶ τὴν νύμφην ἔπειτα πρὸς αὐτοὺς ἀποτεινόμενοι. Τὸν λόγον τοῦ παραδόξου, ὅτι ὁ αὐτοῦς τὰ περὶ καλλίους ἐγκώμια, ἅπαντα ἔπρεπε πρὸς τὴν νύμφην κυρίως νὰ προσαγορεύσῃ, προσφωνεῖ τῷ βασιλεῖ, θέλω ἐξηγήσει ἐν τοῖς ἑξῆς.

§ 3. «Περὶ οὗται τὴν ῥομφαίαν σου ἐπὶ τὸν ἡμίονόν σου δυνατὸς». Ἐν τῷ πρώτῳ ἑδαφίῳ τὸ ἀντικείμενον τῆς ὥδης ἐστὶν αὐτοῦς ὁ ποιητὴς ἀποτεινόμενος ὡς θεοληπτός καὶ καυρώμενος ἐπὶ τῇ θανάτῳ αὐτοῦ περὶ τὴν ποιήσιν (ἡ γλωσσά μου κλάμος γραμματικῆς ἐξυγρᾶφου) ὅπως ὁ Πίνδαρος.

«..... ἔμοι μὲν οὖν
Μοῖσα καρτερούμεναι βίβλος ἀλλὰ τρέφει».
(Ὁ ἡμ. Α' 179—180).

Ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἑδαφίου ἔρχεται τῆς υποθέσεως διὰ τὸν ἐγκωμίων τῷ βασιλεῖς νυμφίου, ὅπερ τελευτᾷ συμπεριλαμβανόμενον «διὰ» τοῦτο εἰσλόγησεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν ἡμῶν». Ἀπὸ δὲ τοῦ τρίτου τοῦτον ἀρχεται ἡ περιγραφή τῆς ἰορτῆς. Ἡ νυμφικὴ παράταξι προσφύεται εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς πάντων ἐπὶ τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τῶν ἀνακτόρων· τὸ δεσμεῖον δίδεται ὑπὸ τοῦ βασιλέως διὰ τῆς περιζώσεως τὰς ῥομφαίας. Ἀλλὰ περιζώννυσθαι ῥομφαίᾳ τὸν νυμφίον κατὰ τὴν τελευτὴν τῶν γάμων οὐδαμῶς τῶν Γραφῶν εὐρίσκουμεν ἐπὶ ὑπὲρ τῆς νόμιμον τῶν Ἑβραίων· οὐδὲ εἰ ἄλλων πηγῶν κανθάνομεν ἀναλογόν τι εἴημεν παρὰ τοῖς ἑλλοῖς Σημίταις ὑπέρξαν. Οὐδὲ διεσώθη ἔγνος τοιοῦτου νομίμου παρὰ τοῖς καθ' ἡμᾶς Ἑβραίοις, τοὺς τοσοῦτον ζηλωτάς ἐν πάτρυν αὐτῶν· στερεῶς ὅμως δυναμεινὰ νὰ ἰσχυρισθώμεν, ὅτι τὸ ἐν λόγῳ εἴημεν ἢ ἢν ἰδοὺ τὸν Μήδων καὶ τῶν Περσῶν, τῶν τελευταίων τούτων λαβόντων αὐτὸ παρὰ τῶν πρώτων, διότι διεσώθη παρὰ τοῖς υἱοῖς αὐτῶν τοῖς Κούρδοις, τοῖς Ἀρμενίοις καὶ τοῖς Κιρκασίοις. Ὅσοι ἐκλήθησαν εἰς γάμους Ἀρμενίων, ἐν τῇ Μικρῇ Ἀσίᾳ καὶ ἐν Συρίᾳ, μαρτυρήσουσι περὶ τούτου (1). Οὐχὶ λοιπὸν πρὸς

Ἑβραίων ἀλλὰ πρὸς Πέρσων ἀποτεινεται ὁ αὐτοῦς.

§ 4. Τῇ ὠραιότητί σου καὶ τῷ κάλλει σου καὶ ἔντειρε καὶ κατενοούῃ καὶ βασιλεύει ἔνεκεν ἀληθείας καὶ πραότητος καὶ δικαιοσύνης καὶ ὀδῆσιν σε θαυμαστῶς ἡ δεξιὰ σου.

Τὰ ἐν τῷ ἑδαφίῳ τούτῳ συνεχίζονται τὰ ἐν τῷ προηγουμένῳ· δοθέντος τοῦ σημείου ὑπὸ τοῦ βασιλέως διὰ τὴν νυμφικὴν παράταξιν διὰ τῆς περιζώσεως τῆς ῥομφαίας, ὁ αὐτοῦς ὅρει ἔντειρε καὶ κατενοούῃ τῇ ὠραιότητί σου καὶ τῷ κάλλει σου, καὶ βασιλεύει ἔνεκεν ἀληθείας καὶ πραότητος καὶ δικαιοσύνης καὶ ὀδῆσιν σε θαυμαστῶς ἡ δεξιὰ σου. Καταλλήλως τοι λόγοι ἀποτεινόμενοι πρὸς βασιλεῖς ἄγοντα νυμφικὴν πομπήν, ἀποσώτατοι διὰ διὰ βασιλείᾳ περιζώννυμενον ῥομφαίαν πρὸς ἐκστρατείας καὶ πόλεμον, ὅπως ὑπέθεσαν τινες. Ἐὰν ὁ ποιητὴς κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἐκστρατείας τοῦ βασιλέως εὐρίσκε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐγκωμιάσῃ τὴν ὠραιότητα καὶ τὸ κάλλος του, τὴν πρῶτην καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, δὲν εἶδυναι νὰ δώσῃ τρανότερον δαῖγμα σκακίσματος καὶ ἀκαίριας, καὶ ὅμως ὁ ποιητὴς ἥρως καὶ νοσηρόστατος ἐστὶ καὶ τεχνικώτατος· περὶ τούτου πάντες οἱ κριτικοὶ ὁμοφώνουσι.

§ 5. Ἀτὰ βέλη σου ἡκοιμήμενα δυνατὰ, ὡς λαοὶ ἐποκάτω σου πεισύνται ἐν καρδίᾳ τῶν ἡγέρων τοῦ βασιλέως. Ποιᾷ ἡ λογικὴ ἀπληροχίᾳ τοῦ προηγουμένου ἑδαφίου, ὅπερ περιγράφει τὸ ἔξοχον τοῦ βασιλέως ἐν τῇ νυμφικῇ παρατάξει, τῇ ὠραιότητι καὶ τῷ κάλλει, διδοῖ ὁ ἀμέσως εὐχὰς ὑπὲρ τῆς εὐημερίας καὶ

φαιλῇ τῆς νύμφης, καὶ διὰ τῆς ἀμυγῆς αὐτοῦ ἀποκαλύπτειν αὐτὴν, ὑφίσταται συνθήκην παρὰ λαοῖς Τουρανίας καταγωγῆς, κυρίως δὲ παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς τοῦ Καυκάσου, παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις καὶ παρὰ τοῖς Κιρκασίοις. Βεβαίως τὸ εἴημεν τοῦτο συμβολικὸς ἐκφράσις, ἀλλὰ τοῦ αὐτοῦ τοῦ νῦν ὅπλων κατακτήσεως τῆς γυναικὸς, δι' αἷμα δὲ μετρί τοῦ νῦν, περιεσθῆναι λείψανον τῆς ἀργαίας κατακτήσεως τῶν Τουρανίων λαῶν, καθ' ἣν διὰ τοῦ πολέμου οἱ ἄνθρωποι πρὸς αἰὸς γένεαν, ἢ καὶ φυλὰς πρὸς φυλὴν, εἰδόμενον ὅτι ἀποκρίσιν γυναικας. Εἰς τὸ δικαίωμα τοῦτο τῆς κατακτήσεως ἀποδοτὰ ἡ δουλικὴ θέσις τῆς γυναικὸς ἐν τῇ ἀνδρὶ καὶ τῷ εἴημεν τοῦτο, ὡς εἶπον, περιεσθῆναι παρὰ λαοῖς Γερανίας καταγωγῆς, διότι, κυρίως παρὰ τοῖς λαοῖς τούτοις, ἡ γυνὴ διὰ τῶν ὅπλων ἀπληροδύνατο. Πῶς λοιπὸν ἱεραιοῦσιν ὁ γυναικὸς τοῦτο τοῦ ἰουδαίου ποιητοῦ πρὸς τὸν Ἀβραάμ καταγωγῆς Εἰρήνην; Ὁ ἡρώδης λαοὶ τὴν ἀπορίαν διδάσκουν ἡμᾶς (ἐν ἱστορ. Α' § 135) ὅτι οἱ Πέρσαι πολλὰ τῶν εἰρῶν αὐτῶν ὡς καὶ τὴν ἐσθῆτα παρὰ τῶν Μήδων ἔλαβον· γνωστὸν δὲ ὅτι οἱ τελευταῖοι οὗτοι εἰσι Τουρανίας καταγωγῆς.

(1) Τὸ νόμιμον τοῦ περιζώννυσθαι ἑξῆς τὸν γαμβρὸν κατὰ τὴν τελευτὴν τοῦ γάμου, ἐπιστεῖλε αὐτὸ ὑπὲρ τῆς κει-

εὐτυχίας αὐτοῦ, ἔντεινε καὶ κατενοθεῖ καὶ βασιλεὺς, μετὰ τῶν ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ προσω-
νομένων; Ὁ ἀπόστολος φαίνεται ἐνταῦθα
αἰωνίους καὶ ἀκαίρους, ἀλλ' ἔννους πρὸς τὰς περι-
στάσεις τοῦ γάμου τοῦ Σιέρου μετὰ τῆς Ἑσθῆρ
καὶ κρίνουμεν ταῦτα, εὐρίσκοντες, ὅτι οὗτος ἐγένετο
ἐν αὐτῷ τῷ ἔθνεϊ καὶ διὰ τῆς τεχνικῆς. Ὡρῶντι
τὴν λέξιν τοῦ μεγάλου τούτου πότου, καθ' ἃν
ἐγένετο ὁ γάμος ὁ γάμος, καὶ ὅστις ἦν ταυ-
τογώνος καὶ φιλικῶν συμβούλιον περὶ τοῦ
ληπτείου μέτρου διὰ τὴν ἀτυχὴν ἐκδασιν τοῦ
κατὰ τῆς Ἑλλάδος πολέμου, (W. Smith
«The Old Testament History» ἐν σελ. 541),
ἐπισκοποῦντες τὴν ἀποστολὴν τῆς ἐν Πλαταιαῖς
καταστροφῆς τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ εἰδήσεις,
αἰτίνας, φαίνεται, ἐγένετο ἡ γέννησις τῶν πλῆθους
Εὐκαίρους λοιπὸν πρὸς τὸν πόλεμον καὶ τεχνικῶς
λιαν ὁ ποιητὴς παρεμβάλλων τὰ πρὸς ἐκείνους
τούτου ἀναπνεύσει τὰς ἐπιπάδας τοῦ ἀδμηνοῦντος
διὰ τὴν συμφορὰν βασιλείας καὶ τῶν συναλ-
γούντων μεγεθῶν, αἵτινες πρὸς σύσχεσιν ἐν
τῷ πότῳ ἐκλήθησαν· τὰ βέλη σου ἡκοιμήθη
δυνατὲς ἐστὶν ὁ ἀποχρῶν λόγος δι' οὐ προλέγει
τῷ βασιλεῖ καὶ εὐγεται τὴν τῶν Ἑλλήνων ἵπ-
ταν καὶ ὑποδουλοῦσιν. Τὰ ἡκοιμήθη βέλη
σου ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλείας,
λαοὶ δὲ ὑποκαταί σου πεσοῦνται. Οἱ λόγοι οὗτοι
δὴλον ὅτι ἀναφέρονται εἰς τὸν κατὰ τῆς Ἑλ-
λάδος πόλεμον τοῦ Σιέρου, εἰς ὃν καὶ ἐκ τῶν
προσφάτων μακθάνομεν, ὅτι οἱ Ἑβραῖοι ἐλαβον
μέρος. (Ζαχαρίας Θ'. 13). «Καὶ ἐπεμύρε τὰ
τέκνα σου Σιών ἐπὶ τὰ τέκνα τῶν Ἑλλήνων».
Ἐὰν δὲ οὐδὲν, οὐτε καθ' ὑπαινιγμόν, ἀναφέ-
ρεται περὶ τοῦ πολέμου τούτου ἐν τῷ βι-
βλίῳ τῆς Ἑσθῆρ, ὅπερ ἐν ταῖς κατὰ τοῦ βι-
βλίου τούτου ἀπορίας κατέταξεν ὁ κληρηγὴς
Α. Kuenen (1), τοῦτο ἀποδοτέον εἰς τὸν λό-
γον, ὅτι ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου, ἔτη τινα
μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου συμπάθους διὰ τὸν
Σιέρην γράφων, τὸν σωτῆρα τῶν Ἑβραίων,
ἐπρεπε ν' ἀποφύγῃ τὴν ἀνάμνησιν ἀλλοτρίων
δι' αὐτὸν συμβάντων. Τὸ βιβλίον πλῆθος ἦν
γνωστὸν τοῖς Πέρσαις· ἰδοὺ δὲ διατὶ ὁ συγ-
γραφεὺς ἀπέφυγε περιουλαγμένους ν' ἀναφέρῃ
ἐν αὐτῷ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ Γαχδιέ (גַּחְדִּי)· ὅπερ
σκοπίμως ἀπέφυγε καὶ ὁ ποιητὴς τῆς ὡδῆς ταύ-
της ν' ἀναφέρῃ ἐν χωρίῳ, ἐνθα ἀναγκάτως ἐ-
πρεπε νὰ ὑπάργῃ.—Οἰκουμενικὸν καὶ οἰκηνηγὰν
ἔσται, ἐπὶ τῶν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῆς ὡδῆς ἀπαι-

τώντων ὡδῇ ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ (דִּידִּי) (דִּידִּי)
βασίλειον, ἀπερῆλθον, ὅτι ἡ ἐν λόγῳ ὡδῇ
ἐστὶ γαμήλιον ἔθνος εἰς τοὺς γάμους τοῦ Σο-
λομώντος μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Φαραῶ, διότι
ὁ Σολομὸν ὠνομάσθη ἀγαπητὸς (דִּידִּי) (1),
ἀποροῦσι, πῶς νὰ συμβῶσιν αὐτὰς τὰς πολεμικώ-
τατα ταῦτα, διότι ἀναντιρρήτων, ὅτι πρὸς βα-
σιλεὺς ἐν πολέμῳ καταστᾶται εὐρισκόμενον
πρὸς κατὰκτησιν λαῶν ἀποτίναται ὁ ποιητὴς,
πρὸς τὴν εἰρηνικὴν βασιλείαν τοῦ Σολομώντος,
ὅστις οὐδὲνα ἐπεγείρησε πόλεμον φερωνύμως
καλούμενος Σολομὸν (שְׁלֹמֹן), ὅπερ δύναται
τῇ ἑλληνικῇ γλῶσσῃ Ἑρηνάιος· ἀντιθέτως δὲ
τούτου, κατὰ παράδοξον συγκυρίαν, τὸ Σιέρης
σημαίνει πολέμικος (2), οὐδὲν δ' ἀπίθανον
ὅτι ὁ ἀπόστολος οὗτος τοῦ ποιητοῦ «τὰ βέλη
» σου ἡκοιμήθη δύναται, λαοὶ ὑποκαταί σου
» πεσοῦνται», ἐστὶ παρωνομασίαν τὴν στήμα
τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ τοῦ Σιέρου.

Ὁ Mendelssohn καίτοι καταδείξας, ὅτι τὸ
דִּידִּי שְׁלֹמֹן πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ ἡμέρα ἡμερικὴν
καὶ οὐκ ὡς ἡμερικὴν, ἐπιμένει ὁ-
μως διδάσκων, ὅτι ἡ ὡδῇ ἀναγίνεται πρὸς τὸν
Σολομὸν, διὰ τοὺς γάμους αὐτοῦ μετὰ τῆς
θυγατρὸς τοῦ Φαραῶ, ἀλλ' οὐδέμιν πρὸς λύσιν
τῆς προτάσεως· σπουδαϊστέρως ἀπορίας ἐ-
πεγείρησε.

§ 6. «Ὁ ἄνθρωπος σου ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα
» τοῦ αἰῶνος, ῥάβδος ἐκθύστης ἡ ῥάβδος τῆς
» βασιλείας σου». Μερὶ τῶν πρώτων λήξων
ὁ ἄνθρωπος σου ὁ Θεὸς αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος σου ὁ Θεός,
κατὰ κλητικὴν, ἐκθύστης αὐτὸς ἀναγκασίαν ἐν τῇ
μελέτῃ τοῦ ἔξῃς ἱεραίου· ἀκόλουθα ἐξετάζω-
μεν τὴν ἀκόλουθα, ῥάβδος ἐκθύστης ἡ ῥάβδος
τῆς βασιλείας σου. Αἱ λέξεις αὗται οὐ-
δὲν ἀρμόζουσιν ἰουδαίῳ βασιλεῖ. Οἰδεύου
τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς ἀπαντᾷ ἐνδείξεις πρὸς
παροδοχὴν τοῦ ὅτι οἱ βασιλεῖς τῶν Ἑβραίων
ἐκράτουν ῥάβδον ὡς σύμβολον τῆς βασιλείας
ἐνθ' ἡ καὶ ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ ἐκ τῶν Περσικῶν
ἀναγλύφων τῶν ἐπὶ τῶν μνημείων τῆς Περσε-
πόλεως (3) ἀσφαλῶς μακθάνομεν, ὅτι οἱ Πέρσαι

(1) Βασιλείων B' περ. 22 § 25 (κατὰ τοὺς 70).

(2) «Δύναται δὲ κατὰ Ἑλλάδα γλῶσσιν ταῦτα τὰ οὐνό-
ματα, Δαρειός· Ἑρξίης, Σιέρης Ἀρξίος, Ἀρταξέρξης μέ-
γας Ἀρξίος. Τούτους μὲν διὰ τοὺς βασιλεῖς ὡς ἐν ὀνό-
ματι κατὰ γλῶσσαν τὴν σπερμένην Ἑλληνικῇ καλεῖσιν».
(Περδοτ. VI. § 98).

(3) Ἐν τῇ παραστάσει εἰκόνη ἀναγλύφου παριστῶντος
Πέρσην βασιλεὺς ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ (ἐν σελ. 133) καὶ ἐν
ἄλλῳ ἀναγλύφῳ παριστῶντι τὸν Σιέρην, εἰκονίζεται ἐκά-

(4) Histoire Critique des livres de l'Ancien
Testament τῷ Α. Kuenen, μεταφ. Pierson A. 530.

βασιλείς ἐκράτουν ῥάβδον χρυσήν ὡς ἐμβλημα τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας αὐτῶν (1). «Πάντα » τὰ ἔθνη τῆς βασιλείας γινώσκαι, λέγει ἡ » Ἑσθήρ πρὸς τὸν Μαρκochaϊὸν (Ἑσθήρ κεφ. » 4 § 11) «ὅτι πᾶς ἀνθρώπος ἡ γυνή, ὅς εἰσι- » λεύσεται πρὸς τὸν βασιλεῖα εἰς τὴν αὐλὴν τὴν » δευτέραν ἀκλήτος, οὐκ ἔστιν αὐτῷ σωτηρία » πλὴν ἡ ἐκείνη ὁ βασιλεὺς τῆν χρυσήν ῥά- » βδον, οὗτος σωθήσεται». — Δέκα διαφό- » ρους λέξεις τῆς Ἑβραϊκῆς γλώσσας μετέφρασαν οἱ 70 διὰ τοῦ ῥάβδος. Ἡ ἐν τῷ ἑδάρῳ τούτῳ τῆς ὥδης οὕτως ἐρμηνευθεῖσα λέξις ἐστὶν ἡ Ἑβραϊκὴ **רַבָּד** (sibit), αὐτὴ δὲ αὐτὴ ἡ ἐν τῷ **רַבָּד** τῆς Ἑσθήρ, ὅς ἀνωτέρω, ἀπαντῶσα χρυσὴ ῥάβδος, τὸ σύμβολον τῆς ἐξουσίας τῶν Πέρσων βασιλῶν. Ἡ αὐτὴ λέξις **רַבָּד** εὐρε- » ται καὶ ἐν βιβλίοις τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς βι- » βλίου, ἡλλοτε μὲν σημαίνουσα κοινὴν ῥά- » βδον (2), ἄλλοτε δὲ φυλὴν, ὅπως μεταφρά- » ζουσιν αὐτὴν οἱ καὶ ἡμεῖς Ἑβραισταί· ἐν τῇ » δευτέρᾳ ταύτῃ σημασίᾳ οἱ 70 μετέφρασαν τὴν » λέξιν διὰ τοῦ σκεπτεροῦ, οὐκ κατὰ τὴν σημα- » σίαν τοῦ ὀνόματος ἐν τῇ ἑβραϊκῇ γλώσσῃ, ἀλλ' » ἀντικεισθῶντες δι' αὐτῆς τὴν λέξιν **רַבָּד**, ὡς » ἐσημαίνουσα τὰ ἑλληνικὰ λεῖξαι. Ἐν τῇ καθ' » ἡμᾶς Ἀραβικῇ ἡ λέξις **رَبْد** σημαίνει μόνον » τὴν σημασίαν τοῦ φυλῆ (3), ὅπως καὶ ἐν τῇ » Τουρκικῇ γλώσσῃ, ἀπολέσασα τὴν τῆς **רַבָּד** » μὲ τὴν τελευταίαν ταύτην σημασίαν ἐσημα- » τίσθη παρ' ἡμῶν ἡ λέξις **רב** οὐκ ἢ οὐκ ἢ » ἡ σκηνή, ἥτις διὰ τῆς Κύπρου, ὅπως καὶ » ἄλλαι λέξεις, μετέβη ἐν τῆς Φοινίκης εἰς τὴν » Ἑλλάδα. Ὅπου τῶν βιβλίων τῆς Π. Γ. ἡ » ἐν λόγῳ λέξις **רַבָּד** ἀπαντᾷ ἔχουσα σημασίαν » ἐξουσίας, κυρίως βασιλικῆς, ὡς ἐν τισι τῶν » ψαλμῶν καὶ τῶν προφητικῶν κεφαλαίων, ταῦτα » καὶ ἐξ ἄλλων δεδομένων ἐλέγχονται ὅντα Πε- » ρσικῆς ἐποχῆς. Ἡ ἐκφρασις λοιπὸν ῥάβδος τῆς » βασιλείας σου ἀποδοτὶα πρὸς Πέρσων βασιλεῖα » καὶ οὐκ πρὸς Ἑβραίους.

τινος κρατῶν ἐν τῇ χειρὶ τὴν ῥάβδον, ἥτις ἦν τὸ βασιλικὸν ἐμβλημα ἡμετέρας τοῦ χαλκῶν τῶν ἀρχιερέων ἡμῶν, ὅπου βεβαίως ἀπὸ ταύτης ἔλκει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ.

(1) Πάντων ἐπὶ ἡ εὐθείᾳ ῥάβδος, ἡ λαοματὴν ἡμετέρας, τὴν ποῖαν οἱ Ἀθηναῖοι ἐνομιμῆσαν, ἵνα κρατῶσιν ὑπο- » γειντακτικῶς ἢ πορνοσκοτικῶς πρὸς ἐνδοξοῦ τοῦ ἀεὶ τοῦ ἐπαγ- » γλῆματος αὐτῶν, ἢ ἵνα διακομίσθῃσι τοῦ ἀείματος » τούτου τῶν Περσῶν βασιλῶν.

(2) «Ἐάν τις πατήρ τὸν παῖδα αὐτοῦ ῥάβδῳ» (Ἑσθ. ΚΑ' 20) «ἐλέγξῃ αὐτὸν ἐν ῥάβδῳ ἀνδρῶν, καὶ ἐν ἀράῃ » οὐκ ἀνθρώπων». (Βασιλ. Β' 7' 14) «καὶ κατέβη ἐπ' αὐτὸν » βασιλεὺς ἐν ῥάβδῳ». (Παράλ. Α' κεφ. ΙΑ' 23).

§ 7. α' Ἠγάπησας δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησας » ἀνομίαν· δια τούτου ἐξῆρσέν σε ὁ Θεὸς ὁ Θεός » σου ἔλπιον ἀγαλλιάσας παρὰ τοὺς μετό- » ρους σου».

Τὰ ἐν τῷ ἑδάρῳ τούτῳ ὡς ἐπιγραφήμα λαμβάνων ὁ σοφὸς Φιλοσοφιστὴς ἀποφασίζει ὅτι ὁ διὰ τῆς ὥδης ταύτης ἐρωμαζόμενος βασιλεὺς ἀδύνατον νὰ εἴναι Πέρσης βασιλεὺς. «Οἱ υἱοὶ Κορέ, λέγει, οὐδέποτε ἤθελον ἐγκω- » μῆσαι βασιλεῖα μὴ καταχόμενον ἐκ τοῦ γέ- » νους Δαβὶδ, οὐδέποτε ἤθελον ἀποκαλέσαι » τὸν θρόνον αὐτοῦ θρόνον δαβιδίτα ὑπὸ τοῦ » Θεοῦ, οὐδέποτε ἤθελον προσφωνῆσαι αὐτῷ, » εὐλόγησέν σε ὁ Θεός, (2 § 3) καὶ ἐξῆρσέν σε ὁ » Θεός, ὅπως ἐνταῦθα». (Philippson ἐν ἐξηγή- » σει 45 ψαλμῷ). Καὶ περὶ μὲν τοῦ ὁ Θεός σου παρακατῶν ῥηθῆσεται, καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ » τὰ ἐν ὧν ἐπιγραφήματα ταῦτα τοῦ ἐξηγητοῦ, ἀπορῶν τὴ παλὴν ὁ σοφώτατος ἀνὴρ κατέρυ- » γεν εἰς τ' ἀνακρίσει ταῦτα. Ὁ προφῆτης Ἠ- » σάϊας, πολὺ ἀνώτερον τὸν υἱὸν Κορέ κατέγων » ἀξίωμα ἐν τῇ τάξει τῶν λειτουργῶν τοῦ ἀλη- » θοῦς Θεοῦ, δοξολογεῖ τὸν Κύριον Πέρσων βα- » σιλεῖα καὶ πρὸς ἡμέρας πάππον τοῦ Σέρου, ἀπαγγέλλει τὰς εὐλογίας τοῦ Γαβριὲ ἐπ' αὐ- » τὸν καὶ ῥητὶς ἀποκαλεῖ αὐτὸν ἡρώδην τοῦ Κυρίου, **יְהוֹרָם** «Ὅστω λέγει Κύ- » ριος ἸϋΠ ὁ Θεός τῷ χριστῷ μου Κύρῳ, » οὐ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς, ἵπακοῦσαι ἐμπε- » ρσεν αὐτοῦ ἔθνη, καὶ ἰσχύιν βασιλείων δια- » κράξω, ἀνοίξω ἐμπροσθεν αὐτοῦ θύρας, καὶ » ἵπταις οὐ συγχεῖσθῃσιν. Ἐγὼ ἐμπροσθεν » αὐτοῦ πορεύσομαι καὶ ὀρη ὀμαλῶν, θύρας χαλ- » κῆς ἀνοίξω, καὶ μοχλοῦς σιδηροῦς συγχαλ- » σω καὶ ὅσους σοι ἠπαυροῦς σκοτεινὰ ἀπο- » κρύψουσιν, ῥοράτω· ἀνοίξουσιν, ἵνα γινώσῃ, ὅτι » ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός σου ὁ καλῶν τὸ ὄνομα σου » ὁ Θεός Ἰσραὴλ». (Ἡσάϊας 45 § 1 καὶ ἐξῆς). Τὰ τοῦ Ἡσάϊου ταῦτα, ὅντων καταστρέφοντι » τὰ τοῦ Philippson ἐπιγραφήματα. Ἐθλωμεν » νῦν εἰς τὸ ὁ Θεός ὁ Θεός σου, ἵνα πρώτως συ- » μαιωτήσῃ, ὅτι τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον **עֲלֹהִים** (Eloim Eloia) (**עֲלֹהִים**) ὅπερ δὲ νὰ μετα- » φρασθῇ αὐτὸς Θεός, ὁ Θεός σου ὅπως μετέφρα- » σαν ὁ Σύμμαχος, ὁ Ἀκύλας καὶ οἱ λοιποί, » ἦν μετὰφρασις ὡς ἀκριβοστερὰν παρεδίδετο » πάντες οἱ νεώτεροι ἐξηγῶνται καὶ ἀρχαιότερον οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. «ἐνεκότερον δὲ » τούτων, λέγει ὁ Εὐσεβίος, (1) ἡ παρὰ Ἑ-

(1) Εὐσεβίος ἐν Εὐαγγελικῇ Ἀποδείξει βιβλ. Δ', κεφ. 15. § 58—59.

» βράλιον παρίστανται γραφή, ἥν πρὸς ἀρχαίαν
» ἑρμηνεύσαν τοι Ἀχιλλεύς ὠδῶν τῶν ἐξῆς...
» πῶν ὁ Ὅμηρος σου Θεοὶ εἰς τὴν αἰώναν...
» ἐπὶ τούτῳ ἤλαί σε, Θεοί, ὁ Θεός σου Διὸς
» ἡ χάρις ἀπὸ ἐταίρων σου». Ὅτι δὲ οἱ Περσὶν
» βράλιον καὶ ἐπεκαλοῦντο γνωστὸν. (1). Ἐάν
» ἡ Ἰουδαία ποιητὴς τὴν ὁδὸν ταύτην ἵκοιτο
» πρὸς τὸν Σολομῶνα, κατὰ τὸν Mendelssohn,
» ἡ πρὸς τὸν Αἰζαβ., κατὰ τὸν Hitzig, ἡ πρὸς
» τὸν Ἰωακίμ; κατὰ τὸν Philippson, ἡ πρὸς
» ἡσπουδιστοῦ αἰῶνα τῶν βασιλέων τοῦ Ἰουδα
» τοῦ Ἰερραή, ἐνταῦθα ἀναγκασθὲς ἔπρεπε
» εἰπεῖν Κύριος ὁ Θεός (יהוה) καὶ οὐχὶ
» ὁ Θεός ὁ Θεός σου, πῶς ὁ ἦντος ὁ Θεός,
» ὁ Θεός σου. Προσθετέον τούτοις, ὅτι τὸ ὄνομα
» Ἰσραὴλ (ישראל) ἐν ταῖς Γραφαῖς, ἀποδίδεται
» καὶ πρὸς ζήνους βασιλεῖς καὶ ἐν γένει
» πάντα ἱσχυρὸν ἄρχοντα λαοῦ (2). Οὕτως
» ἐν τῷ Παύλῳ (81. § 1), ὁ Θεός ἐστὶ ἐν
» συναγωγῇ θεῶν ἐξηγητὴν ἐν συναγωγῇ βασιλεῖν
» ἡ ἀρχόντων τοῦ λαοῦ, ὅπως καλοῦν ἐξηγῶν
» αὐτὸ ὁ Ἰεροσολύμων Ἀνθιμος, κατὰ τὴν
» μακροτέρω σέφον πρὸς ἑνίσχυσην τῆς ἑρμηνείας

(4) Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τῃ πολλῇ Ἀσσυρίᾳ λαοὶ πολλοὶ βασιλεῖς αὐτοὺς θεοὺς ἐπισημαίνουσιν· Ἀσσιόταν ἐπισημαίνει λέγει ὁ Διόδωρος (βιβλ. I, § 3). «τοὺς βασιλεῖς θεοὺς νομίζουσιν· Καὶ παρ' Ὁμήρῳ (V § 30). «Πᾶσα δὲ πόλις ταῖς αὐτῇ ἀνθρώπων τιμαῖς ἀπαντᾷ», παρακαλεῖται τὸν Θυὸν βασιλεῖα (τὴν Μοιρῶντιν): κυρίως ἀπὸ τῶν Περσῶν βασιλεῖς οὕτω προσεφώνουντο· «Μῆτερ ἡ Ἑλένη γεγάς, χάριτι, Δαρείου θυγάτηρ· σοὺ μὲν ἐνέστημεν Πέρσας, σοὺ δὲ καὶ μῆτερ ἦναι» (Αἰσχύλῳ Πέρσαι· 156–157), «ὅτις ἡγήνη, φαίνεται, τὸν Περσικὸν νότον τῶν μὲν κυρίως ὁλοκλήρως ὀργίζαν τὸν Ἀσσυρίων γράφεται· Ἐξήρῃ δὲ τὸν Περσὺν Διὸς ἀποκαλῶν τὰς τοιαύτας ἐπιρροὰς οὐχ ὅλως λόγῳ ἀλλὰ μεταφορικῶς. Διότις Ἀργυρίου, Περσίου (βιβλ. § 3). Τοιοῦτος ἐπιμαρτυρεῖται καὶ ὁ Q. Curtius (I, 7). γὰρ ἐν Persae non plene tantum sed etiam prudenter reges suos inter deos coluere maiestatem enim imperii salutis esse tutelam» καὶ ὁ Σαπφώτις δὲ αὐτοὶ τῶν τῶν νομαρτυμάτων αὐτῶν ἐπισημαίνονται θεονομίαι (Mazdaïzen Beh).

(2) Κατά τὴν ἑνότητα ταύτην ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ ἀπάντων
חַלּוּמִים (Chélumim), διὰ τὸν ἑβραϊστὴν ἀπεφάνη ἐν τῇ
 χάριτι ταύτῃ, μεταφράσσει αὐτὸν ὡς **70τα ἄρχων ἰδίων**. «καί
 » παρὰ τὸν αὐτὸν τὸν «Λαοστρίαν» εἰς χεῖρας ἀρχόντος;
 » ἔθνων (τοῦ Κυβερνήτου) καὶ ἐπέστη ἐν τῇ ἀπόλειαν αὐ-
 » τῶν. **חֲלֹמִים אֵלֵּי**, 11): πλὴν ὅμως, εἰ ἐν ταύτῃ τῇ
 ὁμοίᾳ **חֲלֹמִים** (Chélumim) δίδεται τῷ Κυβερνᾶτι ἢ καὶ τῷ ὀνόματι
 ὡς ἀκριβοῦς ἐπίθετον τῶν βασιλέων τῆς Περσίας, ὡς
 ἀνὴρ τοῦ ἑθνοῦς αὐτῶν ἐκαλοῦτο, ὡς κατεῖχεν
 ἀπὸ τῆς τοῦ ἑθνοῦς αὐτῶν ἐκάλουτο, ὡς κατεῖχεν

πούτης, ἑστέον γρασικὸν γάρῃον, τὸν ἐν τῇ
 ἔξοδῳ (καρ. 22, § 28) νόμον κθεῖος οὐ κα-
 νολογίης καὶ ἀρχέτου τοῦ λαοῦ σου οὐ κα-
 κῶς ἱερεῖς» ὅπου σημαίνει οὐ κακολογῶντες
 τοὺς βασιλεῖς (τοὺς ζῶντας) καὶ τὸν ἀρχέτου
 τοῦ λαοῦ σου, καὶ οὐχὶ ὅπως οἱ Ἑλληνεῖς
 παιδεῖαι ἐμφορῶντες ἰσότητος (1) καὶ Φι-
 λων (2) φιλοπονηταὶ τὴν ἀποδείξαι, μέγερτον
 τὸν νόμον τῶν πόντων φέρντες, ἐπὶ ἡ μωσιτικῇ
 μοβείᾳ ἀπαγορεύει τὸ ἀντιμῆλξαι τῶν ἀλ-
 λελήαν θρησκείαν ἐνῷ γνωστὸν ἐστὶ πανταχοῦ
 ἐν ταῖς Γραφαῖς κακολογῶντας καὶ ὑβρίζον-
 τας οὐ εἶναι θεοί. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν τ. ὦ
 Θεέ, ὁ Θεός σου μόνον πρὸς μὲν Ἑβραῖον βασι-
 λέα ἰδούνα· καὶ ῥηθὶ ὑπὸ τοῦ Ἑβραίου ποιν-
 τοῦ τὸ διὸ ὁ Θεός σου ἐνταῦθα ἐνοικεῖτον διὰ
 τὸν Ἀουρ-Μαζζά καὶ οὐχὶ διὰ τὸν Γιαζβί.
 Περὶ δὲ τῶν τελευταίων λέξεων τοῦ ἰσχυροῦ
 παρὰ τοῦς μετρώνας (מַעְרָבִים) περὶ οὐ
 δικαίως παρατρεῖ οὐ κατηντίως Edouard
 Reuss (3) ἐστὶ ἀπόκλις δύναται ἡ φράσις αὕτη
 ἡ ἀποδοχὴ πρὸς τὸν Θεόν, διότι ὁ Θεός ἀδύ-
 νατον να ἐγγὺς μετρώνας αὐτοῦ, ἐπαρκῆς δι-
 ἀκρίτως καὶ ἐξήραντος τοῦ χωρίου ἐστὶν ἡ
 περὶ εἰς αὐτὸ τῶν μετρώνας αὐτοῦ ἀφάρκῃς
 τοῦ Ἰερὸδοτῶ, ἢν παρατίθημι ἐνταῦθα. Στάλ-
 » λομεν Ἀρριότιν εἰς Ἀίγυπτον καὶ Ἀθῆνας,
 » τὸν παῖδαν αὐτοῦ στάσις ἐγένετο μεγάλη
 » περὶ τῆς ἡμετέρας, διὸ μετὶ ἀποδείκναι
 » βασιλεῖα καὶ τὸν Ἀρριότιν νόμον οὕτω
 » στρατεύεσθαι, ἔστω δὲ Ἀρριότι καὶ πρότερος
 » ἢ βασιλευσάντων γεγονέναι πρὸς παῖδας ἐς τῆς
 » πρῶτης γενναίας, Γαβριὴλ θυγατρὸς, καὶ
 » βασιλευσάντι ἑστῶσι, τῆς Κύρου ἱεραὶ
 » εἰσέρου. Τὸν μὲν δὲ προεργὸν ἱερεῖος
 » Ἀρτοβάζαντι, τὸν δὲ ἱπποκράτην Ἑβραῖον,
 » ἰόντες διὰ μητρὸς οὐ τῆς αὐτῆς ἐστῶσι.
 » οὐ μὲν Ἀρτοβάζαντι, κατὸ πρὸς αὐτὸς
 » ἐστὶ πάντος τοῦ γένου καὶ οὐ νομιμῶς
 » εἶναι πρὸ πάντων ἀνθρώπων τὸν πρῶτον
 » τὸν τὴν ἀρχὴν ἔχον, Εβραῖος διὸ καὶ Ἀτσί-
 » σης τε παῖς εἶναι τῆς Κύρου θυγατρὸς, καὶ
 » τῆς Κύρου εἶναι οὐ κτιστῶμενος ταῖς Περσέσσιν
 » τὴν ἐλευθερίαν. . . . Ὁ Ἀρριότι μὲν τὸν
 » Εβραῖον ἀπέδειξεν. (1) Ἰδοὺ οἱ μετρώνας

(1) Ἰωσήπου κατ' Ἀππίωνος Β'. καὶ ἐν Ἀρχαιολογ.
βιβλ. Δ', κεφ. 8.

(2) Φύλων περὶ Μοναρχίας ἐν βιβλίῳ Α'. καὶ ἐν Βίβλῳ Μωυσέως βιβλ. Γ'.

(3) Edouard Reuss. Les Epitres Catholiques

(4) Ἡροδότου VII § 2—3.

παρὰ τοὺς ὁποίους ὁ Θεὸς ἔγραψε τὸν ἔγκωμιζόμενον ὑπὸ τοῦ Ἑβραίου ποιητοῦ βασιλεῖα. Τὸ τελευταῖον τοῦτο μέρος τοῦ ἰδαφίου παρὰ τοὺς μετόχους σου ἀρμυζει ἐπίσης καλῶς πρὸς τὸν Σολομώντα, ὅπως καὶ πρὸς τὸν Εἰρῆζην¹⁾ διότι καὶ ὁ Σολομὼν εἶχε μετόχους εἰς τὴν ἀπαίτησιν τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου, οὐδεμίαν ὅμως ἐφαρμογὴν δύναται ἔχειν οὔτε πρὸς τὸν Ἀγαθὸ τοῦ Hitzig οὔτε πρὸς τὸν Ἰωσαφάτ τοῦ Philippson.

§ 8. Σμύρα καὶ στατή καὶ κασσία ἀπὸ τῶν ἱματίων σου, ἀπὸ βάρων ἑλεγκτίνων, ἃ ἔξω ἐθρηγάνει σε θυγατέρες βασιλέων ἐν τῇ τῆς σου. «Οἱ ὑπὲρξέ ποτε ἔθμον Ἰουδαίων καὶ ἀντιρῶσι τὰ ἱμάτια τῶν βασιλέων αὐτῶν διαφύγων στατή καὶ κασσίας, οὐδαμοῦ τῶν βιβλίων τῆς Γραφῆς ἀπαντᾷ. Ἰδοὺ νῦν τί περὶ τῶν Ἰερουσαλὴν βασιλέων ἱστορεῖ ὁ Δείνων. «Καὶ τὸ περὶ τὸν, ὃ ἐπιτίθεντο τῇ κεφαλῇ οἱ τῶν Ἰερουσαλὴν βασιλεῖς, οὐδ' αὐτὸ ἤρνετο τὴν τῆς ἡδοῦς αἰτίας ἀπολαύσιν. Κατεσκευάζετο γάρ ἐκ σμύρας καὶ τοῦ καλοῦ μένου λαβύζου. Εὐώδης ἔστιν ἡ λαβύζα καὶ πολυτιμώτερον τῆς σμύρας». (1) Καὶ ταῦτα λοιπὸν ἀρμυζει τῷ Εἰρῆζι, καθὼς δὲ τῷ Σολομῶντι μὴδ' ἄλλω τινὶ Ἑβραίῳ βασιλεῖ. Διὰ τῆς ἐκφράσεως «βάρων ἑλεγκτίνων» ἐνηνοτήν μέρος τῶν ἀνακτόρων καὶ οὐχὶ ὁλόκληρον ἀνάκτορον κατεσκευασμένον, ὁρβότερον εἰπεῖν, πεποικιλμένον ἐλέφαντι. Ἡ βάρει λοιπὸν ἐνταῦθα σημαίνει περιπτερον περιέργως δι' ἐντομῶν ἐλεφαντος κατεσκευασμένον. Ἐκ τῆς ἐπομένης φράσεως «ἔξω ἐθρηγάνει σε θυγατέρες βασιλέων ἐν τῇ τῆς σου», κρίνῃ τις δύναται νὰ παραδειχθῇ ὡς ὁρβότερον ἐξήγησιν ἀντὶ τῶν περιπτερῶν τὰ ἰδιώτερα δομᾶτα τοῦ βασιλείου, ἀλλὰ περὶ τούτου ἐν τοῖς ἐξῆς ῥηθήσεται. Τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον τέμνει τὸ ἰδαφίον τοῦτο εἰς τὰς λέξεις «ἀπὸ βάρων ἑλεγκτίνων, ἃ ἔξω ἐθρηγάνει σε», τὸ δὲ κείμενον ἱπόμενον ἰδαφίον 9 ἀρχεται διὰ τῶν λέξεων «θυγατέρες βασιλέων ἐν τῇ τῆς σου» «Ἡ κατὰ τοὺς 70 τομὴ τῶν ἰδαφίων φαίνεται μοι προτιμωτέρα: ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν ἔγῃσι τὰ τῆς τομῆς τῶν δύο τούτων συνεχῶς ἰδαφίον τῆς ὁδοῦ, φαίνεται ἀδικαιολόγητον ἱστορικῶς, ὅτι εἰς τὰς τιμὰς τῶν Ἰουδαίων βασιλέων περιτταντο θυγατέρες βασιλέων διακονοῦσαι. Ἐὰν ὑπάρχῃ παράδειγμα ἐν τῇ δύο, ὅτι θυγατέρες βασιλέων ἐνυμενῶν

Ἑβραίων βασιλεία, ἐκ τούτου οὐδὲως ἔπεται, ὅτι αἱ γυναῖκες τῶν βασιλέων τούτων περιέλαβον πολλὰς θυγατέρας βασιλέων, αἷτινες περιτταντο ἐν ταῖς τιμαῖς αὐτῶν» (1) ἡ ἐκφράσις αὕτη προσηκόντως ἦδυνάτο νὰ λεγθῇ διὰ τοὺς γυναῖκας τοῦ μεγάλου βασιλείου, ἐνὸς παρὰ τὸ ἀπίθανον καὶ χλευαστικῆς ἤθελε κριθῇ λεγομένη διὰ τοὺς μικροὺς βασιλεῖς τοῦ πτωχοῦ Ἰουδαίου λαοῦ. Ἡ Ἑβραϊκὴ λέξις **לְבָנָה**, ἣν διὰ τοῦ βάρει ἡρμήνευσαν αἱ ἐδομηκοντα, οἱ δὲ νεώτεροι διὰ τοῦ ἀνάκτορα, εὐρηται καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ἀραβικῇ διὰ τῆς αὐτῆς ἀρθογραφίας γραφομένη **لبنان**, σημαίνει δὲ πάντοτε μέρος οἰκοδομῆς, ἐν μὲν Συρίᾳ τὸ ἱερὸν τῆς Ἐκκλησίας, ἐν δὲ Ἰράκ, ὅπου πολλὰ Ἑβραϊκὰ λέξεις διεσφύλαξαν τὴν πρώτην αὐτῶν σημασίαν, περιπτερον οἰκοδομῆς τινος (Κίσσια). Ταῦτα ἐξυλίσσονται περιπτερον κατεσκευάζουσι μέχρι τοῦ νῦν οἱ Πέρσαι, βερβέραι καὶ ἐλέφαντι πεποικιλμένα, κινητὰ ἐνίοτε παραστήματα οἰκοδομῶν συνελόντι εἰπεῖν, εἰτε τὰ ἐν τοῖς ἀνακτόροις ἰδιαίτερα δομᾶτα τοῦ βασιλείου ἐνηνοτή, εἰτε περιπτερά τὰ ἐν τῇ λέξει ταύτῃ **לְבָנָה**, βιβλίων τυγχάνει, ὅτι οὐδὲν τούτων ὑπῆρχεν ἐπὶ Σολομῶντος. Ἐκ τῶν ἱστορουμένων ἐν τῇ 1^η τῶν βασιλέων (ἐν κερ. 22. § 39) μενῶμεν, ὅτι πρῶτος ὁ Ἀγαθὸς βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ οἰκοδόμησας τοιοῦτον οἶκον ἐλεγκτίνων. Εὐκόλως δὲ ἐκαστος ἐννοεῖ, ὅτι, ἐκ καὶ ὁ Σολομὼν εἶχε τοιοῦτον. οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ πεποικιλμένους καὶ αὐτὰ τὰ σκεῦη τῆς τραπέζης τοῦ πολυδαπάνου αὐτῶν βασιλείου, βεβαίως οὐκ ἔθελον παραλείπει νὰ καταγράφωσι καὶ τὴν οὐνοδομήν ταύτην, ὡς ἐμνημενέωσαν καὶ τῆς τοῦ Ἀγαθοῦ ὡς ἐνός τῶν θαυμαστῶν ἔργων, ἃ ἐποίησεν ὁ βασιλεὺς οὗτος τοῦ Ἰσραὴλ. Ἡ περιστάσις αὕτη, ὅτι ὁ Ἀγαθὸς οἰκοδόμησεν ἐλεγκτίνων οἶκον, ὅπως τὸ διδόμενον τῷ Hitzig, ἐκ ἀπορίας, ὅτι ἐν τῇ φῶδ ταύτῃ ἔγκωμιζόμενος βασιλεὺς ἱστορεῖ τὸν ὁ Ἀγαθόν. Κατὰ τῆς ὑποθέσεως ὅμως ταύτης, ὡς βλέπομεν ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ, ἀντιφρατίζονται πάντα τ' ἄλλα, ὅσα ὁ ποιητὴς ἀναμνησθεὶς τῷ ἐγκωμιζόμενῳ.

§ 9. «Παροῦσθ ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου, ἐν ἱματίῳ διαγρῶφ περιβεβλημένη πεποικιλμένη». Τῆς νυμφικῆς παρατάξεως ἐ-

(1) Παρ' Ἀλφραϊν ἐν βιβλ. 13.

(1) Τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον φέρει «θυγατέρες βασιλέων ὑπάρχουσι μετὰ τῶν γυναικῶν τῆς τιμῆς σου», ἐν τῇ ὑποθέσει σου ἡλ. ὑπερ κατ' ὅσους οὐδὲν βλέπει πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς μελέτης ταύτης.

τοίμης νὰ παραστή φαίνεται ἡ νόμῃς ἐκ δεξιῶν τοῦ βασιλείου, ὅπως γίνεται μέχρι τοῦ νῦν παρα τοῖς Ἀραβί, τότε δὲ ὁ αὐτοῦ εὐρίσκει εὐκαιρίαν τὴν περιστάσει ν' ἀρρίθῃ τὸν ἐγκλωμὸν αὐτῆς. Ὁ συγκαίνιον ταῦτα τῆς ᾠδῆς πρὸς τὰ καλ' ἤμας παρὰ τοῖς Ἀραβί γινόμενα, ἐπὶ πλέον στερεοῦνται ἐπὶ τῆς ιδέας, ὅτι τὸ ὑπὸ μελέτην ποίημα ἐστὶ γὰρ κλίον ἐγκλωμὸν τοῦ αἵματος τῶν παρ' Ἀραβί γανουλά *Yala* λεγόμενον. Ὅτι δὲ ἐν τῷ ἰδαίῳ τούτῳ εὐρίσκει σπουδαῖον καὶ χρησιμώτατον ἄμα πρὸς λύσιν οὐ μόνον τῶν περὶ ᾠδῆς ταύτης ζητούμενων ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἱστορικῶν ἀποριῶν, ἃς ἐπισφύρασαν ἀκριτικοὶ κατὰ τῆς γνησιότητος τοῦ βιβλίου τῆς Ἑσθῆρ, ἐστὶν ὅτι ἡ ἐν τῷ ἱεραϊκῷ κειμένῳ λέξις **נָשׁ**, ἣν οἱ 70α ἐμμενέμεθα, κατὰ τὴν ἑρμηνείαν τῆς ᾠδῆς, ἡρμηνεύσαν ἐνταῦθα βασιλίσσα, σημαίνει κυριαρχικῶς *παλλαχὴ*, ὅπως ἀκριβῶς περιέγραπεν ὁ Σύμμεχος «Παρέστη ἡ *παλλαχὴ* ἐκ δεξιῶν σου», καὶ αὐτοὶ οὗτοι οἱ 70α ἐμμενέται ἐν τοῖς δυοῖν ἄλλοις χωρίοις τῆς Ἑσθῆρ, ἐν οἷς μόνον ἀπαντᾷ ἡ ἐν λόγῳ λέξις **נָשׁ**· καὶ αἶπε μοι ὁ βασιλεὺς (ὁ Ἀρταξέρξης) καὶ ἡ *παλλαχὴ* (**נָשׁ**) ἐργάματα αὐτοῦ». (Νεμ. κερ. Β' 6). «Καὶ ἡγήθησαν τὰ σκεῖα τὰ χρυσῆ καὶ τὰ ἀργυρᾶ, ἃ ἐξήνεγκεν ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἔπειρον ἐν αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς (Βαλτασαρ), καὶ οἱ μεριστῆρες αὐτοῦ, καὶ αἱ *παλλαχαὶ* αὐτοῦ καὶ ἀπαύκοιτο αὐτοῦ» (Δανιὴλ V. § 3). Ὅτι δὲ προφανῶς δεικνύσιν ἐνταῦθα τὴν ὀρθὴν μεταφράσιν τῶν 70α τῆς λέξεως **נָשׁ** διὰ τοῦ *παλλαχὴ* ἐστὶν ὅτι, ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῷ τοῦ πότου, ἐνθα εὐρίσκοντο αἱ *παλλαχαὶ* (**נָשׁ**) καὶ αἱ παύκοιτο, ὡς ἀνωτέρω, εἰσέρχεται καὶ ἡ βασιλίσσα (κερ. 5. § 10), **מלכה**, ἀκριβῶς δι' ἐτέρου ὀνόματος διακρινομένη τὴν *παλλαχὴν* **נָשׁ** πληθυντικῶς, ἐνθ' ἡ βασιλίσσα **מלכה** ἀναφέρεται ἐνικῶς. Ἐν τῷ χωρίῳ λοιπὸν τούτῳ ἀκριβῶς εὐρίσκαμεν τὴν διακρίσιν τῆς *παλλαχῆς* (σεγγλ.) ἀπὸ τῆς βασιλίσσης **מלכה** (μελεθίχ) (1). Ὅτι δὲ τὸ ὄνομα *σεγγλ*

σημαίνει οὐχὶ βασιλίσσα ἀλλὰ *παλλαχὴ* ἡ, ἐρότερον ἴσως, ἡ ἐννοούμενη, ἡ κεχαρισμένη τοῦ βασιλέως, ἀποδεικνύουν αὐτὸ τὸ ἔντυμον τῆς λέξεως παραγομένης ἐκ τοῦ **נָשׁ** ῥήματος, ἀνεκωνήτου παρ' Ἑβραίοις διὰ τὸ αἰσγρον αὐτοῦ σημαίνοντος (=coivit, rem habuit cum muliere), ἐξ οὗ καὶ τὸ ἀραβικὸν *نساء*. Παλαιοὶ τῶν νεωτέρων Ἑβραίων, ἐπειδὴ καὶ ἐν τοῖς δυοῖν χωρίοις, ἐνθα ἀπαντᾷ ἡ λέξις αὕτη, ἀποδίδεται τὸ ὄνομα εἰς γυναῖκας βασιλίσσας μὲν ἀλλ' οὐχὶ Ἰουδαίας, εἰκάζουσιν, ὅτι σημαίνει αὕτη σύζυγον ξένου βασιλέως ιδίως δι' Ἡέρσου. Ἐκ τῶν περὶ τῆς λέξεως *σεγγλ* φιλολογηθέντων τούτων συμπεραίνομεν πρῶτον, ὅτι ἡ ἐγκωμιστικὴ ἐπιγράμους ᾠδὴ αὕτη ἀναφέρεται πρὸς Ἡέρσον βασιλίσαν καὶ δεῦτερον, ὅτι ἡ ἐγκωμιστικὴ νόμῃς ἐστὶν οὐχὶ βασιλίσσα, ἀλλὰ πρώτη ἐννοούμενη τοῦ βασιλέως· ἔλα λοιπὸν τὰ ἐπιγράμματα, ὅσα ἐπισφύρασαν ἀκριτικοὶ κατὰ τοῦ βιβλίου τῆς Ἑσθῆρ, ὡς ἐναντιούμενα εἰς ὅσα περὶ τῆς Ἀμνήστρου, τῆς συζύγου τοῦ Σιέρξου, ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος, ἄρδην καταστρέφονται· διότι κατὰ τὸ ἰδίῳν τούτου τῆς ὑπὸ μελέτην ᾠδῆς ἡ Ἑσθῆρ ἐντυκίστηκεν οὐχὶ τὴν βασιλίσσαν Ἀμνήστριν ἀλλὰ τὴν πρῶτην ἐννοούμενην τοῦ γυναικῶνος, ἥτις ἤτο φαίνεται ἡ Ἀστὴν διὰ τῆς ἐξηγήσεως ταύτης ἐννοοῦνται καὶ οἱ ἐνδοιασμοὶ καὶ οἱ φόβοι τῆς Ἑσθῆρ, ὅπως παρυσιασθῇ αὕτη ἄλληλῃ, ἐνώπιον τοῦ Σιέρξου· τοιοῦτους φόβους καὶ ὑποδιασμούς βεβαίως οὐκ ἦδυνάτο ἔχειν ἡ ἀπῆνης Ἀμνήστρις, ἣν ἐροῦντο ὁ Σιέρξος. (Ἡροδοτ. Θ'. § 108 καὶ ἐφεξῆς).

§ 10. «Ἀκούσας θήγαυρ καὶ ἰδε καὶ κλίον τοῦ οὐδ σου καὶ ἐπλάθον τὸ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου». Ἐκ τῆς ἰδαίῳς τούτου μανθάνομεν, ὅτι ἡ νόμῃς ἀνῆκεν εἰς λαὸν διάφορον τοῦ λαοῦ τοῦ βασιλέως. Ἀκριβῶς ἡ περιστάσις αὕτη ἀρμυρῇ καὶ εἰς τοὺς γάμους τῆς θυγατρὸς τοῦ Φαραὼ μετὰ τοῦ Σολομώντος, καὶ εἰς τοὺς τῆς Ε-

Ἰσραὲλ τοῦν Ἰσραήλ. Τὸ ἑρπύ (μαλεθίχ) ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ τοῦ Δανιὴλ ἐστὶ Χαλδαῖκός τοῦ Ἰερουσαλὲμ, σημαίνει δὲ ἐνταῦθα τὴν βασιλίσσαν, ὡς ἐν τῆς ἐννοίας τοῦ κεραλαίου ἐξάγεται, καὶ οὐχὶ τὴν σύζυγον τοῦ βασιλέως. Κυρίως διὰ τὰς συζήσεις τῶν Ἑβραίων βασιλέων τὸ διδόμενον ὄνομα ἦν *נשיא* (*quibira*), ὡς ἀπαντᾷ ἐν Ἱερμῇ (Κθ'. 2). Ὑστερον ἱεζιδόντες Ἰερουσαλὴ καὶ τῆς βασιλίσσης. Τὸ ὄνομα *נשיא* (σεγγλ.) οὐδαμῶς ἀπαντᾷ ὡς ἐπὶ τῶν συζύγων Ἰουδαίου βασιλέως, ἐπὶ ἔξουθεν δὲ βασιλέων ἀπαντῶν δις καὶ ἐν ἀμφοτέραις ταῖς περιπτώσεσιν ἐρμηνεύεται *παλλαχὴ* ὑπὸ τῶν ἐξομῶμενων.

(1) Σημειώοντες ὅτι τὸ θηλυκὸν τοῦ ὀνόματος *נשיא* (μαλχ) = βασιλίσσα ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ συγκατατίθεται τῶν (μαλχ) = βασιλίσσα, ὅπως ἀπαντᾷ ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς Ἑσθῆρ πάντοτε καὶ ἐν τοῖς βιβλίοις τῶν βασιλέων καὶ τῶν Παραλειπομένων διὰ τὴν βασιλίσσαν *נשיא*, δις δὲ μόνον δι' Ἑβραίας βασιλίσσας, τὰς γυναῖκας τοῦ Σολομώντος ἐν τῇ

(Ἑλλ. Φιλολ. Σόλωνος, Εἰκοσιπενταετηρίδος)

ναται νὰ εὐδοκησῇ. Διὰ ποῖον ἄρα γε λόγον τ' ἄποια ταῦτα; Ἡ Ζηλότυπος καὶ θηριώδης Ἀρστοφύς ἤν πειθάνος παρούσα, ἀκρωμένη καὶ ἰσως βλέπουσα ὅπως τῶν κερκιδῶν θυρώσας τινός· τῆς ἀμετρίας τῶν ἱπαινῶν τοῦ ποίητος διὰ τὴν νύμφην τὴν διην ἤθελεν ἀπορίσει βεβαίως ἡ ὥραια καὶ ἀθώα Ἑσθήρ (Ἡρόδ. Γ', 112). Ὁ ποιητὴς ἐν γνώσει φείνεται ταύτης· μόνον δὲ διὰ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἐκτίθενται τ' ἀνεξήγητα ταῦτα. Ἐλθομεν νῦν εἰς τὴν τελευταίαν φράσιν τοῦ ἱστορίου, «θυγάτηρ Τύρου ἐν δώροις». Ἡ φράσις αὕτη, κατὰ λέξιν ἀσυνεπὴ, ἐχρησίμευσεν ὡς ἔρεσμα ὑπὲρ τῆς ἀθεσεως, ὅτι ἡ νύμφη τῆς φῶδης ταύτης ἦν ἡγεμονίς Τυρίας, ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Mendelssohn ἐγγραφαί, οἵτινες καὶ αὐτοὶ παραδίδονται τὴν πρῶτον ξένης βασιλοπαίδος οὐχὶ ὅμως ἐν Τύρῳ ἀλλ' ἐξ Αἰγύπτου, ἀπέδειξαν, ὅτι τὸ θυγάτηρ Τύρου ἐκταῦθα ἐστὶ σφαλμὸς λόγου ἰσχυροῦς· καὶ τὸ ἡ πόλις Τύρος ἡ μέλλουσα ὁ λαὸς τῆς Τύρου ὅπως τὸ θυγάτηρ Σιών σημαίνει ἡ πόλις Σιών ἢ ὁ λαὸς τῆς Σιών μετωνυμικῶς. (1) Ἡ ὑπόθεσις, ὅτι διὰ τοὺς γάμους τοῦ Σολομῶντος μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Φαραὼ ὁ λαὸς τῆς Τύρου ἐπεμψε δώρα πρὸς τὴν μελλόνουσαν, ἐπὶ οὐδεμίᾳ ἱστορίᾳ ἀποδείξεται ἐρεῖσθαι, διὰ δὲ τοὺς τοῦ Ἀγαθὸς ἢ τοῦ Ἰωσαφάτ μετὰ τινος, ὑποτιθεμένης διὰ τὸν δεύτερον, Τυρίας ἡγεμονίαιδος, αὐθαίρετος ἐπίστις ἐστὶ καὶ ἀνεῖστορικὸς τινος δεδομένου· ἀπῆλθον, ὅτι οἱ λαοὶ ἐπεμπον δώρα ἐπὶ τῇ περιστάσει τῶν γάμων τῶν θυγατρῶν τῶν ἡγεμόνων αὐτῶν μετὰ ξένων βασιλείων. Ἐν ἡ Αἴγυπτος ἐπεμψε δώρα εἰς Ἱερουσαλὴμ κατὰ τοὺς γάμους τῆς θυγατρὸς τοῦ Φαραὼ μετὰ τοῦ Σολομῶντος, ἀπῆλθον ὅμως, ὅτι οἱ συλλέξαντες τὰ τῶν βασιλείων βελτία παρεῖψαν νὰ σημειώσωσι γεγονὸς τοσοῦτον ἐνθῆμον διὰ τὸν λαὸν τῶν Ἰουδαίων ἢ τὸν βασιλεὺς αὐτῶν. Ἐπείρωθεν ὅμως γνωστόν, ὅτι αἱ διάφοροι ἐπαρχίαι τοῦ κράτους τῶν Ἀρχιμενιδῶν ἐφορολογοῦντο εἰς χρήματα καὶ εἰς εἶδη (Ἡρόδ. Γ' § 89—97)· πιθανώτατον λοιπόν, ὅτι ἡ Τύρος, ἐν καιρῷ γάμων τοῦ μεγάλου βασιλέως, κατὰ φορολογικὸν νόμον, ὑπερρεῖτο πέμπειν τῇ νύμφῃ ἔργα γυναικίου κόσμου, δι' ἃ ἀπὸ τῶν Ὀμηρικῶν χρόνων ἐρημίζοντο αἱ τῶν Φοινίκων γυναῖκες.

(1) Περί τοῦ νόμου, καθ' ὃν ἕκαστος προσερχόμενος τῇ βασιλείᾳ τῶν Περσῶν ὄφειλε προσκομίζειν αὐτῇ δώρα βλέπε Διόδοτον Περσικὴ Ἱστορίαν βιβλ. Α', § 31 32.

«Ἐν' ἑκὼν οἱ πόλις παμπούκοι ἔργα γυναικῶν ἐδωκέναν. . . .» (Διόδωρος Ζ', 289—290).

Καὶ ἐν Ἑζεκὴλ δι' (κεφ. ΚΖ', § 29) περιγράφονται τὰ ἔργα τῆς Τύρου «Τράσματα πορφύρας καὶ πεποικιλμένη βελόνη, καὶ κλωτῶτα ἐσθίων τιμημάτων» κατὰ τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον.

Ἐπίσης δὲ γνωστόν, ὅτι ἐν τῇ Γραφῇ οἱ φόροι πολλὰκις δώρα καλοῦνται. (2).

Ἀντιθέσων τῇ ἡμερῶν ταύτῃ γνώμῃ Χριστιανῶν τε καὶ Ἰουδαίων σοφῶν, καθ' ἣν ἡ θυγάτηρ Τύρου ἢ ὁ λαὸς τῆς Τύρου προσέφερε δώρα, οἱ δὲ πλούσιοι τοῦ λαοῦ προσκοίνουν τῇ νύμφῃ, ὁ σοφὸς Philippson, συμφωνοῦντας ἔχων τὸν Hitzig καὶ τὸν Hupfeld, ἰσχυρίζεται, ὅτι οὐδὲως οἱ τέως ἐξηγηταὶ ἐνόησαν τὸ ἐδάριον τοῦτο, ὅπερ ἐστὶ ἀρχὴ τῆς καθαυτῆς πράξεως καὶ οὐχὶ συνέχεια τοῦ προηγουμένου· ἐννοεῖ δὲ λέγων ἐδάριον τὸ ἀπὸ τοῦ θυγατρὸς Τύρου ἐν δώροις· ἀρχόμενον καὶ τελευταῖον εἰς αὐτὸ πρόσωπόν σου λιτανεύουσιν οἱ πλούριοι τῶν λαῶν, κατὰ τὴν τομήν τοῦ Ἑβραϊκοῦ κειμένου, ἥτις, ὡς ἔρην, ἐστὶν ἡ ὀρθότης. Πρῶτον, λέγει, ἄποπον νὰ ὑποβλήμην, ὅτι ὁ λαὸς τῆς Τύρου ἐπέμψε δώρα πρὸς τὴν μελλόνουσαν Ἰουδαίου βασιλέως, ἡ ὅτι διὰ τὸν δάριον τοῦτον οἱ Τύριοι ἠθέλησαν νὰ καταπέσωσι τὴν πλουσίαν βασιλοπαίδα μελλόνουσαν, ὅπως σχηματικῶς αὕτη εἰς τὸν γάμον. Τὰ ἄποπα ἔργα ταῦτα ἐκλείπουν, ἀμα ἡ ὁδὸς ἀποδοθῇ, ὅτι ἀνέκει, δηλαδὴ τῷ βασιλεὺς τῆς Περσίας Σαρ, κατὰ τὴν ἀνωτέρω δολοσίαν ἐξηγήσειν, καὶ τῷ Ἑβραϊκῷ κῶρυ Ἑσθήρ. Οὐδεμίᾳ λοιπὴν ἀνέγκη παραβιάσεως τῶν κειμένων. Ἡ πράξις, ἡ νύμφικὴ δηλαδὴ παράταξις, ἀρχεται ἀπὸ τοῦ περιέχοντος τὴν «βομφαλίαν σου ἐπὶ τὸν μῆρον σου δυνατεῖα», ὁ δὲ πρὸς τὴν μελλόνουσαν ἀποστρέφεται ἀπὸ τοῦ «Ἀκουστον θυγάτηρ καὶ ἰδε καὶ κλων σου εἰς σου» καὶ οὐχὶ ἀπὸ τοῦ ἐδαρίου τοῦτο ὅπως οὐκ ὀρθῶς γνωματεύει ὁ σοφὸς Philippson. Πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἀποτόπου ἰσχυρισμοῦ αὐτοῦ, ὅτι ὁ ἐγκωμιαζόμενος βασιλεὺς ἐστὶν Ἰουδαίος καὶ οὐχὶ Πέρσης, ἡ δὲ νύμφη θυγάτηρ ἡγεμόνος Τυρίου καὶ οὐχὶ ἡ Ἑσθήρ ἢ ἄλλη τις Ἑβραία κόρη ἀποφράνεται, ὅτι τὸ θυγάτηρ Τύρου ἐστὶ κλητικὴ καὶ οὐχὶ ὀνομα-

(2) «Καὶ αὐτοὶ (οἱ βασιλεῖς) ἔφερον πρὸς αὐτὸν τὰ δώρα· αὐτῶν, σκεῖν ἀργυρὰ καὶ χρυσά, καὶ ἱματισμὸν, σταφύλην, καὶ ἑλθόμενα καὶ ἱπποὺς καὶ ἡμίονους τὸ κατ' ἐκαστὸν ἐκαστῶν» (Βασιλειῶν Γ', κεφ. 10, § 25).

στικῆς πτώσεως καὶ ὅτι τὸ ἰδάριον πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ ὡς ἐξῆς «ὁ θυγάτηρ τῆς Τύρου οἱ πλούσιοι τῶν λαῶν λιτανεύσουσι τὸ πρόσωπόν σου μετὰ δώρων». Ὁ συμπλεκτικός σύνδεσμος καὶ (1) προτάσσόμενος ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ καίμενός τοῦ «θυγάτηρ Τύρου» **וַיָּבֵר**, ταράττει τὰ κύματα τοῦ σωρωτάτου Ἑβραϊστοῦ, ὅστις καταδραπνᾷ τὴν γραμματικὴν αὐτοῦ ἐπιστήμην τῆς Ἑβραϊκῆς γλώσσης πρὸς ἁλωσιτελῆ λύσιν τῆς δυσχερείας. Ἡ ἐκ τοῦ Ἑβραϊκοῦ ἀκριβὲς μετάφρασις τοῦ ἰδαρίου ἔχει οὕτως ἐξῆς: «Καὶ ὁ μὲν λαὸς τῆς Τύρου προσέειπεν σοι μετὰ δώρων, οἱ δὲ πλούσιοι τοῦ πλοῦτος προσκυνήσουσι τὸ πρόσωπόν σου».

§. 12. «Τὸ πρόσωπόν σου λιτανεύσουσιν οἱ πλούσιοι τοῦ λαοῦ». Περὶ τῆς τομῆς τοῦ ἰδαρίου τοῦτο ἂν τὸ προηγουμένον εἶπον ἀνωτέρω τὰ δέοντα. Ἀντιπαράβληθήτωσαν νῦν τὰ τῆς περιόδου ταύτης πρὸς τὰ τοῦ Δείωνος. «Παρά Περσῶν λέγεται ἡ βασιλεία» τοῦ πλῆθους τῶν παλαιῶν διὰ τὸ ὡς δευτέρου ὁπότεν ἄργεν τῆς γαμετρίας τὸν βασιλεῖα, «ἐπὶ δὲ καὶ διὰ τὸ τὴν βασιλείαν ὑπὸ τῶν παλαιῶν θεοκρατεῖσθαι» προσκυνήσουσι γὰρ αὐτήν». (1) Ἰδοὺ καὶ ἐνταῦθα τὰ τοῦ ἀπαιτοῦ συμφωνοῦντα πρὸς τὰ ἔθιμα τῆς Περσικῆς αἰᾶς δύνανται νῦν οἱ ἀντιδοξοῦντες ἀδικεῖν ἔθιμα τῆς Ἰουδαϊκῆς ἢ Ἰσραηλτικῆς βασιλείας ὅμοια τοῖς αὐτοῖς;

§. 13. «Πᾶσα ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσωθεν (2) ἐν κροσσασταῖς χρυσταῖς περιβεβλημένην παικοκλήμενην». Ποία ἡ θυγάτηρ αὐτῆ τοῦ βασιλέως ἡ εὐρισκόμενη ἔσωθεν τοῦ γυναικῶνος κατὰ τὴν ὥραν ταύτην τῆς προσφορᾶς τῶν δώρων ὑπὸ τοῦ λαοῦ τῆς Τύρου καὶ τῆς προσκυνήσεως τῶν πλουσίων τοῦ λαοῦ; Οἱ ἐξηγηταὶ ὁμοφώνως ἀποκρίνονται, ὅτι ἐνταῦθα ἡ θυγάτηρ τοῦ βασιλέως ἐστὶν αὐτὴ ἡ νύμφη τοῦ βασιλέως ἀνατέρρητον, λέγει οἱ Philippon, ὅτι ὅπου τῆς ὥδης εὐρίσκεται τὸ ὄνομα θυγάτηρ **וַיָּבֵר** ἀκούσιν θυγάτηρ, θυγάτηρ Τύρου ἐν δώροις, ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως, ἐννοητέα πάντοτε ἡ ἐγκωμιαζομένη νύμφη. Φρονῶ, ὅτι οἱ ἐξηγηταὶ σφάλουσιν ἡ νύμφη εὐρίσκεται ἥδη ἐν τῇ παρατάξει, ἀμείσις τῇ περιέσει τῆς ῥομφαίας πα-

ρίσταται ἐκ δεξιῶν τοῦ βασιλέως, ὃ δὲ αἰδοῦς μετὰ τὰ ἐγκώμια τοῦτο ἀποσπέρρεται πρὸς αὐτὴν διὰ συμβολῶν, ταῖς ὅποιαις ἐπιμένει, προσκλήσεται τὴν εὐνοίαν καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ βασιλέως· οὐδὲν πρὸς ἑκείνου τοῦ γένους ἢ τῆς ἰδίας αὐτῆς λέγει ὁ ποιητής, ἡ δὲ περιστάσις αὐτὴ οὐδὲν ἄλλως τὴν προσοχὴν τοῦ ἐξηγητοῦ ἐρείδουσα προσφέρονται αὐτῇ τῇ ἰδίᾳ τὰ δῶρα τῆς Τύρου, οἱ δὲ πλούσιοι τῆς γῆς προσκυνοῦσι τὸ πρόσωπον αὐτῆς, τούτων δὲ πάντων τελουμένων ἡ θυγάτηρ τοῦ βασιλέως εὐρίσκεται ἐν τῷ ἔσῳθεν τοῦ γυναικῶνος μετ' ἄλλων παρθένων τῆς βασιλικῆς συνοδείας· δῆλον λοιπὸν ἐκ τούτων, ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ ἄλλων προσώπων. Ἐκτὸς δὲ τούτων καὶ ἡ περιγραφὴ τῆς ἐσθῆτος τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως διαφέρει τοῦ στυλισμοῦ τῆς νύμφης οὐ μόνον ἐν τῇ τῶν 70τα ἐρμηνείᾳ ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ καίμενός τοῦτο. Τούτου ἀποδείκνυντες, φέρε νῦν ἐξετάσωμεν πρῶτον, ἴαν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν γάμων τῆς Ἑσθῆς ἔδιδοντο ὁ Σέρξης νὰ ἔχη ἐνθλίμα θυγατέρα, καὶ δευτέρον, ἴαν ἡ περιγραφομένη ἐσθῆς τῆς θυγατρὸς ταύτης τοῦ βασιλέως ἐστὶν ἐσθῆς θυγατρὸς τῶν βασιλέων τῶν Ἑβραίων ἢ Περσικῆς σολῆς. Ὁ Σέρξης κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν γάμων αὐτοῦ μετὰ τῆς Ἑσθῆς εἶχεν υἱὸν ἐνθλίμα τὸν Δαρείον, νυμφευθέντα καὶ τούτου κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου χρόνον, εἶχεν ἐπίσης καὶ θυγατέρας νυμφευμένας ἥδη· λίαν λοιπὸν πιθανόν, ὅτι εἶχε καὶ θυγατέρα, κόρην ἐπὶ, ἥς παρὰ δέξιν, ἐν τῷ ἐγκωμίῳ τοῦτο, ὁ ποιητὴς τὰς ἐν τῷ ἑσπερικῷ τοῦ γυναικῶνος ἀποδομένας αὐτῇ τιμὰς πρὸς τὴν ἐν τῷ δημοσίῳ δόξαν τῆς εὐνοίας αὐτοῦ τοῦ βασιλέως, εὐρίσκει ἀφορμὴν νὰ δειχῇ τὴν ὑπεροχὴν τῆς τελευταίας προσκυνουμένης ὑπὸ τῶν πλουσίων τῶν λαῶν καὶ δεγρομένης ἐν τῷ κόρον τῶν δώρων, ἅτινα ἐπεμψεν αὐτῇ ὁ Τύρος. Περιελέοντες ἡ ἐν τῷ ἰδαρίῳ τούτῳ περιγραφομένη ἐσθῆς τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἢ προσκυνουμένης περιβεβλημένην, διαφέρει τῆς ἐσθῆτος, ἣν, κατὰ τὰ παρ' Ἰουδαίους νόμιμα ἔμενον αἱ θυγατέρες τῶν Ἰουδαίων βασιλέων, ὡς περιγράφεται αὐτὴ ἐν τῇ Γραφῇ (1). «Ὅτι ἐστὶν ὁ Θάμαρ ἡν γιγνὼν καρπότης, ὅτι οὕτως ἐν δίδουσιν αἱ θυγατέρες τοῦ βασιλέως αἱ παρθένοι τοὺς ἐπενδύτας αὐτῶν» (2). Ἡ ἐν

(1) Δείκνουν παρ' Ἀθηναίῳ βιβλίῳ II^ο, σελ. 556.

(2) Τὸ Βασιλεὺς ἀπὸρραρον τῶν 70τα καὶ δοκιμὰ μετάφρασις ἐκ αὐτοῦ ἐγένετο, φέρουσι ἐπὶ βασιλέως Ἑσθῆρ. Ἡ διάφορος ὅμοια ἀπὸ γραφῆς ἐκλήθη ἀντιγραφὴν πλάσμα ἀνταρκεσίου Ἑσθῆρ ἀντὶ ἔσῳθεν.

(1) Βασιλεῶν Β', ἐν κεφαλ. 13, §. 18.—19.

(2) Διὰ τοῦ καρπότης οἱ 70τα μετέφρασαν ἐνταῦθα τὸ τοῦ Ἑβραϊκοῦ καίμενός τοῦ (παρμ.) ὅπερ ἐστὶ ὡγ' Ἑ.

λόγῳ θυγάτηρ τοῦ βασιλέως ἦν περιβεβλημένη
κροσσῶσι χρυσοῖς καὶ οὐχὶ καρπωτῶ χιτῶνι.
Καὶ ἐκ τούτου λοιπὸν ἀποδεικνύεται, ὅτι ὁ τῆς
ἐκείνης βασιλεῦς ἐστὶν οὐχὶ Ἰουδαῖος.

στ. 14. « Ἀπεργεθόσονται τῷ βασιλεῖ παρ-
' ὅθεν ἐκποῦν αὐτῆς, αἱ πλησίοι αὐτῆς ἀπε-
ρ γὰρ οὐκ αὐτὴ σὺν. Τὸ αἶμα αὐτῆς τοῦ ἐ-
ξοῦτος τοῦτο, ἀναγέρεται εἰς τὸ θυγάτριόν τοῦ
βασιλέως τοῦ προσηγομένου. Ἐγόμεν λοιπὴν
καὶ ἐν τούτῳ ἄλλο ἔθνος τῆς Περούης αὐ-
τῆς, καὶ ὃ αἰ τοῦ βασιλικοῦ γυναικίονος πα-
θόντες εἶρον περὶ τούτης ὥρμηται κορσάν,
ἀτίνα ἀπέτελτον τὴν ἀκολούθῃ αὐτῶν. Τὸ
ἔθνος τοῦτο τῆς Περούης αὐτῆς μανθάνοντες
ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς Ἑσθῆρ (β' παρ. Β' στ. 9),
ἐν ὧ ἀπαντᾷ. «Καὶ ἤρσαν ἡ Ἑσθῆρ καὶ εἶρε-
ν γάρην ἐναντίον αὐτοῦ (τοῦ βασιλέως). Ἐ-
ν» σπενε [Ἰαὶ ὁ φύλας τῶν γυναικῶν] ὄδον
αὐτῇ τὴν στήμηκα, καὶ τὴν μερίδα, καὶ τὴν
ἐπὶ τὰ κορσάν τὰ ὑποδείκνυμενα αὐτῇ ἐν τοῦ
βασιλικῶν. Ὁ ἀναλῆτον ἐν ταῖς ἱερῶν
ἀποδείξεις τοιαύτης τινὸς αὐλικῆς πολυτε-
λείας παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῶν Ἑβραίων μά-
την ποῦσαι. Ἀποδείξεις περὶ τοῦ ἐναντίου
προηγουμένου ἐπεὶ ἑαστοῦς τῆς περιγραφῆς τῶν
γινόμενων τῶν βασιλικῶν θυγατέρων τοῦ Ἰού-
δα, ὧς ἀνέστηρον ἔρρηθ. Αἱ παρήνοι λοιπὸν
αὐταὶ τῆς ἀκολούθου τῆς βασιλοπλίδος ἀπε-
ργεθόσονται πρῶτον τῷ βασιλεῖ καὶ δεύτερον
τῇ νύμφῃ, οἷνες ἀμφοτέρω ἀποσφύρησαν ἤδη
ἐν τῷ ἴδιῳ τῷ βασιλεῖ αἱ δαίμονες, ὧς ἐκ
τοῦ ἱπομένου ἐδαφίου δῆλον γίνεται. Ὁ πρὸς
τὴν νύμφην ἀποσφύρητος τοῦ ποιντοῦ τελευτᾷ
μόνον ἐν τῷ ἱπομένῳ ἐδαφίῳ ἰδοὺ διατὶ τὸν

θραϊκή 7 λέγει ἀλλὰ μηροστομακίαν (basma). Ἡ ὀνομασία δια μηροστομακίης λέγειται ἐν δόξοις τῶν θυγατέρων τῶν βασιλέων τῆς Ἰνδίας, ἐν τῇ ἰακῇ ἀποδείξει, ἐν τῇ ἱερῇ τῶν ἰνδίων ἐν δὲ θυγατέρων τῶν βασιλέων ὑπὲρ ἡ μὲν τῶν τελευταίων χρόνων τῆς βασιλείας, καὶ ἡ ἰσογὴν βεβαίως καὶ ἡ Τουρκική ἀπὸ λέξης καρπισιὸν ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ σημαίνει δὲ, οὐ παντὶ γνωστὸν, ὁραματιζομένην καρπὸν ἢ ἀνδρὶν (παρὰ τὴν ἑ-ῖτι) καὶ οὐχ ἑνὸς μόνον τῶν καρπῶν τῶν χειρὶν ὅρων, ἐνδεᾶς καὶ σημαίνει οὐ λείοντομον παρὰ Ἰωσήφ τῶν Φαραὶων παρὰπαλινλήθοντες, (Ἰωσήφ τῶν Ἑβρ. Ἀργαλι. βιβλ. Ζ', κεφ. 8 § 1). Ἐκὲν ἡ ἑβραϊκὴ τῶν Ἰωσήφ τῶν ὀφθ., παρατηρεῖ οὐ Scholener (ἐν Δεξ. τῇ Π. Δ.) ὡς γινώσκοντες τῶν θυγατέρων τῶν βασιλέων τῶν Ἰνδῶν, ἀποσταλτοὶς γινόντι ἐν καλίστοις διὰ τὸν καρπὸν τῶν θυγατέρων ὁραματίζον ἰσογρημῆται καὶ ἡ καρπὸς, cupret ἢ λέξις ὁρατῆς καὶ ἐν Γένεσι κεφ. ΑΔ', § 3. Ἐντα βεβαίως μεταγενέστερος προσέτι.

πρὸς τὴν βασιλείαν προσκύνῃσιν τῆς θυγατρὸς
καὶ τῶν κατόπιν αὐτῆς παρθένων ὡς πρὸς
τρίτον πρόσωπον διηγηματικῶς ἀναφέρει ὁ
ποιητὴς, ἐνῶ τὴν πρὸς τὴν σύμψλην ἐκφράσει
πρὸς δεύτερον πρόσωπον ἀπευθύνεται αὐτοῖς.
Ἡ δευτεροπρόσωπος ἀντωνυμία ἐνταῦθα σοὶ
Ἑβραϊστὶ **וְאֵל** ἐστὶ γένους θηλυκοῦ.

§ 15. « Απεργήθησαν ἐν εὐφροσύνῃ καὶ ἀγαλλίαισι, ἄρῃσιν αὖτις πάλιν βασιλεύουσιν. διὰ τοῦ θαύματος οὗτοί εἰσι συνέταξι τὰς πράξεις του προηγουμένου, διὰ ὅνυμα βασιλεὺς τίθηται καὶ ἐνταῦθα ἀναφορικὰς εἰς τὸν πρόσωπον, διότι ἐν τῷ θαύματι τούτῳ καὶ οὕτως καταλήγει· ἡ πρὸς τὴν νύμφην προσέφυγε τοῦ ποιητοῦ. Ἡ Ἑβραϊκὴ λέγει, ἦν οὐ μὲν 70τα μετάρχων ἐνταῦθα ναοῦ, οἱ δὲ νεώτεροι μεταφράζοντες ἀνάκτορα, ἔστιν αὐτὴ αὐτὴ ἡ **70α** (χέελ), ἦν ἀνώτεροι οὐ 70τα πάλιν (ἦν ἔδοξ. 8) μετάρχων διὰ τοῦ βάρει. Ἀναγερτίσθαι οὐ τελευταῖαι οὗτοι ἐρμηνεύονται ἑφελαν, διὰ τοῦ ὁρίμα προέχθη ἐκ τοῦ ὅτι πρὸ τῆς ἐποχῆς κρίνεται τὸν ἐρμηνεύοντων αὐτῶν ἡ λήξις, περὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡσυχίασαν αὐτοὺς, σφραῖλα κατὰ χωρὰς τοῦ ἑλάντισμον καὶ τὴν τοῦ ναοῦ, ἥτις περιεσώθη ἐν τῇ καλ' ἡμέρᾳ Ἀραβικῶν, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, **7α** (χέελ) τοῦ ἔρρον τοῦ ναοῦ. Ἄλλα καὶ τὸν νεώτεροι μετάρχων, διὰ τοῦ ἀνάκτορα ἔστιν ἀνακέρως. Διὰ τοῦ **7α** (**70α**) ἀποκατεῖται ἐνταῦθα ἡ ἐν τῷ βιβλῷ τῆς Ἑσθῆρ (κερ. 4 § 11) ὀνομαζομένη αὐτὴ *ἑλὲν* τὸν ἐν Σούσιος ἀνάκτορον (Les appartements particuliers du roi). Πᾶσα περὶ ναοῦ ἰδέα ἐν τῷ θαύματι τούτῳ εἰς ἀδικολογήματα· τὸ ἐγκύμιον τοῦτοδὲν ἐξεφρονήθη ἐν θρησκείᾳ τῆς τελευταίᾳ γάμων, ἥτις ἦν ἄγνωστος παρ' Ἑβραίοις καὶ Πέρσας (1), ἀλλ' ἐν πολιτικῇ παρατάξις γενομένη ἐν τοῖς ἀνακτοροῖς αὐτοῖς ἐπὶ τῇ εὐ

(1) Ολόκληροι τρεις γραμμών αποτελεί μαρτυρία τι περί του α ή γήμης παρ' Εβραίους επιτάσσεται από θεολογικούς τινες τελευταίους γήμια μόνον παρεπίθετοι συγγενικοί και τοις ἁλλοῖς κλητοί, ἔπειτα δὲ γὰρ ἄνδρες καὶ καὶ γυναῖκες, ἑκατέρωθεν γὰρ. Πὰρ Πέρσης ἑστίης ἀπὸ τῶν αὐτῶν τοῦτων θεολογικῶν νήμιων. Το κεφάλαιον 52 (53) τοῦ πρώτου βιβλίου τῆς 'Αδελφίας, ὅπου Γαῖα ἐπαγγέλλεται, προσαίνει τοῖς θεολογικαῖς εὐχῇ διὰ νυνώμενος, καὶ οὕτως ἐπιβεβαιώνει, οὐ νομίζω ὅτι κ. C. de Harlez ἐν τοῖς προλεγεμένοις τῆς αὐτῆς ἀπομνημονεύσεως τῆς 'Αδελφίας (ἐν Παρισίοις 1881), ἀλλὰ τὸ κεφάλαιον τούτου, ἵνα δὲ καὶ πάλιν τῆς 'Αδελφίας, τοῖς μεταγενέστερον ἔργον τῆς ἀποκρίσεως ἡ αὐτῆς καὶ τὸν Σαοκωνάκον ἐργον τῆς ἀποκρίσεως.

καίρῳ γάμων, πρὸς προσκύνησιν τοῦ βασιλικού νομίμου καὶ τῆς νόμης αὐτοῦ, καὶ προσφορὰν τῶν νομίμων δώρων ὑπὸ τῶν μεγιστάνων τῶν διαφόρων λαῶν ἐν γένει τῶν υποπεταγμένων τῇ βασιλείᾳ καὶ τῶν κατοίκων τῆς Τύρου ἰδίως. Ἡ παράταξις εἰς τοῦτο μόνον ἀφορρᾷ, εἰς τὴν προσκύνησιν καὶ τὴν προσφορὰν τῶν δώρων.

§ 16. «Ἀντί τῶν πατέρων σου ἐγεννήθησαν οἱ υἱοί σου» καταστάσεις αὐτοῦς ἀρ-
«ροῦσας ἐπὶ πάσαι τῇ γῇ». Ἀπὸ τοῦ ἰδαίου τούτου ὁ αὐτοῦς ἀποστρέφει ἐκ νέου πρὸς τὴν βασιλείαν. Τὸ σὺ ἐνταῦθα (πατέρων σου, υἱοῦ σου) ἐστὶ γένους ἀρσενικοῦ ὡς ἐκ τοῦ Ἑβραϊκοῦ κειμένου δηλὸν γίνεται. Ἐν τῇ ἐγκωμιαστικῇ ποιητῇ ὡδῇ, κατὰ συνήθη, φαίνεται, τύπον τῆν τοῦ αὐτοῦ εἰδὸς ποιημάτων, προτιμᾷ ἐκ ποιητῆς, οἰνεῖ προνακαρούων, περὶ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἐνδοξασμοῦ καὶ τῆς ἐμπνεύσεως, ἐπειτα ἀποστρέφει πρῶτον, ὡς εἶδομεν, τὸν λόγον ἐγκωμιαστικῆς πρὸς τὸν χαλεβὸν βασιλεῖα, ἀποστρέφει δὲ πάλιν πρὸς τὴν νύμφην, περιγράφει ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ἀποστρέφουσιν τούτοις τὰ τῆς νύμφης κομῆς καὶ τῆς βασιλικῆς παρατάξεως ἀπὸ τοῦ ἰδαίου τούτου, καὶ ἐν τῇ ἐξέξει τελευταίαν ἐκπνέγεται πάλιν πρὸς τὸν βασιλεῖα ἐκπνέων ἐν ἐπιλόγῳ εὐχᾷ ὑπὲρ τῆς οἰκογενείας καὶ ὑπὲρ τῆς δοξῆς τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. Ἐν τῇ ἰδαίῳ λοιπὸν τοῦτῳ εὐχεται ὁ αὐτοῦς τῷ βασιλεῖ να συνεχίσῃ τὴν σειράν τῶν προπατέρων αὐτοῦ δι' ἀποκτάσεως υἱῶν αὐτοῦ τῶν πατέρων σου ἐγεννήθησαν οἱ υἱοί σου». «Οὐτὶ ὁ Δαυὶδ
«λοιπὸν δυνατόν εἶναι ὁ ἐγκωμιαζόμενος ἐν-
«ταῦθα βασιλεῖς, λέγει ὁ σοφὸς Philippon,
«οὐτε ὁ Σολομὼν οὐτε ἄλλος τις βασιλεὺς
«τοῦ τοῦδα μικροῦ αὐτῶν μεταγενέστερος,
«οὐτε ὁ Ἀχαζ, ὡς ἀποφανταίται ὁ Hitzig
«ἐπὶ τὸν ἐλεφαντίνον βάρεων βασιζόμενος,
«διότι καὶ τούτου ὁ πατὴρ ἦν σφετεριστῆς
«τοῦ θρόνου, οὐτε Πέρσης τις βασιλεὺς ὡς
«ὑπέθεσαν ἐπὶ τινα χρόνον τινες». (1) Τοῦς λόγους, ἐφ' ὧν ἐρείδόμενος ὁ ἐν λόγῳ σοφὸς ἀπορρίπτει τὸν περὶ Πέρσου βασιλεῖος ὑπόθεσιν, ἀπέδειξε ἀνυποστάτους ἐν τῇ ἐκφράσει τοῦ ἴμου ἰδαίου. Ἐνταῦθα μόνον τὸ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ προσπονούμενον τῷ βασιλεῖ περὶ σειράς βασιλικῶν προπατέρων αὐτοῦ θέλω ἐξετάσει, ἐάν καὶ τούτῳ ἐπαρκέστωσιν ἔχει πρὸς τὸν Ζέρξην. Πάντων ὅτι ἀποστάσιδες τινες χωρεῖ

ἐθεώρουν τὸν Δαρεῖον ὡς σφετεριστὴν τοῦ θρόνου τοῦ Κύρου· οἱ εὐπατρίδαι ὅμως Πέρσαι ἐθεώρουν τοὺς Ἀγαμενιδᾶς βασιλικὴν οἰκογένειαν, διότι καὶ αὐτοῖς ὁ Κύρος εἰς ταύτην ἀνέβη. Ἀκούσαμεν τί περὶ τῆς γενεολογίας αὐτοῦ ἐπίγραφεν αὐτοῖς ὁ Δαρεῖος ἐν Βαγιστάνῳ. «Ταδε λέγει Δαρεῖος ὁ βασιλεὺς. Πα-
«τὴρ ὁ ἐμὸς ἦν ὁ Ὑστάσπης, πατὴρ τοῦ
«Ὑστάσπου ἦν ὁ Ἀρσάκης, πατὴρ τοῦ Ἀρ-
«σάκου ἦν ὁ Ἀριαράνης, πατὴρ τοῦ Ἀρια-
«ράκμου ἦν ὁ Τείσπης, πατὴρ τοῦ Τείσπου
«ἦν ὁ Ἀγαμηνῆς. Ἰδοὺ διατὶ ἐπικαλούμεθα
«Ἀγαμενιδᾶς. Ἐκπαλαί ἦμεν ἰσχυροί, ἐκ-
«παλαί ὁ οἶκος ἡμῶν ἦν οἶκος βασιλείων.
«Ὅταν τῆς ἐμῆς φυλῆς ἦσαν πρὸ ἐμοῦ βα-
«σιλεῖς, ἐγὼ εἴμι ὁ ἐναστός, ἔκπαλαί ἦμεν
«οἱ βασιλεῖς». (1) Ἰδοὺ ποιαὶ ἰδέαι ἐπόμενες ὁ αὐτοῦς ἐπιφανεῖ τῷ Ζέρξῃ τῷ Δαρεῖον καὶ Ἀτόσσης τῆς Κύρου, τὴν σειράν τῶν πατέρων σου συνεχίσουσι οἱ υἱοί σου, οἵτινες καὶ αὐτοί, ὅπως οἱ πατέρες σου, ἀρξάνται ἐφ' ὅλης τῆς γῆς. Μένει μοι νῦν εἰπεῖν ὅλῃ καὶ περὶ τῆς τελευταίας ταύτης φράσεως τοῦ ἰδαίου τούτου. Γνωστὸν τὸ ἔθιμον τῶν Περσῶν βασιλέων τοῦ διερχέμεν τοὺς ἀδελφούς καὶ υἱούς αὐτῶν σατράπας εἰς τὰς μεγάλαις ἐπαρχίαις τοῦ Περσικοῦ κράτους· πλείστα ὅσα παραδείγματα, ὡς γνωστὰ τοῖς πᾶσι, παραλείπω. Ταιούτων ὅμως ἔθιμον παρ' Ἑβραίοις οὐδέποτε ἀπῆρξεν. Οὐδέποτε οἱ βασιλεῖς τοῦ τοῦδα ἦσαν ἱσχυροὶ, οὐχὶ πλείον ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, ἔπερ ἱσχυροὶ ὄντες ἀμα καὶ γελούσιν, ἀλλ' οὐδ' εἰς αὐτὰς τὰς μεγάρας ἐπαρχίας τῶν μικρῶν αὐτῶν βασιλείων. Ἐν τῷ Β'. Βασιλείων (κερ. Η'. 16—17) ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα τῶν διαφόρων τῶν κρατῶν ἀξιωματικῶν, οὐδὲς μετὰ αὐτῶν φαίνεται τὸ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου. «Οἱ υἱοὶ Δαβὶδ ἀλλὰ φησὶν ὅτι» λέγει ὁ Γραφεὶς, δηλ. ἀρχηγοὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, τῆς αὐτῆς τοῦ βασιλεῖος. Ἐν τῇ Α' ἱερογλυφημένῳ (κερ. ΙΗ'. 17) ἀναφέρονται καὶ πάλιν οἱ υἱοὶ Δαβὶδ, ὅτι πρῶτοι εἰπόντο παρὰ τὸν βασιλεῖα, δὲν ἀπέμαχον λοιπὸν αὐτοῦς ἀπὸ τῆς βασιλικῆς αὐτοῦ διαφύσεως ἰσως ἐπαναστατικῆς. Ἐν τῇ Δ'. Βασιλείων (κερ. ΚΒ'. 8.) ἀναφέρεται τὸ πάντες οἱ υἱοὶ Ἀχαζ ὁμοῦ δέμεναν παρὰ τὸν πατρί αὐτῶν καὶ παρὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν βασιλεύσαντι, ὥστε πάντας ὁμοῦ συλλαβόντων ἐρέ-
νευσεν ὁ Ἰσὺς. Οἱ υἱοὶ λοιπὸν τῶν βασιλέων

(1) Philippon ἐξήγησις εἰς τὸν 45 φάσμα.

(1) Τῆς ἐν Βαγιστάνῳ ἐπιγραφῆς στίλβη Α' 22αφ. 2, 3, 4.

τοῦ 'Ιούδα, ὡς καὶ οἱ πᾶν τοῦ 'Ισραήλ οὐδέποτε ἀπεμακρόνουντο τῆς αὐτῆς τοῦ βασιλευόντος. 'Εν βιβλίῳ Β'. τῶν Παλαισπομένων (κισρ. ΙΑ'. 23) ιστορεῖται, κατ' ἐξαιρέσειν τοῦ ἔθνους, ὅτι ὁ 'Ροβοάμ διανοούμενος νὰ καταστήσῃ διδύχον αὐτοῦ βασιλεὺς τὸν ἐκ τῆς Μαακὰ υἱὸν αὐτοῦ 'Αβιά, ἐκ φρονήσεως ἀπεμάκρυνε τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ εἰς τὰς ὄχρεας πόλεις τοῦ 'Ιούδα καὶ Βενιαμὴν αἱ μὲν προῆς ἢ πλῆθος πολλὰ καὶ πλῆθος γυναικῶν» οὐχὶ ὅμως ἵνα καταστήσῃ αὐτοὺς ἄρχοντας τῶν ἐπαρχιῶν, ἀλλ' ὅπως ἐνταυτομένοιαν τούτων ἐν ταῖς ὄχρεαις πόλεσι, καταστή εὐκελος καὶ ἀνευ ταραχῶν ἡ εἰς τὸν ἱερόν, ἀνάβασις τοῦ 'Αβιά, ὃν εἶχεν ἐκ τῆς ἐκνουμένης αὐτοῦ γυναικὸς Μαακὰ. Καὶ ταῦτα μὲν ἐκ τῶν βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς μανθάνομεν. 'Αλλ' ὁ αὐτὸς πάντοτε ἐξηγητῆς Philppson ἐπιμένειν τῇ αὐτοῦ γνώμῃ ἰσχυρίζεται, ὅτι ὁ βασιλεὺς κατέστησεν ἐν τῇ αὐτῇ καὶ οὗτος τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ἡγεμόνας· ἀλλὰ πρῶτον τὸ γινώσκον τῆς II. Γ', εἰς ὃ παραπίπτει, ἥμιστος συνηγορεῖ ὑπὲρ τοῦ ἰσχυρισμοῦ αὐτοῦ, καὶ δευτέρον ἐπέλαβετο ὁ σοφὸς ἀνὴρ, ὅτι ὁ αὐτοῦς ψάλλει ἐνταῦθα οὐχὶ ἐπικηδεύον, ἐν ᾧ ιστορεῖ τὰ ἔργα τοῦ βασιλέως μέχρι τῆς τελευτῆς αὐτοῦ, ἀλλὰ γαμήλιον ἐγκώμιον, ἐν ᾧ εὐκαίρως εὐχεται αὐτῷ ἀπόκτησιν υἱόν· ἀλλ' εὐχή, ὅτι θέλει κληρονομήσῃ κατὰ τῶν 'Ιουδαίων νομίμων, καὶ ἂν ὑποτεθῇ ἐκ προφητικῶν πνεύματος ἐμπνεομένη, ἔστι τό γ' ἐλαχιστον ἀπροσδιόνυσος, ἐκτὸς δὲ τούτου, δὲν δύναται νὰ ὑποτεθῇ ἐνταῦθα προφητικὸς ὁ λόγος, διότι, καθὼς ὁ κρῆτιστος 'Εβραϊστὴς Mendelssohn γραμματικῶς ἀπέδειξεν, ὁ τύπος καταστήσει ἐν τῷ 'Εβραϊκῷ καμίνω **יָמֶשֶׁךָ** ἐστὶν ἐγκλίσεως εὐκαίτης.

§. 17. «Μνησθήσονται τοῦ ὀνόματός σου ἢ ἐν πάσῃ γενεᾷ καὶ γενεᾷ» διὰ τοῦτο **לדא**

» ἐξομολογήσονται σοι εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος». 'Εκ τῶν ἐκφράσεων τοῦ τελευταίου τούτου τῆς ὁδῆς ἰδαρίου συμπεραίνουσι κριτικοὶ τινες, ὅτι ὁ αὐτοῦς φαίνεται ὡς οἰκίος τῷ βασιλεῖ· ὅπερ ἀπίθανον διὰ τὸν Σέρζην καὶ τὸν 'Εβραϊὸν ἐγγραμματὴν αὐτοῦ. Αἱ ἐκφράσεις ὅμως αὐταὶ κακῶς, νομίζω, ἐξητιμήθησαν. Ὁ ποιητής, ὅπως ἀρχόμενος προσιμιάζει τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ποιητικὴν ἱκανότητα ἐπαινῶν, (ἡ γλώσσά μου κάλαμος γραμματικῶς ὀξυγέρου), οὕτως καὶ τελευτῶν πάλιν ἐπὶ τῇ ἀξίᾳ τοῦ ἔργου αὐτοῦ πεποιθὼς, ἐκφράζει τὴν πίστιν αὐτοῦ, ὅτι τὸ ποίημα τοῦτο ἔσται ἀθάνατον, δι' αὐτοῦ δὲ καὶ ἡ δόξα τοῦ ἡμνουμένου βασιλέως παραδοθήσεται ἀγέρως τοῖς μελλούσι χρόνοις.

'Εκ τῆς λεπτομεροῦς, κατὰ τὸ μέτρον τῶν δυνάμεων μου, ἀναλύσεως καὶ διαλεκτικώσεως τῶν ἰδαρίων τῆς ὁδῆς ταύτης, ἱκανῶς, νομίζω, ἀποδεικνύεται πρῶτον, ὅτι οἱ ἐν αὐτῇ αἰνίγματα περὶ τῶν συμβαινόντων κατὰ τὴν ἡλικιωτῆα ἐποχὴν αὐτῆς, ἀκριβῶς ἐξηγοῦνται διὰ τῶν γνωστῶν ιστορικῶν συμβάντων κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν γάμων τοῦ Σέρζου μετὰ τῆς 'Εσθῆρ. Δευτέρον, ὅτι τὰ περιγραφόμενα ἐν αὐτῇ ἔθμα, ἀλλότρια μὲν τυγχάνουσι τῶν νομίμων τῶν 'Ιουδαίων, ἱκανῶς δὲ ἀπεδείχθησαν ταῦτα ὄντα ἔθμα τῆς Περσικῆς αὐτῆς. Ἀσφαλῶς λοιπόν, νομίζω, δύναται ἰσχυρισθῆναι, ὅτι τὸ περὶ τοῦ ὁ λόγος ποιημάτων τοῦτο ἐστὶ γαμήλιον ἔθμα (γανουλά **גָּמְלוּ**) τοῦ γάμου τοῦ Σέρζου μετὰ τῆς 'Εσθῆρ. Κατὰ ταῦτα λοιπόν καὶ τὰ τῆς ὁδῆς ταύτης τὸ **יָמֶשֶׁךָ** οὐ μόνον κατὰ τὴν ἀποδοχὴν τῆς ἐξηγήσεως **סוּסַנִּימ** διὰ τῶν ὀνόματός τῶν Σούσων οὐδὲν ἀντίκειται, ἀλλὰ καὶ ἰσχυρῶς συμβάλλουσι εἰς πίστωσιν τῆς ὑποθέσεως ταύτης.

K. ΠΕΡΑΚΙΔΗΣ.

МЕЧНИКОВА

ΟΠΟΙΑ ΠΑΡ' ΗΜΙΝ Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

«Ποία τις ἐστὶ παρ' ἡμῶν ἡ πρώτη καὶ μέση παιδείας ἀγωγὴ τῶν γένων; καὶ ποία τις ὀφείλει εἶναι; ἢ ἐν ἄλλαις λέξει ποιῶσι οἱ ἑλλείψεις τῆς παρ' ἡμῶν πρώτης καὶ μέσης παιδείας καὶ ποία ἡ θεραπεία αὐτῶν;» — Ζήτημα τοῦ τοῦ 'Ελλ. Φθ. Σολύγου προταβόν. (1886).

Ἐν ἀρχαῖς ἐκ καθήκοντος πρὸς τὴν ἡμέτερον Σύλησιν καὶ πρὸς τὸ ἔθνος νὰ διαπραγματευόμεθα τὸ ζήτημα: Ποία τις ἐστὶ παρ' ἡμῶν ἡ πρώτη καὶ μέση ἐκπαίδευσις καὶ ποία τις ὀφείλει εἶναι, περιοριζόμεθα, ὡς εἰκόσ, εἰς γενικὴν τοῦ συνθέτου καὶ δυσχεροῦς τούτου θέματος ἵποψιν, ἀρκούντων ὅσον ἐρικρινὴ καὶ σύμφωνον πρὸς τὰ τῆς πίστεως καὶ παρατηρήσεως, ἀνάλογον δὲ τοῖς καιροῖς καὶ τοῖς πράγμασι· διότι δὲν εἶνε τοῦ παρόντος, νὰ ἐκτεθῇ σαφῶς καὶ διὰ μακρῶν οὗτε ὁ σκοπὸς τῆς ἐκπαίδευσεως καθόλου οὗτε τὰ πρὸς τὴν ἐκτελεστικὴν τοῦτο κατὰ τὴν παιδαγωγικὴν διδασκαλίαν, ἀλλ' ἀπλῶς νὰ υποδείκωθῇ ὅ, τι σκοπιμώτερον καὶ ἡμῶς καὶ ὀρθότερον.

Ἀργόμενοι λοιπὸν παρατηροῦμεν πρῶτον μετὰ θλίψεως, ὅτι ἡ δημοτικὴ παρ' ἡμῶν ἐκπαίδευσις δὲν ἔχει ἐτι τὴν αὐτοτελεῖς οὐδὲ τὸ μορφωτικόν· διότι σκοπὸς σαφὴς ἐν στενῷ κύκλῳ μετὰ λόγου δὲν ἀναγράφεται ἡ ἀναγκαζόμενος δὲν ἐπιδικαίεται ἔργῳ μετὰ συνειδήσεως σταθερᾶς.

Ἐπειτα ἡ ἀναγκασίς, ἡ κρηπίς τῆς ἀναπτύξεως καὶ μορφώσεως, εἶνε αὐτὸ τοῦτο διδάσκαλος ἐπὶ, οὐχὶ ἀναγκασίς, τοῦτέστιν ἀπλὴ διαδίδασξις τῆς αἰσθητικῆς ἐπὶ τῶν σημείων, οὐχὶ ἀναγκασίς ἐκ τοῦ σημείου τοῦ σημαίνοντος καὶ πᾶσι γνωστοῦ πῶς.

Ἡ γραφὴ οὐκ ἐπὶ τὰ πολλὰ καὶ ἀμέθοδος. Γλωσσικόν τι οὐδὲν κατορθοῦται οὐδὲ πραγματικὸν καὶ τεχνικὸν ἐν τοῖς στοιχείοις μηχανιστῶν ἀποβῶς, τὰ πολλὰ δὲ δι' ἐκστηθισμὸν μηχανικῶς περαιοῦνται.

Ὁ ἀριθμὸς ὡς στοιχεῖον ἰδίας νοήσεως βραβυλαῖς ἀγνοεῖται πολλάκις· ἡ τῆς καρδίας μόρφωσις διὰ τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος, ἐφ' οὗ ἐρείδεται ἡ ἥθικὴ συνειδήσις, εἶνε

λέξεις κεναί· αὐτὴ τῶν αἰσθητικῶν ἡ ἄσκησις καὶ ῥυθμίσις καὶ τὰ πρὸς ὕψους καὶ εὐρωστίας τοῦ σώματος τοῦ παιδιοῦ ἐντελῶς σχεδὸν παραμελοῦνται.

Τὸ ὅλον τῶν στοιχειωδῶν μαθημάτων οὐδὲν ἢ ἐλάχιστον καὶ τοῦτο ἀσυνάρτητον ἐν τῇ παραστατικῇ τῆς ψυχῆς ἐπὶ τέλους καταλείπον, ἥμιστά εἶνε μορφωτικόν. Οὐδέμια ἄρα γνώσις τῶν περὶ ἡμῶν, οὐδεμία συναισθήσις τῶν ἐν ἡμῖν ὡς ἐκ τοῦ σχολείου.

Τοιαύτη τις ἡ επικρατοῦσα δημοτικὴ ἐκπαίδευσις ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι κατὰ τὴν ἐτι ἰσχύουσαν ἐκεῖ ἀρχαιότεραν μέθοδον καὶ τὸ ποῖον τῶν διδασκάλων ἐν γένει· ἀλλὰ καὶ ἡ κατὰ τὴν συνδιδασκαλίαν λεγομένην, ἥτις ἴδια ἐν τῇ ἐκτῇ ὑπερίσχυσι, μικρὸν κατὰ τὰ ἀποτελέσματα ἐκείνης διαφέρει· καθόσον οἱ πλείστοι τῶν διδασκάλων οὗτε τὸ πνεῦμα οὗτε τὴν τέχνην τοῦ διδάσκειν τὰ στοιχεῖα ἐνοοῦσι καλῶς. Τὸ πῶς κατ' ὀλίγον ἀσκητέον τὸν νοῦν καὶ τὴν αἴσθησιν, πῶς ἀναπτύκτέον καὶ παιδευτέον τὴν παιδα δι' αἵπειρον ὑπομονῆς καὶ ἀγάπης καὶ σταθερᾶς πόντων τάξεως, ταῦτα τέλειως ἀγνοοῦσι. Διεξάγονται λοιπὸν πάντα ἀνευ πνεύματος καὶ ἐπιστάσεως νοῦς ὢ, ἐν μηχανῇ τι, καὶ ἀνευ ἥθους ἀρμοδίου. Τὰ αἰσθητικά, ἡ ἴδια αὐτῇ τῆς ψυχῆς κατάστασις· καὶ ἡ πηγὴ τῆς ἥθικῆς μόρφωσις καὶ μέγιστα τὸ θρησκευτικὸν οὐδεμίαν σχεδὸν ἀξιοῦνται προσοχῆς· τὰ παιδικὰ αἰσθητικά δὲν προτρέπονται ἐκ τῆς περὶ τάξεως καὶ καθαριότητος· ὁ διδάσκαλος ἀτυχῶς οὗτε ὡς πατήρ οὗτε ὡς ἀδελφὸς προσώτερος προσκυνοῦται τοὺς μικροὺς διὰ τῆς ἰδίας παραδείγματος.

Αὐτὰ τὰ διδασκόμενα· ἀναγνώστειον, γραμματικὴ, ἀριθμητικὴ στοιχειώδης, φυσικαὶ καὶ ἱστορίαι μικρὰ ἱερὰ τε καὶ ἔθνηκα, πᾶσι τῇ μνήμῃ ἐπιγορῶνται ὁρόματα ἀπὸ τοῦ καὶ ἀνοῦσιον. Αὐτενέργεια δὲ ἐγγεγρεται.

Ἡ δὲ ἐν τῷ σχολείῳ διατρεφὴ καθίσταται ἀνηλεὴς καταδράμασις τῆς παιδικῆς ζωῆς καὶ ἐξόντωσις τοῦ πνεύματος καὶ φθορὰ τοῦ σώματος μάλλον, ἀνευ ἀσκήσεως ἀναλόγου τῇ

ήλικια προσηλωμένον ἐπὶ ὥρας ὅλας ἐπὶ θρανίων ἀθλοῖν καὶ δίχως ἱκανοῦ ἀερισμοῦ.

Ἄπὸ τοιαύτης κακοδαίμονος πρώτης παιδείας ὑποτίς τις γίνεται ὁ ἀποροῦντας εἰς τὸν οἶκον καὶ τὴν κοινωνίαν πρὸς ἄλλον ἀφ' οὗ καὶ ἡ καλὴ παιδεία δυσκόλως πολλὰκις καταγίνεται ἄλλον ἐξωθεν καὶ ἑσῶθεν ἐπενεργεῖν ἐπιβάλλον ἐπὶ τὸ ἦθος καὶ τὴν ψυχὴν. Θὰ ἦτο λοιπὸν προτιμότερον, ἂν κατ' εὐθείαν ἐμάνθανε τὴν νιν.

Καὶ τὸ σκεδόμενον δι' αὐτὸ τῆς δημοτικῆς ταύτης σχολῆς εἴη συνήθως τὸ κάκιστα καί μιν καὶ κάκιστα ἀρετίζονεν· τὴν δὲ ἑσῶθενικὴν ἀποψὴν καὶ δ' αὖθις τοῦ διδόντος δὲν εἶνε ὁ ἱερὸς ὡρὸς τῆς ἀγάπης πρὸς τὰ παῖδια.

Τὶ δὲ περὶ τοῦ διδασκάλου νὰ εἴρη τις; οὗτος ἐν μὲν τῇ ἐντὸς Ἑλλάδι διορίζεται πολλὰκις κατὰ λόγους κομματικούς, ὅν καὶ γίνεται συνήθως τὸ ἔργον, ἐν δὲ τῇ ἐκτὸς ὑπὸ ἀλλοθιμονος τὰ πολλὰ ἱερίας, ἀποτεινομένης καὶ εἰς βελτιστώσεως τὸν πόλεον, ὡς ἔχοντες διὰ τὰς γνωρίμας τὸν ἐπαγγελλομένον τὸν διδάσκαλον ὥστε ὡς περὶ ἀπὸ κυκλίου βουλευταὶ οὗτοι καὶ οὗτοι τοῖς τρόποις λαχόντες διδάσκαλοι πολλὴν τεκμηριούσι τάσιν πρὸς ὀλιγοκρατικὴν ἐκπαίδευσιν. Ἐὰν δὲ πού τις ὑπάρχῃ ἀρχή, ὡς ἡ κεντρικὴ λεγόμενη ἐνταῦθα ἐκπαιδευτικὴ ἐπιτροπὴ, γράμμασαν αὐτὴς τὸν ὑποαχθόντος ἐγκρινόμενον ἐροδιζόντα, καὶ αὕτη δὲν ἐπιβάλλεται οὐδὲ ἀγωνίζεται ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ. Οὐδαμῶς ἀρχὴ τις μετὰ κύρους καὶ σθένους καὶ ἐπιστήμης προίσταται τῶν τῆς ἐκπαίδευσιν, ἐκστῆς κοινότητος διατιθεμένης τὰ τοῦ προσωπικοῦ τῶν διδασκάλων μᾶλλον διὰ τῶν ἰδίων, οἷτινες περὶ τὰ οἰκονομικὰ μάλιστα τυρβάζοντες ἥμιστοι κρίνονται περὶ ἱκανότητος καὶ ἀρμοδιότητος τοῦ διοριζομένου. ἐν δὲ τῇ ἐντὸς οὐ πολλὰ φρονεῖ ἡ ὑποαχθὸντος προκειμένου περὶ δημοτικῆς σχολῆς, τῶν δημοτῶν ἀνταγωνιζομένων ἄλλων ὑπακτῶν ἀγῶν, τὸν κομματικόν.

Τοιαύτη τις ἀξιοβρόχης καθόλου καὶ ἐν μέρει ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσιν παρ' ἡμῶν, πλὴν ἐλαχίστων ἐκαιρέσεων, μάλιστα ἀνὰ τὴν εὐανδρὸν Μακεδονίαν, ἐνθα εὐτυχῶς ὡς ἀπὸ θουρίου ἵππου οἱ ἐκ τῶν διδασκαλείων ἀπολυθέντες διδασκαλιστὰς ἐβελτίωσαν τὰ τῆς δημοτικῆς παιδείας ἐνισχυοὺ καὶ ἀστικὰς σχολὰς κατώρυσαν.

Μετὰ τὴν δημοτικὴν ταύτην παιδείαν, ἀνεῖ αὐτοτελείας οὕτω ἄτακτον καὶ ἀδιόρθωτον ἐπὶ ἑρμῆς τὸ Ἑλληνικὸν λεγόμενον σχο-

λεῖον, δεύτερος βαθμὸς παιδείας, τὸ ὅσον ὅμως, ὡς εἶπε, δὲν εἶνε ἡ συνέχεια καὶ ἡ συμπλήρωσις, ὡς ὀφείλει, τῆς πρωτοβαθμίου ἐκπαίδευσιν, ἀλλὰ τμήμα μᾶλλον κατώτερον τῆς μίσης ἐκπαίδευσιν, ὑπὲρ ἧς καὶ ἐργάζεται συνήθως ὡς προγραμμαστικαὶ τάξεις, τὸ τέλος αὐτοῦ ἐν τῇ γυμνασίῳ ἔχον.

Ἀλλὰ σαφέστερον καταφαίνεται τὸ ἀνεπαρκὲς καὶ ἀσκοπὸν τῆς θέσεως καὶ στάσεως αὐτοῦ καὶ ἐκ τοῦ προγράμματος ἀπλῶς τῶν διδασκομένων: Ἀρχαία Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ γραμματικὴ τῆς Ἀττικῆς, τὸ τυπικόν, ἀριθμητικὴ πρακτικὴ καὶ στοιχειώδης γεωμετρία, γεωγραφία, ἱστορία γενικὴ ἀρχαί Λατινικὴ καὶ θρησκευτικὰ. Ἐπὶ τοῦ συνήθους τοῦτου προγράμματος παρατηρεῖται πρῶτον μὲν, ὅτι ἡ μετέδρασις εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἀττικὴν γίνεται ἀποτόμως· ἡ νῦν ὁμιλουμένη καθαρῶς δὲν ἔρχεται πρότερον εἰς τὴν γλῶσσικὴν συνειδησὴν τοῦ παιδὸς, πολλοὺ γὰρ καὶ δεῖ, ἀφ' οὗ ἀνέκχῃ ν' ἀναγνωσθῇ ὁρθῶς δὲν ἔραθεν· ἔπειτα ὁ ἐπ' αὐτῶν τῶν ἡμετέρων σχολείων μηχανισμὸς καθ' ὅσον, πρᾶγμα παραδόξον, νὰ διέλθῃ ἅπαντα τὰ ἀναγραφόμενα γραπτὰ καὶ προφορικὰ γλῶσσικα γυμνάσματα τῆς ὁμιλουμένης ἀνεῖ οὐδεμίαν καρπώσεως καὶ συνειδήσεως. Αὐτὸ δὲ τὸ τυπικὸν τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς διδασκαλεῖα κατὰ μέθοδον συνθετικὴν, οἷα θὰ ἤρμοζεν ἱσως μᾶλλον ἐν τῇ μίσει ἐκπαίδευσιν· ἐξετάζονται δηλονότι τὰ κατ' ἑκάστα καὶ τὰ στοιχεῖα καὶ ἐξ αὐτῶν μετὰ μακρὴν ἐργασίαν σχηματίζεται ἡ πρότασις καὶ ὁ λόγος· ἀλλ' ὀφείλει τις, νομίζομεν κατὰ τῶν ἀπὸ τῆς ἀπλῆς ζωῆς προτάσεως ἐκείνων νὰ προβῇ ἀναλυτικῶς παρατηρῶν τὰ κατ' ἑκάστα καὶ τὰ μέρη αὐτῆς καὶ οὕτω συσχετίζῃ μετὰ τῆς προτάσεως καὶ τοῦ λόγου τὸ τυπικὸν τῆς γλώσσας. Ἡ πρότασις καὶ ὁ λόγος ὑποπίπτει εἰς τὴν αἰσθησὶν καὶ τὴν νόησιν, τὸ σύνθετον ὁρίζεται, ὅχι τὰ μέρη αὐτοῦ, ὡς καὶ πᾶν ἄλλο εἰς τὴν αἰσθησὶν ὑποπίπτει· ὁ δὲ νοῦς διὰ παρατηρήσεως καὶ ἀναλύσεως διεργάζομενος καταλαμβάνει αὐτό.

Τῶν διδασκομένων τεμαχίων τῶν συγγραμμάτων νοῦς καὶ ἦθος οὔτε ζητῶνται, οὔτε ἀναγκητικὴ νὰ ζητηθῇ φαίνεται, ἐπειδὴ ἀπὸς παραφράζεται ἐκαστοτὲς εἰς τὴν ὁμιλουμένην τὸ προκειμένον.

Τὰ δὲ θρησκευτικὰ, ἡ ἱερὰ ἱστορία καὶ ἡ κατ' ἡλικίαν οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἀπλὰ ἐκσπθίσματα ἐπίσημα, ἥμιστοι διὰ τοῦτο δυναμένα νὰ θερμάνωσι τὸ ἅγιον θρησκευτικὸν συναίσθη-

μα καὶ εἰσάγωσι τὸν παῖδα εἰς τὰ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου ζωηρότα ῥήματα. Ἀλλὰ καὶ ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ οὐδὲν συνήθως ποιεῖ ἢ ἐκστηθεῖν· διότι τὸ πῦρ τῆς ζωῆς δὲν ἔχει ἐν τῇ καρδίᾳ.

Ἡ ἀριθμητικὴ διδάσκεται ἀτελῶς ὡς πρὸς τὰς τοῦ βίου χρεῖας, εἰ καὶ ἐπ' ἐσχάτων ἐβάνησαν ἐγγεγραμμένα μεθοδικώτατα συντεταγμένα πρὸς βαθμικαὴν τῆς ἀριθμητικῆς διδασκαλίαν· ἀλλ' ἡ ἀπὸ τῆς γλώσσης νέκρωσις μᾶλλον ἐκτείνεται πανταχοῦ.

Ἡ γεωγραφία παρὰ τὰς πολλὰς γενόμεναι παρατηρήσεις πρὸς τὸ μεθοδικώτερον ἀνασχεθῆαι ἀπὸ τῶν ἐγγύς εἰς τὰ πόρρω, ἀπὸ τῶν ἡνωσθῶν εἰς τὰ ἀνωστα, ἀπὸ τῶν τῆς πατρίδος ἐπὶ τὰ μακρὰν, ἔχει καὶ αὕτη ἐτι μᾶλλον συντηροῦν τὸν μηχανισμόν τῆς ἐκστηθεύσεως λεγόντων καὶ ὀνομάτων καὶ ἀριθμῶν ἔργων. Οὐρανοῦ καὶ ἡ ἱστορία ἀπλοῦν σχεδὸν γίνεται ἀποστηθισμα, ἀπὸ ἰδῶ ὡς ἐκεῖ θὰ μάθετε, πλὴν ἐλαττωσιν ἐκκρίσεις. Ποῦ ἡ ζωὴ ἀρρήτως πρὸς τῶν καὶ πραγμάτων; ποῦ ἡ κρίσις αἰτίων καὶ αἰτιῶν; Οὐκ ἀπὸ πολλοῦ κατελήλυθ' ἐπὶ τοῦ διδασκῆαι καὶ ἡ φυσικὴ ἱστορία, ὡς περὶ τῶν ζώων, φυτῶν καὶ ὀρυκτῶν. Ἐπειὴ δὲ συνήθως παρ' ἀδιδάκτων διδάσκεται, καταλήγει αὐτὴ εἰς τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα, ὥστε ὁ περιττὸν ἡ κατατάσσων τὸ φυτὸν τοῦτο ἢ ἐκεῖνο πάλιν ἐκ τοῦ βιβλίου, αὐτὸ τοῦτο ἔξω τοῦ βιβλίου δὲν ἀναγνωρίζει, ἢ δὲν δύναται νὰ περιγράψῃ τὴ ἀσπίσει κατ' εὐθείαν.

Τεχνικὰ δὲ μαθήματα, οἷον ὥδικά, ἱερογραφία, γυμναστικὴ δὲν ὑπάρχουσιν οὐδὲ ὑπονοῦνται συνήθως ἀναγκαιὰ ἐν τῇ ἑλληνικῇ σχολείῳ.

Τοιαυτὰ καὶ ἡ κατὰ τὸν δευτέρου τοῦτον σταθμὸν ἐκπαίδευσις, οὔτε αὐτοτελής οὔτε μορφοτική τὸ ἐν αὐτῇ, ἔλην μόνον γνώσεών τινων τῇ παιδί προσπορίζουσα διὰ τῆς μνήμης οὐχὶ διὰ τὸν βίον, ὅσον μᾶλλον διὰ τὸ γυμνάσιον.

Τὸ αἰσθημα διαμένει ἀπεριποίητον καὶ ἀπαδαγωγῆτον ἐν τῇ ζωῇ μηχανισμῷ τῶν πάντων, ἢ μᾶλλον εἰς ἀπέχθειαν τρεπεται πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὴν σχολεῖον. Ἡ δίκαια δὲ καὶ τὸ αἰσθητικὸν δὲν ἀσκούνται ὡς ἐκ τῶν διδασκόμενων, οὐδ' ἡ φαντασία βυθίζεται προσεκτικῶς.

Ἔπειτα καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο εἰς τὸν δευτέρου τοῦτον βαθμὸν τῆς ἐκπαίδευσως τὸ γε νῦν εἰνε ἀκαίρον καὶ ἄστονον· διότι, ὅτε ἐκλήθη

Ἑλληνικόν, ἵποιοι ἀντίθετον πρὸς τὰ Ρωμαῖκα τῆς ὁμιλουμένης. Νῦν ὅμως ἀρτίως ἦδη τῆς ἀντιθέσεως ταύτης τῆς ὀνοματικῆς καὶ μὴ διακρουμένης πλείον τῆς γλώσσης οὕτω μὴδὲ τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ διαστελλομένης ὀρθῶς εἰς νεωτέραν καὶ ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν καὶ εἰς νεωτέρους καὶ ἀρχαίους Ἑλληνας, δὲν ὑπάρχει πῶσος λόγος νὰ ἐπικρατῇ τὸ ὄνομα τοῦτο εἰς μέρος τι τῆς ἐκπαίδευσως, εἰ μὴ χάριν ἱστορικῆς ἀναμνήσεως.

Τίνας δὲ οἱ διδάσκαλοι αὐτοῦ τοῦ σχολείου τοῦ Ἑλληνικοῦ; δύο ἢ τρεῖς διδάσκαλοι τυχαίως πολλὰς ἢ διὰ λόγους κομματικούς, σπανίως δὲ κατ' ἀξίαν διεκρίμενοι. Εἷνε δὲ συνήθως ἐνθαδὲ τελειόρατοι ἢ ἀπόροισι γυμνασίου τινὸς ἢ τῆς μ. σχολῆς τοῦ Γένους. Ὁ δὲ σχολάρχης καὶ πείρας τινὸς κάτοχος ἢ καὶ πτυχιούχος πρωτόπαιρος τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς, περὶ δὲ διδασκῆαι τέχνης καὶ παιδαγωγίας οὐδὲν ἐπαίων.

Τὸ χεῖριστον, ὅτι τὰ πρόσωπα ταῦτα ἐν πολλαῖς μάλιστα τῆς ἐκτὸς Ἑλλάδος ἀνότησιν εἰς τὰ συγκρινόμενα τὰ πράγματα ἐν τῇ τῶν κομμάτων διαμάχῃ, τὸ ἴδιον ἔργον καὶ τῆς ἱερᾶς αὐτῶν κλήσεως ἀμειοῦνται. Τὰ πολλὰ τετυρωμένοι ὀλίγον ἐνοεοῦσι τὸν τῆς παιδείσεως μορφοτικὸν καὶ ὑποστηρικτικὸν σκοπὸν. Ἄλλως ἱκανοὶ μὲ λόγον εὐροῖαν ν' ἀνελύσωνσι τὸ ὑπὸ τὴν ὕψιν κείμενον εἰς τὰ ἔργατα, ἀρεσκόμενοι ὡς τὰ πολλὰ αὐτοὶ νὰ ὁμιλοῦσι καὶ ὅχι ὁ μαθητής· διότι δὲν ἔχουσιν τὴν ὑπονοῦσαν ν' ἀκούσωνσι τὴν οὐκ ἀνδοκτοῦ τοῦ μαθητῆς πᾶρξιν ἔλην καὶ διεκρίσωνσι καὶ ὁδηγῶσι τὸν παῖδα.

Καὶ τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον διέπει ἡ αὐτὴ ἐφορία, φροντισσα μὲν ἐπιπονώτατα τὰ οἰκονομικὰ, ἐπιμεινισσα δὲ ὡς ἀρχὴ πολλὰς καὶ ἐν οἷς δὲν ἀρμενίαν πρὸς βλάστην ἀρᾶν· ἐπειδὴ δὲ ἐν ταῖς ἐκταταῖς κινήσεσιν περὶ τὰ σχολεῖα κυρίως συγκρινόμενα, τὰ κοινὰ πράγματα, διὰ τοῦτο γίνονται καὶ ἡ καλίστιστα τῶν διανοητικῶν καὶ κομματικῶν ἐρίων. Ἀπαρτίζονται δὲ τὴν ἐφορίαν συνήθως πρόσωπα διαφόρων ἔργων καὶ ἐπαγγελμάτων ἐν ταῖς μεγαλοπόλει· ἐντεῖθεν ἐνότης γυναικῶν καὶ εὐδικίας ἰδίᾳ περὶ τὴν ἐκτιμωμένην καὶ ἐν ἀντιστοιχίᾳ τοῦ διδασκάλου, ὅπερ τὸ οὐσιώστατον, σπανιωτάτη. Ἐν δὲ τῇ ἐκτὸς Ἑλλάδος ἡ ἔποπτος τοῦ τοῦ δημοτικοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ γυμνασίου εἰνε φῶλον ὄνομα καὶ τύπος, ὡς εἶνε τὰ πολλὰ ἐκεῖ, ἀναπτρεμένη εἰς ἐπιτροπὴν ἢ τὴν ἐπαρχὸν ἢ νομαρχὸν ὑπὸ

τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας, οὕτε ἰσχύον ἔχοντι οὕτε συνειδηθῆναι σαφῆ πολλὰκις τοῦ μεγάλου ζητήματος τῆς ἐκπαίδευσως.

Διὰ τοῦτο ἐκεῖ μὲν τὸ σχολεῖον οὐδὲν ἔστι, συμπαρασυρόμενον ἀπὸ τοῦ βέβηματος τοῦ πολιτικοῦ ὁρμήματος, ἰδῶ δὲ τὸ πᾶν σχεδόν, ὡς τὸ κενώτικον σημεῖον τῆς πνευματικῆς ζωῆς διὰ καὶ μᾶλλον, ὡς φαίνεται, καρποφόρα σχετικῶς τὰ ἑνταῦθα, ὡς ζηλοτύπως καὶ ἀγρύπνως συντηρούμενα καὶ ἐπιτηρούμενα· ἀλλ' ὡς ἐκ τούτου, ὁ ἥλικός καὶ τούτων χαρακτήρ ὀλίγον εὐχάριστος ὑποδεικνύεται· διότι δὲν ἔχουσι τὴν οἰκονομικήν, ἀνεξαρτησίαν καὶ αὐτάρκειαν καὶ μονιμότητα. Ὅταν δὲ τύχῃ ὁ σχολάρχης μὴ εὐκαρινῆς τῶν ἰουδαίων θεράπων ὑπὲρ τῆς τοῦ λόγου καὶ τῆς εἰρήνης καὶ ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, ἀνάστατον ποιεῖ τὴν κοινότητα, ὡς ἡ πείρα διδάσκει. Ἐν τοιαύτῃ λοιπὸν καταστάσει τῆς παιδείσεως ἔσω καὶ ἔξω ἡ ἥλικὴ μέρωσις ὑποχωρεῖ πάντως τὸ πολὺ εἰς τὸ γόητρον τῶν γνώσεων, ἡ δὲ ἀνεπείσθη καὶ ἡλικία τῶν σχολείων αἰθρία ζωήρωσ πολεῖται.

Πλὴν τῶν μεγάλων τούτων ἑσωτερικῶν ἐλλείψεων τῶν χαρακτηριζουσῶν τὴν πρώτην παρ' ἡμῖν ἐκπαίδευσιν καὶ πόροι συνήθως σταθεροὶ καὶ ἐπαρκεῖς δὲν ὑπάρχουσι πρὸς ὁμαλὴν καὶ ἡρεμὴν τῶν ὑπαρχόντων σχολείων ἀποδείκνυται συντήρησιν. Τούτων τὸ πλεῖστον μέρος δέον νὰ ἐξευρεθῇ καὶ ἐπισπορῇ τρόποις παντοίοις ὑπὸ ζηλωτῶν ἐφόρων. Κρατεῖ δὲ παρ' ἐνίοις καὶ ἡ γνώμη, ὅτι ὡς ὁ πόλεμος τῶν βαρβάρων τρέπει τὸν πόλεμον, οὕτω καὶ ἡ σύστασις καὶ ἐπέκτασις τοῦ σχολείου ὑπὲρ τοῦ ἐνόντος καὶ ὀρθῶς ὑπολογιζομένου πόρου ἀγρυπνῶν τηρεῖ καὶ ἐνεργῶν τὴν φιλοτιμίαν τῶν ἐφόρων καὶ φιλομαχεῖων τῶν πολλῶν πρὸς ἐξέυρεσιν τῶν πρὸς συντήρησιν ὅπερ ἡμῖν ὀρθόν δὲν φαίνεται οὐδὲ πρακτικόν, ὡς καὶ τὰ τῆς πείρας διδάσκουσι καὶ τὰ συχνὰ ἐλλείμματα ἐν τοῖς ἀπολογισμοῖς βεβαιοῦσιν. Ἐπειτα καὶ τὸ ἄριστον προσωπικὸν πῶς θὰ ἐργασθῇ ἐν τοιαύτῃ οἰκονομικῇ καταστάσει; ὅπου ἐλλείπει ὁ ἐπιούσιος ἄρτος, δὲν εἰσπορεῖ νὰ γείνῃ λόγος περὶ τῆς πνευματικῆς τροφῆς τῶν σχολείων. Ἀλλ' ἡ φιλομαχία τῆς ἡμετέρας φυλῆς υπερβαίνει τὸ μέτρον, καὶ κατέλαβεν ἡμᾶς ἀληθῆς σχολεωμανία, οὕτως εἰπεῖν, ἡ γραμματυμανία, πένητας ἄλλως καὶ ἀνευ γεωργίας καὶ βιομηχανίας ἐπαρκούς. Ὁ ἔθνικος οὗτος ἡμῶν χαρακτήρ δὲν εἶναι βεβίαιος φεακτὸν τι· τούναντίον τὸ εὐγενέστατον τῆς

ἡμετέρας φυλῆς γνώρισμα· χρειάζεται ὅμως φρονήσις καὶ νοῦς· διότι ἄλλως πρὸς βλάβην ἡμῶν ὀλικήν τε καὶ ἠθικὴν δυνατόν να στραφῇ τὸ ἀγαθὸν τοῦτο, ἐὰν μὴ ἐστράφη ἄθῃ.

Ἀλλὰ διὰ τί προκαίμενον περὶ ἐκπαίδευσως ποιοῦμεθα λόγον καὶ περὶ ἐφορίας καὶ πόρων καὶ τῶν τοιούτων; Τοῦτο νομιζόμεν εἶναι παντὶ δῆλον· διότι πάντα ταῦτα εἶναι σπουδαῖοι συντελεσταὶ τῆς καλῆς πορείας τῶν τῆς ὀρθῆς ἐκπαίδευσως, οἷαν εὐχονται καὶ ποθοῦσιν αἱ τε πολιτεῖαι καὶ αἱ κοινωνίαι.

Ἐκ τῶν μέγρι τοῦδε εἰρημνῶν συνέχεται ὅτι καλ' ἡμᾶς παρ' ἡμῖν νῦν ἡ πρώτη ἐκπαίδευσις ὡς ἐκ τῶν καιρῶν, ἐν οἷς ζῶμεν, καὶ τῆς τοιαύτης τῶν διδασκάλων ποιότητος καὶ οἰκονομικῆς αὐτῶν καταστάσεως δὲν εἶναι μορφωτικὴ, ὡς ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, οὐδὲ αὐτοτελής, πρὸς ἓνα σκοπὸν ἀποδιέπουσα ἐντός ὁρισμένου κύκλου ὄντως πρακτικόν.

Ἰδωμεν νῦν πῶς ἔχουσι τὰ τῆς μέσης ἐκπαίδευσως παντός τοῦ ἑλληνικοῦ.

Ἡ μέση ἐκπαίδευσις παρ' ἡμῖν ἔχει μὲν ὡς ἰσχυρὸν καὶ ὀρθόν ἐν πολλοῖς ἀναγεγραμμένον σκοπόν, ὑπολείπεται δὲ αὐτοῦ ἔργον πολὺ συνήθως. Διὰ τὸ πρόγραμμα τοῦ γυμνασίου· ἱκανὴ καὶ ἐμδεδιῆς γνώσις τῆς τε Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς γλώσσης, εὐρυτέρα τῶν μαθηματικῶν καὶ τῆς φυσικομαθητικῆς φυσικῆς μαθησεως, συμπληρωμένη γνώσις τῆς γενικῆς ιστορίας καὶ ἀνθρωπολογίας, καὶ λογικῆς καὶ χημικανικῆς ἠθικῆς, εἶναι συνηθὼν ἱκανῶς πρὸς τὸν σκοπὸν καὶ τὴν σημασίαν τῆς μέσης ἐκπαίδευσως ἢ τῆς ἐργασιοπαιδείας, ἀναγκαῖα τῆς διὰ τὴν ἐιδικωτέραν ἐπιστήμην προπαιδεύσεως καὶ διὰ τὴν ἐν πάσῃ ἀνευτεγμένη κοινωνίᾳ σωτήριον ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἀριστοκρατίαν· ἀλλὰ δυστυχῶς ἀπὸ πλείονος ἀπέβη γράμμα κεκρὸν σχεδὸν ἐν τοῖς πλείστοις γυμνασίοις.

Ἐκεῖ μὲν τὰ πολλὰ πολλὰ γὰρ ταχὺ φητρώσαντα γυμνάσια ἐν τῇ παρατάξει τῶν πολιτικῶν, ὡς εἰκός, ἀμύχανον εἰπεῖν, ὅσον ἐλλείπουσι τοῦ σκοποῦ· ἄλλως τε καὶ πούτελος παύων διὰ τόσα γυμνάσια καθηγητὰ ἄξιοι τοῦ ὀνόματος καὶ γυμνασιάρχαι· τίς δὲν ὁμολογεῖ παρ' ἡμῖν τὴν μεγάλην ἐν πολλοῖς λευκανδρίαν; πῶς δὲ δὲν θὰ λείπωσιν οἱ ἄνδρες ἢ πῶς θὰ σχηματισθῶσιν οἱ ἄξιοι, ἐνθα ἡ ἱκανότης καὶ ἡ ἀρετὴ δὲν προτιμᾶται οὐδὲ γνέται;

Ἐνταῦθα δι' ὁποῦν πολλοῦ προσηκόντος χαρακτηρῆται τὸ πρόγραμμα τοῦτο τῆς ἐγκυκλοπαιδικῆς μαθητικῆς διὰ τῆς ἐποχῆς καὶ τῆς ὑφ' ὁριστικῆς κοινωνίας τὰς ἀπαιτήσεις, γενόμενον μᾶλλον πραγματικῶν γυμνασίων πρόγραμμα, ἄρῃ δὲν ἦτο δυνατόν διὰ πολλοὺς λόγους δύο ἀπ' ἄλλῃλων διακρινόμενα νὰ ὑπάρχωσι γυμνάσια. Οὕτως ἐγένετο τὸ αὐτὸ ἅμα κλασικὸν καὶ πραγματικόν, ποῦ μὲν ἱστορικὰ τινα προσλάβον μαθήματα, ποῦ δὲ γρημίαν καὶ ξένας γλώσσας πολλὰς, καὶ ὁπορευομένη δὲ ἔστιν οὐ καὶ φιλοσοφικὴ ἠθικὴ καὶ ἐγκυκλοπαιδεύειν τῆς φιλοσοφίας καὶ γρημίαν ὅτι καὶ φυσικὴν ἱστορίαν καὶ οὕτω γενόμενον συνονθύλευμα ποικίλων μαθημάτων καλῶν μὲν οὐ καλῶς δὲ κειμένων.

Τὰ γυμνάσια τούτων προτείνει ἡ μεγαλάνομος τοῦ Γένους σχολή, τηρούσα μὲν εὐλαβῶς τὸν ἀρχαῖον αὐτῆς χαρακτηρῆται ὡς πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ μαθήματα καὶ τὴν ἐπαγγελίαν τῆς φιλοσοφίας, οὐδὲν δὲ καὶ ἄλλα ὡς ἐκ τῆς ἐποχῆς προσλάβοντα μαθήματα ἐν τῇ προγράμματι αὐτῇ. Πλὴν καὶ οὕτως παρατηροῦμεν, ὅτι ὡς ἐν ἑαυτοῖς τάξεις περιέχοντα ἀπὸ πρωτοβαθμίου ἀνωτάτης παιδείας καὶ υπερπληρωμένη τὰς τάξεις, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτηρχῇ τὸ ὅρθον. Ὡς οὖν τὸ τοσοῦτον πλήθος οὕτε πρὸς τὴν ἐπιστήμην πρῶτισται οὕτε πρὸς τὴν ἠθικὴν ἀριστεροτάτην τοῦ πνεύματος· ἀλλ' οἱ πλείστοι τῶν ἀποροῦντων ἡ ἀπολυτόμενον ἦτοι ἐργασίας βίου ποριστικὴν ζητοῦσι καὶ δὲν εὐρίσκουσιν, ἢ εἰς τὸ διδασκαλικὸν τρέπονται ἐπαγγελίαν, τὸ διδάσκειν ὅπως ἀδιδάκτοι καὶ ἀπαιδαγωγοί. Ἐν λοιπόν, ὡς νομίζομεν, εἰς πέντε περιωρίζεται ἡ ἐξ τάξεως, τὸ δὲ λοιπὸν πλήθος ἀπεγοριζέτω εἰς πλήρη καὶ αὐτοτελῆ ἀσκήσιν σχολὴν μετὰ τοῦ ὑποκειμένου δημοτικοῦ, ἰδούτω δὲ παρ' αὐτῇ καὶ ὑπ' αὐτῇ ἱστορικὴ σχολὴ μονότακτος ἡ διτακτοῦ καὶ τεχνικὴ σχολὴ καὶ διδασκαλείον, πολὺ σκοπιμώτερον ἢ ἐνέργει. Καὶ πάντα μὲν τὰ ἰδρύματα ταῦτα θὰ ἔπρεον τὸ σκεπτὸν αὐτῆς ἔννομα, ἑκαστὸν δὲ θὰ εἶχε τὴν ἰδίαν ἀποστολὴν τὴν προσηκούσαν εἰς τὰ πράγματα καὶ τὰ πρόσωπα.

Δὲν θὰ εἶναι καθ' ἡμᾶς εὐλόγον οὐδὲ δίκαιον τὸ μὴ ἀποβλέπειν εἰς τὰ τοῦ πραγματικοῦ βίου καὶ τὴν πολυειδήν αὐτοῦ κοινωνίαν ἀνάπτυξιν μηδὲ διακρίνειν διαφόρων βαθμῶν ἐκπαίδευσιν, ἀλλ' εἰς ἓνα τινὰ μεγάλωσιν τύπον καὶ κυρίων ἀπαξίαντας τοὺς πάσης φύσεως καὶ τάξεως νέους νὰ θελήσῃ τις εἰς σοφούς φιλο-

λόγους νὰ διαπλάσῃ καὶ ἐκπαίδευσιν, ὡς ἡ θερμογῆς καὶ μεγαλορρῆμον ἠθικὴ ἡμῶν υπερφιλανθία ὀρέγεται· ἀλλ' ὡς ἐν παντὶ καὶ ἐν τῇ ἐκπαίδευσιν ἀπαιτεῖται τάξις καὶ σκοπὸς πρακτικώτερος, ὅπως ἐκ τοῦ συνόλου ἀποτελῇται μελωδία τις κοινωνικὴ καὶ ἁρμονία εὐχάριςτος· τὸ δὲ συμφέρειν πάντα ταῦτα καὶ συγχέειν οὐδὲν ὑγιὲς νὰ παραχρήρῃ δύναται, ὡς ὁ χρόνος πρῶτον ἐπιστηνότερον θ' ἀποδείξῃ· ἡ μὲς τοὺλάχιστον νομίζομεν, ὅτι ὡς ἐκ τῆς τοιαύτης ἐκπαίδευσως λόγων μᾶλλον ῥητήρες ἢ ἔργων πρῆκτῆρες ἐν τῷ βίῳ ἐξελεγχόμεθα.

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς ἐν παρόμῳ περὶ τῆς τοῦ Γένους σχολῆς, εἰς τὴν περιωπὴν τῆς ὁποίας ἀνήκει καὶ ἡ περιώνυμος εὐαγγελικὴ σχολὴ Σμυρνῆς. Νῦν δὲ ἐξετάσωμεν τὰ ἐν πολλοῖς γυμνασίοις διδασκόμενα. Ἐν τοῦτοις παρατηροῦμεν, ὅτι τὰ Ἑλληνικὰ καὶ Λατινικά, ὅπως διδάσκονται ἐν γένει, δὲν εἶναι ζωηφόρα οὐδὲ ἐκ τοῦ αἰσθηματος καὶ τοῦ πνεύματος συμβάλλοντα τὴν παιδαγωγίαν, ὡς ὤφειλον, ἀλλ' εἰς κενὰς μᾶλλον καὶ ἐπιπολοῦσας ἀναλύνονται γρασσολογίας καὶ κῶπτος ἠθικῶς υπεραιθρίας. Ἡ στάθμη δὲ τῶν πραγματικῶν, ἐν οἷς ζῶμεν, ἀτυχῶς δὲν ἀποκτάται· πολλὰς δὲ ὁ ἀπολλυθεὶς τοῦ γυμνασίου οὐ μόνον εἰς διάστασιν εὐρήται ἀπὸ τοῦ πραγματικοῦ βίου, διότι δὲν ἐδιδάχθη διὰ τὸν λῆξιν, ὡς συμβῶντων, πράγματα καὶ νοήματα, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ὑψηλὸν τι καὶ ἀπλανὸς λάμπον ἰδεῶδες ὕψος ἐβλέμμα, μὴ παιδαγωγηθείσης τῆς ψυχῆς καὶ περὶ παλαιότητας ἐν τῇ ἰδέᾳ τοῦ Θεοῦ.

Ἡ παρατηρούμενη αὐτῇ οὐσιώδης ἐλλείψις φαίνεται προερχομένη ἐκ βαλμυαίων ἄλλων μερικῶν τε καὶ καθολικῶν ἐλλείψεων· διότι πρῶτον μὲν ὀφθαίρεται ἡ ὀρθὴ καὶ κατ' ἦθος ἀναγνώσις ἐν τοῖς στοιχείοις αὐτοῖς, ὀλιγωρεῖται ἡ ἀπαρχὴ καὶ ἀποστήθισις ἐλλεικτῶν τεμαχίων παντοῦ καὶ ῥητορικῶν λόγων, ἀμειλείται ἡ γραμμὴ τοῦ λόγου τοῦ Ἑλληνικῆς ἄσκησις, ἀχρηστεύεται ἡ δὲ τοῦ πνεύματος τῆς ἀρχαίας ἀναγνῆς φιλολογία, τὰ δὲ μέσα πολλάκις ὀθενεῖται ὡς σκοπὸς τελειός, ἡ ἐπιμελής τοῦ πολὺ ἀνεπαρκούς ἐν τῷ νῷ τοῦ τῆς γλώσσας πολυδαίδαλου τυπικοῦ καὶ ὕψους, ὅπερ δὲν εἶναι ἐπὶ τελείᾳ καὶ μὴ μίσην ἀναγκασιότατον καὶ ἀπαραίτητον, ἀλλὰ πάντοτε μένον. Ἐπειτα δὲ συνειθίζεται πολλοῦ ἢ προμελετῆται καὶ προπαρασκευῇ τοῦ μαθήματος πρὸς ἐξέγερσιν καὶ ἐνίσχυσιν τῆς αὐτενεργείας τοῦ μαθητοῦ. Παρατηρεῖται ἔτι, ὅτι πολλὰ μὲν ἴσως δεινότης ἐπιδείκνυνται

περί τὴν ἑρμηνείαν χωρίου τινός, μικρὸν δὲ ἐπιγίνεται φῶς πρὸς συγέτιν τῶν μερῶν καὶ κατανόησιν τοῦ ὅλου. Καὶ τί οὐκ ἂν εἴποιται· Εἰ καὶ οἱ ἔξοχοι συγγραφεῖς καὶ ποιηταί, δὲ προδιδασκαλίαν ὡσεύμενοι, ὑψίστην ἔχουσιν ὁμιλίαν τοῦ πνεύματος καὶ δύναμιν ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῆς νεολαίας δεξιῶς διδασκόμενοι καὶ ἐκπαιδεύονται, ὥστε ἡ δι' αὐτῶν παιδεία κυρίως νὰ καταστῇ ἀληθὴς καὶ στερεὰ ἀναγκαστικὴ πρὸς τὸν περαιτέρω πνευματικὸν βίον, ἐν τούτοις ἀλγεῖν οἱ εἰπὲν ὁπόσῃ συνήθως ἔχουσιν φιλομάθειαν καὶ ἐρωτα πρὸς τὸ καλὸν καὶ ὑψηλόν, ἀπὸ τῆς γυμνασιακῆς παιδείας, ὡς αὐτοὶ νῦν ἔχει, εἰς εἰς τὸν βίον εἰς τὴν ἐπιτέλειαν ἀπολύμενοι! Ὅσα μὲν ἐκ τοῦ γυμνασίου ἐδιδάχθησαν ἐντέλεις σχεδὸν θελόντες νὰ διανοήσωνται ἡ καὶ γλῆσιν τινὰ νὰ παραδώσωσιν, ἐκκοκούμενοι πληρέστατα δι' οὓς κατέβαλον τόνοους καὶ χρόνον εἰς ὅσην ἐμαθὼν ὀρθογραφίαν καὶ ἄς ἐκτείνῃ ἐκωσιαντο εὐρύθην μίσην γνώσεως, πρὸς ἄλλα νῦν ἔχον τὸν νοῦν καὶ τὴν αἰσθητικὴν στρέφοντες.

Ποῦ τὸ θεῖον Ὀμηρικὸν ἔπος ἐκλήσεται πως τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν, ἡ ἀπετέλεσε τὴν βάσιν τῆς ἑλληνιστοῦ ἀγωγῆς; Ποῦ ὁ Δημοσθένειος λόγος καὶ ἡ δεινότης αὐτοῦ ἡ ἠθικὴ καὶ λογικὴ ἐνίσχυσε καὶ ἐκραταιώσε τὸν νοῦν καὶ τὸ πνεῦμα, ἡ ἤναξεν ἐν αὐτοῖς τὸ ἱερὸν πῦρ τῆς φιλοπατρίας; Τὸ δῶμα τοῦ Σοφοκλέους καὶ Αἰσχύλου καὶ Εὐριπίδου ποῦ ὤψωτο τὸ πνεῦμα καὶ ἐστερέωσε τὴν ψυχὴν; Ἡ χάρις δι' τοῦ Σινοφάντους καὶ Ἡροδότου καὶ ἡ ἐμβριθὴς καὶ βαθύτης τοῦ Θουκυδίδου οὕτω ἐπαιδαγωγῶσι τῆς ἡμετέρας νεότητος τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι καὶ κρίνεσθαι. Ἡ τὸν Ἀριστοτὸν ὀδύτης καὶ σοφία καὶ τοῦ Πλάτωνος λόγος τὸ οὐράνιον κάλλος ἀθέατα τῇ σπουδαζούσῃ νεότητι παρ' ἡμῖν συνήθως διακείμενους.

Ἀλλὰ καὶ τοῦ Καίσαρος τὸ πρακτικὸν καὶ τοῦ ὄρους τοῦ κερυσταλλωμένου καὶ τοῦ Ρωμαίου ἄνθρωπος ὁ χείμαρρος τοῦ λόγου καὶ τῆς παθῆσεως καὶ τὸ γλαυρὸν τῆς φράσεως τοῦ Οὐρρηγίου ἀπαράληπτα σχεδὸν παρέρχονται ὑπὸ τὴν μετὰ κόπου καὶ ἀνδρίας εἰσεῖναι διασκορπὴν γραμματικὴν καὶ τὴν τετυπωμένην πολλὰς μεταφράσεων τοῦ Λατινικοῦ κειμένου. Εἰς τοσοῦτον ἀβέλτηρας προχώρησιν ἡ περὶ τὰ Ρωμαϊκὰ γράμματα ὀλιγοῦσα τῆς νεώτερης γενεῆς ἐν τῇ ἐλευθέρῃ Ἑλλάδι, ὥστε ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ μαθητὴς ἀρκούνται πολλὰς εἰς ἀπλὴν ἐκτέλεσιν τῆς τετυπωμένης

Ἑλληνικῆς μεταφράσεως τοῦ πραγμαμένου, οἱ αὖτε πολλοὶ ἐξολοπονθήσαν παντὸς σχεδὸν διδασκτοῦ Λατινικοῦ κειμένου πρὸς εὐκαρίαν τῶν μαθητῶν. Ὅτι δὲ παρατηρήσῃ τι τῶν καθηγητῶν τῆς Λατινικῆς ἐν Ἀθήναις τὸ ἔστωπον τοῦτο, ὁ νόμος, εἴπειν ὁ καθηγητὴς, ἀπαιτεῖ καὶ τὰ Λατινικὰ γράμματα ἐν τοῖς γυμνασίοις· ἀλλὰ τίς τούτων ἡ ὥφελει, προσέθηκε, τῷ Ἑλληνι σπουδαστῇ καὶ πρὸς τί τόσο κόπον καὶ μόχθον πρὸς ἐκμάθησιν αὐτῶν; Οὕτω δικαιολογεῖται ἡ ἐκτύπωση τῶν τούτων μεταφράσεων καὶ ἡ τοῦ νόμου καταπονήσεις! Ὡς ἐκ τῆς ὀλιγοῦσας ταύτης καὶ αἱ ὥραι τῶν Λατινικῶν δὲν ὑπερβαίνουνται τὰς τρεῖς καὶ ἡ ἑβδομάδα, ἐν ᾗ αἱ τῶν Ἑλληνικῶν εἰς δώδεκα ἀπὸ πολλοῦ πύκνυνται ἐπὶ ματαίᾳ ἐλπίδι μείζονος περὶ ταῦτα προσοχῆς. Διὰ ταῦτα ἀτελεσφόρητος πάντῃ παρ' ἡμῖν καὶ ἡ διδασκαλία τῶν Λατινικῶν ἡ ἀναγκαστικὴ ἐν τῷ προγράμματι τοῦ λυκείου γυμνασίου· διότι ἡ σπουδαιότης καὶ τὸ λίαν ἀσφαρικὸν τῆς γλώσσας ταύτης δι' ἡμᾶς ἄλυτα τοῖς Ἑλληνας, τὸ σοβαρὸν καὶ ἐμβριθὲς καὶ πρακτικὸν αὐτῆς δὲν κατανοεῖται ἀρκούντως. Καὶ οὕτω ἡ μὲν ἀρχαία Ἑλληνικὴ δὲν ἐκμαθάνεται, ὡς δεῖ, εἰ καὶ Ἑλληνικὴ ἐσμέν, ἡ δὲ Λατινικὴ δὲν σπουδάζεται καλῶς, ἐπειδὴ ὡς Ἑλληνικὴ χρεῖαν τῶν ἄλλων δὲν ἔχουμεν, ἐν περιεργίᾳ δὲ μόνον ἐπειδὴ ἀπαρτὸ ἀπαιτεῖ ὁ νόμος, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ σχεδὸν πάντα. Διὰ ταῦτα ἐπὶ αὐτῆς τῆς σπουδαζομένης καὶ πολλὴ τὴν ἔξουσιαν κατεχόμενος πάντας ἡμᾶς ἐκπαιδεύοντες πανταχόθεν, μετὰ πολλῆς ὑπερφανείας ἐθνικῆς, ἐν ᾗ καὶ οἱ μὲν μόνον τὴν ὀρθογραφίαν ἀπολύμενοι ἀπὸ τῶν πολλῶν μας γυμνασίων δὲν εἰνε πέρα πολλοί· ἀλλὰ καὶ διδάκτορες τοῦ Πανεπιστημίου μὲν εἰσὶν ἰδεῖν ἀνορθογραφούντας καὶ μετὰ δυσκολίας σχεδὸν ἀναγινώσκοντες τὸ τυγνὸν ἑλληνικὸν κείμενον! Εἶνε δὲ αὐτὰι ὀλιγοῦσαι συγγραφαὶ καὶ συνήθειαι εἰς πᾶν ἀνθρώπινον ἔργον;

Ἀλλὰ τὸ πάντων θλιβερώτατον, ὅτι ἡ τοῦ θεραπευτικοῦ ἀγίου συναισθήματος ἀπόψεσις σχεδὸν καὶ παραμείλησις εἰς βαθμὴν ἐπιχωρησέν ἀπίστωνται. Τολμῶμεν δὲ εἰς τοῦτο ν' ἀποδώσωμεν κατὰ μέγα μέρος καὶ τὴν ἐλαχίστην πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὰ ἄλλα μαθήματα ἐπίδοσιν καὶ προσοχὴν καὶ τὸ μὴ ἀσφαλὲς τοῦ ἠθικοῦ ἡμῶν χαρακτῆρος· διότι ἀπὸ τῆς ἐσωτάτης εἰς τὸν Θεὸν ζωῆς πίστεως καὶ τὸν σωτήρα ἡμῶν, ὡς ἀπὸ τῆς εἰς τὰ

βάζει κεκρυμμένης βίβλης ἐπιβλαστάνουσι τὰ κεδνά καὶ σωτήρια, ἡ ζωὴ καὶ τὸ φῶς, ἡ ἀγάπη τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, ὧν προεκφανοὺν κατὰ ἀνθρώπων τὰ ἀθάνατα ἐκείνα τῆς ἀρχιούσης ἐργα, ἅτινα ὠρίσθησαν ἀπ' αἰῶνων πρὸς παιδαγωγίην καὶ διδασκαλίαν τῆς νεότητος.

Παντὸς μαθήματος ἡ διδασκαλία ὥρεται νὰ εἴναι θρησκευτικὴ ἐν τῇ μέσῃ ἐκπαιδεύσει ἔχουσα ὡς θεμελίον τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, ὡς περ δὴ καὶ ἡ γνώσις παντὸς ἐπιστημῆς τοῦ εἰς τὴν πίστιν καταλήγει· τοῦ ὑπεράτατου ἴντος.

Ἡ διδασκαλία τῶν μαθηματικῶν καὶ φυσικῶν, ὡς ἀπλουστερίων ἴσως καὶ τοῦ νοῦς μόνον τὴν ὀφειζομένην κυρίως σκοποῦντων, καρποφορεῖ συνήθως καλλίτερα διεξαχνομένη κατ' ἀνάγκην δι' αἰσθητοφάνειας τοῦ ἀριθμοῦ ἢ τῆς γραμμῆς καὶ τοῦ σχήματος καὶ τῶν πειραμάτων, δι' ὧν, ὡς ἴσως, ἡ νόησις καὶ κατὰ ληψὶς μάλιστα καθαρῶνται καὶ διευκολύνεται. Εἶνε δὲ καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐπισχῆς τὸ συνεπιδρῶν εἰς τὴν ἐπιδύον. Το δὲ πνεῦμα τῆς γλωσσῆς καὶ τῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων μετὰ τὴν ἀπαιτουμένην τῶν τύπων ἀνεκρίβη γνώσιν δὲν καταλαμβάνεται διὰ τῶν λεκτικῶν μόνον συμβόλων, ἔαν μὴ τι προσετέλλῃ ἀισθητοποιντικὸν πρὸς τε τὴν ἑσωτερικὴν αἰσθάνειαν ἀναφερόμενον καὶ πρὸς τὴν ἑξωτερικὴν, ἀλλ' ὡς εἰπεῖν, ἔαν μὴ τις ζωὴ τῶν ζῶων προεκκαλεσθῇ. Ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν δὲ καὶ τὰ ἄλλα ἐν τοῖς γυμνασίοις διδασκόμενα δύναται τις ἴσως ἀσφαλῶς νὰ εἴπῃ, ὅτι συνήθως πλὴν ὀνομάτων καὶ γεγονότων οὐδὲν σχεδὸν μετὰ κρίσεως καὶ νοήσεως αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ ὡς τὰ πολλὰ μηχανίζεται. Ὅπου δὲ προστεθῇ καὶ γραμματολογία καὶ φιλοσοφία τις, ὁ τύπος μᾶλλον ἴσως αἰσθητοπoντικὸς.

Τοιαύτῃ μὲν ἐν κεφαλῇ εἰπεῖν ἡ ἑσωτερικὴ τῶν πλείστων παρ' ἡμῖν γυμνασίων κατὰστασις, κυρίως ὡς ἐκ τοῦ προσωπικοῦ τῶν καθηγητῶν· διότι καὶ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως πληρέστατα ἐπαληθεύει τὸ παροιμιώδες τῶν ἀρχαίων. Πολλοὶ μὲν Ναρθηκοφόροι, Βάκχοι δὲ γε παῖδοι.

Ποῦ τόσοι παρ' ἡμῖν τοῖς μέλις ἀνακούψαι καθηγητὰ ἄξιον τῆς κλήσεως αὐτῶν διὰ ὑπερτεσερχόμενα γυμνασία τοῦ ἐντός καὶ ἐκτός ἑλληνικοῦ; ποῦ τοσοῦτοι διευθύνται καὶ γυμνασιάρχαι; Ἄλλ' ὅμως φέρονται ἀπὸ πολλῶν ἀνὰ τὰ στήματα πολλῶν τούτων αἱ λέξεις παιδαγωγία καὶ παιδαγωγική· διότι μέλις ἡ

παιδαγωγία αἰδοῖ πολλὰ ἐκ τῆς Ἑσπερίας προβαλλούσα ἐνταῦθα, ἀνάρχιστος ἐγένετο πρὸς πορισμὸν ὑπὸ τῶν καπλῶν τούτων καὶ ἐπιδιδόνεται σεμνοπρεπῶς ἐν λόγοις καὶ ἐν πανηγύρεσι σχολικαῖς, ἐν συνομιλίαις καὶ διατριβαῖς. Τίς δὲ θὰ ἐξελέγξῃ καὶ περιστείλῃ τὸν τύπον καὶ τὴν θρασύτητα τῶν Φαρισαίων τούτων τῶν γραμμάτων; Ἡ διέπουσα ἀρχὴ ἡ ἐπαύουσα; Ἄλλα καὶ ἡ τὰ γυμνασία διοικοῦσα ἀρχὴ εἴνε ἡ αὐτὴ καὶ ἡ τὰ λοιπὰ σχολεῖα, ἐκτός μὲν ἡ ἐπὶ διετίαν ἡ τριετίαν ἐκλεγομένη ἐσθρία ἐξ ἐμπόρων, ἱατρῶν, δικηγόρων ἐν ταῖς μεγαλοπόλεσι ἰδίᾳ, ἐντός δὲ τὸ αὐτὸ ὑπουργεῖον τῆς παιδείας.

Πόσας παρανοήσεις καὶ συγκρούσεις γνωμῶν καὶ μικροπεριουμιῶν! πόσας ἀποτυχίας περὶ τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὴν προτίμησιν τῶν προσώπων καὶ τὴν στάθμισιν τῶν ἐκπαιδευτικῶν πραγμάτων! ἄγνοια πολλὴ περὶ τὰς εἰδικὰς ταύτας γνώσεις καὶ δόξεις καὶ συμπάθειαι καὶ ἀντιπαθεῖαι συνταράσσουσι πολλὰ καὶ παρ' ἡμῖν τὸν γαλήνιον τῆς ἀληθοῦς ἐκπαιδεύσεως βίον ἡ τὰ κομματικὰ παραγκωνίζουσι τὴν ἱκανότητά καὶ ἀξίαν προαγοντά τὴν ἀβελτηρίαν.

Ἐπὶ πᾶσι τούτοις καὶ τὰ οἰκονομικὰ τῶν γυμνασίων μάλιστα καὶ ὁ ἀνεπαρκὴς μισθὸς τῶν καθηγητῶν συμβάλλουσιν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν καχερίαν· διὸ καὶ συνεχῶς εἰς δοκιμασίαν ὑποβάλλεται ἐνταῦθα παντοίως τρόποις ἡ φιλομουσία καὶ φιλοπατρία τῶν ιδιωτῶν ὑπὸ τῆς ἑσπεριότερας ἐκείνου τῶν ἐφόρων ἐνέργειας.

Τοιαῦτα μὲν τὰ τῆς πρώτης καὶ μέσης ἐκπαιδεύσεως τῶν ἀρρένων καθ' ἡμᾶς, οὐχὶ ἐν πνεύματι ἑκκρίσεως πικρᾶς, ἀλλ' ἐξ ἐφέσεως τῆς δυνατῆς τοῦ ἀντιπαραστήσαντος καὶ μικρᾶς βελτιώσεως τῶν σπουδαίων τούτων πραγμάτων. Ἐξετάσωμεν δὲ νῦν καὶ τὰς ἐκπαιδεύσεως τῶν κορασίων, πᾶσι γυναικί παρ' ἡμῖν.

Ἡ πρώτη τῶν κορασίων ἐκπαιδεύσις γνωμὴν ὑπὸ διδασκαλιστῶν ἀπείρων τὰ πολλὰ ὧν καὶ ἀνίκων νεανίδων, ἀτελεστάτα πρὸς τὴν διδασκαλικὴν μαρρωμένην ὕψος ἐπαγγελλομένων τὴν τοιαύτην διαμόρφωσιν μεγελομένων ἡμῶν σχολῶν, εἰς ἀπλὴν περιεργάζεται καὶ αὐτὴ κακὴν ἀναγκασίαν καὶ γράσιν καὶ ἀτελεῖτητα ἱσθηθίστου ἀκατανοήτου πραγμάτων. Οὐδὲν στοιχειώδες μᾶλλον διδασκείται κατὰ παιδαγωγικὰς ἀρχὰς ἐν αὐτοσυνειδήσει καὶ τῇ δεούτῃ ἱκανότητι, εἰ καὶ ὑπάρχουσι νῦν καλὰ ἐγγεμνῖδια τῶν στοιχείων· διότι

ὁ μηχανισμός θεωμαστὸν ὅσον δύναται τὰ πάντα νὰ διασπείρῃσιν· οἷον ἀλγεβητικὰν κατὰ τὴν φωνητικὴν μέθοδον ἀριστα συντεταγμένον καὶ βραβευθὲν εἰδομεν ἐνταῦθα ἐν τῇ χειρὶ τῶν παιδιῶν διδασκόμενον κατὰ τὴν ῥαλλίαν συνθήην συλλαβιστικὴν μέθοδον. Τὰ γλωσσικὰ γυμνάσματα τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς γραμματικῆς παρατηρήσαμεν διεξαγόμενα μηχανικῶς οὕτω, ὥστε οὐδὲν ἡ μαθήτρια ἐπὶ τέλει, νὰ παρρωθῇ ἀπίστευτον καὶ ὅμως γεγονός, ὅτι γραμματικαὶ δύο τῆς νεωτέρας καὶ τῆς ἀρχαίας ἐν τῇ αὐτῇ τάξει ἐναλλάξ τεμαχίζον ἐκστρέφοντο ἄνευ γραπτῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς καὶ ἐγχευοῦ ἀσκήσεως.

Ὅτι ἡ διδασκαλία τῶν στοιχείων εἴτε γλωσσικῶν εἴτε πραγματικῶν γνώσεων ἀπαιτεῖ τάξιν καὶ ἐπιμονὴν καὶ ὑπομονὴν πλὴν καὶ ὅλως σταθερὸς βλαβίαν πρόδον, τοῦτο εὐθέως εἶναι γνωστὸν.

Ἡ μικρὰ ἱστορία καὶ ἡ γεωμετρία οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἀπλὴς ἐκστρέψιμα κατὰ γελοῖον μάλιστα τρόπον αὐταπάτης· οἷον ἐπὶ ἀθλίου γεωγραφικοῦ χάρτου, οἷοι συνήθως κοσμοῦσι τὰ σχολεῖά μας, ἀνηρτημένου ἐπὶ μαυροπίνακος φέρεῖ ἡ μαθήτρια τὸν ἐν χειρὶ δείκτον οἷον ἐπὶ δόσσατος τὸ ἀπομνημονεῖον τεμαχίων, καὶ ἐνῶ ὁ λόγος εἶνε π. γ. περὶ Γαλλίας καὶ τῶν πόλεων ἢ τῶν ὁρίων καὶ ποταμῶν αὐτῆς, ὁ δείκτης τυχαίως δεικνύσι τὰς στίπας τῆς Ρωσσίας ἢ τὰ Οὐράλια· Τὰ αὐτὰ πάσχει καὶ ἡ στοιχειώδης φυσικὴ ἱστορία καὶ εἴτι ἄλλο. Τεχνικὸν δὲ οὐδὲν ἄλλο ἢ ἐργόχειρα. Ἡ ὠδικὴ περιτριφεῖται εἰς ὀλίγα ὅσματα πρακτικῶς ἐγκωμιαζόμενα διὰ τὰς ἐξετάσεις.

Τὰ θεοσκευτικὰ αἰσθήματα δὲν ἐπιρρύνονται οὐδὲ φωτίζονται διὰ τῆς ἀρμοδίου τῶν θεοσκευτικῶν διδασκαλίας καὶ τῆς ὅλης τῶν διδασκουμένων θεοσκευτικότητος. Τῇ οὐκ ἐστὶν δὲ ταύτῃ καταστάσει τῆς πρώτης ἐκπαιδεύσεως προσεκολληθῇ ἀπὸ τινος καὶ ἡ νηπιαγωγικὴ, εἰσαγούσα τὸν κακὸν δαιμόνα τοῦ μηχανισμοῦ δι' ἄλλης ὁδοῦ, οὐ μόνον ἐξήγησέ τις μετὰ κόπου νὰ ἐξορκίσῃ ἀπὸ τῆς βασιλικῆς θύρας τοῦ δημοτικοῦ σχολείου.

Εἶνε δὲ αὕτη πειθακισμὸς ἐν ταῖς μεγαλοπέλειον ἡμῶν καὶ ἀπομνημονιστὴς τῶν τῆς Ἑσπερίας ἀδείξεως· ἐκεῖ τὸ νηπιαγωγεῖον καὶ ὁ παιδικὸς κῆπος εἶνε χάριν τῶν ἀτόμων, εἴτε μόνον πρὸς εὐτάκτους παιδικὰς καὶ καλὰς καὶ μικρὰς ἐργασίας καὶ γνώσεις τινας θεμελιώδεις ἐντὸς αὐτῆς καὶ κηπὸς ἀρμοδίου, παρ' ἧμιν δὲ ἐντὸς τεσσάρων τοίχων μὲ μηχανικῶς ἀναβαθμιδὰς

θεωρεῖται ὡς ἐξαιρέτων τῶν νηπίων διδασκῆριον, νηπίων ὅκτατων πολλὰς καὶ πρεσβυτέρων, καὶ αὐτῶν τῶν εὐρόρων τάξεων καὶ οὐκ ὀλίγων γνώσεων πάροχον. Τοιοῦτον δὲ ἐν τῷ νηπιαγωγεῖον ἐπαίνεται καὶ θαυμάζεται μάλιστα ὑπὸ κόσμου πολλοῦ κεχρησμένος πρὸς τὰς ἐρωταποκρίσεις καὶ τὰς ἀπαγγελίας τῶν αὐτόχρημα χορὴν νευροσπάστων ἀνθρωπαρίων παρυστώντων νηπίων κατὰ τὰς δημοσίας ἐξετάσεις, ὡς αἱ εἰσῆγοι ἀπατήσεις περὶ τῆς τῆρ ἱερὰν ἱστορίαν, Ζωολογίαν, ἀριθμητικὴν, καὶ πραγματογνωσίαν, ὡς καὶ τὰ ἐναρηγοῖας ὑπ' αὐτῶν φαιλόντα ὅσματα κατέδειξαν τοὺς ἀτρίτους κόστους φερμένους τινὲς διενθυγμένας, ὡς περὶ τοῦ ἡ δημοσιογραφία ἀναγγελλεῖ ἐνίστα, πολλὴν μακρυνουσα βλακίαν περὶ τὰ τοιαῦτα πράγματα.

Εἰ καὶ ἀτελεστάτη πρὸς τὸ παρὸν ἡ πρώτη αὐτῇ τῶν θηλέων ἐκπαίδευσις, ὡς πρώτη πρὸς τὰ γράμματα κινήσις τοῦ φύλου τούτου παρ' ἡμῖν, μόλις ἀπὸ δεκαετηρίδων τινῶν ἀρχαίων, κρίνεται ἱκανῶς ἀξίεπαινος.

Μετὰ τὴν δημοτικὴν ταύτην τῶν θηλέων σχολὴν ἀνεχρὸς προστίθεται μία ἢ δύο τάξεις ἑλληνικῶν σχολίων, ἐν αἷς διδασκόμεναι πρὸς τοὺς ἄλλους, καὶ Αἰώπου μῦθοι, Λοικαίου διαλογοὶ καὶ Σενοκράτους τινα μετὰ τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς. Οὕσα λοιπὸν οὕτως ἀσυνάρτητος καὶ ἐλλειπτικὰ πολλὰ ἡ πρώτη τῶν κορασίων ἐκπαίδευσις, τοῦτον, ὡς εἶκος, καὶ τὸν καρπὸν ἀποφέρει καὶ τὴν γυναικίαν παρ' ἡμῖν ἐν τῷ βίῳ οὔτε ὡς φιλανθρωπιστρια καὶ φιλομαθεῖς διακρίνονται συνήθως οὔτε τὸν ἀγχαμῶν σχεδὸν διαφέρουσιν αἱ ἐγγράμματοι.

Ἐπὶ τῆς πρώτης ταύτης παιδείας τῶν θηλέων ὑφίστανται παρεναγωγεῖα ἐνεχρὸς ἐνωτέρας ἐκπαιδεύσεως, ἅτινα ἐνσκήφοντες ἀδυσμῶν καὶ ἐνταῦθα τὸ πολυκροῦτον ἱππικατοῦς περὶ ἐκπαιδεύσεως τῆς γυναικῆς ἴσως καὶ τοῦ ἀνδρός, εἰς ὑπερβολὴν ἐπέδειξαν τὸ πρόγραμμα αὐτῶν συμπεριλαβόντα πλὴν ἄλλων καὶ γραμματολογία καὶ καλλιτεχνία καὶ φιλοσοφία καὶ ῥητορικὴν. Οὕτως ἐξῆλθον ἐντός μικροῦ τοῦ φύλου τοῦτο καταστῆναι καὶ ἐπὶ τὸν Πήγασον τῆς αὐταρέσκου φαντασίας ἐποχοῦμενον κατάρθρωσις σχεδόν, ὡς εἶπαι, οὐ μόνον νὰ ἰσορροφῇ πρὸς τὴν μέσσην τῶν ἀρετῶν ἐκπαίδευσιν, ἀλλὰ καὶ ν' ἀρπάξῃ ἀπ' αὐτῶν τὸν στίβανον τῆς νίκης ἐν τῇ φαντασίᾳ τοῦτο συναγνισμῶ! Ὅθεν, πράγμα περὶ ἄδοξον, ἱκοσμήθησαν τὰ κοράσια μας ἀντὶ τοῦ εἰσθῆσαι σπινθὸς καὶ αἰθέρος, μὲ τόνον

ρητορικὴν καὶ παρρησίαν, ὥστε καὶ λόγους νὰ ἐκφωνῶσι δημοσίᾳ ἀπολυόμενα τῆς σχολῆς, καὶ γυμνάσι καὶ αἰσθήματα ὑψηλὰ καὶ μεγάλα ν' ἀποφαινονται κατὰ τὰς πανηγυρεῖς τῶν ἐνικαιοσύνης ἐξετάσεων, οἰοῦντο πρὸς τὸ βουλευτήριον καὶ τὸν δημόσιον βίον προπαρασκευάζομενα! Ἡλική συμφορὰ κατέλαβεν ἡμᾶς ὡς ἐκ τῆς ἐμπύτου ἄκρας φιλομαθείας τοῦ ἔθνους! Οἱ δὲ ἐν τῷ ἔθρατι τούτῳ τῆς γυναικείας πτήσεως συναναβαίνοντες λόγιοι ἱστοῦνται τελευτότες πρὸς τὸ ἐγγίρειν.

Γὰ καθεύκοντα τῶν ἑλλείψεων ἢ υπερβολῶν τῆς μάτης ταύτης τῶν νεανίδων ἐκπαιδεύσεως θεωροῦμεν περὶ τὸν νὰ παρατηρήσωμεν καὶ σημειώσωμεν, ἐν τῇ γενικῇ ταύτῃ ἐποφεί, καθόσον μέγιστα ἄνδεν σθένος τὸν ἥδη παρατηρήσαντα ἀπερίστην. Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὅποιον μάλιστα χαρακτηρίζει ταύτην εἶναι τοῦτο, ὅτι ἐν τοσούτῳ κινδύνῳ καὶ μέχρι μανίας πνεύματι μεταρριπόμενα ἐν ταύτῃ τὰ παρεναγωγεία τῆς ἀνωτέρας ἐκπαίδευσεως σὺν τῷ προθυμοτάτῳ τῶν ἀνδρῶν συνελθόντες ἀγῶν, πανηγυρίζουσι κατ' ἔτος καὶ τοὺς ἡμέτερους αὐτὸν μετὰ τοσαύτης πομπῆς λόγων καὶ παρατάξεως, ὥστε κειριώματα, ὡς νομίζομεν, τιτρώσκειται πᾶσα τῆς καρδίας ἀγνὴ ψυχὴ. Ὅτις βεβαίως ὡς παρήνεος σημνὴ φεύγει ἀδύμων πάντα τὰ θεωρούμενα ταῦτα φοιτῶντι, ἐγκλεισμένη ὅσως ἐν τῷ αὐτῷ τῆς ἰσότητος συνειδήσεως, ἐνθα ὁ ἥρωος τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ.

Αἱ μέχρι τοῦδε γενικαὶ καὶ ἀτελεῖς ἰσως παρατηρήσεις ἡμῶν περὶ τῆς παρ' ἡμῖν πρώτης καὶ μέσης ἐκπαιδεύσεως ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἀνακεφαλαιώνονται ὡς ἑξῆς:

Α'. "Ελλείψεις ἀνωτάτης ἀρχῆς διεισοδύσεως τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως μετὰ κύρους καὶ δυναμείας.

Β'. "Ελλείψεις πραγματικῆς ἀνωτάτης καὶ ἐκπαιδεύσεως ἐποπτείας, δυναμένης τὴν μὲν ἐκωνότητα καὶ εὐνοειδῆτον ἐργασίαν ν' ἀμείβῃ καὶ ἐνθαρρύνῃ, τὴν δὲ ἀνικονότητα καὶ φαιδρότητα ν' ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὴν ἀμείνων τοῦ Κυρίου.

Γ'. "Ελλείψεις πόρων ἱερῶν καὶ σταθερῶν πρὸς καλὴν συντήρησιν τῶν σχολείων τοῦ ἔθνους Ἑλληνικοῦ.

Δ'. "Ελλείψεις αὐτοτελείας, ἥγουν ἑλλείψεως ὠριμότητος καὶ μεμελετημένου σκοποῦ ἐκαστοῦ εἶδους σχολείου.

Ε'. "Ελλείψεις πνεύματος καὶ ἐνόητος ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, ζωῆς ἄρα καὶ ἀγάπης ἐν τῷ ὀνόματι ἐκείνου, ὃς εἶπεν, ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή.

Σ'. Σπάνις ἱκανῶν καὶ ἀξίων τοῦ ἐπαγγελματικῆς διδασκάλων καὶ καθηγητῶν, ἀναλόγως τῶν πολλῶν καὶ διαφόρων σχολείων, ἅτινα ἀπὸ εἰκοσσετίας μάλιστα ἀπανταχοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἰδρύθησαν.

Αἱ ἑλλείψεις αὗται, εἰ καὶ σπουδαίως διακαυλοῦνται ὡς ἐκ τῶν ἱκανῶν καὶ ἡρώων, ἐν οἷς ζῶμεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καὶ τῆς ἐξόχου τῆς ἡμετέρας πολυτῆς ἱστορικῆς φιλομαθείας, καὶ ὅθι καὶ ὡς τὰ πρῶτα βήματα πρὸς τὸν πολιτισμὸν, οὐχ ἥττον δύνανται συντόνου θεραπείας· διότι ἐπικινδύνον ἤδη προσέλαβον χαρακτῆρα.

Ἀλλ' ἡ μὲν πλήρης ὅσον ἐνεστι θεραπεία αὐτὸν ἀρίσται τῷ πάντων ἀκίστερον χρόνῳ καὶ τῷ ἀγαθῷ Δαίμονι τοῦ ἔθνους· παντὶ δὲ τῷ μελετῶντι καὶ σκεπτομένῳ ὅπως δῆποτε τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως παρ' ἡμῖν ἐπιβλέσκειται τὸ καλῶν τοῦ προτείνεν τὰ δοκοῦντα ἐν γὰρ παρόντι ἀρμόδια πρὸς ἐλαττώσεων τοῦ κακοῦ, ὧν τινὰ ἰσως καὶ πάλιν ἀδύνατα θὰ φανῶσιν ὡς ἐκ τῶν καὶ ἡρώων· διότι ὁμολογουμένως τὰ τῆς ἀληθοῦς ἐκπαιδεύσεως προπαινοῦσιν ἀποκατάστασιν καὶ ἡμεῖς ψυχῆς καὶ ἐπὶ πᾶσιν εὐμαίρειαν τοῦ βίου τινά.

Φρονούμεν λοιπόν, ὅτι, ἐπειδὴ ἡ ὁρμὴ ἡμῶν τῶν τῶν σοφῶν καὶ τῶν γραμμάτων, ὡς γνώριμα ἔθνη ἐν τῷ μὲν τῶν ἐκπαιδευτῶν, ἀδύνατον νὰ περιστάλλῃ, εἶναι καλὸν καὶ ἀναγκαῖον τοῦλάχιστον δεινότης νὰ λυθῶσιν καὶ μετρίεσθαι· δέον ἄρα νὰ ἐκτελῇ ἀναμείρως τις καὶ ὁρμήτερα τῶν τῆς ἐκπαιδεύσεως διατάξεως μετὰ σπουδαίαν καὶ ὑποεὐδαιμονίας ἀνδρῶν μελέτην καὶ συζήτησιν.

Ἐπειτα ἐν μὲν τῇ ἐπιτομῇ Ἑλλάδι ἡ ἀνωτάτη τῆς παιδείας ἀρχὴ ἡ γέννησις παρ' ἑαυτῇ συμβουλίου ἐνεργὸν ἐποπτεῖν ἐστίν, οὐ σύμφορον δὲ διὰ τὴν μὲν οὐκ ἀπὸ μέρους αὐτοῦ ἀντικειμένου, οὐδ' ἀπὸ τοῦ τυγχόντος πτυχίου, ἀλλ' ὅτι ἀρετῆς τοὺς διδασκάλους καὶ καθηγητάς· νὰ ἐπιτηρῇ δὲ τὴν ἐργασίαν ἐκαστοῦ ἐκπαιδευτηρίου. Νὰ περιστάλλῃ τὸν ἀριμὸν τῶν ἡμετέρων, ἅτινα ἡρώων μὲν τοὺς ἀρχαίους ἐξήλυσαν δὲ τὴν ἐπιπολιότητα καὶ ἡρωότητα. Ἐνταῦθα δὲ ἡ ἀνωτάτη ἀρχὴ μετὰ τοῦ μ. ἑ. συμβουλίου νὰ καταστήσῃ τὴν κεντρικὴν ἐκπαιδευτικὴν ἐπιτροπὴν πρᾶγμα· νὰ συνδέῃ αὐτὴ ἡλικίαν μὲ ἑλίας τὰς κατὰ

τόπους ἐφορίας, νὰ γνωρίζῃ ἐκάστης κοινότητος τοὺς πρὸς συντήρησιν τῶν σχολείων πόρους, ὁδηγῇ δὲ καὶ βυθιμῇ πάντα, ἔχουσα παρ' ἐαυτῇ ἐπὶ τὴν μετὰ γραμματικῶς, ὥστε νὰ εὐρίσκειται εἰς ὅσιν μετ' ἐκάστης σχολῆς ἰδίᾳ τῆς μέσης ἐκπαίδευσως, τὸ δε κυριώτερον δὲ γνωρίζῃ τὸν σχολάρχην ἢ διευθυντὴν, διότι κατὰ σχολὴν εἶνε τοῦτο, ὅ,τι εἶνε ὁ διευθυντὴς αὐτῆς.

Πόροι δὲ τῶν σχολείων πλὴν τῶν εἰσθηρίων καὶ τῶν ἐν κτημάτων νὰ ὦσιν ὠριμένοι καὶ κανονισμένοι, μὴ ἀπὸ ἐκουσίας συνδρομῆς τῶν εὐπόρων τῆς κοινότητος μελῶν, τὸ δὲ κατὰ τινὰς ἐπισημοὺς αὐτῶν βίου πράξεις· αἱ δὲ ἐκκλησίαι νὰ συνεισφέρωσι καὶ αὐταί, ἀλλὰ μόνον ἐκ τοῦ περισσεύματος τῶν εἰσδημάτων τῶν. Ἄνευ τούτων ἀποβιῶν πως καὶ ἐπαρκῶν πόρων νὰ μὴ ἐπεκτείνεται τὸ σχολεῖον τῇ ἐκάστῃ φιλοτιμιότητι τῶν ἐφόρων συνεργεῖται καὶ τῇ ἐπινοήσει διαφορῶν μὴ ὄντων πολλὰς οὐχὶ καλῶν, οἷον χορῶν καὶ μεσιγίων καὶ ἄλλων ἐπαιτείων εὐπροσώπων· διότι οὐδὲν ὠφέλιον ἀπὸ τῶν τοιούτων μάλιστα πρὸς τὸ ἥθος ἐν γένει καὶ τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα δύναται νὰ παραχθῇ. Ἀνάγκη ἡ σχολὴ νὰ ἔχῃ τοὺς πόρους τῆς οἰκονομικῆς αὐτῆς ὑπάρξεως, ἵνα θὰ ὑπάρχῃ.

Ἐπὶ τούτοις νὰ ὀρθῶσιν καὶ τιθῶσι καλῶς καὶ σκοπίμως τὰ ὅρια τῆς πρώτης καὶ μέσης ἐκπαίδευσως. Καὶ ἡ μὲν πρώτη νὰ ὑποδικαίηται εἰς πρωτοβάθμιον δημοτικὴν σχολὴν κύκλου μαθημάτων τεσσάρων ἢ πέντε ἐτῶν αὐτοτελὴ διὰ τὰς κόμας καὶ μικρὰς κομποπόλεις, καὶ εἰς δευτεροβάθμιον ἢ ἀστικὴν σχολὴν ὁμοίως αὐτοτελὴ κύκλου ἐξ ἢ ἐπὶ ἐτῶν μαθημάτων δια τὰς πόλεις καὶ εὐπορωτέρας κομποπόλεις. Ὅπου λοιπὸν ὑπάρχουσι πρὸς τὴν δημοτικὴν σχολὴν καὶ δύο ἢ τρεῖς τάξεις ἐλληνικοῦ λεγομένου σχολείου, νὰ συγχωροῦνται καὶ διαφραγμαθῶσιν εἰς ἀστικὴν σχολὴν αὐτοτελὴ ὑπὸ μίαν διευθύνειν.

Ἀπὸ τῆς διδασκαλίας νὰ ἐξορισθῇ ὁ ἄρκος μηχανισμὸς ὁ πνευματικὸς, ὅπερ κατορθοῦται, ὅταν ἡ διευθύνσις ἀνταπθῇ εἰς ἱκανὸν καὶ εὐνοεσθῇ, δυνάμενον καὶ τὸ λοιπὸν προσωπικὸν νὰ ὁδηγῇ προσκινῶντας.

Ἡ μέση ἐκπαίδευσις ἐν τοῖς κυριωτάτοις κέντροις τοῦ ἑλληνικοῦ νὰ εἶνε κλασικὴ καθαρώς· ἀλλὰ νὰ ἐργαζομένη καὶ γυμνάσια πραγματικὰ παρ' αὐτῇ· ἐν τῇ δὲ κέντροις καὶ μονότακτοι ἢ διτάκτοι ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐμπορικῇ σχολαί ἢ τεχνικαί τινες. Τρία ἢ

τέσσαρα κλασικὰ γυμνάσια ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι ἀρκούντι πληρέστατα.

Νὰ συστήθωσι δὲ καὶ διδασκαλεῖα πρὸς μύρρωσιν διδασκαλῶν καλῶς διαγανακμένων, ὥπως διδασθῶσι πολλοὶ καὶ πληθυνθῇ καὶ ἡ διδασκαλικὴ γνῶσις καὶ τέχνη. Διὰ τὰ ὀλίγα ταῦτα γυμνάσια καὶ διδασκαλεῖα ἡ πρώτη καὶ κυριωτάτη φροντίς μετὰ τοὺς ἀναγκαιοὺς πόρους θὰ εἶνε ἡ ζήτησις καὶ εὐρέσις ἀξίου διευθυντοῦ ἢ γυμνασιάρχου. Ἡ ἀποτυχία τῶν πλείστων παρ' ἡμῖν γυμνασίων προέρχεται καθ' ἡμᾶς μᾶλλον ἀπὸ τὴν ἀποτυχίαν περὶ τὴν ἐκλογὴν τῆς διευθύνσεως· διότι ὅπου ὁ διευθυντὴς δὲν εἶνε εἰμὴ λογιώτατος καὶ πρὸς σχολεῖον θὰ πληροῦται λογωτασιμῶς· ἀλλὰ καὶ ἡ κοινωνία δὲν θὰ εἶνε ἀπληθαγμένη συνεργῶν διενέξων· ἀπαξ δ' εὐφραδὴς ὁ ἀγαθὸς καὶ σπουδαῖος ἐκείνος γυμνασιάρχης ἢ διευθυντὴς πρέπει νὰ ἔχῃ πᾶσαν ἐμπιστοσύνην μετὰ κύρους.

Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἐπικαλούμεθα τὴν προτέχνην πάντων τῶν ἀρροδίων περὶ τὴν καλὴν σωματικὴν ἀνατροφὴν τῆς νεολαίας μας, τὴν σωματικὴν ὑγίειαν καὶ εὐρωστίαν πρὸς τὴν ἡλικίαν καὶ πνευματικὴν, ἥτις καὶ αὕτη πολλὰ χρὴ παραμελεῖται.

Κατὰ ταῦτα, ὡς νομιζόμεν, ἱκανῶς ἀπλοποιεῖται καὶ σκοπεύματερον βυθιμίζεται ἡ ἐκπαίδευσις ὡς ἑξῆς.

α' δημοτικὴ σχολὴ, πρωτοβάθμιος ἀρρένων τε καὶ θηλέων.

β' ἀστικὴ σχολὴ ὁμοίως.

γ' γυμνάσιον κλασικόν.

δ' γυμνάσιον πραγματικὸν κατὰ τὰς ἡμετέρας ἀνάγκας τῆς ἐποχῆς.

ε' σχολὴ ἱεροπορικῇ.

ζ' σχολὴ τεχνικῇ.

ς' διδασκαλεῖον.

Ἐν τοῖς κυριωτέροις κέντροις παρενεργεῖται δὲ τὴν μέσιν ἐκπαίδευσιν τῶν θηλέων μετὰ ἀπλουστερότερον προγράμματος.

Πρώτιστα δὲ ἀπὸ τῶν παρενεργαγίων τούτων νὰ ἐξορισθῇ οἰαδήποτε ἐπιδιείξις καὶ πᾶς οἰοδόητος ὀρυβὸς καὶ πάταγος· νὰ ἐκλίπη ὅλος τὸ ὄξύ καὶ περικινδύνον κέντρον τῆς ἀμύλλης τῶν ἀριστείων, ὅπερ νῦν διατελεῖ ἐν ἐν πολλῇ χρήσει ὡς σωστικὸν δῆθεν καὶ ὀρθόν· νὰ ἐξεγερθῇ δὲ ἐσωτερικῶς ἡ φιλομαθὴς καὶ ἐνδομυχοῦς εὐχαρίστησις εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος, τὴν μελίνδην καὶ προσοχὴν. Ἐν αὐτοῖς νὰ βασιλευῇ ἡ κοσμιότης καὶ σεμνότης μετὰ τῆς ἀνυπακοῆς καὶ ζήσης πει-

στῶς, νὰ ζητηθῶσιν ἐλιγώτερα γράμματα, ἀλλ' ἦθος μᾶλλον καὶ ἐσωτερικὴ θεησκευτικὴ μὲρρωσις, ὅπως διαπλησθῶσιν ὅντως λόγια καὶ μητίεσι· διότι ἀπὸ τοῦ ἐσω ἀνθρώπου ἢ

ἀγάπῃ τοῦ Ὑπεράτου "Οντος, τοῦ παναγαθου Θεοῦ, ἐξ οὗ τὸ πρῶς τὸ πρῶτον καὶ ζῶσιν οὖν.

K. ΣΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ.

ETRUSKISCHER SARKOPHAG

SCENEN DER ILIAS

Der etruskische Sarkophag, von dem wir hier eine Skizze geben, wurde im Jahre 1875 in Montarozzi an der etruskischen Küste Italiens aufgefunden. Er gehört in die Reihe der vielschifigen. Seine Länge beträgt 2,08^m, die Höhe 0,90. (1) Er hat die Gestalt eines Bettes, dessen Pforten von jonischen Säulen gebildet werden. Auf demselben liegt das Bild eines Todten mittleren Alters, von ziemlich starken wo nicht dicken Körperformen dargestellt, bekleidet mit einem Mantel, der den Unterkörper deckt und dessen einer Zipfel über die linke Schulter geschlagen ist. Des Todtes lorbeerbekränztes Haupt ruht auf der linken Hand, die rechte Hand ist ausgestreckt und hält eine Schale, aus welcher eine Gazelle trinken will. Das Kopfende des Bettes, auf dem das Haupt des Todten ruht, trat die Gestalt eines Giebels, dessen oberer Theil mit einem grossen Achelooskopf geschmückt ist.

Die vier Seiten des Sarkophags sind mit Reliefs versehen, über denen ein Ornamentstreifen von abwechselnd Rosetten, Blumen und Sternen sich hinzieht. Eine der Längsseiten stellt einen Amazonenkampf dar, die beiden Schmal-

seiten je einen Krieger, der ein Viergespann lenkt; die vierte Seite endlich zeigt uns einen lebhaften Kampf, dessen Erklärung die Aufgabe folgender Zeilen sein soll.

Herr S. Körte (1) Professor der Archäologie, welcher zuerst den Sarkophag veröffentlichte, suchte uns diese Darstellung zu erklären. Diejenigen, die seine Erklärung gelesen haben, haben ohne Zweifel bemerkt, wie dunkel und ungenügend sie war; eine Erklärung mit der sich Niemand, wie auch übrigens auch Herr Körte nicht, zufrieden geben konnte.

Man sieht auf den ersten Blick, dass es sich um einen sehr lebhaften Kampf zwischen zwei verschiedenen Völkern handelt. Die einen (n° 1. 3. 7.), drei an der Zahl, ohne Zweifel die Angreifer sind durch die mit einem Schirm versehene phrygische Mütze, welche sie tragen, gekennzeichnet. Alle drei sind barlos, ohne Panzer, aber mit einem Schwert bewaffnet. Der erste und letzte kämpfen, bekleidet mit einem kurzen

(1) Dastl, Notizie storiche ecc. p. 372.

(1) Due sarkophagi Tarquiniesi, in Annali dell' Instituto Bd. LV 1883 S. 243 und Monumenti dell' Instituto Bd. XI. Tab. LVIII and Tab. dag. I. V.

Kittel, der bis zur Schamgegend reicht und von einem breiten Gürtel zusammengehalten wird. Der zweite, die Rechte mit einem Stein bevaffnet, vertheidigt sich, wie der erste, mit einem Schild an der Linken.

(Die unmittelbar von ihnen angegriffenen drei an der Zahl (n° 2, 4, 6), sind härtig, mit einem Schwert und Schild bewaffnet und durch die Filzhaube und den darüber gestülpten Erzhelm, (n° 2) durch die Mütze des Odysseus, und durch den Kürass mit Nacken-Schutz, (1) den zwei von ihnen tragen, als ein hellenisches Volk gekennzeichnet.)

Ausser diesen sechs Personen gibt es noch drei, die nicht am Kampf theilnehmen und deren Rolle im ersten Augenblick nicht klar ist; der eine, der sich genau in der Mitte der Darstellung und die beiden, die sich an der rechten Seite derselben befinden, auch sie sind durch die Panzer und Mützen als Griechen gekennzeichnet.

Nach dieser allgemeinen Untersuchung können wir also sagen, dass es sich um einen Kampf zwischen einem orientalischen und einem griechischen Volke handelt.

Herr Körte meint nicht, dass die phrygische Mütze genügt, um die eine Partei als Asiaten zu kennzeichnen, indem er sich auf die Darstellung auf der Rückseite des Sarkophags beruft, wo zwei der gegen die Amazonen Kämpfenden, nach seiner Annahme Griechen, ähnliche Mützen tragen.

Wir antworten zuerst, dass man von jener abscheulichen Darstellung (composition) des Amazonenkampfes, für unsere Darstellung keinen Schluss ziehen darf,

weil dieser Amazonenkampf ohne Zweifel die Nachbildung, wenn nicht eines etruskischen, so doch eines bedeutend jüngeren Werkes ist, während das Original unserer Darstellung ein schönes Werk der griechischen Kunst des vierten Jahrhunderts sein dürfte; sodann glauben wir, dass man nicht in jedem Fall mit Sicherheit sagen kann, dass die Gegner der Amazonen Griechen sein müssen, da wir wissen, dass diese auch mit asiatischen Völkern kämpften.

Herr Körte meint nun, dass es sich um einen Einfall der Griechen, die also die Männer mit den phrygischen Mützen waren, in das Land des Heraklesohnes Telephos in Mysien handle, der hier, an der Spitze seiner Genossen die Angreifer zurückdrängend dargestellt wäre. Aber er weiss nicht, warum dann hier, während die Sage angeht, dass Telephos von Achilleus verwundet wurde, noch eine andere Person als verwundet erscheint, die doch sicher nicht Telephos sein kann; endlich was dann die beiden Personen bedeuten, die auf der rechten Seite des Bildwerkes dargestellt sind, etc.

Anstatt von der Verwundung eines der Kämpfer auszugehen, ein Vorfall, der sich bei jedem Kampf zu ereignen pflegt, ziehen wir zunächst die zweite Gestalt von links in Betracht, die durch ihre deutlich dargestellte bekannte Mütze, mit Sicherheit als Odysseus gekennzeichnet wird, (1) und denken danach ganz natürlich an einen Kampf des Odysseus und der Griechen gegen die Trojaner, die hier durch die mit den phrygischen Mütze bekleideten Männer dargestellt werden.

Da nun die Griechen hier im Zurückweichen begriffen, die Trojaner die Sieger sind, so denken wir weiter ganz natürlich an Buch der Ilias A, wo die grosse Niederlage der Achäer beschrieben ist und versuchen nun, ob es nicht möglich est, an der Hand der homerischen Schilderung eine Erklärung unseres Kunstwerkes zu geben.

(1) Diese Eigenthümlichkeit des Panzers kommt sehr selten vor. Es findet sich auf *Vasen* (Monumenti dell' Instituto IX, 46—Gerhard, A. Vasenbilder IV 268. l. 269—70. 2. 3) auf dem *Pergamonfries* (Richard Bohn, Alterthümer von Pergamon, Band II, das Heiligtum der Athena Polias, Nikephoros 5. 105 Taf. 43; 44, 2 Berlin 1885) und auf einigen *syracusenischen Dekadrachmen*. (Head, Coinage of Syracuse n° 6—7).

(1) Vgl. Brunn I Rilievi delle urne Etrusche Bd. I. Roma 1870 XXXVII, XXXIII und LXX.

Bekanntlich erzählt Homer am Anfang von A, wie Eris von Zeus gesandt, einen gewaltigen Kampf zwischen Griechen und Troern erregt, bei welchem Agamemnon zuerst Wunder der Tapferkeit verrichtet, indem er in die Feinde bis an die Mauern der Stadt verfolgt, bis er endlich verwundet sich gezwungen sieht, das Schlachtfeld zu verlassen. Der Sieg neigt sich daher auf die Seite der Troer, die Hector an ihrer Spitze, sich auf die Achäer stürzen, wie eine Meute von Kindern auf einen wilden Eber.

Hector richtet ein wahres Blutbad an und die Niederlage der Achäer wäre vollständige gewesen, wären nicht Diomedes und Odysseus mit all ihrem Kampfmuth ihnen entgegengetreten, um den Rückzug zu decken. Aber bald sieht sich auch Diomedes von Paris am Fusse verwundet gezwungen, wie Agamemnon, in das Lager zurückzukehren und Odysseus allein kämpft nun gegen die Troer an:

Οἴσθη δ' Ὀδυσσεύς δουρικλυτός, οὐδὲ τις αὖτις
Ἀργείων παρήμενος, ἐπὶ πόδες ἔλλαβε πάντας.
(D. A. 401—409).

Aber auch ihn umziegeln die Troer, ihn von Nahem bedrängend, und der König von Ithaka sieht sich trotz seiner staunenswerthen Tapferheit gezwungen, kämpfend zurückzuweichen:

αὐτὰρ ὁ γ' ἔξοπλον ἀνεδέχτο· (V. 461).

Dieser ist nun der Vorgang, den die linke Ecke unseres Bildwerkes darstellt. Odysseus an seiner Mütze kenntlich, bewaffnet mit Schwert und Panzer, der den Körper nur bis zur Schamgegend deckt, weicht einen Schritt zurück, indem er sich mit seinem Schild, mit einem Medusenhaupt (?) geschmückt, gegen einen Troer vertheidigt, der sich mit gezücktem Schwert auf ihn stürzt.

In dieser Lage ruft der verwundete Held seinen Genossen zu Hilfe (vers 461—462). Menelaos, begleitet von dem Telamonien Aias, erscheint Odysseus zu retten, führt ihn aus dem Getümmel und lässt so gleichfalls den Aias allein kämpfend auf dem Schlachtfelde zurück.

Dieser vertheidigt nun an Odysseus Stelle die Achäer. Er schlägt sich tapfer, dieselbe Verwüstung unter den Troer anrichtend, wie ein wilder Bergstrom, der über seine Ufer tritt, indem er so den Rückzug der Griechen erleichtert:

Πάντας δὲ προέργε θεῶς ἐπὶ νῆας ὁδόν·
αὐτὸς δὲ Τρώων καὶ Ἀχαιῶν ὄννε μισγῆς
ἰστάμενος. (A. v. 569—571.)

Dieser Vorgang erkennen wir in der zweiten Scene unserer Darstellung: Ein nackter Troer (n° 3) mit Schwert und Schild ist im Begriff, gegen Aias einen Stein zu schleudern, ebenso wie das Epos bei demselben Kampfe Hector kämpfen lässt:

«χερμαδίσαι». (Vers 541.)

Aias (n° 4) von der Seite gesehen aufrecht dastehend, einen gewaltigen doppelbuschigen Helm auf dem Haupte, das Wehrgehenk und eine *χλαμὴς* am Körper tragend, ist dargestellt wie der Dichter es beschreibt:

Ἐνέουσι ἐπὶ λῆμνος (Vers 489)
«κλονίου πύλον» (Vers 490)

Er erhebt die Rechte Hand, um einen gewaltigen Schwertschlag gegen den anstürzenden Troer zu führen. Man erkennt den gewaltigen Telamonier an seiner Fleckengestalt, was Herrn Körte (246) veranlasst hat, ihn für den König einer der streitenden Parteien anzusehen, dagegen kann ich nun wie Kebriones sagen:

ὃ δὲ μιν ἔγνω
εὖ γὰρ ἄρ' ἄμψ' ὄμματος ἐπὶ τοῖσιν
(Vers 526—27)

Wirklich ist der Durchmesser seines Schildes auch auf dem Bildwerke merklich grösser als der der Uebrigen.

Zeus, der den Troern den Sieg verleihen will, entmuthigt Aias, der auf grosser Gefahr zurückweicht, da er allein der grossen Uebermacht der Troer nicht mehr gewachsen ist. Ein anderer Held Eurypylos kommt ihm zu Hilfe; er todtet einen der Troer, aber Paris richtet seinen Bogen auf ihn:

καὶ μὴν ὅλα μὲν ὀιστῶ
 δεξιὸν ἐλάσσει δι' ὄνασ', ἐξάρνει δι' ἄλκιον
 αἰὶ δ' ἑτάροις εἰς Πῶος ἔχεται, κῆρ' ἀλείφοντα.

(Vers 583—585)

wie wir es ganz genau entsprechend an dem Krieger (n° 6) dargestellt finden, der am Schenkel von einem Pfeil verwundet, der zweimal gebrochen von der Wunde herabhängt, sich mühselig mit beiden Händen auf seine Lanze stützend nach dem Lager der Griechen schleppt, so gut als möglich sich mit seinem Schild gegen einen der Trojaner (n° 7) verteidigend, der ihn den Weg vertritt und mit gedrücktem Schwerte angreift.

Bis hierher sehen wir, welche genaue Uebereinstimmung zwischen den Angaben der Ilias und der Darstellung unseres Bildwerkes bis ins einzelste hin herrscht. Wir werden nun sehen, dass der Künstler sich aus künstlerischen Zwecken, auch eine Abweisung erlaubt:

Zwischen dem Aias und dem Eurypylos, die beide bärtig dargestellt sind, sieht man einen jungen Mann (n° 5), der von der Seite gesehen das Haupt von einem πέπλος bedeckt, von einem Fell bekleidet ist, während das Wehrgelenk ihm von Rücken herabhängt. Er hält in der linken Hand einen Bogen und drei Pfeile, in der Rechten eine Muschel, in welcher er mit aller Kraft hinein bläst. Wir haben hier also einen Bogenschützen vor uns. Im ersten Augenblick dachten wir, es sei Paris, der, nachdem er Eurypylos verwundet, sich dessen rühmt, indem er einen ἐπικλητήριον bläst. Aber der πέπλος auf seinem Haupte kennzeichnet ihn hinreichend als einen Griechen und sein Platz hinter dem Schild des Aias, lässt uns an den jungen Teukros denken, den berühmten Bogenschützen, den « κασίγνητος καὶ ἑπαιρὸς » des Aias, der stets an seiner Seite kämpft. Aber welche Rolle ist ihm denn hier übertragen? Warum bläst er auf der Muschel?

Als Eurypylos, so sagt uns der Dichter, sich verwundet und gezwungen sah, Aias in einer so gefährlichen Lage zu verlassen:

« ἦσαν δὲ διαπύρρονι Δαναοῖσι γεγυῶσ' ὦ φλοῖα, Ἀργείων ἡγήτορες ἥδ' ἄλκιοντες, στήθε' ἐλεγχθέντες καὶ ἀμύνετο νηλεὲς ἦμαρ Ἀΐανθ', ὃς βυλίσσει βιάζεται· οὐδ' ἔφη μηδ' ἐρύσειθ' ἐκ πολέμοιο θυσιγῆος ἄλλα μὲν. ἄντην ἴστασθ' ἄμφ' Ἀΐαντα μέγαν, Τυλαμῶνιν υἱόν. »

(vers 586—591).

Ist das nicht die Rolle, die der Künstler hier dem jungen Teukros übertrug? Er brauchte um der Symmetrie willen, die er so sehr in seiner Darstellung liebte, noch eine Figur und er hat mit Recht und mit vielem Talent den Bruder des Aias gewählt, der wie wir schon oben sagten, stets an der Seite desselben kämpft.

Indem er hier blasend zu Hilfe nimmt, theilt er so die ganze Composition in zwei genau übereinstimmende symmetrische Theile. Denn wir haben wirklich auf jeder Seite vier Figuren, die genau symmetrisch gestellt sind und sich je und je genau entsprechen. Ja die Neigung des Künstlers zur symmetrischen Darstellung, erstreckt sich bis in die kleinsten Einzelheiten. So achte man z. B. darauf, dass nur dieser Teukros in der Mitte und die beiden Eckfiguren Schuhe tragen; dass jramer ein bärtiger und ein bartloser sich abwechseln!

Man kann nun schon aus diesen Angaben den Gedanken erkennen, der unsere Darstellung beherrscht.

Nach der Verwundung des Agamemnon, kämpfen die Griechen, Odysseus an ihrer Spitze (fig. 2), vergeblich gegen die Troer (n° 1, 3). Vergeblich entfalten sie in Aias (fig. 4) all ihre Kraft und Kühnheit; sie werden besiegt und müssen lauten Hilferuf ertönen lassen (fig. 5). Alle die ihnen zu Hilfe eilen, werden trotz ihrer heldenmüthigen Anstrengungen verwundet und sehen sich gezwungen, vom Schlachtfelde zu weichen, vor den Schlägen des Feindes, der verfolgend ihn selbst den Rückzug vertritt (n° 7) und seinen Fuss bis auf die Grenze des Lagerwalles setzt. (Dies soll vielleicht angedeutet werden durch den Stein, auf den der letzte der Feinde seinen Fuss setzt).

Das ist der ganze Inhalt, die ganze

Bedeutung des Buches der Ilias und der folgenden Büchern bis zum Aufbruch des Patroklos. Achill kann nun zufrieden sein, er hat glänzende Genugthuung: sein *ἄγος βεβίηκεν Ἀχαιοῖς*; nun kann er auch seinem Freunde Patroklos gestatten, sich zu waffnen und am Kampf theilzunehmen, um die Griechen vor der äussersten Noth zu bewahren. Dies sehen wir in der folgenden letzten Scene dargestellt.

Patroklos, (n° 8) das Gesicht links seitwärts gewandt, schaut sorgenvoll auf die Schlachtfeld und nach seinem Freunde Eurypylos, der:

ἄβηλημένος ἀντεβόησεν
 διαγενέσθαι, κατὰ μὲν δὲ οὐδὲν
 σάκων ἐκ πείρας (A. v. 800—811)

Einer der Myrmidonon, vielleicht Automedon (n° 9), mit Panzer und Schwert gerüstet, bringt eilig dem Patroklos, der schon den Panzer des Achilleus angelegt hat, das Schwert und die Beischienen des nun nicht mehr existierenden Freundes: die *μῆνις* des Achilleus, der bewogende Mittelpunkt des ganzen Heldengesanges hat geendet!

Betrachten wir noch die Aussenseiten (A und B) (Schmalseiten) des Sarkophages, so finden wir hier, wie in einem kurzen Nachspiel, den weiteren Fortgang der Handlung der Ilias dargestellt. Zunächst (Seite A) sehen wir Patroklos, bewaffnet mit der Rüstung des Freundes, auf einem Viergespann des ältesten Stils, das er schlecht lenkt, in die Schlacht fahren.

Hier wie auf der Vorderseite ist er bärtig und ohne Helm dargestellt.

Auf der anderen (Seite B) sehen wir einen anderen Krieger, und zwar bartlos, der ein ähnliches Viergespann nach rechts lenkt. Er ist gerüstet mit einem ähnlichen Panzer und trägt auf seiner über die Schulter gelegten Lanze die Waffen eines besiegten Kriegers.

Man kann sich zunächst fragen, ob man diese Darstellung in Verbindung mit der der Vorderseite, oder mit der

Amazonomachie der Rückseite des Sarkophages zu erklären hat, wie häufig bei den Sarkophagen inhaltlich, die eine Schmalseite zu der einen, die andere zu der andern Längseite gehört. Wir halten indess die erste Annahme in diesem Falle für richtiger. Die genaue Uebereinstimmung des Gespanns und der Rüstungen und besonders die Kopfbedeckung beider Krieger, die mit der des Eurypylos und Patroklos übereinstimmt, kennzeichnet beide deutlich als Griechen. So würde ich daher nicht an Hector denken, von dem der Dichter sagt, dass er nach der Ueberwindung des Patroklos

ἐπὶ κλυτὰ τεύχε' ἀπήρα (Ilias P. v. 125)

und nachdem

ἔκτωρ δ' ἂν ἐξ ὤμων ἴων ἀνέγχετο ἵπταιον
 ἐξ ὀφρύων δ' ἀνέρουσε (Ilias P. v. 128—129);

sondern vielmehr an Achilleus, der nach dem Falle des Hector, seine Waffen wiederholt: *ἀπ' ὤμων τεύχε' ἐσύλα* (Ilias X. v. 368) und nachdem *αἶε δόρυον ἀνάβη, ἀνὰ τε κλυτὰ τεύχε' ἀείρα* (Ilias X. v. 399), (Dieser Augenblick gerade ist im Seite B. dargestellt), ihn dreimal um Trojas Mauern schleift.

Der Umstand, dass Achill hier unbärtig dargestellt ist, während Patroklos einen Bart trägt, erklärt sich, abgesehen von der Forderung der Symmetrie, aus den Worten des Dichters, der den Nestor zu Patroklos sagen lässt:

ἄ γενεὴ μὲν ὑπ' αἰσῶς ἐστιν Ἀχιλλεύς,
 πρεσβύτερος δὲ οὐκ ἔστιν (A. vers 783—787)

Wollen wir schliesslich der Darstellung einen Namen geben, das sich wie wir gesehen haben, aus einer electischen Reihe neben einander gestellte Scenen zusammensetzt, so können wir keinen besseren finden, als indem wir es nennen: *«Das Ende des Zorns des Achilleus»*; denn dies ist der Gedanke, der das Ganze beherrscht und der aus der Darstellung sich ergibt.

JOHANN N. A. SWORONOS.

Berlin, 1886.

(Μετάφρασις).

ΤΥΡΡΗΝΙΚΗ ΛΑΡΝΑΞ

ΣΚΗΝΑΙ ΤΗΣ ΙΔΙΑΔΟΣ

Ἡ Τυρρηνικὴ λάρναξ, ἥς ἐνταῦθα παρέχονεν σκιαγραφίαν, ἀνευρέθη τῷ 1875 ἐν Montarozzi ἐπὶ τῆς Τυρρηνικῆς ἀκτῆς τῆς Ἰταλίας. Ἀνέκει δὲ εἰς τὰς πλῆθους οὐσα τὸ μὲν μήκος 2,08 μέτρων, τὸ δὲ πλάτος 0,90 μέτρων. (1) Ἐχει δὲ τὸ σχῆμα κλίνης, ἧς τοὺς πόδας ἀποτελοῦσι στήλαι ἰωνικαί. Γνωστὸν δ' ἐν αὐτῇ εἰδῶλον νεκροῦ μέσου τῇ ἡλικίᾳ, εὐρώστου δέ, εἰ μὴ παχέος, τὴν τοῦ σώματος φυνήν, καὶ μακρὴν περιβεβλημένου τὰ κάτω τοῦ σώματος καλύπτοντα, οὐ τῶν περὶ γῶνα μίαν ὑπὲρ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου ἐπερριμένη ἐστί. Τοῦ νεκροῦ ἡ θαρσυστερὴ κεφαλὴ ῥεῖται ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς, ἡ δὲ δεξιὰ ἐκτεταμένη οὐσα κρατεῖ φιάλην, ἐξ ἧς δορκὰς τις φαίνεται θέλουσα νὰ πῖν. Τὸ πρὸς τῇ κεφαλῇ ἄκρον τῆς κλίνης, ἐνθα καὶ ἡ τοῦ νεκροῦ κεφαλὴ κεῖται, ἔχει τὸ σχῆμα ἀστώματος, οὐ τὸ ἄνω μέρος μεγάλῃ Ἀχελώφου κεφαλῇ καὶ κίσσηται.

Αἱ πύσσας τῆς λάρνακος πλευραὶ κοσμοῦνται ἀναγλύροις, ὑπεράνω δὲ τούτων παρατείνεται ταινία κοσμημάτων ἐξ ἐπαλλασσόντων ῥόδων, ἀνθέων καὶ ἀστέρων. Καὶ ἡ μὲν ἑτέρα τῶν μακρῶν πλευρῶν παρίστανει Ἀμαζόνιον μάχην, ἑκτέρᾳ δὲ τῶν στενῶν μαχητὴν ἐλαυνόντα θηριππῶν· τέλος ἡ τετάρτη μάχην ἰσχυράν, ἧς ἡ ἐξήγησις θέμα τῶν ἐπομένων ἐστὶ στίγων.

Ὁ κ. S. Körte, (2) καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας, ὁ πρῶτος τὴν λάρνακα ἐκδούς, ἐπεχείρησε νὰ ἐξηγησάτῃ ἡμῖν τὴν παράστασιν ταύτην· ἀλλ' οἱ τὴν ἐξηγήσαν αὐτοῦ ἀνα-

γνόντες ἠσθάνθησαν ἀναμριβόλως, ὅπως ἦν ἀσκήρις καὶ ἀνεπαρκής, οὐ μόνον οὐδὲνα ἄλλον πείσασα, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸν τὸν κ. Körte.

Εὐθὺς ἰδὼν τις τὸ ἀπίκασμα καθορᾷ, ὅτι μάχονται πρὸς ἀλλήλους δύο λαοὶ ἑτερόφυλοι. Οἱ μὲν (ἀριθ. 1. 3. 7.), τρεῖς τὸν ἀριμὲν, ἀναμριβόλως οἱ ἐπιτιθέμενοι, χαρακτηρίζονται ὡς οὐ φέρουσι Φρυγίου πύλου μετὰ προμετωπίδιον· καὶ οἱ τρεῖς δὲ εἰσὶν ἀγένητοι, ἀνευ θώρακος, εἴρει δὲ ὠπλισμένοι. Ὁ πρῶτος καὶ ὁ τελευταῖος μάχονται βραχὺν ἐνδεδυμένοι χιτῶνα μέγαν τὸν περὶ τὰ αἰδοῖα καθήκοντα, καὶ ζώνῃ συνεσθόμενον πλατεῖ· ὁ δεύτερος, λίθον φέρων ἐν τῇ δεξιᾷ, ἀμύνεται, ὡς περ ὁ πρῶτος, προβαλλόμενος διὰ τῆς ἀριστερᾶς τὴν ἀσπίδα.

Οἱ ἀμέσως ὑπ' αὐτῶν προσβληθέντες, τρεῖς τὸν ἀριμ., (2. 4. 6.), εἰδὼν ὅγενοι, εἴρει δὲ καὶ ἀσπίδι ὠπλισμένοι, καὶ χαρακτηρίζονται ὡς Ἑλληνικὴς λαὸς ὑπὸ τοῦ πύλου καὶ τοῦ ἐπικαιμένου αὐτῷ κράνους καὶ ὑπὸ τοῦ θώρακος μετὰ σκέπης (1) τοῦ αὐχένος, ἐν οὗτο ἑαυτῶν φέρουσι.

Πλὴν τῶν ἐξ τούτων ἀνδρῶν ὑπάρχουσι καὶ ἕτεροι τρεῖς μὴ μετέχοντες τῆς μάχης, ὧν τὸ ἔργον δὲν κατανοεῖται ἐκ πρώτης προσόψεως· καὶ οὗτοι δὲ, ὁ μὲν ἐν τῇ μέσῃ τῆς παραστάσεως, οἱ δὲ ἕτεροι δύο ἐν τοῖς δεξιοῖς αὐτοῦ εὐρισκόμενοι, χαρακτηρίζονται ὡς Ἑλλήνες ὑπὸ τοῦ θώρακος καὶ τῶν πύλων.

Μετὰ τὴν γενικὴν ταύτην ἐξέτασιν δυνά-

(1) Τὸ ἰδιότροπον ταῦτο τοῦ θώρακος λίαν σπανίως ἀπαντᾷ εἰρητὰ ἐπὶ ἀγέλοις (Monumenti dell' Instituto IX. 46—Gerhard. A Vasenbilder IV. 268, C. 269—70, 2. 3.). (Richard Bohn, Alterthümer von Pergamon Band II, das Heiligtum der Athena Polias Nikephoros S. 105 Taf 43, 42 2. Berlin 1885) καὶ ἐπὶ πινυ ἀναδεδείκται τὸν Συρακοῦσιν (Head, Coinage of Syracuse No 6—7.

(1) *Ora Dasti, Notizie storiche ecc. p. 372.

(2) Due sarcofagi Tarquiniesi, in Annali dell' Instituto Bd. LV. 1883 S. 243 καὶ Monumenti dell' Instituto Bd. XI. Tab LVIII καὶ Tab d' agg. T. V.

μυθα ἦδη νὰ εἰπωμεν ὅτι πρόκειται περὶ μάχης λαοῦ Ἀσιατικοῦ καὶ Ἑλληνικοῦ.

Ὁ κ. Körte νομίζει, ὅτι δὲν ἀρκεῖ ὁ Φρύγιος πῖλος, ἵνα τοὺς ἑτέρους τῶν μαχομένων ὡς Ἀσιάτας χαρακτηρήσῃ, ἐπεριθόμενος τῇ παραστάσει τῇ ἐπὶ τῆς ὁπισθίας πλευρᾶς τῆς λάρνακος, ἐνθα δύο τῶν πρὸς τὰς Ἀμαζόνους μαχομένων, Ἕλληνες κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ, ὁμοίους πῖλους φέρουσι. Πρὸς ταῦτα ἀποκρινόμεθα πρῶτον, ὅτι δὲν πρέπει νὰ συμπεράνῃ τις περὶ τῆς προκειμένης παραστάσεως ὑπὸ τῆς αἰσχροῦς ἐκείνης τῆς Ἀμαζονομαχίας συνθέσεως, ἥτις ἐστὶν ἀναμφιδόλος ἀπομιμῆμα ἔργου ἐκ μὲν Τυρρηνικοῦ, πολλὰ ὅμως νεωτέρου, ἐν ᾧ τὸ πρωτότυπον τῆς ἐν λόγῳ παραστάσεως φαίνεται ἐν ὠραίῳ ἔργῳ τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης τοῦ τετάρτου αἰῶνος. Ἐπειτα δὲ πιστεύομεν, ὅτι δὲν δύναται τις ἐν πάσῃ περιπτώσει νὰ εἶναι μετὰ βεβαιότητος, ὅτι οἱ τῶν Ἀμαζόνων ὑπερέχοντες ἀνάγκη νὰ ὦσαν Ἕλληνες, γνωστοῦ δύνατος καὶ αὐτοὶ καὶ πρὸς Ἀσιατικούς λαοὺς ἐπολέησαν.

Ὁ κ. Körte νομίζει, ὅτι πρόκειται περὶ εἰσβολῆς τῶν Ἑλλήνων—καὶ σκεπτοῦντος υπολαμβάνει τοὺς φέροντας Φρύγιον καὶ Ἰών—εἰς τὴν ἐν Μυσίᾳ γῆραν τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀγαμέμνους Τηλέφου, ὅστις ἐνταῦθα ἡγούμενος τῶν λαοῦ καὶ τοὺς ἐπύοντες ἀποθούμενος ἀπεικασταί. Ἀλλὰ τοῦτο θεὸς ἔπειτα ἀγνοεῖ, διὰ τὴν ἐν κατὰ τὸν μῦθον ὁ Τηλέφος ἐτρώθη ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλεύου, ἐνταῦθα φαίνεται τετρωμένος καὶ ἑτέρως τις, ὅστις βεβαίως δὲν δύναται νὰ ἐκληθῇ ὡς Τηλέφος· τέλος τί σημαίνουν οἱ δύο ἄνδρες οἱ ἐν τοῖς δεξιῶς τῆς εἰκόνος ἀπεικασμένοι κτλ.

Ἀλλ' ἀντὶ τοῦ ὁρμηθῆναι ἀπὸ τῆς πρώσεως ἐνὸς τῶν μαχοτῶν, ὅπερ ἐν πάσῃ μάχῃ εἰωθε συμβαίνειν, ἐξετάζομεν ἐν πρώτοις τὸν δευτέρου δεξιόθεν ἄνδρα, ὅστις ὑπὸ τοῦ σαφῶς ἀπεικασμένου γνωστοῦ πῖλου μετὰ βεβαιότητος χαρακτηρίζεται ὡς Ὀδυσσεύς (1)· οὗτω δ' εὖλος παριστάται εἰς τὸν νοῦν ἡμῶν, ὡς τὸ εἰκὸς, μάχη τοῦ Ὀδυσσεύος καὶ τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Τρῶας, οὗς ἀπεικονίζουσιν ἐνταῦθα οἱ τοὺς Φρυγίους φέροντες πῖλους. Καὶ ἐπειδὴ οἱ μὲν Ἕλληνες ἐνταῦθα ἐν τῷ ὑποχωρεῖν, οἱ δὲ Τρῶες οἱ νικηταὶ εἰσιν, ἐνθυμιούμεθα ἐρεῖς φυσικῶς τοῦ στοιχείου Ἀ τῆς Ἰλιάδος, ἐνθα

περιγράφεται ἡ μεγάλη τῶν Ἀχαιῶν ἦττα, καὶ πειρωμένα ἦδη, εἰ ἄρα δυνατόν ἡμῖν ἐστὶν ὑπὸ τῆς Ὀμηρικῆς χειραγωγουμένης περιγραφῆς τῆς προκειμένης εἰκόνος ἐξήγησιν παρασχεῖν.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ Ἀ διηγείται, ὡς γνωστόν, ὁ Ὀμηρος, ὅτι ἡ Ἐρις ὑπὸ τοῦ Διὸς πεμφθεῖσα ἐγείρει ἰσχυρὰν Ἑλλήνων καὶ Τρώων μάχην, ἐν ᾗ ὁ Ἀγαμέμνων διαπραττέται θαυμαστά ἀνδραγαθήματα τοὺς πολεμίους μέχρι τῶν τειχῶν τῆς πόλεως καταδιώκας, ἕως τετρωμένος τέλος ἠναγκάσθη νὰ καταλίπῃ τὸ πεδὶον τῆς μάχης. Ἐκ τούτου ἡ νίκη ἔβηκε πρὸς τοὺς Τρῶας, οἱ τοῦ Ἐκτορος ἡγούμενου ἐφορμῶσι κατὰ τῶν Ἀχαιῶν, ὡς κύνης θηρητῆρες ἐφορμῶσι κατὰ σὺν ἀγροτέρου καπρίου.

Ὁ Ἐκτωρ ποιεῖ αὐτόσχημα σφαγῆν, ἡ δὲ ἦττα τῶν Ἀχαιῶν ἦν ἀν ἐντελής, εἰμὴ προσελθόντες μετ' ὅλης αὐτῶν τῆς πολεμικῆς εὐπολίας ὁ Διομήδης καὶ Ὀδυσσεὺς προήσπιζον τὴν ὑποχώρησιν. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ καὶ ὁ Διομήδης, τρωθεὶς τὸν πόδα ὑπὸ Πάριδος, ἀναγκάζεται νὰ ὑποστρέψῃ εἰς τὸ στρατόπεδον, καὶ πᾶν μόνος ὁ Ὀδυσσεὺς μαχεταί πρὸς τοὺς Τρῶας.

«Ὀδῶδ' ὁ Ὀδυσσεὺς δουρικλυτὸς, οὐδὲ τις αὐτῷ

Ἀργεῖον παρέμεινε, ἐπεὶ ρόδος ἔλαβε πάντας»

(στ. 401—402).

Ἀλλὰ καὶ αὐτὸν περικυκλοῦσιν οἱ Τρῶες πύκτοντες ἐκ τοῦ σύγγερου, ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Ἰλίου, καίπερ θαυμαστός ἀνδρὸς, ἀναγκάζεται νὰ ὑποχωρήσῃ μαχόμενος:

«Αὐτὸς ἐγ' ἔσπισαυ ἀνέχμενος».

Τοῦτο λοιπὸν τὸ γεγονός παρίστην ἡ ἀριστερὰ τῆς προκειμένης εἰκόνος γωνία. Ὁ Ὀδυσσεὺς γνωστὸς ἐκ τοῦ πῖλου αὐτοῦ, ὡπλισμένος εἶσαι καὶ θωρακὶς τὸ σῶμα μέχρι τῶν περὶ τὰ αἰδοῖα καλύπτειν, ὑποχωρεῖ ἐν βῆμα διὰ τῆς ἀσπίδος αὐτοῦ κεντρικῇ Μεσοδοῖς (2) κεκοσμημένης ἀμυνόμενος Τρῶα, ὅστις ἐσπασμένῳ τῷ ἔρει ἐπιτίθεται αὐτῷ. Οὕτως ἔχον ὁ τετρωμένος ἦρως παρακαλεῖ τὸν ἑταῖρον αὐτοῦ εἰς βοήθειαν, ἐπιραινεται δ' ὁ Μενέλαος ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Τελαμανίου Ἀλέξανδρου, ἵνα τὸν Ὀδυσσεῖα σώσῃ, καὶ ἐξάγῃ αὐτὸν ἐκ τῆς συμπλοκῆς καταλείπων οὕτω τὸν Αἰάαντα ὁμοίως μόνον μαχόμενον ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Οὗτος ὑπερασπίζει νῦν ἀντὶ τοῦ Ὀδυσσεύος τοὺς Ἀχαιούς καὶ ἀγωνίζεται γενναίως ἐπιφέρον ἐν τοῖς Τρωαῖς ῥυοράν, οἷαν ἄγριος ὀρέων χειμάρρους τὰς ὄχθας αὐτῶν ὁ-

(4) Πρβ. Brum, I. Rilievi delleurne Etrusche Bd. I. Roma 1870. Taf. XXXVII, XXXIII καὶ LXX.

περβάς, καθιστᾷ δ' οὕτω βράδιαν τὴν ὑποχώρησιν τὸν Ἑλλήνων,

πάντας δὲ προέργε θεὸς ἐπὶ νῆας δόειν
αὐτὸς δὲ Τρώων καὶ Ἀχαιῶν ὄνει μοῖνης
ἱστέμενος. (Α. στ. 569—571)

Τὸ γεγονός τοῦτο διαγινώσκουμεν ἐν τῇ δευτέρᾳ κινήσει τῆς ἡμετέρας παραστάσεως. Τρῶες γυμνοὶ μετὰ ἔξους καὶ ἀσπίδος μέλλει νὰ ἐκσπενδίσθῃσι λίθον κατὰ τοῦ Αἰάντος, ὡς περ τὸ ἔπος ἐν τῇ μέλλῃ ταύτῃ τὸν Ἑκτορα μαχόμενον παρίστασι.

«Χερσὶ δ' αὖτε» (στ. 541)

Ὁ Αἶας (ἀριθ. 4) ἐκ πλάγιον ὀρώμενος ὕψους ἰστάς, ἐπὶ τῇ κεφαλῇ μεγάλῃν δίλορον κόρυθα περικείμενος, τὸν τελαμώνα διὰ καὶ χλαμύδα ἐπὶ τοῦ σώματος φέρων, εἰκονίζεται, ὡς περιγράφει ὁ ποιητής.

Τρώισιν ἐπαλόμενος (στ. 489)
κλέωνται πείλον (στ. 496)

Ἀνατείλει τὴν δεξιὴν χεῖρα, ὅπως ἰσχυρὰ διὰ τοῦ ξίφους πληγὴν τῷ ἐπικειμένῳ Τρῶϊ κατενέγκῃ. Ἰννορίζεται δ' ὁ κρατερός Τελαμόνιος ἐκ τοῦ γαγκανισίου αὐτοῦ ἀναστήματος, τοῦ ὅπερ ἠναγκάσει τὸν κ. Körte (σελ. 346) νὰ ἐκλάβῃ αὐτὸν βασιλεῖα τοῦ ἑτέρου τῶν μαχομένων μέρους. Ἐγὼ ὅμως δύναμαι, ὡς ὁ Κεβρίντης, νὰ εἰπω;

«Εὖ δέ μιν ἔγνω»

«εὖρ γὰρ ἄμφ' ὅμοισιν ἔχει πάρος». (στ. 526—527).

Καὶ τῷ ὄντι ἡ τῆς ἀσπίδος αὐτοῦ διαμέτρος ἵσταν ἱκανῶς μεῖζον τῆς τῶν ἄλλων.

Ὁ Ζεὺς, βουλόμενος νὰ παράσχῃ τοῖς Τρωσὶ τὴν νίκην, ἀποβαρύνει τὸν Αἴαντα, ὅστις μετὰ μεγάλῳ κινδύνῳ ὑποχωρεῖ μὴ ὦν ἀντίπαλος πρὸς τὸ πλὺν τῶν Τρώων πλῆθος. Ἀλλος δ' ἦρος, ὁ Εὐρύπυλος ἔρχεται βοηθήσων αὐτῷ καὶ φρονεῖ μὲν ἕνα τῶν Τρώων, ἀλλ' ὁ Πάρις εὐθύνει ἐπ' αὐτὸν τὸ βέλος

καὶ μιν βάλε μῆρον διστῶ
δεξιῶν ἐλάσθη δὲ δόνακ', ἱδρῶν δὲ μῆρον
εἰ δ' ἑτέρων εἰς ἔθνος ἐχέετο κῆρ ἀλείνωρ
(στ. 583—585)

ὡς εὐρίσκομεν τοῦτο πάλιν ἀκριβῶς ἐφαρμόζοντα τῷ μαχητῇ (ἀριθ. 6), ὅς τὸν μῆρον βεβλημένος βλεῖ, δις ἐκπλασμένῳ καὶ ἐκ τῆς πληγῆς ἀποκαρμυμένῳ, σφίεται ἐπιπόνως πρὸς τὸ τῶν Ἑλλήνων στρατοπέδον ἢ δύναται καλίστα ἀμυνόμενος τῇ ἀσπίδι Τρῶα, τῆς οἰδοῦ

(Ἑλλ. Φιλολ. Σύλλογος Εἰκοσιπενταετηρίδας)

αὐτὸν ἀπείργοντα καὶ ἱσπακμένῳ τῷ ξίρει ἐπικειμένῳ.

Μέγρι τοῦτου βλέπομεν, ὅπως ἀκριβῶς συμφωνοῖ καὶ ἐν αὐταῖς ἐπὶ ταῖς λεπτομερείαις ἐπικρατεῖ μεταξύ τῶν ἐν τῇ Ἰλιάδι καὶ τῆς παραστάσεως τοῦ ἡμετέρου ἀπεικασματος ἡδὴ ὁφόμεθα, ὅτι ὁ τεχνίτης τεχνικὸν ἕνεκα λόγων καὶ τινα παρίκλινει ἀποτολμᾷ.

Μεταξὺ τοῦ τῷ Αἰάντος καὶ τοῦ Εὐρύπυλου, οἱ γενειωνῆτες εἰσὶν ἀμφοτέρω ἀπεικασμένοι, γράνεται νεανίας ἐκ τοῦ πλάγιον ὀρώμενος, πέτασεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φέρον, διψέθρατ περὶ βεβλημένος, τοῦ τελαμώνιος αὐτοῦ ἀπὸ τῶν νότων κρεμασμένῳ. Κρατεῖ δ' ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ τόξον καὶ τρία βέλη, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ κόγχην, εἰς ἣν ἐμφυεῖ μετ' ὅλης τῆς δυνάμεως. Ἐχομεν ἄρα πρὶ ἡμῶν τοῦτον. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐξελάδουμεν αὐτὸν ὡς Πάριον, ὅς τὸν Εὐρύπυλον τρώσας καυχᾶται ἐπὶ τούτῳ ἐπικειμήτων ἐπαυλῶν· ἀλλ' ὁ πέτασος ὁ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ χαρακτηρίζει αὐτὸν ἀποχωρῶντος ὡς Ἑλλήνα, ἡ δὲ θέσις αὐτοῦ ἐπισθεν τῆς ἀσπίδος τοῦ Αἰάντος ὑπομνηστικαί ἡμῶς τοῦ νέου Τεῦκρου, τοῦ περιήκοντος τοῦτο, τοῦ καυχήσαντος καὶ ὁμοπατρὸς τοῦ Αἰάντος, ὅστις ζήτητε παρ' αὐτὸν μάχεται. Ἀλλὰ τοῖον πρόσωπον ἀποδίδεται αὐτῷ ἐνταῦθα; Διαιτᾷ αὐτεῖ τῇ κόγχῃ;

Ὅτι ὁ Εὐρύπυλος, ὡς λέγει ὁ ποιητής, τρωθεὶς ἠναγκάσθη νὰ καταλίπῃ τὸν Αἴαντα ἐν οὐτως ἐν ἐπικινδύνῳ θέσει.

ἦσαν διαφύσσειν Δαναοῖσι γάρ κεν
ὦ φίλοι, Ἀργείοισι γῆρας ἤμαρ μέαντες,
στῆρ' ἐλαχθένης καὶ ἀνύστην νηλεὲς ἥμαρ
Ἄνασθ' ὅς βελλέσει βιάσεται· οὐδ' ἔσθην
φύεσθ' ἐκ πολέμοιο δυστυχέος, ἀλλὰ μάλ' ἔσθην
ἱστασθ' ἄμφ' Ἀλάντα μέγαν, Τελαμώνιον υἱόν·

(στ. 586—591)

Ὁ τοῦτο ἄρα γὰρ πράττοντα ἐποίησαν ἐνταῦθα τὸν νέον Τεῦκρον ὁ τεχνίτης; Χρῆδον χάριν τῆς συμμετρίας, ἣν τοσοῦτον ἐν τῇ παραστάσει αὐτοῦ ἐφίλει, μᾶλλον ἐπὶ εἰκόνας, ἐξελεῖτο δικαίως καὶ λίαν εὐστόχως τὸν τοῦ Αἰάντος ἀδελφόν, ὅστις, ὡς ἐφθνημεν εἰπόντες, παρ' αὐτὸν ἀεὶ ἐμάχετο. Βυθίσαν δ' ἐνταῦθα διὰ τῆς ἐπαυλῆσεως διακρίνει τὸ ὅλον σύμπλεγμα εἰς δύο ἀκριβῶς συμφωνοῦντα συμμετρικὰ μέρη. Διότι ἔχομεν τῷ ὄντι ἐπ' ἑκατέρῳ τῶν μερῶν τέσσαρα σχήματα μετ' ἀκριβοῦς συμμετρίας τεθειμένα καὶ καθ' ἑκάστον πρὸς ἀλληλα ἀκριβῶς ἐφαρμόζοντα. Ὁ ἔρις μέλι-

στα τοῦ τεγνίτου πρὸς τὴν συμμετρικὴν παράστασιν χωρὶς μέχρι τῶν ἐλαχίστων λεπτομερειῶν. Παρατηρηθῶ τί παραδείγματι, ὅτι μόνον ὁ Τεύκρος οὕτως ἐν τῷ μῦθῳ καὶ τὰ δύο τῆς γωνίας σχήματα φέρουσιν ὑποδήματα, ὅτι πάντως γενεήτης καὶ ἀγένειος διαδέχονται ἀλλήλους.

Ἐκ τῶν εἰρημένων δυνάμεθα ἤδη νὰ κατανοήσωμεν τὴν ἐν τῇ προκειμένη παραστάσει ἐπικρατοῦσαν διάνοιν.

Μετὰ τὴν πρῶτην τοῦ Ἀγαμέμνονος μάτην μάχονται οἱ Ἕλληνες ἡγουμένου τοῦ Ὀδυσσεύς (σχ. 2) κατὰ τῶν Τρώων (1. 3.), μάτην καταβάλλουσιν ἐν τῷ Αἰάντι πᾶσαν τὴν δύναμιν αὐτῶν καὶ τὴν τόλμην· ἡττώνται καὶ ἀναγκάζονται γερωνίᾳ τῇ φωνῇ νὰ ἐπικαλέσωνται βοήθειαν (σχ. 5). Πάντες οἱ δραμόντες εἰς βοήθειαν, καθάπερ μεθ' ἡρώκῃς εὐφυγίας ἀγωνισάμενοι τιτλοῦνται καὶ περιστάνται εἰς ἀνάγκην νὰ ἀπογεμίσωσιν ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς μάχης πλοῦται μὲν ὑπὸ τοῦ ἔγχρου, ὅστις καὶ αὐτὴν τὴν ἐπιχειρήσιν αὐτῶν ἀποκαλύψει (ἀριθ. 7) καὶ ἐπὶ αἶνει καὶ αὐτῶν τῶν ὀρίων τοῦ στρατοπέδου (τοῦτο ὑπαινίττεται ἰσὺς ὁ λόγιος, ἐφ' ὃν ὁ τελευταῖος τῶν πολεμίων ἐπιβάλλει τὸν πόδα.) Τοῦτο, ἐὰν τὸ ὅλον περιεγόμενον, ἡ δὴ ἐννοία τοῦ Α τῆς Ἰλιάδος καὶ τῶν ἐφεξῆς στοιχείων, εἰς οὗ ὁ Πάτροκλος ἐξορμῇ.

Ὁ Ἀχιλλεὺς ἤδη δύναται νὰ ἡ εὐχαρίστημένος, διότι ἔτιγε λαμπρὰς βασινοποιήσεως τὸ ἄχος αὐτοῦ βεβίηκεν Ἀχαιοῖς· ἤδη δύναται νὰ ἐπιτρέψῃ καὶ τῷ φίλῳ αὐτοῦ Πατρόκλῳ, ἵνα ὀπλισθεὶς μετὰσχ' τῆς μάχης τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τῆς ἐσχάτης ἀνάγκης σώζων. Τοῦτο δὲ βλέπομεν ἐν τῇ ἐφεξῆς τελευταίᾳ σκηνῇ ἀπεικαζόμενον.

Ὁ Πατρόκλος (ἀριθ. 8), ἔχων τὸ πρόσωπον πρὸς τὰ ἀριστερὰ πλάγιος τετραμμένον, θεῶν καὶ ἔμφορτος τὸ πῆδον τῆς μάχης καὶ τὸν φίλον αὐτοῦ Εὐρύπυλον, ὅς

βεβήκμενος ἀντεδύνηεν
δαιογῆς Εὐλαμονίῃς, κατὰ μῆρον διστῷ,
εὐχόμενος ἐκ πολέμοιο (Α. στ' 807—811)

Τὸν Μυρμιδόνων τις, ὁ Αὐτομείδων ἰσως, θῶρακι καὶ χιτῶν ὀπλισμένος, φέρει μετὰ σπουδῆς τῷ Πατρόκλῳ, ἤδη τὸν Ἀχιλλεὺς θῶρακα ἐνδεδυκός, τὸ ξίφος καὶ τὰς κνημίδας τοῦ οὐκέτι μνηνόντος ἑταίρου· ἡ δὲ μῆνις τοῦ Ἀχιλλεὺς, τὸ κινῶν κέντρον τοῦ ὅλου ἡρώικου ἔπους, ἐπαύσατο.

Ἐὰν παρατηρήσωμεν ἐτι καὶ τὰς ἐξωτερικὰς (στενὰς) πλευρὰς Α καὶ Β τῆς λάρνακος, εὐρίσκωμεν ἐνταῦθα ὡς ἐν βραχείᾳ τινι ἐξοδημὰ τὰ περαιτέρω τῆς ὑποθέσεως τῆς Ἰλιάδος ἀπεικαζόμενα. Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς πλευρᾶς Α βλέπομεν τὸν Πατρόκλον, τῇ τοῦ ἑταίρου πανοπλίᾳ ὀπλισμένον, ἐπὶ τεθρίπτου τοῦ ἀρχαιοτάτου τρόπου, ὅπερ αὐτὸς διευθύνει, ἐλαύνοντα πρὸς τὴν μάχην· ἐνταῦθα δὲ, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς προσθίας πλευρᾶς, παρίσταται ἀγένειος καὶ ἀνευ κόρυθος. Ἐπὶ δὲ τῆς ἄλλης πλευρᾶς Β βλέπομεν ἄλλον τινὰ μαχητὴν καὶ δὴ ἀγένειον, τεθρίππον ὁμοιον πρὸς τὰ δεξιὰ ἐλαύνοντα καὶ θῶρακι μὲν ὁμοίῳ ὀπλισμένον, ἐπὶ δὲ τοῦ δόρατος ὑπὲρ τῶν ὤμων κειμένου τὰ ὅπλα ἡττηθέντος ἔγχρου φέροντα.

Δυνάμεθα ἡμᾶς αὐτοὺς διερωτῆσαι, πότερον πρὸς τὴν τῆς προσθίας πλευρᾶς σχετιζομένη ἐξηγητὴν ἢ παράστασιν αὐτὴ ἢ πρὸς τὴν Ἀμαζονομαχίαν τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς τῆς λάρνακος, καθάπερ συχνῶς ἐπὶ τῶν λαρνακῶν ἀνῆκε κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ἡ μία τὸν στενὸν πλευρῶν μετ' τῶν μακρῶν καὶ ἡ ἑτέρα τῇ ἐτέρᾳ.

Ἡγοῦμεθα ὁμῶς ἐπὶ τῆς παραστάσεως ταύτης τὴν πρῶτην ὑπόθεσιν ὀρθωτέραν. Διότι ἡ ἀκριβὲς συμφωνία τοῦ τεθρίπτου καὶ τῶν ὀπλισμῶν, μάλιστα δὲ τοῦ τῆς κεφαλῆς καλύμματος ἀμφοτέρων τῶν μαχητῶν πρὸς τὸ τοῦ Εὐρύπυλου καὶ Πατρόκλου χαρακτηρίζει ἀμοστέρους σαφῶς ὡς Ἕλληνας. Διὸ καὶ δὲν ὀφείλου νὰ ἐκλάβω αὐτὸν (τὸν ἐν τῇ πλευρᾷ Β) ὡς Ἑκτορα, περὶ οὗ ὁ ποιητὴς λέγει ὅτι τὸν Πατρόκλον νικήσας

ἐπὶ αὐτῷ τῷ· ἀπέρηκε (D. P. στ. 125)

καὶ εἶτα

ἄψ' ἔφυγε· ἴδον ἀνεγείρεθ' ἑταῖρον
εἰς θέρπον δ' ἄνδρ' ὀνείσει (D. P. 128—129),

ἀλλὰ μέλλον ὡς τὸν Ἀχιλλεὺς, ὅς τοῦ Ἑκτορος πεσόντος

ἀπ' ὤμων τῶνδε ἐσθλα (D. P. στ. 367) καὶ
εἰς θέρπον δ' ἀναβᾷ, ἀνὰ τε κλυτὰ τεύχε' ἄσπερος (X. 399)

(αὐτὴ δ' ἐκείνη ἡ στιγμή ἀπεικάζεται ἐν τῇ πλευρᾷ Β) πρὸς αὐτὸν περὶ τὰ τεύχη τῆς Τροάδος ἔσπευ.

Ὅτι δὲ ὁ Ἀχιλλεὺς ἐνταῦθα ἀγένειος παρίσταται, τοῦ Πατρόκλου γενειώσαντος, ἐξηγεῖται οὐ μόνον ἐκ τῆς ἀπαιτήσεως τῆς συμμετρίας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν λόγων τοῦ ποιητοῦ, ὅς τὸν Νέστορα ποιεῖ λέγοντα πρὸς τὸν Πατρόκλον

γενεῇ μὲν ὑπέρτερός ἐστιν Ἀχιλλεύς
πρεσβύτερος δὲ αὐτῷ, (Α στ. 786—787)

Ἐκ τῶν τελευταίων τελεσίωσεν νῆς θῶμεν ὅ-
γος τῶ ἀπεικασματο, ἔπερ, καθάπερ εἶδομεν,
συγκείται ἐκ τινων κατ' ἐλλογὴν παρ' ἀλλή-
της παραθεμιμένων σκηνῶν, συνεχὲς ὅλον

κατὰ τὴν ὑπόθεσιν παριστάσων, οὐδὲν ἄλλα
δυνάμεθα εὑρεῖν ἀρμολιώτερον τοῦ τέλους τῆς
μήνης τοῦ Ἀχιλλεύς. Διότι αὕτη ἐστὶν ἡ ἐν-
νοια ἡ διὰ τοῦ ὅλου διήκουσα καὶ ἐκ τῆς πα-
ραστάσεως ἐξαγομμένη.

Βερολῖνον 1886.

Nachrichten der Araber über THULE (Θούλη) der Griechen

Von Dr. A. Harkavy.

Bekanntlich sind die Meinungen über die von Pytheas Massiliensis entdeckte Thule sehr verschieden. So soll sie nach einigen Inseln, nach andern Tellemarken in Norwegen, oder Iütland (Thyland), die Orkaden oder Shetlandsinseln, oder, wie Redslob meint, die Insel Tylo neben Halmsted, oder endlich ganz Scandinavien bezeichnet haben (1).

(1) Vgl. Lelewel, Pytheas und die Geographie seiner Zeit, deutsch von Hoffmann, Leipzig 1838; Mannert, Ukert und Forbiger, über die Geographie der Griechen und Römer; Pauly, Realencyclopädie der class. Alterthumswiss., VI, 334-32; Ritter, Geschichte der Erdkunde, Berlin 1861, p. 49 ff.; Diefenbach, Celtica, I, 2, p. 245 ff.; Peschel, Geschichte der Erdkunde, 1865, p. 1-2; Schafarik, Slavische Alterthümer, deutsche Ausgabe I, 104-5, 436; Ziegler, Reisen des Pytheas, Dresden 1861 (vgl. Zeitschr. f. allg. Erdkunde X, 1861, p. 475-477); Müllenhoff, Deutsche Alterthumskunde I, 1870, p. 389, 402; Cuno, Die Skythen, Berl. 1874, p. 99-111; Hohn, Das Salz, Berl. 1873, p. 64; Vivien de St. Martin, histoire de la géogr., Paris, 1873, p. 104, und die reiche scandinavische Literatur darüber, aus der wir nur auf das Werk von

Aber welcher Ort auch unter diesem Namen ursprünglich verstanden worden sein mag, so unterliegt es doch keinem Zweifel, dass spätere classischen Autoren alle den tiefen Norden betreffenden Nachrichten auf die *ultima Thule* zu beziehen pflegen, wie z. B. dass dieses Land sich unter dem Polarkreise befinde, weshalb dort am Sommer beständig Tag und am Winter beständig Nacht sei, dass dort keine Gewächse und keine Thiere gedeihen u. dgl.

Die ältesten arabischen Nachrichten über fremde Länder bestehen aus mehr oder minder genau wiedergegeben-

Nilsson (Ureinwohner Scandinaviens, Hamb. 1863, p. 103, 110 ff.) verweisen.

In der Monographie Redslob's (Thule die phöniciischen Handelswege nach dem Norden, Leipzig 1855) werden nicht, wie in den Anmerkungen zu Macoudi (Prairies d'or I, 400) behauptet wird, die orientalischen Berichte über Thule behandelt. Der Irrthum beruht wohl auf einem Missverständnisse von Iuynboll's Anmerkung zum Lexicon Geographicum I, 219.

Ubeidallah Ibn-Chordadbeh (+c. 912) am nächsten. In seinem كتاب الممالك والحكام (Buch der Reiserouten und der Königreiche) lesen wir:

واما البصر الذي خلف الصقالية وعليه مدينة تولى فليس
يمرى فيه سفينة ولا قارب ولا يرمى شئ

«Was dasjenige Meer betrifft, das hinter den *Jaqalibah* liegt und an welchem die Stadt *Tulijah* sich befindet, so fahren auf ihm weder grosse noch kleine Schiffe und Nichts wird von ihm exportirt» (1).

Der erste, von uns durch ein Sternchen ersetzte Buchstabe, hat (in der Handschrift?) (2) keine diacritische Punkte und kann deshalb verschiedenartig gelesen werden. Der Herausgeber des Ibn-Chordadbeh, Hr. Barbier de Meynard, las (in der Uebersetzung) *Bulijah*, weshalb ich anfangs an *Apulien* dachte (3) welches bei Abulfeda so genannt wird (4). In der Folge aber bemerkte ich, dass hier von *Thule* die Rede ist (5). Interessant ist bei Ibn-Chordadbeh die Bezeichnung des Meeres von *Tulijah*, oder des Baltischen Meeres, durch die Worte خلف الصقالية d. h. Transslawonisches Meer. Daraus erschen wir, dass der Polizei- und Postdirector von Dschebal, welcher so manche Nachricht über Russen und Südslawen gibt (6), auch von den baltischen Slawen Kunde hatte. Wir vermuthen, dass Ibn-Chordadbeh seine

Nachrichten über die Slawen zum Theil aus frühern Autoren, wie z. B. *Horami*, abgeschrieben habe.

Die Nachricht des Ibn-Chordadbeh macht es mir sehr wahrscheinlich, dass auch bei Ibn-Dasteh von *Thule* die Rede sei. Die betreffende Stelle bei diesem leider noch immer dunklen Autor lautet: (1)

والصقالية في اوائل حدها مدينة تسمى وائى

An der äussersten (wörtl.: In den Anfängen) Gränze des Slawenlandes befindet sich eine Stadt Namens *Wa'i*. Das corruptirte Wort könnte in arabischer Schrift leicht aus *Tulijah* entstanden sein (2). Der um 903 n. Chr. schreibende *Scharzi* (3), d. h. der Verfasser der Epitome aus al-Fakih, sagt, nach Hrn. Dorn's Mittheilung, in seinem كتاب البلدان (Buch der Länder):

«Das Land von Rum liegt westlich, es erstreckt sich von Antiochien bis *Caqlah* (oder *Ciqiljah*=Sicilien) und von Konstantinopel bis *Tulijah* (4). Er verdankt wahrscheinlich seine Kenntnisse von *Thule* ebenfalls dem Ibn-Chordadbeh, denn er, wie Dorn bereits bemerkte, benutzte in seiner Schrift den Letztern.

Die nächste mir bekannte Erwähnung von *Thule* befindet sich in der Einleitung zu den astronomischen Tafeln des Muhammed Ibn-Dschabir Al-Battani

(1) Arab. Text Journal Asiatique, janv.-févr. 1865, p. 81; Franz. Uebers. ibid. mai-juin, p. 401; meine *Shazania* u. s. w. St. Petersburg 1870, p. 48, 52.

(2) Darauf scheint auch die Versicherung des Herausgebers (Journ. Asiat. ibid. p. 7.): «La plupart des noms propres sont ou privés de points diacritiques, ou ponctués au hasard» hinzuweisen.

(3) *Shazania* u. s. w. p. 48 Anm. 10 u. p. 52. (4) Géogr. d'Aboulfeda, Text p. 498, franz. Uebers. p. 278.

(5) *Doplonenia* u. s. w. p. 43.

(6) Unter andern ist ihm bekannt, dass der Titel des Fürsten bei den Slawen *knaz* (kniaz, knez) heisst, denn so ist doch offenbar (p. 43 d. arab. Textes) statt *knaz* zu lesen. Uebrigens kommt *knaz* nur der russischen Form nahe. Vgl. *Shazania* p. 50.

(1) Ibn-Dasta, ed. Chw. p. 28, vgl. meine *Shazania* p. 204, *Doplonenia* p. 36.

(2) Man braucht nämlich das mit dem zu vereinigen und den letzten unbekannten Buchstaben als *و* zu lesen, was *واو* ausmachen würde, wo zu *تولى* nur das Anfang; zu ergänzen wäre. Hiemit wird meine frühere Vermuthung (*Shazania* p. 204), dass *Kiese* darunter gemeint sei, zurückgenommen. Auch Chwolsons Hypothese (Ibn-Dasta p. 127.), dass hierunter *Krakau* zu verstehen sei, entbehrt jeden Haltes.

(3) Oder *Scharizari*. Ueber ihn vgl. Sprenger, Journal of the As. Soc. of Bengal XIII, p. 524; Post- und Reiserouten, p. XVII; Rieu in catalog des British. Museum p. 182 u. 772; Dorn, Mel. Asiat. VI, 571 und 627-629; Loth in Catalog der arab. Hschr. im India Office, p. 208.

(4) Dorn, Mélanges Asiatiques VI, 629, wo demnach die Fragezeichen im Anmerkungen 9 wegfallen.

(+929=930 n. Chr.)(1), welche Tafeln auf dem astronomischen Werke des Ptolemäus beruhen. In jener von Reinaud mitgetheilten Einleitung lesen wir:

ثم نظروا في العرض فوجدوا العبران موضع خط الاستواء الى ناحية الشمال ينسب الى جزيرة تولى التي في برطانية حيث يكون طول النهار الاطول عشرين ساعة (2)

«Die Alten stellten auch Beobachtungen an über die Breite der Erde und fanden, dass der bewohnte Theil sich vom Aequator gegen Norden bis zur Insel *Tuli* in *Britanien* erstreckte, wo der längste Tag 20 Stunden ausmache.» Der cosmographische Character des Macudi zeigt sich auch in seinen Nachrichten über *Thule* deutlich; denn während er im achten Capitel seiner «Goldenen Wiesen» den *Al-Battani* über die Insel *Tuli* in *Britanien* *جزيرة تولى التي في برطانية* ausschreibt (3), ohne übrigens seinen Namen zu nennen, gibt er im vierzehnten Capitel desselben Werkes die Nachricht des *Al-Kindi* über die Stadt *Tulijah* neben dem grossen Nordsee wieder (4). In seinem handschriftlichen Werke (5) dagegen, wo er auch dieselbe Stelle aus *Al-Kindi* (ohne seinem Namen) anführt, und wo die Stadt *Nulijah* (نولية) statt *Tulijah* (تولية) heisst, ist gesagt, dass letztere neben dem Meere *Manotas* (مانطس) statt *Maipis* (مايبس) d. h. dem Asowischen

Meere, sich befinde (1). Uebrigens sind die zwei bekannten Handschriften des letzten Macudi'schen Werkes, die Pariser und die Londoner, sehr corrupt, und ist es sehr wahrscheinlich, dass in jenem Passus etwas ausgefallen sei.

Einer Erwähnung *Thule's* begegnen wir ferner bei einem Autor Namens *Al-Bajhaqi*, unter dessen Namen *Al-Makkari* in seinem ausführlichen Werke über Spanien Folgendes berichtet:

قال البيهقي وفيه تقع جزيرة تولى وجزيرة ايبال والنساء و بعض بلاد الروس الداخلة في الشمال والبلغار (2)

«*Al-Bajhaqi* sagte: in diesem (Klima) befinden sich die Insel *Tuli*, das Insel-paar: die Gebirgsinsel und die Fraueninsel, der nördliche Theil von Rus, und *Bulgar*».

Ich kann nicht mit Bestimmtheit angeben, welcher *Bajhaqi* d. h. einen aus der Provinz *Bajhaq* in *Nischabur* (3) stammenden, *Al-Makkari* hier anführt, da, nach dem Zeugnisse *Jaqu't's*, schon zu seiner Zeit, d. i. am Anfang des XIII. Jahrh., es eine grosse Menge Gelehrten und Literaten, welche nach dieser Gegend sich benannten, gab (4). Ausser *Jaqu't* und *Al-Makkari* finde ich *Al-Bajhaqi's* geographische Angaben citirt auch von *Ibn-Said Al-Magribi* bei *Abul-feda* (5).

Wenn ich noch zwei arabische Schriftsteller nenne, die von *Thule* sprechen, so habe ich alles in der arabischen Literatur mir Bekannte über dieses Land mitgetheilt, denn *Erigeni* (1153-54), welcher in der Beschreibung des 3. und 4. Theiles des 7. Klimas ausführlich von

(1) Ueber ihn vgl. Casiri, Bibl. Arab. Hisp. I, 342; Abulfeda Annales II, 358-359; Hadschi-Chalfa III, 568, No 5873, Ibn-Khalkan No 719 (in Slane's Uebers., III, 324); Notices et Extraits VII, 154; Flügel, dissert. de arab. script. p. 34-35; Wenrich, de auct. graec. p. 493, 234-235; Reinaud, Géographie d'Abulfeda, Introd. p. LXII; Wüstenfeld, Jacut's Geographisches Wörterbuch VI, 66r.

(2) Reinaud, loc. cit. p. CCLXXXIV, CCCCLXI.

(3) Prairies d'or I, 180. In einer Anmerkung (ibid. p. 400) theilen die Herausgeber mit die Lesart des Leidener Codex *Thuli*.

(4) Ibid. p. 275, wo er diese Nachricht folgendermassen citirt: ورايت في بعض الكتب المنافع: ان الى الكندي وتلميذه المرخبي صاحب المعتمد بالله d. h. sich las in irgend einer von den Schriften, denen *Al-Kindi* und seinem Schüler, dem *As-Sarachi*, dem Freunde des *Motadad Al-Billah*.

(1) Vgl. Dopolnenia u. s. w. p. 27.

(2) Analectes sur l'histoire et la littérature d'Espagne, par *Al-Makkari*, vol. I, p. 88.

(3) *Jaqu't's* Geograph. Wörterb. Band I, p. 803; Géographie d'Abulfeda, éd. Reinaud et de Slane, p. 332; Cosmographie de Dindichi, éd. Mehren, p. 225, trad. franç. p. 313.

(4) Geograph. Wörterb. ibid. p. 803. Und anderswo: وقد اخرجت هذه Cosmographie de Dindichi, éd. Mehren, p. 225, trad. franç. p. 313.

(5) Arab. text 222, français. Uebers. p. 332. Ein persisch geschriebenes Tarich-i-Bajhaqi edirten Morbey und Nassau Lees in Calcutta 1802.

Skandinavien handelt (1), hat nur verstümmelte zeitgenössische Namen, aber nicht das classische *Thule*. Der erste ist der bekannte Geograph Ismail Abulfeda (1322-33), welcher sagt:

ومن جزائر البحر المحيط جزيرة تولى وهي في البحر المحيط الشمالي وهي على نهاية المعمور في الشمال (2)

«Zu den Inseln des Umgebenden Meeres (des Océans) gehört auch die Insel *Tuli*, welche im nördlichen Theile dieses Meeres, am äussersten Ende der bewohnten Erde, im Norden liegt.»

Abulfeda's Nachricht, ebenso wie die Al-Battani's und Al-Balaghi's, zeichnet sich vor den andern arabischen durch ihre Genauigkeit aus; denn bei diesen Schriftstellern ist nicht von einem See und von einer Stadt, sondern von einer Insel *Thule* die Rede. Uebrigens benennen die Araber immer jeden Theil des Meeres nach einer bekannten, an seinen Ufern befindlichen Stadt oder Provinz. Dagegen ist der Bericht des Zweiten und letzten Autors über *Thule*, des Schemseddin *Dimeschi* (1392-93), zwar ausführlicher, doch ziemlich dunkel. So heisst es bei ihm an einer Stelle:

وشرق هولاء بحيرة واسعة يصب فيها المحيط الشرقي تسمى تولى لها جزائر وعفار وأهلها طائفة من القرقر ويقال أنهم غيرهم يتولدون توليدا من بين الناس وبعض دواب البحر وأن منهم من له عيون وقرون صغار أراجام ياكلون دواب البحر ونبات الأرض ويشربون الماء المالح والماء العذب والله اعلم (3)

«Oestlich davon (4) liegt ein weiter See, in welchem der Ocean sich ergiesst (sic), und der *Tuli* heisst. Auf ihm befinden sich (5) Inseln und bewohnte Gegenden, deren Bevölkerung ein Stamm der

Qargaz (1). Manche aber behaupten, dass es andere sind, nämlich solche, die von Menschen und gewissen Seethieren geboren sind, und die theils kleine Augen und kleine Hörner besitzen, nackt sind, Seethiere und Pflanzen der Erde essen und salziges und süsses Wasser trinken. Gott weiss es aber besser».

«An einer andern Stelle sagt er: هناك نجد ساحلا من ابد امتدا محيطا متصلا ببلاد القرقر في اقصى الشرق الشمالي وتبعد هناك منه اخرى طولها شهر ونصف في عرض عشرين يوما بها جزائر مسكونة تطواف من الناس تقدم وصفهم كأهل جزيرة تولى وجزيرة رقاعة (2)

«Von hier aus (3) dehnt sich der Golf (4), immer längst der Küste, bis er das Land der *Qargaz*, im äussersten Nordorten, erreicht, wo ein anderer Meerbusen aus ihm hervorspringt, dessen Länge $1\frac{1}{2}$ Monaten und Breite 20 Tage beträgt. Hier befinden sich Inseln, welche von den oben beschriebenen Stämmen, wie z. B. die Einwohner der Insel *Tuli* und der Insel *Rafaa*, bevölkert sind.»

Eine dritte kurze Erwähnung *Thule's* findet sich vielleicht am Anfang desselben Werkes, wo es heisst, dass das vierte Klima vom Lande *Tatar* (5) und der Küste des Meeres *Zarkaja* (6) und *Tuli* (7) anfängt.

Bei der Abfassung dieser Notiz (im Jahre 1873) suchte ich nachzuweisen, dass *Tuli* und *Tulan*, gegen die Meinung

(1) Mehren hat in der Uebersetzung *Kirgis*! Wenn darunter die Kirgisen verstanden werden sollen, so ist dagegen zu bemerken, dass letztere von *Dimeschi*, ebenso wie von allen arabischen Geographen *Chirchiz* genannt werden. (arab. Text p. 112-113, franz. Uebers. p. 379.)

(2) Arab. Text p. 131, franz. Uebers. p. 170.

(3) Von dem Berge *Balhara* (بلهار).

(4) Der vom Eismere gebildete Golf.

(5) Im Text *تتارى* *Tatari*, Variante *Batari*, in der Uebersetzung dagegen *Tibra* (Tippéräh).

(6) Ich vermuthete, dass statt *Zarkaja* hier ebenfalls *Rafaa* (oder wie sonst der unbekannte Name heissen mag), welchem Namen wir schon zweimal in Begleitung von *Tuli* begegneten, zu lesen sei.

(7) Arab. Text p. 122 franz. Uebers. p. 17, Variante für *Tuli* *تولى* Bull.

(1) Géographie d'Edrici, trad. Jaubert, II, 427-433. Eine weit bessere, in vielen Punkten Jaubert berichtigende deutsche Uebersetzung dieses Abschnittes, gab Nöldeke im 34. Hefte des III Bandes (Dorpat 1873) der Verhandl. der gelehrte. Estn. Gesellschaft p. 5-12.

(2) Arab. Text p. 148, franz. Uebers. p. 267.

(3) Cosmographie de Dimichqui, éd. Mehren, p. 122, trad. franc. p. 159.

(4) Von der Insel *Refanah* (im Texte hier *Zuwaa*) und dessen leuchtenden See (البحيرة القبرية).

(5) Wörtlich: er hat.

des Prof. Mehren (1), bei Dimeschi nicht identisch seien; ich sehe nun, dass dieser Gelehrte von seiner frühern Meinung selbst zurückgekommen ist (2).

Die verschiedenen Lesarten der klassischen Thule in arabischen Schriften sind demnach folgende:

تولج Tulijah (Al-Kindi, Ibn-Chordadbeh [nach Prof. de Goeje im Oxford M S.] Scharzi und Jaqut);

تولج Nulijah (Maqudi in Kitab at Tanbih) (3);

تول Tuli (Al-Battani, Maqudi in der Pariser Handschr. der Gold. Wiesen, Bahagi, Abulfeda und Dimeschi in der Pariser und Kopenhagener Handschr.);

تول, Thuli, Tsuli (in der Leidener Handschr. der Gold. Wiesen);

بول Buli, (in der Petersburg. und Leid. Handschr. des Dimeschi);

واي Wa 'i' (bei Ibn-Dusteh. (1)

links vom J, was man als Verschiebung des Zweiten Punctes vom; betrachten kann; aber die Londoner Handschrift scheint; zu haben.

(4) [In dem eben mir zu Gericht kommenden abgekürzten Buche der Länder (عتم كتاب البلدان) des Hamadani, in de Goeje's Ausgabe (Bibliotheca Geograph. Araborum, pars quinta, Leiden 1885, p. 130, 131, A) lautet der Name in der Handschrift überall تولج Nulijah.]

(1) Vgl. den Index zum Text p. XXXII:

تول écrit aussi تول

(2) Wie man aus dem Register zur französischen Übersetzung, p. 441, entnehmen kann.

(3) Wie mich Hr. Hartnig Derenbourg freundlichst benachrichtigt, hat das Wort in der Pariser Handschrift noch einen Punct

(Μεταφρασιν).

ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΘ' ΕΛΛΗΝΑΣ ΘΟΥΛΗΣ

ΥΠΟ Α. ΧΑΡΕΛΑΒΥ.

Γνωστόν, ὅτι αἱ περὶ Θούλης τῆς ὑπὸ Πυθίου τοῦ Μασσαλιώτου ἀνακαλυφθεῖσης γνώμαι πολλαὶ εἰσι καὶ διάφοροι. Κατὰ τοὺς μὲν αὐτῇ ἐστὶν ἡ Τελανδρία, κατὰ τοὺς δὲ ἢ ἐν Νορβηγίᾳ Τελμαρκία, ἢ ἡ Ίουλανδία (Thüland), αἱ Ὀρκάδες ἢ αἱ Σχετλανδικαὶ νῆσοι, ἢ κατὰ Ρεδολφίνιον ἡ νῆσος Τυλώ, ἢ παρὰ τὴν Ἀλμστέδην, ἢ τέλος ἡ ἔλη Σκανδιναβία (1).

(1) Περὶ. Αἰλευθίου: Πυθίας καὶ γεωγραφία τῶν χρόνων αὐτοῦ· μεταφρ. ὑπὸ Ὀρμάνου· ἐν Λειψίᾳ, 1838. Μανιέρου, Οὐλέρτου καὶ Φορβιγγέρου· περὶ τῆς γεωγραφίας τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων. Παυλοῦ· πραγματικῆς ἐγκυ-

Ἀλλὰ ἡτιςδὴποτε γῆρα τῷ ὀνόματι τούτῳ ἀρχικῶς καὶ ἐν ὀνομασίᾳ, οἱ δὲ μὲν ὑπόκειται ἀμφιβολία, ὅτι οἱ μεταγενέστεροι τῶν δοκιμῶν συγγραφεῖων πάσας τὰς περὶ τῆς πάρος ἔρκτου εἰδήσεις ἀναφέρουσι τὰ πολλὰ εἰς τὴν ἐσχάτην Θούλην· οὗτω π. χ. τὴν ἐλάνου, ὅτι ἡ γῶρα αὕτη κεῖται ὑπὸ τὸν πολυὺν ἀλόν, ἐξ οὗ ἐκεῖ συνεχῆς ὑπάρχει θέρους μὲν ἡ μέ-

κιοπαυίας τῶν κλασσικῶν τῆς ἀρχαιότητος ἐπιστημῶν τέρ. Δ', 331—332. Ριττέρου· ἱστορίαν τῆς γεωγραφίας ἐν Βερολίῳ, 1861, σελ. 49 κ. ἑ. Δοιερμαχίου· Κελτικά. Α', 2, σελ. 245 κ. ἑ. Περγίου· ἱστορίαν τῆς γεωγραφίας.

χειμῶνος δὲ νύξ, καὶ ὅτι ἐκεῖ οὐδὲν φυτὸν οὐδὲ ζῶον αὐξάνει κ.τ.τ.

Αἱ ἀρχαῖαι τῶν Ἀραβικῶν εἰδήσεις, ὡς περ καθόλου αἱ περὶ ξένων χωρῶν, οὕτω καὶ αἱ περὶ Θούλης εἰσι ἀπλᾶς μᾶλλον ἢ ἥτων ἀκριβοῦς μεταγραφαὶ Ἑλληνικῶν διηγήσεων, αἵτινες συνεδὸν πᾶσι ἀνέκουσιν εἰς τοὺς πρὸ τῆς αἰκῆς τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους χρόνους, οὐ εἰς οὐρανὸν εἶχον ἐνίοτε ιδιαιτέρως περὶ Θούλης διόσεις.

Ἐξ ὧν ἐξ ὧν οὖν, τὸ ὄνομα Θούλη ἀναφέρεται τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ Ἀραβικοῦ φιλοσόφου Ἀβου-Ισῆλ Ἰακούβ ἰβν-Ισῆλ Ἀλ-Κίνδου (ἀποθ. ἀγνοούμενον τοῦ ο' αἰῶνος τῆς Θ') ἑκατονταετηρίδος. (1) Ἡ περὶ Θούλης διήγησις αὐτοῦ ἀναφέρεται ὡς ὑπὸ Ἰακούτου ἐν τῇ γεωγραφικῇ αὐτοῦ λεξικῇ ἐν μὲν τῇ λέξει 𐤆𐤊𐤍 λέγεται (2) αὐτὸ Ἀλ-Κίνδου εἶπε τοῦτο (ἐν τῷ μετρίῳ γεωγραφ. λεξ. ἐκτ. Ἰουμβόλλου φέρεται λέγουσι), ἀλλ' ἐγὼ δὲν νομίζω τοῦτο (ἔλλειπει ἐν τῷ μετρ. λεξ.), ὅτι ἐν τῷ περάτι τῆς οἰκουμένης, ἐν τῇ γῶρᾳ τοῦ βορρᾶ ὑπάρχει μεγάλη λίμνη (ἐν τῷ μετρ. λεξ. νήσος), τῆς μέσης κεῖται ὑπὸ τὸν βόρειον πόλον· παρ' αὐτὴν δὲ (τὴν λίμνην) κεῖται πόλις ὀνομαζομένη Τουλάχην, τῆς πέραν οὐδεμία ὑπάρχει κατοικημένη γῶρᾳ. Ἐν δὲ λέξει 𐤆𐤊𐤍 ὁ Ἰα-

κούτης λέγει (1) αὐτὴ θάλασσα Τουλάχην τῶν μεγάλων ἐστὶ θάλασσων, νομίζω δὲ, ὅτι συνήγαγ' ἐστὶ τοῦ Ὀκεανοῦ (ἔλλειπει ἐν τῷ μετρ. λεξ.). Ὁ δὲ Ἀλ-Κίνδου εἶπεν: ἐν τῇ περὶ ταύτης οἰκουμένης, ἐν τῇ γῶρᾳ τοῦ βορρᾶ, ὑπάρχει μεγάλη θάλασσα, ὑπὸ τὸν ἀρκτικὸν πόλον, καὶ παρ' αὐτῇ κεῖται πόλις ὀνομαζομένη Τουλάχην, τῆς πέραν οὐδεμία ἐστὶ κατοικημένη ὑπάρχει γῶρᾳ· οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς εἰσι τὰ δυστυχιστάτα τοῦ Θεοῦ πλάσματα· οὐδὲν δὲ πλοῖον προσελάμβανεν αὐτῇ (τῇ πόλει)».

Ἐπειδὴ ὁ Ἰακούτης ἐν οὐδετέρῳ τῶν χωρίων τούτων χαρακτηρίζει ἀκριβῶς τὸν Ἀλ-Κίνδου, δυναταί τις ν' ἀμφισβάζῃ περὶ τοῦ προσώπου τοῦ συγγραφέως τούτου τοῦ ἐκ τῆς φυλῆς Κίνδου, τῆς ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς τῆς Ἀραβίας, (διότι πολλοὶ ὑπάρχοντες Κινδίται, ὧν τὰ συγγράμματα ἐπωφελέθη ὁ Ἰακούτης), ἀν' ὃ γνωστὸς ἐστὶ φιλόσοφος τῆς Θ' ἑκατονταετηρίδος. Καὶ πραγματικῶς ὁ λόγος ἄξιως ἐκδοῦναι τοῦ Ἰακούτου ἀποδοῖναι τὰς εἰδήσεις ταύτας τὰς περὶ Τουλάχης εἰς ὅλως ἕτερον συγγραφεύην, τὸν Ἀβούλ-Ἀμού Μουχαμμέδ-Ἰβν-Ἰουσοῦφην (ἀποθ. τῷ 350 = 961 — 62). (2) Καὶ ἐμοὶ αὐτῷ ἀμφιβολία μὲν ἦν κατ' ἀρχάς, ἀν' ἐνταῦθα ὁ Ἰακούτης τὴν φιλοσοφίαν Ἀλ-Κίνδου εἶλεγε (3)· ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον χωρίον αὐτοῦ ἐν τοῖς χροστίς λεγόμενον, ἐν ᾧ ἡ αὐτὴ εἰδήσις ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ τοῦ Ἀλ-Κίνδου καὶ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Ἀλ-Σαρχιστὴ ἀνακινουμένη, ἀπορρίπτεται ὑπὲρ τοῦ φιλοσόφου διαψεύδον τὸν Βυσταμερλίον· διότι ὁ Ἀλ-Σαρχιστὴ (ἀποθ. τῷ 286 = 899 — 900) ἦν, ὡς γνωστὸν, μαθητὴς τοῦ φιλοσόφου Ἀλ-Κίνδου (4)· πρὸς δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ἐν τοῖς ὑπὸ Ἀλ-Κίνδου ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς μεταγραφασθεῖσι συγγράμμασι συγκαταλέγεται καὶ ἡ Πτολεμαίου γεωγραφικὴ ἐξηγήσις (5). Τῷ

1865, σελ. 1—2. Σχαρφαίικος Ἑλλαδικῆς ἀρχαιότητος· γερμ. ἐκδ. Α', 104—5 καὶ 496. Ζευγλέρου: πλάσι τοῦ Πουθίου ἐν Δρέστη, 1861 (πρᾶ περιοδικὸν περὶ τῆς καθόλου γεωγραφίας I', 1861, σελ. 476—77). Μουσταφῆος: Γερμανικῆς ἀρχαιότητος· Α', 1870, σελ. 389 καὶ 402. Κόνου: τοῖς Ἑλλᾶσι ἐν Βερολ. 1871, σελ. 99—111. Πίνου: τὸ ἄλκι ἐν Βερολ. 1873, σελ. 64. Βιβνινοῦ Σανμαρτίου: στορίαν τῆς γεωγραφίας· ἐν Παρίσι. 1873, σελ. 404· καὶ τὴν περὶ ταύτης πλουσίαν Σκανδιναβικὴν βιβλιογραφίαν, ἐξ ἧς παραπληροῦν εἰς μόνον τὸ σύγγραμμα τοῦ Νόσσου: οἱ πανάκριβοι κάτοικοι τῆς Σκανδιναβίας· ἐν Ἀμβούργῳ, 1863, σελ. 103 καὶ 110 κ.ἑ. Ἐν τῇ μονογραφίᾳ τοῦ Ροδολφίου Θούλη· αἱ τὴν Φινλανδίαν ἐμπορικαὶ πρὸς ἄρκτον ὁδοὶ ἐν Αἰψίφ, 1855, δὲν ἀναφέρονται αἱ Ἀνατολικαὶ περὶ Θούλης εἰδήσεις, ὡς περ ἐν ταῖς εἰς τοὺς χροστίς λεγόμεναις τοῦ Μακσούδ Α', 400, παρατηρεῖται λέγεται. Ἡ πλάνη δὲ αὐτῇ ἀναμφίβολος· προέβλεπε ἐκ τῆς παρανομίας τῆς παρατηρήσεως τοῦ Ἰουμβόλλου τῆς ἐν τῇ γεωγραφικῇ λεξικῇ Α', 219.

(1) Περὶ. Βυσταμερλίου· Ἰστορίαν τῶν Ἀράβων ἱστανῶν σελ. 22. — Φυλγίου: Ἀλ-Κίνδου· ἐν Αἰψίφ, 1857 σελ. 18. — Μουρίου: σύμματα ἐκ τῆς Ἰουδαίας καὶ Ἀραβίας τῆς γεωγραφίας ἐν Παρίσι, 1859· σελ. 340.

(2) Μου. (= Ἰακούτου μέγα γεωγραφικὴν λεξικὴν, ἐκδ. Βυσταμερλίου) Α', 895. — Μετρ. (= μέτριον λεξικὸν γεωγραφικόν ἐκδ. Ἰουμβόλλου) Α', 219.

(Ἑλλ. Φιλολ. Σύλλογος. Εἰκοσιπενταετηρίς.)

(1) Μου. Α', 500. — Μετρ. Α', 128.

(2) Ἰακούτου γεωγρ. λεξ. τομ. Ε', σελ. 635.

(3) Περὶ. τῆς ἐκτὸς Δοκλινίας, ἐν Πετροπόλει, 1871, σελ. 28.

(4) Βυσταμερλίου Ἰστορίαν τῶν Ἀράβ. ἱστανῶν σελ. 33, ἀρ. 80. Σημειώσεις καὶ ἀποσπάσματα. II', 450. — Γεννίου γεωγραφ. τοῦ Ἀβούλ-Φέδα εἰσαγωγὴν σελ. LIV. — Ἀμνίου καταλόγον τῶν Ἀνατολικῶν κωδικῶν τῶν ἐν τῇ Βρετανικῇ μουσεῖῳ, σελ. 607 καὶ 784. Πίναξ εἰς Ἰακούτην. σ', 288.

(5) Κασιρίου βιβλιοθ. Ἀράβ. ἱστορίαν. Α', 349. — Φυλγίου διατριβὴ περὶ Ἀράβ. συγγραμμάτων. Ἑλλ. μεταφρ. σελ. 26. — Τοῦ αὐτοῦ Ἀλ-Κίνδου, σελ. 7. — Βενεζίου περὶ

συγγραφαί δι τούτω ἐγγύτατος τοὺς χρόνους ἐστίν ὁ Ἀβουλ-Κασίμ. Οὐβειδουλιάχ, Ἰβν-Χορδαδβέιγς (ἀποθ. περὶ τὰ 912). Ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν περιηγήσεων καὶ τῶν βασιλείων αὐτοῦ ἀναγνώσκονται τὰς (1) «Πρὸς τὴν βαλκασσαν τὴν ὁπίσθιν τῆς Καγαλιδάχης κειμένην, ἐν ἣ ἡ πόλις ὀυλαχῆ, οὗτε μεγάλα οὗτε μικρά πλοῖα προσπλεύουσιν, οὐδ' ἐξάγεται οὐδὲν ἐξ αὐτῆς». Τὸ ἀρκτικὸν γράμμα τὸ ἀστερισκὸν ἡμῖν συσσημασμένον (ἐν τῷ χειρογράτῳ)· (2) οὐδεμίαν διακριτικὴν στικμὴν φέρει, ὅς ἐνεκα δυνατόν ἐστι διαφορὰς ν' ἀναγνώσθῃ. Ὁ ἀπὸ τῆς τοῦ Ἰβν-Χορδαδβέιγ Βαβιέρως (Ἰβν-Ιβν-Ἀρδὸς ἀνέγνω (ἐν τῇ μεταφράσει) Βουλαχῆ, καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐξέλεον τὴν Ἀπουλίαν, (3) ὅπως παρὰ τῷ Ἀβουλφειδῇ οὕτως οὐμαχέται (4) εἰτα δι' παρατήρησιν, ὅτι ἐνταῦθα περὶ Θούλης ὁ λόγος (5). Σημειώσεις ἐστὶν ἑξῆς· παρὰ τῷ Ἰβν-Χορδαδβέιγ χαρακτῆρῶς τῆς θαλάσσης Τουλιάχης, ὅπου τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης διὰ τῶν λέξεων ὑπερλαβόντος ἔχουσιν. Ἐντεῦθεν καθορίζομεν, ὅτι ὁ τῆς ἀρκτικῆς καὶ τῶν ταχυδρομείων διευθυντὴς Δσχαλῆς, ὁ τοιαύτην τιὰ εἰδῆσιν περὶ Ῥώσων καὶ θυτῶν Σλάβων διδούς (6) καὶ περὶ τῶν ἐν τῇ Ἀρκτικῇ Σλάβων εἰς γνῶσιν. Ὑποπεύομεν δὲ ὅτι ὁ Ἰβν-Χορδαδβέιγς τὰς περὶ Σλάβων εἰδήσεις αὐτοῦ ἐν μέρει ἐκ προγενεστέρων συγγραφῶν, ὅσον ἐκ τοῦ Ὁρμίου, μετέγραψεν.

Ἡ εἰδῆσις ἡ παρὰ τῷ Ἰβν-Χορδαδβέιγ λίαν πτωχὴν μοι ποιεῖ, ὅτι καὶ παρὰ Ἰβν Δουστῆγῳ περὶ Θούλης ἐστὶν ὁ λόγος. Τὸ σχε-

ἔστι. Ἑλλ. συγγραμ. σελ. 230.—Ῥενώδου εἰσαγωγῇ, σελ. LIV.

(1) Ἀραβ. κειμ. ἔρημ. Ἀσιατ. Ἰανουαρ. Φεβρ. 1865, σελ. 81. Γαλλ. μεταφρ. Ὁμολογ. Μαΐου, Ἰουνίου, σελ. 461. — Τὴν ἐμὴν Σκαζανίαν κτλ. ἐν Πετρούπολει, 1870, σελ. 48 καὶ 52.

(2) Εἰς τούτῳ φαίνεται ὅτι ἀναγίνεται καὶ ἡ διαβεβαίωσις τοῦ ἐκδότου (Ἐρημ. Ἀσιατ. σελ. 7), ὅτι «τὰ πλείστα τῶν κυρίων ὀνομάτων τὰ μὲν σπερδονται διακριτικῶν στικμῶν, τὰ δὲ εἰς στικμῶν».

(3) Σκαζανία κλπ. σελ. 48 στικ. 10 καὶ σελ. 52.

(4) Γενωγραφ. Ἀβουλφειδ. κείμενον σελ. 198. Γαλλ. μεταφρ. σελ. 278.

(5) Δοκίμια κλπ. σελ. 13.

(6) Πρὸς τοὺς ἄλλους γνωστὸν ἦν αὐτῷ, ὅτι ὁ τίτλος τῶν ἡγεμόνων παρὰ τοὺς Σλάβους ἐστὶν λῆδ Κνῶδς (Κνῶδ, Κνῶ), διότι οὕτω βεβαίως τὸ ἐν σελ. 43 τοῦ Ἀραβικοῦ κειμένου ἀναγνωσκόμενον ἀντὶ λῆδ πρὸς δὲ τὸ Κνῶδς μόνον προσεγγίζει τῇ Ῥωσικῇ λέξει. Πρβλ. Σκαζανίας σελ. 50.

τικὴν χωρίον τῷ παρὰ τῷ δυστυχῶς σκοτεινῷ ἐστὶ τούτῳ συγγραφεὶ ἔχει ὁδε· (1) «Ἐν τῷ ἐσχάτῳ (κυρίῳ). ἐν ταῖς ἀρχαῖς) ὅρις τῆς χώρας τῶν Σλάβων κεῖται πόλις ὀνομαζομένη Βα'ι'». Ἡ ἐφαρμένη λέξις δυνατόν ἐν τῷ Ἀραβικῇ γραφῇ εὐκόλως ἐκ τῆς λέξεως Τουλιάχ νὰ προῦληθῃ. (2) Ὁ περὶ τὰ 903 γράφων Σχαρῆς, (3) δηλ. ὁ συγγραφεὺς τῆς ἐπιτομῆς ἐκ τοῦ Ἀλ-Φακίχου, λέγει, κατὰ τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ Δόρνου, ἐν τῷ ἐαυτοῦ βιβλίῳ τῶν γλωσσῶν. » Ἡ χώρα τῶν Ῥωμίων κεῖται πρὸς δυσμὰς ἐκτεινομένη ἀπὸ τῆς Ἀσιουσίας μέχρι τῆς Γαλιθαχῆς (ἡ Γαλιθαχῆς—Σιελίας) καὶ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως μέχρι Τουλιάχης. (4) Πηλῶς ὀρεῖται καὶ τὴν περὶ Θούλης γνῶσιν αὐτοῦ τῷ Ἰβν-Χορδαδβέιγ· διότι ἐκ τούτου ἤρσατο τὰ ἐν τῷ ἐαυτοῦ συγγραμμάτι, ὡς παρατήρησιν ἦδη ὁ Δόρνου.

Ἡ δευτέρα γινώσκει μοι μνεῖα περὶ τῆς Θούλης ἀπαντᾷ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ εἰς τοὺς ἀστρονομικοὺς πίνακας τοῦ Μουχμῆδ Ἰβν-Δζαβίρ Ἀλ-Βαττάνι (ἀποθ. 929—30) (5), τοὺς βάσαν ἔχοντας τοὺς τοῦ Πτολεμαίου ἀστρονομικοὺς πίνακας. Ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Ῥενώδου ἀνακρινώσεως ταύτῃ εἰσαγωγῇ ἀναγνώσκονται

(2) Ἰβν-Δόστῳ. Ἑλλ. Κουλόσων, σελ. 28. Πρβλ. τὴν ἐμὴν Σκαζανίαν σελ. 264 καὶ τὴν Δοκίμιαν σελ. 36.

(3) Ἀνάγκη δηλ. νὰ ἐπιθῇ τὸ ἰ μετά τοῦ ψ, τὸ δὲ τελευταῖον ἄγνωστον γράμμα ὡς ὁ ν' ἀναγνώσθῃ. Ὁ ἀπὸ τῆς λέξεως ὡς ὁ μόνον τὸ ἀρκτικὸν ὡς ἡβελ συμπαροῦσθαι. Ὁδὲ δὲ ἀνακαλῶ τὴν προτίμησιν μοι ὑπὸθενται (Σκαζανία σελ. 264), ὅτι ἐν τούτῳ ἐνοεῖται τὸ Κλεον. Καὶ ἡ τοῦ Χρῆστοφ. ὑπόθεσις (ἡ ἐν Ἰβν-Δόστῳ σελ. 127), ὅτι ἐνοεῖται ἡ Μακεδία, σπερταῖα πάσης ὑποστάσεως.

(4) Ἡ Σχαρῆς. Πρβλ. περὶ τούτου Σπέργγερου ἐν Ἐρημ. τῆς Ἀσιατικῆς ἑταιρ. περὶ Βεγγάλης γ', σελ. 524.—Ταχυδρ. καὶ κορείας ὀνομ. σελ. XVII.—Ῥενώδ, ἐν τῇ καταλόγῳ τοῦ Βρεταν. Μουσείου. σελ. 182 καὶ 772.—Δόρνου· σύμμικτα Ἀσιατικὰ σ', 571 καὶ 627—Ἰβν-Δζαβίρ, ἐν τῇ καταλόγῳ τῶν Ἀραβ. χειρῶν. ἐν τῇ Ἰνδικῇ Γεωγραφίᾳ.

(5) Δόρνου σύμμικτα Ἀσιατικὰ σ', 609. Ἐνθα κατὰ ταῦτα παραλείπονται τὰ ἐρωτηματικά σημεῖα ἐν τῇ θ' παρατήρησει.

(6) Περὶ τούτου πρβλ. Κασίριος Β.β.β.β.β. Ἀραβ. Ἰανουα. Α', 342.—Ἀβουλφειδὸς χρονολ. Β', 358—Ἰβν-Χαλῆ· Γ', 568, ἀρθμ. 5873.—Ἰβν-Χαλιμάνου ἀρθμ. 719 (ἐν μεταφρ. Σλάβου, Γ', 324).—Σημειώσεις καὶ περὶ Ῥώσων Ζ', 154.—Φλωρίου διατριβὴ περὶ Ἀραβῶν συγγραμ. σελ. 32—85.—Οὐλενχόφ περὶ Ἑλλ. συγγραμ. σελ. 195 καὶ 234—5.—Ῥενώδου γεωγραφίαν τοῦ Ἀβουλφειδ. εἰσαγωγῇ σελ. LXII.—Βωσμελίδου γεωγραφ. λβ', Ἰανουάριος Δ', 652.

ρίω λέγονται τὰδε: (1) Ἀπὸς ἀνατολῆς αὐτῆς (2) ὑπάρχει εὐρεία θάλασσα, εἰς ἣν ὁ Ὀκεανὸς γόνιται, Τούλη ὀνομαζομένη. Ἐν αὐτῇ ὑπάρχουσι (3) νῆσοι καὶ χώραι ὠκεημέναι ὑπὸ φύλου τινὸς τῶν Καρχαζίων. (4) Τινὲς ὅμως ἰσχυρίζονται, ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν τούτων εἰσὶν ἄλλοι καὶ δὴ ἄνθρωποι γεννηθέντες ἐξ ἀνθρώπων καὶ κητῶν καὶ τινες ἔχοντες μικροὺς ὀφθαλμοὺς καὶ κέρα μικρὰ, γυμνοὶ, πρῶγοντες ἰχθύας καὶ φυτὰ τῆς γῆς καὶ πίνοντες ἄλμυρον τε καὶ γλυκὺ ὕδωρ· ἀλλ' ὁ Θεὸς γινώσκει τοῦτο καλλίον». Ἐν ἐτέρῳ δὲ χωρίῳ λέγει: (5) Ἄ Ἐντεῦθεν (6) ἐκτείνεται ὁ κάππος, (7) κατὰ μήκος τῆς παραλλῆλς μέχρη τῆς ἡμέρας τῶν Καρχαζίων εἰς τὸ ἔσχατον βορειοδυτικόν, ἐνθα ἕτερος κόλπος ἐκθρῶσκει ἐξ αὐτοῦ, οὗ τὸ μὲν μήκος ἑνὸς καὶ ἡμίσεος μῆνός ἐστι τοῦ δὲ πλάτους εἰκοσὶν ἡμερῶν. Ἐνταῦθα ὑπάρχουσι νῆσοι ὑπὸ τῶν προειρημένων φύλων ὠκεημέναι, οὗ τ. γ. οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Τούλης καὶ τῆς νήσου Ρεραῆς». Τρίτῃ βραχεῖα μνεία τῆς Θούλης ἀπαντῶσα ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ αὐτοῦ συγγραμματος, ἐνθα λέγεται, ὅτι τὸ δ' κλίμα ἀρχεται ἐκ τῆς χώρας Ταταρίας (8) καὶ τῆς κατὰ τῆς θα-

λάσσης Ζαρκαίας (1) καὶ τῆς Τούλης. (2) Συντάττων τὴν σημείωσιν ταύτην (ἐν ἐτῇ 1873) ἐπιειρώμην ν' ἀποδείξω, ὅτι Τούλη καὶ Τουλάνη, παρὰ τὴν δόξαν τοῦ καθηγητοῦ Μπρενίου, (3) διάφοροι εἰσι παρὰ τῷ Διμεσκῇ· ἀλλὰ νῦν βλέπω, ὅτι ὁ σοφὸς ἄνθρωπος αὐτὸς ἀνεκάλυψε τὴν προτιέραν αὐτοῦ δόξαν. (4)

Αἱ διάφοροι γραφαὶ τῆς κλασσικῆς Θούλης ἐν τοῖς Ἀραβικοῖς συγγραμμάσι εἰσι αἰδε.

ⲓⲟⲩ Τουλῶλη (παρ' Ἀλ-Κινδῆ, Ἰβν-Χορ-δαδβῆχ (κατὰ τὸν καθηγ. Δι-Γουήρον ἐν τῷ ἐν Ὁξφόρδῃ χειρογράφῳ) Σαρχζῆ καὶ Ἰακούτῃ. ⲓⲟⲩ Noulelāh (παρὰ Μακκούρη ἐν Κιτᾶβ ἄτ-Ταμῶιγ). (5)

ⲓⲟⲩ Τούλη (παρ' Ἀλ-Βαττάνῃ, Μακκούρη ἐν τῷ ἐν Παρίσις χειρογρ. τῶν χρονοῦν Λεϊμῶνων, Βαίχακῇ, Ἀβουλφρίδῃ, καὶ Διμεσκῇ ἐν τῷ ἐν Παρίσι. καὶ Κοσεγ. χειρογρ.)

ⲓⲟⲩ Θούλη, Τούλη (ἐν τῷ ἐν Λουγδουίνῳ χειρ. τῶν χρονοῦν Λεϊμῶνων).

ⲓⲟⲩ Βούλη (ἐν τοῖς ἐν Πετροῦπλεϊ καὶ Λουγ. χειρογρ. τοῦ Διμεσκῇ).

ⲓⲟⲩ Ba' t' (παρ' Ἰβν-Δουσέτῃ). (6)

(1) Ὑποτιέω, ὅτι ἀντὶ Ζαρκαία καὶ ἐνταῦθα ἀναγινωσκόμενον Ριρῶα (ἢ ὡς ἄλλως τὸ ἄγνωστον ὄνομα ὀνομάτι νὰ ὀνομασθῇ, ὅπερ δις ἦδη ἀπηγγέσθαι μετὰ τῆς Τούλης.

(2) Ἀραβ. κειμ. σελ. 12. ΓΓ Γαλλ. μεταφρ. σελ. 17. Ἐτέρα γραφὴ Βούλη ἀντὶ Τούλη.

(3) Πρὸς τὸν πίνακα τὸν εἰς τὸ κεῖμενον σελ. 32 ⲓⲟⲩ.

(4) Ὡς ἐκ τοῦ ἀληθεύοντος πίνακος τοῦ εἰς τὴν Γαλλ. μεταφρ. σελ. 141 ὀνομάτι τις νὰ ἐξαγαγῇ.

(5) Ὡς παρ' ὁ κ. Ἀρτ. Δερμυδίου ἐγγενὲς μοι ἀνεκινώσατο, ἡ λέξις, ἐν τῷ Παρισίῳ χειρογράφῳ ἔχει μίαν ἐπὶ στιγμὴν ἀποστροφὴν τοῦ ⲓ, ἣν δυνατόν νὰ νομίσαι τις ὡς μετακλίση τῆς δεξιᾶς, αὐτὸ ⲓ στιγμῆς· ἀλλὰ τὸ Δουδῆνιον χειρογρ. φαίνεται ὅτι ἔχει ⲓ.

(6) Ἐν τῇ ἁρτ. ἀποσταλῆσά μοι πρὸς κρίσιν ἐπιτομήν τοῦ βιβλίου εἰν χωρίων τῶν Νουλελῆν ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Γουήου (βιβλιοθήκη χειρογρῶν, Ἰβν-Χορ-δαδβῆχ, ἐν Λουγδουίνῳ 1885, σελ. 117 σ. 117) ἡ δὲ ὀνομα ἐν τῷ χειρογράφῳ παντοῦ ἐστὶ Νουλεμῆν.

(1) Κοσμογραφίαν Διμεσκῇ, ἔκδ. Μπρενίου σελ. 12. ΓΓ Γαλλ. μεταφρ. σελ. 159.

(2) Τῆς νήσου Ρεραῆς (ἐν τῇ κειμένῃ ἐνταῦθα Ζαρκαί) καὶ τῆς περὶ τοῦ ὀκεῖνου θαλάσσης αὐτῆς.

(3) Κατὰ λέξιν Ἰβν.

(4) Ὁ Μπρενίου ἐν τῇ μεταφράσει ἔχει Κιρχαζίων. Ἐν ὁμοίᾳ τοῖς Κιρχαίοις, δυνατόν τις ν' ἀνέλθῃ, ὅτι οἱ Κιρχαῖοι ὑπὸ τὸν Διμεσκῇ καὶ ὑπὸ πάντων τῶν Ἀράβων γεωγράφων ὀνομαζόμενοι Κιρχαῖοι. (Ἀραβ. κειμ. σελ. 121—122 Γαλλ. μεταφρ. σελ. 379).

(5) Ἀραβ. κειμ. σελ. 12. ΓΓ Γαλλ. μεταφρ. σελ. 170.

(6) Περὶ τοῦ ὄρους Βαλγᾶρα.

(7) Ὁ ὑπὸ τῆς παραιμένης θαλάσσης σχηματιζόμενος κόλπος.

(8) Ἐν τῇ κειμένῃ Ταταρία ἑτέρα γραφὴ Βαταρία ἐν δὲ τῇ μεταφράσει Τίβρια (ὑπερβαχῇ).

LA DESCRIPTION DE CONSTANTINOPLE

PAR BONDELMONTE

L'ouvrage du voyageur florentin Bondelmonte, *Liber insularum archipelagi*, est un document très précieux pour la topographie de l'Archipel au commencement du XVe siècle. Le manuscrit original, adressé en 1422 au cardinal Jordano de Ursinis, paraît avoir disparu; mais il en reste d'assez nombreuses copies, dont trois à la Bibliothèque nationale de Paris, d'après lesquelles Louis de Sinner a publié en 1824 l'édition *principes* de ce livre (1). M. de Sinner n'a consulté que des manuscrits en latin; il en existe aussi en italien, qui n'ont pas encore été étudiés, et M. Emmanuel Miller a copié en 1863, à la Bibliothèque du Sérail, un *chartaceus* in 4° de la fin du XVe siècle contenant une version grecque du *Liber insularum*. Ce manuscrit n'avait encore été signalé que par M. Mordtmann, dans une notice sur la bibliothèque du Sérail communiquée au *Philologus* (t. IX, p. 582.). M. Miller, absorbé par des travaux plus importants, ne put tirer parti de la copie qu'il avait faite; sachant que je m'occupais de Bondelmonte, il eut la bonté de me la céder en 1883. Je publiai alors dans la *Revue Archéologique* (1883, I, p. 75-88) le texte grec de la description de Délos et je montrai que ce texte avait dû être traduit, peut-être à l'époque même du séjour de Bondelmonte à Rhodes, sur un manuscrit latin meilleur et plus complet que ceux que M. de Sinner

a consultés. J'ai promis, à cette occasion, de faire connaître d'autres chapitres du même ouvrage, en particulier celui qui se rapporte à Constantinople. Il est inutile de revenir sur les questions de détail que j'ai traitées en 1883 dans l'article de la *Revue Archéologique*: qu'il me suffise de le compléter par quelques indications. Le manuscrit original, que Sinner croyait exister à Florence, a été vainement cherché par un de mes amis tant à Florence qu'à Sienne. J'ai appris que M. Rayet avait eu l'occasion de voir à Venise un manuscrit du *Liber insularum* en italien, et qu'un autre texte italien du même livre appartient à M. Schefer. Enfin, l'exemplaire du *Liber insularum* que j'ai sous les yeux, et qui a passé de la bibliothèque de M. de Sinner dans celle de M. Egger avant d'entrer dans la mienne, porte en tête la note manuscrite suivante: «Extrait du catalogue des livres de d'Aguesseau. A Paris 1785 (n° 3568.) *Liber insularum Archipelagi Graeciae per Cristoforum de Bondelmontibus de Florentia, quem misit de civitate Rhodi Romam Dom. Jordano Card. de Ursinis, anno Domini 1422, gr. in 4° relié en velours noir. Manuscrit sur vélin, bien conservé, et du commencement du 16e siècle. Il est orné de cartes, qui, peut-être, étaient belles en ce temps, mais qui, dans celui-ci, sont une preuve de l'imperfection de la géographie dans le 16e siècle.»*

Le texte latin du chapitre de Bondelmonte sur Constantinople a été publié et commenté par Du Cange dans ses notes sur Cinname (Paris, 1670, p. 179-187), d'après un manuscrit de Paris. Le

(1) *Christophori Bondelmontii Florentini librum insularum Archipelagi, ex codicibus Parisinis regis nunc primum textum editit... Ludovicus de Sinner, Lipsiae et Bero-
lini, 1824, in 8°.*

commentaire de Du Cange a été reproduit plusieurs fois, entre autres par M. de Sinner dans son édition de Bondelmonte (p. 225-241.) (1) Jules Labarte, qui n'a pas connu l'édition de Sinner, a cité Bondelmonte d'après Du Cange et d'après les manuscrits de Paris 4823 et 4824 (γ et β de Sinner) (2). Le texte grec, comme on le verra, est sur bien des points plus clair que le latin et contient aussi quelques détails que les manuscrits latins ne donnent pas.

Il nous a semblé inutile de transcrire

(1) Voir aussi l'édition de Cinname dans la *Byzantine* de Bonn, 1836, p. 179.

(2) Jules Labarte, *le Palais Impérial de Constantinople et ses abords*, Paris, 1861.

le texte de M. de Sinner; nous en avons seulement reproduit des extraits en note, toutes les fois que le texte grec s'en écarte. A la suite du chapitre sur Constantinople, nous publions les deux courts paragraphes sur les îles d'Imbros et de Samothrace, qui portent les n°s 67 et 68 dans l'édition de Sinner.

Il nous reste à nous excuser d'envoyer de Paris à Constantinople un extrait d'un manuscrit conservé à la Bibliothèque du Serrail, au risque de nous exposer à une application nouvelle du vieux dicton γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας.

Paris, le 3 août 1886.

SALOMON REINACH.

(Μετάφρασις).

Η ΥΠΟ ΒΟΝΔΕΛΜΟΝΤΟΥ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ

Τὸ σύγγραμμα τοῦ Φλωρεντίνου περιηγητοῦ Βονδελμόντου: *Bibliothecariorum* τῶν ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ ἡρώων ἐγγράφων ἐστὶ πολὺτιμον περὶ τῆς τοπογραφίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀρχιεπισκόπου γραφὴν ἀρχοντίνης τῆς α' ἑκατονταετηρίδος. Τὸ μὲν πρωτότυπον χειρόγραφον ἀπευθυνόμενον ἐν ἔτει 1422 τῷ καρδινάλιῳ Γορδάνῳ Οὐρσίνῳ φαίνεται ὅτι ἀπώλετο, ὑπάρχουσαν ὅμως πολλὰ ἀντίγραφα, ὧν τρία ἐν τῇ ἐν Παρίσι ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ, καθ' ἃ ὁ Λουδοβίκος Σίνερος ἐδημοσίευσεν τὴν πρώτην ἐκδοσὶν τοῦ βιβλίου τούτου ἐν ἔτει 1824. (1)

Ὁ κ. Σίνερος συνεβουλεύθη μόνον τὰ ἐν Λατινικῇ γλῶσσῃ γεγραμμένα χειρόγραφα.

(1) Χριστοφόρου Βονδελμόντου Φλωρεντίνου βιβλίον τῶν ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ ἡρώων ἐκ τῶν βασιλικῶν Παρισίων κωπιδίων οὗ ἐκ τῶν πρώτων τοῦ κείμενου ἐξῆλκεν ... Λουδοβίκος Σίνερος, ἐν Λειψίᾳ καὶ Βερολίῳ, 1824. εἰς βλ.

Ἄλλ' ἐπάρχονσι καὶ Ἱταλιστὶ γεγραμμένα οὕτω μελετήσαντα ὁ δὲ κ. Ἑμμανουὴλ Μιλλερὸς ἀντίγραφε ἐν ἔτει 1863, ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Σεραιου γράφων κώδικα εἰς 40 τῆς α' ἑκατονταετηρίδος περιέχοντα μετάφρασιν Ἑλληνικὴν τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ἡρώων. Τὸ χειρόγραφον περιεγράφει ὑπὸ μὲνος τοῦ κ. Μορδεμάννου ἐν τινι σημειώσει περὶ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Σεραιου ἀνακοινωθείσα ἐν τῷ *Guido-Löw* (τόμ. Θ'), σελ. 182). Ὁ κ. Μιλλερ κωλύμενος ὑπὸ σπουδαιότερων ἐργασίων δὲν ἠδυνήθη νὰ ὠφελήσῃ ἐκ τῆς ἀντιγραφῆς τὴν ἐποικήσαντα γνωρίζων δὲ, ὅτι ἀσχολοῦμαι περὶ τὸν Βονδελμόντον, ἄσμενος παρεξήρησέ με καὶ τὴν ἐν ἔτει 1883. Καὶ ἐδημοσίευσεν μὲν τότε ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ ἐπιθεωρήσει (1883, I', σελ. 75—88) τὸ Ἑλληνικὸν κείμενον τῆς περιγραφῆς τῆς Δύλου καὶ ἀπέδειξε τὸ κείμενον τοῦτο ὡς μετάφρασιν γενομένην ἴσως

ἐν ᾧ γρόφῳ ὁ Βονδελμόντος διέτριβεν ἐν Ρόδῳ, ἐκ Λατινικοῦ κείμενον καλλιτέρου καὶ πληρεστερίου ἢ ὅπου συνεβούλευθ' ὁ κ. Σίνερος. Ὑπεγράμην δὲ τότε νὰ καταστήσω γρῶστα ἄλλα κεφάλαια τοῦ αὐτοῦ συγγράμματος καὶ ἰδίᾳ τὸ περί Κωνσταντινουπόλεως.

Περὶ τὸν ἐπανιθεῖν εἰς τὰ λεπτομερῆ ζητήματα δὲ ἐπραγματεύθη τῷ 1883 ἐν τῷ ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ ἐπιθεωρησῇ ἀρθρῷ ἀρκεῖτω μοι συντηρῶσαι αὐτὸ διὰ τινων ἐνδείξεων. Τὸ πρῶτοντυπον χειρόγραφον, ὅπου ὁ Σίνερος ἐπιστέμει, ὅτι ὑπάρχει ἐν Φλωρεντίᾳ, μὴ τὴν ἀνεζητήσας ὁ λόρδ. μου τις ἐν τῇ Φλωρεντίᾳ καὶ ἐν Σίνερῳ. Ἰσχυροὶν δὲ, ὅτι ὁ κ. Ραυῆτις ἔτυγεν ἰδὼν ἐν Βενετίᾳ χειρόγραφον τοῦ βιβλίου τῶν ἡρώων. Ἰσχυροὶν γεγραμμένον, καὶ ὅτι καὶ ἕτερον κείμενον, ἰσχυροὶν τοῦ αὐτοῦ βιβλίου κείμενον ὁ κ. Σχίβερος. Τέλος τὸ ἀντίγραφον τοῦ βιβλίου τῶν ἡρώων, ὅπου ὑπ' ὕψι ἐγώ καὶ ὅπου ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ κ. Σινέρου εἶχε μεταβιβάσθῃ εἰς τὴν τοῦ κ. Ἐγγέρου πρὶν ἢ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἐμὴν, φέρει ἐπὶ κεφαλίδι τὴν χειρόγραφον σημείωσιν τήδε: Ἀπόσπασμα τοῦ καταλόγου τῶν βιβλίων τοῦ Ἀρχιεπισκοπῆ Paris 1785 (n° 3168) *Bibl. des* τῶν ἡρώων τοῦ Ἀρχιεπισκοπῆ τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Χριστοφόρου τοῦ ἐκ Βονδελμόντος τῆς Φλωρεντίας, ὅπου ἐπεμψεν ἐκ τῆς πόλεως Ρόδου εἰς Ρώμην τῷ κυρίῳ Ἰωάννῃ καρδινάλιῳ Οὐρσίνῳ, ἐν ἔτει σωτηρίου 1422, εἰς μίαν ἑοδαδεμένον ἐν μέλανι βελούδιῳ· τὸ χειρόγραφον ἐπὶ διεθέρως, καλῶς διατηρημένον, γεγραμμένον ἀρχαίᾳ τῆς 15' ἑκατονταετηρίδος. Κεκόσμηται χάρταις, οἷσινες ἴσως μὲν τότε ἦσαν ὠραίοι, νῦν δὲ ἀποδεικνύουσι τὴν ἀτέλειαν τῆς γεωγραφίας κατὰ τὴν 15' ἑκατονταετηρίδα.

Τὸ Λατινικὸν κείμενον τοῦ περί Κωνσταντινουπόλεως κεφαλαίου τοῦ Βονδελμόντος ἐδημοσίευσεν καὶ ὑπενημέτησεν ὁ Κόγγις ἐν ταῖς σημειώσεσιν αὐτοῦ εἰς Κίνναχον (ἐν Παρισίοις 1670 σελ. 179—187) κατὰ χειρόγραφον Παρισίνον. Τὸ ὑπόμνημα τοῦ Κεγγίου πολυτάλως ἀνεδημοσίευσεν ὑπὸ πολλῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ κ. Σίνερος ἐν τῇ ἐκτυπῇ ἐκδόσει τοῦ Βονδελμόντος (σελ. 229—241). (1) Ὁ Ἰούλιος Λαζάρτος ἀγνοῶν τὴν ἐκδοσιν τοῦ Σινέρου παραπίπτει κατὰ τὴν τοῦ Κεγγίου καὶ

κατὰ τὰ ἐν Παρισίοις χειρόγραφα 4827 καὶ 4824 (γ' καὶ β' τοῦ Σινέρου). (1)

Τὸ Ἑλληνικὸν κείμενον, ὡς ἐστὶν ἰδίᾳ, ὑπὸ τὴν ἐποψὴν τῆς στίξεως σαφέστερον ἐστὶ τοῦ Λατινικοῦ καὶ περιέχει καὶ τινὰς λεπτομερείας, ἃς τὰ Λατινικὰ χειρόγραφα στεροῦνται.

Περὶ τὸν φανερὸν ἡμῖν μεταγράψαι τὸ Λατινικὸν κείμενον τοῦ Σινέρου· μόνον ἀποσπάσματα ἐν σημειώσεσιν, ὅσας τὸ Ἑλληνικὸν κείμενον ἀριστάται αὐτοῦ. Μετὰ τὸ περί Κωνσταντινουπόλεως κεφάλαιον δημοσιούμεν τὰς δύο βραχέας παραγράφους τὰς περί τῆς νήσου Ἰμβρου καὶ Σαυοθήκης, τὰς ἐν τῇ τοῦ Σινέρου εἰδήσει φερούσας τοὺς ἀριθμοὺς 67 καὶ 68.

Ἐπιλείπειται ἡμῖν συνηγμένη ἐξαίτησθαι, ὅτι ἐπεστεύσαμεν ἀπόσπασμα χειρογράφου ὑπάρχοντος ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Σεραίου κινδυνεύοντος ἀκούσαι ἐφαρμαζομένην ἐφ' ἡμᾶς τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην ῥῆσιν Ἰλίου ἐἰς Ἀθήνας.

Ἐν Παρισίοις, τῇ 3 Αὐγούστου 1886.

ΣΟΛΟΜΩΝ ΡΕΙΝΑΧΟΣ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

(Bondehlont, *Liba Insularium*,
ed. Sinner, § 65, p. 121.)

Ἐρχόμεθα νῦν καὶ πρὸς τὴν κληθενοτάτην πόλιν τὴν Κωνσταντινίαν· (2) εἰ γὰρ καὶ νήσος οὐκ ἔστιν, ὅμως ἐπειδὴ μέχρι ταύτης, ἐρράσμεν ἄλλα τινὰ καὶ περὶ αὐτῆς εἰπεῖν οὐκ ἐπιτρέψομεν, ὅπως ταῦτα τοῖς ἀναγνώσκουσι κρῖναι ἐσώμεν. (3) Ἐσχες τοίνυν τὴν ἐπωνυμίαν ἀπὸ τοῦ κτίσαντος, αὐτὴν Κωνσταντίνου, (4) ὃς ἐνώσας αὐτὴν τῷ Β'ζαντίῳ μεγίστην ἐποίησεν, (5) ἣν καὶ οἱ μετὰ ταῦτα (6)

(1) Ἰουλίου Λαζάρτου: τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀνάκτορον τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ αἱ ἀκταὶ αὐτοῦ, ἐν Παρισίοις 1861.

(2) *Devenio ad laeam Constantinopolim urbem.*

(3) *Ut ad iudicium legentium perveniantur.* Du Cange lisait *ad indicium lugentium*, et rétablissait par Conjecture le texte véritable, que Sinner a lu sur les manuscrits.

(4) *A Constantino dicta.* Ἀπὸ τοῦ κτίσαντος αὐτὴν ἐστὶν ἀπὸ τὸν γρῆκ.

(5) *Quae (sic) juncta cum Byzantio eam maxime auclavit.*

(6) *Saeculis labentibus.*

(1) Ὅρα καὶ τὴν ἐκδοσιν τοῦ Κοννέμου ἐν τῇ Βοζαντινῇ τῆς Βόννης, 1836, σελ. 179.

πίθην ὅρα καὶ ἀρῶμαι. Ἐκτός τοῦτον τοῦ ναοῦ πρὸς μεσημέριαν (1) κίων ἵσταται ἐξορμηκόντα τὸ ὄψος πηχίων καὶ ἐν τῇ τοῦτο κεφαλῇ ἡ τοῦ Ἰουστινιανοῦ στήλη ἐστὶν ἑξήκως ἐκ χαλκοῦ κακοσχημένη, ἔχουσα ἐν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ μῆλον χρυσοῦν πρὸς ἀνατολήν, δὲ ἀρριώτα καὶ τὴν δεξιάν ἀνατείνασα ἀπεικάζει. (2) Ἐγγὺς τοῦτο καὶ ἑτεροὶ μέγιστοι κίονες (3) ἵστανται στήλιδόν, ἐπέκεινα δὲ τούτων πρὸς μεσημέριαν καὶ ἡπυόδρομος, ἐξ ἑλληνικῶς ἐπικουρσους ἔχεται, (4) ἐξῆλθούται ἔνθα οἱ εὐγενεῖς ἐνώπιον τοῦ πλήθους ἑξήκως συνήρχοντο δόρασιν ἐτελοῦντο δὲ καὶ μονομαχίαι καὶ ἑτεροὶ ἀγῶνες εἰς τὴν τῶν τοῦτον στήλιν. (5) Ἔστι δὲ τὸ μὲν μῆκος αὐτοῦ πηχίων ἑξαήκοντα καὶ ἑκατὸν, τὸ δὲ πλάτος ἑκατὸν καὶ ἑκατὸν πρὸς τοὺς τέσσαρσιν. (6) Ἀπασα δὲ ἡ τοῦτο οἰκία ἐστὶν ἵσταται ἐπάνω κίωνων ὑπ' αὐτὴν γὰρ κινετόν. Ἐπὶ τῷ ἀριστερῷ ὕδατος Ἰσοῦ τῷ ἡπυόδρομῳ μεγέθους (7) ἐν δὲ τῇ τοῦτο κεφαλῇ τέσσαρες καὶ εἰκοσι ἵστανται κίονες, ἐπ' οἷς ὁ βασιλεὺς πάλαι μετὰ τῶν ἀρχόντων ἐκαθέζετο καὶ ἀπ' ἑκατέρου μέρους καθέδραι βασιλέων ἦσαν ἐκ μαρμάρου κατεσκευασμέναι εἰς τὴν τῶν πολλῶν ἀνάκτισιν. ἐν αὐταῖς γὰρ καθέζεμενον τὸ πλῆθος ἔπει πένου πάντα ἑώρα τὰ ἐν τῇ θεατρῷ γενόμενα. (8) Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τοῦ προλεχθέντος ἡπυόδρομου τοίχῳ ἡ βασιλεὺς διαίρει αὐτὸν κατὰ μῆκος καὶ πρὸς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν μετὰ ἀναριθμήτων θυρίδων, (9) ἐν αἷς ἱστάμεναι αἱ γυναῖ-

κες (1) τὰ ἐαυτῶν ἑώρων ποθεύμενα. Ἐν τῇ ἀρχῇ δὲ τοῦ τοίχου βαλανεῖον ἦν μέγιστον, ἐν ᾧ οἱ πρῶτες ἐτίθεντο μετὰ τοῦτο πυραμὶς μονόλιθος ἐκ μαρμάρου ἐν τέσσαρι κύβους χαλκοῦς ἱσταμένη ὄρεται, (2) πηχίων οὕτα τέσσαράκοντα πρὸς τοὺς τέσσαρσιν, ἔχουσα ἐν τοῖς ποσὶν αὐτῆς καὶ ταῦτα τὰ ἐπ' αὐ-

Κίονα τετράπλευρον ἐπὶ γῆνι καίμενον ἄλθω, μύθος ἀναστήσει θεοδόσιος βασιλεὺς τολμήσας Πρίκλος ἐπεκάλειτο καὶ τὸς ἐστὶ κίων ἡλκίος ἐν τριακονταβίο. (3)

Οὐ πόρρω δὲ ταύτης καὶ τρεῖς ὄρει χαλκοῦ ἐλεγμῷ τινὶ ἡνωμένοι ἵστανται στόμασιν ἀνευγμένους, (4) ἀπ' ὧν, ὡς λέγεται, ὕδωρ, οἶνος καὶ γάλα ἐξήρχοντο τῶν ἀγωνιζομένων χάριν, ἐν ἐκείναις ἑμὸς ταῖς ἡμέραις καθ' ἃς αὐτοὶ ἡγωνίζοντο, (5) Ἔστι ἐν καὶ ἑτέρα πυραμὶς ἐκ πολλῶν συντεταμένη λίθων, ἐν αὐτῇ τῷ μεσατίῳ τοίχῳ, πηχίων οὕτα ἐκτὼ καὶ πενήκοντα, (6) καὶ ἐν τῇ τέλει τοῦτο τέσσαρες ἵστανται κίονες οὐχ ὕψηλοι, ἐν οἷς ἡ βασιλεὺς ἐν ταῖς ἑορτασμοῖς ἡμέραις καθέζεμενον τῶν ἄλλων ὑπερείχετο. (7) Ταῦτα ἐποίησεν ὁ θεοδόσιος εἰς τὴν περιουσίαν ταύτην πόλιν (8) καὶ ἑτέρα οὐκ ἐλγὰ ἐπὶ αὐτοῦ ἀξία. Εὐρίσκονται δὲ μέχρι τῆς σήμερον ἀ-

tion de cette église avec Saint-Etienne est une hypothèse. Cf. p. 67.

(1) *Domusque juenculae cum matronis.*

(2) Deinde *Agulia ex uno latere in quatuor aeneis tassiliis in altum recta. Agulia* est l'italien *aguglia*. Les manuscrits portent *Agulia ex uno latere in quatuor aeneis tassiliis in altum recta. La bonne leçon, ex uno latere, correspond en grec μονόλιθος.*

(3) *Anthologie Palatine, IX, 682; Corp. Inscr. graec., 8612; Kaibel, Epigrammata graeca, n° 1061.* Au 4e vers, le texte lapidaire porte ἀπ' ὧν; au 3e, il donne Πρίκλος; au c. l'Anthologie au lieu de Πρίκλος, qui est la vraie leçon. Τριακονταβίο est aussi la lecture de l'édit sur de l'Anthologie, au lieu de Τρίκοντα βίο, de l'original. Les manuscrits latins reproduisent l'épigramme latine de l'obélisque, *Corpus inscr. latin., t. III, 737.*

(4) *Tres aeneos serpentes in unum videmus oribus apertos.*

(5) Le latin porte seulement *diebus instantium. Iustrare* est l'italien *giosturare*, le français *joster* (du Cange).

(6) Le texte latin est altéré: *Ultra etiam in altera ex multis lapidibus Agulia conexa LVIII arborum eripuit. Ultra denique in fine humilis muri etc.*

(7) *In quibus Imperatrix praecaminebat ad festum.*

(8) *Per urbem* seulement.

(1) Le latin ajoute in platea.

(2) Ad orientem cum dextera minatur.

(3) Sex columnae marmoreae.

(4) Quod latine equi cursus appellatur.

(5) Et duella atque torniamenta parabantur.

(6) Les manuscrits latins portent 690 ou 680 coudées de longueur, 124 ou 134 de largeur, Cf. Labarte, Palais Impérial, p. 20.

(7) Totum supradictum continet spatium.

(8) Ubi populus sedendo omnem ludum comprehendebat.

(9) Per medium denique dicti Cursus in longitudine humilis est murus. Et primo versus S. Sophiam est ecclesia cum muro magnifico, innumerabilium fenestrarum adornato. L'Eglise n'est pas mentionnée dans le grec et du Cange renonce à l'identifier. Labarte y voit l'église de Saint-Etienne: « Constantin édifica, au-dessus du mur septentrional de l'hippodrome, une église sous le vocable de Saint-Etienne, et c'est des fenêtres de cette église que les dames de la cour, qui ne siégeaient jamais avec les hommes dans les cérémonies publiques, pouvaient assister aux jeux. » (Le Palais Impérial, p. 46.) Comme Labarte ne cite en note que Bondelmonte, l'identifica-

ναριθμητοί κίονες ἐν αὐτῇ ἰσθμίοι, ἀρ' ὧν πέντε εἰσὶν οἱ μείζους· (1) ἐξ γὰρ καὶ πενήκοντα πηγῶν (2) ἕκαστος αὐτῶν ἐστίν, ἀλλ' ὁ πρῶτος πάντων τοῦ 'Ιουστινιανοῦ λεγόμενός ἐστι, δεύτερος δὲ ὁ τοῦ σταυροῦ, οὗ πληροῖον τέσσαρες ἵστανται κίονες πορφυρεῖ, ἐν οἷς ἵπποι καχυροισμένοι (3) τοσοῦτοι ἵσταντο, οὓς ποτε οἱ 'Ενετοὶ λαβόντες ἐκέρσαν εἰς τὴν αὐτῶν πατριὰ καὶ ἔσθσαν αὐτοὺς ἐν τῇ ναυῇ τοῦ 'Αγίου Μάρκου, τῶν κίωνων μόνον ἐναπολείφθεντιν αὐτέῃ. Ὁ δὲ τρίτος καὶ ὁ τέταρτος ἐν μέσῳ σχεδὸν τῆς πόλεως ἵστανται, ἐν αἷς αἱ τῶν βασιλείων πράξεις εἰσι γεγραμμέναι. Περὶ δὲ τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων 'Αποστόλων ὁ πέμπτος ἐστὶν ὃς ἀγγέλον φέρει, χαλκοῖν ἐπάνω καὶ τὸν βασιλέα Κωνσταντίνον καταπεσόντα· ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ναυῇ ἐθαρμάμενη ἦδη ὑπὸ τοῦ γένου (4) καὶ οἱ πολυτελεῖς τῶν βασιλείων τάφοι εἰσὶν ἐκ μαρμαρέου πορφυροῦ λελατομημένοι, καὶ συναντικαὶ καὶ ὁ τοῦ Κωνσταντίνου μέγιστός ἐστιν, (5) ὃν αὐτὸν καὶ οἱ κίων ἐκείνους, ἐν ᾧ Χριστὸς δεσμευθεὶς ἀρραγέως αὐτῷ. Καὶ ἐν τῇ μονῇ τοῦ Παντοκράτορος ὁ ἕκτος, ἢ οὗ ὁ 'Ιωσήφ τὸν Χριστὸν αὐτὸν μετὰ συνδόνος ἐν ὕδατι καθαρῆς (6) οὗ τὰ ἱμάτια ἐν τῇ τοῦ 'Αγίου 'Ιωάννου τῆς Πέτρας μονῇ ἀναμειβόμενος (7) εἰσὶ καὶ οἱ συναντικοὶ ὁ κάλαμος, καὶ ὁ σπύργος, καὶ ἡ λόγχη, καὶ ὁ ἀκάνθινος στέφανος, καὶ αἱ ἀπὸ τοῦ πώγωνος, τῶν ὅσων ἅπαντα τηροῦνται ἀσφαλῶς ἐν τινὶ τόπῳ τῶν αὐτῶν ἐκχωρήσει. (8) Εἰσὶν ἐπὶ ἐν αὐτῇ τῇ ναυῇ καὶ ναοὶ θαυμαστοὶ (9) καὶ κινετόερα καὶ μέγιστα τέχνης τινὸς ἀμύμητου, αἵτινες ὑπὸ τοῦ πάντα θαυμάσιον χρόνου τῇ φθορᾷ ἤδη παρεδίδεσαν· (10) εἰσὶ γὰρ νῦν ἐν αὐταῖς ἀμειβόμενοι περυσινάμενοι, πύλους τέσσαρας οἶνον κατ' ἐνιαυτὸν ἐκαστῇ τοῦτων παρέχουσα, (11)

'Ἐστὶ δὲ ἡ τοῦ προλεχθέντος 'Αγίου 'Ιωάννου κινετόερα, (1) ἡ τοῦ Παντοκράτορος, ἡ τῶν Ἀγίων 'Αποστόλων, ἡ τοῦ Μωαθέμ, ἐν ᾗ οὕτω μετὰ λεπτοῦς τινος τέχνης εἰσὶν οἱ κίονες τεταγμένοι, ὡς ἀν τις θαδίως τὸ διηγουμένῳ πιστεύσει· καὶ ἕτεροι ἐπὶ πλείους. Τῶν δὲ ναῶν (2) ὁ πρῶτος καὶ μέγιστος ἐστὶν αὐτὸς ὁ τῆς 'Αγίας Σοφίας, ἐν ᾗ 'Ιουστινιανὸς ἔκτισεν ἐν ἑταπὶ πεντεκαίδεκα. Μετ' αὐτὸν δὲ καὶ ἕτεροὶ εἰσι πλείους διαφέροντες ἀλλήλων τῇ μεγέθει καὶ τῇ κάλλει, (3) οἶον ὁ τοῦ 'Αγίου Γεωργίου τῶν Μαγγανῶν, (4) ὁ τῆς 'Αγίας Εἰρήνης, (5) ὁ τοῦ 'Αγίου Λαζάρου, ὁ τῆς Θεοτόκου, (6) ὁ τῶν 'Εννέα, (7) ὁ τοῦ Πέτρου καὶ Παύλου, ὁ τῶν Ἀγίων τεσσαράκοντα μαρτύρων, μετὰ κινετόερας ἀρίστου ὕδατος, ἥς ὁ πύλῃν ἀνώνυμος ἦν διὰ τὸ πολὺ βάθος, (8) ὁ τῆς 'Αγίας Ἀναστασίας, (8) ὁ τῆς περιβλεπτοῦ, ὁ τοῦ 'Αγίου 'Ιωάννου τοῦ ἐπονομαζομένου Στουδίτου, ὁ τοῦ 'Αγίου Ἀνδρέου, ὁ τῶν Βλαχερνῶν. Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλοι πολλοὶ ναοὶ περικαλλίστατοι εἰς τὴν περιανθὴ ταύτην πόλιν τὴν Κωνσταντίνου, οὓς ἀπαριθμεῖσθαι καὶ παντὶ μὲν δυσχερές, ἔμοι δὲ μάλιστα τῷ ἐξ ἄλλοσθαπῆς εἰς αὐτὴν νειωτὶ ἀεργιμένῳ. (10) Εἰσὶ δὲ οἱ οἰκοῦντες ἐν αὐτῇ πάντα εὐλογοὶ καὶ τῶν Λατίνων ἐχθροὶ, μεθ' ὧν εἰρήνην οὐδέποτε ἔξουσιν ἀσφαλῆ, οὐδὲ τηρήσουσιν αὐτὴν, ἀν μυριάκις ὑποσχέσθωσι. (11) Ὑπὲρ δὲ μὲν οὖν καὶ αἱ πόλεις αὐτῇ ὠριαιότατ' καὶ σοφίας ἀ-

quatuor vegetum vini crescit. Vegetum est l'italien reggia.

(1) Le latin ajoute cisterna Pandepopti. Le Cange remarque qu'elle n'est mentionnée par aucun auteur.

(2) Il y a une lacune dans le texte latin : *Et aliae multae sicut S^a Sophia*. Sainte Sophie se trouve ainsi énumérée parmi les cisternes.

(3) Toute cette phrase depuis μετ' αὐτὸν manque dans le latin.

(4) *Sctus Georgius dⁱ Mangano*.

(5) *Sancta Eirene*.

(6) Le latin porte *in quibus*, que du Cange ne savait expliquer, Sinner a conjecturé ingénieusement que c'était une corruption de *quibus*, *dominus* nostre, hypothèse que confirme le texte grec.

(7) *Enea*.

(8) *In qua, ut dicitur, nullum invenire finem*.

(9) *Anastasis*.

(10) Le latin est très écourté : *In qua tanta copia ubique aedificata remanent ipsarum ecclesiarum, et una pulchrior altera, quod longum esset enumerare*.

(11) *Qui nunquam secretam pacem cum eis obtinebunt, et si promissum, non observabunt*.

(1) Le latin ajoute *marmoreae*, qui manque d'ailleurs dans le manuscrit G de Sinner.

(2) *I^x Cubitorium*.

(3) *Ene aurali*.

(4) *Ecclesia jam diruta*.

(5) *Una cum Constantinensi immenso*.

(6) *Christum revolvit in sindone*, Cf. Diehl, *Bulletin de Correspondance Hellénique*, t. IX, p. 32.

(7) *Anamēbilis* est ajouté par le grec.

(8) Le latin porte seulement : *In monasterio Sⁱ Johannis de Petra sunt vestimenta Christi et arundo cum spongiacis laucea in manu conservata*. Ainsi le texte grec ajoute la mention de deux reliques, la couronne d'épines et la barbe, qui ne sont pas mentionnées ailleurs.

(9) *Innumerabiles ecclesiae*.

(10) *Cisternae mirac. magnitudinis et industriae fabricatae et runia posita*. La rédaction latine est extrêmement mutilée.

(11) *Vinea pro qualibet in ea trium vel*

πάσης και σεμνότητος δοξείον· νῦν δὲ εἰς τὴν τῆς παλαιᾶς διέξεως ἀγνοίαν τε καὶ τραχύτητα κατανηγάντες, πλὴν τοῦ τῆς ἀδθηραγίας πλημμελήματος οὐθενὸς σχεδὸν ἑτέρου φρονιζουσιν, (1) ἀλλ' ἐπ' οὐτῇ μόνῃ ἔρευνονται· ἔθεν καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐν αὐτῇ τῇ πόλει εὐρισκομένων ἰσχύων τε καὶ κραύων, τὸ μέγα τὸν αὐτὸς μέρος εἰς τὴν ἱερὰν καλυμμένην πενήμενον νέσον. (2) Κατέλιπον πρὸς τοῦτοις καὶ τὰς τῶν ἡγῶν πατέρων διδασκαλίας τοῦ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐκ τῆς ἀρετῆς καὶ σοφίας διαλαμπάντων. (3) Πρὸς ἄρκτον καὶ ἐλπίδα, ἣ τῶν Γενουτῶν πόλις ἐστὶν ἀπέχουσα τῆς πόλεως σταδίου ὀκτώ καὶ διακομμένη τῇ κλίμα τῇ καλυμμένη Κέραι. (4) Ἀπὸ γούιν τούτου μαχρὸν τὸ στενωπὸν στόματος τοῦ Εὐξείνου Πόντου (δ) ὡς ἐστὶν ὀκτωκαίδεκα (6) δι' οὗ αἱ νῆες εἰσέρχονται πλοῖα, οὐκ ἄνευ μέντοι μεγίστου κινδύνου. Εἰσι γὰρ αὐτοῖς ἐγγύς τῆς προλεχθείσης πόλεως τῶν Γενοτῶν πρὸς ἄρκτον καὶ δύο κίνους τὰς μελλούσας ἀπαιεῖται νῆας ὑποδεχόμενοι· ἐν οἷς καὶ κινώμεν ἐστὶ χρηματικὴν μεσὸν, γέρας ἐναποκαμένον τοῖς λαμβάνουσι μὲν γυναῖκας, μὴ μεταμελομένοις δ' εἰς ἐναισθητὴ καὶ ταῦτα πάντα εἰσὶν ἀληθῆ. (7)

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΜΒΑΡΟΥ.

Ἔστι πρὸς ἄρκτον καὶ ἡ Ἐμβάρος νῆσος, ἥς τὸ ὄνομα ἀμβρα Λατινικῶς ἐρμηνεύεται. Κεῖται δὲ ἐν τῇ Αἰγαίῳ πελάγει, θρενὴ λίαν· ἔθεν καὶ ἄλλοι οἰκοῦσιν ἐν αὐτῇ. (1) Ἀρρῶ γούιν πρὸς τὸ τοῦ Ἐλλησπόντου ἄρκρον. (2) Ἐπου καὶ πόλις τῶν Ἀργοναυτῶν ἀτελής μέχρι τοῦ νῦν φαίνεται. (3) Ταύτης τῆς νήσου ἡ περίμετρος μίλιον ἐστὶ τριάκοντα· ἥς φασὶ τοὺς Ἑλληνας ἀρῆαι καὶ τῆς πάντων ἀρχῆς κτήμα γενέσθαι.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΑΝΔΡΑΧΗΣ.

Λέγεται νῦν καὶ περὶ τῆς Μανδράχης τινὰ εἰπεῖν, ἥτις Λατινικῶς Κληροδοσία Πέκουδουμ (4) ἐνομάζεται· ἀρκετώνως δ' οἰκεῖται καὶ ἔστι πρὸς ἐργασίαν ἀρίστη. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εἰς μέλιτος καὶ αἰγῶν πλῆθος εὐρωπώτῃ νομίζεται. Μετὰ ταύτην εἰς κλίπον τινὰ εἰσερχόμεθα, ἐν ᾗ ἐστὶ καὶ πόλις ἡ καλυμμένη Ἄλνος, ἣν οἰκοῦσιν οἱ Κατελούζιοι ἐγγύς ἐκ ταύτης ποταμὸς ὁ καλούμενος Ἀχελῷος. (5)

- (1) *Peccato gulas adhaeserunt.*
- (2) *Ad morbum inciderunt leprae.*
- (3) *Aliorumque sanctorum patrum.*
- (4) *Ad trionem per unum sui. Pera, Januensium pulcherrima civitas est, quae per sinum ab urbe separatur. Le grec est plus exact et plus complet.*
- (5) *Usque mare Pontum seu Euxinum.*
- (6) *A partir de cet endroit jusqu'à la fin, le latin est tout à fait mutilé et altéré: Ad trionem ore stenuissimo (sic), cum periculo intrantium hodie navium, cum quibus, postquam de urbe narravimus, ad Aegaeum mare, ad insulam Statimini revertemur.*
- (7) *Vrai ou non, ces détails sont entièrement nouveaux, car le texte latin ne les mentionne pas.*

(1) Le latin donne ici la circonférence de l'île.

(2) *In provincia Hellespontioris prospicit.*

(3) *Ubi otium imperfecta ab Agoraniis apparet incepta.* Signer ne savait que faire de ces Agorani, et proposait de lire *Spartani* ou *Agoranis* (at *Agro*, *Venetorum* place.) Le texte grec rétablit la vraie leçon. Je ne connais pas les ruines auxquelles Pöndelmonte fait allusion à Imbros.

(4) *Clausura pecudum.*

(5) Le latin porte seulement: *A qua in sinu Miliaco (?) intramus, ubi civitas. Emi habitatur cum Acheloo flumine propinquo.* La mention de Gatelnzai manque; elle manque également dans le chapitre suivant, où le texte grec ajoute, après avoir décrit l'île de Thasos, *ἀρχονσι δὲ καὶ παύτις οἱ προλεχθέντες Κατελούζιοι.*

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ

ΚΡΗΝΗΣ ΚΑΙ ΑΝΕΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΓΝΩΣΕΙΣ ΓΕΝΙΚΑΙ

Γεωγραφικὴ θέσις τῆς Κρήνης.

Ἡ Κρήνη, παλαιὸς καὶ ἐμπορικὴ πόλις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀῖται κατὰ τὴν 38° 19' βορείου πλάτους καὶ κατὰ τὴν 23° 54' ἀνατολικῷ μήκους τοῦ Νημερίου τῶν Παρισίων. Πρὸς ἀνατολὰς ἔχουσα τὰς Ἐρυθράς, βλέπει πρὸς βορρᾶν μὲν τὸ Μῆσαν ἀκρωτήριον (Καρὰ-μπουρού), πρὸς νότον δὲ τὴν νῆσον Σάμον καὶ πρὸς δυσμὰς τὴν Χίον. Καὶ τὴν μὲν Ἐρυθρὰν ἀφίσταται μίλια ἑξ, τοῦ δὲ Μῆσανος ἀκρωτηρίου εἰκοσι δύο, τῆς Σάμου πενήτηκοντα καὶ τῆς Χίου ἑπτὰ.

Προσαρκτικῶς τῆς Κρήνης καὶ ἀνατολικῶς τοῦ ὁμιονύμιου λιμένος ὑψοῦται ὄρος, ὅπερ οἱ κάτοικοι καλοῦσι Κορακέρην καὶ οὗτινος αἱ βορειοδυτικαὶ κατωφέρειαι, ὁμαλωτέρας καὶ μᾶλλον εὐγείαι πρὸς τὴν θάλασσαν καταλήγουσαι, εἰσι κατὰφυτοι ὑπὸ ἀμπελώνων καὶ σχηματίζουν τὴν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Μεσάτην (1) καλουμένην ἄκραν. Πρὸς δὲ τὸ νοτιοδυτικὸν μέρος ἀντιμέτωπον ἐγείρεται τὸ Καρὰ-δάχ ὄρος, ὅπερ μακρόθεν καὶ ἀπὸ βορρᾶ ἰδίως ὀρώμενον παρουσιάζει σχῆμα κυανοειδές. Πληρὲς δὲ πικρῶν ἄλλοτε δασῶν, ἀπεγυμνώθη σὺν τῷ χρόνῳ προΐοντι. Ἀπὸ τίνος ὅμως καλλιεργοῦνται τὰ εὐγενέστερα μέρη αὐτοῦ καὶ ἀναθάλλουν οἱ ἀμπελώνες ἐκεῖ, ὅπου δὲν ὑπάρχουσι πλέον οἱ εὐκαύφυλλοι δενδρόνες.

Πρὸς τὴν δυσμικὴν πλευρὰν τοῦ Καρὰ-δάχ παράκεινται λόφοι ἀμπελόφυτοι, σχηματίζοντες μικρὸν ἀκρωτήριον, ἐκτενόμενον βορειοδυτικῶς μέχρι τοῦ στομίου τοῦ λιμένος πρὸς νότον διὰ τῆς πλώσεως μετὰ μικρὰν κοι-

λάδα καὶ τινὰς γηλόφους ἐκτείνεται καλλικαρπὸς πεδιάς, ἔχουσα ἐκατέρωθεν σειρὰν ὀρέων ἀμπελόφυτων μέχρι τῆς παραλίας, ἥτις βλέπει πρὸς τὴν Σάμον βορειοανατολικῶς διὰ λόφοι καὶ κοιλάδες ὡσαύτως ἀμπελοστόλιστοι ἀποτελοῦσι τὸ ὠραιότερον μέρος τῆς Ἐρυθραίας χερσονήσου.

Κλίμα.

Τὸ κλίμα τῆς ἐπαρχίας ἐν μὲν τοῖς δυοῖς πρώτοις τμήμασιν, ἥτοι ἐν τῷ τῆς Κρήνης καὶ τῷ τῆς Μελαίνης ἄκρᾳ, διὰ τε τὸ παράλιον καὶ τὸ εὐώτερον αὐτῶν πρὸς δὲ καὶ διὰ τὸ ξηρὸν τοῦ ἰσθμοῦ εἶναι λίαν εὐκαρές. Οὔτε τέλειμα (2), οὔτε λίμναι, ἐξ ὧν τὰ μιάσματα, ὑπάρχοντα ἐν αὐτοῖς αἶρα διὰ ποντικὰς τὴν θερμὴν τοῦ ὕδατος ὥραν καταψύγουσα, καθίστησιν ἰδίως ὑγιεινὸν τὸν τόπον καὶ δὴ εὐχάριστον διατρίβην κατὰ τὸ θέρος τὰ λουτρὰ τῆς Κρήνης, πολλὰν ἐκ Συρίας, Κωνσταντινουπόλεως, Χίου καὶ ἀλλοῦθεν εὐγενῶν οἰκογενειῶν ἐπισκεπτομένων αὐτᾷ.

Ἐν δὲ τοῖς ἑτέροις δυοῖς τμήμασι, τῷ τῶν Σωκίων καὶ τῷ τῆς Κολοράνο (Γαρούρικαι), τὸ κλίμα ἐνιαχοῦ ἔνεκα τελευτῶν καὶ λιμνῶν καθίσταται κατὰ τὸ θέρος νοσηδὲς, οἱ γὰρ συχνότεραι ἐν αὐτοῖς ἀναφαίνονται σφοδραὶ καὶ μάλιστα πυρετοί.

Οἰκισμός.

Κατὰ τὰς μέχρις ἡμῶν διασωθείσας παραδόσεις, πρὸ τοῦ οἰκισμοῦ τῆς Κρήνης πρὸς νότον

(1) Πανσεν. Ἀρχαί. v. 2.

(2) Ἐν καὶ μόνον μικρὸν τέμα ἐφίσταται ἔτι παρὰ τὴν ποταμὸν τὴν ἑγγὺς καὶ πρὸς νότον τῶν Ἐρυθρῶν διαρρέοντα.

ταύτης καὶ ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν ὑπῆρχε πολὺν ἐν ὑψηλῇ θέσει, ἐν ἡ σήμερον εὐρεται κώμιον Τσομέ-κιοι καλούμενοι καὶ δεκάδα ὀθωμανικῶν οἰκογενειῶν ἀριθμοῦν. Ἐκ τῶν σωζομένων ἐκεῖ ἐρείπων Βυζαντινῶν ναύκων, τριμενῶν, οἰκιῶν, νεκροταφείων κλπ. συμπεραίνωμεν, ὅτι ὁ πληθυσμὸς τῶν τότε κατοικῶν συνεπσοῦτο εἰς δέκα περίπου χιλιάδας. Τὴν μεσογειανὴν δὲ καὶ ὑψηλὴν ταύτην θέσιν ἐπρωτίμην δὲθαίως οἱ πρῶτοι οἰκιστὰς διὰ τὸν φόβον τῆς πεινῆς, ἥτις ἐλυμαίνετο τότε τὰ παράλια τῆς Μικρασίας καὶ τὰς νήσους τὰς ἐλληνικὰς. Ἀπ' αὐτῆς, ὡς ἀπὸ σκοπιᾶς, βλέποντες ἐγγύς τε καὶ μακρὰν, κατὰ τὴν γῆν καὶ θάλασσαν, περισυλλέξαντο καὶ ἠσυχάζοντο. Καλλιεργούντες δὲ τὰς παρακειμένας κοιλάδας προέβαιον καὶ μέχρι τοῦ λιμένος Κρήνης, ἀροτρυνόντες τοὺς παρ' αὐτὸν εὐγενοὺς ἀγρούς, ἐν ἡ θέσει εὐρεται σήμερον ἡ κοινὰς Βυζαντινὰς ἐγγύς καὶ πρὸς νότον τῆς ὀθωμανικῆς συνοικίας.

Ὅτε δὲ τῷ 1496 μ. Χ. ἐκτίσθη ἐν Κρήνῃ, ἀκατοικήτῳ ἐτι, ὁ ξενῶν, οὗτινος ἐρείπεια ἤδη σώζονται ἐν τῇ ὀθωμανικῇ ἀγορᾷ, καὶ μετὰ ἐν τοῖς τῷ φρουρίῳ, μέσον τῆς ἐλληνικῆς καὶ τῆς ὀθωμανικῆς ἀγορᾶς κείμενον, κατήλθον τότε ἀπὸ τῆς ἐλθούσης πολένης ὀλίγοι μὲν κατ' ἀρχὰς πλείονες δὲ κατόπιν Ὀθωμανοὶ τε καὶ Ἕλληνες καὶ οἱ μὲν εὐποροὶ Ὀθωμανοὶ κατοικήσαν ἐν τῷ φρουρίῳ, οἱ δὲ μὴ τοιοῦτοι ἔξω καὶ πρὸς νότον αὐτοῦ. Πρὸς βορρᾶν δὲ καὶ ἀνατολικῶς τοῦ φρουρίου κτίσαντες καὶ οἱ Ἕλληνες τὰς πρώτας οἰκίας των ἤρξαντο καλλιεργούντες τὰς μᾶλλον εὐγενοὺς κοιλάδας ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ φρουρίου καὶ τὴν προστασίαν τῶν κρατούντων. Περί τὸν αὐτὸν δὲ που χρόνον Πελοποννήσιοι τινες, Καρύστιοι, Χίοι καὶ ἄλλοι Ἕλληνες νησιῶται προσελθόντες συνεπλήρωσαν τὸν οἰκισμὸν, κτίσαντες καὶ αὐτοὶ ἐγγύς τῶν πρώτων ἐλληνικῶν οἰκιῶν τὰς οἰκίας αὐτῶν καὶ φιλοπόνησας εἰς τὴν καλλιεργεῖαν τῆς γῆς ἐπιδοθέντες. Οὕτω δὲ γενομένου τοῦ οἰκισμοῦ, ἤλθον εἰς ἐπιμαζίαν καὶ συγχρωτισμὸν οἱ πρῶτοι τῆς Κρήνης Ἕλληνες χριστιανοὶ κάτοικοι, ὡς καὶ οἱ συνοικιστὰς Ὀθωμανοὶ, καὶ μετὰ μικρὸν ἐπληθύνοντο σφόδρὰ μᾶλλον, κατ' ὅσον τὸ εὐχραὲς τοῦ κλίματος, τὸ εὐφρον τῆς γῆς καὶ τὸ εὐλιμενον τοῦ τόπου προσέδιδον πολλὰ χροῖον πολλούς.

Ἐπαρχικὰ τμήματα.

Ἡ Κρήνη, ὅρα ἐπισκοπὴς ὑπαγομένης εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς μητροπόλεως Ἐρείου,

εἶναι συνάμα καὶ πρωτεύουσα καίμακαμίας. Ὡς ἐπισκοπὴ εὐρύτερα ἔχουσα ὅρα διακρίνεται εἰς τέσσαρα τμήματα: τὸ τῆς Κρήνης, τὸ τῆς Μελαινῆς ἄκρας, τὸ τῶν Ἀνέων καὶ τὸ τῆς Κολορῶνος, ὧν τὰ μὲν δύο πρῶτα συνέχονται, τὰ δὲ τελευταῖα διατελοῦσι κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων. Διοικητικῶς ἡ ἐπαρχία Κρήνης καὶ Ἀνέων διακρίνεται εἰς δύο καίμακαμίας: τὴν τῆς Κρήνης καὶ τὴν τῆς Σωκίων, ἀμφοτέρως ὑπαγομένης εἰς τὴν νομαρχίαν Σμύρνης (1) τὴν μὲν ἀμέσως τὴν δ' ἐμμέσως διὰ τοῦ Ἀιδονίου, καὶ τέσσαρας ὑποδιοικήσεις: τὴν τῶν Ἀλκασάτων, τὴν τῆς Μελαινῆς ἄκρας, τὴν τῆς Μολῆτου (Παλατίων) καὶ τὴν τῆς Κολορῶνος. Σημειωτέον, ὅτι ἡ πρώτη ὑποδιοίκησις ὑπάγεται εἰς τὴν καίμακαμیان Κρήνης, ἡ δευτέρα, εἰς τὴν αὐτὴν ὡσαύτως ἄλλοτε ὑπαγομένην, ἐκαρτᾶται ἡδὴ ἀμέσως ἐκ Σμύρνης, ἡ τρίτη εἰς τὴν τῶν Σωκίων καὶ ἡ τελευταία εἰς τὴν τοῦ Σευδικαίου (2).

Ὅρα.

Τὰ ἐπισκοπικότερα ὅρα τῆς ἐπαρχίας εἰσι τὰ ἑξῆς:

Α'. Ὁ Μίμας (Μπὸς-δάγ=κενὸν ὄρος), ὅστις τὸ βρειότερον μέρος τῆς Ἐρυθραίας χερσονήσου κατέχων καὶ τῇ Μελαινῇ ἄκρῃ συνεχόμενος ἀπαντᾷ ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα καὶ παρ' Ὀμήρῳ

Ἡ καθ' ἑρθε Χίος, καὶ εὐθεία παπυλαίσσης
νῆσου ἐπὶ Ὑφίης, αὐτὴ δ' ἔ' ἀριστὴρ ἔχοντες,
ἡ ὑπ' ἑρθε Χίος, παρ' ἡμῶν ἐστὶ Μίμας (3).

Β'. Ὁ Λάτμος (Μπὸς-παραμύ=πέντε δάκτυλοι), τοῦ ὁποῦ ἡ σειρά τρέμα ἀποσπασμένη τοῦ Κάδμου (Μπαμπᾶ-δάγ=παρὰ τῶν ὀρέων) διευθύνεται πρὸς δυσμὰς καὶ παρέχει διὰ πολλῶν πύργων διόδον εἰς πολλὰ πελάγια συμβάλλοντα εἰς τὸν Μαιάνδρον. Ἡ κορυφή τοῦ ὄρους τούτου σχηματίζει πέντε πυραμίδας εἰς ἑξῆς, ἐξ ὧν λαμβάνεται καὶ τὸ τουρκικὸν ὄνομα. Σημειωτέον, ὅτι οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τοῦ τμήματος Ἀνέων καλοῦσι κοινὰς τὸ ὄρος τοῦτο Λάτμον.

Γ'. Τὸ Γρίον (Σακί-μποςουρ=σχίνον ἄ-

(1) Ἡ Κρήνη διοικητικῶς ἐπῆλθε εἰς Χίον μέχρι τοῦ 1836, ὅτε δὲ εἰς Νέαν Ἐρεσον μέχρι τοῦ 1840 καὶ κατόπιν εἰς Σμύρνην.

(2) Ἡδὴ καὶ ἡ κομπολίς Κάτω-Παναγία ἴσως ἀποτελεῖ διοικητικῶς ὅμιον, ὑπαγόμενον εἰς Κρήνην.

(3) Ὁδυσ. Γ, 170.

κρα) πρὸς δυσμὰς τῆς Μολύτου κείμενον ἐκτείνεταί μετρίως Εὐρώμου (Μανταλιᾶς).

Δ'. Ἡ Μεσογίης (Κεστανὶ-δαχ=ὄρος καστανῶν), ἥτις ἐκτείνεται εἰς μήκος πλεόντων εἰκοσι μυριαμέτρων ἀπὸ τοῦ ὁροπεδίου τῆς Φρυγίας, ὅπου ἐκείντοι αἱ Κελαιναὶ (Δυναίρ) μέχρι τῆς θαλάσσης, ἐνθα ἀπολήγουσα σχηματίζει τὸ ἀκρωτήριον τῆς Μυκάλης.

Ε'. Ἡ Μυκάλη, ἥς αἱ διακλαδώσεις ἀπ' ἄρκτου χωροῦσαι σχηματίζουσι τὸν κόλπον τῆς Νίκας Ἐρέσου καὶ τὰς περὶ τὸν πορθμὸν τῆς Σάμου βουνώδεις διακυμάνσεις. Τὴν Μυκάλην πύρρον καλοῦσι κοινῶς Καμήλαν, εἴτε ὡς ἐκ τοῦ σχήματός της ὁμοιάζουσας καμήλῳ εἴτε κατ' ἡ ἀγοραματισμὸν.

Ἐκτὸς δὲ πᾶν εἰρημένον ὄρεον ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τὸ Παλλήσιον, τὸ Κοράκιον, ὁ Κώρυκος καὶ ἄλλα (1).

Ἀκρωτήρια.

Τοιαῦτα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτῇ εἰσὶ τὰ ἑξῆς:

Α'. Τὸ Μείλαν ἀκρωτήριον (Καρὰ-μυρουνοῦ), κείμενον βορειοανατολικῶς τῆς Κρήνης καὶ ἀποτελοῦν τὸ μεσημβρινὸν μέρος τοῦ Συμυρατικοῦ κόλπου. Ἡ δυτικὴ αὐτοῦ πλευρὰ ἐκτείνεται ἀπέναντι τῆς νήσου Χίου. Ἐνθα δ' οὗτο ἐξ ὧν συγκρίνεται μελαίνων ἡρασισταίων πετρῶν.

Β'. Τὸ πρὸς βορρᾶν τῆς Κρήνης καὶ παρὰ τὴν κόμην Ἀγίαν Παρασκευὴν ἀκρωτήριον, ὅπερ κοινῶς καλεῖται Κομοῦδι, συνώνυμον ἔχον πρόσβορον νησίδα. Τὸ ἀκρωτήριον τοῦτο εἶναι ἡ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Μεσάτη ἀκρα, καλουμένη οὕτως, ὡς ἐν μέσῳ Χίου καὶ Ἐρυθρῶν ἀκριβῶς κείμενη.

Γ'. Τὸ Λευκὸν ἀκρωτήριον (Ἀσπρος κόβος) ἐγγὺς καὶ νοτιοδυτικῶς τῆς κομποπόλεως Κάτω-Παναγίας ἐκτείνετο ἐκλήθη δ' οὕτω διὰ τὸ λευκὸν ἔδαφος του. Τὸ ἀκρωτήριον τοῦτο εἶναι τὸ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἀργεννον.

Δ'. Τὸ Κωρύκειον ἀκρωτήριον (Κόρακος) νοτιοδυτικῶς τῆς Ἀγγελικῆς, ὑψιμένος Ἀλαπάτων, κείμενον.

Ε'. Τὸ τῆς Λεβίδου (Υψηλῆς) ἀκρωτήριον ἐγγὺς καὶ νοτίως τοῦ Κωρυκειοῦ εὐρισκόμενον.

Σ'. Τὸ τῆς Μυκάλης ἀκρωτήριον ἢ Γρωγίτιος ἀκρα, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ μεσημβρινωτέρω τῆς Μεσογίως μέρος καὶ ὅπερ εἶναι περίφημον ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Παρὰ τῇ αὐτῇ οἱ ἀρχαῖοι

Ἑλλήνες ἐνίκησαν κατὰ θάλασσαν τοὺς Πέρσας, καθ' ἣν ἡμέραν κατετρόπωνσαν τοὺς αὐτοὺς κατὰ ξηρὰν ἐν Πλαταιαῖς.

Ζ'. Τὸ Ποσειδῖον ἀκρωτήριον, Μονοδένδρι κοινῶς καλούμενον ἐκ τινος δένδρου, ὅπερ εὐρεῖται εἰς τὸ τέμας τοῦ αὐτοῦ ἀκρωτηρίου· ἐκτείνεται δὲ νοτιοδυτικῶς τοῦ χωρίου Γέροντος καὶ σχηματίζει γλῶσσαν γήινον, ὁμαλὴν καὶ εὐκαλλεγγήνην.

Ποταμοί.

Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτῇ ὑπάρχουσιν οἱ ἑξῆς ποταμοί:

Α'. Ὁ Μαϊάνδρος, ὅστις παρομιμῶδες διὰ τὸ πολυκαμπὺς αὐτοῦ ἔχει τὰς πηγὰς του παρὰ τῷ ὁροπεδίῳ τῆς Φρυγίας καὶ ρεῖ ἀπὸ τῆς μικρᾶς πόλεως Γενί-σεγίρ μέχρι τῆς πρὸς δυσμὰς θαλάσσης διὰ προσχωμάτων κατὰ πολὺ υπερβαίνοντων τὸ βάθος τῆς κοίτης του. Αἱ ἐκαστοτὲ συμβαίνονσαι πλημμυραὶ τοῦ ποταμοῦ τούτου, ὅστις κατὰ δύο ἢ τρία ἔτη ἀλλάσσει διεύθυνσιν, ἀνυπολογίστους προξενούσι καταστροφὰς εἰς τοὺς γεωργούς ἀπάσης τῆς περιφερείας Σωκίων. Εὐχρῆ ἐργον ἡ ἔτη, ἐὰν ἡ Κυβέρνησις παρεχέται ἐπὶ προνομίᾳς τινὲς εἰς ξένην ἑταιρίαν τὴν τακτοποιῇσαν τὸν ροῦ τοῦ ποταμοῦ τούτου, ὅστις ἐπ' ἐσχάτων κατὰ τὴν ἀληθείαν τῆς γεωγραφίας μάλιστα ἐν τῷ ἐθνικῷ ἐκείνῳ τμήματι.

Β'. Ὁ Ἀσθῆς (Ταχταλή-τασί=ξύλειος ποταμός), ὅστις ἐκ Νυμφαίου κατερχόμενος καὶ τὴν πικρὰν Δεβελίκην αἱ Μάλακτῆ διατρέγων ἐκβάλλει διὰ τοῦ Δερί-βογιάζ εἰς τὴν παρὰ τὴν Λεβίδον θάλασσαν.

Γ'. Ὁ Ἄλως (Αβτλή-τασί=κυνήγων ποταμός) ἐκ τοῦ Κορακίου ὄρους κατερχόμενος καὶ διὰ τὸν ὄρειον Γαβρῶν καὶ Κερκερού εἰς τὴν τῆς Κλάρου θάλασσαν ἐκβάλλων.

Δ'. Ὁ Καλῶν (Καλιζή-τασί=γανωτὸν ποταμός), ὅστις περχόμενος ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὄρους Κορακίου γίνεταί ἐς τὴν Ἄλωνα ποταμὸν.

Ε'. Ὁ ἐγγὺς καὶ πρὸς ἀνατολὰς τὸν Ἐρυθρὸν πηγάζων ποταμὸς καὶ εἰς τὴν πρὸς νότον αὐτῶν θάλασσαν γινόμενος, ὅστις πιθανῶς εἶναι ὁ ποταμὸς Ἀλέων, ὁ ἀναφερόμενος ἐν τινι ἀρχαίᾳ καὶ σπουδασιότητι ἐπιγραφῇ, ἣν πρῶτος ὁ ταῦτα γράφων ἀνεκάλυψε ἐν Ἐρυθραῖς ἐντὸς ἀμπελωνος καὶ παρὰ τὰς ὄχλους τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ τῷ 1875, παραλαβὼν δ' ἐπέμψε τῷ μουσεῖῳ Σμύρνης ὁ ἐν μακαρίᾳ τῇ

(1) Ὅρα Περιγραφὴν Μικρᾶς Ἀσίας Lexier μεταφρ. Γερακιῆν.

λήξει ἐπίσκοπος Κρήνης καὶ Ἀνέων Ἀμ-
βρόσιος (1).

Γ'. Ὁ παρὰ τὸν ὄρμον Κισφρέξι πηγάζων
καὶ εἰς τὸν αὐτὸν ὄρμον ἐκβάλλων συνώνυμος
μικρὸς ποταμὸς. Ἐν τινι νομίματι Ἐρυθρὸν
ἐκκρίνεται ποταμὸς ἈΞΟΣ λατρευόμενος αὐ-
τοῦ. Ἰσως οὗτος εἶναι ὁ τοῦ Κισφρέξι.

Λίμναι.

Πρώτη καὶ ἐπισμυτέρη ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ λί-
μνη εἶναι ἡ κατὰ τὸ τμήμα Ἀνέων παρὰ τὸν
Λατμον, καλουμένη κοινῶς Παφί, βαθύη καὶ
ὀθαλίμυρα ἔχουσα ὅσα τὰ ὕδατα, πλήθος δὲ
διαφόρων ἰχθύων τρέφουσα. Ἡ λίμνη αὕτη
εἶναι ὁ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καταμικὸς κόλπος
πρὶν ἢ ὁ Μαϊάνδρος ἀποσπάρῃ διὰ τῶν προσ-
χωσίων τὸ στόμιον αὐτοῦ. Ἔχει ἱερὴν ἐκ-
τασιν καὶ πολλὸν ὥρον περιφέρειαν. Δευτέρη
εἶναι ἡ ἐγγὺς καὶ πρὸς βορρᾶν τοῦ χωρίου Βα-
γάραι κατὰ τὸ αὐτὸ τμήμα μικρὰ λίμνη, ὁπερ
γύλιον στρεμματίον ἔχουσα ἐκτασιν, ἀλλ' ἡ
δὲ καὶ γλυκία τὰ ὕδατα. Ἡ λίμνη αὕτη οὕσα
τὸ ἄβυσσος ὕδατος καταρρέουσα ἐκ τῶν ἐγ-
γύς ὁρέων ἐν ἀνομβρίᾳ ἀποξηραίνεται καὶ σπεί-
ρεται ὑπὸ τῶν κατοίκων. Ἐν διαστήματι τρια-
κονταετίας ᾗδ' ἀπεξηράνθη δις. Σημειώθην
δ' ὅτι χειμάρρος διατέμνων τὸ χριστιανικὸν
χωρίον Βαγάραι καὶ ἐν καιρῷ πολυόμβρου
χειμῶνος συνενούμενος μετ' ἄλλων χειμάρρων
καὶ εἰς τὴν λίμνην χυνόμενος προκαλεῖ πλημ-
μυραν, ἥτις προχωρεῖ μέχρι τῆς εἰσόδου τοῦ
χωρίου, οἱ δὲ κάτοικοι παίζοντες ἀλείουσι τὴν
ἐκτὸς ἀναπηδώντας ἐπὶ τῶν ὑδάτων. Τρίτη
μικρὰ λίμνη ἐγγὺς καὶ πρὸς νότον τοῦ χωρίου
Μελὶ ἐν τῷ πρώτῳ τῆς ἐπαρχίας τμήματι ὡ-
σπύτως ἐν ἀνομβρίᾳ ἀποξηραίνεται κατὰ τὸ
θῆρος καὶ σπείρεται ὑπὸ τῶν κατοίκων.

Κόλποι.

Τοιοῦτοι ὑπάρχουσιν οἱ ἑξῆς:

Α'. Ὁ τῶν Ἐρυθρῶν βορειοανατολικῶς τῆς
Κρήνης κείμενος καὶ πολλοὺς σχηματίζων ἐν
ἐαυτῷ κοιλιακὸς καὶ ὄρμος.

Β'. Ὁ τοῦ Βαλουκλαβῆ καὶ Κλαζομένων,
συνεχόμενος τῇ τῆς Σμύρνης καὶ πολλοὺς ὡ-
σπύτως περιέχων μικροτέρους κόλπους, ἐν οἷς
καὶ λίμναι ἀσφαλεῖς. Κεῖται δὲ πρὸς τὸ βο-
ρειοανατολικὸν μέρος τῆς Κρήνης καὶ τῆς Με-
λαίνης ἁπας.

Γ'. Ὁ τῆς Τέω (Σιατζί) πρὸς τὸ νοτιο-
δυτικὸν μέρος τῆς Κρήνης εὐρισκόμενος καὶ
περιλαμβανόμενος ὁμοίως ἐκτὸς πολλὴν κοιλί-
σκων καὶ λίμναις τινὰς μικρὰς.

Δ'. Ὁ Βασιλικὸς κόλπος (Ἀκ-μυόικ), εἰς
ὃν καταλίσγει ἀνατολικομεσημβρινῶς τὸ τμήμα
τῶν Ἀνέων.

Λιμένες.

Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ ἀπαντῶσι πολλοὶ
λίμνες, ὧν οἱ μέλλον ἀξιολογοὶ εἶναι οἱ ἑξῆς:

Α'. Λιμὴν Τσομέ. Κεῖται κατέναντι τῆς
Χίου, ἥς καὶ ἀρίσταται μίλια ἑπτὰ. Ἠφα-
λισμένος ἀπὸ παντὸς ἀνέμου δύναται νὰ συμ-
περιλάβῃ ὑπὲρ τὰ πενήτηντα πλοία, ὧν ἐκ-
αστὸν νὰ ἔχῃ χωρικότητα 50 μέχρις 700 τό-
νων. Εἰς τὸν λιμένα τοῦτον τρεῖς δίδονται ἀρ-
χαῖα ὀνόματα ἥτοι Φοινικῶς, Κισσοῦς, Κε-
σύστης. Ἐκ παραδόσεως γνωσκόμεν, ὅτι ἐγγὺς
τοῦ ὁμωνύμου λιμένος Κρήνης πρὸ τοῦ οἰκί-
σμου ταύτης καὶ μετ' αὐτὸν πολλὴν ἐτι χρόνον
ἔπληρον δένδρα πολλὰ ἐκ τοῦ εἶδους τῶν φοι-
νίκων, κορυμαθίων κοινῶς καλουμένων. Ἐ-
πειδὴ δὲ καὶ σήμερον ἐτι διὰ τὸν αὐτὸν λόγον
ἡ πρὸς βορρᾶν τοῦ φρουρίου παραλία θύσις,
ἐν ἣ εὐρηται ἡ ἑλληνικὴ ἀγορά, λέγεται κοινῶς
Κορυμαθία, περὶ ἧς ὡς θεωρήσωμεν ὡς
πιθανώτερον τὸ πρῶτον ὄνομα ἐκ τῶν τριῶν ὡς
εἴρηται ἀποδιδόμενον τοιούτων εἰς τὸν ἱστο-
ρικὸν τῆς Κρήνης λιμένα. ἔαν δὲ ὑπάρχῃ συ-
νονημία τις.

Περὶ δὲ τοῦ τουρκικοῦ ὀνόματος Τσομέ==
Κρήνη, ὑπὸ τὸ ὅποιον καὶ ἡ πόλις Κρήνη
εἶναι μέλλον γνωστὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ, λέγεται,
ὅτι τοιοῦτον ἔδωκε εἰς τὸν αὐτὸν λιμένα, ὑπὸ
τῶν Ὀθωμανῶν πρὸ τοῦ οἰκισμοῦ τῆς Κρήνης,
ἥτις εὐρίσκεται παρ' αὐτῷ καὶ ἐξ ἧς ὕδρευον
τὰ προσηρμιζόμενα πλοία.

Ἐξωθεν τοῦ λιμένος καὶ εἰς ἀπόστασιν 1 1/2
μυλίων ὑπάρχει ὕψαλος, καλουμένη κοινῶς
Καλόγερος διὰ τὴν ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς ἱστα-
μένη στήλην, ἥτις μακροῦν ὀρωμένη ὁμοιάζει
μοναχῷ. Πρὸς ἀσφάλειαν δὲ τῶν ναυτιλο-
μένων ψυχοδομήθη πρὸ τινος ἐτῶν φάρος ἐπὶ
τοῦ πρὸς νότον τῆς αὐτῆς ὕψαλος ἐκτεινομένου
μικροῦ ἀκρωτηρίου Ἀγασματά. Καὶ οἱ περὶ
ὧν δὲ λέγομεν ἐν τοῖς ἑξῆς λίμναις εἶναι ὡσπύ-
τως ἀσφαλεῖς ἀπαντες καὶ τῆς αὐτῆς περὶ τοῦ
χωρητικότητος.

Β'. Λιμὴν Ἀγριελῆς. Ἀπείγων ἡμίσειαν
ὥρον τῶν Ἀλασσάτων, ἄνετα βλέπει πρὸς

(1) Μουρ, καὶ Βιβλ. Περιόδ. Α'. 1875, σελ. 103—109.

βορρᾶν, ἀρίστανται τοῦ λιμένος Τσεσμέ κατὰ ξηρὰν μὲν ὥρας 2 κατὰ θάλασσαν δὲ μίλια 14.

Γ'. Λιμὴν Διαθιτῶν. Διαθιταῖς κοινῶς καλούμενος κείται πρὸς ἀνατολὰς καὶ μακρὰν τοῦ λιμένος Ἀγρελῆας μίλια 4.

Δ'. Βρωμολιμένος. Κεῖται πρὸς τὸ βόρειον μέρος τῆς Κορυαίου ἄκρας (ταύνην Κόρακα) καὶ ἀρίστανται τοῦ λιμένος Τσεσμέ μίλια 27.

Ε'. Λιμὴν Σιατζίκι. Κεῖται εἰς τὸν μεταξὺ Κορυαίου ἄκρας καὶ Λεβίδου (Ἵψηλῆς) σχηματιζόμενον κόλπον πρὸς νότον τοῦ λιμένος Κρήνης, οὐτινος καὶ ἀρίστανται κατὰ ξηρὰν μὲν ὥρας ἑνδεκα, κατὰ θάλασσαν δὲ μίλια 35. Κατὰ τὸν Στραβῶνα (1) ὑπὸ τὸ αὐτὸν ἀσφῶν ὄρος Κορυκὸν ὑπῆρχε λιμὴν Κασπῶν, πηλῶς δὲ οὗτος εἶναι ὅς ὡς ἀνωτέρω λιμὴν Σιατζίκι.

Σ'. Λιμὴν Γιοτί. Ἀπέχει τοῦ μικροῦ τῆς κομπολίτσας Ἀγίας Παρασκευῆς ὄρκου 3 μίλια πρὸς νότον καὶ κατὰ θάλασσαν. Κατὰ ξηρὰν δ' ἀρίστανται τοῦ λιμένος Τσεσμέ ἡμισίαν μίλια ὡραν.

Ζ'. Λιμὴν Καλαμπάκας. Κεῖται πρὸς τὸ νότιον μέρος καὶ κατέναντι τοῦ ῥυμίου Πελεδέρ. Καλεῖται δὲ καὶ α' Ἀγία Ταύλαχνη, καὶ ἀπέχει τοῦ λιμένος Τσεσμέ κατὰ ξηρὰν μὲν ὥρας δύο, κατὰ θάλασσαν δὲ μίλια 12.

Η'. Λιμὴν Ἐρυθρῶν. Ἀπέχει τοῦ λιμένος Τσεσμέ κατὰ θάλασσαν μὲν 12 μίλια, κατὰ ξηρὰν δὲ πέντε ὥρας. Εἰς μακρὰς ἀποστάσεις καὶ ἄλλοι ἀπαντῶσι λιμένες ἐκεῖ, μάλιστα ἐν τῷ κόλπῳ τῷ κοινῶς καλούμένῳ Κερέτς.

Θ'. Γρύ-λιμάνι. Εἶναι ὁ φυσικώτερος καὶ ἀσφαλιστότερος πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ λιμένων. Ἀπέχει τοῦ λιμένος Τσεσμέ κατὰ θάλασσαν μὲν μίλια 14, κατὰ ξηρὰν δὲ ὥρας 10. Ἀνήκει εἰς τὸ τμήμα Μελαίνης ἄκρας ἐπὶ τῆς δυσμικῆς ταύτης πλευρᾶς κείμενος καὶ ἡμίσειαν πρὸς νότον ὡραν ἀπέχων τοῦ ἐκεῖ παραλλήλου χωρίου Δεζιζ-Γαιρέν.

Ι'. Λιμὴν Κιζόρτζι. Κεῖται πρὸς τὸ ἀνατολικομεσημβρινόν μέρος τῆς Μελαίνης ἄκρας εἰς τὸν κόλπον τοῦ Βαλουκλαβᾶ, ὡς κοινῶς λέγεται, καὶ τῶν Κλαζόμενων, τὸν συνεχόμενον πρὸς τὸν κόλπον τῆς Σιμόρης· ἀπέχει δὲ τοῦ μὲν Γρύ-λιμένος μίλια 31, τοῦ δὲ λιμένος Τσεσμέ μίλια 34. Ἡ ἀπὸ τοῦ λιμένος Ἐρυθρῶν μέχρι Κιζόρτζι κατὰ ξηρὰν ἀπόστασις ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς εἶναι ὥραι 3 1/2, διὰ θαλάσσης δὲ μίλια 45. Ἀπὸ τοῦ

χωρίου Μεγάλου Μουρδουγκιού, ὅπου κεῖται πρὸς βορρᾶν, ἀρίστανται μίαν περίπου ὥραν.

ΙΑ'. Λιμὴν Κουβέλα, ὁ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Πάνομος καλούμενος. Κεῖται πρὸς δυσμὰς καὶ ἡμίσειαν ὡραν μακρὰν τῆς κώμης Γεροντος, ἀνίκει δὲ εἰς τὸ τμήμα τῶν Ἀνείων.

ΙΒ'. Λιμὴν Ἀκμπούκ. Ὁ ἐν τῷ μυθῷ τοῦ Βασιλικοῦ κόλπου, λίαν ἀσφαλὴς ὢν καὶ εἰς τὸ τμήμα ὁμοίως τῶν Ἀνείων ἀνήκων.

Ἔδαφος τῆς ἐπαρχίας.

Τὸ ἔδαφος τῆς ἐπαρχίας ἐν μὲν τοῖς τμήμασι Κρήνης καὶ Μελαίνης ἄκρας εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ὀρεοῦν καὶ πετρώδες, κεκαλλιεργημένον ὅμως, μάλιστα ἐν τῷ πρώτῳ, ἐν δὲ τοῖς τμήμασι Ἀνείων καὶ Κολορῶνος πεδινόν, τὸ πλεῖστον δ' ἀκαλλιεργητόν δι' ἐλλείψει τῶν ἀναγκαζίων βραχιόνων.

Ἐν τῷ πρώτῳ τμήματι ἡ καλλιέργεια εἶναι τόσο ἀνεπτυγμένη, ὥστε οὐ μόνον τὰ πεδινὰ μέρη ἀλλὰ καὶ ὅλα σχεδὸν τὰ ἐν αὐτῷ εὐγενία ὄρη εἰσὶ κατὰφυτα ὑπὸ ἀμπέλων (1)· ἐν τῷ δευτέρῳ ὑπάρχουσι ὡσαύτως ἀμπέλαι εἰς πεδινὰ τε καὶ ὀρενὰ μέρη, τὸ πλεῖστον ὅμως μέρος αὐτοῦ, καὶ περ ἀρκούντως εὐγενιον καὶ προδιατεθειμένον εἰς ἀνάπτυξιν ἀμπελῶνων, ἐλαιῶνων καὶ ἄλλων δενδρόνων, διατελεῖ ἀκαλλιεργητόν. Ἐν τῷ τρίτῳ ἐλάχιστον μέρος καλλιεργείται ὡς καὶ ἐν τῷ τελευταίῳ, καὶ τοιούτοις ὑπάρχουσι αἱ πεδινότητες τῆς ἐπαρχίας, πεδιάδες, αἵτινες ποτιζόμεναι ὑπὸ τῶν διαρρέοντων ποταμῶν ἠδύναντο νὰ καταστῶσι εἰς μὲλλον προσοδοφόροι καὶ εἰς γῆν ἐπαγγελίας νὰ μεταβληθῶσι, ἐὰν τὸ πλεῖστον τῶν γαιῶν αὐτῶν δὲν εὐρίσκητο εἰς χεῖρας ὀλίγων τιμαριούων, καὶ ἐὰν οἱ ἀρουαῖοι ἐλάμβανον τ' ἀναγκαῖα μέτρα, οἷα ἡ κατάργησις τοῦ τιμαριωτικοῦ συστήματος, ἡ διευκρίνισις τῶν μέσων τῆς συντητικῆς διὰ δημοσίων ὁδῶν καὶ γεφυρῶν, εἰ πᾶσι δὲ ἡ δημοσίαι ἀσφάλειαι.

Δημητριακοὶ καρποί.

Ὁ σίτος σπειρόμενος καὶ εὐδοκίμῳ ἐν πᾶσι σχεδὸν τῇ ἐπαρχίᾳ εἶναι ἰδίως τὸ πρῶτον τῶν δύο τελευταίων αὐτῆς τμημάτων· τῶν Ἀνείων καὶ τῆς Κολορῶνος, ὅπου, ὡς εἴρηται, πεδιάδες εὐρείαι ὑπάρχουσι, εὐδοκίμει δ' οὐχ

(1) Στράβ. ΙΔ', 646.

(1) Περὶ τῆς ἐν Κρήνῃ ἀμπελουργίας γράφομεν λεπτομερέως ἐν ἰδιαίτῳ ἡμῶν πραγματεῖᾳ.

ἦτον καὶ ἡ κρήνη, χρησιμεύουσα πρὸς διατροφὴν τῶν φορτηγῶν ζώων, ἐν πολλοῖς δὲ χωρίοις τῆς Μελαίνης ἄκρας καὶ πρὸς κατασκευὴν ἄρτου. Ὁ ἀράδιστος καὶ ἡ βρώμη καλλιεργεῖνται ὡσαύτως, μέλιστα δὲ ἐν τῷ Μαϊανδρῷ πεδίῳ, ὅπου καὶ διάφορα ὄσπρια, οἷα οἱ κίκατοι, εἰ ἐρίβνθου κλπ.

Δένδρεα, κάρπια καὶ ὄαση.

Κάρπια ὅσα δὲ τῆς ἐπαρχίας εἰσὶν ἡ ἑλαιοῦ, ἡ σικκῆ, ἡ ἀμυγδαλὴ ἡ ἀπιδιά, ἡ μηλέα, ἡ ροδιά, ἡ ροδακινία, ἡ περτογαλλία, ἡ λεμονία κλπ. Τὸ πολυτιμότερον αὐτῶν καὶ πολυπληθέστερον εἶναι τὸ πρῶτον, ἡ οἰοῦμαι ἑλαιοῦ. Τὸ αἰθαλὶς τοῦτο δένδρον εὐδοκᾷ ἰδίως ἐν τῷ τμήματι τῆς Μελαίνης ἄκρας, ὅπου ὅσοι οὗτοι ὑπάρχουσιν ἑλαιώδεις, καὶ ἐν τισὶ μέεσι τοῦ τμήματος Ἀνέου. Τὸ ἑλαιοῦ τῆς Μελαίνης ἄκρας, ὡς καὶ πᾶν ἄλλο προϊόν τοῦ αὐτοῦ πελάγους, εἶναι τὸ λαμπρότερον καὶ εὐωδέστερον πάντων.

Ἐν τῷ τμήματι Κρήνης, ἐν τῇ περιφερείᾳ ἰδίως Ἰλατσάτων, σπουδαῖοι ἀναπτύσσονται πῶς ἑλαιώδεις, εἰς τὴν φύσει τῶν ὁποίων οἱ κατοικοὶ μετὰ πολλὰς ἀπὸ τινων ἐτῶν ἐπεδόθησαν ἐπιμελείας.

Ὁ ὄαση ἀπαντᾷ σήμερον ἐν μένους τοῖς τμήμασι Ἀνέου καὶ Κολοφῶνος. Ἡ Μεσσηνίς, ὁ Λάτμος, ὁ Κίρκαιος, τὸ Κοράκιον καὶ ἄλλα τῆς ἐπαρχίας ὅρη στολίζονται ὑπὸ ὡρίων πευκῶν καὶ ἄλλων δένδρων.

Ψυχρές, ἐρημέτι, ἔντομα.

Πᾶσα ἡ παραλία τῆς ἐπαρχίας γέμει πολυεὶδων ἰχθύων· ἄφθονοι ἰδίως ὑπάρχουσιν ἐν τῷ Ἐρυθρίῳ κόλπῳ καὶ τῷ παρὰ τοῖς ὄρεσι γινώσκῳ καὶ διὰ τὰς τρίγλας του περιγύμῳ Βασιλικῷ κόλπῳ (Ἀκμπούκ). Νοστιμώτατοι τῶν ἰχθύων εἰσὶν οἱ πῶν ἰχθυοστροφίων Κρήνης καὶ Κιζιμαίτ. Ἀφρονίσταται δὲ καὶ ἀρκούντως νόστιμοι ἀλιεύονται καὶ ἐν τῇ παρὰ τὸν Λάτμον λίμνῃ Παφί.

Ἐρπετῶν εἶδη ὑπάρχουσι πολλὰ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ. Οἱ ὄρεσι ἀβυσσοὶς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐπιπολίζουσιν εἰς τὰ πεδινὰ ἐκεῖνα μέρη, ἐνθα ἡ γῆ σχίζεται κατὰ τὸ θέρος καὶ παρίγει εἰς αὐτοὺς καταρῦνον· οἱ μελάνες εἰσι σπανιότατοι, ὡς καὶ ἡ ἰσθλὸς ἐχθὺνα, πολυπληθέστεροι δὲ οἱ στικτοί.

Ἐν διαφόροις μέρεσι, κεκαλλιεργημένοις τε καὶ μὴ, ἀπαντῶσι καὶ σκορπίοι, ὧν τὸ κέν-

τημα εἶναι πάντοτε λίαν ἐπιδύονον, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐπικίνδυνον.

Ἐκ τῶν ἐντόμων τὸ φοβερώτερον καὶ καταστρεπτικώτερον εἶναι ἡ ἀκρίς. Κατὰ τὰ τέλευταῖα ἐτη ἐμήνη ἀκρίδων ἀναφανέντα σπουδαιότητας προῦξένησαν εἰς τὴν γεωργίαν ζημίας, καταστρέφοντα τὰ βρωμέακια, τὰ γλυκύνισσα, τὰ σπασίμια καὶ ἄλλα τῶν ὀψίμων λεγομένων προλόντων· οὐχὶ δὲ ἀσφμαντοὶ ἦσαν αἱ ζημίαι, ἀς ἡ φαραωνίτις αὕτη πληγὴ καὶ εἰς τὰ δημοτικὰ ἐν γένει καὶ εἰς τοὺς ἀμπελῶνας ἰδίως ἐπίνευσεν. Ἡ ἀκρίς ἀπειλεῖ μέγαν καὶ φοβερὸν ὄλεθρον, ἐὰν μὴ σύντονα πρὸς ἐξόντωσιν αὐτῆς ληθῶσι μέτρα (1).

Σμήνη δὲ κωνόπων ἐτησίως καὶ τακτικῶς καθ' ὅλον τὸ θέρος ἐπικαπτόμενα τὸ Ἄκαιοι, τὴν Μίλητον (Παλιάτια) καὶ τὸ Τούζ-Βουργάζ, ἐνοχλοῦσι πεισμένους τοὺς κατοίκους, ὑπαγευομένους πάντας νὰ κοιμῶνται ὑπὸ κωνοπέτῃ.

Τὰ ἔντομα ταῦτα, κατὰ τὸν Πανσκανίαν, ἠνάγκασαν ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ τοὺς κατοίκους τῆς Μυσοῦντος νὰ καταλίπωσιν ἔρημον τὴν πόλιν αὐτὴν καὶ νὰ μετακινήσων εἰς Μίλητον. Ἰδοὺ δὲ πῶς· οἱ αὐτοὶ συγγραφεῖς περιγράφει τὸ γεγονός· «Μυσοῦντος δὲ οἱ οἰκτοίροις ἐπὶ τυχῇ τοιούτῳ ἔλειπον τὴν πόλιν. Κατὰ τὴν Μυσοῦσαν γάρ· ἡν θαλάσσης κόλπος ἐσθίεν οὐ μέγας· τοῦτον λίμνην ὁ ποταμὸς ἐποίησεν ὁ Μαϊάνδρος, ἀποτρίμνους τὸν ἑσπλον τῇ ἑλῷ· ὡς δ' ἐνόησεν τὸ ὄψος καὶ οὐκ αἶετ ἦν θάλασσα, οἱ κωνοπέτι ἀπείρου πλῆθος ἐγένοντο ἐκ τῆς λίμνης, εἰς ὁ τοὺς ἀνθρώπους ἠνάγκασαν ἔλκειν τὴν πόλιν· ἀπεχώσαν δὲ εἰς Μίλητον Μυσοῖσι τὰ τε ἄλλα ἀγώνισμα καὶ τῶν θεῶν θεοῖσι· ἀγῶνισμα καὶ τὸ κατ' ἐμὲ οὐδὲν ἐν Μυσοῖσι ἐστὶ μὴ Διονύσου καὶ Λέου λευκοῦ» (2).

Πιθηνά.

Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ εὐρίσκονται πάντα σχεδὸν τὰ ἐν τοῖς λοιποῖς μέρεσι τῆς Τουρκίας ὑπάρχοντα πτηνὰ, οἷα ἡ περιστέρη, ἡ ὄρνις, ὁ ἀλεκτρυ, ἡ τρυγὼν, ἡ περὶδύ, ἡ κίσσα, ἡ κίχλα, τὸ ὀρτύκιον, ὁ στρουθός, ὁ λάρος, ὁ ἰέραξ, ἡ γλαυξ, ὁ πελαργός, ἡ χελιδὼν, ἡ νυκτερίς κλπ.

(1) Καὶ κατὰ τὸ παρὸν ἔτος ἀναφανίσθη ἡ ἀκρίς, ἀλλὰ βραδύς καὶ οὐχὶ ὡς ἔλλοτε πολυπληθής, ἐσθίεντες οὐκ ἐκαταρῶντο ζημίας ἐν τῇ περιοχῇ ἰδίως Ἰλατσάτων.

(2) Πανσκανίαν, βιβλ. VII.

Αἱ πέδουκε πλεονάζουσιν ἐν τῇ Μελανθίᾳ ἀρκῶσι οἱ δὲ πέλαργοι καθ' ὅλον τὸ θέρος ορηνηδὸν ἐπισκεπτόμενοι μόνα τὰ τμήματα τῶν Ἀνίων καὶ τῆς Κολοφώνος ὑποδοχὴν φιλόφρονα ἰδίως εὐρίσκουσι παρὰ τοῖς ἐκεί χωρίοις Ὁθωμανοῖς, ἐκαστὴ τῶν ὁποίων καλύβη φέρει καὶ δύο ἢ τρεῖς φωλεὰς τῶν.

Ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς χωρίοις δὲν ἐμφωλεῖται ὁ πέλαργος, διακόμενος ὡς ἐπιεικύνους. Εἰς τὴν φωλεάν του φέρει πολλὰ κίς ζῶντας ὄρεσι, οὓς συλλαμβάνει πρὸς τροφὴν τῶν νεοσσῶν του, κατασκευάζει δὲ συνήθως αὐτὴν ἐκ κλημάτων ὀχυροῦ ξηρῶν, ἢ θάμων καὶ τῶν τοιούτων.

Ληθίζονται, ὅτι πρὸ τιμῶν ἐτῶν ἐν τῶν πτηνῶν αὐτὰ κατασκευάζουν τὴν φωλεάν του ἐπὶ τινος ἐν Μελανθίᾳ πενυγρᾶς καλαμοσκιποῦς καλύβης Ὁθωμανοῦ μετὰ τῶν ἄλλων ἔφερον ἐν αὐτῇ καὶ κλημάτι ἡμίκαστα, λαβὼν αὐτὰ ἐκ παρακειμένης ἐν ἀγρῷ ἐπείρας, ἐξ ὧν ἡ καλύβη ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ ἀνέμου πνεύσῃ ἐγένετο παρανόημα τοῦ πυρὸς. Συνέβη γὰρ αὐτῷ ὁ παθὼν ιδιοκτῆτης καὶ τινες ἄλλοι συνεγὼντες ὀθωμανοὶ ἐβουλεύθησαν νὰ κηρύξωσι πᾶσι κατὰ τὴν τοῦ ἐμπρηστοῦ καὶ τῶν ὁμορῶν του μεσολαβήσαντες ὅμως ἄλλοι ἀνεγκλίσαν αὐτοὺς εἰσόντες, ὅτι ὁ πυρὸς ὡς τὴν καλύβη, καὶ πρὸς τὸν πέλαργόν ἦν κατ' ἐξάρσεις ἀπιστοῦς καὶ ὅτι ἐνός ἐνεκεν δὲν ἦτο δίκαιον νὰ καταδιωχθῇ ὁ ὀφειλὼν τὸ γένος εὐεργετικῶν πτηνῶν.

Μαστοφόρα ζῶα κατοικεῖται καὶ ἄγρια.

Πάντα τὰ εἶδη τῶν κατοικιδίων ζῶων ἀπαντῶσιν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ. Καὶ ἐν τοῖς τμήμασι Κρήνης καὶ Μελανθίας ἄρκας εἰδικώτερα καὶ χρησιμώτερα εἶναι ὁ ἥμιονος καὶ ὁ ὄνος διὰ τὸ ὀρεῖνόν τοῦ εἰδάρους. Ἐν δὲ τοῖς τῶν Ἀνίων καὶ Κολοφώνος, πεδινοῖς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὁ ἵππος, ἡ κάμηλος καὶ ὁ βοῦς. Ἐν τοῖς δυσὶ πρώτοις τμήμασι αἱ αἰγες καὶ τὰ πρόβατα πλεονάζουσιν, ἐν τοῖς χωρίοις μάλιστα, ὡς χρησιμώτατα ζῶα εἰς πάντα γεωργίαν, ὃν φέρουσι μὴ τὸ γάλα, τὸν τυρὸν καὶ τὸ κρέας, ἐνδύουσι δὲ καὶ μὴ τὸ εἶνόν των ἐν τοῖς δυσὶ δὲ τελευταίοις αἱ ἀγέλαδες, αἵτινες αποτελοῦσιν ἰδίαν ἀγέλην ἐν ἐκαστῷ χωρίῳ καὶ αἵτινες ὡσαύτως εἰσι χρησιμώταται διὰ τὸ γάλα, τὸν τυρὸν, τὸ κρέας καὶ τὸ δέρμα.

Ἐκ τῶν ἀγρίων ζῶων ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἡ περδαλις, ἡ θύακα, ὁ λύκος, ὁ ἀγριοχίριος, ἡ ἀλώπηξ, ὁ θῶς, ὁ λαγῶς, ὁ ἔχινος καὶ ἄλλα.

ΠΟΣΙΜΑ ΥΔΑΤΑ

Ἐκρήνη.

Ἐν πάσῃ τῇ ἐπαρχίᾳ τὰ ποσίμα ὑδάτα εἰσιν ἄφθονα. Παρ' Ὁθωμανοῖς ἱερὸν ἔργον θεωρεῖται τὸ κατασκευάζειν κρήνας. Τοιαύτας οὗτοι κατὰ καιροὺς ἰδρύσαντο πολλὰς ἐντός τε καὶ ἐκτός τῆς πόλεως Κρήνης καὶ κληροδοτήματα διὰ τὴν ἐν τῷ μέλλοντι συντήρησιν αὐτῶν κατελπίον. Ἀλλ' ἡ διεύθυνσις τῶν κρηναίων κληροδοτημάτων περιέθετο εἰς τοὺς ἀπορόνους τῶν ἰδρυτῶν ἐπὶνεγκίαν τὴν ἡγεμονίαν εἰς τὰς πλείους κρήνας, διότι αὐτοὶ πενόμενοι ἐκ πολλοῦ μικρῶν ἢ καὶ οὐδὲν ἔροοντιζον περὶ αὐτῶν. Τῷ δὲ 1877 χάρις εἰς τὰς ἐνεργείας τῆς δημοχρείας τοῦ τόπου ἐλήφθη πρόνοια τις καὶ περὶ ποσίμων ὑδάτων, ὧν ἡ ἐλλείψις ὑπῆρχε λίαν ἐπαισθητὴ καὶ δι' αἰσθητικὰς ἀντιθέσεις πρὸς τὴν φερώνυμον πόλιν. Ἐπισκευασθέντων τῶν ὑδαγωγῶν ἐχρησιμοποίησαν νεαὶ πηγαὶ παρὰ τὴν νότον τοῦ τόπου πλευρᾶν, ἐκτίσθησαν ἐν τῇ πόλει νεαὶ κρήναι, μετὰ τούτων δὲ καὶ αἱ προϋπάρχουσαι ἐπληρώθησαν ποσίμου καὶ λαμπροῦ ὕδατος πρὸς χρῆσιν τῶν κατοίκων.

Πηγάς.

Πηγαὶ ποσίμων ὑδάτων ὑπάρχουσιν ἐν διαφόροις θέσεσι τῆς Κρήνης εἰς ἀποστάσεις τετάρτης μέρους ἡμισείας ὥρας αἱ πρὸς τὸ νοτιοανατολικὸν μέρος τῆς πόλεως ἐν θέσει μεσογείῳ, καλουμένην Σαρίντζι, καὶ αἱ πρὸς ἄρκτον τοῦ λιμένος, ἐν θέσει παραλίῳ, Παρούλη λεγομένη, εἰσιν αἱ μᾶλλον ἀξιόλογοι.

Πηγάς.

Τοιαῦτα ὑπάρχουσι πλεονεχῶς ἐν τῇ Κρήνῃ καὶ τοῖς περιχώροις. Τὰ πρὸς ὄρεάν ἰδίως τῆς Κρήνης ἔχουσι γλυκερά καὶ ἀξιόλογα ὑδάτα. Ἐπὶ αἱ τοῖς περὶ, ἐκτός τῆς κομποπόλεως, τῶν Παναγίας, ὅτις στερεῖται ποσίμου ὕδατος (1), ὑδρεῖνται οἱ κάτοικοι ἀνελόντες ἐκ φρέατον, ὧν τὸ ὕδωρ εἶναι ποσίμον καὶ εἰς πάσας τὰς χρεῖας αὐτῶν ἐπαρκές.

(1) Τοιοῦτο προμηθεύονται οἱ κάτοικοι ἐκ φρέατον κειμένων εἰς ἀποστάσεις τετάρτου ἢ καὶ ἡμισείας ὥρας μακρὰν τῆς κομποπόλεως.

ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ ΥΔΑΤΑ.

Πηγάδι τῶν Χαλκιδικέων.

Πρὸς ἀνατολὰς τῆς Κρήνης καὶ εἰς ἀπό-
κλειον ὥρας ὑπάρχουσιν αἱ τῶν Χαλκιδικέων
πηγαί, ὧν τὰ ὑδάτ' εἰσιν ἀλατούχα, κατὰ
τοὺς περὶ αὐτὰ εἰδήμονας. Αἱ πηγαὶ αὗται,
γνωσταὶ καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, καλοῦνται
σήμερ' ἀπὸ τῆς Λιτξίας Ὑσσέμι καὶ μείζονα
ἐσημέραι λομβάνουσι σήμεν διὰ τὴν ἱμα-
τικὴν αὐτῶν ἰδιότητα καὶ τὸ εὐαγερον τῆς πα-
ραλίου θέσεώς τιν.

Καθ' ὅλον τὸ θέρος ἐλλεικτὸς κόσμος ἐκ τε
τῆς Κρήνης καὶ τῶν περὶ τὴν Σμύρνης τε καὶ
ἄλλων μερῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ,
ἐπισκέπτονται αὐτάς εἴτε πρὶν χρῆσιν τῶν
λουτρῶν εἴτε καὶ ἀπλῶς χάρι' τοῦ ὑνευστά-
του κλίματος.

Μὴ ὑπαρχόντων δ' ἐπὶ αὐτοῖσι ἐπαρκῶς ἔσ-
νοδογέμων, οἱ προσερχόμενοι ξένοι ὁρεῖ, συνία
παραλαμβάνουσι τὰς ἀναγκαίας στρωματὰς καὶ
τ' ἀπολύτ' ἐγχειρῶ ἐπιπλά καὶ σκεύη. Ση-
μειωτίον δ' ἐστὶ τὰ πρόβατα παντός εἶδους εὐ-
ρηντικὰ ἀφθονὰ καὶ ἐλλεικτά. Τὰ δ' ἐνοικία ὑ-
περτιμώμενα κατ' ἑτος ἕνεκα τῆς αὐθούσης
πληθὺς τῶν ἐπισκεπτῶν παρέχουσι σπουδαίαν
πρόσδοον εἰς τοὺς κατόχους οἰκῶν ἢ δωματίων.
Τὰ δωμάτια καθ' ἑκάστην ἑκαστον καὶ κατὰ
μέσον ὅρον ἐνοικιῶνται πρὸς 15—20 γρόσια.
Ὑπάρχουσι δὲ οἰκίαι μετὰ 2—3 δωματίων
καὶ μαγειρείου ἐνοικιῶμεναι ἀνεὶ ἐπιπλῶν
πρὸς γρόσια 50—60 ἑκάστη καὶ καθ' ἑκά-
στην ἡμέραν, τινὲς δὲ πλείονα ἔχουσαι δωμά-
τια καὶ ἐπὶ τὸ εὐρωπαϊκώτερον οἰκοδομοῦμεναι
ἤδη παρεχόμεναι ἡμερσίον ἐνοικίον εἰς τοὺς
ἰδιοκτῆτας γρόσια 100—120.

Πᾶσαι σχεδὸν αἱ οἰκίαι ἐγχεωρίων τε καὶ
ξένων ἔχουσιν ἐν τῶν αὐτῶν πηγῶν ἀνάλογα
λουτρά. Ταῦτα καὶ παρὰ τὰ ἐνοικιῶμενα
δωμάτια ὑπάρχουσιν ἰκανὰ πρὸς χρῆσιν τῶν
ἐπισκεπτῶν. Οἱ δὲ κάτοικοι προσέρχονται καὶ
λουνοῦναι δωρεάν εἰς τοὺς αὐτοῖσι δημοσίους
λουτρούνας.

Ἢ μετὰ τῆς Σμύρνης καὶ ἄλλων μερῶν
κεντρικῶν καὶ παραλίων συγκοινωνία τῶν
λουτρῶν τῆς Κρήνης γίνεται καθ' ὅλον τὸ
θέρος δι' ἀεροπολίαν τακτικῶς ἐπισκεπτο-
μένων αὐτὰ.

Οἱ Ὀθωμανοὶ ἔχουσι μικρὰν τέμενος πρὸς
τὸ νοτιοανατολικὸν μέρος τῶν λουτρῶν. Προ-
σαρκτικὸς δὲ τούτων εἰς θέσιν παράλιον ὑπάρ-

χει νεόδμητος θεολογικὸς κολοκός ἐπ' ὀνόματι
τοῦ ἁγίου Δημητρίου.

Τὰ οἰκίαια ὑπερτιμώθησαν αὐτοῖσι σή-
μερον τοσούτον, ὥστε ἀγροί, ὅστις πρὸ εἰκο-
σαετίας ἐτιμάτο λίρων 50, ἦδη ὁ αὐτός τιμᾶται
500 λίρων καὶ πλέον ἐστὶ, ὑπερδικασια-
σθείσης τῆς τιμῆς. Αὐθιμὸν δὲ σήμερ' αἱ
τῆς τῆς τῶν πηγῶν συναίετα ἀναλόγως καὶ
τῶν οἰκοπέδων ἡ τιμὴ, καὶ βεβαίως πολὺ ἐστὶ
εἰς τὸ μέλλον αὐξηθήσεται.

Τὰ λουτρά ταῦτα πρὸ δεκαπενταετίας μόλις
ἤρξαντο περιποιούμενοι οἱ κάτοικοι, γνωστῆς
γενομένης τῆς ἀξίας αὐτῶν. Ἐκτὸς δ' ἐκα-
τοντάδος δωματίων καὶ οἰκῶν, ἃς ἐγχεωρίοι
ἰδιοκτῆται ἔκτισαν αὐτοῖσι, ἤρξαντο ἀπὸ τινων
ἐτῶν οἰκοδομοῦντες ἀξιολόγους οἰκίας εὐποροὶ
Συμραῖοι καὶ ἄλλοι. Ὅθεν αἱ πηγαὶ τῶν
Χαλκιδικέων φέρονται ἤδη τὸν τύπον εὐρωπαϊ-
κῆς πόλεως, παραχθέντος συν τῷ χρόνῳ
προϊόντι εἰς ὠραίαν πόλιν, ὅταν μάλιστα,
ἐκπληρουμένων τῶν εὐχῶν τῶν κατοίκων,
συνδεθῇ σιδηροδρομικῶς ἡ Κρήνη μετὰ τῆς
Σμύρνης.

Ἀξιολόγησι πηγαί, ὥσαυτως γνωσταὶ παρὰ
τοὺς ἀρχαίους ἤδη διὰ παρεληγμένα καὶ Σύ-
ρονται Λιτξία κοινῶς καλούμεναι ὑπάρχουσι
καὶ εἰς τὴν μεταμβρονοδικὴν ἐχθρὴν τοῦ λι-
μένος Ρέας-δ' αἱ μετὰ δύο μικρῶν ἀκρωτη-
ρίων, ὧν τὸ μὲν καλεῖται Τσικούρια, τὸ δὲ
Μονόπετρον. Αἱ πηγαὶ αὗται εἰσι θεουργοί.

Σημ. Πηγαὶ ὑπερτιμώμενα ὑδάτων ὑπάρ-
χουσιν ὥσαυτως καὶ ἐν τῷ τμήματι Ἀντίων
εἰς τὰς ὑπορείας ὄρους ἑκείνου μετὰ τῶν Δω-
ματίων καὶ Δουζ-Βουργάζ. Αἱ πηγαὶ αὗται
εἰσι παρεληγμένα, καὶ περὶ δυνάμειν αὐτῶν χρῆ-
σιμοποιηθῶσιν, ἔκν καὶ περὶ αὐτῶν ἐλαμβά-
νετο πρόνοια τις.

Ἐκ τῆς περὶ τῶν ἱματικῶν ὑδάτων τῆς
Ἰωνικῆς χερσονήσου ἐπιστημονικῆς πραγμα-
τείης τοῦ κυρίου Ἀλέξη ἐρριζομένη τὰ ἑξῆς:
«Αἱ τῶν Χαλκιδικέων πηγαὶ εἰσι πέντε:

α'. Πηγὴ τῆς Ἠθός.

Τὸ ὕδωρ αὐτῆς ἀναδύει ἐν τῷ μέσῳ με-
γάλης δεξαμενῆς, παλαιᾶς οἰκοδομῆς ἑτε-
ρασμῆνης καὶ σκοτεινῆς, ἐχούσης ὡς εἰσοδὸν
ὕψαν μικράν, πλησίον τοῦ καρναίου τοῦ
Ἀλφ-ἀγῆ.

β'. Πηγὴ Χαμιά.

Τὸ ὕδωρ αὐτῆς ἀναδύει διὰ δύο ὀρεῶν
ἐντός δύο δεξαμενῶν παλαιᾶς κατασκευῆς.

Εἶναι δὲ τοσοῦτον ἄφρονον, ὥστε ἐν μέρος αὐτοῦ διαγεγενημένον χρησιμοποιοῦται ἐν τῷ κατὰ τὸν τουρκικὸν μέλλον τρόπον λουτρῶν τοῦ Χαλί ἐφ' ἑνὲν καὶ ἐν πολλαῖς ἰδιωτικαῖς οἰκίαις· τὸ ἑνὲν ἐν σχηματικῶν αὐλακῶν ἐνοῦται μετὰ τοῦ λιμανίου ὕδατος καὶ γίνεταί εἰς τὴν θάλασσαν.

γ'. Τὸ γράφον τῆς Φατιμέ.

Τὸ ὕδωρ τῆς πηγῆς ταύτης ἀναβρύει κάτωθεν μίαν ἐκ τῶν πρώτων ἐκεῖ κτισθεῖσων οἰκιῶν, ἐγγὺς τῆς κυριώτερας πλατείας καὶ σχηματίζει φρεῖα δύο μέτρων βάθους καὶ ἐνὸς μέτρου περιφερείας· ἀντλούμενον δὲ διὰ χάρου γίνεταί ἐντός μικροῦ παρὰ τὸν τοῖχον ὀχετοῦ, χρησιμοποιεῖται ἵνα πληρώσῃ τρεῖς λουτήρας· κτιστὸς ἐντοκαζόμενος ἐν παρακειμένῳ εὐρυχωρῶ ἀσφατῇ.

δ'. Πηγή τοῦ Χασάν-ἀγά.

Τὸ ὕδωρ αὐτοῦ ἔχει ὁσμὴν πολὺ ἐλαφρῶς θειοῦν καὶ ἀναβρύει ἐκ πολλῶν φρεῖων ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο μεγάλων δεξαμενῶν τοῦ λουτρώου τοῦ Χασάν-ἀγά. Ἐν τῷ καταστήματι αὐτῷ ὑπάρχει καὶ θαλάσσιον μετὰ λουτρῶν 6 τῶν ἀριθμῶν, ἐξ ὧν 5 χρῆσιμαίεν ὡς ἀποθήκη ψυχροῦ ὕδατος μεταλλικοῦ, πρὸς δὲ καὶ δωμάτια ἰσχύαι δι' ἐνδοκίον.

ε'. Πηγή τῆς Ἀρεθούσης.

Ἡ πηγή αὕτη ἀναβρύει μὲν ἐν τῇ μεγάλῃ πλατείᾳ, πρὸ τῆς θύρας τοῦ καρενείου τοῦ Χασάν-ἀγά, πλὴν καλύπτεται διὰ τεχνικοῦ ἔργου καὶ τὸ ὕδωρ αὐτῆς δι' ὀχετοῦ ἐκ κεράμου φέρεται πρὸς τὴν παραλίαν, ἄνω μικροῦ τοῖχου, ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν τοῦ ὁποῖου εἰς ὠριμένον σημεῖον ῥεῖ ἐν εἰδει κρήνης. Τὸ ὕδωρ αὐτῆς, ἄφρονον, χρησιμοποιεῖται πρὸς ἐσωτερικὴν χρῆσιν ὡς καθάρσιον καὶ πρὸς καθαρισμὸν μαγειρικῶν σκευῶν.

Ἰλιό.

Ἐκτός τῶν ἄνω πέντε πηγῶν ὑπάρχουσι καὶ ἑτέραί, ἀναβρύουσαι αἱ μὲν ἐν τῷ πυθμένει τῆς θαλάσσης πλησίον τῆς παραλίας, αἱ δὲ ἐξ ὧθεν τῆς νεοκτιστοῦ μικρᾶς πόλεως πρὸς ἀνατολὰς αὐτῆς ἐν τῷ μέσῳ ὕψους ἄμμου· αἱ τελευταῖαι σχηματίζουσιν, οὕτως εἰπεῖν, μικρὰν λιμνὴν θερμότητι (55 κοινῶν Κελσ. εἰς τινὰ μέρη), ἐρυσαν ὑπὲρ τὰ 100 μέτρα διαμέτρον, ἥς τὸ ὕδωρ ὑπερβαλλόν ἐκλύεταί

εἰς τὴν θάλασσαν δι' ὀχετοῦ ἡνωμένου μετὰ τῆς πηγῆς Χαμιτί. Τῆς λιμνῆς ταύτης ἡ κοίτη σύγκειται ἐξ ἰλύος ἄφρονου, φημιζομένης, καὶ δικαίας, ὡς ἐγρῶς θεραπευτικῆς ἰδιότητος ὑπερτέραν τῶν μεταλλικῶν ὑδάτων τῆς χώρας.

Ἰαματικὴ ἐνέργεια τῶν μεταλλικῶν ὑδάτων τῶν πηγῶν τῶν Χαλκιδίων.

Τὰ μεταλλικὰ ὕδατα τῶν Χαλκιδίων εἶναι ὠφελιμα α') κατὰ τοῦ βεσματισμοῦ καὶ πασῶν τῶν ἐκδηλώσεων αὐτοῦ, ἐσωτερικῶν ἢ ἐξωτερικῶν· β') κατὰ τῆς χοιραδικῆς διαθέσεως καὶ τῶν χοιραδικῶν νοσημάτων· γ') κατὰ τῶν νοσημάτων τοῦ ἐγκεφάλου, τοῦ νοτιαίου μυελοῦ καὶ τῶν νεύρων· δ') κατὰ τῶν νοσημάτων τῶν πεπτικῶν ὀργάνων· ε') κατὰ τῶν νοσημάτων τῶν γεννητικῶν καὶ οὐροποιητικῶν ὀργάνων. Ἡ σπερματόρροια καὶ ἡ ἀνικανότης κατὰ συνέπειαν ἰδίως ἀτονίας, αἱ ἀπαξίαι τῶν κατὰ μηνίων, ἡ λευκόρροια καὶ ἡ στέρωσις συνεχῶς θεραπεύονται ἢ ἐπιισθητῶς βελτιοῦνται· ζ') κατὰ τῶν ὀργανικῶν ἐκασθενήσεων τῶν προερχομένων συνήθως ἐκ πυρετῶν σπουδαίων καὶ διαρκῶν ἢ ἀναιμίας· ζ') κατὰ τῶν δηλητηριάσεων, ἰδίως τῆς ἐλιδώδους καρχήρας καὶ τῆς συρλίδος. η') Κατὰ τοῦ τραυματισμοῦ καὶ διαφόρων χειρουργικῶν νοσημάτων.

Ἀρτεριδείξεις

τῶν μεταλλικῶν ὑδάτων τῶν Χαλκιδίων.

Τὰ ὕδατα τῶν Χαλκιδίων ἀντενδείκνυνται, εἰς τὰς ἀλλαγὰς τῶν ἐξαίρεσεων, τοῖς πάσχουσιν ἐν γένει ὑπὸ ὀξείων νοσημάτων, ὑπὸ νοσημάτων λ. γ. τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων, ἰδίως τοῦ χρονίου κατάρρου, τοῦ ἀσθματος, τῆς χρονίας πνευμονίας, τῆς συμφορῆσεως τῶν πνευμόνων καὶ τῆς πνευματικῆς ρυγματώσεως ἐν πάσιν αὐτῆς ταῖς περιπτώσεσιν καὶ ταῖς μορφαῖς (πολλὰκις παρατηρεῖται τὴν χρῆσιν αὐτῶν προκαλοῦσαν αἰμοπυσίαν, βήχα, ἰδρώτας καὶ ἐπιταχύνουσαν τὴν καταστροφὴν)· ἐξ ὀργανικῶν ἀλλοιώσεων τῆς καρδίας καὶ τῶν μεγάλων ἀγγείων· ἐκ συμφορῆσεων τοῦ βλαστού, ἐκ βαρεῶν νευρώσεων, ἐκ ἐντερειτίδος, ἐκ δυσεντερίας, ἐκ διαβήτου, ἐκ ψαμμιασμοῦ καὶ ποδάρχεις, ἐκτός ἐάν ἡ τελευταία ᾖται δι' ὡς ἀτονική· προσεῖται οἱ ὕμεις ἀπατόνται νομίζοντες, ὅτι δὲν δύνανται νὰ βλαφθῶσι ποιοῦντες συνεχῶς καὶ ἐπὶ πολλὰ χρῆσιν τῶν πλουσιῶν αὐτῶν μεταλλικῶν ὑδάτων, εἴτε ὡς ποτῶν εἴτε ὡς λουτρῶν.

Τὰ μεταλλικὰ ὕδατα τῶν Χαλιδίων ὑπερ-
περθεῖ, κατὰ τὸν μεταλλικὸν πλούτον καὶ
κατὰ τὴν ἰαματικὴν ἐνέργειαν, τῶν ὁμοταγῶν
ὕδατων τῆς Balaruc, τῆς Bourbonne, τῆς
Bourlon l'Archambault, τῆς Lamotte ἐν
Γαλλίᾳ καὶ τῶν τοῦ Kreuznach, τοῦ Kis-
singau, τοῦ Nauheim, τοῦ Wiesbaden κλπ.
ἐν Γερμανίᾳ, καὶ τῆς Ischia, τῆς Allano κτλ.
ἐν Ἑλλάδι. Ἐκεῖ (ὅλη) ἐν ταῖς πηγαῖς τῶν
Χαλιδίων, ἐντός τῶν μεταλλικῶν ὑδάτων καὶ
τῆς ὕλης, μονοδυνάμει κατὰ τὴν σύστασιν καὶ
τὸν σχηματισμὸν αὐτῆς, ὑπάρχουσι θαλάσσια
λουτρά ὥραϊα, καὶ ἀλλόκληρος λεπτοτάτης
ἀμμου, δυναμένης να χρησιμεύσῃ διὰ λου-
τρά· σταφυλαὶ διαφόρων εὐδῶν ἀρθροῖσι καὶ
ἐξάιρετοι πρὸς ἰαματικὴν χρῆσιν γὰρ ἀρθροῖσι
πρὸς χρῆσιν τοῦ ὅρου αὐτοῦ. Ἐκτός δὲ τῶν
προσόντων τούτων ὁ ἀὴρ εἶναι καθαρός καὶ
σοφόνος, τὸ κλίμα λυμπερότατον. Κατὰ τὰς
θερμοτέρας ἡμέρας τοῦ Ἰουλίου τὸ θερμόμε-
τρον δὲν ὑπερβῇ ποτὶ τὴν 28 μοῖραν Κέλσ.
Συνήθως ὁ μέσος ὅρος τῆς θερμοκρασίας κατὰ
τὸ θέρος εἶναι 24° Κέλσ. χωρὶς μεγάλης με-
ταβολῆς ἐντός τῆς ἡμέρας.

Πρὸς δὲ εἰς ἀπόστασιν πρῶτον τετάρτων τῆς
ὥρας, ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἀπέναντι τῶν πηγῶν
τῶν Χαλιδίων ἀρακς, πρὸς τὴν βορειοανατο-
λικὴν παραλίαν αὐτῆς ὑπάρχουσι

Αἱ θειοῦραι πηγαὶ τοῦ Ρεῖς-δερέ
(κοινὰς ὀνομαζόμεναι Σίγνα).

Αἱ πηγαὶ αὗται ἀπέχουσι ἐν τέταρτον τῆς
ὥρας ἀπὸ τοῦ ὁμώνυμου χωρίου. Ἐξ αὐτῶν δύο
ἐξηρατισθῆσαν ὑπὸ τὰ εἰρεπία ἀρχαίων οἰκο-
δομῶν· ἡ πρώτη ψυχρὰ μᾶλλον, μέλις ῥεῖ ἐν
μέσῳ σωροῦ λίθων· ἡ τετάρτη ἀναδύει ἐντός
μεγάλῃς δεξαμενῆς περιτεγχισημένης καὶ ἐστε-
γασμένης διὰ θύλου.

Πηγὴ ἐν μέσῳ σωροῦ λίθων.

Τὸ ὕδωρ αὐτῆς ἔχει ὁσμὴν θειοῦδος ὑδρο-
γόνου (hydrogène sulfuré).

Πηγὴ ἐντός μεγάλης δεξαμενῆς
ἐστεγασμένης καὶ λιθοκτιστοῦ.

Τὸ ὕδωρ αὐτῆς εἶναι ἐλαφρῶς ἀλκαλικὸν καὶ
ἔχει ἰσχυρὰν ὁσμὴν ὑδροθεικοῦ ἔξους.

Αἱ πηγαὶ αὗται εἶναι ὅλως ἡμελιζόμεναι.

Ἀπὸ πολλῶν τὰ μεταλλικὰ ταῦτα ὕδατα
σημειῶνται ὡς ὠφέλιμα τοῖς πάσχουσιν ἐκ δερ-
ματικῶν νοσημάτων καὶ ἰδίως ἐκείνων τῶν

παιδῶν. Ἡ ἰσωτερικὴ χρῆσις αὐτῶν ὠφελεῖ
τοὺς πάσχοντας ἐκ κατάρρων τῆς οὐρήθρας,
τῆς οὐτίως καὶ τῆς μήτρας, ὅποτε τὰ μεταλ-
λικὰ ὕδατα τῶν Χαλιδίων ἀντενδείκνυνται
ὡς λίαν ἐρεθιστικά. Δυστυχῶς μὴ ὑπαρχούσης
ἐκεῖ πλήσιον οὐδεμιᾶς οἰκίας κατοικησίμου, ἡ
ἐξωτερικὴ χρῆσις αὐτῶν ἀποβαίνει σήμερον
δυσκόλος, ἀν' ἣν ἀδυνατοῦς.

Ἐγγύτατα δὲ τῆς πόλεως Κρήνης, προς-
αρκτίως τε καὶ παραλίως, ἐκ τῶν ὑπαιρειῶν
τοῦ ὅρου Κορακάρη πηγάζει εἰς δύο θέσεις
θερμὸν ὕδωρ ρεῖον εἰς τὴν θάλασσαν· αἱ πηγαὶ
αὗται καλοῦνται κοινῶς «ζεστά νερά» καὶ
χρησιμεύουσιν εἰς πλύσιν καὶ καθαρισμὸν
λευκῶν ἐνδυμάτων.

Ἑτέρα πηγὴ ὑπάρχει πρὸς τὸ μεσημβρινο-
δυτικὸν μέρος τοῦ λιμένος Κρήνης, εἰς τὰς
ὑπαιρείας ὄρους καλούμενον Καρὰ-δάγ, ἐν
θείῃ λεγομένη «ἀγιάσματα» ἐκ τῆς αὐτῆς
πληθύνος συνωνύμου πηγῆς. Τὸ ὕδωρ ταύτης
δὲν εἶναι θερμὸν, ἔχει δὲ τὴν γεῖσιν ὑδάτι-
νον καὶ τὴν ιδιότητα πινόμενον να καθαρῶν
ὡς ἐξάιρετον καθάρσιον, διὸ κατὰ τὸ θέρος
οἱ κάτοικοι ποιοῦνται χρῆσιν αὐτοῦ. Τοιαύτην
χρῆσιν καὶ μετὰ τοῦ αὐτοῦ αποτελέσματος
ποιοῦνται, εἰς εἰρηται, καὶ τῶν θερμῶν με-
ταλλικῶν ἀρακς τῶν Χαλιδίων καὶ τῶν
ἀπωτέρω κεμένων τοῦ Ρεῖς-δερέ.

Σημειωτέον, ὅτι ἐγγὺς τῶν τελευταίων ὑπ-
άρχει πηγὴ καλούμενη ὁμοίως «ἀγιάσματα». Τὸ
ὕδωρ ταύτης εἶναι ὡσαύτως ψυχρὸν,
σημίζεται δὲ ὡς λίαν αποτελεσματικὴν καθάρ-
σιν. Πρὸς δὲ καὶ εἰς τὸ ἀνωτατικὸν μέρος τοῦ
λιμένος Ἀγρελῆς εἰς τὰς ὑπαιρείας ὄρους
ὑπάρχει πηγὴ «ἀγιάσματα» καὶ αὐτὴ λεγο-
μένη, ψυχρὸν ἐπίσης ἔχουσα τὸ ὕδωρ καὶ
καθαρητήριον.

Ὁρουκτά.

Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ γνωστὰ ἡμῖν ὀρουκτά
εἰσὶν ὁ σίδηρος, οἱ γαιάνθρακες καὶ ἡ σμύρις,
ἐξορυσσόμενα κατὰ τὸ τμήμα τῶν Ἀνέων καὶ
χρησιμοποιούμενα ὡς ἐξῆς.

Α'. Σιδήρους.

Παρὰ τὸ ἐπὶ τοῦ Λάτμου χωρίῳ Τσαβδάρ
εὑρίσκει σίδηρος ἐπὶ ὀροπεδίου περιλαμβάνοντος
ἐκτάσιν ὡσεὶ χιλίων στρεμμάτων. Ἐν τῷ
αὐτῷ δὲ χωρίῳ καὶ πέντε ἄλλοις ἐγγὺς καὶ
περὶ αὐτοῦ κεμένους ἐκκαμινεῖται ὁ αὐτὸς
σίδηρος ὑπὸ τῶν κατοίκων Ὁθωμανῶν κατὰ

τρόπον τοιούτων. Μεταφέρουν τὸ σιδηροῦς γῶμα καὶ τοὺς σιδηρούς λήθους εἰς τὰ ἑγγύς δάση, ἔνθα ὑπάρχουσι 5—6 κήμεναι ἐκ λίθων καὶ πηλοῦ ἐκτιμῶνται. Τὸ σχῆμα ἐκστῆς καμίνου εἶναι τετράπλευρον καὶ χωνοειδές. Ἐν αὐτῇ τίθενται βόλα κακὰ, ἐπὶ τούτων δὲ τὸ σιδηροῦς γῶμα καὶ οἱ σιδηροὶ λίθοι. Καίεται ἡ κλίμακος καὶ τὸ πῦρ ἀναδίδεται κατωθέν ἔνθα ὑπάρχουσι δύο ὅπαι εἰσδεχόμεναι τὸν ἀέρα δύο φουστῆρων. Ἐκαστος φουστῆρ κινεῖται νυθήμερὸν ὑπὸ δύο ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους ἐναλλάξ ἀντικαθίστανει ἄλλοι. Ὑπάρχει καὶ τρίτη ὁπή, δι' ἣς ἐξέρχεται ὁ σίδηρος ἐκ φουστῆ καταστάσει καὶ πίπτει ἐντὸς λάκκου, ἔνθα εἰς ἐπιπίπτει ἐκ πηλοῦ ἀπεξηραμένου σχηματισμένα σιλικας λαμβάνει σχῆμα βραβειδίου τεμαχίων, ἑκαστὸν τῶν ὁποίων ὀγκὸς 40—50 ἀκάδας. Ὁ σίδηρος οὗτος μεταφέρουσιν εἰς τὰ κεντρικώτερα μέρη τοῦ τμήματος Ἀλίων καὶ ἰδίως εἰς Σώκια χρησιμοποιοῦνται ὑπὸ τῶν σιδηροῦν εἰς τὰς ἐπιτοπίους ἀνάγκας.

Β'. Γαλιούτσικες.

Τοιοῦτοι ἐξορύσσονται ὑπὸ τῆς ἑταιρίας τοῦ ἐν Σωκίαις ἀγγλικοῦ ἐργοστασίου τῆς γλυκορρίζης, ἀποκαλειστικῶν ἐπ' αὐτῶν χρομίου δικαίωμα, ἐν θέσει κειμένη πρὸς βορρᾶν καὶ 1 1/2 ὥραν μακρὰν τῶν Σωκίων, ἔνθα πρὸ εἰκοσαστίας περίπου ἀνεκαλύφθησαν, χρησιμοποιοῦνται εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ αὐτοῦ ἐργοστασίου.

Γ'. Σμύρις.

Τοιαύτη ἐξορύσσεται ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς Μυκίλης ἡμισείαν ὥραν μακρὰν καὶ πρὸς βορρᾶν τῆς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὄρους μονῆς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἅτοι μεταξὺ Ἀνίων καὶ Πανωνίου, μεταφορμένη ἐκεῖθεν εἰς Σμύρην. Περὶ τοῦ ἐξαγομένου ποσού, ὡς καὶ περὶ ἄλλων σχετικῶν πρὸς τὰ λόγῳ τρία εἶδη ὀρυκτῶν, δὲν ἔδυνάμην ἐν λείδωμεν πληροφορίας.

Ὀρυκτὰ ὑπάρχουσι καὶ ἐν τῷ τμήματι Κολορώνης. Ἐπειρία τις μέλιστα ἤρατο πᾶσι ἐργαζομένοις ἐπὶ τούτῳ ἑγγύς τοῦ ἑλληνικοῦ χωρίου Κομπουρίου ἐν θέσει ἀπεχρυσή τοῦ θαλάσσης 1 1/2 ὥραν. Τὸ εἶδος τοῦ ὀρυκτοῦ ἀγνοοῦμεν ἐτι δι' ἐλλείψιν πληροφοριῶν.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ τμήματι Κρήνης καὶ Μελαινῆς ἄραται, εἰς δὲ καὶ ἐν τῇ νήσῳ Ἰατρῷ, ἀνεκαλύφθησαν, ὡς λέγεται, διάφορα

ὀρυκτὰ, ἡ ἐξορύξις τῶν ὁποίων ἀγνοοῦμεν τίνες ἐκεῖναι ἂν ἄρξαιμην ἀνελεῖσθαι ὡς πιθανὸν δὲ θεωροῦμεν, ἐτι εἰς τοιαύτας ἐπιχειρήσεις κατὰ τὸ μέλλον ἡ ἔκτος σπουδαίης, ἐκτὸς τῶν ἀναγκαιῶν δαπανῶν, αἰτίνας εἰναι οὐκ εὐκαταρρήντοι, ἀπαιτοῦνται καὶ περιστάσεις εὐνοϊκαί, τοιαῦται δὲ δυστυχῶς δὲν παρουσιάζονται μέχρι τοῦδε παρ' ἡμῖν, καὶ οὕτω πολὺς ἰσως ὀρυκτολογικὸς πλοῦτος ἐν τῇ ἑπαρχίᾳ μένει ἀνεμεταλλεύτος.

Διομετεῖς.

Τοιαῦτα ὑπάρχουσιν ἐν τῇ περιφερείᾳ Κρήνης περὶ τὰ τισσαράκοντα. Τούτων 15 εἰσιν ἐν Κρήνῃ, ὧν τὰ πλείστα ἐγγράμμια τῆς πόλεως, τὰ δὲ λοιπὰ 25 ἐν τοῖς περίεσσι ὠσαύτως ἐγγύς αὐτῶν εὐρισκόμενα.

Ἐκ τούτων ὅλων ἐξορύσσονται καὶ ἀναλίσκονται κατ' ἑτος ἐν τῇ περιφερείᾳ περὶ τὰς 100,000 φαρτῖον ἡμίονων διαφόρου μεγέθους πετρῶν, λίαν εὐκαταργαστῶν καὶ χρησίμων εἰς οἰκονομικοὺς οἰκοδομῆν.

Αἱ τιμαὶ τῶν ἀπλῶν καὶ ἀκατεργαστῶν πετρῶν ἐκαστοῦ φαρτῖου ἐντὸς τῶν λατομείων εἰσιν 1 1/2 γροσίον, συμπεριλαμβανομένης δὲ καὶ τῆς δαπάνης τῆς ἐκ τῶν λατομείων μεταφορᾶς αὐτῶν μέχρι τῆς πόλεως εἰς γροσία 2—2 1/2, κατὰ τὴν ἀπόστασιν. Αἱ παραστάδες θυρῶν καὶ παρυθίρων πωλοῦνται ἀκατεργασταὶ ἐντὸς τῶν λατομείων ἀντὶ 5—6 γροσίων τὸν πῦλον.

Ἡ Ἀλατοστῶν γίνεται καὶ μικρὰ ἐξαγωγή πτωχῶν, ἐξ ἐκείνων ἰδίως τῶν πορωδῶν, αἰτίνες καὶ κατὰ τοῦ πυρὸς ἀνθίστανται μὴ διαρρηγνύμεναι.

Ἐν τινι παρὰ τὴν κομὸπολιν Κάτω Παναχίας θέσει, κειμένη ἐπὶ τοῦ ὄρους Καρὰ-δάγ, ἠθλήσαν πρότινος χρόνον νὰ ἐξορύξωσι λευκὰ μέγαρα ὑπάρχοντα ἐν ἀνεμεταλλεύτῳ ἐτι, ὡς λέγουσιν οἱ εἰδημονεῖ. Ἐν ἐξορύξῃ ὅμως αὐτῶν ἡμπεδισάν τινες ἐκ τῶν λεγομένων πακτωτῶν, δικαίωμα κατωρῆς ἀντιπροσώμοινοί τότε καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὄρους.

Μάγαρα δὲ πορφυροῦ χρώματος (πύρροι) σωμακία κοινὰς καλούμενα εὐρισκόμενα ἐπὶ τοῦ παρὰ τὴν Κρήνην ὄρους Κορακάρη καὶ νὰ ἐξορυγῶσαι δυνατόν, ἐν ἡ μέλιστα θέσει φησινεῖται ὅτι προὔπηξε λατομείων.

Βορείως καὶ εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας ὥρας τοῦ σημεριοῦ χωρίου Ἐρυθρῶν ὑπάρχουσιν ἀρχαία λατομεία ἱερῶν καὶ μελανίων πετρῶν. Ἀρχαία λατομεία ἱερῶν μαρμαρῶν

εὐρήνται προσίτι ἐν τῇ κώλῃ τῇ κοινῇ καλουμένην Κίρεττι, βορείως καὶ εἰς ἀπόστασιν 1 1/2 ὥρας πρὸν Ἐρυθρῶν.

Πρὸς ἀνατολὰς δὲ τῶν Ἐρυθρῶν καὶ εἰς ἀπόστασιν τριῶν ὥρῶν ἄγους τοῦ λιμένος Κρόρεϊ ὑπάρχουσι ὡσαύτως λατομεῖα ἱερυθρῶν μαρμάρων. Ἐκ τούτων ἐξορύχθησαν πρὸ τινα χρόνου πολλὰ διὰ τὴν προκυμαίαν Σμύρνης.

Λατομεῖα τινὰ ὑπάρχουσι καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις τμήμασι τῆς ἑπαρχίας, ἐργαζόμενα δὲ ἐπιτόσιον κατασκευάζουσιν.

Ἐν τοῖς πέριξ δὲ τῶν Σωκίων καὶ τῆς Κολοφῶνος εἰς μέρη πῶθιν καὶ μεμακρυσμένα τῶν λατομιῶν ὑπάρχουσιν καὶ πλυνθοποιεῖα, ἐργαζόμενα ὡσαύτως διὰ τὰς ἐπιτοπίους ἀνάγκας.

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ.

Ἑργοστάσια γλυκορρίζης.

Τὸ πρῶτον ἐν Σωκίῳς ἄνευ ἀτμοῦ ἐργοστάσιον τῆς γλυκορρίζης συνίστησε τῷ 1849 Ἰταλὸς τις Ξουάνης, ὀρθόδοξος τὸ θρήσκευμα. Μετὰ παρείδουσιν ἑτῶν πέντε, ἦτοι τῷ 1854, συνίστησε τοιοῦτο καὶ ὁ Ἀγγλος Κλάρκ. Ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ἐργοστασίοις τούτοις οἱ πρὸς ἄλυσιν τῆς γλυκορρίζης μύλοι ἐκινούντο δι' ἵππων, ἢ δ' ἀληθεῖσα βίλα ἐζέτο ἐντός μεγάλων λιθῶν καὶ οὕτως διακινεῖτο τὸ τῆς γλυκορρίζης ἀφέτημα, ὅπερ διηθούμενον ἐκρησσομένου εἰς κατασκευὴν τοῦ εἰς τὸ ἔμποριον ἀποστελλομένου ἐκχυλίσματος. Οἱ πρῶτοι, οἵτινες εἰσηγάγον τὴν τοῦ ἀτμοῦ χρῆσιν ἐν τῷ ὕπ' αὐτὸν κατὰ τὸ ἔτος 1856 συσταθέντι μεγάλῳ ἐργοστασίῳ ἦσαν Mac. Andrews et Forbis.

Πρὸς τούτους ἀνθαμιλλώμενος ὁ Κλάρκ συνίστησε τῷ 1859 ἕτερον τελευτέριον τοῦ τῶν Forbis. Μετὰ παρείδουσιν ἑτῶν τινῶν ἡγοράσθη τοῦτο ὑπ' αὐτῶν καὶ ἔδω ἀμφοτέρω τὰ μεγάλα ταῦτα ἐργοστάσια ἀνήκουσιν αὐτοῖς. Ἦδὴ τὸ ἐν μόνον ἐργαζέται. Περιετὸν νὰ προσθήσωμεν, ὅτι ἡ ἑταιρία αὕτη ἔχει τοιαῦτα ἐργοστάσια ἐν Ναζλίῳ, Ἀϊδινίῳ καὶ Κονταρλίῳ.

Ἢ ἐν Σωκίῳς καὶ ὅλη τῇ περιφερείᾳ τοῦ τμήματος Ἀνίον ἀγοραζομένην νοπὴ γλυκορρίζαν ἀνέχεται εἰς πολλὰ ἑκατομμύρια ἑκάδων. Ἀπρὸς ἑξακτὴν καὶ ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ θέρους, μέρος μὲν ἀποστέλλεται εἰς Ἀμερικὴν εἰς δέματα (100—110 ὀκάδων ἑκαστον)

παρασκευαζόμενα διὰ μηχανικοῦ πιστηρίου, μέρος δὲ παρασκευάζεται ἐν τοῖς ἰδίῳς ἐργοστασίοις. Τὰ εἰς Ἀμερικὴν ἀποστέλλόμενα δέματα συμπροσόνται κατ' ἔτος εἰς 35—40,000, τὰ δὲ εἰς Εὐρώπην κιβώτια τοῦ ἐκχυλίσματος εἰς 5—6,000. Ἐκαστον κιβώτιον ζητᾷ κατὰ μέσον ὄρον ἑκατὸν ὀκάδας. Εἰς Ἀμερικὴν δὲν ἀποστέλλεται ἐκχυλισμα, διότι ἡ ἐκεῖ κυβερνήσις ἐπιβάλλει πρὸ τινῶν ἑτῶν ὅρον ἐπὶ τοῦ προέοντος τούτου 80 0/0. Ἀλλ' ἡ ἑταιρία ἐφρόντισε νὰ συστήσῃ καὶ ἐκεῖ ἐργοστάσιον, πρὸς παρασκευὴν ἐκχυλίσματος, καὶ πρὸς τοῦτο ἀποστέλλονται ἐκείσε τὰ δέματα τῆς ἀκατεργάστου γλυκορρίζης, μὴ ὑποβαλλομένης εἰς βαρὺν δασμὸν. Ἢ χρῆσις τοῦ ἐκχυλίσματος τούτου εἶναι ποικίλη· μεταχειρίζονται δ' αὐτὴν εἰς κατασκευὴν πολλῶν πνευματικῶν ποτῶν, οἷον τοῦ πόρτερ, τοῦ πίτερ καὶ ἄλλων δυσωνύμων, εἰς κατασκευὴν τοῦ βριζὶ (καπνοῦ μετ' ἐκχυλίσματος), ὅπερ μασσοῦσι οἱ τε ναῦται καὶ οἱ τῆς κατωτέρας τάξεως, εἰς παρασκευὴν σαρμακεντικῆς καὶ εἰς ἄλλα. Ἢ νοπὴ βίλα τιμάται ἐν Σωκίῳς 10 παραδ. κατ' ὄν, ἠνοεῖται δὲ, ὅτι μετὰ τὴν ἑξήρανσιν μόλις μὲν τὸ ἥμισυ μέρος αὐτῆς· ἐν τῷ ἐργοστασίῳ γὰρ ζέονται 70—85 ἄνδρες καὶ γυναῖκες νυκθήμεναι. Μόνον τρεῖς ἡμέρας κατὰ τὸ Πάσχα καὶ πρὶς κατὰ τὰ Χριστούγεννα παύει ἡ ἐργασία.

Σημειώσιον, ὅτι ἡ τῶν ἐπὶ ὠριμένῳ ἡμερομίσθῳ ἐργαζομένων ὑπάρχει καὶ τὸ προσωπικὸν τῶν ὑπαλλήλων. Ἐκ τούτων πέντε μὲν ὑπηρετοῦσιν ἐν τῷ γράμματι, ἰσχύρουν δ' ἐν τῇ ἐπιστάσει, πληρωμαὶ ἡμερομισθίων καὶ ἀγορᾶ βίτης, εἰς δὲ διὰ τὰς ἐκσποτε ἀναφαινομένας δικαστικὰς ὑποθέσεις. Μηχανικοὶ ὑπάρχουσι τρεῖς μετὰ δύο βοηθῶν· παραλείπομεν τὸ σμῆνος τῶν ἐπὶ μηχανία μισθῷ ἀποστελλομένων εἰς τὰ περίε πρὸς ἀγορὰν βίτης γραμματίσκων καὶ καταρτίδων, καθὼς καὶ τὸ τῶν ἱπποκόμων, νυκτοφυλάκων, θυρωρῶν κτλ.

Ἢ ἑταιρία τῶν τῆς γλυκορρίζης ἐργοστασίων Mac. Andrews et Forbis, ἵνα ἀποκλείσῃ τοὺς θύλοντας νὰ ἐμπορευθῶσι τὸ προῖον τοῦτο, ἐξέμισθωσε πρὸ τινῶν ἑτῶν ἐπὶ ὅλην ἐννεαετίαν ἀπαξία πέντας τὰς κατὰ τὸ εὐρὺ τοῦ Μαϊάνδρου πεδίων γαίαις ἰδιοκτησίας τε καὶ μὴ, ἱκανὰς πρὸς τοῦτο καταβαλοῦσα χιλιάδας λίρῶν στεριανῶν. Ὅθεν οὐδεὶς εἰς τὸν ἀναγκαπτόντων τὴν περὶ τῆς ὁ λόγος βίξαν δικαιοῦται νὰ πωλήσῃ αὐτὴν εἰς ἄλλον.

Ἀλευρόμυλοι.

Τοιαῦτοι ἐν Κρήνῃ καὶ τοῖς περὶ ὑπάρχουσι περὶ τοὺς πεντήκοντα πέντε, ὧν δύο μόνον ἐν Ἐρυθραίᾳ κινούνται δι' ὕδατος, οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ὑπὸ τοῦ ἀνέμου. Ἐν Μελαινῇ ἄρα ὑπάρχουσιν 25, ὧν 15 κινούνται ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, 10 δὲ δι' ὕδατος, ἐν Σωκίῳ καὶ τοῖς περὶ αὐτοὺς 60, ὧν 50 κινούνται δι' ὕδατος καὶ 10 δι' ἀνέμου, ἐν δὲ τῷ τμήματι Κολοφῶνος 15, πάντες δι' ὕδατος κινούμενοι.

Κεραμοποιεῖα.

Τοιαῦτα ὑπάρχουσιν ἐν Σωκίῳ καὶ τοῖς περὶ αὐτοὺς 15 ἐν τῷ δ' αὐτῶν κατασκευάζουσι καὶ σόφλους καὶ ἄλλα διαφορά ἐκ πολλοῦ ἀγγεῖα. Κεραμοποιοὶ οὖν ὑπάρχουσι ἐν καὶ ἐν Κολοφῶνι. Ἐν δὲ τῷ τμήματι Κρήνης ὑπάρχουσι τρία τοιαῦτα, ὧν τὸ πρῶτον ἐν Ἐρυθραίᾳ, τὸ δεύτερον ἐν Ἀλυστάτοις καὶ τὸ τρίτον παρὰ τὸ χωρίον Πυρρῆ. Πάντα δ' ἐργάζονται δι' ἐπιτόπιον κατὰ ἑκάστην.

Βυροδεψεῖα.

Τοιαῦτα ὑπάρχουσι δύο ἐν Ἀλυστάτοις καὶ ἓνα ἐν Σωκίῳ ἐργαζόμενα διὰ τῆς ἐπιτόπιου ἀνάγκης.

Ἐλαστοποιεῖα.

Τοιαῦτα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ὑπάρχουσι τριάκοντα, ὧν 15 ἐν τῷ τμήματι Σωκίων, 5 ἐν Κρήνῃ καὶ τοῖς περὶ καὶ δέκα ἐν Μελαινῇ ἄρα ἐργαζόμενα κατὰ τὸ πλεῖστον δι' ἐπιτόπιον κατανάλωσιν. Ἐκ τῶν 30 μάλιστα 5—6 ἔχουσι μηχανικὰ πιεστήρια.

Ψφαντήρια.

Τοιαῦτα ἐν Κρήνῃ καὶ ἐν Σωκίῳ ὑπάρχουσι δέκα, ἐν οἷς ἰδίως ὑφαίνονται σακκία πρὸς χρῆσιν τῶν γεωργῶν κατοίκων.

Οἰκογενειακὰ δὲ ὑφαντήρια ὑπάρχουσι πλεῖστα ἐν πάσῃ τῇ ἐπαρχίᾳ, ἰδίως ἐν τῷ τῆς πρωτευούσης τμήματι, ἐν οἷς αἱ γυναῖκες ὑφαίνουσι διαφόρα οἰκογενειακὰ ὑφάσματα, πρὸς δὲ τάπητας, σάκκους, καλύμματα τραπέζων, χειρόμακτρα, γιτώνας καὶ τὰ τοιαῦτα δι' ἐπιτόπιον κατανάλωσιν. (1).

Κτηνοτροφεῖα.

Ἐν ἁπασῇ μὲν τῇ ἐπαρχίᾳ, ἐν τοῖς τμήμασι δὲ Ἀνείων καὶ Κολοφῶνος ἰδίως, ἔπου καὶ πεδιάδες εὐρητὰν ἐπισταμέναι καὶ ὄρη πρόσφορα εἰς νομὴν καὶ ποταμοὶ τ' ἀναγκαῖα ὕδατα παρέχοντες, πᾶντο α' ἀναπτυχθῆ ἀξιολογος κτηνοτροφία καὶ νὰ καταστῇ πηγὴ πλούτου εἰς τε τοὺς κατοίκους καὶ εἰς τὴν Κυβέρνησιν. Ἐνεκα ὅμως τῶν νηπιαζόντων εἰσέτι μέσων ὡς πρὸς τὴν παραγωγὴν τῆς παρ' ἡμῖν κτηνοτροφίας ἡ ἐπαρχία σήμερον τρέφει

Αἰγοπρόβατα	90,000
Καμήλους	10,000
Ἡμίονους	4,000
Ἴππους	15,000
ὄνους	2,500
Ζεύγη ἀροτῆρων βοῶν	2,700
Ἀγελάδας	7,300

Ἐξ αὐτῶν δὲ εἰς τὸ τμήμα Κρήνης ἀνήκουσιν

Αἰγοπρόβατα	25,000
Ἡμίονοι	3,000
ὄνοι	2,000
Ἴπποι	300
Ζεύγη βοῶν ἀροτῆρων	100

Εἰς τὸ τμήμα Μελαινῆς ἄρα

Αἰγοπρόβατα	15,000
Ἡμίονοι	1,500
ὄνοι	500
Ἴπποι	100
Ζεύγη ἀροτῆρων βοῶν	100

Εἰς τὸ τμήμα Σωκίων

Αἰγοπρόβατα	40,000
Καμήλοι	10,000
Ἴπποι	15,000
Ζεύγη ἀροτῆρων βοῶν	2,000
Ἀγελάδες	6,000

Εἰς τὸ τμήμα Κολοφῶνος

Αἰγοπρόβατα	10,000
Ἡμίονοι	100
Ἴπποι	200
Ζεύγη βοῶν ἀροτῆρων	500
Ἀγελάδες	300

Ναυτιλία.

(1) Τὰ τῆς Κάτω-Παλαιάς, ὅθεν καὶ μικρὰ ἐξαγωγή γίνεται, διακρίνονται ἐπὶ ὁρατῆτι καὶ φιλοκαλίᾳ.

Οἱ κάτοικοι τῆς Κρήνης καὶ τῶν περιχώρων, ἐκτός τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς, ἀνέκαθεν

εἰς τὴν ἀμπελοφυγίαν ἰδίως ἐπιδοθέντες, ὡς εἰρηται, ὀλίγον ἐφροντισάν περὶ ναυτιλίας, καὶ τοὶ ὁ τόπος τυγχάνει προσφορώτατος διὰ τὸ εὐλόγιστον αὐτοῦ.

Πρὸ ὀλίγων δὲ μόλις ἐτῶν ἤρξατο ἐν Κρήνῃ φαυλομένη μικρὰ τις καὶ πρὸς τὴν ναυτιλίαν τῆς, ἀπ' οὗτο μάλιστα ἡ γεωργία καίρια λαμβύσα τραύματα ἐκ τῆς ὑποτιμώσεως τῶν σταφίδων καὶ γλισχροῦς ἀμειβούσα τοὺς κόπους τῶν γεωργῶν ἰδίως δὲ ἀνεπαρκῆς πρὸς συντήρησιν αὐτῶν ὑπερκεχθέντων κατοίκων. Ὑπάρχουσι δὲ σήμερον ἐν Κρήνῃ καὶ τοῖς πλείστοις πλοῖα, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, τὰς 29.

4 βρίκια, 4 σκούρια, 10 βουβάρδαι, 12 βρατσέραι, 29 περάμματα, 28 τερσινία, φορητοὶ καὶ λίμβοι, ἔχοντα ἐν αὐτοῖς χωρητικότητά τριῶν χιλιάδων τόνων.

Ἡ ναυτιλία βεβαίως θὰ προήγηση πρὸς καὶ παρ' ἡμῶν, ἐάν ἡ καὶ αὕτη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἐξακολουθῇ τῆς χρήσεως τοῦ ἀπαιτοῦ καὶ δομηταί γενικωτέρως καθισταμένης, ὅπως εἶχε νὰ ὑπερπηδῇ πλείστα καὶ δὴ ἀνυπερβλήτα προσκόμματα.

Φόροι.

Ἡ μεγαλειτέρα τῶν ἐμμεγέθων κοινοτήτων δαπάνη, εἶναι ἡ πρὸς πληρωμὴν τῶν ἐτησίων φόρων. Τούτων δὲ πολλῶν καὶ διαφόρων ὄντων, οἱ ὁ κτηματικῶς, ὁ στρατιωτικῶς, ὁ ἐπὶ τῶν ἀγοσπροβάτων, ὁ ἐπὶ τῶν ἰχθύων, ὁ ἐπὶ τῶν οἰνοπνευμάτων, ὁ ἐπὶ τῶν σταφυλῶν καὶ λοιπῶν ὀπωρῶν, ὁ ἐπὶ τῆς ὁδοποιίας, ὁ ἐπὶ τοῦ στατῆρος καὶ ἄλλοι, περιοριζόμεθα νὰ σημειώσωμεν τοὺς κυριωτέρους, καὶ ὅσον οὐτε τὰ ὅρια τῆς παρούσης στατιστικῆς ἐπιτερέπουσι πλείονας λεπτομερείας, οὐτε περὶ πάντων καὶ πανταχόθεν ἐπαρκεῖς πληροφορίας νὰ προμηθεύωμεν εἶναι δυνατόν, γνωστῆς ἄλλως τε οὕσης τῆς καταστάσεως εἰς ἣν τὰ πλείστα ἐν οὐγὴ πάντα τὰ καλ' ἡμῶς ἐτι καὶ νῦν εὐρίσκονται. Ὡς κυριωτέρους δὲ φόρους θεωροῦμεν τὸν κτηματικὸν καὶ τὸν στρατιωτικόν, συμπεσομένους ἐν ἀπόσῃ τῇ ἐπαρχίᾳ εἰς γρόσια 1,125,447, τὰ ὅποια πληρώνουσιν, ὡς εἰρηται, αἱ ὁμογενεῖς κοινότητες καὶ τὰ ὅποια κατὰ τμήματα εἰσπράττονται ὡς εἴη:

Ἐκ τοῦ τμήμ. Κρήνης κτηματ.	στρατ.
Γρ. 371,471	Γρ. 338,423
» » Μεθ. ἄκρας »	73,678 » 66,485
» » Ἀνδών »	188,360 » 78,780
» » Κολοφώνος »	5,474 » 5,020

(Ἐλλ. Φιλέλ. Σύλλογος. Εἰκοσιπενταετηρίδα.)

II Δεκάτη.

Ἡ ἐπὶ τῶν προϊόντων Κρήνης καὶ τῶν πλείστων δεκάτη ἐκμισθώθη κατὰ τὸ παρὸν ἔτος ἀντὶ εἰκοσι χιλιάδων λιρῶν ὀθωμανικῶν. Περὶ δὲ τῆς ἐν τοῖς λοιποῖς τμήμασιν ἐκμισθώσεως αὐτῆς στερούμεθα πληροφοριῶν.

Εὐγχεῖ ἔργον θὰ ἦτο, ἐάν ἡ δεκάτη ἐρρυθμιζέτο τακτικώτερον, ἀντὶ δὲ τῆς ἐκμισθώσεως, ἥτις πλείστας ὥσας δυσκολίας παρέχει εἰς τὸ ἐμπόριον, μάλιστα τὸ τῆς σταφίδος, ἐξευρεθῇ προσφορώτερον τι ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς δεκάτης μέσον.

Αἱ τιμαὶ τῶν σταφίδων συνήθως ἐκπίπτουσι μετὰ τὰς πρώτας πωλήσεις ἐνεκα τῶν λεγομένων προσφορῶν ἢ προπώλησεων, ἃς ἐνεργεῖται ἀπὸ τινος μικρῆμπορῶ τινος ἢ προμηθευτῆς σταφίδων καὶ ἄλλοι ἐγγχώρι κερδοσκόποι. Οἱ δεκατιστὰὶ οὐχ ἤττον ἐξακολουθοῦσιν εἰσπράττοντες τὴν δεκάτην ἐπὶ τῶν πρώτων τιμῶν. Ἀλλὰ τοῦτο δυστυχῶς γίνεται καὶ ἐπὶ τῇ δεκάτῃ εἰσπράττεται διὰ λογαριασμὸν τῆς Κυβερνήσεως ὑπὸ τῶν ἰδίων ὑπαλλήλων. Ὡς τοιαύτη δὲ περιπτώσει οἱ σταφιδέμποροι πολλὰς ἀποσύρονται, ἡ ἀγορὰ νεκροῦται, ἡ ὑποτιμὴς ἐπιέρχεται μείων, ἡ δὲ γεωργία πθίνει καὶ κατατρέφεται πρὸς ἀνυπολόγιστον ζημίαν τῶν τε κατοίκων καὶ τῆς Κυβερνήσεως.

Γεωργικὰ Τράπεζαι.

Τοιαῦται ὑπάρχουσιν δύο, ὧν ἡ μὲν ἐν Κρήνῃ ιδρυθεῖσα τῷ 1869, ἡ δ' ἐν Σαδικίῳ τῷ 1871. Ἐκάστη διευθύνεται ὑπὸ τῆς δουλείας, ὅπερ συγκροτοῦσι τρεῖς ὀθωμανοὶ, ὧν εἰς γεωργαγεῖς, καὶ δύο χριστιανοί, τοῦ ἑτέρου τούτων γεωργαγεῖς ὡσαύτως καὶ ἰδιὰ βιβλία κρατοῦντος.

Τῷ 1879 τῆς μὲν ἐν Κρήνῃ γεωργ. τράπεζῃς τὰ κεφάλαια καὶ οἱ τόκοι συνεποσούντο εἰς ἑκατομμύριον καὶ διακοσίας χιλιάδας γροσίων, τῆς δ' ἐν Σαδικίῳ τὰ κεφάλαια καὶ οἱ τόκοι ὁμοίως ἀνέρχοντο κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος εἰς ἑκατοσίας χιλιάδας γροσίων.

Ἐν Κρήνῃ καὶ τοῖς πλείστοις ἐφορολογηθῇ ἐπὶ τετραετίαν ὅλην ἡ σταφὶς πρὸς σχηματισμὸν κεφαλαίου ἐκ πεντακοσίων χιλιάδων γροσίων. Τῷ 1869 ὠρίσθη φόρος διὰ τὸν ἑλεμὶν γρόσιον ἐν ἑρ' ἑκάστου στατῆρος, διὰ τὴν συντακτικὴν παράδου πενήντα καὶ διὰ τὴν μαύρην παρὰδου τριάντα· τοῦτο ἐπανεληθῇ καὶ κατὰ τὰ ἐπόμενα δύο ἔτη· τὸ δὲ τέταρτον ἔτος ἡ λατὼν κατὰ τὸ ἡμισυ ὁ αὐτὸς φόρος. Ἀ-

κολούθως δ' ἔπαυσε καθ' ὅλοκληρίαν, θεωρηθέντων ἱπαρχῶν τῶν κεραλαίων τῆς τραπέζης· ὁμοίον τι ἐγένετο καὶ ἐν τῷ τμήματι Σωκίων, φορολογηθέντων τῶν ἐκείθεν γεωργ. προϊόντων.

Εἰς τὰς 500,000 γροσίων τῆς τραπέζης Κρήνης προστεθήσαν κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος 15,000 γροσίων, ἅτινα προήρχοντο ἐξ ὑποθήκης, ἣν ἐκράτει ἡ Κυβέρνησις διὰ τινὰ περίδεκτῆς διαφοράν μεταξύ αὐτῆς καὶ τῶν ὑπηρεσίων γεωργῶν.

Οἰοσθῆναι γεωργὸς ἔχων ἀξίωσιν ἐγγυητὴν δύναται νὰ δανεισθῇ παρὰ τῶν γεωργικῶν τραπεζῶν χρήματα ἐπὶ τόκῳ 12 0/0.

Κατὰ τὸν σχετικὸν νόμον τῆς Κυβερνήσεως τῆς 13 τῶν τόκων δέον νὰ χορηγῆται εἰς σχολὰς καὶ εἰς ἄλλα κοινωφελῆ καταστήματα, πρὶν δὲ εἰς στρατὸν ὁδῶν, εἰς κατασκευὴν γεφυρῶν, ὁδοποιῶν καὶ τῶν τοιούτων (1).

Δημαρχίαι.

Τοιαῦται ὑπάρχουσιν ὡσαύτως δύο, ὧν ἡ μὲν ἐν Κρήνῃ, ἡ δὲ ἐν Σωκίοις, ἀμφότεραι συστάσι κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου χρόνον, καθ' ὃν καὶ αἱ γεωργ. τραπέζαι.

Τὰ κεφάλαια ἐκάστης τῇ 1870 ἀνέρχοντο εἰς πεντακοσίας περίπου χιλιάδας γροσίων. Ἡ διεύθυνσις ἀμφότερων κατὰ τὰ πρῶτα τῆς συστάσεως τῶν ἐτῶν ἦν ἀνατεθειμένη εἰς Ὀθωμανούς, τοὺς καὶ προέδρους αὐτῶν. Ἦδη ἐν Κρήνῃ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν προεδρεῖει χριστιανός, παρεδρευόντων καὶ τεσσάρων μελῶν, ὧν οἱ μὲν 2 χριστιανοί, οἱ δὲ 2 Ὀθωμανοί. Ἐκάστη δημαρχία διατηρεῖ ἐμμισθον γραμματεῖα Ὀθωμανόν· ἐμμισθοὶ ὡσαύτως τυγχάνουσιν οἱ πρόεδροι, οἱ ἱετροὶ καὶ ὁ μηχανικός ἐκάστης.

Αἱ δημαρχίαι ὀφείλουσι νὰ φροντίζωσι περὶ παντὸς ὅ, τι ἀφορᾷ εἰς τὰ κτήρια, τὴν πλάτυνσιν καὶ διέρωσιν τῶν ὁδῶν, τὴν συντήρησιν τῶν λυθωστρώτων, τῶν ὑπονόμων, τῶν ὁδραγωγῶν καὶ νὰ προσέχωσιν εἰς τὴν κατεδάφισιν ἱετοιμορρέπων ἢ ἐπικινδύνων οἰκοδομῶν, ἐπιτηρώσιν τὴν ἀκρίβειαν τῶν σταθμῶν, τὴν ποιότητα τῶν τροφίμων καὶ ἐν γένει ὅ, τι ἀποβλέπει εἰς τὸν καλλωπισμὸν τῶν πόλεων, τὴν δημόσιον ὑγιεινὴν κλπ.

Αἱ πρόσδοι τῆς ἐν Κρήνῃ δημαρχίας ἀνέρχονται κατ' ἔτος εἰς γροσία 120,000 προσε-

(1) Τῇ 1879 συνέστη καὶ ἐν Ἀλατοπότι γεωργ. τράπεζα, παραχωρηθέντων 400,000 γροσίων ἐκ τῶν κεραλαίων τῆς ἐν Κρήνῃ γεωργ. τραπεζῆς.

χόμενα ἐκ δικαιωμάτων ἐπὶ τοῦ σταθμοῦ, τοῦ κοιλοῦ, τῶν οἰκοδομῶν, ἐξ ἐνοικίων ἰδιοκτησιῶν καὶ τῶν τοιούτων (1).

Τηλεγραφεῖα καὶ ταχυδρομεῖα.

Τηλεγραφεῖα ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ἱπαρχίᾳ δύο, ὧν τὸ μὲν ἐν Κρήνῃ, συστάθη τῇ 1878, ἀμφότερα κυβερνητικά.

Κατὰ τὰ πρῶτα ἐτῆ τῆς συστάσεως τοῦ ἐν Κρήνῃ τηλεγραφεῖου τὰ τηλεγραφήματα ἐδίδοντο καὶ ἐλαμβάνοντο εἰς μόνην τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν, ὥς ὁθωμανοὺ μόνου ὑπάρχοντος τηλεγραφεῖου. Εἶτα δι' προσελήθη δεινότερος τοιοῦτος καὶ χριστιανὸς διὰ τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν, διευκολυνόμενον οὕτω πολλὴ τῶν διαφόρων ἀνταποκρίσεων καὶ μάλιστα ἐκείνων, αἵτινες ἀποβλέπουσιν εἰς τὸ ἐμπόριον.

Ἐν Σωκίοις ὑπάρχει εἰς καὶ μόνος τηλεγραφικῆς διὰ τὴν ὁθωμανικὴν γλῶσσαν.

Ἐν Κρήνῃ καὶ Σωκίοις πρὸ ἐτῶν ἤδη ὑπάρχουσι καὶ ταχυδρομεῖα διεσπῆν, ὧν τὰ γραφεῖα ἐν τοῖς τῶν τηλεγραφείων.

ΔΙΔΑΣΚΤΙΚΑ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΣΥΜΒΟΥΛΙΑ.

Μικτὸν

ἐκκλησιαστικὸν συμβούλιον.

Ἰδρυθὲν τῇ 1876 σύγκαιται ἐκ δωδεκα μελῶν, ὧν ἑννέα λαϊκὰ καὶ τρεῖς κληρικὰ. Συνεδροῦσι τακτικῶς ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος, ἐκάστην παρασκευὴν, ἐκτάκτως δὲ καὶ δις τῆς ἐβδομάδος κατὰ τὴν προεδρείαν τοῦ ἐπισκόπου ἐν τῇ αἵθουσῃ τῆς ἐν Κρήνῃ λεγῆς ἐπισκοπῆς.

Τὸ συμβούλιον τοῦτο δικάζει ὑποθέσεις καθαρῶς ἐκκλησιαστικὰς· οἱ αἱ εἰσὶν αἱ περὶ ἀρβανῶνων, συνοικισμῶν, ἡσθητικῶν καὶ τῶν τοιούτων, ὅπ' ὕψιν ἔχον τὴν τὸν Ἀρμενιόπουλον, τὰς πατριαρχικὰς ἐγκλήσεις καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον.

Προσέρχονται εἰς αὐτὸ οἱ κάτοικοι τῆς ἱπαρχίας εὐχαρίστως, διότι καὶ νομίμως καὶ ἐνε-

(1) Τῇ 1870 συνέστη καὶ ἐν Ἀλατοπότι ἡπαρχία χρηρηθέντος τοῖς ἐκαστοῖς τοῦ ἀναλογοῦντος αὐτοῦ μέρους ἢτοι 100,000 γροσίων ἐκ τῶν κεφαλ. τῆς δημαρχίας Κρήνης, τῇ δὲ 1884 καὶ ἐν Κάτω-Παναγίᾳ, ἢτοι ἀποτελεῖ ἤδη ὅσον τοῦ Κράτους ὅλην. Ἐν Μελίται λεγῆς ἱδρύθησαν, ὡς μνησθέντων ἦν, καὶ Δημαρχία καὶ Γεωρ. Τράπεζα, στερεομένη ὅμως τῶν ἀναγκῶν περὶ αὐτῶν τηλεγραφείων.

ἀναβολῶν ἐκπερινοῦνται τελεσιδικίᾳ ἢ συμβιβάζονται χρηστικῶς αἱ δικαστικαὶ ὑποθέσεις των. Ἀπόντα τὸν πρόεδρον ἀναπληροῖ ὁ ἀντιπροσωπεύων αὐτὸν ἐν Κρήνῃ κληρικὸς.

Δικαστικὸν συμβούλειον ἢ Πρωτοδικεῖον.

Πρόεδρον ἔχον τὸν Καθῆν, παρέδρους δὲ τρεῖς, ὧς οἱ δύο ὁθωμανοὶ καὶ ὁ τρίτος χριστιανός, ἀπὸ τοῦ περὶ πάσης ὑποθέσεως, ἐκκινουμένου πρῶτον τῶν μεταξὺ ὁθωμανῶν διαφορῶν, αἵτινες ἀνέκουν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν ἱεροδικαστῶν, καὶ ὀψιότερον τῶν διαφορῶν ἐκείνων, αἵτινες ὑπάγουν εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῶν μὴ ὁθωμανῶν πτωχικῶν ἀρχηγῶν, ἐκτελεῖ δὲ συνάμα καὶ πτωχικὸν δικαστήριον καὶ ἐμποροδικεῖον.

Διοικητικὸν συμβούλειον.

Σύγκεται ἐξ ἐννέα μελῶν, ἥτοι τοῦ ἑταρχοῦ (καϊμακάμη), ὧς οὐ καὶ προεδρεύεται, τοῦ καθῆ, τοῦ μουφτή, τοῦ ἀρχιερέως, τοῦ μαχμουδιῶν, (λογιστοῦ), δύο ὁθωμανῶν ἑθναρχῶν (ἀζάδων) καὶ δύο χριστιανῶν.

Εἰς τὸ συμβούλιον τοῦτο ἀνήκει πᾶν ὅ, τι ἀποβλέπει εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν μέτρων, τῶν ἀφορώμενων εἰς τὴν πολιτικὴν, τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν, τὴν ἀστυνομίαν, τὴν εἰσπραξίν των φόρων, τὰ δημόσια ἔργα, τὰς προσόδους τοῦ ταποῦ (γραφεῖον) ἔνθα ἐνεργοῦνται αἱ ἀγοραὶ ἢ πωλῆσεις διαφορῶν κτημάτων, γαιῶν κλπ.) καὶ τὴν γεωργίαν ἐν τῷ δήμῳ, χωρὶς νὰ ἐπεμβαίνει εἰς δικαστικὰς ὑποθέσεις.

Προϊόντα.

Κύριον προϊόν τῆς ἐπαρχίας ἐν τῇ τμημασί Κρήνης καὶ Μελαινῆς ἀκρας εἶναι ἡ σταφίς, ἐν δὲ τοῖς ἑτέροις δύο τμημασί τὰ δημητριακά.

Ἡ σταφίς διαίρεται εἰς τρία εἶδη· ἥτοι εἰς ροζακιᾶν, λεγομένην καὶ ξανθὴν ἢ ἐρυθράν· ὅ· εἰς σουλτανίαν ἢ ψιλόραγον, ἥτις εἶναι ἀπύρηνος, καὶ γ· εἰς μαύρην ἥτις καὶ φωκιανὴ καλεῖται, ληρθέντων, ὡς λέγουσιν, ἐκ Φωκαίας τῶν πρώτων φυτῶν. Ἐξάγει δὲ τὸ τμημα Κρήνης κατ' ἑτος καὶ κατὰ μέσον ὅρον.

Ροζακιᾶς στατῆρας	100,000
Σουλτανίνας »	20,000
Μαύρης »	50,000
ἐν συνόλῳ »	170,000

ἔξάγει προσέτι·

Σταφυλῶν στατῆρας	30,000
Γλυκανίσου ὀκάδας	50,000
πεπονίων »	300,000

παράγει δὲ καὶ ἀναλίσκει τὸ αὐτὸ τμήμα·

Δημητριακὰ κοιλᾶ	100,000
Ἑλαιᾶς ὀκάδας	150,000
Ἑλαίου »	100,000
Οἶνοπνεύματος »	150,000
Οἶνου »	500,000

Σύμματα δὲ ἡ γῆ ἢ παράγουσα τὰ εἰρημένα προϊόντα ὑπολογίζεται εἰς στρέμματα 150,000.

Τὸ τμήμα τῆς Μελαινῆς ἀκρας ἔξάγει κατὰ μέσον ὅρον σταφίδος

Ροζακιᾶς στατῆρας	30,000
Σουλτανίνας »	12,000
Μαύρης »	3,000
Ἐν συνόλῳ »	45,000

Ἐξάγει προσέτι

Σταφ. στατῆρας	10,000
Ἑλαίου (κατὰ μέτρον) ὀκάδ.	150,000
Σίτου κοιλᾶ	10,000
Κριθῆς »	30,000

Ἐπιστοπίας.

Ἡ καλλιέργειον μὲν δὲ καὶ παράγουσα πάντα τὰ εἰρημένα προϊόντα γῆ ἀποτελεῖ 50,000 περίπου στρεμμάτων ἑκτασιν, ἥς τὸ πλεῖστον μέρος ὀρεινὴν καὶ λεπτέρην. Σημειωτέον, ὅτι πάντα τὰ τῆς Μελαινῆς ἀκρας προϊόντα εἰσὶν ἐλευκτά, αἱ σταφίδες μάλιστα καὶ τὸ ἔλαιον ὑπερτεροῦντα κατὰ τὸ εἶδος καὶ τὴν ποιότητα τὰ τῶν ἄλλων μερῶν.

Τὸ τμήμα τῶν Ἀνείων ἔξάγει κατ' ἑτος καὶ κατὰ μέσον ὅρον τὰ ἑξῆς προϊόντα·

Σίτου κοιλᾶ	200,000
Κριθῆς »	110,000
Σησαμίου »	25,000
Ἀραβόσπου »	80,000
Βρώτης »	20,000
Ἐν συνόλῳ »	435,000

Εἰς ταῦτα προσθετοῖν καὶ μικρὸν ποσὸν σταφίδων μαύρης καὶ σουλτανίνας, ὅπερ ἔξαγουσι τὰ Σώκια καὶ τὸ παρακείμενον αὐτοῖς Νεχωρίον (Κακονούργιον χωριό).

Σπουδαία ἐξαγωγή γίνεται τῆς αὐτοφυοῦς γλυκορρίζης, διὰ τὴν ἀνασκαπὴν τῆς ὁποίας ἀσχολοῦνται ἐν Σωκίοις 400—500 ἑργάται, πωλοῦντες αὐτὴν εἰς τὰ ἐργαστήσια τῶν ἀδελφῶν Forbis πρὸς 10 παρὰδ. ἐκάστην ὀκάην.

Ἡ ἐκ τῶν ἐργοστασίων τούτων ἐξαγωγή
εἶναι ὡς ἑξῆς:

ἀκατεργάστου βίξης δέματα	35,000
ἐκχυλίσματος κίθωνα	5,000

Τὸ τμήμα τῶν Ἀνείων παράγει προσέτι
μέλι, τυρόν, βούτυρον, κηρόν, μέταξαν, ἔλαια,
αἰγιοτάραρον, ἔλαιον, ξυλείαν, καπνόν, δια-
φόρους ὑπόρους κλπ. δι' ἐπιτόπιον ὡς ἐπὶ τὸ
πλείστον κατανάλωσιν.

Τὸ δὲ τμήμα Κολοσῶνος ἀνήκον κατὰ τὸ
πλείστον εἰς τιμαριούχους, παράγει ἱκανὰ δη-
μητριακά, μέλι, κηρόν, ἔλαιον κλπ. ἐπὶ τόπου
ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀναλισκόμενα.

Ἑρμύριον.

Ἡ Κρήνη, εἰς αἶρται, διοικητικὴ τε
καὶ ἐκκλησιαστικὴ τῆς ἑπαρχίας, κατέχει τὴν
πρωτοστὴν θέσιν μετὰ τῶν λοιπῶν ὑπ' αὐτὴν
κωμοπολίων καὶ χωρίων τῶν τε παλαιῶν
καὶ τῶν μεσογίων, διὰ καὶ πολυανθρωπο-
τέρα πασὶν εἶναι καὶ μᾶλλον ἐλλείμενος καὶ εἰς
ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις πρόσφορος.

Τὸ πλείστον τοῦ κυρίου προϊόντος τῆς στα-
τίδος δηλονότι, ἐξάγεται ἐκ τοῦ λιμένος αὐ-
τῆς, ἐνθα ἐπιτηδὲς προσορμίζονται διαφόρα
ἀντιπόρεια καὶ ἱστιοφόρα ἑμπορικὰ· κατ' ἐν-
δεον δὲ λόγον ἔρχεται ὁ λιμὴν Ἀγρίλην τῶν
Ἀλατσάτων καὶ κατόπιν οἱ λοιποὶ τῶν πα-
λαιῶν περιγύρων.

Αἱ ξανθαὶ στατίδες, μετὰ καὶ ἄνευ μίσγων,
αἵτινες ἀποστέλλονται εἰς Τεργέστην, Γερμα-
νίαν, Ἀγγλίαν καὶ Ὀλλανδίαν, πῖθενται ἐντὸς
κιβωτίων, ἑκάστον τῶν ὁποίων περιέχει ἀνὰ
ἥμισυν στατήρα. Σημειώσιον, ὅτι εἰς Τεργέ-
στην ἀποστέλλεται ἡδη καὶ μέρος εἰς σακκία
μετὰ μίσγων ὡμοῦ.

Αἱ σουλτανίαι ἀποστέλλονται εἰς Τεργέ-
στην ἐντὸς κιβωτίων, ὧν ἑκάστον περιέχει ἡ-
μισυν στατήρα. Εἰς Ἀγγλίαν ἐπίσης ἐντὸς
κιβωτίων ἀνὰ 5—8 ὀκάδας, εἰς δὲ τὴν Γερ-
μανίαν καὶ τὴν Ὀλλανδίαν ἀνὰ 11—22 ὀ-
κάδας.

Αἱ μαύραι καὶ μεγάλῳρωγες στατίδες τῆς
Κρήνης ἀποστέλλονται εἰς τὰ βόρεια μέρη τῆς
Γαλλίας ἐντὸς βαρελλίων καὶ εἰς τὰ νότια
μῆρ αὐτῆς, εἰς Μασσαλίαν, ἐντὸς σακκίων.

Τὸ πλείστον μέρος τῆς ἐισοδίας τῶν ἐρυθρῶν
στατίδων Κρήνης ἀποστέλλεται εἰς Γερμανίαν
καὶ Αὐστρίαν, μέρος δὲ (κατὰ τὴν ζήτησιν)
καὶ εἰς Ἀγγλίαν.

Αἱ σουλτανίαι ἀποστέλλονται εἰς Γερμα-
νίαν, Ὀλλανδίαν καὶ Αὐστρίαν (Τεργέστην)
πρὸς δὲ καὶ μέρος ἐκλεκτὸν εἰς Ἀγγλίαν. Αἱ
δὲ μέλαιναὶ κατὰ τὸ πλείστον μέρος εἰς Ὀλ-
λίαν ἕνεκα τῆς φυλλοξήρας καὶ μικρὸν μέρος
εἰς Ρωσίαν (Ὀδησσόν).

Γεωργία.

Ὡς καὶ ἀλλοτρίῃ τῆς Ἀνατολῆς, οὕτω καὶ
ἐν τῇ ἑπαρχίᾳ ταύτῃ ἡ γεωργία δὲν εὖρε μέγρι
τοῦδε τῆν προσήκουσαν ὑπὸ τῶν ἀρμόδιων ὑπο-
στήριξιν. Ἰδρυθῆσαν τράπεζαι γεωργικαί,
ἀλλὰ μικρὸν ἢ καὶ οὐδόλως συνετέλεσαν εἰς
τὴν προαγωγὴν αὐτῆς, διότι ὅπως ἡ γεωργία
ὑποστηρίχθῃ καὶ προαχθῇ ἐν Ἀνατολῇ, πρωτί-
στη ἀνάγκη νὰ διανοιγῶσι καὶ στρωθῶσιν
ὁδοὶ καὶ νὰ διευκολυνθῶσιν ὡς οἷον τε τὰ μέσα
τῆς συγκοινωνίας. Ἐν τῇ ἑπαρχίᾳ ταύτῃ πλεί-
στοι ὑπάρχουσι γαῖαι, αἵτινες καὶ περ προδια-
τεθειμέναι ὑπὸ τῆς φύσεως νὰ καταστῶσι πηγὴ
πλούτου εἰς τε τοὺς κατοίκους καὶ τὸ κράτος
διατελοῦσι δυστυχῶς κεκρά. Ἡ κυβερνήσις
ἤρξατο ἀπὸ τίνος καὶ περὶ τοῦ λίαν ἐνδιαιρέ-
ροντος τούτου ζητήματος λαμβάνουσα πρό-
νοϊαν· ὅθεν εἰς τὸ μέλλον δυνάμεθα νὰ ἐλπίζωμεν
καὶ τῆς γεωργίας σχετικὴν τινα προαγωγὴν.

Ἐν Κρήνῃ καὶ τοῖς περίῃ, ὅπου μυριάδες
βραχυῶν καλλιμερῶν τὴν γῆν, ἡ γεωργία
εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀνεπτυγμένη,
καὶ τοῖς πρὸς καλλιέργειαν ἐργαλεία καὶ τὰ
λοιπὰ μέσα εἰσὶν ἐπὶ ἀδυναμίαν καὶ ὅλος ἀνε-
πάρκτος, στενὸς δὲ ὁ χώρος καὶ ὡσαύτως ἀνε-
πάρκτος ἀπὸ δυσανάλογος πρὸς τὸν πληθυσμὸν
τῶν κατοίκων. Ἐν Σωκίοις δὲ καὶ τοῖς περίῃ,
ὅπου εὐρὴ καὶ καλλιμερὸν ἐκτείνεται τὸ
μακρόν πεδινόν, ὀλιγίστοις τυγχάνουσιν οἱ
ἐργατικοὶ βραχυμερῆς καὶ διὰ τὸ ὀλιγαριθμὸν
τῶν κατοίκων καὶ διὰ τὴν μᾶλλον ἐκεῖ ἐπι-
σθητὴν ἐλλείψιν τῆς ἀρμόστης ἀσφαλείας. Ἐ-
νεκ τούτου δὲ τὸ πλείστον μέρος τῶν ἐκεῖ
γαίων μένει ἀκαλλιεργητὸν ἐπὶ ζήτησι ἰδίας
τοῦ κράτους.

Ἐν τοῖς τμήμασι Κρήνης καὶ Μελιτῆς ἀ-
κρας ἐλλείψει ἐκτεταμένον πεδίαδεν πᾶσα ἡ
καλλιμερῶν γῆ εἶναι κατάρκτος ὑπὲρ ὁ-
πλώνων, ἐν δὲ τοῖς ἑτέροις δυοῖν τμήμασι, ὅτε
γροτοὶ ἐν ὁρεοῖς μέρειν ὑπάρχουσιν ἡδη ὡ-
πλώνες, ὀλιγίστη δὲ σχετικῶς καὶ ἡ καλλι-
μερῶν καὶ σπειρομένη γῆ, τὸ πλείστον μέρος
τῆς ὁποίας ἀνήκει εἰς τιμαριούχους. Τούτοι
δὲ κατὰ τὸ τμήμα τῶν Ἀνείων, ἥτοι ἐν τῇ
περιφερείᾳ τῶν Σωκίων, εἰσὶν οἱ ἐξῆς:

Α'. Οἱ ἐν Κελεμπεσίῳ ἀρμένιοι Μπαλακ- μπανίδες κατέγοντες ἐν τῷ μικανδρίῳ πεδίῳ	στρ. 80,000
Β'. Οἱ Κολαρχαζογλίδες ἐν Μπουρνού-χοῖ, ἐπαύλει Παζατίων	» 100,000
Γ'. Οἱ υἱοὶ Χαλὶλ βέη ἐν τῇ ἐπαύλει Γαζούμεναις	» 15,000
Δ'. Οἱ ὑπὸ ἡγεμόνιοι Ἱμπρα- ῆμ ἀγὰ ἐν τῇ μεκουρκῇ ἐπαύ- λει Ὁσμπασῇ	» 60,000
Ε'. Οἱ ἀδελφοὶ Καδῆ-καρ- δασῇ ἐν τῇ ἐπαύλει Ἐλ-εγκιγῇ	» 30,000
Σ'. Ἡ Χανούμ Ἐλ-εγκιγῇ ἐν τῇ ἐπαύλει Καμαρλίῳ	» 40,000
Ἐν συνόλῳ	Στρ. 325,000

Ἰδιόκτητοι δι' γαίαι χριστιανῶν καὶ ὀθω-
μανῶν κατοικῶν ἐν τῷ αὐτῷ τμήματι εἰσὶν
αἱ ἑξῆς:

Ἐν Σακίσις στρέμματα	50,000
Νεσογρίῳ »	10,000
Κελεμπεσίῳ »	50,000
Δωματίσις »	50,000
Ἀκχοῖ »	10,000
Μπουρνού-χοῖ »	4,000
Βαχαρσίῳ »	25,000
Γενί-χοῖ »	1,000
Τσερκέ-χοῖ »	2,500
Καρά-χοῖ »	1,000
Κισιρίσις »	1,000
Τσαλισλίῳ »	2,000
Καρακλή »	1,500
Καλτζίκι »	4,000
Καδί-χοῖ »	2,000
Ἐν συνόλῳ στρέμ.	214,000

Κατὰ τὸ τμήμα Κολορώνος, ἐκτὸς ὧλγων
ἐν τῇ περιφερείᾳ ἰδίως τοῦ χωρίου Γαζούρκοι
ἰδιοκτήτων γαιῶν, πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἀνήκουσιν
εἰς τιμαριούλους καὶ ἀποτελοῦσιν ἐπαύλεις, οἷαι
αἱ ἑξῆς:

Α'. Τζιμόβσαι, ἀνήκουσα τῷ κ. Κράμερ καὶ περιλαμβανόμενα στρέμματα	50,000
Β'. Μάλκατζε, ἀνήκουσα τῷ κ. Βάλιενεπ καὶ συγκαταλεγμένη ἐκ στρ.	60,000
Γ'. Δεβελίκχοι, Βελερίτσι καὶ Σακρίντσι, ἀνήκουσαι τῷ Ἀβραῆμ Πασσά καὶ ἀποτελοῦσαι ἐκτασιν στρ.	100,000
Δ'. Καρζάσι, ἀνήκουσα τῷ κ. Γ. Κλάδω, ἱατρεῖ, καὶ ἀνήκουσα στρ.	50,000
Ε'. Τριάντζα, ἀνήκουσα τῷ κ.	

Δ. Τζοπάνογλου καὶ ὑπολογίζο- μένη εἰς στρέμ.	60,000
ΣΤ'. Φόρτουνα, ἀνήκουσα εἰς τὸν Ἀγμέτ-ἀγῇ Τασλὶόγλου καὶ πε- ρίεχουσα στρέμμ.	50,000

Ἐν συνόλῳ στρέμ.	370,000
Ἐν δὲ τῷ τμήματι Κρήνης ὀθωμανοὶ τινες τιμαριούχοι, ἐγγυώρι τε καὶ ξένοι, σπαχίδες κοινῶς καλούμενοι, ἀντιστοιχοῦντο μίγρις ἰσχά- των ἰδιοκτησίας δικαιώματα ἐπὶ ἐννεήκοντα χιλιδίων στρεμμάτων γαιῶν, καὶ περ μὴ φέ- ροντες τοὺς ἀπαιτούμενους νομίμους τίτλους μεταξὺ δὲ τούτων καὶ τῶν κατοικῶν γεωργῶν πρὸ πεντηκονταετίας ἤδη ὑφίσταται δική, ἥ περὶ τὸν λεγόμενον πακτωμάτων, τὰ καθήκα- στα τῆς ὁποίας λεπτομερῶς ἐκτεθέσονται ὑφ' ἡμῶν μετ' οὐ πολλῷ ἐν ἰδιαιτέρῳ παραγγέλματι.	

Οἱ αὐτοχρηματοῦντοι δ' οὗτοι σπαχίδες εἰσὶν
οἱ ἑξῆς:

Α'. Χ' Μουλά Μουσταφᾶς, Χ' Καδῆρ ἀγῆς, Κιουτσούκ ἀγῆς, Χ' Χουσεῖν ὀγλου ἰσὲνδης καὶ Μουχτόγλους ἐν Κρήνῃ, Ὁδεν- ζίκω καὶ Ἀλατσάτοις κατέγοντες στρέμματα	31,000
--	--------

Β'. Μεμσαγῆς, Χ' Μεγμέτ- Ἐνὲρ καὶ Χ' Βελῇ Νασρεδὶν ἐν Πυργίῳ, Κερίμενγίσις, Ἀριντζί, Ζιχτιντζίκ καὶ Μπουγνίτζ (γεωργ. σταθμοὶ Ἀλατσάτων) στρέμματα	7,250
--	-------

Γ'. Μελὲκ Πασσά ἐν Κρήνῃ, Κάτω-Παναγίτζ, Ἀγῆς Παρα- σκευῇ, Ἀλατσάτοις καὶ Νωγούτ ἄλλων στρέμματα	34,200
---	--------

Δ'. Σακῆρ βέης καὶ Ἀγμέτ ἐν φένδης ἐν Ρεϊσδερί στρέμματα	9,500
---	-------

Ε'. Χ' Μεγμέτ ἡ Ἀγμέτ ἐν Ἐ- ρυβαζίς στρέμματα	4,500
--	-------

ΣΤ'. Μισιρλόγλους ἀρμένιος ἐν Γκουλμπαζί στρέμματα	4,500
---	-------

Ἐν συνόλῳ »	90,650
-------------	--------

Ἐν δὲ τῇ Μελαινῇ ἄρα διὰ τὸ ὁρανὸν ὅ-
λως τοῦ ἐδάφους ἀπηξήσων, φαίνεται, νὰ ἐγ-
καταστῶσι σπαχίδες καὶ μεγάλαι τιμαριούχοι,
προτιμήσαντες τὰς παρ' ἡμῶν κοιλιάδας διὰ τε
τὸ εὐπρόσποδον καὶ τὸ κεντρικὸν τῆς θέσεως
αὐτῶν.

Ἰδιόκτητοι δι' γαίαι καὶ ἀδιεφθόνητοι
ἐν μὲν τῷ τμήματι Κρήνης ὑπολογίζονται

στρέμματα	60,000
-----------	--------

Ἐν δὲ τῷ τῇ Μελαινῇ ἄρα »	40,000
Ἐν ὅλῳ	100,000

Ἰχθυοτροφεΐα.

Ταυτὰ ὑπάρχουσι τέσσαρα ἐν τῇ τμήματι Ἀνείων.

Α'. Ἡ Κάρνα, ἰχθυοτροφεῖον κείμενον κατὰ τὴν Σπηλιὰν Δωματίων, συμπεριλαμβανόμενον καὶ τοῦ Δερὶν-Γαῖλ καὶ ἐκμισθούμενον κατ' ἔτος ἀντὶ γρ. 35—80,000.

Β'. Τὸ Σακί-μπούρνου μετὰ τοῦ Παλαιοῦ Μαιάνδρου καὶ τινων λιμνῶν. Τὸ ἰχθυοτροφεῖον τοῦτο ἀπείγει τὸν μὲν Σωκίων ὥρας 5, τοῦ δὲ Ἀκ-κιοῦ 2· ἀνήκει τῷ Μεχμέτ πασᾷ καὶ ἐκμισθούται κατ' ἔτος γρ. 120—165,000.

Γ'. Τὸ Καμπάι, κείμενον πρὸς δυσμὰς καὶ ἡμικύκλιον μακρὰν τοῦ Ἀκ-κιοῦ· εἶναι δὲ βασιτοφάνει καὶ ἐκμισθούται ἐτησίως ἀντὶ γροσίων 10—12,000.

Δ'. Τὸ Ἀζν-α-καλού ἀνήκει εἰς τὴν τιμῶν τοῦ Ὀσμάν καὶ ἐκμισθούμενον κατ' ἔτος ἀντὶ γροσίων 10—12,000.

Κρήνη.

Ἡ ἐπισκοπὴ Κρήνης καὶ Ἀνείων ἀποτελοῦσα μέρος τῆς μητροπόλεως Ἐβέρτου, ἐχωρίσθη τῷ 1802 εἰς ἐπισκοπὴν Ἐβερτομένην τῆς αὐτῆς μητροπόλεως.

Πρῶτος ἐπίσκοπος ὑπῆρξεν ὁ ἐξ Ἀρμενίων τῆς Θεσσαλίας Ἰακωβός, ἀρχιερατεύσας ἐν αὐτῇ μέχρι τοῦ 1814. Δεύτερος ὁ ἐκ Καριῶν τῆς νήσου Χίου Ἰγνάτιος, ἀνὴρ λόγιος ἀρχιερατεύσας ἀπὸ τοῦ 1814—1824. Τρίτος ὁ ἐκ Καδὴ-κιοῦ Κωνσταντινουπόλεως Μακάριος, ἀρχιερατεύσας ἀπὸ τοῦ 1824—1832. Τέταρτος ὁ ἐκ Βουρλῶν Σαραρεμὶ, ἀρχιερατεύσας ἀπὸ τοῦ 1832—1848. Πέμπτος ὁ ἐκ Μαδύτου Ἀμβρόσιος, θεωριέστατος τὴν ἐπαρχίαν Κρήνης καὶ Ἀνείων ποιμένας ἀπὸ τοῦ 1848 μέχρι τοῦ 1883 καὶ μνημὴ ἀγῶν κατὰ τινων οὐ μόνον ἀγαθωτάτου ἀνδρός ἀλλὰ καὶ δεικνυτάτου πολιτικοῦ ἐν σοβαραῖς περιπλοκαῖς τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐθνικῶν πραγμάτων.

Ἀπὸ δὲ τοῦ 1883 διογματομήσις τῆς ἐπισκοπῆς Κρήνης καὶ Ἀνείων ἀρχιερατεύουσι οἱ θεωριέστατοι ἐπίσκοποι καὶ Θεολόγος καὶ Κωνσταντῖος, ἀμρότεροι πεπαιδευμένοι καὶ εὐαγγελικαῖς ἀρεταῖς κεκοσμημένοι. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος ἔχει τὴν ἰδὴν τὸν ἐν Κρήνῃ, ὁ δὲ δεύτερος ἐν Σωκίῳ.

Ὑπὸ τὴν ἐπιβλέψιν δ' αὐτῶν ἐκατὼν περίπου ἱερεῖς ἐπισκεπτόνται τοὺς ἐνοριακοὺς ναοὺς, τελοῦσι τὰς νενομισμένας θρησκευτικὰς τελετὰς καὶ ὁδηγοῦσι πνευματικῶς τοὺς ἐμπιστευ-

μένους αὐτοῖς χριστιανοὺς. Σημειωτέον, ὅτι οἱ ἱερεῖς οὗτοι, ὧν οἱ πλείους οἰκογενεάρχαι, οὐδὲν ἔχουσι ἰδίῳ μισθῷ, ἐκτὸς μικρῶν τινων βοηθημάτων ἐν τοῖς τμήμασι Μελαίνης ἄκρας καὶ Ἀνείων, καὶ ὠρημένων δικαιομάτων ἐν ταῖς ἱεροπραξίαις τῶν.

Ὁ λαὸς σεβόμενος ὅς ἐστις τοὺς ἱερεῖς, ἐπονομάζει τοὺτους διδασκάλους, διότι ἐν προγενεστέρῃ ἐποχῇ ἐξετάδουν καὶ διδασκαλικὰν χρεῖαν εἶτε εἰς ἰδία γραμματοδιδασκαλεῖα εἶτε εἰς τοὺς νάρθηκας τῶν ἱερῶν ναῶν, διδάσκοντες τοὺς ἐγχωρίους παῖδας τὰ κοινὰ λεγόμενα γράμματα. Τοῦτο δ' ἐτι καὶ νῦν γίνεται εἰς τινα μικρὰ χωρία τῶν τμημάτων Μελαίνης ἄκρας καὶ Κολοράνος, ὅπου τὴν ἑλληνικὴν δημοδιδασκαλίαν ἀναπληροῦ συνήθως ὁ ἐγχωρίος ἱερεὺς. Ἀλλὰ θεῖον ὄντος τὰ ἥτο τοῦ ἔργου τοῦτο τοῦ ἱερέως, εἰκὼν οὗτος ἱκομίσθεται ὑπὸ ἀναλόγου μορφώσεως καὶ ἡδύνατο νὰ ἐπαρκῇ, ἔστω καὶ ματρίως, εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς προκαταρκτικῆς παιδείσεως, ἥτις ἰδίως ὀφείλει νὰ ἐρελύνῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἀρμόδιων, καὶ ὅσον αὐτῇ εὐθὺς εἰς ἀρχῆς τίθησι τὰς βάσεις ἐκείνας, ἐρ' ὧν κατόπιν θὰ ἐγερθῇ ὑλὸς κληρὸν τοῦ ἡθελῶν οἰκοδόμημα τοῦ οὕτως ἢ ἄλλως διδασκόμενου παιδός.

Ναοί.

Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ ἀριθμοῦνται ἑβδομήκοντα πέντε κατὰ τὸ μέλλον ἡ ἥττον ἀναμνηστοὶ ἑλληνικοὶ ναοί, πάντες ἐνοριακοὶ καὶ ἀνωμαλῶν εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Ὑψίστου. Τῶν 26 ἐν τῷ τμήματι Κρήνης, 20 ἐν τῷ τῆς Μελαίνης ἄκρας, ἴσιν ἐν τῷ τῶν Ἀνείων καὶ 9 ἐν τῷ τῆς Κολοράνος (1).

Περὶ ἑκάστου ὁ οἰκίῳ μέρει γίνεται λόγος, λεπτομερίστορον δὲ περὶ πρόχρονται οἱ ἐν τῷ τμήματι Κρήνης, καὶ ὅσον οὗτοι εἰσὶν οἱ λαμπρότεροι καὶ πολυτελέστεροι πάντων, συναμυλλώμενοι πρὸς τοὺς ὡκιστοὺς ναοὺς τῆς καὶ ἡμᾶς Ἀνατολῆς.

Ἐκτὸς δὲ τῶν ἐν ταῖς πόλεσι ἀνωποπόλεως, κόμης καὶ μοναῖς τῆς ἐπαρχίας διὰ τῶν ναῶν, ὑπάρχουσι τοιοῦτοι περὶ τοὺς χωρικοὺς ἐν διαφόροις ἐξοχμαῖς θέσει τῆς ἐπαρχίας, ἰδίως δ' ἐν τῷ τμήματι Κρήνης, ὧν ἡ πλείους νεώδητοι καὶ θεολογικαί, τιμώμενοι

(1) Καὶ ὅλην τὴν ἐπαρχίαν εἰς καὶ μόνον ὑπάρχει ἀρμενικὸς ναός, ὁ ἐν Σωκίῳ, μίαν δὲ τῶν Ἰουδαίων συναγωγῇ, ἣ ἐν Κρήνῃ.

ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, τῆς Θεοτόκου καὶ πολλῶν ἁγίων καὶ μαρτύρων.

Πάντες οἱ περὶ τὴν Κρήνην ἐξοχολογίσαντες προσέφερον ἄλλοτε κατ' ἔτος ὑπὲρ τῶν ἀρθρίων ἀνάλογον ἑκάστου χρηματικῆν συνδρομὴν. Κεντρικῆς τινος ἐπιτροπῆς ἡ ἐπίβλεψις πρὸς τὸ νὰ καταστήσῃ σκοπιμώτεραν καὶ τῶν μικρῶν, τούτων εὐκτηρίων οἰκίαν τὴν συντήρησιν.

Εὐχάριστοι, ὅτι πρὸ ἐτῶν ἤδη καὶ οἱ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ ἐνοριακοὶ ναοί, πάντες σχεδόν, προσέρχονται πρὸς τὴν ἀρωγὴν εἰς τὴν τῶν κοινῶν ἐκπαιδεύτην συντήρησιν, ἀνοίγοντες ἐπὶ ταύτῃ τὰ κατὰ τὴν μάλλον ἢ ἥττον εὐποροῦντα ταμεῖα των. Οὕτω δὲ κρίσεται στενοτέρως ὁ τὴν θρησκείαν καὶ τὰ γράμματα συγκαταῖτον ἱερός σύνδεσμος, ὁ περὶ τὴν ἐν περὶστάσεσι γαλεπαῖς ἐξυπηρετήσασα καὶ ζωτικώτερὰ τοῦ ἔθνους συμπερόντα.

Τεμενὴν ἢ τζαμέα.

Τοιαῦτα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ὑπάρχουσι ἐννεήκοντα ἔξ. Τούτων δέκα ἔξ ἐν τῷ τμήματι Κρήνης, εἰκοσι τρία ἐν Μελινῇ ἀρχῇ, τεσσαράκοντα ἑπτὰ ἐν τῷ τμήματι Ἀνέων καὶ δέκα ἐν τῇ περιφερείᾳ Κολοφώνος.

Ἀξιολογώτερά εἰσι τὰ ἐν Κρήνῃ, Ἀλατάτοις καὶ Σωκίοις, παρ' οἷς ὑφύονται καὶ μοναεῖδες λιθοκόττοι, τὰ δὲ λοιπὰ εἰσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μικρὰ καὶ πενιχρὰ καλούμενα κοινὸς μετέξιν.

Σημειωτέον, ὅτι πάντα σχεδὸν τὰ τεμενὴ κατεῖχονσι κτήματα προσοδοφόρα, προκισθέντα κατὰ καιροῦς ὑπὸ εὐπατρίδων ὀθωμανῶν διὰ τὴν εὐρείαν συντήρησιν των, ὀλίγα ὅμως διατελοῦσιν ὑπὸ τοιαύτην μετὰ τοὺς τελευταίους μάλιστα ἐν τῷ τμήματι Κρήνης σεισμοῦ, ὧν ἐνεκεν τὰ πλεῖστα κατέρρευσαν ἢ σπουδαίως ἐβλάθησαν (1).

Μοναεῖ.

Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ ὑπάρχουσι τέσσαρες μοναεῖ, ὧν αἱ τρεῖς ἐν τῷ τμήματι Κρήνης γυναικείαι, ἡ δὲ τετάρτη ἐν τῷ τμήματι Ἀνέων ἀνδρική. Ἐν ταῖς τρεῖσι πρώταις μονάζουσιν

ἐκατὸν μοναχαί, πᾶσαι σχεδὸν ἀποζῶσιν ἐν τῶν ἰδίων ἐργασίαις, ἐν δὲ τῇ τελευταίᾳ τρεῖς μοναχαί, καὶ οὗτοι ἐκ καλλιμερείας τῶν παρ' αὐτῇ γαιῶν συντηροῦμενοι. Πᾶσαι δ' αὐταὶ αἱ μοναὶ στερούμεναι κτημάτων οὐδεμίαν ἔχουσι πρόσδον, ἐκτὸς ἀσπμάντων βοθειῶν, ἃς χορηγοῦσιν αὐταῖς προαιρετικῶς οἱ ἐκαστοὶ αὐτὰς ἐπισκεπτόμενοι εὐσεβεῖς. Εἰσὶ δὲ αἱ ἑξῆς:

Ἅγιος Νικόλαος.

Πρὸς ἀνατολὰς τῶν Ἀλατάτων καὶ εἰς ἀπόστασιν τετάρτου ὥρας κειμένη, ἰδρυμένη δ' ἀπὸ τοῦ 1862, ἔνθα μονάζουσιν ἰερωσύνηκοντα πέντε μοναχαὶ καὶ ἴσος ἀριθμὸς λιθοκόττων κελίων ὑπάρχει ἐν τετραγώνῳ περιβόλῳ, δυναμὴν νὰ περιλάβῃ ἑπτὰ ἰκανὰ οἰκήματα. Ἐν αὐτῇ εὐρεται ὥρασις ναὸς ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Νικολάου, ὅστις ἔχει ρυθμὸν βυζαντινὸν καὶ ἀνωκοσμηθῆ ἐκ βάλωνων τῷ 1880 διπλὴν τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ ληξείᾳ εὐσεβοῦς ἱερομονάχου Ἀγαπίου ἐν τῇ θέσει τοῦ προϋπάρχοντος ναύκου.

Ἐν τῇ μονῇ ταύτῃ ἀπὸ τῶν ἐτῶν κατασκευασθέντι ὥρασι καὶ στερεώτατοι τάπητες ὑπὸ ὑφαντῶν μοναχῶν. Εὐχρὸς ἔργον ἡ τοῦ, ἐν αἱ μοναχαὶ αὐταί, ἃς διακρίνουσι φιλεργία, νοημοσύνη καὶ βίος δια εὐερίστου πόθου καὶ πρακτικῶς, ὑπερηρξάντο ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων ἀναλόγως· εἰναι δὲ πλέον ἢ βέλαιον, ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει καὶ ἡ μονὴ ἐν γένει θὰ ὠφέλειτο καὶ αἱ πτωχαὶ αὐτῆς μοναχαὶ οὐχὶ δυσκόλως θὰ ἐπορίζοντο τὰ πρὸς τὸ ζῆν.

Ἅγιος Γεώργιος.

Εἰς ἀπόστασιν τετάρτου ὥρας καὶ βορειοανατολικῶς τῆς Κρήνης ὑπάρχει μικρὸς ὁμαλὸς Χρῖστος κοινὸς καλούμενος καὶ βλέπων πρὸς ἀνατολὰς τὰς Ἐρυθρὰς. Παρ' αὐτὸν ὑπάρχει πρὸ ἐκατονταετηρίδος ἰδρυμένη μονὴ μετὰ ναύκου ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἔνθα σήμερον δέκα μόνον μοναχαὶ διαμένουσι καὶ ἴσος ἀριθμὸς κελίων ὑπάρχει, μεταβληθείσης τῆς βορείου πλευρᾶς τῷ 1818 εἰς νοσοκομεῖον, ἔνθα ἔκτοτε μέχρις ἐσχάτων ἐνοστήλουντο οἱ ὑπὸ λίπρας πασχόντες.

Ἅγιος Ἰωάννης.

Ἐγγύτερον καὶ ἀνατολικώτερον τῆς Κρήνης ἐπ' αὐτῷ λόφῳ κειμένη ἡ μονὴ αὐτὴ ἰδρυθῆ

(1) Περὶ τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ σεισμῶν γράφομεν ἐν ἐκτάσει ἐν ἑαυτέρῳ ἑμῶν πραγματείῳ.

τῷ 1866. Ἐν αὐτῇ ἀριθμούνται ἤδη δεκά-
πέντε κελ্লা καὶ ἑσὺς ἀριθμὸς μοναχουσῶν.
Ἐν τῇ μονῇ ταύτῃ ὑπάρχει βολοσκοπικὴ ναὸς
ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ προδρό-
μου, ὅστις καταστραφείη ὑπὸ τῶν σεισμῶν τοῦ
1881 ἀνοικοδομήθη κατόπιν δαπάνῃ τῶν κα-
τοίκων Κρήνης ὡραϊότερος καὶ στερεώτερος
κατὰ βυζαντινὸν.

Ζωοδόχος πηγὴ.

Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ χωρίου Τσαγγιλίου καὶ
εἰς ἀπόστασιν διώρον, μεταξύ δ' Ἀνείων καὶ
Μελανίου κεκλιμένη, καλεῖται κοινῶς Κουρσο-
συνηγία διὰ τὴν μολυβδόσκιπ ποτε τροῦλον
τοῦ ἐν αὐτῇ ναοῦ τιμωμένου ἐπ' ὀνόματι τῆς
Ζωοδόγου πηγῆς. Ἐν τῇ μονῇ ταύτῃ ἀπὸ
τῶν βυζαντινῶν χρόνων ὑπαρχοῦσα ἐμὸνάζον
ἄλλοτε πολλοὶ καὶ μοναχοί. Ἦδη διαμένου-
σιν αὐτῇ τοιοῦτοι τρεῖς, καλλιεργούντες τὰς
περίχ γαίας καὶ ἀνακατοικοῦντες μετὰ τοῦ
ναοῦ κελ্লা τινὰ ἐν αὐτῇ, ἐν ᾧ σώζεται εἰς
διώροφον πύργος, καὶ εἰς τὸν ἔσθλ' αἰετὶς καὶ ἄλ-
λων μοναχῶν ἡ ἐγκαταστάσις, διότι καὶ γαίαι
πρὸς καλλιέργειαν εὐκαρπύ ἐπαρκοῦσι καὶ
ὕδωρ ἄριστον καὶ ἄβηθον ἀναβρεῖται ἐκ τῆς ἐν
αὐτῇ πηγῆς.

Ἡ μονὴ αὕτη ἐπάνω ὄρους κεκλιμένη καὶ ἐπὶ
δένδρων ποικίλων περιβεβλημένη βλέπει κα-
τωθεν αὐτῆς τὰς περὶ κοιλιάς καὶ περαιτέρω
πρὸς δυσμὰς τὴν τοῦ Αἰγαίου θάλασσαν. Διὰ
τὸ λίαν δ' εὐκέρως αὐτῆς χρησιμεύει πολλάκις
ὡς προσωρινὴν ἐνδιατίμημα πολλῶν ἐκ τῶν περὶ
ἄσθενῶν, προσερχομένων αὐτῇ κατὰ τὸ θέρος
πρὸς ταχυτέραν ἀνάρρωσιν, καὶ ἔχει ἀναπε-
πταμένας πάντοτε τὰς πύλας πρὸς πάντα ἐπι-
σκέπτην, οὐλοδῆποτε κἀν ἡ καὶ ὁθενδῆποτε ἔρ-
χεται.

Καθ' ἅπασαν τὴν ἐπαρχίαν, ἰδίως ἐν τοῖς
τμήμασι Μελανίης ἄκρας καὶ Ἀνείων, ἀπαν-
τοῦσιν ἐτι πλείστα ἐρείπια ἑλληνικῶν μονῶν.
Ὑπὸ τὰ ἐρείπια ταῦτα ἐτάρσαν τὰ τελευ-
ταῖα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ λείψανα τοῦ καταπεπο-
νημένου βυζαντινοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ἐπαρχιακὴ ἐκπαίδευσις.

Ὁμολογοῦμεν, ὅτι πᾶσι σχεδὸν αἱ τῆς
ἐπαρχίας ὁμογενεῖς κοινότητες ἤρξαντο ἀπο-
τίνος σπουδαιότερον φροντίζουσαι περὶ σχο-
λείων, βελτιοῦσαι μὲν, κατὰ τὸ δυνατόν, τὰ

ὑπάρχοντα σχολεῖα, νῦν δ' ὅπου δὲν ὑπάρχου-
σιν ιδρύσασαι.

Ἐν ἁπασῇ τῇ ἐπαρχίᾳ σήμερον ἀριθμούνται
πεντήκοντα ἐπὶ σχολεῖα. Τούτων τέσσαρες
ἑλληνικὰ, ὧν τὰ δύο πλήρη σχολαρχεῖα (1),
τέσσαράκοντα δημοτικὰ, ὅκτω παρθεναγωγεῖα
καὶ πέντε νηπιαγωγεῖα (2). Ἐν ἅπασιν τούτοις
διδάσκουσι μὲν ἑξήκοντα δύο διδάσκαλοι καὶ
δέκα ἑξ̄ διδάσκαλίσσαι, φοιτῶσι δὲ 4,400, ὧν
3,000 μαθηταὶ καὶ 1400 μαθήτριαι. Ἡ δὲ
ὅλική κατ' ἑτος δαπάνη πρὸς συντήρησιν αὐ-
τῶν ἀνέρχεται ἤδη εἰς δισημίλιας περίπου λίρας
ὀθωμανικὰς, προσερχομένης ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον
ἐκ συνεισφορῶν (3).

Πολλοὶ ὁμογενεῖς κοινότητες τῆς ἐπαρχίας,
καὶ περ δυνάμεναι νὰ διατηρῶσιν ἐκάστη καὶ
παρθεναγωγεῖον, δὲν φροντίζουσιν ὁμῶς ἐτι
περὶ τούτου, θεωροῦσαι ὡς οὐκ ἀπολύτως ἀ-
ναγκαζίαν τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ἡλπίων. Ἐνὸσω
δὲ δὲν λαμβάνεται ἡ δέουσα πρόνοια περὶ τῆς
ἐκ παρὰλλήλου μορφώσεως ἀμυρτέρων τῶν φύ-
λων ἡ δημοσία παρ' ἡμῶν ἐκπαιδεύσεις θὰ ἐξα-
κολουθῇ χωλαίνουσα. Καθ' ἡμᾶς, ἀνάγκη, ἵνα
πᾶσα ὁμογενὴς κοινότης ἀριθμοῦσα κατοίκους
οὐκογενεῖας πλείους τῶν ἑκατὸν συστήσῃ καὶ

(1) Τὸ ἐν Κρήνῃ καὶ τὸ ἐν Ἀλατοτάτοις. Σημειωτέον,
ὅτι μετὰ τὴν πρόσληψιν ἤδη νέων διδασκάλων ἐν ἀμφο-
τέρωσι διδάσκονται καὶ τριῶν γυμνασιακῶν τάξεων μα-
θηταί.

(2) Ἐν ταῖς πρὸςθετίαι καὶ δέκα γραμματοδιδασκαλεῖα
ἐν κελ্লাῖς ἢ κρηπίδι τῶν ἐν ταῖς μικραῖς κώμαις ἐκ-
κλησιῶν.

(3) Ἐν τῇ τμήματι Κρήνης οὐ μόνον ἡ συντήρησις τῶν
ὑπαρχόντων σχολείων ἔζησεν ἀλλ' ἔτι, ἀλλὰ καὶ ἡ τελειο-
τέρα προαγωγή των συντόνισι, σπουδαῖα καθιερωθέντες μο-
νίμου καὶ πλουτοῦ ὑπὲρ αὐτῶν ἔχοντες, καθ' ὅσον ὡριανὴν
ἀποτροπὴν εἰσπράττει κατ' ἑτος γροῦσι καὶ ἄλλοις ἀρ' ἐ-
κείνου σταθμοῦ τῶν παντὸς εἵδους ἐκπαρμύνης παρὰλλων.
Τὸ παράδειγμα τοῦ τμήματος Κρήνης θὰ μὴ δύναται τι-
στεῖσθαι, καὶ τ' ἄλλα τμήματα, ἐπιβάλλοντα ὅμως τὴν
δαπάνην ἐπὶ τῶν προϊόντων αὐτῶν. Ἐν Ρέτις-δεξι καὶ ἑν
ἤδη καὶ παρθεναγωγεῖον, οὐλοδωρηθείσης πρὸς τοῦτο τῆς
παλαιᾶς δημοτικῆς σχολῆς. Ἐν τῇ τμήματι δὲ Ἀνείων
ἰδρύθησαν ἤδη καὶ ἑτέρα νέα σχολεῖα. Ὁ δ' ἐν Κάτω Πα-
ναγίᾳ Ἐρμούρας ἀριστοτάτος μὲν πλήρης δι' ὧν τῶν Σπύλ-
λοτος τὸ « Ἀργεννον » ἰδίᾳ δαπάνῃ ἀνέγειρον αὐτῇ τευ-
τέραν δημοτικὴν σχολήν.

συντήρησιν οὐ μόνον δημοτικῶν καὶ παρθενωγέων ἀλλὰ καὶ νηπιαγωγείων, καὶ οὕτως ἡ κατωτέρα ἐκπαίδευσις ἐξελκυσθῆναι ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ὥς ὅσον τ' εὐρύτερον. Ὅπως δὲ τοῦ χρόνου πρόντος καὶ εἰς τὴν μέσιν ἐκπαίδευσιν ἐπιστρέψαι αἱ κοινότητες ἀποβλέψουσιν, ὑπελπίουσι, νομίζομεν, νὰ συνυπολογίζωσιν ἐκάστη ἐτησίως μετὰ τῶσαν ἄλλων κοινῶν ἐξόδων καὶ ἀνάγκῃ γυμναστικὴν δαπάνην πρὸς συντήρησιν ἐνὸς ἢ δύο ὑποτροφῶν, ἐκλεγομένων ἐκ τῶν εὐμεστέων καὶ ἐπιμελεστάτων τοῦ πίντος λαοῦ παιδῶν, ὅστις μετὰ τὸ πέραν τῶν γυμνασιακῶν ἢ καὶ κατεστημακῶν σπουδῶν τῶν ἡ' ἀποδίδωσι τὰ τέλη τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, διδάσκοντες ἐν ταύτῃ καὶ τὸ μέγιστον τῆς παιδείας ἄλλαντον πολλαπλασιάζοντες.

Φιλανθρωπικὰ κατὰστήματα

Καθ' ὅλην τὴν ἐπαρχίαν ἐν καὶ μόνῳ ὑπάρχει νοσοκομεῖον, τὸ ἐν Σωκίῳ, ἐν ᾧ οὐδὲν ὠραίᾳ καὶ λίαν εὐάρεστον ἰδρὺν ἐφ' 1855 τῇ κοινῇ συνδρομῇ παντῶν τῶν ἐκεῖ ὁμογενῶν, ἰδίᾳ δὲ τοῦ εὐπατρίδου κ. Α. Βαρυπάτη καὶ τοῦ ἐν μακρίᾳ τῇ λῆξει Ἑλλήνος ἱατροῦ Παύλου Ρήγα.

Ἐν αὐτῷ νοσηλεύονται καθ' ἐκάστην δύο ἢ τρεῖς τὸν χειμῶνα, πλείους δὲ τὸ θέρος, καθ' ὃν χρόνον ἰσχυρῶς ἐκ Σάμου ἐν τῷ Μαιανδρίῳ πεδίῳ ἐργαζόμενοι θέρισται εἰς διαφόρους ὑποκύπτουσιν ἀσθενείας, εὐρίσκουσι δὲ ἀρκούσαν περίθαλψιν καὶ τακτικὴν ἐπιστήμονος ἱατροῦ ἐπισκεψίν.

Τὸ κατὰστημα τοῦτο τιμᾷ τὴν ὁμογενῆ τῶν Σωκίων κοινότητα. Εὐχρὺς δ' ἔργον θὰ ἦτο, ἐὰν αἱ μέλλον πολυάνθρωποι ὁμογενεῖς κοινότητες τῆς ἐπαρχίας εἰδεκνυντο καὶ μέλλον φιλάνθρωποι, λαμβάνουσαι πρόνοιαν τινα καὶ περὶ συστάσεως νοσοκομείων.

Πρὸς βορρᾶν καὶ τέταρτον ὥρας μακρὰν τῆς Κρήνης ὑπάρχει λεπροκομεῖον, ἐν ᾗ οὐδὲν παλαιὸν καὶ λίαν προσδρόμους ἐν προώρῃσιν φιλάνθρωπον σκεπὸν (1). Τὰ κατὰ τὴν σύστασιν τοῦ κατὰστήματος τούτου διεξοδικῶς ἀναφέρει ἐπίσημον τῆς Μεγίστης Ἐκκλησιαστικῆς συλλογῆς γράμμα, ὅπου, χρονολογούμενον ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1818, σφίζεται περὶ τοῖς ἀπογόνους τοῦ ἱδρυτοῦ Κωνσταντίνου

Λογοθέτου, καὶ ὅπου ἐπισυνάπτομαι ἐν τέλει τοῦ πρώτου τούτου μέρους, φρονούντες, ὅτι ἀποδίδωμεν ὑπεύθυνον εὐγνωμοσύνης ἔργον τῷ ἀειδύμῳ εὐπατρίδῃ, ὅστις, λυπηρὴν εἰπεῖν, δὲν εἴρε μέχρι τοῦδε μνηστὴς μετὰ τῶσαν εὐφρόνῃ καὶ ἀγαθῇ θελήσει μὴ ἀμεινούντων συμπολιτῶν.

Ἡ ἐν Κρήνῃ Ἑλεφθίς νοσοκομεῖον εἶναι λίαν σπουδαῖα ἐν Ἀλασσάτοις ὡσαύτως. Ἀντιγέρθησαν μεγαλοπρεπεῖς καὶ πολυδάπανοι ναοὶ ἐν διαφόροις μέρεσι τῆς ἐπαρχίας, ἐν τῷ πρώτῳ μάλιστα τμήματι αὐτῆς ὑψώθησαν οὐρανομήκη κωδωνοστάσια καὶ πολυτελῆ μαρμαρίνα τέμπλα, πάντα ἱερὰ τῆς συνέσεως ὑδρύματα καὶ λαμπρὰ καὶ περιφανῆ τεκμήρια τοῦ ἀκριβοῦς πρὸς τὴν θρησκείαν ἔχον τῶν κατοίκων πανταχόθεν σφιδόν συνέστησαν σχολαῖα καὶ ὁλονιν ταῦτα βελτιοῦνται καὶ προάγονται χάρις εἰς τὸ παρ' ἡμῖν ἀναπτυσσόμενον ἤδη φλόρουν αἰσθημα, περὶ δὲ νοσοκομείου μικρὰ ἢ καὶ οὐδεμία φροντίς ἄχρι τοῦδε δυστυχῶς ἐλήφθη.

Ἐὰν τῷ ὄντι τὸ αἰσθημα τῆς ἀγαθοεργίας ἀναπτύσσεται κατὰ λόγον σχετικῶν τῆς ἐκπαίδευσως, ἐὰν τὰ σχολαῖα ἦναι ἡ γέφυρα, δι' ἣς καὶ πῶδες καὶ ἔθνη μεταβαίνουσιν εἰς τὰ ἐνδοξα μνημεία τῆς πρὸς τὸν πλοῦτον ἀγάπης, τὰ ἱερὰ τῆς φιλανθρωπίας τεμνίη, ἐλπίσωμεν καὶ εὐχρηθῶμεν, μετὰ τὴν ἀπόκτησιν ἤδη κατὰ τὸ μέλλον ἢ ἄπτον ἐκπαίδευτηρίων, νὰ ἴδωμεν καὶ παρ' ἡμῶν τὰ πρίποντα φιλανθρωπικὰ κατὰστήματα, ἡ δὲ εὐψυχία τῶν ὁπίων ὑποτίθων Ἑλλησὶν πολιτῶν, ἡ Ἑλεψὶν οὐδεμίαν τῇ ἐπαρχίᾳ περιποιούσαν τιμὴν.

Ἐπαγγελήματα.

Κύριον τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας ἐπ' ἀρχὴν γέφυρα εἶναι ἡ γεωργία, μόλις δὲ τὸ εἰσότης τοῦ πληθυσμοῦ ἀποτελοῦσιν οἱ ἔμποροι, οἱ οἰκοδόμοι, οἱ τέκτονες, οἱ σπανδαλοποιοί, οἱ σκυτοτόμοι, οἱ βοροδιεῖσαι, οἱ σαγματιστοί, οἱ μυλωθροί, οἱ ἀρτοποιοί, οἱ σιδιρουργοί, οἱ ῥάπται, οἱ ναυτίλοι, οἱ ἀλιεῖς καὶ λοιποί. Σὺν τῷ χρόνῳ δὲ προΐοντι αὐξάνεται οἱ διάφοροι ἐπαγγέλματι καὶ τῶς μέλλον, καθ' ὅσον τὸ στενὸν τοῦ χώρου, ἐν ᾧ συμπυκνωμένως διατελεῖ ὁ πολυπληθὴς ἥδη λαὸς ἐν τῷ τῆς πρωτεύουσος τμήματι, ἐμπόδιον τὴν περαιτέρω ἀνάπτυσιν τῆς γεωργίας, ἐν ᾧ μέλλεται δὲν λαμβάνεται σύντονος πρόνοια πρὸς διευκόλυνσιν τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας μετὰ τῆς ἐνδο-

(1) Πρὸ τριῶν ἡδὲ ὅσον ἀπομεινάντες ἐν τῷ κατὰστηματι τρεῖς λεπροί, εἶναι ὄντες, ἀνεχώρησαν εἰς τὰς πατρίδας τῶν καὶ ἦδη οὐδεὶς ὑπάρχει αὐτοῖς.

(Ἐλλ. Φιλολ. Σὺλλογος, Εἰκοσιπενταετηρίδας.)

τέρας στερεῶς, ὑποχρεοῖ πολλοὺς ἤδη τῶν παιδῶν νὰ τρέπονται μετὰ τὴν ἀπολυτὸς ἀναγκαιάν προκαταρκτικὴν ἐκπαίδευσιν εἰς διάφορα βιοποριστικὰ ἔργα.

ἩΘΥ, ΞΘΥΜΑ, ἱματισμός.

Ὅπου δὲν εἰσῆλθῃ ἐπὶ ὁ πολιτισμός, ἀναντίρρητον εἶναι, ὅτι ἐκεῖ οἱ λαοὶ διατελοῦσιν ἐν στασιμότητι, πολλὰς καὶ ποικίλας ὑφιστάμενοι στερήσεις. Ὁμολογούμενον ὅμως, ὅτι καὶ ὅπου ὁ πολιτισμός εἰσεχώρησεν ἄνευ τῆς ἀναγκαίας προπαρασκευῆς τῶν κατοίκων, ἐκεῖ συνεισέφη ἡ πολυτέλεια καὶ σὺν ταύτῃ ὀρμαθὸς καὶ ὥσυν συνεπαγόμενα τὴν διαφθορὰν τῶν ἠθῶν ἀναιμῶς τὰ καλὰ τοῦ πολιτισμοῦ.

Τὴ γὰρ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ εἰσι κατὰ τὸ πλεῖστον ἀρχαῖα καὶ σημα καὶ ἡπηρεζόμενα ἐστὶν ὑπὸ τοῦ ἐν πολλοῖς ἤδη μέρεσι τῆς Ἀνατολῆς ἐσθρῆσαντος, ὅ,τι ἄφελος, ψευδοπολιτισμοῦ. Φωρακίζόμενα ὑπὸ τῆς λιτότητος καὶ τῆς ὀλιγαρκείας τῶν κατ' ἐκὼν καθιστώσιν εὐτυχῇ ὑπὸ τὴν ἐποφὴν ταύτην τὸν βίον αὐτῶν ὡς ἀπληγόμενον τῶν ἠθικῶν ἐκτετακτοῦ τραυμάτων, ἅτινα ἡ πολυτέλεια καὶ ἡ διαφθορά, οἱ δύο οὗτοι κακοὶ σύντροφοι, καταφέρουσιν ἀπὸ τινος εἰς τινος ἐκπολιτισθείας ὄθεν ὀρμαθῶν ἐν Ἀνατολῇ κοινότητος.

Ὅστις δὲ ὁ πολιτισμός ἤρμα καὶ κατὰ κράτος εἰσαγόμενος σὺν τῇ ἀναλόγῳ ἀναπτυσσόμενη ἠθικῇ τε καὶ διανοητικῇ καταστάσει τῶν κατοίκων ὅς συνέλθῃ, πιστεύομεν, ἐπ' ἀγαθόν, διευκολύνει τὰ μέσα τῆς καθόλου προαγωγῆς καὶ εὐμερίας αὐτῶν.

Τὰ ἔθνη, κοινὰ καὶ ὅμοια σχεδὸν πρὸς τὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ἰδιάζουσιν ἐν ἐκαιρετικαῖς τισι περιστάσεσιν. Ὁ λαὸς τῆς ἐπαρχίας ἐργατικώτατος καὶ φιλοπονώτατος ὢν λαμβάνει ἀνισὶν καὶ ἀναψυχὴν τινα κατὰ τὰς μὴ ἐργασίμους ἡμέρας, τὰς κυριακὰς καὶ ἑορτάς, καθ' ἃς παῖει πᾶσαν ἐργασίαν. Κατὰ δὲ τὰς τελευταίας συγκρατῶν, ἐν τῇ τμήματι Κρήνης ἰδίως, πανηγύρεις εἰς μνήμην τῶν ἑορταζομένων ἁγίων ἐντός καὶ ἐκτός τῶν πόλεων κομμοῦλουν καὶ κομῶν, πρὸς τιμὴν τῶν ὁποίων εὐρεῖνται ἀξιώλογον νομοί, ἐκδηλοῖ τὸν πρὸς τὰ ἱερὰ εὐσεβὴ ζήλον τοῦ.

Εὐθυμῶν δὲ καὶ τρεπόμενος εἰς ἀθῶας καὶ ἀρχαιοπρεπεῖς διασκεδάσεις, οἶσι ἰδίως ἐν τῇ τμήματι Ἀνῶν εἰσὶν αἱ ἐκ τῶν ἁγίωνων πάλαι, ἱπποδρομίῳ, βῆδ' κλπ. ἐκράζει ταῦτο-χρήνως διὰ τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων καὶ χο-

ρῶν τὸ φιλογενὲς αἶσθημα, ἰδιάζειν τοῦ Ἑλληνος γνώρισμα, καὶ διατρανοῖ, ὅτι ὀρμαίων ἀδελφὸς τῷ ἑλευθέρῳ Ἑλληνικῷ λαῷ συγγένει.

Ὁ ἱματισμός τῶν ἀνδρῶν εἰναι τὰ μακρὰ καὶ πλατεῖα ἱμάτια, τὰ καὶ παρὰ τοῖς λοιποῖς ἀνατολίταις κοινὰ, βραχίλια καλούμενα· οἱ ἐμπροσθέντες ὅμως, οἱ λόγιοι, οἱ ἱατροὶ, οἱ διδασκαλοὶ καὶ ἐν γένει ἡ ἀνεπτυγμένη τάξις ἐν τε τῇ Κρήνῃ καὶ τοῖς ἄλλοις κεντρικοῖς μέρεσι τῆς ἐπαρχίας εἰσὶν Εὐρωπαϊκῶς ἐνδεδυμένοι, κοινότεροι δὲ καθίσταται ὁ τῆς Δύσεως ἱματισμός ὅσῳ τοῦ χρόνου προϊόντος ἐξαπλοῦται ὁ πολιτισμός.

Αἱ δὲ γυναῖκες τῶν κεντρικῶν μερῶν ἀποβαλοῦσαι πρὸ πολλοῦ τὰ ἀντερὰ ἐνεδύθησαν ἐσθῆτας δαπανηροτέρας μὲν, κοσμιωτέρας δέ, καὶ τάσιν ὁσμύραι πρὸς τὸν Εὐρωπαϊκὸν ἱματισμὸν δεικνύουσιν. Ἐν ταῖς κώμας ὅμως ἐπικρατεῖ ἐτι ἡ ἀρχαῖα ἀπλότης καὶ ἐν τῇ ἱματισμῷ παρὰ τε τοῖς ἀνδράσι καὶ ταῖς γυναῖξιν, ἰδίως ἐν Μελαίνῃ ἄκρῃ, ὅπου πλατὺ καὶ μέχρι τῶν κνημῶν καθήκον βραχίον, ἐπενδυτὴς μετὰ σφιδᾶς μεγάλων κορβίων ἀπὸ τοῦ τραχήλου μέχρι τῆς ὀφθαλμοῦ, ζώνη περὶ ταύτην πλατεῖα καὶ συνήθως ἐρυθρὰ, κοντὸν ἐπανωφόριον ἄνωθεν αὐτῆς, ἀνοικτὸν ἐν τοῖς ἐμπροσθεν, καὶ τέλος ἐρυθρόχρουν φέρον, περὶ ὃ οἱ μὲν γέροντες φέρουσι κίθαριν, οἱ δὲ νέοι λευκὸν χειρομακτρον διακέντητον καὶ ἀνατολικῇ τῷ τρόπῳ πεποικιλμένον, ἀποτελοῦσι τὸν ἀνδρῶν ἱματισμὸν. Αἱ δὲ γυναῖκες φέρουσι λευκὸν ἐπὶ μακρῆς πέπλον ὡσαύτως διακέντητον καὶ χρυσοῖς ποικιλμῶσιν ὑπὸ τῶν αὐτῶν κοσμημένων, φέρουσι ἐπὶ τῶν νύκτων ἐπιχαρίτως κραιμαμένην τὴν κόμην εἰς μακροὺς πλοκάμους καὶ φέρουσιν ἐτι ἀντερὰ, ἑνκαυρὸν δὲ ἥδη καὶ ἐσθῆτας, ἐφ' ἧν ὁ κοντὸν ἐπανωφόριον, διακέντητον καὶ τοῦτο περὶ τὰ ἄκρα. Αἱ δὲ κατὰ τὸ μᾶλλον ἡ ἥττον εἰσπαι φέρουσι καὶ πυκνὸν ὀρμαθὸν φλωρίων ἐπὶ τοῦ μτώπου, ὅστις στεγνάνου δίκην ἐπικοσμεῖ τὰς ἐν τῇ Μελαίνῃ ἄκρῃ οὐχὶ σπανίως ἀπαντῶσας, ἱστῶνους καλολόνας.

Πληθυσμός, θρησκεία, γλώσσα, ἡγεμονία τῶν κατοίκων, σύγκρισις Ἑλλήνων καὶ Ὀθωμανῶν.

Σύμψας ὁ πληθυσμός τῆς ἐπαρχίας ἀνέρχεται εἰς 76,523 κατοίκους. Τούτων 60,755 εἰσὶν Ἕλληνες χριστιανοὶ τοῦ ἀνατολικοῦ δογ-

ματος, 15,068 Ὁθωμανοί, 400 Κιρκάσιοι, 100 Ἀβύγγανοι, 60 Ἀρμένιοι, 60 Τούρκοι καὶ 80 Ἀφίσιτες.

Ἐπικρατούσας δι' ἡλώσας εἶναι ἡ Ἑλληνική, ἐξαιρουμένης τῆς Μελανίης ἄκρας, ἐνθα λαλεῖται ἡ Τουρκική.

Οἱ Ἕλληνες κάτοικοι ὡς πρὸς τὸν χαρακτῆρα αἰσι φιλόπονοι, λιτοδίτικοι καὶ φιλοπρόσοι. Ὁ πληθυσμὸς αὐτὸν αὖθις καταπληκτικῶς ἀνέβη δυνάμει ἀσυγκρίτως τὸν τῶν Ὁθωμανῶν. Οὗτοι οὐ μόνον δὲν πληθύνονται, ἀλλὰ καὶ ὀλιγοσύνουσι καὶ ἀραιούνται καθ' ἑκάστην. Ἐν Ἀλμπανίᾳ πολυἀριθμοὶ ἄλλοτε μετροῦνται ἦδη τινὲς ἀκτύλιος.

Ἐν τοῖς ἐνδοτέροις θεμέλοις. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πρωτεύουσὶ τῆς ἐπαρχίας τὰ αὐτὰ σχεδὸν παρατηροῦνται. Τὸ ἐμπόριον τῶν τόπων περιῆλθεν ἥδη ὅλοσχερὸς εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Ἀξιοῦσιν οἰκίαι καὶ ἀποθήκαι προσδορόροι ἀμπελώνες, κτήνη καὶ ἄγρια ἐν ταῖς δὴν Ὁθωμανῶν περιέρχονται καθ' ἑκάστην εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Ἑλλήνων.

Πᾶσα σχεδὸν ἡ γεωργία, τὰ διάφορα ἐπαγγελματὰ καὶ ἅπλως εἰπεῖν ἡ ζωὴ τοῦ τόπου εὐρίσκονται εἰς χεῖρας τῶν ὁμογενῶν. Καὶ περ δ' ἐξηντημέηναι ἤμερον ἐπερ ποτὶ οἰκονομικῶς, καὶ ναοὺς ὅμως πολυτελεῖς ἐγείρουσι καὶ σχολεῖα νέα καὶ τῶν προϋπαρχόντων ευρύτερα καὶ ὠραιότερα οἰκοδομοῦσι· θέλουσι νὰ κινῶνται πᾶντοτε, ποθοῦσι νὰ βρῶσιν ἐπὶ τὰ πρόσω καὶ ἐν αὐταῖς ἐτι ταῖς χαλπαῖς ἡμέραις. Τοιοῦται δὲ φαινόμενον καὶ ὄντες ἀληθῶς προπαχρασκευάζουσι δι' ἐαυτοὺς εὐτυχέστερον μέλλον.

† Κέρμιλλος ἱλλῶ θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νίας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικός Πατριάρχης.

† Καὶ πρὸς πᾶσαν μὲν αἴτησιν τὸ δίκαιον συνεπαχόμενῃ ἰδοὺ τις ἂν τὴν ἐκκλησιαστικὴν εὐμένειαν προέβη, τὰς δὲ πρὸς ὧρειαν τεχνούσας κοινὴν καὶ τὸ φιλαδέλφον καὶ φιλόφρονον ἰνδεδανυμένας αἰτήσεις εὐμένεστερον ἢ κοινὴ φιλοστοργίαν μήτηρ ἀναλαμβάνουσα, οὐ μόνον φιλοτιμότερον εἶδός περιβάλλειν, ἀλλὰ καὶ εὐφρημίας βραβεῖν πεποιθῆς, καὶ γράμματα κατασφαλίζει συνδικαίους, καὶ ὅσα μνημότυπος καὶ εὐσταθείας παραιτῆται προθύμως

αὐταῖς ἐπιδιδόναι, ἀπαρέμπτων καὶ τῷ χρόνῳ συμπορεύσας τὴν ἐξ αὐτῶν ὧρειαν πραγματευομένη καὶ ἐνὸς τὸ προνοητικὸν αὐτῆς ποιουμένη διάδηλον, ὡς αὖν τοῖς ἑξῆς. Ὁ γὰρ ἐν τῇ χώρᾳ Τσερμὲ τῆς ἐπαρχίας Κρήνης καὶ Ἀνίων τα πρώτα εἰρῶν ἐνταμότατος λογιότης κὺρ Κωνσταντῖνος, ἐμφανισθεὶς τῇ ἐκκλησίᾳ δι' ἀναφορὰς αὐτοῦ, τῇ γ' τοῦ παρελθόντος μηνὸς Ὀκτωβρίου συστημιωμένης, ἰδηλοποίησεν εὐσεβεῖ τῷ φρονήματι, ὅτι βλέπων μετὰ περιωδυνίας πολλῆς τὸ χαλεπώτατον εἶναι πάθος τῆς λέπρας, ὃ παρὰ μὲν τοῖς παλαιαῖς νόσος ἱερὰ, παρὰ δὲ τοῖς ἱατροῖς ἐλεφαντικαῖς ἦκυσε καὶ κοινότερον λῶδὴ ἐπινομήσθη, εἰσέτι καὶ νῦν εἰς τὰ ἐκείσε ἐπιπολεῖται καὶ πολλῶν ὁμογενῶν οὐκ ὀλίγους ἐπιλαμβανόμενον, καὶ διὰ τὰς πρὸς ἀλλήλους τῶν πασχόντων καὶ τῶν ὑγιανόντων ἐπιμειξίας ὁσημέραι διαδιδόμενον, ἤλθεν ἀνέλαβε χριστιανικῶν, καὶ τὴν κατὰ δύναμιν συνδραμὴν τοῖς πατριώταις αὐτοῦ καὶ τοῖς λοιποῖς περιουκίαις ἔγνω εὐκαίμως ἰνδεδεῖσθαι, ἐξ ὧν ὁ πλουσιώτατος Κύριος Γεωργίου αὐτῷ ἀγαθῶν. Καὶ δὴ τὸν τόπον Χρῆστου καλούμενον, ἐν ᾧ πάλαι ποτὶ ἰδρυμένον ἔτελλε μονήριον τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, πρόσφορον εὐρέμενος καὶ καταλήλων, ὡς μακρὸν που τῆς χώρας κείμενον καὶ ἀφωρισμένον, περιτείχισεν ἀσφαλῶς, καὶ τὴν ἐν αὐτῷ ἥδη καταπεσούσαν ἱερὰν ἐκκλησίαν ἀνήγειρε, καὶ ἐκείτους καὶ καταλύματα ἱκανὰ διαπάναις ἰδίας, ἀνακομίζοντα, ἐν οἷς καὶ τοὺς τῇ νόσῳ καταδεδωμένους εἰσώκει, καὶ νοσοκομεῖον τὸν τόπον αὐτὸν μὲν ὄλων τῶν χειμῶδων συγκροτημένον ἀπέδιδε, καὶ προσόδους συνέστησεν ἀμερώσας ἀναποσπώσους αὐτῷ χωράφῳ πλείων, ἥτοι στρωμάτων, πεντηκοντα, ἀμπέλων ἐν στρεμμάτων δεικνύντες, καὶ μίαν πελεκωνιὰν ἐπιτοπίως ἀπολαμμένην, ἥτοι λατόμων, τόπων δηλονότι στρωθῆ, πρόσθεν παρεχόμενον ἐκ τε τῶν ἐξορυττομένων καὶ λατομουμένων πετρῶν, καὶ διατέχετο ἀκολουθῶς, ὅπως, ὅσοι τῶν ὁμογενῶν εἴτε ἐκ τῆς χώρας, εἴτε ἐκ τῶν πέριξ μερῶν τῷ ὀλεθρῷ καὶ χαλεπῷ εἰναιῶ νοσήματι περιπίπτουσιν, ἅμα ὀφειλῆς τῆς εἰσβολῆς ἀποστῆλλαι ἀντιπεριθῶς καὶ ἀπέρχονται εἰς τὸ νοσοκομεῖον, μηδὲν ἰνδιδρατῆν δύναμει καὶ ἐπιμειγνῆσαι τοῖς ὀγῶς ἔχουσιν, μήτε ἀπᾶς εἰσκαμινθεῖς ἐξέρχονται καὶ εἰς τὰ ἴδια ἐπαναστρέφειν καὶ τὴν λύμην οὕτω μεταδιδόναι ἄλλα μὲν ἐκεῖ ἀξιοῦμενοι τῆς δεούσης περιλάψεως ὑπὸ τῶν ἐπὶ τούτῳ τε-

ταγμένων ὑπουργῶν τῶν δὲ πασχόντων οἱ μὲν εὐποροῦντες καὶ εὐκατάστατοι ὀφείλουσιν ἀκόλῃν προσφέρειν λόγῳ ἀπερωσέως πρὸς τὰ νοσοκομεία, εἴτι προαίρουσιν, ἵνα μὴ ὡς κηρύττειν, τὰς ἑτέροις ἀνηκούσας βοήθειαις πορίζονται, οἱ δὲ ἄποροι καὶ ἐνδεεῖς μένουσιν ἀνότεροι ἀπαίτησιν οἰασθῶν, ἀξιούμενοι παντοίας ἐπισκέψεως, καὶ πάντα τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα ἀπὸ τῶν νοσοκομείων λαμβάνοντες· ἐρ' ὧ καὶ κατὰ πρόνοιαν ἔρχον καὶ σπουδὴν θεάρεστον τῆς αὐτοῦ τιμωρίας, πλείονος ἕνεκα τῶν ἐξηγορημένων παραμυθίας, ἐτάχθη διόσκος ἐν τῇ κατὰ τὴν χώραν ἐρεῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου ἱεροῦ ἄρχιεπισκοπῆς Χαλκιδέως, ἵνα περιεργόμενοι ἐν ταῖς ταῖς κυριακαῖς καὶ ταῖς ἑορτασίαις τοῦ χρόνου ἡμέραις συνάγῃ τὸ παρὰ τὸν φιλοκλήτων λαόν, πρὸς δὲ καὶ εἰς τῶν ἐγχερίων, ἵνα περιεργόμενοι τὰς οἰκίας τῶν χριστιανῶν ἀνά πᾶν ἀφάδαν, λαμβάνῃ τὴν ὑπὲρ τῶν πασχόντων βοήθειαν εἴτε χρημάτων, εἴτε ἄρτους, ἢ δὲ τι περὶ ἐκ προαιρέσεως ὑπὲρ ἐκείνων χορηγήσειν.

Ταῦτα τοίνυν διαπραχθέντος καὶ διαταχθέντος τοῦ φιλαδέλφου οὗτος καὶ φιλοπάτρις ἀνὴρ καὶ ἐγγράφιος ἡμῖν δηλοφάντας καὶ πιστωσάμενος, ἐξηγήσατο ἐπικυρώσας, καὶ δι' ἡμετέρου πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ βυβλίου διδόντος ἐν μεμβράναις γράμματος τὴν ἐν αὐτοῖς κτητορικὴν αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ κληρονόμων διοίκησιν, ἐπὶ τῇ διαμένει κακώσεως οἰασθῶν ἀνώτερον καὶ πάσης προσβολῆς καὶ ἡπείρας ὑπέρτερα πρὸς ὤφελισιν τῶν ὁμογενῶν. Καὶ δὴ τὴν αἰτίαν αὐτοῦ εὐμενῶς προσεχάμενοι καὶ τῆς ὑπὲρ τῶν πασχόντων συμπάθειας καὶ προμηθείας θαυμάσαντες τὸν ἄνδρα, καὶ εὐρημίας καὶ ἐπαίνους συνοδικοῦ καὶ ἐγκραδιοῦ εὐχαίς καὶ εὐλογίαις καταστήσαντες, ἀποραινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τὸν περὶ ἡμῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπεριμένων, τὸν ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα τὸ διακληθέν ὑπὲρ τῶν ἐλεωθμένων νοσοκομείων, τὸ ἐν τῇ τοσούτῃ Κιβότῃ κειμένον, καθάπερ ἐκ τοῦ καιροῦ τῆς οἰκοδομῆς, ἦν θεαρέστη σπουδὴ καὶ ἐξαίρετο φιλοκαλὴ διαπραχτό τοῦ διακληθέντος ἐντιμότητος λογιώτητος κυρ Κωνσταντίνου, μέγρι τοῦ νῦν, οὕτω καὶ τὸ ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς ἅπαντα τὸν ἐξῆς χρόνον διατελῇ τῇ ὀνόματι τῆς αὐτοῦ ἐντιμότητος σεμνυνόμενον, καὶ λέγεται καὶ γινώσκεται παρὰ πάντων ἔργον αὐτοῦ καὶ κατόρθωμα ἀξιάγαστον καὶ ἀμείωμα καὶ ἀνάστημα ἰδιαί-

τατον ὑπὲρ τῶν ἀλυσκομένων οἰκτρῶς τῷ χρόνῳ καὶ γαλεπωτάτῳ ἐκείνῳ πάθει τῆς λύθης, ἀδούλωτόν τε καὶ ἐλευθέρῳ μετὰ πάντων τῶν κτημάτων καὶ ἀμειωμάτων αὐτοῦ, κινήτων τε καὶ ἀκινήτων, καὶ τὸν εἰσπίπεται ζῆλῳ τῶν φιλοκλήτων ὁμογενῶν παραπλήσιω προσγενησομένων ἀναχαριτέων ἀπ' αὐτοῦ καὶ ἀναποσπᾶστων διαμένωντων, καὶ πάσης καὶ παντοίας ἐσπράξεως καὶ δουλαγωγίας ἀνώτερον, ἀκαταπρόντητόν τε καὶ ἀκαταζήτητον παρὰ παντός προσώπου ἱερομένου καὶ λαϊκοῦ, καὶ δικαίῃ κτητορικῇ ἡδὴ μὲν παρὰ τῆς αὐτοῦ ἐντιμότητος, μετὰ δὲ τὴν αὐτοῦ ἀποβίωσιν παρὰ τῶν γνησίων ἀπογόνων αὐτοῦ καὶ νομίμων κληρονόμων, οἵτινες ὀφείλουσιν ἐν φόβῳ Θεοῦ καὶ καθαρῷ συνειδήτι ἐπαγρυπνεῖν καὶ διεξάγειν αὐτὸ πρὸς τὸ συμπεῖρον, καὶ τὴν βελτίωσιν αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τὰ πρόσω αὐτῆσιν ἔργον ἔχειν, ἀπευθυνόμενοι πρὸς τὸν ζῆλον τοῦ πρώτου κτήτορος καὶ συνίστορος, ἐπὶ τῷ μνημονεύεσθαι τὰ ὄνόματα αὐτῶν, ὥστε καὶ τὸ ἐκείνων, ἀέντως ἐν τῇ διατελοῦσθαι ἐν αὐτῷ ἐρεῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλοκλήτορος Ἱεωργίου τοῦ τροπαιοφόρου, παρακληθῆναι τε καὶ τὰς ἀπὸ τῶν κτημάτων αὐτοῦ ἐτησίους προσόδους καὶ ποιεῖν ἐξ αὐτῶν τὰ παρεμπίπτοντα ἀναγκαῖα ἔσοδα πρὸς ζωοτροσίαν καὶ περιβλήτων τῶν εἰσκαμνομένων ἀσθενῶν, καὶ ὑπουργοῦς ἐν αὐτῇ διορίξειν, οὓς καὶ αὐτοὶ κρίνωσιν ἀξίους, καὶ πάντα ποιεῖν, καὶ ὅσων ἐν πᾶσιν ἐπιστάταις, ὡς Θεοῦ ἐφορῶντας, οἱ δ' ὑπὸ τῆς νόσου κατακληματιζόμενοι, εἴτε εὐκατάστατοι καὶ εὐποροῦντες, εἴτε ἄποροι καὶ ἐνδεεῖς ἐκ τῆς χώρας Τασμῆ καὶ τῶν περὶ ζώριων, ἐκαστοῦ ἐλλογῶνται ἀμείως καὶ ἀκωλύτως εἰσέρχονται, μὴ παρατείνοντες τὰς μετὰ τὸν ὑγιαίνειν τῶν συνδικαιτήσεως· μὴ ἐγένεσαν ὅμως ἀδελφὸν ἀπὸ ἐκείνων ἐξέρχονται καὶ εἰς τὰς γέρας σπένει καὶ τὴν νόσον μεταδιδόναι τοῖς ἡμέτεροις ἐν γαστρί, ἀλλὰ μενέτωσαν ἐκεῖ, ἀξιούμενοι τῆς βοήσεως περιβάλλεως ὑπὸ τῶν ἐπιστατούντων· καὶ οἱ μὲν ἔχοντες εὐπορίαν θεῶν προσχετόμενοι λόγῳ ἀμειώσεως τοῖς νοσοκομείοις ἀδίκτως καὶ οὐλοῦντες εἴ τι προαίρουσιν, ἵνα μὴ, ὥστε οἱ ἄρτυναι τῷ Φινεῖ, οὕτω καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν ἄλλων ἀπαρπαχθῶσι τὴν τροφήν, οἱ δὲ ἄποροι καὶ ἐνδεεῖς ἔχοντες ἀπολαύεσθαι τῶν πρὸς τροφήν ἐπιτηδείων καὶ τῶν λοιπῶν γρειωδῶν ἀπὸ τῶν νοσοκομείων ἐλευθέρως ἔχῃ δὲ καὶ οἱ ταχθεὶς δίσκος ἀκωλύτως ἐπ' ὀνόματι αὐτῶν περιεργεσθαι κατὰ πάσας τὰς κυρια-

νόμους καὶ ἑορτασίμους ἡμέρας ἐν τῇ ἱερᾷ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Χαρχλάμπους, καὶ τὸ συναγόμενον ἔλας δαπανᾶσθαι εἰς τὰς χρείας τῶν νοσησάντων· ὥσπερ καὶ εἰς τῶν ἡγιοτέρων χριστιανῶν καθ' ἑκάστον σάββατον ἐν τῇ οἰκίᾳ τῶν χριστιανῶν, ἐπὶ τῷ λαμβανένῳ ἐκ προαιρέσεως γορηγούμενα, ἄρτους ἢ κοφίνους ἢ ἄλλο τι χάριν παράμυθίας αὐτῶν· ἐν δὲ τοῖς ὑπουργήμασι τῶν νοσησάντων ἐχρῆσθαι ὅσα ἔπειλιν ἀπαραιτήτων οἱ τὴν κτητορικὴν διοίκησιν διαδεχόμενοι διαρξέειν πιστοῦς καὶ ἀξιοῦν, ἄνους καὶ λόγων ἀπαιτεῖν παρ' αὐτῶν, προτιθέντες, ὅπως ἀρίστα καὶ συμπεριόντως πάντα διεκτελεῖται πρὸς αἰώνιον εὐστάθειαν καὶ διαμονὴν τοῦ κοινωφελούς ἔργου καὶ θεοφιλοῦς κατορθώματος. Ταῦτα ἀπεφάνθη καὶ κενύρωται συνολικῶς, ὅς δ' ἂν καὶ ὁποῖος τῶν ἀπάντων, ἱερώνυμος ἢ ἄλλος, τοιμήσῃ καθ' ὁσονδύτινα τρόπον ἀνατρέψῃ τὰ περὶ τῶν νοσησάντων τούτων διαταγμένα καὶ ἐπ' ὧρεῖται τὸν ἐκεῖ ὁμογενῶν ἐκτελεσθέντα, καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῖς κτητορικὴν διοίκησιν τῇ εἰρημένῳ συνίστορας καὶ σὺν ἀπογόνων αὐτοῦ ἀποσπᾶσαι καὶ ἄλλως βουλευσασθαι πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ θεοφιλοῦς τούτου κατορθώματος καὶ ὅπως διασείσῃ τὰ ἐν τῷ παρόντι συνοδικῶς ἐπιτεκνωμένα καὶ ἐκπερασμένα, ὁ τοιοῦτος, ὡς ἀλαζὼν καὶ ἰδιόρρυθμος καὶ πολέμιος τῶν καλῶν, ἀφορισμένος ὑπάρχῃ παρὰ τῆς ἀγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ζωοποιοῦ καὶ ἀδιαίρετου μακαρίας Τριάδος, τοῦ ἐνὸς τῇ φύσει μόνου Θεοῦ, καὶ καταραμένος, καὶ ἀσυγχώρητος, καὶ μετὰ θάνατον ἄλυτος καὶ τυμπανιστός, καὶ πάσαις ταῖς πατρικαῖς

καὶ συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπεύθυνος, καὶ ἕνοχος τοῦ πυρός τῆς γένεως, καὶ τῷ αἰώνιῳ ἀναθίματι ὑπόδικος. Ὅθεν εἰς τὴν περὶ τούτων ἐνδειξὴν καὶ διενεχθῇ τὴν ἀσφαλίαν ἀπειλῆθαι καὶ τὸ παρὲν ἡμέτερον πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν Συγγλυῶδες ἐν μεμβράναις Γράμμα, κἀν τῷ ἱερῷ κώδι καταστρωθῇ τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας ἰδῶν τῷ διαληθθέντι κτήτορι καὶ συνίστορι ἐντιμωτάτῳ λογιότητὴ κύρ Κωνσταντίνῳ·

Ἐν ἔτι σωτηρίῳ ᾠαί·

κατὰ μῆτρα Ἰαννουάριος ἐπισημειώσας· 5'·

† ΚΥΡΙΑΛΟΣ Ἐπίφ Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νίκης, Ρώμης, καὶ Οὐκρανικῆς Πατριάρχης.

- † Ὁ Καίσαρ εἰς Ἰωαννίκιος
- † Ὁ Ἐπίσκοπος Αἰωνύσιος
- † Ὁ Ἱεροκλῆς Μελέτιος
- † Ὁ Κοζῆλος Κωνσταντίνος
- † Ὁ Νικομηδείας Ἀθανάσιος
- † Ὁ Χαλκηδόνος Γεράσιμος
- † Ὁ Δέρκεν Γρηγόριος
- † Ὁ Βερροίας Χρῆσανθος
- † Ὁ Κρήτης Γεράσιμος
- † Ὁ Αἰρίστου Πολύκαρπος
- † Ὁ Σμάρνης Ἀνθίμος
- † Ὁ Ὁρζου Καλλίνικος
- † Ὁ Διφφῶ Δοσίθεος

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

ΤΜΗΜΑ Α'.

Κρήνη.

Τὸ τμήμα τοῦτο ἐκτενόμενον καθ' ὅλην τὴν δυτικὴν ἡμερικὴν πλευρὰν τῆς Ἑρυθραίας χερσονήσου περιλαμβάνει ἤδη εἰκοσι δύο πόλεις, κωμοπόλεις καὶ κώμαι ἀριθμοῦσαι πληθυσμὸν 44,120 ἢ 40,550 Ἕλληνες ὁρθόδοξοι, 3,440 Ὀθωμανοί, 60 Τούρκοι, 40 Λιβυνοί, 20 Ἀθιγγανοί καὶ 10 Ἀρμένιοι. Καὶ καθαρὰς μὲν Ἕλληνες εἰσὶν ἑννέα: ἦτοι αἱ κωμοπόλεις Κάτω-Παλιχρά, Ἁγία Παρασκευή, Ρενδερές καὶ αἱ κώμαι Ἀνδρὶ, Ἀγρελχά, Νωγόντ-ἄλάν, Κάμπος, Ἀντίζες καὶ Τσιούρ-ἄλάν. Καθαρὰς δὲ Τουρκικαὶ μόνον ἑννέα: ἦτοι τὰ Τσεμκίον, τὰ τρία Κερμάνικα, τὸ Σιράντζικ, τὸ Ζεϊτουνλίρ, τὸ Κάτω-Ὀβαντζίκι καὶ τὸ Καρὰκλίκι. Αἱ δὲ πόλεις Κρήνη καὶ Ἀλάτσατα, ἀμφοτέραι σπουδαία κέντρα τῆς ἐπαρχίας, καὶ αἱ κώμαι Ὀβαντζίκιον καὶ Πυργί ἔχουσι μικτὸν τὸν πληθυσμὸν, κατοικουμένην ὑπὸ Ἑλλήνων τε καὶ Ὀθωμανῶν. Σημειωτέον, ὅτι οἱ τελευταῖοι καὶ εἰς τὰ τέσσαρα μέρη, ἐν Ἀλατσάτοις μέλλουσα, εἰσὶν ἐλεγχόμενοι.

Τὰς παραλίους θέσεις καὶ τὰ κεντρικώτερα μέρη κατέχουσιν οἱ Ἕλληνες, ὅρ' ὧν πυκνὸς συγχάνει κατοικημένον τὸ τμήμα καὶ εἰς ὧν τὰς πολυεῖδεις ἀνάγκας δὲν ἀναπαύονται ἤδη διὰ τὸ ὁρεῖν τῆς χώρας καὶ τὸ ἀνεπαρκῆς τὸν καλλιεργουμένον γαιῶν. Διὰ καὶ τὸ μέλλον τοῦ τμήματος τούτου ὑπὸ γεωργικὴν ἐποψὴν δὲν προαχθίσεται ἀσφαλῶς, καθόσον οἱ μὲν κάτοικοι οὖν πολλὰ πλεονάζοντα, αἱ δὲ γαῖαι εἰναι αὐταί, ἀρῶν καὶ πεδινὰς καὶ ὅρη ἐκκαλλιέργησαν πρὸ πολλοῦ καὶ εἰς ἀμειψόμενα μετεβλήθησαν. Ἡ φιλοπονία τῶν παρ' ἡμῖν γεωργῶν δὲν εὖρὸς δυστυχῶς ἐν τῇ Ἑρυθραίᾳ χερσονήσῳ οὔτε πεδινὰς εὐρείας, οὔτε ποταμούς ἀρδεύοντας τοιαύ-

τας, ὅπως ἀνετώτερον ἔχουσι πορισμὸν καὶ μάλ-
λον ἐκ τῆς γεωργίας ἀσφαλτέστερον παρασκευά-
σωσιν. Ὁ τόπος ἦτο καὶ εἶναι προσωρινός
εἰς ἐμπόριον καὶ ναυτιλίαν, διότι καὶ θέσιν κεν-
τρικὴν ἐν τῇ Μεσογείῳ κατέχει καὶ λιμένων
ἀσφαλῶν εὐνοεῖ. Ἀλλ' ἡ μὲν ναυτιλία, ὡς
γνωστόν, ἐπέσεν ᾗδ καὶ ἀλλοτρίῳ ὅπου ἄλ-
λοτε ἡμαῶς, φοβερὸν καὶ καταστρεπτικὸν ἀν-
ταγωνιστὴν ἔχουσα τὸν ἀτμὸν, τὸ δ' ἐμπό-
ριον, ἐκτὸς πολλῶν καὶ ποικίλων ἄλλων, ἀ-
παιτεῖ ἰδίως τῆς συγκοινωνίας τὰ μέσα ὡς
οἷον τε πλήρη καὶ ἀσφαλῆ, τοιούτων δ' ἐτι
στερούμεθα.

Ἡ Κυβέρνησις ὑπ' ὅψιν ἔχουσα τὰς ἐν γένει
τε καὶ κατὰ μέρος διαφόρους τοῦ Κράτους
ἀνάγκας, θά προνοήσῃ, εὐελπιστοῦμεν, περὶ
πᾶσιν καὶ δὴ περὶ τοῦ μέλλοντος μυριάδιον
παρ' ἡμῖν βραχυόντων, προδικατεμενέων νὰ
κατετίσωσιν εἰς τὴν ταχυτέραν ἀνάπτυξιν τῶν
καὶ τῆς μικρασιάτιδος ταύτης γωνίας.

Κρήνη (Τσεμκί).

Ἡ Κρήνη οὐρανθεῖσα, ὡς εἰρηται (1), περὶ
τὰς ἀρχὰς τοῦ 16ου αἰῶνος ἀριθμεῖ σήμερον
15,000 κατοίκους ἢ 13,000 Ἕλληνες καὶ
2,000 Ὀθωμανοί. Τῇ 1894 ἡ ἑλληνικὴ πλη-
θυσμὸς συμποσούμενος εἰς 7,000 κατοίκους
ἡρώθη μετὰ ταῦτα καὶ διὰ τὴν ἐπιχειρη-
σὶν, πλείστον οὐλογενεῖν μετὰ ἀποτυχασμὸν
εἰς ἄλλα μέρη. Ἀλλ' ἐπανήλθον μετ' ὀλίγα
ἐτη εἰς τὸ πᾶν τὸν ἴδιον ἴσθμον, καὶ οἱ ὀνομαστοὶ
ἡγώρασεν ἐκ νέου τὰ ἴδια κτήματα καὶ οὐ-
λοισίον ἀνὰ λαὸν ἔργον' οἱ δὲ ἀπορώτεροι ὡς
ἔχοντες ἄλλως ποιῆσαι, τὸν ἀποχειροβόλον
ἡπάσαντο βίον καὶ παρὰ τοῖς πρώτοις ἐργα-
ζόμενοι κατώρθωσαν αὖθις διὰ τῆς φιλοπονίας
ν' ἀνακτήσωνται μετ' οὐ πολὺ ἴδια κτήματα,

(1) Ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῆς Στατιστικῆς.

ιδίους δι' ιδίων ιδρύτων ἀναδείξαντες ἀμπελώνες. Οὕτω δέ, ἡ ἑλληνικὴ κοινότης Κρήνης ἤρξατο πάλιν παγιουμένη καὶ προαγομένη. Καὶ δὴ τὸν περικαλλὲς καὶ μεγαλοπρεπὲς τοῦ ἁγίου Χαραλὰμπους ναὸν ἀνήγειρε τῷ 1830 ἐπὶ τῶν βάσεων τοῦ πρώτου ἐπ' ὀνόματι τοῦ αὐτοῦ ἁγίου ὑπάρχοντος ναοῦ. Τὸ αἶτωμα ἐκείνου ἐστρέφεται ἐπὶ εἰκοσι καὶ τεσσάρων ἐκ λευκοῦ μαρμάρου κίωνων, ὧν δώδεκα ἐκατέρωθεν καὶ ὡς ἀπέναντι ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἵσαντο ἑτέροι δώδεκα, τουτέστιν εἴς ἐκατέρωθεν, παχύτεραι καὶ σπονδυλωταὶ ἐκ μαρμάρου πορφύρου στήλαι, ἀς ἀπεφωμένους εὐρον ἐν τινι ἀποθήκῃ παρὰ τὸν ναὸν τῆς Κρήνης ἐγγὺς καὶ εἰς τὰς ὑπὸ πύρεας τοῦ ὁμοῦ Κορακκῆρ ὑπάρχοντος καὶ ἀνιχνόμενου ἐπὶ πάλαι μετὰ τοὺς ὅλους, ὅθεν λαμπρὸν πορφυρόχρουν ἔχοντα ποτε μάρμαρον καὶ σμῆρον δ' ἐπὶ δυνάμει τοῦτο ναὶ ἐξαχθῇ. Ἐγεί δὲ ὁ νῦν ὑπάρχων ναὸς, ὁ καὶ καθιδρυκός, μήκος μὲν ἀπὸ τῆς βάσεως τοῦ συνθρόνου μέχρι τῶν στήλων τοῦ νάρθηκος 41 γαλ., μέτρων, πλάτος δὲ ἀπὸ τῆς βάσεως τῆς μεσοκίης προσερχομένου πύλης μέχρι τῆς βάσεως τῆς μεσημβρινῆς πύλης 19 καὶ ὕψος ἀνάλογον ὑποκατασκευάμενου τοῦ αἰετῆρος ὑπὸ 12 κίωνων ἐν τοῦ αὐτοῦ ἐγγυρῶν μαρμάρου. Ἐν γένει ἡ οἰκοδομὴ εἶναι λαμπρά, καὶ περ πολὺ, ὡς εἴρηται, ὑπερῶσα τῆς πρώτης. Κοσμεῖ δ' αὐτὴν ἡδὴ περικαλλὲς ἐκ λευκοῦ καὶ περιεργασμένου μαρμάρου τέμπλον καὶ καθαροῦς συνσκηναί, τὸ τε τέμπλον ἰδίως καὶ τὸν αὐτὸν ἐν γένει ναὸν εἰκόνας καλλιτεχνικαί. Τῷ δὲ 1835 φθοροδύσηεν ἡ αὐτὴ κοινότης δεύτερον ναὸν ἐπ' ὀνόματι τῆς Εὐαγγελιστρίας τιμώμενον, τρισυπόστατον ὡσαύτως καὶ ἀρκούντως ὠραίον, οὗτοις τὸ αἶτωμα στρέφεται ἐπὶ 12 ἐκ λευκοῦ μαρμάρου κίωνων καὶ τοῦ ὅπου τοῦ μὲν μήκος εἶναι 29 γαλ., μέτρων, τὸ δὲ πλάτος 14 1/2 καὶ τὸ ὕψος ἀνάλογον. Παρὰ τὸν ναὸν τοῦτον τῷ 1873 φθοροδύσηεν πολυτελὲς κωδωνοστάσιον εἴς Ἑβραίων λίθων καὶ Ἱνδίων μαρμάρου, ἔχον ὕψος ἀπὸ τῆς βάσεως τῆς εἰσοδοῦ αὐτοῦ μέχρι τῆς κορυφῆς, ἐφ' ἧς ὁ σταυρὸς, μέτρα γαλ. 27. Τῷ δὲ 1840 ἐκτίσθη τρίτος ναὸς ὁ τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος, παρ' ᾧ τῷ 1879 ἀνηγέρθη μαρμαρίνον κωδωνοστάσιον· τέταρτος ὁ τῶν Γενεθλίων τῆς Θεοτόκου τῷ 1873 καὶ πέμπτος ὁ τῆς ἁγίας Φωτεινῆς τῷ 1881.

Ἡ Κρήνη οἰκοδομοῦσα ναοὺς δὲν εἴλεπεν οὐδὲ λείπει φροντίζουσα καὶ περὶ σχολείων. Τοιαῦτα ἐν αὐτῇ διετηροῦντο ἀνέκαθεν ἰδιω-

τικά, ἐν οἷς ἐδιδάσκοντο τὰ κοινὰ λεγόμενα γράμματα. Τῷ 1830 ἰδρύθησαν ἀλλοτροδιδασκαλίων καὶ ἑλληνικῶν, ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἰδιωτικά. Τῷ δὲ 1846 συνίσταται ἀμφοτέρω τὰ εἰρημένα σχολεῖα κοινὰ καὶ τῷ 1853 τὸ παρεκταγμένον ὡσαύτως κοινόν.

Τῷ 1879 ἡ ὁμογενὴς κοινότης Κρήνης ἀνέλαβε τὴν ἰδρυσιν εὐρείας καὶ πολυδαπάνου τῶν ἀρρένων σχολῆς, προωρισμένης ἐν δέοντι χρόνῳ νὰ συμπεριλάβῃ τὸ γυμνάσιον, τὸ σχολαρχεῖον καὶ δύο δημοτικά. Ἡ σχολὴ πρὸς ἀνατολὰς τῆς πόλεως κτισθεῖσα ἐν ἀγρῷ, ἀνεδρόφυτῳ ἦδὴ καὶ περιτετραγμένῳ, δὲν ἐπαρτάθη κατὰ τὸ ἀρχικὸν σχέδιον διὰ τὸ ἀνεπαρκὲς τῶν μέσων· οὐχ ἦτον λειτουργοῦσιν ἦδὴ ἐν αὐτῇ κάλλιστα τὰ σχολαρχεῖον, τὰ δύο δημοτικά καὶ τὸ νηπιαγωγεῖον τῶν ἀρρένων. Ταυτοχρόνως δὲ τρίτον δημοτικὸν ἐκτίσθη ἐν τῇ συνοικίᾳ Κορακκῆρ ἐν τῷ ἐκτεταμένῳ περιβόλῳ τοῦ πέμπτου ἑνοριακοῦ ναοῦ τῆς Παλαιάς, χρῶσάμενον ἦδὴ ὡς δεύτερον νηπιαγωγεῖον τῶν θηλέων. Τὸ δὲ παρελθὸν ἔτος ἀνηγέρθη ἐκ βάλθρων λαμπρὸν παρηνευαγωγεῖον, ἐν ᾧ θέλει εἶναι ἡ παλαιὰ τῶν ἀρρένων σχολὴ, περὶ καὶ ἐν τῷ ἑλληνικῷ, τὸ δημοτικὸν καὶ τὸ πρῶτον νηπιαγωγεῖον τῶν θηλέων.

Οὕτω δ' ἡ Κρήνη σήμερον ἔχει νὰ ἐπιδεικνύῃ οὐ μόνον ναὸν κτίρια, τέμπλα καὶ κωδωνοστάσια πολυτελῆ, ἀλλὰ καὶ σχολεῖα νεώδη, εὐρύχωρα, ἀνέκα καὶ ἐπαρκῆ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐν ᾗ εἴς ἑαυτὴν ἀνταποκρινόμενα (1).

Οἱ Ὀθωμανοὶ κατοικοῦντες πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος τῆς πόλεως ἔχουσιν ἐν τῇ συνοικίᾳ τῶν τέσσαρα τζαμιά, καὶ πέμπτον τοιοῦτον ἐντὸς τοῦ φρουρίου. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ δύο τεμένη (τεκκεῖδες) δερβισῶν, ὧν τὸ μὲν πρῶτον τῆς πόλεως ἐτοιμώτερον ἦδὴ ὑπὸ τὸν σεισμῶν, τὸ δὲ πρὸς βορρᾶν καὶ εἰς τοὺς προποδὰς τοῦ ὁμοῦ Κορακκῆρ.

Ἦδὴ καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ ἔχουσιν σχολεῖα κοινὰ, δύο τῶν ἀρρένων, ὧν τὸ μὲν ἐκτίσθη τῷ 1874, τὸ δὲ τῷ 1881, καὶ τρίτον τῶν θηλέων, οἰκοδομηθὲν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος.

Ἐν Κρήνῃ κατοικοῦσι καὶ 15 οἰκογένειαι Ἰουδαίων, 10 Αἰθίοπων, 5 Ἀθιγγάνων καὶ 2 Ἀρμενίων.

Ἡ Κρήνη, διοικητικῶς μὲν ἰδία κατὰ καμᾶμη

(1) Ἐν Κρήνῃ πρὸ ἐτῶν ὑπάρχει καὶ Σχολαρχεῖον φιλελευθέρων καὶ ἑλληνικῶν συγγραφεύμενος ὑπὸ φιλομαροῦς νέων. Πρὸς δὲ δὴ ἔτι ἐπὶ συνίστη καὶ λέσχῃ ἑταιρικῇ.

ὅτὸν τὸν γενικὴν δικαιοκτῆν Σμύρνης, ἐκκλησιαστικῶς δ' ἔδρα ἐπισκόπου ὑπὸ τὸν Ἐπίσου μητροπολίτην, κατέχει θέαν, ὡς εἰρησὶ, κεντρικωτάτην, παρὰ τὸν καὶ εὐλίμενον. Οἰκουμένη δὲ ὑπὸ λαοῦ φιλοπονοῦ θὰ προήγατο ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ταχύτερον, ἢ ἐν μὴ ἐν λίαν στενῇ χερσὶ διτιλῶν οἱ φιλόπονοι κατόικοι αὐτῆς. Οὗτοι καλλιεργῆσαντες πᾶσαν τὴν περιχώρον γῆν, ἀνέσκαψαν καὶ εἰς ὠραίους μετέβαλον ἀμπελώνας οὐ μόνον εὐγεῖους πεδιάδας ἀλλὰ καὶ βουνὰ ὁλόκληρα, ὅσα κατὰ τὸ μέλλον ἦ ἦσαν καλλιεργῆσιμα εὖρον. Μὴ ὑπερβάντων δ' εὐκόλως τῶν κατὰ ξηρὰν μέσων τῆς ἀγρονομίας, ἵνα προῦσι καὶ περαιτέρω, πέντε ἢ ἑκατὸν ὥρας μακρὸν τῆς Κρήνης, ἔδρα γαίται, καὶ περὶ καλλιέργειας ἐπιθετικαὶ καὶ οὐχὶ εὐκαταφρόνηται ἐκτάσεις, μένουσι χέρσοι δι' ἑλλειψὶν ἱερῶν καὶ χειρῶν, πίνονται σήμερον οἱ πλείστοι τῶν κατοίκων καὶ πολλὰς ὑφίστανται στερήσεις ἀνθρώπων δυνάμενοι ἄλλως τε διὰ τῆς φιλεργίας οὐ μόνον ἐαυτοὺς ἀλλὰ καὶ τὴν Κυβέρνησιν νὰ ὠφεληθῶσιν, ἢ ἀποτελεσματικωτέρᾳ τῇ διαμεινῶν ὑπὸ τῶν ἀρμόδιων πρόνοια. Καθ' ἡμᾶς, εὐλανομένους τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας, θὰ προήγατο ἡ γεωργία, ἡ κυριώτερη τοῦ πλούτου αὐτῆς καὶ κατὰ συνέπειαν ὁ τόπος θὰ ὠφελεῖτο ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις. Τὰ γράμματα, ὧν τὸ φῶς ἀνεδρόταν ἐν τῇ ιστορικῇ ταύτῃ γωνίᾳ τῆς μικρασιατικῆς χώρας, θὰ ἐκκαλλιεργούντο ἐν εὐρύτερῳ κύκλῳ, αἱ δὲ τέχναι, ἡ βιομηχανία, ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπορίον, πάντα ἐν σπαργάνοις ἐν διατελούντα, θ' ἀνεπτύσσοντο βαθμικῶς καὶ θὰ ἐξησπαρίζον ἀληθῶς τὴν τε ἡθικὴν εὐημερίαν καὶ τὴν ὕλην εὐπορίαν τῶν κατοίκων. Πρώτιστον δὲ καὶ κυριώτατον μέσον πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἐν λόγῳ σκοποῦ θὰ ἦτο, φρονούμεν, ἡ ἀπὸ Σμύρνης ἄχρι Κρήνης ἐκτασὶς τῆς οὐδερροδρομικῆς γραμμῆς καὶ ἡ διὰ ταύτης συγκοινωνία τῶν φιλεργῶν Κρητῶν μετὰ τῶν γειτόνων Σμυρναίων καὶ ἄλλων τῆς Ἀνατολῆς τέκνων, καλὸς τὸ πνεῦμα τοῦ αἰῶνος ἐννοούντων καὶ ἀξιοπαίους εἰς πᾶν ὅτι ἐκπολιτιστικὴν καὶ κοινωνικὴν ἀποβλέποντων.

Ἀλίστατα.

Ἡ ἔσχα παραδοσις ἀναβιβάζει τὴν ἀρχὴν τοῦ αἰσμοῦ τῆς πόλεως ταύτης μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 14ου αἰῶνος, καθ' ἣν ἐποχὴν ποίμινες τινὲς ἡ ἀπλὸς γεωργία οὐκ οἶδαν πόθεν, κατὰ τὴν πιθανωτέραν ὁμῶς γνώμην ἐκ

τῶν Ἑλληνικῶν νήσων (τῶν Κυκλάδων) ἐλθόντες καὶ τὴν φύσιν ἰδόντες τοῦ τόπου πρὸς τε νομάς κατὰλληλον καὶ πρὸς γεωργίαν πρόσφορον, κατισπῆκωσαν αὐτοὶ, καλλιεργούντες τοὺς πιστοτέρους καὶ εὐφορύτερους ἀγρούς, τοὺς ἐν καὶ νῦν τοιοῦτους ὄντας, Κουρμαλῇ δὲ καὶ Κοτῆ-δερεῖ καλουμένους, πλησίον τῶν ὑποίων καὶ ἐκτισαν τὰς οἰκίας των. Προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ ἄλλοι τινὲς ἐκ τῶν περὶ νήσων Χίου καὶ Σάμου καὶ ἐκ τῆς ἰνδοτικῆς στερεῆς ἐλθόντες κατόικησαν ἱεγγὺς τῶν πρώτων, μετ' ὧν καὶ συνερωσιώθησαν καὶ εἰς ἐπιμειζίαν ἤλθον τοσοῦτο δὲ προϊόντος τοῦ χρόνου ηὔξηθησαν, ὥστε κατὰ τὸ 1821 ἠριθμοὶ ἡ κομπολίς, 6,000 κατοίκους. Σήμερον δὲ ἀριθμοὶ 13,000 κατοίκους, πάντας Ἑλλήνας, ἐκτὸς εἰσοσάδος ὀθωμανικῶν οἰκογενειῶν.

Ὁρῶμένη δὲ πόρρωθεν καὶ ἀρ' ὑψηλῶ φάινεται, ἐν εὐρίσκειται ἐντὸς λεκάνης περικυλισμένης ὑπὸ σειρὰς ὀρέων, βουνῶν καὶ λόφων οὐτως ἀλληλενδίδως συνηρμοσμένων, ὥστε νομίζει τις, ἐν χερσὶ ἀνθρώπου ἔθεσαν αὐτὰ ἐπὶ σκοπῷ ὡς προφυλακὰς. Δὲν εἶναι δὲ διόλου παράδοξον νὰ υποθέσωμεν, ἐν ἐκείνῃ οἱ πρῶτοι οἰκιστὰι ἐξελέξαντο τὸ μέρος τοῦτο, ἀποφυγόντες τὰς πρὸς βορρᾶν καὶ νότον οὐ μακρὰν παραλλῆλὰς διὰ τὸν ὄρθον τὸν περικατὸν. Οὕτω στρίφοντες πρὸς δυσμὰς ἔχοντες τὸ ὄρος Καρὰ-βῆν, τὸ καὶ μεγαλειότερον, ἐνθεν, ὡς λέγουσιν, ἔρπονται τὰς πηγὰς των αἱ Θέρμαι. Ἀπὸ δυσμῶν οὐ πρὸς βορρᾶν στρίφοντες, μετὰ ἐκταμένης τῆς μετὰ τὸν λοφίσκου, ἔχοντες τὸ ὄρος τοῦ προέχοντος Ἡλίου, πρὸς ἀνατολὰς τοὺς βουνίσκους τοῦ ἁγίου Ἰωάννου καὶ πρὸς νότον τοὺς τῆς Πέλα-μεριᾶς καὶ Λαζαρείων (λαμοκαλχητρίων), ἐνθα διαμείνουσιν οἱ ὑπὸ λέπρας πάσχοντες. Περὶ δὲ τοῦ νόματος Ἀλίστατα διὰφοροὶ φέρονται γνώμαι, καὶ μὴν λέγουσιν ἐν εἰς τοιαυτῇ λέξει συνθεσθαι τὸ ἀλίστα = στικτός καὶ ἀε=ἵππος· ἐν ἄλλῃ μετὰ τὴν μεταβολὴν τοῦ ἱεροῦ ναοῦ «ἀγίου Ἰωάννου» εἰς τὸ νῦν ὄθωμ. τέμενος στικτός ἐκ τῆς ὁμοίας διὰ νοκτὸς περὶ τοῦ προαύλου· οἱ δὲ θέλουν αὐτὸ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς λέξεως ἀλίστα καὶ γὰρ παραφθορὰν ἀλίστατα, γραπτὴν τότε οὕτως· Ἀλίστατα, ὑποστρέφοντες, ἐν τῇ ἱεργῇ τῆς κομπολίως ὁμίλῳ, τῷ μετὰ τοῦ λιμένος συνεγεμένῳ, ἰσχυρατικῶς ποτε θάλαττα μετὰ τὴν παλαιοτέραν τὴν θαλασίαν ὠδῶτων. Ἐν γένει δὲ ἡ τοποθεσία δὲν ἀμοιρεῖ φυσικῶν καλλωνῶν· κατὰ τὰς ἡμέρας μάλιστα τῆς ἀνοιξίως βλέπων τις ἐνθεν μὲν τοὺς πρασινο-

φύλλους ἀμπλωνας, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀνακρί-
πουσιν αἱ ἐμβλαῖς νεύοντο ἑλαϊκί, ἔθεν δὲ
τοὺς ἀγρούς ἀναδίδοντας τοὺς ἀργυροειδῆς στά-
χους των, πῆρι δὲ ἐπὶ τῶν βουνῶν τὴν θροῦν
τῶν παιρνίων ἀκούων καὶ τὴν μονήρην τοῦ ποι-
μῆος αὐλῶν, αἰσθάνεται ἀληθῶς οὐ μόνον τὴν
ἡσυχίαν καὶ συμπεραίνει, ὅτι οἱ πρῶτοι εἰσιστάι,
εἰ καὶ γινώσκαι, δὴν ἐσπεροῦντο δόσεώς τινας
καλαμῶνας.

Τῷ 1881 ἀνοικοδομήθη ἐν Ἰαλασσάτοις ὁ
ναὸς τῶν Εὐαγγελίων τῆς Θεοτόκου, ναὸς εὐρύ-
χωρος καὶ πολυτελής, τρισυπόστατος μὲν ἀε-
τωμάτος στηρίξας ἐν τῷ 12 ἐκ λευκοῦ μαρ-
μαροῦ κίονων, ὧν ὁ πρὸς ἀριεὶν καὶ ἰσκι πρὸς
ἀριστεράν, ἔχων τέμνην περικαλλίστατον ἐκ
μαρμαροῦ ὁμοκίτης λευκοῦ καὶ περιεχυρω-
μένου, ἀνεγερθὲν τῷ 1874 καὶ διὰ καλλιτε-
χνικῶν εἰκόνων καθωραισθὲν αὐτὸς δὲ τὸ μήκος
αὐτοῦ ἀπὸ τῆς βάσεως τοῦ συνόλου ἐκ τῆς
ἑξὼ πύλης τοῦ ναοῦ καὶ, τοῦτο ἐστὶν μαρμαρίν
πρὸς δυσμὰς στήλων τούτου, 32 γαλ. μέτρων
τὸ δὲ πλάτος ἀπὸ τῆς βάσεως τῆς μεσαίας βου-
ραίου πύλης ἄχρι τῆς βάσεως τῆς νοτίου πύλης
16 καὶ τὸ ὕψος ἀνάλογον.

Περὶ δὲ τὸ 1862 ἀνοικοδομήθη κατὰ τὸ ἐπὶ νῦν
λεγόμενον μέρος τῆς πόλεως ἕτερος πολυτελής-
στατος ναὸς, ὠραιότερος τοῦ πρῶτου, τρισυπό-
στατος καὶ ἰσος τὸ μέγεθος, βυζαντινὸν ἔχων
ρυθμὸν καὶ εἰς τὴν τρισυπόστατον ἁγίαν Τριάδα
ἀρμενοῦς μὲ ἀπαράλλακτον τῷ τοῦ πρῶτου
τέμπλον, ἀνεγερθὲν τῷ 1879. Τῷ δὲ 1811
ἀνοικοδομήθη τρίτος ναὸς πρὸς τὸ νότιον μέρος
τῆς πόλεως ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Κωνσταν-
τίνου τιμώμενος, βυζαντινὸν ἔχων καὶ οὗτος
ρυθμὸν, μικρότερος τοῦ εἰρημένου, μέλλων δὲ
ἤδη ν' ἀνεγερθῇ εὐρύτερος καὶ μεγαλοπρεπέ-
στερος, ἐφ' ᾧ καὶ τὸ σπουδαιότερον ὕψος,
ἥτοι κίονες, βάσεις τοιούτων καὶ κινδύρανα
κλπ. ἐκ μαρμαροῦ λευκοῦ τῆς Πεντέλης, ὑπάρ-
χει ἤδη αὐτοῦ ἐτοιμὸν.

Τῷ 1810 ἐκτίσθη τὸ πρῶτον ἐν Ἰαλασσά-
τοις σχολεῖον, τὸ νῦν ἀλληλοδιδασκαλικόν, διό-
τερον δὲ τὸ ἑλληνικὸν καὶ τρίτον τὸ παρθενια-
γωγεῖον. Εἰς ταῦτα προσετέθησαν ἤδη δύο
νηπιγωγεῖα, κτισθέντα πρὸ τριετίας, τὸ μὲν
πρὸς ἀνατολὰς, τὸ δὲ πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως
εἰς θέσεις εὐαίρους καὶ λίαν καταλλήλους. Αἱ
κοναὶ δὲ σύντοναι ὑπὲρ τῶν γραμμάτων
ἐνέργειαι καὶ τῆς γιγνόμενης κοινότητος δεικνύου-
σιν, ὅτι καὶ αὕτη κατενόησαν ἤδη, ὅτι τὸ μέ-
λλον τοῦ τόπου ἔγκειται οὐχὶ ἐν τῇ πολυτελεῖ
ἐπιδείξει μεγαλοπρεπῶν ναῶν καὶ περιχυρῶσαν

μαρμαρίνων τέμπλων καὶ τῶν τοιούτων, ἀλλ'
ἐν τῇ σκοτίῃ ἰδρῶσι καὶ συντηρήσει τῶν
ἀναγκαίων ἐκπαιδευτηρίων (1).

Ἐν Ἰαλασσάτοις ὑπάρχει ὑποδιοικήσεως ὑ-
παγομένη εἰς τὴν τῆς Κρήνης.

Ἀργυροῦ.

Πρὸς μεσημβρίαν τῶν Ἰαλασσάτων καὶ εἰς
ἀπόστασιν τετάρτου ὥρας καίτοι τὸ παρῆλλον
χωρίον Ἀργυροῦ, ἔνθα ὁ συνώνυμος λιμὴν
τῶν Ἰαλασσάτων καὶ αἱ σταθιδιὰ ποθέλαι τῶν
ἐμπορευομένων. Κατοικοῦμενον δὲ ὑπὸ 30
οἰκογενειῶν, πασῶν ἑλληνικῶν, ἔχει ναὸν ἐπ'
ὀνόματι τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ δημοτικὸν
σχολεῖον ἰδρῶν κατὰ τὸ παρῆλλον ἔτος.

Νωροῦτ-Ἀσίον.

Ἀνατολικῶς τῶν Ἰαλασσάτων καὶ εἰς τρίω-
ρον ἀπόστασιν καίμενον ἀριθμῶν 20 οἰκογενείας
πάσας ἑλληνικάς.

Πυργί.

Πρὸς ἀνατολὰς ὁμοίως τῶν Ἰαλασσάτων
καὶ εἰς ἀπόστασιν 3 1/2 ὥρων καίτοι τὸ χω-
ρίον Πυργί κατοικοῦμενον ὑπὸ 60 οἰκογενειῶν,
ὧν 40 μὲν ἑλληνικά, 20 δὲ ὀθωμανικά. Ἐν
τῷ αὐτῷ χωρίῳ ὑπάρχει καὶ ναὸς τοῦ
ἁγίου Ἀποστόλου.

Κήμας.

Τέταρτον ὥρας ἀπέχουσα ἡ κώμη αὕτη τοῦ
Πυργίου κατοικεῖται ὑπὸ 20 ἑλληνικῶν οἰκο-
γενειῶν.

Σιρόταμι, Κάτω-Ὀδοῦζα,
Καράχοι, Ζεϊτοβράκι καὶ Ζεϊτονε-Ἰέρ.

Αἱ πέντε αὗται κῶμαι κινεῖται ἑγγὺς καὶ
πέριξ τοῦ χωρίου Πυργίου, ἀριθμοῦσαι ἐν
συνόλῳ 150 οἰκογενείας πάσας Ὀθωμανικάς.

Κάτω-Παραγία.

Ἡ κωμόπολις αὕτη 3/4 ὥρας μακρὰν καὶ
νοτίως τῆς Κρήνης καίμενη, συνήλυσθη τῷ

(1) Ἐν Ἰαλασσάτοις πρὸ δύο ἡρῶν ἐστὶν συνέστη Φιλε-
παιδευτικὴς σύλλογος.

1720 υπό τινων γεωργῶν ἐκ τῶν ἑγγρῶ νήσων πιθανῶς ἐλθόντων καὶ εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν παρ' αὐτῇ εὐρίων καλλιεύοντων.

Μικρὸν δὲ καὶ κατ' ἐλάχιστον οὐ ἀνέριθμαι κάτοικοι ἦσαν, μέχρις οὗ τῷ 1806 ἕτεροι ἐκ Θεσσαλίας ὁρμώμενοι προσήλθον αὐτοῖς καὶ συνεπλήρωσαν τὸν οἰκισμόν.

Τῷ 1822 στήν λήσων ἐπισκερθέντα τὴν κωμόπολιν ταύτην παντοειδὲς διέπραξαν κακουργίας καὶ ἐληλάθησαν τὸν τόπον, φονεύσαντες καὶ τὸν τότε διδασκαλὸν Χριστόδουλον Παναγῆζην ἐκ Ζαγοράς τῆς Θεσσαλίας. Τὰ δύο ἄρενα τέκνα του, Δημήτριος καὶ Ἰωάννης, ἐξελθόντα εἰς ἀναγκήτισιν τοῦ πατρὸς εὗρον αὐτὸν αὐτοῦ, ὅπου καὶ διέμειναν. Καὶ ὁ μὲν Δημήτριος μετὰ τινα ἐτη ἀπέβησαν ἐπέζησε δὲ ὁ Ἰωάννης, ὁ πατὴρ τῶν Παναγιῶδων, ὅστις δικαίως δύναιται νὰ ὀνομασθῇ ὁ Κέρου τῆς Κάτω-Παναγίας.

Τῷ 1836 μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἐν τῇ Ανατολῇ πραγμάτων οἱ ἐν Κάτω-Παναγίᾳ κάτοικοι ἤρουν πρὸς εἰς 1250. Σήμερον δὲ συμποσοῦνται εἰς 300.

Ἡ κωμόπολις ἵδρυται ἐν θέσει παραλίῳ καὶ λίαν εὐαίρῳ. Πρὸς ἀνατολὰς καὶ εἰς ἀπόστασιν μολὶς τετάρτου ὥρας ὑφίσταται τὸ Καράδχι, ὅπου ἐκτείνεται ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον καὶ οὕτως αἱ κατοικεῖσαι εἰσὶν ἀμπελοποιεῖς πρὸς δυσμὰς ἢ θάλασσαν τοῦ μετολαιοῦντος πορθμοῦ, βορείως δὲ καὶ νοτίως εὐκαρποὺς ἀγροὶ καὶ ἀμπελοστολιστοὶ λόφοι μέχρι τῆς παραλίας ἀποτελοῦσι τὴν ὥρειαν τῆς Κάτω-Παναγίας τοποθεσίαν.

Πρὸς μεσημέριαν τῆς κωμοπόλεως καὶ ἤμειναν μολὶς ὥραν μακρὴν ἐκτείνεται τὸ Ἄργεον ἀκρωτήριον (ταῦν Ἄσπρος κλῆος). Παρὰ Θεοκυθιδῇ (3,29) ἀπαντᾷ ὡς ἀρχαίον τοῦ τόπου ὄνομα τὸ Ἐρβότον. Ἰγνη ἀρχαίων οἰκισμὸν δὲν φαίνεται αὐτοῦ, οὐδὲ μαρτυρία τις εἰλη ὑπάρχει, ὅπως βεβαιωθῶμεν, ἔαν τὸ Ἐρβότον κατοικεῖτο τὸ πάλαι ἢ ἀπλῶς ὄνομα θέσεως γνωστῆς τοῖς ἀρχαίοις ἐτύχησεν.

Ἡ σημερινὴ ἐπωνυμία Κάτω-Παναγία ἐδόθη εἰς τὴν κωμόπολιν ἐκ τῆς κατοικουμένης θέσεως, ἐν ἣ ἐξ ἀρχῆς ὑπῆρχεν ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου ναῖος.

Τῷ 1856 ἀνεκοδομήθη αὐτοῖς ὁ ναὸς τῆς Κοιμνήσεως τῆς Θεοτόκου, τριουπόστατος καὶ πολυτελής, κοσμοῦμενος καὶ ὑπὸ λαμπροῦ μαρμαρίνου τέμπλου, ὅπου ἀνηγέρθη τῷ 1876. ἔχει δὲ ὁ ναὸς μήκος μὲν μέτρον γαλλικόν 30, πλάτος δὲ 16 καὶ ὕψος ἀνάλογον, στήρι-

ζομένου τοῦ ἀετώματος αὐτοῦ ἐπὶ 10 ἐκ λευκοῦ μαρμαρίου κόνων, ὧν πέντε ἐκατέρωθεν. Τῷ 1864 ἀνηγέρθη δεύτερος μικρὸς καὶ ἐν μὲζ ὑποστάσει ναὸς τοῦ ἁγίου Δημητρίου, καὶ τῷ 1883 ἀνεκοδομήθη τρίτος ναὸς ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Νικολάου, τριουπόστατος μὲν, ξυλινὸς δὲ διὰ τὸν ἐκ σεισμῶ ῥάθων. Ἐξώθεν δὲ καὶ πρὸς νότον τῆς κωμοπόλεως ὑπάρχει νεκροταφεῖον, ἱδρυμένον ἀπὸ τοῦ 1830 μετὰ ναύκου ἐν αὐτῷ τιμωμένου ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου.

Ἡ Κάτω-Παναγία διακρινομένη μεταξὺ τῶν ἄλλων ὁμογενῶν κοινότητων τῆς ἐπαρχίας διὰ τὴν ἐν γένει φιλόκαλον καὶ φιλοπρόσθετον τάσιν τῶν κατοίκων τῆς διατρεῖ τρία σχολεῖα· τὸ δημοτικόν, κτιθὲν ἐν ἐποχῇ, καλ' ἦν ὀλίγιστα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κρήνης ὑπῆρχον σχολεῖα, ἥτοι τῷ 1831, δόντος τότε τὸ ἐσχάτον τοῦ μέχρι βασιλεῖς γέγοντος ἐν Χίῳ διδάξαντος Ἐμ. Βεροῦση· τὸ ἑλληνικόν, συστάς τῷ 1857 καὶ τὸ παρθεναγωγεῖον, ἱδρυμένον ἀπὸ τοῦ 1863 (1).

Τῷ 1881 παθοῦσα ἡ κωμόπολις ὑπὸ σεισμοῦ ἀνέκυθεν αἰώνως τὴν πρὸς τὰ πρόσω εὐγενῆ πορείαν τῆς. Οἱ ναοὶ τῆς ἐβλάθησαν, τὰ σχολεῖα κατέρρευσαν, αἱ δὲ οἰκίαι πᾶσαι καταρριπώσινται ἀπετελοῦν ἐνα καὶ μόνον τομμήν σωρὸν οὐδεμίᾳ τότε ὑπῆρχεν ἀναδιώσεως ἐλπίς. Καὶ ὅμως ἡ κωμόπολις αὐτὰ νέας, ὡς ἄλλος Ἄνταϊος, ἀντήλθακα δυνάμεις ἐν τῇ πτωσί τῆς, ἀνίστη ἀκμασιότερα. Μόλις καὶ παρέλθει ἔτος ἀπὸ τῆς θελήτου καταστροφῆς ἐκείνης καὶ ἰδοὺ ἐπεσκυνεύθησαν οἱ ναοὶ, ἀνέγερθησαν τὰ σχολεῖα καὶ πᾶσα ἡ κωμόπολις ἐκ βέβαιον ἀνεκοδομήθη. Αὐτηρὸν, ὅτι τὰ μετὰ τὴν καταστροφήν ἔτη δὲν ἐπῆλθον ὅσον εἶδει εὐνοϊκᾶ, τούτο μὲν διὰ τὴν ὑποτίμωσιν τοῦ κυρίου τοῦ τόπου προϊόντος, τῆς σταρίδος, τοῦτο δὲ καὶ διὰ τὴν ἐλλειψὴν ἀναλόγου εισοδήας. Ἄλλῃ καὶ πρῶτον οὕτως ἐχόντων, νέαν ζωὴν καὶ οὐ μακρὸν ἐπὶ τὰ πρόσω ζῆλον διατρέψαντες ἡ Κάτω-Παναγία, κατὰ τὸ παρελθὸν ἰδίως ἔτος, καλὸν πρὸς τὴν ἑκείνην μὲν, χάρις εἰς τὰς πατριωτικὰς ἐνεργείας τῶν ἐγκρίτων τέκνων τῆς, νὰ προαβῇ εἰς ἔθνη τοῦ Κράτους δῆμον ὑπὸ φιλόκαλον δόμαρχον, τὸν εὐπατρίδην κ. Ξενοφάντα Χ. Παναγιῶτην, καὶ ὑπὸ νοήμονα διοικητὴν, τὸν Κρήτα Ἰμ-

(1) Τὸ παρθεναγωγεῖον ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων μετὰ τοὺς σεισμοὺς τοῦ 1881 δαπάνη τοῦ φιλονομοῦ κ. Χριστοδούλου Παναγιῶτου.

πράξιν ἐφένδην, κατ'ὥρως δὲ κατὰ τὸ βραχὺ τοῦτο τῆς ἀναβιώσεως τῆς χρονικῆν διαστήμα νὰ ἐπιγεῖρηται καὶ ἀγᾶθῃ ἐπιδόξῳ πέρους σπουδαία ἐργα, οἷα ἡ ὥραία αὐτὴν ἐν μείρῃ Κρήνης ἀμαξίσις, ἡ λιθοστρωσις τῶν κεντρικωτέρων ὁδῶν, ὅ ἐν γένει διωκόμενος καλλωπισμός τῆς κομποπόλεως, ἡ ἀπόκτησις πρὸς τὸν ὕδατος ἐν τῇ ἀνυγνεύσει καὶ ἀνορύξει ἀρχαίων τοῖς νότον αὐτῆς πηγῶν, αἵτινες θεραπεύουσιν ἤδη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον σπουδαίαν ὀφειψίν, καὶ ἡ ἐντέλῃς καὶ πλήρης ἤδη κατασκευή καὶ σωστάτης γεφύρας ἐπὶ τοῦ διατείνοντος αὐτὴν γαιάρρου.

Οὗτω βραινόμεθα ἡ κομποπολις ὅτι δυνήθη σὺν τῷ χρόνῳ προεῖναι νὰ θεραπεύσῃ καὶ τὰς ἄλλας ἐλλείψεις τῆς, ἐν αἷς σπουδαία τυγχάνει καὶ τοῦ λυμένος, ἐὰν καλῶς αὐτῇ γεωργία τύχῃ παρὰ τοῖς ἀρμοδίσις τῆς διαύσεως υποστηρίξεως.

Ἁγία Παρασκευή.

Ἡ κομποπολις αὕτη οἰκισθεῖσα περὶ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος, ἀριθμεῖ 2,500 κατοίκους πάντας Ἑλλήνας. Παράλλως οὕσα βλέπει πρὸς ἀνατολὰς τὰς Ἐρυθρὰς καὶ πρὸς δύσιν τὴν νήσον Χίον. Κεῖται δὲ πρὸς βορρᾶν τῆς Κρήνης καὶ εἰς ἡμιστίαν ὥρας ἀπέσταν ἐπὶ γλῶσσης μικρᾶς, ἣν σχηματίζουν μικραὶ τινες κοιλᾶδες καὶ λόφοι καταλήγοντες ἀρκτικῶς εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἀποτελοῦντες τὴν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Μεσάτην (1) καλουμένην ἄκραν, ὡς ἀκριβὲς ἐν μέσῳ Χίου καὶ Ἐρυθρῶν κειμένην. Σήμερον ἡ Μεσάτη καλεῖται κοινῶς Κουμουδί.

Ἐν τῇ κομποπόλει ταύτῃ ὑπάρχουσι δύο νκοί, ὁ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, ἐξ οὗ καὶ τὸ τῆς κομποπόλεως ὄνομα, καὶ ὁ τῆς Ζωοδόγου Πηγῆς, ὃν οἱ μὲν πρῶτος ὠκοδομήθη τῷ 1818, ὁ δὲ τελευταῖος τῷ 1858. Σχολεῖα δὲ ὡσαύτως δύο, τὸ δημοτικόν, κτισθὲν τῷ 1846, καὶ τὸ παρβενελογικόν, ἱδρυμένον ἀπὸ τοῦ 1873· ἀμφότερα δὲ λειτουργοῦντα τακτικῶς ἀπ' αὐτῆς τῆς ἰδρύσεως τῶν ὑπὸ τὴν ἀξίεισιν ἐπιθέψιν τῶν ἐγκριτοτέρων αὐτοῦ ὁμολογούμενων καὶ καλλωπιζόντων ἤδη, ἵνα σκοπιμώτερον καὶ ταῦτα συντελέσωσι εἰς τὴν καλὴν ἡμᾶς ἐπαρχικὴν ἐκπαίδευσιν, ἥτις ὁμολογούμενος καλὴ ἐκίστην σπουδαιοτέραν λαμβάνει ὅθηναι ἐξαπλουμένη εἰς ὅσον οἷον τε εὐρύτερον παρὰ τῷ φιλοκαλῇ λαφὺ κύλῳ.

(1) Πασαυ. Ἀρχαί. V, 2.

Οἱ πλείστοι τῶν κατοίκων καὶ διὰ τὸ εὐλιμενον τοῦ τόπου καὶ διὰ τὸ ἀνεπαρκὲς τῶν ἐν τῇ περιοχῇ τῶν καλλιεργημάτων γαιῶν ἐπιδόθησαν ἀνάκαθεν εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ ἰδίως εἰς τὴν ἁλιεῖαν, ὅθεν καὶ πορισθὲν ἀσφαλίστερον εὖρον καὶ βελτιώτερον μῆλλον ἔχουσι.

Ὁθαυτικόν.

Τὸ χωρίον τοῦτο κείμενον 3/4 ὥρας μακρὰν καὶ πρὸς νότον τῆς Κρήνης ἑπ' αὐτῶν ὄρους εὐγείῳ καὶ ἀμπελοφύτου, ἀπέχει τῆς πρὸς μεσημβρίαν παραλίας μίαν περίπου ὥραν καὶ βλέπει κάτωθεν αὐτῷ ἐκτετατομένην ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον τὴν μεγαλειτέραν τοῦ τμήματος πεδιάδα, Κάμπον κοινῶς καλουμένην καὶ ὠραίων ἐν ὥρᾳ ἔαρος παρίευσαν θέαμα. Οἱ μᾶλλον καλλιεργετοὶ τῆς Κρήνης ἀμπελώνες καὶ οἱ πώτεροι ἀγροὶ συμπεριλαμβανόμενοι ἐν τῇ εὐγείῳ ταύτῃ περιοχῇ. Ἐξοχικαὶ οἰκίαι, ἅς οἱ εὐπορώτεροι οἰκοδομοῦσιν ἐν τοῖς ἰδίῳις κτήμασι, ἐγκατεσπαρμέναι φαίνονται εἰς ὅλον τὸ εὐρὸν τοῦτο λεκανοπέδιον, ἐνισχυθὲν δὲ νεώτεροι καὶ δένδρα διάφορα, νεώτερα μάλιστα ἐλαῖαι, εἰς τὰς ἄκρας καὶ τὰς κατατορεῖας τῶν ἐγγὺς ἐκκαλιεργητῶν ὁρέων, ἀπώτερον δὲ καὶ νοτιοδυτικῶς ἡ θάλασσα παραπλησίᾳ πρὸς ἔτερον κυανοχρῶν πεδίων, καταγορητέουσι τὴν ἀπὸ τῆς ὕψους τοῦ χωρίου θέσεως παρατηρητὴν.

Τὸ χωρίον τοῦτο ὡς ἐκίσθη πρὸ ἑκατονταετηρίδος. Τῷ 1821 ἔφθινε κατ'ὅλους 150, ὧν οἱ μὲν 100 ἦσαν Ὁθαυνοί, οἱ δὲ 50 Ἑλλήνες. Σήμερον ὁ πληθυσμὸς τῶν κατοίκων ἀνέρχεται εἰς 2,000, ὧν 1600 Ἑλλήνες καὶ 400 Ὁθαυνοί. Οὗτοι κατοικοῦσι πρὸς τὸ νότιον μέρος τοῦ χωρίου, ἔχοντες ἐν τῇ συνοικίᾳ τῶν καὶ μικρὸν τέμενος, πρὸς βορρᾶν δὲ οἱ Ἕλληνες εἰς δύο χωρισμένους ἀπ' ἀλλήλων συνοικίας. Ἐν τῇ ἑτέρᾳ τούτων, τῇ μετὰ τῆς Ὁθαυμανικῆς συνεγερμένη, ὑπάρχει ναὸς ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἱδρυμένος ἀπὸ τοῦ 1835, ἀνεγειρόμενος δὲ πᾶσι εὐρύτερος καὶ πολὺ ὠραιότερος μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν σεισμῶν τοῦ 1883 καταστροφῆν του, καὶ σχολεῖον δημοτικόν κτισθὲν τῷ 1863.

Πρὸ πενταετίας δὲ δεκάτην εὐσεβοῦς κατοίκου, τοῦ Χ' Νικολά. Χαλαπάκη, ἱδρύθη αὐτῇ νεκροταφεῖον, ἐν ᾧ καίναται ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Νικολάου. Τούτων δ' ἐπὶ τῶν σεισμῶν τοῦ 1883 ἀνήγειραν οἱ κάτοικοι εὐρύτερον ἐξώλιον.

Τοποθεσίαι.

Τὸ χωρίον τοῦτο πρὸς νότον τῆς Κρήνης καὶ εἰς ἡμισίαν ὥρας ἀπόστασιν κείμενον κατοικεῖται ὑπὸ διακ ὀθωμανικῶν οἰκογενειῶν.

Ρεῖς-δερέ.

Ἡ κομπούλις αὕτη ἀπέχει τῆς Κρήνης δύο ὥρας. Πρὸς ἀνατολὰς δὲ ταύτης καὶ ἐπὶ θέσεις ὕψους κειμένη βλέπει πρὸς νότον μὲν καὶ εἰς ἀπόστασιν ἡμισίας ὥρας τὰ Ἀλάτσατα, πρὸς βορρᾶν δὲ τὰς Ἐρυθράς, ὧν ἀφίσταται 2 ὥρας.

Ἡ πόλις τοῦ χωρίου οἰκίσται ὑπῆρξεν πρὸ 1000 κατοίκων ἐτῶν Νάξιοι τινες καὶ Πηλοποννήσιοι ζῆν ἴσται καὶ ποιμένες. Τῷ 1821 ἤρθησαν τὸ χωρίον 1000 περίπου Ἕλληνας κατοίκους, σήμερον δὲ ὁ πληθυσμὸς αὐτοῦ ἀνέρχεται εἰς 3000 πάντας ἀπὸ πάσης Ἑλλάδος.

Ἐν Ρεῖς-δερέ ὑπάρχει ὁράκιος τριουπόστατος ναὸς ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ἱδρυμένος ἀπὸ τοῦ 1831. Ὁ ναὸς οὗτος κοσμεῖται ἤδη ὑπὸ τέμπλου μαρμαρίνου καὶ καλλιτεχνικῶν εἰκόνων. Ἐχει δὲ πλάτος μὲν 28 γαλ. μέτρον, πλάτος δὲ 13, 30 καὶ ὕψος ἀνάλογον, ὑποδοσασζομένου τοῦ αὐτομάτου, αὐτοῦ ὑπὸ 10 κίωνων ἐκ μαρμαρίνου λευκοῦ. Ἡ δ' ἐν τῷ χωρίῳ δημοτικὴ σχολή, κτισθεῖσα τῷ 1864, ἀντηρθεῖ μετὰ τοὺς σεισμούς τοῦ 1883 ἀντίτερα καὶ ὠραιότερα.

Εἰς ἀπόστασιν 1/4 ὥρας καὶ βορείως τῆς κομπούλιος εὐρεται ὁ λιμὴν αὐτῆς. Μετὰ τοὺς τελευταίους σεισμούς κατῆλθον καὶ κατωήκσαν αὐτῇ 25 οἰκογενεαὶ ἑλληνικαὶ ἐκ τῆς αὐτῆς κομπούλιος. Τὸ εὐλιμένον ἄρ' ἴνως καὶ τὸ ἐντερον ἄρ' ἴτερον θὰ προσελύσωνται εἰς τὸ μέλλον, πιστεύομεν, καὶ ἄλλας.

Ἐγγὺς δὲ καὶ πρὸς βορρᾶν τοῦ λιμένος Ρεῖς-δερέ ὑπάρχει μικρὰ νῆσος καλλιγερομένη ὑπὸ τῶν κατοίκων καὶ Γαϊδαρονῆσι κοινῶς καλουμένη.

Κερμεγίτζα.

Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ρεῖς-δερέ καὶ εἰς ἀπόστασιν ὥρας ἀπέχουσι τρεῖς μικραὶ κῶμαι ὑπὸ τὸ ὄνομα Κερμεγίτζα, ὧν ἡ πρώτη ἀρθμὶ 10 οἰκογενεαί, ἡ δευτέρα 20 καὶ ἡ τρίτη 30, πάσας ὀθωμανικὰς. Αἱ τρεῖς αὗται κῶμαι ἀπέχουσιν ἀλλήλων ἡμισίαν ὥραν ὑπέχονται δὲ δικητικῶς, ὡς καὶ ὁ Ρεῖς-δερέ, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν Καρμαπούρων.

Ανθρί ('Ερυθραί).

Ἐπὶ τῶν ἱερείων τῶν ἀρχαίων Ἐρυθρῶν ὑπάρχει σήμερον κῶμη Ἀνθρί καλουμένη. Παράλιος οὖσα βλέπει πρὸς βορρᾶν μὲν τὸν Μίμαντα, πρὸς μεσημβρίαν δὲ τὴν Κρήνην, ἥς ἀφίσταται 4 μὲν ὥρας κατὰ Ξηράν, 6 δὲ μίλια κατὰ θάλασσαν.

Οἰκισθεῖσα πρὸ 50 μόλις ἐτῶν ἀρθμεί ἤδη 1000 κατοίκους πάντας Ἕλληνας. Ὁ ἐν αὐτῇ ναὸς τιμαῖται ἐπ' ὀνόματι τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἔχων παρ' αὐτῷ καὶ μικρὸν δημοτικὸν σχολεῖον ἱδρυθὲν τῷ 1870, μετὰ δὲ τοὺς σεισμούς τοῦ 1883 εὐρώτερον καὶ ὠραιότερον ἀνεγερθὲν.

Πρὸς ἀνατολὰς τῆς κῶμης καὶ εἰς ἀπόστασιν πέντε μόλις λεπτῶν ἐπὶ τῆς κορυφῆς ὄρους ὑπάρχει δεύτερος ναὸς ἐπ' ὀνόματι τῆς ὁσίας Ματρώνης, τὴν μνήμην τῆς ὁποίας πανηγυρίζουσι δημοτελεῖς οἱ κάτοικοι, προσερχομένοι ἐπὶ τούτῳ καὶ πολλῶν ἄλλων χριστιανῶν ἐκ πάσης τῆς Ἐρυθραίας γερονόσου.

Αἱ Ἐρυθραὶ, μὴ τῶν 12 πόλεων, αἵτινες συνεκρέοντο τὸ πάλαι τὴν ἰωνικὴν ὀμοσπονδίαν, ἐπαλλήλους ὑποστάσαι καταστροφὰς, ὡς δεικνύσονται διὰ διαφόρων ἐποχῶν καὶ εἰς μεγάλας ἀποστάσεις ἐκτετασμένα ἱερεῖα τῶν, εἰσι προωρισμένα ν' ἀναβιώσωνται, καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα, ταχύτερον τῶν λοιπῶν ἐν τῇ ἑπαρχίᾳ νεκρῶν Ἑλληνικῶν πόλεων. Τὸ εὐλίμενον τοῦ τόπου, αἱ οὖν εὐκαταρρήντου ἐκείσεως ὑπάρχουσαι αὐτῇ ἐπὶ καλλιεργήσονται γὰρ, ἡ μικρὰ σχετικῶς ἀπόστασις αὐτῶν ἀπὸ τοῦ νέου τοῦ ἑπαρχίας, τὸ ἐκ κατεργασμένων ὠραίων λίθων ἔτοιμον σχεδὸν ὑλικὸν πρὸς ἀνάγειν οἰκοδομῶν, ὃ ἐν τῇ εὐκόλῳ τούτων ἀνορύξωσι καὶ πολλήσεως πρῶχειρος τοῖς κατοικοῖς παρῶν καὶ ἄλλοι λόγῳ συντελοῦσιν εἰς ταχεῖα καὶ ταπεινὴν τῶν κατοίκων αὐξήσει, ὅλων νέου ταπεινὴν προσερχομένων ἐξωθεν καὶ ἐγκαταστῶν αὐτῇ.

Ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων αἱ Ἐρυθραὶ ὑπῆρξαν ἐπισκοπὴ ὑπὸ τὸν ἑρμού μητροπολίτην.

Σημ. Εἰς τὸ στόμιον τοῦ λιμένος Ἐρυθρῶν, βλέπον πρὸς δυσμὰς, ὑπάρχουσι τέσσαρες νησίδες, ὧν τὰ δυσμικώτερα δύο καλοῦνται οἱ κάτοικοι Πηγαρονήσια, τὸ πρὸς βορρᾶν, τὸ καὶ μεγαλειότερον, Καραθάς, τὸ δὲ πρὸς νότον καὶ ἀπαινετὸν μικρότερον πάντων, Κοκκινόνησον. Ταῦτα βεβαίως ἵστοι ὁ Σπάρβον λέγων, ὅτι τὸ λιμένος Ἐρυθρῶν ἀπρόκεινται νησίδες

τέσσαρες Ἴπποι καλούμενοι (1). Ἄλλ' ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα, ἥτοι τὸ Μακρονήσι, ἐγγύτατα καὶ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Κοκκινόησου, τὸ Κοντοβοῦνι πρὸς βορρᾶν καὶ ἐγγύτατα ἐπίσης τοῦ Καραδάς, μικρότατον ὅμως, καὶ πρὸς νότον τρία ὁμοίως μικρότατα καὶ ἐγγύτατα τοῦ Μικρονήσιου, ἅπαντα καλοῦσι Βουρβουλακονήσια, ἡ πτωχότερον δὲ καὶ ἀπώτερον τὸ Γαϊδουροῦνησι, ὅπερ ἔχει τὰ δευτερεῖα τοῦ Καραδάς κατὰ τὸ μέγεθος καὶ ὅπερ, ὡς προείπομεν, καλλιεργῆται οἱ τοῦ Ρεϊσοδερὲ κατοικοῖ.

Ἀργεῖας.

Πρὸς μεσημβρίαν τῶν Ἐρυθρῶν καὶ εἰς ἀπόστασιν $1/4$ ὥρας κ' ἔχει τὸ χωρίον Ἀργεῖας, κατοικούμενον ὑπὸ 40 οἰκιστῶν πασῶν Ἑλληνικῶν.

Τοιοῦρ-ἀλάρ.

Τὸ χωρίον τοῦτο πρὸς νότον ὡσαύτως εἰς Ἐρυθρῶν, εἰς ἀπόστασιν δὲ $1 1/2$ ὥρας κείμενον, κατοικεῖται ὑπὸ 10 Ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν.

ΤΜΗΜΑ Β'.

Μελαίνια ἄκρα (Καραμπουρνα).

Τὰ Καραμπουρνα κείμενα τρεῖς ὥρας μακρὰν καὶ πρὸς βορρᾶν τῶν Ἐρυθρῶν, σχηματίζουν τὸ συνώνυμον ἀκρωτήριον, ὅπερ ἀνατολικῶς μὲν βλέπει πρὸς τὸν κόλπον τῆς Σμύρνης, δυτικωκαρτικῶς δὲ πρὸς τὰς νήσους Χίον καὶ Μιτυλήνην. Ἐπ' αὐτῶν, σύμπλεγμα ὁρίων ἀποτελοῦντων ὑπὸ τὸν ὕψιστον Μίμκντα κατοικοῦσι 9,274 κάτοικοι, ὧν οἱ μὲν 6,150 ὀρθόδοξοι Ἕλληνες (2), οἱ δὲ 3,124 Ὀθωμανοὶ. Διασπαρμένοι δὲ εἰς διάφορα τοῦ αὐτοῦ ἀκρωτηρίου μέρη, ἀπαιτῶνται πάντες ὁμοῦ 30 χωρία. Τὰ πρὸς τὸ βορειοανατολικὸν μέρος τῶν Καραμπουρνων χωρία εἰναι τὰ μᾶλλον εὐγενεῖ ὄντα περιόχην, ἐπομένως καὶ τὰ μᾶλλον πολυάνθρωπα καὶ σχετικῶς εὐποροῦντα· τὰ δὲ πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος, πτωχὰ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, εἰναι ἀραιότερον κατοικημένα,

καθ' ὅσον ὀλίγην καὶ ἀνεπαρκῆ ἔχουσιν εὐκαλλιεργητὴν γῆν. Καὶ καθαρώς μὲν Ἑλληνικὰ χωρία εἶναι εἴ, ἥτοι: Μελί, Δανίλ-Γαρίν, Γρύλιμάν, Γενί-Λιμάν, Κισσι-Δερὲ, Μίγα Μουρδουγκίνον· καθαρώς δὲ Τουρκικὰ Ἰνδικα, ἥτοι: Γαλιὰς, Μπόσκοι, Ἀσπαρτζικ, Τεπετζικ, Τσορλού, Ἐγλίν-Χότζα, Ἰνερτζικ, Σικι-Κισσι-Δερὲ, Τσιγγίν-Μαχαλέ, Τσατλ-Καρχὲ καὶ Μπαλουκλαβᾶ.

Τὰ λοιπὰ πάντα ἔχουσιν ἀνάμικτον τὸν πληθυσμὸν, οἰκούμενα ὑπὸ τε Ὀθωμανῶν καὶ Ἑλλήνων. Ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς ὑπεριτερεῖ τοῦ Ὀθωμανικοῦ ἐν ὅκτω χωρίοις, ἅτινά εἰσι τὰ ἑξῆς: Σαλμάνι, Βοϊνάκι, Σατζάκι, Τεπετζὺ, Ἀγρίλι, Μονοστῆρι, Σαίπι, Τεκκίς. Τὸν αὐτὸν πλεονάζει οὖν τῶν Ὀθωμανῶν ἐν πέντε κόμμασι, ἥτοι: ἐν Κρουτσού-Μπαζέ, Σαρπιντζικίω, Σικί, Ἀμπάρσικι, Μικρῷ Μουρδουγκινῷ. Σημειωτέον, ὅτι ἐν τισι χωρίοις τῶν Καραμπουρνων οἱ Ἕλληνες λαλοῦσι τὴν τουρκικὴν, ἐν ἄλλοις ἐπικρατοῦσαν ἔχουσι γλῶσσαν τὴν ἑλληνικὴν, ἐν τισι δὲ πάλιν ὁμιλοῦσιν ἁμοτέρως. Ἡ κατὰ τὰ τελευταία ὅμως ἔτη μετὰ τῆς ἐκείνου ἐνεργουμένη σύστασις δημοτικῶν σχολείων εἰς πάντα σχεδὸν τὰ χωρία Καραμπουρνων εἶναι καὶ διὰ τοῦ ἐν τῷ τμήματι τούτῳ ἀνέχοντος αἰώνως εὐχάριστος τόσῳ μάλλον, καθ' ὅσον διὰ τῶν σχολείων καὶ τὴν γλῶσσαν θ' ἀνακτῇσονται καὶ τὴν τύχην αὐτῶν τε καὶ τῶν ἰδίων τῶν ὡς βελτιώσονται.

Ἐδρα τῆς διοικήσεως Καραμπουρνων εἶναι τὸ χωρίον Ἀγρίλι, τὸς τὸ βορρῆον μέρος τῆς Μελαίνης ἁκρας κείμενον, ὧν ἐν οἰκίῳ μέρει λέγομεν. Ἦδη δὲ προβαίνομεν εἰς τὴν περιγραφὴν ἑκάστου χωρίου, ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ πρὸς τὸ τμήμα τῆς Κρήνης πλησιέστερον, ὅπερ εἶναι τὸ χωρίον

Meli.

Τὸ χωρίον τοῦτο, ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τῆς θαλάσσης, κεῖται εἰς τοὺς πρόποδας βουνῶν καὶ μεταξύ ὁρίων γηλόφων ὑπὸ τὸν Μίμκντα. Σκιαζόμενον ὑπὸ τούτου βορειοανατολικῶς, βλέπει πρὸς νότον μὲν τὰς Ἐρυθράς, ὧν ἀπέχει τρεῖς ὥρας, πρὸς δύσιν δὲ τὴν Χίον, ἧς ἀφίσταται μίλια 13. Ἐν αὐτῷ, οἰκουμένῳ ὑπὸ 150 οἰκογενειῶν, πασῶν Ἑλληνικῶν καὶ ἑλληνοφρόνων, ὑπάρχει ὁμοίως θεολογικῆς καὶ ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ θεολόγου καὶ δημοτικῶν σχολείων.

Πρώτοι τοῦ χωρίου οἰκιστὰι ὑπῆρξαν ἀπαι-

(1) IX, 644.

(2) Συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἐν ταῖς πρὸς ἀνατολὰς τῆς Μελ. ἁκρας δύο νήσων τῶν Κλαζμενῶν, ἥτοι Κισσιῆν καὶ Ἰατροῦ, οἰκογυνών.

και ἐκ Καρδαμύλων τῆς νήσου Χίου, διατρη-
ροῦντες ἐπὶ τὸ χιανὸν τῆς γλώσσης ἰδιωμα.

Κιουτσούκ-μπαζι.

Ἀπέχον δύο ὥρας πρὸς βορρᾶν τοῦ χωρίου Μελί, κατοικεῖται ὑπὸ 73 οἰκογενειῶν, ὧν αἱ μὲν 23 Ἑλληνικαί, αἱ δὲ λοιπαὶ 50 Τουρκικαί· ἀριστοτατὶ ἡμίσειαν ὥραν τῆς παραλίας, ἣν βλέπει πρὸς δυσμᾶς καὶ διακρίνεται εἰς δύο συνοικίας, κειρωμένους ἀπ' ἀλλήλων διὰ χα-
ράδας, δι' ἧς ῥέει χειμάρρος ἐκβάλλων εἰς τὴν θάλασσαν.

Ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ ὑπάρχει ναύσκος ἐπ' ἀνατολῇ τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος, οὗ ὁ ἱερεὺς εἶναι καὶ ὁδοκαλὸς τῶν παιδῶν. Οἱ Ἕλληνες κάτοικοι ἁλλοῖσι τὴν τουρκικὴν (1).

Γαϊλάς.

Μεταξὺ τῶν χωρίων Μελί καὶ Κιουτσούκ-μπαζι καίται τὸ χωρίον Γαϊλάς ἐν θέσει ὕψη-
λῃ, κατοικουμένον ὑπὸ 49 Τουρκικῶν οἰκο-
γενειῶν.

Δενιζ-γυρέν.

Παραθαλάσσιον χωρίον ἀπέχον ἡμίσειαν ὥραν πρὸς δύσιν ἀπὸ τοῦ χωρίου Κιουτσούκ-μπαζι καὶ κατοικουμένον ὑπὸ 25 οἰκογενειῶν πασῶν Ἑλληνικῶν καὶ Ἑλληνοφώνων. Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ὑπάρχει θολοσκεπὴς ναὺς ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Νικολάου καὶ μικρὸν δημο-
τικὸν σχολεῖον.

Πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος τῆς κώμης εἰκασί μὲντος λεπτά τῆς ὥρας μακρὰν ὑπάρ-
χουσιν ἑρείπια Βυζαντινῶν ναύκων.

Γερί-Λιμάνι.

Νοτιοδυτικῶς καὶ ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τοῦ Δενιζ-γυρέν καίται τὸ Γερί-Λιμάνι, ὅπου ἀπὸ πέντε ἤδη ἐτῶν ἐκτίσθη ναύσκος ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Νικολάου καὶ πέντε ἤδη Ἑλ-
ληνικαὶ οἰκογενεαὶ οἰκοῦσι. Τὸ ἀσφαλὲς τοῦ λιμένος καὶ τὸ εὐκαλλιεργητὸν παρακειμένην γαῖαν θὰ προσέκλυσσιν, πιστούμεν, μετ' οὐ πολὺ πολλὰς Ἑλληνικὰς οἰκογενεὰς ἐκ τῶν γεγιναιζόντων χωρίων καὶ ἀλλὰ ἑτέρον.

(1) Ἐν ἐκείτῳ χωρίῳ, ἔθθα οἰκοῦναι Ὁθωμανοί, ὑπάρ-
χει καὶ μικρὸν ὁροσκοπεὺς τίμενος ἐκ τῶν καλουμένων
μετρίτων.

Βουδράκι.

Ἡμίσειαν ὥραν ἀπέχον πρὸς βορρᾶν τοῦ
Σαλμανίου ἀριθμῷ ὡσαύτως 90 οἰκογενεαί.
Τούτων 65 μὲν Ἑλληνικαὶ καὶ Ἑλληνοφώνοι,
25 δὲ Τουρκικαί. Ἐν αὐτῷ ὑπάρχει θολο-
σκοπεὺς ναύσκος ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου
τοῦ Προδρόμου καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Σαζίκι.

Τὸ χωρίον τοῦτο ἡμίσειαν ὥραν κείμενον
μακρὰν καὶ πρὸς βορρᾶν τοῦ Βωνακίου κατοι-
κεῖται ὑπὸ 70 οἰκογενειῶν, ὧν 60 Ἑλληνικαὶ
καὶ τουρκόφωνοι, δεκά δὲ Τουρκικαί. Ἐν
αὐτῷ ὑπάρχει θολοσκοπεὺς ναύσκος ἐπ' ὀνόματι
τοῦ ἁγίου Δημητρίου, διατρεῖται δὲ καὶ μι-
κρὸν δημοτικὸν σχολεῖον. Ἀπὸ τῆς παραλίας,
ἣν βλέπει πρὸς δυσμᾶς, ἀπέχει ἡμίσειαν ὥραν.
Νοτιοδυτικῶς δὲ τοῦ χωρίου καὶ πρὸς τὴν θά-
λασσαν δύο ὥρας μακρὰν ἐξεχώσθησαν ἤδη
ἑρείπια μοναστηρίου Βυζαντινῆς ἐποχῆς.

Σαρπιντζίκι.

Ἐκ τοῦ Σαζακίου μετὰ δίωρον πρὸς ἄρκτον
ὁδοπορίαν μεταβαίνοντες εἰς Σαρπιντζίκι, ὅπου
κείμενον ἐπὶ τῆς κατωφερτοῦς κλιτύος πετρωδῶν
καὶ ἀκαλλιέργητων ὀρίων, κατοικεῖται ὑπὸ 65
οἰκογενειῶν, ὧν 25 Ἑλληνικαὶ καὶ τουρκό-
φωνοι, αἱ δὲ λοιπαὶ Ὁθωμανικαί. Οἱ Ἕλλη-
νες κατοικοὶ, καὶ περὶ ἑλγάρθμοι, ὠκεοδόμησαν
αὐτῷ πρὸς πενταετίας θολοσκοπεὺς ναύσων (1)
καὶ μακρὸν δημοτικὸν σχολεῖον.

Σερί.

Τέταρτον ὥρας ἀπέχον βορειοδυτικῶς ἀπὸ
τοῦ Σαρπιντζικίου κατοικεῖται ὑπὸ 100 οἰκο-
γενειῶν, ὧν 60 Τουρκικαὶ καὶ 40 Ἑλληνικαὶ
καὶ τουρκόφωνοι. Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ὑπάρ-
χει ὁροσκοπεὺς ναύσκος ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου
Χαραλάμπους καὶ μικρὸν δημοτικὸν σχολεῖον.

Γερί-Λιμάνι.

Παραθαλάσσιον χωρίον βορειοδυτικῶς ἀπέ-
χον τοῦ ἀνωτέρου ἡμίσειαν ὥραν. Κατοικεῖται
ὑπὸ 30 οἰκογενειῶν πασῶν Ἑλληνικῶν καὶ
Ἑλληνοφώνων. Ἐν αὐτῷ ὑπάρχει θολοσκοπεὺς

(1) Ἐπ' ὀνόματι τῶν Ταξιάρχων.

ναὺς ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Τεπετζίκι.

Τέταρτον ὥρας μακρὰν καὶ βορειοανατολικὰ τῶν χωρίων Γενι-λιμανίου καίται τὸ χωρίον Τεπετζίκι ἐπὶ θέσεως ὕψους, ἀριθμοῦν οἰκογενεῖας 140, ὧν 105 Ἑλληνικαὶ, αἱ δὲ λοιπαὶ Τουρκικαὶ. Ἐν τῷ τῷ ὑπάρχει θολοσκοπὴς ναὺς ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, παρ' ᾧ καὶ μικρὸν δημοτικὸν σχολεῖον. Ἐπικρατοῦσα γλῶσσα εἶναι ἡ Τουρκικὴ.

Μοναστήρι.

Χωρίον ἀπέχον βορειοανατολικοῦ τρεῖς ὥρας ἀπὸ τῆς κώμης Γενι-λιμανίου καὶ κατεκείμενον ὑπὸ 43 οἰκογενειῶν, ὧν αἱ μὲν 40 Ἑλληνικαὶ καὶ τουρκόφωνοι, αἱ δὲ 3 Ὀθωμανικαί. Ἐν αὐτῷ ὑπάρχει θολοσκοπὴς ναὺς ἐπ' ὀνόματι τοῦ προσφύτου Πηλὸν καὶ μικρὸν δημοτικὸν σχολεῖον.

Ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν καὶ πρὸς νότον τοῦ χωρίου ἐπ' αὐτῶν ὄρους φαίνονται ἱερεῖα μοναστηρίου Βυζαντινοῦ. Ἐκ τούτων ἐλαβε τὴν ὀνομασίαν τὸ χωρίον, ὅπερ ἔχον θέσιν ὀρεινὴν, βλέπει πρὸς βορρᾶν καὶ κάτωθεν αὐτοῦ τὴν ὠρεῖαν παραλίαν Σαϊτίου.

Ἀργίλι.

Συγκείμενον ἐξ 163 οἰκογενειῶν, ὧν 100 μὲν Ἑλληνικαὶ καὶ ἑλληνόφωνοι 63 δὲ Τουρκικαὶ, ἀπέχει πρὸς βορρᾶν μὲν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἡμίσειαν ὥραν, ἐνθα καὶ μικρὸς ὄρυς Ρένιον καλούμενος, νοτιοδυτικῶς δὲ ἀπὸ τοῦ χωρίου Μοναστηρίου μίαν περίπου ὥραν καὶ δύο ἀπὸ τοῦ Γενι-λιμανίου. Ἐν τῷ χωρίῳ Ἀχίρλι ἔδρευε ἡ διοίκησις τοῦ τμήματος Καρραμουνδων, ἥτις ὑπαγομένη ἔλλατο εἰς τὴν τῆς Κρήνης ἐξαρχαίαν τῇ αἰσῶς ἀπὸ τῆς Σμύρνης. Ἐν αὐτῷ ὑπάρχει μικρὸν δημοτικὸν σχολεῖον καὶ ναὺς θολοσκοπὴς ἀνεγείρεται ἡδὴ ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Νικολάου.

Μπέε-κιοϊ, Ἀσαρτζίκ καὶ Τσορ.δοϊ.

Τὰ χωρία ταῦτα μεταξὺ τῶν χωρίων Γενι-λιμανίου καὶ Ἀχιρλίου καίμενα καὶ μικρὸν ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχοντα ἀριθμοῦν 100 οἰκογενεῖας πᾶσας Τουρκικὰς.

Σαῖτι.

Τὸ χωρίον τοῦτο, ἐν ᾧ προϋπῆρχεν ἡ διοικητικὴ ἔδρα, τέταρτον ὥρας ἀπέχον ἀρκτικῶς ἀπὸ τῆς παραλίας καὶ ἴσην ἀπόστασιν πρὸς δυσμὰς ἀπὸ τοῦ Ἀχιρλίου, κατοικεῖται ὑπὸ 155 οἰκογενειῶν, ὧν 90 μὲν Ἑλληνικαὶ καὶ ἑλληνόφωνοι, 65 δὲ Τουρκικαί. Ἐν αὐτῷ ὑπάρχει ὁροσκοπὴς ναὺς ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Τεπετζίκι.

Τέταρτον ὥρας μακρὰν καὶ ἀνατολικῶς τοῦ Σαϊτίου καίμενον κατοικεῖται ὑπὸ 12 οἰκογενειῶν, πᾶσων Τουρκικῶν.

Ἀμπαρ-σεκί.

Ἐγγὺς καὶ πρὸς νότον τοῦ Τεπετζικίου καίμενον περιλαμβάνει 60 οἰκογενεῖας, ὧν αἱ μὲν 20 Ἑλληνικαὶ, αἱ δὲ λοιπαὶ Ὀθωμανικαί. Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ, ὅπου ἐπικρατοῦσα γλῶσσα εἶναι ἡ Τουρκικὴ, φηκοδομήθησαν πρόσθεν ἐτῶν ναὺς ἐπ' ὀνόματι τῶν ἁγίων Αναργύρων καὶ μικρὸν δημοτικὸν σχολεῖον.

Ἐγγλὲν-Χότζα, Ἰντζίκι, Σεκι-κιοσι-δερέ καὶ Κιοσι-δερέ.

Ἀπὸ τοῦ χωρίου Σαϊτίου στρεφόμενος πρὸς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ Μέλανος ἀκρωτηρίου μετὰ διαφυγῆς ἀδοιορίας ἐρχόμεθα εἰς Κιοσι-δερέν, ἐγκαταλείποντες ὀπίσθεν ἡμῶν ὠρεῖας καὶ μαγευτικὰς περὶ ἡμῶν. Ἐν τῇ πεδίῳ δὲ καὶ λίαν τερπνῇ τῶν ὄρων ὑπάρχουσι τρία τουρκοχώρια, τέταρτον ὥρας ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχοντα, ὧν τὸ μὲν πρῶτον, καλούμενον Ἐγγλὲν-Χότζα, περιλαμβάνει 120 Τουρκικὰς οἰκογενεῖας, τὸ δὲ δεύτερον, Ἰντζίκι, ἀριθμεῖ 50 Ὀθωμανικὰς ὁμοίως οἰκογενεῖας καὶ τὸ τρίτον Σεκι-κιοσι-δερέ συγκροτεῖται ἐξ 160 Τουρκικῶν ὁμοούτων οἰκογενειῶν.

Παρὰ τούτῳ ὑπάρχει καὶ τὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα Κιοσι-δερέ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν συνοικισθὲν καὶ μόλις δεκαπέντε ἀριθμοῦν ἡδὴ Ἑλληνικὰς οἰκογενεῖας χωρίον, ἐν ᾧ καὶ ναὺς ὁροσκοπὴς ὑπάρχει ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Οἱ Ἕλληνες κάτοικοι ὁμιλοῦσι τουρκιστὶ (1).

Περί τὰ 3/4 ὥρας πρὸς ἀνατολὰς ἀπέχει ἡ παραλία, ὅπου ὑπάρχει μικρὸς ὄρυς Καϊνάρ-μπουνάρ καλούμενος.

(1) Τὸ χωρίον ἐγκαταλιπόντες ἦδη οἱ κάτοικοι ἐπαγγέλλον εἰς τὰς Ἑλληνικὰς κώμας.

Μικρὸν Μουρδουγιάνιον.

Τὸ χωρίον τοῦτο ἀριθμοῦν 157 οἰκογενεάς, ὡν 62 μὲν Ἑλληνικαὶ καὶ ἑλληνόφωνοι, 95 δὲ Ὀθωμανικαὶ, καίτοι πρὸς νότον τοῦ Κισιό-δερέ καὶ εἰς ἀπόστασιν μίξ καὶ ἡμισείας ὥρας. Ἀπὸ τῆς παραλίας ἀφίσταται ἡμισίαν ὥραν. Ἐν αὐτῷ ὑπάρχει ὁροσκοπεὺς ναὸς ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ νεώδητον δημοτικὸν σχολεῖον.

Τεκνεί.

Χωρίον ἀπέχον τέταρτον ὥρας ἀπὸ τοῦ Μικροῦ Μουρδουγιανίου. Καίτοι πρὸς νότον τοῦτο καὶ ἀριθμεῖ 105 οἰκογενεάς Ἑλληνικὰς καὶ ἑλληνόφωνας. Ἐν αὐτῷ ὑπάρχει ὁροσκοπεὺς ναὸς ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ δημοτικὸν σχολεῖον.

Τσιγγίν-Μαγιάν καὶ Τσατάλ-καγιά.

Πρὸς βορρᾶν τοῦ Τεκνεί παράκειται τὸ Τσιγγίν-μαχαλά, χωρίον κατασκευασμένον ὑπὸ 30 Τουρκικῶν οἰκογενειῶν, νοτίως δὲ τὸ Τσατάλ-καγιά, ὅπερ ἀριθμεῖ 60 οἰκογενεάς πάσας ὁμοίας Τουρκικὰς. Τὰ χωρία ταῦτα ἀπὸ τῆς δεκάλεπτον τῆς ὥρας ἀπέχουσιν ἀλλήλων.

Μεγά Μουρδουγιάνιον (ἢ Γκαϊ-μποντάρ).

Τὸ χωρίον τοῦτο, τέταρτον ὥρας μακρὰν καὶ πρὸς νότον τοῦ Τεκνεί κείμενον, κατοικεῖται ὑπὸ 160 οἰκογενειῶν πασῶν Ἑλληνικῶν καὶ ἑλληνόφωνων. Ἐν αὐτῷ ὑπάρχει ὁροσκοπεὺς ναὸς ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου τιμώμενος καὶ μίλλον ἦδη ἐν βάλθρῳ ν' ἀνοικοδομηθῇ ὑπὸ τῶν κατοίκων ευρύτερος καὶ βολοσκοπεύς.

Ἡ θέσις τοῦ χωρίου τούτου εἶναι λίαν εὐάερος καὶ περηνή. Ὅπισθεν αὐτοῦ πρὸς δυσμὰς ὕψεται ὄρος, δεξιᾷ δὲ καὶ ἀριστερᾷ ὠρεῖσι καὶ ἀμπελόφυτοι παράκεινται λόφοι καὶ πρὸς ἀνατολὰς ἐκτείνεται πεδιάς ὑπὸ ἀμπελῶν καὶ ἑλαιῶν κατάφυτος μέχρι τῆς παραλίας, ὅπου καὶ μικρὸς ὄρμος ἡμισίαν ὥραν ἀφίσταμενος. Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ὑπάρχει δημοτικὸν σχολεῖον ἰδρυμένον πρὸ εἰκοσιπενταετίας.

Μπαλουκλαβός.

Ἡ παράλιος αὕτη κώμη καίτοι νοτιοανατολικὰ καὶ μίαν καὶ ἡμισίαν ὥραν μακρὰν τοῦ Μεγάλου Μουρδουγιανίου κατοικεῖται δὲ ὑπὸ 50 οἰκογενειῶν πασῶν Τουρκικῶν.

Ἐνταῦθα καταλήγει τὸ τμήμα Καραμπούρ-νον' ἀπέναντι δὲ τούτων καὶ πρὸς ἀνατολὰς κείνται αἱ νῆσοι τῶν Κλαζομένων, περὶ ὧν, ὡς ἀποτελοῦσιν μέρος τῆς ἐπισκοπῆς Κρήνης, σημειούμεν παρὰ κατὰ τινες ὕλην.

Ἑγγλέζιον ἡ Στά.

(Νῆσοι Κλαζομένων).

Κισιότι.

Περὶ τὰ 4 μίλια μακρὰν καὶ ἀνατολικῶς τῶν Μουρδουγιανίων καίτοι ἡ νῆσος Κισιότι, ἐν ἡ ὑπάρχουσιν δύο χωρία καὶ τὸ μὲν πρὸς τὸ βορείον μέρος τῆς νήσου κείμενον, περὶ ὧν ὄν τῆς ἐν αὐτῷ μικρᾷ ἐκκλησίᾳς ἁγίας Παρασκευῆς κατοικεῖται ὑπὸ 25 οἰκογενειῶν, πασῶν Ἑλληνικῶν καὶ ἑλληνόφωνων, τὸ δὲ πρὸς τὸ νότιον μέρος τῆς νήσου εὐρισκόμενον καλεῖται «Θέλοι» ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ σωζομένων εἰρησίων βολοσκοπεῶν ὠρεαγωγίων. Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ κατοικοῦσιν 80 οἰκογενεαὶ πάσαι ὁμοίας Ἑλληνικαὶ καὶ ἑλληνόφωνοι. Ὁ ἐν αὐτῷ ὁροσκοπεὺς ναὸς καὶ τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Νικολάου· παρὰ τούτῳ δ' ὑπάρχει καὶ μικρὸν δημοτικὸν σχολεῖον.

Ἡ νῆσος αὕτη ἀνήκουσα εἰς τινα ἐν Σμύρῃ διαμένοντα ἄγγλον Α. Ἐδουάρδον, παράγει περὶ τὰς 10,000 στατήρων σταβίδος. Ἐχει μάλιστα μὲν (ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον) δύο καὶ ἡμισίας ὠρὸν ἀποστάσιν, πλάτος δὲ (ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς) ἡμισίαν ὥραν καὶ περιφέρειαν 10 περίπου μίλων. Ἐκαστος γεωργὸς δὲ ἑκάστον στρέμμα καλλιεργούμενης γῆς πληρώνει ἐτησίως λόγῳ πάκτους γρόσια 10. Πρὸ τινων δ' ἐτῶν συνερῶνθησαν μετὰ τοῦ ιδιοκτῆτου τῆς νήσου, νὰ τὴν πληρῶναι κατ' ἀποκοπὴν ἐτησίως καὶ ἀπὸ κοινοῦ λίρας 120 ὡς ἐνοίκιον δι' ἅπαντα τὰ ἐπὶ τῆς νήσου καλλιεργούμενην γῆν.

Νῆσος Ἰατροῦ.

Ἐγγύτατα καὶ πρὸς νότον τῆς Κισιότιος νήσου καίτοι ἡ νῆσος Ἰατροῦ, καλούμενη καὶ ἐν τῷ ιδιοκτῆτῳ αὐτῆς Ἑλλήνως Ἰατροῦ Δημητρίου Τσαλάτ. Ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ κατοικεῖ ἤδη ἡ οἰκογένεια τοῦ αὐτοῦ ἱατροῦ, διατηροῦσα καὶ πέντε ἄλλας Ἑλληνικὰς καὶ ἑλληνόφωνους οἰκογενεάς πρὸς καλλιέργειαν αὐτῆς. Ὁ ἐν αὐτῇ ναὸς καὶ τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Δημητρίου.

Ἡ νήσος διετελεῖ ἐρημος μέχρι τοῦ 1852, ὅτε ἡγοράσθη ὑπὸ τοῦ Δημ. Τσολάκη ἱατροῦ. Ὁ νέος ἰδιοκτήτης ἤρξατο ἐπιμελῶς καλλιερῶν αὐτήν, ἀλλὰ τοὺς καρποὺς τῶν πόνων του κατίσπερον οἱ ἐπὶ τῆς νήσου ἀπειράριθμοι κύνες, ματαιώντες ἐπὶ δεκαετίαν ὅλην πᾶσαν προσπάθειαν καὶ δαπάνην του. Ἀπλὴ δὲ ἀλλ' εὐνής μετὰ ταῦτα ἐπιτόνησις ἡλευθέρωσεν αὐτὴν ἀπὸ τῆς φαραωνίδους τῶν κυνέκων πληγῆς. Μετὰ τὰς εἰς Σμύρνην ἡγόρασεν ἀντὶ εὐτελεῶς οὐκ ὄντος ἑκατοντάδας τινὰς γάτων, ἄρρενάς τε καὶ θήλειαι, ἐφόρτωσεν αὐτοὺς εἰς πλοῖον καὶ μετὰ τὴν ἐξ εἰς τὴν νήσον. Οἱ γὰρ τοὶ πεινάλειοι, ἅμ' ἀποφασίζοντες διεγύθησαν εἰς διάφορα τῆς νήσου κτήνη φροντίζοντες τροφήν, τοιαύτην δ' ἀμέσως πρόβατον καὶ λίαν ἀρεστὴν τῷ εὐγενεῖ αὐτῶν ὁσμοσύνῃ εὐρον ἐπ' αὐτῆς, ἐισδύνοντες εἰς τὰς ὅπας τῶν κυνέκων καὶ τοιοῦτους συλλαμβάνοντες καὶ τρώγοντες. Ἐν τῷ μεταξύ οἱ νέοι τῆς νήσου κατόικον, οἱ Σμυρναῖοι γάρτοι, ἤξάνον διότι ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἱατροῦ καλλιστα συμμοιῶντες σάβησαν τέκνα καὶ νέας ὁλοὴν ἀνεδείκνουν οἰκονομίας λίαν αὐτῷ χρησίμου. Οἱ ἀτυχεῖς ὅμως κύνες οὐκ ἠλάττωσαν ἐπισιτιστῶς, καταδικωμένοι νοσηρέων ὑπὸ ἀμείλικων ἐλθρῶν, καὶ πόσον μετὰ τινὰ χρόνον ἠρῶνθησαν, ὥστε ὁ κύριος τῆς νήσου ἠναγκάσθη νὰ ἐπιγεήρῃ δεύτερον μετὰ τῶν πρώτων ταξιδίου, τοὺς μὲν εἰς Σμύρνην ἐπακατέρων τοὺς δὲ εἰς ἄλλα μέρη πέμπων.

ΤΜΗΜΑ Γ'.

"Ανεα."

Ἐν τῷ τμήματι τούτῳ τῆς ἐπαρχίας, ἔκει ὅπου ἄλλοτε ἤμαζον Ἑλληνίδες πόλεις, ἀπανομένῃ ἡ ἑρείπια ἡ ταπεινὰ Ὀθωμανῶν κώμας ἔκει ὅπου ἄλλοτε ὑπῆρχον μαρμαρίνα μέγαρα, εὐρίσκειν ἤδη καλῶς πλυνθιστούς καὶ καλαμοσκεπέας, ἐπ' ὧν μόνον οἱ πελαργοὶ δύνανται ν' ἀναπαύονται ὑπὸ τὸ κράτος πάσης ἀσφαλείας, οἱ πελαργοί, οἵτινες ἀληθῶς εἰσιν οἱ εὐτυχέστεροι οἱ κατοικοὶ τῶν μερῶν τούτων! Ἀλλ' ἀναφάνονται ἤδη ἐγγὺς ἡ μακρὰν τῶν εἰρημένων κομιών πλήρης ζωῆς αἱ ἑλληνικαὶ κοινότητες Σωκίων, Κελεμπεσίου, Βαγαρσίου, Δωματίων, Ἀκ-κιοὶ καὶ Γέροντα, ὧν αἱ οἰκίαι, κατὰ τὸ πλεῖστον λυθόκτιστοι καὶ ἀξιοῦργοι, ἐφελκύουσιν ἀμέσως τὴν προσοχὴν τοῦ παρατηρητοῦ.

(Ἑλλ. Φύλ., Σάλλογος, Εἰκοσιπενταετηρί(ς)-

Προσδοφεῖται πεδιάδες, δι' ὧν διέρχεται ὁ ἱστορικός Μαιάνδρος, καὶ ὅρη πλήρη ἀνεκμεταλλεύτου ἐπὶ πλοῦτος διατελοῦσι, δυστυχῶς ἀργὰ καὶ ἐλάχιστον μόνον μέρος τῶν πρώτων καλλιεργεῖται· καὶ ὅμως, ἀλλοίφει τῶν ἀναγκαιῶν βραγύων, ἀνάγκη νὰ ἐργωνται κατ' ἔτος ἐκ Σάμου Ἕλληνες θηρισταὶ περὶ τοὺς τρισχίλους πρὸς συκομιδὴν τῶν δημητριακῶν, ἄλλως κινδυνεύουσι νὰ μείνουν ἀθήριστοι οἱ ἀγροί, ἐν γῆρσι ἐπὶ ἐντονα καὶ αὐτῶν μόνον τῶν ἐπὶ Ἡσιόδου γνωστῶν γεωργικῶν ἐργασιῶν!

Συγκροτοῦσι δὲ τὸ τμήμα τοῦτο σήμερον κομποῦλεις καὶ κώμας πεντήκοντα τίσσαιρες, κέντρον ἔχουσι τὰ συνερρεθὶ Σώκια. Ἐξ αὐτῶν ὅτιοι ἔχουσι καθαρὰς ἑλληνικὸν τὸν πληθυσμόν, ἦτοι τὸ Κανιούρσο χωριό, τὸ Κελεμπεσί, τὸ Τσαγγλὶ, τὰ Δωματία, τὸ Ἀκ-κιοί, ὁ Γέροντας, τὸ Δοῦζ-βουρτζαζὶ καὶ τὸ Ἀκ-μποῦζ· δύο ἔχουσιν αὐτὸν μυκτὸν, ἦτοι τὰ Σώκια καὶ τὸ Βαγέρας, κατοικοῦμεναι ὑπὸ Ἑλλήνων τε καὶ Ὀθωμανῶν (οἱ τελευταῖοι ἐξ ἀμφοτέρων εἰσιν ὀλιγαριθμότεροι)· τεσσαράκοντα δὲ καὶ τίσσαιρες εἰσι καθαρὰς Ὀθωμανικαί, λίαν ὅμως ἠρῶνιμῶν ἔχουσι τὸν πληθυσμόν, αἱ ἑξῆς· Σαβέζ-κιοί, Κεῦστρα, Καμάρια, Ἀκ-βουρτζαζ, Τραχαντᾶς, Ἀνικ, Δαβουλ-κιοί, Τσιμπετσάγλη, Γενί-κιοί, Μπουρνού-κιοί, Ὁσμπασί, Τσαλεσλί, Ταχτατζιλάρ, Δεμιρ-τσάκ, Γεντ-κιοί, Τσαβδάρ, Γκουνι-γρακά, Καϊγρλί, Δοκ-τεπέ, Κιούρ-παλάνι, Κισίρια, Κερβελίδες, Δοκ-τσινιέρ, Σαραζιλάρ, Νάλ-μπατζιάρ, Ἀκ-κιν-τσουκουλάρ, Ἀκσι-καγρᾶ, Κιρκεζίδες, Β'ρακο-γρῶν, Κακλιτζι, Καδῖ-κιοί, Καρκαλί, Ραῖλᾶς, Μπαλδᾶμ, Κιζιλ-καρλάρ, Παλάτια, Παφί, Τσαλ-κιοί, Καρκατζε-γαίτ, Ἀζάπ, Σαχ-κιομύρ, Τσερτσίνι, Τρούμπια, Μερσινί καὶ Μπουρ-κιοί. Αἱ πλείους τούτων εὐρύνται ἐπὶ τῷ πρὸς δυσμὰς πλευρᾷ τοῦ Λάτμου, ὡς ἐν οἷς καὶ μέρει συμμεοῦται, καὶ ἀνήκουσι διοικητικῶς εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μίντες. Καίπερ διὰ τοσαύτας αἱ Ὀθωμανικαὶ κοινότητες ἐν τῷ τμήματι τούτῳ, ἀποτελοῦσιν ὅμως πληθυσμὸν μικρότερον τοῦ τῶν Ἑλληνικῶν. Τὸ σύνολον τῶν πληθυσμῶν ἐν τῷ αὐτῷ τμήματι συμποσύνται εἰς 20,795 κατοίκους. Τούτων 12,625 εἰσιν Ἕλληνες ὀρθόδοξοι, 7,600 Ὀθωμανοί, 400 Κιρκάσιοι, 80 Ἀθιγγανοί, 50 Ἀρμένιοι καὶ 40 Ἀθίπιες.

Ὅπως ποτ' ἂν ᾖ, τὸ μέλλον φαίνεται ἀνα- ἔλλον καὶ ἐν τῷ τμήματι τούτῳ ὑπὲρ τῶν

Ἑλλήνων, καθ' ὅσον θάσσαν ἢ βράδιον, πα-
γευομένης ἐν πρώτοις τῆς δημοσίου ἀσφαλείας,
θὰ βέλτωθ' ἐν γένει τῶν κατοίκων ἡ θύσις,
ἥτις σήμερον ὁμολογουμένως ἥκιστα ζηλευτὴ
τυγχάνει. Οἱ ἄρμεδι οὗ ἄνανήψωσιν ἐπὶ τέ-
λους καὶ θὰ πειθῶσιν, ὅτι ἡ μικρασιατικὴ αὐτῇ
γωνία, ἡ τοσοῦτον ἐνδοξον παρελθὼν ἐγούσα,
δύναται ν' ἀναβιώσῃ καὶ νὰ ἀναδειχθῇ ἀληθῆς
Ἑδρῇ, ἐκ γὰρ ἐγκαιροῦ καὶ ἀνάλογος περὶ ὧτων
δεῖ ληρῆς πρόνοιαν.

Σωκία.

Τὰ Σωκία κείνται ἐπὶ τῶν μεσημβρινῶν κλι-
μάτων, ἐν ὧν γηλόφων συναρρεθῶν σχηματίζομένων
ἐκ τῶν ὑπερωπείων τοῦ ὅρους Μεσσηνίδος, ἥτις
ἴσμεν ὡς καλεομένην τοῦ ὅρους Κάδμου καὶ πρὸς
δυοῦς κατὰ μῆκος χωροῦσα ἀπολύγει εἰς τὴν
θλάσσαν ἀποτόμῃς ὑπὸ τὸ ὄνομα Μυακλή.
Ἀπέχουσι διὰ τὸ ὄνομα Μαϊκνδρὸν εἰκοσι στά-
δια, τῆς δὲ πρὸς Μαϊκνδρὸν Μαγνησίας περὶ
τὰ πενήτηκοντα καὶ τὰς ἡμετέρας τισσαράκοντα,
ἐκτείνοντα πρὸς νότον καὶ τελευταῶδες πε-
δίον, ὅπερ μικρὸν κατὰ μῆκρον συνεκώσθη. Τὸ
τῆς κομποπόλεως ὄνομα ἄλλο μὲν παράγουσιν
ἐκ τῆς τουρκικῆς λέξεως σάκρη = ἐπλώω, ἐξ
οὗ τὸ τῆς συνθητικῆς ἐπλώω, καὶ σημαίνει κατὰ
τὴν παραγωγὴν ταύτην χωρίον ἐπλωμένον, ὡς
ἐκ τῆς ἐκτελούμενης δῆθεν τῶν κατοίκων διαί-
της ἄλλοι δὲ ἐκ τοῦ σοουκ-κιοῦ = ψυχρὰ κλίμα,
διὰ τὸ εὐκραίστατον κλίμα, καὶ ἄλλοι ἄλλως.

Κατὰ τὰς μέγας ἡμῶν διασωθείσας παρα-
δόσεις, μὴ ἐπικυρουμένης ὁμῶς ὑπὸ ἑγγράφου
τοῦς μνημείοι, πρώτοι τῶν Σωκίων κατοικοῖ
ἦσαν Πελοποννησίου καὶ Κρήτης ὁρμηθίντες
ἐκ Καύστρον καὶ Καμαρίων, χωρίων ἐρήμων
νῦν κατοίκων χριστιανῶν, ὑπὸ μόνον δὲ ὑλοτό-
μων Ὀθωμανῶν οἰκουμένων καὶ εἰς ὠρεῖαν
ἀπόστασιν κειμένων. Ἡ ἑποχὴ, καθ' ἣν οὗτοι
ἐγκατέστησαν ἐν Σωκίαις, δὲν εἶναι βεβαίως
ἰσχυρὰ ἀπομακρυσμένη, διότι τῷ 1811, ὅτε
κατὰ πρότον ἀνιγήρη ἐκ βάλρων ὁ τῆς κοι-
νήσεως τῆς Θεωτικῆς ναὸς, δὲν ἠρμήνουντο
πλείους τῶν ἐξήκοντα ὁμογενῶν οἰκογενειῶν
οὐδὲως ἄρα ἀπομακρυνόμεθα τῆς ἀληθείας,
ὅτι τὴν τῶν Σωκίων ἀποικίαν ἀναγάγωμεν εἰς
τὴν λυσιπάρῃ ἐποχῇ τοῦ 1759, ὅτε Πελοπον-
νησίου τινες φεύγοντες τὴν κατ' ἐκεῖνον τὸ ἔτος
φροῦδαν ἐν τῇ πατρίδι τῶν πανολεθρίαν διε-
σκορπίσθησαν εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ
ἐκείθεν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρασίας, ὅθεν
κατὰ μικρὸν ἐμῆρσαν πρὸς τὰ μεσημειότερα.

Καὶ αὕτη μὲν, καθ' ἣμας, ἡ ἀρχὴ τῆς τῶν Σω-
κίων ἀποικίσεως. Τοῦ χρόνου δὲ κατὰ μικρὸν
πρόϊόντος προσήρχοντο Κύπριοι τε καὶ Σάριοι
καὶ οὕτω ἀπέτελεσθ' ὁ τῆς κομποπόλεως συνοι-
κισμὸς, ἀριθμουμένων νῦν ἐξακοσίων ὁμογενῶν
οἰκογενειῶν, δεκαπέντε Ἀρμενίων καὶ πεντα-
κοσίων πενήτηκοντα Ὀθωμανικῶν.

Τὴν κομποπολὶν διασχίζει ὁρμητικὸς χεῖμαρ-
ρος, ὅστις ὑπερεκχειλίζων πολλάκις κατακλύζει
τὴν ἡμῶν τῆς Ἑλληνικῆς συνοικίας παρασύρων
ἔστιν ὅτε οἰκίας καὶ ζῶα· ἵνα προλάβωσι τὸν
ἐκάστοτε ἀπειλούντα αὐτοὺς κίνδυνον οἱ ἐκεῖ
ὁμογενεῖς ἤρξαντο διὰ κοινὸν ἔρᾶνον ἀνεγει-
ρόντες λιθόκτιστον πρόμακον κατὰ μῆκος τῆς
συνοικίας τῶν. Ἀλλ' ἐνεκα τῶν πρὸς ἀποπε-
ράτωσιν αὐτοῦ ἀπαιτούμενων ὑπερόγκων δα-
πανῶν, τὸ ἔργον ἀφέθη ἡμιτελές, ἔτι μᾶλλον
τὸν κίνδυνον ἐπαυξήσαν.

Ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ συνοικίᾳ χωριζομένη
ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς ὑπὸ τοῦ ἐιρημένου χεί-
μαρρου κείται ἡ ἀγορὰ, περιλαμβανούσα τὸ
δικαστήριον, τὸ τηλεγραφεῖον, ἐν λιθόκτιστον
ἑκατόν, τὴν νέαν Ὀθωμανικὴν σχολὴν, ὠκτώ-
ξενοντας, τὰ τῶν ἐμπορέων καταστήματα, ὑπο-
δηματοποιεῖα, σιδηρουργεῖα κλπ. ἀνὰ ἐκαστὴν
δὲ τετάρτην ἐνεργεῖται καὶ ἐβδομαδιαία ἐμπο-
ρικὴ πανήγυρις (παζάρ), εἰς ἣν συρρέουσιν ἐκ
τῶν πέριξ περὶ τὰς 2,000 ἀνθρώπων, κομι-
ζόντων διάφορα πρὸς πώλησιν προϊόντα.

Ἡ Ἑλληνικὴ συνοικία περιλαμβάνει ἐν
πρώτῳ ἑξακοσίους πενήτηκοντα οἰκοὺς, ἐν οἷς
καταπύκναι τῶν Ἀρμενίων ἔχοντων καὶ ἰδίον
ναὸν, ἐπὶ δὲ τὴν ἑπισκοπὴν, τὸν ναὸν τῆς Θεο-
τόκου, τὸν ὁσσοκομείον, τὸν ἐν τῷ περιόλῳ
αὐτοῦ ναὸν ἐπ' ὀνόματι τῶν Ταξιαρχῶν τιμώ-
μενον καὶ τὰ σχολεῖα τῶν ὁμογενῶν, ὧν τὸ
μὲν δημοτικὸν ἐκτίσθη τῷ 1831 ἐπὶ τοῦ ἀοι-
δίμου ἐπισκόπου Κρήνης καὶ Ἀνδῶν Μακα-
ρίου, τὸ δ' Ἑλληνικὸν τῷ 1841 καὶ τὸ παρ-
θενωγενεῖον τῷ 1869.

Μετὰ τὴν κατὰ Μάιον τοῦ 1833 γενομένην
διχοτόμησιν τῆς ἑπαρχίας, ἐν Σωκίαις ἐδρεύει
ὁ ἐπίσκοπος Ἀνείων, ἐπιβλέπων καὶ δικαῶν
πνευματικῶς πάσας τὰς ἐν τῷ τμήματι αὐτοῦ
καὶ τῷ τῆς Κολοφῶνος (Γκιζαούρ-κιοῦ) ἑπάρ-
χιας κοινότητας, αἵτινες ἐγκρίσει καὶ ἀπαρ-
τῇσι τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἀποστελοῦσιν ἡδὲ ἰδίαν
ἐπισκοπὴν ὑπὸ τὴν Ἐπίσπου μητροπολὶν.

Καιροῦργον-Γουρίο.

Ἡμῖς τιν ὄραν, πρὸς μεσημβρίαν ἀπέχον
τῶν Σωκίων, κείται ἐπὶ θέσεως ὑψηλῆς καὶ κα-

τωφερούς, ἔχον ὑπὸ πτεν αὐτοῦ καὶ πρὸς δυσμὰς ὑψοῦμενον τὸ ὄρος τῆς Μεσσηνίδος, ἔμπροσθεν δὲ καὶ ἀνατολικὰς ἐκτείνουμενον τὸ Μακινδρίου πεδῖον. Ὁ οἰκισμὸς τοῦ χωρίου χρονολογεῖται ἀπὸ 80 ἑτών, καὶ ἦν ἐπὶ τὴν Πελοποννήσου πρὸς Ἐθόντες αὐτοὺς ἐκτισαν τὰς οἰκίας των καὶ καὶ ἔκον ἐπ' ὄνοματι τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος ἀπὸ τὴν προστασίαν ἰσχυροῦ Ὁθωμανοῦ, Σουλτάνου καλουμένου.

Τὸ χωρίον τοῦτο ἀρθμαὶ σήμερον ἑκατὸν οἰκογενεῖας πλάσας Ἑλληνικάς. Ὁ ἐν αὐτῷ τρισυπόστατος ἔφη καὶ ἀνακοδομήθη τῷ 1857· παρ' αὐτῷ δὲ καὶ μικρὸν δημοτικὸν σχολεῖον ὑπάρχει, κτισθὲν τῷ 1868.

Σαβίτς-ζαί

Χωρίον μετὰ τὸν ἀνατολὸν καὶ τῶν Σωκίων κείμενον, ἀρθμαὶ δὲ 50 οἰκογενεῖας πλάσας Ὁθωμανικάς.

Ἐν αὐτῷ κατοικεῖ οἱ εἰρημένους Σουλετζίους.

Βαγάρσι.

Τὸ χωρίον τοῦτο κεῖται εἰς τοὺς πρόποδας καὶ ἐπὶ κλιτύος ὄρους ἑλικοῦτου, ὅς οὐ καὶ σκεῖται ἀνατολικὰς βλέπον πρὸς δυσμὰς τὸ Μακινδρίου πεδῖον καὶ τὴν κομποπολιν Σωκίων, ἥς ἀρίσταται ὥρας τρεῖς. Οἱ εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ χωρίου κῆποι καὶ οἱ πέραν τούτων δένδρφυται καὶ θάλλοντες ἄγροί εἰς ἑκὼν ἀπέστασαν ἀποτελοῦντες τὴν περιόχην αὐτοῦ, παρέχουσι θῆαν ὥραιαν εἰς τὸν ἀπ' αὐτοῦ παρατηρητὴν.

Τὸ Βαγάρσι ἀρθμαὶ σήμερον 330 οἰκογενεῖας, ὧν 250 μὲν Ἑλληνικά, 80 δ' Ὁθωμανικά. Ὁ οἰκισμὸς αὐτοῦ χρονολογεῖται ἀπὸ 80 περίπου ἑτών. Πρῶτοι δὲ οἰκίσται λέγονται Γερομυχαλὸς τις Κρής καὶ οἱ ἐκ Νέας Ἐρέσου ἀδελφοὶ Ἀνδρέας καὶ Ἰωάννης Παπαζογλοῦς, μετ' οὓς προσελθόντες καὶ ἄλλοι συνεπλήρωσαν τὸν οἰκισμὸν. Τῷ 1821 κατόικουν αὐτοὶ 70 Ἑλληνικά οἰκογενεῖαι. Ἐκταρξίσεις δὲ τῆς ἐπαναστάσεως διεσκοπίσθησαν εἰς τὰ ἑγγύς τοιμχοῦρα καὶ ἔτυχον τῆς προστασίας τῶν κατοίκων ἐπιταγῇ τοῦ ἐν Σωκίῳ Ὁθωμανοῦ Ἐλζόγλου, πανισχύρου τότε ὄντος καὶ ἰδιοκτητὸν θεωρουμένου πᾶσαν τὴν περιόχην Βαγάρσι. Οὕτω δὲ διασωθέντες ἐπανῆλθον μετὰ τὴν ἐπαναστάσιν καὶ ἀνέλαβον τὰς ἀγροτικὰς ἐργασίας των.

Τὸ χωρίον διαθετὸ ὄνομα κατὰ τινὰς μὲν ἐκ τοῦ μαγὰν=χελόνι, διότι τοικυτὰ ἀπαντᾷ πλείστα ἐν τῇ ἑγγύς λίμνῃ· κατ' ἄλλους

δὲ ἐκ τοῦ μαγῆ=ἀμπελίων, ὡς τοιούτων ἀλλοτε περὶ αὐτὸ ὑπαρχόντων. Πιθανωτέρα φαίνεται ἡ γνώμη τῶν πρώτων.

Οἱ πλείστοι τῶν καλλιεργουμένων ἀγρῶν ἀνίκαντες εἰς ξένους ἰδιοκτήτας πακνύνονται τοῖς γεωργοῖς, τὰ δὲ παρακείμενα ὄρη καὶ μικρὸν μέρος τοῦ Μακινδρίου πεδίου κατέχουσιν οἱ κάτοικοι.

Ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ ὑπάρχει ὁρροσκοπεῖς καὶ ἐπ' ὄνοματι τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ἱδρυμένους ἀπὸ τοῦ 1834 καὶ σχολεῖον δημοτικὸν κτισθὲν τῷ 1856, εὐρύτερον δ' ἀνεγερθὲν τῷ 1875.

Ἐν Βαγάρσι ἂν πᾶσαν τρίτην τῆς ἐβδομάδος συγκατοίτεται ἐμπορικὴ πανήγυρις. Ἐν ταύτῃ, ὡς καὶ ἐν τῇ τῶν Σωκίων, διάφοροι μεταβατικὴ μικρέμποροι ἐκβήτουν καὶ πωλοῦσι τὰ ἐμπορεύματά των, οἱ δὲ τῶν περιγύρων κάτοικοι φέρουσι καὶ ἐκποιοῦσι τὰ προϊόντα των.

Τὸ αὐτὸ χωρίον εἶναι ἤδη ἐμπορικὸν κέντρον τῶν ἑγγύς καὶ περὶ τοιμχοῦρων. Ἦθιγος ἀναπτυσσόμενον προοδεῖ σιναμά καὶ οὐκως. Τὴν διττὴν δὲ ταύτην προαγωγὴν αὐτοῦ ἀνικνοῦσι ψηλαφητὰ τεκμήρια, οἷά εἰσιν ἡ ἐνέγκρις ὥραια δημοτικὴ σχολὴ καὶ παραναχοῦριον, ἡ σύστασις Σουλτάγου, ὅστις κέντηται οὐκ ἐκκαταρρόντων περιουσίαν, ἡ συντήρησις ἐπιμελῶν διδασκαλῶν καὶ ἐπιστήμονες ἱατροῦ, οἱ νίκαι καὶ ὥραιαι τῶν εὐπορούντων κατοίκων οἰκίαι κλπ.

Τὰ ἐπὶ τοῦ Λάτμου Ὁθωμανικά χωρία.

Ἐπὶ τοῦ ὄρους Λάτμου ἐκτὰ τὴν δυσμικὴν πλευρὰν τοῦ τὴν βλέπουσαν πρὸς Μῆδον ὑπαρχουσιν 24 μικρὰ χωρία, τὰ ἔξῃς: Τσαλολί, Ταχταζιλάρ, Δεμρ-σαῖ, Γιακλ-κιοί, Τσαδάρ, Γκουνι-γανκλ, Καγγρλί, Ἀσι-τεπέ, Κιούρ-παλάνι, Κεσίρα, Κερεβλίδε, Δακ-σανιλή, Σαραξιλάρ, Νάλ-μπαλάρ, Χατάν-τακουσλάρ, Ἀζι-καγρλ, Κερεκλίδε, Καρκαουγρῷ, Κακλιτζικ, Καδῆ-κιοί, Καρκακλή, Γιακλᾶς, Μπακλᾶμ καὶ Κεζλ-καρλάρ κατοικοῦμενα ἐν συνόλῳ ὑπὸ 2,500 Ὁθωμανῶν.

Ἐπὶ τοῦ Λάτμου, πρὸς δυσμὰς αὐτοῦ μάλιστα, ὑπάρχουσι πλείστα σπῆλαια, ἐν οἷς οὐκ ἀρκούντως μεγάλα καὶ βλέποντα πρὸς τὰ Σώκια. Ἑγγύς τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους δύο σπῆλαια μεταβελημένα εἰς ναῖσκους λέγονται σήμερον Ἱεροσόλυμα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ὑπὸ δὲ τῶν Ὁθωμανῶν Ἰσκι-γικιλήρ. Ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν σπηλαίων φαίνονται εἰσέτι τὰ ἔγχνη εἰκόνων ἀναγλύφων ἐπὶ μονοθῆθον σκληρῶν.

Διακρίνονται δι' ἰδίως αἱ εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παναγίας καὶ τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Τὰ σπήλια ταῦτα ἀπέχουσιν ἀλλήλων ὀλίγα βήματα, παρ' αὐτὰ δὲ σὺνζονται ἐρείπιαι μοναστηρίων.

Ὁ Λάτμος ἐξάγει σιδήρον, ξυλείαν, ἔλαιον, μέλι, κηρίον, σίτον, κριθήν, κερσίον, σπασμόν καὶ βρίζαν. Φυλάσσων δὲ τὰς ἐκαστοτέ ἀναφανομένας ἡσυχαστικὰς συμμορίας καὶ ἱκανὴν γοργῶν αὐταῖς περιθάλψιν ἀπαρέσκειται ἐπὶ τῇ ἀδελφῇ ἐπ' αὐτοῦ κατοικοῦς Ἑλλήνας, οὐδὲ ἀνοίγει τοὺς κόλπους του εἰς τὴν ἡμέραν, ἥτις μετὰ λήθαργον ὑπερτετρακοσίου χρόνου ὑπενέκει πάλιν πρὸς αὐτὸν ὡς πρὸς ἀρχαῖον καὶ ἀνεκτιπὸν φίλον.

*Τὰ κατὰ τὸν Λατμικὸν κόλπον
Ὀθωμανικὰ χωρία.*

Παρὰ τὸν Λατμικὸν κόλπον ὑπάρχουσιν ἐνείκα μικρὰ ὡσαύτως χωρία, τὰδε. Παφί, Τσαλίκιοι, Καρκατζί-χατὶ, Ἀλάτ, Σαρφ-κιουμέρ, Τερετίν, Τρούμπα, Μεσσέντ καὶ Μπουζά-κιοι, πάντα ἐν καλῶν καὶ λαμπρῶν, ὥς καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ Λατμου, συνιστάμενα καὶ ἀριθμῶντα 1500 κατοικοῦς πάντες Ὀθωμανοὺς.

Κελεμπίσιον (Πριήνη).

Τὸ Κελεμπίσιον κεῖται εἰς τοὺς πρόποδες τῆς Μεσσηνίδος ἐπὶ τῆς σειρᾶς τῶν τῆς Μυκάλης ὀρέων, ἀπέχον τὸν ἐρείπιον τῆς ἀρχαίας Πριήνης (Σαμφούν-κασι) πρὸς δυσμὰς αὐτοῦ κειμένων ἡμισείας ὥρας ἀπόστασιν, τῆς δὲ Μυκάλης, ὥς καὶ τῆς θαλάσσης, πρὸς δυσμὰς ἐπίσης, τεσσάρων περίπου ὥρων, τῆς δὲ Μιλήτου πρὸς νότον αὐτοῦ κειμένης ὥσει τριῶν ὥρων καὶ τὸν Σωκίων, ἅτινα βλέπει πρὸς ἀνατολὰς, ὥσει δύο ὥρων ἀπόστασιν. Τὸ χωρίον διαχωρίζουσι δύο χειμάρροι χυνόμενοι εἰς τὸν πρὸς νότον καὶ ὥσει 15' αὐτοῦ ἀπέχοντα, παραλλήλως δὲ τῇ τῶν ὀρέων τῆς Μυκάλης σειρᾷ καὶ ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς ρέοντα Μαλιάνδρον ποταμὸν (νῦν Παλχομαίνδρον, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν πρὸς νότον καὶ παραλλήλως περίπου αὐτῷ, εἰς ἀπόστασιν δι' ὀλίγας δύο ὥρων καὶ ἁμισίως πρὸ τῶν ἐρείπιων τῆς ἀρχαίας Μιλήτου ἐπίσης ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς ρέοντα Μαλιάνδρον, ἐν ἄλλῳ καὶ μεγάλῳ Μαλιάνδρον ἀποκαλοῦσι διὰ τε τὸ μείζον βάθος καὶ τὸ μείζον εὐρος αὐτοῦ) καὶ εἰς τὴν θάλασσαν ἐμβαλλόμενα. Μεταξὺ δὲ τοῦ ποταμοῦ τούτου καὶ τοῦ μεγάλου Μαλιάνδρου ἐκτείνεται τὸ εὐρὸ

Μαλιάνδρον πεδῖον, διήκον πρὸς ἀνατολὰς μὲν εἰς ἡμερῶν πολλῶν ἀπόστασιν, πρὸς δυσμὰς δὲ μέχρι τῆς θαλάσσης.

Περὶ δὲ τοῦ οἰκισμού αὐτοῦ ἐκ παραδόσεως λέγεται, ἐπὶ δὲν ἀριθμῇ πλὴν τῶν 200 ἰσθῶν, ἐπὶ οἱ πρῶτοι οἰκήσαντες τὸν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ νῦν χωρίου λόφον ἦσαν Ἀρμένιοι, οἱ δὲ πρῶτοι ἰθύντες Ἕλληνες ἦσαν ἐκ τοῦ καὶ νῦν ἐπὶ ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα σκωζομένου χωρίου Τσαγγλίου, πρὸς βορρᾶν καὶ ὕψιστον τῆς σειρᾶς τῶν τῆς Μυκάλης ὀρέων κειμένου.

Τὸ δὲ ὄνομα τοῦ Κελεμπίσιου (Καλέ-μπις) — πέντε κεραλαί) λέγεται, ἐπὶ ἰδῶν αὐτῷ ἐκ τοῦ ἐξῆς συμβάντος: Ἀρσάει ἐπιπεσόντες ποτὶ κατὰ τοῦ χωρίου, μὴ ἀριθμούντος ἐπὶ πλὴν τῶν 100 κατοίκων, συνεπλάκησαν μετὰ τούτων, εἰς τὴν γινώσκοντες πιθανῶς ἐκ τῶν προτέρων τοὺς δολοῦς ἐκείνων σκοποὺς ἐνέδρουν εἰς τὸ μέρος, ὅθεν ἐμελλον νὰ διέλθωσι, καὶ ὡς πολυκαριθμότεροι ἰσως διεσκοπίσαν τοὺς ἐπιδρομεῖς, ὧν μόνον ὁ συλλαβόντες ἀπεκεράλισαν καὶ οὕτως ἔλαβε τὸ χωρίον τὸ ὄνομα, ὅπερ καὶ σήμερον ἐπὶ διατηρεῖ.

Ἐν Κελεμπίσιῳ οἰκοῦσι 400 οἰκογένειαι πᾶσαι Ἑλληνικαί. Ἐν αὐτῷ ὑπάρχει ναὸς τρισπόστατος ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Νικολάου, πυρποληθεὶς τῷ 1821 ὑπὸ τὸν ὀθωμανόν, εἴτα δὲ πάλιν ὑπὸ τῶν κατοίκων ἀνεγερθεὶς παρ' αὐτῷ δ' ὑπάρχει καὶ δημοτικὸν σχολεῖον ὑδρωμένον ἀπὸ τοῦ 1835.

Ἡ ὕλη τῶν κατοίκων κατὰστάσις μέχρι τοῦ λίγων ἔτων, ὡς στερουμένων ἰδιοκτητῶν γαῖων καὶ ἀναγκαζομένων διὰ τοῦτο νὰ ἐργάζωνται τοιαύτας ἐπὶ μισθώματι ἀδράφ, ἣν κατὰ τὸ πλεῖστον ἀβλίαν. Ἦδη δὲ, ἐπὶ ἤρξαντο ἀγοράζοντες τὰς ἀπὸ πολλῶν μὲν ἔτων ὑπὸ τιμῶν ἐν Κωνσταντινὸν πύλαι Ἀρμενίων κατεχομένας, νῦν δ' ὑπ' αὐτῶν ἐπιστοιμένας κατὰ μερίδας γαῖας, ἥδη, λέγομεν, κατὰστάσις τῶν κατοίκων ἐβελτιώθη, ὥς δὲ φανερὸν, ἐπὶ μέλλον σὺν τῷ χρόνῳ προῖντι βελτιωθήσεται.

Σημειωτέον, ἐπὶ ἐγγὺς καὶ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ χωρίου κατοικοῦσιν 20 οἰκογένειαι Ὀλοτόμων Ὀθωμανῶν.

Τσαγγλ. II.

Τὸ χωρίον τοῦτο ἀπέχον τῶν Σωκίων τρεῖς καὶ ἡμισίαν ὥρας κεῖται πρὸς δυσμὰς τούτων καὶ παρὰ τὸν ἐπισταθίδιον πορθιὸν (Δά-βογάζ), τὸν χωρίζοντα τὴν νῆσον Σάμον ἀπὸ τῆς Ἀσιατικῆς ἡπείρου.

Πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἡρῶμεν

κατοίκους 350 ὁμογενεῖς οἰκογενεῖς, σήμερον δὲ μολὶς 100, πάσας ὁσαύτως ὁμογενεῖς. Ἐν αὐτῷ ὑπάρχει νεώδητος ναὸς ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Λαράλαμπους, τρισηπτάετος, παρ' ᾧ καὶ νεώδητον ὁμοίως δημοτικὴν σχολεῖον. Ἐν τῇ παραλλήλῃ, ἥς πέντε μολὶς λεπτά ἀφίσταται καὶ ἡμεῖς ἐξ μόνων οἰκογενεῖαι ἐπίσης ὁμογενεῖς οὐ οὕτω διαρκῶς, ὑπάρχει ναός ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας ἑως τῆς Θεοτόκου, παρ' ᾧ καὶ μικρὸν νεώδητον.

Τὸ Τσαγγλὶ διατέμνεται ὑπὸ χειμάρρου εἰς δύο συνοικίας, καὶ κατομένης ὑπὸ πλατάνων καὶ ἔλλων δένδρων ὕψιων· ΒΑ τοῦ χωρίου δύο περίπου ὥρας μακρὰν ὑπάρχει λόφος, περὶ ὃν φαίνονται ἀρχαῖον ἀνδρόν ἱερεῖα. Ἐν ταύτῃ λέγεται, ὅτι ὑπῆρχε τὸ Πανιώνιον.

Ἀνατολικῶς τοῦ Τσαγγλίου καὶ εἰς ἀπόστασιν διωρον εὐρεται μικρὸν μοναστήριον, Κουρσυνιώτισσα κοινὰς καλούμενον. Ἐν τούτῳ ἱδρύνεται κατὰ τὴν αἰὸν ἐμὴν ἡμεῖς πολλοὶ πολυάριθμοι μοναχοί· κατιστρέφεται ὁκοῦλος ὁμοῦ καὶ μέχρις ἐσχάτων διτελεῖ τὸν καὶ ἡριποικιόν· ἡδὴ μονάζουσιν ἐν αὐτῷ πρὸς τρεῖς μοναχοί. Τέταρτον δ' ὥρας πρὸς ἄρκτον ὑπάρχει ὁ Σιδιρί-τεπίς, λόφος, ἐφ' οὗ τὸ πάλαι, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὑπῆρχε κώδων συγκαλῶν ἐν ὧρ προσεγγίῃ εἰς τὸ μοναστήριον τοὺς ἐν τῇ ἑγγὺς πεδιάδι ἐργαζομένους μοναχοὺς. Ἐκ τοῦ κώδωνος τούτου λέγεται ὅτι ἐκλήθη τὸ χωρίον ὑπὸ τῶν Ὁθωμανῶν Τσαγγλὶ, διότι τῶν τουρκιστὶ καλεῖται ὁ κώδων.

Τουρκοτάγγλι.

Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ χωρίου Τσαγγλίου καὶ εἰς ἀπόστασιν μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας ὑπάρχει ἕτερον συνώνυμον χωρίον, ὅπερ ἀριθμεῖ 100 οἰκογενεῖς πάσας Ὁθωμανικὰς.

Δαβούλ-κιοί.

Μίαν ὥραν μακρὰν τοῦ Ἑλληνικοῦ χωρίου Τσαγγλίου ΜΑ. ὑπάρχει τὸ Δαβούλ-κιοί, ἥτοι τυμπάνων κώμη, ἐν ᾗ οἰκοῦσιν 20 οἰκογενεῖαι Ἀθιγγάνων· αὐτοὶ κατ' ὅλησαν ἐσχάτως καὶ 80 οἰκογενεῖαι Κιρκασίων.

Ἄρεα.

Τὰ Ἄρεα, μία τῶν 12 Ἑλληνίδων πόλεων τῶν ἀποτελουσῶν τὴν Ἰωνικὴν ὁμοσπονδίαν, ἐπὶ δὲ τῶν βυζαντινῶν χρόνων ἔδρα ἐπισκόπου

ὑπὸ τὴν Ἐπίσπου μητροπολίτην, καίτοι ἡδὴ νεκρὰ ἐν ἱερείοις, ἐφ' ᾧ μακρὰ εὐρεται κώμη ἐν ἧσιν ὠλήθη καὶ καταρρύθη εἰς διωρον ἀπὸ τῶν Σωκίων ἀπόστασιν πρὸς δυσμὰς τούτων καμμένη καὶ ὑπὸ 60 οἰκογενεῶν, πασῶν Ὁθωμανικῶν, οἰκουμένη. Ἀξιοσημείωτον, ὅτι ἐκ τῶν ἐν τῷ τμήματι τούτῳ ἀρχαίων πόλεων μόνῃ ἡ τῶν Ἀνίων διατήρησι τοῦ ἀρχαίου ὀνόμα, καλούμεν ἄχρι τοῦ νῦν καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν Ὁθωμανῶν Ἄρεα.

Τραγατῶς.

Μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν καὶ πρὸς δυσμὰς τῶν Σωκίων καίμενον ἀριθμεῖ 20 οἰκογενεῖς πάσας Ὁθωμανικὰς.

Τοῦζ-βουργάλ.

Ἀπέχον τοῦ Κιλεμιστίου 3 1/2 ὥρας καίτοι πρὸς δυσμὰς τούτου εἰς τοὺς πρόποδας ἔρους καὶ κατοικεῖται ὑπὸ 25 Ἑλληνικῶν οἰκογενεῶν. Ἐν αὐτῷ ὑπάρχει ναός ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Σχολεῖον στερεοῦνται οἱ κάτοικοι δι' Ἑλλησὶν μίσην.

Ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ, καλυπτομένη ὑπὸ δένδρων καὶ ἀφανεῖ ἐξ οὐ μακρὰς ἀποστάσεως, σῶνται ἑστία ναοῦ βυζαντινοῦ ἐστρωμένον διὰ ρωσικῶν.

Ἀν-βουργάλ.

Πρὸς βορρᾶν καὶ ἡμιεὶς ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ Τοῦζ-βουργάλ καίμενον ἀριθμεῖ 30 οἰκογενεῖς, πάσας Ὁθωμανικὰς.

Δωμάτια.

Ἡ κώμη αὕτη καίτοι ἐπὶ τῶν μεσημβρινῶν κλιτύων τοῦ ἔρους τῆς Μικῆλης, ὅπερ ὑφίσταται ὑπὸθεν καὶ πρὸς βορρᾶν αὐτῆς, περιβάλλεται δι' ὑπὸ δύο τοῦ αὐτοῦ ἔρους βραχιόνων καὶ πρόπον τινὰ ἐγκλείεται ἐν αὐτοῖς, καθισταμένη καὶ αὕτη ἀφανὴς ἐν οὐ μακρᾷ ἀποστάσει. Τῆς πρὸς δυσμὰς θαλάσσης καὶ τοῦ ὅρου τοῦ καλουμένου Σπηλᾶ, ἐνθα ὑπάρχουσι εἰταποθήκαι τιναὶ καὶ ὅθεν σπουδαῖον μέρος τῶν προϊόντων τοῦ Μακινδρίου πεδίου ἐξάγεται, ἀπὲρ μίαν ὥραν, τῶν δι' Σωκίων, πρὸς ἀνατολὰς καίμενων, πέντε καὶ τῆς Μόλτου, ἣν βλέπει πρὸς μεσημβρίαν, δύο. Τὸ χωρίον διατέμνεται εἰς δύο συνοικίας ὑπὸ χειμάρρου καταρρέοντος ἐκ τῶν παρακαίμενων ὄρεων. Σημειωτέον, ὅτι ταῦτα ἱστολιμένα ἄλλοτε ὑπὸ δένδρων δια-

φάρων ἐγγυώθησαν ἤδη κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ συγκλινόντων πυρκαϊῶν, αἰτνες καταστρέφοντες αὐτὰ, συγκατακαίονσαι πολλὰς καὶ οὐκ εὐκαταφρόνητους βλαύνας, ἀπειλοῦσαι δὲ καὶ αὐτὸ τὸ χωρίον νὰ καταστρέψωσι. Τῇ 1821 κατοικῶν αὐτοῖς ἑκατὸν Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι. Ἑλαινῶνες πυκνοὶ ἐκάλυπτον τότε τὴν πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ χωρίου πεδιάδα, καταστρέφοντες ὅμως ὑστερον ὑπὸ ληστρικῶν συμμοριῶν, αἵτινες καὶ τὸ χωρίον εὐρόντες ἐξημον κατοίκων παρῶσαν εἰς τὸ πῦρ, τοῦθ' ὅπερ καὶ εἰς ἄλλας ἐμογενεὶς τῆς περιφερείας κώμας ἐτάξαν.

Γραῖα τέταρτα ὥρας πρὸς δυσμὰς ἑγγὺς τῆς ἑλαινῆς ὑπάρχει θέσις καλουμένη Παλιὰ Δωμάτια. Κατὰ τὴν παράδοσιν, αὐτοῖς, ὅπου ἐρείπειται ἄνω, νεκροταφεῖον καὶ οἰκίαν χριστιανικῶν φανόνται μέχρι τοῦδε, ἔκτε τοῦ πρὸ 200 ἐτῶν ἡ κώμη Δωματίων καταλιπόντες δ' οἱ κάτοικοι αὐτὴν ἔπειτα ἔνεκα τῶν πειρατῶν, ἔκτισαν τὸ σημερινόν συνώνυμον χωρίον εἰς ἣν ἐρρηται θέσις.

Ἐν Δωματίῳ οἰκοῦνται ἄρ' 400 οἰκογένειαι, πᾶσαι Ἑλληνικαί. Ἐν αὐτῇς ὑπάρχουσι δύο ναοί, ὁ μὲν ἐπ' ὀνόματι τῆς γεννητοῦς τῆς Θεοτόκου, μὲρὸς καὶ ὁροσκεπείας, ὁ δὲ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, εὐρύτερος καὶ καταπόστατος ἐκ βάθρων ἀνοικοδομούμενος ἡδὴ καὶ δημοτικὴ σχολὴ κτισθεῖσα τῇ 1874.

Ἐγγὺς καὶ ΝΑ τῶν Δωματίων ὑπάρχει μικρὸν νεκροταφεῖον, ἐν ᾧ καὶ ναῖσκος τῶν Ταξικερῶν. Πρὸς μεσημβρίαν καὶ εἰς ἀπόστασιν τετάρτου ὥρας εὐρηται ἕτερος ναῖσκος ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Γεωργίου, παρ' ᾧ πύονται ἐρείπεια ἀρχαίου μοναστηρίου· πρὸς βορρᾶν δὲ καὶ εἰς ἰσὴν ἀπόστασιν ἀπαντᾷ τρίτος ναῖσκος ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου.

Παλιὰτα.

Τὸ χωρίον τοῦτο εὐρισκόμενον ἐν ᾗ θέσει ἔκκειτο ἡ Μήντος, ἡ περιημοτέρα τῶν ἰωνικῶν ἀποικιῶν ἐν τῇ Μικρῇ Ἀσίᾳ, ὠνομάσθη οὕτω ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ σωζομένων ἀρχαίων εὐκλείας λεψάνων, παριστάντων μεγαλοπρεπῆ ἐκ λευκοῦ μαρμαροῦ ἀνέκτορα. Ἐν αὐτῷ ἀριθμοῦνται ἤδη 50 οἰκογενεὶς πάσαι Ὀθωμανικᾶς, αἵτινες, κατὰ κωμικὴν ἀντίθεσιν κατοικοῦσιν εἰς ἰσαριθμὸν πληθυντικότητας καὶ καλαμοσκεπείας καλύδας, ὑπάρχει καὶ ἡμυρηνομένη ἐκ μαρμαροῦ θολοσκεπὴς ὠθημανικὴ τῆνος, οὗτος ἡ ἱδρυσις χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 806 ἔτους τῆς Ἑγείρας.

Ἡ Μήντος παρὰ τοὺς ἄλλους καὶ τίσσερας ἔχουσα λιμένας, ὧν ὁ εἰς καὶ μόνος πῶναι νὰ δεχθῇ στόλον ἐλκλῆρον, εἶναι ἤδη μεσόγειος, ἀπέχουσα τῆς θαλάσσης ὑπὲρ τὰς δύο λεύγας, ἡ δ' ἑγγὺς νήσος Λαδὴ (ταῖνιν Παιτινῶτικον, ἥτοι κτήμα τῆς ἐμεῖς μονῆς Πάτμου) ἰκανὸς καὶ αὐτὴ ἀρισταμένη τῆς ἡπειρου, κατεμήγη μετὰ τῶν προσχωμάτων τοῦ Μαϊνάνδρου καὶ σήμερον καθίσταται ὅλος ἀγνωριστος.

Ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων ἡ Μήντος ὑπῆρξεν ἀρχιεπισκόπου ἑδρα. Διοικητικῶς ἤδη εἶναι ἑδρα μουδερῆ ὑπὸ τῶν Σωκίων καμακλήμων.

Λυπηρόν, ὅτι ἡ πατρίς τοῦ Θάλητος, ἡ τοσούτον ἔνδοξον παρὲλλον ἔχουσα καὶ τοσούτον ἐτι διασώζουσα μεγαλείον καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἐρείπιοις τῆς, κείται νεκρά, ὥς καὶ τῶσαι ἄλλαι τῆς Ἰωνικῆς ὁμοπονδίας πόλεις! Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο, ἵαν ἀποικία τις φιλοπόνοον ὁμογενῶν ἐγκαθίστατο αὐτοῖς, ὅπου γαίᾳ ἀπέραντοι καὶ καλλικαρποὶ εὐρύστους ἀναμμένουσι βραγιόνας πρὸς καλλιέργειαν τῶν, καὶ ὅπου ἡ λίαν προσχρῆς θεωρουμένη τακτοποίησις τοῦ βου τοῦ ποταμοῦ ἐπαγγέλλεται ἀσφαλὲς καὶ βέβαιον τῶν κατοίκων τὸ μέλλον, οὐχὶ δὲ μαμακρυσμένην τὴν ἀνάθειαν καὶ ἄλλων ἐν τῷ Μαϊνάνδρῳ πεδίῳ νεκρῶν ἤδη Ἑλληνιδῶν πόλεων.

Ἀκ-κιοί.

Τὸ χωρίον Ἀκ-κιοί=λευκὴ κώμη, εὐρηται ἐπὶ τῆς ἐκτῆς ὑψηλῆς, ἀριστάκμενον μίαν ὥραν τῆς Μήντος, ἣν βλέπει πρὸς βορρᾶν, καὶ ἰσὴν ἀπόστασιν τῆς ΝΑ κειμένης παραλίας, ἣν κοινῶς καλοῦσι Πύλας.

Πρῶτοι τοῦ χωρίου οἰκισταὶ λέγονται Πελοποννησίου καὶ Κρήτης, χρονολογεῖται δὲ ὁ οἰκισμὸς πρὸ 130 περίπου ἐτῶν.

Ἐκτιμῶν ἐν λίθινῳ βιβλίῳ, εἰς ὃν πηδῶν ἀνομάσθη, ἀριθμῶι σήμερ' 200 οἰκογενεὶας πάσαις Ἑλληνικαῖς. Πρὸ τοῦ 1821 κατοικῶν αὐτοῖς 350 Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι, εἴτα δι' ἀποκαρπίσθησαν εἰς διαφορά μέρη καταλιποῦσαι τὸ χωρίον ἔρημον δι' ἑλλειψιν πρὸς ἀσφαλείας. Βραδύτερον ἐπανήλθον οἱ κάτοικοι, ἀλλ' οὐχὶ πάντες, καὶ ἤρξαντο ἐκ νέου συνοικίζοντες τὸ χωρίον, ὅπερ εὖρον καταστραμμένον.

Ἐν Ἀκ-κιοί ὑπάρχει καὶς ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Γεωργίου, τριανπόστατος καὶ θολοσκεπὴς, ἀνεγερθεὶς ἐκ βάθρων τῇ 1876 ἐπὶ τῶν

βάσεων τοῦ πρώτου, ιδρυθέντος τῷ 1796· ὑπάγει δὲ καὶ σχολεῖον δημοτικόν, κτισθὲν τῷ 1870.

Τὸ χωρίον κατὰ Μάιον, Ιούνιον καὶ Ἰούλιον ἐπισκέπτονται ὁρμητὴν κωνόπιον, ὃν τὸ κέντρον εἶναι λίαν ἐπισπασθὲν καὶ οἷντες ἐνοχλοῦσιν οὐ μικρὸν τοὺς κατοικοὺς ἰδίως τὴν νύκτα, πομπουμένους διὰ τοῦτο νὰ κοιμῶνται ἐπὶ τῇ κοίτῃ.

Γέροντας.

Ἐκ τοῦ χωρίου ἄνθρωποι μετὰ τριῶν πρὸς νότον οδοποροῦν εἰς τὸν Μάιον εἰς Γέροντας. Ἡ κώμη αὕτη ὑπὸ ὡρὴν ἐκσταμένη τῶν Σωλίων κεῖται ἐπὶ θέσεως ὅλῃ ἄλλῃ καὶ ὠκεῖας πρὸς μεσημβρίαν τοῦ λιμένος, ὅστις πάλαι μὲν ἐκαλεῖτο Πάνορμος (1), νῦν δὲ Κωστής (ἐκ τῆς τουρκικῆς λέξεως κωστή=κωστή) καὶ ὅστις ἀπέχει αὐτῆς ἡμέραις ὡραν· εἶναι δ' ἐκτισμένη παρ' αὐτὰ τὰ εἰρεπία τοῦ περὶ ὡρὴν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τῇ ναοῦ τοῦ ἐν Βραγχιδιάς, ἔστι Διδύμου ἢ Διδυμῆος Ἀπόλλωνος. Ἐκ τοῦ ναοῦ τούτου τρεῖς μόνον κλοσσάριοι κίονες ἵστανται σήμερον ὅσους ἔχοντες ποδῶν ἐξήκοντα πρῶτον, 12 δὲ καὶ ἡμίσεις πᾶρους τὴν διάμετρον. Οἱ δύο ἀνέχουσιν ὑπερέμεγες ἐπιστύλιον εἰς τὸ δοκόν.

Ὁ αὐτὸς ναός, ὅστις κατὰ Στράβωνα μὲν ἀρίστατο τῆς θαλάσσης ὀκτωκαίδεκα στάδια, κατὰ Πλίνιον δὲ εἰκοσιν, ἦν δεκάστυλος, διπτερός, ἔχων ἐφ' ἑκατέρῃ μὲν πλευρᾷ ἀνά εἰκοσι καὶ ἓνα κίονας, μεταξὺ δὲ τῆς τοῦ προναοῦ παραστάδος ἀνὰ τέσσαρας, τοῦτέστιν ἐν συνόλῳ κίονας ἑκατὸν καὶ δώδεκα. Κεῖται δὲ πρὸς ἀμφοτέρωθεν σωρὸς ἐρείπιων, καταπεσῶν ἐκ σεισμῶν, ὡς εἰκάζεται.

Ἐξωθεν τῆς συμμέτρης κώμης μέχρι τοῦ 1850 ἐσώζοντο, κατὰ τὰς πληροφορίες τῶν κατοίκων, ἐπὶ μαρμαρίων ἰδρῶν ἀγάλματα ἀέερα τῶν παρὰ τῶν Ἑλληνίδων πόλεων κατὰ τὴν τῶν μεγάλων Διδυμίων ἱερτὴν ἀποστελλομένων θεωρῶν, ἐν ἧ θέσει βεβαίως ἐκλυόντο οἱ κατὰ τὰς ὁρηκευτικὰς τῶν Ἑλλήνων ἱερταὶ συνθέσεις ἀγῶνες. Τὰ ἀγάλματα δὲ ταῦτα μετὰ καὶ ἄλλων ἀρχαιολογικῶν λειψιδίων ἐγένοντο κατόπιν ἀνάρπαστα ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων.

Τῷ δὲ 1873 γενομένων ἀνασκαφῶν ἐξεχώσθησαν ὑπὸ τοῦ Γάλλου ἀρχαιολόγου Rayet πλείστου λόγου ἄξιαι ἀρχαιοφάνειαι· οὗτος

ἐνέργησε ταύτης χρόνιος ἀνασκαφὴς ἐν Μάιῳ, Ἰερὰ καὶ ἀλλὰ καὶ τῆς Μικρασιατικῆς χώρας.

Ἐν τῇ αὐτῇ κώμῃ ἀριθμοῦσιν σήμερον 300 οἰκογενείας, πάσας Ἑλληνικάς, ὑπάρχει ναὸς τρισπόστατος καὶ θεολογικῆς ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ἀνεγερθεὶς ἐκ βάρων τῷ 1863, παρ' ᾧ καὶ νέα δημοτικὴ σχολή, κτισθεῖσα τῷ 1870.

Περὶ τοῦ ὀνόματος τῆς κώμης πολλὰ εἰκωτολογούνται ἀπίθανα. Καθ' ἡμᾶς, εἶναι παραφθορὰ τῶν λέξεων ἱερὸν Διδυμῶς. Κατὰ τὰς μέγας ἡμῶν διασωθείσας παραδόσεις, ἡ κώμη αὕτη συνεκρίθη πρὸ 130 ἐτῶν, πρῶτος δ' αὐτῆς οἰκιστὴς ἦσαν Σαλαμῖνοι καὶ Σάμιοι. Πάντες σχεδὸν οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται εἰς τὴν γεωργίαν, στερούμενοι δὲ γαῖαν ἰδιοκτητῶν καλλιέργουσι τὰς ἀνηκούσας εἰς τινὰ πλουσίαν Ὀθωμανίδα ἀδελφὴν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ρασήτ Βέη, αἵτινες ἔχουσιν ἔκτασιν 10—12 χιλιάδων στρεμμάτων καὶ διὰ τὰς ὅποιας πληρώνουσιν ἱεραῖας πάκτος περὶ τὰς 500 Ὀθωμανικὰς λίρας.

Πρὸς ἀνατολὰς καὶ 1 1/2 ὥρας μακρὰν τῆς κώμης ἱερταὶ ὄρμος καλούμενης Καρα-κου-μελῶν ὄρεα. Πρὸς δυσμὰς δὲ καὶ εἰς ἱερτὴν ἀπόστασιν ὑπάρχει ἑτέρος ὄρμος λεγόμενος Κόκκινος διὰ τὸ ἐρυθρὸν χροῖμα τῶν παραλίων χωμάτων.

Ἀναμνηστικαί.

Ἡ κώμη αὕτη εὐρίσκεται παρὰ τὸν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων (1) Βασιλικὴν καλούμενον κόλπον, παρ' ᾧ πῦθνας ἔκειτο καὶ ἡ περίφημος διὰ τὰς τρίγλας τῆς Τεργιόσσης, ἣν ἔνεκα τούτου ἐπισκέφθη καὶ ὁ πολυβρύλλητος γαστρονόμος Ἀρχίστρατος (2). Ἐρείπια βυζαντινῆς ἐκκλησίας καθ' ὅλην τὴν ΒΔ. παραλίαν, ἡρεῖται μὲν νῆαυοι ἐγγρῆς καὶ πρὸς ἀνατολὰς ἰδίως τῆς κώμης δεικνύουσιν, ὅτι πολλοὶ ἄλλοτε χρῆσται οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν. Ἡ αὐτὴ κώμη πρὸ ἐτῶν ἐλέγετο χωρὶς τοῦ Ρήγα, διότι Ρήγας τις μετὰ τὴν ἱπανάστασιν ἔβηκεν καὶ ἱερτῶν αὐτὴν εὐρὴν ἐνέργησε τὸν ἐκ νέου συνοικισμὸν τῆς, κτίσας ἐν πρώτοις ὑδρόμυλον ἐγγρῆς καὶ πρὸς ἀνατολὰς αὐτῆς. Τοιοῦτον οὐ αὐτὸς ἐκτίσας κατόπιν καὶ ἐν Γέροντα, εἴτα δ' ἐν Μάιῳ παρὰ τὸν Μαϊανδρὸν ποταμὸν, ὅστις ἔτις ἐν

(1) Πλίνου V. 31.

(2) Ἰδε' Ἀδην. βιβλ. II, κς', καὶ κθ'.

(1) Πρὸς Α'. ρς'. — Θεοκλ. II, κθ'.

πλημμύρι τινὶ παρέσυρε καὶ τὸν ὑδράμυλον καὶ τὸν ἰδρυτὴν του.

Σήμερον ἡ κώμη κατοικεῖται ὑπὸ 70 οἰκογενειῶν, πασῶν Ἑλληνικῶν. Ὁ ἐν αὐτῇ θεολογικῆς ναϊσὸς τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἀγίου Νικολάου, ἀνεγερθεὶς ἐκ βάλθρων τῷ 1870. Σχολαίει στεροῦνται ἐτι οἱ κάτοικοι. Κατὰ ξηρὰν ἀρίσταται τοῦ Γέροντα ὥρας 4, κατὰ θάλασσαν δὲ μίλια 10 (μέχρι τοῦ ὕψους Καρκαουγίου).

Δικαιοδικῶς ὑπάγεται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Μολάσσου.

Ἐνταῦθα λήγει τὸ τμήμα τῶν Ἀνείων, ὅθεν μεταβαίνομεν εἰς τὴν Κολορῶνος, δύο ἔτη ντὶ ἐνώπιον ἡμῶν ὁδοῦ, τὴν κατὰ ξηρὰν καὶ τὴν κατὰ θάλασσαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΚΟΛΟΦΩΝ (ΓΚΙΣΟΥΡΚΟΖΟ).

Τὸ τμήμα τοῦτο περιεχοῦσι δέκα ἐπὶ κώμας, ὧν ἐπὶ μὲν κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν, ἦτοι τὰ Γκισούρκοι, τὰ Κοιμητούρικα, τὰ Δεβελίκοι, τὰ Τζιμβάσι, τὰ Σαρίντζι, τὰ Βελερίσι, τὰ Καμάσι καὶ τὰ Τριάντζα, ἔτι καὶ ἀκαθάρως Ὀθωμανικὰ, ἦτοι ἡ Τσίλε, τὸ Δερμὴν-δερὲ, ἡ Τράντζα, τὰ τοιρκικὰ Κοιμητούρικα, τὰ Κισιρλί, τὸ Ἐρτιμὴ καὶ τὸ Παγιαμλή. Μικτόν δ' ἔχουσιν τὸν πληθυσμὸν τρεῖς, ἦτοι τὸ Μάζ κατῆ, τὸ Τζιμβάσι καὶ τὰ Φέρτουνα, κατοικοῦνται ὑπὸ Ἑλλήνων τε καὶ Ὀθωμανῶν. Ἐν συνόλῳ τὸ τμήμα τοῦτο ἀριθμεῖ 2334 κατοίκους, ὧν 1430 Ἑλλήνες ὁρθόδοξοι καὶ 904 Ὀθωμανοὶ, κοινὸν ἐπάγγελμα ἔχοντες τὴν γεωργίαν.

Σημειώσθαι, ὅτι μόνα τὰ χωρία Γκισούρκοι καὶ Κοιμητούρικα, ὡς καὶ τὰ παρ' αὐτὰ Ὀθωμανικὰ χωρία, ἔχουσιν γαίλας ἰδιοκτητοῦς καὶ καλλιεργοῦσι περιεχόντι τινὰ τοιούτων· τὰ δὲ λοιπὰ εἰσι κτήματα μεγάλων γαιοκτημόνων.

(Κολοφῶν, Γκισούρκοι).

Τὸ χωρίον τοῦτο ἀπέχον ἡμίσειαν ὥραν τῆς πρὸς νότον παραλίας, παρ' ἣ καὶ ἐρείπει τῆς ἀρχαίας Κολορῶνος (Κάστρο Γκισούρκοι) καί ται εἰς τοὺς πρόποδας ὄρους καὶ καθίσταται ἀπανάξιδος ἀπὸ τῆς θάλασσης.

Ἀριθμῶν 100 οἰκογενεῖας πάσας Ἑλληνικὰς ἔχει νῦν ἐπ' ὀνόματι τῆς κοιμηθείσης τῆς Θεοτόκου καὶ σφραῖλον παρ' αὐτῷ δημοτικῶν, κτισθὴν τῷ 1873.

Ἡ Κολοφῶν διατρέπουσα τὸ πάλαι ὡς μία τῶν 12 Ἑλληνίδων πόλεων, αἰτίνας συνεκρόσων τὴν Ἰωνικὴν ὁμοσπονδίαν, κατεστράφη ὑπὸ τοῦ Λυσμαχίου. Ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων ὑπῆρξεν ἰδία ἐπισκοπὴ ὑπὸ τῶν Ἐπισκοπῶν μητροπολίτην.

Τσίλε, Δερμὴν-δερὲ καὶ Τράντζα.

Πρὸς βορρᾶν καὶ τέταρτον ὥρας μακρὰν τοῦ Γκισούρκοι καίται τὸ χωρίον Τσίλε κατοικοῦμενον ὑπὸ 30 Τοιρκικῶν οἰκογενειῶν. Περαιτέρω δὲ καὶ εἰς ἀπόστασιν διῶρον ὑπάρχουσι δύο ἑτι χωρία Ὀθωμανικὰ, ὧν τὸ μὲν καλεῖται Δερμὴν-δερὲ καὶ ἀριθμεῖ 85 οἰκογενεῖας, τὸ δὲ λέγεται Τράντζα καὶ κατοικεῖται ὑπὸ 20 οἰκογενειῶν, πασῶν ὡσαύτως Ὀθωμανικῶν.

Κοιμητούρικα.

Πρὸς δυσμὰς καὶ πέντε ὥρας μακρὰν τοῦ Γκισούρκοι καίται τὸ χωρίον Κοιμητούρικα ἐπὶ θέσεως ὠφελῆς, ὅθεν βλέπει πρὸς νότον τὴν νῆσον Σάμον καὶ τὴν μεσολαβούσαν θάλασσαν, ἥς καὶ ἀρίσταται ἡμίσειαν ὥραν. Κατοικεῖται δὲ ὑπὸ 25 Ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν καὶ ναϊσικον ἔχει ὁροφρακτικὴν τιμωμένον ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἀγίου Χαράλαμπος.

Τοιρκικὰ Κοιμητούρικα.

Πρὸς δυσμὰς καὶ μίαν ὥραν μακρὰν τῶν Κοιμητουρίων ὑπάρχει συνώνυμον χωρίον κατοικούμενον ὑπὸ 20 Ὀθωμανικῶν οἰκογενειῶν.

Κεσιρλί.

Ἀνατολικῶς τῶν τοιρκ. Κοιμητουρίων καὶ εἰς ἀπόστασιν διῶρον καίμενον κατοικεῖται ὑπὸ 30 οἰκογενειῶν ὁμοίως Ὀθωμανικῶν.

Ἐρτιμὴ καὶ Παγιαμλή.

Τὸ χριστιανικὸν χωρίον Κοιμητουρίων 2 1/2 ὥρας μακρὰν, τοῦ δὲ τοιρκικοῦ 1 1/2 πρὸς δυσμὰς εἶναι τὸ χωρίον Ἐρτιμὴ, ἀριθμοῦν 10 οἰκογενεῖας Ὀθωμανικὰς καὶ σφραῖλον τοῦ Ἐρτιμὴ εἶναι τὸ χωρίον Παγιαμλή, κατοικοῦσιν ἑξ οἰκογενειῶν ὁμοίως Ὀθωμανικῶν.

Σημ. Τοῦ Παγιαμλή 1 1/2 ὥρας πρὸς δυσμὰς καὶ ἐπὶ τοῦ ὠφελιστότερου μέρους τῆς ἀκρᾶς Ὑψηλῆς ἐρείπει τὸ χωρίον Ὑψηλὴ, ἀριθμοῦν οἰκογενεῖας 65, ὧν 25 Ἑλληνικὰ καὶ 40 Ὀθωμανικὰ· ἐπὶ τῆς κορυφῆς δὲ τῆς ἀκρᾶς Ὑψηλῆς ὑπάρχει ναϊσὸς ἐπ' ὀνόματι

τοῦ προσφύτου Ἠλίου, ἐν δὲ τῷ χωρίῳ ἑτέροις τοῦ ἁγίου Γεωργίου.

Τὸ χωρίον Ὑψηλὴ ἐκκλησιαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς μητροπόλεως Ἐφέσου, ὡς καὶ τὸ 4 ὥρας μακρὰν αὐτοῦ κείμεται χωρίον Σιδηροπόλεως.

Μάκλατζε.

Τὸ χωρίον τοῦτο πρὸς βορρᾶν τῶν Κοιμητοῦριον καὶ τοῦ Γκιούρ-κιοι κείμενον ἀπείχει ἀμφοτέρων περὶ ἑκατὸν, τοῦ δὲ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Δεβελίκιοι, ὃν βλέπει βορειοανατολικῶς, ἀρίστατα ὥραν μίαν. Ἐν αὐτῷ οἰκοῦσι 45 οἰκογενεῖαι, ὧν μὲν 30 Ἑλληνικαὶ αἱ δὲ 15 Ὀθωμανικαί. Οὗ δὲ ὁροφισμένης ναίκεται ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγ. Γεωργίου.

Τὸ Μάκλατζε εἶναι κτῆμα τοῦ κ. Καρέλου Βάνλεπι, ἔχον ἑκτασον πολλὰν γῆ. ἄδων στρεμμάτων, ὧν τὸ πλείστον μέρος μὲν ἀκαλλιεργητὸν χρησιμοποιοῦμενον εἰς νηὶν.

Δεβελίκιοι.

Τὸ χωρίον τοῦτο 4 ὥρας μακρὰν καὶ πρὸς νότον τῆς Σμύρνης κείμενον παρὰ τὸν ὁμώνυμον σταθμὸν τοῦ ἀπὸ Σμύρνης εἰς Ἀϊδίνιον σιδηροδρόμου, κατοικεῖται ὑπὸ 45 Ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν. Ἐν αὐτῷ ὑπάρχει ναίκεος ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου.

Τὸ Δεβελίκιοι εἶναι κτῆμα Ἀρμενίου τινὸς Ἀδρακίμ πασᾶ, ἔχει δ' ἑκτασον, ὡς λέγουσιν, 100,000 περίπου στρεμμάτων γαιῶν, ἐν αἷς καὶ αἱ τοῦ Βελερίτσιου καὶ Σαριντζίου.

Τζιμόβασι.

Πρὸς βορρᾶν τοῦ Δεβελίκιοι καὶ εἰς ἀπόστασιν διωρον καίται τὸ Τζιμόβασι κατοικοῦμενον ὑπὸ 50 οἰκογενειῶν, ὧν αἱ 40 Ὀθωμανικαί, αἱ δὲ 10 Ἑλληνικαί· αὐτοὶ ἀνηγέρθη ἡδὴ καὶ ναίκεος ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἀναλήψεως. Τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι κτῆμα τοῦ κ. Κράμερ ἀριθμὸν χιλιάδων στρεμμάτων ἑκτασον.

Σαρντζίου.

Πρὸς βορρᾶν ὁσούτως καὶ οὐ μακρὰν τοῦ Δεβελίκιοι κείμενον κατοικεῖται ὑπὸ 10 Ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, στερουμένων ἔτι ναίκεος.

Βελερίτσι.

Κεῖται ἡμιστεῖαν ὥραν μακρὰν καὶ νοτιοανατολικῶς τοῦ Δεβελίκιοι κατοικεῖται δ' ὁμοίως ὑπὸ 10 Ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν καὶ ναίκεος ἔχει ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγ. Κωνσταντίνου.

Καρχάσι.

Τὸ χωρίον τοῦτο ἀπείχει τοῦ Βελερίτσιου μίαν ὥραν. Κεῖται δὲ πρὸς ἀνατολὰς τοῦτο παρὰ τὸν ὁμώνυμον σταθμὸν τῆς εἰς Ἀϊδίνιον ἀγρούσης σιδηροδρ. γραμμῆς καὶ κατοικεῖται ὑπὸ 25 Ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν. Ἐν αὐτῷ ὑπάρχει ναίκεος ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγ. Τριάδος.

Τὸ Καρχάσι εἶναι κτῆμα τοῦ ἐν Σμύρῃ ὁμογενοῦς ἱατροῦ κ. Γ. Κιάδου καὶ ἔχει ἑκτασον πολλὰν χιλιάδων στρεμμάτων, ὧν μικρὸν μέρος καλλιεργεῖται.

Τριάντα.

Κεῖται μίαν καὶ ἡμιστεῖαν ὥραν μακρὰν καὶ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ χωρίου Καρχάσι. Ἀπείχει δὲ τοῦ σιδηροδρόμου καὶ τοῦ ὁμώνυμου σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ 3/4 ὥρας. Κατοικεῖται ὑπὸ 30 οἰκογενειῶν, πασῶν Ἑλληνικῶν, καὶ ναίκεος ἔχει ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγ. Παρασκευῆς.

Τὸ Τριάντα εἶναι κτῆμα τοῦ ἐκ Σειδί-κιοι κ. Δημητρίου Τζομπάνογλου, περιλαμβάνον ὁσούτως ἑκατὼν χιλιάδων στρεμμάτων γαιῶν ἑκτασον.

Φόρτουνα.

Ἀνατολικῶς τοῦ χωρίου Τριάντα καὶ εἰς 3/4 ὥρας ἀπόστασιν καίται τὸ χωρίον Φόρτουνα, ἔνθα κατοικοῦσιν 21 οἰκογενεῖαι, ὧν 20 Ὀθωμανικαὶ καὶ μία Ἑλληνικὴ. Ἐν αὐτῷ ὑπάρχει ναίκεος τοῦ ἁγίου Νικολάου. Πρὸ χρόνων κατόικουν αὐτοῦ καὶ ἄλλαι Ἑλληνικαὶ οἰκογενεῖαι, κατέλιπον δ' ἔπειτα τὸ χωρίον καὶ δισπάρησαν εἰς διάφορα μέρη, ἀπαρκεσμένοι, φαίνεται, νὰ ζῶσιν ἐν αὐτῷ ζῶν δουλοπαροίκων.

Τὰ Φόρτουνα εἶναι κτῆμα Ὀθωμανικοῦ τινὸς Ἀμὲτ-ἁγᾶ Τασιλόγλου· ἔχει δὲ καὶ τοῦτο ἑκτασον οὐκ εὐκαταφρόνητον πολλὰς ἀριθμὸν χιλιάδας στρεμμάτων.

Σημειώτεον, ὅτι ἐνταῦθα ἔληγε τὸ πέταρτον καὶ τελευταῖον τῆς ἐπαρχίας τμήμα, ὅτε αὕτη διετίλει ἐτι ἐπισκοπὴ ὑπὸ τὸν τίτλον Κρήνης καὶ Ἀνίων. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1883 τὰ δύο τελευταῖα τμήματα, ἅτοι τὸν Ἀνίων καὶ τὸ τῆς Κολοφῶνος, ἀποτελοῦσιν ἰδίαν ἐπισκοπὴν ὑπὸ τὸν τίτλον Ἀνίων, ἐπομένως ἐνταῦθα ἡδὴ λήγει ἡ τὸν Ἀνίων ἐπισκοπὴ.

*Εγγραφοὶ ἐκ Κρήνης, τῆς 15 Ἰαννουαρίου 1886.

ΑΝΤ. Γ. ΠΟΥΛΑΚΗΣ.

[illegible]

“Άλλος δὲ πρῶτος ὡς μὲν διπλὸν τούτου νεώτερος ὁδ’ ἔστιν. Ἐν γὰρ ἀρχῇ τῆς δευτέρας θείας ἀντωνυμίας τίθεται δικτατική ἡ προσωπική εἰς τὸ πρῶτον τῆς προτέρας ὄνομα ἀναφερομένη. Τῶν τοιούτων ἀντωνυμιῶν ἄλλοι μὲν ἄλλαις οὕτω χρῶνται, ἵν’ ἐν ταῖς λαλούμεναις Ἀριακαῖς γλώτταις τοῦτο τὸ μέρος

τοῖς σα καὶ τὰ νενήκται, οὐχ ἥκιστα διὰ τὸ ἰ καὶ τὰ συντεθειμένοι, ὅστες πέντε ἀντωνυμίας γενεῖσθαι παρ' Ἑλλήνων διὰ ἡ, ἰ, ὅ, ὅ, ὅ. Ἀὐτῶν οὖν καὶ περ ὅς ἐπὶ τοῖς πολλοῖς ἀναφορικῶν ἔχουσιν δύναμιν, οὐδὲ τὴν ἀρχαίαν δευτικὴν παντάπασιν ἀπολείπει, οὐ μόνον ἐν τῇ Ὁμήρῳ διαλεκτῷ, περὶ ἧς περὶ ἄλ. Elbeling, lexicon Homericum, II σελ. 82 περὶ ἀραφῆς α', ἀλλὰ καὶ ὅτερον, ὁσίων, Θέωγ. 800. 'Ἄλλ' ὅς λώϊος, ὅς μὴ πλανήσῃς μολοὶ (κατὰ τὸ ἄριστον περιγύροισθαι ἐν Berycti) μάλιστα δὲ ἐν τισι προκρίσιν, ὡς καὶ ὅς, διὰ καὶ ὅς, ὁ μὲν διὰ δὲ (Δημόδοκος ἐν Βέργκῳ Ἀνθολογίᾳ Λυρικῇ 'Eleg. IX, 1, καὶ Φωκυλίδας αὐτοῦ, X, 1) ἡ δὲ μὲν—ὁ δὲ (Εὐρ. 'Iργ. Τετρ. 419—420) καὶ ἡ δὲ καὶ ἡ μὲν—ὁ δὲ ('Ανθολ. Παλατ. XI, 280, C. J. G. 6012 c, 4 καὶ ἐν ἑλλοις μνήσται τῆς καλουμένης συνθετῆς διαλεκτοῦ καὶ μετ' ἑλλοις ἀντωνυμῶν, οὖν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ μὲν' μετὰ Χριστῶν ἔτους (Revue Archeol. 1875 σελ. 6 καὶ ἐς γέμῃ) καὶ τοῦ ὁλοῦ μὲν ἀντὶ ἐν γένῳ) ῥωμαῖς ἀπεκτείνει, ὅτε διὰ ὧρταις συνέταξεν σελ. 266. Kühner Ausfuhrf. Gramm. II, 2, 18, 3 καὶ 4. Krüger, I, 250, 1, 5). 'Οτι διὰ τὴν ταύτην ἀρῶσαν παρ' Ὁμήρῳ ἀντωνυμία ἔστιν οὐ μόνον ἀναφορική, ἀλλὰ καὶ ἀναφορικὴ, καὶ τὰ ἐν ῥωμαῖς περὶ αὐτῆς μεμνημένοι. 'Ἄλλὰ καὶ τὸ ἐπὶ ῥωμαῖς ἐνὶ ταῖς τοῖς μὲν δευτικῶς, τοτὲ διὰ τῆς προτερᾶς λέξεως ἀπὸ δευτικῆς ῥίξεως (ἡ εἰ βούληαι, ἀρχῆς) τῆς αὐτῆς. Φανερώτερον διὰ γένεταί ἡ τοιαύτης ἀντωνυμίας ἀναφορικῆς δύναμις δι' ἐπαναλήψεως, ὡς περ. Ὁδ. Σ, 227. Ἀλλὰ ἔτι καὶ τῇ εἰς, τὰς, τὴν ὁδὸν ἐν γρηθ. ἦλθεν. Καὶ ἡ καὶ ἑλλοις λέξεως ἡ ἀντωνυμία τοῦ δευτέρου θέσει οὖσα προεκτείνεται ἐπὶ εἰς τὴν τῆς προτερᾶς λέξεως ἀναφερέσθαι ὅστις ὅς εἰς ἀναφορικὸς μεταβλητικὸν συνδυασμὸν οἶον τὸ ἐπὶ ῥωμαῖς πρῶτος, καλλίος 'Il. O, 781 Μῆ πρην πρηνεῖται, πρην δαδαστὴ μῆλιν ἦϊος, ὡς τὸ ἡ συνδυασμὸν οὐ διαφέρει. Ὅθεν καὶ μετ' ἑλλοις ἐπὶ ῥωμαῖς τὴν αὐτὴν τὴν πρην δύναμιν ἔχουσα, οἷα πρῶτος Σενον. Ἀνθολ. α', 2, 2, πρῶτος Πλάτ. Φαῖδ. σελ. 62 c. 'Οτι δ' ἀρχῆς ἐν αὐτοῖς τὴν ἡ τὸν—τοῦτον πρην

τῇ τῆς δευτέρας θέσεως ἀρχῇ ἀνελιγμένον, τῷ δὲ τῷ παραζήτηματι ἀποδιδόναι. — *Th. E.* 287: 'Ατὰρ οἱ μὲν σφῶν γ' ὧν πρῶν γ' ἀποπαισέσθαι, πρῶν γ' ἡ ἐσχέρη περὶ αἵματος ὁμοί' Ἀρτα'. Ὁμοῖος ἐν τῇ νῦν Ἑλληνικῇ τὸ ἡμα ἀναφορῶν ἐγένετο δὴναιον ἐπὶ αἵματος. Ἐν τοῦτω οὖν τῷ γίνεσθαι τῆς ἀναφορῆς ἡ ἀρχαία καὶ φυσικὴ τῶν θέσεων τάξε' ἔσται, ἢ μὲν γὰρ πρωτεύουσα προσήναι, ἢ δ' ἀσχη-ρμένῃ ἕπεται. Εἰ δὲ καὶ τοῦναντίον εὐρίσκω, λέον *Th. A.* 125: 'Αλλὰ μὲν πολλοὶ ἀναφ' ὁμοῖα, τὰ δὲ δάσκατοι, τοῦτο γὰρ σημαίνει οὐδὲν ἄλλο, ὅτι οἱ οὕτω λέγοντες ὅταν δύο θέσεις α' ἀντισημῶσι συνηγνῶσι, οἱ μάλ' αὖτε συνάπτει ἑαυτοὺς ἑτέραν ἑτέρα ὑποτάττοντες. Ἀλλὰ καὶ γένος ἐστὶν ἐξ ἐρωτηματικῶν ἀντωνυμιῶν καὶ ἐπαρρηματίων παρὰ Ρωμαίους μὲν καὶ τοὺς πρῶτος αὐτῶν καὶ Κέλταις καὶ Σαλαβόις καὶ ἄλλοις πολλοῖς νομιζόμενον, Ἑλλὰς δ' ἐξ ἀρχῆς, γ' ἀνέστησαν καὶ Τούρκους ὁπαστούς. Οὗτοι γὰρ γ' οὐκ ὡς ἐβλήθη τὸ α' ἐπ' ἀναφορὰς τίθεναι, ὡς παρ' Ὑλοῦ καὶ δ' ἐν Περσῶν μινυόμενον, ἀλλὰ καὶ δὲ προσελθόν, ἐ μὴ τὸν προσελθόντα γ' ὅλον ἐν τῷ α' παρὰ ταύτῃ ἦκει τῷ γ' καὶ γὰρ Μογγόλις τοῦτω τῷ γ' ἐπ' Ἰσού χροντί. Οὕτω σημαίνει τῆς ἀναφορῆς, ἢ μὲν ἕπεται ἀναφορῇ θέσις πρῶτον ἀπολύτως οὕσα ἀληθινῶν δὲ ἐδήλου ἐρώτησις, ἢ δὲ πρωτεύουσα τὴν πρὸς ταύτην ἐπιτήθειαν ἀπέκρινται ἀπείδου κατὰ τὸν δὲ τὸν τρόπον. Τίς θὲ γ' ἀκόσθι ὁρῶμαι, αἰνίγματα καὶ λόγους καὶ ἠμφολὰς καὶ τραυφολὰς, (γ) εἰς τὴν Ταρσιάρ ἢς πάγρ. (Διήγησις πολυταυβῶς Ἀρμελίου τοῦ τοῦρου στ. 608—Wagner, *Carmina Graeca medii aevi*, σελ. 268). Κατὰ ταύτην τὴν ἐξήγησιν, ἢ ὁρῶμαι τὸ προσφ' Holzmann (Zeitschrift für Völkerpsychologie, VIII, 50), ὅπῃ τῇ ἡ ἀναφορὰ σημαίνεται δ' ἐρωτήσεως, ἢ ἀμεστέρον τῶν θέσεων τάξις μέλλει τοῖς πρῶτον εἶναι ἐναντία τῇ δὲ τῷ ἐπᾶν στήματι.

Ταῖς μὲν οὖν ῥήμας τοιαύταις οἱ πολλοὶ
ἐχρῆσαντο πρὸς ἀναρχοῦν. Ἀντωνίου μὲν
δὲ κλισίαις μαγεύσας οὐ πάντες εἰ τοῦτο δι-
πύσαν, ἀλλ' ἀποκρίναντες καὶ ἄλλως κολο-
βώσαντες ἐξ ὁλοκλήρου λείψαν μόρια τῶν
ἐπισήμων ἡ καὶ ἐπιρριμμένων τινῶν τὸ ἀντι-
νομίαν μέρος ἀπένεμαν. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο τοῦ
πρώτου καλλίστου παραδείγματι ἡ νῦν Ἑλλή-
νιστι γλώττα παρήγει, ἐκ τῶν κατωτέρων οὐκ ὀ-
ποράσθην τὴν τοῦ ἐγνωστού μαρίου ποτὶ ἡ

ἀποὺ χρεῖν διὰ βραχέων πειρασμοὶ ἐξεγ-
γασθαι. Τοῦτ' οὖν τὸ λειδίον ἔτι δὴ ἐξ ἀρχῆς
ἐπίγραμμα ὡς κλίσιν οὐκ ἐνδύεται, ὥστ' ἐν
ταῖς πλαχίαις πτώσεων ἀντιστοιχίαν προσεῖν
δεικνύον τὴν προσωπικὴν πόρην τὰ παρόντα κε-
κλιμένων, καθὼς καὶ οἱ τὴν Τούρκου μετὰ τοῦ δ
καὶ τὴν κλίσιν αὐτοῦ ἐν τῇ ἑρατοῦς εἰς τὴν
ἰαυτὴν μετανεύουσι λέγουσι **اَوِي** **اوك** **اوك** **اوك**
اوك **اوك** καὶ οὕτως ἐκτρέχει.

εἶδε εἰς τὸ σκεῖαι, ἦσαν ἑνας πτωχός, μὴ ἂν αὐτίκα διαγινώσκ, ὅπότερος ὀπότερον εἶδεν; Οὕτω Pass. 628, 4: 'Ἐργον αὐτὸ δοῦλον εἰληγοῦσιν, τοῦ τοῖς κερτοῦν, εἰ μὴ τὸ δοῦλον ἐκείνου, ἀδελφὸν ἂν ἦν, ὅπότεροι ὀπότεροι οἰονοῦσιν, ὅσθ' ἡ τῆς συντάξεως ἀσάφεια τῇ τῆς γνώμης διανοίᾳ διαλύεται. "Ὅπως οὖν τοιαῦτα μὴ συμβαίνει, οἱ παλαιοὶ Σακκιδναβοὶ εἰώθεσαν τὴν ἐκ τῶν παρόντων κεκλιμένην ἀντωνυμίαν προσθεῖναι τῷ ἀναφορικῷ μορίῳ. Ταῦτὸ δὲ καὶ οἱ νῦν Ἕλληνες ἔστιν ὅτε ποιοῦσιν, οἷον Pass. 470, 31: Τῆς Ἀρετῆς τὸ λείψανον, τῆς Ἀρετῆς τὸ εἶδος, ἐκείνην ὡς ἀγάπησας κ' ὅπου ὅλεος τὰ πάρος. Gertraud, Recueil de chansons populaires grecques, 1, 95: 'Ἐκείνος ὅπου ἐγὼ εἶπα ὁ γῆρας ἐλπίσας, κρασί μ' ἔλιδοναι παρεσθῆς' ἐνθα ὁ ἐπὶ δόστ' ἐτίθειεν ἐκείνου τοῦ ὡς ἐμοὶ δοκεῖν οὐκ ἔλιδος. Ἀλλὰ καὶ ὀνόματα οὕτω πρόκεινται, ὅσπερ τῷ μορίῳ τὴν τε δύναμιν καὶ τὴν πτώσιν εἰσὶν ἐκ ἀρχῆς σημεινέον, οἷον ἐν τῇ παροιμίᾳ: 'Ἀπὸ τοῦ ποῦ δὲν τρώῃς, μὴ αἰ μέλλῃς ἂν καλῇ, τρώῃς' ἐστὶ μὴ σὲ μέλλῃς αἰ ἂν καλῇ ἢ πῆται, ἀπὸ τῆς ὁποίας δὲν τρώγεις. Ὅμοιος καὶ οἱ Γραμματικοὶ: 'Ἡ βούκκα τὸ 'αἰ θῆρ' τ' ἐρῶν, ἡς τῆς ἀπὸ τοῦ σέλιος (Ιωαννίδης, 'Ἱστορία καὶ λεξιπικὴ Τραπεζούντος' σελ. 268). Οὐκ οἶδα μὲν τι, εἰ πᾶσαν πτώσιν τοῦ οἰκείου γὰρ οὕτω συντάσσουσιν ἢ τὴν ὀνομαστικὴν μόνον, τῶν τοῦ μορίου πρὸς τὰς ἄλλας λέξεις μεθὲν λόγον ἔχοντες. Ἀλλὰ καὶ ἀντωνυμίαι αἰ κλισίως μετέχουσιν ἔστιν ὅτε προσέκλινται τὰ ὀνόματα, ὡς ἔχονται, οἷον (Wagner, VI, 183, σελ. 184): 'Ἐγὼ τὰς κάλεις τὰς γὰρ ἐν ἀπὸ σκαρλῆτος. Περὶ τοῦτου τοῦ τρόπου αἰτεῖ παλαιὸς ὄντος παρὰ βάλαι τὸ μὲν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Kühner Gramm. II, σελ. 918, 4, τὸ δὲ πρὸς τὴν Λατινικὴν τὸ τὸν σφοδρῶτα Usning ὑπόμνημα εἰς 67, 1002, Ἀμπερτίνους Πλαῦτου.

Καὶ μὲν, εἰ μὲν πρόκειται ἡ πρωτεύουσα θέσις, παρὰ τὰς ἀντωνυμίας καὶ τὰ ὀνόματα τὰ τὴν τοῦ μορίου πτώσιν δηλοῦντα οὐ προτιθεῖται οὐδὲν, ἐὰν μὴ τὸ τοιοῦτον συμπτώμα, ὅσπερ φανερὸν εἶναι τὴν δευτέραν θέσιν ἐστὶ πρὸ τοῦ μορίου ἀρχομένην, οἷον ἐστὶν ἡ τοῦ στίγου ἀρχή, Pass. 265, 2: Τρέφει κ' ἡ μαῖρη Ρωμυλὴ ἀπ' τὸν τὴν ἱσταντινὴν ὁπώσμεν γὰρ πῆχυν' ὡς τὴν Ἀθήνα ἢ καὶ ἡ τοῦ στίγου τομὴ αὐτ. 251, 24: 'Ἐγὼς Ἀλκίονος τὸ σκεῖλ', τὸ γῆρ' ποῦ γὰρ τοῦ πόου. Εἰ δὲ ἡ ἀπρητημένη, οὐδὲν κωλύει μὴ

οὐ προτιπείσθαι τινα διαφερόντως ἄξιον λόγου, ὡς ἐν τῇ ἐπὶ Πόντῳ παροιμασίᾳ: 'Σὺν ἑσθ' τὸν γνοῖσαν π' ἐρ', ἔργον καὶ δοκλεῖν κ' ἐρ'. Ἐπεὶ δὲ τὴν δεικτικὴν ἀντωνυμίαν ἀντιπώσιν γρῆσιν ἐδήλωσα, μνημονεύσω τὰς αὐτὰς ἀντωνυμίας τοῖς ἀναφορικοῖς καὶ ἄλλως συντάττεσθαι, ὅπως τὴν δύναμιν αὐτῶν, ὡς εἰπὴν, ἐπιτείνωσι καὶ ἔμφαντεστέραν ποιοῦσιν. Ἐπὶ τοῦτο οὖν τὸ μὲν ἡ συντίθενται τοῖς ἀναφορικοῖς, ὅθεν τὰ Βουλγάρων κῶι-το καὶ δέ-το καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἐν ἄλλοις Σθλάβων διαλέκτοις, τὸ δὲ παρὰ τὰς τούτας, ὡς ἐν τῇ μὲν Ἑλληνικῇ Καλλιμάχος 'Ἀνθολ. Παλατ. IB' 118 (XLIII, Schneider): 'Ἀερτος καὶ Ἐρος μ' ἠγάχασεν, ὡς ὁ μὲν αὐτῶν εἰλεον, ὁ δ' αἰς εἰς σφόδρα θυμὸν ἔχειν (ἢ τὴν προσέτιον) εἶναι, ὡς Bücheler κατὰ τὸ λείψανον ἐπιγραφῆς ἐν Ρώμῃ εὐρεθείσης), ἔπειτα Γεώργιος ὁ Λεκαπνῆς ἐν τῇ γραμματικῇ (κατὰ τὸ χειρόγραφον ἀρ. 316 τῆς ἐν Μόσχῃ βιβλιοθήκης τῆς ἀγιοτάτης Σινδίου, φυλλ. 32): Ἀμύχανον κάλλος, ὅπερ οὐ δυνατόν, μνησθῆσθαι αὐτὸ τινά' οὐδὲ μνησθῆος ἐπιτάσσει τοῦτον. Πρόκειται δὲ καὶ ὀνόμα ὁσούτως καὶ τὰ ἀναφορικὰ κεκλιμένα ἐν .α. Ὑπερίδους ὑπὲρ Εὐδενίππου λόγῳ, XIX, 14—XX, 2: Διογῆδης μὲν καὶ Ἀντιόχος ὁ μέτοικος ἐπαγγέλλονται ὡς πλείους μισθοῦντες τὰς αἰλητρίδας ἢ ὁ νόμος κελεῖναι, Ἀγασκλῆς δὲ ὁ ἐκ Περσῶν ἐστὶ εἰς Ἀλφρονείους ἐνεργεῖν, Εὐδενίππου δ' ἐπὶ τῶν ἐνεστινῶν, ὡς γνησὶν ἰσραελίταις, ὡς γνησὶν δὴ τῶν αἰτιῶν τοῦτον οὐδὲν κωλύει τὸ εἰσαγγελτικὸν νόμον' ἢ δὲ γενεὴ τῆς ἀναφορικῆς ὀνομαζομένης λέξεως παρ' Ἡροδότῳ δ' 44: Ἰσθμὸς ποταμῶν, ὃς ἐκροαδῆλους δεύματος οὕτως ποταμῶν πάντων παρῆγεται. Ἄλλο δὲ δύναται ἐν τῇ τοῦ μέσου αἰῶνος γλῶσσῃ προσωπικῇ ἀντωνυμίᾳ τῇ ἀναφορικῇ ἀκολουθεῖσα, οἷον Wagner XXI, 714 (σελ. 369): 'Ὁρ βασιλεῖς εἶμα μ' ἐκ καλῶς καὶ νῦν τοιαύτῃ ἐνίοτε τίθεται μετὰ τὸ ὅποιοι' οἱ γὰρ νεώτεροι Ἕλληνες τὸ ἀντικείμενον τίθενται μετὰ τὸ ῥῆμα εἰσθεῖς, ὡς πρὸ αὐτοῦ κείμενον τύχη, ἐκείνου πρὸς αὐτὴν τὸ ῥῆμα ἐπαλαμβάνειν εἰσοῦσι δὲ ἀντωνυμίαν, οἷον Pass. dist. 1030: Τὸν φράγκον ὡς πρὸς βάλω. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλος τις τρόπος τῆς ἀναφορᾶς παραξενώματος πάντων: ἀντὶ γὰρ ἀντωνυμίας οὐδὲν τίθεται, ὅσπερ τὴν ἀναφορὰν μεθὲν δηλοῦσθαι σημείω πλὴν τοῦ κενού. Ἀλλ' οὐκ ἀντωνυμία ἐστὶν ἡ λείπουσα. Ἐπεὶ γὰρ αὕτη ἡ σύνταξις τοιαύτας γλώτταις ἰδίᾳ

ἑστίν, αἵτινες τὰ μόρια οὐ μόνον οὐκ ἀπέπτυσαν, ἀλλὰ καὶ προήρηνται ταῖς ἀντωνυμίαις, δικαιοῖς ἔσμεν ὑπολαβεῖν, ὅτι οὐχ αὐταί, ἀλλ' ἐκείνα παραλείπεται. Εἰ δὲ τὸ πρῶγμα οὕτως ἔξει, οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῶν θαυμάζομεν. Τὰ γὰρ μόρια τὰ ἀναφορικά ταῦτ' ἐστὶ συνδέσμοι, οὗτοι δὲ πολλὰ δὴ ῥέον ἐκπίπτουσιν ἢ ἀντωνυμίαι. Περὶ μὲν τοῦ ποῦ ὡς καὶ συνδέσμου ἔστι ἐν τοῖς μετέπειτα λόγοις ἔσται. νῦν δὲ τὰ μὲν ἀπέρχοντα τῆς ἑλλείψεως παραδείγματα παροίω. Ἐστὶ δὲ ταῦτα—Pass. 81, 23: Ἐγὼ μὲν ὁ Τίτρεας ἑκακοστός, ὁ Τόσρας ἑκακοστός, γράφοντες ἢ γράφαις καὶ γραφαῖς, τρέμει τὸ Σαλοῦ σου (ἢ) παρὰ βλά 94, 10: Ἐγὼ μὲν ὁ ἀνδροπόπουλος, τ' Ἀνδροπόπουλος, ποῦ τρέμει ὁ χάρος πάσι καὶ ἅλα τὰ γραφαῖς. 482, 3 (Τραπέζ.) Ἐπὶ τῶν καὶ τῇ μόναν μου, σέ(σ') ἐμὲν ἔκπαυτος ἐστίν. 547, 2 Μαῖρο γ' καὶ τὸ γραφοῦφαλο, πουλίον μὲν δ' ἄραμι (εἰ μὴ συμπληρωθὲν κατὰ τὴν παραμίαν. Τὸ γραφοῦφαλο εἶναι μαῖρο, μόν πουλίον καὶ τὸ ἄραμι). Wagner, XVII, 575: Δικαίον καὶ τὸ ψευδὲς (,) τῆς ἔδωκεν ὁ ἄγγελος. Λαίπει ἢ τὸ μέρος ἐνίστη ἐν τοῖς τοῦ Ἀνατολίου λόγους τοῦ ἐν τῇ Βυζαντίου Βαβυλωνίᾳ, σζα, III, 4. Ποῦς εἶναι πρὸ, φωνάζει γὰρ γὰρ; αὐτ. 6. Ποῦς εἶναι σκοπεῖται φωνάζει ἅλοι ἀδοί; Ἰσως καὶ αὐτ. 4. Ἐτεῖ γράφοντες ἀναφορά, ἄν τροπάρη ἔγραφε ἐσθ. (Εἰ μὴ ἡ δίκαινα ἡδ' ἐστὶν καὶ οὐ τροπάριον, οἷον σὺ ἔγραψες). Συμμεκτόν ἐστι, Pass. 595, 4: Κινεῖς δὲν ἀποκότῃς γὰ πᾶν γὰ τὸ ξυτηρήσῃ, μόνον (μόνον ἢ;) κόρη (,) τὸν ἀγαπᾷ καὶ ὅπως καθὼρ τὸν ἔχει. Οὐδαμῶς δὲ 176, 12: Εἶδα τὸν ἡλιο ἀπὸ λαμψέας καὶ τὸ φεγγάρη ἀστράγγει, εἰ καὶ πρῶτον γε ἐμβλέψαντι ἄλλως ἂν δοξείν: ἐκεῖ μὲν γὰρ ἐν τῇ προτέρᾳ θέσει λαίπει τὸ μέρος, ἐνθάδε δ' ἐν τῇ ἑτέρᾳ, ὡν τὸ μὲν γραμματικόν ἐστι, τὸ δὲ, ὡς εἵπαι, μετρικόν· συμπύρνε γὰρ πως τῶ νῦν δηρῶδες πεντεκαίδεκα συλλαβῶν στίχῳ τὸ τὸ ἐν τῷ προτέρῳ ἡμιστίχῳ εἰρημένα ἐν τῷ δευτέρῳ, κὴν ἢ πᾶν ἀναγκαῖα, μὴ πᾶν λέγειται, ὡς ἐν τῷδε—Pass. 462, 31: Ἀρ εἰσαι γαίγε με, καὶ Ἐβρώς κατὰ λισσέ με. Ὅσον δὲ πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος ἰσχυρὸν ἀγαπᾷ, ἄξιόν ἐστι παραβλεπεῖν Kind, Neugriechische Anthologie σελ. 46: Ἡ κόρη ποῦ τὸν ἀγαπᾷ, ἢ κόρη ποῦ τὸν ἔχει, ἐνθα ἢ ῥέξας πρόκειται ἐντέλης. Ἐστὶ δ' ἐν τῇ αὐτῇ συλλογῇ καὶ ἄλλα δύο παραδείγματα, τὸν τὸ μὲν 45, 24: Ἐλθὼν Ἀνδροπόπους ἑκακοστός, Ἀνδροπόπους ἑκακοστός, ποῦ

δὲν σκιάζεται οὐδὲ καὶ οὐ ὁ ἐκδότης μεταξὺ τοῖν στίχων τίθειαι τέλειαν στίχον, εἰ δ' ὀρθῶς, οὐκ οὐδὲ ἄλλως τε καὶ παρὰ βλάτων 514, 20: Κ' ἐγὼ μὲν ὁ Γαῖνρεας ἑκακοστός, Γαῖνρεας ὁ ἑκακοστός, ποῦ τὰ σκοπῶν τὰ στοιχεῖα 'ς τὴ μὲν ἀπὸ τὸν κάρπον' ὅτι δ' ἐν τῷ ἀνω ἐκγεγραμμένῳ 81, 23 ὡσαύτως διέσταλται, εἰτε τοῦ ἐκδότου εἰτε τοῦ τοποθέτου σφάλμα ἐστίν. Λαίπει γὰρ ἀντωνυμίας τινὲς οὐχ ἢ ὀνομαστικῇ, ἢ, ἐν τῇ προσωπικῇ ἢ, οὐδεὶς ἂν δέιστο, ἀλλ' ἢ αἰτιατικῇ, ἢ, ἄλλως γ' οὐ παραλείπεται. Τὸ δ' ἑτέρον παρὰ βλάτων, 647, 7: εἰσάρη κάρπον' ἔχει ὁ σταγός, κρέμεται 'ς τὸ λαμδ σου, ἔχει διασκευῇ: εἰ γὰρ ὀρθῶς συμβαλλομαι, γραπτὸν ὧδε: Τεσσαράκοντους σταγὲς κρέμεται 'ς τὸ λαμδ σου, ὥστε μὴ λαίπει κερδέν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐν προομίῳ μέρι εἰρησθῶν τῶδε δὲ μάλιστ' αἰετίζονται ἀκριβέστερον, περὶ τοῦ καὶ καὶ τοῦ ποῦ ὡς ἀναφορικῶν συνδέσμων καὶ περὶ τινῶν ἀναφορικῶν ἀντωνυμιῶν τῆς νῦν Ἑλληνικῆς γλώττης.

Καὶ περὶ μὲν συνδέσμων, ὅτι, ὅσοι αὐτῶν ἀπερτημένην θέσιν σχηματίζουν, ἀναφορικῶς κατὰ χρῆσιν δυνάμεως τεκμήριον δὲ πολλοὶ γὰρ αὐτῶν οὐδὲν ἄλλο εἰσὶ πλὴν ἀναφορικῶν ἀντωνυμιῶν ἢ περὶ κινήτων, οἷα οἶτι, ὡς, ὥστε, ὅπως, ὅτε, ἐπει, ἄντι δὲ τοῦ ὅτι καὶ τὸ ἀπλόον διέτθον οἱ παλαιότεροι, ὡς, Γλ. Α. 120, Λείσσετε γὰρ τὸ γὰ πάντες, ὅ μιν γράας ἔρχεται ἄλλη, ὅθεν ῥησὶ ἐν μᾶθι τις, ὅπως σύνδεσμος γίγνεται ἐξ ἀντωνυμίας. Ὅσα μὲν οὖν εἰρηται περὶ τῆς ἀναφορᾶς, καὶ τῶν τοιούτων συνδέσμων ἀρμόττει, οὐχ ἥκιστα δὲ τῶδε: ὥσπερ γὰρ ἀντὶ τῶν ἀντωνυμιῶν συνδέσμων τινὲς χροῦνται ἀθροιστικῇ ἢ ἀντιθετικῇ, ὡσαύτως καὶ ἀντὶ τῶν συνδέσμων τῶν ὑποτακτικῶν. Τὸ γοῦν καὶ δῆλον ὅτι τῶν τοιούτων σχεδὸν οὐ διαφέρει ἐν τῇ μὲν ἀρχαίᾳ γλώττῃ, ὅταν τοῖς αὐτοῖς, ἴσως, παραπλήσιος, ὁμοῖος, ὡς γῆθῃ, ἄρα ἐπόμενον τυγχάνη, ἐν δὲ τῇ νωτέρᾳ παραχρῶς. Κεῖται γὰρ ἀντὶ τοῦ α') ὥστε — Pass. distich. 846, 2. Τόσο φιλόφαι τὸ δεινὸν καὶ δὲν παρὰ τὰ πάσα, οὐ ταῦτόν ἐστι τῷ ποῦ — Pass. distich. 413, 4. Καὶ τόσον μ' ἐπαρρησάσας ποῦ δὲν μετὰ τοῖς (ῥησὶν ὁ ἀγγός). Ὅτω πολλὰς ἐν συνθέτοις ἐρωτήσεσι σημαίνει τὸ διεῖτε ὁ ἐρωτῶν ποιεῖ τοῦτο — αὐτ. 235, 5 (272, 17). Ἀρ ποῖσαι καὶ δὲ γοῖσται; — 498, 6: τί γὰρ καὶ ποῦ ἐλθέσεις; dist. 504. Κυπαρισσάει μου ἡρόδ, ποῦ ῥήσας οἱ ποῖσται

καὶ στέκει πάντα θροασθ' καὶ ἄνθεϊς καὶ δου-
λουδούλεις dist. 582, 1. Μηγάρις ἐγγενήθηκα
'εὐ τὰ γόδια καὶ γοδῶσαι; dist. 993, 1. Τί
οὐκ ἔκασ' ὁ καυμένος καὶ οὐ λέγετε φονί-
δον; Τὸν τσόντον ἐστὶν ἡ ῥοσὶς τίθει; (ἐρεῖ) καί,
οἶον 474, 1. Τί ἐρεῖ ἡ κλίνη σου καὶ τρίλε-
ξον σὺν καλῶν; 'Εν δὲ 472, 14, τὸ μὲν πρότε-
ρον ἡμιστόνιον σφεδόν ταυτὸν ἐστὶ, τὸ δ' ἑτερον
τοιόνδον; Τί (ἀντὶ τοῦ ὅτι) ὄλον τριόκοπιται.
"Ὅτι δὲ τὸ καὶ τοῦ ποῦ οὐδ' ἐνταῦθα διαφέρει,
δηλοῖ 632, 1. Τί ἐρεῖ ἡ ποδοῦλά σου καὶ εἶναι
κατωμένη; καὶ 631, 15. Τί ἐρεῖ τὸ φουστα-
νάκι σου ποῦν; ματωμένο; Εἶτα ἀντὶ μετα-
θέσεως ῥημάτων ἐμφάσεως ἐνεκα τίθεται
κίχρη καὶ ἐπομένον ῥήματος ἀμεταβάτου, οὐ
τὸ ὑποκείμενον παρὰ τῷ κίχρῳ προλαμβά-
νεται ὡς ἀντικείμενον, οἶον Pass. 239, 5.
"Ἐκίμαρ ὄλον τιν' καὶ ἐκλείσθη μέν' εὐ
τὰ κάστρα, ὡς ἐν κατὰ λείων εἶδει μεταφράσαι,
ἡ δευτέρα θέσις τοῦ ἀντὶ ὥστ' ἐκλείσθη,
ἀλλήως γὰρ ἐκλείσθη. Ἐν δὲ dist. 938, 1:
Τὰ μάτια σου τὰ μάτια καίγονται καὶ τὰ μω-
ρῶν, εἰς τὴν ἀρχαίαν ὀρνίθιν καὶ ἐστὶν ἄλλως
μετενεργεῖν ἢ διὰ τῆς ἀπαρεμφάτου ὥστε τὴν
γνώμην μὴ παρακινεῖσθαι. Εἰσι δὲ καὶ ἄλ-
λοι τοιαῦτα ῥήματα, οἷα παρ' Ἰωαννίδου
σελ. 284. 'Αρ ἂ καὶ ἔρθῃς ἰὰ χαρὰν, ὡς ἀφ' αὐ-
τοῦ οἱ Γάλλοι: si c'est grâce à un heurux
accident que tu es venu, εἰτα Wagner V,
117. 'Αρ ἐν καὶ θέλεις, τοῦτ' ἐστὶν: εἰ γ'
(τῷ ὄντι) βούλει, οἷς παράβαλε αὐτ. XVII
664 (σελ. 270). 'Αρ ἐν ὅτι (ἐβγάλες τιν'), ὁ
δύναται: εἰ τεῖρη (ἐβγαῶν αὐτόν). Πρὸς δὲ
Legrand, Recueil 103, 3. 'Αρ τόρη καὶ
αὐ' ἀπαρηγόρη; αὐτ. 131, 8. μὴ δόχη καὶ οἱ
κόφω. Τοῖς τοῖς δὲ καταλεκτέον καὶ τὸ Ποντικὸν
ἔργον καί, οἶον παρ' Ἰωαννίδου, 267. Εἴμεν καὶ
παίμεν, αὐτ. ποῦ ἔλθεις καὶ πῶς; 280, 12.
Τὸ κόρα' οὐρ ἐπένεσαν ὅ' οὐρ Ἀλ' εἴργη καὶ
παίγην; 282, 14. εἴργη καὶ ἔργη, ἃ τὸ
τυγᾶναι δοκεῖ σημαίνει.

Ἐκ τούτων οὖν καὶ τῶν τοιούτων κατὰ δὴλον
γίνεται τὸ πολλὰ καὶ μέγας διαφέρειν τοῦ
γὰ τοῦ τῆς ἀπαρεμφάτου ἐν μέρει, εἰάν δὲ συ-
ταχθῇ τῇ ὀριστικῇ, καὶ πλεονεξία σημαίνειν.
αὐτίκα γὰρ τὸ Pass. dist. 989, 1, ἀρρί-
ψας καὶ κίνους δέλοισι οὐ μόνον ὅτι τις ἤρ-
ξατο πωῶν τι, ἀλλὰ καὶ ὅτι καὶ διατελεῖ
πωῶν. Ἀξιώταται δὲ λόγῳ ἐστὶν ἡ χρῆσις τοῦ
καὶ ἐν διχαλῶσι τοῖς ῥήμασι ἀναφορικῶς καὶ
ἐρωτηματικῶς, ὡν τινὸν τὸ πρότερον κῶλον
τὴν γὰρ γνώμην σκοποῦναι ἐκ τοῦ δευτέρου ἀ-

πηρῆσθαι δοκεῖ, οἷα Pass. 437, 30. 'Ὅποῦ
γελῶ καὶ πέφτονται τὰ πόδι' εὐ τὴν ποδιὰ τῆς
τοῦτ' ἐστὶν ἢ τινι ἄμα γελῶσθ' ῥῶδα πίπτει
εἰς τὸ περιβόημα, εἰπετα dist. 247. 'Ερῶμ'
ἐκείνο τὸ πονεῖ, ὅποῦ τὸ δὲν σάβη, ποῦ γράνει
τὸ ταίρει τοῦ καὶ πῶν γὰρ δὲν πόνει; dist.
283. 'Ελεμυστήρ σὲ ἔρητῳ, ὥσων τὸ διακο-
νάρη, ὅποῦ τοῦ δόντου τὸ ἥωμι καὶ εὐ ἄλλη
πῶτα πάγει. Ταυτῶν καὶ οὐκ ἄλλα νομίζω
καὶ 449, 8: Ποῦς ἦτο ποῦ ραστέραε καὶ
μάγισ' ἡ ῥεγάδα; καὶ 525 τέλ. 'Ὅποῦ κη-
λαίρει ταῖς αἰγῶν καὶ τὰ πονεῖα ἐπυρόσσι;
καὶ γὰρ ἐν τοῦτοις προϋργικατέρας φαίνονται
τὰ μετὰ τὸ καί.

Τίθεται δὲ τὸ καὶ β') μετὰ τὰ ῥήματα βλέ-
πω, θεωρῶ, ἀνέω, βρῖσκω καὶ τὰ ὅμοια, ἐνθα
γελῶν μὲν ἐστὶ διακρινόμενον, πότερον συνδι-
σμου δύναμιν ἔχει ἢ ἀντωνυμίας, ὅπλον δ' ὅτι
τῷ ποῦ συνωνυμῶς, ὡς ἐν τῷδε, Pass. 418,
28. Βρῖσκει γὰρ τὰδε καὶ εἰς ἄλλαν ὁλίγον δὲ
κατωτέρω 31. Βρῖσκει σκατὰδες ποδοκαταρ,
ἀρχαίως δ' ἐκατερῶνς ἡ μετοχή, ὥσπερ Fa-
bule Romanenses ed. Eberhard τόμ. α',
σελ. 131, 2. "Ὅσους ὁρῶσι μὴ μετὰ ἀγαθῆς
καὶ καθαρᾶς γνώμης προσηγορευόμενος τῇ δι-
δασκαλίᾳ αὐτῶν, ἃ εἰς τὴν νεωτέραν γλώτταν
ὥδε μεταγέγραπται, αὐτ. σελ. 244. "Ὅσους
βλέπει (ἀρ' οὐ βλέποντες;) ὅποῦ δὲν ἔρχονται
εἰς τὴν διδασκαλίαν τοὺς μετὰ καθαρὰν καρδίαν
καὶ γνώμην. Ἐπειτα 167, 3. 'Ακοῶν τὰ
ῥήματα καὶ βροτοῦν καὶ ταῖς ἐξαιαῖς καὶ τρι-
τάτοις ἄλλα 119, 3. 'Ακοῶν τὰ πεικὰ ποῦ
βροτοῦν καὶ ταῖς ἐξαιαῖς ποῦ τρῶν. Ἄλλο
δὲ τὸ Ἀπολλών. 140 (Wagner σελ. 353).
Ἐκεῖ ἔχει ἀρρωστον πωγῶν, πένθη καὶ ἐν
φάρμακῳ εὐ γὰρ παρανοῖα ὡν ἐπύχταν
οὗτος ἀλυσ, ὥστε τὸ καὶ ταῦτον ἐστὶν ἀν-
ωνυμῶς, ὁ δ' ἐνέστως εἰ εἰ γ' ὁρθῶς ἔχει, καίτοι
πρὸς τὴν τοῦ εἰρόντος ἀποκλίπην. Ὅμοιον
δ' ἐστὶ τὸ καὶ τὸ μετὰ τὰ δεικτικὰ γὰρ, οἶον
Pass. 428, 3. Καὶ γὰρ καὶ ὅτ' ἐν ἐπρόβαλε
ἡ 169, 7. γάτην πᾶρχειται. Ἐν τούτοις οἱ μὲν
Γάλλοι τῇ ἀντωνυμῇ χρῶνται, οἱ δὲ Ἕλληνας
ὅσον γ' ἐμὲ εἰδέναι οὐποτε. Ὁ δὲ μετὰ τῶν
ἀντὶ τοῦ καὶ εὐρίσκειαι πῶς, ὡς 440, 3.
'Ακῶ τὰ πεικία πῶς βροτοῦν καὶ ταῖς ἐξαι-
αῖς τρῶν, τὸ δὲ πῶς ἐνταῦθα ταῦτ' ἐστι
καὶ τῷ ὅτι, ὥστε τὸ καὶ φανερόν ἐστι τὸ συν-
δέσμου μέρος ἔχον. Ἐστὶ δὲ τεκμηνίον
τοῦτο καὶ τοιοῦδε, αὐτ. dist. 409, 3. Καὶ
ἔσαν διῆς καὶ κατεβῇ χαμνὰ γορ' ἡ κυρὰ μου;
ἡ dist. 356, 2. Καὶ εἶτα ποῦ σὲ μάλαρε ἡ

σάλα πεδερὰ σου, ἐν οἷς τὸ τῆς δευτέρας θέσεως υποκείμενον οὐκ ἐπίσπασται ὡς ἀντικείμενον ὑπὸ τοῦ ῥήματος τῆς πρώτης. Καὶ οὕτω τὰ καὶ καὶ ποὺ σημαίνουν αἰσθῆσιν, ὡς εἰπεῖν, φρουρήν, ὡς καὶ τὸ γὰ μετὰ τοῦ ἐνεστώτος. Ἀλλὰ καὶ ἄλλως τίθενται ἀντὶ τοῦ αἰ μετὰ ῥήματα αἰσθήσεως καὶ δηλώσεως, ὡς αὐτ. dist. 286, 1: Ἐρῆθα κ' ἐπαρδρεῖθηκα, παρ. 436, 22 εὐρίσκειται μετὰ τοῦ ποὺ παρὰ Wagner, VI, 42, XVIII, 812 καὶ ἄλλων. Καὶ δὴ καὶ καθόλου θέσιν διευκύνουσιν ἐν ὀνόματι μῆρι καμίνην, οἶον Fah. Rom. σελ. 211 (στος 64, 14). Τί εἶναι αἰτῖα καὶ μέλλει εἰς καὶ τὸ τοῦτο θαυμαστός ὡς παραπλήσιον, Pass. dist. 327, 1: Ἐστ' οὐαί μ' αἰτῖα ποὺ μέλλω εἰς γῆθω, καὶ ὁμοίᾳ Wagner, XV, 390, καὶ XVII, 499. Τὸ γὰρ μὴν ποὺ τοῦ καὶ τῶδε διαφέρει, ὅτι καὶ πρόθεσιν δέχεται, ὡς Pass. dist. 297. Τὰ μάτια μ' ὄντες σ' εἶδαν, κάλλιον ἤθετι βγῆλω, παρὰ ποὺ τ' ἀγαπήσανε κ' ἔχουν καὶ ὡς μεγάλω, οὕτω καὶ περὶ ποὺ 384, 3. Καὶ αὐτὸ οὖν, ὅταν σημαίνεται, ὅτι ἔστιν ὅταν δ' ὅτι ἢ δύναται εἶναι, ἢ μέλλει ἢ ἄλλο τοιοῦτο, τὸ γὰρ γρόνται, ὡς 86, 5: 189 πλ. 269, 52: 323, 16: 405, 14 dist. 455. Ἀξίον δὲ λόγου ἐστὶ παρὰ Wagner, IX, 521 (σελ. 139) καλὰ καὶ, ταῦτόν ἐν τῷ νῦν συνήθει ἀρχαῖον.

Λέγεται δὲ τὸ καὶ δ') καὶ ἐπὶ γρόνῳ, οἶον Pass. 227, 36: Τὸν λόγο δὲρ ἀπόσωσε, τὴν συντομίαν δὲν εἶπε, καὶ ἱσταντὶς ἐπίσθηκεν ὁ Ἰάγνης ὁ Φαρμακῆς, ὁ καὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν ὡς πῶς ἂν εἴη: οὐκ ἐγὼ ἀποτέλλωσιν τὸν λόγον καὶ εἰλω. Εἰτα 325, 11: Τίνας ματάκια βλέποντες καὶ τὰ δικὰ μου κἀλῶντες; καὶ τὸ τοῦτο ὅμοιον 645, 11—14. Καὶ ἄλλο, Legrand, Recueil 72, 12. Μὴ μπαταρία ποὺ ῥέζανε τὴν ρόκα κ' ἀπεκρίθη, ὁ ὁ ἐκδοτὴς ὡδ' ἐρρηκεῖν: Mais la nuit où il fit cette reponse, on lui tira un coup de fusil. Τῷ δὲ ποὺ οὕτω καμίνην οὐ μείνῃσαι ἐπιτυχῶν, εἰ καὶ πολλὰ καὶ ἀντὶ τοῦ ὅτε τίθεται, ὡς Pass. 420, 6: Τὸ γεράτωρ ἀποδὲν τὰ σταγυρία.

Ἐπειτα σημαίνει τὸ καὶ, ὡς περὶ καὶ τὸ ποὺ, ε') αἰτίαν, οἶον dist. 655: Σίκτης, περποτέρωκα, ποὺ γ' ὡς γὰρ ἀνὰ ἥρωα, γὰρ ποὺ τὸ δόσκει τὸ πῦρ τὰ πάω κ' εἶναι ῥῆμα. Οὕτω καὶ 493, 7: 517, 50: 64: 66, ποὺ 514, 25: dist. 605, 1. Wagner, XVII, 783. XX, 729.

Τίλος δὲ ταῦτόν ἐστιν (') τοῖς μὲν ἀρχαίοις ὅπως καὶ ἴνα, τῷ δὲ νῦν γὰρ ἐπὶ σκοποῦ, οἶον

Pass. 464, 5: Ὁ Ἰάγνης πᾶσι 'ς τὴν Παρὰ τὰ λαγοκρηγήση, ὡς περὶ ὁμοειδῶν ἐστὶ 465, 8: Ὁ Κώστας βγήκε 'ς τὰ βονὰ τὰ λαγοκρηγήση. Εἰτα ἐν τῷ μύθῳ τῷ παρ' Ἰωαννίδῃ, 266: Ντὶ δότις με, εἶπεν αὐτο, καὶ ἐλπίσῳ σε. Οὕτω δὲ καὶ ἀντὶ τοῦ μὴ ἐν Ζαλακώστα ποιήματι τῷ ἐπιγεγραμμένῳ αὐτοῦ Γεροντύρτου ἡ κρηγή: Φοδούμαι καὶ ὁ βελήρης μας δὲν εἶναι ἐκεῖς ποὺ δέχῃν: ἔνθα τὸ ποὺ εἰ ὁρθῶς ἂν εἴην, οὐκ οἶδα.

Ἀλλ' οὐδὲ τὸ πνευστικὸν ποὺ, ὅπως καὶ τοῦτο ὡς ἐκ παραδρομῆς μνείαν ποιῶμαι, σαρξίς τι πᾶν παρέχει τὴν διάνοιαν: οὐ γὰρ μόνον, ὅπερ σὴνθῆς ἐστὶ, ταῦτό σημαίνει τοῖς ἀρχαίοις ποὺ, ἀλλ' ἐν γὰρ εἰρησῆσαι καὶ τῷ πῶθεν, οἶον Pass. 77, 3: Ποὺ εἴμεν σί...: οὐδ' ἄλλως 460 α, 7 καὶ 468, 17 καὶ οἱ ἐξῆς. Ἐν τῷ δὲ 325, 8: Ἐμέρα ποὺ μ' ἀγῆναι; καίτοι ἀντὶ τοῦ εἶναι: ἐπειτα γὰρ ἡ ἀπόκρισις ταῦδε: Σ' ἀφῆλ' 'ς τὴν μαρία σου.

Εἰρηται δὲ ἀνωτέρω, ὅτι τὰ τε μῆρια τὰ ἀναφορικά καὶ οἱ τοῦτον ἐγγὺς σύνδεσμοι ἐστὶν ὅτε παραλείπονται καὶ οὗτοι γὰρ πολλὰ εὐκωλύωτερον, ὥστε ἀναλύνειν παρέχοντα εἰκασίαι. Ἐν τῷ γούν Legrand, Recueil, 66, 13: Τέτοις καὶ... εἰς αὐτοὶ καὶ τέτοις β... τοὺς ἐγὼ σὴν τὸ καλῶντες, οὐκ ἀπῆλκον παρὰδῶς, εἴτε ἔχουν εἴτε σύνδεσμος λείπει, ἄλλος ἂν ἄλλως τεκμαίροιντο: ἐμοὶ γὰρ μὴν μέλλον δοκεῖ σύνδεσμος ὃν μόνον διὰ τὸ ἔχον ἐκπίπτειν τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἔννοιαν μετὰ γὰρ τὸ τέτοις ὁ σύνδεσμος ἐστὶ τὸ ῥῶσιν ἔχον.

Ἀλλὰ καὶ τὸν ὑπὸ Ἰωαν. ῥάκου ἐκδομένον Κρητικὸν ἰσχυρῶν 255, 3, ἔνθα νιάνεις τις τῇ μητρὶ ἐγκαλεῖ ταδε: Ἐπὶρ μου μὴ γενναῖκα, τῶμαι, πίνει ὡς δέκα, οὐ τὸ μόνον, ἀλλὰ τὸν αὐτόν σύνδεσμον μέλλον ἂν ὁποιοῦσιν καὶ γὰρ τὸ γενναῖκα ἄτε δὲ ἐμμαντικὸς εἰρημὸν ταῦτό δυνάται τῷ τέτοις γενναῖκα. Εἰ δὲ ταῦθ' οὕτως εἴη, πῶς οἱ τοιοῦτοι σύνδεσμοι οὐκ ἂν μεγάλῃ ῥοπήν ἔχουν πρὸς τὰ μῆρια τὰ ἐπ' ἀναφορὰς ταῦτα παύσιν εἰκασίαι: Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὀφείλῃ ἐστὶ, τῶδε δὲ πολλὰ καὶ ἄνωστον: ἐπειδὴ γὰρ ἡ δευτέρα θέσις ἀντὶ τοῦ ὑποκείμενου τῇ πρώτῃ καὶ παρακτάται, οὐ βέβαιον γίνεσθαι ἐκαστοῦ, ὅταν δύο θέσεις τῇ μὲν διανοίᾳ συνεγείη, τῷ δὲ σχηματῇ μὴ συνεγομῆνας μετ' ἀλλήλων ἐάν τ' ἀκούων τύχη: ἐάν τ' ἀναγινώσκων, ἀσφαλὲς καὶ βεβαίως διαγινώκει, πότερον λείπει τι ἢ οὐ.

Ἐστὶ μέντοι καὶ ὅπου οὐκ ἂν μάτην εἰκά-

ζοις, ἀλλὰ πασιέστερον ἂν τὸ ἀληθὲς συμβάλῃσι τεκμηρίοις τῇ πεποιθός. Τοιαῦτα δὲ τὰδ εἶναι δοκεῖ. Πρῶτον μὲν, ἔν τῃ δευτέρᾳ θέσεως υποκείμενον τῷ τῆς προτέρας ῥήματι ὑποτακτικῶν ἢ, ὡς Pass. 455, 15: *Ἄλλοι τὸν δὲν πείθουσιν, ἄλλοι τὸν δὲν ἐράθουσιν*, οὗ τὴν λέξεως ἀκριβείαν σκοποῦντι τὸ ὅτι οὗ μείον ἂν ἀναγκαῖον δοκοῖν ἢ 487, 25: *Κι' ἄλλοι μοι δὲν τ' ἀπέθανε, κι' ἄλλοι μοι δὲν τ' ἐράθουσιν*. Ἐπειτα ὅταν τὸ τῆς προτέρας θέσεως υποκείμενον τοῦ δευτέρου ὃν ἢ τοῦ τρίτου προσώπου ταυτὸν ἢ τῷ τῆς ἐτέρας, ὡς 412, 2: *ἐπὶ ὧν ὄψετο, τὸν Χάρω δὲν γοῦνται* (καὶ τοῦτο ὅμοιον 416, 2 καὶ 417, 1, ἀλλὰ 413, 1: *Μία ὡς ἦν καὶ τὴν Χάρω δὲν γοῦνται*). Ἄλλο δὲ τὸδε dist. 574, 2: *Καὶ τὴν καρδίᾳ μ' ἐπὶ τῇ καὶ μοῦτα σέβα βάλε*. Τρίτον δὲ, ὅταν τὸ ἐκείνῳ μὲν τῇ θέσει λόγος ἢ περὶ πραγμάτων κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον συμβάντων, τῆς δὲ β' τοῦ ἑνὸς τὸν παροχρῶμενον σημαίνῃ, οὗ Ἑλληνικὸν παραδείγμα μὴ ἔχων ἀγγλικὸν παραθήσω ἐκ τῆς περὶ Percy συλλογῆς κατὰ τὴν Λευφιακὴν ἕδραν τοῦ. α', σελ. 11 στ. 79. An archer of Northomberlonde lay slain was the lord Persé, ὃ ἐστὶ κατὰ λέξιν τοῖς ὁμοῖς τῆς Νορμανδίας λέγει, ἀπέθανεν ὁ ἄρχων ὁ Περσέος· ἐν γὰρ ἡ δευτέρα θέσις μὴ ἠρημένη ἦν ἐκ τῆς προτέρας, ὅλον ὅτι εἴπειν ἂν ἐγὼν οὐκ εἴθερον.

Τὸ δὲ τέταρτον, ὅταν ὁ λόγος, ἄλλου τινὸς γνώμην ἀποφαννόμενος διὰ τῆς δευτέρας θέσεως, ἔν μὲν περὶ αὐτοῦ λόγους ποιεῖται, τὸ πρῶτον πρόσωπον, ἔν δὲ περὶ τοῦ προσαγορευομένου, τὸ δεύτερον μὴ μεταβάλλει εἰς τὸ τρίτον. Οὐδὲ τοῦτο ἔγω σαφηνίσαι εἰ μὴ δι' ἀγγλικὸν παραδείγμα, αὐτ. 37, στ. 40: For it is told in my fathers halle, You dye for love of mee, τοῦτο δ' ἐστίν, λέγειται γὰρ ἐν τοῖς βασιλείοις τοῦ ἐμοῦ πατρός, ἀποθήσκειαι δια τὸν ἐρωτᾶ μου. Παρατεθεικά δὲ καὶ τοῦτο τῇ τεκμηρίῳ εὖ μάλα πεποιθός καὶ ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς, εἰ μοι πλείω ὑπῆρξε δημῶν, εὖρεῖν ἂν τοιαῦτα. Τὸ δὲ πέμπτον τὸ δε δοκεῖ εἶναι, ὅταν αὐτῇ ἡ προτέρα θέσις ἐκ τινος ἄλλης ἠρτημένη ἢ, ὡς Pass. 544: *Κερσίονος εἶδεν ὄραμα, κοιμήται μὲ τὸ ταῖρ' αἰς, καὶ ὅντες γρηγέρι καὶ τερεῖ, κοιμήται μογαῖσσι, μαλάρ' μὲ τὸ παλῶματ' αἰς καὶ μὲ τὰ μαλάρ' αἰς*. Ὅσα μὲν οὖν μέχρι τοῦ δε τεκμηρία καταλέλεκται, περὶ τοῦ ὅτι ἢ ὁ λόγος ὑποτακτικὸς δ' ἐνός τῆς δευτέρας θέσεως τὴν ἀνάγκη ὑπονοεῖσθαι, ὥστε ἐν τοῖςδε,

437, 3: *Καὶ τρεῖς καλαῖς συντροφίαις πᾶν τὴν παρηγοροῦσιν* καὶ 495, 4: *Καὶ ὅ τιν' ποδὶ τὸν ἐβλεπε τὴν πᾶν τὴν βεβημένον* ἄλλως γὰρ οὐ γινώσκονται οἱ οὖν Ἕλληνες τῇ ὑποτακτικῇ εἰ μὴ ἐν ὑποτάκτοις θέσει. Τοιοῦτον δὲ καὶ τὸδ' ἐστίν, Wagner, XVII, 426 (σελ. 263). *Ἀνὲρ (τ. ἐ. ἐν ἐν) ποτὶ θελήσαντων τοῦτοι τὰ α' ἀδικήσαντες*. Ἐπειδὴ γὰρ μὴ ἀντὶ τοῦ τὰ θέλουν, ὡς εἴρηται, καὶ τὸ καὶ, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα εἰκὸς ἂν εἴη παραλειφθεῖν. Καὶ γὰρ ἂν ἦσαν ἐπὶ τῇσι. Καὶ παρὰ γε Χριστοπόλιν εἴτε ὑπ' αὐτοῦ εἴτε ὑπὸ τοῦ ἐκδότη τοῦ Κερκυραίου (σελ. 65) γέγραπται ὡς: *Κι' ἀρρίπει τὴν μαθαίνει, ἐνθα ὁ τοῦτο γράψας οὐ τὸν ἄλλα τὸ καὶ υπονοεῖται δοκεῖ*· τεκμήριον δὲ τὸ γὰρ δεύτερον ῥῆμα ἀμυβλῶν ὃν τὸν φέρον οὐκ ἂν κατέμεν εἰς τὴν ὁριστικὴν. Οὗτο δὲ καὶ ἡ ὑποτακτικὴ τεκμηρίον παρέχει τοῦ ἐκπεπονημένου σύνδεσμον. Αἰτίαι δὲ καὶ τὸ ἂν ἐπὶ πλεονάζῃ ἐρωτήσι παρ' Ἰωαννίδη. *Κι' ἔγω αἰ πέρην κἀκεῖται, 'κι' ἔγω α' περιβόηται* ἐν δὲ τῇ ἀρχαίᾳ ρωνὴ καὶ τὸ ἢ μετὰ τὸ πλεόν καὶ τὰ βροῖα· πῶς γὰρ ἂν οἷον τ' ἦν λέγειν βραχέως πλεόν μῦρον, ἔξω εἴπειν διὰ πλείονος πλεόν κυρίων;

Ἀπέναντον δὲ τοιοῦτον τεκμηρίον οὐ λαίπει σύνδεσμος, ἀλλ' οὐ συνηρησμένοι εἰσὶν αἱ θέσεις εἰ μὴ τῇ διανοίᾳ, ὡς Pass. 440, 18: *Εἴθερ καὶ τοῖς πομπαῖς του, κἀκεῖνον καὶ λογαριάζου*· μετὰ γὰρ τοῦ καὶ εἶναι ὃν τοῦ ἐκπεπονημένου. Περὶ τοιούτων δὲ οἷον ἐστὶ 418, 2: *Βρίσκεαι φαιλάδες καὶ ἐνθαλασσιν, μυριολόγιστρας κἀκεῖται*, οὐ δὲ σύνδεσμος ἐν τῷ δευτέρῳ ἡμισυῖ ὡς παραλειπται, ἐν τῷ δὲ προτέρῳ καίται, ὡς ἔγω εἴρηται. Καὶ γὰρ τὸ ποῦ οὐδὲν ἦτον ἐκπεπονημένον ἐν τῷ παρακλήσει 418, 31: *Βρίσκεαι σκαρτέρας πομπαῖς, μυριολόγιστρας κἀκεῖται*. Ἰούλιον δὲ 434, 16: *Βλέπω ταῖς νύκτις γορδόνους, τὴν νύκτις καὶ τραγυῶν δοῦναι, ἀλλ' ἐν τούτῳ αἰ τὴν καὶ δοῦναι θέτερον, ἢ ὃ καὶ κόρα ποιεῖται ἀνέκτατος πρὸς ὃι νεανία, ἢ τὸδε δεικνύται καὶ νεανίας οὐ μόνον ἀρχεισθαι, ἀλλὰ καὶ εἶναι*. Ἰούλιον δὲ 282 (σελ. 257 Wagner): *Εἴθερ ὁ Ἀργύστατος ἦτον εἰς τὴν κορὴν, οὐκ ἔγω συμβαλεῖσθαι*· οὐ γὰρ εἶδα, εἰ ὁρθῶς ὑπονοεῖται ἐν τῇ τομῇ, μάλλον δὲ νομίζω μετὰ τὴν πρώτην λέξιν ὑποτακτικὸν εἶναι.

Ἄλλ' ἥδη μεταβατὶν ἐστὶ πρὸς τὸν ἄλλον λόγον, ὃν ὑπέσχημαι διεξιέναι, ἀντανουμίας τινὰς λέγω ἀναφορὰς ἐξ ἐπὶ τῇ τεκμηρίῳ. Ταύτας οὖν ἐν μὲν ἄλλαις γλώτταις διὰ τῆς ὁρθῆς

ἐρωτήσεως τὴν αὐτὴν σημασίαν μεταβαλλομένης ὡς, ἐν δὲ τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ ταῦτο διὰ τῆς πλαγίας πολλὰς γε συνείδη, ἥς τὰ σημεῖα ἐν τῇ ἡρ' ὅ ἐι σύνδεσμος καὶ τὰ ἐκ τῶν αναφορικῶν καὶ τῶν ἐρωτηματικῶν συγκείμενα ἴσως, ὡς ποῖος, ὁπόσος, ὅπως καὶ ἄλλα τοιαῦτα.

Ὅσπερ δὲ ἐκ τῶν ἐρωτηματικῶν τίς, ποῦ, πῶς, ποῖ, πῶς, πότε, ἀμυλυνθέντος τοῦ τόνου τὰ ἄρματα ἐγένοντο τίς, πού, πῃ καὶ τὰ ἐξῆς, οὕτως καὶ ἐκείναι αἱ ἀντωνυμῖαι αναφορικῇ δέχονται δῶνα, δι' ὅ καὶ ἐν πλαγίαις ἐρωτήσεσιν ἀντὶ τῶν συνθετῶν πολλὰς ἐπίθεντο αἱ ἀπλᾶι ἀναφορᾶι καὶ τὰ ἐπιρρήματα τὰ τοιαῦτα. Ἐπεὶ οὖν οὐδὲ τὰ ἀπλᾶ ἐρωτηματικὰ ἀπεργετο τοιοῦτων ἐρωτήσεων, ἀνάγκη ἦν ταῦτα τε καὶ τὰ ἀναφορὰ καὶ πρῶτοντος τοῦ χρόνου αἱ ἐγγυτέρω τίνειν ἀλλήλων. Διὰ τοῦτο, οἶμαι, αἱ ἀρχαίαι Ἕλληνες τοῖς ἀναφορικοῖς ἐχρῶντο πρὸς ἐπιφωνήματα, ὡς ἐν τῷ Αἰαντι τῷ Σοφοκλεῖ οἷός ἐστ' ὡς ἐνείη, οὐ οἱ τούτων ἀπόγονοι καὶ τῶν ἄλλων ἔχοντες πάντα τὰ γε ἔχοντα ἄλλας μὲν ἀντωνυμῖας ἐρωτηματικὰς, ἄλλας δὲ ἀναφορικὰς, οὐα ἐκείνας τίθεισαν, ἀλλὰ ταύτας, οἷον ἦδη ἐν τῷ Ἀνακρέοντι 39' Τίκαλόν ἐστι βαδίζεις!

καὶ ὕστερον παρὰ Σούτῳ' Τί καλῆς ψυχῆς γυναῖκα! ὅ ἐστι γερμανικῶς: Was für eine gutheizerge Frau!, γαλλικῶς δέ: quelle bonne femme!, τουρκικῶς δέ: *یول حسن* καὶ ἀραβικῶς δὲ ἀτεχνῶς δι' ἐρωτήσεως: *ما حسن* καὶ *ما حسن* τοῦτ' ἐστὶ κατὰ λέξιν: Τί ἐποίησεν ἀγαθὴν ταύτην τὴν γυναῖκα; Καίτοι κατὰ μὲν τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ἐπιφωνεῖν ἐξῆν οὐ μόνον διὰ τῶν ἀναφορικῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ἐκείνων τῶν συνθετῶν τῶν ἐπὶ πλαγίαις ἐρωτήσεσιν, ὥστε τὴν τῶν ἀναφορικῶν ἐν ἐπιφωνήματι χρῆσιν φανερὰν εἶναι ἐκ τοιοῦτων ἐρωτήσεων ἐκρῶσαν παρὰλειψαμένης τῆς πρῶτοντος θέσεως. Ἀλλ' οὐδὲ τὸδε παραπτῶν, ὅτι καὶ ὁ ἀπλῶς ἐρωτῶν ὅστις εἶλεγε καὶ ὅπου καὶ τὰ ὅμοια, ἐπαναλαχθέντων δηλονότι πρὶν ἀποκρίνεσθαι τὸ ὅς ἐτέρου ἐρωτῶντι, οἷον, ἐκὼ μὲν εἶπεν: Τί ἐστὶ τοῦτο; καὶ δ' ἀποκρίνεται: Ὅτι ἐστὶ; τὸ δὲ αὐτὸ, ὑπονοῶν τὸ ἐρωτῆς ἢ ἄλλο τι τοιοῦτο. Ὅθεν ἡ τῷ καλουμένῳ μῆσου αἰῶνος ἑλληνικῇ τὰ δύο ἐρωτήσεων γέννη, τὸ ἀπλοῦν καὶ τὸ πλάγιον, αἱ μὲλλον συγγένοια διετέλεσαν, ὥστε ἐν μὲν ταῖς πλαγίαις μόνους τοὺς ἐρωτηματικούς χρῆσαι, τὰς δ' ὀρθὰς τοὺς τῶν πλαγίων σημείους ἐξαργυρεῖν, τῷ εἰ, οἷον, *Fabulae Roman.* σελ. 16, 1' *εἰ ἀλθῆδος σὸ τῷ ἀνδρὶ μοι τὰ πραχθέντα μοι πάντα ἀνήγγειλας;* καὶ τοὺς συν-

θέτους ἐρωτηματικούς, οἷον, αὐτ. 172, 2-4' *Ὅποιος — καὶ ὁποιός —;* καὶ 192, 4 καὶ 196, 7, *μάλιστα δ' ἐν τῷ δευτέρῳ ἐρωτήσεως μῆρει, ὡς 151, 7. Τίς — καὶ ὅστις;* Παράβ. Kühner § 587, 4 ἅμα τῇ παρατήρῳ 1. Ἐν δὲ τοῖς δημώδεσι ἔσονται τοῖς παρὰ Passow τοδὲ μόνον πύρρα, διστ. 709, 1' *Ὅποιός τις, ποῖα βάσανα δὲν ἔγω παρασμένη —;* ἐνθα καὶ ἡ αἰτιατικὴ εἰς αὐτὴν λήγουσα ἀξιολογὸς ἐστίν, ἃτι δὴ ἀποδεικνύουσα τοῦτο τὸ διστιχον ἢ παλαιὸν ὃν ἡ οὐ δημώδης: καὶ τοι ἐπιφωνήματι ὁμοῖον ἐστίν, ἐν δ' ἐπιφωνήματι καὶ ἡ νεωτέρα γλώσσα, τοὺλάχιστον ἡ γραμματικὴ, ἐνδείκναι τὰς συνθέτους ἀντωνυμίας, οἷον, Ἀλεξάνδρου Βουλαντίου' *Ὅποια δόξα ἀνθρώπινον.*

Τὸ οὖν τὰ ἀναφορικὰ καὶ τὰ πνευματικὰ κατὰ μέρος εἰς ταῦτον συμπεπτακέναι αἰτίαν δοκεῖ εἶναι τῆς ἀντωνυμίας ἵστα. Αὕτη ἐπὶ μὲν τὸ πλείστον συνωνυμεῖ τῷ τί, ὡς Legrand, *Recueil* 3, 75 — 76' *Ἴστα κακὸ — ἢ Τί κακὸ, —* σπανιωτέρον δὲ καὶ ἀναφορικὸν ἐστίν, οἷον, Pass. 403 τέλ. τοῦτ' ἵστα θά γενοῖθ. Καὶ ὁ ἐν Κοραῖς παρῆγεν αὐτὸ ἀπὸ τούτου, ὅτι οὐκ ἐστὶν συσταλμένον ἡγεῖται ἐκ τῶν τί εἶναι τί, συνωνυμικῶν τῶν πολλῶν, ὧν αἱ ἐπιφανέσταται Mullach (Grammatik der Griechischen Vulgarsprache σελ. 241) καὶ Μανρορδῆς (Δοκίμιον ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης σελ. 614). Ἀναφορικὸς δὲ ἐν τῷ ἐπὶ τῇ αὐτοῦ συλλογῇ ἑστὶν παραβέβηκε τὸ τῶν Ὅ ἵστα τί. Καὶ μὴν τίς ποτ' ἔχουσαν ἐν γε τῇ ἑλληνικῇ τὸ εἰς τὸ α' τινεῖσθαι; Ἀλλ' οὐδὲ ἡ τοῦ Κοραῖ, καὶ περὶ τὸ πρῶτον ἐμβλεψάντι πᾶν ἀξιόπιστος δοκῶσα ἐμὲς ἀπελθὼς ἐξαταζομένη οἷα τ' ἐστὶν ὑπομένειν. Τί γὰρ; εἰ τὸ μὲν ἵστα ἐκ τοῦ τίνα γενένηται, τοῦτο δὲ ἐκ τῶν τί εἶναι τὰ, ὅπου ἀν' ἡ οὐχ ὅτι σὸ εἶναι, ἀλλὰ καὶ τὸ τίνα, ἐνταῦθα ἀρ' οὐ δύναται ἔσμεν ἐπιπλεῖν τῇ ἀρετῇ οὐκ ἔστι μὴ ἐνταῦθα ἐστῆναι; Οὐ μὴν ἀλλ' ἐν τῷ Ἰωάννου Πουατόρου ποιήματι τῷ εἰς τὸν μικρὸν καὶ ἀκόρεστον ᾄδην (Wagner σελ. 224—241) τὰδε εὐρίσκωμεν—191' *τί ἐν τ' ἀκούω;*—358' *τί ἐστὶ τὸ ῥωτῆς, τί ἐστὶ αὐτὸ τὸ λέγει;* καὶ 77' *ἵστα πρόρασιν;*—103' *ἵστα δουλεῖ;*—124' *εἰς ἵστα πόποι;*—ἐνθα ἡ ἀντωνυμία αὕτη οὐδὲ τὴν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ πλησιατικῇ εἶναι σημαίνει, ἀλλὰ τὴν πορρωτέρω κεκείμενην τοῦ ποῖος. Καὶ δὴ καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ φράσει, ἀρ' ἥς τὸ ἵστα παρῆγεται ὑπὸ Κοραῖ, ἐστὶν ὅτι ἀντὶ τοῦ τί αὐτὸ τὸ ἵστα τίθεται, οἷον ἐν τῷ Νι-

κολάου Δραμτικού ποιήματι τῷ ἐπιγεγραμμένῳ: Ἡ εὐμορφὴ βοσκοπούλα (σέλ. 31 ἐκδ. Legrand ἐν Παρίσις 1870): Κ' ἵτα ἴνα τὰ δηγῶνται καὶ τὰ λέγει. Ἄλλ' οὐ πείθει Κοραῖς οὐδὲ τοὺς θρόγγυος σκοποῦντα· οὐ γὰρ ἀποσιππῶν τὸ ταῦ εἰ μὴ ἐν τῇ Ἑταλωτῶν διαλέκτῳ.

Ἐπειτα τὸ ἵτα καὶ τὸ τίνα κατὰ Κοραῖν ἀνάγκη μὴ διαφέρειν ἀλλήλων. Καὶ ἐν μὲν τῇ νῦν γλωττῇ τὸ ἵτα μόνον δοκεῖ εὐρίσκεισθαι, τοῦ δὲ ἄλλου τύπου οὐκ οἶδα παράδειγμα οὐδὲν πλὴν τοῦ παρὰ Μαυρορῶδῃ σέλ. 15 ἑταῖος ἑταμῖον. Τίτω, μορῇ, τοῦτο τὸ ποῦσάν σου κοινοῦ; Τῆς δὲ τοῦ μέσου αἰῶνος τῶν ἑταμῖον τὰ ἀμεινότερα τῷ τύπῳ παρεχόμενα μάλιστα λόγου ἀξία ἵσταν, οἷα περ (παρὰ Wagner, III) Ἑμμανουὴλ Γεωργιλλᾷ «Θανατικὴν τῆς Ῥόδου» καὶ Στεφ. τοῦ Σαχλῆ-κη «Στίχον καὶ ἑρμηνείαν ἐπὶ καὶ ἀσκησίαν». Ἐν τοῦτοις οὖν ἵτα καὶ καὶται III 243 καὶ 252, VI 327 καὶ 245 καὶ 249, πανταχοῦ δὲ εἰσάγει πλαγιαίαν ἐρώτησιν αὐτὸν τὸν πρώτον τόπον κατέχον προκειμένης δευτερεύουσας μόνον τὸ ἵτα εὐρίσκειται, οἷον, διὰ τί ταῦτα III 397, εἰς ἵτα πρώτου VI 366 (κατὰ τὸν ἐν Παρίσις ἀπογράφον, τίητα κατὰ τὸ ἐν Μοναπλιῶν), ὡσαύτως καὶ XV 124, εἰς ἵτα τόπου. Τὸ δὲ ἵτα (ἢ ἵτα, ὡς Wagner) εὐρίσκειται καὶ ἐν ὁρθαῖς ἐρωτήσεσι (V 300, 324, 333, XV 77, 103) καὶ ἐν πλαγιαίαις, οἷον πρὸς τοὺς ἄρτι μηχανομενεῖσι τόποις καὶ VI 219, οὐ τίνα ἀτε δὴ ἀπὸ συμφώνου ἀρχόμενον κατεῖλεν ἀντὶ τοῦ μέτρου· τὸ γὰρ τῆς προκειμένης λέξεως τελευταῖον ρωμὴν περιττὸν ἐν οὐκ ἀνιδιότατον ἐκλιθεῖσθαι. Οὕτω δὲ καὶ νῦν λέγεται γινώτα, ὃ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἀλλὰ διὰ ἵτα.

Ἐπὶ μὲν οὖν τὸ τίνα, καὶ περ πλαγιαίαν ἄρχον ἐρωτῶν, ὅταν αὐτὴ ἔχη τὴν πρὸ τοῦ μορίου, τὸ πρότερον ταῦ ἀποβάλλει, δὴλὸν ἐστὶ τοῦτο μὴ ἀναγκασίον μέρος εἶναι τῆς λέξεως, ἀλλὰ τὴν ἐξωθεν προσεληλυθός. Τὴ μὲν ἀν ἄλλο εἶναι εἰ μὴ τὸ ἄρτον, ὃ καὶ ἀκέραιον ἐνεστὶν VI 331 (σέλ. 90): Κι' οὐδὲν ἐξέθρηνα γὰρ πῶ κυρίως τὸ ἡνέτην, ὥστε ὁρθῶς γέγραπται ὑπὸ Wagner III 243 καὶ 252 ἑ ἵτα μετ' ἀποστροφῆς. Ἐν γὰρ τῇ νεωτέρᾳ γλωττῇ, τοῦλάχιστον ἐκ τῶν τῷ Μαλαζῶ γένων, περὶ οὐ παρὰ-βλας Sophocles, Romaine or Modern Greek Grammar (London 1862) σέλ. VIII, πλαγιαία ἐρωτῶσι τὸ ἄρτον πολλαῖς προτιθεταί.

Ἀξιοῦνται οὖν λόγον εἶσι διπλῶν ἐρωτήσεων αἱ ἐν μὲν τῷ πρότερῳ κώλῳ τὸ ἄρτον ἔχουσιν,

ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ τὸ τίνα, οἷα VI 327 (σέλ. 89): Κ' εἶδα τὸ πῶς ἐθάνατον καὶ τίητα τάδε ἔγαν, καὶ 344 (σέλ. 90): Ἐδὼ λοιπὸν γὰρ σὺς εἶπες διὰ τὸν γυλακατοράν μου, τὸ πῶς τὸν εἶψ' ἀθέτηται μου καὶ τίητα τάδε ἔγαν (1).

Περὶ τῆς ἐκλιψέως τοῦ ο παρὰβλας τ' οἰ-νόρην VI 480, τ' ἡκουσε XVII 369 XIX 48 καὶ ἀλλαχοῦ, τ' οἰστρον XVIII 664, ἔ-πειτα τ' εἶπε ἐν ἑσματι παρὰ Kind, Neugriechische Anthologie Diaphora, δ', σέλ. 50 (=Pass. 556) στ. 7 δις καὶ 9 καὶ 10, εἰ καὶ νενομίσται τάδε.

Εἰ δ' ἄρα τὸ ἵτα ἀρχαιότερον ἢν τοῦ τίνα, ἐπιλοιοῦν ἐστὶν ἀναζητήσαι, ὅ, τι ἂν εἴη. Καὶ πρώτον μὲν, ἐπεὶ αἱ πειστικαὶ ἀντωνυμίαι τῆς ἑλληνικῆς γλωττῆς ἀτε παρεγμένα ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ΚΦο ἢ ΚΦι τὸ πρώτον γραμματικὸν ἔχουσι ἢ πῆ ἢ ταῦ, οὐκ οὐδέτερον ἀποσιππῶσι, ἐξ ἀρχῆς γε πειστικὸν εἶναι οὐ δύναται. Ἐ-πειτα οὐκ ἂν διαφέρει τοῦ ἵτα, οὐ τὸ ἀρετινικὸν ἵτα, σημαίνει δὲ τοῦτο παρὰ τοῖς Ποντικαῖς Ἑλλήσι ταυτὸ τοῖς μὲν ἀρχαίοις ὅστις καὶ ὅ, τι, τοῖς δὲ νεωτέροις ὅστις καὶ ἄν, καὶ ὅτι καὶ ἄν. Γράφεται δὲ ὑπὸ γε Ἰωαννίνων ἵηται ἄν, ἡτ' ἄν, ὥστε οὐλοβεντικὸν δοκεῖν εἶναι. Εἰκότως· καὶ γὰρ παρὰ μὲν τοῖς παλαιοῖς τὸ εἰς τις τοῖς ὅστις συμβαίνει σχεδὸν μηδὲν διαφέρειν, οὐ περὶ παρὰ 6. Kühner §

(1) Ὁ στίχος 344 καίπερ περιττοσύναντος δοκεῖν εἶναι, ἐπεὶ τὸ ἑταῖον μέτρον ὅμως οὐχ ὑπερβαίνει, διὰ τὴν τοῦ λέξ. ἐταῖος τὴν τῆς ρωμῆς, τρόπον τινὶ ἐμοὶ μὲν δυσ-συμβέβηκε ὡς εἰπαί, κατανόησας, οἷα ἐν τῇ Ἀλξίου Κομνηνοῦ ποιήματι στ. 238 (κατὰ Μαυρορῶδῃν)· λόγον τὸν ἑταῖος ἀποθνήσκω, μὴ τὸν ποῦσάν σου φέμεται καὶ 283 (κατὰ τὸ ἐν Ἑσθῆρι ἀπογράφον)· Ὅσα κατὰ καὶ ἄν πο-λεμῶν, ἀπὸ ἡμεῶς ἐξ ὅσων ἡμεῖς· εἶτα ἐν Ἑμμανουὴλ Γεωργιλλᾷ «Θανατικὴν τῆς Ῥόδου» τὴν Κυριερχομένην ται-γαροῦν καὶ μεγαλομνηστὴν καὶ τὸν Πολλὰς δὲ Σέβαςτος Σαχλῆ-κη ἐν Γραφαῖς καὶ ἀπὸ τοῖς καὶ ἑρμηνείαις τῆς πολιτικῆς γραμμῆς ὡς τρισυλλάβου ἐπ' ἡμῶν ἐν Ἰωάννη Παπαδομανοῦσιν ἐν τῇ ποιήματι τῇ ἐπιγεγραμμένῳ· «Τὸ τραγοῦδι τὸ ἀπληρομένον» ἔγρη γὰρ δὲ οἷα τοῦ ὁ ἡμεῖος, ἄν! εἰ γὰρ κῶνα· Πατέρα, μὲν ὅστις ἢ παλαιοκαρῶν, τοῦτο τὸν δῆλον μνηστῆρα, ὅστις ἔπει (κατ' Ἀσπῶν ἐν τῇ Περὶ ἑλληνικῆς συντάξεως Περὶ τοῦ Β' ἐκδοῦ, Β' σελ. 877): Ἢ ἀσκησιῶν ἐπὶ πτωχῇ τρωγῇ ψυμὴ καὶ εἶσι, διὰ τ' ἀσκησίαν τὸν παρὲν, γὰρ μὴ τὸ γυλακατοῖ. Οὕτως ῥῃ ἐν ἀρχαῖα ἐπιγραφῇ ἐν Πλα-στικῇ ἐρωτήσιν) C. J. G. 4588): Κελαιστῖνος πινετός με-θιματό εἶπ' ἐνὶ χώρῳ· εἰ γὰρ αὐτὸ τοῖς αἰ καὶ ἐνδοκῶ καὶ ἀλλαχοῦ τὸ ε παρὰ, πρὶς τὸ γε μέτρον ἄμεινον οἷσα φαίνεται. Καὶ Στάλβου τινὲς ἀντὶ τῶν ἀρχαίων καλεῖσθαι καὶ ταῖς νῦν κώλικα καὶ ταῖς ποιοῦσιν.

563, 32, ὅθεν καὶ τοῦναντίον 'Δ. Γ, 109: *Ὅς δ' ὁ γέρον μετρήσει, ἅμα πρόσω καὶ ὀπίσω λείψει, ὥς ὃν ἄριστα μετ' ἀγορεύσει γένηται.* Ὑστερον δὲ τὸ εἰ τις μὴ ἀνωνυμία ἐγένετο ἀναφορικῇ παντάπασι συνωνυμοῦσα τῷ ὅστις, ὡς ἐν τοῖσδε, ἐν οἷς τὸ δὲ μετὰ τὸ τις δὴ κεῖται. — C. J. G. 3902 f., 3, ἀνὴρ δ' ἄν ἕτερος ἐπ(ε)ιστ(ε)ρήκη τινὰ ἐπε (ἀνδρ. ἐσται) αὐτῷ πρὸς τὸν θεόν, αὐτ. 3902, n. 7 — 8 καὶ 3902, q. 8 — 9: *εἰ τις δ' ἐπιγρήσει, αὐτ. 3865: i (τόμ. III add. ei corrig. σελ. 1096): εἰ τις δὲ ἕτερος ἐπιβουλεύσας, αὐτ. 4571: εἰ τις δὲ ταύτην ἠδίκησεν καὶ μὴ ἐδίωξεν, μὴ λάβοιτο τὸν θεόν.* Τούτων δὲ τῶν ἐπιγραφῶν αἱ πρότεροι τέτταρες ἐν Φρυγίᾳ ἀναγνώσκονται τῆς καλουμένης Ἀσιατικῆς διαλέκτου εἰς γ. ἢς καὶ τὴν Ποντικὴν γεγενῆσθαι εἰκὸς ἐστίν. Οὐ μὴν ἀλλ' οὕτω παντελῶς συνέφυσαν τὸ εἰς ὁ ἀνδρ. καὶ ἡ ἀντωνυμία: εὐρίσκεται γὰρ ἐκείνην τῇ φράσει καὶ εἰ δὲ τις, αὐτ. 3902, l. 9 — 11 καὶ p, 3 — 5: *εἰ δὲ τις ἐπιγρήσει (ἕτερον τὸν θεὸν) δηλονότι εἰς τὸν κύριον) καὶ ἐν ταύτῃ παραπληροῦς ἀποτροπαίει κατὰ τὰς αὐτὰς τῆς Ἀσίας χώρας γεγενημέναις, εἰν, οἶον 3922, 6: εἰν δὲ τις ταυρήσει 4008: εἰν τις ἀδικήσει. Ἀλλὰ καὶ τοῦναντίον μετὰ τῆς ἀναφορικῆς, ὡς 3893, 5 — 6: *ὃς ἂν ἀνδρεί (τοῦτ' ἐστὶν ἀνδρεῖ) τὸν κύριον, 3902, r., 8 — 9: ὃς δὲ ἂν ἐπιτρεθείαι, 3984, 7 — 9: ὃς ἂν ταύτῃ τῇ γυναικαὶ κακῶς ποιήσει, 4007: ὃς δὲ ἂν ἕτερος (ἐπε)ποθυήσεται (ἀνδρ. βήσεται).* Ὅπως δὲ ἐκείνο τὸ εἰς κελεῖται διακρίσθαι, τοῦλάχιστον ἕτερον μέρος αὐτοῦ εἶδει ἄχρηστον γενέσθαι, ὃ καὶ συνέβη ἐν τῇ τοῦ μέσου αἰῶνος γλωττῇ: αὕτη γὰρ ἀπόλεσε τὸ εἰ πληρὸν ἐν τοῖς εἰς μὴ, εἰ καὶ, εἰ δὲ καὶ ἴσως ἐν τῷ εἰ γάρ, εἰ μὴ καὶ τοῦτο ὑπὸ τῶν συγγραφέων τοὺς παλαιούς μνημονεύοντες τεχνικῶς ἐπισήγητο. Ἐν ταύτῃ οὖν τῇ γλωττῇ εἰς παντελῶς μία ἐστὶν ἀντωνυμία, καὶ περ ὡς ἐμοὶ δοκεῖ οὕτω ἀναγνωρισθεῖσα. Οἱ μὲν γὰρ γραμματικῶς οὐδὲν τοιοῦτον ἐγγεγράφον, οἱ δὲ ἐκδοτὰς τὸ εἰ καὶ τὸ τις χωρὶς γράφουσιν, οἱ δὲ ἐξηγουταὶ, οἱ ὅτερον πλείους ἐκείναι, ἢ διακρίνουσι πῶς ταύτην τὴν χορηγεῖ, ὡς Legrand, Recueil 2, 29, ἢ τρέπουσι τινὰς θαυμαστοὺς σοφισμένους, ὡς ὁ αὐτὸς τὰ ἀρχαῖαν γρῆσιν ἐρμηνεύουσιν, ὡς ὁ αὐτὸς τὰ λατινῶνα ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ πρὸς τὰ γράμματα τὰ ἐπιστελλόμενα τῇ ἐκείνῃ ἐπαίρει, 38, 5, K' *εἰ τι σοῦ γράφω πρὸς αὐτὴν καὶ τῆς τοῦ πρὸς θεοῦ μεταφράζει ὡς: et, si tu por-**

tes en écrit quelques mots à son adresse, souviens-toi de les lui dire, ὡς ἂν εἰ μὴ βεβαίως ὦτος, ὅτι τοῖς πρὸς τινὰ γεγενημένους ἐνίστι τινὰ πρὸς αὐτὸν γεγενημένα. Ἀλλὰ μὲν οὖν ταῦδε μοι τις ἐξετάστω — Fabulae Roman (κατὰ τὴν ἡμιπαιδεύτου διασκευαστοῦ διάταξιν) 50, 5: *εἰ τι ζητήσει παρ' ἐμοῦ, ἐκώλως σοι ἀποδώσω 101, 23: πάλαιός με τὴν πραγματεῖαν σου ὄλην, καὶ εἰ τι θέλεις, δώσω σοι εἰς πόνον γειμάτων: ἢ κατὰ τὴν ἑλλην τοιαύτην διάταξιν 167, 18: Διάπρασον μοι πάντα τὸν φόρον σου, καὶ εἰ τι βοῦλει, παράσχω σοι ἐν πληρί πόνου 109, 9: Ἀπὸός μοι, φίλε, εἰ τι συνέβηδόσθημεν παρὶ τοῦ φόρου, οὐ σὲ ἐπώλῃσα. Ὁ δὲ μέρος ἐστὶν Ζήτησον, εἰ τι βοῦλει: κατὰ δὲ τὴν ἑλλην διάταξιν 174, 3: — εἰ τι συνέβηδόσθησε παρασχεῖν 142, 26: πᾶρ εἰ τι θυμὸς μοι: εἴτα τῇ δημῶδι διαλέκτῳ, 211 (πρὸς 67, 5): καὶ εἰ τι πρᾶγμα θέλεις ζητήσει τὸν θεόν μὴ τοὺς λόγους ἐκείνου, θέλει σὺ δοθῇ, εἰς κατὰ τὴν τεγνιτικὴν διάταξιν ἀναποδιδῶσαι ταῦδε: καὶ οἷον ἂν διὰ τῶν τριῶν λέγων ζητήσει παρὰ θεοῦ, εὐθὺς δοθήσεται. Καὶ γὰρ οὗ τῷ ποίος καὶ ὁποῖος μόνον παύτητος οὐκ ἐστὶν ἀποβελόμενα τοῦ δὲ καὶ ὅστις μέρος ἀνελκίστην, ἀλλὰ καὶ τῷ οἷος ταῦτον συνέβαινεν, εἰ καὶ σπανιώτερον, οἷα Fab. Rom. 107, 3: *ὅς τὸν ἕτερον ρυκίει Ἀλεξ. Κομνηνοῦ 46 (Wagner σελ. 3): Καὶ οἷον (στὴν δὲ δλονότι) εἴρη ἀγαθόν, θές εἰς τὴν φουγὴν σου. Βίος καὶ πολιτεία τινὸς δοκιματότατος καὶ σωρώτατος γένετος, 89 (αὐτ. σελ. 279): Ἀν' ἀπὸ τῆς φωνῆς ἐκ ταύτης, οἷον r' εὐρη πλείον τῶν ἄλλων πλησιέστερον τῶν πίνων, ἐκείνους τὰ γένη ἀνάγει. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὡς ἐν παρρησίᾳ εἰρήστω. Περὶ δὲ τοῦ εἰ τις παράβαλε Wagner IX 482 (σὺν 138): εἰς εἰ τι πάλεμον ἐμπί, ἐκείνος γὰρ ἴσῃ, οὐδὲ ὁ ἐκδοτὴς ἐτόλμησε διακρίναι τὴν σύνθεσιν ἀντωνυμίας εἰς τὰ ἀρχαῖα μέρη, αὐτ. XVIII 122 (σὺν 280): K' *εἰ τι θέλει θεὸς ἢς πάθω. Τὸ δὲ Ἱερειοῦ τοῦ προφήτου, 17, 5: Ἐπικαράματος ὁ ἄνθρωπος, ὃς τὴν ἐπίδα ἔχει ἐπ' ἄνθρωπον, Ἀλκιβίους ὁ Κομνηνός στ. 63 (Wagner σελ. 4) μεταγράφει ὡς: Εἰ τις εἰς ἄνθρωπον θαρρεῖ καὶ εἰς ἄνθρωπον ἐπιτεῖ, ἐπικαράτος ἐστὶ μάλλον καὶ ἀπελκισμένος. Ἰδὲ δὲ καὶ V 206, X 120 καὶ τὸν ἐπὶ 124 καὶ ἄλλα οὐκ ὀλίγα, ἐν οἷς, εἰ γ' ὁρθὸς γενώσῃ, καὶ VII 73 (σὺν 108): Εἰ τις καὶ ἂν ἐναι γρόνην, μὲ τῷ καιρῷ τὸ θάρρος: καὶ***

VIII 327 (σέλ. 121). 'Αλλ' εἰ τὴν δόσιν μιᾶν φάρᾶν, ζωὴν ποῶς οὐκ ἔχει. Ἐν μὲν γὰρ τῷ προτέρῳ τοῦτον τὰ καὶ ἂν τεκμηρίον ἔστι τοῦ ἀναφορικοῦ, ὥστε τὴν γνώμην τοιαύτη εἶναι· ἀπὸς δὲ ἂν σωρηθῇ (ἡ γὰρ δηλονότι), πρῶτοντος τοῦ χρόνου θρασύνεται. Ἔστιν οὖν τὸ εἶτε ἀντὶ τοῦ εἶτε τοῦ γράφοντος πλημμελεῖς οὕτως ἡλλοιωμένον εἶτε ὑπὸ ἀμαθῶς προσφερόντων ταῦτο πέπονθος καὶ τὸ πάλε ἀντὶ τοῦ πάλε(r). Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ, ἐνθα περὶ ὄνου ὀργυζομένου λόγος ἐστίν, ἐπειδὴ τὸ ζωὴν ποῶς οὐκ ἔχει πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ ὄνου παταχθέντα σκεπτεῖ, ἀνάγκη τοῦτον ἐν τῇ ἰσχυρῇ θέσει καὶ ὡς ποσὶν μνημονεῦσθαι τοῦτο διὰ τοῦ ζητήσομεν εἰ μὴ ἐν τοῖς εἰ τῇ; Δοκίμῳ μὲν μοι εἶεν διὰ τοῦ ἰσχυρῶς δειν γράψαι ἀπὸ τῆς αἰτιατικῆς ὑπολαβόντα. Νῦν δὲ τὸ εἶτε ἀπορρίπτεται μὲν, φαίνεται, ἡράνισται δ' οὐ· Σπουδαῖον γοῦν λάμπρος γράσει εἰς Γκαίτην· Ἀν ὅτι αὐτὸς στήρως σου καὶ πᾶν, πᾶν εἶτα καλῶς. Ὅπως δὲ πᾶς τις σφαιρὸς καταμᾶθ' ὅτι εἰς ὑδρὶν τοῦ ὅστις διαφέρων, λογισθῶτα καὶ πᾶς συντάσσεται γὰρ, ὅ ἐν τῷ VII 73 ἀρετὴν τυγχάνοντι ἰωρακῶτες, τοῖς ἂν καὶ καὶ ἂν καὶ ἄλλοι· του ὅστις ὡς περ ἐκείνου, οἷα εἰ τι καὶ ἂν· Fab. Rom. 210 (πρὸς 63, 5 καὶ 21), 217 (πρὸς 94, 2) 219 (πρὸς 105, 1) κατὰ τὴν δηλωθεὶς διαφέρει, εἰ τι ἂν. 15, 9. 63, 5, εἰ τι καὶ, 94, 4 (καὶ 161, 6) 102, 8 167, 21 186, 22 (μετὰ τῆς εὐκατῆς), εἰ τι ἂν καὶ, 143, 1, καὶ ἄλλοι κατὰ τὰς ἄλλας δύο διατάξεις τεγνῆται τινὶ διαλέκτῳ γεγραμμένης. Ὁσαύτως καὶ μετ' ὀνόματος, ἐν ἐπιθέτου μέρι, ὅ καὶ αὐτὸ ἰδιόν ἐστι τοῦ ὅστις, οἷον, Ἀλεξ. Κομν. 160 (Wagner σελ. 7)· Εἰ τι κακὸν ἂν πολεμῆς, γνώριζε, ὅ λαμβάνεις· Σαγλ. 25 (αὐτ. 63)· Εἰ τι κακὸν καὶ ἂν σ' ἰδῇ. Συγκρίναντι δὲ ταῦτα τὰ βιβλία κατὰ τοὺς χρόνους, ὅτε ἐκαστον ἐξάρχη, ῥᾶθιν ἐστὶ παρατηρήσαι, ὥς τὸ εἶτε πρότερον μὲν τῷ ἂν μόνῳ συνετάσσεται, ὕστερον δὲ τοῖς καὶ ἂν. Κατὰ τὴν παλαιότεραν ἄρα σύνταξιν ἐκείνα τὰ Ποντικά ἐγένετο εἰν' ὅς ἂν, εἰν' ὅς ἂν, παρενθέντος τοῦ νῦν πρὸ τοῦ ταῦ, ὥς ἐν τοῖς χιλιετηρείῳ, ὅτε, ὅταν ἀντὶ τῶν χρημεῖων, ὅτε, ὅταν καὶ ἐν τοῖς μὴν καὶ γὰρ ἀντὶ τῶν μὴ καὶ γὰρ πρὸ τοῦ ταῦ τῆς ἐξῆς λέξεως· ἐν δὲ τῇ τῶν νῦν Κρητῶν διαλέκτῳ καὶ μετὰ πᾶν καταλήγον φωνῆν ἐπομένης τῆς ἀντωνυμίας τοῦ γ' προσώπου, οἷα ἐν τῇ Ἰωνναρχῶν συλλογῇ ἡ μεταστροφὴ τῶν 5, 5, μεταστροφούταιν τῇν. 6, 4, ε' ἀφ' ἧς τῶν 11,

6, τοῦ δοκῶντος τῶν 13, 12 οἱ γ' ὀμνολοῦν τῶν 19, 38, πάντας τῶν 20, 15, ἀπὸς τῶν 21, 36 καὶ ἄλλων. Περὶ δὲ τῆς δυνάμεως ταύτης τῆς ἀντωνυμίας παράβαλε τὸ παρ' Ἰωννῆς σελ. 283, 14· ἔπαρον ἦρ τ' ἂν θέλη πρὸς τὸ ἐκ τῶν Fab. Rom. ἀνω ἐγγεγραμμένον· Ζήτησον εἰ τι βοᾷται. Ὅτι δὲ ἐν τῷ κοινῷ ἵστα ἡ κατ' ἐμὲ εἵστα λείπει τὸ τελευταῖον νῦ, τοῦτό γε οὐδὲν καλῶς ἢ ἐπεγείρησα ἀποδείξαι μὴ οὐκ ὀρθῶς ἔχον δοκεῖν· καὶ γὰρ ἄλλοι τὸ νῦ ῥαδίως ἀποπίπτει. Οὐ μὴν ἀλλ' ἐν τῷ Κυπριακῷ ἔσχατι Pass. 325 τελ. εὐρίσκεται καὶ ἵστα, σημαίνει μὲν ὅτε, τὴν δ' ἀρχὴν τοῦ ἵστα οὐ διαφέρων· δοκεῖ γὰρ πρῶτον μὲν οὐ μόνον ἀντωνυμία εἶναι, ἀλλὰ καὶ μέριον, ὥστε ἐπὶ παντοῖς ἀναφορῶν οἷον· εἶναι τιθεσθαι, ἔπειτα δὲ τῆς δυνάμεως ἡ μεταβάσις πᾶν εὐκόλος ἦν, τοῦ νῦν λεγομένου ἔσω ἀντικειμένου, οἷον ἐνεστὶ τὸ ἐτυμολογικῶς στήρηται, ἔγγυς προσκεινός ἐπιρρηματικὸς οἷοις δὴ ποτε, ὥς ἐν τοῖς τῷ ἐνταῦθα γ' πᾶν προῦρου—Wagner X 247 (σέλ. 150)· Καὶ εἰ τι φῶς καὶ εἰ τι πῆξ καὶ ὅσα καὶ ἂν κοιμῶσαι, οὐδὲν οἷ λείπει ποτε ὁ φῶς καὶ ὁ τρώης· τοῦτ' ἐστὶ· Καὶ ὅταν φῆγῃς καὶ ὅταν πῆξῃ καὶ ὅταν καθέσθῃς καὶ τὰ ἐξῆς. Πρὸς δὲ καὶ τὸ ὅτι παρὰ γε Κρησὶν μετὰ τοῦ γὰ τὸν μελόντα χρόνον σημαίνει, μετὰ δὲ τοῦ καὶ τὸν παρεκτείνοντα, ὥς διδάσκει Ἰωνναρχῆς ἐν τῷ λεξιῶν τῷ μετὰ τὴν συλλογὴν πρὸς τὸ ὅτι καὶ, ἐνθα ἀντὶ 255 ὅς 254.

Ἄλλα, φράσις τις ἂν, πῶς τοιμὰς παράγειν τὸ ὅτι ἀπὸ τοῦ εἰ τι ἂν, εἰ τὸ μὲν πευστικὸν ἐστὶ, τὸ δὲ ἀναφορικόν· Πᾶν μὲν οὖν, σφημ' ἰγώ· οὐ· ἀρ οἶδα ἄλλο παράδειγμα τοῦ ἀναφορικοῦ ἵστα πλὴν τοῦ ἀνω παρατεθέντος, Pass. 403 τελ. τοῦτ' ἵστα ἢ γενοῖν· ἀλλ' οὐδ' εἰ ἦν πλεον, περὶ τοῦ μὲν ἂν ἐποίου μνημονεύειν ἐκ πευστικῶν ἀναφορῶν· καὶ μᾶλλον δυσμερὸς γίγνεσθαι. Εἶτα τὸ τοῦτ', οὐ μόνον ἀλλὰ τὸ γ' Ποντικὸν εἰσάγει, εἰναι ἀναφορικὸν ἐστὶν τι καὶ ἀρχῆν ἦν. Εἰ δὲ καὶ τὸ πευστικὸν πρὸς τὸ ὅτι Τραπεζοῦνται καὶ οἱ ὅμοιοι γινώσκονται ἀντὶ τοῦ τί, μηδὲν ἄλλο εἰη ἡ ποσὶς, ἵστα ἐκατέρωθεν κεκαρμένον, ὅ οὐκ οἶδ' εἰ τὸ ὅτι οὕτως ἔχει, τί μὴν· διπλῆς γὰρ τῆς δυνάμεως· λέγει τινὶ ὡκειομένης καὶ ἀρχαίας καὶ νεώτερης, διπλοῦ δὲ καὶ τοῦ σχήματος νεομοιμένου ὡσαύτως ἀρχαίου καὶ νεωτέρου, ἡ μὲν ἀρχαία δύναμις καὶ τῷ σχήματι προσμένεται διπλοῦ τῷ ἀρχαίῳ, τοῦναντίον δ' ἀλλοκοτὴν πῶς ἂν εἴη. Ἄλλα καὶ ἐν τῇ τοῦ μέσου αἰῶνος γλώττῃ

δεκοτὴ καὶ δὲν τὸν ἄλλον ὁ τοῦ τοῦ καὶ σελ. 129, 32. Τὸ δὲν οὐ μέλει μὴ ῥωτῆς, ποτὶ καὶ τὸν τὴν ἔχης. Ἄλλαι δὲ τρεῖς κείνται ἐν τῇ Μουλλάχου γραμματικῇ σελ. 191 καὶ ἐν τῇ Σοφοκλέους σελ. 128, ὡν δύο κατὰ τὴν Κρητῶν φωνὴν μεταπελασμέναις ἔχει καὶ Ἰανναράκης, σελ. 311 (ἀρ. 168 καὶ 172). Ἐν ἄσματι δέ, ὡς γ' ἐμὲ μνησθῆναι, οὐχ εὖρον τοιαῦτα εἰ μὴ μετὰ τινων ῥημάτων, οὐχ εὖρον τοιαῦτα οὐκ ἐρ' ἡμῶν συνταχθέντα, ἀλλ' ἐκ παλαιού παραδεδομένα φανερά εἶναι, οἷα, τὸν (τὴν, τὸ) λέγον (τὴν, λέγον) (Pass. 218, 19. 253, 25. 257, 2. ὡ παραβ. Legrand, Recueil 58 τελ. μετὰ τῆς μεταφράσεως, εἰτα Pass. 363, 2. 492, 2. 637, 10) καὶ τὸν (τὴν) ἀποῶ (Pass. 527, 3. 532e, 5. dist. 456) καὶ μετὰ τὸ καλῶς ἐπ' εὐφημίας, τοῦτο δὲ οὐ μόνον ἐν τῷ καλῶς τὸν ἀγαπῶ, (Pass. 15, 10. 30, 11. 441, 5 καὶ ἀλλὰ καὶ), ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς καλῶς ἡ ἀνέως, καλῶς τὸ παλαιοῦ καὶ οἰοῦμαι, οἷον παρ' Ἰωαννίδου. Καλῶς τὸ πρῶτον αἰ ἀντιπρὸς καὶ αἰμα καὶ κοινοῦμαι. Οὕτως γὰρ γραπτῶν, οὐχ, ὡς Passow 588, 6, καλὸ σπὺν ἀγαπῶ. περικύβητον δὲ ἐπομένως γὰρ ἀντωνυμίας ἡ ἐγκύβητος γίθεται, οἷον αὐτ. 48, 4. Καλῶς ποτε τὸ ἀγαπῶ καὶ 426, 7 (καὶ ὡσαύτως 427, 1 καὶ 428, 5). Καλῶς τὸν τὸν λέβητον. Ὅτι δὲ τὸ τὴν ἀγαπῶ παρακίχασαν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, μία λέξις γεγενῆσθαι σημαίνουσα τὴν ἐρωμένην, φαίνεται ἐκ τοῦ κλισίως μετέγινε τὴν ἀντωνυμίαν, οἷον Pass. 443, 2 (κατὰ τὸ ἑτέρως ἀδόμενον) 'c τῆς ἀγαπῶ τὴν πόρτι, ὡ παραβ. Legrand, Recueil 3, 124. 'c τῆς λογιῆς τὴν πόρτι. Καίτοι οἱ μὲν παλαιοὶ τὸ ἐκτύπον ὡς τὸ ὀριζόμενόν λέξει πολλάκις οὕτω προσήμασαν, ἀλλὰ μὴν οἱ νεώτεροι διὰ τὸ γε τὰς προθέσεις μόνον τῇ αἰτιατικῇ συντάττειν, ἀντιπρὸς μὲν τὴν πῶσιν τὴν τῆς ἀντωνυμίας μεταβάλλουσιν, εἰς ἄλλην δ' ὡς ἐμὲ γε εἰδέναι οὐποτε, ὡς καὶ Ἀλέξιος ὁ Κουηνός εἶπε, 43, στίχους ἐκ τοῦς ἡπείας. Εἰ δ' οὖν τὸν ἄβρον ἀντὶ ἀναφορικῶν πράττον ἐκ τῆς οὖν τὴν γλωττίης σχεδὸν κρύπτουσι, πᾶν θαυμαστόν ἐστι τὸ σφαιρικό, Pass. 245, 4. Ὁ πρῶτος ἀσκαπώθηκεν ἦτον ὁ Μπουὸ Μάρκος. λογίζομενον δέ, οὐδ' οὐδ' οἱ πρότεροι τῇ ὀνομαστικῇ τοῦ ἀσκαπώ καὶ τοῦ θηλυκοῦ οὕτως ἔρυντον, οὐδ' ἀξιώσιντον δεῖν. Παρὰ δὲ Ἰανναράκη, 43. Πρῶτος ἀπὸ ἀσκαπώθηκε. Καὶ οὕτως μὲν ἔχει τὸ πρᾶγμα ἐν ταῖς τῶν ἄλλων ἑλληνῶν διαλέκτοις.

Ἡ δὲ τῶν ἐπὶ Πόντῳ οὐ μόνον ἐν πράξει τισι τὸ ἄβρον ὡς ἀναφορικῶν διατετήρηκεν, ἀλλὰ καὶ ἄλλως χρωμένη αὐτῷ διακρίνει: τοῦ γὰρ τὸ ἡ δύναμις κινδυνεύει γινέσθαι ἢ αὐτῇ ἐκεῖ τῷ ἄλλῳ ποῦ. Καὶ γὰρ κείτα οὕτως ἐν τραπέζιωντικῷ ἄσματι, Pass. 481, 6, καὶ αὐτὸς Ἰωαννίδης, καὶ περ ἀλλαγοῦ γράζει ἡμεῖς, μετὰ τὸ ἄβρον τίθησι τὸ, καὶ δὴ καὶ ἐν ἄσματι ὡσαύτως: Ἐστὶν γὰρ οἶον θὰ δοίγω σε, τὸ κ' ἐρ' ἡ δουλεύει. Τὰ δὲ πρὸς τὴν δύναμιν παρὰ τὸς Ἰωαν. 278, 6, ἄβρον τὸ δὲς τὸ Legrand, Recueil 143, 29, κατὰ ποῦ δὲ, καὶ Ἰωαν. 279, 8. ἄβρον τὸ ἐστὶν πρῶτα τῷ αὐτ. ἄβρον καὶ πᾶς ἐστὶν. Συναπείας δὲ καὶ τῷ τῷ ἀναφορικῶς γινέσθαι ἐπὶ πληθυντικοῦ μαρτυρεῖ μοι ὁ ἐν Μόσχῃ καθηγητὴς τῆς τουρκικῆς γλώττης καὶ ἄμα ἱατρός, Σταύρος Σάκωρ, καὶ αὐτὸς Συναπείας ὡν τὸ γένος. Ἐπειδὴ τόνουν τὸ οὐδέτερον τὸ ἀναφορικῶν μέρος ὑπὲρον τοῖς Ποντικοῖς Ἑλλησιν ἵκιστ' ἀγνωστόν ἐστιν, οὐδὲν ἂν θαυμάσαι νομίζω, ἐὰν τὸ τραπέζιωντικὸν ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ κινεῖν τὸ παραγίγῃ. Περὶ δὲ τοῦ νῦν τοῦ πρὸ τοῦ καὶ ἄνω εἰρηται, οὐ περὶ τοῦ εἰναι λόγος ἦν ἴσως δὲ καὶ μᾶλλον ἀναλόγως ἔχει τὰ τῶν νῦν ἀρχειῶν τῶ, ποῦ, τελε. Εἰ οὖν ταῦτα μὲν ὀρθῶς ἐγνωσται, ἴδου καὶ ἄλλον ἀντωνυμικὴν ἐξ ἀναφορικῆς πνευματικῆς γενομένην.

Τί δὲ: τὸ Ποντικὸν ἀποθεῖ ἀντὶ τοῦ πόθεν ἐρ' ἀντιπρὸς τί ἐστι. Κατὰ μὲν Ἰωαννίδην, καὶ πρὸς τὸν γὰρ γράζει ἀπ' ἄβρον, ἀμείνων τὸ πνεύματος. Ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀντὶ τοῦ ἐρ' ἀποθεῖ, κατὰ τὸν μίσην αἰῶνα ἐλέγετο πᾶσι καὶ ἐκ τῶν τῇ ὥρῃ γεγενῆσθαι τῶρα καὶ παρὰ τὸ ἀβρὸς ἡκούετο, ὡς εἶδομεν, εἰ μὴ καὶ νῦν ἀκούεται, ἀπὸ τῆς. Ἀλλὰ μὴν ἀλλ' οὐδ' ὡς πεπισμαι, ἀπὸ τῆς ἀντωνυμίας ἐρ' ἀποθεῖ, εἰ ποῦ οὕτως γε συνετέθη, οὐτεθεῖναι οὐκ ἔλλοτε ἢ ὅτε πρῶτον μὲν τὸ ἄβρον ἐπὶ τῇ ἀρχαίᾳ δυνάμει τοῦ νῦν ἀπὸ τοῦ ἀναφορικῶς κινεῖν, οὐ μὴν συνετέθη, ὡς ἐν τῷ πᾶσι γνωστό: Ὅθεν εἶπε τὸν ἑλλήνων κινεῖν καὶ ἀντὶ τῶν τοιαῦτα πλεονάζουσας τῆς προθέσεως, ὅπως δυνατόν ἦν, ἢ ὅτε αἱ ὑπερτον προθέσεις ἐπιρρήματα οὕσαι οὕτω ἐπαύσαντο, οἷα παρ' Ὁμήρῳ ἐστὶν ἐκ ἀλλήθεν, ἐκ ἢ ἀπ' οὐρανὸν καὶ ἄλλα τινὰ, ἢ ἐπεὶ τὰ ἄβρον τὸ ἐκ τινος τόπου κινεῖν ποτε σημαίνει μὴ ἀπογίγναι πρὸς τοῦτο εἶδεν, ἔθεν ἴσως τὸ παρὰ τοῖς παλαιοῖς οὕτω

εὐρισκόμενον ἀπὸ μικρόθεν ἀντὶ τοῦ ἀπὸ παι-
δός ἢ ἐκ παιδός. Ἡμαρτοῦτο δὲ τὸ-θερ ἐστὶ
πρὸ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, ὥστε μὴδὲ τὸ
ἀπὸ μικρόθεν ἀνάγκη εἶναι παρακινεῖσθαι
δὲ τὸν ἄλλοις νομισθῆναι, μὴ τί γε τὸ τῶν
παλαιῶν Παρίων ἔσπου' ἔρπει, ὅ ἐστι κατὰ
λέξιν ἐν τῷ-θερ ἔρπει, ἀντὶ τοῦ πόθεν ἦ-
κει (1). Ἀλλ' ὅσα δὲ καταμαθεῖν ἐστὶ τοῦτο
ἐξ ἀντανουμῶν, τὰ γὰρ ἐμθερ καὶ σθερ καὶ
θερ οὐ διαφέρει τῶν ἐμοῦ καὶ σοῦ καὶ οὐ.
Ταῦτα μὲν οὖν παλαιὰ ἐστὶ ὕστερον δὲ τὸ-θερ
παντάπασις ἡρανεῖται καὶ ἀντὶ τοῦ ἀπὸ μι-
κρόθεν ἦρσαντο λέγονται, ὡς τὸ μικρό. Διεξή-
λυνον δὲ ταῦτα περιεργαζόμενος μὲν οὐδαμῶς,
ἀποβλέπων δὲ πρὸς τὰ ἄλλα φρά. ἅτινα ἐκ
τοιούτων παλαιὰ δὴ συνταχθέντα, οὕτως ταῖς
μετέπειτα γενεαῖς παραδίδονται. Λέγω δὲ τὰ
ἀγοῦ, ἀγάτου, καθήμεραν, καθέει, κα' ὡς, κα-
θάπαξ, ἐγάπαξ, καθάλου καὶ ἄλλα τοιαῦτα τῶν
κυρίως συνθεσθέντων, προόντος δὲ τοῦ χρόνου
οὕτως συμφύοντα, ὥστε δύο ἀρχῆθεν οὐσας λέξεις
εἰς μίαν ἀποθῆναι. Ἐν τοιούτοις οὖν οἷα δὴ ἐστὶ
τότε συνταχθέντα, ὅτε τὸ δασυ πνεῦμα οὕτω
ἀπεβόλητο ἢ τοῦλάττονον ἢ τῶν πρότερον
οὕτως συνιουσῶν λέξεων ἀναλογία ἐστὶ διετη-
ρεῖτο, ἢ τοῦ πνεύματος δύναμις ἐπὶ φωνήν-
των ἦδη ἐξήτλητος γενομένη ἐπὶ γε συμφύοντων
καὶ νῦν ἀκούεται. Ἐπειδὴ δὲ τὸ πρῶγμα οὐ-
τως ἔχει, ἐκ τοῦ ἀπὸ σθερ οὐκ ἂν ἀπόθεν ἐγί-
νετο ἄλλ' ἀπόθεν. Τῶν δὲ τριῶν ἐκείνων, ἃ
ἐξαίρετα ποιῆσαι ἰδοῦμεν, τὸ μὲν ἀπ. λωμια
οὐκ ἐκ τινος ἐπά. λωμια κολοβωθέν, ἀλλ' ἐκ
τοῦ ἦδη κολοβωμένου γά. λωμια ἡγοῦμαι
προελθεῖν, παρυσταμένον τάχα τῶ τῶν λεγόν-
των-γῶ τοῦ π. λωμια, τὰ δὲ ἀπόσις καὶ τῶρα
νεώτερά ἐστιν ἢ ὥστε ἔχονσι τοῦ πνεύματος
διαφυλάττεσθαι. Ἀλλ' οὐδὲ τῷ τῆς ἐπὶ Πόντῳ
διαλέκτου οἰκίῳ προβητικῷ ἄλφα περὶ τοῦ
ἀπόθεν ζήτησι ποιούμενοι ὠρελουμένα τοῦτο
γὰρ μόνον τοῖς δεκτικαῖς συντίθεται, οἶον,
ἀπόσιν, ἀέτις, ἀτῶρα, ἀδά, ἀδοῦτε, ἰσως καὶ
ἀετοκος. Οὐδὲν οὖν λοιπὸν εἶναι δοκεῖ ἢ τῷ τοῦ
Morosi παραδείγματι χρῆσασθαι ἐν τῷ βι-

βλίῳ, ὃ ἐπιγράφεται Studi sui dialetti Gre-
ci della terra d'Otranto (Lecce 1870),
σελ. 146 τὸ τῶν Ἱταλιωτῶν ἀπόθεν ἐκ τοῦ
ἀπὸ πόθεν συγκινήσει μολίζοντας ἐκπεποισ-
σέτας τῶν ὁμοίων συλλαβῶν. Εἰ δὲ τοῦτο μὴ
παρίγνωσται, οὐδὲν ἔχει ἢ λέξις ἡμᾶς διδάξαι
πιστικὰ γὰρ ἀναφορικῶν δύναμιν υποδείχ-
μενα τίς οὐκ οἶδεν;

Τὸ δὲ εἰς εἰς δι' ὁρθῆς εἰς διὰ πλεονασ-
μῶς ἀναφορικὸν εἴνετο, οὐχ ὑπάρχει
μοι θέν σαφὲς τεμαριόμα. Ὅτι δὲ παλαιὰ
τοῦτο συνέθη, τὰ παραδείγματα ἀποδεικνύει τὰ
παρὰ Kühner II, σελ. 1018 καὶ ἐν τῷ
Schneider ὑπομνήματι πρὸς Καλλιμαχον, I,
σελ. 422. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐκ βιβλίων ἐπι-
γράφεται, ταῖς δὲ ἐπιγραφῶν ἐξαρθέντα
παρτίθεικα. Καὶ πρῶτον μὲν διδύμωτος ἐν
τῷ Καπιτωλίῳ μουσίῳ διαφυλάττομένη C.
J. G. 6184 'Arria 'Pnyalla, / 'Hrōdon γυ-
ρή, τὸ γῶς τῆς οἰκίας, τίος ταῖς τὰ χωρία
γυρονται. / Annia Regilla, Herodis usor, /
Iumen domus, / cuius haec / praeda / fue-
runt, ἐνταῦτα τὸ ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν ὑποτιθέμενον
ἡς οὐκ οὐδαμῶς ἀναγκασίον ἐστίν, ὡς καὶ τὸ
γόνονται, ἀλλ' οὐδ' εἰς: πῶς γὰρ ἂν ἐξέπεισε
τὸ ἦς ἐν μέσῳ τῶν στίχῳ κείμενον; Ἐπειτα
ἐκ τῆς ἐν Φρυγίᾳ ἀνωρεύσεως 3827 v. (I. III
add. et corrig. p. 1055) Τίς ἂν προσάξει
γῆρα τὴν βαρύνθοντα, παλταῖς ἀόρως πε-
ριπίσσοτο συμφοραῖς. Πρὸς δὲ ἡ αὐτῇ φράσει
ἐν ἐπιγραφῇς ἔχει πού τρεπείσταις διαφόρως
διεφθαρμένη 3843- Τίς ἂν δὲ γῆρα προσ-
αγῇ βαρύνθοντα, ταῖς αὐταῖς περιπίσσοτο
συμφοραῖς, οὐ αἱ ἐκδοταὶ δὲ ἀντὶ τοῦ τῆς γῆ-
ρα, καὶ 3883- Τίς ἂν προσάξει γῆρα τὴν
[βαρύνθοντα, (παλταῖς) ἀόρως] . . . ὅ' ἢ
ἐκδοταὶ προσ(αγῇ) καὶ αὐταῖς] ὡς περὶ ἐν
τοῦ οὐτως οὐ βούλομαι συσχεῖσθαι ἀντιλέγει,
τὸ δὲ προσαγῇ οὐκ ἔρως ἡμᾶς δοκεῖ
περίσσει γὰρ ἐν τῇ πέτρῃ ἰωτα, τοῦτο δὲ, οὐ
ὡς ἡμῶν υπογράφεται, ἐν τοῖς οἰς ἐκείνους
μνημείοις οὐκ ἐγράφτο, ὡς καὶ ἐν τῇ 3843
αὐτὸ τὸ προσαγῇ οὐδὲν ἔχει μετὰ τὸ ἦτα.
Ἡ δὲ 6223 p. εἰ καὶ ταῦτ' ἀναφορικὸν
ὑπάρχει φαίνεται, οὕτως διεφθαρτα, ὥστε μὴ
ἀξίαν δοκεῖν ἐκγραφῆναι. Ἀλλ' ἡ τοιούτη ἀπο-
τροπή ἐν Ἀσίᾳ καὶ αὐτῇ κατισσευαμένη
3882 i, 8 καὶ τὰ ἐξῆς (ib. add. p. 1101).
. . . Ἀρια/γῶ τίς ἂν δὲ τοῦτο / τῇ μνημείῳ
κακὴν προσποιήσῃ . . . / ἀπεισίσσῃ τῷ ἱερό-
τῳ τῷ μείῳ θηράρα διεγύλια περτάλκοντα.
Ὅρως δὲ τὸ τίς καὶ ἐνθάδε ἐν μέσῳ τῷ στίχῳ

(1) Ἐκ δὲ τοῦ Βοιωτικῷ, Θετταλικῷ, Ἀρκαδικῷ,
Κυπριακῷ εἰς ἀντὶ τοῦ ἐκ ἢ ἐκ παράγεται τὸ Ποντικὸν ὅς,
ὃ τίθηται πρὸ τοῦ ἀφῆρον ἀντὶ τοῦ ἀλλοῦ ἐισωθῶς ἀπὸ.
Τὸ δὲ ἐ φιλόν ἐν λέξεσι ἀρχῇ κείμενον ἐν νεώτερᾳ γλώττῃ
ἑλλως δὲ μεταβαίνει εἰς ἄλφα καὶ ἐν τῷ ἐκ, οὖν ἐν τοῖς
περὶ Ἀπολλωνίου κατὰ τὸ χεῖρ' ἔγραψον στ. 477, 403, 535,
664. Τὸ δὲ Κυπριακὸν ἐκείνῳ ἑσπο(ε) παρυσίντων δοκεῖ
ἵνα,

των τῶν ἀντωνυμιῶν τὴν αὐτὴν ἔγω γινώσκω ἢ περὶ τοῦ Ποντικῶν τὴν δ' ἀρχὴν αὐτῶν ἀναζητοῦντα, ὅποια εἶναι ἐστίν, οὐ βέβαιον ἐστὶ διαγινώσκειν, πότερον, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐν μετ' ἐκείνοις ἢ κατὰ μίμησιν τῆς Ἰταλικῆς· πάλαι γὰρ ἔχει αὐτὴ ἡ διαλέκτος ἐκ τῆς τῶν περὶ οὐκὶν γλώττης προσληφθέντα, ἐν οἷς καὶ τὰ ἀναφορικά πόσος καὶ πόσα, ὅ ἐστι ποῦτε, μόνον τῶν ἁλλῶν Ἑλλήνων οὕτω λέγοντες ἀντὶ ὅσος καὶ ὅσα· καὶ δ' Ἰταλοὶ quanto καὶ quando καὶ ὡσαύτως οἱ ἐπ' ἀναφορᾷ. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ τί αὐτῶν ἀντὶ τοῦ τί ἐν δύναται καὶ τὸ Ἰταλικὸν εἶναι οἷα καὶ τὸ κοινὸν τί τοῦ αὐτοῦ σημαίνει. Τοῦτο δὲ οὐκ ἐκ τοῦ πνευματικοῦ παρὰ γὰρ, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ πᾶσι οἷα οὐδ' καὶ πάλαι καὶ νῦν τὴν αὐτὴν ἔχοντες δύναμιν· εἰ γὰρ οἷα ἡ λέξις, καλ' ἂ περὶ τῶν τετα καὶ τινος ἀρτί εἴρηται, ἀτόνως ἐξεφωτισα, ὥς καὶ νῦν ἐπὶ τὸ πλῆρον ἐκφωνεῖται, τὸ ἀρκτικὸν γινώσκων αὐτοῦ οὐδὲν ἥττον οἷον τ' ἢν ἀπὸ περὶν ἢ τὸ τοῦ ἴνα, ἐξ οὗ τὸ νῦν καί.

Οὕτω δ' οὐν καὶ τὰ ἀναφορικά ποῖος καὶ ποῖο οὐκ ἄλλα εἶναι νομιζῶ τῶν ὁμοίων καὶ ὁμοῦ· ὧν τὸ μὲν ὁμοῦ ἐκ τοῦ ὁμοίου παρῆλται κατὰ τὴν τοῦ ὁμοῦ ἀναλογίαν, ἐκ δὲ τοῦ ὁμοῦ τὸ ὁμοίου πεποιμένα, ὥς τὸ ἐκεῖ ἐκ τοῦ ἐκεῖ. Τοῦ δὲ ἀποκοπῆται τὸ ὅ ἡ αἰτία διπλῆ ἦν, πρῶτον μὲν φωνητικῇ, ὅτι τὸ ἀρκτικὸν ὁ ἀπὸ τὸν ἐν καὶ ἄλλοι ἐξήτηλον γίνεσθαι, ὅθεν μοιολογῶ, μοιολογῶ, μολῶ, σπῆν ἀντὶ ὁμοιολογῶ καὶ τὰ ἄλλα ὡσαύτως, ἔπειτα λογικῇ, ὅτι τὸ ὁ τοῦ ὁμοίου τὸ ἀρκτικὸν εἶναι ἰδόντες· καὶ γὰρ ἐλεγον ἐνίοτε οἱ Βυζαντινοὶ ὁ ποῖος, ἡ ποῖα, τὸ ποῖος, δι' ὃ ὁσπερὸν καὶ τῷ ὁμοίῳ τὸ ἀρκτικὸν προῦθεσσαν.

Εἰκόσ δὲ τὰ ποῖος καὶ ὁμοῖος, καὶ ἐπεὶ ἀναφορικά ἐγένετο, ἀπ' ἀρχῆς μὲν ὅμως ἐπὶ ποιότητος τίθεσθαι, ὁσπερὸν δὲ δὴ τὴν δύναμιν ταύτην ἀποβελίσθαι, ταύτην παθόντα ταῖς ἐκ τοῦ λατινικοῦ qualis καὶ τοῦ γερμανικοῦ hñiliks κατὰ διαλέκτους ἐπιγενομένης ἀντωνυμίας. Ὅτι δὲ καὶ τὸ οἷος εἰς ἄπλοτον ἀναφορικῶς μετεβαλόν, ἄνω εἴρηται. Πεποιμένα δὲ μινεῖα καὶ τῆς πλεοναξίας ἐρωτήσεως, ὅσῳσιν εἶχε ῥοπήν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώττῃ πρὸς τὰ ἀναφορικά καὶ τὰ πνευματικὰ μεταβαίνειν εἰς ἄλληλα. Ταύτην οὖν καὶ τοῦ ἀρτί ἀναζητούμενον πρᾶγματος κοινωνεῖν πη ἡγοῦμαι. Τὸ γὰρ ὅστις ἄλλως μὲν ἀόριστον ἐστὶ, ἀναφέρεται δὲ καὶ εἰς ὀρισμένον τι, πρῶτον μὲν ἔαν δηλοῖ ὅποσον ἐστὶν ἡ ὁσος ἔχει, περὶ οὗ ἰδὲ Ellendt-Genthe, Lexicon Sophocleum ἐπὶ τῇ λέξει, Ἀνυστοῦ α' 27 καὶ Γ' 43, Διονύρι, κατὰ Δημ. 93, Ὑπερσίδ. Ἐπιπάρ. Χ 9—21, Θουκυδίδου γ' 57, 3 καὶ

64, 4 (μετὰ τῆς σημειώσεως τοῦ Classen) καὶ δ' 18, 1, Ἀλκιβρονος ἐπιστ. β' 4, 5 (Epistolographi Graeci ed. Hercher p. 65), ἔπειτα δὲ ἔαν ἢ ἐν πλεοναξίᾳ ἐρωτῆσαι.

Ὑσπερὸν δὲ καὶ παρὰ ταῦτα ὀρισμένως ἅμα τιθέμενον ποιότητος οὐδὲ ἔγνω παρέρχεται, οἷον C. J. 6391. Εὐσεβίῳ, — ὅστις ἔλεγον μῦθας ἰα', ἡμέρας ἰα', 6405. Ζωσιμῷ, — ἦτις ἔλεγον μετ' ἐμοῦ ἔτη δ', 6437. Μελετιῳ, — ἦτις συνέβησάν μοι ἀπὸ ἐτῶν α' ἅμα ἔτη δε', πρὸς δὲ 6441 β' 6474, 5· 6503, 4· 6545, 6· 6667, 5· 6769, 2 καὶ ἄλλα πολλά. Οὕτως καὶ νῦν ἐν τῇ τῶν μεταβλητῶν διαλέκτῳ. Κατὰ τοιαύτην οὖν μεταβολὴν τῆς δυνάμεως τοῦ ὅστις καὶ τὸ ὁμοῖος ἄπλοτον ἐγένετο ἀναφορικόν, μετέπειτα δὲ καὶ τὸ ἐρωτηματικὸν ποῖος ἐπαμύλλον κατέστη τῷ τίς. Ἀόριστως δὲ νῦν χρώνται τῇ ὁμοίᾳ ἀντωνυμίᾳ καὶ τῷ ὅπου μοριῷ, ὧν τὸ δὲ τοῦ ὀρισμένου ὁμοῦ ἐστὶν ὅτε οὐ διαφέρει, ὥς Χριστόπουλος· Ἐκείνων ὅπου ζεῖσθαι. Ἀόριστον δὲ γινέσθαι ὡς ἐπὶ τὸ πλεοναξίᾳ καὶ τὸ ποῖος ἢ κατὰ τὴν συνήθη προφορὰν ποῖος. Ὅ ἐν μὲν τῇ τῶν πολλῶν γλώττῃ ἀπαρῶνται καὶ ἀπαρχαλοῦνται γε, ὡς φησι Σοφοκλῆς ἐν τῇ γραμματικῇ σέλ. 74, ἐν δὲ τῇ τῶν ἐπὶ Ἰόντων διαλέκτῳ διατετήρηται καὶ τὴν παλαιότητα δύναμιν κατέχει τοῦ ὅς. Εἰ δὲ καὶ ἀμυλᾷ, οὐκ ἔγω μὲν εἶπεν, εἰκάζω δὲ ὅτι οὐ· οὐτε γὰρ τῆς ἄλλης γένεσιν οὐτε κλίσιν ἐπιτυχῶν μὲννημ' ἔλην τῆς αἰτιατικῆς. Ἀλλὰ μὲν οὖν τοῖνδ' ἡρώων παρ' Ἰωαννίδην σέλ. 266· εἴπερ καὶ ἔαρον ποῖος ὅσον βλαμμένα τὰ χέρια τ', ἀρ' οὐ ἔστι τεκμήρασθαι, ὅτι τὸ ποῖος, καὶ περ οὐ μοριῶν ἀλλ' ἀντωνυμίας ἐν, ἀντὶ τοῦ κλινεσθαι προσωπικῶς προσλαμβάνει ἐκ τῶν παρόντων κελαιμένας, ὥσπερ τὸ Ἀρκτικὸν ἰαὶ καὶ τὸ Βουλγαρικὸν κοῖον. Ἀλλὰ γὰρ ἔργον ἐστὶ τοιούτοις λειοδύσαι ἁπλῶς χρῆσθαι, ἅπαντα καὶ ἀναφορὰν δευκύνει καὶ εἰς μέρος τι τοῦ λόγου τελεῖ τὸ τί, τὸ ποῖος, τὸ πόσος σημαίνοντα.

Καίτοι τὰ μοι γεγραμμένα τοῖς γ' Ἑλλήνων φαλῶ οὐδὲ νέον τι παρέρχοντα δοῦμαι ἀνείκως γὰρ αὐτοῦ περὶ τὰ ἐαυτῶν σοφωτέρους εἶναι τῶν ξένων· καὶ δ' ἴσασι πολλά, ὧν τοὺς ἄλλους οὐδὲ πυνθίσθαι συμβαίνει. Εἰ μάλιστα καὶ ὡς ταῦτα εὖ γέγραπται, χαίρεισθαι· εἰ δ' ἄλλως, οὐ θαυμάσω, διανοομένους δὲ ὡς πάντων ὀλίγων ἔντων τῶν προδρόμων, παραμυθίαν εἶω ἐκ τῆς παροιμίας· Τῶν πρῶτων τὰ παθήματα τῶν ἡσυχίων γενομένων.

Ἐρ Μάχη.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ KORSCH.

ὧν. Οἱ δ' οὖν ἐκδοταί, σχεδὸν ὅπου ἐντίχουεν αὐτῶν, ἢ πάντων ἡρπένζον ὅστις καὶ δε γράφοντες, ἢ τοὺλάχιστον παρήγον ἐκ τοῦ ὅστις, οἷον ἐν τοῖς add. ad. 6223. Quippe inter pronuntiandum ἤτις in τις depravatum absorptio priore syllaba. Καίτοι ἡ πρώτη συλλαβὴ αὐτῆς οὐχ ἀπλοῦν τι ρωνθὲν ἔστι καὶ δυναμῶς ἰδίως καὶ τόνου δεόμενον, οἷα περ εἶναι φιλεῖ τὰ ἐν λείψεσιν ἀτεχνῶς παραλειπόμενα, ἀλλὰ σαφὲς μέρος τοῦ λόγου αὐταρξὺς καὶ κλισίῃσιν ἰνδεδεγμένον καὶ ὀρθοτονοῦμενον. Τὸ δὲ τίς τὸ ἀναφορικὸν εἶναι ἐκ τοῦ ὅστις ἐγένετο, ἐγκλιτικὸν ὅτι ἢ ἢ μᾶλλον προκλιτικὸν οὐ μόνον ἐν τῇ ῥήτῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς πλαγιαῖς, ὅ οὐχ οὕτως γὰρ ἐν τῶν παλαιῶν πρὸς τὸν αὐτὸν ἐπὶ Κασσίου αὐτῶν ὡς ἀποφάνετο, ἔνθα γὰρ διαρρηθὲν ἀποφάνεταί, ὡς τὸ ἀναφορικὸν τίς ταῦτόν ἐστι τῷ ἰσχυρηματικῷ ἀνάγκῃ ἄρα ἢν καὶ ὀρθοτονοῖσθαι, ὡς περ τοῦτο, εἰ καὶ πιθανόν εἶναι δοκεῖ, ὅτι τὸ μνοσυλλαβὸς τίς καὶ τὴν ἀναφορικὰ γεγονότα τὴν ὁρμὴν οὐ διεσώσατο. Ἦν μὲν οὖν ἐπὶ ἐν τῇ παλαιᾷ γλώττῃ, οὐ μόνον ἐν τῇ Ἀττικῇ, ἀλλὰ καὶ τῇ γε Ἀλεξανδρινῇ καὶ τῇ Ἀσιακῇ ἀναφορικὰ ἀντωνυμία τίς σχεδὸν οὐ διαφέρουσα τῆς πειστικῆς καὶ προσέτι, ὡς ἐκ τῶν ἀνω παραφραστικῶν ἐπιγραφῶν 3843 καὶ 3882 ὅλον γήγναται, καὶ ἢν ἢ πῶς ὅμοιον μὲν τὴν γένεσιν τοῖς ἐπὶ τῷ ἐπειθάρ, ὅσαρ, ὁσάρ, ἄξιον δὲ λόγου διὰ τὸ Ποντικὸν εἶναι, ὅ ἐκ τοῦ εἰπωσιν παρήγομαι. Καὶ δὴ καὶ δε ἄρ ἢν τις ἀντωνυμία, οἷον ἐν τῇ Φρυγίᾳ ἐπιγραφῇ 3865. i. (t. III add. p. 1096) δε ἄρ δὲ καὶ ἡ ἡσες (ἀνάγκη ποιήσαι) τέκνα ὅσαρ... κατὰ δὲ τὸν μέσον αἰῶνα δοκοῦσιν οἱ γε ἐν Εὐρώπῃ Ἕλληνας σπανιώτατα τῷ τίς οὕτως χρῆσθαι· ἐγὼ μὲν γὰρ παρὰ τὸ ἀμφόλοπον εἶναι ἐν τοῖς Ἀπολλωνίου, στ. 608, τίς θε ῥ' ἀκοῇ ἡσματα καὶ τὰ ἐξῆς, οὐκ οἶδα ἄλλο τοιοῦτον οὐδὲν εἰ μὴ Fab. Rom. 220 (τῆς 109, 19) διὰ πῆν καὶ τριπλῆς τῆς τμήσεως ἀπὸ τῆς ἐνυψίαν τὰ ἐλά· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο, ὡς οἶμαι, πρὸς τῆς ἑκτῆς καὶ δεκάτης ἐκατονταετηρίδος ἐγένετο. Οἱ δ' ἐπὶ Πόντῳ ἄλλα τε οὐκ ὀλίγα καὶ ταύτην τὴν ἀντωνυμίαν ἐξ Ἀσιακῆς παραδεχόμενοι διαλέκτου ἰσως μέχρι τοῦ νῦν διατηρηθήσαν. Ἐν Τραπεζουσιωνίων γούν ἡσμαισιν τὴν αἰτιατικὴν εὐρεῖν ἔστιν, οἷον Passow 527, 3: Ἐμάγειν τὴν ἔγνα, ε' ἑπῆρα τινὰν θέλω (μᾶλλον δὲ, ὡς οἶμαι, πῆρα τινὰν 'αἰ θέλω). Τὴν ἔγνα γορεῖ σακκί, τινὰν 'αἰ θέλω ποῖον. Ἰωανν. 281, 113: Τὴν κάρ, τινὰν αἰγάτας, κρα-

τοῖν καὶ πῆρα, θέρε. — Ἐγὼ . . . τινὰν αἰγάτας, ἐπῆρα, πῆρα, θέρε; Ἀλλ' ἐπεὶ ἐν μύθοις καὶ παροιμίαις καὶ ἄλλοις τοιοῦτοις ἀντὶ τοῦ τινὰν (ἢ κρείττον τινὰν) πῆρον πανταχοῦ τὰ ἰπὸ τῆς πῶ, ποῖον καὶ ποῖαν, παρὰ γε Τραπεζουσιωνίων ταύτην τὴν ἀντωνυμίαν ὡς ἀπρηχαιωμένην ἡρῶμαι καὶ τοῦτο δὲ τοσοῦτω μᾶλλον, ὅτι, καὶ ὅπου εὐρίσκεται, ἐν ὁρισμέναις τισὶ φράσεσιν αὐτῆς ἡρῶται: Σινωπίας δὲ ὁ ἥδη μνημονεύεις φίλος μου Σταυρος Σάκωρ οὐ μόνον τῷ τινὰν (οὕτως γὰρ γράφει οὐδετέρῃ τὴν συλλαβὴν τινὸν), ἀλλὰ καὶ τῇ γενικῇ τινος (ἀτόνου κατ' ἐκείνην καὶ ταύτης οὐσίας) καὶ μάλ' εὐκόλως χρῆσθαι ῥησι, τεκμήριον μέντοι παροιμία προστεθεῖς τῷδε. Τινος εἰρήθηρ ε' ἄλογον, ἐκείνος δε κεράζῃ; καὶ, Τινος ἐρ τὸ σπῆν, ἄς ἐρ' καὶ τ' ἀνεγάρμ. Πρὸς δὲ τοῖς τοῖς ἔχουσι, καθάπερ μοι εἶπεν ὁ αὐτός, καὶ ἀναφορικὸν μέριον τοῖς, ὅ ταῦτόν εἶναι οἶμαι τῷ παλαιῷ Κυπριακῷ οἷ· ὡς γὰρ Ἰσχυμός· οἱ βόλε[α]· τί θέλει. Κύπριοι. Ἡ δὲ τοῦ τινὰν τόνος, οἷαν ὁρῶμεν παρὰ Passow καὶ Ἰωαννίδου, οὐκ ἄλλως ἔχει ἢ τὴν ἐν τῇ καλουμένῃ ἀναστροφῇ κειμένων προθέσεων· ὡς περ γὰρ αὐτὰ ἀρχῇ μὲν ἐπιρρήματα ὄντα παρωζῶντο (1), ὥστερον δὲ ἐπεὶ μόνους τοῖς ὀνόμασι συνετάττοντο τὴν ἰδίαν προσφῶδιον ἔργῳ μὲν ἀπώλεσαν, λόγῳ δὲ οὐ τῶν ἀκούστων ἄλλα τῶν ἀναμνησκόντων χάριν τῇ βαρεῖα ἐπὶ τῆς ληρούσης ἐκασμοῦντο, οὕτως καὶ τὸ τίς τὸ ἀναφορικὸν ἄτονον ἢ μᾶλλον πῶς αὐτὸν γένετο τῶν γραμματικῶν εὐεργεσίᾳ δὲ μὲν γ' ἀληθῆ προσφῶδιον, ἀλλὰ τι σικὰς ὄντα, ὅς Πειθαρχος, ἐν τοῖς ὑπ' αὐτῶν ἐκδομένοις βιβλίοις λαμβάνει. Ἄτονον δὲ ἐγένετο ἐν τοῖς ὥστερον χρόνοις, ἐπεὶ οἱ Ἕλληνες οὐχ, ὡς τὸ πᾶν, τὴν συλλαβὴν ὀζύνοντες, ἀλλ' ἤδη, ὡς καὶ νῦν, προδρότερον ἢ τὰς ἄλλας ἐκπνέοντες οὕτως τινὸν ἀπώλεσαν. Τῆς μὲν οὖν προσφῶδιος τοιαύτης ἐκατατοῦσης, πᾶσιν δὲ συλλαβῶν κατὰ ὁμοίαν ἰσορροπὴν γινομένων, πάντα τὰ λεγόμενα, μνοσυλλαβὰ ἢ δισυλλαβὰ, ἄλλην δυνάμιν μὴ ἔχοντα ἢ γραμματικὴν αἰ ἀντωνυμίας προέφεροντο.

Καὶ Ἰταλιῶται δὲ ἔχουσι τίς καὶ τὴν ἀναφορικὰ, ὡν τῷ οὐδετέρῳ καὶ ἀντ' ἀρεσκίμῳ χρώματι πρὸ συμφώνων τὴν δὲ αἰτιατικὴν ποιοῦσι τινὰ, τί. Περὶ μὲν οὖν τοῦ τόνου τοῦ-

(1) Ὁ αὐτός δὲ, ὡς ἔχει δοκεῖν, καὶ ἐν τῇσιν, ἀποφάνει ὅταν ἢ πρόθεσις ἐπιρρήματος ἔχῃ δυνάμιν, οἷον· καὶ ἐπὶ μέγα ὄρον ὁμοῖται.

των τῶν ἀντωνυμιῶν τὴν αὐτὴν ἔχω γνώμην ἢ περὶ τοῦ τῶν Ποντικῶν τὴν δ' ἄρχην αὐτῶν ἀναζητοῦντα, ὅποια τις ἐστίν, οὐ ῥᾶδιον ἐστὶ διαγνώσκειν, πότερον, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐγένετο ἐκείνους ἢ κατὰ μίμησιν τῆς Ἱταλικῆς· πολλὰ γὰρ ἔχει αὐτὴ ἡ διάλεκτος ἐκ τῆς τῶν ἰταλικῶν γλώττης προσληφθέντα, ἐν οἷς καὶ τὰ ἄλλα, καὶ πόσος καὶ πόσα, ὅ ἐστι πότε, μόνον τῶν ἄλλων Ἑλλήνων οὕτω λέγοντες ἀντιθέτως καὶ ἀντιθέτοι δ' Ἱταλοὶ quanto καὶ quanto καὶ ὡσαύτως οὕτω ἐπ' ἀναφορᾷ. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ τί αὐτῶν ἀντὶ τοῦ ὅτι ἐν δύναται καὶ τὸ Ἱταλικὸν τίνα, ὅτε καὶ τὸ κοινὸν τί τὸ αὐτὸ σημαίνει. Τούτοις δ' οὐκ ἐκ τοῦ πειστικοῦ παράγω, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ πρὸς οἷα δὴ καὶ πάλαι καὶ νῦν τὴν αὐτὴν ἔχοντες δύναμιν· εἰ γὰρ ὅλη ἡ λέξις, καὶ ἡ περὶ τῶν τίνα καὶ τίνας ἄρτι εἰρηται, ἀτόνως ἐξεφανετό, ὥς καὶ νῦν ἐπὶ τὸ πλὴν ἐκφανέται, τὸ ἀρκατικὸν ᾠωνεν αὐτοῦ οὐδὲν ἤπτον οἶόν τ' ἦν ἀπαιτεῖται ἢ τὸ τοῦ ἔνα, ἐξ οὗ τὸ νῦν *ra*.

Ὅπως δ' οὐν καὶ τὰ ἀναφορικά ποῦς καὶ ποῦ οὐκ ἄλλα εἶναι νομίζω τῶν ὁποῖος καὶ ὅπου· ὡς τὸ μὲν ὅπου ἐκ τοῦ ὁποῖος παρήκται κατὰ τὴν τοῦ ὅπου ἀναλογία, ἐκ δὲ τοῦ ὅπου τὸ ὁποῖος πεποῖται, ὡς τὸ ἐκεῖος ἐκ τοῦ ἐκεῖ. Τοῦ δὲ ἀποκοπῆται τὸ ὅ ἡ αἰτία διπλῇ ἦν, πρῶτον μὲν ᾠωνητικῇ, ὅτι τὸ ἀρκατικὸν ὁ ἀτόνως ἐκ αὐτοῦ ἐξήρτηον γίνεσθαι, ὅθεν *μαλοῶ, μοιοῖσθω, μιῶ, σπεί* ἀντὶ ὁμοιοῶ καὶ τὰ ἄλλα ὡσαύτως, ἔπειτα λογικῇ, ὅτι τὸ ὅ τοῦ ὁποῖος τὸ ἄρθεον εἶναι ἰδόναι· καὶ γὰρ ἔλεγον ἐνίοτε οἱ Βυζαντινοὶ ὁ ποῖος, ἡ ποῖα, τὸ ποῖον, δι' ὃ ὕστερον καὶ τῶ ὁποῖος τὸ ἄρθεον προῦθεσαν.

Εἰκόσ δὲ τὰ ποῖος καὶ ὁποῖος, καὶ ἐπεὶ ἀναφορικά ἐγένετο, ἀπ' ἀρχῆς μὲν ὅμως ἐπὶ ποιότητος τίθεσθαι, ὕστερον δὲ δὴ τὴν δύναμιν ταύτην ἀποβαλέσθαι, ταυτὸν παθόντα ταῖς ἐκ τοῦ λατινεοῦ *qualis* καὶ τοῦ γερμανικοῦ *hviliks* κατὰ διαλέκτους ἐπιγενομέναις ἀντωνυμίας. Ὅτι δὲ καὶ τὸ ὅς εἰς ἀπλοὺν ἀναφορὴν μετέβαλεν, ἄνω εἰρηται. Πεποῖται δὲ μνῆκα καὶ τῆς πλαγίας ἐρωτήσεως, ὅπως ἐν εἰρηται ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώττῃ πρὸς τὰ ἀναφορικά καὶ τὰ πειστικά μεταβαίνειν εἰς ἄλλα. Ταύτην οὖν καὶ τοῦ ἄρτι ἀναζητούμενον παράγωπος κοινωμένην πη γινώσκω. Τὸ γὰρ ὅπως ἄλλως μὲν ἀόριστον ἐστὶ, ἀναφέρεται δὲ καὶ εἰς ὠρισμένον τι, πρῶτον μὲν ἐκ δὴ οἰοῦντο ὅτιον ἐστὶν ἡ ὅπως ἔχει, περὶ οὗ ἰδὲ Ellendt-Genthe, *Lexicon Sophocleum* ἐπὶ τῇ λέξει, *Λυσίου α'* 27 καὶ *σ'* 45, *Δανιᾶ* κατὰ *Δημ.* 93, *Ἰπερίδ.* *Ἐπιτάφ.* X 9—21, *Θουκυδίδου γ'* 57, 3 καὶ

64, 4 (μετὰ τῆς σημειώσεως τοῦ Classen) καὶ δ' 18, 1. Ἀλκιβρόνος *ἑπιστ.* β' 4, 5 (*Epistolographi Graeci* ed. Hercher p. 65), ἔπειτα δὲ ἐκ τῆς ἐν πλαγίᾳ ἐρωτήσεως. Ὑστερον δὲ καὶ παρὰ ταῦτα ὠρισμένως ἄνω τίθεμενον ποιότητος οὐδὲ ἴσως παρήκται, οἷον C. J. 6394. *Εὐρυκλῆς*,—ὅστις ἔφησε *μήρας ια'*, ἡμέρας ια', 6405. *Ζωπικῆ*,—ἥτις ἔφησε *μετ' ἡμῶν ἔτη δ'*, 6437. *Μελαντῆ*,—ἥτις συνέβησέν μοι ἀπὸ *ἐτῶν ια'* ἄνω *ἔτη ιε'*, πρὸς δὲ 6441 β' 6474, 5' 6503, 4' 6545, 6' 6667, 5' 6769, 2 καὶ ἄλλα πολλά. Οὕτως καὶ νῦν ἐν τῇ τῶν μεμαθητῶν διαλέκτῳ. Κατὰ ταυτέν οὖν μετεβόλην τῆς δυνάμεως τοῦ ὅστις καὶ τὸ ὁποῖος ἀπλοῦν ἐγένετο ἀναφορικόν, μετέπειτα δὲ καὶ τὸ ἐρωτηματικὸν ποῖος ἐρχόμενον κατῆστο τῇ τίς. Ἀόριστος δὲ ἂν χροῖται τῇ ὁποῖος ἀντωνυμίᾳ καὶ τῷ ὅπου μορφῇ, ὡς τὸ δὲ τοῦ ὠρισμένου ὅπου ἐστὶν ὅτε οὐ διαφέρει, ὡς *Χριστοπούλιος*· Ἐκείνον ὅπου ζεῖσθαι. Ἀόριστον δὲ γενέσθαι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ τὸ ποῖος ἢ κατὰ τὴν συνήθη προφορὰν ποῖος. Ὁ ἐν μὲν τῇ τῶν πολλῶν γλώττῃ ἀπεργάζεται ἡ ἀπαρχαλοῦται γῆ, ὡς φησι *Σοφοκλῆς* ἐν τῇ *γερμανικῇ* σελ. 74, ἐν δὲ τῇ τῶν ἐπὶ Πόντῳ διάλεκτῳ διατετήρηται καὶ τὴν παλαιάσαν δύναμιν κατέχει τοῦ *ἔς*. Εἰ δὲ καὶ ἀκμῆς, οὐκ ἔγω μὲν εἶπαι, εἰκότως δὲ ὅτι οὐ· οὔτε γὰρ τοῖς ἄλλοις γένεσιν οὔτε κλισίαν ἐπιτυχὸν μένουμεν, πλὴν τῆς αἰτιατικῆς. Ἀλλὰ μὲν οὖν τοῖς ἄνω παρ' Ἰωννίδῃ σελ. 266· *εἴπειρ καὶ ἔπειρ*, ποῖος ἔσται βλαμμένα τὰ γένηα *ε'*, ἄρ' ὅς ἐστι τεκμήρησθαι, ὅτι τὸ ποῖος, καὶ περ οὐ μένον ἄλλ' ἀντωνυμία ἐν, ἀντὶ τοῦ κλισεσθαι προσωπικῶς προσλαμβάνει ἐκ τῶν παρόντων κεκλήμενα, ὡς περ τὸ Ἀραβικὸν *gall* καὶ τὸ Βουλγαρικὸν *koi-to*. Ἀλλὰ γὰρ ἔργον ἐστὶ τοιοῦτος λεισάσις γῆρας χρῆσθαι, ἅπανα καὶ ἀναφορὰν δεικνύει καὶ εἰς μέρος τὸ τοῦ λόγου τελεῖ τὸ *εἰ*, τὸ ποῖος, τὸ πόσος σημαίνοντα.

Καίτοι τὰ μοι γεγραμμένα τοῖς γ'· Ἑλλήσι φαλὰ οὐδὲ νέον τι παρήγοντα δέξαιεν ἀν' εἰκόσ γὰρ αὐτοὺς περὶ τὰ ἑαυτῶν σφοδρύτερον εἶναι τῶν ξένων· καὶ δ' ἴσως πολλὰ, ἐν τοῖς ἄλλοις οὐδὲ πωθίσθαι συμβαίνει. Εἰ μόνον καὶ ὡς ταῦτα εὖ γέγραπται, *χαίρησ' α'* δ' ἄλλως, οὐ θαυμάσω, διανοούμενος δὲ ὡς πάνυ ὀλίγων ὄντων τῶν προδρόμων, παραμυθίαν ἔξω ἐκ τῆς προμυθίας· Τῶν πρώτων τὰ παθήματα τῶν *πεινιῶν* γερφεία.

· Ἐν Μόσχῃ.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ KORSCH.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΝΕΣΤΟΥ ΠΟΤΑΜΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΚΒΟΛΩΝ ΑΥΤΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΟΥ ΗΡΟΔΟΤΟΥ

Ὁ πανάρχαιος καὶ ἱστορικός Νέστος ποταμός, ὁ διαφυλάσσας ἄχρι σήμερον τὸ ἀρχαῖον αὐτοῦ ὄνομα, ὁ ἀποτελεῖσας τὸ μεθόριον τῆς ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Ἀγνόντου μεταξὺ Σερρῶν καὶ Νέστου κατὰ κράτος γῶρας, ὁ χρηματίζων κατὰ τὴν μετέπειτα χρόνου τὸ διακριτικὸν σῆμα τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας, ὁ ὑπὸ πολλῶν τῆς κλεινῆς ἀρχαιότητος περιπτώσεων συγγραφῶν ἀναφερόμενος, λαμβάνει τὰς πηγὰς του κατὰ τοὺς μὲν ἐκ τοῦ Αἰῶνος, ἢ Αἰώνος, κατὰ τοὺς δὲ ἐκ τῆς Ροδόπης, κατ' ἄλλους ἐκ τοῦ Περσίου!!! (1) καὶ καθ' ἑμᾶς ἐκ τῶν παρὰ τὴν Πύλιν ὕψωμάτων, ἐξερχόμενος ἐκ τινῶν ὄρειων ἀκμῶν (lacs de montagne) κειμένων ἐπὶ μεγάλῳ ὕψους καὶ ὑπὸ τῶν ἰγγωρίων α' ἔξερται καὶ λουμένων, ἐν αἷς λαμπροὶ τὴν ὕψιν καὶ νοστήμι τὴν γεῶσιν ἐμμεγέθεις ἐρυθρόστικτοι τρώκται (κοινὰς πίσσας) (2) ἰνδικοιῶνται. Ὡστε αἱ πηγαὶ τοῦ Νέστου εὐρίσκονται εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον, εἰς ὃ καὶ ὁ μέγας τῆς οἰκουμένης Στραγγεῖτης φιλόσοφος καὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου διδάσκαλος πρὸ 22 περὶ πρὸς ὄρειων αἰώνων ἐκποσθήσει, δείξας τὸ Σχῆμα (3).

(1) Ἡ σύγγραμμά μας «Αἱ γῶραι τοῦ παραλλόντος» Μέτ. Α', σελ. 60, κεφ. ιε'.

(2) Ἡ λέξις τρώκται (Gallosi trullo) ἀπαντᾷ παρ' Ἀριστοφ. (Ζῶνιν ἱστορ. 8', 37), καὶ παρ' Ἀλλιαῶν (Ζῶνιν ἱστορ. Γ', 5). Ἡ δὲ λέξις «πίσσας» ἦτο ἐν χρήσει κατὰ τὸν μεσολαιον, μέγιστον ἀμετάλητον ἄχρι σήμερον.

(3) Τὸ Σῆμα ἐν ἡ ἐρηλίστῃ κορυφῇ τοῦ Ὀρέβλου, ὀνομαζέται Σαφίρος, ἀπὸ δὲ τοῦ ἐρχομένου ὀνομαζέται σῆμα «Ρόδοπα» ὡς εἰρησμένου ἐν αὐτῇ τοῦ γυναικείου ροιαντορίου Ρόδα, ὅτε ἐκαστοτάλης πλεῖς βουληρίων μιλιαντικῶν ἢ βασιφῶν διὰ τῶν ἐργατικῶν χειρῶν τὸν ἐκσῶσιν τῇ ἐγγύρει βασιφῶν, κατασκευάζουσι διάφορα ἐργάματα ἐξ ἱλίου ἀρκτὰ κομὰ καὶ γὰρ,

Μετὰ τὴν διέξοδον του ἐκ τῶν ἀλλήλας διαδεχομένων τούτων ληνῶν, ἅς δύναται τις ὀνομάσαι *λίνας κλιμακωτῆς* (lacs étages), αὐξανόμενος ἐκ τινῶν αὐτορρυτῶν βύκων, ἐκ τῶν ὑπορείων τοῦ ἰδίου ὕδους ἀναβρυόντων καὶ οἷπερ συνεισόμενοι κάτωθεν τῆς σημερινῆς κώμης Δράχλιστα (ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ραζβλαίου) ἀποτελοῦσι τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος ποταμὸν, καὶ διεκδυόμενος ἐξ ἄρκτου πρὸς μεσημβρίαν καὶ ἀνατολὰς διέρχεται στενὴν κοιλίαν καθ' ὅλην τὴν ὁπίσθιν γραμμὴν τοῦ μόνου ὑπὸ τοῦ Ἡρόδοτου ἀναφερομένου Δυσώρου (Béz-dagh) (1) δεχόμενος δεξιῶθεν καὶ ἀριστερῶθεν ἕτερα παραποτάμια καὶ βύκας καὶ γεωμετρικούς σχηματίζοντας ἐκ τῆς πτώσεως αἰθῶνων ὕδων, πρὸς δὲ δεχόμενος καὶ τὸ παραποτάμιον τὸ ὀνομαζόμενον ἐπιτοπίως «Δοσπάτ-δερσὶν», ἀπὸ τῆς ὑπορείας τῆς Ροδόπης πηγάζον κατὰ τὸ «Παππῆς-κοπρὸν» ἐν τῇ ἀριστερᾷ ὅλῃ τοῦ ποταμοῦ γυνόμενον ἀρδεύει πρῶτον τὴν πεδιάδα τοῦ Νέβροκοπίου (ἀρχαίας Νικοπόλεως) (2) καὶ ἀπὸ εἰς πολὺν ὥρον ἀπόστασιν διελευσέντι κοιλίᾳ, ἣν ἐνίστει πλημμυρεῖ, προαίων διαφόρους ζημίας, κατὰ τὴν εἰς στενωπὴν καὶ ἐκ τῆς στενῆς (gorges), ἐξ ὧν ροιερὸς καὶ ἀπειρὸς ποταμὸς ἐξέρχεται μετὰ τῶν χωρίων «Ἰντζέζ» καὶ «Κουρματ-ηλέρ»

πυλωμένα ἐν Βουλγαρίᾳ, ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ. Συνορεύει τὸ Σχῆμα πρὸς ἀνατολὰς μὲν τῷ Αἰώνῳ, πρὸς νότον δὲ τῇ Ὀρέβλῃ ἔχον ὕψος 7,000 πόδας ἢ ἑγξιστα. Εἶναι κατάρτον ἐκτεταμένον καὶ πυκνὸν δασὺν καὶ γῆμι ἀγρίων καὶ σαρκοδῶρων θηρίων, ἐν αἷς πρωτεύουσιν ἡ ἄρκτος καὶ ὁ λύκος.

(1) Ἡρόδοτος ε', 17.

(2) Ὅτι ὁ Νέβροκός ποταμὸς Νικόπολιν ἀποδίδει καὶ εἰς τινος ἐπιγραφῆς ἐκεί που εὐρεθίστην, ἥτις λέγει «ὁ Δῆμος Νικοπόλεως εὐχεγέτης».

εὐρισκόμενον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σαρὶ-Σιαπάν (ἄρχ. γόρα Σαπκάν) (1).

Ὁ μέσος αὐτός ποταμὸς (Neuve continent), ὁ ὑπὸ τῶν Τούρκων «Καρασού» καὶ τῶν Βουλγάρων «Μίστα» καλούμενος, ὁ ἐκ τοῦ ἐνδοτέρου τῆς χώρας πηγάζων καὶ ὁσὸν πλύναντο, φθάνει εἰς τὴν θάλασσαν εὐρισκόμενος ἐπὶ ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Σαρὶ-Σιαπάν, ἢ τὰ τότε ὠφελίμως ἀρδεύει καὶ ἐνίοτε ἐγχεῖται, ὡς παρέρχεται, παρουσιάζει πλάτος ἀπὸ 135-125 γαλλικῶν μέτρων κατὰ μέρος καὶ ἀναλόγως τῶν ἐπὶ τῶν τοῦ ἔτους διῶτι κατὰ τὰς μεγάλας πλημυρὰς του δυνατόν νὰ ἔχη πλάτος πλεον τῶν 200 μέτρων. Βάθος ἔχει ἀπὸ 2 1/2-7 μέτρων—ἐν τοῖς στενοῖς δυνατόν πλείονα τῶν 15-20 μέτρων νὰ παρουσιάζη—καὶ παρύτητα βοτῆς κατὰ μέσον τοῦ ρεύματος 2 1/2 ὡς ἔγγιστα μέτρα κατὰ δευτέρη λεπτόν. Τὴν καταμέτρουν ταύτην ἐποίησαν οἱ παριθὺν ἄνθρωποι μεταβαίνοντες ἐκ Καβάλλας εἰς Σάνθην, ἐκ τῆς μεγάλης ξυλομύτης καὶ σπουδαστάτου γεφύρας (pont à tablier) πρὸ ἐξέστης κατασκευασθείσης καὶ πλείονα τῶν 20,000 φράκων ἐτήσιον εἰσόδημα ἀποπερροῦσε, ἥτις ἦσαν τὰς ἐπαρχίας Σαρὶ-Σιαπάν καὶ Σάνθης, σπουδαίως διευκολύνουσα τοὺς διαβάτας, τὸ ἐμπόριον, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν γεωργίαν καὶ ἦν ὁ Νέστος τὸν παρελθόντα Δεκμβρίου ἀνέλωος κρημνίσας παρίσσει καὶ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας τὴν συγκοινωνίαν διευκόλυνε ἡνάγκασε τοὺς ἐνδιαφερομένους νὰ ἐπαναθίσωσιν εἰς ἐνέργειαν τὸ λησμονηθὲν πλεον Χαρώμενον ἄχνηον.

Τὰ ὕδατα τοῦ Νέστου εἰσι γένημα διὰ τὴν γεωργίαν—διότι πάντοτε σπεῖδον εὐρίσκονται τεθλομένη καὶ μόνον κατὰ τὰς μεγάλας ἀνομβρίας παρουσιάζουσι διαχύειν ἢ διαρραγεῖν, ὅποτε παρατηροῦνται ἐν αὐτοῖς μεγάλοι κυνήριον νηρόμενοι—ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ τὸ γένημα τοῦ ποταμοῦ εἶναι βορβορώδες ἢ τεθλομένη, ὅποτε παρατηροῦνται τὰ ὕδατα κρατούμενα μετέωρα ὀργανικά λεῖψανα καὶ λεπτὰ

μόρια, ὧν ἡ κατακλίσις ἀποτελεῖ λεπτὴν καὶ παχύναν ὅν.

Εὐάρεστοι ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραμμάτων ἀναφέρουσι τὸ ὅσατον τοῦ Νέστου ποταμοῦ, ὁ δὲ Στράβων ἐκρίνετο τὸν ἄλλον λέγει «οὐ μένει δ' ὁ Νέστος ἐπὶ τ' αὐτοῦ ρεύθρου διαπαντός» (1). Οἱ ἀμυβῶλλοντες ἐλθόντες καὶ διὰ τῆς ἐπιστοπίας ἐρεύνης καὶ μελέτης, ἦν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἡ ποιήσασιν, εὐκόλως θὰ πεισθῶσι περὶ τοῦ ἀληθοῦς τῶν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἀναφερομένων. Εἰς διαφόρους τοποθεσίας ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Νέβροκσιου καὶ εἰς ἀρκτεὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς σημερινῆς κώτης τοῦ ποταμοῦ εὐρίσκει τις γεφύρας, ἃς ἡ ἀστάσις τοῦ Νέστου πρὸ πολλοῦ ἀγρίστως κατέστρεψεν, εὐρισκόμενας ἤδη ἐπὶ νεκρᾷ κώτης. Ἐπίσης διέγμματα—σπουδαία μάλιστα—τῆς ἀστάσις αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Σαρὶ-Σιαπάν ὑπάρχουσιν.

Ἰγνη τοῦ ἐπιστοπικοῦ καὶ τῆς διαβάσεως τοῦ Νέστου εὐρισκόμεναι εἰς διάφορα μέρη. Εἰς μακροσφύμενην ἐποχὴν ὁ ποταμὸς οὗτος σπουδαίως πλημμυρίσας ἤλλαξε πορείαν καὶ προχωρήσας πρὸς δυσμὰς καὶ κατὰ μῆκος ἐν τῇ μεταξύ Καβάλλας καὶ Σαρὶ-Σιαπάν πεδιάδι, ἔφθασε εἰς τὴν διώρον ἀποστάσεως ἀνατολικῶς τῆς Καβάλλας (ἄρχ. Νεκπόλεως, Χριστούπολεως, περὶ ὧν ἐν ἐκτάσει εἰς τὸ «περὶ Φιλιππων» συγγραμμᾷ μας πραγματευόμεθα) καὶ ἐξέβαλεν αὐτὸς εἰς τὴν θάλασσαν ἐντεῦθεν τῆς σημερινῆς Καραμάνης (ἄρχ. Πιστύρου), ἀποχωρήσας καὶ ἀλλὰ τὸς ἀκολουθῶνς τὸ δρομολόγιον αὐτὸ, ἀπὸ τοῦ παρρηγομένου κατωρθώσας νὰ σχηματίσῃ λιμναίας ἢ ἰχθυοτροφεία, τὰ κοινῶς ὀνομαζόμενα «θαλάσσια».

Καὶ ἡμᾶς, αἱ λιμνασίαι αὐταὶ ἀπετελοῦν πρότερον τὴν μίαν καὶ μόνην ἀρχαίαν λίμνην τῆς Πιστύρου, ἥς τὰ ὕδατα, καὶ περὶ τῶν ἀλμυρᾶ, μολταυτὰ κατεπέθησαν ὑπὸ τῶν ἀπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ Σέρβου μέχρις ἀποζηράσεως αὐτῆς, τοὺς δ' ἀφρόνους καὶ νοστίμους ἰχθύς, οἵτινες καὶ σήμερον ἀφρονοῦσιν ἐνταῦθα ὡς καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πρωτότου, ἀναμειβόμενος ὁ στρατὸς εἰς τροφὴν τοῦ μετεγείρισθ. Ἡ λίμνη λοιπὸν αὕτη, ἥτις, κατὰ τὸν Πρωτότον, εἶχε περιερίεσθαι τριακοντασταδίον (2), ἀκολούθως ὑπὸ τοῦ Νέστου εἰς μικροτέρας ἐλώδεις λιμνας μετεβλήθη.

Εἰς μεταγενεστέραν ἐποχὴν αὐτὴς πλημμυ-

(1) Αἱ δύο αὗται κῶμαι εὐρίσκονται εἰς τὰς ὕψιστάς κλάδους τῆς τοῦ Συμβόλου ὁρίσεως πρὸς τὴν Σάνθην. Ἄλλαν ἰσχυρὰ ἀποβόσκοντι τινες εἰς τὴν «Κιουρκτζήλην» ἀρχαιοδοκίαν καὶ ἱστορικὴν ἀξίαν λήγοντας—ἐξ ὧν καὶ ἡμεῖς, πρὶν ἢ ἐπισκερθεῖν αὐτὴν ἐπιστοπίας ἐρεύνης καὶ μελέτης ἡπατήθημεν—ἐπὶ ἐνταῦθα ὁ περιώνυμος θουκυλίδης ἔγραψεν ἕνα τινὰ ἐργασίαν τὸ γενοσὲν λαμπρὸν σύγγραμμά του. Ἐκτίθεμεν, ὅτι ἡ δυνάμειν ὁσονόπου νὰ προσδρίσκωμεν τὴν αἰτῆν τοποθεσίαν, εἰς ἣν ὁ Θουκυλίδης γράφον ἐπεμείλει καὶ τὰ μεταλλεία.

(1) Στράβων Ζ', 467, 15, 44.

(2) Πρωτότης Ζ', 109.

ρήσας ὁ ποταμὸς ἔλαβε τὴν εἰς τὸ σημερινὸν Σαρὶ-Σαπὴν ὁδόν, τοῦτο δ' ἀναμειβόμενος ἐγένετο καθ' ἣν ἐποχὴν δὲν ὑπῆρχεν οὐδὲν κτίριον ἐπὶ τῆς θέσεως ταύτης, ἐν ἣ ἡδὴ σκάπτοντες οἱ κάτοικοι ἐν' ἀνεγείρῳσι κτίριον τὴν ἀνακαλύπτουσαν αἰεσίως τὰ ἴχνη τῆς διαβόσεως τοῦ Νέστου, ὅστις καὶ πρὶ τέσσαράκοντα ἐτῶν πλημμυρίσας ἐπροχώρησε κατ' εὐθείαν καὶ κατὰ μήκος τῆς πεδιάδος δια τῆς σημερινῆς κώμης «Κουρδασανλῆ», ἣν κατὰ μίγα μέρος εἶχε καταστρέψει.

Ἡ συγὴ ἀλλαγὴ τοῦ δρομολογίου τοῦ ποταμοῦ προέρχεται συνεπὲς σπουδαίῳ ἐπιγνώσει, ἃς οὗτος ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ὡς ἀριστοτέλης ἀνεξόδως κατασκευάζει καὶ αἱ ὁποῖαι ὡς ἰσχυρὰ ἐμπόδια τὸν ἀναγκάζουσιν ἀλλάξαι τὴν προσβολὴν τοῦ νᾶ στρέψῃ· ἀλλοιμονὸν δ' εἶς τὰς κώμας καὶ τὰς καλλιεργημένας γαίαις, ὅσα ἀϊονιδίως καταλαμβάνουν οἰκοδομοῦνται!

Ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας ἐν τῇ Ζ' Βιβλίῳ του λέγει· «εἰναι δὲ μετὰ ταῦτα τὰ μέρη καὶ λείοντες πολλοὶ καὶ βόες ὄφριοι, τῶν ὁποίων τὰ κέρατα εἶναι ὑπερμεγέθη καὶ κομίζονται εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὅρια δὲ, τὸ ὅποιον δὲν ὑπερβαίνουσιν οἱ λείοντες (1), εἶναι ὁ ποταμὸς Νέ-

(1) Οἱ δὲ τοῦ Ἡρόδοτου ἀναγερόμενοι λείοντες, ἃς ὑπῆρχον εἰς τὰ μέρη καὶ μετὰ τοὺς χρόνους αὐτῶν, ὑποθέτομεν, ὅτι, ἡ εἰς ὀλίγον προσεσφόρει ἐποχὴ μετενέβησεν, εἰς τὰ μέρη ταῦτα ὑπὸ τῶν Περσῶν, ὅπως χρησιμεύοντες ὡς καταπορευεῖς τῶν ἐχθρῶν τῶν ἐν καιρῷ πολέμου καὶ ἐγκαταπονήσαντες τὸ πρῶτον ἀκολουθεῖν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξέλπειν, μὴ δυνήσιντες νὰ ζήσωσι καὶ καταπλασασθῶσιν, ἢ προῦπάρχον ἐνταῦθα· διότι τότε ἐκτός ἐστι τὰ μέρη ταῦτα δὲν ᾔσαν ὡς σήμερον συνῶς κατοικημένα, ἀλλὰ καὶ τὸ κλίμα τῆς γῆρας ἦτο θερμότερον ἢ νῦν ὑποθέτομεν εἰς τοῦτο ἐκ τῶν προϊόντων τῆς γῆς καὶ πρὸ πάντων ἐκ τῶν καρπῶν, οἷτινες, κατὰ τινες ἀρχαίως συγγραφάς, ὡς ἐπὶ τὸ πλεονάζον ἐκ τῆς ἐνὸς καὶ πρὸς τοῦ ἑνὸς ἀντιπύσσοντο, ἀπὸ κατὰ τὸν θεσμόν, Ἀθῆναι καὶ ἄλλους ἐν Ἀμφιπόλει μεσούντες ἔλαρος (παρὰ τὰ μέσα Ἀπριλίου) ὑπῆρχον σταφυλὰ καὶ σῖκα. Οἱ δὲ λείοντες τῆς μεταξὺ Νέστου καὶ Ἀγελίου γῆρας φαίνεται δὲ ᾔσαν θερμότεροι ἢ οἱ λείοντες τῆς Ἀρρικῆς καὶ ἄλλων χωρῶν· καθὲρ ὁ Ἡρόδοτος (Ζ', 125) εὐκρινῶς λέγει, ὅτι αὐτοὶ ἐπιτίθεντο ἐναντίον τοῦτον αὐτοῦ καμῆλων, ἃς ἔφερον ὁ στρατὸς τοῦ Σέρξου, δὲν ἡγγίζον οὐδὲν ἄλλο, οὐτε ὑποζύγιον, οὐτε ἀνθρώπων. Οἱ δ' ἄγριοι βόες βαθύνον τὴν ἡμετέραν· τῶν ἀρχαίων εὐρίσκονται καὶ σήμερον, ζῶντες ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ὅπου ἐπαύοντο ἐκτεταμέναι Εἰα καὶ λόγμαι πικαί, ὅθεν ἐξέρχονται προσβάλλουσι τὰ ἡμέρα τῶα καὶ μὴ συλλαμβάνοντες εὐκαλῶς φρονεῖνται διὰ παρεστῶν. Τεσσάρτοι ὑπάρχουσιν ἐν ταῖς πεδιάδι· Δράμας (παρὰ τὴν ἑπαύλιν Μισσηνίαν) καὶ Σαρὶ-Σαπὴν (ἐν τῇ Κοτζῆ-ὁρίμῃ).

στος, ὅστις ῥέει διὰ τῶν Ἀθῆρων» (1). Ἀμφιβολία δὲν πρέπει να ὑπάρξῃ, ὅτι καὶ τοῦτο τὸ χωρίον τοῦ Ἡρόδοτου τρανῶς ἀποδεικνύει τὸ ἄστατον τοῦ Νέστου ποταμοῦ, ὅστις σήμερον εἰς ἀπόστασιν δύο ὥρων ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐκβολῶν εἰς τὴν θάλασσαν ἐκβάλλει καὶ εἰς ἀπόστασιν ἄλλης μιᾶς ὥρας ἐκ τῶν σημερινῶν ἐκβολῶν ἄλλοτε ἐξέβαλλεν.

Πολλοὺς καὶ διαφόρους γάρτας ἄχρι τοῦδε παρατηρήσαντες εἶδομεν, ὅτι πάντες ἐκ συμφωνῶν εἰς ἐν καὶ τὸ αὐτὸ σημεῖον ἔχουσι τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ, διεικνύνοντες δηλ. τὸ μέρος, εἰς ὃ οὗτος σήμερον ἐκβάλλει. Μεταξὺ τῶν γαρτῶν τούτων, περὶ ὧν οὐδὲν ἔχομεν νὰ εἰπώμεν, διότι οὗτοι περιστάσι τὴν χωρὰν ὡς ἔχει σήμερον αὐτή, εἶδομεν καὶ τὸν γάρτην τοῦ κ. Th. Desdevises-du-Dezert τὸν εὐρισκόμενον εἰς τὸ τέλος τοῦ συγγράματός του «Géographie ancienne de la Macédoine».

Ὁ γάρτης οὗτος παριστᾷ τὴν χωρὰν τῆς Μακεδονίας διηρημένην κατ' ἐπαρχίας, ὡς καὶ μικρὸν τὸ μέρος τῆς Θερρακικῆς περαιτίας, ὡς εἶχον αὐταὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους.

Ὁ Ἡρόδοτος λέγει, ὅτι ὁ Νέστος ἔρρεει διὰ τῶν Ἀθῆρων, ὅπου βραβείως ἐκεῖ που πλησίον καὶ ἐξέβαλλεν, ἢ δ' ἐκβολὴ αὐτὴ ἀπὸ τὴν σημερινῇ ἐκβολῇ ἀπέγει δύο μεγάλαις ὥρας.

Ἐὰν ὁ γάρτης τοῦ κ. Desdevises-du-Dezert ᾔται ἀρχαιολογικῶς, γενόμενος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν περιγραφῶν τῶν ἀρχαίων συγγραφεῶν, διὰ τί τὰς ἐκβολὰς τοῦ Νέστου ἔχει εἰς τὸ ἴδιον σημεῖον, εἰς ὃ καὶ οἱ σημερινοὶ οἱ μὴ ἀρχαιολογικοὶ γάρται τοποθετοῦσιν αὐτάς; Μήπως τὸν διέφυγε τὸ εἰρημένον χωρίον τοῦ Ἡρόδοτου; Μήπως ἰδυοσπίσκει εἰς αὐτὸ; Μήπως δὲν ἐπιστάθη τὰ μέρη ταῦτα; Μὴν διατὶ καὶ τὸν Ἀγγίτην ποταμὸν, τὸν ἀρδεύοντα πεδιάδα τινὰ τῆς γῆρας τῶν Ἰδυνῶν, ἐν τῷ ἴδιῳ γάρτῃ του σημεῖον ἐκβάλλοντα εἰς τὴν Κερκινιτιὰ λίμνην, ἐνῶ ὁ Ἀγγίτης, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, ἐξέβαλλεν εἰς τὸν Στρυμόνα, πρὶν ἀφίχθῃ οὗτος εἰς τὴν Ἀμφιπόλιν; (2) Διὰ τί καὶ τὸ ῥέθρον τοῦ Στρυμόνος ἔχει κἀκωθιν τῆς Ἀμφιπόλεως εἰς ἣν θέσιν εὐρίσκονται σπυτοὶ σήμερον, ἐνῶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ὁ ποταμὸς οὗτος περὶ τὴν Ἀμφιπόλιν ἐστῆρκε τῆς δύο βραχίονας, οἷτινες ἐν τῇ μέσῃ εἶχον

(1) Ἡρόδοτος Ζ', (Πολύμνια) 126.

(2) Ἡρόδοτος Ζ', 113. «Ἡ δὲ γῆ αὕτη ἡ περὶ τὸ Πάγανος ὅρος καλεῖται Φυλλίς καὶ ἐκτείνεται πρὸς δυσμὰς μὲν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἀγγίτου ἐκδιδομένη εἰς τὸν Στρυμόνα...»

τὴν ιστορικὴν ταύτην πόλιν: Ἀροῦ ὁ χάρτης τοῦ κ. Th. Desdewines—du—Desert εἶναι ἀρχαιολογικῶς, δὲν ἔπρεπε ἀρὰ γε νὰ διενεωνῶνται αἱ διαφοραὶ αὗται, ὡς καὶ ἄλλαι παραπλήσιαι τούτων: Ἐν ἐκ τῶν δύο υποθέσεων, ὅτι συνέβη εἰς τὸν κ. Desdewines: ἡ δὲ ἐπιτελέσθη τὰ μέρη ταῦτα, περὶ ὧν ἐπραγματώθη, ἡ λόγῳ ἀνωτέρῳ τὸν ἡνάγκασαν βεβαιοφῶναι τὴν ἐκδοσὶν τοῦ χάρτου τοῦ νὰ ποιήσῃ.

Ἀνωτέρω λέγομεν, ὅτι κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, ὁ Νέστος ἐτρεψε διὰ τῶν Ἀδδῆρων. Πόθεν διελθὼν οὗτος διηρῶν ἔχει; Ἡ σημερινὴ κατάστασις τοῦ ἰδίου, εἴαν ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ, ὅτι διπλὴν ὁ ποταμὸς, εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ αὐτῷ τὴν διέλευσιν: διότι ἀμα ἐξερρομένην τοῦ ποταμοῦ ἐκ τῶν στενῶν εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Σαρ-Σιαπᾶν ἔπαναν πανάρχαιον φυσικὸν γῆλον (terre), ὅστις κοιλίῃ τὴν ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ κατὰ πλάτος διέβασιν τῆς πεδιάδος: ἐκτὸς δὲ τοῦ ἀκαταβλήτου τούτου ἑμποδίου, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπ' αὐτοῦ ὑπάρχει κατὰ μῆκος τῆς πεδιάδος γλαφυρὰ ῥάχιν (collines = eminences), ἣν δὲ δύναται ἐπίσης νὰ υπερπηδήσῃ ὁ ποταμὸς: τὰ ἑμποδία ταῦτα δὲν φαίνονται νὰ ἐξηγητισθῶσαν ἀκολουθῶς συνεπέως σπουδαίων γεωλογικῶν μεταβολῶν, ἣ κατ' ὀλίγον ἐκ τῆς διαβρωτικῆς δυνάμεως τοῦ ποταμοῦ ἢ ἄλλων γεωμετρῶν. Τούτων λοιπὸν οὕτως ἔχοντων, ἀποδεικνύεται—καὶ τοι ἡ πείρα δι' ἀνυπολόγιστον καταστροφῶν εἰς διαφόρους γῶρας ἀπέδειξεν, ὅτι οὐδὲ τὰ φράγματα, οὐδὲ τὰ προχώματά εἰσι ἐπαρκῆ ἀμυντικὰ μέσα πρὸς πρόληψιν τῶν πλημμυρῶν—ὅτι ὁ ποταμὸς ἐξερχόμενος τῶν στενῶν καὶ προχωρῶν λεπτὰ τινα ἀπαρῶν λακτα, ὡς καὶ σήμερον, δυσμικῶς καὶ κατὰ μῆκος τῆς πεδιάδος, ἐστρέφετο πρὸς μεσημβρίαν, διερχόμενος δὲ μίξει τινὲς κατὰ μῆκος τὴν πεδιάδα καὶ ἀκολουθῶς κολυμώμενος ἐκ τῆς ἀποτόμου καὶ ὑψηλῆς θαλασσίας ἀκτῆς, ἣτις ὑπερέκειτο τῆς πεδιάδος, ἵνα ἐκβάλῃ ἀμέσως εἰς τὴν θάλασσαν, ἐπλημμύρει τὴν ἀνατολικῶς πρὸς τὰ Ἀδδῆρα φέρουσαν πεδιάδα, ἣν διερχόμενος ἀπέναντι, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν πρὸς βορρᾶν τῶν Ἀδδῆρων, ἐστρέφετο αὖθις πρὸς μεσημβρίαν καὶ ἐξέβαλλε πλησίον τοῦ λιμένος τῆς ἀρχαίας πόλεως Δυκαίας, ὅστις σήμερον ὀνομάζεται «Καρζ-ζατζ» καὶ «Porto-Lagos.»

Τὰ ὑπὸ τῷ Ἡρόδοτῳ γραφέντα περὶ τῆς ροῆς τοῦ Νέστου ποταμοῦ καὶ τῆς ἐκβολῆς

τοῦ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ ἐπίβηται οὕτως πληρώματα.

Α'. Διὰ τῆς ἐπιτοπίου ἱερέως καὶ μελέτης: διότι οὐδὲν ὅποτε τῆς πεδιάδος, ὅθεν ὑποτίθεται ὅτι διήρκετο ὁ ποταμός, εἰν ἀκὴν τις εἰς ἐνὸς μέτρου βάρους θ' ἀπαντήσῃ τὸ στρώμα ἢ τὸ ἱγνὸς τῆς διαβάσεως αὐτοῦ, ὁμοίῳ καὶ ὅλα μὲ τὸ ἐν τῇ σημερινῇ κοίτῃ κατακείμενῳ, ὅπερ ἀφίνει οὗτος.

Β'. Ἐκ τῶν ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Ἀδδῆρων (Πολυστύλου καὶ νῦν Πολούστρα) τῇδε καίσεαι σωζομένων ἐπιγώσεων, αἵτινες ἐξηγητισθῶσαν ἐκ τῆς διαβρωτικῆς δυνάμεως τοῦ ποταμοῦ τούτου.

Γ'. Ἐκ τινος ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἀναγερομένης μικρᾶς καὶ ἀσήμερον λήμνης, ἣν ὁ Ἡρόδοτος δὲν ἤθελες ν' ἀναγέρῃ, περιορισθεὶς ἀπλῶς μόνον νὰ εἴπῃ: «πλησίον δὲ τῶν Ἀδδῆρων δὲν ὑπάρχει λίμνη ἀξία μνήμης» (1), ἐξ οὗ δὴλον γίνεται, ὅτι ὑπῆρχε λίμνη, πλὴν δὲν ἦτο ἀξία μνήμης, ἥτις πλησίον τῆς πόλεως τῶν Ἀδδῆρων ἐκ τῆς μεταγενεστέρως βραχύνουσα Νέστου (καὶ ἐκ τούτου δὴλον γίνεται, ὅτι ὁ Νέστος ἐκείθεν διήρκετο) εἶχε σχηματισθῇ, δὲν ἦν ἐκ αὐτῆν τῶν Ἀδδῆρικῶν τῶν στήμα καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἄλλοτε παλαιᾶς, ἣν ἱερὰν λίμνην ὠνόμαζον καὶ ἐν τῇ ὁποίᾳ, κατὰ τὴν Ἀδδῆρικὴν ἐκείᾳ Στρόβιλον, οἱ Ἀδδῆρται διὰ κοινῶν ἐξόδων ἐτρεπον τοὺς πλεόν μεγαλοὺς βατράχους (2).

Δ'. Ἐκ τοῦ εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς 20 περίπου λεπτῶν τῇ θάλασσῃ ὑπάρχοντος ἀβαθοῦς λιμένος τῆς Δυκαίας πόλεως, ὅστις εὐρίσκειται ὑπερπεπληρωμένος ἐκ τῆς ποταμείου ὕλης (ἣν ἐξηκόντιζεν ἄλλοτε ὁ Νέστος καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας τὰ ἀτυμπίονα μικρὰν σταθμίζουσι) πράττων τὸ ἴδιον καὶ σήμερον ἐκεῖ, ἐνθα ἀπέναντι τῆς νήσου Θάσου ἐκβάλλει, καὶ τοῦ ὁποίου τὰ ὕδατα, κατὰ τὴν παρατήρησιν γηραιῶν ναυτικῶν, εἰς ἀρεκτὴν ἀπόστασιν ὑπὲρ τὴν θάλασσαν «θάνουσι» ἢ δὲ παρατήρησις αὕτη, ὡς νομίζομεν, εἶμι ὁμοίωσις τινα μὲ ἐκείνην, ἣν ὁ Ἡρόδοτος ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ ἐπὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νείλου ποταμοῦ περιγράφει (3).

Καὶ ὁ Κόμψατος, ποτάμιον τῆς Σάνθης σχηματίζομενος εἰς τὰς ὑπορείας τοῦ χερσηλο-

(1) Ἡρόδοτος Ζ', 19.

(2) Βολάνδου τῆς Ἀδδῆρικῆς ἱστορίας, μετάφρασις ὑπὸ τῷ Μ. Κούμα, κεφ. Θ'.

(3) Ἡρόδοτος Β', 5.

τέρου μεσημβρινού κλάδου τῆς Ροδόπης, ἐκβαλλων κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἡροδότου εἰς τὴν Βριστονίδα λίμνην (1) (Μποροῦ), ἠλλαξεν ἀκολουθῶς τὸ δρομολόγιόν του καὶ μέχρι πρὸ εἰκοσθετίας ἐξέβαλλεν εἰς τὴν θάλασσαν πλησίον τῶν Ἀβδῆρων, ἐν τῷ ἀρχαίῳ λιμενίσκῳ αὐτῶν, ὅστις σήμερον ὀνομάζεται «Ἀφρησιῶ»·

(1) Ἡρόδοτος Ζ', 109.

ὥστε βλέπων τις ἐκεῖ ἴσῃ ποταμίου διαβάσεως, ἂς μὴ ἐκλάβῃ αὐτὰ ἀντὶ τοῦ Νέστου. Ὁ Κομφάτος εἰσελθὼν αὖθις ἐν τῇ ἀρχαίᾳ αὐτοῦ κοίτῃ ἐκβάλλει, ὡς καὶ πρὸ 24 αἰῶνων, εἰς τὴν Βριστονίδα λίμνην.

*Ergaster ἐν Καβάλλῃ, τῇ 16/28 Ἰουλίου 1886.

Σ. ΜΕΡΤΣΙΑΝΣ

Ἰατρός.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΧΝΗΣ ΚΑΣΑΡΕΙΑΣ

§ Α.

Καὶ ἄλλοτε καὶ κατ' αὐτὰς ἐπισκερθεὶς τὰ εἰρεῖπια ἀρχαίας τινὸς πόλεως, κειμένης ἐπὶ τῆς Περαίας τῶν Ροδίων ἢ Ροδιακῆς χερσονήσου καὶ παρὰ τὸν μυχὸν τοῦ Συμακίου κόλπου, ἐτόλμησα νὰ θεωρήσω, ὅτι ἀνήκουσιν εἰς πόλιν γῆν, ἥτις ὀνομάζεται τὸ πάλαι Κασάρειαν.

Ἐπειδὴ δὲ οὐδ' ὁ Στράβων, οὐδὲ Στέφανος ὁ Βυζάντιος, οὐδ' ἄλλος τις τῶν ἀρχαίων, καθ' ὅσον τοῦλάχιστον ἐμοὶ γνωστόν, μνημονεύουσι τοιαύτης Καρικῆς πόλεως, σπεύδω ν' ἀνακρινώσω τὰ περὶ ταύτης εἰς τὸν σύλλαγον.

§ Β'.

Τῆς Ροδιακῆς χερσονήσου, ἥτοι τῆς τραχείας παραλίας τῶν Λαυρύμων, τὸ δυτικὸν μέρος, ὅπου σχηματίζει καὶ τὰς μεσημβρινὰς ἀκτῆς τοῦ Συμακίου κόλπου (1), ἀποτελεῖ ἑτέραν μικροτέραν χερσονήσον, ἐπὶ τῇ ὁποίᾳ κείται τὰ Λαύρμια. Ἡ δευτέρα αὕτη χερσονήσος συνδέεται μετὰ τῇ λοιπῇ Ροδιακῇ χερσονήσῳ ἢ Περαίᾳ διὰ δύο συνεχῶν ἐπιμήκων κοιλιάδων, προχωρουσῶν ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον. Τῶν κοιλιάδων τούτων ἡ μὲν βορρεία ὑψοῦ-

ται μολὶς 15 μέτρα, ἡ δὲ νοτία μολὶς 25 ἄνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Περιορίζονται δ' ἑκατέρωθεν, τοῦτέστι πρὸς ἀνατολὰς καὶ δυσμὰς, διὰ σειρὰς ὄρεων, καὶ οὕτω σχηματίζουσιν ἀληθῆ ἰσθμὸν, ὅστις, μολὶς ἡμιμιασίου, ἀπολήγει πρὸς νότον μὲν εἰς ὄρεον ἱκανῶς εὐρύχωρον, καλούμενον τανὺν Σερσῶν (καὶ ὅστις ὡς ἐκ τοῦ σχηματὸς του θὰ ἦτο ὠρεῖος λιμὴν, ἂν μὴ, κατὰ τοὺς ναυτικούς, ἑσπεριεὶς τινων ἀποκέντων ἀναγκάσιον εἰς λιμένα), πρὸς βορρᾶν δὲ, καὶ πρὸς τὸν Συμακίου κόλπον, εἰς ἑτέραν ἑσπέρην θαλάσσης ἐν εἰδεί κοιλίσκου.

Ἀνάγειν τοῦ κοιλίσκου τούτου ὑψοῦται βράχος, οὗτος ἢ βορρεία πλευρὰ ἀποτόμως κατέρχεται πρὸς τὴν θάλασσαν, ἡ δὲ μεσημβρινὴ διὰ κατωφρείας προχωρεῖ μέγρι τῆς πρώτης κοιλιάδος. Ἐντὶ αὐτῷ βράχῳ τούτῳ, ὑψομένου ἑκατὸν περὶ σὺν μέτρα ἄνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, κἀκὼνται τὰ εἰρεῖπια ἀρχαίου φρουρίου ἢ ἀκροπόλεως, κἀκὼνται δὲ αὐτῆς καὶ περὶ τὴν βορείαν ἀκρὰν τῆς πρώτης κοιλιάδος βλέπει τις πλείστα ἀρχαία ἱερὰ, ἅπαντα μαρτυροῦσιν, ὅτι αὐτῇ ἐπὶ ὑπῆρχεν ἀνεπιβόλος πόλις κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην

§ Γ'.

(1) Τινὲς τῶν γεωγράφων καὶ χαρτογράφων συγχέουσι τὸν Συμακίον μετὰ τοῦ κόλπου τῆς Δωρίδος ἐντὶ Συμακίᾳ μὲν εἶναι· ὁ ἀπέναντι τῆς Σάμου, ὁ δὲ τῆς Δωρίδος κείται μεταξὺ τῶν κόλπων Σάμου καὶ Κῆς.

Ἡ θέσις αὕτη τοῦ φρουρίου, τῶν κοιλιάδων καὶ τοῦ κοιλίσκου καλεῖται ἐν συνόλῳ ὑπὸ μὲν τῶν Ὀθωμανῶν, ὅσοι κατοικοῦσι τὰ παρὰ τὸν

Συμακίων κλόνον χωρία: 'Ασάρ ντιπιτέ, του-
τίστιν εἰς τὴν πόλιν τοῦ 'Ασάρ, παρὰ δὲ τῶν
Συμακίων ἀποίκων, οἷσι κατοικοῦσι τὸ χωρίον
Κασαράκκα, οὐ μακρὰν τὴν Λαυρύμων, 'Ασα-
ρίνα, ὑπὸ τινων δέ, ὡς ἔμαθον, καὶ Κασα-
ρίνα (1).

Ὡνομασία αὐταὶ κατὰ πρῶτον δὲν ἦτο
δυνατὸν γὰρ μοι δώσωσιν ἀφορμὴν εἰς τὸ νῦν
εἰκάζειν τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ταύτης.
Κατ' ἀφορμὴν ὅμως τοῦ 1880 ἐπισκερθεὶς
τὰ ἐρείπια τῶν Λαυρύμων, ἀνεύρον τὸ ἐξῆς
ψήφισμα (2):

ΤΟ ΚΟΙΝΟΝ ΤΩΝ ΕΡΑΝΙΣΤΑΝ ΤΩΝ
ΑΔΩΝΙΑΙΩΝ ΕΤΙΜΑΣΕ
ΕΣΤΑΝ ΤΕΛΕΙΩΜΟΣ ΚΑΣΑΡΗ
ΕΥΕΡΓΕΤΑΝ ΑΤΕΛΕΙΑ ΠΑΣΑΙ ΕΙ-
ΜΕΝ ΔΕ ΑΥΤΟΝ ΚΑΙ ΑΣΥΜΒΟΛΟΝ ΚΑΙ
ΣΤΕΦΑΝΟΥΣΘΑΙ ΘΑΛΛΟΥ ΣΤΑΦΑΝΩ
ΚΑΘ ΕΚΑΣΤΑ ΑΔΩΝΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΚΑΡΥΣΤΕ-
[ΣΘΑΙ]

'Ακολούθως δὲ τῷ 1882 ἀνεύρον κατὰ τὴν
νοτίαν ἄκρην τῆς πρώτης κοιλίας τοῦ 'Ασάρ
ντιπιτέ τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν (3):

ΑΓΗΣΑΝΔΡΟΥ ΑΓΗΝΑΚΤΟ
ΚΑΣΑΡΕΩΣ

Διὰ τοῦ πρώτου λοιπὸν ψήφισματος γνωρί-
ζομεν τὸν 'Ορ(ε)ῖστην Τελείωνος Κασαρέα
(Κασαρή κατ' ἰδιωτισμὸν) διὰ δὲ τῆς ἄλλης
ἐπιγραφῆς ἑτέρου Κασαρέα Ἀγῆσανδρον Ἀγῆ-
νάκτορος· μανθάνομεν δὲ κατὰ συνέπειαν καὶ
τὴν ὑπαρξὶν ἀρχαίας πόλεως ἢ πόλεως τῆς Κασα-
ρείας.

Τὴν πόλιν ταύτην ὄφειλον βεβαίως νὰ
θεωρῶσιν οὐ μόνον Καρυκὴν καὶ δὴ Δωρικὴν,
ἀλλὰ καὶ κειμένην οὐ μακρὰν πολὺ τῶν Λαυ-
ρύμων, ἀφοῦ ἕνα μὲν Κασαρέα βλέπομεν τιμώ-
μενον ὑπὸ τοῦ ἐν Λαυρύμοις κοινοῦ τῶν Ἀδω-
νιαστῶν, ἐτέρου δὲ Κασαρέως ἀναθηματικὴν

ἐπιγραφὴν ἀπαντῶμεν οὐχὶ λίαν μακρὰν τῶν
Λαυρύμων.

§ Δ'.

Τούτου ὑποθεθέντος, λάβομεν ὑπ' ὄψιν τὴν
τραχείαν παραλίαν τῶν Λαυρύμων, ἥτις καὶ Λαύ-
ρημα ἐλέγτο κατὰ Στράβωνα (1), ἀποτελεῖ
δ' ἄλλως τε μέρος τῆς Περαλίας (2) τῶν Ροδίων.
'Ἡ παραλία αὕτη ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ Φύσκου (3)
(νῦν Μαριαρᾶ) τελευτᾷ εἰς τὸ ἀκρωτήριον Κυ-
νόσσημα (4) ἀπέναντι τῆς Σύμης. Περιλαμβάνει-
ται δὲ εἰς τὴν τραχείαν ταύτην παραλίαν (5)
καὶ τὸ προὔριον Φοινίς (παρὰ τὸν μυχὸν τοῦ
συμακικοῦ κόλπου), τοῦ ὅποιον οἱ ἐγγύφωροι θλα-
μανοὶ διέσωσαν τὴν ὀνομασίαν καλοῦντες αὐτὸ
Φοινίτε (6).

Ἐντὸς τῆς περιφερείας λοιπὸν ταύτης γνω-
ρίζομεν κειμένης καὶ μνημονευομένης ὑπὸ τῶν
ἀρχαίων τὴν πόλιν Λαύρημα καὶ τὸ προὔριον
καὶ τὴν ὀμώνυμον βεβαίως πόλιν τῆς Φοινίκας.
'Ἐπάρχουσιν ὅμως ἐντὸς τῆς περιφερείας ταύ-
της καὶ ἄλλα ἐρείπια προουρίων καὶ πόλεων
ἀρχαίων, καὶ ταῦτα εἶναι τὰ Καραντά, τὰ
Κοιμύλαντα (7) καὶ τὰ τοῦ 'Ασάρ-ντιπιτέ.

Καὶ τὴ μὲν ὀνομασία Καραντά καὶ Κοιμύ-
λанта δὲν μοι παρίσχον τὸ ἐνδοσίμω, ἵνα ἀνα-
γνωρίσω ἐν αὐτῶν τὴν Κασαρείαν. Δὲν μοι
ἐφάνη ὅμως τυχαία καὶ ἡ ὀνομασία 'Ασάρ-

(1) Στράβ. ΙΔ', 652.

(2) Καὶ σήμερον ἡ ἀπόκρηψις τῆς Σύμης καὶ Ρόδου παρα-
λία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας λέγεται Ὁρὰ (τὸ) ὑπὸ τῶν Συμακίων.

(3) Στράβ. ΙΔ', 652.

(4) Στράβ. αὐτοῦ 656.

(5) Καὶ οἱ 'Οθωμανοὶ διέτρησαν τὸ σπένδιον τραχείας
διότι Παράχραν λέγουσιν ἐν γένει τὰ μέρη ἐστὶν ἐπέναντι
εἰς τὴν ὑποδοχὴν Μαριαρᾶ. Καὶ ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν δὲ
οὕτως ἐκαλεῖτο, καὶ ἐπισκοπὴ ὑπῆρχε Τραχείας. Οἱ δὲ Συ-
μακοὶ ἀποκαλοῦσι τραχειαντὸν λιμένα ὁρμίσκον τινὰ παρὰ
τὴν ἐσοδὸν τοῦ Συμακικοῦ κόλπου.

(6) Λαμβάνονται τινες ἀναζητοῦντες τὸν Φοινίκαν ἀπὸ τῶν
Λαυρύμων, διότι ὁ Στράβων εἰληπὼν αὐτὸν οὐχὶ ἐνόησεν
τὴν πόλιν τῶν Λαυρύμων ὡς προὔριον αὐτῶν, ἀλλ' ἐπὶ
τοῦ ἐγγυτέρου τῶν ἑρῶν τῶν ἐν ταύτῃ τῇ τραχείᾳ παρα-
λίᾳ «τῇ ἐπιλεγμένῃ Λαύρημα. Ὅστες οὐδὲμία ἀμφισβηλεῖ,
ὅτι ὁ Φοινὴς ἔκειτο ἐπὶ τῶν ἐρείπιοις ἀπὸν καλοῦνται νῦν
Φοινίτε.

(7) Ἀνὸμασία αὐταὶ Κοιμύλαντα καὶ Καραντά, ἔτι
δὲ καὶ Σάραντα, καθὼ παρεμφερεῖς πρὸς ἄλλας Καρακιν
πόλιν ἀρχαίων (ὡς Ἀλφειοντα, Καρπεντα κ.) εἶναι
βεβαίως ἀρχαία ὀνόματα διασωθέντα μέχρις ἡμῶν καὶ
παρὰβληταὶ ἀπὸ τοῦ Κοιμύλαντα, Κάραντα καὶ Σάραντα.
'Αλλὰ περὶ τούτων τὰ θέοντα ἐν τῇ Περιελίᾳ τοῦ Συμα-
κικοῦ κόλπου.

(1) Οἱ Συμακοὶ ἐν τούτοις ὀνομάζουσιν τὴν πόλιν ταύτην
Συμακίαν, ἀπὸ συλῆς, ἥτις ἔλλοιτε ὑπῆρχε παρὰ τὴν κλη-
ρίαν.

(2) Ἐθνομιστοὶ παρ' ἡμῶν ἐν τῇ ἐκδόσει περιεδοκίμῃ
τοῦ ἐν Ἀθήναις Συλλόγου Παρνασσοῦ, τόμος Δ', φυλλάδιον
I', τοῦ Ὀκτωβρίου 1880.

(3) Ἐπὶ βάθρου μαρμαρίνου, οὐκ ἔτι ἡ ἔμπροσθεν πλευ-
ρά, ἐπ' ἣς ἡ ἐπιγραφὴ, ἔχει μήκος μέτρον 0,80, ὕψος 0,23
καὶ πλάτος 0,49.

ταπεινὴ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ Συμαῖοι ἄποικοι, ὅσοι, ποιμένες ἐν γένει, συνώκησαν τὸ χωρίον Καράμακκα, οὐ μακρὰν τῶν Λωρύμων, ἵπποναύουσαν, ἐκ τινος βεβαίως παραδόσεως, τὴν αὐτὴν θέσαν Ἀσπρίνου, ἐνόμισα, ὅτι δὲν ἔπρεπε πλὴν τ' ἀμφυβάλλω, ὅτι ἡ Ἀσπρίνα καὶ Ἄσπρι-ταιπεινὴ εἶναι παρασθόρα τοῦ Κασάρεα καὶ κατὰ συνέπειαν ὅτι ἡ πατρίς τοῦ Ὀρίστου Τελίφωνος καὶ Ἀγρησάνδρου Ἀγρησάτορος εἶναι ἐπὶ τῆς θέσεως, ἣν δεκνύουσιν αἱ ὀνομασίαι αὐταί.

§ Ε'.

Ἡ Κασάρεα λοιπὸν, κειμένη παρὰ τὸν ἄλκιον τοῦ Συμαῖκου κόλπου καὶ ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ, ὅπου ἀγαθὴ τὴν τραγίαν παραλίαν τῶν Λωρύμων, ἀπὸ πολίγνη, ὡς ἔστιν εἰκάσαι ἐκ τῶν διασκευῶν, ἱερειῶν. Ἀπέλυε δὲ τῶν μὲν Λωρύμων, ἐν Ὀπλοθήκῃς, μόλις δύο ὥρας, τοῦ δὲ Φοινίκου, ἡμέτερον ὥραν. Οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς, δὲν φαίνονται νὰ ἦσαν ναυτικοί, ἀλλὰ γεωργοὶ καὶ κτηνοτρόφοι, διότι εἰς μὲν τὸν Σερῶν οὐδὲν ὅσον ἦν καὶ ἡμεῖς δύναμενα νὰ παραστήσωσιν αὐτὸν ἡμεῖς ἐν χρήσει (1) ὁ δὲ ὑπὸ τὸ φρουρίον κολληθεὶς δὲν φαίνεται ἐπίσης νὰ ἦτο ἔρμος οὐδὲ δι' ἑξίαν λόγου ἀποπλοῖαν, ἐκρησσίμους δὲ πλοῖα εἰς μικρὰ πλοῖα καὶ πρὸς συγκοινωνίαν μὲ τὴν παράλιαν τοῦ Συμαῖκου κόλπου. Ἄλλως τε δὲ ἡ Κασάρεα καὶ αἱ ἄλλαι πολίγναι τῆς τραγίας παραλίας τῶν Λωρύμων θὰ εἶον πεινωτάτα συγκοινωνίας μόνον μετὰ τῆς μόνης καὶ ἐπισημοτέρης πόλεως τῆς παραλίας ταύτης, ἥτοι τῶν Λωρύμων αὐτῶν, ἐχρύσης καὶ λιμένα ἀξιόλογον καὶ θέσιν ἐπικαίρον καὶ δὴ καὶ ἀπέναντι τῆς Ρόδου κειμένης.

Εἰς τὴν παραλίαν τοῦ βηλίντος κολληθεὶς σῶνται τὰ θεμέλια ἀρχαίου κτιρίου καὶ διεσπαρμένον μέρος τῆς ἐκ μεγάλων λίθων κλιμακῆς ἢ ἀρχαίας οδοῦ, ἥτις ἀπὸ τῆς παραλίας ἔφειρεν εἰς τὴν πολίγνην. Ἀναβάντες δὲ τὴν οδὸν ταύτην, ἀπαικτομένον ἀποτελούμενα ἐξ ὠραίων μεσοδόμενων λίθων τὰ θεμέλια ἀρχαίου πεινωτοῦ ἑλληνικοῦ ναοῦ, ἐάν τις εἰκάσῃ ἐκ τῶν ἱερειῶν τοῦ χριστιανικοῦ ναοῦ, ὅστις ἐκτίσται ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου τούτου κτιρίου.

Περαιτέρω ὑπάρχει ἀρχαία διέξαμένη στήματος ὁδοῦ, ἥς τὸ αὐτὸς φαίνεται λελα-

(1) Φαίνεται μόνον εἰς τὸν μυχὸν αὐτοῦ ἱερὸν ἀρχαίου ναοῦ κτιρίου καὶ τετραγωνεὶς βωμὸς πέτρινος, ἐν περὶ ὧν ὅσον ἐν τῇ γῇ δὲν ἔβανθη νὰ ἔκτισται.

ξευμένον ἐντὸς τοῦ βράχου· ἐνθεν δὲ κάκειθεν φαίνονται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον μακρὰι σιραὶ τειχῶν καὶ θεμέλια ἀρχαίου κτιρίου καὶ πλείστα βάρβα ἀγαλμάτων καὶ στήλαι ἀναθηματικά. Πανταχοῦ εὐρίσκονται θραύσματα κεραμίων ἀγγείων· εὐρον δὲ καὶ ἐνεπίγραφον λαβὼν Ρωδιακοῦ ἀμφορέως.

Ἐπὶ δύο βάλθρων μεγάλων λιθίνων παρὰ τὸν εἰρημένον ναὸν παρετήρησα ἀρχαίας ἐπιγραφὰς καταστάσας λίαν δυσαναγνώστους ἐκ τῶν ἀτισσοφικῶν ἐπιγραφῶν τοσούτων αἰώνων· οὐγὶ δὲ μακρὰν αὐτῶν ἐπὶ ἑτέρῳ βάλθρου λιθίνου ἀνέγνω τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν:

ΝΙΚΟΜΑΧΑΜΙΚΙΩΝΟΣ
ΑΡΙΣΤΟΦΥΛΟΥΓΥΝΑ

Καὶ τοι δὲ ἡ Κασάρεα κείται ἐπὶ τῆς Δωριδος, οὐχ ἥττον καὶ ἡ ἐπιγραφὴ αὐτὴ ἀποδεικνύει αὐτὴν Δωρικὴν.

Κατὰ δὲ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς βορείας κοιλάδος, ὡς μοι εἶπον οἱ ἐγγόριοι ποιμένες, ὑπάρχουσι ἀρχαῖοι τάφοι. Ὁθωμανὸς δὲ μοι ἔλεγεν, ὅτι ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως εἶχεν εὐρεῖ μικρὸν χάλκινον θόδιον.

Ἐν τούτοις ὁρεῖται νὰ σημειώσω, ὅτι τὰ ἱερῖα περιρρίζονται εἰς τὴν βορείαν ἄκρην τῆς αὐτῆς κοιλάδος, ἥτοι τὴν πλησίον καὶ κάτωθεν τοῦ φρουρίου ἢ ἀκροπόλεως· μόνον δὲ εἰς τὴν ἀντίθετον ἢ νοτιανήν ἄκρην αὐτῆς ὑπάρχουσι ἱερῖα ἀρχαίου κτιρίου καὶ παρ' αὐτοῖς τὸ μαρμαρίνον βάλθρον, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφὴ, ἣν ἀνωτέρω παρέθεσα: Ἀγρησάνδρου Ἀγρησάτορος Κασαρίως (1).

§ ΣΤ'.

Ἐπὶ τῆς κατ' ὅπιν κοιλάδος δὲν φαίνονται ἄλλα λόγου ἱερῖα. Μόνον δ' ἐν τῇ μέσῃ αὐτῆς περίπτῳ εὐρίσκονται τὰ τεῖχη χριστιανικοῦ ναοῦ. Ἐκ τῆς ἀπὸ τῆς θέσεως δὲ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἑτέρου, οὐ ἐμνημόνευσαν, μαρτυρίας νὰ υποθέσῃ, ὅτι καὶ κατὰ τοὺς ἀντικειμένους χρόνους κατοικήτοιο ἡ Κασάρεα, ὅτι ὁ χριστιανικὸς κατοικοὶ διετήρουν τὸ ἀρχαῖον ὑπόμνημα, καὶ ἐπὶ αὐτὸν παραλαβόντες καὶ οἱ κατὰ τὴν αὐτὴν ὁθωμανοὶ διέσωσαν αὐτὸ παρεσθαρμένον.

(1) Ὁ συμπληρὴς μου δημοδιδάσκαλος κ. Βούνης Φρ. Βιτάλης μοι ἀνεκάλυψε τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν, ἣν μ' ἐκείνου ἐπὶ εὐρον ἐπὶ μαρμαρίνῳ ὑπομνηματι εἰς τὴν πεδίον τῆς Ἀσπρίνης:

ΤΙΜΑΓΟΛΑ
ΙΕΡΩΝΟΣ

Δὲν εἶναι δ' ἴσως ἀνοίκισον ν' ἀναφέρω, ὅτι ἡ Κασαρεία καὶ τὰ περὶ αὐτῆς στεροῦνται ὅλως πηγῆς καὶ φρέατος ποτίμου (1)· διὰ τοῦτο δὲ βιβλίοις οἱ κάτοικοι εἶχον τὴν μνημονευθεῖσαν δεξαμενὴν· σώζεται δὲ καὶ ἄλλη μεσαιωνικὴ παρὰ τὴν ἀρχοπόλιν.

Εἰς τῆλει δὲν δύναμαι νὰ μὴ παραθέσω παραδόξον τινα, ἣν γέροντες κάτοικοι τῶν Καραμυκίων ἀπηγοῦντο καὶ ἥτις ἴσως ἀπορρεῖ ἐξ ἀρχαίας τινος ἱστορίας ἢ μύθου ἐγχωρίου καὶ συνδέεται πρὸς πρόσωπόν τι τῆς Κασαρείας.

Τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς χερσονήσου τῶν Λαορύμων λεγεται *καρὰ-οὐτέκ* (καὶ πρὸς διὰκρισιν *καρὰ-οὐτέκ τῶν Καραμυκίων*). Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους τοῦτου φαίνονται ἐτι τὰ ἐρείπια ναυίδου, ὅπερ λέγουσι Προφῆτην Ἡλίου. Ἐπίσης τὸ ὑψηλότερον ὄρος παρὰ τὸν Φοινίκα λεγεται *καρὰ-οὐτέκ* (καὶ πρὸς διὰκρισιν *καρὰ-οὐτέκ τῶν Φοινικῶν*). Τὰ ὅλα ταῦτα ὑψοῦνται οἰομένῃ ἐκατέρωθεν τῆς Κασαρείας.

Τὰ ἀνωτέρω πρεῖταξα πρὸς κατὰληψιν τῆς παραδόσεως, ἣν ἐκτίθημι κατὰ τὴν ἐγχωρίαν διάλεκτον τῶν Καραμυκικῶν, ἥτις ἐστὶν ἡ αὐτὴ μὲ τὴν συμακίην· διότι θεωρῶ, ὅτι αἱ τοιαῦται παραδόσεις δέον νὰ γράφονται πιστῶς κατὰ τὴν δημώδη ἐγχωρίαν γλῶσσαν. Ἐπει λοιπὸν ἡ παράδοσις ὡς ἐξῆς:

« Ὡς τὸ Καρὰ-οὐτέκ τῶν Καραμυκίων ἔχεν ἓν ἄνθρωπον. Ἐχεν καὶ ἓς τὸ Καρὰ-οὐ-οῦ οἶκος τὸ Φοινικεῖτ' ἄλλον ἓνα ἀνθρωπίνον » (2). Αὐτοὶ καὶ οἱ δύο ἐγαπούσαν τὴ βασι-

» λισσαν τῆς Ἀσαρίας. Μὴν ἡμέραν ἐση-
» κώστην αὐτοῦ τῶν Καραμυκίων κ' ἐποφά-
» σισεν νὰ πᾶν ναῆρ τὸ Φοινικεῖτ'· γὰρ νὰ
» διῆρ τὸ λοιπὸν τὴν ἀντρείαν του, ἵσκησε
» μὴν πέτρα μετὰ τὴν ῥάχιν του, ἵσχαν
» κ' ἄλλαις δύο ἔτσι δὲ μετὰς (1) ἀπου-
» κὰτ' ἀπὸ τῆς ἀμοσκάλας του κ' ἔφην κ'
» ἐπάκινεν. Τὴ γιῶσαν (2) ἡμέραν ἐκινήσεν
» καὶ τὸ Φοινικεῖτ' μὲ τὸ γιῶσι (3) σαστὸ, κ'
» ἐν ἰσάσταν τίποτε ἐκείνος. Ὡς τὸ δρόμον
» ἐκεῖ δὲ ἓς τὰ Καραντά, αὐτοῦ τῶν Καρα-
» μάκων, σὰν τὸν εἶδεν τὸν ἄλλο τὸ Φοι-
» निकεῖτ' κ' ἔριετον, ἵσάβην κ' ἔκαμεν ὅσα
» πίσω τῆς πλάταις του κ' ἔριετον τὴν μὴν τὴ
» πέτραν πολὺ ἓς τὴ ῥάχιν του, ἐνουῖεν καὶ
» τῆς ἀμοσκάλας του κ' ἐμόθεκεν (4) καὶ τῆς
» ἄλλαις καὶ κειοῦνταν (5) ἡ πέτρας ὡς τὸ
» σήμερον ἡμέραν ἔτσι δὲ πού τῆς ἐμόθεκε μὲ
» ἓς τὴ μέσην τοῦ δρόμου, ὁλότραις ἀθεία-
» ταις πέτρας πέλεκεταις (6). Ἐπιστάσταν τὸ
» λοιπὸν κ' ἐμπάλλευσαν τρία μερόνυχτα. Πάνω
» ἓς τῆς τρεῖς ἡμέραις ἵσκασαν τὸ Φοινικεῖτ'
» ὕστερα πού τρεῖς ἡμέραις ἵσκασαν καὶ τὸν
» Καραμυκίον ».

Ταῦτα εἶχον ν' ἀνακοινώσω περὶ τῆς ἀρχαίας πολένης, ἣν ν' αἶψα τὴν ἀρχαίαν Κασαρείαν. Ἐν δ' ἐνεργῶσιν ἐπιστοπίας ἀνασκαφαί, πιθανόν νὰ προκύβωσι εἰς φῶς νέα πληροφορία.

*Ergaster in Syon, ty 21 Iovulio 1886.

ΔΗΜΟΣ ΚΑΡΙΑΠΑΣ.

(1) Ἐτσι δὲ μετὰς—ἐπίσης μετὰς.

(2) Τὴν ἴδιαν, τὴν αὐτήν.

(3) Τὸν ἴδιον, τὸν αὐτόν.

(4) Ἀπῆλθεν.

(5) Κεῖνται.

(6) Μ' ἐδεύατοσαν, ἐπὶ πράγματι τρεῖς λίθοι ὀγκυαῖς πέλεκθοι φαίνονται τοιοῦτοτρόπως πληθύν τῶν Καραντῶν. Δυστυχῶς δὲν τοὺς ἐπισκέρην, ἵνα ἴδω, δὲν δύνανται τις νὰ ἐξαγγῇ συμπέρασμα τι.

(1) Ἐν τούτοις ἐν Φοινίκα, μάλιστα ἤμουν ὄραν ἀπὸ-
χοντι τῆς Κασαρείας, ὑπάρχουσι βάθρα φρέατος ἐξαίρουτο
ποσῶς ὕδατος, καὶ τοὶ αἱ κοιλίδες ἢ μελλόν τὰ δροσίζου
τοῦ Φοινίκου λίαν ὑψοῦνται ἀπὸ τῆς θαλάσσης, τὸ δὲ περὶ
Βακρος εἶναι ἐπίσης περὶ τοῦ αὐτοῦ ὡς καὶ τὸ τῆς Κασαρείας. Ἐν
τῇ φρουρῇ ὁμοῦ τοῦ Φοινίκου ὑπάρχουσι πλείστοι ὕδατι
κινεῖσθαι, ἐν ὅλῳ, κατὰ τὴν παραδόξον τῶν ἐγγυρίων
Ὀθωμανῶν, τεσσαράκοντα καὶ μία, ὅν γνωστὰς λέγουσι
τὰς τεσσαράκοντα, ζητοῦσι δὲ ν' ἀνύρωσι καὶ τὴν τεσσα-
ρακωστήν πρώτην, εἰς ἣν πιστεύουσιν, ἐν κρύπτειται θε-
οσαυρὸς.

(2) Ἡ παράδοσις δὲν λέγει τοὺς ἀνθρωπίνους τού-
τους βασιλεῖς.

BELISARS VANDALENKRIEGE

VON

Julius von Pflugk-Hartung.

Nie sind glänzende Staaten ruhmloser untergegangen als die der Polen, Peruaner und Vandalen.

Das Vandalenreich dehnte sich weit von Kreta bis an die Säulen des Herkules, umfasste Korsika, Sardinien, die Balearen, ein Stück von Sicilien, war volk- und goldreich, wurde beherrscht von einem Kriegerstamme, der einst an der Spitze seiner germanischen Brüder vorgestürzt war, der dann mitbestimmend in die Schicksale der Mittelmeergebiete eingegriffen, sich den am meisten gefürchteten Namen erworben hatte, — und dieses Reich erlag vor einigen Reiterregimentern (1).

Vergegenwärtigen wir uns die Ursachen dieses Falles, der sein nächstes, fast einziges Gegenbild in den Thaten der spanischen Conquistadoren findet.

Die Revölkerung des afrikanischen Germanenstaates bestand aus den unterworfenen römischen Provinzialen, den theilweis ebenfalls unterworfenen Mauren, die sich aber oft mangelhaft fügten, mit freien oder doch nur halbabhängigen Stammesgenossen in den südlichen und westlichen Bergen hinter sich, und schliesslich aus den Siegern, den Vandalen, worin andere germanische Sprengstücke aufgegangen waren.

Wie hoch belief sich die Zahl dieser gebietenden Klasse? Victor von Vita sagt: Geiserich habe alles in allen 80,000

Menschen nach Afrika geführt, sie seien aber jetzt (er schrieb 488-489) gering an Zahl und schwach (De pers. Wand. I, 1). Prokop dagegen spricht von 80,000 Bewaffneten allein, die jedoch in Wirklichkeit nur 40,000 gewesen sein sollen (Bell. Vand. I, 5). Später hätten sie sich durch Fortpflanzung und einwandernde fremde Germanen vermehrt. Wie viel sie zur Zeit des Unterganges gewesen, sagt er nicht, doch äussert er einmal in der *Hist. arc. es seien* unter Justinian in Afrika 80,000 wehrfähige Vandalen ungekommen (Corp. Hist. Byz. Prokopius III p. 106). Diese Stelle kann aber nicht unverdächtig erscheinen, weil er Justinian möglichst schwarz färben will. Auch noch eine Rede Gelimers vor der Schlacht bei Trikamur lässt sich herbei zuziehen, wo er die Seinen für zehnmal stärker als das feindliche Heer erklärt. Ihm gegenüber standen c. 5000 Reiter, mit dem nachrückenden Fussvolk waren es c. 15,000, wir hätten also 50,000 oder 150,000 Mann, wobei jedoch noch zu erwägen, dass das vandalische Hintertreiben durch Mauren gebildet wurde. Erstere Zahl liesse sich mit den 80,000 in Einklang bringen, weil ein Theil der Vandalen schon gefallen oder gefangen, ein anderer wohl nicht zugegen war. Aber viel deutlicher auf solche Wendung nicht gegeben werden und Prokop ist Lobredner Belisars, hat also das Interesse die Feinde möglichst zahlreich erscheinen zu lassen. Umgekehrt wünschte Victor die Vandalen so schwach als thunlich, stand zwar nicht so mitten in den Dingen als

(1) Belisar führte 5000 Reiter, die den Krieg entschieden, das Fussvolk kam gar nicht zum Schlagen. Vergl. auch Prokop. Bell. Vand. II, 7 lin.

Prokop. ist aber der zeitlich ältere, lebte der Vandalen Einwanderung näher, und Prokop zeigt sich gerade in Angaben über die Vergangenheit oft ungenau. Unter Victors 80,000 können sich kaum mehr als 38,000 Krieger befunden haben. Wenn sich diese bis 489 verminderten, so wird ihre Zahl in den noch bleibenden verhältnissmässig ruhigen 45 Jahren wieder gestiegen sein, doch schwerlich hoch, weil die Lebensweise der Vandalen zu dieser Zeit sich mehr auf Genuss als auf Kriegersegen richtete.

Hier haben damit wenig Sicherheit und auch auf andere Weise lässt sich nicht viel erreichen, zu selten finden sich bestimmte Angaben. Als König Thrasamund Amalfrida, die Schwester Theoderichs, heimführte, wurde sie durch 1000 edle Gothen, denen 5000 Krieger folgten, begleitet und wenn nicht alle, so blieben doch viele in Afrika, als willkommenen Zuwachs. Zwar nach Thrasamunds Tod geriethen sie mit den Vandalen in Krieg und mussten zu den Mauren fliehen. Immerhin erkennt man die Sachlage. Zur Rückeroberung Sardinien sandte Gelimer 5000 Mann, wobei zu beachten, dass wiederholt die Wendung vorkommt, es seien die besten Streitkräfte, die Kerntruppe der Vandalen gewesen (1), ja Gelimer meint gar, ihre Abwesenheit habe Afrika dem Kaiser unterthan gemacht. Wenn man so von 5000 Mann sprechen kann, so müssen keine grossen Mittel zur Verfügung gestanden haben. Bei Decimum führte Gibamund 2000 Mann und auch Ammatas standen schwerlich mehr zur Verfügung, weil eine enge Haufen von je 20 bis 30 Mann, von denen Prokop spricht, dazu gehören, um jene Anzahl zu erreichen. Nun heisst es zwar, es seien so viele Vandalen vor Karthago gefallen, dass es sich ausnahm, als wenn 20,000 Feinde sie erschlagen hätten, doch das mit dem Vorhergehenden zusammengehalten, er weisst sich als

Ruhmredigkeit des Byzantiners; bei Trikamaram, wo es weit ernster herging, fielen noch nicht 800 Vandalen (Prok. II, 3). Beide Haupttreffen erwecken in keiner Weise den Eindruck, als ob die vandalische Uebermacht sonderlich erdrückend gewesen, im Gegentheile, das Centrumgefecht von Trikamaram, wo die Vandalen sich tapfer schlugen, spricht dagegen; doch liesse sich hier einwenden, bei Decimum hätten noch nicht alle, bei Trikamaram nicht mehr alle Vandalen gefochten. Als Tripolis sich empörte, wollte Gelimer es zurückerobern, da fiel auch Sardinien ab, und weil dies ihm wichtiger erschien, sandte er dorthin obige kleine Armee. Die Vandalen scheinen also nicht ausreichend Truppen für beide Kriegsschauplätze besessen zu haben, ja es wird sogar ausdrücklich berichtet, Tripolis sei ohne jegliche Vandalen-Besatzung gewesen. Wenn Sardinien dem Reiche kampflös von einem Gothen entfremdet werden konnte, so ist daraus zu folgern, dass es sich dort ziemlich ebenso verhalten hat. Und das gleiche wird auf Korsika, den Balearen und in Mauretanien der Fall gewesen sein, sie alle setzen dem kaiserlichen Heere nicht den geringsten Widerstand entgegen. Selbst in Numidien gelang es nicht einmal, die andrängenden Mauren wieder zu vertreiben. Dies alles deutet auf geringe Anzahl, nicht minder die Stärke des byzantinischen Heeres, denn Justinian wird Grund zu der Annahme gehabt haben, dass 15,000 Mann zur Eroberung Afrikas genügten, wie sie es thatsächlich gethan.

Wenn wir dies alles in Erwägung ziehen, so müssen wir uns mehr Victor als Prokop zu neigen; vielleicht hat dieser die Zahl 80,000 seines älteren Vorgängers gekannt, da sie ihm aber für die Gesamtandalen nicht gross genug erschien, übertrug er sie auf die Waffenfähigen. Dass er die gleiche Ziffer beim Beginn der Vandalengeschichte und für den Untergang nennt, spricht ebenfalls nicht gerade zu ihren Gunsten. Und vor allem: auch sonst leidet Prokop

(1) Prok. I, 14: οἱ τι ἐν Βανδύλοις δραστήριον ἦν; I, 25: Βανδύλων τοὺς δοκίμους; II, 2: ὧν δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀπασι καὶ πρὸς ἑμαῖς αὐτοῖς ἀμιλλᾶσθαι ἐμυθαίμεν.

an der den Spätromern eigenen Sucht, die Zahl der Feinde zu übertreiben. So läßt er das Gothenheer des Witichis aus 150,000 Mann bestehen, wo sich nachweisen läßt, dass es kaum mehr als die Hälfte ausgemacht haben kann, beim Stürme auf Rom fallen 30,000 Gothen, während nur wenige tausend es vertheidigen u. dergl. (B. G. I. C. 16, 23, 24 u. a.). Das Heer der Vandalen wird 30 bis 40,000 Krieger gezählt haben; eher ersteres als letzteres, was eine Gesamtzahl von höchstens 200,000 afrikanischer Germanen ergäbe. Für die servilen Provinzialen waren das übergenuß, man bedenke nur, mit welchen Minimalbruchtheilen die Conquistadoren in Amerika, die Portugiesen in Indien aufgetreten sind.

Die geringe Menge war eine Gefahr für den Bestand des Reiches. Eine zweite bot die Confession an. Die Vandalen lebten als Arianer, die Provinzialen als Athanasier, die Mauren grossentheils als Heiden. Bei solchen Gegensätzen, die damals noch in Vollkraft wirkten, konnten Reibereien zum Nachtheile der Beherrschten nicht ausbleiben. Victor von Vita, ein Bischof der Unterdrückten, sorgte durch sein Buch «über die Vandalenverfolgung» dafür, dass die geschienen Gewalthaten der Nachwelt überliefert wurden. Aber dies Werk ist durchaus parteiisch, eine einseitige Schmähschrift, in der er alles niederlegte, was er Nachtheiliges zusammengetragen hatte, — und wie wirkt Sage und Klatsch gerade in religiöserregten Zeiten bei eifernden Gemüthern! Schon Papenkordt, Gesch. der Vandalen S. 369, 370 hat Ungenauigkeiten und Uebertreibungen Victors nachgewiesen, diese lassen sich mit leichter Mühe mehrern, was hier aber gar nicht nötig sein dürfte, sobald man nur die Wirkung der Verfolgung betrachtet. Nicht ein einziges Mal erheben sich die Provinzialen gegen die Bedrückungen, sondern lassen sie sich ruhig gefallen. Das kann nur folgende Gründe haben: 1) die Bedrückungen waren nicht so schlimm, wie man sie geschildert hat, oder betrafen doch nicht so weite

Kreise, 2) die Provinzialen waren zu feig und knechtisch um zu revoltieren, 3) sie waren in ihrer breiten Masse nicht so fromm religiös, wie es aus den geistlichen Schriften erscheint. Nach unserem Dafürhalten ist an allem drei etwas richtig. Die Verfolgungen trafen wesentlich die Geistlichkeit und einige durch Reichthum oder Eifer hervortretende Individuen. Wir besitzen die ausdrückliche Nachricht von bodenloser Liederlichkeit der Provinzialen, die sich mit ernster, strenger Frömmigkeit schlecht verträgt. Die Masse wollte leben, wollte geniessen, war der Waffen entwöhnt.

Hieraus erklärt sich auch die beachtenswerthe Thatsache, dass die Provinzialen dem justinianischen Heere nirgends halfen trotz der Erklärung es sei als Brüder und Befreier gekommen. Jene verhielten sich gegen die Griechen ebenso passiv, wie gegen die Vandalen, bereit den Sieger über sich ergehen zu lassen. Hatten die Byzantiner die Glaubensfreiheit für, so ihr System von Rekrutierungswesen, von Beamten- und Steuerdruck gegen sich, und letzteres empfindet der gemeine Mann, eine wohlhabende, lebenslustige Bevölkerung viel schwerer, als gelegentliches Auftreten religiöser Beeinträchtigung.

Hinzu kam noch ein Weiteres. Die Vandalen hatten die Einrichtung und Bildung der Unterworfenen angenommen, waren in vollem Zuge sich zu romanisiren, d. h. zugleich sich mit den Provinzialen einzuleben. Für sie war das abweichende Bekenntniss noch ein Glück, es hinderte vor zu früher Berührung und zu häufiger Verschmierung mit den Provinzialen, war eigentlich der einzige Halt, nicht in deren Masse unterzugehen, den eigentlich nationalen, besaßen die Vandalen ebensowenig, wie die übrigen Germanen und das Gefühl des Herrenthums konnte sich nur behaupten, wenn die Herren eine Art von Kaste bildeten.

Die germanischen Landansiedlungen hatten zwar einzelne Provinzialen hart betroffen, konnten jedoch in dem überreichen, nicht zu stark bevölkerten Lan-

de, unmöglich tiefgehend wirken und mussten sich im Laufe der Zeit ausgleichen. Die Vandalen hatten die römische Beamtenmaschine übernommen und mit ihr gelangten eine Menge von Provinzialen zu hohen Stellungen, sowohl im Staat als bei Hof, während jene das lästige Kriegswesen allein besorgten. Herrschte erst Byzanz, so durfte als sicher gelten, dass die Provinzialen weit mehr vor den geschulten justinianischen Juristen zurücktreten mussten, als jetzt vor den ungeschulten Germanen. Jedenfalls lagen die Dinge so, dass die Vandalen noch auf Verrath der Karthager zu hoffen wagten, als Lehar die Stadt schon besetzt hielt. (Prokop. II, i).

Auch den Mauren gegenüber stand es nicht ungünstig. Mit ihnen fanden zwar manche Kriege, doch ebensovielen Friedensschlüsse statt, eine nicht geringe Zahl derselben diente im vandalischen Heere, und als die Byzantiner kamen, machten sie nicht gemeinsame Sache mit ihnen, wie bei tiefgehender Feindschaft zu erwarten gewesen, sondern ein Theil verhielt sich neutral, ein anderer ergriff die Partei der Vandalen, so dass Prokop in seinem Gothenkriege auch von einem Grieche über sie reden könnte.

Ziehen wir das Schlussergebniss: das vandalische Regiment kann weder für Provinziale noch Mauren sonderlich drückend gewesen sein. Man lebte und liess leben, war im Ganzen zufrieden und wünschte sich gar nichts anderes, am wenigsten die Byzantiner. Wie wenig diese selbst auf freiwilliges oder gar freundliches Entgegenkommen hofften, zeigt ihr Verhalten bei der Einnahme von Syilektus (Prok. I, 16), und beim Einzuge in Karthago. Dass die strenge Disciplin Belisars offenen Marktverkehr bewirkte, kann bei einem Handelsvolke nicht Wunder nehmen. Während zur Vandalenzeit mit Ausnahme zeitweiser maurischer Guerrillakriege Frieden in Nordafrika herrschte, kamen die Waffen nicht mehr zur Ruhe, seitdem die Byzantiner eingezogen waren, so dass Prokop sein Buch vom Vandalenkriege schliessen könnte. Wenige waren übrig ge-

blieben von der Bevölkerung Afrikas; nach so grosser Drangsal hatten sie endlich Frieden. Aber um welchen Preis: Sie alle waren Bettler. Diese furchtbaren Worte fallen um so schwerer ins Gewicht, wenn man bedenkt, dass die Stille des Kirchhofs in der kurzen Zeitspanne von 14 Jahren eingetreten war, dass 14 Jahre früher Afrika bevölkert gewesen, der reichste Staat des Abendlandes.

Die inneren Verhältnisse haben den Vandalen mithin keine Gefahr bereitet, alles kam auf sie selber an, auf ihren Muth, auf ihren Kriegstüchtigkeit, auf Sieg oder Niederlage. Wenden wir deshalb uns ihren zu.

Salvian wirft einmal den Gothen Treulosigkeit vor, den Gepiden Unmenschlichkeit, den Alamanen Trunksucht, den Franken Verlogenheit, den Sachsen Grausamkeit, den Vandalen Feigheit (vergl. De gubern. dei VII p. 157). Und wenn dieses Urtheil auch nicht ganz unparteiisch ist, so trifft es doch rückblicklich der Vandalen kaum weit vom Ziele; auch Prokop beschuldigt sie geradezu der Feigheit (z. B. I 23), obwohl es in seinem Interesse lag, dies nicht hervorzuheben, um nicht Belisars Ruhm zu schmälern. Sie sind unruhig, unternehmend, aber doch nicht als Räuber, wie als Soldaten. Ernsten Entscheidungen wichen sie gerne aus, oder suchten durch List und Verschlagenheit zu ersetzen, was ihnen an Muth und Zähigkeit gebrach. Feigheit in offener Felschlacht ist es gewesen, wodurch sie schliesslich zu Grunde giengen.

In der ersten Zeit ihrer Herrschaft wurde dieser Charakterzug durch Abenteuerlust und Sittenstrenge, das heisst zugleich durch robuste und gesunde Körper, ausgeglichen. Eines der Hauptgesetze, welche Geiserich erlassen hat, ging gegen Unzucht und es wurde von den Vandalen anfangs so strenge und erfolgreich durchgeführt, dass Salvian sagen konnte: «Bei den Gothen sind nur Römer ausschweifend, unter den Vandalen selbst die Römer nicht» (Papen-

kordt S. 245) (1). Wie ganz anders am Ende der vandalischen Herrschaft, da war bei den Provinzialen das alte Sittenverderbniss wieder eingezogen (Papenkordt S. 247) und von den Machthabern selber vermochte Prokop zu erzählen (II, 6): «Von allen Volksstämmen, die wir kennen, ist der vandalische am meisten verweichlicht. Seit sie im Besitze von Afrika waren, nahmen sie täglich warme Bäder und liessen ihre Tafel mit dem Schönsten und Besten besetzen, was nur Erde und Meer hervorbringen. Sie trugen vielen Goldschmuck und kleideten sich in weite Seidengewänder. Mit Theatralischem und ähnlichem Zeitvertreib, vor allem aber mit der Jagd, brachten sie ihre Tage hin. Tänzer und Mimen, Musik und Schauspiel, kurz, was nur Auge und Ohr erfreuen mag, war bei ihnen zu Hause. Sie wohnten in prachtvollen wasserreichen Städten, worin die schönsten Bäume standen. Sie hielten sehr viele Trinktage und haben sich mit grosser Leidenschaft allen Handlungen der Wollust hin». Wiederholt bezeichnet er die Vandalinnen als besonders schön (II, 4: *σωμώτων δὲ ὡς ἄλλων τῶν κατ' ὑπερβολὴν εὐπρεπῶν* vergl. auch hell. Goth. III, 4). Da Prokop hier als Augenzeuge spricht und das Gesagte zu den Ereignissen stimmt, so ist es gewiss richtig. Feigheit und Verweichlichung der Vandalen selber waren also ihre schlimmsten Feinde und führten frühzeitig dazu nach Ersatz zu suchen, den sie in den Mauren fanden, die noch zur Zeit des Unterganges als tapfer und abgehärtet erscheinen (Prok. II, 6). Schon 458 konnte Apollinaris Sidonius die Göttin von Afrika klagen lassen: «Geiserich vollbringe nichts mehr mit eigenen Kräften, sondern alles geschehe durch die Gätuler, Garamanten und anderer maurische Völker» (Papenkordt S. 241).

Von jeher waren die Vandalen wesentlich Reiter gewesen, in Afrika

trafen sie auf das Land die besten Pferde und so haben wir am Ende ein ausschliessliches Reiterheer ohne jegliche Fusstruppen vor uns. Hiemit hängt auch zusammen, dass Geiserich allen Städten ausser Karthago die Mauern nahm, dass die Vandalen die Mauren nicht mehr zu vertreiben wussten, wenn diese sich ernstlich festgesetzt hatten, gegen Wall und Graben blieben Reiter eben machtlos. Jede ummauerte Stadt konnte Gefahr bringen ausser Karthago, welches so stark mit Truppen belegt blieb, dass man es stets in der Hand hatte. Hiemit hängt dann aber auch in weiterer Linie zusammen, dass sich die vandalischen Heere nur für den Angriff, nicht für die Vertheidigung brauchbar erwiesen, dies so wenig, dass man selbst in höchster Noth vor der Schlacht bei Trikammarum nicht einmal das Lager befestigte, dass das blosses Anrücken der Römer gegen das Lager mit Infanterie genügte, um auf jeden Kampf zu verzichten.

Mit Cavallerie kann man wohl ein Land erobern, aber es nicht dauernd vertheidigen. Halbwegs überlegte Militärleitung hätte unbedingt das Augenmerk auf Fusstruppen gerichtet. Wenn die Vandalen selber zu bequem und ungeeignet dafür waren, so hätten sich aus der landbauenden Provinzialen Milizen bilden, oder fremde Söldner erkaufen lassen; Geld besass man ja in Hülle und Fülle. Aber allerdings man wählte dies unnöthig, sich kraft seiner Lage durch Meer und Flotte geschützt und der Schwäche und Eigenart des herrschenden Volkes konnten jene Versuche zu einem zweischneidigen Schwerte werden. Sie hätten zum wenigsten stramme Disciplin erfordert und davon war bei den Vandalen am allerwenigsten zu finden, vom Könige bis zum gemeinen Soldaten. Es ist nichts als Mangel an militärischer Pflichttreue, wenn Gelimor sorglos die Byzantiner herankommen lässt, wenn er gar keinen Versuch wagt, das Land widerstandsfähig zu machen, wenn er bei Trikammarum feige davonjagt, sobald die Römer vorgehen. Ein guter

(1) Doch berichtet 488 schon Apollinaris Sidonius von Geiserich, dass er träge und dick geworden sei, zu Grunde gerichtet durch Buhlerinnen (Carm. V. p. 327 sg.).

Kapitän ist der letzte, welcher das sinkende Schiff verlässt. Und wie der König so die Untergebenen, Ammatas rückt den Feinden von Karthago nicht mit geschlossener Macht, sondern mit einem kleinen Trupp entgegen; vielleicht nur um zu rekognosciren; wenn das aber der Fall gewesen, so hätte er sich in keinen Kampf einlassen dürfen, sein gutes Pferd würde ihn selbst bei einem feindlichen Ueberfall schon davon getragen haben. Ammatas war ein Held, aber kein General. Statt die Hauptmacht seines Heeres unter festem Kommando festgeschlossen und geordnet nachrücken zu lassen, kam diese in kleinen Abtheilungen von 20 bis 30 Mann einher, ein geradezu monströser Beweis von Abwesenheit jeglicher Disziplin. Und wie hier im kleinen so bei Gelimer Abtheilung im Grossen, den Feind vor Augen sind sie ἀνακτοὶ καὶ ἀναδόκτοι und wissen nichts besseres zu thun als ohne Kampf zu fliehen; als bei Trikamaram das Centrum ins Wanken geräth, nehmen auch die Flügel reissaus. Statt alles zu thun, um Karthago in Verteidigungszustand zu bringen wird dort ein grosses Gastmahl für den König hergerichtet (I. 24).

Mit dem tiefen Verfall von Disziplin hängt auch zusammen, dass Geiserichs Stadtsystem aufgegeben war. Er hatte das Schwergewicht in Karthago und dessen Mauern verlegt, einen Ort, den man von der Seeseite verproviantiren konnte;—jetzt war die Mauer an vielen Stellen zusammengesunken (I. 24). Umgekehrt wird Hippo Regius eine feste Stadt genannt und auch von Syllektus heisst es, dass die einst zerstörten Wälle wegen der Einfälle der Mauern von den Bürgern wieder hergestellt waren (I. 16). Ueber diese beiden Städte wissen wir zufällig Näheres, gewiss wird es mit anderen ähnlich gestanden haben. Die militärische Impotenz nöthigte die Bürger sich selber zu schützen und damit war das ganze System des Geiserich auf den Kopf gestellt.

Die Gliederung des Vandalenheeres bestand noch in Tausendschaften je unter

einem Chiliarchen (II, 3) wie zu alter Zeit, aber dass diese Tausendschaften innerlich fest geschlossen gewesen; davon vernehmen wir nirgends etwas, alles spricht sogar dagegen. Auch das zeugt nicht gerade von Leistungsfähigkeit, dass als höchste Offiziere nur Verwandte des Königs auftreten und ebensowenig, dass die Krieger mit reichem Goldschmucke ins Feld ziehen.

Zu alledem kam noch die Bewaffnung. Prokop sagt (I, 8): « Die Vandalen waren weder gute Speerschleuderer oder Pfeilschützen noch verstanden sie sich darauf, wohlgeordnet zu Fuss zu kämpfen; vielmehr waren sie ein Reitervolk, nur mit Schwert und Stosslanze bewaffnet, sie verstanden sich gar nicht auf den Fernkampf ». Dem entspricht, wenn Gelimer bei Trikamaram befiehlt, nur mit dem Schwerte zu kämpfen, dem entspricht aber auch, dass die Vandalen dort nicht wagen anzugreifen, dass sie im Centrongefechte trotz numerischer Ueberlegenheit und tapferen Widerstandes den Kürzeren ziehen. Es erklärt sich dies offenbar wesentlich daraus, dass sie leithierberitten waren, nicht gepanzert, dass sie keine starken Defensiv- und keine Fernwaffen führten, hierin also den byzantinischen Elitetruppen weit nachstanden. Von einem Einzelgefechte heisst es ausdrücklich (Prok. I, 23), dass sich die Griechen mit ihren Schildern deckten und den Feind mit den Lanzen zurücktrieben. Der Anführer erhält eine Wunde am Halse, drei im Gesicht und eine an der linken Hand, also an lauter Stellen, die nicht durch den Harnisch geschützt waren; hätte er den nicht getragen, würde er gewiss erschlagen sein. Die schweren Panzerreiter haben bekanntlich in einer Reihe von Gefechten zwischen Römern und Germanen zu Gunsten der ersteren entschieden. Dagegen besagt nichts, wenn Ammatas 12 tapfere Krieger niedermacht, bevor er fällt—er war Corpskommandant und Bruder des Königs, wird wesentlich reicher bewaffnet und scheint ein Haudegen gewesen zu sein. Der ganze Krieg zwischen Vandalen und

Byzantinern war einer zwischen leichter und grossentheils schwerer Cavallerie, ungefähr wie später die Kämpfe in Palästina zwischen Kreuzrittern und Saracenen. Auch in den Kämpfen der Byzantiner und Gothen walteten ähnliche Verhältnisse ob. Prokop lässt Belisar ausdrücklich sagen, weil die gothischen Reiter nur mit Schwert und Lanze kämpfen, die Byzantiner dagegen meistens berittene Bogenschützen sind, so zeigen sie sich gegen deren Pfeile wehrlos und müssen unterliegen (Prok. bell. Goth. I, 27).

Demnach kann es nicht Wunder nehmen, dass sich auch die Vandalen den Feinden nicht gewachsen erwiesen: (bei diesen deckten sich gepanzerte Reiter und Infanterie, sie waren kriegsgeübt, von einem trefflichen Feldherrn geführt und wurden durch strenge Disciplin zusammengehalten).

Zu alledem kam noch, das Testament Geiserichs mit der Erbfolge nach dem Seniorat. Eine solche ist unnatürlich: 1) weil sie zu oft Mäurer an die Spitze des Staates stellt, und 2) weil ihr der sittliche Familienuntergrund fehlt. Einem Sohne hinterlässt der Vater das Reich gern in bester Ordnung, ein im Alter nur wenig zurückstehender entfernter Verwandter als Kronprinz wird leicht zum Rivalen.

Das ist Gelimer seinem Vorgänger gewesen und dadurch erregte er Zwietracht unter den Vandalen, verliess nie aufgegebenen römischen Ansprüchen auf die frühere römische Provinz eine Art rechtlichen Hintergrund und zog das Verderben über sich und sein Volk herab.

Die allgemeine Sachlage war also durchaus günstig für Justinian; nicht minder die besondere.

Zunächst die Person König Gelimers, gleichsam der Repräsentant des gesunkenen Vandalenthums. In seiner Jugend kriegerisch und ehrgeizig, ward er schlaff, blasiert, theatralisch und sentimental. Ohne den echt vandalischen Hang zur Grausamkeit zu verleugnen, zeigt er sich den Ereignissen gegenü-

ber völlig unfähig. Eine sorglos, leichtsinnige Poetennatur lässt er das Unglück nahen und beugt ihm nicht vor, rafft sich dann auf, doch nur, um sofort wieder weinerlich zu verzagen, alles hat keinen Nerv, kein Mark, keine Zuversicht; es ist fast, als bereite sein Unglück ihm wehmüthig süsse Freude, die er ausschürft bis auf die Neige. Er darf als erster deutscher Romantiker gelten; — ein Romantiker auf dem Throne. Dass sein Volk ihn ertrug in solcher Zeit, im Kampf der Entscheidung, zeigt, dass es nicht viel besser gewesen, als sein König. Wie anders haben sich da die Gothen benommen.

Das gesetzwidrige Emporkommen Gelimers hatte eine Gegenpartei im Volke bewirkt, dies also entzweit, zumal unter den Provinzialen scheint der enthronte Hilderich Anhang behalten zu haben, wie aus der Gesamtsachlage hervorgeht und Prokop I, 17 andeutet, (*ἀπέκτεινε καὶ τὸν Λιθών ὅσοι αὐτοῖς ἐπιτῆδαιον ἦσαν*). Viele vornehme Vandalen und Römer, welche ihm als Anhänger des gestürzten Königs verdächtig erschienen, hatte er hinrichten lassen. Mächtig und unternehmend waren seine Gegner aber nicht, und soweit wir absehen, haben sie den Byzantinern keinen Vortheil gebracht.

Wichtiger erwies es sich, dass das frühere nahe Verhältniss zwischen Vandalen und Ostgothen ins Gegentheil umgeschlagen war, dass Amalasuntha sich Justinian zuneigte, und einen Vertrag mit ihm einging, der dem byzantinischen Heere freien Kauf und Markverkehr auf Sicilien zusicherte (Prok. I, 14) und dadurch einem Untergange gegen Afrika gefährlichen Rückhalt gewährte. Thatsächlich standen die Vandalen in diesem Augenblicke völlig isolirt, eine Folge der kurzsichtigen Politik ihres Herrschers.

Nicht minder kamen Justinian Unternehmungen an den Ausläufern des Vandalenreichs zu statten. Tripolis fiel ab, wandte sich an den Kaiser, erbat und erhielt militärische Unterstützung, welche ihm die ganze Gegend unterthänig

machte. Ob der Abfall mit Rücksicht auf die Thronumwälzung oder auf die Rüstungen in Byzanz erfolgte, lässt sich nicht feststellen. Nach der Art, wie Prokop es erzählt, ist letzteres der Fall. Es wird gestützt durch die Vorgänge in Sardinien.

Port hatte sich ein Vertrauter Gelimers vollständig gemacht, als er von Justinian Absichten gegen Libyen vernahm (ἀκούειν τῶν σχεδίων βασιλέως Ἰουστινιανὸν πολυπραγμόνως καὶ τὸν Αἰθίοκα καὶ Γελίμου... Prok. I, 10), schrieb er diesem einen Brief, worin er ebenfall, um Unterstützung bat, die ihm auch zu Theil wurde. Beachtenswerth, dass in dem Briefe nicht die gewaltsame Thronumwälzung als Grund des Abfalles bezeichnet steht, sondern Gelimers Grausamkeit gegen Verwandte und Unterthanen. Seit jener waren auch schon mehr als zwei Jahre verflissen und der Empörer hatte als Gothe besonders wenig Grund, die rechtliche Seite hervorzuheben. Als Gelimer von den Vorgängen hörte, sandte er 5000 Vandalen und 120 seiner besten Schiffe nach Sardinien. Um diese Truppenmacht war das vandalische Heer geschwächt, als Belisar das Hauptland angriff.

« Im siebten Jahre seiner Regierung, um die Zeit der Sommersonnenwende, liess Kaiser Justinian das Admiralschiff am Bollwerke des Palastes anlegen, » es war im Jahre 533. Auf 500 Transport und 92 Kriegsschiffen fuhr die Armee 10,000 Mann zu Fuss und 5000 zu Pferde unter Belisars Führung langsam um den Peloponnes herum und landete nach fast drei Monaten unfern Syrakus auf Sicilien.

Hier hörte man von einem Sklaven, der vor drei Tagen aus Karthago gekommen war: dass die Vandalen gar nicht wüssten, wie ein Heer gegen sie anrücke, Gelimer weile ahnungslos in Hermione vier Tagereisen landeinwärts. Nachdem Belisar dies vernommen, liess er sofort aufbrechen, und eilte in schneller Fahrt über Malta und Gozzo an die afrikanische Küste, die er bei Caput Vada, fünf starke Tagereisen östlich von Karthago ohne jedes Hemmniss errei-

chte. Neben diesem Berichte des « Vandalenkriegs » haben wir eine kurze Angabe des « Gothenkriegs » (I, 3), wo Amalasuntha an Justinian schreibt: « Als du gegen die Vandalen auszogst, haben wir dir nicht nur nichts in den Weg gelegt, sondern vielmehr dir den Weg gezeigt und freien Markt mit grossem Eifer gewährt, wo Du besonders Pferde in Menge kaufen konntest, deren Besitz für die Niederwerfung der Feinde gerade zu Hauptsache war ». Hier tritt die Mitwirkung der Gothen stärker hervor.

Vor allem fällt auf, dass Gelimer ganz unkundig von dem gewesen sein soll, was ihm bevorstehe. Diess scheint kaum denkbar. Der Handelssklave konnte nicht mehr sagen, als was er in Karthago erfahren hatte, wobei schon zu glauben, dass man in den Kreisen, mit welchen er zusammen gekommen, sich keines Angriffs versah. Ob aber auch die Regierung so wenig unterrichtet gewesen, ist eine andere Frage.

Bei den aus der vandalischen Thronumwälzung hergeleiteten Verwickelungen hatte Justinian die Verhandlungen mit Gelimer dahin abgebrochen, er solle ihm den entthronten Hilderic zusenden, wenn nicht, sei es ein casus belli (Prok. I, 9). Gelimer sandte Hilderic nicht, im Gegentheil, erwiderte Drohung mit Drohung.

Als Godas mit Sardinien abfiel, hörte er, dass Justinian einen Angriff auf Lybien vorbereite; da sollte jener in dem abgelegenen Sardinien etwas hören, von dem man in einem der ersten Hafenplätze des Mittelmeeres, in Karthago nichts wusste? Nun gar, wo Karthago mit Sicilien in lebhaftem, mit dem byzantinischen Reiche wenigstens an und für sich in Verkehr stand? Das ist schwerlich anzunehmen.

Als Grund, weshalb Gelimer Tripolis nicht wieder zurückerobert, wird mitgetheilt: dass er zu entlegen und, dass die Römer schon mit den Abtrünnigen gemeinsame Sache gemacht hätten (Ρωμαίων ἤδη τοῖς ἀποστάσι ἐλλοχεύοντων), gegen die nicht sogleich zu kämpfen das

beste sei (ἰσ' οὗς δὴ μὴ αὐτίκα στρατεύειν ἔδοξεν οἱ ἄριστοι ἔγιν). Hier weiss sich der Vandalenkönig also schon mit den Römern (Byzantinern) im Kriege.

Einmal bemerke Prokop nebenher (I, 20), im Gefängnisse der karthagischen Königsburg hätten viele byzantinische Kaufleute gegessen, die Gelimer beschuldigte, dass sie den Kaiser zum Kriege gegen ihn aufgehetzt hätten, sie alle waren zum Tode verurtheilt. Leider wissen wir hier nicht, ob ihre Einsperrung vor oder nach Belisars Landung erfolgte. Doch ist letzteres das wahrscheinlichere.

Kurz bevor (ὀλίγω πρότερον Prok. I, 24) das römische Heer Afrika betrat, hatte Gelimer eine Gesandtschaft an den Westgothenkönig Theudis geschickt, um ein Bündnis mit ihm einzugehen. Wenn man ganz sicher zu sein glaubte, so ist hiefür doch kaum ein Grund abzusehen, ein um so triftigerer aber, wenn man bedenkt, dass das Bündniss mit Rücksicht auf den bevorstehenden Krieg geplant worden.

Erwägt man mithin die Anwesenheit von Byzantinern in Karthago, das Aufsehen, welches in Byzanz der Beschluss eines Vandalenkriegs erregt hatte, wie lange darüber verhandelt und seine Folgen der Krieg mit den Persern beigesteuert worden (Näheres Prokop, I, 9, 10), wie langsam sich das Heer gesammelt, wie langsam die Ueberfahrt nach Sicilien vor sich gegangen, wenn man dies alles berücksichtigt, so ist ganz unglaublich, dass Gelimer in voller Unkenntniss geblieben sein sollte. Dagegen spricht auch, dass er sofort nach der Landung ein schlagfertiges Heer zur Hand hat, welches doch auch nicht plötzlich aus dem Boden wuchs. Dass jene Kunde überhaupt geglaubt werden könnte, zeigt, wie sehr die früher allgegenwärtigen Korsaren ihrer Meereshaimath vergessen hatten.

Wenn nun aber Gelimer sich über das, was bevorstand, nicht ganz im Dunkeln befand, wie erklärt sich dann seine Passivität? Zunächst aus seiner schlaffen Sorglosigkeit. Der Sklave in Sicilien sagt ausdrücklich, dass die Vandalen nicht

wüssten, ein Heer rücke zu dieser Zeit gegen sie an (ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ), noch ganz vor kurzem (ὀλίγω ὑποπρόσθεν), habe man Truppen gegen Sardinien gesandt, um die Insel zurückzuerobern, bevor kaiserliche Truppen dort einträfen (Prok. I, 11). Damit glauben wir den Faden gefunden zu haben. Gelimer war das drohende Unwetter nicht verborgen geblieben, er versuchte ihm in Sardinien und Spanien zu begegnen, hatte aber unterlassen sich über den Zeitpunkt zu unterrichten, hatte gewähnt, bei der grossen Entfernung und dem mühevollen Transport werde alles viel langsamer gehen; wenn die Feinde auf Sicilien ankämen, würden sie dort länger verweilen, um sich schlagfertig zu machen, und unterdessen habe er immer noch Zeit, die Vorbereitungen zu treffen, die bei seinen Reiterhaufen an und für sich gesekwind giengen. Hinzu kommt noch das Klima seines Landes, dessen Hitze einen Krieg im Sommer äusserst lästig macht. Gelimer wird auf einen Krieg in kühleren Tagen gerechnet haben, nun traf aber Belisar schon im September ein, jenes χρόνος hätte alsdann die Nebenbedeutung von Jahreszeit, man erwartete ihn nicht zu dieser Jahreszeit.

Nun war das afrikanische Reich eine Seemacht; die Furcht vor ihrem Namen wirkte dergestalt, dass die Byzantiner ihrem Feldherrn erklärten, auf dem Lande würden sie tapfer kämpfen, sobald sie aber zu Schiff angegriffen, würden sie fliehen. Vandalische Seeunternehmungen hatten mithin bei solcher Stimmung die besten Aussichten auf Erfolg und doch ist nicht die allgeringste vorgekommen, es ist gerade, als ob sie gar keine Flotte gehabt hätten; wir hören nirgends von ihr. Dass sie bei der Landung der Feinde nicht auftrat, kann kaum Wunder nehmen, mehr aber, dass sie sich dem langsam in der Küste entlang rudern den Geschwadern nicht entgegenwarf, es bestand ja nur aus 92 eigentlichen Kriegsschiffen. Belisar hat offenbar derartiges gefürchtet und liess es deshalb mit dem Landheere auf gleicher Höhe bleiben, bei ungüns-

tiger Sachlage konnte der eine Theil den anderen unterstützen. Nichts erfolgte. Auch dann nicht, als das Vorgebirge Mercurium Flotte und Heer trennte. Noch immer bangte Belisar; er ertheilte dem Admiral den Befehl, nicht bis Karthago zu steuern, sondern 200 Stadien davon entfernt Halt zu machen, bis er weitere Botschaft erhalte. Als nun die Flotte auf der Höhe des Vorgebirges erschien und den Karthagern in Sicht kam, entfernten diese die Ketten, welche den Eingang sperrten, doch auch jetzt noch verfuhr man mit Vorsicht, und ankert 40 Stadien von Karthago entfernt. Man sieht, die Römer trauten ihrem eigenen Glück nicht, so unerwartet kam es, die vandalische Flotte hatte Karthago ohne Kampf preis gegeben und nur durch Ketten die Einfahrt zu erschweren gesucht. Wie ist das möglich, da sie früher der Schrecken des Mittelmeeres gewesen, da zu Geiserichs Zeit das Land allein schon durch die Schiffe geschützt war, er durch List und Entschlossenheit 1000 feindliche Fahrzeuge abgewiesen hatte (Näheres Papenkordt, S. 101 u. a.)?

Zunächst ist zu erwägen, dass 120 Schiffe abwesend vor Sardinien lagen, hievon muss der grössere Theil aus Transportschiffen bestanden, kann also schwerlich die vandalische Gesamtseemacht umfasst haben. Es liegt damit die Vermuthung nahe, dass sie, wie das Landheer, in Verfall gerathen war, seit langen Jahrzehnten hatte sie nichts Ernstliches mehr vollbracht, so dass sie keinen offenen Kampf mehr wagte, oder auch es gebrach an Leuten, sie genügend zu bemannen. Beides waltete wohl ob. Das Vandalenvolk war nicht stark und vollreich genug, um einen See- und Landkrieg gleichzeitig führen zu können, trotz maurischer Zuzüge. Hiefür spricht besonders die Thatsache, dass auch nachher nichts zur See geschah, als die 120 Schiffe zurückgekehrt waren, die Vandalen also ihre Gesamtflotte beisammen hatten. Gelimer schreibt ausdrücklich an seinen Bruder, mit seiner ganzen Flotte zu kommen, aber

merkwürdiger Weise sendet er den Brief nicht durch ein schnellsegelndes Kriegsschiff, sondern durch einen Kaufahrer, den der Bote am Strande traf (Prok. I. 25). Der Feind zu Lande beschäftigte ihn offenbar vollständig und den Mauren wagte man nicht zu trauen. Wo die Flotte geblieben ist, erfahren wir nirgends, nur einmal heisst es beiläufig, die Vandalen hätten keine Schiffe gehabt, um nach Europa zu entfliehen (Prok. I. 22 *ὡς οὐ παρυσίων ὄπισθεν*).

Als das afrikanische Ufer von den Byzantinern erreicht war, wurden unter den Generalen verschiedene Ansichten laut, worauf Belisar entschied, sofort die Truppen auszuschiffen, bevor der Feind unterrichtet sei. Sturm und Seeschlacht müssen wir vermeiden, beides kann uns auf der Weiterfahrt nach Karthago zustossen. Er traf das Richtige; denn wenn er nicht gelandet wäre, so wäre es möglich gewesen, dass sich die Vandalen auf die Schiffe geworfen hätten, um den Kampf zur See zu führen, den sie jetzt unter ungünstigen Verhältnissen zu Lande ansfechten mussten. Ja, fast scheint es, als sei die Verzagtheit der Vandalen, die jede ihrer Unternehmungen lähmte, guten Theils dadurch zu erklären, dass in ihre einstmals stärkste Waffe: die Flotte, nicht gebrauchen konnten.

Das Bezeichnende für Belisar als Heerführer zu Lande ist: Besonnenheit. Seine Soldaten hält er mit strenger Disciplin zusammen, damit sie sich nicht verlieren und Ausschreitungen gegen die Provinzialen begehen. Diesen erklärt er, er komme als Befreier von Vandalenjoche, den Vandalen, als Befreier von der Tyrannei Gelimers. Beiden will er Frieden und Freiheit bringen. Bei den Vandalen nützte ihm sein Manifest nichts, bei den Provinzialen soviel, dass sie unthätig blieben, ihn verproviantierten und servil die Dinge über sich ergehen liessen. Seinen Marsch richtete Belisar direkt auf Karthago und zwar so, dass er immer gegen ein Reiterheer kampfbereit erschien. Zu diesem Zwecke schickte er 300 auserwählte Cavalleristen

als Vorhut voraus, unter dem Befehle seines tüchtigsten Obersten. In gleicher Entfernung liess er die linke Flanke durch eine Kernabtheilung von 600 Massageten decken, die Flotte hielt Distanz auf der rechten, und in der Mitte bewegte er sich mit der Hauptmacht einher. Jeden Tag wurden 80 Stadien, also ungefähr zwei deutsche Meilen zurückgelegt — äusserst wenig; gewiss wegen der Hitze und um das Herr nicht zu ermüden, damit es stets einem Anpralle gewachsen sei. Die Nächte wurden in einem gut befestigten Lager, oder in einer Stadt zugebracht; beide für das vandalische Reiterheer unangreifbar. Vom Landungsplatze bis Karthago waren ungefähr 28 Meilen, man brachte mithin 14 bis 16 Tage für den Marsch, eine immerhin nicht unbedeutende Zeit, welche den Vandalen für ihre Rastungen zu Statten kam. Schon bei Grasse, 9 Meilen von Karthago, erlangten sie Fühlung mit den Eindringlingen, also am 11 oder 12. Tage nach der Landung, doch schon vorher ritten sie hinter ihnen her, waren also schnell gesammelt, wenn man erwägt, dass erst die Nachricht zum Könige nach Hermione dringen musste, worauf doch einige Tage zu rechnen sein werden. Von dem worauf es ankam, nie von Abschneidung und rechtzeitiger Vernichtung der Lebensmittel und Stützpunkte des Feindes vernahmen wir nichts.

Gelimar suchte sich nach innen sicher zu stellen, indem er den gefangenen König Hilderich mit seiner ganzen Sippe tödten liess, das feindliche Heer wollte er bis Decimum nicht ganz zwei Meilen vor Karthago herankommen lassen, wo es ein hügeliges Terrain (wohl die heutigen Hügel von Ariana) zu passiren hatte, welches Aussichten für Umzingelung bot. Sein Bruder Annatas sollte, aus Karthago kommend, es von vorne angreifen, sein Vetter Gibamund ihm mit 2000 Mann in die Flanke fallen, während er es mit dem Gros von hinten fasste. Der Plan war der Gegend entsprechend, litt aber an verschiedenen

Fehlern 1), setzte er Gleichzeitigkeit an mehreren Punkten voraus, die schwer zu erzielen war und auch nicht erreicht ist, 2) er zerlegte das an und für sich nicht überstarke Vandalenheer in drei Theile, doch mag hier die Erwägung massgebend gewesen sein, dass es in kleineren Schaaeren leichter handlich und beweglicher, eine Niederlage der einen weniger verhängnisvoll für die andere war, 3) die Hügel boten der feindlichen Infanterie mehr Aussicht auf Erfolg, als der vandalischen Reiterei, für sie war die Ebene der gegebene Kampfplatz, 4) man focht zu nahe bei der Hauptstadt, 5) schickte man von rechts keine Abtheilung in die Flanke, was hier äusserst wichtig war, weil ihr kein feindlicher Trupp entgegenstand (1). Wenn dies der Fall und hätte man von rechts statt von links angegriffen, so wären die detachirten Massageten gar nicht ins Gefecht gekommen und dafür Belisar selbst von zwei Seiten umklammert gewesen.

In etwas verlangsamtem Tempo zog Belisar offenbar auf der Hauptstrasse heran, am vierten Tage nach dem Aufbruche von Grasse wurde Decimum erreicht, d. h. es waren c. 6 1/2 Meilen gemacht. Fast eine Meile vor dem Orte fand er einen passenden Lagerplatz, liess ihn von Palanzen und von dem Fussvolk besetzen. Er selbst ritt mit der Cavallerie weiter, um die Stärke des Feindes auszukundschaften, wie es heisst, weil er nicht zuviel mit einem Male aufs Spiel setzen wollte. Hieraus ergibt sich, dass Belisar nicht von Gelimers Plan unterrichtet gewesen, denn dann wäre er nicht vorwärts auf Decimum geritten. Dies legt vielmehr die Vermuthung nahe, dass er einen Angriff von Anno erwartete, d. h. dass er das voraussetzte, was an und für sich das Wahrscheinlichere war; die Vandalen hätten sich in dichten Reihen von Karthago aufgestellt, diese als Deckung im Rücken, um ihre Hauptstadt zu schützen. Erfolgte der Angriff

(1) Doch ist dies nicht ganz sicher; vergl. weiter hinten.

von vorne, und wurde Belisar geschlagen, so zog er sich auf das Lager zurück und konnte vom Fusswolke aufgenommen werden; jetzt aber da alles gerade umgekehrt lag, setzte er sich aus, dass die Vandalen ihn von hinten fassten, und also zwischen seine Reiter und das Fusswolk warfen, womit eine Niederlage desselben, ihren Untergang bedeutete, weil die Stradesswegs den von Karthago kommenden Truppen des Ammatas entgegengetrieben wären. Wie die Dinge lagen, war Belisars Bewegung der grösste Fehler, den er machen konnte.

Trotzdem scheiterte Gelimers Plan vollkommen und zwar aus zwei Gründen: 1) weil er mangelhaft ausgeführt wurde, die Gleichzeitigkeit fehlte, und 2) weil die Vandalen als Soldaten den Feinden nachstanden. Zuerst erfolgte der Angriff des Ammatas in der Front sechs Stunden zu früh. Man hätte erwarten sollen, dass er mit der karthagischen Gesamtmacht ausgetrückt wäre, sich bei Decimum hinter einem Hügel gedeckt aufgestellt hätte, um im richtigen Augenblicke über die griechische Vorhut unerwartet herzufallen. Aber nichts von dem allen geschah. Mit wenigen, nicht einmal auserlesenen Soldaten eilte er voraus, den Befehl zurücklassend, dass das übrige Heer ihm schnell folge. So gerieth er dem Johannes in die Hände und wurde tapfer kämpfend niedergemacht, seine Umgebung floh und riss auch die anderen mit sich fort, welche in Trupps von 26 bis 30 Mann einherkamen. Johannes verfolgte bis vor die Thore der Hauptstadt und erschlug viele.

Das Verhalten des Ammatas ist nahe zu unverständlich. Fast scheint es, als sei er über die Ankunft des Feindes im Unklaren gewesen, habe sie vielleicht erst früher, dann später erwartet, bis ihm durch Kundschafter berichtet, es nahe die Vorhut desselben, worauf er mit dem, was er gerade zur Hand hatte, zur Recognoscierung aufbrach, dabei aber unvorsichtig handelte und von dem schlaun Armenier Johannes nun seinerseits in eine Art Hintergrund geleckt wurde; wenigstens erklärt sich so am besten

der Ausdruck Prokopos: τῷ Ἰωάννῃ ἐκ χειρὸς ἔλθῃ.

Ungefähr um dieselbe Zeit stiess Gelimund mit seinen 2000 Vandalen etwa eine Meile links von der Strasse Decimum — Karthago auf die 600 Massageten, welche die Flanke deckten. Er wurde vollständig geschlagen und fiel (vergl. Prokop. I, 25). Die Art, wie Prokop die Sache erzählt, lässt die Zahl der 2000 Vandalen als richtig erscheinen, für ein grösseres Unternehmen liessen sich auch dann weniger absenden. Wenn sie aber richtig ist, wenn die Vandalen also in mehr als dreifacher Ueberzahl eine schwere Niederlage erlitten (Prokop sagt sogar ἀπώλετο πάντας), so zeigt dies ihre durchaus militärische Inferiorität, den Kernpunkt des ganzen Krieges. Prokop berichtet, als die Vandalen herankamen, sprengte ein massagetischer Vorkämpfer den Vandalen entgegen und machte dicht vor ihnen Halt. Das imponierte diesen so, sie wussten nicht, was dahinter steckte, dass auch sie stehen blieben, worauf der Massagete zu den Seinen zurückkehrte und sagte, die Feinde seien ihnen blos ein zubereitetes Mat. Jetzt stürmten die Massageten an und jagten die Vandalen ohne Gegenwehr auseinander. Also nicht die Vandalen sind die Aggressor, die doch zum Angriffe gekommen waren, sondern die byzantinischen Truppen.

Jetzt blieb nur noch das Haupttreffen zwischen Belisar und Gelimer. Jener rückte offenbar auf der Strasse, die nach Karthago führte, vorwärts, an der Spitze die Föderaten, in ihrer Mehrzahl germanische Söldner (vergl. Prokop. I, 14), dahinter in grösserem Abstände Belisar mit den Kerntuppen. Wir sehen also wieder, dass er den Feind von vorne erwartete. Als die Föderaten in Decimum eintrafen, hörten sie die Niederlage des Ammatas. Dadurch wurden sie unsicher, wohin sie sich jetzt wenden sollten und liessen die Umgegend von den Hügeln durchspähen. Als bald erkannten sie eine Staubwolke im Süden, welche von den vandalischen Reitermassen unter Gelimer herrührte. Diese waren zwischen

Belissar und den Massageten unbemerkt durch Höhenzüge hindurchgekommen. Die Sachlage ist klar: Belisar zieht von Süd-Ost nach Nord-West, eine Meile von ihm zur Linken, also nach Südwesten zu, befanden sich die Massageten, von Süden nahten die Vandalen. Da sie nun aber auf die Vorhut statt auf das Gros der Griechen stiessen, so kamen auch sie verfrüht zum Vorscheine, denn das musste ja geplant sein, das Gros von hinten anzugreifen. Die bedrohte Vorhut schickte an Belisar, und bat um schnelle Verstärkung; bevor diese aber eintreffen konnte, waren die Vandalen schon heran. Jede der beiden Parteien wollte einen Hügel besetzen, der strategisch wichtig erschiene; die Vandalen erreichten ihn früher und trieben den Feind die andere Seite des Hügels hinunter; er jagte davon bis er auf eine Reiterabtheilung von 800 Mann stiess. Auch jetzt noch fühlten die Griechen sich nicht stark genug zu erneutem Vorgehen, sondern begaben sich in gestrecktem Galopp zum Hauptheere. Hier erscheint zunächst nicht deutlich, wo der Hügel lag. That er es zwischen Vandalen und Föderaten, so hätte deren Flucht nach Norden gehen müssen, wodurch sie von Belisar abgedrängt wären. Es erscheint mithin als wahrscheinlicher, den Hügel seitwärts und zwar westlich von Decimum zu suchen, die Vandalen mussten dann etwas nach Osten schwenken, und die Flucht ging in mehr oder weniger westlicher Richtung zurück, wobei die Geschlagenen in der Nähe des Hauptkorps blieben; dies entspricht auch dem Raisonnement Prokops, dass die Vandalen bei Verfolgung der Fliehenden auf Belisar gestossen wären. Die Flucht würde dann auf der Heerstrasse zurückgegangen sein. Die 800 Mann waren offenbar eine detachierte Recognoscirabtheilung, sei es das Bindeglied zwischen den Föderaten und dem Gros, sei es mehr nach rechts abgesandt, um die rechte Flanke zu decken, wie die Massageten die Linke; nach Prokop ist ersteres wahrscheinlicher.

Belisar that jetzt, was einem tüch-

tigen Feldherrn zukommt: er brachte die Fliehenden zum Stehen und wieder in Reih und Glied, liess sich genau über den Gegner berichten und ging alsdann eilends auf ihn los. Anders Gelimer; statt sein Heer ebenfalls zur Schlacht zu ordnen, jetzt mit der Front nicht nach Norden, sondern nach Süd-Ost, liess er es sich auflösen und brachte die Zeit damit hin, die aufgefundene Leiche seines Bruders Ammatas zu beerdigen; als die Griechen ansprengten, flohen die Vandalen davon und zwar nicht nach Karthago, sondern westwärts auf die Strasse von Numidien.

In Prokops Schilderung bleibt Gelimers Verhalten unverständlich, eigentlich geradezu verrückt. Doch haben offenbar Gründe dafür vorgelegen. Der erste und Hauptgrund ist wohl immer wieder Feigheit und Zaghaftigkeit, das Gefühl der gut disciplinirten, schwer gepanzerten Griechen nicht gewachsen zu sein. Sehr bezeichnend: der Trupp, den sie angreifen, den einzigen den sie überhaupt im ganzen Kriege angegriffen haben, bestand aus offenbar leicht bewaffneten Föderaten, nicht aus schweren Panzerreitern. Dadurch, dass nun dieser Stoss nicht Belisars Hauptheer von hinten traf, sondern nur dessen Vorhut, war der ganze Plan vereitelt, um so mehr, als die Karthagische Abtheilung schon geschlagen war, und man sich der Gefahr aussetzte, bei einem Kampf mit Belisar von Johannes im Rücken gefasst zu werden. Die Nachricht von Gibamunds Niederlage mag unterdessen auch eingetroffen sein, wodurch die Flanke der Vandalen gegen die Massageten blos lag. Während man die Griechen in die Mitte nehmen und zusammendrücken wollte, befand man sich jetzt selber in der Mitte, fast auf allen Seiten umzingelt. Unter solch ungünstigen Verhältnissen verzichtete man lieber auf Kampf und sparte seine Kräfte für einen günstigeren Zeitpunkt. War Gelimers Plan vielleicht nicht schlecht gewesen, so die Ausführung kläglich; beim Rückzuge setzte man sich der Gefahr aus, auf die Massageten zu stossen. Zu

beachten ist noch, dass alle drei Vandalenabtheilungen zu früh angreifen, es wird dies mit der verminderten Marschgeschwindigkeit der Byzantiner zusammenhängen, die ihnen demnach unerwartete Vortheile brachte.

Prokop erkennt die Waltung Gottes darin, dass Gelimer nicht die Fliehenden verfolgte und sich mit diesen zugleich auf das Hauptheer warf, dessen Panik ihm ziemlich sicheren Sieg in Aussicht stellte; oder dass er nicht nach Karthago schwenkte, Johannes mit den Seinen abging, Karthago besetzte und vielleicht sogar die Flotte wegnahm. Mit ersterem hat der Erzähler wohl recht. Das einzige, was überhaupt Erfolg versprach, war ein plötzlicher Angriff; hier gar verstärkt durch die Flüchtlinge, doch wird Belisar in seiner vorsichtigen Art schon auf solch einen Fall gerüstet gewesen sein. Immerhin war hier etwas zu erwarten.

Auch Johannes mit den Seinen hätte sich abfangen lassen, doch war Gelimer schwerlich genötigt über deren Stärke und augenblickliche Zerstreuung unterrichtet und wollte auch wohl nicht wagen, bei solch' einem Unternehmen von Belisar im Rücken ereilt zu werden. Die anderen Erörterungen Prokops sind unrichtig und widersprechen einigen späteren, nach welchen die Mauer Karthagos verfallen war, mithin keinen Schutz gewährte (vergl. I, 21) und Gelimer selber gesagt haben soll, die Vernachlässigung jener Befestigung sei die Ursache seines Unterganges. Mit einem Reiterheere in schlechtbefestigter Stadt wäre er jedenfalls erst recht verloren gewesen und der noch fernern römischen Flotte konnte er mit seinen Leuten nicht beikommen. Hier also handelte Gelimer sachentsprechend, dass er das freie Feld aufsuchte; die begangenen Fehler liessen sich jetzt in diesen Augenblicke nicht mehr gut machen.

Für das siegreiche Heer blieben zwei Möglichkeiten: die Vandalen zu verfolgen, oder auf die Hauptstadt zu marschieren und sie unter dem Drucke des Erfolges einzunehmen. Letzteres war das richti-

gere, es gewährte der Byzantinischen Macht, den festen Untergrund, deren sie bedurfte. So rückte Belisar denn auch direct vor die Hauptstadt. Ein Versuch sie zu vertheidigen blieb aus, obgleich ziemlich viele Vandalen darin gewesen sein müssen. Statt muthig zu siegen oder zu sterben eilten sie lieber schuttflehend in die Kirchen. Die Provinzialen verhielten sich passiv; wir erfahren nichts, dass sie die Griechen als Freunde und Befreier begrüßten, was Prokop in seiner ausführlichen Darstellung doch wohl erwähnt hätte, wenn es vorgekommen wäre. Trotz aller günstigen Anzeichen scheint Belisar seinem Glücke, Karthago ohne Widerstand einnehmen zu können nicht getraut zu haben, er verfuhr mit grösster Vorsicht, immer noch einen Hinterhalt fürchtend. Sehr bezeichnend für die trügerische Sicherheit, für die erwarteten Erfolge der Vandalen ist, dass für Gelimer ein grosses Mahl in der Hauptstadt hergerichtet war, welches jetzt Belisar mit seinen Obersten verzehren konnte.

Wieder erkennen wir ihn in der ruhigen, zweckbewussten Art. Da er Karthago hatte, galt es, dasselbe zu behaupten. Sein Hauptziel war deshalb Wiederherstellung der Stadtmauer, um die ein tiefer Graben gezogen wurde, den Pallisaden schützen. Die Befestigung geschah so vortreflich, dass Gelimer selber sich später darüber wunderte.

Jetzt aber gerieth ein grösser Theil der Landbevölkerung gegen die Griechen in Bewegung, Prokop sagt, durch Freundlichkeit und Geschenke Gelimer's, wahrscheinlicher, weil sie von den Siegern nichts wissen wollten und sich ganz wohl unter vandalischer Hoheit befunden hatten. Dass Gelimer einen Preis auf den Kopf eines jeden erschlagenen Feindes setzt, zeigt, wie wenig er sich selber zutraute und wie sehr ihm an Guerillakrieg gelegen war. Solcher scheint auch bis zu gewissem Grade ausgebrochen zu sein, wurde aber wirkungslos, weil Belisar seine Truppen innerhalb Karthago fest in Händen be-

hielt, und nur geschlossene Abtheilungen zur Rekognoscirung ausschickte, gegen welche die waffenlosen und waffenentwöhnten Bauern nichts auszurichten vermochten.

Auch das Verhalten der Mauren ist bezeichnend; ihre Häuptlinge schickten Gesandte an Belisar, nannten sich Knechte des Kaisers, nahmen dessen Insignien an und versprachen militärische Hülfe, liessen es aber bei dem Versprechen bewenden, trotz bedeutender Geldgeschenke des Feldherrn. Sie selber hielten sich klüglich zurück und halfen keiner der kriegführenden Parteien; dafür treffen wir aber von jetzt an einen Theil ihrer Leute auf vandalischer Seite. Prokop sagt zwar, es seien nicht viele gewesen, immerhin waren es genug bei Trimmarum das ganze Hintertreffen zu bilden. Da wir vorher nichts von Maurischer Unterstützung gehört haben, so scheint sie erst jetzt, nachdem man Aussicht bekam byzantinisch zu werden, eingesetzt zu haben. Eine Bewegung zu Gunsten der Vandalen ganz der der Landbevölkerung entsprechend, ganz der des späteren Gothenkriegs.

Gelimer hatte sich nach Bulla, vier starke Tagereisen von Karthago zurückgezogen, hart an der Grenze von Numidien. Bulla liegt am oberen Bagradas, dort, wo er aus zwei begleitenden Bergketten in die Ebene tritt, bot also einen trefflichen Punkt für Angriffe, im Rücken hatte man guten Theils die Mauren. Hierhin galt es nun alles zusammenziehen, was von Streitkräften verwendbar war. Ein Brief an Trazon rief diesen unternehmenden Bruder des Königs mit Heer und Flotte aus Sardinien herbei. Nach dreitägiger Fahrt landete er auf der Grenze von Mauretanien und Numidien und zog zu Fuss nach Bulla, wo sich beide Armeen vereinigten. Beachtenswerth ist, wie Trazon auffallend weit nach Westen landet, wenn nicht durch Winde seitwärts getrieben, so geschah es offenbar, um nicht mit Theilen der byzantinischen Flotte zusammenzustossen. Ausdrücklich ist gesagt, dass die Angekommenen zu Fuss weiter marschierten (π

ζῇ βυδίζοντες); man war ohne Pferde eingetroffen und musste sich in Afrika erst wieder beritten machen.

Als Gelimer alle noch übrigen waffenfähigen Vandalen um sich gesammelt hatte, führte er sie vor Karthago. Seine Hoffnungen beruhten wesentlich darauf, der Stadt die Lebensmittel abzuschneiden und sie durch Verrath von Seiten der Karthager und der byzantinischen Soldaten, die den arianischen Bekenntnisse angehörten, also der Föderaten, wieder zu gewinnen. Er lagerte sich dicht vor den Mauern und zerstörte die Wasserleitung, um den Bevöhrern das Trinkwasser zu entziehen. Doch da zeigte sich, dass eine Einschliessung vom Lande her unwirksam sei, dass hier nur ein kombiniertes Handeln von Land- und Seemacht zum Ziele führen konnte, und die Seemacht blieb fern, offenbar, wie wir schon ausführten, aus Truppenmangel. Der Befestigungsring war noch nicht ganz geschlossen, aber Gelimers Reiter-schaaren konnten sich nicht in die Breche werfen. Auf Kampf vor den Mauern verzichtete Belisar; so blieb den Vandalen nichts, als weiter zurückzuweichen und die Lebensmittelsperre aufrecht zu erhalten. Wie ihre Hoffnungen auf Beistand in der Stadt nicht ganz grundlos waren, beweist die Thatsache, dass die Massageten auf die ihnen gemachten Annehmungen eingingen und den Plan fassten, im nächsten Kampfe sich zu den Vandalen zu schlagen. Nur Belisars Vorsicht, Mässigung und Strenge wandte diese Gefahr ab.

Wohl nachdem die Befestigung vollendet und alles gut vorbereitet war, ging Belisar seinerseits zum Angriffe über; es geschah drei Monate nach dem Einzuge in Karthago, um die Mitte des Decembers. Wieder sandte er die Cavallerie voraus, doch diesmal in ihrer Gesamtmasse, damit sie im Stande sei, sich in offener Schlachte mit dem Feinde zu messen; der erprobte Johannes führte sie und die Sturmfnhne war ihm mitgegeben; nur 500 Reiter behielt Belisar für Deckung des Fussvolkes zurück, mit dem er selber am nächsten Tage

nachfolgte. Sein Heer bestand mithin aus zwei Haupttreffen, das erste für den Angriff, das zweite zur Abwehr bestimmt, wenn etwa der Angriff misslinge. Dass beide so weit von einander gehalten wurden, hat gewiss den Grund, einer Gefahr vorzubeugen, die schon bei Desimium gedroht hatte; der, dass sich die etwa Uebenden auf das Fussvolk wüfren, und dieses mit sich fortrissen. Der Grundzug von Belisars Taktik ist stets derselbe: weitberechnende Vorsicht.

Bei Trikamanum, einem nicht näher bekannten Orte, der aber in der Richtung nach Bulla zu suchen sein wird, 3 1/2 Meilen von Kharago, stiess mann auf den Feind. Zwischen beiden Heeren floss ein Bach, zu umbedeutend um militärische Bewegungen zu hemmen. In geraumer Entfernung von emando brachte man die Nacht zu. Am nächsten Morgen liess Gelimer Weiber, Kinder und alle Habe in die Mitte des Lagers bringen, das aber unbefestigt war, und mithin keine Widerstandskraft besass. Dieser Umstand scheint uns bezeichnend für die kopflose Kriegführung Gelimers; Belisar hätte sicher einen Ort zur Schlacht gewählt, wo das Lager auf einem Hügel gelegen, oder von einem Flusse theilweise gedeckt, sich zur Vertheidigung eignete, er hätte Greise und Jünglinge auf dessen Befestigung vertheilt, eine Truppe, die sich durch die geschlagenen Reiter, welche absassen, in höchster Noth verstärken liess. Man muss eben bedenken, es stand der letzte Kampf der Entscheidung bevor; Niederlage war zugleich Untergang des Vandalenvolkes. Da rafft man eben alles zusammen, was Kräfte hat. Auch das ist in Erwägung zu ziehen, ob nicht ein Nachtangriff auf die Griechen Erfolg versprochen hätte; während der Dunkelheit kam Bewaffnung und Disciplin ihnen weniger zu statten, als in geordneter Schlacht am lichten Tage und ein sonderlich festes Lager konnten sie mit ihren Reitern schwerlich errichtet haben, obwohl es derartig war, dass Belisar es abbrechen liess (Prok. II, 3).

Erst zur Mittagszeit, als die Römer

gerade ihr Mahl bereiteten, führte Gelimer die Vandalen zum Kampfe, eine Verzögerung die den Nachtheil brachte, dass unterdessen auch Belisar mit seinen 500 Reitern herankommen, den Oberbefehl übernehmen und das Heer verstärken konnte. Das Fussvolk vermochte nicht so schnell zu Stelle zu sein.

Die Aufstellung erfolgte zu beiden Seiten des Flusses; bei den Römern Johannes mit der Sturmflagge und den Elitetruppen, bei den Vandalen Tazon und die Seinen in der Mitte; dort hielten sich die Massageten abseits, um den Ausgang des Kampfes abzuwarten, und alsdann mit über die Unterliegenden herzufallen, hier bildeten die Mauren das Hintertreffen. Belisar selbst nahm am gewöhnlichen Orte des römischen Feldherrn, in der Mitte, seine Stellung, während Gelimer als germanischer Führer keinen bestimmten Platz hatte, sich in der Front zeigte, wo es Noth schien. Jetzt ritt er ermunternd umher. Er hatte geboten ausschliesslich das Schwert im Kampf zu gebrauchen, ein Befehl, der gewiss auf der Erwägung beruhte, dass die Vandalen im Fernkampfe den Römern völlig unebenbürtig seien, im Nahkampfe ihre leichtere Beweglichkeit aber mehr die Vortheile ausgleiche, welche die Rüstung dem Feinde gewährte.

Lange standen sich die Heere gegenüber, ohne dass eines wagt den Kampf zu beginnen, endlich fingt die Römer an. Wäre es nicht Mitte Dezember gewesen, könnte man meinen, das Verhalten der Vandalen sei klug berechnet, zielte darauf ab, die Feinde möglichst lange dem Sonnenbrande auszusetzen und zu ermatten; so aber beweist es nur vollende Unsicherheit, die Vandalen wissen schlechterdings nicht, wie sie sich dem Feinde gegenüber verhalten sollen. Griffen sie an, so wurden sie mit einem Hagel von Pfeilen empfangen, der die Wucht des Anpralles brach, worauf offenbar die Gepanzerten vorstürmten und sie niederritten; blieben sie in der Defensive, so gaben sie ihre stärkste Waffe, das Gewicht der Pferde auf, bewirkten aber zugleich, dass Pfeile

und Lanzen der Gegner unsicher fielen. Die Vandalen entschieden sich für die zweite Kampflinie, nach unserem Dafürhalten mit Unrecht; leichte Cavallerie ist nur in der Bewegung, nie in der Ruhe wirksam; sie war in der Ueberzahl und hätte es auf kräftige wiederholt erneuerte Angriffe ankommen lassen sollen unterstützt von Flankenbewegungen. Eben durch ihre numerische Uebermacht konnte sie den Feind längs der ganzen Front in Athem halten und ihn zugleich überflügeln. Alle diese Vortheile gab man aus der Hand.

Auf Belisars Befehl überschritt Johannes mit wenigen Reitern den Bach und griff Tzazon an, wurde aber geworfen, und zog sich auf das Gros zurück. Die Vandalen folgten blos bis an den Fluss. Es handelte sich hier nur um Plänkelei, man hoffte, die Vandalen verblissen sich in der Verfolgung und kämen dadurch in Unordnung, worauf man über sie hergefallen wäre. Alsbald machte Johannes einen zweiten, stärkeren Vorstoss, — mit dem gleichen Erfolg. Als man sah, die Vandalen seien nicht vorwärts zu bringen, liess man seinerseits den Hauptangriff erfolgen. Er geschah mit fast der ganzen Elitemacht des Centrums unter der Sturmflagge mit lautem Geschrei und Getöse; d. h. also in schnellstem Tempo, welcher sich unter Aufrechterhaltung von Ordnung erhalten liess. Damit kam die Wucht des Pferdes im Anlauf den Byzantinern zu Statten. Sehr bezeichnend ist, dass man nur im Centrum angriff; es geschah gewiss, weil Belisar hier unbedingt zuverlässige Truppen besass und einer Ueberflügelung durch die Vandalen vorgebeugt war. Glückte der Stoss, so sprengte man die feindliche Linie mitten auseinander.

Aber er glückte zunächst nicht. Die Vandalen hielten tapfer Stand blos mit dem Schwert in der Faust. Das Gefecht wurde heiss, Tzazon und andere Vandalenhelden fielen. Dieses Hin- und Herwogen hatte Belisar offenbar abgewartet; jetzt liess er seine Gesamtmacht vorgehen. Die moralische Wir-

kung blieb nicht aus, das am schwersten mitgenommene Centrum wich und damit war die Schlacht gewonnen; überall flohen die Vandalen und warfen sich ins Lager. Hier stockte die Verfolgung; obwohl es unbefestigt war, wagte Belisar mit seinen Reitern nicht anzugreifen, dafür bedurfte er der Infanterie. Von den Byzantinern sollen nicht ganz 50, von den Vandalen e. 800 Krieger gefallen sein, ihrer Mehrzahl nach sicher in Centrum, denn die Flucht war kurz und die Vandalen schneller beritten. Jenes wieder ein Beweis der griechischen Kampfes- und Waffenüberlegenheit. An und für sich sind die Zahlen ja äusserst gering, zumal Prokop den Verlust der Vandalen sicher so hoch als möglich angab, worauf auch sein Ausdruck weist (*ὅλτα χρόνι μάλιστα*).

Gegen Abend kam das Fussvolk heran und damit konnte der letzte Akt der Tragödie erfolgen. Obwohl es den Tag über marschiert war, gönnte Belisar ihm keine Ruhe, sondern ging mit der ganzen Armee direct auf das Vandalenlager los, jedenfalls um dem Feinde so wenig Zeit zur Sammlung und Befestigung wie möglich zu lassen. Er hatte richtig gerechnet; kaum sah Gelimer, was bevorstand, erkannte, dass das Lager dem Angriffe nicht gewachsen sei, als er sich wortlos aufs Pferd warf, und auf dem Wege nach Numidien davonjagte. Hierdurch war alles verloren. Statt sich verzweifelt zu vertheidigen, entstand vollständige, haltlose Verwirrung. Männer, Weiber und Kinder lärmten durcheinander, wer konnte, rannte davon. Ohne Kampf eroberten die Römer das Lager, die Fliehenden wurden bis in die Nacht verfolgt.

Hätte das Vandalenheer eine energische Führung gehabt, wäre es nicht wie Spreu im Winde zerstoßen, so hätte der leichte Sieg den Griechen doch jetzt Untergang bringen können. Denn nach dem Siege riss das, was sie stark machte, rissen die Bande der Disciplin, im Beute und Sinnentaumel waren die Soldaten nicht mehr ihrer selbst mächtig. Alle Anstrengungen des Feldherrn blie-

ben umsonst, erst am nächsten Tage gelang es ihm mühsam wieder einige Ordnung herzustellen. Es ist aus der Geschichte des Alterthums und des Mittelalters bekannt, wie viele Schlachten gerade durch die Folgen des Sieges verloren gegangen sind.

Noch auf eines müssen wir aufmerksam machen. Aus der Schlacht bei Decimum sowohl, und mehr noch aus der bei Trikamurum geht die Zaghaftheit der Vandalen hervor. Man fragt sich da unwillkürlich, warum setzten sie alles auf eine Hauptschlacht? warum verworthern sie ihre einzige Waffe, die leichte Cavallerie, nicht in der einzig wirksamen und Erfolg versprechenden Weise: im Guerillakriege grossen Stils? Sie hätten das feindliche Heer weiter und weiter ins Land locken können, wo Derprovantierung zunehmend schwerer wurde, die sie durch unaufhörliches Umschwärmen überdies noch abschnitten. Die Römer wären durch Noth und Unruhe erlahmt und hätten zurückgemusst, wobei sich vielleicht Gelegenheit zu einem Ueberfalle bot. Jedenfalls wagten die Vandalen dabei nicht viel und wären nach einer Kampftat verfahren, die ihrem Wesen entsprach, die so oft von Reitervölkern mit Erfolg angewendet ist.

Gelimer scheint an so etwas gar nicht gedacht zu haben. Nun war die Arbeit des Krieges gethan. Belisar seinerseits blieb trotzdem alter Umsicht getreu. Ueberall wurden die Vandalen aufgefangen und in kleinen Trupps unter Escorte nach Karthago geführt, damit sie sich nicht wieder sammeln konnten. Der König wurde verfolgt, entkam jedoch in eine unzugängliche Bergstadt an der äussersten Grenze Numidiens. Dort in der Gegend hausssten Mauren, welche zum Könige in Freundschafts-Verhältniss standen und sie sind es gewesen, die ihn bis zuletzt vertheidigten, in Noth und Trübsal bei ihm aushielten.

Widerstand begegnete man nirgends mehr, selbst nicht vor Hippo Regius, das voller Vandalen und Schätze stak. In aller Ruhe konnten die noch übrigen Besitzungen des einst so gefürchteten

Reiches unterthan gemacht werden; Sardinien, Korsika, die Balearen und Mauretanien. Die Vandalische Flotte ist wie vom Erdballe verschwunden.

Der König Gelimer war den Siegern eine ungefährliche Figur geworden, aber für den Glanz des bevorstehenden Triumpzugs und um nicht der Mittelpunkt von Unruhen zu werden, erschien es erwünscht, ihn in die Hände zu bekommen. Ein herulischer Oberst war abkommandiert, ihn zu belagern und einzufangen. Ein Angriff desselben auf den festen Ort wurde von den Mauren zurückgeschlagen. Einen Versuch zum Durchbruche machte Gelimer nicht. In thatenloser Ruhe hielt er aus, hingeben der Süsse des Unglücks; statt mit dem Schwerte um Freiheit oder Tod zu werben, dichtete er ein Lied auf sein Schicksal, für das er seinen Belagerer um eine Leier zur Begleitung bat. Mattherzig, wie er gelebt hatte, ergab er sich schliesslich.

Prokop konnte von dem Kriege sagen (II, 7): «So lange es Menschenschicksal gibt, werden Unternehmungen über Hoffen und Erwarten gelingen. Was in Wirklichkeit unmöglich schien, wird vollbracht, und was uns zunächst unmöglich vorkam, wird uns, wenn es doch geschehen ist, immer noch ein Wunder dünken». Er spricht damit eine Stimmung aus, welche vielfach im Hauptquartiere geherrscht hat. Wie die Dinge lagen, wie sie von den Vandalen geführt wurden,—konnten sie kaum anders enden; dem unfähigen Gelimer stand in Belisar ein als Mensch und Krieger bedeutender Mann gegenüber (vergl. die Charakteristik bell. Goth. III, i).

Für das von Gelimer beherrschte Land hat sich der Wandel als Unglück erwiesen. Hatte dort in der letzten Zeit des weströmischen Imperiums noch geistige zumal geistliche Blüthe geherrscht, verbunden mit Reichthum und Wohlleben, so war unter den Vandalen wenigstens Reichthum und Wohlleben, der materielle Glanz geblieben, als dann aber das Byzantinische Regiment zu lasten begann, da ragten nur noch Ruinen.

(Μετάφρασις)

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ ΒΕΛΙΣΑΡΙΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΒΑΝΔΑΛΟΥΣ

ΥΠΟ

ΙΟΥΛΙΟΥ ΠΦΛΟΥΓ-ΚΑΡΤΟΥΓΓ.

Θυμὸν γὰρ τὸ κράτος λαμπρὸν κατελύθη ἀδοξότερον, ἢ τὸν Πολωνῶν, τῶν Περσικῶν καὶ τῶν Βανδάλων.

Τὸ κράτος τῶν Βανδάλων ἐξετείνεται ἀπὸ τῆς Κυρήνης μέχρι τῶν Ηρακλείων στηλῶν, περιλαμβάνον τὴν Κυρηναίαν, τὴν Σαρόνην, τὰς Βίλεριδας καὶ μέρος τῆς Σικελίας· ἦν πολυάνθρωπον καὶ πλούσιον· ἐδίδοσκεν αὐτοῦ μάχης φυλὴ, ἥτις προεβόρυσσε τότε ἡγουμένη τῶν γερμανῶν ἀδελφῶν, μετὰ ταῦτα δὲ συνεπέρρασαν εἰς τὰς τύχας τῶν γερμ. τῆς Μεσογείου θαλάσσης προσεκταμένη ἱστορίας τοῦ ἐθνικοῦ ὀνόματος· καὶ ὅμως τὸ κράτος τοῦτο κατεβλήθη ὑπ' ὀλίγων ἱππικῶν ταγμάτων (1).

Ἐπισκοπήσωμεν τὰ αἰτία τῆς πτώσεως ταύτης ἀπικυνοῦμεν αἰτίσας καὶ σχεδὸν μοναδικὰς εἰς τὰ ἔργα τῶν Ἰσπανῶν κατακτητῶν τῆς Ἀμερικῆς.

Ὁ πληθυσμὸς τοῦ ἐν Ἀφρικῇ γερμανικοῦ κράτους ἀποτελεῖτο ἐκ τῶν ὑποτεταγμένων Ρωμαίων ἀπαρχιωτῶν, τῶν ἐν μέρει ὡσαύτως ὑποτεταγμένων Μαυριτανῶν, οἵτινες ὅμως συχνάκις ἀτελῶς ὑπεῖκον ἔχοντες ἐπισθεν αὐτῶν ἐν τοῖς νοτίοις καὶ δυτικοῖς ὄρεσιν ἐλευθέρους μὲν, ἀλλὰ καὶ ἡμιανεξαρτήτους ὁμοφυλοῦς, καὶ τέλος ἐκ τῶν νικητῶν, τῶν Βανδάλων, ἐν οἷς συνεγωνίσθησαν καὶ ἕτερα γερμανικὰ φυλὰς.

Ὅπως δ' ἄρα γε ἦν ὁ ἀριθμὸς τῆς ἀρχούσης ταύτης τάξεως; Ὁ Βίτωρ Φὺν Βίτς λέγει, ὅτι ὁ Πέλλεργριος ἤγαγεν ἐν συνόλῳ εἰς Ἀφρικὴν 80,000 ἀνθρώπων, οἵτινες, καθ' ὅν

χρόνον ἦδη ἔγραφε (488—489), ἦσαν, ὡς λέγει, ὀλιγαριθμότεροι καὶ ἀδύνατοι (περὶ Βανδ. II, 1). Ὁ Προκόπιος, τοῦναντίον, ἀναφέρει ὁπλοφόρους μόνον 80,000, οἵτινες ὅμως πρᾶγματι 40,000 φαίνεται ὅτι ἦσαν (Πόλεμ. Βανδ. I, 5), αὐξήσαντες μετέπειτα διὰ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ αὐτῶν καὶ τῆς μεταναστεύσεως ξένων Γερμανῶν. Καὶ ὅσοι μὲν ἦσαν κατὰ τὸν χρόνον τῆς καταλύσεως τοῦ κράτους δὲν ἀναφέρει, λέγει ὅμως ἅπασι ἐν τῇ ἀπικυφῇ ἱστορίᾳ, ὅτι ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἐν Ἀφρικῇ 80,000 Βανδάλων δυνάμενον ὁπλοφορεῖν ἐπινεύθησαν (Βιζαντ. Ἱστορ. Προκ. III, 106).

Τὸ γὰρ ὅμως τοῦτο δὲν φαίνεται ἀνύποπτον, διότι ὁ Προκόπιος ἐπιθυμεῖ ὅσον ἐνεστί νὰ ἀναρρώσῃ τὸν Ἰουστινιανόν. Πρὸς τοῦτους δύναται νὰ ἐπαχθῇ ἐνταῦθα καὶ λόγος τις τοῦ Γαλαρίου πρὸ τῆς παρὰ τὸ Τρικλάχρον μάχης, καθ' ὃν οὕτως τὸν ἴδιον στρατὸν παρίσταναι δεκάκις τοῦ ἑλθρικοῦ ισχυρότερον· ἀπέναντι αὐτοῦ ἦσαν παρατεταγμένοι περίπου 5,000 ἱππεῖς, οἵτινες μετὰ τὸ παρακολουθοῦντος πεζικοῦ ἀνῆλθοντο εἰς 15,000 περίπου· θὰ εἴχομεν ἄρα 50,000 ἢ 150,000 ἀνδρῶν· μνηστέον ὅμως πρὸς τοῦτα, ὅτι τῶν Βανδάλων ὁπισθοφυλακὴ ἀπετίλειτο ἐκ Μαυριτανῶν.

Ὁ πρῶτος ἀριθμὸς συμμέλειται πρὸς τὸν 80,000, διότι μέρος μὲν τῶν Βανδάλων ἐπινεύθη ἤδη ἡ ἡγχαλωτισθῇ, μέρος δὲ ἔτι· Ἄλλ' εἰς τροπὴν τοιαύτην φυσικῶς δύσδι-
καιοῦται τις ἐπὶ πολὺ νὰ στηριχθῇ, ὅτι ὁ Προκόπιος συγχάνει ὢν ἐγκωμιστὴς τοῦ Βελισαρίου· ἐνδιαφέρον ἄρα ἔχει νὰ παραστήνῃ τοὺς ἑλθρὸς ὅσον ἐνεστί πολυαριθμούς. Ὁ Βίτωρ, τὰνᾶπαλιν, πολεῖ τοὺς Βανδάλους καὶ τὸν πραγματικὸν ἀσθενεστέον· καὶ ἦν μὲν οὐχὲν ἐντὸς τῶν πραγμάτων ὡς ὁ Προκόπιος,

(1) Ὁ Βελισάριος ἦγε πάντα γὰρ ἱππικῶν, οἵτινες ἔχοντες τὴν τύχην τοῦ πάλαιου, τοῦ παλαιοῦ οὐδὲν ὁμοίως μετασφύοντες τῇ μάχῃ. Παρόλ' αὐτὸ καὶ Προκόπιος περὶ πάλαι, τῶν Βανδάλων, II, 7, τέλος.

ἀρχαιότερος ὅμως ὢν ἔζη ἐγγύτερον τοῦ χρόνου τῆς μεταναστεύσεως τῶν Βανδάλων, ὃ δὲ Προκόπιος ἐλέγχεται ἀκριβῶς ἐν μαρτυρίαις περὶ τοῦ παρελθόντος συχνὰ ἀνακριβῶς. Ἐν τοῖς τοῦ Βίκτωρος 80,000 μέλις δύνανται νὰ ὑπῆρχον 30,000 πολέμιστῶν, οἵτινες ἠλπίσθησαν μὲν μέχρι τοῦ 489, νύξήθησαν ὁμως κατὰ τὰ ὑπολειπόμενα σχετικῶς ἡμεῖς 4, ἔτη, ἀλλ' οὐχὶ καὶ καθ' ὑπερβολὴν, ὥστε ἡ διαίτα τῶν Βανδάλων κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον μᾶλλον πρὸς ἀπόλαυσιν ἢ πρὸς εὐτελείαν ἐρεπε.

Τοιοτοτρόπως διόλη βεβαιότης ἐξάγεται· ἀλλὰ καὶ ἀλλαγὴ τῶν δυνάμεθα πλείονερα νὰ πορισθῶμεν, διότι πανώτατα ἀπαντῶσιν ἀκριβεῖς μαρτυρίαι. Ὅτε ὁ βασιλεὺς Θρακισμῦνδος ἐνυμνήσεν τὴν Ἀμαλφρίδα, τὴν ἀδελφὴν τοῦ Θεοδοσίου, συνέδυσαν αὐτὴν 1,000 εὐγενεῖς Γότθοι, οἱ εἰπόντες 5,000 ἱππεῖς, ὧν εἰ μὴ πάντες, οὐχ ἥτις πολλοὶ ἔμεναν ἐν Ἀφρικῇ ὡς εὐπρόσδεκτοί ἐπ' αὐτοῖς. Μετὰ τὸν θάνατον μάλιστα τοῦ Θρακισμῦνδος πολέμησαντες πρὸς τοὺς Βανδάλους ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγῃσι πρὸς τοὺς Μαυριτανούς. Πάντοτε δὲ διαγινώσκαι τις τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων. Πρὸς ἐπανέκτισιν τῆς Σαρδηνίας ὁ Γελίμερος ἐπέμψεν 5,000 ἄνδρας, ἐνθα ἄξιον προσοχῆς ἐστίν, ὅτι ἐπανειλημμένως ἀπαντᾷ τὴν περιγραφὴν, ὅτι αὐτοὶ ὑπῆρχαν αἱ κέλισται πολεμικαὶ δυνάμεις, ὁ πυρὴν τοῦ τῶν Βανδάλων στρατοῦ (1)· μάλιστα ὁ Γελίμερος γνώμης ἐστίν, ὅτι ἡ ἀπουσία αὐτῶν κατέστησεν τὴν Ἀφρικὴν ὑπὸ τὴν Αὐτοκρατορίαν αὐτοῦ διὰ περὶ 5 χιλ. ἄνδρων τοσοῦτος γίνεται λόγος, ἐπεὶ κατ' ἀνάγκην, ὅτι οὐδαμῶς ὑπῆρχον μετὰ μίση διαβίωσις.

Ὁ Γελαμῦνδος ἦγε παρὰ Δεκέμβριον 2,000 ἄνδρας, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀμμάτας δυσμερῶς πλείονα στρατὸν ἤδυνάτο νὰ διαθέσῃ, διότι ἀριθμῶς τις στεφάνων ἐξ 20 ἢ 30 ἄνδρων συγκειμένων, περὶ οὗ ὁ Προκόπιος ὁμιλεῖ, ἀνάγκη νὰ προστεθῇ πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἀριθμοῦ ἐκείνου. Καὶ ὅμως λέγεται, ἐτιπρὸς τῆς Καρχηδόνας ἐπεσον τοσοῦτοι Βανδαλοὶ, ὥστε νὰ θεωρηθῇ αἱ ἐκ 20,000 ἑλθροὶ ἐφείνεσαν αὐτοῖς· καὶ ὅμως τοῦτο συνδυαζόμενον μετὰ τὸν προηγουμένον ἀποδείκνυται μεγαλαυχία τοῦ Βυζαντινοῦ. Παρὰ δὲ τὸ Τρικλάμαρον, ἐνθα πολὺ σπουδαιότερα ἐγένετο μάχη, δὲν ἔπασον πλείονες

τῶν 800 Βανδάλων (Προκ. II, 3) (1). Ἀμφότεραι ἔρα αἱ κύρια μάχαι δὲν διεγείρονται τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἡ τῶν Βανδάλων ὑπέρροχος δύναμις ἄγαν εἶγεν ἐκπεσθῆ· τοῦναντίον, ἡ ἐν Τρικλάμαρῳ κεντρικὴ μάχη, καθ' ἣν οἱ Βανδαλοὶ γενναίωτερον ἠγωνίσαντο, μαρτυρεῖ τὸ ἐναντίον. Ἐν τοῖς δυνάται τις νὰ ἀντιπαρστήσῃ ἐνταῦθα, ὅτι παρὰ μὲν τὸ Δέκιμον οὕτω πάντες, παρὰ δὲ τὸ Τρικλάμαρον οὐκέτι πάντες οἱ Βανδαλοὶ ἠγωνίσαντο. Ὅτε ἀπίστη ἡ Τρίπολις, ὁ Γελίμερος ἠθέλησε νὰ καθυποτάξῃ ἐν νέῳ ταύτην, ἐπειδὴ ὅμως συναπίσθη καὶ ἡ Σαρδηνία, αὕτη δὲ ἐφάνη αὐτῷ σπουδαιότερα, ἀπώστηεν αὐτὸς τὸν ἀνωτέρω μνησθέντα ἐλεγκτὴν στρατὸν. Κατακρίνονται λοιπὸν οἱ Βανδαλοὶ ὡς μὴ κατηρμένοι ἐπαρκῆ στρατεύματα δι' ἀμφοτέρως τὰς ἀποστάσεις πόλεις· λέγεται μάλιστα ἔτι, ὅτι ἡ Τρίπολις διετέλεσεν ἀνεφάρμογος τῶν Βανδάλων. Ἐὰν δὲ ἡ Σαρδηνία ἀμαχητὶ ἀπαλλοτριούται τοῦ κράτους ὑπὸ ἑνὸς Γότθου, ἔπεται ἐκ τούτου, ὅτι τὸ αὐτὸ περίπου ἐγένετο καὶ ἐκεῖ. Τὸ αὐτὸ δὲ ἐμύλλε να συμβῇ καὶ διὰ τὴν Κορσικὴν, τὰς Βαλεαρίδας νήσους καὶ τὴν Μαυριτανίαν· πᾶσαι αὗται οὖν τὴν ἐλαχίστην ἀντίστασιν εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν στρατὸν ἐπιδέκινον· καὶ αὕτη ἡ Νομηδία δὲν ἐπέτυχεν ἀπαξ τοῦλάχιστον νὰ ἀπωθῇ τὴν ἐπιβλήντα Μαυριτανίαν. Ταῦτα πάντα καταδράσαντες τὸν βραχὺν ἀριθμὸν ὡσαύτως καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Βυζαντινοῦ στρατοῦ, διότι ὁ Τριπτικῶς ἐστράτευσεν ἐπὶ λόγων παραδειγόμενος, ὅτι 15,000 ἄνδρες ἤκουον πρὸς κατάκτησιν τῆς Ἀφρικῆς, ὡς τοῦτο πράγματι ἐγένετο.

Ταῦτα πάντα ἐνθυμούμενοι, ἀναγκάζομεθα μᾶλλον πρὸς τὸν Βίκτωρα ἢ πρὸς τὸν Προκόπιον νὰ κλινόμεν· ἰσως ὁ Προκόπιος ἐγνώρισε τὸν ἀριθμὸν 80,000 τοῦ ἀρχαιότερου αὐτοῦ προκατόχου· ἐπειδὴ ὅμως ὁ ἀριθμὸς τοῦ δὲν ἐφάνη αὐτῷ ἐπαρκὲς μέγας διὰ τὸ σύνολον τῶν Βανδάλων, μετέθηκεν αὐτὸν εἰς τοὺς ὀψιφορεῖν δυνάμενους. Ὅτι δὲ τοὺς αὐτοὺς ἀριθμούς κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς περὶ Βανδάλων ἱστορίας καὶ τὴν κατὰ τὸν τοῦ κράτους ἀναφέρει, δὲν συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς γνώμης αὐτοῦ, καὶ πρὸ πάντων, ὅτι καὶ ὁ Προκόπιος πάσας τὴν τοῖς μεταγενεστέρους

(1) I, 25: Βανδαλὸν τοὺς δεκάμισους. II, 2: ὧν δὲ πρὸς τοὺς ἄλλους ἔπασαι καὶ πρὸς ὅμῃς αὐτοῖς ἐμύλλεσθαι ἐμύλλεται.

(1) Προκ. I, 14: εἰ τι ἐν Βανδαλοῖς δραστήριον ἦν.

Ρωμαίοις ιδιεύσανταν μανίαν τοῦ ἀναδιδάξαι τὸν ἀρμέν τὸν πολέμιον. Οὗτος ἀναφέρει, ὅτι ὁ Γοτθικός στρατὸς τοῦ Οὐλτίμου συνέκειτο ἀπὸ 150,000 ἀνδρῶν, ἐνθ' ἀποδίδονται, ὅτι μόλις ἠδύνατο νὰ ἀποτελέσῃ πλέον τοῦ ἡμίσεως ὥσπαστος ἐπὶ κατὰ τὴν κατὰ τῆς Ρώμης ἔσοδον ἔπειστο 30,000 Γότθοι, ἐνθ' ἰσχυρὸν ὀλίγα γλιτάδες ὑπερήσπικον αὐτήν' κ. τ. τ. (B. G. I. C. 16, 23, 24 κ. ἄ.).

Ὁ στρατὸς τῶν Βανδάλων ἤρθε μὲν πρὸς 20 μέχρι 40,000 πολέμιστων, μέλλον δ' ὁ πρῶτος ἢ ὁ τελευταῖος ἀριθμὸς ἤθελε παραστήσῃ ἐν συνόλῳ 500,000 τὸ πολὺ Ἀφρικανῶν Γερμανῶν, τοῦθ' ὅπερ ὑπερήκει διὰ τοὺς δούλους ἱσχυρίστας, λαμβανόμενον μέλιστα ὑπ' ἑξῆς ἀπὸ τῶν ἰσχυρίστων δυνάμεων ἐπὶ ἡλθον οἱ κατακτητὴ κατὰ τῆς Ἀμερικῆς, οἱ δὲ Πορτογάλιοι κατὰ τὴν Ἰνδὴν.

Τὸ ἐλεγχέμενον κατὰ τὸν κίνδυνον διὰ τὴν ὑπαρξίν τοῦ κράτους δι' ἑστέρας δὲ ἢ ἡ ἑρσικαία. Οἱ Βανδάλιοι ἦσαν ἄριστοι, οἱ ἱσχυρίσται ὁπαδοὶ τοῦ Ἀθηνάσιου καὶ τοῦ Μαυροῦ κατὰ τὸ πλεῖστον ἱσχυροί. Ἐν τοιαύταις ἱσχυρίσταις ἀντιθέσει, ἐν τῇ αὐτῇ αὐτῶν δυνάμει τότε διατελούσας ἐπὶ τὴν ἑστέραν δύναμιν βεβαίως νὰ ἰσχυρίσται συγχρόνως, ἐπὶ βλάβην τῶν δισπολόντων. Ὁ Βίκτωρ Ἰβν Βίτα, ἐπισκοπὸς τῶν ὑποδουλωμένων, ἀπὸ πόνηματος αὐτοῦ περὶ τοῦ διαγωγῆ τῶν Βανδάλων εἰς τοῦτο κατέπεινε, νὰ παραδῶ τὰ βίαια τῶν Βανδάλων ἔργα τοῖς μεταγενεστέροις. Τὸ πόνημα ὅμως τοῦτο τυγχάνει ὅπως μεροληπτικὸν εἶναι μονομερὲς λήθεις, ἐν ᾧ περιγράφεται πᾶν ὅτι βλαβερὸν συνέγαγεν αὐτός. Καὶ ὅσους ἐπιδρῶς ἡ φύσις καὶ ὁ πάταγος ἀκρίτως ἐν ἀνωμαλίᾳ ἱσχυρίσταις χρόνους ἐπὶ τῶν πρακτικῶν πνευμάτων! Ὁ Πατριάρχης ἤδη (ιστορ. Βανδ. σελ. 369, 370) κατέδειξε πολλὰς ἀναγκασίας καὶ ὑπερβολὰς τοῦ Βικτωρίου, αἷτους ἵκαν ἐγέρως πολλαπλασιάζονται, ὅπερ ὅμως ἐνταῦθα δὲν εἶναι ἀναγκαῖον, λαμβανόμενης ὑπ' ἑξῆς μόνον τῆς ἐνέργειας τοῦ διαγωγῆ τῶν Βανδάλων. Οἱ ἱσχυρίσται οὐδ' ἀπᾶς κατεκρίναντο κατὰ τῆς πίστεως, τοῦναντίον ἄριστοι ἠνέχοντο ταύτην τοῦτο δὲ δυνατόν νὰ βασισθῇ ἐπὶ τῶν ἱσχυρίσταις λόγων α' ἐπὶ αἱ καταπίσεις δὲν ἴσχυοντο τοσούτῳ βαρεῖαι, ὅσον περιγράφονται, ἢ δὲν ἔξτεινόντο εἰς ἵκαν εὐρὴν κύκλον β' ἐπὶ οἱ ἱσχυρίσται ἦσαν ἀνάνηροι καὶ δουλοπρεπεῖς, ἢ ὥστε νὰ ἐκπαυτίζοντο καὶ γ' ἐπὶ καλ' αὐτοὺς δὲν ἦσαν εὐσεβεῖς ἱσχυρίσταις, ὡς ἐκ τῶν συγ-

γραμμάτων τῶν Πατέρων κατακρίνεται. Καλ' ἡμᾶς κριτὰς καὶ οἱ τρεῖς λόγοι εἰσὶν ἑρβόποις. Τοὺς καταδικωμένους πρὸ πάντων διενεργούν ὁ κληρὸς καὶ τινὰ πρὸς πᾶσι πλὴν τοῦ ἡ ἡλθον, διότι ἔχοντες ἀριδύλον μαρτυρίαν περὶ τῆς ἀμείνου ἀσέλγειας τῶν ἱσχυρίσταις κακῶς συμβιβάζομένης μετὰ τῆς θερμῆς καὶ αὐστηρᾶς εὐλαθείας αὐτῶν. Ὁ λαὸς ἰσχυρίσταις νὰ διακρίνῃ ἀβρώς, ἀπέμεινε τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων.

Ἐνταῦθεν ἐξηγείται καὶ τὸ ἀξιοπαράτητον γεγονός, ὅτι οἱ ἱσχυρίσταις οὐδαμῶς ἰσχυρίσταις τῶν στρατῶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, παρὰ τὴν διδιδόσιν, ἐπὶ ἀρίστω ὡς ἀδελφῶ καὶ ἰσχυρίσταις αὐτῶν. Οἱ ἱσχυρίσταις δεικνύοντο οὕτω πρὸς τοὺς Ἑλλήνας, ὅπως πρὸς τοὺς Βανδάλους, πρῶτον πρὸς νὰ ἀνέγρῃ τὸν νικητήν. Ἐκ τῶν Βυζαντινῶν εἰγον ὑπὲρ αὐτῶν τὴν ἱσχυρίσταις ἰσχυρίσταις, τὸν στρατολογικὸν ὅμως αὐτῶν σύστημα, τὸ πᾶν τελὸν καὶ τὸ τῆς πορολογίας, ἢ κατ' αὐτῶν τὸ τελευταῖον διὰ τοῦτο φέρει μὲν βαρεῖαι καὶ ὁ κοινὸς ἄνθρωπος, λαὸς δὲ εὐπορος καὶ ἀβροδίαιτος πολλὰ χαλεπώτερον τῆς παρατυγχάνουσας ἱσχυρίσταις ἀδικίας. Τοῖς ἀνωτέρω ἔπειται καὶ τὸ ἔξῃ. Οἱ Βανδάλιοι ἀπεδίδαντο τὴν διοίκησιν καὶ μέρωσιν τῶν ὑποταγμένων ἔπειτα ὁλοκληρῶς νὰ ἱσχυρίσταις, τοῦτοστι νὰ συμβιβάσῃ τοὺς ἱσχυρίσταις. Ἡ δογματικὴ διαφορά ἢ ἐπὶ τὸ πόνημα τοῖς Βανδάλους, διότι ἀπεκάλυψε αὐτῶν πέντης ἱσχυρίσταις καὶ συγνῆς ἱσχυρίσταις μετὰ τῶν ἱσχυρίσταις ἢ τῇ ἀληθείᾳ τὸ μόνον σφῆρον μόνον τοῦ νὰ μὴ συμφορῇσιν ἐν τῇ ἑστέᾳ αὐτῶν διότι τὸν ἴδιον ἰσχυρίσταις ἠσθάνοντο οἱ Βανδάλιοι τοσούτῳ χαλαρῶς ὡς οἱ λοιποὶ Γερμανοὶ, καὶ τὸ αἰσθημα τῆς κυριαρχίας ἠδύνατο νὰ διασπῇ μόνον ἐάν οἱ δισπολὶς ἱσχυρίσταις εἶδος μὴ ἦσαν ταῖς.

Αἱ Γερμανικαὶ ἀποκρίσεις καὶ τοὶ ὅμως κατέλαβον ἱσχυρίσταις τῶν, ὁ ἡδύνατο ὅμως ἐν τῇ πλουσιωτάτῃ καὶ οὐκ ἐπὶ τῇ κατωχόμενῃ χώρᾳ σπουδαίως νὰ ἐκπαυτίζῃ δι' ἡσχυρίσταις τῶν χρόνων πρὸ τῆς νὰ ἀπομωρῶσιν. Οἱ Βανδάλιοι παρῆλθον τὴν Ρωμαϊκὴν διοικητικὴν μηχανὴν καὶ ἡ μὲν τῆς πλείστοις ἱσχυρίσταις ἔργον ὡς ἡλθον ἔπειτα ἐν τῇ κράτει καὶ τῇ αὐτῇ, ἐν ἑστέᾳ κατεγίνοντο μόνον εἰς τὸ πᾶν τοσούτῳ ἱσχυρίσταις ἔργον. Τοῦ Βυζαντινοῦ ὅμως δισπολὶς αὐτός, δὲν βεβαίως νὰ θεωρηθῇ, ὅτι οἱ ἱσχυρίσταις ὑπεχώρουν πρὸ τῶν πεπαιδευμένων Ρωμαϊκῶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ πολλὰ μέλλον ἢ ὅν

πρὸ τῶν ἀπαίδευτων Γερμανῶν. Πιθανῶς ὅμως τὰ πράγματα νὰ διέπλυνον ἐν τοιαύτῃ θέσει, ὥστε οἱ Βανδάλαι νὰ ἤλπιζον προδοσίαν τινὰ τῶν Καρχηδονίων καὶ ὅτε ὁ Βελισάριος εἶχεν ἤδη καταλάβει τὴν πόλιν (Προκ. II, 1). Ἀλλὰ καὶ τοὶ Μαυριτιανοὶ δὲν ἦτο τοῦτο δυνατόν. Πρὸς αὐτοὺς ἦλθον μὲν εἰς πολέμους τινὰς, ἀλλὰ καὶ ἱσχυρῶς συνήκας εἰρήνης συνήλθον, καὶ οὐκ ὀλίγοι αὐτῶν ὑπερέτασαν τῇ Βανδαλικῇ στρατῷ. Καὶ τῶν Βυζαντινῶν ἀνταρμένων δὲν συνεμάχησαν αὐτοῖς, ὥς προσδοκῶμεν ἐστὶν ἔθρας ἀρχαίας ὑπαρχούσης, ἀλλὰ μῆρς μὲν αὐτῶν διέτλει οὐδέτερον, μέρος δὲ ἀντιέβλητο τῆς πατρὶδος τῶν Βανδάλων, τοῦ ὅπου παρέσχεν ἀφορμὴν τῷ Προκόπῳ ἐν τῇ «Ὑπομνήσῃ πολέμου» νὰ ποιῇται λόγον καὶ περὶ πολέμου τούτου αὐτῶν.

Ἐξάγομεν λοιπὸν τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ κυριότης τῶν Βανδάλων δὲν ἐγένετο λίαν γλιπη οὔτε πρὸς τοὺς ἱσχυραιοὺς, οὔτε πρὸς τοὺς Μαυριτανούς. Πάντες ἔβλεπον καὶ ἔβουλον νύχρηστικόν, μὴ ποθοῦντες ἑτερόν τι, ἥμισυ τῶν Βυζαντινῶν, ὅπως οὐκ ὀλίγον μάλαστα ἤλπιον καὶ αὐτοὶ οἱ Βυζαντινοὶ εἰς ἐκουσίαν καὶ δὴ φιλικὴν ὑποδοχὴν, δεικνύσαν ἢ σπᾶσι αὐτῶν κατὰ τὴν ἄνοιαν τοῦ Συλλήκτου (Προκ. I, 16) καὶ τὴν εἰς Καρχηδόνα εἰσόδον. (Ὅτι δὲ ἡ αὐστηρὰ πειθαρχία τοῦ Βελισαρίου ἀπειργάζετο βελήθειαν ἐμπορικὴν ἐπιμελείαν, τοῦτο δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ παρ' ἐμπορικῶν λαῶν ὅμως. Ἐνθ' κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Βανδάλων, ἐξαίρεσι τινῶν ἀνταρσιῶν τῶν Μαυριτανῶν, ἐπικράτει εἰρήνη ἐν τῇ βορείῳ Ἀφρικῇ, τὰ ὅπλα δὲν ἤσυχασαν πλέον ἀπὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν Βυζαντινῶν, διότι ὁ Προκόπιος τὸ βιβλίον αὐτοῦ περὶ πολέμου τῶν Βανδάλων ἀποτελεῖται διὰ τῶν ἐπομένων α' Ὀλίγοι ἐκ τῶν λαῶν τῆς Ἀφρικῆς ἐναπελείεσθον μετὰ τοσοῦτον μεγάλην θανάτῳ συνωμολόγησαν ἐν τῇ εἰρήνῃ, ἀλλ' ὑπὸ τίνος ὅρους; πάντες ἴσταν ἐπαίται. Οἱ ροβερὶοὶ οὗτοι λόγοι καθίστανται σπουδαιότεροι, ὅταν ἀναλογισθῇ τις, ὅτι κατὰ τὴν βραχείαν χρονικὴν περιόδον τῶν 14 ἐτῶν ἐπὶ τοῦ ἐκερκιστοῦ σιγῇ καὶ ὅτι πρὸ τῶν 14 τούτων ἐτῶν ἡ Ἀφρικὴ ἦν κατωφελημένη, τὸ πλουσιώτατον κράτος τῆς Δύσεως γενόμενον.

Αἱ ἰσχυρικοὶ ἄρα σχέσεις οὐδὲν κινδύνον παρέσχον τοῖς Βανδάλοις τὰ πάντα ἐξαρτῶντο ἐξ αὐτῶν τούτων, ἐκ τοῦ θάρρους, τῆς πολυμικῆς ἐμπειρίας, τῆς νίκης ἢ ἥττης αὐτῶν.

τούτου ἔνεκεν ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἐπὶ τούτων.

Ὁ Σαλβιανὸς κατηγορεῖ τῶν Ἑσθῶν ἀπιστίαν, τῶν Γεπιδῶν ἀμετρίαν, τῶν Ἀλαμάνων οἰνοφλυγίαν, τῶν Φράγκων φιρίδας, τῶν Σαζόνων ἀγριότητα καὶ τὸν Βανδάλων δεινλίαν (Παρεμ. De Gubern. VII, σελ. 157). Καὶ τοὶ ἡ κρίσις αὕτη δὲν εἶναι ἀμερόληπτος, προκειμένου περὶ τῶν Βανδάλων ἀληθείας πρὸς καθ' ὅσον καὶ ὁ Προκόπιος κατηγορεῖ αὐτῶν ἀκριβῶς δειλίαν (δ. Β. I, 23), καίτοι ἐν τῇ συμπεριφορᾷ αὐτοῦ ἔκαστο νὰ μὴ ἐξάρη τοῦτο, ἵνα μὴ τὴν δόξαν τοῦ Βελισαρίου μειώσῃ. Εἶναι ταρχαῶδες, δραστήριοι, ἀλλὰ μέλλοντες ὡς λησταὶ ἢ ὡς στρατιῶται. Ἔργα σπουδαία ἀπέφυγον ἀμείνων, ἢ ἔζητον διὰ πανουργίας καὶ τεχνασμάτων νὰ ἀντικαταστήσωσι τὴν Πλατὺν θάρρους καὶ ἐπιμονῆς. Ἐνεκα δὲ δειλίας ἐν τῇ πεδίῳ τῆς μάχης ἐπὶ τίλους ἀπώλυντο.

Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς δεσποτίας αὐτῶν τὰ χαρακτηριστικὰ ταῦτα ἐξισούτο πρὸς τὸ μυσκιδιόνιον καὶ τὴν αὐστηρότητα τῶν ἡθῶν, τοῦτέστι συγχρόνως πρὸς εὐρωστα καὶ ἰσχυρά σώματα. Εἰς τὸν κυριώτερον νόμον, οὗς ὁ Γεωργίος ἔθηκεν, ἦν ὁ κατὰ τὴν ἀκολασίαν, καὶ τὸν νόμον τοῦτον κατ' ἀρχὰς τοσοῦτον αὐστηρῶς, καὶ ἀποτελεσματικῶς ἐτήρησαν οἱ Βανδάλαι, ὅπως ὁ Σαλβιανὸς εἶπε: «Παρεμὴ μὲν τοῖς Ἑσθῶν μόνον Ῥωμαῖοι ἐγένοντο ἀκόλαστοι, ἐν δὲ τοῖς Βανδάλοις οὐδ' οἱ Ῥωμαῖοι αὐτοῖς» (Παρεμ. σελ. 245) (1). Ἀλλ' ὅπως δ' εἶχον τὰ πράγματα περὶ τὸ τέλος τῆς Βανδαλικῆς κυριαρχίας, ὅποτε παρὰ τοῖς ἱσχυραιοῖς εἶδον ἐν αὐτοῖς ἢ τῶν ἡθῶν ἐκλυσίς (Παρεμ. σελ. 246), διὸ ὁ Προκόπιος περὶ τῶν δυναστῶν αὐτῶν λέγει (II, 6): «Πᾶσιν τῶν φυλῶν, ἃς ἡμεῖς γινώσκομεν, ἢ τῶν Βανδάλων ἐγένετο κατ' ἐξοχὴν ρυπτὴ, διότι ἀπ' οὗτου κατέστη τὴν Ἀφρικὴν, ἡ χρόνῳ καθ' ἑκάστην θερμὸς λουτροῖς καὶ ἰσχύουσι τὰς τραπέζας αὐτῶν δι' εὐλοχίαν ποτε ὀρεῖται καὶ καλοῦ, ὅπερ παρὰ γῆν ἢ γῆ καὶ ἡ θάλασσα» Ἐφερον κόσμον χρυσοῦν καὶ ἐνεδύοντο μακρὰς ἐκ μεταξὺς ἰσοθέτας διήγον τὰς ἡμέρας αὐτῶν ἐν θεάτροις, δρώμοις καὶ ὁμοίαις τέφεσι, πρὸ παντός δὲ ἐν θήρῃ χορεύονται καὶ μῦροι, μουσικὴ καὶ

(1) Ἐν τούτοις ὁ περὶ τὰ 488 ἔτη ἀκρίτως Ἀπολλινάριος ὁ Σιδωνίος ἀναφέρει περὶ τοῦ Γεζιργίου, ὅτι ἐγένετο πολυμικῶς καὶ παλαιότερος ἀπολοθῆς ὑπὸ Ἑσθῶν (Ἄσμα V, p. 327 κ. ἑ.).

δράμα, καὶ ἐν συνόλῳ πᾶν ὅ, τι δύναται νὰ πέφῃ τὸν ὀφθαλμὸν καὶ τὸ οὖς ἢν αὐτοὶ οἰκείον· κατὰ τὸν ἐν μεγάλῳ περὶ αὐτοῦ εὐδὸς πῶς, ἐν αἷς τὰ ὠραιότερα δένδρα ἦσαν περιτευμένα· ἐποικοῦντο πλείστα συμπόσια καὶ παρεδίδοντο μετὰ πολλοῦ πάθους εἰς πᾶν εἶδος ἡδοναίαις». Ἐπαυελιημένως δὲ παρίστησι τὰς τῶν Βανδάλων γυναῖκας ὡς ἐξόχως ὠραίας (II, 4: συμπάτων δὲ ὠραίων τε καὶ ὑπερφῶνς εὐπρεπῶν· Παράβ. καὶ Πόλεμ. Γεοτ. III, 1). Ἐπειδὴ ὁ Προκόπιος ἐνταῦθα διηγεῖται αὐτόπτης γενόμενος μάρτυς, τὰ δὲ λέγει ὡς ὅτι αὐτοῦ συμπενοῦσι πρὸς τὰ γεγονότα, βεβαίως τὰ εἰρημένα εἰσὶν ὀρθά. Ἡ ἀπολογία αὐτῶν καὶ ἡ θρησκευτικὴ ἦσαν οἱ χειριστοὶ τοῦ Βανδάλων ἐγθροῦ, οἵτινες ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ ζητήσιν προφῶως μισθοφόρους, οὓς εὖρον παραπρὸς Μαυριτανούς, καὶ κατὰ τὴν κατάλυσιν ἐτι γέννησαν καὶ καρτερικὰς θανάσεις (Προκ. II, 6). Ἐν 478 δὲ ἦδη Ἀπολλινάριος ὁ Σιδωνίος εἰσέγραψεν τὴν βίαν τῆς Ἀφρικῆς παραπονουμένην, ὅτι αἱ Γαίκεριχες οὐδὲν πλέον ἐπιτελεῖ διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ δυνάμεων, ἀλλὰ πάντα κατορθοῦνται διὰ τῶν Γετούλων, Καραγκίντων καὶ ἄλλων Μαυριτανικῶν λαῶν (Παπενχέρδ. σελ. 244).

Οἱ Βανδαλοὶ ἀνέκαθεν ἐγένοντο πρὸ πάντων ἱππεῖς, τυγχόντες ἐν Ἀφρικῇ χώρας, ἥτις ὠραῖος ἵππος παρήγε, καὶ τοῦτου ἕνεκα ὁ παντοῦμεν παρ' αὐτοῖς ἀποκλειστικῶς ἱππικὸν στρατὸν ἄνευ πεζικοῦ. Ἐντεῦθεν ἐξηγείται, ὅτι ὁ Γαίκεριχος κατέλαβε τὰ τεῖχη πασῶν τῶν πόλεων, πλὴν τῆς Καρχηδόνης, καὶ ὅτι οἱ Βανδαλοὶ δὲν ἠδύναντο ν' ἀποδύωσι τοὺς Μαυριτανούς, ὅτε καλῶς οὗτοι ὠχυροῦντο, διότι πρὸ τῶν ἐπάλξεων αὐτῶν τάρρων οἱ ἱππεῖς διεκλύοντο ὅπως ἀπράκτοι. Πᾶσα περιτεταγμένη πόλις παρέχευε κίνδυνον, πλὴν τῆς Καρχηδόνης, ἥτις τὸσον ἰσχυρὰς ἦν κατειλημμένη διὰ στρατευμάτων, ὥστε ἦν σχεδὸν ἐξασφαλισμένη. Ἐντεῦθεν ὠκύτως ἐξηγείται ἑκτενέστερον, ὅτι οἱ Βανδαλικοὶ στρατοὶ ἐράνησαν ὄντες εὐχεστῶς μᾶλλον πρὸς ἐφ' ὅρους, πρὸς ἄμυναν δὲ τὸσον ὀλίγον, ὥστε καὶ ἐν τῇ ὁσίᾳ αὐτῇ ἀνάγκῃ πρὸ τῆς παρὰ τὸ Τρικάρκον μάχης οὐδὲ τὸ στρατόπεδον ὠχύρωσαν· ὥστε μόνον ἡ προέγρησις τῶν Ρωμαίων εἰς τὸ στρατόπεδον μετὰ τὸ πεζικὸν ἦρκεσαν, ὅπως πάντα ἀγῶνα ἀπορύγῃωσι.

Διὰ τοῦ ἱππικοῦ δύναται νὰ κατακτήσῃ τις χώραν τινα, ἀλλ' οὐχὶ διαρκῶς καὶ νὰ ὑπερασπίσῃ. Περιεπαιγμένη ὥπως οὖν στρατιω-

τικῇ διεύθυνσις ἠδύνειτο ἐξ ἁπαντὸς νὰ ἀποβλήτῃ εἰς τὸ πεζικόν. Ἐὰν δ' οἱ Βανδαλοὶ αὐτοὶ ἦσαν λιαν ῥέθυμοι καὶ ἀδύνητοι πρὸς τοῦτο, ἠδύναντο νὰ σχηματίσῃσι πολυτροπικάς ἐκ χωρικῶν ἐπαρχικῶν, ἧ νὰ προσλάβῃσι μισθοφορικὸν στρατὸν ἐκ ξένων, διότι χρήματα βεβαίως εἶχον ἐν ἀφθονίᾳ. Ὡς οὖν ὁμοῦ θιθέωσαν τοῦτο μὴ ἀναγκαῖον, τὸ μὲν δύναται τῆς θέσεως αὐτῶν, ὅντων προπεφυλαγμένοι ὑπὸ τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ στόλου, τὸ δὲ, διότι αἱ ἀποσπείραι ἐκείναι ἠδύναντο νὰ ἀποδοῦναι διαστομὸν ἕξρος εἰς τὴν ἀδυναμίαν καὶ τὴν ἰδιορριαν τοῦ δεσποζέοντος λαοῦ. Ἐὰν εἶχον τοῦλάχιστον ἀσπληρὰν πευραρχίαν! ἀλλὰ τοιαύτη κατ' ἐλαχιστον ἀπάντη· παρὰ τοῖς Βανδαλοῖς, ἀπὸ τοῦ βασιλέως αὐτῶν μέχρι τοῦ ἀπλοῦ στρατιώτου. Ὅταν ὁ Γελίμερος ἄφροντις ἀρίστη τοὺς Βυζαντινοὺς νὰ πλησιάζωσιν, ὅταν οὐδεμίαν καταβάλλῃ προσπάθειαν, ἵνα καταστήσῃ τὴν χώραν ἱκανὴν πρὸς ἀντίστασιν, ὅταν παρὰ τὸ Τρικάρκον ἀνάνδρως φεύγῃ, τὸν Ρωμαῖον πρὸς τὰ πρῶτα χωροῦντων, τότε ταῦτα οὐδὲν ἕτερον ὁλοῦσιν, εἰ μὴ ἑλλείψιν καθήκοντος πρὸς τὴν στρατιωτικὴν πίστιν. Ὁ ἀγαθὸς πολιορκητὴς ἑγκαταλείπει τελευταῖος πάντων τὸ βυθιζόμενον σκάφος. Ὡς δ' ὁ ἄρχων, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἀργόμενοι. Ὁ Ἀμμάτας κινεῖ κατὰ τῶν ἐγθρῶν ἐκ τῆς Καρχηδόνης οὐχὶ διὰ δυνάμεων συμπαγῶς, ἀλλὰ μετ' ἐλαφρῶν στρατιωτικῶν ἀποσπασμάτων, πῶς οὖν δὲ ἐν κατασκοπεύῃ μόνον· ἐν ὅμοις τὸ πρῶγμα οὕτως εἶχε, τότε δὲν ὠφελεῖ ν' ἀναμνηθῇ εἰς οὐδέν· ἀγῶνα· μάλιστα κατὰ τὴν ἀπροσδόκητον ἐγθρῶν ἐπιθεσιν αὐτὸς ὁ καλὸς αὐτοῦ ἵππος ἠδύνειτο νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ ἐκεῖθεν. Ὁ Ἀμμάτας ἦν ἥρος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ στρατηγός. Ἀντὶ ἡ κυρία δύναμις τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ὑπὸ δεξιᾷ διεύθυνσιν συμπαγῆς καὶ ὁλοῦς ἦν ἐπιβληθῇ, αὐτὴ προήλασεν ἐν ἀποσπασμασιν ἐξ εὐνοῖαι καὶ τριάνκοντα ἀνδρῶν· σαρσασσὴ ἀκριβοῦς ἀποδείχθη, ὅτι εἵλετο πᾶσα πείρα. Καὶ ὡς ἐνταῦθα ἐν μικροῖς, οὕτω καὶ παρὰ τὸ Γελίμερον ἐν μεγάλῳ ἀποσπασμασιν ἐπείσθησαν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἐγθρῶ ὡς ἀεκαῖα καὶ ἀπαυρίσκοντο, οὐδὲν βελτίον τοῦ ἀναγκαστῆναι γαίην γνώσκοντες· καὶ ἐπεὶ παρὰ τὸ Τρικάρκον τὸ κέντρον περιέπλεον εἰς ἀταξίαν, τότε καὶ αἱ πτέρυγες ἐπράνθησαν εἰς φυγὴν. Ἀντὶ πᾶν τὸ δύνατον νὰ πράξωσιν, ὅπως καταστήσῃσι τὴν Καρχηδόνα ἱκανὴν πρὸς ὑπεράσπισιν, παρήθησαν αὐτοὶ τῷ βασιλεῖ μέγα δαίμων (I, 21).

Μετά τῆς μεγάλης παρακμῆς τῆς πειθαρχίας συμψηφιστὴν καὶ ἐπὶ τοῦ Γεϊκερίου σύστημα τῶν πόλεων παρητήθη. Ὁ Γεϊκερίος εἶχε μεταφέρει τὸ κέντρον τῆς βαρύτητος ἐν Καρχηδονί καὶ τοὺς πειγμοὺς αὐτῆς, εἰς τόπον, ὃν ἀπὸ θαλάσσης ἐκθύνοντο νὰ ἐκδιώξωσι διὰ τροφῶν ἡδὴ ὅμως τὸ πλεονεξίον ἐν πολλοῖς μέρεισι συνεκτίθεισε (I, 2). Τὴν ἀναπλὴν δὲ ἡ Hippo Regius ἀποκαλεῖται ἡ πόλις, καὶ περὶ τῆς Συλλέκτου λέγεται, ὅτι αἱ καταστραφεῖσαι ποτε ὑπὸ ἐπιδρομῶν τῶν Μαυριτανῶν ἐπάλξεις ἐπισκευάσθησαν ὑπὸ τῶν κατοίκων (I, 16). Περὶ τῶν δύο τούτων πόλεων γινώσκουμεν ἐκ τύχης ἀκριβέστερόν τι, περὶ βεβαίως συνέδει πρὸς τὰ ἄλλα. Ἡ στρατιωτικὴ ἀνικανότης ἡνάγκασε τοὺς κατοικοῦντας αὐτοὺς ἑαυτοὺς νὰ φυλάξωσιν, οὕτω δὲ ἄπαν τὸ σύστημα τοῦ Γεϊκερίου ἀνετράπη.

Ἡ διαίρεσις τοῦ στρατοῦ τῶν Ικανῶν ἐγένετο ἐπὶ κατὰ χιλιάδας ὑπὸ χιλιάρχους (I, 3), ὡς κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν ἄλλ' ἐν αὐτῇ χιλιάδῃ αὐτὰ ὑπῆρχαν ἰσωτερικαὶ συμπαγεῖς, περὶ τούτων οὐδάρῃ ἀπαυτῶμεν πληροφορίαν· τὰ πάντα μάλιστα πείθουσιν ἡμᾶς περὶ τοῦ ἐναντίου. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἱπόμενον δὲν μαρτυρεῖ διοικητικὴν ἱκανότητα, ὅτι ὡς ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ διετέλεσαν μόνον συγγενεῖς τοῦ βασιλέως, πολλῶν δ' ἦντο, ὅτι οἱ πολέμιστοι ἐξεστράτευσαν πλοσίον φέροντες χρυσοὺν κόσμον.

Προσθετέον πάλσι τούτους καὶ τὸν ὀπισμόν. Ὁ Προκόπιος λέγει (I, 8): «Οἱ Βάνδαλοι οὕτε δεξιὸν ἀκοντιστὰς ἢ τοξότας ἐγένοντο, οὕτε ἰγνῶσκον καλῶς συντεταγμένοι νὰ πεζομαχώσιν, ὅντες μᾶλλον λαοὶ ἱππικῶς ὀπλισμένοι διὰ ξιφῶν καὶ δοράτων, ἀγροῦντες ἐντελῶς τὸ διασταδὸν μάχεσθαι». Πρὸς τοῦτο συνῆκει τὸ ὅτι ὁ Γελίμερος παρὰ τὸ Τρικύμαρον διέταξε νὰ ἀγωνισθῇ ξίφει μόνον ὡρῶμενοι· πρὸς τοῦτο σύμφωνον τυγχάνει ὡσαύτως τὸ ὅτι οἱ Βάνδαλοι δὲν ἐτόλμων ἐπὶ νὰ ἐπιτεθῶσι καὶ τὸ ὅτι κατὰ τὴν γενικὴν μάχην, παρὰ τὴν ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν αὐτῶν καὶ τὴν γενναίαν ἀντίστασιν, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Μάλιστα σαφῶς ἐξηγεῖται τοῦτο ἐκ τοῦ ὅτι ἱππεύον ἑαυτοὺς ὀπλισμένοι καὶ οὐχὶ πεζομαχοῦντες καὶ ὅτι δὲν ἔφερον οὕτε ἀμυντικὰ οὕτε τηλέμαχα ὅπλα· ἐν τούτῳ λοιπὸν λίαν τῶν ἐκλεκτῶν Βυζαντινῶν στρατευμάτων ἀπελείποντο. Περὶ τίνος μάλιστα λέγεται διακρῆδην (Προκ. I, 23), ὅτι οἱ Ἕλληνας προεφύλαττοντο διὰ τῶν θυρεῶν αὐτῶν, ἀπωθόμενοι τὸν ἐχθρὸν διὰ τῶν

δοράτων. Ὁ στρατηγὸς αὐτῶν ἔλαβε μίαν πληγὴν ἐπὶ τοῦ λαμποῦ, τρεῖς ἐπὶ τοῦ προσώπου καὶ μίαν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς, τουτίστιν ἐπὶ μερῶν μὴ ὑπὸ τοῦ θώρακος προφυλαττομένων· ἐὰν ὁ στρατιώτης δὲν ἔφερε τὸν θώρακα, βεβαίως ἔκ ἐκινεῖτο. Ἐν ἄλλεπαλλήλῃς, ὡς γνωστὸν, μάχαις Ρωμαίων καὶ Γερμανῶν οἱ βαρέως τεθωρακισμένοι ἱππεῖς τῶν Ρωμαίων ἐνίκησαν τοὺς τῶν Γερμανῶν. Τοῦτο δὲ δὲν ἀναιρεῖται ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Ἀμμάτας δώδεκα ἀνδρείους πολέμιστας κατίσθαζε πρὸ τῆς πτώσεως αὐτοῦ. Ὁ Ἀμμάτας ἦν διοικητὴς σώματος στρατιωτικοῦ καὶ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως, ἥτοι πλουσιώτατα ὀπλισμένος καὶ φαίνεται ὅτι ἐγένετο ἀνδρεῖος μαχητῆς. Ἀπᾶς ὁ πόλεμος τῶν Βανδάλων πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς ἦν πόλεμος μεταξὺ ἑαυροῦ καὶ κατὰ μέγα μέρος βαρέως ἱππικοῦ, περὶπου ὅμοιος τοῖς μετέπειτα κατὰ τὴν Παλαιστίνην γενομένοις πολέμοις τῶν σταυροφόρων ἱππέων καὶ τῶν Σαρακηνῶν. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς πολέμους τῶν Βυζαντινῶν πρὸς τοὺς Γότθους ἢ κατ' ἡ ἐπεκράτησιν ἀναλογία· ἐὰν ὁ Προκόπιος ὅγῳ πρὸς τοῦ Βελισαρίου ἀποφαινέται, ὅτι οἱ μὲν Γότθοι ἱππεῖς ἐπολιμέουν ξίφει μόνον καὶ δοράτῳ φέροντες, οἱ δὲ Βυζαντινοὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σιδηρὰ ἔριπποι τοξόται, τότε ἐκείνοι μὴ δυνάμενοι νὰ προφυλάττανται ἀπὸ τῶν τόξων τούτων ἀνάγκη ἦτο νὰ ἡττηθῶσι (Προκ. Πόλεμ. Βανδ. I, 27).

Λοιπὸν δὲν δύναται νὰ ἀπορῇ τις, ὅτι καὶ οἱ Βάνδαλοι κατεδείχθησαν ὑποδεέστεροι τῶν πολεμίων· διότι οὗτοι εἶχον ἱππικὸν καὶ πεζικὸν θωρακοφόρον, ἦσαν τοῦ πολέμου ἑμπειροί, ὠδηγοῦντο ὑπὸ ἱκανῶν στρατηγῶν καὶ ἐπιτεφρχοῦντο αὐστηρᾶς.

Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἐπῆλθε καὶ ἡ διαθήκη τοῦ Γεϊκερίου περὶ τῆς διαδοχῆς κατὰ τὸ πρὸς ἐσθυτέρου δικαίωμα. Τοιαύτη ὅμως διαδοχὴ εἶναι μὴ φυσικὴ· α') διότι αὕτη τίθησι συγγένειαν ἐπὶ τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς τοῦ κράτους ἀνδρας λίαν προβεβηκότας τὴν ἡλικίαν καὶ β') διότι ἑλλείπει ἀπ' αὐτῆς ἡ ἡθικὴ οἰκογενειακὴ βᾶσις. Πατήρ τις καταλείπει τῷ υἱῷ τὸ βασίλειον ἐν καλλίστῃ τάξει· εἰς τότε ὀλίγω νεώτερος τὴν ἡλικίαν, ἀπομακρυσμένος δὲ συγγενῆς, ὡς διάδοχος εὐκόλως καθίσταται ἀντίπαλος. Τοιοῦτος ὑπῆρχε πρὸς τὸν προκατόχον αὐτοῦ ὁ Γελίμερος, ὅστις τούτου ἕνεκα διήγειρε διχοστασίαν, οὐδέποτε δὲ παρανομῶν νόμιμον τινα λόγον εἰς γενομένας ἀξιώσεις τῶν Ρωμαίων ἐπὶ τῆς πρῆτον Ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας,

ἐπίσπευε τὸν ὕληρον ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ.

Ἡ γενικὴ ἔρα κατὰστασις τῶν πραγμάτων ἦν ὅλος εὐνοϊκὴ τῇ Ἰουστινιανῷ, οὐχ ἥττον δὲ καὶ ἡ μερικὴ.

Ἐν πρώτοις τὸ ἄτομον τοῦ βασιλείως Γελιμέρου, τοῦ οἰνοῖ ἀντιπροσώπου τοῦ παρρημακότος βανδαλισμοῦ. Ὁ Γελιμέρος κατὰ τὴν νεανικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν φιλοπόλεμος καὶ φιλόδοξος ὥν κατέστη ἥδη ἀνεμμένος, ἐκνευρισμένος, θεατρικὸς καὶ αἰσθηματίας· διαφυλάττων τὴν γηγενεῖς βανδαλικὴν κλίσην πρὸς τὴν ὠμότητα δεικνύοντα πρὸς τὰ συμβάντα ὅπως ἀνίσταται ἀμέριμος δὲ καὶ κοῦρη ποιητικὴ φύσις ἀρίστη· ἀ προσεγγίσει αὐτῷ ἡ δυστυχία· οὐδὲ προλαύσαντα αὐτὴν· μετέπειτα ὅμως συνέχεται εἰς ἐαυτόν, ἵνα πέραντα ὀλοῦζων ἀποβάλλῃ τὸ θάρρος καὶ ἐν γένει σπαστείται νέρων, μυελοῦ, θάρρους· ἐκείνῳ τῷ ὅπῳ σχεδὸν, ὡς εἰ ἡ συμφορὰ παρείχεν αὐτῷ βραχυθῶς γλυκίαν χαρὰν, ἣν ἀπορροφᾷ οὗτος, ὡς ἡ τρυφὴ. Δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ πρῶτος Ρωμαῖος ρωμαντικὸς—ρωμαντικὸς ἐπὶ τοῦ θρόνου. Ὅτι ὁ λαὸς αὐτοῦ ἠνέχετο αὐτὸν ἐν τοσούτοις καιροῖς κρισιμωτάτοις, δεικνύει, ὅτι δὲν ὑπῆρχε καὶ οὗτος βελτίων τοῦ βασιλέως αὐτοῦ, ἐνῷ τότε ἡ Γότθοι ἄλλως ἐφέροντο.

Ἡ παράνομος εἰς τὸν θρόνον ἀνάστασις τοῦ Γελιμέρου προῦκλινε παρὰ τῷ λαῷ ἐν τῇ στρατίᾳ, ὅστις οὕτω διγύχεται· μάλιστα ἐν τοῖς ἐπαρχαίοις φαίνεται, ὅτι εἶχεν ἐπιπαύσαντα ἐκθρονισθεῖς Ἰλδέρμος, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς γενικῆς τῶν πραγμάτων καταστάσεως καὶ τοῦ χωρίου (I, 17) τοῦ Προκοπίου· ἀπέκτεινε καὶ τὸν Λιδύαν ὅσοι αὐτοῖς ἐπιτήδειοι ἦσαν. Πολλοὶ ἔγραπτοι Βάνδαλοι καὶ Ρωμαῖοι, οὗς ὁπαδοὺς τοῦ ἐκπτώτου βασιλέως ὠπώπευε, διέταξε νὰ φονευσθῶσιν. Οἱ ἀντίπαλοι ὅμως αὐτοῦ δὲν ἦσαν ἰσχυροὶ καὶ πολυμεροὶ, καὶ ὡς μετ' ὀλίγον ἦν ἴδιον, οὐδεμίαν ὠφέλειαν παρέσχον τοῖς Βυζαντινοῖς.

Τὸ σπουδαιότερον εἶναι, ὅτι ἡ πρότερον στενὴ σχέσις τῶν Βανδάλων πρὸς τοὺς Ὀστρογόθους μετετράπη εἰς μίσος, ὅτι ὁ Ἀμαλασούνδας ἔλκεν πρὸς τὸν Ἰουστινιανὸν καὶ συνῆψε συνθήκην μετ' αὐτοῦ ἐκασφαλίζουσαν τῷ Βυζαντινῷ στρατῷ ἐλευθερίαν ἀγορᾶν καὶ ἐμπορικὴν ἐπιμελίαν ἐπὶ τῆς Σικελίας (Προκ. I, 14) καὶ οὕτως ἐχορήγησεν ἐπικαινόντων ἐπιφύλαξιν εἰς ἐπιμερίσεις κατὰ τῆς Ἀφρικῆς. Τὴν στιγμήν ταυτὴν πράγματι οἱ Βάνδαλοι ὅπως ἀπεμονώ-

θησαν—ἀποτέλεσμα τῆς μωπαζούσης πολιτικῆς τοῦ δεσπότη αὐτῶν.

Οὐχ ἥττον ὠφείλαν τὸν Ἰουστινιανὸν καὶ τινες ἀνωμαλίας ἐν ταῖς παραρᾶσι τοῦ Βανδαλικοῦ κράτους. Ἡ Τρίπολις ἀποστάσα ἀπετάθη πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ ῥητήσασα ἔλαβεν ἐπικουρικὸν στρατὸν, ὅστις πάντα τὰ πέριξ καθυπείταξεν αὐτῷ. Ἐὰν ἡ ἀποστασία ἐγένετο ἐνεκα τῆς ἐκθρονισμοῦ τοῦ νομίμου βασιλέως ἡ ἐνεκα τῶν ἐν Βυζαντίῳ παρασκευῶν, δὲν εἶναι βέβαιον. Καθ' ὃν τρόπον διηγείται τοῦτο ὁ Προκοπίος, φαίνεται, ὅτι ἐνεκα τῶν τελευταίων τούτων ἐγένετο. Ὑποστηρίζεται δὲ τοῦτο ὑπὸ τῶν ἐν Σαρδηνίᾳ συμπεφοκῶτων.

Ἐν Σαρδηνίᾳ οἰκιστοὶ τῆς τοῦ Γελιμέρου μάθον τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατὰ τῆς Λιδύης μελετώμενα ἐκέρουζεν ἑαυτὸν ἀνεξάρτητον· ἀλλ' ἐπεὶ ἤθετο βασιλεῖα Ἰουστινιανὸν πολεμῆσιντα ἐπὶ τῇ Λιδίᾳ καὶ Γελιμέρῳ (Προκ. I, 10)· ἔγραψε δὲ εἰς αὐτὸν τὸν Ἰουστινιανὸν ἐπιστολὴν, ἐν ἣ πρὸς ἄλλοις ἐπεκαλεῖτο καὶ τὴν ὑποστήριξιν αὐτοῦ, ἥτις καὶ ἐστὶν ἡ. Ἀξιοσημειώτον ἐστίν, ὅτι ἐν τῇ ἐπιστολῇ δὲν προϋβάλλεται τὴν βίαιαν τοῦ θρόνου ἀνατροπὴν ὡς λόγον τῆς ἀποστασίας, ἀλλὰ κατηγορεῖ τοῦ Γελιμέρου ὡμότητα πρὸς τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ καὶ τοὺς ὑπηκόους. Ἐκότες πλείω τῶν δύο ἐτῶν παρήλθον καὶ ὁ ἐπαναστάτης Γόδας ὡς Γότθος μάλιστα δὲν εἶχε λόγον νὰ ἐξάγῃ τὸ δικαίον. Ὁ Γελιμέρος πληροβηθεὶς περὶ τῶν συμβαινόντων ἀπέστειλεν ἐν Σαρδηνίᾳ 5000 Βανδάλους καὶ 120 τῶν καλύτερων πλοίων αὐτοῦ· ἐνεκα τῆς στρατιωτικῆς αὐτῆς δυνάμεως ὁ Βανδαλικὸς στρατὸς ἦν ἐξησθενημένος, ὅτε ὁ Βελισάριος ἐπέβη κατὰ τῆς ἡμετέρας χώρας τῶν Βανδάλων.

Κατὰ τὸ πέμπτον ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ, τῷ 533 ἔτει, περὶ τὴν εἰρήνην τοῦ οὐνοσφαιροῦ ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς διέταξε τὴν ναυαρχίδα αὐτοῦ νὰ προσεμψῇ πρὸ τῶν προμαχόνων τοῦ ἀνακτόρου. Περὶ τούτοις μεταφορικὰ καὶ 92 πολεμικὰ πλοῖα μετένεγκον τὸν ὑπὸ τὴν στρατηγίαν τοῦ Βελισαρίου στρατὸν (συγκείμενον ἐκ 10,000 ἀνδρῶν πεζῶν καὶ 5000 ἱππικῶν) βραδείως περιπλεούσαν τὴν Πελοπόννησον καὶ μετὰ τρεῖς περίπου ἡμέρας ἀπεβίβασθη οὗτος ἐπὶ τῆς Σικελίας ὁ μακροὺς τῶν Συρακοσῶν.

Ἐνταῦθα διεδόθη ὑπὸ τινος δούλου πρὸς τριῶν ἡμερῶν ἐκ Καρχηδόνος ἀκούμενον, ὅτι οἱ Βάνδαλοι οὐδὲν ἐγίνωσκον περὶ στρατοῦ

κατ' αὐτῶν ἐπερχομένων καὶ ὅτι ὁ Γελίμερος διαμένει ἄνευ προκλήσεως τινος ἐν Ἐρμιόνη τισσάρων ἡμερῶν ὅδιν πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας. Τοῦτο μαθὼν ὁ Βελισάριος διέταξε πάρευτα τὸν ἀπόπλου καὶ ἔσπευσε μετὰ σπουδῆς διὰ Μελίτης καὶ Γαύδου εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀρμενίας, ἐνθα, παρὰ τὴν ἄκραν τὴν καλομένην Κεφαλὴν Βράχων (Caput Vada), πέντε ἡμέρας ἀνατολικῶς τῆς Καρχηδόνας ἀπέχονταν, ἀνευ καλύματός τινος ἀφίκετο. Πρὸς τὴν περὶ τοῦ πολέμου τῶν Βανδάλων εἰδήσει ταύτῃ ἔχουσαν καὶ τινα βραχίονα μαρτυρίαν περὶ τοῦ τῶν Γότθων (I, 3), καθ' ἣν ὁ Ἀμαλασούνθας γράφει πρὸς τὸν Ἰουστινιανόν· «Ὅτε ἐπὶ τῶν Βανδάλων οὐ μόνον οὐδὲν πρόσκομμα παρεμβέβλημέν σοι, ἀλλὰ καὶ ἐπεδείκνυεν σοὶ τὸν δρόμον καὶ ἐλευθέραν ἀγορὰν προβυμπάτα παρῆσχον σοι, ἐν ᾗ σὺ κυρίως ἠδυνήθης πλήθος ἵππων ν' ἀγοράσῃς, ὡς ἡ κτήσις ἦτο τὸ κυριώτατον μέρος τοῦ κατὰ βαλεῖν τοὺς πολεμίους». Ἐνταῦθα ἐξάραται ἡ σύμπραξις τῶν Γότθων.

Τὸ οὐσιωδέστερον ὅμως εἶναι, ὅτι ὁ Γελίμερος διατελεῖ ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ τοῦ ἐπαπειλόντος αὐτὸν γεγονότος· τοῦτο μόλις φαίνεται ἡμῖν κατὰ τὸν πότον. Ὁ δοῦλος δὲν ἠδύνατο νὰ εἰπῇ πλέον τῶν ὅσα ἔμαθεν ἐν Καρχηδονί· δέον ἄρα νὰ πιστεύωμεν, ὅτι παρὰ τοῖς κύκλοις, ἐν οἷς οὗτος ἀνεστρέφετο, δὲν προσεδόξατο ἐπιθεσίς τις. Ἐὰν ὅμως καὶ ἡ κυβερνήσις πόσον ὀλίγον ἦν περὶ τοῦ πράγματος πεληροσορημένη, τοῦτο συγγάνει ἕτερον ζήτημα. Τὸν ἐκ τῆς ἀνατροπῆς τοῦ θρόνου τῶν Βανδάλων προκυψάων περιπλοκῶν ἐπιφελοῦμενος ὁ Ἰουστινιανός, τὰς μετὰ τοῦ Γελιμέρου διαπραγματεύσεις αὐτοῦ δέικοψε διὰ τούτου, ὅτι ὁ Γελίμερος ὥφειλε ν' ἀποστείλῃ πρὸς αὐτὸν ἐνέκτους Ἰλδέριον, ἡ δὲ ἀρνήσις ὅτι θὰ ἦτον αἰτία πολέμου (casus belli. Προκ. I, 9). Ὁ Γελίμερος δὲν ἀπίστευε τὸν Ἰλδέριον, τοῖναντίον ἀνέταξεν ἀπειλὴν εἰς τὴν ἀπειλὴν.

Ὅτι ὁ Γόδας ἀπέστη μετὰ τῆς Σαρδηνίας, ἤκουσεν ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς προπαρεσκεύαζεν ἐπιθεῖν κατὰ τῆς Λιβύης· πῶς ὅμως ἐκεῖνος ἠδύνατο ν' ἀκούσῃ τι ἐν τῇ ἀπομακρυνμένῃ Σαρδηνίᾳ, περὶ οὗ οὐδὲν ἐγίνεσκον ἐν ἐνὶ τῶν πρώτων τῆς Μεσογείου θαλάσσης λιμένων, ἐν Καρχηδονί, καὶ μάλιστα ἀφοῦ ἡ Καρχηδὼν μετὰ μὲν τῆς Σικελίας ἐν ζωρῇ, μετὰ δὲ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἐν τινι τοῦλάχιστον διετελεῖ ἐπικοινωνίᾳ; Τοῦτο δυσκόλως δυνάμεθα νὰ παραδεθώμεν.

Ὡς λόγος, οὐ ἔνεκα ὁ Γελίμερος δὲν ἀνεκτίσαστο τὴν Τρίπολιν, φέρεται, ὅτι αὐτὴ λίαν μακρὰν κείται καὶ ὅτι οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν ἤδη συνεννοημένοι μετὰ τῶν ἀποστατῶν (Ρωμαίων ἡδὴ τοῖς ἀποστατοῖς *εὐλαβοφρόνων*), πρὸς οὓς δὲν ἦτο λίαν καλὸν νὰ ἀγωνισθῶσιν ἀμέσως (ἐρ' οὐς δὲ μὴ αὐτὴν στρατεύειν ἐδοξέν οἱ ἄριστοι εἶναι). Ἐνταῦθα ἄρα γνωρίζει ἡδὴ ὁ τῶν Βανδάλων βασιλεὺς, ὅτι διατελεῖ εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Ρωμαίους (Βυζαντινοὺς).

Ἀπᾶς ἐν παρῶν παρατηρεῖ ὁ Προκόπιος (I, 20), ὅτι πολλοὶ Βυζαντινοὶ ἔμποροι ἐρρίφθησαν εἰς τὰς φυλακὰς τῶν Καρχηδονιακῶν ἀνακτόρων ἐνοχοποιηθέντες ὑπὸ τοῦ Γελιμέρου, ὅτι αὐτοὶ διήγειραν τὸν αὐτοκράτορα εἰς πόλεμον κατ' αὐτοῦ· πάντες δ' οὗτοι κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον. Ἀλλ' ὅμως δὲν γνωσσομεν ἐνταῦθα, ἐὰν ἡ ἐγκληθεὶς αὐτῶν ἐγένετο πρὸ ἢ μετὰ τὴν ἀπόβασιν τοῦ Βελισαρίου· τὸ τελευταῖον ὅμως εἶναι τὸ πιθανώτερον.

Μικρὸν πρὸ (ὀλίγω πρότερον, Προκ. I, 24) τῆς ἀποβάσεως τοῦ ἑθνηκοῦ στρατοῦ εἰς Ἀφρικήν ὁ Γελίμερος ἐπεμφε πρεσβείαν πρὸς τὸν βασιλεῖα τῶν Βισιγότθων Θεοδὸν πρὸς συνομιλήσῃν μετ' αὐτοῦ συνθήκης. Ἐὰν πιστώσωμεν τούτω βέβαιον, τότε υπέρχει λόγος τις πρὸς αὐτὴν τισσούτω σπουδαιότερος, ὅταν ἀναλογισθώμεν, ὅτι ἡ συνθήκη ἐσχεδιάσθη ἔνεκα τοῦ ἐπικειμένου πολέμου.

Ἐὰν λοιπὸν ἀναλογισθώμεν τὴν ἐν Καρχηδονί ὑπαρξίν Βυζαντινῶν, τὴν ἐντύπωσιν, ἣν ἐνεποίησεν ἐν Βυζαντίῳ ἡ πρὸς τοὺς Βανδάλους ἀπόφραξις τοῦ πλείου, τὴν διάρκειαν τῶν ἐπὶ τούτῳ διαπραγματεύσεων, τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ πρὸς τοὺς Πέρσας πολέμου (πλείονα ἴδε Προκ. I, 9, 10), τὴν βραδυτύτητα μὲν ἣς συνέλεγει ὁ στρατός καὶ τὴν βραδυτύτητα μὲν ἣς ἐγένετο ἡ εἰς Σικελίαν ἀπόβασις, ἐὰν ταῦτα πάντα ἀναλογισθώμεν, τότε ἀπὸστευτον συγγάνει, ὅτι ὁ Γελίμερος διετέλει ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ. Περὶ τοῦ ἐναντίου πείθει καὶ τὸδε· ὅτι ὁ Γελίμερος, ἅμα τῇ ἀποβασί, εἶχε πρόχειρον ἱερωσὶ πόλεμον στρατόν, ὅστις αἰρῆς ἐκ τοῦ ἰδίου βεβαίως δὲ ἀνάβλασταί. Ὅτι ἡ σῆμν ἐκείνη ἐν γένει ἠδύνατο νὰ ᾖ πιστευτή, δείκνυσιν ὅσπου οἱ πρότερον πανταχοῦ παρόντες Κορσάραι ἐπὶ ἐλάθοντο τῆς παραβαλασσίας αὐτῶν πατρίδος.

Ἐὰν ὅμως νῦν ὁ Γελίμερος ἐν πλήρει σκότειν δὲν εὑρίσκατο περὶ τοῦ ἐπικειμένου, πῶς ἐξηγήγηται τότε ἡ ἀδράνεια αὐτοῦ; Κατὰ πρῶτον ἐκ τῆς νυθρῆς ἀμεριμνησίας αὐτοῦ. Ὁ ἐν

Σικελία δούλος λέγει φητῶς, ὅτι οἱ Βάνδαλοι δὲν ἐγίνοντο, ὅτι στρατός ἐπέρχεται κατ' αὐτῶν κατὰ τοὺτον τὸν χρόνον (ἐν τοῦτῳ τῷ χρόνῳ): ὀλίγω πρότερον (ὀλίγω ἔμπροσθεν) ἐστάλησαν στρατεύματα κατὰ τῆς Σαρδηνίας πρὸς καθυστάσιν τῆς νήσου πρὶν καταρθῶσιν αὐτὸς τὰ αυτοκρατορικά στρατεύματα (Προκ. I, 11). Ἐν τούτῳ νομίζομεν, ὅτι ἀνεύρομεν τὸν μίτον. Τῷ Γελιμέρῳ δὲν ἦν ἄγνωστος ἡ ἀπειλοῦσα αὐτὸν θύελλα· προσεπάθει νὰ ἀπαντήσῃ αὐτὴν ἐν Σαρδηνίᾳ καὶ Ἰσπανίᾳ, περιλείπει ὅμως νὰ πληρορρηθῇ ἀκριβῶς περὶ τῆς ἐποχῆς· ἐνόμισεν, ὅτι ἔνεκα τῆς μεγάλης ἀποστάσεως καὶ τῆς πολυμυθίου μεταφορᾶς τὰ πάντα ἤθελον βαίνει λίαν ἀργά· εἴτε, ὅταν οἱ ἐχθροὶ θὰ κατέρθανον εἰς τὴν Σικελίαν, θὰ διέτριβον αὐτοὶ μακρότερον χρόνον, ὥστε προπαρασκευασθῶσιν ἐπὶ τὸν πόλεμον. Ἐν τῷ μεταξύ δὲ τούτῳ, ὅτι ἔχει πάντοτε ἱκανὸν χρόνον νὰ ποιήσῃται τὰς προπαρασκευάς, αἰνῶς ποῶν ταῖς θαλάς τοῦ ἱππικοῦ τοῦλάχιστον ἐξωστὰς ταχέως. Πρόσθεσις δὲ τούτους καὶ τὸ κλίμα τῆς χώρας, οὕτως οὐ καύσων κατὰ τὸ θέρος καθυστερεῖ ἰσχυρῶς ἐπαχθῆ τὸν πόλεμον. Ὁ Γελιμέρ· ἔλαθεν ὑπ' οὗτοι πόλεμον γενησόμενον καὶ ἡμέρας ψυχράς, ὁ Βελισάριος ὅμως ἀπέρχων ἔτι κατὰ Σεπτέμβριον· ἡ λέξις λοιπὸν «χρόνος» θὰ εἴη συνεκδοχικὴν σημασίαν, σημαίνουσα τὴν ὥραν τοῦ ἔτους· δὲν περιέμενον ἀρα αὐτὸν κατὰ ταύτην τοῦ ἔτους τὴν ὥραν.

Ἄλλὰ τὸ ἐν Ἀρρικῇ κράτος τῶν Βανδάλων ἦτο δυναμὶς ναυτική. Τὸ ὄνομα αὐτῶν διηγείρε τοσοῦτον τρόμον, ὥστε οἱ Βυζαντινοὶ εἶπον πρὸς τὸν στρατηγὸν αὐτῶν, ὅτι ἐπὶ τῆς ξηρᾶς μὲν θὰ ἐπολέμουν γενναίως, εὐθὺς ὡς ὅμως οἱ Βάνδαλοι ὤρουν ἐπὶ τὰ πλοῖα, θὰ ἐτρέποντο εἰς φυγὴν. Ναυτικαὶ λοιπὸν ἐπιχειρήσεις τῶν Βανδάλων παρήγον ὑπὸ τοιαύτῃ ἐννοίᾳ τὰς καλλίστας προσδοκίας νίκης, καὶ ὅμως οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον συνέβη, ὡς εἰ ὁλοσχερῶς ἰσπερὶ τοῦ στόλου· οὐδαμῶς ἀκούομεν τι περὶ αὐτοῦ. Ὅτι κατὰ τὴν ἀπόβασιν τὸν ἐχθρὸν δὲν ἐνεφανίσθη, δὲν πρέπει νὰ ἐκληφθῇ θαῦμα, ἀλλὰ θαῦμα εἶναι, ὅτι δὲν ἐπετέθη κατὰ τοῦ στόλου βραδείως κατὰ μήκος τῆς παραλλήλου πηλοῦς χωροῦντος τοῦ συγκαμμένου μόνον ἐξ 92 πολεμικῶν αἰκῶν. Ὁ Βελισάριος φοβηθεὶς προφανὸς ἐκ τοῦ τοιούτου διέταξε τὸν στόλον νὰ διατελῇ μετὰ τοῦ τῆς ξηρᾶς στρατοῦ ἐπὶ ἰσοψύχῳ σημείῳ, διότι ἐναντίον τῶν πραγμάτων λαμβανόντων τροπὴν, θὰ ἤδυναντο

νὰ υποστηρίξωσιν ἀλλήλα. Οὐδὲν τούτων ἐπεγένετο, οὐδ' ὅτε τὸ ἀκρωτήριον Mercurium διεχώριζε τὸν στόλον ἀπὸ τοῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ. Ὁ Βελισάριος οὐχ ἦπτον φοβούμενος ἐτι διέταξε τὸν ναύαρχον αὐτοῦ νὰ μὴ προχωρήσῃ μὲχρι Καρχηδόνας, ἀλλὰ νὰ σταθῇ διακασία στάδια μακρὰν αὐτῆς μέτρι νεωτέρας διαταγῆς. Ὅτε λοιπὸν ὁ στόλος ἐνεφανίσθη κατὰ τὸ ἀκρωτήριον καὶ εἶδον αὐτὸν οἱ Καρχηδόνοι, ἀπεμάκρυναν τὰς ἀλύσεις, τὰς τὴν εἰσοδὸν ἀποφρασσούσας· καὶ ὅμως καὶ νῦν ἐτι προβαίνει μετ' ἐπιφυλάξεως καὶ ἀγκυροβολεῖ 40 στάδια μακρὰν τῆς Καρχηδόνας. Βλέπει τις τοὺς Ρωμαίους μὴ πιστεύοντας εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν εὐτυχίαν· τοσοῦτον ἀπροσδόκητος ἐπῆλθεν ὁ Βανδαλικὸς στόλος ἀμυχνταὶ ἐγκατέλειπον ἑρμαιοὺς τὴν Καρχηδόνα ζητήσας μόνον διὰ τῶν ἀλύσεων νὰ δυσχερᾶν πῶς τὸν εἰσπλυν. Πῶς τοῦτο εἶναι δυνατόν, ἀρ' οὐ οἱ Βάνδαλοι πρότερον ἐγένοντο ὁ πρῶτος τῆς Μεσογείου θαλάσσης, ἀρ' ἐπὶ Γεϊερίγῳ ἡ χώρα προεφυλάσσετο μόνον διὰ τῶν πλοίων, αὐτοὶ δὲ διὰ πανουργίας καὶ εὐτολμίας εἶχον ἀποθιώξει 1000 ἐχθρικά πλοῖα; (Ἐκτενέστ. Πατεγκάρδ. σελ. 109 κ. ε.).

Ἐν πρώτῳ μνησθέντι, ὅτι 120 πλοῖα ἀπῆσαν ναυλογοῦντα πρὸ τῆς Σαρδηνίας· τοῦτο ἔνεκα τὸ πλεῖστον μέρος θὰ συνέκτετο ἐκ μεταφορικῶν πλοίων, ἀλλὰ ταῦτα δυσχερὲς θὰ συμπεριελάμβανον σύμπασαν τὴν δύναμιν τῶν Βανδάλων. Εἰκαστέον ἀρα, ὅτι, ὡς ὁ τῆς ξηρᾶς στρατός ἦν παραγκμακός, οὕτω καὶ ὁ στόλος ἀπὸ πολλῶν δεκατηριδίων δὲν εἶχεν ἐπιτελέσει σπουδαίαν τι καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐτόλμα ἡδὺ φανερόν ἄγων· ν' ἀναλάβῃ, ἡ ἴσως καὶ ἐστέρειτο ἀνθρώπων ἱκανῶν πρὸς ἐξάρτισιν πληρωμάτων. Ἰσως ὅμως ἤμεινε ἀμφοτέρως. Ὁ λαὸς τῶν Βανδάλων δὲν ἦτο ἰσχυρὸς καὶ ἱκανὸς πολυάνθρωπος, ὥστε νὰ δυνατόν νὰ διεξάγῃ ταυτοχρόνως ναυμαχίαν καὶ πεζομαχίαν, καὶ περ πολυαριθμῶν Μαρκιανῶν ἐπικουροῦντων. Περὶ τούτου δὲ μακρῶς ἴδῃ τὸ γεγονός, ὅτι καὶ μετέπειτα κατὰ θέλαν οὐδὲν ἐγένετο, ὅτε ἐπανάκαμψαν τὰ 120 πλοῖα, ὅτε δηλ. οἱ Βάνδαλοι εἶχον μετ' αὐτῶν σύμπαντα τὸν στόλον αὐτῶν. Ὁ Γελιμέρος γράφει φητῶς πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὴν ἐπιστολὴν δι' ἐμπεῖ δι' ἀξιοπαρατηρήτου τρόπου, οὐχὶ δηλ. διὰ τινος τῶν ταχυπλοίων πολυμικῶν πλοίων, ἀλλὰ δι' ἑμπορικῶν, ὅπερ

ὁ ἀγγελικὸς φόρος εὖρε παρὰ τὴν παραλίαν (Προκ. I, 25). Ὁ ἑλθὼν ἀπασχολεῖ κατὰ ξηρὰν αὐτὴν προφανῶς ὀλιόκληρον, τοῖς Μαυριτανῶσι δὲ δὲν ἐδόξα νὰ ἐμπιστευθῇ. Ποῦ ἔμεινε ὁ στόλος, ὁδοῦμαι περὶ τούτου πληροφορούμεθα: ἀπαξ μόνον ἐν παρόδῳ λέγεται, ὅτι οἱ Βανδαλοὶ δὲν εἶχον πλοῖα ὅπως ἐκφυγεῖν εἰς Εὐρώπην (Προκ. I, 22: νεῶν οὐ παρεῖσαν ἑλπίσιν).

Ὅτι τὸ Λαοικονικὰ παράλια κατέληφθαι ἐπὶ τῶν Λαοικονικῶν, ἐπεκράτησαν λίαν διάφοροι γνώμαι παρὰ τοῖς στρατηγοῖς, ἐφ' ᾧ ὁ Βελισάριος ἀπὸς αἰτίας νὰ ἀποδιώσῃ πάραυτα τὰ στρατεύματα, περὶ τοῦ ὁ ἑλθὼν πληροφορηθῇ τὴν ἀφίξιν. «Τραυμάτω καὶ ναυμαχίαν δύνανται ἀποφεύγειν, εἴπε, διὰ τὰ ἀσθενέστερα δύνατον νὰ ἀποδώσιν ἡμῖν πρόσκομμα καὶ τὴν πρὸς τὴν Καρχηδόνα πορείαν ἡμῶν». Καὶ ὁ Βελισάριος ἐκρίνετο ὀρθῶς: διότι, ἐὰν δὲν ἀπέβηκεν, πιθανὸν οἱ Βανδαλοὶ νὰ ὤρμων ἐπὶ τὰ πλοῖα, ὥπως διεξαγάγῃσι τὸν ἀγῶνα ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἐν νῦν ὀφείλου ἐπὶ περιστάσεσι δυσμενέσι αὐτοῖς κατέχερᾶν νὰ ἀγωνίζωνται. Τῇ ἀλγεῖ φαιίνεται, ὅτι ἡ δεῦλα ἡ πᾶσαν ἐπιχειρήσιν τῶν Βανδάλων ἐκμηδύνισα ἐξηγητικῶς κυρίως ἐκ τούτου, ὅτι οἱ Βανδαλοὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ποῦσονται χρῆσιν τοῦ πάλαι ποτὲ ἰσχυροτάτου αὐτῶν ὅπλου, τοῦ στόλου.

Τὸ ἰδιαιτέρον χαρακτηριστικὸν τοῦ Βελισαρίου ὡς στρατηγὸς ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἦν ἡ συνέσις. Ὁ Βελισάριος συγκατεῖ τοῖς στρατιώταις αὐτοῦ δι' αὐστηρᾶς πειθαρχίας, ὅπως μὴ ἀπολεσθῶσιν οὗτοι μὴδὲ εἰς παρεκτροπὰς κατὰ τῶν ἐπαρχιακῶν ἐπιδοθῶσι· καὶ πρὸς τούτους μὲν κερνύεται, ὅτι ἐργεῖται ὡς ἐλευθερωτὴς αὐτῶν ἀπὸ τοῦ Βανδαλικοῦ ζυγοῦ, πρὸς δὲ τοὺς Βανδάλους, ὅτι ἐργεῖται ὡς ἐλευθερωτὴς αὐτῶν ἀπὸ τῆς τυραννίδος τοῦ Γελιμέρου, καὶ ὅτι καμὴ ἀμεινότερος τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Καὶ παρὰ μὲν τοῖς Βανδάλους δὲν ὤφειλεν αὐτῷ τὸ διὰ γένημα τούτου, παρὰ δὲ τοῖς ἐπαρχιακοῖς ἐπὶ τοσοῦτον μόνον, ὥστε νὰ μένωσιν οὗτοι ἀπρακτοὶ ἐφοδιζόμενοι αὐτὸν διὰ προσόν καὶ δουλικῶς καὶ μετὰ πρᾶκτος τὰ πάντα ἀνεχόμενοι. Ὁ Βελισάριος δηλοῦνθαι εἴτα κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν Καρχηδόνα καὶ μάλιστα τοιοῦτῳ τῷ τρόπῳ, ὥστε νὰ φαίνεται, ὅτι εἶναι προπαρασκευασμένους πάντοτε εἰς ἀγῶνα πρὸς ἱππικὸν στρατὸν ἐπὶ τοῦ ἀποφύ διὰ τούτω προκρίσται· ἐν εἰς ἐμπροσθοφυλακὴν τραυκισίους ἐπιλεκτοὺς ἱππεῖς ὑπὸ τῆς διαταγῆς τοῦ ἱκανω-

τάτου τῶν συνταγματάρχων αὐτοῦ. Ἐν ἰσῇ ἀποστάσει ἐταξε πρὸς προφυλάξιν τοῦ ἀριστοῦ κίρατος ἐπὶλεκτοὶ ἀπόστασμα 600 Μασσαγετῶν· ὁ στόλος τὴν αὐτὴν τῆρῶν ἀπόστασιν παρήλπει δεξιόθεν, αὐτοῖς δὲ ὁ Βελισάριος προύλαμιν ἐν τῇ μέσῳ μετὰ τῆς κυρίας δυνάμεως τοῦ στρατοῦ. Καθ' ἑκάστην διήκουν 80 στάδια, τοῦτοισι δύο περίπου γερμανικὰ μίλια, ὅπερ ἐστὶ λίαν βραχὺ· ἀλλὰ τούτο ἐγγίνετο βεβαίως καὶ ἔνεκα τοῦ καύσωνος καὶ ἵνα μὴ ἀποκάμῃ ὁ στρατός, ἀλλ' ἡ πάντοτε ἱκανὸς πρὸς ἐπιβίαιον. Τὰς νύκτας διήρχοντο ἡ ἐν καλῶς ὡργανωμέναις θέσεσιν, ἡ ἐν πόλει, ἐν θέσεσιν ἀπροσβλήτοις ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ στρατοῦ τῶν Βανδάλων. Ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς ἀποβάσεως μέχρι τῆς Καρχηδόνας ἡ ἀπόστασις ἦν περίπου 28 μίλια· ἀπληροῦντο ἄρα 14 ἕως 16 ἡμέραι διὰ τὴν πορείαν, χρόνος οὐχὶ βεβαίως ἀσήμεντος, ὥφελος τὸς Βανδάλους εἰς τὸ νὰ προπαρασκευασθῶσι.

Ἐπὶ τῆλους παρὰ τὴν Γράσσαν, 9 περίπου μίλια ἀπὸ τῆς Καρχηδόνας, ἠσθάνθησαν τοῖς ἐσθάλλοντας, τοῦτοισι τῇ 11ῃ ἢ 12ῃ ἡμέρᾳ ἀπὸ τῆς ἀποβάσεως· καὶ ὅμως πολλῇ πρότερον ἐπὶ ἔρχοντο ἐπιπλοῖσι ἐπισθεν αὐτῶν· συνέλκυσαν ὅλα ταχέως καὶ μάλιστα ὅταν λάβωμεν ὑπὸ φανῆς ὅτι ἡ εἰδήσις εἶδε κατὰ πρῶτον νὰ ταράξῃ τὴν ψυχὴν τοῦ βασιλέως τοῦ ἐν τῇ Ἑρμιόνη ὄντος, ἐς' ᾧ ὅμως καὶ τινεὶ ἡμέραι ἐπὶ ὑπολογισταί. Ὡς συνέβη τούτου, περὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ καὶ τῆς ἀγέλης κατὰστροφῆς τῶν ἐπιτηδεῶν καὶ οἰκίᾳ τοῦ ἑλθροῦ, οὐδὲν περὶ πάντων τούτων γινώσκωμεν.

Ὁ Γελιμέρος προσεπάθει νὰ ὀχυρωθῇ πρὸς τὰ ἔνδον, ἀλλ' ὅμως πρότερον διέταξε νὰ φρονεθῇ ὁ συλληφθεὶς βασιλεὺς Ὁδρίγγος μετὰ πάσης αὐτοῦ τῆς οἰκογενείας· ἠθέλησε δὲ ν' ἀφίξῃ νὰ πλησίσῃ ὁ ἑλθρικός στρατός μέχρι τοῦ Λαίμου, οὐχὶ δὲς ὅλα μίλια τῆς Καρχηδόνας ἐπὶ γόντος, ἵνα ὄφειλε νὰ διέλθῃ λοθαδῆς τὴν ἄδρος (ἴσως τοὺς σημερινοὺς λόφους τῆς Ἀρσανας), ὅπερ παρεῖχεν ἐπιπλοῖς περιουσιώδεις. Καὶ ὁ μὲν ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀμμάτας ἀπορριμμένος ἐκ Καρχηδόνας ὄφειλε νὰ προσβῇ τὸν ἑλθρὸν ἐκ τῶν ἐμπροσθεν, ὁ δὲ ἐξ ἀδελφῶν αὐτοῦ Γιβασμόνδος μετὰ 2000 ἀνδρῶν νὰ ἐπιπλοῖ ἐκ πλάγιον, αὐτοῖς δὲ ὁ Γελιμέρος μετὰ τῆς πολυαριθμοῦ δυνάμεως ἐκ τῶν ἐπισθεν. Τὸ σχεδὸν τούτου ἀνταπεκρίντο πρὸς τὴν θέσιν, ὑπέσταντο ὅμως εἰς ποικίλα σφάλματα· 1) προῦπιπται συγχρονισμὸν εἰς πολλὰ σημεία, ὅστις δύσκολον ἦτο νὰ ἐπιδιωχθῇ, οὐδὲ καὶ κατωρ-

θώην· 2) κατέμεινε τὸν καθ' αὐτὸν μὴ λίαν ἰσχυρὸν Βανδάλιον στρατὸν εἰς τρία μέρη· ἀλλ' ἴσως ἐνταῦθα ἐπεκράτησεν ἡ σκέψις, ὅτι ὁ στρατὸς ἐν μικροτέροις στίρεσιν εὐμεταχειρ-
στότερος καὶ εὐκίνητος ἦν ἢ ὅταν, μίᾳ δ' ἡπτα τοῦ ἑνὸς μέρους θὰ ἦτο ἦτον ἐλευθρία διὰ τὰ λοιπὰ· 3) οἱ λόγοι παρέρχον τῷ πεζικῷ τῶν ἑθρῶν πλείονας ἐπιπλάς· ἐπιτυχίας ἡ τῶ τῶν Βανδάλων ἱππικῇ, διότι δι' αὐτὸ αἱ πεδιαδες ἦσαν τὸ ὠρισμένον πεδίου τῆς μάχης· 4) ἐπο-
λέμουν πολὺ ἑγγὺς τῆς πρωτευούσης· 5) οὐδὲν ἀποσπασμα ἐστάλη, ὅπως προσέβληται τὰ πλά-
για τῶν ἑθρῶν δεξιόθεν, ὅπερ λίαν οὐσιώδες ἦν ἐνταῦθα, διότι κατ' αὐτὸ οὐδεὶς ἑθρῶν στρα-
τὸς ἀντιπαρτάσσεται (1). Ἐάν τοῦτο ἐγίνετο καὶ ἐκεῖ, ἦεντο οὐχὶ ἀριστερόθεν, ἀλλὰ δεξιόθεν, οἱ μὲν ἀποσπασμένοι Μασσαγέται δὲν θὰ ἤρ-
χοντο ἐκ αὐτῶν, ὁ δὲ Βελισάριος ὡς ἐκ τού-
του ἀποκρίνεται, θὰ περικυκλῶντο.

Ὁ Βελισάριος βραδέως πῶς χωρὼν διήρ-
χεται τὴν φανερὰν τὴν λεωφόρον, τῇ τετάρτῃ δ' ἡμέρᾳ ἀπὸ τῆς ἀπὸ Ἰωάννης ἀναχωρήσεως κατέλαβε τὸ Δέκιμον, τοῦτοστι προύχωρον ἐν 6 1/2 μίλια. Μίλιον δι' ἑκατὸν τοῦ τόπου τούτου τυγχόν καλῆς πρὸς στρατοπέδουσαν θέ-
σεως διέταξε νὰ ἐχυρωθῇ καὶ κατολήρῃ ὑπὸ τοῦ πεζικοῦ στρατοῦ, αὐτὸς δὲ προύχωρον μετὰ τοῦ ἱππικοῦ πρὸς τὰ πρόσω, ἵνα κατα-
σκήψῃ τὴν δύναμιν τοῦ ἑθροῦ, διότι, ὡς φαίνεται, δὲν ἤθελεν ἀπαξ διὰ παντός νὰ ἐξέλθῃ τὸν περὶ τῶν ἐλῶν κύβον. Ἐντεῦθεν ἐξέρχεται, ὅτι ὁ Βελισάριος δὲν ἐγίνωσκε τί περὶ τοῦ σχεδίου τοῦ Γελιμέρου, διότι ἄλλως δὲν θὰ ἐπληρῆτο μετὰ τοῦ ἱππικοῦ κατὰ τοῦ Δεκιμου· τοῦτο δὲ ἐπιτρέπει ἡμῖν πολλὰ μᾶλλον νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ὁ Βελισάριος ἀνέμενε ἐπι-
θεῖν ἐκ τῶν ἑμπροσθίων, τοῦτοστιν, ὅτι ὑπε-
τίθη ὡς μᾶλλον πιθανόν, ὅτι οἱ Βανδαλοὶ θὰ παρετάσσοντο κατὰ πικνοὺς στοίλους πρὸ τῆς Καρχηδόνης, χρησαμένους αὐτοὺς καὶ ὡς φυλακῆς ἀπὸ τῶν νότιων, ὅπως προφυλάξωσι τὴν πρωτεύουσιν αὐτῶν. Ἐάν ἡ ἐπίθεσις ἐγί-
νετο ἐκ τῶν ἑμπροσθίων καὶ ὁ Βελισάριος προ-
σεβλάτο, θ' ἀπεύρετο οὕτως τότε εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πεζικοῦ στρατοῦ· ἐπειδὴ ὅμως νῦν πάντα ἀντίθετα ἀ-
πέβησαν, ὑπέβηκεν, ὅτι οἱ Βανδαλοὶ κατέλαβον αὐτὸν ἐκ τῶν ὑποθιν ἐμπροσθέντων οὕτω με-
ταξὺ τοῦ ἱππικοῦ καὶ πεζικοῦ αὐτοῦ στρατοῦ,

ὅποτε ἡττὰ τις αὐτῶν θὰ ἐπέραιε τὴν κατα-
στροφήν αὐτῶν, διότι καὶ οὕτοι, καθὼς ὁ ἐκ τῆς Καρχηδόνης ἐρχόμενος στρατὸς τοῦ Ἀμ-
μάτα, θὰ ἀντεκρίνοντο. Ὡς νῦν τὰ πράγματα εἶχον, ἡ κίνησις τοῦ Βελισαρίου ἐγένετο τὸ μέγιστον σφάλμα, ὅπερ οὕτως ἡδύνατο νὰ διαπράξῃ.

Καὶ ὅμως ἐναυάγησεν ὀλοτελῶς τὸ σχέδιον τοῦ Γελιμέρου καὶ δὴ ἐνεκα δύο λόγων· 1) ἐπειδὴ διεξήχθη ἑλλειπῶς, ἀπέτυχε δὲ καὶ ἡ σύγ-
χρονος ἐπίθεσις· καὶ 2) διότι οἱ Βανδαλοὶ ὡς στρατιώται ἦσαν ὑποδείστοι τοῦ ἑθροῦ. Πρῶτον ἡ τοῦ Ἀμμάτα ἐπίθεσις ἐκ τῶν ἐμ-
προσθίων ἐγένετο ἐξ ὅρας πρὸ τοῦ ὠρισμένου χρόνου· ἡλπίζετο, ὅτι θὰ ἐξώρμα οὕτως μεθ' ἀπάσης τῆς δυνάμεως τῶν Καρχηδονίων καὶ ὅτι θὰ παρετάσσεται παρὰ τὸ Δέκιμον ὑποθιν λό-
φου ὡχυρωμένος, ὅπως ἐν εὐθέῳ στιγμῇ ἐπι-
τίσῃ ἀπροσδοκίτως κατὰ τῆς ἐμπροσθοφυ-
λακῆς τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἐγένετο. Μετ' ὀλίγων δὲ καὶ μάλιστα οὐχὶ ἐλλεικτῶν στρατιωτῶν προεξώρμησεν ἀφ' ἑσθῆς τὴν διαταγὴν, ὅπως ὁ ὑπολειπόμενος στρατὸς ταχέως ἀκολουθήσῃ αὐτῷ. Οὕτω δὲ περιέ-
πεσαν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Ἰωάννου, πρὸς ὃν γενναίως ἀγωνισάμενος ἠττήθη, οἱ δὲ περὶ αὐτὸν ἐπράτησαν εἰς φυγὴν συμπαράσφραντες μεθ' αὐτῶν καὶ τοὺς ἄλλους, οἵτινες κατ' ἀ-
ποσπάσματα ἐξ 26 μέχρι 30 ἀνδρῶν ἐπὶ-
ήρχοντο· ὁ δὲ Ἰωάννης καταδιώκει αὐτοὺς μέχρι τῶν πυλῶν τῆς πρωτευούσης φονεύσας ἅμα ὁμοῦς.

Ἡ διαγωγή τοῦ Ἀμμάτα κατὰ τὴν περί-
πτωσιν αὐτῆν εἶναι σχεδὸν ἀκατανόητος· διότι σχεδὸν φαίνεται ὡς εἰ ἠγνοεῖ ἐντελὲς τὴν ἔλευσιν τοῦ ἑθροῦ, ἢ ὅτι ἀνέμενε αὐτὸν ἴσως κατὰ πρῶτον μὲν ἐνωρίτερον, μετέπειτα δὲ βραδύτερον, μέχρις οὗ ὑπὸ περιπλοῦν ἀνηγ-
γίλη αὐτῷ, ὅτι προσέβηκε ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ ἑθροῦ. Τότε δὲ ἀπέβη πρὸς διώκειν εἰς στρατοῦ προῆθις ἐκ καταστροφῆς, ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ ἐνέργησε τόσῳ ἀπροφύκτικῳ, ὥστε παρεσύρῃ ὑπὸ τοῦ πανούργου Ἀρμενίου Ἰωάννου εἰς βράχθρον δελεασθεὶς συλλήχ-
σιν τοῦτο κἀλλιστα ἐξηγεῖ ἡ ἐκφράσις τοῦ Προκοπίου· «Τῷ Ἰωάννῃ ἡ χεῖρας ἦν ἐκείνη».

Κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου χρόνον ἐπίπεσε καὶ ὁ Γεωμερόνδης μετὰ τῶν διγυλίων αὐτοῦ Βανδάλων, ἐν ὧς ἑγέρσθη μίλιον ἀριστερὰ τῆς ἰδοῦ Δεκιμου-Καρχηδόνης, κατὰ τῶν ἐξαι-
σχίλων Μασσαγετῶν τῶν καλυπτόντων τὰ πλάγια, ἀλλ' ἠττήθη καὶ ἐρονεύθη (Παράβ.

(1) Καὶ τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι πολλὸ βέβαιον. Παράβ. κατωτέρω.

Προκ. Ι, 25). Ὁ τρόπος, καθ' ὃν ὁ Προκόπιος διηγείται τὸ πρῆγμα, ἐμφαίνει ὡς ὄρθιν τὸν ἀρμόδιον τῶν ἐπιγίλιων Βανδάλων, διότι διὰ μείζονα ἐπιχειρήσαν ἀπεισάλλαξαν οὐχὶ ἐλάττωτες. Ἦδη, ἐὰν ὁ ἀρμόδιος οὗτος ἐστὶν ἀκριβής, ἐὰν οἱ Βάνδαλοι ὑπέστησαν δεινὴν ἡττάν, τριπλάσιον ὄντες (ὁ Προκόπιος μάλιστα λέγει ἀπόλοστο πάντες), τότε τοῦτο μαρτυρεῖ τὴν ὀλοστορώς ὑποδεισέειραν στρατιωτικὴν αὐτῶν ἀξίαν, τὸ κυριώτατον σημεῖον τοῦ ὅλου καλῆς. Ὁ Προκόπιος ἀναφέρει πρὸς τοῦτο, ὅτι, ὅτε προσήγγισαν οἱ Βάνδαλοι, Μασσαγέτης πρόεδρος ἐξορκίσας ἐστὶ ἐνώπιον αὐτῶν· τοῦτο δὲ σαφῶς ἐνεποίησε τοῖς Βανδάλοις ἐντύπωσιν, ἀγνοοῦσι τί ὕψισθεν ὑπεκρίπτετο, ὥστε καὶ αὐτοὶ ἐσθλῶς· ὁ δὲ Μασσαγέτης ὑποστρέψας πρὸς τοὺς οἰκίους αὐτοῦ, εἶπεν, ὅτι οἱ ἐγένεον· δι' αὐτοὺς ἐτοίμων δειπνον. Τότε ὤρμησαν οἱ Μασσαγῆται καὶ διασκόρπισαν ἀνεν ἀντιστάσεως τοὺς Βανδάλους. Ὡστε οἱ ἐπιτείνοντες δὲν ἦσαν οἱ Βάνδαλοι, οἱ καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐλθόντες, ἀλλὰ τὰ Βυζαντινὰ στρατεύματα.

Ἦδη ἐναπελείπεται μόνον ἡ κυρία μάχη μεταξὺ τοῦ Βελισσάριου καὶ τοῦ Γελίμου. Ἐκείνος ἐπὶ κεφαλῇ τῶν ὁμοσπόνδων, τὸ πλείστον Γερμανῶν μισθοφόρων, προήλασε φανερώς ἐπὶ τῆς ἐκ Καρχηδόνα ἀγρούσης (Πρόκ. Ι, 14), ὅπσιν δὲ ἐν μείζονι ἀποστάσει ὁ Βελισσάριος μετὰ τοῦ ἐπιλείκτου στρατοῦ. Βλέπομεν λοιπὸν ἐκ νέου, ὅτι ὁ Βελισσάριος ἀνέμενε τὸν ἔθρῳ ἐκ τῶν ἐμπροσθεν. Ὅτε οἱ ὁμοσπόνδοι ἀφίκοντο εἰς Δέκιμον, ἔμαθον τὴν ἦτταν τοῦ Ἀμμάτα, τούτου δ' ἐνεκα ἡχηγόντων ποῦ ᾗδαν ἢ στραφῶσιν· ὅθεν διάταξαν νὰ κατασκοπηθῶσι τὰ περὶ τῶν λόφων, ὅτε παραχρῆμα διέκριναν νέους κοινουτοῦ πρὸς μεσημβρίαν προερχομένους ἐκ τοῦ ὑπὸ τὸν Γέλιμον Βανδαλικὸν ἱππικὸν. Οὗτοι εἶχον διεισδύσει μετὰ τοῦ Βελισσάριου καὶ τῶν Μασσαγῶν ἀπαρτήρητοι ἐνεκα τῶν ὕψωμάτων. Τὸ πρῆγμα εἶναι νῦν σαφές. Ὁ Βελισσάριος προβαίνει ἀπὸ τοῦ νοτιοανατολικοῦ πρὸς τὸ βορειοδυτικόν, ἐν δὲ μίλιον ἀριστερῇ αὐτοῦ, τοῦτῃ πρὸς τὸ νοτιοδυτικόν μέρος, εὐρίσκοντο οἱ Μασσαγῆται, ἀπὸ νότου δὲ ἐπιλησίζον οἱ Βάνδαλοι. Ἐπειδὴ ὁμοίως τῶρα προσέκρουσαν εἰς τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν ἀντὶ τοῦ κυρίου μέρους τοῦ στρατοῦ τῶν Ἑλλήνων, ἐναντιώθησαν καὶ οὗτοι προῶως, διότι πρὸς ἐκείνους βεβαίως ἦν τὸ νὰ προσβάλλωσι τὸ κύριον τοῦ στρατοῦ ἐκ τῶν ὀπίσθεν. Ἡ ἀπει-

λουμένη ἐμπροσθοφυλακὴ ἵσταται πρὸς τὸν Βελισσάριον ἡττοῦσα ταχέως ἱπποκυρία· ἀλλὰ πρὶν ἢ δυνθῆναι νὰ φθάσῃ αὐτὴ, ἐπλήθυνον οἱ Βάνδαλοι. Ἐκότεροι τότε προσιτάθουν νὰ καταλάβωσι λόγον τινα, ὅστις στρατηγικῶς ἐβλήντο αὐτοῖς σπουδαῖος· οἱ Βάνδαλοι καταλαμβάνοντες αὐτὸν πρότερον ἰδιώξαν ἐκ τῆς ἐτίρας πλευρᾶς τοῦ λόφου πρὸς τὰ κάτω τὸν ἔθρῳ, ὅστις ἐβρυχε ἀπὸ τούτου μέχρις οὐ ἀπῆντησεν ἀποσπασμα ἱππικὸν ἐξ 800 ἀνδρῶν· ἀλλὰ καὶ νῦν οἱ Ἕλληνες μὴ αἰσθανόμενοι ἑαυτοὺς ἱκανῶς ἰσχυροὺς πρὸς ἐναντιλήψιν τῆς πρὸς τὰ πρῶσα πορείας κατέρυγον ἀπὸ βυτῆρος ἐλαύνοντες εἰς τὸ κύριον μέρος τοῦ στρατοῦ. Ἐνταῦθα κατὰ πρῶτον δὲν εἶναι φανερόν ποῦ ἐκίετο ὁ λόφος· ἐὰν μετὰ τῶν Βανδάλων καὶ τῶν ὁμοσπόνδων, τότε ἴδει νὰ φύγωσιν οὗτοι πρὸς βορρᾶν, ὅπσιν θὰ ἐξελίζοντο ὑπὸ τοῦ Βελισσάριου. Φαίνεται λοιπὸν ὡς πιθανώτερον τὸν μὲν λόφον νὰ ὑποθέσωμεν πρὸς τὰ πλάγια καὶ μάλιστα δυτικῶς τοῦ Δεκιμου, οἱ δὲ Βάνδαλοι τότε ἐπὶ ὀλίγον πρὸς ἀνατολὰς ἐστράφησαν, ἡ δὲ φυγὴ κατὰ τὸ μάλλον καὶ ἦντο δυτικῶς ἐγένετο, ἐνθα καὶ οἱ ἡττηθέντες ἔμειναν πλησίον τοῦ κυρίου σώματος τοῦ στρατοῦ· τοῦτο δὲ συνέβη καὶ πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ Προκοπίου λέγοντος, ὅτι οἱ Βάνδαλοι καταδιώκοντες τοὺς φεύγοντας τῷ Βελισσάρῳ θὰ προσέκρουον. Ἡ ἐπιστοχὴ τῆς θῆς ἐγένετο τότε ἐπὶ τῆς στρατιωτικῆς ὁδοῦ. Οἱ ἐκτακτοὶ ἄνδρες ἦσαν προεγὼς ἀποσπασμα κατασκοπίων, εἴτε πρὸς σύνδεσιν τῶν ὁμοσπόνδων μετὰ τοῦ κυρίου στρατοῦ ἀποσταλῆν, εἴτε μάλλον, πρὸς τὰ δεξιὰ, πρὸς περιφρούρησιν τοῦ δεξιοῦ κέρους, ὡς οἱ Μασσαγῆται ἐφρούρουν τὸ ἀριστερὸν κατὰ τὸν Προκόπιον, τὸ πρῶτον θεωρεῖται πιθανώτερον.

Ὁ Βελισσάριος ἐπράξε τῶρα ὅ,τι ἀρμόζει ἐμπίρῳ στρατηγῷ. Ἐπέσχε τοὺς φεύγοντας καὶ παρατάξας αὐτῆς κατὰ στοίχους, ἐτληροφρήθη καλῶς τὰ κατὰ τοὺς ἐναντίους καὶ τότε ἐν σπουδῇ ὤρμησε κατ' αὐτῶν. Ὁ δὲ Γέλιμος, τοῦναντίον, ἀντὶ νὰ παρατάξῃ ὁμοίως τὸν στρατὸν αὐτοῦ εἰς μάχην, καὶ νῦν ἔχοντα μέτωπον οὐχὶ πρὸς βορρᾶν ἀλλὰ νοτιοανατολικῶς, διέλυεν αὐτὸν καὶ κατέρυγε τὸν χρόνον αὐτοῦ εἰς τὸ νὰ ἀνεύρῃ καὶ ἐνταρίχσῃ τὸν νεκρὸν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀμμάτα· ὅτε δὲ ἐφώρμησαν οἱ Ἕλληνες, οἱ Βάνδαλοι ἐπάτησαν εἰς φυγὴν καὶ μάλιστα οὐχὶ πρὸς τὴν Καρχηδόνα, ἀλλὰ πρὸς δυσμὰς λαβόντες τὴν πρὸς Νουμειδιαν ἀγρούσαν.

Κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ Προκόπιου, ἡ στάσις τοῦ Γελλμέρου κατὰ τὴν παρούσαν περίπτωσιν εἶναι ἀκατανόητος, καὶ δὴ καὶ ὅλος ἀπονενοημένη. Οὐχ ἦτον ὑπάρχουσι πρὸς τοῦτο προφανεῖς λόγοι. Ὁ πρῶτος καὶ κυριώτατος ἐστὶ βεβαίως καὶ αὖθις ἡ ἀνανδρία καὶ ἡ ἀτολμία καὶ ἡ συναισθήσις, ὅτι δὴν ἦσαν ἰσόπαλοι πρὸς τοὺς καλῶς πειθαρχομένους καὶ βαρέως τεθωρακισμένους Ἕλληνας. Λίαν χαρακτηριστικὸν εἶναι καὶ τὸ ἐξῆς: ὅτι ὁ στρατός, ὃν προσέβαλον, ὁ μόνος, ὃν καὶ ὅλον τὸν πόλεμον ἐν γένει εἶχον προσβάλλει, συνίκετο ἐξ ὁμαρῶς ὠπλισμένων ὁμοσπόνδων καὶ οὐχ ἰσὶ βαρέως ὠπλισμένων ἱππέων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπιθεσις αὕτη δὴν ἐγένετο ἐκ τῶν ἐπισθεν κατὰ τοῦ κυρίου στρατοῦ τοῦ Βελισαρίου, ἀλλὰ μόνον κατὰ τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς αὐτοῦ, ἡμετέροις ἦσαν τὸ σκεῖλον, τοσούτω μᾶλλον, καθόσον ἂν ἐν ἡδὴ νικητῇ τῷ Καρχηδονικῷ ἀποσπασματι καὶ ὑπῆρχεν ὁ κίνδυνος μὴ συνάπτοντες μόνον κατὰ τοῦ Βελισαρίου καταληγῶσιν ἐκ τῶν ὀπίσθεν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου. Ἡ εἰδησις περὶ τῆς ἀπὸ τοῦ Γελλμέρου δύναμιν ἐν τῇ μετὰ τὴν τῶν ἱερῶν, ἥς ἐνεκα τὰ πλάγια τῶν Βανδάλων τὰ πρὸς τοὺς Μασσαγάτας ἦσαν ἀπροφυλακταί. Ἐνθα αὐτοὶ προσεβλήθουν νὰ θέωσαν ἐν τῇ μέσῃ τοὺς Ἕλληνας καὶ συμπίπτουσιν αὐτοῖς, ἡδὴ αὐτοὶ αὐτοὶ εὐρέθασαν περικυκλομένοι καὶ ὡς πανταχόθεν. Ὑπὸ τοιαύτας δυσμενεῖς περιστάσεις ἀσμένως παρητήσαντο τὴν μάχην καὶ χεῖρον τὸν δυνάμεον αὐτῶν ἀναμένοντες ἐν νοικίτερον καιρῷ. Ἰσως τὸ πολεμικὸν σχέδιον τοῦ Γελλμέρου δὴν ἦτο κακόν, ἡ διεξγωγή ἑαυτοῦ ὑπῆρξεν οὐκ εὖ. Κατὰ τὴν ἀποχώρουν αὐτῶν διέτρεχον τὸν κίνδυνον τοῦ προσρούσαι τοῖς Μασσαγάταις. Πρὸς τοῦτοις ἄξιον παρατηρήσεως ἐστίν, ὅτι καὶ τὰ τρία τῶν Βανδάλων ἀποσπάσματα ἐπιτίθονταν λίαν πρόωρον, τοῦτο δὲ προήλθεν ἐκ τῆς βραδύτητος τῆς κατὰ τὴν στρατιωτικὴν πορείαν τῶν Βουζαντινῶν, τῆς ἀποσπρόδικτα ὠφέλιμα αὐτοῖς ἐπενεγκούσης.

Ὁ Προκόπιος διαβλέπει τὴν θείαν πρόνοιαν ἐν τούτῳ, ὅτι ὁ Γελλμέρος δὴν κατεδίωξε τοὺς φεύγοντας, οὐδὲ μετ' αὐτὸν ἐπέσπευσε κατὰ τοῦ κυρίου στρατοῦ, οὕτως ὁ πανικός ὁρῶς παρεῖχεν αὐτῷ ἐλπίδας βεβαίας πρὸς νίκης, ἡ δὲ δὴν ἐλαβε τὴν πρὸς τὴν Καρχηδόνα ἀγνοίαν, ὅτι τὸν μὲν Ἰωάννην μετὰ τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ θὰ ἐχρημάτιζε, τὴν δὲ Καρχηδόνα θὰ καταλάμβανεν καὶ ἰσως καὶ τὸν

στόλον αὐτόν. Ἐν τῇ πρώτῃ ὁ διηγούμενος εἶχει δίκαιον. Τὸ μόνον, ὅπερ ἐν γένει παρεῖχεν ἐλπίδας ἐπιτυχίας, ἦν αἰσινῶς τις ἐπιθεσις, ἐνιχυρομένη ἐνταῦθα λίαν ὑπὸ τῶν φυλακῶν ὁ Βελισάριος ὅμως ἐν τῇ περικύβει αὐτοῦ ἦν ἡδὴ προπαρασκευασμένος πρὸς τοιαύτην ἐνδεχομένην περίπτωσιν. Ὅπως ποτ' ἂν ἡ, ὑπῆρχεν ἐλπίς τις ἐνταῦθα. Καὶ ὁ Ἰωάννης θὰ παρεδίδετο μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ Γελλμέρος δὴν ἦτο ἰκανῶς πεπληροφορημένος οὐτε περὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, οὐτε περὶ τῆς στιγμιαίας δικαιοσύνης, οὐδ' ἤθελε νὰ διακινδυνεύσῃ βεβαίως ἐν τοιαύτῃ ἐπιχειρήσει νὰ προκαταληφθῇ ὑπὸ τοῦ Βελισαρίου κατὰ νότων. Αἱ λοιπαὶ παρατηρήσεις τοῦ Προκόπιου εἶναι ἐσφαλμέναι καὶ ἀντιφασκοῦσι πρὸς ἄλλας κατωτέρω ἐπιμερομέναις, καὶ ἅς τὰ τεῖχη τῆς Καρχηδόνης εἶχον καταρρέουσι καὶ κατ' ἀκολουθίαν οὐδεμίαν ὑπεράσπισιν αὐτὴ παρείχε (Παρ. I, 21), καὶ ὅτι δὴθεν αὐτὸς οὗτος ὁ Γελλμέρος εἶπεν, ὅτι ἡ παρακλίσις τῆς ἀγυρώσεως ἐκείνης ἐγένετο τὸ αἶτιον τῆς καταστροφῆς αὐτῶν. Ἐν ἀτέλῳ ὠχυρωμένῃ πόλει ἀναμεριβόλως ὑπὸ ἱππικοῦ στρατοῦ ὄντως ἡ κατεστρέφη καὶ κατὰ τοῦ μακρᾶν διὰ εὐρισκόμενον Ρωμαϊκοῦ στόλου δὴν ἥδυνετο νὰ ἐπιπέσῃ μετὰ τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ. Ἐνταῦθα ἄρα ὁ Γελλμέρος ἐνήργησεν ἀναλόγως τῶν περιστάσεων, προτιμήσας τὸ ἀνοικτὸν πεδίον· τὰ γενόμενα πράγματα κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην δὴν ἦτο πλέον δυνατόν νὰ ἐπαγορευθῶσιν.

Τῷ νικηφόρῳ στρατῷ δύο τινὰς ἡδὴ ἐναπελάποντο: ἡ νὰ καταδιώξῃ τοὺς Βανδάλους, καὶ ἡ βραδύτη ἐπὶ τὴν πρωτεύουσιν καὶ καταλάβῃ αὐτήν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἐπιτυχίας. Τὸ τελευταῖον ἦν τὸ ὀρθότερον· τοῦτο παρείχε τῇ Βουζαντινῇ δυνάμει ἀσφαλῆ βράσιον, ἥς εἰδεῖτο. Οὕτως οὖν ὁ Βελισάριος ἐβάδισε κατ' εὐθείαν κατὰ τὴν πρωτεύουσαν. Ἀπόπειρα πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῆς ἐγένετο, καίτοι ἰκανοὶ ἐντός αὐτῆς Βανδαλαί φεβίαι καὶ θάλασσῃ ἐφύσκοντο, οὕτως ἀντὶ θαρραλίας νὰ πολιορκήσωσιν ἢ ἀποθάνωσιν, ἐπεὶ οὐδὲν μᾶλλον εἰς τοὺς ναοὺς ἐκτείνοντες. Οἱ ἐπαρχοὶ κατετίθεισαν παθητικῶς δὴν γνωρίζοντες διὰ τὴν ἀνέλευσιν τοὺς Ἕλληνας ὡς φεύοντες καὶ ἐλευθερίας αὐτῶν, ὅπερ ἐν τῇ ἱκετείᾳ αὐτοῦ περιγράφεται, ἀνέφειρεν ὁ Προκόπιος, ἀν' αὐτοῦ συνέβαινεν. Παρὰ πάντας ὅμως τοὺς καλοὺς αἰώνους ὁ Βελισάριος δὴν κρίνεται πεποθήσων ἔχων ἐπὶ τὴν εὐτυχίαν αὐτοῦ τοῦ νὰ δυνήθῃ νὰ καταλάβῃ τὴν Καρχηδόνα ἀντὶ ἀντιστάσεως, διό

προσπνέγῃ μετὰ μεγίστης περιστάσεως φεβούμενος πάντοτε ἐνδράν. Ἰκανῶς χαρακτηριστικὸν τῆς ἀπατήλης βεβαιότητος περὶ τῆς πενυχῆς, εἰς ἣν οἱ Βαυδάλοι ἤλπιον, εἶναι καὶ τὸδε, ὅτι προπαρασκευάσαν ἐν τῇ πρωΐᾳ μίγα δάπνον, ὅπερ νῦν ἀπῆλυσεν ὁ Βελισάριος μετὰ τῶν συναγματορχῶν αὐτοῦ.

Καὶ πάλιν βλέπομεν αὐτὸν ἐνεργούντα ἡσύχως καὶ ἀνεκρούμεντα. Καταλαμβάνει τὴν Καρχηδόνα ἰθὺς καὶ καλὴν νὰ διαφυλάξῃ αὐτὴν· πρῶτιστος λοιπὸν σκοπὸς αὐτοῦ ἦν νὰ ἀνοικοδομήσῃ τὰ τείχη τῆς πόλεως, ὧν περίε ἡνέωξε τάρπον βαθεῖαν, καὶ νὰ παραφυλάξῃ τὰ χαρακώματα. Ἡ ἀνοικοδόμησις γίνετο τοσούτον λαμπρὰ, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Γεμίμερος μετέπειτα ἐθαύμασε διὰ τοῦτο.

Νῦν ὅμως μέγα μέρος τῶν ἑλληνικῶν κατεξαινόσθαι κατὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ μὴν Προκόπιος, λέγει διὰ τοῦτο γίνετο τῇ φεβρουαρίᾳ καὶ τοῖς ἡμέραις τοῦ Γεμίμερος, πιθανότερον ὅμως εἶναι, ὅτι ἱμῖνον τοὺς νικητὰς καὶ ἐνδομῆναι ὑπερυψηλισμένοι ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Βαυδάλων. Ὅπως μικρὰν πεποθήσῃν εἰς ἑαυτὸν εἶνεν ὁ Γεμίμερος νῦν καὶ ὅπως περὶ πολλοὺ ἵπποις τὴν ἀτακτον ὄρεον πόλεμον, δίδουσι τοῦτο, ὅτι ἐπὶ τῇ κεφαλῇ ἑκάστου φρονεομένου ἡλθού ὥρισεν ἀμοιβήν. Τοιοῦτοι πόλεμοι φαίνονται γινόμενοι μέχρι βαθυοῦ νινοῦ, ἀλλ' ἄντι ἀποτελέσματος, διότι ὁ Βελισάριος διετήρει ἱετοιμὸν τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἐντὸς τῆς Καρχηδόνης, ἐκπύπων μόνον συμπεπικνωμένα ἀποσπάσματα πρὸς κατασκόπῃν, καθ' ὧν οἱ ὅπλοι καὶ τὰ ὅπλα ἀπομαθόντες χωρικοὶ οὐδὲν ἡδύνατο νὰ κατορθώσωσι.

Ἀλλὰ καὶ ἡ στάσις τῶν Μαυριτανῶν εἶναι ἀξία σημειώσεως. Οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν Ἰστυλαὶν πρέβιν πρὸς τὸν Βελισάριον, ἀπεκάλεισαν ἑαυτοὺς δούλους τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ παρεδέξαντο τὰ σύμβολα αὐτοῦ καὶ ὑπέσχεοντο μὴν στρατιωτικῆς ἱπικουρίας, ἀλλὰ περαιοῖσθαι εἰς τὴν ὑπόχρισιν μετ' ἑκὰ τὰ σπουδαία χρηματικὰ δῶρα τοῦ στρατηγοῦ. Οἱ Μαυριτανοὶ ἐτήρησαν συνετὴν ἐπιφύλαξιν οὐδεμιᾶ τῶν ἐμπολέμων μεριδῶν βοηθησάντες· ἀντὶ τοῦτο ὅμως ἀπὸ τοῦδε ἀπαντῶμεν μέρος αὐτῶν συνασπόμενον τοῖς Βαυδάλοις. Ὁ Προκόπιος λέγει μὲν, ὅτι διὸν ἦσαν πολλοὶ οἱ συναγθίνες, πάντοτε ὅμως οὐ ἦσαν ἱκανοί, ὥστε παρὰ τὸ Τρικάρμαρον νὰ σχηματίσωσι τὴν ἐπισθοφυλάκην. Ἐπειδὴ πρότερον οὐδεὶς περὶ ὑποστηρίξεως τῶν Μαυριτανῶν λόγος γίνετο, φαίνεται, ὅτι

ἡ ὑποστήριξις αὕτη ἤδη τὸ πρῶτον, ὅτε ὑπώπτευον ὅτι οὐκ ἐβούλκοντο πολεῖν, ἦν κινήματι χάριν τῶν Βαυδάλων, ἐντελὸς ἀνάλογον πρὸς τοῦ ἀγροτικού πληθυσμοῦ καὶ τοῦ μετέπειτα Γεθικού πολέμου.

Ὁ Γεμίμερος εἶχεν ἀποσυρθὴ πρὸς τὴν Βούλλαν, τισσάρων ἔσαν ἡμερῶν ἑδὼν ἀπὸ τῆς Καρχηδόνης, λίαν ἔγγως τῶν ὁρίων τῆς Νομηθίδας. Ἡ Βούλλα καίται ἐπὶ τοῦ ἀναβαγρᾶδα, καὶ ἐνθα διὰ δύο παραλλήλων διαιρέων φθάνει οὗτος εἰς τὴν πεδιάδα παρέχων οὕτως ἐξαιρέτου πρὸς ἐπιθεσίαν ἴσιν. Ἐκ τῶν νῶτον εἶχε τοὺς Μαυριτανούς. Αὐτοὶ νῦν ἰθὺς ἐβλήθη καλὴν νὰ συναθροισθῇ πᾶν ὅ, τι ἐκ τῶν πολεμικῶν δυνάμεων χρήσιμον ἦν. Δι' ἐπιστολῆς προσεκλήθη ἐκ Σαρδηνίας μετὰ τοῦ στόλου καὶ τοῦ στρατοῦ ὁ ἱπχιερματικὸς ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως Τάσσαν, ὅστις μετὰ πρῶν ἡμερῶν πλὴν ἀποδιόκασις εἰς τὰ μεθόρια τῆς Μαυριτανίας καὶ Νομηθίδας ἐχώρησε πεζῇ πρὸς τὴν Βούλλαν, ἐνθα συναντήσαντες εἰς δύο στρατοὶ. Ἄξιον παρατηρήσεως ἔστιν, ὅτι ὁ Τάσσαν ἀποδιόκασις παραδόξως μακρὰν πρὸς δυσμὰς· ἐκ δὲν διὰ περισυρτῆ ὑπὸ τῶν ἀνέμων, τοῦτο γίνετο προφανὲς πρὸς ἀποφυγὴν ἀναγκάσεως πρὸς μόλις τὸν Βυζαντινὸν στόλον. Ἡ γὰρ, δι' ἐλγεται, ὅτι οἱ ἀποδιόκασις πρὸς τὴν πεδιάδα (απεζῇ βαδίζοντες) ἔλθον ἀνεν ἵππων καὶ ἀφείλιν ἐν Ἀφρικῇ πάλιν νὰ ἐπιδώσωσι ἵππων.

Ὁ Γεμίμερος συνελάμβανεν περὶ ἑαυτοῦ πάντας τοὺς λοιποὺς δυνάμεις ὅπλοισιν Βαυδάλους ἤγαγεν αὐτοὺς πρὸς τῆς Καρχηδόνης· αἱ ἐπιβίδες δ' αὐτοῦ ἱσθηρῶντο κυρίως ἐν τούτῳ, ν' ἀποκλείσῃ τὴν εἰς τὴν πόλιν εἰσομὴν τῶν ἐπιτηδείων καὶ ἐπικρατήσῃται ταύτην διὰ προδοσίας τῶν Καρχηδόνων καὶ τῶν Βυζαντινῶν στρατιωτῶν τὸν εἰς τὸ ἀρμενικὸν δῶγμα ἀνηκόντων, ἥτοι τῶν ὁμοσπόνδων. Στρατοπεδεύσας λοιπὸν ἔγγιστα τὴν τοιχίαν κατὰστρεφὴ τὴν ὁδραγομένην, ὅπως ἀποστηρῇ τοὺς κατοικοὺς τοῦ ποσίου ὁδοῦτος. Ἀλλ' ἀπεδράνθη ἐνταῦθα, ὅτι ἀποκλεισθεὶς μόνον κατὰ ξηρὰν εἶναι ἀτελεσφόρητος, μόνον δὲ συνδυασμένη τις ἐνέργεια ἡπειρωτικῆς καὶ ναυτικῆς δυνάμεως ἡδύνατο νὰ ἀγᾶγῃ πρὸς τὸν σκοπὸν· ἀλλ' ἡ ναυτικὴ δύναμις ἐλλείπει στρατευμάτων διετέλει οὕσα μακρὰν, ὡς προείπομεν. Ὁ περιβόλος τῆς ὀχυρώσεως διὲν εἶχεν ἐπὶ συντελεσθῇ ἐντελῶς, τὰ ἱππικὰ στίγη τοῦ Γεμίμερος διὲν ἡδύνατο νὰ μεθίσωσι ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ τοιχοῦ, ὁ δὲ Βελισάριος παρη-

τήσαντο τὸν πρὸ τῶν τευχῶν πόλεμον, ὥστε οὐδὲν ἕτερον ὑπελείπετο τοῖς Βανδάλαις, ἢ νὰ ἀποσυρθῶσι μακρότερον καὶ διατηρῶσι καλῶς τὸν ἀποκλισμὸν τῶν ἐπιτηδείων. Ὅτι αἱ ἐλπίδες αὐτῶν περὶ συμπαράξαι τῶν ἐν τῇ πόλει δὲν ἴσαν ὅλως ἀβάσιμοι, μαρτυρεῖ τὸ γεγονός, ὅτι οἱ Μασσαγέται ἀπέδειξαν τὰς γενομένας αὐτοῖς προτάσεις καὶ συνέλαβον τὸ σχέδιον κατὰ τὴν προσεγγί συμπολὸν νὰ αὐτομολήσωσι πρὸς τοὺς Βανδάλους· ἀλλ' ἡ πρόβλεψις, ἢ ἐπισείκη καὶ ἡ αὐτοκράτης τοῦ Βελισαρίου ἀπεσφόδρη τὸν κίνδυνον τούτων.

Τῆς ὀχρυσίας συμπεληρωθείσης καὶ τῶν πέντων καλῶς προπαρασκευασθέντων, ἀπεράσισεν ὁ Βελισάριος τὴν ἐπιθεσὶν τὸν τρίτον ἀπὸ τῆς εἰς τὴν Καρχηδόνα εἰσόδου αὐτοῦ μῆγι, μαρτυρῶντος Δεκεμβρίου. Προεξέστειλε καὶ πάλιν τὸ ἱππικόν, ἀλλὰ τὴν φορὰν ταύτην σὺμπαν, ὅπως ἔειπεν, ἵνα ἐν μάχῃ ἐκ τοῦ συσταθῆν συμπαλῇ πρὸς τὸν ἑλθόν, ἡγούμενον τοῦ ἱμπερίου Ιωάννου ἑχόντος καὶ τὴν τῆς ἐφόδου σημαίαν· ὁ δὲ Βελισάριος ἐκράτησε 500 μόνον ἱππεῖς, ὅπως προφυλάττωσι τὸν πεζικὸν στρατόν, μὴ οὐ αὐτὸς οὕτως τῇ ἐπομένῃ ἡμέρᾳ ἐπικυκλοῦσιν. Ὁ στρατὸς ἄρα αὐτοῦ συνέκειται ἐκ δύο τμήματων σωμάτων, ὧν τὸ μὲν πρῶτον πρὸς ἐπιθεσὶν, τὸ δὲ δεύτερον πρὸς ἄμυναν ἦν προωρισμένον, ἔξωθεν τῆς ἐπιθεσεὶς ἀπετήρχαν. Ἡ τοσαύτη δὲ τὸν δύο σωμάτων ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασις ἐπὶ λόγον τὸ ἀποσυνθῆσαι τὸν κίνδυνον, τὸν ἀπειλήσαντα ἦδη αὐτοῖς παρὰ τὸ Δέκιμον, τοῦ νὰ βριθῶσιν οἱ ρεῖγοντες ἐπὶ τοῦ πεζικοῦ καὶ νὰ συμπαρασύρῳσιν αὐτὸ μὲν ἑαυτῶν. Ὁ κύριος χαρακτήρ τῆς στρατηγικῆς τοῦ Βελισαρίου ἦν πάντοτε ὁ αὐτός· ἄγαν λογιζομένη πρόβλεψις.

Παρὰ τὸ Τριχάκρον, τόπον οὐχὶ ἀκριβῶς γνωστὸν, κείμενον ἴσως πρὸς τὴν Βούλλαν, 3 1/2 μίλια ἀπὸ τῆς Καρχηδόνας, συνήντησε τὸν ἑλθόν. Μίσον τῶν δύο στρατῶν ἔρρε βύαξ ὅλως ἀσήμαντος εἰς τὸ κωλύσαι στρατιωτικὰς κινήσεις. Οἱ δύο στρατοὶ διενεμημένον ἱκανῶς ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχοντες. Τῇ πρωΐ τῆς ἐπιθεσεὶς ὁ Γέλimerος διατάζει νὰ κομίσωσιν εἰς τὸ μίσον τοῦ στρατοπέδου τὰς γυναῖκας, τὰ παῖδια καὶ πάντα τὰ ὑπάρχοντα· ἀλλὰ τὸ στρατοπέδον δὲ ἦν ὀχυρωμένον καὶ κατ' ἀπολύτην οὐδεμίαν δύναμιν πρὸς ἀντίστασιν εἶχεν. Ἡ περίπτωσης αὕτη φαίνεται ἡμῖν σημαίνουσα ἄξιον, ὅτε χαρακτηρίζουσα τὴν κόψην διεξαγωγῆν τοῦ πολέμου ὑπὸ τοῦ Γέλ-

μέρου. Ὁ Βελισάριος θὰ ἐξελέξατο βεβαίως πρὸς μάχην τόπον, ἐνθα τὸ στρατοπέδον αὐτοῦ ἐπὶ λόφου κείμενον, ἢ προφυλακτόμενον ἐν μέρει ὑπὸ ποταμοῦ, ἢ ἀρμόδιον πρὸς ὑπεράσπισιν· θὰ διεισδαίνοσε τοὺς γέροντας καὶ τοὺς νεανίας εἰς τὸ ὄχυρωμα τούτου διατάξας, μεγίστης ἐπεργουμένης ἀνάγκης, νὰ ἐνισχυθῶσιν ὑπὸ τῶν ἡττημένων ἱππέων. Δέον νῦν μαλίστα νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἐπέκειτο ὁ τελευταῖος κρίσιμος ἀγὼν, καὶ ἢ ἡττα ἦν σῶμα ὁ ἑλεῖρος τοῦ Βανδάλικοῦ λαοῦ. Διὸ συνήγαγον ἐπὶ τὸ αὐτὸ πᾶσας τὰς ἑαυτῶν δυνάμεις. Σημειωτέον δὲ πρὸς τούτους καὶ ὅτι ἐπιθεσὶς νυκτὸς κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἡγεμένη θὰ ὑπέσχετο πως ἐπιτυχίαν· διότι ὁ ἐξοπλισμὸς καὶ ἡ πενταρχία ἐν τῷ σκότει τῆς νυκτὸς θ' ἀπέβαινον ἐκεῖνοις ἥττον ὠφέλιμα, ἢ ἐν μάχῃ τακτικῇ καὶ ὑπὸ τῷ φῶς τῆς ἡμέρας· στρατοπέδον δὲ ἐκτάκτως ἀσφαλὲς δυσκόλως ἡδυναντο νὰ ἰδρῶσιν μετὰ τῶν ἱππέων αὐτῶν, εἰ καὶ τοιούτῳ ἦν, ὥστε ὁ Βελισάριος διατάζει νὰ καταστρέψωσιν αὐτὸ (Προκ. II, 3). Περὶ τὴν μεσημβρίαν δὲ μόλις, δὲ ἀκριβῶς οἱ Ῥωμαῖοι παρεσκευάζον τὸ γέμα αὐτῶν, ἡγούμενος ὁ Γέλimerος τοὺς Βανδάλους εἰς μάχην· ἡ βραδυτῆς αὕτη ἐβλάψεν αὐτούς, διότι ἐν τῷ μεταξύ ἐπῆλθε καὶ ὁ Βελισάριος μετὰ τῶν 500 αὐτοῦ ἱππέων καὶ ἡδυνήθη ν' ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν καὶ νὰ ἐνισχύρῃ τὸν στρατόν. Ὁ πεζικὸς στρατὸς δὲν ἡδυνήθη τόσον ταχέως νὰ θέσῃ εἰς τὸ πεδὶον τῆς μάχης.

Ἡ παράταξις ἐγένετο ἐπὶ ἐκατέρᾳ τῶν ὀχρῶν τοῦ ποταμοῦ. Παρὰ μὲν τοῖς Ῥωμαίοις ὁ Ιωάννης, μετὰ τῆς σημαίας τῆς ἐφόδου καὶ τῶν ἐκλεκτῶν στρατευμάτων, παρὰ δὲ τοῖς Βανδάλαις ὁ Ισάσιων μετὰ τῶν ἰδίων ἐν τῷ μέσῳ· ἐκεῖ μὲν ἀποβῆσαντο οἱ Μασσαγέται, ἀναμένοντες τὴν ἐκτακτὴν τὴν ἀγῶνος, ἵνα ἐπιθεθῶσιν ὁμοῦ κατὰ τὸν κομίσωμενον, ἐνταῦθα δὲ οἱ Μαυριτανοὶ ἀπετάλαν τὴν ὀπισθοφυλακὴν. Καὶ οἱ μὲν Βελισάριος ν' ἐλάβε τὴν συνήθη τῷ Ῥωμαίῳ στρατηγῷ θέσιν, τὸ μίσον, ἐνθ' ὁ Γέλimerος, ὡς Γερμανὸς ἀρχηγός, οὐδεμίαν εἶχεν ὠρισμένην θέσιν· ἀνεκρίνετο εἰς τὸ μέτωπον, ὅπου παρουσιάζετο ἀνάγκη, ἥδη δὲ περιττοῦ ἐριππος τὰς τάξεις παρορμήσιν. Εἶχε διατάξει ὅπως μεταχειρισθῶσι τὸ ἔσος ἀποκλειστικῶς ἐν τῇ μάχῃ· τοῦτο δὲ, διότι βεβαίως ἡγενοῖτο, ὅτι οἱ Βανδάλαι κατὰ μὲν τὴν ἐξ ἀποστάσεως μάχην ὅλως ἀνίστατο πρὸς τοὺς Ῥωμαίους εἰσὶ, κατὰ τὴν ἐκ τοῦ πλησίον ὁμοῦ ἢ μείων αὐτῶν ἐκινῆσι ἴσοι.

φαρίζει πρὸς τὰ πλεονεκτήματα, ἅτινα τῷ ἐ-
χθρῷ παρεῖναι ὀφείλου.

Ἐπὶ πόλιν χρόνον οὕτω παρατεταγμένοι
ἴσταντο οἱ δύο στρατοὶ, οὐδετέρου τολμῶντος
νὰ ποιήσῃται ἐνερῆν τοῦ ἀγώνος· ἐπὶ τέλος
ὅμως ἤρξαντο οἱ Ρωμαῖοι. Ἐάν δὲν ἦσαν
μὴν Δεκεμβρίου, ἥδινατό τις νὰ νομίσῃ, ὅτι
ἡ κατάστροφὴ Βανδάλων ἦν συνεισὶς λογι-
σμένη· ἡτορλαδὴ ἔτεινον εἰς τοῦτο, ἵνα ἐκβί-
σωσαν ὅσον τὸ δυνατόν ἐπὶ πλείονα χρόνον τὸν
ἐχθρὸν εἰς τὴν καύσινα τοῦ ἡλίου καὶ κατα-
πονήσωσαν αὐτόν· οὕτως ὅμως ἐχόντων τῶν
προαγμάτων, ὅλῳ καθίσταται μόνον, ὅτι οἱ
Βανδαλοὶ παντέλως ἤνουν πῶς εἶδει νὰ προ-
σενεγθῶσι πρὸς τὸν ἐχθρὸν. Ἄν ἐπιτίθεντο,
θὰ ἰγίνοντο δεκάκι μετὰ γὰρ ἄλλος βελῶν, ἥτις
θὰ ἐκόλυε τὴν ὁρμὴν τῆς ἐπιθέσεως, ἐφ' ᾗ οἱ
θεωρωμασμένοι ἱππεῖς ἐσορῶντες τὰ κατε-
πύοντα αὐτούς· ἂν δὲ ἰμενον ἄμυνοντο,
θὰ παρτύνοντο τοῦ ἰσχυροτάτου αὐτοῦ, ὅπῃ,
τῆς σπουδαϊστότης τῶν ἱππῶν, γινόμενα αὐτὰ
αἰτίοι, ὅπως τὰ τε βέλη καὶ τὰ δόρατα τῶν
ἀντιπάλων καταπίπτουσιν ἐπιανθύνως. Οἱ
Βανδαλοὶ ἐξελίξαντο τὸ δεύτερον, οὐκ ὀρθῶς
καθ' ἡμᾶς κριτὰς, διότι ἐπαρῶν ἱππικὴν δύ-
ναμιν νὰ τελεσορῇσῃ μόνον κινούμενον, οὐδέ-
ποτε δὲ ἡμεῶν· ἀποῦ δὲ ἀριθμητικῶς ἦν ὑπε-
ροχόν, εἶδει ἰσχυρὰ καὶ ἐπανειληγμένας νὰ
ἀποπειραθῇ ἐπιθέσεις ὑποστηρίζμενον ὑπὸ
τῶν ἐκ τοῦ πλάρχου κινήσεων· ὥσαύτως διὰ
τῆς ἀριθμητικῆς ὑπεροχῆς δυνάμεως αὐτοῦ
ἡδύνατο νὰ κρατῇ τὸν ἐχθρὸν κατὰ μήκος
τοῦ ὅλου μετώπου ἐν διηνεκείᾳ ἀγωνίᾳ καὶ σύ-
ναμα νὰ ὑπερφαλαγγίῃ αὐτόν· ἀλλὰ πάντα
ταῦτα τὰ πλεονεκτήματα οἱ Βανδαλοὶ ἄρισαν
νὰ ἐκρύψουν ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν.

Ἐπιταγῇ τοῦ Βελισσάρχου ὁ Ἰωάννης δια-
θαίνει τὸν ῥυακὰ μετ' ὀλίγων ἱππέων καὶ ἐπι-
πίπτει κατὰ τοῦ Τάσσωνος, ἀλλ' ἀποκρουσθεὶς
ὕπεστρεφεν, οἱ δὲ Βανδαλοὶ ἀπλῶς ἠκολούθη-
σαν αὐτῷ μέρει τοῦ ποταμοῦ. Ἐνταῦθα πρό-
κειται μόνον περὶ ἀκροβολισμοῦ, δι' οὗ ὁ Βε-
λισσάρχος ἠλπίκει, ὅτι οἱ Βανδαλοὶ ἐξοργισμένοι
ἐν τῇ καταδίωξίᾳ θὰ περιήρχοντο ἐνεκα τούτου
εἰς ἀταξίαν, ὅπως θὰ ἐπέπιπτε κατ' αὐτόν.
Ὁ Ἰωάννης λοιπὸν δευτέραν ἐπιούρησάν ἐπι-
θεσιν, ἐρωμενεστέραν τῆς πρώτης, ἀλλὰ τὴν
ἀποτελεσματικὴν τὴν αὐτῇ. Ὅτε δὲ εἶδεν, ὅτι οἱ
Βανδαλοὶ δὲν προβάδισον πρὸς τὰ πρόσω,
διέταξε νὰ γένηται ἡ κυρία ἐφοδος διὰ πάσης
σχεδὸν τῆς ἐπιόλου δυνάμεως τοῦ κέντρου,
ὅπῃ τὴν σημαίναν τῆς ἐφοδῆς, μετὰ μεγάλης

κραυγῆς καὶ πατάγου, τοῦτέστι τραγᾶν ἄλ-
λὰ καὶ ἐν συνηγορῇ τάξει. Ἐν τούτῳ δὲ
ἐκινεῖται τοῖς Βυζαντινοῖς καὶ ἡ κατὰ τὴν
ἐφορμήσαν φράξ τῶν ἱππῶν. Ἄλλαν ἀξιοπαρατή-
ρησον εἶναι, ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ ἐπιτίθενται μόν-
ον διὰ τοῦ κέντρου· τοῦτο δὲ βεβῆως ἐγένετο,
διότι ὁ Βελισσάρχος ἐνταῦθα εἶχεν ἀσφαλῶς πι-
στὰ στρατεύματα καὶ οὕτως ἀπεσώθησαν ὑπερ-
φαλαγγισμὸν ὑπὸ τῶν Βανδάλων. Τῆς ἐπιθέ-
σεως αἰτίας ἀποθανούσης διέσωσαν τὰς ἐχθρί-
κας τάξεις καὶ διασκόρπισον αὐτάς. Καὶ κατ'
ἀρχὰς μὲν ἡ ἐπιθεσις δὲν ἐπέτυχεν, διότι οἱ
Βανδαλοὶ γενναίως ἀντίστησαν τὸ ξίφος μόνον
ἀνὰ χεῖρας ἔχοντες. Ἡ συμπλοκὴ ἀπέβαινε
πεισματώδης· ὁ Τάσσων καὶ ἄλλοι τῶν Βαν-
δάλων ἤρως ἔπασον. Τὴν διακύναντι ταύτην
ὁ Βελισσάρχος διέλυσε διατάξας ἤδη σύμπασαν
τὴν δύναμιν τοῦ στρατοῦ νὰ ἐφορμήσῃ. Καὶ ἡ
ἥθικα δὲ ἐνέργεια συντελέσθη· τὸ γαλπώτατα
καταπονομένον κέντρον τῶν Βανδάλων ὑπερώ-
ρης καὶ οὕτως οἱ Βυζαντινοὶ ἐκίρδισαν τὴν μά-
χην· πανταχοῦ ἐρευνῶν οἱ Βανδαλοὶ καὶ σπεί-
δοντες εἰσέπιπτον εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτῶν·
τε ἀνέκοπη ἡ καταδίωξις· καίτοι δὲ τὸ στρα-
τόπεδον ἦν ἡν ὠχυρωμένον, ἐν τούτοις ὁ Βε-
λισσάρχος δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐπιτεθῇ μετὰ τῶν
ἱππέων αὐτοῦ, διότι πρὸς τοῦτο εἶδετο πεζί-
κον στρατόν. Καὶ ἐκ μὲν τῶν Βυζαντινῶν
μολὶς 50, ἐκ δὲ τῶν Βανδάλων περὶ τοὺς 800
ἔπασον, οἱ πλείστοι βεβῆως· ἐκ τοῦ κέντρου,
διότι ἡ φυγὴ ἦν σίγματος, οἱ δὲ Βανδαλοὶ
ταχυτέρον ἐρευνῶν ἐσέπιδον. Ἡ κατὰ τὸν
ἀριθμὸν τῶν πεσόντων διαφέρων διαφορά
εἶναι πάλιν ἀποδείξις τῆς ὑπεροχῆς τῶν Ἑλ-
λῶνων κατὰ τε τὸ μάχισθαι καὶ τὰ ὅπλα. Οἱ
ἀριθμοὶ καθ' ἑαυτοὺς εἶναι καθ' ὑπερβολὴν
ἐλάχιστοι· ὁ Προκόπιος μάλιστα ἀνεβέβασε
βεβῆως τὴν ἀπόλειπν τῶν Βανδάλων ὅσον
οἷον τε περισσότερον, τοῦθ' ὅπερ δαίκνουν καὶ
ἡ ἐκκράσις αὐτοῦ «ἐκτακτοῖσι μάστιχα». Περὶ
τὴν ἐσπέραν παρεγένετο καὶ ὁ πελίκος στρατός,
καὶ οὕτως ἐπῆλθεν ἡ τελευταία τῆς τραγω-
δίας πράξις. Εἰ καὶ καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν εἶχε
βαθίσαι τὸ πελίκον, ἐν τούτοις ὁ Βελισσάρχος
δὲν ἐγοργήσεν αὐτῷ ἄνεον, ἀλλ' ἐφώρμησε
μετ' ἀπαντος τοῦ στρατοῦ κατ' εὐθείαν ἐπὶ
τὸ Βανδάλικόν στρατόπεδον, βεβῆως ὅπως
ἀπολίπῃ τῷ ἐχθρῷ ὀλιγώτερον ὅσον οἷον τε
πρὸς περισυλλογὴν καὶ ὀργωσιν χρόνον.
Καὶ ἐσκέφατο ὀρθῶς, διότι ὁ Πελικῆρος μολὶς
ἰδὼν τὸν ἐπιεικόμενον κίνδυνον καὶ νύσας, ὅτι
τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ δὲν εἶναι ἱκανὸν ν' ἀν-

ΗΛΥ

МЕЧНИКОВА

τιστῇ εἰς τὴν ἐπίθεσιν, ἐπέθη παράτα τοῦ ἵππου αὐτοῦ χωρίς νὰ εἴπῃ τι, καὶ ἐτράπετο τὴν πρὸς Νομυθίαν ἄρουσαν. Διὰ τοῦτου τὰ πάντα ἀπώλοντο. Ἀντὶ ἀπέλπιστος ὁ ἀμύνων ἐπὶ τὴν πλήρην καὶ ἀκατάσχετον σύγχυσιν ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παῖδια ἐθροῦβου ἀναμῖς, ὁ δὲ δυνάμενος νὰ φύγῃ, ἔφρευεν. Οἱ Ρωμαῖοι ἐκυριεύσαν ᾗδ ἄμαχῃ τὸ στρατόπεδον, τοὺς δὲ φεύοντας κατεδίωξαν μέχρι οὗ ἐπὶ τὴν ἡ νύξ. Ἐὰν ὁ Βανδαλικὸς στρατὸς δραστηρίως διηυθύνετο, μὴδὲ διασκορπίζετο ὡς ἄγρυα εἰς τὸν ἀέρα, ἡ μικρὰ νίκη ᾗδύνατο καὶ νῦν εἶναι νὰ ἐπὶ τὴν νύξ. Ἐλλήνων ὄλεθρον, διότι μετὰ τὴν νικὴν διασπάσθη ἑαυτοὶ, οἱ κηλίστα αὐτοὺς ἰσχυροὺς διαρρέχσαν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς πενήτορας ἐν τῇ ἐκ τῆς λείας καὶ τῶν ταχυτέρων ἡδονῶν μίθῃ οἱ στρατιῶται δὲν ἴσταντο πλέον κύριοι ἑαυτῶν. Πᾶσαι αἱ προσπάθειαι τοῦ στρατηγοῦ ἀπέβησαν μάταιαι, μόλις δὲ τῇ κείνῃ μετὰ κόπου ἡδυνήθη νὰ ἐπενέγκῃ τὰς πύλεις. Γνωστὸν δὲ ὅτι ἡμῖν ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ μέσου αἰῶνος πᾶσαι μάχαι ἀπώλοντο ἀκριβῶς ἕνεκα τῶν ἐπακολουθημάτων τῆς νίκης.

Ἐπὶ ἐνός ἐτι σημείου ὁρᾶται ἐν τῇ ἐπιστήσομεν τὴν προσηγορίαν ἡμῶν. Ἐκ τῆς παρὰ τὸ Δίκαιον καὶ ἐπὶ μᾶλλον ἐκ τῆς παρὰ τὸ Τριχάκρον μάχης καταφαίνεται ἡ δέσπια τῶν Βανδάλων. Γενᾶται ᾗδ ἀκουσίως τὸ ἐσώτημα, διότι οἱ Βάνδαλοι ἐστήριζον τὸ πᾶν ἐπὶ μίᾳ καὶ μόνῃ κυρίᾳ μάχῃ; Διὰ τὴν ἐγρηγορησάντων τὸ μόνον αὐτῶν ὄπλον, τὸ ἑλαφρὸν ἱππικόν, κατὰ τὴν πραγματικώτατον καὶ ἱπτικὴν ὑπερνοούμενον τρόπον, δηλ. εἰς τὸν ἄτακτον πόλεμον ἐν εὐρύτερῳ κύκλῳ; Ἠδυνάσθη νὰ ἐκλύσῃ διὰ διελασμάτων τὸν ἑλβετικὸν στρατὸν κατὰ μικρὸν εἰς τὰ ἐνδοτέρα τῆς χώρας, ἔνθα ὁ ἱππικὸς θὰ καθίστατο ὁμηγερέας δυσχερέστερος καὶ ἐν οἱ Βάνδαλοι δὲ τὸν ἐπὶ τούτῳ ἀδελαιπτον περιπολιῶν θὰ διέκοπτον, οἱ δὲ Ρωμαῖοι θὰ κατετράχοντο ὑπὸ τῆς ἐνδείας καὶ τῆς ἀνισχυρίας καὶ θὰ ἐξήτουν νὰ ἐπανακαμύβωνον, ὅποτε θὰ παρέλγετο ἴσως αὐτοῖς ἐνδοτὸς τις καιρὸς πρὸς ἐπίθεσιν. Οἱ Βάνδαλοι ἐξ ἁπάντων δὲν θὰ ἐρρηκνιδύνενον πολὺ ἐν τούτῳ καὶ θὰ ἔκαμνον χρῆσιν τρόπου πολέμου, ὅστις τὴν σύμφορον τῇ φύσει αὐτῶν, καὶ ὅστις ἀποτελεσματικῶς διεξήχθη συγγένως ὑπὸ λαῶν ἱππικῶν.

Ὁ Γελίμερος φαίνεται, ὅτι τοιοῦτόν τι οὐδὲν ἐπὶ ὤφει. Ἠδὲν ὁ πόλεμος ἐπερατώθη. Ὁ Βελισάριος ἐν τούτοις διέταξε

τὸ καθ' ἑαυτὸν πιστὸς εἰς τὴν συνέσει αὐτοῦ. Πανταχόθεν νῦν συνελαβάνοντο οἱ Βάνδαλοι καὶ κατὰ μικρὰ στήθῃ ὑπὸ φρουρὰν ἀπήγοντο εἰς Καρχηδόνα, ἵνα μὴ δινηθῶσι καὶ πάλιν νὰ συναθροισθῶσιν. Ὁ βασιλεὺς αὐτῶν κατωδιωκόμενος κατέρυγεν εἰς ἀπρόσιτον τινα ὄρεον πολὺν κειμένην κατὰ τὰ ὄρη τὰ ὄρη τῆς Νομυθίας. Τὰ περί τούτης ταύτης κατακου Μαυριτανίαν, οἵτινες φίλα τῷ βασιλεῖ φρονούντες ὑπερησπίσθησαν αὐτὸν μέχρις ἐσχάτων καὶ ἐν ἐνδείᾳ καὶ ταλαιπωρίᾳ παρ' αὐτῷ ἀντείχον.

Ἠδὲ οὐδαμῶς πλέον ἀπαντῶσιν ἀντίστησιν οἱ Βυζαντινοί, οὔτε πρὸ αὐτῆς τῆς Hippo-Regius, ἥτις ἐβρίθε Βανδάλων καὶ ἠσυχρῶν. Ἐν πάσῃ ἀνείσει ἡδυνάτο τῶρα τὰς ἐναπολειπομένας ἐπὶ κτήσεσι τοῦ ποτὶ τοσοῦτον φοβεροῦ κράτους νὰ καθυποτάξωσι τὴν Σαρδηνίαν, τὴν Κορσικὴν, τὰς Βελεαρτίδας καὶ τὴν Μαυριτανίαν. Ὁ Βανδαλικὸς στόλος ἐγένετο ἀφανὴς ὡς ἐξέλιπεν ἐκ τῆς γῆρας σφίρας. Ὁ βασιλεὺς Γελίμερος εἶπε μὲν ἀποθῆ τοῖς ναυκαῖς ἀκίνδυνος, ἀλλὰ τὸ μὲν χρεὶν τῆς λαμπρότητος τῆς ἐπικειμένης θριαμβευτικῆς καθόδου, τὸ δὲ ἵνα μὴ ἀποθῇ οὗτος τὸ κέντρον ταρχῶν, ἡ σύλληψις αὐτοῦ θεωρήθη εὐκτατή. Ἐροῦλός τις συνταγματάρχης ἀπεστέλλη ἵνα πολιορκήσῃ καὶ συλλάβῃ αὐτόν. Ἐπιτεθεὶς οὗτος κατὰ τοῦ ὄχρου μέρους, ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῶν Μαυριτανῶν. Ἀποπειραν δὲ πρὸς ἔξωδον ὁ Γελίμερος δὲν ἐποηῖσάτο. Ἐν ἀπράκτῳ ἡσυχίᾳ ἀνέμενε παραδεδομένος εἰς τὴν ἀνέκτα τῆς δυστυχίας ἀντὶ διὰ τοῦ ἔθρους νὰ ἐκκλήσται τὴν ἐλευθερίαν ἢ ν' ἀπολάνῃ, συνέθηκεν μὲν ἐπὶ τῇ τύχῃ αὐτοῦ καὶ παρέκλειπε τὸν πολιορκητὴν, ὅπως διὰ αὐτῷ λύσαν ἡ συνοδὴν τὸ ἄσπᾶ του. Ἐπὶ τούτοις ἀνάνδρως, ὡς καὶ διεφύσε, παραδόθη.

Ὁ Προκόπιος περὶ τοῦ πολέμου τούτου λέγει (II, 7): α' Ἐπὶ τῶν παρὰ τὴν ἀνθρωπίνην τύχην, ἐπιχειρήσεις θὰ ἐκδομῶσι παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα καὶ προσδοκίαν. Ὁ, τὸ πρᾶγματὶ ἐφάνη ἀδύνατον, τοῦτο ἐκπληροῦται, καὶ ὅ, τι κατ' ἄρχας θεωρήθη ἀδύνατον, τοῦτο ἐπὶ τῶν ἡμῶν, καίπερ γενόμενον ᾗδ, θαυμάσιον. Διὰ τούτων ὁ Προκόπιος ἐκφράζει ἰδαν ἐκ τῆς φύσεως πολλὰς ἐν τῇ στρατηγίᾳ. Ὡς ἀντὶ τὰ πρᾶγματα καὶ ὡς διεξήχθη ταῦτα οἱ Βάνδαλοι, δὲν ἦτο δυνατόν ἄλλοιον νὰ λάβωσι πέρα; ὁ Βελισάριος ἐφαίνετο ἀπέναντι τοῦ ἀνικνῶν Γελιμέρου ὡς ἀνηρωτὸς πολεμιστὴς καὶ σπουδαῖος ἀνὴρ (II, 9. Χαράκτηρ. Πολ. Γοτθ. III, 1). Διὰ τὴν χώραν λοιπὸν τὴν ὑπὸ τοῦ

Γέλιμέριον κυριαρχήσασαν, ἡ μεταβολὴ ἀπεδείχθη συμφορὰ. Εἶχε ἐκεῖ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τοῦ δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἐπικρατήσῃ εἰσέτι διανοητικῇ καὶ μέλιστα ἐκκλησιαστικῇ ἀσυνετοῦ μετὰ πλούτου καὶ εὐχάρας, ἐπὶ δὲ τοὺς Βανδάλους εἶχε τοὐλάχιστον

παρμένειν ὁ πλοῦτος καὶ ἡ εὐχάρα, ἥτοι ἡ ὕληκ' λαμπρότης· ὅτε ὅμως ἤρξατο βαρύνουσα ἡ βυζαντινὴ διοίκησις, τότε ἐξείργον ἐπὶ ἐρείπια μόνον.

Μετέφρ. I. B.

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ

ΦΙΛΟΚΤΗΤΟΥ

Στ. 501—506.

Φιλοκτήτης.

οὐ σῆσον, οὐ μ' ἐλέησον εισορών,
ὡς πάντα δεινὰ κἀπικινδύνως βροτοῖς
κείται παθεῖν μὲν εὐ παθεῖν δὲ ὁσέτρα·
χρὴ δ' ἐκτός ὄντα πημάτων τὰ δειν' ὄρᾳ
χῶτα· τις εὐ ζῆ τῆνικαῦτα τὸν βίον
σκοπεῖν μέλιστα μὴ διαφθαρεῖς λάθῃ.

Εὗρε μὲν ὁ Nauck, ὅτι σφάλμα τι ὑποκρούει ἐν τοῖς τελευταίοις στίχοις, ἀλλ' ἀδίκως ὅμως ἡμεκτεμένον νομίζει τὸν βίον, οὐδὲ ἀληθὲς εἶναι ὅπερ ὁ Blaydes ἀντ' αὐτοῦ ἤκασε τὰ θεῶν· ὁ ποιητὴς ἔγραψε κατ' ἐμὲ:

τῆνικαῦτα τὸν βίον
σκοπεῖν μέλιστα μὴ διαφθαρεῖς λάθῃ,

ὁ ἔστι, « τῆνικαῦτα μέλιστα σκοπεῖν μὴ τις λάθῃ διαφθεῖραι τὸν βίον », ὅπως ἐν στ. 1069 εἶπεν, « ἡμῶν ὅπως μὴ τὴν τύχην διαφθερεῖς » καὶ ἐν Οἰδ. Τυρ. στ. 248 « κακὸν κακὸς νιν ἄμορον ἐκτρέψαι βίον » καὶ ἐν Ἀντιγ. στ. 54 « πλεκταῖσιν ἀρτάναισι λωδᾶται βίον » καὶ ἐν Τραχυν. στ. 465 « τὸν βίον διώλεσεν » καὶ ἐν Ἠλέκτρ. στ. 819 « ἀναπῶ βίον », τοῦναντίον δὲ ἐν Οἰδ. Τυρ. στ. 39 « ὀρθῶσαι βίον » (πρὸς) καὶ Ἀντιγ. στ. 83) καὶ ἐν Ἠλέκτρ. στ. 768 « εἰ τοῖς ἐμαυτοῦς τὸν βίον σφῶω κακοῖς ». Ὅσον εἰς τὸ « λάθῃ διαφθερεῖς » παράβαλε Ἠλέκτρ. στ. 744 « λαμβάνει στήλην ἀκραν πλοίας » καὶ στ. 1403 « μὴ λάθῃ μολῶν ».

Στ. 317—321.

Χορός.

Ἔσικα καὶ γὰρ τοῖς ἀργημένοις ἴσα
ἔνοιος ἐποικτεῖρῃν σε, Πόλιαντος τέκνον.

Νεοπτόλεμος.

ἐγὼ δὲ καὶ τὸς τοῖσδε ΜΑΡΤΥΣ ΕΝ λόγοις
ὡς εἰς ἀληθείας οἶδα συντυχῶν κακῶν
ἀνδρῶν· Ἀφρείδων τῆς τ' Ὀδυσεῶς βίας.

Γράφει ὁ Nauck (ἐν Anh. σελ. 147): « das unpassende ἐν wollte Gernhard in ὦν ändern und statt συντυχῶν vermuthete Meineke Oed. C. p. 316 προστυχῶν. Angemessener scheint der Vorschlag von Blaydes, τοῖσδε μαρτυρῶ λόγοις ὡς εἰς ἀληθείας οἶδα γὰρ τυγχῶν κ. τ. λ. » ἴσως δὲ γραπτέον:

ἐγὼ δὲ καὶ τὸς τοῖσδε ΜΑΡΤΥΡΕΙΝ λόγοις
ὡς εἰς ἀληθείας οἶδα κ. τ. λ.

παράβαλε δὲ μοι Ἀντιγ. στ. 995 « εἴγω πεπνῶως μαρτυρεῖν ὀνήσιμα », Ἡροδ. 4, 29 « μαρτυρεῖ μοι τῇ γνώμῃ » καὶ Πλάτ. Γοργ. 525 d « πάντα τούτῳ μαρτυρεῖ, ὅτι οὕτως εἰρηται ».

Στ. 285—297.

Φιλοκτήτης.

ὁ μὲν χρόνος δὴ διὰ πόνου προῦθαί μοι
κάθει τι βαῖε τῇδ' ὑπὸ στέγῃ μόνον
δικαιοῦσθαι· γαστρί μὲν τὰ σύμφορα
τόσον τῷδ' ἐξεύρισκε τὰς ὑποπτερούς
βάλλον πελέας, πρὶς δὲ τοῦδ' ὁ μοι βάλοι
νευροσπαθὴς ἀτραυτός, αὐτὸς ἐν τάλας 290

ελλομένη δυστηρος εξέλκων ποδα
πρὸς τοῦτ' ἂν εἴ τ' ἔδει τι καὶ ποτὲ λαβεῖν
καὶ ποὺ πάγου χυθίντος, οἷα χεῖματι,
ξύλον τι θραύσαι, ταῦτ' ἂν ἐξέρπων τάλας
ἀμυχανώμεν· εἰτα πῦρ ἂν οὐ παρῆν,
ἀλλ' ἂν πέτραισι πέτρων ἐκτρέβων μέλις
ἔρην ἄφαντον φῶς, ὃ καὶ σφίξει μ' ἀεί.

Ἐπιτηδὲς παρέθηκε τὸς μακροὺς στίχους,
ὅπως σαφὲς καταστή, ὅτι ἐν στ. 292 ἀντὶ τοῦ
εἰ τ' προτιμότερον νὰ γραφῇ εἰ δ'. Ὁ Bergk
συμπληρώνει τῷ κώδικι Laur. XXXI, 10 (L2)
ἔγραφεν εἰ, περὶ οὗ δικαίως παρατηρεῖ ὁ Campbell:
«this introduces an awkward asyn-
deton at ταῦτ' ἂν ἐν 294», ὃ δὲ Wake-
field ἤθελεν εἰ μ', ὅπερ εἰδέναι τοῦ Erfurdt,
ὁ Hermann καὶ ὁ Mathiae.

Στ. 421—422.

Φιλοκτήτης.

τί δ' Ὁ Παλαιὸς πτεράδος φίλος τ' ἐμὸς
Nestor ὁ πόλις, ἔστιν;

Ἀντὶ τοῦ ἀμέτρου αἰ μ' ὁ (Dindorf: «a
m. pr., spiritu leni aperi» ὡς in asperum
mutato) ἀντιγράφει τὸν γ' οὖσι τ' εἰ δ' ὅς ὁ
Hermann ἤθελεν εἰ δ' αὖ, ὁ Burges εἰ δ'; αὖ,
ὁ Badham εἰ γάρ ὁ, ὁ Hermann καὶ τὶ δ' ὁ
σταδαῖος (Ἡσύχ. σταδαῖος, πρὸς τὸν
Dindorf εἰ δ' ὅς παλαιὸς πατὴρ ἦν τοῦ αἰ-
ῶος (!). Πιθανώτατον ἐστὶν τοῦ Mekler εἰ
δ'; ἔθ' ὁ, ἀνθ' οὗ προτιμῶ:

τί δ', ἘΠΙ Παλαιὸς κ. τ. λ.,

παραβάλλων τοὺς στίχους 412 «οὐκ ἦν ἔτι»
καὶ 415 «ὡς μηκέτ' ὄντα κείνον» καὶ 445
«ἡσθόμεν δ' ἔτ' ὄντα νιν».

Στ. 525—229.

Φιλοκτήτης.

καὶ μὴ μ' εἶπον
βέβαιαντες ἐπ' ἀλγῆτι ἀπ' ἡρωμένων,
ἀλλ' οὐκ ἐλπίσαντες ἀνδρὰ δύστηνον, μόνον,
ἐρημον ὡς κάρηλον καλούμενον
φωηῖναι, εἴπερ ὡς φίλοι προσήκατε.

Ἀντὶ τοῦ καλούμενον ἤθελεν ὁ Brunck
κακούμενον, ὁ Meineke καλούμενοι, ὁ Toup
(καὶ Erfurdt) μ' ἀλούμενον (καλούμενον καί-
ται ἐν τῷ κώδικι Urb. 141), ὁ Hermann
καλούμενον, ὁ Seyffert καὶ φίλον τηλούμενον,
ὁ δὲ Wecklein καὶ φίλον ἀλούμενον.

Πολλὰ τις καὶ ἄλλα ὅμοια δύνανται νὰ ἐπι-
νοήσῃ, π. γ. Μ' Ὀλοώμενον (πρὸς τὸν στ. 252,
311 καὶ 1105 «ναῖον ἐνθάδ' ὀλοῦμαι»).

πλὴν ἄλλ' ὅμοια ὁρθῶς δύνανται νὰ ἔγῃ καὶ ἡ
παραδοδομένη γραφή, διότι τὸ ὅμοια λέγεται
ἐπὶ τε καλοῦ καὶ ἐπὶ κακοῦ, ἀπαρράλλετα
δὲ, ὅπερ ᾔδῃ ὁ Blomfield παρατήρησεν, εἶπε
καὶ ὁ Αἰσχύλος ἐν Ἀγαμ. στ. 1273—1274:

καλουμένην δὲ φοιτᾷς ὡς ἀγύρτεια
πτωγὸς τάλαινα ληροδῆς ἡνεσχέμη.

πρόσθετε δὲ καὶ τὸ τοῦ Σοφοκλέους ἐν Φιλοκτ.
στ. 430 «χρὴν ἀντὶ τούτων αὐτὸν αἰδᾶσθαι
νεκρὸν».

Στ. 557—560.

Νεοπόλεμος.

ἀλλ' ἡ χάρις μὲν τῆς προμηθίας, ξένη,
εἰ μὴ κακὸς πέριμα, προσπλήξῃ μενεῖ
φράσεν δ' ἈΠΕΡ ἔλεξας, ὡς μάθῃ τί μοι
νεώτερον βούλευμα ἀπ' Ἀργείων ἔχεις.

Ὅπερ μετὰ τὴν λέξιν ἄπερ ἐν νεωτέρους
ἀντιγράφους φέρεται γ' εἶνε τὸ σύνθημα τῶν
γραμματικῶν συμπληρώματι πρὸς τὸ κεχρησ-
τοῦ ῥήματός. Νεώτεροι ἤθελεν: ὁ Hartung
ἄπερ προβλέξας, ὁ Herwerden ἄπερ λέλασας,
ὁ Nauck ὅπως ἔλεξας, ὁ Weil ὅσοι ἔλεξας,
ὁ Wecklein ἂν περὶ μ' ἔλεξας καὶ ὁ Mekler
ἀπαντ' ἄλεξας ἴσως ἔκιντο:

φράσεν δ' ἂν ΠΡΟΞΕ ἔλεξας κτλ.

Ἰδ. στ. 553—556.

Στ. 684—686:

Χορός.

ὅς οὐτ' ἔρξας τιν' οὔτε νοσήσας
ὅλλ' ἴσος ἐν γ' ἴσους ἀνῆρ
ὅλλ' αὐθ' ὡδ' ἀναβῆσας κτλ.

Ἀντὶ τοῦ ἀμέτρου ἀναβῆσας ὁ Dindorf ἐπό-
μενος τῷ Erfurdt ἔγραψε ἐν ἀνέμῳ, ἀνθ' οὗ ὁ
Linwood ἀναβῆσας. ἴσος τὸ ἀναβῆσας εἶνε
γραμματικὸς ἐξήγησις, παρασπέρσας εἰς τὸ ἐ-
δάφην ἐν τῷ τόπῳ τῆς ἀνέμῳ (Ἡσύχ.
ἀνέμῳ, ἀπρεπῶς) ὅπως καὶ ἐν Πηλέτῳ. στ.
102 ἀντὶ τοῦ ἐν ἀπασιν τοῖς γενομένοις κει-
μένοι ἀδίκως ὁ Brunck ἀπασπέρσας τὸ
ὄρθον αἰκῶς, ὅπερ κατ' εὐτυχίαν ἀπέσπεν
ἦν καὶ τὸ ἀρχαῖον σφάλμα: «ἐν τῷ ἀπὸ
κίται ἀντὶ τοῦ ἀδίκως αἰκῶς».

Στ. 1003.

Ὁδυσσεύς.

ἐλλάβετ' Αἴγλόν μὴ ἐπὶ τῷδ' ἔστω τάδε.

Χρὴν τοῦ μέτρου ὁ μὲν Τριχλίνιος ἔγραψε
ἐλλάβετε τούτου, ἄλλοι δὲ ἐλλάβετέ γ' αὐ-

τόν' ἐκ τῶν νεωτέρων ὁ Bernhardy ἤκασι *ἐκλλάτωρ* αὐτόν, ὁ Hartung *ἐκλλάβει* ἀπ' αὐτόν, ὁ Blaydes *ἐκλλάβει* ἀπαοί, ὁ Hense *ἐκλλάβει* γαῖται, ὁ δὲ Moriz Schmidt *ἐμυμάρω* αὐτόν. Ἰσως ἔκαστο

ἐκλλάβε *BE TAX' AY* ἐν κτλ.

Περὶ τὸν κρίνον νὰ παραθέσω παραδείγματα ὁμοίως γράφως τοῦ ἐνικοῦ τῆς προσωπικῆς καὶ ἐπὶ ἄλλων προσώπων.

Στ. 1101—1105.

Φιλοκτήτης.

ὦ τλάμων ἔρχων ἀρ' ἐγὼ
καὶ μέγ' ἔσθ' ἡμετέρας, ὅς ἤ-
δη μετ' οὐδενὸς ὑπερ-
άνδρων εἰς ἐπίσω τάλας
ναῖον ἐνθάδ' ἐλοῦμαι.

Κατὰ τὴν στροφήν (ἐν στ. 1083 τ' ἄλλας) μακρὰ ἀνάγκη νὰ εἴνε καὶ ἡ τελευταία τῆς λ. ὑπερ- ὅθεν ὁ μὲν Hermann ἔγραψεν ὑπε-
ρῶν, ὁ δὲ Meineke φωτῶν καὶ ὁ Blaydes θητῶν ἀντὶ τοῦ ἀνδρῶν. Ἰσως αἱ πρώται λέξεις τῶν δύο τελευταίων στίχων ἥλλαξαν τὰς θέσεις:

ὅς ἤ-
δη μετ' οὐδενὸς ὑπερ-
νάων εἰς ἐπίσω τάλας
ἀνδρῶν ἐνθάδ' ἐλοῦμαι.

Στ. 1128—1135.

Φιλοκτήτης.

ὦ τέξον φίλον, ὦ φίλων
χειρῶν ἐκβεβιασμένον,
ἧ που θλαῖνον ὄρεα, φρένας εἴ τινας
ἔχεις, τὸν Ἡράκλειον
ἄθλιον ὧδε σοὶ
οὐκ εἴη χρηρῶμενον τὸ μεθύστερον,
ἀλλ' ἐν μεταλλάξῃ
πολυμυχάνου ἀνδρὸς ἐρέσσει.

Προσέκρουσαν ἀδικῶς οἱ ἐκδοταί εἰς τὴν λ. ἄθλιον, εἰκάσαντες ὁ μὲν ἄρθμωρ (Erfurd) ὁ δὲ σύντομος (Dindorf) ὁ δὲ δοῖον (Mugrav) ὁ δὲ ἄγκωρ (Hermann) ὁ ἑρῶς ὁ τε ἀρχαῖος καὶ ὁ νεώτερος σχολιαστὴς ἐρμηνεύουσι τὴν λέξιν Ἡράκλειον διὰ τοῦ αὐτοῦ τοῦ Ἡρακλίου διαδόχου, εἰς ὁ καλλιστος τῆς ἀντιθέ-
σεως χάριν ἐπιφέρειται τὸ ἄθλιον ὧδε, ὁ. ἔ. «τὸσον δυστυχῇ, ὅσον ὀρεῖ μέ, ἰσχυρμένον τοῦ τεύχου», ἀπαρραλλάτως ὅπως ἐν στ. 228 λέγεται «ἐρχόμενον ὧδε κάρτερον» (aut videtis) καὶ 265 αἰσχυρὸς ὧδ' ἐρχόμενον καὶ 632 ὧδ' ἄπουν καὶ 1070 καὶ Ἀντιγ. στ. 919 ὧδ' ἐρχόμενος καὶ Ἀντιγ. στ. 440 ἄπουν ὧδ' ἀπὸ λουμαῖ καὶ Πλέτρ. στ. 232 ἀνὰ ἄρμωρ ὧδε θρήνων κτλ. Κατὰ ταῦτα τὸ αὐτοῦ Ἡρακλίου ἄθλιον ὧδε σημαίνει αὐτὸν πιστὸν τοῦ Ἡρακλίου σύντροφον τὸσον δυστυχῇ («ὅσον φραῖναι, ὅσον εἰμαῖ») ὁ δὲ τὸν διὰ τὴν ἐννοίαν γραπτὸν ὧδε σοὶ οὐκ εἴη χρηρῶμενον, ὥστε τὸ μὲν ὧδε νὰ συνάπτηται τῷ ἄθλιον τὸ δὲ σοὶ τῷ χρηρῶμενον. Ὁμοίως ἄθλιον ἀποκαλεῖ αὐτὸν ὁ Φιλοκτήτης καὶ ἐν στ. 1214. Τὸ «Ἡρακλειον» καλῶς δύναται νὰ ἀποδώσῃ ἡ νέα Ἑλληνικὴ γλῶσσα διὰ τοῦ «ἀνθρώπου τοῦ Ἡρακλίου».

Ὁ στίχος:

ἀλλ' ἐν μεταλλάξῃ

μετρικῶς δὲν ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν τῆς ἀντιστροφῆς 1157:

ἐμὰς σαρῶς αἰέλας (u' - / u' - u -),

ὅθεν ὁ μὲν Hermann ἤκαζεν *ἀλλ' ἐν γάρ, ὁ* Mathie *ἀλλω δ' ἐν, ὁ* Schneider *ἀλλ' ἀλλ' ἐν, ὁ* Wunder *χρηρῶν δ' ἐν, ὁ* Dindorf *ἐν ἀλλ' ἐν, καὶ ὁ* Mekler *ἀλλ' ἐν*.

Ἰκασι:

τὸν Ἡράκλειον

ἄθλιον ὧδε σοὶ
οὐκ εἴη χρηρῶμενον τὸ μεθύστερον
EM, AAA' ἐν μεταλλάξῃ
κ. τ. λ.

Ὁ ἀρχαῖος σχολιαστὴς δις χρῆται τῇ λέξει ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ αὐτοῦ: ἡ ἐν τὸν τοῦ Ἡρακλίου διάδοχον ἡ ἐν τὸν ἐπὶ τῷ Ἡρακλεῖ ἄθλιον ποιήσαντα τὴν κυρὰν καὶ ὑφάψαντα αὐτόν».

Στ. 1204—1206.

Φιλοκτήτης.

ἕρως, εἴ ποθεῖ,
ἧ γένυν ἧ βελέων τὴν προπέμψατε.
Χορός.

ὡς τίνα βέξῃς παλάμην ποτέ;

Χάριν τοῦ μέτρου ὁ Buttman ἐκ κοιδίων τοῦ Τρικλινίου ἔγραψε *βέξας*, ὁ δὲ Vauvil-
liers ἤκασι *βεξείων* καὶ ὁ Erfurd καὶ τίνα
ῖ' ὧς. Ἰσως μετὰ τὴν λέξιν τίνα ἐξέπεσαν ἡ
λέξις θῆ, ὡς νομίζει ὁ Hermann, ἰσως δὲ καὶ
ἡ λέξις καί:

ὡς τίνα καὶ βέξῃς παλάμην ποτέ;

Περὶ τὴν τοιαύτης χρήσεως τοῦ καὶ ἐπὶ ἐρω-
τήσεων κρίνον περὶ τὴν ὡς γνωστὴν νὰ διαλά-
θω παραδείγματα ἀναφέρω Οἰδ. Τυρ. στ.

989 «ποιὰς δὲ καὶ γυναικὸς ἐκροθεῖσθ' ὕπερ;» καὶ 1129 καὶ 554. 726. 770 «ἄμω γὰρ αὐτὰ καὶ κατακτείναι νοεῖς;» καὶ 772 καὶ 1314 καὶ Τραχίν. στ. 315 «τί δ' οἶδ' ἐγώ; τί δ' ἄν με καὶ κρίνοις;»

Στ. 1308—1309.

Νεοπόλεμος.

εἶεν τὰ μὲν [νυν] τῶς ἔχεις κοῦν ἐσθ' ὅτου ἔργῃν ἔχοις ἄν οὐδὲ μέμῃν εἰς ἐμέ.

Κατ' ἐμὴν ἀναπλήρωσιν ἡ λέξις νυν (δρ. μὲ. Dind. σελ. 317 μέν νυν). Ἄλλοι συμ-
πληρῶσαι θή η̄ ται.

ANTIOPHNE

Στ. 260—265.

Φύλαξ.

κἄν ἐγγίγντο
πληρῇ τελευτῶν· αἶψ' ὁ κωλύων παρῇν
εἰς γὰρ τις ἦν ἑκατοὺς ὡς εἰργασμένος
κοῦδεις ἐναργῆς, ἀλλ' ἔργω τοῦ μὴ εἰδέναι
ἦμεν δ' ἔτοιμοι καὶ μύδρους αἰρεῖν χερούιν
καὶ πῦρ διέρπειν κτλ.

Ὁ Dindorf εἰσάγων ἐν τῷ τετάρτῳ στίχῳ
κοῦδεις ἐναργῆς, ἀλλ' ἔργω πᾶς τὸ ὡς

γράφει περὶ τῆς γραφῆς τῶν κωδίκων: «Metri-
vitiūm non posse aoristo scribi (κατ' εἰκο-
σίαν τοῦ Porson γενομένην δεκτὴν ὑπὸ τοῦ
Schneider καὶ Wex' ἔργω ἀντὶ τοῦ ἔργω
φέρεται καὶ ἐν ταῖς παλαιαῖς ἐκδόσεσιν Fran-
cofurtana 1567 καὶ Vitebergensis 1585)
substituendo tolli jam ab aliis est animad-
versum. Mihi ipsa sententiarum consecutio
inveniendi veri viam videtur mon-
strare: nam postremis verbis idem con-
tineri debet quod ante dixerat ἦν ἑκατοὺς
οὐδεις γεγραμμένος. Itaque εἰδέναι interpre-
tari debui existimo eique ne recte quidem
interpretatio: neque enim hoc, sed εἰργα-
σμένος εἶναι cogitatione repeti oportet.
Eo igitur ejectione restitui quod praecedens
οὐδεις postulat πᾶς, omisum, ut videtur,
ex quo εἰδέναι in versum est illatum. Tò
μὴ autem in fine sententiae similiter po-
suit poeta infra v. 443 καὶ σῆμ' δρᾶσαι
κοῦν ἀπαρνοῦμαι τὸ μὴ et in Ajace v. 96
κῆμος πάρεστι κοῦν ἀπαρνοῦμαι τὸ μὴ».

Ὁ Erfurdt (Bothe, Reisig, Böckh,
Nauck) ἀπέβαλε τὴν λέξιν τὸ (ἐγρασε μὴ εἰ-

δέναι ὁ Götting), ὁ δὲ Hermann ἤκαθεν ἀλλ'
ἐγέγετο τὸ μὴ εἰδέναι καὶ ἀλλ' ἔργω τῷ μὴ
εἰδέναι («effugit, eo quod nesciebamus») καὶ
ἀλλ' ἔρ' ὅ γ' ἐμὴ εἰδέναι. Νομίζω, ὅτι ἀ-
γαθὴ τύχη χρησάμενος ὁ Dindorf εὑρεν, ὅτι
τὸ εἰδέναι εἶνε ἰσραηλινὴ ἑρμηνεία γραμμα-
τικῶς παρερρησασα ἐκ τῆς φωνῆς εἰς τὸ ἰδᾶ-
ριον, ὥστε γνήσιον μένει ἀλλ' ἔργω τὸ μὴ,
ὅπερ κατ' ἐμέ οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἡ:

κοῦδεις ἐναργῆς, ἀλλ' ἔργω τὸ μὴ,
εἰς ὃ καλλίστα νῦν ἐπιφύεται:

ἦ μ' ἐν δ' ἔτοιμοι καὶ μύδρους αἰρεῖν χερούιν
κ. τ. λ.

Στ. 47—48.

Ἰσμήνη.

ὡς σχετλία, Κρέοντος ἀντειρηκτός;

Ἀντιγόνη.

ἀλλ' οὐδὲν αὐτῷ τῶν [γ'] ἐμῶν μ' εἴργειν μέτα.

Κατ' ἐμὴν ἀναπλήρωσιν ἡ λέξις γ', ὡς ἐν
τῷ ὁμοίῳ τῆς Ἠλέκτρας στίχῳ 536:

ἀλλ' οὐ μετῇ αὐτοῖσι τὴν γ' ἐμῇ κτανεῖν.

Στ. 388—391.

Φύλαξ.

ἀναξ, βροτοῖσιν οὐδὲν ἔστ' ἀπόμοτον·
ψεύδει γὰρ ἡ πῖνοια τὴν γνώμην, ἐπεὶ
σχολῇ ποῦ ἦξεν δεῦρ' ἌΝ' Ἐσηλόων ἐγὼ
ταῖς σαῖς ἀπαιαῖς, αἷς ἐχειμᾶσθον τότε.

Γράφει ὁ Nauck: «da ἔν weder mit i-
st, noch mit ἦξεν verbunden werden
kann, unterliegt es keinem Zweifel, dass
unsere Stelle fehlerhaft ist und zwar
liegt der Fehler in ἦξεν wofür εἰθεῖν
(Blaydes) erwartet wird» ὁ Meineke ἤ-
καθεν ἦκεν ἡ δεῦρ' γ', ὁ Wecklein δεῦρ' γ'
καὶ ὁ Mor. Schmidt γὰρ ἦξαν ἐκεῖτο ἴσως:

σχολῇ ποῦ ἦξεν δεῦρ' ἌΝ' Ἐσηλόων ἐγὼ
ὡς πρὸς τὴν ἐπαναλήψιν τοῦ ἦ' αὖ, ὅπερ ὁ φύ-
λαξ μεταχειρίζεται καὶ ἐν στ. 395, παραβλέ-
πει Φιλокτ. στ. 508—510:

οἰκτεῖρ', ἀναξ' πολλῶν ἐλέξα θυσιότατον πόνων
θῶκ', οἷα μηδεις τῶν ἐμῶν λάχει φίλων
εἰ δὲ πικρὸς, ἀναξ, ἐγχεῖς Ἀτρεΐδης κ. λ.

Στ. 1324—1325.

Κρέων.

ἄγετ' μ' ὅτι τάχος, ἄγετ' μ' ἐκποδὼν
τὸν οἶκόντα ΜΑΛΛΟΝ ἢ μηδένα

Μέλλον δέ:

τὸν οἶκόντα Μ' ἈΛΛΟΝ ἢ μηδένα.

Περβλ. 'Ηλιάτρ. στ. 244 καὶ Οιδίπ. ἐπὶ Κολ. στ. 918 « αἶμα' ἔσονται μὲν ἐνὶ » (= οὐα ἄλλου ἢ μὲν ἐνὶ καὶ Οιδ. τυρ. στ. 1019. Περὶ τοῦ ἀδελφ. ἢ βλ. λεξ. Dind.

Στ. 1219—1220.

*Λγγελος.

ταῖς δὲ ἀθύροις δεσπότητος κελεύσματος ἡρώδης κτλ.

*Ἀντὶ τοῦ αὐτοῦ ἐμφανιστοῦ ἐγράφη κελευσιμότης ὁ Burton, ὅτερ ἐδίδαντο ὁ Schneidewin, Dindorf, Nauck. καὶ ἄλλοι. Μᾶλλον δὲ κελυσιμότης, ὅπως λέγεται ἐν Αἰγ. Πέρσ. 397 « ἐκ κελυσιμότητος » καὶ ἐν Εὐριπ. Ἰων. ἐν Ταύρ. στ. 1045 « ἐκ κελυσιμότητος » καὶ ἄλλα καὶ.

Στ. 354—364

Χορός.

καὶ θόγγμα καὶ ἀνεμὸν φρόνημα καὶ ἀστυνόμενος ὁργὰς ἐδιδάξατο καὶ δυσάδλων πάγων αἰθρία καὶ δυσομέτρα φεύγειν βέλῃ, παντοπόρος ἀπορος ἐπ' οὐδὲν ἔρχεται τὸ μέλλον. Ἄββα μόνον φεύγειν εὖν ἐπαύεται, νέσων δ' ἀμυχάνων ρυγὰς ζυμπερρασταί.

*Ἀντὶ τοῦ αἰθρία διὰ τὸ μέτρον τῆς ἀντιστροφῆς ἐν στ. 368 :

νόμους παρείρων χωνὸς

ὁ Musgr. ἔκλεξε διαιθρία, ὁ Böckh διαιθρία καὶ ὁ Helms διαιθρία, ὡν ἄλλο ἄλλος ἐκδότος προτιμᾷ. Μετὰ τὴν λέξιν δυσάδλων καὶ πρὸ τῆς λέξεως δυσομέτρα ἀεμοδιώτερον νομίζω νὰ ληφθῇ διαιθρία, πρὸς ὁ παραβλητέα καὶ τὰ διαιθρία (παρ' Ὀμήρῳ, διαιθρία (ἐν Ἀντιγ. στ. 588—589 «δυσπνοίας—πνοαίς»), διαιθρία (ἐν Ἀντιγ. στ. 590 «κελαιάν θίνα καὶ δυσάνεμον») καὶ διαιθρία (ἐν Οιδ. τυρ. στ. 1314—1315 «νέρος—δυσούριον»).—Τῆς λέξεως διαιθρία ἐποικήσατο χρῆσται ὁ Εὐριπίδης ἐν Ἡρακλιδ. στ. 857 « ὄρενης ἐκ διαιθρίας ».

*Ἀπὸ τοῦ ἐπαύεται ὁ Schneidewin ἤκαθεν ἐπαύεται, ὁ Meineke καὶ ὁ Heindorf ἐπαύεται, ὁ Rauchenstein ἐπαύεται, ὁ Wecklein οὐ πετάσεται, ὁ Kralica οὐκ ἐπαύεται (!) καὶ ὁ M. Schmidt οὐκ ἐπαύεται· δὲν νομίζω, ὅτι ὑπάρχει ἀνεγχερ μεταβολή, ἀλλ' ἔαν ὑπάρχει, δυνατόν νὰ γράψῃ τις οὕτω διδάσκειται. Περὶ τῆς χρήσεως τοῦ μέσου διδάσκειται

(Ἑλλ. Φιλολ. Σάλλογος, Εἰκοσιπενταετηρίς.)

καλὸν νομίζω νὰ παραβῇ ὅσα ὁ Κορκαῖς ἐν σελ. 15^α τοῦ αὐτοῦ Προδρόμου Ἑλλ. βιβλ. ν. παρτήρησεν : « Ἀπὸ τῶν σχολιαστῶν τινες ἐνόμισαν, ὅτι ὁ Σοφοκλῆς μεταγενέστερον τὸ ἐδιδάξατο ἐνεργητικῶς ἀντὶ τοῦ ἐδιδάξατο, ἐναντίον τῆς λογογραφικῆς χρήσεως καὶ συνήθειας » ἐπειτα τὸ ἐξηγοῦσι καὶ τὸ ἐξηγοῦσιν ὁρθῶς διὰ τοῦ ἐξηγῆσαι. Ἀλλ' ἤρκει νὰ παρατηρήσωσιν, ὅτι ὅσα τις ἐνεργίστη δὲν τὰ διδάσκειται ἀπ' ἄλλου, διὰ νὰ καταλάβωσιν, ὅτι τὸ ἐδιδάξατο τοῦ Σοφοκλέους εἶναι ἀληθὲς μέσον ῥῆμα, ἦγουν σημαίνει τὸ αὐτὸς αὐτῶν ἐδιδάξε, τὸ ὅποιον θέλει νὰ εἴπῃ ἐξηγῆσαι ».

Στ. 1347—1353.

Χορός.

πολλῶν τὸ φρονεῖν εὐδαιμονίας πρῶτον ὑπάρχειν γὰρ δὲ τὰ γ' ἐς θεοῦ μὴδὲν ἀσπετεῖν μεγάλοι δὲ λόγοι μεγάλας πληγὰς τῶν ὑπεράλμων ἀποτίσαντες γῆρας τὸ φρονεῖν ἐδιδάξαν.

Τὸ ἀρχαῖον σχόλιον ἔχει : « τὸ καλῶς φρονεῖν πρῶτον ἐστὶν εὐδαιμονίας καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἐξοχώτατον », τὸ δὲ νεώτερον : « πρῶτον καὶ κρείττον ἐστὶν » ἢ γὰρ ἀρχὴ κρείττον τῶν μετ' αὐτῇ, ἐπειδὴ αἰτία ἐστὶν ». Κατ' οὐδὲν ἀσπετεῖν εἶναι καὶ τοῦ Wolff ἡ ἔρμηνεια : « bei weiter der wichtigste Teil des Glückes ist die Besonnenheit », καὶ οὐδὲν ἀληθεστέρα καὶ ἡ τοῦ Musgr. ἡ ἐρμηνεία, ὅτι τὸ πρῶτον καὶ ἐντὶ τοῦ πρῶτερον καὶ γράφοντος : « propriam vim obtineret, inquit, si τὸ φρονεῖν species esset εὐδαιμονίας », εἰς ὃ ὁ Erfurdt ἐπισυνάπτει : « at qui ut haec revera est, ita Graecorum quoque iudicio fuit. Cf. supra v. 1050. ὅσοι κράτιστον κτημάτων εὐδουλία », Eriip. Heracl. 746 « οἰόμεσθα γὰρ τὸν εὐτυχοῦντα πάντ' ἐπιστάσθαι καλῶς ». Ejusdem fragm. inc. 204 « τὸν εὐτυχοῦντα καὶ φρονεῖν νομίζομεν », unde factum, ut ἀνόητος ἐστὶν ὁ γέλιος pro μωρός, ἀνόητος diceretur. Vid. ad v. 1013 et quae Corayus monuit ad Isocr. T. II, p. 78 ».

Κατ' ἐμὲ, ἡ σύνταξις ἔχει : « πολλῶν πρῶτον ὑπάρχει τῆς εὐδαιμονίας τὸ φρονεῖν » τ. ἔ. « ἐκ πάντων τῶν ἄλλων πρῶτον τὸ φρονεῖν ὑπόκειται θεμελίον καὶ ὑπαρχὴ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν », « γίνεται αἰτία τῆς εὐδαιμονίας καὶ ἀρχὴ αὐτῆς ». Γνωστὴ εἶναι ἡ τοιαύτη τοῦ ὑπάρχειν σύνταξις πρὸς γενικὴν π. γ. « ὑπάρχει

ὁ Λαυρεντιανὸς κωδῆς ὁ ἅριστος καὶ πάντες οἱ λοιποὶ πλὴν δύο μόνων ἔχουσιν οὐχὶ ἀνδάνειν ἀλλὰ ἀνδάνει (α ἀρέσκει π), εἰς ὁ λαμπρῶς τελευτᾷ τῆς Ἀντιγόνης ὁ λόγος :

καίτοι πῶθεν κλέος γ' ἀν' εὐκλείστερον
κατέσχον ἢ τὸν αὐτάδελφον ἐν τάφῳ
πύθισα; τούτοις τοῦτο πᾶσιν ἀνδάνει.

Κρέων.

οὐ τοις μόνῃς τῶνδε Καθμείων ἔρξ.

Ἀντιγόνη.

ὁρῶσι χροῖται καὶ δ' ὑπὸ λουσι στόμα.

Πηχάνων νομίζω, ἔτι καὶ ὁ στίχος 505 εἶναι Εὐριπίδους παραβλήσεις ὑπὸ τοῦ σχολιαστοῦ μετὰ τὸν δύο ἄλλων, τῶν πρὸς τὸν Jacob, πρὸς τὸν στ. 909 τοῦ Σοφοκλέους ἐν τῇ ὥκ καὶ εἰτα περιεσφράσας τις τὸ καίμενον αὐτὸ οὕτως ἐξηγεῖται καὶ ἡ ἐν νεωτέρους χειρογράφοις μεταβολὴ τοῦ ἀνδάνει εἰς τὸ ἀνδάνειν.

Στ. 1271—1275.

Κρέων.

οἴμοι,
ἔγω μὲν δειλαίος, ἐν δ' ἐμῷ κάρα
θεὸς τότ' ἄρα τότε μέγα βάρος μ' ἔχων
ἔπαισεν, ἐν δ' ὅσους ἀγρίαις ἔδοξεν,
οἴμοι, λαχάτην ἀντρέπων χαρὰν.

Χάριν τοῦ μέτρου (ἀντιστροφ. στ. 1296 : « τίς ἄρα, τίς με πότμος ἐτι περιμένει; ») ὁ μὲν Erfurdt ἔγραψε :

τότ' ἄρα τότε θεὸς μέγα βάρος μ' ἔχων

(Hermann μέγα με βάρος ἔχω, Meineke με μέγα βάρος ἔχω) ὁ δὲ R. Enger :

τότε θεὸς τότ' ἄρα μέγα βάρος ἔχων,

ὅπερ καὶ ἄλλοι ἐδίδξαντο καὶ ὁ Nauck. Νομίζω ἐγὼ, ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ δευτέρου στίχου ἐξέπενεν ἡ λέξις μέγα (δυσκόλου δὲν ἦτο τὸ πρῶτον διὰ τὸ δεύτερον μέγα) καὶ ἐνευθεν ὁ ἀντιγραφεὺς ἀναγκάσθαι νὰ συμπληρώσῃ τὸν στίχον διὰ τοῦ δευτέρου οὕτως :

μέγα θεὸς τότ' ἄρα μέγα βάρος ἔχων,

πρὸς ὁ παραβλέψας τὸ παρ' Αἰσχύλῳ ἐν Ἀγαμέμν. στ. 1101—1102 :

τί τότε νέον ἄχος μέγα,
μέγ' ἐν δόμοις τοῖσδε μήδεαι κακῶν;

καὶ Oid. τύρ. στ. 1329—1330.

Στ. 593—597.

Χορός.

ἀρχαῖα τὰ Λαβδακιδῶν οἶκον ὀρώμαι
πῆματα θημένον ἐπὶ πῆμασι πίπτοντα
οὐδ' ἀπαλλάσσει γενεὴν γένος, ἀλλ' ἔρπειται
θεῶν τις οὐδ' ἔχει λύσιν.

Γράφει ὁ Nauck: « Der Gedanke scheint zu sein: "ich sehe dass in dem Hause der Labdakiden in ununterbrochener Kette Leiden auf Leiden sich häufen," wie etwa Aesch. Sept. 740 πόνοι δόμων νέοι παλαιότι συμμειγείς κακούς. Indess ist es unmöglich aus den jetzigen Worten einen erträglichen Sinn zu gewinnen. Man könnte nur folgende Uebersetzung geben: "ich sehe dass alt sind die Leiden des Labdakidenhauses, welche auf die Leiden der Dahin geschiedenen fallen? Eine solche Ausdrucksweise wäre verkehrt. Auch das Metrum weist auf einen Fehler der Stelle hin: statt οἶκον ist ein Iambus nothwendig, statt πῆματα θημένον die Messung - u - - -, einklärt die:

καὶ αὐτὰ Λαβδακιδῶν ὀρώμαι οἶκον
πῆματ' ἀρχαίοις ἐπὶ πῆμασι πίπτοντα

καὶ ὁ Wecklein:

ἀρχαῖα τὰ Λαβδακιδῶν οἶκον (ἢ σ κ ο π ὶ ν) ὀρώμαι
πῆματ' ἀλλ' ἄλλοις ἐπὶ πῆμασι πίπτοντα.

Ἀντὶ τοῦ οἶκον ὁ M. Seyffert ἤκασι δόμων, ἀντὶ τοῦ θημένον ὁ Hermann θητῶν, ὁ Dindorf θητῶν καὶ ὁ ὄντων καὶ (πῆματ') ἰσθμίων καὶ ὁ M. Seyffert (πῆματ') ἐκρίτων. Νομίζω ὅτι ἔκαστο γερῶς μὲν :

πῆματ' - - - ἐπὶ πῆμασι πίπτοντα
οὐδ' ἀπαλλάσσει θημένον γενεὴν γένος, ἀλλ' ἔρπειται
θεῶν τις κ. ἔ.

Ἡ λ. γενεὴν ἐκκρούσκει ἐκ τοῦ στίχου τὴν λ. θημένον κατέλαβε τὸν τόπον αὐτῆς, ἡ δ' ἐκκρούσθαι συνεπλήρωσε τὸ γάμα τοῦ προηγούμενου στίχου ἀντὶ τοῦ ΟΙΚΩΝ ἤκασι ΚΑΚΩΝ, ὥστε τὸ ὅλον χωρίον οὕτως ἔχει :

ἀρχαῖα τὰ Λαβδακιδῶν οἶκον ὀρώμαι
πῆματ' [ἀλλ' ἄλλοις] ἐπὶ πῆμασι πίπτοντα
οὐδ' ἀπαλλάσσει θημένον γένος, ἀλλ' ἔρπειται
θεῶν τις κ. ἔ.

Ὅσον εἰς τὸ πῆματα κακῶν παραβλέψας τὸ ἐν Ὀδυσ. Γ, στ. 152 « πῆμα κακοῖο » καὶ τὸ ἐν Αἴαντ. στ. 363 « τὸ πῆμα τῆς ἀτης » καὶ

τὸ ἐν Φιλοκτ. στ. 765 «τὸ πῆμα τῆς νόσου», ὅπως παραλίτω τὰ γνωστὰ ἄγῶν μέγης (ἐν Τραγυν. στ. 20), ἔρις παλίου κ. ἄ. ὁ. περὶ ὧν ἐπιθετὸ σημαίωμα τοῦ Nauck εἰς Τραγυν. στ. 20. Πρὸς τὸ *gōthēōr* γένος παράβαλε τὸ ἐν Ίλιάδ. Α, στ. 250—251 «δύο μὲν γενναῖα μερόπων ἀνθρώπων ἐθελιάθ'». Νὰ ἐρμηνεύσω τὸν στίχον, ὅπως ἐξέδωκα αὐτόν, κρίνω περιττόν, παραβάλλω δὲ μόνον τὸ παρ' Αἰσχύλῳ ἐν Χοεφρόρ. στ. 403—404: «παρὰ τῶν πρότερον φημίων ἄτην ἐτίραν ἐπάγουσαν ἐπ' ἄτη», οὕτως μνῆαν ἐποίησας ὁ Campbell.

Στ. 604—610.

Χορῆς.

τέτ' ἡ Ζεὺς δύναται τίς ἀνδρῶν ὑπερβόια κατὰ στήθεϊ
τὰν σοῦ' ὅπως αἰρεῖ τοῦ' ὁ παντογέρως
οὐτ' ἀκαμάτου θεῶν
μῆνες, ἀγέρως δὲ θεῶν δύναστας
κατέχεις Ὀλύμπιε.
μαρμαρέεσσαν αἰὲλ' ἔχον.

Καὶ τί περὶ τοῦ «οὐτ' ἀκαμάτου» νομίζουσιν οἱ ἐκδόται παραλείπω, ἐπεὶ αὐτῶν δὲν ἔγωγε πικρῶτερον νὰ εἶπω ὅτι φωνῆς δὲ ἀσπάζομαι τοῦ Nauck τὸ σημαίωμα: «θεῶν μῆνες ist hier anstössig, wo vom Zeus die Rede ist, der gerade als Ordner der Zeit gedacht wird, vgl. II, 2, 134» νομίζω. ὅτι ἐκεῖτο ἐν τῷ κώδικι τῷ ἀρχαίῳ:

οὐτ' ἀκαμάτοι χρόνου
μῆνες, ἀγέρως δὲ θεῶν δύναστας
κ. τ. λ.

καὶ ὅτι ἐν τοῖς νεωτέροις, τοῖς περισπωμένοις ἡμῖν, αἱ λέξεις χρόνου καὶ θεῶν ἔλλαξαν τὰς θέσεις· πρὸς τὸ «ἀκαμάτοι χρόνου μῆνες» (Σχολ. «ἡ τοῦ χρόνου περίοδος») παράβαλε τὸ παρ' Εὐριπίδῃ ἐν Ἄλκμοι. 597 «ἀκάμας χρόνος» πρὸς τὸ «θεῶν δύναστας» τὸ ἐν Οἰδ. ἐπὶ Κολ. στ. 1085—1086 «πάνταρχε θεῶν—Ζεῦ».

Στ. 635—638.

Ἀλκμων.

πάτερ, σὸς εἰμι· καὶ σύ μου γνώμας ἔχων
χρηστὰς ἀπορροῖς αἷς ἔγωγ' ἐφέμμεναι
ἐμοὶ γὰρ οὐδεὶς ἀξιούται γάμος
μείζων φέρεσθαι σοῦ καλῶς ἡγουμένου.

Ἀντὶ τοῦ ὑπόπτου ἔχων, περὶ οὗ ἦδη ὁ ἀρχαῖος σχολιαστὴς παρετήρησε «παρελαί τὸ ἔχων», ἤρασα ἄγων (πρβλ. στ. 623—624:

«ὅτω φρίκας θεὸς ἄγει πρὸς ἄταν»). Ὅμοιος ἐν στ. 344 καίτοι ἐν τῷ κώδικι «ἔγει, ἄγει sed eraso ἄγει et ἔγει ab antiquiore m. in ἄγει mutato» καὶ ἐν τῷ Οἰδ. τῷ στ. 1061 «ἄλις νοσοῦσ' ἐγώ»· τὰ χειρόγραφα ἔχουσιν ἔγω ἀντὶ τοῦ ἐγώ, ὅπερ προσελήφθη ἐκ τοῦ ἀρχαίου σχολίου.

ΑΝΤΙΦΟΝΗΣ ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

«Οὔτοι (οἱ φύλακες) τὴν κόνιν τὴν ἐπιβεβλημένην καθαίροντες οὐδὲν ἥττον ἐρροῦρου» γράφει καθήροντες καὶ παράβαλε τὴν διττήσιν τοῦ φύλακος ἐν Ἀντιγ. στ. 409 κ. ἐ. «πᾶσαν κόνιν σήρατες, ἣ κατεῖχε τὸν νέκυν, μυθῶν τε σῶμα γυμνῶσαντες εὐ καλήμεθ' ἄκρον ἐκ πάγων κ. τ. λ.».

ΗΛΕΚΤΡΑΣ

Στ. 321.

Ἥλεκτρα.

καὶ μὴν ἔγωγ' ἔσθ' ἘΚείνον οὐκ ἔκην.

μᾶλλον δὲ διὰ τὴν τομὴν:

καὶ μὴν ἔγωγ' ἔσθ' ἘΚείνον οὐκ ἔκην.

Ὅμοιος ἐν Φιλοκτ. στ. 385 ὁ Λαυρεντιακὸς κωδὶξ ἔχει αἰτιῶΜ' ἘΚείνον ἀντὶ τοῦ αἰτιῶΜΕ (= ΑΙ) Κείνον.

Στ. 701—708.

Παιδαγωγός.

εἰς τὴν Ἀχαιοῦ, εἰς ἀπὸ Σπάρτης, δύο Αἰεὶς ζογιστῶν ἀρμάτων ἐπιστάται, κλέμενος ἐν αὐτοῖσι Θεσσαλὰς ἔχων ἵππους, ἔπεμπτος· ἔκτος δὲ Αἰτωλίας ξανθαῖσι παῖσι· ἔδωκε Μάγνης ἀνὴρ, ὁ δ' ἐγδοὺς λυώντες Αἰνιὰν γένος· ἔνατος Ἀθῆνων τῷ ὄντι ἐπὶ τῷ ἀπὸ Βοιωτῆς, ἄλλος δέκατον ἐκκληρῶν ἔχον·

Δέκατον ἔχει ὁ Nauck γράφων· «ἄλλος ist hier befremdlich»· γράπτειν:

Βοιωτῆς αὐτὸς δέκατον ἐκκληρῶν ἔχον·

καὶ ἐν στ. 739 ἐγράφη ἐν τῷ κώδικι ἡλτοσ ἀντὶ τοῦ αὐτοῦ (Nauck), ἐν δὲ στ. 711 τοῦ ναντίον αὐτῶν ἀντὶ τοῦ ἁλτοσ (Musgrav).

Στ. 977—985.

Ἥλεκτρα.

Ἔσθε τῶδε τὸ κασιγνήτω, φίλοι,
ὡ τὸν πατρίον οἶκον ἐξουσιότατην,

ὡ τοῖσιν ἐλθροῖς αὖ βεβηκόσιν ποτὶ
ψυχῆς ἀπειθήσαντες προσηύχοντο φόνου
τούτου εἶλεν γὰρ, τῷδε γὰρ πάντας σέβειν,
τῷδ' ἐν θ' ἑορταῖς ἐν τε πανηγύρεσσιν
τιμᾶν ἀπαντας οὐκ ἀνδρείας χρεῖαν
ποιουσι τοι νῦν πάς τις ἐξέρπει βροτῶν,
ῥέουσιν θανάτοισιν θ' ὥστε μὴ ἁλιπεῖν κλέος.

Σοφοκλῆς ἀπίθανον νομίζω, ὅτι ὁ Σοφοκλῆς
μετὰ τῷ α' ἡ πενικῇ ἐγραψεν ἐν τέλει τὰ θη-
λυκὰ ἔωσαν. ἔγραψαν θ', μᾶλλον δ' εἰκάζω,
ὅτι τὸ τοῦ ποιητοῦ ἔωσαν βαρύνονται θ' οἱ
ἀντιγραφεῖς μετὰ τῶν θηλυκῶν κατὰ συνή-
θειαν αὐτῶν, ἡς ἀπερὶ τὰς καὶ ἄλλα ἔχω
ἐκ τῶν κωδικῶν τοῦ ποιητοῦ νῦν μνημονεύσω,
π. γ. ἐν Ἀντιγ. στ. 769-770 (τὰ-κέρτα
τάδ' καὶ ἄμφο-αὐτὰ ἀντὶ τῶν τὰ-κέρτα τῶδ'
καὶ ἄμφο-αὐτῶν) καὶ Οἰδ. ἐπὶ Κολ. στ. 1061
καὶ 1068 μοι δοῖσα ἀντὶ μοι δόντα (Lind.) καὶ
πεσοῦσαι κλαιοῖ ἀντὶ πεσόντ' ἐκλαοῖ (Dind.),
πρὸς δι. καὶ στ. 1640. 1674. "Ὅτι δὲ δὴ
θῆς ἡ παρατήρησις τοῦ ἀρχαίου σχολιαστοῦ
εἰς Οἰδ. ἐπὶ Κολ. στ. 1676: «πολλὰ γὰρ τὰ
σχήματα γράτται, ἀντὶ τῶν θηλυκῶν τὰ ἀρε-
τικὰ τῶνδε», μαρτυροῦσι καὶ τὰ χωρία Οἰδ.
ἐπὶ Κολ. στ. 337 καὶ 1676 «ἰδόντες καὶ πα-
θόντες» (Cobet ἀντὶ τοῦ παθοῦσας), Ἡλέκτρ.
στ. 980. 1003 κ. ἄ. Ἀζῆς μνείας εἶνε ὁ στ.
1113 τοῦ Οἰδ. ἐπὶ Κολωνῶ.

ἐμφάντε τῷ φόνοντι κἀναπαύσαστον

ἐν ᾧ ὁ Λαυρεντιανὸς κωδὶξ ἔχει ἐμφάντε (ἄλλοι
ἐμφάντε) διωρομμένον εἰς ἐμφάντε μετὰ προσγε-
γραμμένον σημειώματος «ἀντὶ τοῦ ἐμπερῶσαι» ὁ
ἀντιγραφεὺς παραδιορθώσας τὸ ἐμφάντε (Mudg-
ge ἐμφάντε) ἀμέτρως ἐμφάνσα, ἐνόμισεν, ὅτι δὲν βιά-
ζεται τὸ μέτρον, ἐάν ὑπερβεν τοῦ α' γράψῃ τὸ
σημεῖον τῆς βραχυτέρας!

στ. 20-22.

Παιδαγωγός.

πρὶν οὖν τιν' ἀνδρῶν ἐξεδιοικτορεῖν στέγης
ἐξυπάτετον λόγισιν, ὡς ἐνταῦθ' ἐμὲν
τὴν οὐκ ἐστ' ὀκνεῖν καιρὸς ἄλλ' ἔργων ἀκμή.

Περὶ τοῦ δευτέρου στίχου γράφει ὁ Din-
dorf: «codex ἰνέιν, cui ἰσμεν superscrip-
tum in Lb, quod in tentu habent Flor.
Γ, aliaque nonnulla apographa ἰνέιν, quod
ex Callimacho annotatum est ab Hero-
diano περὶ μονήρους λέξεως p. 24, 3 (γρῆς
ἰμεν ἐν ἀποσπ. 294) et Eustathio ad Homer.
p. 1457. 49., alienissimum ab Sophocle
est, cui restitui quod scripserat ἰεῖος etc.».

Ὁ Dawes ἔγραψεν (ἐν msc., σελ. 277)
ἰμεν (Campbell), ὁ Porson (ἐν tracts σελ.
221) τὴν κωδὶξ:

ὡς ἐνταῦθ' ἴνα
οὐ καιρὸς ὀκνεῖν ἐμὲν ἄλλ' ἔργων ἀκμή

καὶ ὁ Hermann:

ὡς ἐνταῦθα δὴ (ὡς ἐνταῦθ' ἴνα)
οὐκ ἐστ' ἐτ' ὀκνεῖν καιρὸς κ. ἄ.

Τὴν μεταβολὴν δὲ ἐν τῷ τρίτῳ στίχῳ παρα-
δέχονται καὶ ὅσοι ἀντὶ τοῦ ἐνταῦθ' ἰμεν ἐν τῷ
δευτέρῳ εἰκάζουσιν ἰσμεν γ' ἴνα (Blaydes),
ἐν' ἰσμεν (Martin καὶ Hartung καὶ Jebb),
ἐν' ἰσμεν (Martin καὶ Thielemann καὶ
Naber), ἐνταῦθα μὲν (Monk καὶ Raper),
ἐνταῦθα μὲν (A G ὁ ἀνώνυμος), ἐνταῦθα νῦν
(A. Seyffert).

Εὐκόλῳ θεωρεῖται γράμματος ὁ Nauck ἐνέ-
κλεισε τοὺς δύο πρώτους στίχους ὡς νόθους, ὁ
δὲ Scherdt τὰ ἀπὸ τοῦ ἐνταῦθ' μέχρι τοῦ
ἄλλ'.

ὡς ἐνταῦθ' ἴνα
οὐκ ἐστιν ὀκνεῖν καιρὸς ἄλλ' ἔργων ἀκμή,

ἐν ᾧ τὸ α' πρὶ τοῦ ἴνα ἔγραψεν ὁ Weeklein, ὁ
Fröhlich:

ὡς τὴν ἐμὲν οὐκ
ἐστ' ὀκνεῖν καιρὸς κτλ.,

ὁ Burges:

ὡς ἐνταῦθ' ἴν' οὐ
καιρὸς κατοκνεῖν ἐμὲν ἄλλ' ἔργων ἀκμή

καὶ ὁ Meller ὡς ἐνταῦθ' ἰμεν
Τοῦ πιθανοῦ δὲν ἀπίστανται, σφόδρα, κατὰ
τὴν γνώμην μου, ὅσοι ἐν τῷ τέλ' τοῦ στίχου
EMEN ἐνόμισαν, ὅτι ὤφειλον νὰ ἀναζητῶσαι
τὴν κατάλληλὴν τοῦ πρώτου προσώπου τοῦ
πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ ἐνεστώτος ἡ παρακειμένης
τῆς ὀριστικῆς, ὡς ὁ Moriz Schmidt ὡς ἐλ-
ἰσμεν, ὁ Kreussler ὡς καθέσμεν, ὁ
Meineke ὡς ἐξέσμεν καὶ ὁ Michaelis ὡς
ἐτελίσμεν. Νομίζω ὅτι πιθανόν εἶνε:

ἐξυπάτετον λόγισιν, ὡς ἱκανομέν
τὴν οὐκ ἐστ' ὀκνεῖν καιρὸς ἄλλ' ἔργων ἀκμή.

Τοῦ ῥήματος ἰκάνω γρῶσιν ἐπιούσαντο ὁ
ποιητὴς πλὴν ἐν Οἰδ. ἐπὶ Κολ. στ. 576 καὶ
Ἀντιγ. στ. 224 καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἡλέκτρῃ δις,
ἐν στ. 1102 καὶ ἐν στ. 8:

οἱ δ' ἱκανομέν
φάσκειν Μυκῆνας τὰς πολυχρύστους ὀρεῖς.

Ὅσον εἰς τὴν διαφορὰν, ἴσως ἐν τῷ κώδικι
ἔκειτο κατ' ἀρχὴν :

ὡς ἐνταῦθα ἰκάνομεν

ἐν οὐκέτ' ὄκνεῖν κτλ.

Ἡ λ. ἐνταῦθα, προσημειώμα σχολιαστοῦ εἰς
τὸ ἱκανοῦμεν ὡς ἀναφορικὸν τοῦ ἔντα, παρεν-
σίγησεν κατόπιν εἰς τὸ ἐδάριον αὐτό, ὡς
συνέβη καὶ ἀλλοῦ τῶν δραμάτων τοῦ τε
Λισχίου καὶ τοῦ Σοφοκλέους.

ὡς ἐνταῦθ' ἔμειν

ἐν οὐκέτ' ὄκνεῖν κ. τ. λ.

Στ. 988—989.

Ἠλέκτρα.

τοῦτο γινώσκουσ' ὅτι

ἐν αἰσχροῖς αἰσχροῖς τοῖς καλῶς περιμένειν.

Μέλλον δὲ καλῶν V. ὁ καλῶν περιμένει εἶναι
αὐτὸς τῷ ὄντι ἐν Αἴαντος τοῖς ὁμοίοις
στίχοις 479—480.

ἀλλ' ἢ καλῶς ἐξ, ἢ καλῶς τεθνήσκει
τὸν εὐγενῆ χρῆ.

Στ. 1199—1200.

Ὁρέστας.

ὡ δὲδοται μ', ὡς ὄρων σ' ἐποικτεῖν, τέλει.

Ἠλέκτρα.

μὲνος βροτῶν νύN [M'] τοῦ οἰκτεῖρας ποιε.

Ἡ λέξις μ' καίτοι κατ' ἀναπλήρωσιν ἐμὴν.
Ἐὰν ἡ εἰκασία μου εἶναι ἀληθής, τότε εὐκα-
λως ἐξηγεῖται καὶ ἡ γραφὴ ἄλλων κωδικῶν
με σὺ καὶ ἐμὲ ἀντὶ τοῦ ποτε, ἣν προὔτιμωσεν
ὁ Herwerden.

Στ. 1220.

Ἠλέκτρα.

πῶς εἴπας, ὦ παῖ;

Ὁρέστας.

φύδος οὐδὲν ὦν λέγω.

Δὴν πείθουσιν ὅσα γράφει ὁ Campbell
(« Electra's bewilderment, and the con-
trast of appearance and fact, are equally
marked by her thus artlessly addressing
the Stranger as if he were her younger
brother »), δικαίως δὲ παρατρεῖ ὁ Nauck :
« οὐ πᾶσι ist hier befremdlich, da die Jung-
frau Electra zu einem Fremden zu spre-
chen glaubt, der kein Kind mehr ist und
nicht viel jünger als sie selbst. Vermuth-
lich ist zu schreiben ὦ τῶν n' παῖδα κα-
λῶς ὀνομαζέει ἢ Ἠλέκτρα τὸν ὑποτιθέμενον

αὐτῆς ἀδελφόν ἢ μᾶλλον τὴν τέτραν τὴν ἐν
τῷ ἀγγεῖῳ ἐν στ. 1130, τὸν δι' Ὁρίστην αὐ-
τόν, ὃν ἀγνοεῖ ἔτι, ἀποκαλεῖ πανταχοῦ ξένον,
ὡς ἐν στ. 1112 :

τί δ' ἔστιν, ὦ ξέν'; ὡς μ' ὑπέρχεται φόβος

καὶ 1119 (ὦ ξένη) καὶ 1180 :

οὐ δῆπον, ὦ ξέν', ἀμρ' ἐμοὶ στένεις τάδε;

καὶ 1182 (ξένη) καὶ 1184 :

τί δῆπον, ὦ ξέν', ὧδ' ἐπισκοπῶν στένεις;

καὶ 1206 (ξένη). Κατὰ ταῦτα εἰκάζω :

πῶς, [ὦ ξέν'], εἴπας;

ΟΙΔΗΜΟΔΟΣ ΤΥΡΑΝΝΟΥ

Στ. 1268—1279.

Ἐξαγγελος.

ἀποσπάζας γὰρ εἰκάτων χρυσήλατος
περόνας ἀπ' αὐτῆς, αἰὶν ἐξοστέλλετο,
ἄρας ἐΠΑΙΣΕΝ ἄσπρα τῶν αὐτοῦ κύκλων
αὐθῶν τοιαυτῶν ὅθεν καὶ οὐκ ὀφεινὴν νιν
οὐθ' οἱ' ἐπασγεν οὐθ' ὅποι' ἔδρα κακά,
ἀλλ' ἐν σκότῳ τὸ λοιπὸν οὐς μὲν οὐκ ἔδει
ἔφοισθ' οὐς δ' ἔχρησεν οὐ γινώσκοντο.
Ταῖαυτ' ἐρμηνύων πολλὰ κίς τε κοῦβ' ἀπαξ
ἤρασσα' ἐπαίρων βλάβαρα, φοῖναι δ' ὅμοῦ
ῥήθηναι γένει' ἑτέρων οὐδ' ἀνέσαν
τόνῳ μυθώσας σταχόνας, ἀλλ' ἔμοῦ μέλας
δυόβρος χαλκῆς αἵματος (sic) ἐτέγγετο.

Ἐπίτηδες παρέθηκε τούς μακροὺς στίχους,
ὅπως αὐτὸν διευκλῆθ', ὅτι ἀντὶ τοῦ ἐπαίσειν γρά-
πτειν ἐπαίσειν, ὡς μαρτυρεῖ καὶ τὸ ἥρασσα'
καὶ τὸ ἐτ' ἔργον, ἀνέσαν καὶ ἐτέγγετο, μέλστα
δι' τοῦ ἥρασσα', μ' οὐ μετὰ τὰ ἐν παρενθέσει
« αὐθῶν τοιαυτῶν » γινώσκοντο » ὁ ποιητὴς
ἐπαναλαμβάνει τὸ ἔργον.

Σχολ. 1276 :

ἥρασσα' ἀναπέσας τοῦ ἐρμηνεύου ἐπαίσειν.

Στ. 859—860.

οἰδῖμος.

καλῶς νομίζει· ἀλλ' ἔμοῦ τὸν ἔργον
πέμψον τινα στελοῦντα μετὰ τοῦ ἔργου.

Τὴν λέξιν ἐργάτην νομῶ ἐξηγήματα, ὅπως
ματυροῦ τοῦ ἐργάτου. ὅπως λέγεται τοῦ Λαῖου
ὁ ἑρᾶπων καὶ ἐν στ. 1051—1052 :

ὅμαι μὲν οὐδέν' ἄλλον ἢ τὸν ἐξ ἄδρων
ἐν κἀμάτους πρόσθεν εἰσιδεῖν κτλ.

Ὁ Wecklein ἤκαθεν ἀγρότην.

Στ. 525—526.

Κρέων.

τοῦ πρὸς δ' ἐράνθη ταῖς ἐμαῖς γνώμαις δι
πεισθεῖς ὁ μάντις τοὺς λόγους φευδαῖς λέγοι;

Ἀντί τοῦ γνώμαις, ὅπερ ἴσως παρεστέρη-
σεν ἐκ τοῦ προηγουμένου στ. 524:

ἔργῳ βιασθὲν μάλλον ἢ γνώμῃ φρενῶν,

ὁ Heim. οὐκ ἔκασε βουλαῖς, ὁ δὲ Mekler
πλῆμει· ἴσως· ὅτι ἔκατο γέγραυε· πρὸς. στ.
386 κ. ἑ., 539 καὶ 643—644 α δρώντα γάρ
νιν, ὡ γύναι, κακῶς εἰσπρα τούμην σῶμα σὺν
τέχνῃ κακῇ».

Στ. 577—578.

Κρέων.

τί δῆτ'; ἀδελφὴν τὴν ἐμὴν γράμης ἔχῃς;

Οἰδίπους.

ἄρνησις οὐκ ἐνεστί Μ' ὦν ἀνιστορεῖς.

Μάλλον δέ:

ἄρνησις οὐκ ἐνεστί Μ' ὦν ἀνιστορεῖς,

ὡς λέγεται καὶ ἐν Φιλοκτ. στ. 253:

ὡς μὴδὲν εἶδεν· ἴσθι μ' ὦν ἀνιστορεῖς

καὶ ἐν Οἰδ. ἐπὶ Κολ. στ. 991:

ἔν γάρ μ' ἄμειψαι μούνον ὦν σ' ἀνιστορῶ

καὶ παρ' Αἰσχύλῳ ἐν Προμηθ. στ. 963:

πέψει γὰρ οὐδὲν ὦν ἀνιστορεῖς ἐμέ.

Δύναται δέ τις νὰ εἰκῇσῃ καὶ α ἄρνησις οὐκ
ἐνεστί ὦν μ' ἀνιστορεῖς».

Στ. 536—539.

Οἰδίπους.

ἐρρ' εἰπέ, πρὸς θεῶν, δεῖλιν ἢ μωρίαν
ἰδῶν τιν' ἐν ἐμοὶ ταῦτ' ἐβουλεύεσθαι ποιεῖν
ἢ τοῦρνον ὡς οὐ γνωρισμὶ σου τότε
δῶλῳ προσέτρπον καὶ οὐκ ἀλεξομένη μωλῶν;

Ὁ Spengel διώρῳσεν ἢ οὐκ καὶ τὴν
διώρῳσιν ἐδίδξαντο πάντες σφεδρὸν οἱ ἄλλοι
ἐκδῶται· μικρὸν τι σφάλμα ἔμεινεν ἀδιώρῳσιν
τὸ ἐν στ. 538 ἢ ἀντί τοῦ ἀναγκασίῳ καὶ:

καὶ τοῦρνον ὡς οὐ γνωρισμὶ σου τότε
δῶλῳ προσέτρπον ἢ οὐκ ἀλεξομένη μωλῶν;

ἄτινα κατὰ σῆμα χριστὸν ἀναφέρονται εἰς
τὰ δεῖλαι ἢ μωρίαν. Ὁ ἀντιγραφεὺς ἔγραψε
ἢ—κοῦς ἀντί καὶ—ἢ οὐκ.

Στ. 1289—1291.

Ἐξάγγελος.

αὐτῶν ἀνίστα οὐδὲ ῥητὰ μοι,
ὡς ἐκ γυνὸς βίβων ἐαυτὸν οὐδ' ἐπὶ
μενῶν δόμοις ἀράσις ὡς ἤρσατο.

Δικαίως παρατρεῖ ὁ Nauck· α ἀράσις
ὡς ἤρσατο ist unrichtig; verständlich
wäre μενῶν δόμοισιν, ἐνοχος (ὦν) οἷς ἤρσα-
το, d. h. ταῖς ἀράσις ἐνοχος»· ἴσως ἔγραψεν
ὁ ποιητής:

μενῶν δόμοισιν, αὐτὸς ὡς ἤρσατο
ὡς ἐν στ. 1381—1383:

ἀπεστέρησ' ἐμαυτὸν, αὐτὸς ἐνέπνων
ὠθεῖν ἅπαντας τὸν ἀσέβη, τὸν ἐκ θεῶν
ἐκένει' ἀναγρὸν καὶ γένους τοῦ λαοῦ.

Τοῦ ἀντιγραφεὺς οἱ δοθαλμοὶ μελλόντος νὰ
γράψῃ τὴν λέξιν αὐτὴν ἀπεπλανήθησαν, ὡς
συχρότατα συνέβη, εἰς τὴν λ. ἡρσατο.

ΟΙΔΙΠΟΥΣ ΕΠΙ ΚΟΛΩΝΩ·

Στ. 466—467.

Χόρος.

ὅσο νῦν καθ' ἑμὲν τῶνδε δαίμονιν ἐρ' ἄς
τὸ πρῶτον πῶς καὶ κατέστηναις πέδον.

Τὸ σημεῖωμα τοῦ Dindorf ἵτοι· «apographa
partim κατέστηναις cum codice, partim κα-
τέστηναις. Triplicem rationem κατέστηναις,
κατέστηναις, κατέστηναις memorant scho-
liastae, καὶ κατέστηναις: κατέστηναις, μετὰ
κατέστηναις ἀρχαίου· ἐὰν δὲ γραφῇτο, κατέστη-
ναις οἷον κατέστηναις, ὁ καὶ πιθανώτερον· δι'
αὐτὸ γὰρ τοῦτο καλεῖουσιν αὐτὸ καθ' ἑσθαι,
ὅτι εἰς ἄβατον ἐπέθω τύπον τοῦ ἱεροῦ τῶν σε-
μνῶν. Γρ. κατέστηναις, μετ' ἱερατικῶν ἀφ' ἡ-
γού et c.»

Πασῶν τῶν γραφῶν ἀρμολογία, εἶναι, ὡς
ὁ ἀρχαῖος σχολιαστής παρετήρησεν καὶ ὁ
Campbell ἐπακρίβησεν, ἡ κατέστηναις· ἀλλ'
ἐπειδὴ ὁ τύπος οὗτος εἶναι παντάπασιν ἀγνω-
στος τῇ τῶν δοκίμων γλώσσῃ, ὁ Nauck ἔκασε
κατέστηναις (ἢ κατέστηναις). Ἐπειδὴ ὁ Σοφο-
κλῆς ἐν στ. 56 εἰσάγει τὸν ζῆνον λέγοντα πρὸς
τὸν Οἰδίπῳ «ὦν δ' ἱπποκρίτης τύπον», εἰκάζω,
ὅτι καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ στίχῳ ὁ ποιητής
ἔγραψε κατέστηναις, ὃν δεύτερον ἀόριστον γε-
γραμμένον κατέστηναις ὁ ἀντιγραφεὺς μετέ-
βαλεν εἰς κατέστηναις.

Στ. 1208—1210.

Θησεύς.

ἀπαξ τὰ τοιαῦτ', οὐχὶ δις γρήζω κλύειν
ὡ πρῶτον, κομπεῖν δ' οὐχὶ βούλομαι, σὺ δὲ
σὺν Ἰσθ' ἔαν περ κἀμέ τις σφῆξῃ θεῶν.

Περὶ τῆς γραφῆς τοῦ κωδικῆος γράφει ὁ Dindorf: «σὺ δέ, superscriptum δέ σε (fortasse pro σε δέ)» διάφορα ἤμασιν οἱ κριτικοὶ, οἷον σὼς (Scaliger), σὸ δ' ὦν σὼς Ἰσθ' (Dindorf), σὸ δὲ σὼν σ' Ἰσθ' (Schneidewin), σὸ δὲ σὼν οὐδ', σὸ δὲ σὼς ὦν κάτισθ' ἦν κἀμέ (Meineke), κομπεῖν δ' οὐχὶ, βούλομαι δέ σε σὺν, Ἰσθ' (Bergk).

Ἰσθ' ἔξιν παραπληρώσεως εἶνε ὅτι ὁ ἄριστος Λαρυεντικὸς κωδὴς ἔχει κομπεῖν δ' καὶ Ἰσθ':
CQ/NICΘI = CQ/ICΘI/N = CQICEIN
(Θ = E), - I.

οὐχὶ δις γρήζω κλύειν,
ὡ πρῶτον κομπεῖν δ' οὐχὶ βούλομαι, σὺ δὲ
σφῆξιν, ἔν περ κἀμέ τις σφῆξῃ θεῶν.

πρβλ. δὲ στ. 262. Ὅσον εἰς τὸ σφῆξιν, παραπληρώσιον, ὅτι ἐν τῇ Λαρυεντικῇ φέρεται γεγραμμένον σφῆξιν ἐν Θ. Ὡσαύτ. στ. 528, σφῆξιν ἐν στ. 919, σφῆξιν ἐν Θ. Ὡσαύτ. ἐπὶ Κολ. στ. 262, σφῆξιν ἐν Ἀντιγ. στ. 139. 1114. Πρβλ. στ. 676. Αἰαντ. στ. 819. Οἶδ. ἐπὶ Κολ. στ. 1027. 1530. Φιλοκ. στ. 297. 766. 83. Τραχυν. στ. 686. 1020.

Στ. 468—475.

οἰδῖπους.

τρόποισι ποίοις, ὡ ἔξιν; διδάσκετε.

Χορός.

πρῶτον μὲν ἱρὰς εἰς ἀεὶρουτο γοῆς
κρήνης ἐνεγκάσθαι δὲ βάλων χειρῶν θηρῶν.

οἰδῖπους.

ἔταν δὲ τοῦτο χεῖρ' ἀκέραιον λάβω;

Χορός.

κρατῆρές εἰσι, ἀνδρὸς εὐχειρος τέχνη,
ὧν κρατ' ἔρεφον καὶ λαβὰς ἀμεινόμευ;

οἰδῖπους.

θαλλοῖσιν ἢ κρέκασιν ἢ πόλιν τρόπον;

Χορός.

εἶος νεώρους νεοτόκῳ μαλλὴν λαβών.

Ὅσον τὸ πρῶτον ποίοις ἀρμόζει εἰς τὸν πρῶτον στίχον, τούτων ἀπροσδιόριστον καὶ ἀνόητον εἶνε ἐν τῷ προτελευταίῳ, ὡς μαρτυρεῖ τῶν λεγομένων ἢ συνέπειαι καὶ τῶν ἐρωτήσεων καὶ ἀπακρίσεων ἢ τάξεις. Νομίζω, ὅτι ἡ λ. τρόπον προσετέθη ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφῆς ἐκ τοῦ πρῶ-

του στίχου πρὸς συμπλήρωσιν σχήματος καὶ ὅτι ἀντὶ τοῦ ΠΟΙΩΙ ὁ Σοφοκλῆς ἐγράψεν ΠΟΚΩΙ.

θαλλοῖσιν ἢ κρέκασιν ἢ πόλιν στέφω;

Καὶ ἄλλα δὲ τίς δύναται νὰ εἰκάσῃ ἀντὶ τῆς λ. τρόπον, οἷον ἔξιναι κ. τ. ὅ.

Στ. 1418—1419.

Πολυνεΐκης.

ἀλλ' οὐχ εἶδόν τε· πῶς γὰρ αὖθις ἂν πάλιν
στράτευμ' ἄγοιμι ταῦτόν εισάπαξ τρέσας;

Γράφει ὁ Meineke περὶ τοῦ στ. 1419: «si quid in his corruptum est, non agnomi' εἰτακτον, quod Nauckius coniect, scripserim, sed quod ad sententiam haud paulo aptius, ἄγοιμι τακτόν, i. e. exercitum ad pugnam compositum. Ac fortasse respexit ad hunc ipsum locum Hesychius κ. τ. λ. ».

Πρὸ τοῦ Meineke ᾗδ' ὁ Martin ἤμασιν τακτόν, ὁ δὲ Porson ταῖτ' ἄν· ἐγὼ παραβάλλω τὸν στ. 1524—1525:

ὧς σοι πρὸ πολλῶν ἀσπίδων ἄλλην εἶδε
δορός τ' ἐπακτοῦ γειτονῶν ἀεὶ τήν;

προτιμῶ νὰ γράψω:

στράτευμ' ἄγοιμι ἐπακτόν·

παραβάλε δὲ μοι καὶ Τραχ. στ. 259 «στράτων λαβών ἐπακτόν»· ὁμοίως παρ' Αἰσχύλῳ ἐν Ἐπτ. ἐπὶ Θηβ. στ. 583 λέγεται περὶ τοῦ Σηληνείκου «στράτευμ' ἐπακτόν ἐμβέβληκτόν»· ἌΓΟΙΜ' ΕΗΑΚΤΟΝ=ἌΓΟΙΜΙ ΤΑΙΤΟΝ.

Στ. 702—703.

Χορός.

τὸ μὲν τίς οὐκ νεαρός οὔτε γῆρξ
σημαίνων ὥλινται χεραὶ πέτραις.

Καὶ πρῶτον μὲν εἶνε διὰ τὸν νῦν διορθωθῆναι κατὰ πηλικὴν τρόπον ὁ πρῶτος ἐκαστος στίχος ἀγνώστῳ ὅτι καὶ τὸ σημαίνων ὡς ἡμαρτημένον, μαρτυρεῖ αὐτῇ τῶν ἐκδοτῶν ἡ ἐρμηνεία «senex imperator» (δῆθεν ὁ ἡγεμὼν), διότι, ὡς παρατηρεῖ ὁ βιβλῶς ὁ Meineke ἐν σελ. 166, «quis γῆρξ σημαίνει de imperatore senescente graece dictum esse sibi persuadent?» καὶ αὐτὸς μὲν εἰκάσῃ ἡλδαιον (!=μωραῖον) ὁ δὲ Ritschl καὶ Schöne σημαίνων καὶ ὁ Bücheler (γῶρας) ἐμβάινων. Νομίζω ἐγὼ, ὅτι ἀντὶ τοῦ ΣΗΜΑΙΝΩΝ ἔκαστος

ΣΥΝΝΑΙΩΝ, γήρη συνναίων, ὡς λέγεται ἐν Φιλοκτ. στ. 892 « ἄλως πόνους τούτοις συναίνειν ἔμοι »· παραβάλε καὶ τοῦ συνοικῶ τὴν γῆρην ἐπ' ἄλλων τε καὶ ἐπὶ τοῦ Σοφοκλέους ἐν Φιλοκτ. στ. 1167—1168 : ἀάδασι δ' / ἔχον μύριον ἄχθος, ὃ ζυνοικεῖ » καὶ τὴν τοῦ ἑαυτοῦ ἐν Οἰδ. τυρ. στ. 303 « οἷχ νόσω σύνεσσαν, καὶ ἐν 'Ηλέκτρ. στ. 599—600 « κακῆ / πῶς οἷς ἀεὶ ζυνοῦσαι » καὶ ἐν 'Αντιγ. στ. 370—371 « ὅτω τὸ μὴ καλὸν / ζυνοῖσσι » καὶ ἐν Αἰαντ. στ. 337—338 « τοῖς πάλαι / νοστήμασιν ζυνοῖσι ».

Ἡ αὐτὴ γῆρσι, τι; λ. σύννοικος παρατηρεῖται ἐν Οἰδ. ἐπὶ Κολ. στ. 1133—1134 α ὦ τίς οὐκ ἐνι / κηλὶς ἴστω ζυνοῖκος » καὶ ἐν 'Ηλέκτρ. στ. 784—785 « ἦδε γὰρ μεῖζον βλάβη / ζυνοῖκος ἦν μοι » καὶ ἐπὶ λ. ἐντροπος ἐν Οἰδ. ἐπὶ Κολ. στ. 1362 « σὺ γὰρ με μόχθω τῶδ' ἔθλας ἐντροπον » (πρὸ λ. καὶ τὴν λ. ἀντροπος).

Στ. 1697—1701.

'Αντιγόνη.

πόθος καὶ κακὸν ἄρ' ἦν τις
καὶ γὰρ θ' μηδαμὴ δὴ τὸ φίλον φίλον
ὅποτε ΓΕ ΚΑΙ ΤΟΝ ἐν χερσὶν κατέχον
ὦ πάτερ, ὦ φίλος κτλ.

'Ορθῶς παρατηρεῖ ὁ Nauck : « τὸν scheint unrichtig, da die Verbindung τὸν ἐν χερσὶν dem Sinne der Stelle widerstrebt »· ἤρασαν ὁ Reisig ὅτ' ἦν γε καὶ, ὁ Arndt ὅποτε γε καὶ τὸν ὅποτε γ' ἐπ' αὐτόν, ὁ Heimsoeth ὡς γ' ἐπ' αὐτόν, ὁ Kunhardt ὅποτε γ' ἐκείνον, ὁ Mekler ὡς ἡμέτερόν αὐτόν· ἐγὼ δὲ παραβάζω τοῦ δραμάτος τοὺς στ. 1690 ἀπατρί ζυνοῖσιν γεραῖω » καὶ 238 « γεραῖον πατέρα τούδ' ἐμόν » νομίζω, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐγγράφη ΓΕΡΑΙΟΝ· ἀπλῶς γεραῖος ἀποκαλεῖται ὁ Οἰδίπους καὶ ἐν στ. 292—293 :

ταρβείν μὲν, ὦ γεραῖέ, τὰν θυμῶματά
πολλή' ὅτ' ἀνάγκη τάπῃ σοῦ

καὶ ἐν στ. 1513 :

πῶς εἴπας, ὦ γεραῖέ, θηλοῦσθα τάδε ;

καὶ ἄλλα χροῦ.

Στ. 1710—1712.

'Αντιγόνη.

οὐδ' ἔχω

πῶς με χρὴ τὸ σὸν τάλαιναν
ἀφανίσαι τοσούτ' ἄχος.

(Ἑλλ. Φιλολ. Σχολογος, Εἰκοσιπενταετηρίς.)

Τὴν διάρθρωσιν τοῦ Arndt τόσων ἀντί τοσούτ' ἰδίξαντο ὁ Meineke, Nauck καὶ ἄλλοι ἐκδοταί· προτιμώτερον εἶνε ἰσως νὰ γραφῇ τὸ σόν, παράβαλε δέ μοι νῦν Οἰδ. τυρ. στ. 1192—1194 :

τὸν σόν τοὶ παραβέργη' ἔχων,
τὸν σὸν δαίμονα, τὸν σόν, ὦ
τάλμων Οἰτιπῶδα, βροτῶν
οὐδὲν μακαρίζω.

Στ. 1117—1118.

'Αντιγόνη.

ἔδ' ἔσθ' ὃ σφάσας, τοῦδε χρὴ κλύειν, πάτερ,
καὶ σοὶ τε τοῦργον τοῦμην ἔσται βραχὺ.

'Αντὶ τοῦ τε ἔχουσι χειρόγραφοι καὶ παλαιαὶ ἐκδόσεις γε, ὅπερ ἰδίξαντο ὁ Brunck, ὁ Schäfer, Gaisford, Döderlein, Canter κ. ἄ. Κατὰ πολλοὺς τρόπους ἐπεχείρησαν οἱ κριτικοὶ νὰ θεραπεύσωσι τὸν δεύτερον χωλαίνοντα στίχον, ὁ Brunck τοῦμην ὥς ἔσται, ὁ Schneider ἔσσεται, ὁ Reisig τοῦμην ἔστ' αἰρεῖν βραχὺ, ὁ Hermann :

καὶ σοὶ τε τοῦργον τοῦτ' ἔμοι τ' ἔσται βραχὺ

ὅπερ ἐδίξαντο ὁ Elmsley, Wunder, Dindorf, Mathie κ. ἄ., ὁ Döderlein καὶ Wex τοῦμην ἔσ' ἔσται βραχὺ καὶ ὁ Mekler :

εἰσεῖ τε τὸν τούμην ἐστῶτα βραχὺ.

Πιθανώτατον νομίζω, ὅτι τὸ ἔσται εἶνε λείψανον τοῦ γ' ἐνικλῶ, προσώπου παρακειμένου τῆς ὀριστικῆς, ὡς ἐνόησε γ' καὶ Spengel εἰκάσας εἴρηται καὶ ὁ Arndt εἰκάσας ἦνυσται, ἰσως δὲ καὶ εἰργασται :

καὶ σοὶ γε τοῦργον τοῦμην [εἴργ]εται βραχὺ.

Κατὰ παθητικὴν διαθεσιν ἐγρήρατο τῷ παρακειμένῳ εἰργασμαι ὁ ποιητὴς καὶ ἐν 'Αντιγ. στ. 294 καὶ Οἰδ. τυρ. στ. 1368 καὶ 1374, τῷ δὲ εἰεργασμαι ἐν Αἰαντ. στ. 315 καὶ 377. Πρὸς τὸ ἔργον εἰργασται πρὸ λ. καὶ Οἰδ. τυρ. στ. 347. 'Αντιγ. στ. 1228. Τραχύν. στ. 745. 'Ομοίως λέγεται ἔργον εἰεργάσμαι ἐν 'Αντιγ. στ. 384, 428. Τραχ. στ. 706.

'Αν τις μὴ πιστεύῃ, ὅτι ἐκεῖτο παρακειμένος, δύνανται πολλὰ ἄλλα νὰ εἰκασθῇ ὅμοια πρὸς τὰ μνημονευθέντα ἐν τοῖς ἄνω, οἷον ἔσται ἐν βραχέϊ (πρὸ λ. στ. 1581 καὶ 'Ηλέκτρ. στ. 673), ἔσται δὴ βραχὺ κτλ.

ΛΙΑΝΤΟΣ

Στ. 545—547.

Λίας.

αἶρ' αὐτόν, αἶρε δούρο· ταρβήσκει γὰρ οὐ,
νοσταγή που τότ' ἐπεπροσέλευσεν φόνον,
εἴπερ δικαίως ἔστ' ἔμψ τὰ πατρίθεν.

Μετὰ τὴν λ. δικαίως ἐξέπασε, νομίζω, ἡ λ. γ' :

εἴπερ δικαίως γ' ἔστ' ἔμψ τὰ πατρίθεν,

παρ' ὃ Σοφοκλῆς περιέλαβεν ἐκ τῆς Ὀδυσσεΐας
D. 390: « εἰ ἐτέον γ' ἔμψ ἴσοι καὶ αἵματος
ἡ· τίς τοι πρὸς λ. καὶ Λιαντ. στ. 1342
α ὦ τ'· οὐκ ἂν ἰδύκεις γ' ἀτιμάζοντό σοι ».
Ὁμοίως ἐν 4 Διοκτ. στ. 774—775 :

θάρσει προέλας εἵνεκ' οὐ δοθήσεται
πλὴν σοὶ τε καὶ ἐμοί, ζῶν τύχη δὲ πρόσφερε

ἐξέπασε μετὰ τὴν λ. προέλας τὸ αὐτὸ μῦθον,
ὅπερ διέσφαισε τὸν Ηφαιστῆα κωδίζ τις, ἀπα-
ρallάκτως ὡς λέγεται ἐν Πλέκτρ. στ. 387 :

ἀλλ' ἐξέκωμο τοῦδε γ' εἶνε' ἐν τάχει.

Καὶ ἀλλὰ τοῦδε οἱ ἀντιγραφαὶς τὴν ἀνελείας
καὶ ἀβελειάς παρέλκον τὸ τε προκείμενον καὶ
ἄλλα μῦθον μικρά.

Στ. 915—920.

Τεκμήρησα.

οὔτοι θεατοί· ἀλλὰ νῦν περιπτύχει
φάσει καλὸν τῷδε παμπόρῃ, ἐπεὶ
οὐδεὶς ἂν, ὅστις καὶ φίλος, τλαίη βλέπειν
φουσὼν' ἄνω πρὸς ῥίνας, ἐκ τε φοινίκας
πληγῆς μελανθὲν αἶμα' ἀπ' αἰκίας σπαρῆς.
οἶμοι, τί δράσας; τίς σε βασιτάσει φίλων;
κτλ. κτλ. κτλ.

Σφοδρὰ ἀμφεβέλλω, ἂν τὸ καὶ φίλος
ἔχει ὁρῶν παρὰ τοῦ σφολισσίου τὸ σημαίωμαι·
α ὑπερβολικῶς, ἐπεὶ οὐκ εἰκὸς ἐν τοῖς δεινοῖς
τοῖς οἷους μαλακίσθαι, ὅπερ ἀσπαζόμενος
ὁ Lobeck προσέθηκεν (ἐν σελ. 331): « quid
enim miserabilis eo, cuius adspicere
me amici quidem ferre possunt? », μᾶλλον
δὲ ἡ ἐναντία ἐννοία, νομίζω, εἶνε ἀναγκαῖα
εἰς τὸν λεγόμενον τὸν συνέπαιον· ἔγραψεν ὁ
Brunck ἀλάσι ποτὶ: « major fortasse vi-
deretur vis sententiae si legeretur ὅστις
καὶ φίλος » καὶ νῦν δὲ ἰγὼ ἤμας :

οὐδεὶς ἂν, ὅστις καὶ φίλος, τλαίη βλέπειν,

πρὸς ὃ συμφωνεῖ τὸ ὑπὸ τῆς Τεκμήρησης ἐν στ.
923—924 λεγόμενον :

ὃ δούρορ' Ἀίας, οἷος ἂν οἷος ἔχεις
ὡς καὶ παρ' ἐχθροῖς ἄξιος ὁρήμων ταχύν.

Τὴν λ. ἄξιος μετεχειρίσθη ὁ Σοφοκλῆς καὶ ἐν
στ. 618—621 :

τὰ πρὶν δ' ἔργα χερσὶν
μεγίστους ἀρετὰς
ἀρίστα παρ' ἀρίστοις
ἔπεσ' ἔπασσε μελέοις Ἀτρεΐδαις,

ἐνθα ἀντὶ τοῦ παρ' ἀρίστοις ὁ Λαυρεντιανὸς
κωδίζ ἔχει ἰστίως παρὰ φίλους, ὅμοιως ἀνέστη
ὅπως καὶ τὸ καὶ φίλος. Τίς δὲ δύναται νῦν
ἀρνηθῆ, ὅτι ὑπὸ τῆς ἀσφαυρομένης Τεκμήρησης
γίνεται ὑπαινιγμὸς εἰς τοὺς ἐχθροὺς Ἀτρεΐδας;

Στ. 1067—1069.

Μενέλαος.

εἰ γὰρ βλέποντος μὴ ἐξνήθημεν κρατεῖν
πάντως θανάτος γ' ἀρξόμεν, καὶ νῦν θέλων,
χερσὶν παρευθύνοντες,

Γράφει ὁ Nauck : « χερσὶν παρευθύνοντες,
mit den Händen ihn lenkend (eigentlich
ablenkend) ist hier sinnlos, da Todte sich
nicht lenken lassen. Dass in παρευθύνοντες
ein Begriff wie καθυβρίζοντες oder κατα-
κίζοντες zu suchen sei, ist nicht glaublich:
Menelaos will seine Herrschaft über den
Toten nur darin bethätigen, dass er
den Bestattung desselben hindert » οὐχί
ὅμως μὲν τὰ τοῦ Wolff « vom Abführen
des Leichnams zum Gestade, daher παρὰ,
auf die Seite » καὶ τοῦ Campbell « Keeping
him in Geder », ἵσως δὲ τὸ παρευθύνοντες
ἀναφέρεται οὐχί εἰς τὸ πτώμα τοῦ Αἰάντος,
ὅπως νομίζει καὶ ὁ M. Seyffert, ἀλλ' εἰς
αὐτοὺς τοὺς ζῶντας ἀντιπάλους καὶ συγγενεῖς
τοῦ νεκροῦ, περὶ ὧν οὐ μὴν ἔλεος λέγει, ὅτι καὶ
διὰ τὸν χερσὶν θὰ παρευθύνῃ αὐτούς, τ. ἔ.
θὰ βιάσθαι καὶ θὰ παρακλίνῃ τὸν ἐπιχειρή-
σαν νὰ γείνωσι κύριοι τοῦ πτώματος καὶ οὕτως
ἀρχαῖοι γραμματικοὶ ἐρμηνεύουσι τὸ ὅπως ἄλ-
λος διὰ τοῦ ἀπαρφεῖν καὶ ἀβιάσθαι καὶ
ἄλλος διὰ τοῦ ἀπαρκλίνειν », τὸ δὲ καθ' ἑαυτὸν
σφολισμὸν γράφει : « ἐκτρέποντες » ἀπὸ τῶν μὴ
ἰώντων τινὰς βαδίζειν τὴν ἑαυτῶν ὁδόν, ἀλλὰ
παρακλινόντων αὐτούς ». Ὡς curiosum ἀνα-
φέρει τὸ τοῦ ἀρχαίου σφολισμοῦ α ἡ τιμωροῦ-
μενοι ».

I) ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΑ

ΝΕΟΣ ΚΩΔΙΞ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ.

Nauck. 'Απόσπ. Σοφκλ. 847.

ἔρκοισι γάρ τοι καὶ γυνὴ φεύγει πικρὰν
 ἄλγιστα παῖδων· ἀλλ' ἐπὶ γὰρ λήξῃ κακῷ
 ἐνέεισιν αὐτοῖς δικτοῖς ἀλίσκονται
 πρὸς τοῦ παρόντος μέρου νικωμένη.

'Αδελφόν μου, νομίζω, ὅτι ἀντὶ τοῦ αὐτοῦ
 γραπτῶν αὐτῆς (τ. ἑ. τῆς γυναῖκος)· πρὸλ.
 Λισχ. ἀπόσπ. 135 α. 4—5: «τὰδ' οὐκ ὑπ'
 ἄλλων ἀλλὰ τοῖς αὐτῶν περὶ ἀλίσκόμεθα»,
 ὅπερ πολλοὶ ἀπερμήσαν ἄλλοι. Εἰς τὸν

πρόλογον τοῦ τρίτου τόμου τῆς ἐκδόσεως τοῦ
 Εὐριπίδου, ὅστις περιέλαβε τὰ «fragmenta
 perditarum tragoediarum» τοῦ ποιητοῦ, ὁ
 Nauck ἐπισυνέψε «supplementum ad tra-
 gicorum graecorum fragmenta»· ἐν σελ.
 XXIII παρέθηκεν ὡς δέθεν ἀνέκδοτον ἀπό-
 σπασμα τοῦδε: Μακκάρ. 3.85: «ἐν τοῖς ἡμε-
 ραῖς δικτοῖς ἀλίσκομαι» ἐπὶ τῶν ὑπὸ τῶν ἰδίων
 πανουργῶν ἀλίσκόμενων», ὅπερ προφανῶς ἀ-
 ναγίνεται εἰς τὸ Σοφοκλεῖον ἀπόσπασμα μαρ-
 τυρῶν τραγῳδικά, ὅτι ὁ Σοφοκλῆς ἔγραψεν
 ἐν τοῖς αὐτοῖς αἰῶσι περὶ αὐτοῦ, ἐν τοῖς
 ἡμετέρῳ δικτοῖς).

H. N. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ.

UEBER DAS VERHAELTNISS

DER

ALTEN ZUR WISSENSCHAFT.

I.

Dass das hellenische Volk auf dem Gebiete der Kunst das Höchste geleistet und uns unerreichte Vorbilder hinterlassen hat, ist allgemein und von jeher anerkannt; fast ebenso allgemein aber ist die Neigung verbreitet, die Alten in Bezug auf Wissenschaft zu unterschätzen; man ist neuerdings so weit gegangen, ihnen sogar das ernste Interesse für dieselbe abzuschprechen und von ihrer Forschung zu sagen, dass sie «eigentlich nur in einem anmuthigen Hin- und Herreden über das augenblicklich annehmbar Dünkende bestanden habe» (Dubois-Reymond, Culturgeschichte und Naturwissenschaft, 2. Auflage Leipzig 1878, S. 30). Es ist nun zweifellos, dass

die Kunst der Darstellung im Alterthum besonders bei den Hellenen glänzende Vertreter hatte, dass die Werke ihrer Wissenschaft sehr oft Werke der höchsten Kunst sind. Aber zu bestreiten ist, dass die Alten weniger ernst nach der Wahrheit gestrebt hätten als nach der Schönheit, und dass sie weniger ernst es mit der Forschung nach der Wahrheit genommen als die Wissenschaft der Gegenwart. Mit Recht ist darauf hingewiesen worden, dass nicht bloss ein Socrates für seine Ueberzeugung gestorben ist, dass, «an dem Beispiele des grossen Atheners eine unabsehbare Reihe von edlen Männern des Alterthums sich den Muth gestärkt, lieber zu sterben, als das Leben durch Aufgeben ihrer Ueberzeugung zu erkaufen».

«Wo findet man heutzutage die Leute, welche freiwillig in einer Tonne leben, weil sie der philosophischen Ueberzeugung sind, dass es so am richtigsten sei und welche vom König Alexander Nichts zu erbitten hätten, als dass er ihnen aus der Sonne gehe! Und welcher Forscher der Neuzeit möchte sich rühmen, dass seine Begeisterung für Wahrheit und seine Hingabe an die Erforschung derselben grösser sei als die eines Pythagoras, eines Xenophanes oder des römischen Lucretius, durch dessen Verse ein Feuerstrom leidenschaftlichsten Wahrheitseifers braust!» (Ludwig Halla in der Vorrede der deutschen Bearbeitung von John Morley, on compromise, Hanover 1879, p. XVIII ss.).

Man könnte einwenden, dass die Beispiele einzelner auserwählter Geister Nichts für das Verhalten und die Anschauung des Volkes überhaupt beweisen; und ferner, dass Mancher in dem Augenblicke, der über Ehr- oder Schand- eines ganzen Lebens entscheidet, den Muth und die Denkart des Märtyrers gefunden hat, während er im Alltagsleben Nichts weniger als ein Held war.

Aber gerade dem Alltagsleben der antiken Wissenschaft können wir entscheidende Beweise dafür entnehmen, dass die «Ehrfurcht vor der Wahrheit» und der Ernst der Wahrheitserforschung und Verkündigung bei den Hellenen und den in hellenische Schule gegangenen Römern kein geringerer war, als bei den modernen wissenschaftsstolzen Culturvölkern; wir finden hier, im täglichen Wissenschaftsbetriebe, eine Forderung erhoben, welche in unserer industriellen Zeit kaum mehr begriffen wird: Die Forderung, dass die Wissenschaft nur ihrer selbst willen gepflegt werde und nicht als Mittel zur Erlangung von privaten Vortheilen ihrer Vertreter. Die «Unschätzbarkeit» der Wissenschaft wird nicht dahin verstanden, dass man sie nicht hoch genug bezahlen könne, sondern dass sie sich nicht bezahlen lassen dürfe. Diese Forderung wird nicht etwa bloss vereinzelt erhoben, aus den Quellenzugnissen, die im fol-

genden zusammengestellt sind, ergibt sich, dass sie, allerdings nach einigem Kampf, zu einem Postulat der Volksmoral geworden ist, bei Hellenen wie bei Römern, und dass die letzteren es nicht bei dem ethischen Anspruch belassen, sondern demselben die Autorität ihrer Jurisprudenz und ihrer Gerichtspraxis zur Seite gestellt haben. Es verlohnt sich der Mühe, zu verfolgen, wie diese ideale Auffassung des Wissenschaftsbetriebes begründet und wie dieselbe mit den Bedürfnissen des Lebens vereinigt und gerettet wurde. Wir werden hierbei die Erfahrung machen, dass wir auch bezüglich der Wissenschaft von den Alten zu lernen haben. Die Grundlagen und die Ergebnisse der Forschung der Alten sind für uns nicht mehr massgebend. Aber wenn wir auch die Leistungen der Alten—so bewundernswerth in Anbetracht ihrer dürftigen Mittel sie sind—unter uns sehen, so können wir doch nicht in gleicher Weise urtheilen über das Verhältniss, in welchem die Alten zu ihrer Wissenschaft standen. Das Ideal einer Wissenschaft und Lebensweisheit, die es sich selbst untersagt, nach Brod zu gehen und die in unbeugsamem und unentwegtem Wahrheitsdrang und Unabhängigkeitssin Worte—und nicht bloss Worte!—findet, die noch nach Jahrtausenden wie aus einer verschwundenen edleren Welt zu uns herunterklingen, dieses Ideal sind wir nicht berechtigt, zu belächeln. Indem die Hellenen, zuerst dasselbe aufstellten und practisch verwirklichten, haben sie auch im Gebiete der Wissenschaft eine Leistung vollbracht, so unsterblich wie die von ihnen geschaffene Kunst: Sie haben ein Muster aufgestellt für alle Zeiten, ein Muster auch für unsere Zeit, die mehr als irgend eine andere gereizt ist, die Darwinische Theorie vom Conkurrenzkampf um das Dasein auch für das Bereich der menschlichen Cultur als berechtigt zu erklären und den Egoismus als den unentbehrlichen Motor der Civilisation anzusehen.

Wenn es die Wissenschaft ist, welcher der bedeutendste Antheil an der

Forderung der Cultur gebührt, so ist diese Anschauung unrichtig. Denn auch heute, wie vor Jahrtausenden, kann nur diejenige Forschung als echt und nur diejenige Verkündigung der Wahrheit als unverfälscht erachtet werden, welche frei ist von egoistischen Absichten und Zielen.

Die Aussprüche der Alten, aus welchen wir die glanzvolle Welt ihrer idealen Anschauungen erkennen, sind nicht verständlich, wenn wir nicht zugleich die Grundlage ins Auge fassen, auf welcher sich historisch jede Cultur baut: die Sklaverei. Gewaltige Volksschichten bilden die Stützen der Civilisation, während sie selbst, im hellenischen Sinne, uncivilisirt waren, *Treger* der Cultur, welche von den glücklichen *Inhabern* der Kulturen nicht anders betrachtet werden als die schmutzige Erde, auf welche sie stehen, aus welcher für sie, und für sie allein die Frucht und die Blume hervorblüht, auf welcher sich für sie allein Kunst und Gesittung und Staat erheben.

Die Alten betrachteten diesen Zustand der Dinge als einen naturgesetzlichen und unänderlichen. Wir wissen, dass eine Cultur keinen Bestand haben kann, die auf dem Ausschluss der grössten Mehrheit von den Rechten und Gütern des Menschen, auf der Verneinung der Menschenqualität für dieselbe beruht; wir wissen daher, dass der Zusammenbruch der alten Cultur im engen Causalnexus mit den Wirkungen der Sklaverei und der Versklavung auch der freien Arbeit steht. Wir haben nicht die Aufgabe, an dieser Stelle die Lehre auszuführen, welche sich hieraus für die Gegenwart und Zukunft der modernen Culturvölker ergibt. Wir haben nur darauf hinzuweisen, in welchem Zusammenhang mit der Sklaverei der Begriff der *Banausie* steht, dieses Gegenbild des freien und des freigeborenen Hellenen und Römers allein würdigen Berufsarbeit. Diejenigen, welche gezwungen arbeiten, sind nach Aristoteles (Politik III, c 3, 3) zum Theil Sklaven zum Theil Banausen: Sklaven diejenigen, welche einem Herrn dienen, Banausen, welche Jedermann.

Bánausos bezeichnet ursprünglich einen Feuerarbeiter, dann den Handwerker überhaupt, endlich den Gewerbetreibenden. Ein Gewerbe zu treiben, ist des Freigeborenen unwürdig, weil es einen Verzicht auf die angeborene Freiheit einschliesst. Die Banausen sind Zwangsarbeiter, weil wer Geld *als Lohn* annimmt, dasselbe dem Geber abarbeiten muss (Xenophon Memor. I. 6. 5) und von demselben und dessen Launen abhängig wird (Aristoteles, Polit. VIII, c 7. initio). Dieser Zwang und diese Abhängigkeit stellt sie den Sklaven zur Seite. Daher ist *os θλασθίρου σημειον τὸ μηδεμίαν ἐργάζεσθαι βάνανσον τέχνην* *θλασθίρου γὰρ τὸ μὴ πρὸς ἄλλον εἶναι* (Arist. rhet. I. 9.). So nennt auch Cicero die merces des Lohnarbeiters ein *«auctoramentum servitutis»* (de officiis I. 42. 150) und Seneca eignet sich das Wort des Chrysippus an, dass der Sklave ein lebenslänglicher Lohnarbeiter ist (*perpetuus mercenarius*), *de beneficiis* III, c. 22). *«Nulla autem servitus turpior quam voluntaria»* sagt Macrobius (saturn. I. 11).

Der Grund, welcher eine Arbeit zur banausen macht, ist sohin im Wesentlichen der seltsame Zweck, das Streben nach *Entgelt und Gewinn* (*εὐπορίας σκοπός, πρὸς ὃν ποιεῖται τὸ πλοῦς*) Aristot. Polit. VIII c. 7. init.). Alle menschliche Arbeit kann in doppelter Weise betrieben werden, in einer des Freien würdigen und in einer illiberalen: *οἱ μὲν οὖν καταβεβλημένοι μαθήσεις ἐπαγόμενοι* *οἱ δὲ οὐκ* sagt Aristoteles (Polit. VIII 252). Aber während gewissen Berufsarbeiten die Banausie des Betriebes eigenthümlich und hier selbstverständlich ist, gibt es andere, die ihrer ganzen Natur nach nur dann zum richtigen Ziele geführt werden können, wenn sie in der dem Freigeborenen allein anstehenden Art, ohne Rücksicht auf Gewinn, betrieben werden. Sie sind der Banausie zwar zugänglich; aber diese übt hier den schlimmsten Einfluss sowohl auf den Beruf als auf den Vertreter desselben. So gehört zum Beispiel die Musik bei den Hellenen zur liberalen Erziehung; aber in den Händen der gewerbetreibenden Virtuosen wird

sie nach Aristoteles illiberal, dem Geschmack des Pöbels untherthan und vereinsseitigt ihren Meister: die Meisterschaft verdirbt. (Arist. Pol. VIII. c. 7.).

Hierauf beruht die griechische Unterscheidung der *τέχνη ἐλευθερία* und *βάνυσοι*, welche im Allgemeinen der römischen der *artes liberales* und *illiberales* entspricht. Die *τέχνη ἐλευθερία*, die *artes liberales* worden banaus, wenn sie des Lohnes halber betrieben werden; da dieser Betrieb hier, wie bemerkt, der Natur der *τέχνη* und ihrer Zwecke zuwider ist, so bedeutet dies hier einen Vorwurf. *Lohn*, *merces*, *μισθός* im eigentlichen ist aber nur derjenige Vortheil, dessen Erlangung den Zweck der Arbeit bildet; nur die Arbeit, welche das Mittel zur Erreichung dieses Zwecks ist und im Sinne des Arbeitenden sein soll, erscheint als banaus. Nicht jeder Vortheil, welcher dem Arbeitenden zugeht, insbesondere nicht jede Geldleistung ist Lohn. Von einem Lohn ist dann keine Rede, wenn die Leistung oder Gabe nur dem Empfänger derselben die einseitige Uebung des Berufes ermöglichen soll, wenn also nicht der Beruf selbst wird, um des Geldes willen, sondern das Geld gegeben und empfangen wird, um die Berufsstübung zu ermöglichen. Wenn der Apostel Paulus von den Gemeinden, vor denen er predigte, sich das zum Leben Nöthigste reichen oder einen Beitrag zu den Kosten seiner weiten apostolischen Reisen spenden liess, so war dies kein Lohn und er behauptete trotz der Annahme dieser Leistungen mit Recht, dass er das Evangelium unentgeltlich verkündige (Paul I Brief an die Corinthen K. IX); denn er predigte nicht um dieser Leistungen willen, sondern umgekehrt er empfing die letzteren, um seinem Beruf folgen zu können. Aber es war auch kein Lohn, wenn Numa Pompilius den im Hause des Königs wohnenden und rechtlich den Töchtern des Königs gleich gehaltenen Vestalinnen ein *stipendium de publico statuit*. (cf. Mommsen, röm. Staatsrecht II S. 62 Anm. 1). Denn sie empfingen diesen staatlichen Gehalt, um als Pries-

terinnen der Vesta dienen zu können, nicht aber weilten sie sich—wenigstens nach der Anschauung des Staates und des Rechtes—diesem Dienste, um die fraglichen Einkünfte zu erlangen. Wenn der heilige Ambrosius, Bischof von Mailand, die Einziehung dieser Alimente damit rechtfertigt, dass er sie als Lohn der Erhaltung der Jungfrauschaft bezeichnet, die man sich ohnehin nicht bezahlen lassen dürfe (—« non est virginitas quae pretio emitur, non virtutis studio possidetur, non est integritas quaecunque tamquam in auctione nummario ad tempus sollicitatur compendio » Symmachi Epistol. X 61), so klagt der Vertheidiger der Vestalinnen Symmachus wohl mit Recht über Verkenennung des richtigen Sachverhaltes, wenn es auch nicht, wie er meint, Krämervische Anschauung, welche diese Verkennung veranlasste (« degeneres trapezitas, qui ad mercedem vilium bajulorum sacrae castitatis alimentum verterunt »).

Wir wählen diese priesterlichen Beispiele nicht bloss darum, weil der Unterschied zwischen dem Begriff des Lohnes, um dessen willen eine Berufsthätigkeit gethät wird, (die dadurch zu entgeltlichen und banausen wird), und der blossen Sustentation während der unentgeltlichen Berufsstübung nur zum Zwecke derselben besonders scharf hervortritt: Diese Beispiele sind auch geeignet, zu veranschaulichen, dass es Berufe gibt, und nicht bloss bei den Alten gegeben hat, deren Natur die Bezahlung, der Lohn derart verläuft, dass die Uebung des Berufes kein Lohn eine moralische Unmöglichkeit ist, nur jedenfalls die Erreichung der Berufs Zwecke gefährden, wenn nicht ausgeschlossen würde. Ein Apostolat ums Geld ist gewiss undenkbar; ebenso undenkbar ist den Alten, den Hellenen wie den Römern eine bezahlte Philosophie; die nachfolgende allgemeine Erörterung bezüglich der *artes liberales* wird zeigen, dass der Anspruch auf unentgeltliche Berufsstübung auf eine allgemeine Auffassung der letzteren sich stützt, die als priesterliche bezeichnet werden kann. Ja bei derjeni-

gen ars liberalis, bei welcher wir Modernen vielleicht am wenigsten diesen Zusammenhang annehmen möchten, bei der Feldmessenkunst erweist sich diese priestertliche Auffassung sogar als geschichtlich und juristisch motivirt, da es Priester waren, welche sie zuerst geübt, und diese Thatsache noch die Grundlage für die rechtliche Gestaltung der Verhältnisse dieser ars liberalis in römischer und byzantinischer Zeit bildete, das historische Motiv für die rechtliche Ausschliessung jeden Lohnes und Lohncontractes für die agri mensurae.

Es liessen sich noch eine grosse Anzahl anderer Berufsarbeiten — ausserhalb des Gebietes der artes liberales — anführen, die principiell und ihrer Natur nach bei den Alten unentgeltlich sind. Wir erweisen nur auf die Arbeit an den Aufgaben des Staates im Heer und der Volksversammlung, im Senate oder der Βουλὴ oder γερουσία, im Magistrate oder der ἀρχή, im Richteramt u. s. f. Nirgends wird sie zur entgeltlichen oder Lohnarbeit dadurch, dass der Staat dieselbe durch Geld- oder Natursustentation erleichtert oder ermöglicht. Dies geschah z. B. in Athen seit Perikles in umfassender Weise in dem Solde der Soldaten, der Richter, Redner, Senatoren, sowie in dem Volksversammlungssolde, mit welchem zwar nach Böckh geistvollem Ausspruch (Staatshaushalt der Athener I 243) « der Herrscher sich selbst bezahlte », der aber ebenso wenig als die Civilliste eines modernen Monarchen als Lohn für Arbeit ernstlich erachtet werden kann. Wenn darüber geklagt wird, dass der Volksversammlungssold die politische Arbeit zum Lohndienst herabwürdigte, so konnte und sollte hiermit nicht die Thätigkeit des Volkes, welche nach wie vor die eines Souveräns war, rechtlich als entgeltliche bezeichnet, sondern nur die schlimme Wirkung angegeben werden, welche die Gewöhnung an staatliche Besoldung auf die Athener übte. Ebenso wenig machten die Ausrüstungsgelder (vasaria) und Gehälter (salaria, annonae) der römischen Magistraturen, dieser Successoren der

alten Könige das Ehrenamt derselben zum Lohndienst.

Wie der Dienst der Götter, wie das Ehrenamt des Staates und die Uebung königlicher Gewalt, ist auch der Dienst und die Ehre der Wissenschaft mit Bezahlung eines Lohnes unvereinbar; sie fordert die freie Hingabe des ganzen Menschen und des ganzen Lebens und duldet, wie ein eifersüchtiger Gott, keinen anderen Zweck ausser ihr selbst.

Diese Anschauung ist bezüglich der τέχνη θεωρετική im Nachfolgenden zunächst an einer Reihe allgemeiner und für alle zugehörigen Disciplinen gültiger Zeugnisse als eine altclassische dargethan; sodann ist dieselbe Anschauung an einzelnen Disciplinen: der Philosophie, der Jurisprudenz, der Medicin nachgewiesen.

II.

Allgemeine Zeugnisse für die Unentgeltlichkeit der ARTES LIBERALES.

Nach einer Griechen und Römern gemeinsamen Ansicht gehört Unentgeltlichkeit der Berufsarbeit zum Wesen aller artes liberales.

Unter den Gesichtspunkten, von welchen aus der Vertreter einer ars liberalis, der um Lohn dient, getadelt wird, tritt zunächst der Selbsterniedrigung hervor. Gegen den Banausen kann derselbe nicht geltend gemacht werden; ihn erniedriget sein Beruf, nicht erst die Bezahlung; sowie es von der meretrix heisst: « illam turpiter facere quod sit meretrix, non turpiter accipere cum sit meretrix » (l. 4 § 3 D. cond. ob turp. 12. 5). Daher polemisiert der Rhetor Aristides (: ed. Dindorf II. 41. ss.) gegen die Behauptung Platos, dass die Rhetorik keine Kunst sei, folgendermassen: Ist

denn jede Kunst etwas Schönes? Wissen wir nicht, dass viele ihrem Meister nur Schande machen? Entweder versetze die Handwerker unter die Ehrenmänner, oder tadle die Redner nicht der Kunstlosigkeit halber (ἐλοῦ γε δούσιν ἕατερον . . . ἡ καὶ τοὺς χειροτέχνας ὡς καλοὺς καγαθοὺς τιμᾶν, ἢ τοὺς γε ῥήτορας μὴ ψέγειν, εἰ μὴ τέχνην κείνῃται περὶ ὧν λέγουσιν;) Ähnliche Äusserungen von Früheren und Späteren finden sich in grosser Zahl. Hierher seien nur folgende noch gestellt:

Cicero de offic. I. 42. Opificesque omnes in sordida arte versantur. Nec enim quidquam ingenuum potest habere officium. — Nicolaos Damascenus (griechischer Philosoph und Geschichtsschreiber, zuletzt am Hofe des Augustus, cf. Müller fragmenta historicorum Graecorum III. 443. 83): οὕτε τὴν ἐμπειρίαν αὐτῶν (sc: τῶν ἐκτεχνῶν τεχνῶν), οὕτε τὴν ἀπόλειψιν ὁμοίως ὑπερβαίνειν εἶναι τῇ τῶν βαναύσων τεχνῶν, ἀλλὰ ἐπὶ διδοῖεν τοῖς μετρίως ζῶσι τὴν τε τοσοῦτων ἔργων καὶ τὴν τῶν βαναύσων ἐπιστήμην (: Enim sc. artium liberalium) peritiam vel imperitiam longe ab illiberalibus artibus diflere existimabat; quippe homini idoneis opibus instructo imperitiam artium humaniorum atque illiberalium peritiam juxta turpen esse:). — Seneca ep: 88: hae viles ex professo artes, quae manu constant.

In dieser Gesellschaft trat der Vertreter einer *ars liberalis* ein, wenn er einen *Entgelt* seiner Arbeit annahm. Diese Lage ist für ihn um so schimpflicher, je mehr die geübte Kunst bestimmt oder geeignet ist, den Sinn des Freien zu *adeln* und damit die Schätzung der Freiheit zu steigern. Daher erklärt sich die Erscheinung, die im Laufe dieser Untersuchung wiederholt hervortreten wird, dass die grossen Meister immer am entschiedensten ihrer Kunst vor dem Makel der Banausie zu bewahren gesucht haben. So die Philosophie die hervorragenden Vertreter aller Richtungen; die Rhetorik ein Isocrates, Quintilian, Aristides, Themistius; die Heilkunst Hippocrates, Celsus, Galenus; die Jurisprudenz Ulpian.

Daher stammt auch der Unterschied der Intensität, mit der die öffentliche Meinung des Alterthums gegen die Entgeltlichkeit der einzelnen *artes liberales* reagirt; am allgemeinsten und schärfsten wird die Bezahlung der Philosophie zurückgewiesen, der in dieser Beziehung die römische Jurisprudenz an die Seite gestellt wird (: I. I. §4. 5. D. extraord. cog. 50.13:).

Nächst dem angegebenen tritt der Gesichtspunkt der Entwürdigung und Verderbung der Kunst hervor. Es handelt sich hier um eine Auffassung der höheren Berufsarbeit, die sich nur mit der in der Kirche bei Entwicklung des Simoniebegriffes massgebenden vergleichen lässt. Und auch die kirchliche Unterscheidung einerseits der unter die Simonie fallenden eigentlichen *Bezahlung* kirchlicher Güter und andererseits der Oblationen an die Diener der Kirche, die denselben aus Veranlassung ihrer freien Berufsausübung gemacht werden, findet sich in der Geschichte der *artes liberales* wieder.

In der Kirche hat sich für die Klagbarkeit dieser Oblationen, wie es scheint nach langem Kampfe mit den Gläubigen, eine feste Gewohnheit ausgebildet (: c. X de simonia 5. 3. Innocentius III 1210:); auch die unfreiwillig entrichtete Oblation ist nicht *Bezahlung* oder Lohn; daher die erwähnte Stelle vorschreibt, dass einerseits «libere conferantur ecclesiastica sacramenta», andererseits die säumigen Oblations-schuldner vor dem *episcopus loci* belangt werden sollen (per episcopum loci veritate cognita compescantur, qui malitiose nituntur laudabilem consuetudinem immutare:).

Dagegen erhob sich bei den Alten unter den Vertretern der *artes liberales* selbst zunächst ein Kampf darüber, ob die unfreiwillige Oblation nicht in walter *Entgelt* übergehe und damit die Freiheit und Würde der Berufsausübung antaste. Der Ausgang dieses Kampfes war nicht bei allen *artes liberales*, wie sich zeigen wird, derselbe (1).

(1) Vgl. vorerst I I I D. extraord. cog. 50.13.

Zum Beleg für das Gesagte ist an die das Alterthum beherrschende Auffassung der höheren Künste als Geschenk der Götter zu erinnern. Dichterstellen, die diese Auffassung wiedergeben, hat der Rhetor Aristides in seiner ersten Schrift gegen Plato (ed. Jebb II, p. 22. ss. ed. Dindorf. II. p. 27 ss.) in Bezug auf Poesie, Gesangeskunst, Mantik und Staatskunst angeführt; derselbe nennt die Rhetorik ein Geschenk des Hermes. — Lange Zeit vorher nennt der Verfasser der pseudohippokratischen Briefe (: Hippocrates ed. Littré IX, p. 326:) die freien Künste « Gottes Gnadens » (θεῶν χάριτας:). Dieser Auffassung entspricht die von demselben dem Hippocrates als Antwort auf eine Einladung der Aelceiten zu ärztlicher Wirksamkeit in ihrer Stadt in den Mund gelegte Aeusserung: Nicht ihnen, sondern der Natur und den Göttern gehorsam leiste er dem Rufe Folge (: πρό βίων ἐγὼ νῦν ῥύσαι καὶ θεοῖς ὑπακούων σπεύδω ἵστασθαι I. c.) Kaiser Julian sagt, nach der Erklärung der Philosophen sei die Heilkunst vom Himmel herabgeschickt worden. (διὰ καὶ ταύτην (sc. τὴν ἰατρικὴν) ἐξ οὐρανοῦ περικτηκέναι δικαίως φιλοσόφων παῖδες κερύττουσιν. Juliani Imp. epist. ed. Heyler p. 133 ep. 64:)

In den Lobreden auf die Götter war, nach den Lehrbüchern der Rhetorik anzugeben, welchen Künsten die zu preisende Gottheit vorstand (rhetores graeci, rec. Spengel III. p. 5. i. f. ἐπὶ ποίας τέχνης λέγεται (ὁ θεός) καὶ πότερον μᾶζ ἢ πασῶν ἢ πολλῶν:). Ausführungsbeispiele bietet der Rhetor Aristides (:ed. Dind. I. c.).

Dieselbe Vorstellung deuten Stellen an, in welchen die Ausübung freier Künste als Götterdienst, ihre Vertreter als Priester oder Eingeweihte, ihre Erlernung als Einführung in heilige Mysterien, ihr Schauplatz als Tempel, heiliger Hain, Altar bezeichnet wird. «Quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat poetas; sit igitur sanctum apud vos poëtae nomen» sagt Cicero in der Rede für den Dichter Archias (18. c.) zu den Richtern. Socrates nennt seine Thätigkeit im Gorgias (521) den wahren Sta-

atsdienst, dessen er sich allein oder mit Wenigen befeisse, in der Apologie des Plato dagegen (: p. 23. c. 9. i. f.) Dienst des pythischen Apollo (τοῦ θεοῦ λατρεῖν). Seneca (ep. 103) fordert zum Eintritt in das «sacrarium» der Philosophie auf, ep. 37. gibt er den Inhalt des «sacramentum philosophiae» an. Von dem «ingressus sacramenti» der Jurisprudenz spricht Ulpian in l. 1. § 5. D. 50. 13., wo Bremer (Rechtslehrer p. 6.) emendiren will «sacraii», aber unnöthigerweise, da ingressus contractus (in l. 7. § 5. D. pact. 2. 14. Ulp:) und sacramentum philosophiae (Seneca l. c.) die sprachliche Möglichkeit von ingressus sacramenti zeigen.

Ulpian nennt in l. 1. § 1. D. just. et jur. 1. 1. Priester des Rechts: «cujus merito quis nos sacerdotes appellet, justitiam namque colimus. So ruft auch Symmachus ep. X. 61 die Kaiser an: oro vos, Justitiae sacerdotes! — Judicem, qui antistes Justitiae est, oportere esse gravem, sanctum» heisst es bei Gellius N. A. XIV. 4. Von antistes philosophiae spricht Seneca ep. 53. — Eunapius nennt den Lehrstuhl des Philosophen Plotinus in dessen Lebensbeschreibung Altar (: βωμοί: (Eunapii Sardiani vite sophistarum ed. J. Fr. Boissonade. Paris, Didot p. 455). — Der Sophist und kaiserliche Secretär Himerius (Himerii Sophiste declamationum quae supersunt emendavit Fridericus Dübner. Paris, Didot) theilt die sämtlichen technischen Berufe in den Museen Dienende und Handwerke (δημιουργοὶ μουσικοί — χειρωνακταί:); derselbe gebraucht für alle Beziehungen seines Unterrichtes dem Götterdienste entlehnte Ausdrücke.

Sein Auditorium ist ein Heiligtum des Hermes, des Apollo, der Athene, der Musen; seine Hörer μύσται und ἱερόπται, sein Vortrag τέλετῃ (or. I. III. XII. XXII u. a.).

In der or. XXI. 6. heisst Zeus: «ὁ μέγας ἐν τῷ οὐρανῷ σοφιστής». Der Zusammenhang dieser hohen Auffassung der Kunst mit der Forderung der Unentgeltlichkeit der Uebung tritt bei Hieraerius mehrfach hervor. So in or. XXII. 1. wo

denn jede Kunst etwas Schönes? Wissen wir nicht, dass viele ihrem Meister nur Schande machen? Entweder versetze die Handwerker unter die Ehrenmänner, oder tadle die Redner nicht der Kunstlosigkeit halber (ἐλαῦ γε δοῦν θάτερον . . . ἢ καὶ τοὺς χειροτέχνας ὡς καλοὺς ἀγαθοὺς τιμᾶν, ἢ τοὺς γε ῥήτορας μὴ ψέγειν, εἰ μὴ τέχνην κεύκονται περὶ ὧν λέγουσι). Aehnliche Aeusserungen von Früheren und Späteren finden sich in grosser Zahl. Hierher seien nur folgende noch gestellt:

Cicero de offic. I. 42. Opificesque genus in sordida arte versantur. Nec enim quidquam ingenuum potest habere officium. — Nicolaos Damascenus (: griechische Philosoph und Geschichtsschreiber, zuletzt am Hofe des Augustus, cf. Müller fragmenta historicorum Graecorum III. 443 ss.): οὐτε τὴν ἐμπειρίαν αὐτῶν (sc: τῶν θεωρητικῶν τεχνῶν), οὐτε τὴν ἀπόπειρην ὁμοίως ὑπερβαίνειν εἶναι τῇ τῶν βαναύσων τεχνῶν, ἀλλὰ καὶ εἰδιστον τοῖς μετρίοις ᾧσαι τὴν τε τοιοῦτον ἀγροίαν καὶ τὴν τῶν βαναύσων ἐπιστήμην (: Earum [sc. artium liberalium] peritiam vel imperitiam longe ab illiberalibus artibus differre existimabat; quippe homini idoneis opibus instructo imperitiam artium humaniorum atque illiberalium peritiam iuxta turpen esse:). — Seneca ep: 88: haec viles ex professo artes, quae manu constant.

In dieser Gesellschaft trat der Vertreter einer *ars liberalis* ein, wenn er einen *Entgelt* seiner Arbeit annahm. Diese Lage ist für ihn um so schimpflicher, je mehr die geübte Kunst bestimmt oder geeigenschaftet ist, den Sinn des Freien zu adeln und damit die Schätzung der Freiheit zu steigern. Daher erklärt sich die Erscheinung, die im Laufe dieser Untersuchung wiederholt hervorgetreten wird, dass die grossen Meister immer am entschiedensten ihrer Kunst vor dem Makel der Banauise zu bewahren gesucht haben. So die Philosophie die hervorragendsten Vertreter aller Richtungen; die Rhetorik ein Isocrates, Quintilian, Aristides, Themistius; die Heilkunst Hippocrates, Celsus, Galenus; die Jurisprudenz Ulpian.

Daher stammt auch der Unterschied der Intensität, mit der die öffentliche Meinung des Alterthums gegen die Entgeltlichkeit der einzelnen *artes liberales* reagirt; am allgemeinsten und schärfsten wird die Bezahlung der Philosophie zurückgewiesen, der in dieser Beziehung die römische Jurisprudenz an die Seite gestellt wird (: l. 1. §4. 5. D. extraord. cog. 50.13.).

Nächst dem angegebenen tritt der Gesichtspunkt der Entwürdigung und Verderbung der Kunst hervor. Es handelt sich hier um eine Auffassung der höheren Berufsarbeit, die sich nur mit der in der Kirche bei Entwicklung des Simoniebegriffes massgebenden vergleichen lässt. Und auch die kirchliche Unterscheidung einerseits der unter die Simonie fallenden eigentlichen *Bezahlung* kirchlicher Güter und andererseits der Oblationen an die Diener der Kirche, die denselben aus Veranlassung ihrer freien Berufsausübung gemacht werden, findet sich in der Geschichte der *artes liberales* wieder.

In der Kirche hat sich für die Klagbarkeit dieser Oblationen, wie es scheint nach langem Kampfe mit den Gläubigen, eine feste Gewohnheit ausgebildet (: c. 2. X de simonia 5. 3. Innocentius III (1200); auch die unfreiwillig entrichtete Oblation ist nicht *Bezahlung* oder Lohn; daher die erwähnte Stelle vorschreibt, dass einerseits «libere conferantur ecclesiastica sacramenta», andererseits die säumigen Oblationsschuldner vor dem *episcopus loci* belangt werden sollen (per *episcopus loci* veritate cognita compescantur, qui malitiose nituntur laudabilem consuetudinem immutare:).

Dagegen erhob sich bei den Alten unter den Vertretern der *artes liberales* selbst zunächst ein Kampf darüber, ob die unfreiwillige Oblation nicht in wahrer Entgelt übergehe und damit die Freiheit und Würde der Berufsausübung antaste. Der Ausgang dieses Kampfes war nicht bei allen *artes liberales*, wie sich zeigen wird, derselbe (1).

(1) Vgl. vorerst l. 1 D. extraord. cog. 50.13.

Zum Beleg für das Gesagte ist an die das Alterthum beherrschende Auffassung der höheren Künste als Geschenk der Götter zu erinnern. Dichterstellen, die diese Auffassung wiedergeben, hat der Rhetor Aristides in seiner ersten Schrift gegen Plato (ed. Jebb II, p. 22. ss. ed. Dindorf. II. p. 27 ss.) in Bezug auf Poesie, Gesangeskunst, Mantik und Staatskunst angeführt; derselbe nennt die Rhetorik ein Geschenk des Hermes. — Lange Zeit vorher nennt der Verfasser der pseudohippokratischen Briefe (: Hippocrates ed. Littré IX, p. 326.) die freien Künste « Gottes Gaben » (: θεῶν χάριτες :). Dieser Auffassung entspricht die von demselben dem Hippocrates als Antwort auf eine Einladung der Aelerten zu ärztlicher Wirksamkeit in ihrer Stadt in den Mund gelegte Aeusserung: Nicht ihnen, sondern der Natur und den Göttern gehorsam leiste er dem Rufe Folge (: πρὸ ὕμνων ἐγὼ νῦν ὄψαι καὶ θεῶν ὁπακούων σπένδω ἱεράσθαι I. c.) Kaiser Julian sagt, nach der Erklärung der Philosophen sei die Heilkunst vom Himmel herabgesandt worden. (δὲ καὶ ταύτην (sc. τὴν ἰατρικὴν) ἐξ οὐρανοῦ περικτημένη δακτύλος φιλοσόφων παιδὲς κερύττουσιν. Juliani Imp. epist. ed. Heyler p. 133 ep. 64.)

In den Lobreden auf die Götter war, nach den Lehrbüchern der Rhetorik anzugehen, welchen Künsten die zu preisende Gottheit vorstand (rhetores graeci, rec. Spengel III, p. 5. i. f. ἐπὶ ποίαις τέχναις λέγεται (ὁ θεός) καὶ πότερον μᾶλλον ἢ πασῶν ἢ πολλῶν.). Ausführungsbeispiele bietet der Rhetor Aristides (ed. Dind. I. c.).

Dieselbe Vorstellung deuten Stellen an, in welchen die Ausübung freier Künste als Götterdienst, ihre Vertreter als Priester oder Eingeweihte, ihre Erlernung als Einführung in heilige Mysterien, ihr Schauplatz als Tempel, heiliger Hain, Altar bezeichnet wird. « Quare suo jure noster ille Ennius sanctos appellat poetas; sit igitur sanctum apud vos poëta nomen » sagt Cicero in der Rede für den Dichter Archias (18. c.) zu den Richtern. Socrates nennt seine Thätigkeit im Gorgias (521) den wahren Sta-

atsdienst, dessen er sich allein oder mit Wenigen befeisse, in der Apologie des Plato dagegen (: p. 23. c. 9. i. f.) Dienst des pythischen Apollo (τοῦ θεοῦ λατρεῖν). Seneca (ep. 103) fordert zum Eintritt in das « sacarium » der Philosophie auf, ep. 37. gibt er den Inhalt des « sacramentum philosophiae » an. Von dem « ingressus sacramenti » der Jurisprudenz spricht Ulpian in l. 1. § 5. D. 50. 13., wo Bremer (Rechtslehrer p. 6.) emendiren will « sacrarii », aber unnöthigerweise, da ingressus contractus (in l. 7. § 5. D. pact. 2. 14. Ulp.) und sacramentum philosophiae (Seneca l. c.) die sprachliche Möglichkeit von ingressus sacramenti zeigen.

Ulpian nennt in l. 4. § 1. D. just. et jur. 1. 1. Priester des Rechts: « cujus merito quis nos sacerdotes appellet, justitiam namque colimus. So ruft auch Symmachus ep. X. 61 die Kaiser an: oro vos, Justitiae sacerdotes! — Judicem, qui audistes Justitiae est, oportere esse gravem. sanctum » heisst es bei Gellius N. A. XIV. 4. Von antistes philosophiae spricht Seneca ep. 53. — Eunapius nennt den Lehrstuhl des Philosophen Plotinus in dessen Lebensbeschreibung Altar (: βωμὸς) (Eunapii Socriani vitae sophistarum ed. J. Fr. Boissonade. Paris, Didot p. 455). — Der Sophist und kaiserliche Secretär Himerius (Himerii Sophistae declamationum quae supersunt emendavit Fridericus Dübner. Paris, Didot) theilt die sämtlichen technischen Berufe in den Musen Dienende und Handwerke (δημιουργοὶ μουσικοὶ — χειρωνακταί.); derselbe gebraucht für alle Beziehungen seines Unterrichtes dem Götterdienste entlehnte Ausdrücke.

Sein Auditorium ist ein Heiligtum des Hermes, des Apollo, der Athene, der Musen; seine Hörer μύσται und ἐμὸ-πται, sein Vortrag τέλεται (or. I. III. XII. XXII u. a.).

In der or. XXI. 6. heisst Zeus: « ὁ μέγας ἐν τῷ οὐρανῷ σοφιστής ». Der Zusammenhang dieser hohen Auffassung der Kunst mit der Forderung der Unentgeltlichkeit der Uebung tritt bei Himerius mehrfach hervor. So in or. XXII. 1. wo

er den Arbeitseinstern des berufsfreudigen Lehrers der Schauspielerweise der auf Gelderwerb umherziehenden Sophisten gegenüberstellt. So ferner in der Inauguralrede or: XVIII, woselbst er von sich sagt, die Liebe zu seinem Berufe, zum Hörsaal, habe ihn auf das Leben in goldbedeckten Palästen, auf Reichthümer und gewöhnlich hochgehaltene Ehren verzichten lassen.

Ὁ Μουσῶν καὶ Ἑρμῶν τέμενος! ὦ χωρίον ἱερὸν κάλλιστον! Σὲ ποθὼν ἐγὼ καὶ ἀσπαζόμενος χαίρειν μὲν εἶπον χρυσοστόγους αἰλαίαι, χαίρειν δὲ πλοῦτῳ καὶ τιμαῖς ἐκείναις, ἃς ὁ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις ἐγγὺς ἀσπάζεται, ὑψηλοτέραν ἀπάντων ἤνην παρὰ σοὶ δοῶν ἔχειν οἰόμενος.

Oben diesen Zusammenhang deutet auch eine Verordnung des Kaisers Julian an, welche die Auditorien der christlichen Professoren der Grammatik, Rhetorik und Epikistik (πολιτικὴ σοφία) schliesst. (Julian, ep. 42 ed. Heyler p. 78, ep. 41 in Epistolographi Graeci, ed. K. Hercher p. 364.)

Zur Rechtvertigung dieser Massregel sagt der Kaiser, die alten Lehrer, Geschichtsschreiber und Redner hätten die Götter als den Ursprung aller Bildung und sich selbst als deren geweihte Priester betrachtet; wer jene nicht anerkenne, dem fehle der Beruf, diese zu erklären. Wenn die betroffenen Professoren trotz dieses Mangels die Lehre fortsetzen wollten, so sei dies das Geständniss, dass sie dabei nur Gelderwerb, einen unsittlichen Zweck verfolgen:

Ὅμηρῳ μέντοι καὶ Ἡσίοδῳ καὶ Δημοσθένει καὶ Ἡρόδοτῳ καὶ Θουκυδίδῃ καὶ Ἰσοκράτει καὶ Ἀντισθῇ ἡνὶ πάσης ἡγενοῦνται παιδείας. Οὐχ οἱ μὲν Ἑρμῶν σφᾶς ἱεροῖς, οἱ δὲ Μουσῶν ἐνομήζον. Ἄσπον μὲν οἶμαι τοὺς ἐξηγουμένους τὰ τούτων ἀτιμάζειν τοὺς ὑπ' αὐτῶν τιμηθέντας θεούς.—. ἑπεὶ δὲ ἐκείνοι ἐξ ὧν γεγράφαι παρατρέφονται μαθησκούντες, εἶναι ὁμολογούσιν ἀισχυροκρίνεσθαι καὶ ἄλλῃων δραχμῶν ἐνεκα πάντα ὑπομένειν.

Vgl. hier noch den hippocratischen Ὁρκος (Littre IV. 628) und den Schluss des hippocratischen Νόμος (Littre IV 642): Τὰ δὲ ἱερὰ ὄντα πρὶν ἅμα ἱεροῖς ἀνθρώποις δίδεναι· βέλτεροι δὲ οὐ θέμις, πρὶν ἢ τελεσθῶσι ὀργάνοις ἐπιστήμης.

Hierher gehören auch eine Reihe von Quellenaussprüchen, welche die Annahme einer eigentlichen Bezahlung für freie Dienste als Herabwürdigung der Kunst bezeichnen. Socrates antwortet nach «Xenophons» Erzählung (Mem. I. 6. 13) auf die Frage des Sophisten Antiphon, warum er sich seinen Unterricht, wenn er demselben Werth beilege, nicht bezahlen lasse, wie ein anderes Gut: «Die Weisheit zu verkaufen ist ebenso schändlich wie der Verkauf der Blüthe des Körpers:»

«παρ' ἡμῖν νομίζεται τὴν ὥραν καὶ τὴν σοφίαν ὁμοίως μὲν καλόν, ὁμοίως δὲ αἰσχρὸν διατίθεσθαι εἶναι· τὴν μὲν γὰρ ὥραν ἔαν μὲν τις ἀργυρίου πωλῇ τῷ βουλομένῳ, πόρον αὐτὸν ἀποκαλοῦσιν, ἔαν δὲ τις, ὃν ἂν γνῶ καλὸν τε καὶ ἀγαθὸν ἐραστὴν ὄντα, τοῦτον φίλον ἑαυτοῦ ποιῇται, σώφρονα νομίζον· καὶ τὴν σοφίαν ὡσαύτως τοὺς μὲν ἀργυρίου τῷ βουλομένῳ πωλοῦντας σοφιστὰς ὡς περ πόρον ἀποκαλοῦσιν, ὅστις δὲ, ὃν ἂν γνῶ εὐφυῆ ὄντα, διδάσκων ὅτι ἂν ἔχῃ ἀγαθὸν φίλον ποιῇται, τοῦτον νομίζον· ἢ τῷ καλῷ καὶ ἀγαθῷ πολὺτε προσέχει, ταῦτα ποιεῖν.»

Wie hier Xenophon, so lässt auch Plato (: im Gorgias p. 520:) den Socrates das Gebahren der Sophisten als schändlich (: αἰσχρόν.) bezeichnen. Die Sophisten nennt Plato im Protagoras (p. 313:) allgemein Lente, die mit geistigen (: zur Nahrung der Seele dienenden:) Waaren Zwischen- und Kramhandel treiben (: ἐμποροῦσι τὴν καὶ ἀκαθάρτου τῶν ἀγαθῶν, ἀφ' ὧν ἡ ψυχὴ τρέφεται:); im «Sophisten» (pp. 223. ss.) Menschen, die um der Lust und willen zu lehren versprechen und sich Geld als Lohn reichen lassen; sodann als käufliche Jäger nach der reichen Jugend, d. h. als Leute, die nach Kunden, Käufern ihrer selbst unter der Jugend jagen (νέων πλουσίων ἐμμέσους θηρεύοντες: dann als von Stadt zu Stadt mit fremdem, d. h. rezipiertem Wissen Zwischenhandel treibende (: ἐμποροῦσι τὴν περὶ τὰ τῆς ψυχῆς μαθήματα), ferner als Kramhändler und diesen μαθήματα (: ἀκρόασις), endlich als Eigenhändler (: αὐτοπώληται), als Verkäufer eigener geistiger Produkte.

Schon im Alterthum wurde insbes-

andere von dem Constantinopolitaner Philosophen und Rhetor Themistius die Allgemeinheit dieser Erklärungen hervorgehoben und anerkannt, dass dieselben die Entgeltlichkeit aller Geistesarbeit perhorresciren (:Themistii orationes ed. Dindorf. p. 350:) τὸ γὰρ ἐξ' οὗ δὴ σχήματι παιδείας ἀργυρολογεῖν παρὰ τῶν νέων τε καὶ πλουσίων, τοῦτον εἶναι ἡτοῖσι σοφιστὴν ὁ πρὸ τοσούτης τοῦ καταλόγου τῶν λόγων, οὗς ἡδυνάτω ἐπ' αὐτῶν διατίθεσθαι.

Sogar die Gymnastik und die Kunst der Paidotriben fällt nach Themistius im Sinne Platos unter die Sophistik, wenn sie bezahlt wird: denn ἐξ' οὗ δὴ μαθήματα, εἴτε σπουδαῖα, εἴτε χαλιδόερα, μεθοροεῖν παρὰ τῶν νέων σοφιστικῶν νομοῦμεν, εἰ τῷ λόγῳ ἐπιπράττειν (:ibid. p. 351:). Dass dies dem Sinne Platos entspricht, kann wohl kaum zugegeben werden, im Hinblick auf die Erklärung im Gorgias 520 B u. C. Die Interpretation des Themistius scheint vielmehr das Resultat der Bewegung gegen die Banausie, zu welcher der Kampf Platos gegen die Sophisten den Anstoss gab und welche erst allmählig die sämtlichen «artes liberales» ergriff, in die platonische Schrift hineinzutragen.

Den Grund der Verrächtlichkeit der Sophisten gibt Themistius im Sinne des Xenophontischen Sokrates an. Die Weisheit sei etwas Heiliges; sie dürfe nicht entweiht und als mit Geld zu messen, als Geldes werth, dargestellt werden: σφόνιν τὸ σχῆμα ἀληθινὴ ἢ σοφία, ἀλλ' οὐ γὰρ γε αὐτὴν καταβάλλειν καὶ ἀργυρεῖν δεικνύειν ἄξιον (:l. c. p. 351:).

Die oben erwähnten pseudohippocraticischen Briefe, deren Abfassung jedenfalls nachplatonischer Zeit angehört (:ed. Littré IX p. 326:) lassen den Hippocrates ein ihm von den Aberitanern gemachtes Honorar offeriert zurückweisen mit der Bitte:

ἴστε θεοβίτης τίχνης ἐλευθέρῃ καὶ τῇ ἔργῃ, die sodann folgendermassen begründet wird:

οἱ δὲ μεθαρρύνοντες δουλεῦν ἀναγκάζουσι τὰς ἐπιστήμας, ὥσπερ ἐκἀνδραποδίζοντες αὐτὰς ἐκ τῆς προτέρας παρηρησίας.

Zugleich weist hier Hippocrates auf die corrumpirende Wirkung des gewerbmässigen Kunstbetriebes hin. Lohnärzte wären im Stande, eine Krankheit gross und klein zu lügen, gegen ihr Versprechen auszubleiben und sich ungerufen aufzudrängen.

Isocrates sagt in seiner Schrift gegen die Sophisten (:c. 3:.) dieselben seien so schamlos, einerseits sich als Herrn und Lehrer der höchsten geistigen Güter auszugeben, und andererseits vier oder fünf Minen dafür zu erlangen: τῶν αὐτῶν ἀγαθῶν διδασκάλους καὶ κυρίους σφῶς αὐτοὺς καταστήσαντας οὐκ αἰσθύνονται τέτταρας ἢ πέντε μνᾶς ὑπὲρ τούτων αἰτούντες.

Auch der Alexandriner Philo weist auf die «klare und offenkündige Schande der sich selbst so nennenden Weisen hin, welche die Weisheit verkaufen und für Spottpreise verschleudern, wie man die Waaren auf dem Markt ausbieten hört» (:ed. Mangey, Oxford 1742, p. 268).

Besonders lehrreich erscheint die Ausführung Quintilians (:inst. orat. XII. 7:). Er fragt, ob der Redner in allen Fällen Nichts von der von ihm vertretenen Partei annehmen dürfe, und beantwortet dies in einer allgemein auf alle «artes liberales» anwendbaren Erörterung.

Die Frage lässt sich nicht «prima statim fronte dijudicare». — Sicher sei, dass die freie Kunstleistung nicht verkauft werden, die Ehre der in ihr erwiesenen höchsten Wohlthat nicht erniedrigt werden dürfe; darum wird Niemand, der sein Auskommen anderweitig hat (und dazu gehört nicht viel:) die Kunst als Erwerbsmittel gebrauchen, ohne dem Vorwurf schmutziger Habgier zu verfallen.

Aber wenn es an dem zum Leben Nothwendigen fehlt, dann kann man nach den Gesetzen der Weisen anstandslos sich geben lassen, was die Dankbarkeit bietet, wie ja selbst ein Sokrates, Zeno, Cleanthes, Crisippus gethan, die Honorar von ihren Schülern angenommen.

Dann ist kein Erwerb gerechter als der des liberalen Künstlers, der Erwerb aus der edelsten Arbeit und von Leuten, um

die er sich hoch verdient gemacht, die der Wohlthat der Kunst unwürdig wären, wenn sie den Dank verweigern würden.

Ja nicht nur gerecht ist die Gegengabe, sie ist auch nothwendig, da die liberale Arbeit und der auf dieselbe in fremden Interesse gemachte Zeitaufwand die Möglichkeit anderweitigen Erwerbes des Nothbedarfes abschneidet; aber immer ist Mass zu halten: es kommt viel darauf an, von wem, wie viel und wie lange man sich geben lässt. (1) «Fremd wird jedenfalls auch dem sittlich nicht allzu hoch Stehenden bleiben, die Parasiten des Paktirens, der abscheuliche Handel mit der Gefahr des Nebenmessen».

Der Bedner wird nicht mehr annehmen, als hinreichend (:zum Leben); und auch der Arme wird die Gabe nicht als Lohn annehmen, sondern als Zeichen der Erkenntlichkeit, in dem stolzen Bewusstsein, wie unvergleichlich seine Gabe die überragt, die er empfangt. Weil der Künstler seine Wohlthat nicht verkaufen darf, braucht er sie nicht zu Grunde gehen zu lassen, (:durch den Undank des Empfängers:).

Hier tritt der Gegensatz der freien honorirten Arbeit von der unfreien, vermiethten klar hervor. Das Honorar ist *Sustentationsgeld* des im fremden Interesse ohne Rücksicht auf Gelderwerb, also in freier Arbeit beschäftigten Vertreters der liberalen Kunst. Auch dem Armen, der des Honorars absolut zum Leben bedarf, der es fordern muss, ist es nicht Lohn sondern Dank; und der liberale Künstler darf den Dank *fordern*; denn er rettet dadurch, dass er dies thut, das *beneficium*, das verschleudert, verloren ist, wenn der Empfänger undankbar bleibt, d. h. nicht zur Erkenntniss der erwiesenen Wohlthat und seiner Dankesschuld für dieselbe gebracht wird

(non enim quia venire hoc beneficium oportet, perire oportet:).

Dieser Gedanke der «Rettung des beneficium» hat in der Geschichte der *artes liberales* eine wichtige Aufgabe; er überbrückt die sonst unübersteigliche Kluft zwischen dem Honorar als freier Oblation des Empfängers einer liberalen Berufsleistung und dem unfreiwilligen, klagbaren Reichthum des letzteren. Denjenigen, der ihn zuerst wohl für einen einzelnen Fall ausgesprochen und vertheidiget, werden wir in der Geschichte des Honorars der Philosophen kennen lernen; an dieser Stelle ist noch der ausführlichsten Begründung zu gedenken, die er vor Quintilian in der römischen Ethik gefunden hat, zusammen mit der «Unverkäuflichkeit des beneficium».

1. Das *beneficium* ist nach Seneca (benef. IV. 1.) unverkäuflich: «Quid enim est turpius, quam aliquem computare, quanti vir bonus sit, cum virtus nec lucro invitetur, nec absterreatur damno adeoque neminem spe ac pollicitatione corrumpat, ut cuncta in se impendere jubeat ac sapius in ultro tributus sit? Calcatis utilitatibus ad illam eundum est, quocunque misit, sine respectu rei familiaris, interdum etiam sine ulla sanguinis sui parsimonia vadendum, nec unquam ejus imperium detrectandum c. 3. haec dicenda fuerunt, quia beneficium dare virtutis est et turpissimum id causa ullius alterius rei dare, quam ut datum sit (cf. I. c. 2. ss.). Ego illud dedi ut darem; nemo beneficium in Kalendaria scribit. Alioquin in gratiam crediti transeunt.»

2. Trotzdem gibt es eine erlaubte *repetitio beneficii*: si de salute liberorum agitur, si in periculum uris delucitur, si patrie salus ac libertas auit me etiam, quo ire nolle, imperato padori meo et testabor omnia me fecisse, ne opus mihi esset auxilio hominis ingrati. Novissime recipendi beneficii necessitas repetendi verecundiam vincit. Deinde cum bono viro beneficium do, sic do, tanquam nunquam repetiturus,

1) Cf. I. 6. § 3 D off. proc. 1. 16, in welcher römischen Gesetzesstelle, die Kaiser Septimius Severus und Antoninus Caracalla auf ein «vetus proverbium» verweisen bezüglich der Annahme von Geschenken: «ὅτι πάντα ὅτι πάντες ὅτι παρὰ πάντων».

nisi necesse fuerit. c. 20. i. f. eod. (l. IV de benef.).

3. Durch die *repetitio beneficii* soll das letztere zugleich im Sinne Quintilians gerettet werden, indem in dem Empfänger, dem vielleicht nur schlummernde Sinn der Dankbarkeit durch die Mahnung erweckt wird. Indem so dem besserer Mensch in den Benefiziaten zum Siege verholfen wird, erhält derselbe ein neues beneficium. Dies zweite Wohlthat dem Benefiziaten zu erweisen, wenn er irgend noch des Empfanges derselbe fähig ist, (: c. 21.) ist der Benefiziant sogar sittlich verpflichtet, da er verpflichtet ist, die Stufe der Undankbarkeit zu verhüten: «*quem unquam potuero peccare, prohibeo, multo magis amicum, et ne peccet et ne in me potissimum peccet. Alterum illi beneficium do, si illum esse ingratum non patior.* l. IV. c. 22. » Injuria esto lässt Seneca den Benefiziaten zum Benefizianten sagen, «*si in hoc non repetis, ut ingratus sim; quare properas et beneficium et amicum perdere?*» c. 23. — Lässt doch Homer den Chryses sogar die Götter an die von ihm empfangenen Ehren erinnern: «*hiis Homericus ille sacerdos allegat officia et aras religiose cultas, quo obsequentes faciat et pareant.*» c. 25.

4. Wo aber das beneficium durch Zurückfordern nicht zu retten ist, also bei dem in Undankbarkeit unheilbar verhärteten Benefiziaten, da darf es nicht zurückgefordert werden; sonst wäre nicht mehr beneficium, sondern creditum vorhanden: «*Ne ultima quidem necessitas in hoc aget, ut ad eum veniam, cum quo diu mihi luctandum sit; qui tam ingratus sit, ut illi non sit satis admoneri, eum transibo nec dignum iudicabo, qui gratus esse cogatur. Quomodo fenerator quosdam debitores non appellat, quos scit decoxisse, . . . sic ego quosdam ingratos palam ac pertinaciter praeteribo, nec ab ullo beneficium repetam, nisi a quo non ablaturus ero, sed recepturus.*»

In solcher Beschränkung ist also die *repetitio beneficii* gestattet: «*repetam itaque, quia hoc aut necessitate facturus ero, aut illius causa, a quo repetam.*» (l. c.).

In der Quintilianischen Darstellung tritt die necessitas als Grund der *repetitio beneficii* dem anderen weit voran. Sie hat denn auch und wohl kaum lange nach, vielleicht schon vor Quintilian dazu geführt, dass erst der Tribunus plebis, (cf. Juvenal. sat. VII. 228:) dann der Prätor und Präses Provincia in eigener Cognition dem Benefizianten in seinen Bemühungen zur Rettung des Benefizium zu Hilfe kamen (l. I D. 50. 13).

In der Anwendung des Principes von der Unverkäuflichkeit des beneficium auf die liberale Berufsarbeit unterscheidet sich Seneca von Quintilian in Folge seiner Hinneigung zum Cynismus. Nach der Lehre der Cyniker ist dem Weisen die gesammte liberale Bildung unnöthig, er bedarf nur der Sokratischen Stärke oder Abhärtung. (1). Dem Seneca sind die *artes liberales* zwar nicht überflüssig, sie sind nützlich, «*quia animum ad virtutem praeparant*» aber im Verhältniss zur Lehre der Tugend «*pueriles sunt et aliquid habentes liberalibus similes haec artes, quas ἑκείναις Ὀφείλει, ὅτι ἡμετέρας vocant. Solae autem liberales sunt, immo et dicam verius, liberae, quibus cura virtus est.*» Das ist die «*scientia bonorum et malorum. . . . quae soli philosophiae competit. . . . sapientiae studium sublime, magnanimum*» (ep. 88. inst.). . . . sed *istae artes* non sunt magnanimitatem professae (epist. 87: r).

Trotzdem kann er sich der Thatsache nicht ganz erschliessen, dass die öffentliche Meinung diesen *artes liberales* ebenso wie der Philosophie Unverkäuflichkeit, Inästimabilität zuerkannte und er sucht dieselbe durch eine seinen Zweck entsprechende Begründung undeuten. Seine Darstellung ist von Wichtigkeit, mehr um jener Constatirung, als um dieser Begründung willen.

Seneca (benef. VI. 14) geht von dem Satze aus, dass man für einen Vortheil, den uns Jemand in seinem eigenen Interesse ausschliesslich zuwendet, für ein «*mercenarium beneficium*» keinen Dank

4) Hierüber siehe unten in der Darstellung des Honorarrechts der Philosophen.

schulde; sonst wären wir auch dem Getreidehändler zu Dank verpflichtet, dessen Waare uns das Leben erhält: «quod emi, non debeo». — Hingegen macht er sich (:VI. 13. l. c.): folgenden Einwurf: Wenn dieser Satz allgemein richtig wäre, dann könnten wir uns auch dem Arzte und dem Lehrer nicht weiter verpflichtet fühlen, weil wir ihnen ja bezahlen; und doch zeigt uns das Gegentheil die Liebe und Verehrung, die diesen Allen (den Lehrern und Aerzten:) zu Theil wird: «Isto modo..... ne medico quidem debere te, nisi mercedulam dies, nec praecatori, quia aliquid numeraveris. *Atque omnium horum apud nos magna caritas, magna reverentia est.*»

Worn ist also das beneficium gelegen, für das die Aerzten und Lehrern uns zu Dank verpflichtet fühlen, obgleich wir dieselben etwas bezahlen?

Bevor Seneca diese Frage selbst beantwortet, sucht er die gewöhnliche Lösung derselben, den Verweis auf die Inästimabilität der freien Kunstleistung zu widerlegen. Diese Widerlegung erleichtert er sich durch ein nicht gerade feines Sophisma: er unterscheidet an die Stelle der zu widerlegenden wahren Inästimabilität die falsche von den alten Sophisten der sokratischen Zeit zur Erhöhung ihres Ansehens aufgestellte. Die wahre Inästimabilität, die, wie sich schon gezeigt hat und noch zeigen wird, nicht nur von den grossen griechischen Philosophen, sondern auch von allen grossen Meistern der artes liberales je für ihre Kunst verfochten wurde, bedeutet eine *sittliche Unmöglichkeit*; sie bedeutet, dass auf die freie Kunstleistung kein Preis gesetzt werden, dass sie nicht zur feilen Waare erniedrigt werden darf, da, wie Quintilian (:l. c. XII 7:) sagt: «pleraque hoc ipso possint videri vilia, quod pretium habent».

Die Inästimabilität der Sophisten bedeutet, dass der Sophist nie genügend, seiner Leistung entsprechend, bezahlt wird, da diese so grossen Werth hat, dass das höchste Honorar ihm nicht gleichkommen kann. Diese Inästimabilität wird nicht durch die Würde der

Kunst, sondern durch den Nutzen begründet, den die letztere dem Empfänger der Kunstleistung bringt; sie führt nothwendig zu dem Postulat eines *möglichst hohen Preises*.

Diese Consequenz der sophistischen Inästimabilität wurde denn auch von den Gegnern der Sophisten zur Verhöhnung derselben benützt, wie z. B. die angeführte Stelle aus der Schrift des Isocrates *κατὰ τὸν σοφιστῶν* zeigt.

Diese Inästimabilität der Sophisten ist keine andere als die von Thibaut und anderen aufgestellte, welche nur *factisch*, wegen des mangelnden Marktpreises für liberale Arbeit die Behandlung der letzteren als Gegenstand der loc^o, cond^o, unmöglich macht. Der angebliche Mangel des «Marktpreises» durfte durch die Erörterung Senecas (vv. quanti aestimas in solitudine hospitium cett. VI. 15) beseitigt sein.

Diese Inästimabilität schiebt also Seneca statt der echten unter und widerlegt sie dann in schwungvoller Ausführung. «Das gesuchte beneficium, das Aerzte und Lehrer uns erweisen», sagt man, «liegt in der Inästimabilität ihrer Leistung»: quodam *pluris* esse quam emuntur. Emis a medico rem inestimabilem, vitam ac valetudinem bonam, a librarum artium praecatore studia liberalia et animi cultum; itaque his non rei pretium, sed operae solvitur, quod deservierunt, quod a rebus suis advocati nobis vacant, mercedem non meriti, sed *occupationis* esse ferunt».

Scheinbar ist der Gedankengang in dem letzten Theile dieser Ausführung der sophistischen Inästimabilität mit dem Quintilianischen identisch; dem Arzt und Lehrer wird *seine Leistung* nicht bezahlt, sondern die Mühe, die sie bewirkt, und beziehungsweise die in fremden Interesse aufgewandte Zeit. Aber die Kunstleistung wird nach Senecas Referat nicht bezahlt, weil sie die Behandlung als Gegenstand des Kaufes erniedriget; nach Seneca wird dann dem Künstler wenigstens sein Zeitaufwand bezahlt, der ideale Redner Quintilians betrachtet, was er vom Clienten

erhält, in keiner Beziehung als Bezahlung, sondern nur als Dank; nicht nur der Erfolg seiner Mühewaltung ist unverkauft, auch die Mühewaltung selbst war eine freie, nicht durch die Rücksicht auf Geld veranlasste, daher auch sie nicht bezahlt wird.

Da den Künstler in Folge der sophistischen Inestimabilität die Leistung nicht bezahlt werden, wenn er auch für seine Bemühung Nichts mehr zu fordern hat, so bleibt ihm der Empfänger der Leistung verschuldet, dies widerlegt Seneca folgendermassen: «Quædam» lässt er den Vertreter der liberalen Kunst sagen, «pluris sunt, quam venierunt, et ob hoc mihi aliquid extra pro illis, quamvis emta sint, debes».

«Primum», erwidert Seneca, «quid interest, quanti sunt, cum de pretio inter ementem et vendentem convenerit? Deinde, non venit illud suo pretio, set tuo. «Pluris est», inquit, «quam venit»... sed pluris venire non potuit. Pretium autem cuiusque rei pro tempore est. Cum bene ista laudaveris, tanti sunt, quanti pluris venire non possunt. Præterea nihil venditori debet, qui bene emit. Deinde etiam si pluris ista sunt, non tamen ullum istic tuum munus est, ut non ex usu effective, sed ex consuetudine et annona æstimetur.... Quanti æstimas in solitudine hospitium, in imbre tectum, in frigore balneum aut ignem? Scio tamen, quanti ista consecuturus diversorium subeam cett».

Auch diese Widerlegung ist nicht neu; sie findet sich im Wesentlichen schon in Gorgias des Plato (p. 511. ss): wo sie Socrates dem Sophistenschüler Kallikles widerfahren lässt.

Hierauf kommt Seneca (im c. XVI:) zu seiner eigenen Erklärung des beneficium der Lehrer und Aerzte. Nicht für den Dienst, den uns Lehrer und Aerzte ja verkaufen, sind wir ihnen zu Danke verpflichtet, sondern für die besonders freundliche und wohlwollende Gesinnung, die sie gegen uns bei der Dienstleistung an den Tag legen und so weit sie dies thun.

Daher bin ich dem Arzte keinen Dank

schuldig, der mich nicht anders als seine übrigen Patienten behandelt, dem Lehrer nicht, der mich in «grege discipulorum habuit, non putavit dignum propria et peculiari cura».

Wenn aber solche propria et peculiari cura mir zu Theil ward, dann bin ich dem Lehrer und dem Arzte nicht als solchen, sondern als einem Freunde und Wohlthäter Dank und Verehrung schuldig. — Gehen wir doch auch dem gemeinsten Tagwerker (: opifici vilissimæ mercis et in diem se locanti :) eine Zugabe zu dem bedungenen Preis (: corollarium:), wenn er sich besonders geplatzt hat; es wäre daher Undank, wenn wir für die edlere Arbeit nie etwas über den vertragsmässigen Lohn schuldig zu sein glaubten, auch dann nicht, wenn der liberale Arbeiter mehr gethan als er schuldig, mehr als er verkauft hat. (c. 17.). Das ist Senecas Auffassung von dem beneficium der Kunst und Wissenschaft. Dasselbe wird mit einem Trinkgeld heimbezahlt. Denn wenn die Arbeit, dann muss auch die Uebersarbeit bezahlt werden können. Der Quintilian'schen und wie hiezu gefügt werden kann, der herrschenden Ansicht des Alterthums zufolge ist die ganze liberale Arbeit unbezahlt, also beneficium.

Lucian schildert in einer eigenen Abhandlung die Lage der «gedungenen Gelehrten» in den vornehmen Häusern Roms, um vor dem Eintritt in die letzteren zu warnen. Als die gemeinten Gelehrten bezeichnet er Philosophen, Rhetoren, Grammatiker, Musiker und überhaupt Alle, welche sich so niedrig achten (ἐξουμένων:) um ἐπὶ παιδείᾳ συνέιναι, ἐπὶ μισθοποιεῖν. In dieser Schrift führt Lucian den Gedanken durch, dass die gebildeten freien Griechen, welche ihre Unabhängigkeit, ihre Wissenschaft oder Kunst durch den Eintritt in besoldete Stellen bei reichen Römern verkaufen, für die dadurch bekündete Niedrigkeit der Gesinnung den gebührenden Lohn ernten; einerseits verfehlen sie, betrogen von den vornehmen Herren, den um solchen Preis angestrebten vortheilhaften Zweck, andererseits gerathen

sie in eine auch äusserlich schimpfliche Lage, indem sie sich die unanständigste Behandlung gefallen und wirkliche Sklavendienste auferlegen lassen müssen.

Lucian schildert die Kunst römischer Herren, die Gelehrten durch die vorgehaltene Aussicht auf reichen Gewinn anzulocken und festzuhalten und zugleich das Ehrgefühl der Betrogenen durch Darstellung des Verhältnisses als eines freien, nicht entgeltlichen zu beschwichtigen, eine Kunst, die er der von habstüchtigen Koketten gegen ihre Liebhaber geübten vergleicht. In dieser Darstellung tritt das Prinzip der Freiheit und Unentgeltlichkeit der Kunst und Wissenschaft als ein völlig populäres auf, so dass es von den als unwissend und roh geschilderten römischen Vornehmen als Waffe im Lohnkauf benützt werden konnte. Lucian lässt einen solchen die Verhandlung über das Salär mit der Erklärung einleiten selbstverständlich habe der Gelehrte, dem er sein höchstes Gut, seine Seele, oder die Seele seiner Kinder übergebe, auch über die übrigen Besitzthümer als Herr zu schalten: — (γὰρ διέ σε οὕτως ἔχον ὡς πάντων τούτων κοινὸν ἱστέμενον: γέλοιόν γάρ, εἰ τὸ κυριώτατον, τὴν ψυχὴν σοι τὴν ἑμαυτοῦ, ἢ καὶ, γῆ δὲ τῶν παίδων (εἰ παῖδες εἰν αὐτῷ παιδεύσωνται δέονται;) ἐπιτρέπω, τῶν ἄλλων μὴ ἐπίσης ἡγοῦμαι δεσπότην.) — Aber trotzdem müsse etwas ausgemacht werden (1) (: ἐὼρεῖσθαι τι δεῖν), die « bestimmte Summe » δῆλον πρὸς, die nach l. ult. § 1. D. 19. 5 [Mommsen] nicht *modus* ist:) im Interesse des Gelehrten selbst, der sonst bei seiner Mässigkeit und Selbstgenügsamkeit und bei den uneigennütigen Absichten, die ihn sicher in das bescheidene bürgerliche Haus nur geführt hätten, zu Schaden kommen könnte:

ὅρα μὲν τὸ μέτριον καὶ αὐταρκές τοῦ σοῦ

(1) Dass die Salärfestsetzung der dem Gelehrten eingeräumten « Herrschaft » über das ganze Vermögen des Constituenten nicht widerspricht, zeigt die Ausführung Senecas (benef. VII. c. 4–13) über die Frage *quemadmodum potest aliquis donare sapienti, si omnia sapientis sunt.*

τρόπου, καὶ συνέημι, ὡς οὐχὶ μισθοῦ ἐλπίδι προσελήλυθας ἡμῶν τῇ οἰκίᾳ, τῶν δ' ἄλλων ἕνεκα, τῆς εὐνοίας τῆς παρ' ἡμῶν καὶ τιμῆς, ἣν παρὰ πᾶσιν ἔχεις — und vorher: τὰ μὲν ἡμέτερα ἐπὶ τὰ ἔστιν, ἰωράκας, καὶ ὡς τύπος ἐν αὐτοῖς οὐδὲ εἰς, ἀτραγώδητα δὲ καὶ πᾶσι πάντα καὶ δημοτικά.

Diese Rede und die glänzende Schilderung, die ein mitanwesender mit Jemem einverständener Freund von dem ihm bevorstehenden Glück entwirft, lassen den Gelehrten die ihm vorgeschlagene geringfügige Gehaltssumme acceptiren, in der Hoffnung, dass das grosse Wort « τὸ, Πάντα ἡμῖν κοινὰ ἔσται » sich erfüllen werde, eine Hoffnung deren Thorheit und klägliche Täuschung Lucian in dem grösseren Theile der Abhandlung schildert. Von dem Augenblick des Eintritts an habe der Gelehrte, der unter Sklaven und Clienten Sklavendienste verrichten müsse, das Recht verloren, sich als frei und edelgeboren zu betrachten:

Μέννησόν μοι καὶ ἐλευθερὸν τὸ ἀπ' ἐκείνου, μὴ δ' εὐπατριδὸν σεαυτὸν εἰσεσθαι. Πάντα γὰρ ταῦτα, τὸ γένος, τὴν ἐλευθερίαν, τοὺς προγόνους ἔξω τοῦ οὐδοῦ καταλείψων ἱσθί, ἐπειδὴν ἐπὶ τοιαύτῃ σεαυτὸν λατρεῖαν ἀμπισπύλησας εἴσθης: οὐ γὰρ ἐθελήσεις σοι ἡ Ἐλευθερία ζυγεῖσθαι ἐγ' οὕτως ἀγενῆ πράγματα καὶ ταπεινά εἰσίν. Δούλος οὖν, εἰ καὶ πάντα ἀγένησθαι τὸ ἀνέματι, ἀλλ' οὐχ ἑνός, ἀλλὰ πολλῶν δούλου ἀναγκάσιος ἔσθ. τοῦτο ἡ πρώτη ἐπέχειν γὰρ οὐκ ἔδει ἐπ' ἄνδρα ἑαυτὸν ἀποκηρύξαντα καὶ μακρὸν χρόνον μετ' ἐνσυνέμενον ἑαυτὸν τὸν δεσπότην.

Dann wird die Schande hervorgehoben, die solches Verhalten der Wissenschaft angethan:

Σεαυτὸν ὀλέγων τῶν ἑνέκα αὐτῇ ἀρετῇ καὶ σοφίᾳ πῶρον ἀπαιρημένος, οὐδὲ τοὺς πολλοὺς ἐκείνου λόγους ἀδικεῖν, οὐδὲ ὁ καλὸς Πλάτων, ἢ ὁ Χρύσιππος, ἢ ὁ Ἀριστοτέλης διεξελήλυθας, τὸ μὲν ἐλευθερὸν παύοντες, τὸ δούλοπρεπὲς δὲ διαβέβλυντες.

Julius Pollux stellt (: Onomast. IV § 42. 1.) eine Reihe von Ausdrücken zusammen, mit denen der Handel mit den freien Künsten gebrandmarkt wurde, z. B. *παρασκευαί τὰ μαθήματα, προσέσθαι, ἀργυρολογεῖν, ἐκχηρηματίζεσθαι τὰ*

μαθηματα, αντανακλάται πρὸς ἀργύριον, ἀποδοθῆναι.

Allgemein lautet auch ein Ausspruch bei Jamblichus in dessen Lebensbeschreibung des Pythagoras (Jamblichus de vita Pythagorica ed. Kiessling p. 478, ed. Westermann 245:).

Pythagoras hat nach Jamblichus, τοὺς τὰ μαθηματα καταλείοντας von einem Umgang ausgeschlossen (: und nach seinem Beispiel seine Anhänger:), weil sie für unschätzbare Dinge Geld forderten (μισθὸν τῶν ἀσφαλιστῶν παύσαντας...) ed. Westerman 245: καὶ τοῦ μισθοῦ διδάσκειν τοὺς προσόντας, ὡς καὶ γέροντες τῶν ἐργογύρων καὶ ἐπιδεικνύοντες ἀπορρίπτουσιν..... Dies Urtheil wird begründet.

Auch der christlichen Betrachtung waren die freien Künste, wie alle menschliche Wissenschaft, Gabe Gottes. So sagt der heilige Augustinus in den Kenntnissen (: IV. 16:), dass er ohne Lehrer «omnes libres artium, quos liberales vocant» studirt habe und ferner «quidquid de dimensionibus figurarum, quidquid de arte loquendi et disserendi et de musicis et de numeris sine magna difficultate nullo hominum tradente intellexi, scis tu, Domine, Deus meus, quia et celeritas intelligendi et disputandi acumen donum tuum est», und von anderen Gelehrten (: l. c. V. 3: «evanescent in cogitationibus suis et dicunt se esse sapientes, sibi tribuendo quae tua sunt; und von denselben: convertunt veritatem tuam in mendacium et serviunt creature potius quam creatori».

«Cl. Constitutio Dedit: Secundum datam nobis a domino Deo scientiam. Constitutio Tanta: Deum auctorem et praesulem totius operis fieri optavimus.

Cassiodorus divinar. lectionum liber C. 31. «quamvis medicina legatur a Domino constituta, Ipse tamen sanos efficit, qui vitam sine fine concedit». Daher sollen die der Medizin kundigen Mönche ihre Kunst unentgeltlich anwenden «ab illo mercedem recepturi a quo posunt pro temporalibus aeterna retribui».

Wie das heidnische, so belegte sicher auch das christliche Alterthum das, «in

questum trahere beneficia divina», wie das Diokletianische Edict «de pretiis rerum» sagt, mit Tadel; aber mit der Energie, mit der es dem Handel mit dem höchsten, dem kirchlichen Gut entgegentrat (: pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri:), hat es die Bezahlung der liberalen Berufsarbeit nicht reprimirt.

Wir gehen nunmehr zur Besprechung einzelner liberalen Disziplinen über.

III

Philosophen und Juristen.

Die Forderung der Unentgeltlichkeit der philosophischen Lehre scheint erst seit Socrates Gegenstand von *Erörterungen*, vorher als eine selbstverständliche erfüllt worden zu sein. Themistius (oratio XXIV, ed. Dindorf p. 347) sagt, der Name Sophist sei in früherer Zeit ein ehrwürdiger (σεμνόν) und geachteter gewesen. Solon und Pythagoras hätten denselben von ihren Zeitgenossen erhalten. Erst seit dem Auftreten des Protagoras, des Keers Prodeus und des Leontiners Gorgias habe der Name seine Schätzung verloren, da die Genannten die Weisheit wie eine Waare ausboten und von dem ihnen zulaufenden Volk viel Geld dafür eintrieben, (ὥσπερ ἄλλοι τῶν ὄντων ἐκέρχυντο τὴν σοφίαν καὶ ἐπράττοντο πολὺ ἀργύριον τοῖς προσφαιτῶντας).

Der nach Platos Schilderungen überwältigende Glanz des Auftretens der ersten Sophisten verhüllte oder verklarte wohl den meisten Griechen die Banalität des Treibens dieser philosophischen Geschäftsmänner, wie sie Schopenhauer treffend nennt. Socrates scheint, obwohl offenbar von tiefer Verachtung gegen dieselben erfüllt, doch nie aggressiv gegen diese Seite der Sophistik vorgegangen zu sein. Er liess die Sophisten vielmehr an sich herankommen, um sie dann, das

oben angeführte Beispiel des Aniphon (:Xenophon Memor. Socr. I. 6. 13.) zeigt, in unsanfter Weise abzufertigen.

Socrates stellt hier nicht unter der Halle der Ironie (wie z. B. Apolog. 19.); sondern mit ihm sonst nicht gewöhnlicher, ja unter Griechen unerhörten Rücksichtslosigkeit, mit den frechen Gegner vernichtender Schärfe den Gegensatz seiner und sophistischen Art des Umganges mit lehrbegierigen Jüngern dar, indem er mit nichts Anderem ihn zu vergleichen weiss, als mit dem Gegensatz der wahren Liebe und der Liebe, welche im Bordell verkauft wird. Dass dieser Streit zwischen Socrates und Aniphon ein « oberflächlicher » gewesen ist, wohl die kühnste Behauptung in der Abhandlung über « Prodicos von Keos, *Vorredner des Socrates* », in welcher F. A. Welcker (kleine Schriften II. 2. 393—54) um seinen Helden dem Titel gerecht zu machen, den Gegensatz zwischen Sophisten und Philosophen, banausischer und liberaler Gesinnung nach Kräften auszugestrichen streben muss. Welcker führt unter Andern (p. 426): an, dass Socrates selbst trotz seiner Uneigennützigkeit, von Zuhörern und Freunden soviel angenommen, dass er zum Leben bedurfte; warum unterließ er anzuführen, dass Socrates sogar Speisung im Prytaneion verlangt hat, um seinem Berufe leben zu können, und zwar von den zürnenden Richtern und gegenüber dem Antrag, ihn des Todes schuldig zu erkennen? « Die Ansicht, dass die Griechen das Geistige zu hoch geschätzt hätten, um nicht an dem Solde für Wissenschaft schon an und für sich Anstoss zu nehmen » ist nach Welcker (p. 416): « im Allgemeinen gewiss nicht begründet ». Diese Behauptung wird bewiesen mit den Geschenken an die Götter, dem Honorar der Aerzte, den Siegespreisen der Kitharoden, dem Sold der Theaterdichter, dem Unterrichtshonorar der Maler und Aerzte u. s. w., bewiesen, ohne dass auch nur der Versuch gemacht wird, das so verschiedene Verhältniss dieser Gaben zu der ihnen je gegenüberstehenden Leistung zu prüfen.

Trotzdem hat Welcker auch auf Zeller (Philosophie der Griechen, § 12) solchen Eindruck gemacht, dass der letztere meint, es sei hienach der Vorwurf « schmählichen Erwerbes den früheren Sophisten abzubitten »; wie damit die Erkenntniss, dass der Unterricht in der Philosophie bis auf die Sophisten nicht bezahlt worden, sich vereinigen lässt, ist nicht abzusehen, ebensowenig, warum jener Vorwurf bei solcher Auflasung die späteren « entarteten » Sophisten treffen soll!

Socrates hat sich im Allgemeinen damit begnügt, den auf Gelderwerb umherziehenden Sophisten und ihren Anhängern seine freie Lehrweise als beschämendes Gegenstück vorzuhalten. Erst Plato hat den Kampf gegen das Tugendlehrgewerbe begonnen und mit so gewaltigem Erfolge durchgeführt, dass nicht nur die Sophisten (; wie Isocrates *κατὰ τὸν σοφιστῶν* zeigt:) ihr Gewerbe bemänteln mussten, sondern die antibanausische Bewegung weit über das Gebiet der Philosophie hinausging und allmählig die sämtlichen liberalen Künste ergriff, auch die, deren Entgeltlichkeit Plato selbst noch nicht einmal beanstandet hatte, z. B. die Heilkunst.

Dass nun Socrates selbst nientgeltlich lehrte, war dem ganzem Alterthum wohl bekannt und die frühesten wie die spätesten Nachrichten bestätigen es. Sowohl Plato als Xenophon lassen ihn dies als Gegensatz zu der Weise der Sophisten hervorheben. In der platonischen Apologie sagt er, selbst die Ankläger, die sonst die schändlichsten Lügen gegen ihn vorgebracht, hätten nicht gewagt zu behaupten, *αὐτὸς ποτὶ τινα ἢ ἐπαιζέμενος μισθὸν ἢ ἔσχετο* (Apolog. 19 D.); er sei auch nie « Lehrer » gewesen, *αὐτὸς δὲ διδάσκαλος μὴ ὅτι οὐκ ὡς ποτὶ ἐνέμενος* (33 A.).

Nie habe er seine Unterredung von Geld abhängig gemacht, *οὐδὲ λαμβάνειν μὴ λαμβάνειν διαλέγεσθαι, μὴ λαμβάνειν οὐ, ἀλλ' ἐμολος καὶ πλουσίας καὶ πένητι πᾶσι ἴσῳ ἐκαστὸν ἐρωτῶν* (33 A.).

Viele Jahre lang habe er, dem Rufe des Gottes (Apollo) gehorsam, um seine

eigenen Angelegenheiten unbekümmert, für die Seelen seiner Mitbürger, wie ein Vater oder älterer Bruder gesorgt; und dass er dies ohne Rücksicht auf Gewinn that, beweise seine grosse Armuth (: 20 B.). Socrates bezeichnete die alle anderen Motive ausschliessende zwingende Gewalt, die sein innerer Beruf über ihn übte, indem er sagt, ihm wegen der Mühen und der Gefahren, die er ihm bringe, ungetreu zu werden, wäre ebenso schimpflich, wie die Fahneneinflucht eines in einem bedrohten Orte aufgestellten Soldaten (Apol. 28. E. ss.).

Sodann bezeichnet er den Richtern die Auffassung, die sie an seine Schicksal ihm gewordene Aufgabe und die dieser entsprechende Thätigkeit anzulegen hätten. Sie hätten dieselbe als ein Geschenk Gottes, als die höchste göttlichen Befehl dem Staat erwiesene Wohlthat zu betrachten. Daher sei es billig, dass ihm die Anerkennung zu Theil werde, die solchen, welche sich um den Staat auch nur scheinbar verdient gemacht, zuerkannt würde, die Unterhaltung auf Kosten des Staates in Prytaneum. Diese Anerkennung sei ihm gegenüber um so mehr gerechtfertiget, als er arm sei und derselben im Interesse seines Berufes bedürfe, was bei anderen Pensionaren des Prytaneums nicht der Fall (: 36 C.); *τί οὖν πρέπει ἀνδρὶ πένντῃ εὐεργετῇ διομένῳ πολλὴν ἀγειν ἐπὶ τῇ ὑμῶν παρακλήσει; οὐκ ἔσθ' ὅτι μᾶλλον, ὃ ἀνδρες Ἀθηναῖοι πρέπει οὕτως, ὡς τὸν τοιοῦτον ἀνδρα ἐν πρυτανείῳ στείουσιν, πολὺ γε μᾶλλον ἢ εἰ τις ὑμῶν ἱππὸν ἢ ξυνωρίδι ἢ ζεύγεϊ νενίκηκεν Ὀλυμπίασιν. Ὁ μὲν γὰρ ὑμᾶς ποιεῖ εὐδαίμονος δοκεῖν εἶναι, ἐγὼ δὲ εἶναι καὶ ὁ μὲν τροφῆς οὐδὲν δαίται, ἐγὼ δὲ δίσσαι· εἰ οὖν δαί με κατὰ τὸ δίκαιον τῆς ἀξίας τιμᾶσθαι, τοῦτον τιμᾶμαι, τῆς ἐν πρυτανείῳ στήσεως.*

In diesem Antrage, den Socrates nach entschiedener Schuldfrage dem Antrag der Anklager ihm zum Tod zu verurtheilen gegendüherstellt, tritt zunächst der Gegensatz von merces und Gehalt, entgeltlicher und unentgeltlicher Leistung, dann die Verbindung nach Renumeration und Sustentation (: Salär:) hervor.

Socrates, der vorher sich so entschieden gegen die Unterstellung, als ob er Unterricht um Lohn ertheilt habe, verwahrt, verlangt jetzt

1. als Dank für die seinen Mitbürgern durch seine Unterredungen geleisteten Dienste und

2. um die für solche Dienstleistung nöthige Musse, sich auch ferner zu erhalten, da er sie auf anderem Wege schwer erlangen kann, also zur Sustentation, bei seiner auch fernerhin freien Dienstleistung Speisung im Prytaneum.

Während Plato in der Apologie den Socrates öffentlichen Unterhalt für sich beantragen lässt, hat er in Wirklichkeit solchen von seiner Freunden angenommen, allerdings wohl bei seiner frugalen, oder, wie Böckh (Staatshaushaltung der Athener I. 123) ausführt, fast cynischen Lebensweise, in sehr geringem Umfang.

So sagt er selbst in der Xenophontischen Oekonomie (: c. 2:), woselbst er eine Berechnung seines Vermögens anstellt, sein Haushaltsdefizit, das seine Freunde zu decken hätten, sei ein geringfügiges und für die Freunde nicht beschwerliches. Aber nur von Freunden und nur freiwillige Gaben nahm er an. Seinem früheren Schüler Aristippus schickte er zwanzig Minen, die ihm jener übersandt hatte, wieder zurück, wie Diogenes Laertius sagt (II. c. 8. 65), weil er mit ihm nicht zufrieden war.

Denn Aristippus habe zuerst unter Socratikern Lohn für seinen Unterricht gefordert und eben deshalb (da er dies sehr recht hielt:) solchen auch seinem Lehrer, dem Socrates geschickt. Aristippus heisst daher bei Diogenes und Anderen Sophist (: Diog. Laert. II. 8. 74:).

Der Gedankengang, welcher den Socrates des Plato zur Vergütung des unfreiwilligen Honorars führt (: Gorgias 519 ss.): ist folgender.

Staatsmänner und Sophisten können sich nie, ohne mit sich selbst in lächerlichen Widerspruch zu gerathen, über ihnen widerfahrenen Undank beklagen. Denn beide versprechen Erziehung, die Einen dem Volk, die Anderen ihren

Schülern. Zur Erziehung gehört aber die Beseitigung der Fehler, also z. B. auch die der Neigung zum Undank. So wie Einer, der die Aufgabe übernimmt, Thiere zu dressiren und dieselben verwildern lässt, nicht zugleich behaupten kann, seine Aufgabe gelöst zu haben, und von den dressirten Thieren verletzt werden zu sein, so kann der Sophist oder Staatslenker, der sein Versprechen erfüllt, sich nicht über Undank beklagen; und aus demselben Grunde steht es ihm nicht an, dass was er von der Dankbarkeit erwarten darf, zu fordern, da er hiedurch nur Zweifel an der Lösung seiner Aufgabe bekündet, während er diese letztere als erfüllt erklärt. Dagegen steht anderen Lehrern, deren Unterricht nicht wie die Philosophie Beseitigung von sittlichen Fehlern zum Ziele hat, Nichts im Wege, ihr Honorar auch zu fordern, nicht der Dankbarkeit anheim zu stellen; z. B. der Lehrer der Gymnastik (:Παιδοτρίβη;) fördert seinen Schüler in der Ausdauer und Schnelligkeit des Laufens. Auch wenn er seine Aufgabe völlig gelöst und der Schüler ein Schnellläufer geworden ist, kann ihm derselbe mit dem Danke durchgehen, da Schnelligkeit und Dankbarkeit, Langsamkeit und Undankbarkeit nichts miteinander zu thun haben.

Der Volksführer, der Lehrer der Philosophie, der Lehrer der Gymnastik, alle stellen eine Wohlthat (:εὐεργεσία;) in Aussicht. Aber die ersten beiden lügen, nothwendig, wenn sie dieselbe erwiesen zu haben und mit Undank belohnt worden zu sein behaupten, nicht dagegen der dritte (:Gorg. 520:).

Καὶ προέβηκε γὰρ δῆπου τὴν εὐεργεσίαν ἀνευ μισθοῦ μόνους τοὺς (sc. τοὺς δημηγόρους τε καὶ σοφιστάς); ἐνεργῶσαι ἄλλην μὲν γὰρ εὐεργεσίαν τις ἐνεργηθείς, ὡς παιδοτρίβης, ὅς τις ἀποστερήσει τὴν γὰρ, εἰ προῖτο αὐτῷ ὁ παιδοτρίβης καὶ μὴ συνήκωντος αὐτῷ μισθὸν ὅτι μάλιστα ἄμα μεταδίδους τοῦ τῆχος λαμβάνει τὸ ἀργύριον· οὐ γὰρ τῷ βραδυτέρῃ, οἶμαι, ἀδικούσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' ἀδικῶν.

Bei diesem Gedankengang stellt sich Socrates auf den Standpunkt der Sophi-

sten, die ihren Schülern die höchsten sittlichen und geistigen Güter mitzuthellen ganz bedingungslos versprochen.

Aristippus dagegen erklärte ausdrücklich, dass er seinem den Schülern abgeforderten Honorar keine andere Bedeutung beimesse, als den freiwilligen Gaben, die Socrates annahm. Der einzige Unterschied, der zwischen ihm und Socrates bestehe, sei der, dass Socrates die Ersten der Athener zu Schaffnern (:ταμίαι;) gehabt, er einen gekauften Sklaven Eutychedes. (:Diogenes Laertius II c. 8. 74. cf. 80. i. f.:).

Aristippus erklärt die Einforderung des Honorars als einen Theil seiner Erziehungskunst: ἀργύριον εἶπε παρὰ τῶν γνωρίμων λαμβάνειν, οὐχ ἵνα αὐτὸς χρῶτο, ἀλλ' ἵνα ταῖνοι εἰδῶσιν, εἰς τίνα δεῖ χρῆσθαι τοῖς ἀργυρίοις (:Diog. I. c.:), ein Satz, der freilich, wie aus der Polemik des Aristides und Lucian hervorgeht, später häufig genug als Deckmantel der Habgier und Gemeinheit von Scheinphilosophen benützt wurde.

Dass die Sophisten der socraticchen Zeit die Gaben ihrer Zuhörer nicht als Honorar, sondern als wirkliche merces sich dachten, geht aus mehreren unverdächtigen Zeugnissen hervor.

1. In der öfter erwähnten Xenophontischen Stelle erklärt der Sophist Antiphan die Weisheit als ein Gut, das ein vernünftiger Mensch sowenig unentgeltlich und so wenig unter seinem Werth hergeben dürfe, wie ingend ein anderer z. B. ein Kleid oder ein Haus.

2. Im Protagoras sagt Socrates zu dem berühmten Sophisten gleichen Namens (:p. 348. 349:): Es sei selbstverständlich, dass man bei einer Untersuchung über das Wesen der Tugend ihn, den Protagoras, zu Rathe ziehen müsse, da er sich als Lehrer der Bildung und Tugend öffentlich ausbiete und der Erste sei, der es für angemessen gehalten, dafür einen Lohn zu verlangen:

Σὺ γ' ἀναφανδὸν σεαυτὸν ὑποκηρύττεις, εἰς πάντας τοὺς Ἕλληνας σοφιστὴν ἱσχυόμενος σεαυτὸν ἀπείρητος παιδεύσας καὶ ἀρετῆς διδάσκαλον, πρῶτος τούτων μισθὸν ἀξιώσας ἄρνεσθαι. Dass dieser μισθός zwar nicht

der römischen *merces* eigentlichen Sinnes, aber dem *mercedis nomine datum* (cf. l. 22 D. praescript. verb. 19. 5.) entspricht, erhellt aus der Erklärung, welche Protagoras über die Art der Festsetzung desselben in dem nämlichen Platonischen Dialoge (:p. 328.) abgibt.

An der Angegebenen Stelle sagt Protagoras, er verstehe besser als Andere sich dazu, die Menschen zur Tugend zu erziehen und verdiene daher den Lohn, den er von den Schülern fordere, ja noch grösseren; dies sei die Meinung der Zöglinge selbst.

Deswegen habe er folgendes Lohnsystem sich eingerichtet. Nachdem Einer bei ihm gelernt habe, gehe er ihm entweder so viel, als er, Protagoras, fordere, oder er gehe in einen Tempel und schwöre dort, wie viel ihm das Gelernte werth sei, um so dann diesen Werthbetrag zu entrichten:

οἷμαι διακρίνοντας ἂν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων νοῦσαι τινα πρὸς τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν γενέσθαι καὶ ἀξίως τοῦ μισθοῦ ὃν πράττομαι καὶ ἔτι πλείονος, ὥστε καὶ αὐτῷ δοκεῖν τῷ μαθόντι διὰ ταῦτα καὶ τὸν τρόπον τῆς πράξεως τοῦ μισθοῦ τοιούτων πεποιθῆναι ἵπαιδάν γάρ τις παρ' ἑαυτοῦ μάθη, ἰδὼν εἰς τὸ ἱερὸν ὁμόσας, ὅσων ἂν ᾔσθαι ἀξία εἶναι τὰ μαθήματα, τοσούτων κατέβηκεν.

Der Lehrer der Tugend Protagoras also überlässt nach beendigtem Lehrkursus dem Schüler, dem der geforderte Lohn für das Gelehrte zu hoch scheint, dasselbe zu *taxiren* und er sichert sich nur in der Beziehung, dass der Schüler wirklich *taxiren*, wirklich den Geldbetrag nennen muss, der ihm dem Werth der erlernten Tugend gleichzukommen scheint. Seine Noblesse besteht darin, dass er die primär selbst bethätigte Schätzung als nicht massgebend betrachten will, sobald der Schüler gegen die Höhe derselben Einwände erhebt. Mit Rücksicht auf die den Schülern gelassene Wahl nimmt er an, dass diejenigen, welche sich bei seiner Forderung beruhigen, dieselbe als dem Werth des Gelehrten äquivalent oder als unter demselben geblieben erachten, ein Schluss, der nicht als stringenter erscheint, da

den Schüler ausser der Anerkennung der Aequivalenz des beigebrachten Wissens und des geforderten Lohnes auch andere Gründe bestimmen können, den verlangten Betrag ohne Widerspruch zu bezahlen, z. B. die Absicht, einen Streit zu vermeiden oder Freigebigkeit zu betheiligen.

Kürzer aber im Wesentlichen übereinstimmend lautet der Bericht des Aristoteles über das Lohnsystem des Protagoras (: *Ethica Nicomacheia* IX c. 1. 2. 5.):

Protagoras habe nach Vollendung eines Lehrkurses die Schüler aufgefordert, anzugeben, wieviel ihnen das Gelernte werth zu sein scheine und den angegebenen Betrag habe er sich dann bezahlen lassen.

ὅτε γὰρ διδάσκων ἂν δὴ ποτε, τιμᾶσαι τὸν μαθόντα ἐβίβλευσεν ὅσων δοκεῖ ἀξία ἐπιστασθαι καὶ ἰθαῦτον τοσούτων.

Der Schüler hat den Werth dessen zu bezahlen, was er gelernt hat. Dem römischen Juristen wäre ein solcher Vertrag, wie ihm Protagoras fasste, als *«locatio operis»* erschienen, wenn der bestimmte Werthbetrag als *merces* beim Vertragsschluss genannt worden wäre. Da dies in den Lehrwerträgen des Protagoras nicht der Fall war, so hätte das römische Recht hier nach l. 22. D. praescr. v. 19. 5. eine *actio in factum* praescr. v. gegeben.

Nur wegen des Umstandes, dass die *merces* erst nachträglich festgestellt wurde, lag keine *operis locatio* vor. Uebrigens scheint die nachträgliche Annahme des Lohnes unter den Sophisten nicht allgemein üblich gewesen zu sein. Protagoras rühmt sich der von ihm gehandhabten Praxis in Gegenwart anderer Sophisten wie des Prodicus, des Hippas und einer ausgewählten vornehmen Gesellschaft von Zuhörern. Und der Jüngling, der durch Socrates bei Protagoras eingeführt werden will, weiss es nicht anders, als dass er hiezu Geld mitbringen muss und Socrates sagt ihm, der in seiner Ungeduld nach der Weisheit des Protagoras ihn in tiefer Nacht aufgeweckt, ironisch beruhigend:

ἂν αὐτῷ διδῶς ἀγγύριον καὶ πειλὴς ἑκάτον,
ποιήσει καὶ σὺ σοφόν.

Auf die Vorausbezahlung des Lohnes weist auch, das Prodicus den Spruch des Dichters Epicharmus stets im Munde geführt haben soll: ἡ δὲ χεὶρ τὴν χεῖρα νίκα· ὅς τε, κῶρε, καὶ λαβεί. (:Welcker l. c. p. 426:).

Sie wird endlich bewiesen, durch Mittheilung des Aristoteles in der Nicomachischen Ethic IX. 1. § 6. 7., woselbst als Gegensatz zu der angegebenen Praxis des Protagoras die der anderen Sophisten als eine den Schülern zu Klagen über Uebervorteilung Anlass gebende bezeichnet wird. Diejenigen, sagt hier Aristoteles, welche das Geld im Voraus nehmen, und dann gar Nichts von dem thun, was sie leisten zu wollen behauptet hatten, weil ihre Versprechungen übertrieben waren, gehen natürlich gerechten Anlass zu Vorwürfen, da sie die übernommenen Verpflichtungen nicht erfüllen. Die Sophisten aber müssen den Lohn sich voraus geben lassen, da ihnen sonst schwerlich Jemand für das was sie wissen Geld geben würde.

Diese also erleiden gerechte Vorwürfe, weil sie, nachdem sie das Geld genommen, Nichts von dem erfüllen, was sie versprochen. Dass die Lehrverträge der Sophisten « operis locationes », tritt auch bei Isocrates in der Schrift κατὰ τῶν σοφιστῶν hervor, wo die Unmöglichkeit der Erfüllung der von den Sophisten gemachten Versprechungen, die Lächerlichkeit dieser letzteren hervorgehoben und gesagt wird, dass die Sophisten durch die Nichterfüllung ihrer prahlerischen Zusagen die Wissenschaft in Misscredit bringen.

Si gehen soweit in der Verwegenheit (τόλμης), dass sie den jungen Leuten den Glauben beibringen, sie würden in ihrem Umgange lernen, was im Leben zu thun sei und durch diese Erkenntniss zum Glück gelangen. Alles versprechen sie den Schülern, nur nicht, sie unsterblich zu machen, und nachdem sie sich zu Herren und Mittheilern (κυρίους καὶ διδασκάλους) der höchsten Güter aufge-

worfen, schämen sie sich nicht, drei oder vier Minen dafür zu verlangen.

Sie, welche die gesammte Tugend und Glückseligkeit zu solchem Preis losschlagen, wollen als vernünftig gelten und als Lehrer Andern betrachtet werden (:σύμπασαν δὲ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν οὕτως ὀλίγου πωλοῦντες ὥς νοῦν ἔχοντες διδάσκαλοι τῶν ἄλλων ἀξιοῦσι γενέσθαι:). Aber freilich gebrauchen sie auch die Vorsicht, nicht nur den Lohn sich vorausbezahlen zu lassen, sondern sie hinterlegen ihre Beute auch, die Zurückforderung fürchtend, an sicherer Stelle (:l. c. cap. 3:).

Um zu begreifen, wie die Sophisten überhaupt für ihre Versprechungen Glauben finden konnten, muss man sich erinnern, dass das Wesen der Erkenntniss, der Gegenstand der eindringendsten socraticischen Untersuchung, den Griechen der Zeit des Socrates und auch den nächsten Generationen wohl nicht anders erschienen ist, als es allen jugendlichen Völkern nach Ausweis der Märchendichtungen erscheint, als eine durch äusserliche Einwirkung und Umstände erlangbare Kraft, daher unabhängig von der Individualität. (1).

So verspricht Protagoras dem von Socrates ihm zugeführten Hippocrates ohne Weiteres, dass er bei ihm jeden Tag Fortschritte machen werde (: Protag. 318 a). Socrates weist dem Protagoras nach, dass die Tugend, die er lehren wolle, überhaupt nicht lehrbar sei und ironisch preist er dem reichen Kallias gegenüber den Lehrer der Kinder desselben, den Sophisten Protagoras glücklich,

(1) Auch hierin waren die Griechen « Kinder » gegenüber den Egyptern, deren Hieroglyphen (auch « Hieroglyphen Nilos Hieroglyphicas ed. Leemans. c. 37. p. 40:) die Bildung (ἀγωγή) darstellte unter dem Bilde des « vom Himmel kommenden Thauens », ἀφροδύνει, διὸ ὥσπερ εἰς πάντα τὰ ῥυτὰ γαῖαν καὶ τὰ μὲν ὕδατα ἔχοντα ἀπαλύνονται ἀπαλύνει, τὰ δὲ στεγρὰ μένοντα ἐκ τῆς ὕλης ῥυτῶν ἀδυνατεῖ τὰ αὐτὰ τοῖς ἑτέροις ἐκτελεῖν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ἡ μὲν παιδεία κοινὴ καθίσταται, ἥτις ἡ μὲν εὐρύτης, ὡς ὁρᾷται ἀπὸ πάντων, ἡ δὲ ἀρετὴ ἀδυνατεῖ τοῦτο ὁρᾶναι, vorausgesetzt, dass diese Erklärung ebenfalls ägyptisch ist.

der als ἀρετῆς τῆς ἀνθρωπίνης τε καὶ πολιτικῆς ἐπιστήμης sich ausgiebt und dieselbe um fünf Minen lehrt, glücklich, «wenn er wirklich diese Kunst besäße und so billig lehre» (: εἰ ὅτι ἀπὸ τοῦ ἐχει ταύτην τὴν τέχνην καὶ οὕτως ἐμμελῶς διδάσκει, Apolog. 20. C.).

Socrates selbst aber verwahrt sich dagegen, dass man ihn auch für einen «Lehrer» halte (: Apol. 19. E. 20. C.).

Gegen diese Darstellung darf man sich nicht auf das Ansehen der ersten Sophisten und den Zudrang, den sie fanden, berufen, auch nicht (wie Welcker thut) auf Plato Phädrus p. 266. C., woselbst Plato sagt, man bringe den Sophisten Gaben (: φόρους;) wie Königen, welchen Ausdruck er anderwärts (: Politicus 298 C.): auch von dem Honorar der Aerzte gebraucht; denn all dies hängt mit dem glänzenden Auftreten, das die ersten Sophisten vor ihrer späteren Nachtzeit auszeichnet, zusammen, ebenso dass die Schüler dieser hervorragenden Männer, wie Plato selbst berichtet, ihren Lehrern trotz der Bezahlung Dank für den genossenen Unterricht wussten (: Apolog. 10. E. τοὺτους (: sc. τοὺς νέους;) πείθουσι (: οἱ σοφισταὶ) σπρίσι ζυνεύειν χρήματα διδόντες καὶ χάριν προσεσθίδαναι:).

Den Unterschied zwischen den ersten und den von Aristoteles und Isocrates besprochenen Sophisten war nur der, dass jene vorsichtiger in Versprechungen waren und, wenigstens scheinbar, diese letzteren durch ihre Leistungen übertrafen.

Das Verhältniss der Sophisten zu ihren Schülern des äusseren Glanzes zu entkleiden und in seiner banalen Nacktheit als das, was es war, ein gemeines Miethverhältniss, darzustellen, ist eine Aufgabe, die Plato unermüdlich verfolgt. Mit welchem Erfolg er sie gelöst hat, geht daraus hervor, dass die erbärmlichen Sophisten, mit welchen es Isocrates zu thun hat, es für nöthig hielten, sich mit dem Schein der Uneigennützigkeit und socraticer Geldverachtung zu umhüllen (: καὶ λέγουσι μὲν, ὡς οὐδὲν δέονται χρήματων «ἀργυρεῖδιον» καὶ «χρυσίδιον» τὸν πλοῦτον ἀποκαλοῦντες, Isocr. I. c. 3.),

was einem Protagoras, Prodicus, Hippias gar nicht in den Sinn gekommen, von denen wenigstens der letztgenannte gerade ob seines *Prahlerns* mit den pekuniären Erfolgen seines Unterrichtes von Plato mehrfach verspottet wird,

Die Ansicht des Aristoteles über das Verhältniss des Philosophen zu seinen Schülern erhellt aus der Nicomachischen Ethik (: IX. c. 1. § 7.): hier heisst es:

Was die Fälle betrifft, in welchen über die Dienstleistung keine Vereinbarung getroffen wird (ἐν οἷς δὲ μὴ γίνεται διουλολογία τῆς ὑποεργίας), so sind diejenigen, welche, Einer um des Anderen willen, Opfer bringen (οἱ μὲν δι' αὐτοῦ προύμενοι), nie in der Lage, sich Vorwürfe zu machen (im Gegensatzes nämlich zu den Sophisten:).

Eine derartige Verbindung ist die auf der Tugend beruhende Freundschaft. Was die Vergeltung anlangt, so entscheidet über diese hier nur die (gute) Absicht (: τὴν δ' ἀμοιβὴν ποιῶντων κατὰ τὴν προαίρεσιν:); denn nur auf diese kommt es, bei der Freundschaft und Tugend an. Und dies ist auch die Auffassung derer, die des Unterrichtes der Philosophie theilhaftig geworden sind (: bezüglich desselben:). Nicht nach Geld wird dessen Worth bemessen, es gibt überhaupt kein Äquivalent dafür (οὐ γὰρ πρὸς χρήματι ἢ ἀξία μετράται, τυχὲ τ' ἰσόρροπος οὐκ ἔν γένοιτο). Wie im Verhältniss zu den Göttern oder zu den Eltern ist hier genügend, wenn man thut (: zur Ehrung des Lehrers:), was die Kraft erlaubt (τὸ ἐνδεχόμενον:).

Der offene Betrieb der Philosophie als Gewerbe war seit Platos Polemik als Banausie gebrandmarkt, nicht nur unter den Vertretern der Wissenschaft, sondern auch unter den halbweg gebildeten Laien. Aber die wenigsten Jünger der Weltweisheit waren an Gütern der Welt gesegnet, und es erhob sich daher die Frage als eine brennende: *Wovon soll der arme Weise leben?* eine Frage, die so viel verhandelt wurde, dass Chrisippus (: 290—208 a. Chr.) schon ein Buch schreiben konnte «über das Leben und die Beschaffung des

Lebensunterhaltes» (*περί βίου καὶ πορισμοῦ*, Diogenes Laertius II c. 7. 188.). Auf die Beantwortung musste die verschiedene Stellung, welche die nach dem Tode des Socrates entstandenen philosophischen Schulen zu den weltlichen Gütern überhaupt einnahmen, seinen Einfluss üben.

Am weitesten wichen in dieser Beziehung die Ansichten der Cyniker und Cyrenaiker von einander ab. An die Cyniker schloss sich später das stoische, an die Cyrenaiker das epikureische Bekenntniss an. Die platonische (*academisch*) Schule und die Aristoteliker (*Peripatetiker*) hielten die Mitte.

Socrates hatte sich um Reichtum und Achtung der Welt nicht bekümmert, er hatte unbehindert durch seine Armuth und ohne Rücksicht auf die öffentliche Meinung seinen grossen Zweck verfolgt.

Die Cyniker und zunächst der Gründer ihrer Schule, Antisthenes, gingen weiter: sie verabscheuten den Reichtum, die Ehre und die Lust der Welt. Armuth, Weltverachtung und Abtödtung der Sinnlichkeit ist ihr philosophisches Gelübde.

Von Antisthenes erzählt Diogenes Laertius (*VI. 1. 3*): den Ausspruch, er wolle lieber in Wahnsinn verfallen, als sich der Lust hingeben (*μηνεῖν μᾶλλον ἢ ἡσθεῖν*).

Der Cyniker Krates aus Theben soll Alexander dem Grossen auf die Frage, ob er die Wiedererbauung seiner Vaterstadt wünsche, erwiedert haben, des Philosophen Heimath seien *ἀδελφὴν πεινᾶν τε, ἀνάλωτα τῇ τύχῃ* (*Diogenes Laertius. VI. 5. 94.*). Zur Glückseligkeit genügt nach Antisthenes die Tugend und diese ist *αὐτάρκεια*, sie bedarf Nichts als der socraticischen Abhärtung (*Σωκρατικὴ ἰσχύς*, Diogenes Laert. VI. c. 1. 11.); sie bedarf nach dem nächsten Schüler des Antisthenes, Diogenes, insbesondere nicht der gesamten liberalen, s. g. encyclischen Bildung (*Diog. Laert. VI. c. 2. 73.*).

Die Lehre der Cyniker richtete sich nicht, wie die der anderen Schulen an einzelne Hörer, sondern an alle Welt,

sie waren nach Zeller's (*a. a. O. § 17.*) treffender Bezeichnung «die Kapuziner der griechischen Welt».

Wie der Unterricht, so richtete sich die Honorarforderung an alle Welt. Mit Unrecht sagt man, dass die Cyniker bettelten, weil sie im Bedürfnissfalle den ersten besten, der ihnen entgegen trat, um eine Gabe angingen. Sie förderten dieselbe vielmehr als eine durch die Wohlthat ihres Unterrichtes wohlverdiente Renumeration. Dem Begriff der «*repetitio beneficii*», der oben nach dem halben Cyniker Seneca entwickelt wurde, ist zuerst von Diogenes zur Geltung verholfen worden. Nicht als Bittender sondern als Zurückfördernder komme er, war seine Erklärung an seine Freunde, wenn er Geld brauchte; (*χρημάτων δέουμνος ἀπατεῖν ἔλεγε τοὺς φίλους, οὐκ αἰτεῖν*, Diog. Laertius VI. 46.).

Es ist klar, welchen Missbrauchs dieses Prinzip fähig war, und solcher ist denn auch insbesondere in der römischen Kaiserzeit damit in solchem Mass getrieben worden, das der Cynismus die Philosophie in Miscredit brachte (*Friedländer, Sittengeschichte Roms. III. 572. 573.*).

Auch zum stoischen Bekenntniss gehört die Verachtung des Reichthums und der Lust.

Die Frage, wie der Weise sich seinen Lebensunterhalt zu beschaffen habe, scheint in dieser Schule eingehender Besprechung unterzogen worden zu sein. Der Stoiker Chrysippus stellte in der erwähnten Schrift *περί βίου καὶ πορισμοῦ* die Gründe zusammen, mit welchen gewöhnlich Philosophen den Erwerbsbetrieb rechtfertigten, und die Arten desselben, welche anständig schienen, um sie sämmtlich zurückzuweisen: *Θρόνος χάριν ποριστέον αὐτῷ; εἰ μὲν γὰρ τοῦ ζῆν ἔνεκεν, ἀδιάρκον τὸ ζῆν (1) εἰ δὲ τῶν ὀνείδων, καὶ αὐτῇ ἀδιάρκον· εἰ δὲ ἀρετῆς, αἰσχροῦ αὐτῇ πρὸς εὐδαιμονίαν καταχάλαστοι δὲ καὶ*

(1) Also der classische Vorgänger des grossen Denkers der Neuzeit, der auf die Frage: «il faut pourtant vivre» zur Antwort zu geben im Stande war: «Je n'en vois pas la nécessité».

οὐ τρέποιο τοῦ πορίσματος, ὅλον οἱ ἀπὸ βασιλείας, εἶναι γὰρ αὐτῷ δεήσει· καὶ οἱ ἀπὸ φιλίας, λόγματος γὰρ ὄντως ἡ φιλία ἔσται· καὶ οἱ ἀπὸ σοφίας, μισθαρῆσι γὰρ ἡ σοφία.

Hienach wäre ausgeschlossen gewesen die Annahme eines Gehaltes von Herrschern, die Annahme von Geschenken der Freunde, die Annahme eines Honorars von Schülern. Es wäre nur *banauische Arbeit* (1) und Bettel übrig geblieben. Unter den ersten Häuptern der Stoa werden denn auch mehrere genannt, die sich die Musse zum Philosophiren durch Handarbeit erwarben. Ob indessen die Ansicht des Chrysippus von seiner Schule theilte, ist zweifelhaft; aus der Darstellung des Diogenes Laertius geht hervor, dass das Buch *περὶ βίου καὶ πορίσματος* Widerspruch gefunden, da es auf dem Index derjenigen Bücher (bei Diogenes Laertius I. c.) steht, deren Verfassung dem Chrysippus zum Vorwurf gemacht wurde.

Zeno selbst, der über alle Anfechtung erhabene Gründer der stoischen Schule, hat Geschenke von König Antigonos angenommen.

Die cyprenäische Schule, deren Gründer Aristippos, erhob die von den Cyniker verabscheute, den Stoikern gleichgiltige *ἡδονή* zum höchsten Gut und suchte die sittliche Freiheit nicht in der Entsagung, sondern in der Mässigung. Aristippos nahm Honorar von seinen Schülern an, aber nicht als merces; andererseits beschränkte er es auch, wie Socrates, auf das zum Leben Nöthige; freilich fasste er den Lebensbedarf weiter als Socrates (Diod. Laert. II. 8. 72.).

Auch nach Epicur durfte der Philosoph nur im Falle der Noth Honorar annehmen. Die Gabe sollte wirklich Honorar, d. h. als Renumeration für die Wohlthat des Unterrichtes gegeben und genommen werden: *χρηματισσέσθαι τε, ἀλλ'*

ἀπὸ μόνης σοφίας, ἀπορίσονται. Dass hiemit nicht gemeint ist, die Philosophie sei als Lohnkunst zu missbrauchen, ergibt sich schon aus der Beschränkung der Annahme auf den Fall der Noth. Bei solcher Beschränkung kann von der Auffassung der Gaben der Schüler als *merces* nicht die Rede sein.

So liessen auch die Platoniker im Nothfall eine « Pfennigkollekte » für sich veranstalten (*κέρμα* bei Athenaeus deipnosoph. ed. Casaubon p. 509).

Weiter scheint schon der Platoniker Speusippus gegangen zu sein, dem vorgeworfen wird, dass er *μισθὸν παρ' ἐκόντων καὶ ἄκόντων* genommen habe, obwohl er der Schule Platos (: als Haupt :) angehöre (Diog. Laert. IV. 1. ed. Cobet. p. 93).

Aus dieser Uebersicht ist ersichtlich, dass der Widerspruch zwischen dem philosophischen Bekenntniss und der Lebenspraxis eines um Lohn dienenden Philosophen am schärfsten hervortreten musste bei Cynikern und Stoikern.

Den Alterthum war bei Philosophen die Scheidung zwischen öffentlichem und privatem Charakter unbekannt. Der Philosoph sollte nicht nur Lehrer, sondern auch lebendiger Zeuge der Wahrheit sein. Wer gegen seine Lehre handelt, hört auf Philosoph zu sein, wie derjenige, der auch theoretisch nicht philosophirt, keiner ist.

Diese Consequenz wurde von Griechen und Römern völlig ernst genommen. So sagt der Kaiser Antoninus in dem in l. 6. D. exc. 27. 1. erwähnten Brief: von Philosophen werde erwartet, dass sie es in Geldangelegenheiten nicht genau nehmen, wenn sie anders handeln, so würde eben hieraus klar sein, dass sie keine Philosophen seien (: und daher der den Philosophen zustehenden *ἀπέλευς* nicht theilhaftig:).

Daher musste der berühmte Philosoph Phavorinus ein Priesteramt übernehmen, da der Kaiser Hadrian, an den er gegen den bezüglichen Gemeindecchluss appellirte, ihn nicht als Philosophen anerkannte. (Philostat., v. sophist. Phavorin.).

(1) Wie solche in der That von den Philosophen Menedemos und Asklepiades betrieben wurde, die Nachts in einer Mühle um 2 Drachmen arbeiteten, um bei Tag ihrer Wissenschaft obliegen (Athenaeus deipnosophistar. I IV p. 168 Casaubon).

(Έλλ. Φιλολ. Σύλλογος, Ελευσινιακή, 1904.)

Daher erklärt sich auch die Angabe der erwähnten Digestenstelle, dass die Zahl der Philosophen gering sei und deswegen eine nähere Bestimmung in Bezug auf die Zahl der Immunen nicht beliebt werde. Denn zur Zeit der Abfassung dieses Briefes wimmelte es in Griechenland, Asien und Rom von Philosophen aller Richtungen.

Auf demselben Grund beruht auch eine Constitution der Kaiser Valentinian und Valens vom Jahre 369 p. Chr. (l. 7. C. Theod. de prof. et med. XIII. 3—1. 8. C. Just. med. et prof. 10, 52.); diese Constitution hat eine durchgreifende Privilegierungsregel gegen die Scheinphilosophen ergriffen, welche besonders den Cynismus zum Deckmantel der Arbeitsscheu, Liederlichkeit und eines gefährlichen Vagantenthums erwählten.

Diese Auffassung der Philosophie hatte auch bedeutenden Einfluss auf die Frage, welche Förm der «*repetitio beneficij*» dem Philosophen anständig sei, in welcher Weise er das Honorar, das anzunehmen, wie wir gesehen, prinzipiell kein philosophisches Bekenntnis verbot, zu nehmen sei. An und für sich sollte man meinen, stand Nichts dem Uebergang von der Anforderung, die Diogenes von der admonitio, die Seneca zulie, zur gerichtlichen Verfolgung im Wege, sofern nur festgehalten wurde, dass der Gegenstand der Klage Honorar, nicht merces sei, dass die Klage bestimmt sei, dem Philosophen die Mittel, seinem Beruf zu leben, von demjenigen zu verschaffen, dem das natürliche Gesetz der Dankbarkeit gebot, dieselben zu prästiren. Hat doch die gleiche Entwicklung in der Kirche die Freiheit der geistlichen Funktion nach der entschiedenen Auffassung des Rechtes unangetastet gelassen. In der Zeit vor Ulpian hat die römische Gerichtspraxis die Honorarklagen der Philosophen nicht ausgeschlossen. Lucian erwähnt mehrfach der Prozesse der Philosophen mit ihren Zuhörern auf Leistung des schuldigen Honorars. (:Hermotimus 80. ss. Icaromenippus 18:).

Erst Ulpian hat durch den in l. 1. § 4. D. exstrao. cog. 50. 13 überlieferten

Ausspruch, auf den wir näher einzugehen haben, wie es scheint, dieser Praxis Ende gemacht, indem er die Klage auf das Honorar, nicht die Annahme eines solchen im entschiedenen Widerspruch mit dem philosophischen Bekenntnisse fand. Ulpian's Ansicht stand im Einklang mit derjenigen der populärsten philosophischen Richtung und der öffentlichen Meinung.

Als die im römischen Reich verbreitetste philosophische Lehre darf seit Epictetus und Marcus Aurelius ein zum Cynismus hinneigender Stoicismus bezeichnet werden. Diese Richtung war der Zulassung von Honorarklagen der Philosophen ungünstig.

In ihr kam die von Socrates im Gorgias verteidigte Lehre, dass das Unrecht weniger ein Uebel für den dasselbe Erleidenden als vielmehr für den unrecht Handelnden sei, und für diesen ein grösseres noch, wenn er buss- und straflos bleibe, zur unbestrittenen Herrschaft.

Kränkungen der Aussenwelt sind nicht geeignet, den Philosophen zur Klage zu veranlassen, sie sind ihm *ἀδύνατον*, schädlich nur demjenigen, der sie schuldhafterweise zufügt. «*Wer sündigt*» heisst es in der Schrift des Kaisers Marcus Aurelius, «*an sich selbst*» *ἐπὶ τὴν εἰς ἑαυτὸν βλάβη*. IX. 4:), veründigt sich an sich selbst; wer Unrecht thut, schadet sich selbst, indem er sich selbst verschlimmert».

Die frechste Vergewaltigung (ἡ ὑπερστροφία;) kann dem Weisen nichts anhaben, sondern er in seinem Wohlwollen wie gegen die Welt, so auch unerschüttert gegen den Vergewaltiger verharret (:l. c. XI. 18:). Auch der ideale Philosoph des Epictetus, der vollendete Cyniker kann sich über kein Unrecht beklagen. Ein von Zeus der Menschheit gesendeter Erzieher hat er seinen Beruf vor Allem im eigenen beispielgebenden Dulden und Tragen zu bewahren. Ihm ist es unmöglich, wenn er geschlagen wird, zu rufen: «*Cäsar*», dies widerfährt mir mitten in Deinem Frieden! gehen wir zum Prokonsul! Wer ist des Cynikers Cäsar oder Pro-

» konsul, wer andere als Zeus, der ihn
 » gesandt und dem er dient? Wird er
 » einen Anderen als ihn anrufen? Wird
 » er nicht überzeugt sein, dass, was er
 » leidet, ihm Jener zur Uebung der Tu-
 » gend auferlegt hat? Sollte er klagen
 » dürfen und würdig bleiben, das Scép-
 » ter des Diogenes zu führen? » (Epic-
 tet ed. Schweighäuser v. I. p. 457 ss.)

Zu dem angegebenen kommt der we-
 itere Umstand als Grund gegen die Zu-
 lassung von Honorarklagen der Philo-
 sophen, dass nach dem stoischen und
 cynischen Bekenntnis irdisches Gut zu
 den gleichgiltigen Dingen gehören und
 dieser Grundsatz scheint von der öffent-
 lichen Meinung allmählich auch den
 anderen philosophischen Sekten ektroit
 worden zu sein.

Dass nun ein Philosoph eine Geldin-
 teresse verfolgende Klage anstellte, da-
 ran konnte man ihn, sofern er hierzu
 berechtigt war, auch wenn er nicht
 Philosoph war oder aufhörte es zu sein,
 nicht hindern.

Ein anderes Bewandniss hatte es
 mit der Klage des Philosophen auf Hono-
 rar, die dieser als solcher, auf Grund
 seiner philosophischen Dienstleistung
 anstellte. Der (: stoische :) Philosoph
 handelte dadurch nicht nur gegen sein
 philosophisches Bekenntniss, und zeigte
 dadurch, dass er in Wahrheit kein Phi-
 losoph sei, und deswegen auf Hono-
 rar für philosophischen Unterricht kei-
 nen Anspruch habe; ja empörend muss-
 te unter solchen Umständen die For-
 derung erscheinen, die ein der Phi-
 losophie Fremder in deren Namen stellte,
 da er dadurch die Absicht bekündete,
 die Wissenschaft, die dem wahren Phi-
 losophen «die hohe himmlische Göttin»
 mit Hilfe des Richters als *χρηματιστική*,
 als Lohnkunst zu missbrauchen.

Daher weist Ulpian die Präses Pro-
 vinzie an den Philosophen keine extra-
 ordinaria auf Honorar zu geben; und
 er verwahrt sich dagegen, dass er damit
 der Philosophie zu nahe treten, sie ge-
 genüber den *artes liberales*, denen die
 ausserordentliche Honorarverfolgung zu-
 gestanden wird, herabsetzen wollte:

«An et philosophi professorum numero
 sint? Et non putem; non quia non reli-
 giosa res est, sed quia hoc primum pro-
 fiteri eos oportet, mercenarium operam
 spernere». Mit Recht übersetzen die
 Basiliken dem Sinne nach: τὸ μὲν γὰρ
 πρῶτον ἵστων ἱερὸν, καταρροὴν δὲ χρημά-
 των οὐκ ὀφείδουσιν. Das philosophische Ge-
 läbde *καταρροὴν χρημάτων* heisst in der
 concreten Anwendung, um die es sich
 in l. 1. §. 4. D. 50. 10. handelt, mer-
 cenarium operam spernere.

Allerdings ist dies «prima professio»
 nur der Stoiker und Cyniker; aber der
 Jurist im Einklang mit der öffentlichen
 Meinung überträgt es mit «hoc primum
 profiteri eos oportet, auf die Philoso-
 phie überhaupt.

Die öffentliche Meinung nahm zwar
 an den Honorarprozessen der Stoiker
 besonders Aergerniss. Lucian stellt im
Icaromenippus (16) auf gleiche Linie
 den Honorarprozess eines Stoikers, Un-
 acht eines Cynikers, Meineid eines
 Epikuräers. Aber wie die «Eunuchus»
 betitelte Schrift Lucians zeigt, in wel-
 cher zwei Peripatetiker im Streit um
 ein kaiserliches Salär auftreten, erschien
 die öffentliche Verfolgung von Geldin-
 teressen, wenn die Berechtigung dazu
 gerade aus dem philosophischen Stande
 abgeleitet wurde, bei anderen Secten
 kaum weniger anstössig.

Es erhellt aus dieser Betrachtung, dass
 es unrichtig wäre aus l. 1. §. 4. D. 50. 13
 «per argumentum a contrario» zu folgern,
 dass die in l. 1. §. 1—3 D. cod. behan-
 delten liberalen Berufsarbeiten dem Ju-
 risten als mercenäre erscheinen. Der
 ganze Gedankengang, auf Grund dessen
 Ulpian dazu gelangt, bei dem auf Hono-
 rar klagenden Philosophen die auf «ope-
 ra mercenaria» geruhete Absicht anzu-
 nehmen und folgeweise die Klage zu
 denegiren, hat hier keinen Raum. Die
prima professio der Rhetorik, Gram-
 matik, Geometrie und Medizin ist eine
 technische, keine ethische und insbe-
 sondere nicht *καταρροὴν χρημάτων*. Weit
 entfernt diese «artes liberales» als
banause herabsetzen zu wollen, glaubt
 vielmehr der Jurist, dass aus der Versa-

gung der «*extraordinaria cognitio*» bezüglich der Philosophen geschlossen werden könne, dass er der Philosophie geringere Anerkennung entgegenbringe, als jenen «*artes liberales*» und er glaubt sich gegen solche Unterstellung ausdrücklich verwahren zu müssen: «*non quia non religiosa res est*».

Hinter der griechischen Philosophie kann die römische Jurisprudenz nicht zurückbleiben. Ist doch auch sie nach Ulpian eine «*Erzieherin der Menschheit zur Sittlichkeit*», und der Lehrer des Rechtes, vor Allem der Priester einerseits, nicht einer Scheinphilosophie, einer solchen zugleich, die sich machtvollere Mittel zu ihrem ethischen Zweck bedienen kann als die griechische Weisheit. (:l. 1 § 1. D. iust. et iur.): «*Cujus merito quis nos sacerdotes appellet: Justitiam namque colimus et boni et aequi notitiam profitemur, eorum ab iniquo discernentes, bonos non solum metu penarum, verum etiam praemiorum exhortatione efficere cupientes, verum, nisi fallor, philosophiam, non solumam, affectantes*».

Dies ist keine nur Ulpian eigene Auffassung; schon nach Cicero enthält das kleine Buch des Zwölftafelgesetzes mehr Philosophie als alle Bibliotheken der griechischen Philosophen zusammen. (:de orat. I. 44. 195:).

Da die römische Jurisprudenz wahre und höhere Philosophie ist, kann für sie Nichts Anders gelten als für jene griechische; daher denn im erhöhten Tone auch ihr die «*extraordinaria cogn.*» auf Honorar versagt wird und mit «*proinde*» aus dem gleichen Grunde versagt wird: (:l. 1. § 5. D. 50. 13:) «*Proinde ne juris quidem civilis professoribus jus dicent; est quidem res sanctissima civilis sapientia, sed que pretio nummario non sit aestimanda nec dehonesta, dum in iudicio petitur, qui in ingressu sacramenti offerri debuit: quaedam enim tamen honeste accipiuntur, inhoneste tamen petuntur*».

Sollte mit der «*civilis sapientia*» die «*πολιτική σοφία*» nicht identisch sein, deren Vertretern Kaiser Julian (:epist. 42:)

zusammen mit Rhetoren und Grammatikern die Erlaubniss öffentlich zu lesen entzieht, weil sie dies nach Lage der Verhältnisse doch nur Geldes halber thun würden, und die, wie er sagt, βούλονται οὐ λίσσων μόνον, ἡθὼν δὲ εἶναι διδασκαλοί?

IV.

Aerzte.

Die Untersuchung der sozialen Verhältnisse der römischen Aerzte ist bis auf die neuere Zeit in Form der Frage gepflogen worden: Galt die Ausübung der Heilkunst in Rom als eine mit freier Geburt und liberaler Erziehung vereinbare Beschäftigung, oder war sie mit dem Makel eines unanständigen plebejischen Gewerbes behaftet? War die Medizin *ars liberalis* oder *illiberalis*?

In dieser Frage wird der entscheidende Punkt wohl ins Auge gefasst, aber unrichtig fixirt.

Denn das Verhältniss der Medizin zur liberalen und zur illiberalen Arbeit muss zwar als für die Stellung der Aerzte in der römischen Gesellschaft massgebend erachtet werden. Aber die alternative Fassung der Frage ist völlig ungeeignet, da sie die unbewiesene Voraussetzung enthält, dass die sociale Lage sämtlicher römischer Aerzte jeweils eine gleichartige war.

Die Veranlassung, dass so zweischneidig gefragt wurde, war nicht die Natur der Sache, sondern wie es scheint, ein von letzterer ganz unabhängiger äusserer Umstand, nämlich der Rangstreit zwischen den Fakultäten, besonders der juristischen und der medizinischen, der die letzten Jahrhunderte erfüllte. Die Untersuchung unseres Gegenstandes ward ein Mittel zur Verletzung des Berufsstolzes der gelehrten Aerzte. Philologen, Juristen, Theologen beachten es zur Anwendung und die Mediziner fühlten sich von Standeswegen verpflichtet, sich

cum ira et studio dagegen zu wehren.

Wie bei einem Rechtsstreit führte jede Partei die ihr entsprechenden Zeugnisse an und ignorierte die für den Gegner lautenden, oder beugte dieselben zu ihren Gunsten. Unparteiische Vermittler, die sich einmischen, werden beiden Theilen gerecht, indem sie die Aerzte während der früheren Zeit, der Republik, als misachtet darstellen, später aber in Ansehen stehen lassen.

Der den Aerzten günstige Umschwung der öffentlichen Meinung wird dann entweder auf die Abnahme der Sittenreinheit oder die fortschreitende Bildung, wenn nicht auf Beides, zurückgeführt.

Die Erfolglosigkeit dieser Versuche die vorliegende reiche Entwicklung über den Leisten der einen oder der anderen der gedachten Auffassungen zu schlagen, hat in neuer Zeit von denselben abgefehrt.

Der Letzte, der unseres Wissens die unglückliche traditionelle Frageschablone angewendet hat, ist Marquardt (: in der 2 Abtheilung der Privatalterthümer p. 356 ff.: 1887). Zunächst wird hier die Frage, « ob die Aerzte in Rom eine anständige Klassen von Leuten gewesen seien oder nicht », absolut und zwar in dem von den Aerzten perhorrescirten Sinne entschieden: Die Antwort könne man bei Cicero finden, welcher sage, die Medizin sei für diejenigen, deren Stand sie angemessen sei, eine anständige Beschäftigung. Dieser Stand, erläutert Marquardt, war aber der Sklaven und Freigelassenen. Wir lassen hier dahingestellt, ob diese Erklärung der betreffenden Stelle gerecht wird, was im Verlaufe dieser Untersuchung zu prüfen ist; auf der Hand liegt aber die Ungeheimtheit der Unterstellung, dass Cicero über eine Frage abgesprochen habe, welche sich auf denselben unbekannte weil nicht von ihm erlebte Jahrhunderte bezieht.

Marquardt nimmt denn auch auf der folgenden Seite seine Entscheidung wieder zurück und lenkt in die alte Vermittlerweise ein: Die Stellung der Aerzte, heisst es hier, sei wenigstens

Anfangs weder anständig, noch angenehm gewesen, und von den Zeiten des Galenus wird gesagt, dass es damals auch angesehene und gut gestellte Aerzte gegeben habe.

Das Vorstehende rechtfertigt wohl die hier versuchte neue Sammlung und Prüfung unserer Geschichtsquellen.

Die berufsmässig in Rom geübte Medizin ist, wie allgemein angenommen wird, ein unrömisches Produkt; seine Signatur weist auf einen gemischten, zum vorwiegenden Theil griechischen, zum anderen orientalischen Ursprung. Um seine Gestaltung unter römischen Einflüssen mit einiger Sicherheit verfolgen zu können, erscheint es nöthig, dasselbe in seinem Verhalten ausserhalb Roms zu betrachten.

Wir knüpfen hier an Aeusserungen an, die in Betreff der s. g. Iatrosophisten bei Emil Kuhn, über die städtische und bürgerliche Verfassung des römischen Reiches (:Theil I 1864:) zu finden sind. Dasselbe (p. 89:) behauptet Kuhn, dass die Quellen, die Lehre und Ausübung der Medizin nicht unterscheiden; vielmehr sollen dieselben bei Hervorhebung der einzelnen Zweige des Unterrichtes, die als solche vom Staat privilegiert sind, die Arzneiwissenschaft mit Stillschweigen übergehen und andererseits die Befreiung der Aerzte von öffentlichen Lasten ausdrücklich durch das Moment der praktischen Uebung ihres Berufes begründen. Hinzu wird dann u. A. folgende colorirende Bemerkung gefügt:

« Der Umstand, dass für Lehrer der Arzneiwissenschaft unter den christlichen Kaisern die eigenthümlichen Benennungen: *ιατροσοφισταί, ιατρικῶν λόγων σοφισταί* aufkamen, scheint auf ein bedeutenderes Hervortreten ihres Faches als eines besonderen Lehrzweiges erst in der späteren Zeit hinzudeuten ».

Diese Bemerkung betrifft eine so wichtige Erscheinung in der äusseren Geschichte der Medizin und missdeutet dieselbe so völlig, dass die Richtigstellung uns von selbst mitten in die beabsichtigte Untersuchung führt.

Unrichtig ist zunächst

1. dass «*ἰατροσοριστής*» ἰατρικῶν λόγων σοριστής erst in christlicher Kaiserzeit aufkamen.

2. dass das Wort den Lehrer der Arzneiwissenschaft als solchen bedeutet. Es bedeutet vielmehr den ärztlichen Theoretiker im Gegensatz zu den Praktikern. Diese Letzteren sind ebenso häufig Lehrer wie die Iatrosophisten.

3 unrichtig ist auch der Schluss, dass die Medizin als Lehrgegenstand erst «*später*» mehr hervorgetreten sei.

Die ἰατρῶν σορισταὶ kommen schon bei Galenus (:131—201, p. Chr.): freilich in wenig schmeichelhafter Schilderung vor.

Sie sind ohne praktische Schulung, verstehen daher auch die Theorie falsch und sind leichte Schwätzer, ohne Menschenverstand, dabei rechthaberisch, Rabulisten, hochzuverschämte, Bekämpfer der Wahrheit, der Verderb der sich ihnen zum Bedauern des Galenus in grosser Menge anschliessenden Jugend; den Hippocrates zu lesen sind sie nicht fähig; Galenus fordert sie auf, in den Kampf über die Richtigkeit oder Unrichtigkeit seiner Ansichten einzutreten, aber nicht mit langen leeren Reden, sondern mit Kuren. Λογιαῖροι, Maulärzte, auch λογικοὶ nennt sie das Volk; der letztere Name, erklärt Galenus, war sonst der ehrende Titel des rationellen, wissenschaftlichen Arztes, ist aber durch die Dialektik und das Wortgezänk der Sophisten zum Schimpfnamen geworden. (: vgl. Galenus ed. Kühn XI. 324. ss. XIV. 636. XV. 159. XVIII. b. 7. 12. 15. 659. 665. 858:).

Als das wesentlichste Merkmal des ärztlichen Sophisten in dieser Schilderung erscheint bei Abzug aller Ubertreibung die einseitige theoretische Bildung, der Mangel aller Praxis.

Das Wort σοριστής, bei den Alten bald ein Ehren-, bald ein Schimpfnamen, bezeichnet bei Galenus in Verbindung mit ἰατρός in allen angeführten Stellen den unpraktischen ärztlichen Schulmeister, den Helden des Hörsaales. So σοριστής ἀνομιλῆτος (:XV. 159:), τῶν μὲν ἔργων τῆς τέχνης ἀπείρους ἔχοντες, ἐπὶ δὲ τὸ σοριστικὸν εἶδος ἐκτρέπόμενοι καὶ γεννηθέντες οἱ καλοῦμε-

νοι λογαῖκοι ἰατροί, δι' οὓς καὶ οἱ καλῶς χρώμενοι τῷ λόγῳ παρὰ τοῖς ἰδιώταις ὑποπτεύονται u. s. w.

Diese ärztlichen Sophisten können wir bis auf Hippocrates Zeit zurück verfolgen.

Bei Philo Judaeus ed. Mangeiana I. 199. heisst es:

Καθάρπε γὰρ ἐν ἰατρικῇ τινὲς μὲν θεραπεύειν εἰδότες πάντα σχεδὸν πάθη καὶ νοσήματα καὶ ἀρρωστήματα, λόγον οὐδενὸς αὐτῶν οὐτ' ἀληθῆ οὐτ' εἰκότα ἀποδίδουσι δύνανται οἱ δὲ ἑμπαιὶν τὰ μὲν περὶ λόγους εἰσι δεινοὶ σημείων καὶ αἰτιῶν καὶ θεραπειᾶς, ἐξ ὧν ἡ τέχνη συνίστηται, ἑρμηνεῖς ἀριστοί, τὰ δὲ πρὸς καμνόντων ἐπιμειδιᾶν σωματίων σαυλοῦνται, τῶν εἰς ἱκσιν ἀλλ' οὐδὲ τὸ μικρότατον παρασχεῖν ἱκανοί.

Offenbar sind die so gewaltigen Dialektiker, die vortrefflichen Erklärer der Zeichen und Ursachen der Krankheit wie der Heilart, die aber von der praktischen Therapie «*auch nicht das Geringste*» verstehen, identisch mit unseren ärztlichen Sophisten.

Nach Plinius hist. nat. XXVI 6. (:van Jan. IV. 101:) müssen sie besonders in der «*Schwätzerschule* der Herophileer (:200 a. Chr.—20 p. Chr.): Ueberhand genommen haben, «*paulatim usu, efficacissimo rerum omnium magistro, peculiariter utique medicinae, ad verba garrulitate utique descendente. Sedere namque in scholis, fugit quam ire per solitudines et quærere herbas alias aliis diebus*».

Dass bereits Hippocrates (:460—377. a. Chr.): sie kannte und zur Opposition gegen dieselben vortrug, sagt Galenus, I. c. XVIII. b. 665. und beweist Hippocr. ed. van den Linden I. 53 (:περὶ εὐσημωσίνης:) (ed. Littré IX p. 228., ed. Kühn I. p. 67:).

Vergleichen wir mit diesen ärztlichen Sophisten einen der von Kuhn genannten, z. B. den berühmten Magnos, der bei Theophilus περὶ οὐρον (:de urinis:) in der Vorrede ἰατροσοριστής genannt wird. In der Lebensbeschreibung desselben bei Eunapius βίαι φιλοσόφων καὶ σοριστῶν ed. Boissonade p. 878 heisst es: Σιωπῶν μὲν ἐν τῷ λέγειν τοὺς ἰατροὺς ἡνάγκηθε· θεραπεύειν δὲ οὐκ ἐδέχετο δυνατὸς καθάρπε λέγειν.

Dass Magnus mit der praktischen Unfähigkeit, die ihm eigen war, eben den regelrechten Iatrosophisten vorstellte, ergibt sich aus dem Obigen.

Die Iatrosophisten waren Lehrer und grünten sich, wie Galenus XI 329 beweist, zahlreicher Zuhörer. Aber freilich nicht sie allein, sondern auch Praktiker hatten zahlreiche Schüler, und sie heissen deswegen nicht Iatrosophisten.

Praktiker sind wohl die Lehrer des Galenus, von denen er häufig spricht, nie mit der Bezeichnung σοφιστής; ob der ιατρός και σοφιστής Ζάπυρος in Pergamum bei Aristides rhetor. ed. Dindorf I p. 490, mit den gleichnamigen Lehrer des Galenus identisch ist, bleibt zweifelhaft. Libanius ep. ad Marium 1178 ed. Wolf nennt den oben erwähnten Magnus: διδάσκαλος, wo er ihn als Lehrer bezeichnen will; und Suidas v. Gesios unterscheidet den Ruhm des Gesios: τῆς διδασκαλικῆς καὶ τῆς ἐργατικῆς. Richtig scheint uns, dass in Alexandrien, der grossen Gelehrtenstadt, die Lehrer Arzneiwissenschaft später mit der Abnahme der Lebendigen Forschung im Gebiete der Medizin und dem Überhandnehmen des blossen Bücherstudiums, welche allerdings in die von Kuhn angegebene Zeit fällt, mehr und mehr in die Hände der bloss theoretisch geschulten Iatrosophisten gerieth. Cf. Ammianus Marcellinus XXII. 16. ed. Eyssenhardt p. 263 von dieser Stadt «*medicinæ autem . . . ita studia augentur in dies, ut licet opus ipsum redoleat, pro omni tamen experimento sufficiat, medico ad commendandum artis auctoritatem, si Alexandria se dicat eruditum*». Demnach konnten ιατροσοφιστής in Alexandrien, obgleich es nicht den Lehrer als solchen bezeichnete, doch damit identificirt werden. So geht bei Suidas v. Gesios parallel mit der Angabe, dass sich der Genannte in Praxis und Lehre ausgezeichnet die Bemerkung, dass er τὴν τῶν ιατρικῶν ἔργων τε καὶ λόγων ἀκρίβεστίαν τῶν κατ' ἐκείνους πάντων ιατρῶν τε καὶ ιατροσοφιστῶν κατάρθωνε τέχνην.

Diese Lage der Dinge in Alexandrien erklärt, warum es dem Lehrer der

Heilkunst zu Alexandria, Zeno, sowohl vom Kaiser Julian (: ep. 45 :) als von Eunapius l. c. vita Zeno ed. Boisson. p. 178. als etwas ganz Aussergewöhnliches nachgerühmt wird, dass er in der Praxis ebenso gross war als in der Theorie, beziehungsweise im Lehrvortrag (: Julianus l. c. *Ὁ δὲ οὐκ ιατρός ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ διδάσκαλος τοῖς βουλομένοις τῆς τέχνης, ὥστε σπεῖν ὁ πρὸς τοὺς πολλοὺς εἶναι οἱ ιατροί, τοῦτο ἔκείνους οὐ.*

Dies bedeutet übrigens nicht, wie Kuhn p. 89. meint, dass dem Kaiser Julian die Verbindung der Theorie und Praxis der Arzneiwissenschaft oder gar die Unterweisung in der letztern etwas Ungewöhnliches ist; es will vielmehr damit nur gesagt werden, dass Zeno die Aerzte, d. h. die Kenner der Kunst ebensosehr an Kenntniss übertrage, wie jene die Laien, die Menge.

Dass die Lage aber nicht allgemein so war wie in Alexandria, geht aus der auch in das Justinianische Recht übergegangenen l. 3. C. Theod. de prof. et med. l. 6. C. Just. prof. et med. 10. 52 von Constantin (333) hervor, da hier die alten Privilegien der Medici bestätigt werden (*ut et die der «professores litterarum»;* «*quo facilius (liberalibus studiis et) memoratibus artibus multos instituant*».

Schon in der ersten Kaiserzeit indessen werden praktische Aerzte genannt, die eine ungeheure Anzahl von Schülern hatten. Galenus spricht von der Menge der Schüler des Arztes Theasalus, und dem grossen Einfluss, den er durch dieselben erlangte; er klagt über die Kunstgriffe, die von Aerzten angewendet würden, um Schüler anzulocken (:ed. Kühn X. p. 5:). Einen solchen Arzt verspottet Martialis ep. V. 9.

IN SYMMACHUM.

Languēbam : sed tu comitatns protinus ad me venisti centum, Symmache, discipulis. Centum me tetigere manus Aquilone gelate, Non habui febre, Symmache ; nunc habeo.

Galenus hat in Pergamum bei 5 Aerzten Unterricht genossen. Und die Vor-

träge der Aerzte scheinen neben den jungen Leuten, welche die Medizin als Lebensberuf ergriffen, auch zahlreiche gebildete Laien angezogen zu haben. Nicht nur Galenus hielt in Rom vor einem gemischten Publikum Vorträge über physiologische Fragen; die Aerzte scheinen sich häufig zur Disputation vor einer Corona von Laien herausgefordert zu haben, und selbst am Krankenbette kam es zu den heftigsten theoretischen Streitigkeiten, wie die Klagen hierüber bei Plinius (hist. nat. 29. 1. Jan. IV. 208:), Cassiodorus (variari. VI. 19:) und A. (s. den Brief des comes archiatrorum Vindicianus « ad Valentinianum Imperatorem » vor Marcellus de medicamentis empiricis ed. Bas. 1536 p. 28:), sowie eine Reihe von Fällen solcher Art bei Galenus zeigen.

Vornehme Römerv schrieben griechisch über die Arzneiwissenschaft, nach dem Autorenregister bei Plinius h. n. und Galenus hat mehrere seiner Schriften solchen gewidmet. Cornelius Celsus gehörte dem Patriciergeschlecht der Cornelii an (Häser I. 276:), practicirte auch, ohne gewerbmässige Arzt zu sein.

Der Philosoph Calvisius Taurus belehrt einen Arzt am Krankenbette (Aulus Gellius (: noctes Att. 18. 10:) über den sprachlichen Unterschied von vena und arteria. Gellius selbst erklärt medizinische Kenntnisse als jedem liberal Erzeugenen nöthig (: existimavi non medico soli, sed omnibus quoque hominibus liberis liberaliterque institutis turpe esse, ne ea quidem cognovisse ad notitiam corporis nostri pertinentia, quae non altius occultiusque remota sunt, et quae natura nobis tuendae valetudinis causa et in promptu esse et in propatulo voluerit ac propterea quantum temporis habui subsicivi, medicinae quoque disciplinae libros attigi:).

Auch von Staatswegen wurde, wie schon früher die Ansiedelung der Aerzte in der Reichshauptstadt, so später, aber noch in heidnischer Zeit, von Alexander Severus die Ausbildung tüchtiger Aerzte begünstigt. Lampridius Alex. Sever. c. 44. erzählt, dass der Kaiser « rheto-

ribus, grammaticis, medicis.... salaria instituit et auditoria decrevit et discipulos cum annonis pauperum filios, modo ingenuos, dari jussit ».

Es ist also gerade das Gegentheil der Kuhn'schen Behauptung, dass die Medizin als besonderer Unterrichtsgegenstand erst in späterer (:christlicher:) Kaiserzeit hervorgetreten sei, richtig.

Das oben berührte allgemeine theoretische Interesse für die Medizin, welches im ganzen Alterthum bemerkbar ist, scheint uns in dem Zusammenhang der Medizin mit der Philosophie begründet zu sein. Dieser Zusammenhang selbst ist in vielen Stellen der ärztlichen und philosophischen Classiker bezeugt. Schon Hippocrates nennt den philosophisch gebildeten Arzt ein gottgleichen (: περί εὐσχημοσύνης ed. v. d. Linden I. 55. Ἰατρὸς γὰρ φιλόσοφος ἰσθῆες, ed. Kühn I. p. 70:). Galenus, der Feind der Sophisten und der Sophistik, hat die Philosophie als propädeutisches Erforderniss eines wissenschaftlichen Studiums der Medizin in einer eigenen Schrift nachgewiesen (: « Ὅτι ἀριστος ἱατρὸς καὶ φιλόσοφος » Kühn I. 53. 55:).

Und wie Gallenus, so waren alle grossen Aerzte des classischen Alterthums philosophisch gebildet, so Asclepiades, zur Ciceros Zeit, der das System des Epicur mit dem des Democritus zur Anwendung auf die Medizin vereinigte (Häser Geschichte der Medizin II. A. § 83:), später Athenäus, der dasselbe mit der stoischen Philosophie that (Häser § 102:).

Ja Aurelius Celsus de medicina praef. sagt, die Arzneiwissenschaft sei ursprünglich ein Theil der Philosophie gewesen und Hippocrates habe sie zuerst als eine Specialwissenschaft aus dem Gebiete der Weltweisheit ausgeschieden und gesonderter Bearbeitung unterzogen.

Wie die Philosophen und mit ihnen gebildete Dilettanten sich mit Vorliebe naturwissenschaftlichen Problemen zuwandten, so führten die Aerzte nicht nur das Bedürfniss allgemeiner Bildung, sondern auch technische Gründe zur Naturphilosophie.

Mit dieser wurden schon früh Arithmetik, Geometrie, Astronomie, Musik, ferner der dialektische und schon in vor-Hippokratischer Zeit der ethische Theil der Philosophie und propädeutische Disciplinen für die Aerzte verbunden.

Mit Stolz sagt daher Hippocrates in der Abhandlung περὶ εἰσχυρῶνους: (: Kühn I. p. 70.): «ἐὰν τὰ πρὸς σοφίην ἐν ἰατρικῇ πάντα» und nennt die Hippokratische ἐνόςμωρ die Medizin die «περὶ τὴν πᾶσιν ἐπιφανιστάτη» (: Kühn I. p. 3.) Und «τί δὲ οὖν ἐπὶ λείπεται πρὸς τὸ μὴ εἶναι ἡλόσορον τὸν ἰατρὸν, ὅς ἂν Ἱπποκράτης κείνως ἀσκήσῃ τὴν τέχνην;» fragt Galenus gegen den Schluss der oben angeführten Schrift, in der er nachweist «ὅτι ἀριστος ἰατρός καὶ ἡλόσορος», «πάντα ἥδη τῆς φιλοσοφίας ἔχον· τὰ μέρη, τὸ τε λογικόν, καὶ τὸ φυσικόν, καὶ τὸ ἠθικόν» (: Kühn I. p. 61.)

So heisst es noch bei Isidorus Hispalensis, originum I. IV. c. 13, «quae ritur a quibusdam, quare inter ceteras artes liberales ars medicina non continetur. Propterea quod illae singulares continent causas, ista vero omnium. Nam et grammaticam scire medicus jubetur, ut intelligere vel exponere possit quae legit, et rhetoricam, ut veracibus argumentis valeat definire quae tractat; nec non et dialecticam propter infirmitatum causas ratione adhibita perscrutandas atque curandas. Sic et arithmetica propter numerum horarum in accessionibus et periodis dierum; non aliter et geometriam propter qualitates regionum et locorum situs, in quibus doceat, quid quisque observare debeat. Porro musica incognita illi non erit; nam multa sunt, quae in Graecis hominibus per hanc disciplinam facta leguntur. Sicut habetur de David, qui a spiritu immundo Saulem quoque modulationis eripuit. Aselepiades quoque medicus phreneticum quandam per symphoniam sanitati pristinae restituit. Postremo et astronomiam notam habebit, per quam contempletur rationem astrorum et mutationem temporum. Nam sicut ait quidam medicorum, cum ipsorum qualitibus et nostra corpora commutantur. Hinc est, quod Medicina secunda Philosophia dicatur. Utraque enim disciplina

(Ελλ. Φιλολ. Σχολιολογ. Εἰκοσιπενταετηρίδα.)

totum sibi hominem vindicat. Nam sicut per illam anima, per hanc corpus curatur».

So erhob sich die Medizin zur Wissenschaft und schon zu Hippocrates Zeit scheint die Gefahr eines Überwucherns der Theorie über die Praxis, die Kunst, nicht ausgeschlossen gewesen zu sein.

Μὴ λόγῳ μόνον heisst es in dem ἐνόςμωρ, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ ἱετροῦ νομίζεσθαι, müssen die angehenden Aerzte anstreben. Galenus (: Εἰσαγωγή ἡ ἰατρὸς Kühn XIV. 684.) erwähnt, dass eine controverse darüber bestehe, ob die Medizin eine Wissenschaft (ἐπιστήμη), oder eine Kunst (: τέχνη) und spricht sich für die letztere Alternative aus, aber nur deswegen, weil er unter Wissenschaft nur eine abstrakte, durch reale Voraussetzungen in der logischen Entwicklung ungehemmte Erkenntniß (: γνώσις) versteht; dieser Forderung entsprechen aber nicht einmal die Naturphilosophie.

Diese Entwicklung ist von Wichtigkeit mit Rücksicht auf die Verschiedenheit der Stellung, welche in der öffentlichen Meinung des griechischen Alterthums geistige und körperliche Berufsthätigkeit auch ohne Rücksicht auf Entgeltlichkeit oder Unentgeltlichkeit derselben einnahm. (Vgl. Lucian, somnium, passim). Die höhere Schätzung der geistigen Kraft in ärztlicher Arbeit tritt schon im 8ten Jahrhundert vor Christus bei dem cyclichen Dichter «Aetinos» hervor, indem hier die ärztliche Kunst der Diagnose chirurgischer Gewandtheit gegenüber als die bessere Gabe bezeichnet wird (: Welcker, kl. Schriften III. 47.):

Bei Julius Pollux Onomasticon figurum lib. I. c. 5. unter den βαννύσιων ὀνόματα χειρουργοί, χειρουργία, Worte, die auch den ärztlichen «Handwerkern» treffen, während die innere Medizin (: ἰατρική) mit der Dialektik, Rhetorik, Politik, u. s. w. als Art der ἐπιστημῶν ἐλευθερωτικῶν (: I. IV. c. 1.) auftritt.

Höheren Adel verlieh der inneren Medizin die Kunst der Prognose.

In derselben konkurirten mit ihr bis in das späte Alterthum zukunfts kundige

Götter, deren Hauptberuf die ärztliche Vorhersagung war, vor Allem Asclepius.

Ursprünglich war die ärztliche Prognose selbst wohl immer von den Formen des Asclepioseultus umgeben (1).

Nach einer im Alterthum verbreiteten Sage soll Hippocrates seinen ärztlichen Ruhm dadurch begründet haben, dass er, selbst ein Asclepiade, mit dem in dem Asclepiostempel zu Kos auf Wehetafeln angehäuften prognostischen Schatz in die Welt ging und «*medicinarum hanc, quae clinice vocatur*», begründete (Plinius hist. nat. I. 29. c. 1. §. 2.). Κλινικός, κλινική von κλίνη = Krankenlager bedeutete den inneren Arzt, die innere Medizin im Gegensatz zu χειρουργός, χειρουργία. In Wirklichkeit scheint aber die Prognose lange vor Hippocrates profanirt worden zu sein. In der Einleitung der «*πρόγνωσης*» betitelten Schrift (Kühn I. p. 88.) giebt von jeher dem Hippocrates zugeschrieben worden ist, ist von der «*πρόνοια*» (welcher Ausdruck nach des Galenus Erklärung zu dieser Stelle bei Hippocrates *πρόνοια* gebraucht wird. cf. Gal. ed. Kühn XVIII b. p. 155.) als einer bestehenden Kunst die Rede, und wird diese den Aerzten zu fleissigem Studium empfohlen, und in dem ebenfalls den Namen des Hippocrates tragenden II. Buch der «*Vorhersagungen*» (προρητικών:), das nach der Mehrzahl der Erklärer den Hippocrates zum Verfasser hat, heisst es zu Anfang: τῶν ἰατρῶν προρρήσεις ἀπαγγέλλονται συνῆται τε καὶ καλὰ καὶ θαυμασταί, αἷας ἰγὼ μὲν οὐτ' αὐτὸς προσιπὼν, οὐτ' ἄλλου τοῦ ἔκρουα προλέγοντος: (Kühn I. p. 185.)

In keiner der prognostischen Schriften in der hippocraticischen Sammlung, auch nicht in den Κωακκί πρόγνωσης (Kühn I. 234 ss.), die zumeist mit den Heilorakeln des Asclepius zu Kos in Verbindung gebracht und in vorhippocraticische Zeit verwiesen werden, findet sich eine Spur priesterlichen Ursprungs.

Eine glückliche Vorhersagung wird nach Hippocrates ermöglicht durch umsichtige Beobachtung aller den Krankheitszustand bedingenden Umstände. Als Empfehlungsgrund für das Studium der Prognostik führt er unter anderem die Bewunderung an, die dem Arzte bei richtiger Vorhersagung zu Theil werde.

Dieselbe sollte aber dem menschlichen Wissen und Scharfsinn, nicht einer überirdischen Macht gelten (Kühn, I. 88. ss.). Galenus klagt, dass in Folge des allgemeinen Niederganges der Heilwissenschaft auch die Prognostik so sehr dem Bewusstsein der Aerzte und den Laien entschwunden sei, dass die einfachste Prognose als ein Meerwunder (: ξένον καὶ τέρας:) angestaunt werde; er selbst wurde seiner Vorhersagungen wegen von berühmten Aerzten zu Rom zuerst als «*pythischer Apollo*» verhöhnt, dann aber, als der Erfolg sie bestätigte, des Gebrauches magischer Künste angeklagt. Diesen Vorwurf bezeichnet er als einen Beweis der Unwissenschaft seiner Gegner (περὶ τοῦ προγνώσκων εἰς Ἐπιγίνην βέλων. Kühn XIV. 614. 618. 55.).

Diese Beschaffenheit der inneren Medizin als Wissenschaft bewahrte sich dieselbe auch auf römischen Boden; ihr entsprach die humane Praxis am Krankenbette, wie sie Plato leges IV. p. 720. als Gegensatz zu der Rohheit der «*Diener der Aerzte*», der illiteraten Empiriker nach dem Leben schildert; nicht in der Werkstätte, deren das medicinische Handwerk, wie ein anderes bedürfte, bethätigte sie sich; der freie gebildete Arzt suchte seine Patienten insgemein in deren Wohnung auf, und seine Berufsthätigkeit bestand zumeist in Rathschlägen und Ueberwachung der Befolgung derselben (1); daher er zu späterer Zeit als Κλινικός, clinicus (oder κλινιδεύτης:) ehrend vom χειρουργός, chirurgus unterschieden wird, wie am bündigsten Martialis ep. I. 31. darlegt:

Chirurgus fuerat, nunc est vespillo Dianus;
Coepit quo poterat clinicus esse modo.

cf. Gruter Inscript. I. p. 335. nr. 1.

(1) Bei Plato Gorgias 456. lässt ein Arzt den störrigen Patienten durch einen Sophisten überreden, die Arznei zu nehmen.

(1) Vgl. die Abhandlung Welckers (kleine Schriften III 89: über Incubation und den Rhetor Aristides.

Die Prognose selbst wohl immer von den Formen des Asclepioseultus umgeben (1).

Nach einer im Alterthum verbreiteten Sage soll Hippocrates seinen ärztlichen Ruhm dadurch begründet haben, dass er, selbst ein Asclepiade, mit dem in dem Asclepiostempel zu Kos auf Wehetafeln angehäuften prognostischen Schatz in die Welt ging und «*medicinarum hanc, quae clinice vocatur*», begründete (Plinius hist. nat. I. 29. c. 1. §. 2.). Κλινικός, κλινική von κλίνη = Krankenlager bedeutete den inneren Arzt, die innere Medizin im Gegensatz zu χειρουργός, χειρουργία. In Wirklichkeit scheint aber die Prognose lange vor Hippocrates profanirt worden zu sein. In der Einleitung der «*πρόγνωσης*» betitelten Schrift (Kühn I. p. 88.) giebt von jeher dem Hippocrates zugeschrieben worden ist, ist von der «*πρόνοια*» (welcher Ausdruck nach des Galenus Erklärung zu dieser Stelle bei Hippocrates *πρόνοια* gebraucht wird. cf. Gal. ed. Kühn XVIII b. p. 155.) als einer bestehenden Kunst die Rede, und wird diese den Aerzten zu fleissigem Studium empfohlen, und in dem ebenfalls den Namen des Hippocrates tragenden II. Buch der «*Vorhersagungen*» (προρητικών:), das nach der Mehrzahl der Erklärer den Hippocrates zum Verfasser hat, heisst es zu Anfang: τῶν ἰατρῶν προρρήσεις ἀπαγγέλλονται συνῆται τε καὶ καλὰ καὶ θαυμασταί, αἷας ἰγὼ μὲν οὐτ' αὐτὸς προσιπὼν, οὐτ' ἄλλου τοῦ ἔκρουα προλέγοντος: (Kühn I. p. 185.)

In keiner der prognostischen Schriften in der hippocraticischen Sammlung, auch nicht in den Κωακκί πρόγνωσης (Kühn I. 234 ss.), die zumeist mit den Heilorakeln des Asclepius zu Kos in Verbindung gebracht und in vorhippocraticische Zeit verwiesen werden, findet sich eine Spur priesterlichen Ursprungs.

Eine glückliche Vorhersagung wird nach Hippocrates ermöglicht durch umsichtige Beobachtung aller den Krankheitszustand bedingenden Umstände. Als Empfehlungsgrund für das Studium der Prognostik führt er unter anderem die Bewunderung an, die dem Arzte bei richtiger Vorhersagung zu Theil werde.

Dieselbe sollte aber dem menschlichen Wissen und Scharfsinn, nicht einer überirdischen Macht gelten (Kühn, I. 88. ss.). Galenus klagt, dass in Folge des allgemeinen Niederganges der Heilwissenschaft auch die Prognostik so sehr dem Bewusstsein der Aerzte und den Laien entschwunden sei, dass die einfachste Prognose als ein Meerwunder (: ξένον καὶ τέρας:) angestaunt werde; er selbst wurde seiner Vorhersagungen wegen von berühmten Aerzten zu Rom zuerst als «*pythischer Apollo*» verhöhnt, dann aber, als der Erfolg sie bestätigte, des Gebrauches magischer Künste angeklagt. Diesen Vorwurf bezeichnet er als einen Beweis der Unwissenschaft seiner Gegner (περὶ τοῦ προγνώσκων εἰς Ἐπιγίνην βέλων. Kühn XIV. 614. 618. 55.).

Diese Beschaffenheit der inneren Medizin als Wissenschaft bewahrte sich dieselbe auch auf römischen Boden; ihr entsprach die humane Praxis am Krankenbette, wie sie Plato leges IV. p. 720. als Gegensatz zu der Rohheit der «*Diener der Aerzte*», der illiteraten Empiriker nach dem Leben schildert; nicht in der Werkstätte, deren das medicinische Handwerk, wie ein anderes bedürfte, bethätigte sie sich; der freie gebildete Arzt suchte seine Patienten insgemein in deren Wohnung auf, und seine Berufsthätigkeit bestand zumeist in Rathschlägen und Ueberwachung der Befolgung derselben (1); daher er zu späterer Zeit als Κλινικός, clinicus (oder κλινιδεύτης:) ehrend vom χειρουργός, chirurgus unterschieden wird, wie am bündigsten Martialis ep. I. 31. darlegt:

Chirurgus fuerat, nunc est vespillo Dianus;
Coepit quo poterat clinicus esse modo.

cf. Gruter Inscript. I. p. 335. nr. 1.

(1) Bei Plato Gorgias 456. lässt ein Arzt den störrigen Patienten durch einen Sophisten überreden, die Arznei zu nehmen.

(1) Vgl. die Abhandlung Welckers (kleine Schriften III 89: über Incubation und den Rhetor Aristides.

635. 10.—Orelli Inser. sel. I. 2983.—Galenus ed. Kühn V. 84. 7. 55.—Celsus de med. VII. c. 1. zu *clenicus* (cf. Julius Pollux *ἱερυνόματα* in Notices et extraits de la bibliothèque nationale t. XXIII. 2. partie, p. 351 37: *κλινικός* = *visitator*;) und *chirurgus*. — Menagius *amenitatis* c. XXXV zu *περιουδεντής*.

Der äußeren Medizin gegenüber tritt die äussere und besonders die Chirurgie ihrem Namen entsprechend als Handwerk auf. Sie wird in der für ihre Zwecke eingerichteten Werkstätte, dem *ἰατρείον* zumeist geübt.

Hippocrates, Galenus, Pollux geben dessen Einrichtung an, und zwar so, dass die Bestimmung zu chirurgischer Hilfe in die Augen fällt (: Hippocrates *κατ' ἰατρείον*; ed. Kühn III. 48. Galenus *Commentar* hiezu, Kühn XVII. 1. 667. 55: Pollux IV. 25. Nr 2. i. 1.).

Hippocrates behandelt unter dem genannten Titel, ebenso wie Galenus, einen Theil der Chirurgie. Mit *ἑκὼς κατ' ἰατρείον ἀνδρῶς διήγον* wird zu Anfang des 1. Buchs der hippokratischen Schrift über die Epidemien von Patienten ausgesagt, dass sie chirurgischer Hilfe nicht bedürften (i. Kühn III. 384:). Abgesehen von der Einrichtung scheinen sich die chirurgischen Offizinen nicht von anderen Handwerkerläden unterscheiden zu haben.

In der Rede des Aeschines gegen Timarchus (: ed. Franke § 124. p. 41:) heisst es: 'Εὖν δ' εἰς ἐν δόπου τούτων τῶν ἐπὶ ταῖς οὐδαῖς ἐργαστηρίων ἰατρός εἰσουλίσσεται, ἰατρείον καλεῖται· ἐὰν δ' ὁ μὲν ἐξουκίσσεται, εἰς δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐργαστήριον γυμνασίον εἰσουλίσσεται, γυμνασίον ἐκλήθη· ἐὰν δὲ κναφεῖν, κναφεῖον· ἐὰν δὲ τέκτων, τεκτονεῖον· ἐὰν δὲ πορνεύσῃ καὶ πόρναι, ἀπὸ τῆς ἐργασίας εὐδὲς ἐκλήθη πορνεῖον.

Hier hielt sich, wie in den anderen Handwerkerhuden, müssiges Volk auf, nicht immer in lauterer Absicht (: Aeschines, l. c. § 40. 42. p. 17. 18:).

Sklaven und die den niedrigen Volksschichten angehörenden freien Patienten haben wohl im *ἰατρείον*, wie dies bei uns in der Barbierstube geschieht, nicht bloss in chirurgischen, sondern auch in

anderen Fällen Hilfe gesucht, während die besser Situirten den Arzt wohl nur zu chirurgischer Hilfe im *ἰατρείον* in Anspruch nahmen. Der Grund, dass dies in den letzteren Fällen wenigstens geschah, lag in der in Privatwohnungen selten zu findenden Einrichtung des *ἰατρείον* zu chirurgischen Diensten, wie es scheint auch in der Schwerfälligkeit des antiken chirurgischen Apparates.

Dies bestätigt die Vorrede der Synopsis ad Eustathium filium des Oribasius, Leibarzt Kaiser Julians, dessen Leben bei Eunapius v. soph. ed. Boissonade 102 (ed. Rasarius Venetis 1553:)(1) p. 5: «De parte vero medicinae, qua manu medetur, quod ea in itineribus tractari difficiliter possit, mentionem nullam faciam; ad eam enim plerumque opus machinis atque instrumentis, quae nequam facile suppetunt».

Daher bezeichnet *ἰατροὶ οἱ περιουδενταὶ κλινόμενοι* in l. 6. § 1. D. de excusat. 27. 1. nicht, wie Friedländer(2) meint, den von Stadt zu Stadt ziehenden Arzt, sondern den Kliniker, den seine Kranken besuchenden Arzt, im Gegensatz zu dem in der Werkstätte sitzenden Chirurgen, oder äusseren Arzt.

In der römischen Kaiserzeit erscheint

(1) ed. Daremberg V. p. 2. *χειρουργὸς δὲ μόνον οὐ ποιῶμαι, τὸ διαμεταβαλλόμενος αὐτῆς, μάλιστα ἐν ἀποδημίαις, παρατούμενος; ἡρεῖα γὰρ καὶ αὐτῆς μηχανήματων τε καὶ ὀργάνων οὐδαμῶς εὐρηστέων.*

(2) Sittengeschichte II. p. 73. — Die Unmöglichkeit dieser Bedeutung ergibt sich übrigens aus der Stelle (l. 6. § 1.) selbst, sowie l. 1. 1. D. de exc. ab. ord. fac. 50. 9. Auch Haeser Geschichte der Medicin (: I. 3te Auflage p. 87:.) irt bezüglich dieser *perioideuta*. Die Bezeichnung findet sich nicht, wie er meint, erst bei Athanasius Alexandr., sondern bereits bei dem Juristen Modestinus, der sie als *übliche* erklärt (l. 6. pr. D. de excus. 27. 1:.) Was Haeser von den «Ärzten der Gegend von Zagori in Epirus sagt, wird mir zwar von einem in dieser Gegend beheimatheten Gelehrten, Herrn Dr. Eugenios Zomarides, bestätigt, mit dem Zusatze, dass diese Aerzte mit dem Spottnamen *Καρυαννίται* bezeichnet werden; aber keinesfalls beweist dies etwas für die Bedeutung von *περιουδεντής* in den alten Rechtsquellen.

die Chirurgie von der inneren Medizin scharf getrennt.

Galenus, der, so lange er nicht in Rom war, selbst chirurgische Praxis betrieben hatte, sagt, nur der diagnostische und indikatorische Theil derselben gehöre zur ärztlichen Aufgabe, die Ausführung der chirurgischen Arbeit sei Sache der Gehilfen (: *ὑπέρτατοι*;) und wenn der Arzt dieselbe in eigener Person übernehme, so thue er dies als sein eigener *ὑπέρτατος*, sowie Feldherrn und Könige hie und da auch in den Kampf wie gemeine Soldaten eingreifen (: Kühn XVII 2, p. 230:).

In Rom, berichtet er, habe er die chirurgische Praxis ganz aufgegeben, indem er der Sitte der Stadt sich fügend, dieselbe den Spezialärzten für Chirurgie überliess (: Kühn X, p. 454:). Oribasius sagt in der Vorrede des oben erwähnten Werkes (Synopsis ed. Eustathium filium), dass «*omnia quae maximum opera curantur*» den dafür eingeübten Aerzten zu überlassen sei.

Der hippokratischen Zeit war diese Scheidung unbekannt (1).

In der hippokratischen Schrift *περί ἀρχῆς ἰατρικῆς* wird der Arzt noch ganz allgemein als *χειρτέχνης* bezeichnet (: *ὁ καλόμενος ἰατρός καὶ ὁμολογούμενος χειρτέχνης*).

(1) Eine einzige chirurgische Operation erscheint nach einer Stelle im hippokratischen «*Opus*» in den Händen einer besonderen Klasse von Spezialisten gewesen zu sein: der Steinschnitt: *Littre IV 628 εὐ ταύτω δὲ οὐδὲ μὲν λυθώνας, ἐγκύρησιν δὲ ὑπέρτατον ἀνδρῶν πρὸς τὴν οὐδὲν*. Diese Thatsache ist bis jetzt unerklärt geblieben. Ob sich hieran der im Mittelalter allgemeine Abscheu der gelehrten Aerzte vor frägen Operation erklärt?

Jedenfalls scheint erst in Alexandria und unter ägyptischen Einflüssen eine Trennung der Chirurgie von der inneren Medizin in der Weise stattgefunden zu haben, dass dieselbe als besonderer Zweig der Heilkunst gelehrt und geübt wurde. Celsus de med. I VII praef. sagt, nachdem er die Ausbildung der Chirurgie durch Hippocrates erwähnt, «*Deinde postquam diducta ab aliis habere suos professores cepit, in Egypto quoque increvit*»; er selbst aber führt anderweitig (praef. zu lib. I) die fragliche Scheidung auf die Fortschritte zurück, welche die Medizin in Alexandria gemacht hatte.

γῆνης, ed. Littre I. 584:). Aber dieser *χειρτέχνης* war kein Banause wie der spätere Chirurg; in der Schrift *περί ἐν-σχημοσύνης* (: Littre IX. 234:) werde die Vorzüge der philosophischen Bildung des Arztes aufgezählt und denselben unter anderen auf die Eigenschaft eines Schutzmittels gegen das Verfallen in die Banasie (: *πρὸς βανασίην*;) zugeschrieben.

Weitere dem Arzte nach derselben Schrift nöthige Eigenschaften, in deren Besitz ihn vor Allem die Philosophie schützen soll, sind Uneigennützigkeit (: *ἀφιλαργυσία*;) Bescheidenheit (: *ἐρυθρότης*;) Reinheit der Gesinnung (: *ἀκαθάρτης ἀπομύλησις*;) Freiheit von abergläubischer Furcht (: *ἀδυστοχόμνησις*;) Banausen sind dagegen nach dieser Schrift (: Littre p. 228:) die Sophisten, die sich auf ärztlichem Gebiet breit machen, schon äusserlich kennbar an dem marktschreierischen Wesen und dem übertriebenen Prunk der Kleidung.

«*Junge Leute locken sie an, denen, wenn si später durch ihren Anblick wieder an sie erinnert werden, vor Scham der Schweiss ins Gesicht steigt und die dann in ihren Hass gegen die Bethörer Gesetze beantragen; die Jene aus den Städten verjagen*». (: *διὰ πικρὴν νομοθεσίην τίθενται ἀναίρειν ἐκ τῶν πόλεων*;).

Da der philosophisch gebildete Arzt nicht Banause ist, so wird er nicht Geldes halber, sondern aus Liebe zu seinem Berufe thätig. «*Wo aber Liebe zu den Menschen, da ist auch Liebe zum Berufe*» heisst es in den «*Ermahnungen*» des Hippocrates (: Littre IX. 258: *ἢ γὰρ παρὲς φιλοφροσύνης, πάρεστι καὶ φιλοτεχνίης*;) . Daher wird der Arzt auch da thätig, wo er nicht auf Lohn rechnen kann, wenn es einem Fremden oder Armen zu helfen gilt, ja er wird diese Gelegenheit einzugreifen vor Allen benutzen (: l. c. 258:). Er wird nicht zuerst an die Feststellung des Honorars, sondern an die Gefahr des Kranken denken (: l. c. 256:) und lieber auf Honorar verzichtend den Undank der Geretteten ertragen, als die in Gefahr befindlichen durch Aeusserungen über

den Geldpunkt belästigen (: l. c. 256 :).

Wie Hippocrates, so sind auch die grossen Aerzte späterer Zeit der Ansicht, dass die Heilkunst durch «gewerbmässige» Auffassung beschimpft und verachtet wird. Die Aerzte, «qui quæstui sciunt», behandeln nach Celsus de medicinis III. c. 4. ihre Kranken leichtfertig; der wissenschaftliche Arzt, der seine Aufgabe ernst nimmt, kann nicht viele Kranke behandeln, da er jedem die grösste Sorgfalt zuwendet. So spricht auch besonders Galenus mit tiefer Verachtung von dem Treiben der Aerzte, welche mit der hohen Kunst, «Handel treiben» (: τὸν ἀπληκτὸς γινώσκων τῇ τέχνῃ (Kühn XIV. 226 :).

«Der Arzt, welcher Geld höher stellt, als die Tugend, der die Kunst nicht um der leidenden Menschen willen, sondern des Gelderwerbes halber sucht, wird das Ziel der Kunst nie erreichen; wer nach dem ersten ringt, muss die letztere vernachlässigen (: κατὰ προῆσται : » (: Kühn I. 57. ss :).

Dann wird das Ideal des philosophischen Asclepiaden im Sinne des Hippocrates aufgestellt; seine Bedürfnisse sind gering; den König der Perser und der Macedonier wird er zwar heilen, aber dann verlassen, um sich den Leidenden dürftiger Ortschaften zu widmen; er ist ein Freund der Wahrheit, der Mässigkeit, (: σωφροσύνης :), der rastlosen Arbeit (: l. c. 58 :); Nichts fehlt ihm zum vollendeten Philosophen.

Dass nun die hier hervortretende liberale Auffassung nicht auf die Vertreter der Kunst selbst beschränkt war, sondern mit der öffentlichen Meinung übereinstimmte, geht zum Theile aus den Anforderungen hervor, die man an die Aerzte stellte, beziehungsweise aus dem Tadel, womit man die Nichterfüllung derselben zu belegen sich für berechtigt hielt.

Besonders leidenschaftliche Vorwürfe über banauses Treiben hat Plinius der ältere, z. B. histor. nat. 24. 1. ed. Jan. IV. 34; 29. 1. Jan IV. 206 und sonst:) gegen die griechischen Aerzte in Rom erhoben; aber diese Klagen beweisen

doch selbst, wie ideal der Beruf des Arztes im grossen Publikum aufgefasst wurde. Und dass die Aerzte nicht so völlig wie Plinius in seinem leidenschaftlichen Hass glauben lassen will, von diesem Ideal sich abgewendet, zeigt die Aeusserung des Seneca (: benef. VI. 15 :) über die Liebe und Verehrung, welche die Aerzte allgemein geniessen. Noch mehr beweist es die steigende Gunst, der sich die Aerzte in den höheren Kreisen erfreuten und die einen glänzenden Ausdruck in den Privilegien erhielt, die ihnen wie den Lehrern der anderen «artes liberales» zu Theil wurden.

Ueber diesen letzteren Punkt hat Kuhn (: städtische und bürgerliche Verfassung des römischen Reiches I. p. 83-123 :) gehandelt.

Daselbst (p. 89. 90 :) wird auch zum ersten Male, wenn auch ohne weitere Begründung der Unterschied zwischen den «die Kranken besuchenden» inneren Aerzten (: περιόδουται :) und den Chirurgen und bloss äusseren Aerzten hervorgehoben; die ersteren sind derselben Immunität, wie die Lehrer der «artes liberales» theilhaftig, die letzteren sind (: in späterer Zeit :) unter den Handwerkern (: artifices :) befreit (: l. 3. C. Theod. I. 2. C. Just. de excus. artif. :).

Diesen Gegensatz werden wir auch in civilrechtlichen Aussprüchen des Justinianischen Corpus Juris wiederfinden.

Die äussere handwerksmässige Medizin ist nicht nur in Griechenland älter als die wissenschaftliche, sie ist der letzteren auch wie es scheint nach Rom vorangegangen. «Volnerarius» «Schneiderarzt» wurde nach Cassius Hemina (: bei Plinius h. n. XXIX 6 :) der erste Arzt von dem römischen Volke ehrenhalber wegen des glücklichen Erfolges seines Brennens und Schneidens genannt, es war Archagathos, Sohn des Lysanias aus dem Peloponnes; dass es nicht der erste Arzt war, den in «Gut-Anfang», des «Schmerzenlösers» Sohn, das römische Volk (: im Jahre 535 der Stadt :) begrüsst, verräth jene Erzählung durch das sprachlich die Ergänzung «medi-

die Chirurgie von der inneren Medizin scharf getrennt.

Galenus, der, so lange er nicht in Rom war, selbst chirurgische Praxis betrieben hatte, sagt, nur der diagnostische und indikatorische Theil derselben gehöre zur ärztlichen Aufgabe, die Ausführung der chirurgischen Arbeit sei Sache der Gehilfen (*ὑπηρέται*) und wenn der Arzt dieselbe in eigener Person übernehme, so thue er dies als sein eigener *ὑπηρέτης*, sowie Feldherrn und Könige hie und da auch in den Kampf wie gemeine Soldaten eingreifen (*Kühn XVII 2, p. 230*). In Rom, berichtet er, habe er die chirurgische Praxis ganz aufgegeben, indem er der Sitte der Stadt sich fügend, dieselbe den Spezialärzten für Chirurgie überliess (*Kühn X, p. 454*). Oribasius sagt in der Vorrede des oben erwähnten Werkes (*Synopsis ad Eustathium filium*), dass «*omnia quae maximum opera curantur*» den dafür eingeweihten Aerzten zu überlassen sei.

Der hippokratischen Zeit war diese Scheidung unbekannt (1). In der hippokratischen Schrift *περί ἀρχαίας ἰατρικῆς* wird der Arzt noch ganz allgemein als *χειροτέχνης* bezeichnet: (*ὁ καλούμενος ἰατρός καὶ ὁμολογούμενος χειροτέχνης*).

(1) Eine einzige chirurgische Operation erscheint nach einer Stelle im hippocratischen *Ὀρκος* in den Händen einer besonderen Klasse von Spezialisten gewesen zu sein: der Steinschnitt: *Littre IV 628 ὁ τῶμα δὲ οὐδὲ μὴν λιθιῶντας, ἐγγυρῶν δὲ ἐργάτησαν ἀνδράσι πρὸς τῆδε...*

Diese Thatsache ist bis jetzt unerklärt geblieben. Ob sich hieran der im Mittelalter allgemeine Aechsen der gelehrten Aerzte vor fraglichen Operation erklärt? Jedenfalls scheint erst in Alexandria und unter ägyptischen Einflüssen eine Trennung der Chirurgie von der inneren Medizin in der Weise stattgefunden zu haben, dass dieselbe als besonderer Zweig der Heilkunst gelehrt und geübt wurde. Celsus de med. I VII praef. sagt, nachdem er die Ausbildung der Chirurgie durch Hippocrates erwähnt, «*Deinde postquam diducta ab aliis habere suos professores coepit, in Egypto quoque increvit*»; er selbst aber führt anderweitig (praef. zu lib. I) die fragliche Scheidung auf die Fortschritte zurück, welche die Medizin in Alexandria gemacht hatte.

χρῆς, ed. *Littre I, 584*). Aber dieser *χειροτέχνης* war kein Banause wie der spätere Chirurg; in der Schrift *περί εὐσημεσιώνης* (*Littre IX, 234*): werde die Vorzüge der philosophischen Bildung des Arztes aufgezählt und denselben unter anderen auf die Eigenschaft eines Schutzmittels gegen das Verfallen in die Banause (*πρὸς βαναυσίην*) zugeschrieben.

Weitere dem Arzte nach derselben Schrift nöthige Eigenschaften, in deren Besitz ihn vor Allen die Philosophie schützen soll, sind Uneigennützigkeit (*ἀφιλόχρηστος*), Bescheidenheit (*ἐνυθρίσις*), Reinheit der Gesinnung (*ἀκαθάρσις ἀπεμπόλησις*), Freiheit von abergläubischer Furcht (*ἀδυσισχυμότης*); Banausen sind dagegen nach dieser Schrift (*Littre p. 228*) die Sophisten, die sich auf ärztlichem Gebiet breit machen, schon äusserlich kennbar an dem marktschreierischen Wesen und dem übertriebenen Prunk der Kleidung.

«*Junge Leute locken sie an, denen, wenn si später durch ihren Anblick wieder an sie erinnert werden, vor Scham der Schweiss ins Gesicht steigt und die dann in ihren Hass gegen die Bethörer Gesetze beantragen, die Jene aus den Städten verjagen*». (*διὰ πικρὴν νομοθεσίην τίθενται ἀναίρεσιν ἐκ τῶν πόλεων*).

Der philosophisch gebildete Arzt nicht Banause ist, so wird er nicht Geldes halber, sondern aus Liebe zu seinem Berufe thätig. «*Wo aber Liebe zu den Menschen, da ist auch Liebe zum Berufen*» heisst es in den *Ermahnungen* des Hippocrates (*Littre IX, 258: ἦν γὰρ παρὰ φιλοφροσύνην, πάρεστι καὶ φιλοτεχνίη*). Daher wird der Arzt auch da thätig, wo er nicht auf Lohn rechnen kann, wenn es einem Fremden oder Armen zu helfen gilt, ja er wird diese Gelegenheit einzugreifen vor Allen benützen (*L. c. 258*). Er wird nicht zuerst an die Feststellung des Honorars, sondern an die Gefahr des Kranken denken (*L. c. 256*) und lieber auf Honorar verzichtend den Undank der Geretteten ertragen, als die in Gefahr befindlichen durch Aeusserungen über

den Geldpunkt belästigen (: l. c. 256 :).

Wie Hippocrates, so sind auch die grossen Aerzte späterer Zeit der Ansicht, dass die Heilkunst durch «gewerbmässige» Auffassung beschimpft und verlorben wird. Die Aerzte, «qui quæstui serviunt», behandeln nach Celsus de medicina III. c. 4. ihre Kranken leichtfertig; der wissenschaftliche Arzt, der seine Aufgabe ernst nimmt, kann nicht viele Kranke behandeln, da er jedem die grösste Sorgfalt anwendet. So spricht auch besonders Galenus mit tiefer Verachtung von dem Treiben der Aerzte, welche mit der hohen Kunst, «Handel treiben» (: τὸν ἀπληκτὸν, χρημάτων τῇ τέλει (Kühn XIV. 226 :).

«Der Arzt, welcher Geld liebt» stellt, «als die Tugend, der die Kunst nicht» um der leidenden Menschen willen, «sondern des Gelderwerbes halber» sucht, wird das Ziel der Kunst nie erreichen; wer nach dem ersten ringt, «muss die letztere vernachlässigen (: ἀλλὰ τὰ πρῶτα : » (: Kühn I. 57. ss :).

Dann wird das Ideal des philosophischen Asclepiaden im Sinne des Hippocrates aufgestellt; seine Bedürfnisse sind gering; den König der Perser und der Macedonier wird er zwar heilen, aber dann verlassen, um sich den Leidenden dürftiger Ortschaften zu widmen; er ist ein Freund der Wahrheit, der Mässigung (: σωφροσύνη :), der rastlosen Arbeit (: l. c. 58 :); Nichts fehlt ihm zum vollendeten Philosophen.

Dass nun die hier hervortretende liberale Auffassung nicht auf die Vertreter der Kunst selbst beschränkt war, sondern mit der öffentlichen Meinung übereinstimmte, geht zum Theile aus den Anforderungen hervor, die man an die Aerzte stellte, beziehungsweise aus dem Tadel, womit man die Nichterfüllung derselben zu belegen sich für berechtigt hielt.

Besonders leidenschaftliche Vorwürfe über banauses Treiben hat Plinius der ältere, z. B. histor. nat. 24. l. ed. Jan. IV. 34; 29. l. Jan IV. 206 und sonst:) gegen die griechischen Aerzte in Rom erhoben; aber diese Klagen beweisen

doch selbst, wie ideal der Beruf des Arztes im grossen Publikum aufgefasst wurde. Und dass die Aerzte nicht so völlig wie Plinius in seinem leidenschaftlichen Hass glauben lassen will, von diesem Ideal sich abgewendet, zeigt die Aeusserung des Seneca (benef. VI. 15:) über die Liebe und Verehrung, welche die Aerzte allgemein geniessen. Noch mehr beweist es die steigende Gunst, der sich die Aerzte in den höheren Kreisen erfreuten und die einen glänzenden Ausdruck in den Privilegien erhielt, die ihnen wie den Lehrern der anderen «artes liberales» zu Theil wurden.

Ueber diesen letzteren Punkt hat Kuhn (: städtische und bürgerliche Verfassung des römischen Reiches I. p. 83-123 :) gehandelt.

Daselbst (: p. 89. 90 :) wird auch zum ersten Male, wenn auch ohne weitere Begründung der Unterschied zwischen den «die Kranken besuchenden» inneren Aerzten (: περιεργασταί :) und den Chirurgen und bloss äusseren Aerzten hervorgehoben; die ersteren sind derselben Immunität, wie die Lehrer der «artes liberales» theilhaftig, die letzteren sind (: in späterer Zeit :) unter den Handwerkern (: artifices :) befreit (: l. 3. C. Theod. l. 2. C. Just. de excus. artif. :).

Diesen Gegensatz werden wir auch in civilrechtlichen Aussprüchen des Justinianischen Corpus Juris wiederfinden.

Die äussere handwerksmässige Medizin ist nicht nur in Griechenland älter als die wissenschaftliche, sie ist der letzteren auch wie es scheint nach Kom vorangegangen. «Volnerarius» «Schneiderarzt» wurde nach Cassius Hemina (: bei Plinius h. n. XXIX 6 :) der erste Arzt von dem römischen Volke ehrenhalber wegen des glücklichen Erfolges seines Brennens und Schneidens genannt, es war Archagathos, Sohn des Lysanias aus dem Peloponnes; dass es nicht der erste Arzt war, den in «Gut-Anfang», des «Schmerzenlösers» Sohn, das römische Volk (: im Jahre 535 der Stadt :) begrüsst, verräth jene Erzählung durch das sprachlich die Ergänzung «medi-

cus » (1) fordernde Epitheton vulnerarius, wodurch Archagathos von anderen (: Nichtschneid=) Aerzten unterschieden wurde; dass es nicht der erste griechische Arzt war, beweist der ungefähr mit dem angeblichen Inaugurator der ärztlichen Kunst in Rom gleichzeitige Plautus, eine getreue Quelle als der um wenigstens 70 Jahre jüngere Cassius Hemina; in dessen Comödien erscheint das ärztliche Handwerk nicht als ein neues, sondern wird in einer Weise erwähnt, die einen dem Publikum längst bekannten ärztlichen Stand voraussetzt; es ist aber ein Stand ärztlicher Handwerker, der hier als häufiger Zielpunkt derb gutmütigen meist an das äussere Auftreten der Aerzte sich heftenden Spottes und von einer gewissen Popularität umgeben erscheint (vor Allem Menacchi V. 3. 71 rs.). Wie in Athen das ιατρίκον, ist in Rom die « medicina » das Wahrzeichen des ärztlichen Handwerkes und der Sammelpunkt des massigen Volkes (: Epidicus II. 2. 14.); die Inhaber der medicina selbst geschwätzig wie Barbieri (: Menacchi V. 4. init.).

Als der erste unstreitig wissenschaftlich gebildete Arzt in Rom wird Asclepiades genannt, der in der letzten Zeit der Republik mit glänzendem Erfolg in Rom auftrat und Stifter einer neuen medizinischen Schule wurde. Cicero nennt ihn seinen Freund und den hereditesten aller Aerzte (« Asclepiades quo nos medico amicoque usi sumus. eloquentia vincebat ceteros medicos ». Cicero de or. I. 14v).

Es war nach Plinius (: h. n. 26. 7.) früher *grandi magister* und hatte sich, des geringes Erfolges wegen, den er in dieser Kunst hatte, erst in Rom der ihm angeblich vorher ganz fremden Heilkunst zugewandt. Ob er wirklich der erste gebildete Arzt Roms war, möchten wir

bezweifeln in Hinblick auf die Polemik, die (: bei Plinius : h. n. 29. 7.) der Censor Cato gegen griechische Aerzte führt, eine Polemik, die augenscheinlich gegen wissenschaftlich Gebildete gerichtet ist und wahrscheinlich in Zusammenhang mit Catos Kampf gegen die griechische Philosophie steht. Wenn Cato hier seinen Sohn warnt, die griechische Literatur anders als oberflächlich zu studieren und als die verderblichsten Vertreter der fremden Wissenschaft die Aerzte bezeichnet, so scheint uns unmöglich an jene harmlosen illiteraten Handwerker zu denken, wie sie Plautus schildert, die ohnehin keine neue Erscheinung in Rom waren, so dass ein Kampf gegen deren Festsetzung (« si medicos suos huc mittet; ») keinen Sinn gehabt hätte. — Jedenfalls war zu Beginn der Kaiserzeit die wissenschaftliche Medizin in Rom bereits durch zahlreiche bedeutende Aerzte vertreten. Dies geht aus den Klagen des Plinius über den im Gegensatz zur Stetigkeit der alten römischen Medizin « leichtfertigen » Wechsel der Heilsysteme (: h. n. 29. 1 init. :), über die ungeheuren Honorare der Aerzte und die widerstandslose Hingebung der früheren römischen Gesellschaft an die « griechische Strömung » (: ingeniorum Cicero flatus;) hervor. (1)

Den Handwerkerstand gehörten ausser den Chirurgen die zahlreichen Spezialisten des kriserlichen Roms an, zu denen der Orient und vor Allem Egypten ein bedeutendes Contingent geliefert zu haben scheint.

Die Egyptischen Aerzte stellen schon nach dem Berichte des Herodot ein in sich abgeschlossenes medizinisches Handwerkthum dar, über dessen Eigenschaft als solches die Quellen keinen Zweifel lassen. Zunächst scheint die Diagnose und Prognose in den Händen der höherer Aerzte gelegen zu sein, als die Therapie. Bei Horapollo Hieroglyphica (: ed. Leemans 1838: I, c. 88) heisst es

(1) Nach Analogie von chirurgus, clinicus, ocularius, auricularius wie des griechischen *εργασματίας, ὀφθαλμικός, χειρουργός, κλινικός*, cf. Gruter Inscript. 1. p. 335. 1. 631. 2. 635. 10. Orelli 2383, 4227, 4228. — Martial. ep. I. 31. IX 97. Galenus ed. Kühn V. 846. ss.

(4) Quisquis inter istos loquendo polleat, imperatorem illico vitae nostrae necisque fieri. h. n. 29. 11.

von dem ιερογραμματεὺς, einem Priester höherer Ordnung: ζῶντι καὶ θάνατον αὐτοῦ διακρίνει· ἵσθι δὲ παρὰ τοῖς ιερογραμματεῦσι καὶ βιβλὸς ἱερὰ, καλουμένη ἀνύβρη, δι' ἧς κρίνεται τὸν κατακλιθέντα ἀρρώστον, πότερον ζώσιμος ἔστιν, ἢ οὐ, τοῦτο ἐκ τῆς κατακλίσεως τοῦ ἀρρώστου σημειοῦμεν.

Ein Muster eines solchen « προγνωστικὸν ζωῆς καὶ θανάτου » ist bei Loemans p. 251 abgedruckt und zeigt, wie hier astrologische Berechnung eine Rolle spielt. Die Therapie war Sache der παστοφόροι, welche von den 19 dem ägyptischen Hermes (: Thoth) zugeschriebenen Büchern die sechs zu lernen hatten, in welchen περὶ τοῦ σώματος κατασκευῆς καὶ περὶ ὀργάνων καὶ φαρμάκων, καὶ περὶ ὀφθαλμῶν καὶ τὸ τελευταῖον περὶ τῶν γυναικείων abgehandelt wurde (: Clemens Alexandrinus, Strommatum lib. VI. c. 34).

Nach anderweitigen Nachrichten kann dies nicht so verstanden werden, als ob das Studium jedes Arztes sich auf alle diese Theile der Heilkunst bezogen habe. Bei Herodot II. 84. heisst es: Ἡ δὲ ἱερὴ κατὰ τὰδε σφί (: sc. Αἰγυπτίους) διδάσκει· μίτῃς νοῦνον ἑκατοστήτηρς ἵσθι καὶ οὐ πλείων. Πάντα δ' ἱερῶν ἵσθι πλὴν· οἱ μὲν γὰρ ὀφθαλμῶν ἱερτοὶ κατεστίασι, οἱ δὲ κερὰ λῆς, οἱ δὲ ὀδόντων, οἱ δὲ κατὰ νηδὺν, οἱ δὲ τῶν ἀρᾶντων νοῦνον. Diese Meldung wird durch andere bestätigt, die zugleich darthun, dass die Aufzählung nur eine exemplifikatorische ist. Plinius hist. nat. lib. c. 26 1 (: Jan II. p. 100.) erzählt, dass unter Kaiser Tiberius eine ägyptische Hautkrankheit (: ex Egypto genetrix talium vitiorum) in Rom durch Einschleppung epidemisch geworden, zu deren Bekämpfung ägyptische Aerzte erschienen, « hanc solam operam adferentes ». Sie waren Chirurgen, « causticis namque curabatur ni usque in ossa corpus exustum esset rebellante taedio ».

Sie wird insbesondere durch den neu entdeckten Papyrus Ebers bestätigt, den der Aufklärer als eines der erwähnten sechs hermetischen Bücher nachgewiesen hat. Der Inhalt dieser Urkunde zeigt zugleich die—hie und da « romantische »—Art, mit der die höheren Priester ihre alte medizinische Weisheit, die Galenus

übrigens sehr verächtlich behandelt und gelegentlich « dummes Zeug » (λήρους) nennt (cf. XIV. 675. ss.); den ausübenden Aerzten als direkte Emanation der Gottheit darzustellen wussten, die als solche eine die freie wissenschaftliche Entwicklung hemmende Autorität war.

So bestätigt sich die Nachricht Diodor's (: I. 82.), dass die ägyptischen Aerzte nach einem νόμος ἑγγραφὸς curirt hätten; dass sie im Falle des Zuwiderhandelns gegen dies Gesetz bei jedem Erfolg des Todes schuldig waren, wie Uhlemann (: Thoth, oder die Wissenschaften der alten Ägypter, p. 146.) behauptet, sagt Diodor an angegebenen Orte nicht (: « θανάτου κρίνειν ὑπομένουσιν ») d. h. der üble Erfolg wurde ihnen zugerechnet; sie haben den Tod zu befürchten, wenn der Kranke stirbt.

Näher den gebildeten Aerzten als den medizinischen Handwerkern standen die *obstetrices*, die im Alterthum als Aerzte für weibliche Krankheiten überhaupt erscheinen, daher sie auch *medicae* heissen (: Gruter Inscription. I. 635, 9. 635. 10. 636. 1—3. 6. Orelli 4230, 4231; eine *Iatrochina regionis suae prima* bei Orelli 4232. Anianus ad Pauli Sent. Rec. II. 24. § 8. I. 2. § 3. D. extraord. cog. I. 3. C. comm. de leg. 6. 43. (: *medici servi utriusque sexus*; cf. I. 7. § 5. C. comm. serv. man. 7. 7. I. pr. D. insp. ventre. 25. 4. u. a.).

In dem Hebammenlehrbuch des Moschion (: περὶ τῶν γυναικείων παθῶν ed. f. O. Dewes, Wien 1793, cap. 1.) wird von der « Μαια » (*obstetrix*) gesagt, sie müsse alle Frauenkrankheiten zu heilen verstehen, uneigennützig und klug sein.

Von den « edlen » Hebammen spricht Plinius maj. h. n. 28. 6. (: Jan. IV. 168.): « *obstetricum nobilitas pronuntiavit* ».

Den illiteraten medizinischen Handwerkern dagegen müssen im Allgemeinen die Sklaven und Liberten zugezählt werden, welche in den Rechtsbüchern und anderen Geschichtsquellen häufig genug als Aerzte genannt werden. Sie wurden zu niederer medizinischer Dienstleistung an den Herrn und vor Allem

zur Behandlung der Sklavenfamilie verwendet. Cf. Plinius ep. X. 4. — I. 12. VII 1. Sueton. Nero 37. Appulejus metamorph. ed. Ripont. lib. V. p. 102.

Zur Beschliessung dieser Untersuchung haben wir noch der oben erwähnten Ciceronianischen Stelle (de off. Lib. 42 § 151) eine Bemerkung zu widmen. Wir sind nun in der Lage, uns über dieselbe jetzt ein anderes Urtheil zu bilden, als Marquardt (Privatalterthümer II. 356).

Hätte Cicero die Medicin als eine nur Sklaven und freigelassene anständige Kunst bezeichnen wollen, so wäre sie *ars scdida* gleich den in 150 und 151 von ihr unterschieden gewesen. Cicero spricht vielmehr vom Standpunkt seines Standes aus, wenn er sagt, die Medicin sei «ars honesta» für die, zu deren *ordo* sie passe. Auch bei uns ist der Aristocratie, die wohl dem Staat oder dem Herrscher dienen will, im Allgemeinen ein Beruf antipathisch, der sie in den Dienst des grossen Publicums führt. Aber dem dritten Stande, d. h. dem nicht adeligen Theil des römischen Volkes ist die *medicina* «ars honesta», d. h. die innere Heilkunst; war doch diese nach Seneca's Ausdruck *ars liberalissima* (: ep. 95.); sollte sie dies für den Freund des Asklepiades nicht gewesen sein?

Für die Beurtheilung des civilen Rechtsverhältnisses der römischen Aerzte sind zunächst folgende drei Stellen massgebend:

1. I. 7. §. 8. D. ad leg. Aqu. 9. 2 Ulpianus l. 18 ad Edictum: Proculus ait, si medicus servum imperite secuerit, vel ex locato vel ex lege Aquilia competere actionem.

2. I. 1. pr. §. 1-3 D. extraord. cogn. 50. 13. Ulpianus l. 8. de omnibus Tribunalibus.

Præses provinciae de mercedibus jus dicere solet, sed praeceptoribus tantum studiorum liberalium... §. 1. Medicorum quoque eadem causa est quæ professorum, nisi quod iustior: cum hi salutis hominum, illi studiorum curam agant et ideo his quoque extra ordinem jus dici debet.

§. 2. sed et obstericem audiant, quæ utique medicinam exhibere videtur. §. 3. Medicos quis fortassis accipiet etiam eos, qui alicujus partis corporis vel certi doloris sanitatem pollicentur; ut puta si auricularius, si fistulae, vel dentium; non tamen si incantavit, si imprecatus est, si ut vulgari verbo impostorum utar, exorcizavit: non sunt ista medicinae genera, etiamsi sint, qui hos sibi profuisse cum praedicatione adfirmant.

3. I. 25. §. 1. — D. praeser. v. 19. 5. Pomponius l. XXI. ad Sabium (: Mommsen:). Quod kalendis (: Januarii:) dari solet medicis et artificibus, non est merces; itaque si quid in hisce ministeriis aliter fiat quam convenit, non ex locato, sed in factum actio dabitur.

Zwischen den erstgenannten zwei Stellen hat man bisher ziemlich allgemein einen Widerspruch gefunden. Nach der I. 7. §. 8. cit. soll gegen den Arzt, falls er einen in seiner Behandlung befindlichen Sklaven durch «ungeschicktes Schneiden» beschädigt hat, actio locati zustehen, was operae illiberales voraussetzt.

In der I. 1. §. 1. cit. dagegen stellt der Verfasser der I. 7. §. 8. «die Sache der Aerzte» derjenigen der praeceptores studiorum liberalium gleich, ja er meint, es sei eine noch gerechtere was das Anrecht auf Gewährung der extraordin. cogn. wegen des Honorars betrifft, da das Object der ärztlichen «Sorge» ein höheres als das des Lehrer: bei jenen handelt es sich um das Leben, bei diesen nur um Studien.

Diesen scheinbaren Widerspruch hat man meist durch die Annahme einer historischen Entwicklung beseitigt, wodurch I. 7. §. 8. was die dort erwähnte actio locati anlangt, im Justinianischen Recht als historische Notiz ersinken.

Auch der neueste Bearbeiter der Lehre von dem Rechtsverhältniss des Arztes Zimmermann (: Archiv für civ. Praxis Bd. 56. p. 222 ff.) nimmt eine Antinomie zwischen der erwähnten Stellen an; nach ihm sind I. 7. §. 8. wie I. 1. §. 1. cit. im Justinianischen Rechte praktische Gesetzesstellen.

Trotzdem aber soll die erstere den Ausdruck der älteren römischen Rechtsanschauung enthalten und diese damit zusammenhängen, dass früher, d. h. zu Proculus Zeit die Heilkunst abgesehen von Ausländern hauptsächlich von Sklaven betrieben wurde.

Zimmermann nimmt zugleich eine Antimonie zwischen der restituirten l. ult. D. 19. 5. cit. und l. 7. § 8. an, die er jedoch durch die Behauptung einer Controverse zwischen Prokulanern (l. 7. § 8. cit.) und Sabinianern (l. 26. § 1. cit.) löst.

Nach dem Ergebnis unserer Untersuchung über die äusseren Verhältnisse der Aerzte in Rom kann von einer Antimonie zwischen l. 7. § 8. cit. und l. 1. § 1. D. extraord. cog. keine Rede sein; die l. 7. § 8. spricht von chirurgischer Arbeit, die wir oben als opera illiberalis nachgewiesen.

Dagegen spricht l. 1. § 1. D. cit. von inneren Aerzten, wie schon die Parallelsirung mit den *praeceptores studiorum liberalium* zeigt.

Daher wird denn auch die obstetrix in § 2. ohne Swanken ebenfalls mit dem Recht auf extraord. cognitio ausgerüstet, «*quae utique medicinam exhibere videtur*»; wie die medici der § 1. hat auch sie curam salutis, sie ist nicht Spexialistin, wie die im § 3. Aufgezählten, da sie sämtliche Frauenleiden behandelt; auch der Bildung und dem Ansehen nach steht sie den wissenschaftlichen näher als den medizinischen Handwerkern und Händlern des § 3. Ob diese den «*medicis*» beizuzählen, zweifelt der Jurist mit Recht, da die Arbeit derselben opera illiberalis war, sich auf wenige Handgriffe beschränkte; bei den ocularii konnte von eigentlicher Dienstleistung meist keine Rede sein, da sie auf den Handel mit Augenmitteln ihre hauptsächlichliche Betriebsamkeit richteten; für diese Leute stand die a. conducti zu und es ist also dasselbe Bedenken, wie in l. 1. § 6. 7. cod. das den Juristen bezüglich der Nothwendigkeit oder vielmehr an der Zweckmässigkeit der Zulassung einer extraord. cog. zweifeln lässt.

Was die Zeit des Aufkommens der ex-

traord. cogn. für das Honorar der Aerzte anlangt, so könnte man sich versucht fühlen, dieselbe von unserer Stelle zu datiren; es liegt nahe aus den Worten des Principium: «*Prases provinciae de mercedibus jus dicere solet, sed praceptoribus tantum studiorum liberalium per argumentum a contrario zu folgern, dass bezüglich der Aerzte zur Zeit, da diese Worte geschrieben wurden, keine solche Praxis bestand. Dass dies gewagt wäre, dass das «*tantum*» nicht ernstlich zu nehmen, zeigt l. 1. 5. 6.: Ludi quoque literarii magistris, licet non sint professores, tamen usurpatum est, ut his quoque jus dicatur.*

Auch für die im § 9. statuirte extraord. cognitio gegen die Professoren, Aerzte u. s. w. lässt sich nicht behaupten, dass die Gewährung derselben erst von dem interpretirten kaiserlichen Rescript, oder dass sie erst von der Zeit der Interpretation an datirt. Denn dass die Entwicklung der extraord. cognitio einer principalis constitutio oder eines senatus consultum nicht bedürfte, wie man wegen l. 2. pr. D. 4. 6. annimmt, zeigt das «*usurpatum est*» des § 6. cit., sofern der Kaiser doch kaum der Urheber der von dem Juristen, wie es scheint, nicht ganz gebilligten usurpatio gewesen ist. Einen weiteren Beleg geben die Honorarprozesse der Philosophen, die erst von Ulpian abgeschnitten worden sind, wie vermuthlich auch die der Professoren der Jurisprudenz, wenn uns auch kein Beispiel eines solchen bekannt ist.

Wir kommen nun zu unserer dritten Stelle.

In l. 7. § 8. ad l. Aqu. wird actio locati, in l. 1. § 9. D. extraord. cog. wird extraordinaria cognitio, in l. 26. § 1. D. praescr. actio in factum gegen den Arzt gewährt. Das Verhältniss der actio locati zur extraord. cog. erhellt leicht aus dem Obigen; die eine steht prinzipiell dem liberalen, die andere dem illiberalen medicus zu; wie verhält sich hiezu die a. in factum d. l. 26. § 1. cit.?

Zunächst ist der griechische Text, der der Restitution zu Grunde liegt, zu untersuchen:

Τὸ δίδόμενον ἱατροῖς καὶ τεχνίταις δῆλον ποσὸν ἐν ταῖς καλάνδαϊς, οὐκ ἔστι μισθός· ἔαν οὖν τι παρὰ τὸ προσήκον ἐν ταῖς τοιαύταις ὑπηρεσίαις γένηται, οὐχ ἡ ἐπὶ μισθώσει ἀγωγή, ἀλλ' ἡ ἐλάττωσις ἀμύσει. So die breitere Fassung des Anonymus.

Ueber diese Stelle ist Folgendes zu bemerken:

1. Mommsen nimmt unter Berufung auf C. J. Gr. III. 5187. und Edictum Justinian. 13. c. 3. an, dass es sich hier um die unter dem Namen strenae (: Kalendardum Januarius:) bekannten bei den Römern üblichen Neujahrgaben handle. Diese Vermuthung unterstützt eine Reihe von Nachrichten.

Was zunächst die Frage anlangt, ob in Justinianischer Zeit die uralte Sitte der strenae kal. Januaria. noch bestand, so sagt uns Iulianus Lydus (: de mensibus IV. § 5. ed. Bekker p. 54:), dass dieselbe in kostspieliger Form fortwährend geübt wurde; statt der früher gesendeten Lorbeerblättern und Feigen sendete man jetzt goldene Blätter und Beckwerk. Feigen, sagt Lydus, schickte man sich, des süßen Jahres-Anfanges halber; dass indessen die Sendung klingender strenae schon in früherer Zeit üblich war, zeigt Ovid. fast. I. 190. ss., woselbst Gott Janus dem Dichter erklärt, süßser als Honig sei das Geld; erzenes habe man nicht gegeben « melius nunc omen in auro est, victaque concedit prisca moneta novae ».

Lydus erläutert (: l. c. p. 53:) strenae mit « εὐαγγελισμός » (: strenuitas:), indem er das Wort von strenuus ableitet.

Rei Athenaus deipnosophist. III. ed. Casaub. p. 97. macht ein Theilhaber der gelehrten Tischgesellschaft dem anwesenden Grammatiker Ulpianus zum Vorwurf, dass er unter anderen neuen griechischen Wortbildungen auch das römische strenae zu übersetzen versucht habe und zwar mit ἐπινομή. Diese Stelle zeigt, dass dem Griechen keine entsprechende Bezeichnung für das römische Wort zur Verfügung stand, da ihm eben die Sache selbst fehlte. Auch Lydus kann « στρήνη » nicht übersetzen.

Daher erklärt sich denn die Umschrei-

bung: τὸ δίδόμενον δῆλον ποσὸν ἐν ταῖς καλάνδαϊς.

Die strenae wurden nach mehreren Nachrichten (: Becker-Marquardt, röm. Alterthümer V. 1. p. 95. Anm. 2:) besonders zur Honorirung der Lehrer benützt.

Bei Lucian de mercede conductis rechnet der Herr, welcher einen Gelehrten als Hauslehrer aufnehmen will, demselben bei der Salarfestsetzung die periodischen Fastgeschenke vor und will, dass dieselben bei der Bestimmung des Salars mit in Anschlag kommen.

Dazu war aber nöthig ein δῆλον ποσόν, eine bestimmte durch Uebung oder Uebereinkommen festgesetzte Summe; so wird auch dem Beamten und Offizier das bestimmte kaiserliche Neujahrgeschenk zum Salar gerechnet. (: Scriptorum hist. Aug. ed. Eyssenhardt. II. p. 132. 23:).

Auch die Beamtenstrenae waren in justinianischer Zeit noch üblich (: l. 4. § 1. C. de advoc. div. jud. 2. 8:).

Auf Grund des Vorstehenden glauben wir uns der Annahme anschliessen zu dürfen, dass τὸ δίδόμενον δῆλον ποσόν strenae kal. Jan. bedeutet.

2. Τὸ δίδόμενον ἱατροῖς καὶ τεχνίταις δῆλον ποσὸν ἐν ταῖς καλάνδαϊς οὐκ ἔστι μισθός, und daher findet ἐν ταῖς τοιαύταις ὑπηρεσίαις nicht die ἐπὶ μισθώσει ἀγωγή, sondern actio in factum statt: Nur die strenae der Aerzten und Künstler gegeben wird, ist nicht merces, und nur in derartigen Dienstverhältnissen, wie die der Aerzte und Künstler findet die Nibtlage nicht statt. Daraus ergibt sich zunächst unmittelbar, dass die strenae in anderen Dienstverhältnissen keines ist, sowie bei uns auch z. B. die periodischen Geschenke, die Dienstboten bei festlichen Gelegenheiten gemacht und in der Regel auf Grund ausdrücklicher Vereinbarung gemacht werden, eine Ergänzung des Dienstlohnes bilden und dessen rechtliche Naturtheilen, natürlich auch mercedäre Charakter des Verhältnisses nicht modificiren. Dass strenae auch anderen Dienenden als « ἱατροῖς καὶ τεχνίταις », gegeben wurden, braucht wohl nicht bewiesen zu werden.

3. Die « strenge der Aerzte und Künstler sind nicht merces und daher findet gegen sie nur in factum actio statt. Ist diese die a. in factum civilis praeser. verb. oder praetoria etwa wie die gegen den Mensor zustehende? Für die Beantwortung dieser Frage dürfte folgendes inbegriffend sein:

a. Sicher ist, dass der Jurist aus dem Umstande, dass τὸ δίδμενον ἰατροῖς καὶ τεχνίταις nicht μισθός, die rechtliche Konstruktion der betreffenden Dienstverhältnisse ableitet:

Diese Verhältnisse werden mit Rücksicht auf die Natur des δίδμενον konstruiert; der Jurist folgert aus dieser letzteren (mit οὖν:) die zuständige Klagsgattung.

b. Τὸ δίδμενον ist nicht gleich δόδμενον, d. h. das δῶλον ποσὶν wird nicht als gegeben vorausgesetzt. Daher Mommsen richtig übersetzt quod dari solet, nicht quod datum est. Die Neujahrsstrata wurde als Honorar nicht für das kommende, sondern für das vergangene Jahr bezahlt. Daher ist der Gedanke an ob rem datio ausgeschlossen. Damit ist auch die actio praescriptis verbis ausgeschlossen; sie wäre nur noch denkbar auf Grund der Annahme, dass, wenn auch kein datum, doch ein factum als vorliegend gilt, nämlich eben die Dienstleistung der in Rede stehenden medici und artifices; diese Annahme ist aber unmöglich; eben der Mangel dieses Factums ist es, der die Klage begründet.

« Ungebührlich im Dienst » (παρὰ τὸ προσήκον ἐν τοιαύταις ὑπηρεσίαις:) kann sich nur der ὑπερέτης, der Diener nehmen.

Derselben Ansicht ist Mommsen in seiner Uebersetzung: si quid in hisce ministeriis aliter fiat quam convenit.

c. Erscheint die actio in factum civilis praeser. v. als ausgeschlossen, so kann die in factum actio unserer Stelle nur eine praetorische sein. (:l. 7. §. 2. D. pact. 2. 14.)

d. Als Klagegrund wird allgemein eine παρὰ προσήκον verstossende, eine « ungebührliche » Handlungsweise be-

zeichnet. Mit diesem Ausdruck dürfte kaum mehr als dolus und culpa lata getroffen werden.

Es wäre sonach als Grund unserer actio in factum ein Verhalten des medicus oder artifex anzunehmen, wodurch sich derselbe dolo oder culpa lata mit seiner Pflicht als medicus und artifex in Widerspruch bringt.

Spezieller kann der Thatbestand, den die Stelle nur mit dem weittragenden παρὰ προσήκον bezeichnet wird, nicht angegeben werden. Das « προσήκον » ist zunächst ein ethischer Begriff gleich an Inhalt dem des von Philosophen viel behandelten κατῆκον, der auch an Intensität ihm nicht nachsteht (früher diesen siehe Cicero offic. I. c. 3. §. 8. :).

Der Gebrauch des Austruckes προσήκον scheint die Berechtigung der Annahme auszuschliessen, dass unsere actio in factum auf Grund einer blossen culpa levis zustehe; solche auch dem bonus pater familias mögliche culpa konnte kaum mit dem schweren Vorwurf παρὰ προσήκον belegt werden.

c. Die Stelle sagt nur, dass τὸ δίδμενον δῶλον ποσὶν nicht μισθός ist; was es ist, hält der Jurist also damit als genügend angedeutet. Dem vermeinten μισθός entspricht die römische eigentliche merces zunächst; als solche ist also τὸ δίδμενον nicht aufzufassen; aber auch das mercedis nomine der l. 22 D. h. t. 19. 5. ist ausgeschlossen; denn τὸ δῶλον ποσὶν braucht nicht und kann nicht erst konstituiert werden. Dies sind aber die einzigen Formen, die das römische Recht für den Entgelt kennt; ohne sie ist, wie wir bei Besprechung der Unentgeltlichkeit des Mandats gesehen, ein unentgeltliches Verhältniss vorhanden. Und zwar wird die Unentgeltlichkeit nicht angetastet durch Salarirung und Honorirung des Dienstleistenden; wir haben es also in l. 26. §. 1. mit einem unentgeltlichen Dienstverhältniss zu thun; in Folge dessen könnte τὸ δίδμενον Salar oder Honorar sein. Aber das salarium haben wir als ob rem datio, freilich nicht als eine actio praeser. verbis begründende ob rem datio gefunden; das δίδμενον wird dagegen in

unserer Stelle nicht als schon *gegeben*, daher nicht als *vor* dem Dienst gegeben vorausgesetzt.

Es bleibt also nur übrig, dasselbe als *Honorar* aufzufassen. Die Frage ob dies Honorar als remuneratorische Schenkung oder als schuldige Leistung gegeben wird, kann nach dem oben in dem Abschnitt über die remuneratorische Schenkung zu l. 27. D. don. Ausgeführten wohl kaum aufgeworfen werden.

Sofern der Arzt auf die *strena* kal. Jan. einen Anspruch hatte, konnte die Form des Geschenkes, welche der *strena* kal. Jan. eigen war, die schuldige Leistung nicht zur Schenkung machen.

Es kommt also eine einfache *questio facti* in Betracht; hat der Arzt kein Recht, die *strena* zu erlangen, so ist die Gabe remuneratorische Schenkung; andernfalls liegt lediglich *olutio* vor.

f. Wie in l. 1. D. si mens. wird hier durch Ablehnung der *locati actio* die Haltung nach dem *alte Civilrecht* abgelehnt und es liegt auch deswegen der Schluss nahe, dass dem *Pactor visum* est, satis abunde coerceri. . . si dolus malus conveniatur ejus hominis, qui civiliter obligatus non est und dass ausserdem nur noch *lata culpa* haftbar macht. (: l. 1. § 1. D. si mens.).

g. Welcher Art die *medici* und *artifices* sind, die in diesem *unentgeltlichen* Dienstverhältniss stehen, ergibt ein Blick auf l. 22. D. h. t. Die *unentgeltliche* Uebnahme einer *iliberale* Arbeit erzeugt nach dieser Stelle eine *Mandati obligatio*.

Iliberale Arbeit kann daher unsere l. 26. § 1. nicht im Auge haben. Dann sind die *medici* derselben keine anderen, als die in l. 1. § 1. D. 50. 13. genannten; dass durch *παιδίται*; auch *liberale* Künstler bezeichnet werden, ist bekannt. (1)

h. Indem gesagt wird, die *strena* kal. Jan. dieser *liberalen* Aerzte und Künstler nicht *merces* soll ihr Dienstverhältniss rechtlich konstruiert werden. Dass nun diese Konstruktion etwa nur für den Fall

gelten solle, wo eine *strena* dem Arzt p. p. wirklich ertheilt wird, nicht auch für den, wo er Nichts bekommt, kann gewiss nicht angenommen werden. Das Rechtsverhältniss ist ein *unentgeltliches*, ob *strena* gegeben wird, oder nicht, sofern die Gabe nur die Bedeutung eines Honorars hat. Es muss daher zugegeben werden, dass der Ausspruch der l. 26. § 1. *allgemeine* Bedeutung für das Rechtsverhältniss der *liberalen* Aerzte und Künstler beansprucht.

Dass die *actio* in factum der l. 26. § 1. der *actio locati* der l. 7. § 8. cit. nicht widerspricht, ist hiemit dargethan; wir haben nun nach ihrem Verhältniss zur l. 1. § 9. D. *extraord. cog.* zu fragen.

Die beiden in diesen zwei Fragmenten gegen den *liberalen* Arzt beziehungsweise gegen den *liberalen* Künstler überhaupt gegebenen Rechtsmittel scheinen ein und dasselbe Bedürfniss zu befriedigen. Auch was den Umfang der Haftung betrifft, scheint l. 1. § 9. cit. nicht weiter zu gehen als l. 26. § 1. und l. 1. D. 11. 6; denn in demselben Sinne, wie von dem lediglich prätorisch, scheint auch von dem nur *extraord. judicio* geschützten Rechte gelten zu müssen, dass es «civiliter», d. h. durch das *alte Civilrecht* nicht geschützt wird, dass *civilis obligatio* in diesem Sinne nicht besteht.

Sollte dann der, welcher weitere Haftung als für *dolus* (: und *culpa lata*;) behauptet, dieselbe nicht nachzuweisen verpflichtet sein?

Die *actio in factum* der l. 26. § 1. galt vor der *extraord. cog.* der l. 2. § 9. cit., sie war bis Ulpian das einzige Rechtsmittel gegen den wissenschaftlichen Arzt und den *liberalen* Arbeiter überhaupt, abgesehen von der *actio legis Aquiliae*, die einen ganz verschiedenen Plattendand voraussetzt (: l. 7. § 8. l. 8. D. ad leg. Aqu.).

Seit Ulpian *konkurirt* mit der *actio in factum* der l. 26. § 1. die *extraord. cog.* der l. 1. § 9. cit.

Aus dem Vorstehenden ergibt sich also Folgendes für die *civilen* Rechtsverhältnisse der römischen Aerzte:

1. Der Unterschied der *liberalen* wis-

(1) Vgl. Kuhn, bürgerl. Verfassung I, p. 79. n. 547. ferner Aristides rhetor an der oben p. 421. angeführten Stelle.

senchaftlichen und der illiberalen handwerksmässigen Medizin ist auch vom römischen Civilrecht anerkannt.

2. Das für die illiberale medizinische Arbeit zuständige Rechtsgeschäft ist die *locatio conductio*, wenn eine merces im eigentlichen Sinne gegeben ist; ausserdem entweder der neue Innominatkontrakt der l. 22 D. praescr. v. 19. 3. oder der unentgeltlicher Dienstleistung, d. h. wenn weder merces, noch mercedis nomine datum vorliegt, das Mandat (l. 22. D. cit.).

3. Die liberale ärztliche Arbeit ist prinzipiell unentgeltlich, sie ist kein Gegenstand eines civilen contractus; dem Arzt steht auf Grund seiner Dienstleistung actio extraordin. auf Honorar zu, gegen ihn wird dem, welcher ihn beigezogen hat, zunächst actio in factum

praetoria, dann ebenfalls extraordinaria cog. zugehen.

4. Der illiberale Arzt haftet mit actio locati, in factum civilis und mandati für culpa levis, der liberale nur für culpa lata und dolus.

5. Gegen den liberalen und den illiberalen Arzt steht a. l. Aqu. zu. Die Frage, in welcher Weise etwa eine Concurrenz der a. leg. Aqu. und in factum, sowie der extraord. cogn. stattfindet, ferner ob und in welcher Weise diese Concurrenz etwa die aquilische Haftung modifizirt, liegt ebenso ausserhalb des Rahmens dieser Untersuchung, wie die ganze Lehre von der civilen und criminalen Deliktshaft des Arztes.

Dr THEODOR LÖWENFELD.

In München.

(Μετάφρασις)

ΣΧΕΣΙΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΗΝ

Α'.

Ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἐξετέλεσεν ἐν τῇ τέχνῃ τὸ ὕψιστον, κατέλιπε δ' ἡμῖν ἀνέριστα πρότυπα, τοῦτο γενικῶς ὑπὸ πάντων καὶ ἀνάγκῃ ἀναγνωρίζεται· ἐπίσης ὁμοίως γενικῶς σχεδὸν προθυμούνται νὰ υποστηρίξωσι τοὺς ἀρχαίους ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. Κατὰ τοὺς νεωτέρους μάλιστα χρόνους τοσοῦτον προέβησαν, ὥστε ἡρνήθησαν αὐτοῖς καὶ αὐτὸ τὸ σπουδαῖον πρὸς αὐτὴν ἐνδιαφέρειν, καὶ περὶ τῆς ἑρμηνείας αὐτῶν εἶπον, ὅτι αὕτη συνίστατο κυρίως μόνον εἰς τὸ εὐαρίστως τῇδε καὶ αἰεὶ διαλύεσθαι περὶ τὸ στιγμιαίον παραδεκτὸν φαινόμενον. (Dubois-Reymond, Culturgeschichte und Naturwissenschaft, 2 Auflage, Leipzig, 1878, σ. 30). Εἶναι λοιπὸν ἀναμφίβολον, ὅτι τὴν τέχνην τῆς παρα-

στάσεως ἐν τῇ ἀρχαιότητι οἱ Ἕλληνες ἰδίᾳ λαμπρῶς ἐπετέθεισαν, τὰ δὲ ἔργα τῆς ἐπιστήμης αὐτῶν πολὺ συχνὰ εἶναι τεχνικώτατα. Εἶναι ὁμοίως ἀμφισβητήσιμον, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι πρὸς τὸ κάλλος τῆς παραστάσεως μᾶλλον ἢ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀπέβλεψαν καὶ ὅτι τὴν ἀλήθειαν μετ' ὀλιγωτέρας σπουδαϊότητος ἡρεμήνησαν ἢ οἱ νῦν ἐπιστήμονες. Δικαίως εἰς ταῦτα παρατηρήθη, ὅτι οὐγὶ μόνον ὁ Σωκράτης ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν πεποιθήσεών του, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ παραδείγματι τοῦ μεγάλου Ἀθηναίου πλείστοι εὐγενεῖς ἄνδρες τῆς ἀρχαιότητος ἐνισχυθήσαν εἰς τὸ θανεῖν μᾶλλον ἢ ἐξαγοράσαι τὸ ζῆν θυσάζοντες τὰς ἐκτῶν πεποιθήσεις. Ποῦ εὐρίσκονται σήμερον οἱ θελοῦσιως ζῶντες ἐν πῶφ, διότι ἔχουσι τὴν φιλοσοφικὴν πεποιθήσιν, ὅτι τοῦτο εἶναι τὸ ὀρθότατον, καὶ οἱ μὴ ἔχοντες

οὐδὲν νὰ ζητήσωσι παρὰ τοῦ βασιλέως 'Αλεξάνδρου ἢ μόνον νὰ παραμείνῃ ἀπὸ τὸν ἥλιον αὐτὸν; Τίς δ' ἐρευνήτης τῶν νεωτέρων χρόνων ᾔδοντο νὰ καυχῇ, ὅτι ἐνθουσιᾷ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ ἀρροῦνται εἰς τὴν ἐρευναν αὐτῆς περισσότερο τοῦ Πυθαγόρου, τοῦ Σενοράνους ἢ τοῦ Ρωμαίου Λουκρητίου, ἐν τοῖς στίχοις τοῦ ὁποίου πύρρινον εἶμα ἔχλου παθητικωτάτου πρὸς τὴν ἀλήθειαν βράζει; (Ludwig Haller in Vorrede der deutschen Bearbeitung von John Morley—on compromise, Hanover, 1879, p. XVIII—).

Ἡδονὰς τις ἀντιτάζει, ὅτι τὰ παραδείγματα ἐκλεκτῶν τινῶν μόνον πνευμάτων οὐδὲν ἀπαδεικνύουσιν περὶ τοῦ τρόπου καὶ τῆς θεωρίας τοῦ ἥμερος ἐν γένει· ἔτι δὲ πολλοὶ ἐν στιγμῇ κρίσεως περὶ τιμῆς ἡ αἰσχύνῃς ὑλακλήρου τοῦ βίου ἔχον ἄραρον καὶ πρόνημα μάρτυρος, καὶ τοὶ εἰς τὸν καθ' ἡμέραν βίον δὲν ἦσαν ἥρωες.

Ἄλλ' ἀκριβὲς ἐκ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου τῶν ἀρχαίων ἐπιστημῶν δυνάμεθα νὰ λάβωμεν ὀριστικὰς ἀποδείξεις, ὅτι τὸ σίβας πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ σπουδαίως τῆς ἐρευνῆς καὶ ἐκδηλώσεως τῆς ἀληθείας διὰ τοῦ μικροτέρου παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ τοῖς Ῥωμαίοις τούτων Ρωμαίοις ἢ παρὰ τοῖς νεωτέροις τεπολιτισμένοις λαοῖς τοῖς ἐγκραγευμένοις ἐπὶ ἐπιστήμῃ. Παρὰ τοὺς ἀρχαίους ἐν τῇ καθημερινῇ ἐκπαίδευσί τῆς ἐπιστήμης εὐρίσκωμεν ἀπαιτήσεις ὡν ἡλὴν, ἀκατάληπτον πλεον ἐν τοῖς ἡμετέροις βιομηχανίας χρόνοις, ὅρον, καθ' ὃν ἡ ἐπιστήμη πρέπει νὰ θεραπεύηται αὐτῆς ταύτης ἑνεκεν, οὐχὶ δι' ὡς μῶνον ἐπιτυχίας ἰδιωτικῶν συμφερόντων τῶν ἀσέλωντων αὐτῇ. Τὸ ἀνεκτίμητον τῆς ἐπιστήμης ἐννοεῖται οὐχὶ ὅτι δὲν δύναται τις νὰ πληρώσῃ αὐτὴν ἀρκετὰ ἀκριβῶς, ἀλλ' ὅτι δὲν πρέπει ὅλως νὰ πληροῦνται αὐτῇ. Καὶ ἡ ἀπαιτήσις αὕτη δὲν ἐξαίρεται μόνον ἐν μεμονωμένοις πού καὶ πού παραδείγμασιν, ἀλλ' ἐν τῶν μαρτυρίων τῶν πηγῶν τῶν ἐν τοῖς ἐρεῖς παρατηρησόμενοις ἐξαίρεται, ὅτι μετὰ τῆς πάντως ἀγῶνα ἐγένετο ἀπαιτήσις τῆς ἠθικῆς τοῦ λαοῦ παρ' Ἕλλησι ὡς καὶ παρὰ Ῥωμαίοις· οὗτοι δὲ οἱ τελευταῖοι μὴ ἀκούοντο εἰς τὴν ἠθικὴν ἀξίωσιν παρέταξαν καὶ τὸ κῆρος τῆς νομικῆς αὐτῶν ἐπιστήμης καὶ τῆς πράξεως τοῦ δικαίου. Εἶναι ἄξιον τοῦ κόπου τὸ παρακολουθεῖν τὸν δρόμον, καθ' ὃν ἡ ἰδανικὴ αὕτη ἀντιλήψις τῆς ἐκπαίδευσίς τῆς ἐπιστήμης ἐδικαιολογεῖτο καὶ μετὰ τῶν ἀρχαίων τοῦ βίου συνέβηζέτο καὶ ἐπηρεῖτο. Πειρασόμεθα δεῖξαι ἐνταῦθα, ὅτι καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ δυνάμεθα

παρὰ τῶν ἀρχαίων νὰ διδασθῶμεν. Αἱ βάσεις καὶ τὰ ἐξαγορεύματα τῆς ἐρευνῆς τῶν ἀρχαίων δὲν εἶναι δι' ἡμᾶς πλέον ὀριστικά. Ἀλλὰ καὶ τοις μεταξὺ ἡμῶν παρατηρούμεν τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων.—τῶν ἀξιοθαύμαστα εἶναι λαμβανόμενων ὑπ' ὄψιν τῶν Ἑλλήνων αὐτῶν μῶνον—, δὲν δυνάμεθα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον νὰ κρίνωμεν περὶ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὴν ἐπιστήμην των. Τὸ ἰδανικὸν μῖς ἐπιστήμης καὶ περὶ τὸν βίον σοφίας, ἥτις ἀπαγορεύει αὐτῇ τὸ ἐπατεῖν τὸν ἄρτον, ἐν δὲ τῇ ἀκμῇ καὶ ἀπαρτρίπτω ὁρμῇ πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τῷ ἀνεκάρτῳ φρονήματι εὐρίσκει λέξεις (καὶ οὐχὶ ἀπλῶς λέξεις), αἵτινες καὶ μετὰ γυμνασίων παρέλκουν ἐτι ὡς ἐξ ἐνὸς ἀπολαύτος εὐγενούς κόσμου μέχρις ἡμῶν ἡρώσι, τὸ ἰδανικὸν τοῦτο οὐδῶς δικαιοῦμεθα νὰ γλυκαζώμεν. Ἐνθ' οἱ Ἕλληνες κατὰ πρῶτον εἰδὲξαν τοῦτο καὶ ἔργῳ ἐπεπλήρωσαν, ἐξετέλεισαν καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἔργον ἀθάνατον ὡς καὶ ἡ ὑπ' αὐτῶν δημιουργηθεῖσα τέχνη, διπλ. παρήγαγον αἰώνιον πρότυπον καὶ διὰ τοὺς χρόνους ἡμῶν ἐτι, οἷτινες πλέον παντὸς ἄλλου πειρασμένα νὰ κηρύζωμεν ὁρῶν τὴν Ἀρσένειον θεωρίαν τοῦ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνος καὶ ἐν τῷ ἀνθρωπισμῷ, καὶ θεωρήσωμεν τὸν ἑωρισμὸν δι' ὃ ἀπαρτίτητον ἐκάρηον τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἐν τῇ ἐπιστήμῃ κυρίως συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐπέκτασιν τοῦ πολιτισμοῦ, τότε ἡ θεωρία αὕτη δὲν εἶναι ὁρῇ· διότι καὶ σήμερον, ὡς πρὸ γυμνασίων, ἐκείνη μόνον ἡ ἡρώς δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡρώς, καὶ ἐκείνη ἡ ἡρώς τῆς ἀληθείας ἀψευδής, ἥτις εἶναι ἡ ἡρώς ἡρωιστικῶν προαιρέσεων, βλέψων καὶ σκοπῶν.

Αἱ ἐκράσεις τῶν ἀρχαίων, ἐξ ὧν ἀναγνωρίζομεν τὸν λαμπρὸν κόσμον τῶν ἰδανικῶν αὐτῶν θεωριῶν, εἶναι ἀκατάληπτοι, ἐὰν δὲν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἐκείνην τὴν βάση, ἐπ' ἧς ὁ κόσμος ἐκείνος ἰσχυρῶς ἀκροδοκλήθη. Αὕτη εἶναι ἡ δουλεία. Μεγὰ τὰ πρόματα λαοῦ, οἱ δουλοὶ, ἀποτελοῦσι τὰ στήματα τοῦ πολιτισμοῦ, ἐνθ' αὐτοὶ οἱ ἰδιοὶ, κατὰ τὴν ἰδανικὴν Ἕλλησιν, ἦσαν βάροςτοι αὐτοῖς ἡρώσι καὶ οὐ κυρίως αὐτῶν ὡς οἱ ἡρώες, οἷτινες ὅμως ὑπὸ τὴν ἐκείνην κυρίων αὐτῶν θεωροῦνται μόνον ὑπαρξιακῶς, ἐν πατοῦσιν, ἐξ οὗ βασταῖναι ὁ καρπὸς καὶ τὸ ἄνθος δι' αὐτοὺς καὶ δι' αὐτοὺς μόνους τοὺς κυρίους αὐτῶν καὶ ἐπ' οὗ ὕψεται τέχνη, παιδεία καὶ πολιτεία δι' αὐτοὺς μόνους τοὺς κυρίους των.

Οἱ ἀρχαῖοι ἰθεῶνουν τὴν κατάστασιν ταύτην

τῶν πραγμάτων ὡς προὖν τῶν νόμων τῆς φύσεως καὶ διὰ τοῦτο ἀμετάκλητον. Ἡμεῖς ὅμως σήμερον γινώσκουμεν, ὅτι πολιτικῶς δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ, ὅταν ἀποκλείῃ τὴν μεγάλην πλειονότητα τῶν μέλων τῆς κοινωνίας ἐκ τῶν δικαίων καὶ ἀναξιών τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀπαρνῆται καὶ αὐτὴν τὴν ιδιότητα τοῦ ἀνθρώπου εἰς αὐτήν. Γινώσκουμεν ἔπομένως, ὅτι ἡ κατὰπτωσις τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ συνδέεται στενότερα μετὰ τῶν ἀποτέλεσμάτων τῆς δουλείας καὶ τῆς υποδουλώσεως τῆς ἐλευθέρας ἐργασίας. Δὲν σκοποῦμεν ἐνταῦθα νὰ κατατύψωμεν τὴν διδασκαλίαν, ἥτις ἐξάγεται ἀπὸ τὴν περὶ τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος τῶν νεωτέρων πολιτικισμένων ἐθνῶν διευκρινισμὸν μόνον, ποίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὴν δουλείαν ἡ βαναυσία, ἡ ἀντίθετος αὐτῇ τῆς ἐλευθέρας ἐργασίας, ὅπως μὲν ἤρρεσκον εἰς τὸν ἐλευθερὸν Ἕλληνα καὶ Ρωμαῖον. Οἱ βίαι ἐργαζόμενοι εἶναι κατ' Ἀριστοτέλην (Πολιτ. III, κεφ. 3, 3) οἱ μὲν δούλοι, οἱ δὲ βαναυσοὶ· δούλοι εἰσὶν ἐκείνοι, οἵτινες δουλεύουσιν κυρίῳ, βαναυσοὶ δὲ οἱ εὐωθήποτε. Ἡ λέξις βαναυσος ἰδιόλογος κατ' ἀρχὰς τὸν διὰ τοῦ πυρὸς ἐργαζόμενον τεχνίτην, ἔρχεται τὸν χειρωνακτὰ ἐν γένει καὶ τελευταῖον τὸν ἔργον τι κατώτερον μεταρχόμενον. Τὸ τοιοῦτόν τι ἔργον ἐπιτηδεύειν εἶναι ἀνάξιον τοῦ ἐλευθεροῦ ἀνδρός, ὡς ἐν νοοῦν ἐγκαταλείπειν τῆς ἐγγενούς αὐτῷ ἐλευθερίας. Οἱ βαναυσοὶ ἐργάζονται βίαι, ἐπειδὴ ὁ λαμβάνων χρήματα ὡς μισθὸν ὀφείλει διὰ τῆς ἐργασίας νὰ ἀποτίμῃ αὐτὸν τῷ δίδόντι (Ξενοφ. Ἄπομ. I, 6, 5) καὶ ἐξαρτᾶται ἀπ' αὐτοῦ καὶ τὸν ἰδιοπροσβλὴν αὐτοῦ (Ἀριστ. Πολιτ. II, κεφ. 7 ἐν ἀρχῇ). Ἡ βία καὶ ἐξάρτησις αὐτὴ τάσσει αὐτοὺς ἐν τῇ μοίρᾳ τοῖς δούλοις διὸ ἐλευθεροῦ σημεῖον τὸ μηδεμίαν ἐργαζέσθαι βαναυσον τέχνην· «ἐλευθεροῦ γὰρ τὸ μὴ πρὸς ἄλλον ζῆν» (Ἀριστ. Ρητ. I, 9). Οὕτως ὀνομάζει καὶ ὁ Κικέρων τὸν μισθὸν τοῦ μισθοῦ τοῦ ἐργάτου *auctorem servitutis* (de officiis I, 42, 150), καὶ ὁ Σενέκας ἰδιοποιεῖται τὸν λόγον τοῦ Χρησπίπου, ὅτι ὁ δούλος εἶναι ἰσθμῖος μισθῶς ἐργάτης («perpetuus mercenarius», de beneficiis III, 22). Καὶ ὁ Μακρόβιος λέγει· «Nulla autem servitus turpius quam voluntaria» (Saturn. I, 11).

Ὁ λόγος, δι' ὃν ἐργασία τις γίνεται βαναυσος, εἶναι κατὰ ταῦτα κυρίως ὁ κακὸς σκοπὸς, ἡ προσπάθεια πρὸς ἀποζημίωσιν καὶ κέρδος ἀπονήρως σκοπός, πρὸς ὃν ποιοῦνται τὸ τέλος (Ἀριστ. Πολιτ. VIII κεφ. 7 ἐν ἀρχῇ). Πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐργασίαν δύναται νὰ μεταρξῇται

τις διττῶς· ὡς ἐλευθερὸς καὶ ὡς ἀνελεύθερος· ὁ Ἀριστοτέλης λέγει· «καὶ μὲν οὖν καταβεβλημένοι μαθήσεις ἐπαμνημονεύουσιν» (Πολιτ. VIII, 252). Ἐνθ' ὅτι εἰς ἐπαγγέλματα τινα ἡ βαναυσία τῆς ἐξασκήσεως τοῦ ἔργου εἶναι ἰδιόχουσα καὶ οἰκοθεν εἰς τοῦτο ἐννοουμένη, ὑπάρχουσιν ἄλλα, τὰ ὅποια καθ' ὅλην αὐτῶν τὴν φύσιν τότε μόνον δύναται νὰ ἀγῶσιν εἰς ὄρθον σκοπὸν, ὅταν ἐξασκῶνται κατὰ τὸν ἀρμοζόντα μόνον τοῖς ἐλευθεροῖς τρόπον, ἀνευ σκοποῦ κέρδους. Εἶναι μὲν καὶ ταῦτα προσεῖτα εἰς τὴν βαναυσίαν, αὐτὰ ὅμως ἀσκέει τὴν χειρὸς τὴν ἐπιρροὴν καὶ εἰς τὸ ἐπαγγέλιμα καὶ εἰς τὸν ἐπαγγελόμενον αὐτό. Ἡ μουσικὴ π. χ. παρ' Ἕλλησιν ἀνήκει εἰς τὴν ἐλευθερὰν ἀγωγὴν, εἰς τὰς χεῖρας ὅμως τοῦ μεταρχομένου αὐτῇ ὡς ἔργον μουσουργοῦ γίνεται, κατ' Ἀριστοτέλην, ἀνελεύθερος, ὑποκαμμένη δ' εἰς τὴν καλὴν ἡσυχίαν τοῦ ὅλγου υποβιβάζει τὸν διδάσκαλον αὐτῆς (Ἀριστ. Πολιτ. VIII, κεφ. 7).

Ἐπὶ τοιούτῳ βασίζεται ἡ παρ' Ἑλλήσιν διττήρισι τῶν τεχνῶν εἰς ἐλευθερίας καὶ βαναυσίας, ἀντιστοιχοῦσα ἐν γένει πρὸς τὴν τῶν Ρωμαίων *artes liberales* καὶ *illiberales*. Αἱ ἐλευθεραὶ *liberales*, γίνονται βαναυσοὶ, ἔαν ἐξασκῶνται χάριν τοῦ μισθοῦ· ἐπειδὴ ἡ ἐπὶ μισθῷ ἐξάσκσις αὐτῇ, ὡς εἴρηται, εἶναι ἐναντία εἰς τὴν φύσιν τῆς τέχνης καὶ τὸν σκοπὸν αὐτῆς, φέρει ὀνειδισμὸν. Μισθὸς ὅμως, *merces*, κυρίως εἶναι μὲν ἐξ ἀρχῆς ὡφέλεια, τῆς ὁποίας ἡ ἐπιτυχία ἀποτελεῖ τὸν σκοπὸν τῆς ἐργασίας. Μόνον ἐκείνη ἡ ἐργασία, ἥτις εἶναι τὸ μέσον πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ καὶ πρέπει νὰ εἶναι ἐν τῷ νῷ τοῦ ἐργαζομένου, φαίνεται βαναυσος. Οὐχὶ πᾶσα ὡφέλεια προσγνωμένη εἰς τὸν ἐργαζόμενον, ἰδίᾳ δὲ οὐχὶ πᾶσα χρηρηγία χρημάτων εἶναι μισθός. Οὐδεὶς δι' λόγον γίνεται περὶ μισθοῦ, ὅταν ἡ χρηρηγία ἡ δόσις μὲλλον νὰ καταστήσῃ εἰς τὸν λαμβάνοντα αὐτὴν δυνατὴν τὴν ἐξάσκησιν τοῦ ἔργου του· ἐκ δὴλ. δὲν ἐκτελέσται τὸ ἔργον χάριν τῶν χρημάτων, ἀλλὰ τὰ χρήματα δίδονται καὶ λαμβάνονται, ἵνα καταστήσῃ δυνατὴν τὴν ἐξάσκησιν τοῦ ἔργου. Ὅταν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἰρήναι νὰ τῷ δώσωσιν αἱ κοινότητες, ἐν αἷς ἐκήρυττε, τὰ ἀναγκαῖα πάντα πρὸς τὸν βίον ἢ νὰ πληρώσωσιν εἰσφορὰν τινα διὰ τὰ ἔξοδα τῶν περαιτέρω ἀποστολικῶν αὐτοῦ ταξιδίων, τοῦτο δὲν ἦτο μισθός· καίτοι δὲ ἐλάμβανε τὰς χρηρηγίας ταύτας, ἐδεχάμην ὅμως, καὶ δικαίως, ὅτι ἀμισθί ἐκήρυττε τὸ εὐαγγέλιον (Παῦλ. Κορινθ. Α', 9)· διότι δὲν ἐκήρυττε χάριν τῶν

χορηγῶν τούτων, ἀλλὰ τούναντίον, ἐλάμβανεν αὐτάς, ἵνα δυνήθῃ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν κλῆσιν αὐτοῦ. Ἐπίσης δὲν ἦτο μισθός, ὅταν ὁ Νουμῆς Πομπηίου ὥρις δηνροσίαν χορηγίαν ταῖς ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ βασιλέως οἰκούσαις Ἑστιάσι καὶ κατὰ νόμον ἰσοτίμοις ταῖς θυγατρῶσι τοῦ βασιλέως, «*stipendium de publico statutum*» (Mommson, *röm. Staatsrecht* II σ. 62, Anm. 1) διότι ἐλάμβανον τὴν δημοσίαν ταύτην χορηγίαν, ἵνα δύνανται νὰ λατρεύωσι τῇ Ἑστίᾳ· δὲν ἀφαιρούτο ὅμως τῇ λατρείᾳ ταύτῃ (τούτῳλάχιστον κατὰ τὴν θεωρίαν τῆς πολιτείας καὶ τοῦ δικαίου), ἵνα γύγισαι τοῦ ἀμειψομένου τούτου εισοδήματος. Ὅταν ὁ ἄγιος Ἰμβρόσιος, ἐπισκοπὸς Μεδιολάνων, δικαιολογεῖται ἀνὰ τὴν διατροφὴν τούτων χαρακτηριστικῶν ὡς μισθὸν τῆς τηρήσεως τῆς παρρησίας, δι' ἣν ἐκτός τούτου δὲν ἔπρεπε νὰ πληρώνονταν (*non est virginatis, quae pretio emitur, non virutis studio possidetur, non est iniquitas quaecunque tamquam in auctione publicario ad tempus sollicitatur compendior*, Symmachi Epist. X, 61), δικαίως κατηγορεῖ ὁ περὶ ἀπιστίας τῶν Ἑστιάδων Σύμμαχος τὴν ἀπιστίαν ὡς τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος, ἃν καὶ μὴ ἀποπληκτὴν ἰδῶν, ὡς νομίζει, τὴν αἰτίαν τῆς παρανομίας ταύτης («*degeneres trapezitas, qui ad mercedem vilium hajulorum sacra castitatis alimonia verterunt*»).

Ἐκλήθονεν τὰ ἱερατικὰ ταῦτα παραδείγματα οὐ μόνον διότι ἐν αὐτοῖς καταρτίζονται ἡ διαφορὰ τῆς ιδέας τοῦ μισθοῦ, δι' οὗ ἐπιτηδεύματι ἐξασκείται (τὸ ὅποιον διὰ τούτου γίνεται μισθὸν καὶ βράβειον), καὶ τῆς ἀπλῆς ζωτοφίας ἐν καιρῷ τῆς ἀμισθοῦ ἐξασκήσεως τοῦ ἐπιτηδεύματος καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ διότι τὰ παραδείγματα ταῦτα ἰδιόζουσι ἑστίας, ἵνα καταδείξωσιν, ὅτι ὑπάρχουσι ἐπαγρυμνάματα, καὶ οὐχὶ μόνον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὑπῆρχαν, εἰς τὴν φύσιν τῶν ὁποίων ἡ πληρωμὴ, ὁ μισθός, τοσοῦτον ἐναντία ἦτο, ὥστε ἡ ἐξάσκησις τοῦ ἐπαγρυμνασμοῦ χάριν τοῦ μισθοῦ εἶναι ἥλικος ἀδύνατος, πάντως δ' εἴαν δὲν ἤθελεν ἀποκλείσει τὸν σκοπὸν, ἤθελεν ὅμως βλάψαι τὴν ἐπιτυχίαν αὐτοῦ. Ἀποστολὴ ἀντὶ χρημάτων εἶναι βεβήλωτος ἀκατάληπτος, καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἐλλήσι καὶ Ῥωμαίοις ἀκατάληπτος ἦτο φιλοσοφία πληρονομένη. Ἡ ἐρεῖς γενική διασφραξίς τῶν ἐλευθέρων τεχνῶν θέλει δεῖξει, ὅτι ἡ ἀξίωσις εἰς ἀμισθον ἐξάσκησιν τοῦ ἐπιτηδεύματος βασίζεται εἰς τὴν γενικὴν ἐν-

νοίαν τῶν τεχνῶν τούτων, ἥτις δύνανται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἱερατικὴ. Καὶ εἰς τὴν ἐλευθέρων ἐκείνων τέχνην, εἰς ἣν ἡμεῖς οἱ νεώτεροι ἥμιστος ἠθέλομεν δευθῇ τὴν σχέσιν ταύτην, τὴν γαιωδισίαν, ἡ ἱερατικὴ ἔννοια ἀποδεικνύεται μάλιστα ἱστορικῶς καὶ νομικῶς δικαιολογημένη, ἐπειδὴ ἱερεῖς μετέβησαν αὐτὴν τὸ πρῶτον, τοῦτο δὲ ἀπέτελεσεν ἐν τῇ βάσιν τῆς νομικῆς διαμορφώσεως τῶν σχέσεων τῆς ἐλευθέρως ταύτης τέχνης ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων καὶ Βυζαντινῶν, τὴν ἱστορικὴν αἰτίαν τῆς νομίμου ἀποκαλείσεως παντὸς μισθοῦ καὶ συμβολαίου μισθοῦ ὑπὲρ τῶν γεωμετῶν (*agri mensores*).

Δυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν πρὸς τοὺς πλείστα ἄλλα ἐπιτηδεύματα, ἐκτός τῶν ἐλευθέρων τεχνῶν, τὰ ὅποια κατ' ἀρχὴν καὶ κατὰ τὴν φύσιν αὐτῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις εἶναι ἄμισθα. Παραπέμπομεν μόνον εἰς τὰ ἀφορῶντα τὴν ἐργασίαν ἐν τῇ πολιτείᾳ, τῷ στρατῷ, τῇ ἐκκλησίᾳ, τῇ συγκλήτῳ, τῇ βουλῇ ἢ γερουσίᾳ, ταῖς ἀρχαῖς, δικαστηρίοις καὶ λ.π. Οὐδένου γίνε-ται ἡ ἐργασία αὕτη ἑμισθός, διότι ἡ πολιτεία διευκολύνει ἡ καθίσταται αὐτὴν δυνατὴν παρίσχεσθαι χρήματα ἢ τὰ πρὸς διατροφήν. Τοῦτο συνέβαινε π. χ. ἐν Ἀθήναις ἐπὶ Περικλέους γενικώτερον διὰ τῆς πληρωμῆς τῶν στρατιωτῶν, δικαστῶν, ῥήτορων, βουλευτῶν, διὰ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ, δι' οὗ κατὰ τὴν εὐφυῆ ἐκφρασιν τοῦ Boeckh «*ὁ κύριος ἐπλήθυνεν ἑαυτὸν*» (*Staatshaushalt der Athenen*, 243)· τοῦτο ὅμως δὲν δύνανται ἑρθεῖν νὰ θεωρηθῇ ὡς μισθὸς δι' ἐργασίαν, ὅπως οὐδ' ἡ βραδύτης ἐπιγορηγίας μόνον τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἐάν κατηγοροῦσιν, ὅτι τὸ ἐκκλησιαστικὸν καταδιώκει τὴν πολιτικὴν ἐργασίαν εἰς ἑμισθον ὑπερτίαν, δὲν ἡδύνατο καὶ δὲν ἔπρεπε διὰ τούτου νὰ θεωρηθῇ νομίμως εἰς ἑμισθὸς ἡ ἐργασία τοῦ λαοῦ ἀποπληκτοῦ, ὡς καὶ πρότερον, ἦτο ἐργασία ἐν ἀρχῇ, ἀλλὰ μόνον νὰ δηλωθῇ τὸ κακὸν ὑποκείμεμα, τὸ ὅποion ἔρεσεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἡ συνήθεια τοῦ δίδοναι μισθὸν ἐν τῇ πολιτείᾳ. Ἐπίσης τὰ πρὸς ἐξοπλισμὸν χρήματα (*vasaria*) καὶ αἱ ἀποδοχαὶ (*salaria, annona*) τῶν ἱερῶν ἀργόντων, τῶν διὰδόγων τούτων τῶν ἐργῶν βασιλέων, δὲν μετεβάλλον τὸ ἀξίωμα αὐτῶν εἰς ἑμισθον.

Καθὼς ἡ λατρεία τῶν θεῶν, τὸ ἀξίωμα τῆς πολιτείας καὶ ἡ ἐξάσκησις τῆς βασιλικῆς δυνάμεως, οὕτω καὶ ἡ θεραπεία καὶ ἡ τιμὴ τῆς ἐπιστήμης δὲν συμβιβάζονται μετὰ τῆς πληρωμῆς μισθοῦ. Ἡ ἐπιστήμη ἀπαιτεῖ τὴν ἐλευθέρ-

ραν ἀφροσύαν ὁλοκλήρῳ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ βίου, ὡς θεὸς διὰ ζηλότυπος οὐδένα ἄλλον σκοποῖν ἔχει ἢ αὐτὴν ταύτην.

Ἡ θεωρία αὕτη περὶ τῶν ἐλευθέρων τεχνῶν ἐκτίθεται ὡς ἀρχαία κλασικὴ ἐν τοῖς ἐρεῖς, πρῶτον ἐν σιερᾷ γενικῶν ἀποδείξεων ἀναφερομένων γενικώτερον εἰς ὅλους τοὺς εἰς τοῦτο ἀνηκόντας κλάδους τῶν ἐπιστημῶν, εἴτα διὰ μερικώτερον εἰς ἑκάστον κλάδον τῆς φιλοσοφίας, νομικῆς καὶ ἱστορίας.

13'

Γενικαὶ ἀποδείξεις περὶ τοῦ ἀρεθικοῦ τῶν ἐλευθέρων τεχνῶν.

Ἐν γένει οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληες καὶ Ῥωμαῖοι ἐθεώρουν τὸ ἄριστον τοῦ ἐπιτηδεύματος ἀνηκόν εἰς τὴν οὐσίαν πασῶν τῶν ἐλευθέρων τεχνῶν.

Τῶν διαφόρων λόγων, δι' οὓς ὁ ἐπὶ μισθῷ μετεργόμενος τέχνην τινὰ ἐλευθέραν καταγορεύεται, κυριώτερος εἶναι ἡ ἰκονομία ταπεινότης ἢ ὁ ἐξευτελισμός. Κατὰ τοῦ βαναύσου ὁ λόγος οὗτος δὲν δύναται νὰ ἰσχύῃ· τοῦτον ταπεινοὶ τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ, οὐχὶ δὲ ἡ πληρωμὴ. Οὕτω λέγεται περὶ τῆς εἰτίας· *aillam turpiter facere quod sit meretrix, non turpiter accipere cum sit meretrix*. (I. 4 § 3 D. cond. ob turp. 12. 5). Διὰ ἀντίτασσεται ὁ ῥήτωρ Ἀριστοτέλης (ἐκδ. Dindorf II, 41—) τῷ Πλάτῳ λέγοντι, ὅτι ἡ ῥητορικὴ δὲν εἶναι τέχνη, ὡς ἐξῆς. Εἶναι ἀρὰ γε πᾶσα τέχνη καλὸν τι· δὲν γνωρίζομεν, ὅτι πολλοὶ τῶν διδασκάλων αὐτῆς μόνον αἰσχύνῃν φέρουσιν· ἡ μεταβῆς τοὺς χειροτέχνους εἰς τοὺς ἐντίμους ἄνδρας, ἢ μὴ ψέγει τοὺς ῥήτορας δι' ἀτεχνίαν. (ἰδοὺ γε διούτι θάτερον... ἢ καὶ τοὺς χειροτέχνους ὡς καλοὺς κἀγαθοὺς τιμᾷ, ἢ τοὺς γε ῥήτορας μὴ ψέγειν, εἰ μὴ τέχνην κείνηνται περὶ ἂν λεγόντων). Ὅμοια λέγονται καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀρχαιότεροι καὶ μεταγενέστεροι. Παρατίθεμεν ἐνταῦθα μόνον τὰ ἐξῆς·

Ὁ Κυρίων λέγει (de offic. I, 42)· *Opificesque omnes in sordida arte versantur. Nec enim quidquam ingenuum potest habere officina*. Νικόλαος ὁ Δαμασκηνός, Ἕλληνας φιλόσοφος καὶ ἱστορικός, ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ Διούστου τελευτῶν, λέγει· πρὸς. Müller fragmenta historicorum Graecorum III.

(Ἐδ. Φιλολ. Σύλλογος, Εἰκοσιπενταετηρίδος.)

443. ss. «Ὅστι τὴν ἐμπειρίαν αὐτῶν (δηλ. τῶν ἐλευθέρων τεχνῶν), οὐτε τὴν ἀπείλειψιν ὁμοίως ὑπελάμβανεν εἶναι τῇ τῶν βαναύσων τεχνῶν, ἀλλὰ ἰσονομίσαν τοῖς μετρίως ζωῇ τὴν τε τοιούτων ἀγωνίαν καὶ τὴν τῶν βαναύσων ἐπιστήμην». Ὁ δὲ Σενέκας (ep. 88) «*hae viles ex professo artes, quae manu constant*».

Εἰς τὴν κοινωνίαν ταύτην εἰσέρχεται ὁ μετεργόμενος ἐλευθέραν τέχνην, ἔαν ἐλαφیانεν ἀμοιβὴν τῆς ἐργασίας αὐτοῦ. Ἡ θῆσις αὕτη εἶναι δι' αὐτὸν τοσοῦτον προσδουλευτικὴ, ὥς περὶ περισσότερο ἢ ἀπαιτούμενη τέχνη εἶναι ὠρισμένη ἢ ἰδιόχουσα νὰ ἐξευτελισθῇ τὸ φρόνημα τοῦ ἐλευθέρου καὶ διὰ τοῦτο νὰ ὑψώσῃ τὴν ἀξίαν τῆς ἐλευθερίας. Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται τὸ φαινόμενον, ὅπερ ἐν τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ ἐπανειλημμένως ἐκκρίνεται, ὅτι οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι πάντοτε καὶ προδηλοῦντα ἐζήτησαν νὰ προφυλάξωσι τὴν τέχνην αὐτῶν τῆς κηλίδος τῆς βαναυσίας. Οὕτω τὴν φιλοσοφίαν οἱ ἐξοχώτατοι ὅπαδοι πασῶν τῶν αἰρέσεων τὴν ῥητορικὴν ὁ Ἰσοκράτης, Κυντίαν, Ἀριστοτέλης, Θεμιστοκλῆς τὴν ἱατρικὴν ὁ Ἱπποκράτης, ὁ Κέλσος, ὁ Γαληνός· τὴν νομικὴν ὁ Οὐλπιανός. Ἐκ τούτου προέρχεται καὶ ἡ διάφορος ἐντύπξις, μεθ' ἧς ἡ δημοσία γνώμη τῶν ἀρχαίων ἀντίθετος εἰς τὸ ἐμπίσθον ἐκίστης τῶν ἐλευθέρων τεχνῶν. Γενικώτατα καὶ ἐξυπνοτάτα ἀποκρούεται ἡ πληρωμὴ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς παραλλήλῃς μενοῦσης κατὰ τοῦτο νομικῆς τῶν Ῥωμαίων (I. 1, § 4, 5. D. extraord. cog. 50, 13).

Μετὰ τούτον ἐκκρίνεται κυρίως ὁ λόγος τῆς ἀτιμώσεως καὶ διαφθορᾶς τῆς τέχνης. Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ ἀντιλήψεως τοῦ ὑψηλοτέρου ἐπιτηδεύματος, παραβαλλομένης μόνον πρὸς τὴν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπικρατήσαν ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς ἰδέας τῆς Σιμωνίας. Καὶ ἡ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διάκρισις ἀρ' ἑνὸς μὲν τῆς ὁ Σιμωνίας θεωρουμένης ἰδιαίτερως πληρωμῆς ἐκκλησιαστικῶν ἀγαθῶν, ἀρ' ἑτέρου δὲ τῶν προσφορῶν εἰς τοὺς λειτουργοὺς τῆς Ἐκκλησίας τῶν διδομένων εἰς αὐτοὺς διὰ τὴν ἐλευθερίαν ἐξάσκησης τοῦ ἔργου των, ἀνυρίσκειται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἐλευθέρων τεχνῶν.

Ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἕνεκα τοῦ ἐπιμέμπτου τῶν προσφορῶν, μετὰ μακρῶν ἀγῶνα πρὸς τοὺς πιστοὺς ἐγένετο, ὡς φαίνεται, ἔθιμον σταθερὸν (c. 42 X de Simonia 5, 3. Innocentius III, 1216) καὶ ἡ ἀκούσιως γινόμενη προσφορά δὲν εἶναι πληρωμὴ ἢ μισθός· διὰ τὸ μνη-

μονεὺν χωρίον διατάσσει, ἵνα τοῦτο μὲν libere conferantur ecclesiastica sacramenta, τοῦτο δὲ οἱ ἀμειβόμενοι ὁρεῖται τῶν προσφορῶν νὰ ἐνέχωνται πρὸ τοῦ Ἐπισκόπου τῆς χώρας (per episcopum loci veritate cognita compescantur, qui malitiose nuntur laudabilem consuetudinem immutare).

Ἐξ ἰναντίας, ἡγήθη πόλεμος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις μεταξὺ τῶν ἐπιτηδυνόντων τὰς ἐλευθέρους τέχνας πρῶτον περὶ τοῦ ἂν ἡ ἀκούσιος προσφορά δὲν μεταβάλληται εἰς ἀληθὴ ἀποζημίωσιν, διὰ δὲ τοῦτου βλάπτῃ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀξίαν τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ ἔργου. Ἡ ἐκείνης τοῦ ἀνάνους τοῦτου δὲν ἦτο ἡ αὐτὴ εἰς ὅλην τὰς ἐλευθέρους τέχνας, ὡς δειγνύσεται (1).

Ὡς ἀποδείξω τῶν εἰρημένων πρέπει νὰ ἀναγείρω ἐν τῇ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐπικρατούσαν ἰδεῶν, ὅτι αἱ ἀνώτεροι τέχναι ἦσαν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἀπὸ Ἀριστείδους ἐν τῷ πρώτῳ αὐτοῦ συγγράμματι κατὰ Πλάτωνος (ἐκδ. Jebb. II, p. 22) ἐκδ. Dindorf II, p. 27) παρήθετο χωρία τῶν ἀναφερόντων τὴν ἰδεῶν ταύτην περὶ τῆς ποιήσεως, ὁδικῆς, μαντικῆς καὶ πολιτικῆς. Ὁ αὐτὸς καλεῖ τὴν ὁπτικὴν ὁδὸν τοῦ Ἑρμοῦ. Ἡ δὲ πρότερον ὀνομαζέτο ὁ συγκαταρῶν τῶν ψευδῶν ἐκκαταλῶν ἐπιστολῶν (Hippocrates ed. Littré IX, p. 324) τὰς ἐλευθέρους τέχνας «θεῶν χάρις». Εἰς τὴν ἰδεῶν ταύτην ἀναλογεῖ ἡ ὕψος τοῦ αὐτοῦ ἀναφερομένη ἀπάντησις τοῦ Ἱπποκράτους εἰς τὴν πρόσκλησιν τῶν Ἀθηνῶν προσκαλεσάντων αὐτὸν εἰς τὴν πόλιν των ὡς ἱατρίον· δέχουμαι τὴν πρόσκλησιν ὑμῶν ὑπακούων τῇ φύσει καὶ τοῖς θεοῖς («πρὸ ὑμῶν ἔγω νῦν οὖσι καὶ θεοῖς ὑπακούων σπεινῶ ἡσασθαι»). Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανὸς λέγει, ὅτι, κατὰ τὴν ἐξηγήσιν τῶν φιλοσόφων, ἡ ἱατρικὴ κατέβη ἐξ οὐρανοῦ· «διὸ καὶ ταύτην (διὰ τὴν ἱατρικὴν) ἐξ οὐρανοῦ περικυκλῶμεν δικαίως φιλοσόφων παῖδες κηρύττουσιν». (Ἰουλιανὸς αὐτοκράτ. ἐπιστ. ἐκδ. Heyler σελ. 133 ἐπιστ. 64).

Ἐν τοῖς ἐγκυμίοις τῶν θεῶν κατὰ τὰ ἐγχειρίδια τῆς Ρητορικῆς ἔπρεπε νὰ δηλώσῃ τῶν τεχνῶν πρῶτατος ὁ θεός, τὸν ὁποῖον ὠρεῖον νὰ τιμῶσι (Rhetores graeci, rec. Spengel III, σελ. 5. i. f. «ἐπὶ ποίας τέχνης λέγεται (ὁ θεός) καὶ πότερον μῆς ἢ πασῶν ἢ πολλῶν»). Παραδείγματα ἐν ἐκτάσει περιέχει

ὁ ῥήτωρ Ἀριστείδης (ἐκδ. Dindorf I, α.). Τὸ αὐτὸ δηλοῦσι χωρία, ἐν οἷς ἡ ἐξέσκησις ἐλευθέρων τεχνῶν θεωρεῖται θεία λατρεία, οἱ δὲ μετεργόμενοι αὐτὴν ἱερεῖς ἢ μνημονεῖται, ἢ ἐκκαθίσταται αὐτῶν μῆσις ἱερῶν μνηστηρίων, καὶ ὁ πόσις ἐν ᾧ διδάσκονται, ναὸς, ἄλσος, βωμός. «Quare suo jure noster ille Ennius sanctos appellat poetas: sit igitur sanctum apud vos poete nomen», λέγει τοῖς δικασταῖς ὁ Κικέρων ἐν τῷ ὑπὲρ τοῦ ποιητοῦ Ἀργίου λόγῳ αὐτοῦ (18 c.). Ὁ Σωκράτης καλεῖ τὸ ἔργον τοῦ ἀληθῆ τῇ πολιτικῇ ὑπηρεσίαν (Πλάτ. Γοργ. 521), ἡς αὐτὸς μόνος ἡ μετ' ὀλίγων ἐπιμαρτυρεῖται. Ἐν τῇ Ἀπολογία τοῦ Πλάτωνος (p. 23, 1, 9, 1) τὸν αὐτὸν καλεῖ αὐτὸ λατρεῖαν τοῦ Ὁμήρου Ἀπόλλωνος (τοῦ θεοῦ λατρεῖαν). Ὁ Σενέκας (ep. 103) προκαλεῖ εἰς εἰσοδὸν τοῦ ἱεροῦ τῆς φιλοσοφίας, ἐν δὲ ἐπ. 37 ἀναφέρει τὸ περιεχόμενον τοῦ ἱεροῦ αὐτῆς. Περὶ τῆς εἰσοδῆς εἰς τὰ ἱερὰ (ingressus sacramenti) τῆς νομικῆς ὁμιλῆς ὁ Οὐλπιανὸς ἐν l. 1, § 5, D. 50, 13. ἐνθα ὁ Bremer (Rechtslehrer p. 6) διεορθεῖ «sacrarum», οὐχὶ ὅμως ἀναγκασί, ἐπειδὴ ingressus contractus (ἐν l. 7 § 5. D. part. 2, 14, Ulp.) καὶ sacramentum philosophiae (Seneca l. c.) δεκνύουσιν, ὅτι εἴη ἂν κατὰ τὴν γλῶσσαν δυνατὸν ingressus sacramenti.

Ὁ Οὐλπιανὸς ὀνομαζέται ἐν l. 1 § 1 D. just. et jur. l. 1, ἱερεῖς τοῦ δικαίου· «cujus merito quis nos sacerdotes appellet, justitiam namque colimus». Οὕτως ἐπικαλεῖται ὁ Σενέκας τοὺς αὐτοκράτορας ep. X, 61· «pro vos, Justitiae sacerdotes! Judicem, qui iustitiae Justitiae est, oportere esse gravem, sanctum» λέγεται παρὰ Γελλίου N. A. XIV, 4. Περὶ τοῦ antistes philosophiae λέγει ὁ Σενέκας ep. 53. Ὁ Εὐνάπιος ὀνομαζέται τὴν ἰδεῶν τοῦ φιλοσόφου Πλωτίνου ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ ὁ βίβλ. 9. (Eunapii Sardiiani vitae sophistarum ἐκδ. J. Fr. Boissonade. Paris. Didot. σελ. 455). Ἰμέριος ὁ σεριστής καὶ αὐτοκρατορικοῦ γραμματεὺς διαίρει ὅλα τὰ τεχνικὰ ἐπαγγέλματα εἰς ὑπηρετικὰ τῶν Μουσῶν καὶ χειρωνακτικὰ ἢ ἱερουργοῖ, μουσικοῖ, χειρωνακτοῖς. (Himn. p. 1. sophista declamationum quae supersunt emendavit Fridericus Dübner. Paris. Didot.). Ὁ αὐτὸς μεταχειρίζεται ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ διδασκαλίᾳ ἐκφράσεις ἐκ τῆς λατρείας τῶν θεῶν εἰλημμένους.

Τὸ ἀρχαϊκὸν τοῦ εἶναι ἱερὸν τοῦ Ἑρμοῦ,

(1) Πρβλ. κυρίως I. 4. D. extraord. cog. 50, 13.

τοῦ Ἀπολλωνίου, τῆς Ἀθηνᾶς, τῶν Μουσῶν, οἱ δ' ἀκούσονται αὐτοῦ μύσται καὶ ἐπόπται, καὶ ἡ διδασκαλία αὐτοῦ τελετὴ (or. I, III, XII, XXII καὶ ἀ.). Ἐν λόγῳ XXI, 6 ὁ Ζεὺς λέγει αὐτῷ ὁ μέγας ἐν τῷ οὐρανῷ σοφιστὴς ». Ἡ ἀκαθάρτος καταβαίνειται παρ' ἱμερίῳ ὁ συνδυασμὸς τῆς ὑψηλῆς ταύτης ἐννοίας τῆς τέχνης μετὰ τῆς απαιτήσεως τοῦ ἀμύθου τῆς ἐκασκήσεως αὐτῆς. Οὕτως ἐν λόγῳ XXII, 1, ἐν ᾧ ἀντιτάσσεται ἡ σπουδαίειντα τοῦ ἔργου τοῦ ἐν τούτῳ εὐχρηστοποιμένου διδασκάλου πρὸς τοὺς ὑποκρίτοντες τὸ θεῖον δικῆν ἐπὶ χρηματολογίᾳ περιεφερόμενοι σοφιστὰς. Οὕτω περαιτέρω ἐν τῷ ἐναίσιμῳ λόγῳ XVIII, ἐν ᾧ λέγει περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἡ ἀγάπη, πρὸς τὸ ἐπαγγελίᾳ αὐτοῦ, πρὸς τὴν αἰλουσαν τῆς παραδόσεως του, παρεκίνησεν αὐτὸν νὰ παραστήσῃ βίον ἐν χρυσόφοις μεγάροις, πλοῦτι καὶ τῷ ἀνέθνῳς θαυμαζομένῳ τιμᾷς. « Ὁ Μουσὸν καὶ ἱερὸν τέμενος! ὦ χωρίον ἱερὸν κάλλιστον! Διὲ πῶθεν ἐγὼ καὶ ἀσπαζόμενος χαίρειν μὲν εἶπον χρυσόστογος αὐλαίς, χαίρειν δὲ πλοῦτι καὶ τιμᾷ ἐκείναις, ἃς ὁ πολλὸς ἀνθρώπων ὄγλος ἀσπάζεταιται, ὑψηλοτέρην ἀπάντων τὴν παρὰ σοῦ δοῶν ἔχειν οὐόμενος ».

Τὴν σχέσιν ἀκριβῶς ταύτην δηλοῖ καὶ διδαγματι τοῦ Ἀποκράτους Ἰουλιανοῦ, δι' οὗ κλεινοῖται τὰ ἀπορατήρια τῶν Χριστιανῶν καθηγητῶν τῆς γραμματικῆς, ῥητορικῆς καὶ σοφιστικῆς (πολιτικῆς σοφίας). Juliani ep. 42, ed. Heyler p. 78, ep. 41 in Epistolographi Graeci ed. K. Hercher p. 364.

Εἰς δικαιολόγησιν τοῦ μέτρου τούτου, λέγει ὁ Ἀποκράτης, οἱ ἀρχαῖοι ποιηταί, ἱστοριογράφοι καὶ ῥήτορες ἐθεώρησαν τοὺς θεοὺς ὡς ἀρχὴν πάσης παιδείας, αὐτοὺς δὲ ὡς ἱερεῖς τούτων. Ὁ μὴ αναγνωρίζων τοὺς θεοὺς δὲν δύναται νὰ ἐπαγγέλῃται τὴν ἐξήγησιν αὐτῶν. Ἐὰν οἱ παυθῆντες καθηγηται μὲν ὅλην τὴν ἑλλησιν ταύτην ἤθελον νὰ ἐξακολουθῶσι τὴν διδασκαλίαν, ὁμολογοῦν, ὅτι πράττουσι τοῦτο πρὸς χρηματολογίαν, σκοπὸν ἀνθρώπων. « Οὐκ ἔστι μόνον καὶ Ἡσόδῳ καὶ Δημοσθένει καὶ Πρόδοτῳ καὶ Θουκυδίδῃ καὶ Ἰσοκράτει καὶ Λυσίᾳ θεοὶ πάσης ἡγεύονται παιδείας. Οὐχ οἱ μὲν Ἐρμίου σοφῆς ἱερῆς, οἱ δὲ Μουσῶν ἐνομίων. Ἀπομὲν μὲν οἱ μὲν τοὺς ἐξηγουμένους τὰ τούτων ἀτιμάζειν τοὺς ὑπ' αὐτῶν τιμηθέντας θεοὺς. — Ἐπεὶ δὲ ἐκείνοι ἐξ ὧν γεγράφαι παρατρέπονται μεθυροῦντες, εἶναι ὁμολογοῦσιν ἀσεβητικῶς καὶ ὀλίγων ὀρχυμῶν ἐνεκα πάντα ὑπομείναι ». Παράβαλε τοῦτοις

καὶ τὸν ὅρκον τοῦ Ἰποκράτους (Littre, IV, 628) καὶ τὸ τέλος τοῦ Ἰποκράτειου νόμου (Littre IV, 642) « τὰ δὲ ἱερὰ ἰόντα πράγματα ἱεροῖσιν ἀνθρώποισι δεικνύνται » βεβήλοισι δὲ οὐ θίμῃς, πρὶν ἢ τελεσθῶσιν ὀργάνοις ἐπιστήμης ».

Ἐνταῦθα ἀνήκουσι καὶ ἄλλαι πολλάι μαρτυρίαι ἐκ τῶν πηγῶν, αἵτινες τὴν ἰδιαίτην πληρωμὴν ἐλευθερίας λειτουργίας θεωροῦσιν ὑποδιδασκὸν τῆς τέχνης. Ὁ Σωκράτης ἀποκρινόμενος τῷ σοφιστῇ Ἀντισφάντῃ (κατὰ Ξενοφῶντα, Ἀπομνημ. I, 6, 13) ἐρωτήσας, διὰ τί δὲν πληροῖται διὰ τὴν διδασκαλίαν του, ἐὰν θεωρῇ αὐτὴν ἀξίαν λόγου, ὡς ἄλλοι ἀγαθὸν εἶπεν· ἡ πώλησις τῆς σοφίας εἶναι ἐπίσης αἰσχρὸν ὡς καὶ ἡ πώλησις τῆς ὥρας τοῦ σώματος· « παρ' ἡμῖν νομίζεται τὴν ὥραν καὶ τὴν σοφίαν ὁμοίως μὲν καλὴν, ὁμοίως δὲ αἰσχρὴν διατιθεσθᾶν εἶναι· τὴν τε γὰρ ὥραν ἐὰν μὲν τις ἀργυρίου πωλῇ τῷ βουλομένῳ, πόρον αὐτὸν ἀποκαλοῦσιν, ἐὰν δὲ τις, ὃν ἂν γνῶ καλὸν τε καὶ ἀγαθὸν ἐραστὴν ὄντα, τοῦτον φθόνῳ αὐτῷ πωλεῖται, σώφρονα νομίζομεν· καὶ τὴν σοφίαν αὐαῖτος τοὺς μὲν ἀργυρίου τῷ βουλομένῳ πωλοῦσας σοφιστὰς ὥσπερ πόρους ἀποκαλοῦσιν, ὅστις ὅς, ὃν ἂν γνῶ ἐνδοξὸν ὄντα, διδάσκων ὁ τι ἂν ἐχρ' ἀγαθόν, φθόνῳ ποιεῖται, τοῦτον νομίζομεν, ὁ τῷ κατὰ κατὰ πολλὴν προσήκει, ταῦτα ποιεῖν ».

Ὡς ἐνταῦθα ὁ Ξενοφῶν, οὕτω καὶ ὁ Πλάτων (Πορϋ. 520) ἐκείνῃ τὸν Σωκράτη καλοῦντα τὸ ἔργον τοῦ ἡρώτου αἰσχροῦ τοὺς σοφιστὰς ἐν γένει ὁ Πλάτων ἐνομάζει ἐμποροῦς καὶ κατήλους τῶν ἀσώτων ἀρ' ὧν ἡ ψυχὴ τρέφεται (Πρωτῶν. 313) Ἐν τῷ Σοφιστῇ (223—) ἐνομάζει οὕτως ἀνθρώπους, οἵτινες ὑπισχνοῦνται μὲν διδάσκειν χάριν τῆς ἀρετῆς, λαμβάνουσι ὅμως χρήματα ὡς ἀνταπόδοσιν τῆς διδασκαλίας. Ἐπειτα χαρακτηρίζει αὐτοὺς ἐμμέσους θεμερεῖς τῶν πλουσίων νέων· ἀνέων πλουσίων ἐμμέσους θεμερεῖς (ὁ σοφιστὴς) ἔχνας γνώσεις ἀπὸ πύλων εἰς πόλιν καπνηλευμένους· « ἐμποροὶ τις περὶ τὰ τῆς ψυχῆς μαθήματα »· κατήλους τῶν μαθητῶν τούτων καὶ τέλος αὐτοπώλας, δηλ. πωλητὰς ἰδίων πνευματικῶν προϊόντων.

Ἦδη οἱ ἀρχαῖοι ἐπεδοκίμαζον τὸ γενικὸν τῶν ἐκπαίδευσιν τούτων, ἰδίως ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει φιλόσοφος καὶ ῥήτωρ Θεμιστίας, καὶ ἀνεγνώριζον, ὅτι αὐτοὶ ἐπρωτὶν τὸ ἐμμελὸν πάσης πνευματικῆς ἐργασίας. (Θεμιστίου λόγος ἐκδ. Dindorf p. 350). « Τὸ γὰρ ἐρ' οἶψ

δὴ σχήματι παιδείας ἀργυρολογεῖν παρὰ τῶν νέων τε καὶ πλουσίων, τοῦτον εἶναι ῥησι σορίστην ὁ πρωτοστάτης τοῦ καταλόγου τῶν λόγων, οὗς Πλάτων ἐπ' αὐτῶν διεστήσατο».

Καὶ ἡ γυμναστικὴ καὶ ἡ τέχνη τοῦ παιδοτρίβου ὑπάγεται ὑπὸ τοῦ Θεμιστοῦ κατὰ τὸν Πλάτωνα εἰς τὴν σοριστικὴν, ἐὰν πληρόνηται διότι «ἐρ' ἔτω δὴ μαθήματα, εἴτε σπουδαϊστέρω, εἴτε φαυλοτέρω, μισθοφορεῖν παρὰ τῶν νέων σοριστικῶν νομιζόμεν, εἰ τῷ λόγῳ ζυνεποίμεια» (ibid. p. 351). Ἀποδίδοντες εἰς τὴν ἐν τῷ Γοργίᾳ ἐξήγησιν (520 Β καὶ C) δὲν δύναμεθα νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι τοῦτο συμφωνεῖ τῷ Πλάτῳ. Ἡ ἱερμανεία τοῦ Θεμιστοῦ φαίνεται ὅτι ἔστιν ὁ ἀποτέλεσμα τῆς κατὰ τῆς βαντισμικῆς ἀνέξεως, εἰς ἣν ἴδωκεν ἀφορμὴν ὁ κατὰ τὴν ἀριστῶν πόλεμος τοῦ Πλάτωνος, καὶ ἥτις κατὰ τὸν πλὴν κατέλαβεν ὅλας τὰς ἐλευθέρων τέχνας, ὥστε εἰσαγαγεῖ αὐτὰς εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ Πλάτωνος.

Τὸν λόγον τῆς ἐκπαίδεως τῶν σοριστῶν δίδωσι ὁ Θεμιστοῦς κατὰ τὴν ἐννοίαν τοῦ Σενωφαντοῦ τοῦ Σωκράτους. Ἡ σοφία εἶναι ἱερὸν τι, δὲν πρέπει νὰ μολύνεται, νὰ παύεται χρῆμασι, καὶ ἀξία χρημάτων νὰ παύεται· ἀσμενὸν τὸ σχῆμα, ἀληθινὴ ἡ σοφία, ἀλλ' οὐ χρὴ ἐν αὐτῇ καταβάλλειν καὶ ἀργύρου, διεικνύναι ἀξίον» (l. c. p. 351).

Ἐν ταῖς μηχανομενεῖσι ψευδιπποκρατεῖσι ἐπιστολαῖς, πάντως μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πλάτωνος συνταχθείσας (Littre IX, p. 326), ὁ Ἱπποκράτης ἀποκρούει τὴν γενομένην αὐτῷ προσφορὰν ἀμοιβῆς διὰ τῆς ἐξῆς παρακλησεως: «ἔατε ἐλευθέρων τέχνης ἐλευθέρων καὶ τὰ ἔργα», δικαιολογουμένης διὰ τῶν ἐξῆς: «οἱ δὲ μισθοφορεῖν δουλεύειν ἀναγκάζουσιν τὰς ἐπιστήμας, ὥστε ἐξανδραποδίζοντες αὐτὰς ἐκ τῆς προτέρας παρρησίας».

Συγχρόνως δεικνύσιν ἐνταῦθα ὁ Ἱπποκράτης τὰ ἐλευθρία ἀποτελέσματα τῆς γεωμετρικῆς ἐκπαίδεως τῆς τέχνης: ὅτι μισθοῖσι ἰατροὶ ἴδιον τοῦ φεῦδος νὰ παραστήσωσι τὴν νόσον μεγάλῃ ἢ μικρᾷ, νὰ μὴ ἐτελείσωσι τὴν ὑπόσχεσιν των, ἀπρόσλητοι δὲ νὰ ἐπιβληθῶσι.

Ὁ Ἱσχυράτης λέγει ἐν τῷ κατὰ σοφιστῶν (κερ. 3) λόγῳ, ὅτι οὗτοι ἐφαίνοντο πολὺ ἀναισχυντοὶ τῷ μὲν ἐπαγγελλλόμενοι τὸν κύριον καὶ διδάσκαλον τῶν ὑπόστων πνευματικῶν ἀγαθῶν, τὸ δὲ ἐπακούοντες τίσασθαι ἢ πέντε μνᾶς διὰ τοῦτο: «τῷ κύριον ἀγαθὸν διδασκαλίας καὶ κυρίους σφᾶς αὐτοὺς καταστήσαντες οὐκ αἰ-

σύνονται τέτταρας ἢ πέντε μνᾶς ὑπὲρ τούτων αἰτούμεν».

Καὶ Φύων ὁ Ἀλεξανδρεὺς δεικνύει τὴν φανεράν καὶ κατὰδὸλον αἰσχύνην τῶν αὐτοκαλούμενων σοφῶν, οἵτινες πωλοῦσι τὴν σορίαν καὶ εἰς ἐλαχίστην τιμὴν διασκορπίζουσι, καθὼς ἀκούει τις νὰ διαλαλῶσι τὰ ἐμπορεύματα ἐν τῇ ἀγορᾷ. (Ἐκδ. Mangey, Oxford, 1742, p. 268).

Διδακτικωτάτῃ φαίνεται ἡ ἐκθεσις τοῦ Κυντουλιανοῦ (inst. orat. XII, 7). Ἐρωτᾷ. ἂν ὁ ῥήτωρ ἐν πάσι ταῖς περιστάσεσι δὲν πρέπει νὰ λαμβάνῃ τίποτε παρὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀντιπροσωπευομένης μερίδος; ἀποκρίνεται διὰ δι' ἐξηγήσεως ἐφαρμοζομένης γενικῶς εἰς ὅλας τὰς ἐλευθέρων τέχνας.

Τὸ ζήτημα δὲν λύεται εὐθὺς ἐκ πρώτης ὁψews. Εἶναι βέβαιον, λέγει, ὅτι ἡ ἐλευθέρων ἐκπαίδεξις τῆς τέχνης δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένη νὰ πωλῆται, ἡ δὲ τιμὴ τῆς ἐν αὐτῇ δεικνυμένης εὐεργεσίας νὰ μὴ ἐξευτελίζηται. Διὸ οὐδεὶς ἐγὼν ἀλλαχρῶν τὰ πρὸς τὸ ζῆν (καὶ εἰς τοῦτο δὲν ἀνήκουσι πολλοὶ) θέλει μεταχειρῆσθαι τὴν τέχνην ὥς μέσον ἀποκτήσεως χωρὶς νὰ κατηγορηθῇ ὡς πλεονέκτης.

Ἐὰν ὅμως λείπωσι τὰ μέσα πρὸς τὸ ζῆν, τότε δυνατόι τις κατὰ τοὺς νόμους τῶν σοφῶν ἔναι διαγματοῦ νὰ δευθῇ, ὅτι προσφέρει ἡ εὐγνωμοσύνη, ὡς ἐφαρξάν ὁ Σωκράτης, Ζήνων, Κλεάνθης, Χρυσίππος, λαμβάνοντες ἀμοιβὴν παρὰ τῶν μαθητῶν αὐτῶν.

Ἐπειτα οὐδεμία ἀπόκτησις εἶναι δικαιοτέρα τοῦ ἐλευθέρου τεχνίτου, ἢ ἀπολαβὴ ἐκ τῆς εὐγνωμοσύνης ἐργασίας καὶ παρ' ἀνδρῶν, εἰς οὓς ὁ τεχνίτης ἐγένετο τὰ μέγιστα ἄξιος· οὗτοι δὲ θέλον ἐπὶ ἀνάξει τῆς εὐεργεσίας τῆς τέχνης, ἐν ἡρώοντο τὴν εὐγνωμοσύνην.

Μάλιστα οὐ μόνον δικαιοτέρα εἶναι ἡ ἀνταμοιβή, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαία. Ἐπειδὴ ἡ ἐλευθέρων ἐργασία καὶ ἡ εἰς αὐτὴν διὰ τῶν συμφορῶν γενομένη χρονοτριβὴ ἀφαιρεῖ τὸ ἡννοεῖν τῆς ἀλλαχρῶν ἀποκτήσεως τῶν ἀναγκῶν. Δυνάμεθα ὅμως πάντοτε νὰ κρατῶμεν τὸ μέτρον. Πρέπει πολὺ νὰ προσέχωμεν παρὰ τίνος τιμῶν καὶ ἐπὶ πόσον χρόνον πρέπει νὰ λαμβάνωμεν (1). Ζέων βεβαίως θέλει μένει καὶ εἰς τὸν

(1) Περλ. I, 6, § 3 De offic. proc. I, 16, ἐνθα οἱ Ἀντοκράτορες Σεπτίμιος Σεβήρος καὶ Ἀντωνίνος Καρακάλλας παραπέμπουσιν εἰς παλαιὰν τινα παροιμίαν περὶ παραδοχῆς δωρῶν: «οὐτε πάντα, οὐτε πάντοτε, οὐτε παρὰ πάντων».

μὴ πολὺ ἥθικόν ἀνθρώπον τὸ πειρατικὸν ἔθιμον τοῦ pactiren, ἡ ἀποτροπαιὸς καπηλεία μετὰ τοῦ κινδύνου τοῦ πλοσίν.

Ὁ ῥήτωρ δὲν θέλει δεγθῇ περισσύτερον, παρὰ τὸ ἀπορῶν εἰς τὸν βίον· καὶ ὁ πτωχὸς (ῥήτωρ) δὲν θέλει δεγθῇ τὸ δῶρον ὡς μισθόν, ἀλλ' ὡς σπῆμα τῆς εὐγνωμοσύνης ἐν τῇ ὑπερηράνῳ συνειδήσει, πόσον δηλ. ἀπαρμύλλως ἡ διδασκαλία τοῦ ὑπερβαίνει τὸ δῶρον, ὅπερ ἔλαβε. Ἐπειδὴ ὁ ἐφίτης δὲν ἐπιτρέπεται νὰ πωλῇ τὴν εὐεργεσίαν τοῦ (τῆς ἑτέρας του), ὁρεῖται νὰ μὴ ἀφῇσθ' αὐτὴν νὰ ἀπολεσθῇ (ἐκ τῆς ἀχρηστίας τοῦ λαμβάνοντος αὐτήν).

Ἐνταῦθα γίνεται κατὰθλος ἡ ἀντίθεσις τῆς ἐλευθέρως ἀμειβομένης ἐρασίας ἀπὸ τῆς ἀνελυθέρως μισθίας. Ἡ ἀμειβὴ εἶναι χρήματα διδόμενα πρὸς ζωοτροφίαν τοῦ διὰ ξένου συμφέρον ἐργαζομένου καὶ μὴ ἀποδιδόντος εἰς ἀποκρίσιν χρημάτων, ἱπομεινὸς ἐν ἐλευθέρῳ ἐργασίᾳ μετερχομένου τὴν ἐλευθέραν τέχνην. Καὶ εἰς τὸν πτωχὸν τεχνίτην, τὸν ἔχοντα ὁ πολὺτον ἀνάγκην τῆς ἀμειβῆς διὰ τὸν βίον, ὅστις πρέπει νὰ ἀπατήσῃ αὐτήν, αὕτη δὲν εἶναι μισθός, ἀλλ' εὐγνωμοσύνη, χάρις, τὴν ὅποιαν καὶ ὁ ἐλευθέρως τεχνίτης ἐπιτρέπεται νὰ ἀπατήσῃ· διότι τοῦτο πράττων σῶζει τὴν εὐεργεσίαν, ἥτις ἀπολύτως διακεδαννυμένη, ὅταν ὁ λαθὼν αὐτὴν διαμένῃ ἀγνώμων, δηλ. ὅταν δὲν ἀναγνωρίζῃ τὴν γενομένην εὐεργεσίαν καὶ τὴν ὀφειλομένην δι' αὐτὴν εὐγνωμοσύνην (non enim, quia venire hoc beneficium oportet, perire oportet).

Ἡ ἰδέα αὕτη τῆς «διασώσεως τῆς εὐεργεσίας» ἔχει ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἐλευθέρων τεχνῶν σπουδαῖον σκοπόν. Ἐπικαλύπτει τὸ ἄλλως ἀνυπερβάτον χάσμα μεταξὺ τῆς ἀμειβῆς, ὡς ἐλευθέρως προσφορᾶς τοῦ ὀφελουμένου ἐκ τῆς ἐλευθέρως ἐξαπαικῆς τοῦ ἐπαγγελματός, καὶ τῆς ἀνελυθέρου καὶ κατηγορητικῆς προσφορᾶς αὐτοῦ. Ἐκείνου, ὅστις κατὰ πρῶτον βεβαίως διὰ μίαν μόνην περίστασιν ἐξέφρασε καὶ ὑπερησπίσθη τὴν ἰδίαν ταύτην, θέλωμεν μάθει ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀμειβῆς τῶν εὐεργεσιῶν. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ ἀναγέωμεν ἐπὶ τοὺς ἀκριβεστάτους λόγους, τοὺς ὁποίους εὗρεν οὗτος πρὸ τοῦ Κυντιλιανοῦ ἐν τῇ ἥθικῇ τῶν Ρωμαίων, ὡς καὶ τὰ περὶ τοῦ «ἀπράτου», ἀπολήτου δηλ. τῆς εὐεργεσίας.

1) Ἡ εὐεργεσία, beneficium, εἶναι κατὰ τὸν Σενέκαν (benef. IV, 1) ἀπράτος, «Quid enim est turpius, quam aliquem computare, quanti vir bonus sit, cum vir-

tus nec lucro invitetur, nec absterreatur damno adeoque neminem spe ac pollicitatione corrumpat, ut euncta in se impendere jubeat ac saepius in ultro tributis sit? Calcatis utilitatibus ad illam eundum est, quocunque misit, sine respectu rei familiaris, interdum etiam sine ulla sanguinis sui parsimonia vadendum, nec unquam ejus imperium detrectandum c. 3. haec dicenda fuerunt, quia beneficium dare virtutis est et turpissimum id causa ultius alterius rei dare, quam ut datum sit (cf. I. c. 2. ss.). Ego illud dedi ut darem; nemo beneficia in Kalendaria scribit. Alioquin in formam crediti transeunt».

2) Μολαταῦτα εἶναι ἐπιτετραμμένη ἡ ἀπαίτησις τῆς εὐεργεσίας (repetitio beneficii). «Si de salute liberorum agitur, si in periculum uxor deducitur, si patriae salus ac libertas misit me etiam, quo ire nollem, imperabo pudori meo et testabor omnia me fecisse, ne opus mihi esset auxilio hominis ingrati. Novissime recipiendi beneficii necessitas repetendi verecundiam vincit. Deinde cum bono viro beneficium do, sic do, tanquam nunquam repetiturus, nisi necesse fuerit». c. 20. i. f. cod. (I. IV de benef.).

3) Διὰ τῆς ἀπαίτησεως τῆς εὐεργεσίας πρέπει αὕτη νὰ σωθῇ συνεχῶς κατὰ τὴν ἐννοίαν τοῦ Κυντιλιανοῦ, καθὼς εἰς τὸν λαμβάνοντα αὐτὴν διὰ τῆς ὑπομνήσεως τοῦ χρέους διεγείρεται τὸ ἴσως καθευδὸν μόνον αἶσθημα τῆς εὐγνωμοσύνης. Ἐνῶ δὲ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ εὐεργετηθεὶς βοηθεῖται, νὰ γαίνῃ καλλίτερος ἑαυτοῦ, λαμβάνει καὶ νέαν εὐεργεσίαν. Εἰς τὴν δευτέραν ταύτην εὐεργεσίαν πρὸς τὸν εὐεργετούμενον, ἐν ὅπωδ' ὅποτε οὗτος εἶναι ἐπὶ ἀξίῳ αὐτῆς (c. 21), ὁ εὐεργετὼν εἶναι μάλιστα ἥθικῶς ὑπόχρεος, ἐπειδὴ ὑποχρεοῦται νὰ περὶλάττῃ ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας τῆς ἀγνωμοσύνης, «equemque potuero peccare, prohibeo, multo magis amicum, et ne peccet et ne in me potissimum peccet. Alterum illi beneficium do, si illum esse ingratum non ratio». I. IV. c. 22. «Injuria est», λέγει κατὰ τὸν Σενέκαν ὁ εὐεργετούμενος πρὸς τὸν εὐεργετοῦντα, «si in hoc non repetis, ut ingratus sim; quare properas et benefi-

cium et amicum perdere?» c. 23. Καὶ ὁ Ὀμηρος ποιεῖ τὸν Χρῆστον ἀναμνησκόμενον καὶ αὐτοὺς τοὺς θεοὺς τῶν προσεγγησάντων αὐτοῦ τῶνδ'· «diis Homericus ille sacerdos allegat officia et aras religiose cultas, quo obsequentes faciat et parentant» c. 25.

4) Ὅπου ὅμως δὲν δύναται τις νὰ σώσῃ τὴν εὐεργεσίαν δι' ἀπειρήσειωσ, οἷον παρ' εὐεργετηθέντι ἀνάτως ἀπιστολυρμένῳ ἐν τῇ ἀγνωμοσίᾳ, ἐκεῖ δὲν πρέπει νὰ ἀπαιτῆται αὐτῇ ἄλλως δὲν θὰ ᾔτο πλέον εὐεργεσία, beneficium, ἀλλὰ πίστις, creditum. «Neultima quidem necessitas in hoc aget, ut ad eum veniam, cum quo diu mihi loquendum sit; qui tam ingratus sit, ut mihi non sit satis admoneri, eum transibo neque deum iudicabo, qui gratus esse cogatur. Quamodo fenerator quosdam debitores non appellat, quos scit decuisse sic et quosdam ingratos palam ac pertinaciter preteribo non ab ullo beneficium repetam, nisi a quo non ablaturus ero, sed recepturus».

Μετὰ τοιούτου λοιπὸν περιστατοῦ ἐπιτρέπεται ἡ ἀπαίτησις τῆς εὐεργεσίας· «repetum itaque, quia hoc aut necessitate acturus ero, aut illius causa, a quo repetam» (I e).

Ἐν τῇ ἐκθεσί τοῦ Κυντιανοῦ ἡ ἀνάγκη, necessitas, θεωρεῖται λόγος πολὺ μεγαλύτερος τῶν ἄλλων εἰς ἀπαίτησιν τῆς εὐεργεσίας· διότι αὐτὴ, καὶ μάλιστα οὐχὶ πολὺ μετέπειτα, ἴσως πρὸ τοῦ Κυντιανοῦ ἦδη, κατήντησεν, ἵνα ὁ δῆμαρχος, tribunus plebis (πρβλ. Juvenal. Sat. VII, 228), ἔπειτα ὁ praetor καὶ prases provinciae αὐτοπροσώπως ἀνακρίνοντες ἐργάζωνται εἰς βοήθειαν τοῦ εὐεργετοῦντος, ὅστις προσπαθεῖ νὰ σώσῃ τὴν εὐεργεσίαν (I. 1 D. 50, 13).

Ἐν τῇ ἱστοριοῦ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀπράτου τῆς εὐεργεσίας ἐπὶ τοῦ θλευθέρου ἐπαγγέλματος διακρίρεται ὁ Σενέκας τοῦ Κυντιανοῦ ἐνεκα τῆς κλίσεως αὐτοῦ πρὸς τὸν κυνισμόν. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν κυνικῶν, ἡ ὅλη θλευθέρια παιδεία δὲν εἶναι ἀναγκαῖα εἰς τὸν φιλοσοφόν· οὗτος ἔχει μόνον ἀνάγκην τῆς Σωκρατικῆς ἰσχύος ἢ σκληρότητας (1). Εἰς τὸν Σενέκαν αἱ θλευθεραὶ τέχναι δὲν εἶναι μὲν περιτταί, εἶναι ὥφελαι, equia animum ad virtutem praeparant, ἀλλὰ σχετικῶς πρὸς τὴν διδασκαλίαν

τῆς ἀρετῆς· «Pueriles sunt et aliquid habentes liberalibus similes haec artes, quas θλευθέραι Graeci, nostri liberales vocant. Solae autem liberales sunt, immo ut dicam verius, liberae, quibus curae virtus est». Αὗται εἶναι ἡ scientia bonorum et malorum quae soli philosophiae competit..... sapientiae studium sublime, magnanimum (ep. 87, inst.).... sed istae artes non sunt magnanimitatem professae» (epist. 87.).

Μολαταῦτα δὲν δύναται ὅμως νὰ ἀρνηθῇ τὸ γεγονός, ὅτι δηλ. ἡ δημοσία γνώμη ἀνεγνώριζε τὸ ἀπράτον, τὸ ἀνεκτίμητον τῶν θλευθέρων τεχνῶν ὡς καὶ τῆς φιλοσοφίας, ζητεῖ δὲ νὰ παρερμηνεύσῃ αὐτὸ διὰ λόγων συμφωνῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ. Ἡ ἐκθεσίς τοῦ εἶναι σπουδαιότερα διὰ τὴν ἐπιθεωρίαν ἢ διὰ τὴν αἰτιολογίαν ταύτην.

Ὁ Σενέκας (benef. VI, 14) ὁρμάται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, ὅτι δι' ὥφελαιον, ἦν παρέχει τις ἡμῖν ἐπ' ἰδίᾳ αὐτοῦ μόνον ὥφελει, διὰ mercenarium beneficium, εὐδαιμον εὐγνωμοσύνην ὀφειλομένην αὐτῷ· ἄλλως ἠθέλομεν εἶναι ὀφειλῆται εὐγνωμοσύνης καὶ εἰς τὸν σιτιμπορον, τοῦ ὁποῖο τὸ ἐμπόρευμα διατρέφει τὴν ζωὴν ἡμῶν; quod emi, non debeo. Κατὰ τοῦτου ποιεῖται τὴν ἐξῆς ἐνστάσην (VI, 15, l. c.): Ἐὰν ἡ ἀρχὴ αὕτη ἦθελαν εἶναι γενικῶς ὀρθή, τότε δὲν ἠθέλομεν αἰσθάνεσθαι ἑαυτοὺς πλέον ὑποχρεοῦν εἰς τὸν ἱατρὸν καὶ τὸν διδάσκαλον, ἐπειδὴ εἰς αὐτοὺς πληρόμεν. Καὶ ὅμως τὸ ἐναντίον δεικνυσὶν ἡμῖν ἡ ἀγάπη καὶ τὸ εὖ καὶ ὡς ἀποδοδοῦναι εἰς αὐτοὺς πάντοτε, διδασκάλους καὶ ἱατροὺς. «Isto modo.... ne medico quidem debere te, nisi mercedulam dices, nec praeceptorī, quia aliquid numeraveris. Atqui omnium horum apud nos magna caritas, magna reverentia est».

Εἰς τί λοιπὸν συνίσταται ἡ εὐεργεσία, δι' ἣν αἰσθανόμεθα ἑαυτοὺς ὑποχρεοῦν εὐγνωμοσύνης εἰς τοὺς ἱατροὺς καὶ διδασκάλους, μολοντοὶ πληρόμεναι εἰς αὐτούς; Πρὶν ὁ Σενέκας ἀπαντήσῃ εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο, ζητεῖ νὰ ἀντικρούσῃ τὴν συνήθη λύσιν αὐτοῦ, τὴν καὶ ἀπομύνην δηλ. εἰς τὸ ἀνεκτίμητον τῆς θλευθέραις ἐκασκήσεως τῆς τέχνης. Τὴν ἀντικρούσιν ταύτην διευκολύνει ἑαυτὸς διὰ σοφισματος οὐχὶ λίαν ἐντέγων. Εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀντακουσίου ἀληθῶς ἀνεκτιμήτου ὑπόβαλλει τὸ ψευδὲς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων σοφιστῶν τῶν Σωκρατικῶν χρόνων προβυλλόμενον εἰς ὕψους τῆς

(1) Περὶ τοῦτου ὅρα κατωτέρω ἐν τῇ ἐκθεσί τοῦ θεκαίου τῆς ἀμεθῆς τῶν φιλοσοφῶν.

υπολήψεις αὐτῶν. Τὸ ἀλλήθης ἀνεκτίμητον, τοῦ ὅπου, ὡς εἰδείθη ἤδη καὶ δευρῆσται ἐστὶ, οὐ μόνον οἱ μεγάλοι Ἕλληνες φιλόσοφοι, ἀλλὰ καὶ οἱ οἱ μεγάλοι διδασκαλοὶ τῶν ἐλευθέρων τεχνῶν ἀνέκλιθεν ἀντεποιήσαντες ὑπὲρ τῆς τέχνης αὐτῶν, σημαίνει ἡθικῶς τι ἀδύνατον σημαίνει, ὅτι εἰς τὴν ἐλευθέραν ἐξασκῆσιν πρὸς τέχνης δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τίηται τιμὴ· ὅτι δὲν πρέπει νὰ καταβιβασθῇ εἰς τὰ εὐωνα ἐμπειρίματα, ἐπειδὴ, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυντιλιανῶ (l. c. XII, 7), «*pleraque hoc ipso possint videri vilia, quod premium habent*».

Τὸ ἀνεκτίμητον τῶν σοφιστῶν σημαίνει, ὅτι ὁ σοφιστὴς οὐδέποτε ἀνδρῶνται ἀπογορῶντος ἀναλόγως τῆς ἐργασίας του, ἐπειδὴ αὐτὴ ἔχει τοσαύτην ἀξίαν, ὥστε καὶ ἡ μεγαλύτερα ἀμοιβὴ δὲν δύναται νὰ ἰσορροῖται πρὸς αὐτήν. Τὸ ἀνεκτίμητον τοῦτο δικαιολογεῖται καὶ διὰ τῆς ἀξίας τῆς τέχνης, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀρετῆς, τὴν ὅποιαν αὐτὴ φέρει εἰς τὸν λαβόντα θάνατον τὸ ἐκτελούμενον ἔργον. Τὸ ἀνεκτίμητον φέρει ἀναγκαιῶς εἰς τὴν ἀπαίτησιν τιμῆς ὅσον τὸ δύνατον ὑψηλοτέρως.

Τὴν συνέπειαν ταύτην τοῦ ἀνεκτιμήτου τῶν σοφιστῶν ἐπωρῆθησαν καὶ οἱ ἐναντίοι πρὸς γλῆυν αὐτῶν, ὡς δεικνύει π. γ. τὸ μνημονευθὲν χωρίον ἐκ τοῦ κατὰ σοφιστῶν λόγου τοῦ Ἰσοκράτους.

Τὸ ἀνεκτίμητον τοῦτο τῶν σοφιστῶν οὐδὲν ἄλλο εἶναι, ἢ τὸ ὑπὸ Thibaut καὶ ἄλλων προταθὲν, τὸ ὅποιον μόνον πρακτικῶς, διὰ τὴν ἑλλειψιν ἀγοραίας τιμῆς τῆς ἐλευθέρως ἐργασίας, καθιστᾷ ἀδύνατον τὴν διαπραγματεύσειν αὐτῆς ὡς ἀντικειμένου τῆς loc^o cond^o. Ἡ λεγόμενη ἑλλειψὶς τῆς ἀγοραίας τιμῆς ἐπρεπε νὰ ἐκλείψῃ διὰ τῆς ἐξηγήσεως τοῦ Σενέκας (vv. quanti aestimas in solitudine hospitium cett. VI. 15).

Τὸ ἀνεκτίμητον λοιπὸν τοῦτο παρεισάγων ὁ Σενέκας ἀντὶ τοῦ γνησίου, σφοδρότερον ἔπειτα ἀντικρούει αὐτὸ ἐν τῇ ἐξηγήσει. «Ἡ ζητούμενη εὐεργεσία, τὴν ὅποιαν οἱ ἰατροὶ καὶ διδασκαλοὶ μὲς παρίσονται, συνίσταται, λέγουσι, εἰς τὸ ἀνεκτίμητον τῆς ἐργασίας των»: «Quaedam pluris esse quam emuntur. Emis a medico rem inestimabilem, vitam ac valetudinem bonam, a bonarum artium praeceptore studia liberalia et animi cultum; itaque his non rei pretium, sed operæ solvitur, quod deservierunt, quod a rebus suis avo-

cati nobis vacant, mercedem non meriti, sed occupationis suae ferunt».

Ἡ αἰρα τῶν ἰδεῶν ἐν τῷ τελευταίῳ μέρει τῆς ἐξηγήσεως ταύτης τοῦ ἀνεκτιμήτου τῶν σοφιστῶν προδήλως εἶναι ἡ αὐτὴ τῇ τοῦ Κυντιλιανῶ. Τῷ ἰατρῷ καὶ διδασκάλῳ δὲν πληρόνεται ἡ ἐργασία, ἀλλ' ἡ ἐκ ταύτης ἐπιγεγνημένη ἐπιμέλεια καὶ κόπος καὶ ἐπομένως ὁ χρόνος, τὸν ὅποιον ἀναλίσκει εἰς ξένα συμφέροντα.

Ἡ ἐργασία ὅμως τῆς τέχνης κατὰ τὴν ἐλπίσιν τοῦ Σενέκας, δὲν πληρόνεται, διότι εἰς τοῦτο δὲν ἤθελεν ἀρκέσει ἡσυχασμός, οὐδὲ κατὰ τὸν Κυντιλιανῶν, ἐπειδὴ ἡ διαπραγματεύσειν αὐτῆς, ὡς ἀντικειμένου πωλήσεως, ὡς ἐμπορεύματος, τὴν ἐξουσιάζει. Κατὰ τὸν Σενέκαν, πληρόνεται τότε εἰς τὴν τεχνίτην τοῦλάχιστον ἡ δαπάνη τοῦ χρόνου του· ὁ δὲ ὠδωδὸς ῥήτωρ τοῦ Κυντιλιανῶ κατ' οὐδένα τρόπον θεωρεῖ ὡς πληρωμένην ὅτι λαμβάνει παρὰ τοῦ πελάτου, ἀλλὰ μόνον ὡς εὐγνωμοσύνην· οὐ μόνον δι' ἡ ἐκ τῆς ἐπιμελείας του ὠφέλεια εἶναι ἀπαρατος, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ αὐτὴ ἡ ἐπιμέλεια ἦτο ἐλευθέρη, μὴ γνωμένη ἐπὶ σκοπῷ χρημάτων, δι' ὃ καὶ αὐτὴ δὲν πληρόνεται.

Ἐπειδὴ δὲ, κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ ἀνεκτιμήτου τῶν σοφιστῶν, ἡ ἐργασία δὲν ἐπληρώθη εἰς τὸν τεχνίτην, ἐάν αὐτὸς καὶ διὰ τὸν κόπον του δὲν ἔχῃ πληρῶς νὰ ἀπαιτησθῇ, ὁ δεχόμενος τὴν ἐργασίαν μένει αὐτῷ ὑπόχρεος. Τοῦτο ἀντικρούει ὁ Σενέκας ὡς λέγει: «Quaedam», εἰσάγει τὸν μετερχόμενον τῶν ἐλευθέρων τέχνην λέγοντα, pluris sunt, quam venierunt, et oh hoc mihi aliquid extra pro illis, quamvis emta sint, debes».

«Primum, ἀποκρίνεται ὁ Σενέκας, quid interest, quanti sunt, cum de pretio interementem et vendentem convenerit? Deinde, non venit illud suo pretio, sed tuo ... «Pluris esto, inquit, «quam veniit»... sed pluris venire non potuit. Pretium autem ejusque rei pro tempore est. Cum bene ista laudaveris, tanti sunt, quanti pluris venire non possunt. Praeterea nihil venditori debet, qui bene emit. Deinde etiam si pluris ista sunt, non tamen ullum istie tuum munus est, ut non ex usu effectuve, sed ex consuetudine et annona aestimetur Quanti aestimas in solitudine hospitium, in imbre tectum, in frigore balneum aut ignem? Scio tamen, quanti ista consecuturus diversorium subeam cett».

Καὶ ἡ ἀντίκρουσις αὐτὴ δὲν εἶναι νέα· εὐρίσκειται ἐν τοῖς κυριωτέροις ᾗδ' ἐν τῷ Ῥογγίᾳ τοῦ Πλάτωνος (σελ. 511), ἐνθα ὁ Σωκράτης ἀντιτάσσει αὐτὴν Καλλικλεί τῷ μαθητῇ τῶν σοφιστῶν.

Μετά ταῦτα ὁ Σενέκας (c. XVI), ἐρχεται εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐξηγησιν τῆς εὐεργεσίας τῶν διδασκάλων καὶ ἱατρῶν. Δὲν ὀρεῖομεν εὐγνωμοσύνην εἰς τοὺς διδασκάλους καὶ ἱατροὺς διὰ τὴν ὑπηρεσίαν, ἣν βεβαίως μᾶς πωλοῦσιν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἰδιαιτέρον φιλικὸν καὶ εὐμένει προήνυμα, τὸ ὅποιον δευνόουσι πρὸς ἡμᾶς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ τοῦ ἔργου αὐτῶν καὶ ἐφ' ὅσον αὐτοὶ κτενοῦσι.

Οὐδεμίαν ὀρεῖω εὐγνωμοσύνην εἰς τὸν ἱατρὸν, ὅστις θεραπεύει με ὡς καὶ τοὺς λοιποὺς πασχόντας, οὐδὲ εἰς τὸν διδασκαλόν, ὅστις με «*in urbe discipulorum habuit, non paravit dignum propria et peculiari cura*».

Ἐὰν ὅμοιαι τοιαύτη propria et peculiari cura παρέχεται, τότε ὀρεῖω χάριν καὶ σεβασμὸν εἰς τὸν διδασκαλόν καὶ τὸν ἱατρὸν οὐχὶ ὡς τοιοῦτον, ἀλλ' ὡς φίλον καὶ εὐεργέτην. Καὶ τῷ κοινωτάτῳ ἡμεροβίῳ ἐργατῇ, *officii vilissimae merces* (c. 11) diem se locanti, δίδομεν ἐπιδομα τὴν (*stipendium*) πρὸς τῇ ὀρεσίᾳ τῇ, ἔαν πῶς ἐντοπίσῃ καὶ ἐκασανίσθῃ. Ἦθελεν εἶναι λοιπὸν ἀγνωμοσύνη, ἔαν διὰ τὴν εὐγενεστότεραν ἐργασίαν δὲν ἐναρμόζομεν ἑαυτοῦς ὑποχρεοῦν εἰς περισσότερον τῆς συμπερωναμένης ἀμοιβῆς, καὶ μάλιστα ἔταν ὁ ἐλευθέρων τέχνῃν μετερχόμενος ἐπράττει περισσότερον τοῦ ὀρεοῦμένου, περισσότερον ἢ ἐπώληται (c. 17).

Αὕτη εἶναι ἡ ἰδέα τοῦ Σενέκα περὶ τῆς εὐεργεσίας τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης. Ἡ αὕτη πληροῦνται δι' ἑνὸς δώρου· διότι ἐὰν πληροῦνται ἡ ἐργασία, τότε πρέπει νὰ πληροῦνται καὶ ἡ πρόσθετος ἐργασία. Κατὰ τὴν ἰδέαν τοῦ Κυντιανοῦ, καὶ, καθὼς δύναται νὰ προστεθῇ εἰς τοῦτο, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἰδέαν τῆς ἀρχαίου πτωχοῦ ἐλεεινότητος ὁ ἐλευθέρων ἐργασία εἶναι ἀπλήρωτος, ἀμισθός, λοιπὸν εὐεργεσία, *beneficium*.

Ὁ Λουκιανὸς διηγείται ἐν ἰδιαιτέρᾳ πραγματείᾳ τὴν θέσιν τῶν μισθωτῶν λογίων ἐν τοῖς ἐξόχοις οἰκοῖς τῶν Ῥωμαίων, ἵνα ἀποτρέψῃ αὐτοὺς ἀπὸ τῆς εἰσόδου τῶν εἰς τοὺς οἴκους τοῦτους. Ὡς δοκοῦντας λογίους χαρακτηρίζει ὁ Λουκιανὸς φιλοσόφους, ῥήτορας, γραμματικούς, μουσικούς καὶ ἐν γένει ὄλους, οἵτινες τοιοῦτον ἐξηγεῖτο ἑαυτοῦς, ὥστε ἐπὶ παιδείᾳ

συνείναι καὶ μισθοφορεῖν. Ἐν τῷ συγγράμματι τοῦτο ἀναπτύσσει τὴν ἰδέαν, ὅτι οἱ πεπαιδευμένοι ἐλευθέρων Ἕλληνας, οἵτινες πωλοῦσι τὴν ἀνεξαρτησίαν των, τὴν ἐπιστήμην των ἢ τὴν τέχνην εἰσερχόμενοι εἰς πλεονεξίαν· θίσεις παρὰ πλουσίοις Ῥωμαίοις, λαμβάνουσι τὴν ἀπαιτούμενην ἀμοιβὴν διὰ τὴν οὕτω δεκνυομένην ταπεινώσιν τοῦ φρονήματός των· ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπατώμενοι ὑπὸ τῶν ἐξόχων κυρίων ἀποτυγχάνουσι τοῦ ἐπὶ τοιαύτῃ τιμῇ ἐπιδικωμένου ἀξιοκαταφρονήτου σκεπτοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ καταντῶσιν εἰς θέσιν καὶ ἐξωτερικῶς ἐπονειδιστον, ὡς ὀρεῖοντες νὰ ἀνέχονται τὴν ἀπρεσπότην συμπεριφορὰν τῶν κυρίων των, πράγματι δὲ δουλικὴν ὑπηρεσίαν νὰ ἀναλαμβάνουσιν.

Ὁ Λουκιανὸς διηγείται τὴν τέχνην τῶν Ῥωμαίων κυρίων τοῦ ἑλληνικοῦ λόγιου διὰ προβαλλομένων ἐπιδοτῶν πλουσίου κέρδους καὶ τοῦ συγκατατεῖν, συγχρόνως δὲ καθιστοῦν τὴν φιλοτιμίαν τῶν ἀπατωμένων διὰ παραστάσεως τῆς καταστάσεως αὐτῶν ὡς ἐλευθέρων, οὐχὶ μισθωτῶν. Τὴν τέχνην ταύτην ὁ Λουκιανὸς παραβάλλει πρὸς τὴν τῶν πλεονεξικῶν ἱταρῶν πρὸς τοὺς ἐραστὰς αὐτῶν. Ἐν τῇ ἐκθέσει ταύτῃ παρίσταται ἡ ἀρχὴ τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ αἰσίου τῆς τέχνης καὶ ἐπιστήμης ὡς ὄλος δημόσιος, οὗτο δὲ εἰ ὡς ἀμειβθεὶς καὶ ἀγροῖκοι παρίσταται Ῥωμαῖοι εὐγενεῖς ἥδυναντο νὰ τὴν μεταχειρισθῶν ὡς ὄπλον κατὰ τῆς μισθοφορᾶς.

Ὁ Λουκιανὸς ἀναφέρει τοιοῦτόν τινα Ῥωμαῖον ἄνθρωπον εἰσαγωγικῶς ἐν τῇ συμφωνίᾳ τοῦ μισθοῦ, ὅτι ὁ λόγιος, εἰς ὃν παραδίδωσι τὸ ὄψιστον τοῦ ἀγαθόν, τὴν ψυχὴν του καὶ τὴν τῶν τέκνων του δύναται, ἐνοεῖται, καὶ νὰ διασπῇ καὶ τῶν ἄλλων χρημάτων του· ἀχρὶ δὲ σε οὕτως ἔχον ὡς ἀπάντων ἡμῖν κοινῶν ἐσόμενων· γελῶν γὰρ, εἰ τὸ κυριώτατον, τὴν ψυχὴν σοὶ τὴν ἐμαυτοῦ ἤχη, νῆ δὲ, τῶν παιδῶν (εἰ παῖδες εἰναι αὐτοῦ καὶ δεύσεως δεόμενοι) ἐπιτρέπων, τῶν ἄλλων ὡς πλείους ἡρώμενην δεσπότην». Ἀλλ' ὅμως ἐπράττει νὰ ὀρεσθῇ τι (1): ὠρίσθαι τι δεῖ, ὅλην ποσὴν τῆς ζωῆς δὲν εἶναι μισθός κατὰ 1. ult. § 1. ult. 19. 5. (Mommson), πρὸς τὸ συμφέρον αὐτοῦ τοῦ Λο-

(1) Ὅτι ὁ ὅρισμός τῆς πληρωμῆς δὲν ἀντιτάσσεται εἰς τὴν δεδομένην τῇ λογίᾳ κυριαρχίαν τῆς ὄλης περιουσίας τοῦ συμφωνούντος, ἀποδεικνύει ἡ ἐξηγήσις τοῦ Σενέκα (benef. VII c. 4—13) περὶ τοῦ ζητήματος quemadmodum potest aliquis donare sapienti, si omnia sapientis sunt.

γίου, ὅστις ἄλλως ἤδυνάτο νὰ ζημιωθῇ διὰ τὴν μετροπροσόντην αὐτοῦ καὶ αὐτάρκειαν καὶ ἀπολοκρίδαν, αἰτνες μόναι ὠδήγησαν αὐτὸν βεβήσιαι εἰς τὸν μέτρον οἴκου τοῦ πολίτου· «Ὁρῶ μὲν τὸ μέτρον καὶ αὐτάρκειαν τοῦ σοῦ τρέπου, καὶ συνίημι, ὅς οὐχὶ μισθὸς ἐλπίδι προσελήλυθες ἡμῶν τῇ οἰκίᾳ, τὼν δ' ἄλλων ἕνεκα, τῆς εὐνικίας τῆς παρ' ἡμῶν καὶ τιμῆς, ἣν παρὰ πᾶσιν ἔχεις» — καὶ προηγουμένως: «τὰ μὲν ἡμέτερά, ὁποῖα ἔστιν, ἑώρακες, καὶ ὡς τύπος ἐν αὐτοῖς οὐδὲν εἰς ἀτραγωδῆτα διὰ καὶ πεῖρα πάντα καὶ δηλοῦται».

Ὁ λόγος οὗτος καὶ ἡ λαμπρὰ ἔκθεσις, ἣν συμπάρων τις καὶ συνεννοήσας μετ' ἐκείνου φίλος παρέρχεται περὶ τῆς ἐκτενέως εὐτυχίας, πείθουσι τὸν λόγον νὰ παρὰδῶν ἢ τὸν προτεινόμενον μικρὸν λόγον ἀξιὸν μισθῶν, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι, ὅτι ὁ μέγας λόγος: «πάντα ἦν ἐν κοινᾷ ἔσταιν, θέλει ἐκπληρωθῇ. Τὴν αὐτοῦ ταύτην ἐλπίδα καὶ ἐλευθέρην ἀπάτην ὁ Δαυιδὸς διηγείται ἐν τῷ μεγαλύτερῳ μέρει τῆς τραγωματικῆς αὐτοῦ. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς εἰσοδοῦ ὁ λόγιος ὁρεῖται μετὰ δούλων καὶ πελατῶν νὰ ἐκτελῇ ὑπηρεσίας δουλικὰς, ἀπώλεσε τὸ διακείμενον τὸν θεωρεῖσθαι ἐλευθερὸς καὶ εὐπατρίδης: «Μέμνησο μοι κατὰ ἐλευθερίαν τὸ ἀπ' ἐκείνου, μηδ' εὐπατρίδην σεαυτὸν οἰσεῖσθαι πάντα γὰρ ταῦτα, τὸ γένος, τὴν ἐλευθερίαν, τοὺς προγόνους, ἔξω τοῦ οὐδοῦ καταλείβων ἴσθι, ἐπειδὴ ἐπὶ ταυταῖς σεαυτὸν λατρεῖαν ἀπεμπολήσας εἰσῆς: οὐ γὰρ ἐβλήσας σοι ἡ Ἐλευθερία ξυνεισελθεῖν ἐφ' οὗτως ἀγενή πράγματα καὶ κατενὰ εἰσόντι. Δούλος οὖν, εἰ καὶ πᾶν ἀγθέσι τῷ νόματι, καὶ οὐχ' ἐνός, ἀλλὰ πολλῶν δούλων ἀναγκαιῶς ἔσθ' τοῦτο ἢ πρῶσις ἔστι: κήρυκος γὰρ οὐκ ἔδει ἐπ' ἄνδρα ἑαυτὸν ἀποκριβύοντα καὶ μακρῶ χρόνῳ μνηστευόμενον ἐντὺ τῶν δεσποτήν».

Ἐπειτα ἐκίζεται ἡ αἰσχύνη, ἣν τοιαύτη διαγωγὴ προσῆψε τῇ ἐπιστήμῃ: «Σεαυτὸν δὲ δόλιον ὁδὸν ἕνεκα . . . αὐτῇ ἀρετῇ καὶ σοφίᾳ ἔχοντων ἀπημπολήσας, οὐδὲ τοὺς πολλοὺς ἐκείνους λόγους ἀδισθεῖς, οὐδ' ὁ καλὸς Πλάτων, ἡ ὁ Χρυσίππος ἡ ὁ Ἀριστοτέλης διεξελκύνουσι, τὸ μὲν ἐλευθέρῳ ἐπαυνοῦντες, τὸ δουλοπαρεῖς δὲ διαβάλλοντες!»

Ὁ Ἰούλιος Πολυδεύκης, ἐν Ὀνομαστικῷ (IV § 24. 1) προστίθει πολλὰς ἐκφράσεις, δι' ὧν τὸ ἐμπόριον τῶν ἐλευθέρων τεχνῶν ἐστηλητεύετο, π. γ. παρὰσκειν τὰ μαθήματα, προοίσειν, ἀγγυρολογεῖν, ἐκρηματίζεσθαι τὰ

(Ἐλ. Φιλολ. Σχολίων, Εἰκοσιπενταετηρίδα.)

μαθήματα, ἀντακαλλάττεσθαι πρὸς ἀγγύριον, ἀποδίδοσθαι.

Γενικῶς ἀναγέρεται καὶ παρ' Ἰαμβλίχῳ ἐν τῷ βίῳ Πυθαγόρου (Jamblichus de vita Pythagorica ed. Kiessling p. 478, ed. Westermann p. 245), ὅτι ὁ Πυθαγόρας ἀπέκλεισε τῆς αὐτοῦ ἀνατροφῆς, κατὰ τὸν Ἰαμβλίχον, τοὺς τὰ μαθήματα κατηλείοντας, (ὡς καὶ οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ κατὰ τὸ παραδειγμα του), ἐπειδὴ ἀπῆλθον χρήματα δι' ἀτίμωτα πράγματα, τὰ μαθήματα, «μισθὸν τῶν ἀτιμῶν πράττοντας»: ἔδ. Westermann 245: «περὶ τοῦ μισθοῦ διδάσκων τοὺς προσόντας, οὓς καὶ χεῖρους τῶν ἐμπογλήσαν καὶ ἐπιδερῶν τεχνῶν ἀποφαινοῦσι . . . » Ἡ κρίσις αὕτη αἰτιολογείται.

Καὶ οἱ χριστιανοὶ ἐθεώρουν τὰς ἐλευθερίας τέχνας ὡς καὶ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐπιστήμην δώρον τοῦ Θεοῦ. Οὕτω λέγει ὁ ἱερός Ἀλφουστινὸς ἐν ταῖς Ἐξομολογήσεσιν (IV, 16), ὅτι αὐτὸς ἀνὴρ διδασκάλων «omnes libros artium, quos liberales vocant, emalēntes: καὶ περαιτέρω: quidquid de dimensionibus figurarum, quidquid de arte loquendi et disserendi et de musicis et de numeris sine magna difficultate nullo hominum tradente intellexi, eis tu, Domine, Deus meus: quia et creatus intelligendi et disputandi acumen donum tuum est». Καὶ περὶ ἄλλων λόγων (I. c. V. 3): «evanescent in cogitationibus suis et dicunt se esse sapientes, sibi tribuendo quae tua sunt»: καὶ περὶ τῶν αὐτῶν «conserunt veritatem tuam in mendacium et perveniunt creaturae potius quam creatoris».

Cl. Constitutio Dedit: «Secundum datum nobis a domino Deo sciamus».

Constitutio Tanta: Deum auctorem et presulem totius operis fieri optavimus.

Cassiodorus divinar. lectionum liber C. 31: «quamvis medicina legatura Domine constituta, Ipse tamen sanos efficit, qui vitam sine fine concedit». Διὰ τοῦτο ὁρεῖται οἱ ἱεροδραχίμονες μοναχοὶ νὰ μετέρχωνται τὴν τέχνην τῶν ἀποσβῆ: «ab illo mercedem recepturi, a quo possunt pro temporalibus aeterna retribui».

Ὡς οἱ ἔθνικοι, οὕτω βεβαίως καὶ οἱ ἀρχαῖοι χριστιανοὶ κατεδίδακτον τὸ «in quaestum trahere beneficia divina», ὡς λέγει τὸ διάταγμα τοῦ Διοκλητιανοῦ de pretiis rerum μετὰ μομφῆς. Ὅσον ὁμως δραστηριῶς τοῦτο καὶ

ἀν ἀντίσταν εἰς τὸ ἐμπόριον τῶν ὑψίστων, τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀγαθῶν (*pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam domini Dei existimasti pecunia possideri*), δὲν καθήργησεν ὁμοῦ τὴν πληρωμὴν τῶν ἐλευθέρων ἐπαγγελμάτων.

Μεταβαίνομεν ἐφεξῆς εἰς ἐκάστην τῶν ἐλευθέρων μαθήσεων.

I.

Φιλόσοφοι καὶ Νομικοί.

Ἡ ἀντίστασις τοῦ ἀμύθου τῆς φιλοσοφικῆς διδασκαλίας φαίνεται ἤδη ἀπὸ τοῦ Σωκράτους ὑποθαλαμίου, εἰς Ἐλεγγον, πρὶν ἢ ἐκπληρωθῇ ὡς τις οὐκ ἔστιν ἐννοημένη. Ὁ Θεμιστιος (λογ. XXXII, ἐκδ. Dindorf. σελ. 347) λέγει, ὅτι τὸ ὄνομα σοφιστῆς ἐν τοῖς ἀρχαιότεροις χρόνοις ἦν σμενὸν καὶ ἐντιμὸν, καὶ ὅτι ὁ Σόλων καὶ ὁ Πρωταγόρας εἶχον λάβει αὐτὸ παρὰ τῶν συγχρόνων τῶν. Ἀρ' ὅπου δὲ παρουσιάζεται ὁ Πρωταγόρας, Πρόδικος, ὁ Κεῖος καὶ Ὁρτιάδης ὁ Λεοντίνος, λέγει, ὅτι τὸ ὄνομα ἀπώλεσε τὴν ἀξίαν αὐτοῦ, ἐπειδὴ οἱ φηβότες προσέφερον τὴν σοφίαν τῶν ὡς ἐμπόρευμα καὶ εἰσέπραττον πολλὰ χρήματα παρὰ τοῦ ἀφεισμένου πλήθους: αὐτὸς περ ἄλλο τι τῶν ὀνόματι ἐκέρρυτον τὴν σοφίαν καὶ ἐπράττευστο πολὺ ἀργύριον τοῖς προσποιουμέντοις.

Ἡ κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ Πλάτωνος ἐξοχὸς λαμπρότης τῆς παρουσίας τῶν πρώτων σοφιστῶν συνεκάλυπτεν ἢ περιεσκεπτεν εἰς τοὺς πλείστους Ἕλληνας τὴν βαναυσίαν τοῦ ἔργου τῶν φιλοσοφικῶν τούτων χρηματολογίων, ὡς ὀνομαζέται αὐτοὺς κατακλιθεὶς ὁ Schopenhauer. Ὁ Σωκράτης καίπερ βραβείως περιφρονῶν αὐτούς, φαίνεται, ὅτι δὲν προῖθε ποτὲ κατὰ τοῦ μέρους τούτου τῆς σοφιστικῆς, δηλ. τῆς ἀργυρολογίας ἀρνεῖται μάλλον τοὺς σοφιστὰς νὰ προσεγγίζωνται εἰς αὐτόν, ἵνα ἀποπέμψῃ αὐτοὺς ἐπὶ ταῖς ἀποτομῆς, ὡς δεικνύει τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν παράδειγμα τοῦ Ἀντιφῶντος (Ξενοφ. Ἀπομ. Σωκρ. I, 6, 13).

Ὁ Σωκράτης ἐνταῦθα οὐχὶ εἰρωνευόμενος (ὡς π. γ. ἐν τῇ Ἀπολογία, 19), ἀλλὰ μετὰ τῆς ἄλλως οὐχὶ συνήθους αὐτοῦ, μέλιστα παρ' Ἕλλησιν ἀνηκούστου τρυφήτος, μετὰ τῆς καταδολογίας τὸν αὐθάδη ἀντίπαλον ἐξέ-

τητος, παρίστανει τὴν ἀντίθεσιν τῆς ἰδίας ἐαυτοῦ καὶ τῆς τῶν σοφιστῶν μετὰ φιλομαθῶν νέων ἀνατροπῆς, παραβάλλον αὐτὴν μόνον πρὸς τὴν ἀντίθεσιν τοῦ ἀληθοῦς ἔρωτος καὶ τοῦ τῶν καταχωρίων. Ὅτι ἡ ἐρις αὐτῇ μεταξὺ Σωκράτους καὶ Ἀντιφῶντος ἐγένετο ἐπιστολαίκα, εἶναι βεβαίως τοιμηροτάτη διαβεβαίωσις τοῦ C. Welcker ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ «Πρόδικος ὁ Κεῖος, πρόδρομος τοῦ Σωκράτους» (Kleine Schriften II, 2, 392—544), ἐν ᾗ ὁ συγγραφεὺς, ἵνα προσαρμόσῃ τὸν ἥρωα εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῆς πραγματείας του προσπαθεῖ νὰ συμβιβάσῃ κατὰ δύναμιν τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ σοφιστῶν καὶ φιλοσώφρων, βαναύσου φρονήματος καὶ ἐλευθέρου. Ὁ Welcker πλὴν ἄλλον ἀναφέρει (σελ. 426), ὅτι ὁ Σωκράτης αὐτὸς μετ' ὅλην τὴν ἀριολοκρέδειαν αὐτοῦ ἐλάμβανε παρ' ἀφροσύτων καὶ φίλων ὅσων εἶδετο πρὸς τὸν βίον. Ἀλλὰ διακρί παραλείπει νὰ ἀναφέρῃ, ὅτι ὁ Σωκράτης ἀπήτησε μέλιστα καὶ σίτησεν ἐν τῷ πρυτανείῳ, ἵνα δυνήτῃ νὰ ζῇ ἐν τῇ κλήσει αὐτοῦ καὶ δὴ παρὰ τῶν ὀργισμένων δικαστῶν καὶ ἀπέναντι τῆς προτάσεως τοῦ νὰ ἀναγνωρίσωσιν αὐτὸν ἔνοχον θανάτου; α' Ἡ ἰδέα, ὅτι οἱ Ἕλληνας ἐξετίμησαν τὰ μέλιστα τῶν πνευματικῶν, ὥστε νὰ μὴ θεωρῶσι προσβλητικὴν καθ' ἑαυτὴν τὴν πληρωμὴν τῆς ἐπιστήμης, βεβαίως δὲν δικαιολογεῖται ἐν γένει κατὰ τὸν Welcker (σελ. 440). Ἡ διαβεβαίωσις αὕτη ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ῥημάτων πρὸς τοὺς θεούς, τῆς πληρωμῆς τῶν ἱατρῶν, τῶν βραβείων τῶν κληρυκῶν, τῆς ἀρετῆς τῶν ποιητῶν τῶν θεάτρων, τοῦ μισθοῦ τῆς διδασκαλίας τῶν ζωγράφων καὶ ἱατρῶν κλπ. χωρὶς οὐδὲ κεν νὰ ἀποπειρῶνται νὰ δοκιμάσωσιν τὴν τοσοῦτον διάφορον σῆμα τῶν ῥημάτων τούτων πρὸς τὴν ἀπέναντι αὐτῶν ἐργασίαν.

Καὶ μόλις αὐτὰ ὁ Welcker ἵποισις τοιαύτων ἐντύπων καὶ ἐπὶ τοῦ F. Zeller (Philosophie der Griechen § 19), ὥστε ἐνόμισεν οὕτως, ὅτι πρέπει νὰ συγχωρήσωμεν τοὺς ἀρχαιότερους σοφιστὰς διὰ τὸ ἐπὶ νοήσασθαι ἔργων τῶν. Δὲν δυνάμεθα νὰ ἐνοήσωμεν, πῶς συμβιβάζεται μετὰ τούτου τὴ ἀπλήρωσιν τῆς διδασκαλίας τῆς φιλοσοφίας μέχρι τῶν σοφιστῶν, οὔτε διακρί τὸ ὕψος ἐκείνου, καίτοι τοιαῦτα σημαίνον, ἐφαρμόζεται εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἐξηγρημένους σοφιστὰς!

Ὁ Σωκράτης ἠρεσθήν ἐν γένει νὰ προβῇ εἰς τοὺς ἐπὶ χρηματολογίᾳ περιφερόμενους σοφιστὰς καὶ τοὺς ὁπαδοὺς αὐτῶν τῶν

Ελευθερον πρόπον τῆς διδασκαλίας του ὡς ἀντιρροπον καταπισχόντων αὐτούς. Ὁ Πλάτων πρῶτος ἤρχισε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς καπηλείας τῆς διδασκαλίας τῆς ἀρετῆς καὶ τοσοῦτον κινδὺν διεξήγαγεν αὐτόν, ὥστε οὐ μόνον οἱ σπουδαῖοι ὤφειλον νὰ καλύπτωσι τὴν καπηλειὰν αὐτῶν, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Ἰσοκράτης ἐν τῷ κατὰ τῶν σοφιστῶν λόγῳ, ἀλλὰ καὶ ἡ κατὰ τῆς βαναυσικῆς κινήσεως ἐξῆλθε πέραν τῶν ὁρίων τῆς φιλοσοφίας· βαλμυδὸν δ' ἐπέλαβετο ὧλων τῶν ἐλευθέρων, τειγῶν καὶ ἐκείνης ἔτι, ἥς τὸ ἐμμεσην καὶ αὐτοὶ οἱ Πλάτων οὐδ' εἶγεν ἐπὶ ἐμποδίσει, π. γ. τῆς ἱερᾶς.

Ὅτι λοιπὸν ὁ Σωκράτης αὐτὸς εἰδίδασκεν ἀμύθη, ἡ ἀρχαιότης πᾶσα δὲν ἀμφέβαλλεν, αἱ δὲ ἀρχαιότατοι ὡς καὶ αἱ μεταγενέστεραι εἰδήσεις βεβαιοῦσιν αὐτό. Ὁ Πλάτων ἐπίσης καὶ ὁ Σενόδοτος ἀναφέρουσι, ὅτι αὐτὸς οὗτος ἐξῆγεν αὐτὸ ὡς ἀντίθετον πρὸς τὸν πρόπον τῶν σοφιστῶν. Ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ τοῦ Πλάτωνος λέγει ὁ Σωκράτης, ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ κατὰ νόμους παρυσιασμένοι ἄλλους τὰ ἀναισχυντότατα κατ' αὐτοῦ ψεύθη, δὲν ἐτόλμησαν νὰ βεβαιώσωσιν ὡς ἐγὼ ποτὶ τινα ἡ ἐπραχμένη μισθὸν ἡ ἤττησα» (Ἀπολογ. 19 Δ.)· καὶ ὅτι οὐδενὸς διδασκαλὸς ἐγένετο· «ἐγὼ δὲ διδάσκαλος μὲν οὐδενὸς ποπώτω· ἐγενόμην» (33 Α.).

Οὐδέποτε ἐξῆρτησε τὴν συνδιελέξιν του ἐκ τῶν χρημάτων· αὐδὲ χρήματα μὲν λαμβάνων διακρίνομαι, μὴ λαμβάνων δὲ οὐ· ἀλλ' ὁμοίως καὶ πλουσίῳ καὶ πέννι παρὲχῳ ἑαυτὸν ἐρωτῶν» (33 Α.).

Ἐπὶ πολλὰ ἔτη εὐπειθὲς εἰς τὴν φωνὴν τοῦ θεοῦ (Ἀπόλλωνος), ἀμείλων τῶν ἰδίων του ὑποθέσεων, ἱερρόντισε περὶ τῶν ψυχῶν τῶν συμπολιτῶν του ὡς πατὴρ ἢ παρὲνυτερος ἀδελφός. Ὅτι δὲ ἔπραξε τοῦτο μὴ ἀποβλέπων εἰς κέρδος, ἀποδεικνύει ἡ μεγάλη αὐτοῦ πενία (30 Β.). Ὁ Σωκράτης ἐχαρκτηρίζε τὴν ὅλα τὰ ἄλλα αἰτία ἀποκλείουσαν ἀναγκασιστηκὴν δύναμιν, τὴν ὅποιαν ἡ ἐσωτερικὴ του κλήσις ἤσκει ἐπ' αὐτοῦ, λέγων, ὅτι ἤθελεν εἶναι ἐπίσης αἰσχρὸν εἰς αὐτόν, ὡς καὶ ἡ λιποταξία στρατιωτοῦ εἰς ἀπειλούμενην θέσιν τεταχμένου, τὸ νὰ ἀπειθήσῃ εἰς αὐτὴν τὴν κλήσιν ἐνεκα τῶν κόπων καὶ κινδύνων, οὓς ἐπιφέρει εἰς αὐτόν (Ἀπολογ. 28 Ε. ss).

Ἐπειτα παρίστανται τοῖς δικασταῖς ποῖαν ἰδέαν ἤθελεν ἔχει περὶ τῆς θεοῦ δοθείσης αὐτῷ ἐντολῆς καὶ τῆς κατὰ ταύτην ἐνεργείας. Ἐπρεπε νὰ θεωρῶν αὐτὴν ὡς ὄρων τοῦ Θεοῦ, ὡς τὴν ὑψίστην θεῖα κελύσει τῇ πόλει

ἀποδειχθεῖσαν εὐεργεσίαν. Διὰ τοῦτο ἤθελεν εἶναι πρόπον νὰ δοθῇ καὶ αὐτῷ ἡ τιμὴ, ἥτις ἀπονέμεται ἐκείνοις, οἵτινες καὶ μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον ἐγένοντο ἄξιοι τῆς πόλεως, δηλ. ἡ ἐν τῷ πρυτανείῳ στήθῳ διαπράξη τῆς πόλεως. Ἡ ἀναγνώρισις αὐτῇ ἤθελεν εἶναι ἀπέναντι αὐτοῦ τοσοῦτον μέλλον δικαία, καθίσουν αὐτὸς εἶναι πένης καὶ εἶναι ἀνάγκη αὐτῇ χάριν τῆς κλήσεως αὐτοῦ, ὥστε δὲν συμβαίνει εἰς τοὺς ἄλλους σιτουμένους ἐν τῷ πρυτανείῳ. (36 C.)· ἐπὶ οὖν πρέπει ἀνδρὶ πέντη εὐεργέτῃ δομένῳ ἄγειν στήλην ἐπὶ τῇ ἑμετέρᾳ παρακλειούσῃ· οὐκ ἐστὶν ὅτι μέλλον, ὡς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πρέπει οὕτως, ὡς τὸν τοιοῦτον ἄνδρα ἐν πρυτανείῳ σιτεῖσθαι· πολὺ γὰρ μέλλον ἢ εἰς ὑμῶν ἱππῳ ἢ ξυνορίδῃ ἢ ζεύγῃ νενικηκεν Ὀλυμπιακῶν. Ὁ μὲν γὰρ ὑμᾶς ποιεῖ εὐδαίμονας δοκεῖν εἶναι, ἐγὼ δὲ εἶναι· καὶ ὁ μὲν προτῆς οὐδὲν δέεται, ἐγὼ δὲ δέομαι. Εἰ οὖν δεῖ με κατὰ τὸ δίκαιον τῆς ἀξίας τιμᾶσθαι, τοῦτο τιμᾶμαι, ἐν πρυτανείῳ σιτήσεως.

Εἰς τὴν πρότασιν ταύτην, ἣν ὁ Σωκράτης μετὰ τὴν καταδικὴν του ἀντιτάσσει εἰς τὴν πρότασιν τῶν κατηγορῶν του τοῦ νὰ καταδικασθῇ εἰς θάνατον, ἐκρίνεται πρῶτον ἡ ἀντίθεσις μισθοῦ καὶ λήψεως, ἐμμεσην καὶ ἀμίσθου ἐργασίας, εἴτα ὁ σύνδεσμος ἀμειψῆς καὶ ζωτροφίας.

Ὁ Σωκράτης, ὥστε πρότερον πόσον πολὺ προϋφίστατο τῆς καπεινώσεως τῆς ἐπὶ μισθῷ διδασκαλίας, ἀπακτὴν α' ὡς εὐγνωμοσύνην διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῇ τοῖς συμπολίταις του παρεχομένην διὰ τῶν δαπάνων του, καὶ β' πρὸς διατήρησιν καὶ εἰς τὸ εἶναι τῆς ἀναγκαζίας διὰ τὴν τοιαύτην ὑπηρεσίαν εὐαρίαν, ἐπειδὴ δυσκόλως δύναται δι' ἄλλης οἰκῆς νὰ ἐπιτύχῃ αὐτῆς, ἄρα πρὸς συντήρησιν διὰ τὴν περικαιτέρω ἐλευθέραν ὑπηρεσίαν του, — αἰσθῆται ἐν τῷ πρυτανείῳ.

Ἐνθ' ὁ Πλάτων ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ ἀναφέρει τὸν Σωκράτην προτείνοντα ὑπὲρ ἑαυτοῦ δημοσίαν συντήρησιν, πράγματι οὗτος ἐδῆλθη τοιαύτην παρὰ τῶν φίλων του, πολὺ μικρὰν πάντως διὰ τὴν λιτὴν ἢ σχεδὸν κινικήν διαίτην του, ὡς λέγει ὁ Böckh ἐν τῇ Staatshaushaltung der Athener I, 123. Οὕτω λέγει ὁ Σωκράτης ἐν τῷ Οἰκονομικῷ τοῦ Σενόδοτου (μερ. 2), ἐν ᾧ ὑπολογίζει τὴν περιουσίαν του, ὅτι τὸ ἔλλειμμα τῶν οἰκονομικῶν του, τὸ ὅποιον ἔπρεπε νὰ καλύψωσιν οἱ φίλοι του, ἦτο μικρὸν καὶ οὐκ ἐπαχθὲς τοῖς φίλοις. Μόνον ὅμως παρὰ φίλων καὶ μόνον ἐκουσίας προσφοράς

ιδίεγο. Εἰς τὸν ἀρχαῖον μαθητὴν τοῦ Ἀριστοπποῦ ἐπιστρέφει εἰκοσι μῶς, ὅς τῷ εἶχε σταλεῖ οὗτος, διότι, ὡς λέγει Διογένης ὁ Λαέρτιος (II κεφ. 8, 65) δὴν ἦτο εὐχαριστήμων παρ' αὐτοῦ· διότι αὐτὸς πρῶτος μεταξὺ τῶν Σωκρατικῶν ἀπήτησε μισθὸν τῆς διδασκαλίας. Ἀκριβῶς δὲ διὰ τοῦτο ὁ Ἀριστοππος, ἐπειδὴ θιβόρηναι αὐτὸ δικαίον, ἐστειλε τοιοῦτον καὶ εἰς τὸν διδάσκαλόν του Σωκράτην. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀριστοππος καλεῖται παρὰ Διογένη καὶ ἄλλοις σοφιστῆς (Διογ. Λαερτ. II, 8, 74).

Ἡ σειρά τῶν ιδιῶν, καθ' ἣν ὁ Σωκράτης τοῦ Πλάτωνος ἀπαγορεύει τὴν ἐκουσίαν ἀμοιβήν, εἶναι ἡ ἀκλόουτος (Γορ. 519): — Πολιτικὰ ἄνδρες καὶ σοφισταὶ δὲν δύνανται νὰ παραμένωσι διὰ τὴν διευκρινέναν αὐτοῖς ἀγωνισμῶν, χωρὶς νὰ ἀντιπαρασπῶσι πρὸς ἐκινεῖς γυμνάσιος· διότι ἀμφοτέρω ὑπογινώσκονται ἀγωγήν, οἱ μὲν τῷ λαῷ, οἱ δὲ τοῖς μαθηταῖς αὐτῶν. Ἐκ τῆς ἀγωγῆς ὅμως ἀνήκει ἡ ἀπομείκνυσι τῶν σχολικῶν ὡς καὶ ἡ τῆς κλισίας πρὸς ἀγροτικάν. Καθὼς ὁ ἀναδειχόμενος νὰ τινασθῇ εἰς αἶμα, ἐξαγριζόμενος τοῖς ἀντικρίνοι αὐτὰ, δὲν δύναται νὰ διαβεβαιώσῃ συνάμα, ὅτι ἐξελπίζωσι τὴν ἐντολήν του καὶ ὅτι ἐβλάθη ὑπὸ τῶν τιμωρῶν τῶν ζώων, οὕτω καὶ ὁ σοφιστὴς ἡ ὁ κυβερνήτης τῆς πολιτείας, ὁ ἐκπληρώσας τὴν ὑπόσχεσίν του, δὲν δύναται νὰ παραπονεῖται ἐπὶ ἀγωνισμῶν· καὶ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον δὲν ἄρμοζει αὐτῷ νὰ ἀπαιτῇ ἐκείνου, τὸ ὅποιον δικαιοῦται νὰ τιμωρῇ ἐκ τῆς εὐγνωμοσύνης· ἐπειδὴ διεικνύει διὰ τοῦτου ἀμειβόμενον μόνον εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐντολῆς του, ἐνῷ ἐξαγριζομένη ἄλληλῃ ἐκπληρωθεῖσα. Ἐξ ἑκτακτίας οὐδὲν ἐμποδίζει ἄλλους διδασκάλους, ὧν ἡ διδασκαλία δὲν ἔχει σκοπὸν τὴν ἀπομείκνυσι ἠθικῶν παραπονημάτων ὡς ἡ φιλοσοφία, καὶ νὰ ζητῶσι τὸν μισθὸν τῶν καὶ οὐχὶ νὰ ἀφίωσι μόνον εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην· π. χ. ὁ παιδοτρέφης προσχεῖ τὸν μαθητὴν τὸν εἰς τὴν κατρίαν καὶ ἀκωποδία. Καὶ ἐὰν ὁ παιδοτρέφης ἐξελπίζωσιν ἐνταλῶν τὴν ἐντολήν του, ὁ δὲ μαθητὴς ἰγνέιτο ὠκύπους ὁρμῆς, δύναται οὗτος μὴ πληροῦναι νὰ φανῇ ἀγνώμων· ἐπειδὴ ταχύτης καὶ εὐγνωμοσύνη, βραδυτῆς καὶ ἀγνώμοσύνη οὐδὲν κοινὸν πρὸς ἀλλήλους ἔχουσιν.

Ὁ κυβερνήτης, ὁ διδάσκαλος τῆς φιλοσοφίας, καὶ ὁ διδάσκαλος τῆς γυμνασιακῆς, οἱ ἀποβλέπουσι εἰς τὴν εὐεργεσίαν. Ἀλλὰ οἱ δύο πρῶτοι ψεύδονται ἀναγκάως, ἐὰν διαβεβαιώσιν, ὅτι ἐπράξαν μὲν αὐτὴν (τὴν εὐερ-

γείαν), ἀντημερίθησαν δὲ δι' ἀγνώμοσύνης, οὐχὶ ὅμως καὶ ὁ τρίτος (Γορ. 520):. «Καὶ προΐσθαι γε δῆπου τὴν εὐεργεσίαν ἄνευ μισθοῦ, ὡς τὸ εἶδος, μόνους τοὺς τοῖς (ἴδλ. τοῖς δημογόροις τε καὶ σοφισταῖς) ἐνεργῶσι. Ἄλλων μὲν γὰρ εὐεργεσίαν τὴν εὐεργετηθῆς, οἷον ταχὺς γινόμενος διὰ παιδοτρέφην, ὥς ἀν ἀποστερηθεῖς τὴν χάριν, εἰ πρόβουτο αὐτῷ ὁ παιδοτρέφης καὶ μὴ συνθέμενος αὐτῷ μισθὸν ἐπὶ μάλιστα ἄμα μεταδόουσι τοῦ τάχους λαμβάνει τὸ ἀργύριον· οὐ γὰρ βραδυτῆτι, οἴμαι, ἀδικοῦσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' ἀδικίᾳ».

Εἰς τὴν σειράν ταύτην τῶν ιδιῶν ὁ Σωκράτης ὁρμάται ἀπὸ τῆς ἀπόφαις τῶν σοφιστῶν, οἵτινες ὑπογινώσκουσι ἀπολίτως καὶ ἄνευ ὥρων νὰ μεταδώσωσι εἰς τοὺς μαθητάς των τὰ ὅσια ἠθικὰ καὶ πνευματικὰ ἀγαθὰ.

Ὁ Ἀριστοππος ἐξ ἑκτακτίας ἐξεργάζεται ἐντόμως, ἐπὶ τὴν παρὰ τῶν μαθητῶν του ἀπαιτούμενη ἀμοιβήν· θιβόρει μόνον ἐκουσίαν προσφοράν, ἣν καὶ ὁ Σωκράτης ιδίεγο· ἐπὶ δὲ ἡ μόνη διαφορά μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Σωκράτους ἦν, ὅτι ὁ Σωκράτης εἶχε ταμίαν τοῖς πρῶτους τῶν Ἀθηναίων, αὐτὸς δὲ (ὁ Ἀριστοππος) ἔνα ἀργυρόντην δοῦλον Εὐτυχίδην. (Διογ. Λαερτ. II, κεφ. 8, 74, πρβλ. 80, 1).

Ὁ Ἀριστοππος ἐξηγεῖ τὴν ἀπαιτήσιν τῶν διδασκῶν ὡς μέρος τῆς περὶ τὴν ἀγωγήν τέχνης αὐτοῦ· ἀργύριον εἶπε παρὰ τῶν γνωρίμων λαμβάνειν, οὐχ ἵνα αὐτὸς χρῆται, ἀλλ' ἵνα ἐκείνοι εἰδέναι, εἰς τίνα δεῖ χρῆσθαι τοῖς ἀγυρίοις (Διογ. Λαερτ. I, α.) τὴν θεωρίαν τῆς τέχνης, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς πολεμικῆς τοῦ Ἀριστοῦ καὶ Λουκιανοῦ, μετεγερθεῖσθαι βραδυτέρως πολὺ συχνὰ ὡς ἐπικαλύμμα τῆς πλεονεξίας καὶ ἀγροικίας οἱ κατὰ τὸ φαινόμενον φιλόσοφοι.

Ὅτι οἱ σοφισταὶ τῶν Σωκρατικῶν χρόνων δὲν θιβόρουν τὰς ἀρετὰς ὡς τὸν ἀκρατῶν τῶν ὡς ἀμειβόντων, ἀλλ' ὡς τῶν ἀκρατῶν μισθόν, ἐξάγει ἐκ πολλῶν ἀνυποτάκτων μαρτυριῶν.

α') Ἐν τῷ πολλῷ μνηστῆρ ἐκείνῳ χωρίῳ τοῦ Ξενοφάντος ὁ σοφιστὴς Ἀκέρων θεωρεῖ τὴν σορίαν ὡς κτήμα, τὸ ὅποιον εἰς συντηρῶν ἄνθρωπον δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παρέλθῃ μακρὰν ὁδὸν μῆτι ἀντὶ τιμῆς κατωτέρας τῆς τιμῆς αὐτοῦ, ὡς οὐλοῦντο ἄλλο κτήμα, π. χ. ἡ μῆστις οἰκία.

β') Ἐν τῷ Πρωταγόρῃ λέγει ὁ Σωκράτης πρὸς τὸν περίφρονον ὁμόνομον σοφιστὴν Πρωταγόραν (σελ. 348, 349), ὅτι ἐνοεῖται οἰκοῦν, ὅτι εἰς τὴν ἱεράν τῆς οὐσίας τῆς ἀρετῆς πρέπει

νά συμβουλευτήται τις αὐτόν, τὸν Πρωταγόραν, ἐπειδὴ δημοσίᾳ προσφίεται ὡς διδάσκαλος τῆς παιδείας καὶ ἀρετῆς καὶ εἶναι ὁ πρῶτος, ὅστις ἐθεώρησε πρῶτον τὴν ζήτησιν μισθὸν τοῦτο· «Σὺ γ' ἀνακρανὸν σεαυτὴν ὑποκρυβόμενος εἰς πάντας τοὺς Ἕλληνας σοφιστὴν ἐπονομασάς σεαυτὸν ἀπείρητος παιδεύσεις καὶ ἀρετῆς διδάσκαλον, πρῶτος τοῦτο μισθὸν ἀξίως λαβεῖν νοθεῖς».

Ὁ δὲ μισθὸς οὗτος δὲν ἀντιστοιχεῖ μὲν τῷ βωμικῷ μισθῷ κατὰ τὴν κυρίαν σημασίαν τῆς λέξεως, ἀλλὰ τῷ mercedis nomine datum, (περλ. 1. 22 D. praeser. verb. 19. 5), ἐξάγεται ἂν τῷ ἐκτίσεως, ἣν ὁ Πρωταγόρας διδίδει περὶ τοῦ πρῶτου τοῦ προσδιορισμοῦ αὐτοῦ ἐν τῷ αὐτῷ Πλατωνικῷ διαλόγῳ, (σελ. 328).

Ἐν τῷ μνημονευμέντῳ χωρίῳ λέγει ὁ Πρωταγόρας, ὅτι αὐτὸς γνωρίζει καλλίων πάντος ἄλλου νὰ παιδεύσῃ τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ διὰ τοῦτο εἶναι ἄξιος τοῦ λαβεῖν τὸν ὅποιον ἀπαιτεῖ παρὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ μάλιστα ἐπὶ μεγαλητέρῳ· καὶ ὅτι αὐτὸς εἶναι ἡ ἰδέα καὶ αὐτὸν τῶν μαθητῶν.

Διὰ τοῦτο εἰσήγαγε τὸ ἐξῆς σύστημα μισθοδοσίας. Μαθητεύσας τις παρ' αὐτοῦ ἡ διδίδει αὐτῷ τοσοῦτον, ὅσον αὐτοῦ, ὁ Πρωταγόρας ἀπαιτεῖ, ἢ πορεύεται εἰς ναὸν καὶ ἐκεῖ ὀρκίζεται, πόσον ἀξίζει αὐτῷ τὸ μαθηθῆναι, ἵνα ἔπειτα πληρώσῃ τὴν ἄξιαν ταύτην· «οἶμαι διαφερόντως ἂν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ὀνησάι τινα πρὸς τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν γενέσθαι καὶ ἀξίως τοῦ μισθοῦ, ὃν πράττομαι καὶ ἐπὶ πλείονος, ὥστε καὶ αὐτῷ δοκεῖν τῷ μαθητῇ διὰ ταῦτα καὶ τὸν τρόπον τῆς πράξεως τοῦ μισθοῦ τοιοῦτον πεποιήμα· ἐπειδὴ γὰρ τις παρ' ἐμοῦ μάθῃ, ἔάν μὲν βούληται, ἀπέδωκεν ὁ ἐγὼ πράττομαι ἀργύριον, ἔάν δὲ μὴ, ἔλθῃ εἰς τὸ ἱερὸν ὁμόσας, ὅσου ἂν εἴ ἄξιός εἰναι τὰ μαθήματα, τοσοῦτον κατέθηκεν».

Ὁ διδάσκαλος λοιπὸν τῆς ἀρετῆς Πρωταγόρας ἀρνεῖται μετὰ τὸ τέλος τῶν μαθητῶν εἰς τὸν μαθητὴν, εἰς τὸν ὅποιον φαίνεται μέγας ὁ ζητούμενος μισθὸς τῶν διδασκόντων, νὰ προσδιορίσῃ αὐτόν, ἀσφαλίζεται δὲ μόνον ἐπὶ τοῦ ὅτι ὁ μαθητὴς πράγματι πρέπει νὰ προσδίσσῃ, πράγματι νὰ ἐνομήσῃ τὸ χρηματικὸν ποσόν, τὸ ὅποιον φαίνεται εἰς αὐτὸν σύμφωνον τῇ ἀρετῇ, ἣν ἐμαθεῖ. Ἡ εὐγενεία του συνίσταται εἰς τοῦτο, ὅτι, ὅμα ὁ μαθητὴς ἐγείρῃ ἐνστάσεις, ὅτι ἡ τῷ πρῶτον γενομένη ἐκτίμησις εἶναι μεγάλη, ὁ Πρωταγόρας δὲν ἐθεώρησε αὐ-

τὴν ὀριστικὴν. Ἀπορῶν εἰς τὴν τοῖς μαθηταῖς ἀρνεμένην ἐκλογὴν παραδίδεται, ὅτι ἐκείνους, οἵτινες παραβιάζονται τὴν ἀπαίτησίν του, θεωροῦν αὐτὸν ὡς ἰσότημον τοῖς μαθητέμενοις ἢ κατωτέραν τὸ συμπέρασμα ὅμως τοῦτο δὲν εἶναι ἀκριβές· διότι πλην τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ ἰσότημου τῶν διδασκόντων καὶ τῆς ἀπαιτουμένης πληρωμῆς, δύναται καὶ ἄλλοι λόγοι νὰ παρακινήσωσι τὸν μαθητὴν νὰ πληρώσῃ ἄνευ ἀντιλογίας τὸ ἀπαιτούμενον ποσόν, οἷον, ὁ σκοπὸς τοῦ ἀπορνεῖν ἔρην ἢ τοῦ ἐπιδιεῖξαι ἐλευθεριότητα.

Βραχυτέρα, ἀλλὰ κατ'ὅσας συμφωνίας εἶναι ἢ περὶ τοῦ Πρωταγορείου συστήματος τῆς πληρωμῆς εἰδήσις τοῦ Ἀριστοτέλους (Ἠθικ. Νικομ. IX. κεφ. 1. § 5). Ὁ Πρωταγόρας μετὰ τὸ τέλος μαθήματος τινος ἐκλείπει τὸν μαθητὴν νὰ ἐκτιμήσῃ αὐτὸς τὸ μαθηθῆναι καὶ τότε ἐλάμβανε τὸ τοῦτο ἀξίον ποσόν, «εἴτε γὰρ διδάξαιεν ἂν ὅποτε, τιμῶσαι τὸν μαθητὰ ἐκλείπουν, ὅπου δοκεῖ ἄξιον ἐπίστασθαι καὶ ἐλάμβανε τοσοῦτον».

Ὁ μαθητὴς πρέπει νὰ πληρώσῃ τὴν ἄξιαν τοῦ μαθηθῆναι. Εἰς τὸν Ρωμαίων νομομαθὴ τοιαύτη συμφωνία, οἷαν ἵκναι ὁ Πρωταγόρας, ἤθελε καὶ ἐν locatio operis, ἔάν τὸ ὀριζόμενον ποσὸν τῆς ἄξιως ὡς merces θῆλει ἐνομασθῇ ἐν τῇ συνάψει τῆς συμφωνίας. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο δὲν συνέβαινεν ἐν ταῖς συμφωνίαις τῆς διδασκαλίας τοῦ Πρωταγορέου, τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον θῆλει δώσει ἐν τῷ αὐτῷ κατὰ 1. 22. D. praeser. v. 19. 5 μὴ ἐπὶ in factum praeser. v. Μόνον ἐπειδὴ ἡ συνάψις ὀρίζεται κατόπιν, διὰ τοῦτο δὲν προέκειτο locatio operis.

Ἄλλως ἡ κατόπιν παραβολὴ τῆς πληρωμῆς δὲν φαίνεται, ὅτι ὑπῆρχε γέννησις ἐνδεχόμενος μεταξὺ τῶν σοφιστῶν· διότι ὁ Πρωταγόρας καυχᾶται διὰ τὴν συνέθειάν του ταύτην ἐνώπιον καὶ ἄλλων σοφιστῶν, ὡς τοῦ Προδίου, τοῦ Ἰππίου καὶ ἐλευκτῶν καὶ ἐξόχων ἀρεσκῶν.

Καὶ ὁ νέος, ὅς θῆλει νὰ εἰσέλθῃ ὑπὸ τοῦ Σωκράτους πρὸς τὸν Πρωταγόραν, δὲν γνωρίζει ἄλλο, ἢ ὅτι πρέπει νὰ εἰρή χρημάτων πρὸς τοῦτο, ὁ δὲ Σωκράτης καθηγουμένως αὐτὸν ἀνυπομονοῦντα διὰ τὴν σφοδρὰν τοῦ Πρωταγορέου καὶ ἐν βαθείᾳ νουτικῇ ἐξεγείραντα αὐτὸν λέγει εἰρωνικῶς· «ἂν αὐτῷ διδῷς ἀργύριον καὶ πείθῃς ἐκείνον, ποιῆσαι καὶ σὲ σοφόν». Τὴν προπληρωμὴν τοῦ μισθοῦ δεῖκνυναι καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ Πρόδικος ἔφερε δῆθεν ἀνὰ στόμα πνύκτου τὸ λόγιον τοῦ ποιητοῦ Ἐπὶ γὰρ μου· ἢ δὲ χεῖρ τὴν χεῖρα νίει· ὅς τι, κῶρε, καὶ καθεῖ» (Welcker I. c. p. 426).

Ἀποδεικνύεται αὕτη τελευταία ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν τοῖς Νικομαχείοις ἡθικός (IX, 1 § 6, 7), ἐνθα θεωρεῖται ὡς ἀντίθεσις εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν συνήθειαν τοῦ Πρωταγόρου ἡ τῶν ἄλλων σοριστῶν διαγωγή διδοῦσα ἀφορμὴν τοῖς μαθηταῖς εἰς παράπονα περὶ πλεονεξίας. Ἐκεῖνοι, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, οἵτινες προπληρόνονται, διὰ δὲ τὸ υπερβολικὸν τῶν ὑποσχέσεων οὐδὲν πράττουσι ἐξ ὧν ἐβελίσκων, ὅτι θέλουσι νὰ ἐκτελέσωσι, δίδουσι φυσικῶ τῷ λόγῳ ἀφορμὴν εἰς μομφὰς ἐπὶ τῇ μὴ ἐκπληρώσει τῶν ὑποσχέσεων, ἃς ἀνέλαβον. Οἱ σορισταὶ ὅμως ἐρεπε νὰ προπληρόνωνται, διότι ἄλλως ὡς ἀποφασίζονται θὰ εἶδεν τις αὐτοὺς χρήματα δι' αὐτὸν τὸ ὅποιον γνωρίζουσι. Δικαίως λοιπὸν κατηγοροῦνται οἱ σορισταὶ ὡς μὴ ἐκπληρόντες τὰς ὑποσχέσεις των καίπερ λαβόντες πρότερον τὰ χρήματα.

Ὅτι αἱ περὶ τὴν δασκαλίας συμφωνίαι τῶν σοριστῶν ἦσαν ὁμοῖαι locationes, ἐξάγεται καὶ ἐκ τοῦ κατὰ τὴν ἐκτελέσειν λόγου τοῦ Ἰσοκράτους, ἐν ᾧ ἐκείνου τὴν ἀδυναμίαν τῶν σοριστῶν πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποσχέσεων των, καὶ τὸ γινώσκον τῶν ὑποσχέσεων τούτων, καὶ λέγεται, ὅτι οἱ σορισταὶ ὅλα τὰ μὴ ἐκπληρώσεις τῶν προποσθῶν ὑποσχέσεων των καθεστῶσι τὴν ἐπιστήμην κακῆς πίστεως.

Εἰς τοσοῦτον δὲ τὸλμῃς προβαίνουσι, ὥστε προσφέρουσι τοῖς νέοις τὴν πίστιν, ὅτι ἤθελον μάθει παρ' αὐτοῖς, τί πρέπει νὰ πράττωσιν ἐν τῷ βίῳ καὶ διὰ τῆς γνώσεως ταύτης νὰ εὐδαιμονήσωσιν. Ὅλα ὑπισχνοῦνται τοῖς μαθηταῖς, μόνον ὅτι δὲν κλίνουσιν αὐτοὺς ἀθανάτους¹ ἀφοῦ δὲ ἐμφανίζονται ὡς κέρει καὶ διδασκαλοὶ τῶν ὑψίστων ἀγαθῶν, δὲν αἰσχύνονται νὰ ἀπαυτῶσι πρεῖς ἢ τέσσαρας μῶας.

Αὐτοὶ, οἵτινες τὴν πᾶσαν ἀρετὴν καὶ μακαριότητα ἀντὶ τοιαύτης τιμῆς πωλοῦσι, θέλουσι νὰ θεωρῶνται φρόνιμοι καὶ διδασκαλοὶ ἄλλων· ἀσμετασαν δὲ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν οὕτως ὀλίγων πωλοῦντες ὡς νοῦν ἔχοντες διδασκαλοὶ τῶν ἄλλων ἀξιοῦσι γενέσθαι. Βεβαίως ὅμως προνοοῦν οὐ μόνον νὰ προπληρόνωνται, ἀλλὰ καὶ καταθέτουν τὴν λείαν των εἰς μέγα ἀποράλειον φοβούμενοι τὴν ἀνελήθησιν (ἐ. α. κερ. 3).

Ἦνα ἐννοήσωμεν, πῶς οἱ σορισταὶ ἐν γένει ἠδύναντο νὰ εὐρώσιν πίστιν εἰς τὰς ὑποσχέσεις των, πρέπει νὰ ἔχωμεν κατὰ νοῦν, ὅτι ἡ οὐσία τῆς γνώσεως, τὸ ἀντικείμενον τῆς σπουδαιοτάτης Σωκρατικῆς ἐρεῖνης, εἰς τοὺς συγχρόνους

τοῦ Σωκράτους Ἕλληνας καὶ εἰς τὰς ἀμέσους μετ' αὐτὸν γενεάς, βεβαίως δὲ ἐφαίνετο ἄλλο, ἢ ὅτι φαίνεται εἰς ὅλους τοὺς νεκροὺς λαοὺς, ὡς μαρτυρεῖ ἡ μυθοποιία, ὡς δύναμις δηλ. ἐπιτυγχανομένη δι' ἐξωτερικῆς ἐπενεργείας καὶ περιστάσεων, ἢ αὐτὴ ἀνεξάρτητος τῆς αὐτομακτίας (1).

Οὕτως ὑπισχνοῦνται ὁ Πρωταγόρας τῷ ὑπὸ τοῦ Σωκράτους ὀδηγηθέντι πρὸς αὐτὸν Ἰποκράτει ἀπλούστατα, ὅτι παρ' αὐτῷ θέλει προσδεῖν καθ' ἐκάστην (Πρωτ. 318). Ὁ Σωκράτης ἀποδεικνύει εἰς τὸν Πρωταγόραν, ὅτι ἡ ἀρετὴ, τὴν ὅποιαν αὐτὸς θέλει νὰ διδάξῃ, ἐν γένει δὲν εἶναι διδασκτὴ, καὶ εἰρωνικῶς ἐνῶπιον τοῦ πλουσίου Καλλίου μακαρίζει τὸν διδάσκαλον τῶν τέκνων αὐτοῦ, τὸν σοριστὴν Εὐθύνην, ὅστις παρουσιάζεται ὡς ἀρετῆς τῆς ἀνθρωπίνης τε καὶ πολιτικῆς ἐπιστήμης, ἣν διδάσκει ἀντὶ πάντε μόνον, ἐννὸν πράγματι κατέχῃ ταύτην τὴν τέχνην καὶ τοσοῦτον εὐθηνὰ διδάσκει αὐτήν· αἰεὶ ὡς ἀληθῶς ἔχει ταύτην τὴν τέχνην καὶ οὕτως ἐμμελῶς διδάσκει. (Ἀπολογ. 20, C.).

Ὁ Σωκράτης ὅμως αὐτοῖς ἀποκρούει τὴν ἰδέαν τῶν ἄλλων θεωρούντων αὐτὸν διδασκαλον (Ἀπολογ. 19, E. 28, C.).

Κατὰ τῆς ἐλπίσεως ταύτης δὲν πρέπει νὰ βασίζονται τις εἰς τὴν ὑπόληψιν τῶν πρώτων σοριστῶν καὶ εἰς τὴν συρροὴν τῶν μαθητῶν των, οὔτε εἰς τὸν Πλάτωνα, ὡς ποιεῖ ὁ Welcker, (ἐν Φαιδρῳ σελ. 266. c.), λέγοντας ὅτι δὲθεν προσφέρουσι ῥόρους τοῖς σορισταῖς ὡς βασιλεῖσι, τὴν ὅποιαν ἐκράσαν μεταχειρίζεται ἀλλοῦ (Πολιτ. 298 C.) καὶ περὶ τῆς ἀμοιβῆς τῶν ἱατρῶν· διότι ὅλα ταῦτα σφαιρίζονται μετὰ τῆς λαμπρᾶς παραστάσεως, ἥτις διακρίνει τοὺς πρώτους σοριστὰς τῶν μεταγενεστέρων διαδοχῶν των, ἐπίσης ὅτι οἱ μαθηταὶ τῶν ἐσχέτων τούτων ἀνέβην, ὡς ἀναφέρει αὐτοῖς ὁ Πλάτων, ὥρην ἐν ἀνταγωνισμῶν τοῖς διδασκαλοῖς αὐτῶν γάρην τῆς δασκαλίας καὶ

(1) Καὶ εἰς τοῦτο οἱ Ἕλληες ἦσαν παρὰ τὴν ἀντίαν τῶν Αἰγυπτίων, τῶν ὅσιον τὰ ἱερογλυφικὰ παύσαντων τὴν παιδείαν ὡς ὁρότον καταργημένην ἐξ οὐρανοῦ κατὰ τὸν Ἀριστοφάνη Νεφελῶν (Ἱερογλ. ἐκδ. Leemans σ. 27, σελ. 40), «ἐφηλόσαντες, ὅτι, ὥσπερ εἰς πάντα τὰ μεταχωρεῖ καὶ τὰ μὲν ῥῶν ἔχοντα ἀπαλλοτρίωνται ἀπὸ τῆς αἰδέας ἀνθρώπων ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως ἀδυνατεῖ τὸ αἰετὸς τοῖς ἔτεσις ἐκτελεῖν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ἡ μὲν παιδεία κοινὴ κατέστηκεν, ἦν περ ὁ μὲν εὐφρῆς ὡς ὁρότον ἀρετῆς, ὁ δὲ εὐφρῆς ἀδυνατεῖ τοῦτο ὁράειν». Προβλεπομένην εἶναι καὶ ἡ ἐξήγησις αὕτη εἶναι Αἰγυπτιακή.

μεθ' ἄλλην τὴν πληρωμὴν «τούτους (τούς νέους) πείθουσιν (οἱ σοφισταί) σπρία ζυεῖναι χρήματα δίδοντας καὶ χάριν προσεῖναι». (Ἀπολογ. 10, E.).

Ἡ διαφορὰ ἢ μεταξὺ τῶν πρώτων σοφιστῶν καὶ τῶν ὑπὸ Ἀριστοτέλους καὶ Ἰσοκράτους ἀποτιμωμένων ἦτο μόνον αὕτη, ὅτι οἱ πρώτοι ἦσαν προσηκτικώτεροι εἰς τὰς ὑποσχέσεις των, καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον τοὺς ἀχίοντον ὑπερέβαινον τοὺς πενηντούς ἐν τῷ ἐπιτηδεύματι αὐτῶν.

Ὁ Πλάτων ἀκαμάτως προσπαθεῖ νὰ γυμνώσῃ τὴς ἰσχυρὰς λάμψους τὴν σχέσιν τῶν σοφιστῶν πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτῶν καὶ νὰ παραστήσῃ αὐτοὺς ὡς τὴν βαναύσῳ γυμνότητι, δηλ. ὅτι ἐπράγματι ἦσαν κοινὴ μυσθία σφάις. Πόσον ἐπιτυχὴν εἰς τὴν λύσιν τοῦ θέματος τούτου, ἐλάγεται ἐκ τῶν ὅτι οἱ ἄλλοι σοφισταί, περὶ ὧν ὁ Ἰσοκράτης προσηκτικώτεται, θεώρησαν ἀναγκαῖον νὰ καθορθῇ κατὰ τὸ φαινόμενον διὰ τῆς ἀριστεριότητος καὶ τῆς σοκρατικῆς περιουσιότητος τῶν χρημάτων. Ἄλλοι λέγουσι μὲν, ὡς οὐδὲν δέονται χρημάτων «ἐργυρίδιον καὶ ἀγροσίδιον» τὸν πλοῦτον ἀποκαλοῦντες». Ἰσοκρ. I. α. 3), τὸ ὅποιον ποτὲ δὲν διενόηθη ὁ Πρωταγόρας, οὔτε ὁ Πρόδικος, οὔτε ὁ Ἰππίας, ὧν ὁ τελευταῖος τοὺς ἀχίοντον πολλὰ πῶς γλευδίζειται ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἀκριβῶς διότι ἐκχυγὰτο ἐπὶ τῇ ἐπιμερδεῖ διδασκαλίᾳ του.

Ἡ ἰδέα τοῦ Ἀριστοτέλους περὶ τῆς σχέσεως τοῦ φιλοσόφου πρὸς τοὺς μαθητὰς του γίνεταί φανερά ἐκ τῶν Ἱθικῶν Νικομαχείων, ἐν οἷς λέγεται (IX. c. 1 § 7), ὅτι, ὅταν δὲν γίνηται συμφωνία τῆς ὑπηρεσίας (ἐν οἷς δὲ μὴ γίνεταί διαμολογία τῆς ὑπουργίας), ἐκείνοι, οἵτινες ὁ εἰς χάριν τοῦ ἄλλου θυσιάζουσιν (οἱ μὲν δι' αὐτοὺς προέμενοι), οὐδέποτε ἤρχοντο εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπιτιμῶσιν ἐαυτοὺς (κατ' ἀντίθεσιν δηλ. πρὸς τοὺς σοφιστὰς).

Τοιοῦτος σύνδεσμος εἶναι ἡ φυλιὰ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς ἰδραζομένη. Περὶ δὲ τῆς ἀρετῆς, ταύτην ποιητέον κατὰ τὴν προκίρῃσιν διότι τοῦτο μόνον παρατηρεῖται εἰς τὴν φύλιν καὶ ἀρετὴν. Καὶ αὕτη εἶναι ἡ ἰδέα ἐκείνων, οἵτινες μετελθοῦν τῆς διδασκαλίας τῆς φιλοσοφίας: «οὐ γὰρ πρὸς χρήμαθ' ἢ ἀξία μετρεῖται, τιμὴ π' ἰσόρροπος οὐκ ἂν γένοιτο». Καθὼς πρὸς τοὺς θεοὺς ἢ πρὸς τοὺς γονεῖς εἶναι ἀρετὸν ἐνταῦθα τὸ πράττειν εἰς τιμὴν τοῦ διδασκάλου καὶ κατὰ δύναμιν (κατὰ ἐνδεχόμενον).

Ἡ φανερά ἐξάσκησης τῆς φιλοσοφίας ὡς ἐπιτηδεύματος ἐστλητεῖται ἀπὸ τῆς πολυμ-

κῆς τοῦ Πλάτωνος ὡς βαναύσου οὐ μόνον μεταξὺ τῶν ἐπιτηδεουμένων τὴν ἐπιστήμην, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν ἡμετέρων μὴ φιλοσόφων. Ἄλλ' ὀλίγοις μαθηταὶ τῆς φιλοσοφίας ἦσαν πλοῦσοι, διὰ τὴν γὰρ τὴν φιλοσοφίαν ζήτημα, πόθεν πρέπει νὰ ζῇσθαι ὁ πτωχὸς σοφός; τὸ ζήτημα τοῦτο συνεζητεῖτο τόσον, ὥστε ὁ Χρύσιππος (290—208 π. Χ.) συνέταξε βιβλίον περὶ βίου καὶ πορείου (Διογ. Λαέρτ. II, κεφ. 7, 188). Εἰς λύσιν αὐτοῦ συνεβάλλετο ἡ διάφορος θέσις, ἣν ἔλαβον πρὸς τὰ ἐγκόσμια ἀγαθὰ ἐν γένει αἱ μετὰ θάνατον τοῦ Σωκράτους συστάσαι φιλοσοφικαὶ σχολαί.

Τὰ μέγιστα διέφερον πρὸς ἀλλήλας κατὰ τοῦτο αἰδέονται τῶν Κυνικῶν καὶ τῶν Κυρηναϊκῶν. Εἰς τοὺς Κυνικοὺς προστεθήσαν βραδύτερον οἱ Στωικοί, εἰς δὲ τοὺς Κυρηναϊκοὺς οἱ Ἐπεικοῦροι. Ἡ Πλατωνικὴ σχολή, ἡ Ἀκαδημία, καὶ οἱ Ἀριστοτελικοί, Περιπατητικοί, ἐτήρησαν τὸ μέσον. Ὁ Σωκράτης δὲν ἐρρόντισε περὶ πλοῦτου καὶ ὑπολήψεως τοῦ κόσμου, ἐπειδὴ οὐκ ἔμελλεν ἐκαστὸν τοῦ ἀκαλῶτος διὰ τῆς πείνης τοῦ καὶ μὴ ἀποβλέπων εἰς τὴν δημοσίαν γνώμην. Οἱ Κυνικοὶ καὶ πρῶτος ὁ ἰδρυτὴς τῆς σχολῆς τῶν Ἀντισθένης προέβλεπον περαιτέρω· αὐτοὶ ἐβλῆσαν τὸν πλοῦτον, τὰς τιμὰς καὶ τὰς ἡδονὰς τοῦ κόσμου· πτωχεῖα, περιφρόνησις τοῦ κόσμου καὶ νείκρωσις τῶν αἰσθησέων εἶναι ἡ φιλοσοφικὴ των εὐχὴ.

Περὶ τοῦ Ἀντισθένης διηγείται Διογένης ὁ Λαέρτιος (VI, c. 1 § 3), ὅτι ἐπέθυμε μᾶλλον νὰ πίσθαι εἰς μανίαν, ἢ νὰ παραδοθῇ εἰς τὰς ἡδονὰς: «μανεῖν μᾶλλον ἢ ἡσθεῖν». Ὁ Κυνικὸς Κράτης ὁ Θηβαῖος λέγεται, ὅτι ἀπεκρίθη εἰς Ἀλκιβάνδρον τὸν Μέγαν ἐρωτήσαντα, ἂν ἐπιθυμῇ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς πατρίδος του, ὅτι τοῦ φιλοσόφου πατὴρ εἶναι ἡ ἀδοξία καὶ πένια ἀνάλωτα τῇ τύχῃ (Διογ. Λαέρτ. VI, 5. 94). Εἰς εὐδαίμονιαν ἀρκεῖ κατὰ τὸν Ἀντισθένην ἡ ἀρετὴ καὶ αὕτη εἶναι αὐτάρκης οὐδενὸς δεομένης ἢ Σωκρατικῆς ἰσχύος (Διογ. Λαέρτ. VI, κεφ. I, 11) δὲν ἔχει ἀνάγκην κατὰ Διογένην, τὸν κυριώτατον μαθητὴν τοῦ Ἀντισθένης, τῆς οἷας ἐλευθέρως, τῆς καλουμένης ἐγκυκλίου, παιδείσεως (Διογ. Λαέρτ. VI, κεφ. 2, 73).

Ἡ διδασκαλία τῶν Κυνικῶν ἀπυθύνετο οὐχί, ὡς ἡ τῶν ἄλλων σχολῶν, εἰς μερικὸν ἀκρατῆς, ἀλλ' εἰς ὅλον τὸν κόσμον· αὐτοὶ ἦσαν κατὰ τὸν ἐπιτυχῆ χαρακτηρισμὸν τοῦ Zeller (ἐ.δ. § 17) σοὶ Καποκύνιοι τῶν Ἑλλήνων.

HAYDON MECHINIKOVA

Καθώς ἡ διδασκαλία, οὕτω καὶ ἡ ἀπαί-
τησις πληρωμῆς ἀπαιθύνετο εἰς ὅλον τὸν
κόσμον. Ἀδίκως λέγουσιν, ὅτι οἱ Κυνικοί ἦσαν
ἐπαίται, διότι ἐν ἀνάγκῃ αὐτῶν ἔχοντων ὅσον
τινὰ παρ' οὐτινος δέποτε, ἐν ἀπῆντων ἀπῆ-
τον διὰ τὴν ὁδὸν μᾶλλον ὡς ἀνταμοιβὴν ἀνα-
ταξίαν τῆς εὐεργεσίας τῆς διδασκαλίας των.
Τὴν ἰδίαν τῆς ἀπαιτήσεως τῆς εὐεργεσίας, ἣν
ἀνεπτυξάμεν ἀνωτέρω κατὰ τὸν ἡμικυνικὸν
Σενέκαν, προεβίβασε κατὰ πρῶτον ὁ Διογένης·
προσέηγετο οὕτως οὐλὴ αὐτῶν, ἀλλ' ἀπαύτων,
ὡς ἔλεγε, τοὺς φίλους του, ὅταν εἶχεν ἀνάγκη
χρημάτων· «χρημάτων δέμενος ἀπαύ-
τῳ ἔλεγε τοὺς φίλους, οὐα αἰτεῖν» (Διογ.
Λαερτ. VI, 46).

Οὕτως ἡ ἀναιρέσις, πόσῃ καταχρησθὲν ἐπιδή-
χεται ὁ ἀπὸ αὐτῆς, τοσαύτη δὲ καταχρησθὲν
ἐκτείνεται πρὸς τὰ ἄλλα χρόνως μάλιστα τῶν αὐτο-
κρατόρων τῆς Ρώμης, ὥστε ὁ κυνισμὸς ἐκφυ-
τεῖται τὴν φιλοσοφίαν. (Friedländer, Sitten-
geschichte Roms III, 572—573).

Καὶ οἱ Στωϊκοὶ ἀπεργάζοντο τοῦ πλοῦτου
καὶ τῆς ἡδονῆς.

Τὸ ζήτημα περὶ τοῦ τίνα τρόπον ὁ φιλοσό-
φος πρέπει νὰ ποιεῖται τὰ πρὸς ἑαυτὸν, φαίνεται,
ὅτι ἐν τῇ Σχολῇ ταύτῃ ἐμελεσθέντα σπουδαιότερον.
Ὁ Στωϊκὸς Χρύσιππος, παρίηκε ἐν τῷ μνημονεύοντι συγγράμματι περὶ
βίου καὶ πορισμοῦ τοὺς λόγους, δι' ὧν συνήθηται
οἱ φιλόσοφοι ἰδικαιολογοῦν τὸν πορισμὸν καὶ
τοὺς τρόπους αὐτοῦ, οἵτινες ἐξαίροντο κατὰ
λήλη, ἐν ἀνακρίσει ὅλα ταῦτα: «Τίς τις
χάρων ποριστὸν αὐτῷ; εἰ μὲν γὰρ τοῦ ζῆν ἐνε-
κεν, ἀδύνατον τὸ ζῆν (1)· εἰ δὲ ἡδονῆς, καὶ
αὕτη ἀδύνατον· εἰ δὲ ἀρετῆς, αὐτάρκεια αὕτη
πρὸς εὐδαιμονίαν· καταγέλαστον δὲ καὶ οἱ ἐρ-
ποὶ τοῦ πορισμοῦ, οἷον ἀπὸ βασιλείας, εἶκιν
γὰρ αὐτῷ δεῖσθαι· καὶ οἱ ἀπὸ φίλων, λήμματα
γὰρ ὥσπερ ἡ φίλια ἔσται· καὶ οἱ ἀπὸ σο-
φίας· μισθαρεσθῆναι γὰρ ἡ σοφία».

Κατὰ ταῦτα ἤθελον αποκλεισθῆναι ἡ ἀποδοχὴ
πληρωμῆς παρ' ἡγεμόνων, δώρων φίλων, διδά-
σκων μαθητῶν· ἥδη μείνει μόνον βέλανθος ἐρ-
γασίας καὶ ἐπαίτια (2). Μεταξὺ τῶν πρώτων

(1) Ὁ Χρύσιππος λατρεῖται εἶναι ὁ ἀργεῖος πρόδρομος τοῦ
μεγάλου φιλοσόφου τῶν νεωτέρων χρόνων, ὅπως εἰς τὸ
παράμουν «Il faut pourtant vivre», ἤλυντο τὸ ἀπάντη
«Je n'en vois pas la nécessité».

(2) Ὅταν πρῶτον ἦσαν τὴν φιλοσοφίαν οἱ φιλόσοφοι
Μετόνομοι καὶ Ἀποκλειστικοί, οἵτινες κατέκρινον ἐν μὲν
ἀπὸ τῆς ἐργασίας, τὰ δυνατὰ τὴν ἡμέραν νὰ
ἐκτελεστούν εἰς τὴν φιλοσοφίαν (Ἀθην. Δειπνοσοφ. Βιβλ.
IV, 108, ἐκδ. Cassaubon).

ἀργηγῶν τῆς Στοῆς ἀναφέρονται καὶ πολλοὶ
ἐπιτυγχόντες εὐκαιρίας εἰς τὸ φιλοσοφεῖν διὰ τῆς
ἐργασίας τῶν χειρῶν των. Ἐὰν ἐν τούτοις τὴν
ἰδίαν τοῦ Χρύσιππου συνεμερίετο ἡ σχολὴ
αὐτοῦ εἶναι ἀμφίβολον. Ἐκ τῆς ἐκθέσεως
Διογένητος τοῦ Λαερτίου ἐξάγεται, ὅτι τὸ βιβλίον
περὶ βίου καὶ πορισμοῦ εὗρεν ἀντιρρήσεις, ἐπειδὴ
κατατάσσεται ἐν τοῖς βιβλίοις, διὰ τὴν σύνταξιν
τῶν ὁποίων κατηγορεῖται ὁ Χρύσιππος. (Διογ.
Λαερτ. I, c.).

Αὐτὸς ὁ Ζήνων, ὁ μέγας ἀναντιρρήτως
ἰδρυτὴς τῆς Στοῆς ἐδέξατο δῶρα τοῦ βασι-
λέως Ἀντιγόνου.

Ἡ Κυρηναϊκὴ Σχολή, ἣν ἱδρυσεν ὁ Ἀρί-
στιππος, ὤφιστο τὴν ὑπὸ μὲν τὸν Κυνικῶν
βδελυτομένην, ὑπὸ δὲ τὸν Στωϊκῶν ἀδι-
όριστον θεωρουμένην ἡδονήν, εἰς ὕψιστον ἀγα-
θόν, ἐζήτησε δὲ τὴν ἡλικίαν ἐλευθερίαν οὐχὶ εἰς
τὴν ἀπῆρνησιν, ἀλλ' εἰς τὴν μετριότητα. Ὁ
Ἀριστιππος ἐλάβανε διδασκᾶν παρὰ τῶν
μαθητῶν του, οὐχὶ ὡς μισθὸν ὅμως· περιωρί-
ζεν αὐτὰ ἀρ' ἑτέρου, ὡς ὁ Σωκράτης, εἰς τὸ
ἀναγκαῖον πρὸς τὸν βίον· βελανθίος ὅμως ἐξέ-
τεινε τὰς ἀνάγκας τοῦ βίου περισσότερον ἢ
ὁ Σωκράτης (Διογ. Λαερτ. II, 8, 72.).

Καὶ κατὰ τὸν Ἐπικουρον ἐπετρέπετο τῷ
φιλοσοφῶν νὰ δεχθῇ διδασκᾶν ἐν ἀνάγκῃ μόνον.
Ἡ δῶρα ἐπρεπε πράγματι νὰ δίδηται καὶ νὰ
λαμβάνηται ὡς ἀμοιβὴ τῆς εὐεργεσίας τῆς δι-
δασκαλίας· «χρηματίζεσθαι τε, ἀλλ' ἀπὸ μό-
νης σοφίας, ἀπορησάντα». Ὅτι διὰ τούτου δὲν
ἐκτελεῖται, ὅτι πρέπει νὰ καταχρεῖται τις τὴν
φιλοσοφίαν ὡς τέχνην μισθοδοτικὴν, ἐξάγεται
πᾶσι τοῦ πορισμοῦ τῆς παραδοχῆς μόνον
ἐν ἀνάγκῃ. Ἐνεκα τοιούτου περιορισμοῦ δὲν
δύναται νὰ γείνη λόγος, ὅτι θεωροῦνται τὰ
δῶρα τῶν μαθητῶν ὡς μισθός.

Οὕτω καὶ οἱ Πλάτωνικοί ἐν ἀνάγκῃ ἵποδον
ὑπὲρ ἑαυτῶν συνεσφάρασαν, «ἔμμα κατ' Ἀθή-
νας» (Δειπνοσοφ. σελ. 300 ἐκδ. Cassaubon).

Περαιτέρω φαίνεται πρὸς τὴν ἰδίαν ἡ Πλατω-
νικὴ Σπουδαιότητα, ὅς καταχρεῖται ὡς λαβὼν
μισθὸν παρ' ἐκόντων καὶ ἀκόντων, κατὰ ὅπα-
δος τῆς σχολῆς τοῦ Πλάτωνος (Διογ. Λαερτ.
IV, 1, ἐκδ. Cobet, σελ. 93).

Ἐκ τῆς συντόμου ταύτης ἐκθέσεως ἀπο-
φαίνεται, ὅτι ἡ ἀντίθεσις ἐπρεπε νὰ δαίητῃ
κυρίως μεταξὺ τῆς φιλοσοφικῆς γνώσεως καὶ
τῆς ἐν τῷ βίῳ πράξεως τοῦ ἐπὶ ἀμοιβῇ ἐργα-
ζομένου φιλοσόφου παρὰ τὴν Κυνικὴν καὶ
τοῖς Στωϊκοῖς.

Ἐν τῇ ἀρχαϊκῇ τῇ διαφορᾷ δημοσίου καὶ

ιδιωτικοῦ χαρακτήρος παρὰ τοῖς φιλοσόφοις ἦν ἀγνωστός. Ὁ φιλόσοφος δὲν ἔπρεπε μόνον νὰ ᾖ διδάσκαλος, ἀλλὰ καὶ ζῶν μάρτυς τῆς ἀληθείας. Ὅστις ἐνεργεῖ παρὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ παύει τοῦ εἶναι φιλόσοφος, καθὼς ἐκεῖνος, ὅστις καὶ θεωρητικῶς δὲν φιλοσοφεῖ, δὲν εἶναι φιλόσοφος.

Τὴν συνέπειαν ταύτην σπουδαιότητην ἐξέλαβαν οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι. Οὕτω λέγει ὁ αὐτοκράτωρ Ἀντωνίνος ἐν τῇ ἐν l. 6. D. exc. 27. 1, μηνηνικὴν ἐπιστολῇ, ὅτι παρὰ τῶν φιλοσόφων περιένομεν, ἵνα μὴ ἀκριβολογῶσι περὶ χρηματικῶν ὑποθέσεων· εἰν δὲ ἔπραττον ἄλλως, ἡμεῖς δὲ αὖθις, ὅτι δὲν εἶναι φιλόσοφοι, ἐπομένως δὲν μετᾶρχοι τῆς εἰς τοὺς φιλοσόφους παρεχόμενης ἀπέλευσης.

Διὰ τοῦτο ὁ περίφημος φιλόσοφος Φαβρινὸς ὥρμηκε νὰ ἀναλάβῃ ἱερατικὸν τι ἀξίωμα· ἐπειδὴ δὲν ἀνέγνωσεν αὐτὸν ὡς φιλόσοφον ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανὸς, πρὸς ἐν ἐποικίαν ἑκάλεσεν κατὰ τοῦ περὶ τούτου δόγματός τοῦ δόγμου (Φίλοσοφ. ἐν βίῃ σοφιστῶν, Φαβρινός). Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ ἐκρινέντος γαριῶν τῶν Digestae, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν φιλοσόφων εἶναι ἀμετρός, καὶ διὰ τοῦτο ἀναγκαῖος περαιτέρω τις ὁρισμὸς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀφορολόγητων δὲν φαίνεται κατὰλληλος. Διότι κατὰ τὸν καιρὸν τῆς συντάξεως τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἔβριθεν ἡ Ἑλλάς, καὶ Ἀσία καὶ ἡ Ῥώμη φιλοσόφων πασῶν τῶν αἰρέσεων.

Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λόγου βασίζεται ἡ διάταξις (Constitution) τῶν αὐτοκρατορῶν Οὐαλεντιανικοῦ καὶ Οὐαλεντινίου τῷ 369 μ. Χ. ἐκδοθεῖσα (l. 7. c. Theod. de prof. et med. XIII, 3=1. 8. C. Inst. med. et prof. 10. 52). Διὰ τῆς διατάξεως ταύτης ἐλαμβάνοντο γενικὰ μέτρα ἀπονομικῆς κατὰ τὸν κατ' ἐπιφάνειαν φιλόσοφον, οἵτινες ἰδίως ὑπὸ τὸ κάλυμμα τοῦ κυνηγοῦ ἦσαν ἀεργοί, ἀκόλαστοι καὶ ἐπικινδυνεὶ ἀλλοτρίαι.

Ἡ ἰδέα αὐτῇ περὶ τῆς φιλοσοφίας εἶχεν ἐπὶ σημαντικὴν ἐπιρροὴν εἰς τὸ ζήτημα, ποῖος τρόπος τῆς ἀπαιτήσεως τῆς ἐνεργείας εἶναι καταλλήλος εἰς τὸν φιλόσοφον, κατὰ ποῖον τρόπον ἔπρεπε ὁ φιλόσοφος νὰ λαμβάνῃ τὰ διδάκτρα, τὰ ποῖα, ὡς εἶδομεν, οὐδεμία φιλοσοφικὴ αἵρεσις κατ' ἀρχὴν τῷ ἀπηγόρευε νὰ δέχῃ. Κυρίως ἔπρεπε νὰ ἐννοῇ τις, ὅτι οὐδὲν ἐμποδίζει τὴν μετὰβασιν ἐκ τῆς ἀπαιτήσεως τοῦ Διογένηος, ἐκ τῆς παραινέσεως τοῦ Σενέκας, εἰς τὴν δικαστικὴν καταδίωξιν, ἐφ' ὅσον

(Ἑλλ. Φιλόλ. Σύλλογος. Εἰκοσιπενταετηρίδ.).

ἔβριθει, ὅτι τὸ ἀντικείμενον τῆς κατηγορίας ἦν διδάκτρα καὶ οὐχὶ μισθός, ὅτι ἡ κατηγορία ἦν ὠρισμένη, δηλ. νὰ χορηγηθῶσι εἰς τὸν φιλόσοφον τὰ μέσα τοῦ ζῆν κατὰ τὴν κλήσιν αὐτοῦ παρ' ἐκείνου, εἰς τὸν ὅποιον ὁ φυσικὸς νόμος τῆς εὐγνωμοσύνης διάτασσε τοῦτο. Ἡ παραπλησία ἀναπτύξις ἐν τῇ ἑκκλησίᾳ ἀφῆκεν ἀνέπαρον τὴν ἐλευθερίαν τῆς πνευματικῆς λειτουργίας κατὰ τὴν ὀριστικὴν ἰδίαν τοῦ δικαίου. Κατὰ τοὺς πρὸ τοῦ Οὐλπιανοῦ χρόνους ἡ ρωμαϊκὴ δικαιοσύνη δὲν ἀπέκλεισε τὰς ἐπὶ διδάκτροις ἀγωγὰς τῶν φιλοσόφων. Ὁ Λουκιανὸς ἀναφέρει πολλάκις δικὰς φιλοσόφων μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτῶν περὶ πληρωμῆς ὀφειλομένων διδάκτρων (Ἑρμώτιμος 80—Ἰκαρομῆνιπος 18).

Πρῶτος ὁ Οὐλπιανὸς καθήγγισεν, ὡς φαίνεται, τὴν πρᾶξιν ταύτην διὰ τῆς ἐν l. 1, § 4 D. extrao. cog. 50. 13 παραδιδόμενης ἀποφάσεως, ἣν θέλομεν ἐξετάσει λεπτομερέστερον, ἐπειδὴ εἴρε τὴν ἐπὶ διδάκτροις κατηγορίαν, α. γ. διὰ τὴν ἀποδοχὴν τοιούτων, ὡς φανερὰν ἀνίστασθαι πρὸς τὴν φιλοσοφίαν. Τοῦ Οὐλπιανοῦ ἡ ἰδέα συνέρχεται τῇ τῆς δημοτικωτάτης φιλοσοφικῆς τάσεως καὶ τῆς δημοσίας γνώμης.

Ὡς τὰ μέγιστα διαδεδωμένη ἐν τῷ ρωμαϊκῷ κράτει πολιτοφυγικαὶ αἵρεσις πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἀπὸ Ἑπικυρίτου καὶ Μάρκου Αὐρηλίου στοικιωδὲς τῆς ἀποκλίνας εἰς τὸν κυνηγόν. Ἡ αἵρεσις αὕτη δὲν ἦτο ἐννοήσιμὴ εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ἐπὶ διδάκτροις ἐργαζομένων τῶν φιλοσόφων. Ἐν τῇ αἵρεσιν ταύτῃ περικράτησεν ἀνατιροῦσις ἡ ὑπὸ τοῦ Σωκράτους ἐν Γοργίᾳ ὑπερασπιζομένη διδασκαλία, καθ' ἣν τὸ ἄδικον εἶναι ὀλιγώτερον κακὸν εἰς τὸν ἐπομένοντα αὐτό, ἢ εἰς τὸν πράττοντα καὶ εἰς τοῦτον εἶναι μεγαλύτερον κακὸν ἀκόμη, ἐὰν μὲν χυμῶντος ἡ ἀτιμωρητός.

Προσβολαὶ τοῦ ἐξω κόσμου δὲν εἶναι καταλλήλοι νὰ παρακινήσῃσι τὸν φιλόσοφον εἰς ἀγωγὴν· εἶναι αὐτῷ ἀδιάφορα, ἐπιβλαβὴ δὲ μόνον εἰς ἐκεῖνον, ὅστις ἐνόησε προξενεῖ αὐτά. Ὅστις ἀμαρτάνει εἰς ἐκεῖνον, λέγεται ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ αὐτοκράτορος Μάρκου Αὐρηλίου (Τὰν εἰς ἐκεῖνον, βιβλ. IX, 4), ἀσθεὶς εἰς ἐκεῖνον, ὅστις δὲ ἀδικεῖ, βλάπτεται διαφθεῖραι ἐκεῖνον.

Ὁ ὑβριστικώτατος δὲν δύναται νὰ προξενίσῃ τίποτε εἰς τὸν σοφόν, ἐφόσον οὗτος ἐν τῇ εὐμενείᾳ αὐτοῦ ὡς πρὸς ἑλὸν τὸν κόσμον οὕτω καὶ πρὸς τὸν ὑβριστὴν ἐπιμένει ἀλόγικος (ἐ. ἀ. XI. 18). Καὶ ὁ ἰδανικὸς φιλόσοφος τοῦ

Ἐπικτήτου, ὁ τελειὸς κυνικός, δὲν δύναται νὰ παραπονηθῇ διὰ κανὲν ἄδικον. Ὁ ὑπὸ τοῦ Διὸς εἰς τὴν ἀνθρωπότητα σταλείς παιδαγωγὸς πρέπει νὰ ἐπιδείξῃ τὴν κλήσιν τοῦ πρὸ πάντων διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ παραδειγματικῆς ἀνογῆς καὶ ὑπομονῆς. Εἶναι ἄδύνατον εἰς αὐτὸν τυπώμενον νὰ ἐκφωνῇ: «Καίσαρ, τοῦτο συμβαίνει μοι ἐν τῇ εἰρήνῃ σου! ἄγωμεν εἰς τὸν ἀνθρώπουτον! Τίς ἐστὶν ὁ Καίσαρ ἢ ὁ Ἀνθρώπος τοῦ κυνικοῦ; τίς ἄλλος ἢ ὁ Ζεὺς, ὁ πέμψας αὐτόν, καὶ ὃ δουλεύει οὗτος; Θέλει ἐπικαλεσθῇ ἄλλον ἄντ' αὐτοῦ; Δὲν θέλει εἶναι πεισυσμένος ὅτι, ὅτι πάσχει, ὁ Ζεὺς ἐπέμψεν τοῦτο εἰς αὐτόν πρὸς ἄσκησιν τῆς ἀρετῆς; Ἐπρεπε νὰ ἀπορροπῇται καὶ νὰ μὴν ἄξιον νὰ φέρῃ τὸ ῥῆσιν τοῦ Διογένητος;» (Ἐπικτήτου ἐκδ. Schweighäuser v. 1 p. 457—).

Τούτοις προστίθεται ἐτι ἡ περαιτέρω περιστασις ὡς ἑξῆς: κατὰ τῆς ἀδείας κινήσεως ἀγωγῶν τῶν φιλοσόφων περὶ διδασκτρων, ὅτι κατὰ τὴν Στωικὴν καὶ Κυνηκὴν αἵρεσιν τὰ γήρινα ἀγαθὰ ἀνέχονται εἰς τὰ ἀδιάφορα, τὸ δὲ ἀξιόλογον τοῦτο φανταίνεται, ὅτι μετεβίβασθη ὑπὸ τῆς δημοσίας γνώμης βλαμνηδὸν καὶ εἰς τὰς ἄλλας φιλοσοφικὰς αἵρεσεις.

Φιλόσοφον λοιπὸν ἐνδοχόν τινα, ἐπὶ χρηματικῇ συμπεριφορῇ, δὲν ἔδυνάτο τὸ νὰ ἐμπεδίσῃ, ἐρόσιν εἶχε δικαίον εἰς τοῦτο, καὶ ἂν δὲν ἦτο φιλόσοφος ἢ ἔπαινε τοῦ εἶναι τοιοῦτος.

Ἄλλως εἶχε τὸ πρᾶγμα ἐν τῇ ἀγωγῇ τοῦ φιλοσόφου περὶ διδασκτρων, τὴν ὅποιαν ἤγειρεν οὗτος ὡς φιλόσοφος ἐπὶ τῇ βάσει τῆς φιλοσοφικῆς του ἐργασίας. Ὁ (στωικός) φιλόσοφος διὰ τοῦτου ἐνήργει οὐ μόνον κατὰ τῆς φιλοσοφικῆς του ὁμολογίας, καὶ εἰδείκνυε διὰ τοῦτου, ὅτι ἀληθὺς δὲν ἦτο φιλόσοφος καὶ ὅτι δὲν εἶχεν ἀξίωσιν ἔνεκα τοῦτου εἰς διδασκτρίαν διὰ τὴν φιλοσοφικὴν του διδασκαλίαν, ἀλλ' ἔπρεπε μάλιστα ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει νὰ διεγείρῃ ἀναγκαστικὰ ἢ ἀπαίτησις, τὴν ὅποιαν ζήσας τῆς φιλοσοφίας ἵπποιεν ἐν τῷ ὀνόματι αὐτῆς, ἐπειδὴ εἰδείκνυε διὰ τοῦτου τὴν πρόθεσιν νὰ καταγρῶσθῇ τῇ βοηθείᾳ τοῦ δικαστοῦ τὴν ἐπιστήμην ὡς χρηματιστικὴν, τὴν κατὰ τὸν ἀληθῆ φιλόσοφον ὑψηλὴν καὶ οὐρανίαν θεάν.

Διὰ τοῦτο ὁ Οὐλπιανὸς εἰσηγείται εἰς τοὺς προσηταμένους τὸν ἐπαρχὸν νὰ μὴ διδάσῃ εἰς τοὺς φιλοσόφους ἐπιμνηστικά, τουναντίον δὲ νὰ πλησιάζῃ διὰ τοῦτο ὡς πλείστον εἰς τὴν φιλοσοφίαν, εὐλαβεῖται νὰ καταβιβάζῃ αὐτὴν ἀπέναντι τὸν ἐλευθέρων τεχνῶν, εἰς ἃς ἡ ἐκ-

τακτος χρηματολογία ἐπιτρέπεται: «An et philosophi professorum numero sint? Et non putem; non quia non religiosa res est, sed quia hoc primum profiteri eos oportet, mercenarium operam spernere».

Ὁρθῶς μεταφράζουσι τὰ Βασιλικά κατ' ἐννοίαν: «τὸ γὰρ πρᾶγμα ἐστὶν ἱερὸν, καταπαρνεῖν δὲ χρημάτων ὀφείλουσιν». Ἡ φιλοσοφικὴ εὐχὴ καταγρῶσθαι χρημάτων λέγεται ἐν τῇ συγκριμένῃ χρήσει, περὶ τῆς πρόκειται ἐν l. 1 § 4 D. 50, 10, mercenariam operam spernere.

Πάντως τοῦτο εἶναι prima professio μόνον τῶν Στωικῶν καὶ Κυνηκῶν· ἀλλ' ὁ νομικός συμφῶνως τῇ κοινῇ γνώμῃ μεταφέρει εἰς τὴν φιλοσοφίαν ἐν γένει τοῦτο διὰ τοῦ hoc primum profiteri eos oportet.

Ἡ δημοσία γνώμη ἐθεώρει βεβήσας ὡς μέγα σκάνδαλον τὰς περὶ διδασκτρων διακὰς τῶν Στωικῶν. Ὁ Λουκιανὸς ἐν ἰσῇ μίσει τίθησιν ἐν τῷ Ἰακρομένιπῳ (16) τὴν περὶ διδασκτρων δικὴν Στωικοῦ, τὴν ἀκολασίαν Κυνηκοῦ καὶ τὴν ἐπιτορίαν Ἐπικούρειου. Ἀλλὰ καθὼς δεκνύει ὁ «Εὐνόχορος τοῦ Λουκιανῶ», ἐν ᾧ δύο Περιπατητικοὶ παριστάνται ἐξιόντες περὶ αὐτοκρατορικῆς ἀμοιβῆς, ἡ δημοσία ἐπιδοκίμασι χρηματικῶν συμπεριφορῶν φαίνεται καὶ εἰς ἄλλας αἱρέσεις οὐχὶ ἐλιγώτερον ἄτοπος, ἐὰν ἡ δικαιολογησις αὐτῆς ἀκριβῶς ἀπεμακρύνετο τῆς φιλοσοφικῆς τάξεως.

Ἐκ τῆς θεωρίας ταύτης καταφαίνεται, ὅτι δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ συμπεραίνωμεν ἐκ l. 1 § 4 D. 50, 13 per argumentum a contrario, ὅτι τὰ ἐν l. 1 § 4—3 D. cod. ἀναφερόμενα ἐλευθέρᾳ ἐπαγγελόμενα φαινόμενα μίσθου εἰς τὸν νομικόν. Ἡ ὅλη σειρά τῶν ιδεῶν, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ὁ Οὐλπιανὸς ρθάνει εἰς τοῦτο, δηλ. νὰ παραδεχθῇ ὅτι τῶν ἐπὶ διδασκτροῖς ἐνάγοντι φιλοσόφῳ ἑαυτοῦ ἀπευθυνόμενον εἰς ἐργὸν μίσθον καὶ κατὰ συνέπειαν νὰ ἀκυρώσῃ τὴν ἀγωγὴν, δὲν ἔχει ὥρην ἐνταῦθα. Ἡ prima professio τῆς φιλοσοφικῆς, γραμματικῆς, γεωμετρικῆς καὶ ἱατρικῆς, εἶναι τεχνικὴ καὶ οὐχὶ ἠθικὴ καὶ ἰδίως οὐχὶ καταγρῶσθαι χρημάτων. Μηδαμῶς θέλω νὰ καταβιβάζω τὰς ἐλευθέρους ταύτας τέχνας εἰς βαναυσοῦς νομικοὺς μᾶλλον ὁ νομικός, ὅτι ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς τῆς extraordinaria cognitio πρὸς τοὺς φιλοσόφους ἔδυνάτο νὰ συμπεραθῇ ὅτι ἐλιγώτερον ἀναγνωρίζει τὴν φιλοσοφίαν ἢ ἐκείνας τὰς ἐλευθέρους τέχνας, καὶ νομίζει, ὅτι πρέπει νὰ ἀπορροῦσθαι φανερός τοιοῦτῃ υποβιβασμῷ non quia non religiosiores est».

Τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας δὲν δύναται νὰ υπολείπεται ἡ νομικὴ ἐπιστήμη τῶν Ρωμαίων. Καὶ αὕτη εἶναι κατὰ τὸν Οὐλιανὸν παιδαγωγὸς τῆς ἀνθρωπότητος εἰς τὴν ἡλικίαν, ὅ δὲ διδάσκαλος τοῦ δικαίου πρὸ πάντων εἶναι ἡμεῖς γνησίας καὶ οὐχὶ κατὰ τὸ φαινόμενον φιλοσοφίας, τοιαύτης μάλιστα, ἥτις δύναται νὰ μεταρρυσθῇ ἰσχυρότερα μέσα εἰς τὸν ἡθικὸν κόσμον τῆς ἡ ἑλληνικῆς σοφίας (l. 1. §. 1. D. just. of jure). Cujus merito quis nos sacerdotes appellat: Jusitiam namque colimus et boni et equi notitiam profitemur, aequum ab iniusto separantes, licitum ab illicito dicentes, bonos non solum metu pecuniarum, verum etiam praemiorum exhortatione officere cupientes: veram, nisi fallor, philosophiam, non simulatam, affectantes.

Ἡ ἰδέα αὕτη δὲν εἶναι ἰδίᾳ μόνον τοῦ Οὐλιανοῦ ἥδη κατὰ τὸν Κικέρωνα ἡ μὲν βίβλος τῆς Δωδεκαβιβίου περιέχει περισσεύσαν φιλοσοφίαν ἢ εἶναι αἰ βιβλιοθήκῃ ὅμοιόν τι τῶν ἑλλήνων φιλοσόφων (De orat. I, 44, 195). Ἐπειδὴ ἡ ῥωμαϊκὴ ἐπιστήμη τῶν νόμων εἶναι ἀληθὴς καὶ ὑψηλότερα φιλοσοφία, ἰσχύει καὶ δι' αὐτὴν ἐκεῖνον, τὸ ὅποιον καὶ διὰ τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν. Διὰ τοῦτο δὲ ἐντόνως καὶ εἰς αὐτὴν ἀπαγορεύεται ἡ extraordinaria cognitio τῆς ἀμοιβῆς καὶ διὰ τοῦ proinde διὰ τὸν ἰδίον λόγον ἐπίσης (l. 1. § 5. D. 50, 13). Proinde ne juris quidem civilis professoribus jus dicent; est quidem res sanctissima civilis sapientia, sed quae pretio nummario non sit aestimanda nec dehonestanda, dum in iudicio petitur, qui in ingressu sacramenti offerri debuit: quaedam enim tametsi honeste accipiantur, inhoneste tamen petuntur.

Δὲν ἦτο ἀρὰ γε ἡ πολιτικὴ σοφία ἡ αὐτὴ τῆ civilis sapientia, εἰς τοὺς μετεργχομένους τὴν ὅποιαν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανός (ἐπιστ. 42) ὡς καὶ εἰς τοὺς ῥήτορας καὶ γραμματικούς ὅμοι ἀπαγορεύει τὸ δηροσὶν διδάσκειν, ἐπειδὴ κατὰ τὰς περιστάσεις ἤθελον διδάσκει μόνον χάριν τῶν χρημάτων, καὶ οἱ ὅποιοι, ὡς λέγει, βούλονται οὐ λῆξαι μόνον, ἢ θῶν δὲ εἶναι διδάσκαλοι;

Δ'.

Ἱατρικῇ.

Ζήτημα ἐγένετο μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων ἡ ἔρευνα τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως τῶν Ρωμαίων ἱατρῶν ἡ ἐξέσκαψις ἀπὸ τῆς ἱατρικῆς ἐν Ρώμῃ θεωρηθῇ ἐνασχόλησις συνδεμένη μετὰ τῆς ἐλευθέρως καταγωγῆς καὶ ἐλευθερίου ἀγωγῆς, ἡ εἶχε τὴν κληίδα ἀπρεποῦς ἐργασίας τῶν πληθύνων; Ἦτο ἡ ἱατρικὴ ἐλευθέρᾳ τέχνῃ ἢ ἀνέλευθερος;

Εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο λαμβάνεται μὲν ὑπ' ὄψιν τὸ κυριώτερον σημεῖον, δὲν ὀρίζεται ὅμως ὀρθῶς. Διότι ἡ σχέσις τῆς ἱατρικῆς πρὸς ἐλευθέρην ἢ ἀνέλευθερον ἐργασίαν πρέπει μὲν νὰ θεωρηθῇ τὸ κυριώτερον διὰ τὴν θέσιν τῶν ἱατρῶν ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ κοινωνίᾳ, ἀλλ' ἡ ἐκλογὴ ἐν τῷ ζήτηματι εἶναι ὅλως ἀκατάλληλος, ἐπειδὴ περιέχει τὴν ἀναπόδευκτον προϋπόθεσιν, ὅτι ἡ κοινωνικὴ θέσις ὧν τῶν Ρωμαίων ἱατρῶν ἦτο ὅμοια. Ἡ αἰτία, δι' ἣν τὸ ζήτημα ἐπίθετο τὸσον ἀμυδρότως, δὲν ἦτο ἡ φύσις τοῦ πράγματος, ἀλλ', ὡς φαίνεται, ἐξωτερικὴ τις περιστάσις, ὅλως ἀνεξάρτητος τῆς τελευταίας, δηλ. ἡ πρὸς πρωτείῳ ἐπὶ τῶν σχολῶν ἰδίως τῆς νομικῆς καὶ ἱατρικῆς, ἐπὶ πληροῦσας τὰς τελευταίας ἱκανοποιαιτιρίας. Ἡ ἔρευνα τοῦ θέματος ἡμῶν ἐν τῷ μέσῳ πρὸς βλάβην τῆς ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος περηφανείας τῶν πεπαιδευμένων ἱατρῶν. Φύλακες, νομικοὶ, θεολόγοι μετεχειρίζοντο τοῦτο κατὰ τῶν ἱατρῶν, οἱ δὲ ἱατροὶ θεωροῦν ἐαυτοὺς ἐκ τῆς θέσεως τῶν υποχρεωμένων νὰ ὑπερασπίζωνται ἐαυτοὺς cum ira et studio. Καθὼς ἐν διαφορᾷ τινι τοῦ δικαίου, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἐριδί ταύτῃ ἐκείνη μερὶς παρούσαζε τὰ εἰς αὐτὴν κατὰλληλα μαθηρικὰ, περιερόρει δὲ τὰ ὑπὲρ τῆς ἐναντίας τῆς ἀρεκλινεν αὐτὰ ὑπὲρ ἐαυτῆς. Ἀμερόλητοι μὲν αἱ ἀναμνησμένοι ἐδικαίου ἀμρότερα τὰ μέρη, καθίσταν ἐν μὲν τοῖς ἀρχαιότεροις χρόνοις τῆς δημοκρατίας παριστάνουσι τοὺς ἱατροὺς ὡς περιρρονομένους, βραδυτέρον δὲ ἐκτιμωμένους.

Ἡ πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἱατρῶν μεταβολὴ τῆς δημοσίας γνώμης ἀνάγεται ἡ εἰς τὴν ἐλαττωσιν τῆς ἀγνότητος τῶν ἡθῶν ἡ εἰς τὴν προαγομένην παιδείαν, εἰ μὴ εἰς ἀμρότερα.

Τὸ ἀνωφελεὲς τῆς ἀποπείρας ταύτης τοῦ νὰ ἀνυψώσῃ δηλ. τὴν παρούσαν μεγάλην ἀνάπτυξιν τῆς εἰδος ὑπεράνω τῆς ἐργασίας τῆς μᾶζ ἢ τῆς ἀλλῆς τῶν εἰρημένων τάσεων τῶν μερίδων ἀπεμάχρυνεν ἀπ' αὐτῆς ἐν τοῖς νεο-

τέρους χρόνους. Ὁ τελευταῖος, ὅστις, ὡς γνωρίζομεν, μετεγείρηται τὸν αὐτὴν ἐν παραδόσεως τύπον τοῦ ζητήματος, εἶναι ὁ Marquardt (ἐν τῷ β' μέρει τῶν Privatalterthümer σελ. 356—, 1867). Πρῶτον τὸ ζήτημα εἶναι οἱ ἱατροὶ ἐν Ρώμῃ ὑπῆρξαν ἀξιοπρεπῆς τάξεως ἀνδρῶν ἢ μή; λυσιτελοῦν ἀπολυτῶς καὶ μάλιστα κατὰ τρόπον τρομακτικόν τοὺς ἱατροὺς. Τὴν ἀπάντησιν ἡδυνάτω τις νὰ εὕρῃ παρὰ Κικέρωνι λέγοντι, ὅτι ἡ ἱατρικὴ εἶναι ἀξιοπρεπῆς ἐνασχολήσεως εἰς ἐκείνους, τῶν ὁποίων ἡ τάξις εἶναι ἀνάλογος. Ἡ τάξις ὅμως αὕτη, ἐξηγεῖ ὁ Marquardt, ἥτο ἀκριβῶς ἡ τῶν δούλων καὶ τῶν πέλευνθέρων, Παραλείπομεν ἐνταῦθα, ἐάν ἡ ἐξηγήσις τοῦ ἀναφερομένου χωρίου εἶναι ὁρθή, ὅπερ πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν ἀκολουθῶνς ἐν τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ· εἰναι ὅμως φανερόν τὸ ἄσποντον τοῦ ὑποδιδασκατοῦ, ὅτι ὁ Κικέρων ἀπορακτικῶς ἐξερράθη ἐπὶ ζητήματος ἀναφερομένου εἰς πρῶτον νεότερας καὶ ἀγνώστους αὐτῷ ἐκαιστοκατερίδας.

Ὁ Marquardt ἐν τῇ ἐπομένῃ σελίδι ἀνακονεῖ τὴν λύσιν αὐτοῦ καὶ φέρει εἰς τὸν ἀρχαῖον μεσάζοντα τριπλῶν. Ἡ θέσις τῶν ἱατρῶν, λέγει ἐνταῦθα, κατ' ἀρχὰς τοὺλάχιστον δὲν ὑπῆρξεν οὕτε ἀξιοπρεπῆς, οὕτε εὐχάριστος, περὶ δὲ τῶν χρόνων τοῦ Γαληνῶ λέγει, ὅτι τότε ὑπῆρξαν καὶ εὐνόητοι καὶ εὐποροὶ ἱατροί.

Τὰ προηγούμενα δικαιολογεῖ βεβαίως ἡ νέα συλλογὴ καὶ ἐξέτασις τῶν ἡμετέρων ἱατρικῶν πηγῶν, ἣν ποιοῦμεν ἐνταῦθα.

Ἡ ὡς ἐπάγγελμα ἐξασκουμένη ἐν Ρώμῃ ἱατρικὴ δὲν εἶναι κατὰ τὴν γενικῶς παραδεγμένην γνώμην προῖον τῶν Ρωμαίων. Ἡ σφαγὴς αὐτῆς δεικνύει ἀρχὴν μικτὴν, κυρίως μὲν ἑλληνικὴν ἀπ' ἑτέρου δὲ ἀνατολικήν. Ἰνα δυνήθωμεν νὰ ἀκολουθήσωμεν μετὰ τινος ἀσφαλείας τὴν διαχωρῶσιν αὐτῆς ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν τῶν Ρωμαίων, ἀναγκάσιον φαίνεται νὰ ἐξετάσωμεν, πῶς εἶχεν αὕτη ἐκτὸς τῆς Ρώμης.

Παρατίθεμεν ἐνταῦθα τὰ περὶ τῶν λεγομένων ἱατροσοριστῶν παρ' Emil Kuhn ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ Ueber die städtische und bürgerliche Verfassung des römischen Reiches (Theil I, 1864). Αὐτόθι (σελ. 89) βεβαίως ὁ Kuhn, ὅτι αἱ πηγαὶ δὲν διακρίνουσι τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν ἐξάσκησιν τῆς ἱατρικῆς, ἀλλὰ μᾶλλον ἐξαιρούσαι τοὺς κλάδους ἐκάστου τῆς διδασκαλίας, τὼς οὗς τοιοῦτους προνομιούχους ὑπὸ τοῦ κράτους, παρέρχονται ἐν αἰγῇ τὴν ἱατρικὴν ἐπιστήμην καὶ ἀπ' ἐτε-

ρου σαφῶς δικαιολογουσι τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν ἱατρῶν ἀπὸ τῶν δημοσίων βαρῶν ἐνεκα τῆς πρακτικῆς ἐξασκήσεως τοῦ ἔργου αὐτῶν. Εἰς τοῦτο προστίθεται ἔπειτα μετὰ τῶν ἄλλων ἡ ἐρεθὶς περιγραφικωτέρα παρατήρησις. Ἄπειθε δὲ εἰς τοὺς διδασκάλους τῆς ἱατρικῆς ἐπὶ τῶν χριστιανῶν αὐτοκρατορῶν ἐδόθησαν αἱ ἰδιαιτέρως ἐπικλήσεις ἱατροσορισταί, ἱατρικῶν λόγων σορισταί, φαίνεται, ὅτι τοῦτο δεικνύει μείζονα ἐμφασιν τοῦ ἐπιτηδεύματος αὐτῶν ὡς ἰδιαιτέρου τινὸς κλάδου τῆς διδασκαλίας κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους.

Ἡ παρατήρησις αὕτη ἀφορρᾷ τοσοῦτον σπουδαῖον φαινόμενον ἐν τῇ ἑξωτερικῇ ἱστορίᾳ τῆς ἱατρικῆς καὶ περιεχέει αὐτὴν τῶσον ἐντελῶς, ὥστε ἡ ἐπ' ἀνόρθωσις αὐτῆς φέρει ἡμᾶς ἄκοντας εἰς τὴν σκοπομένην ἐρευναν.

Ἐν πρώτοις δὲν εἶναι ὀρθόν, ὅτι τὸ ὄνομα ἱατροσοριστής, ἱατρικῶν λόγων σοριστής, ἐφάνη ἐπὶ τῶν χριστιανῶν αὐτοκρατορῶν.

Δεύτερον δὲν εἶναι ὀρθόν ἐπίσης, ὅτι ἡ λέξις δηλοῖ τὸν διδασκαλὸν τῆς ἱατρικῆς ὡς τοιοῦτον· ἀλλὰ μᾶλλον σημαίνει τὸν θεωρητικὸν ἱατρὸν κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν πρακτικόν. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι εἰσιν ἐπίσης συνήθως διδασκαλοί, ὡς οἱ ἱατροσορισταί.

Τρίτον δὲν εἶναι ἐπίσης ὀρθόν καὶ τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ ἱατρικὴ βραδύτερον παρουσιάσθη ὡς ἀντικείμενον διδασκαλίας.

Οἱ ἱατρικῶν λόγων σορισταὶ ἀναφέρονται ἔτι παρὰ Γαληνῶ (131—201 μ. Χ.) οὐχὶ ὥσον κολακευτικῶς. Δὲν ἔχρουσι πρακτικὴν μέλῃσιν, ἀρα ψευδῶς ἐννοοῦσι καὶ τὴν θεωρίαν, εἰς αὐτὰ πόλαισι, εὐλαραὶ ἀνόητοι, πρὸς τοῦτοις φιλόδοξοι, φιλοτάραχοι, αὐθάδεις, ἀναίσχυνοι, πολέμοι τῆς ἀληθείας, ὁ ὕληρος τῆς εἰς αὐτοὺς σωρῆδιν προσκεκλωμένης νεολαίας, ὅπερ προφέρει λίπην τῷ Γαληνῶ· δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ ἀναγνώσῃ τὸν Ἱπποκράτην. Ὁ Γαληνὸς προσκαλεῖ αὐτοὺς νὰ παρουσιασθῶσιν εἰς τὸν ἀγῶνα περὶ ὀρθότητος ἢ μὴ τῶν ἰδεῶν τῶν, οὐχὶ ὅμως μετὰ μακρῶν κενῶν λόγων, ἀλλὰ μετὰ θεραπειῶν. Λογιστοὺς καὶ λογικοὺς ὀνομάζει αὐτοὺς ὁ λαός. Τὰ τελευταῖον ὄνομα, ἐξηγεῖ ὁ Γαληνός, ἥτο ποτε ἐπὶ ῥωμαϊκῆς τίτλος, ἡ προσωνομία τοῦ μετὰ λόγῳ μεταφωχμένου τὴν ἱατρικὴν, τοῦ ἐπιστήμονος ἱατροῦ, ἐγένετο ὅμως διὰ τῆς διαλεκτικῆς καὶ τῶν λογαρχιῶν τῶν σοριστῶν ἐπὶ νεοῖσιτος προσωνομία. (πρβλ. Γαληνὸν ἐκδ. Kühn XI, 324—XIV 636. XV 159. XVIII 6. 7, 12, 15, 659, 665, 858).

Ὡς τὸ οὐσιωδέστατον σημεῖον τῶν ἱατροσοφιστῶν ἐν τῇ ἐκθέσει ταύτῃ φαίνεται, μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν πάσης ὑπερβολῆς, ἡ μονομερὴς θεωρητικὴ μόρφωσις καὶ ἡ ἐλλειψὶς πάσης πρακτικῆς.

Ἡ λέξις σοφιστής παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὅτι μὲν ἐντομος, ὅτι δὲ ἱπποειδιστός, ἐνουμένη τῷ ἱπποῖ (ἱατροσοφιστής) σημαίνει παρὰ Γαληνῷ ἐν ταῖς τοῖς μνημονευθεῖσι χωρίοις, τὸν ἀνευ πρακτικῆς ἀποδιδάσκοντα, τὸν ἥρωα τοῦ σπουδαίου πρὸς τὴν αἰσούσης τῆς παραδόσεως. Οὕτω «σοφιστὴς ἀνομιλῆτος» (XV, 159), αὐτὸν μὲν ἔργων τῆς τέχνης ἀπείρους ἔχοντες, ἐπὶ δὲ τὸ σοφιστικὸν εἶδος ἐκτρέπομενοι καὶ γεννηθέντες οἱ καλούμενοι «λαγικοί ἱατροί, δι' οὓς καὶ οἱ καλὸς χρόμενοι τῶν λόγων παρὰ τοῖς ἰδιώταις ὑποπειθύνονται» (XVI, 160).

Τοὺς ἱατροσοφιστὰς τοῖς αὐτὰς δυνάμειν νὰ ἀνεύρωμεν μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἰπποκράτους.

Παρὰ Φίλων τῶν Ἰουδαίων (ἐκδ. Mangeia-na I, 199) λέγεται: «καθάπερ γὰρ ἐν ἱατρικῇ τινὲς μὲν θεραπεύειν εἰδότες πάντα σαρμὸν πάθη καὶ νοσήματα καὶ ἀρρωστήματα λόγων οὐδένος αὐτῶν οὐτ' ἀληθὴ οὐτ' εἰκότως ἀποδοῦναι δύνανται· οἱ δὲ ἱππαῖν τὰ μὲν περὶ λόγων εἰσι δεινοί, σημείων καὶ αἰτιῶν καὶ θεραπειῶν, ἐξ ὧν ἡ τέχνη συνέστηκεν, ἐρμηνεῖς ἄριστοι, τὰ δὲ πρὸς καμύνοντων ἐπιμελεῖαν σωμάτων φαλύοτατοι, τῶν εἰς ἱασιν ἄλλ' οὐδὲ τὸ μικρότατον παρασχεῖν ἱκανοί». Προδήλως οἱ τῶσιν μεγάλοι διαλεκτικοί, οἱ ἐξαιρετοὶ ἐρμηνεῖς τῶν σημείων καὶ αἰτιῶν τῆς νόσου ὡς καὶ τοῦ εἶδους τῆς θεραπείας, οἵτινες ὅμως οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον γνωρίζουσι περὶ τῆς πραγματικῆς θεραπείας, εἶναι οἱ αὐτοὶ τοῖς ἡμετέροις ἱατροσοφισταῖς.

Κατὰ Πλίνιον hist. nat. XXVI. 6. (van Jan. IV. 101) αὐτοί, φαίνεται, ἐπεκράτησαν ἐν τῇ σχολῇ τῶν λάλων Ἑφορίσιων (200 π. Χ.—20 μ. Χ.): «paulatim usu, efficacissimo rerum omnium magistro, peculiariter utique medicinae, ad verba garulitatemque descendente. Sedere namque in scholio, προσεβῆσαι, auditioni operatos gratius erat quam ire per solitudines et quærere herbas alias aliis diebus».

Ὅτι ὁ Ἰπποκράτης ἦδη (π. Χ. 460—377) γίνωσκεν αὐτοὺς καὶ ἐκινῆθη εἰς ἀνταγωνισμόν κατ' αὐτοὺς, λέγει ὁ Γαληνός ἐ.ά. XVIII, b. 665 καὶ ἀποδεικνύει ὁ Ἰπποκράτης (ἐκδ. van den Linden I, 53, περὶ εὐσχημοσύνης: ἐκδ. Littré IX, σ. 228· ἐκδ. Kühn I. σ. 67).

Παραβλάσωμεν πρὸς τοὺς ἱατροσοφιστὰς τοῦτους ἕνα τῶν ὑπὸ Kuhn ἀναφερομένων λ. γ. τὸν περίφημον Μάρκον, ἱατροσοφιστὴν ἐνομαζόμενον παρα Θεοφίλῳ ἐν τῷ προοίμῳ τοῦ «περὶ οὖρων». Ἐν τῇ βιογραφίᾳ αὐτοῦ παρ' Εὐνοπίου (βίαι φιλοσόφων καὶ σοφιστῶν ἐκδ. Boissonade σ. 878) λέγεται: «Σωπῆν μὲν ἐν τῷ λέγειν τοὺς ἱατροὺς ἡνάγκαζε, θεραπεύειν δὲ οὐκ εἰδότες δυνατὸς καθάπερ λέγειν». Ὅτι ὁ Μάρκος διὰ τῆς ἰδιαιότητος αὐτοῦ πρακτικῆς ἀνικανότητος παρίστανε τὸν ἀκριβῆ ἱατροσοφιστὴν, ἐξάγεται ἐκ τῶν ἀνωτέρω.

Οἱ ἱατροσοφισταὶ ἦσαν διδάσκαλοι πολυαριθμούς· ἔχοντες ἀκρατὰς, ὡς δεικνύει ὁ Γαληνός XI, 329. Βεβαίως ὅμως οὐχὶ αὐτοὶ μόνοι, ἀλλὰ καὶ οἱ πρακτικοὶ εἶον πολυαριθμοὺς μαθητὰς, διὸ ἐνομαζόντο ὅμως διὰ τοῦτο ἱατροσοφισταί.

Πρακτικοὶ εἶναι βεβαίως οἱ διδάσκαλοι τοῦ Γαληνῷ, περὶ ὧν οὗτος συνήθως ὁμιλεῖ οὐδέποτε ἐνομαζόντων αὐτοὺς σοφιστὰς. Ἀμφιβολοῦν εἶναι, ἂν ὁ ἱατρὸς καὶ σοφιστὴς Σάτυρος ἐν Περὶ γάμου (παρ' Ἀριστοτέλη Rhetor. ἐκδ. Dindorf I. σ. 490) εἶναι ὁ αὐτὸς τῷ ἐνομίμῳ διδασκάλῳ τοῦ Γαληνῷ. Ὁ Αἰβάνιος (ep. ad Marium 1178, ἐκδ. Wolf) ἐνομαζεῖ τὸν ἀνωτέρω Μάρκον διδάσκαλον, ὅπου θέλει νὰ τὸν παραστήσῃ ὡς διδάσκαλον. Καὶ ὁ Σουίδας ἐν λ. Γέσιος διακρίνει τὴν ῥῆσιν τοῦ Γεσίου, τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν ἐργασίαν. Ὁρβὸν φαίνεται ἡμῖν, ὅτι ὁ Ἀλεξάνδρις, τῇ μεγάλῃ πόλει τῶν λογίων, ἡ διδασκαλία τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης βραδύτερον ἔπαιον εἰς τὰς χεῖρας ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τῶν θεωρητικῶν μόνον ἱατροσοφιστῶν, ἐλαττωμένης τῆς ζωῆς ἐρεῦνης ἐν τῇ ἱατρικῇ καὶ αὐξανούσας τῆς ἀπλῆς ἐκ τῶν βιβλίων μελέτης κατὰ τοὺς χρόνους ὅπως δὴποτε, οὓς ὁ Kuhn ἀναφέρει. Περὶ Ammianus Marcellinus XXII, 16, ἐκδ. Eysenhardt, σ. 263 περὶ τῆς πόλεως ταύτης: «medicinis autem ita studium augentur in dies, ut licet opus ipsum redoleat, pro omni tamen experimento sufficiat medico ad commendandum artis auctoritatem, si Alexandriae se dicat eruditum». Διὸ ἠδύνατο ἐν Ἀλεξανδρίᾳ οἱ ἱατροσοφισταί, καίτοι τὸ ὄνομα διὸν ἰδίῳ τὸν διδάσκαλον ὡς τοιοῦτον, νὰ ὦσι καὶ τοιοῦτοι, δηλ. διδάσκαλοι. Οὕτως ὁ Σουίδας ἐν λ. Γέσιος ἀναφέρει, ὅτι ὁ αὐτὸς ἦν ἐξαιρετός ἐν τῇ πράξει καὶ τῇ διδασκαλίᾳ, παρατηρεῖ συγχρόνως, ὅτι αὐτὴ τῶν ἱατρικῶν ἔργων τε καὶ λόγων

ἀκριβεστέραν τῶν καὶ ἑαυτὸν πάντων ἰατρῶν τε καὶ ἰατροσοφιστῶν κατ'ὀρθώσει τέχνην».

Ἡ θέσις αὐτῆς τῶν πραγματικῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐξηγεῖ, διὰ τί ἐξῆλθε ἱππασίαι ὁ διδασκαλὸς τῆς ἱατρικῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ζήνων ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ (ἐπιστ. 45) καὶ ὑπὸ τοῦ Εὐνοπίου (ἔ. ἀ. ἐν βίῳ Ζήνωνος, ἐκδ. Boissonade σ. 178) ὡς καὶ τῇ πράξει μέγας ὢν καὶ τῇ θεωρίᾳ δηλ. τῇ διδασκαλίᾳ. Ἰουλ. ἔ. α. «Σὺ δὲ οὐκ ἰατρός ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ διδασκαλὸς τοῖς βουλευμένοις τῆς τέχνης» ὥστε σχεδὸν ὁ πρὸς τοὺς πολλοὺς εἰσὶν οἱ ἱατροί, τοῦτο ἐκείνους σὺν.

Αὐτοὺς δὲν σημαίνει ἄλλως, ὡς ὁ Kuhn νομίζει (ἐλ. 89), ὅτι ἡ συνέκλισις τῆς θεωρίας καὶ τῆς πράξεως τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης ὡς καὶ ἡ διδασκαλία αὐτῆς ἱεράνεται εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἰουλιανὸν ἐκτακτὸν τι μᾶλλον διὰ τοῦτο λέγεται, ὅτι ὁ Ζήνων κατὰ τὰς γνώσεις ὑπερβίβειαι τὰς ἱατρικὰς, δηλ. τοὺς εἰδημονας τῆς τέχνης, καθὼς οἱ τοὺς ὑπερβίβοντες τοὺς ἰδιώτας, τὰ πλήρη.

Ὅτι ὁμοίως ἡ θέσις διὰ τὴν ἀνταχρῶ τοιαύτη, οἷς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἔσται ἐκ τοῦ νόμου τοῦ Κωνσταντίνου (333), ὅτι περὶ ἐλήθη καὶ εἰς τὸ Ἰουστινιανὸν διακινῶν (I. 3 C. Theod. de prof. et med. I. 6 C. Just. prof. et med. 10, 52), ἐπειδὴ ἐν αὐτῇ ἐπιβεβαιούνται τὰ ἀρχαία πρόνομα τῶν ἱατρῶν, ὡς τὰ τῶν *professores literarum* (quo facilius liberalibus studiis et memoratibus artibus multos instituant).

Ἦδη εἰς τοὺς πρώτους χρόνους τῶν αυτοκρατόρων ἐν τοῖς ἀναρίονται πρακτικοὶ ἱατροὶ ἔχοντες μέγαν ἀριθμὸν μαθητῶν. Ὁ Γαληνὸς ἀναφέρει περὶ τοῦ πλήθους τῶν μαθητῶν τοῦ ἱατροῦ Θερασίου καὶ τῆς μεγάλης ἐπιρροῆς, ἣν εἶχεν οὗτος δι' αὐτῶν. Κατηγορεῖ ὅμως τὰ ὑπὸ τῶν ἱατρῶν μεταχειριζόμενα τεχνάσματα, ἵνα προσελκύσῃ μαθητὰς (ἐκδ. Kühn X, σελ. 5)· τοιοῦτον τινα ἱατρὸν σκώπτει ὁ Martialis ἐν ep. V. 9.

IN SYMMACHUM.

Langueham: sed du comitatus proptinus ad me venisti centum, Symmache, discipulis. Centum me tetigere manus Aquilone gelate. Non habui febrem, Symmache; nunc habeo.

Ὁ Γαληνὸς ἐμαθίζευσεν ἐν Περύγῳ παρὰ πέντε ἱατροὺς. Καὶ ἡ διδασκαλία τῶν ἱατρῶν φαίνεται, ὅτι εἰλκυσὶ πρὸς τοὺς νέους σπουδα-

σταὶ τῆς ἱατρικῆς, ὡς ἔργου αὐτῶν, καὶ πολυαριθμούς λογίους μὴ ἱατρούς. Οὐχὶ μόνον ὁ Γαληνὸς ἐδιδάξεν ἐν Ρώμῃ ἐνώπιον ἀναγκιστοῦ δημοσίου ρουσιολογίας. Οἱ ἱατροὶ φαίνεται, ὅτι προῦκλουν ἀλλήλους συνήθως εἰς συζήτησιν ἐνώπιον κύκλου μὴ ἱατρῶν, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ κλίνῃ τῶν ἀσθενῶν συνεβάνον σφοδρόταται θεωρητικαὶ ἐριδές, ὡς δεκνύουσιν αἱ περὶ τούτου αἰτιάσεις παρὰ Πανίῳ (Hist. nat. 29, 1. Jan. IV. 208), Κασσιδιώρῳ (variar. IV. 19) καὶ ἄλλοις (ὅρα ἐπιστ. τοῦ comes archiatrorum Vindicianus «ad Valentinianum Imperatorem» πρὸ τοῦ Marcellus de medicamentis empiricis ed. Bas. 1536 σελ. 28), πλείεστα δὲ τοιαῦτα παρὰ Γαληνῶ.

Ἐσχέρι Ρωμαῖοι ἔγραψαν ἑλληνιστὶ περὶ ἱατρικῆς κατὰ τὸν κατάλογον συγγραμμάτων παρὰ Πανίῳ h. n., καὶ ὁ Γαληνὸς ἀνέθετο πολλὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ εἰς τοιαύτους. Ὁ Cornelius Celsus ἀνέκρινε εἰς τὸ πατρισιακὸν γένος τῶν Κορηλίων (Hæser I, 871) καὶ μετῆρχετο τὸν πρακτικὸν ἱατρὸν χωρὶς νὰ ᾖ ἱατρός τὸ ἐπαγγέλιον.

Ὁ φιλόσοφος Calvisius Taurus συμβουλεύει ἕνα ἱατρὸν εἰς τὴν κλίνην τοῦ ἀσθενοῦς Aulus Gellius (Noctes Atticæ 18, 10) περὶ τῆς γλώσσης διαφορᾶς τῆς φλεβῆς καὶ ἀρτηρίας. Ὁ Γέλλιος θεωρεῖ τὰς ἱατρικὰς γνώσεις ἀναγκασίας ἐκαστῶ ἐλευθερίας ἀγωγῆς συζήτησι· existimavi non medico soli, sed omnibus quoque hominibus liberis liberaliterque institutis turpe esse, ne ea quod non cognovisse ad notitiam corporis nostri perimentia, quæ non altius oculibusque remota sunt, et quæ natura nobis tuendæ valitudinis causa et in promptu esse et in propatulo voluerit ac propterea quantum temporis nobis subsuicivæ, medicinæ quoque disciplinæ libros atagi.

Καὶ καθὼς πρότερον ὑπὸ τοῦ κράτους ὑπεστηρίζετο ἡ ἱπποκρίσις ἱατρῶν ἐν τῇ πρωτεύουσιν τοῦ κράτους, οὕτω καὶ βραδύτερον, ἐν τοῖς χρόνοις ὅμοις τῆς ἐιδωλοκρατίας ἐπὶ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Σεβήρου πίνετο ἡ παρρησία ἀξίων ἱατρῶν. Ὁ Λαμπρίδιος (Alex. Sev. c. 44) δηλοῖται ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ rhetorici, grammaticis, medicis... salaria instituit et auditoria decrevit et discipulos cum annonis pauperum filios, modo ingenuos, dari jussit.

Συμβάίνει λοιπὸν ὅπως τὸ ἀντίθετον τῆς

διαβεβαιώσεως του Kuhn, λέγοντος, ότι ἡ ιατρικὴ ὡς ἰδιαίτερον ἀντικείμενον διδασκαλίας ἐγένετο βραδύτερον ἐν τοῖς χρόνοις τῶν Χριστιανῶν αὐτοκρατόρων.

Τὸ μνημονεύειν γενικῶν ἑνδιαφερόντων πρὸς τὴν θεωρίαν τῆς ιατρικῆς, τὸ ὅποιον παρατηρεῖται καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ἀρχαιότητι, φαίνεται ἡμῶν βοῶντων ἐπὶ τῆς σκέψεως τῆς ιατρικῆς μετὰ τῇ φιλοσοφίᾳ. Ἡ σχέσις αὕτη μαρτυρεῖται ἐν πολλοῖς χωρίοις τῶν ἀρχαίων κλασσικῶν ἱατρῶν καὶ φιλοσόφων. Ἦδ' ὁ Ἱπποκράτης ὀνομάζει τὸν φιλόσοφον ἱατρὸν ἰσθῆον (περὶ εὐσχημοσύνης· ἐν v. d. Linden I, 55 εἰρησὶ γὰρ φιλόσοφος ἰσθῆον· ἐν δ. Kuhn I, σελ. 70).

Ὁ Γαλῆνος, ἐλθὼς πρὸς συρίτων καὶ τῆς σοφιστικῆς, ἀπέδειξεν ἐν ἰδιαίτερῳ συγγράμματι τὴν φιλοσοφίαν ὡς ἀναγκαίαν πρὸς παιδείαν τῆς ἐπιστημονικῆς σπουδῆς τῆς ἱατρικῆς «ὅτι ἀριστοτελῆς καὶ φιλόσοφος» (Kuhn I, 53, 55).

Καὶ καθὼς ὁ Γαλῆνος, οὕτως ἦσαν αἰνῶσι μεγάλοι ἱατροὶ τῆς ἀρχαιότητος ἱατροφιλόσοφοι, οἷον ὁ Ἀσκληπιάδης κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κικέρωνος, ὅστις συνήκασε τὸ σύστημα τοῦ Ἐπικουροῦ μετὰ τοῦ τοῦ Δημοκρίτου πρὸς ἐφαρμογὴν ἐν τῇ ἱατρικῇ (Häser, Geschichte der Medicin II, A § 83), βραδύτερον ὁ Ἀθήναιος ποιήσας τὸ αὐτὸ μετὰ τῆς Στωικῆς φιλοσοφίας, (Häser αὐτοῦ § 102).

Ὁ Αὐρήλιος Κέλσος μάλιστα de medicina prof. λέγει, ὅτι ἡ ἱατρικὴ ἐπιστήμη κατ' ἀρχὰς ἀπέτελε μέρους τῆς φιλοσοφίας, ὁ δὲ Ἱπποκράτης τὸ πρῶτον ἐχώρισεν αὐτὴν ἐκ τῆς φιλοσοφίας εἰς εἰδικὴν ἐπιστήμην καὶ ἰδιαίτερως ἐπραγματεύσατο αὐτήν.

Καθὼς οἱ φιλόσοφοι καὶ μετ' αὐτῶν λόγιοι ἐρασιτέχναι μετ' ἑρωτος ἐτρέποντο εἰς ἑρηνικὰ καὶ λύσιον προβλημάτων τῆς φυσιολογίας, οὕτω καὶ τοὺς ἱατροὺς ἦγεν εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῆς φύσεως οὐ μόνον ἡ ἀνάγκη γενικῆς μορφώσεως, ἀλλὰ καὶ λόγιοι τεχνικοί.

Μετ' αὐτῆς συνειδέοντο ἤδη διὰ τοὺς ἱατροὺς ἐνώρις ἡ ἀριθμητικὴ, γεωμετρία, ἀστρονομία, μουσικὴ, προσέτι τὸ διαλεκτικὸν καὶ ἤδη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἱπποκράτους τὸ ἡθικὸν μέρος τῆς φιλοσοφίας καὶ προπαιδευτικαὶ γνώσεις. «Ὅθεν ὑπερηφάνως λέγει ὁ Ἱπποκράτης ἐν τῷ «περὶ εὐσχημοσύνης» (Kuhn I, p. 70): «ἐνὶ τὰ πρὸς σοφίαν ἐν ἱατρικῇ πάντα καὶ ὁ Ἱπποκράτης νόμος ὀνομάζει τὴν ἱατρικὴν τεχνίον πασιὶν ἐπιφανιστάτην» (Kuhn, I, p. 3). Ὁ δὲ Γαλῆ-

νός ἑρωτᾷ περὶ τὸ τέλος τῆς εἰρημένης συγγραφῆς, ἐν ἧ ἀποδεικνύει, ὅτι ἄριστος ἱατρός καὶ φιλόσοφος «εἰ δὲ οὐκ ἔστι λειπόμενος πρὸς τὸ μὴ εἶναι φιλόσοφον τὸν ἱατρὸν, ὅς ἂν Ἱπποκράτους ἀξίως ἀσκήσῃ τὴν τέχνην;» καὶ «πάντα ἤδη τῆς φιλοσοφίας ἔχει τὰ μέρη, τὸ τε λογικόν, καὶ τὸ φυσικόν, καὶ τὸ ἠθικόν» (Kuhn I σελ. 61).

Οὕτω λέγεται καὶ περ' Ἰσιδώρῳ Hispalensis, Originum I. IV, κεφ. 13: «quaritur a quibusdam, quare inter ceteras artes liberales ars medicina non contineatur. Propterea quod ille singulares continent causas, ista vero omnium. Nam et grammaticam scire medicus jubetur, ut intelligere vel exponere possit quae legit, et rhetoricam, ut veracibus argumentis valeat definire quae tractat; nec non et dialecticam propter infirmitatum causas ratione adhibita perscrutandas atque curandas. Sic et arithmeticam propter numerum horarum in accessionibus et periodis dierum; non aliter et geometriam propter qualitates regionum et locorum situs, in quibus doceat, quid quisque observare debeat. Porro musica incognita illi non erit; nam multa sunt, quae in Graecis hominibus per hanc disciplinam facta leguntur. Sicut habetur de David, qui a spiritu immundo Saulem arte modulationis eripuit. Asclepiades quoque medicus phreneticum quendam per symphoniam sanitati praeiuvit restituit. Postremo et astronomiam notam habebit, per quam contempletur rationem astrorum et mutationem temporum. Nam sicut ait quidam medicorum, cum ipsorum qualitibus et nostra corpora commutantur. Hinc est, quod medicina secunda philosophia dicatur. Utraque enim disciplina totum sibi hominem vindicat. Nam sicut per illam anima, per hanc corpus curatur».

Οὕτως ὡς ἡ ἱατρικὴ εἰς ἐπιστήμην καὶ ἤδη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἱπποκράτους φαίνεται, ὅτι δὲν ἀπεκλείσθη ὁ κίνδυνος τοῦ νὰ καταλυθῇ ἡ πράξις ὑπὸ τῆς θεωρίας. Οἱ ἐρχόμενοι ἱατροὶ πρέπει νὰ προσπαθοῦσι «μὴ λόγῳ μόνον», λέγεται ἐν τῷ νόμῳ, «ἀλλὰ καὶ ἔργῳ ἡττοῦς νομίσεσθαι». Ὁ Γαλῆνος ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «Εἰσαγωγὴ ἡ ἱατρῆς» (Kuhn XIV, 684) μνημονεύει, ὅτι

υφίσταται διαφωνία, ἐὰν ἡ ἱατρικὴ εἶναι ἐπιστήμη ἢ τέχνη καὶ ἐκκρίνεται ὑπὲρ τῆς τελευταίας ἐκδοχῆς, ἀλλὰ μόνον ἐπειδὴ ἐπιστήμην ἐννοεῖ μόνον ἀπρημένην γνῶσιν καὶ μὴ ἐμποδίζομένην ὑπὸ πρακτικῶν προϋποθέσεων ἐν τῇ λογικῇ ἀναπτύξει, εἰς τὴν ἀπαίτησιν δὲ ταύτην δὲν ἀναπαύεται ἡ φιλοσοφία τῆς φύσεως.

Ἡ ἀνάπτυξις αὕτη εἶναι σπουδαία διὰ τὴν διάφορον θέσιν, τὴν ὅποιαν κατέλαβεν ἐν τῇ κοινῇ γνῶμῃ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ἡ πνευματικὴ καὶ σωματικὴ ἐπαγγελματικὴ ἐργασία καὶ χωρὶς νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τὸ ἐμμέσθον αὐτῆς. (πρβλ. Λουκιανὸς ἐν τῇ ἀπορῶν). Ἡ ὑψηλότερα ἐκτίμησις τῆς πνευματικῆς δυνάμεως ἐν τῇ ἱατρικῇ ἐφάνη ἤδη ἐν τῇ ἱ. ἐκτονταετηρίδι π. Χ. παρὰ τῷ κυκλιῶν ποιητῇ Ἀρκτίνω, παρ' ᾧ ἡ ἱατρικὴ τέχνη τῶν διαγνώσεως ἀπέαντι τῆς χειρουργικῆς ἐπιδικήσεως θεωρεῖται τὸ καλλίτερον ὄργανον (Welcker, kl. Schriften III, 47).

Ἐν τῷ Ὀνομαστικῷ τοῦ Ἰουλίου Παιδίου (βιβλ. I, κεφ. 5) μεταξὺ τῶν ὀνομάτων τῶν βαναύσων καταλέγονται καὶ οἱ χειρουργοὶ καὶ ἡ χειρουργία, δηλοῦντα τὴν ἀνάσιν ἱατρικὴν, ἐνθ' ἡ ἑσωτερικὴ ἱατρικὴ κατ' ἐξέτασιν μεταξὺ τῆς διαιτητικῆς, ῥητορικῆς, πολιτικῆς κλπ. ὡς κλάδος τῶν ἐλευθεριωτέρων ἐπιστημῶν (βιβλ. Δ' κεφ. α').

Εὐγενεσιτέραν κατάρτησιν τὴν ἑσωτερικὴν ἱατρικὴν ἢ τέχνη τῆς προγνώσεως. Εἰς ταύτην ἡμιλλῶντο μέγρι τῶν τελευταίων χρόνων τῆς ἀρχαιότητος θεοί, γινώσκαι τῶν μελλόντων, τῶν ὅποιων κυριώτερος σκοπὸς ἦτο ἡ ἱατρικὴ προστασία, πρὸ πάντων ὁ Ἀσκληπιός.

Κατ' ἀρχὰς καὶ αὕτη ἡ ἱατρικὴ πρόγνωσις περιβάλλετο πάντοτε τὸν τόπον τῆς λατρείας τοῦ Ἀσκληπιοῦ (1).

Κατὰ παράδοσιν διαδεδομένη ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὁ Ἱπποκράτης ἴδρυσεν τὴν ἱατρικὴν του δοξάν, διότι Ἀσκληπιάδης καὶ αὐτὸς ἦν, λαβὼν δὲ τοὺς ἐν τῷ ναφ' τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Κῷ πεποιημένους ἀναθηματικούς πίνακας περὶ προγνώσεων, ἐξήλθον εἰς τὸν κόσμον, οὕτως δὲ ἴδρυσεν τὴν κλινικὴν ἱατρικὴν, *medicinam hanc, quae clinice vocatur* (Plin. h. n. I. 29. c. 1. 5. 2). Κλινικός ἐλέγχετο

ὁ ἑσωτερικός ἱατρός, κλινικὴ δὲ ἡ ἑσωτερικὴ ἱατρικὴ κατ' ἀντίθεσιν τοῦ χειρουργοῦ καὶ τῆς χειρουργικῆς, περὶ οὗ ὅρα κατωτέρω. Πράγματι ὅμως φαίνεται, ὅτι πολλὴ πρὸ τοῦ Ἱπποκράτους ἡ πρόγνωσις εἶχε βηθελωθῇ, ἐγένετο κοινὴ. Ἐν τῇ εισαγωγῇ τοῦ ἀπρογνώστου ἀνέκαθεν ὡς Ἱπποκράτειον θεωρούμενον συγγραμματος (Kühn I p. 88) γίνεται λόγος περὶ τῆς προνοίας, (ἣν ὁ Γαληνὸς ἐξηγῶν τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Ἱπποκράτους μεταχειρίζεται συνώνυμον τῇ λέξει πρόγνωσις) πρβλ. Γαλ. ἐκδ. Kühn XVIII, 6, p. 155) ὡς ὑφίστα- μένης τέχνης, τὴν ὅποιαν οἱ ἱατροὶ πρέπει νὰ μελετῶσιν ἐπιμελῶς, προσέτι ἐν τῷ ἐπισ- σης τὸ ὄνομα τοῦ Ἱπποκράτους φέρονται καὶ αὐτῷ ὑπὸ τῶν πλείστων ἐξηγητῶν ἀποδο- μένῳ βιβλ. B' τοῦ ἀπορρητικοῦ λέγεσθαι ἐν ἀρχῇ, αὐτῶν ἡτῶν προρρήσις ἀπαγγέ- λονται συχνὰ τε καὶ καλὰ καὶ θαυμαστά, οἷας ἐγὼ μὲν οὕς' αὐτὸς προείπον, οὗς' ἄλλου του ἤκουσα προλέγοντος» (Kühn I c. 185).

Ἐν οὐδενὶ τῶν προγνωστικῶν συγγραμμά- των τῆς Ἱπποκράτειου συλλογῆς, οὐτε ἐν ταῖς *Κωϊκαῖς προγνώσεσιν* (Kühn, I, 234), αἰτίνας τὸ πλεῖστον συνδέονται μετὰ τῶν ἱατροχρη- στηρίων τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Κῷ καὶ ἀνάγονται εἰς τοὺς πρὸ τοῦ Ἱπποκράτους χρόνους, εὐρί- σκονται ἰχνη ἱερατικῆς ἀρχῆς.

Εὐτυχὴς προρρήσις εἶναι δυνατὴ κατὰ τὸν Ἱπποκράτην διὰ περισεκμενῆς παρατηρή- σεως ὅλων τῶν συμπτωμάτων τῆς νόσου. Ὁ μὲν συστάσεως τῆς σπουδῆς τῆς προγνω- στικῆς γέει ὁ Ἱπποκράτης μεταξὺ ἄλλων τὸν θαυμάσιον, τὸν ἀποδοδόμενον τῷ ἱατρῷ διὰ τὴν ὀρθὴν προρρήσιν. Αὕτη ὅμως πρέπει νὰ ἀποδίδεται εἰς τὴν ἀνθρωπίνην γνῶσιν καὶ ὀξύνουσαν, οὐκ δὲ εἰς ὑπεράνθρωπον δύναμιν (Kühn I, 88). Ὁ Γαληνὸς παραπονεῖται, ὅτι διὰ τὴν γενεὴν κατάρτησιν τῆς ἱατρικῆς ἐπι- στήμης καὶ ἡ προγνωστικὴ γνῶσις ἠφανίσθη ἐκ τῆς συνειδήσεως τῶν ἱατρῶν καὶ τῶν ἰδιωτῶν, ὥστε ἡ ἀπλουστάτη πρόγνωσις, ἡ ἀπλουτέστα ὡς θαλάσσιον τέρας, αἰετὸν καὶ ἴσως π. Ὁ αὐτὸς ἐχλευάζετο διὰ τὰς προρρήσεις του ἐν Ρώμῃ πρῶτον ὡς αἰ Πύθιος Ἀπόλλων ὑπὸ περιφώμων ἱατρῶν, ἑπειτα δὲ, ὅταν τὰς ἀπαι- τίματά ἐθεβαίουν τὴν προρρήσιν, κατηργεῖ- τὸς ὡς χρεῖσιν ποιοῦμενος μαγικῶν τεχνῶν. Τὴν μορφήν ταύτην χαρακτηρίζει ὡς ἀποδει- ζὶν τῆς ἀγνοίας τῶν ἐναντίων του (Περὶ τοῦ προγνωστικῶν εἰς Ἑσπερίαν βιβλίον, Kühn XIV, 614, 618, 55).

(1) Πρβλ. τὴν πραγματείαν τοῦ Welcker (Kleine Schriften III. 89) περὶ ἐκπορεύσεως (Incubation) καὶ τὸν μέτρον Ἀριστέλῃ.

Ἡ ἰδιότης αὕτη τῆς ἰσωτερικῆς ἱατρικῆς ὡς ἐπιστήμης διατηρεῖται ἡ αὕτη καὶ ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων. Ἀνάλογος αὕτη ἦν καὶ ἡ γαλλο-βελγικὸς πρᾶξις ἐν τῇ κλινῇ τῶν ἀσθενῶν, ὡς ὡς πρὸς ἀναφέρει αὐτὴν ὁ Πλάτων ἐν Νομ. IV, σελ. 720. κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀγροικίαν τῶν αὐτρητῶν τῶν ἱατρῶν τῶν ἀγραμμάτων ἐπειρεϊκῶν. Δὲν ἐξῆσκετο ἐν τῇ ἐργαστηρίῳ, τοιοῦτοιοι εἶχον ἀνάγκη τὴν χειρὸν καὶ ἱατρὸς, ὡς καὶ τῆς ἄλλης. Ὁ ἐλευθερίως μεμρφωμένος ἱατρὸς ἐπισκέπτετο τοὺς ἀσθενεῖς αὐτοὺς ὡς ἐπὶ τὸ πρῶτον ἐν τῇ κατοικίᾳ αὐτῶν, ἡ δὲ ἐξάσκσις τοῦ ἐπαγγελλομένου τοῦ συνιστάτο πρὸ πάντων εἰς συμβουλίας καὶ ἐπιτήρησιν τῆς ἐκτέλεισας αὐτῶν. (1) Διὰ τοῦτο οὗτος ἐν μεταγενεστέρους χρόνους ὡς κλινικός, clinicus, ἡ περιουθεντής, διακρίνεται ἐν τῇ χειρουργίᾳ, chirurgus, ὡς συνιστάτο τὰ καὶ ἐκροστικώτατα ἐκτίθησιν ὁ Martialis, ep. I, 31:

Chirurgus fuerat, nunc est vespillo Diallus.
Cepit quo pote at clinicus esse modo.

πρβλ. Gruter Inscript. I p. 385. nr. 635. 10. Orelli Inscript. sel. I. 2983. Galenus ἐκδ. Kühn, V, 84, 7, 55. Celsus de med. VII, c. 1. ἐν λ. clinicus (πρβλ. Πολυδ. ἐρμηνεύματα εἰς Notices et extraits de la Bibliothèque nationale t. XXIII, 2 partie p. 351—57: κλινικός = visitator) καὶ chirurgus. Menagius amoenitates ker. XXXV ἐν λ. περιουθεντής.

Ἀπέναντι τῆς ἰσωτερικῆς ἱατρικῆς παρυσιαίζεται ἡ ἐξωτερικὴ καὶ μάλιστα ἡ χειρουργία ὡς ἔργον τῆς χειρὸς, χειρωνακία, ὡς ὅλοι καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς. Ἐξάσκειται ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἐν τῇ ἐργαστηρίῳ τῇ διὰ τὸν σκοπὸν αὐτῆς διατεταγμένῳ, τῇ ἱατρειῳ. Ὁ Ἱπποκράτης, ὁ Γαληνός, ὁ Πολυδευκής ἀναφέρουσι τὴν διὰ τῆς αὐτοῦ καὶ μάλιστα οὕτως, ὥστε ὁ προσδιορισμὸς αὐτοῦ διὰ χειρουργικὴν βοήθειαν εἶναι καταφανής. (Ἱπποκρ. κατ' ἱητρειὴν ἐκδ. Kühn III. 48. Γαληνός καὶ ὑπομνήματα Kühn, XVIII, b, 667, 55. Πολυδ. IV. 25 nr. 2, 1.—).

Ὁ Ἱπποκράτης ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν πραγματεύεται, ὡς καὶ ὁ Γαληνός, μέρος τῆς χειρουργίας. Διὰ τοῦ ὁκόσῃ κατ' ἱητρειὴν

ἀνέσας δέησιν ἐν ἀρχῇ τοῦ α' βιβλίου τοῦ συγγραμματος τοῦ Ἱπποκράτους περὶ τῶν ἐπιδημιῶν λέγεται περὶ ἀσθενῶν, οὗτι δὲν εἶχον ἀνάγκη χειρουργικῆς βοήθειας (Kühn III, 384). Πλὴν τῆς διεσθεσίσεως τὰ χειρουργικὰ ἐργαστήρια φαίνεται, οὗτι δὲν διέφερον ἄλλων ἐργαστηρίων χειρωνακικῶν.

Ἐν τῇ λόγῳ τοῦ Διογένηος κατὰ Τιμάρχου (ἐκδ. Franke § 124 σ. 41) λέγεται: α' Ἐὰν δ' εἰς ἐν δῆπου τούτων τῶν ἐπὶ ταῖς ὁδοῖς ἐργαστηρίων ἱατρὸς εἰσποικίσθαι, ἱατρεῖον καλεῖται· ἐὰν δ' ἄμην ἐξοικίσθαι, εἰς δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐργαστήριον γαλκίς εἰσποικίσθαι, γαλκίον ἐκλήθη, ἐὰν δὲ κναφεύς, κναρεῖον, ἐὰν δὲ τέκτων, τεκτονεῖον, ἐὰν δὲ περνοβυσός καὶ πόρνα, πορνεῖον ».

Ἐνταῦθα διέτρεβον, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις ἐργαστηρίοις, ἀεργοὶ ἄνθρωποι καὶ οὐκ ἄν πάντες διὰ καλὸν σκοπὸν (Διογ. αὐτῆς § 40, 42. p. 17, 18).

Δοῦλοι καὶ ἐλευθεροὶ εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις τοῦ λαοῦ ἀνήκοντες ἐξήτουν βεβαίως οὐ μόνον εἰς τὴν χειρουργίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις βοήθειαν ἐν τῇ ἱατρειῳ, ὡς παρ' ἡμῶν ἐν τοῖς κουρείοις, ἐνθ' οἱ ευνορῶτεροι ἐξήτουν τὸν ἱατρὸν εἰς τὸ ἱατρεῖον μόνον διὰ χειρουργικὴν βοήθειαν. Τοῦτο συνέβαινεν ἐν τῇ τελευταίᾳ περιπτώσει τοῦλάχιστον, διότι αἱ ἰδιωτικαὶ οἰκίαι σπανίως ἥσαν κατέλληλοι εἰς χειρουργικὰς ἐργασίας, καὶ διὰ τὸ βάρος, φαίνεται, τῶν ἀρχαίων χειρουργικῶν εργαλείων.

Τοῦτο βεβαίως τὸ πρῶτον ἐν τῇ Συνόψει πρὸς τὸν υἱὸν Εὐστάθιον τοῦ Ὁρόδασιου, ἰδιαίτερον ἱατροῦ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ, οὗ τὸν βίον ὅρα παρ' Εὐναπίου ἐν βίοις σοφιστῶν, (ἐκδ. Boissonade 102, ἐκδ. Rasarius Venetiis 1553). Synopsis ad Eustathium filium (I) p. 5. «De parte vero medicinae, quae manu medetur, quod ea in itinibus tractari difficiliter possit, mentionem nullam faciam; ad eam enim plerumque opus machinis atque instrumentis, quae ne utique facile suppetunt.

Διὸ ἱατροὶ, οἱ περιουθενταὶ καλούμενοι (ἐν I. 6. § 1 Δ. de excusatione 27, 1) δὲν λέγονται, ὡς νομίζει ὁ Friedländer, οἱ ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν μετακινούμενοι, ἀλλ' οἱ κλινικοὶ

(1) Ἐν τῇ Γοργίᾳ τοῦ Πλάτωνος (456) ἱατρὸς τις πείθει διὰ τίνος σοφιστοῦ τὸν θυσιάζοντα ἀσθενῆ τοῦ νὰ λάβῃ τὸ ἱατρικόν.

(Ἐλλ. Φιλολ. Σέλλογος. Εἰκοσιπενταετηρίς.)

(1) Ἐκδ. Daremberg V, p. 2 «χειρουργία δὲ μὴ μὴν οὐ ποιήσομαι, τὸ θυσιάζοντα αὐτῇ, μάλιστα ἐν ἀποδημίαις, παρατιθέμενος χρεῖα γὰρ ἐπὶ αὐτῆς μηχανήματα τε καὶ ὄργανα οὐδαμῶς εὐποροῦνται.

ιατροί, οἱ τοὺς ἀσθενεῖς τῶν ἐπισκεπτόμενοι κατ' ἀνάθεσιν πρὸς τοὺς ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τῶν καθήμενους χειρουργοὺς ἢ ἑσωτερικοὺς ἱατροὺς (1).

Ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων Αὐτοκρατόρων ἡ χειρουργία φαίνεται κεχωρισμένη ἀκριβῶς τῆς ἑσωτερικῆς ἱατρικῆς. Ὁ Γαλλνός, ὅστις δὲν διέτρεψε τόσον πολὺ ἐν Ῥώμῃ καὶ τὴν χειρουργίαν αὐτὴν μετέλλε, λέγει, ὅτι μόνον τὸ διαγνωστικὸν καὶ ἐνδεικτικὸν τῶν φαρμάκων μέρος αὐτῆς εἶναι ἔργον τῶν ἱατρῶν, ἡ ἐκτέλεσις δὲ τῆς χειρουργικῆς ἐργασίας εἶναι ἔργον τῶν ῥηθιδῶν (ὑπορετῶν)· καὶ ἐὰν ὁ ἱατρός ἀναδεχθῇ αὐτὴν αὐτοπροσώπως, πράττει τοῦτο ὡς αὐτὸς αὐτοῦ ὑπέρτης, ὡς στρατηγὸς καὶ βασιλεὺς ἐν ὅτε ἐπεμβαίνει καὶ ἐν τῇ μάχῃ ὡς κοινὴ ἀσπιδιώται. (Kühn XVII, 2, p. 230).

Ἐν Ῥώμῃ, ἀναγράφει παρήγγειον ὅπως τὴν ἐξέσκησιν τῆς χειρουργικῆς ἀπαλλοτρίων αὐτὴν κατὰ τὸ ἔθνος τῆς πόλεως εἰς ἐδικούς χειρουργοὺς (Kühn X p. 454). Ὁ Ὀρίβασίος λέγει ἐν τῇ προομίᾳ τοῦ ἐκρημένου συγγράμματος (Synopsis ad Eustathium album), ὅτι «omnia quae manuum opera continentur» πρέπει νὰ ἀφαιρούνται εἰς τοὺς εἰς ταύτῃ ἐπισκεπόμενους ἱατροὺς.

Ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἰπποκράτους ἡ διακρίσις αὐτὴ ἦν ἀγνωστος (2). Ἐν τῷ συγ-

γράμματι τοῦ Ἰπποκράτους «περὶ ἀρχαῆς ἱατρικῆς» χαρακτηρίζεται ὁ ἱατρός γενικώτατα ὡς χειροτέχνης. «Ὁ καλούμενος ἱατρός καὶ ὁμολογουμένως χειροτέχνης» (Littre I, 534). Ὁ χειροτέχνης ὅμως οὗτος δὲν ἦτο βάνουσις, ὡς ὁ μετὰ ταῦτα χειρουργός. Ἐν τῷ «περὶ εὐσχημοσύνης» συγγράμματι (Littre IX, 234) ἀπαριθμοῦνται τὰ πλεονεκτήματα τῆς φιλοσοφικῆς μαρψώσεως τοῦ ἱατροῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἀποδίδονται μετὰ ἄλλων καὶ ἡ ἰδιότης προφυλακτικῶν τινος μέσου κατὰ τῆς καταπτώσεως εἰς τὴν βανουσίαν.

Περαιτέρω ἀναγκάζει εἰς τὸν ἱατρὸν ἰδιότητες, κατὰ τὸ αὐτὸ συγγράμμα, εἰς τὴν κατοχὴν τῶν ὁπίων πρὸ πάντων πρέπει νὰ τὸν ὑποστηρίξῃ ἡ φιλοσοφία, ἀναφέρονται ἡ ἀφαιμαγρία, μετριοπροσέχουσι (ἐρυθρίσις), καθαριότης τοῦ φρονήματος (ἀκαθαρσίας ἀπεμπόλησις), ἀδαισθημονία. Βάνουσις εἶναι τὸν ναντίον κατὰ τὸ συγγράμμα τοῦτο (Littre p. 228) οἱ σοφισταί, οἵτινες υπερηφανεύονται ἐπὶ τῇ ἱατρικῇ, ἥδη ἑσωτερικῶς γνωστοὶ διὰ τὴν ἀγρυπτείαν καὶ τὴν πολυτελείαν τῆς περιβολῆς. «Δελεῶσις νέους, εἰς τοὺς ὁποίους, ἐὰν οὗτοι τοὺς ἐπαινῶσι καὶ τοὺς ἐνθυμηθῶσι βραδύτερον, ἀναβάνει ὁ ἰδὼς εἰς τὸ πρόσωπον ἐξ αἰδοῦς, ἐπειτα δ' ἐκ μίσους πρὸς τοὺς ἀπατεῖνας προτείνουν νόμους, ἵνα ἀποδιώκων αὐτοὺς ἀπὸ τῶν πόλεων, «οὐκ πιετήν» καὶ εἰσὶν τιθένται ἀναίρεσιν ἐκ τῶν πόλεων».

Ἡ αὐτὴ ὁ ἱατροφιλόσοφος δὲν εἶναι βάνουσις, διὰ τοῦτο ἐξασκεῖ τὸ ἐπάγγελμα του οὐχὶ τῶν χρημάτων χάριν, ἀλλ' ἐξ ἔρωτος πρὸς αὐτό. Ὅπου ὅμως ὑπάρχει φιλανθρωπία, ἐκεῖ καὶ ἔρως πρὸς τὸ ἐπάγγελμα, λέγεται ἐν ταῖς Ὑποθήκαις τοῦ Ἰπποκράτους (Littre IX, 258): «ἦν γὰρ παλαιὸν φιλανθρωπία, πάρεστι καὶ φιλοτεχνία». Διὰ τοῦτο ὁ ἱατρός καὶ ἐκεῖ ἐργάζεται, ὅπου δὲν δύναται νὰ ὑπολογίσῃ, ὅτι θὰ πληρωθῇ ὅσα πρόκειται ξένον ἢ πτωχὸν νὰ βοηθήσῃ, ὅλας ἐπιτηρηθῇ μέλιστα τῆς εὐκαιρίας ταύτης (Littre IX, 258); θέλει σκεφθῇ πρῶτον οὐχὶ περὶ τοῦ ἐρῶτος

(1) Sittengeschichte II, p. 73. Το αὐτόντος τῆς ἐξηγήσεως ταύτης ἐλάττει ἄλλως ἐξ αὐτοῦ τοῦ χωρίου (I. 6. § 1), καθὼς I. 4 D decret. ab ord. fac. 50, 9. Καὶ ὁ Häser ἐν τῇ Geschichte der Medizin I, 31e Auflage p. 87) πλανᾷται περὶ τῶν περιουσιῶν τούτων. Ἡ ἐξηγισὶς δὲν εὐρίσκειται, ὡς νομίζει, πρῶτον παρ' Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, ἀλλ' ἦδη παρὰ τῷ νομικῷ Μοστέινῳ, ὅστις ἐξηγᾷ αὐτὴν ὡς συνέθη (I. 6. pr. D. de exco. 27, 1). Ὁ τι λέγει ὁ Häser περὶ τῶν ἱατρῶν τοῦ Ζαγρίου ἐν Πιερῇ, βέλαισι μὲν δ' αὐτοῖς ἐν καταγράφῃ λέγει δρ. Εὐγένιος Ζακαρίδης προστιθεὶς, ὅτι οἱ ἱατροὶ οὗτοι θελοῦνται διὰ τοῦ χημειστικοῦ προσωμίου Κομπαριανίταις, δὲν ἀποδεικνύει ὅμως κατ' αὐθεντὴ τρόπον τὴν ἐξηγισιν τοῦ περιουσιῶν ἐν ταῖς ἀρχαῖαις πηγαῖς τοῦ δικαίου.

(2) Μία μόνον χειρουργικὴ ἐγγείσιον, τὴν λιθοτομίαν, φαίνεται, ὅτι ἐξήσκουν ἱατρικῶν ἄνδρες εἰσὶν κατὰ τὴν χωρίον ἐν τῷ Ὁρκῷ τοῦ Ἰπποκράτους (Littre IV, 628), «οὗ τερμα δὲ εὐδὲ μὴν ληθύνεται, ἐργασίῃσι δὲ ἐράτῃσιν ἀνδράσι πρὸς τὴν ἐξ». Τούτῳ ἔρῳσι μέλει τοῦτο ἀνέξησθαι. Μὴ ἀρὰ γε ἐξηγῆται ἐὰν τοῦτο ἡ γενεὴ κατὰ τὸν Μισαῖνον ἀποσπασθῇ τῶν πεπαιδευμένων ἱατρῶν πρὸς τὴν ἐν λόγῳ ἐγγείσιον; Πάντως φαίνεται ἥδη, ὅτι ὑπάρχει ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῶν Αἰγυπτίων διάκρι-

σις τῆς χειρουργίας ἀπὸ τῆς ἑσωτερικῆς ἱατρικῆς, καὶ ἦν αὕτη ἐκδοκασία καὶ ἐξησέτω ὡς ἱατρικὴ κλάδος τῆς ἱατρικῆς. Ὁ Κέλσος de med. I. VII, praef. μνημονεύει, ὅτι ἡ χειρουργία ἐπαρῶν ὑπὸ τοῦ Ἰπποκράτους, λέγει: «deinde postquam adiecta ab aliis habere suos professores coepit, in Egypto quoque incievit». Αὐτὸς δὲ οὗτος ἀλλοτρίος ἀνέστη (praef. εἰς βιβλ. I) τὸν ἐν λόγῳ χωρισμὸν εἰς τὰς προόδους, ἀς εἴη παύσει ἡ ἱατρικὴ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.

τῆς ἀριότητος, ἀλλὰ περὶ τοῦ κινδύνου τοῦ ἀσθενοῦς (ἔ. ἀ. 256), καὶ ἀποποιούμενος μάλιστα τὴν ἀριότητα θέλει μᾶλλον νὰ ὑποδείξῃ τὴν ἀναιμοσύνην τῶν σωθέντων, παρὰ νὰ ἐπισημάνῃ τοὺς κινδυνεύοντας ὁμῶς περὶ χρημάτων (ἔ. ἀ. 256).

Καθὼς οἱ ἰατροκράτες, οὕτω καὶ οἱ μεγάλοι ἱατροὶ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων ἔχουσι τὴν ἰδίαν, ὅτι ἡ ἰατρικὴ ὡς χειρωνακτικὴ τέχνη ἐκλαμβανόμενη κατακρίνεται καὶ διακρίνεται. Οἱ χρηματιστὴς ἱατροὶ θεραπεύουσιν ἐπιπολαιῶς τοὺς ἀσθενεῖς κατὰ Κέλσον (de medicina III c. 4), ὁ δ' ἐπὶ τῶν ἱατρῶν ἐκλαμβάνων συμβαρὴν τὸ ἔργον τὸν δὲν δύναται νὰ θεραπεύσῃ πολλοὺς ἀσθενεῖς, ἐπειδὴ ἐκαστῶ παρέχει τὴν μεγίστην ἐπιμέλειαν. Οὗτω λέγει ἰδίως ὁ Γαλιένος μετὰ βαθείας περιφρόνησεως περὶ τῶν καπιτωκῶς γραμμένων τῇ ἰατρικῇ τέχνῃ (Kühn XIV, 226).

«Ὁ ἱατρός, ὅστις θεωρεῖ τὰ χρήματα ἀντικεινὰ τῆς ἀρετῆς, ὅστις ζητεῖ τὴν τέχνην οὐχὶ χάριν τῶν πασχόντων, ἀλλὰ χάριν τῆς κτήσεως χρημάτων, οὐδέποτε θέλει τύχει τοῦ σκοποῦ τῆς τέχνης. Δὲν εἶναι δυνατόν συγκρίνωμεν νὰ προσπαθῇ τὴν νὰ κερδίῃ χρήματα καὶ νὰ ἐργάζεται ἐν τοσούτῳ μεγάλῃ ἐπιστήμῃ. Ὅστις ἀγωνίζεται ὑπὲρ τῶν πρώτων, πρέπει νὰ καταρνησῇ τὴν δευτέραν» (Kühn I, 57).

Εἶτα ἐπιδεικνύεται τὸ ἰδανικὸν τῶν ἱατροφίλοσφον κατ' Ἰπποκράτην. Αἱ ἀνάγκαι αὐτῶν εἶναι μικραὶ. Θέλει ἱατρεύσει μὲν τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν καὶ τὸν Μακεδόνων, ἔπειτα ὅμως θέλει ἀφῆσαι αὐτοὺς, ἵν' ἀριερωθῇ εἰς τοὺς ἀσθενεῖς πτωχῶν τόπων. Εἶναι φίλος τῆς ἀληθείας, τῆς σωφροσύνης καὶ τῆς ἀπαισίας ἐργασίας (ἔ. ἀ. 58). Οὐδὲν ἔλλειπει αὐτῷ τοῦ τελείου φιλοσόφου.

Ὅτι λοιπὸν ἡ ἐνταῦθα ἐξαίρεμένη θεωρία ἀντιλήψης τῆς ἱατρικῆς τέχνης δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τοὺς μετμεγρομένους τὴν τέχνην αὐτήν, ἀλλὰ συνέρχεται τῇ κοινῇ γνώμῃ, ἐξάγεται ἐν μέρει ἐκ τῶν ἀπαιτήσεων, τὰς ὁποίας εἶχον παρὰ τῶν ἱατρῶν, ἐπομένως ἐκ τῆς μορφῆς, ἣν ἰδιαιτοῦντο νὰ ἐκφέρωσιν εἰς τὴν ἡ ἐκπληρώσει αὐτῶν.

Ἰδίως ἐμφανεῖς μορφῆς κατὰ τῆς βαναύσου ἐξασκήσεως τῆς ἱατρικῆς ἦγεμι Πλίνιος ὁ πρεσβύτερος κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἱατρῶν ἐν Ρώμῃ, π. γ. histor. nat. 24. 1 ἐκδ. Jan. IV. p. 34. 29. 1. Jan. IV. 206 καὶ ἀλλοῦ. Αἱ κατηγορίαι ὁμοῦς αὗται ἀποδεικνύουσι, πόσον

ἰδανικὸν ἐξελαμβάνετο τὸ ἐπαγγέλιον τῶν ἱατρῶν παρὰ τοῖς πλῆθει. Ὅτι δὲ οἱ ἱατροὶ δὲν ἀπεμακρύνθησαν τόσον ἐντελῶς ὡς ἰδανικὸν τοῦτον, ὡς θέλει ὁ Πλίνιος ἐν τῷ ἐμπαθεῖ αὐτοῦ μίσει νὰ καταστήσῃ πιστευτὸν, μαρτυρεῖ ὁ λόγος τοῦ Σενέκα (benef. VI, 15) περὶ τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ σεβασμοῦ, ὃν ἀπῆλυνον γενικῶς οἱ ἱατροὶ. Ἐτι περισσύτερον ἀποδεικνύει τοῦτο ἡ αὐτοῦ αἰτία, ἥς ἐτύγχανον οἱ ἱατροὶ ἐν τοῖς ὑψηλοτέροις κύλοις, ἥτις λαμπρῶς ἐξεδηλώθη ἐν τοῖς προνομίοις, τὰ ὅποια ἀπενεμήθησαν αὐτοῖς ὡς καὶ τοῖς διδασκαλοῖς τῶν ἄλλων ἐλευθέρων τεχνῶν.

Περὶ τοῦ τελευταίου ἐπραγματεύθη ὁ Kühn ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ Städtische und bürgerliche Verfassung des röm. Reiches I. p. 83—123.

Αὐτοῖς (p. 89. 90) ἐκδηλοῦται ἔτι κατὰ πρώτον, εἰ καὶ ἀνεν περαιτέρω ἀποδείξεως, ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν ἐσωτερικῶν ἱατρῶν τῶν ἐπιμετρομένων τοῖς ἀσθενεῖς, τῶν περιοδυντῶν, καὶ τῶν ἐξωτερικῶν μόνον ἱατρῶν, τῶν χειρουργῶν. Οἱ πρώτοι μετέγινον τὸν αὐτὸν ἀτελεῖαν, ὃν καὶ οἱ διδασκαλοὶ τῶν ἐλευθέρων τεχνῶν, οἱ δὲ τελευταῖοι, ὅπλ. οἱ χειρουργοί, (εἰς τοὺς μετγενεστέρους χρόνους) εἶναι μετὰ τῶν χειρωνακτῶν (artifices) ἀμέτοχοι αὐτῶν (I. 3. C. Theod. I. 2. C. Just. de excus. artif.).

Τὴν ἀντίθετον τὴν ἴσην θέλομεν ἀνεύρει καὶ ἐν ταῖς τοῦ ἀστυκίου ὁμοῦ ἐκφράσεσι τοῦ Ἰουστινιανείου κώδικος (Corpus Juris).

Ἡ ἐξωτερικὴ χειρωνακτικὴ ἱατρικὴ εἶναι οὐ μόνον ἐν Ἑλλάδι ἀρχαιοτέρα τῆς ἐπιστημονικῆς, ἀλλὰ καὶ προηγήθη τῇ, τελευταίας, ὡς φαίνεται, καὶ εἰς τὴν Ρώμην. Volnerarius, χειρουργός, ἐνομαζέται κατὰ Κάσσιον Hemina (παρὰ Plinius h. n. XXIX, 6) πρῶτος ἱατρός ὑπὸ τοῦ ρωμαίου λαοῦ τιμητικῶς διὰ τὰς ἐπιτυχεῖς καὶ αἰσας καὶ ἐγχειρίσεις, οὗτος δ' ἦν ὁ Ἀρχάχαθος, υἱὸς Λυσανίου, Πιλοποννησίος. Ὅτι ὁ Ἀρχάχαθος δὲν ἦτον ὁ πρῶτος ἱατρός, ἐν ὧς ἄρτιν ἠγωνίη καὶ υἱὸν τοῦ Λίοντος τὰς ἀτίας ὁ ρωμαῖκός λαὸς προσηγόρευσε (τ. 535 ἀπὸ κτ. Ρώμης), ἐμφανεῖ ἡ δέησις ἐκεῖνη διὰ τοῦ ἐπιθέτου volnerarius, τὸ ὅποion ἀπαιτεῖ γλωσσικῶς τὴν συμπλήρωσιν medicus, ἱατρός, διὰ δὲ τοῦτου (volnerarius) ὁ Ἀρχάχαθος ὡς χειρουργὸς διακρίνεται τῶν ἄλλων μὴ χειρουργῶν (1). Ὅτι ὁ Ἀρχάχαθος δὲν ἦτο ὁ πρῶτος

(1) Κατ' ἀναλογίαν τὸν chirurgus, clinicus, oeu-

"Ελλην ιατρός, ἀποδεικνύει ὁ Πλάτων, σύγχρονος περίπου τῇ λεγομένῃ εἰσηγητῇ τῆς ιατρικῆς τέχνης ἐν Ρώμῃ, προτιμότερος μάρτυς τοῦ Κασίου Hemina, τοῦ τοῦλάχιστον 70 ἔτη νεώτερου. Ἐν ταῖς κωμωδίαις τοῦ Πλάτου φαίνεται ἡ ιατρικὴ χειρωναχία οὐχὶ νέα, ἀλλ' ἀναφέρεται τοιοῦτοτρόπως, ὥστε προϋποτιθῆαι τὰς ἐν ιατρῶν πρὸ πολλοῦ γνωστὴν τῇ δημοσίᾳ. Εἶναι ὁμοίως τὰς ἐκ τῶν χειρωνακτῶν, ἥτις φαίνεται ἐνταῦθα ὡς συνήθης σκοπὸς τραγῶν σκωμμάτων ἐνέκλειος προσπατομένων ὡς τὰ πολλὰ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν παράστασιν τῶν ιατρῶν καὶ πῶς δημοτικῇ (ἴσα πρὸ πάντων Menecmi V. 3. 71). Καθὼς ἐν Ἀθήναις τὸ ιατρεῖον, οὕτως ἐν Ρώμῃ ἦν ἡ medicina τὸ σημεῖον τῆς ιατρικῆς χειρωναχίας καὶ τὸ ἐντεκτῆριον τοῦ αἰγροῦ λαοῦ (Athenaeus II. 2. 14), οἱ δὲ κάτοχοι αὐτῶν (medicinarum) ἦσαν φλύαροι ὡς οἱ κουρεῖς (Menecmi V. 4 ἐν ἀρχῇ).

Πρῶτος ἀναντιρρήτως ἐπιστήμων ιατρός ἐν Ρώμῃ ἀναφέρεται ὁ Ἀσκληπιάδης, παρουσιασθεὶς κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς δημοκρατίας μετὰ λαμπρᾶς ἐπιτυχίας ἐν Ρώμῃ, ἰδρυτὴ νέας ιατρικῆς σχολῆς. Ὁ Καίσαρ καλεῖ αὐτὸν φίλον τοῦ καὶ εὐχλωτότερον ἄνθρωπον τῶν ιατρῶν. (Asclepiades, quo nos medico amicoque usi sumus. . . . eloquentia vinebat ceteros medicos. Cicero de or. I. 14).

Κατὰ Πλίνιον (h. n. 26. 7) ἦν πρότερον ὁ Ἀσκληπιάδης διδάσκαλος τῆς διαλεκτικῆς, διὰ δὲ τὴν μικρὰν ἐπιτυχίαν του εἰς τὴν τέχνην ταύτην ἐτρέφην ἐν Ρώμῃ εἰς τὴν πρότερον, ὡς λέγεται, ὁμοίως αὐτῷ ξένην ιατρικὴν. Ἀμφιβάλλομεν, ἂν αὐτὸς πραγματῇ ἢ ὁ πρότερος ἐπιστήμων ιατρός τῆς Ρώμης, ἀποβλέποντες εἰς τὸν πόλεμον τοῦ τιμητοῦ Κάτωνος κατὰ τῶν Ἑλλήνων ιατρῶν (Πλν. h. n. 29. 7), προφανῶς κατὰ τῶν ἐπιστημένων, ὃ δὲ πόλεμος οὗτος ἔχει σέλιον πηκνῶς μετὰ τῆς καταφοράς κατὰ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας τοῦ αὐτοῦ τιμητοῦ. Ἐννὶ ὁ Κάτων ἐνταῦθα νοουετὶ τὸν οἶόν του νὰ σπουδάζῃ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα οὐχὶ ἐπιπολιῶως, χαρακτηρίζῃ δὲ ὡς ἀλειψωτάτους ἀντιπροσώπους τῆς ξένης ἐπι-

στήμης τοὺς ιατροὺς, ἀδύνατον φαίνεται ἡμῖν νὰ ἐνοήσωμεν τοὺς ἀβλαβεῖς ἐκείνους ἀρχαίμακτους χειρωνακτὰς ιατροὺς, ὡς παρίστανιν αὐτοὺς ὁ Πλάτων, οἵτινες πλὴν τούτου δὲν ἔσαν νέον τι φαινόμενον ἐν Ρώμῃ, οὕτως ὥστε πόλεμος κατὰ τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτῶν εἶναι ἀκατάληπτος (si medicos suos huc mittet). Ὅσοδὴποτε ἐν ἀρχῇ τῆς αὐτοκρατορίας ὑπῆρχον ἡδὴ πολυάριθμοι ἄξιοι λόγου ἐπιστήμονες ιατροὶ ἐν Ρώμῃ. Τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τῶν μνημῶν τοῦ Πλίνιου κατὰ τῆς ἀνοήτου ἀλλαγῆς τῶν ιατρικῶν συστημάτων ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ σταθερὸν τῆς παλαιᾶς ιατρικῆς τῶν Ρωμαίων (h. n. 29. 1. ἐν ἀρχῇ), περὶ τῶν τεραστίων πληρωμῶν τῶν ιατρῶν καὶ τῆς ἀνωλύτου παραδόσεως τῆς ἀνωτέρας κοινωνίας τῶν Ρωμαίων εἰς τὸ ἑλληνικὸν βεῖμα (ingeniorum Graecorum flatus) (1).

Εἰς τὴν τάξιν τῶν χειρωνακτῶν ἀνῆκαν πλὴν τῶν χειρουργῶν καὶ οἱ πολυάριθμοι εἰδικοί ιατροὶ ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ Ρώμῃ, ὧν ἱκανὸν μέρος παρείχον, ὡς φαίνεται, ἡ Ἀνατολὴ καὶ πρὸ πάντων ἡ Αἰγύπτος.

Οἱ Αἰγύπτιοι ιατροὶ ἀποτελοῦσιν ἡδὴ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ηρόδοτου ἀποκλειστικὴν ἐν αὐτῇ τάξει χειρωνακτῶν ιατρῶν, περὶ τῶν ιδιότητος τῶν ὁποίων αἱ πηγαὶ οὐδεμίαν καταλείπουσιν ἀμφιβολίαν. Κατὰ πρότον φαίνεται, ὅτι ἡ διάγνωσις καὶ πρόγνωσις ἐγένετο ὑπὸ ἄλλων ἀνωτέρων ιατρῶν ἢ ἡ θεραπεία. Παρ' Ἀπολλωνίῳ Ἱερογλυφικός (ἐκδ. Leemans 1898 I c. 38) λόγος γίνεται περὶ τοῦ ἱερογλυφικοῦ, ἱερέως δηλ. ἀνωτέρας τάξεως «ζωὴν καὶ θάνατον οὗτος διακρίνει» ἐστὶ δὲ παρὰ τοῖς ἱερογλυματεῦσι καὶ βίβλος ἱερὰ, καλουμένη ἄμβρα, δι' ἣς κρούουσιν τὸν κατακλιθέντα ἄρρωστον, πρότερον ζώσιμος ἐστίν, ἢ οὐ, τοῦτο ἐκ τῆς κριτικῆς τοῦ ἄρρωστον σημειούμενον.

Δείγμα τοιοῦτου προφωτιστοῦ ζωῆς καὶ θανάτου ἰδημοσιεύθη παρὰ Deimarus p. 251, ὅπου δεικνύει ποῶν ἐνταῦθα ἔπρεπεν ἔσθαι ἀστρολογικὴ ὑπολογισμοί. Τὴν θεραπείαν μετήρχοντο οἱ παστοφόροι, οἵτινες ὡφείλουν νὰ μῆλυσιν ἐξ ἐκ τῶν 42 βιβλίων τῶν ὁποῦ δαμέντων εἰς τὴν Αἰγύπτῳ Ἑρμῇ (Θαῖ), πραγματευόμενα περὶ τοῦ σώματος κατεσκευῆς καὶ περὶ νόσου καὶ περὶ ὀργάνων

larius, auricularius, ὡς τῶν ἑλληνικῶν ὀφθαλμικός, ὠτίσις, ὀδοντικός, χειρουργικός κινικός, πρὸς Gruter Inscript. I. p. 335. 4. 634. 2. 635. 40. Orrell 2983, 4237, 4238. — Martial. p. 1. 31. IX. 27. Γαληνός ἐκδ. Kühn V. 846. κ. εἰ

(1) Quisquis inter istos loquendo polleat, imperatorem illico vitae nostrae necisque fieri. h. n. 29. 41.

καὶ γαρμύκων, καὶ περὶ ὀφθαλμῶν, καὶ τὸ τελευταῖον περὶ τῶν γυναικείων. Κλημ. Ἀλεξανδρ. Συγρμ. Βιβλ. VI, κεφ. 4.

Κατ' ἄλλας εἰδήσεις τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἐκπηθῇ οὕτως, ὅτι ἡ σπουδὴ ἐκείνου ἱατροῦ ἀναφέρεται εἰς ἅλα τὰ εἶδη ταῦτα τῆς ἱατρικῆς. Περὶ Ἡροδότου λέγεται (B. 84): «Ἡ δὲ ἱατρικὴ κατὰ τὰς σοῖ (Αἰγυπτίους) διδάσκειται μὴδὲ νόσον ἑκείνους ἱππῶς ἴσται καὶ οὐ πλεόνων, πάντα δ' ἱππῶν ἴσται πλέα· οἱ μὲν γὰρ ὀφθαλμῶν ἱππῶν κατεστῆσαι, οἱ δὲ κεφαλῆς, οἱ δὲ ὀδόντων, οἱ δὲ κατὰ νηδύν, οἱ δὲ τῶν ἀφανέων νόσων». Ἡ εἰρηρὰ αὕτη βεβαιούεται καὶ ὑπὸ ἄλλων, οἵτινες πρὸς ἡμᾶς μαρτυροῦσιν, ὅτι ἡ ἀπειρήθμενος εἶναι ἡ νόσος ἐξ ημερησίου διὰ παραδειγματῶν. Ὁ Πλιν. h. n. lib. 26. c. 1 (Jan. IV. p. 100) δηλώνει, ὅτι ἐπὶ Τιβερίῳ Καίσαρος ἐκρηκτικὴ τὴ νόσος (ex Aegyptio generitice talium vitiorum) ὑπὸ πρὸς ἀγένης ἐξ Αἰγύπτου ἐγένετο ἐπιδημία καὶ ἐν Ρώμῃ, πρὸς καταπολέμωσιν δ' αὐτῆς ἡ σὸς ἱατροὶ ἐξ Αἰγύπτου, «hanc solam operam adferentes». «Ἦσαν χειρουργοί, «causticis namque curabat» r. n. usque in ossa corpus exustum esset rebellante taedio».

Ἰδίως δὲ βεβαιούεται ὑπὸ τοῦ νεωστὶ ἀνακαλυφθέντος παπύρου Ebers, τὸν ὁποῖον ὁ εὐρέτης ἀπέδειξεν ἐν τῶν μνημονευθέντων ἐξ βιβλίων τοῦ Ερμού. Τὸ περιεχόμενον τοῦ μνημείου τούτου δεικνύει συγχρόνως τὴν (τῆς καλῆς βωμαντικῆς) τρόπον, δι' οὗ οἱ ἀνώτεροι ἱερεῖς τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν ἱατρικὴν σοφίαν, ἣν ἄλλως ὁ Ἰαλνὸς μεγάλως περιφρονεῖ καὶ δοθεῖστος περιστάσεως καλεῖται Ἰήρους (XIV, 575—), ἐγίνωσκον νὰ παριστάνωσιν εἰς τοὺς ἐξακουστικὰς ἱατροὺς ὡς κατ' εὐθείαν ἐκ τῆς θεότητος ἐκπόρευον, ἥτις, ὡς τοιαύτη, ἦτο κύριος, ἐμποδίζον τὴν ἐλευθέραν ἐπιστημονικὴν ἀνάπτυξιν.

Οὕτω βεβαιούεται ἡ εἰδήσις τοῦ Διοδώρου (I. 28), ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι ἱατροὶ εὐεργέτησαν κατὰ νόμον ἔγγραφοι· ὅτι εἰ ἐν περιπτώσει παραβάσεως τοῦ νόμου μετ' εὐνοίας ἀποτέλεσμα τῆς θεραπείας ἦσαν ἐνοχοὶ θανάτου ἀπανάτω χρόνον ὑπομένουσιν», ὡς βεβαίως ὁ Uhlmann (Thoth, oder die Wissenschaft der alten Egypter, p. 146), τοῦτο δὲν ἀναφέρει ὁ Διόδωρος ἐν τῷ μνημονευθέντι χωρίῳ.

Εἰς τοὺς πεπαλαυμένους ἱατροὺς πλησίον ἢ εἰς τοὺς χειρωνακτοὺς ἴσταντο αἱ μάταιαι, obstetrices, ἐν τῇ ἀρχαίᾳ θεωρούμεναι

ἱατροὶ τῶν γυναικείων νόσων ἐν γένει, διὸ καὶ medicæ ἐνομαζόνται (Gruter Inscription. I. 635. 9. 635. 10. 635. 1—3. 6. Orelli 4230. 4231). Μία ἱατρομακία πρώτη τῆς χώρας αὐτῆς ἀναφέρεται παρὰ Orelli 4232. Ὁ Ἀρμυανὸς ad Pauli Sent. Rec. II. 24. § 8. l. 1. § 3 D. extraord. cog. l. 3. C. comm. de leg. 6. 43 (medici servi utriusque sexus) cf. l. 7. § 5. C. comm. serv. man. 7. 7. l. 1. pr. D. insp. ventre. 25. 4. καὶ ἄλλα.

Ἐν τῷ περὶ μακρυτικῆς βιβλίου τοῦ Μοσχίωνος περὶ τῶν γυναικείων παθῶν (ed. f. O. Dewes. Wien 1793 cap. 1) λέγεται περὶ τῆς μάχης, ὅτι πρέπει νὰ γνωρίζῃ νὰ θεραπεύῃ πάσας τὰς γυναικείας νόσους καὶ νὰ εἶναι ἀφιλοκερδὲς καὶ συνετὴ.

Περὶ τῶν εὐγενῶν μακρὸν οἰλεῖ Πλίνιος ὁ πρεσβύτερος, h. n. 28. 6 (Jan. IV, 168) «obstetricium nobilitas pronuntiavit».

Ἀγράμματα, χειρῶνακτες ἱατροὶ ἐξ ἐναντίας ἦσαν ἐν γένει δούλοι καὶ ἀπελευθεροί, οἵτις ἐν τοῖς νομικοῖς βιβλίοις καὶ ἄλλαις ιστορικαῖς πηγαῖς συχνότερον καὶ ἱατροὶ ἐνομαζόνται. Αὐτοὺς μετεχειρίζοντο εἰς κατωτέρας ἱατρικὰς ἐκπαιδεύοντες τὴν κυρίαν καὶ πρὸ πάντων εἰς θεραπεύειν τῆς οἰκονομίας τῶν δούλων. Πρβλ. Πλιν. Epist. X. 4. l. 12. VII. 1. Sueton. Nero 37. Appulejus metamorph. ed. Bipont. lib. V. p. 102.

Ἐν τέλει τῆς ἐρευνῆς αὐτῆς προστίθενται μίαν παρατήρησιν εἰς τὸ ἀνώτερον μνημονευθέν χωρίον τοῦ Κυκέρωνος (de off. 1. 42. § 151). Δυνάμεθα ἤδη νὰ σχηματίζωμεν ἑλλὴν κρίσιν διάφορον τῆς τοῦ Marquardt (Privatalthümer II. 356). Ἐὰν ὁ Κυκέρων ἠθέλησε νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν ἱατρικὴν ὡς τέχνην γγνωσκόμενην μόνον ὑπὸ τῶν δούλων καὶ ἀπελευθερῶν, τότε αὕτη ὡς τέχνη ἀνελεύθερος, ars sordida, ἤθελε διακρίνεσθαι αὐτῆς ὡς καὶ ἐν 150 καὶ 151. Ὁ Κυκέρων μᾶλλον ἐκκρίνεται εἰς τῆς ἰδίας αὐτοῦ τάξεως λόγων, ὅτι ἡ ἱατρικὴ εἶναι ἐντιμὸς τέχνη, ars honesta, εἰς ἐκείνους, εἰς τὴν ὁποίαν τὴν τάξιν ἀρμυρίζει. Καὶ παρ' ἡμῶν ἡ ἀριστοκρατία, ἥτις βεβαίως θέλει νὰ ὑπηρετήσῃ τὸ κράτος ἢ τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ, ἀισθάνεται ἐν γένει ἀντιπαθεῖαν πρὸς τὸ ἐπάγγελμα, τὸ ὁποῖον φέρει αὐτὴν εἰς τὴν υπηρεσίαν τοῦ πλῆθους. Εἰς τὴν τρίτην ὁμῶς τάξιν, δηλ. εἰς τὴν μὴ εὐγενῆ μερίδα τοῦ βωμανικοῦ λαοῦ, ἡ ἱατρικὴ, δηλ. ἡ ἐσωτερικὴ, εἶναι τέχνη ἐντιμὸς· ἦτο μάλιστα αὕτη κατὰ

τὴν ἑκκράσιν τοῦ Σενέκα *ars liberalissima* (ep. 95) δὲν ἔπρεπε δὲ νὰ ᾔτο τοιαύτη διὰ τὸν Κικέρωνα, τὸν φίλον τοῦ Ἀσκληπιάδου;

Ἦνα κρινόμεν τὴν ἐν τῷ ἀστικῷ δικαίῳ θέσιν τῶν Ῥωμαίων ἰατρῶν, ἔχονεν κυρίως τὰ ἐπόμενα τρία χωρία:

1) I. 7. § 8. D. ad leg. Aqu. 9. 2. Ulpianus l. 18 ad Edictum:

Proculus ait, si medicus servum imperite secuerit, vel ex locato vel ex lege Aquilia competere actionem.

2) I. 1. pr. § 1—3. D. extraord. cogn. 50. 13. Ulpianus l. 8. de omnibus Tribunaliis.

Ἐν ταύταις provinciis de mercedibus jus dicere solent, sed praepceptoribus tantum studiorum liberalium... § 1. Medicorum quoque eadem causa est quae professorum, nisi quod justior: cum hi salutis hominum, illi studiorum curam agant et ideo his quae extra ordinem jus dici debet. § 2. sed et obstetricem audiant, quae utique medicinam exhibere videtur. § 3. Medicos quis fortassis accipiet etiam eos, qui alicujus partis corporis vel certi doloris sanitatem pollicentur: ut puta si auricularius, si fistulae, vel dentium; non tamen si incantavit, si imprecatus est, si ut vulgari verbo impostorum utar, exorcizavit: non sunt ista medicinae genera, etiamsi sint, qui hos sibi profuisse cum praedicatione adfirmant.

3) I. 26. § 1. D. praeser. v. 49. 5. Pomponius l. XXI. ad Sabinnm (Mommsen). Quod kalendis (Januarii dari solet medicis et artificibus non est merces: itaque si quid in hisce ministeriis aliter fiat quam convenit, non ex locato, sed in factum actio dabitur.

Μεταξὺ τῶν πρώτων μνημονευθέντων χωρίων εὐρον μὲρτι τοῦδε γενικῶς σχεδὸν ἀντίρρπον. Κατὰ τὸν I. 7. § 8. ἐὰν ὁ ἰατρός θεραπεύων δοῦλον βλάβη αὐτὸν δι' ἀδείου ἐγγειρίσεως, γίνεται κατὰ τοῦ ἰατροῦ actio locati, τὸ ὅποσον προῦποσέθησαν ὀπερὰ illiberales.

Ἐν I. 1 § 1. cit. τοῦναντίον ὁ νομοθέτης τοῦ I. 7. § 8. ἐξορίζει τὰ τῶν ἰατρῶν ἔργα τοῖς τῶν διδασκαλῶν τῶν ἐλευθέρων μαθημάτων praepceptorum studiorum liberalium νομίμῃ μάλιστα, ἐπὶ ὁ ἰατρός ἔχει περισσότερον δικαίωμα εἰς τὴν χορηγίαν τῆς extraord.

cognitio χάριν τῆς ἀμοιβῆς: ἐπειδὴ ἐκεῖνο, οὐ ἐπεμελοῦντο οἱ ἰατροί, εἶναι ὑψηλότερον τοῦ τῶν διδασκαλῶν, διότι παρὰ μὲν τοῖς ἰατροῖς πρόκειται περὶ τῆς ζωῆς, παρὰ δὲ τοῖς διδασκαλοῖς μόνον περὶ σπουδῆς.

Τὴν φαινομένην ταύτην ἀντίρρπον ἀνήρρσεν κυρίως οἱ παραδεχόμενοι ἱστορικὴν ἀνάπτυσιν, καθ' ἣν ὁ I. 7. § 8, καθ' ὅσον ἀφορρ τὴν ἐν αὐτῇ ἀναφερομένην actio locati, ἐρρρνη ἐν τῷ Ἰουστινιανείῳ κώδικι ὡς ἱστορικὴ εἰδησίς.

Καὶ ὁ Zimmermann, ὁ ἀρτίως ἐπεξεργασμένος τὴν διδασκαλίαν περὶ τῆς αἰν τῷ δικαίῳ θέσεως τοῦ ἰατροῦ. (Archiv für civ. Praxis. Bd. 56. p. 222—) παραδέχεται ἀντίρρπον μεταξὺ τῶν μνημονευθέντων χωρίων. Κατ' αὐτὴν ὁ I. 7. § 8. καθὼς καὶ ὁ I. 1. § 1. ἐν τῷ Ἰουστινιανείῳ δικαίῳ εἶναι νομικὰ χωρία τῆς πράξεως.

Μολαταῦτα πρέπει τὸ μὲν πρῶτον νὰ περιλαμβρρνη τὴν ἑκκράσιν τῆς ἀργισιέρας θεωρίας τοῦ δικαίου τῶν Ῥωμαίων καὶ συμβιβάζει αὐτὴν τῷ ἔξῃ: ὅτι πρῶτερον δηλ. ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Proculus ἡ ἱατρικὴ πλὴν τῶν ἀλλοδαπῶν ἐξήσκετο κυρίως ὑπὸ δούλων.

Ὁ Zimmermann παραδέχεται συνάρμα ἀντίρρπον μεταξὺ τοῦ ἀνανεωθέντος I. ult. D. 19. 5. cit. καὶ τοῦ I. 7. § 8., τὴν ὅποیان ὁμοῦς ἀναίρει παραδεχόμενος ἀμειψόητησιν τινὰ μεταξὺ Προκουλιανῶν (I. 7. § 8.) καὶ Σαβινιανῶν (I. 26. § 1).

Ἐὰν τὰ ἐξαγόμενα τῆς ἐρεῖνης ἡμῶν περὶ τῆς ἱατρικῆς θέσεως τῶν ἰατρῶν ἐν Ῥώμῃ δὲν δύναται νὰ γείνη λόγος περὶ ἀντινομίας (ἀντιρρρσιως) μεταξὺ I. 7. § 8. καὶ I. 1. § 1 D. extraord. cogn. Ὁ νόμος. I. 7. § 8. ὁμολογεῖ περὶ χειρουργικῆς, ἐργασίας, ἣν ἀνωτέρω εἰδείξαμεν ὡς ὀπερὰ illiberales. Τοῦναντίον ὁμολογεῖ ὁ νόμος. I. 1. § 1 D. cit. περὶ ἱστωρικῶν ἰατρῶν, καθὼς ἡδη δεῖξαι, ὅτι παραλληλισμὸς πρὸς τοὺς διδασκαλοὺς τῶν ἐλευθέρων μαθημάτων.

Ὅθεν καὶ ἡ κατὰ, quae utique medicinae exhibere videtur, ἐν § 2. ἔχον περιρρρισμὸν ἐξασφαλίζεται ὑπὸ τοῦ νόμου εἰς τὴν extraord. cognitio. Καθὼς οἱ ἰατροὶ ἐν § 1., οὕτω καὶ αὐτὴ ἔχει curam salutis, δὲν εἶναι εἰδικὴ ὡς οἱ ἐν § 3. καταλέγοντες, ἐπειδὴ θεραπεύει ὅλα τὰ γυναικεῖα νοσήματα. Καὶ κατὰ τὴν παιδείαν καὶ τὴν ὑπόληψιν ἱσταιται πληρρσιότερον εἰς τοὺς ἐπιστήμονας ἰατροὺς ἢ εἰς τοὺς χειρωνακτοὺς καὶ κατῆλους τῆς § 3. Ὁ νομικός διατάζει δικαίως νὰ κατατάξῃ αὐ-

τὴν εἰς τοὺς ἰατροὺς, ἐπειδὴ ἡ ἐργασία αὐτῆς ἢ opera iliberalis περιοριζομένη εἰς εὐλαγῆς χειραγίας. Περὶ τῶν ὀφθαλματρῶν δὲν ἵδνυται νὰ γείνη λόγος περὶ ἰδιαιτέρας ὑπερσίας, ἐπειδὴ κυρίως αὐτοὶ κατεγίνοντο εἰς πώλησιν ἐργαζομένων τῶν ὀφθαλμῶν. Εἰς τοὺς τοὺς ἤρμοζεν ἡ a. conducti, διότι εἶναι ἡ αὐτὴ ὑπόνοια ὡς καὶ ἐν l. 1. § 6. 7. cod., ἥτις φέρει τὸν νομικὸν εἰς ἀμφοτέρωθεν περὶ τῆς ἀνάγκης ἢ μᾶλλον τῆς αποκρίσεως τοῦ λαμβάνειν αὐτοὺς extraord. cogn.

Περὶ δὲ τοῦ χρόνου, καὶ ὃν ἐπιῆλθεν ἡ extraord. cogn. εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ἰατρῶν, ἡδύνάτο τις νὰ παρῇ νὰ ὀρίσῃ αὐτὸν ἐκ τοῦ ἡμετέρου χωρίου (τῶν νεκρῶν). Ἐξάγεται σφεδρὸν per argumentum a contrario ἐκ τῶν λόγων τοῦ principium a Praeses provinciae de mercedibus jus dicere solet, sed praeceptoribus tantum studiorum liberalium, ὅτι ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἰατροὺς, καὶ ὃν χρόνον αἱ λέξεις αὐταὶ ἐγράφοντο, δὲν ἐγίνετο τοιαύτη πράξις. Ὅτι δὲ ἤθελε τοιμήσει τις νὰ μὴ ἐκλάβῃ τὸ «tantum» σπουδαίως, δεικνύει ὁ νόμ. l. § 6. Ludi quoque literarii magistris, licet non sint professores, tamen usurpatum est, ut his quoque jus dicatur.

Καὶ διὰ τὴν ἐν § 9. ὠρισμένην extraord. cogn. πρὸς τοὺς καθηγητάς, ἰατροὺς καὶ λοιποὺς δὲν βεβαιούται, ὅτι ἡ χρηργία αὐτῆς χρονολογεῖται ἐκ ἀπὸ τοῦ ἐρηνηρευθέντος αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος, ἢ ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς ἐρηκτικῆς διότι, ὅτι ἡ ἀναπτύξις τῆς extraord. cogn. δὲν εἶχεν ἀνάγκην μιᾶς principalis constitutionis, ἢ ἐνὸς senatus consulti, ὡς παραδέχονται ἑνεκα τῶν l. 2. pr. D. 4. 6., δεικνύει τὸ «usurpatum est» τῆς § 6. cit., καθόσον καὶ ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἐγένετο αἷτις τῆς ὑπὸ τῶν νομικῶν, ὡς φαίνεται, οὐχὶ ἐως ἐπιδοκιμαζομένης καταχρήσεως (usurpationi). Μιαν περαιτέρω μαρτυρίαν παρέχουσιν αἱ περὶ μισθοῦ δίκαια τῶν φιλοσόφων, οἵτινες μισθοὶ ἀπὸ Οὐλιανῶν τὸ πρῶτον περιεκόπησαν, ὡς πλεονόντι καὶ οἱ τῶν καθηγητῶν τῆς νομικῆς, μολοντί δὲν γνωρίζομεν οὐδὲν τοιοῦτον παραδειγμα.

Ἐργαζομένη ἦδη εἰς τὸ τρίτον χωρίον. Ἐν l. 7. § 8. ad l. Aqu. ἐπιτρέπεται actio locati, ἐν l. 1. § 9. D. extraord. cogn. ἐπιτρέπεται extraordinaria cognitio, ἐν l. 26. § 1. D. praeser. actio in factum κατὰ τῶν ἰατρῶν. Ἡ σχέση τῆς actio locati πρὸς τὴν extraord.

cogn. καταφαίνεται ἐκὼς ἐκ τῶν ἀνωτέρω. Ἡ μία ἀνέκει κατ' ἀρχὴν τῷ ἐλευθέρῳ ἰατρῷ, ἡ δὲ ἄλλη τῷ ἀνελεύθερῳ· ποτεν οὖν οὐκ εἶναι αὐτὴ πρὸς τὴν a. in factum d. l. 26. § 1. cit.;

Ἐν πρώτοις πρέπει νὰ ἐρευνήσωμεν τὸ ἐλληνικὸν κείμενον, τὸ ὅποιον εἶναι ἡ βῆσις τῆς ἀποκαταστάσεως (Restitutio)· ἐπὶ διδόμενον ἰατροῖς καὶ τεχνίταις ὄχιον ποσὸν ἐν ταῖς Καλάνδασι οὐκ ἐστὶ μισθός. Ἐὰν οὖν τι παρὰ τὸ προσήκον ἐν ταῖς τοιαύταις ὑπερσείαις γίνηται, οὐχ ἡ ἐπὶ μισθώσει ἀγωγή, ἀλλ' ἐν φάκτοιμ ἀρμύει. Τοιαύτη εἶναι ἡ εὐρύτερα ἀντιλήψις τοῦ Ἀνωμένου.

Ἐπὶ τοῦ χωρίου τούτου πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἑξῆς:

(1) Ὁ Mommsen ἀναφερόμενος εἰς C. J. G. III. 5187 καὶ Edictum Justinian. 13. c. 3 παραδέχεται, ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῶν κεκλημένων strenae (Kalendarius Januarius), γνωστῶν παρὰ Ῥωμαίους ἐν χρήσει δωρὸν τοῦ νέου ἔτους. Τὴν εὐκρίαν ταύτην ἐπιστρέφουσι καὶ πολλοὶ ἄλλοι μαρτυροῦν.

Ὅτι ἐν πρώτοις ἀφορᾷ τὸ ζήτημα, ἐὰν ἐπὶ Ἰουστινιανῷ τὸ πανήχατον ἐνὸς τῶν strenae καὶ Januarius ὁριστάτω ἐπὶ λέγει ἡμῖν Ἰωάννης ὁ Λυδὸς (περὶ μηνῶν IV. § 5. ἐκδ. Bekker p. 54), ὅτι τὸ ἔθιμον τοῦτο ἐξελείπετο διαρκῶς καὶ μετὰ πολυτελείας ἀπὸ τῶν πρότερον στέλλομένων φύλλων δάφνης καὶ οὐκων στέλλοις, γὰρ χρυσὰ φύλλα καὶ πέριματα. Σὺκα ἐπεμπερὶν ἑλλήοις, λέγει ὁ Λυδὸς, χάριν τῆς γλυκείας ῥαγῆς τοῦ ἔτους. Ὅτι ἐν τούτοις ἡ ἀποστολὴ ἡ γέννησιν strenae ἦτο ἡδὴ ἐν χρήσει κατὰ τοὺς ἀρχαιότερους χρόνους, μαρτυρεῖ ὁ Ὀβίδιος fasti. I. 190—, ὅπου ὁ Θεὸς Janus ἐξηγεῖ τὸ ποιεῖν, ὅτι τὰ χρήματα εἶναι γλυκύτερα τοῦ μέλιτος· χαλκὰ εἶχον δώδεκα ποτε, «melius nunc omne in auro est, victaque concedit prisca moneta novae».

Ὁ Λυδὸς ἐξηγεῖ (ἐ. ἀ. σελ. 53) τὰς strenas εὐαγγισμόν (strenuitas) παρὰ τῶν τῶν λέξιν ἐκ τοῦ strenuus. Παρ' Ἀθηναίῳ (Δειπνοσοφ. III, ἐκδ. Cassaubon p. 27) εἰς τῶν συνειπνούμενων λόγων ἐνεδείξει τὸν παρόντα γραμματικὸν Οὐλιανόν, διότι μεταξὺ ἄλλων νέων ἑλληνικῶν σχηματισμῶν λέξων ἐπαρᾶθη νὰ μεταφράσῃ τὸ ῥωμαϊκὸν strenae καὶ μάλιστα διὰ τοῦ ἐπικρημῆ. Τῶν χωρίων τοῦτο δεικνύει, ὅτι ὁ Ἕλληνας δὲν εἶχε πρόχειρον λέξιν κατέλληλον, διότι δεῖται αὐτῷ καὶ τὸ πρᾶγ-

МЕЧНИКОВА

μα. Καὶ ὁ Ἀυτοὺς δὲν δύναται νὰ μεταφράσῃ τὸ *scribitur*.

Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται ἡ περίφρασις «τὸ διδόμενον ὅλον ποσὸν ἐν ταῖς καλῶναις».

Αἱ *strenae* ἰδιότροποι τοῖς διδασκαλοῖς ὡς ἐπιμίσθιον, καθὼς πολλὰ εἰδήσεις δεικνύουσι (Bekker—Marquardt, *röm. Alterthümer* V. 1. p. 95. Σημ. 2).

Παρὰ Λουκιανὸν «περὶ τῶν ἐπὶ μισθῶ συνόντων» προϋπολογίζει ὁ κύριος, ὅστις ὀφείλει νὰ παραλάβῃ οὐκοδιδάσκων ἕνα λόγιον, ἐν τῷ ὅρισμῳ τοῦ μισθοῦ τὰ περιοδικὰ ἐν ταῖς ἐρατικαῖς δαῖρα, ἐπιθυμῶν δὲ νὰ προσλογισθῶσιν αὐτῷ εἰς τὸν ὅρισμόν τοῦ μισθοῦ.

Εἰς τούτῳ, ὅμως τὴν ἀναγκάσκειν ἐν ὅλῳ ποσόν, ὡς ἔμελλεν ἐκ συνήθους ἢ συμφωνίας. Οὕτως εἰς τοὺς διττολόγους ἡ ἀξιοματικὸς προσελογίζετο εἰς τὸν μισθὸν τὸ ὥρισμένον κατὰ τὸ νέον ἐτος δάρον τοῦ αυτοκράτορος (*Scriptores hist. Aug. ed. Eysenhardt* II. p. 132. 23).

Καὶ τὰ πρὸς τοὺς ὑπαλλήλους δαῖρα (*strenae*) ἦσαν ἐπὶ ἐν χρήσει ἐπὶ ἰουστινιανῷ (I. 4 § 1. l. de advoc. div. jud. 2. 8).

Ἐπὶ τῇ βῆσει τῶν εἰρημένων νομίζομεν, ὅτι δυνάμεθα νὰ παραδεσθῶμεν, ὅτι τὸ διδόμενον ὅλον ποσὸν *strenae* καὶ *Jan. scribitur*.

2) «τὸ διδόμενον ἰατροῖς καὶ τεχνίταις ὅλον ποσὸν ἐν ταῖς καλῶναις οὐκ ἐστὶ μισθός, καὶ ἕνεκα τούτου λαμβάνει χώραν ἐν ταῖς τοιαύταις ὑπηρεσίαις οὐκ ἡ ἐπὶ μισθώσεσι, ἀλλ' *actio in factum*. Μόνον αἱ *strenae*, αἱ διδόμεναι ἰατροῖς καὶ τεχνίταις, δὲν εἶναι μισθοί, καὶ μόνον ἐν τοιαύταις ὑπηρεσίαις, ὡς ἡ τῶν ἰατρῶν καὶ τεχνιτῶν, δὲν γίνεσθαι ἡ ἐπὶ μισθώσεσι ἀγωγή.

Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται πρῶτον ἁμέσως, ὅτι ἡ *strenae* ἐν ἄλλαις ὑπηρεσίαις εἶναι μισθός, καθὼς καὶ παρ' ἡμῶν λ. γ. τὰ περιοδικὰ «δαῖρα» τὰ διδόμενα τοῖς ὑπηρεταῖς ἐν ἐραταῖς καὶ συνήθως ἐπὶ ῥητῇ συμφωνίᾳ, ἀποτελεῖν συμπλήρωσιν τοῦ μισθοῦ, καὶ μέρος αὐτοῦ κατὰ τὸ δίκαιον, μὴ προποιοῦνται δὲ ρητικῶ τῷ λόγῳ τὸν μισθοπορικὸν χαρακτῆρα τῆς σχέσεως. Ὅτι αἱ *strenae* πλὴν ἰατροῖς καὶ τεχνίταις ἰδιότροποι καὶ ἄλλους ὑπηρετοῦσι, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀποδειχθῇ.

3) Τὰ δαῖρα, *strenae*, τῶν ἰατρῶν καὶ τεχνιτῶν δὲν εἶναι μισθοὶ καὶ διὰ τούτου λαμβάνει χώραν κατ' αὐτῶν μόνον *in factum actio*. Εἶναι ἀρὰ γὰρ αὕτη *actio in factum civilis praeser. verb. ἢ praetoria*, οἷα ἡ κατὰ τοῦ

ἀρχιτέκτονος, *Mensor* ἀρμολύουσα; Εἰς λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου χρησιμεύουσι κυρίως τὰ ἑξῆς:

α') Εἶναι βέβαιον, ὅτι, ἐπειδὴ τὸ διδόμενον ἰατροῖς καὶ τεχνίταις δὲν εἶναι μισθός, ὁ νομικὸς παρέχει τὴν δικαίαν σύνταξιν τῶν ἀναλόγων σχέσεων τῆς ὑπηρεσίας.

Αἱ σχέσεις αὗται συντάσσονται κατὰ τὴν φύσιν τοῦ διδόμενου. Ὁ νομικὸς συμπεραίνει ἐξ αὐτῆς (διὰ τοῦ οὐδ) τὸ ἀρμόζον εἶδος τῆς ἀγωγῆς.

β') Τὸ διδόμενον δὲν εἶναι ἅμα διδόμενον, ὅλον ποσὸν δὲν προϋποτίθεται ὡς διδόμενον· διὸ ὁ Mommsen ὁρθῶς μεταφράζει *quod dari solet, nisi quod datum est*. Τὰ δαῖρα τοῦ νέου ἐτους ἰδιότροποι ὡς ἐπιμίσθιον οὐκ ἰδιότροποι ἐξ ὅρων, ἀλλὰ διὰ τὸ παρελθόν, διὸ ἀποκλείεται ἡ ἰδέα τῆς *ob rem datio*. Μετὰ τούτου ὁμοίως ἀποκλείεται καὶ ἡ *actio praescriptis verbis*: ἡδυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν αὐτὴν μόνον, ἔαν παρεδεχθῶμεθα, ὅτι, μολοντὶ δὲν ἰδῶνται, θεωρεῖται ὅμως ὡς *factum*, γεγονός, προκείμενον, ὅλον ποσὸν τῶν ἐν λόγῳ ἰατρῶν καὶ τεχνιτῶν. Νὰ παρεδεχθῶμεν ὅμως τούτου εἶναι ἀδύνατον, αὐτὴ δὲ ἀκριβῶς ἡ ἑλλειψὶς τοῦ γεγονότος τούτου, *factum*, εἶναι ἡ δικαιολογησὰ τὴν ἀγωγήν. Ἐπαρὰ τὴν προσήκον ἐν τοιαύταις ὑπηρεσίαις δύναται μόνον ὁ ὑπηρετής νὰ παρατελεσθῇ.

Ἐν αὐτὴν γνώμην ἔχει ὁ Mommsen μεταφράζων: *si quid in hisce ministeriis aliter fiat quam convenit*.

γ') Ἐὰν ἡ *actio in factum civilis praeser.* ν. φαίνεται ἀποκλεισμένη, δύναται ἡ *in factum actio* τοῦ ἡμετέρου χωρίου νὰ εἶναι μόνον *praetoria* (I. 7 § 2 D. pact. 2. 14).

δ') Ὡς λόγος τῆς ἀγωγῆς θεωρεῖται ἐν γένει πρόπος παρὰ τὸ πρῶτον, ὁ ἄσχετος καὶ ἀπειρητὸς διὰ τούτου δηλοῦται ὁλόως καὶ πλημμελῆμα (*dolus et culpa lata*).

Κατὰ ταῦτα ἡ θέλωμεν παραδεχθῆναι ὅτι λόγον τῆς ἡμετέρας *actio in factum* τῶν ἰατρῶν ἢ τοῦ τεχνίτου, ἀντιπρόσκεινται πρὸς τὸν ἡμέτερον (ἢ τὸν τεχνίτην), ὁ δόλος ἢ ἡ πλημμελία (*dolo ἢ culpa lata*), ἀντιπρόσκεινται πρὸς τὸ καθῆκον αὐτῶν ὡς ἰατροῦ καὶ τεχνίτου.

Εἰδικώτερον δὲν δύναται νὰ δηλωθῇ τὸ πρᾶγμα, ὅπερ ἐν τῷ χωρίῳ χαρακτηρίζεται διὰ τοῦ πολυσημάντου παρὰ προσήκον. Τὸ προσήκον εἶναι κυρίως ἡθικὴ ἰδέα κατὰ τὸ περιεχόμενον ὁμοίως τῷ παρὰ φιλοσόφους ἵκαν ἐν γρῆσι καθήκοντι καὶ κατὰ τὸ σημαίνον

οὐγὶ κατωτέρα. (Peri toutou ora Kikérwva de offic. I. σελ. 3. § 8).

Ἡ ῥῆσις τῆς λέξεως προσήκον φαίνεται, ἐπὶ ἀποτρέψει ἡμᾶς τοῦ παραδεχθῆναι, ἐπὶ ἡ ἡμετέρα actio in factum ἐπιτρέπεται ἐπὶ τῇ ῥά τει ἐπὶ τῆς culpa levis. Ταυτὴν culpa δυνατὴ καὶ εἰς τὸν ἀγαθὸν οἰκονομειάσκει, δὲν δυνατὴ καὶ κατηγορηθῆ βαρέως ὡς παρὰ προσήκον.

ε) Τὸ χωρίον λέγει μόνον, ἐπὶ τὸ δίδόμενον ὅλην ποσὴν ἔν ἐστι μεσθός· τί δὲ εἶναι, ὁ νομικός θεωρεῖ ὡς ἀκριβὲς διὰ τοῦτο δηλούμενον. Εἰς τὸν νομικόν ἐστι μισθὸν ἀντιστοιχεῖ τὸ μέλιστα ἡ ἰδικιότης τῶν ῥωμαίων merces. Τοιοῦτον λοιπὸν δὲν πρέπει νὰ ἐκλάβωμεν τὸ δίδόμενον, ἀλλὰ καὶ τὸ in rebus nomine τοῦ I. 22. D. h. t. 19. 5, ἀπολείπεται διότι τὸ ὅλην ποσὴν δὲν εἶναι ἀνέχον καὶ δὲν δυνατὴ νὰ ὁρισθῇ. Αὐτοὺς ὅμως μόνον τοὺς τύπους γνωρίζει τὸ ῥωμαϊκὸν δικαίον ὡς τῆς ἀποζημίωσης· ἀνεῖ αὐτὸν ὑπάρχει σχ. τι ἀμοιβῆς, ὡς εἶδον ἐπιλοῦντες περὶ τοῦ ἀμίσθου τῆς ἐντολῆς. Τὸ ἀμίσθον μέλιστα δὲν προσβάλλεται διὰ τῆς πληρωμῆς ἢ ἀμοιβῆς τοῦ ὑπερτετούτος. Παρατηροῦμεν λοιπὸν ἐν I. 26. § 1. ἀμίσθον ὑπερτεσίαν· κατὰ συνέπειαν τοῦτο ἦδυνάτο τὸ δίδόμενον νὰ εἶναι πληρωμὴ ἢ ἀμοιβή, ἀλλὰ τὴν πληρωμὴν, salarium, εὑρομεν ὡς ob rem dato, βεβαίως οὐγὶ ὡς actio praeser. verbis δικαιολογούσαν τὴν ob rem datio· τὸ δίδόμενον τοῦναντίον ἐν τῇ ἡμετέρῳ χωρίῳ προϋποτίθεται οὐγὶ ὡς ἡδὴ δεδομένον, διὰ ὡς οὐγὶ πρὸ τῆς ὑπερτεσίας δεδομένον.

ὑπολείπεται λοιπὸν ἡμῖν νὰ ἐκλάβωμεν αὐτὸ ὡς ἀμοιβήν. Ἡ ἐρώτησις, ἐάν ἡ ἀμοιβή διδῆται ὡς δωρεὰ ἀνταμειβούσα ἢ ὡς χρεός, δὲν δυνατὴ βεβαίως νὰ γείνη μετὰ τὰ ἀνωτέρω λεγθέντα ἐν τῇ τυχῆται τῇ περὶ τῆς εἰς ἀνταμείβον δεδομένης δωρεᾶς ἐν I. 27 D. don. Ἐφ' ὅσον ὁ ἱατρὸς εἶεν ἀξίωσις εἰς τὴν strenna Kal. Jan. (δῶρον τοῦ νέου ἔτους), ὁ τύπος τοῦ δώρου, ὁ ἰδιαζὼν εἰς τὴν strenna Kal. Jan., δὲν ἦδυνάτο νὰ μετατρέψῃ τὸ χρεός εἰς δῶρον.

Προβάλλεται λοιπὸν ἀπλῆ questio facti. Ἐάν ὁ ἱατρὸς δὲν ἔχει δικαίον νὰ ἀπαίτῃ τὴν strenna, τὸ δίδόμενον εἶναι δωρεὰ ἀνταμειβούσα, ἄλλως προκίται ἀπλῶς περὶ πληρωμῆς χρεός, (solutio).

ς) Καθὼς ἐν I. 1 D. si mens., ἀποκρουομένης τῆς locati actio ἀποκρούεται ἐνταῦθα

(Ἐλδ. Φιλδ. Σύλλογος, Εἰκοσιπενταετηρίς.)

ἡ φυλάκις κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἀστικὸν δικαίον, τοῦτο δ' ἐνεκα συμπεριέεται, ἐπὶ εἰς τὸν πρῶτον visum est, satis abundeque coerceri... si dolus malus conveniatur ejus hominis, qui civiliter obligatus non est, καὶ ἐπὶ ἐκτός τούτου μόνον ἐπὶ lata culpa ἐπέφερε τὴν φυλάκισιν.

ζ) Εἰς ποίαν κατηγορίαν ἀνάγονται οἱ ἱατροὶ καὶ τεχνίται, οἱ εἰς τὴν ἀμίσθον ὑπερτεσίαν ἀνέχοντες, ὅλοι ἐν βλέμματι I. 22 D. h. t. Τὸ ἀναδέσθαι ἀμίσθον ἀνελεύθερον ἐργασίαν ἐπιφέρει κατὰ τὸ χωρίον τοῦτο mandati obligatio. Δὲν δυνατὴ λοιπὸν νὰ ἔχη πρὸ ὀφθαλμῶν ἀνελεύθερον ἐργασίαν ὁ ἡμέτερος νόμος. 26 § 1. Ἐπειτα οἱ ἱατροὶ αὐτοὶ δὲν εἶναι ἄλλοι ἢ οἱ ἐν I. 1. § 1 D. 50. 13. ἀναφερόμενοι. Ὅτι ἐν τοῖς τεχνίταις δηλοῦνται καὶ ἐλευθεροὶ τεχνίται, εἶναι γνωστὸν. (Hrb. Kühn, Bürgerliche Verfassung I. p. 79 n. 547. ἐπὶ Ἀριστοτέλῳ ῥήτορι I. σελ. 121).

η) Ἐνθ' λέγεται, ἐπὶ ἡ strenna Kal. Jan. τῶν ἐλευθέρων τούτων ἱατρῶν καὶ τεχνιτῶν δὲν εἶναι μισθός, πρέπει ἡ σῆσις τῆς ὑπερτεσίας αὐτῶν νὰ ὁρισθῇ κατὰ νόμον. Ὅτι λοιπὸν ὁ ὁρισμὸς οὗτος πρέπει νὰ ἔχη ἀξίαν μόνον καθ' ἡν περιστάσεων ἡ strenna δίδεται πρᾶγματι εἰς τὸν ἱατρὸν, οὐγὶ δὲ καθ' ἡν ὁ ἱατρὸς οὐδὲν λαμβάνει, δὲν εἶναι βεβαίως παραδεκτόν. Ἡ κατὰ νόμον σῆσις εἰς αὐτὴν ἀμίσθον, εἴτε δίδεται strenna, εἴτε μή, ἐφ' ὅσον τὸ δῶρον σημαίνει μόνον ἀμοιβήν. Πρέπει οὖν νὰ ὁμολογήσωμεν, ἐπὶ ἡ ἐκφρασις τοῦ I. 26. § 1. ἀπαίτει γενικὴν σημασίαν διὰ τὴν νόμον σχίσιν τῶν ἐλευθέρων ἱατρῶν καὶ τεχνιτῶν. Διὰ τοῦτο ἀπαιτεῖται, ἐπὶ ἡ actio factum τοῦ I. 26. § 1. δὲν ἀντιτάσσεται εἰς τὴν actio locati τοῦ I. 7. § 8. cit. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐξετάσωμεν τὴν σχίσιν αὐτῶν πρὸς τὸν I. 1. § 9. D. extraord. cogn.

Ἀμφοτέρω τὰ ἐν τοῖς δυοῖς τούτοις ἀποσπάσκει κατὰ τοῦ ἐλευθερίου μεμερομένου ἱατροῦ, ἱπομένως καὶ κατὰ τοῦ ἐλευθέρου τεχνίτου, ἐν γένει δεδομένη νομικὰ μέσα φαίνονται, ἐπὶ ἱκανοποιεῖ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀνάγκην. Καὶ περὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς καθείρξεως φαίνεται ὁ I. 1. § 9. cit. ἐπὶ δὲν προχωρεῖ περαιτέρω ἢ ὁ I. 26. § 1. καὶ I. 1 D. 41. 6. Διότι κατὰ τὴν αὐτὴν ἐνοίαν, ὡς περὶ τὸν ἀπλὸς πραιτορικόν, φαίνεται ἐπὶ πρέπει νὰ ἰσχύῃ καὶ περὶ τοῦ μόνου διὰ τοῦ extraord. judicio προστατευομένου δικαίου, ἐπὶ δὲν προστατεύεται «civiliter», δηλ. ὑπὸ τοῦ ἀρχαίου ἀστικού δικαίου,

καὶ ὅτι civilis obligatio κατὰ τὴν ἔννοιαν ταύτην δὲν ὁρίζεται.

Ἐκείνος λοιπόν, ὅστις ἀποκρίνεται περὶ τὴν φυλάκισιν ἢ διὰ δόλον (καὶ culpam latam), δὲν ὀφείλει νὰ ἀποδείξῃ αὐτὴν;

Ἡ actio in factum τοῦ l. 26. § 1. ἴσχυει πρὸ τῆς extraord. cog. τοῦ l. 1. § 9. cit. αὕτη ἔτι μέχρι τοῦ Οὐλπιανοῦ τὸ μόνον νομικὸν μέσον κατὰ τοῦ ἐπιστήμονος ἱατροῦ καὶ τοῦ ἐλευθέρου ἐργάτου ἐν γένει, ἐκτὸς τῆς actio legis Aquilia, ἥτις προϋποτίθεται γεγενῆσθαι ὅπως διάφορον (l. 7. § 8. l. 8 D. ad. leg. Aqu.).

Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Οὐλπιανοῦ ἀντιμάχεται κατὰ τῆς actio in factum τοῦ l. 26. § 1. extraord. cog. τοῦ l. 1. § 9. cit.

Ἐκ τῶν προηγουμένων λοιπὸν ἐξάγονται τὰ ἑξῆς περὶ τῆς ἀστικῆς κατὰ νόμον θέσεως τῶν Ρωμαίων ἱατρῶν.

1) Ἡ διαφορά τῆς ἐλευθέρου ἐπιστημονικῆς καὶ τῆς ἀνελεύθερου χειρωνακτικῆς ἱατρικῆς ἀναγνωρίζεται καὶ ὑπὸ τοῦ ἀστικοῦ δικαίου τῶν Ρωμαίων.

2) Ἡ εἰς τὴν ἀνελεύθερον ἱατρικὴν ἐργασίαν ἀρμολύουσα δικὴ εἶναι ἡ locatio conductio, ἔνθα ἐδόθη μισθὸς κατὰ τὴν κυρίαν σημασίαν τῆς λέξεως. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἡ τὸ νῦν ἀνώνυμος συμβόλαιον τοῦ l. 92 D.

prescr. v. 19. 5., ἢ ἐπὶ ἀμίσθου ὑπηρεσίας, δηλ. ἔνθα δὲν πρόκειται οὔτε μισθός, οὔτε ὀνόματι μισθοῦ δοθῆναι, ἀρμολύει ἡ διοικητικὴ διατάξις, Mandatum (l. 22 D. cit.).

3) Ἡ ἐλευθέρου ἱατρικῆς ἐργασία εἶναι κατ' ἀρχὴν ἄμισθος, δὲν ὑπάγεται εἰς πολιτικὸν συμβόλαιον. Εἰς τὸν ἱατρὸν ἀνήκει δικαιοματικῶς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὑπηρεσίας τοῦ actio extraord. περὶ ἀμοιβῆς κατ' αὐτοῦ δὲ ἐπιτρέπεται εἰς ἐκαῖνον, ὅστις προσεκάλεσεν αὐτόν, πρῶτον actio in factum praetoria. ἔπειτα ἐπίσης extraordinaria cognitio.

4) Ὁ ἀνελεύθερος ἱατρός εἶναι ἐνοχος actio, locati, in factum civilis καὶ mandati περὶ culpa levis. ὁ δὲ ἐλευθέρου μόνον περὶ culpa lata καὶ dolus.

5) Κατὰ τοῦ ἐλευθέρου καὶ ἀνελεύθερου ἱατροῦ ἐπιτρέπεται ἡ α. l. Aqu.

Τὸ δὲ ζήτημα, τίνι τρόπῳ ἀντιμάχεται πῶς ἡ α. leg. Aqu. καὶ ἡ in factum, ὡς ἡ extraord. cog., εἶτι δὲ ἔνθα καὶ τίνι τρόπῳ ἡ ἐναντιότης αὕτη τροποποιεῖ πῶς τὴν Aquilianam φυλάκισιν, ἐξεργεῖται τῶν ὁρίων τῆς ἐρεῖνης ταύτης, ὡς καὶ ἐλόκληρος ἡ διδασκαλία τῆς πολιτικῆς καὶ ποινικῆς ἐπὶ ἐγκλήματι φυλάξεως τῶν ἱατρῶν.

Μετέφρασε Μ. ΠΑΠΑΝΙΚΑΕ.

DEM HOCHGEEHRTEN

HELLENIKOS PHILOLOGIKOS SYLLOGOS

IN KONSTANTINOPEL

Gestatte ich mir aus der Ferne — leider durch äussere Umstände an der Teilnahme abgehalten — aufrichtige Glückwünsche zu seiner bevorstehenden Jubelfeier zu senden. Möge es der hochverdienten Gesellschaft vergönnt sein wie bisher, so auch in der Zukunft zur Ehre des griechischen Namens, zur Förderung griechischer Wissenschaft und Kunst zu wirken! Möge der Syllagos seine Wirksamkeit stets erweiternd, seine Aufgaben stets fleigend fort und fort blühen, wachsen und gedeihen!

Um meinen Anteil an dem bevorstehenden schönen Jubelfeste des Syllagos zu betätigen, gestatte ich mir in Folgendem eine kleine Mitteilung zu machen, nicht um die Festversammlung zu belehren, nein im Gegenteil, um von der günstigen Gelegenheit, dass demnächst in Konstantinopel so viele gelehrte Hellenen versammelt sein werden, für mich Nutzen zu ziehen.

Die archäologische Sammlung der Universität Tübingen besitzt eine Bronzestatuetten, welche seit längerer Zeit der Wissenschaft unter dem Namen des «Tübinger Wagenlenkers» oder — nach dem Namen des früheren Besitzers — «der Tux'schen altgriechischen Bronze» bekannt ist. Sie ist in einer Scharfsinnigen Abhandlung von C. Grüneisen in Schorn's Kunstblatt 1855 erklärt worden: von da ab hat sie ihren festen Platz in der Kunstgeschichte eingenommen: zuletzt ist sie z. B. in Overbeck's Geschichte der griechischen Plastik I (Lpz. 1881 dritte Aufl.), S. 188 Nr. 7 abgebildet worden. Doch sind alle bis-

her veröffentlichten Abbildungen nicht genügend: ich habe vor Kurzem die Statuette hier photographieren lassen, und sende gleichzeitig mit diesem Schreiben ein Exemplar an den Syllagos ab. Eine ausführlichere Besprechung des in verschiedener Hinsicht höchst merkwürdigen kleinen Kunstwerks werde ich geben im 3ten Heft des laufenden Bandes des Jahrbuchs d. Kais. deutsch. archäol. Instituts, woselbst auch im Ganzen wohlgelungene Heliogravüren vom Original das Bildwerk veranschaulichen werden.

Die Statuette ist hoch 0,164^m, und stellt gewiss einen Wagenlenker dar: nur das ist zweifelhaft, ob man an eine mythologische Persönlichkeit zu denken hat; gewöhnlich hält man sie für Amphiaros oder für dessen Lenker Baton. Richtiger wird man von mythologischer Erklärung abgeln und die Statuette für ein Weihgeschenk eines siegreichen Wagenlenkers ansehen. Für diese Erklärung geben die Votivreliefs siegreicher Wagenlenker, die Statuetten aus Bronze und Thon, welche Wagenlenker darstellen, wie sie in grösserer Anzahl in Olympia gefunden wurden u. s. w., erwünschte Parallelen.

Nur vermisst man immer noch wirkliche Wiederholungen des Typus unserer Statuette, während man doch sonst die Typen der Statuetten in häufigen Repliquen findet. Mir ist nur eine kleine Bronze eines Wagenlenkers bekannt, jetzt im Akropolis-Museum zu Athen aufbewahrt, welche ich dort kurz nach ihrer Auffindung im März 1883 sehen

konnte: aber dieselbe weicht in der Stellung und Haltung nicht unerheblich von der unsrigen ab, auch ist sie schlecht erhalten, namentlich sehr durch Rost entstellt.

Es wäre nun sehr erwünscht, wenn sich andere Wiederholungen griechischer Herkunft auffinden liessen, um so erwünschter, als sich über den Ort, wo die Tübinger Bronze gefunden wurde, gar nichts feststellen lässt: 1798 kam mit der Hinterlassenschaft des oben genannten Herrn Tux die Bronze in den Besitz dieser Universität. Nun, dass sie griechisch ist, altgriechisch, zeigt der Augenschein: auch eine jüngst veranstaltete chemische Analyse ergab die erwartete Legierung der Bronze: namentlich fehlte das in der Regel erst in der Spätzeit auftretende Zink. Dem Stil nach zeigt unsere Bronze eine, so zu sagen, gemildert äginetische Technik, und für jünger als J. 460—450 v. Chr. Geb. wird man sie nicht halten dürfen.

Und nun zum Schluss meine erge-

benste Bitte: Falls einer und der andere der sehr gelehrten und kunstverständigen Herren Teilnehmer am Syllagos, welche ja von einer grossen Anzahl öffentlicher oder privater Kunstsammlungen Kenntnis haben, welche uns hier ganz fremd sind, eine unserem Wagenlenker ähnliche Statuette kennt, so würde er mich sehr verpflichten, wenn er in einer Zeitschrift oder, je nach seinem Belieben, wenn er mir direkt darüber Nachricht gäbe.

Indem ich dem hochverehrten Syllagos glänzenden Verlauf seines Jubelfestes wünsche und mich ganz besonders dem hochverdienten Herrn Präsidenten desselben, Herrn Dr. Basiades, angelegentlich empfehle,

habe ich die Ehre mich zu zeichnen verehrungsvoll und ganz ergebenst

Tübingen 20 Aug. 1886

Professor Dr L. SCHWABE

Ehrenmitglied des Hellenikos Philologikos Syllagos in Konstantinopel.

(Μετάφρασις)

ΤΩ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΩ

ΕΛΛΗΝΙΚΩ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩ ΣΥΛΛΟΓΩ

Λαμβάνω τὸ θάρρος μακρόθεν (ἐνκα λόγων ἐξωτερικῶν δυστυχῶς καλοῦμενος μεταστῆναι) πέμψαι τὰς εὐκαίριαις συγχαρητηρίους εἰχλὰς ἐπὶ τῇ ἐπιτελεσμένῃ ἰσορρῆσιν τῆς εἰκοσιπενταετηρίδος αὐτοῦ. Εἴθε εὐτυχῶσιν ὁ πλείστον ἄξιος Σύλλογος, ὡς περ μέχρι τοῦδε, οὕτω καὶ τὸ λοιπὸν διατελεῖν ἐργαζόμενος πρὸς τιμὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἑνὸς καὶ ὑπὲρ τῆς προαγωγῆς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης καὶ τέχνης! Εἴθε ὁ

Σύλλογος τὰς θ' αὐτοῦ ἐνεργείας αἰεὶ ἐκτελεῖν καὶ τὰ ἔργα αἰεὶ προάγων διατελεῖν ἀκμάζων, αὐξανόμενος καὶ προκύπτων!
Ἔργῳ δὲ ἀποδεικνύς τὴν ἐμὴν μέθεξιν τῆς προκειμένης καλῆς ἰσορρῆσιν τῆς εἰκοσιπενταετηρίδος τοῦ Σύλλογου, λαμβάνω τὸ θάρρος μί-
κραν τινα ἀνακρίσεων ποιῆσασθαι, οὐχὶ ἵνα τοὺς συνεστάνοντας διδάξω, ἀλλὰ, τοίνυν, ἵνα ἐκ τῆς εὐκαιρίας τῆς μετ' οὐ πολὺ ἐν

ΦΙΛΟΤΙΜΩΙ ΔΑΠΑΝΗ ANNHE ABBOTT

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

Κωνσταντινουπόλει τοσούτων λογίων Ἑλλήνων ἰσομήνους συνάδου ὠφελειάν τινα ἐμμενῶς κείσονται.

Τὸ ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον τοῦ ἐν Τυβήγγῃ πανεπιστημίου κέκτηται χαλκοῦν ἀγαλματίον, γνωστόν ὡς πολλοῦ τῇ ἐπιστήμῃ ὡς ὁ Τυβήγγιος ἱστορικός, ἡ κατὰ τὸν πρότερον κτήτορα αὐτοῦ Γ. Γάλλιος ἀρχαῖος ἑλληνικὸς χαλκός. Ἡρμηνεύει δὲ ἐν ἐμφυεστάτῃ διατριβῇ ὑπὸ Κ. Γρυνεσίηρον ἐν τῷ τοῦ Σχόρου περιδικῷ τῶν καλῶν περγαμῆν ἐν ἔτει 1835 δημοσιευθείσῃ· ἐκτοτε δὲ κατέχει τοῦτο τὴν σταθερὰν αὐτοῦ θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς τέχνης· ἐναγρὸς δὲ ἀπεικονίζεται ἐν τῇ Οὐνεβέικου ἱστορίᾳ τῆς ἑλληνικῆς πλαστικῆς (L. v. Uebersiedel, 1881, γ' ἐκδ.), σελ. 188, ἀρ. 7. Ἄλλ' ἐπειδὴ πάντα τὰ μέρη τοῦδε δεδομησιμῶνα ἀπεικονίσματα αὐτοῦ εἰσὶν ἀνεπαρκῆ, φωτογραφήσας πρὸ μικροῦ τὸ ἀγαλματίον πέριπῶ ἐν ἀντίτυπον αὐτοῦ μετὰ τῆς ἐπιστολῆς μακάτης τοῦ Συλλόγου. Ἐκτενιστέραν δὲ πραγματείαν περὶ τοῦ κατὰ πολλὰ πλείστου ἀξίου μικροῦ τούτου καλλιτεχνήματος δημοσιεύσω ἐν τῷ τρίτῳ τεύχει τοῦ ἐκδιδομένου τόμου τοῦ ἐτησίου περιοδικοῦ τῆς αὐτοκρατορικῆς γερμανικῆς ἀρχαιολογικῆς Ἀκαδημίας, ἐν ᾧ καὶ ἐπιτυχεῖς ἐν συνόλῳ ἡλιουπιταὶ ἐκ τοῦ πρωτοτύπου εἰλημμένοι ἀναπαραστήσουσι τὸ πλαστικὸν ἔργον.

Τὸ ἀγαλματίον ὕψος ἔχον 0,161 τοῦ μέτρου εἰκονίζει μὲν βεβαίως ἡνίοχον, ἀμφιβολία δ' ἐστίν, εἰ οὗτος μυθολογικὸν ἐστὶ πρόσωπον. Καὶ οἱ πλείστοι μὲν νομίζουσιν, ὅτι ὁ Ἀμφιάραός ἐστιν ἡ ὁ ἡνίοχος αὐτοῦ Βάτων, ὁρβότερον δ' ἂν εἴη, εἰ τις ἀπεγομμένος μυθολογικῆς ἐρμηνείας νομίσειε τὸ ἀγαλματίον ἀνάθημα νικητοῦ ἀρματῆλατου. Ὑπὲρ τῆς ἐρμηνείας δὲ ταύτης συνηγοροῦσι τὰ ἀναθηματικά ἀνάγλυφα νικητῶν ἀρματῆλατων καὶ τὰ χαλκᾷ καὶ κεράμει ἀγαλματὰ τὰ ἀρματῆλατας παριστάντα, ἅπερ πλείστα ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνευρέθησαν.

Ἄλλ' ἐλλείπουσιν ἔτι πραγματικά ἑπαναλήψεις τοῦ τύπου τοῦ προκειμένου ἀγαλματίου, καίπερ τῶν τύπων τῶν τοιοούτων ἀγαλμάτων ἐν πολλαῖς ἐπαναλήψεσι ἀπαντών-

των. Ἐμοίγε γνωστὸν ἐστὶ ἐν μόνον μακρὸν χαλκοῦν ἀρματῆλατου ἀγαλματίον ἐν τῷ τῆς Ἀθήνης Ἀκροπόλεως μουσεῖῳ νῦν ὑπάρχον, ὅπερ μικρὸν μετὰ τὴν εὔρεσιν αὐτοῦ κατὰ Μάρτιον τοῦ ἔτους 1883 εἶδον· ἀλλὰ διαφέρει οὐκ ὀλίγον τοῦ προκειμένου τῇ τε θέσει καὶ στάσει· καὶ κακῶς δὲ διακτινύεται μάλιστα ὑπὸ τοῦ ἡλίου οὐκ ὀλίγον παραμορφωμένον.

Εἴθε οὖν εὐρεθείεν ἀντίτυπα τοῦτου ἑλληνικῆς καταγωγῆς, τοσούτω μᾶλλον, καθ' ὅσον οὐδαμῶς ὠριμένος ἐστὶν ὁ τόπος, ἐν ᾧ τὸ Τυβήγγιον ἀγαλματίον ἀνευρέθη, ὅπερ ἐν ἔτει 1788 μετὰ τῆς καταλειφθείσης περιουσίας τοῦ εἰρημένου κ. Τούζου περιήλθεν εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ ἐνταῦθα πανεπιστημίου. Ὅτι δὲ ἑλληνικὸν ἐστὶ καὶ δὴ ἀρχαῖον ἑλληνικόν, δεικνυσιν ἡ ἐπισκόπησις· ἀλλὰ καὶ ἡ ἄρτι γενομένη γυμνικὴ ἀνάλυσις ἐπιβεβαιώσει τὴν προσδοκωμένην μίξιν τῆς ὕλης τοῦ ἀγαλματίου· μάλιστα δὲ ἔλλειπει ὁ συνήθως ἐν τοῖς ἔργοις τῶν μεταγενεστέρων χρόνων ὑπάρχων ψευδάρχηρος· τὸν δὲ ῥυθμὸν εἰσέτειται τὸ ἀγαλματίον ὡς εἶπαι οὐχὶ αὐστηρᾶς Αἰγυπτιακῆς τέχνης, τὴν δ' ἡλικίαν οὐχὶ ἰσως νεώτερον τοῦ 460—450 π. Χριστοῦ.

Τελειῶν δὲ ὁ μῦθος, εἰ τις τῶν λογίων καὶ εἰδημόνων τῆς ἀρχαίας τέχνης ἐταίρων τοῦ Συλλόγου, οἱ γε πολλὰς ἀρχαιοτήτων συλλογὰς δημοσίας ἡ ἰδίας ἐνέσκειται, παρ' ἡμῖν παντελῶς ἑλλειπούσας, γνώσκει τι ὅμοιον τῷ προκειμένῳ ἀγαλματίον, χαράσσει μοι γνωρίσαι, ὡς ἂν βούλειτο, εἴτε δημοσιεύων τὴν εἰδῶσιν ἐν περιοδικῷ εἴτε ἰδίᾳ ἐμὲ ἀνακοινῶν.

Εὐχόμενος δὲ τῷ τιμωτάτῳ Συλλόγῳ, λαμπρὰν τὴν τῆς ἑορτῆς τῆς εἰκοσιπενταετηριδὸς διεξαγωγὴν, ἰδιαίτητα δὲ χαιρετίζων θεριμνὰ τὰ ἐξολογώτατον πρόεδρον αὐτοῦ κύριον διδάκτορα Βασίλειον, λαμβάνω τὴν τιμὴν ὑπογράφειν μετὰ μεγίστου σεβασμοῦ καὶ ἀποσιώσεως.

Ἐν Τυβήγγῃ, τῇ 20 Ἀπριλίου 1886.

Καθηγητῆς διδάκτωρ L. SCHWABE

ἐπίτιμον μέλος τοῦ ἐν Κωνσταντινῇ

Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου.

МЕЧНИКОВА

ΤΑ ΠΑΡΑ ΠΟΛΥΒΙΩ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ

Τῶν μεγάλων ιστορικῶν καὶ τῶν ἐξόχων ποιητῶν ἡ ἐμβρυὴς μελέτη λυσιτελειώσασθαι εἰς πάντας, ὧν μέλημα ὁ χειρισμὸς τῶν ἀνθρωπίνων, εἶνε ἀναγκαιοτάτη εἰς τοὺς διδασκάλους, ὡς ἔργον ἡ μόρφωσις τῶν νεαρῶν γενεῶν καὶ αὐτῶν, ἡ ἀνύψωσις τοῦ κοινωνικοῦ πνεύματος καὶ ἡ ἐνίσχυσις τοῦ πολιτικοῦ βίου τῶν ἐθνῶν. Βαθεὺς παρατηρητὴς τῶν ἐλαττηρίων, ἐξ ὧν προκύπτει πᾶσα βούλησις καὶ πᾶσα πράξις ἀνθρωπίνῃ, ὁ ἐξόχος ποιητὴς διανοίγει ἡμῖν τὸ ἱστωρικὸν τῶν ἀνθρώπων καὶ παρέχει εἰς τοὺς δυναμένους καὶ θέλοντας νὰ σπουδᾶσιν τὸ συνθετώτατον τοῦτο καὶ σφοδρὰ κεκαλυμμένον σύμπλεγμα τοῦ ἀνθρωπίνου μηχανισμοῦ εὐκαιρίαν καταλλήλοτάτην, ὥπως παρακολουθήσωσι τὰ χέμπόλλια καὶ λεπτομέρεια καὶ ἀφανὲς μετ' ἀλλήλων συμπεπλεγμένον ἥμισυ, ἐξ ὧν διαπλέκεται ὁ ψυχικὸς ὕμνος βίος καὶ ἐξ οὗ προκύπτουσιν αἱ πολυμορφοὶ ἀνθρωπίνου πράξεις. Ἀκριβὴς παρατηρητὴς καὶ πιστὸς ἐξαγγέλος τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων ὁ μέγας ιστορικὸς ἐξαγκαλίσσεται τὸ πνεῦμα τῶν προσεγόντων, τὸ πνεῦμα τῶν παρακολουθούντων αὐτά, εἰς τὸ νὰ ἐμδυσθεῖσιν εἰς τὰς πρώτας καὶ ἀφανεῖς αἰτίας τῶν τελευταίων καὶ ἐκδηλωμένων τούτων πράξεων. Ἀμφοτέρω δέ, ὅτε μέγας ποιητὴς καὶ ὁ ἐξόχος ιστορικὸς, εἰ καὶ ἐξ ἀντιθέτων ὁδῶν, ἄγουσιν ὁμοῦ τὸ πνεῦμα εἰς τὸν αὐτὸν ψυχικὸν μηχανισμόν, εἰς τὴν αὐτὴν δημιουργικὴν αἰτίαν τῶν πολυμορφῶν ἀνθρωπίνων πράξεων καὶ τῶν πλουσιῶν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἐκφάνσεων. Ὁ ποιητὴς δεικνύει ἡμῖν τὸν συσχετισμὸν τῶν σκέψεων καὶ τῶν συναισθημάτων καὶ τῶν ὁρέων πρὸς τὰς πράξεις καὶ τὰ παθήματα τῶν ἀνθρώπων, ὁ ιστορικὸς τὸν συσχετισμὸν τῶν παθῶν καὶ τῶν πράξεων πρὸς τὰς σκέψεις καὶ τὰ συναισθήματα καὶ τὰς ὁρέξεις αὐτῶν, ἀμφοτέρω δὲ ἀριθλοῦσι δεικνύουσιν ἡμῖν, ὅτι ὁ βίος καὶ αἱ κατ' αὐτὸν ἐμφανιζόμεναι πράξεις τῶν ἀνθρώπων εἰνε πάντοτε ἀνάλογαι πρὸς τὴν δύναμιν καὶ ποιότητα τῶν σκέψεων καὶ τῶν πόθων καὶ τῶν ὁρέων αὐτῶν. Ὅσακις

ἐπαναλαμβάνονται τὰ αὐτὰ συμπτώματα ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ἐθνῶν, τὰ αἰτία τούτων εἰνε πάντοτε τὰ αὐτά· ὅσακις δὲ αἱ αὐτὰ αἰτίαι ὑπάρξωσι, τὰ τοῦ βίου συμπτώματα, ἰδιωτικοῦ τε καὶ κοινωνικοῦ, εἰνε πάντοτε τὰ αὐτά.

Ὅστε ἡ ποίησις καὶ ἡ ἱστορία οὐ μόνον διανοίγουσιν ἡμῖν τὰ ὑποκειμενὰ ἐλαττήρια πασῶν τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, οὐ μόνον ἐξηγοῦσιν ἡμῖν τὰς πρώτας αἰτίας τῶν ποικιλομορφῶν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου συμπτωμάτων, ἀλλὰ καὶ ἐγγενέουσιν ἐν ἡμῖν βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον καὶ τὴν συνείδησιν, ὅτι οὐδὲν τῶν γενομένων ἀναίτιως γίνεται, ὅτι πάντα τὰ φαινόμενα βιωτικά συμπτώματα, εἰ καὶ φαίνονται αὐτὰ μὲν καθ' ἑαυτὰ ὡς αὐθιγίστα καὶ αὐθιγενῆ, πρὸς ἀλλήλα δὲ ὡς πάντη τυχαία καὶ ἀνεξάρτητα, εἰνε ὁμοῦ πάντα ταῦτα ἐξηρημένα διὰ μυστικῶν συνδέσμων ἐξ ἀφανῶν μὲν, πάντως ὁμοῦ ὑπαρχουσῶν αἰτιῶν· διότι ἀνεξήγητος θὰ ἦτο ἄλλως ἡ ἀναγκαιότης, μεθ' ἧς τὰ πάθη καὶ τὰς μορίας διαφύονται αἱ βλάβαι καὶ οἱ ὀλεθροί, τὴν δὲ δεινότητα καὶ τὴν συνέσιν ἡ ὠφέλεια καὶ ἡ εὐδαιμονία.

Πλὴν δὲ τούτων παρατηρῶν τις ἐν τῇ ποίησει καὶ τῇ ἱστορίᾳ, ὅτι πάντοτε τὰ αὐτὰ συμπτώματα καὶ πάντοτε τὰ αὐτὰ αἰτία τῶν συμπτωμάτων τούτων ἐπαναλαμβάνονται, ἀρχίζει ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ διακρίνῃ, ὅτι οὐ μόνον συνδέονται ταῦτα ἰσοκύβητος, ἀλλ' ὅτι καὶ ὁ ἀριθμὸς τούτων δὲν εἶνε ἀπείριστος. Ἡ συνέσις καὶ ἡ ἀρετὴ τῶν ἀνθρώπων, προέγει τὴν δημόσια ἔθνη, ἡ προαγωγή τῶν δημοσίων ἔθων ἐνισχύει συμπάσας τὰς πολιτικὰς δυνάμεις τῶν λαῶν, ἡ ἐνίσχυσις τῶν πολιτῶν τούτων δυνάμεων καθιστᾷ ἐνδοξὰ καὶ μεγάλα τὰ ἔθνη· τὰ πράγματα ταῦτα οὐ μόνον συνδέονται ἀρρήκτως δεσμοῖς πρὸς ἀλλήλα, ἀλλ' εἰνε καὶ πάντοτε τὰ αὐτά, οὐδαμῶς οὐδέποτε ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ἀλλοιωθῆναι. Ἡ ἀρχαιότης καὶ ἡ μοθηρία τοῦ πολιτεύματος καθιστᾷ ἀρχαίους πλείους δυνάμεις ἐγκει-

μένας εἰς πολλοὺς τῶν καθ' ἑκάστον πολιτῶν, ἢ ἀρχιστὰς τῶν σπουδαιωτάτων τούτων δυνάμεων ἐξαδυνατίζει τὴν ἑλὴν πολιτείαν, ὃ δὲ ἐξιδυνατίζει τῆς πολιτείας ἐπάγεται τὴν ἐμμελὴν φιλοθλίβειαν δυνάμεων, κειμένων εἰς πολλοὺς τῶν καθ' ἑκάστον πολιτῶν. Αἱ ἐν χρήσει ἐλέθραι αὐταὶ δυνάμεις τῶν διεσθαρμένων καὶ αἱ ἐν ἀρχιστῇ παραμένονσαι σωτήριαι τῶν χρηστῶν πλὴν οὐ συνεπάγονται τὸν μαρμαρῖν πάσης ἐκφάνεως τοῦ ποιητικοῦ, τοῦ πρακτικοῦ καὶ τοῦ θεωρητικοῦ βίου τῶν ἰσθῶν, ὃ μαρμαρῖς οὗτος ἐπιφέρει τὴν χυδαίωσιν τῶν δημοσίων ἡθῶν καὶ τὴν ἀκολασίαν καὶ τὴν φιλοχρηματίαν τῶν πολιτῶν, καὶ αὐταὶ τὸν θάνατον τῶν ἰσθῶν. Ταῦτα οὐ μόνον ἀρρήκτως πρὸς ἀλλήλα καὶ κατὰ τὴν τάξιν αὐτὴν συνδέονται, ἀλλὰ καὶ πάντοτε τὰ αὐτὰ ὑπῆρξαν ἀπὸ τῆς εἰς κοινωνίαν συνειδήσεως τῶν ἀνθρώπων μέχρι τοῦ νῦν.

Πόσον δὲ τὰ ἐκ τῆς ποιήσεως καὶ τῆς ἱστορίας διδάγματα ταῦτα εἰναι ἐπωφελῆ εἰς πάντα τοὺς τὰ ἀνθρώπινα χειρίζομένους, εἶναι καταφανές. Διότι τὸ νὰ γινώσκῃς, ὅτι πάντα τὰ ἀνθρώπινα εἰναι ἐξηρημένα ἐξ αἰτίων τινῶν, τὸ νὰ γινώσκῃς τὰς αἰτίας ταύτας, τὸ νὰ ἔχῃ τὴν συνειδήσιν, ὅτι τὰ τε αἰτία καὶ τὰ βιωτικά συμπτώματα πάντα εἰναι ὠρισμένα καὶ ἀναλλοίωτα, δὲν συμβάλλει ὀλίγον εἰς τὴν ὀρθὴν διέκρινσιν τῆς ἐκάστοτε παρεμπιπτούσης βιωτικῆς περιπετειᾶς καὶ εἰς τὸν ὀρθὸν χειρισμὸν αὐτῆς. Ἄλλ' ἐν τῇ ὀρθῇ ταύτῃ διαγνώσει καὶ ἐν τῇ ὀρθῇ τούτῳ χειρισμῷ κείται ἡ σωτηρία τοῦ βίου. Διὸ καὶ ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτάνους μέχρι τοῦ Lotze καὶ τοῦ Schiller καὶ ἀπὸ τοῦ Θουκυδίδου καὶ Πλουτάρχου μέχρι τοῦ Macaulay καὶ Herbert ἔθετορῆσαν οἱ τε ποιηταὶ καὶ οἱ ἱστορικοὶ ὡς οἱ βελύτεροι ψυχολόγοι καὶ οἱ μεγαλότεροι τῆς ἀνθρωπότητος διδάσκαλοι, δυνάμενοι ἀμφοτέρως· καὶ νὰ ἀναγῶναι εἰς τὸ φῶς τὰ ἐν τῷ ἀκέραιῳ βελούθιμῳ πολιποικίλῳ ἐλαττηρίῳ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, καὶ νὰ καταδεικνύσῃ τὴν ἀλληλουχίαν αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας καὶ τὸν συνεκτικὸν σύνδεσμον τὸν συνδέοντα ταύτας μετὰ τῶν ἀρχικῶν αὐτῶν αἰτίων.

Εἰς τὸν διδάσκαλον ἡ γνώσις πάντων τούτων εἶναι, ὡς καὶ ἀντιφάσι εἶπον, ἀνγκασιωτάτη, ἀν μὲλλον τὸ ἐαυτοῦ ἔργον, οὐχὶ τυφλῶς καὶ καθ' ἑξῆς, ἀλλὰ μετ' ἐπιστήμης τινὸς καὶ ἐπωφελῶς πῶς νὰ ἐπιτελῇ. Οὐ μόνον τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, τὰς δυνάμεις, τὸν τρόπον τῆς ἀλληλεπιδράσεως καὶ τὰ εἶδη τῆς ἐκφάν-

σεως αὐτῶν ἄριστα πρέπει νὰ ἐπίσταται ὁ διδάσκαλος, ἀλλὰ πρέπει προσέτι νὰ μὴ ἀγνοῇ καὶ τοὺς διαφόρους μετασχηματισμοὺς αὐτῶν κατὰ τὸν διάφορον συστηματικὸν τὸν ἀνθρώπου μετὰ τῶν παντοδαπῶν τοῦ βίου περιπετειῶν.

Ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων εἶναι ποικίλη, αἱ δυνάμεις αὐτῶν κατὰ τὴν ἑντάσιν καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐπιπολῆς διάφοροι, αἱ ἐκφάνσεις τῶν δυνάμεων τούτων ἀνάλογον πάντοτε πρὸς τὴν διαφωρότητα ταύτας καὶ πρὸς τὰς διαφόρους τοῦ βίου περιπετείας. Εἰς τοὺς χρόνους τῆς κοινῆς ἀπαιδεύσεως καὶ οὐληθονίας καὶ οὐλοχρηματίας, εἰς τοὺς χρόνους τῆς κακοπολιτείας, τῶν θεομηνιῶν καὶ τῆς διαστροφῆς τῆς κοινωνίας, εἰς τοὺς χρόνους τῆς πτωχείας καὶ τῆς πολιτικῆς ἀδυναμίας, αἱ χρησταὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους δυνάμεις περιστρίλλονται, καταθραύονται, ἀπρακτοῦσι, δι' ὑπερανθρώπων ἀγῶνων μόνον τέλει νὰ μὴ ἀφαινεθῶσιν, οὐδέποτε δὲ οὐδαμῶς νὰ ἐπικρατήσωσι, δυνάμεναι εἰς τοὺς χρόνους τῶν ἀπολοικῶν ἡθῶν, εἰς τοὺς χρόνους τοῦ σφύροντος πολιτικοῦ βίου, τῆς μεγάλης ορροπνῆς καὶ μεγαλοφυΐας τῶν προισταμένων τῆς πολιτείας, τῆς χρηστότητος τῆς κοινωνίας, εἰς τοὺς χρόνους τῆς κοινῆς φιλεργίας καὶ αἰθουσιότητος, αἱ σαρκαὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους δυνάμεις καταστρέλλονται καὶ ἀφανίζονται χαλπίως καὶ μόλις νὰ προκύψωσιν ἐκ τοῦ βύθου αὐτῶν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ βίου δυνάμεναι, ἐν ᾧ αἱ γίνονται διὰ μικρᾶς χειραγωγίας εἰς ὑπερφυᾶ δύναμιν νὰ ἐξυψωθῶσι δύνανται. Ὁ παιδαγωγὸς νομίζειν, ὅτι ἡ ὀρθὴ ἀνάπτυξις τῶν καθ' ἑκάστον πολιτῶν ἀπεργάζεται τὴν τε ἐκάστου αὐτοῦ καὶ τὴν κοινὴν εὐδαιμονίαν συμπαῶς τῆς πολιτείας, οὐαδὲποτε αὕτη καὶ ἀν ἦναι, ὁ παιδαγωγὸς ὁ νομίζειν, ὅτι ἡ ὀρθὴ ἀνατροφή εἶναι ὁ μόνος παράγων τῆς τε ἰδίας καὶ τῆς γενικῆς τοῦ ἔθνους εὐδαιμονίας, ἔχει ἀντιθέσει τὴν σοφίαν αὐτοῦ μόνον ἐν τῷ μελετητηρίῳ του καὶ ἢ καὶ εἰ συγγραφεὺς ἐγγηρασένται καὶ τούτων ἐν τοῖς μελετητηρίοις αὐτῶν, οὐδαμῶς δὲ ἀναμνησθέντων εἰς τὸν πραγματικὸν καὶ πολυβουρβόν βίον καὶ τέλειον ἀγροσύνην τὰ πραγματικά καὶ μύγια ἐλαττήρια τὰ κατατενόμενα ὑπὸ τὸ πολυποικίλον τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων φαινόμενον. Ἐὰν ἡ φύσις τῶν παιδευομένων ἀνθρώπων ἦτο μονοειδής καὶ εὐμέτακτος, ἔαν οἱ παιδευόμενοι αὐτοὺς ἦσαν τελειοκαὶ πάσης ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας ἀπύλλοι καὶ μόνον, ἔαν ὁ τρόπος τῆς παιδείας ἦτο ὁ ἀνθρωπικώτατος καὶ ἔαν οὐδεμίαν ἐπὶ τῆς διαμερρώσεως τοῦ βίου ἰσχύν

είχον τὰ ἔθνη, τὰ ἦθη, τὸ παρελθόν, ἡ πολιτεία, οἱ ἀρχόντες αὐτῆς, ἡ δημοκρατία καὶ τὰ παρόμοια, τότε ἡ ἀνατροπὴ θὰ ἦτο ὁ μόνος παράγων τῆς εὐδαιμονίας τοῦ τε καθ' ἑκάστον ἀνθρώπου καὶ τῆς ὅλης πολιτείας ἐν γένει, καὶ τότε οἱ διδάσκαλοι θὰ ἦσαν οἱ μόνοι δημιουργοὶ τῆς τύχης τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων.

Ἐκ τῆς τοιαύτης ἐφαρμυμένης γνώμης ἀπαλάττει τὸν ἄνθρωπον ἡ μελέτη καὶ τῶν ποιητῶν, ἀλλὰ μάλιστα τῶν ιστορικῶν ἐκείνων, ὅτινες, χρηστὸν τὸ ἦθος ἔχοντες καὶ ὑψηλὴν τὴν διάνοιαν, ἐγκατεμήθησαν ἐν τῷ βίῳ καὶ ὡς ἐκινε ἐν αὐτῷ διότι ὁρθῶς, ἐνεκα τῆς χρηστότητος τοῦ ἦθους, καὶ πιστῶς, ἐνεκα τοῦ πραγματικῆς καὶ ἐνεργοῦ βίου αὐτῶν, ἀντιλαμβάνοντο οἱ τοιοῦτοι τῶν ἀνθρωπίνων περιπετειῶν, ὁρθῶς, ἐνεκα τῆς ὑψηλῆς διανοίας αὐτῶν, διαφύκουσι τὰ ἀληθῆ αἰτία τῶν ἀνθρωπίνων συμπεριφορῶν διὸ καὶ ἀποβαίνει οὐσι πάντοτε οἱ ἔσχατοι ιστορικοὶ οἱ μεγάλους γινώσκοντες τῆς βιοτικῆς ὁρθενομουσῆς καὶ ὁρθοπραγίας διδάσκαλοι, ὥστε ἀσφαλίστατα χειραγωγούντες τοὺς φιλοαθροῦντας εἰς τὰς σκοτεινοτάτας ἀτραπούς τὰς εἰς τὰ ἐνδοτάτα τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας καὶ εἰς τὰς ἀφανῶς μὲν, ἀλλ' ἀρρήτως πρὸς θάλασσαν διαπλεκόμενας πολυμόρφους τοῦ ἀνθρώπου βίου περιπετείας.

Τοιοῦτον ἔχον ὁδηγόν, εἰς αὐτὴν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἀσφαλῶς ὁδηγούσα καὶ τὸ ἄγαν περιπεπλεγμένον διάνυσον τῶν ἀνθρωπίνων περιπετειῶν εἰς τὰ καθ' ἑκάστον αὐτοῦ νήματα τεχνικωτάτῃ χερί ἀναλύοντα καὶ εὐκρινῶς ἑκάστον τούτων καταδεικνύοντα, ἔχει ὁ κόσμος πλὴν τῶν ἄλλων μεγάλων τῆς Ἑλλάδος ιστορικῶν καὶ τῶν Πολυβίου. Εὐ περικῶς καὶ τυγχὼν ἀγωγῆς λίαν ἐπιμελημένης ὁ υἱὸς τοῦ Μεγαλοπολίτου Λυκούρτα, τοῦ ἐξοχωτάτου τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Ἀρχαῆς συμπολιτείας, καὶ ὁ ζηλωτὴς τοῦ Φιλοποίμενος, τοῦ μεγίστου στρατηγοῦ αὐτῆς, ἐνωρὶς λίαν ἀνέμειχθη ἐν τοῖς πολιτικοῖς. Πρὸς οὗτοι δὲ καὶ στρατηγὸς γενόμενος ἔσχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσῃ πολλοὺς καὶ εἰς διαφόρους τάξεις τῆς κοινωνίας ἀνήκοντας καὶ ὑπὸ διαφόρους περιστάσεις διατελούσας ἀνθρώπους. Παρενέβη εἰς μάχας, ἀνέμειχθη εἰς δολοπλοκίας διπλωματίας, συνέζησε καὶ συνέπραξε μετὰ πολιτικῶν ἐξοχῶν καὶ στρατηγῶν γενναίων, διεπληκίσθη πρὸς πολιτικὸς διεφθαρμένους καὶ πρὸς λαοὺς ἐξηχρημαμένους,

παρκαλοῦσεν ἄνδρας μεγαλεπήθλους τὰ μέγιστα ἀποτομήσαντας καὶ τὰ δυσέρικτα διαπεράσαντας, ἀνέλαβε καὶ συνετέλεσεν ἔργα μεγάλα, εἶδε κράτη μέγιστα καὶ δυνάμεις ἰσχυροτάτας νὰ καταστρεφῶσιν, εἶδεν ἕνα κόσμον, τὸν Ἑλληνικόν, νὰ κατέρχεται εἰς τὴν δύσιν του, ἄλλον δὲ, τὸν Ῥωμαϊκόν, ν' ἀνατέλλῃ καὶ νὰ μεσουρανή, εἶδε σύμπαντα τὸν τότε γνωστὸν κόσμον νὰ κλίνει πρὸς τὴν τέως ἀρανὴν Ῥώμην καὶ σύμπας νὰ ὑποταχθῇ εἰς αὐτὴν, ἐγνώρισεν ἐξ αἰέσου ἀντιλήψεις σχεδὸν σύμπαντα τὸν τότε γνωστὸν κόσμον καὶ ἰδίως ὀφθαλμοῖς εἶδε τὸν βίον τῶν παντοδαπῶν κατοίκων τῆς Γῆς ἐν ταῖς ἰδίαις αὐτῶν χώραις. Ὅσαίς λοιπὸν περὶ τῶν ἀνθρωπίνων ὁ Πολυβίος ἐσκέπτετο, ἐνεφανίζετο, ὡς εἰκός, πρὸ τῆς συνειδήσεως αὐτοῦ ὅλος ὁ τότε γνωστός κόσμος μετ' ὅλων τῶν ποικιλιῶν αὐτοῦ κατὰ τὴν τὸν βίον, τὰ πολιτεύματα, τὰ ἰδανικά, τὰς δυνάμεις, τὰ προτερήματα καὶ τὰ ἐλαττώματα, οὕτω δὲ ἡ ἐκίστοτε περὶ τῶν ἀνθρωπίνων γνώμῃ αὐτοῦ εἶνε πάντοτε ἀπαύγαμα γνώσεως ἀνθρωπίνης βιοτικῆς, κτηθείσης οὐχὶ τόνον διὰ τῆς μελέτης ζήνων συγγραμμάτων, ὅσον διὰ τῆς μακροχρονιωτάτης αὐτοπαθείας καὶ αὐτενεργείας.

Τὰς οὕτω πως κτηθείσας ἀνθρωπινὰς γνώσεις θεωροῦντες πολὺ πολυτιμωτέρας τῶν ἐν τοῖς μελετητηρίοις συρραφειῶν, ἐπιχειροῦμεν ἐνταῦθα νὰ ἐκθέσωμεν, προσέχοντες μάλιστα εἰς ἐκείνας, αἰτίνες σχέσιν τινα ἔχουσι πρὸς τὸν βίον, τὸν δημόσιον καὶ τὴν παιδαγωγικὴν, τὸ μὲν ἵνα δείξωμεν, ὅτι καὶ ἀλλοχρῶς ὑπάρχουσι σοφὰ νήματα καὶ οὐχὶ μόνον ἐκεῖ, ὅπου συνήθως ζητοῦνται ταῦτα, τὸ δὲ, ἵνα παρηγορήσωμεν μάλιστα τοὺς νέους Ἑλλήνας εἰς τὴν ἀδικακοπὴν μελέτην τῶν συγγραμμάτων τῶν προγόνων αὐτῶν, ἐξ ὧν καὶ μόνον εἶναι δυνατόν συν τῇ ὁρθογνωμοσίᾳ τῆς αἰῶνος καὶ πρὸς τὰ γενναῖα εὐαισθησίαν τὴν φύσιν αὐτῶν ν' ἀποκτήσῃ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Π' φύσις τοῦ ἀνθρώπου.

Πλήρης ἀνωμαλίῶν εἶνε ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐν ᾗ ὁ ἀνθρώπος φύσει φθονοῦσι τοὺς ὑπερέχοντας καὶ ἰσχυροτέρους, φύσει πάλιν συμπροῦσι πρὸς τοὺς πάσχοντας καὶ τοὺς ἀδυνάτους. (9)

10, 7. 38, 1, 6, 9). Τινες εἰνε κατὰ τὰς δια-
φορὰς περιστάσεις διαφέρουσι· ὅτι μὲν ὁμολο-
γοῦσι, ὅτι δὲ ἡμερώτατοι καὶ πρῶτατοι· ἄλλοι
πάλιν εἰνε συνῆμα γρηγοράτατοι καὶ πυκνότα-
τοι καὶ εὐτραπέδωτατοι καὶ φιλοῦνθρωπώτατοι.
Τῆς συνπαρέσεως τῶν ἐναντιωτῶν τούτων
φιχρὸν διαθήσων περὶ τὰς αὐτὰς φύσεις
αἰτῶν εἰνε αἱ παντοδαπαὶ περιπέτειαι μάλι-
στα τοῦ ὁμηροῦ βίου, αἵτινες ἐνέχουσι τὴν
δύναμιν τῆς ἐπιπονητικῆς καὶ οὐχί, ὡς ἱσχυ-
μένους πιστεύειν, νὰ ἀναδεικνύωσι τὴν ἀληθῆ
φύσιν τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ ἀρχὴ ἄνδρα δεί-
κνυσιν παντάπασιν ἐν ἑνὶ ὁρῶν. Ἡ ἀρχὴ
ἔχει τὴν δύναμιν μάλιν νὰ παρὰκρίψῃ τὴν
ψυχὴν τοῦ ἄρχοντος ἀπὸ τῶν φυσικῶν αὐτῆς
ἐξέων καὶ διαθήσων παρὰ νὰ ἀντιδῇ εἰς φῶς
καὶ νὰ ἐλέγξῃ τὴν δύναμιν τῆς ἀφροσύνης ἐν αὐτῷ
ὕπολανθάνουσας. Οἱ ἐν τῇ ἀρχῇ διακείμενοι
ἀναγκάζονται νὰ συμμετατίθενται πρὸς τε
τὰς μεταβολὰς τῶν πραγμάτων καὶ πρὸς τὰς
ἀπαιτήσεις τῶν φίλων αὐτῶν, τὴν ἐννότηαν
πολλὰκις τῆς φύσεως αὐτῶν ἐμπαίνουσιν διὰ τὴν
σὺν διὸ καὶ δυσθεώρητος καθίσταται ἡ ἀληθὴς
φύσις τῶν προσηλαμένων τῶν πραγμάτων καὶ
μάλιστα, ὅταν αἱ περιστάσεις ᾔνε ποικίλαι
καὶ παροδοῦσι καὶ οἱ φίλοι αὐτῶν ἀπαιτητι-
κοὶ καὶ εὐτελεῖς (9, 22, 7). Σταθερότης γα-
ρακτῆρος ἐνέτι τὸ πᾶν παρὰ τοῖς ἀνθρώ-
ποις. Οἱ θνητοὶ συμμεταβάλλονται καὶ συμ-
μετασχηματίζονται καὶ πάντοτε μὲν κατὰ τὰς
περιστάσεις, οὐδαμῶς τηροῦντες τὸ πρέπον,
μάλιστα δὲ ἐν τοῖς κινδύνοις (5, 86, 9).

Ἄλλοι πάλιν κατ' ἀρχὰς μὲν τοῦ βίου
αὐτῶν εἰνε μεγαλεπήβολοι καὶ τολμοῦ καὶ
τοῦ προσηλόντος ἐξερρηκτικοί, προοῦσες δὲ τῆς
ἡλικίας φρίνουντι πολλὴν καταδείξεσιν ἑαυτῶν
καὶ τῆς τῶν ἐκτὸς προσδοκίας (15, 37).
Ἐπάρχουσιν ἄνδρες κεκτημένοι ἄπειρα πολι-
τικὰ καὶ στρατιωτικὰ πρὸς τὴν δύναμιν
πιστικώτατα νὰ ῥητορεύωσι, νὰ ἔχωσι διπλω-
ματικὴν διενότηαν, ἀπείκων καὶ μεγαλοφυ-
χίαν κατὰ τοὺς φαρμακτικούς ἀγῶνας, συμ-
περιφερόντες ὑποχρεωτικὴν πρὸς τοὺς φίλους,
ἐπιστηθεύοντες οὐ τὴν τυχοῦσαν πρὸς ἀπόκτη-
σιν συμμάχων, εὐρετικώτατοι εἰς τὰς κατὰ
τῶν πολέμων ἀπάτας καὶ ἐπιβουλάς, διενό-
τατοι εἰς τὰς κακοπαθείας καὶ εἰς τὴν τὸλην,
τὰ ἀπολύτως ἀπαιτούμενα πρὸς διεξαγωγὴν
πάσης ἐπιβουλοῦς τολμηρᾶς πράξεως· ἀλλ'
αὐτοὶ οὗτοι δύνανται νὰ ᾔνε συγχρόνως ὅλως
ἀνεπιτηδεύοντες εἰς τὰς ἐν ὑπαύρῳ πολεμικὰς
ἐργασίας, νοητοὶ τούτοις ἐν ταῖς ἐπινοαῖς,

ἀτολμοὶ ἐν ταῖς ἐπιβουλαῖς, ἐντελῶς ἀδυνα-
τοῦντες ἐν τοῖς ἐμπανοῦς ν' ἀντιμετωπίσωσι τὴν
κίνδυνον. Ταῦτα δὲ πάντα, διότι ὅπως φύσει
εἰνε οἱ ἄνθρωποι πολυμορφοὶ κατὰ τὰ σώμα-
τα, οὕτως εἰνε καὶ κατὰ τὰς ψυχὰς πολυειδείς·
διὸ καὶ συμβαίνει ἔχει μόνον οἱ ἄνθρωποι νὰ
ᾔνε φύσει διαφορὰ ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλὰ καὶ ὁ
αὐτὸς ἄνθρωπος νὰ μὴ ᾔνε ἐξίσου δεινὸς εἰς πολλὰ
καὶ διάφορα ἐνεργήματα, καὶ πολλὰκις καὶ
εἰς τὰ ἐμοσιῶν νὰ φρίνεται ὅλως ἑαυτοῦ διά-
φορος, συνετώτατος καὶ βραδύτατος, τολμηρό-
τατος καὶ δειλότατος (4, 8). Ἐπάρχουσιν
ἄνθρωποι, οἵτινες ἐνθ' ἐν τοῖς συνηθείαις εἰνε
τολμηροί, ἐν τοῖς πολέμοις εἰνε ἀγενεῖς.
Ἐπάρχουσιν ἄλλοι, οἵτινες ἐν τοῖς πολέμοις,
ἐν ᾧ κατὰ μόναν δύναμιν ἄριστα νὰ πολεμή-
σωσιν, ἐν παρατάξει καὶ συντάξει πολεμικῇ
πολεμοῦσι κέλιστα. Οἱ ἱππεῖς τῶν Θεταλίων
π. γ. κατ' ὅλην μὲν καὶ φαραγγηδὸν μαχό-
μενοι εἰνε ἀκράτητοι, ἐντὸς δὲ τῆς παρατά-
ξεως, ἔαν ἡναγκάζοντο ποτε ν' ἀγωνισθῶσιν,
εἰνε βραδεῖς καὶ κέλιστα. Οἱ Αἰτωλοὶ ἀντι-
επρόσως κατὰ μόναν μὲν ἀκράτητοι, ἐν παρα-
τάξει δὲ κέλιστα. Οἱ Κρήτες πρὸς μὲν ἐνέδρους
καὶ ἡσυχίας καὶ πειρατίας καὶ κλοπὰς πολε-
μίων καὶ νυκτερινὰς ἐπιθέσεις καὶ πάσας τὰς
μετὰ δόλον καὶ κατὰ μέρος χρείας εἰνε ἀνυ-
πόστατοι, πρὸς δὲ τὴν φαραγγηδὸν ἔροδον
κατὰ πρόσωπον ἀνέεισι τὰς ψυχὰς καὶ δειλοί.
Οἱ Μακεδόνες καὶ οἱ Ἀγαῖοι τὰν ἄπαντα δι-
νύονται μὲν εἰς τὰς ἐν τοῦ συστάδην μάχας,
ἀνεπιτηδεύονται δὲ εἰς τὰς δολίκας πολεμικὰς
ἐπιχειρήσεις (4, 8). Ἄλλων πάλιν εἰνε ἐν καὶ
τὸ αὐτὸ πρᾶγμα, π. γ. ἐν τὴν στρατηγίαν,
πρὸς μὲν τὰς πολεμικὰς παρακλῆσεις εἰνε εὐ-
φροσύνατοι, πρὸς δὲ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν
μετ' εὐφρίας παρασκευασθειῶν τοῦ τῶν δυνα-
μεων ὅλως ἀφροῖς, ὅτι μὲν ἀποτοχνοῦντες τῶν
καίρων, ὅτι δὲ πάλιν ἀπείρους καὶ νοήτους
διαχειριζόμενοι τὸν ὅλον πόλεμον (1, 74, 1).
Ἄλλοι εἰνε μεγαλόφρονες ἐν τοῖς λόγοις καὶ
μεγαλόψυχοι, ἀγενέστατοι δὲ εἰς τὴν χειρισμὸν
τῶν πραγμάτων, ὅλως ἀτολμοὶ καὶ πλεον
ἄνθρωποι (39, 2, 10).

Τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων διαφέρει τῶν ἄλλων
ζῶων, καθότι μόνον αὐτὸ ἔχει τοῦτο καὶ λογισ-
μὸν, δι' ὃν κρίνον τὴν ἀξίαν τῶν γινόμενων
καὶ δυσχερῶν, ὅταν ταῦτα διὰ ἔχωσι
συμφῶναι πρὸς τὸ ὅρθον, καὶ προβλέπον τὸ
μέλλον καὶ συλλογίζοντο ἀπακτῶ σὺν τῷ
χρόνῳ πείραν βιωτικὴν καὶ βελτίαν ὀσμύραν
πλείωτον τὸν βίον αὐτοῦ (6, 6, 4). Καὶ ἐν ᾧ

γινώσκαι καὶ ἀνεγκριέτως οὕτως ἔπρεπε νὰ γίνηται ἐν τοῖς ἀνθρώποις, ἐν ᾧ τοῦτέστιν εἶδει οἱ ἄνθρωποι νὰ ᾔσαν πάντων τῶν ζῶων πανουργώτατοι, πολλάκις ἐν τοῖς αἰσθητοῖς πάντων τῶν ζῶων φαυλότατοι· διότι, ἐν ᾧ τὰ ἄλλα ζῷα σφάλλονται μόνον ἕνεκα τῶν σωματικῶν ἐπιθυμιῶν, ὑπὸ τὴν ἀπόλυτον δεσποτείαν τῶν ὁποίων διατελοῦσι, τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος σφάλλεται καὶ ἕνεκα τῶν συμφορῶν τούτων ἐπιθυμιῶν, ἀλλὰ μάλιστα ἕνεκα τῆς κακῆς χρήσεως τοῦ ἐπίσης συμφορῶν αὐτῶ νοῦ καὶ λογισμοῦ (18, 15, 15).

Ὅτι δὲ ἕνεκα τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῆς τυφλότητος τὸν νοῦν κεκοι καὶ λογίζονται κατὰ τὴν παρουσίαν, καὶ τέλειον τὴν τε περιουσίαν καὶ τὴν ζωὴν αὐτῶν οὐχὶ σπανίως ἀπαρτίζουσιν, εἶναι καταφανέστατον (33, 3, 3)· οὐδεὶς γάρ ποτε, ὅτι τὰ ἐγκλήματα πάντοτε τιμωροῦνται ἐν τῇ γνῶσι τούτῃ βίῳ. Πάντες γινώσκουσιν, ὅτι οὐδεὶς ποτε ἐγκληματίας ἀπῆλυσεν νόσῳ καὶ ἐπὶ τέλος καὶ ἀζημιώτως τοὺς καρπούς τῶν ἐγκλημάτων αὐτοῦ καὶ ὅτι πάντες κακῶς καὶ ἀπώλοντο. Πάντες ἐκ νηπίων ἔμαθον, ὅτι καμπὸν οὐδέποτε τὸ ἐγκλημα μένει, καὶ ὅτι, ἂν ἀγνοῖται κατὰ τὸν χρόνον τῆς διαπραξείας αὐτοῦ, πάντως ποτὲ ἐν τῷ μέλλοντι θὰ ἀποκαλυφθῇ, καὶ ὅτι γνωστὴς ὁ ἐγκληματίας οὐδέποτε δύναται εὐδὲ ἐπὶ μίαν στιγμὴν νὰ διαδώσῃ βίον κακῶς, ἀλλ' ὕψιστάται ἐπὶ τέλος πάντοτε τὴν εἰς αὐτὸν ἀσμεζούσαν ποινήν. Ἀγνωστον ἐπίσης εἰς οὐδέναι εἶναι, ὅτι ἐγκληματίας καὶ ἂν κατορθώσῃ ποτὲ νὰ διαφύγῃ τὴν ποινήν, τότε πρῶτον μὲν ἐπιταί αὐτῷ ἐφ' ὅλον τὴν βίον τιμωρὸς ἢ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις σῆμα, πολλοὺς μὲν φόβους ψευδεῖς, πολλοὺς δὲ ἀληθεῖς καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν περιστάνοια, εἴτα ἀτιμάζεται ὑπὸ πάντων τῶν πλησιάζοντων αὐτόν, οὐδέποτε ἔχει ἡσυχίαν καὶ χαλάρην ψυχῆς, ἀλλ' ἐρηνησμός καὶ κοιμημένος ἀείπειτο ἐν φόβῳ διατελεῖ, τὴν μὲν ἡμέραν τὰ πάντα καὶ τοὺς πάντας ὑποπτεύμενος, τὴν δὲ νύκτα πᾶν γένος κινδύνου καὶ ἐπιβουλῆς ἐννευμένους, ἅτε κάλλιστα γινώσκων τὴν ἔξω βίαν πάντων καὶ τὸ κοινὸν μῖσος. Καὶ ἐν τούτοις, ἐν ᾧ ταῦτα εἰναι πασιγνωστά, ἄπορον εἶναι τι σκοπούμεν καὶ πῶς συλλογίζομενοι αἰσιπτο ὀφθαλμοῖς αὐτὰ οἱ ἄνθρωποι (18, 15). Τῇ ἀληθείᾳ, εἰς πάντα διδῶσι τὸ δικαίωμα ταῦτα ἀναλογίζομενοι νὰ πιστεύσῃ, ὅτι καίτοι οἱ ἄνθρωποι νομίζουσιν, ὅτι εἰναι πάντων τῶν ζῶων πανουργώτατοι, πράγματι ὅμως εἰναι

πάντων εὐπαράλογιστότατοι. Εἰς πόσας δυστυχίας δὲν ἐπιπίπτουσιν ἕνεκα τοῦ εὐαπατήτου αὐτῶν οἱ τάλανες βροτοί! Ἐξκαπῶνται ὑπὸ τῶν ἀπατεῶνων, δυστυγοῦσι τοῦτο ἕνεκα καὶ πάλιν εἰναι ἔτοιμοι ἄλλου ἀπατεῶνος θύματα νὰ γίνωσι. Βλέπουν τοὺς ἄλλους συνεχῶς καὶ προφανῶς ἀπατωμένους καὶ εἰς μερίστας δυστυχίας πάντοτε τοῦτο ἕνεκα περιπίπτοντας, καὶ ἐν τούτοις δὲν παραδειγματίζονται ἐκ τῶν δυστυχισμάτων αὐτῶν, ἀλλὰ πάντοτε εἰναι κεινὸι τινες καὶ νέοι πρὸς πᾶν εἶδος ἀπάτης. Ἐὰν ἐξετίμων δεινότης τὴν ἀπόκτησιν καὶ χρησιμοποίησιν τῶν τοιούτων γνώσεων οἱ ἄνθρωποι καὶ ἔαν δὲν προσέγινον μᾶλλον τὸν νοῦν περὶ ἄλλα ἥττονος λόγου ἄξιαι, (5, 72, 2), ἢ, ἐὰν ἡ ιδιότης καὶ ἡ αὐταρέσκεια αὐτῶν δὲν ἐβόλων ἐπὶ τοσούτον τὸν νοῦν αὐτῶν, ὥστε, καίπερ σαφῶς γινώσκοντες, ὅτι οὐδεὶς οὐδέποτε τῶν βαρείας ἀμαρτυριῶν ἐσώθη ποτὲ, νὰ μὴ ἐρρίπτοντο ἀνεπίστατοι εἰς τὸν ὕλεθρον, πόσον ὀρθότερος, πόσον ἀκινδυνότερος, πόσον λογικώτερος θὰ ἦτο ὁ βίος τῶν ἀνθρώπων! Νῦν πολλοὶ ποιοῦνται χρῆσιν τοῦ νοῦ αὐτῶν ὀλιγωτέρην πολλῶν ἀλόγων ζῶων, διότι ταῦτα, ὡς γνωστόν, ὅταν ποτὲ πάθωσι δυστύχημα τι περιπλακέντα εἰς δικτύον τι ἢ ἐμπέσσαντα εἰς ἐνδραν τινα, οὐ μόνον ἀπορροῦνται, ἐὰν ποτε σωθῶσιν, ἐκ δευτέρου νὰ ἐμπέσωσιν εἰς τὸ αὐτὸ δυστύχημα, ἀλλὰ καὶ κινδύνον ἕτερον ἂν ἰδῶσιν, ἀπορροῦνται αὐτόν, καὶ τὸν τότε μάλιστα, ἐνθα ἔπαθον, ὑποπτεύουσι καὶ οὐκ ἀπλησίζουσι καὶ πρὸς πᾶν τὸ ὁμοιάζον πάλιν ταῦτα δυσπιστοῦσι (15, 21, 3).

Τὸν ἐπιπλάται καὶ εὐπαράλογιστοι εἰναι οἱ πλείστοι τῶν ἀνθρώπων, καὶ πόσον ὑποδεέστεροι κατὰ τὴν σύνεσιν καὶ αὐτῶν τῶν ἀλόγων ζῶων ἐπὶ! Ὅταν ὅμως τύχῃ ὁ ἄνθρωπος νὰ ἔχῃ ιδιοφυίαν πρὸς τινὰ τῶν πραγμάτων, τότε γίνεται μέγας καὶ ἡμετέριος (8, 9, 7), ἀρίστα διεκῶν πάντες τὰ ἔργα ἐκείνη, πρὸς ἃ ἡ ψυχὴ τοῦτο κατὰ τὴν ἰδίαν ἀρχὴν σπένται τῆς εἰναι δεινότης ἡμετέρας (22, 22, 6) καὶ τοσαῦτα ἐνίσταται ἐπιτελεῖ καὶ τοῦτο, ὅσα καὶ οἱ πᾶνπολλοὶ ὁμοῦ ἀδυνατοῦσι ἐπιτελεῖν (8, 5, 3). Ἐὰν δὲ ἐπὶ μεγάλῃ δυνάμει ἡ φύσις αὐτοῦ ἔχῃ, τότε οὐ μόνον στρατοπέδα καὶ πόλεις, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔθνος συμπαῖν καὶ τὴν οἰκουμένην ὅλην ἀκόμη δύναται ὁ τοιοῦτος τὰ μάλιστα μὲν νὰ ὠφελήσῃ, ἂν ᾔνε ἀγαθός, τὰ μάλιστα δὲ νὰ βλάψῃ, τῶν μερίστων κακῶν πληρῶν αὐτὰ, ἂν ᾔνε κακός.

Δυστυχώς, ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ καὶ τέλειον ὡς ἀποθηριωθὴ εἶναι δυνατόν. (Ὅπως συμβαίνει ἐνίοτε ὡς ἀποθηριωθῆναι καὶ τελείως ἀδούνητα νὰ γίνωνται τὰ σώματα τὰ παρημελημένα καὶ πικὰ τὸν ἐν αὐτοῖς ἔλαδον καὶ σωματών, τὰ ὅπου ἐν ἐπιχειρήσει τις νὰ θεραπεύσῃ, ἐρεθίζοντα ὑπ' αὐτῆς ταύτης τῆς θεραπείας ταχυτέρον καταλυμαίνονται τὸ σῶμα, ἐὰν δὲ πλὴν ἀφ' ἧς τις ταῦτα ἀθεράπειτα, κατατρώγουνται καὶ κατ' ὀλίγον τὸ ὅλον σῶμα, οὕτως καὶ κατὰ τὰς ψυχὰς πολλὰκις τοιαῦτα ἐπιφύονται μελανία καὶ σκηπιδόνες, ὥστε ἀποβαίνει τὸ πρὸ χρόνῳ ὁ ἄνθρωπος τὸ ἀσέβηστον καὶ τὸ αὐτοκτονὸν πάντων τῶν ζῶων, τέλειον ἐξιστάμενος τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τὴν μὲν συγγνώμην καὶ τὴν φιλικότητα ὡς ἐπιθυμῶν καὶ ἀπάτην, ἐκπομπάνων, τὰ δὲ ἀπηρερυσμένα καὶ τὰ δυνά ὡς καλὰ ἐλθόντος διαπραττων, ὑπὸ πᾶσαν ἐπιφύῃν ὑπαδίστατος καὶ πολυμύστατος πρὸς πάντας, ἐνεργίστας τε καὶ μὴ, γενόμενος. Ταύτης τῆς θηριώδους τῆς ψυχῆς διαθέσεως πρωτίστη καὶ κυριώτατη αἰτία εἶναι τὰ τε μαθηθῆναι ἔθνη καὶ ἡ ἐκ παιδῶν κακὴ ἀνατροφή, δευτέρα δὲ αἱ δινηκεῖς ὕβρεις καὶ αἱ πλεονεξίαι τῶν προεστῶτων τῆς πολιτείας (1, 81, 5, πρὸβλ. 1, 67, 61).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Περὶ τῆς παιδείας καὶ τῶν μαθημάτων.

Μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων ἔχει ἡ παιδεία. Αὕτη ἐξημεροῖ τὸν ἄνθρωπον (4, 20 καὶ 21) καθιστῶσα τὰ ἦθη καὶ τὸν βίον αὐτοῦ φιλόξενον καὶ φιλικὸν καὶ εὐσεβή, ἐκτρέφουσα τὴν ἀριστεία, τὴν ἠρότητα καὶ τὴν παρανομίαν, μαλακτοῦσα καὶ κινδυνὰ τῆς φύσεως αὐθαδῆς καὶ ἀκλήρον, ἐξημεροῦσα καὶ πρᾶξουσα τὰς ψυχὰς ἀτρεμεῖν καὶ καταστῆλναι τὸ φρενὶ καὶ τὸ ἰσχυριστῶν (4, 20 καὶ 21), ἐν ᾧ ἡ τελεία ἀπαίδευσις καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον ἐξιστάμενον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, θηριώδη, εὐεπτόρον πρὸς ὀργήν, ἔτοιμον νὰ δεχθῇ πᾶσαν διαβολὴν καὶ νὰ καταστῇ τυρλὸν ὄργανον ἀνδρῶν ἰδιωτῶν καὶ φιλάρχων καὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ πᾶν παράνομον καὶ παρὰσπονδον,

πᾶν ἀσέβει καὶ ἐναντίον τῶν ἀνθρωπίνων κεινῶν ἔθων (1, 65, 7, 1, 67, 6, 1, 70, 5, 1, 81, 5). Ἀλλὰ πρὸς τὴν παιδείαν ἀπαυτοῦνται χρήματα, ὅπως σχολεῖα συντηρήσῃ, διδασκαλὸν ἐνάρετον, πολυμαθεῖς καὶ ἀρίστα τὸ ἐαυτῶν ἔργον ἐπιστάμενοι, δυνάμενοι διὰ τε τοῦ ἐαυτῶν παραδείγματος νὰ ἠθικοποιήσωσι καὶ διὰ τῶν καταλλήλων διδασκαλῶν μεθόδων καὶ τῶν ἀρμοδίων παιδευτικῶν τρόπων καὶ τῆς πολυμαθείας αὐτῶν ὅτι πλείστον τοὺς μαθητὰς αὐτῶν νὰ ὠφελήσῃσι, χρόνος καὶ συνθήκη, τριβὴ ἐκ παιδῶν καὶ μαθήματα διάφορα.

Εἰς ἔθνη εὐνομούμενα καὶ ἔχοντα τὴν ἀξίωσιν νὰ λέγονται καὶ νὰ θεωροῦνται πεπολιτισμένα, ἡ ἀναγκαιότης καὶ ἡ ἐρωτάτης πασῶν τῶν δαπανῶν εἶναι ἡ πρὸς συντήρησιν τῶν σχολείων καταβλητέα. Καὶ ἀβέλτερον μὲν εἶναι τὸ μὴ δαπανᾶν εἰς μισθοὺς τῶν παιδευτῶν καὶ διδασκάλων τῶν τέκνων εὐπορίας ὑπαρχούσης, ἀφιλότιμον δὲ καὶ τελείως ἀνελεύθερον τὸ διὰ συνεισφορῶν τῶν φίλων συντηρεῖν τὰ σχολεῖα καὶ οὐκ δι' ἰδίας δαπάνης, ὅταν τοῦτο ἦν πῶς δυνατόν. Μόνον ὅταν στενωχῶν ὑπάρχῃ καὶ τελεία πτωχεῖα ἐπικρατῇ, μόνον τότε ἴσως δύναιτο εἶναι τῆς ἐθνικῆς ἀξιοπρέπειας προσβολὴ τὸ νὰ ἐκινῆται τις παρὰ τῶν φίλων τὰ πρὸς συντήρησιν τῶν σχολείων ἀναγκαῖα χρήματα, καὶ τοῦτο διότι ἐν οὐδεμίᾳ περιπτώσει τὰ τέκνα ἐπιτρέπεται νὰ μείνουν ἀπαιεῖται (31, 17 α).

Ὅταν δὲ ὑπάρχῃσι πωδῶντες οἱ πρὸς τὴν συντήρησιν παιδευτῶν καὶ διδασκάλων ἀναγκαῖοι πόροι, τότε ἡ πολιτεία πρέπει νὰ μεριμνῇ, ὅπως τὸ ἔργον τῆς παιδείας καὶ διδασκαλίας τῶν νέων γενῶν ἦν ἀνταποδιδόμενον εἰς χρηστοὺς ἀνδρας, διότι, ὡς γνωστὸν, μέγιστα κακὰ ποιοῦσιν αἱ κακαὶ συντηρήσεις τοὺς ἀνθρώπους, μεταβάλλουσαι καὶ τὴν εὐγενεστάτην φύσιν εἰς ἀγενὴ καὶ τὸν φύσει ἀνδρῶν καὶ στάσιμον χαρακτῆρα εἰς ἐκτεθηλυμένον καὶ ὀλοσχερῶς διεφθαρμένον (31, 17 α, 28, 17 α), ἐν ᾧ τὸ ἀγαθὸν παρὰδειγμα ὑπὲρ πᾶν ἄλλο μέσον συντελεῖ πρὸς ἐπανόρθωσιν τοῦ βίου καὶ τὴν χρηστότητα τοῦ ἥθους. (Ὅταν οἱ μετ' ὧν συναναστρέφονται οἱ νέοι ἦν ἀνδρες χρηστοὶ καὶ ἐπικρατεῖς, φιλοπατρίδες καὶ φιλελευθέροι, ἀνδρῶδες καὶ συνετοί, μεγαλόφρονες καὶ ἐλευθεριοί, τὸν βίον σύμφωνον πρὸς τοὺς λόγους ἔχοντες, κατὰ τὴν ἐθνήκα καὶ τὴν στήσιν ἀρεταῖς καὶ λιτοῖ, σώφρονες καὶ εὐκοινωνητοί, εὐκατάλλακτοι καὶ μεγαλόψυχοι, φιλαλήβησι καὶ ἀκέραιοι τὸν χα-

ρακτῆρα, τότε καὶ οἱ νέοι οἱ μετ' αὐτῶν συμ-
βιόντες κατὰ τὴν πρώτην μὲν ἡλικίαν αὐτῶν
εὖθις διαφέρουσι τῶν λοιπῶν ἡλικιῶν κατὰ τὴν
ἐπιμελῆσιν περὶ τὸν βίον καὶ τὴν λιτότητα,
κατὰ τὴν σφύρανα διαίταν καὶ τὰς ἀνδρωδεῖς
ἐξεις καὶ τὰς ἡθικὰς βιωτικὰς ἀρχάς, ἀνδρω-
θέντες δὲ ἀδύνατον νὰ μὴ ἀποδώσι σπουδαίῳ
ἄνδρει, τιμώμενοι μὲν διαφερόντως ὑπὸ τῶν
συμπολιτῶν αὐτῶν, σῶζοντες δέ, ὅταν τοιαύτη
ἀνάγκη ἐπιστῇ, διὰ τῆς ἰδίας ἀρετῆς καὶ δει-
νότητος καὶ τὰς πατρίδας αὐτῶν (11, 10,
10, 22). Εἰς δὲ λόγος ὑπ' ἀνδρὸς χρηστοτά-
του εὐκαίρους ῥηθεὶς πολλάκις οὐ μόνον τῶν
ἐμπειρῶν ἀποτρέπει, ἀλλὰ καὶ παρορμᾷ πρὸς
τὰ ἀγαθὰ τοὺς ἀνθρώπους. "Ὅταν δὲ καὶ ὁ
βίος τοῦ ἀνδρὸς τοῦτου ᾗνε σύμφωνος πρὸς
τοὺς λόγους αὐτοῦ, κατ' ἀνάγκην τότε ἡ πα-
ραίσεις τοῦτου ἀπακτῆς μεγίστην δύναμιν (11,
10, 1) ὠφελοῦν τοὺς ἀκούοντας καὶ βλέ-
ποντας τὸν τοιοῦτον οὐ μόνον ἐν τῷ τότε πα-
ρόντι καρπῷ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν μετέπειτα βίον,
καθότι οἱ οὐκ ἀνὰ τὴν ἀνθρώπων ἐπιδείξιον
» ὁμιλεῖν τοῖς συμπεριφερόμενοις οὐ μόνον
» παρόντες ἀλλὰ καὶ μακρὴν ἀεστώτες ἐγ-
» καταλείπουσι τινα καὶ λίαν ἰσχυρὰ τῆς πρὸς
» αὐτοὺς εὐνοίας πηδύματα » (4, 35, 7) καὶ
διότι » πέρικε πᾶν τὸ γινόμενον ἐνεαγέτωταί
» τινα διασελέλειπτον εὐνοίαν τοῖς εὐ παθούσῃν
(10, 7 α), διότι φύσει ὁ ἄνθρωπος ζῆλος καὶ
μεμύεται τοὺς ἐμψύχους ἄνδρας (10, 21, 4).

Ἄλλ' ὅπως οἱ ἄνθρωποι δυνήσονται τὰ ἐκ
τῆς παιδείας ἀγαθὰ νὰ ἀποκτήσωσι, δεόν ἐκ
ἡνικαυῆς ἡλικίας ν' ἄρχωνται παιδεύεσθαι (4,
20, 8) καὶ ἀκούμενοι εἰς πάντα τὰ τῆς ἀρετῆς
ἔργα (6, 2α, 16)· τοῦτο δέ, διότι φαίνεται, ὅτι
ἐν πάσαις ταῖς βιωτικαῖς περιστάσει τὸ ῥη-
θὲν ὑπὸ τοῦ Σωμανίδου ἐγκαλεῖται ἰσθλὸν ἔμμε-
ναι· ἐπαληθεύει. Διότι τὸ νὰ ἔχῃ μὲν τις ὀρέξει
ἐπὶ τὰ καλὰ καὶ ἔστιν ὅτε καὶ νὰ πράττῃ
σύμφωνος πρὸς αὐτάς, εἶνε εὐμαρὶς, δυσχε-
ρὲς ὅμως τὸ νὰ καταστῶναι αἱ ἀγαθὰ αὐτὰ
ὀρμη καὶ ἔμφρονι τῆς ψυχῆς διαθέσει, αἰτέποτε
ἐν τῷ βίῳ ἐκδηλούμεναι καὶ ἀπαρεργιλῶς
κατεβυθύνουσαι συμπάσας τὰς πράξεις τοῦ ἄν-
θρωπου πρὸς τὸ καλὸν καὶ τὸ δίκαιον (29,
7α), καὶ διὰ τοῦτο παρουσάζεται εἰς τὸν κα-
θημερινὸν βίον τόσον συχνὰ τὸ φαινόμενον,
καθ' ὃ πολλοὶ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἐπιθυμοῦσι
τὰ καλὰ, ὀλίγοι δὲ τολμᾶσι νὰ ἐπιχειρηθῶσι
ταῦτα, σπάνιοι δὲ ἐπιχειροῦσάντες μέχρι τέλους
ἀδιάπτωτοι ἐπέμειναν ἐν τῇ ὄντωσι αὐτῶν
(27, 18, 2).

Πρὸς τὴν μάθησιν οἰουδύποτε μαθήματος
συναπαιτεῖται πρὸς τοὺς ἄλλους χρόνους καὶ
συνήθεια· διότι πολλὰ οὐ μόνον τῶν δυσχερῶν,
ἀλλὰ καὶ τῶν κατ' ἀρχὰς ἀδυνάτων φαινο-
μένων μετὰ ταῦτα, χρόνου καὶ συνήθειας τυ-
χόντα, εὐκολώτατα ἐπιτελοῦνται· διὰ τοῦτο
ὅσον δυσχερὲς ἔργον φαίνεται ἡ μάθησις γραμ-
μάτων ἢ ἡ ἐξίς ἐν τῇ ἀρετῇ ἡ οἰουδύποτε
ἄλλο τῶν χρησίμων, δέν πρέπει ν' ἀποδεικνύ-
μεν καὶ νὰ ἀποστατώμεν αὐτῶν διὰ τὰς προ-
φαινομένας δυσχερείας, ἐνθυμούμενοι ὅτι διὰ
τῆς ἐξεως πάντα τὰ καλὰ γίνεται θηρατὰ τοῖς
ἀνθρώποις, (10, 47, 5 καὶ 11).

Ἐπειδὴ δὲ ἐν τοῖς σπουδαιότατοις τοῦ
ἀνθρωπίνου βίου ἐνεργήμασι ἡ ἐπιστημονικὴ
μάθησις καὶ ἡ μεθοδικὴ ἐμπειρία εἶνε πολὺ
ὑπερτέρα τῆς ἀπειρίας καὶ τῆς τυρλῆς καὶ
ὅλης μηχανικῆς καὶ ἀλόγου τριβῆς (1, 84, 6),
διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῷ διδάσκειν καὶ παιδεύειν
τοὺς νεαροὺς παῖδας, ἐνεργήματα ἀνθρώπινα
ἐκ τῶν σπουδαιότατων, εἶνε τέλειον ἀνεπαρκὲς
καὶ ὅλος ἀλυσιστέλης ἡ ἀπειρία καὶ ἡ ἀλογος
σφαλὴ τριβή, ἀναγκαστάτη δέ, τοῦναντίον,
καὶ ἐπωφελεστάτη μόνον ἡ ἐπιστημονικὴ μά-
θησις καὶ ἡ μεθοδικὴ ἐμπειρία. "Ὅθεν δεῖν σὺν
τοῖς ἄλλοις καὶ οἱ διδάσκαλοι νὰ γνωρίζωσιν,
ὅτι οἱ προσιωπῶτες οἰουδύποτε ἀνθρώπων ἐγ-
χειρήματος, ἐὰν μᾶλλον τὸ ἔργον αὐτῶν νὰ
προκύψῃ καὶ ἐκίστοτε νὰ μὴ συνταράσσεται
ὡς οἰουδύποτε παρεμπιπτόντος δυσχεροῦς
ἐν τῷ μαθήματι, νὰ ἔχωσι πρὸ παντὸς ἀγγήριον
καὶ τριβὴν ἐν τοῖς πράγμασιν (33, 8, 6), ὅτι
οὐδὲ οὐδύποτε πρέπει νὰ ἐκτρέπηται τοῦ
καθήκουστος καὶ νὰ ἐκτραχηλίζηται εἰς πράξεις
οὐσίαντες, ἀνέμοις, ἀνέμοις, διότι, ἐὰν
καὶ πάντας τοὺς ἀνθρώπους ἐξαπατήσῃ καὶ
οὐδεὶς εὐρεθῇ νὰ μεταστῇ ἢ νὰ κατηγορήσῃ
τὸν τοιοῦτον ἔργον, ἀλλ' ἡ ἐγκατονοῦσα
ἐν ταῖς ἐκείστων ψυχῇ συνειδήσει οὐδέποτε
δύναται ν' ἀπατήσῃ ἢ νὰ δολοφύσῃ, ἀλλ' ἄ-
γρυπνος καὶ ἀδίκαστος αἰετὶν παρακινουσα
ἀποδοίνει ἡμῖν ὁ φροβερωτάτος νόμος καὶ ὁ
δενότατος κατήγορος (18, 43, 12). καὶ ἐπὶ τῇ
ἀληθείᾳ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου κατακαταστρεφά μόνον
ἐν ταῖς πράξεσιν, αἰτίνας πέρις νὰ κατα-
λέγγωσι τοὺς κηδόνους καὶ παρακαλοῦσιν ἡμᾶς
ὡς τὸ πῦρ τὰ κηδὸνὰ νομίσματα (33, 11).

Πάντες οἱ διαχειρίζοντες τὰ ἀνθρώπινα
πρέπει νὰ γνωρίζωσιν, ὅτι οἱ νέοι δέν εἶνε
δυνάτοιν νὰ ἔχωσι γνῶμην ἀσφαλῆ καὶ βεβαίαν
περὶ τοῦ πρίπτοντος ἢ μὴ πρίπτοντος, εὐκαίρου
ἢ ἀκαίρου, λυσιστέλους ἢ ἀλυσιστέλους, ἀπὸ βο-

λουμένης ἐκάστοτε τῆς κρίσεως αὐτῶν ὑπὸ τοῦ συμφορῶτος τῇ ἡλικίᾳ αὐτῶν σφρίγγους τῶν φυσικῶν δυνάμεων καὶ ὑπὸ τῆς τελείας ἀπειρίας τῶν παντοδαπῶν περιπετειῶν, ἃς συνεπάρτατο ὁ ἀνθρώπινος βίος (2, 21, 2). Ἐπίσης πρέπει νὰ γνωρίζωσιν οὗτοι, ὅτι ἡ ἀλογία καὶ ὁ θυμὸς ὁ βίαιος εἶνε ὁρμαὶ ὀλέθριαι παρεκτρέποντες τοὺς ἔχοντας ταύτας ἐκ τοῦ καλῆ-κοντος καὶ ἐξορμῶσαι αὐτοὺς εἰς τὸ νὰ μεταχειρίζωνται πάντοτε προσφάσεις ἀλόγους, οὐδέποτε δέ, ὡς ἔδει, αἰτίας ἀληθινάς (3, 15, 9). ὅτι, ὡς ἐπὶ τὸ κλίματον, ὅταν εὐρωσὶ τὰ πράγματα, τότε οἱ ἄνθρωποι, γενικῶς εἰπεῖν, καθίστανται εὐμενέστεροι, δημοτικώτεροι καὶ εὐκαταλλακτότεροι, ἐν ᾧ ὅταν ᾖ δυστυχία καὶ ἡ ἀποτυχία συνοδεύῃ αὐτοὺς πανταχοῦ καὶ πάντοτε, οὐδαμῶς δὲ εὐρωσὶ τὰ κατ' αὐτούς, τότε μεταβάλλεται καὶ ὁ ὀλοκληρῶν ὁ χαρακτήρ αὐτῶν, πικρὸς τις καὶ ἐλκώδης καὶ δύσκολος γινόμενος· ὅτι ἡ πρὸς τοὺς γονεῖς ἡλικία καὶ πίστις καὶ εὐπειθεῖα εἶνε τὸ πρῶτον καὶ καλλίστον τῶν ἀνθρωπίνων κατηκόντων (7, 8, 9)· ὅτι τὸ καλλίστον μέσον, ὅπως ἐθιθῶμεν εἰς τὸ νὰ ἡμεῖα πρὸς ἀλλήλους ἐν τῷ κοινωνικῷ ἡμῶν βίῳ φιλαλήθεις, εἶνε τὸ νὰ μάθωμεν νὰ ἀνευσταίμεν εἰς τοὺς θεοὺς (6, 2α 19), ὅτι τὸ κυριώτατον ἐν πάσῃ πολιτείᾳ καὶ τοῖς σωστικώτατον εἶναι ἡ ἀνδρεία (32, 15, 1)· ὅτι ἡ φύσις, δοῦσα ἐκ πάντων τῶν ζῶων εἰς μόνον τὸν ἄνθρωπον τὰς χεῖρας, διὲν ἔδωκεν αὐτάς, ὅπως παρ' ὅλον τὸν βίον ἀπράκτους ἐντάς τῶν γιγνόντων περιέρηται αὐτάς (12, 26α, 3), ἀλλ' ὅπως, ἀσκήσας ταύτας ἐν πάσῃ ἐπιτηδεύσει, δυνήθῃ δι' αὐτῶν νὰ ἀσφαλίσῃ καὶ νὰ ἐξωραίσῃ τὸν βίον αὐτοῦ (12, 26α, 3), καὶ ὅτι αἱ πολλαὶ καὶ ποικίλαι ἡδοναὶ φθέρουσιν τὸν σωματικὴν ὑγίειαν καὶ εὐεξίαν, ὧν ἄνευ ὅλος ὁ βίος καθίσταται ἐλευνὸς καὶ φορτικὸς καὶ πρὸς οὐδὲν χρήσιμος, ἐν ᾧ ἡ ἐκ νεότητος ἀποχρῆ ἀπὸ τῶν προχέειρων τουτων ἡδονῶν γενεᾷ τὴν σωφροσύνην καὶ κρατύνει τὴν σωματικὴν ὑγίειαν καὶ εὐεξίαν, ἥτις ἀναλλοίωτος παρ' ὅλον τὸν βίον παρεπομένη πληροῖ τὸν ἄνθρωπον, καλῶς οὕτως ἀνταμιβόμενον διὰ τὴν κατὰ τὴν νεότητα αὐτοῦ σωφροσύνην, ἡδονῶν πολλῶν ὑψηλοτέρων ἐκείνων, ἄξιαντες κατὰ τὴν νεότητα αὐτοῦ ἀπέφυγεν (32, 14, 12).

Ἐκ πάντων δὲ τῶν κατὰ τὴν νεότητα αὐτοῦ ἀποδοκιμαζόντων οἱ ἄνθρωποι, πρέπει ὁ ὑγιὲς ἔχων τὸν νοῦν ν' ἀποδοκιμάζῃ πρῶτον ὅσα ἔχουσιν τὴν δυνάμιν νὰ καθίσταται τὸν ἄν-

θρώπον μόνον στωμύλον ἢ καὶ ἐξωτερικῶς μόνον λαμπρόν, καὶ δεύτερον πάντα ὅσα υπερβαίνουν τὸ ἀνῆκον εἰς τὴν ἀληθινὴν ἐκαστοῦ χρείαν, νὰ ἐπιδοκιμάζῃ δι' μόνον καὶ ἐπιμελίστατα νὰ σπουδάζῃ, ὅσα εἶνε ἀναγκαῖα, ὅπως καταστήσωσιν αὐτὸν χρηστὸν ἄνθρωπον καὶ ἐπιτηδεύτατον εἰς τὸ ἑαυτοῦ ἔργον (9, 20, 5). Τοιαῦτα δὲ εἶνε μάλιστα πάντων ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ἔργχεις (4, 20 καὶ 21), αἱ τραγωδίαι καὶ οἱ μῦθοι (2, 56, 11, 24, 8α), ἡ γεωμετρία καὶ ἡ ἀστρολογία (9, 14, 5), ἡ ἱστορία καὶ ἡ γεωγραφία (24, 80, 3, 36).

Μουσική.

Λίαν σφάλλονται οἱ φρονούντες, ὅτι ἡ μουσικὴ οὐδεμίαν ἡθιοσύνην καὶ ἀνδραιοσύνην δύναμιν κέκτηται, ἀλλ' εἶνε μᾶλλον περισπῆμένη ἐπὶ ἀπάτῃ καὶ γοητείᾳ ἡ καλλιμεγέλειται μόνον τρυφῆς καὶ περιουσίας ἑνεκα. Διότι πλεον ἢ ἁπλῆς ἐθεβαλώθη ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ὅτι ἡ μὲν οὐτωρὰ τῆς μουσικῆς ἀναπορεύσεως ἐπάγει τὴν ἀγριότητα, τὴν ὀμότητα, τὰς παρανομίας καὶ ἐσθθηματα, τὴν τραχύτητα τῶν σατραπιστικῶν ἐριδῶν, τὴν λυσσαλίαν φιλοδοξίαν καὶ τὴν τελείαν θηριωδίαν ἀνθρώπων τε καὶ θηῶν, ἐν ᾧ ἡ ἀσκήσις τῆς ἀληθοῦς μουσικῆς εἶνε ὠφέλιμος εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους, διότι αὐτὰ ἐξομμεροὶ καὶ πράνουν τὸ τῆς ψυχῆς ἀτέρανεν, καλᾶται καὶ κινεῖ τὸ τῆς φύσεως αὐθαγείας καὶ σκληρόν, καθιστᾷ τοὺς ἀνθρώπους εὐμενεῖς καὶ πρῶτος καὶ ἐυκοινωνήτους πρὸς ἀλλήλους, γενναίους εἰς τοὺς πολέμους καὶ εὐσεβεῖς πρὸς τοὺς θεοὺς. Αὗται δὲ αἱ ὠφελεῖται εἶνε μόνον δυναταί, ὅταν ἀσκήται ἡ ἀληθὺς μουσικὴ, ἥτις οὐκίσταται εἰς τὸ ἐκ νηπιῶν μέχρι τῆς ἀνδραγῆς ἡλικίας ᾄδειν ὕμνους καὶ παιδᾶνας εἰς τοὺς ἐπιχωρίους θεοὺς καὶ ἥρωας, εἰς τὸ ἀσκέειν ἑμβατήρια μετὰ αὐλοῦ καὶ τάξεως, εἰς τὸ ποιεῖσθαι χρῆσιν τῆς μουσικῆς καὶ ἰδίᾳ ἐν πάσι ταῖς σπουδαίαις τοῦ βίου περιστάσεσι καὶ δημοσίᾳ κατὰ πάσας τὰς μεγάλας θρησκευτικὰς καὶ ἔθνικας ἑορτάς ἐνῶπιον τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν, συνεργημένον εἰς κοινὰς συνόδους καὶ θυσίας, ἄνδρες καὶ γυναῖκες ὁμοῦ, παῖδες καὶ παρθένοι, ἄνδρες καὶ ναιστικοί (4, 20, 21).

III Ἀνάγκαι.

Ἡ τότεν γρήσσις εἰς τὸν ἐνεργόν βίον τοῦ ἀνθρώπου ἀνάγκαις εἶναι ἀρκετὰ δύσκολος ἐργασία, ὥς ἐκ τοῦ συνήθους τῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν τῶν ἀπαιτουμένων πρὸς ταύτην· διότι, ὅπως εἶπεν τις τὰ γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ, πρέπει πρῶτον ἕκαστον ἰδίᾳ τῶν γραμμάτων νὰ προσάλλῃ τὸ αἰσθητήριον τῆς ὁψείας· δεύτερον ἡ σημασία καὶ ἡ δύναμις ἕκαστου τῶν γραμμάτων νὰ κατανοηθῇ καὶ νὰ διακριθῇ ἀπὸ τὰς τῶν ἄλλων· τρίτον νὰ κατανοηθῇ καὶ νὰ διακριθῇσιν αἱ πρὸς ἄλληλα σημαίαι καὶ τῶν γραμμάτων εἰς διαφόρους συλλήλας συνερχομένων· τέταρτον νὰ καταβληθῇ προσοχὴ ἐπὶ τὴν ὑπόκρισιν, τὰς διαιρέσεις, τὰς διασπάρσεις καὶ τὰς φιλότητας τῶν λέξεων, ὧν ἕκαστον κοινὸν γένος τινὸς δεῖται. Ἄλλ' εἰ καὶ εἶναι δύσκολος ἡ ἀνάγκαις ὡς τούτων, ἐν τούτοις διὰ τῆς μακρᾶς ἔξεως γίνεται τοσοῦτον εὐχερὲς, ὥστε ἀδύνατον νὰ νοήσῃ, τις ὅτι πάντα ταῦτα προσεχόμενα πρὸς τὴν τελείαν ἀνάγκαις (10, 47, 7).

Τραγωδίαι καὶ Μῦθοι.

Ἡ τραγωδία, διὰ τῆς ζωηρᾶς περιγραφῆς τῶν περιπετειῶν, ἃς ὀρίστανται τὰ ἑκάστοτε ἐν αὐτῇ δρώμενα πρόσωπα, διὰ τῆς ἐκθέσεως τῶν εἰς ἑκάστην ψυχικὴν αὐτῶν διαθέσιν ἐνδεχομένων νὰ βῇσιν λόγων, διὰ τῆς ἀκριβοῦς ἐξαρτημένης τῶν ἀποτελεσμάτων, ἅτινα εἶναι δυνατόν νὰ συνεπάγονται ἑκάστοτε πᾶσα πράξις ἡ κινήσις ἡ πάθος αὐτῶν, προσπαθοῦσα πάντοτε νὰ θέσῃ πρὸ ὀφθαλμῶν πάντων τὰ δεινὰ, ἅγει τοὺς ἀναγνώσκοντας καὶ θεωμένους εἰς βραθείας κινήσεις καὶ εἰς δάκρυα, ἐκκαλεῖ εἰς ἔλεον αὐτοὺς, καὶ συμπάθειας καθιστᾷ πρὸς τὰ παθήματα τῶν ἀναγινωσκόντων καὶ τῶν ὁμιλοῦντων ταλαιπωρουμένων, πολυλαχῶς οὕτως ἐκπληθύνοντα καὶ ἐπιτεπῶς ψυχαγωγούσα διὰ τῶν πιθανοτάτων λόγων καὶ πράξεων τοὺς αὐτὴ ἐντυγχάνοντας. Ἄλλὰ μολοντὶ ἡ κατασκευὴ αὐτῆς βασίζεται ἐπὶ τοῦ πιθανοῦ, ἐπὶ τοῦ ψεύδους καὶ ἐπὶ τῆς ἀπότης, δυνάμει οὐκ ἔχοντι νὰ γένῃ οὐ μόνον αὐτὴ ἀλλὰ καὶ οἱ μῦθοι ὠφέλειαι οὐ μικραὶ τοῖς ἀνθρώποις παροχοί, ὅταν δὲν ἀναγινώσκωσι τούτους μόνον ἐκπληκτικῶς ἢ προσωρινῶς τέρψεως ἐνεκα, ἀλλ' ὅταν διαυγῇ συνείδησιν λαμβάνοντες τῶν ἑκάστοτε ἐν αὐταῖς ἐκτυλισσομένων

ἀνθρωπίνων περιπετειῶν καὶ διδάγματα πορίζουσι ἐκ τῶν ἐν αὐταῖς ἐμφανιζομένων ἀποτελεσμάτων, ἅτινα συνεπάγονται αἱ ἀγαθαὶ ἢ αἱ κακαὶ αἰτίαι καὶ πράξεις τῶν ἑκάστοτε δρώμενων προσώπων, ἀπορροῦνται πᾶν κακὸν ὡς ὀλέθριον καὶ ἡλεῶσι πᾶν ἀγαθὸν ὡς σωτήριον (2, 56, 24, 8 κ. 34, 4, 4).

Γεωμετρία καὶ Ἀστρολογία.

Ἡ Γεωμετρία καὶ ἡ Ἀστρολογία εἶναι μαθήματα ἀναγκαῖα καὶ εἰς ἄλλους μὲν περὶ ἄλλα τοῦ βίου ἐπιτηδεύματα ἀσχολουμένους (9, 21, 11) μάλιστα δὲ εἰς τοὺς περὶ τὰ στρατιωτικὰ διατρίβοντας (9, 20, 5). Διὸ καὶ ὀρεῖται πάντων μάλιστα οὗτοι οὐ μόνον νὰ μὴ λησμονῶσι τὰ ἐν τοῖς σχολείοις ἐκ τῶν ἐπιστημῶν τούτων κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν αὐτῶν διδασκόμενα μαθήματα (9, 21, 4), ἀλλὰ καὶ νὰ προάγῃσι τὰς γνώσεις αὐτῶν τοῦλάχιστον ἐπὶ τοσοῦτον, ἵνα ὅσον εἶναι ἀναγκαῖον αὐτοῖς διὰ τὴν εὐδωσίαν τῶν πολεμικῶν ἐργασίῶν (3, 20, 1 καὶ 6 καὶ 8), εἰ ἂς εἶναι δυνατόν νὰ εὐστοχῇ τις μόνον ἐάν σὺν νῦν πράττῃ τὸ προτεθέν (9, 12, 1).

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐν ταῖς στρατείαις πλείοτερον εἶναι τὰ διαμαρτανόμενα τῶν κατορθουμένων. Ἐάν δι' ἐπισκοπῆσιν τις τὰ ἐν αὐταῖς συμβαίνοντα, πάραυτα διὰ εὐρῆ, ὅτι τὸ αἶτιον τῶν ἀποτυχιῶν εἶναι ἐνίοτε αἱ συμπτώσεις παρὰ τὸ ἔξω, οἷον θυεροὶ καὶ ποταμῶν ἐπιποροαὶ καὶ τὰ γὰρ ὑπερβολαὶ καὶ γίνεσι καὶ οὐχ ἡλαί πυναι καὶ καταιγίδες βλατοὶ (9, 16, 2), ἀλλὰ πάντοτε ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἡ ἀγνοία καὶ ἡ ἐξουσία τῶν ἡγουμένων (9, 12, 4), ὀλιγοῦντων ἢ τολῶν ἀγνοούντων τὴν μεγάλην ἀξίαν καὶ τὴν ὀρθὴν τῶν πολέμοις χρῆσιν τοῦ ὀριζομένου καιροῦ καὶ τῶν ἀπαιτουμένων διαστήματος καὶ τοῦ καταλλήλου τόπου καὶ τῶν ὀριζομένων συνθημάτων καὶ τῶν ἐπιτηδεύων ὀργάνων καὶ συμπακτότερον καὶ τοῦ ὀρθοτέρου τρόπου τῆς χρησιμοποίησιν αὐτῶν (9, 12, 8). Πολλοὶ ἐστρατείας ἀπέτυχον οἰκτροτάτα, διότι οἱ ἀρχηγοὶ τούτων ὑπῆρχον ἀκριτομήτορες, ἐξαγγελλαντες ἀκρίτως τὸ σκοπόμενον, ἄλλοι μὲν διὰ χάριν προφανομένης παραδόξου ἐλπίδος, ἄλλοι διὰ φόβου, ἄλλοι διὰ συνήθειαν, ἄλλοι διὰ φιλοστοργίαν καὶ ἄλλοι δι' ἀπερισκείαν (9, 13). ἄλλοι ἐστρατείας ἀπέτυχον διὰ τὴν ἀνακριβείαν τῶν συνθημάτων καὶ τὴν ἀγνοίαν τῶν διπλῶν συνθη-

μάτων και παρασυνθημάτων (9, 17): ἄλλαι δὲ τὴν τῶν ἀρχηγῶν ἄνοιαν τοῦ ἀκριβοῦς μεγέθους τῶν νυκτῶν καταφωραίνονται ὅτι ἐν ἡμέρᾳ ἐπαρττον δὲ τι εἶδε ἐν νυκτὶ νὰ διαπραχθῇ (9, 18): ἄλλαι δὲ τὴν ἄνοιαν τῶν προϊσταμένων περὶ τὰς καταμετρήσεις τῶν διαφόρων ὁδῶν τῶν τευχῶν καὶ τῶν κλιμάκων (9, 18, 5), ἄλλαι ἕνεκα διδασκαλίας προεργασμένης ἐκ τῆς ἀνάγκης τῶν στοιχειωδеств τῆς Ἀστρονομίας (9, 19).

Ἰνα δὲ μὴ συμβαίνουσιν αἱ ἀποτυχίαι αὐται, αἱ μεγίστην ὁρᾶν τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἀνήμεστον ζημίαν τὰς εἴησι καὶ πολλὴν αἰσχύνην τοῖς πατριῶσι παρενοῦσαι (9, 14, 12, 9, 18, 3 καὶ 9, 9, 19, 1), δεόν, ἐπειδὴ τὰ παρὰ δόξαν ἐν ταῖς στρατιακῇς συμβαίνοντα εἴνε πάμπολλα, τοῦλάχιστον ἐκεῖνα, περὶ ὧν εἶνε δυνατόν νὰ προῶνται, πρὸς οὐδενὶ λόγῳ νὰ διληφῶνται ὑπὸ τῶν ἀρμόδιων (9, 18, 3), ἀλλὰ τὰ μὲν ἐκ τριβῆς, τὰ δὲ ἐκ ἀληθοφανείων, τὰ δὲ ἐξ ἐπιστημονικῆς μαθήσεως τῶν προσφόρων θεωρημάτων τῆς Γεωμετρίας καὶ τῆς Ἀστρολογίας νὰ γινώσκονται καὶ ἐγκαίρους καὶ ἀρμόζοντα αὐτῶν χρήσις νὰ γίνηται (9, 14, 1).

Βαθυτάτη τῆς Γεωμετρίας καὶ τῆς Ἀστρολογίας γνώσις δὲν εἶνε ἀπολύτως ἀναγκαῖα. Ἀρκούν οἱ περὶ τὰ πολεμικὰ διατριβόντες ἐκ μὲν τῆς Γεωμετρίας νὰ γνωρίζωσι καλῶς καὶ νὰ ἐφαρμόζωσι δέντως, ὅταν καιρὸς παρῇ, τὰ περὶ τῶν ἀναλογιῶν καὶ ὁμοιοτήτων τῶν σχημάτων (9, 20, 1): νὰ γνωρίζωσι τὴν ποιότητα τοῦ τόπου, ἐνθα πρόκειται αἱ πολεμικαὶ πράξεις νὰ διαπραχθῶσι (9, 13, 8): νὰ δύνανται ἀκριβῶς καὶ ἀσφαλῶς νὰ ὀρίξωσι τὸ ἐμβαδὸν παντὸς σχήματος: νὰ καταμετρώσιν εὐκόλως τὴν περιμετρον στρατοπέδων καὶ πόλεων: νὰ γινώσκωσι τὴν ἀναλογίαν τῆς περιμέτρου πρὸς τὸ ἐμβαδὸν (9, 21): νὰ μεταβάλλωσι πᾶν σχῆμα εἰς ἕτερον ἰσοδύναμον: νὰ αὐξάνωσι ἢ νὰ ἐλαττώνωσι τὸ ἐμβαδὸν τῶν αὐτῶν σχημάτων (9, 20): νὰ δύνανται νὰ καταμετρώσιν τὰς διαφόρους ἀποστάσεις τῶν ἀντικειμένων καὶ τὰ διάφορα ὕψη καὶ ἐγγυθεν, ἀλλὰ μάλιστα ἐξ ἀποστάσεως, τὰ διάφορα ὕψη τῶν τευχῶν ἐξ ἀποστάσεως, μακρομυμένης πάντοτε τῆς κα θέτου τῆς ἐκ τῆς κορυφῆς τῶν ἀντικειμένων εἰς τὰ ὑποκείμενα ἐπίπεδα καταβιβαζομένης (9, 19, 5). Ἐκ δὲ τῆς Ἀστρολογίας νὰ εἴνε θέσις νὰ γινώσκονται τὰ ποικιλλόντα μεγέθη τῶν ἡμερῶν καὶ τῶν νυκτῶν: νὰ εὐρίσκωνται ἀκριβῶς τὰς ἐκάστοτε αὐξήσεις καὶ μειώσεις

ἐκατέρων τούτων, νὰ ὀρίξωιν ἀκριβῶς τὰς ὥρας τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς: νὰ ἔχωσιν ἀκριβῶς γνώσιν τῶν αὐξήσεων καὶ τῶν μειώσεων τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς, ὧν ἔνευ ἀδυνατοῦν ἀκριβῶς νὰ γινώσκωσι τὰ ἐν θαλάσῃ καὶ ἐπὶ τῆς διανύμενης κατὰ τὰς στρατιωτικῆς πορείας διαστήματα, ἐξ ὧν οὐ σμικρὸν ἐξαρτᾶται ἡ ἐπιτυχία τῶν πολεμικῶν ἔργων, νὰ γνωρίζωσι δὴλ. τὰς ἡμερᾶς καὶ τὰς ἡμερινὰς τροπὰς τοῦ Ἡλίου, τὰς ἡμερᾶς καὶ τὰς μεταξὺ τροπῶν καὶ ἡμερᾶς αὐξήσεις καὶ μειώσεις τῶν ἡμερῶν καὶ τῶν νυκτῶν (9, 14, 6): νὰ γνωρίζωσιν ἀκριβέστατα νὰ εὐρίσκωσιν ἐκάστοτε τὰς ὥρας τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς, ἵνα γνωρίζωσι κατὰ ποῖαν ὥραν πρέπει νὰ διατάσσονται τὰς ἐξεγέρσεις καὶ τὰς ἀναλύσεις (9, 15, 4), κατὰ μὲν τὴν ἡμέραν παρατρυφόντες τὴν σιάν ἢ τὸ ἐν τῷ οὐρανῷ σημεῖον, εἰς ὃ ἐκάστοτε ὁ Ἡλῖος εὐρίσκεται ἢ τὰ διαστήματα, ἅτινα ἔχει διατρεῖει ἐν τῷ οὐρανῷ ὁ Ἡλῖος, κατὰ τὴν νύκτα δὲ, ἐν εὐδία μὲν παρατρυφόντες καὶ τὴν τάξιν τῶν δώδεκα ζῳδίων καὶ τὴν συνεγῆ καὶ ἐπὶ ἀλλήλων διαδοχὴν καὶ θέσιν αὐτῶν (9, 15, 6), ἐν συννεφίᾳ δὲ παρατρυφόντες διὰ τῶν νεφῶν τὴν ἐκάστοτε θέσιν τῆς σελήνης καὶ ἐξ αὐτῆς νὰ δύνανται νὰ τεμαρίζωνται ἀκριβῶς τὴν ὥραν (9, 15, 12). Ἐπὶ δὲ πρέπει ἐκ τῆς Ἀστρολογίας πλὴν τούτων νὰ γνωρίζωσι καὶ ἐκεῖνα, δι' ὧν νὰ μὴ ᾔησιν δυνατόν ποτε νὰ ἀποστασίουσιν, ἀλλ' αἰσπότε οὐσικῶς νὰ ἐξηγῇ πάντες τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ συμβαίνοντα (9, 19).

Ἐπειδὴ δὲ οἱ κόποι καὶ ἡ δυσκολία πρὸς ἐκμάθησιν τῶν τοιούτων γνώσεων εἴνε ὅλως δυσανάλογος πρὸς τὴν μεγάλην ὄφελειαν τὴν ἐξ αὐτῶν ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἔργοις προεργασμένην (9, 14, 5), διὰ τοῦτο οἱ ἀποφειγόντες καὶ τῶν στρατιωτικῶν τοὺς τοιούτους κόπους εἴνε ὄντως ἀφιλοτιμότεροι καὶ γυδαίτεροι τῶν ἀκούοντων τὰς βαναύσους τεχνάς, οἵτινες πολὺ μάλα, ὅπως τὸ ἴδιον αὐτῶν ἔργον τελείως ἐκτελῶσι, προπαρασκευάζονται διὰ τῆς ἀσκήσεως εἰς ἐπιτηδεύτητας διαφόρους, συνεργούσας ὅπως οὖν εἰς τὴν τελειάν ἐπιτέλειον τοῦ κυρίου ἔργου αὐτῶν (9, 20, 7).

Ἱστορία.

Ὅταν ἡ ἱστορία καλῶς ἀναγινώσκηται καὶ διδασκῇται, παρέχει πλείστας ὠφελείας τοῖς ἀνθρώποις, διὰ τῶν ἀληθινῶν λόγων καὶ ἔργων

εις ἅπαντα τὸν χρόνον διδάσκουσα καὶ πείθουσα αὐτοὺς περὶ τῶν ἐκείστοτε καληγόντων καὶ συμφερόντων αὐτῶν (2, 56, 11, 24, 8 a).

Διὸ εἶνε τὰ πάσης ἱστορίας ἀλλοτριώματα: ἡ ψευδογραφία καὶ ἡ ἀντεγρίσις (3, 47, 6), καὶ διὰ τοῦτο πάντα ἱστορικὸν συγγραφεὺς τὸν ἄλλο τι περὶ πλείονος ποιοῦμενον τῆς ἀληθείας εὐδὺς πρέπει νὰ ἀπορρίπτωμεν ὡς ἄχρηστον, ἢ ὀρθότερον ὡς ἐπιβλαβὴ (38, 1 θ, 2). Διότι τὸ τέλος καὶ ἡ δύναμις τῆς ἱστορίας κείται ἐν τῇ ἀληθείᾳ (34, 4, 2, 2, 56, 12). Καθὼς δὲ τοῦ ζώου τὸν ὕψων ἀφαιρέσεισιν ἄχρηστον ἀποβαίνει τὸ ὑπολειπόμενον ὅλον, οὕτω καὶ ἐκ τῆς ἱστορίας ἀνακρίσεισις τῆς ἀληθείας τὸ κατὰ μέρος ἐκείνον αὐτῆς ἀποβαίνει ἀνωφελέστατον διηγεῖσθαι καὶ διὰ τοῦτο, ὅταν αἱ πράξεις ἀπεικονίζωνται καὶ ἐλλογῶμεν καὶ διὰ τῶν μεγίστων ἐπαύλων νὰ κοσμήσωμεν τοὺς ἱσθρὸς ἡμῶν: δέον ὡσαύτως νὰ ἐξέχωμεν καὶ ἱπποειδίστως νὰ ψέγωμεν τοὺς φίλους τοὺς ἡμῶν. ὅταν πλημμελῇ καὶ ἐπιλογῇ ἑγὼ αὐτῶν ὑποδεκνύσας τοῦτο δέον, τέλος, οὐκ ἀποκατεληγμένον περὶ τῶν ἱστορικῶν προσώπων καὶ καὶ πάντοτε ἀναλόγως τῶν πράξεων αὐτῶν νὰ ἐξέχωμεν μὲν αὐτοὺς, ὅταν ἐπιφύγα πράττωσι, νὰ ἐγκωμιάζωμεν δὲ αὐτοὺς, ὅταν ἐγκωμίων ἔξῃ πράττωσι. Διότι οἱ ἐν τοῖς πράγμασιν ἀναστρέφόμενοι εἶνε ἀδύνατον πάντοτε νὰ εὐστοχῶνται πάντοτε νὰ ἀμαρτάνωσι καὶ ψεκτὰ καὶ ἱπποειδὲς θὰ πράττωσι: φόρου ὅθεν καὶ ἱπποειδὲς πρέπει νὰ τυγχάνωσιν ὑπὸ τοῦ ἀληθοῦς ἱστορικοῦ ἄλλως, μεροληπτοῦμεν, ἢ δὲ μεροληψία εἶνε οὐσιωδὲστάτη ἔλλειψις ἐν τῇ ἱστορίᾳ (1, 14, 4).

Ἐάν δὲ τις νομίσῃ, ὅτι δὲν προσήκει εἰς τὸν φιλοπάτριον τὸ νὰ ψέγῃ τὰ τοῦ ἰδίου ἔθνους ἀμαρτήματα ἢ τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ σφάλλοντες, ἀγνοεῖ τὰ καθήκοντα τοῦ φιλοπάτριδος καὶ συγγεῖν αὐτὰ πρὸς τὰ τοῦ δημοκράτου. Ἄνδρος φιλοπάτριδος ἔργον εἶνε ἐκ παντὸς τρόπου ἔργον νὰ βοηθῇ τοὺς ὁμοεθνεῖς αὐτοῦ κινδυνεύοντας, μεγάλων καὶ ἀγωνιζόμενων ὑπὲρ αὐτῶν, ὑπερασπίων αὐτοὺς καὶ ἐξευμενίζων καὶ περιστέλλων τὴν ὀργὴν τῶν ἰσχυρῶν: ἀλλὰ τὸ νὰ βοηθῇ τις τοὺς μετὰ παρηγορίας λόγους καὶ νὰ διαστρέφῃ τὰ πράγματα καὶ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἀλήθειαν, ἐν μὴ ἐνοχλήσῃ τὰς ἀκούας τῶν ζώντων, πλὴν τοῦ ὅτι εἶνε κακὸν καὶ καὶ πᾶντορ πόλεμον τῇ ἱστορίᾳ, εἶνε προσέτι καὶ σφόδρα ἐπιβλαβές, καθόσον ἐκ τοῦ τοιοῦτο οὐδὲς ποτε διαρθεῖται, θὰ ἐπαυλαμβάνονται δὲ τὰ αὐτὰ σφάλματα ἐν τοῖς αὐτοῖς πάντοτε (38).

Σημειώσιον ὅμως ἐνταῦθα, ὅτι κατὰ τὴν ἱστορίαν δέον νὰ ἐξεργηθῶμεν καὶ μὴ αἱ παράνομοι πράξεις καὶ αἱ συμφοραὶ τῶν δρώντων προσώπων, ἀλλὰ μάλιστα ἀναγκαῖον εἶνε νὰ ἐπισημειῖται ἡ γενναίότης, ἡ μεγαλοψυχία, ἡ μετριοπάθεια πρὸς τοὺς πολεμίους καὶ ἐν γένει πάντα τὰ καλὰ καὶ δίκαια ἔργα αὐτῶν: διότι πέφυκεν οἱ ἄνθρωποι νὰ διορθῶνται πλείοτερον ὑπὸ τῶν σπουδαίων καὶ ζηλωτῶν ἔργων, παρά ὑπὸ τῶν παρανόμων καὶ φευκτῶν πράξεων: καὶ τοῦτο, διότι ἡ ἀφύγησις τῶν καλῶν ἔργων ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἐνθουσιάζῃ τοὺς ἀκούοντας καὶ νὰ ἐξοτρύνῃ αὐτοὺς εἰς ἀπομίμησιν τῶν γενναίων ἔργων (2, 61). Ἄσποτον δὲ ὅλως εἶνε νὰ ἐνδιατρίβωμεν εἰς τὰς κτίσεις τῶν πόλεων, καὶ πότε καὶ πῶς καὶ διὰ τίνων καὶ τίνας ἐτεκα καὶ ποῦ ἐτεκίσθησαν. Τὰ τοιαῦτα οὐδεμίαν παιδευτικὴν δύναμιν κίνηται, ἐν ᾗ ἡ ἀπακρίβωμένη καὶ πιστὴ καὶ ζωηρὰ ἀφήγησις περὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀγωγῆς καὶ τῶν κλίσεων καὶ διαθίσεων καὶ ἐπιφανειῶν πράξεων τῶν διαλαμπάνων ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀνδρῶν ἔχει πολλὴν παιδευτικὴν δύναμιν, ἱκανὴν νὰ ἐκνορθώσῃ τοὺς ἀκούοντας: διότι φρεσὶ ὁ ἄνθρωπος ζήσῃ καὶ ἀπορριμμάτων τοὺς ἐμφύργους μᾶλλον ἄνδρας παρὰ πᾶν ἄλλο τοῦ κόσμου τοῦτου ἄψυχον κατασκευάσμα (10, 21, 2). Καὶ διὰ τοῦτο δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἀκόλουθον καὶ ἴδιον τῆς ἱστορίας εἶνε ὁ ἔπαινος καὶ ἡ ἐπ' ἀγαθῷ μνήμη τῶν ἀξιολόγων προέσεων (2, 61, 6), σκοπὸς δὲ τελικὸς αὐτῆς ἔργων αὐτῶν ἀλὲ τῶν ἀληθειῶν ἔργων καὶ λόγων εἰς πάντα τὸν χρόνον διδάσκει καὶ πείθει τοὺς φιλομαθοῦντας (2, 56, 11, 38, 13, 5), καὶ δεύτερον ἡ μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἀναπαιδῶς καὶ διαγωγῆς ἀπόκτησις βιωτικῆς ἐμπειρίας χρησιμώτατῃ καὶ εἰς πᾶσαν μὲν περίστασιν τοῦ βίου ὡς ὅμως κατὰ τοὺς χρησιμωτάτους καιροὺς (1, 75, 6).

Ὁ μελετῶν τὴν ἱστορίαν πᾶν τοῦτου παιδεύεται καὶ γυμνάζεται ἄριστα πρὸς τὰς πολιτικὰς πράξεις, μακθάνει δὲ νὰ ἀποτρέφῃ γενναίως τὰς τῆς τύχης μεταβολὰς, εὐσταθεῖ ἐν αὐτῇ καὶ ἄλλους εἰς τὰς αὐτὰς καὶ χαίρειν ἐν περιπετείᾳ περιπεσόντας. Καὶ ἀληθῶς εἰπὲν ἡ ἀκριβὴς γνώσις τῶν πράξεων τῶν πρὸ ἡμῶν γενομένων συντελεῖ ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην γνώσιν εἰς διορθωσιν τῶν ἀνθρώπων (1, 1, 4). Διότι δύο εἶνε οἱ τρόποι, δι' ὧν ὁ σῶσις ἡμῶν ἢ πρακτικὴ κρατύνεται, ἢ ἐμπειρία ἡμῶν ἢ βιωτικὴ πολλαπλασιάζεται καὶ ὁ βίος ἡμῶν βελ-

τιούται και παιδεύεται ἡ διὰ τῶν ἰδίων παθημάτων μάθησις καὶ ἡ ἐκ τῶν παθημάτων τῶν ἄλλων διδασκαλία ἡμῶν. Ὅτι ἡ διὰ τῶν ἰδίων παθημάτων μάθησις εἶνε ἐναργεστέρα, ἀπομνημονεύσιμος ἦν καὶ παραμεινόντα ἀνεξίτηλος ἐν ἡμῖν εἰνε τὸσον ἀληθές, ὅσον ἀληθές εἶνε, ὅτι αὐτὴ εἶνε ἐναργεστέρα, ὀχληροτέρα, κινδυνωδεστέρα. Ἐν ᾧ ἡ διὰ τῶν ἄλλοτρίων παθημάτων διδασκαλία δὲν ἔχει μὲν τὴν ἐναργεῖαν καὶ τὴν ἀμεινότητα καὶ τὸ ἀνεξίτηλον τῆς διὰ τῶν ἰδίων παθημάτων, εἶνε ὅμως ἀβλαβεστάτη· τοῦτου δ' ἕνεκα οἱ μὲν φρόνιμοι βλέποντες ἐν ταῖς τῶν ἄλλοτρίων ἀτυχίαις καὶ παθήμασι τὸ αὐτοῖς ἐκάστοτε συμπεριέσθαι, θυμίζουσι τὸν βίον αὐτῶν κατὰ ταῦτα, ἐν ᾧ ἐκτεθῶσι αὐτοὶ εἰς κινδύνους καὶ πρὶν ἢ βλάβῃσιν ἀπειροσκόπως ριπτόμενοι εἰς τὰ τοῖς βίοις πολυποικίλα συμπτώματα, μόνον δὲ οἱ μὴ ἐργαστες νοῦν παιδεύονται, ἐννοεῖται ὅσον εἶνε δυνατὸν, οἱ ἀνόητοι νὰ παιδευθῶσι, ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῶν παθημάτων· ἐν γένει ὅμως οὐδεὶς ὑγιαίνει τὸν νοῦν ἔχων ἐκουσίως καὶ ἐν ἐπιγνώσει προτιμᾷ τὴν διὰ τῶν οἰκείων περιπετειῶν μάλλον ἢ τὴν διὰ τῶν ἄλλοτρίων διόρθωσιν, καθόσον αὐτὴ μὲν γίνεται, ὡς εἴπομεν, ἄνευ πόνου καὶ κινδύνου, ἐκείνη δὲ μετὰ μεγάλων πόνων καὶ κινδύνων. Ἡ πραγματικὴ ἱστορία, ὡς ἐνέχουσα ἀπειρα βιωτικὰ συμπτώματα, ὡς περιλαμβάνουσα παμπόλλας περιπετείας τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ὡς ἀπεικονίζουσα μυριάς ἀτυχίας καὶ συμφορὰς, ἐπιτυχίας καὶ κατορθώματα τῶν δρώντων προσώπων, καθίσταται τὸ καλλίστον παιδεύμα πρὸς τὸν ἀληθινὸν βίον, καθόσον, ἕνεκα τῆς ἐμπειρίας τῶν βιωτικῶν πραγμάτων, ἦν ἀποκτείνῃ οἱ μελετῶντες αὐτήν, δύναται ἐπὶ πάσης βιωτικῆς περιστάσεως καὶ κατὰ πάντα καίρῳ, ἄνευ βλάβης, ἀσφαλέστατα νὰ κηρύσσει περὶ τοῦ ἐκάστοτε βελτιώσεως (1, 35. 29, 6. 3).

Ἄλλ' ὅπως ταύτην τὴν βιωφελεστάτην διεικνύοντα ἐπιτύχουσι οἱ φιλομαθοῦντες, πρέπει νὰ ᾔνε σφιδρα ἐλκεκτικοὶ περὶ τὰ ἀναγκύματα τὰ ἱστορικὰ, διότι οὔτε πάσης ἱστορίας ἡ ἀνάγκη, οὔτε ἡ ὅπως ἐνυγε διδασκαλία δύναται ταύτην τὴν διεικνύοντα τοῖς φιλομαθοῦσι νὰ ἐμπνέουσι.

Ἐν πρώτοις ἀληθινούς λόγους καὶ ἀληθινὰ ἔργα καὶ οὐχὶ διεστραμμένα καὶ ὑπὸ τῆς ἐμπαθείας ἡ μεροληψίας πολλὰ καὶ παραμορφωμένα πρέπει νὰ ἐνέχη ἡ ἱστορία, ἂν μὲλλῃ ὠφελείας ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου νὰ γείνη, καὶ τοῦτο, διότι, ὡς ἐκ τῆς θελας δυνάμεως, ἡ φύσις κέκτεται ἡ ἀλήθεια, μόνον αὕτη δύναται

νὰ ὠφελήσῃ τοὺς φιλομαθοῦντας (2, 56, 11). Ἀκαταγώνιστος ὅπως καὶ αὐτοῦ σχημαθία εἶνε ἡ δυνάμις τῆς ἀληθείας. Διότι, ἐν ᾧ πᾶσι τῆς γῆς αἱ πολυμορφὶ μορφαὶ δυνάμεις λυσσάλλως καταπολεμοῦσιν αὐτήν, ἐν ᾧ καὶ αἱ πῦθνότητες πᾶσι συντάσσονται μετὰ τοῦ ψεύδους, ἐν τούτοις ἡ ἀλήθεια, ἡ ἐν τοῖς ἀνθρώποις μεγίστη θεὸς αὕτη, δι' ἀγνώστων ὁδῶν ἀνταρπασθῆναι εἰσδύει εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, καὶ ποτὶ μὲν πέραντα διεκνύει τὴν θεῖαν δύναμιν αὐτῆς, ποτὶ δὲ καὶ πολλὸν χρόνον ἐπισκοπισθεῖσα, τέλος ὅλως κατ' ἀγνώστων καὶ θαυμάσιον τρόπον ἐπαυρατὶ καὶ κατὰ κράτος κατανικᾷ καὶ τελείως ἐξαφανίζει τὸ ψεῦδος (13, 5, 4).

Ἄν μὲλλῃ ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας νὰ ᾔνε τοῖς ἀνθρώποις ὠφελίμος, πρέπει δευτέρον νὰ μὴ ᾔνε μερικὴ, ὑποθέσεις ἔχουσα σκιαρὰς, εὐπερίληπτους καὶ στενάς, ἀλλὰ καθολικὰς, περιλαμβάνουσα πάντα τὰ ἀνθρώπινα πράγματα καὶ ἀφηγουμένη τὴν οἰκονομίαν πάντων τῶν ἐν τῷ κόσμῳ γεγονότων. Ἡ ἀφήγησις τῶν πράξεων βασιλέως ἢ τυράννου τινός, ἡ ἀφήγησις ὠρισμένων πολέμων καὶ πράξεων καὶ μερικῶν ὁριστικῶν ἐνεργειῶν διττῶς εἶνε ἀναφελής· πρῶτον, ὅτι ἐν ταῖς τοιαύταις μερικαῖς ἀφήγησιν παραρροῦνται συνθεστάτα τὰ πράγματα καὶ ψευδῶς ἀπεικονίζονται τὰ δρώντα πρόσωπα, ὡς ὅτιον, οὕτως εἰπεῖν, ἡναγκασμένων τῶν συγγραφέων, ἕνεκα τῶν σκιαρῶν ὑποθέσεων, ἃς πραγματεύονται, τὰ μικρὰ μεγάλῃ νὰ ποιῶσι καὶ περὶ τῶν κρυφῶν μυστηρίων ἀξίων πολλὰ καὶ σμυρὰ νὰ λέγωσι καὶ δευτέρον, διότι σκοπιζόμενον τὸ πνεῦμα τοῦ περὶ τὰς τοιαύτας μερικῆς ἱστορίας διατρίβοντος εἰς ἀπομεμονωμένους πολέμους καὶ εἰς μερικὰς πράξεις ἀπορροῦσιν ὑπὸ τούτων καὶ ἀδυνατᾷ εἶτα μόνον τοῦ ἀνευ ὁδηγίας τινός ἐκ τῶν πανσμίκων τούτων καὶ ὅλως μετ' ἀλλήλων ἀσυνδέτων τεμαχίων τῶν ἐν ἀνθρώποις γεγονότων νὰ εὕρῃ τὸν συνδεσμὸν τὸν συνδόντα πάντα τὰ κατ' ἑκάστον ταῦτα εἰς ἐν ἀρμονικὸν καὶ ἐκτίμιμον ὅλον καὶ νὰ διακρίνῃ τὰ μέσα καὶ τὸ ὅλον σχέδιον, ὅπερ ἡ θεία πρόνοια διὰ τῆς ἱστορίας ἐν τῷ κόσμῳ νὰ πραγματοποιήσῃ βούλεται (7, 7, 6. 1, 4). Ὅπως δὲ προσεκκολλημένος εἰς τὴν ἐρευναν τοῦ μερικῶ μόνον ἀμυδρὰν τινα ἔννοιαν τοῦ ὅλου, οὐδέποτε δὲ γνώσιν σαφεστάτην εἶνε δυνατόν ν' ἀποκτήσῃ τις, οὕτως εἶνε ἀδύνατον γνώσιν σαφεστάτην περὶ τῶν νόμων τῶν ἱστορικῶν τῶν διεπνόντων τὰς τύχας τῆς ἀνθρωπότητος, περὶ τοῦ συνό-

(Ἐλ. Φιλόλ. Σόλλογος, Εἰκοσπενταετηρίε.)

λου τῶν ἐν τῇ ἐνεργῇ βίῃ τῶν ἀνθρώπων ἐκραινωμένων παθῶν καὶ πράξεων, περὶ τὸν ἐλαττωμένον πᾶσις ἀνθρωπίνης πράξεως, περὶ τοῦ τελικοῦ σκοποῦ τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων, ὃ ἀποκρίσθαι τις, μόνον περὶ τὰς μερικὰς ἱστορίας ἰνδικαίρειν· διότι αἱ τερπναὶ καὶ χρήσιμοι αὐτὰς γνώσεις προκύπτουσι μόνον ἐκ τῆς ἐπισκοπῆσεως καὶ βαθύτης κατανοήσεως τῆς τε πρὸς ἄλλα συμπλοκῆς καὶ παραθέσεως πάντων τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ ὁμοιότητος ἢ διαφορᾶς αὐτῶν, ὅπερ ἐπιτυγχάνεται μόνον διὰ τῆς γνώσεως τῆς καθολικῆς ἱστορίας, ἐνθα βλέπει τις ὁρθολογικῶς τὸν δακτυλὸν τοῦ βίου, τὸν κατευθύνοντα πρὸς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ὠσιμώμενον σκοπὸν τὰ πολλὰ καθ' ἑκάστην ἐνθα βλέπει τις τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν καλλὸν ἐν τῇ ἱστορικῇ δυνάμει ἐναργέστατα, ἀπαρῶν λατὰ ὅπως ἐναργέστατα βλέπει τις τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν καλλὸν τοῦ ζῆου, οὐχὶ ὅταν εἴδῃ τὰ μέλη αὐτοῦ διεσπασμένα, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ὅλον καὶ καλὸν σῶμα τοῦ ζῆου ζῶντος καὶ κινουμένου σύμφωνα τὰ πολυποικίλα μέλη, ἐξ ὧν συγκροτεῖται· καὶ ὅπως κατανεῖ τὸ σχῆμα καὶ τὴν θέαν καὶ τὴν ἐν τῇ παντὶ τάξει τῆς ὅλης ἀκουίνης οὐχὶ ἐκ τῆς θέας τῶν καθ' ἑκάστην ἀκρίβειαν αὐτῆς, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐπισκοπῆσεως τοῦ σῶματος, ὅταν καὶ τὸν νοῦν τὸν διέποντα τὰς τύχας τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τὸν συνέχοντα ἐν τῇ ἐνιαυτῇ τῆς οὐσίας αὐτοῦ συμπάσης τῆς ποικιλοφύρου τοῦ ἀνθρωπίνου βίου περιπετείας, οὐχὶ ἐκ τῆς μερικῆς, ἀλλ' ἐκ τῆς καθολικῆς ἱστορίας δύναται νὰ καθῇ τις (1, 4, 1—11. Πρβλ. 3, 32, 7 καὶ ἐξ.).

Ὅσον διαφέρει τὸ καθεῖν τοῦ ἀπλῶς ἀκούσαι, τόσον διαφέρει καὶ ἡ καθολικὴ ἱστορία τῶν ἐπὶ μέρους ἱστοριῶν (3, 32, 10). Ἀλλ' ἐπειδὴ πέφυκεν ἡ γνώσις τῶν κατὰ μέρος πραγμάτων νὰ διασπαρίζεται καὶ νὰ βαθύνεται ἐκ τῆς γνώσεως τοῦ ὅλου, ἡ δὲ ἐπιστήμη τούτου νὰ διευκολύνεται ὑπὸ τῶν κατὰ μέρος γνώσεων, διὰ τοῦτο ἀρίστη τῆς ἱστορίας πραγματεία εἶνε ἡ ἀκριβὴς γνώσις ἀμφοτέρων· τῶν τε κατὰ μέρος γνώσεων καὶ τῆς καθολοῦ ἱστορίας (3, 1, 7).

Ἄλλ' ὅπως ἐγκαρπὸς γίνεται ἡ τῆς ἱστορίας μελέτη δὲν ἀρκοῦσι ταῦτα. Ἀνάγκη καὶ ὁ πρῶτος τῆς διδασκαλίας καὶ ἀναγνώσεως τῆς ἱστορίας νὰ ᾖ κατέλληλος. Ἐν πρώτοις δέον, ἐὰν ποτε ἐλέγθησαν λόγοι τινές, νὰ γνωρίζωμεν αὐτοὺς τοὺς κατ' ἀλήθειαν ῥηθέντας λόγους, οἰοδύποτε καὶ ἂν ὦν οὗτοι, οὐδέ-

ποτε δὲ ὑποβολιμαίους καὶ πλαστούς· εἴτα δὲ νὰ ἀνερευνώμεν καὶ νὰ εὐρίσκωμεν τὴν αἰτίαν, ἥς ἐνεκα ἐπέτυχεν ἡ δὲν ἐπέτυχε τὸ πραχθῆναι ἢ τὸ ῥηθῆναι, διότι ἡ ψιλὴ ἀφήγησις τῶν γεγονότων ψυγαγωγὴ μὲν πως τοὺς ἀκούοντας ἢ μελετώντας οὐδαμῶς ὅμως ὠφελεῖ αὐτούς, ἐν ᾧ, ὅταν προστεθῇ καὶ ἡ αἰτία, τότε εἶνε δυνατόν νὰ καρπωθῇ τις ἐκ τῆς ἱστορίας ὠφελεῖν τινα εἰς τὸν βίον αὐτοῦ, καθότι μόνον τότε θὰ ᾖ εἰς θέαν ἀναλογιζόμενος τὰ πάσαι ποτὲ ἐν τῇ ἱστορίᾳ συμβάντα, ἀγαθὰ τε καὶ κακὰ, καὶ συγκρίνων αὐτὰ πρὸς τὰ νῦν γιγνόμενα, νὰ εὐρίσκῃ τὰς ὁμοιότητας αὐτῶν καὶ νὰ ἐδηγῇται εἰς τὰς περὶ τοῦ μελλόντος σκέψεις καὶ ἐνεργείας του, ὅτε μὲν ἀπορρῶν τὰ ἄλλοτε ποτε βλάβης καὶ ὀλέθρου πρὸς ἓνα τοῖς ἀνθρώποις γεγόμενα, ὅτε δὲ θαρραλεώτατα ἐπιχειρῶν τὴν πραγματικῶν σκοπῶν ἀγίαν καὶ λυσitelocstῶν, πραγματοποιήσῃων ἄλλοτε ἐν τῇ μακρῇ ἱστορίᾳ ἀποδειχθέντων. Ἡ τόσον ἐπωφελεῖς αὕτη χρῆσις τῆς ἱστορίας ὅπως ἀνωφελὴς ἀποβαίνει, ὅταν ἐν τῇ ἀφήγησιν τῶν γεγονότων ἡ παρανομιῶνται οἱ ῥηθέντες λόγοι καὶ αἱ αἰτίαι τῶν ἐκαστοῦ συμβαινόντων, ἢ ψευδῇ ἀντὶ τούτων ἐπιχειρήματα καὶ πλαστοὶ καὶ διεσποδοὶ λόγοι καὶ οὐχὶ οἱ ἀληθεῖς λέγονται. Ἡ οὕτως διαποικιλιεῖσα καὶ παραμορφωθεῖσα ἱστορία ὅπως ἀνωφελὴς ἀποβαίνει, διότι οὐδεμίαν νοουθεσίαν ὁ ἀναγνώσκων καὶ ὁ διδασκόμενος διὰ τὸν βίον αὐτοῦ δύναται νὰ πορῶθῃ· ἐὰν δὲ ἐκ τῆς ἱστορίας ἀραιώσῃ τις τὸ δυνάμενον νὰ νοουθετῇ ἡμᾶς, ἐκείνη, ὅπερ θὰ ἐναπομείνῃ, οὐτε ἔλεον τινα δύναται νὰ ἐμβάλῃ, οὐτε ἐν γένει, ἐπεὶ καὶ κατ' ἐλάχιστον, δύναται νὰ ὠφελῇ ἡμᾶς (12, 25, γ).

Ἐπίσης ἀνωφελὴς γίνεται ἡ ἱστορία, ὅταν ὁ μελετῶν αὐτὴν ἐν ἐμβάθυνι οὐτε εἰς τὰ αἰτία τῶν ἐκαστοῦ συμβαινόντων, οὐτε εἰς τὸν τρόπον τῆς ἀνελίξεως αὐτῶν, οὐτε εἰς τὰς προαίρεσεις τῶν δρώντων προσώπων, οὐτε εἰς τοὺς διαφόρους χαρακτῆρας καὶ τὰ διάφορα συμπεριφέροντα καὶ πάθη αὐτῶν, ἀλλὰ ἐπικρίνεται μόνον εἰς τὴν ψιλὴν ἀφήγησιν τῶν γεγονότων καὶ εἰς τὴν ἐξηκὴν ἐλθεῖν τῶν καθ' ἑκάστην περιπετειῶν. Μόνον ἡ ἀκριβὴς ἐξέτασις καὶ ἡ τελεία γνώσις τῶν αἰτίων τῆς ἐκαστοῦ ἐναγωγῆς τῶν δρώντων προσώπων καὶ μόνον ἡ βαθύτης γνώσις τοῦ ἀληθοῦς τρόπου τῶν συμβαινόντων δύναται νὰ ὠφελήσῃων ἡμᾶς, καθόσον μόνον τότε εἶνε δυνατόν τὰ ἐκαστοῦ γιγνόμενα νὰ κινήσῃων ἡμᾶς εἰς εὐλογον βίον

ἢ εἰς δικαίαν ὀργήν, συναισθήματα ἴσων συντελεστικὰ εἰς τὴν ἐπανόρθωσιν τοῦ βίου ἡμῶν, καθόσον οὗτο ἀντικατοπτρίζεται ἐν ἡμῖν ἡ ζηλωτὴ χρυσότης καὶ ἡ φωνικὴ μορφοῦσα τῶν σφαιρῶν καὶ τῶν πράξεων τῶν ἄλλων. Ἄν δὲ ἡ ἱστορία δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἐξῇ τὴν ἐκτελέσει ἡμῶν, νὰ ἀνακινήσῃ τὸ συναισθηματικὸν καὶ νὰ διαλευκάνῃ καὶ ἀναπτύξῃ τὴν ἠθικὴν ἡμῶν συνείδησιν, περιορισθῇ δὲ μόνον εἰς τὴν πληρωσὶν τοῦ νοῦ ἡμῶν ἐκ γεγονότων, προσώπων, χρόνων, ὁρῶν καὶ τῶν τοιούτων, οὐδὲν τότε ἐκ τῆς ἱστορίας ὀφείλου, διότι ἄδύνατον ὁ ἄνθρωπος διὰ τοῦ πλῆθους νὰ μετασχηματισθῇ οὕτως, ὥστε νὰ χαίρῃ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς καὶ νὰ ἀγρίηται ἐπὶ τοῖς κακοῖς, ὅπερ ἰσχύει ἡ βράσις πάσης ἠθικότητος καὶ πάσης ὀρθοπραξίας· ἀδύνατον δὲ πάλιν νὰ ἀρνηθῇται ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, ἂν δὲν ἐξετάζωνται βελτίστα τὰ αἰτία τῶν γεγονότων. Διότι πῶς, ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα νὰ ἔχη σημασίαν οὐχὶ τὴν αὐτὴν πάντοτε, ἀλλὰ διαφορὰν καὶ ὅποτε ἀναλόγως τῶν δρώτων προσώπων, τῶν ἐλαττωμάτων, τῶν αἰτίων καὶ τοῦ σκοποῦ αὐτῶν. Ἐπομένως τὸ αὐτὸ ἐνέργημα ἢ τὸ αὐτὸ πάθος δύναται νὰ προκαλῇ διαφορὰς ἐκάστοτε αἰτίαις καὶ διαφορὰς συναισθημάτων· οὕτω π.χ. τὸ τυπτεσθαι τοὺς ἐλευθέρους πολίτας, ἐκ πρώτης ὕψεως καὶ ἀπολύτως φαίνεται καταδικαστικόν, καὶ ἐν τούτοις, ὅταν ἀμυνόμενός τις τύπῃ τὸν ἐπιτιθέμενον ἐλευθέρου πολίτην, τοῦτο εἶνε δίκαιον, ὅταν δὲ τύπῃ αὐτὸν ἐπὶ διορθώσεως καὶ μαθήσεως, τοῦτο εἶνε μάλιστα τιμὴ καὶ χάριτος πρόξενον. Τὸ φρονεῖναι πολίτην θεωρεῖται ὡς μέγιστον ἀέθλημα καὶ μεγίστων προστίμων ἄξιον· καὶ ἐν τούτοις ὁ μὲν φρονεῖς πολίτην μοχλὸν ἢ κλέπτην θεωρεῖται ἄθως, ὁ δὲ φρονεῖς πρὸς ὅτιον ἄξιος τῶν μεγίστων τιμῶν. Ἐκ πάντων τούτων φαίνεται, ὅτι ἠθικὴν ἀξίαν ἔχει μόνον ἡ πρακτικὴ καὶ ἡ αἰτία καὶ οὐχὶ αὐτὸ τὸ τελούμενον· διό, ἂν μελλῶμεν νὰ μάθωμεν ὁρθῶς νὰ κρίνωμεν τὰς τοῦ βίου περιπτώσεις καὶ νὰ χαίρωμεν μὲν ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς, νὰ ἀγρίωμεθα δὲ ἐπὶ τοῖς κακοῖς, ὅπερ εἶνε τὸ παιδευτικόν, δὲν αἱ πρακτικαὶ καὶ τὰ αἰτία μάλλον ἢ τὰ τελούμενα ἐπακρίβως νὰ ἐξετάζονται (2, 56, 13).

Ἡ ἐμβριθὴς τῆς ἱστορίας μελέτη δύναται νὰ συντελέσῃ τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐπανόρθωσιν τοῦ βίου τῶν φιλομαθοῦντων καὶ οὕτω ν' ἀποβῇ αὐτοῖς ὠφελιμωτάτη (1, 35), ὅταν δὲν περιορίζηται μόνον ὁ μελετῶν εἰς τὴν ἐκτί-

τῶν γεγονότων, ἀλλ' ἀνερευνᾷ καὶ εὐρίσκει τὰς αἰτίας ἐκάστου τῶν ἱστορικῶν γεγονότων καὶ ἦνε εἰς θέσιν οὐ μόνον νὰ διακρίνῃ ἐκ τῶν πολλῶν ἐνεργημάτων τῶν εἰς ἐκαστὴν περίστασιν δυνατῶν τὸ ἐκαστοῦ συμπεριφερόμενον καὶ ἐντικρότερον (6, 1, 6), ἀλλὰ καὶ νὰ παρακολουθῇ καὶ σαφῶς νὰ διαβλέπῃ τὰ ἀποτελέσματα καὶ τὰς συνεπείας ἐκάστου τελειθέντος ἔργου, νὰ αἰσθάνηται δ' οὕτω πάντα τὰ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐκτυλισσόμενα γεγονότα, ὡς ἀλληλεπένετα, ὡς ἀποτελούμενα μίαν καὶ μόνην σειράν γεγονότων συνδεομένων πάντων κατὰ τὰ αἰτίων καὶ αἰτιατῶν, ὡς συγκροτούμενα ἐν ὁργανισμῶν ἐκ πλείστον μερῶν συναπαρτιζόμενον, ὡν ἐκαστον, εἰ καὶ φανταίνεται ὡς ἀνεξάρτητον καὶ ἀσύνδετον ἀπὸ τῶν ἄλλων, εἶνε ὅμως συνδεόμενον οὐχ ἥττον μετ' αὐτῶν εἰς ἓν ὅλον διὰ τῆς δυνάμεως τῆς συγκροτούσης καὶ ἐμφυχοῦσης τὸ ὅλον, διὰ τῆς μονεϊδούς βουλήσεως καὶ τοῦ ἐνιαίου νοῦ τοῦ διέποντος τὰς τύχας τῆς ἀνθρωπότητος (3, 32, 6).

Ἐὰν ὁ μελετῶν τὴν ἱστορίαν περιορισθῇ μόνον εἰς τὴν ζήτησιν ἐκτίλει τὴν αὐτὴν γενόσασιν, τότε θὰ πληρώσῃ μὲν τὸν νοῦ αὐτοῦ ὁμομάταις πλῆθους καὶ ἀνδρῶν καὶ ἑθνῶν, χρονολογιῶν καὶ γεγονότων, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέγθη, ἀλλ' οὐδὲ μίαν ὀφείλειαν πνευματικὴν ἢ βιοτακτικὴν θὰ ἦνε δυνατόν ποτε νὰ παρίσθῃ. Ἐν τῇ διοργανισμῶν τοῦ σύμπαντος κείται πάντα τὰ γινόμενα νὰ ἔχωσι τὰ αἰτία αὐτῶν, τὰ ὅποια ὅταν ποτὶ τὴν ἐκτέλεσιν καὶ λάβωσιν ὑπαρξίν, τότε ἀναγκάζονται καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν ἐξηρητημένα ἀποτελέσματα πραγματοποιοῦνται. Εἰς τὸν διοργανισμὸν τοῦ σύμπαντος κείται ἐπίσης τὰ αὐτὰ ἢ παρόμοια ἢ διαφορα αἰτία τὰ αὐτὰ ἢ παρόμοια ἢ διαφορα ἀποτελέσματα νὰ ἔχωσιν. Ὅψιποτε λυγρὸν κατὰ τὴν μακρὰν πορείαν τῶν χρόνων καὶ τῶν διαβίων τῶν παντοδαπῶν ἑθνῶν τὰ αὐτὰ αἰτία λαμβάνωσιν ὑπαρξίν, τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα θὰ ἐπισυμβῶσιν καὶ ὅψιποτε τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα συμβῶσιν, πάντως τὰ αὐτὰ αἰτία θὰ ἔλαβον ὑπαρξίν. "Ὅθεν οἱ διαχειρίζοντο ἄνθρωποινα πράγματα γινώσκοντες τὴν παγκόσμιον ταύτην ἐξάρτησιν τῶν γεγονότων ἐκ τῶν αἰτίων αὐτῶν, γινώσκοντες ἐπίσης τὴν ἀμοιβὴν ἀναγκαῖότητα τῆς συνδεδεμένης καὶ πραγματοποιήσεως ἀπορρέουσιν τούτων, ὀφείλουσι κατὰ πρώτον λόγον νὰ μάθωσιν ἀκριβῶς τὰ τε αἰτία τῶν πολυμόρφων ἀνθρωπίνων πράξεων καὶ τὴν διαφορὰν δύναμιν αὐτῶν· ἄλλως, ἢ ἐν τῇ βίῃ ἐνεργεῖται αὐτῶν θὰ

ομοιάζει πρὸς τὴν ἐνέργειαν τῶν ἀπαίδευτῶν ἐκείνων ἱερῶν τῶν ἐπιχειρούντων νὰ θεραπεύσωσι τοὺς θεραπεύειν δεομένους, χωρὶς νὰ γνωρίζωσι τὴν φύσιν τῶν νοσημάτων καὶ τῶν νοσημάτων, τὴν φύσιν καὶ δυνάμιν καὶ ἐνέργειαν τῶν θεραπευμένων μέσων τοῦ οργανισμοῦ, τὰ αἷτια τὰ προζενήσαντα τὰς ἀλλοιώσεις, ἐξ οὗ συνεισάγεται ἕκαστον τῶν νοσημάτων καὶ τὰ παρόμοια. Θησαυρὸς δὲ ἀνεξάντλητος τοιούτων ἐπωφελῶν βιωτικῶν γνώσεων, ὧν ἡ ἐπίγνωσις, ὡς πολλὰκις εἰλήθη, εἶνε ἀπολύτως ἀναγκαῖα πρὸς τὸν διαχειρισμὸν τῶν ἐκαστοῦ προσπιπτόντων βιωτικῶν πραγμάτων, εἴη ἡ ἱστορία, ἀρκεὶ κατὰ τὴν μελέτην αὐτῆς νὰ μὴ ὁ φιλομαθὴς ν' ἀναζητῇ τὸ πῶς καὶ διὰ τί καὶ πόθεν ἕκαστον τῶν πραγμάτων ἐλάβεν τὴν ἀπορίαν. Μόνον ἡ τοιαύτη μελέτη καὶ ἡ ταύτης ἐξέτασις ἕκαστου τῶν συμβαινόντων καθιστᾷ τοὺς διαχειρίζομενους τὰ ἀνθρώπινα ἱκανοὺς νὰ πράξωσιν ἐν τῷ ἐνεργῷ αὐτῶν βίῳ γεννητῶν καὶ ἀγαθῶν καὶ νὰ διαχειρίζωνται ἐπιμελῶς τὰ πράγματα, συνειστέτο προλαμβάνοντες καὶ ἐπιμελῶς ἀποκόπτοντες πᾶν ὑφόμενον κακὸν ἐν τῇ γενέσει αὐτοῦ καὶ ἐν γένει διακρινόμενους πάντα τὰ τοῦ βίου αὐτῶν κατὰ τὰ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐπὶ τῇ βιωτικῇ περιπετείᾳ πολλὰκις ἐπαναλαμβάνοντο ὑποδείγματα (3, 7, 4).

Ὅταν ἡ ἱστορία περιορίζεται μόνον εἰς τὴν ἑρῶν καὶ ἐμπειριστατομένην ἀθήρην αὐτῶν πράξεων, χωρὶς νὰ ἀσφαλτῇ εἰς τὴν ἐξακριβωσιν τοῦ διὰ τί, τοῦ πῶς, τοῦ τίνας χάριν ἐπράχθη τι, καὶ ἂν τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ ἦσαν εὖλογα ἢ οὐκ, τότε ἡ μελέτη τῆς τοιαύτης ἱστορίας δύναται μὲν ὡς ἄπλοον διήγημα νὰ τέρψῃ πῶς τὸν ἀναγινώσκοντα, τέλειον ὅμως ἀδυνατεῖ νὰ ὠφελῇ αὐτὸν διὰ τὸ μέλλον. Μόνον ὅταν ἡ ἱστορία ἀνευρῇ τὰ πρὸ ἑκάστης τῶν πράξεων καὶ τὰ κατ' αὐτὴν συμβάντα, τὸν ἀμοιβάζον αὐτῶν συσχετισμὸν καὶ τὰς συνεπείας τὰς ἐξ ἑκάστης πράξεως προκιντούσας, εἶνε δυνατόν ν' ἀποβῇ ἐπαινευτικὴ τοῦ βίου ἡμῶν. Πόσον ὠφελιμὸς εἶνε ἡ βαθύτης γνώσις πάντων τούτων καὶ μάλιστα τοῦ παρελθόντος, μικρὰ σκέψις ἀρκεῖ νὰ πείσῃ ἕκαστον περὶ τούτου. Τὸ παρὸν ἔχει τὰς ρίζας αὐτοῦ εἰς τὸ παρελθόν, διότι δὲ ἡ ἐπίδρασις αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος. Ὅθεν οὐδὲν τοῦ βίου συμπῆγμα, ἰδιωτικὸν τε καὶ δημοσίον, ἐνεκα τούτου εἶνε ἀπομεμονωμένον, πάντῃ ἀνέχρηστον, αὐτὸ καὶ ἑκὼν ὑφιστάμενον, ὡς ἀσχετον πρὸς τὸ μέλλον ἢ τὸ παρελθόν.

Ἐνεκα τῆς ἀμοιβαίας ταύτης ἐξαρτήσεως τὸν γεγονότων οὐ μόνον ἕκαστον τῶν ὑστερον συμβαινόντων εἶνε ἀπόρριπτον τῶν πρότερον γενομένων, ἀλλὰ καὶ ἡ αὐτῆς καὶ ἡ δυνάμις ἐκαστοῦ τούτων εἶνε ὁμοειδὴς τῇ ἀξίᾳ καὶ δυνάμει τοῦ πρότερον γενομένου διὰ πρὸς τὴν συνῆτην καὶ λυσίτελῃ διαρρυθμίαν τοῦ μέλλοντος, ἐξ οὗ ἐξαρτᾶται ἡ σωτηρία καὶ ἀτόμων καὶ πόλεων καὶ ἔθνων, οὐδὲν εἶνε ἀνυσιμώτερον τῆς βαθείας ἐπιγνώσεως καὶ τῆς ἐθελῆς ἀντιλήψεως τῶν κατὰ τὸ παρελθόν συμβάντων ἔργων, διότι ταῦτα λαβόντα ἥδη ὑπαρξὶν ἐν τῷ χρόνῳ προκεινται τοῖς πᾶσι καὶ ἐν πᾶσι τοῖς μέρισιν αὐτῶν καταρατὴ τὰ ἐλατήρια τὰ παρακινήσαντα τοὺς διαπραξάντας αὐτὰ, ὁ τρόπος καὶ ὃν διεπράχθησαν, ὁ σκοπὸς καὶ τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῶν εἰσι καταρατὴ. Ἐν τῷ παρελθόντι ἀντικατοπτρίζονται πολὺ ἐναργέστερον αἱ προαιρέσεις, τὰ σχέδια καὶ αἱ σκοπεὶ ἀνθρώπων τε καὶ ἔθνων ἢ ἐν τῷ παρόντι. Ὁ χρόνος ἀποκαλύπτει τοὺς ἀληθεῖς σκοποὺς τῶν ἀνθρώπων. Οὗτοι συνήθως κρύπτουσιν αὐτούς· ἄλλα λέγουσι καὶ ἄλλα διανοοῦνται· ἄλλα ὑπόσονται καὶ ἄλλα πράττουσιν, αἰσιπτο μεθαρμαζόμενοι πρὸς τὰς ἐκαστοῦ διαθήρας τῶν μελ' ὃν ἀναστρέφονται καὶ αἰσιπτο ὑποκρινόμενοι τὸν φίλον, τὸν προστάτην, τὸν σωτήρα, καθιστάοντες οὕτω ἐνεκα τῆς ὑποκρισίας καὶ τοῦ ψεύδους δυσθεώρητον τὴν ἐκείνων ἐν τῷ παρόντι προαίρεσιν καὶ αὐτοεισόστατον τὸ ἀληθές. Μόνον ἀνασπαύων τὰ ἐν τῷ παρελθόντι ἔργα ἐκαστοῦ αὐτοῦ καὶ ἀτόμου δύναται νὰ διακρίνῃ τοὺς εὐνοίας ἀπὸ τοῦ ἐχθρῆος πρὸς αὐτὸν διακειμένους τοὺς ἀπλήστους καὶ φιλάσπαγας καὶ ἰδιωτελεῖ ἀπὸ τοῦ δικαιῶν καὶ ἐλευθερίου καὶ γενναίου (3, 31).

Ὅτι δὲ αἱ τοιαύται γνώσεις εἶνε σπουδαῖοι κατατάσσεται διὰ τὸν βίον, ὡς καταρατὴς. Ὑπάρχουσι περιστάσεις κατὰ τὰς ἐν βιωτικῶν καὶ τὸν δημοσίον βίον, καὶ ὅς, ὡς συμβόμεν ἡ κατορθωσόμεν τι, ἔχον ἀνάγκην τῆς συνεπικουρίας καὶ τῆς συνεργασίας καὶ ἄλλων. Ἐν τῇ τοιαύτῃ συνεργασίᾳ δὲν εἶνε ἀδιάρρητον, ἀντὶ τῆς εὐλικριῶς ἀγαπώντων ἡμᾶς ἡ μετὰ ἄλλων καὶ ἰδιωτῶν ἀνθρώπων συνεργαζόμεθα. Ἐν τῇ οἱ πρὸς ἐπικουρίαν καὶ συνεργασίαν ὡς πρὸς προσκληθέντες ἢ ὡς τοιοῦτο δόλιος ὑπεισύσαντες ἐβλάψαν, διεφείραν καὶ ὑπεδούλωσαν τοὺς προσκαλέσαντας αὐτοὺς, ὅπερ δὲν θὰ συνέβαινε, ἐὰν ἐρρόνιζον πρότερον διερευνήσαντες τὸν ἐν τῷ παρελθόντι βίον, τὸν χαρατῆρα καὶ τὰς πράξεις αὐτῶν νὰ ἐξακριβώσωσι

τὴν ποιότητα καὶ τὰς ἀληθείας αὐτῶν διαθέσεις (3, 31. Πρβλ. 8, 2, 3). Εἶναι ἀνυπολόγιστος ἡ ὠφέλεια, ἣν δύνανται νὰ πορισθῶσι οἱ ἄνθρωποι ἐκ τῆς ὀρθῆς καὶ πισταμένης μελέτης τῆς ἱστορίας, ἐξ ἧς πάμπολλα καὶ ὕψιστα βιολογικὰ διδάγματα προχειρότατα δύνανται νὰ ἀνέλθωσι (1, 35).

Σημειώσεις. — Τὸν ἔργον συμπληροῦται διὰ τῶν ἐξῆς κεφαλαίων:

1. Τὰ ἐκ τῆς ἱστορίας διδάγματα: (Τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἐδημοσίευθ' ἐν τοῖς ἐτῶσι 107, 108, 109 καὶ 110 τοῖς «*Εὐδομοῖς*»).

2. Ἡ Γεωγραφία ἐν συνόψει μετὰ τῆς ἱστορίας.
3. Ἡ ἐπίδρασις τῶν ἠθῶν καὶ τῆς πολιτείας ἐπὶ τῆς διαπλάσεως τοῦ ἥθους τῶν κατ' ἑκάστην πολιτῶν καὶ ἐπὶ τῆς τύχης τοῦ ἔθνους ἑκείνου.

ΤΑ ΕΚ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ

Οὐδὲν τῶν ἐν ἀνθρώποις γίνεται κατὰ τύχην, ἀλλὰ πάντα, καὶ τε κατὰ λόγον καὶ τὰ παρὰ λόγον νομιζόμενα, τελειοποιροῦνται ἐκ τινῶν αἰτιῶν, αἵτινες ἅμα λάβοσι ποτὲ ὑπάρχον κατ' ἀνάγκην κειμένην ἐν τῷ διοργανισμῷ τοῦ σύμπαντος, πάντως θὰ παραγάγῃσι τὸ ἀνέλογον αὐταῖς ἀποτέλεσμα (2, 38, 5). Αἱ αἰτίαι αὗται τῶν γιγνομένων δὲν εἶναι ἐξ ἴσου εὐκατάληπτοι, ἀλλὰ τινὲς μὲν αὐτῶν εἶναι τοῖς πᾶσι καταφανεῖς, ἄλλαι εἶναι σφόδρα δύσληπτοι καὶ οὐκ ὀλίγαι τέλειον ἀπερίληπτοι, ὅτε ἐκ παμπολλῶν συγχρόνων καὶ μετ' ἀλλήλων ὅσον ἐνδεχεται ἀφανῶς συμπλεγμένων καὶ εἰς ἐν ὁμοιομορφον ὅλον συναρμυμένον στοιχείου συναρμυόμενα. Καὶ οἱ μὲν φιλοπονώτεροι καὶ φιλομαθέστεροι τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀδελφῶν τούτων καὶ εἰς τὰ ὑπερπρόστατα βάθην τῶν γεγονότων κεχυμένων αἰτιῶν σὺν ἀκρῇ ὑπομονῇ ψηλαφῶντες τὰ τε μύχια ἐκαστου γεγονότος καὶ τὰ μετ' αὐτοῦ εἶτε ἐγγύθεν εἶτε καὶ πόρρωθεν ἐξηρητημένα, εὐρίσκουσι τὰ ἵχνη ἐν τῇ πολυδαίδαλῳ ταύτῃ καὶ ὅλως ἀφανῇ περιπλοκῇ αὐτῶν καὶ σαφῶς κατὰ τὸ μέλλον καὶ ἥττον καθορίζουσι τὴν οὐσίαν, τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐρ' ἐκαστου τῶν γεγονότων ἐπίδρασιν αὐτῶν· ἀλλ' οἱ βέλθυμότεροι καὶ οἱ ἀμυνωτέρους ἀποδίδουσι τὰ τοιαῦτα γεγονότα εἰς τὴν τύχην ἢ τὴν εἰμαρμένην, τὴν ἄνοιαν καὶ τὴν βέλθυμίαν αὐτῶν περὶ τὴν ζήτησιν τῶν

ἀληθῶν αἰτιῶν διὰ τῶν ἀόριστων τούτων ἐννοῶν ἐπακαλύπτοντες. Ἡ τοιαύτη τῶν ἐν τοῖς ἀνθρώποις γιγνομένων ἀντιλήψις εἶναι οὐ μόνον σφαλὲρὰ ἀλλὰ καὶ ὅλως βλαπτικὴ. Καὶ σφαλὲρὰ μὲν, διότι αἱ λέξεις τήν, εἰμαρμένη καὶ αἱ παρόμοιοι, αἵτινες ἐστὶν ὅτε ὑποβάλλονται ὡς αἰτίαι τῶν ἐν ἀνθρώποις συμβαινόντων, οὐδὲν οὐσιῶδες δηλοῦσιν, οὐδὲν ἀντικειμενικὴν ὑπαρξιν ἐν τῷ κόσμῳ τῶν πραγμάτων ἔχον ὑπεμνησκόντων, ἀλλ' εἶναι ψιλοὶ τύποι διανοητικοί, ἐν οἷς ἐμπεριλαμβάνονται πάμπολλαι φύρδην μεθόδον συγκεχυμέναι, τῆς τε διανοίας καὶ τοῦ συναισθηματικῆς ἡμῶν ἀδυναμίας καὶ τυφλώσεως. Ἡ ἁμαθία, ἡ ἀκρισία, ἡ δεισιδαιμονία καὶ ἡ ἀταλαίπωρία περὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐν ἀνθρώποις γιγνομένων ὑποκρύπτονται ὑπὸ τῶν οὐδὲν οὐσιῶδες σημαίνουσας ταύτας λέξεις τήν, εἰμαρμένη καὶ τὰς παρόμοιας ταύτας. Βλαπτικὴ δὲ εἶναι ἡ τοιαύτη ἀντιλήψις τῶν ἐν ἀνθρώποις, διότι, ὅταν ταῦτα εἰς τύχας καὶ εἰμαρμένους, εἰς ἀσφαρεῖς τινεῖς καὶ ὅλως ἀκατάληπτους ἀρχὰς ἀνάγονται, οὐδεμία τότε ἀνάγκη ὑφίσταται πλέον τῆς ζητήσεως καὶ ἐρίσεως τῶν ἀληθῶν αἰτίων ἐκαστου τῶν γεγονότων, ἀποῦ τοιαῦτα δὲν ὑπάρχουσι. Ὅθεν θὰ παριστάνται ταῦτα εἰς τὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐπισκοποῦντα ὅσα ὡς τινα ἀποκνήματα ἰδιοτροπίας καὶ οὐλοκρασίας τῶν ἀνυπάρχοντων τούτων καὶ ὅλως ἀκατάληπτων κοσμογονικῶν ἀρχῶν, τῆς εἰμαρμένης καὶ τῆς τύχης, ὡς ὅλως ἀσχετα πρὸς ἐμφρονεῖς σίνας καὶ ἀμεταβλήτους καὶ ἀείποτε τὰς αὐτὰς ἐπ' ἀναλαμβάνουσας ἀρχὰς, ὡς ὅλως ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων ἀσκόπως εἰσερχόμενα εἰς τὸν κόσμον, τυφλῶς πορευόμενα δι' αὐτοῦ καὶ ἀδόξως ἐξερχόμενα ἐξ αὐτοῦ, οὐδὲν ἔγνων τῆς διαβάσεως αὐτῶν καταλύοντα. Ὅταν δ' οὕτω παρακταῖται τὰ ἀνθρώπινα γεγονότα, τότε οὐδέποτε ὀνόμας εἶναι δυνατόν ταῦτα νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν ἐπανάρθωσιν τοῦ βίου ἡμῶν, εἰς ἣν συντελεῖ μόνον ἡ βελθία γνώσις τῶν ἀληθῶν αἰτιῶν, ἅτινα βεβαίως ὑπάρχουσιν εἰς τὰ κατ' ἑκάστον πραττόμενα (37, 4)· ἀλλὰ πρὸς τὴν ἔρευναν καὶ τὴν εὐρίσιν τούτων ἀπαιτεῖται, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐρρήθη, σύμφορος τις δύναμις πνευματικῇ, φιλοπονία καὶ πολυμάχεια· ὅταν στερεῶνται τούτων οἱ μελετῶντες τὰ ἀνθρώπινα, ἐπειδὴ δὲν θὰ δύνανται νὰ ἐκτιμήσωσι προσεκτικῶς τὴν δύναμιν τῶν περιστάσεων, καὶ ὅς πρᾶξις τις τελείται, τὰ ἐλαττωρῆ, ὅρ' ὧν ἀγνοῦται ὅ τε πράττων καὶ οἱ συνεργούντες αὐτῷ καὶ οἱ πόλεμοι αὐτοῦ, τὴν σύμφορον πνευμα-

τικὴν δύναμιν, τὴν ποιότητα τοῦ χαρακτηρῶς τὸ βλῆθαι τῶν γνώσεων τῶν δρώντων προσώπων καὶ τὸν εὐστοχόν καὶ εὐκαίριν τρόπον τῆς συναγωγῆς πάντων τούτων τῶν στοιχείων οὐκ ἀδύνατον πράξεως, εἰς ἐμφανείας καὶ τύχας ἀναφέρειται τὰς αἰτίας τῶν πράξεων ἐκείνων, αἵτινες δι' ἀγγίνουσι ἐκ λογισμοῦ καὶ προνοίας ἐπιτελοῦνται (10, 5, 8, 32, 23, 4, 32, 1 β, 3, 10, 9, 2, 11, 16, 4).

Οὐδεὶς πρέπει νὰ ἀγνοῇ, ὅτι πᾶν πρᾶγμα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ πᾶν ἐνέργημα ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ἔχον ἰδίαν φύσιν καὶ ἀκολουθοῦν τοῖς ἐν αὐτῷ καὶ τῷ περιστοιχοῦντι κόσμῳ καί μόνον νόμον περὶ αὐτὸ ἀναγκαίως τὴν ὁδὸν, ἣν ἡ φύσις αὐτοῦ καὶ οὗ περιστοιχῶν αὐτοῦ κόσμος διαγράφει αὐτῷ, οὐδαμῶς ἐκ τῆς ἐπιθέσεως τῶν ταυτῆς ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ὁρέωνται, ἐκ φυσικῶν καὶ σχεδίων περικτεπόμενον. Τούτων οὕτως ἔχοντων, ὅταν τὸ πνεῦμα τῶ ἀνθρώπων, ἐπισκοπῇσαν ἀκριβῶς τὴν ἰδιότητην καὶ τὴν δύναμιν τῶν πραγμάτων φύσιν, τὴν ποιότητα καὶ τὴν δύναμιν ἐκαστοῦ τῶν περιστοιχοῦντων αὐτῷ καὶ ἐν γενικῇ ἀλληλεπιδράσει διατελοῦντων κοσμικῶν στοιχείων καὶ τὴν ἰδιότητα ἐν τῷ κόσμῳ αὐτῶν περὶ αὐτὰ, συνδυάζοντας βούληται ἐν ἐνέργειᾳ, τότε ἡ ἐπιτυχία τοῦ ποθυομένου εἶναι ἐξέλιξις, ὅταν ὅμως ἐν ἀρχαίς πάντων τούτων, παρὶς τὴν ἰδιότητα καὶ τὴν σύμφωνον αὐτῶν δύναμιν ἐνέργη, τότε ἡ ἀποτυχία εἶναι ἀνευκτος. Οὐδὲμία δὲ διαφορὰ ὑφίσταται μεταξὺ τῆς ἀνθρωπίνης πράξεως καὶ τοῦ παραγομένου τῶν χειροποιήτων μηχανῶν. Ὅπως τοῦτο εἶναι φυσικὴ καὶ ἀκόλυτος συνέπειαι τῆς τε φύσεως τῶν καθ' ἑκάστον μερῶν, ἐξ ὧν συναπαρτίζεται τὸ ὅλον μηχανήμα, τοῦ συσχετισμοῦ τῶν καθ' ἑκάστον μερῶν πρὸς ἀλλήλα κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν νόμων τῶν φυσικῶν καὶ τῆς ποιότητος τῆς ἀμοιβαίας ἀλληλεπιδράσεως πάντων, οὕτω καὶ πάσα πρᾶξις ἀνθρωπίνη εἶναι φυσικὴ καὶ ἀκόλυτον προῖον τῆς τε φύσεως τῶν καθ' ἑκάστον στοιχείων, ἐξ ὧν συναπαρτίζεται τὸ λεγόμενον αἶτιον τῶν τελουμένων, καὶ τοῦ κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν νόμων τῶν ἱστορικῶν συσχετισμοῦ τῶν καθ' ἑκάστον τούτων στοιχείων πρὸς ἀλλήλα καὶ τῆς ποιότητος τῆς ἀμοιβαίας ἀλληλεπιδράσεως πάντων τούτων. Καὶ πάλιν, ὅπως ἐν ταῖς μηχαναῖς καὶ τῷ ἐλάχιστον συστατικῷ, εἰς ἕλος, εἰς τροχίσκον, ἐν μικρὸν ἐμβολὸν ἂν λείψῃ ἡ ἐκτετασθῇ, τέλος ματαιοῦται ἡ δύναμις τῶν ἀκεραίων ὑπολειπομένων ἀπειροπληθῶν καὶ

μεγίστων μερῶν τοῦ μηχανήματος καὶ ἀποκωλύεται ἡ ὅλη ἐνέργεια αὐτοῦ, οὕτως καὶ ἐν ταῖς πράξεσιν, ἐν στοιχείῳ τῆς αἰτιότητος ἂν λείψῃ ἡ παραφθορῇ, ἡ ὅλη πρᾶξις ματαιοῦται. Πᾶσα π.χ. πολεμικὴ πρᾶξις ἀπαιτεῖ κατὰλληλων περιστάσεων, διάστημα ἐπαρκές, τόπον ἀρμόδιον, ἀκραν μυστικότητα, συνθήματα ὀρισμένα, μέγα πολεμικὰ ἀφθονα καὶ κατὰλληλα, συμπρόκτορας ἐπιτηδεύουσιν καὶ σχέδιον πολεμικὸν προελογισμένον καὶ σοφόν. Νῦν φανερόν, ὅτι, ἐὰν εὐστοχος καὶ ἐγκαίριος χρῆσις πάντων τούτων γένηται, ἡ ἐπιχειρήσις πάντως θὰ ἐπιτύχῃ· ἂν ὅμως παραλειφθῇ τι τούτων, ἡ ὅλη πρόθεσις θὰ ἀποτύχῃ. Ἀλλὰ τίνας ἐνεκα ἡ φύσις τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων εἶναι τοιαύτη, ὥστε ἡ παράλειψις καὶ μόνον ἐνός τῶν στοιχείων, τῶν πρὸς ὄντων ἐκαστῶν πράξεως προκαπιτομένην, ματαιοῖται τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν πάντων τῶν λοιπῶν, εἶναι ἡμῖν ἀγνωστον. Ἡμεῖς γνωστικὸν μόνον, ὅτι οὕτω γίνεται· καὶ ἐπειδὴ τοῦτο οὕτω πάντοτε γίνεται, διὰ τοῦτο ὀρεόμαστε οἱ προεστώτες τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἐν ταῖς πολιτικαῖς ἢ ταῖς στρατιωτικαῖς ἐπιχειρήσεσιν αὐτῶν οὐδεὶς τῶν στοιχείων τῶν προκαπιτομένων πρὸς ὄντων τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτῶν νὰ ἀφροτισθῶσιν (9, 12, 8), ἀλλ' ἐπιστομαίνεις διερευνῶντες ἡ παρ' ἄλλων ἐμπειροτέρων διαπυνθάνομενοι ταῦτα, νὰ μὴ ἀποκαμνωσιν εἰς τὴν περὶ αὐτῶν σκέψιν καὶ ἐνέργειαν καὶ ἐν ἡ τέλεον βεβαιωθῶσιν, ὅτι πάντα καλῶς εἰσὶν· ἄλλως, θὰ συμβῇ καὶ αὐτοῖς τὸ καὶ πάλιν ἄλλοις συμβῇ· νὰ φαίνονται μὲν τὰ ἐπιστήματα καὶ τὰ σχέδια αὐτῶν πιθανὰ καὶ δυνατὰ ἐν τοῖς γραφαῖς καὶ ἐν ταῖς ὁμιλίαις αὐτῶν, νὰ ἐξηγγέλλονται δὲ, ὅταν ἐπιστῇ ἡ ὥρα τῆς πραγματικῆς ἐκτέλεσεως αὐτῶν, ὡς τέλεον μωρὰ καὶ ὅλως ἀδύνατα (29, 12). Ἐὰν ἦτο πόσον εὐκόλος ἡ διαπραξίς τῶν μεγίστων ἔργων, ὅσον καὶ ἡ περὶ αὐτῶν εὐλαρία, τότε οὐ μόνον θὰ ἐπιτύγχανον ἐν ταῖς ἐπιχειρήσεσιν αὐτῶν πάντες, καὶ οἱ μάλιστα οὐκ οὐ καὶ ἀλγύνοι καὶ ἀμαθείς (5, 33 ε), ἀλλὰ καὶ οὐδαμῶς ἀναγκαῖα θὰ ἦτο πλῆθος ἡ συνέσις καὶ ἡ βαθεῖα μελέτη τῆς φύσεως ἐκαστοῦ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ἐξ ὧν καὶ μόνον δυνατοί τις νὰ συνιδῇ καὶ τὴν αὐτῆς καὶ τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὸ τέλος ἐκαστοῦ αὐτῶν (6, 4, 12).

Βεβαίως ἡ ἀβουλία ἡμῶν προφανὲς καὶ πάντοτε γίνεται παρατυχία τῶν μεγίστων συμφορῶν (2, 7, 1), ἡ δὲ ἀνευστία καὶ ἐν ταῖς μεγίσταις ἡμῶν εὐτυχίαις, ὅταν δὲν γνωστικῶμεν

οὐδὲ δυνάμει προσκινώντας να χρησιμοποιοῦσιν ταύτας, φέρεται ἡμῖν πλείστας βλάβας (3, 4, 5). Ἄλλ' οὐχὶ σπανίως ἐν τῷ βίῳ ἡμῶν συμβαίνει καὶ παραδοξα πράγματα, ὧν ἐν αὐτοῖς οὐδέποτε ἐπιτρέπεται εἰς ἡμᾶς, ἀνθρώποις ὄντας, νὰ βουλευώμεθα περὶ τοῦ μέλλοντος ὡς περὶ κτῆτος γεγονότος, οὐδὲ νὰ ἔχωμεν ἀπόλυτον θεϊκότητα εἰς τὸ τέλοςφορὸν τῶν μέτρων, ὅπως καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ ἡμῶν συνέσει περὶ τῆς ἀσφαλείας τῆς ἐπιτυχίας ἐν τῷ μέλλοντι λαμβάνομεν. Διότι ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν ἐνδέχεται καὶ ἔλλωως νὰ ἀποβῶσι τὰ πράγματα ἡμῶν (2, 4, 5), νὰ περιπέσωμεν τοιαῦτα εἰς ἀνέκδοτον δυνάμει καὶ μετὰ τοῦς ἀκρίβεστάτους ἡμῶν ὑπολογισμοῦς, (2, 7, 1). Ἄλλοτε πάλιν, περιπεσόντες εἰς πράγματα χαλεπώτερα καὶ περιπλοκότερα εἰς περιπέτειας δυστυχεστάτας, ὅθεν οὐδεμία κατὰ τοὺς ἀνθρωπίνους ὑπολογισμοὺς διεξόδος φαίνεται. ὅτι ὑπάρχει, ὅπως ἀνεκτίστως, εὐτυχῶς, πολλὰ ἀπὸ αὐτῶν ἐξερχόμεθα (3, 4, 5): τὰ μέγιστα δὲ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἀποβαίνει συνήθως οὐχὶ κατὰ τοὺς ἀνθρωπίνους ὑπολογισμοὺς, ἀλλὰ κατὰ σχέδιον πόρρω ἀπέχον τοῦ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐκαστοῦ σχεδιαζομένου (2, 72, 29, 6 b, 6 c, 6 d). Ταῦτα καὶ τὰ τοιοῦτοι παρόμοια, οὐχὶ σπανίως ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ἀπαντῶμεν, ἄγουσιν ἡμᾶς εἰς τὴν σκέψιν, ὅτι, πλὴν τῆς συνέσεως, τῆς ἀρετῆς, τῆς ἐργασίας καὶ τῶν λοιπῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων, ἀπαιτεῖται καὶ ἄλλη τις ἀνωτέρα δύναμις νὰ συνδράμῃ, ὅπως εἰς τέλος αἱ ἡμέτεραι προβέσεις εὐθωσι (3, 5, 7, 15, 34, 35).

Οὕτως δὲ ἀναγκάζομεθα, τὰ ἀνθρώπινα βαθυτέρον ἐπισκοποῦντες, δύο αἰτίαι τῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐκτυλισσομένων νὰ παραδεχθώμεν: τὰς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ κεκρυμμένας δυνάμεις καὶ τὴν ἐκτὸς τοῦ ἀνθρώπου κεκρυμμένην θεϊκὴν δυνάμειν, ἥτις ἀσφῶς συνέχει τὸν κόσμον ἅπαντα καὶ ἥτις ἐπιμνησμένη εἰς τὰ τῶν ἀνθρώπων κατεβύκει τὰς πράξεις αὐτῶν πάντοτε κατὰ τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς σχέδιον, ὅτι μὲν ὑποδοχέουσα, ὅτι δὲ παρακαλύπτουσα καὶ οὐχὶ σπανίως καὶ τέλος ἀνατρέφουσα τὰ ἀνθρώπινα σχέδια (3, 5, 7, 1, 4, 5, 15, 16, 6, 29, 6 b, 6 c, 6 d). Ἐκκραίνεται δὲ τῆς θείας ταύτης τῶν ἐν ἀνθρώποις γυρομένων αἰτίας ἡ οὐσία ἐν τοῖς ἱστορικοῖς νόμοις, καὶ οὐδὲ ἀπαρεγκλίτως τὰ ἀνθρώπινα τελευτογυνοῦνται, καὶ οὐς, πρὸ παντός ἐν τῇ καθολικῇ ἱστορίᾳ ὑποτυπωμένους, ἀνάγκην ἔχει ὁ ἀνθρώπος νὰ μάθῃ καὶ διὰ παντός τοῦ βίου αὐτοῦ ζωηρούς ἐν τῇ ἐκταύτῃ

συνειδήσει νὰ τηρῇ, ὅπως κατὰ τούτους συμμεταπραγματίζων τὸν βίον αὐτοῦ σωθῇται ἐκαστοτε (1, 4.) Ὅθεν δικαιοτάτα ἡ ἱστορία ἀνέκαθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ πάντων θεωρεῖται ὡς δυνάμειν τὰ μέγιστα νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐπανέρθωσιν τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων διὰ τῶν μεγίστων καὶ σωφωτάτων διδασκμάτων αὐτῆς (1, 35.)

Διότι σωφώτατα καὶ σφρόδα τοῦ βίου ἡμῶν ἐπανορθωτικά εἰνε διδάγματα τοιαύτης φύσεως. Ἐπειδὴ σφρόδα εὐμετάβλητα εἰνε τὰ ἀνθρώπινα, διὰ τοῦτο οὐδεὶς πρέπει νὰ μεγαλαυχῇ ἐπὶ τοῖς κατορθωμένοις, οὐδεὶς οὐδέποτε περὶ οὐθένος πρέπει νὰ βουλευταί ὑπερήφανα μηδ' ἀνέκδοτα, οὐδεὶς πρέπει νὰ πιστεύῃ εἰς τὴν διάρκειαν τῆς ἐκαστοτε παρουσίας εὐτυχίας, ἰδιωτικῆς καὶ κοινῆς, ἀλλὰ πάντες δέον ἐν νῷ νὰ ἔχωμεν, καὶ μάλιστα ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς εὐτυχίας ἡμῶν, τὴν ἐναντίαν τύχην (29, 6 b, 1, 35, 2, 5, 26, 12), διότι ἀνθρωποὶ ὄντες λογικῶν καὶ φυσικῶν εἰνε τὰ πάντα νὰ προσδοκώμεν, ἀφοῦ τὰ πάντα εἰνε δυνατόν νὰ πάσχωμεν (8, 23, 10). Καὶ ἐν τούτοις, ἐνθ' πάντες οὕτω, ἔπρεπε νὰ σκέπτονται καὶ νὰ πράττωσιν, ὥς ἦσαν, πλὴν σπανιωτάτων τινῶν ἐξαίρεσεων, πάντες οἱ βροτοί, μεθύνοντες ἐκ τῆς εὐτυχίας αὐτῶν ἵαν ποτε εὐτυχίῳ, σκέπτονται μωρότητα καὶ πρᾶττοντι ἀλαζονικώτατα, τὸν ἄλλον αὐτῶν ἐπισπεύδοντες. Τόσον δὲ κοινὴ εἰνε τὰς τοῖς ἀνθρώποις ἡ κορυφὸν καὶ ἡ ἀλαζονία, ὥστε μέγας καὶ τοῖος καὶ μνημῆς ἄξιος ἀνὴρ εἰνε ἐκεῖνος, ὅστις ἐν τοῖς μεγίστοις κατορθώμασι καὶ ἐν ταῖς μεγίσταις τῶν ἔχθρων συμφοραῖς δὲν μεθεῖ ἐκ τῆς ἐπιτυχίας, ἀλλ' ἔχει ἐν νῷ, οὗ καὶ τὰ ἴδια αὐτοῦ πράγματα δύνανται ποτε ἀλλιωτάτα νὰ ἀποβῶσι καὶ ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ μὲν ἐνδοξὸς καὶ ἰσχυρὸς δύνανται ποτε ἐλεεσθῶς νὰ δυστυχήσῃ, ἀφοῦ εἰνε δυνατόν πᾶσαν μεγάλην εὐτυχίαν νὰ τὴν διαδεχθῇ ἡ μεγίστη ἀτυχία (39, 3, 7). Καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἀγαθοὶ ἄνδρες πολεμούντες μὲν εἰνε βαρεῖς καὶ θυμικοὶ, ἠττώμενοι δὲ γενναῖοι καὶ μεγαλόφρονες καὶ νικῶντες μέτριοι καὶ πρᾶξεις καὶ φιλόανθρωποι (18, 37, 7).

Ἀριθμῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ καταφαίνεται ἐπίσης, ὅτι οἱ ἐρίζοντες καὶ φιλονεικούντες ἀδελφοὶ καὶ συμπόλιται οὐ μόνον ἐκταύτῃ ἀνέχουσιν, ἀλλὰ καὶ τὰς περιουσίας καὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς πατρίδας αὐτῶν ἀρὸν ἐξολοθρεύουσιν, ἐν ᾧ οἱ μετροπαθεῖς καὶ μὴ πετυχημένοι, οἱ στέργοντες ἀλλήλους καὶ τὰ σφάλματα ἀλλή-

λων παραβέλλοντες, οὐ μόνον σωτῆρες πάντων, καὶ πατριδὸς καὶ τέκνων καὶ περιουσιῶν, γίνονται, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῆς καλλίστης φήμης καὶ δόξης διαθίσουσιν· ἐπὶ τὰ ἔθνη, ἐνὸς παειθαρχοῦσι τοῖς νόμοις καὶ τιμῶσι τοὺς ἀρχοντας αὐτὸν καὶ σέβονται, ὅτι εἰνε σεβασμοῦ ἄξιον, πάντοτε αὐξάνουσι καὶ προκόπτουσι, πᾶντα δὲ ἀφανίζονται καὶ τὰ μέγιστα καὶ ισχυρότατα ἔθνη ἀκόμη, πείραν πάντων τῶν κακῶν λαβόντα, ὅταν ἀπειθῇ καὶ ἀσεβῇ ἀποθῶσι· διότι ἡ ὁμόνοια τῶν πολιτῶν καὶ τὸ σέβασθαι κατ' ἄξιον τοὺς ἄλλους καὶ τὸ τυγνόν ἑθ' ἑθρον εἰς μέγιστον ὕψος αὐξάνουσι (24, δ α, 8 β)· ὅτι ἡ πρὸς τοὺς συμμάχους πίστις εἰνε τὸ καλλίστον τῶν δημοσίων ἔργων, διότι εἰνε ἡ πίστις πάσης ἀληθοῦς κοινοπραγίας ἐν πάσῃ ἐπιχειρῶσι (2, 61, 11)· ὅτι ἐν πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις ἡ ἐλλογὴ τῆς καταλλήλου περιστάσεως καὶ ἡ εὐστοργία χρῆσις αὐτῆς ἔχει μεγίστην δύναμιν, ἐνθ' ὅτ' ἀστοχέει ταύτης εἰνε ἡ πηγὴ τῶν ἐν πᾶσι τοῖς βιωτικαῖς περιστάσεσι μεγίστων συμφορῶν, ἰδίως δὲ ἐν τῷ πολέμῳ (27, 18, 2, 9, 15, 1, 3, 70, 8, 10, 43, 2)· ὅτι πρὸς διεξαγωγὴν μεγάλων πραγμάτων ἀνάγκη χρημάτων, ὧς ἔνε, ὅτε ἰδιωτικὸς βίος καὶ ὁ κοινὸς γέμει ἀμφοτέρας, ἐρίων, ὀργῆς καὶ πλήθους ἄλλων παροίων καὶ ὀλεθρίων κακῶν (5, 93, 3, 18, 1, 2, 1, 2, 1, 11)· ὅτι αἱ ἐπιρρανεῖς καὶ παρὰ δοξοὺς πράξεις γεννῶσι βαρεῖς τοὺς ρθόνους καὶ ὀξείας τὰς διαβολὰς (1, 36, 3)· ὅτι πᾶσα ὑπερογὴ φύσει μεταχειρίζεται μὲν βαρύτερον τοὺς ὑποτακτούμενους (25, 9 β, 2), δάκνεται δ' αἰετοῖς ὀλεθρίως ὑπὸ τοῦ ρθόνου (9, 10, 6)· ὅτι οἱ ἐν τοῖς πράγμασιν ἀναστρέφοντες οὔτε νὰ εὐστοργῶσι πάντοτε εἰνε δυνατόν, οὔτε νὰ σφάλλωσι συνεχῶς εἰνε φυσικόν (1, 14, 7), οὐδέποτε δὲ οὐδεμία ὠφέλεια, ἀλλὰ πάντοτε μεγάλη βλάβη προκύπτει εἰς τὰ κοινὰ πράγματα ἐκ τῆς φιλαρίας τῶν ἀγῶν πολιτῶν, οἷσιν ἐν νόμῳ καὶ ἀραρίαις αὐτοὶ κατῆμνοι καὶ μακρὰν ὁδὸν τῶν πραγμάτων ὄντες, ὅπου καὶ ἐν εὐρέθῳ, εἴτε ἐν τοῖς συμφοραῖς εἴτε ἐν τοῖς περιπτώσεσι εἴτε εἰς τὰς καθημερινὰς διατριβάς, πάντοτε ἔχουσιν ἀνὰ στόμα τὰς πράξεις τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχόντων, ποτὶ μὲν ἐπιτιμῶντες τὰ ὑπ' αὐτῶν πραττόμενα, ποτὶ δὲ ἀπαριθμῶντες τὰ θῆθεν ὑπ' αὐτῶν παραλείποντα· Ἐκ τῆς ἀκαίρου ταύτης εὐρησιλογίας τῶν στομαχολογούντων τούτων ἀγῶν βαθμυδὸν καὶ κατ' ἐλίγον ὑποσκάπτεται ἡ ἐπιλήψις τῶν ἀρχόντων, αἰρεται ἀπ'

αὐτῶν ἡ ὀφειλομένη ἐμπιστοσύνη τῶν ἀρχομένων, ἐκλείπει ὁ προσήκων πρὸς αὐτοὺς σεβασμὸς τῶν ἑθρῶν καὶ οὕτως ἀφανίζεται πᾶσα ἐπιχειρήσις πρὸς ἀνήμεστον βλάβην συμπατος τοῦ ἔθνους (29, 1, α).

Ἡ ἱστορία διδάσκει ἐπίσης τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι ὁ ἀγένοργος ἐπὶ τέλους πάντοτε ταπεινῶται (1, 35, 3, 37, 1, γ)· ὅτι εἰς τὸν ἀμαθῆ καὶ τὸν ῥήθμον, ἰδιωτὴν ἢ πολιτικόν, καὶ αἱ μέγιστα εὐτυχία ἐπιφέρουσι βλάβην, εἰς δὲ τὸν ἐπιμελῆ καὶ τὸν φρόνιμον καὶ αἱ βαρύνονται δυστυχία γίνονται παραίτοι ἐπανορθώσεως (5, 88)· ὅτι ἡ φιλαργυρία εἰνε τὸ ὀλεθριώτατον καὶ τὸ βλαπτικώτατον εἰς τὸν ἰδιωτικόν καὶ τὸν δημοσίον βίον συμπατος· ἔθνη μέγιστα καὶ κράτη ισχυρότατα ἐκ θεμελίων ἐνεκα ταύτης ἐξολοθρεύονται (29, 1, f, 29, 1, γ, 4)· ὅτι ἡ ἀλασθονία καὶ ἡ φιλοχρηματοσύνη καὶ ἡ ῥήθμια τῶν πολιτῶν, ἡ ἀπειρία καὶ ἡ ἀνακωνότης τῶν ὑπαλλήλων καὶ ἡ μικρόνοια καὶ αἱ ἐρίδες τῶν προϊσταμένων ἐξαφανίζουσι τέλειον καὶ ἰδιώτας καὶ ἔθνη ὅλα (37, 4, 6, 10, 23, 9, 3, 110, 3)· ὅτι δὲν εἰνε δυνατόν οὔτε νὰ προσταθῇ τις καλῶς τῶν κοινῶν ἐλιγμῶν τῶν κατὰ τὸν ἴδιον βίον, οὔτε νὰ ἀπόσχω τῶν δημοσίων χρημάτων, δταν ζῇ πολυτελεστορον ἢ ὅσον ἐπιτρέπουσι τα ἰδία αὐτοῦ εἰσοδήματα (10, 22, 5).

Ἐπίσης διδάσκει ἡ ἱστορία τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι ἔξ ἰσοῦ ἄφρον εἰνε τὸ πολὺν περιττὰ καὶ τὸ μὴδὲν τολμᾶν (4, 34, 2)· ὅτι ἡ καὶ δειλία καὶ ἡ ἐλιγωρία ἀφανίζει τὰ ἔθνη, ἢ δὲ ἐλιγωρία καὶ ἡ γενναίότης σώζει αὐτὰ (4, 58, 1, 2, 9, 6). Διὸ οὐδέποτε οὐδὲ ἐν ταῖς ἐκπληκτικωτάταις περιστάσεσι πρέπει νὰ συνθορυβῶνται καὶ νὰ συνταρατύνονται οἱ ἀνθρώποις λαοί, ἀλλὰ πρέπει ὑπαρρῶντες νὰ ἀντεπεξέρχονται κατὰ τὸν ἑθρῶν, ὅσον πολλοὶ καὶ ἀνὴρ οὔτοι, ὅσον πολλοὶ ἐξωκλιμένοι καὶ ἀνὴρ οὔτοι, ὅσα μέσα πολέμου καὶ ἀνὴρ οὔτοι νὰ διαθίσουσιν. Ὁ ἀγὼν περὶ τὴν ἰδίαν χώραν εἰνε τι θεῖον, ἐμψυχὸν δύναμιν ἀναστηνόντων εἰς τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς ἀγωνιζομένους, καὶ τῆς τῶν ἑθρῶν καὶ αἱ μυριάδες διασκορπίζονται καὶ αἱ τόλμαι ἀπαρβύλονται καὶ αἱ παμμεναι παρσκαυαὶ ἐξουθενίζονται. Οὔτε ἀπὸς οὔτε δις εἰπεῖς μέγοι τοῦδε ὁ κόσμος ἀνδρας ἐαριθμοὺς ἀλλὰ μεγαλοψυχούς, ἐμπνεομένους ὑπὸ τοῦ ἔρωτος τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν πατρίον αὐτῶν χώραν, νὰ μεταβάλλονται εἰς γίγαντας ἀπέναντι τῶν πολυαριθμῶν ἑθρῶν καὶ ἀνελπίστως καὶ ἐνδόξως νὰ δια-

σκορπίζωσιν αὐτοὺς. Ὅταν οἱ ὑπὲρ τῆς πατρίδος χώρας ἀγωνιζόμενοι οὐδαμῶς ἐκπλήττωται ἀπὸ τῶ πολυάριθμων τῶν ἑθνικῶν δυνάμεων, ἀλλὰ θερραλῶς ἀντεπεξέρχονται κατ' αὐτῶν, ἐνθουσιάζονται καὶ μετὰ λογισμῶν βραίων διὰ τῶν ἀνδρῶν, ἀντιπαραστέλλονται πάντα τὰ δεινὰ ὑπομένειν καὶ μεγαλοψύχως μέχρι τῆς ἐξαντλήσεως καὶ τῆς τελευταίας αὐτῶν ἐλπίδος ἀγωνίζονται βεβαίως τότε οὐ μόνον ἡ κινδυνεύουσα πάλιν χώρα σώζεται, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἀνθρώπου γίνουσι ἡ μνήμη αὐτῶν αἰσιμαίως εὐλαβητὴ διαμένει (2,35). Τῆς πατρίδος κινδυνεύουσης, πρέπει ἐκθύμως πάντες νὰ ρίπτονται εἰς τὴν καλλίστην τοῦτον ἀγῶνα, νὰ ἀποτολμῶσι διὰ τὰ πάντα, καὶ αὐτὰ τὰ παραλογίσματα, ὅταν πάντα τὰ κατὰ λόγον δοκιμασθέντα οὐδαμῶς ἀντιτῇ ἀποδειχθῶσι (33, 15 α, 4). Τοὺς εὐγενεῖς τούτους ὑπὲρ πατρίδος ἀγῶνας καλλίστην καὶ τιμωροτάτην εἶναι οἱ πολῖται διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν δυνάμεων νὰ διεξάγῃσιν, ἀνευ τῆς συντεταγμένης ξένης' μόνον δὲ ὅταν ἐξαντληθῶσι πάντα τὰ μέσα καὶ διαψευδθῶσι πᾶσαι αἱ ἐλπίδες αὐτῶν, ἐπιτρέπεται αὐτοῖς νὰ καταφύγῃσι καὶ εἰς τὰς τῶν φίλων βοήθειας (2,50, 11, 2, 47, 1)· ἀλλὰ τότε εἶναι ἀνάγκη μεγίστης προσοχῆς καὶ πολλῆς ἐπιφυλάξεως, ἵνα μὴ ἀντὶ ὠφελείας ὀλέθρου παραίτησι γένωνται οἱ πρὸς κοινοπραγίαν προσκληθέντες αὐτοὶ ξένοι. Οἱ λαοὶ, ἀλλὰ μάλιστα οἱ προϊστάμενοι αὐτῶν, πρέπει νὰ γνωρίζωσι καλῶς, ὅτι ἡ τῶν πολιτῶν ἀρετὴ εἶναι τὸ μόνον ἀσφαλὲς ἔρεισμα καὶ ἡ μόνη πραγματικὴ δύναμις, ἐφ' ᾗς διεναι νὰ στηρίζονται συμπάσαι τοῦ ἔθνους αἱ ἐλπίδες καὶ παρ' ἧς λογικὸν εἶναι νὰ ἀπεκδεχόμεθα τὰ μέγιστα καὶ τὰ σωτηριωδέστατα καὶ οὐχὶ παρὰ τῶν ξένων (9, 9, 11 καὶ ἐξ. ἀποσπ. 53), πρὸς οὓς πρέπει μάλιστα νὰ μὴ ἐκμισθρευόμεθα ὅλα τα σχέδια καὶ τὰ διανοήματα ἡμῶν, ἀλλὰ νὰ ἡμεῖς προφυλακτικῶς, δύσπιστοι καὶ ἐχέμυθοι, τοῦθ' ὅπερ διεν εἶναι τόσον εὐκόλον, ὅσον φαίνεται· διότι ἡ σιωπὴ, καίτοι εἶναι τὸ ἐλαφρότατον τῶν ἐν ἀνθρώποις, εἶναι ὅμως τὸ δυσχεστακτότατον πάντων (8, 38, 8, 23, 11). Λέγοντες ὅμως ταῦτα, διεν ἐννοοῦμεν καὶ νὰ ᾖναι πάλιν οἱ ἀνθρώποι τέλειον δύσπιστοι πρὸς ἀλλήλους, ἀλλὰ θέλομεν νὰ μὴ ᾖναι τέλειον εὐπιστοι, καὶ νὰ ἀπορρῶσιν ἀμφοτέρως ταῦτας τὰς ἀρετὰς· διότι ὅσον ἀνωφελεῖς καὶ ἐπιβλαβεῖς εἶναι τὸ νὰ μὴ ἔχη τις εἰς οὐδέναν ἀνθρώπον πεποιθήσιν (8, 2, 2), τόσον ἀνέτητον πάλιν τὸ νὰ νομίζῃ τις πάντας τοὺς ἀνθρώπους προθύμους εἰς τὴν

ἐμπρησθῆσιν μόνον τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ δικαίου (21, 17, 1). Αἱ ἀρετῆς αὐταὶ εἶναι πρὸς τοὺς αὐτοὺς καὶ σφόδρα ἐπικίνδυνον διὰ τὴν ἑλπίαν καὶ διότι οἱ δυνάμεις, ἐνῷ ἐπρεπε νὰ ἀποβλέπωσι μᾶλλον πρὸς τὸ μέλλον, ὅπερ καὶ κρείττον ἀίσιμαίον τοῦ παρόντος φαίνεται, συνήθιστα ἀποβλέπουσι μόνον πρὸς τὸ παρὸν, πρὸς δὲ καὶ ἀνεπισφύττως μάλιστα καὶ μετὰ μεγίστης προθυμίας προσπαθοῦσι πάντοτε νὰ συμμορφωθῶσι (1, 72, 7, 5, 86, 9) καὶ ἐνῷ ἐπρεπε μόνον τὸ καλὸν καὶ τὸ δικαίον ἐν τῷ βίῳ αὐτῶν νὰ ἐπιζητήσιν, ἐπιδιώκουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὸ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον, ὅπερ, ἐπειδὴ σπανιώτατα συμβαδίζει μετὰ τοῦ καλοῦ, σπανιώτατα δύναται νὰ μὴ ᾖναι κακοηθείας γένημα. Οἱ πλείστοι τῶν ἀνθρώπων πράττουσιν ὅ,τι πράττουν ἅπλως τῶν ἡθίων ἢ τῶν συμφερόντων τῶν ἐκ τῶν πράξεων τούτων μελλόντων νὰ προκύψωσιν· ὀλίγοι εἶναι ἐκεῖνοι, οἵτινες ὑπὸ τοῦ καλοῦ ἀγονταὶ εἰς τὰς πράξεις αὐτῶν, καὶ πολὺ ὀλιγώτερον ἐκεῖνοι, οἵτινες ἔχουσι τὴν δύναμιν τοῦ νοῦ καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῆς θεότητος νὰ συναγάγῃσι καὶ νὰ συναρμολογήσῃ τοὺς συμφέρον μετὰ τοῦ καλοῦ· διότι, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐπὶ τὴν καλὴν φάειν τὴν τοῦ κακοῦ ἀσφάλειαν, οὕτως καὶ τὸ λυσιτελεῖ τὸν τοῦ καλοῦ.

Τὰ ἔθνη τὰ μὴ ἔχοντα τὴν ἀπαιτουμένην σύνεσιν καὶ εὐφυίαν, ὅπως διεδικῶσι διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν δυνάμεων τὰ ἐλάχιστοι ἀπειλούμενα συμφέροντα αὐτῶν, ἀλλ' ἐπιδιώκοντα τὴν σύμπραξιν τῶν ἄλλων καὶ παρ' αὐτῶν ἀναμένοντα ὅ,τι μόνον ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῶν δυνάμεων ἴδρι νὰ ἀναμείνωσιν, ἐκβέβησιν καλῶς ἐν τῷ νῷ αὐτῶν ταῦτα, ἵνα μὴ αἰσῶνις καὶ ὁλως ἀπροσδοκῶτως εὐρεθῶσιν ὑποδεδουλωμένα ὑπὸ τῶν πρὸς βοήθειαν προσκληθέντων τούτων φίλων.

Πάντες καλῶς πρέπει νὰ ἐννοήσωσιν, ὅτι

(Ἑλλ. Φιλαλ. Σύλλογος. Εἰκοσιπενταετηρίς.)

τὰ ἀνθρώπινα εἶνε σφόδρα ἐμετάβλητα· τὸ σήμερον ἀκαίριον καὶ εὐτυχὲς ἔθνος αὐρίον παρὶπότε εἰς τὰς μεγίστας συμφοράς· τὸ νῦν τὸν ἴσχυον κινδύνον διατρέχον αὐρίον εὐρίσκειται ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς δόξης αὐτοῦ· τὸ σήμερον τὰς μεγίστας βλάβας ὑποστάν αὐρίον εἶνε ἐντελὲς ἀκέραιον καὶ ἱσχυρόν· ἐνθὺ δὲ τόσον ἐμετάβλητα εἶνε τὰ ἀνθρώπινα, οἱ νόμοι ἐν τούτοις οἱ διέποντες αὐτὰ εἶνε τέλειον ἐμετάβλητον καὶ ἀμετάβλητον, εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα οἱ αὐτοὶ παραμένοντες καὶ ἐπὶ ὁμοίαν περιστάσεων οἱ αὐτοὶ αἰετοὶ ἐπαναλαμβάνονται. Εἰς ὅσον γαλεπὰς περιστάσεις καὶ ἀνέλεη ἔθνος τι, ὅταν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο περὶ τοῦ κτήσαντος καὶ τοῦ καλοῦ φροντίζῃ, ὅταν ἐκθύμῃ καὶ γενναυφύμῃ ριπτικῇ εἰς τοὺς κινδύνους, ὅταν μετὰ φρονήσεως βαῖνῃ εἰς τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ, ὅταν ἦναι πρόθυμος εἰς πᾶσαν δύσιν καὶ τὴν ἐδγητῇ ὑπὸ ἀνδρῶν φιλοτιμῶν καὶ ἀνδράδων τὴν φυγὴν ἐχόντων, ὑπὸ ἀνδρῶν ὄντων τροπατῶν τοῦ ἔθνους, τὴν φυγὴν αὐτῶν θεράνων καὶ τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς δόξης καὶ τῆς σπουδῆς αὐτοῦ, τότε δύναται μὲν τὸ ἔθνος αὐτὸ νὰ ὑποστῇ τὰς ροβερωτάτας βλάβας, ἀλλὰ νὰ ἀναστήθῃ εἰς ἀπολύτως ἀδύνατον· διότι τὸ μὲν ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων φύσει ἱτακκομένης τῆς ἀδικα πάσχει καὶ τοὶ εὐλύτως ἀνακουμένοι εἶναι, τὸ δὲ ἡ κατὰ πάντα τοὺς συγγενεῖς ἀγῶνας φύσει ἐπισυμβαίνουσα ἀθρία ἐξήγησε συμπασῶν τῶν γενναίων ὁρῶν συμπατος τοῦ ἔθνους, οὐχὶ σπανίως παρεκτρέποντα τὴν φροσὴν τῆς τύχης, τέλειον μεταβάλλουσιν αὐτὴν· οἱ ἱσχυροὶ τῆς γῆς μεταμέλουν τότε διὰ τὴν πρὸς ἔθνη εὐφύγια ἀσπαγγνίαν καὶ σκληρότητα αὐτῶν, αἱ περὶ αὐτὰ ἀπώλειαι ταχέως ἐπανορθοῦνται καὶ ἡ εὐκλεία παρὰ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις ζωρὰ διαμένει. Ὅπως δὲ μετὰ βεβαιότητος σοῦνται τὰ μεγαλύμυα καὶ πολυμύα ἔθνη, οὕτως ἐπίσης μετὰ βεβαιότητος αἰσχροὶ καὶ ἱπποειδίους ἐξαρκύνονται ἐκείνα τὰ ἔθνη, ὅσα εἶνε ἅπιστα πρὸς τοὺς συναγωνισμένους καὶ ἀνδραρχ, ὅσα δὲν ἔχουσιν νῦν, καὶ ὅσα μετὰ τῆς μεγίστης ἀνασχυμίας τὰς ἀτιμωτέρας πράξεις πράττουσιν (29, 6, c. 40, 48, 38, 1, a. 1, b. 1, c. 1, d. 1, 31, 8, 5, 76, 11, 6, 58, 13).

Εἶνε δὲ σφόδρα ἐσφαλμένη ἡ γνώμη τῶν φρονούντων, ὅτι, ἐπειδὴ ὁ πόλεμος συνεπάγεται τὴν ἀπώλειαν πολλῶν καὶ πολυτιμῶν ἀγαθῶν, τὸν θάνατον δηλ. καμπύλλων ἀνθρώπων, τὴν δυστυχίαν πολλῶν οἰκογενειῶν, τὴν

ἀπώλειαν πολλῶν περιουσιῶν, τὸν ἀρραγισμόν πολλῶν καὶ ἀνθρώπων πόλεων καὶ τὰ τοιαῦτα, διὰ τοῦτο σὺν ἀμῶς οὐδέποτε πρέπει νὰ ἐπιχειρῶσιν αὐτὴν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' αἰετοὶ ἡσυχίαν ἀγοντες νὰ ὑπομείναι καὶ τὰ αἰσχρὰ καὶ τὰ βλαβερώτατα μέλλον παρὰ νὰ ἐκτινένται εἰς τοὺς ροβερούς τούτους κινδύνους. Ναί, ὁ πόλεμος εἶνε τῶντι ροβερόν τι καὶ συνεπάγεται ὁμολογουμένως τὸν ἀρραγισμόν πολλῶν ἀνθρώπων ἀγαθῶν, ἀλλὰ τὸν ἀγαθὸν τούτων ὑπάρχοντι καὶ ἄλλα πολὺ ἀνώτερα, ὑπάρχει ἡ ἰσχυροία, ἡ παρρησία, ἡ ἐλευθερία, ὑπὲρ τῆς ἀποκτήσεως ἢ τῆς διαφυλάξεως τῶν ὁσίων ἐκθύμους πρέπει νὰ ριπτικῇ εἰς τοὺς πολεμικοὺς κινδύνους καὶ προθύμως νὰ ἀναδεγῶμεθα πᾶσαν θυσίαν καὶ νὰ ὑποστῶμεθα πᾶσαν κακουργίαν. ἐπ' οὐδενὶ δὲ λόγῳ οὐδέποτε τούτων τῶν τιμωρῶν ἀνθρώπων ἀγαθῶν κινδυνεύοντων νὰ ἀγῶμεν εἰρήνην, ἥτις εἶνε ἀλλύστον καὶ δυστελέστατον κτήμα, μόνον ὅταν ἀγῶται μετὰ τοῦ δικαίου καὶ τοῦ πρέποντος, ἐνθὺ ὅταν ἀγῶται μετὰ καλῆς καὶ δειλῆς ἱπποειδίστου, εἰνε πάντων τῶν ἐν ἀνθρώποις αἰσχιστον καὶ βλαβερώτατον (4, 31, 2).

Μόνον οἱ ἀγροῦντες τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων ὑποτιμῶσι τὴν ἀξίαν τῆς εἰρήνης καὶ παρολιγοῦσιν αὐτήν, ὅταν ἦναι δυνατόν μετὰ τοῦ δικαίου καὶ τοῦ καθήκοντος νὰ ἀγῶται. Ἄλλα πάντοτε δυστυχίος τοῦτο δὲν εἶνε δυνατόν. Ἡ μοῖρα τῶν τοῦ κόσμου δὲν εἶνε ῥηστή. Αὕτη ἠθέλησεν ἀγαθὸν μέγα καὶ κακοποιήσαν, ὡς ἡ εἰρήνη, ὑπὲρ τῆς διαταρᾶς τοῦ ὁποῖου πάντα ὑπομείνουσι, νὰ μὴ ἦναι δυνατὸν διὰ παντός νὰ τηρήται ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων, νὰ ἦναι δὲ ἀναπόρρευτον τὸ πάντων ροβερότατον, ὁ πόλεμος. Εἶνε ἀπλήστοι καὶ ροβεροὶ οἱ ἄνθρωποι, ἡ εὐμερία καὶ ἡ εὐκλεία τῶν ἀνθρώπων ἀκάνει αὐτούς, ἡ ἐκίστοτε παρούσα κακὴ καὶ ἀπάραισι αὐτοῖς, καταφρονεῖ τὰ ἴδια ἀγαθὰ· ἐπιθυμῶσι τὰ τῶν ἄλλων· ἐντεῦθεν ἡ κυριώτατα ἀφορμὴ τῶν πολέμων· διότι οἱ θελοντες νὰ ἀποκτήσῃ τὰ ἀγαθὰ, ἄτιστα ἀπειλοῦνται ἀπὸ τῶν πρὸς αὐτοὺς ἐχθρῶν, ἡ νὰ ἐπανακτήσῃσιν αὐτὰ ἀπολεσθέντα, εἶνε ἡναγκαζόμενοι διὰ τῶν ἐχθρῶν νὰ ἀντεπεξέλθωσι κατὰ τὴν ἀπλήστον καὶ ἀπῶν τούτων, διότι ἄλλως κινδυνεύουσι νὰ στερηθῶσιν ἀγαθῶν πολλῶν καὶ τῆς ζωῆς αὐτῶν πολυτιμωτέρον. Ἄλλ' ἵνα τεισεφόρως ἀντεπεξέρχωνται κατ' αὐτῶν, ὅταν καιρὸς ᾖ, εἶνε ἀνάγκη λίαν ἐγκλίρω, τῆς εἰρήνης ἐπὶ ὑπαρ-

χούσης, να λαμβάνονται ἡ μεγίστη φροντίς περὶ τῆς προκατασκευῆς τῶν πρὸς πόλεμον ἀναγκαίων χρημάτων καὶ περὶ τῆς ἐπαρκούς στρατιωτικῆς ἀγωγῆς παρὰ τῶν ἀρχόντων τῆς πολιτείας, ἐάν τις ἀληθεὶς ἀρχόντης προνοῇ περὶ τοῦ μέλλοντος (4, 74, 3).

Διότι ἐν τῷ βασιμῷ τῆς περὶ τοῦ μέλλοντος προνοίας ἀκταραίνεται ἡ ἀληθὴς ἀξία τῶν ἀρχόντων καὶ τῆς ποιότητος τῶν ὁποίων ἐκαρτᾶται κατὰ μέγιστον μέρος ἡ τύχη τῶν λαῶν. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τρανέστατα ἀπεδείχθη, ὅτι, ὅταν οἱ προϊστάμενοι τῶν πραγμάτων ᾔνεσ ἄνδρες συνελθοῦν καὶ ἐνέστησαν, οὐ μόνον τὴν μοχθηρὰ πρᾶττονσαν πατρίδα καὶ τὸ καταπεπτακὸς φρόνημα τῶν πολιτῶν ἀνέσθουσιν, ἀλλὰ πολλὰ καὶ ἰδίως ἐν τοῖς πολέμοις καὶ στρατοῦς καὶ πλῆθη τέως ἀήθητα ὑποὶ ἀμυνόμενα εἰς τὰ τέσσαρα σημεία τοῦ ὁρίζοντος διασκορπίζουσιν (1, 35, 5, 1, 72, 7, 3, 81, 3, 19, 13). Ἐνθ' ὅταν ᾔνεσ βέβητοι, οὐρόπονοι, βραδυκίνητοι, οἰνόθυγοι, λάγνοι, βλάκες, δειλοὶ, ὑπερηφάνοι, ὀργίλοι, κενόδοξοι καὶ τετραμμένοι οἱ ἡγούμενοι τῶν ὧλων, τότε ἀναγκάως ἐπακολουθεῖ τὰ μέγιστα ἔθνηκα δυστυχήματα, αἱ κοιναὶ ἐπιχειρήσεις ἀποτυγχάνουσιν, κίνδυνοι μέγιστοι ἐπισωρεύονται, οὐδεὶς καὶ αἰσχρὴν ἐπακολουθεῖ, αἱ περιουσίαι ἀφανίζονται, αἱ δυνάμεις αἱ κείμεναι εἰς ἕκαστον τῶν ἀρχομένων μένουσιν ἐν ἀπραξίᾳ καὶ τὸ ὅλον ἔθνος τέλειον ἀφανίζεται, ἀπαράλλακτα ὅπως θὰ ἡρπάζετο πλοῖον ἐν τῷ μέσῳ ἀγρίας τρικυμίας ὑπὸ κυβερνήτου δειλοῦ, μεθύσου καὶ βλακῆς κυβερνόμενον (3, 81).

Ἡ ἱστορία ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τοῦτο συγγότατα καὶ μεγαλοφρονότατα ἐπαναλαμβάνει, ὅτι ἐλευνοτάτῃ εἰναι ἡ θέσις καὶ οὐκ ἐνότατον τὸ τέλος τοῦ ἔθνους ἐκείνου, ὅπου ἔχει προστάτας ἄνδρας οὐδαμῶς ὑπὲρ τοῦ κοινῶν συμφέροντος ἔχοντες καὶ οὐδαμῶς σπουδαίως φροντίζοντας καὶ οὐδὲν τοιμῶντας ὑπὲρ τῆς τῶν πολιτῶν τιμῆς καὶ σωτηρίας. Οἱ τοιοῦτοι οὐ μόνον ἐαυτοὺς ἐκτετριπύουσιν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔθνος οὐρανὸν ὀλίγον κατ' ὀλίγον διαφθείροντες τέλειον αὐτὸ πᾶν τέλειον ἀφανίζουσι (ἀπόσπ. 109, 5, 98). διότι ἐνεκα τούτων βαθυμῶδον καὶ κατ' ὀλίγον ἐπαυξάνει ἐν ταῖς πόλεσιν ὁ ἀριθμὸς καὶ μεγαλύνεται ἡ θρασυτία τῶν ἐργαστριαικῶν καὶ βαναύσων ἀνθρώπων (38, 4, 5), οἵτινες ὥς ἀδυνατοῦντες περὶ τε τοῦ παρόντος νὰ κρίνωσι καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος νὰ προνοήσωσι, δολοκαίοντες διὰ καὶ διὰ τινων μικρῶν χαρίτων καὶ ευκολίαν καὶ καταδουραγωγούμενοι ὑπὸ τῶν

ἀσυνειδήτων τούτων πολιτικῶν διὰ κακοθεστάτων τινῶν ἐπαγγελιῶν, πιστεύουσι πᾶν τὸ ὑπ' αὐτῶν λεγόμενον καὶ ἔτοιμοι εἶναι πρὸς πᾶν τὸ ὑπ' αὐτῶν παραγγελλόμενον (38, 3) ἀποθρασυνόμενοι δὲ βαθυμῶδον καὶ κατ' ὀλίγον ἀνεχονται καὶ ὑποστηρίζουσι καὶ προέχουσι μάστιγα εἰς τὰς ὑπάτας ἀρχὰς τοὺς χειρίστους, καλᾶν τοὺς εἰς αὐτοὺς ἐναντιούμενους, ἐπιθυμοῦσι τὰ ἀλλότρια καὶ οὕτω ἀνεπαίσθητως μὲν ἀκαταπαύστως ὁμοῦ καὶ ἀπαρεργάτως ἐξωθούνται πάντες εἰς βεβαίωτον ὕλην (15, 21, 3).

Ἐνός μὲν δὲ ὁ ὅλος θὰ ᾔνε εὐπαράλογιστόν τι καὶ ἀνάγων χρήμα, οἱ δὲ πολιτικοὶ φιλαρχοὶ καὶ ἀφιλότιμοι καὶ ὀγκολόποι, πάντοτε ταῦτα θὰ ἐπαναλαμβάνονταί ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Πίσσον εἶναι ἀληθές, ὅτι μεταξὺ τοῦ ὅλου καὶ τῶν πολιτικῶν, τῆς θαλάσσης καὶ τῶν ἀνέμων, οὐδεμία διαφορά ὑπάρχει! Καθὼς τῆς θαλάσσης ἡ ἰδία φύσις εἶναι ἀβλαβὴς καὶ ἀτάσματος, μόνον δὲ ὅταν ἀνεμοὶ ἐμπέσωσιν εἰς αὐτὴν καὶ ἀναταράξωσιν αὐτὴν γίνεται βλαβερὰ καὶ ἀσφατος καὶ διὰ καὶ ἀναλόγως πάντοτε τῇ σφοδρότητι τοῦ εἰς αὐτὴν ἐμπέσαντος ἀνέμου, οὕτω καὶ οἱ ὅλοι αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς εἶναι σάφαι καὶ ἀβλαβεῖς, μεταβάλλονται δὲ καὶ γίνονται ἐπιβλαβεῖς καὶ διὰ καὶ πάντοτε κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς ἀγριότητος τῶν προϊσταμένων αὐτῶν (11, 29, 9, 22, 12, 9), οἵτινες πλεονέκται καὶ φιλαρχοὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὄντες καὶ μὴ δυνάμενοι διὰ τῆς ἰδίας ἀρετῆς νὰ ἐπιβληθῶσιν ἐπὶ τοῦ πλοῦθους καὶ νὰ εὐδοκίμησωσιν ἐν αὐτῷ, ἀεροδοκοῦσι καὶ δολοκαίοντες καὶ κατὰ πάντα τρόπον λυμαίνονται αὐτό. Ὅταν δὲ ἀπᾶξ τοῦτο δια τὴν ἀφρονα δοξαμάνην τῶν προϊσταμένων αὐτοῦ γένηται δωροδοκία καὶ δωροπᾶχον, τότε εἶναι ἀνεπαίσθητος πλεὺν ἡ θρασυτία καὶ ἀνυπόφορος ἡ ἀσυντία αὐτοῦ. Συνεισθεσμένοι νὰ τῶν τῶν ἀλλότρια καὶ νὰ ἔχῃ τὰς ἐλπίδας τοῦ ἑνὸς οὗτος εἰναι τὴν προσωπικὴν αὐτοῦ ἐργασίαν, ἀλλ' εἴτε εἰς τὸ δημόσιον ταμιεῖον εἴτε εἰς τὸ βαλάντιον τῶν ἄλλων, ὅταν λάβῃ τὸ πλῆθος προστατὴν τοιμῆρον καὶ ἀναιδῆ, τότε, μακρυῶδες γεγένηται, ποιεῖ στραγὰς, θυμὸς, γῆς ἀνεκδομήους καὶ ὅτι ἄλλο ἢ θηρωμῖα αὐτοῦ τῷ ὑπαγορεύσει μέτρῳ ὅπου ἀπὸ ἀνομιᾶς εἰς ἀνομιᾶν περιπίπτει καὶ τέλειον ἀποθηριωθὲν πᾶσαν τὴν δύναμιν καὶ πάντα τὰ ἀγαθὰ τῆς πατρίδος αὐτοῦ ἄρδην καταστρέφει (6, 9, 6).

Κατ' ἀναπόδραστον ἀνάγκην ἡ ἀγένεια τῆς ψυχῆς καὶ ἡ ἀνανδρία τῶν προϊσταμένων τῶν

toujours vivant dans la langue, à des substantifs tels que *Χῶτος*, etc., etc. Les anciens, s'ils étaient à notre place, n'auraient jamais pu dire *Χῶς*; ni recourir à une formation de ce genre: le mot et la forme ont disparu de la langue vivante de nos jours, et les anciens n'ont jamais pris leurs modèles que dans la langue vivante, par la simple raison qu'ils n'avaient pas de *grammaires* pouvant les renseigner sur les formes tombées hors d'usage de leur temps. Il ne faut jamais perdre de vue cette vérité, il ne faut jamais oublier, quand on raisonne sur la langue ancienne, que celle-ci est de formation *purement populaire*. C'est pour avoir méconnu ce principe élémentaire et devenu presque fatal à l'heure qu'il est, qu'on s'est mépris si souvent sur le caractère et sur la valeur de la langue moderne (1).

J'ai essayé d'exposer tout au long quelques-unes des observations qui précèdent dans le dernier chapitre des *Essais de grammaire historique*. S'il m'est permis de parler du morceau même que j'offre aujourd'hui au Syllogue, j'ai fait tout possible pour conformer la langue de ce discours à des principes qui ne me sont pas particuliers, mais aux principes généraux suivis dans toutes les langues modernes. Je prierai donc toutes les personnes qui voudront bien me faire des critiques au sujet du style de cette étude de se reporter à mes *Essais de grammaire*, car je crois bien y avoir dit tout ce que je pense en matière de langue littéraire: je m'y suis également efforcé de répondre d'avance aux objections courantes. Je prendrai la liberté de prévenir le public d'une autre difficulté qu'il rencontrera dans le cours de cette lecture. Ce n'est pas ici le lieu et je n'ai guère le temps de développer cette thèse. (2) Mais deux mots suffiront.

(1) Aux personnes désireuses de faire plus ample connaissance avec la langue ancienne, je ne puis mieux faire que de recommander un livre d'une lecture aussi facile qu'agréable: c'est le *Précis de grammaire comparée du grec et du latin*, par M. V. Henry, Paris, Hachette, 1888.

(2) Je prépare en ce moment un assez long travail sur les manières de recueillir et d'étu-

On peut observer, — et cette observation s'applique à tous les pays et à toutes les langues du monde, — que toutes les fois qu'une langue parlée n'est pas écrite, n'est pas fixée sur le papier de manière à frapper les yeux, il se produit deux phénomènes curieux: d'abord, on ne reconnaît plus les formes usuelles, qu'on emploie journellement soi-même, dès qu'on les voit imprimées. D'autre part, peu de gens se rendent compte de la façon dont ils parlent et il arrive à bien des personnes de nier l'existence de telle forme, qu'elles viennent de jeter dans la conversation cinq minutes auparavant. En général, on fait comme le bourgeois gentilhomme, de la phonétique sans le savoir.

Cela tient à ce que l'observation par les yeux est plus à portée de nos sens, tandis que l'observation par l'oreille est chose d'infinie délicatesse et demande un exercice constant et, si je puis dire, un dressage spécial. J'ai eu souvent l'occasion d'en faire la remarque, durant mon voyage. Un ami me soutenait un jour de la meilleure foi du monde que la forme *σχωρῶ* (*συχχωρῶ*) n'existait pas, tandis que non seulement elle existe, mais que, d'après ce que nous savons aujourd'hui des lois phonétiques de la langue moderne, cette forme doit forcément exister et qu'elle existe par le fait. Il est facile de comprendre cependant que le public, qui ne se rend pas compte de la légitimité de cette forme et qui ne s'est pas attaché à suivre les degrés intermédiaires par lesquels *σχωρῶ* doit fatalement aboutir à *σχωρῶ*, nie l'existence de ce verbe. Il serait encore plus surpris si on lui disait que *σχωρῶ* lui-même arrivera par la force des choses à *σχωρῶ*, à moins que cette forme ne se soit déjà produite dans quelque pays grec, ce qui est fort à présumer.

dier un dialecte sur place. La question y sera traitée à part. Les jeunes gens qui préparent pour le Syllogue des collections de poésies populaires ne sauraient trop se mettre en garde contre les formes que les paysans eux-mêmes prennent souvent pour des formes vulgaires et courantes.

Durant mon court séjour en Orient, je me suis livré à ce sujet à une série d'expériences qui m'ont souvent beaucoup amusé. Comme les voyages d'exploration scientifique ne me sont pas toujours loïsibles j'en suis réduit bien des fois à conjecturer l'existence de telle forme que souvent je n'ai pas encore eu l'occasion de recueillir de mes propres oreilles, me réservant de la vérifier sur place. Je m'étais dit, entre autres, que *χαριστῶ* (*ἐνχαριστῶ*) devait se dire à coup sûr à Constantinople. Cependant, toutes les fois que j'interrogeais directement une personne sur cette forme, elle me répondait négativement, par l'unique raison que cette forme lui semblait bizarre: elle lui semblait bizarre, parce qu'elle ne l'avait jamais vue écrite. J'ai eu un jour le bonheur d'entendre dire ce verbe *χαριστῶ*, devant l'ami même qui se refusait à en admettre la possibilité. Il était pourtant facile de prévoir que *χαριστῶ* devait se rencontrer par le seul examen d'autres lois phonétiques, d'ailleurs fort simples, qui rendent cette forme nécessaire. Mais je ne veux pas chercher très loin mes exemples. Nous étonnerons beaucoup de nos compatriotes en leur apprenant que tout le monde prononce *καλόζ* *δοῦλος* et non pas *καλός* *δοῦλος*. Rien n'est plus vrai cependant. Ce qui serait extraordinaire, ce serait d'entendre dire *καλός* *δοῦλος*. C'est pourtant ainsi que les mots sont imprimés sur le papier: ce ζ paraît une véritable monstruosité, tant est fort le respect superstitieux de l'écriture. Ajoutons que l'on considère en soi-même et indépendamment d'autres phénomènes phonétiques la combinaison *καλός* *δοῦλος*, on ne sait pas que le σ se prononcera de la même façon devant γ, β, μ, ν, ρ, λ (ainsi que devant g, d, b), parce que tous ces phonèmes sont des *sonores* et que par conséquent ils attirent la sonore ζ, σ étant une *sourde*; qu'en revanche, devant x, π, τ, qui sont des *sourdes*, on n'entendra jamais autre chose qu'un σ (*καλός* *κόπος*) et que même — tant la phonétique populaire est délicate et conséquente avec elle-même — devant χ, θ, φ, le σ final du mot précédent se fera à peine percevoir,

par la simple raison que la combinaison de deux spirantes sourdes est antipathique à la physiologie de la langue moderne. Comme ces détails échappent nécessairement à la plupart, le ζ au lieu du σ surprend; on n'en comprend pas la légitimité et on ne l'admet pas. Si on considérait ce groupe de consonnes en corrélation avec les phénomènes congénères, la combinaison ζδ paraîtrait toute naturelle: il deviendrait même évident que toute autre combinaison serait fautive et, par conséquent, impossible.

C'est que tout se tient dans la langue: un mot suffit souvent pour la déduction en linguistique, parce qu'un seul phénomène révèle à lui seul la présence d'autres phénomènes connexes. De la seule prononciation *πάντζ*, par exemple, (*panda*, non *panta*; la *sourde* τ se change en sonore d, sous l'influence du ν qui est sonore), on peut conjecturer en toute sûreté l'existence d'une quantité d'autres prononciations, qui au premier abord ne paraissent avoir aucun rapport avec le mot *πάντζ*, telles que *σόννω* (*ζώννω* et non *σών*), *ζώννω* (*ἐζώννω*), *γόννω* etc., toujours en vertu de cette loi de l'attraction des sonores, qui éclate dans *panda*; à l'aide de quelques indices seulement, on peut presque reconstruire tout le système d'une langue ou d'un dialecte. En revanche, il sera facile de se persuader, pour un linguiste, qu'une langue où l'on entend la prononciation *πάντζ* (*panda*) ne peut guère souffrir des combinaisons de consonnes telles que *ἐξώννω*, *ἐνδρός*, *ἐξδίκης*, *ἐνθυμῶμαι*, etc., etc., où la loi de l'attraction des sonores est violée. Du premier coup, le linguiste comprendra que ce sont là des prononciations factices.

Aussi, tant qu'une prononciation *panda* restera dans quelque coin de la Grèce que ce soit, il sera impossible de faire croire au monde que le grec ancien n'a pas changé, justement parce que ce *panda* à lui tout seul suppose des phénomènes analogues. Je me permets de signaler le fait aux personnes qui introduisent dans un style, du reste rempli de formes anciennes, ces particules perfides νχ, θχ,

δίν, μέ (μετά), ἰδῶ. N'y eût-il dans la langue littéraire que ces particules seules, dût-on expulser toutes les autres formes modernes, celles-là suffiront aux philologues futurs pour reconstituer la langue populaire de nos jours. Les formes en apparence les plus éloignées se commandent : ces petits mots ἔζ, δίν, νά montrent abondamment à des yeux exercés que la langue a subi une transformation radicale. Du moment qu'on donne accueil à ces formes-là, rien ne sert de rejeter dans l'ombre et de dissimuler les phénomènes tels que ξέρω, ἀκούω, κατὰ κράτος etc., etc. Ceux-ci ne supportent pas des transformations moins foncières que celles qui ont amené ἔζ pour ἔλω ἔτα. D'ailleurs, même si on parvenait à réculer ces formes, la prononciation moderne resterait toujours comme dans *pinda*. Or, la prononciation à elle seule serait un guide des plus sûrs dans cette voie de reconstruction de la langue populaire, si tant est que celle-ci puisse jamais disparaître.

Mais, en réalité, il n'est guère possible qu'elle disparaisse. On ne sait pas très bien à quoi l'on s'attaque, quand on parle de ramener la langue ancienne et de faire oublier *graduellement* la langue moderne. Les difficultés apparaîtraient innombrables, si, au lieu de faire ce rêve d'une façon vague et trop générale, on voulait entrer dans le détail. Prenons deux exemples, pour fixer les idées. Le δ est devenu aujourd'hui une spirante (ζήμιον) et n'est plus une explosive (ζήμιον). Cette transformation en amène une autre : ν ne peut plus subsister devant δ spirante, de même qu'en grec ancien il ne subsiste pas devant σ spirante : il tombe ou s'assimile, ce qui, pour le principe, revient au même. C'est pourquoi on dit aujourd'hui τὸ δούλο, non τὸν δούλον, δι δίνω, non δέν δίνω etc., etc. ; dans l'intérieur du mot, en revanche, l'ancienne explosive s'est maintenue, parce qu'elle était protégée par le ν, qui en était inséparable : aussi prononçons nous ἐνταξ, ἐνταξ, etc., etc. Cette prononciation vient directement de l'antiquité, transmise de bouche en bouche par voie populaire.

Or, au lieu de ἐνταξ, τὸ δούλο, on cherche à introduire les prononciations savantes ἐνταξ, τὸν δούλον. Cela est impossible. Le peuple, s'il apprend à dire ἐνταξ pour ἐνταξ, ne pourra jamais en faire autre chose que ἔταξ, en laissant régulièrement tomber le ν, comme dans τὸ δούλο. Ainsi, au lieu de ramener l'ancien grec, on détruira au contraire la forme ancienne heureusement conservée dans ἐνταξ. Pour réussir dans une pareille entreprise, il faudrait rendre au δ sa valeur d'explosive, c'est-à-dire aller contre les faits accomplis. La tentative échouera donc forcément, puisqu'il est impossible de changer les conditions physiologiques où la langue se développe aujourd'hui et de promulguer un décret suivant lequel tout δ devra cesser d'être spirante dans tout pays parlant grec.

Le second exemple est d'ordre morphologique : il nous est fourni par les nominatifs modernes ἔχρη, πόλη, βρύση, qui doivent leur existence à la coïncidence phonétique des désinences -ν et -ην, qui, à une certaine époque, se sont prononcées de la même façon : voilà pourquoi, sur le modèle de μνήμην, μνήμην, et de nombreux substantifs de cette catégorie, on a décliné πόλιν, πόλιν (phonétiquement *mnimin* = *pólin*, d'où *póli* = *animi*). Le peuple referra perpétuellement le même travail, parce que le changement de déclinaison est commandé par la nature même des choses. Πόλις ne pourrait reprendre place dans la langue vivante, je veux dire être communément employé dans tout pays parlant grec, que si la distinction entre πόλιν et μνήμην était toujours maintenue à l'accusatif. Mais ce serait encore aller contre l'histoire et contre la nature que chercher à rétablir cette distinction. On est toujours impuissant contre le fait accompli. Ici ce sont les conditions psychologiques nouvelles qui sont impossibles à modifier : on n'a pas plus de prise sur l'analogie que sur l'âme humaine.

Ce à quoi il faut surtout veiller, c'est à ne pas gâter la langue du peuple par des efforts mal dirigés ; ces efforts ne peuvent aboutir qu'à la formation de

types hybrides tels que ἔδεξαι et bien d'autres. La liste en serait longue et j'ai essayé d'en donner quelques exemples dans le discours qu'on va lire. Personne en Grèce, comme en Orient, n'a certainement le désir d'entraver le développement d'une langue nationale ni de provoquer la création d'une langue informe, sans unité et sans règles. C'est pourtant à quoi l'on marche, sans s'en apercevoir. Les intentions sont excellentes ; mais la voie qu'on suit n'est pas une bonne voie. Les théories ont beau être séduisantes et tenter beaucoup d'esprits : il importe de descendre de ces hauteurs pour envisager de sang froid la réalité des choses. Il y a dans ces tentatives constantes de retour vers la langue ancienne un danger sérieux, qu'il ne convient plus de se dissimuler ; le devoir de chacun est de l'écartier, car de trop graves intérêts sont en jeu. Il s'agit, ou bien d'arriver à la formation d'une langue littéraire vraiment nationale, ou de s'en passer à tout jamais.

Une dernière observation. Les personnes qui voudront bien me faire l'honneur de me lire m'objecteront, je les en prévins d'avance, que j'emploie des formes qui n'existent pas. Si elles veulent bien pousser la complaisance jusqu'à se faire lire, au lieu de lire elles-mêmes, telle page qui leur semblera suspecte, le résultat de cette petite expérience ne sera guère douteux. Une forme qui choque à la lecture passera inaperçue à l'audition. Je ne citerai que la forme *ἔθρωπος* pour *ἔθνη*, dont le *v* serait aujourd'hui phonétiquement incorrect. Le peuple et les personnes instruites elles-mêmes, quand elles ne se surveillent pas, prononcent *ἔθρωπος*. Mais, sur le papier, cette orthographe arrête l'œil. C'est cependant la seule prononciation régulière et usuelle de la langue moderne.

Il ne me reste plus qu'à dire un mot du système orthographique que j'ai suivi dans ces pages. J'ai maintenu l'orthographe conventionnelle, qui est l'orthographe ancienne. C'est ce que tout le monde fait et il serait dangereux d'y rien changer. De plus, j'écris *ἡ πόλις*, *τῆς πόλεως*,

et non *ἡ πόλις*, *τῆς πόλεως* qui ne répond à aucun paradigme de la vieille grammaire : *πόλις*, décliné sur *μεγαλή*, doit s'écrire de même. Pour l'orthographe des formes de la déclinaison de l'article et des substantifs, on voudra bien se reporter à ce que j'en ai dit dans les *Essais de grammaire historique néo-grecque*. Il n'y a pas dans le dialecte attique et par suite dans la *κωινή* ancienne, qui sont en pareil cas les seuls modèles à suivre, un accusatif pluriel *τιμάς*. Il y a des nominatifs pluriels *λαμπάδες*, *μητέρες*, etc. Or, comme cette désinence *-ες* est le seul point de départ des formes *τις λαμπάδες*, *τις ὥρες*, *οἱ ὥρες*, c'est encore se conformer aux principes de la vieille orthographe que d'écrire par un *ς* et non pas un *ς*. J'en dirai autant de *οἱ* fém. plur. et de *τις* acc. fém. plur. *Ἥ* et *τῆς* constituent des barbarismes et, comme tels, doivent être écartés. Je ne me suis permis d'innover que sur un seul point : j'ai partout écrit *αφ*, *αβ*, *εφ*, *εβ*, pour *αυ*, *ευ*. Il est impossible d'écrire *ὑπρίστω* pour *ὑπρίσσω*. Mais du moment qu'on admet ici le *β* pour *υ*, il est plus logique d'analyser partout la diphthongue ancienne de la même façon : cette orthographe aura de plus le privilège de nous donner la vraie prononciation moderne, sans rien de conventionnel. Je sais bien qu'avec le maintien de l'orthographe ancienne on tombe dans un océan de contradictions, mais il est difficile, pour ne pas dire impraticable, de l'abandonner. Il est, d'ailleurs, bien entendu que partout où l'orthographe moderne est consacré, il ne nous reste qu'à l'adopter, surtout quand il s'agit d'indiquer par là des différences caractéristiques. Nous ne pouvons écrire autrement que *στάνει*, *άντρας*, *πέβεός*, *Κωστής*, *κόμπος*, *σεντούκι*, *πυλῶδ*, *βράζω*, *μπάτω*, etc. C'est ce que fait tout le monde, et c'est aussi ce que je me suis par là cru autorisé à faire.

Dans l'essai qu'on va lire, j'ai simplement voulu traiter quelques questions historiques. Le Sylloge a pris une excellente initiative avec ses publications de documents populaires. Il n'y a qu'à persévérer dans cette bonne voie. Je me suis proposé de mon côté de signaler l'im-

portance que les études linguistiques pourraient acquérir dans le modeste domaine du néo-grec et la difficulté que présente l'examen d'un dialecte sur place. La confection d'une grammaire et d'un dictionnaire modernes sont la grande œuvre à poursuivre. Toute l'attention devrait être tournée de ce côté; ce serait faire acte de patriotisme et bien mériter de la science contemporaine, que de mener à bonne fin une pareille entreprise. Je veux en terminant cette préface assez longue, transmettre au Syllogue philolo-

gique hellénique l'expression de la haute sympathie que M. le ministre m'avait particulièrement chargé de témoigner de sa part à cette association si laborieuse, si sincère et vouée à un travail scientifique qui lui fait tant d'honneur. Elle peut être certaine que la France est toujours avec elle.

Paris, septembre 1886.

JEAN PSICHARI,

Maître de conférences de Langue néo-grecque
à l'Ecole des Hautes Etudes.

(Μετάφρασις)

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

"Ὅτε ὁ Κ. Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας καὶ τῶν Ἑλληνικῶν Τεχνῶν μοι ἔκαμε τὴν ὑπεράτακτον τιμὴν νὰ μοι ἀναβίῃ ἀποστολὴν παρὰ τοῦ Συνεδρίου τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, ὅπερ ἐπρόκειτο νὰ συνελθῇ κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1886, ἐδίστασα ἐπὶ πολὺ περὶ τῆς γλώσσης, ἥς ἤθελον κἄμει χρῆσιν ἐν τῇ ἀνακουνύσει, ἣν προεβίβην ν' ἀναγνώσω ἐν τῷ Συνεδρίῳ. Ἡ γαλλικὴ γλώσσα μοι προβάλλετο ἀμέσως καὶ μοι ἦτο ευχερίτερον, ὅτε μὲν νὰ ὁμολογήσω τοῦτο ἐνταῦθα, νὰ γράψω γαλλιστὶ τὴν σύντομον αὐτὴν πραγματείαν. Δὲν τὸ ἔπραξα ὁμῶς διότι μοι ἔφανκε ὀρθότερον νὰ ὁμιλήσω ἑλληνιστὶ ἐν ὁμοφρονίᾳ Ἑλληνικῇ πρὸς δι' ἡδύσσω νὰ σεβασθῇ τὴν μητρικὴν μου γλῶσσαν καὶ ἀπεφάσισα νὰ γράψω τὸν λόγον μου ἑλληνιστὶ.

Θὰ μοι συγχωρήσωσι λοιπὸν τὴν τόλμην τῆς ἀποφάσεως ταύτης, χάριν κυρίως τοῦ αἰσθη-

ματος ὅπερ ἐπενευσεν αὐτῇ. Ἐτυχον παρὰ τοῦ Συλλόγου, ἰδίᾳ δὲ παρὰ τοῦ ἀξιολύτου αὐτοῦ προέδρου, τσαυτῆς εὐμενείας, μοι ἐξεδηλώθη τσαυτὴ φιλία κατὰ τὴν βραχείαν ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμνησμένην, ὥστε συνείδησα νὰ ἡσυχῶ ἐπὶ τῆς ἐπιεικέως τοῦ σοφοῦ τούτου σωματείου καὶ τῶν φίλων τῶν ἀποδείξαντων μοι. Ἀλλὰ φοβοῦμαι, φοῦ! μὴ καὶ ἐν εὐνοίας αὐτὰς διαθέσεις καὶ παρ' ἄλλων τῶν δημοσίων. Θὰ μοι μεμνηθῶσι πικρὰς ἐπὶ ἀρχαίᾳ ἄλλως φυσικῇ, ἐπὶ δὲ λαθρῇ ἐγγραφῇ ἐν ᾧ ἔγραψον ὡς μὲν καὶ δι' Ἑλλήνας, οὕτως δὲ καὶ μὲν πλεον ἀρχαίῳ, ἐν γλώσσῃ νεωτέρᾳ, ὡς πάντες ἡμεῖς, καὶ ἐγὼ ἐν ἀρχαίᾳ. Ὁ Σύλλογος ἀπαρτίζεται ἐκ τῶν μέλλον πεφωτισμένων μελῶν τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας καὶ ἀναμεμνησθέντες οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἔχει πλεον τὴν ἀπεργασωμένην ἤδη ἐκείνην πρόληψιν, ἐπὶ τῇ δηρώδῃ γλώσσᾳ εἶναι γλῶσσα βάρβαρος. Ἐτι καὶ σήμερον ὑπάρ-

χρυσιν οί φρονούντες τούτο· δὲν πρέπει ὅμως νὰ ἐκπληττηταί τις διὰ τούτου ὑπὲρ τὸ δέον. Δὲν εἶναι πᾶς τις ὑποχρεωμένος νὰ ἴναι γραμματικῶς, οὐδεὶς δὲ μάστιθα νὰ ἴναι γλωσσολόγος, ἀμὰ γεννηθεὶς· εἶναι δὲ ὅλως φυσικὸν νὰ εὐχαριάζη τις ὡς παραδόξον ἢ ὡς ἀνωμαλὸν φωνητικὸν ἢ μορφολογικὸν τι φαινόμενον, ὅπερ δὲν ἡδυνήθη ἀκούστως νὰ κατανοήσῃ. Ἀνακωλύεται τις πολλὰκις ἀκατανόητον, ὅ, τι δὲν ἐνοεῖ. Ἰλλοὶ πρόδοι, ἐπιτραπήτω μοι νὰ τὸ εἶπω, ἐνσταλεῖσονται ἐτι νὰ γίνωσιν ἐν τε τῇ Ἑλλάδι καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τῆς γλώσσης. Ὅταν περιστῇ τις εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ κρίνῃ περὶ ζητήματος ἀμειβομένου, γὰρ ἐπισταμένως νὰ γνωρίσῃ αὐτό, ἀναγκαστὸν νὰ ἐκέρχῃ ἀβάστανίστως γνώμην. Ὅλγαί τῶν συμπαιρωτῶν ἡμῶν ἀνέζητησαν βεβαιὸς τοῦ τρόπου δι' οὗ ἡδυνήθη νὰ σχηματισθῇ ἡ νεώτερα ὀνομαστικὴ πατέρας· ἄλλως τε εὐλογίαι τούτων, εἶχον νὰ διερευνήσωσι τὸ ζήτημα τούτου, ὅ, τι νῆς ἢ ἔρευνα εἶναι ἔργον εἰδικόν. Εὐχερὲς νὰ γνωμοδοτήσῃ τις ὅτι πατέρας εἶναι τύπος πλημμελὴς. Ἡ τοιαύτη λύσις τοῦ προβλήματος φαίνεται τῇ ἀληθείᾳ εὐχερεστέρη. Εἶναι ἀληθὲς, ὅτι πρὶν ἢ ἀποφανθῇ τις ἐπὶ παρομοίῳ τύπῳ θέματος ἤθελεν εἰσβαίῃ ἰσως φρονιμώτερον νὰ σκεπθῇ ἐμβριθέστερον. Θὰ παρακαλοῦμεν τοὺς κριτὰς ἡμῶν νὰ εὐχερεστηθῶσι νὰ ἐξετάσωσι πρότερον τὸν σχηματισμὸν τοῦλάχιστον τοῦ ἀρχαίου παραδείγματος πατὴρ καὶ τὴν μέρφωσιν τοῦ νεωτέρου παραδείγματος. Ἡ γνώμη αὐτῶν μετὰ τὴν βραχείαν ταύτην μελέτην θὰ εἴχῃ πιθανῶς περισσότερον κύρος. Ἀλλὰ δὲν πρέπει τις ν' ἀπειτῇ παρὰ τῶν ἀνθρώπων τὴν τελειότητα. Ἐκαστος θὰ εἴπῃ τὴν αὐτοῦ γνώμην ἀβάστανίστως, καὶ δὲν θὰ πιθὲ ῥηδὼς ν' ἀλλοτρίῃ γνώμην. Ἡ κατὰστασις αὐτῶν τῶν πραγμάτων πρὸςέρχεται ἐκ λόγων καθαρῶς ἱστορικοῦ· ἐπειδὴ αἱ γραμματικαὶ σπουδαὶ εἶναι ἐλάχιστοι προηγουμένοι, ἐπόμενον εἶναι ἀναγκαστικῶς νὰ βλέπῃ τις ἀναρωσώσεως εἰς τὴν πᾶσιν τῆς γνώμης.

Δὲν ἐπιμένω ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου· ἀλλὰ καταλήγει τις ἐνίοτε εἰς τὸσον παραδόξους ἀντιφάσεις! Ὁ ἀρχαῖος τύπος ἀντικαθίσταται σχεδὸν πάντοτε ἐπὶ ζημίᾳ τοῦ νεωτέρου κανονικοῦ τύπου. Ὅσων ἀντὶ τοῦ ἔτοιμῃ θὰ εἴπῃ τις ἐτοίμη (ἢ τράπεζα εἶναι ἐτοίμη), ἀντὶ τοῦ καταλαμβάνω, καταλαμβάνω, καὶ ἐμβαίνω ἀντὶ τοῦ μπαίνω. Ἀλλ' ἐννοεῖται, ὅτι μπαίνω εἶναι προφορὰ ἀρχαιότερα τῆς τοῦ ἐμβαίνω,

καὶ ὅτι ὁ τελευταῖος οὗτος τύπος ὑπὸ φωνητικὴν ἐποψὴν παραβιάζει στοιχειώδη κανόνα τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ὡς καὶ τῆς νεωτέρας (1), πλημμελὴς ὡς ὑπ' ὅλας τὰς ἐπιφύεις. Ἐτοίμη δὲν ἐναντιοῦται ἥττον καὶ εἰς αὐτὴν τὸν ἀρχαῖον τονισμὸν, καθ' ὃν ὁ τόνος ἀναβιβάζεται ὁσάκις ἡ προσῳδία ἐπιτρέπει τούτο· γνωστὸν δὲ εἶναι ὅτι τὸ η τῆς λ. ἐτοίμη ἐγένετο σήμερον βραχύ. Ἐτοίμη εἶναι λοιπὸν σήμερον τοσοῦτον κανονικὸν ὅσον καὶ ἡ λέξις ἔτοιμος ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλώσσῃ· ὁ κανὼν εἶναι ὁ αὐτὸς μεταβαλλόμενος μόνον ἐν τῇ ἐφαρμογῇ. Λέγοντες ἐτοίμη περιπίπτομεν εἰς τὸ αὐτὸ σφάλμα, εἰς ὃ ἤθελον περιπίπτει καὶ οἱ ἀρχαῖοι, ἂν, παραδείγματος χάριν, ἐπρόβρουν ἰδιόδοξον, ἰδιόδοξον κλπ. Ἀντὶ νὰ συμμορφωθῶμεν πρὸς τὸ παραδεδειγμένον αὐτῶν ἐμβαλλόμεν ἐν τὸ σῶμα αὐτῶν σφάλμα. Καταλαμβάνω, ἕνεκα τῆς νεωτέρας συμπολιτικῆς τῶν γραμμάτων μβ, εἶναι τὸσον κακώτερον ὅσον καὶ τὸ ἐμβαίνω (2). Δὲν συναίσθανεται τις ἀρκούντως τὰς ἀνωμαλίας ταύτας, αἵ τινες παρὰττοῦσι τὸν Ἑλληνιστὴν, καὶ ἐκλαμβάνει ἐυκόλως ὡς ἀληθεὶς τὸ ἀπλῶς φανόμενον, διότι κρίνει ἐξ ὧν βλέπει γεγραμμένα ἐπὶ τοῦ χαρτοῦ καὶ διότι εἶναι εὐκολώτερον πάντως νὰ κατανοήσῃ τις τὸ γράμμα ἢ τὸ πνεῦμα τοῦ λόγου. Ἐτοίμη, καταλαμβάνω, ἐμβαίνω παρουσιάζουσιν ἐν τοῖς βιβλίοις ὅψιν τινὰ ἀρχαιότητα, εἶναι δὲ κοινὰς παραδεικνύον, καὶ μόνον οἱ ἀρχαῖοι τύποι εἶναι οἱ εὐγενεῖς τύποι.

Ἰδοὺ ἀρχή, ἣν ἤθελον εἰσβαίῃ ἐπικινδύνων ν' ἀνακηρύξῃ τις. Θὰ παρείχε ν' ἐνδόξαιον πρὸς πίστωσιν, ὅτι ἡ εὐπρέπεις συνίσταται ἐν τοῖς τύποις μόνον, οὐχὶ ἐν τῇ οὐσίᾳ.

Κακόβουλοι τινες κρίνοντας τοὺς λόγους ἡμῶν κατὰ γράμμα ἠδύναντο νὰ δυσμενεύωσιν ἐπὶ ἐν ἐλλείψει ἰδῶν προσεγγόμεν ἐς γραμματικὸν κανόνα. Φεῦ! ἐὰν τὸ γράμμα τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν ἠδύναντο ταυτοχρόνως νὰ ἐγγυηθῇ ἡμῖν ὅτι μόνον ἰδέας ὀψηλὰς καὶ αἰσθητάς ὥρεια εἴχομεν νὰ ἐκφράσωμεν, τούτο ἤθελαν εἰσβαίῃ μέγα εὐτύχημα. Πάντες οἱ λαοὶ θὰ παρηγοῦντο τὴν ἰδίαν αὐτῶν γλῶσσαν ἵνα ἀποσιωθῶσιν εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ἀρχαίων τύπων. Ἡ Γαλλικὴ γλῶσσα θὰ ἐγκατελείπετο ἀμείωσις. Ὑπάρχουσι τῶν γλῶσσαι μᾶλλον πλημμελεῖς καὶ ἐσχηματισμέναι ἐκ πλειοτέρων

(1) Τούτο ἐπαρτήθη ν' ἀπεδείξω ἐν τῇ Revue Critique, 1887, σελ. 461-468, N° 11.

(2) Ὅσα Revue Critique ἐξ' ἀνατάρου.

σφαλμάτων ἢ ἡ Γαλλικῇ, ἡ Γερμανικῇ, ἡ Ἀγγλικῇ καὶ ὅλαι αἱ νεώτεροι γλώσσαι· Ἐάν ἡ τελειότης ὤφειλε ν' ἀνακηρυχθῇ ἐν τῇ ἀπομυήσει πᾶν γλασσιῶν τύπων, ὁ Βολταίρος βεβαίως θά ἔγραφε τὸν *Candide* αὐτοῦ ἐν γλώσσῃ Ἑλληνικῇ καὶ ὁ Γκαίτε θά ἵποιοι τὸν *Φάουστ* αὐτοῦ εἰς διατυλικούς ἐξαμέτρους. Ἀλλὰ φρονῶ ὅτι εἶναι ἀνάγκη ἄλλων ἀρετῶν καὶ προτερημάτων πρὸς μάρωσιν τοῦ ἀληθοῦς συγγραφῆως. Ἡ γνώσις τῆς γραμματικῆς δὲν ἀρκεῖ· χρειάζεται εἰς τὸν συγγραφεῖα ἰσχυρὰ πεποιθήσις, διάνοια πάντοτε ἐμβριθής, πρωτοτυπία ἐκφράσεως, κανονιστοπία πνεύματος. Τὸ ἡρωικὸν πνεῦμα πάντων εἶναι τὸ εἶναι τι λέγειν· ὁ ποιητὴς τοῦ λέγειν αὐτὸ ἐργάζεται ἀπ' ἑαυτοῦ.

Ἐάν τὴν ἀλήθειαν ἔως καθίσταται τότε ὁ διανοητὴς ἀνθρώπος. Πρέπει ὡσαύτως ὁ συγγραφεὺς νὰ ᾔσῃ τὸν τρόπον τοῦ ἀρίσκειν· οὐδὲως ἐπιτρέπεται αὐτῷ νὰ ᾔσῃ ὁληρὸς καὶ ἀπῆλθῃ. Ἡ σφραῖς καὶ γυνὴ ἐκθεσις οὐχ ἥτιον ὀλίγον ἀρκεῖ αὐτῷ ὥς ζωογονῇ τὸν λόγον τοῦ ἑαυτοῦ· ἡρωϊκία, εὐτραπεία τις οὐδέποτε ἢ ἀποκοσμητικὴ καὶ τὸν μᾶλλον αὐστηρὸν λόγον. Πόσον ὀφείλει νὰ προσφύεται τοῦ ἐξαγγεῖν ἐν εἰδεί χρησμοῦ καὶ πομπωδῶς πρὸς καὶ ἐξόχους ἀνθρώπους! Ὁ καλλιτέχνης ἀποφεύγει καὶ τὰς ἐπιτετατάς καὶ λέξεις, καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ὑπαίτιους ὅρους μὴ κοινῆς χρήσεως· οἰκοδομεῖ τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐπὶ λέξεων καὶ ἐπὶ τῷ πλείστον γνωστοῦ καὶ δηλωδῶν· μισεῖ τὴν ἐπιτηδευσιν, διότι αὐτὴ ἀποκλείει τὴν σαφήνειαν. Διὰ τὸν συγγραφεῖα ἡ μᾶλλον δυσχερὲς τῶν ἀρετῶν εἶναι πρὸ πάντων τὸ εὐπρεπὲς καὶ συνάμα πάντοτε συντόνισεν ὅρος, τὸ ἐμμένειν ἐν καλλιτεχνικῇ τάσει. Αἱ ἐξαπονήσεις δὲν ἐπιτρέπονται αὐτῷ· αἱ ἰδέαι δέον νὰ ἐκφέρωνται ὡς κρουνοὶ ἀναδύοντες ὕδατος καὶ μετὰ συναρείας διηνηκίως ποικιλομένης ὑπὸ ἀκριβοῦς ἀπροσδοκήτου κατὰ τὴν ἐκφρασιν καὶ ὑπὸ πλούτου ἀνεξαντήτου κατὰ τὴν οὐσίαν. Ταῦτα ἀποτελοῦσι τὴν ἀληθῆ μεγαλοπρέπειαν γλώσσης φιλολογικῆς. Ἀλλὰ πᾶσαι αὗται αἱ ιδιότητες δύνανται ἐπ' ἴσος νὰ ἐντρίχωνσιν ἐν τῇ νεωτέρᾳ γλώσσῃ ὡς καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ, διότι ἐνυπαρχοῦσιν ἐν αὐτῇ τῷ ἀνθρώπῳ. Ἡ θεμελιώδης ἀρχὴ εἶναι νὰ γείνη τις καταληπτός. Ὁ μέγας συγγραφεὺς γράφει πάντοτε δι' ὀλίγηρον τὸν κόσμον. Ἄλλως ὑπάρχει κριτήριον ἀσφαλές, δυνάμενον μᾶλλον ἐνέργειαν νὰ κρίνῃ περὶ τῶν καλλίστων ἔργων. Ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ νοῦ, ὅ,τι γινώσκεις ἀπὸλειπεται καὶ ἀπλού-

σταται δύνανται ἀκόπως νὰ ἐνοήσωσι, δύνανται ἀνεῖν ἄλλης ἐξετάσεως ν' ἀνακηρυχθῇ ὡς ἀξιόλογον (1)· ὅ,τι δὲν ἐνοοῦνται εἶναι ὑποδεέστερον. Αὕτη εἶναι ἀναντιρρήτως ἡ ἀρχὴ ἡ ἰδρύσασα τὴν γαλλικὴν φιλοσοφίαν, ἥτις διὰ τῆς ἀρχῆς ταύτης περιήλθεν εἰς τὴν οὐσιωδὲς στήν τῶν ἀρετῶν, τὴν ἀκριβεῖαν καὶ ἀρετίειαν.

Δὲν πρέπει ἐν τούτοις νὰ συγχέωμεν τὴν γλώσσαν μετὰ τοῦ ὅρους. Τὴν διακρίνουν ταύτην, ἥτις μοι φαίνεται οὐσιώδης, ἐπειράθην νὰ ὀρίσω ἀλλοῶς (2). Ἐκ τῆς συγχύσεως μεταξὺ γλώσσης καὶ ὅρους προκύπτει, κατ' ἐμὴν γνώμην, ἡ κακὴ συνεννόσις, ἥτις ἀνευρίσκεται κυρίως ἐν ἀπάσιαι ταῖς περὶ νεωτέρας γλώσσης συζητήσεσι. Ἐν τῶν ἐπιχειρημάτων τῶν περὶ τὸν ὅρον ὑπὲρ τῆς χρήσεως τῆς ἀρχαίας γλώσσης λέγει· «τὰς θὰ ὑποστηρίζετε ἥμιν ὅτι ὁ Ρακίνας καὶ ὁ Γκαίτε ὥμιλον τὴν γλώσσαν τοῦ λαοῦ;» Βεβαίως! καὶ φρονῶ ὅτι περὶ τούτου οὐδὲς ποτε ἀμφεβάζει· ἀλλὰ πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ἐνταῦθα χροιά τιναν, ἥτις φαίνεται λεπτὴ ἀλλ' ἥτις οὐχ ἥτιον εἶναι σπουδαία. Βεβαίως ὁ Ρακίνας δὲν ὥμιλει ἐν ἐμμέτρῳ λόγῳ ὡς ὁ Λαός, ἀλλ' οὐχ ἥτιον ἔγραψε τὴν τοῦ λαοῦ γλώσσαν. Δὲν νομίζω ὅτι ὁ κάτοικος τῶν προαστείων (*le faubourien*) κάμνει χρῆσιν ἐν τῇ κοινῇ ὁμιλίᾳ ὅρους τοσούτων πομπωδῶς ὡς τοῦ ἐν τῇ *Athalie* :

«oui, je viens dans son temple adorer l'Eternel!

Ἡ ἐλάχιστη τῶν λέξεων τούτων εἶναι πάντῃ δημώδης, καὶ καὶ σήμερον. Θὰ μοι ἀντεπωσιν ἴσως ἐν τῇ κοινῇ ὁμιλίᾳ δὲν ἀποκαλοῦσι συνήθως τὸν Θεὸν *Αἰδιώριον* (*l'Eternel*)· ἀλλ' ἀκριβῶς τοῦτο εἶναι λεπτομέρεια τοῦ ὅρους. Ἡ λέξις *eternel* εὐρίσκεται ἐν τῇ μᾶλλον ἀπλῇ καὶ οικιακῇ γλώσσῃ ἥτις ἰδιωμοσύργησε καὶ τὴν *l. sempiternel* (αἰδιώτικος). (3)—*Un sempiternel bavard*.—Ἐν τῷ τούτῳ δὲν ἐγένετο ἐν τῇ Ἑλληνικῇ καὶ κατὰ συνέπειαν ἡ σύγκρισις παύει οὕτω ἀκριβῆς. Ἐν τῇ Ἑλληνικῇ

(1) Πρόκειται ἐνταῦθα περὶ ἔργων φαντασίας, περὶ φιλολογίας κυρίως. Τούτων, ὡς πρὸς τὰς ἐπιστημολογὰς, συγγραφὰς δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ ἄλφα ἔργου τινὸς ἐντελειότερα κατὰ λόγον τοῦ μικροτέρου ἀριθμοῦ τῶν αἰτιγνιστῶν αὐτοῦ καὶ τῆς ἐπιμεινέσεως αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἀλλῶν.

(2) *Essais de Grammaire*. hist. Neo-grecque. Paris, Leroux 1886, tome I, p. 268—274.

(3) Ἡ *l. eternal* ἥτις σήμερον εἶναι τοσούτων ὁμιλία λέξις, παρὰ τὴν οὐχ ἔκ τῆς κλασσικῆς ἀλλ' ἐκ τῆς βαρβαρῶς λατινικῆς *eternalis*.

γίνεται τὸ ἐναντίον ἢ ἐν τῇ Γαλλικῇ. Ὁμιλοῦντες ὡς ἐπὶ τὸ πλείονος ὡς ὁ λαός, ἀλλ' ἐν τῇ γραφομένῃ γλώσσῃ δὲν γίνεται πλέον χρῆσις τῆς δημώδους. Ἐάν θέλω νὰ ἐκφράσω τὴν ἀπλὴν ταύτην ἰδέαν, ma fille est malade, ἢ εἶπω ἡ κόρη μου εἶναι ἀρρώστη; ἀλλ' ἐάν εἶπω ἡ θυγάτηρ μου ἀσθενεῖ, βεβαίως δὲν ὁμιλῶ πλέον πρὸς τὸν λαὸν γλώσσαν, ἀλλ' ἐκ τούτου δὲν περταί ὅτι ἐκφράζω ἰδέαν τινα ὑψηλοτέραν. Ὁ λαὸς ὡς ὁ λαός ἐν ἄλλῃ γλώσσῃ.

Δὲν φρονῶ οὐκ ἔπαιον ὅτι ἡ σύγχυσις αὐτῆς τῆς γλώσσας καὶ τῶν ὅρων εἶναι ὁ κύριος λόγος τῆς περιφρονητικῆς, ἢν τινες ἔχουσι πρὸς τὴν νεωτέραν, φρονῶ δὲ ἐν τῇ λιγνότεραν, ὅτι ἐν τῇ ὀρθοεπειᾷ (purisme) ὑπεκρίπτεται, ὡς ἐλέγθη τούτῳ ἐνίοτε, κενσοῦς τις ἐπιθυμία ἐπιδείξεως, μαθήσεως καὶ σοφίας, καὶ ὅτι ἡ χρῆσις τῶν ἀρχαίων τύπων ἐρεῖσεται ἀπλῶς ἐπὶ αἰσθημάτων ματαιοδοξίας καὶ ἀλαϊονείας. Τίς ἀληθὺς ἡ ἀξία τοῦ ἐπιδείξει γνώσει, κλῆσεως καὶ σχηματισμοῦ ὀνόματος ἢ ῥήματος, κατὰ τοὺς τύπους οὓς πᾶς τις δύναται νὰ εὕρῃ ἐν τῇ γραμματικῇ; Ἡ κτῆσις τῶν γνώσεων τούτων δὲν εἶναι βεβαίως λιαν δυσχερής. Ἐπὶ τῆς μαθητικῆς μου τοῦλάχιστον, ἅπαντες οἱ τῆς τετάρτης τάξεως συμμαθηταὶ μου εἶχον περιῶδι ἐπὶ τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς μαθήσεως. Ὅθεν φρονῶ ὅτι ὁ λόγος τῆς περιφρονητικῆς ταύτης εἶναι ἀπλούστερος καὶ συνάμα βαθύτερος· εἶναι ζήτημα λεξιλογίου.

Ὅτι αἱ γλωσσολογικαὶ μελέται δὲν εἶναι εἰσέτι λιαν ἀνεπτυγμέναι, ὅ,τι πρὸ πάντων ἔμποιαι ἐντόπιον ἐν γλώσσῃ τινὶ εἶναι αἱ λέξεις· πιστεύει τις συνήθως ὅτι τὸ χαρακτηρίζον κυρίως γλώσσάν τινα, τὸ διακρίνον αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἄλλης, εἶναι τὸ λεξιλόγιον. Διὰ τοῦτο — καὶ ἡ παρατήρησις αὕτη ἐγένετο πολλὰκις — ἡ γλωσσολογία ἀρχεται πανταχοῦ μετὰ τῆς ἑτυμολογίας. Ἡ κριτικὴ ἀποδείξις τούτου εἶναι οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, Λατινοὶ τε καὶ Ἑλληνες, οἵτινες οὐδὲν πέραν τῆς ἑτυμολογίας ἐβόλεπον· λέγω δὲ τοῦτο περὶ τῶν κλασσικῶν ἐποχῶν. Δὲν κατενοῦν τὴν ἀληθὴ φύσιν τοῦ ἰδιώματος (langage). Τὸ λεξιλόγιον εἶναι δευτερεύον ὅτι καὶ σήμεραν τίθεται ὀλοτελῶς ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ· ἀσχολοῦνται περὶ τὸ ἑτυμολογικὸν μόνον ὅταν καθήρτισαν τὴν γραμματικὴν γλώσσας τινὸς ἐπὶ ἰδρυτικῶν βάσεων· κατενόησαν, τέλος, ὅτι τὸ χαρακτηρίζον γλώσσαν τινα δὲν εἶναι αἱ λέξεις, ἀλλὰ τὸ γραμματικὸν σύστημα ἐν συνόλῳ, καὶ μεταξύ ἄλλων αἱ καταλήξεις ἐν τῇ κλίσει τῶν τε ῥημά-

των καὶ τῶν οὐσιαστικῶν. Γλώσσά τις δύναται πάντως ν' ἀπαρτίσθαι, παραδείγματός χάριν, ἐκ ζήνων λέξεων, ἐπὶ δὲ καὶ ἐκ λέξεων ἀναγνωσῶν εἰς ἄλλας οἰκονομίας γλωσσῶν, χωρὶς διὰ τοῦτο ν' ἀπολέσῃ τὸν διακριτικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα· πολλάκις δὲ ἐν αὐταῖς ταῖς ξέναις λέξεσι ἀναγνωρίζεται ἀσφαλτέστερον ἡ συνάρκεια καὶ διάρκεια γραμματικῶν τινος συστήματος ἀπὸ αἰῶνων ἐν ἰσχυρῇ παραδείγματι δὲ τούτου ἀξιοσημειωτὸν πρόκειται ἡ νεωτέρα Ἑλληνική. Τῷ ὄντι, πᾶσα ξένη λέξις, ἥτις εἰσάγεται σήμερον ἐν τῇ Γαλλικῇ, λαμβάνεται ὡς ἔχει χωρὶς νὰ ὑποστῇ οὐδεμίαν τροποποίησιν ἐν τῇ καταλήξει, διότι οἱ Γάλλοι ἀπόλεσαν πᾶν αἰσθημα τῶν πτωτικῶν κινήσεων. Ἐν τῇ Ἑλληνικῇ τούτωντων πᾶσα ξένη λέξις, ἔτι καὶ σήμερον, ἐρείλει ἀναγκασίως νὰ μορφωθῇ ἐπὶ τὸν τύπον τῶν ὑπαρχουσῶν κινήσεων. Αἰσθόμεν ὡς παραδειγμα τὴν λέξιν calé· ἐν τῇ Ἑλληνικῇ θὰ κληθῇ ὁ καφέ-ε, πῶλη, οἱ καφέ-δε-ε· ὁ τύπος ὁ καφέ, οἱ καφέ ἤθελεν εἰσθαι ἀνήκουστον τὴν καὶ ἀδυνατον. Ὁ αὐτὸς κανὼν καὶ οἱ αὐτοὶ θελικὸν γένος· θὰ εἴπωμεν· ἡ κοινότης, τῆς κοινότητος. Τὸ εἶδος τῆς γενικῆς εἶναι λιαν χαρακτηριστικόν· εἶναι τὸ ὅπερ ἔχομεν ἐν ταῖς λέξεσι ὁ λόγος, οἱ πατέρες, τῆς μοῦσας-ε. Οὕτω δὲ αἱ ξέναι λέξεις καταδεικνύουσιν ἡμῖν διὰ τρόπον καταφανεστάτου τὴν ἐπιμονὴν τῆς ἀρχαίας γλώσσας καὶ τοῦ γραμματικῶν αὐτῆς συστήματος.

Ὁ ἐπιπόλαιος παρὰ τὴν ἡτῆς δὲν ἀναγνωρίζει εὐκόλως τὴν ἀρχὴν ταύτην· παροξύνεται βλέπων ξένας ρίζας· ἀγνοεῖ καὶ ἐνταῦθα, ὡς περ καὶ πανταχοῦ, ἐπιδρᾷ τῇ πνεύμα καὶ οὐκ ἰσχύει τὸ γράμμα. Ἀλλὰ προκειμένου νὰ χωρίσῃ τις ῥίξαν τινὰ τῆς καταλήξεως, καὶ νὰ θεωρήσῃ χωριστὰ τὰ δύο φαινόμενα, ἀνάγκη μικρὰς τινος ἐργασίας ἀραιεύσεως, ἀπλουστεύσεως μὲν, δυσχεροῦς δὲ κατ' ἀρχάς φαινομένης. Διὸ καὶ πολλοὶ χαρακτηρίζουσι τὴν νεωτέραν Ἑλληνικὴν ὡς γλώσσαν νεθόν, διεσθαρμένην, μεμολυσμένην ὑπὸ ξενισμῶν (xenismes), λέγοντες ὅτι αὕτη δὲν εἶναι γλώσσα, πράγματι δὲ θέλοντες διὰ τοῦτο νὰ εἰπωσιν ὅτι δὲν εἶναι γλώσσα ἀρχέτυπος, ἔχουσα ἴδιον χαρακτῆρα διακρίνοντάς αὐτὴν ἀπὸ τῆς γλώσσας, ἐπειδὴ εἶναι πλήρως ξένων στοιχείων· ἀλλ' οὐδέποτε ἐν ταῖς αὐτῆς ἀπεπειράθησαν τὴν μεθοδικὴν κατάρτιν τῶν στοιχείων τούτων καὶ τυχαίως πως περὶ αὐτῶν ὁμιλοῦσιν. Οἱ τοιοῦτοί εἰσιν ἐν ἀριθμῷ, ἀλλὰ καὶ κατὰ γυμνάδας ἐκὼν ἡλιθιοῦντο, δὲν θὰ εἴπετο ἐκ τούτου, ὅτι ἡ γλώσσα

ἐγένετο ξένη· τούναντιον, αὐτὴ ἀπέδειξε τὴν ζωικότητα αὐτῆς διὰ τὸ πῶς ἴαν ἀπροσδοκῆτον. Ἀς μὲν μου μεμψώσιν, ὅτι ἐνδιατρίβω ἐνταῦθα ἐπὶ ἀληθειῶν προφανιστάτων· εἶδον πολλοὺς ἴθις εἰς τὰς ξένας λέξεις ἐνδιατρίβοντας, διότι εἶναι καὶ τὸ μᾶλλον ἄτοπον ὅπερ εὐρίσκουσι. Πλειστάκις μοι ἐδόθη ἀφορμὴ νὰ κατανοήσω, ὅτι οὗτοι ἐκρίνον τὴν νεωτέραν Ἑλληνικὴν ἐκ τῶν ξένων τούτων στοιχείων· αἱ λέξεις παρὰ τούτων αὐτοὺς διότι αὐταὶ εἰσι καὶ τὸ μᾶλλον εὐνόητον μέρος. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἡ πρᾶξις τῆς γλώσσης· αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ μελέτησον ἔχει ἐλαχίστην σπουδαιότητα ἐν τῇ πνευματικῇ ἀναλύσει.

Ἀλλ' ἂν μὲν πιστεύουσιν ἀφ' ὧν, ὅτι τὸ γράφειν τὴν νεωτέραν γλῶσσαν ἰσοδυναμεῖ τῷ χρησθῆναι ἀπολύτως τοῦ δημώδους λεξιλογίου, τὸ δὲ ἀξίωμα τούτου ὑποστηρίζεται σπουδαίως ὑπὸ πολλῶν σπουδαίων ἀνδρῶν. Οὐδὲν ἀπαρτῶτερον τούτου. Οὐδ' ὅμως νὰ ἐισαγάγωσι τὴν νεωτέραν γλῶσσαν ἐκκαθάρσει, χρῆσιν οὐδὲν ἄλλο ὑποστήριξαν ἢ τὴν στοχεύουσαν ταύτην ἀρχὴν· δέον νὰ δεσφάθῃ τις τὸ νεώτερον γραμματικὸν σύστημα καὶ νὰ μὴ περιλάβῃ ἐν αὐτῷ ἀποτόμους τῶν σχηματισμῶν καὶ τὰς λέξεις τῆς ἀρχαίας γλώσσης, διότι τότε θὰ ἐδῇ μὲν τοῦτο μίγμα τὴν ποικίλιν καὶ δυσανάλογον ἐκ πρὸς τὴν χρῆσιν τῶν τύπων. Ἀλλ' οὐδεὶς ἠδυνήθη ποτὶ λογικῶς νὰ διασυριθῇ, ὅτι δὲν ἔπρεπε ν' προστρέψωσιν, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἀρχαίαι τις λέξεις δὲν εἶχον ἀντίστοιχον ἐν τῇ νεωτέρᾳ, εἰς τὸν πλοῦτον, ἐν παρέξει ἡμῶν ἡ λεξικολογία τῆς ἀρχαίας γλώσσης. Ἐὰν συγγραφεὺς τις παρὰ ταῖς λέξεσι, οἶαι μῦθε, αἶπει, ἄντρας, λόγος, ποῦται χρῆσιν καὶ ἐκφράσεως πινος, ὡς π.χ. παλαίφρατος, δὲν θὰ πᾶντο διὰ τοῦτο τοῦ γράφειν τὴν νεωτέραν γλῶσσαν. Κριτικὸς τις σφοδρῶς ἐμψύχωτο τοῦ Σολομοῦ, ὅτι μετεμείσθη ἐν τινι τῶν διασέμων αὐτοῦ ποιημάτων τὴν λέξιν κόρη· καὶ στήν κόρη στεφάνι φορεῖν. Ἐπὶ τοῦ στίχου τούτου ἐρεοδόμενος ὁ διαλεκτικὸς κριτικὸς διακηρύττει, ὅτι ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ γλῶσσα δὲν δύναται νὰ καταστῇ γλῶσσα φιλολογικὴ καὶ μᾶς διδάσκει, ὅτι ἡ πυγμὴ τοῦ δημώδους λεξιλογίου δὲν δύναται νὰ ἐπαρκεσθῇ εἰς τὴν ἐκφράσιν τῶν ἀπειρῶν ἀποχρώσεων τῆς διανοίας. Μεγάλῃ ὄντως ἀνακάλυψις! Ἀλλὰ δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης· οὐδεὶς ἠγνοεῖ αὐτήν. Τὸ μόνον ὅπερ εἰρή τις νὰ ἐξέτασθαι ἐν τῷ στίχῳ τούτῳ τοῦ Σολομοῦ ἦτο ν' ἀνεκρίνηται ἐκ τῆς λέξης κόρη κατὰ αἰτιατικὴν, ὁ ποιητὴς ἐποιή-

σατο χρῆσιν τοῦ ἀρχαίου τύπου κόρην ἢ τοῦ δημώδους κόρη. Ἀρῶν παρεβλήθη τὸν τελευταῖον τούτων, πᾶσα συζήτησις παύει, ἡ δὲ κριτικὴ σιγῇ.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ αὐτὰ τὰ ἐκ τοῦ ἀρχαίου λεξικοῦ θανείσματα, ἐν τούτοις δύναται τις νὰ διακρίνῃ δύο κατηγορίας λέξεων. Ἐρχομεν ἐν πρώτοις ἐκφράσεις, ὡς ἄντρος, αἵτινες, φρονῶ, οὐδ' ὅλως προσκαρῶσιν εἰς τὸ φωνητικὸν καὶ μορφολογικὸν τῆς νεωτέρας γλώσσης. Τὰς τῆς κατηγορίας ταύτης λέξεις δύναται τις νὰ μετεμείσθῃ κατὰ γυμνάδας, χωρὶς διὰ τοῦτο νὰ διαρραγῇ τὸ γραμματικὸν σύστημα τῆς λαλουμένης γλώσσης (1). Ἡ χρῆσις τῶν λέξεων τοῦ εἶδους τούτου ἐκτρέφεται ἀπολύτως ἐκ τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ ὅρου. Ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ λέξεις, αἵτινες εὐρίσκονται εἰς ἄμεσον ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς φωνητικὸς καὶ μορφολογικοὺς νόμους τοῦ παρόντος. Αἱ τοιαῦται λέξεις ὅταν ἦναι ἀπαραίτητοι εἰς τὴν ἐκφράσιν ιδέας τινός, δικαιούνται οὐχ ἥττον νὰ καταλάβουσιν θέσιν ἐν τῇ νεωτέρᾳ λεξιλογίᾳ ἐπὶ τῷ ῥητῷ ὅρῳ νὰ καθυποβληθῶσιν εἰς τὰς κλίσεις τῆς ζωσῆς γλώσσης· ἡ κλίσις, τῆς κλίσεως, δέον νὰ κληθῇ ἡ κλίσις, τῆς κλίσεως, ἀρῶν προκίται νὰ γείνη χρῆσις τῆς νεωτέρας γλώσσης. Ἐὰν εἶχομεν ν' ἀπαριθμῶμεν ἐν τῇ Γαλλικῇ γλώσσῃ πᾶσας τὰς λέξεις τοῦ λεξιλογίου τὰς ἀναγομένας ἐν τῇ κατηγορίᾳ ταύτῃ, δηλαδὴ τὰς λέξεις, αἵτινες προσέδωσαν ἐν τῇ γλώσσῃ διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς οὐχὶ διὰ τῆς δημώδους ὁδοῦ, ἠθελομεν περιῆλθαι εἰς τὴν ἀνάγκην ν' ἀντιγράψωμεν τὸ ἥμισυ τοῦ λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας. Ὁ λαὸς ἀγνοεῖ βεβαίως ὅρους, ὡς nominatif, phonétique, syntaxe, impératif, catégorique κλ., κλ. Οἱ τῶν λέξεων τούτων γρῶμενοι ἐν τε τῇ γραφῇ καὶ σὺν ἐπιλέξει ἐμφορῶσιν οὐχ ἥττον γαλλιστί.

Ἐν τούτῳ δύναται τις νὰ θεωρῇ πολὺ ἀπο-

(1) Κατὰ πλείονα λόγον οὕτως ἔσται, ὅτι ἄπαντας τοὺς ἐπιστημονικοὺς εἰδικούς ὅρους, βιβλίσκους, ἔκκας, ὁρῶν ἐνοεῖται καὶ δὲν ἔχει λόγον νὰ ἐνοήσῃ μίαν λέξιν, ὡς κατέληξε· ἀλλὰ δὲν θὰ ἐνοήσῃ οὐχ ἥττον καταλήξει περὶ ἑαυτοῦ ἢ ὅσον ἐν Γαλλίᾳ ὁ λαὸς ἐνοεῖ τὴν λέξιν *desobéissance*· οὐδεὶς δὲ μᾶζι τοῦτο ἐνοήσῃ νὰ εἴπῃ *desobéissent*. Ἡ γλῶσσα διατρέφει πάντοτε τὴν ἐαυτῆς γραμματικὴν ἐπὶ τῇ ἐμφάτι τὴν τοῦ λαοῦ γλῶσσαν, οὐδέποτε ἐπειτα ἐκ τούτου δεῖν πρέπει νὰ γείνη καὶ καταλήξις παρ' αὐτοῦ· διὰ καὶ οὐδεὶς Γάλλος ἀπορῶν ποτὶ νὰ γράψῃ τὴν νεωτέραν γαλλικὴν, ὁποιοῦντο καὶ δὲν ἦναι τὸ πραγματικότερον θέμα. Πᾶσα λοιπὴν ἀντίρρηση ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου καταπίπτει ἀφ' ἐαυτῆς.

τέρω. Αἱ ἐπιστημονικαὶ λέξεις προσκορροῦνται συχνά ἐν τῇ Γαλλικῇ εἰς τὸ φωνητικὸν οὐχὶ μόνον τὸ τῆς ἐποχῆς τῆς μορφώσεως τῆς γλώσσης ὡς ἐν τῇ λέξει *livre* (ἀντὶ *livre* τοῦ κανονικοῦ τύπου) ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς σήμερον. Τοιαῦτα εἶναι ἐπὶ παραδείγματι ἡ λέξις *substantif*. Παράφητον ἐν τούτοις, ὅτι ἐν παρομοίᾳ περιπτώσει ἡ Γαλλικὴ γλῶσσα δὲν θά εἴπῃ *substantif* ἀλλ' ἢ *substantivus** θὰ ῥυθμίσῃ τὴν κατάληξιν τῆς Λατινικῆς λέξεως ἐπὶ τῆς δημώδους καὶ πρὸ πολλοῦ παραδεικτῆς καταλήξεως *il* ἀντὶ τῆς *ius*, ὡς ἤθελε πράξει ἡ φιλολογικὴ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἂν, ἀντὶ τοῦ βασιλέως, τύπος ὅστις ἔσται ἀρχαῖος (1) οὕτε νεώτερος ἐναι, παραδειγματίζοντες τὴν βασιλέα. Ἄλλ' ἅπασι αἱ λέξεις τοῦ ἀρχαίου λεξικοῦ, ὧν ἔχοντες ἀνάγκην σήμερον, εἴναι θιγόμεναι, μεταβάλλονται ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ, καὶ ὡς οὗτοι τοσοῦτον κανονικοὶ, ὅσον βασιλέα, ἡ βασιλέα. Ἡ λ. οὐσία, ἥτις ἐν αἰνῇ λέξις ἀναγκαστικῶς ὡς πλεῖστοι ἄλλαι ἀπρημενίαι λέξεις θὰ ἦτο γραμματικῶς ὀρθή μόνον ὑπὸ τὴν μορφήν *οὐσία*, ἡ τοῦλάχιστον *οὐσά*, ἀλλ' ὁ τύπος οὗτος θὰ εἴη τὸ μᾶλλον ἀποπνικτὸν καὶ ἡμεῖς ἀκατάλληλος. Ἐν παρομοίᾳ περιπτώσει δὲν δύναται τις νὰ προσκορροῖται εἰς τὴν φωνητικὴν, ἀλλ' ἡ μορφολογία θὰ ὑποστῇ ἀναγκαστικῶς πάσας τὰς ἐκ τῆς νεωτέρης γραμματικῆς ἀπαιτουμένας τροποποιήσεις καὶ θὰ συμμορφωθῇ τοῖς ἀπέρχουσιν ὑποδείγμασι ὅθεν θὰ κλινῶσιν τῆρ οὐσία, οἱ οὐσίαις, διότι ὁ λαός, ἐν ἐπινοεῖται χρῆσιν αὐτῆς, οὕτω θὰ ἐκλινῶσιν αὐτὴν· ἐξ ἄλλου δὲ ἡ τε κάμψις καὶ ἡ λέξις ὑπὸ τὴν νέαν ταύτην ὄψιν θὰ ἦσαν καταληπτὰ παρὰ πάντων. Διὰ τὴν γὰρ τὴν νεωτέραν γλῶσσαν πρέπει νὰ συμμορφωθῇ μὲ τὸ καλὸν γραμματικὸν σύστημα τῆς δημώδους γλώσσης, δηλαδή τῆς ζωτικῆς γλώσσης.

Ἐν παραλήξει περιπτώσει ἀπόλυτος κανὼν ἐστὶ νὰ ἦναι τις σαφής. Ἡ θανεισθεὶς λέξις συμμορφοῦται, καθ' ὅσον τοῦτο εἶναι δυνατόν, ταῖς ἐνεστώσεως ἀπαιτήσει τῆς γλώσσης. Τοῦτο εἶναι τὸ μόνον μέσον διὰ τὴν λέξιν ταύτην νὰ καταστῇ δημώδης. Ἄν ὁ λαός συνέβαινε νὰ μᾶλλον λέξιν, οἷα *ἀντατος*, οὐδὲν θὰ μετέλλασσε καὶ θὰ ἄρνην αὐτὴν ὡς ἔχει. Τοιούτων οὐδέποτε θὰ δινηθῇ νὰ παραδεχθῇ τύπον, οἷον *βασιλέα*, διότι οὗτος ἐγένετο ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν τύπος λίαν ἀνώμαλος· δύ-

νεται νὰ ἐπαναλάβῃ αὐτὴν καθ' ἣν στιγμὴν τὴν ἀκούει, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ θὰ ἀπορριφῇ αὐτήν. Ἡ ἐπιστημονικὴ γλῶσσα δὲν φροντίζει περὶ τούτων, διότι λειτουργεῖ ἀνεξαρτήτως καὶ χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τοὺς νεωτέρους γραμματικούς κανόνες· δυστυχῶς, μ' ὅλον τὸν ζῆλον, δὲν δύναται τις ν' ἀντιστρατεύῃ κατὰ τῶν κανόνων τούτων, διὰ τὸν ἀπλόον λόγον, ὅτι εἶναι ἱστορικαί, δηλαδή, ὅτι ὑφίστανται ἀνεξαρτήτως τῆς θελήσεως ἡμῶν. Εἰμεθα ἀνίσχυροι νὰ καταστρέψωμεν αὐτοὺς κατὰ τὸ αὐτὸ μέτρον, καθ' ὃ εἰμεθα καὶ ἀνίσχυροι νὰ ζῶμεν ἐν αἰῶνι ἄλλω, ἢ ἐν ὧ ἐγεννήθημεν.

Δέον λοιπὸν νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τοὺς κανόνες τούτους καὶ νὰ παραβῇ ἡμῶν αὐτοὺς μόνον ὅταν τοῦτο ἦναι δυνατόν. Ἐνταῦθα οφείλομεν νὰ ἀκολουθήσωμεν τῷ παραδείγματι πασῶν τῶν νεωτέρων γλωσσῶν, αἰνέτες, τοῦ λεξιλογίου αὐτῶν εὐρεθέντος ἑλλειπούς, ἀναγκάσθησαν ν' ἀντλήσωσιν ἐν τῷ ἀρχαίῳ. Αἱ ἀρχαῖαι λέξεις ὑπέστησαν πάντοτε μεταμorfωσιν προπαρασκευαστικὴν, ἥτις περιέβαλεν αὐταῖς τὸ νεώτερον οὕτως εἰσὶν ἔνδυμα. Ἀλλὰ τὸ λεξιλογικὸν ζήτημα τοσοῦτον ἐλάχιστον διαφέρει αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν, ὥστε πολλαὶ λέξεις καταγωγῆς ἀπὸ τῶν ἐπιστημονικῶν ἡδυνήθησαν νὰ μεταδοθῶσιν ἐν τῇ Γαλλικῇ εἰς τὴν δημώδη γλῶσσαν ἀπὸ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν δὲν παραβιάζουσιν τὴν ζωσάν γραμματικὴν. Ἡ λέξις *idée* (*idée*) ἐστὶν ἀναξίστατος παράδειγμα. Ὅταν τὸ ἀγνιστὸν *idées* (ἡμεῖς) τῶν Παρισίων λέγῃ τύπον τὸ μέτωπον αὐτοῦ· *idées!* δὲν ὀμιλεῖ γλῶσσαν ἀρχαίαν ἢ ἑλληνικήν. Ἡ λέξις *idée* εἶναι σήμερον γαλλική.

Προβῶμεν καὶ περὶ αὐτῆς. Συμμορφῶντες τις δύναται νὰ εὐρεθῇ ἐν τῇ ἀνάγκῃ νὰ κλέψῃ χρῆσιν, ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας, λέξεις σπανίας ἢ ἀνηκούστας ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἀρχαίαν ποιητικὴν γλῶσσαν, ἐκχθονίζοντες τὴν ἐμπροσθεν ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν. Τοῦτο εἶναι ζήτημα ὕψους. Αἰδέως, ὡς δὲς (1), δύναται ἐν δεδομένῃ

(1) Ἄν ἡ φιλολογικὴ γλῶσσα ἡκαυθεὶ ἐξ ἀρχῆς τῇ ὀψι, ἢν ἐλαβον ἅπαντες αἱ ἑλληνικαί, τὸ νεώτερον λεξιλόγιον θὰ ἐπλευρίετο ὑπὸ περισσοτέρων ἀπορροήσεων ἢ ὅσας κέκτηται σήμερον. Ὁ ἄρχαιος π. γ. θὰ ἔβρινε κανονικῶς ἄρρητος. Ἡ εἰδικὴ σημασία τῆς λ. *Olympion* (Ὀλύμπιος) θ' ἀπόλλυτο καὶ βαθμιαίως θὰ εἴκοι ἐν τῇ λ. ἄρρητος ἀπὸχρωσιν τινα τῆς ὑπὸ τῆς λ. *divin* (θεός) ἐκφραζομένης ἰδέας ἐν ταῖς ἐκφράσεσι *une grâce divine* (χάρις θεῶν), *un divin sourire* (θεῶν μειδίαμα). Ἡ λ. *divin* ἐνταῦθα σημαίνει τι ἀνθρώπου τοῦ *un sourire charmant* (μειδίαμα θελκτικόν). Ἀλλὰ πρὸς δημοσυ-

(1) Σήμερον προσφύκει *βασιλέα*. Ὁ συνδασμὸς τοῦ γος ἀποτελεῖ βαρβαρισμὸν ὡς πρὸς τὸν ἀρχαῖον τύπον.

(Ἑλλ. Φιλολ. Σύλλογος, Εἰκοσιπενταετηρίδας.)

στιγμὴ νὰ καταστῶσιν ἀναγκαιῶι κατὰ τὸν χρονισμὸν, ἢ θέλει τις νὰ δώσῃ εἰς τὴν διανοίαν του· οὗτο δὲ καὶ ὁ Σολομὸς διὲν ἐδίδασκε νὰ ὀνομάσῃ κόρη τὴν chevelure (τὴν ἀνωτέρω). Τὰ δανείσματα ταῦτα κατ' οὐδὲν καταστρέφουσι τὴν ἐνότητά τῆς νεωτέρας γλώσσης· τὸ μόνον μέτρον ἐν τοιαύτῃ περιστάσει εἶναι ἡ διεξίτης τοῦ συγγραφέως καὶ αὐτῆς διανοίας τοῦ ἀνάγκαι.

Πᾶσα φιλολογικὴ γλώσσα εἶδεν ἐαυτὴν ἐν τῇ ἀνάγκῃ, ἐν δεδομένῃ στιγμῇ, νὰ πλουτίσῃ τὸ λεξιλόγιόν αὐτῆς. Ἡ Ἑλληνικὴ ἐν τῇ ὀρειώτερῃ αὐτῆς ἐποχῇ διὲν ἀπέργε τὸν γενικὸν αὐτὴν νόμον. Καθ' ὅσον τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἀναπτύσσεται, καθ' ὅσον αἱ γνώσεις αὐτοῦ ἐκτείνονται· καὶ αἱ ἀποχρώσεις τῆς διανοίας πολλαπλασιάζονται, ὁ συγγραφεὺς μηχανεῖται νὰ εἰσῇ λέξεις, αἵτινες θὰ χρησιμεύωσιν εἴτε νὰ ὀνομάσωσι καὶ ὀρίσωσι ἀντικείμενόν τι ἀγνωστον μέχρι τούδε, εἴτε νὰ ἐκφράσωσι διὰ πρόπου ἀρετέρων, καὶ ἀκριβεστέρου τὰς ἀπείρους ὁψεις τοῦ φυσικοῦ καὶ ἠθικοῦ κόσμου. Δύναται τις νὰ εἰπῇ τί ἐπαρττον αὐταὶ αἱ ἀρχαῖαι γλώσσαι· ὅταν περιήρχοντο εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ κηρύσωσι χρῆσιν λέξεων μὴ τῶν ἀπεργουμένων ἐν τῇ λεξιμασίᾳ, ἀλλ' ἀναγκάσαντες ἐκφράσαν νέαν ἰδέαν. Πόλλοι ποιοῦνται περὶ τούτου σκέψεις λίαν ἐπιεικέως· πιστεύουσι, καὶ λίαν σπουδαίως, ὅτι ὁ Πλάτων καὶ ὁ Θουκυδίδης ἐδημιούργουν καὶ ἔθετον εἰς κυκλοφορίαν τύπους γραμματικούς τῆς ἑπινόας αὐτῶν. Οὐδὲν μᾶλλον ἐναντίον πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν. Ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Πλάτων οὐδὲν οὐδέποτε ἐπενόησαν. Αἱ νῦν λέξεις ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ ἐσχηματίζοντο τῇ βοηθείᾳ καταλήξεων, προθέσεων, ὡς ἐν τοῖς συνθέτοις ῥήμασι, καὶ μάλιστα καταλήξεων ᾗδῃ ὑπαρξουσῶν ἐν τῇ ὁμιλουμένῃ, δηλαδὴ ἐν τῇ δημώδει γλώσσῃ. Ὁ Θουκυδίδης π. χ. μεταχειρίζεται διὰ συγκοπὴν πορὰν τὰ οὐσιαστικά ταυμάσιος, κινδυνεύτης, εἰκαστής κλ., κλ. (Ὁρα Θουκυδ. ὑπὸ Α. Croiset, Paris, 1888 σ. 111). Ἄλλ' αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, ὅρ' ὃν τὰ οὐσιαστικά ταῦτα εἰσιν ἐσχηματισμένα, εὐρίσκοντο ᾗδῃ ἐν τῇ γλώσσῃ πολλὴν πρὸ τοῦ Θουκυδίδου, ἀφοῦ εἴσι προγενέστερα καὶ τοῖς ἐπαρχεῖ, καθ' ἣν ἡ Ἑλληνικὴ ἐχωρίσθη τῶν συγγενῶν αὐτῆς ἰνδο-εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν καὶ ἔζησε βίον ἀνεξάρτητον. Ἡ καταλήξις

-τᾱ- σημαίνουσα ὀνόματα δρώσων καὶ ἐνεργείας εἶναι ἀρχαιοτέρα τοῦ Ὀμήρου καὶ πάντων τῶν Ἑλλήνων. Ὅτε ὁ Θουκυδίδης ἔλεγε ταυμάσιος κλ., ἐλάμβανεν ἀπὸ τῶν τὴν κατὰ λῆξιν ταύτην -τᾱ- (-τη- ἐν τῇ Ἰωνικῇ καὶ Ἀττικῇ διαλέκτῳ) ἐν τοῖς οὐσιαστικοῖς, οἷσις ποι-η-τή-ς, γιν-η-τή-ς κλ. κλ.

Βραδύτερον, ἐκ τῶν σχηματισμῶν τούτων καὶ ἄλλων ὁμοίων, ὡς δεσ-μώ-τη-ς, παλ-ί-τη-ς κτλ., ἀπεσπάσθησαν νέαι καταλήξεις -ήτη-, -ώτη-, -ίτη-, ἅς οἱ ἀρχαῖοι ἐσχημάτισαν ἐσφαλμένως, διότι ἐν τοῖς δεσμώταις καὶ παλῶταις διὲν ἀνεγνώριζον πλεον τὴν ἀρχαίαν καταλήξιν -τᾱ-, -τη-, ἀλλ' ἐνόμιζον ὅτι εἶχον πρὸ αὐτῶν καταλήξιν -ώτι-, -ίτη- ἀντὶ νὰ ἴδωσιν ἐν αὐτοῖς τὸν πρωτότυπον σχηματισμὸν παλ-ί-τη-ς, δεσμ-ώ-τη-ς κλ. Οὕτω δὲ ᾗδῃ ἐπὶ πωσιν, ἐναντίον πάσης ἐτυμολογίας καὶ ἐναντίον παντὸς κανόνος, ὁδότης, στρατιώτης, ῥησιώτης κλ. κλ. κλ. Οἱ Ἕλληνες οὐδέποτε ἐπενόησαν ἢ ἐδημιούργησαν αὐτοτελῶς οὐδένα νέον γραμματικὸν τύπον· εἰργάζονταν πάντοτε ἐπὶ τῶν ὑπαρχόντων γραμματικῶν τύπων. Ἡ ἐργασία αὕτη ἐγένετο ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀνεπαίσθητος πως· ἐνίοτε δὲ καὶ οἱ συγγραφεῖς, ὡς ἐδόχονε τοῦτο ἐν τῷ Θουκυδίδῃ, γίνοντο ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλώσσῃ, ἀλλὰ καὶ οὗτοι εἰπόντο ἀπολύτως τῇ ὁρῇ τῆς δημώδους ἀναλογίας. Λαός καὶ συγγραφεῖς ἐνήργουν ἀκριβῶς κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καθ' ὃν σήμερον, εἴτε διὰ τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν, ὡς λέγουσιν os-our (τολμητής) ἐκ τοῦ β. os-er, ὡς τὸ πρότυπον τὸ δεδομένον ὅτι τῆς σχέσεως ὥς παρατηρεῖται μεταξὺ pen-seur καὶ penser, εἴτε ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ, ὅταν ἐπεκτείνωσιν αὐτὴν τὴν καταλήξιν —ώτη—, ζῶσαν πάντοτε ἀκμενοῦσαν ἐν τῇ γλώσσῃ, εἰς οὐσιαστικά, οἷα Χίω-η, κτλ. κλ. Οἱ ἀρχαῖοι, ἐάν εὐρίσκοντο ἐν τῇ δημώδει, οὐδέποτε θὰ ᾗδοναν τὰ εἰπωσι λέγειν, ὡς νὰ προστρέξωσιν εἰς σχηματισμὸν τοῦ εἰδῶς τούτου. Ἡ λέξις καὶ ὁ τύπος ἀπολείσθησαν ἀπὸ τῆς σημερινῆς δημώδους γλώσσης, οἱ δὲ ἀρχαῖοι ἐλάβον πάντοτε τὰ πρότυπα αὐτῶν ἐκ τῆς ζώσης γλώσσης, διὰ τὸν ἀπλοῦν λόγον, ὅτι ὅν εἶχον γραμματικὰς δυνάμεις νὰ διδάξωσιν αὐτοὺς τοὺς ἐν ἀρχαῖαις περιπεσόντας κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτῶν τύπους. Οὐδέποτε πρὶν νὰ παραβλέπωμεν ταύτην τὴν ἀλήθειαν, οὐδέποτε πρὶν νὰ λησμονώμεν, ὅταν συζητῶμεν περὶ τῆς ἀρχαίας γλώσσης, ὅτι αὕτη εἶναι προῦν καθαροῦ δημώδους σχηματισμοῦ. Ἐάν ἡπατήθησαν τοσοῦτον συχνὰ περὶ τοῦ χαρακτῆρος καὶ

γλῶσσας τῆς ἐκείνης φύσεως ἡτο ἀνάγκη ἐνὸς Ronsard ἀποθανοντος ὡς ἐνὸς Racine.

τῆς ἀξίας τῆς νεωτέρας γλώσσης, ἡ αἰτία τούτου είναι ὅτι παρεγνωρίσθη ἡ στοιχειώδης αὐτῇ ἀρχή, ἡ σήμερον σχεδὸν κοινὴ καταστάσις (1).

Ἐπειρῶνθ' ἐν ἐκθέσει διὰ μακρῶν τινὰς πᾶν ἑνωτέρω παρατήρησεν ἐν τῇ τελευταίῳ κεφαλῇ τῶν δοκιμῶν μου (Essais) ιστορικῆς πραγματικῆς. Ἐάν μοι ἐπιτρέπεται νὰ ἐμυλίσω πάλιν αὐτῆς τῆς πραγματείας, ἣν ἀνακοινῶ σήμερον τῷ Συλλόγῳ, θὰ εἴπω ὅτι ἐπραξάμην πᾶν τὸ μοι δυνατόν, ἵνα συμμορφώσω τὸ λεκτικόν τῆς πραγματείας ταύτης οὐχὶ μὲ ἀρχάς, αἰτίσεις μοι εἶναι ἰδίαι, ἀλλὰ μὲ ἀρχὰς γενικάς, αἷς ἵπνεται πάντα αἱ νεώτεραι γλώσσαι. Θὰ παρακαλέσω λοιπὸν πάντας ὅσοι θὰ ἔχωσι νὰ ἐπενέγκωσι κρίσεις ὡς πρὸς τὸ ὕψος καὶ τὸ λεκτικόν τῆς πραγματείας ταύτης ν' ἀναδράμωσιν εἰς τὰς Γραμματικὰς δοκίμας μου, διότι νομίζω ὅτι ἔπουν ἐν αὐτοῖς πᾶν ἔτι πρὸν περὶ φιλοσοφικῆς γλώσσης προσπεποιησάμεν ταυτοτρόπως ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ ν' ἀπαντήσω ἐν τῶν προτέρων εἰς τὰς συνήθειαι ἀντιλογίας. Θὰ τολμήσω νὰ προσδοτησῇ τὸ δημοσίον περὶ ἄλλης τινὸς δυσκολίας, ἣν θ' ἀπαντήσῃ κατὰ τὸ ἀνάγνωσμα τοῦτο. Δὲν εἶναι ἐνταῦθα κατ'ἀλλήλους ὁ τύπος, ἀλλ' οὐδὲ ὁ χρόνος μοι τὸ ἐπιτρέπει, ν' ἀναπτύξω τὸ θέμα τοῦτο (2). Δύο λέξεις μόνον θὰ ἐπαρτίωσι. Δινατάς τις νὰ παρατήρησῃ—καὶ ἡ παρατήρησις αὕτη ἐπαρκεῖται εἰς ἕκας τὰς χώρας καὶ εἰς ἕκας τὰς γλώσσας τοῦ κόσμου—ὅτι ὁσάκις γλώσσά τις λαλομένην δὲν γράφεται, δὲν ἀπεικονίζεται ἐπὶ τοῦ γράφου εἰς τρόπον ὥστε νὰ ὑποπίπτῃ ὑπὸ τὸ ὅμμα, παρῶνται δύο περίεργα φαινόμενα· ἐν πρώτοις δὲν ἀναγνωρίζει τις τοὺς συνήθεις τύπους, οὗς αὐτὸς ὁ ἴδιος μεταχειρίζεται καθημερινῶς ὅμα οὗτοι ἐκτυπωθῶσι· εἴτα δὲ ὀλίγοι κατανοοῦσι τὸν τρόπον δι' οὗ ὁμιλοῦσι, συμβαίνει δὲ εἰς πολ-

λοὺς ν' ἀρνηθῶσι τὴν ὑπαρξίν τοιούτου τινὸς τύπου, ὃν πρόμαρτο οἱ ἴδιοι μεταχειρίσθησαν ἐν τῇ συνδιαλέξει. Ἐν γένει δὲ ὡς ὁ Ἀρχοντοχωρίτης τοῦ Μολιέρου (Le bourgeois gentilhomme) ἐξακούσι τὴν φωνητικὴν ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῶν.

Ὁ λόγος τούτου είναι, ὅτι διὰ τῶν ὁρθολογῶν παρατήρησις ἐμπίπτει μᾶλλον ὑπὸ τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν, ἐνθ' ἡ διὰ τῆς ἀκούης παρατήρησις είναι πρᾶγμα τὸ λίαν λεπτόν, δεῖται διηνεκοῦς ἀσκήσεως καὶ ἀπαιτεῖ ἰδίαν προγύμνασιν. Ἐσχόν πολλάκις τὴν ἐμπειρίαν νὰ παρατηρήσω τοῦτο κατὰ τὴν διακρίαν τοῦ ταξιδίου μου. Κύριός τις διεγχερίζετο ἡμέραν τινὰ μετὰ πεποιθήσεως, ὅτι ὁ τύπος σφωρῶ (συγχωρῶ-ω) δὲν ὑφίστατο, ἐνθ' οὐχὶ μόνον ὑπάρχει, ἀλλ' ἐξ ὧν γνωρίζομεν σήμερον περὶ τῶν φωνητικῶν νόμων τῆς νεωτέρας γλώσσης, ὁ τύπος οὗτος ὁρεῖται ἀναγκάσις νὰ ὑπάρχῃ καὶ ὑπάρχει πρᾶγματι. Ἐν τούτοις είναι εὐκολον νὰ ἐνοήσῃ τις, ὅτι τὸ δηρῶσιν, ὅπερ δὲν ἀντιλαμβάνεται τῆς κανονικότητος τοῦ τύπου οὗτου καὶ ὅπερ δὲν ἠσυχολήθῃ νὰ παρακολουθῇ ταῖς βαθμιαίαις μεταβολαῖς, δι' ὧν συγχωρῶ ὁρεῖται μοιραῖος νὰ καταντήσῃ σφωρῶ, ἀρκεῖται τὴν ὑπαρξίν τοῦ ῥήματος τούτου. Θὰ ἐξελθῇ οὖν ἐπὶ πλέον ἂν ἐλεγον αὐτῷ, ὅτι αὐτὸ τὸ σφωρῶ ἀναγκάσις θὰ γίνηθῃ βραδύτερον σφωρῶ, ἂν δὲν ὑπάρχῃ ἀπὸ τοῦδε, ὅπερ λίαν πιθανόν, ὁ τύπος οὗτος εἰς ἐλληνικὴν τινὰ χώραν.

Κατὰ τὴν βραχείαν ἐν Ἀνατολῇ διαμονὴν μου κατέγινε εἰς σειράν ὅλων δοκιμασιῶν (experiences), αἷτινες πολλάκις μ' ἐφαιδρύνον. Ἐπειδὴ τὰ ἐπιστημονικῶν ἐρωτημάτων τρεῖς διὰ δὲν μοι εἶναι πάντοτε ευχερῆ, περιήλθον πολλάκις εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ εἰκάζω τὴν ὑπαρξίν τύπου τινὸς, ὃν ἀκούει δὲ ἴσους ἰδίους ἀπὲ. Εἶχον εἰπεῖ κατ' ἐμὰντὸν πρὸς τοὺς ἄλλους, ὅτι τὸ φκαριστῶ (εὐχαριστῶ) ἔπρεπε νὰ λήγῃται βεβαίως ἐν Κωνσταντινουπόλει· ἀλλ' ὁσάκις ἥρωτον τινὰ ἀπ' εὐθείας περὶ τοῦ τύπου τούτου, μοι ἀπεκρίνετο ἀρνητικῶς, διὰ τὸν μόνον λόγον, ὅτι ὁ τύπος ἐφαίνεται αὐτῷ παρᾶξενος καὶ ἀλλόκοτος· ἐφαίνεται δὲ αὐτῷ τοιούτος, διότι οὐδέποτε εἶδεν αὐτὸν γεγραμμένον. Ἡτύχησα ἡμέραν τινα ν' ἀκούσω λεγόμενον τὸ ῥῆμα φκαριστῶ ἐνώπιον αὐτοῦ ἀκριβῶς τοῦ ῥήλου, ὅστις ἥρνετο νὰ παραδελθῇ τὸ δυνατόν τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ τοῦ τύπου. Ἦτο ἐν τούτοις εὐκολον νὰ πρὸιθῃ τις, ὅτι τὸ φκαριστῶ ἔπρεπε ν' ἀπαντᾷ, καὶ τοῦτο ἐκ μόνῃς τῆς ἐξ-

(1) Εἰς τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ κἀμωσιν εὐρύτεραν γνωρίμην μετὰ τῆς ἀρχαίας γλώσσης, συνιστῶ αὐτοῖς τὴν ἀνάγνωσιν, τὴν ἄλλαν τε εὐκαλον καὶ εὐδαιμον, τοῦ βιβλίου τοῦ ἐπιγεγραμμένου Précis de grammaire comparée du grec et du latin, ὑπὸ V. Henry, Paris, Hachette, 1888.

(2) Ἀρχαλοῦμαι ᾗδ' εἰς ἔργον ἀρετὰ ἐκτενές περὶ τοῦ τρόπου τοῦ συλλέγειν καὶ σπουδαζέειν ἐπιτομῆς διαλεκτικῶν. Τὸ ἔγγραμμά θέλει πραγματευθῇ χωριστῶ. Οἱ νῦν λόγοι, οἵτινες προετοιμάσθον διὰ τὸν Σύλλογον συλλογῆς δημοσίων ποιημάτων, ὅθεν νὰ προφυλάττονται ἐκ τῶν τύπων, οὗς καὶ αὐτοὶ οἱ χωρικοὶ ἐλαμβάνουσι συχνὰ διὰ τοὺς δημοφίλους καὶ κοινούς.

τάσεις ἄλλων νόμων φωνητικῶν, ἄλλως ἀπολουσάτων, οἷσινε καθιστάσι τὸν τύπον τοῦτον ἀναγκάσιον. Διὸν ὅτι ἀναλύσας πολὺ μακρὰν τὰ παραδείγματα μου. Πολλοὶ τῶν συμπατριωτῶν ἡμῶν θὰ μᾶλλον μετ' ἐκπλήξεως, ὅτι πάντες προφέρουσι *καὶ* δὲ δοῦλος καὶ οὐχὶ *καὶ* δὲ δοῦλος, ἀλλ' ὅμως αἱ λέξεις οὕτω ἐκτυπῶνται ἐπὶ τοῦ χάρτου· τὸ ἔ τοῦτο φαίνεται ἀληθὺς τερατοθῆς τι, κατὰ λόγον τοῦ δεισιδαίμονος οὕτως εἰπεῖν σεβασμοῦ πρὸς τὴν γραφήν. Εἰπωμεν, ὅτι ἐξετάζοντες ἰδίᾳ καὶ ανεξαρτήτως ἄλλων φωνητικῶν φαινομένων τὸν συνδυασμὸν *καὶ* δὲ δοῦλος, ἀγνοοῦσιν ὅτι τὸ γράμμα σ θὰ προσηβῇ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον πρὸ τῶν γ, β, μ, ν, ρ, λ (ὡς καὶ πρὸ τῶν g, d, b)· διότι πάντα ταῦτα τὰ φωνημὰτά εἰσι *ἡχητικά*, καὶ κατὰ συνέπειαν προσέλκουσι τὸ *ἡχητικὸν* ἔ, τοῦ γράμματός σ ὅντος κωροῦ, καὶ ὅτι τοῦτον αὖτον πρὸ τῶν γραμμάτων κ, π, τ, ἅτινα εἰναι κωροῦ θ' ἀκουσθῇ μόνον ἐν σ (καὶ δὲ κόπος), ὡς καὶ πρὸ τῶν γραμμάτων χ, θ, φ, τὸ τελικόν σ τῆς ἀποφθεγμένης λέξεως, τῆς δημῶδους φωνητικῆς οὗσης τοσοῦτον λεπτήης καὶ συνεποῦς πρὸς ἐκτύπον, μέλις θὰ παρατηρήθῃ, διὰ τὸν τὸν ἅπλου λόγον, ὅτι ὁ συνδυασμὸς δύο κωρῶν ἡμερῶν ἐν αἱ ἀποφθεγμῆς πρὸς τὴν φυσιολογίαν τῆς νεωτέρας γλώσσης. Ἐπειδὴ δὲ αἱ λεπτομερείαι αὐταὶ διατρέχουσιν ἀναγκάσιως τὴν προσηβὴν τῶν πλείστων, τὸ ἔ ἀντὶ τοῦ σ ἐκπλήττει· δὲν κατανοοῦσι τὴν ὁμοιότητα αὐτοῦ καὶ δὲν τὸ παραδέχονται. Ἀλλ' ἂν λάβῃ τις ὑπ' ὄψεϊ τὸ τῶν συμπατριωτῶν τοῦτο σύμπλεγμα ἐν σχέσει πρὸς ἄλλα φαινόμενα τοῦ αὐτοῦ γένους, ὁ συνδυασμὸς τοῦ ἔ θὰ ἐφαίνετο ὅλως φυσικὸς καὶ θὰ καθίστατο μάστιγος πασιφανές, ὅτι πᾶς ἄλλος συνδυασμὸς θὰ ἦτο ἐσφαλμένος καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀδύνατος.

Τὰ πάντα σχετίζονται ἐν τῇ γλώσσῃ· μία μόνη λέξις ἀρκεῖ πολλὰς ἐν τῇ γλωσσολογίᾳ (linguistique) πρὸς ἐξαγωγὴν συμπερασμάτων, διότι ἐν μόνον φαινόμενον καταδεικνύει ἐν αὐτῷ τὴν περικοπὴν ἄλλων φαινομένων συναφῶν. Ἐκ τῆς μόνης π. γ. προφορᾶς τῆς λ. πάντα (panda οὐχὶ panta, τὸ κωρὸν τ μεταβάλλεται εἰς ἡχητικὸν d ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ ρ ὅπερ εἶναι ἡχητικόν), δύναται τις νὰ εἰκόσῃ ἐν πάσῃ ἀσφαλείᾳ τὴν ὑπαρξὴν ἀριθμοῦ τινος ἄλλων προφορῶν, αἰτίως, ἐκ πρώτης ὄψεως, δὲν φαίνεται ἔγχεσαι οὐδὲν τὸ κοινόν μετὰ τῆς λέξεως πάντα, οἷον σήνω (ζήνω καὶ οὐχὶ σὲ), βγαίνω (ἐκβαίνω), γήνω κατλ.,

δύναται πάντοτε τοῦ νόμου τῆς ἐξέως τῶν ἡχητικῶν, ὅστις καταφαίνεται ἐν τῇ πάντα· τῇ βοηθεῖ μόνον ἐνδειγμάτων καὶ τεκμηρίων τινῶν δύναται τις ν' ἀνοικοδομήσῃ ὁλόκληρον τὸ σύστημα γλώσσης ἢ διαλέκτου τινός. Ἀλλ' ὁ γλωσσολόγος ῥαδίως θὰ πεισθῇ, ὅτι γλώσσα ἐν ἣ ἀκούει τις προφορὰν πάντα (panda) δὲν δύναται ν' ἀνιγθῇ συνδυασμοῦ συμφώνων, οἷως ἐκβαίνω, ἀνθρῶς, ἐκδοκίσις, ἐπιδιομοῦμαι κατλ. κατλ., ἐν οἷς ὁ νόμος τῆς τῶν ἡχητικῶν ἐξέως παραβιάζεται. Ἐκ πρώτης ὄψεως ὁ γλωσσολόγος θὰ κατανοήσῃ, ὅτι αὐταὶ εἰσι προφοραὶ ἐπίσκατοι.

Ἐνῶς ἡ προφορὰ πάντα θὰ διαμείνῃ ἐν τινὶ ὁποιαδήποτε γωνίᾳ τῆς Ἑλλάδος, θὰ ἦναι ἀδύνατον νὰ πεισθῇ, ὅτι ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ δὲν μετεβλήθη, ἀκριβῶς μόνον διότι τοῦτο τὸ πάντα προϋποθέτει ἀνάλογα φαινόμενα. Τολμᾷ νὰ σημειώσω τὸ πρᾶγμα εἰς ἑκείνους, οἷσινε εἰσάγουσιν εἰς τὸ ὅρος τῶν, ἄλλως τε πλῆρες ἀρχαίων τύπων, τὰ δόλια μόρια *νδ*, *θδ*, *δν*, *με* (μετὰ), *εδω*. Καὶ ἂν μόνον τὰ μόρια ταῦτα ὑπῆρχον ἐν τῇ φιλολογικῇ γλώσσῃ, καὶ ἂν ἀπέβαλλον πάντας τοὺς ἄλλους νεωτέρους τύπους, τὰ μόρια ταῦτα θὰ ἐπῆρκον εἰς τοὺς ἐπιγινομένους φιλολόγους ν' ἀνασυστήσωσι τὴν δημῶδη γλώσσαν τῶν ἡμερῶν μας. Οἱ τύποι, οἱ κατὰ τὸ φαινόμενον μάλλον ἀρχαίοι, ἐπὶβάλλονται· αἱ μικραὶ αὐταὶ λέξεις, *θδ*, *δν*, *νδ*, δεικνύουσι θαυμάσιον εἰς ὀρθολογισμὸν, ὅτι ἡ γλώσσα ὑπέστη ῥιζικὴν μεταμόρφωσιν. Ἀρ' ἡς στιγμῇ παραδέχονται τοὺς τύπους τούτους, οὐδὲν ὠφελεῖ νὰ ἀπορρίψῃ καὶ νὰ ὑποκρύψῃ φαινόμενα, οἷα *ξέρω*, *ἀκίμη*, *κατὰ*, *αὐαίνω*, *ἔσαι*, *κλπ.* κατλ. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι προϋποθέτουσι μεταμορφώσεις ἐπίσης βαθεῖας ἢ αἱ παραγαγόντες τὸ *θδ* ἀντὶ τοῦ *έδω* ἢ α. Ἄλλως καὶ ἂν ἐτι κατώρθωνον ν' ἀποθῇσιν τοὺς τύπους τούτους, ἡ νεωτέρα προφορὰ θὰ διέμενε πάντως ὡς ἐν τῇ λέξει πάντα. Ὅθεν αὐτὴ μόνῃ τῇ προφορᾷ θὰ ἦτο ὁ ἀσφαλίστατος τῶν ὁδηγῶν πρὸς ἀνασυστάσιν τῆς δημῶδους γλώσσης, ἂν ὑποθέτῃ, ὅτι αὕτη δύναται ποτε νὰ ἐξαφανισθῇ.

Ἄλλα πράγματα εἰναι ἀδύνατον νὰ ἐξαφανισθῇ. Ἀγνοοῦσι μεγάλως εἰς τὴν προσηβὴν οἱ θλιόντες νὰ ἐπαναφέρουσιν τὴν ἀρχαίαν γλώσσαν καὶ νὰ ρίψωσι βαθμιαίως εἰς λήθην τὴν νεωτέραν γλώσσαν. Αἱ δυσχεραὶ θὰ ἐνεργηθῶντο ἀναβληθῶν. Αἱ ἀντὶ νὰ χάσωσι τὸ νειρον τοῦτο ἀορίστως καὶ λίαν γενικῶς, ἤθελον νὰ κατελθῶσιν εἰς λεπτομερείας. Λέ-

θωμεν δύο παραδείγματα πρὸς ἀπόδειξιν. Τὸ δ' ἐγένετο σήμερον ἡμίφωνον καὶ δὲν εἶναι πλέον ἄφωνον. Ἡ μεταμόρφωσις αὐτῇ φέρει μίαν ἄλλην· τὸ *ν* δὲν δύναται πλέον νὰ ὑπάρξῃ πρὸ τοῦ δ' ἡμίφωνου, ὥς καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ δὲν ὀρίσεται πρὸ ἡμίφωνου σ' πίπτει ᾧ ἀσφουσιῦται, καὶ τοῦτο, διὰ τὴν ἀρχὴν, εἶναι τὸ αὐτό. Διὸ καὶ λέγουσι σήμερον τὸ δοῦλο, οὐκ τὸν δοῦλον, διὸ δῖνον καὶ οὐκ δὲν δῖνον κτλ., κτλ. τὸναντίον δέ, ἐντός τοῦ σώματος τῆς λέξεως, τὰ ἀρχαῖα ἄφωνον διετηρήθη, διότι τοιοῦτο τεύεται ὑπὸ τοῦ *ν*, ὅπερ ἦτο ἀδιαχώριστον, οὐ καὶ προσέρομεν ἄντρας, ἔντεκα, κτλ. κτλ. Ἡ προφορά αὐτῇ προέρχεται ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς ἀρχαίου μεταβασθεῖσα ἀπὸ στόματος εἰς στόμα διὰ τῆς δημοδοῦς ὁδοῦ. Ἐν τούτοις ἀντὶ τῶν ἄντρας, τὸ δοῦλο, προσπαθοῦσι νὰ εἰσαγάγῃσι τὰς σφάρας προφοράς ἐντεκα, τὸν δοῦλον. Τοῦτο εἶναι ἀδύνατον. Ὁ λαὸς, ἂν μάθῃ νὰ εἴπῃ ἐντεκα ἀντὶ ἔντεκα, ἐξαπικνότες θὰ μεταβάλῃ τοῦτο εἰς ἔδεκα, ἄφωνα τακτικῶς νὰ πίπτῃ τὸ *ν*, ὥς ἐν τῇ τῷ δοῦλο. Οὕτω ἀντὶ νὰ ἐπαναφέρωσι τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν, θὰ καταστρέψωσι τοῦναντίον τὸν ἀρχαῖον τύπον τὸν εὐτυχῶς διατηρηθέντα ἐν τῇ ἐντεκα. Ἦνα ἐπιτύχῃ τις ἐν τοιαύτῃ τινὶ ἐπιχειρήσει, ἤθελε δεῖσθαι ν' ἀποδώσωμεν εἰς τὸ δ' τὴν τοῦ ἄφωνου ἄξιαν, δηλαδή ν' ἀντεπεξέλθωμεν κατὰ τὸν τετελεσμένον γεγονότων. Ἡ ἀπόπειρα ἀναγκασίως θὰ ἀπετύχῃται, ἀφοῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ μεταβάλωμεν τὰς φυσιολογικὰς μελέτας, ἐν αἷς ἡ γλώσσα ἀναπτύσσεται σήμερον, καὶ νὰ ἐκφείωμεν βούλευμα, καθ' ὃ πᾶν δ' ὀρεῖται νὰ πᾶσθαι ὃν ἡμίφωνον ἐν πάσῃ χώρῃ ἐν ἣ ἡ Ἑλληνικὴ ὁμιλεῖται γλώσσα.

Τὸ δεύτερον παράδειγμα εἶναι φύσεως μορφολογικῆς· παρέχεται ἡμῖν ὑπὸ τῶν νεωτέρων ονομαστικῶν ῥήρη, πόλη, βρήση, αἰτίνες ὀρεῖται τὴν ὑπαρξίν αὐτῶν ἐν τῇ φωνητικῇ συμπτώσει τῶν καταλήξεων -ν καὶ -ην, αἰτίνες, κατὰ τινὰ ἐποχὴν, ἐξηνεύθησαν ὁμοιότροπως, καὶ ἰδοὺ ὁ λόγος δι' ἐν ἐπὶ τοῦ τύπου *μνήμη, μνήμη* καὶ πολλῶν οὐσιαστικῶν τῆς αὐτῆς κατηγορίας ἐκλινον πόλη, πόλη (φωνητικῶς μνήμη=πόλη, ἐξ οὗ πόλη=μνήμη). Ὁ λαὸς θὰ ἐπιτελῇ διπλεκῶς τὴν αὐτὴν ἐργασίαν, διότι ἡ μεταβολὴ τῆς κλάσεως ἐπιβάλλεται ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων. Ἡ λ. πόλις δὲν θὰ ᾔδυνάτο νὰ ἐπανακτήσθαι ἐν τῇ ζωσῇ γλώσσῃ, ἥτοι δὲν θὰ ᾔδυνάτο νὰ γίνῃ χρεῖσις αὐτῆς ἐν πάσῃ χώρῃ

ἐν ἣ ἡ Ἑλληνικὴ ὁμιλεῖται, πλὴν ἂν ἡ διακρίσις μεταξὺ πόλις καὶ μνήμη ἐπηρεῖτο πάντοτε ἐν τῇ αἰτιατικῇ. Ἀλλὰ καὶ πάλιν τὸ ἐθέλειν ἐπαναρθῶσαι τὴν διακρίσιν ταύτην εἶναι τὸ αὐτὸ τῷ ἀντιπράττειν κατὰ τῆς ἱστορίας καὶ κατὰ τῆς φύσεως. Εἰμὲθα πάντοτε ἀνίσχυροι κατὰ τοῦ τετελεσμένου γεγονότος· ἐνταῦθα πρόκειται ἀκριβῶς περὶ νέων ψυχολογικῶν συνθηκῶν, αἰτίνες εἶναι ἀδύνατον νὰ τροποποιηθῶσιν. Οὐδὲν δύναται τις ἐπὶ τῆς ἀναλογίας πλείωτερον ἢ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς.

Δεόν πρὸ πάντων νὰ προσφύλαττωμεθα μὴ καταστρεφόμεν τὴν γλώσσαν τοῦ λαοῦ διὰ προσπάθειαν κακῶς διευθυνομένην· αἱ προσπάθειαι θὰ καταλήξωσι μόνον εἰς τὸν σχηματισμὸν τύπων ἱερωσιδῶν, οἷος ἔδεκα καὶ πλείστοι ἄλλοι. Ὁ κατὰ λόγος τούτων ἤθελε εἶσθαι μακρὸς, ἐπειρήθη δὲ νὰ δώσῃ παραδείγματα τινα ἐν τῷ ἐπομένῳ λόγῳ. Οὐδεὶς ἐν Ἑλλάδι· ὡς καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐπιθυμᾷ βεβαίως νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀνάπτυξιν ἑθνικῆς γλώσσης, οὐδὲ νὰ προκαλέσῃ τὴν δημιουργίαν γλώσσης ἀμέρου, ἄνευ ἐνστάτης καὶ ἀνευ κινδύνου. Ἐν τούτοις πρὸς τοῦτο βραίνουσιν ἀνεπαρκῶς. Αἱ προβάσεις εἰσὶν ἐξαίρετοι, ἀλλ' ἡ ὁδὸς, ἣ ἀκολουθοῦσι δὲν εἶναι καλὴ. Αἱ θεωρίαι γινώσκουσι βεβαίως τι τὸ ἐπαγωγὸν καὶ προσελκύοντι τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ πρέπει νὰ κατεῖλη τις ἐκ τῶν φωνῶν τούτου καὶ ν' ἀνεῖσθαι μετὰ ψυχραιμίας τὴν πραγματικότητα. Ἰπάρχει εἰς τὰς διηγετικὰς τούτας ἀποπειράς ἐπιστροφὴ πρὸς τὴν ἀρχαίαν γλώσσαν κινδύνου σπουδαίου, ὃν δὲν πρέπει πλέον ν' ἀποκρύπτωμεν· χρεῖς ἐκάστου εἶναι νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ, διότι συμφέροντα λίαν σπουδαία διακινδυνεύουσι. Πρόκειται νὰ θρῆσκωμεν εἰς τὸν σχηματισμὸν γλώσσης φιλολογικῆς ἀλ' ἢ ἑθνικῆς, ἣ νὰ παραιτηθῶμεν διὰ παντός τινος αὐτῆς.

Ποῦσονται μίαν τελευταίαν παρατήρησιν. Οἱ κύριοι, οἵτινες θὰ εὐαρεστηθῶσι καὶ μοι κάμωσι τὴν τιμὴν νὰ μ' ἀναγνώσωσι, θὰ μοι αὐτιλέξωσι — προλαμβάνω αὐτοὺς — ὅτι ποιοῦμαι χρεῖσιν τύπων μὴ ὑπαρχόντων. Ἄν εὐαρεστηθῶσι ν' ἀναγνώσωνται δι' ἄλλον ἀντὶ ν' ἀναγνώσωσιν αὐτοὶ αἱ ἰδίαι σελίδας τινὰς, ἥτις θὰ ἐφαίνετο αὐτοῖς ὑποπτος, τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μικρᾶς ταύτης δοκιμῆς οὐδόπως ἔσται ἀμφιβόλον. Τύπος τις ὅστις θ' ἀπῆρεσκεν αὐτοὺς κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν, θὰ παρήρξετο ἀπαρατήρητος κατὰ τὴν ἀκρόασιν. Θ' ἀναφέρω μόνον τὸν τύπον ἀδρωπὸς λεγόμενον ἀντὶ ἀδρωπὸς,

τύπος, οὗτινος τὸ ν θὰ ἦτο σήμερον πλημμελὲς ὑπὸ φωνητικῇ ἐποφῇ. Ὁ λαὸς καὶ αὐτοὶ οἱ λόγιοι, ὅταν δὲν ἐπισκοπεύωνται ἐμλοῦντες, προσφέρουν ἄφρωνος. Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ γάρτου ἡ ὀρθογραφία αὕτη σταματᾷ τὸν ὀφθαλμόν. Ἐν τούτοις εἶναι ἡ μόνη κανονικὴ καὶ συνήθης προφορὰ τῆς νεωτέρας γλώσσης.

Ὅλγια τινὰ μοι ἐναπολείπονται νὰ εἰπω περὶ τοῦ ὀρθογραφικοῦ συστήματος, ὡπερ ἠκολούθησα ἐν τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ. Διετήρησα τὴν συνθηματικὴν ὀρθογραφίαν, ἥτις εἶναι ἡ ἀρχαία ὀρθογραφία· τοῦτο δὲ πράττουσι πάντες· καὶ θὰ ἦτο κινδυνώδες νὰ μεταλλάξῃ τις αὐτὴ κατὰ τι. Οὕτω δὲ γράφω ἡ πόλις, τῆς πόλεως καὶ οὐχ ἡ πόλις, τῆς πόλεως, τύπος ὅστις πρὸς αὐτὴν ἀνταποκρίνεται παράδειγμα τῆς παλαιᾶς ῥωμαϊτικῆς. Ἡ λέξις πόλις κληνομένη ἐπὶ τῆς λ, κεραλή πρέπει καὶ οὕτω νὰ γράφηται. Ὅσον ἴσως τὴν ὀρθογραφίαν τῶν τύπων τῆς κλίσεως τοῦ ἄρθρου καὶ τῶν οὐσιαστικῶν, παρακαλῶ νὰ ἀντιτρέξωσιν εἰς ὅσα περὶ τούτων εἶπον ἐν τοῖς ἀνωτέραις ἱστορικῆς νεο-ελληνικῆς γραμματικῆς. Δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ ἀπτικῇ διαλέκτῃ, οὐδ' ἐν τῇ κοινῇ ἀργαίᾳ, αἰτινὴς εἰσι τὰ μόνα πρὸς μίμησιν ὑποδείγματα, αἰτιατικῆς πληθυντικῆς τιμαί. Ὁ λαὸς οὖν ὀνομαστικαὶ πληθυντικῇ λαμπάνει, λαμπρῆς, κτλ. Ὅθεν ἐπειδὴ ἡ κατὰλήξις αὕτη εἰς ἡμεῖς ἡ μόνη ἀρετήριος τῶν τύπων τῆς λαμπάνει, τῆς λαμπρῆς, οἱ ἄλλοι, συμμορφοῦνται τις ταῖς ἀρχαίς τῆς ἀρχαίας ὀρθογραφίας ἂν γράψῃ διὰ τοῦ ε καὶ οὐχὶ διὰ τοῦ αι. Θὰ εἰπω τὰ αὐτὰ περὶ τοῦ οἱ θηλικού πληθυντικοῦ καὶ τοῦ τίς αἰτιατικῆς θηλικού πληθυντικοῦ. Τὰ ἡ καὶ τῆς ἀποτελοῦσι βαρβαρισμούς, καὶ ὡς τοιοῦτοι ὀρεῖσθαι ν' ἀπομακρυνθῶσι. Ἐτόλμησα νὰ νεωτέρησω ἐπὶ ἐνὸς μόνου σημείου· ἔγραψα πάντοτε αθ, αβ, εφ, εβ ἀντὶ αη, ευ. Ἀδύνατον νὰ γράψῃ τις ὀρίσκω ἀντὶ ῥρίσκω. Ἄλλὰ τοῦ β δεκτοῦ γενόμενον ἀντὶ τοῦ θ, εἶναι λογιώτερον ν' ἀναλύσῃ τις πανταχοῦ ὁμοιστρόπως τὴν διαβολήν· ἡ διαβολήν αὕτη ἔχει ἄλλως τε τὸ προτέρημα νὰ μὴ δώσῃ τὴν ἀληθὴ νεωτέραν προφορὰν χωρὶς τι τὸ

συνθηματικόν. Γνωρίζω ὅτι διὰ τῆς τηρήσεως τῆς ἀρχαίας ὀρθογραφίας περιπίπτει τις εἰς λαβύρινθον ἀντιράσεων, ἀλλ' εἶναι ἀδύνατον, ἵνα μὴ εἰπω ἀκατόρθωτον, νὰ ἐγκαταλείψῃ τις αὐτήν. Ἐννοεῖται ἐν τούτοις, ὅτι πανταχοῦ, ἢ θὰ ἡ νεωτέρα ὀρθογραφία ὀρίσθαι καθιερωμένη, δὲν ἐναπολείπεται ἡμῖν ἡ νὰ παραδεχθῶμεν ταύτην, μάλιστα ὅταν πρόκειται νὰ ὑποδείξωμεν διὰ ταύτης διαφορὰς χαρακτηριστικὰς. Δὲν δυνάμεθα νὰ γράψωμεν ἄλλως ἢ φταίνει, ὕψιρας, πεθερός, Κωστής, κόμπος, αὐτοῦσι, πουλῶ, βγάζω, μπαίνω κτλ. Τοῦτο πράττουσι πάντες καὶ ἐκ τούτου ἐνέμωσα ὅτι δικαιολογεῖται καὶ νὰ πράξω τὸ αὐτό.

Ἐν τῷ δοκίμῳ, ὡπερ ἀναγνωσθήσεται, ἠθέλησα ἁπλῶς νὰ πραγματευθῶ περὶ ἱστορικῶν τιμῶν ζητημάτων. Ὁ Σύλλογος ἔλαβεν ἀξίολογον πρωτοβουλίαν δημοσιεύων μνημεία δημοῦν· ὀρεῖται νὰ ἐμμενῇ ἐν τῇ καλῇ ταύτῃ ὁδῷ. Ἐσχον τὴν πρόβειν νὰ ὑποδείξω καὶ ἐγὼ τὴν σπουδαιότητα, ἣν αἱ γλωσσολογικαὶ μελέται ἠδύναντο νὰ προσλάβωσιν ἐν τῷ πενυχτῇ κύκλῳ τῆς νεοελληνικῆς καὶ τὴν δυσκολίαν, ἣν παρουσχεῖ ἡ ἐπὶ τόπου ἐξέτασις μιᾶς διαλέκτου. Ἡ συγγραφή γραμματικῆς καὶ λεξικοῦ τῆς νεωτέρας γλώσσης εἶναι τὸ μέγα πρὸς ἐπιχείρησιν ἔργον. Πᾶσα προσοχὴ ἔπρεπε νὰ στραφῇ πρὸς τοῦτο. Τοιαύτη ἐπιχείρησις, καλῶς περατουμένη, ἤθελεν εἰσάγει ἔργον πατριωτισμοῦ καὶ ἀξίον ἐπαίνου ὑπὸ τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης. Ἐπιθυμῶ περαινῶν τὸ ἀρχαίντως μνημὸν τοῦτο προσέβην νὰ μεταδώσω τῷ Ἑλληνικῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ τὴν ἐκφρασὴν τῆς ὑψηλῆς ἀπαθείας, ἣν ὁ κ. Γεωργίου μοι ἐπεφόρτισεν ἰδίῳ νὰ ἐκδηλώσω ἐκ μέρους τοῦ εἰς τὸ Σωματεῖον τοῦτο, τὸ τοσοῦτον φιλόπουνον, τοσοῦτον εὐκρινὲς καὶ ἀφωτισμένον εἰς ἔργον ἐπιστημονικόν, ὡπερ τοιοῦτον περιποιεῖ αὐτῷ τιμὴν. Δύναται τις νὰ ἡμελεῖσθαι, ὅτι ἡ Γαλλία εἶναι πάντοτε μετ' αὐτῆς.

Ἐν Παριεῖς, κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1886.

(Μεταφράσει Γ. ΔΑΚΥΛΙΟΥ.)

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

(ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ. — ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ. — ΛΕΞΙΚΟ.)

Ἄξιότατοι Κύριοι,

Δὲν εἶναι συνήθεια, τὸ ξέρω, στὰ φιλολογικὰ συνέδρια, νὰ κἀνουν κανεὶς τὴ βόρραρία του καὶ νὰ μιλᾷ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του. Διοκὼν τοῦτο πρέπει νὰ σᾶς ἀνοίξω τὴν καρδιά μου. Δὲν μπορῶ νὰ ξεγᾶσω ποῦ εἰμαι παιδί σας, ποῦ εἰμαι τοῦ τόπου παιδί καὶ ποῦ μικρὸς ἀρχὴ τὴν Πόλιν. Τί ἄλλο θέλετε νὰ σᾶς πῶ πρώτα, πρώτα παρὰ τὴ γὰρ μου, τώρα ποῦ βρίσκουμαι μεταξὺ σας, τώρα ποῦ ξαναβλέπω τὴν πατρίδα; Τῆς πατρίδας ἡ ἀγάπη εἶναι βίω- μένη μέσα στὴ μέση τῆς καρδιάς. Γεννιέται μὲ τὴν ψυχὴ, σ' ὅλωναν τὰ στήθια φυτρώνει, καὶ γιὰ νὰ φυτρώσῃ, φτάνει νὰ γεννηθῇ.

Δὲν ἄσπρισαν ἀκόμη τὰ μαλλιά μου καὶ ὡς τόσο τί νὰ σᾶς πῶ: Ἄμα ξαναεἶδα τὴν Πόλιν, μὲ φάνηκε σὰ νὰ ξαναχίρουνουν τῆς νιότης μου τὰ πρώτα χρόνια. Μπορεῖ νὰ μὲ γέλασαν τὰ μάτια μου, μὰ σὰν μῆλκα στὸ παλιό μας τὸ σπίτι, θαρρῶσα ποῦ μὲ γλυκοκοίταζαν οἱ τοῖχοι. Τὰ δέντρα τοῦ περιβόλιού ποῦ πῆγαινα συχνὰ μὲ τὸ βιβλίο στὸ χέρι — τί καλά ποῦ τὸ θυμοῦμαι τώρα! — κοινοῦνταν καὶ ψιθύριζαν ἀγάλη ἀγάλη στάφτια μου: «Καλὸς ὥρισις, παιδί μου!» Ναι! καὶ οἱ πέτρες στὸ δρόμο μὲ χαιρετοῦσαν, καὶ μ' ἔρχονταν ὅλο νὰ τίς πῶ: «Πετρίτες μου ἀγαπημένες, κακοστρωμένα μου σκαλίκα, μὲ τί καρδιοχτύπι σᾶς ξαναπα- τῶ!»

Βλέπετε ποῦ εἶχα κάμποσους λόγους νὰ μὴν ἀρχίσουμαι μὲ μιὰ τὰ γλωσσολογικὰ. Ὅταν ὁ σοφὸς καὶ ἀξιώτικος Πρόεδρος μὲ συλλογι- στικὴ καὶ μ' ἔστειλε τὴν πρόσκλησή σας, δὲν εἶτανε μόνο μιὰ τιμὴ ξεχωριστὴ νὰ πῶσθαι τέτοιο κάλεσμα εἰς μένα· εἶταν καὶ μιὰ μεγάλη χαρὰ ποῦ σᾶς χρωστοῦσα στὴ ζωῇ μου. Ἐπρεπε νὰ σᾶς τὸ δειξῶ. Καταλάβατε ποιὸς εἶταν ὁ κρυ-

φὸς πόθος τῆς καρδιάς μου. Ἀς τὸ ποῦμε φανερά: ἓνα συνέδριον στὴν Πόλιν, εἶναι μιὰ γιορτὴ γιὰ τὰ μάτια καὶ γιὰ τὸ νοῦ. Δὲν μπορεῖ νὰ μοιάξῃ μὲ κανένα ἄλλο συνέδριον στὸν κόσμον. Ἐδῶ δὲν ἔχει κανεὶς μόνο νάκουσῃ καὶ νὰ μάθῃ, ἔχει νὰ διῇ καὶ νὰ πορήσῃ. Νὰ τοῦτε βέβαιον: ὅλοι μας εἶδα καλὰ σας συμπα- θοῦμε, καὶ γιὰ τὴν ιδέα ποῦ εἶχατε νὰ μᾶς δεῖξετε τὴν πρόδο τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης, καὶ γιὰτὶ βλέπομε εἰς τὸ τόπο προδίδει. Καλὰ κἀμετε νὰ μᾶς καλέσετε. Ὅσο ἔλειπα ἀπὸ τὴν Πόλιν, θυλοῦμαι ποῦ διάβαζα συχνὰ στὰ δη- μοτικὰ μᾶς τὰ ἀμύθια γιὰ βασιλοπούλες ποῦ φορούσαν τὸν ἥλιον μὲ τᾶστρα, τὴ θάλασσα μὲ τὰ ψάρια καὶ τὴ γῆ μὲ τὰ λουλούδια. Δὲν μποροῦσα νὰ καταλάβω τί εἶταν ἁπλῆς οἱ τρεῖς φορεσιές. Σὰν εἶδα τὰ νηλινὰς πεδιάδας τοῦ- ρανου μᾶς, τὴ μαθεῖν ὅτι ἄρραζε καὶ μοιάζει κάμπος ἀσπρῶν λαοῦν γεμάτος, σὰν πάτησα τοῦτην τὴν περιρρηγμένη καὶ βρέ- θηκα μέσα εἰς τέτοια φῶς, καταλαβα τὸ πα- ραμῦθι. Θαρρῶσα τώρα καὶ γῶ ποῦ φορούσα τὸν οὐρανὸ μὲ τᾶστρα, τὴ θάλασσα μὲ τοὺς ἄρρους τῆς, τὴ χαρούμενη γῆ μὲ τὰ χορτὰ μᾶ.

Ὅταν ἀκούτε καὶ σᾶς μιλῶ μὲ τέτοιον ῥέ- πο, μήτε σᾶς κολακίζω, μήτε φαινοῦμαι ἀχα- ριστος γιὰ τὴ Γαλλία ποῦ μ' ἔκαμε παιδί τῆς. Ἐγὼν πατρίδα μου καὶ μητέρα. Ἐκενὴς εἶναι ἡ ζωῇ μου. Ἐκείνη μὲ σπουδάζει, ἐκείνη μὲ μάρρωσε νοῦ καὶ ψυχῇ. Τὴν ὥρα ποῦ σᾶς τὸ λέω, θυμοῦμαι ποῦ κάτω κάτω στὰ δυτικὰ τῆς παρὰλα ἄρρασε τὰ παιδιὰ μου καὶ τῆς γυναικὸς μου τὸν πατέρα. Βλέπετε ποῦ πρί- πει διπλὰ νὰ σᾶς ἀγαπῶ, καὶ γιὰτὶ γεννήθηκα Γραικός, καὶ γιὰτὶ ἔγινα Γάλλος. Ἡ Γαλλία στήθηκε πάντοτε ὁ πιο πιστὸς φίλος τοῦ Γραι- κοῦ, συχνὰ μέλιστα φανερώθηκε ὁ μόνος μας φίλος. Ξερετε ποῦ στὴν ἀρχὴ ἀφτοῦνοῦ μᾶς

τοῦ αἰῶνα, μέ τὸν d'Ansse de Villosion καὶ μετὸν Haso, ἡ Γαλλία θέλησε πρῶτον νὰ διδάξῃ τὴ γλῶσσα ποὺ μιλοῦμε. Καὶ σήμερον πάλι μᾶς ἔδωκε ἀφορμὴν, σὲ δημόσια μαθήματα, νὰ μελετήσουμε τῆς γλώσσας μας τὴν ἱστορίαν. Μὴν κοιτάζετε ποῦ με διέλεξε γιὰ τόσο μεγάλο ἔργον· με πῆρε μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ δείξῃ τοῖς ἄλλοις Γραικοῦς τὴν αἰωνίαν τῆς συμπάθειαν γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ γιὰ τὰ ἑλληνικά γράμματα. Γιὰ τὸν ἴδιον λόγον με πείλνει σὲ σὰς ὁ κ. Ὑπουργὸς τῆς γενικῆς Παιδείας. Ἐμένα τίμησε ἑσὺς θέλησε νὰ δοῇ. Ἡρῶα νὰ σὰς φέρω τοὺς φιλικούς τοὺς χαίρεται. Ἐτοί βροθήκα καὶ γὼ μέσα σ' αὐτὸ τὸ Συνέδριον. Τὴ σήμερὴν μου τὴ χαρὰ τὴ χρυσὴν καὶ κεινήν μου στὴ Γαλλίαν. Δὲν ἔχω δικαίω νὰ σὰς λέω ποῦ τὴν ἀγαπῶ σὰ μητέρα; Τώρα ὅμως μπορῶ νὰ πῶ ποῦ ἀγαπῶ τὴν Πόλιν σὺν πολλὰ κατ' ἐμὴν μου γιὰγιά.

Μὴν ἔχετε φόβον κανένα! Ὁ σκοπὸς μου σήμερον δὲν εἶναι νὰ σὰς μιλήσω γιὰ τὸ ἐπίσημον τῆς γλώσσας· ἀλλ' ἔργον τῆς γλώσσας· λέμε μεις, ὅταν πιάνει κανεὶς καὶ ζητάει τί γλῶσσα πρέπει νὰ γράφουμε. Τί γλῶσσα πρέπει νὰ γράφῃ κανεὶς, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ζήτημα. Ὅλοι οἱ λαοὶ τοῦ κόσμου κ' οἱ Ἀρχαῖοι μέσα σ' αὐτοὺς ἔγραψαν τὴ γλῶσσα τοῦ καιροῦ τους, τὴ δημοτικὴν γλῶσσαν. Ὅταν εἶπε ὁ Πλάτωνας εἰμὶ καὶ πατήρ, ὁ πρόστυχος ὁ Ἀθηναῖος δὲν ὑπέγε διανοητικὰ· δὲ γινώριζε τύπους πατέρας ἢ εἰμαι. Τὸ εἰμαι καὶ τὸ πατήρ εἴταν οἱ δημοτικαί, οἱ γυδαῖες λέξεις ἐκείνης τῆς εποχῆς. Ἀφ' οὗτο ζήτησε καὶ σὺς πολὺ καλῶτερα ἀπὸ μίνα, καὶ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ σὰς λέω πράγματα, ποῦ θὰ μάθῃ κάθε παιδί, ἅμα πατήρ στὸ σκολεῖον. Τὸ ἐπίσημον εἶναι, τί γλῶσσα γράφει κανεὶς, μετ' οὗτο τὴ γράφει, καὶ ἂν ἡ γλῶσσα ποὺ γράφει εἶναι ἡ δὲν εἶναι σωστὴ. Μὰ μείντε ἡσυχίαν. Μᾶτε γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα δὲ θέλω νὰ σὰς πῶ τίποτε. Προσπαθὲν νὰ σὰς μιλήσω γραικικὰ, γιὰτὶ θεωρῶ χρεὶς τοῦ κανονισμοῦ, ὅσο μπορεῖ καὶ μετὰ μικρὰ τοῦ μέσα, νὰ σπουδάζῃ, νὰ καλλιμερίσῃ, ὅν εἶναι δυνατόν· μάλιστα καὶ νὰ γράφῃ τὴν ἑθνικὴν τὴν γλῶσσαν, τὴ γλῶσσαν ποῦ τοῦ ἔμαθε ἡ μένικα του. Πολὺ σέβουμαι τὸ λαόν. Λαὸς εἶμαι καὶ γὼ. Νὰ τὸν ζήτησω, με φαίνεται ποῦ καὶ ὁ ἴδιος ἐκρίνω. Σίερον ποῦ πάντα θὰ βρεθῇ κανένας ἄλλος— κανένας φίλος πιστός— νὰ με καθηγορήσῃ. Ἀς ἀφήσουμε τοὺς φίλους μας νὰ λένε γιὰ μᾶς ὅσα θέλουν. Τί σὰς φαίνεται;

Ὅταν ἔχει κανεὶς πολλὰς ἀμαρτίας— ὁ λόγος μου εἶναι γιὰ μένα— σὺν πῶς φρόνιμον μ' ἐρχεται νὰ μὴν τις φωνάζῃ πολὺ δυνατὰ. Μετ' οὗτο τρόπο κάποτε στέκονται κ' οἱ ἄλλοι καὶ δὲ λέν τίποτε. Νὰ πῶ βάρβαρον τὸ ἔθνος, θὰ με ποῦν καὶ μένα βάρβαρον. Δὲν καταδέχομαι τέτοιο πρᾶγμα. Πολὺ πῶς σωστό εἶναι νὰ μὴν ἀρνήθω τὴ γενιά μου· τότες με σέβεται καὶ ὁ κόσμος.

Ἐμένα με φτάνει ποῦ με δείχνετε τὴν καλολοσίαν, με φτάνει ποῦ καταδέγεστε καὶ μ' ἀκούτε. Δὲν εἶναι δουλειὰ μου νὰ βγάλω σήμερον στὴ μέση τέτοιον ζήτημα. Ἦθελα μόνο καὶ μόνο νὰ σὰς μιλήσω γιὰ κάτι ζήτημα τῆς γλωσσικῆς μας ἱστορίας. Ἦθελα νὰ δοῦμε μαζί τί μπορεῖ νὰ μᾶς μάθουν τὰ μεσαιωνικά κείμενα, τί ἀξία ἔχουν αὐτὰ τὰ κείμενα, καὶ νὰ συλλογιστοῦμε ἂν εἶναι τρόπος νὰ γίνῃ πρῶτον καμιά Γραμματικὴ, ὅστερον κανένα Λεξικὸν τῆς νεοελληνικῆς.

Ἄν εἶχε κανεὶς νὰ γράφῃ τὴν ἱστορίαν τῆς γλώσσας μας, ἐπρεπε νὰ καθίσῃ νὰ τὴ γράφῃ στὴν Πόλιν. Καλῶτερος τόπος δὲν ὑπάρχει γιὰ τέτοιο ἔργον. Νὰ μιλήσῃ κανένας ἰδιὸς γιὰ τὴν ἱστορίαν τῆς γλώσσας, εἶναι σὰ νὰ σὰς μιλοῦσε γιὰ τὴν ἰδίαν σὰς τὴν ἱστορίαν. Μέσα σὲ τόσους ἄλλες δόξεις, δυὸ δόξεις μεγάλας κατ' ὅρθωσιν νᾶν ἡ Πόλις. Ἐσὺς χρωστᾷς ὁ κόσμος τὴν ἀρχαιότητά. Ἐσεῖς ὠσετε τὰ παλιὰ τὰ γερόντα καὶ τὰ νεότερα τῶν Ἑλλήνων.

Ὅν σὰς ἡ Ἑβραϊστὴν τὰ πῆρε καὶ τάμαθε. Λαὸς ἡ σὰς, γιὰ διέτρεπε φορὰ ἀναγεννήθηκε ὁ ἀβραάμης νοῦς καὶ φωτιστικὴ ἡ ἐπιστήμη. Μὰ δὲ σὰς ἐρτάζει μόνο αὐτὸ τὴν ἀρχαίαν τὴν γλῶσσαν δὲν τὴ φυλάζει μόνο σὸν χαρτὶ· εἶναι στὰ χεῖρά σας ἀπάνω. Ἐκεῖ, ἀκόμη καὶ σήμερον, βασιλεύει. Ὅταν κανεὶς συλλογίζεται τέτοιο πρᾶγμα, μὴ μετὰ πῶς φαίνεται δυνατόν, καὶ ὅταν τὸ λέει, μόλις μπορεῖ ὁ ἴδιος νὰ πιστέψῃ τὰ λόγια του. Φανταστὴς τί εἶναι, μὴ γλῶσσα νὰ ζῇ τόσους αἰῶνας καὶ νὰ μιλεῖται τρεῖς ἡμιχρόνια καὶ παραπάνω! Ἰσως εἶναι μεγαλύτερη δόξα, παρὰ νὰ σὺν ἔγῃ κανεὶς μόνο γραμμένην στὰ βιβλία.

Κι ὡς τόσο εἶναι ἀλήθεια. Δὲν κτήνεις ἡ σειρά. Ὁ λαὸς πάντα σῶζει καὶ βαστά τὴν παράδοσιν τὴν ἀρχαίαν. Τὴ γλῶσσαν ποῦ σήμερον λαλεῖ, τὴν ἔχει ἀπὸ τὰ χρόνια τὰ παλιὰ, ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους τὴν ἀκούσε, τὴν πῆρε, μπορῶ νὰ πῶ, μέσα ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον τὸ στόμα. Κι ἀπὸ ποῦ τὸ βλέπουμε; Ἀπὸ τοὺς τύπους ποῦ συνηθίζει ἡ γλῶσσα μας ἀκόμη καὶ σήμερον.

Ὁ καθένας διάβασε στὴ γραμματικὴν, μερικὸι μάλιστα ἐμαθὼν ἀπ' ὧσ' αὐτὰ συνηρημένα ῥήματα καὶ κλίνων τὸ γιλέ-ω, γιλέω, γιλέεις, γιλέω, γιλέει, γιλέει. Σέριστε ὅλοι σας πού τὸ γιλέω ἐστὶν τῆς ἰωνικῆς καὶ τὸ γιλέω τῆς αἰτιατικῆς. Πῶς ἀπὸ τὸ γιλέω μπόρεσε νὰ βγῇ τὸ γιλέω, πῶς γένηκε ὁ τόνος στὸ ε, πῶς πῆρε περισπωμένη, ἢ τί, εἶναι πολὺ δύσκολο ζήτημα καὶ ὁ σκοπὸς μόνον εἶναι νὰ τὸ ζητήσουμε τώρα. Τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι πού ὁ πρῶτος ἄνθρωπος πού εἶπε γιλέω ἀντὶς γιλέω, ἢ μονοῦν ἀντὶς μονοῦν, ἔπειτα πρῶτα νὰ εἶχε ἀκουσμένον τὸν τύπον γιλέω ἢ μονοῦν. Ἄν ὁ ἴδιος δὲν εἶχε μάθει τὸν ἀσυνήκιστον τύπον, δὲ θὰ συναίρεισε ποτὶς μήτε τὸ μονοῦν μήτε τὸ γιλέω. Τοὺς συνηρημένους τύπους, ὅν τοὺς ἤρεε στὴ γραμματικὴν, γιὰτὶ πρὶν γίνῃ γραμματικὴ, πρέπει νὰ γίνῃ γλῶσσα. Ἄκουσε μοναχὸς του τὸ γιλέω καὶ τότες τόκαμε γιλέω. Γιὰ τοῦτο σήμερον λέμε πού ἡ αἰτιατικὴ ἄλλη δὲν εἶναι παρὰ μεταπλασρὸς τῆς ἰωνικῆς. Τὸ συνηρημένον τὸ γιλέω ἔχει μέσα του καὶ βαστῆ τὰρχαιότερον τὸ γιλέω. Μὲ τὸ ἴδιον σύστημα, μέσα στοῦ νεώτερου τὸ μονοῦν κληθεὶς ἡ παλαιὰ γενικὴ μονοῦν. Ἡ αἰτιατικὴ ἔσωσε τὴν ἰωνικὴν ὅταν πᾶς δὲ μιλοῦσε κανεὶς ἰωνικῶς. Τὴν πῆρε, τὴν ἐκρύψε καὶ τὴ φύλαξε μέσα της.

Ἀκούστε τώρα καὶ τὸ δικό μας τὸ λαό. Ὁ λαὸς δὲ θὰ σᾶς πῇ ποτὶς τὰς ἄρες. Ὁ τύπος τῆς κοινῆς εἶναι τίς ἄρες· σὲ μερικὰ χωριά λὲν ὅμως ἀκόμη καὶ σήμερον τὰς ἄρες, μάλιστα καὶ τὰς ἄρες. Ἀπὸ τὸ τίς ἀπὸ πού ῥεγεται; Πῶς ἔγινε; Δὲ θέλω τώρα νὰ σᾶς διαβάσω ὅσα ἐγγραφα ἄλλοι γιὰ τὸ τίς (1). Ἐνὰ μόνον ἤθελα νὰ σᾶς θυμίσω. Ὁ πρῶτος Γραικὸς πού εἶπε τὰς ἀντὶς τίς, δὲ ὅλγισε στὴ ζωὴ του τὸ τίς, ἀνὰ πρῶτα δὲν ἤξερε τὸ τίς. Καὶ τὸ τίς ἀπὸ πού τὸ πῆρε; Τὸ εἶχε ἀκούσει ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους καὶ ἀπὸ τότες τὸ γνώριζε. Σὰν πού σωζοῖται τὸ γιλέω μέσα στὸ γιλέω, ἔτσι σωζοῖται καὶ τὸ τίς μέσα στὸ τίς. Ἡ καινωρία μας ἀπὸ τὴν αἰτιατικὴν εἶναι παυδὶ τῆς παλαιᾶς αἰτιατικῆς τίς ἀπὸ μέσα της βγῆκε. Ἀναμεταξύ στὸ τίς καὶ τὸ τίς δὲν εἶναι κανέναν ἄλλος τύπος, ἢ ἄμεσα πῆρε ἡ μιὰ αἰτιατικὴ τὸν τόπον τῆς ἀλλοτῆς. Ἐτοί καὶ τὸ τίς μῆτις λίγο λίγο στὴ θέσιν πού τίς. Παρατηρήστε, σᾶς παρακαλῶ, πού ὁ λαὸς δὲν μπορεῖ νὰ πῇ τίς ἄρες. Ἄν εὐλόγη, δὲ θὰ βαστοῦσε τὴν

παράδοσιν τὴν ἀρχαίαν. Μία φορὰ πού τὸ τίς ἔγινε τίς κ' ἔπειτα τίς, εἶναι ἀδύνατον πᾶς ὁ λαὸς νὰ ξέρῃ τὸ τίς. Δὲν τόχει καμιά ἀνάγκη. Μπορεῖ νὰ τὸ μάθῃ μόνον στὰ βιβλία, σὰν πού τὸ μάθαμε ὅλοι μας· μ' ἄλλα λόγια, ἂν τύχῃ καὶ τὸ πῇ σήμερον ὁ λαός, δὲν τὸ λείν γιὰτὶ τάκουσε κατεστραῖς ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους· τὸ διάβασε τυπωμένον καὶ τὸ λείν. Μὰ στὰ βιβλία ὁ τι θέλει κανεὶς καὶ ὅποιος θέλει μπορεῖ νὰ διαβάσῃ. Κ' ἕνας ξένος εἶναι ἄξιος νὰ βρῇ μέσα στὴ γραμματικὴν τὸν τύπον τὰς· τὴν αἰτιατικὴν τίς ἢ τίς μόνον ἕνας Γραικὸς μπορεῖ νὰ τὴ γνωρίσῃ, γωεὶς νὰ τὴ δὴ γρημμένην στὰ βιβλία. Στὴν Ἑβραϊκὴν, ὅλος ὁ κόσμος μαθαίνει τὰ ἑλληνικὰ στὸ σχολεῖον· κανέναν Ἑβραϊκὸν ὅμως δὲ θὰ πῇ πού βασταῖε τὰρχαιό τὸ τίς, σὰν πού τὸ βαστῆ σήμερον ὁ λαός, λέγοντας τίς ἢ τίς. Τὴν παράδοσιν μόνος ἐκείνος τὴν ἔχει· ἡ ἀρχαία γλῶσσα, γιὰ νὰ πῶς τὸ στόμα του, κατέθηκεν ἴσα τὸ δρόμον.

Πλέπετε λοιπὸν μὲ τί τρόπον πρέπει νὰ κρίναι μετὰ πράγματι καὶ νὰ καταλάβουμε τὰ ἱστορικὰ φαινόμενα. Ἰσα ἴσα γιὰτὶ μεταμορφώσῃ τὴ γλῶσσαν του ὁ λαός, τὴ φυλάει, κ' ἴσα ἴσα γιὰτὶ ἄλλαξε τὴ γλῶσσαν, ἔμεινε πάντοτε ὡς ἴδια. Ἀλλάζοντας τὴ γλῶσσαν τὴ βαστοῦσατε καὶ σᾶς. Σώσετε μάλιστα πολλοὺς νόμους πού, ἂν κανεὶς δὲν προσέξῃ καλὰ, φαίνονται κατὰλλοι μόνον γιὰ τὴν ἀρχαίαν γλωσσικὴν κατὰστασιν τῆς ἑλληνικῆς. Σέριστε πού σήμερον καθὲς Πολίτης θὰ πῇ ἄκουσα ἀντὶς ἄκουσα κ' ἐτοίμην ἀντὶς ἐτοίμη. Ἄν ἄγεε ἄκουσα ἢ ἐτοίμη, θὰ παραβῇ καὶ ἑρπύς τῆς ἀρχαίας τὸν κανόνα. Ὁ τόνος στὴν ἀρχαίαν κατεβαίνει μόνον ὅταν ἡ ὑστερὴν ἀλλαχὴ τῆς λέξης εἶναι διπλόχρονη. Τὰρσενικό ἐτοίμος μπορεῖ λοιπὸν στὴν αἰτιατικὴ νὰ μείνῃ προπαρσενικό· ἢ γενικὴ ἐτοίμην, ἢ δοτικὴ ἐτοίμη, ἢ θηλυκὴ ὀνομαστικὴ ἐτοίμη δὲν μποροῦν ὅμως νὰ βασταῖξουν τὸν τόνον στὴν προπαρσενίχουσα, γιὰτὶ τὸ ἦτα, τὸ ω καὶ τὸ ου εἶναι τότες διπλόχρονα. Τώρα πού εἶναι ἀπλόχρονα, εἶναι ἀνάγκη νὰ λέμε ἐτοίμη, γιὰ τὸν ἴδιον λόγο πού ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι ἐτοίμος. Ὅσο ἀπλόχρονα εἶναι τὸι, τόσο ἀπλόχρονα εἶναι σήμερον καὶ τὸ η'· πολὺ σωστὰ προφέρουμε ὅλοι σας ἐτοίμη καὶ ἐτοίμη, ἀκόμη καὶ ἂν τύχῃ νὰ πῇτε ἐτοίμη. Ἐτοίμη δὲν τὸ κάμνεται ποτε. Μιλιόνας ἐτοί, προσέγει ὁ λαὸς τὸν ἴδιον νόμον, γιὰτὶ ἀν τόνιζε ἐτοίμη, θὰ εἴτανε σὰ νὰβᾶζε τοὺς ἀρχαίους νὰ τόνισουν ἀνθρώπος ἀντὶς ἀνθρώπος. Ποτὶς ὅμως ὁ λαός δὲ θὰ βγάλλῃ προπαρσενίχουσα,

(1) Essais de grammaire historique néo-grecque, Paris, E. Leroux, 1886, I. p. 110—130.

(Ἑλ., Φιλολ. Σχολογ., Εἰκοσιπενταετηρίς.)

ἀρῶ τέτοια δὲ γνώριζε μήτε ἡ ἀρχαία (1). Ἐκεῖ ποῦ δὲ γράθηκαν οἱ συλλαβῆς, δὲν μποροῦσε νὰ γράψῃ καὶ οἱ κανόνες. Ἐκεῖ ποῦ γράθηκαν τὰ διγίωνα, οἱ κανόνες ἔβαινε.

Τὰ ἴδια καὶ μὲ τὸ ἡ τοῦ παρατακτικοῦ ἔκεινται. Τὸ ἡ εἶχε τὸ λόγο του, ὅταν εἶπεν τὸ ἡ διπλόχρονον. Ἀρῶ δὲν εἶναι, ἡ ἀφῆρη δὲν εἶχε πια κανένα νόημα. Γὰρ νὰ καταλάβουμε τί θὰ πῇ, πρέπει νὰ πιάσουμε βιβλίον καὶ νὰ διαύμε ποῦ γράφει ἡ καὶ εἶναι, γιὰ τὴν προφορά δὲ διακρίνεται. Ἡ ζωντανή προφορά εἶναι ὡς τόσο ἡ μόνη ἀληθεύς. Μὲ τὴν γραμματικὴν δὲ γίνονται οἱ γλώσσες καὶ γὰρ νὰ τίς μιλήσῃ κανεὶς, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τίς διαβάξῃ. Ὁ παρατακτικὸς ἔκεινται γὰρ τοὺς ἀρχαίους εἶταν ὁ ἴδιος τύπος· δὲν τοὺς ἐργάζονταν ποτὶς νὰ τὸ πονοῦν. Πρῶτον νὰ μάθουν τί θὰ πῇ γράψω, ἔπειτα νὰ διαγινώσκω. Στὸν καιρὸ τοῦ Περικλέους δὲν ἔργον οἱ Ἀθηναῖοι δασκάλους νὰ τοὺς διδάσκουν τὰ γράμματα. Μόλις γνώριζαν τί θὰ πῇ γραμματικῶς, ἡ γραμματικὴ δὲ σώθηκεν ἀπὸ κανὲν τὰ γράμματα πολὺ πλεονέκτημα ἀρχίσαντες στὴν ἑλλάδα γὰρ γίνονται γραμματικαί. Ἡ μόνη γραμματικὴν εἶταν ἡ δημοτικὴ γλώσσα.

(1) Πρέπει μάλιστα νὰ παρατηρήσουμε ποῦ στὰ τέλη τῆς σειράς τοῦ λόγου τετρασύλλαβος, ἡ προποσπασμένη εἶναι ὡς τὸν τόνο, ἂν εἴτε τόνο, καὶ τοῦτο εἶναι ἡ παραλήγουσα μόνη. Παραδείγματα γάρ, λίμνη ἀθροῦς, καὶ ἀθροῦς μου, πρόφορος ἀθροῦς μου· λίμνη ἀθροῦς, καὶ ἀθροῦς μου. Φυσικῶς, ὅταν ἡ ἀρχικὴ συλλαβὴ εἶναι φωνήεντο, καὶ μὲ τὸν τόνο γίνεταί καὶ τὸ φωνήεντο π. χ. ἡ τοῦμα εἶναι (=εἶναι), καὶ κοίτημα (εἶναι εἶναι). Μὲ τὸν τρόπο γάρ, ὅταν τὸ ἡ καὶ τὸ ἡ τοῦ ἴπου. Ἡ τοῦμα εἶναι νὰ πολεμῇ, λίγη ναυτομαρμα, ὅπου θὰ πῇ = ποῦ θὰ πῇ, λίγη ναυτομαρμα. Ὁ τόπος καὶ ἡ ἀρχικὴ συλλαβὴ γίνονται στὴν ἑλλάδα συνηθισμένα. Ἐκεῖ καὶ τὰ γερμανικά· εἶναι, καὶ νον Bacher. — Ἀρῶ γράφω ἀπὸ, διάβω καὶ μελέτω τὸν α. Foy, Griechische Vocalstudien Bezz. Βλέπω ποῦ καὶ κατηγορεῖται πολλὸ καὶ α. Foy, γιὰ τὴν εἶναι καὶ ἄλλου τίνος πρῶτος. Ὁ λόγος τοῦ εἶναι ποῦ καὶ συλλαβὴν μὲ τὸν τόνο γίνεταί καὶ καμὴ γλώσσα, καὶ ποῦ πρῶτος γὰρ νὰ γράψῃ, καὶ ἄλλη συλλαβὴ, νὰ πῇ τὸν τόνο τῆς πρώτης καὶ, καὶ καμὴν τρόπον, ὁ τόπος νὰ πῇ. Ἀρῶ δὲν εἶναι σωστό, ἀρῶ εἶναι ποῦ πῇ τοὺς τύπους καμὴν μου, μῆτε ποῦ ἡ τοῦμα πολεμῇ, πῇ καὶ τόνος. Ἡ λέγουσα στὸ πολεμῇ καὶ ἡ παραλήγουσα στὸ καμὴν μου εἶναι πάντοτε τὸν ἴδιον τόνο. Ἐκεῖ καὶ τὸ κοίτημα. Τὰ τετρασύλλαβα στὴ γλώσσα καὶ δὲ θέλου τοιμητὸ διπλό. Ἡ τοῦμα καὶ τὸ νόμο τοῦτο δὲν εἶναι παρατήρησις ὁ σωρὸς καὶ φῶς. — Ἡ τοῦμα καὶ ἡ τοῦμα πολεμῇ εἶναι τὸ ἴδιον παράδειγμα. Γὰρ τοῦ α. Foy τὴν μελέτη δὲς Revue Critique, 1888, 329 — 333, (ἀρ. 17).

Μὴ γλώσσα, ἂν μπορῶ νὰ τὸ πῶ ἔτσι, εἶναι μὴ γίνα παντοτινὴ. Ὁ ἴδιος τύπος γεννᾷ τὸν ἄλλον, ὁ καινούριος ὁ τύπος μὲς παριστάνει τὸν τύπο τὸν ἀρχαῖον, ὅταν τὰ παιδιά ποῦ χροὶς νὰ μοιάζουν ποτὶς ἀπαράλλαχτα τὸν πατέρα τους, μᾶλλον τοῦτο ἔχουν τὸ ἴδιον αἷμα καὶ μὲς δείχνουν μὴ εἰκόνα καινούργια καὶ γιὰ τοὺς πατέρας του. Οἱ γλώσσες εἶναι ὅταν τοὺς ἀνθρώπους, μᾶλλον τοῦτο ἔχουν πάντες ὁ ἴδιος. τὰτομα ἀλλάζουν καὶ πᾶν. Ἐνα παιδί δὲ ζεπέφτει, γιὰ τὸ μοιάζει ὅλους διόλου τὸν πατέρα του στὸ πρόσωπο καὶ στὴν ψυχὴ. Φτάνει μὲ τὸ πρόσωπό του καὶ μὲ τὴν ψυχὴ του, μὲ τὴν νύκτα του τὴ μορφή, νὰ φανῇ ἄξιος, καλὸς, ἂν εἶναι δυνατό, καὶ περιήρως ἀντράς. Ἡ ἀλλαγὴ εἶναι ὁ μεγάλος φυσικὸς νόμος, ὁ μόνος ἴσως ποῦ βλέπουμε καθαρά καὶ ποῦ σὲ καὶ πρῶτα, στὸτομο ποῦ γέννηται, στὸ λουλούδι ποῦ φυτρώνει καὶ στὴ λῆξιν ποῦ γεννιέται, μὲς φανερώσει τὴν ὑπαρξὴ του. Ἐγὼ πολὺ σέβας γὰρ τοὺς προγόνους καὶ καὶ μεγάλῃ ιδέα γὰρ τὸν Ἀδὰμ, ἀρῶ τοῦ χροῦστούμε ὅλοι καὶ τὴ ζωὴ. Ἀλλὰ φανταστῆτε, ἀξίωτοι Κύριοι, ἂν ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Ἀδὰμ δὲν ἀλλάξε ὁ κόσμος καὶ ἂν ἐμοιάζε καὶ γιὰ ἀπαράλλαχτα τὸν πατέρα του, τί θὰ εἶμαστε σήμερα! Ἀς τὸ πῶμα σὲ σὲ σὲ, νὰ μὴ μὲς ἀκούσθω· ὁ ἴδιος ὁ Ἀδὰμ θὰ βαρύνονταν τὴ ζωὴν, καὶ ὅλοι καὶ ἐμεῖς ποῦ βρεθήκαμε τότε στὴν Πέλην, δὲ θὰ γινώσκουμε ἴσως ἀπὸ τὸ Συνέδριον, μήτε θὰ εἶναι ἑλληνικὴ Φιλολογικὴ Σύλλογος! Καὶ θὰ εἶταν τόντος κριμα.

Ἡ πᾶς γλώσσας καὶ ἡ ἀλλαγὴ δὲν εἶναι μόνον τὴν Πέλην, καὶ μπορεῖ νὰ μὲ πῇ ποῦ, ἂν εἶναι ἡ γλώσσα, δὲν εἶναι, ὅταν ποῦ σὲς τὸλεμα, ἡ δὲς μόνον δική σας. Ἐγὼ εἶναι δικό. Παντοῦ στὴν ἑλλάδα μεταμορφώνονταν ἡ ἀρχαία. Πρέπει νὰ μὲς νὰ συλλογιστοῦμε ποῦ γὰρ τὴ μορφὴν μὲς γιὰ τὴν γλώσσα, πολὺ μεγάλη σημασία ἔχουν τὰ λεγόμενα κέντρα, καὶ ἄλλα λόγια οἱ πρωτεύουσες. Εἶναι γίνονται οἱ ἑθνικαὶ γλώσσες, ποῦ ὅλοι ἀνθρώποις τίς μιλεῖ, ποῦ καταντοῦν κοινὴ συνήθεια καὶ πᾶν μέσας τοὺς μαζέβουν καὶ συγκατανοῦν ὅλους τοὺς ἴδιους ιδιοτισμούς. Στὶς πρωτεύουσες μὲς ἔχουν τὴν ἀρχὴν τοῦ καὶ πρωτεύουσες ἵνα εἶναι τοὺς καὶ φῶτα. Τότε εἶναι ἀλλήθεια ἀπὸ ποῦ λέμε, ποῦ μόνον ἐν τῇ ἑλλάδι μιλοῦσαν τὰ γερμανικά, μόνον στὴν Πέλην πρωτογράφει ἡ γλώσσα καὶ ἀρχίζει νὰ φαίνεται μὴ καινούριος φιλολόγος. Ἐσὺ μὲς δώσετε τὸ πρῶτο καὶ φιλολόγος μνημεῖον. Ὁ Σπανίας

καὶ τοῦ Πρόδρομου οἱ στίχοι ἀπὸ δῶ βγήκαν. Ἡ κοινὴ γλῶσσα ἄρχε μάλιστ' αὐτὸ παλάτι. Ὁ Πρόδρομος ἔγραφε γιὰ τοὺς Κομνηνοὺς καὶ τὸν ἀκούσαν Κομνηνοί. Εἶχε τὸν ἀφοκράτορα προστάτη. Τέτοιο πρῶμα μόνο πρὸς πρωτεύουσα θὰ τὸ δῖπτε· σὰν τὸ Φραγκίσκο τὸν Λ' ἐπὶ τὴν Γαλλίαν, πάντα ἕνας φρόνιμος βασιλεὺς, μὲ κεφάλι πολιτικὸ καὶ μὲ νοῦ, θὰ διαφωτῇ καὶ θὰ προστατεύῃ τὴν κοινὴν, τὴν ἔθνικὴν τὴν ψαῦστα τοῦ λαοῦ, γιὰτὶ ἀπάνω στὸ λαὸ στήριξις καὶ ὁ ἴδιος.

Ὁ Σπανέας (λέω τὴν παραλλαγὴν τοῦ δημοσίου τοῦ Legrand (1), γιὰτὶ οἱ ἄλλοι (2) δὲν ἔχουν τὴν ἰδίαν ἀξίαν), ὁ Σπανέας καὶ κείνος γράφει γιὰ κανένα βασιλοπούλο ἢ τουλάχιστον γιὰ κανένα προσωπικὸν ἡρωϊκὸν (3). Τόνομα τοῦ Σπανία ἤθελε πρὸ πάντων νὰ σὰς θυμῶσιν, γιὰτὶ ἀπὸ καὶ μόνο θὰ μὲς οἶξεν πόσα κἀμετε τὴ γλῶσσα. Ὁ Σπανέας, στὸ ποίημά του μεταφράζει τὸν Ἰσοκράτη. Εἶπα μεταφράζει, γιὰτὶ δὲ γύριε νὰ κλέψῃ μὴ τὴν δυὸ λέξεις ἀρχαῖες, χωρὶς νὰ τίς καταλάβῃ καὶ τὴν ἑβδόμη τὸν Ἰσοκράτη στὴν κοινὴ γλῶσσα ἐκείνη τῆς εποχῆς, γιὰ νὰ μὴ μπορῇ ὁ καθένας νὰ τὸν ἀκούσῃ. Κι ἀπὸ τί θὰ πῇ; Ὁ πῇ ποῦ στὰ χίλια ἐκατὸ καὶ πόσα — γιὰτὶ τότε συμπεριβαίνομε νὰ συγχωρηθῇ ἀπὸ τὸ ποίημα — δὲν τοὺς ἔφτανε μόνο νάντιγράρουν τὸν Ἰσοκράτη· εἴταν καὶ μερικοὶ ποὺ διαβάζαν τὰ ἑλληνικὰ, γιὰ νὰ τὰ μεταφράσουν. Ὁ Σπανέας μὲ τὸν παραινέτικόν του λόγον βαστᾷ τὴ σειρὰ του καὶ ἔχει τὴν ἱστορικὴν του σημασίαν. Μᾶς δείχνει πλάγι πλάγι τὸ μεσαιῶνα μὲ τὰ παλιὰ τὰ χρόνια. Ὁ τι παίρνει ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους τὸ κἀμεν νέον ἢ γλῶσσα του, μὲ τέτοιον τρόπο, βρισκόμεθα ἴσα ἴσα στὴ μέση, στὴν ἀρχαίαν μεταξὺ καὶ στὴ νέα, σὰν ἕνα γεφύρι ποῦ περνᾷ τοὺς ἀδελφούς ἀπὸ τὴ μὴ μεριά τοῦ ποταμοῦ στὴν ἄλλην μεριά. Ἔτσι δὲν περνάμε ἀπὸ τὸ ἔθνος· δὲ γάνει τὴν αἰώνιον παραδόσιν ὁ λαός. Τέτοια εἶναι καὶ ἡ δική σας ἢ δοξά. Δὲ φυλάξετε μόνο τὸ χάρτινον ἠσασθῆναι, τῶν ἀρχαίων

τὰ γράμματα· μέσα μέσα στὴ γλῶσσα τὴ νέα βαστάξετε τὴν ἀρχαίαν τὴν ἰδίαν, τὸ ζωντανὸν ἠσασθῆναι. Ἐσεῖς εἰστέ ἡ ἀλουσιὰ ποῦ μᾶς ἐνδύνει μὲ τὴν ἀρχαιότητα, μὲ τὴν ἀθάνατὴν μας κνίτερα.

Φανταστῆτε τί γὰρ θὰ περεγρῶσε σήμερον τὴν καρδίαν τῆς Ἑβρώπης, ἂν ἔξαφνα βρισκονταν κανένας στίχος προσημειωτός! Δὲ θὰ εἴταν ἀνάγκη νὰ εἶναι ὁ στίχος ὡρεχτός. Ὅσο λιγώτερη ποιητικὴ ἢ φιλολογικὴ ἀξία ἔχει ἕνα κείμενον ἀρχαῖον, τόσο πῶτερον βάρος ἔχει γιὰ τὸν ἱστοριογράφον, γιὰτὶ τότε μᾶς δείχνει καλύτερα τὴν ἀπλὴ φύσιν, χωρὶς στολίδι κανένα, μᾶς ξεσκεπάζει ἀδωκα καὶ παστρικά τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ἀλήθειαν. Ὁ στίχος ὁ ὡρεχτός θὰ εἴταν ἀτίμητος στίχος, γιὰτὶ θὰ μᾶς ἐδείχτει τὴν ἀρχαίαν κατὰστασιν, τὸ παλιώτερον γραμματικολογικὸν σύστημα τῆς ἑλληνικῆς. Θὰ βλέπαμε μὴ γλῶσσα ἀκόμη πῶς ἀρχαία ἀπὸ τὴ γλῶσσα ποῦ ἔγραψαν Ὁμηρος καὶ Πλάτωνας. Ὁμηρος καὶ Πλάτωνας δὲ θὰ ἐκαναίχονταν ποτέ· τὸ ἴδιον κεφάλι δὲ φαίνεται στὸν κόσμον διὰ τὴν ἑβδόμη, γιὰτὶ καὶ νὰ φαίνονταν, ἅμα ἀλλὰ ἐκείνην τὰ περιστατικὰ, θάλλεζεν καὶ κείνο (1). Μπορεῖ νάρθουν ἄλλοι ποῦ νὰ τοὺς ἀξίζουν καὶ νὰ κἀμεν πάλι στὸν καιρὸ τους ὅ τι κἀμεν τὸ δικὸν τους· ἐκείνοι, σὰν ποῦ εἶδαμε αὐτὴν Ἑβρώπην νὰ βγῶν τὸσα ρωτᾶ, Δάντε, Σανσπείρο, Γκάτε, Βολταίρο, ποῦ δὲ ροβουῖνται σύγκρισιν μὲ κανέναν. Ἀς μὴ χάσουμε τὴν ἐλπίδα ποῦ θάγουμε καὶ μετὰ καμιά μέρα ἄντρες μεγάλους. Ἐνὰ βιβλίον πρέπει πάντα νὰ βάζῃ τὴν ἰδέαν τοῦ ψηλῆ. Στὸ μεσαιῶνα ἀργινοῦσε ἢ φιλολογία μας νὰ λουλουδιᾷ καὶ ἂν τῆς ἀρχαίας ἢ μίμησιν δὲν τὴν εἶχε πλακώσις κατόπι, — θέλω νὰ πῶ στὰ δικὰ μας τὰ χρόνια —, ἀπὸ τοῦ Πρόδρομου καὶ τοῦ Σπανία τοὺς στίχους θάβγαίνει μὴ ποίησιν νέα, σὰν τοῦ βγήκαν ἀπὸ τὴν ἀμορφὴν γλῶσσαν τῆς μεσαιωνικῆς Γαλλίας τέσσα ἔργα ποῦ ἀπορεῖ σήμερον ὁ κόσμος μας. Ἡ Cantilène de Sainte Eulalie, τὰ Serments de Strasbourg ἔχουν γίλιες φορές πῶτερον ἀξία, ἔσαν τὰ συγκρίνομε μὲ τὴ γλῶσσαν τοῦ Ραβίνα. Κοντὰ στὸ μικρὸ παιδί βλέπομε καὶ τὸν ἄντρα.

Τώρα παρατηρεῖτε τί σημασία μπορεῖ νάχη μὴ μέρα ἕνας στίχος τοῦ Πρόδρομου ἢ τοῦ Σπανία. Πολλὴ ποίησιν δὲν ἔχουν πρέπει νὰ

(1) Legrand, Bibliothèque grecque vulgaire, Paris, 1880, Tome I, p. 1-40.

(2) Mélanges Renier, Paris, 1886, 262-283. Le poème de Spanéas.

(3) Διδόσι τὸ στ. 146.

Ὅταν αὐτὸς στήσῃ εἰς ἀρχὴν καὶ πόσις ἔξουσιν

καὶ τὸ στ. 49·

Στρατιώταις ἴσαν οἱ ὅλοι σου καὶ πάπποι καὶ προπάπποι
Καὶ ὅλοι τὸ γενεόγιόν σου,

(4) Ὁ λόγος μου εἶναι ποῦ ἂν ὁ Μάτθαιος ζούσε σήμερον, δὲ ἔβγαρε βέβαια τὴν ἀρχαίαν. Καὶ σὲν καιρὸν του ἔγραφε νέα γλῶσσα, τὴν ἀπὸ τῆς ἐκείνης τῆς ἐποχῆς.

τὸ ποῦμα μήτε ὁ ἓνας μήτε ὁ ἄλλος. Μὰ κι ὁ προσημειωμένος στίχος ποῦ λέγαμε, εἶμαι βίβαιος ποῦ πολλή ποίηση δι' αὐτὸς εἶπε. Ἄς ἐπιζήσουμε ποῦ κι ὁ Πρόδρομος κατόπι, — σὺν τῷ στίχῳ τοῦτο ἢ ἂς εἶναι καὶ σὺν τὰ Serments de Strasbourg, — θὰ γεννηθῇ καμιά ποίηση μεγαλήτερη. Ὅταν τρέχει ὁ ποταμός, ὁ καθένας μπορεί νὰ διῇ τὰ νερά του· τὸ δύσκολο εἶναι νὰ βρῇ τὴν πηγὴν του. Ἄμα μορραθῇ ἡ καινούρια μας φιλολογία, θὰ σὰς δοξάσουν τότες καὶ σὰς, ὅχι μόνο γιὰτὶ σώσετε τὸν Πλάτωνα τὸν ἀρχαῖο, ἀλλὰ καὶ γιὰτὶ δώσετε πρῶτον σὰς ζωὴν στὸν πατέρα τοῦ Πλάτωνα ποῦ θὰ μᾶς δοῦν.

Ἡ περιέργεια τοῦ ἀνθρώπου εἶναι διπλή. Εἰς αὐτὴν τὰ βιβλία ποῦ σπουδάζει. Τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν ἡμετέρων μελετοῦμε ἔχοντες γιὰ μᾶς δύο ὁμοῦ σημασία· ἢ στὴν ἱστορικὴ τους, στὴν ἐπιστημονικὴ τους ἀξία θὰ προσέξουμε, ἢ στὴ φιλοσοφικὴ (1). Ἡ θὰ κοιτάζουμε νὰ διώκω, τι μπορεί νὰ μάθουμε ἀπ' ἀπὸ τὰ ἔργα γιὰ τὸ πνεῦμα, γιὰ τοὺς νόμους, γιὰ τὴν θρησκεία, γιὰ τὴν γλῶσσα, ἂς εἶναι καὶ γιὰ τὴν τοπογραφία τῆς Ἀθήνας ἢ τῆς Ρώμης ἢ μᾶς στάνει νὰ πιάσουμε τὸ βιβλίον στὸ χέρι, νὰ διαβάσουμε τὸν Ὀμηρὸν καὶ τὸ Σοφοκλῆ, μόνο καὶ μόνο γιὰτὶ μᾶς ἀρέει τίποτε συντροπικόν, γιὰτὶ γυρίζουμε νὰ βροῦμε τοὺς ἀρχαίους ἢ κανένα ἄλλο ποῦ στίχο, ἢ καμιά σκέψη μεγάλη, ἢ καμιά ιδέα ποῦ μᾶς ὠφελῇ τὸ νοῦ. Ἦσυα καὶ γλυκὰ περνῶν οἱ ὥρες, ὅσο φαιδραίνεται ἡ ψυχὴ μας καὶ ἐξοικονομεῖται ὁ νοῦς μας μὲ τὰ λόγια ποῦ μᾶς λέν τόσους καὶ τίτοις ἄντρες. Ἀπορούμε μὲ τὴν τέχνην τους, μὲ τὴ χάρι τῆς γλώσσας, μὲ τὸ ὅρος καὶ τὴ γνώση τους. Κάποτες μάλιστα τυχαίνει νὰ πορῶσουμε μὲ τὴν ἰδίαν μας τὴ γνώση, ποῦ ξέρουμε καὶ βρισκόμαστε στὰ συγγραμμάτια τους τότες ὠραυτίστικες.

Ἡ ἐπιστήμη ἄλλα γυρίζει. Πρὶν ἀπορήσῃ μὲ τὴν τέχνην τοῦ Σοφοκλέ, θὰ πᾶν πρῶτα νὰ διῇ πὺς γράφουν τὰ διάφορα χειρόγραφα τὸ στίχο ποῦ μᾶς ἀρέσει· ἔπειτα θὰ πᾶν νὰ ἐτάξῃ κάθε λέξη, γιὰ νὰ βγάλῃ τὸ νόημα παστρικά. Τότες θὰ μελετήσῃ τὴν τραγωδίαν ἀλτκαίρ τοῦ ποιητῆ· θὰ κάμῃ ἀνάλυσιν καὶ γυμνὰ. Θέλει νὰ μάθῃ· δὲν τῆς στάνει νὰ θαυμάζῃ καὶ νὰ χαίρεται. Ὁ Σοφοκλῆς καταντᾷ νὰ

εἶναι ἱστορικόν, ὅχι μόνο φιλολογικόν μνημεῖον. Ἡ ἐπιστήμη θὰ μᾶς πῇ, μελετώντας τὸ Σοφοκλῆ, σὲ τί κατάστασιν, σὲ τί περίοδον βρισκόνταν τότες ἡ θρησκεία, ἡ φιλοσοφία, ἡ γλῶσσα τοῦ ἀνθρώπου. Δὲν τῆς μέλει γιὰ τὴ χάρι ποῦ μπορεί νὰ τῆς προσημειώσῃ ἓνας ὁμορφος στίχος. Ὁ φιλόλογος ἔχει πῶτερη τύχη. Εἶναι σὺν τὸν πλοῦσιον ποῦ κάθεται στὸ τραπέζι καὶ ξέρει νὰ ζητιανεύῃ κάθε νόστιμον φαγητὸ ποῦ θὰ τοῦ φέρουν. Ἡ ἐπιστήμη ὅλο δουλεύει· σπάνια κάθεται ἡ ἰδία στὸ τραπέζι· τὸ στρώνει μόνο καὶ εἰσφέρει, γιὰτὶ θέλει νὰ προδῇ καὶ νὰ βρῇ κάθε μέρα τίποτες καινούριον, κάθε μέρα καινούρια ἥσρη.

Γιὰ τοῦτο βλέπτε ποῦ σήμερα δι' χορταίνουμε μὲ τὰς συντομεύματα μοναχά· μᾶς χρειάζεται καὶ ἄλλη μελέτη. Δοθέντες στὴν ἐπιγραφικὴ τέχνη, καὶ σπικάνουμε κάθε γραμμὴ ποῦ μπορεί καὶ νὰ μᾶς μάθῃ γιὰ τὴν ἱστορίαν τὴν ἀρχαίαν. Ὅσες οἱ ἐπιγραφές, ἂν τις βάλετε μαζί τῇ μιᾷ μὲ τὴν ἄλλη, ἴσως δὲν ἀξίζουν ἓνα στίχο τῆς Ἰλιάδας ἢ μιᾷ φράσει τοῦ Δημοσθένους. Ἀδιάφορον εἶναι! Ὁ σκοπὸς εἶναι νὰ διώκω τὴ γένεσιν, μὲ τὰ χρόνια ποῦ περνῶν καὶ μὲ τοὺς αἰῶνες ποῦ σπράγγουν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, ἢ ἀνθρώπινον ψυχὴν καὶ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς. Τὴν ἱστορίαν τοῦ πολέμου μὲ μᾶς νὰ καταλαβούμε· τὸ μεγαλύτερον μυστήριον εἶναι ὁ ἀνθρώπος ὁ ἴδιος. Μποροῦν σὺν ἀνθρώπῳ, πολὺ νὰ τὸ πῶ, καὶ ὁ Σοφοκλῆς φαίνεται μικρὸς. Τάτομα ἢ λογαριάζουν, σὺν εἶναι τίποτε ἀντικείμενον ἀπὸ μέση. Καὶ δὲν ἔχει νὰ κάμῃ ἂν ἡ ἐποχὴ πρὸς ἡμᾶς εἶναι μεγάλη καὶ ἐξοικονομῇ, ἢ παρακατῇ ἢ ἀγνωστῇ. Σ' ὅλη τὴ σειρά τῆς μακρινῆς του ζωῆς ὁ ἀνθρώπος μνίσκει ἀνθρώπος. Τὸ λουλοῦδι, ἂμα ξανοῖσθ, δείχτει σὺν καθένας τὴν ἡμετέραν του, καὶ ὁ κόσμος δὲν ἔχει παρὰ νὰ τὸ κοιτᾷ ὅπως νὰ τὸ χαρῇ. Ὅταν εἶναι κρυμμένο κάτω ἀπὸ τὴν γῆν, ὅταν ἀκούῃ δι' βῆρας καὶ κάθεται ὅλο κατὰ τὸ σπῆρα του μαζωμένο, τότε εἶναι ποῦ ἀπὸ τὸν ἑαυτοῦ μὲ τὸ πρῶτον γεννιέται καὶ πὺς μὲ τὸν αἰῶνα.

Ὅτι ἀπὸ μέσα τῆς βγαίνει τὸ ἀνθρώπινον ἢ ψυχὴ, ὅτι μᾶς φανερώναι τὴν ἀνθρώπινον διαρκῆ καὶ ἐνέργειαν μοιάζει μὲ τὸ λουλοῦδι. Ἡ ἐπιστήμη θὰ προσπαθήσῃ νὰ μάθῃ ἀπὸ τοῦ πῆραν τὰ φύλλα τῶρα τοὺς χρόμα, πὺς ἔκιναν τὰ ῥόδα καὶ πὺς ἀγαποῦν· τῆς ζωῆς τὸν τὸ μυστικὸν πολεμᾷ νὰ καταλάβῃ καὶ νὰ μᾶς πῇ. Μέσα σ' αὐτὰ τὰ λουλοῦδια, ἴσως τὸ πῶν περιέργου εἶναι τὸ λουλοῦδι ποῦ φυτρώνει μέσα στὴν ψυχὴ καὶ ποῦ ξανοῖσθι στὸ στόμα

(1) Φιλοσοφία ἐννοοῦμε σήμερα στὴν κοινὴ γλῶσσα ἡ φιλοσοφία καὶ φιλοσοφία καὶ ἡ ἡθική. Τὸ πνεῦμα τῆς τῆς νόημα ἔχει ἡ λέξη καὶ διὰ.

κάθε ανθρώπου — ή γλώσσα. 'Ας βάλουμε με τὸ νοῦ μας πόσες μυριάδες χρόνια είναι τώρα πού ἀκούστηκε στὸν κόσμο ή πρώτη μας λαλιά. Δὲν ἔφρεξ μέρα, δὲν πέρασε ὥρα μήτε στιγμή ἀπὸ τότε, πού νὰ μὴ βγάλουμε καινούριους ἄνθρωπους, καινούριες γλώσσες. 'Απὸ εἶναι σ' ὅλο κ' ἐκ γινώσκει. 'Ο λόγος ὅμως εἶναι νὰ μάθουμε ὅλα πὺν ἔχουν ἔτσι τὸ πρῶμα, μὰ γιατί ἔγινε καὶ γιατί ἔτσι ἔτσι. Πῶς καὶ ἀπὸ πού μπορούμε ἀδικόσασιν ἀνάνα νὰ δημιουργοῦμε με τέτοιον τρόπο; Πού βρίσκουμε τὴ δύναμη νὰ φτιάχνουμε καὶ μὲρα πλάσματα νέα; Γιατί ἀλλάζουμε μερικὸν τῶνους, καὶ γιατί ἄλλοι πάλι χρόνια περνοῦν καὶ δὲν ἀλλάζουν; Πῶς ἀπαλύνεται λίγο λίγο, πῶς ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ χωρία βγαίνει μιὰ γλώσσα καὶ καταπνέ γλώσσα κοινή; Πῶς χάνεται μιὰ γλώσσα καὶ πῶς ἀρχίζει μιὰ ἄλλη νὰ διαδίδεται καὶ νὰ μιλιέται; Πῶς κάθε κούνημα τῶν ὀργάνων πῶς κάθε λογισμὸς τοῦ μυαλοῦ μπορεῖ νὰ φέρῃ μιὰ καινούρια ἀλλαγή; Μελέτη καὶ ἱστορία μιὰ γλώσσας ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ σπουδὴ καὶ ἱστορία τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς.

Οἱ γλωσσολόγοι δὲν ἔχουν πολλὴ πέραση στὸν κόσμο. Θὰ δῆτε νὰ τοὺς κατηγορήσουν ή τοὺς ἀπολαύσουν νὰ μὴ τοὺς πολυσυνοριστοῦν. Τοὺς ἔχουν πού καὶ πού γὰ κοινομάτηδες καὶ μικρόλογους ἀνθρώπους. Μὴν πιστεύετε τέτοιον πρῶμα. 'Η γλωσσολογία σήμερα, μπορούμε νὰ τὸ πούμε, τέλειωσε με τὴν περίοδο τῆς σχολαστικῆς, σὺν πού τόκαμαν καὶ ἄλλες ἐπιστῆμες: μπῆκε τώρα στὴ φιλοσοφική της σειρά. Καὶ κείνη θέλει σ' ὅλα νὰ μάθῃ τὴν ἀρχή, τὴν πρώτη αἰτία. Εἶταν ἕνας καιρὸς πού ὁ μόνος της σκοπὸς στάθηκε νὰ μαζέβῃ ὅλη. 'Ελεγε, παραδείκατος χάριν, πού ή γαλλικὴ λέξη *vie*, *βίω*, βῆκε ἀπὸ τὴ λατινική *vita*. 'Επεσε τὸ *ε*, τὸ *α* ἔγινε *ε*: τέλος ἔπεσε καὶ ἀπὸ τὸ *ε*, γιατί σήμερα κανεὶς πιά δὲν τὸ προφέρει. 'Όλα ἀπὸ εἶναι σωστά. Μὰ θέλουμε ἄλλα. Γιατί νὰ πῶσιν, ἀνὰ πού λέν, τὸ *α* καὶ ὅχι τὸ β (v); Γιατί τὸ *α* νὰ γίνῃ *ε* καὶ πῶς συνέβηκε τέτοιον πρῶμα; Τὸ διπλόχρονο λατινικὸ καὶ γιατί ἔλεγενα νὰ καταστήσῃ ἀπλό; Μικρολογία δὲν εἶναι νὰ κάνουμε τέτοιον βότρυ. Τὸ κάτω κάτω τί μὲς μέλει νὰ ξέρουμε πού τὸ *vita* ἔφρεξ τὸν τύπο *vie*; Πιοῦτερο μὲς συρρέει νὰ διοῦμε δὲν τὸ φαινόμενο ἀπὸ μπορεῖ νὰ μὲς δώσῃ μιὰ ἰδέα πὺν σωστὴ γιὰ τὴν ψυχικὴ κατάσταση πού βρίσκονταν ὁ ἄνθρωπος, ὅταν ἀπὸ τὸ *vita* ἔβγαλε λίγο λίγο τὸ *vie*. 'Ετσι βλέπουμε τὸν τρόπο πού μπορεῖ καὶ γίνεται ἕνα πρῶμα, ἕνα

πού πρῶτα δὲν εἶταν. 'Η ψυχὴ μας φανερώνει τὴν ἐνέργεια πού μέσα της ἔχει, καὶ προσπαθοῦμε νὰ διοῦμε πῶς φανερώνεται ἀπὸ ή ἐνέργεια.

Μιὰ λέξη μοναχὴ δὲ θὰ μὲς τὸ μάθῃ. 'Η γλωσσολογία μὲς ἀρχίζει σήμερα νὰ σπουδάζῃ τέτοιον ζητήματα. Νὰ λίσῃ κανεὶς ἕνα πρῶμα, τόσο σπουδαῖον πρῶμα δὲν εἶναι: καὶ κατῶσθαι, μόνο ὅταν κατὰλαβῇ πού τὸ πρῶμα ὑπάρχει. 'Αμα προκύβῃ ή ἐπιστήμη, ἄμα τελειοποιήθῃ, θὰ μπορέσῃ βίβαια νὰ μὲς ξεκαπῇ καὶ μὲρα τὸν κρυφὸ μηχανισμό τῆς γλωσσικῆς ἐνέργειας τοῦ ἀνθρώπου. 'Η ἐνέργεια ἀπὸ εἶναι διπλὴ, εἶναι ψυχικὴ καὶ φυσιολογικὴ, γιατί σήμερα μάθουμε καὶ κοιτάζουμε τὸ φυσιολογικὸ λόγο κάθε ἀλλαγῆς. Τότες ή ἐπιστήμη θὰ μὲς καμὴ νὰ βλέπουμε, σὰ σ' ἕνα καθρέφτη, τὸ μέσα τῆς γλωσσικῆς μας ζωῆς, τὴν ἐσωτερικὴν ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου, τὰ ὄργανά του καὶ τὸ νοῦ του.

Γιὰ τὴν ὥρα φτάνει νὰ προτομαζοῦμε τὴν πρόοδο τῆς ἐπιστήμης, νὰ τῆς στρώσουμε, νὰ τῆς σιῶσουμε τὸ δρόμο. Γιὰ τέτοιον δουλειὰ χρειάζονται μελέτες πολλές. 'Ενα ἕνα πρέπει νὰ πῶσιν μὲ τὰ γλωσσικὰ φαινόμενα καὶ νὰ διοῦμε τὸ πρῶμα τους, πρέπει νὰ μελετοῦμε τὰ καίμενα. Εἶναι βίβαιον πού μὴτε στοῦ Πουολόγου τοὺς στίχους μὴτε στὴν φερτολογογραφία τοῦ Σπανοῦ μπορεῖ νὰπαντήσουμε τοῦ 'Αριστοράνη τὴ χάριν τοῦ Πλάτωνος τὴ σοφία. 'Αλλὰ μὴτε γυρίβῃ καὶ ἕνα τέτοιον πρῶμα. 'Όσο πύ κακογραμμένα ὄναι, ὅσο λιγώτερον τίχνη μὲς φανερώνουν τὰ ἱστορικὰ μνημεία, τόσο θέλουν πιοῦτερον προσοχή ἀπὸ μέρος μας καὶ πιοῦτερον σέβας. Σὲ κάθε γλώσσα τὰ καίμενα εἶναι τὰ πρῶτα θεμέλια τῆς ἐπιστήμης. Εκκεὶ βλέπουμε πῶς μορφοῦνται, πῶς χάνονται καὶ πῶς γίνονται γλώσσες. Καταλαβαίνουμε τὸν τρόπο πού ζῶσαν, πού συλλογοῦνταν καὶ πού μιλοῦσαν οἱ πελαγεῖνοι. Μελετοῦμε τοὺς γενικούς νόμους τῆς ἱστορίας. Τέτοιον σημασία πρέπει νᾶχουν καὶ γὰ μὲς τὰ μεσαιωνικὰ στιγουρημάτα. 'Ο Δάντης εἶναι μεγάλος ποιητής. Τὰ *Serments de Strasbourg* ποίησε καμὰ δὲν ἔχουν. 'Ως τόσο γιὰ τὸ γλωσσολόγο ή τὸν ἱστοριογράφου ἀξίζουν τὴν *Divina Comedia* καὶ μάλιστα ἴσως τὴν ξεπερνοῦν.

Πολλοὶ δικοὶ μας κατάλαβαν πόσο σπουδαία εἶναι τὰ καίμενα γιὰ τέτοιον μελέτη. Εἶναι τιμὴ γιὰ τὴν 'Ελλάδα πού βῆγαν τόσο σοφοὶ νὰ βροῦν καὶ νὰ τυπώσουν τὰ μεσαιωνικά μας

γράφηκαν ἢ στὴ Γερμανία ἢ στὴ Γαλλία ἢ στὴν Ἀγγλία. Δὲ λίγο ποὺ ὁ μεταφραστὴς ἢ ὁ ἐκδότης δὲν μπορεῖ νὰ βάλῃ ποῦ καὶ ποῦ τί-
ποτις δικό του, νὰ διορθώσῃ ἓνα κομμάτι ἢ νὰ
δώσῃ ἱερνίστη πρὸ σωστῇ γὰρ μιὰ λέξη, κ' ἔτσι
νὰ μᾶς βγάλῃ στὴ μέση, γιὰ τὸ κοινό, καμιά
κεντρικὴ νοστιμάδα. Ὅσο θεωρημένος καὶ ἂν
εἴναι ὁ ἀρχαῖος, πάντα κατορθώνει κανεὶς νὰ
μαζέψῃ ὅσα τοιαύτα στάδια ποῦ ἔπασαν καταγῆς.
Ἀπομένοντες βρίσκονται παντοῦ. Μὰ δὲν ἔχο-
με ἐλπίδα ἢ νὰ σκεύουμε πολλὰ ἢ νὰ πλουτί-
σουμε, γιὰτὶ καὶ οἱ θεωρητὰδες πέρασαν καὶ
περνοῦν ἀκόμη καὶ μέσα στὸν κάμπο (1).

Ἡ πρώτη μας δουλειὰ εἶναι τὸ λοιπὸ νὰ
δημοσιεύσουμε μετρημένα σταθμικά. Γι' αὐτὰ
τὰ μετρημένα εἶναι ποῦ τινεὶ ἀξίζει νὰ γίνῃ
μιὰ ξεχωριστὴ Βιβλιοθήκη καὶ νὰ μᾶς τὰ σκα-
λοῦσαν οἱ λόγιοι μὲ τὴν ἰδίαν κριτικὴν μέθοδο
ποῦ μελετοῦν καὶ σημειοῦν τοὺς ἀρχαίους.
Τέτοια ἐργασία δὲν ἔγινε καὶ πρέπει νὰ γινῇ.
Μάλιστα γιὰ τίς γλωσσολογικὰς μελέτας, καὶ
τὸ ποῦμε καλύτερα, γιὰ τὴν γλωσσολογικὴν σι-
λοσοφίαν, τὰ μεσαιωνικὰ κείμενα, σὲ κάθε
γλῶσσα — ἂς εἶναι γαλλικὰ, γερμανικὰ, γραι-
κικὰ — ἔχουν πολὺ πτωτέρα ἀξία γιὰ τὴν
ἐπιστήμην παρὰ τὰ κείμενα τάρχατα. Μοναχό-
του φαίνεται τὸ πρᾶγμα. Μόνο στίς μεταγενέ-
στερες γλώσσες μπορεῖ νὰ μᾶς δείξῃ ἓνας τύπος
καινούριος τὴν ἱστορικὴν σειράν ποῦ ἔπρεπε νὰ
βαστάξῃ γιὰ νὰ φέρῃ τὴν παλιὰ του μορφή καὶ
νὰ πάρῃ ἄλλην. Ἐδῶ εἶναι ποῦ βλέπουμε τὴν
ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος, καὶ γὰρ νὰ σπουδάζῃ κανεὶς
ἓνα φαινόμενο ἱστορικόν, θέλει ἴσα ἴσα νὰ ξερῇ
ποῦ καὶ πῶς ἀρχίζει, ὕστερα ποῦ τελειώνει.
Οἱ ἀρχαῖοι οἱ γλῶσσες εἶναι ἀδύνατο νὰ μᾶς
δείξουν ἓνα τέτοιον πρᾶγμα. Μάθμας ποῦ ἡ γε-
νικὴ μοῦσων ἔχει πρωτότυπον μοῦσων καὶ ποῦ
μοῦσων πρωτότυπον μοῦσων. Ὅμως ἐκεῖ
πρέπει νὰ σταθώμεν. Παρέκει δὲ φτάνουμε.
Βλέπτε μάλιστα ποῦ ὁ τύπος 'μοῦσων' που-
θενὰ δὲν ὑπάρχει (2) καὶ ἀναγκάζεται ἡ ἐπι-
στήμη νὰ συμπληρῇ ποῦ ὑπάρχει. Σ' ἄλλα
πολλὰ μῆτε τόσο μακριὰ δὲν μπορεῖ νὰ προ-

χωρήσῃ. Τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς προσωπικῆς
κατὰληψης τῆς -μὲ συζήτας, δίδωμι, τίδωμι,
ἰσθίμι εἶναι πολὺ πιθανόν ποῦ θὰ πηδῶμεν
διγῶς νὰ τὴν βροῦμε. Ἡ ὀνομαστικὴ βασιλεῖς
(μὲ τὸ θέμα -εῦ—-μν-) θὰ μείνῃ μυστήριον
γιὰ τοὺς γλωσσολόγους. Δὲν ἔχομε ποῦ εἶναι
τὸ πρωτότυπον. Ἄν ὅμως θέλωμε νὰ διωθῶ-
με πῶς ἡ ὀνομαστικὴ βασιλεῖς κατάντησε στὸν
τύπον βασιλεῖς ἢ βασιλεῖς, μᾶς εἶναι πολὺ ἐρ-
κόλο· ἴσα ἴσα γιὰτὶ ἔχομε τὸ πρωτότυπον.

Ἔχομε καὶ κατὰ παραπάνω. Ἔχομε ἀπὸ
ποῖα διάφορα στάδια πέρασε μιὰ λέξη γιὰ
νὰλλάξῃ μορφή. Σήμερα δὲν πιστεύει κανεὶς
ποῦ τὸ λατινικὸν vita ἔγινε μὲ μᾶς νιν, μῆτε
ποῦ τὸ μοῦσων ἔγινε μοῦσων ἀπὸ τὸ πρῶτον
βράδην. Μόνο στὰ βιβλία βλέπουμε τέτοια θα-
ματουργήματα· οἱ γραμματικαὶ δὲν τῶρον
τίποτις νὰ βάλουν κοντὰ κοντὰ τὸ μοῦσων
καὶ τὸ μοῦσων· τραβοῦν μιὰ γραμμὴ μεταξὺ
στοὺς δύο τύπους, ἔπειτα νομίζει ὁ καθένας ποῦ
τὰ πρᾶγματα συνίθηναι ξαφνικά, σὰν ποῦ τὰ
εἶδε γραμμικά, καὶ μ' ἀφῆτ' τὴν ἰδέαν κομμάτι
ἥσυχος. Γιὰ νὰ βρῇ ὅμως νότις ἓνας τύπος
μοῦσων ἢ vie, χρειάζεται ἐνέργεια ἀδόκιμη,
χρειάζεται, γιὰ νὰ τὸ ποῦμε πρὸ σωστῇ,
μάσημα κατ'ἡμερὴν. Ἐπρεπε τὸ t τοῦ vita
νὰ κινουστ' ἐπὶ τῶτα σὰν dh, ἴσως σὰ δικό μας d,
ἔπειτα σὰ κ' ἡ δαεία, κ' ἔτσι λίγο λίγο νὰ φε-
ριστῇ. Τὸ α, γὰρ νὰ καταντήσῃ νὰ λέγεται ο,
θέλει διάφορους μεσωνοὺς τύπους. Τὸ αὖ πρέ-
πει νὰ πάρῃ λίγο λίγο, τοὐλάχιστον δύο τρεῖς
προσφορές, γιὰ νὰ τὸ πῶν ω, Ὅπως μιλεῖ γιὰ
συναίρεση δὲ μᾶς ἐξαίρεσις· μᾶς λείπει ποῦ
ἔγινε τὸ πρᾶγμα, δὲ μᾶς λείπει πῶς γίνεται. Ὁ
λόγος εἶναι νὰ μᾶς δείξῃ πόσες φορές εἶταν
ἀνάγκη ἡ γλῶσσα νὰ κινῆσθαι, καὶ ἡ ἀλλάξῃ ἡ
ἀναπνοὴ τὸν ἴσιον τῆς ἀρόμο, γιὰ νὰ χαθῇ τὸ α,
γιὰ νὰ περάσῃ ὁ τόνος στὸ ω καὶ μὲ εἰς τοιοῦτον
τρόπον νὰ πάρῃ περισπωμένην τᾶτονον τύπον
μ' ἄλλα λόγια νὰ γινῇ τὴν ὅξεια του α,
γιὰτὶ ἡ ὅξεια ἀκούγονταν ἀκόμη καὶ μὲ τὴν
περισπωμένην ποῦ εἶχε τὸ ω (1). Ὅτι λέμε
γιὰ τὴν ἀρχαίαν, μπορούμε νὰ τὸ ποῦμε πολὺ
καλλήτερον γιὰ τίς μεταγενέστερες γλώσσας.
Παντοῦ ζητοῦμε τὴν σειράν ἀλλοαχίαν. Πρῶτον,
ὅταν ἀπαντοῦσαν ἓναν τύπον ψή ἀντὶς ψήν, ἢ
ἐλεγον ἀμέσως ποῦ γάβηκε τὸ χ, κ' ἔτσι ἔγινε
ἡ ψήν, ψή. Δὲ μιλῶ γιὰ ὅσους νομίζον καὶ

(1) Ὁ μόνος τρόπος νὰ κάμῃ κανεὶς δουλειὰ χρησίμην
καὶ πρωτόβλητον εἶναι νὰκούλουσθῃ τὸ σύστημα τοῦ κ. Βερ-
ναρδάκη (Βερνάρδου Φοινίκου 1888) καὶ νὰ συγκρίνῃ
στὰ σέβλια τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν μὲ τὴν δημοτικὴν. Τοὺς ἀρ-
χαίους σήμερον γιὰ νὰ τοὺς καταλάβωμε καλὰ, πρέπει
πρῶτον νὰ τοὺς μεταφράζωμε. Τέτοια βιβλία τὰ καμαροῦ-
νουν καὶ στὴν Ἑβραϊκὴν, γιὰτὶ δὲν ἔγιναν ἀκόμη πούθεν.

(2) Γιὰ νὰ τὸ ποῦμε πρὸ σωστῇ, σῶθῃς στὸ λατινικόν
musarum.

(1) Ἡ προφορὰ τῆς περισπωμένης εἶναι σήμερον μυσ-
τήριον γιὰ τὴν ἐπιστήμην· ἔχομε μοναχὰ ποῦ ὅπως ἔλεγε
περισπωμένην, ἔλεγε ὅλο μαζί ὅξεια καὶ βασιλῆ· τὸ πῶς μᾶς
ξεφύγει.

μᾶς διδάσκουν πού ἡ ψήγῃ ἔγινε ψήγ, α κατὰ παραφθοράν », γιὰ τὴν ἀπό τὸ λόγον δὲν ἐληγον τίποτις κ' ἔπρεπε τουλάχιστον νὰ μᾶς πυνθῶν πῶς καὶ μὲ τὴν τρόπον ἔγινε ἀφθῇ ἡ παραφθορά. Τόσο ἐξήκολα τὰ πράγματα δὲν εἶναι. Γιά νὰ γαθῇ τὸ γ, ἔπρεπε πρῶτα νὰ προσέρουν τὸ γ σὰ δασεία· ἔπειτα κ' ἡ δασεία ξεψύχῃσεν· τότε βρέθηκαν τὰ δύο εἰ κοντὰ τὸ ἓνα στ' ἄλλο, καὶ τᾶλεσαν καὶ τὰ δύο μαζὶ· τὸ πρῶτο λεγόμενόν μὲ τὸν καιρὸ, ὥσπου νὰ μὴν ἀκούσῃ, κ' ἔμεινε τὸ δεύτερον μοναχὸν του. Χρειάστηκαν κάμποσα χρόνια γιὰ νὰ φανῇ τέτοιος τύπος, καὶ μπόρουμε νὰ εἰμαστέ βέβαιοι πού τὰ διάφορα ὑποκείμενα, αἱ διαφορὰ ἀφθῶν χρωματισμοὶ ψήγ, ψήγ, ψήγ, ψήγ (1) σώζονται ἀκόμη καὶ σήμερα, ἡμεῖς μόνον τὰ καθὲν χρωματισμὸς σὲ διαφορὰ γράμματα.

Natura saluta non facit, λέει ἓνα ρητό. Lingua saltu non facit, μποροῦμε νὰ ποῦμε καὶ μεις. Για νὰ περάσουν ἀπὸ τὸν ἓνα στὸν ἄλλο βαθμὸν κ' εἶναι νὰ προχωρήσουν, τὰ φυσικὰ φαινόμενα ὅχι ἀμύνον πῶδημα. Ἡ γλωσσολογία μᾶς δείχνει πού ὁ γενικός ἀφθῶς ὁ νόμος εἶναι ἀληθινὰ καὶ γιὰ τὴν μέσας ἐνέργεια τοῦ ἀθροῦσιν. Μποροῦμε νὰ συγκρίνομε κάθε μεταβολὴ πού γίνεται στὴ γλώσσα μὲ μιὰ γραμμὴ· στὴ μιὰ ἄκρῃ βλέπομε τὸ πρωτότυπον, ὅς ποῦμε τὴν ονομαστικὴν βασιλεῦς· στὴν ἄλλῃ ἄκρῃ βρίσκουμε τὸ σημερινὸ μας βασιλεῦς. Πρέπει τώρα νὰ κατορθώσουμε νὰ βάλουμε κοντὰ τὸν ἓνα στὸν ἄλλο ὅλους τοὺς βαθμοὺς τῆς γραμμῆς, ὅσο μικροὶ, ὅσο ἀφαντοὶ καὶ ἄν εἶναι. Τέτοια δουλειὰ δὲν μπορεῖ νὰ γίνη γιὰ τὸ μουσάων καὶ μουσῶν· μᾶς λείπουν τὰ κείμενα γιὰ νὰ μᾶς δείξουν τὴν σειρά. Ἀλλάζει τὸ ζήτημα, ἂν μάλινον νὰ δοῦμε μὲ τὴν τρόπον μπόρεσαν κ' εἶπαν τὴν ονομαστικὴν βασιλεῦς ἀντὶς βασιλεῦς.

Ἐδῶ ἔχουμε τὴν γραμμὴν ἀλάκιερη. Δὲ θέλω νὰ διακρίνω ὅλους τοὺς βαθμοὺς, γιὰ τὴν μᾶς χρειάζονταν κάμποσος καιρὸς καὶ δὲν κάνομε μᾶλλον μάθημα. Φτάνει νὰ εἶναι θυμῶς ἓνας ἀπ' ἀφθῶν τοὺς βαθμοὺς. Για νὰ γίνη βασιλιά ἡ αἰτιατικὴ βασιλέα, ἔπρεπε πρῶτα νὰ φανῇ ἓνας τύπος βασιλεῦς, πού καὶ ἀφθῶς λίγο λίγο βγαίνει ἀπὸ τὸν τύπον βασιλέα. Ἡ αἰτιατικὴ βασιλέα ἀπαντᾷ στακείμενα (διὲς τὸ Σπανία, Α', στ. 12), πρὶν ἀκόμη βγῇ κανένας τύπος βασιλεῦς.

Τὸν βασιλεῦς ἀγῶνα τὸν καὶ τῆμα καὶ βοδούτον.

(1) Essais de gramm. hist. II, Εισαγωγή.

Ἐναν τύπον μουσάων, ὅς εἶναι καὶ μουσῶν, πυνθῶν δὲ βλέπομε στὴν ἀρχαία. Ἐναντίας, γιὰ τὴν ξέρουμε τὸν τύπον βασιλεῦς, συμπεραίνουμε πού ὑπάρχει καὶ γιὰ τὸ μουσάων κάποιος τέτοιος μεσιανὸς τύπος στὴν ἀρχαία.

Ἀκούω τί θὰ μὲ πῇτε. Για νὰ πῇσῃ ἓνας λαὸς νὰ μελετήσῃ τὴν γλῶσσα του, δὲν εἶναι ἀνάγκη ἀφθῇ ἡ γλῶσσα νάχη γενικὴ ἐπιστημονικὴ ἀξία. Τοῦ φτάνει πού εἶναι γλῶσσα του. Μάλιστα ὅταν ἀφθῇ ἡ γλῶσσα εἶναι ἡ γραικική, ὁ καθένας, καὶ ὅς μὴν εἶναι Γραικός, θὰ θελήσῃ νὰ τὴ μάθῃ. Ποῖς δὲ θάναίξῃ τὰ μάτια του γιὰ νὰ δεῇ τὴν ἀπόγινε μιὰ γλῶσσα πού μιλοῦσαν ὁ Περικλῆς καὶ ὁ Σωκράτης στὴν μακροῦστον τὴν χώρα πού γίμισε τὸν κόσμον; Τόντις ἀξίζει τὸν κόπον νὰ πῇσῃ κανεὶς κατακέφαλα σὲ τέτοιον σπουδῇ. Τόσο τὸ καλύτερον ἂν μπορεῖ νὰ βγῇ ἀπὸ καὶ μέσα κανένα ὄφελος γιὰ τὰ ἱστορικὰ, ἐθνολογικὰ ἢ φιλοσοφικὰ ζήτηματα, πού σήμερα κυριεύουν ὁλωνδὴν τὴν προσοχὴν στὴν Ἑβραϊκὴ. Ἡ ἐπιστήμη δὲν ἔχει καμιά ἔννοια νὰ μάθῃ ἂν κατορθώσουμε ποτὶς ἡ ὄχι νὰ φέρουμε πίσω τοὺς ἀρχαίους τοὺς τύπους· μ' ἀφθῶν δὲ θὰ προκρίψῃ. Ἄν μάλινον νὰ τοὺς μελετήσῃ, πᾶσι ἴσως τοὺς ἀρχαίους καὶ τοὺς βρίσκει. Ὁ σκοπὸς τῆς εἶναι νὰ καταλάβῃ ποιοὶ τύποι καὶνοῦνται βγῇσαν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους μέσα.

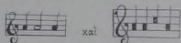
Εἶναι ἀληθινὰ — καὶ μπορεῖ νὰ μὲ κάμειτε ἂν παρατήρησῃ — πού ἡ γλῶσσα μας σήμερα βρίσκεται σὲ μιὰ περίοδον ξεχωριστή. Δὲν ἔχει γιὰ τὴν γλωσσολόγον τὴν ἀξία τῆς γαλλικῆς. Τόσο προχωρημένη δὲν εἶναι ἡ γραικική· δὲν εἶναι, γιὰ νὰ μιλήσουμε σὺν πού μιλοῦν κάποιος, τόσο γαλλικὴν. Βέβαια θὰ προτιμοῦσαν οἱ γλωσσολόγοι νὰ τὴν διδοῦν καὶ κίνημα στὸν ἴδιον βαθμὸν πού βλέπομε τὴν νεολατικὴν γλῶσσαν. Ὅσο πῶτερον ὁ ἓνας τύπος καινοῦς ἀπὸ ἓναν ἀρχαίον, τόσο μεγαλύτερη σπουδαιότητα ἔχει ἡ μελέτη πού γιὰ τὴν ἐπιστήμην. Εἶναι πολὺ πῶν πᾶν γιὰ νὰ δεῇ κανεὶς πῶς ἀπὸ ἓνα diurnum, ὅτι, dies, βγῇκε τὸ γαλλικὸν jour, παρὰ νὰ ὅσον πῶς ἔγινε μέρα ὁ τύπος ἡμέρα, μόνον ὅτι καὶ πῶς ἔχει τὴν δυσκολία του.

Ἡ γλῶσσα μας δὲν ἄλλαξε ἀρεστά. Κατὰ τὴν κλίσιν· ἔχουμε ἀκόμη ονομαστικὴν, γενικὴν, αἰτιατικὴν, μάλιστα καὶ κλητικὴν. Ἡ ονομαστικὴ, ἡ γενικὴ, στὴν διέστερη κλίσιν, κ' ἡ αἰτιατικὴ σώζον τὴν κατὰλήξιν τοὺς. Ἡ κλητικὴ λείπει πάντα ὁ κόσμος, τοῦ κόσμου, τὸν κόσμον, σὺν τὴν ἀρχαίαν· πάντα κλίνει ἡ γλῶσσα, τῆς γλῶσ-

αι-ς (1). Ἄν πάρετε καὶ ἄλλες πολλές λέξεις, θὰ διῆτε μέλεις διαφορά. Ἄς συγκρίνουμε τὸ σημερινὸ μας λόγον μὲ τὸ παλαιόν. Μπορεῖ νὰ πῇ κανεὶς ποὺ λίγο ἔλλαξε. Σίρω ποὺ ἡ ὀξεῖα γράφει καὶ ποὺ μὴ τέτοια διαφορά κατὰ σημερινὴν μὴ εἶναι γενικὴ διαφορά κ' εἶναι σ' ὅλην μὴ τὴν γλῶσσαν· κανεὶς πὰρ δὲ μιλεῖ μ' ὀξεῖες μ' ἄλλα λόγια κανεὶς δὲν ὑψώνει τὴ φωνὴν βάζοντας τὴν ὀξείαν (2). Τὸ ο καὶ κείνο θὰ τὸ προφέρῃ ο καθένας σήμερα μ' ἀνοχτὸ στόμα (ouvert), μὴν ὅτι σὺλεγε ἡ ἀρχαία κλειστὰ (3), πᾶν νὰ πῇ μὲ τὸ στόμα στρογγυλόν. Θὰ συμφωνήσετε ὅμως καὶ ἴσως ποὺ τέτοιες διαφορὰς μέλεις φαινούνται, καὶ ποὺ πρέπει κανεὶς, γιὰ νὰ τις διῇ, νὰ περὶ τὴν ἀπὸ τὴν προφορὰ, γιὰτὶ στὸ χαρτὶ δὲν τίς βλέπει κανεὶς καὶ πολὺ πῶς ἐγκολα θὰ διῇ τὴ διαφορά εἰς μετὰ τοῦ cantare καὶ τοῦ chanter. Ἀπό τὸν τὴν παίρνει τὸ ματὶ. Ὅσο πῶτερο σπουδάζει κανεὶς σήμερα τὴν κοινὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ, τόσο πιο διστὸ τοῦ ἔργεται νὰ τὴ συγκρίνῃ μὲ τὴ διστὸ μωτικὴ τῆς λατινικῆς (latin vulgaire), ποὺ

(1) Ὅποιος θέλει μπορεῖ νὰ πῇ, ἂν τοῦ ἀρέσει, κανένα ἄλλο παράδειγμα. Μὰ γιὰ τὸ ζήτημα ποὺ γίνεται τώρα, δὲν ἔχει νὰ πῇ τίποτε ποὺ ἡ γενική μας εἶναι γλῶσσας καὶ οὐκ ἡ γλῶσση. Ὁ λόγος μας εἶναι γιὰ τὴν κατάληξιν, καὶ τὸ ἡ τῆς γενικῆς μὴ ὅτι δὲν ἔχει νὰ πῇ τίποτε ποὺ ἡ γενική μας εἶναι γλῶσσας καὶ οὐκ ἡ γλῶσση. Ὁ λόγος μας εἶναι γιὰ τὴν κατάληξιν, καὶ τὸ ἡ τῆς γενικῆς μὴ ὅτι δὲν ἔχει νὰ πῇ τίποτε ποὺ ἡ γενική μας εἶναι γλῶσσας καὶ οὐκ ἡ γλῶσση. Ὁ λόγος μας εἶναι γιὰ τὴν κατάληξιν, καὶ τὸ ἡ τῆς γενικῆς μὴ ὅτι δὲν ἔχει νὰ πῇ τίποτε ποὺ ἡ γενική μας εἶναι γλῶσσας καὶ οὐκ ἡ γλῶσση.

(2) Γιὰ νὰ παραστήσουμε τὴ διαφορά ποὺ λέω, πρέπει νὰ πάρουμε τὴ μουσική. Ἄς ποῦμε τὸ λοιπὸν

Τὸ τοῦ (do) σημαίνει accent. Ἐπειροὶ τὸ δὲ μὴς δείχνει τὸν τόνο τὸν σημερινὸν (accent d'intensité). Μὲ τὸ τοῦ δὲν ἀντιβαίνει, στέκεται στὴν ἴδια γραμμῇ, μὰ βασιτεῖται πῶτερο καὶ στὴν γραμμῇ τῆς. Οἱ ἀρχαῖοι, ὅταν ἔλεγαν πόνοι, ἀνίσταντο τὴ φωνὴν μὲ τὸ ὅτι ἐμείς τὴν κατεβάζοιμε, τὴν κἀμνομε ποὺ βασιτεῖται. Ὁ καθένας ξέρει ποὺ ἡ διαφορά ἀπὸ τὸν σημερινὸν εἶναι γενικὴ καὶ κοινὴ σ' ὅλες τὰς μεταγενέστερες γλώσσας, στὴς νεολατικῆς καὶ στὴς ἄλλες. Ὁ νόμος καὶ ὁ νόμος, τὸ λεγόμενον accent d'intensité, ἂς ποῦμε ἡ ἐντομή, ἔφερε ὅλες τὰς ἄλλες φωνολογικὰς ἀλλαγὰς ποὺ παρατηροῦμε στὴ γλῶσσαν. Ἄς μὴ συγκρίνουμε, ἂν τὸ λέω μικρὴ διαφορά.

(3) Γι' ἀπὸ τὸ λόγον ὑπερὶ κανεὶς νὰ καταλάβῃ πῶς, οἱ μερικὲς χρεῖς, τῶτον οὐκ ἔχουν οὐ, πρὸς, κόμπος καὶ κομῆσι. Τὸ μὲ σημαίνει εἶναι γενικὸς νόμος, γιὰτὶ λὺν καὶ οὐκ ἀπὸ τὸν νόμον καὶ οὐκ ἀπὸ τὸν νόμον καὶ οὐκ ἀπὸ τὸν νόμον. Τέτοιους τύπους ἔχει καὶ ἡ κοινὴ γλῶσση. Ἡ κοινὴ ὅμως δὲν τοὺς παραθέτει ὅλους· θὰ διοῦμε τὴν αἰτία παρακάτω.

(Ἐλλ. Φιλολ. Σὺλλογος. Εἰκοσιπενταετηρίδα.)

μιλοῦνταν ἀπάνω κάτω στὸ δεύτερο ἢ στὸν τέταρτον αἰῶνα τοῦ Χριστοῦ, στὸν καιρὸ ποὺ δὲν εἶταν ἀκόμη καὶ πρὶ γίνουσι οἱ νεολατικαὶ γλῶσσες ὅτι ἐγέναντο τότε. Μ' ἄλλα λόγια, γιὰ νὰ προσηγορεύῃ τὴν γλῶσσαν μὴ τὴν λατινικήν, γιὰ νὰ γράφῃ καλὰ καὶ νὰ μὴς δείξῃ μὲ τὴν ἀρχαία τὴν ἴδια διαφορά ποὺ ἔχουν τὰ γαλλικὰ σήμερα ἀπὸ τὰ λατινικὰ, μὴς χρειάζονται γλῶσσαι, γλῶσσαι πεντακόσια χρόνια, ἂν ἐξακολουθῇ καὶ πᾶρῃ ἡ γλῶσση μας τὸν ἴσον δρόμον ποὺ πῆρε ἴσως μὲ τότε.

Βλέπετε ποὺ οἱ σημερινοὶ μας γλωσσολόγοι δὲ θὰ διοῦν τέτοια πρόδο. Δι' ὅτι πᾶρ ὅμως ποὺ πρέπει νὰ καταφρονήσουν τὴ γλῶσσαν τοῦ λαοῦ, γιὰτὶ δὲν εἶναι ἀρκετὰ προσηγορευμένη. Ἄν εἶχαμε σήμερα κανένα κείμενον ποὺ νὰ μὴς σώζῃ τὴ δημοτικὴ τῆς λατινικῆς, τί δὲ θὰ δίναμε γιὰ τέτοιον θησαυρὸν! Ἰσὺ ἰσὺ γιὰτὶ βρισκεται πῶς κοντὰ στὴν ἀρχαίαν, μὴς φύλαξε καλύτερα ἢ γραμμικὴ τὴν ἱστορικὴν σειρά καὶ ἄλλα, καὶ μποροῦμε νὰ διοῦμε, γιὰ νὰ πῇ πᾶρ, πόσα σκαλιὰ ἔπρεπε νὰ κατεβῇ ἕνας τύπος ἀρχαῖος γιὰ νὰ φτάσῃ ἰσὺ μὲ τὰ χρόνια μας. Τὸν βασιτεῖται ἀπὸ τὸν δὲν τοὺς ἔχουμε πάντα μὴ, στὴς νεολατικῆς γλῶσσας. Εἶδαμε γιὰ ποῦ λέει, γιὰτὶ λείπουν τὰ μνημεῖα τῆς λατινικῆς δημοτικῆς. Ἡ μεσαιωνικὴ περίοδος ποὺ βρισκεται τώρα ἡ γραμμικὴ, εἶναι ποὺ τῆς δίνει τόση ἀξία. Τὰ πρὸς ἐμᾶς, θέλω νὰ πῇ τὰ τελειωμένα, τὰ κατεβωμένα πράγματα, δὲν ἔχουν ἀξία γιὰ τοὺς φιλολόγους· τοῦ φιλολόγου ὁ σκοπὸς εἶναι νὰ διῇ πῶς ἀνοχτοῦν, πῶς προκόρτουν, πῶς ἐξελιχθῶνται λίγο λίγο τὰ ἱστορικὰ φαινόμενα. Στοιχαστῆτε τώρα τί δὲ θὰ δώσουν — ἂν καὶ σὲ γλῶσσαι χρόνιαι διαβάζουν ἀκόμη οἱ ἀνθρώποι (μὴς φαίνεται πῶς, γιὰτὶ θὰ σωθῇ ὡς τότε τὸ χαρτὶ καὶ προτοῦ μάλιστα νὰ σωθῇ, θὰ βαρεθῶν καμὴν μὲρα τὰ βιβλία) — τί δὲ θὰ δώσουν, ὅταν ἡ γλῶσση μας προσηγορεύῃ σὺν τῆς νεολατικῆς, γιὰ κανένα κείμενον ποὺ θὰ μπόρῃ νὰ δείξῃ τὴ σημερινὴ κατάστασι τῆς κοινῆς, τῆς φωνολογικῆς τῆς, τοῦ τυπικοῦ τῆς! τί δὲ θὰ δώσουν, ἂς ποῦμε, γιὰ τὰ δημοτικὰ τραγούδια!

Μὰ καὶ τόσο καιρὸ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ προσμένουμε τὰ παιδιὰ μας, γιὰ νὰ διοῦν τὴ γλῶσσαν τοὺς νάλλεζ. Πολλοὶ παρατηροῦν, — καὶ κατάντησε σήμερα νὰ εἶναι γενικὴ ἀλήθεια — ποὺ ὅσο δὲ γράφηκε μὴ ζωντανὴ γλῶσση, τόσο πῶς ἐγκολα προχωρεῖ, δηλαδὴς ἀλλὰ καὶ γὰρ. Ὁ λόγος εἶναι ἄπλος καὶ ἀμέσως φαίνεται. Κάθε γλῶσση μεταμορφώνεται

μόνο που μιλιέται. Για να σταθῇ, πρέπει κανείς να τῇ στυματισθῇ ὑγιγὰ πάντα, μὴ τουλάχιστον γιὰ μερικά χρόνια. Τους τύπους που τρέχουν, πρέπει νὰ βρεθῇ ἕνας νὰ τοὺς καθίστῃ στὸ χαρτί κ' ἔτσι, μὴ κάποιο τρόπο, νὰ τοὺς κόψῃ τὸ δρόμο. Ὁταν τὸ κατορθώσῃ, τότες στέκονται γιὰ μιὰ ὥρα. Τέτοιον πρῶμα, μόνο τὰ βιβλία τὸ καταφέρνουν. Ἐνας ποιητὴς ἢ ἕνας πεζογράφος παίρνει τοὺς ζωντανούς, τοὺς δημοτικούς τύπους τῆς γλώσσας που μιλιέται στὸν καιρὸ του· τοὺς δίνει μὲ τὰ ἔργα του βάσιμ καὶ χῶμα, κ' ἔτσι οὕτως, βιώνει μέσα στὴ μνήμη τῶν ἀνθρώπων. Κι ἐπειδὴ τοὺν τύποι κλασσικοί.

Αὐτοὺς παραδείγμα τῆ γαλλικῆ φιλολογίας. Ὁταν ἀρχίσει νὰ γράφεται ἡ γαλλικὴ γλώσσα, παραδείχτηκαν οἱ πεζογράφοι κ' οἱ ποιηταὶ, γιὰ νὰ γράψουν τὰ βιβλία τους, τὴ σύνταξη, τὴ φωνολογία, τὸ τυπικὸ τοῦ λαοῦ. Σὲ μὲν τὸν καιρὸ, ὁ λαὸς ἔκρινε, ἄς πούμε, *j'aime, tu aimes, il aime*. Μὰ κοιτάξετε τί ἐγένετο. Ὅπου, κατὰ σήμερον νὰ γράφῃ, θὰ πῇ φυσικὰ καὶ ὁμοίως νὰ τὸ συλλογισθῇ μιὰ στιγμή *tu aimes*· ἐπεί, εἶναι τώρα τρεῖς αἰῶνες καὶ παραπάνω, καὶ ἄνθρωποι συνήθειαν νὰ γράβουν καὶ νὰ λέγῃ, τοὺς ὅμως νομίζετε ποὺ ὁ τύπος αὐτὸς τότες δὲν ἔπαιζε; Ἀλλάξτε. Ὁ λαὸς ἔκαμνε καινούριον τύπον καὶ ἂν εἴη *tu aimes*, ἔβγαλε διότι προῶπο *l'aimais*, γιὰτὶ τὸ *u*, ποὺ βρισκεται ἀνάμεσα στὴν προσωπικὴ ἀντωνυμία καὶ στὸ ῥῆμα, δὲν ἔχει πιά τὸ λόγον του, ἀπὸ τὸ πρῶτο καὶ τρίτο πρόσωπο δὲν ἔχουν κανένα φωνηέντο σ' ἀφ' ἑκτῇ τῇ θέσει, καὶ φαίνονται σὰ νὰ εἶναι μὲ τὸ ῥῆμα μὴ καὶ μόνον λέξιν. Ἀπὸ τὸ *u* γαλινεύει τὸ νόημα τοῦ *aimer*, καὶ λέγοντας *tu aimes*, νόμιμος ὁ λαὸς πῶς ἔλεγε κανένα ἄγνωστο ῥῆμα *uaimer*. Πολλὸ φρόνιμα λοιπὸν ὁμολώσω κ' ἔισαίτε τὰ τρία πρόσωπα καὶ τὰ καμὲν νὰ μοιάζουν τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο. Ὅσο σωστός ὅμως καὶ ἂν εἴναι ὁ τύπος *aimes*, τοῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ προκύβῃ. Γιατὶ; Γιατὶ ἡ γραμμένη καὶ γραφομένη γλώσσα μὴ συνήθειαν νὰ κινώμεται *tu aimes*, ἔτσι ἔσους τὸν τύπον *tu aimes*. Ὁ λαὸς δὲν κατορθώνει νὰ μᾶς μάθῃ τὸ δικὸ του τὸν τύπον, ὥστε μάλιστα κατωρθώσῃ ὁ ἴδιος νὰ τὸν παραδεχθῇ ὅλους διόλου. Πῶς σὺντα βιάζεσθε στὴ Παρίσι νὰ λέγῃ ὁ λαὸς *tu aimes* παρὰ *aimes*. Τὸ διότι προῶπο *tu aimes*, ὁ ἀρχαῖος ἀφ' οὗ ὁ τύπος, ἀκόμη ζῇ καὶ ζῇ γιὰτὶ γράβεται στὴν ὥρα του.

Στὴν Ἑλλάδα, καθώς ξερετέ, ἀκούσθη-

σαν τὰ πρῶματα ἕναν ἄλλον δρόμον. Σήμερον τοῦ ἑλός ὁ κόσμος λέει ὁ πατέρας καὶ ποὺ γράβηκε ἡ περιτοσυλλαβὴ ὀνομαστικῇ, ὅσοι γράβουνε γράβουν πατὴρ. Ἀντὶς νὰ πάρουν τὸν τύπον τὸ ζωντανὸ παίρνουν ἕναν τύπον ἀρχαῖον. Εἶναι σὰ νὰ εἶχαν κλίνῃ καὶ γράβῃ στὴ Γαλλίᾳ *amas*, στὸν καιρὸ ποὺ ἔλεγον εἰσι *tu aimes*. Ἡ γλώσσα ποὺ γράβεται χωριστικῇ ἀπὸ τῆς γλώσσας ποὺ μιλιέται. Εἶναι σὰ νὰ ἦταν ἀναμεταξύ τους κανένας γαρεμένος· ἡ μιὰ στέκεται ἀπὸ τῆς μιᾶς μεριᾶς, ἡ ἄλλη ἀπὸ τῆς ἄλλης. Μ' ἀπὸ τὸν τρόπο, ἡ κοινὴ γλώσσα, ἡ δημοτικὴ, ἔμεινε ἀνεξάρτητη. Δὲν ἔχει βιβλίον, σχολεῖον, παραδδοχή, ποὺ νὰ τῇ βεβαιώσῃ, καὶ μπορεῖ νὰ τραβῇ ἴσια τὸ δρόμον της, χωρὶς κανέναν νὰ τῇ πῇ στάσιον. Ἀπὸ τὸν χρωστοῦμε στὴν καθαρεύουσα κ' εἶναι μιὰ τύχη γιὰ τοὺς γλωσσολόγους ποὺ δὲ γράβηκε ἡ γλώσσα τοῦ λαοῦ· ἔτσι θὰ προκύβῃ καὶ θὰ γαλινεύῃ πολὺ πῶς ἔρρωλα. Δὲ θὰ περάσῃ πολλὸς καιρὸς καὶ θὰ διώμῃ κάμποσα περιεργὰ φαινόμενα. Ἡ γλώσσα μας θὰ καταντήσῃ πολὺ πῶς ἀξιοποῦδαση παρὰ ποὺ μᾶς φαίνεται σήμερον. Εἶναι πιθανὸν νὰ βγῶν τύποι ἀδύνατοι ὁ ἄρρος ὁ ἄρρος ἀντὶς ἀδύνατος· θὰ ἔρχαντο τὸ σ καὶ μάλιστα μπορεῖ νὰ ποῦν ὁ ἄρρος γιὰ ὅλο τὸν ἐνικὸ ἀριθμὸν. Τὰ οὐδέτερα καὶ τὰ ρησινικὰ θάχουν τὴν ἴδιαν κλίση. Τὰ οὐσιαστικὰ θὰ χάσουν τὴν κατάληξιν τους καὶ τὸ τελικὸ σ μὲν θὰ μείνῃ στὴν ὀνομαστικῇ. Βέρετε ποὺ οἱ γλώσσες, ὅσο προχωροῦν, τόσο γίνονται καὶ πῶς ἀπλῆς. Στὴν ἀρχὴ μᾶς δείχνουν ἀπειρο πλοῦτον· ἔπειτα τὸ κλιτικὸν καὶ συνδυγμὸν τους σύστημα συμμαζώνεται, ἢ, ἂν τὸ θέλετε κ' ἔτσι, ὁμαλύνεται καὶ μᾶς παρουσιάζει πτωχότερη ἐνότηταν καὶ ἁρμονία. Ἡ ἀρχαία κ' ἔκρινε μὲ τὸν καιρὸ πολλὴ ἑστίαξιν τὸ τυπικὸν της καὶ τῇ φωνολογίᾳ της. Ἡ δική μας θὰ πλῇ τὸ ἴδιον, τώρα μάλιστα ποὺ κανεὶς δὲ θέλῃ νὰ τῇ γράψῃ. Ὅσοι στερηθῶν καὶ τὰ ῥήματα τὴν προσωπικὴν τους κατάληξιν σὰν τὰ γαλλικὰ ῥήματα στὸν ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς κτλ. (1). Μὰ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ κοιτάξουμε μὴν πῶς θὰ συνέβῃ κατόπι. Κάμποσα τέτοια συνάθῃ.

(1) Γράφουν πάντα *j' aime, tu aimes, il aime, ils aiment*, μὰ ἡ προφορὰ κατάντησε νὰ εἶναι σήμερον ἡ ἴδια καὶ γιὰ τὰ τέσσαρα ἀπὸ τὰ πρόσωπα· ἐπὶ θὰ τὰ ποῦν καὶ τὰ τέσσαρα. Χωρὶς τίς ἀντωνυμίας *je, tu, il, ils* (12), οἱ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ἔξῃ γιὰ ποῦν πρόσωπον γίνεταί λόγος. Ἐμεῖς ἴμεν ἀκόμη *αγαπᾷ, αγαπᾷς, αγαπᾷ.*

ἴσα με σήμερα, μόνο και μόνο γιὰ τὸ λόγο ποὺ δὲ γράφονκε ἡ γλῶσσα μας ἀπαρχῆς, σὰν ποὺ μιλοῦνταν. Εἶταν ἓνας καιρὸς ποὺ ἔβλιναν τὸ πρᾶμα, τοῦ πραγμάτου, τὸ γόνυ, τοῦ γονάτου. Δὲ βρέθηκαν κανένα συγγραφείας γιὰ νὰ σώσῃ ἅ τους τοὺς τύπους. Γρήγορα λοιπὸν ἤρθε ἡ ὥρα ποὺ ἔβλιναν, τὸ πρᾶμα, τοῦ πραγμάτου, μὰ τὸ γόνυ (μεσαιωνικὸς τύπος, ποὺ διαβάζε-
ται στὸ Σάφον καὶ στὸν Ἡμπερίο Γ', 600), τοῦ γονάτου. Ἐν ἀπὸ τὸ γόνυ δὲ βγήκε κανέ-
νας νὰ τὸ καθιερῶσιν κ' εἶται νὰ τὸ συνθησιτοῦμε. Προχώρησε τότε ἡ γλῶσσα καὶ φάνηκε μιά ὀνομαστικὴ γόνυ, γιατί ἡ γλῶσσα μας ἔχει τάση νὰ ἰσοσυλλαβίζῃ τὰ περισυλλαβὰ, κ' ἂν προσέβῃ κανεὶς σ' ἀπὸ τὸ νόμο, ἔρχομα θὰ καταλάβῃ ποὺ γρήγορα βαρύνῃ ὁ λαὸς νὰ λήρῃ τὸ πρᾶμα, σὰν ποὺ λείει τὸ ἐρμηνεύει, τὸ λόγατο, τὸ γόνυ. Πρέπει μάλιστα νὰ προσθένομεν τέτοιον τύπο ἡ ὀνομαστικὴ πρᾶμα ἴσως ἀκούγεται καὶ σήμερα πουνενὰ στὴν Ἑλλάδα, τουλάχιστο θάκοιτο, ἀφοῦ δὲν παραδύνα-
καμε στὰ πεζὰ τὴν κλισίη πρᾶμα πραγμάτου, γόνυ γονάτου.

Εἶναι μερικὸι — ἔχει βέβαια πολλοὶ, γιατί τέτοιες ιδέες δὲν μπορεῖ νὰ τίς ἔχῃ ὁ καθέ-
νας — ποὺ νομίζουσι τὸ ἑναντίον, καὶ θαρροῦν πῶς μετὰ τὰ γράμματα, μετὰ τὰ βιβλία, μετὰ τὴ γραμματικὴν, μετὰ τὰ σχολειὰ θὰ σώξουν τὴ γλῶσσα καὶ θὰ ξαναφέρουν πίσω τὴν ἀρχαίαν. Ἄν ἔχουν τέτοια γνώμη, ἐμεῖς πάλαι γιατί νὰ τοὺς τὴ σκεῖτομε; Τί μᾶς πειράζει; Ἡ ἱστορία δὲν ἀλλάζει γιὰ τὸ γατεῖ κανενός· ὅσο κ' ἂν πῇ κανεὶς ποὺ θὰ γίνη ἓνα πρᾶμα, ἂν οἱ ἱστορικοὶ νόμοι δὲν τὸ συγχωροῦν, ποτεῖς θὲ θὰ γίνη ἄν ποὺ τὸ θέλει ἡ ιδέα μας. Πρέπει κα-
νεὶς νὰ τὸ συλλογιστῇ καλῶς, γιὰ νὰ βγάλῃ προσητεία, καὶ με φαίνεται ποὺ βγαίνει προ-
φήτης, λέγοντας ποὺ ἡ ἀρχαία θὰ γυρίσῃ πίσω. Δὲν ἔχομε κανένα ἱστορικὸν διδόμενον, ποὺ νὰ δώσῃ βάση σὲ τέτοιον συμπέρασμα. Σὰς παρακαλῶ ὅμως νὰ μὴ με κάμει καὶ μένα προφήτη. Σὰς λέω πράγματα ποὺ τὰ ξέ-
ρει ὁ κόσμος· οἱ ἀξιότιμοι γλωσσολόγοι ποὺ βρίσκονται στὸ Συνέδριον βέβαια δὲ θὰ-
κρίσουν τὰ λόγια μας. Νὰ πῇ κανεὶς ποὺ ἡ γλῶσσα θάλλάξῃ, γιατί δὲ γράφεται, λέει μιά ἀλήθεια γνωστὴ· τὸ παρατήρησαν καὶ ἄλλοι. Εἶναι νόμος γενικὸς· προσητεία δὲν εἶναι. Ἄμα ποῖμε ὅμως ποὺ γρήγορα ἡ ἀβασημὸν θάνα-
στήσομε τὴν ἀρχαίαν, κάνομε προσητείας, γιατί ὡς τώρα καμιά γλῶσσα δὲ φάνηκε Ἀλ-
ξαρς.

Ἀνάγκη μεγάλη δὲν εἶναι, πολλὰ λόγια καὶ πολλὲς σοφίαι δὲ χρειάζονται γιὰ νὰ πο-
δείξῃ κανεὶς ποὺ τὸ πρᾶμα εἶναι ἀδύνατον. Ἐνὰ μόνο φτάνει νὰ ποῖμε. Ἄς φανταστοῦμε ποὺ ὁ κόσμος μας δὲν πῆγε τοῦ κακοῦ, ποὺ τόντες κοντέβει ἡ μέρα ποὺ εἶοι μας μαζὶ θὰ μιλοῦμε τὴν ἀρχαίαν, θὰ λέμε τοὺς ἀρχαίους τύπους, θὰ κλίνουμε ὁ πατήρ, τοῖς πατράσι, θάχομε ἀπαρίστα· θὰ ξέρομε μόνο κάθη-
μαι καὶ ἔχει καθομαι, ἐσθίει καὶ ἔχει ἐσθιη, ἤκουσι καὶ ἔχει ἤκουσα. Ἄς υποθέσομε μάλι-
στα ποὺ ἀπὸ τὴ μεγάλη μέρα ἐφείκει πᾶς σή-
μερα. Νὰ μας ὅλους ποὺ ἑλληνίζομε καὶ πᾶμε. Πόσο καιρὸ νομίζετε νὰ βαστάξῃ τέτοιαν χρυστὴ ἐποχὴ; Ἡ ἀρχαία, με τοὺς ἀθρόπους ποὺ εἶχε νὰ τὴ γράφουν, ἀλλάξῃ. Ὡσαύτε ἡ δικὴ μας ἡ ἀρχαία νὰ μὴν ἀλλάξῃ καὶ κείνη; Εἰστε βέβαιον ποὺ εἶος ἀπὸς ὁ κόσμος δὲ θὰ καταστραφῇ καμιά μέρα; Τὴν ἀλλαγὴν τὴν ἐφερε γενικὸς γλωσσολογικὸς νόμος κ' ἱστορικὰ περιστάτικα. Δὲν μποροῦμε νὰ προσδιορίσομε τὸ δρόμον ποὺ μπορεῖ νὰ πάρῃ ἡ ἱστορία. Δὲν μποροῦμε ἀπαρχῆς νὰ στείνομε τὴν ἱστορίαν μετὰ τοὺς ὁλημὰς μας. Δὲν μποροῦμε νὰ κάμομε νὰ μὴ μιλοῦν τίς γλώσσας ἄνθρωποι—καὶ ὅσο τίς μιλήσαν ἄνθρωποι, πάντες θὰ πᾶθουν οἱ γλώσσες τὰ ἴδια παθήματα. Πιστεύω κανεὶς στὴ ζωὴ του νὰ μὴ νόμιμα πῶς εἶναι δυνατό, εἶνα ἔθνος ἀλλόκοτον, νὰ ἐξερῇ τὴ γραμματικὴν σὰν ποὺ τὴν ξέρε ὁ Ἀσκακλὸς στὸ σκόλειον, — καὶ ἔχει μόνο νὰ τὴν φέρῃ, μὰ ποτεῖς του νὰ μὴ τὴν ξεράσῃ, μήτε ὅταν κ' αὐτὴν κείνη ὅταν τύχῃ καὶ χαρῇ, νὰ βασανίζεται, νὰ τυραννιέται μέρα νύχτα μῆπως τοῦ ξερωῦν καὶ ἀλλάξῃ τοὺς μα-
θημένους τύπους, μῆπως ἡ ταλὰ συνθητεῖ τὸν ξανακαμὴν σκλάβον. Ὡς προσέβῃ νὰ μὴν πῇ ποτεῖς, ποτεῖς του καὶ με κανέναν τρόπο τὴ μάνα του μάνα, τὸ παιδί του παιδί, καὶ τὴν κόρη του κόρη; νὰ λήρῃ πάντες μῆτερ, νὰ μὴ φωνάξῃ ποτεῖς τοῦ παιδιοῦ του· «Παιδίον μου σὺ πά»· ἔλα! μὴν κλίνει, παρὰ νὰ τοῦ λήρῃ· «Σίγησον, ὦ παῖ»· νὰ μὴ μιλήσῃ ποτεῖς μέσα του τὴν κοινὴν γλῶσσαν· νὰ μὴν νὰ συλ-
λογιέται ἀρχαίαν, ἀκόμη καὶ ὅταν εἶναι μονα-
χός του· νὰ μὴ φανῇ ἄνθρωπος, νὰ γίνη θαλα-
μοργός. Καὶ δὲ φτάνει μόνο οἱ προκομμένοι νὰ συνθησιτοῦν καὶ νὰ μάθουν καμιά ὥρα μιὰ γραμματικὴν ποὺ μᾶς εἶναι σήμερα ξένη καὶ ποὺ κανεὶς δὲν τὴν ξέρε φυσικὰ, πρέπει κ' οἱ πῶς πρόστυχοι, οἱ πῶς χωριότες, σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα, σὲ κάθε χωρίον, σὲ κάθε τρύπα, νὰ ξεγᾶσουν τὴ μητρικὴν τοὺς γλῶσσαν. Ἄν τὴ

Παραδείματος χάρι, είναι σ' όλους γνωστό πού δυό ο, τὸ ἓνα κοινὰ σπῆλμα, εἶναι ἀνὰ ἓνα μόνο ο γιὰ τὴν προφορὰ. Μὰ πῶς ἔγινε τέτοιο πρᾶγμα; Μὲ μιὰς ἔγινε; Τάτονα καὶ τὰ τοινημένα ο μῆπως πήραν ὅλα τὸν ἴδιον δρόμον στὴν ἰδίαν ἐποχὴ; "Ὅχι βέβαια! Πρῶτα συναιρέθηκαν τάτονα ο, τότες μόνο ἔρχονταν καὶ πρόφεραν ἓνα ο τοινημένο κ' ἓνα ἄτονο ο κατόπι στὸ τοινημένο ὁμοῦ καί το ο. Κι ἀπὸ πού βλέπουμε πού ἀλήθεια εἶσαι ἔγινε τὸ πρᾶγμα; Μᾶς τὸ δείχνει ἡ καθαρεύουσα. Ἡ λέξις πρόδοσις κ' ἡ λέξις προδεῖναι ὁμοειδικῶς δὲν εἶναι, ὥστόσο σήμερα κατάντησαν, μαρτυρεῖ νὰ πούμε, κοινὴ συνήθεια καὶ τίς δυὸ τίς ἔχει, ἡ τοιλάχιστο ὅτις καταλάβη ὅλος ὁ κόσμος. Παρατηρήστε τώρα μὲ τί τρόπο καὶ σεις οἱ ἴδιοι θὰ προφέρετε τὴ μιὰ καὶ τὴν ἄλλη λέξη. "Ἄμα δὲν προσέξετε, θὰ πῆτε ὅλοι σας προδεῖναι, μὰ λέτε ἰσόμῃ καὶ σήμερα πρόδοσις, μὲ δυό ο. "Ἐχουμε λοιπὸ δυὸ τύπους, τὸ ῥῆμα προδεῖναι, νῆ, εἰ καὶ καὶ τὸ κοινὸ ὄνομα ἡ πρόδοσις, τῆς πρόδοσις καὶ. Πήραμε τὸν ἴδιον δρόμον πού πήρε πρῶτα κ' ἡ καταλάβη ὅλος ὁ κόσμος. Τὸ παράδειγμα τοῦτο εἶναι σπουδαῖο! ἔχει πού δὲν ἔχουμε κείμενα νὰ καταλάβουμε πῶς ἔγινε μιὰ ἀλλαγὴ, μὲ τί τρόπο καὶ μὲ τί σειρά μετατράπηκαν τὰ γλωσσικὰ φαινόμενα, φτάνει νὰ μελετήσουμε τὴ ζωντανὴ τὴ γλῶσσα καὶ νὰ διοῦμε πῶς ἀλλάζει τοὺς μεταβλημένους τύπους; Ἀμέως βλέπουμε πῶς ἀλλάξε ὅλη ἡ γλῶσσα κ' εἶσαι φωτισεῖται ἡ μεσαιωνικὴ μας γραμματικὴ. Τότες μᾶς ἐρχεται πῶς ἐρχομαι νὰ καταλάβουμε γιατί ὁ τύπος ζω (1) εἶναι κοινὸς καὶ γιατί δὲ λέν ὅλοι τὸ ζω, τοῦ ζω, τὰ ζῶ, μὲ τὴν ἰδίαν συνήθειαν κ' ἐρκομῆ καὶ λέν πατέρα, τοῦ πατέρα, τοὺς πατέρες. Τὸ ῥῆμα σπρώγω (=εἰσπρωθῶ) εἶναι κοινὸ, γιατί τὰ δυὸ ἄτονα ο μπόρουν ἀμέως κ' ἔγιναν ο ἀπλῶ. Μὰ ὁ τύπος τὸ ζω δὲ βρίσκεται παρὰ σὰ χωριά! δὲν κατάντησαν γενικός. Ἡ κοινὴ γλῶσσα ἄργησε καὶ ἀκόμη ἄργει νὰ τὸν παραδεχτῇ, ἴσα ἴσα γιατί ὁ τύπος ζωὸν εἶχε τὸνο στὸ πρῶτο τὸ ο (ω) γιὰ τὸν φάνηκε ὁ συνηρημένος τύπος ὕστερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους πού εἶχαν δυὸ ἄτονα ο, μὲ τὴν σειρά, ἡ πού ἔβαζαν τὸνο μόνο στὸ δεύτερο ο ἢ στὸ δεύτερο

(1) Οἱ ἄλλοι τύποι τοῦ ἐνικού καὶ πληθυντικοῦ βήθηκαν ἀπὸ τὴν ὀνομαστικὴν τοῦ ἐνικού (ζῶ ἢ κανονικὴ καὶ ταχτικὴ γενική) καὶ ὀνομαστικῆς (ζῶ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι παρὰ ζωῶ, ὅχι ζωῆς, εἶται καὶ τὰ ζω). Συνάρτηση εἶναι ἀδύνατον καὶ περιττὸ νὰ γυρίσουμε τὸ ζωὸν δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ζωῆ, μᾶλλον τὸ ζωα δὲ μὲ κανέναν τρόπο.

φωνήντο, γιατί ὁ νόμος εἶναι ὁ ἴδιος γιὰ ὅλα τὰ φωνήεντα (πρβλ. διγυῖμαι καὶ διήγημα καὶ κτλ.). Ἰσως μερικὶ νομίζουν, ὅμως μάλιστα καὶ σὰς εἶπαν πού δὲν ἀγαπᾷ τὴν καθαρεύουσα. Πόσο μ' ἀδικοῦν! Πόσο μὲ κατηγοροῦν! Εἰδότε τώρα πόσο ξεναντίας ἀνεβάζω τὴν καθαρεύουσα, ἀρὸς προσπαθῶ νὰ σὰς δείξω τί πολὺ τιμὴ μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ σπουδὴ τῆς καὶ γιὰ τὰ ἱστορικὰ προβλήματα πού ἀγαπᾷ σήμερα ἡ ἐπιστήμη.

Σὰς ἀρέσουν ἀπὸ τὰ προβλήματα καὶ σὰς, ἀξιότιμοι Κύριοι; Ποιὺς ἔδωσε πῶτερη προσχὴ ἀπὸ σὰς στὰ μνημεῖα, στὴ μελέτῃ τῆς νεοελληνικῆς; "Ἐχετε μέσα στὸ Σύλλογόν σας τόσα γερὰ καὶ φρονιμα κεφάλια, τόσους σοφοὺς, πού δὲν ἔχει κανεὶς ποῖονα νὰ πρωτοπῇ. Ἱστορίαι, γλωσσολογία, ποίηση, τέχνη, ἀρχαιολογία, φυσικὴ, χημεία, ἀστρονομία, ξένες γλώσσες, περσικὰ, ρουσσικὰ, ἀραβικὰ, λατινικὰ, ἡθικὴ καὶ παιδαγωγία, δὲν εἶναι ζήτημα πού νὰ μὴν ζητάζετε καὶ πού νὰ μὴ βρεῖσθε ἓνας ἀπὸ σὰς νὰ φανῇ πρῶτος. "Ἀρτὸ θὰ πούν ὅσοι διάβαζαν τοὺς τόσους τόμους πού δημοσιεύσατε ἴσα μὲ σήμερα. Τῆς σοφείας σας μελέτες τίς παρακάλεσε πολὺ καὶ ἀπόρρησε μὲ τὴν ποικιλίαν τους καὶ μὲ τὴν σοβαρὰν τοὺς χαρακτῆρα ἡ δική μας ἡ Association pour l'encouragement des études grecques en France. Μὲ παράγγατε νὰ σὰς πῶ πόση συμπάθεια ἔχει γιὰ τὸ Σύλλογον. Για νὰ σὰς τὸ δείξω, σὰς ἔδωκε βραβεῖο. "Ἐνα μάλιστα ἐπαιρητικὴς ἡ ἐπιτροπὴ μας, θέλω νὰ πῶ τὸν λόγο καὶ τὴ φροντίδα σας νὰ μαζώνετε κείμενα δημοτικά. "Ἀρτὸ εἶναι ἡ μεγάλη καὶ σοβαρὴ δουλειά! τέτοιο ἔργο θέλησε καὶ κίνη νὰ τὸ παινέσω. Καὶ τοῦτος ὁ λόγος μὲ φέρνει ἴσα ἴσα, γὰ νὰ σὰς μιλήσω γιὰ τὰ ἄλλα δυὸ ζητήματα πού ἤρθαν νὰ μελετήσουμε σήμερα μαζί, — ἓνα λεξιόν καὶ μιὰ γραμματικὴ.

Φαντάζομαι, τώρα πού μιλοῦ στὸ Σύλλογον μπροστὰ, πού μιλοῦ μπροστὰ σὲ καμιά "Ακαδημία. Καὶ δὲν ἔχω δικίον; Δὲν εἶστε μιὰ ἐλληνικὴ "Ακαδημία; Τέτοιους τίτλους εἶναι τιμὴ σας. Εἶναι ὅμως καὶ βάρος. "Ὅ τι κάμουν ἄλλοι "Ακαδημίες, πρέπει ἑστέ ἰδοὺ νὰ τὸ κάμετε μοναχοὶ σας. Τὸ πρῶτο ἔργο μιᾶς "Ακαδημίας εἶναι νὰ βγάλῃ Γραμματικὴ καὶ Λεξικόν, ἡ τοιλάχιστο νὰ διορίσῃ νὰ γίνουν τέτοια βιβλία καὶ νὰ πρωτομάσῃ ἡ ἰδία. Δὲν ἔχω ἀνάγκη νὰ σὰς πῶ μὲ τί τρόπο πρέπει νὰ γίνουν. Τὸ ξέρετε χωρὶς νὰ σὰς τὸ μάθω κανεὶς,

κι ἂν εἶχα νὰ σᾶς μιλήσω γιὰ τέτοια ἔργασις, διὸ θὰ μ' ἔφτανε ἡ λίγη ὥρα ποὺ μπορῶ νὰ καθίσω μαζί σας. Μία σύντομη γραμματικὴ τῆς κοινῆς μας γλώσσας εἶναι τὸ πῶς χρῆσιμο καὶ τὸ πῶς ἀναγκαῖο βιβλίον ποὺ μπορεῖ νὰ γραφῇ σήμερα. Στὴν Ἑβρώπη τέτοια βιβλία διδάσκονται στὰ σχολεῖα. Κάθε λαὸς μαθαίνει νὰ διαβάζῃ καὶ νὰ γράφῃ τῇ γλώσσᾳ ποὺ μιλεῖ μαθαίνει καὶ τὴν ἱστορίαν της. Ἄν ἔπρεπε ἡ στήν Ἰταλία, ἡ στὴ Γερμανία, ἡ στὴ Γαλλία, νὰ σπουδάζουν τὰ παιδιὰ μόνο τὶς ἀρχαῖες γλώσσας, σὲ λίγο καιρὸ διὸ θὰ ἤξερε πᾶς καὶ εἰς τὴν ζωντανὴ τῇ γλώσσᾳ διὸ θὰ ἤξερε ὅμως καὶ τὶς ἀρχαῖες, γιὰτὶ τὸ κάθε πρῶμα γίνεταί πρὸν κόσμῳ μὲ τὴν ὥρα του. Γιὰ νὰ ξέρῃ κανεὶς καὶ μὴ γλώσσα ποὺ διὸ μιλεῖται, χρειάζεται ἀνάγκη περισσότερα πρέπει νὰ γεννηθῇ στον καιρὸ ποὺ μιλοῦνταν ἀκόμη ἀπὸ τὴ γλώσσα. Ὡστόσο, ἐκεῖ ποὺ πᾶει νὰ μιλήσῃ ἀρχαῖα, ὁ νοῦς του, ποὺ πᾶ ἀρχαῖος δὲν εἶναι, παίρνει ἄλλο πρῶμα, ἔχει ἄλλες ιδεῖς καὶ πῶς θάδετε νὰ ταυρίσῃ παλιὰς φορεσιῆς μὲ πρόσωπα καινούρια. Οἱ ῥήματα καὶ οἱ γλαυδῆς εἶναι πολὺ ὥρατα ῥήματα συγκαταστή ὅμως νὰ μᾶς ἔδετε σήμερα κανεὶς πρὸ Συνέδριον εἰδως ἀσπροντυμένους καὶ ζυπόστους. Θὰ ποὺ ἔρχονταν ἐκεῖ παρᾶξενον. Ἡ ψυχὴ καὶ καὶνὴ εἶναι σὰν τὸ χιτῶνα καὶ τῇ γλαυδῇ δὲν τὸ βλέπει κανεὶς ἁμῶς, γιὰτὶ διὸ φαίνεται ἡ γλαυδῇ ἡ δική μας, καὶ τῇ φοροῦμε στὸ κεφάλι μέσα μὴ λιγώτερον παρᾶξενον φορεσιὰ δὲν εἶναι. Ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ διαφορετικὸς ἀπ' ὅ, τι εἶναι. Εἶναι ὅπως τὸν ἔκαμαν τὰ χρόνια ποὺ γεννήθηκε. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἐνέργεια ἀλλάζει ἀδιάκοπα τὰ γλωσσικὰ του ὅργανα παίρνουν ἄλλες συνήθειες. Παλιὸ τυπικὸ μαζί μὲ καινούριες ιδεῖς νὰ πᾶν πλάγι πλάγι, εἶναι μόνο καὶ μόνο μετρηδὸς γιὰ τὸ τυπικὸ, γὰρ μὴ τὶς ιδεῖς.

Ἔργον πολὺ πῶς σπουδαῖον θὰ εἴταν, ἂν μπορούσε νὰ γίνῃ ἐνὶ μένῳ μὴ Γραμματικὴ σύντομη, ἀλλὰ καὶ καμμίαν Γενικὴ ἱστορικὴ Γραμματικὴ τῆς γραικικῆς. Γιὰ τέτοιον ἔργον δὲν ἔγινον ὅμως ἀκόμη τὸ ὕψος ποὺ μᾶς χρειάζεται. Ἐπρεπε πρῶτα νὰ ξέριον καλὰ τὴ μεσαιωνικὴ ἱστορίαν τῆς γλώσσας, ἔπειτα νὰ μελῶντο ἀπὸ κάθε χωρίον ἡ τοὐλάχιστον ἀπὸ κάθε χώρα μονογραφίαι καὶ σύντομες γραμματικαὶ ποὺ νὰ μᾶς μελῶν τῇ φωνολογίᾳ, τὴν συντάξιν κάθε χωριοῦ καὶ κάθε χώρας. Ὁ μόνος ποὺ ἔκαμε ἴσως μὲ σήμερα τέτοιαν γραμματικὴν μονογραφίαν εἶναι ὁ

κ. Μορζης (1). Κάθε ἑπαινον ἀξίζει τὸ βιβλίον του. Εἴταν κατ' ὅρθον πολὺ δύσκολον. Γιὰ νὰ πιάσῃ κανεὶς τέτοιαν δουλειάν, πρέπει φυσικὰ ἔχει μόνο νὰ γνωρίζῃ τέλειαν τὴν ἀρχαίαν γλώσσαν—ἐννοῶ νὰ τῇ γνωρίζῃ ἔχει σὰν ποὺ τῇ μαθαίνει καὶς ἄνθρωπος στὸ σχολεῖον, μὴ νὰ τῇ σπουδάζῃ δύο τριὰ χρόνια στὰ πανεπιστήμια τῆς Ἑβρώπης—πρέπει νὰ σπουδάζῃ καὶ γλωσσολογίαν. Πρέπει νὰ καμῇ ἀπὸ τῇ τῇ σπουδῇ ἔργον ζωῆς καὶ νὰ ξέρῃ ὅσα λέν, ὅσα γράφουν οἱ γλωσσολόγοι καὶ οἱ νεογλωσσολόγοι στὴν Ἑβρώπη. Δὲν εἶναι μεγαλῆτερος κόπος καὶ πῶς δύσκολη τέχνη παρὰ νὰ μπορέσῃ κανεὶς νὰ μελετήσῃ μὴ γλώσσα ζωντανή, ἂς ποῦμε γλώσσα ἐνὸς χωριοῦ, ἡ ὅ, τι χωρικὴ καὶ ἂν εἴναι. Νὰ γνῇ κανεὶς στὸ ταξιδεῖ μὲ τὸ γαρτὶ στὸ χεῖρ, δὲν κατ' ὁρθον τίποτος, καὶ ὅσοι ἐπαινοῦσαν τὴ δουλειάν μὲ τέτοιον σύστημα, χωρὶς νὰ σπουδάζουν πρῶτα καμμίαν δεκαετίαν χρόνια τὸ λίγο λίγο, ἔχασαν τὴν ὥραν τους. Χρειάζεται προτομῆσι καὶ γύμνασθον ἰδιαίτερον. Μὴ μέρη οἱ χωρικαὶ γλώσσες θὰ γίνοντο ἡ βάση τῆς γλωσσολογίας. Τί σημασία ἔχει τέτοιαν σπουδῇ, τὸ ξέρετε. Στὰ χωρία ἄρχισαν ὅλες οἱ γλώσσες νὰ μιλοῦνται καὶ ἀπὸ καὶ βγήκαν οἱ πῶς περιήμερες. Ἀπὸ τὰ διάφορα χωρία, ἔταν τὰ συγκαταστή τὸ ἐνὶ μὲ τῶν, εἶναι ποὺ θὰ διῶμε πῶς μορφοῦνται, πῶς γεννιῶνται, πῶς λίγο λίγο ἐκπλῶνονται, πῶς καταντοῦν οἱ γλώσσες νὰ εἶναι γενικαὶ καὶ ἀπὸ πόσα στάδια πέρασε ἕνας τύπος, πρὸ τοῦ νὰ φτάσῃ στὸ βαθμὸν ποὺ βλέπομε νὰ βρίσκεται τώρα. Δὲν ἔγω ἀνέχῃ καὶ σᾶς πῶς ποὺ ἡ ἀπτική, σὰν ποὺ τὴν ξέριον σήμερα καὶ σὰν ποὺ τὴν ἔγραψαν, εἴταν κοινὴ γλώσσα. Γεννήθηκε ὅμως στὰ χωρία καὶ τὰ διάφορα χωρικά (patois) ποὺ μιλοῦνταν τότες στὴν ἰταλικὴν συγκαταστήθηκαν, ἐνώθηκαν καὶ ἔγινον ἕνα γλώσσα τοῦ Σενονῶντα. Γιὰ τοῦτο ἡ ἀπτική ἔχει τόσες ἀνωμαλίας—οἱ κοινὲς γλώσσες εἶναι πάντα ἀνωμαλίες, γιὰτὶ παίρνουν ἀπὸ τὸ ἐνὶ χωρίον καὶ ἀπὸ τῶν, καὶ ἔτσι μορφοῦνται. Σὲ καὶ χωριοῦ μιλοῦν παστρικά τῇ γλώσσᾳ ποὺ μιλοῦνται ἐνὶ φωνολογικῆς ἡ μορφολογικῆς νόμος ἔχει ποτὶς ἐξαιρεση καμμίαν. Πάντα τὸν πρῶτον οἱ κοινὲς γλώσσες εἶναι γεμίστες ἐξαιρέσεις, γιὰτὶ ἀνακατάσταν τῇ γλώσσᾳ τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ ἄλλου χωριοῦ. Συγὰ ὅμως δύο χωρία ποὺ ἀνακατῶνται μὲ τέτοιον τρόπο, ἔχουν

(1) Ἐκαμαν καὶ ἄλλοι, μὲ δὲν ἀξίζει νὰ τοὺς λογαρίασωμε.

έλους διόλου αντίθετος φωνολογικούς νόμους και γραμματολογικό σύστημα που διαφέρει από τη μία άκρη στην άλλη. "Αν είταν ή έπιστήμη πιο προχωρημένη σε κείνα τα χρόνια, οι Άθηναίοι θά σπουδάζαν τὰ ιδιωτικά καὶ χωριστῶς, θά πρόσεχαν τὰ χωρικά που είταν τότες στην Άττική και θά μάς έσώζαν τη γραμματική τους. Τέτοιο βιβλίο θάξίζε Ξενοφώντος.

Δεν κατ'άλλαναν τότες ακόμη τί σημαίνει τέτοια μελέτη. Καί σήμερα μάλις τό μάθαμε. Δέ φτάνει νάχη κανείς, ψυχρά όσα χρειάζονται και ξεχωριστῶς σημαί με πολύπλοκο ἀρχαίοτο, για να σημειώσει τόν κάθε φτόγγυ που θάκούση, πρέπει αὐτοῦ να προσέχη και νάκούη καλά. Πολύ λίγο ξέρουν τότες με τί τρόπο μιλούν και μάλις παρατηρούν οι ίδιοι τους τύπους που συνηθίζουν και λέν. Πόσους άκούσα να με πούνε για καμία λέξη που τους ήλεγαν: «Οὐδέποτε λέγεται οὕτως!» Περνοῦσε μία στιγμή, και κεί που δὲν πρόσεχαν οι ίδιοι ήλεγαν τη λέξη σάν που τους την ειγνέ μάθει. Πόσες φορές ήσυχε να με πῇ κανένας φίλος: «Οὐδείς συνήθει να προσέχη έλους διόλου» Διοι τό λέγουσι με ω». 'Ός τόσο κι ο φίλος μου πρόσεχε έλους διόλου χωρίς ο ίδιος να τό ξέρη. 'Από τό περίεργο φαινόμενο τό βλέπουμε κι άλλου. 'Όσο δέ γράφικε μία γλώσσα ίσκι σάν που καλιέται, όσο δὲν είδε κανείς τί λέξες τυπωμένες στο χαρτί, δὲν μπορεί να τις θυμηθῇ. Δὲν που φαίνονται ὀρθές και για τοῦτο μήτε πιστέβει πως υπάροχουν. Μπορούσα πολλὰ να σῶς πῶ για τις δυσκολίες που θάπαντήση κανείς σε μία τέτοια μελέτη: είναι τόσο πολλές, που έπρεπε να γραφῇ ένας τόμος ἀλάκαρος για να δείξη με τί τρόπο καταντῇ δυνατό να συνάξουμε τους διάφορους τύπους, να σημειώσουμε τὰ «πρόσεντα έπη» τοῦ λαοῦ. Φτάνει ένας νέος νάρχισι να μάθῃ έπιστημῶν και τό βλέπει ἀμέλως. Νά συνάξη κανείς τραγοῦδια και παραμύθια πολύ πιο έρκολο δὲν είναι. Νομίζει ο καθένας που μπορεί να τό κάνει. Είναι λάθος. Πρέπει πρώτα να μελετήση πολλά άλλα πράματα και πρώτα ἀπ' όλα τη γλώσσα μας.

'Ός τώρα δὲν έγινε καμιά τέτοια συλλογή που νάχη καμιά φωνολογική αξία. 'Ο Σύλλογος, που ξέρει τι θά πῇ σωδερῇ μελέτη, θά δειχῇ μάλιστα να μορφώση μερικούς νέους, για να καταλάβουν τι είναι μια τέτοια δουλειά. Θά μάς σταίδη δύο τρεῖς νέους στην Έβρώπη. Πολύ έρκολα μπορούμε στο Παρίσι—θὰ είναι

βέβαια τό ίδιο και στη Γερμανία—να δίνουμε σημειωσις στο Σύλλογο για τόν τρόπο που θά σπουδάζουν οι νέοι, για τόν πόθο τους και την προκοπή τους. Παρατήρησαν—τό παρατήρησαν και γώ στην παράδοσή μου—πὺ ποτὶς κανένας Γραικὸς δὲν πάει νάκούση μαθήματα, άμα γίνεται λόγος σ' ένα μάθημα για τη μεσαιωνική και τη σημερινή ιστορία και γραμματική τῆς γλώσσας μας. Θάξεί που τέτοιον μάθημα δὲν τῶγε ανάγκη. 'Ο Γραικὸς αγαπᾷ να πιστέβῃ πως τὰ ξέρι όλα, και μάλιστα που ξέρει τὰ γραικικά. Μήτε στογάζεται που μπορεί να μὴ τὰ ξέρη. Στα μαθήματά μας ήρχονται Γάλλοι, Γερμανοί, Έλβετοί: Γραικὸς δὲν είδα. Είναι κακὸ πρῶμα δὲν είναι πολύ και για τῶγ μας. Είμαι βέβαιος που ο Σύλλογος θά τό διορθώση.

'Ο σκοπὸς είναι να μάθουμε τη γλώσσα μας. 'Έρχονται πολλοί νέοι στο Παρίσι και σπουδάζουν ο ένας νομικά, ο άλλος γαιτρική μηχανικοί και μάλιστα δικηγόροι θέλουν να γίνουν οἱοι. Δέ φτάνει. 'Ας σπουδάζουν που και που λίγη γλωσσολογία. 'Απὸ είναι ή βάση σπουδῶν με τη γλωσσολογία φωτίζεται και κάθε άλλη έπιστήμη, ἀπὸ ένα έθνος πρέπει πρώτα πρώτα νάχη μια γλώσσα δική του, για να καλλιέργηση κάθε τέχνη. Να σῶς πῶ όλα την ἀλήθεια, πολύ λυπούμαι.—Ίσως μάλιστα και ντρέπεται— που δὲ βλέπω ποτὶς στο μαθημά μου να ένα γραικοπαίδο. 'Απείρωσα τη ζωῇ μου στη μελέτη τῆς ἑθνικῆς μας γλώσσας. Είναι καλὸ αἶμα μας να τό ξέρουν. 'Αντίς να λέν κάθε ὥρα: «'Η γλώσσα μας δὲ γράφεται» είναι ἀκανόνιστη και πειστική δὲν έχουμε γλώσσα», θὰ είταν πολύ πιο φρόνιμο και θά ταίριαζε παραπάνω νάκούσιν πρώτα τι λένε γι' ἀπὸ τό ζήτημα ὅσοι τόκαμαν ἔργη ζωῆς κ' ἱσως κατι πούουν και νειοί.

Ένας γλωσσολογικός χάρτης τῆς γραικικής θά γίνη με τό σύστημα που είπαμε, όταν πῇση κανείς και συνάξη όλα τὰ χωρικά. Τῇ βορεινῇ και μεσηβρινῇ Γαλλίᾳ τὴν ξεχωρίει ένας ποταμός, κ' ἱτσι βλέπουμε ἀπὸνω κάτω τὰ φυσικά σύνορα τῆς βορεινῆς και τῆς μεσηβρινῆς γαλλικῆς. 'Ο λόγος είναι να βρούμε τέτοιον γλωσσολογικὸν σύνορα και για τὴν Έλλάδα, να βάλουμε χωριστὰ κάθε γλωσσικὸν σύστημα. 'Όση διαφορὰ έχουν οι νεολατινικὲς γλώσσες ἀναμεταξύ τους, τόσο διαφορὰ κι ακόμη μεγαλύτερη θάπαντήσουμε στην Έλλάδα. Ίσως ο τονισμός θά μάς δώση τό σωστό πύροισμα και θά διακρίνη τὴ μία γλωσσική χώρα ἀπὸ

τὴν ἄλλην. Συμπεραίνω ὁ τονισμός τῆς ὀξείας ποῦ λέγεται, νὰ μὴ γράφηκε παντοῦ στὴν ἰδίαν ἐποχὴν. Μπορεῖ καὶ σήμερον νὰ σώζεται πονοθενά. — Ἐκεῖ ποῦ ἔμεινε πρῶτο καὶρὸν, θακούγεται καὶ σήμερον διαφορετικὴ προφορά καὶ θὰ βρισκόνταν τύποι ποῦ ἄλλου δὲν μπορεῖ νὰ βρεθοῦνε.

Μὲ τὴ γενικὴ γραμματικὴ θὰ καταλάβουμε καλὰ καὶ τὴν κοινὴ γλῶσσα. Εἴπαμε ποῦ καθὲς κοινὴ γλῶσσα εἶναι ἀνώμαλη. Ἡ ἄττικὴ εἶχε τοὺς τύπους *ποτίσω, καλέσω* κοντὰ στοὺς τύπους *φιλήσω, ποιήσω* καὶ ἄλλους τέτοιους, γιὰ τὴν ἀρχαίαν εἶχε ἀνακατώως τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο πρὸς τὰ διαφορὰ συστήματα τῆς *-εὼ-ω* συζυγίας. Μὲ τὴν ἰδίαν τρόπον καὶ ἡ σημερινὴ μὲς τὴν κοινὴ γλῶσσα συνθίβει τύπους ἀντίθετους. Ὁ λόγος ὁ κόσμος θ' εἶναι ἐγὼ — ὡς τόσο παντοῦ παραδεχόντανται τοὺς τύπους *λέμε, λέτε, λέει*. Κατάντησαν τυποὶ γενικοὶ καὶ ἀπὸ καθὲς ἀνθρώπου μπορεῖ νὰ τοὺς ἀκούσεται. Δὲν εἶναι ὅμως σωστό νὰ βρισκόντανται τέτοιοι τύποι στὸ ἴδιον στόμα ὅπου ξερεῖ τὸ *λέμε*, ἔπρεπε νὰ ξερεῖ καὶ τὸ *εὼ* ἀντὶ τῆς *εὼ* ὅπου πάλιν θὰ πῇ *εὼ*, ἔπρεπε νάχη πρῶτον, δεύτερον καὶ τρίτον πληθυντικὸν πρόσωπον *λέγομεν, λέγετε, λέγει*. Οἱ τύποι *λέμε, λέει* ἄρξαν ἀπὸ τὸ δεύτερον πρόσωπον τοῦ πληθυντικοῦ *λέγετε* μὲ τοὺς γενικοὺς νόμους, δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ συλλογιστῇ μίτη μὴ στιγμὴ ποῦ τὸ *λέγομεν* καὶ *λέγου* ἔγιναν κατεστρεῖας *λέει* καὶ *λέμε*. Πρῶτον τὸ *λέγετε* γίνεταί *λέετε* καὶ τότες μόνον μπορεῖ νὰ γίνῃ *λέτε*. Ἀπὸ ὅμως ἔχομεν τὸν τύπον *λέτε*, καταλαβαίνουμε τοὺς ἄλλους — τὸ *λέτε* κλίνεται ουσιακὰ *λέ-ω, λέ-εις, λέ-ει* (τύπος τῆς κοινῆς) ὁ τύπος *λέ* εἶναι συνηρημένος), *λέ-με, λέ-ετε* ἢ ῥίζα τοῦ *λέμε* γίνεταί τότες *λέ-* μὲ τὴν κατάληξιν *-ω, -εις, -ει, -με, -τε, -ει*, ὁ ἐκστῶτας δὲν μπορεῖ νὰ καταντήσῃ παρὰ *λέμε* κτλ. Μὰ ἐνὶ τούτοις *λέτε* μπορεῖ μόνον νὰ γράφῃ σὲ μίαν χώρα ποῦ δὲ θέλει γ' μέσα σὲ δύο φωνήεντα, σὲ μίαν χώρα στὸν τόπον ποῦ μιλῶν ἐστὶ γ' σ' ἓνα χωρίον ποῦ ὁ καθένας θὰ πῇ *εὼ, λέος, λαός* (λαγός), *ἀόρι, ἄουρος, ἀελάδα*, καὶ μέλιστα *ἀκούω, κλάω, καὶω* κτλ., κτλ. Ἐκεῖ ποῦ λέν *εὼ*, θὰ ποῖν *ἀελάδα, ἄουρος, ἀγέρι, λαγός, λέος*, καὶ μέλιστα *λαγός* (λαός), *γαγός* (ναός), *Θεός* (Θεός), *ἀκούω, κλαίω, καίω*, γιὰτὶ πάντα μέσα σὲ δύο φωνήεντα θακούσθαι καὶ τὸ γ'. Βλέπετε ὅμως ποῦ εἶναι δύο φωνολογικὰ συστήματα ὅπου διόλου διαφορετικὰ ἓνα σύστημα ἢ ἀντανύματα *εὼ*, ἄλλο σύστημα τὸ ῥημα *λέμε* κτλ. Ἡ κοινὴ γλῶσσα πῆρε τύπους

καὶ ἀπὸ τὰ δύο συστήματα τὰχι ἀνακατωμένα καὶ τὰ δύο ἂν πᾶτε στὰ χωριά, θὰ διῇτε τὸ κλέβει σύστημα στὸν τόπον του. Ἀπαρτίττα καὶ ἀκάματα, ἐκεῖ ποῦ λέν *εὼ*, θὰ ποῖν *ἄουρος* ἐκεῖ ποῦ λέν *εὼ*, ἄλλο δὲ θακούσεται παρὰ *ἄουρος* (1). Οἱ μόνες ὁρθές, θέλω νὰ πῶ οἱ μόνες κανονικὲς γλῶσσες εἶναι οἱ χωριανές, εἶναι τὰ χωριά (*patois*). Στὰ χωριά, μήτε οἱ φωνολογικοὶ μήτε οἱ ἀναλογικοὶ νόμοι γνωρίζουν ἀπὸ ἐξαίρεση. Στὶς ἀρχαῖες γλῶσσες, μὲς φαίνεται ἀκατοπες ποῦ ἀρτοὶ οἱ φωνολογικοὶ νόμοι δὲν ἔχουν πολλὰ σταθερότητα καὶ μερικοὶ γλωσσολόγοι στὴν Ἑβραϊκὴν θὰ εἶναι ποῦν ποῦν δύο τύποι ἀντίθετοι βρισκόνταν στὴν ἰδίαν γλῶσσα. Ξεχνῶν ὅμως ποῦ ξέρομεν μόνον τὴν κοινὴν τὴν ἀρχαίαν ἢ ἔξαρχα τὰ χωριά κινεῖς τῆς ἐποχῆς, θὰ βλέπαμε ποῦ ἓνας νόμος φωνολογικός καὶ στὶς ἀρχαῖες τῆς γλῶσσας δὲ σάβηθε. Εἶναι ἀλλήθεια ποῦ πρέπει κανεὶς νάχη πολλὴ μέθοδος γιὰ τέτοια μέλιστα ἄχαρνα σ' ἓνα χωρίον θακούσθαι ἔναν ἀνθρώπου νὰ πῇ *εὼ* καὶ ἔναν ἄλλο νὰ πῇ *ἄουρος*. Μάλιστα μπορεῖ ὁ ἴδιος χωριανὸς κάποιον νὰ πῇ *εὼ*, κάποιον *εὼ*. Γιὰ τοῦτο πολλοὶ χωριανοὶ, ὅταν τοὺς ῥωτᾷτε γιὰ καμιά λέξη, εἰς ἀπάντησιν «Κ' ἐστὶ τὸ λέν καὶ ἐστὶ». Εἶναι λάθος. Οἱ νεοὶ ποῦ συνάχουν τύπους μὲ τέτοια ἰδέα καὶ νομίζοντες τότες ποῦ ἡ γλῶσσα τοῦ χωριοῦ ἔχει δύο τύπους διαφορετικούς γιὰ

(1) Ὁ σοφὸς μου φίλος K. Krumbacher ἔγραψε μὲ πᾶν σφαιρικὴν μελέτη γιὰ τὸ γ'. Ein irrationaler Spirant im Griechischen, München, 1886. Ὁ K. Krumbacher γράφει ποῦ στὴν ἰδίαν χώρα κλίνουν ἀκούω, ἀκούεις, ἀκούει ἢ ἀκούω, ἀκούεις. Τέτοια ἀνωμαλία δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχῃ παρὰ στὶς κοινὲς ἢ κεντρικὰς γλῶσσας, καὶ ὁ Krumbacher παρατήρησι μόνον τῆς κεντρικῆς γλῶσσας. Καὶ ὅτι δὲ βρισκόνταν μοναχὰ στὶς πολιτείας καὶ τὰ χωριά μπορεῖ νὰ εἶναι κεντρικά. Μάλιστα στὰ νησιά, καθὲς νησιώτικα εἶναι κέντρο καὶ ἡ γλῶσσα καθὲς πρωτεύουσας εἶναι κοινὴ. Ὅπου ἔχει ἡμέτερον, λιμένα, καράβια, οἱ γλῶσσες εἶναι πάντες γλωσσάμενες. Ἄν πᾶτε, π. γ., στὴ Λιὸν, δὲν πρέπει νὰ γράψετε τὰ χωρικά στὴν χώρα στὴν χώρα θὰ βρῆτε δύο τρεῖς ἰδιωτισμούς, σὺν τὸ πάμμεν, τὸ ἵντα καὶ ἄλλα τέτοια πολὺ γνωστὰ μὲ ἡ γλῶσσα εἶναι κοινὴ. Ἄν πάμε πάλιν στὰ χωριά, καὶ καὶ θέλει μεγάλο κόπον γιὰ νὰ ἐκταλέγῃ κανεὶς τὴν ἀπὸ τὴν γλῶσσα τοῦ χωριοῦ. Πολλὰ χωριά ἔχουν ἡμέτερον ἀνάμεικτον τοὺς καὶ τότες γράναι γιὰ νὰ γράψῃ ἡ γλῶσσα. Παρατήρησις μέλιστα ποῦ, ἅμα βγῇ ὁ χωριανὸς ἀπὸ τὸ χωριὸν του, ξεχνᾷ τὰ χωρικά του καὶ διγύς ὁ ἴδιος νὰ τὸ παρατηρήσῃ, πᾶναι καὶ μελετᾷ κοινὴ γλῶσσα. Χρειαζεται βέβαιον γιὰ νὰ πῇ κανεὶς ὅσα ἔχει νὰ πῇ γιὰ τέτοιον ἀνταίμακτον καὶ νὰ διερῇ τὴν δυσκολία τῆς μελέτης ἀρετῆς.

νά πῃ τὸ ἴδιο πρῶμα, θά κίμουν πολὺ πύ φρόνιμα νά παρατήσουν τὴ δουλειά, γιατί ἡ δουλειά τους δὲ θάξῃ. "Οταν καταλάβῃ κανεὶς τὸ γραμματικὸ σύστημα ἐνὸς χωρίου, θά διή ἀμέσως πού τέτοια διγλωσσία δὲν ὑπάρχει καὶ πού εἶναι πάντα μόνο ἕνας κανονικὸς τύπος. "Ο σκοπὸς εἶναι ἴσια ἴσια νά διακρίνῃ ποῖος εἶναι πού εἶναι ὁ ἐντόπιος τύπος καὶ ποῖος εἶναι ὁ ξένος. "Αμα κάμῃ ἀφτὴ τὴ σημαντικὴ διάκριση, θά καταλάβῃ πού ἕνας ἀπὸ τοὺς δύο τύπους εἶναι ὁ σωστός καὶ πού ὁ ἄλλος εἶναι μαθημένος ἀπ' ἄλλου (1). "Αμα εἶναι ἔτσι, κ' ἡ γλῶσσα τοῦ χωριοῦ δὲν εἶναι πιά χωριστὴ γλῶσσα κατὰ τὴν καὶ κείνη γλῶσσα κοινή.

"Ωπου νά γίνῃ γιὰ τὰ διαφορὰ χωρικά πού μιλοῦνται σήμερα ἐνὰς γενιᾶς καὶ ἄλλης, ὥσπου νά φανῇ τέτοιο βιβλίο — τέτοιο μνημεῖο! — χρειάζονται χρόνια καὶ χρόνια. Πρέπει κανεὶς νά πᾶρ καὶ τὸν τύπο τῆς ἀρχαίας, νά διῇ τὴ ἐγινε στὸ μεσαιῶνα, ἔπειτα νά μᾶς πῶς μεταμορφώσεται ὁ ἴδιος τύπος σ' ἄλλη τῇ. Ἑλλάδα θά μᾶς ἐξηγήσῃ καὶ τὸν ἀρχαῖον τὸν τύπο καὶ ὅλους τοὺς κανονισμοὺς μὲ τὴ σειρά τους. "Ετσι θά βλέπουμε ὅλη τὴν ἱστορικὴ σειρά τῆς ἑλληνικῆς ἀπὸ τὰ παλιὰ τὰ χρόνια ἴσια μὲ τὴν ὥρα πού μιλοῦμε. Τέτοιο ἔργο μπορεῖ νὰ γίνῃ νῦν καρδιᾶς καὶ κεφαλῆς. Εἶναι μιά χαρὰ νά φανῇ κανεὶς πρῶτος στὴν ἐπιστήμη καὶ νά κάμῃ πρῶμα πού δὲν τοῦκαμε κανένας πρῖν. Πρέπει νά ξεπεράσῃ ὅσους ἔγραψαν, ὅσους μελέτησαν τὴ γλῶσσα. "Ο πατριωτισμὸς θά τοῦ δώσῃ δύναμιν, πόθον καὶ φωτιὰ. Δὲ θάξῃ πρόληψιν καμιά. Δὲ θά γυρεῖθῃ στὴ γλῶσσα μας δορισμοὺς ἢ ἀνύγιους τύπους. Θά θέλῃ νά ξέρῃ μόνο τὴν ἀλήθειαν, γιατί ἡ ἀλήθεια βγαίνει πάντοτε πύ ὥρα ἀπὸ κάθε φαντασία, ὅσο νόστιμη καὶ ἐν εἶναι ἡ φαντασία. Χάρη στὴν ἀλήθειαν, βλέπουμε καὶ στὴν ψυχὴ μας μέσα καὶ στὸν ἄλλον τὴν ψυχὴ.

Σὶ καμιά ἐκατοστὴ χρόνια — μπορεῖ καὶ παραπάνω! — ἴσως βρεθῇ καὶ γιὰ τὴ γλῶσσα μας κανένας Διὸς, κανένας Bopp ἢ κανένας Grimm, ὅς εἶναι καὶ κανένας Vuk Stefanowitch. Γιὰ τὴν ὥρα, ὅς κάμουμε τὴ μικρὴ

σύνομη γραμματικὴ πού ὅςς ἔλαγα. Πόσους θάρρησιν ἐνὰ τέτοιο βιβλιαράκι! "Οσοι καταφρονοῦν τὴ γλῶσσα μας — ἐν εἶναι καὶ τέτοιον — θά χαροῦν καὶ εἰναι, γιατί τοῦλάχιστο θά μάθουν τί εἶναι ἀφτὴ ἡ γλῶσσα πού καταφρονοῦν καὶ δι' ἡ τὴν κατηγοροῦν πιά χωρὶς νά τὴν ξέρουν. "Ο λόγος εἶναι νά πᾶρ κανεὶς τοὺς κοινούς τύπους καὶ νά τοὺς βάλῃ ὅλους μὲ τὴ σειρά τους. Τὸν πατέρα, τὸν ἔχει καὶ ὁ τύπος ὀνομα ξεχωριστό· ὁ ἕνας θά πῇ πατήρας, ὁ ἄλλος κίρης, τάρης, γέτης, ἀφέτης, ἀφές, μπαμπάς (1). "Ο κοινὸς τύπος πού καὶ Γραικοὺς θά καταλάβῃ καὶ θά μπορεῖσιν νά πῇ, εἶναι ὁ τύπος πατήρας, ἴσια ἴσια γιατί εἶναι τύπος τῆς κοινῆς συνήθειας. Τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὴν κλίση· τὰ οὐσιαστικὰ μέρα, μέρας, γλῶσσα, γλώσσας, λόγος, λόγον, λόγος, λόγους, ὄραο, ὄραον, πρᾶμα, παιδί, πατήρας, ῥάχη, ῥάχης, τάρηρο, οἱ ἀντωνυμίες, τὰ ῥήματα, τὰ ἐπίθετα, κλίνονται παντοῦ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο κ' ἔχουν τύπους κοινούς πού τοὺς ξερεῖ ὁ καθένας (2).

(1) Στὴν Πόλιν μάλιστα, ὅταν εἶναι πολλὰ παιδιὰ σ' ἐνα σπίτι, λέν, μιλώντας γιὰ τὸν πατέρα, ὁ ἴδιος. Σάργανό το μὲ τὴν ῥάχη Ἄλτος ἔρη.

(2) "Οπου ἔχῃ τέτοια γραμματικὴ δὲ γνωρίζῃ, πιστεῖται, τοὺς φωνολογικοὺς νόμους τῆς κοινῆς καὶ θά μπορεῖ νά ξεχωρίσῃ καὶ νά διακρίνῃ τοὺς τύπους τοῦ λαοῦ ἀπὸ τοὺς τύπους τοῦ καλοῦ. "Οπου βρῇ στὴν κοινὴ τοὺς τύπους διαφορετικούς γὰ τὴν ἴδια λέξη, θά πᾶρ φωνικά τὸν τύπο τὸν δημοτικὸν καὶ θά ξέρῃ ποῖος εἶναι ὁ ἀληθινὸς ὁ τύπος. Στὴν Πόλιν, π. χ., ὅλοι σήμε μὲ λέν καὶ μάγερας καὶ μάγερας. Πρέπει ἀμέσως νὰ καὶ ἀδελφοὺς πού ὁ τύπος μάγερας εἶναι ὁ μόνος κανονικὸς καὶ νὰ δώσῃς γιὰ ποῦ λέγοι μ' προστά οἱ ρ, ὅταν εἶναι ἄτονον, γίνετα ταχυτικὴ (καὶ ἐξαιρεση θῆξιν τὸ λόγο τῆς). "Ο τύπος μάγερας, μὲ ι, εἶναι τύπος γαλασμινοῦ· λέν τὸ καὶ γιὰ τὸ γράμ ι. "Οταν ἔξῃ κανεὶς λίγη γλωσσολογία, ἔρρεκα βρεῖται τὸ τέτοιο. — Δὲν ἔχει νά πῇ πού ἡ κοινὴ γλῶσσα παρὸς ὅσους διὰ διαφορὰς δημοτικῶν τύπους γιὰ μὴ μόνον λέξι, ἀγαπᾶω, ἀγαπᾶω, εἰπότες, εἰπότες κτ. Οἱ ἀργαῖοι καὶ κείνοι ἔγραψαν καὶ μείζοντες καὶ μείζοντες καὶ ἔλλα τέτοια χιλιάδες· μάλιστα ἔγαν καὶ πολλὰ δευτερόκλιτα. "Ο τι καὶ ἐν πῇ κανεὶς γιὰ τὴ γλωσσικὴ παικίλια πού ὑπάρχει σήμερα, δι' ἡ βρῇ τοὺς πού νά διαφέρουν περισσότερο ἀπὸ τὸν ῥόνομα καὶ πῶς. Ποῖς μπορεῖ νά καταλάβῃ, ἂν δὲν τῶμας, πού π.λητικός καὶ π.λατικός εἶναι ἡ ἴδια λέξη; "Αφτὴ ἡ παικίλια εἶναι πλοῦτος· δὲν ταυρίζῃ νά τὴν κατηγοροῦν καὶ πολὺ πύ σωστό εἶναι νά τὴν σπουδάζουμε. "Η κοινὴ γλῶσσα ἐν ἔχει τέτοια παικίλια, ὅπως κ' ἡ ἀρχαία ἡ κοινὴ δὲν τὴν ἔχει. "Ακόμη καὶ ὅταν παίρουμε διὰ τύπους πού διαφέρουν ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον, οὐκ τὸ μείζονος καὶ μείζονος, ὁ σκοπὸς εἶναι οἱ τύποι πού συνηθίζουμε νά εἶναι ἀληθινὰ δημοτικοὶ καὶ ὅχι φερεδοδημτικοὶ σὰν πού εἶναι ὁ τύπος μάγερας.

(1) "Οποῖος θέλει νά βεβαιωθῇ πού εἶναι τόντες ἔστι τὸ πρῶμα, ὅταν νά προσέξῃ καὶ θά τὸ καταλάβῃ. "Οταν εἶας χωριστὸς λέει ἐγὼ καὶ ἐγώ, ἀκούω καὶ ἀκούω, θά πῇ ὃ πού ταῖς λέγει ὁ ἴδιος ὃ πού ἔξῃς μ' ἄλλους χωρικούς πού ταῖς λέγει μ' ἔγραψαν ἔστι ἔχοντες τύπους στὸ χωριό. "Αμα βωτῇ καὶ μᾶλλον, θά διῇ πάντα πού εἶναι μιά τέτοια αἰτία σὴ μέση.

(Ἑλλ. Φιλολ. Σύλλογος, Εἰκοσιμενταετηρίδος.)

Εἴταν πρώτα συνθέσει νὰ γράφονται τέτοια βιβλία. Στὰ χίλια πεντακκίσια τριάντα ὁ Σοριανὸς ἔκαμε μίαν πολὺ καλὴν γραμματικὴν τῆς γλῶσσας μας· στὰ χίλια ἑξακκίσια τριάντα ἔχῳ ἔβγαλε ὁ Πόρτιος τὴ δική του Γραμματικὴν τῆς ῥωμαϊκῆς γλῶσσας καὶ τὴν ἀνέφαινε στὸν Καρδινάλιον Δούκα τοῦ 'Ρυγελίου. Δὲν πρέπει νὰ κοπῇ μίαν τέτοια σειρά. Ἄς κάμουν ἄλλοι ἄλλες. Δὲν μπορούμε πιά νὰ μετρώσουμε βιβλία στὸ Δούκα τοῦ 'Ρυγελίου· ταξιμερώνουμε στὸ ἔθνος πού τᾶκει πιωτέρα ἀνάγκη. Τοῦ Πόρτιου ἡ Γραμματικὴ, ἂν τὴ διορθώσουμε τοῦ καὶ ποῦ, μπορεί καὶ σήμερα νὰ φανῇ χρησιμὴ καὶ νὰ τὴν ἔχῃ ὁ καθένας γιὰ προγερο δόγμα. Μόσω ἤθελα καὶ τὶ καλὸ θὰ εἶταν νὰ γράφονταν καμιά τέτοια γραμματικὴ καὶ σ' ἄφῃ μας τὴ γλῶσσα! Τὸν περασμένο χειμῶνα ὁ κ. Wilhelm Meyer, καθηγητὴς στὴ Γένα, πού γιὰ μὲν ἀλλήν μου τιμὴ στάλθηκε μαθητὴς μου καὶ πρῶτος ἕνας ἀπὸ τοὺς πύθωνοι τοῦ γλωσσολογίου τῆς Γερμανίας καὶ τότες μάλιστα στὰ νεο-λατινικά, ξανατυπώνει τοῦ Πόρτιου τὴ Γραμματικὴν, μὲ σκόλια καὶ σημειώματα. Τὰ σημειώματα θὰ εἶναι σὰ μιά ἄλλη Γραμματικὴ. Τὸν εἶχα σπασίει νὰ κἀμῃ καὶ τὴν ἔδωκε καὶ τὰ σκόλια. Μὲ ζήτησε ποῦ ὁ Πόρτιος ἔγραφε τὴ γραμματικὴν τοῦ στὴ λατινικὴ γλῶσσα· θὰ εἴταν καλὸ νὰ τὴ μετῴραζε κανένας γραικικῶς, γιὰ νὰ ζήρουμε καὶ μεις τί γράφονται γιὰ τὴ γλῶσσα μας. Τοῦ Πόρτιου τὸ πρωτότυπο βιβλίον εἶναι δυσβέβητο. Ὁ Δουκάρχης πῆρε τὴ Γραμματικὴν τοῦ Πόρτιου καὶ τὴν τύπωσε στὴν Εἰσαγωγὴν τοῦ Λεξικοῦ του· μ' ἄρτο δὲν ἔγινε ὅμως λιγώτερο σπάνιον, γιατί ὁ Δουκάρχης ὁ ἴδιος εἶναι σπάνιος, κοστίζει ἀκριβὰ καὶ δὲ βρίσκεται στὰ χεῖρά τοῦ καθενός.

Τὸνομα τοῦ Δουκάρχης εἶναι κακμὸς μου καὶ χερό μου. Εἶναι χαρὰ μου, γιατί πολὺ μὲ χρησιμοῖται τὸ Λεξικόν του. Εἶναι ὅμως καὶ κακμὸς μου. Ὅσο τὸ βλέπω, λυποῦμαι ποῦ δὲ βγαίνει σήμερα κανεὶς νὰ μᾶς ξαναδώσῃ ἕναν ἄλλον Δουκάρχην—ἢ νὰ φανῇ καὶ καλύτερος ἀπὸ τὸ Δουκάρχη. Τὴν ὕλη τὴν ἔχει. Ἐγὼ πρῶτα πρῶτα τὸν ἴδιον τὸ Δουκάρχη. Ἐγιναν ἀπὸ τότες, καὶ ἀκόμη πρὶν, πολλὰ γλωσσάρια. Τοῦ Σοριανὸν τὸ Λεξικὸν εἶναι βιβλίον τὸ πύθονοιο ἀπ' ὅλα καὶ πᾶσι τὰ γραικικὰ ἐπιστήμη. Εἶναι καὶ τοῦ Πόρτιου, τοῦ Μέρσιου, τοῦ Σομαβέρου· εἶναι τὰ διάφορα ἰδιαιτέρως γλωσσάρια ποῦ

βρίσκονται σκορπισμένα ἢ σὲ γλωσσολογικὰ μελέτας ἢ σὲ συλλογὰς. Ὁ λόγος εἶναι νὰ τὰ μαζώξῃ κανεὶς καὶ νὰ τὰ βάλῃ ὅλα σ' ἕνα σῶμα. Πρέπει πολλοὶ σοροὶ καὶ νὰ γράψουν τὴ δουλειὰ, γιὰ νὰ καταφέρουν τέτοιο ἔργον. Ἐνὰς δὲ φτάνει. Χρειάζεται νὰ κολοιούησθαι κανεὶς καὶ ἕνα σύστημα μεθοδικόν. Γιὰ καθὲν λέξην πρέπει νὰ γίνῃ μελέτη ξεχωριστή. Ἐξέρχουσιν ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν. Θὰ διοῦμε τί σημασία εἶχε μίαν λέξην στὴν ὁμηρικὴ ἢ στὴν κλασσικὴ ἐποχὴν, πόσες διάφορες σημασίας πῆρε κατόπι, ποῖα μῖσα σ' ὅλες ἔμεινε καὶ ποῖα σημασία χάθηκε, πῶς λίγο λίγο ἔλαβε μίαν λέξην καινούριον χρωματισμόν, τὰ στάδια ἀπὸ ποῦ πέρασε καὶ τὴν ψυχολογικὴν τῆς σειράν ὡς πού νὰ καταντήσῃ στὴ σημερινὴ τῆς σημασίαν. Τότες βλέπουμε πόσες σημασίας ἔχει μίαν λέξην στίς διάφορες γραικικὰς χώρας καὶ ποῖα εἶναι ἡ κοινὴ, ἢ συνηθισμένη σημασία. Ὁ λεξικογράφος μας θὰναφίρῃ τὰ κείμενα, τὰ μεσαιωνικὰ χειρόγραφα, θὰ πῇ τὸν ἀριθμὸν τοῦ κωδικίου, τὸ φύλλον καὶ τὴν ἀράδα, θὰ κἀμῃ ὅ τι δὲν ἔκαμε ὁ ἴδιος ὁ Δουκάρχης. Ἐτσι, σὰ μὲ τὴ Γερικὴ Γραμματικὴν, θέρουμε ἕναν ἱστορικὸν καθρέφτη ὅλης τῆς ἑλληνικῆς, ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ἵστα μὲ τώρα.

Συγκριτικὴ σημασιολογία ἢ σημασιολογία μπορεί νὰ γίνῃ μόνο μὲ τὰ λεξικά· καὶ μᾶς χρειάζονται λεξικά γιὰ νὰ καταλάβουμε τὰ μεσαιωνικὰ κείμενα. Συγνὰ μᾶς ἔρχεται δύσκολον νὰ πορασίσουμεν ἂν ἡ τᾶδε λέξη στὰ χίλια καὶ χίλια διακκίσια ἔχει πάντα τὴν ἀρχαίαν τῆς σημασίαν ἢ ἂν πρέπει νὰ τῆς δώσουμε τὸ νόημα πού ἔχει σήμερα (πρὸβλ. τὸ ῥῆμα πρόσεχε τοῦ Σπανου Α', 9). Ἀπὸ διοῦμε ποῖα εἶναι ἡ συνηθισμένη τῆς καὶ κοινὴ σημασία, τὰ κείμενα τῆς ἰδίας ἐποχῆς, τότες βγαίνει ἀμείσως τὸ νόημα. Θέλωμε μὲς λεξικά, γιὰ νὰ τὸ μᾶθουμε γρήγορα καὶ ἀπὸ μίαν ματιὰν. Τὰ μεσαιωνικὰ κείμενα θὰ μᾶς δείξουν καὶ σὲ ποῖα ἐποχῇ ἄρρισαν πολλὰς λέξεις καὶ γίνονται ἑλληνικὰς ἀπὸ ξένες πού εἶναι ἄλλες. Καθε γλῶσσα

(1) Essais de grammaire historique de néo-grecque, Tom. I, σελ. 245—250. Προσπαθῶν ἀποδείξαι ποῦ ἡ ὀνομασία ἔλην λέξη εἶναι ἕως γραικισμὸς ἀλλὰ ποῦ γιὰ τὴν κοινὴν χρῆσιν δὲν ἔχει κανένα νόημα, μὲ βλέπω ποῦ ὁ κ. Καρδινάλιος δὲν τὸ κατάλαβε. Θύμιστε, εὐχαριστῶ. Ἐκεῖ ἐπισημαστικὰ σημεία, δὲν ἀπέδωκε ὅμως πῶς ἔλαβε. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ποῦ ὁ λαὸς δὲν ἔβριε ἕντες λέξεις ὡς λέξεις λέει, τίς ἔχει σὰ δικὰς τοῦ. Πῶς ἕνας λόγιος ἢ ἕνας γραμματικολόγος σκαλίζει στὰ βιβλία καὶ μᾶς βγαίνει μὲ τὸ νοῦν του μίαν λέξην ἔλην, δὲν ἔχει νὰ κἀμῃ· ὁ λόγιος ἔβριε μᾶς λέει ποῦ τὸ σερβόβιον εἶναι ἔλην, ὁ ὡς τόσο εἶναι γραικικόν. Διὲς παρακατέω.

πλουτίζει μ' άλλες γλώσσες και πληθαίνει το λεγτικό της. Γιὰ τὴν ἀρχαία, δὲ θὰ μπορούσε νὰ μάθῃ κανεὶς ἀπὸ ποῦ τῆς ἦρθαν κατὰ ξένες λέξεις, σὰν ἀνθρώποις, Ἀθηναῖοι κτλ. Τὸ μόνο ποῦ μὴδὲν νὰ πῇ μὲ βεβαιότητα ἡ σημερινή μας ἐπιστήμη, εἶναι ποῦ οἱ λέξεις ἀνθρώποις, Ἀθηναῖοι καὶ κατὰ ἄλλα γεωγραφικά ὀνόματα, δὲ φανούντων ἑλληνικῆς λέξεις. Ξένες λέξεις καὶ ρίκες εἶχαν καὶ οἱ ἀρχαῖοι· εἶναι μάλιστα πολὺ πιθανὸν νὰ τις ἦσαν ἀπὸ τὰ πρὶν παλιὰ τὰ χρόνια, γιατί κ' οἱ Ἕλληνες γινώσκον ξένους λαούς, ξένα ἔθνη, εἶχαν ἐμπόριον μὲ πολλοὺς ξένους, καὶ πρὶν ἔρθον ἀλλοὶ στὴν Ἑβρώπη, μπορεῖ σπὸ δρόμο τους κάμποσα νὰ μάλωζαν ἀπὸ δῶ κ' ἀπὸ καὶ, μπορεῖ καὶ στὴν Ἑλλάδα, ποῦ κάθισαν, κάμποσα νὰ πῆραν ἀπὸ τοὺς πρώτους κάτοικους ποῦ νίκησαν οἱ πρῶτοι οἱ μας. Δὲν ξέρουμε ὅμως ἀκριεστὰ τὴ γλῶσσαν του· γὰρ νὰ προσδιορίσουμε, κάθε φορά ποῦ ἀπαντᾷμε μέσα της κατὰ παραξένες λέξεις, τί εἶναι καὶ τί δὲν εἶναι ξένες παραγωγῆς. Θὰ μᾶς εἶναι πολὺ πρὶν ἔρκοιο γιὰ τὰ γραικικά νὰ βρούμε τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ ἐτυμολογήσουμε κάθε λέξη. Μπορεῖ κανεὶς γιὰ τὰ γραικικά νὰ διακρίνῃ τρεῖς διαφόρες ἐποχές, ποῦ πῆρε λέξεις ἡ γλῶσσα μας ἀπὸ ἄλλες γλώσσες καὶ μάλιστα ἀπὸ λατινικῆς γλώσσας· α') τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχὴ. Οἱ Ῥωμαῖοι μᾶς ἔδωσαν τὰ ὀνόματα Γερνάρης, Φλεβάρης, Μάρτης, Ἀπρίλης, Μῆνης, Γιοῦνης, Ιουλῆς κτλ., Κωνσταντῖνος, ἀκουμπῶ, πόρτα (1)· β') τὴ γράικικὴ ἐποχὴ. Οἱ σταβρορορίες εἰσαῖσαν κάμποσα στὴ γλῶσσά μας, καὶ πρέπει νὰ κάμουμε τμήμα ξεχωριστὸ γι' αὐτὴ τὴν περίοδον τῆς ἱστορίας μας· γ') τὴ μεταγενέστερη ἡ σημερινὴ ἐποχὴ. Γιὰ τὴν γ' καὶ τὴ β' ἐποχὴ χρειάζεται μεγάλη προσοχή. Ὅταν πῇ κανεὶς γιὰ μιὰ λέξη ποῦ εἶναι γραικικὴ, εἶναι πάν νὰ μὴν ἔλεγε τιποτις. Ἡ ἐπιστήμη ἄλλο γινώσκει· θέλει νὰ προσδιορίσουμε ἂν εἶναι ἡ λέξη ἰταλική, γαλλικὴ ἢ ἰσπανικὴ· εἶναι μόνο θὰ μάθουμε περίεργα ἱστορικὰ, φρονετικὰ, νομολογικά, πολιτικὰ διδόμενα, καὶ θὰ καταλάβουμε τί φωνολογικοὺς νόμους ἔχουν καὶ τὰ γραικικά κ' οἱ λατι-

νικῆς γλώσσες, γιατί καὶ κείνες θὰ ρεῖνθοῦν κάμποσο ἀπ' αὐτὴν καὶ τὴ σπουδῇ. Τέτοια δουλειὰ δὲν εἶδμε νὰ γίνῃ ἀκόμη (1). Ὅπως φανῇ τοῦ καθενός, θὰ μᾶς πῇ τὴ λέξη ἰταλικὴ ἢ γαλλικὴ· κάποιος θὰ μᾶς τὴ βγάλῃ ἰσπανικὴ, κάποιος πορτογαλλικὴ. Μ' αὐτὸ τὸ σύστημα ὅμως μήτε ἡ γλωσσολογία προκόβει, μήτε ἡ ἱστορία· εἶναι ἐπιστημονικὰ ζητήματα καὶ δὲν μπορεῖ μήτε μάλιστα ταυρίζεῖ νὰ παίρνουμε τὴ συνήθειαν νὰ τὰ μελετοῦμε ὅπως τυχῇ. Τέλος, χρειάζεται νὰ κάμουμε καὶ ἄλλα τέσσερα τμήματα. Δὲν εἶναι μόνο ἡ λατινικὴ κ' οἱ λατινικῆς γλώσσες ποῦ πλούτισαν τὴ δική μας. Εἶναι α') τὰ γερμανικά καὶ τῶν γερμανικῶν· β') τὰ σλαβικά, κοπὴν καὶ ἄλλα τέτοια· γ') τὰ σλαβικά (μαζὶ μ' αὐτὰ ἄς λογαριάσουμε καὶ τὰ τουρκικά), τουρκικά κτλ. Ἄλλες λέξεις πάλι, ἀπὸ τις πῆραν ἀπὸ μᾶς ἄλλοι λαοί, γύρισαν πίσω καὶ τίς ἔχουμε γιὰ ξένες, μέλον ὅτι εἶναι γραικικῆς ἐρέτης, ὀθωμανικῆς τίτλος ἀπὸ τὸ φρέντης=αὐθέντης, πρῆλ. Ἀθῆν. I', 9· τὸν μα ἀφός (=πατέρας, σὲ μερικὰ χωρὶς) δὲν εἶναι τὴν παραμικρὴ συγγένειαν μὲ τὴν τουρκικὴν λέξιν «αὐτοῦ» (=πατέρα). Ἐτοί καὶ τὸ γαλλικὸ tonnelle (κλιματαριὰ) πέρασε στὴν ἀγγλικὴ καὶ έγινε tunnel, ἄλλαξε ὅμως σημασία. Ὁ κόσμος νομίζει σήμερα στὴ Γαλλίαν ποῦ τὸ tunnel εἶναι ἀγγλικόν· δ') ἡ καθαρόβουσα. Ἡ λέξη ἐγκυμῶς, ἄς πούμε, δὲν εἶναι ἀρχαία. Τὴν ἔρπει ἀπὸ οἱ Γάλλοι καὶ ἀπὸ τοὺς Γάλλους τὴν ἔκριναν ὁ Κορναῖς κ' οἱ φίλοι του· πολλοὶ πιστεύουν πως εἶναι ἑλληνικὴ λέξη. Στὸ ἴδιο κεφάλαιο μποροῦμε νὰ βάλουμε καὶ κατὰ λέξεις ποῦ εἶναι ἀρχαῖες, ἂν κοιτάξουμε τὸν τύπον, μὰ ποῦ πῆραν ζήτη σημασία. Τέτοιες ἔχουμε ἄπειρες. Κύνιος γραικικὸν θὰ πῇ ὁ Θεός, καὶ κίρνος ὁ πατέρας· ἑμεῖς τὸ κάμουμε σήμερα νὰ σημαίνῃ Monsieur· εἶναι σημασία ἀγνωστὴ στὸ λαόν, ποῦ λείπει πρὸς αὐτὸ ἀφέντης, ἀρετικόν. Ἐχουμε καὶ κατὰ ἑλλὰ ποῦ βεβαίαν ἑλληνικὰ δὲν εἶναι· ἀνθρώπος τοῦ κόσμου, homme du monde (στὸ μεσοδιάστημα θάλεγα νὰ τοὺς κάμω καὶ κοσμικός), ἐν δειδόμενῃ τινὶ στιγμῇ, dans un moment donné, ἡ λύσις ἐγγίζει, la solution approche, περίστασις, circonstance, ἡ βασιλεὺς τῶν ποτῶν, la reine des liqueurs! κτλ. κτλ. κτλ. Θὰ

(1) Περίεργα ποῦ ἔλλαξε ὁ τόνος, accambo. —Οἱ βυζαντινοὶ ἔχον τὸν τίτλον πορτοῦρης, πορτοῦρος (Μαλ. 184, 22) καὶ τὴ λέξη πόρτα (πρῆλ. καὶ τὸ Σοφοκλῆ τὸ Γλωσσόκομον). Ἀδύνατον λοιπὸν νὰ εἶναι ἡ πόρτα ἰταλικὴ λέξη. Πολλοὶ πάν καὶ τὸ λέν ἔτσι, μὰ δὲ σημαίνει. Ὅσο ἀρχαῖοι εἶναι τὸνομα Ἰανουάριος, τόσο ἀρχαῖοι εἶναι κ' ἡ πόρτα.

(1) Ἦνας πολλὸ ἄξιος νέος, ὁ κ. Götzelmann, μαθητὴς τοῦ κ. F. Neumann, εἶχε σκοπὸν νὰ κάμῃ τέτοια μελέτη κ' ἤρξε νὰ μὲν πρῶτον εἶναι τώρα ὁὐ γράναι. Ὁ δυνάστημένος ὁ νέος πῆλανε πρὶν τελειώσῃ τὴ δουλειά.

κατανόησιν τόνους, ἂν ᾔθελε κανεῖς νάρκαδιόσθ
 ὅλους ἀφ' αὐτοῦ τοὺς ἐξιστοῦσι (1).

Δὲν εἶπαμε τίποτε ἀκόμη γιὰ τὴν ἐπιστη-
 μονικὴ οὐσία τῆς ἑτυμολογίας. Ἡ ἑτυμολογία
 δὲν εἶναι ξεχωριστὸς κλάδος τῆς ἐπιστήμης;
 δὲ θέλει μελέτῃ ιδιαίτερη. Ὅποιος ἑτυμολογεῖ,
 ἐφαρμόζει μόνον καὶ μόνον τοὺς φωνολογικοὺς
 νόμους πού ἔμαθε σπουδάζοντας ὅλη τὴ γλῶσ-
 σα καὶ τὸ γενικὸ σύστημα τῆς γραμματικῆς
 τῆς. Ξερετε πού ἐποὺ πρόκοψαν οἱ γλωσσολο-
 γικαὶ μελέται, κάμνουν ἑτυμολογίας μόνον ὅταν
 ἀπαλλάσθαι ἀφ' αὐτοῦ τοῦ νόμου. Ἄν ἑτυμολο-
 γήσῃ, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ πρῶτα τὴ γλῶσ-
 σα, ἡ ἑτυμολογία ἄλλο δὲ θὰ εἶται παρὰ παι-
 γνίον. Ἡ ἑτυμολογία εἶναι τὸ τέλος τῆς σοφίας,
 μὴ τῆς σοφολογίας δὲν μπορεῖ νὰ γίῃ ἡ ἐπι-
 στήμη. Πρῶτον ἄνθρωπος νὰ περάσῃ ἀπο-
 χρόνια γιὰ νὰ τὸ ἦ κανεῖς. Στὴ Γαλλία, σὺ
 δέκατο ἑβδόμην αἰῶνα, ὅταν ἀκόμη δὲν εἶχαν
 καμιά ιδέα γιὰ τὴν γλωσσολογίαν καὶ μῆτε συμπε-
 ρισαν πού τὰ γαλλικὰ καὶ τὰ λατινικὰ εἶναι
 ἡ ἴδια γλῶσσα, ἑτυμολογοῦσαν, ὅπως τύχαινε,
 καὶ ἔλεγαν πού τὸ car ἔρχεται ἀπὸ τὸ γῆρ καὶ
 πού τὸ diner εἶναι παρὰ τοῦ δεῖπναι. Πρὶν
 πᾶσιν κανεῖς νὰ μελετήσῃς γλωσσολογίαν ὅπως
 τὴ μελετοῦμε σήμερα, προσέχει μόνον σὲς λέ-
 ξεις, καὶ νομίζει πού τὸ βάσιμον καὶ διακριτικὸν
 σημεῖον οἱ μὴ γλῶσσα εἶναι τὸ λεγτικὸν τῆς.
 Ἐπειτα βλέπει πού οἱ λέξεις, πάει νὰ πρὶν
 ρίξῃς, δὲν ἔχουν καμιά μεγάλη σημασία, καὶ
 πού τὰ ληθύνον γινώσκον καὶ τὸ μόνον σημαντικὸν
 γιὰ τοὺς γλωσσολόγους εἶναι ἡ γραμματικὴ, τὸ
 τυπικὸν καὶ ἡ φωνολογία. Πολλοὺς θάκούσετε νὰ
 σᾶς ποῖν πού ἡ γλῶσσα μας εἶναι γεμάτη ξένες
 λέξεις καὶ μάλιστα πού κατάντησε ξένη, πού
 γλῶσσα δὲν ἔχομε κτλ. Θὰ σᾶς φέρουν ἀπό-
 δεῖξιν καὶ λέξεις σὺν κρηθρίᾳ, καριέ, σπῆτι,
 ἀρματῶν, κοστέτα καὶ μερικά τέτοια: λέω
 μερικά γιατί πολλὰ δὲν εἶναι: ὅσοι μιλοῦνε γιὰ
 ξενισμούς, δὲν τοὺς μέτρουν ποτὶς καὶ δὲν ἔκα-
 μαν κατὰ λόγον μεθοδικῶς, νὰ βάλλουνε μίσα ὅλους
 τοὺς ξενισμούς, μέλον ὅτι θὰ εἶταν, πιστέω, ἕνα
 τέτοιον ἔργο πῶς γρήγορον πρᾶμα παρὰ νὰ κάλυ-

ται κανεῖς νὰ λήρῃ πάντα τὰ ἴδια καὶ νὰ κατη-
 γορή τὴ δυστυχισμένη μας τὴ γλῶσσα πού δὲ
 ὅσκιαι. Ἄμα γίνῃ τὸ λεγτικόν, θὰ δύωμεν πού οἱ
 ξένες λέξεις εἶναι πολὺ σπάνιες. Μέλον τοῦτο,
 ἀκούσα πῶς θέλουν πολλοὶ νὰ τίς βγάλουν ἀπὸ
 τὴ γλῶσσα μας. Δὲν μπόρουν νὰ τὸ πιστέω.
 Στὶς λέξεις ξένες παραγωγῆς εἶναι πού βλέπει
 κανεῖς ἴσα ἴσα πόσο ζωντανὴ ἀκόμη καὶ σή-
 μερα εἶναι ἡ ἀρχαία γραμματικὴ. Ἡ μέρα νὰ
 κλίνεται μέρας, καὶ ὁ λόγος, τοῦ λόγου δὲν εἶναι
 παρὰ ξένο. Τὸ περίεργον εἶναι πού ἡ παλιὰ κα-
 τὰ ληθὴ σωζεται καὶ στίς ξένες λέξεις ἀπὸ εἶναι
 τὸ σπουδαῖον. Δὲν κλίνουν πούθενά στήν Ἑλ-
 λάδα ὁ καριέ, οἱ καριέ, τοὺς καριέ, ἡ κοστέτα,
 τῆς κοστέτα, οἱ κοστέτα, τίς κοστέτα, καὶ εἶναι
 ἀδύνατον ὁ γραμμικὸς λαὸς νὰ κλινῇ γιὰ τὴν ὥρα
 μὲ τέτοιον τρόπο. Ἀπὸ σημαίνει πού τὸ σ τῆς
 ἀρσενικῆς ὀνομαστικῆς ἡ τῆς θηλυκῆς γενικῆς
 βάσταζε καὶ πάντα βαστᾷ ὅλη του τὴ δύναμη
 καὶ γρησθ. Ἡ γλῶσσα θὰ εἶταν ξένη, ἂν οἱ
 ξένες λέξεις δὲν κλίνονταν. Ἄμα κλίνονται,
 θὰ πῇ πῶς ἔγιναν πιά γραμμικαί: μὲ λέξεις ξένες
 παραγωγῆς ἡ γλῶσσα δὲ χάνει τὸ χαρακτήρα
 τῆς καὶ μνίσκει πάντοτε τὴν ἴδιαν. Ἐστὶν εἶναι
 ἀκόμη καὶ σήμερα. Τὸ γαλλικὸν τὸ faux-cul
 τὸ ξερετε. Στὴν Ἑλλάδα πῆραν τὴ λέξη. Πῶς
 τὴν εἶπαν; Τὸ φακόλ, τοῦ φακόλ; ὄχι! Ἦναι
 Τόκλιναν ὁμῶς, σὰ νὰ εἶταν κανένα γραμμικόν,
 ἀρχαῖον ὄνομα, καὶ τὸ εἶπαν τὸ φακόλ, τοῦ
 φακόλ, ὅπως λέν τὸ λογο, τοῦ ἀλόγου, τὸ δῶ-
 νον, τοῦ δώρου. Ἀπὸ καὶ βλέπομεν πού ὁ λαὸς
 πάντα θυμᾶται καὶ ξερεῖ τὸ κλιτικὸν σύστημα
 τῆς ἀρχαίας γιὰ τὰ οὐδέτερα. Τίποτε μὲ τὸ
 φακόλ δὲν ἀλλάζει ἡ γλῶσσα μῆτε κούνησε (1).
 Τὸ ἴδιον καὶ μὲ τὴ γενικὴν τοῦ καριέ. Γιὰ νὰ
 εἶναι τὸνομα γραμμικόν, πρέπει νὰ ῥομῇ
 ἐντο στὴ γενικὴ καὶ ἀπὸ τὸ πρῶτον νὰ εἶναι
 τὸ ἴδιον πρῶτον καὶ ἀπὸ τὸ δεύτερον στὴν ἐνική
 ὀνομαστικὴ. Ὁ γενικὸν ἀρσενικὸν ὁ νόμος εἶναι
 πολὺ παλιός. Ἔχει τὴν ἀρχὴν του στὴν ἑλλη-
 νικὴν. Οἱ Ἕλληνες ἐκλιναν ἡ ἡμέρας, τῆς ἡμέ-
 ρας, ἡ σοφία, τῆς σοφίας ἔπειτα εἶπαν ἡ
 γλῶσσα, τῆς γλώσσας, ὁ νεαριὸς, τῶν νεαρίων,
 ὁ πατέρας, τοῦ πατέρα. Ἐστὶν κλίνεσθαι καὶ ὁ
 καριέ.

(1) Τὸ ἴδιον πρᾶμα ὁ ἕνας τὸ λέει νεοσφί, ὁ ἄλλος τὸ γί-
 νει. Ὅπως τὸ πᾶρ ἡ καθῆσθαι. Τὸς ξενισμούς πού λέγω,
 πολλοὶ τοὺς ἀγαποῦν καὶ κανεῖς δὲν τοὺς ἀπερῆσθαι. Τῆς
 ξένες λέξεις, μάλιστα εἰς ἰταλικὰ, νομίζουμε ἀμάρτια νὰ
 τίς ἔχομε. Ὁ Victor Hugo ἔκρινε διαφορετικὰ καὶ εἶπε
 κάπου γιὰ τὰ γραμμικά.

Langue d'Homère où Dante a jeté quelques mots!
 (Les Chants du Crépuscule, VIII).

(1) Ἡ καθαρῶς ξενισμὸς παραδίδεται ξένα κύρια
 ὀνόματα χωρὶς νὰ τὰ κλινῇ. Πολλοὶ γράφουν ὁ Goethe,
 τοῦ Goethe καὶ κατάντησε συνηθῆς. Ὁ λαὸς δὲ θὰ μπο-
 ροῦν ποτε νὰ πῇ ἔτσι. Δὲν ἔχει κανεῖς παρὰ νὰ δοκιμάσῃ
 καὶ νὰ μᾶθῃ ἐνὸς χωρικῶν τὸνομα ὁ Goethe ἀμῶς ὁ
 χωρικὸς θὰ τὸ κλινῇ ὁ Γίτες.

Οι γραμμικὲς ἐτυμολογίαι μεγάλη δυσκολία δὲν ἔχουν. Ἐνῶς μαθητὸς μου μιά μέρα ἤρθε νὰ με βρῇ καὶ τὸν ἔβλεπα σά ζεματισμένο καὶ ἀπλητισμένο. α Δὲν ἀξίζει τὸν κόπο, μὲ λέει, νὰ μάθω κανεὶς ἐτυμολογικὸ Γλωσσάριο τῆς νεοελληνικῆς, γιὰτὶ ἀμείσως φαίνεται ἡ παραγωγή καὶ τῆς λέξεως καὶ πολλὴ δουλειὰ δὲ θέλει νὰ τὴν ἐτυμολογήσωμε. Ποῦ εἶναι οἱ λατινικὲς γλωσσῆς! Ἐκεῖ τοῦλάχιστο χαίρεται κανεὶς νὰ βρῇ πράγματα τοῦ δὲ βρίσκουν ἄλλοι καὶ μὲ τὴ μελέτη, μὲ τὴ ἀποκλίνα, ἀνάσσει καὶ ζανοίγει οἱ νοῦς τοῦ γλωσσολόγου καὶ ὁ κόσμος καμαρώνει». Εἶναι ἀλήθεια. Μὴν ἴσῃ σοφία δὲ χρειάζεται γιὰ νὰ διῇ κανεὶς ἀπὸ τοῦ ἔργου τοῦ καμαρώνω (καμάρα, κάμαρ, σὺν τὴν καμάρα, περισφαινεύουμαι), σημάτω (σημέ, σημά, σιμώσας τὸν αἰγέρα, ἕνας ποῦ σφύρει τὸ λαμό, ποῦ ἔρχεται πρὸς κοινὰ σ' ἕνα μέρος πρὸς ποῦ εἶταν πρὶν, ποῦ κοντίζει) ἡ ἔθνηκα μας ἀπὸ τὴν ἀλήγορα σημάνει=πλησιάζει, λείπει ἕνας πᾶσι τῆς), στρίψω, στρίψτω τὸ μουστάρ μὲ (εἰς τριβώ), γερὸς (ὕψηλός), ἀσπερος (asperum, πρὸς. Gloss. Laod. 72, 1, 19, Essais de gramm. hist. II. σελ. 79. «ἀθνηάριον τραχύ... λευκόν, asprum»). (1) "Ἄλλα πάλι πολλὰ εἶναι ἀνεξήγητα, εἰδῶ, ἔρι, ἔτσι, μοῦτζ. Θὰ μᾶς φανοῦν ἑσπέρια καὶ ἀπτά, ἅμα μάθουμε τοὺς διαφορικοὺς τύπους ποῦ ἔχει ἡ ἰδίᾳ λέξις στίς διαφορὰς χώρες. Πρῶτα πρῶτα πρέπει κανεὶς νὰ μελετήσῃ καλὰ τοὺς φωνολογικοὺς νόμους, μ' ἄλλα λόγια νὰ καταλάβῃ καὶ νάκοσῃ πῶς προσφέρουν τίς πρὸς συνηθισμέναι λέξεις σὲ κάθε τόπο, τὸ ἐγώ, τὸ αὐτό, τὸ πατέρας, πῶς κλίνουν καὶ ἐννομα καὶ καὶ ῥήμα καὶ ἀπὸ καὶ νὰ βγάλῃ γενικικοὺς κανόνες. Γιὰ νὰ ἐτυμολογήσωμε μιά λέξιν, ἂς ποῦμε τὸνομα Φιλίτσα, πρέπει νὰ μάθουμε α') ἂν τᾶτονο ἰ μέσα σὲ δύο φωνήεντα χάνεται ἡ ὄχι στὴ χώρα ποῦ ἔχουν τὸν τύπο Φιλίτσα, δηλαδὴς ἂν προσφέρουν τέτοιον ἰ β') ἂν ἡ πλοκή καὶ, κε, κατακτᾷται, τσε σ' ἀπὸ τὴ χώρα γ') ἂν τὸ σ δὲ θέλει κατὰ πῶς καὶ ἂν ἡ συνήθεια εἶναι νὰ λέν ἄχος, σῶπα, ἂντις ἄχους, οἰώπα. Ἄμα εἶναι τέτοιαι συνήθεια, φαίνεται ἀμείσως ἡ ἐτυμολογία καὶ ἔχομε κάθε δικαίωμα νὰ ποῦμε ποῦ τὸ Φιλίτσα ἔλλοι δὲν εἶναι παρὰ Φυλίκια, φυλίκιον, φυλακή (2), γιὰτὶ τότες καὶ οἱ φωνολογικοὶ νόμοι

εἶναι σύμφωνοι καὶ τὸ Φυλίκια γίνεται Φιλίτσα, Φιλίτσα ταχτικά. Ἄν ὅμως στὴ χώρα ποῦ θάκούσεται νὰ λέν Φιλίτσα, δὲν εἶναι συνήθεια νὰ χάνεται τᾶτονο ἰ μέσα σὲ δύο φωνήεντα καὶ σὲ ἰ μπροστά, ἂν τὸ καὶ δὲ γίνεται ται, ἂν τὸ σ θέλει ἰ, τότες ἡ ἐτυμολογία μας δὲν ἀξίζει. Πρέπει νὰ γυρίσωμε ἄλλοινα. Ἡ ἐτυμολογία δὲν εἶναι γιὰ διασκέδαση θέλει μάθῃς καὶ σκέψῃ.

Κάθε λέξις εἶναι ὅμως ἱστορικὴ, εἶναι καὶ ψυχολογικὸ μνημεῖο. Δὲ φτάνει νὰ τὴν ἐτυμολογήσωμε, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ μάθωμε τὴν παραγωγὴν τῆς ἀπὸ τὴ σπουδὴ τῆς μπορεῖ νὰ φερῇ καὶ ἡ ἱστορία. Θὰ εἶχε κανεὶς πολλὰ νὰ πῇ γιὰ τέτοιον ἀντικείμενον. Ὁ γλωσσολόγος θὰ κοιτάξῃ τὴν ψυχολογικὴν ἀξίαν ἀπὸ τῆς τῆς μελέτης. Τὸ περίεργον θὰ εἶταν ἴσια ἴσια νὰ μπορούσε κανεὶς νὰ βρῇ τὸ δρόμον, τὴν ψυχολογικὴν σειράν ποῦ πῆρε κάθε λέξις γιὰ νὰ λάβῃ νόημα. Πρέπει κανεὶς, γιὰ τέτοιαν δουλειάν, νὰ διαβάσῃ τὸ βιβλίον ποῦ θὰ τυπώσῃ σὲ λίγο ὁ σοφὸς μου φίλος καὶ δάσκαλός Α. Darmesteter (1). Ἐκεῖ θὰ βρῇ τὸν καλύτερον ὁδηγόν καὶ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ σᾶς πῶ ὅσα θὰ σᾶς πούν ἄλλοι μὲ πολὺ πῶτερον γνώσῃ. Ἀπὸ τὸ γλωσσάριον καὶ ἀπὸ τίς λέξεις βλέπει κανεὶς ἂν ἕνας λαὸς εἶναι φαντασία καὶ ποίησις ὃ ὄχι. Ὁ λαὸς δὲν ἀρνιέται νὰ λῇ ξερὰ τὰ πράγματα καὶ ἡ γλώσσα του εἶναι γεμάτη εἰκόνες. Ἀπὸ τῆς οἱ εἰκόνες εἶναι σὰν τὰ χρώματα σὲ μιά ζωγραφικὴν στολίζουν καὶ συναρπάζουν τὴν γλώσσα. Τὴν κάμνουν καὶ φαντάζει. Μὲ τὴ φαντασίαν τοῦ λαοῦ ὅλη ἡ φύσις ζωοποιεῖται καὶ σπάζονται τὰ πράγματα δίνει ψυχὴν. Ὅσα βλέπει, εἶναι φαντασία φαντάζεται καὶ πᾶν καὶ καὶ πᾶν τὸ καθεστὶς σὰν ποῦ τὸ φαντάζεται καὶ τὸ βλέπει. Testa σημαίνει lesson: ὁ λαὸς τὸν καλεῖ ἴδτε, καὶ σημαίνει σήμερα *aujourd'hui*. Γιὰ νὰ πῇ ποῦ περπατεῖ γρήγορα, θὰ τὸ φέρῃ, *écouter d'homme*, τὸν ἔκαμα κομμάτιον καὶ ἔτσι ληγόντες, πρὸς τὸ *carpere prata fuga* τοῦ Βεργίλιου. Ἡ μπορεῖ ἀκόμη νὰ σὲ πῇ πῆρε δρόμον, τὸν ἔκαμα καὶ ἔγινε δικὸς του, πρὸς. *gagner pays*. Ἐπειτα ξεγᾶν τὴν ἀρχικὴν σημασίαν καὶ τότες τοῦ χρειάζεται καινούρια εἰκόνα. Δὲν καταλα-

παύομεν, γιὰτὶ μόνο ὅταν προσέξῃ κανεὶς καλὰ τοὺς φωνολογικοὺς νόμους, μπορεῖ νὰ καταλάβῃ ποῦ τὸ Κόρτο εἶναι ὁ καινουργὸς τύπος τὸνομα Κόρνοθος δὲν μποροῦν νὰ γίνῃ ἄλλο παρὰ Κόρτο: τὰνᾶμεν τὸ καὶ ἄλλοι, *Revue Critique*, 1887, σ. 408.

(1) Τὰξιδολογία ἀπὸ τὸ βιβλίον εἶναι τὸν τύπον *De la vie des mots*, Paris, 1887.

(1) Πρὸς. *Observations phonétiques sur quelques phénomènes néo-grecs*, Paris, 1888, p. 312-315.

(2) Κόρτο, ἂντις Κόρνοθος, θὰ εἶταν ἀκόμη καλύτερον

θαίνει πιά κανείς σήμαρα στή Γαλλία πού λέτε σημαίνει *tesson*. Γιά τούτο θάκούσατε νά αἰσ το πῆ ὁ λαός: *ta boule* = *ta tête*, le *cuisson* = τὸ κεφάλι (*se faire sauter le cuisson*), καὶ τὸ λέει ἴτσι, ἴσια ἴσια μὲ τὸν ἴδιον τρόπο πού εἶπε πρῶτα *la tête*. Γιά τὸν ἐτυμολόγο, ἡ λέξη *tête* δὲν ἔχει πιώτερη ἐθγένεια παρὰ τὸ *caisson* ἢ *ta boule*: τὸ ἴδιον νόημα ἔχουν κ' οἱ δύο. Ὅποιος θέλησεν νὰ μιλῇσῃ χωρὶς νὰ βάλῃ στὴ γλώσσα του καμιά μεταφορικὴ εἰκόνα καὶ προσπαθῇσῃ νὰ δώσῃ τὴ κάθε λέξη τὴν ἐτυμολογικὴν της καὶ ξερεθῇ, θὰ δῇ, ἂν τὸ συλλογιστῇ καλῶς, πὺ θάλασσαν τὴν νὰ μείνῃ βουβὸς ὅλη του τὴ ζωὴ.

Ἡ μεταφορὰ φαίνεται σ' ὅλα τὰ λόγια πού θὰ πούμε, καὶ στὰ πῶ συνθεσμένα. Στὴ γλώσσᾳ μας, ἔχουμε λέξη *διαβάω*, πὺ σημαίνει *περνῶ*. Στὴν μεσαιῶνα *διαγαν* ἀκούμεν

Ἐλάληρον, ἰδὺν ὅτι πῶ ἔσαν εἰς τὸν ζενίονα.

(Πρόδρ. Ε', στ. 88).

Ὑστερα τὸ *διαβάω* (1) πῶρε τὴ σημασίαν τοῦ ἀναγινώσκω, πὺ καὶ πῶρε ἄλλο δὲ θὰ πῇ παρὰ ἀναγινώσκω. Τὸ *διαβάω* ἔλας ὅλους διόλου σήμαρα στὴν κοινὴ συνθεσ τὴ νόημα πὺ εἶπε στὸ στίχο του Πρῶδρου. Γιά τούτο θάκούσατε πολλοὺς νὰ εἰσ πῶν: Πῶρε τὸ τάδε βιβλίον μὴ φορὰ ἡ δὺ φορεῖς. Τῶν ἴσιν εἰκόνα μεταχειρίζεται πάλι, γιατί ἡ πρώτη πάλιως καὶ πὺ χρειάζεται ἄλλη πὺ νὰ μιλήσῃ μὲ τὴν πρώτην. Πολλοὶ νεολογισμοὶ ἔχουν τέτοιο λόγο: ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ εἶναι ζωηρὴ καὶ ὅλο θέλει καινούριες μεταφορικὰς εἰκόνας (2). Δὲν ξέρω τί σημασία εἶχε ἡ λέξη *ρίε*, *ρίος* στοὺς ἀρχαίους μήτε ποῖα εἶναι ἡ *ρίε* τῆς βέβαια μήτε μὲ τὸ *ρίε* (γιατί ε, καὶ ὅχι ι) (3) μήτε μὲ τὸ *ρίε* ἔχει καμιά συγγένειαν. Πολὺ γρήγορα χάθηκε ἡ λέξη, γιατί δὲν εἶχε πιά καμιά νοσηματὰ γιά τὸ λαὸ καὶ δὲν ἐβλεπε κανεὶς τί μπορούσε νὰ πῇ *ρίε*. Πῶ ἐρκοῦνα μᾶς ἐργεταὶ νὰ καταλάβουμε τί σημαίνει *μήτη*. *Μήτις*, *μήτις*, θὰ πῇ μοῖτσονο. Κανεὶς ὅμως σήμαρα, λέγοντας *μήτη*, δὲν πᾶει πιά νὰ συλλογιστῇ τὸ μοῖτσονο: μπορεῖ μάλιστα,

πρῶτα στὴν Ἑλλάδα, νὰ λέν τὴ *μήτη* μοῖτσονο (ἔχει μεγάλον μοῖτσονο) (1) = *μήτη* γιατί ἡ λέξη *μήτη* ἄλλο δὲ θυμίζει σ' ὅλο τὸν κόσμον παρὰ τὴν ἀνθρώπινη *μήτη*, ὅτι θυμίζει στοὺς ἀρχαίους κ' ἡ λέξη *ρίε*, *ρίος*, πὺ θὰ εἶχε πρῶτα τοὺς ξέρε τί σημασία. Γιά νὰ πούμε ὅλη τὴν ἀλήθεια, — καὶ χροιστοῦμε νὰ τὴν πούμε, — ὁ λαός μας μεγάλῃ φαντασίαν δὲν εἶδε, σὶ τέτοιες ὀνομασίες: ἄφησε τὶς ἀρχαίες λέξεις ἀπάνω κατὰ παντοῦ ὅπως εἶταν: τὶς βάσταξε μὲ τὸ ἴδιο νόημα, χωρὶς νὰ τις ἀλλάξῃ, χωρὶς νὰ βρῇ καινούριες εἰκόνας, χωρὶς ὁ νοῦς του νὰ πλουτίσῃ τὴ μεταφορικὴ λεξικολογία. Ὅταν ὁ λαός λέει *κεφάλι*, *μέτωπον*, *χεῖμα*, *στόμα*, *δόντια*, *γλώσσα*, *ὄφθαλμοί*, *πόδια*, *δάχτυλα*, *ἰχθυί*, *φρούτα*, *στήθος*, *χεῖμα*, δὲ βλέπουμε νὰ πῇρε δρόμο ἡ φαντασία του καὶ καμιά ζωηραδὰ δὲ μᾶς φανερώει ὁ νοῦς του. Μίλει σὺν τοὺς ἀρχαίους καὶ τόσο πνεῦμα δὲ χρειάζεται γιά νὰ λῇ κανεὶς τὰ πράγματα ἴσια σὺν πὺ ἔλαγον τρεῖς γυλιῶδες χρόνος πρὶν. Ἡ φωνολογία μόνη ἄλλαξε, γιατί ἐπρεπε νὰλλάξῃ μὲ τοὺς ἱστορικοὺς νόμους τῆς γλώσσας μας: τὸ νόημα ἔμεινε. Μόλις σὶ κατὶ λέξεις σὺν *κορμὶ* (*σῶμα*), *μυλὶ* (*θρεῖ*), *μήτι* (*ὀφθαλμός*), *ματόφυλλα* (*βλέφαρα*), εἶδε ὁ λαός κάποια φαντασία, κάποια ποίηση.

Ὁ σκοπὸς τοῦ λεξικολόγου εἶναι νὰ μᾶς δείξῃ μὲ τὴ μελέτη πὺ θὰ κάμῃ τί γίνεται ἔσας στὴ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου, πὺς ἀλλάζει ὅλη μὴ λέξη καὶ τί μπορεῖ νὰ μᾶς μάθουν τῶν ἐξ ἀλλαγῶν γιά τὴν ἱστορίαν, γιά τὰ ἔθνη, γιά τὰ εἴδη, γιά τὸ νοῦ καὶ γιά τὸ χαραγτῆρα ἐνὸς λαοῦ. Τὸ ἐπίθετον νοσηματὸς θὰ πῇ καὶ ἡ κάποιος πὺ γρηῖτε σάτε, πὺ ξανάρηται στὴν πατρίδα. Νοσηματὸς ἡμᾶρ λέει ὁ Ὀμηρος: εἶναι ἡ μῆρ, πὺ ξανὰβλέπει κανεὶς τοὺς δικούς του. Εἶναι μᾶς γαρσάμενη μέρα. Ὁ ἔσρος πὺ ὅλο ταξιδεύει, δὲν ἔχει τέτοια τύχη: γιά τούτο ἔσρος σημαίνει καὶ δόστρος. Ἀγ! ὁ ἔσρος! πῶρε καὶ πῶρε σὺν λέει ὁ λαός. Ἀπὸ καὶ φαίνεται ὅλος ὁ Γρανός: ξέρετε πὺ εἶναι ἕνα σωρὸ δημοτικὰ τραγῶδια γιά τὴν ζενιταὶ. Ἐνας ποιητὴς στὸ μεσαιῶνα λέει μάλιστα:

Ἡ ζενιταὶ καὶ ὁ θάνατος ἀδελφὰ λογοῦνται (2).

(1) Στὴν Πέην καὶ ἄλλου, μοῖτσονο σημαίνει ὅλο τὸ πρόσωπον (τιμὴ στὸ μοῖτσονο σας). Δὲν ξέρω ἂν πρῶτα σημαίνει μόνον τὴ *μήτη*.

(2) Περὶ τῆς ζενιταὶς (Wagner, *Carmina*, σελ. 205), στ. 67.

(1) Τὸ ἔθμα *διαβάω* ἔγινε ταχὺτὰ *διαβῶω*, πρὸς *Revue critique*, 1887, σελ. 261, σημ. 3.

(2) Ὅχι μόνον ὁ λαός, μὰ καὶ ὅσοι γράφου κ' ἔχουν ἀνάγκη νέας λέξε γιά νέας ἰδέες: αἰς *De la création actuelle des mots nouveaux dans la langue française*, A. Darmesteter, Paris, 1877, σελ. 35-36.

(3) Curtius, p. 352. Μὲ ὅλο δὲ βάζει τὸ *ρίε* μαζὶ μὲ τὸ *ρίε*.

Ἡ μεγαλύτερη δυστοχία γιὰ τὸ Γραικό εἶναι ἡ ξενιτεία, τὸ πῶς νόστιμο ἀπ' ὅλα ἡ πατρίδα.

Κανέναν ὅμως δι' βασιτῆ σπαθὶ στό χέρι, κανέναν δι' μᾶς βιάζει καὶ καλὰ, θέλουμε δι' θέλουμε, νὰ δώσουμε ἐπιμολογίες, νὰ βροῦμε τὴν φιλολογικὴ σειρὰ τοῦ ζητούμε. Ὅταν καὶ εἰς σὴν μπόρεσε ἀκόμη νὰ λύσῃ ἓνα πρόβλημα πῶς μελετᾷ, δὲν ἔχει καμιά ἀνάγκη νὰ μιλήσῃ. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπιστήμης εἶναι πολὺ ἀπλή καὶ πολὺ δύσκολη· στάνει νὰ μάθῃ κανεὶς, ἔχει πού πρέπει νὰ λήθῃ τίς δύο λέξεις· δὲν ἔρω. Εἶναι πολλὰ πράγματα πού δὲν μπορούμε νὰ τὰ καταλάβωμ' ὥς τόσο ἔχουν ὅλα τὸ λόγο τους. Ὁ οὐρανὸς εἶναι αἰώνιος μυστήριον γιὰ τὸν ἄνθρωπον. Ἀς εἶναι ὅμως ὁ κόσμος πρόβλημα ἀνεύρητό· πῶς θ' εἴη τὴ φύσις βάρβαρη; Ἡ γλωσσικὴ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου εἶναι μυστήριον καὶ κίνη, μυστήριον τοῦ θαύματος, γιὰτὶ μὴ ἀνοίγει τὴν ψυχὴ καὶ μᾶς φανερώνει τὴν ἱστορίαν ἐνὸς λαοῦ. Ἐνας βιολογικὸς πονητὴς εἶπε κάποτε·

* Ἄνθρωπος, ὅταν παρπατῇ, κόσμος μικρὸς ὑπάρχει (1).

Θάλλει μεγαλύτερη ἀλήθεια, ἂν ἔγραφε μὲ τὴ γλῶσσα του·

* Ἄνθρωπος, ὅταν ὁμιλῇ, κόσμος μικρὸς ὑπάρχει.

Ὁ κόσμος ἀφ' ὧς εἶναι μάλιστα κόσμος μεγάλος. Ἡ ἐπιστήμη ἔχει δύο ἀντικείμενα καὶ ἀπὸ τὰ δύο ὅλο μελετᾷ τὴ φύσιν καὶ τὸν ἄνθρωπον. Ὅσο σπουδάζουμε τὴ φύσιν, πρέπει νὰ σπουδάζουμε καὶ τὸν ἄνθρωπον. Ἐχουν τὴν ἴδιαν σημασίαν, τὴν ἴδιαν ἀξίαν. Ἡ γυμνικὴ ἀστρονομία μᾶς εἰδείε μάλιστα, δὲν εἶναι τώρα πολλὰ καιροὶ, τὴν ὕλικήν ἐνότητα τοῦ κόσμου (2) καὶ μᾶς ἔμαθε πού ὅ τι βλέπουμε νὰ γίνεταί στὸν ἄνθρωπον μέσῃ γίνεται καὶ στοὺς οὐρανούς. Ἐξίστα καὶ κίνα αἰώνια δὲν εἶναι· σὺν τὸν ἄνθρωπον γεννιούνται, μεγαλώνουν καὶ σθάνουν. Ἐρ τὸ πᾶν. Τέλειον τὸ ἔρητό σῆμα μόνον κρίνεται ἀλήθεια. Δὲν πρέπει λοιπὸ ν' ἀμελεῖται καμιά μέλῃς, ὅσο μικρὴ καὶ ἂν εἴναι. Ὅποιον σπουδῇ εἶναι ἱκανὴ νὰ μᾶς

ἀνοίξῃ τὸ νοῦ, νὰ μᾶς μάθῃ τίποτες ἢ γιὰ τὸν ὕλικόν βίον καὶ τὴ φύσιν τοῦ κόσμου ἢ γιὰ τὸν κρυφόν ὄργανισμό τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ψυχῆς του, εἶναι μεγάλη, εἶναι σοβαρὴ καὶ ἀγία σπουδή, γιὰτὶ μόνον τῆς δι' μᾶς φανερῶσθαι τὰ δύο μεγάλα, σοβαρὰ καὶ ἀγία μυστήρια, τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὸν κόσμον.

Εἶναι μιά γὰρ γιὰ μένα νὰ συναναστρέψωμαι μαζὶ σὰς καὶ καλωσύνη δική σας νὰ μ' ἀκούτε· ἂς τὸ πῶ τώρα καὶ γώ, εἶναι σήμερα γιὰ μένα μιά πολὺ νόστιμη μέρα. Μόνον σὰς εἰσὶ εἴςτε ἀξίον νὰ λύσεται ἡ ἱστορικὰ πρόβλημα πού μᾶς προτείνει ἡ γλῶσσα μας καὶ νὰ φωτιστεῖ ἔσους δὲν ξέρουν. Ἀπὸ σὰς θὰ φωτιστῶ καὶ γώ ὁ ἴδιος, γιὰ τοῦτο μ' ἀρίσει νὰ συζητοῦμε μαζὶ τέτοιαν σοβαρὰ ἀντικείμενα. Δὲν εἶναι τοῦ καθενὸς δουλειὰ νὰ κρίνῃ καὶ νὰ μιλήῃ γιὰ τὴ γλῶσσα, νὰ τὴν κατηγορῇ ἢ νὰ τὴν ὑψώσῃ. Ἐνας φρόνιμος ἀνθρώπος δι' θὰ θέλησῃ νὰ δώσῃ γνώμην παρὰ γιὰ τὰ πράγματα πού σπουδάζει καὶ πού ξερεῖ. Σὰς βραβιώνω τοῦ ἅμα κανέναν μὲ μιλῶσιν γιὰ μηχανικὰ, γιὰτὶ καὶ ἡ τριγωνομετρία, ἀπόσως σκαπῶν. Δὲν τῶν μάλιστα διόλου ντροπὴ νὰ τοῦ πῶ· « Σὲ παρακαλῶ νὰ μὲ συγνώμης »· μὰ δι' νοιώθω ἀπὸ τριγωνομετρία ». Μπορεῖ ἓνας νὰ προκύβῃ πολὺ στὴ φυσικὴ ἢ στὴ χημικὴ, μπορεῖ νὰ γίνῃ περιερίως μαθηματικὸς· μπορεῖ μάλιστα νὰ ξερῇ καὶ ἀπὸ γράμματα· δι' θὰ πῇ πού εἶναι γλωσσολόγος, μήτε πού ἡ γνώμην του ἔχει τὴν παραμικρὴ ἀξίαν· ὅταν ἔρῃ νὰ μᾶς μιλήσῃ γιὰ τὴ γλῶσσα. Γιὰ νὰ τὸν ἀκούσουμε πρέπει νὰ κάμῃ τὰ γλωσσικὰ ζητήματα ἔργο καὶ ὅχι πάρεργον, νὰ σὰς μιμηθῇ, νὰ τὰ μελετήσῃ σὺν καὶ σὰς, νὰ σπουδάζῃ τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν νέα γλῶσσα. Ὅποιος πῆγῃ σὲ σκαλοῦ, ὅποιος διδάσκει ξενόφωνον καὶ παίρνῃ τὴ δουτυλὴ νὰ γράφῃ, δὲν ἔγινε μ' ἀπὸ ἀριστοκρατίας. Χρειάζεται κατὶ παραπάνω. Νὰ ξέρῃ πού τὸ ἴσημι κλίνεται ἴσησι, ἴσησι, ἢ ῥάχην ῥάχην, ῥάχων — καὶ νὰ δειξῶν στοὺς ἄλλους πού τὸ ξέρω — μεγάλα πράγματα δὲν κατορθώσας. Τὸ ξέρουν καὶ τὰ παιδιὰ. Γιὰ νὰ πορραίσῃ κανεὶς τί εἶναι γυναικί (1) καὶ τί δὲν εἶναι,

(1) Βρίσκεται ὁ στίχος σ' ἑνα ἀνέγνωστο χειρόγραφο τοῦ Oxford, Bodl. Libr. Aut. T. 5, 22, φύλλο 66, ἀρ. 4—5. Τὸ χειρόγραφο γράφει ἄνθρωπος· παρπατῇ. Εἶναι μιά παραλλαγή τοῦ Ἑπ'αν' πρόλ. Melanges Renier, Paris, 1886, 202—203.

(2) Ἐστὶ τὸ ἴδιον ὁ κ. Janssen; l'unité matérielle du monde. Πρέπει νὰ διαβάσῃ κανεὶς τὸν ὁρατὸν λόγον τοῦ μεγάλου μᾶς ἀστρονόμου. Séance annuelle des cinq Academies, 25 Octobre, 1887.

(1) Τὸ ὄνομα γυναικί ἡ δημοτικὴ γλῶσσα (grec vulgaire) δὲν εἶναι μᾶτε ἐπιστημονικὸ μήτε σωστό. Ὅλες αἱ γλώσσαι εἶναι δημοτικαί, ἅμα εἶναι γλώσσαι. Κανεὶς ἀκόμη δὲν εἶπε πού ὁ Πλάτωνας, ὅσο μεγάλος καὶ ἂν εἴται, ἔγραψε μοναχικὸν του καὶ ἀπὸ τὸ κεφάλι του μέσῃ ἢ πού γέννησεν τὴν κλίσιν, τὰ ῥήματα, τὰ ὀνόματα, τὴ γραμματικὴν καὶ ὅλην τὴ γλῶσσαν. Πῆρε τὴ γλῶσσαν τοῦ λαοῦ καὶ ἔ-

νὰ πῇ ποῦ ἡ γλῶσσα εἶναι πρόστυχη, ποῦ θέλει διόρθωσι, ποῦ πρέπει νὰ τὴν καθάρσωμε, διὲς ὅταν νὰ γνωρίζῃ τὴν ἀρχαία γραμματικὴν, εἶναι ἀνάγκη νὰ κοπιᾷ νὰ μάθῃ καὶ τὴν νέα. Μάλιστα μπορούμε νὰ ποῦμε γωὺς νὰ κἀμουμε λάθος, ποῦ ὅποιος μιλεῖ γιὰ διόρθωσι διὰ μελέτης ἀρετῆς, ὅχι μόνο τὰ γραμμικά, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρχαία γλῶσσιν. Πῶς φρόνιμο εἶναι νὰκούμε ὅσους ξέρουσι — καὶ πῶς τερνὴ τιμὴ θὰ μᾶς κἀμῃ.

Ὅποιος σήμερα μιλεῖ γιὰ γλῶσσιν, πρέπει πάντα νὰ θυμᾷται τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς γλωσσολογικῆς ἐπιστήμης. Ἡ γλωσσολογία μᾶς ἐκτελεῖ ποῦ ὁ λαὸς καὶ μόνος ὁ λαὸς ἐκτελεῖ καὶ πάντα κἀμειν ὅλες τὴς γλώσσας τοῦ κόσμου. Εἶναι πάλι σπουδαῖος ὁρος ἡ ἐπιστήμη δὲν ἦτορ σὲ χρόνιαν μας καμὶ ἀλήθεια ποῦ νᾶχῃ πῶς τερνὴ γλῶσσιν. Ὅσο κἀμειν δὲν προσέξῃ ἀφ' ἑκτὴν ἀλ' ἡμεῖς, διὲς θὰ μπορούμε νὰ καταλάβῃ κανένα γλωσσικὸν φαινόμενον ὅλα θὰ τοῦ ἐρχονται σὰ χάρις. Ἐκτὴν τὴν μάθῃ, ἀμείως φωτίζεται ὅλη ἡ ἱστορία. Ἡ ἀρχαία μας ἡ γλῶσσα μορφώθηκε μὲ τὸν ἴδιον τρόπο, μὲ τὴν ἴδιαν ψυχικὴν ἐνέργειαν, μὲ τὰ ἴδια λάθη ποῦ μορφώθηκε καὶ ἡ σημερινὴ μας ἡ δημοτικὴ. Ἀρτὰ εἶναι γνωστὰ ὅτι ὅλους τοὺς γλωσσολόγους εἶναι καμὶν νὰ τὰ ξέρουσι καὶ μᾶς. Ἀλλῶς, ὅτι καὶ ἂν ποῦμε γιὰ τὴν γλῶσσιν διὲς θὰ μπορούμε ποτὶς νὰ εἶναι σωστὸ, ἀφοῦ νὰ κρίνουμε σωστὰ, θὰ μᾶς λείπῃ πάντα ἡ κυριώτερη ἀρχή, — διὲς θὰ ξέρουσι τὴν ἱστορικὴν βάσιν.

Προτὸν νᾶρθουν οἱ Ἕλληνες στὴν Ἑλλάδα, προτὸν νὰ χωριστῇ ἡ γλῶσσα τους ἀπὸ τὴν κοινὴν μητέρα τὴν ἀριο-ἑβραϊκὴν, ὅταν κατόπιν χωρίστηκε, ὅσοι μιλοῦσαν, ὅσοι, μ' ἄλλα λόγια, ἐκτελεῖ τὴν γλῶσσιν, εἶταν ἄλλοι, ἀρχαῖοι καὶ ἀνθρώποι κἀμειν δὲν ταρτοποίησε, διὲς διόρθωσε τὴν γλῶσσιν τους. Ὅσα λάθη ἀκούετε καὶ κἀμῃ σήμερα ὁ πῶς πρόστυχος ἄνθρωπος, τὰ κἀμειν καὶ κἀμειν σὲν καμὶν τοὺς. Θέλω νὰ εἶς ἀναγέρω ἕνα παράδειγμα. Ἡ παραμύθια τοῦ μωροῦ μου συνήθει καὶ λέει *viande crute* (*crûte*) μὲ καμὶν τὴν ῥωτήκα νὰ μὲ πῇ γιὰ τὸ λέει ἔτσι. Μ' ἀποκαθίθηκε πολὺ φουσικὰ. «Καὶ βέβαια, ἀρετῆς, ἔτσι

θαλε μὲτα τὴς ἰδίας τοῦ καὶ τοῦ σου» διὲς ἔγραφε καμὶν γραμμικῇ. Ὅταν εἶναι μάλιστα μὲ γλῶσσιν ἰδιὴν σὲν τὰ γραμμικά, κατὰ τὸ ἀδύνατον νὰ τὴν ποῦμε γυμνά, γιὰ τὸν λέμε γυμνά καὶ τὸ ἴδιον ἀδύνατον. Τὸ ἴδιον ὅμως γυμνά δὲν εἶναι.

εἶναι τὸ σωστὸ, ἀφοῦ λέμε *viande cuite*: *puisqu'on dit viande cuite*». Στὴν ἐποχὴ ποῦ μορφώνονται οἱ γλώσσες, τέτοιαι λάθη κἀμειν ὅλοι. Ἡ γλῶσσα ποῦ ἔγραψαν ὁ Πλάτωνας καὶ ὁ Θουκυδίδης εἶτανε φορτωμένη μὲ λάθη ἀκόμῃ πῶς χρόνιαν. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι πάντα ἄνθρωπος ἡ φύσις τοῦ δὲν ἀλλάζει ὅτι λαὸ καὶ ἂν πᾶρετε, ὅτι ἐποχὴ καὶ ἂν πᾶρετε νὰ μελετήσετε, — ἂς εἶναι καὶ ὡγύνη ἐποχὴ, — πάντα θὰ βρῆτε σὲν ἄνθρωπο μὲτα τὴν ἰδίαν ἀνθρωπείαν, τοὺς ἰδίους ἀνθρώπους μεταπλασμούς. Εἶναι σήμερα ἡ δόξα τῆς γλωσσολογίας ποῦ τὸ κατὰ λαὸν, καὶ κατὰ λαὸν πολλὴ σημαντικὴ, ἀφοῦ μᾶς δείχνει τὴν ἀνθρώπιναν φύσιν ὅπως εἶναι, ὅχι ὅπως τὴν φαντάζονται ὅσοι δὲν τὴν μελέτησαν. Ἡ γλωσσολογία πῶς μάλιστα πολὺ πῶς μακριὰ μπόρεσε νὰ φαντασθῇ ὅλο τὸ γραμματικὸν σύστημα τῆς ἀριο-ἑβραϊκῆς, χωρὶς νᾶχῃ μῦθε ἕνα μνημεῖο κενῆς τῆς ἐποχῆς. Ξερεῖ μὲ τὸν τρόπο μιλοῦσαν, εἶναι τώρα γυμνάδες καὶ γυμνάδες χρόνιαν εἶδε μάλιστα ποῦ μιλοῦσαν πάντα μὲ τὰ ἴδια λάθη.

Ἐπρεπε ἀρτὰ νὰ διδάσκονται χωρὶς ἄλλο σὲν σκελετὸν τὸν τοῦλάχιστον σὲν πανεπιστήμιον. Εἶναι ἀλήθεια ποῦ γιὰ νὰ διδάσκῃ καμὶν ὅλα τὰ λάθη τῆς ἀρχαίας, θὰ τοῦ χρειάζονται καμὶν δικαίᾳ τῶν, γίλλες σελίδες ὁ καμὶν τόμος. Μὰ ὅταν νὰ πᾶρῃ τῆς πῶς συνήθειμνες λέξεις καὶ ἀμείως φαίνεται τὸ πῶς. Ἡ κριτικὴ ἐμὲ στὴν ἀρχὴν δὲν εἶχε εἰς ἑβραϊκὴν καὶ οἱ ἀρχαῖοι μόνο καὶ μόνο γιὰ τὸ ἀκούσαν ἕνα εἰς τὴν ὀνομαστικὴν ἐγὼ. Ἐτοῦ καὶ μᾶς σήμερα λέμε ἐγὼ, μὲ εἰ, γιὰ τὸ βλεψαμε εἰς τὴν αἰτιατικὴν ἐμὲ (ἐμείνα) καὶ στὴν ὀνομαστικὴν ἐγὼ ἀκλουήσαμε τὸ δρόμον ποῦ μᾶς ἔδειξε ἡ ἀρχαία ἡ ἰδία. Τοῦ δὲν τοῦ πρόσωπο τοῦ παθητικοῦ παρακείμενον δίδωσι καὶ τὸ πῶς τερνὴν τρόπον νᾶχῃ σ, ἀφοῦ ξέρουσι καμὶν τὸ σ ἀνάμεικα σὲ δύο φωνήεντα γίνονται πάντα στὴν ἀρχαίαν π. χ. *ἀνδρῶν*, ὅχι *ἀνδρῶν*, *ἐλπίων*, ὅχι *ἐλπίων*, *μουσῶν*, ὅχι *μουσῶν*, *γένεον*, ὅχι *γένεον* κτλ. κτλ. Ἀκούσαν ὅμως καμὶν ὅρα τοὺς παρακείμενους καὶ ὑπερσυνθετικούς *ἐλέλκεσαι*, *ἐλέλκεσθε* νόμισαν τότε ποῦ ὁ παρακείμενος ἔχει πάντα τὸ σ, ἀκόμῃ καὶ ὅταν εἶναι φωνήεντο προστάς στὴν κατάληξιν, καὶ ὅχι σύμφωνον καμὶν στὸ *ἐλέλκεσαι* ἀπὸ καὶ βρῆκε ὁ παρακείμενος δίδωσι καὶ ὑπερσυνθετικός ἔφερε καὶ τὸν ἐνεστώτα δίδωσι, γιὰ τὸν τοὺς φάνηκε ποῦ τὴν ἰδίαν κατάληξιν ἔπρεπε νᾶχῃ καὶ οἱ δύο ἀφοῦ χρόνιαν.

Σώζονταν ὅμως πάντα τὸ δεύτερο πρόσωπο λέγει ἡμεῖς τὸ σάχαρι καὶ ἀπὸ καὶ βάλμα παντοῦ στὸν παθητικὴν τὴν κατάληξη -σαι. Ἡ ἀντωνυμία ἡμεῖς δὲν εἶχε πρῶτα δασεία· τὴν πήρε ἀπὸ τὸ δεύτερο πρόσωπο ἡμεῖς. Βλέπει πού οἱ ἀρχαῖοι ἔκαμαν ἀπάνω κάτω τὸν ἴδιον λεγαρχαίον πού ἔκαμαν καὶ ἡ παραμάννα.— α' Ἡρᾶς βέλαια! Ἐτοί εἶναι τὸ σωστό, ἀπὸ λέμε, ἡμεῖς α'. Δὲ στάνει μάλιστα τοῦτο· τὸ ἡ τῆς ἀντωνυμίας ἡμεῖς εἶταν πρῶτα ἁμεῖς. Οἱ Ἕλληνες ᾤοντοσαν τὸ λοιπὸ τὸν τύπο ἁμεῖς καὶ τὸν ἔκαμαν ἡρᾶς· μάλιστα ὅμως παράλογα τὴν πλοκή ἀπὸ τὸ πρῶτο πρόσωπο τοῦ πληθυντικοῦ ἐσμέν, γιὰ τὸ ἀπέρρουσαν πῶς θέλει σ' αὐτὸ τὸ δεύτερο πρόσωπο ἦτε. Μὴ τὴν ἴδιαν ἀναλογία, στείλαμε καὶ μετὰ τῆς ἀντωνυμίας ἐσεῖς, γιὰ τὴν εἴχαμε τὸ πρῶτο πρόσωπο ἡμεῖς, πού καὶ κείνο πήρε τὸ ε' ἀπὸ τὴν ἀνωτέρω ἡμεῖς τὸ οὐσιαστικὸν μᾶς ἔρχατο εἶμαι, εἶσαι, εἶναι, ἀν τὸ συγκρίνεται μὲ τὴν κλίση τῆς ἀρχαίας τῆς κοινῆς εἰμί, εἶ, ἐστί, θὰ σὰς φανῇ πολλὴ πύξ ὀρθή, ἀπὸ ἀρχαίας καὶ τελειώνει μὲ τὰ ἴδια φωνήεντα ἡμε, ἦτε, ἦτε. Τὸ εἶναι εἶταν πρῶτα ἐν· ὕστερα ἔγινε εἶναι, καὶ ἔπειτα εἶναι· ἐμοῖς μὲ τὸ πρῶτο πρόσωπο καὶ μὲ τὸ δεύτερο, ὅπως ἐμοῖς μὲ ἐσμέν μὲ τὸ ἐστί, ἐστί καὶ.

Βλέπει πού πολλοὶ προσπαθοῦν ὅλα καὶ λέν κάθηναι ἀντὶς κάθηναι. Βέβαια θὰ νομίζουν πού ὁ τύπος κάθηναι εἶναι πολλὴ πύξ κανονικός. Δὲν εἶναι ὅμως διόλου. Τὸ κάθηναι εἶναι παρὰ φθορά· ἔπρεπε οἱ ἀρχαῖοι νὰ τὸ ποῦν κάθημαι, μὲ τὸ ἴδιον σ πού ἔχει τὸ δεύτερο καὶ τρίτο πρόσωπο ἦσαι, ἦσται. Τὸ τρίτο πρόσωπο κάθηται εἶναι μάλιστα λάθος διπλό. Δὲν εἶχε μὲ καὶ μόλον τοῦτο ἔφυγε τὸ σ, μόλον ὅτι ἐλέγαν ἦσαι· ἔγιναν τὸ λοιπὸν δύο τύποι ἀντίθετοι, ὅρται μὲ σ, καὶ κάθηται χωρὶς σ. Ὁ μόνος σωστός τύπος θὰ εἶταν κάθηται. Τὸ εἶπαν ὅμως χωρὶς σ, γιὰ τὸ δὲν ἀκούγαν τὸ σ στὸ πρῶτο πρόσωπο κάθημαι· νομίζαν πού ἡ βίβα εἶταν κάθη· καὶ τοὺς ἔφτανε νὰ βάζουν τὴν κατάληξη ἴον μόνον -μαι, -σαι, -ται. Γιὰ νὰ ἐμαλώσουν ὅλο τὸν ἐνικό, ἔλκιναν τὸ λοιπὸν κάθηται χωρὶς σ. Ἐτοί καὶ μετὰ ὠμαλώσαμε ὅλα τὰ ῥήματα καὶ ἔγιναν παντοῦ στὴν παθητικὴ φωνὴ οὐ μπερδεύαται τὴν κατάληξη -μαι. Γιὰ τοῦτο λέμε πολὺ σωστὰ κάθηναι, ὅχι κάθηναι. Ἄμα πάρε κανεὶς ἕνα τῶπο τῆς ἀρχαίας, θὰ διδῇ πού εἶναι τύπος γλωσσισμένος. Ἡ γενικὴ πληθυντικὴ μοῦσαι καὶ κείνη, δὲν εἶναι μὴτε γνήσιος μὴτε ὀρθὸς τύπος· ἡ γενικὴ μοῦσαι εἶναι πολλὴ καλλήτερη,

ἀπὸ εἶναι πύξ ἀρχαία. Μάλιστα, ὅποιος τὰ θελήσῃ ὅλα ἀνέμει πύξ ὀρθά, θὰ πρέπει νὰ πῇ μοῦσαι· ὕστερα καὶ τὸ μοῦσαι· πρέπει νὰ τὰ φέρῃ καὶ νὰ τὰ κἀμει μοῦσαι· αὐτὸν καὶ σὺ τῆς νὰ λέρῃ μόνον -τ- -σων καὶ σὺ τῆς ἀπὸ τῆς οἱ πύξ ἀρχαίας· ὅλοι οἱ ἄλλοι εἶναι τύποι γλωσσισμένοι, εἶναι λάθος. Ἄν κανεὶς σὰς ρωτήσῃ μὲ τί διακρίματα βγαίνει ἀρχαία ἕνας καὶ κλίνει σὰν τὸ λαὸ τῆς γλώσσας ἀντὶς γλώσσας, ἀμείως τὸν ρωτᾷτε γιὰ τὴν κλίνει ὁ ἴδιος μοῦσαι, ἐκεῖ πού εἶναι πολλὴ λιγώτερο λάθος νὰ πῇ μοῦσαι καὶ πῇ. Πρέπει νὰ τὸ πάρομε ἀπόφασι· ὅποιος ἀνοίξῃ τὸ στόμα γιὰ νὰ πῇ δύο λόγια— ἂς μιλῇσῃ ὅτι γλώσσα θέλει— πάντα θὰ κἀμει ἀπειρα λάθος. Γλώσσα ἀνακινῇ καὶ ἀπόλυτος τύπος δὲν ὑπάρχει πούθεν. Κανεὶς ὅμως δὲ βρέθῃ ὡς τώρα νὰ κατηγορήσῃ τοὺς ἀρχαίους, πού γὰρ λέγει τὴν γλώσσα τους. Καὶ γιὰ πού λέγει δὲν τοὺς κατηγοροῦμε; Γιὰ τὴν ἐπιστήμην σέβεται τὴν ἱστορίαν καὶ τὰ ἔργα τοῦ λαοῦ.

Ἐτοί θὰ καταλάβουμε ὅλη τὴν ἀξίαν τῆς οὐματικῆς καὶ θὰ διδοῦν πού εἶναι τότες συνέχης τῆς ἀρχαίας. Μία γλώσσα ἀλλὰ μὴ μοναχὴ τῆς· ἂν ἔχει ἀνάγκη, γὰρ νὰ ἀλλὰξῃ, νὰ τὴν μιλῇσιν ἔναι, ἢ νὰ ζῇσιν καὶ ζῆνους ἕνας λαός. Τέτοιες ἰδέες δὲν τίς ἔχει πύξ σίμα κανεὶς. Πύξ ἀρχαία μιλᾷ ὁ λαός ἀπὸ μᾶς, γιὰ τὸν τύπον πού συνηθίζει, τοὺς πήρε ἀπὸ τὴν ἀρχαία καὶ δὲν πέρασε μὴ στιγμὴ ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Περικλέους πού νὰ μὴ βρεθῇ ἀπὸ οἱ τύποι σὺ οὐμα· πού τοὺς δικούς μας τοὺς τύπους τοὺς ἔχουμε παρμένους ἀπὸ τὰ βιβλία. Δὲν εἶναι παρὰ παραχρῆμα.

Πύξ θάρη τὸ λοιπὸν νὰ πῇ τώρα ἐνός λαοῦ— α' Τὴ γλώσσῃ πού μιλᾷς, δὲν τὴν θέλω, γιὰ τὸν εἶναι κανονικὴ· νὰ πάρες τὴν δικήν σου πού ἔχει γραμματικὴ! Ὁ Τέτοιος λόγος μὲ φάνεται— καὶ θὰ σὰς φανταίνεται καὶ σὰς— τοὺς πύξ στο κατὶ παρὰ ζῆνος, γιὰ νὰ μὴν ποῦμε ἄλλο. Εἶναι σὰ νάλεγε πού κλίνει πύξ σωστὰ καὶ πού ἔχει πύξτερη γνώση παρὰ ἕνα ἔθνος ἀλλὰ καί. Μποροῦν ὅμως μὴ ἐκαστοστὴ ἀνθρώπου, ἐκεῖ πού εἶναι γιλιὰδες καὶ γιλιὰδες ἄλλοι, νὰ πιστέψουν καὶ νὰ ποῦν πύξ τὴν φρόνησιν μόνον τοὺς ἐκείνους τὴν ἔχουν; Ἐγινούν τὸ ἐπὶ· Vox populi, Vox Dei. Ἐγινούν πού ὁ Χριστὸς ὤψωνε τοὺς φτωχοὺς καὶ πού μιλῶσε τὴν γλώσσαν τους. Εἶμαι βέβαιος πού ὅταν ἀκούτε τέτοια λόγια, παίρνετε τὸ σύστημα πού πῆρε καὶ γώ μ' ὅπως ἔχουνται καὶ μὲ λέν πού ὅτι γλώσσα μας θέλει διόρθωση ἢ πού εἶναι πρῶτο γὰρ καὶ

βάρεθρα. Χαμογέλω μ' ὅση γλῶσσα μ' ἔδωκε ὁ
Θεός, κἀμὼ τὸ χαρούμενο, κοινὸν γίλιος φε-
ρεῖς τὸ κεφάλι, τὸ βαλῶ ἰσὰ μὲ κἀτὼ καὶ ὅλο
λέω «Ναί! Ναί! Ἐγὼ εἶμι δίκαι· ὅλο Ναί!»
Μὲ τὰ σωστά του νὰ φιλονεικῇ κανεὶς γὰρ
τέτοια πράγματα, νὰ μιλήσῃ σοβαρά, εἶναι ἀ-
δύνατον· γὰνι ἄδικα τὴν ὥρα του. Οὐ μόνον
τὸ λόγο τοῦ Σπανά· πρέπει, λέει, ἓνας φρόνι-
μος ἄνθρωπος μόνον μὲ τοὺς φρόνιμους νὰ πολε-
μῇ, μὲ τοὺς φρόνιμους ὁ πόλεμος βασιτῆς ἔνα
μερόνυχτο.

Τοῦ δὲ λαοῦ καὶ πολλοὺ χρόνον—καὶ πάλιν ἄρχει (1).

Μὲ τὴν καταπεινότητα ποτὶς ἔναν ἄνθρωπον ποῦ
εἶναι τέτοιαι ιδέαι—καὶ τοῦ κλέου πολεμοῦ.

Σταυροῦνται, σοφοὶ καὶ σοβαροὶ ἄνθρωποι
σὺν καὶ σὺν ὑποφύτοις τοὺς νὰ δώσουν καὶ
μὴ γινώσκοντες αὐτοὺς τὴν ἰσότητα. «Ὅποιαι ιδέαι
καὶ ἂν εἴητε, ἡ ἰδέα καὶ ἡ γλῶσσα πάντα πέρασεν στὴν
κόσμον. Κατὰ τὴν ἐκείνην γλῶσσαν πολλὰ σωστά καὶ
πολλὰ φρόνιμα ποῦ ὅτι μὴ ποτε κανεὶς νὰ γράψῃ
δυσὶ γλώσσας, νῆχρ διὰ τὴν ἑλληνικὴν, δυσὶ φωνολο-
γίαις, δυσὶ γραμματικαῖς, μὴ ἀρχαία καὶ μὴ
νέα, πλὴν πλὴν τῆς μιᾶς μὲ τὴν ἄλλην,—νὰ
κἀμὼ συμβιβασμοῦ, νὰ γὰρ κἀμὼ κἀν-
τά, σὺν ποῦ τὸ εἶπαν, τὸν ἱερεὺς καὶ τὸ
βασιλεῖ. Εἶδτε ποῦ τέτοιον σύστημα ἂν εἴη
τὸν τόπον του. Νῆχρ κατὰ τὴν ἀρχαίαν καὶ
νέα μὲν, νὰ βαλῇ στὸ ἴδιον κατέδα, γὰρ
γλώσσας, δυσὶ ἱστορίαις, δυσὶ ἀντιθέταις ἱστορίαις,
τὰ χρόνια τοῦ Σοφοκλῆ καὶ τὰ δικὰ μας, δὲν
προσέγει τὴν οὐσίαν τῆς τέχνης, ποῦ θέλει ἐν-
ότητα καὶ ἀρμονία. Σὺς τὸ μολογῶ φανερά, ἔνα
θαί, ἔνα μὲ, ἔνα μικροῦτον νὰ μὲ γὰρ τὴν
ὀρεῖν, μὲ φαρμακικὴν τὴν γὰρ μου, ὅταν πάρω
νὰ διαβάσω καμιά σελίδα γραμμένη στὴν ἀρ-
χαία γλῶσσα. Σ' ἀγὼ μόνον δὲ συμφωνῶ μὲ τὴν
καθαρεύουσαν· ἡ πρέπει νὰ γράψωμε ὅλους
δύο τὴν ἀρχαία, χωρὶς νὰ κάμωμε ποτὶς
λάθος, ἡ τὰ παλαιὰ μας τὰ γραικικά. Ὅποιος
λέει πῶς ἡ γλῶσσα προηγουμένη, ὅποιος θέλει νὰ
προηγουμένη, πρέπει διγῶς ἄλλο νὰ φέρῃ πίσω
καὶ τὴν σύνταξιν τῆς ἀρχαίας. Δὲ φτάνει νὰ
κλινῇ παρὴν καὶ παρὴν, νὰ συνηθίζῃ λέγοντες
ἀντὶς πέτρις» εἶναι ἀπαραίτητον νὰ φανῇ αὐτῶ-

κὸς σὲ κἀν φράση ποῦ θὰ γράψῃ. Ἀλλοίως
ἡκούσθαι νὰ τοῦ ποῦν ὅτι μὲ ἔλεγε μὴ μέρ-
ενας σοφὸς καὶ μεγάλος ἑλληνοστῆς. «C'est
une grande faute de goût de ne pas sen-
tir que la langue ancienne, telle qu'il
serait humainement possible de l'écrire
aujourd'hui, sera toujours moins correcte
et moins élégante que la langue vulgaire».
Ἔτσι εἶναι. Ἡ ἀρχαία ἡ γλῶσσα δὲν μπορεί
σήμερα νὰ εἶναι παρὰ μιᾶς γλώσσας· ἡ δη-
μοτικὴ εἶναι γλῶσσα σωστή. Κἀλλία τὸ
λοιπὸ νὰ μὴν τὰ θέλωμε ὅλα μὲς. Ἄν
εἶναι μάλιστα ὁ σκοπὸς μας νὰ δείξωμε
ποῦ δὲν ἄλλαξε ἡ ποῦ δὲν ἔμελλε ἡ γλῶσσα,
εἶναι ἀνάγκη νὰ φύγουν τὰ νὰ καὶ τὰ θά· ἔνα
θαί καὶ ἔνα νῆ, ἄς εἶναι καὶ ἔνα μὲ (μετὰ) φτάνει
μοναχῶς του γὰρ νὰ δείξῃ σ' ὅσους ξέρουν ἀπὸ
γραμματικὴν ποῦ ἡ γλῶσσα ἐπαθε πολλὰ πρὸς
σοφιστικὰς μεταβολὰς παρὰ ὅταν πρὸς κανεὶς
πατέρα, κίον, ἰσίου, τραπεί, πανδὶ καὶ ὅλα
τάλλα. Τὴν ἰδίαν παρατήρησιν πρέπει νὰ κά-
μωμε καὶ γὰρ τὴν ὑποτακτικὴν ποῦ τὸ νῆ καὶ
τὸ ἔνα. Ὅποιος γράφει θέλω ἔνα ποιῶ, μὲ
μὴς καταστρέφει τὴν ἀρχαία· ἀμέσως βλέ-
πουμε ποῦ ἄλλαξε ὅχι μόνον ἡ γλῶσσα, μὰ ποῦ
ἄλλαξε καὶ ὁ νοῦς· ἀπὸ σωθεῖν ποῦ εἶταν,
εἶναι ἡ γλῶσσα ἀναλυτικὴ. Ἔτσι φαίνεται
ὅλη ἡ διαφορὰ, καὶ μάλιστα στὸ θέλω ἔνα
ποιῶ φαίνεται πολὺ πῶτερον παρὰ στοὺς τυ-
ποὺς δόγμα, μάταια, σόμα, βήχρ, παθάρη κατλ.,
καὶ σ' ἀρτίς τις λέξεις ἄλλαξαν οἱ τύποι, οἱ
ἴδιαι δὲν ἄλλαξαν. Ἄν πάλε, σὺν ποῦ μὲ τὸ
λεῖν πολλοί, δὲ γράφουν ἔνα ποιῶ τῆς ἀρχαίας
γὰρ νὰ δείξουν πῶς δὲν ἄλλαξε ἡ γλῶσσα καὶ
ποῦ τέτοιαι δὲν εἶναι ὁ σκοπὸς τους, τότες μὲ
φαίνεται πρὸς ἀπὸ καὶ πρὸς ἑκὼλον νὰ γράψῃ
κανεὶς θέλω νὰ ποιῶ, ἀπὸ εἶναι τὸ ἴδιον. Ἄν
ἄλλαξε, ἄλλαξε καὶ ἐπὶ τῇ μιᾷ φράσει καὶ μὲ
τὴν ἄλλην. Τὸ θέλω νὰ ποιῶ τὸ καταλαβαίνει
τοὺς ἀρχαίους καὶ τὸ λέει ὁ ἀπὸ τοῦ ἑκὼλου. Καὶ
θα πῇ καὶ ἀγὼ. Ἄν ἔγραφα τὴν καθαρεύουσαν,
ἡ γλῶσσα ἀμέσως θέλω ποιῶ, ὅταν ἀκούσθαι
τὸ δικὸν καὶ τὸ σύστημα, ποῦ μὲ φαίνεται
τὸ μόνον σωστὸ, γὰρ ξέρει καὶ δὲν ἀπαραίτητον
τὶς δυσὶ γλώσσας. Ἀκούσα πολλὰς φράσεις νὰ
ποῦν πῶς εἶναι la citadelle du purisme
εἶναι ἱσπανὸς σας. Παρατήρησαν παντὸς μὲ
σας στὴν Ἑβρώπη, ὅταν ἦρε ἡ πρόσκλησις
σας, ποῦ ἀντὶς ὑποτακτικὴ μὲ τὸ νῆ, βάλετε
ποῦ πρὸς φρόνιμα ἀπαραίτητα.

Νὰ σὲς ποῦ τὸ κατὼ κατὼ, δὲ μὲ μίλει γὰρ
τῇ γλῶσσῃ ποῦ γράφει κανεὶς φτάνει νὰ βγῇ

(2) Anct. T. 5, 22, p. 36, ap. 10—12. Τοῦ γράμματος
δὲ βαρὺ καλὰ τοὺς στίχους. Μὲ φρόνιμον μαχρὴν πῆσιν
καὶ μὲ λούλον (ἔτσι οὐ γίνεταί οὐ ταχυτά) ἀγάπην. Οἷον
ἐναν ἡμερομηνίαν ἐν τῷ φρονίμῳ ἡ μάχη. Τοῦ δὲ λαοῦ
καὶ πολλοὺ χρόνον καὶ πάλιν ἄρχη.—Ἡ δὲ νὰ βῇ κανεὶς
τὸ πρῶτον. Ὁ κώδικας τοῦ Oxford εἶναι παρακα-
ταμένος κώδικας.

τίποτις ἀπὸ τὰ λόγια ποὺ θὰ με πῇ, φτάνει ὁ λόγος του νὰ ζῇ καὶ νὰ ῥοι μῆσα καὶ διὸ ἰδέες, νὰ με μάλῃ πράγματα ποὺ δὲν ξέρω. Κοιτάζω τὴν ψυχὴ καὶ ὅχι τὴ φρεσίν, τὸ νοῦ καὶ ὅχι μόνον τὸ πνεῦμα. Ὁ λαὸς κάθε μέρα στὸ Παρίσι συνήθει καὶ λέει τις λέξεις *ciel* (le ciel de mon lit, un ciel de boue, όταν εἶναι βροχή), *n'est pas bête* (il n'est pas bête!), *plus* (plus souvent), *pur* (c'est une pure blague), *que* (pas si bête que ça), *le fond* (le fond du sac), *mon cœur* (gentil comme un cœur). Μὲ τοὺς ἴδιους τύπους, μὲ τις ἰδίες λέξεις σὰς βγάίνει ὁ Πλάτων τὸν περίφημο στίχο ποὺ ἔχει τὴν οὐσίαν καὶ γλυκύτητα:

Le ciel n'est pas plus pur que le fond de mon cœur.

Ἡ γλώσσα εἶναι οὖν τὴ τὴν καμὴν ὁ νοῦς. Ἡ ἐθγένεσις εἶναι μέσα στὴν ψυχὴ καὶ τὰ λόγια. Τὰ λόγια δὲν ἔχουν ἄλλη ζωὴ παρὰ τὴ ζωὴ ποὺ τοὺς δίνει ὁ ἄνθρωπος, ἄλλη ποίησις παρὰ τὴν ποίησιν ποὺ ἔχει μέσα του καὶ κείνος. Εἶναι παιδιὰ του. Σκέπτονται δὲν ἐκφράσει. Ὁ νοῦς εἶναι ποὺ ζωντανεύει τὴ γραμματικὴ. Φτάνει νὰ ῥοι μῆσα μὴ ἰδέες, νὰ τρέμῃ ἡ καρδιὰ μας καὶ καὶ βλέπεται ἀμέσως καὶ τὴ γλώσσα νὰ γόνῃ ὅλα τὰς τὰς νοητοὺς. Πέφτει τὴν κάθε λέξη νὰ λαμπρὴν σὺν ὁλόφωτο φεγγαρί.

Ξέρω τί θὰ με πῇτε: δὲν ἔγραψαν πάντα μῆτε σ' ὅλους τοὺς τύπους τὴ γλώσσα ποὺ μιλοῦσαν (1). Εἶναι βέβαιον. Μάλιστα στὰ νάτο-

νικὰ μέρη φαίνεται μιὰ κάποια διγλωσσία νὰ εἶναι νόμος ιστορικός. Στὴν Καλλοῦστα καὶ στὸ Μπινάρ, ἀκόμη καὶ σήμερ, τυπώνονται σημεριδὲς σαλατινῆς καὶς ὅμως δὲ μι-
λαι σαλατινῆς. Στὴν Κίνα ἡ γλώσσα τοῦ λαοῦ δὲ γράφκε ποτὶς. Οἱ Ἀραβὲς ἄλλη γλώσσα μιλοῦν καὶ ἄλλη γράφουν. Ἐτοί καὶ μεῖς. Ἀλ-
λους πάλι τοὺς ἀρέσει νὰ ῥοι μῆσα ἐνὶ κύκλῳ φί-
λους καὶ τοὺς φτάνει νὰ τοὺς διαβάζουν οἱ φί-
λοι τοὺς μόνοι. Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ τέτοιον σύ-
στημα εἶχαν. Δὲν τοὺς ἔμελε γιὰ τὸν ἔργο. Συγγὰ μάλιστα καὶς εἶναι ἀναγκασμένοι νὰ μι-
λῇ γιὰ λίγους, γιὰτὶ καὶ λίγαι τὸν ἀκούει. Τότες τὸ κερμεν ἐφαλκε σύστημα. Τέτοιον τυ-
χαίνον, ὅταν εἶναι μιὰ φιλολογία στὴν παρακα-
μὴ τας. Ὅταν εἶναι καλοκαίρι, ὁ ἥλιος φέρνει
γιὰ ὅλο τὸν κόσμον, τὰ δέντρα γιὰ ὅλους πρα-
σινοῦν: ἕνας λαὸς, στίς καλοκαιρίαις του
ὡρες, δὲν ξέρει τίποτες νοστιμάδες καὶ δὲν
ἐμαθε ἀκόμη νὰ πούλῃ σοφίαι. Τὰ συστήματα
ποὺ λέμε φαίνονται μόνο καὶ βγαίνοντες ἀπὸ
μῆσι, ἢ ὅταν ἀκόμη δὲ μορφοῦνται καινούρια
γλώσσα, σὰ στὸν καιρὸ τοῦ ἄντε ποὺ γύρισε
ὁ κλέων νὰ γράσῃ λατινικὰ. ἢ στὰ χρόνια
ποὺ φέρναν οἱ δοῦξ οἱ παλῆς καὶ ποὺ ἡ
ποίησις βασίζεται μετὰ τὴ μίμησιν μόνο. Πάν
τὰ φῶτα πῶν οἱ μεγάλες ἰδέες καὶ ὁ κόσμος
ἀποχαιρετὰ ἔκτος τοῦ ἥλιους ποὺ βασιλεύει.
Καὶς πῶν δὲν κερταίει ποίησιν καὶ φιλολογία.
Ἐνὰς ποιητῆς, γιὰ νὰ ἐκλύσῃ τοὺς λίγους ποὺ
ἀπομνήσκουν, προσπαθεῖ νὰ τοὺς μαγεύῃ με
κάτι μικροῦτσικες, πολυβουλεμένες, πολυτε-
χνες νοστιμάδες.

Ἐνὰς ὅμως ποὺ φτάνει νῦν, σὲ μιὰ νέα
ἐποχῇ, ποὺ νοιώθει τὸ κεφάλι του γεμάτον ἰδέες,
φραντασίες, εἰκόνας καινούριες, δὲν ἔχει καιρὸ

γιὰτὶ ὁ καθένας ἔχει μόνον τὸν τύπο ποὺ διαβάζει καὶ τὸν
γράφουν τὰ βιβλία, ὅχι τὸν τύπο ποὺ ἀκούει (ὁδὸς τὸν
Πρόλογον). Γράφουμε πάντα σύμφωνα, συμφέρουν τὸ
μάτι μας ἔτσι τὸ συνῆθαι καὶ ὅμοι τὸ διόμοι γραμμῶν δια-
φορετικὰ, μὲλον ὅτι ἀλλήλων λέγει σύμφωνα ὅμοι δὲν προσ-
φέρουν, δὲν μπορούμε νὰ πιστέψωμε ποὺ τότες ἵπταται τί-
τοις τύποις. Ὅπου δὲν εἶναι δυνατό νὰ ἐκφρασθῇ καὶς
τοὺς φωνολογικοὺς νόμους, ὅπου καταπνίξῃ δύσκολο νὰ κα-
τάλλωμε τὸ κανονικὸν τύπον, πρέπει νὰ ταυρίσωμε του-
λάχιστον τὸ τυπικόν. Ἄν ποῦμε σὺν (sola) ἢ οὐσία, ποὺ θὰ
ἔταν οἱ ταχτικοὶ τύποι, καὶς δὲ θὰ καταλλῇ τὸ λέμε.
Τότες δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ ἀντιμετώπιζω τὴν οὐσία, τίς οὐσίας
καὶ ἡ γλώσσα βασίζεται τὴ φωνολογίᾳ τῆς ἐνότητος. Τέτοιον
ἀκανόνιστος λέξις ἔχει κάθε γλώσσα. Ὅτι εἶναι ὁ τύπος τὴν
οὐσία στὰ γραικικά, εἶναι στὰ γαλλικά οἱ τύποι *affecta-*
tion, passion κτλ.

(1) Εἶναι μάλιστα ἀνάγκη νὰ τὸ σημειώσωμε: ὅταν καὶς
λέει πῶς θὰ γράψῃ γλώσσα ποὺ μιλεῖται, ἔχει φυσικὰ στὸ
νοῦ του τὸ τυπικὸ καὶ τὸ φωνολογικὸν σύστημα τῆς γλώσσας,
ὅχι κάθε λέξη ἐκφρασμένη. Σήμερ κλίνουμε ῥαχὴν, ῥα-
χὴν, πόλη, πόλην κτλ. Μὲ τὸν ἴδιον τρόπο θὰ ποῦμε ἡ
κλίσις, τῆς κλίσις, ἡ κατάληξις, τῆς κατάληξις. Ἄν
ἔγραφε καὶς ἡ κλίσις, τῆς κλίσις, ἡ κατάληξις, τῆς
κατάληξις, δὲ ὅλα τὰ γὰρ γλώσσα ποὺ μιλεῖται σή-
μερ, ὅλα τὰ γὰρ γλώσσα ποὺ μιλοῦνταν εἶναι τώρα ῥα-
χὴν καὶ καίριος. Ἡ γλώσσα καὶς περιττοσύλλαβα πᾶ δὲν
ἔχει δὲν μπορούμε λαλεῖν νὰ τῆς τὰ φορεῖσθωμε. Προσέχει
καὶς τοὺς γραικοὺς νόμους τῆς γλώσσας, ὅχι τὰ ἱταλι-
τερα καὶ παρατικὰ. — Ἐτοί καὶ μετὰ τὴ φωνολογικὴ φαινό-
μεν. Γιὰ πολλοὺς λόγους, ἡ πλοχὴ μορφή εἶναι σήμερ ἀπο-
πνίξῃ ἡ προσορὰ μορφή (mf) μετὰ γιὰ τὴν ἀρχαία, μετὰ γιὰ
τὴν νέα γλώσσα μορεῖται νὰ εἶναι συστή. Ὅπως λέμε νόμος,
παιθερός, καὶ πῆ καὶς ταχτικὰ καὶ σύμμετρος, συμ-
μετρον (πληθυντικὴ ἀνομαστικὴ ποὺ συμμέτρον = συμμέτρον,
συμμέτρον, ὅχι συμμέτρον), ἀπὸ τὴν περιττοσύλλαβα γά-
νονταν: σὺν τὸ ὅμοι κλίνεται καὶ τὸ συμμέτρον, γιὰτὶ ἔχει
τὴν ἴδιαν κατάληξιν. Ὅλος ὁ κόσμος δὲ μᾶς καταλλῇ,
ὅμοι ποῦμε σύμφωνα καὶ πολλοὶ μάλιστα διαφορετικὰ δὲν
τὸ λέν. Ὁ τύπος φαίνεται παρέρων, ὅταν εἶναι γραμμένον,

νὰ συλλογιστῇ τόσες τεχνολογίες καὶ νὰ βάλῃ τέτοιες σοφίες μέσα στὸ νοῦ του. "Ενα μόνο γυρίζει, πὺς νὰ πῇ γρήγορα καὶ παστερικῶς ὅτι ἔχει νὰ πῇ. Πρῶτα βλέπει ἂν ἔχῃ τόντις νὰ πῇ τίποτε; ὕστερα γράφει. Δὲ θέλει νὰ στολίῃ μῆτε τὴν ιδέα του μῆτε τὴ φράση του. Τὸ στολίδι του εἶναι ἡ ἀλήθεια· στάνει νὰ τὴν ἀκούσῃ ὁ κόσμος, καὶ τὰ λόγια του εἶναι καλὰ. Διάστε τὸ Δημοστένη! Τί κεραυνὸς καὶ τί λιοντάρι! "Ορμῆσαι στὴν ἀλήθεια· τὴν ἀλήθεια θέλει· πρέπει νὰ τὴν καταλάβῃ ὁ καθένας καὶ προσπαθεῖ ὅχι νὰ τὴν συγυρίσῃ, ὅχι νὰ χτενίσῃ τὴν ιδέα του, μὰ νὰ τὴν πῇ μὲ πρόθεσιν νὰ καταπείσῃ τὸ λαόν. "Ενας μεγάλος συγγραφεὺς εἶναι σὰν καθρέπτης· στὰ λόγια του μέσα ὁ καθένας βλέπει τὴν ιδέα του τὴν εἰκόνα. Στὰ βιβλία του ἔχῃ, ἀναπνέει, χαίρειται καὶ ὑπνιάται, κλαίει καὶ γελάει ἀλάκωτος αἰώνως· καὶ ἡ ἀθρωπικότης ὅλη. Εἶναι κεντρικὸς σὰν τὸν ἥλιο καὶ τὸν κόσμον φωτίζει· ἐκεῖ ποὺ ὁ ἥλιος δὲν ξέρω τί μοῦ γίνεται μέσα καὶ δὲ βρίσκω λόγον νὰ τὸ πῶ, ἐκείνος μὲ τὸ λέει καὶ μὲ κἀμὲ νὰ καταλάβω τὴν ψυχὴ μου. Μιλεῖ γιὰ τὸ λαὸν καὶ σὰν τὸ λαόν. Τὴ γλώσσα του τοσοῦ θέλει. "Ο γὰρ δὲ θὰ ἐχάσῃ τὸν ὄνομα του· ὅσα εἶπε θὰ γίνονται στὴ μνήμῃ τοῦ λαοῦ. Γιὰ νὰ φανοῦ ἀρσενουργήματα, χρειάζονται δύο πράγματα μόνο· καὶ ὁ μέγας καὶ λόγος ἀπλός. "Ενα γερὸ κεφάλι δὲ γυρίζει πὺς νὰ φαντάξῃ, πὺς νὰ ἐστιάσῃ μέσα ἀπὸ τὰ βιβλία καμίας σπάνια λέξιν, γιὰ νὰ πορῇ σὺν τὴν εἰκόνα του. Δὲ γράφει γιὰ νὰ φαντάξῃ. Δὲν τοῦ μέλει γιὰ ἔπαινο καὶ γιὰ δόξαν· μῆτε ξερεῖ τί εἶναι ἔπαινος καὶ δόξα. Μπορεῖ τὸν ὄνομα του νὰ δοῦσάτῃ, ἐκείνος μῆτε τὸ βλέπει. Τί θὰ τὸν κἀμὲ τὴ δόξα; Τοῦ στάνει νὰ σῶς πῇ τὴν ιδέα του — καὶ σῶς τὴ λέει μὲ πόθο καὶ ἔξοχα — καὶ ὅπως διαδόχῃ τὰ βιβλία του, νομίζει πὺς τὸν ἀκούει καὶ μιλεῖ.

Οἱ Ὀιδίπεις μου εἶναι μεγάλες. Θὰ μᾶς βγῇ βέβαια μὲ μίαν κανένα τέτοιον ποιητὴς ἢ πεζογράφος. Δὲ γίνεται νὰ κοπῇ ἡ σειρά· ἕνα ἔθνος, ποὺ εἶχε μὲ φιλολογία σὰν τὴν ἀρχαία τὴ δική μας θὰ βγάλῃ πάλαι καμιά φιλολογία μεγάλη· θὰ ξανακἀμὲ ἀρσενουργήματα καινούρια. Γιὰ νὰ ἔξῃ ὅμως τοὺς ἀρχαίους, γιὰ νὰ μοιάξῃ μὲ κείνους, δὲν πρέπει νὰ τοὺς μιμηθῇ, ἀφοῦ στὰ χρόνια τοὺς δὲ μιμήθηκαν κανένα. "Ο ποιητὴς ποὺ προσμένουμε θὰ μιμηθῇ τὴν ἀθρόωπον ψυχὴ καὶ τὴ φύση ποὺ θὰ βλέπῃ μπροστά του· ἔτσι ἔκαμαν ὅσοι ἔγραψαν ὕστερα ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους στὴν Ἑβρώπῃ

καὶ βγῆκαν ἴσως μὲ κείνους. "Ὡς ποὺ νὰ ἔχουμε κανένα Δάντη ἢ κανένα Σαικσπείρο (εἶναι καλὸ νὰ ἔχῃ ἕνα ἔθνος τὸ μάτι του στὰ πύθ φηλὰ βουνά), μπορούμε νὰ πιάσουμε ἀλλοῦς τὴ δουλειὰ καὶ νὰ μὴ γυρίζουμε ἀπαρχῆς μεγαλειὰ. Γιὰ νὰ γράψῃ κανεὶς τὴν ἐθνικὴν του γλώσσα, δὲ χρειάζεται διόλου νὰ εἶναι ἐξοχὸς νοῦς, ἢ νὰ βγῇ ἀμέσως φωστῆρας· στάνει νὰ ἔξῃ λίγη γραμματικὴ. Ποῦ εἶναι ντροπὴ νὰ γράψῃ κανεὶς τὴν ἐθνικὴν του γλώσσα, ποῦ ἢ γλώσσα μας εἶναι βάρβαρη, ποὺς Γραικοὺς θὰ τολμήσῃ πια σήμερα νὰ τὸ πῇ καὶ ποὺς Γραικοὺς θὰ τὰκούσῃ; Μὲ φαίνεται ποὺ πάλωσαν ἀρτίς οἱ ιδέες. Εἶναι ἕνας χωρατῆς ποὺ κἀμουν κάποτε καὶ νὰ σῶς πῶ τὴν ἀλήθειαν ἀκούσα νὰ μὲ τὸν κάμουν καὶ μένα. « Τί τάχατις; Τὴ γλώσσα τοῦ μάγερᾶ μας θέλεις νὰ γράψουμε; » Καὶ βέβαια! Τοῦ μάγερᾶ μας τὴ γλώσσα θέλω. Πρῶτα πρῶτα σὰν πῶ φρόνιμο μ' ἔρχεται νὰ μιλοῦμε τὴν ἰδίαν γλώσσα, γιὰτὶ ἂν τοῦ μιλήσουμε ἄλλῃνα, ἄξαρνα μπορεῖ νὰ μὴ μᾶς καταλάβῃ καὶ νὰ μὴ βροῦλῃ σαγὶ νὰ φῶμε· ἂν ὁ λαὸς δὲ μᾶς καταλάβῃ, ἔτσι καὶ ἀφ' ἡμῶν ἡ φιλολογία θὰ πεθάνῃ ἀπὸ τὴν πείνα. Μάθαμε μάλιστα, — καὶ δὲν εἶταν ἀνάγκη νὰ προκόψῃ πολὺ ἡ φιλολογία γιὰ νὰ μᾶς τὸ δείξῃ — ποὺ ὁ Σαικσπείρος, ὁ Βολταίρος καὶ ὁ Γκίτες ἔγραψαν καὶ μιλοῦσαν ἰσὰ ἰσὰ τοῦ μάγερᾶ τοῦς τὴ γλώσσα. "Ὅταν ὁ Βολταίρος εἶπε je suis, tu es, il est, ὁ Γκίτες ich bin, du bist, er ist, ὁ Σαικσπείρος I am, he is, ἔτσι ἀπαράλλαχα τὴ λέγει καὶ οἱ μάγερᾶς τοὺς οἱ κείνα τὰ χρόνια καὶ τὸ λέει καμὲ καὶ σήμερα. Δὲν εἶχε ὁ ἕνας τύπους ἐμὲ, εἶ, ἐπὶ, πατήρ, πατήρ καὶ ὁ ἄλλος τύπους ἐμῆι, εἶμαι, εἶμαι, πατήρ, πατήρ, τοὺς πατέρες, τοὺς πατέρες. Νὰ μιλή κανεὶς σὰν τὸ μάγερᾶ τοῦ ἡνὶ μιλή τὴ γλώσσα τοῦ μάγερᾶ τοῦ, εἶναι πράματα ὅπως διόλου διαφορετικὰ. Εἶδτε πούθενά καμιά γλώσσα ποὺ νὰ μὴν τὴ μιλοῦν καὶ οἱ μάγερᾶ; Πούθενά κανένα ποιητὴ ποὺ μόνο νὰ μὴ μιλήται τίποτε ἄλλο παρὰ κρέατα, βόδια, φρούτα, ὄρνιθες, ψάρια, ἄλας καὶ πιπέρι, ζῦδι καὶ κῆνος. "Ὅχι! "Ὡς τόσο καὶ οἱ δύο τους τὴν ἰδίαν γλώσσα μιλοῦν, καὶ ὁ ἕνας μπορεῖ νὰ καταλάβῃ τὸν ἄλλον. Δὲ μοιάζει πᾶντα οἱ ιδέες· ἡ γραμματικὴ ὅμως δὲν ἀλλάζει. Ἐπειτα, τί νὰ σῶς πῶ; Ἄν εἴμουν ποιητὴς, θὰ μὲ κολάειε μὲ τὸ παραπάνω, ἂν μπορούσε καὶ ὁ μάγερᾶς μου νὰ ξερῇ τοὺς στίχους μου ἀπ' ὅσῳ.

Δὲν πρέπει ἕνας φρόνιμος ἄνθρωπος νὰ δινῇ

προσοχή σὲ τέτοιους χωρατάδες, μάλιστα μέσα σ' ἓνα σορὸ Σινδῆρι σὰν τὸ δικό σας. Ὅλα μὲ τὸν καιρὸ μεταμορφώνονται κ' ἡ γλῶσσα τοῦ μάγερρα καταντᾷ γλῶσσα τοῦ Πλάτωνος τοῦ Σοφοκλή. Νὰ μὴ νομίζουμε τὸ λοιπὸ πού ὁ μάγερρας μιλεῖ γλῶσσα γαλασιμένη, ἀφοῦ εἰσπνέουμε πού τὴν ἔγραψαν τέτοιοι ἄνθρωποι. Ἰσως, μάλιστα μὲ τὸν καιρὸ σὰς φανῇ πῶς ἀνορθῇ ἡ καθὺ ἀλήθεια. Ἡ καθαρεύουσα ἔχει τὴν ἰδίαν οὐν, ἀλλ' οὐ πού ἔχει καὶ ὁ μάγερρας· τὸ παιδί μου εἶναι ἀρ' αὐτο, σὰς λέει ὁ μάγερρας· τὸ τέκνον μου ἀσπείρει, ἔχει ἡ καθαρεύουσα. Τὶ κάμνει ὅμως; Βράζει ἄλλες λέξεις, μὰ τὰ ἴδια λέει. Οἱ τύποι εἶναι ἀρ' αὐτοί· ἡ γλῶσσα ἀρχαία δὲν εἶναι. Ὁ μάγερρας σουλᾶριστο μιλεῖ μόνο τάπλᾳ του τὰ γραμματικά· ἡ γραμματικὴ του εἶναι πάντοτε ἡ ἴδια, ἔχει τυπικὸ, φωνολογία καὶ σύνταξη πού δὲν ἀλλάζουν. Ἡ καθαρεύουσα εἶναι πολὺ πῶς ἀνώμαλη, γιὰ τὴν σὰς ἔχει πλάγι, πλάγι πράγματα ἀντίθετα, πάλιν τυπικὸ, σύνταξη καινούρια. Ποιὸς ὅμως στοχάζεται Πλάτωνα, ὅς εἶναι καὶ Πλούταρχον ἢ Λουκιανὸν νὰ μιλῇ καὶ νὰ γράφῃ μὲ τέτοιο τρόπο; Κι ὁ Χρυσόστομος ἔτσι δὲν ἔγραφε.

Τὸν ἴδιο δρόμο πού πήρε ὁ ἄνθρωπος νοῦς, παίρνει κ' ἡ γλῶσσα τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλάζει καὶ μόλον τοῦτο μνίσκει πάντοτε ἡ ἴδια. Μία γλῶσσα εἶναι σὰν ἓνας φαρθὸς ποταμός. Κανεὶς δὲν μπορεί νὰ πῇ πού ἀρχίζει ὁ ποταμός. Ἀγνωστὴ ἡ πηγὴ του! Τὸ ῥέμα του εἶναι σιγανὸ καὶ στενὰ τὰ παράλια πού λούζει. Λίγο λίγο μεγαλώνει. Ἡ γῆ ποτίζεται μὲ τὰ νερά του κ' οἱ κάμποι γεμίζουν πρασιναῖα· δροσιζονται οἱ ῥίζες καὶ τὰ δέντρα χύνουν ὅλα τους τὰ φύλλα. Ἀν πάς μὲ τὸν ποταμὸ, γρήγορα θὰ διῆγες στὸ δρόμό σας σπίτια, χωράφια καὶ ζωὴ. Σωρεθονται σὲ μιὰ μικρὴ χώρα ἄντρες, γυναῖκες καὶ παιδιά. Γίνεται ἄηρος· ἔχει τὰ ἔθιμά του καὶ τὴ γλῶσσα του. Ὁ ποταμὸς ὅλο τρέχει καὶ ὅσο πάει φουσκώνει ἡ ὁρμὴ του. Λὲς πού γιὰ νὰ περάσῃ σκάφει τὰ χώματα καὶ πρυπᾷ τίς πεδιάδες. Πληθαίνουν τὰ λαμπρὰ νερά, πληθαίνουν κ' οἱ ἄνθρωποι. Παντοῦ βλέπεις χωράφια καὶ πάλι χωράφια. Δὲν εἶναι τίπος χωρὶς κάτοικο, ἀγρός χωρὶς ἐργάτη. Φαίνονται προάστεια πηγάς, τοῖχοι ψηλοί, σπίτια χιλιᾶδες· προχωρεῖ ὁ ποταμὸς — καὶ τέλος νὰ τοῦς μπαίνει σὲ πόλη μεγάλη καὶ δυνατή.

Κολώνες μαρμαρένιες σπέρνουν τὰ παλάτια. Ὑψώνονται ναοί. Περίφημες Ἀκαδημίες μᾶς ξεσπεπάζουν τὸ σοβαρὸ τους μέτωπο καὶ

μᾶς δείχνουν τὸ πρόσωπό τους. Ἀπάνω στοὺς λόφους κἀθονται σπίτια καμαρωμένα, καὶ ξαπλώνονται τοια μὲ κάτω στὴς κοιλάδες μυρωδιὲς καὶ περιβόλια. Ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου φανερώεται μὲ γίλιους τρόπους. Τὶ δὲν ἔκαμαν καὶ τί δὲ θὰ κάμουν; Ἀστὴ ἡ χώρα δὲ μοιάζει πᾶς μὲ τὰ πρῶτα χωριά πού εἶδαμε στὸ δρόμό μας. Ἐδῶ εἶναι δῆμοι πολλοί. Δὲν ἔχουν ἔθιμα μόνο· ἔχουν καὶ νόμους. Καλλιέργησαν κάθε τέχνη, ἐβγαλαν ποίηση κ' ἐπιστήμη. Στὰ θιάτρά τους, στὰ δράματα πού παίζουν, φαίνεται ὁ μοναδικὸς νοῦς τοῦ λαοῦ. Σ' ὅλα χάραζε τὴν ἰδίαν του καὶ τὴν ἑκάμε κτήμα ἐς αἰεὶ (1), γιὰ νὰ μάθουν κ' οἱ ἄλλοι κατόπιν νὰ κυβερνοῦνται καὶ νὰ ζοῦν. Εἶναι πολιτεία καὶ ὅχι μόνο πόλη. Ὁ πολιτισμὸς εἶδ' ὅπως τὴν ἀρχὴ του. Εἶναι ξυπνὸς ὁ λαός, γεμάτος ζωὴ. Τρέχει, κυπιάζει, γτίζει καὶ δημιουργεῖ. Σὰ μέλισσες πᾶν κ' ἔρχονται οἱ πολῖτες. Βράζει τὸ πλήθος μέσα στοὺς δρόμους. Ὁ καθένας στὴ δουλειά του. Ὁ χωρικός ἰδρώνει ὅλο στὸν κάμπο. Τὰ παιδιά τραγουδοῦν ἡρώικα τραγούδια. Ὁ στρατιώτης γυμνάζεται· ὁ ῥήτορας βγάζει λόγους καὶ ὁ φιλόσοφος χαμογελῶσας κατεβαίνει στὸ γυμνάσιον, καὶ ὅσο πλίνει τὰ ποῦδρά του στὸ κύμα πού τρέχει, ἔργα ἀθάνατα μέλει.

Ἦσυρας καὶ ἀκάματος βαδίζει ὁ ποταμὸς καὶ καμαρώνει. Περιφανεῖται πού βλέπει τὴν πόλιν ὁδῶν. Τὰ νερά του χαδεύουν τοὺς τοίχους καὶ τὰ γεφύρια· ἀντανακλῶν τὰ παλάτια καὶ τοὺς λόφους, τὸν τρέφει ὁ λαὸς καὶ τὸ φιλόσοφο. Ἀργυροεῖ τὸ κύμα, σὰ νὰ θέλῃ νὰ σταθῇ, γιὰ νὰ χαρῇ ἀκόμη μᾶς στιγμὴ τὴν πόλιν καὶ τὴν ὁμορφίαν της. Τὴ νύχτα μὲ τὸ φεγγάρι, τὴν ἡμέρα μὲ τὸν ἥλιο, ζυγορροεῖ μέσα του ὁ ποταμὸς τὸ κάθε πρᾶμα καὶ βγάζει τὴν ὥρα καὶ εἰκόνα πού βλέπει. Ἡ μὴ πόλη κοιτάζει τὴν ἀλλήνᾳ μέσα στὸ νερό. Κι ὡς τόσο θὰ περάσῃ τὸ ποτάμι! Θὰ περάσῃ καὶ κατόπιν ποῖος ἔρει τί θάπαντήσῃ. Μπορεῖ ἀκόμη νὰ βρῇ, στὴν πόλιν κοντὰ, μπαχταεῖδες συγγραμμένους καὶ χωρὶς καλλιέργημένα. Κατεβαίνοντας ὅμως δὲ θάνατῳ παρα θλίψῃ καὶ μοναξιά. Ἡ γῆ ξαναβάλλει τὰ μέγαρα της βούχα. Μόλις φαίνεται, πού καὶ πού, μιὰ καλαμιά στὸν κάμπο, ἓνα ἐρημολοῖσι σ' ὁρραμένην χώρα.

Μὰ τί περᾶζει; Σὰν τὸν ποταμὸ, εἶναι καὶ ὁ ἄνθρωπος. Ἡ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς του δὲν περᾶσκει. Ὁ ποταμὸς θὰ λούσῃ πάλι χωρὶς,

(1) Θουκ. Α', 22.

προάστεια, ἴσως γρήγορα καὶ πόλην. Τότες τὰ νερά του θὰ μᾶς βγάλουν καινούριες εἰκόνες. Θὰ ξαναγρίσει ἄλλους γύρους τὸ ποτάμι· θὰ μπῇ σ' ἄλλα χώματα, θὰ σκάψῃ ἄλλες πεδιάδες. Μπορεῖ μάλιστα τὰ κύματά του νὰ πᾶρουν ἄλλη θεωρίᾳ, νὰ διῇ οὐρανὸν ποῦ δὲ γνώριζε πρῶτα, καὶ σὺν τὸν οὐρανὸν μὲ τὰ σύννεφα, νὰ γίνῃ καὶ κείνος ἄσπερος καὶ γαλάζιος. Ἰσως ἄλλαξῃ κι ὁ ποταμὸς. Ποιὺς θὰ μᾶς πῇ πόσα βρύκκια μᾶζωξὲς στὸ δρόμο; Ποιὺς θὰ μᾶς πῇ, ὕστερα ἀπὸ τόσες χώρες ποῦ ξέπλυνε, ποῦ τὰ νερά του εἶναι πάντοτες τὰ ἴδια, ποῦ ἡ φύση τους δὲν ἔλλαξε λιγάκι; Πέρασε ἀπὸ ποταμὸν χώματα μίσα, ποῦ θὰ πῆραν τὰ νερά του κοινὸν μα στοιεῖα, καινούρια σώματα ποῦ δὲν εἶναι πρῶτα. Κανένας βέβαια δὲ θὰ πιστέψῃ ποῦ ὁ ποταμὸς τὴν ἰδίαν χυμικὴ σύγκρασιν, τοῦ εἶναι τὸ ἴδιον καὶ ἀπαράλλαχτο νερό. Κανεὶς ὅμως πᾶς δὲ θὰ πῇ ποῦ δὲν εἶναι ὁ ἴδιος ποταμὸς, ποῦ δὲ βγαίνει ἀπὸ τὴν ἰδίαν ἀθάνατην πηγὴν.

Ἔτσι καὶ μὲ τίς γλώσσας. Πάντα μᾶς δειχτοὺν καινούριες εἰκόνες, ἰδίαις καινούριαις. Μίσα σὲ κάθε γλώσσα φαίνεται κι ὁ ἄνθρωπος ποῦ τὴν ἔκαμε· ἡ γλώσσα ἀνταναλὴ τὴν ψυχὴν του, σὺν τὸν ποταμῷ. Ἀλλάζουσι οἱ τύποι, κάποτες οἱ λέξεις κ' οἱ γλώσσαις μιτᾷσκουσι πάντοτες οἱ ἴδιαι. Ὁ ποταμὸς ὁ δικός μας ἀπάντησε στὸ δρόμο ποῦ πῆρε μίαν πόλιν μεγάλην, μίαν αἰώνια φιλολογία. Πρέπει τώρα νὰ τοῦ γρίσῃμε γρήγορα καμιά πόλιν καινούριαν, πείρησιν σὺν τὴν πρώτην ποῦ εἶδε, ξαναμορφωμένη σὺν τὸν ποταμῷ, γιὰ νὰ καμαρώσῃ τὸ ποτάμι καὶ τὰ δικά μας τὰ μεγαλεῖα. Τὴν πρώτην πόλιν ὁ ποταμὸς πιά δὲ θὰ τὴν ξαναδῇ· γιὰ τοῦτο πρέπει σήμερὰ νὰ κλέμῃμε πόλιν δικήν μας, γιὰτί σ' ἀφ' οὗ τὸν κόσμον ποῦ γίνονται ἔλα τὰ πράγματα, ἓνα μόνον δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ — νὰ πᾶν πίσω τὰ ποταμῖα.

Μῆνας "Αθῆνας, 1886.

ΨΥΧΑΡΗΣ.

NOTES

Je place ici quelques remarques qui ne méritent guère de figurer ailleurs que dans une courte note. Elles font suite à la Préface qui se trouve en tête de ce discours et ont trait à quelques questions d'orthographe (1).

J'ai écrit en un seul mot les locutions telles que *τόντις* (= τῶ ἐντι, par réduction des deux *ο* à un seul *ο* et par adjonction du *ς* adverbial), *δηλαδής*, *μόλον τοῦτο*, *ἀρού, κατερτείας* (de κατ' ἐνθεῖον; le *ν* final disparaît régulièrement et le *ς* adverbial

(1) Voici d'autre part quelques renseignements complémentaires sur deux ou trois faits cités dans le discours même. Sur *καθῆμαι*, on peut lire la Grammaire de S. Portius, p. 181, édition W. Meyer, aujourd'hui parue; sur *γόνατο*, de même, p. 137 *ibidem*. — Rapprochez de *Φλάττω* les formes *φλακιδέω*, Picat. 432, *φλακίς* Picat. 201. Ce texte est de 1508, 1510 environ.

j'ajoute alors à la désinence), *ἐλους διόλου* etc. On ne sent plus guère aujourd'hui dans ces locutions que des adverbes simples. Également, j'écris *γίρω γίρω*, avec *ω* (pour *ο*), suivant l'analogie des autres adverbes en *ω*, *ἀπάνω, κάτω*, etc. Dans *γίρω* et peut-être dans *τόντις* nous avons les deux *ω* des exemples d'un datif ancien conservé par le langage populaire dans des locutions toutes fautes. Un autre datif nous est fourni par une formule de salutation dialectale, usitée à Chio, *καλίσμερὰ καλὴ σοὶ μέρα*. *Τόντις* paraît être plutôt un mot d'origine savante devenu aujourd'hui populaire.

Je ne puis entrer dans l'examen de toutes les orthographes particulières que je me suis vu forcé d'adopter, du moment que je me conformais aux principes de l'ancienne orthographe. Les questions spéciales, traitées dans ce discours, s'a-

dressent à un public instruit : il saura donc reconnaître de lui-même les règles qui m'ont guidé. Il est évident, par exemple, que nous ne pouvons accentuer aujourd'hui autrement que *Περικλῆς, χρυσή*. *Περικλῆς* se décline de nos jours sur *ποιήτης* et *χρυσή* sur *καλή* ; le circonflexe n'a donc plus aucun sens, puisque les anciens eux-mêmes, en pareil cas, mettent l'aigu. Ce qui serait aller contre les habitudes orthographiques anciennes, ce serait précisément d'écrire *Περικλῆς*, alors qu'on décline *τοῦ Περικλέους*.

Il sera tout aussi superflu de donner quelques autres explications : il n'est pas besoin de dire pourquoi nous écrivons *τὴν Πόλην*, mais *τῇ γραμματικῇ*, sans *ν* final et pourquoi le *ν* final disparaît devant toute autre combinaison que *κ, π, ρ* et les voyelles : on suppose les lecteurs familiers avec les règles élémentaires du grec moderne.

Toutes les formes employées dans ce discours trouveront ainsi leur justification dans les règles de la grammaire populaire. Certaines personnes prétendent, il est vrai, que la langue *populaire* n'a pas de grammaire ; mais leur idée, ainsi énoncée, manque de clarté. La grammaire de la langue populaire ne se trouve pas à l'état de livre imprimé. Cela est exact ; mais il ne faut pas en conclure qu'elle n'existe pas. Jusqu'ici on n'a pas encore conçu la possibilité d'une langue vivante et parlée—écrite, ou non écrite, peu importe !—qui ne reposerait pas sur un système phonétique, morphologique et syntaxique propre, en d'autres termes, qui n'aurait pas sa grammaire.

Il a paru inutile de marquer par un signe particulier la prononciation de *ι* (*υ, η, ι, οι, ει, υι*) devant une voyelle suivante : il suffit d'écrire *ποιός* au lieu de *ποιός* ; on prononcera naturellement comme s'il y avait *ποιός* ou *πυριός*. Ces prononciations sont tellement familières à tout le monde, qu'il est à peine besoin de les rappeler par l'écriture. Le *γ* n'a été admis que dans les mots où il était consacré par l'usage, comme dans *γίος, γιγάρως*, etc.

Du reste,—qu'on nous permette de le

dire,—toutes les orthographes suivies dans ce discours sont des orthographes *voulues*. C'est à dessein que nous écrivons *συγγράμμις, καρδίας*, etc. (voyez plus haut à *Περικλῆς*), de même *πρῶτος, πρῶστοῦ, τὸν ἴδρω*, etc. ; *τὸν ἴδρω* serait assurément plus correct ; Mais on trouve à bref dans Euripide, Jon, 1175, en tout cas chez Quintus de Smyrne. Or, toutes les fois que nous avons un prétexte quelconque pour simplifier l'orthographe, il est bon d'en profiter. C'est pourquoi on peut risquer *καλοσύνη*, même *ἀποδύσκειν* et, inversement, *διαδύθηναι*, parce que tous les aor. passifs des verbes en *-ων* (ancien *-έω*) (1) s'écrivent de même.

Voici une dernière confession. Je ne me suis fait naturellement aucun scrupule d'emprunter à la langue ancienne tous les mots nécessaires soit à la pensée, soit au sujet traité. Je me suis permis pourtant une innovation. Les termes de *brève* et de *longue*, *μακρόν* et *βραχύ*, qui appartiennent à la vieille terminologie grammaticale, ne sont pas très exacts en eux-mêmes ; de plus — ce qui est grave — ces deux adjectifs *μακρόν* et *βραχύ* contrariaient trop ouvertement, à leurs diverses flexions, la morphologie en même temps que la phonétique modernes : on pourrait, il est vrai, dire régulièrement *τὸ βραχίον*, d'après *τὸ φωνήεντο* (voyez *Revue des Etudes grecques*, t. I, N° 2.) ; mais j'ai cru devoir préférer les deux expressions *ἐκτεταγμένο* (*longue*), *ἀπλόγερνο* (*brève*), expressions qui m'ont paru plus précises même au point de vue linguistique. Certaines personnes nous diront que le peuple n'emploie pas et ne comprend pas les mots tels que : *ῥηγία, φιλολογία, γυμνα, κατάληξη, ὁρισμός*, etc., etc. Elles prétendent qu'il faut de cette façon, ce n'est plus écrire une langue *populaire*. Le reproche porte à

(1) Le *ν* de ces verbes est analogue : *δούλωσα* coïncide avec l'aor. *ἔωσα*, etc. ; on forme alors *δούλων* sur *ἔωνον* (voir W. Meyer, *Grammaire* de S. Portius, p. 189). Ici il faut maintenir le *ω* ; un *ν* laisserait croire que le *ν* est intercalaire, ce qui est faux. Nous simplifions du moins en écrivant *δούλων*, avec un seul *ν*, au lieu des deux *ν* de *ἔωνον*.

faux. Le peuple, selon toute vraisemblance, ne se nourrit pas des ouvrages de Kant et il est à présumer que les habitants de Fribourg en Brisgau ne lisent pas couramment les traités de M. Paul. Cela ne veut pas dire qu'il faut supprimer la philosophie ou la linguistique, sous prétexte que le peuple ne comprend pas la philosophie ou la linguistique. Cela ne

veut pas dire davantage qu'il faut supprimer la langue du peuple. On n'étudie plus de nos jours, la philosophie ou la linguistique comme on l'étudiait il y a deux mille ans. Il est tout aussi logique, en écrivant, de ne plus se servir d'une langue qu'on parlait il y a deux mille ans. Il nous faut une langue aussi moderne que notre pensée même.

(Μετάφρασις)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Παρατίθενται ἐν τούτῳ παρατηρήσεις τινὰς ὧν ἡ θέσις εἶναι αὐτῶν ἡ ὑποσημείωσις. Ἀποτελοῦσι συνέχισιν ἐν ταῖς *Προλεγόμενοις* τῆς πραγματικῆς ταύτης καὶ ἀφορίζονται εἰς τινὰ ζητήματα ὀρθογραφικὰ (1).

Ἐγράφη διὰ μιᾶς λέξεω, ἐκράσεως οἷαι τότες (= τῷ ὄντι, ἐκ συναρτητικῶν τῶν δύο ο εἰς ἐν ο καὶ τῇ προσθήκῃ τοῦ ἐπιρρηματικοῦ), δηλαδὴς, μόνον τοῦτο, ἀφοῦ, κατατίθεται (ἐκ τοῦ κατ' εὐθείαν)· τὸ τελικὸν γ ἐξαφανίζεται τακτικῶς καὶ τὸ ἐπιρρηματικὸν σ προστίθεται τότε εἰς τὴν κατάληξιν, ἄλλως διόλου, κτλ. Γράφω ἐπίσης γῆρω γῆρω, μετὰ ω (ἀντὶ τοῦ) κατ' ἀναλογίαν πρὸς τ' ἄλλα ἐπιρρήματα εἰς ω, ἀπάνω, κάτω κτλ. Ἐν τῇ ἐκφράσει γῆρω, ἴσως δὲ καὶ ἐν τῇ τότες ἔχοντες τὰ δύο μόνον παραδείγματα ἀρχαίας δοτικῆς διατηρηθείσης διὰ τῆς δημώδους ὁδοῦ εἰς ἐκφράσεις ὡς ἐσχηματισμένας. Ἐτέρα δοτικὴ μὲς παρέχεται ἐκ τύπου προσαγορεύσεως ἐν χρήσει ἐν Χίῳ, Καλὴ σοὶ μέρα. Τόττε φαίνεται μᾶλλον οὐσα λέξις ἔχουσα γραμματικολογικὴν τὴν ἀρχὴν αὐτῆς καταστῆσα δὲ σήμερον δημώδης.

Δὲν δύναμις να εἰσέλθω εἰς τὴν ἐξέτασιν πάντων τῶν ἰδιαιτέρων ὀρθογραφικῶν ἅς ἀναγκαζομένη νὰ παρατελῶ ἀρ' ἥς στιγμῆς συνι-

μορφώθην ταῖς ἀρχαίς τῆς ἀρχαίας ὀρθογραφίας. Τὰ εἰδικὰ ζητήματα, τὰ ἐν τῇ πραγματικῇ ταύτῃ πραγματευόμενα, ἀποστρίνυνται εἰς δημόσιον λόγον ὅπερ δύναται νὰ κατανοήσῃ τοὺς κανόνας οἷτινες μὲ ὠδήγησαν. Εἶναι προφανές, παραδείγματος χάριν, ὅτι σήμερον δὲν δύναμεθα νὰ τονίσωμεν ἄλλως ἢ *Περικλῆς*, *χρυσή*. Ἡ λ. *Περικλῆς* κλίνεται σήμερον ἐπὶ τῆς λ. ποιητῆς καὶ ἡ λ. *χρυσή* ἐπὶ τῆς λ. *καλή*.

Ἡ περισπωμένη λοιπὸν δὲν ἔχει πλέον λόγον ὑπάρξεως ἀφοῦ καὶ αὐτοὶ οἱ ἀρχαῖοι θέτουσι τὴν ὀξείαν. Ἦθελον εἰσθῆαι ἀκριβῶς παραβίασις τῶν ἀρχαίων ὀρθογραφικῶν συνθηκῶν ἐὰν ἔγραφα *με* *Περικλῆς* ἐνθ' κλίνομεν τοῦ *Περικλῆ*.

Εἶναι ὅμως περιττὸν νὰ δώσω ἄλλας ἐξηγήσεις καὶ οὐδ' ἀναγκαζομένων εἶναι νὰ εἰπω διατὶ ἐνθ' ἔγραψον *με* καὶ πόλιν *γράφωμεν* καὶ τὴν γραμματικὴν ἀνευ τελικοῦ καὶ διατὶ τὸ τελικὸν γ ἐξαφανίζεται πρὸ πάντων ἄλλων συνδυασμῶν συμφωνῶν πλὴν τῶν αὐτῶν καὶ τῶν φωνέντων. ὑποτίθεται ὅτι οἱ ἀναγνώσταί εἰσι ἐξοκειωμένοι μὲ τοὺς κανόνας τῶν ἁλλῶν στοιχειώδεις τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς.

Πάντες οἱ τύποι ὧν ἐποίησα χρῆσιν ἐν τῇ πραγματικῇ ταύτῃ, ἔχουσι τὴν δικαίωσιν ὅσον αὐτῶν ἐν τοῖς κανόσι τῆς δημώδους γραμματικῆς. Ὑπάρχουσι ἀληθῶς οἱ δυσμενέμενοι ὅτι ἡ δημώδης γλῶσσα δὲν ἔχει γραμματικὴν ἡ ἰδέα αὐτῶν οὕτω διατυπωμένη στερεῖται σαφηνείας. Ἡ γραμματικὴ τῆς δημώδους γλώσσης δὲν εὐρίσκειται ἐν καταστάσει βιβλίου ἐκτετυπωμένου. Τοῦτο εἶναι ἀκριβές ἀλλὰ δὲν πρέπει να συμπεράνωμεν ἐκ τούτου ὅτι καὶ δὲν

(1) Τῶν συμπληρωματικῶν τινες ὑποδείξεις ἐπὶ δύο ἢ τριῶν λέξεων μνημονευομένων ἐν τῇ Πραγματικῇ. Περὶ κἀμνημι ἵδ' τὴν Γραμματικὴν τοῦ S. Portius, σελ. 181, ἐκδοῖσι W. Meyer, περὶ γόνυτος ἵδ' αὐτοῦ σελ. 137. — Προστίθεται πρὸς ταῦτα καὶ τοῦ *Πλάτωνος* τοῖς τύποις *φλακισμένης*, Picat. 132, *φλακῆς* Picat. 201. Τὸ κείμενον τοῦτο εἶναι τοῦ 1508, 1510.

ὀρίσταιται. Οὐδὲς ἐναντάσθη μέχρι τοῦδε τὸ δυνατόν γλώσσης ζωῆς καὶ λαλομένης — γραπτῆς ἢ μὴ, ἀδιαφοροῦ, — μὴ ἐχούσης ἰδιον σύστημα φωνητικῶν, μορφολογικῶν καὶ συντακτικῶν, ἐν ἄλλαις λέξεσι τὴν γραμματικὴν αὐτῆς.

Μοι ἐφάνη ἀνωρελὲς νὰ σημειώσω διὰ τινος ἰδιᾶ τέρος σημείου τὴν προφορὰν τοῦ *ε* (υ, η, ι, οι, ει, υι) πρὸ ἐπομένου φωνήεντος· ἀρκεῖ νὰ γράψω τοὺς ἀντὶ ποιῆς ἢ ποιῆς καὶ θὰ προσφῶρισαι βεβαίως ὡς εἴ ἦτο γεγραμμένον πρὸς ἢ πρὸς. Αἱ προφοραὶ αὗται εἶναι τόσον συνήθεις εἰς πάντα, ὥστε ὅλλας εἶναι ἀνάγκη νὰ τὰς σημειώσῃ τις διὰ γραφικῶν σημειῶν. Τὸ γ' ἐγένετο δεκτικὸν μόνον, ὃ θὰ καθιερώθῃ ὑπὸ τῆς συνήθειας, ὡς ἐν ταῖς λέξεσι γυῖος, γυατρός κτλ.

"Ἄλλως — ἅς μοι ἐπιτρέψωσι νὰ τὸ εἶπω — πᾶσαι αἱ ὀρθογραφίαι ὧν ἔλαμα χρῆσιν ἐν τῇ πραγματικῇ ταύτῃ εἰσὶν ὀρθογραφίαι ἀπαιτούμεναι. Οὐχὶ ἀσκόπως γράφω συγγραμμάτους, ἡμετέρας (ἴδε ἀνωτέρω τὰ περὶ τῆς λέξεως Περικλής), διὰ τὸν αὐτὸν διὰ λόγον καὶ προσοτὸς, προσοτὸς, τὸν ἴδρον, κτλ., τὸν ἴδρον θὰ ἦτο βεβαίως ὀρθότερον. Ἄλλ' εὐρίσκεται ἡ βραχυὶ ἐν τῷ Εὐριπίδῃ (Ιων, 1175), καὶ πάντοτε ἐν τῷ Κοῖνῳ τῷ Σμυρναίῳ. Ὅθεν δοῦναι ἔχουμεν ἀφορμὴν τοιαύτην πρὸς ἀπολοποίησιν τῆς ὀρθογραφίας, διὸν νὰ ἐπωφελομένηται ταύτης. Διὸ καὶ δυνατόν ν' ἀποτολμήσωμεν καὶ τὴν χρῆσιν τῶν καλοσύνῃ, ἀποθνήσκω καὶ, κατ' ἀναστροφὴν, τοῦ διαδοθέντος, διότι πάντες οἱ παθητικοὶ ἀόριστοι τῶν ῥημάτων εἰς -ώνω (ἀρχαίως -ώω) (1) γράφονται οὕτως.

(1) Τὸ ν' τῶν ῥημάτων τούτων εἶναι ἀναλογικόν· δουλόω συμπέμπεται μετὰ τοῦ ἀορίστου ἔξωσα κτλ. καὶ τότε σχηματίζεται δουλόων ἐπὶ τοῦ ῥήματος (ἴδε W. Meyer, Γραμματικὴ τοῦ S. Portius, σελ. 189). Ἐνταῦθα πρόκειται νὰ διατηρηθῇ τὸ ω· ἐν ὁ θὰ ἴδωμεν γάρ τι εἰς ὑπόθεσιν ὅτι τὸ ν' εἶναι ἐμβαλματισμὸς, ὅπερ σφαλμένον. Ἀπολοποιῶμεν τοὐλάχιστον γράφοντες δουλόων μετὰ ἑνὸς ν', ἀντὶ τῶν δύο ν' τοῦ ῥήματος.

Ποιοῦμαι καὶ τελευταίαν τινὰ ὁμολογίαν. Οὐδὲν ἰδίως εἰδέναι νὰ δανεισθῇ ἐκ τῆς ἀρχαίας γλώσσης ἀπᾶσας τὰς λέξεις τὰς εἰς τὴν ἑκφράσιν τῆς ἰδέας, εἰτε εἰς τὸ πραγματευόμενον θέμα ἀναγκάσιαι. Ἐνα μόνον νεωτερισμὸν ἐποίησα. Οἱ ὅροι μακρὸν καὶ βραχυὶ, ἀνήκοντες εἰς τοὺς ἀρχαίους γραμματικὸς ὁρισμούς, δὲν εἶναι αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς ἀρκούντως ἀκριβεῖς· πρὸς τοὺς τοῖς δὲ — ὅπερ καὶ σπουδαιότερον, — τὰ δύο ταῦτα ἐπιθετὰ μακρὸν καὶ βραχυὶ παραβιάζουσι προσκρίνεται, κατὰ τὰς διαφόρους αὐτῶν ἀμφεῖς, τὸ μορφολογικὸν καὶ ἐν ταύτῳ τὸ φωνητικὸν τῶν νεωτέρων γλωσσῶν. Θὰ ἡδυνάτο τις, εἶναι ἀληθὲς, νὰ εἴπῃ κανονικῶς τὸ βραχέον, κατὰ τὸ φωνητικόν (ἴδε Revue des Etudes Grecques, τομ. 1. Ἀρθ. 2), ἀλλ' ἐνόμισα προσηκόντως τὰς δύο ἐκφράσεις διπλόχροτον (μακρὶν) ἀπλόχροτον (βραχυῖν), ἐκφράσεις αἵτινες μοι ἐφάνησαν ἀκριβέστεραι καὶ ὑπὸ γλωσσολογικῇ ἐποπείᾳ. Τινὲς θὰ εἴπωσιν ἡμῖν ὅτι ὁ λαὸς δὲν μεταχειρίζεται καὶ δὲν ἐννοεῖ λέξεις οἱαι ἐνέργεια, φιλολογία, κυρία, κατάληξις, δήμος, ἔθνος κτλ., κτλ. Δυσχυρίζονται ὅτι διὰ τὴν χρῆσιν τοιούτων λέξεων δὲν γράφεται δημοτικὴ γλώσσα. Ἡ ἐπιτήρησις αὕτη εἶναι ἀβάσιμος. Ὁ λαὸς κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, δὲν πρέσβεται διὰ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Kant καὶ διὸν νὰ ὑποβιβάζωμεν ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ Fribourg ἐν Brisgau δὲν κατανοοῦσιν εὐχερῶς τὰς πραγματικὰς τοῦ κ. Paul. Ἄλλ' ἐκ τούτου δὲν ἐπεται ὅτι ἀρκεῖ νὰ καταργηθῇ ἡ φιλοσοφία ἢ ἡ γλωσσολογία ἐπὶ τῇ προοράσει ὅτι ὁ λαὸς δὲν ἐννοεῖ τὴν φιλοσοφίαν ἢ τὴν γλωσσολογίαν. Δὲν ἐπεται ἐκ τούτου οὐχ ἥτον ὅτι πρέπει νὰ καταργηθῇ ἡ γλώσσα τοῦ λαοῦ. Δὲν σπουδαίουν πλεόν σημειῶν τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν γλωσσολογίαν ὡς ἐσπούδαζον ταύτας πρὸ δύο χιλιῶδων ἐτῶν. Εἶναι, ὅτι ἐπίσης λογικὸν γράφοντες νὰ μὴ ποιοῦμεν χρᾶσιν γλώσσης, ἣν ὁμιλοῦμεν πρὸ δύο χιλιῶδων ἐτῶν· χρειάζεται ἡμῖν γλώσσα τοσούτων νεωτέρων ὅσον καὶ ἡ διάνοις ἡμῶν.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΑΘ' ΗΣΙΟΔΟΝ ΒΙΟΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ⁽¹⁾

Τὸν ὀμηρικῶν μὲν ποιημάτων τὸ ἀγῆρατον κάλλος πρὸς ἅπαντας τοὺς ὅπως δῆποτε παιδείας ἀφαιμένους ἔλασκει τοσαύτην μαγευτικὴν δύναμιν, ὥστε οὐ μόνον περὶ πάντα, ὅσα περ ὅπως δῆποτε πρὸς ἐκεῖνα σχετίζονται, πολυπληθὴς ἀσφολέεται χορὸς ἑλλενιστῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ πολυπλοῦτα ὀμηρικὰ ζητήματα τὴν περιεργίαν κινουμένων ἁπάντων τῶν φιλομουσῶν.

Ὁ δὲ διδακτικὸς ὅμως ποιητικὸς ἀρχηγός, ἐπειδὴ ἡ στεγανότης αὐτοῦ οὔτε τὴν τῶν ὀμηρικῶν ἑξαμετρῶν ἁρμονίαν ἔχει, οὔτε τὸν ζωγραφικῶν παραβολῶν ἐκείνου τὸν ἀνυπέριθτον πλοῦτον, τιμᾶται τὰ ὀλίγα ἐνεκα τῶν διψύλων πληροφοριῶν, ἃς παρ' αὐτοῦ ἀρπύμεθα περὶ τῆς τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων μυθολογίας καὶ τῆς ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων καταστάσεως αὐτῶν. Οὐχὶ πολυάνθρωπον λοιπὸν τὸ στάδιον, ἃς κατέρχονται σήμερον, ἀκανθώδεις μὲν σὺν ὁρμασίαι ἀποφύγων, προσκαλούμενος δ' ὁμᾶς, ἡμᾶς συνοδοῦσθαι μετὰ πέραν τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ἑλικωνῆος, ὃς ταυὴν «Παλαιὰς θούρον» ὀνομαζόμενος, ἀναπολεῖ διὰ τοῦ ἐνομαστῶν τὴν ἀρχαιότητα. Ὅδῃ γὰρ δ' ἡμῖν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἔστω αὐτὸς ὁ ποιητής, ὅστις ἐν αὐτῇ ἀδυσκλῶπως εἰργάζετο καὶ ἐστιχοῦργει πρὸ δισχέλιον καὶ ἐπακασίον περίπου ἔστων.

Ἐν Ἀσκηρ, τῇ διαβοήτῳ πατρίδι τοῦ αἰδοῦ, οὔτε ἀργυροὺς πολυτελεῖς τὸν ἐπισκεπτόμενον αὐτὴν θαμβοί, οὔτε χρυσούς, οὔτε ἡλεκτρον, ὡς ἐν τοῖς ευρυγύροις μεγάροις τῶν τοῦ Ὀμήρου ἀνάκτων. Ἐν αὐτῇ οἰκοῦσι πένθητες ἢ εὐποροῦσιν γενομένοι, ὧν αἱ οἰκίαι ἀναλόγως τῶν μέσων αὐτῶν ἐπιτελεσθαι μὲν εἰσὶν, ἐν μέρει τοῦλάχιστον, ἐκ ἔλλου (2), καίτοι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, τὸ μέγεθος καὶ ἡ λαμπρότης μᾶλλον ἢ τὸν σχεδὸν διεκρίνον αὐτάς τῶν τοῦ Λαερτιάδου ἔστων.

ἀνακτόρων· διότι ταῦτα συνίσταντο κυρίως ἐκ μεγάλου δωματίου (μεγάρων), ὅπου ὁ οἰκοδεσπότης τὸ μὲν ἐν ὄρχῳ σχολῆς διέτριβε, τὸ δὲ μετὰ τῆς συζύγου, πλησίον τῆς καπνισούσης ἐστίας (τοῦ τιμωτάτου τόπου ἐν τῇ οἰκίᾳ) ἐκάθευθε (1). Πρὸς τοῦτοις δέ, ἐπειδὴ οὐχ ὑπῆρχεν ἰδιαίτερα σιταποθήκη ἢ ὑπόγεια, τοὺς καρποὺς ἐνθάδε ἀπεθησαύριζε (2). Τῇ οἰκοδεσποίνῃ δ' ὠρισταὶ ὁ θάλαμος (3), ἐν τῇ αὐτῇ τὴν ἡμέραν διατρεχόντων τοῖς παισὶ καὶ ταῖς ὑπηρετρίαις. Τὸ δ' ὅλον τοῦ οἴκου περιεβάλλετο ὑπὸ τῆς αἰλῆς, ἣν ἐχώριζε τῆς δημοσίας ὁδοῦ καὶ τῶν περὶ ὃ τοίχος (4).

Τῇ τῆς κατοικίας λιτότητι ἀντίστοιχος ἦν ἡ στήλῃ τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες ἐνθάδε τὴν βλῆσαν αὐτῶν διήγον ζῶν· καὶ ἐν ὄρχῳ μὲν θέρον· ἔφερον γιγνίσκουσι, οὓς ἐξώνουντο, τὸν οἶκον καταλείπειν μέλλοντες (5), οὕτω δέ, κατὰ τὴν τῆς παλαιᾶς γλώσσης συνήθειαν, ἦσαν γεμνοί (6), κατὰ δὲ τὸν χειμῶνα, ὁπότε ἀπὸ

αὐτῆς δὲ καὶ ἐκ τῆς Ἀσπίδος, διότι περὶ ταύτης πάντες ἀνέκων ὄντων, ὅτι πολλὴ ὑστερον τῆς Ἡσίοδου ἐποχῆς ἐπαυμένη.

(1) Περὶ τῆς ἐστίας πρβλ. Ε. 45, ἀλλὰ τε πρὸς αὐτὴν μὲν ἐπὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν, ἀπὸ μεταρράζων ὁ Βιργίλιος (Βουρνα 4, 175) λέγει: *suspensa focis exploret robora fumes*. Ἐν τῷ ἑνὶ τούτου, παράγωγι, ὡς γὰρ μοι δοκεῖ, τὸ ῥῆμα ἀναμύω (ισχυράμεν, ἀπὸ τοῦ ἰσάρα) = τοποθετεῖν αἱ σπινθῆρες, ὥστε νὰ μὴ κινήται (Ἑλ. Σολλ. II* 379). Τὸ αὐτὸ πρὸς γεμνολογίας τόπον διευκρινισαὶ οἱ ἔργα τῆς (Ε. 738 κ. ε.): Μηδ' αἰδοῖται γὰρ πεπαισγμένος ἑκάθε οἴκου ἔσθῃ ἀπελάθων παραρπάζειν, ἀλλ' ἀλλασθαί. Ἐκ τούτων δὲ συνάγεται, ὅτι ὡς περὶ οἱ τῶν Ἑλλήνων, οὕτω καὶ οἱ παλαιοὶ συνέβησαν τὴν κοίτην ἐν δωματίῳ περιπαταγμένην.

(2) Ε. 377· ὡς γὰρ πλοῦτος ἀφίεται ἐν μεσότητι τῶν ἐκ πλοῦτον ἀποτελεῖ τὸ τῶν στείλων πληθος· 304 τ. γ' δὲ οἶκον καταλείμενον.

(3) Ε. 807, θαλαμῶν δούρα.

(4) Ε. 732, πρὸς τοῖσιν πελάσας εὐερκέος αἰλῆς.

(5) 345· γαίτηντος ἄρσιστος ἐκείν (ἐκείν δὲ ἀπογορεῖται), ὥς οὐκ ἐστὶν περὶ.

(6) Ε. 891, πρβλ. Ἀσπίς II*, ἐπιστολῶν δὲ χιτῶνας ἐστὶν ἀποδομένης.

(1) Ἡ πραγματεία αὕτη ἐβλήθη ν' ἀναγνωσθῇ ὡς ἔχει ἐν τῇ Συνέδρῳ τοῦ Φιλολογικοῦ Σολλῆρον ἐπ' ἐμοῦ.

(2) Ἐργ. 746, μὲν δὲ οὐκ οὐκ ἀνετίεσσον καταλείπειν 807, θαλαμῶν δούρα.—Τὴν ὅλην τοῦ λόγου τούτου ἡρωσμία ἐκ τῆς Θεωρίας καὶ τῶν Ἐργῶν καὶ Ἡμερῶν,

τῆς Θράκης ὁ παγερός βορρᾶς ἐσύριζεν, ἔπρεον χιτῶνα περιέντα, ἐνδύμα ποδῆρες, καὶ χιτῶνα (ἐπενδύτην ἐρεῶν) πυκνῶς ὑφασμένην (1), τοὺς δὲ πόδας περιέβαλλον δι' ὑποδημάτων ἰσχυρῶν πλωτῶν (2). Ὅπως δ' ἀμύνονται τὸν χειμερινὸν ὑετόν, κατασκευάζον πῖλον, καλύπτουσαν τὴν τε κεφαλὴν καὶ τὰ ὦτα, ἐκ τῶν δερμάτων καὶ τῶν τριγῶν πρωτοτόνων ἐριφίων (3). Ὅπως δ' Ἀσκραίος πῖθανόν, ἐτι κατὰ χειμερινὴν τὴν ἡμέραν ὁδοιπορῶν φοβερόν καὶ παραδοξόν ἦν ἔκινε.

Λυποῦμαι ἀνὰ τὸν ἄνθρωπον νὰ ὑπολογίσω ἐτι ὁ Ἀσπαραγγὸς Ἡσίοδος ἡνδεμὶν παρέχει σαφῆ πληροφορίαν περὶ τῶν ὑποδημάτων τοῦ Ὁραίου φύλου, ὅπερ πολὺ πλεονεκτήσας ἀποδύεται περὶ τὴν σπουδαίαν ταύτην ἑσθίαν, ὅπως αὐξάνη τὰ φυσικὰ θελήματα αὐτοῦ. Ὁμοιωτικῆς, καίπερ θεϊκῶν γυναικῶν τρόφος καὶ ἑστῶν, ὡς γνωστὸν τοῖς πᾶσι, οὐχὶ λίαν φιλοφύνης τυγχάνει ὧν, ἐπομένως καὶ τοὺς ἥττον ἀκόμῃ φους φιλολόγους ἀναγκάζει, ἵνα ἐκ προσκαίρης εἰρημίων λόγων, ἐπιτόπως ἐρανίζονται ὁλίγας τινὰς πληροφορίας, ἐτι δηλ. αἱ πατριωτικῆς τοῦ ἀρχαίου ποιητοῦ ἐχρῶντο ἐσθῆτι καλουμένη πέπλῳ ἡ γάρῳ ἐκ ποικίλων (4) χρωμάτων, καὶ ἔπρεον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καλύπτραν ὠρείαν (5). Ἄλλ' ἄρα γε ἡμέλειον αἱ Ἀσκραίαι τοῦ στολισμοῦ καὶ τοῦ συμφροῦ; Ἀπίθανος τὰ μέλιστα φαίνεται ἡ εἰκασία αὕτη καὶ ἐναντία ἀπάσαις ταῖς ἱστορικαῖς καὶ ἐθνογραφικαῖς γνώσεσιν. Ἀξιοπαρατήρητον δ' οὐχ ἦτον ἐτι ὁ Ἡσίοδος ἐνθα κατὰ τῆς πολυτελείας τῶν ἐκλελυμένων γυναικῶν γογγύζει, οἰκτεῖται μὲν τὴν λαμπραρίαν αὐτῶν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸν καλλωπισμόν. Ὁμοίως δὲ καὶ Σιμωνίδης ὁ Ἀμοργιῶν, ὅς κολονημός τῆς Ἡσιοδείου μι-

σσηνίας ἐγένετο, τῇ καλλωπιζομένῃ ἐπ' οὐδενὶ ἄλλῳ μέμψεται ἢ ἐτι « αἰεὶ χαιτὴν ἐκτενισμένην φορεῖ βαθείαν, ἀνθήροις ἐσκαμμένην ». Τοῦτο λοιπὸν τῷ ὑπὸ τῆς φύσεως παρεχόμενῳ κόσμῳ ἐχρῶντο καὶ ἐκείναι (1). Ἄλλ' αἱ δέσποναι, ὡς φαίνεται, τῆς τῶν ἀνθρῶν χάριτος προηροῦντο τὴν διὰ τοῦ χρυσοῦ τῆς φύσεως μίμησιν διότι τί ἄλλο ἦν τὸ κατ' ἀρχῆς ἡ πασίγνωστος ὁμηρικὴ στεφάνη, ἡ χρυσοῦν ἀπείκασμα τοῦ στεφάνου, καίτοι ὕστερον τὸ σχῆμα ἐξέλιπε (2); Μετὰ πάροδον δὲ τοσούτων αἰώνων οἱ τῶν Λακωνίων ἀπόγονοι, νῦν Τσάκωνες καλούμενοι, ἐπιστήθασιν ἐτι καὶ νῦν ταῖς νύμφαις ἐπέκρουν, ἔπερ οὐ μόνον τῇ ὥρ' Ἡσίου ἐρμηνεύει συμφρονεῖ (3), ἀλλὰ καὶ κορώνα (δηλ. στέφανος) ὀνομαζέται (4). Καθόλου δὲ ἡ χρυσοφορία φαίνεται ἐτι θελκτικώτατα ἐκόμεναι τὰς γυναικας, ὅθεν ἡ ὠρειοτάτη θεὰ πολέχρυσος ἐπωνομάζετο ἡ χρυσή· ὁ δὲ ποιητὴς ἔστως μνημονεύει μόνον ἡμυκας (προμετωπίδας) καὶ ὄρμους (περιδείρια) (5).

Αἱ γυναῖκες δὲ οὐδόπως ἐστεροῦντο χρόνου, ἐτι, δευτεροῦς τὸ πρᾶγμα μελετήσασαι, ἐπινοήσασαι καὶ τινὰ συμφρόν, διότι τὰν δυσχερῶν ἐργῶν ἀπηλλαγμέναι, τὸν φύλον τὸν Ἡσίοδον περὶ τὰς δυσχερεστάτων, πάντα τὸν βίον εἰς τὸ ὑφαίνειν (6) καὶ τὸ τρῶγιν ἐκκαλίσκουσαι. Τὴν ταύτην δὲ μακαρίαν κατὰστασιν παρέχειν αὐτοῖς ἡ δουλεία. Οὕτω δὲ Ἡσίοδῳ καὶ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ὑπάρχουσιν πλείστοι ὁμίως διαφόροι ἡμετέρας καὶ γένους (7), οἵτινες κατὰ μῆνα παρὰ τὸν χρόνον ἐλάμβανον τὰς διατάγας καὶ τῇ δέουσιν τροφῇ (8). Ἄλλ' ἐπειδὴ οὗτοι τὴν δουλείαν βαρέως φέροντες οὐκ ἔσαν φιλεργοί, ὁ δεσπότης

(1) Ε. 537—8.

Χαίοντες τὰ μαλακὴν καὶ θερμότητα χιτῶνα στήμον δ' ἐν πάτρῃ πολλὴν κρέα μαρσάσθαι.

(2) Ε. 541, ἀμφὶ δὲ ποσσὶ πέλτα βοῆς ἵρι καμμένοιο ἔρμαια θήσασθαι, πῖλον ἐντοσθε πυκνάσας.

(3) Ε. 543—6. Κλυεστικῶς ἐντέθειν ὁμοίαν περὶ τῶν χειρῶν λέγει (55) « ἀμφὶ πλευρῆσι δορὰς αἰγῶν κατέτριψον: ὡς νῦν « ἤλθεν ἀπ' τῆ(ν) χώρα(ν) καὶ φορεῖ καὶ τριχίν(ν) γούνα(ν) » (κατὰ Βενεζέλιου II, ἀρ. 125).

(4) Τοῦτο ἔνεκα αἱ θεαὶ λαμβάνουσιν μεγαλοπρεπῆ ἐπίθετα, ὅθεν εὐπειρεὶς (Θ. 273), κροκόπειρος (Θ. 273, 358), κισσόπειρος (Θ. 574). Ἀπὸν ἐστὶ τὸ τῶν πενθοσῶν ἐνδύμα, ὡς παρὰ τοῖς Ἀργείοις καὶ Ῥωμαίοις (Ε. 198, λικιστοὶ φανέσσι καλυφάμενα γόδα καλόν).

(5) (Θ. 574, 5), κατὰ κρήνην δὲ καλύπτρην θαυδαλὴν χεῖρεσι κατέσχευε.

(1) Πρβλ. Ε. 576, 7, ἀμφὶ δὲ οἱ στεφανῶν νύμφης ἐστὶν ποτὴς ἡμετέρας τ' ἐπὶ θεῆς Παλλὰς Ἀθῆνης, Ε. 76 Ὅμοι καλλίμοροι στέφαν ἔσθον ἐκρινον ἐκρινόισιν.

(2) Θ. 578 x. i. Τοῦτο ἔνεκα ὁ Ἡσίοδος ἀποδίδωσι ταῖς θεαῖς τὸ ἐπὶ τὸν χρυσοῦν ἐστῆσαν (Θ. 17, 136) ἢ καὶ ἐσπῆσαν (Θ. 255, 1008, Ε. 300).

(3) Εἶδος περιεσφαλῆας ἐγνώσης ἐξέλας.

(4) Τοῦ ἀρχαιοτάτου τούτου κόσμου εἰκὼν εὐρεθτα ἐν τῷ ὑπὸ τῷ x. ἀφῆρη ἐκδοθέντ' Ἀρχαίῳ (Πιν. Α. 1. πρβ. σ. 172).

(5) Θ. 916 χρυσόμυκας, Ε. 74.

(6) Ε. 64. Πολυβαβαλον ἱστὸν ὠρεῖν, Πρβλ. 779.

(7) Ε. 459, 502, 573, 597, 608, 766. Ὁ ταυτὸς (μικρὸς) ὁμός 469.

(8) Ε. 766 κλ. περὶ τὸν ὁμῶς τριηκάβα μὲν ἡμετέρας ἐργα τ' ἐποπτεύειν γὰρ ἀμαλὴν διατάσσει.

αὐτὸς εἰργάζετο· πρὸς δὲ, ὅστις ἦν εὐπορος, ἐλευθέρους ἐμισθοῦτο ἀνδρας (ῥήτας) (1), οὓς ἰστούς τινας εἶδει εἶναι ἐκτινῆσαι ὁ ποιητής, ὥσπερ νῦν ἐν ἀγγελίᾳ ἐφημερίδος. Λυπηρὰ ὅμως ἡ τοῦ θητιᾶς μοῖρα· ἰδοὺ πῶς παραπονεῖται ἐν τῇ 'Οδυσσειᾷ ἡ τοῦ 'Αγχιλλεύου φύξις (Λ. 489):

«Βουλόμεν κ' ἱπάρκους εἶναι θητεύμεν ἄλλω,
ἄνδρι παρ' ἀλλήλῳ, ἢ μὴ βίωτος πολλὴ ἐστὶ,
ἢ πάνιν νεκύσσι καταθνήσκουσιν ἀνδράσιν».

Ἡ ἀντίθεσις αὕτη, ἣν ὁ 'Αγχιλλεύς ποιεῖται, ἀνακτὶ τὸν οὐκ ἐρὸν τοῦ θητιᾶς βίον, καὶ τῇ ἀληθείᾳ, ὅτι ὅτις καίτοι τὸ θέρος ἐκστίαζε καὶ ἰδίου, οὐκ ἔργατο ὅμως κατὰ τὸν χειμῶνα ἵνα ἢ ἀπ' αὐτοῦ ἀποκτείνῃται, διότι τὸ θνητόπαιον ὁ δὲ πότις ἀπέδωκεν αὐτὸν καὶ αἰσίων ἵπποις (2). Ἐν δὲ θίῳ αὐτοῦ κατελάμβανε γυνὴ μισθὸν ἰσίου (ἐρίστου), ἥτις ἴσως ἐφρόντιζεν ἐν καιρῷ χειμῶνος περὶ τῶν σιτίων (3), τοῦ οὐκ ἐδιδόσθου τῇ γυναικὶ γυναικὶ αὐτοῦ ἀπιστοῦντος (4).

Ἐπειδὴ ὁ γάμος ἐν μακρῇ ἀρμονίᾳ μετὰ τῶν κτηνῶν συνέχευετο, οὐδαμῶς προσέκειτο, ἵνα ἐν τῇ τῆς ἀσκαρικῆς οἰκίας ἐξεύσκειτο παριδόμενος καὶ τὰς. Σπουδαῖται βοήθεια τοῦ οὐκ ἐδιδόσθου ἦσαν αἱ βόες καὶ αἱ ἡμίονοι, αἱ μὲν ἱπποῦς ἐλκύνοντες τὰ ἄροτρα, αἱ δὲ καὶ νομίζοντο τοῦ ἱπποῦ τοῦ καλοῦ (5), ἀκαρτερικῶς σίρονται τὰς ἀμάξας καὶ βαρύνοντα φέρουσαι φορτία· τὰ ζῶα ταῦτα λοιπὸν ἐχρησίμευον ὡς ὄργανα τῆς γεωργίας, καὶ τοῦτο ἕνεκα ἐν τῇ κώμῃ ἔμενον διὰ παντὸς τοῦ ἐνιαυτοῦ (6). Ἐπειρὰ δ' οὐσία κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, καὶ οὓς οὕτω ἀργυρίῳ ἐφάντο, ἦσαν τὰ πρόβατα, ἅπαντα τοῖς κυρίους αὐτῶν ἐχρησίμευον τὸ ἐρῶν τῶν ἐνδυμάτων. Τίς ἂν πιστεύειν ὅτι οἱ Ἑπταεπίθετες ἔληον ἐκ μὴλων ἕνεκ' Οὐδύποδα;· Ἀλλ' ὅμως τοῦτο ὁ ποιητὴς διαβεβαιώνει (7) καὶ δὴ καὶ ἀλλαχόθεν ὡς τεκμήριον μεγάλου πλούτου φέρει ποιμένας μῆλων (8). Ἐφρόνεν δὲ πρὸς τοὺς καὶ

αἰγας (1), ὧν ἀπελάμβανον καὶ γάλα καὶ κρέας, ἐν δὲ τοῖς ἡρυνίοις δάσενον ἐξοσκον γούροι (2)· οὐδ' ἀγέλαι δὲ βοῶν ἐλειπον (3). Καὶ τοὶ δὲ πολύτιμα τὰ κτήνη, οὐδαμῶς ἀπὸ τῶν ἐπιμέλῶν θεραπεύει, ἀλλὰ τὸν χειμῶνα οὐχ ἦσαν ἡ τὸ θέρος διήγον ἐν ὑπαίθρῳ (4), νυκτὸς δὲ μόνον ἐν σταβuloῖς καὶ σπηλαίοις (5). Τέλος δὲ δὲν πρέπει νὰ παρελθῶμεν ἐν σιγῇ ὅτι ὁ 'Ἡσίοδος αὐτὸς τὰ ποιμένα ἐποικισμένον· ἀγῆλον ὅμως εἰ τοῦτο ἐπράττε κατὰ προστασίην τοῦ πατρὸς, καθὼς οἱ νέοι ἥρωες, ἡ οἰκία βουλήσει, ὥσπερ καὶ ὁ Κύπρου ἐπίσκοπος ἐκείνους, ἐν Σακερῆτις ὁ ἱστορικὸς ἐγνωμάζει (6).

Ἰσως προσεκτικὸς τις ἀκροατὴς νομίσει, ὅτι ἐληφθῆναι αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἡρώων καὶ τοὺς ἱπποῦς καὶ βόους. Παντάπασι! Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὁ ἵππος ἦν κτήμα ἀποκαλιστικῶς τοῦ πλουτοῦ καὶ εὐγενείας, τοῦ ἱππέως καὶ τοῦ βασιλέως. Τὸ ἐφέτος τῇ γεωργίᾳ ὁ μεγαλοπρεπὴς ἵππος ἐν πετρώδει χώρῃ· Ὁ δὲ δυστυχὴς ὅς οὐδὲν μετέχει τῆς εὐγενείας τοῦ πολεμικοῦ καὶ ἀθλοφόρου ἵππου! Δὲν ἀντήρουν ἀρὰ γὰρ αἱ κοιλῆδες τοῦ τῶν Μουσῶν ὄρους ἀπὸ τοῦ εὐρύου ἐγκλήμου; Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ Ὀμηρὸς οὐδεμίαν αὐτοῦ μνείαν ποιεῖται ἢ ἐν ἐνὶ χωρίῳ (Πλ. Α. 558), πιθανὴ ἐστὶν ἡ γνώμη, ὅτι κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἡ Εὐρώπη οὕτω ἐγένετο τὰς τοῦ ἀσίου ζῶον ἀρετὰς. Ἐν τῇ αὐτῇ δὲ καὶ ταῖς πρὸ τῆς οἰκίας οδοῖς οὕτω χῆνες οὕτω ὄφεις περιπατοῦν· ὡς δὲ ἐκ τῆς 'Οδυσσειᾳ ἐμφανῶς ἐξάγεται, αἱ χῆνες ἦσαν οὕτω περὶ τὸν παῖνρον τῶν βασιλευσάντων.

Ἀλλὰ πᾶς τις ἰδικαυτοῦ πῶς προσδοκᾷ, ὅτι οἱ Ἀσκαρῖται τὸν κύνα ἐχρησιμοποιοῦν ὡς πιστὸν φύλακα τῶν κτημάτων αὐτῶν· ὁ Ἡσίοδος συμβουλεύει τῷ ἀδελφῷ, ἵνα τὸν γαιμῶνα, ἕνεκα τῶν κλημάτων, πρὸν κυνάρην (7), ἱπομένους κατὰ τὸν γαῖον χρόνον οὐχὶ ἀναγκάσθων αὐτὸν διαστῆναι κατὰ τὸν γεωργικὸν οὐδὲ, ὡς φρονούμεν, διὰ τὰ ποιμένα. Καὶ ὁ Πολύβιος δὲ παρ' Ὀμήρῳ τὴν κλημῶνα αὐ-

(1) Ε. 602, πρὸς 441.

(2) Ε. 602.

(3) Ε. 602 κλ.

(4) Ε. 374 τῶν ἀνθρώπων καλῶν,
ἢ ἐν γυναικὶ πίπτει, πίπτει' ὅτε φίλῃται.

(5) Ε. 46, 607, 791, 796.

(6) Πρὸς Α. Ε. 452, 550, 607.

(7) Ε. 163.

(8) Ε. 120· ἀνέμοι μῆλοισι (περὶ τοῦ χρυσοῦ γένους
ὁ λόγος ἐστίν), 308 καὶ ἄλλοι τ' ἀνέμοι τε.

(1) Ε. 516, 585, 590, 592, 790.

(2) Ε. 790.

(3) Πρὸς Α. Ε. 504, 515, 591, 795.

(4) Πρὸς Α. Ε. 504 κλ. Οὐδαμῶς διαφέρει καὶ ὁ
ἀναγινώσκων παρὰ Ξενοφῶντι (Οἰκ. 7, 13) καὶ Ἐπιφάνει (ιστ. φυτ. 8, 7, 6): ὅτι καὶ ἄλλα Χρυσόστομος 7, 13.

(5) Οἱ μὲν ἀσκαρῖται μεμνημένον ἐν Θ. 294, 444, οἱ
δὲ σκαρῖται ἐν Ε. 787.

(6) Δ. Ἰστορ. ἐκλογιστ. Α. κ. 12.

(7) Ε. 604, πρὸς 796.

τοῦ ἀμοιβῆ τῶν τετραπόδων τούτων ἑταίρων
καὶ βοηθῶν.

Ἦδη μετὰ τὴν ἐπιβάρυνσιν πάντων τῶν διακρινάτων καὶ τῶν ἀποδιδόναι καὶ τετραπλόων κατὰ νόμον, ἐξεγείρεται νυνὶ ἡμεῖς διὰ τὰ ἱερέματα. Ἀλλὰ μὴ ἵπλησι τις ἐν ἡμῶν ὀλίγην τε φρήν τε, διότι αἱ συμπόλαι καὶ τοῦτοῦ τῶν γαστρονομικῶν τῶν γένων ἀφαιροῦσι. Εἴτι πλέον διὰ τῶ ὑποπτοῦ κινῶ ἐπὶ τῶν ἀποδιδόναι τῆς μήκους, ὀλίγων σκευῶν παρόντων, ὁ ξενόδορος ἐν τῷ αὐτῷ ἀγέλει παρειαυλίσθη καὶ δεικνύει καὶ τοῦτο (1). Ὅπως οὖν τοῦτο ἐξ ἡμῶν ἡ συνήθης τροφή ἢ ἁπλῆ, συνισταμένη ἐξ ὕδατος (2), ἐκ τοῦ ἐνέστιμου γραμμῶν, ὅπως καὶ δούλους εὐεστέρων διαμερίσσει τὰν ἁπάντων (3). Τούτου τὴν ἡκυρία τροφήν. Ἐγχεύοντες ἡ κατὰ μὲν τὸν γεωμῶνα, ὅς ἀπαιτεῖ ἡ ἀντιπρὸς τῶν οὐσίαι, διαδυσχεστέρων τεμαχίων (4), κατὰ δὲ τὴν θεορ, τοῦ ὑπερβολικῶς καὶ αὐσανόντος τὴν σωμῶνται, ῥῶνιν ἐλαττωσύν, ὀλίγων τρυφερότερων ἰδίων καὶ ἱερῶν τὸν κεκληνῆτα ἱεργῶν. Διὰ τοῦτο τοῦ ἀποτοῦ ὁ Ἡσίοδος τότε πρῶτον τὴν ἀμύλαν ἡμῶν, τῶν πικρῶν αὐτὴ γλακτῶν ῥύοντο. Τότε δὲ μόνον τοῦ κρείστος γεωμῶντος εἰς τὸ ἐμπύρον θύσαι ἐρίων τὴν βαυλῶν τοῖς θεοῖς προσέφερον (5). Μετὰ τόσῳ δὲ ἐξαιρέτων δειπνόντων φυσικῶς οὐδὲν ἡγχιαισθένον εἰς τὸ ἀναφυκτικὸν ποτόν, αἰνῶν ὄντων (6), ἀλλ' ἐστέρησαν ἐπὶ τοῦ δοῶν τοῦ πολυήρωος Διόνου, ὅστις καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὸ πρόγευμα καὶ τοῦ δειπνόντος (7). Πίνοντες δὲ αἱ Ἀσκραῖοι, καλεῖται τὸν λίγνον, σπῆτικῶς ἐνοστικῶ, Βουσιάνον ὄντες, ἀντιστοιχοῦν τῇ ἐλληνικῇ σωφροσύνης· διότι ἐξημέρων τὴν διακρινάτων δύναμιν τοῦ οἴνου, μινύοντες αὐτὸν μετὰ τριπλάσιον ποσότητος ὕδατος (8). Ὅστες ὁ γεωμῶν, καλεῖται μὴ ὑπερὸν ἐπιπλύν, εἶναι ὅμως ἐν τῷ αὐτῷ ἀντικαταστήσει καὶ ἀναγνῶν (9).

Ὁ μικρὸς οὗτος κατάλογος ἡμῖν τοῖς ξένοις

πολλὰς ἰσως ἐπιθεῖας διαλύει, ἀλλὰ ζητήσωμεν
τυρὴν καὶ βαυλὸν γάλα. Καὶ περὶ μὴν τοῦ
πρώτου, (ὁ)δοῦτος τοῦμω εἶπεν εἰ καθελοῦ
οὐδὲν ἐγνωρίκει, ἀλλ' ἐπειθεῖ ὁ ποιητὴς περὶ
αὐτοῦ οὐδὲνα ποιῆσαι λόγον, οὐγὲ ἀπάντως
συμπεριφέρειν, εἰς δὲν ἀπέτειλε οὗτος μέρος
τῶν ἐξόχως κεκαρμένων ἰσοδραμάων. Περὶ δὲ
τοῦ γάλακτος μὴν ἀξιοσημειώτως πληροφόρηται
παρέχει ἡμῖν ὁ περίφημος Σύνιστος ἐν τῇ τῶν
χαρισσιῶν αὐτοῦ ἐπιστολῇ περὶ τῶν Ἀδώνων,
γράφων τα ἐξῆς· «Καὶ μὴν ἴσταν ἡμῖν. . .
γάλα ἐξ αἰῶνος, οὐ γὰρ νομίζομεν βροτὸς αἰεὶ
τοῦ (ὁ)δοῦτος. Τοῦτ' αὐτὸ δύναται, φρονεῖ, εἶπεν
περὶ τῶν συγγενῶν τοῖς διὰ τῆς ποιήσεως
ἀρχηγῶς Ἑλλάνων. Το ἐθιμὸν δὲ τοῦτο κατὰ
το ἄλλοις καὶ ἦσαν μέγρι τοῦ νῦν διεστηκὸς»

Ἄλλα μὴ ἀμελῶμεν καὶ δύο καρποφόρους
δένδρα, ὧν καὶ νῦν οὐκ ἔσονται ἡ Ἑλλάς,
ἢ ἢ ἑλπίς τότε οὕτω εἶχε μετενεχθῆς τὴν
Βοιωτίαν, τοῦναντίον ὅ τ᾽ ἐμὰ μεγάλα ὀνομαζό-
μενα Ἑργα συνθεῖς, διὰ τὸ Ἄσπερον ὄνο-
μα ἱερουργεῖν, καὶ μάλιστα ἀπέρπειν τὴν τοῦ
Νιδίου τοῦτου καλλιέργειαν, διαβεβαιούμενος,
ὅτι σωτηρίαν ἔσται (2). Οὐ γὰρ τῶν γλυκύ-
ων καρπῶν σμικρὴ τῇ Στερεῇ Ἑλλάδι διὰ πολ-
λοῦ χρόνου ἔμμενεν ἀγνωστος, καίτοι ἡ νόθος
ἀδελφὴ αὐτῆς, ἡ ἀγριονοκτεία, ἤδη πανταχοῦ
τῇ Ἑλλάδι ἐβλάλει (3).

Τὸ μόνον ἥδ' ὅτι ἦσαν ὡς Ἀσπίδες τὴν
τὸ μέλι, καὶ οὐκ ἐπὶ μεταφορῇ παρίεντι
αὐτῷ (ὡς ἐν μελέῃ). Αἱ δὲ φέρουσι μέλισσαι
οὕτω εἶχον εὐθείᾳ ἐπὶ τῇ κοίτῃ, ἀλλ' ὁ
μέλισσαι δέσμευτος ἡναγκαζέσθαι ἀναβλεῖν
πρὸς τὴν αὐτὴν τοὺς κοιλίας ἄνωγόν, συνήθει
κρίπταις τὸν κεντροφόρον ἠγνόν, ἀναβλέψαι
(4). Φεῖ! Κατὰ τὴν ἰστορίαν ἐκείνην ὁ μόνον
αἱ παῖδες σὺνδεδόκει ἵσταν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πᾶσι
ὄρεσιν εἰ ἀναβλέψονται ὄρεα καὶ ἐλάται καὶ
μέλια καὶ πρὶν καὶ πτελεῖα, καὶ τὰ μεγάλα
πρὸς τὸ Ἀπόλλωνος δένδρα λαμπρὰ γλῶσ
σας κρημνίζον ἐκέρχον. Ἐπειδὴ δὲ τότε οὐ
δαίς ἐφύλασσε τὸν ὁρμησάν τούτων ἠσυχάζον,
τοῦ γεωγράφου καὶ τοῦ ζυγιστοῦ (5) πάντα τὰ
εἴδη, ὅσων εἶδον, ἐκείνῃ κομίζοντος, τὸν

(1) E. 748. Μηδ' ἀπὸ χυτροπόδων ἀνεπιρρέκτων ἀνε-
λόντα ἔσθαι μηδὲ λόεσθαι.

(2) E. 442.

(3) E. 442. ἄσπετον δειπνήσας τετράτρουρον ὀκτάδλωμον.

(4) E. 559.

(5) E. 590-92

(6) E. 590

(7) E. 724, *μηδέ ποτ' ἐξ ἡοῦς Διὶ λειδόμεν αἴθροπα οἶνον*,
 πρὸλ. 338 κέ. Οἱ Ἀσκραῖοι ἔδραζον τὰς σταφυλὰς ὥς
 νῦν οἱ Κύπριοι. (E. 611 κέ.).

(8) E. 596.

(9) E. 744.

(1) $\epsilon_{\text{EBS}} = 148 \sigma - 286 \text{ b. (732 ix}\delta, \text{ Hercher)}$.

(2) 'Ησιοδ. ἀποσπ. 200 ἐχθ. Rzach.

(3) E. 681, ἀποσπ. 188.

(4) Пр6λ. E. 232 κί. οὔρεσι δὲ δρυῖ: ἄρη μὲν τε φέρει
βαλάνους, μέσση δὲ μελίσσης.

(5) E. 25. 480. Ὑλοτόμος μνημονεύεται ἐν E. 807.
477 κί.

δὲ πηγὴν τὰ φύλλα καταδοσκομένους (1), κατὰ τὴν τρίτην ᾄδην π. X. αἰῶνα ἡ Βαιωτιὰ ἄξυλος σφιδόν ἦν. (2) Ὁ καθ' ἡμέας αἰὼν καὶ οἱ μελλόντες ἐπιβόρουν, ὅτι, διὰ τῆς γενναίας ἀρωγῆς τὸν κυβερνήσαντα, θέλουσιν ἐπαναφέρειν τὸν ἐξαιρετὸν ἐκείνου κόσμον, οὕτως ἀντάξια εἶσι τὰ περίφημα πλαστικὰ σχήματα τῶν ἑλληνικῶν ἔργων.

Ἄλλ' ἐπανέλθομεν εἰς τὴν ὁδὸν ἐξ ἧς ἐξέβημεν. Εἰ καὶ οἱ βασιλεῖς ἀπὸ τῶν δώρων, ἅτινα ἀδίκως ἑλαβάνουν, ἱσπατάλουν, ὥστε ἤξιον τοῦ ἐπιθέτου δωροράγου (3), ὁ καλὸς ἀγαθὸς πολὺς μετρίως ἔζη, ὡς εἰρημν. Ἄλλ' οὐγὶ ἅπαντες καὶ τὰ λιτὰ ταῦτα ἵκουνται πορίζεσθαι. Εἰσὶν οἱ ἀσφύδελος καὶ μαλὰν ἡ γένεσις (4) καὶ αἱ τῶν δρυὼν παραρρυχίδες ἔργων μετρίωνται (5). Παραμυνηθῆτω λοιπὸν ἡ κατ' ἡμέας γωρύς σπερδοκίη καὶ μάλα γὰρ ἀνὰ τοιαῦτα ἀργεργατα προφῆς χάριν ἀλλήλων, ἐν νῶ ἔγων ὅτι πολλοὶ τῶν προγόνων ἀπὸ οὐγὶ καλλίτερον ἔχουν. Ἄλλ' οὐ μόνον ὁ Ἡσίοδος τοιαῦτα ἐξαμμάζει ἐδιδόματα, ἀλλὰ καὶ ἄνομους τις Κύπριος τραφῆναι. Ὁ Νᾶ ἄρμεν ἀρεκέραιον (ἀγριοκέραιον) τοῦ πρώην ἀντρεικωῦ (ἄνδρεωμένου) (6). Ἀληθὺς ὅμως ὁ ποιητὴς, καίπερ ἐπαικῶν αὐτὰ, οὐκ ἐπιβουλεύει αὐτῶν, ἀλλ' ὅτι, ἐὰν κακὴς τύχη, δὲ οἱ ἄποιοι καὶ ἄπασι αἱ προστάθειαι μὴ ἴσχυον ν' ἀπομακρύνωσι τὴν πένιν ἢ τὴν γῶραν νὰ λυτρώσωνσι λιμοῦ (7), τότε ἐδοκίμαζέτο ἡ ἑλληνικὴ πολυτροπία.

Ὁ Ἀσκαρὸς μετὰ θλίψεως τὴν δυστυχίαν φεύγων, τὴν στερίαν γῆν ἀνταλλάσσει πρὸς τὴν πολυφλοισβὸν θάλασσαν, οὐγὶ ὅπως ἀλιεύσῃ ἢ σαγηνεύσῃ, διότι ἀποστρέφεται ὡς εὐγενὴς τις τοῦ Ὀμήρου ἥρωος τοὺς ἰχθύας (8), ἀλλ' ἵνα γένηται ἔμπορος. Ποιοὶ δὲ αὐτοῦ

κατασκευάσας, πληροὶ ὅσον οἶον τε πλείονων ἑγγωρίων προϊόντων (1). Τῆς ἐμπορίας δὲ συναλλαγματικῆς οὐσας, ὁ πολυμύρς, ὅστις, καίπερ φοβούμενος, τοὺς κινδύνους τῆς προεξέως θάλασσης ἐπίσταται, ἐν νηὶ μελαίνῃ καὶ θυῇ κομίζει ξένα προϊόντα, ὅσα μέγιστον κέρδος ἀποφέρουσιν, οἷον διὰ μὲν τὰς γυναῖκας εὐσμον ἐλαῖον, ὅπως ἀλειψθῶσι (2), διὰ δὲ τοὺς ἄνδρας τὴν λαμπρὴν Βίβλινον οἶνον (3). Μετὰ πόσης δὲ δραστηριότητος ἐξήσκησαν Ἕλληνας τινες τὴν δυσπρόμοτον ναυτιλίαν, δῆλον ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς τοῦ Ἡσίοδου, ὅς ἐνεκα τοῦ κέρδους πολλάκις τὰς θαλάσσας διέπλευσε καὶ διὰ καὶ ἀπὸ τῆς Κύμης, πόλεως τῆς Ἀσιατικῆς Αἰολίδος, τὴν κινδυνώδη Μάλειναν κάρψας, θηραλίως εἰς τὴν Ἀσκήν μετώκησεν (4).

Γνωστὸν δὲ πόσον ὁ υἱὸς αὐτοῦ κακολογεῖ τὴν πατρίδα. Ἄξιός δὲ συγγνώμης ἐστὶ, διότι ἡ Ἀσκή οὐ μόνον κατὰ τὴν φύσιν δύσκολος ἦν, ἀλλὰ καὶ ἡ οἰκογένεια καὶ ἡ πολιτεία κατὰ τὴν τοῦ Ἡσίοδου ἐποχὴν οὐγὶ ἐν καλῇ καταστάσει διετίθουν, διότι πῶς ἥδυνάτο τις νὰ ζῇ εὐτυχῆς ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ, τῆς δυσπιστίας καὶ τῆς ἡλιτοπισίας ἀδιαλείπτως βασανίζουσιν αὐτὸν καὶ τὰ εἰσοδήματα αὐτοῦ ξενὴ μάλλον ἢ τὴν σὺζῳγαν αὐτοῦ, ἥς τὴν ὑπερμετρον ὀρεῖαν ἐρροεῖτο (5), ἐμπιστευομένου; Τοῦτον οὕτως ἐχόντων ἐπεκράτησε παρὰ τῷ λαῷ συνῆθειαι, ἵνα μὴ ἐν μὲν οἰκίᾳ γυναῖκες δύο ὑπάρχωσιν, ἀλλ' ὁ μνηστήρ ἴδιον νὰ οἰκοδομηθῇ ἢ ἀγορασθῇ οἶκον (6). Καίτοι δὲ ἐγκαρδιωτάτως συνεδεύοντο ὁ πατὴρ πρὸς υἱοὺς καὶ ἀδελφούς πρὸς ἀλλήλους, ὁ Ἡσίοδος ἐν τοῦτοις φράσιν συνέχευται μὴ οἱ παῖδες αὐτοῦ ἀμελήσωσι τοῦ κυριωτάτου καθήκοντος, τῆς γρηγορητικῆς (7) αὐτοῦ, συμβουλεύει δὲ τῷ Πέρσῃ ὅπως μὴ ἐμ-

(1) E. 591 βολὴ ὑποπόνοιο.

(2) Δικαιοφρῆς ἐν βίῳ Ἑλλάδος I. 21, ἐν ᾧ παρ' Ἡσίοδου ἀπαντῶσιν ἀπαιτεῖται ὅλη καὶ σήμερος ὅλη (H. 694, E. 514). Περὶ δὲ τῶν παιδῶν δὲν ποτε νὰ παρῶμεν τὴν στείον (E. 428).

... κατ' ὅρος διζήμενος ἡ κατ' ἀρεμν.

(3) E. 39. 221.

(4) E. 41 ἐν ἀσφύδελῳ τε καὶ μαλὰν ἡ γένεσις.

(5) E. 292 κτ., σφισσι δὲ ὄρεσι ἄρα μὲν τε φέρει βαλάνους. Ὅτι ἡ ὄρεσι βαλάνους φέρει εὐδὴν θαυμαστὸν ὁ Ἡσίοδος ἄρα τὰς παραρρυχίδας λέγει, ὅς θεόφορος ἐστὶ ἐν τῇ φωνῇ ἱστορία Γ. 7, 4 καὶ I. ἀπαριθμεῖται.

(6) Σακκίλλαντος Κυπριακά τ. Γ. σελ. 3 σ. 10.

(7) Hf52, 290, 243, 618-693, 808 κτ. 817.

(8) Πινυοὶ ἴσως ἀνθρωποὶ περὶ τὴν ἀλιεὶαν ἡγορευόμενοι (Hf. 440 κ.).

(1) E. 699 μὲν ἐν ἡμεῖς ἔσονται βίον (ἦτοι οἷα) κοίτην τίθεσθαι.

(2) Hf51, E. 523: λίαν ὀκνᾷς νῆα σπῆναι· διότι οἱ μὲν ἄνδρες τῷ ἀπὸ τοῦ ἄγρου ἀνδρῶν ὄντων, αἱ δὲ γυναῖκες εὐσμον ἐγγρῶτον (Ξενοφ. Γωμῆς, 2. 25) νῆα μερσίτην (Σχηματ. Ἀγορ. 7, 63) ὥστε ἐκποιτῶν, τὰ τῷ 763 στίχῳ τῶν Ἑργῶν παραγγέλλει ἐμὲν γυναῖκα μὴ γῆρας φαιδρύνεσθαι. Διότι περικεῖται τὸ δέλεμα, τὸ καὶ Ἰσχυρὸν ἐν λ. λουτρον δειλὸν δέλεμα· ἄλκιον δ.

(3) E. 589. Περὶ τοῦ δυνάματος ἐστὶ ὁ λόγος ἐν τῇ 11· ἐμὲν γρηγορήσει ἐκδοῦν τῶν ἀπάντων τοῦ Ἀσκαροῦ ποιητοῦ.

(4) E. 635.

(5) E. 373 καὶ 704· καλεῖται δεινολόγη.

(6) E. 405· οἶκον μὲν πρόστιτα γυναῖκα τε.

(7) E. 188.

πιστεύεται τῷ ἀδελφῷ ἀνευ μαρτύρων (1). Τὰ δὲ δημόσια πράγματα ἐτι μᾶλλον λυπηρὰ ἦσαν. Τὰς Θεοσίας, ὧν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν ἔπαιεν ἡ Ἀσκρα, διόκουσι ἐπὶ ἀπόγονοι τῶν βασιλέων καὶ Ἡρακλίδων, φέροντες τὸν τίτλον βασιλείων (2), οἵτινες τὸ κληρονομικῶς λατὼν αὐτοῖς κράτος ἀνυποκίνητος κατεργάζοντο πρὸς ἐπὶ αὐτῶν ἀθέμιτου κέρδους. Ὅθεν πολλοὶ συκοφαντοῦσι σπριζόμενοι ἐπὶ ψευδορκιῶν καὶ ψευδομαρτυριῶν, κατεπίεζον τοὺς φιλησέγγους πολίτας, οἵτινες ἐν τῇ Ἀσκραίᾳ συρόσασθαι μὴ οὐδόλως κατέχευον διὰ δεκάσμου (3). Ἐν τούτοις ἄξιον τοῦ μέρους θαυμασμοῦ, ὅτι ἡ ἀθάνατος καὶ παντὶ ἐταίρου ἀνωτέρα ἀρετὴ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἡ φιλοξενία, ἥσπερ ἀλλόστοις ἀποδείξει πᾶς ὥς καὶ λαμβάνει ἐν Ἑλλάδι διακριθῶν, καὶ τότε πτερὰ τὴν (4).

Αἱ τοιαῦται ἀνίαται φυσικῶς τῷ λόγῳ προὔξουσιν μελεγχολίαν τῷ Ἀσκραίῳ, ὥστε ἀντὶ κριτῆτος χειρὶν νὰ προσδοκᾷ μέλλον (5). Ἐν τούτοις ἡ εὐφροσύνη ἀπαισιοδοξία οὐδαμῶς κατέτρυχε τὴν καρδίαν αὐτοῦ· διότι κατὰ ταύτης ἡ θεοσέβεια καὶ ἡ φαιδρότης τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος συνεαγούσιν, καίτοι ὑπῆρχον οἱ αὐθάδως τὰ θεῖα μυκτηρίζοντες (6). Ὁ δὲ Ἡσίοδος οὕτε ἀρχόμενος τῆς ἐργασίας οὕτε παύσμενος αὐτῆς ἐπιλαμβάνεται τῶν θεῶν (7). Ἐν ταύτῃ δὲ οὐχὶ ἀκούσιον φαίνεται μοι, ἵνα καὶ περὶ τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν αὐτοῦ γνωμῶν παρατηρήσεις τινας ποιήσωμαι, καὶ μάλιστα, διότι καὶ ἐν τῷ περιόδικῳ τοῦ Φιλόλ. Συλλόγου (8) ἐξαισιῶς περὶ τούτων λόγος ἐγένετο, ταῦτα δὲ, πρῶτον, στενὴν σχέσιν ἔχουσι πρὸς τὰ μέγρι τούδε εἰρημένα.

Οἱ γεωργοὶ προσκοινοῦν τοὺς θεοὺς οὐχὶ ἐν περιουσιῶσι οἰκοδομαίς, ἀλλ' ἐν ὑπαίθρῳ (9), ἐπὶ βωμῶν τὰ μὲν ὅσα καὶ τὸ λίπος βοῶν καὶ ἐρίων κατακαίνοντες (10), τὸ δὲ κρέας αὐτοῖν σὺν τοῖς φίλοις ἐν δαιτί βαλεῖν ἰσθίνοντες

καὶ εὐχαριζόμενοι. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἦσαν τοσούτων πλοῦσοι, ὥστε πολλάκις νὰ προσφέρουσιν ἕωκα, διεβουκόλουν συνήθως τοὺς θεοὺς διὰ λιτῶν λιπῶν (1) καὶ ὀλίγου θυμιάματος, οὐ ἡ ὁσμὴ καὶ αὐτοὺς ἔτεπε. Προσέτι δὲ, ἐπειδὴ ἡ ὑγιεινὴ ἐπιστήμη ἀγνωστος ἦν, ἡ θρησκεία τῶν τόπων αὐτῆς κατεῖχεν, ἥπερ παρὰ τῶν εὐσεβῶν καθαρύτητα χειρῶν ἀπῆται (2). Οὐδὲν δὲ λέγω περὶ τῆς δεισιδαιμονίας, καίτοι ἡδυνάμην περιέργου ποιήσασθαι παραλληλισμούς πρὸς τὰς τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων προλήψεις. Τοῦτο μετ' ἄλλων ἐπιφυλάσσομαι νὰ πράξω ἐν ταῖς σημειώσεσι τῆς Ζωγραφείου Βιβλιοθήκης· παρατηρῶ μόνον ἐνταῦθα, ὅτι οὐδὲ οἱ γεωργοὶ τῶν οἰωνοσκοπίας ἀπέριον ἦσαν (3).

Ὡς περὶ δὲ ἡ εὐσέβεια τὴν σφοδρὰν πρὸς τὰ ὑλικά συμφέροντα τάσιν ἀνεγκλίθειν, οὕτω καὶ ἡ ἀπειρία παρεργεῖτο διὰ πολλὰν διακινδύναν, εἴτε παρὰ τῆς πολιτείας παρεργόμενον εἴτε ἰδιαίτερος διενεργουμένων, διὰ καὶ ἐν παντοίοις χαλπεῖσι καριοῖς κατέφευγον εἰς τὰς θύλας τέρψης. Ἡ μὲν οὖν κώμη περιεῖρε δημοσίῳ οἰκοδόμημα, λέισσην τοῖνονμα, ὅπου οἱ ὀλιγαὶ βουλόμενοι, ἀντὶ ἐργαζόμενοι νὰ θεμελιωσάντων, ἀπαρχατοῦντες περὶ τὴν θεμελίωσιν ἐκλήθητον, καὶ ἐπὶ εἰς τὰ θεμέλια χαλκεῖα ἐφόρων (4). Ὁ ἥντερος ποιητὴς τὰ φροντιστήρια ταῦτα τῆς ἀρχῆς ἀπέφευγεν, ἄλλων δὲ σπουδαιότερον συναναστροφῶν προθυμότερον μετέχεν, οἷον τῶν ἀγῶνων, δι' ὧν οἱ βασιλεῖς λ. γ. τὸν ἐνταρχαμὸν ἀγῶνα τοῦ τινος συγγενοῦς ἐξελάμπρυνον. Ἐν τοῖς ἀγῶσι, δὲ τούτοις οὐ μόνον ἡ τῶν σωματῶν ἡ τῶν ἵππων ἐδωκίμαζετο ῥώμη καὶ ἐπιδείξιότης, καθ' ὡς ἐν τοῖς ἐπὶ Πατρόκλη ἄθλοις (5), ἀλλὰ εἰς αὐτοὺς προσήρχοντο καὶ αἰσθητοὶ, ἵνα τῶν πολυαριθμῶν χάριν βραβεῖων ἀγωνισθῶσι. Τῶν ἀγῶνων δὲ τῶν εἰς μετασχῶν καὶ ὁ Ἡσίοδος, ὡς ὑψηλοφρόνως κομπάζει, ἐν Χαλκιδικῇ τινι ἀγῶνι ἥρωτα αἰώοντα τρίποδα, ἐν ὃ εὐσεβὴς ποιητὴς ταῖς Ἑλικωνιάς Μούσαις ἀνέθηκε (6). Περὶ τῶν θρησκευτικῶν ἑορτῶν ὁ ἡμέτερος ποιητὴς σιωπᾷ, ἀλλ' ἐν τῷ τοῦ Ληγαίωνος μνήδος ὀνόματι (7), ἐνεκλεισμένην, ὡς εἶπεν, ὑπάρχει, ἡ ληναικὴ ἑορτὴ, ἡ ὑλαρωτάτη σχεδὸν ἡμέρα τοῦ ἑλληνι-

(1) Ε. 371.

(2) Ε. 38, 126, 202-261, 263, 668. Περί τούτων, οἵτινες καὶ δαιμόνιοι μετωνομασθῆσαν, ἴδε Διόδωρον (βιβλ. 4, 29, 4).

(3) Ε. 38 κ. 202. κ. 221. καὶ Ε. 247, 263 κ.

(4) Ε. 327, 342. κ. 715 κ. πρβλ. 183, 225.

(5) Πρβλ. Ε. 174 κ.

(6) Ε. 755' μὲν' ἱεροῖσιν ἐπ' αἰθερόμενοισι κυρήσας, μωμένειν ἀδελῶν.

(7) Π. γ. Ε. 465.

(8) Τόμος ΙΣ' σελ. 107 κ. f.

(9) Κατ' ἠθια Ε. 137, πρβλ. Θ. 4, 557, Ε. 755. Ἐν ταῖς πόλεσι, ἀνιστάται, ὑπῆρχον ναοὶ (πρβλ. Ε. 900.

(10) Θ. 540 κ. πρβλ. Θ. 536, Ε. 337.

(1) Ε. 338 πρβλ. 724.

(2) Ε. 724 κ. 738-41.

(3) Ε. 801. Πρβλ. 747, 828.

(4) Ε. 493 κ. πρβλ. 501.

(5) Θ. 435 κ. 439.

(6) Ε. 654 κ. Πρβλ. 26,

(7) Ε. 501.

κού ἡμερολογίου, καὶ ἦν ὁ Διόνυσος τὴν ἡθον-
ν ἁγχιώτατον ἀπέδυνεν.

Ἐπειδὴ ὁ Στρυγίρτης, τὸν ἄνθρωπον ζῶον
πολιτικὸν ὀνομάζων, οὐχὶ μόνους τοὺς ζωηρούς
καὶ πολυλόγους Ἀθηναίους, ἀλλὰ πάντας τοὺς
Ἕλληνας χαρακτηρίζει, οὐδαμῶς παράδοξον,
ὅτι καὶ οἱ σχετικῶς δυσκίνητοι Βοιωτοὶ οὐδε-
μῖα ἔχοντες πολιτικὴς παρορμήσεως οὐδὲ
θηρσαυτικῆς, ἐν ἑν συναναστροφῇ εὐαρεστών-
ται. Οὐδέποτε ἄρα τοῖς θεοῖς θῦμα προσέφερον
χωρὶς νὰ προσκαλέσῃ τοὺς γείτονας καὶ φί-
λους, ὅπως σὺν αὐτοῖς συμπράγῃσι (1). Τῆς
δὲ ἀνικνύτης εὐωχίας, πολυπαθάνου οὔσης, καὶ
ἐν βαλ' ἀντίῳ οὐκ ἀνεκτῆς, ἐνίστοε ἡ τῶν φίλων
χρηστία τοῖς ἐξ ἐράτου δέπνον καὶ συμπόσιον
ἐποιεῖ συμπόσιον δηλ. εἰς ὃ ἕκαστος ἐφ' ἑαυ-
τοῦ ἐπὶ τὸν ποτόν (2).

Αἱ διακρίσεις αὗται, ἐνεκα τῆς θεοσεβοῦς
αὐτῶν αἰτίας, ἐξενεχίζονται, πρὸς δὲ καὶ διὰ
τῶν ἐλευθερίων τῶν, διότι τὸ Ἕλληνικὸν ἔ-
θνος οὐδεμίαν εὐωχίαν τῶν ἀμοιροῦσαν τε-
λεῖαν ἐνόμιζεν. Οὕτω δὲ τοῦ Ὀμήρου ἀοι-
δοῦς μόνον εἰσάγοντος, κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ
Ἡσαίου ἡ μουσικὴ τοσοῦτον ἔχει προσδεῦσει,
ὥστε πρὸς τοῖς ἀοιδοῖς καὶ κωμικοῖς, δηλ.
ἀποκλειστικῶς μουσικοῖ, ὑπῆρχον οἱ καὶ Ἄ-
πόλλωνα τὰ μέγιστα καὶ οὐχὶ τὰ Μίθρας
ὡς προστάτην προσεκύνον (3). Οὕτω λοιπὸν
οὐδὲ εἰς τὴν Βοιωτίαν αἱ γεωργικαὶ ἀσχολίαι

καὶ αἱ ὕλικαί μέριμναι ᾗδυναντο ν' ἀμυραν-
σωσι τὴν ἔμφρον τῶ Ἕλληνι φιλομουσίαν.

Ἡ Ἀσπαρα,

χρῆμα κακὴ, θέρος ἀργαλέη οὐδὲ ποτ' ἐσθλή,

καίπερ κωμῆδιον πενιχρόν, ὅμως ἡθελτο τῆς γε-
νιχέσεως τῶν Ἑλκωνιδῶν, αἵτινες κατῆλθον
καὶ εἰς τὰ «κακ' ἐλέγγεια», «οἷον γαστέρας»,
τοὺς ποιμένας, οἷος ἦν ὁ Ἡσίοδος, καὶ ἐν τῇ
σημνῇ τῶν κατωφερειῶν ἐρημίᾳ καὶ γαλήνῃ
τὸν ἔνθου ἐμύησαν τὰ τῆς ποιήσεως μυστήρια.

Λαίπεται μοι τέλος πάντων, νὰ ἐπικαλεσθῶ
τὴν ὑμετέραν ἐπεικίαν ἐπὶ τῷ λιτῷ τῆς τα-
χυπτεροῦ ταύτης ἐπισκοπήσεως· διότι πολλὰς
διοσπαρμένους ψηφίδας συνέρων. ἀτελεῖ πα-
ρουσιάζω ἀπεικόνισμα τοῦ τῶν παλαιῶν βίου,
μὴ ἔχων μὲν πολλὰ κενὰ νὰ πληρώσω, ἀλλὰ
δὲ ἀναγκαιῶς ἀποβαλὼν ὡς παρὰ πολὺ με-
μνημένα. Δι' ἐλπίδος ὅμως ἔχω ὅτι ἡ κατὰ-
ληψὶς τῶν ποιημάτων πολὺ προσδεῖται, πρὸς δὲ
ἐκ τούτων εὐκολώτερον γνωρίσμεν τὴν περίερ-
γον ὁμοιότητα τῆς πάλαι ποτὲ καταστάσεως
τῶν Ἑλλήνων γεωργῶν πρὸς τὴν τῶν νῦν. Περὶ
ταύτης ὀλίγας μόνον σημειώσεις παρέβηκα
ἐνταῦθα, ἵνα μὴ ἐνοπίων Ἑλλήνων ἀγορεύων
γλαυκὰς εἰς Ἀθήνας φέρω. Ὁ τῶν παλαιῶν
βίος πολὺ ἔσται ἐναργέστερος, ὅταν ἡ νεωτέρα
Ἕλληνικὴ γεωγραφία καὶ ἔθνογραφία ἐπὶ πλείον
προκόψῃ καὶ, ὡς καὶ δι' ἑμαυτὸν ζητῶ, οἱ
Ἕλληνες τῆς περὶ ταῦτα ἀσχολίας καὶ σπουδᾶς
τῶν Ἑλληνιστῶν διατελέσωσι προβιάζοντες.

ΚΑΡΟΛΟΣ ΣΙΤΤΑ.

(1) E. 342 κα. 736, 742.

(2) E. 722 κα.

(3) θ. 94.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΩΝ

ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΠΕΡΙ ΟΜΗΡΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΟΜΗΡΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ ΓΝΩΜΩΝ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ. (1)

Τὸ ἔρ' ἐπαύειν τοῦ πάρος' εἰδέναι δίχθαι
(Αἰσχύλος 'Αγ. 1300).

I

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες διαπράξαντες μεγάλη ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τῇ τέχνῃ κατέλιπον τοῖς μεταγενεστέροις ἀθρία τοῦ βίου αὐτῶν μνημεῖα· μέλιστα δὲ ἡ ἑλληνικὴ φιλολογία ἀποτελεῖ τὴν τιμαρξιστάτην διαθήκην τούτου τοῦ εὐγενεστάτου καὶ εὐφροενστάτου τῶν λαῶν τῆς ὑψηλοῦ ἐνεκα τῆς πολυτιμοτάτης ὕλης καὶ τοῦ πλαστικωτάτου αὐτῆς εἶδους ἔσχεν ἡ φιλολογία αὕτη μαρίστην ἐπὶ τὴν ἀνθρωπότητα βροτὴν οὐ μόνον κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀναγεννήσεως τῶν γραμμικῶν καὶ τῆς ἀρχαίας παιδείας, τῶν προδρόμων τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Λουθήρου καὶ Μελάγγθωνος, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν παρελθούσαν καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς παρούσης ἐκκοινοκρατηρίδος συνεβάλετο τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐπίδοσιν, τὴν κάθαρσιν καὶ ἐξημερίωσιν τῆς γερμανικῆς ποιήσεως καὶ τέχνης διὰ τοῦ Winkelman, Lessing, Göthe, Schiller, Carstens, Thorwaldson, Cornelius, Kaulbach καὶ λοιπῶν· καὶ νῦν

(1) Εἰς σύνταξιν τῆς προκειμένης πραγματείας ἐξηράμην ἄλλους τε βοηθήματι καὶ διὰ καὶ τοὺς ὑπὸ Friedländer καὶ W. von Christ περὶ Ὀμήρου γεγραμμένους, ἀρ' ὅν μεταγενεστέμην πλείστα· ἐκ δὲ τῶν πολλῶν περὶ Ὀμήρου διατριβῶν τοῦ Christ τὴν ἐπιγεγραμμένην: Homer oder Homeriden? (1885) μεταφράσαντες μελλομένον εὐκαιρότερον νὰ ἐκδοῦμεν, ὅπως καταρῶν ἀκριαία ἡ περὶ τοῦ συγγραφέα τῶν φιλολογικῶν ζητημάτων γνώμη τοῦ ἐν Μοναχίᾳ ἐπιφανοῦς καθηγητοῦ.

(Ἑλλ. Φιλολ. Σύλλογος, Εἰκοσιπενταετηρίδα.)

τώμεν ἔρωτα πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ φιλοσοφῆν, ἐμβριθεῖαν καὶ ἐλευθερίαν περὶ τὸ διανοεῖσθαι, αἰσθητάματα μακροθύμια πρωϊαίετα παρὰ τοῖς Ἀσianoῖς ἐν τῇ πνιγρᾷ ἀτμοσφαίρᾳ τῆς ἱεροκρατίας καὶ τῆς ἀπολύτου δеспο-
τείας (1)· ὁ ἐνθουσιασμός εἰς πᾶν ὥραϊον καὶ ὑψηλόν εἶναι τὸ τεκμήριον τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος· κατὰ δὲ τὴν ἀκμὴν αὐτῶν διακρίνεται οἱ Ἕλληνες ἑλλοτρίως (2) πρὸς τοὺς δεσποταί-
μονας Αἰγυπτίους, τοὺς δουλοπρεπεῖς Ἀσιανούς, τοὺς Φοινίκας, Σύρους, Τουδαίους καὶ τὰ διάφορα σημητικὰ φύλα· οἱ λαοὶ οὗτοι ἀπο-
ρεσόμενοι ὁσμῆραι τοῦ ἰδανικοῦ ἀπώλοντο ἴδιον κατ' ὀλίγον ἐν τῇ θεραπείᾳ τῆς σωμα-
τικῆς ἡδονῆς καὶ ἐν τῇ ἀκατακύστω τάσει πρὸς τὸν κέρδος (3)· βεβαίως καὶ ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ τῷ χρόνῳ, καλῶς οὐς ὁ λαὸς ἐπιλαβόμενος τῆς φύσεως αὐτοῦ παρήκαμεν.

Ἐπὶ δὲ τοῦ οὐλοῦ τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας ἱστάμενα τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα εἶναι τὸ ἀρχαιότατον, ὅμοιόν δὲ καὶ τελειότατον μνημεῖον, ὅπερ ὁ ἑλληνικός τις ἐφημούργησεν· οὐδὲν ποιητικὸν ἔργον οὐδεμὲν φιλολογίας οὔτε ἀρχαίας οὔτε νεώτερας καταλείπεται, ὅπως τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα, ὑπὸ πάντων τῶν πεπει-
δευμένων λαῶν ἐν τοῖς τιμασθεύουσιν αὐτῶν ἡμετέροις τῆς ἀνθρωπότητος. «Ὡς μόνον ἔφη τις, εἰπέ ποτε ὁ Schiller (4), ἐν ἀναγνώ-
σῃ τὴν 23ην βασιλευσάντων τῆς Πριάδος, δὲν θὰ ἐνι-
ψμοῖται. «Εἰς στίχους τοῦ Οὐίρου, ἐξέφυγε (τῇ 23ῃ Αὐγούστου 1804) ὁ W. von Humboldt (5) πρὸς τὸν Göthe, καὶ ὁ φαιδρότατος εἶναι τόνος ἐρχόμενος ἐκ χώρας, ἦν πάντες θεωροῦμεν ἡσπεσίαν μὲν τὸ κἄλλος καὶ οὐρα-
νίαν, οὐγὲν ὅμως καὶ πόρρω ἡμῶν κειμένην· ἔκα-
στος στίχος συγκινεῖ τὴν καρδίαν ἡμῶν πλη-
ρὸν αὐτὴν ὁρόδον πρὸς τὸ θεῖον καὶ ἀγάπης πρὸς τὴν πατρίδα». Ἐν ἐπιστολῇ δὲ πρὸς τὸν

Welcker λέγει «ἐν πάσῃ σφαρᾷ ἡ φαιδρᾷ, εὐτυχῇ ἢ δυστυχῇ τοῦ βίου περιστάσει καὶ δὴ ἐν τῇ στιγμῇ τοῦ θανάτου στίχοι τινὲς ὁμῆρειοι καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ καταλόγου τῶν νεῶν θὰ ἐνε-
ποιούην εἰς ἐμὲ τὸ αἶσθημα τῆς πρὸς τὴν θεό-
τητα ἐξυψώσεως τῆς ἀνθρωπότητος — πρὸς τοῦτο δὲ τείνουσαν ἅπασαι τοῦ ἀνθρώπου αἱ βουλὴ καὶ αἱ πράξεις — πολλῶν μᾶλλον ἢ οἰον-
δηποτε ἔργον ἑτέρου λαοῦ». «Διεπέρανα σῆ-
μερον τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Πριάδος, γράφει (1) ὁ Macaulay (1851) πρὸς τὴν ἀνεψίαν αὐτοῦ Μαργαρίταν, οὐδέποτε δὲ ἄλλοτε ἐλαύμασα τὸν ποιητὴν καὶ οὐδέποτε ἄλλοτε συνεκινήθην ὑπ' αὐτοῦ οὕτως ἐκχυμῶς· οἷας τιμῆς ἀπολαύει τὸ δαιμόνιον αὐτοῦ πνεῦμα! δὲν ἡδυνάμην νὰ ἀποσπασθῶ τῆς ἀναγνώσεως αὐτοῦ· ἀνέγνων σῆμερον ἐν περιπάτῳ τὰς πέντε τελευταίας ἐκ-
φύδας κατὰ συνέχθειαν καὶ ἠναγκάστην νὰ ἐκ-
τραπῶ τῆς οδοῦ, ἵνα ἄλλοι περιπατοῦντες μὴ με ἴδωσι κατασπῶμενον εἰς δάκρυα ἐνεκα πλε-
σμάτων τῆς φαντασίας ποιητοῦ ἀποθανόντος πρὸ 2700 ἐτῶν· τίς εἶναι παραβαλλομένη πρὸς αὐτὸν ἡ δύναμις καὶ τὸ κλῆρος τοῦ Καί-
σαρος καὶ Ἀλεξάνδρου;»

Τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἦσαν τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα ἡ ἱερὰ αὐτῶν βίβλος. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (2) ὁ Ὀμηρος καὶ ὁ Ἡσίοδος ἐποίησαν τοῖς Ἕλλησι θεοὺς δόντες συγκεκριμένας μορφὰς εἰς τὰς ἀφηρημένας περὶ θεῶν ἰδέας. Ἐν τοῖς ἀρχαιότατοις χρόνοις τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα ᾗδοντο ἐν τοῖς μεγάροις τῶν ἡγε-
μόνων, ὕστερον δὲ ἐν Ἀθήναις καὶ ἄλλοις ἐρ-
ραῖς ᾗδοντο κατὰ τὰς ἐορτὰς καὶ πανηγύρεις ἀποτελούμενα ἐν τοῖς σχολείοις τὴν βᾶσιν καὶ τὸ θεμελίον πάσης ἀγωγῆς καὶ παιδείας, καί-
περ τοῦ Πλάτωνος νομιζόντος αὐτὰ βαθερόν τῇ νεότητι ἀνάγνωμα (3). Ἡ ἑλληνικὴ νεό-

(1) Pröl. Bergk (gr. Litteraturgeschichte. Einleitung) καὶ τὴν πολυμαθεστάτην διατριβὴν Ἡρ. Βασίλειου: «Peri τοῦ Ἑλλην. πολιτισμοῦ καὶ Παιδείας» ἐν τῇ περιοδικῇ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, τόμ. 16, 1881-82.

(2) Ἡρόδ. I, 60· ἀπεκρίθη δὲ πελαγίτου τοῦ βαρβάρου Ἰωνος τὸ Ἑλληνικὸν ἐν καὶ δεξιότερον καὶ εὐρηθείς ἡλίθιος (=ἀπαισιόχνης) ἀπὸ τῶν ἑλλοτρίων μαλ' ὅλων.

(3) Πλάτ. πολιτ. β' 435 E: ἀντιπαρῶδον τὸ φιλομαθὲς τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος πρὸς τὸ οὐλοῦν καὶ τῶν Φοινίκων καὶ τῶν κατὰ τὴν Αἴγυπτον λαῶν.

(4) Frau von Wolzogen: Leben Schiller's p. 379.

(5) Goethe's Briefwechsel mit den Cebrudern von Humboldt (1795-1832) p. 217, 1876.

(1) Trevelyan Life and letters of Lord Macaulay. Tauchn. ed. vol. 8 p. 249.

(2) II, 53: οὗτοι (Ἡσίοδος καὶ Ὀμηρος) δὲ εἰσιν οἱ ποιηταὶ ὅσοι ἐνονοῦν τὸν Ἕλληνα καὶ τὸν ἑλ-
ληνιστὴν ὡς ἡμεῖς τὴν ἀνθρωπότητα δόντες καὶ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτῶν σημαντικῆς.

(3) Πλάτ. πολιτ. II, 377 D κ. πρὸς W. v. der Epische Cycles 1835, p. 186. Περὶ τῆς ἐν τῷ αἰσθαι-
σμοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἡ ἀνάγκης τοῦ Ὀμηροῦ, παρα-
μαρτυρεῖται ὁ Herbart (Allgemeine Pädagogik § 291-36 καὶ Klein. Schriften I, 200 κ.). Ὁ περὶ αὐ-
τῶν φιλόλογος καὶ ἀληθὲς φιλόλογος Fr. Thiersch δι-
δάσκων τὴν νεότητι ἀνέλεθ' ἐν τοῖς φιλόλοις βασιλείας τῆς
Βαυαρίας Λουδοβίκου τοῦ Α', τὴν μετὰ ταῦτα τῇ βασιλείᾳ
τῆς Πρωσίας Γουλιέλμου τῇ τέταρτῃ, ἀνέλεθ' ἐν τῇ

της ἄμα δυναμένη νὰ ἀναγινώσκη καὶ νὰ γράφῃ ἐμπάνθεν ἀπὸ μνήμης τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα, ἐὰν δὲ ἐν τῇ Συμποσίῳ τοῦ Ξενοφάντος (κερ. 3, 5 κ.) νεκρίας εὐπατρίδης Νηηράτος καλούμενος καυχῆται, ὅτι δύναται νὰ εἴπῃ ἀπὸ στόματος ὅλην τὴν Ἰλιάδα καὶ Ὀδυσσειαν, τοῦτο οὐδενὶ τῶν παρόντων φαίνεται ἀπίστον· ἐπὶ δὲ τῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηναίων σοφιστῶν καὶ ραψωδοῦ (Πρβ. Πλάτ. Ἰων. ν. 2, 658, Ἀριστοτ. ποιητ. κ. 26) περιεργόμενοι τὰς διαφόρους πόλεις ἐρραψώδουν τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα· σφιδένος ἑτέρου ποιητοῦ ἐγένοντο τὰ ἔργα ἐν τῷ μιστῷ κτήμα ἑθνικόν, οὐδεὶς δὲ ὡς ὁ Ὀμηρος διειρηθὴν ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ λαοῦ μετρί τῶν τῶν καίων τοῦ παρηκακιστοῦ Ἑλληνισμοῦ ἱκανοτατηρίδων καὶ ἐν τοῖς ἀποστάσι τοῖς πρὸς τὸν μακρὸν τῶν ἐκβολῶν τοῦ Βορυσθένης κειμένη ἑλληνικὴ πόλις Ὀλβία ἕνεκα τῶν συγκλόνων ἐπορῶν καὶ λεηλασιῶν τῶν Γετῶν κατέστη πρὸς τὰ τέλη τῆς πρώτης μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος σωρὸς ἐρείπιων· ἡ γλώσσα τῶν κατοίκων κυκλωμένων ὑπὸ βαρβάρων δὲν ἦτο πλέον ἀμιγῆς ἑλληνικῇ, ἀλλ' ὅμως ἅπαντες ἱστοροῦνται ὅτι ἤδυναντο νὰ εἰπωσιν ὅλην τὴν Ἰλιάδα ἀπὸ στόματος (1). Ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Κορίνθου ὁ πορθητὴς Μούμμιος ἐκλευσέ τινα τῶν αἰχμαλώτων παιδῶν νὰ γράψῃ ἐνώπιον αὐτοῦ στίχον ὁμηρικόν, τοῦ δὲ παιδὸς γράψαντος τοὺς λόγους τοῦ ὀδυρομένου Ὀδυσσεύς (ε. 306) «τρισμακάρες Δανοὶ καὶ τετράκις, αἱ τότε ἀπώλοντο» ὁ Ῥωμαῖος διακρύψας ἐχαρίσατο αὐτῷ τε καὶ τοῖς οἰκείοις αὐτοῦ τὴν εὐθερίαν (2). Τὰ παραδείγματα ταῦτα δεικνύουσι, πόσον διαδεδομένη ἦτο παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἡ ὁμηρικὴ ποίησις καὶ οἷος τιμῆς ἀπέλαυνεν ὁ ποιητὴς· εἶναι δὲ ὁ Ὀμηρος οὐ μόνον ὁ ἰδρυτής, ἀλλὰ καὶ τῆς τελειότητος τῆς ἐπικῆς ποιήσεως· ποίαν δὲ ῥοπήν ἔσχεν εἰς τὴν ποίησιν καὶ μάλιστα τὴν καλούμεν ἑλληνικὴν, χαρακτηρίζει τὸ ἱστορούμενον παρ' Ἀθανῶν π. ι. 13, 21 Ἀλκάντων δὲ ὁ ζωγράφος ἔγραψε τὸν μὲν Ὀμηρον αὐτοῦ ἐμοῦντα, τοὺς δὲ ἄλλους ποιητάς τὰ ἐμμηρομένη ἀρουμενούς· ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ ὁμηρικῇ ποίησιν εἶναι ἀνεπτυγμένον τὸ

δραματικὸν στοιχεῖον, αἱ τραγικαὶ ποιεῖται ἡρῶνται πλείστα ἐκ τοῦ Ὀμήρου ὡς πρὸς τὴν ἠθοποιαν καὶ τὴν γλώσσαν (1). Κατὰ τὸν Ἀθηναῖον VIII, 343 E ὁ Δισγύλιος εἶπε τὰς αὐτοῦ τραγωδίας ἀτεμάχην τῶν μεγάλων τοῦ Ὀμήρου δειπνῶν, περὶ δὲ τοῦ Σοφοκλέους ἱστορεῖται, ὅτι ἦτο οὕτω φιλοηρωικώτατος, ὥστε ὁ Πολέμων ἐκάλεσε κατὰ Λαέρτιον Διογένη IV 3, 20 τὸν μὲν Σοφοκλῆα τραγικὸν Ὀμηρον, τὸν δὲ Ὀμηρον ἐπικὸν Σοφοκλῆα· ἡ ἐπενέργεια τοῦ Ὀμήρου παρατηρεῖται καὶ ἐν τῇ ῥητορικῇ. Ὁ Ερμούγενης καλεῖ τὸν Ὀμηρον τὸν μέγιστον τῶν ῥητόρων, ἐν δὲ τῷ Μενελάῳ, Νίστορι καὶ Ὀδυσσεὶ ἐνορᾷ ὁ Κύντυλιανός (II, 17, 5) καὶ ὁ Gellius (VI, 14) τὰ τρία τῆς ῥητορικῆς εἶδη (2)· ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ πλαστοκὴ καὶ ἡ ζωγραφικὴ ἤρῳα πολλὰ ἐκ τοῦ Ὀμήρου· ὁ Φειδίας, κατὰ τὸν Στράβωνα (3), ὡς ὑπόδειγμα τοῦ Διὸς αὐτοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἔσχε τους στίχους τῆς Ἰλιάδος Α. 527· καὶ ὁ Εὐρόκλεις δὲ λέγεται, ὅτι γράψων τὴν εἰκόνα τῶν δώδεκα θεῶν εἶχε πρὸς τὴν ἀναμνηστικὴν αὐτοῦ στίχους· ἐπειδὴ δὲ τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα εἶναι τὸ ἀρχαιότατον φιλολογικὸν ἔργον τῶν Ἑλλήνων, ὁ Ὀμηρος ἔσχεν εἰς τὴν λογογραφίαν καὶ εἰς τὴν κυρίως ἱστοριογραφίαν μεγάλην ῥοπήν. Ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Θουκυδίδης καίπερ δυσπιστοῦντες τῷ ποιητῇ πολλὰς ποιοῦνται χρήσεις αὐτοῦ (4), ὁ δὲ Πλάτων ἀποπέμπει μὲν τὸν ποιητὴν τῆς ἐκαστοῦ Πολιτείας, ἀλλ' ἤδη οἱ

αὐτοκράτορες τῆς Γερμανίας, συζητεῖσαν, ἔδοξαν αὐτῇ εἰς ἀνάγνωσιν καὶ τὴν ἐκ τοῦ Voss γινωσκόντων μετὰ τὸν Ὀμηρον, ὅπως διακυλίσθη τὰ ἐξ ἀλλοκότων καὶ πλαστον μυθοτροπήτων καὶς ψυχῆς τῶν νέων προστινόμενα βλαβερά αἰσθημάτων.

(1) Δι'. Νηροσ. λόγ. 63.

(2) πρβ. Πλουτ. Συμποσ. π. 797 A.

(1) Πλάτ. πολιτ. X, 595: εἶπε μὲν γὰρ (Ὀμηρος) τῶν καλῶν ἀπάντων τούτων τῶν τραγικῶν πρῶτος διδάσκαλός τε καὶ ἡγεμὼν γενέσθαι.

(2) Καὶ ὁ ἐκ Παργάμου Τίμωρος ἔγραψε «περὶ τῶν καλῶν Ὀμηρον ῥητορικῶν καὶ «περὶ τῶν παρ' Ὀμήρου τῶν μύμων ῥητορικῶν».

(3) Κατ' ἄλλους ὅμοις τοιαύτην κρίσιν προσεγγίζει ὁ Αἰμῆλιος Παῦλος, ὅστις κατακρινόμενος Περσὶ τὸν Μανδάνου καὶ πορευθεὶς εἰς τὴν Ὀλυμπίαν εἶπε θεωρούμενος τὸν Δία τοῦ Φειδίου «ὅτι μόνος αὐτῷ δοκεῖ Φειδίας τὸν παρ' Ὀμήρου Δία μιμήσθαι» (Πολύβ. XXX, 15).

(4) Περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ὁ Θουκυδίδης ἐχρήσατο τοῖς μαρτυρίαις τοῦ Ὀμήρου πρβ. Roscher (Leben, Werk und Zeitalter des Thukydides α. 132 κ.), καὶ Nitzsch (die Heldensage der Griechen nach ihrer nationalen Geltung, Kieler philol. Studien α. 375-467), περὶ δὲ τοῦ Ἡρόδοτου Tonder (Herodot und die älteste Poesie der Griechen in d. Prog. d. Gymn. zu Bömisch-Leipa 1875. σ. 12 κ.). πρβ. καὶ Sengebusch: Homerica dissertatio prior. p. 139-166.

φιλοσοφίαν. Ὡσαύτως δὲ θαυμάσται τοῦ Ὀμήρου μνημονεύονται οἱ ἀκαδημαϊκοὶ Κράντωρ καὶ Ἀρκεσίλαος (Διογ. Α. VI, 26) καὶ οἱ στωϊκοὶ Ζήνων καὶ Περσέης, ὁ δὲ στωϊκὸς Χρυσίππος ἐν τῷ δευτέρῳ αὐτοῦ βιβλίῳ περὶ τῆς τῶν θεῶν φύσεως ἐξηγεῖτο τοὺς περὶ θεῶν μύθους τοῦ Ὀμήρου συνδυάζει τῇ στωϊκῇ φιλοσοφίᾳ (Cic. A. N. D. I, 15. Γαλλ. "Εργ. τόμ. I, p. 225, 273). Ἐκ τούτων δὲ καταφαίνεται, ὅτι ὁ Ὀμηρος καίπερ μὴ ὢν φιλόσοφος ἐγένετο τοιοῦτος, ὁ δὲ Σενέκας γλευρίζει δικαίως τὸ μέγα τὴν χάσιν τούτων ἐν ep. 88: nisi forte tibi Homerum philosophum fuisse persuadent, cum his ipsis, quibus colligit, negunt. Nam modo Stoicum illum faciunt, vixit enim solam probant et voluptates refugientem et ab honesto ne immortalitatis quidem pretio recedentem; modo Epicureum, laudantem statum quietae civitatis et inter convivia cantusque vitam exigentis; modo Peripateticum honorum tria genera incontinentem; modo Academicum, incerta omnia dicentem. Apparet nihil horum esse in illo, cui omnia insunt; ista enim inter se dissident. Ἐν ᾧ δὲ ὁ πρὸς τὸν Ὀμηρον θαυμαστὸς τῶν ἀρχαίων ἦτο μῦθος, ὁμοίως τινὲς ἐβίβουν τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα ὡς καλλιτεχνικά δημιουργήματα, οἱ δὲ πολλοὶ ἐδόξαζον, ὅτι σκοπὸς τῆς ποιήσεως εἶναι νὰ παράσχω τὸ ὠφέλιμον πρὸς τῷ τερπνῷ τοιαῦτα δὲ αἰσθῆσιν ἐνεποιήσας καὶ τὸν Ὀρᾶτιον ἢ ἐκ δευτέρου ἀνάγνωσις τοῦ Ὀμήρου ἐν Πραϊνέστῃ, ὅστις καλλίων καὶ χρίστερον τοῦ Χρυσίππου καὶ Κράντωρος διδάσκει τί τὸ καλόν, τί τὸ αἰσχρόν, τί τὸ ὠφέλιμον, τί τὸ βλαβερόν. Epist. I. II. Καὶ ὁ ῥήτωρ Ἀλκιδᾶμας καλεῖται παρ' Ἀριστοτέλει Ρητ. 3, 3, 4 τὴν Ὀδυσσεὺς καλὸν ἀνθρώπινον βίον κάτοπτρον. Pater omnis virtutis ὀνομάζεται ὁ Ὀμηρος ἐν τῷ πρόλογῳ τῶν πανθηκτον. Δὲν ἤρχοντο δὲ ποιοῦντες τὸν Ὀμηρον διδάσκαλον τῆς ἠθικῆς (1) καὶ φιλοσοφίης, ἀλλὰ διυσιγρίζοντο

προσέτι, ὅτι κατείχε καὶ πάσας τὰς γνώσεις τῶν μεταγενεστέρων χρόνων, ἥτις γνώσεις ἀστρονομικαί, φυσικαί, ἱατρικαί, γεωγραφικαί, πολεμικαί, ναυτικαί, ἱστορικαί, γεωμετρικαί, νομικαί, φιλοσοφικαί καὶ μουσικαί (1). Ταῦτα δὲ πάντα ἀπεδεικνύοντο τῇ βοηθεῖν τεχνικῶν καὶ ἀλληγορικῶν ἐρμηνειῶν, εἰς ἃς εἶχον καταφύγη πρὸ πολλοῦ, ὅπως ἀπαλλάξωσι τὸν ἱερὸν αἰδὸν τῆς μομφῆς, ὅτι ἥτιπασε τοὺς θεοὺς προσένειμον αὐτοὺς ἀνθρώπινα ἐλαττώματα καὶ πάθη, διδάσκοντες, ὅτι ἐν ταῖς ἀπαντώσεσι παρ' αὐτῷ θεότησι ὑπολαμβάνουσι φαινόμενα τοῦ ἡθικοῦ καὶ ὑλοῦ κόσμου. (πρόλ. Lobbeck Agl. I, σ. 155 κί.) Αὕτη ἡ ἀντίληψις, ἥτις καὶ ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἀνερχάνη, ἐπεκράτει κατὰ πᾶσαν τὴν ἀρχαίότητα ὑπολαμβάνοντες δὲ τὸν Ὀμηρον παντοπαθῆ καὶ πανεπιστήμονα προσεπάζθουν νὰ ἀποδείξωσιν, ὅτι καὶ ἐν ταῖς πλάναις τοῦ Ὀδυσσεὺς ὑπολαμβάνει ἡ τοῦ ποιητοῦ γνώσις μακρὰν κειμέ-

Dieffenh. s. 89. 181-273) Bäumlein (Commentatio de Homero ejusque carminibus ἐν τῇ παρὰ Ταν θμῆς γυναικὶ ἱερόν τῆς ἑλᾶδος καὶ ὑβερ den hindenden Grundgedanken ἐν Philol. 41 σ. 417), Ritschl (Agl. Bibl. p. 70 ὅς Opusc. I, 60) καὶ Carriere (Die Kunst im Zusammenhang der Culturentwicklung I, 50). Ὡσαύτως καὶ ἐν τῇ Ὀδυσσεὶ προσέβηται κατὰ τὸν Nietzsche ὁ ποιητὴς νὰ ἀποτρέψῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τῆς περιφρονήσεως τοῦ Ποσειδῶνος. Ἐναιτίον τούτου δὲ ἰσοῦν ἀντιπαραβέβαιαι οἱ κλισιοὶ τῶν νεωτέρων, ὅσον δὲ Mommsen (Homerische Abhandlungen σ. 236-40) καὶ Nutzhorn (Die Entstehungsweise der hom. Gedichte σ. 260) λέγοντες, ὅτι εἰς τὴν φύσιν τῆς ἀρετῆς ἐργασθεὺς ποιήσεως ἐκινεῖται τοιαύτη ἰδέα, ὅχι γὰρ ἐκαστοῦ ἐπιπνεύεται ὁ Ζεὺς τῷ Ἀχιλλεῖ τριμυρίων τῶν Ἀχαιῶν, ἀλλὰ διότι ὁμοίως τῇ θείᾳ χάριτι ἀπὸ τοῦ ἐπὶ τοῦ ἐπὶ αὐτῆς (Schömann de rutilante Homeri Opusc. III, 12 καὶ Jahns Jahrbücher 69 σελ. 27, 29) ὁ δὲ Πάτροκλος ἐρονήθη, διότι παρήν τὰς συμβολὰς τοῦ Ἀχιλλεύς. Ἦν ἀπὸρροῦν τῆς προσέβης ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλεύς μὴ ἀποδοκιμαζὼν ὁ Ζεὺς δὲν ἐπιλαμβάνεται τῆς θεότητος ἢ θεοῦ ὑποσχεύσεως (πρόλ. D. O, 63 κί. καὶ 593).

(1) Ἀπὸ πολλῶν μνημονεύομεν ἕνα τὸν Μάρκον Τούριον Διάλκ. XXXI, I p. 116 Reiske: πάντα ἐπισκόπει (Ὀμηρος), ὅσα οὐρανῷ κινήματα, ὅσα γῆς παθήματα, θεῶν βουλὰς, ἀνθρώπων φύσεις, ἥλιου φῶς, ἄστρων χορόν, γενέσεις ἔθνη, ἀναχύσεις βασιλείης, ποταμῶν ἐκβολὰς, ἀέρος μεταβολὰς, τὰ πολιτικὰ, τὰ οικονομικὰ, τὰ πολεμικὰ (πρόλ. Senec. Soph. IV, 6-7. Ἀριστοτ. Βατρ. 1034 κί.), τὰ εἰρηκτικά, τὰ γεωμετρικά, τὰ ἱππικά, τὰ ναυτικά, τέχνας παντοίας, φωνὰς ποικίλας, εἶδη παντοπαθῆ, ὁλομορφονοῦς, ἡρωϊκούς, πενήθοντας, ὀργισμένους, εὐνοχουμένους, πλεόντας: πρόλ. Στράβ. III, p. 157.

(1) Καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις πολλοὶ τῶν φιλολόγων ἐπίβλεπον, ὅτι τὰ ἠθικὰ καὶ ἱστορικὰ αἰσθητὰ ὑπέβαλε τῷ ποιητῇ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ποιήματος, ἐν ᾧ παρίσταται, ὅτι τῇ δικαίᾳ ἀρετῇ τοῦ Ἀχιλλεύς ὑποπνεύεται ὁ Ζεὺς τριμυρίων τῶν Ἀχαιῶν, ἀλλ' ὁ Ἀχιλλεὺς ἀποκρούσας τὴν προσέβην τοῦ Ἀργεμῶνους καὶ ὑπερβάς τὸ μέτρον τῆς ὀργῆς καλεῖται ὑπὸ τοῦ Διὸς διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Πάτροκλου. Πρόλ. Nietzsche (die Sagenpoesie der

νων γεωρῶν καὶ θαλασσῶν. Ὁ Καλλιμάχος ἐξέλαβε μικρὰν παρὰ τῇ Μιλήτῃ νῆσον ὡς τὴν νῆσον τῆς Καλύψου, τὴν Κέρκυραν ὡς τὴν Σαγρίαν διατείνονμενος, ὅτι ὁ ποιητὴς οὐδὲν ἱπενόησεν. Ἐκὼν δὲ ἔμφρονες ἄνδρες, οἷον ὁ Ἐρατοσθένης, ὁ εἰπὼν καὶ τοὺς χρυσοὺς λόγους, ὅτι ὁ ποιητὴς ποιεῖ « ψυχαγωγίας οὐχὶ διδασκαλίας χάριν », ὁ Ἀρίσταρχος καὶ ὁ Ἀπολλόδοτος ἐδίδασκον, ὅτι ὁ Ὀμηρος καὶ περ καλῶς γινώσκων τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς παρακειμένης χώρας, ὅμως τὰς πλάνας τοῦ Ὀδυσσεύς δὲν περιέγραψε κατὰ τὴν πραγματικότητα, ἡ γνώμη αὐτῶν δὲν ἐτύγχανεν ἀποδοχῆς, ὁ δὲ Κράτης καὶ Ποσειδώνιος καὶ τὰς γεωγραφικὰς γνώσεις τῶν ὑστερῶν χρόνων, τὴν γνώμην τῆς κυρίας τῆς γῆς, τῶν πόλεων, τῶν ζωνῶν κτλ. περιέμενον τῷ ποιητῇ πλὴν ἀλλ' ὅμως, εἰ καὶ πρός τὴν γλιτθὸν ἔβαν ὁ ἰδρυτὴς τῆς Γεωγραφικῆς Ἐρατοσθένης καὶ ὁ μέγιστος κριτικὸς τῆς ἀρχαιότητος Ἀρίσταρχος διακρίθησαν τὸ ὀρθὸν εἰπὼν, ἵτι καὶ νῦν οἱ Λωτοράγοι, οἱ Κύκλωπες, αἱ Λαοκωνίδες, ἡ Κίρκη κτλ. ἀναζητοῦνται καὶ εὐρίσκονται ὑπὸ τῶν μὲν, ὡς ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ἐν Ἰταλίᾳ, Σικελίᾳ καὶ ταῖς ἑκαὶ θαλάσσαις, ὑπὸ τῶν ἄλλων, τῇ βορείῳ τῆς Ἀρκτικῆς ἀκτὶ, καὶ τέλος, ὑπὸ ἄλλων ἐν ταῖς ὕψαις τοῦ Εὐδείου Πόντου. Κατὰ τὸν Matranga ἡ τῶν Λαιστρυγόνων πόλις εἶναι ἐν Terracina, κατὰ δὲ τὸν Ernst von Balgudava ἡ εἰσοδος εἰς τὸν Ἀδην εὗρεθ' οὐ μόνον ἐν τῇ στενωπορῳίᾳ τοῦ Kertsch, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μεσημβρινῇ ἄκρῃ τῆς Παλοποννήσου, ἡ δὲ νῆσος τῆς Καλύψου ὑπὸ τοῦ Γλάδστονως ἐν Ἰσλανδίᾳ.

Ἡ δὲ γνώσις καὶ ἡ σπουδὴ τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων δὲν περιορίζεται ἐν μόνῳ τῷ ἑλληνικῷ κόσμῳ· ἐπὶ τῇ ὁμηρικῇ ποίησιν ματεράσθη ἐπὶ τὴν περικύβητ' ἐκ ἰνδικήν, λέγει οὐχὶ ἀξιόπιστος κατὰ πάντα μέγας, ὁ Ἀδριανὸς π. 1, XII, 48: οὐδαμοῦ ὅμως ἄλλοτε καταφαίνεται ἰσχυροτέρα ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ὀμήρου ἢ ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ φιλολογίᾳ καὶ ποίησιν (1)· τὸ πρῶτον λατινικὸν βιβλίον ἡτο τραγεῖα τις καὶ ἄεστος μετάφρασις τῆς Ὀδυσσεύς παραβλαβμένη ὑπὸ τοῦ Κυκλωϊσῆος πρὸς τὰ ἀρχαία ἔξανα, ἦν ὁ ἐκ τοῦ ἐκποικιλευμένου Ταρακνὸς (τὸ ἐτος 272) εἰς Ῥώμην ὡς δούλος ἀγχείς Ἑλλήνων

Λιβίος Ἀνδρόνικος, ὁ ἰδρυτὴς τῆς ῥωμαϊκῆς φιλολογίας, χάριν τῶν αὐτῇ μαθητῶν αὐτοῦ ἐπιδοσάμενος. Ἡ δὲ Αἰνίς τοῦ Βεργίλιου εἶναι ἐλευθέρα τοῦ Ὀμήρου μίμησις· τὸ μὲν πρῶτον τῆς Αἰνίδος μέρος ἱποκρίθη κατὰ τὴν Ὀδυσσεύειαν, τὸ δὲ ἕτερον κατὰ τὴν Ἰλιάδα· ἀλλ' ἡ πλαστικὴ τοῦ Ὀμήρου τέχνη ἐλλείπει παντάπασιν τῷ Βεργίλιῳ· ὁ δὲ κράτιστος κριτικὸς Κυκεντυλιανὸς καθομολογεῖ, ὅτι ὁ Βεργίλιος ἀπολείπεται πολὺ τοῦ θείου καὶ ἀθανάτου Ὀμήρου, θεωρεῖ δὲ ἔργον μέγα μόνον τὴν κατανόησιν τῆς τέχνης τοῦ Ὀμήρου, ἀδύνατον δὲ τὴν μίμησιν τῆς τελειότητος αὐτοῦ (1). Ἔνεκα δὲ τῆς ῥοπῆς, ἣν ὁ Ὀμηρος ἔχεν ἐπὶ τὸν βίον, τὴν τέχνην καὶ τὴν ἐπιστήμην τῶν ἀρχαίων ἀπενέμεντο αὐτῷ οὐ μόνον ἀπειρος τιμὴ καὶ θαυμασμός, ἀλλὰ καὶ θερηκευτικὴ λατρεία κυρίως ἐν ταῖς πόλεσιν, αἵτινες ἀντιστοιχοῦντο τῆς γεννήσεως αὐτοῦ· πολλὰ πόλεις ἔκοπτον νομίσματα ἐκτετυπωμένην ἔχοντα τὴν εἰκόνα αὐτοῦ· οἷον Σμύρνη, Ἴος, Χίος, Κολοφών, Ἀμαστρί, Λάρισα (2), ἐν δὲ τῇ Ἰερῇ προσερίφοντο αὐτῷ καὶ θυσίαι ἐν Σμύρνῃ ὑπῆρχε καὶ ναὺς (ὁμηρικὴν) τοῦ ποιητοῦ (Στραβ. XIV)· ναὺν δὲ ἵδρυσεν αὐτῷ καὶ ὁ Πτολεμαῖος Φιλοπάτωρ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, περὶ τοῦ ὁποίου ἦσαν τὰ ἀγάλματα τῶν ἀντιποιουμένων τῆς γεννήσεως αὐτοῦ πόλεων. (3) Αἱ θείαι αὗται τιμαὶ τοῦ Ὀμήρου διετελέθησαν καὶ μετὰ Χριστὸν παρὰ τοῖς Καρπαθίανοις ἀπονέμονται τῷ ποιητῇ ἴσῃ τῷ Χριστῷ λατρείαν. Ἐν τῷ γνωστῷ ἀρχαίῳ ἀναγνώφῳ ἔργῳ τοῦ ἐκ Περὶννης Ἀρχελάου εὐρεθὲν κατὰ τὴν 17ην ἐκατονταετηρίδα ἐν τῇ ἀπικῇ ἐδῶ ἔγγις τοῦ Albano παρίσταται ὁ ποιητὴς (ἀποθνήσκων Ὀμήρου) ὡς ἐπίγειος Ζεὺς ἐπὶ θρόνῳ καὶ ἡ μανὴς ὑπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ Ἑλικῶνος, ἐκτετυπωμένη αὐτοῦ γυνυκλιεῖς ἡ Τυὰς καὶ ἡ Ὀδυσσεύς, ὅσσοις φαίνεται ὁ χρόνος καὶ ἡ εὐκωμένη σέσημ' ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἐπιτινέντες, ἐν μέσῳ δὲ πομπῇ παρίσταται ὁ μῦθος, ἡ ἱστορία θύου καὶ ἐπὶ βω-

(1) πρὸς C. Ph. Euler (de antiquiorum Rom. studiis Homericis 1854) καὶ H. Walter de scriptorum Rom. usque ad Vergilium stud. Hom. 1867.

(1) Quintil X, 4, 50 ut magni sit viri, tanta est ejus (Ὀμήρου) non aemulatio, quod Ieri non potest, sed intellectus sequi.

(2) πρὸς A. Monnet descr. des medailles antiques tom. III, 496 κτλ. Suppl. tom. VI, 303 κτλ. τ. II, 316. Suppl. IV 391. tom III, 274. Suppl. VI, 15, III, 76, 83. II 390 κτλ καὶ Rasche Lexic. univ. rei nummar. tom. II, 1, p. 348 κτλ.

(3) Ἀλιαν. π. 1, XII, 21. Ἀουλιαν. ἔργα. Διημ. π. 2.

μοῦ, ἡ ποίησις βασιλεύουσα πυρσός, ἡ τραγωδία καὶ ἡ κωμῳδία αἰρούσαι τὰς χεῖρας, ἡ ῥυσις, ἡ ἀρετὴ, ἡ μνήμη, ἡ πίστις καὶ σοφία (1). Ἡ δευτέρα ἀποθώσις τοῦ Ὀμήρου παρίσταται ἐπὶ ἀργυροῦ ἀγγείου ἀνασκαφέντος ἐν Etruscanum καὶ νῦν ἀποκειμένου ἐν Νεαπόλει, ἡ σύνθεσις εἶναι ἀπλή· ὁ ποιητὴς φέρεται πρὸς τὰ ἄνω ὑπὸ αὐτοῦ, ἐν δεξιᾷ δὲ καὶ ἀριστερᾷ αὐτοῦ φαίνονται δύο μορφαί, ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια, γοητικαῖς ὁμοίαι· ἡ μὲν διὰ πολεμικῆς αἰουρῆς ἡ δὲ διὰ κώπης καὶ ναυτικῶ πύλου (2). Λαμψόσφαιον δὲ ὑπ' ὕψιν καὶ τῶν ἄλλων ἀγαλμάτων τοῦ ποιητοῦ ἐν τῷ προνόφῳ τῶν Δελφῶν (Πανσυν. X. 24, 2), ἐν Κολοράνῳ (Ψευδοπλυντ. β. Οὐμ. α. 4), ἐν Ὀλυμπίᾳ (Πανσυν. V. 26, 2) κατὰ γλῶσσαν γίνεσθαι, ὅτι οὐδεὶς ποτε ποιητὴς ἐπιμήθη αὐτῷ, οὐδεὶς δὲ ἔσχε τοιαύτην ῥοπήν ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ ἀρχαίου καὶ κατ' αὐτοῦ τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους (3).

Καταστραφέντος τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ τοῦ πολιτικοῦ αὐτοῦ, διετηρήθη ἐν τῷ βυζαντινῷ κράτει μετὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ἡ σπουδὴ καὶ ἡ μελέτη τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων. Ἐντὺς καὶ ἐκτὸς τῶν σχολείων ἀνέλυοντο καὶ ὁμηρικὰ ποιήματα γραμματικῶς λέξιν πρὸς λέξιν, πρὸς εὐγρεστεράν δι κατανοήσιν παραρῶντο ἐν πεζῷ λόγῳ καὶ ἐγράλλοντο παμμεγέθη ὑπομνήματα, ἅτινα οὐδὲν ἀνεξήγητον καὶ ἀνερευνήτον καὶ οὐδὲν πρόβλημα καὶ ἀπορίαν κατέλιπον ἄλυστον. Ἐν ᾧ δὲ ἐν τῇ Ἀνατολῇ κατετρέποντο οὕτως περὶ τὸ πνεῦμα τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως, ἀθηνῆς αὖρα τοῦ ὁμηρικοῦ πνεύματος διέπνεε τὴν Δύσιν, ἐνθα πρωταίεστα σφισθεῖσις τῆς γνώσεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἀνεγινώσκοντο ἐν τοῖς σχολείοις περιλήψεις τῆς τῆς Ἰλιάδος ἐκ 1000 σχεδὸν λατινικῶν ἐκαιμάτων γενομένη κατὰ τὴν πρώτην μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα, ὃ δὲ Ὀμήρου ὁμιλεῖτο διὰ τοῦτο Λατινῶς ποιητῆς. Κυρίως ὅμως ἀπωχετεύετο ὁ μεσαιὼν τὴν γνῶσιν τοῦ Τρωικοῦ πολέμου ἐκ δύο διηγήσεων συντεθεισῶν ὑπὸ

συναγωνιστῶν, ἐπομνίας ὑπὸ αὐτοπτῶν μαρτύρων, ἐκ τῶν βιβλίων τοῦ Φηργῆς Δάρχτος καὶ τοῦ Κρητῆς Δίκτους, προόντων τῆς μεταγενεστέρης ῥωμαϊκῆς ἀποκρίσου φιλολογίας. Ὁ Δίκτις μαχόμενος ἐν τοῖς στίχοις τοῦ ἡγεμόνος τῶν Κρητῶν Ἰδομενείας παρῆλθε μετ' ἑαυτοῦ εἰς τὸν τάφον τὰ κατὰ τὸν πόλεμον ἐν φρονικείοις γράμμασι ἐπὶ σανίδων ρυλῶρας γραφέντα ἀπομνημονεύματα αὐτοῦ. Ἐπὶ Νέρωνος ὅμως σεισμοῦ διαρρήξαντος τὸν τάφον ποιμένες ἐκόμισαν τὴν βίβλον εἰς τὸν κύριον αὐτῶν, οὗτος εἰς τὸν ἐπαρχον, ὃ δὲ ἐπαρχος ἐπεμψεν αὐτὴν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Νέρωνα, παραγγέλλοντα τὴν μετέφρασιν αὐτῆς· ἑτέραν οὐδὲν ἦπτον αὐθεντικὴν τοῦ Τρωικοῦ πολέμου ἱστορίαν ἐπιστεύετο, ὅτι συνέγραψεν ὁ Φρύξ Δάρχης ὁ μετὰ τῶν Τρώων συναγωνισάμενος. Ὁ Λατίνος διασκευαστὴς τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ Δάρχτος λέγει, ὅτι εὗρε ταῦτα ἐν Ἀθήναις· ἡ ἀρήγησις τοῦ Δάρχτος εἶναι κατὰ τὴν διασκευαστὴν πολλὰ προτιμωτέρα τῆς τοῦ Ὀμήρου, οὕτως τὸ ἀναξίπιστον καταφάνεσθαι καὶ ἐκ τούτου, ὅτι ποιεῖ τοὺς θεοὺς μαχομένους πρὸς τοὺς ἀνθρώπους· ἐν τῷ τέλει ἀνακινεῖ ὁ διασκευαστὴς τὸν ἀρμόν τῶν ἐκείρων ἀπομνημονευμάτων ἀνεργόμενος εἰς 676,000 Τρώων καὶ 886,000 Ἑλλήνων. Ἡ ὑπὲρ τῶν Τρώων γεγραμμένη διήγησις ἔτυχε τοσούτῳ ἁλλῶν ἀποδοχῆς, καὶ ὅσον ὁ ὑπὸ τὴν ἐπιδρασκὴν τοῦ Βεργίλιου Ἰταλικῶνος μεσαιῶν δέκετο εὐνοικῶς πρὸς τοὺς Ὀμῆρας. Ἐκ τίνος ἐπεξεργασίας τοῦ Δάρχτος ὑπὸ τοῦ Guido de Columna (1287) ῥηρύσκατο ὁ Boccaccio τὴν ὕλην ἐν τῷ Φιλοστράτῳ αὐτοῦ, ὅστις, πάλιν εἶναι ἡ πηγὴ τοῦ σαρπητρικοῦ δράματός ἐπεὶ ἐπιγράφεται Τρωίλος καὶ Κραιοῖδα. Γνωστὸν δὲ, ὅτι ὁ Σαρπητρὸς πανταχοῦ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ἔχει εὐνοικῶς πρὸς τοὺς Τρώας, οἱ δὲ Βρετταννοὶ — ὅπως καὶ ἄλλα τῶν νεωτέρων ἡνῶν — ἀνῆγον κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ῥωμαίων διὰ μακρὰς σειρὰς σαρπητρῶν, καθι- κνουμένων μέχρι τοῦ Ἰουλοῦ Καίσαρος, τὸ γένος αὐτῶν εἰς τὸν Τρώα Βροῦτον!

Διετηρήθη δὲ ἡ γνῶσις τῆς ἑλληνικῆς ἐκτὸς τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἐν Καλαβρίᾳ, ἥτις ἐκ παλαιάτου διεδραμάτιος σπουδαῖον ἐν τῇ ἱστορίᾳ προσώπων ἐνταῦθα μετὰ τὴν ἐποικισμὸν κρητικῶν, ἰλλυρικῶν, πελαγονικῶν καὶ ἄλλων ἑλληνικῶν ρυλῶν (περὶ 8 ἑκατοντ.). Ἐπεκράτησαν αἱ γλώσσαι τῶν Ὀσων, τῶν Λατινῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων, ὃ δὲ Ἐννίος ἐκινεῖτο ἐπὶ τῇ γνῶσιν καὶ τῶν τριῶν τούτων γλωσσικῶν

(1) Πρὸς Inghirami Galler. Omer. I. 2. 1820-1831.

(2) Τῇ νῦν ἐν Νεαπόλει συζυγμένη κεφαλὴ τοῦ τυρλοῦ Ὀμήρου ἐποικισμὸν ἀγάλμα τοποθεῖσθαι ἔχον πρὸς ἑφθαλμοῖν τοὺς στίχους τοῦ εἰς Ἀπολλωνία ὁμοῦ, ἐνθα ὁ ποιητὴς λέγει ἑαυτὸν τυρλόν.

(3) Πλὴν ἄλλων ἀποδεικνύει τοῦτο καὶ ὁ λόγος Βασιλείου τοῦ μεγάλου ἐπισκόπου (351-379) τῆς ἐκ Καππαδοκίης Καισαρείας· πρὸς τοὺς νέους ὅπως ἂν ἐξ ἑλληνικῶν ἀφελόντο λόγους.

ιδιωμάτων· οὐ μόνον διὰ αὐτῶς, ἀλλ' ἐκ Καλαβρίας κατήγοντο καὶ ὁ Αἰθῖος Ἀνδρόνικος καὶ ὁ Πακούσιος, οἱ τρεῖς δημιουργοὶ τοῦ ποιητικοῦ τῶν Ρωμαίων λόγου· ὥπως ἐπὶ τῶν ἀνδρῶν τούτων ἐκ τῆς χερσονήσου ταύτης διεσπάρησαν εἰς Ῥώμην ἡ ἑλληνικὴ ἐπιστήμη καὶ τέχνη, οὕτως καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς τῶν ρωμαίων ἀναγεννήσεως ἐκ τῆς χώρας ταύτης διεσπάρη ἡ ἑλληνικὴ διὰ ἑλλήνων μοναχῶν τοῦ τάχατος τοῦ ἀγ. Βασιλίου. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα οὐδέποτε ἐκλιποῦσα ἐκ τῆς Καλαβρίας ἀνέκωπυρτήθη ἐτι μᾶλλον, ὅτε ἡ ἐπαρχία αὕτη ἐκλήθη μετὰ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους· ἀπὸ τῶν χρόνων Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου ἡ λευτονομία αὐτῆς κατὰ μέγα μέρος ἑλληνική, ἡ δὲ ἐπισκοπὴ τῆς Ἰδροντῆς (Otranto) ὑπάγετο ὑπὸ τὴν οὐκρανίαν τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Τὰ ἀρχαιότατα τῆς Καλαβρίας μοναστήρια ὄντων τῷ τάχατι τοῦ ἀγ. Βασιλίου, ὅπου μετὰ τὴν 9^{ην} ἐκατονταετηρίδα ἵδρουν ἐν Νάρδῳ (veretum), Otranto καὶ Galatina ἑλληνικῶν γράμμεων καὶ σχολεία· μία τῶν ἀρχαιότατων μοναστηρίων βιβλιοθηκὴν τῆς Δύσεως, ὡς ἀρχαία καὶ αὐτὴ καὶ ὑπὸ Κασσιόδωρου ἐν τῷ Censulibus Nivariense ἱδρυθείσης ἥτις ἡ τοῦ ἁγίου Νικολάου ἐν Otranto πλήρης ἑλληνικῶν χειρογράφων, ὧν τὰ μὲν ἱερατέρησαν ὁ Βησσαρίων, τὰ δὲ κατέστρεψαν οἱ Τούρκοι πορνεύσαντες τὸ Otranto τὸ ἔτος 1480. Ὁ Galateus πραγματεύεται περὶ τούτων ἐν τῷ αὐτοῦ βιβλίῳ τῷ ἐπιγραφόμενῳ de situ Tapyrgiae. Τὰ δὲ ἑλληνικὰ σχολεία ἐν Otranto, ἐν Galatina καὶ ἐν Nardo ἐπέζησαν καὶ εἰς τὴν κατὰ τὴν τῆς ἑλληνικῆς ἀρχῆς, ὥπως ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ τῷ ἐπιγραφόμενῳ scritti inediti e rari di diversi autori trovati nella Provincia d'Otranto (Nap. 1865) ἀπέδειξε τοῦτο ὁ Francesco Cassotti διὰ ἑλληνικῶν δημοσίων γραμμάτων (Documenta) τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Nardo ἀναγομένων εἰς τὴν 12^{ην} ἐκατονταετηρίδα, ἐπομένως δὲ εἰς τοὺς χρόνους καθ' οὓς οἱ Νορμαννοὶ ἐκράτουν τῆς Καλαβρίας, ἐκ δὲ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἀρχείου τῆς αὐτῆς πόλεως Nardo κατὰ γὰρ σειράν ἑλληνικῶν δημοσίων ἐγγράφων, δημοσιεύσαντων ἐν τῷ Syllabus graecarum membranarum κτλ. (τὸ ἔτος 1865) ὑπὸ τοῦ Francesco Trinchiera καταβάντων ποιούντων ἐν τοῖς προλεγομένοις, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα οὕτως ἐπὶ τῆς ἐπαρχίας τῶν Νορμαννῶν καὶ Hohenstaufen οὕτως ἐπὶ τῆς τῶν

Αἰθῖου εἶχεν ἐκλήρη ἐντελῶς ἐκ τῆς χερσονήσου ταύτης (1).

Θαυμαστὸς δὲ τοῦ Πετράρχου ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Βυζαντίου ὁ Νικόλαος Σιγριπὸς ἔχρησαστο αὐτῷ ἀντίτυπον τῶν βασιλειῶν τοῦ Ὁμήρου, βιβλ. τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σχίσματος καὶ τοῦ ἀπ' αἰῶνων ἐρριζωμένου μίσους ὀρέγουσι νῦν Ἀνατολὴ καὶ Δύσις τὸ πρῶτον φιλικὴν χεῖρα καὶ μεσότης τούτων εἶναι ὁ ἀθάνατος τῆς Ἰλιθῆδος καὶ Ὀδυσσεύς ποιητής, οἰοεὶ ὁ πρῶτος φυγὰς, ὅστις οὐδόμενος τὴν ἐπικειμένην τοιμηκὴν κατὰ κτησιν κατέργουν ἐἰς τὴν Δύσιν· ἐὰν δὲ ἀγγέλων χεῖρες μὴ ἐκόμισαν αὐτὸν, ὥσπερ τὴν κατοικίαν τῆς θεομήτορος τὸ 1291 ἐκ Ναζαρέτ εἰς Loreto (casa sancta di Loreto), ἐν ἰσθ. ὅμως εὐλαβείᾳ ἐδέξατο αὐτὸν ὁ Petrarca· ἡ ἀρχαία φιλολογία ἀπειλούμενη νὰ καταστραφῇ μετὰ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους εὖρεν ἀσπλυν ἐν Ἰταλίᾳ· πρῶτος δὲ ὁ Πετράρχης ἐπιειρήθη τὸ 1342 ἐν Avignon νὰ διδάσχη τὴν ἑλληνικὴν παρὰ τοῦ ἐκ Καλαβρίας Ἑλλήνου μοναχοῦ Βαρλαάμ, ἀλλὰ μόνον τὰ στοιχεῖα τῆς γλώσσης ταύτης ἐμάθε (2)· καὶ ὅμως ἔχουν τὸν Ὁμηρον, ὃν μάλιστα ᾄδοντο νὰ ἀναγινώσκῃ, ἀνὰ χεῖρας προσέβλεπε τὸ βιβλίον μετὰ κατανύξεως καὶ ἐν ἐκστάσει περιεπύσσεται αὐτὸ (3)· ἔχουν δὲ καὶ διαλέγουσι τινὰς τοῦ Πλάτωνος ἐν ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἔλεγον, ὅτι ὁ πρῶτος τῶν ποιητῶν καὶ ὁ πρῶτος τῶν φιλοσόφων κατέκρινεν παρ' αὐτῶν παρὰ καὶ τὸν Σιγριπὸν (ἢ Σέρριον) περὶ ἀποστολῆς τοῦ Ἡοσόδου καὶ Εὐριπίδου καὶ μὴ ἀποθνήσκοντες τὴν ἐπιβὰν νὰ μάθῃ καὶ μετὰ ταῦτα τὴν ἑλληνικὴν, παρώτρυνε τὸν Boccaccio αὐτῶν σπουδῶν τῆς γλώσσης ταύτης ἐμβάλων αὐτῷ καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς μεταφράσεως τοῦ Ὁμήρου εἰς τὴν λατινικὴν· ὅμως δὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἀποσπάρη διὰ τοῦ Πετράρχου δὲν καθευδίει πλέον, ὁ δὲ πρῶτος Ἰταλός, ὅστις ἀνέγνω τὸν Ὁμηρον ἐν τῷ πρωτοτύπῳ γλώσσῃ καίπερ ἀπίθως ἐκείνῳ αὐτόν, ἥτις ὁ Βοκκάκιος. Ξενίζων παρ' αὐτοῦ ἐν

(1) Ps. Gregorovius, die historischen Studien im alten Calabrien. Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften (B. Jahrgang. 1875).

(2) De ignorantia sui ipsius (Op. p. 1163). Ps. καὶ Melhus Vita Ambr. Travers. p. 320.

(3) Rev. memorand. Lib. II (Op. p. 464). Ps. καὶ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Πετράρχου πρὸς Νικ. Σιγριπὸν (epist. rer. var. 21. 10^a Nov. 1355).

Φλωρεντίᾳ ἐπὶ τρία ἔτη τὸν ἐκ Καλαθρίας Ἑλληνα μοναχὸν Λεόντιον Πλάτον (1360), θνήσκοντων πνευμάτων, ῥυπαρὸν καὶ ἀγροικόν, ὅπως ἑρμηνεύσῃ καὶ μεταφράσῃ αὐτῷ εἰς τὴν λατινικὴν τὴν Πλάτωνα ἔγραψεν ἐπὶ τρία ἔτη μετ' εὐλοθείας ὅ,τι ἐξήρχετο ἐκ τοῦ στόματος τοῦ Ἑλλήνου διδασκάλου· ὅπου δὲ ἀτέλης ἦτο ἡ διδασκαλία καταλείπεται ἐκ τῆς μυθολογίας τοῦ Boccacio ἐν οἷς ἐπικαλεῖται τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλάτωνος· εἰς τὸν μετ' ἀπορίας ἐρωτῶντα μαθητὴν περὶ τῆς παραγωγῆς τοῦ νόμου τοῦ Ἀχιλλέως ἀπεκρίνεται ὁ σοφὸς διδασκαλὸς ἐκ τοῦ ἀρχαίου· ὥστε Ἀχιλλεύς σημαίνει τὸν ἀνὴρ φορέτης τοῦ ἔργου. Ἡ μεταφράσις τοῦ Πλάτωνος διορισθέντος καὶ διδασκάλου τῆς ἑλληνικῆς καὶ ἑρμηνευτοῦ τοῦ Ὀμήρου ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Φλωρεντίας ἐγένετο κατὰ λέξιν, γέμουσα δὲ σχημάτων καὶ ἀνακρίσεων μνῆμι καὶ τὴν περὶ τὴν λατινικὴν ἀπειρίαν τοῦ Ἑλλήνου οὐδὲ φαίνεται διαδοθεῖσα εἰς εὐρύτερους κύκλους (1). Προτόντος ὅμως τοῦ χρόνου ἤρχοντο λόγιοι Ἕλληνες εἰς Ἱταλίαν καὶ ἀπεδύοντο Ἱταλοὶ εἰς Βυζάντιον. Ἐπὶ τοῦ Πάπα Βονιφάτιου τοῦ ἐνάτου ἀπεστάλησαν ὡς πρέσβεις εἰς Ἱταλίαν καὶ κατὰ πρῶτον εἰς Βενετίαν ὁ Ἐμμανουὴλ Χρυσολωρᾶς καὶ ὁ Δημήτριος Κωδωνίτης ἐξαυτοῦ μόνον ἐν ὀνόματι τοῦ αὐτοκράτορος Παλαιολόγου τὴν βοήθειαν τὸν δυτικῶν λαῶν κατὰ τὸν Τούρκον, εὐθὺς δὲ ἐκ Φλωρεντίας ἐσπευσαν δύο εὐγενεῖς ὁ Giacommo d'Angelo da Scarparia καὶ ὁ Roberto de Rossi πλήρεις ἐπιθυμίας πρὸς μάθησιν ἑλληνικὴν, ὧν ὁ μὲν Giacommo ἀπῆλθε μετὰ τὸν ἐπιστρεφάντων Ἑλλήνων εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁ δὲ Rossi ἐπανῆλθεν εἰς Φλωρεντίαν μνηθεὶς πρὶν παρὰ τοῦ Χρυσολωρᾶ τὰ στοιχεῖα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης· οἱ ἡμέτεροι ἐράνθασαν ψυχροὶ καὶ μικρολόγοι, οἱ δὲ Ἕλληνες ἀπῆλθον ἀπρακτοί· ἀλλ' ὅμως τὸ ἔννομα τοῦ Χρυσολωρᾶ ἐγένετο ἐν Ἱταλίᾳ γνωστόν, ὁ δὲ Rossi προσεπάθει πρᾶντι σθῆναι νὰ πείσῃ τοὺς εὐγενεῖς τῆς Φλωρεντίας νὰ καλέσωσι τὸν Ἑλληνα λόγιον εἰς

ἀντικατάστασιν τοῦ ἀπελθόντος Πλάτωνος (1364). Ὁ Salutato καίπερ ἔχων ἡλικίαν 65 ἐτῶν ὑψίστην νεανικὴν αἰα ἐν ταῖς φλεβῖν αὐτοῦ διανεύμενος, ὅτι ἤδυνετο νὰ μάθῃ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ σοφίαν παρὰ τοῦ Χρυσολωρᾶ, παρήγγειλε δὲ τὸν Giacommo da Scarparia νὰ ἐπιστρέψῃ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως κομίζων ἅπαντας τοὺς ιστορικοὺς καὶ μάλιστα τὸν Πλούταρχον καὶ ἅπαντας τοὺς ποιητάς καὶ μάλιστα τὸν Ὀμηρον· πλὴν τοῦ Salutato ἐβρόντισαν περὶ τῆς προσλήψεως τοῦ Χρυσολωρᾶ εἰς Φλωρεντίαν ὁ Palla Strozzi καὶ ὁ Niccolo Niccoli, τὸ δὲ ἔτος 1396 ἐστάλη αὐτῷ ἡ ἐπιστομὴ πρόσκλησις ἐπὶ μισθῷ 150 χρυσῶν φλωρεντίων, αὐξήθειαν ὑπερτον εἰς 250. Ποῖους μαθητὰς ἐβλεπεν ὁ Ἑλληνα καθημέρους παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ; Ἦσαν γενοὶ ἅπαντες οἱ ἀρχοκταὶ τοῦ περιωμένου Giovanni da Ravenna, ὁ Palla Strozzi, ὁ Roberto de Rossi, ὁ Poggio, ὁ Lionardo Bruni, ὁ Giannozzo Manetti, ὁ Carlo Marsuppini καὶ ὁ Ambrosio Traversari. Ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Χρυσολωρᾶ (1) ἐξῆλθον ὡς ἐκ δουρείου ἴσπου οἱ ἐνθουσιώδεις διδασκαλοὶ τῶν κλασσικῶν ἐν Ἱταλίᾳ σπουδῶν, οἵτινες κρατοῦντες τὴν διδασκαλίαν ἀρχαίου τοῦ ἀνέλεξαν ἐν ταῖς καρδίαις ἱκανοτάτους τὴν σπουδὴν καὶ τὸν ἔρωτα πρὸς αὐτήν. Ἐπὶ δὲ τῆς πρὸς ἔνθεσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν γενομένης ἐν Φερράρᾳ συνόδου (1438) ἐδιδάκων ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Φλωρεντίας ὁ ἐκ Ἰσπανίας Γεώργιος Τραπεζούντιος ἑλληνικὴν γραμματικὴν καὶ φιλοσοφίαν καὶ ὁ Ἰωάννης Ἀργυρούπουλος, ὅστις μετρίωνος φήμης ἀπολαύων ἐπορεύετο κατὰ τὰς ἐσρτάς περιστοιχίζόμενος ὑπὸ τῶν καλλίστων αὐτοῦ μαθητῶν εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν Μεδίκων, ὅπως διαλεχθῇ ἐνώπιον τοῦ γεραιῶτος Cosimo κατατροχούμενου ὑπὸ τῆς ἀφριτίδος καὶ μὴ δυναμένου νὰ ἐξέλθῃ τοῦ διαματίου, περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς καὶ ἔλλαν φιλοσοφικῶν καὶ θεολογικῶν ζητημάτων. Ὁ Piero υἱὸς τοῦ Cosimo, ὁ μέγας Lorenzo, ὁ ἑγγονος αὐτοῦ Donato Acciajoli, ὁ Agnolo Poliziano καὶ ὁ Reuchlin ἦσαν μαθηταὶ τοῦ Ἀργυροπούλου. Ὅτε δὲ ὁ Guarino, ὁ Aurisipa καὶ ὁ Filelfo ἐπιστρέψαν ἐκ Βυζαντίου κομίζοντας οὐ μόνον τὴν γνώσιν τῆς ἑλληνικῆς, ἀλλὰ

(1) Πρώτους χάριν παρατίθεσθα ἐκ τοῦ Baldelli vita di Giovanni Boccaccio, p. 264 τὴν ἀρχὴν τῆς ἑλληνισμῶν Iram cane Dea Pelidis Achillis
Corruptibilem, qui innumeralibus Graecis doloribus possit.
Multas autem robustas animas inferno antea misit.
Heronum: Ipsorum autem cadavera ordinavit canibus.
Anibusque omnibus. Jovis autem percussio concilium
Es quo jam primis separatim litigaverant
Atreidesque rex virorum et divus Achilles.

(Ἑλλ. Φιλόλ. Σχολογός, Εἰκοσιπενταετηρίδα.)

(1) Ὁ Χρυσολωρᾶς ἱερός καὶ ἐν Ῥώμῃ, Παύλῳ, Μεδιολάνῳ καὶ Βενετίᾳ σχολεῖα διέτριβεν ἔτη τινὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀναφανείς δὲ πάλιν ἐν Ἱταλίᾳ ἀπῆλθεν τῇ 15ῃ Ἀπριλίου τοῦ 1416.

καὶ μεγάλους θησαυροὺς βιβλίων (1). ἤρξατο ταχεῖα ἡ διάδοσις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας, οἱ δὲ Ἰταλοὶ ἀποτοῦ νῦν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ὠληγώρουν τὸν ἡμέτερον. Met' οὗ πολὺ κατέστη ἡ Φλωρεντία ἡ νέα πατρίς τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ ληούσης τῆς 15ης ἑκατονταετηρίδος ὁ Agnolo Poliziano ἐφώνησεν εἰς τοὺς κατοικοὺς τῆς Φλωρεντίας α' Ἐν τῇ πόλει ὑμῶν, ἄνδρες Φλωρεντίνοι, ἀνελαμβὴν ἡ ἑλληνικὴ παιδεία οὐθεύσασα πρὸ πολλοῦ ἐν Ἑλλάδι ἄνδρες ἐκ τοῦ μέσου ὑμῶν διδάσκουσι τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν καὶ παῖδες τῶν εὐγενῶν, ὅπερ ἀπὸ γυλίων ἐτῶν οὐδέποτε συνέβη ἐν Ἑλλάδι, διακρίνοντα ἑλληνιστὴν, ὥστε δυνατόν τις νὰ ἐπιγῇ αἱ Ἀθηναίαι δὲν κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν ἐναντὶ ἡμῶν ἐκουσίαι ἐκ τοῦ πρώτου αὐτῶν ἔδωσαν ἀποσταθεῖσαι μεταβῆσαν εἰς Φλωρεντίαν. Οὗτω δὲ ἐπιπλήρωθ' ὁ διάπυρος πόθος τῶν Ἰταλῶν, πρὸς τὴν τέως κεκλεισμένον διαμεινάντων, πρὸς τὴν τέως ἀνοικνύμενην παιδείαν, τὸ δ' 1494 ἐξετυπώθη ἐν Φλωρεντίᾳ ὁ "Ὀμηρος ἐν δυοὶ τόμοις εἰς 8ον.

Πρὶν ἡ ὁμοκαταστήσας Ὀμηρος ἐμελλόν νὰ περιβιῇ πολλὰ ἑκατονταετηρίδες. Ἐν ᾧ ὁ "Ὀμηρος ἐπὶ τοῦ Πετρέρρου καὶ Βουκακίου ἀναφαινεῖται ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἀντιλήψεως τῶν γραμμάτων, ἐν δὲ τῇ Παρνασσῇ τῇ Ἰταλίᾳ, ἀρχομένης τῆς 16ης ἑκατονταετηρίδος, ἀριστὰται ἐν τῇ βασιλικῇ αἰθούσῃ, τῇ ἑκτονῇ μὲν Segnatura, λαλῶν μεγαλοφώνως, οἱ δ' ἄλλοι ποιητὰι ψευδοῦντες, μετὰ παρελευσίαν ὀλίγου χρόνου μεταβάλλονται τὰ πράγματα ἐντελῶς. Τὸ βωμανικὸν πνεῦμα συγγενὲς μὲν τῷ βωμανικῷ, τῷ δὲ ἑλληνικῷ ἀλλότριον καὶ ἄλλ' οὐ πολὺ ἐπὶ πολλὸν χρόνον ἐν Γαλλίᾳ, ἡ δὲ ἐν τῷ πνεύματι τούτῳ γραφεῖσα ποιητικὴ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος Σακλήγηρον (1561) ἐπευφάνη πολλὰχὼς μέχρι τῆς 18ης ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν. Κατὰ τὸν

Σακλήγηρον, τὸν κήρυκα τῆς βωμανικῆς ἀπεχθείας πρὸς τὸν ἑλληνισμὸν, ὁ Βεργίλιος εἶναι ὁ μόνος ἀπαράμιλλος ποιητής, ὅστις τὰς ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου τοιθεύσας ἀρχὰς καὶ βάσεις τῆς ποιήσεως ἤγαγεν εἰς ὑψίστην τελειότητα ὁ μέγας Ἕλληνας εἶναι πρὸς τὸν θεῖον Ῥωμαῖον τοιαύτην σχέσιν, οἷον μωρὸν καὶ ἡλίθιον γύναιον τοῦ λαοῦ πρὸς σεμνὴν δέσποιναν τῆς ἀνωτέρας τάξεως. Poetices l. V. c. II (quantum a plebeja ineptaque muliercula matrona distat). Ὀλίγοι τινὲς ἠσθάνοντο καὶ ἐκρίνον ἄλλως, ὥσαν δὲ οὐκ ἐπιστήμονες ἐξ ἐπαγγελματος, ἀλλὰ λόγιοι ἰδιωτεύοντες, πολιτικοί, στρατιωτικοί, ποιηταὶ καὶ καλλιτέχναι. Ἐν ταύταις καταλέγεται κατὰ τὴν 16ην ἑκατονταετηρίδα ὁ οὐ μικρὰν ποιητικὴν εὐφυίαν κατεκτμένος Helius Eobanus Hessus, ὅστις ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῆς θαυμασίῃ αὐτοῦ μεταφράσεως τῆς Ἰλιάδος ἐν λατινικοῖς ἐξαμέτροις (1540) καλεῖ τὸν Ὀμηρον τὸν μέγιστον ποιητὴν πάντων τῶν αἰώνων (Poetarum omnium saeculorum longe principis Homeri Ilias, hoc est, de rebus ad Trojam gestis descriptio jam recens latino carmine redita, Helio Eobano Hesso interprete...). Βεβαίως ἀποδοκιμάζει καὶ αὐτὸς τινα τοῦ Ὀμήρου, οἷον τοὺς ἀγροίκους ἐριστικούς λόγους τῶν ἥρώων, τὴν συγχεσιν τοῦ Αἰάντος πρὸς ὄνον, τὸν δὲ Τρώων πρὸς μυῖας (1). Ὁ δὲ Boileau (κατὰ τὴν 17ην ἑκατονταετηρίδα) δηγεῖται, ὅτι τοὺς περπομένους ἐπὶ τῇ ἀνακρίσει τοῦ Ὀμήρου δὲν εὗρεν ἐν τοῖς λογίοις, ἀλλ' ἐν τοῖς τριτοῖς τῆς Γαλλίας ἀνδράσι, τοῖς πολιτικοῖς καὶ στρατηγοῖς, ὧν ἡ ψυχὴ ἔχει τι ἥρωικόν. Ὡς πότε ὁ Ἀλέξανδρος, ὁ Αἰμίλιος Παῦλος καὶ ὁ νεώτερος Σκηπίων, οὗτω καὶ ἐν τῇ 17ῃ ἑκατονταετηρίδῃ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Boileau οἱ Condé, Turenne καὶ οἱ Turenne ἐθαύμαζον τὴν Ἰλιάδα καλὴν τὸν λογιὸν, ὁ δὲ ἀγαλματοποιὸς Boileau (1762) ἐπίστευεν αὐτὸν αὐξανόμενον κατὰ τὴν ἀνάγκην τῆς Ἰλιάδος περὶ τοὺς ἐκείνους (2). Ἀπολύτως δὲ τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδος ἡ γαλλοὶ καὶ ἀλλόκοτοι ἐν τῇ τέχνῃ καὶ ἐν ἐπιστῇ (harock) ἐπεκράτει πανταχοῦ.

(1) Helius Eobanus Hessus: sein Leben und seine Werke, ein Beitrag zur Kultur und Gelehrtengeschichte des 16. Jahrhunderts von C. Krause 1879.

(2) Winckelmann. Sein Leben, seine Werke und seine Zeitgenossen von Carl Justi I, 144, 1890.

(1) Ὁ Guarino ἀπώλειον ἐν τῇ θελόσῃ μέρει τῶν ἑλλήνων κωδίκων καὶ λέγει, ὅτι αἱ τολεῖς τῆς κεραιῆς αὐτοῦ ἐκκατέστησαν ὑπὸ ληψῆς ὁ δὲ Augustus ἀποδῶς τὸ 1423 εἰς Βενετίαν ἐδέχθη συλλογὴν 238 κωδίκων περιέχοντων ἀρχαίους ἑθνικοὺς συγγραφεῖς, τῶν Βυζαντινῶν μερῶν μόνον περὶ τῶν ἑρῶν βιβλίων. Ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραφεῶν ὑπάρχον ὅπαντα τὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνος καὶ Ξενοφάντος, τοῦ Ἀριστοῦ, τοῦ Διονύσιου καὶ τοῦ Διόδωρου, τοῦ Στράβωνος, τοῦ Λουκιανῦ, καὶ ὁ Francesco Filelfo ἐδέχθη ἐπιστράφη τὸ 1427 πολλὰ κειμήλια πληρῆ βιβλίων.

ἐν Γαλλίᾳ, ἡ δὲ μετ' ἐμπειρίας γενομένη συζήτηση, ἀν τοῖς ἀρχαίοις ἢ τοῖς νεωτέροις ἐν τῇ τέχνῃ καὶ τῇ ποίσει προσήκουσι τὰ πρωταῖα, ἤγαγε καὶ εἰς σφοδρὰ προσβολὰς κατὰ τὸν Ὀμήρου. Ὁ Perrault, συγγραφεὺς τετρασμιου ἔργου, *Parallèle des anciens et des modernes* 1688 ἔκρινε τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα κατὰ τοὺς κανόνας τῆς γαλλικῆς ποιητικῆς καὶ κατὰ τὰς ἀνθρωπολογικὰς ιδέας. «Ἐάν, λέγει, ἐκ τῆς τῶν δαυμόνων τοῦ Ὀμήρου πνεύμα ἐγεννᾶτο ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τοὺς χρόνους Λουδοβίκου τοῦ μεγάλου (1^η), τότε τὰ λαμπρὰ αὐτοῦ ἔργα δὲν θὰ παρεμπορεύοντο ὑπὸ ἱκανοτάτων σφαλμάτων, ἀνὰ δὲόν νὰ καταλογισθῶσιν οὐκ ἐπὶ τῇ ποίσει ἀλλὰ τῇ ἐποχῇ αὐτοῦ» (1). Ὁ δὲ Lamotte-Houdard παρεκείνασεν ἐν τινι εἰς 12 βιβλίοις συστηματικὴν μεταφράσει κατὰ τὴν Αἰνίδα του Βεργίλιου καὶ κατὰ τὰς κρατούσας τότε ιδέας περὶ «καλοῦ» «κρείσσονα» *Παίδα*, ἥς ὅμως οἱ ἥρωες καὶ μετὰ τὴν λεπτὴν διασκευὴν τοῦ Γάλλου ἐμῶν χωρίται *à gens de village trompette de bois*. Ὁ Voltaire ἐμμεψιμοίρει μὲν, ὅτι ἡ καλλιτεχνία τῶν γλωσσῶν ἡμεῖς ἐστὶν ἐν Γαλλίᾳ, εἰς δὲ καὶ αἰσθητικὴν τοῦ φυσικοῦ καὶ πλαστικοῦ παρ' Ὀμήρου καὶ τοῦ μεγαλοπρεποῦς ἐν τῇ ἀπερίττῳ ἀπλότητι τοῦ Δημοσθένους, εὐρίσκον ὅμως ἐν τοῖς μακρμαρίνοις ἀνακτόροις τοῦ Ὀμήρου πολλοὺς ἀκατεργάστους λίθους καὶ ἱεῖς τὸ δεύτερον, τέταρτον καὶ ἕκτον βιβλίον τῆς Αἰνίδος ἀνώτερα πάντων τῶν ἑλληνικῶν ποιημάτων, τὴν δὲ Gerusalemme liberata ἴσῃ τῇ *Ταϊαδ* (2). Μόνος ὁ Κυάριον ἱσφαρίζει κατὰ τὸν Voltaire πρὸς σύμπαντας τοὺς Ἑλληνας φιλοσόφους, τὸν δὲ Ἀριστοφάνη ἱεῖς τὸν farceur. Ἐτι ἀλογώτερος ἢ τοῦ Temple διεικνύμενος, ὅτι τὰ καλλίστα εἰς τὸ εἶδος αὐτὸν εἶναι οἱ μῦθοι τοῦ Διόδωρου καὶ αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Παλάριδος ἢ δὲ ἀξία τοῦ βιβλίου τοῦ Temple ἔγκειται μὲ-

νον ἐν τούτῳ, ὅτι προκαλέσαστο τὴν περὶ Ψευδοπαλάριδος ἐπιστολὴν τοῦ μεγάλου Βρεταννοῦ φιλόλογου Richard Bentley, δειγνύμα βραθείας κριτικῆς.

Ἐν δὲ τοῖς ὑπὸ τὴν γαλλικὴν ἐπίδρασιν διατελοῦσιν ἐπιστημονικοῖς κύκλοις ἐν Γερμανίᾳ δὲν ὑπῆρχεν, ὡς εἰκόσ, ἄλλη κρίσις καὶ μάστις ἐφ' ὅσον χρόνον καὶ ἐνταῦθα μικρὸς ἀριθμὸς ἀνθρώπων ἐγίνωσκε τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα ἐν τῇ πρωτοτύπῳ γλώσσῃ. Ὁ Nicolaus Heinse, ὁ Abraham Gronow, ὁ Isaac Voss, ὁ Freisheim, ὁ Gruen ἐνεστερνίσαντο τὰς ῥωμαϊκὰς ιδέας ἐπόμενοι τῷ Justus Lipsius πιστεύοντι, ὅτι ἡ γνώσις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας εἶναι κόσμος, οὐκ ὁμοῦ καὶ ἀπαραιτήτων τῶν λογίων ἐσθλόν· πρὸς δὲ τούτοις ἐν Γερμανίᾳ ὁ τριακοντούτης πόλεμος εἶχε καταστρέψῃ πᾶν ὅτι εἰσέλαχον οἱ Ἑρασμοὶ καὶ Μελάγχθονες, οἱ Καμεράριοι καὶ Γιόσεροι, οὓς διεδέξαντο νῦν οἱ Caspar Bart, οἱ Thomas Reines καὶ Ezechiel Spanheim, ἀνθρώποι ἐξ ἐν κριτικῆς μεθόδου καὶ ἀνευ καλλιτεχνικοῦ αἰσθηματος. Ὁ Κάντιος μείνας ἀθικτος ὑπὸ τῆς μεγάλῃς πνευματικῆς ἐπαναστάσεως τῆς 18^{ης}, ἐκτετατατέρως, ὅπως Φρειδερίκος ὁ μέγας, εἶπεν ὅτι τὰ ποιήματα τοῦ Βεργίλιου καὶ Κλοπστώδου ἐκπίπτουσιν εἰς τὸ εὐγενές, τὰ δὲ τοῦ Ὀμήρου καὶ Μίλτωνος εἰς τὸ παρὰ ὁδόν καὶ τερπύλλειον (Kant. Ἐρ. IV, 409 ἐκδ. Schubert καὶ Rosenkranz), τὰ δὲ ἀρχαῖα ποιήματα ἀπὸ τῶν Ὀμήρου μέχρι τοῦ Ossian καὶ ἀπὸ τοῦ Ὀρεῶς μέχρι τῶν προφητῶν τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦ νοῦς ὁ ρεῖλονται εἰς τὴν ἑλλείψιν τῶν μέσων, ὅπως ἀφάρσωνται τὰς ιδέας (VII 1, 94). Ἐτι δὲ μείζον ἤθελαι νὰ προσηλαίῃ τὸν Ὀμηρον ὁ σφοδρὸς πολέμιος τῆς ἀρχαιότητος καὶ θανατικῆς ὑπερμαχίας τῶν ραζμακευτικῶν καὶ τοῦ φυσικοῦ δικαίου Ὀσμύκος. «Εἶμαι βέβαιος, λέγει, ὅτι ὁ ἀναγνώσκων ἀνευ μεροληψίας τὸν Hans Sachsen καὶ τὸν Ὀμηρον θὰ εὖρῃ μείζονα εὐπρέπειαν καὶ κρίσιν παρὰ τῷ Hans Sachsen ἢ παρὰ τῷ Ὀμήρῳ» παρὰ τοῦ Hans Sachsen ἔχοντες τὸ ἐκκλησιαστικὸν ᾄσμα «Warum betrübtest du dich, mein Herz?» ὁ Ὀμηρος ὅμως ἐποίησε τοιαῦτα σφάλματα, ὥστε καὶ ὁ Πράκλειτος εἶπεν, ὅτι εἶναι «ἄξιος βαπτισμάτων» (ὡς Melchior von Osse's Testament, herausgegeben von Thomasius 1717, S. 118 κ.). Ἡ δὲ μεταφράσις τοῦ Ὀμήρου (1715—1725) ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ ποιητοῦ Pope, the prince of rhyme and the grand

(1) Πρὸς δὲ δὲκα ἐκ τῶν ἡ ὑπὸ τοῦ Ἱερουάου Rapiu γενομένη σύγκρισις τοῦ Ὀμήρου καὶ Βεργίλιου κατὰ τὰς τότε ἐπικρατούσας ιδέας (comparaison des grands hommes de l'antiquité 1684) διασκευασθεὶς ἐξεδόθη γερμανικὰ ἐν 1875 ὑπὸ τοῦ August Arndt: Homer und Virgil, eine Parallele. Schönwissenschaftliche Studie nach Pater Rapin.

(2) Πρὸς, Justi ἐν τῷ ἑνὶ μνημ. βιβλίῳ σελ. 145-147. Καὶ ὁ Ponsu ἐν τῇ διατριβῇ αὐτοῦ sur l'origine des langues λέγει: toute l'Odyssée n'est qu'un tissu de lèthes et d'inepties, qu'une lettre ou deux eussent réduit en fumée.

МЕЧНИКОВА

poet of reason, διευκύνει, ότι και ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπικράτει ἡ αὐτὴ διασπορὰ καὶ ἀποπλάνησις τοῦ αἰσθηματος. Τοῦ Dryden εἰπόντος ποτὲ ἐν τινι λόγῳ, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι δίδον νὰ μεταφράζονται καθ' ὃν τρόπον θὰ διελγόντο, ἐν ᾗσαν Ἀγγλοὶ, ἐνόμισε καὶ ὁ Pope καλὸν νὰ διακοσμήσῃ καὶ ἀποτορεύσῃ ἐν τῇ μεταφράσει αὐτοῦ τὸν Ὅμηρον κατὰ τὸ τελειότερον αἰσθημα τῶν νέων χρόνων καὶ, ὡς αὐτὸς λέγει, ἐνὰ προσμᾶχῃ τῷ ὁμηρεῖῳ ὕψει ὀβιδίου γάρου». Τὸ γεγονός ἰθὺς ἐκινήθη ἐν Ἀγγλίᾳ μέγα (1). Ὁ Ἐπίδης δέ, λέγει κατεργωνεύμενος ὁ Schlosser ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς 18ης ἑκατονταετίας, ὁ Ἕλληνας πατριάρχης παρέρχεται ἐν τῇ μεταφράσει ταύτῃ ὡς Ἀγγλος κεκαλλωπισμένος κατὰ τὸν νέον γαλλικὸν τρόπον καὶ βαδίζων ἐν βασιρικῇ πομπῇ, τὸ εἰς ἐξωτερικὸν κόσμον καὶ γελῶν ῥῶπον εἰσθεμένον κοινὸν ἰσχυρισμὸν ἰσχυροῦσιν. Ἐτι τῷ 1769 διεικνύει ὁ Robert Wood, ὅτι ὁ Ὅμηρος καίπερ ἐν πολλῇ γλώσσῃ μεταφρασθεὶς ἐν τῇ ἀγγλικῇ διέμενε καὶ ἐκλήθη ποιητής, ὁ δὲ Johnson προτίμημα τῆς τοῦ Ὁμήρου τὴν ἴδια τοῦ Pope (2). Τῷ ὅμως ἐν Γερμανίᾳ ληγούσης τῆς 18ης ἑκατονταετίας καταρτίθων ἡ κατανόησις τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως [ἐν ᾧ Φρειδερίκος ὁ μέγας ἐπέλασε τὸν ἐπαιστὴ πόλεμον, ἀνεράνησαν ἐν Γερμανίᾳ δύο πνευματικὰ προϊόντα, προκαγοῦντα πρὸς τὸν τὰς σπουδὰς τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ἡ ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς τέχνης ὑπὸ Winckelmann καὶ ὁ Ἀσολὼν τοῦ Lessing] οἱ θέντες τὸν Ὅμηρον ὑπὲρ πάντων τοῦ Βεργίλιου ἐν σφοδρῇ ἀγωνίᾳ πρὸς τὸν ἐν Λειψίᾳ ὑπέρμαχον γαλλικὸν ἰδεὸν περὶ ποιήσεως καὶ φιλολογίας Gottsched, θεωροῦν τὸν μέγιστον τῶν ποιητῶν κατωτέρου ἢ τοῦλάχιστον ἴσον τῷ Βεργίλιῳ, ᾗσαν μὲν οἱ Ἕλβετοὶ καθηγεῖται Johann Jacob Bodmer καὶ Johann Jacob Breitenger, ἀλλ' ὅμως οἱ καταρτίζαντες τὰ τεύχη τὰ ἐπιπροσθύνοντα εἰς τὴν κατανόησιν τῆς ἑλληνικῆς τέχνης καὶ ποιήσεως καὶ κατενεγκόντες καρίαν πληγὴν κατὰ τὸν γαλλικὸν ἰδεὸν

ᾗσαν ὁ Winckelmann καὶ ὁ Lessing ὁδοποιήσαντες οὕτω τὴν ὁρβὴν κατέληψιν τοῦ Ὁμήρου. Ὁ Winckelmann, ὅστις νεανίας ᾗδεν ἐν τὴν χώραν τῶν Ἑλλήνων περὶ ὁμήρου σταντας ἐπὶθεῖ, κατέλεγε παραβολὰς ἐκ τοῦ Ὁμήρου, ὅτε ἐν Seehausen (1743) ἠναγκάζετο, ὡς λέγει, νὰ διδάσκῃ τὸν ἀλφειότονον παιδία ἔχοντα πιτυρώδεις κεφαλὰς, ἀνέγνω δὲ τρεῖς αὐτὸν πρὶν ἢ ἐπιχειρήσῃ νὰ γράψῃ περὶ ἑλληνικῆς τέχνης. α' Ἀποδείξει ὅτι ἐκ παλαιᾶς τοῦ ἀνεπίγλυθ παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν ἡ ἔννοια τοῦ καλοῦ εἶναι, λέγει, ὁ Ὅμηρος. Παρὰ τοῖς λαοῖς τῆς Ἀνατολῆς αἱ εἰκονικαὶ ἐκφράσεις εἶναι λίαν θερμαὶ καὶ πυρναί, ὅπως καὶ τὸ κλίμα ὅπου κατοικοῦσιν, ἡ δὲ πτῆσις τῶν ἰδεῶν ὑπερβαίνει πολλὰς τὰ ὅρια τὸν δυνατοῦ. Ὅπως δὲ τοὺς κατοικοῦς τῆς Ἀνατολῆς ἡ πυρνα σταντας, οὕτω πάλιν τοὺς λαοὺς τῆς βορείου Εὐρώπης ἡ βαρυθυμία, ἡ μεταβάλλουσα τὰς μορφαὶς εἰς νεφελώδη ἀντικειμένη, ἀπέτρεφεν ἀπὸ τῆς χρυσῆς ὁδοῦ τῆς μεσότητος, τῆς κυρίας ἀρετῆς τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Ὁ Winckelmann, ὡς οἱ τοιμηροὶ ναυτοὶ τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος, ἀνακαλύπτει κόσμους ἀγνώστους· πρῶτος δὲ αὐτοῖς εἶδε καὶ ἀνήγειρε τὸ θεῖον κάλλος τῆς ἑλληνικῆς τέχνης ἐν χρόνις, καθ' οὗς τὸ διαστραμμένον αἰσθημα τῶν Γάλλων περιέβαλε τὸν κόσμον. Διακρίθων ἐν Δρέσδῃ καὶ βλέπων τὴν ὑπὸ τοῦ μαρκοῦ καὶ ἀδαῦς ὕλῳ λαυραζομένην νεύουσαν καθολικὴν ἐκκλησίαν καὶ ἄλλα οἰκοδομημένα, ἐν οἷς ἐπικρατεῖ ἡ ροκοκίστικος καλουμένη τέχνη, ἐκήρυξε μεγαλοφώνως, ὅτι ἡ μόνη ὁδὸς, ἵνα μένηται τις μέγας, εἶναι νὰ ἐπανέλθῃ τῶν ἀρχαιοτάτων, ὅπως ἐποίησεν ὁ Μεγαλὸν Ἀγγελος, ὁ Βαραῆλ καὶ ὁ Poussin· ἡ ἐπανάστασις ἐν τῇ τέχνῃ καὶ ἡ ἐκπόνησις τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν τῇ ἀρχαιολογίᾳ διὰ τοῦ Asmus Carstens, Thorwaldsen καὶ Schinkel εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν ἔργων τοῦ Winckelmann, οὐδὲ θὰ ἦτο δυνατὴ ἡ ποίησις τοῦ Goethe καὶ Schiller (1) καὶ τὰ ἔργα τοῦ Cornelius καὶ Kaulbach ἂνευ τῆς ἐφεύρεσεως τοῦ θουμασμοῦ πρὸς τοὺς ἀρχαίους.

Τὸν ἔρωτα δὲ πρὸς τὸν Ὅμηρον ἐξέστησαν μετὰ ταῦτα ἐν Γερμανίᾳ τὰ ἔργα δύο Ἀγγλων, τοῦ Thomas Blackwell, καθηγητοῦ τῆς ἑλληνικῆς ἐν Aberdeen, καὶ τοῦ Wood ἀνωτέρου ὑπαλλήλου ἐν τῷ ὑπουργεῖῳ τῶν

(1) Ἡ μεταφράσις ἐκδομένη ἐν 6 τόμοις, ἐκ ἑκατοστέων ἐπιμὸν μίαις γενναῖαι· ὁ δὲ βιβλιοπώλης Bernhard Luicolf ἡγόρασε τὸ ἔργον παρὰ τοῦ μεταφραστοῦ ἐπὶ ἀμοιβῇ 200 λιβρῶν ἐν' ἑκατον τόνων, ὥστε κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Johnson ὁ Pope ἐκάρθησι 5-6000 λιβρῶν.

(2) Pp. Hettner Littératuregeschichte d. 18 Jahrhunderts II, 242 κλ καὶ 243. M. Bernays Einl. zu Vossens Odyssee 1881.

(1) Pp. Cholevius Geschichte der deutschen Poesie nach ihren antiken Elementen 1850.

ἐξωτερικῶν. Ὡς καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς, οὕτως καὶ ἐν τῇ ποιήσει ὁ ὀρθὸς τῶν Ἀγγλων νοῦς κατενόησεν, ὅτι τὸ ἀληθὲς μέγα καὶ ὄντως καλὸν ὑπάρχει ἐν τῇ φύσει καὶ τοῖς αἰωνίοις αἰσθητοῖς τοῦ Blackwell τὸ ἔργον (an inquiry into the life and writings of Homer London 1735) γερμανιστὶ ὑπὸ τοῦ J. H. Voss τὸ 1776 μεταφρασθὲν ἐξαίρει τὸ πλατύτατον κῆλλος τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, ἐν οἷς ἐγκατεστημένη καὶ ἡ φύσις καὶ ἡ ἀλήθεια. α' Ὁ Ὅμηρος λέγει, ἐνέμεινε οὕτω πιστὸς ἐν τῇ φύσει, ὥστε ἀναγνώσκοντες αὐτὸν νομίζομεν, ὅτι ἀναγνώσκοντες τὰ ἡμέτερα αἰσθηματα καὶ διανοήματα. Τὸ μέγιστον πνεῦμα ζῶν ἐν μέσῳ τερπνοτάτου ἀλλήτορος, φυσικωτάτων ἡθῶν, τελειοτάτης γλώσσης καὶ πλαστικωτάτης θερησιαίας, ἔχον δε καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν θαυφιστάτην ποιητικὴν ὕλην ἐτεροσύνην τὴν Ἰλιάδα καὶ Ὀδυσσειαν. Ὁ αὖτις δὲ μέγα θά ἦτο, ἵαν τοιαῦται ποιήματα ἐπανελαβάνοντο καὶ πάλιν καὶ διὰ τὰς τὰ θά διαμήνη ὁ Ὅμηρος ἀνυπέβλητος εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας. Τὸ δὲ ἔργον τοῦ Robert Wood (Essay on the original genius of Homer 1769) τοῦ μετὰ δύο ἑταίρων Bawkins καὶ Balbek ἀνακαλύψαντος τὰ εἰρηστικά της Παλιμύρας (1742) καὶ ἀναγνόντος τὴν Ἰλιάδα καὶ Ὀδυσσειαν ἐνθα ἡγωνίσθη ὁ Ἀγίλλεος καὶ ἐπλανήθη ὁ Ὀδυσσεύς, εἶναι τὸ σπουδαιότατον πρὸ τῆς δημοσιεύσεως τῶν Προλεγόμενων τοῦ Wolf γραφὴν περὶ Ὁμήρου βιβλίον. Καὶ ὁ Wood λέγει, ὅτι ὁ Ὅμηρος ὑπετύπων τὰ ἦθη καὶ τοὺς χαρακτῆρας τῶν προσώπων κατὰ τὸν τότε βίον τῶν ἀνθρώπων, πραγματευόμενος δὲ περὶ τῆς παιδείας τοῦ ποιητοῦ (σελ. 271 τῆς γερμ. μετ.) πρῶτος αὐτὸς ἐκ τῶν νεωτέρων ἀπεργνάτο, ἐπὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ὁμήρου ἦτο ἀγνωστός ἡ γραφή, ἡ δὲ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδυσσειὰ δὲν προήλθον ἐκ τοῦ καλῶν τοῦ ποιητοῦ, ἀλλὰ διεδόθησαν διὰ τοῦ στόματος τοῦ λαοῦ.

Ἡ διὰ τοῦ ζωοῦ ὕψους καὶ σήμερον ἐτι κηλοῦσα πραγματικὴ ἐτυγχεν ἐν γερμανικῇ μεταφράσει (Robert Woods: Versuch über das Originalgenie des Homers) τὸ 1773 μεγάλῃ ἀποδοχῇ μάλιστα παρὰ τῇ νέῃ γενεῇ, ἥτις κατὰ τὴν καλούμεν ἡμετέραν περὶ τὴν γερμανικὴν φιλολογίαν ἀναγράψασα ὡς σύμβολον ἐπὶ τῆς σημαίας αὐτῆς τὴν ἐπὶ ἀνδρὸν εἰς τὴν φύσιν ὑποστήριξεν ἐκθύμως τὰ προνόμια τῆς μεγαλοφρονίας κατὰ τῶν παρὰδοξομένων κανόνων τῆς συνηθείας· ἀδίκῃ τοῦ

συγγραμμάτιον τοῦτο πείθειται τις, λέγει ὁ Goethe, ὅτι ὁ Ὅμηρος τὰ πάντα ὀρεῖται εἰς τὴν μίσην φύσιν. Εἶδον, λέγει ἐν Wahrheit und Dichtung (XXII 86-87) ἐν τοῖς ὁμηρικῶς ποιήμασιν οὐκ ἅλῃς ἀνύπαρκα ποιητικὰ ἰνδάλματα ἀλλὰ κατωπεριζομένην ἀλήθειαν ἀργαλίῳ πραγματικῷ βίῳ. Ὁ δὲ Werther (1774) φέρων κατὰ τοὺς περιπάτους τὸν Ὅμηρον ἐν κλίπῳ κατὰ δὲ τὴν γενεθλίον ἡμέραν τοῦ Ἀλβέρτου καὶ τῆς Λόττης λαβὼν τὴν μικρὰν τοῦ Wettstein ἐκδοσιν, ἵνα μὴ βασιλάξῃ τὴν μεγάλην τοῦ Ernesti κατεσκευάσμενα καὶ κατεπερύνον οὕτω τὴν τεταραγμένην αὐτοῦ ψυχὴν. Ἐν ἀγροτικῶς τόποις καὶ ἐν μέσῳ ἀπλῶν ἀνθρώπων ἐνέμεινε ἐκ τῶν μετεωριζομένων εἰς τοὺς ἐν τῇ Ὀδυσσειᾳ περιγραφόμενους χρόνους, ἀναλογιζόμενος δὲ τὴν ἐξάναν τῶν Ὀδυσσεύς παρὰ τῷ θεῷ σωτῆρ ἱελευσθῆναι τῶν γυρίων ἐπὶ αὐτοῦ προλήψων καὶ τῆς δηκτικῆς ἀλαζονείας τῶν ἀριστοκρατικῶν τάξεων (1). Ἀλλ' ὅμως ἐπὶ τινα χρόνον μετὰ ταῦτα ὁ Ossian ἐξέβλετο ἐκ τῆς καρδίας αὐτοῦ τὸν Ὅμηρον (2).

(1) Ἰβρ. Goethe und Homer ὑπὸ Lücke 1883-84 σελ. 6.

(2) Περὶ τοῦ ἐτ. 1760-1765 ἐδημοσιεύθησαν τὰ λεγόμενα ποιήματα τοῦ Ossian μεταφρασθέντα ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ ὑπὸ James Macpherson· ὁ Macpherson εἶπεν, ὅτι συνέλαβε τὰ ποιήματα ἐκ τῶν μὲν ἐκ τοῦ στόματος Σκωττικῶν βάρδων, παρ' οἷς ὁ φ. ὁ ἀγῶν ἐπὶ πολλὰς ἐκατοστατηρίδας ὡς πολέμιος κληρονομήσας, τὸ δὲ εἰς ἀργαλίῳ χειρογράφων. Ὁ Macpherson ἔσθ' ἵνα τὸ 20 ἔτων φαίνεται, ἐπὶ εἰς πρὸ ὀφθαλμῶν λείψαντα τῶν γαλιῶν δημοῦς ποιήσεων, εἴ ἤ τις ἐκνεύσεται ὀνόματα καὶ γονολογίας καὶ τὸ ὅρος τῆς διαφύσεως, ἐν δὲ τοῖς λοιποῖς ἐμμελῆς τὰς «ῥακας τοῦ ἔτους» ὑπὸ Thomson καὶ τὰς «ἐννοητικὰς σκέψεις» ὑπὸ Young. Ἐκ τούτου δὲ ἐξηγήσατο ἐκ τῶν Hettner (Literaturgeschichte des 18 Jhdts. Th. I. p. 549) ἡ αὐτὴ μαλαγολογία κλισίαι πρὸς τοὺς νοήσεις τύπους· καὶ πρὸς ἄγῶν παρηγορητικὸν βίον, οἷα ἀπαντᾷ καὶ παρὰ τοῖς ποιηταῖς ἑσθίων. Τὰ ποιήματα ταῦτα ἔχοντα μετὰ μαλαγολογίας θελήματα καὶ γοητεύοντα μετὰ τὸν Klopstock, Horder καὶ Goethe ἐποπτεύοντι νῦν πᾶσι τοῖς προσήκοντος· βεβαίως δὲν ἔχουσι πλαστὴν καὶ μετὰ διαλυμένα ὡς ἡ σὰν καὶ ἡ νεύλη, ἀεὶ περιγράφουσι ἔχουσι ὅμως τοὺς μὲν τὴν ἐκείνην ἀνεμνησκόμενος τὴν λατικὴν ποιήσαν τῇ Π. Διαθήκῃ· καὶ ὅμως τὰ ποιήματα ταῦτα μετὰ τῶν νεοελλῶν ἀδελφῶν προσώπων καὶ τοῦ νεωτέρου ὁμηρικῶς μαλαγολογίας περιεβλήθησαν πρὸς τὴν ὁμηρικὴν τὰ ὁμηρικὴν αἰγλήν καὶ φαῖσθαι αὐτοῦ βελούτου. Ἀλλὰ καὶ τὰ Νεοελλογία ποιήματα παρὰ βίον οἱ καλούμενοι ρομαντικοὶ πρὸς τὴν ὁμηρικὴν ὀνομαστικὴν αὐτὰ γερμανικὴν Ἰλιάδα. Ὁ Goethe ὅμως γράφει (Briefwechsel

Ἰλιάδος εἰ καὶ κατὰ παράδοξον τρόπον καὶ αὐτὸς (ποιητ. κ. 4 καὶ Ἡθ. Νικ. VI, 7) προσμένει τῷ Ὀμήρῳ τῳ Μαργίτῃ καὶ τὰ παίγνια, ὅπως καὶ ὁ Θουκυδίδης (3, 104) τοῦ Ὀμήρου ἔργα θεωρεῖ τοὺς ὕμνους, τοὺς ἄριστον τῶν ἔργων εἰς Ἀπόλλωνα Δῆλιον, ἐνθα, ἐπειδὴ ὁ ποιητὴς καλεῖ αὐτὸς ἐκ τῶν τυφλῶν (στ. 157 τυφλὸς ἄνθρωπος, οἷσι δὲ Χίω ἐν παιπαλοῖσσι) προήλθον ἡ ἴδεια, ὅτι καὶ ὁ Ὀμηρὸς εἶναι τυφλὸς μετὰ τῶν ταῦτα ἐπὶ τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων ἤρξαστο ἀπορριπτόμενον τοῦ Ὀμήρου ἢ κυκλικῆς ποιήσεως ἢ ἀπονεύμεται τῷ Δίῳ, Στράβων, Ἀρρίππος, Κυναιθῶ, Κριωρύλλω, ὁ δὲ Ξένων καὶ ὁ γραμματικὸς Ἑλλάνικος ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Ζηνόδοτου, οἱ καλούμενοι χωρίζοντες, ἀπερίφηρον, ὅτι ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσειος εἶναι ἔργα οὐχὶ ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ. Οἱ ὑπὲρ τῆς γνώσεως ταύτης, προνεύχοντες λόγοι γνωστοὶ ὄντες ἐκ τῆς ἀνωτάτης αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Ἀριστάρχου ἡρενήθησαν ἀκριβῶς ὑπὸ τοῦ Geppert (Ursprung der hom. Gesänge Bd. I p. 1-62), οἱ δὲ κυριώτεροι αὐτῶν εἶναι οἱ ἑξῆς: 1) Ἐν Ἰλιάδ. Σ 382 γυνὴ τοῦ Ἡρακλείτου μνημονεύεται ἡ Χάρης, ἐν δὲ Ὀδῳ. Θ 267 ἡ Ἀρροδίτη μοιγὸς τῆς Ἀρροδῆτος φαίνεται ἐν τῷ εἰρημένῳ χωρίῳ τῆς Ὀδύσειας ὁ Ἄρης, ὅστις ἐν Ἰλιάδ. E 359 καὶ F 416 λέγεται ἀδελφὸς αὐτῆς. 2) Ἐν τῇ Ἰλιάδ. A 692 ἔχει ὁ Νέστωρ ἑνδεκα ἀδελφούς, ἐν δὲ τῇ Ὀδύσειᾳ A 286 μόνον δύο, τοὺς ἄριστον δύο ἐκ τῆς αὐτῆς μητρὸς Χλωρίδος. 3) Ἡ Ἰλιάς ἱστορεῖ ἡμῖν τὴν Ἡθὴν ὡς θεράπαιναν τῶν θεῶν, οὐδὲν δὲ μνημονεύεται τοῦ ἐν Νεκυίᾳ A 634 δωρικοῦ περὶ Ἡρακλείου μύθου, καὶ ἐν ὁ Ἡρακλῆς λαμβάνει γυναικα παρὰ τοῦ Διὸς τὴν Ἡθὴν. 4) Ἐν τῇ αὐτῇ τῆς Ὀδύσειας ψαλμῳδῇ A 634 βλέπομεν τὴν κεφαλὴν τῆς Γοργῶς ἐν τῷ Ἀδῃ, ἐν δὲ τῇ Ἰλιάδ. E 741 φέρει αὐτὴν ἡ ἐρουσίπολις Ἀθηνᾶ ἐν τῇ αὐτῇ ἀσπίδι. 5) Ἐν τῇ Ὀδύσειᾳ K 21 ὁ Αἰόλος εἶναι ταμὴς ἀνέμων, ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ οἴποιου κελεινμένῳ ὑπείκουσι τοῖς κελεινόμενοι αὐτοῦ ἡ Ἰλιάς ὁμοῦς (F 200 κέ.) οὐδὲν γινώσκει περὶ τοῦ ἀρχοντος τούτου τῶν ἀνέμων· οἱ τῶν ἀνέμων θεοὶ εἶναι αὐτεξούσιοι (σγ. F 229) συνερχόμενοι εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἱταίρου αὐτῶν Ζευροῦ. 6) Ἐν τῇ Ὀδύσειᾳ Δ 259 παρίσταται ἡ Ἐλένη ὡς γυναικίον κοῦρον ἀμένους ἀκούλουσάσα τῷ Παρίδι, ἡ δὲ Ἰλιάς B 356—B 590 μνημονεῖ σπονχαῖς τῆς βυζιᾶς ἀρπαθείσας Ἐλένης (Ἐλένης ὀρήματα καὶ σπονχαῖς) τὸ ἄσπον τῆς ἐνστά-

σεως ταύτης ἀπέδειξεν ὁ Buttmann Lexil. II. 5. 7). Κατὰ τὴν Ὀδύσειαν οἱ ἥρωες ἐσθίουσιν ἑβδὸς δ 368 καὶ μ 300, ἐν δὲ τῇ Ἰλιάδ. οὐδέποτε ἐσθίουσιν οἱ ἥρωες ἑβδὸς, ἐνθα ὁ ἑβδὸς ἔχει καὶ τὸ ἐπιθετικὸν ἱερὸς Π 407 (ἡ ἀσθενεστάτη τῶν ἀποδείξουν ὡς ἀποδεικνύεται ἐν Kuhns Zeitschr III 154 κέ. ὑπὸ τοῦ Κουρτίου ἐλαμβάνοντος ἱερὸς = ἰσχυρὸς ἀσπαίρων). 8) Ἐν τῇ Ἰλιάδ. B 649 ἐνομάζεται ἡ Κρήτη ἐκατόμυλος (Κρήτην ἐκατόμυλον), ἐν δὲ τῇ Ὀδύσειᾳ T 174 ἔχει ἡ Κρήτη μόνον 90 πόλεις (περὶ Rohde Rhein. Mus. 35. 430 κέ.). 9) Ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια διακρίνονται ἀλλήλων διὰ γλωσσικῶν ἰδιωτισμῶν, ὅλον ἡ Ἰλιάς ποιεῖται χρῆσιν τοῦ «προσάρθου» μόνον ἐπὶ τοπικῆς σημασίας (ὄδε σχολ. K 476), ἡ λέξις «ὄμιλος» σημαίνει ἐν τῇ Ἰλιάδ. τὸν πολεμικὸν θόρυβον, ἐν δὲ τῇ Ὀδύσειᾳ εἰρηνικὸν σύλλογον ἀνθρώπων (σχολ. K 338), τοῦ σχήματος τῆς ἀναλήψεως γίνεται ἐν μὲν τῇ Ἰλιάδ. συχνὴ χρῆσις, ἐν δὲ τῇ Ὀδύσειᾳ ἀπαξ α 23 (ὄδε σχολ. M. 96), ἐν τῇ Ὀδύσειᾳ περιμένονται λέξεις τοῦ κοινοῦ βίου μὴ ἀπαντωσαί ἐν τῇ Ἰλιάδ. ὅλον «λόγος» T 34 καὶ χροῖς 28.

Ἀπὸ τῶν, λέγει ὁ Christ (1), φαίνεται, ὅτι μόνον οἱ προεργηθέντες ἥσαν οἱ λόγοι τῶν ἀρχαίων χωρίζοντων οὐδέμια ἐν αὐτοῖς γίνονται μνεία, ὅτι ἐν τῇ Ὀδύσειᾳ πανταχοῦ ὁ Ἑρμῆς εἶναι ὁ ἀρχηγὸς τῶν θεῶν, ἐν ᾧ ἐν τῇ Ἰλιάδ. ἡ Τρις τελεῖ τὸ ἔργον τοῦτο, μόνον ἐν τῇ τελευταίᾳ τῆς Ἰλιάδος σφαιρῇ ἀντικαθισταμένη ὑπ' αὐτοῦ (2), ὅτι ὁ Περσεύδων μόνον ἐν τῇ Ὀδύσειᾳ, οὐδαμοῦ δὲ τῆς Ἰλιάδος φέρει τὴν τριανίαν ὡς ἀρχὸν τῆς θαλάσσης, ὅτι ὁ Ὀλύμπιος ἐν τῇ Ἰλιάδ. πανταχοῦ διεκλύσας τὴν κυρίαν ἐνοικίαν τοῦ ὅρου, ἐν ᾧ ἐν τῇ Ὀδύσειᾳ Z 42—47 ἀποθιμένος τὴν πρώτην

(1) Homer oder Homeriden? 1885 σελ. 10.

(2) Αἰτιμολογία πραγματεύεται περὶ τούτου ὁ Jacobb ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ ἐπιγραφομένῳ Entstehung der Ilias und Odyssee σ. 71 κέ. πάλαι τῶν παραστάσεων τούτων εἶναι ἀρχαιότερα, εἶναι ὁμοίαν τὴν ἐρσιφίαν ἔχοντες τὰς ἰδέας λέγει ὁ Christ, δύο διαφέρουσιν φύλων ἡ Τρις ὡς ἐκπροσωποῦσα τὸν ὁράνον τῶν καὶ ὁ Ἑρμῆς ὡς ἀρχηγὸς θεῶν τοῦ ἑσπέρου καὶ τῶν νερῶν ταυτίζονται ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ ἀγγέλου. Τῶν διαφερόντων ἀγγέλων τῶν θεῶν ἐν τῇ Ἰλιάδ. καὶ Ὀδύσειᾳ ἐξηγεῖται ὁ Bernhard Thiersch (Zeitalter und Vaterland des Homer §. 311 κέ.) λέγων, ὅτι ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς ποιήματι καὶ ἡ Τρις καὶ ἡ Ἀθηνᾶ πέμνουντο ὑπὸ τοῦ Διὸς κεμίζουσαι ἀγγέλλας.

αὐτοῦ σημασίαν δλοῖαι τὴν μυθικὴν κατοικίαν τῶν θεῶν (1), ἥτις

ὅς· ἀνέμοις πνέουσιν αὐτὴ ποτ' ἄνεμος
θεύεται, οὐτε γυνὴ ἐπιπλάται, ἀλλὰ μάλ' αὐθῆρ
πύπταται ἀνέμους, λευκὴ δ' ἐπιθεορμεν ἀέλη·

ὅτι αἱ Μεσσηνίαι Φεραὶ ἐν μὲν τῇ Πιλαδὶ I 151 εἶναι ὑποταλαί τῶ Ἀγαμέμνονι, ἐν δὲ τῇ Ὀδυσσεῖ γ 488 τῷ Διοκλεῖ, ὅτι ἡ Πύλος ἐν τῇ Πιλαδὶ Δ 671-761 εἶναι πόλις ἐν Τριφυλίᾳ, ἐν δὲ τῇ Ὀδυσσεῖα δλοῖαι τὴν γνωστὴν Μεσσηνίαν πόλιν (2). Πιλαῖα δὲ ἡδύνατο νὰ εἰπωσιν αἱ ἀρχαῖοι χωρίζοντες περὶ τῶν γλωσσικῶν διαφορῶν· οὕτω πλὴν τῶν ἐν μόνῃ τῇ Ὀδυσσεῖα ἀναγνωσμένων λέξεων εἰσέτι δ, 644, ἔσχαρ σ, 328, ὑπόδρυα σ, 369, σ, 361, ἀρσος ρ, 343, σ, 120, ὅση π, 423, χερμα, περιόων, υορρή ἢ μὲν Πιλας ἔχει πάντοτε τὸν πλῆθοςρον τύπον τῆς λέξεως εἰσέτι δ· Ὁδυσσεῖα πωλλάκις καὶ τὸν συντηρημένον «ἔψη», ἢ Πιλας· ὁ νόμος τὸ μέσον εἰρομαι, ἢ δὲ Ὀδυσσεῖα καὶ τὴν ἐνεργητικὴν εἰρω, ἐν μόνῃ τῇ Ὀδυσσεῖα εὑρίσκειται ἡ ἀμετάβατος χρεῖσος τοῦ ἴνυ (λ, 339, η 130, θ, 295, μ, 293, 401) καὶ ἐμβάλλον (ε, 109, κ, 129), μόνῃ ἡ Ὀδυσσεῖα ἔχει τὴν εὐκτικήν ἐν πλάγιω λόγῳ (η, 17, ι, 89, κ, 110, σ, 479, ρ, 368, τ, 464) ποιουμένη καὶ ἀθρόον γοῶσιν (θ, 82, 520, λ, 276, 282, 437, ν, 121, 154, 523) τῆς ὀργανικῆς προθέσεως «διὰ».

(4) O Lehrs (de stud. Arist. 3 p. 164) λέγει: Finxit Homerus Olympum ultra nubes cacumibus eminentem: quae infra nubes sunt cacumina, hominum oculis exposita et nive tecta, quae ultra nubes ab hominum oculis remota, ibi deorum domicilia, ibi aeterna claritas. Ὁ Ναικκ θεωρεῖ τοὺς στίχους 9 42-47 νόθους· εἰς ἀθέτησιν τῶν στίχων κλίει καὶ ὁ Christ ἀρνούμενος ἀποδείξει ἐν τούτῳ, ὅτι καὶ ἐν ταῖς βαρβάραις α 807, α 48, α 73, α 351 εὑρίσκει ἡ τὸ ὅρος Ὀλύμπου ἐπὶ τοῖς ἔξωσι «μακρὴς Ὀλύμπου». ἐν δὲ τῇ θεωρίᾳ ὁ Ήσιόδου στ. 42, 62, 113, 148, 391, 794, 812 διακρίει σαφῆ τὴν ἰδέαν τοῦ ὅρους. Ἄλλ' ὅμως ὁ μὲν Ήσιόδου ἔξη ἐπὶ τῇς ἑρμῆς ἔργον τοῦ ὅρους Ὀλύμπου, ὁ δὲ ποιητὴς τῆς Ὀδυσσεῖας ἐν τῇ μακρᾷ καμῆρᾳ ἵστα, ἔκθα πολλὸν πρότερον ἢ ἐν τῇ περὶ τοῦ Ὀλύμπου θέσαντι νὰ ἀμαυρωθῇ ἡ ἀρχαία σημασία τοῦ ὅρους.

(5) O Nitzsch (Beiträge zur Geschichte der epischen Poesie §. 161) ἀπέχει τούτῳ, ἀλλ' ὅμως πολλοὶ δὲν ἠγογγυμνοῦσιν αὐτόν· ἔτιρα γεωγραφικὴ διαφορά ἀνακρίεται εἰς τὴν Δωδώνην, ἥτις κατὰ B 750 καὶ Π 293 μετατρέπεται εἰς Θεσσαλίαν, κατὰ δὲ E 327 καὶ T 296 κείται ἐν Ἠπείρῳ πλησίον τῆς Θεσπρωτίας.

ἢς ἡ χρῆσις ἐν τῇ Πιλαδὶ ἀμφιβάλλεται (1). Τέλος ἐρευνήσαντες αἱ νείαι χωρίζοντες καὶ τὴν διαφορὰν τοῦ ὕψους εὑρον, ὅτι ἡ Ὀδυσσεῖα ἔχουσα 37 παραβολὰς εἶναι ὡς πρὸς τοῦτο κατωτέρα τῆς Πιλαδὸς ἐγούσης 203 παραβολὰς.

Ἐνθὲ δὲ καὶ μόναι αἱ τῶν ἀρχαίων χωρίζοντων ἀποδείξεις ἦσαν ικαναὶ εἰς τὸ νὰ διασείσωσι τὴν πίστιν, ὅτι εἰς ποιητῆς ἐποίησε τὴν Πιλαδὴ καὶ Ὀδυσσεῖαν, ὁ Ἀριστάρχος εὑρίσκει τοιαύτην ὁμοιότητα ἐν τῇ γλώσσῃ καὶ τῇ ποιητικῇ τέχνῃ καὶ ἐν ταῖς γενικαῖς περὶ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων ιδέαις καὶ παρὰ πᾶσαν διαφορὰν τοιαύτην ἐν τῇ πολιτισμῷ ὁμοιότητα, ὥστε ὠλόφωρε περὶ τῶν μικρῶν διαφορῶν προσπαθῶν διὰ τῆς ἐρμηνείας ἢ καὶ ἀθετῶν νὰ ποιήσῃται αὐτὰς ἐκποδῶν τοῦ κειμένου. Τὴν γενικὴν ἐν τοῖς ποιήμασι διαφορὰν ἐξηγεῖτο μετὰ τοῦ Λογγίνου (2) παραδειχόμενος, ὅτι ἡ μὲν πολεμικὴ Πιλας ἰσχυρὰ καὶ τὰ τοὺς νεανικούς τοῦ ποιητοῦ χρόνους, ἡ δὲ διηγησις τῶν πλανῶν καὶ τῆς εἰδυλικῆς καταστάσεως τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου εἶναι ἔργον τῆς ἐμπερείας καὶ ἡρέμου ἡλικίας τοῦ γέροντος· τῶν δὲ ἐν τῇ γλώσσῃ καὶ τοῖς πράγμασι διαφορῶν ἀπηλλασσέτο τὸ μὲν διὰ ἀκριβοτέρας ἐρμηνείας τῶν προκειμένων χωρίων, τὸ δὲ ἀθετῶν τὸ τελευταῖον μέρος τῆς Νεικίας καὶ τὴν 2ην βαρβάρειαν τῆς Ὀδυσσεῖας (3), τὸ δὲ θεωρεῖται πολλὰς τῶν διαφορῶν τούτων μὴ σπουδαίας. Οὕτω λοιπὸν ἀνακρίει ὁ Ἀριστάρχος τοὺς

(1) H. Ansems: über die bei Homer. Ὁσάτως δὲ ὅρα, παραρρήσεις ποιηταὶ καὶ ὁ Monro (Homeric grammar s. Index Iliad and Odyssey, differences) περὶ τῆς διὰ τῆς πρὸς (πρὸς τοῦτο α, 68), τῆς ἀπὸ μετὰ γενεῆς α, 161, τῆς ἀπὸ μετὰ γενεῆς ἐν β, 416, γ, 177.

(2) Λογγίνου περὶ βιβλίου IV, 32-43: ἀπὸ δὲ τῆς αὐτῆς αἰτίας, οἷμαι, τῆς μὲν Πιλαδῆς γὰρ τῆς ἡλικίας ἐν ἀρχῇ νεωμάτος ὅλον τὸν συμπεπληγμένον ἀπολαύσαντο καὶ ἐναργίαν, τῆς δὲ Ὀδυσσεῖας τὸ πλεονέκτημα, ὅτι ἰσχυρῶς ἔδει ἐν τῇ Ὀδυσσεῖα παρὰ τῆς ἐν κατασκευῇ τῶν Ὀμηρῶν ἡλικίᾳ, οὗ διὰ τῆς ἀποδείξεως παραμένει τὸ μέγεθος.

(3) Περὶ τούτου διαλαμβάνονται τὰ σχόλια εἰς X 109 Ὁ 71. H 335. Ὅτι δὲ ὁ Ἀριστάρχος καὶ ὁ Ἀριστάρχειος παρελέγοντο τὴν Ὀδυσσεῖαν ἀπολήγοντες εἰς φ 296, μακρὸν ὁ Εὐστάθιος καὶ ἔτιρα σχόλια συλλέγοντα ἐπὶ Spohn de extrema Odyssee parte p. 2.

(4) Πρὸς τὰ σχόλια εἰς N 365. Ἐν ταῖς καθόλου συμφωνίαι τῶν Ἀριστάρχου καὶ Otf. Müller griech. Lit. I 104-7 παραδειχόμενοι ἐπὶ τέλους δυνάται, ὅτι ὁ ποιητὴς τῆς Πιλαδὸς τὴν ἐκτέλειαν τοῦ στίχου τῆς Ὀδυσσεῖας ἀνέθεν ἐν τινι μεμνημένῳ μολῇ τῆς αὐτοῦ.

ἀνωτέρω ἀναγεγραμμένους λόγους τῶν χωριζόντων 3. 4. 7. 8, τῶς δὲ καὶ 2. 6. 9, ἀλλ' αἱ ἐνοτάσεις αὐτοῦ κατὰ τοῦ 1 καὶ 5 λόγου (ἴδε σχολ. Σ 382, Φ 416, Ψ 229) εἶναι ἀσθενεῖς, οὐδαμῶς σκοποῦμένων τῶν ἀποδεικνύων, ὥς ἡ νεώτερη κριτικὴ ἐπάγεται.

Ὁ δὲ Ἄριστάρχος οὐδαμῶς ἤλεγξε τοὺς χωρίζοντας, ἐπεὶ καὶ ἄξια πλείστον εἶναι ἡ γνώμη αὐτοῦ, ὥςτις ἐξ ἰδίας ἀναγνώσεως ἠδύνατο νὰ κρίνῃ περὶ τῆς διαφορᾶς τῶν κυκλικῶν ποιητῶν καὶ τῶν τοῦ Ὀμήρου ἔργων· ἀλλ' ὅμως οὕτω μέγα ἦτο τὸ ἄγνοια τοῦ Ἀριστάρχου, ὥστε οἱ ἀπορροῦμενοι ἐπὶ λήτου περὶ τοιοῦτον ζήτημα ἐμνηστεύοντο, ὥς καταφαίνεται ἐν τοῦ Seneca de brev. vitae c. 15 καὶ τοῦ Λουκιανῷ περὶ ἀληθοῦς ιστορίας II 20. Ἐν δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἐκρίθη, λέγει ὁ Christ, μετὰ μείζονος δικαιοσύνης ἡ ἐξένοια τῶν ἀρχαίων χωρίζοντων, ὥστε καὶ ἄνδρες ἄλλοις διαφωνοῦντες τῷ Wolf, εἰον ὁ Madwig καὶ Nitzsch (1), παρεδίδαντο διαφορὰς τῆς Ἰλιάδος ποιητῆς, μόνος δὲ ὁ Otf. Müller καὶ ὁ Bernhard Thiersch ἐπισειδόμενοι ἐπὶ τῆς ῥαψωδίας B 260 (μῦθ' ἐπὶ Τηλεμάχου πατὴρ κεκλημένος εἶναι) καὶ A 353 (Τηλεμάχου φίλον πατέρα προμαχάουσι μινύοντα) ἀμειψιστοῦσι τὸν χωρισμὸν τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεύς (2). Αἰσθάνθη δὲ οὐ μικρὸν ἐμποεῖ εἰς τοὺς διστάζοντας περὶ τῆς παραδοχῆς δύο ποιητῶν καὶ ἡ κρίσις νεωτέρου κριτικοῦ, ὃν τις καλῶς δύναται νὰ ἀντιτάξῃ τῷ Ἀριστάρχῳ, τοῦ μεγάλου Gottfried Hermann, ὅστις ἐν Praefatio ad Odys. p. VII θεωρεῖ τὸ ζήτημα τοῦτο extra omnem dubitationem positum· οὐ γὰρ ἤττονος λόγου ἄξια εἶναι καὶ ἡ παρατήρησις τοῦ Grote λέγοντος (hist. of greece II, 269), ὅτι ἐν χρόνους, καθ' οὓς οἱ ποιηταὶ κατέργοντο εἰς τὴν στοματικὴν παραδόξιν, ἡ ποίησις δύο ἐπῶν ἐγένοντο τὸ μέγεθος τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεύς υπερβαίνει τὰς δυνάμεις ἐνός ποιητοῦ. Εὐκόλως ὅμως ἠδύνατο τις, λέγει ὁ Christ, παρεδεδόμενος ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις καὶ ὀψιματέροις μέρει τῆς Ἰλιάδος διαφορὰς ποιητῆς νὰ διανοηθῇ, ὅτι ἡ Ὀδύσεια κατὰ γὰρ ἐξ οὗ ποιητοῦ καὶ αἱ νεώτεροι ῥαψω-

δαί τῆς Ἰλιάδος, ὥς ὁ Christ ἐν τῇ αὐτῇ ἐκδόσει διακρίνει διὰ μικροτέρων στοιχείων· καὶ ὅντως παρετήρηθη ὑπὸ πολλῶν, ὅτι τὸ ἔρος τῆς Ψης, 10ης καὶ 24ης ῥαψωδίας τῆς Ἰλιάδος εἶναι ὅμοιον ταῖς βρούσαις διηγήσεσι τοῦ οἰκιστοῦ τῆς Ὀδυσσεύς βίου, ἐν δὲ ταῖς εἰρημέναις ῥαψωδίαις τῆς Ἰλιάδος ἀπαντῶσι πανταχοῦ στίχοι καὶ ῥάσεις ὅμοιοι ταῖς τῆς Ὀδυσσεύς· ἀλλ' ὅμως τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἀποδειχθῇ, διότι τὴν ταυτότητα τοῦ ποιητοῦ τῆς Ὀδυσσεύς καὶ Ἰλιάδος ἀμειψιστοῦσιν, ὥς ἂν ἐδηλώθη, τὰ χωρία Σ 382, Φ 416, Α 692 καταλεγόμενα παρὰ πλείστον τῶν νεωτέρων κριτικῶν ἐν τοῖς ὀψιματέροις μέρει τῆς Ἰλιάδος, τῇ ὀλοποιίᾳ, τῇ θεομαχίᾳ καὶ τοῖς τῶν Πυλίων ἀγῶσιν. Ἐπὶ δὲ πρὸς τοῦτοις ἡ ῥῆσις μακρὸν Ὀλυμπιον ἐν Θ 199. 410. Ω 468. 694 μαρτυρεῖ, ὅτι καὶ ἐν τῇ 8ῃ καὶ 24ῃ ῥαψωδίᾳ τῆς Ἰλιάδος διατηρεῖ τὴν κυρίαν ἐννοιαν τοῦ ἔρους Ὀλύμπου, ἥτις τῷ ποιητῇ τῆς Ὀδυσσεύς 42—47 Ζ παντάπασιν ὀλλεῖται· τὸν αὐτὸν παρὰ τοῦ γλωσσικοῦ τύπου νεωτέρως μετὰ τῆς Ἰλιάδος, εἰον ἡ γῆσις τοῦ δουλοῦ ἀπὸ τοῦ πληθυντικοῦ (I 182—195) καὶ ἡ κατὰ λέξιν ἐστὶ ἀντὶ ἐκείν τοῦ τρίτου προσώπου τοῦ δουλοῦ τοῦ παρατακτοῦ (K 364. N 386. Σ 582) δὲν εὐρίσκειται καὶ ἐν τῇ Ὀδύσειᾳ· γὰρ αὐτὴν μεγίστην προσοχὴν πρὶν ἢ τις συσχετῇ καὶ μέρη τινὰ τῆς Ἰλιάδος μετὰ τῆς Ὀδυσσεύς.

II

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ WOLF

Παρὰ δὲ τοῖς νεωτέροις ἀρχεται τὸ ὀμφικὸν ζήτημα ἐξεταζόμενον κυρίως μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν Προλεγομένων τοῦ Wolf, ὥς δὲ ἐν τοῖς ἐμπροσθέν διδρυματικαῖς πολλοὶ πρὸ αὐτοῦ προσηνέγκαντο ὅμοιας γνώμης περὶ τῆς γενέσεως τῶν ὀμφικῶν ποιημάτων. Ὁ Casaubonus ἐν σημειώματι εἰς Λαέρτιον Διογένην IX, 12 γράφει· Si verum est, quod Josephus ait Homerum sua poemata scripta non reliquisse sed διαμνημονευόμενα multo post scripta fuisse, non video quomodo satis emendata possint haberi, vel si antiquissimos habeamus codices: aliquid verisimile est non paulo aliter ea fuisse scripta, ac essent ab ipso compo-

(1) Ὁ Nitzsch καίπερ κατ' ἀρχὰς παρεδεδόμενος δύο διαφορὰς ποιητῆς τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεύς ὕστερον μετέβαλε γνώμην πρὸς Sagenpoesie σ. 293 κί.

(2) Ὁ Bern. Thiersch (Zeitalter und Vaterland des Homer 1832 p. 327) λέγει· eodem tempore, quo Ilias orta sit, etiam carmina de Telemachi factis componi et celebrari coepit esse.

sita: τοιαύται ἐκφράσεις εὐρύνονται καὶ ἄλλοι-
 γού των συγγραμμάτων αὐτοῦ, ὡς καὶ παρὰ
 τῷ Σαλμασίῳ. Κατὰ δὲ τὸν Nitzsch de hist.
 Hom. I. σ. 2 ὁ ἔξωτος Jacob. Perizonius
 (Animadv. hist. p. 209 ed. 1771) λέγει,
 ὅτι ὁ Huot παρετήρησε τὴν δι' ἄσματος δια-
 τήρησιν ποιημάτων παρὰ τοῖς Ἀραβῖν, οἳ
 ὑπῆρχον παρὰ τοῖς ἄρχαίσις Ἰσπανοῖς, Γαλά-
 ταις καὶ Γερμανοῖς: ἡ συνθήκη αὕτη παρὰ
 τοῖς Γερμανοῖς διεσώθη μέχρι Καρόλου τοῦ με-
 γάλου κτελεύσαντος τὴν καταγραφήν των ποιη-
 μάτων τούτων, κινδυνεύοντων ἕνεκα τοῦ χρι-
 στιανισμοῦ νὰ ἐξαλειφθῶσιν ἐκ τῆς μνήμης
 των ἀνθρώπων. Ἄλλ' ὅμως καὶ ἄπασαν τὴν
 18ην αἰωνοκρατεῖσαν οὐδεὶς μνημονεύει τὴν
 γνώμην τοῦ Perizonίου οὐδὲ ὁ Wolf φαίνεται
 γινώσκων αὐτήν, ἀφοῦ ἐν τοῖς Προλεγομένοις
 p. CXV δὲν παρίσταται ἐν συγῇ ἔσθιν τοῦ
 Bentley, εἰπόντος ἐν αὐτῇ βιβλίῳ (1713) κατὰ
 τοῦ Collins, ὅτι ὁ Όμηρος ἔγραψε μὲν αὐτὸς
 ἐκείσθην βιβλιδίον, ὃ νῦν ὅμως μορφή των
 ποιημάτων αὐτοῦ εἶναι ἐργὸν πολλῶν μεταγενέ-
 στερον. Ἀφορμὴν δὲ πρὸς σφάλμα τὸν ὁμη-
 ρικὸν ζητήματος παρέσχε περὶ τὰ τέλη τῆς
 17ης καὶ τῆς ἄρχας τῆς 18ης αἰωνοκρατερί-
 δος ἡ ἐν Παλλὰξ διηνήκῃς περὶ τῆς ἀπορίτης
 των νεωτέρων ποιητῶν των ἐπὶ Λουδοβίκῳ τοῦ
 ΙΔ' παραβαλλομένων πρὸς τοὺς ἀρχαίους. Ἐν
 τῇ συζητήσει ταύτῃ ἐγένετο, ὡς εἶκος, καὶ περὶ
 Όμηρου πολὺς λόγος. Ὁ Perrault ἐν τῷ
 προειρημένῳ βιβλίῳ ἀπεφώνητο, ὅτι οὐδεὶς ποτε
 ὑπῆρξεν Όμηρος, ὁ δὲ Torrasson ἔγραψεν ἐν
 τῇ dissertation critique sur l'Iliade d'Ho-
 mere Par. 1715 περὶ τῆς διαφορᾶς τῆς Ἰλιά-
 δος καὶ Όδυσσεως, περὶ δὲ τὸ αὐτὸ ἔτος
 ἐκπεφάνητο ὁ Abbe Hædolin ἐν ταῖς con-
 jectures academiques sur l'Iliade τὴν
 γνώμην τοῦ Perrault, ὅτι ὁ Όμηρος δὲν ὑπῆρ-
 ξε, τὰ δὲ ἀναγραφόμενα εἰς αὐτὸν ἐπὶ ἀπετελέ-
 σθησαν ἐξ ἐπικυλισμένων ἁγμάτων (Ballado)
 βιβλιδίων à la maniere des chanson du
 pont neuf. Ἡ ἀνάγνωσις τούτου τοῦ τολμη-
 ροῦ καὶ ἐπιτολαιοῦ βιβλίου ὀλίγον ἰδίῃσι νὰ
 ἀποτρέψῃ τὸν Wolf ἀπὸ των ὁμηρικῶν ἰδιότη-
 σιν, αἰτίνας καὶ αὐτὸν ἦγον εἰς ὅμοια
 συμπεράσματα (Prol. p. CXIV). Τὰ καὶ ἔ-
 καστον των γνώμων των ἀνδρῶν τούτων εὐ-
 ρύνεται παρὰ Fortia d'Urban: Homère et
 ses écrits, Paris 1832. σ. 137 κί. καὶ
 παρὰ Ringault: Histoire de la querelle
 des anc. et des modernes, Par. 1856 σ.
 353 κί., ἐκ δὲ των ἰδίων των ἀνδρῶν τούτων

προήλθεν ἰσως καὶ ἡ γνώμη τοῦ ἐκ Νεαπόλεως
 Giovanni Battista Vico (1686—1744), ὁ-
 τινας ὁ ἀνδρῆς ἵσταται ἐν τῇ Villa Reale,
 περιεγμένη ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τοῦ ἔργου
 αὐτοῦ ἐπιγραφομένης Principi di scienza
 nuova d'intorno alla commune natura
 delle nazione, Nap. 1725. Κατὰ τὸν Vico
 ὁ Όμηρος δὲν εἶναι ἱστορικὸν πρόσωπον, τὸ δὲ
 ὄνομα αὐτοῦ ὑποδήλοι συναθροιστὴν καὶ ποιη-
 τὴν μύθων, πολλῶν δὲ ὑστερον ὁ Πεισιπτακτος
 τὰ ὑπὸ των βιβλιδίων ἔδωκεναι ποιήματα κα-
 ταγράφας ἀπετέλεισε τὴν Ἰλιάδα καὶ Όδύ-
 σσειαν.

Αἱ δὲ ἐν τοῖς Προλεγομένοις ἰδίῃσι τοῦ Wolf
 ἐνικυμονοῦνται ἐπὶ πολλὰς δεκάδας ἐτῶν ἐν τῇ
 κεφαλῇ αὐτοῦ: ἤδη ἐν ἔτει 1779 δύο καὶ εἰ-
 κοσιν ἐτῶν ἡλικίαν ἔχων ἐνεχείρισεν τῷ Heyne
 πραγματείαν περὶ Όμηρου, ἀποδοκιμασθεῖσαν
 ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ὡς περιέγυρσαν αἰρετικὰς
 ἰδέας (πρὸς. Körte: Leben und Stud. Fr.
 A. Wolfs Th. I. σ. 65 κί.), τὰ δὲ ἐπόμενα
 ἔτος ἔργον αὐτοῦ περὶ γενέσεως των ὁμηρικῶν
 ἐτῶν ὁ βιβλιωπώλης Nicolai δὲν εἰδέατο εἰς
 τύπωσιν. Τὸ ἔτος 1783 κληθεὶς καθηγητὴς ἐν
 Halle ἠδικοῦσιν ἐν ὡ Wolf τὴν Θεογονίαν τοῦ
 Όμοιδου (1783), εἰτα δὲ τοῦ Όμήρου τὴν
 Όδύσσειαν (1784) καὶ Ἰλιάδα (1785), ὧν ἐν
 πολλαῖς σημειώσεις διαφαίνονται αἱ ἰδίαι των
 Προλεγομένων. Τέλος τὸ ἔτος 1788 ἐξεδόθη
 καὶ Villoison ὁ Όμηρος μετὰ των κριτικῶν
 σημειῶν καὶ των σχολίων των Ἀλεξανδρινῶν
 γράμματικῶν ἐκ τοῦ περηνόμου ἐνετικοῦ κώ-
 δικος ἡ ἐκδόσις αὕτη, καίπερ ἄνευ πολλῆς κρι-
 τικῆς ἐπιστάσεως γενομένη, ἀπεκάλυψεν ἀλη-
 θεῖς ὑποστροφὰς γνωρίσματα τῆς γνώμης των
 Ἀλεξανδρινῶν κριτικῶν Ζηνοδότου, Ἀριστο-
 τράνους καὶ Ἀριστάρχου: ὁ Wolf ἠδικοῦσιν
 ἐν τῇ Jenaer akademischen Litteratur-
 zeitung 1791 N° 31—33 σπουδαίαν ἐπικρι-
 σιν, παραδίδον ὅμοια κρίματα, ὅτι δὲ παρετή-
 ρησεν οὐδὲ ἐν τοῖς Προλεγομένοις μνημονεύει,
 ὅτι τὰ σχολία ταῦτα εἶναι περιττὰ καὶ τεσσά-
 ρον ἔργον, ἥτοι ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Ἀριστο-
 τράνους περὶ σημείων Ἰλιάδος καὶ Όδυσσεως καὶ
 Διόδωρου περὶ τῆς Ἀριστάρχειου διορθώσεως
 τοῦ Ἡρωδίου περὶ Βακχικῆς προσφωδῆς καὶ
 τοῦ Νικάνηρος περὶ στυμῶν. Ἐπὶ τῇ βάσει
 των νῦν πηγῶν ἀναλαβὼν ὁ Wolf νὰ ἐκπο-
 νήσῃ νῦν ἑκάστου τοῦ Όμήρου ἥδεατο νὰ
 γράψῃ μικρὸν πρόλογον, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐκ
 τοῦ μικροῦ προλόγου ἐγένετο τὸ περηνόμου
 βιβλίον τὰ Προλεγόμενα, τὰ διασείσαντα τὴν

ἐπὶ δύο γυλιάδας ἑτὼν ἐπικρατήσαντες πίστιν εἰς τὴν ὑπαρχόντων μεγίστου πάντων τῶν αἰώνων ποιητοῦ. *Jacta est alea, ad quam certe non imparatus accessi* ἀνεγνώσαντες ὁ Wolf ἐν τοῖς Προλεγόμενοις αὐτοῦ καταβεβηκόμενος ἄμα, ὅτι δὲν προήχθη εἰς τὸ ἔργον οὔτε ὑπὸ κατὰ σχολαστικῆς οὔτε ὑπὸ ἀσκήτου νεωτερισμοῦ ἀνεγόμενος· ἡ ἐκπληξίς, ἣν τὰ Προλεγόμενα τὸ ἐξένησαν, ἦτο γενικὴ ἅπας ὁ τῶν λογίων κόσμος, λέγει ὁ Goethe (1), ἐπαράχθη ἐκ τοῦ τιμωροῦ καὶ ἐκβεβηκότες τούτου βιβλίου οὐδεὶς μὴ ἀσπασίως ἀγωνιστὴς ἀνέλαβε νὰ καταπολεμήσῃ τὴν γῆμιν τοῦ ἰσχυροῦ ἀντιπάλου, ἀλλ' ὅμως οἱ πλείστοι ἀντειχόντο ἱερομεινέστατα τὸν παραδεδωκένον περὶ Ὀμήρου δῶρον. Ἐν μὲν τῇ Γερμανίᾳ οὐκ ὄντως ἐν εἰς ὁ Böttiger Opusc. 292, ὁ Hegel καὶ ὁ μέγας αὐτοῦ μαθητὴς G. Hermann (2) συνήνεγκαν πᾶσι ἐν τοῖς καθέλου τῷ Wolf ἄνευ δὲ τῆς Γερμανίας οἱ πλείστοι, ὡς ὁ Ruhnkens (3), ὡς τινι ὁ Wolf ὡς principi criticorum ἀνέθηκε τὰ Προλεγόμενα, ἀπαιρτέοντα βλέποντες τὰς προσοχὰς αὐτῶν ιδίαις ταπεινότητάς, ἃς ὁ Garve (Kürte F. A. Wolf s. 287) ἐδεδούσαν τὴν ὑπερίαν ταύτην κριτικὴν. τὴν μὴ ἔκνουσαν νὰ προσδῶλῃ καὶ τὰ ἱερωτάτα.

Ἡ δὲ κυρία ἀποδιξις τῆς Οὐλομίου θεωρίας ἐρείδεται μέγιστα ἐπὶ τοῦ ἰσχυρισμοῦ, ὅτι τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα προέκυψαν ἄνευ τῆς βοηθείας τῆς γραφῆς· ὁ Wolf ἀρνεῖται, ὅτι ὁ

Ὀμηρος ἐποήσατο χεῖρον τῆς γραφῆς, διατεινόμενος δι', ὅτι τὰ ἐπικά ποιήματα μίγρι τοῦ Παισιστράτου παρεδιδόντο ῥέοντα ὑπὸ τῶν αὐδῶν καὶ βαφθῶν εἰκάσει, ὅτι ἄνευ γραφῆς εἰς σύλληψιν καὶ ἐκτέλεσιν προβεβουλευμένων ἐναίων μεγάλων ποιημάτων, οὐκ εἶναι τὰ ὁμηρικὰ, οὐδὲ τὸ μέγιστον πνεῦμα ἡδύνατο νὰ ἐκαραίῃ. *Proleg. c. 26. tam magnorum et perpetua serie deductorum operum formam a nullo poeta nec designari animo nec elaborari potuisse sine artificioso adminiculo memoriae.* Τὴν ἐκλείψιν γραφῆς ἐπὶ Ὀμήρῳ ὑπετόπισσαν καὶ οἱ ἀρχαῖοι καὶ μέγιστα ὁ Ἀριστάρχης (πρβ. *Lehrs de Aristarchi stud. Hom. p. 95*), δὲν ἐξήγαγον ὅμως ἐκ τῆς ἑλληνικῆς τῆς γραφῆς καὶ τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐξῆγει ὁ Wolf ἡ ἰσχύς τῆς μνήμης καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν διανοημένων νὰ λέγῃσιν ἀπὸ στόματος ὅλον τὸν Ὀμηρον, ἥτοι, ὡς φαίνεται, καὶ τότε μέγας (πρβ. *Lehrs de Arist. stud. Hom. p. 439*). Ἀλλ' ὅμως ὁ Nitzsch ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῆς ἐκείνου *Historia Homeri* παραδίδεται τὴν γνώσιν τῆς γραφῆς ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ὀμήρου καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἀρχαῖος (ἀποστ. 88) μνημονεύει *σπαντῆλον ἀρχυμένον*, ἐν δὲ ταῖς διηγήσεσι περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Παλαμῆδους ἐπιστολαὶ τοῦ Ὀδυσσεύς διαδραματίζουσιν ἐπιστημον πρόσωπον (1) καὶ ἐπειδὴ πρὸ τοῦ Παισιστράτου μολυβδίναις ἠλίκας τῶν ἔργων τοῦ Ἡσίοδου μαρτυροῦνται ἐπὶ τοῦ Πausανίου IX, 31, 4, διὰ ταῦτα δὲν φαίνεται πιθανόν, ὅτι ἡ καταγραφή τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων ἀνεβλήθη μίγρι τοῦ Παισιστράτου· ὅθεν καὶ ἄνδρες ἄλλοις ὁμογνωμονοῦντες τῷ Wolf, ὡς ὁ Grote, ὁ Ritschl καὶ ὁ Lehrs (2) ὑπολαύ-

(1) Πρβ. Goethe ἐν 40 τόμῳ, 27, 88.

(2) Ὁ Hermann ἔγινε τότε ἡλικίας 23 ἑτῶν καὶ ὦν ἐρηγητὴς τοῦ Παισιστράτου τῆς Ασφίας ἐξῆλθε τὴν μετρίην τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, ἐνθα π. 92 γράφει περὶ Wolf ταῦτα: *vir patriae, non saeculi more uocor ac strenuus, dum Homerum nobis eripuit, restituit* καὶ ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ *de emendanda ratione grammaticae graecae* p. 38, 44. ἔσθην καὶ ταῦτα μὲν τῷ Wolf.

(3) Πρβ. Wyttenbach vit. Ruhnkensii (ed. Lindem.) p. 179. Ὁ David Ruhnkens γινόμενος λίαν συντηρητικὸς καὶ φυλακτικὸς μετὰ τὸ πᾶν, ὅπου ἔπαθε θελήσας (epistolae criticae p. 63, ἐκδ. 2) πρὸ 13 ἑτῶν νὰ κρίνῃ περὶ τῆς ἡλικίας τῶν Ἀργοναυτικῶν τοῦ Ὀμήρου, λαβὼν τὸ βιβλίον ἔγραψε τῷ Wolf τὴν 3η ἀγούστου 1766: *iterum et accuratius nunc pervolvendi nihil accidit idem, quod illi apud Ciceronem Platonis Phaedonem legenti: dum lego assentior, cum posui librum, omnis illa assensio elabuitur, sed supinus repetitio lectionis tibi mox rationem reddam.*

(1) Ὁ θάνατος τοῦ Παλαμῆδους ἱστορεῖτο κατὰ τὸν Πράκλον ἐν τοῖς Κυπρίοις, ὁ δὲ Ὑγίνος (lib. 105) παραδίδων, ὅτι κατὰ τοὺς τραγικούς (π. χ. τὸν Σοφοκλῆ) ἐν τῇ ἀπολομένῳ θράμῃ Παλαμῆδι (ὁ Παλαμῆδης ἐρονεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἔνθα προσδοκίαι ἐπιστολὰς ὑπεδύκνουν) αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεύς, ἀμφεβλάται ὅμως ἐὰν ἡ αἰτία αὐτῷ τοῦ θανάτου ὑπῆρχεν ἐν τοῖς Κυπρίοις.

(2) Grote hist. II 200. Lehrs de Arist. 2 p. 442, Ritschl opusc. I 69 καὶ ἐν τῇ βίᾳ αὐτοῦ II 27. Ἡ ἀρχαιοτάτη τῶν μέχρι τοῦδε ἐπιγραφῶν φαίνεται, ὅτι εἶναι ἡ τοῦ ἀττικοῦ ἀγγείου (ὅς νῦν ὀρθήσθαι πάντων διαλύεται καὶ τοῦ τοῦ... Πρβ. Ἀθην. 9 καὶ Mittheilungen des Instituts in Athen VI 107) ἀναγνώμην εἰς τοὺς πρὸ τοῦ Σόλωνος χρόνους, εἴτα αἱ τῆς Ἀμοργῶ (Πρβ. Bull. de Corr. Hell. VI 187), τῆς

βάνουσιν, ὅτι ᾗδ᾽ περὶ τὰ μέσα τῆς 7ης ἐκ-
τοντατηριδὸς ἤρξατο ἡ καταγραφή τῶν ὁμη-
ρικῶν ποιημάτων, τοὺλάχιστον μέρους αὐτῶν
σκοποῦντες διὰ πολλοὶ τὸν λογισμὸν τοὺς λόγους
τοῦ ποιητοῦ Z 168, « πόρην δ' ὅ γε σήματα
λυγρὰ γραψάς ἐν πίνακι πυκνῷ θυμοσθόρα
πολλὰ » εἰκάζουσιν, ὅτι ᾗδ᾽ κατὰ τοὺς χρό-
νους τῆς γενέσεως τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων οἱ
Ἕλληνες ἐγίνωσκον τὴν γραφήν, ἣ ὁ ποιητής
τοὺλάχιστον εἶχεν ἀμυδρὰν ἰδέαν περὶ τῆς χρή-
σεως αὐτῆς. Παραγνωρίζει τις ὅμως παντά-
να τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἐν τῇ Ἰλιάδι καὶ τῇ
Ὀδυσσείᾳ μετὰ ἀείσεως ἀφαιρέας καὶ μεγα-
λῆς παύσεως ἐξιστορουμένου πολιτισμοῦ ὁ
ἀπονέμων αὐτῶν τὴν συγγραφὴν μεγάλων ἐπι-
κῶν ποιημάτων ἥτοι τὴν ἀρχὴν φιλολογίας.
Οἱ ὁμηρικὸν χρόνον ἀποτελοῦντες μεταβάσαν
ἀπὸ τῆς γαλήνῃ, εἰς τὴν σιδηρὰν ἐποχὴν ἥσαν
ἄγριοι τινες καὶ τραγεῖ μεσαιωνικοὶ χρόνοι
ἐνερχόμενοι πρὸς πάσῃ τῇ τῆς Ἀνατολῆς εἰσα-
γωγῇσι ἡμερῶσι καὶ πᾶσι τοῖς οὐκ ὀλίγα λει-
ψανά βαρβάρου καταστάσεως, πρὸς δὲ τούτοις
πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ παπύρου οὐκ ὀλίγα
τῶν μέσων τῆς 7ης ἐκτοντατηριδὸς ὑπῆρ-
χεν ἑλλείψεις καταλλήλου ὕλης εἰς ἐκτένεια ἀνα-
γραφάς, ἐπὶ δὲ τῶν ὁμηρικῶν χρόνων τὰ σπανι-
στάτα καὶ ἀνεκράνιστα θὰ ἐνεχάραισσαντο
ἐν λίθῳ καὶ χαλκῷ ἢ ἐπὶ ξυλίνων πλακῶν καὶ
δερμάτων ζῶων καὶ ταῦτα ἐν μεγίστῃ συντα-
μίζ. Ἄλλ' ὅμως μεταξύ τῆς τοιαύτης χρήσεως
τῆς γραφῆς καὶ τῆς συγγραφῆς ἐκτενῶν βιβλίων
ὑπάρχει μέγα χάσμα, πάντες δι' οἱ πιθανοὶ
λόγοι καὶ μέγιστα ἡ κατὰστασις τοῦ κειμένου,
ἡ ἐξάρησις τοῦ δίγαμμου καὶ ἡ εἰσαγωγὴ
ψευδῶν ἐκτάσεων ὡς αὐοῦ, ἰδίου, πρῶτον ἐξε-
λέγχουσι ἀπὸ τῆς τῆς γνώμης τοῦ Nitzsch,
ἣν παραδέχονται καὶ πολλοὶ τῶν νεωτέρων,
οἷον ὁ Bergk Litteraturgesch. 530, ὁ Wil-
lamowitz (Homerische Untersuchungen
249. 286) καὶ ἄλλοι, ὅτι δηλαδὴ ὁ Ὀμηρὸς
ἐποίησά τε χρήσιν τῆς γραφῆς καὶ κατέγραψεν
ἰδίῃ χεὶρὶ τὰ ποιήματα αὐτοῦ. Οὐδαμῶς δὲ ἐκ
τῶν ὀλίγων γραμμῶν σημειώσιν, ἅτινα εὗρεν ὁ
Schliemann (Ilios N° 1519. 1524), ὧν τὸν
γραφικὸν χαρακτῆρα διακρίσσει τὸ Milch-
höfer ἐν Allg. Zeitung Beil. N° 335. 1813,

δυνατὰ τις νὰ εἰσάγῃ εὐρεῖαν καὶ γενικὴν χρή-
σιν τῆς γραφῆς κατὰ τοὺς τρωικούς καὶ ὁμη-
ρικους χρόνους. Οὕτω λοιπὸν ἡ κυρία ἰδέα τοῦ
Wolf περὶ τῆς μὴ χρήσεως τῆς γραφῆς ὑπὸ
τοῦ Ὀμήρου καίπερ πολλὰχὼς καταπολεμη-
θεῖσα διακρίνεται οὐδὲν ἥττον λίαν πιθανή, ἀλλὰ
τὰ συμπεράσματα, ἅτινα ὁ Wolf ἐξάγει ἐκ
τῆς ἰδέας ταύτης διὸν φαίνονται πιθανά, καὶ
αὐτὸς διὸν ἐνόμισε παντάπασι ἀδύνατον τὴν
γένεσιν μεγάλων ἐπῶν ἀνεῖν τῆς βοηθείας τῆς
γραφῆς ὑπομνημάτων, οἷαν καταπληκτικὴν
ἐπίφωσιν θὰ προσελάμβανεν ἡ μνήμη στερου-
μένη τῆς βοηθείας ταύτης: ὅπως οἱ Κέλται
Δρυϊδαὶ ἐπὶ τοῦ Καίσαρος (de bello gallico
VI, 14. Magnam ibi numerum versuum
ediscere dicuntur; itaque annos nonnulli
vicinos in disciplina permanent. Neque
fas esse existimant, ea litteris mandare
κτλ.), ὅπως οἱ ἄρχαιοι Ἀραβῆς βασιλεῖς (Ra-
wia) ἐμπνέοντο καὶ ἀπηγγέλλοντο μέγιστον ἀ-
ριθμὸν στίχων, οὕτω βασιλεύουσιν ἐτι καὶ νῦν οἱ
Κουρδὸν γόνοι ἐν Περσίᾳ ἐπὶ ὅρας ἀπροσκό-
πτως (πρὸ Chodsko. Specimens of the
popular poetry of Persia εἰσαγ. σελ. 13
καὶ Βιάζου τοῦ ὁμηρ. ζήτ. 1866 σ. 73 κί.),
ἅμα δι' ἐκ τῶν καλλιμουκῶν βαρβάρων διαρρεῖ
πολλάκις καὶ μίαν ἡμέραν ἀπαγγελλόμενον (1).
Οἱ τῶν ὁμηρικῶν χρόνων ἀοιδοί, οὓς βλέπομεν
ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ, ἥσκουν τὸ ἐπαγγέλημα αὐτῶν
διὰ τὸν τοῦ βίου ἢ τῆς πρακτικῆς αὐτῶν ἐπι-
νεύσεως ὑπερὸν κύκλον ἰδεῶν οὐδαμῶς ἀπο-
τρεπόμεν ἢ ὑπὸ ἑτερογενῶν καὶ ἀλλήλικας διαδε-
χόμενων ἐνστάσεων, ἡ δὲ ὁμηρικὴ γλώσσα
ἔχουσα μέγαν ἀριθμὸν λέξεων καὶ φράσεων
στερεοτύπων καὶ ἁπλῶς ἐκτενῶν ἀλλὰ καὶ τὴν
μνημόνευσιν τῶν παραθέτων ἁπλῶν οὐ μόνον τὴν δια-
σύνθεσιν νέων ἡρώων. (2)

Ἡ δευτέρα ἀπόδειξις τοῦ Wolf εἶναι ᾗδε:
Ὁ Ὀμηρὸς οὐδὲν γινώσκει περὶ ἀπαγγελίας
ἐπικῶν ποιημάτων διακρίνοντων ἐκ τοῦ ὅτι ἡ-
μέρας, ἀλλὰ μνημονεύει μόνον μικρὰ ποσά τε
ἀδοῦσας, οἷον τὸν δούρειον ἵππον (Θ 102
520), τὸ νεῖκος Ὀδυσσεὺς καὶ Ἀχιλλεύς (Α

(1) Πρὸς καὶ Ἄλ. Καραθωοῦδῃ ὀλίγα τινα περὶ τοῦ
ὁμηρικῶς ζητήματος ἐν τῇ περιοδικῇ τοῦ ἐν Κωνστ. Φιλο-
λογικῷ Συλλόγῳ Τόμ. 4. 1871 σελ. 48.

(2) Κατὰ ἀκριβὲς ἀριθμῶνται νεοτέρη ὑπὸ Ed. Schmidt
(Parallelhomer 1885) ἀραιουμένη τῶν ἐπαναλή-
ψεων ἀλλοτριῶν ἢ ἡμισίων στίχων ἐτι διὰ καὶ μερίων
στίχων μευέται ὁ ἀριθμὸς ἀποστρέφον τῶν ποιημάτων εἰς
12,000 στίχους ἥτοι εἰς τὸ περισσώτερον τῆς Ὀδυσσεύς.
Πρὸς καὶ Grote history of Greece II 190 Ann.

Θῆρας καὶ Μήλου, καὶ αἱ περὶ μισθοφόρων Ἑλλήνων
διαλαμβάνονται ἐν Abu Simbel τῆς Αἰθιοπίας εὐρεθεῖ-
σαι καὶ ἀναγράφονται εἰς τὴν 40 ἢ 47 ὀλυμπιάδα. Πρὸς
Kirchhoff Stud. zur Gesch. d. griech. Alphabets
§ 2. 34 κτλ.

73—82), τὸν ἐκ Τροίας νόστον τῶν Ἀχαιῶν (Α 326) καὶ τὴν φιλόνητα τοῦ Ἀρεως καὶ τῆς εὐστεφάνου Ἀφροδίτης (Θ 266—366), ἅπαντα περὶ πότον ὑπὸ αἰοῶν ἡ καὶ ἐν ὥρᾳ σχολῆς πρὸς φόρμυγᾳ λήγειαν ὑπὸ τῶν ἡρώων ᾗδοντο. Ὁ ὦρον δὲ ὁ Wolf τὰ ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς ποιήμασι ἰσχυρῶς ἀποτύπων τῆς συγχρόνου καταστάσεως τοῦ ποιητοῦ συμπεραίνει, ὅτι ἐν χρόνοις, ἐν οἷς δὲν ὑπῆρχε γραφὴ οὐδὲ ἀναγιώσκειται, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπὶ τῇ ποιητῇ ἡ σύνθεσις οὕτω μὲν ὡς ἐπὶ, καὶ ἐὰν δι' ἐποικίας τοιαῦτα ἐπὶ, πάλιν ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀνακινήσῃ αὐτὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐν τῇ ὑλότητι αὐτῶν, ἐποικίως θὰ ἴσται, εἰς τὴν ἀπορροήν νὰ ποιῇ ἐνὶ αἰῶνι ποιήματα τοιοῦτου μεγέθους, οἷον ἔχοντι ἡ νῦν Ἰλιάς καὶ Ὀδύσεια. Si Homero lectores, λέγει Prol. α. 26, longiorum poematum decrant, plane non assequor, quod tandem eum impellere potuisset in consilium et cogitationem tam longorum et continuo partium nexu consertorum carminum. Καὶ ἐνταῦθα ὁ μὲν ἰσχυρισμὸς τοῦ Wolf εἶναι ὀρθός, ὡς παραδέχεται καὶ ὁ Welcker (Ep. Cykl. I 316 κ.), ἐν τῇ περὶ βραχυπόσεως τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων κεφαλῇ, τὸ συμπέρασμα ὅμως τοῦ ἰσχυρισμοῦ αὐτοῦ εἶναι ἰσχυρῶς, ἀλλως τε καὶ ἐπειδὴ αὐτοῖς ὁ Ὀμηρὸς λέγων: «Φαίνε δ' αἰοῶν ἐνθ' ἐλὼν, ὡς οἱ μὲν ἐν σπῆλαις ἐπὶ νηῶν βάντας ἀπέπλεον», καταδῆλον ποιεῖ, ὅτι οἱ αἰοῶνι ἐξέλεγον μὲν ἐν μικρὸν ἔσχα πρὸς ἀπαγγελίαν, ἀλλ' ὅμως τοῦτο ἐλαμβάνοντο ἐκ τῆς συνεχείας τοῦ οἴου ποιήματος: πρὸς δὲ τοῦτοις οἱ ἐν τῇ πρώτῃ τῆς Ἰλιάδος ἀφωδιᾷ στίχοι 601—604

ὃς τέον μὲν πρόπον ἦμαρ ἐς ἡλίου καταβύναται
δαίνυντ', οὐδὲ τι θυμὸς ἐθέλειτο διαίτης ἔσσης,
οὐ μὲν φόρμυγος περικαλλέως, ἦν ἔγ' Ἀπόλλων,
Μουσάων θ', αἱ αἰδοῖν ἀμειβόμεναι ὅππ' ἐκλήγ'

ἐμψρύνουσι κατὰ τοὺς νεωτέρους φιλολόγους, ὅτι ἡ ἀπαγγελία μείζονος ἐπὶν διὰ πλείονον ἀλλήλους διαδεχομένων αἰδῶν δὲν εἶναι ἐπὶ τῶν ὁμηρικῶν χρόνων ἀπίθανος. Διότι εἰς τὸν Ὀμηρικὸν μετέτερον οἱ σύγχρονοι τοῦ ποιητοῦ καὶ οἱ ἑλληνες ἀπάντων τῶν χρόνων τὰς πράξεις καὶ τὸν πρόπον τοῦ βίου αὐτῶν, ἐν δὲ τῇ Ἰλιάδι I 189—191 καὶ ἐπὶ τῆς γῆς εἰσάγει ὁ Ὀμηρὸς ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ Ἀχιλλεύου δύο ἡρώας, αὐτὸν τε καὶ τὸν Πάτροκλον, διαδεχομένους ἀλλήλους ἐν τῷ ἔσχατι. Τὸ δὲ ἀδύνατον τοῦ ἀνακινήσασθαι ἐπὶ ἐν τῇ ὑλότητι αὐτῶν

οὐδαμῶς θὰ ἐκόλυε καὶ τὴν γένεσιν αὐτῶν καὶ οἱ ἀναγιώσκοντες ἐκτενῆ ποιήματα δύνανται νὰ ἀπολαύσων αὐτὰ μόνον τεμαχισθόν.

Ὁ Goethe (1) διαλεγόμενος ποτε περὶ Wilhelm Meister ἐξῆρε τὸν ἑλπίειν τῆς ποιήσεως ἀπέναντι τῶν πλαστικῶν τεχνῶν, ὡς τὰ ἔργα παρίστανται ἐν συνόλῳ τοῖς ὀφθαλμοῖς, ἐν ᾧ ποιητικὰ τεχνουργήματα μείζονος μεγέθους δέον ἀφωδιᾷ νὰ ἀπαγγέλλονται (καὶ οὕτως ἐπιθυμοῦσιν οἱ ἀνθρώποι), ὥστε ἐὰν συνολὸν τι ὑπῆρχε (π. γ. ὁ Ὀμηρὸς) ἴδει νὰ διαμελισθῇ εἰς τεμάχια, ὥπως ἀπολαύσῃ τις αὐτόν. Οὐχὶ δὲ ἐν ἀγορᾷ ἐνώπιον τοῦ σύγχρονου ὄχλου ἐνερανίζοντο οἱ ὁμηρικοὶ αἰοῶνι, ἀλλ' ἐν αἰθούσαις ἐνώπιον μικρῶν ἐλεγκτῶν κίχλων εὐγενῶν καὶ ἀρχόντων (2), ὑπερορῶντων τοὺς ταπεινοὺς κατὰ τὸ γένος, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς σκηνῆς τοῦ θεοῦ ἐν τῇ Ἰλιάδι: οἱ τοιοῦτοι δὲ ἀνορατὰ ἡδύνατο ἐν πολλὰς κατὰ συνέχειαν ἐσπέρας καὶ ἐπανειλημμένας ἀπαγγέλλαις (ὥπως ἡ Ὀδύσεια μαρτυρεῖ τοῦτο) νὰ ἀπολαύσωνται καλῶς τοῦ οἴου ποιήματος διεφυλάσσοντες τὴν συνέχειαν ἄλλως τε καὶ τὸν προσώπων καὶ τῶν γεγονότων τῆς ποιήσεως τοῦτο ἐν ὧν γνωστὸν πῶς διὰ τῆς ἀπὸ στόματος εἰς στόμα περιπετομένης φήμης. Διατενόμενος δὲ ὁ Wolf, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ἱπποῦ ἔσχατος δὲν ἡδύνατο νὰ παραχθῇσι μεγάλα ἐνὶ αἰῶνι ποιήματα, ἡδύνατο νὰ διανοηθῇ τὴν γένεσιν τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδύσεως κατὰ δύο τρόπους, ἢ ὅτι δύο μικρὰ ἀρχικά ποιήματα διαπλατυνθέντα κατὰ τὸ προδιαγεγραμμένον τοῦ ποιητοῦ σθένους ἀπέτελεσαν τὴν νῦν Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσειαν, ἢ ὅτι πολλὰ αὐτοτελῆ καὶ ἀνευ ἀναφορᾶς πρὸς ἀλλήλα ἔσχατα ἠνώθησαν εἰς ἀποτελεσάντων δύο ποιημάτων: πρὸς ἑκάτεραν τῶν γνωμῶν τούτων διετέλει ἐξαμφοτερίζων διότι ἐν ᾧ ἐν τοῖς Προλεγόμενοις (ἴδε ἀνω σημ. 1) ἀναφαινομένη ὁ πατὴρ τῆς τῶν αὐτοτελῶν ἔσχατων θεωρίας παραδεχόμενος, ὅτι ἐν ἀπλῇ καὶ ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξαρτήτῃ ἀκολουθίᾳ τῶν γεγονότων συμπλέγματα πολλῶν ἐμφυθίων (continuations) ἠνώθησαν ὑστερον διὰ προσθηκῶν

(1) Riemer Briefe von und an Goethe σ. 354 κ.

(2) Ἐνὶ αἰῶνι τοῦ ἀριστοκρατικοῦ χαρακτῆρος τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων οἱ αἰοῶνι τοῦ Ὀμήρου εἶναι διάφοροι τῶν βαρβαρῶν τῶν μετὰ ταῦτα δημοκρατικῶν πόλεων. Ὅπως δὲ τὸ ἔργον εἶναι πρὸς τὴν δημοκρατίαν πρὸς τέρψιν τοῦ λαοῦ καὶ ἀνάπτυξιν τῶν μόχθων καὶ πόνων αὐτοῦ, οὕτω καὶ τὸ ὁμηρικὸν ἔπος ἐστὶν τοῖς ἡγεμόσι καὶ ἀρχόνσι τῶν χρόνων ἐκείνων.

ΗΑΥΤ

МЕЧНИКОВА

καὶ παραλείψαν εἰς τὰ νῦν ἐνιαῖα ἔπη — περὶ τῶν ἀνυπόθετων ἡρώων τοῦ Λαχμάνου (1) οὐδὲν λέγει ὁ Wolf, ἀλλὰ μόνον περὶ αὐτοῦ τῶν συμπλεγμάτων βαλφωδιῶν ποιεῖται λόγον, ἐν τῇ τοῦ Προλόγου τῆς Ἰλιάδος (1795) ἀποφασίζεται, ὅτι τῇ Ὀμήρῳ ἀποδοτέον τὸ μείζον μέρος τῶν ποιημάτων αὐτοῦ καὶ ὁ πυρὴν τοῦ μύθου, τὰ δὲ λοιπὰ τοῖς Ὀμηρίδασι, ἀποτελεῖσασιν τὸ προδιαγεγραμμένον σχέδιον, εἴτα δὲ τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα διαταχθέντα ὑπὸ τοῦ Πεισιστράτου εἰς δύο σωματὰ διατάχσασιν δι' ἐποποιῶν διασκευῶν ἐπ' αὐτῶν καὶ μετ' αὐτὸν τὸ νῦν τῆς Ἰλιάδος καὶ ὁ διηγεῖται κείμενον. Οὕτω λοιπὸν ὁ Wolf ἀρνεῖται μὲν, ὅτι τὰ συμπλέγματα δύο, τριῶν καὶ τεσσάρων ὁμοῦ βαλφωδιῶν διατάχθησαν ἀρχικῶς ἐν ἀντιθέσει συνεχεῖς πρὸς ἄλληλα, ἀλλ' ὅμως παραδέχεται τὸν Ὀμηρὸν ὡς ποιητὴν ἐνιαῖας Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεύς, αἰτίνας κατὰ τὸ ὑπ' αὐτοῦ ὑποτιθεῖν σχέδιον διεπλάτνησαν καὶ διασκευάσαν· αὕτη δὲ ἡ ἰδέα χαρακτηρίζεται ὡς ὁ δεύτερα ἰδέα τοῦ Wolf. Ἐν τοῖς μετὰ θάνατον ἐκδοθείσι συγγραμμασιν αὐτοῦ περὶ τῶν τεσσάρων πρώτων βαλφωδιῶν τῆς Ἰλιάδος πρὸς L. Usener (1830-1832) καὶ περὶ τῆς ἱστορίας τῶν ὁμηρικῶν γραμμάτων πρὸς Gurtler (1831) ἐπιτακτικῶς ἀνέονται αἱ ἐν τοῖς Προλεγόμενοις γνώμαι μετὰ ἐλαχίστων τροποποιήσεων (2).

(1) Διατεινόμενος ὁ Wolf, ὅτι τὰ ἀρχικά συμπλέγματα (τριῶν ἢ τεσσάρων βαλφωδιῶν) δὲν εἶχον ἐνότητα πρὸς ἄλληλα, δὲν λέγει, ὅτι καὶ αἱ βαλφωδιῶν τῶν συμπλεγμάτων δὲν εἶχον σχέση πρὸς ἄλληλας, ὡς ἐποίησεν ὁ Lachmann.

(2) Ὁ Wolf ἐπανειλημμένως λέγει, ὅτι ἐνεκα ἱστορικῶν λόγων προηγήθησαν τὴν περὶ γενέσεως τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων γνώμην αὐτοῦ καὶ ὅτι ὑπέρχοναι σιγμὰ, κατὰ τὰς ὑπόψεις καὶ αὐτὸς ἐπιλαμβάνομενος τῶν λόγων τούτων ἀναγινώσκων τὸν Ὀμηρὸν ὡς ἐν ἑκὼν θαυμάζων τὸν πλοῦτον τῆς θέας ταύτης ποιήσαντος. Nunc quoque usu venit ἀναγινώσκοντες ἐν σελίδι 21 τοῦ προλόγου τῆς Ἰλιάδος — mihi nonnumquam, quod non dubito eventurum item aliis esse, ut quoties abducto ab historicis argumentis animo redeo ad continentem Homeri lectorem et interpretationem, mihi quae impero illarum omnium rationum obvisse, quantum potest, et cum veteribus grammaticis nonnullas ἑξαιρέτως postremarum rhapsodiarum et interpolatas legere, et alia pro indubitis sumere plura, quae nos ad pristina legendi consuetudinem reducant, atque ita penitus immergor in illum prono et liquido alveo decurrentem tenorem actionum et narrationum; quoties animadverto

Ὁ Wolf ἐπίστευσεν, ὅτι εὗρε στήριγμα τῆς γνώμης αὐτοῦ ἐν τῇ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων παραδεδομένῃ εἰδήσει, καλ' ἦν ὁ Πεισιστράτης συνέλεξε καὶ διασκεύασε τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα· ἀλλ' αὕτη ἡ πεντακίσεια ἔτη μετὰ τὸν Πεισιστράτην ἀναφανομένη εἰδήσις ἐστὶν πλάστὸς μύθος καὶ ὀρεῖται ἡ νεώτερα κριτικὴ νὰ αἰσθύνηται πιστεύσασα αὐτὴν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον (1). Πειστικὴν ἀπόδειξιν τῆς θεωρίας

ae reputo mecum quam in universum aestimanti unus his carminibus insit color, aut certe quam egregie carmini utrique suus color constet, quam apte ubique tempora rebus, res temporibus, aliquot loci adeo sibi alludentes congruant et constant, quam denique aequalibiter in primariis personis eadem lineamenta serventur et ingeniorum et animorum: vix mihi quisquam irasci et succensere gravius poterit, quam ipse facio mihi, simulque veteribus illis, qui tol obiter factis indicibus destrunt vulgarem fidem ac suum ipsorum; soleoque interdum castigare sedulitatem et audaciam meam quae timido aliquoq et antiqua libenter retinenti nec sine religione monumenta vetusta tractanti hanc extorquet voluptatem, ut pro Homericis habeam omnia, atque Homeri unius artem admirar in his, quae apud eum hodie legitur, «Σημαντικὸς ὅτιον εἶναι ὅτι καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἀθηναίης φιλολογίας σελ. 151 λέγει:» ἔξετασας τὰς ἀποδείξεις τῶν δύο ποιημάτων πιστεύω, ὅτι τὰ ποιήματα ταῦτα εἶναι προϊόντα τεσσάρων ἐποπῶν καὶ οὐχὶ μίαν, εἴνα· ἀλλὰ κατὰ μὲν τὸν πυρῆνα ἔργα ἐνὸς ποιητοῦ, κατὰ δὲ τὴν ὑπερέκτασιν πολλῶν.

(1) Ὁ πρώτος χαρακτηρίσας τὴν ἐπίσημον ταύτην ὡς μύθον εἶναι ὁ Ἀγγλὸς Payne Knight ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Ἰλιάδος, περὶ ἧς κατωτέρω γενήσεται λόγος. Περὶ τῆς συναγωγῆς τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων ὑπὸ Πεισιστράτην ὁ ἀρχαιότερος μάρτυς εἶναι ὁ ἡρώων de orat. III, 34 λέγων: sed ut ad graeco, «et cum orationem — septem fuisse dicuntur quo tempore, qui sapientes et habercunt et vocantur. Hi omnes praeter Milesium Thalen civitatis suae praefuerunt. Quis doctior eisdem illis temporibus aut cujus eloquentia litteris instructionis fuisse traditur quam Pisistratus? qui primus liberos libros confusus antea sic disposuisse dicitur, ut nunc habemus. Ὁ Wolf γράφει ἐν τοῖς Προλεγόμενοις: vox totius antiquitatis et, si summam speciem, consentiens fama testatur Pisistratum carmina Homeri primum consignasse litteris et in eum ordinem redigisse, quo nunc leguntur» ἀλλ' ὅμως πρὸ τοῦ Κικέρωνος οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων μνημονεύει τὸ περὶ Πεισιστράτου, μετὰ δὲ τὸν Κικέρωνα ὁ Πανσένιος VII, 26, 43, ὁ Αἰλιανὸς π. i. XIII, 14, ὁ Αἰσώβιος (T. I p. 385 R καὶ T. III p. 25) καὶ τέλος

αὐτοῦ ἦδυνάτο ὁ Wolf νὰ ἐπαγάγῃ ἐξ ἰσω-
τερικῶν λόγων τῶν ποιημάτων, ἀλλ' ἀρκεσθεὶς
νὰ ὑποδείξῃ γενικῶς διαφοράς τινάς περὶ τὸ
ῥυθμὸν καὶ διαφωνίας περὶ τὴν διήγησιν ὑπέ-
μνησεν, ὅτι ἦδη οἱ ἀρχαῖοι θεώρουν οὐχὶ ὀλίγα
ὡς μετὰ ταῦτα προστεθέντα, οἷον πᾶσαν τὴν
τῶν εὐαίων καὶ τὸ τέλος τῆς παρατελειταίας
βαφωδίας ἐν τῇ Ὀδυσσεΐ. Οἱ δὲ ἰσωτερικοὶ
λόγοι ἀπορρίπτον οἱ μὲν εἰς τὸ εἶδος ἦτοι εἰς τὴν
γλῶσσαν καὶ τὸ ῥυθμὸν, οἱ δὲ εἰς τὴν ὕλην ἦτοι
εἰς τὰς διαφωνίας καὶ ἀσυναρτησίας τῶν δια-
φόρων διηγήσεων. Περὶ τῆς γλώσσης λέγει ὁ
Wolf x. 31 in univ. um idem sonus est
omnibus libris, idem habitus sententiarum,
orationis, numero, ut quare ne-
cesse erit excutiat aliquando accuratissime,
quae insolentia sit in vocalibus
et locutionibus et qualis, quid inveniat
et disparis coloris in sententiis etc. Καὶ
αὐτοὺς μὲν δὲν ἐπισημαίνει λεπτομερεῖς περὶ
τούτου ἐρευναί, ἀλλ' οἷος ἀνελθόν τὸ ἐρ-
γον τοῦτο, οἷον ὁ G. Hermann, ὅστις ἐν τῇ
αὐτοῦ βιβλίῳ de emendandi ratione gramm.
gr. καὶ ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ὀργικῶν ἐπιση-
μαίνει τὰς βυζαντινὰς χρόνους ὁ Σουδας, ὁ Τζιτζῆς καὶ
λοιποί. Ἀνώνυμος δὲ τις γραμματικὸς γράφει περὶ κομ-
μωρίας (πρὸς Bergk Aristoph. I praef. p. XXXVIII
§ 22) λέγει ἦναι καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἐπὶ Πισιστράτῳ
διασκευαστῶν τῆς Ὀμηρικῆς ποίσεως ('Anecd. Cramer')
καὶ ἐπὶ τὰς τεσσάραι τις τῶν ἐπὶ Πισιστράτῳ διδέρχωνται ἀνα-
φύρουσι, Ὀρρεὶ Κροτωνιάτῃ, Ζωμπῶν Πρακλιούτῃ, Ὀνομα-
κρίτῃ Ἀθηναίῳ καὶ κατ' ἐπὶ κοινῷ. Ἡ εἰρησὶς αὕτη
ἀντιπραξία, ὡς φαίνεται, καὶ ὅτι τοῦ Τζιτζῆ (ἔργ. εἰς
Ἄριστον. ἐκδ. Keil: τὰς ὁμηρεΐας διὰ βιβλίου) — συν-
τίθεισαν σπουδῇ Πισιστράτους (τὸ χωρίον Κροτωνιάτῃ)
παρὰ τῶν τεσσάρων τούτων ὀνομάτων ἐπὶ κοινῷ, Ὀνομα-
κρίτου τὴν Ἀθηναίαν, Ζωμπῶν τὴν Πρακλιούτου καὶ Κρο-
τωνιάτου (Ὀρρεῖς) ἐγένετο γνωστὴ ὑπὸ τοῦ Ossen τὸ
1830 διὰ σχολίου τινὸς τοῦ Πλάτου περιέμενος τὰ τέσσαρα
ταῦτα ὀνόματα λατινιστῇ. Ἐν τῇ χειρογράφῃ τῶν
Παρίσιων, ἥ ἐξ οὗ ἐγένετο ἡ περιλήψις τοῦ Cramer, ὑπάρχει
ἐγγὺς τῶν λέξεων: Ὀνομακρίτου—κοινῷ ἐν τῇ μετωπίῳ
γραμμῇ τῶν: Ἀθηναίου ἐπὶ κοινῷ Κροτωνιάτου, ὑπὲρ
ὃ Hase ὁμοῦ μὲν διδέρχωνται τοῖς ἀντιγραφείοις τοῖς
ἀντὶ τοῦ ἐν τῇ κειμένῳ παρεβαρύνον τετάρτου ὀνόματος
τοῦ ἱταλοῦ τοῦ Πισιστράτου, ἀλλ' ὁ Cramer παρέρχον-
ται ὁρῶντες, ὅτι ὁ Κροτωνίου γραμματικὸς ἐκ Παργῶν
κατὰ τὴν 2αν ἐκατονταετηρίδα ἀκμάσας δὲν δύναται
να εἶναι σύγχρονος τοῦ Πισιστράτου, ἀλλ' ἔτι ἐν τῇ με-
τωπίῳ ἐξ αἰτῆς τῆς εὐχρίστου τοῦ σχολίου, νομίζῃ δὲ, ὅτι
ἐν μὲν τοῖς κατὰ ὑπολαμβάνει ἡ πατρίς τοῦ τετάρτου δια-
φωτοῦ, αἱ δὲ λέξεις ἐπὶ κοινῷ ὀφείλουσι να ἀναγνωσθῶσι
ναι: ἐπὶ κοινῷ καὶ ἡ ἐπὶ κοινῷ συμπληρωθῇ: Ὀνομακρίτου
Ἀθηναίου καὶ (... τοῖς καὶ [διαβιβῇ τὴν]

σατο καλὰς παρατηρήσεις περὶ τῆς σημασίας
λέξεων τινων καὶ μετρικῶν φαινομένων, ὁ Hof-
mann in Quaestiones Homericae, ὁ Fried-
länder in zwei homerischen Wörterver-
zeichnissen (1861), ὁ Gieseke ἐν ταῖς αὐτοῦ
Homerischen Forschungen καὶ ταῖς ἐρεῦ-
ναις über den Gebrauch der Präpositio-
nen, ὁ Lehrs ἐν πραγματείῃ περὶ caesura
hepthemimeres, ὁ Hartel ἐν Homeris-
chen Studien, ὁ Christ ἐν πραγματείῃ ἐπι-
γραφομένην die Interpolationen bei Homer
vom metrischen und sprachlichen Ge-
sichtspunkt beleuchtet (sit. d. b. Akad.
1879, 2. Heft) καὶ πολλοὶ ἄλλοι τῶν νεω-
τέρων. Αἱ κρίμαι παρατηρήσεις τῶν ἐρευνητῶν
τούτων εἶναι ἡ χρῆσις τοῦ διγαμμοῦ, ἡ συναί-
ρεσις τὸ πάλαι ἀσυναίρετον ὠνηνέντων, ὁ συγ-
ματισμὸς τοῦ ἐξαμέτρου καὶ τὰ σπάνια τῆς
ῥαπσώδους καὶ τῶν ἀπαξ λεγόμενων τὰ δὲ
ἀποτελέσματα ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀρνη-
τικὰ καὶ δὲν παρήγαγον τὸ προσδοκῆσθαι ὑπὸ
τοῦ Wolf ἀποτελέσματα. Ὑπὸ τῶν τῶν κρι-
τικῶν ἐν τῶν διευκρινήσεων αἱ βαφωδία τῆς
Ἰλιάδος ἐν ταυτῇ τινὰ μέρει, ὥστε καὶ αὐ-

καὶ [οἰόμενοι ἐπὶ κοινῷ]. Ὁ Ritschl ἐν τῇ τὸ 1840
ἐκδοθέντι corollarium disputationis de bibl. Alex.
et Pisistrato (opuscul. I. p. 123 κ.) οὐδὲν λέγει περὶ
τοῦ ἐν τῇ μετωπίῳ ὀνόματος τοῦ Κροτωνιάτου, ἀντὶ δὲ
τῶν παρεβαρύνοντων λέξεων τὰ κατὰ: εἰσάγει καὶ κέρ-
κωσι. Ὁ Κέρκωσι ἦτο ἱταλὸς τοῦ Ὀνομακρίτου, Ὀρρεῖος
καὶ Ζωμπῶν ἐν τῇ σκευωρίᾳ ὁρῶντων ποιημάτων, ἐν δὲ τῇ
λέξει κοινῷ ὑπολαμβάνει ἡ πατρίς τοῦ π. μεταρρίου Κέρ-
κωσιος, διαφόρου τοῦ ἀρχαιότερου Μολισίου Κέρκωσιος,
ἐπικού ποιητοῦ (πρὸς Marikschefel Comment. Hesiod.
p. 158-166). Ἄλλ' ὅμως τὰ ὀνόματα Ὀρρεὶ
Κροτωνιάτῃ καὶ Ζωμπῶν Πρακλιούτῃ εἶναι ἰσως ἀνεπί-
στα παρεβαρύνοντα Ὀρρεῖον, Κροτωνιάτῃ ἐν Ἀθήναις οὐχὶ—
τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους (πρὸς Zeller Philosophie
der Griechen I 2 240 κ.), ὁ δὲ Ὀνομακρίτος φαίνεται
ἀπορληθεὶς περὶ ὁρκεῖ καὶ ἄλλα ἀπὸ κοινῶν βιβλίων
(Ritschl opuscul. I. 160 κ.), ὥστε ἀλλοθιον φαίνεται,
ὅτι αὐτὴ αὕτη ὑπὸ τοῦ Πισιστράτου τὸ τῆς συναγωγῆς
τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων ἔργον, ἄλλως τι καὶ ἐπὶ ὁρ-
κεῖ στοιχεῖα ἔλλειπται τῇ ὁμηρικῇ ποιήσει: οὐδὲν ἔστιν
ἀνυπόστατα εἰκοτολογεῖ καὶ ὁ Roth (ein neues Zeug-
niss über den epischen Cyclos in Rhein. Mus.
VII κκ. 135-185.). Πῶθεν ὅμως ἤρξατο ὁ Κικέρων τὴν
εἰρήνην ταύτην περὶ Πισιστράτου; Κατὰ τὸν Dintzer
(Homerische Abhandlungen c. 1-23) παρὰ τὴν εἶναι
τοῦ Δικαιάρχου ὁ βίος Ἐκδοῦς, ἐκτενὲς ἔργον περὶ Ἀθη-
ναίᾳς φιλοσοφίας, φαίνεται ὅμως, ὅτι ὁ Welcker εἶρε τὸ
ὄρθιν ἀπορνηνόμενος (Ep. Cycelus I. c. 361), ὅτι ἀποσπαι
αὐταὶ αἱ εἰδήσεις ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς ῥωμαϊκῆς αυτοκρα-
τορίας κυκλοῦμεναι ἐρίβονται ἐπὶ τοῦ εἰς Πισιστράτον ἀνα-

МЕЧНИКОВА

τοί οι περί τὸν Wolf καὶ Ἀλφμαννὸν ἀποδοκίμασαν τοιαύτην ἀτομικτικὴν μέθοδον μὴ παραδεχόμενοι τὴν Ἰλιάδα ὡς τοιαύτων ποικίλων ψευδῶν κατασκευάσμα, ἄλλοι δὲ ὡμολόγησαν, ὅτι ἄδυνάτον διὰ τῆς μεθόδου ταύτης νὰ ἀποδειχθῇ ἡ τοῦ Wolf ὑπόθεσις περὶ πληθὺς ποιητῶν καὶ ἐργασίας πολλῶν ἐκτοντατηριδῶν κατὰ τὰς εἰρένας ταύτας δὲν εὐρίσθησαν μεγάλα διαφωρὰ ἐν τῇ γλώσσῃ, αἱ δὲ ὑπάρχουσαι ὀλίγαι δύνανται νὰ εἶναι καὶ ἕρπον τοῦ γένους καὶ ἄλλων περιστάσεων, ὥστε πειστικὸς κριτὴς δὲν δύναται νὰ ἐξαχρήσῃ ἀσφαλῶς συμπεράσματα. Οὕτω κατεδείχθη, ὅτι παναγὸς τοῦ Ὀμήρου — ἐξαιρουμένων ὀλίγων πρὸς ἀθετουμένων μερῶν — διαφυλάττει τὸ ὅμοιον τῆν ἐκείνου δύναμιν καὶ ὡς πρὸς τὸν ὅρον τούτου τοῦ ἐπὶ Καλλίνου καὶ Ἀρχιλόχου ἱκανοποιητικῶς εὐρίσκει οὐδεμίαν διαφωρὰ πλὴν, μεταξύ τῶν ὡς παλαιῶν καὶ τῶν ὡς νεῶν ἐλαχιστονομένων ῥαψωδιῶν, ὅσον τῆς Ἀχιλλεΐδος ἀριστείας καὶ

τῶν Ἑκτορος λύτρων, τοῦ νόστου τῆς Ὀδυσσεΐας καὶ τῆς Τηλεμαχίας διὰ δὲ τῆς ἐνυπαρχούσης ἐν τῇ ὑμνικῇ ποιήσει δυνάμεως τοῦ διγίγματος καταπίπτουσι καὶ αἱ διαφοραὶ ὡς πρὸς τὰς χασμωδίας καὶ τὰς ψευδεῖς ἐκτάσεις τῶν φωνηέντων, ὑπολείπονται δὲ μικραὶ τινες διαφοραὶ ὡς πρὸς τὰς τομὰς καὶ τὸ σχῆμα τῶν στίχων, αἵτινες οὐδεμίαν ἀποδείξιν δύνανται νὰ παρέχωνται περὶ τῆς ἡλικίας τῶν διαφωρῶν ῥαψωδιῶν (1). Πρὸς δὲ τούτους ὁ Friedländer ἀποδείκνυσι, ὅτι πᾶσαι αἱ ῥαψωδοὶ δὲν διαφέρουσι πολὺ ἀλλήλων περὶ τὴν ῥῆσιν τῶν ἀπαξ εἰρημίων (2), αἱ δὲ λέξεις, ἅς ἡδυνάτο τις νὰ ἐκλάβῃ ἡσυχασίας (ὅσον μαχλοσύνη Ω 30, μορφή Γ 70, Λ 367, ἡμιθεός Μ 23, λόγος Ω 393 α 56) καὶ νέας ἰωνικάς (πρῶτον Ξ 124 Γ 550, ζήτη Ξ 258, σοφία Ω 412, ἀκμή Κ 173, δόξα Κ 324, Λ 344) δὲν εἶναι πολλαί, ὥστε νὰ συντελέσωσι εἰς ἀποδείξιν τοῦ ἐν τῇ Ἰλιάδι καὶ Ὀδυσσεΐᾳ ἀραιοτέρου καὶ νεωτέρου ἔπους, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ τινες τῶν τοιαύτων λέξεων περιέρχονται στίχων ὅσον Ω 30, Μ 23 δύνανται ὡς ὑποβλημαὶ νὰ ἐκβληθῶσι, ἐνισχυθῇ δὲ, ὅσον ἐν τῷ «μεταξύ» Λ 156 καὶ «ἡνίκα» Χ 198 ὑπάρχει ὑπόψις φθορᾶς τοῦ καίμενου διότι παρὰ τοὺς τύπους τῶν λέξεων κυρίως τῶν ἀσυναϊρέτων καὶ συνηρημένων καθομιλοῦνται ὡς ἀξίωμα, ὅτι μόνον ἐκεῖνα τὰ χωρία θεωροῦνται ὡς ἔχοντα κύρος, ἐνθα ἡ παραβολαία γραφὴ ὑποστηρίζεται καὶ διὰ τοῦ μέτρου, ἐν ᾧ ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις χωρίοις ὁ παραβολαίος τύπος δύναται νὰ καταργηται ἀπὸ τῶν γραμμάτων καὶ ῥαψωδιῶν οὐδὲν ἥττον ἢ ἀπὸ τοῦ ποιητοῦ. ὅτι δὲ εἶναι ἐπισφαλὲς νὰ εἰσῇ τινες ἐκ διαφόρων τύπων διαφωρῶν ποιητῶν, ἀποδείκνυται ἐκ τῆς αὐτοῦ, ὅτι ἐν μέρει ποιητικῇ προφανῶς ὅρα τῷ αὐτοῦ ποιητοῦ in continuo εὐρηται ὁ αὐτὸς ὁμοῖος παρ' ἀλλήλους, ὅσον Σαρπηδόνα Μ 249 καὶ Σαρπηδόνα Μ 379, ῥήτην Ψ 680 καὶ ῥάτην Ψ 710, ἐρεξε Κ 49 καὶ ἐρεξε Κ 51, ἔσσεια Β 380 καὶ ἔσσεια Β 393, ἐπλάμην Η 15 καὶ ἐπλάμην Η 260, ὕμωσεν Ε 271 καὶ ὕμωσεν Ε 280, Ἀγέλας Χ 241 καὶ Ἀγέλας Χ 247, κολέει Ω 194 καὶ κολέει Ω 220, πειράσκω Κ 478. 502 καὶ πειράσκω

φειρομένου ψευδογράφου ἀνάγκη ἐκπορεύεσθαι παρὰ Boker 'Anek. 768. 'Aνθλ. Παλ. XI, 114 καὶ Τζέτζη, ἔχοντος δὲ τοῦδε:

Τρίς με τυραννίσαντα τοσαυτῆς ἐξουσίας
ὄμιος Ἀθηναίων καὶ τρίς ἐπηγάγετο,
τὸν μέγαν ἐν βουλῇ Παισιστράτου, ὅς τὸν Ὀμηρεὺς
ἤθροισα σπερᾶν τὸ πρὸς αὐτόν
ἡμέτερος γὰρ κείνος ἦν πολέτης,
εἴπερ Ἀθηναῖοι Σπάρταν ἀποκρίσασιν.

Ἐν τῇ βίῳ Ὀμήρου παρὰ Τζέτζη διαφωρῶν λέγεται, ὅτι τὸ ἐπίγραμμα τοῦτο ἦτο ἐπηρεαζόμενον ἐν ἀνάλματι τοῦ Παισιστράτου φαίνεται ὅμως παντάπασιν ἀπὸθανον, ὅτι οἱ οἱ τοῦ Παισιστράτου ἦδυναντο νὰ στήσωσι ἄγλημα, ἐν ᾧ γίνεσθαι λόγος περὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ πατρὸς αὐτοῦ διαγνώσκειν δὲ: ἐπὶ δὲ πρὸς τοῦτον ἡ εἰρησία, καλῶς ἢ Σπάρτα εἶναι ἀποκτα τῶν Ἀθηναίων, εἶναι πολὺ μεταφραστικὰ καὶ μετρητοῦς (πρβ. Dindorf: die homerischen Fragm. σ. 40) οὐδ' ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα δημοκρατικοῖς χρόνοις οὐδ' ἐπὶ τῇ τυραννίᾳ τῶν τρεῶντων ἦδυναντο νὰ ἐπηρεῖ τῇ Παισιστράτῳ τοιοῦτον ἄγλημα. Ὅθεν τὸ ἐπίγραμμα φαίνεται ποιητὴν ἐπὶ τῶν ἀλεξανδρινῶν, ὅτε ἡ σύνθεσις ἐπιδεικνύει ἐπηρεαζόμενον εἰς ποιητὰς καὶ ἐξήρως ἀνδρὰς τοῦ παρλιόντος ἦτο σύμφωνος. Σπανίος ἡμεῖς οὐδεκέως οὕτω φαίμεν στίχων ἐπηρεῖς τοιαύτην σύμφωνον πρβ. Nitzhorn Entstehungsweise der Homer. Gedichte σ. 63. Volkmann: Geschichte und Kritik der Wolfischen Prolegomena zu Homer σ. 331-356 καὶ Sittl Geschichte der griechischen Litteratur (erster Theil σ. 66-69). Ὁ Wilamowitz (Homerische Untersuchungen σ. 336 σημ. 1) θεωρεῖ τὸ ἐπίγραμμα γινόμενον μετὰ τὴν πρότυπον γ. Χ. ἐκτοντατηριδῶν.

(1) Ὁ Sengebusch καλεῖται Ἀλφμαννὸς ὁμοῖος τοῦ ἐν Jahns Jahrb. 1854 σ. 257.

(2) Ueber die kritische Benützung der ἀπαξ εἰρημίων ἐν Philologus 1851.

K 202, ὕδατος Φ 300 καὶ ὕδατι Φ 258, ἀντιζῶνσι Δ 598 καὶ ἀντιζῆ Δ 460. Ταῦτα λογιζόμενοι ἄνδρες ἄλλως ἀσπαζόμενοι τὰς ἰδέας τοῦ Wolf, ὡς ὁ Naber ἐν *Questiones Paenimicae* καὶ ὁ Lachmann (1) ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν Lehrs παρὰ Friedländer (*Die homerische Kritik von Wolf bis Grote* τ. VII) ἀποτρέφοντες τὸν ἀπατηλὸν συμπερασμάτων ἐκ γλωσσικῶν περικυρίων. Αἱ μέχρι τοῦδε διγενομένη γλωσσικαὶ καὶ μετρικαὶ ἐρευναι ἐξηλεῖξαν τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Wolf ὡς ἀνυπόστατον. Ἐκαστος ἀμερόλητος κριτὴς οὐδεὶς νὰ ἐμολογήσῃ, λέγει ὁ Chriss., ἐν ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδυσσεὶα οὐδαμῶς συνετέλθη καὶ συνερμύσθη ὑπὸ τοῦ Παιονιστρῆτος· διότι, εἰν τοῦτο ἦτο ἀληθές, τότε ἂν ὑπὲρ τὸν μῦθον αὐτὸν φέροντα τὸν γλωσσικὸν χαρακτῆρα τῆς ἡλικιωτάτης ἐποικίας, ὅπως δὲ μικρὰ τινα μέρη, ἅλ' οὐδένα ραψωδία ἐλοκλήρος οὐδ' αὐτὸς ὁ κατὰ λόγον τῶν νεῶν ἡ ἡ τελευταία ραψωδία τῆς Ὀδυσσεύς ἐποιήθη μετὰ τὸν Ἀργυροῦσαν καὶ Καλλίωνα, ἅτις μετὰ τὰ μέσα τῆς ἑκατονταετηρίδος. Τοῦτο δὲ καθίσταται ὄφελος καὶ ἐκ τοῦτο, ὅτι καὶ ἐν τῇ καταλόγῳ τῶν νεῶν καὶ ἐν τῇ Τηλεμαχεῖα τοῦ διγύμνασι πανταχοῦ διαφυλάττει τὴν ἰσχνὴν αὐτοῦ, τὸν αὐτὸν δὲ παρὰ τῷ Ἀργυρόφῳ μόνον πρὸ τοῦ οἱ (ἀποσπ. 28 καὶ 95) καὶ ἀνακτος (ἀποσπ. 1) ὑπάρχει γαρμυδία, τῶν δὲ λῆξιν οἶνος (ἀπ. 3. 5. 79), ἔργον (ἀπ. 4. 38. 87), ἀστός (ἀπ. 9. 65), ἀνακτος (ἀπ. 10. 77. 79), οἶκος (ἀπ. 68. 96), ἔδω (ἀπ. 76) οὐδὲν ἴχνος τοῦ χειροσώμου δασίως εὑρίσκει. Διότι, καὶ ἐὰν τὸ φαινόμενον τοῦτο θεωρηθῇ ὡς ἀποτέλεσμα τῆς διαλεκτικῆς ἐν Χίῳ καὶ Ἐρίστῳ διαφθορᾷ καὶ τῆς διασπείσεως ἀρχαίων γλωσσικῶν τύπων ἐν ταῖς σχολαῖς τῶν ραψωδῶν, τοῦτο ὅμως δὲν ἀρκεῖ πρὸς ἐξήγησιν τῆς σπουδαίας διαφορᾶς περὶ τὴν χρῆσιν τοῦ διγύμνασι, ἀπὸ ἐν αὐτῇ τῇ ἑκατονταετηρίδι παρὰ τοῖς αἰολικοῖς ποιηταῖς Ἀλκίον καὶ Σαρπείδῃ αἱ λέξεις αἶτος, εἶδος, ἰδὴν, ἔργον, εἴπρη δὲν διαφύλαξαν τὴν πλήρη ἰσχνὴν τοῦ ἀρκτικού διγύμνασι. Ἀνθρωπὸν λοιπὸν μὴ παντάπασιν νεοὺ οὐδεὶς νὰ παύσονται ἐπαναλαμβάνοντες τὸν μῦθον περὶ Παιονιστρῆτος ὡς δημιουργοῦ τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεύς.

(1) Ἀξία ἀναγνώσεως εἶναι ἡ ἐπιστολὴ αὐτῇ τοῦ Λαγμάνου μάλιστα ὑπὸ φιλολόγων, αἵτινες δι' ἀπογραφικῆς μεθόδου τῶν λῆξιν καὶ τῶν τύπων αὐτῶν νεμίζουσιν ὅτι ποιοῦσι θαυμαστὰ ἔργα.

(Ἑλλ. Φιλολ. Σχολογος, Εἰκοσιπενταετηρίς.)

Πλὴν δὲ τῆς γλώσσης ἡρενήθη καὶ τὸ ὅρος καὶ ἡ τέχνη τῆς παραστάσεως ἐν τῇ ὁμηρικῇ ποιήσει ὑπὸ τῶν φιλολόγων, παρατηρησάντων τὸ σχῆμα τῆς ἀναδιπλώσεως ἐν ταῖς τελευταῖαις τῆς Ἰλιάδος ραψωδίαις Γ 371. X 127. Ψ 641, τὰς πολλὰς καὶ καλὰς παραβολὰς ἐν ταῖς ραψωδίαις Β, Ε, Α, Μ καὶ τὸ σπάνιον αὐτῶν ἐν τῇ Προσειῇ (I), ταῖς τελευταῖαις ραψωδίαις τῆς Ἰλιάδος καὶ ἐν τῇ Ὀδυσσεῇ· ἐθεωρήθησαν μέρη τινα, οἷον ἡ Βουλὴ γερόντων ἐν τῇ δευτέρᾳ, ὁ ἀγὼν τοῦ Αἰνείου καὶ Ἀγχιλλεύς ἐν τῇ εἰκοστῇ ραψωδίᾳ καὶ ὅλη ἡ ἐβδόμη καὶ ὀγδοῇ ραψωδία τῆς Ἰλιάδος ὡς κινήσεις, αἱ δὲ τελευταῖαι ἐξ τῆς Ἰλιάδος ραψωδία ἐκρίθησαν ὡς ἀπολείπονται πολὺ τῶν ἄλλων κατὰ τὴν ποιητικὴν δύναμιν (1)· ἀλλ' ὅμως ἡ λύσις τοῦ ὁμηρικῶς ζήτηματος διὰ τῆς αἰσθητικῆς κρίσεως ἐκάστου φιλολόγου εἶναι ἐπισφαλές· διηγήσεις μακρῶν ἐπιστροφῶν μακρῶν παραβολῶν ἢ διηγήσεις προσβίων καὶ ὡστων ἢ ἐλλειψῆς παραβολῶν δὲν μὴνύει, ὅτι ἡ ραψωδία εἶναι καὶ νεώτερη, διότι ἡ ἐμολογούμενη ἀνυπερβλήτος πρώτη ραψωδία τῆς Ἰλιάδος περιέχει παραβολὴν οὐχὶ ἐκ τῆς ἀρχαίας τοῦ ποίητος, ἀλλὰ διότι παραβολαὶ δὲν ἐκκροστοῦν, αἱ εἰσαγωγαί, ὡς καλῶς περιτήρησεν ὁ Nitzhorn (*Die Entstehungsweise der homerischen Gedichte* 6. 140) διαφέρουσι δὲ ἀλλήλων περικυλῶν αἱ περὶ τοῦ ὅρους κρίσεις τῶν φιλολόγων· διότι ἐν ᾧ ὁ Wolf, ὁ Lachmann καὶ ὁ Köchly ἐκρίναν εὐτελεστέρας τὰς 6 τελευταῖας ραψωδίας, ὁ Schiller ἐπὶνεον ἐν διθυραμβικῇ λόγῳ τὴν 23ην ραψωδίαν (ὡς Lehrs de Arist. p. 433 καὶ κατωτέρω τῆς διατρεφῆς ταύτης), ὁ δὲ Otf. Müller περὶ τῆς ἐντεύξεως τοῦ Ἀγχιλλεύς καὶ Πρίστου ἐν τῇ τελευταίᾳ ραψωδίᾳ λέγει, ὅτι οὐδεμία σκενὴ τῆς ἀρχαίας ποιήσεως δύναται νὰ συγκριθῇ πρὸς αὐτὴν (*Geschichte der griech. Litteratur* 1, 84), τὴν δὲ 22αν ραψωδίαν μετὰ τῆς συγχρονιστικῆς διηγήσεως περὶ Ἑκτόρος, ὅστις κατ' ἀρχὰς ὡς

(1) Πρῶτον ὑπὸ τοῦ Wolf ἐν Προλ. α. 31: quoties in continent lectione ad VI postremas rhapsodias Iliadis deveni, numquam non in illis talia quædam sensi, quæ, nisi ille tam mature cum ceteris conluisent, quovis ingenio contendam dudum ab eruditis detecta et animadversa fuisse, immo multa ejus generis, ut et cum nunc Ὁμηρικώτατα habeantur, si tantum modo in hymnis legerentur, ipsa sola eos suspitionibus velle adspersura essent.

Ελαφος ἡ δορκάς τρεῖς περὶ τὰ τεῖχη ἐλαύνεται ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλεύου, ὕστερον δὲ ὑπὸ τῶν ἠρηνόωντων γυναικῶν ὀρέσται ἐκ τῶν πύργων τῆς πόλεως ἐλκόμενος ἐκ τοῦ ἄρκτους πρὸς τὰ πλοῖα τῶν Ἀχαιῶν, καταλείπει ὁ Christ ἐν τοῖς λαμπροτάτοις τῶν ῥαψωδιῶν τῆς Ἰλιάδος. Ἐν ἄλλοις δὲ οἱ πλείστοι τῶν κριτικῶν ὁμοφωνοῦσιν ἄλλοις παραδεχόμενοι, ὅτι ἡ τὸν θεὸν μάχη ἐν τῇ 21ῃ ῥαψωδίᾳ ἀπολείπεται πολὺ τοῦ πρωτοτύπου αὐτῆς τοῦ ἐν τῇ 19ῃ ῥαψωδίᾳ, ὅτι ἡ 19ῃ καὶ ἡ 20ῃ ἔχουσι πολλὰ ὁμοῖα καὶ ὁμοιότητά, ὅτι ἐν τῇ 13ῃ ῥαψωδίᾳ ἡ πρᾶξις χωρεῖ λίαν βραδέως, ὅτι ὁ ἀρμυρικός ἀπὸ τῶν πλοίων τῶν νεῶν μετὰ τῶν πενταστήμων αὐτῶν σπέρσων δὲν εὐκρυσεῖται πρὸς τὴν ζωὴν ἐν πλεῖστασι τοῦ λοιποῦ ἔπους, ὅτι πολλοὶ στίχοι καὶ παραβολαὶ ἐπαναλαμβάνονται οὐχὶ πρόσθεν τῶν καὶ ἐν ἄλλοις τόποις ἄλλ' ὅμως ταῦτα πάλιν δεικνύουσι τὴν προγενεστέραν ἢ μεταγενέστεραν γένεσιν μερῶν τινῶν τῶν ποιημάτων ὅπως καὶ τὴν παραδοχὴν διαφόρων ποιητῶν τῶν κυρίως περὶ τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεύς, περὶ τῶν αὐτῶν ἀρμυρῶν καὶ τῶν ὑπολειφθέντων χαρακτηριστικῶν καὶ διαφορῶν. Ἡ τὸλμη τοῦ Wolf ἐργαίρει τὴν ἀντίστασιν τῶν κριτικῶν τῆς ἐνότητος, ὡς κορυφαίος ὑπὸ τοῦ Köchly ἐν τῇ λαμπρῇ αὐτοῦ dissertation III de Iliadis carminibus (vñ Opusc. phil. I 49 κτ.) δικαίως κηρύσσεται ὁ G. W. Nitzsch, εἰς τὰ ἔργα τοῦ ὁποίου (Meletemata de historia Homeri 1830, Sagenpoesie der Griechen 1852, Beiträge zur Geschichte der epischen Poesie der Griechen τὸ 1862 μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ K. W. Nitzsch ἐκδόθηκα) προσεκολλήθησαν τὰ ἔργα τοῦ Bäumlein (commentatio de Homero ejusque carminibus, 1847, prefatio τῆς παρὰ Tauchnitz γενομένης ἐκδόσεως τῆς Ἰλιάδος, διακριθὲν ἐν Philologus XI 405-30 κτ.), τοῦ G. Lange (Die poetische Einheit der Iliade 1826), Nitzsch (Entstehungsweise der homerischen Gedichte 1869), Volkman (Geschichte der Kritik der Wolschen Prolegomena 1874), Kiene (die Komposition der Ilias des Homer 1864), Gerlach (Einheit der Ilias ἐν Philol. XXX) καὶ ἄλλων. Οἱ ἐκείνους ἐγένοντο αἰτίαι πολλῶν ὀρεσιῶν εἰς διακρίσιν τοῦ

ὁμηρικῶς ζητήματος ὑποδείξαντες τὴν ταυτότητα περὶ τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν κυρίων προσώπων, τὴν συμφωνίαν ἐν τῇ χρονολογίᾳ καὶ τῷ μῶθῳ, τὸ ὁμοιόμορρον ἐν τῷ στίχῳ καὶ τῇ γλώσσῃ (1) καὶ τὴν ὁμοιότητα ἐν τῇ τέχνῃ τῆς συμμέτρου διατάξεως (2) τοῦ ποιήματος καὶ τῆς παρενθήκης τῶν ἐπεισοδίων ἐν τῇ πρὸς τοῦτοις ὑπέδειξαν καὶ τὴν ἀμοιβαίαν τῶν μερῶν συνάφειαν, τὴν φανεράν καὶ τὴν ὑπολαινθάνουσαν καὶ τὰ ἔργα ἐνίσχυον σχεδίου. Τὴν προσάλληλον τῶν μερῶν συνάφειαν ἐν τῇ Ἰλιάδι καὶ τὴν ὁμοιότητα τῆς γλώσσας καὶ τοῦ ὅρους ἀνωμολόγησεν, ὡς εἰρηται, καὶ ὁ Wolf εἶπεν: in universum idem sonus est omnibus libris, idem habitus sententiarum, orationis, numerorum, καὶ ἄλλα: testis est poeta ipse h. e. carmina, in quibus tanta conspicitur unitas et simplicitas argumenti et dispositionis, ut de re, quam quærimus, pro auctore suo responsum dare videatur: ἀλλ' ὅμως δὲν ἐκωλύθη ὑπὸ τῶν συμφωνιῶν τούτων νὰ μὴ ἴδῃ καὶ τὰς διαφορὰς τῶν δύο ποιημάτων, τὴν ἀσυνάρτητον πολλάκις μεταβάσιν ἐν τῇ διηγήσει, τὴν ἐλλειψὶν ἀρμονίας τῶν μερῶν καὶ ἐνὶ λόγῳ τὰς πολλὰς ἐλλείψεις ἐν τῇ ἐκτέλει τοῦ σχεδίου, ὅπερ ὁ ποιητὴς ὑποτυποῖ ἐν τῷ προοίμῳ καὶ περὶ οὗ ὁ Christ ἐν περὶ γράφῃ

1. Οἱ τρεῖς ἀπαντᾷ προσηνῇ Z 502, H. 309, A 340. λ 107, X 325 ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ὑπεκρυφέν, ἐν ἀντίθεσι δὲ πρὸς τὴν μετγενεστέραν χρῆσιν τῆς γλώσσας συντάσσονται τὰ ἑκείνην, ἑκείνην, ἑκείνην, ὅσοι ἐκαστοτάκις ἐν τῇ Ἰλιάδι καὶ Ὀδυσσεύῃ ἐπὶ αἰτιατικῇ, πτωχῶν γίνεται χρῆσις τοῦ διωπερεσκότου μάρτυρος, ἐντὶ τοῦ τριτοκλήτου μάρτυρος, εὐρηται δὲ ἐπίσης ἐν τῇ Ὀδυσσεύῃ καὶ Ὀδυσσεύῃ ἡ μετὰ ταῦτα ἑρμηνεύσθαι ὑποτακτικῇ μετὰ πτωχῶν ἑρμηνεύσθαι φωνήεντος κ.τ.λ.

(2) Περὶ τῆς συμμέτρου διατάξεως τοῦ ποιήματος παραβάλλεται ἡ ἐπίσχεσις τῆς πρᾶξις ἀπὸ αὐτῆς ἡμέρας ἐν τῇ πρώτῃ καὶ τελευταίᾳ ῥαψωδίᾳ (A 49 καὶ Ω 31), ἡ ἀλλαγὴ τῆς σκηνῆς ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν τέλος τῆς διαπορεύσεως (Π 1 καὶ Σ 1), ἡ ὑπεροχὴ τῶν Ἀχαιῶν ἐν Π 44 καὶ ἐν τῶν Τρώων ἐν Α-Ο, ἡ φυχὴ τῶν Ἀχαιῶν ἐν Θ 317, 345 καὶ ἐν τῶν Τρώων ἐν Ο 1-3, ἡ ἐπέμβασις τῆς πρᾶξις ὑπὸ τῶν Τρώων ἐν Μ 81 καὶ ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἐν Α 41, ὁ γόλος τοῦ Αἰετοῦ κατὰ τοῦ Ἑκτορος ἐν Ν 459 καὶ ὁ τῶν ἡγεμόνων τῶν Ἀχαιῶν κατὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος ἐν Ν 114. Ἐπίσης καταπαίνεται ἡ τέχνη τῆς τῶν ἐπεισοδίων ἐκδόσεως λαμβανόμενον ὑπ' ὅλην χρονολογίαν τῶν διαλείμματος τῆς κυρίως πρᾶξις, οἷον ἐν τῇ Τεχνοσκόπῃ Γ 421-244, ἐν τῇ ἀλλαγῇ τῶν ὁπλῶν τοῦ Διομήδεος καὶ Παλλῆος Z 119-236, ἐν τῇ πλῇ εἰς Χρῆσιν Α 430-487, ἐν τῇ ἀποσταλῇ τοῦ Πατρόκλου Α 596-848 καὶ Ο 390-405.

23—36 τῶν αὐτοῦ Προλεγομένων διαλαμβάνει. Τέλος δὲ ὁ Wolf καὶ οἱ ἄλλοι οἱ παραδεγμένοι ὁμηρικὴν σχολὴν αἰδῶν διανοοῦνται τὴν εὐρίαν τούτων τῶν μαθητῶν ἱκανὴν εἰσαγωγήσιν εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαίας ὁμηρικῆς ποιήσεως καὶ νὰ συνερίσῃ τὸ ἔργον τοῦ διδάσκαλου καὶ ἀρχηγοῦ κατὰ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, ὅπως γὰρ τοῦ μαρτυρεῖται περὶ τῶν τελειωτῶν τῶν μεγάλων γοτθικῶν μητροπολιτικῶν βιβλίων ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἀλλοῦ, οἵτινες τὰ σχέδια τῶν τῶν ἀρχιτεκτόνων οὐ μόνον ἀπλῶς ἐξετέλεσαν ἀλλ' καὶ πολλὰ ὡς διπλάτυναν (1). Σκοποῦντες γὰρ μέχρι τοῦδε εἰρημένην ὁρμίσιν εἰς ὁμοιογένειαν, ὅτι ὁ Wolf διέσπειρε μὲν τὴν πίστιν εἰς τὴν ποιήσιν οὕτω μεγάλων ἔπων ὑπὸ ἐνὸς μόνου πνεύματος, οἷα εἶναι ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια, ἀλλ' ὅμως τὰ συμπέρασμα αὐτοῦ ὑπερέβησαν τὰ ἀκαταμέτρητα καὶ ἡ θεωρία αὐτοῦ ἀνέκη εἰς τὴν ᾧ αὐτὸς «τῆς δόξης» μέλλον ἢ «τῆς ἐπιστήμης».

Ὅτι ἡ τεχνικὴ σύνθεσις ἀμφοτέρων τῶν ποιημάτων, ἅτινα ὁ Ἀριστοτέλης (2) καὶ ὁ Ὀράτιος (3) θεωροῦσι τέλεια ὑποδείγματα τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, ἡ ἐνότης καὶ ἡ ἐν τοῖς καθόλου συνέχειαι τῶν μερῶν αὐτῶν ἐναντιοῦνται εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτοῦ, ταῦτα ἥπιστατο κελῶς ὁ Wolf, ὑπεβίβαν ὅμως τὴν ὑπόθεσιν αὐτοῦ εἰς τὴν κρίσιν τῶν συγγενῶν ποιητῶν, ὧν τὴν ἐμπειρίαν καὶ τῆς ἀρχαίας φιλολογίας. Ἡ δὲ κρίσις τῶν ποιητῶν δὲν ὑπερῆξεν τῇ γνώμῃ αὐτοῦ εὐνοική. Ὁ Wieland ἐξεδήλωσε μὲν χαιρεκτακτικὰ τινὰ εἰπὼν, ὅτι «ἀπαλλοττωμένα νῦν καὶ ταύτης τῆς ὁμηρικῆς ἐιδωλοκρατείας», ἀλλ'

ὅμως μετὰ ταῦτα ἐφρόνει, ὅτι ὁ Ὀμηρος βαθμῶδιν καὶ κατ' ἐλίγαν ἐποίησε τὴν Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσσειαν κατὰ προδιαγεγραμμένην σχεδίαν· ὁ δὲ Voss, οὗ τὴν κρίσιν περὶ πολλοῦ ἐποιεῖτο ὁ Wolf, γράφει ἐν τῷ Προλόγῳ τῆς Ἰλιάδος 1795 «Vossius ille, qui unus omnium doctissime coegit masculam linguam, ut juvenescentes Musae graecae ludibundis sonis fida imagine responderet» διέμεινεν ἀπ' ἀρχῆς ἀμετάπειτος καὶ πολέμιος ἀπρονόου τοῦ Οὐλορείου Πολυμήρου· ὅτι ὁ Herder (1794) ἐν Weimar ἀνέγνω αὐτῷ ἰδέας τινὰς τοῦ Wood μετὰ ἰδίων αὐτοῦ τροποποιήσεων, ὁ Voss ἐκίνησε τὴν κατὰ τὴν ἀποδοκιμῶν αὐτῆς· τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος ἐλθὼν πρὸς ἐπισκέψιν τοῦ Wolf εἰς Halle καὶ γενόμενος, ὡς εἰκόσ, λόγου καὶ περὶ Ὀμήρου, κατ' ἀρχὰς ἐξέλαβε τοὺς λόγους τοῦ Wolf ὡς ἀστείμους, ἰδὼν ὅμως, ὅτι ὁ Wolf σπουδάζει, ἐπασχολεῖ τὴν ὅλως ἀντίθετον αὐτοῦ γνώμην, τὰ δὲ Προλεγόμενα οὐδαμῶς μετέβαλον τὴν γνώμην αὐτοῦ, ὡς καταφανταίνεται ἐκ τινος ἐμμέλειας αὐτοῦ καὶ τοῦ Wolf ἐν ἔτει 1799, καθ' ἣν ὑπερμαχίαν πεισιμύτης ἐκείνητος τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων δὲν κατάρθωνται νὰ πιστῇ τὸν Wolf, ὅστις τέλος διέκοψε τὴν ἐμιλίαν καταληφθεὶς ὑπὸ κεραυνῶν, ἐν ᾧ ὁ Voss ζητήσας πλήρη ἐκλήνχιν οὐδὲν ἔπειν αὐτὴν μετὰ πολλῆς ἡδονῆς· ὁ Voss τὸ μὲν ζήτημα τῆς γραφῆς δὲν ἐξήταξεν, ἐνόμιζεν ὅμως, ὅτι καὶ ἀνεῖ γραφῆς εἰς Ὀμηρος ἐκ μικροῦ πυρρῆς ἡδυνάτο νὰ ποιῇ τὰ ποιήματα αὐτοῦ, κατὰ δὲ τῆς μεταγενεστέρως ἐνώσεως καὶ διασκευῆς γενομένης ὑπὸ πολλῶν ποιητῶν μαρτυρεῖ ἡ ἐνότης τοῦ σχεδίου, ἣν παραδίδεται ὁ Voss ἀρχικῶς (ἐκ Voss Antisymbolik Th. 2 c. 2. 230 ff.). Καὶ ὁ Klopstock δὲν ἐπέσβη (πρὸς Düntzer, Frauenbilder aus Goethe's Jugendzeit σ. 124), ὡσαύτως δὲ οὐδ' ὁ Schiller, ὅτι ἡ ἰδέα βελβδικῆς συναρμολογήσεως καὶ διακρίσεως γενεσεως τῶν μερῶν ἐξήνθη βέβαιος, ἡ δὲ συνέχεια καὶ ἡ ἀρμονία τῶν μερῶν πρὸς τὸ ὅλον ὡς μίξ τῶν καλλίστων ἀμφοτέρων τῶν ποιημάτων (Brief an Goethe τῇ 27 Ἀπριλίου 1798), παίζων δὲ καὶ σπουδάζων ἀπεδοκιμάζει τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Wolf. Ὁ δὲ Goethe, ὅστις οὕτως ἤρρεσε τὸ ὅρος τῶν Προλεγομένων, ὥστε διενόηθη καὶ νὰ μετακράτῃ αὐτὰ, ἐξύμνησε μὲν τὸ ἔτος 1797 ἐν τῇ ἐλεγείᾳ Hermann und Dorothea (1) «τὸν ἀνδρα, ὅστις

(1) Ὁ Christ παραδεχόμενος, ὡς κατωτέρω θὰ θεωρῶμεν, τέσσαρας ποιητὰς διαπερνώντας τὴν νῦν Ἰλιάδα καὶ ἀπέφραξε ἀλλήλων κατὰ χρονίαν διάστημα οὐχὶ πλὴν τῶν ἑκατὸν ἐτῶν ἀπορρίπτονται, ἐπὶ τοῦ λόγου οἰκοδόμημα τῆς Ἰλιάδος ἀποτελούμενον τολλήχρουν ἐκ τοῦ ἡμίσεος τῶν νῦν στίχων αὐτῆς ἐποίησεν ὑπὸ ἐνὸς μεγάλου ποιητοῦ, τοῦ Ὀμήρου, ὁμογενοῦν τῷ Minckwitz λέγοντι (Vorschule zu Homer σ. 308.), διὸ ταῦτα θαυμάσια πνεύματα δὲν ἀναρρίσκονται συγγενῶς. Allerdings, παρατρεῖ ὁ Christ, weist das göttlich begabte Volk der Hellenen in der dramatischen Poesie, der Beredsamkeit und der bildenden Kunst mehrere glänzende Gestirne zur gleicher Zeit auf, aber ich denke ein Homeros ist doch noch etwas anders wie Sophokles und Isokrates und selbst Phidias. Πρὸς Homer oder Homeriden? σ. 87-88.

(2) Ἀριστ. π. ποιητ. Ε', Η', Θ' ΚΤ' ΚΔ' ΚΣΤ. πρὸς Egger Hist. de la Crit. chez les Grecs σελ. 169 κλ.

(3) Ars poet.

(1) Erst die Gesundheit des Mannes, der end-

τέλος ἀπαλλάξας ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ὀμήρου καλεῖται ἡμᾶς εἰς σταθὸν πλήρες Ὀμηριδῶν, μεταγινώσκω μετ' οὐ πολὺ γράφει πρὸς τὸν Schiller τῇ 16ῃ Μαΐου 1798, ὅτι εὕρισται τὴν Ἰλιάδα οὕτω τεταρτουμένην καὶ τέλειαν, ὥστε μετ' ὅσα καὶ ἂν εἴη τις οὐδὲν δύναται νὰ μεταβληθῇ ἐν αὐτῇ. Διὰ παντός τοῦ βίου αὐτοῦ ἀσχολούμενος περὶ τὸν Ὀμηρον ἐμελέτησε πάλιν μετ' ἐπιστάσεις τὸ 1820 τὰ Προλεγόμενα τοῦ Wolf, τὴν δὲ ἐνότητά (1) καὶ ἀδιόλουτον συνέχειαν εἰσῆρει ὁ Goethe ὡς κριτικὰ χαρακτηριστὰ τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων, ὅτι ἐν αὐτῇ τὴν θαυματουργὸν δύναμιν τῶν ἡρώων τῆς Walhalla, οἵτινες τὴν πρωταῖν πολυμορφίαν κατασκευάζονται, τὴν δὲ μεσημβρίαν μετὰ τῶν μελῶν κλῆνται παρὰ τὴν τράπεζαν (2). Ὡς δὲ ἀνεφύη ἡ ἐνότης αὕτη, τοῦτο δὲν ὥρουν ἐν αὐτῇ, αἱ δὲ γνώμαι αὐτοῦ περὶ τοῦτου ἐνδομυθῶς ἐπ' ἐπαθὸν διαφόρους ἀλλοιώσεις. Τῇ 12ῃ Ἰαννουαρίου ἔγραψε πρὸς τὸν L. E. Schubart ὡς πρὸς τὸ ἀνεκτιμητὸν ἔργον (ἡ Ἰλιάς) κατέβηκε μετὰ τοῦ αἵμου· ὅστις δὲ καὶ ἂν ἐποίησε τὴν τελευταίαν κρίσιν διασκευῆς, οἷα πρόκειται ἡμῖν, ἡ ἀποκοπὴ πολλὰ ὀφείλει αὐτῇ (3). φαίνεται δὲ ἐν τούτῳ, ὅτι τὸν ἐργάτην τῆς ἐνότητος τοῦ ποιήματος δὲν εἰσῆρει ἀπλῶς τινὰ διασκευαστήν, ἀλλὰ μέγαν ποιητήν.

Ἐν ᾧ οἱ ποιεῖται τῆς Γερμανίας (4) ἀπαιρίσκοντο εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Wolf, οὐδεὶς δὲ τῶν φιλολόγων τῆς Ὀλλανδίας, Ἀγγλίας

lich vom Namen Homeros | Kühn uns befreiend, uns auch ruft in die vollere Bahn! | Denn wer wagte mit Göttern den Kampf, und wer mit dem Einen? | Doch Homeride zu sein, auch nur als letzter, ist schön!

(1) Scharfsinnig habt Ihr wie Ihr sagst | von aller Verehrung uns befreit | und wir bekannten überfeil, | dass Ilus nur ein Flickwerk sei. | Mog' unser Abfall Niemand kränken; | denn Tugend weiss uns zu entrücken, | dass wir Ihn lieber als Ganzes denken, | als Ganzes freudig Ihn empfinden. | Be Mich. Bernays: Goethe's Briefe | an Fr. A. Wolf 1868.

(2) Eckermann, Gespräche mit Goethe I, 339 (1827).

(3) Hettner: Briefe Goethe's an L. E. Schubart, Deutsche Rundschau B. V. s. 31. πρὸς ἐν γένε: Lücke: Goethe und Homer: Progr. der Klosterschule in Ifeld 1883/84.

(4) Καὶ ὁ Walter Scott ἀμφηκτο, ὅτι οὐδεὶς ποτε ποιητὴς δὲ ποιεῖται τῇ ὑπόθεσιν τοῦ Wolf, ἢν αὐτὸς υπολαμβάνει αὐτῇ.

καὶ Γαλλίας συνεφώνησαν αὐτῷ, ἐπιφανεῖς φιλόλογοι ἐν Γερμανίᾳ, οἷον ὁ Böttiger, ὁ Hagen, ὁ G. Hermann ἐπεδοκίμασαν, ὡς εἰρηται, ἐν τοῖς καθόλου τὴν γνώμην αὐτοῦ. Πλὴν τῆς ἑπαινετικῆς κρίσεως τῶν Προλεγομένων ἐν τῇ Allg. Litt.-Zeitung (1797) ἐδημοσιεύθη καὶ ἐν Γαλλίᾳ τὸ αὐτὸ ἔτος ὑπὸ τοῦ Caillard ἐν Millin Magaz. encycl. V. III. 40 εὐμενὲς ἐπικρίσεις μετὰ ἐκτενούς τῶν Προλεγομένων περιλήψεις, ἦν ἀναγνούς ὁ γνωστός ἀρχαιολόγος St. Croix ἀπεδοκίμασε τὴν γνώμην τοῦ Wolf ἐν τινι ἐπικρίσει. Εἶτα δὲ ἀναγνούς καὶ τὰ Προλεγόμενα ἐξέδωκε καὶ βιβλίον (Refutation d'un paradoxe Littéraire de Mr. Wolf sur les poésies d'Homère Par. 1798) μεταφρασθὲν καὶ γερμανιστῇ· ὥστε δὲν εἶναι πάντα ἀληθεῖς, ὅτι ὁ Croix ἐξήλασε τὴν γνώμην τοῦ Wolf μὴ ἀναγνούς τὰ Προλεγόμενα αὐτοῦ.

Ὁ Γάλλος ἀρχαιολόγος δὲν ἐξετάζει τὸ ζήτημα ἀπὸ εὐρείας ἀπόψεως, ποιεῖται ὁμοῦ καλὰς τινὰς παρατηρήσεις περὶ τῆς ἰωνικῆς διαλέκτου καὶ τῆς ὁμηρικῆς γλώσσης ἀποφηνάμενος, ὅτι ἡ ὁμηρικὴ γλώσσα εἶναι τεχνικὴν ἔργον τοῦ ποιητοῦ μὴ λαλούμενη ἐπ' αὐτοῦ.

Ὁ Wolf ἔτυχεν οὐ μόνον ἀντιλογίας ἀλλὰ καὶ δολίᾳ ἀποδοχῇ· οἱ ἀπορριπτοντες τὸ ἔργον τῶν ἰσχυρισμῶν αὐτοῦ δὲν ἠροῦντο καὶ τὸ καὶνὸν αὐτῶν, οἱ δὲ παραδεχόμενοι ὡς ἀληθεῖς τοὺς ἰσχυρισμούς αὐτοῦ δὲν εἰσῆρουν αὐτῷ καὶ νέους, μάλιστα δὲ ὁ Heyne καὶ Herder. Ὁ Herder, ὁ μεγάλων ὀφελειῶν προξένος γένεος εἰς κατανόησιν τῆς δημώδους ποιήσεως, δὲν ἐνόμισεν ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ (Homer einer Günstling der Zeit 1795), ὅτι τὰ Προλεγόμενα τοῦ Wolf περιέχουσιν νέον τι. Ὁ Wolf θυμωθὲς ἀπήντησεν, ὅτι τὰ Προλεγόμενα γράφθησαν ἔργον τῶν ἐπαινετῶν καὶ χάριν φιλοπόρων ἐξ ἐπαγγελματός, ὁνομαζέει δὲ ἐν τῷ διηγεσην-βλῆττ der Allg. Litteraturzeitung πρὸς 24 Ὀκτ. 1795) τὸ βιβλίον τοῦ Herder ἀπὸ βλαβερῶν καὶ ἀκριτῶν συρράμματα ἰδεῖν. Ἐπειπε σφοδρότερα ἐξεδηλώθη ἡ ὁργὴ τοῦ Wolf καὶ κατὰ τοῦ πρώην αὐτοῦ διδάκαλόν Heyne, ὑποδείκνυτος ἐν τινι ἄλλῳ ἐνόμισεν ἐπικρίσεις τῶν Προλεγομένων (Göttinger Gelehrten Anzeigen 1795) καὶ ἐν διατριβῇ τινι ἀναγνωσθεῖσιν ἐν τῇ ἐν Γετιγγῇ ἐταιρίᾳ τῶν ἐπιστημῶν (de antiqua Homeri lectione indaganda, dijudicanda ac restituenda), ὅτι καὶ αὐτὸς ἀπὸ τριάντων ἐτῶν παρείδεν ἐν

δημικὸν ζήτηματος γνώμην αὐτοῦ συνάδουσαν ἐν τοῖς καθέκῳ τῇ τοῦ Wolf· μάλιστα δὲ οἱ λόγοι τοῦ Heyne σελ. 812-829 κατὰδελον ποιοῦσιν, ὅτι ὁ Wolf εἶναι νῦν, ὅπως πρὶν ὁ Heyne, ὁ φιλολογικῶς δικτάτωρ ἐν Γερμανίᾳ.

Τίνες δὲ τὸν ἰσωπερικὸν λόγον τὸν ὀρι-
στικὸν ἤγησαν, περὶ οὗ ὁ Wolf γενικῶς
πραγματεύεται ἐν Proleg. CIX-CXXXVIII,
ἠρενήθησαν ὑπὸ ἐνὸς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ,
τοῦ αἰώρος κατὰ τὴν εἰς Ἑλλάδα ἀποδημίαν
ἀπολινθέντος Δανὸν Κοῦς ἐν τῇ τῷ 1806 δι-
μοσιεύσει διὰ τριβῆς de *discrepantiis qui-busdam in Odyssea occurrentibus*, ἐν ἧ
ἐξ ἰσωπερικῶν διηγημάτων τῶν Ὀδυσσεύς εἰ-
μύζει, ὅτι ἡ Ὀδύσσεια ἀπετελείθη ἐκ τῆς
ἐνώσεως πολλῶν ἀρχαίων ἀνθυπαφέντων φαρά-
κων διηγήσεων ποιητῶν. Ἐν ἑσθίῳ δὲ πρώτῳ
κατεδείχθη τὸ 1814 ἡ ὑπαρξὶς πολλῶν διη-
γημάτων (πρὸς Wolf Prol. p. CXXXIV-
99) καὶ ἐν τῇ Τριττῇ ἐν διηγησὶ de agro
Trojano in carminibus homericis descri-
bitur ὡς F. A. W. Spohn, γράψας κατὰ
ἀπὸ τῆς 1816) commentatio de extrema
Odyssea parte inde a rhapsodia V veru-
m 297 aëro recentiore orta quam Ho-
merico. Ἄξιον δὲ λόγου εἶναι καὶ τὸ ἔργον
τοῦ Ἀγγλοῦ Prayle-Knight, ὅστις περὶ βου-
ευντὲς εἶτα δὲ ἐκ τῶν πηγῶν τῶν βρεταννικῶν
αὐτοῖσι γένοντος ἐπελάνθαν (1808), ὅπως
ἐν τῷ Pick, βιβλίῳς καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς
ἐκδόσεως καὶ πολιμαθείας, καὶ ἐν παντὶ τὴν
ἱλῶδα εἰς τὴν ἀρχαίην αὐτῇ μορφήν, γε-
νέται δὲ χάριν παρατιθέμεθα ἐς τὴν ἀκρίβειαν
ὑπο τῶν πρώτων στίχων τῆς Τριττῆς

Μηνιν αΨειδε, θεα, ΠηλεΨιαδαΨ ἀχχλεΨος
 ολομενην, Ψη μυΨρι' αχαιΨοις' αλγε' εΨηκεν
 πολλας δ' εΨηιμοΨς πουΨχας αΨιδι προΨιπτεν

Ἡ ἔκδοσις (1) αὕτη ἐξακριβώσθη μὲν ὑπὸ τοῦ Dissen ἐν Göth. Gelehrten Anzeigen (1821) ὡς γελοιοτάτη, ἀλλ' ὅμως τὰ προλεγόμενα αὐτῆς καὶ μάλιστα τὰ πρῶτα κεφάλαια εἶναι οὐχὶ ἀνάξια λόγου. Πρῶτος

(1) Ο Θ. Heyne ἐπενεργήσας πολλάκις διὰ τῆς διαδόσεως καὶ ἀπλοποιήσεως τῶν ἰδιῶν τοῦ Ἀίσωπου καὶ Βυκελμάνου, κατέχον σπουδαίαν ἔδραν ἐν περινομένῳ πανεπιστημίῳ, ὃν δι καὶ ἐκδότης ἀξιολόγου περιοδικοῦ καὶ ἀρχηγὸς μεγάλης σχολῆς κατῳρίσθησαν ἐπὶ πολὺ νὰ νομίζηται ὁ αἶσος παντὸς φιλοσοφικοῦ ἔργου ἐν Γερμανίᾳ.

(1) Ἡ ἔκδοσις αὕτη κατ' ἀριστοκρατικὸν ἀγγλικὸν πρῶτον ἐξευνήθη τὸ πρῶτον (1808) ἐν μόνον 50 ἀντιτύποις, ὅστες μετὰ τινά ἐτη χηροῦντο ὑπὸ τῶν φιλοβιβλίων ἀντὶ 7 λιπρῶν ἀγγλικῶν, τὰ παραγγέλλοντα τῆς ἐκδόσεως ἀντιτύποις ἦσαν ἐν τῷ classical journal 1813 τομ. VII. VIII. δευτέρᾳ δὲ ἔκδοσις τῆς ἑαυτοῦ ταύτης μετὰ τῶν παραγγεμένων ἐγένετο τὸ 1820 ὁλίγα ἐτη πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Payne Knight.

ὁ Payne-Knight θεωρεῖ τὴν εἰδησιν περὶ συναγωγῆς τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως ὑπὸ Πεισιστράτου καὶ τῶν ἑταίρων αὐτοῦ μῦθον. Ἡ ἐξήγησις τοῦ κόσμου, λέγει ὁ Ἀγγλος λόγιος, διὰ τῆς παραδοχῆς ἀρχικῶν ἀτόμων συνεισθεντῶν εἰς ὁμοιομερῆ σύνολα καὶ ἀποτελεσθέντων τὰ διάφορα γήινα καὶ οὐράνια σώματα εἶναι ὑποθέσεις πιθανῇ, προκειμένου περὶ πραγμάτων, τὰ ὅποια δὲν δυνάμεθα νὰ ἐρευνήσωμεν, ἡ ἐπαρμυγῇ ὅμως τῆς τῶν ἀτόμων θεωρίας καὶ ἐκ τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως εἶναι ἀπίθανος· παραδεχόμενος δὲ τὴν ἀρχικὴν ἐνότητα τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων ἐξηγεῖται τὰς ἐν αὐτοῖς διαφορὰς καὶ ἄλλας διαφορὰς ὡς ὑποβολιμαίας προσποιήσεις.

Ὁ πρῶτος ὅστις ἐν Γερμανίᾳ διαρρήδην ἀπεφάνη περὶ ὑποβολιμαίων μερῶν (ιδίως ὁ Hermann ἐκείνου τοῦ Ὑμνους (1806) ἐκφράζει τοιαύτην ἰδέαν γενικῶς ἐν τῇ epistola ad Ilginum p. VI κ.λ.) ἦτο ὁ Bern. Thiersch: Urgestalt der Odyssee oder Beweis, dass die homerischen Gesänge zu grossen Partien interpretiert sind, Königsberg 1821. Ὁ B. Thiersch εἶναι τῆς σχολῆς τοῦ Wolf, παραδεχόμενος δὲ ὅτι ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια διεδίδοντο ἄλλοτε ὡς αὐτοτελὲ ἄσματα ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ, μέχρι δὲ τῆς ἀναγραφῆς αὐτῶν διὰ τοῦ Πεισιστράτου καὶ μετ' αὐτὸν ἔπαθον πολλὰς ἀλλοιώσεις, ὑπολαμβάνει ὑποβολιμαία ἐκ τῆς Ὀδυσσεύς α 1-10 δ 3-20 ὁ 266-366 λ 567-629 ξ 185-383 π 23-154 222-342 ρ 96-185 τ 390-466. Ἐκ τοῦ τέλους τῆς Ὀδυσσεύς, ἣν ὁ Wolf καὶ ὁ Spohn, ὑπογράφοντες τὸ Ἀριστοφάνους καὶ Ἀριστάρχου, ἀθετοῦσι, παραδίδονται γρησίν τὴν σκηνὴν μεταξὺ Ὀδυσσεύς καὶ Λαέρτου Ω 212-380, ἣς τὴν γνησιότητα ὑποστηρίζει καὶ ὁ Kammer (die Einheit der Odyssee nach Widerlegung der Ansichten von Lachmann Steinthal, Köchly, Hennings und Kirchhoff dargestellt (1873) παρατηρῶν σελ. 740 κ.λ.), ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀπείληγεν ἡ Ὀδύσεια εἰς ψ 296. Προστίει δὲ τοῖς πολλοῖς ἐγγίνοντο αἱ ἰδίαι τοῦ Wolf διὰ τοῦ Franeson: Essai sur la question si Homère a connu l'usage de l'écriture et si les deux poèmes sont en entier de lui. Berl. 1818, εἰτα δὲ διὰ τοῦ W. Müller, τοῦ φιλιππίνος ποιητοῦ ἐκ Dessau, δημοσιεύσαντος τὸ 1824 βιβλίον ἐπιγραφόμενον Homerische Schule.

Τοιαῦτα περίπου εἶναι τὰ ἔργα τὰ μετὰ

τὴν ἐκδοσιν τῶν Οὐλοφείων Προλεγομένων ἐκδοθέντα, λίαν ἀνεπαρκῆ εἰς λύσιν τοῦ γαλεωπάτου προβλήματος τῆς φιλολογίας. Ὁ πρόλογος τῆς νῦν ἐκδόσεως τῆς Ἰλιάδος (1804)—ἡ ἐκδοσις τοῦ 1817 εἶναι ἀπλὴ ἀνατύπωσις—εἶναι τὸ τελευταῖον ἔργον τοῦ Wolf περὶ Ὀμήρου, ἐν αὐτῷ δὲ ὀδύρεται, ὅτι τὰ Προλεγόμενα αὐτοῦ ἡ δὲ ἐνοήθησαν ἡ παρενοήθησαν, οὐδεὶς δὲ κατεδείξεν αὐτῷ ἐπιστημονικῶς τὰς πλάνας αὐτοῦ. Καίπερ δὲ βιώσας μετὰ ταῦτα 20 ἔλα ἔτη οὐδὲν ἔγραψε περὶ Ὀμήρου, ἐν τινι δὲ ἀποδημίᾳ εἰς Γαλλίαν ἀπέθανε τὸ 1824 ὑπὸ τὸν νεφελώδη οὐρανὸν τῆς Provence· καὶ δυσκολῶς μὲν εὐρίσκει τις τὸν τάφον αὐτοῦ ἐν τῷ τῆς Μασσαλίας νεκροταφείῳ τῶν Δικμαρτυρομένων, ἀλλὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἶναι γνωστὸν πανταχοῦ ἐνθα ἡ φιλολογία ἀμυλᾷ.

III

ΟΙ ΠΕΡΙ ΤΟΝ LACHMANN

Ἡμίσηται ἐν ἑκατονταετηρίᾳ μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν Προλεγομένων ἐπεχείρησεν εἰς τῶν μεγίστων γερμανῶν φιλολόγων ὁ Carl Lachmann (1793—1851) νὰ λύσῃ τὸ ὑπὸ τοῦ Wolf τεθεὶς ζήτημα περὶ τῆς γενέσεως τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων. Ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ, ὅπερ ἐπιγράφεται Betrachtungen über Homers Iliad 1846—τὴν Ὀδύσειαν δὲν ἐπαρματεύθη—ἱερυνῶν τὸ ἰσοπερικύν μέρος τοῦ ὁμηρικοῦ ζητήματος καὶ παραθέλων τὴν Ἰλιάδα πρὸς ὁμοία φαινόμενα τῆς γερμανικῆς, τῆς ἀρχαίας γαλλικῆς καὶ τῆς ὀγκυαῖας ἰσπανικῆς ἐπικῆς ποιήσεως ἐπίστευεν, ὅτι ἀνεκάλυψε νόμον, καθ' ὃν ἀνεπτύχθη ἡ τῶν ποιήσεων ἀπάντων τῶν λαῶν, τοὺλάχιστον τῶν αἰσθησοπαλῶν. Ὁ χρόνος τῆς δημόδιος ἐπικῆς ποιήσεως πανταχοῦ παρήγαγεν αὐθιγὰ ἀπὸ τῶν ἀπὸ τῶν ποιημάτων, ἡ δὲ συναρμογὴ αὐτῶν εἰς ἀμφοτέρω καὶ ἐνῆκα ἐπὶ ἐγένετο ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις. Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἱερυνῶν τοῦ Lachmann περὶ τῆς νεβελουγγίῳ ποιήσεως ἦτο, ὅτι συνέκαιο ἐξ εἰκοσιν ἑκατοντῶν (κατὰ μέγα μέρος ἔργων διαφόρων ποιητῶν), ὅτι τὰ μὲν συνεπλήρουν ἀλλήλα, τὰ δὲ αὐτοτελὲ ἐπαρματεύοντο διάφορα τοῦ μύθου μέρη· ἐξετάζων τὴν Ἰλιάδα ᾗθελε νὰ ἴδῃ, ἂν τὰ ἄσματα τῆς μῆνης (τοῦ Ἀχιλλεύς) ἔπαθον μείζονα βλά-

θην τῶν νηλεογγυγίων καὶ ἂν ἡδύοντο νὰ διακριθῶσι τῶν λοιπῶν ὀβριαντέρων εἰσποιήσεων καὶ διασκευῶν. εὐρὺν δὲ ἐν αὐτῇ πολλὰς διαφωνίας ἐν τῇ διηγήσει καὶ ἑλλειψιν συνεγείας ἐνέβαινεν, ὅτι τοῦτο προήλθεν ἐκ τῆς ἐνώσεως αὐτῶν τῶν ἡρώων διαφόρων ποιητῶν ἀνευ προαίρετον συναρθείας ποιηθέντων ὑπερτον τὰ ἄλλα ταῦτα διεσκευάσθησαν, διεπλατύνθησαν καὶ ἔκκα της μακρᾶς στοματικῆς παραδόσεως πέριμν ῥωθήσαν πολλὰχρῶς, ὥς οὐ διὰ τῆς συλλογῆς καὶ διορθώσεως τοῦ Παισιστράτου κατεγράσαν ἐν τῇ νῦν αὐτῶν μορφῇ· οὕτω λοιπὸν ἡ συνλογὴ αὐτῇ τῶν ἡρώων, ἣν Ἰλιάδα καλεῖται, εἶναι ἔργον τοῦ Ὀνομαρχίτου καὶ τῶν ἐπειτῶν αὐτοῦ. Ταῦτα φρονεῖ ὁ Λάχμαννος διελίς τὰ μετὰ τὸν ἀποχωρισμὸν ὀβριαντέρων ἐβλημάτων ὑπελειθὲν ἀρχικὸν μέρος τῆς Ἰλιάδος εἰς δύο καὶ πέντε (1) ἀρχαία ἄσματα, ἅτινα πρότερον ὑποτίλην τεχνουργήματα διαφόρων ποιητῶν. ὡς ἐνώσεως μακρυνέστερος διασκευαστῆς πρὸς τὴν τελευταίαν βαφθίδας Σ—Ω κατεσκευάσας τὴν νῦν Ἰλιάδα. Τὰ πεντεκαίδεκα ἐκείνα ἄσματα ὁ εὐρυταίος τοῦ Λαχμάννου ὑπαδὸς Köchly ἐξέδωκε scholarum in usum ἐν Iliadis carmina XVI, Lipsiae 1864 προτάξας τὴν ὑπερήφανον ῥῆσιν «ἀνήτοι οὐδὲ ἰσχυρὸν ὄσφι πλέον ἥμισυ παντός». Ἐπόμενος κατὰ πάντα τὰ ἄλλα τῶν Λαχμάννου προσέθηκε τὴν τελευταίαν βαφθίδαν «Ἐκτορος λῦτρα» ὡς ἀρχικὸν ἄσμα. Τὰς ἰδίαις αὐτοῦ μετὰ σφοδρᾶς καὶ θητακῆς ἀναγίσεως τῶν ἐναντίων ἀνέπτυξεν ὁ Köchly ἐν ταῖς περιωμύσεσι αὐτοῦ dissertationes de Iliadis carminibus καὶ de Odyssee carminibus, αἵτινες εὐρύνονται νῦν ἐν τοῖς αὐτοῦ opusculis philologicis· ἡ θεωρία τοῦ Λαχμάννου ἐφαρμόζεται ὑπὸ τοῦ Köchly καὶ ἐπὶ τῆς Ὀδυσσεύσεως. Τὸ μῆγος τοῦ Λαχμάννου ὄνομα ὅσως μεγάλῃν βοήθειαν ἐπὶ τὴν κρίσιν τῶν λογίων καὶ τῇ θεωρίᾳ τῶν ἡρώων (Liedertheorie) ἐφαρμόσθη καὶ ἐπὶ τῶν

βαφθίδων Σ—Χ, ἅτινα ὁ Lachmann παραδίδεται ὡς ὄντων συνεχῆς, πρῶτον μὲν ὑπὸ τοῦ Ad. Holm ἐν τῇ διατριβῇ ad C. Lachmanni exemplar de aliquot Iliadis carminum compositione p. 20, εἰτα δὲ ὑπὸ τοῦ Mor. Schmidt ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ, ἑπὶ ἐπιγρηγεται Meletemata Homerica 1878 καὶ 1879. Ὁ δὲ Ὀμηρος, ὅτινι καὶ πρὶν ἀπεκρίθησαν κρίαι καὶ ὅσα ὑπὸ τοῦ Lachmann, κατίσθη ὑπὸ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἡρώασματα, ὅτινι καὶ ἐκ τοῦ συναρμυττειν (ὁμοῦ-εἶναι) τὸ ὄνομα ἐδόθη (1), ἑτέροις δὲ παρεδίδεσαν αὐτὸν

(1) Τὸ ὄνομα Ὀμηρος εἴρηται συντεθειμένον ἐκ τοῦ ὁμοῦ — ἄραν παρὰ Ilgen prof. ad Hym. Homeri p. X. Homeri nomen, si recte video, derivandum est ex ὁμοῦ et ἄρα, unde ὁμοῦν et ἄραρειν, occinere, succinere i. q. ἱπαιεῖν. Apud Hesiodum certe legimus: ρωνή ὁμοῦρεται. Et Hesychius ὁμοῦρεται interpretatur ὁμοῦρεται, ὁμοῦ λέγοντας, et ὁμοῦρεται, ὁμοῦρεται. Ὀμηρος ergo est, ut cum Ovidio loquar, per quem concordant carmina n. rvis, poeta, cantor, qui citharam pulsans ὁπὸ καλῶν ἑσθίων. Οὐδαμῶς μνημονεύον τὸν Ilgen ἀποδέχεται τὴν γνώμην τὴν ἐν Heyne καὶ μετ' αὐτὸν ἑτεροὶ πολλοί, Ὁ δὲ Welcke (Ep. Cycl. I. c. 114 κ.) παραγρημνεν, ὅτι τὸ ὄνομα Ὀμηρος σημαίνει τὸν συναρμυττειν εἰς τὸν ἀναπτύξαντα τὴν ἐπιτικὴν ποιήσιν ἐξ ἐπὶ τοῦ ἡρώος ἢ ἐν μετρίῳ ἐπικῶν ὅλκῳ, ἀφ' ὧν ἱπποκλῆς ἔχουσιν τεχνικὴν σύστασιν καὶ ἄρμονίαν, ὅπως ἀφ' ὧν μερῶν πρὸς ἄλληλα, παραβάλλει τὴν ποιητικὴν τὰ νῦν τελειότητα πρὸς τὴν ἀναπτύξιν τῆς πόλεως ἐκ κομποῦ αὐτῶν, ὡς καὶ οἰκίῳ· ἢ ἐκ προόδου αὐτῇ ἐγένετο ὁπὸ τῆς ἀφ' ὧν, ἥτοι ἐδόθη τὸ ὄνομα Ὀμηρος· μετ' αὐτὸν ἀνέστησαν καὶ ἄλλοι ποιηταὶ ποιήσαντες ἑκάστα ἑπὶ, ἀλλὰ οὐ συνέγροντο παρῶντες τὰ ὀνόματα τῶν ποιητῶν τοῦτων ὀνόμαζαν, ὡς ἐπὶ αὐτὸν κυριακᾶ ἦτοι ὁμοῦρεται· ἥτοι ὁ Vico διωκτὴρ ὁμοῦ καὶ ἄρα. Πλὴν ἀλλὰ αὐτομαρτορία αὐτοῖς ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ G. Curtius (de nomine Homeri commentatio, lio. Kil. 1855 καὶ corollarium, Kil. 1856) ἀποσπασμένη, διότι τὸ ὄνομα ἄραρειν νὰ τοῖντοῖται κατὰ τὰς ἐπομολογίας ταύτας ὁμοῦρεται· προφέρεται δὲ ὁ Curtius νέαν γνώμην ἀπαρμόζουσαν τὴν ἰδίαν τοῦ Müllenhoff, καὶ ἡ Ὀμηρος ἐφαρμόζει τὸν συνεγρῶν καὶ συλλέγοντα, τὸν γεμαντοῖ λαγόμενον Gehilfe, ἡ ἔστιν προσηγόμενον ἀλλήλους οἱ ποιηταὶ τοῦ γερμανικοῦ μεσαιωνοῦ, ὡς καὶ ἀλλοῖς, ὅπως ἐκ αὐτοῦ οἱ σύνθετον τινὰ (gilde) ἀποτελοῦντες ποιηταί, ὅστινες μετὰ ταῦτα προσέλαβον τὸ πατρωνυμικὸν Ὀμοῦρεται, ἐξ οὗ προέκυψεν ὁ ἐπώνυμος Ὀμηρος, ὁ πλαστοῖς ἀρχηγότης τοῦ γένους τοῦτου τῶν ποιητῶν. Οὕτως αὖ ἐφωλτοῖς (= καλοὶ ἀνδρες) ἐγένοντο Εὐμολοπίδας ἦτοι πλαστοὶ ἀπὸγονοι ἐνὸς Εὐμολπίου. Οὕτως ἐγγράφεται ὁ Beck τοῖς Αἰθαλῶσις, τοῖς Εὐμολπίδας, τοῖς Παμμοστίδας καὶ ἄλλα γένη μὴ ὑπάρχοντα· οὕτω δὲ κατὰ τὸν Curtius Ὀμηρος εἶναι ὁ λεγόμενος ἀρχηγότης τοῦ τῶν ἀοιδῶν γένους.

(1) Ὁ Lachmann μὲν τοῦς τῆς 17ης βαφθίδας διακρίνει 15 γνήσια ἄσματα, εἰτα δὲ τὰς βαφθίδας 18—22 ἀπομύει ἐν ποιῇ ἔχοντι πρὸ ὀβριαντῶν πολλὰ ἀρχαῖα ἄσματα· κατὰ τὸν Λαχμάννον αἱ βαφθίδαι 18—22 συμπενοῦσι πρὸς ἀλλήλας κατὰ τὴν ἑκτέσιν τῶν γεγονότων καὶ τὴν γλώσσαν, ὑπολειπόμεναι ὅμως τῶν ἄλλων κατὰ τὴν ποιητικὴν ἀξίαν ἀποτελοῦσιν ἐν μῆγος 16ον ἄσμα· ὡς 17ον ἄσμα θεωρεῖ ὁ Lachmann τὴν 23ην βαφθίδαν, ἥτις τὸ τέλος ἀπορρίπτει θαυμαζόν, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἐθεώρησεν, ὅπως ὅλην τὴν 24ην βαφθίδαν, καὶ τὸ μέρος οὗτο νόον.

ὡς ὁμηρον ἦτοι ἀντιπρόσωπον ποιητικῆς συν-
δύσεως.

Ἐξηγήσει δὲ οὐ Lachmann καὶ οἱ ὁπαδοὶ αὐτοῦ ὡς βοηθητικὸν καὶ διὰ καὶ ἀπαραίτητον μίσην πρὸς ὁρὴν κατὰ τὴν τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως τὴν ἔρευναν τῶν συγγενῶν φαινομένων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γερμανικῇ ποιήσει· «τοῦ σπουδαζόντος νὰ κατανοήσῃ τὴν οὐσίαν ἐκείνης (τῆς ὁμῆρ.) παραβλέπων ταύτην, λέγει ὁ Haupt (Opuscula I 245 κλ.), οἱ μὲντοι ἀποδιδόνουσι μάταιον». Ἐξιστασὶν ὅμως, ἂν ἡ λαμπρινὸς θεωρία περὶ τῆς γενέσεως τῆς νηϊτικῆς ποιήσεως ἐξ αὐτοπαράκτων ἡρώων εἰς ἀναμνησθέντος· εἰδημονεῖς πρώτης τάξεως, ὡς οὐ Uhlard καὶ οἱ ἀδελφοὶ Grimm, ἐναντιοῦνται, καὶ τὴν θεωρίαν τοῦ Λαχμάννου ἐρρωμενίσαντες, πλὴν δὲ τῶν ὁπαδῶν τῆς λαμπρινῆς σχολῆς, τοὺς ἀνεξάρτητους ἐρευνήτας παραδέχονται αὐτήν. Ὅθεν ἡ ἀξιολογία τῶν περὶ τὸν Λαχμάννον νὰ δοῦνται οἱ τὴν Ἰλιάδα ἐρευνῶντες ἐκ ταυταῦτα, ἀμνησθησίου ἀναλογίας καὶ νὰ παραδέχωνται αὐτῶν προτέρων τὴν γένεσιν αὐτῆς ἐξ αὐτοπαράκτων ἡρώων εἶναι ἄδικον. Περιοθῶς δὲ ὁ Lachmann, ὅτι ἡ ἀξία τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως δὲν ἐκτείνεται ἐν τῇ τεχνικῇ συντάξει τοῦ ὅλου, ἀλλ' ἐν τῇ ποιητικῇ ἐκείνου τῶν ἡρώων ἀξία ἐνέμεναι, οὐκ ἀποσπασματικῶς τὴν ἀλήθειαν τῆς ποιήσεως ταύτης κατανοήσας διὰ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν 15 ἐκείνων ἡρώων, ἀπὸν ἐκέρχεται πολλὰ λαμπρότερα ἢ τὴν Ἰλιάδα» (πρὸς Betrachtungen, σ. 86). Ἡ ἰδέα αὕτη θεωρεῖται ὑπὸ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ ὡς ἀξιόμαχος. Οὕτω λέγει ὁ Scherer «Ἐάν ἡ Ἰλιάς διὰ τῆς ἀρνήσεως ἐνταῖς ποιητικῆς συλλήψεως κατεστέρηται, ὁ Λαχμάννος ἀντικατέστησεν αὐτὴν διὰ σειράς δημοδίων ἡρώων, μικροτέρων μὲν ἔκτασιν, ἀλλὰ μείζονα ποιητικὴν ἀξίαν ἔχοντων». (Geschichte der deutschen Literatur, σ. 628). Ἀκριβέστερον ὅμως εἶναι, ἂν ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπογραφομένων τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦτον εἶναι μέγας. Καὶ ἐὰν τὸν μὴ ἐνορώοντων μετὰ τοῦ Schiller τὴν κυρίαν μελλόντων τῆς Ἰλιάδος ἐν τῇ ἀρμονίᾳ καὶ τῇ προσεκλήτῳ συναρθεῖς τῶν μερῶν αὐτῆς πολλοὶ δὲν θὰ ὁμολογήσουν, ὅτι ταῦτα τὰ ὑπὸ τοῦ Λαχμάννου διὰ τῆς ἀποσπαστικῆς ἐκ τῆς αὐτῶν συνεχείας καὶ διὰ τῆς ἀποκοπῆς τῶν αἰτιολογίων αὐτῶν ὑπολειφθέν-

τες. Περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Holtmann γενομένης ἐρευνῆς τοῦ ὁμήματος παραβλεπόντων πρὸς τὸ Ἰνδικόν Vyāsa ἢe Dantzer, die homerischen Fragen, σ. 13-33.

τα αὐτοπαράκτα τεμάχια κιντῶνται μείζονα ποιητικὴν ἀξίαν· τὸνναντίον καταφρονεῖται καὶ ἐνταῦθα τὸ ἀδύνατον τῆς συμφωνίας ἐπὶ αἰσθητικῶν ζητημάτων. Περὶ τῆς τεχνικῆς λοιπὸν ἀξίας τῶν Λαχμάννινων ἡρώων δὲν εἶναι χρεία μακροῦ λόγου. «Τὰ ἔργα τοῦ Lachmann, λέγει ὁ Wilamowitz (Homerische Untersuchungen, σ. 104) ἀπὸ τοῦ πρώτου μέχρι τοῦ 16ου δὲν ὑπῆρξαν, διότι δὲν ἠδύναντο νὰ ὑπάρξωσιν· ἔργα, τὰ ὅποια ποιοῦσι προὔπολεις, αἰτίνας δὲν ὑπάρχουσιν ἐν αὐτοῖς, ἔργα, τὰ ὅποια αἰτιολογοῦσι πράγματα, περὶ ὧν δὲν πρᾶγματεῦνται, εἶναι ἀποσπασματικά». Οὕτω τὸ Δ ἔργον τοῦ Λαχμάννου ἔχει τὴν ἀκόλουθον ὑπόθεσιν. «Οἷος προτείνει τοῖς ἐν τῷ χροστίῳ δαπέθῳ τοῦ μαγάρου αὐτοῦ καθεμένους θεοὺς νὰ παύσωνται τὸν πόλεμον, τοῦ Μενέλαου νικῆσαντος ἐν ἀγῶνι τὸν Πάριον· ἐπειδὴ ὅμως ἡ Ἥρα καὶ ἡ Ἀθηνᾶ σφόδρα τοῦθοσι τὴν καταστροφήν τῆς μητιπλῆς Τροίας χαρίζοντας αὐταῖς ἐπιτρέπει τὴν Ἀθηνᾶ νὰ παραπέσῃ τοὺς Τροῖας εἰς παράβασιν τῆς πρὸ τῆς μοναρχίας συναρθεῖσας συνθήκης. Ἡ Ἀθηνᾶ παρακινεῖ τὸν Λοκίων Πάνδαρον νὰ τοῦσιν κατὰ τοῦ Μενέλαου· τὸς πληγῆς δὲ αὐτοῦ διὰ τῆς βοηθείας τῆς Ἀθηνᾶς μὴ οὕσης καιρίας καὶ ὑπὸ τοῦ Μαχάονος εὐδὲς ἰατροποιήσας, ὁ Ἀγαμέμνων μίαν πνέον ζητεῖ ἐκδικασιν. Ἀμρότεροι ἡρώες αὐτοὶ βαδίζουσιν ἐναντίον ἀλλήλων· ὁ Λαχμάννος διέρχεται τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ παρακινῶν τοὺς ἡγήτορας τῶν Ἀργείων εἰς τὸν ἀγῶνα· ἀτάντες ἐκδηλοῦσι θάρρος καὶ προθυμίαν καὶ τέλος ὁ Διὸς ἡτοῖς, ὅστις εἰς ὅσον σὺν τῷ ἑσπέρῳ ἔλατο χαλκῶς, / δεινὸν δ' ἔβραχε γαλῶος ἐπ' ἐστῆσθαι ἀνάκτος / ὀρνυμένῳ ὑπὸ κεν ταλασπύρῳ, περ δῖος εἶλεν» (Δ 121). Ἐνταῦθα λίγη ἐκ λαμπρινῶν ἡρώων τοιούτων ὅμως ἔργα, ὅπερ ἀποπροτίθηται τὴν προτέραν διηγήσιν, ὑπονοῦν, ὅτι τὴν ἐπομένην ἀμφοτέρως καλῶς συνδέει ἀποσπαστικῶς ἐκ τῆς συνεχείας τῶν ἡρώων καὶ ἐποικίων ἀπὸ λύουσι πολλὰ τοῦ διαφέροντος καὶ δὲν δύναται εἶναι ἄλλο ἢ μέλος μείζονος ὅλου.

Καὶ ἐν δὲ ὑπῆρχον ἀρχικῶς τὰ 15 λαμπρινὰ ἔργα, καὶ τότε ἡ διασκευὴ τῆς νῦν Ἰλιάδος, οἷον παραδέχεται ὁ Lachmann, εἶναι ἀκατανόητος. Ἡ ὑπὸ τοῦ Λαχμάννου προϋποτιθεμένη ἐπιτροπὴ (ὑπὸ τοῦ Πεισιπλάτου κατασταθεῖσα) τῶν διασκευαστῶν δὲν ἠρεσθῆναι μόνον εἰς τὴν ἀποκοπὴν περιττῶν καὶ προσθήκην ἀπείρων συμπληρωματικῶν τεμα-

χίων, ἀλλὰ διεμέλισε πολλὰ ὥς καὶ τὰ ἀρχέγονα αὐτοτελή ἄσματα εἰς τεμάχια, ὥπως ἐμβάλη ταῦτα εἰς διάφορα μέρη τοῦ ὑπ' αὐτῆς συρροέντος ἔπους, καὶ διὰ τῆς ἐκλείψεως διασῶν ἀσμεριῶν καὶ ἀντιρῶσεων ἀποτελίσῃ ἐν ὅλῳ συνεχὲς καὶ ἑνιαῖον· ἀλλὰ μετὰ τοιαῦτα θύει, ἐγγειρίσεις καὶ σπουδαίας μεταβολάς πᾶσι λυσιμύθεα ἡμεῖς σήμερον οὐ μόνον νὰ ἀναγνώρισαι, ἀπαντὰ τὰ ἀρχαῖα ἄσματα ἐν τοῖς γενικοῖς αὐτοῦν τεκμηρίοις, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀποκαταστήσω, ἐν αὐτῇ ἐν τοῖς καθ' ἑκάστον, τὸ δὲ θαυμαστόν ἐστιν, πῶς ἡ διασκευὴ αὐτῇ ἡδύνατο νὰ ἐκβάλῃ, ἐν παντός τοῦ Ἑλληνικοῦ τὰ τίως γνωστὰ αὐτῶν ἄσματα καὶ ἐκλείψῃ αὐτὰ ἐκ τῆς μνήμης τῶν ὁμοίων, εἰ καὶ ἡ πόλις, ἐν ἣ ἐγένετο ὁ νεωτερισμὸς οὗτος, δὲν ἐπράτεινε τότε οὔτε πολιτικῶς οὔτε φιλολογικῶς· Ἡ γνώμη αὐτῇ θὰ ἐρρίκνεται πικρῶν, ἐὰν ἀπεδεικνύετο ἀληθὲς, ὅπερ οἱ περὶ τὴν Wolf καὶ Lachmann παραδέχονται, ὅτι ὁ ἑλὰδὴ πρὸ τοῦ Πεισιστράτου τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα οὔτε ἴσταν καταγεγραμμένα, οὔτε εἶχον ἡν μορφήν ἔχουσι νῦν (1). Ἐν τοῖς ἑμπροσθεῖνις ὅμοις διδιδόλωται, ὅτι ἡ εἰδήσις αὐτῇ ἐνεκα ἐκωτερικῶν καὶ ἐσωτερικῶν κριτικῶν λόγων εἶναι μύθος.

Ὅτι ὁ Πεισιστράτος, λέγει ὁ Grote (History of Greece II, 203—216), ἠθέλησε νὰ περιστελῇ τὴν αὐθάριαν τῶν βασιλέων καὶ διορθώσῃ τὰ εἰς τὸ κείμενον τοῦ Ὀμήρου παρεστέρησαντα σφάλματα, ὥπως λαμπρύνῃ τὴν ἰορτὴν τῶν Παναθηναίων διὰ τῆς ὅσων ἐνεστὶν ὁρῆσις ἀπαγγελίας τῶν μεγίστων καὶ τι-

(1) №6. Betrachtungen über Homers Ilias σ. 31-34· ἐν σελίδι 33 λέγει ὁ Λαχμάνος: Sollen wir aus blinder Ehrfurcht vor dem Alterthum, unser Gefühl und unsere Gründe lägen strafen, und einer nur auf aller, aber auf keinen Beweis, gestützten Annahme zu Liebe eine erforschte und begründete Thatsache verwerfen? es ist hier Nichts heiliges, keine Rechtgläubigkeit, die von der stolzen Höhe des sicheren Wissens herab gräbelnden Frevel und Entweihung beklagen dürfte! also Gründe wider Gründe! aber kein wehklagen, und kein Anathema! Ἐν αὐτῇ ἑμπροσθεῖνι ἀποφάνεται ὁ Lachmann σελ. 76 (Betrachtungen): Doch ich komme mir bald lächerlich vor, wenn ich noch immer die Möglichkeit gelten lasse, dass unsere Ilias in dem gegenwärtigen Zusammenhange der bedeutenden Theile, und nicht bloss der wenigen bedeutendsten, jemals vor der Arbeit des Pisistratus gedacht werden sei.

(Ἑλλ. Φιλολ. Σύλλογος, Εἰκοσιπενταετηρίδα.)

μωστῶν ποιημάτων, τοῦτο εἶναι δυνατόν καὶ θὰ ἤρμοζεν εἰς τὸ ἄξιωμα αὐτοῦ· ἀλλὰ διὰ ποῖον λόγον θὰ ἐποίει τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας μεταβάσεις, προσθήκας καὶ λοιπὰς μεταβολάς, ἃς παραδέχεται ὁ Lachmann, ὅπως 15 τίως πασίγνωστα μικρὰ αὐτοτελή ἄσματα, ἅτινα οἱ βασιλεῖς ἀπήγγελλον καθ' ἑκάστον καὶ ὁ λαὸς ἦτο συνειθισμένος νὰ ἀκούῃ καθ' ἑκάστον, ἐνώσῃ εἰς ἓν ὅλον, τὴν νῦν Ἰλιάδα; Τοιοῦτος νεωτερισμὸς θὰ ἀπεδοκιμαζέτο ὑπὸ πάντων ὡς ἀλλόκοτος· καὶ ἐὰν δὲ εἰς Ἀθήνας εἰσῆγγοτο ἡ συλλογὴ αὐτῇ διὰ τῆς αὐθεντίας τοῦ Πεισιστράτου, πάλιν εἶναι ἀπίθανον, ὅτι οἱ βασιλεῖς καὶ ὁ λαὸς ὅλης τῆς Ἑλλάδος χάριν τῆς συλλογῆς ταύτης θὰ ἀπετίθεντο τὰς μέγας τοῦδε συνηθείας αὐτῶν ἄλλως τε τῶν Ἀθηναίων μὴ ἔχουσιν, ὡς εἴρηται, τότε τὴν δύναμιν, ἣν ἐκτήσαντο κατὰ τὴν ἐπομένην ἑκατονταετηρίδα (1). Καὶ ἐὰν δὲ πιστεύσωμεν, ὅτι ἡ συνήθεια τῆς Ἰλιάδος ἐγένετο ἐξ αὐτοτελῶν τῶν ἀρχαίων τεμαχίων, πάντως ἐπὶ Πεισιστράτῳ δὲν ἔγινε τοῦτο, ἀλλὰ κρίνεται βέβαιον, ὅτι τὰ ποιήματα ταῦτα εἶχον κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ἢ καὶ σήμερον ἔχουσιν μορφήν. Ἡ γένεσις ἔπους διὰ τῆς συνθέσεως αὐθιγῶν ποιημάτων θὰ ἦτο δυνατόν μόνον ἐν ἀρχαίοις χρόνοις τῆς δημόσιας ἐπικῆς ποιήσεως, ὅτε δὲν ὑπῆρχον ἀναγνώσεις καὶ κριτικαὶ ὅσοι μᾶλλον ἀνεβάλλετο ἡ γνώσις τῶν ποιημάτων τούτων, τόσο δυσχερέστερον ἦτο νὰ κατορθωθῇ λήθῃ τῆς προτέρας αὐτῶν μορφῆς καὶ νὰ γανθῇ τὸ νέον συμπλήρωμα ὡς ἀρχαῖα ἐνότης. Τοῖς αἰετοῖς καὶ βασιλεῖσι τῆς 9ης, καὶ 8ης ἑκατονταετηρίδος ἦτο ἐυκαλεῖς ἡ ἐνωσις αὐτῇ· ἀλλὰ ἐὰν μέχρι Πεισιστράτου ἀντὶ τῆς Ἰλιάδος ἴσταν γνωστὰ τὰ 15 αὐτοτελή ἄσματα τοῦ Λαχμάνου, τότε οὐδέμια συναρμογὴ καὶ ἐνωσις θὰ ἡδύνατο νὰ καταστρέψῃ τὴν ἐπὶ ἑκατονταετηρίδας ἰδραυθεῖσαν συνήθειαν τῆς ἀπαγγελίας αὐτοτελῶν ἄσμάτων. Τέλος δὲ εἶναι ἀπίθανον, ὅτι ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια δὲν θὰ διέσωζον ἔχρη νεωτέρων χρόνων, ἐὰν ἡ νῦν μορφή αὐτῶν εἶναι ἀνυπόθετον ἔργον τοῦ Πεισιστράτου. Κατὰ τὰς δύο πρὸ τοῦ Πεισιστράτου ἑκατονταετηρίδας ἐγένοντο αἱ μέγι-

(1) Πολιτικὴν δύναμιν δὲν εἶχον τότε αἱ Ἀθῆναι μετὰ τῆς Αἰγίως καὶ τοῦ Ἀργεῖος· ἡ Σπάρτη ἦ αἱ Συρακοῦσαι εἶχον πολλὰν μετὰ τὸν ἰσχυρὸν ὠκεῖον· οὐδὲν γινώσκον εἶχε διαπράξῃς τότε ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων· οὐδὲν εἶναι γνωστόν, ὅτι κατὰ τὴν ἐποικίαν ἑκατονταετηρίδα ἤμικεν ἐν Ἀθήναις τὸ δῆγμα, ἡ ἡγεμονία καὶ ἡ φιλοσοφία.

σταί θρησκευτικά καὶ πολιτικά μεταρρυθμίσεις καὶ μεταβολαὶ ἐν Ἑλλάδι, ἡ εἰσαγωγή τοῦ νομίσματος, ἡ διάδοσις τῆς γραφῆς καὶ ἀναγνώσεως, ἡ ἐνδύσεις τῆς τυραννίδος, τῆς δημοκρατίας, τοῦ ἀμφικτυονικοῦ συνεδρίου, ἡ μεταβολὴ θρησκευτικῶν ἰδεῶν κτλ. ἀλλὰ καὶ ἡ γλώσσα ἐγένετο κατὰ τὰς δύο ἐκείνας ἐκαιστοταστέρως ἀλλοία. Καὶ εἰν δὲ πιστεύομεν, ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ Παισιστράτου ἀπέκρυψε πανταχοῦ πᾶν ἴχνος τῆς παιδείας καὶ τῶν γνώσεων τῶν χρόνων αὐτῆς, πῶς ὅμως εἶναι πιθανόν, ὅτι ἐμνησάτο πιστότατα γλώσσων καὶ μέτρων τῶν ἀρχαίων ἐκείνων ἡμέρων. Ἡ ἐπιτροπὴ τοιαύτης ἐμνήσεως προὔπων ἄκριβειστάτην γνώσιν τῆς διαφορᾶς μετὰ τῆς τότε καὶ τῆς προτέρας γλώσσας, ὅπερ ἐπὶ Παισιστράτῳ ἦτο ἀδύνατον· οὐδ' ὅμως ᾔδοντες ἡ κριτικὴ τοῦ Παισιστράτου νὰ μνησθῶν αὐτὴν ἐν ὁράσει τῶν ἀρχαιοτάτων ἰώνων ποιητῶν, καὶ νὰ μὴ δυνάμεθα νὰ διακρίνομεν τὰς συμπεριφορὰς αὐτῶν ἀπὸ τῶν γνησίων τῆς ποιήσεως ἡμερῶν, διότι αἱ γλωσσικαὶ καὶ μετρικαὶ ἔρουναι, αἰτίαις μέχρι τοῦδε ἐγένετο περὶ τῶν ἐμφαντικῶν ποιημάτων, ἀπέδειξαν, ὡς ἐμπερσθέν διδύλωται, ὅτι δύσκολος εἶναι ἡ διάκρισις τεμαχίων νεωτέρων τῶν ἀρχαίων κατὰ πολλὰς ἐκατονταεστηρίων.

Μεῖζονας δὲ τῶν συμπερασμάτων τοῦ Ἀλφμάννου ἀπορίας παρέχει καὶ ἡ μέθοδος αὐτοῦ. Ἦδη ὁ J. Grimm παρητήρησεν, ὅτι κατὰ τῆς κριτικῆς τοῦ Ἀλφμάννου περὶ τῆς Ἰλιάδος καὶ τῶν Nibelungen δυνατόν τις νὰ ἀντιπῇ, ὅτι ἀνευ λόγου ἀπογρῶντος παρεδίδετο ὁ Lachmann μεγάλην τελειότητα τοῦ ἀρχαίου ἔπους, ἥτις κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δὲν ἔαυτο ἔχον· ὁ ὅμοιος ἄλλοις τιμωτάτης ἀνθρωπίνους ἔργους φέρει καὶ ἡ ἐπικὴ ποίησις Ἑλλείψεως, θαυμάζοντες δὲ τὴν μεγάλην αὐτῆς δύναμιν, ἣν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐμποιεῖ, δυναμὴν νὰ ἀρροπιοῦμεν περὶ τῶν ἐν αὐτῇ ἀπαιτωσῶν ἀνωμαλίων. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεμία γλώσσα εἶναι ἐντελής ὅμοια, διὰ τοῦτο λέγοντες, ὅτι καὶ ὁ Όμηρος πολλὰχοῦ τῶν ποιήσεων αὐτοῦ ἐνίσταται, ἀρεσκόμεθα μᾶλλον παραδεχόμενοι τοιαύτην ἐξήγησιν, ἡ ὅτι τὸ πῦρ τῆς ποιήσεως ὃν ἀπέβητο ᾗδοντο νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν γλώσσαν τοιαύτας ἀτελείαις. Ὁ λογιζόμενος τοῖς πρὸ τῆς Τροίας μαχομένοις ἥρωσι τὰς ἡμέρας τῶν μαχῶν καὶ τῇ Kriemhild τὰ ἐπὶ τῆς ἡλικίας αὐτῆς κινδυνεύει διὰ κριτικῆς ἀθετήσεως δυναμένης νὰ καταστῇ ἀτελειότητι νὰ ποιῇ ἔργον Σίσυρου» (Rede

auf Lachmann. Klein. Schriften I, 156 κί.). Πόσον ἀσφάλτους διαφωνίας ἐθεώρησεν ὁ Lachmann ἱκανῶς εἰς παραδοχὴν τῆς διαφορᾶς ἀρχαίας καὶ νεώστεας ἡμέρων, ἀποδεικνύει τὸ εἰς τὴν παραδείγμα. Ἐν τῷ ᾗδῳ μνημονεύοντι τετάρτῳ ἔσχατι ὑπομνημαίνει ὁ Ἀγαμέμνων τὴν πρὸ τῆς μονομαχίας τοῦ Πάριδος καὶ Μενέλαου συναφθεῖσαν συνθήκην, τὸν ὄρκον, τὰς θυσίας, τὰς σπονδὰς τῶν θεῶν καὶ τὴν διὰ τῶν χειρῶν ἐπικύρωσιν τῶν συμπεριλαμβανένων (δεξιῶν, αἰς ἐπιπίμπω). Ἐν τῷ τρίτῳ ὅμως ἔσχατι μνημονεύονται αἱ τρεῖς πρώται πράξεις, ἡ δὲ διὰ τῶν χειρῶν ἐπικύρωσις ἐλλείπει. Ἐν τῷ τρίτῳ ἔσχατι δηλοῦται ἡ παράβασις τῆς συνθήκης διὰ τῆς ῥήσεως (στ. 107) «ἄρκαα δηλήσθηται» ἡ (299) αὐτῇ ὅρκα πημνείαν», ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ πάντοτε διὰ τῆς ῥήσεως «ὕπερ ὅρκα δηλήσασθαι» (στ. 67, 72, 236, 271). Ἐκ δὲ τούτων τῶν μικροσκοπικῶν διαφορῶν περὶ τὰς λεῖξεις συνεπέρασεν ὁ Lachmann (σελ. 19 τῶν ἐκτὸς Betrachtungen) δύο διαφορὰς ποιητικὰς τῶν δύο τούτων ἡμερῶν. Τῇ Ἰλιάδι δὲν ἐλλείπουσι βεβαίως πραγματικαὶ ἀντιπράξεις. Ὁ ἡγήτωρ τῶν Παρλαγόνων Πυλαγῶνις φρονεῖται κατὰ τὴν βαψφιδίαν E, 576 κί. ὑπὸ τοῦ Μενέλαου

ἔθα Πυλαγῶνις ἑλάντη ἀτάλαντος Ἄρρω
ἀρχὸν Παρλαγόνων μεγαθύμου, ἀποσταύων.

κατὰ δὲ τὴν βαψφιδίαν N, 656 κί. τέσσαρας ἡμέρας μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ κλαίον ἀναστρέφεται ἐν τῇ κηδείᾳ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀρπυγιάδος φρονεῦντος (N, 643) ὑπὸ τοῦ Μηρμίου

τὸν μὲν Παρλαγῶνις μεγαλότερος ἀμυρίπνοτος
ἐς ἄρρον δ' ἀνίσταται ἄρρον προτὶ Δίον ἱερὸν
ἀρχόμενος μετὰ δ' οὐ σὺν πατρί καὶ δάδραυ λείβων,
ποιῶν δ' οὐ τίς τις πρὸς ἐλγόντο τεύχεοςτος.

Ὁ Ζηνόδοτος ἀνέγνωσεν ἐν E 576 Κυλαμένην παραδεχόμενος ὅτι ἀρχόντας τῶν Παρλαγόνων ἕνα Κυλαμένην καὶ ἑτερον Πυλαγῶνι καλούμενον, ἑτερος δ' ἀρχὴν ἐν βαψφ. N, 657 ἐνέβηκεν οὐ ἀναγινώσκων ἀρχόμενος μετὰ δ' οὐ σὺν πατρί ... (=μετὰ αὐτοῦ δὲν ἐπορεύετο ὁ πατὴρ ἀπολλυμένων ἡδῶν). Ὁ μεταρράνης ὁ Βυζάντιος ἀθετεῖ τοὺς στίχους (N, 658—659), ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Ἀρίσταρχος ὅστις ὑπερμαχῶν καὶ τῆς φερόμενης γραφῆς λέγει· «εἰ δὲ μένειν αἱ στίχοι οὗτοι, νοσητέον ἡμῶν μιν εἶναι», νομίζων, ὅτι ὑπῆρχον δύο ἀρχόντες τῶν Παρλαγόνων ὀνομαζόμενοι Πυλαγῶνις, ὧν ὁ εἰς φρονεῖται E, 576, ὁ δὲ

ἑτερος εἶναι πατὴρ τοῦ Ἀρπαλιάνου· ἐξετάζων δὲ τὴν διαφωνίαν ταύτην ὁ Ἀρίσταρχος συνέλεξεν ἅπαντα τὰ κύρια ὀνόματα, ὡς ἀναγράφονται ἐν τοῖς σχολίοις εἰς βιβλ. Ν. 643. καὶ ὁ Christ (Homer oder Homeriden σ. 91) περιγράφει τοὺς στίχους (Ν. 658—659) ὡς ἄλλος. Τοιαύτας δὲ διαφωνίας (1) ὑπολαμβάνουσιν οἱ ἑσώτεροι, οἷον ὁ Christ (N. Jahrb. für Philol. 1881 σ. 145—160) οὐ μόνον προσθήκας τῶν βιβλίων, ἀπαγγελλόντων καθ' ἑκάστον τὰ ἔσχατα, καὶ μὴ ὑποβουμέναν τοιαύτας διαφωνίας, ἀλλὰ καὶ ὡς σφάλματα τοῦ ποιητοῦ, διότι οὐ μόνον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, οἷον τῷ Βεργίλιῳ, ἀλλὰ καὶ τοῖς μεγίστοις τῶν νεωτέρων ποιητῶν εὐρήνται γράμματα, ἐν οἷς οἱ ποιηταὶ ἐπιλαμβάνοντο μὲν πρὸς τὴν προσηγορίαν ἀντιγράφουσι πρὸς ἑκαστὸν. Ὁ Ἄγγλος Mure ἐν critical history of the language and literature of ancient Greece I. 512 ἀπέδειξε πλῆθος τοιούτων διαφωνιών καὶ παρ' ἄλλοις ποιηταῖς. Ἐν Βεργίλιῳ Αἰνείαδ. 2,567 κί. παρίσταται ἡ Ἑλένη κρυπτομένη μετὰ τὴν ἔλθωσιν τῆς Τροίας διὰ τὸν ῥόβον τοῦ Μενέλαου καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ἐν ᾧ κατὰ 6,511 κί. παρίσταται ὡς κρυφαὶ βοήθους τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν ἔλθωσιν τῆς πόλεως, ὁ ἵππος εἶναι κατὰ 2,16 ἐκ ὕλου πύκνης, κατὰ δὲ 2,112 ἐκ σπινδάλινου καὶ 2,186 ἐκ δρυὸς πεποιημένος· κατὰ τὸ βιβλίον 2,781 ἡ σκιά τῆς Κρεούσης ἀγγέλλει τῷ Αἰνείαδ. ὅτι Ἑσπερία θὰ εἶναι ἡ νέα αὐτοῦ πατρίς, ἀλλ' ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ ὁ εὐσεβὴς ἥρωας εἶναι incertus quo fata ferant· ἐπὶ δὲ πρὸς τοῦτοις παρανοεῖ καὶ τὸν χρυσὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ὥστε νομίζει, ὅτι ὁρᾷται νὰ καταπλέσῃ εἰς Κρήτην. Κατὰ τὸ πρῶτον βιβλίον 50 κί. ὁ Αἰνέας κλείει τοὺς ἀνέμους καὶ ἀπολύει αὐτούς, ἀλλὰ κατὰ 4,245 παρίσταται ὁ Ἑρμῆς κινῶν αὐτούς διὰ τῆς μάδου.

Περὶ τοῦ Δάντου γράφει ὁ Hartwig Floto (1858) ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ ὅπερ ἐπιγράφεται Dante Alighieri, sein Leben und seine Werke σελ. 128. 129: «Αἱ σκιάι ἐν τῷ Ἄδῃ ἔχουσιν ἅπαντα βραγχώδη καὶ ἥσυχον φωνήν· ἐπὶ ὁ Δάντης εἶναι ἐν τοῖς ζώσιν, ἀναγνώριζουσιν ἐν τῇ ἰσχυρᾷ αὐτοῦ φωνῇ (18,

52), ἀλλ' ὅμως αἱ σκιάι αὐταὶ δύνανται νὰ ἔλθωσι, νὰ ὤρουνται, νὰ ὀλακτώσιν. Ὁ φίλος τοῦ Δάντου Casella εἶπε οὕτω καλῶς, ὥστε πάντες οἱ ἀκούοντες τέρπονται ἐπὶ τῷ ᾄσματι αὐτοῦ· τὰ σώματα τῶν σκίων εἶναι οὐκ νεφελώδη, ὥστε ὁ ἥλιος διέρχεται δι' αὐτῶν. Ὁ Δάντης ἐν τῷ τρίτῳ τῆς Κολάσεως κύκλῳ περιπατεῖ ἐπὶ πεδίου, ἐνθα κατὰκτανται ἁμαρτωλοὶ, διερχόμενος ἀκωλύτως διὰ τῶν σωμάτων αὐτῶν, ὥσπερ ἡ ὁδὸς ἦτο ἐλευθέρα· καὶ ὅμως αἰσθάνονται αἱ σκιάι αὐταὶ κρῶς καὶ θάλλος καὶ πληγὰς καὶ ἄλλους τῆς Κολάσεως βασανισμοῦ· ἐνὶ δὲ τῶν τοιούτων ἁμαρτωλῶν ἀποσπᾷ ὁ Δάντης τὴν κόμην. Ἰδὼν ὁ Βεργίλιος ἐν τῷ Καβαρτέρειῳ τὸν συμπολίτην αὐτοῦ Sordello περιπύσσει αὐτόν· περαιτέρω ὅμως ὁ Στάτιος θέλει νὰ ψάσῃ αὐτοῦ τὸ γένειον, ἀλλ' ὁ Βεργίλιος ὑπομνηματίζων αὐτὸν τὸ ἀδύνατον. Ὁ Dante θέλει νὰ ἐναγκαλισθῇ τὸν ῥίον αὐτοῦ Casella, ἀλλὰ δὲν δύναται· τοῖς ἐπιγεμρεῖ, ἀλλ' οἱ βραγχίονες ἐκαστοὶ ἐκπνέονται διὰ τῆς σκιάς κρούουσαι τὸ στήθος αὐτοῦ· ὑπὸ τοῦ Βεργίλιου ὅμως βαστάζεται ὁ Dante ἀνεμὸν μάγιστον· ὅμοια παραδειγματίζοντα ὁ μνημονὸν dormitatorum συνήθριον ὁ Mure ἐν τῷ Walter Scot, παρὰ δὲ τῷ Don Quixote τοῦ Cervantes εὐρήνται τοσαῦται διαφωνίαι, ὥσας ὅμοι τις λογιζομένη δὲν εὐρίσκει ἐν Τάβλ. Ὀδοσσιῇ καὶ Αἰνείαδι. Ὅμοια dormitatoribus παρὰ Goethe ἀπεδείχθησαν ἐν τοῖς Blättern für litt. Unter. 42, N° 129 σελ. 514, καὶ δὲ Σαίξπηρῳ ὑπὸ Düntzer Pädag. Reym B. 49. 1858. σ. 105. Ζήτημα δὲ εἶναι, ἂν ἐπ' ἄρχῃσιν ἐπὶ καὶ ποιητὰ ἀπληραγμένοι τοιούτων ὀνημάτων διαφωνιών· ὁ Lachmann διαρρηξίεται τοῦτο περὶ τοῦ γερμανικοῦ ποιήματος Parival, ἀλλ' ὁ ποιητὴς τοῦ ποιήματος τούτου Wolfran διεκένεσε χάριν τῶν Γερμανῶν διὰ γαλλικὰς ποιήσεις, ὥστε δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ παντάπασι πρῶτος τοῦ ποιητῆς.

Ὁ δὲ Lachmann ἔφρανε, ὅτι τοιαῦτα σφάλματα ἤδυναντο νὰ προέλθωσι μόνον ἐκ ποιητῶν, οὓς ἡ ἰδέα, ὅτι ἤδυναντο νὰ μεταχειρίζονται γραπτὰς ἐξιστορήσεις, καθίστα ἀμερίμους· παρὰ τοῖς ἀκούσι δὲν ἐπικύει χρῆσιν ἀμοιρούντων τοῦ μίτου τοῦτου τῶν ἀναγγραφῶν ἦτο κατ' ἀνάγκην ἡ ἀκρίβεια τῆς διηγήσεως μεγάλη μὴ ἐπιτρέπουσα αὐτοῖς μηδὲ τὴν ἐλαχίστην ἑλλειψιν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτου τεθέντος οὐδαμῶς ἐπιτεταί ἐκ τῶν ἑλλειψέων τῆς συμφωνίας καὶ τῆς συνεχείας ἐν τῇ Πλιά-

(1) Συλλογὴν τοιούτων διαφωνιών εὐρίσκει τις παρὰ τῇ Πλιάδῃ τοῦ Faesi (ἐν τῇ εἰσαγωγῇ αὐτῆς σ. 7) μετὰ δικαιολογίαν παρατηρήσεων. Πρὸς καὶ Karl Frey (Homer 1881. Bern) καὶ τοῦ αὐτοῦ διατριβὴν ἐν Jahrb. f. clas. Phil. 1883 σ. 733.

δι' αὐτὴν καὶ τὴν διὰφορον γένεσιν τῶν μερῶν, ἐν οἷς τοιαῦται ἐλλείψεις ἀπαυτῶσιν· ἐν τῇ ὁμηρικῇ ποιήματι πρὶν ἢ καταγραφῇσι διεδιδόντο ἐπὶ μακρὸν χρόνον κατ' ἀρχὰς μὲν ἀποκλειστικῶς, βραδύτερον δὲ συνθητικῶν διὰ στοματικῆς παραδόσεως, τότε ἡ διακρίσις τοῦ περιεχομένου αὐτῶν δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ ἀεὶ ἀλάτῃ καὶ κατ' ἀνάγκην ἐπὶ τῇ ταραχῇ καὶ σύγχυσις τῆς ἀρκυῶς ἀμέμπτου ἀρμονίας, ἐν τοιαύτῃ ὑπῆρχεν ἕνεκα τοῦ μεγέθους τῶν δύο ἰσῶν συνθηῶν ἐρρασιμώδους, ὡς εἴρηται, περικαπαί τινες, ἀναμφιδόλως δὲ προσεπαθόντες ἐρρασιμώδους νὰ ἀφελῶσιν αὐτὰς τὸν γραμμῆσιν ἀποσπασμάτων καὶ καταστάσεων αὐτῶν ὑποτιθέσιν καὶ σχετικῶς ἀπρητισμένον ὅλον ὁμοειδῶς φροντίζοντες, ἀν' αἱ γενόμεναι μεταβολαί, προσθήκαι καὶ ἀφαιρέσεις ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν τῇ ἐσχάτῃ περιουσίᾳ τούτων συνθηδὸν πρὸς τὴν λογικὴν ἀληθειάν τοῦ ποιήματος. Πλὴν δὲ τούτων ἡμεῖς ἡ ὁμηρικὴ ποιητικὴ ποιεῖται πολλὰ καὶ ἐν ἡμεῖς περιστάσει χρῆσιν τῶν αὐτῶν τυπικῶν ὡσεὶ καὶ στίχων, παρεσιδὼν πολλὰ κατὰ τοὺς νεωτέρους κριτικούς καὶ ἄποτος ἐπισφῶρις τῶν αὐτῶν ῥήσεων, στίχων καὶ εἰκόνων. (Ὑποκρί, 'Οδυσσεύς B 230-234

μή τίς ἐτι πρόβρον ἀγανὸς καὶ ἥπιος ἔστω
σηκητοῦρος βασιλεὺς, μή τίς φρονίσι αἰσιμα εἰδώς,
ἀλλ' αἰν' χαλκίπες τ' εἴη καὶ αἰσίδα βέλτοι,
ὡς οὐ τίς μὲνεται 'Οδυσσοῦς βέλτοιο
λαῶν, οἷον ἄνασσει, πατὴρ δ' ὡς ἥπιος ἦρι.

ἔχουσιν οἱ στίχοι καλῶς ἐν τῷ στόματι τοῦ Μέντορος ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας τῶν 'Ἰθακησίων· ἀλλ' ὅμως τοὺς αὐτοὺς στίχους ἐπαναλαμβάνει καὶ ἡ 'Ἀθηνᾶ ἐ 8-18 ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν θεῶν. 'Ἠδὲ ὁ 'Αριστοτέλης ἐν τῷ ποιητ. κ. 25 θεωρεῖ τὴν ἀρχὴν τῆς Δωλονείας (K)

'Ἄλλοι μὲν παρὰ νηυσὶν ἀρστήθη Παναγαῖον
αὐθὺν παννύχῃ μαλακῇ διδμημένον ὕπνῳ

κακὴν ἀντιγραφὴν τῶν πρώτων στίχων τῆς δευτέρας ραψωδίας· ἐπεὶ ἀντιγραφὴ εὐρεται καὶ ἐν Γ' 445-8

πρὶς μὲν ἔπειτ' ἑπύρουσι ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς
ἔρχετο γαλήνῃ, πρὶς δ' ἦρα τήφει βαλίων·
ἀλλ' ὅτε δὴ τὸ τέταρτον ἐπίσσυτο δαίμον ἴσος,
θεῖα δ' ὁμοκλήσας ἔπειτα περὶ τὴν προσέδα

ἐν τῇ ραψωδίᾳ E 436-9.

πρὶς μὲν ἔπειτ' ἑπύρουσι κατακείμενοι μεναιάνῃ,
πρὶς δὲ οἱ ἐντυφλίζετο φρεσὶν ἀπὸ πῦρ 'Απόλλων

ἀλλ' ὅτε δὴ τὸ τέταρτον ἐπίσσυτο δαίμον ἴσος,
θεῖα δ' ὁμοκλήσας προσέφη ἑκάεργος 'Απόλλων.

Τολμηροτέρα δὲ φαίνεται ἡμῖν ἡ γνώμη τῶν ἐν τῶν νεωτέρων προσκρουόντων εἰς τὴν ἐπαναλήψιν τῆς αὐτῆς εἰκόνος. 'Εν X 210-214 ὁ Ζεὺς «τίταινε χροῖσαι τάλαντα»

ἐν δ' ἔτιθι δύο κῆρες ταυληγέας θανάτοιο,
τὴν μὲν Ἀχιλλεύς, τὴν δ' Ἑκτορος ἱπποδάμοιο,
ἔκει δὲ μέσσα λαβὼν· βέπε δ' Ἑκτορα αἰσῖμον ἦμαρ,
ἥχητο δ' εἰς Ἄλφειον, λίπον δὲ ἰ Φοῖβος 'Απόλλων

προσκαρῶνται δὲ πολλοὶ τῶν νεωτέρων, ἐν καὶ ἐν Θ 69-72 ἐπαναλαμβάνεται ἡ αὐτὴ εἰκὼν

καὶ τότε δὴ χροῖσαι πατὴρ ἔτιταινε τάλαντα,
ἐν δ' ἔτιθι δύο κῆρες ταυληγέας θανάτοιο,
Τρώων θ' ἱπποδάμου καὶ Ἀχαιῶν χαλκοχοιτώνων,
ἔκει δὲ μέσσα λαβὼν· βέπε δ' αἰσῖμον ἦμαρ Ἀχαιῶν

προκειμένου περὶ τῆς νίκης ἢ ἥττης τῶν Ἑλλήνων καὶ Τρώων λέγοντες, ὅτι ἐν X 210-214 λυπεῖται ὁ Ζεὺς νὰ φρονεῖ ὁ Ἑκτωρ καύσας αὐτὸν πολλὰ βρῶν κηρία Ἰδης ἐν κορυφαίᾳ, διατάζων δὲ λαμβάνει τὴν τρυάνην, ἀλλ' ἐν Θ 69-72 θέλει νὰ ὀρέξῃ τοῖς Τρωσὶ νίκην καὶ διὰ τοῦτο ἡ εἰκὼν τῆς τρυάνης εἶναι ἄποτος. Πρβ. Gomoll περὶ τῶν μνησέων παρ' Ὀμήρῳ (Die Beziehungen zwischen Ilias und Odyssee ἐν Hermes XVIII 1883), ἐπὶ δὲ καὶ ὁ Christ ἐν Homer oder Herakliden? σελ. 99-112. Μᾶλλον ὅμως ἀπορριπτόμεναι καὶ μείζονες διαφωνοῦν ἐν τῇ 'Ἰλιάδι — περὶ τῆς 'Οδυσσεύς γενήσεως κατωτέρω λόγος — εἶναι αἰδεῖ τρεῖς κυρίως ἡμέραι μᾶλλον ἄποτος οὗτοί τὸ μείζον μέρος τοῦ περιεχομένου τῆς 'Ἰλιάδος, διότι ἡ κυρίως δευτέρα ἡμέρα τῆς μάχης (Θ κίλος μάχη) δὲν περιέχει μεγάλη γεγονότων καὶ ἡ μὲν πρώτη τῶν τριῶν τούτων μαχῶν ἡμέρα περιλαμβάνει τὴν δευτέραν μᾶλλον τῆς ὁδοῦς ἐμφύλιας (B-H), ἡ δὲ δευτέρα τῆς μάχης ἡμέρα (κυρίως ἡ τρίτη) περιγράφουσα τὴν ἀπονομήν καὶ τὸν κίνδυνον τῶν Ἀχαιῶν, τὴν ἑξῆς καὶ τὸν θάνατον τοῦ Πατρόκλου καὶ ἀπολήγουσα εἰς τὴν ἀπόρρησιν τῆς μήνης, τὴν ἀνίστασιν καὶ τὴν ἐμφάνειαν τοῦ Ἀχιλλεύου· ἐν τῇ μάχῃ περιλαμβάνει τὴν 11ην μέχρι τῆς 18ης ραψωδίας (Λ-Σ), ἡ δὲ τρίτη τῆς μάχης ἡμέρα περιγράφουσα τοὺς μανιώδεις ἀγῶνας τοῦ Ἀχιλλεύου κατὰ τῶν Τρώων καὶ τὸν θάνατον τοῦ Ἑκτορος περιλαμβάνει τὴν 20ην μέχρι τῆς 22ας ραψωδίας. Ἐξετάζοντες δὲ

τὰ γεγονότα τῆς δευτέρας ἡμέρας τῆς μάχης (Α—Σ) προσπορῶσιν οἱ νεώτεροι εἰς τὰ εἴη· τὰ τῆς ἀρχῆς τῆς μάχης ἱστοροῦνται ταχέως· ἐν δὲ στίχ. Α 84-90 λέγεται: ὅρα μὲν ἦος ἦν καὶ αἶετο ἱερὸν ἥμαρ, / τόρρα μὲν ἄμφοτέρων βέλε' ἤπτετο, πίπτε δὲ λαός· / ἦμος αἶ δρυτόμος περ ἀνὴρ ὀπίσσωτο δειπνών / ὄϊ' εὖρος ἐν βήσσησιν, ἐπεὶ τ' ἐκορίσσατο χεῖρας· / ἔμμων δένδρεα μακρὰ, ἄδος τέ μιν ἱκετο θυμὸν· / αἴτου τε γλυκεροῖο περὶ φρένας ἡμερος αἶρει, / τῆμος σφ' ἀρετῇ Δαναοὶ ρήζαντο φάλαγγας· : ἦτοι ἐφ' ὅσον ὁ ἥλιος ἀνέβαινεν, ἡ μάχ', ἥτο ὑπερφότος, ἀλλ' ὅμως μετὰ ταῦτα ἦτοι τὴν μεσημβρίαν (ἦμος δὲ δρυτόμος ἀνὴρ . . . ἦτοι Ἀχαιοὶ νικῶσιν. Ἀναγκάσκοντες δὲ ἐν ταῖς ἐπιπνέαις πέντε βαλφωδίας τὰς διαφορὰς τῆς μάχης περιπεταίς, ἦτοι τὴν τετραμαχίαν (Μ), τὴν διαρρήξιν τῶν πυλῶν τῶν τεχνῶν ὑπὸ τῶν Τρώων, τὴν βοήθειαν τοῖς Ἀχαιοῖς ὑπὸ τοῦ Πυρρῶντος (Ν), τὴν ἀπάτην τοῦ Διὸς ὑπὸ τῆς δουλομανοσύνης Ἡρας (Ξ 160), ἐν ᾧ Ποσειδῶν δαυτελῇ βοηθῶν τοῖς Ἑλλήσιν, τὸν ὕπνον τοῦ Διὸς, τὴν ἐρήνησιν καὶ τὴν βοήθειαν, ἣν ὀρέγεται τοῖς Τρώεσσιν, τὴν ἐπιστροφήν τῶν φρουρῶν τῶν Τρώων (Ο), τὸν ἀγῶνα περὶ τὴν ναῦν τοῦ Αἰάντος, τὴν γενομένην τῇ Ἀχιλλεῖ παράκλησιν ὑπὸ τοῦ Πατρόκλου (ΙΙ) νὰ ἐπιστρέψῃ αὐτὸν νὰ βοηθήσῃ τοῖς Ἀχαιοῖς, τὴν ἐξόπλισιν τοῦ Πατρόκλου καὶ τῶν Μυρμιδόνων, ἐπισκοποῦντες πάντα ταῦτα ἦτοι τὴν περιγραφήν 4000 στίχων ἀκούουσαν πάλιν (Π 777-779), ὅτι ἦτο μεσημβρία καὶ ὅτι ὁ ἥλιος ἵσταται ἐν τῇ μεσουρανήματι (1).

Ἐτέρω διαφωνία παρατηρήθη ὑπὸ τῶν νεω-

τέρων κριτικῶν καὶ ἐν τοῖσδε. Ἐν Α 600 θεώμενος ὁ Ἀχιλλεὺς ἐκ τῆς πύρνης τοῦ πλοῦ τοὺς Ἀχαιοὺς ἡττωμένους πέμπει τὸν Πατρόκλον πρὸς τὸν Νέστορα, ἵνα ἐρωτήσῃ, τίς ἦτο ὁ τραφεὶς, ἐν ἔσπερον ἐκ τοῦ πολέμου (610 κί.) Ὁ Πατρόκλος ἔβηεν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Νέστορος ἀνέβαιναι καὶ νὰ καθίσῃ, διότι θέλει νὰ κομίσῃ πρὸς τὸν Ἀχιλλεῖα τὴν ἀγγελίαν, ὅτι ὁ Μαχάων ἦτο ὁ τραφεὶς. Ἀλλ' ὅμως ἀντὶ νὰ ἐπιστρέψῃ ὁ Πατρόκλος εὐθὺς πρὸς τὸν Ἀχιλλεῖα συναντήσας τῷ Εὐρυπύλῳ φέρει αὐτὸν εἰς τὴν σκηνὴν αὐτοῦ καὶ διαλέγεται πρὸς αὐτὸν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς τετραμαχίας (Μ), τῆς μάχης ἐπὶ ταῖς ναυσὶν (Ν), τῆς Διὸς ἀπάτης (Ξ), τῆς παλιώσεως παρὰ τῶν νεῶν (Ο 390). Ὁ Nitzsch δικαιολογεῖ τὴν ἑλευψὴν ταύτην (Sagenpoesie σ. 247. πρβ. καὶ σελ. 237-299) παραδεχόμενος, ὅτι ὁ ποιητὴς πολλὰ κατὰ τὰ σωπόμενα δὲν λέγει· ἐπακροχόμενος δὲ ὁ Πατρόκλος πρὸς τὸν Ἀχιλλεῖα (ΙΙ) οὐδὲν λέγει περὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ. Ὅθεν καὶ αὐτὸς ὁ φυλακτικὸς Fassi ὑπολαμβάνει, ὅτι αἱ βαλφωδία Π καὶ Ρ ὀλίγην εἰσὶν ἔσπου πρὸς τὰς βαλφωδίας Μ—Ο καὶ εἰς αἱ Π, Ρ ἀπελθόντων ἀρχικῶς ἐν ὅλῳ καθ' ἑαυτὰς· ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Franke (Π. στ. 12) λέγει, ὅτι ὁ ποιητὴς τῆς Πατρόκλου οὐδὲν ἐγνώσκων περὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Πατρόκλου πρὸς τὸν Νέστορα, διότι καὶ ἐν Π, στ. 21 οὐδεὶς λόγος περὶ Μαχάωνος· ἵσταται.

Ὁ Henze ἐν Anhang Α δικαιολογεῖ ψυχολογικῶς τὰς διαφορὰς ταύτας ὁμογνωμονῶν τῷ Schneidewin, τῷ Nitzsch, τῷ Düntzer καὶ ἄλλοις λέγουσιν, ὅτι ἡ συγκρίσις τοῦ Πατρόκλου ἐκ τῶν παθημάτων τοῦ Ἀχαιοῦ ἦτο τοιαύτη, ὥστε ὀλιγορῶν τῆς παραγέλλας τοῦ Ἀχιλλεὺς ἵσταται κλαίον, ὁ δὲ Ἀχιλλεὺς βλέπων τὸν φίλον θερμὰ δάκρυα χέοντα ἐπιλαμβάνεται τῆς παραγέλλας αὐτοῦ καὶ πυνθίνεται τὴν αἰτίαν τῆς λύπης τοῦ φίλου· πλὴν ἀλλὰ καὶ ὁ Henze ἀπορεῖ, διὰ τί ὁ Πατρόκλος Π 25 ἢ 28, ἐνθα γίνεται λόγος περὶ τῶν τραυθέντων ἥρώων καὶ τῶν ἱατρῶν, δὲν μνημονεύει καὶ τὸν βεβλημένον Μαχάωνα. Ἐν Ν 10-39 παρίσταται ἡ μεγαλοπρεπὴς κατὰβασις τοῦ Ποσειδῶνος ἐκ τῆς Σαμοθράκης εἰς τὰ δώματα αὐτοῦ καὶ ἐντεῦθεν ἡ ἑλευσις αὐτοῦ εἰς βοήθειαν τῶν Ἀχαιῶν, ἐν φ' ἐν Ν 345-360 κατ' ἄλλον τρόπον περιγράφεται ἡ βοήθεια, ἣν παρέχει τοῖς Ἀχαιοῖς ὁ Ποσειδῶν, ὅστις σφοδρῶς τὸν Δία, λαθρα ἀναδοῦναι ἐκ τῆς θαλάσσης· ὁ Bergk (griech. Litteratur,

(1) Π 777—779: ὅρα μὲν ἥλιος μέσον οὐρανὸν ἀμφοτέβηκε, / τόρρα μὲν ἄμφοτέρων βέλε' ἤπτετο, πίπτε δὲ λαός· / ἦμος αἶ δρυτόμος περ ἀνὴρ ὀπίσσωτο δειπνών / ὄϊ' εὖρος ἐν βήσσησιν, ἐπεὶ τ' ἐκορίσσατο χεῖρας· / ἔμμων δένδρεα μακρὰ, ἄδος τέ μιν ἱκετο θυμὸν· / αἴτου τε γλυκεροῖο περὶ φρένας ἡμερος αἶρει, / τῆμος σφ' ἀρετῇ Δαναοὶ ρήζαντο φάλαγγας· : ἦτοι ἐφ' ὅσον ὁ ἥλιος ἀνέβαινεν, ἡ μάχ', ἥτο ὑπερφότος, ἀλλ' ὅμως μετὰ ταῦτα ἦτοι τὴν μεσημβρίαν (ἦμος δὲ δρυτόμος ἀνὴρ . . . ἦτοι Ἀχαιοὶ νικῶσιν. Ἀναγκάσκοντες δὲ ἐν ταῖς ἐπιπνέαις πέντε βαλφωδίας τὰς διαφορὰς τῆς μάχης περιπεταίς, ἦτοι τὴν τετραμαχίαν (Μ), τὴν διαρρήξιν τῶν πυλῶν τῶν τεχνῶν ὑπὸ τῶν Τρώων, τὴν βοήθειαν τοῖς Ἀχαιοῖς ὑπὸ τοῦ Πυρρῶντος (Ν), τὴν ἀπάτην τοῦ Διὸς ὑπὸ τῆς δουλομανοσύνης Ἡρας (Ξ 160), ἐν ᾧ Ποσειδῶν δαυτελῇ βοηθῶν τοῖς Ἑλλήσιν, τὸν ὕπνον τοῦ Διὸς, τὴν ἐρήνησιν καὶ τὴν βοήθειαν, ἣν ὀρέγεται τοῖς Τρώεσσιν, τὴν ἐπιστροφήν τῶν φρουρῶν τῶν Τρώων (Ο), τὸν ἀγῶνα περὶ τὴν ναῦν τοῦ Αἰάντος, τὴν γενομένην τῇ Ἀχιλλεῖ παράκλησιν ὑπὸ τοῦ Πατρόκλου (ΙΙ) νὰ ἐπιστρέψῃ αὐτὸν νὰ βοηθήσῃ τοῖς Ἀχαιοῖς, τὴν ἐξόπλισιν τοῦ Πατρόκλου καὶ τῶν Μυρμιδόνων, ἐπισκοποῦντες πάντα ταῦτα ἦτοι τὴν περιγραφήν 4000 στίχων ἀκούουσαν πάλιν (Π 777-779), ὅτι ἦτο μεσημβρία καὶ ὅτι ὁ ἥλιος ἵσταται ἐν τῇ μεσουρανήματι (1).

σ. 607) ἐλθόντες τὴν διαρκίαν ταύτην λέγει ότι ἐν 10-139 ὁρίσμεν πὰ ἐννοήσωμεν, διὰ τὸ Προσέδοι λόγος τοῦς ἰπποῦς ἐν Τεινδῷ καὶ στίχας τὸ ἔργον ἐν τῇ σπυλῇ πορεύεται εἰς τὸν στρατὸν τῶν Ἀχαιῶν εἰδὼς ἐν τῇ θαλάσσῃ, ὅπως ἀπορήγῃ τὰ βλεμματα τοῦ Διὸς καὶ ἀνάδῃ πάλιν, ὅτε ἄρκεται εἰς τοὺς Ἀχαιῶς· οὗ δὲ ἔμνευε περιγράφει τοὺς στίχους 345-360 ὡς μὴ συνάδοντες πρὸς τοὺς στίχους 10-39. Ἐν θ' 473 λέγει· καὶ Ζεὺς

οὐ γὰρ πρὶν πολέμου ἀποκαθίσταται ὄρμις Ἐκτωρ,
πρὶν ὄσθαι παρὰ ναυφί ποδάρκῃ Πηλεΐωνα·
ῥίματι δὲ, ὅτ' ἂν οἱ μὲν ἐπὶ πρύμνῃσι μάχωνται,
στῆναι ἐν κινεσάτω, περὶ Πατρόκλοιο πόντος·

οι δὲ λόγοι αὐτοὶ δὲν συνάδουσι πρὸς τὰ μετὰ ταῦτα συμβαίνοντα, ὅπου ὁ Πατρόκλος φρονεῖται οὐχὶ εἶναι ἱστορικῶν, ἀλλ' ἐν ἀντικρὺ πεδῶ πρὸ τῆς πόλεως τοῦ Ἀχιλλεύου καὶ πολλοὶ τῶν νεώτερων περιηγητῶν τοὺς 475-476 ὡς παρεξηγημένους, ὁ δ' Ἀρσένιος μὴ ἀποδεχόμενος τὴν ἀντίθεσιν ἐκ τῆς ἀδυναμίας τοῦ τόπου εἰσάγει δύο ποιήτας (σελ. 35). Ὡστόσο δὲ διαφέρουσι ποιητὰς ἑξαιρουμένη καὶ ἐκ τῶν διαφόρων παραστάσεων περὶ τοῦ θύνατου τοῦ Πατρόκλου. Ἐν τῇ 793-805 ἀναγνώσκειται περὶ τοῦ Πατρόκλου.

τὸν δ' ἀνὰ κρητὸς κινῆναι βάλε ραΐδας· Ἀπόλλων,
ἥ τέ καὶ καλὴνδρημένη κακῶν ἦν ποσσὶν ὄν· ἵππων
αὐλῆσις προάλας, μινδρήσαντα δὲ θέραι
αἰετὰ καὶ κύνες· πάρος γ' μὲν οὐ θέμις ἦν
ἵπποισιν ἀνὰ πηλῆκα χεῖρας κινήσαν,
ἀλλ' αὐτοῖς θέμις καὶ πόδας τε μινύσαν
ῥύνε'. Ἀγχιλόων· τότε δὲ χεῖρ' ἔχων· ἔκτανε δάκνεν
ῥ' ἀκαρπὲς ποσσίν, σπένδοντα δὲ οἱ ἦν διάδροος.
παῖς δὲ οἱ τε χερσίνων ἀπὲρ δακτύλων ἀνὰ
βροθὶ μέγα σπένδον κεκαυμένων αὐτῶν ἀπ' ὤμων
ἀπὸς συν τελευτῶν· χροὶ δὲ τότε τερμινούσῃ
λύσει δὲ οἱ θάρσος ἀνὰ δαίμνι Ἀπόλλων.

 $\frac{1}{2}\pi \pm \delta \pm \Pi \ 814 \ \pi \pm \delta$

xzi П 846

Κατὰ δὲ ταῦτα ὁ Πάτροκλος ἦτο γυμνὸς
ὄπλων καὶ οὐδὲις ἠδύνατο μετὰ ταῦτα νὰ ἀφέ-
λῃ αὐτὸν ἀποθανόντα τὰ ὄπλα, ὥς τοῦτο ἀνα-
γινώσκεται ἐν P 125 καί.

Ἐκτὼς μὲν Πάτροκλον, ἐπεὶ κλυτὰ τεύχε' ἀπηύρα,
ἔλχ', ἐν' ἀπ' ὤμοισιν κεφαλὴν τάμοι ὀξείῃ γαλκῷ

ἐν P στίχ. 187

τὰ Πατρόκλαιο βίην ἐνάριξα κατακτάς.

καὶ διαρρήδην ἐν στίχ. 205

τεύχεια δ' οὐ κατὰ κόσμον ἀπὸ κρατός τε καὶ ὤμων
εἴλειν' ἄτάρ τοι νῦν γε μέγα κράτος ἐγγυαλῶξω.

Ὅθεν πολλοὶ τῶν κριτικῶν ἐν τῇ διαφωνίᾳ ταύτῃ παραδίδονται δύο ποιντὰς τῆς Π' καὶ ἡ β' ξαφιδιάς, οἷον ἡ Schütz (de Patroclea compositione 1845), ἕτεροι δὲ θεωροῦντες ἀπίθανον, ὅτι ἡ Ρ' ξαφιδιά ὡς νεώτερη οὐσα, δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὴν προηγουμένην παράστασιν τοῦ θανάτου τοῦ Πατριάρχου ἐν Π', ἀλλοτρίαν ὀργανομένην τοῦ Laemann (Betr. s. 74) τοῖς στίχοις Π' 793—805, 814, 815, 846 ὡς ὁμοιότητα παρεμβλήματα.

Ἀναλογηζόμενες τις ὁμοίαν τὴν μακρὰν διέ-
κειαν τῆς διὰ στόματος παραδόσεως τῆς ἀμε-
ρικής ψεύσεως εὗρισκε τις διαφορὰς ἐν ὁ-
ριστοῖς τοῖς ποιήμασι πολλὰ μικροτέρας,
ὅσον ἥνωται τὰς γὰρ περὶ τὴν ἐκείνου πε-
ριστάσεων καὶ ἐπερῶν, ἐν αἷς διετέλεσαν ἐπὶ
μακρὸν χρόνον τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα. (1) Τοῦτο
δὲ ἐξήγηται ἐν τῇ εὐλαβείᾳ, μὴ ὅτι ὁ ῥα-
φιδό, ὅπως πανταχοῦ ἐν εὐλαίᾳ τῆς δημό-
σιας ποιήσεως, διεσπύλαζεν τὴν παραδοθέντα
αὐτοῖς ὑσπέρην. Ὁ ἰσχυρὸς τῆς ἀρχαίας ἐκ-
είνου ποιήσεως ἥγας πλεῖστον τὴν ψυχὴν τοῦ
ἀνδρὸς ἀετιπύου πάντα ἑνὲν φθόρον ἀδω-
τόντα, ὡς ἀσχυρὸς εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ, μετὰ
πλῆστον δὲ τὰς ἰδέας καὶ τὰ διανοήματα
αὐτοῦ κατὰ τὰς ἀνοικίας ἐκείνου κατὰ τὸν
Grote (1, p. 161) ἐντὸς μακροῦ κύκλου, εἰ
ὅτι δὲν ᾔδοντο καὶ ἐξελθόν. Ἡ εἰς Ἑσθες γο-
ρεῖται, κατὰ τὰς διηγήσεις τῶν ἰσχυοῦν ἐν
ἀδελφοῖς Grimm μετὰ ἡμᾶς, ὅτι ἐκείνου μύ-
θου κατήχησαν, οὐδέποτε δὲ ἐπὶ ἐπὶ ἀντι-
στοιχίᾳ τῆς ἀρχαίας ἐκείνου ποιήσεως.

(1) "Οτι τα πρώτα ἀντίκτυπα τῆς Περσικῆς τοῦ Χοσροῦ ἐπιδρομῆς, ὅπου τὸ κέντρο πολλῶν πόλεων τῶν ἀρχαίων Περσῶν καὶ τῶν ἀρχαίων ἀσσυρίων ἐγένοντο πάλιν τῶν ἐκ τῆς λακωνικοῦ πελοποννησίου ὁδοῦ πρὸς τοὺς ῥωμαιοὺς τοῦ αὐτοῦ ἐπὶ τῆς μεσοποταμίας ἐπὶ τῆς ἐλληνικῆς κυρίως. Τὸ λακωνικὸν τὸ πελοποννησιακὸν ἀνέστη πρὸς τὴν ἐκστράτειαν, καὶ τὴν πολέμωσιν ἔκρυψε τὰ πραγματικὰ ἀντι τοῦ μωυσιανοῦ παρθέλου τοῦ πραγματικῶν παρὸν κατὰ τοὺς ῥωμαιοὺς συμπίπτει καὶ τὸ λακωνικὸν ἐμποροῖν ἐν Ἀργεῖν, καὶ ἐπὶ εὐαγρίᾳ τοῦ Περσικοῦ ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα συνέπεσε μεγάλως ἐκ δειδωτοῦ τῶν χειρογράφων. *Πρβ. Grote hist. of Gr. II. σελ. 180-182, 190-201.*

τῆς διηγήσεως μετεβάλλει τι καὶ μεταξύ λέγουσα διωρῶσι εὐθὺς ἐκινήθη σφαλλομένην· «ὁ παραδεξιόμενος εὐκόλῳ παραποιῶσι τῆς παραδόσεως, ἀμείλιαν περὶ τὴν διαφύλαξιν καὶ τὴν ἀδύνατον μακρῆς διαρκείας αὐτῆς ὀρεῖται καὶ ἐκείνη, πῶς ἡ γυνὴ ἐκείνη διετίθει πάντοτε τὴν αὐτὴν διήγησιν ἀκρίβεστατα. Ἡ προσήλωσις εἰς τὰ παραδεδομένα εἶναι παρ' ἀνθρώπων βίσιον ἐν ἀμεταβλήτῳ τοῦ βίου διαίτη ἰσχυροτέρα, ἢ τὸν ἡμῖς οἱ πρὸς μεταβολὰς βέροντες ἐννοούμεν (1). Καὶ οὐ μόνον ἡ ὕλη ἐν τοῖς καθόλου, ἀλλὰ καὶ τὸ εἶδος τῶν ἐμπειρίων ποιημάτων ἀνέμενον ἀπληλαγμένον παραμορφώσεων· οἱ ὡς καὶ τῆς παραδόσεως ταύτης μὴ ἔχοντες ἄλλαν πνευματικὴν τροφήν ἢ τὰ ποιήματα ταῦτα ἰδιωτικῶς τὰς ἰδέας καὶ τὰς ἐκφράσεις αὐτῶν, αὐτὰς ἐκείνους αὐτοῖς δευτέρᾳ φύσει. Οὕτως ἡδὺν ἤθησαν οἱ βαρβαροὶ νὰ διαφυλάξωσιν ἐν τοῖς καθόλου τὴν μορφήν, τὴν χαρακτῆρα καὶ τὴν τάξιν τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων, ἀλλ' ἐν τοῖς καθ' ἑκάστον δὲν ἡδυνήθησαν νὰ ἀποσύγῃσι καὶ ἀνοικρίβειαι καὶ διαφοραί, ἅς ἡ νῦν κριτικὴ δὲν δικαιούται νὰ θεωρῇ ὡς ἔργα τῆς γενέσεως τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων ἢ αὐθυπάρκτων ἔργων διαφόρων ποιητῶν, διότι τὰ τεκμήρια ἐνὸς προδιαγεγραμμένου σχεδίου, καθ' ὃ ἐποίηθησαν ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια, εἶναι οὕτω καταφανή, ὥστε ἀδύνατον εἶναι νὰ πιστεύσῃ τις, ὅτι εἰσῆλθον ἐξωθεν μετὰ ταῦτα. Ἡ ὑπαρξίς ὅμως ἐνικαίως πράξεως δὲν εἶναι κατὰ τὸν Λαχμάννον ἔργον τοῦ ποιητοῦ, ἀλλ' ἰδιότης τῆς δημόδους ποιήσεως. Ὁ Lachmann ἀπονέμει εἰς τὴν δημόδην ποιήσιν μεγάλην τεχνικὴν δύναμιν, ἔτι δὲ καὶ ἄλλα προσόντα, ἅτινα δὲν συνδέονται πρὸς τὴν φύσιν μιᾶς ἀβουλῆτου καὶ μηχανικῆς ἐνεργείας· καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς οὕτως καλλιτεχνικούς ὑποστυπωμένους καὶ πανταχοῦ τῶν δύο ποιημάτων ἀκριβῶς διαγεγραμμένους χαρακτῆρας τῶν τε πρωτεύοντων καὶ δευτερευόντων προσώπων νομίζει ὁ Lachmann ἔργα τῆς δημόδους ποιήσεως, ἐν ᾧ ὀρεῖται τις μάλλον νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ὁ μῦθος ὥριος τὰς μορφὰς μόνον ἐν γενικῇ ὑποτυπώσει, ἡ δὲ τε-

λειότερα καὶ ἀκριβεστέρᾳ ἐξεκρίνισι αὐτῶν ἐν τοῖς καθ' ἑκάστον εἶναι ἔργον τοῦ ποιητοῦ. Τὸ δημοτικὸν ἔσμα παρέχει μόνον τὴν ὕλην οὐχὶ δὲ καὶ τὸ εἶδος εἰς παραγωγήν τοῦ καλλιτεχνήματος, ἐνῷ ἐν τῷ εἶδει, ὅπερ εἶναι ἔργον τοῦ ποιητοῦ, ὑπάρχει θεῖος σπινθήρ. Ὁ ὁρισμὸς ὅμως τοῦ ἀνευ ἐπιστάσεως δημιουργούντος πνεύματος τοῦ λαοῦ καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς φαντασίας τοῦ ποιητοῦ εἶναι λίαν δύσκολος καὶ διὰ ταῦτα οὐ πρό πολλῶν ἐτῶν προβλήθη ὑπὸ τοῦ Niese ἐν τῷ ἄλλῳ ἀξιολόγῳ αὐτοῦ βιβλίῳ (Die Entwicklung der homerischen Poesie 1882) ἡ ὕλη ἐκ διαμέτρου ἀντιθέτως τῇ λαχμάννειῳ ἰδέᾳ, καθ' ἣν τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως οὐδέμια δημοτικὴ ποίησις προηγήθη, ἀλλ' ὁ δημοτικὸς μῦθος διεπλάσθη ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ διὰ τοῦ ἔπους. Οὐ μόνον τὸ εἶδος, ἀλλὰ καὶ ἡ ὕλη τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων εἶναι κατὰ τὸν Niese (σελ. 47) ἔργον τοῦ ποιητοῦ. Ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια εἶναι κατὰ τὸν Niese ἔργον πολλῶν ἐκαστοταπεινῶν καὶ πολλῶν ποιητῶν κατ' ἀρχὰς ἐποίησεν Ἰλιάς καὶ Ὀδύσσεια ἐν μικρῇ ἐκτάσει. Ἡ ἀρχὴν Ἰλιάς ἐπικρατεῖται τὴν ἑρὶ τοῦ Ἀχιλλεύου καὶ Ἀγαμέμνονος, τὸν Διόνειρον, τὴν ἥταν τῶν Ἀγαίων, τὴν ἀποστολὴν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Πατρόκλου, τὴν ἐκδίκασιν τοῦ Ἀχιλλεύου καὶ τὸν θάνατον τοῦ Ἑκτορος, ἀποτελούμενη ἐκ τῆς βαφωδίας Α' ἐκαιρουμένου τοῦ τελευταίου μέρους, ἐκ τοῦ τέλους τῆς Ο', ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς Π' καὶ ἐκ μερῶν τῶν ἄλλων βαφωδιῶν μέχρι τῆς Π' εἰς τὸν πυρῆνα τοῦτον προστετήσαναι τὰ λοιπὰ μέρη κατ' ὅληρον καὶ βαλμῆδιν μέχρι τῆς νῦν ἐκτάσεως τῆς Ἰλιάδος, κατὰ πρῶτον ἴσως ἡ Ἑκτορος καὶ Ἀνδρομάχης ὁμιλία, ἡ σκηνὴ τοῦ Γλαύκου καὶ Διομήδους, ἡ Διομήδους ἀριστεία, ἡς τὴν εἰσαγωγὴν ἀποτελεῖ ἡ μονομαχία Πάριδος καὶ Μενελάου, εἴτα δὲ προστεθὴ ἡ τυροσκοπία ἡ δευτέρᾳ βαφωδίᾳ διεπλάτυνθη διὰ τῆς διαπείρας, εἰς τὴν ἠκολούθησεν ἡ ἐπιπόλησις. Ἐκ τῆς ὑποτυπώσεως ταύτης, πρὸς τὴν ἀνάλογος εἶναι καὶ τῆς Ὀδυσσεύς, φαίνεται ἡ μέθοδος τοῦ συγγραφέως περὶ τῆς γενέσεως τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων· ἀπασα αἱ προσθήκαι εἰς τὸν ἀρχικὸν πυρῆνα ἔχουσιν σχέσιν πρὸς τὰ ἡγουμένα καὶ τὰ ἐπόμενα καὶ προσηρμύσθησαν (1) εἰς ὑπάρχον ἥδη σχέδιον (σ. 126) ὑπὸ

(1) Hf. Vorrede zur grossen Ausgabe der Kinder- und Hausmärchen, S. XIII. Ἡ διατήρησις τῆς παραδόσεως παρ' ἀνθρώπων βίσιον βίον ἀπέλθῃ καὶ φυσικῶν καταρτάνεται καὶ νῦν ἐστὶ ἐν ἡμετέρῳ μέλλοντι, ἵνα κατὰ τὰς ἡμετέρας νύκτας οἱ κάτοικοι τῆς οἰκογενείας παρὰ τὴν ἑσπέραν καλῶμενοι καὶ ὑπὸ τὴν λάμψιν ὁσθίου διάφορα ἔργα τελευταίως ᾄδουσιν ἔσματα, ἃ διηγούνται παραμύθια πάντοτε ἐν πιστῇ ἀκριβείᾳ.

(1) Ὁμοίως ἰδέας προηγήκατο ἤδη πρὸ τοῦ Niese ὁ Kammer ἐν ταῖς περὶ Ὀμήρου αὐτοῦ διατριβαῖς μάλιστα δὲ ἐν διατριβῇ I 31.

διαφόρων ποιητῶν, ὧν αἱ προσθήκαι εἶχον ἐν τῷ ποιήματι, ἦν καὶ σήμερον ἔχουσι θέαν· οὐδὲς διασκευαστὴς ἢ διορθωτὴς ἀπέλειπε τὴν υπάρχουσαν ἡδὴ ἐνόησα (σ. 5), ἀλλ' οἱ διάφοροι μετὰ ταῦτα ποιηταὶ ἐποίησαν τὰς προσθήκας, ὃ δὲ προσθεὶς τὴν τελευταίαν σκηνὴν ἀπέλειπε τὴν Ἰλιάδα ἐν τῇ νῦν αὐτῆς μορφῇ (σ. 139). Ἐκάστος ποιητὴς παραλαμβάνων τὸ ποίημα παρὰ τοῦ προγενεστέρου ποιητοῦ παρίδων αὐτὸ ἐν ἐπιρρημένη μορφῇ τῇ μεταγενεστέρω ποιητῇ. Ἡ ὅλη ὅμως φαιίνεται, ὅτι ὑπῆρχε πρὶν ἢ διαπλάσῃ αὐτὴν ὁ ποιητής, ὅτι δὲ ὑπῆρχε καὶ ἐν ποιητικῇ μορφῇ ὑπερφαινόταν ἐκ τῆς ῥήσεως «κλέα ἀνδρῶν», ἦν ὁ Νίσεος (σ. 12 καὶ 223) δὲν θεωρεῖ ἀντιμαχομένους τὴν θεωρίαν αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅμως καὶ ὁ Niese ὑπονοήσας τὴν ὑπαρξίν ἰσχυρῶς τιναν προσημασίαν ἀναγκάσας τοῦ ποιήσεως (σ. 235) διακρίνει αὐτοὺς τὴν θεωρίαν αὐτοῦ περὶ ἐπινοήσεως (σ. 46) τοῦ περὶ αὐτοῦ τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεύς ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ. Ἐὰν δὲ ἡ γνώμη αὐτῇ τοῦ Niese κατέκειτο, μὴν εὐρύτης περὶ τὴν ἐξήγησιν τῆς ἐνόησας τῶν ποιημάτων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς περιεχομένων ἀντικειμένων καὶ διακρινῶν παρέλχει οὐ μικρὰς ὑποτίξεις· τότε δὲν εἶναι καὶ ἀσφαλὲς νὰ ἀπονέμῃ, ἐκ τῶν ὠφειμῶν, ὅπως ποιεῖ ὁ Lachmann, τοιαύτας καὶ ἠθικὰς ἰδιότητας, αἷας δὲν δύναται νὰ ἐπιθεωροῦντες ὅμως τὰς παρατηρήσεις τοῦ Λαχμάννου καὶ τὰ συγγραμμάτια τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ ὁμολογοῦσι πολλοὶ τῶν νεωτέρων, ὅτι διὰ τῆς ὀξύνειας τοῦ μεγάλου φιλολόγου ἀνεκαλύφθησαν χόσματα ἐν τῇ διηγήσει, ὃ χαλαρὸς σύνδεσμος μερῶν τινῶν καὶ ἡ νεωτέρα γένεσις τῆς τειγοποιίας, τῆς προσθείας, τῆς ἀποστολῆς τοῦ Πατρόκλου εἰς τὸν Νίστορα, τῶν ἀλλων ἐπὶ Πατρόκλῳ, τῆς ὀπλοποιίας. Ἀλλὰ ἡ θεωρία αὐτοῦ περὶ τῆς αὐτετέλειας τῶν ἀρχαίων ᾠδαῶν ὑπὸ διαφόρων ποιητῶν φαίνεται ἀνυπόστατος οὐδαμῶς καθισταμένη πειθικωτέρᾳ διὰ τῶν τροποποιήσεων τοῦ Schömann ἐν διατριβῇ de reticentia Homeri 1853. Ὁ Ὀμηρος, ἐν οἷς Ὀμηρεῖται ὡς ἀρχηγέτην αὐτῶν ἐτίμων, δύναται νὰ μὴ εἶναι ὁ ποιητὴς πάντων τῶν στίχων τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεύς, ἥτο ὅμως μείζον τι ἢ ἀπλοῦς συμπληρῶν ἀρχαίων ᾠδαῶν· ἐὰν δὲ ἐπινοήσαςτο χρῆσιν ἀρχαίων ᾠδαῶν, συνέτιξεν αὐτὰς οὕτως, ὡς ἀποδείκνυνται ποιεῖσας καὶ οἱ κυκλικὶ ποιηταὶ τῆς μικρᾶς Ἰλιάδος καὶ τῶν νόστων, ἐμμελῆσας αὐτοῖς τὸ ἴδιον αὐτοῦ πνεῦμα. Ἡ δὲ πάντως τοῦ ἀπακαμῆλλον

ποιήματος δυνάουσα ἐνόησι εἶναι ἔργον μεγάλου ἀνδρός, μόνον δὲ εἰς ἓνα Ὀμηρον μὴ συναρμολογίσαντα ἀρχαία ᾠσματα ἀλλὰ ποιήσαντα μέγα ἔργον γόνυατο νὰ προσκολληθῇ ἡ σχολὴ τῶν Ὀμηριδῶν καὶ οἱ ποιηταὶ τοῦ ἐπικούλου κύκλου Ἀρκίνοιο, Λίσχης καὶ Στασίνοιο.

Τοῦ Λαχμάννου ἡ ἰδέα περὶ τῆς γενέσεως τῆς Ἰλιάδος καὶ Nibelungen διέτελε κηρυττομένη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ μαθητοῦ, φίλου καὶ διαδόχου τῆς ἔδρας τοῦ ἐν Βερολίῳ πανεπιστημίου Moritz Haupt (1874) ὡς ἀληθείας λύσασα τὸ δυσχερέστατον τῶν ζητημάτων καὶ εἰσηγησάμενη τὴν κατανόησιν ἀμφοτέρων τῶν ποιήσεων μετὰ γλυττιρίδας. Ἡ πεποιθήσις τοῦ Haupt, ὅτι ὁ Lachmann πανταχοῦ τοῦ ζητήματος ἐν τοῖς κατ' ἐλίου καὶ τοῖς κατ' ἑκαστον κατεῖπε τὸ ὀρθόν, ἥτο ἀσφαλτοῦς καὶ τὴν τέρατῳ δὲ ἰδεῖαν, κατ' ἥν πρὸ τοῦ Πειστηράτου δὲν ὑπῆρχεν Ἰλιάς, ἀλλὰ μόνον 18 κεχωρισμένα ἀλλήλων ᾠσματα, ὑπεστήριξεν ὁ μαθητὴς μέχρι τελευταίως τοῦ βίου αὐτοῦ (1). Ἡ ὑπὸ τούτου διὰ ἐπιφανοῦς λογιῶ ἐπὶ 20 ἔτη κηρυττομένη καὶ ἐντόνως ὑποστηριζομένη ἰδέα ἐτύχε παρὰ τοῖς εὐρείαι κύκλοις ἐκείνων, οἵτινες ὡς μαθηταὶ ἐκείθισαν παρὰ τοῖς ποδῶν αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Λαχμάννου, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥτοσαν ἀπεριόριστος ἀποδοχῇ, παρὰ πολλῶν δὲ ἐπιστεῖστο καὶ ὡς ὄργανον. Ἰδὼν τῆς σχολῆς τοῦ Lachmann καὶ Haupt πᾶν ὀλίγον τῶν ἐπιστημόνων ἐν Γερμανίᾳ λογίων παρεδίδεξαν τὴν γνώμην ταύτην, ἐξ ἧς τῆς Γερμανίας οὐδεὶς. Παρατηρητέον δὲ, ὅτι ἡ περὶ τῆς νιβελογγίῃ καὶ ὁμρείου ποιήσεως γενομένη συζήτησις ἀποτελεῖ ἀτελείστατον φαινόμενον τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐν Γερμανίᾳ βίου. Σπανίως ἡ οὐδέποτε ἄλλοτε κατεδείχθη τοσοῦτον ἀληθὴς ἡ ῥῆσις τοῦ Goethe (Sprüche. Ethische III, Nr. 176), κατ' ἥν «οἱ λόγοι ὡς τὰς ἀλὰ εἶναι φιλαπεχθήμονες, ἀντικειρόμενοι ἐν τῇ συζητήσει θεωροῦσι τὸν πλανώμενον ὡς ἀσπυλὸν αὐτῶν ἐλθρόν». Ἡδὲ ὁ Lachmann παρ' ἡμῶν τὴν ῥῆσιν αὐτὴν μὴ ἐνοῶν τὴν δύναμιν τοῦ μῦθου καλῶς θὰ ποίησεν μὴδαμὰς προνοήσας περὶ τῶν ἐμῶν ἐρεισίων καὶ περὶ τῆς ἐπικῆς ποιήσεως αὐτῆς ὡς παλὺ ἀσθενῆς ὅπως ἐνόησεν τὴν ἐξ αὐτῶν (Betrachtungen. σ. 56). Ὁ δὲ Haupt καὶ πολλοὶ τῶν ὁμοφρονούντων αὐτῷ ἐνόησαν καλὴν νὰ προσεγγίσαι πρὸς τοῖς

(1) Belger, M. Haupt als Akademischer Lehrer. σ. 180 κί.

ἐναντίους τοῦ Λαχμάννου μετὰ ἀγροίκου ἀλαζονείας· ἀτραχίαι σκαϊότης, μωρὰ μικρολογία, παύλη ἰταμότης καὶ ἄλλας τοιαύτης ῥήσεις (Belger, M. Haupt σ. 198, I) μετεχειρίζετο ὁ Haupt ἀποτεινόμενος τὸν λόγον πρὸς τοὺς ἀντιπρόσωπους ἀντιπάλους. Ἐπειδὴ δὲ τοῦ Λαχμάννου ἡ ἰδέα μέχρι τοῦδε οὐδαμῶς ἠδυνήθη καὶ ἐξελόγησε, διὰ ταῦτα δύναται τις νὰ ἀμφισβητῇ, ὅτι ἐν τῇ ἐπισύσσει τῶν ἀνθρώπων γενεῇ ἡ γνώμη αὐτῇ οὐ ἔχει μείζονα τῆς ιστορικῆς σημασίαν (1).

IV

ΑΙ ΓΝΩΜΑΙ ΤΩΝ ΜΕΤΑ ΛΑΧΜΑΝΝΟΥ ΚΡΙΤΙΚΩΝ.

Τὴν ἀντίθετον τῇ τῶν ἡσυχίων θεωρίᾳ ἀποτελεῖ ἡ γνώμη, ἥτις παραδεχομένη μικροτέραν Ἰλιάδα ὡς ἀρχικὸν πυρῆνα θεωρεῖ τῇ παρούσῃ Ἰλιάδι ὡς γενομένην βαλμυρῶν ἐκ τοῦ πυρῆνος ἐκείνου διὰ πλατυσμῶν, εἰσποήσεων καὶ νοσηδίων. Τὴν ἰδίαν ταύτην προσηγγάτο ἤδη ὁ Wolf (Kleine Schriften I, 211) «centum est tum in Iliade tum in Odyssea orsam telam et deducta aliquidnatenus fila esse a vate, qui prius ad canendum accesserat». Διαρρηθὼν ὅμως ἐξέφρασε τὴν ἰδίαν ταύτην ὁ G. Hermann ἐν τῇ περιωνύμῳ αὐτοῦ διατριβῇ de interpolatombus Homeri a. 1832 (νῦν ἐν τῷ πέμπτῳ τόμῳ τῶν Opusc.) σελ. 70. «dissipari dubitationes et solvi ita, ut conciliavi cum Wolfii placitis possit, si statumsum multo antiquiore tempore, quam visum sit Herodoto II, 53, ac potius, ut Cicero dixit de senect. c. 15, multis ante Hesiodum saeculis Homerum duo non magni ambitus carmina de ira Achillis Ulixisque redivit composuisse, quae deinceps a multis cantata paulatimque aucta atque expolita Homeri nomen ad posterum ut poetae vetustissimi propagaverit». Ἀλλὰ ποῦ κεῖται ὁ πυρῆν οὗτος; ἀπόλωλε συγχωνευθεὶς ἐν τοῖς πολλοῖς διαπλατυσμοῖς, ἡ ὑπάρχει ἐτι ἐν τῇ νῦν ἡμετέρῃ

Ἰλιάδι; Περὶ τούτου οὐδὲν λέγει ὁ Hermann οὔτε ἐν ἐκείνῃ τῇ διατριβῇ οὔτε ἐν τῇ διατριβῇ περὶ Ὀμήρου καὶ Σαπφούς (Opusc. V 79 κί.), ἐνθα διακρίνει ἐν τῷ νῦν Ὀμήρῳ Homericam, Antehomericam καὶ Posthomericam, ἀλλ' οὐδὲν ἐπεχειρῆσε νὰ ἀναπτύξῃ ἐν τοῖς καθ' ἑκάστον. Οὕτω δὲ ἕτεροι λόγιοι ἐπεχειρῆσαν νὰ ἐξετάσωσι τὸν πυρῆνα ἐκείνον, ὁ Voss (1), ὁ Grote, ὁ Friedländer, ὁ L. Kayser, ὁ Geppert, ὁ Bergk, ὁ Naber, ὁ Kirchhoff, ὁ Kammer, ὁ Niese, ὁ Christ, ὁ Wilamowitz, ἐνὶ λόγῳ ἅπαντες οἱ περὶ τὸν Ὀμηρὸν ἀσχολούμενοι πλὴν τῶν φαντασιακῶν τοῦ Λαχμάννου ὑπαδῶν. Διότι καὶ ἐκ τῶν τῇ ἐνότητι παραδεχομένων Nitzsch, Düntzer, Minckwitz καὶ ἐκ τῶν περὶ τὸν Wolf, οἷόν ὁ Schömann, ὁ Bernhardt, ὁ Hiecke, ὁ La Roche, ὁ G. Curtius, ὁ Bonitz, συμφωνοῦσι πάντες, ὅτι παρὰ πάσας τὰς ἐλλείψεις ἡ ὑπάρχουσα θαυμαστὴ ἐνότης τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεύς εἶναι ἀκατάληπτος ἀνευσταλθερὸ ἰνάλιον πυρῆνος. Τινεὶ τούτων, ὡς ὁ Niese, παραδέχονται, ἐπὶ πᾶσι σχεδὸν αἱ βαλμυρίαι τῆς Ἰλιάδος δὲν ἐτάχθησαν ὑστερον καὶ ἄν κατέγονται νῦν θέσιν ὑπὸ διασκευαστοῦ τινος, ἀλλὰ ὑπὸ τῶν ποιητῶν αὐτῶν ἐδόθη ἡ ὠριμένη αὐταῖς θέσις· οἱ πλείστοι δὲ τῶν κριτικῶν τούτων ὑπολαμβάνουσιν, ὅτι ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια εἰς ἀποτελοῦσι στενὴν ἐνότητα, ὅπως τὰ δραματικὰ ἔργα ἢ τὰ νεώτερα ἐπη, οἷον ἡ Gerusalemme liberata ἢ ἡ Μεσσίας τοῦ Κλοπστάου, ἀλλὰ σήκηνται ἐκ κύκλων ῥαψωδιῶν (2), οὔτινες ἐν γαλαρᾷ συνε-

(1) O. J. H. Voss (Antisymb. II 234 κί.) παραδέχεται ἀρχικὴν Ἰλιάδα ἐξ 6-8 ῥαψωδιῶν, τόπον ὅμως, ἐνθα ἤματι ἐπὶ ἡμετέρῃ ποιήσει, τὴν Θεσσαλίαν, οἷ' ἐκ τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ἐν ᾗ σήμερον κοινῶς ὁμολογεῖται, ἐπὶ ἴσους μόνον ἀρχαί τινες τῆς ἐξαιρέτου ποιήσεως προσετέθησαν ὑπὸ τῶν Ἀιολέων καὶ Θεσσαλῶν εἰς τὰς ἀποικίας τῆς μικρᾶς Ἀσίας.

(2) Ὁδὴ ὁ Wolf προσηγγάτο τοιαύτην ἰδέαν (πρὸς σελ. 16 καὶ 17). Ἐν ᾗ δὲ διὰ τῆς θεωρίας τῶν ἐκ ῥαψωδιῶν ἀποτελούμενων κύκλων, οἷον εἴς τε γαλαρᾶς αὐτῶν συνθέσεις πρὸς ἀλλήλους ἐκείλους ἤδυνοντο νὰ ἐκρινῶντο διὰ τῆς παρενθήκης ἐτέρων ποιήσεων, κατορθωθῇ συνεννόησις τις ἐν τῷ ὁμηρικῷ ζητήματι, ἀνεφύη μεγάλη διαφωνία περὶ τὸν ὅρισμὸν τοῦ ἀρχικοῦ ποιήματος· καὶ αἱ ἀρχαιότητες βαλμυρίαι, οἷον ἡ ἀριστία Ἰαγμαμένης (Α) καὶ ἡ τοῦ Διομήδους (Ε), κατεδικάζονται, ἢ μὲν Α ὑπὸ Geppert, τὸ δὲ τέλος τῆς Ε, ὡς μέρη τῆς Θ ὑπὸ L. Kayser, πολλὰ δὲ τῶν ὁρακτικῶν μερῶν τῆς πρώτης ῥαψωδίας ἐκλήφθησαν ὑπὸ τοῦ Heimreich ὡς ἔργα ὑποβόληματα.

(1) Πρὸς καὶ Wilamowitz (Homerische Untersuchungen c. 374) λέγονται: Wer Lachmann's perverse Zahlenmystik beschönigt oder gar glaubt, der versündigt sich nicht bloss an der Wahrheit, sondern auch an der Pietät.

(Ἐλλ. Φιλολ. Σόλλογος, Εἰκοσιπενταετηρίδα.)

χαίε πραγματοποιούνται τὴν κυρίαν ἰδέαν, ἥτις δίδκει μὲν διὰ τοῦ ὅλου ὡς ἐρυθρὸς μίτος καὶ ὑπάρχει ἐν τῷ νῷ τοῦ ποιητοῦ, ἀλλ' ὅμως ἡ ἀποτελεσις αὐτῆς ἐν τοῖς καθ' ἑκάστου ἔγινετο ἐν τῇ περιόδῳ τοῦ χρόνου ὑπὸ πολλῶν ποιητῶν. Πρῶτῃ δὲ εἶναι τοιαῦτα συμπλέγματα ῥαψωδιῶν ἐν τῇ Ὀδυσσεΐ, ἐν ἡ αἱ τρεῖς πρῶται ῥαψωδίαὶ συνδέονται εἰς μίαν Τηλεμάχειαν, ἐπίσης ἡ διήγησις τῶν πλανῶν τοῦ Ὀδυσσεὺς ἀποτελεῖ ἐν ἰδίῳ ὅλῳ, ὥστε ἡ Ὀδύσεια εἰσινεῖται ἀποτελούμενη ἐκ πλείων ἐπυλλίων, τοῦ Νέστου, τῆς Μνηστροφρονίας, τῆς Τηλεμαχείας, τῆς γνῶμης ἐν τοῖς καθ' ὅλου ἀποδεδειγμένοι ὁ Düntzer (Jahrb. f. Phil. 64, 126), οἱ Hermanns (ἐν τῇ διατριβῇ über die Telemachia im Jahrb. d. Phil. Suppl. III σελ. 143 καὶ 205), ὁ Kirchhoff καὶ ὁ Fick. Ἐπίσης καὶ ἐν τῇ Ἰλιάδι διακρίνονται πολλὰ συμπλέγματα ῥαψωδιῶν. Τὸ ὄνομα Πατρόκλεια ὑπερφανὴ ἀπὸ τὴν σύνδεσμον τῆς 16ης, 17ης καὶ τοῦ πρώτου μέρους τῆς 18ης ῥαψωδίας, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται ἐπυλλίον ἐκ 1900 στίχων. Ἦδῃ ὁ Lachmann (Betracht. σελ. 80) ἀπεφάνετο, ὅτι αἱ πέντε ῥαψωδία Σ—Χ ἀποτελοῦσιν ἐν ὅλῳ συμπλέγματι, διὸ κατὰ πάντα οὕτως, ὥστε μνημονεύειν ἀναγκαῖον πολλῶν δὲ μᾶλλον συμφωνοῦσι πρὸς αὐτὰς καὶ ἀποτελοῦσι σύνολον αἱ ῥαψωδία Α (τὸ πρῶτον μέρος), Μ, Ν, Ξ, Ο. Τέλος δὲ καὶ τὸν Grote αἱ ῥαψωδία Β—Η, ἡ ὅπως προτιμᾷ ὁ Düntzer Γ—Η, ἀποτελοῦσιν ἰδιαίτερον ἐπυλλίον, ἐν ᾧ ἡ διήγησις ἀρχεται ἀπὸ μοναχίας καὶ ἀπὸλήγει εἰς μοναχίαν. Οἱ παραδεγμένοι δὲ τὴν θεωρίαν τῶν ἐκ ῥαψωδιῶν ἀποτελουμένων κύκλων παραδέχονται, ὅτι αἱ νεώτεροι ποιηταὶ ἐπέθεσαν τὰς ποιήσεις αὐτῶν ἐν ὠρισμένῃ θέσει τοῦ ὑπαρχόντος ἤδη κύκλου. Καὶ περὶ τῆς Ὀδυσσεΐς (1) δὲ οἱ νεώτεροι ὁρροῦσι τὰ αὐτὰ παραδεγμένοι νεώτερον νόστον ἐμβληθέντα εἰς τὸν παλαιὸν ἢ συνέχισαν τῆς ἀρχαίας Ὀδυσσεΐς ἥτοι τοῦ ἀρχαίου νόστου διὰ τῆς προσθήκης τῆς μνηστροφρονίας. Καὶ αἱ πλείους ἐποχοί, ὡς ὁ Naher ἐν ταῖς Quaestiones Homericae κατ' ἀνάλογίαν τῶν γεωλογικῶν στρωμάτων παραδέχεται, ἔχουσι τὴν ἑνοτητα, ὅτι ἡ ἐπομένη ἐποχὴ προσκλήθεται εἰς τὴν προηγούμενην.

Οἱ δὲ κύριοι ἐπαδὸς τῆς ἐνότητος παραδέχονται, ἐπεὶ ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια ἐποικήσαν

μὲν ὑπὸ ἐνὸς ποιητοῦ, ἀλλ' ὅμως ἐν τῇ περιόδῳ τῶν χρόνων προσέλαβον πολλὰ προσθήκας καὶ διασκευάς. Αὕτη κυρίως ἡτο ἡ γνώμη τοῦ Nitzsch, οἷα εὐρηται ἐν Sagenpoesie καὶ ἐν Beiträgen zur Geschichte der epischen Poesie ἐνταῦθα ἀδιστάτως ἀπορρίπτει ὁ Nitzsch τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Ἡρακλείου T 95-133, τὴν διήγησιν τοῦ Νέστορος A 664-762, μέγα μέρος τῆς Νεκυίας A 565-627, ὅλην τὴν Δολωνίαν ὡς μεταγενεστέρως προσθήκας παραδεχόμενος καὶ ἄλλας παραχρᾶς τοῦ καίμενου ἐνεκα νεωτέρων διασκευῶν ὁμοίαν ἰδέαν ἔχει καὶ ὁ Jak. La-Roche (über die Entstehung der Homerischen Gedichte. Zeitschrift für öster. Gymn. 1863. σ. 161-202), πλὴν ὅτι αὐτὸς παραδέχεται μείζονας νεώτερας προσθήκας. Τοιαύτην δὲ ἰδέαν εἶχον καὶ ὁ Ἰννόδοτος, ὁ Ἀριστοφάνης καὶ ὁ Ἀρισταρχος, ὧν ὁ μὲν πρῶτος ἀθετεῖ τὴν ἀσπίδα τοῦ Ἡρακλείου, ὁ δὲ Ἀρισταρχος τὴν τελευταίαν ῥαψωδίαν τῆς Ὀδυσσεΐας, τὸ τέλος τῆς Νεκυίας (Α) καὶ πολλὰς ἑκατοντάδας στίχων τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας ὡς νεωθευμένους (1).

Ἦδῃ ὁ Düntzer κατάς πρῶτον, εἶτα δὲ ὁ Grote, μὴ παραδεχόμενοι ἀπόλυτον ἐνότητα ἐν τῇ Ἰλιάδι ἀπεγοῦσαν αὐτῆς τὰς ῥαψωδίας Β—Η, Γ, Κ χαρακτηρίζοντες τὰς ὑπολοίπους ὡς Ἀγυλλήϊδα, ἐξ ὧν ἀποτελεῖτο τὸ ἀρχαῖον ποίημα. Ἡ γνώμη τοῦ Grote διασκευαζομένη ἐν τῇ διεδόθῃ εἰς Γερμανίαν διὰ τοῦ Friedländer (Die Homerische Kritik von Wolf bis Grote), ἔχει δὲ ἐν τοῖς καθόλου ὡδὲ:

Ἐάν τις διελύσει τῆς Ἰλιάδος εἰς αὐθόπαρκα ἔσχατα εἶναι ἀπὸ Πάρος, λέγει ὁ Friedländer, διότι διὰ παντὸς τοῦ ποιήματος δίδκει ἄλλως αἰτίων καὶ ἀποτελεσμάτων, δὲν ἐλλείπουσι ὅμως καὶ ἕνα πρὸς καθέμιας αὐτῆς ἀναπτύξεως ἐξ ἐνὸς μετὰ τοῦτος διότι ἐάν διακρίναι καὶ ἀντιρᾶσαι μὴ ἀπεκρινόμενοι διαφορῶν τῶν μερῶν γένεσιν, ἀλλ' ἐκτινῶνται ὡς ἐκαστοῦ ἑκαστοῦ τῆς μακρᾶς ποικιλίας παραδόσεως, σπουδαίαι ὅμως διακρίσεις ὡς ἐκαστοῦ, ὅτι τὸ ἀρχαῖον ποίημα ἐπέθετο μεγάλων μεταλλάξεων καὶ ἐνέουσι τοιαύτας δὲ διαφορὰς ἀντιμαρτυρούσας πρὸς τὴν ἐνότητα τῆς πράξεως δεικνύει κατὰ τὸν Friedländer ἡ

(1) Ἦδῃ Kirchhoff die Homerische Odyssee καὶ Kammer die Einheit der Odyssee 1873.

(1) Ὁ Geppert (Ursprung der homerischen Gedichte I 51 ἀριθμ. 861) στίχους ἐν τῇ Ἰλιάδι καὶ 815 ἐν τῇ Ὀδυσσεΐ ἀντιμαρτυρούμενος ὑπὸ τῶν ἀρχαίων γραμματικῶν.

Ἰδαίς κυρίως δύο¹ ἀφορμὴ τῆς πράξεως ἀπὸ τῆς πρώτης μέρει τῆς οὐδύνης βαφωδίας εἶναι ἡ βουλὴ τοῦ Διὸς κατὰ τὴν τῆς Θέτιδος δοθείσαν ὑπόσχεσιν διὰ τῆς ἡττης τῶν Ἑλλήνων νὰ ἐξέλθῃ τῷ Ἀχιλλεὶ κῶδος διὰ τὴν προσγενομένην αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος ἀδικίαν· ἀλλὰ ἀπὸ τῆς δευτέρας μέρει τῆς ἐβδόμης βαφωδίας δὲν ἀναφαίνονται αὐταὶ αἱ ἥτται, τὸν αὐτὸν δὲ οἱ Ἕλληνες διακρίνεται πολλῶ καλλίον τῶν Τρώων· τοῦ δὲ μείζον ὁ Ζεὺς ἐπιλαμβάνεται τῆς αὐτοῦ βουλῆς, δίδει τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν μετὰ τὴν μονομαχίαν, τῷ Πάριδος καὶ Μενέλαιου ἐπιθυμεί νὰ παύσῃ τὴν πολέμω διὰ τῆς ἀποδόσεως τῆς Ἑλένης (Δ 12 κ.λ.), τοῦτο δὲ γενομένου βεβαίως ἡ τῷ Ἀχιλλεὶ προσαφείσασα αἰσχρὴν ὅτι ἔμενεν ἀτιμωμένη· Ἦρα κωλύει τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ ταύτην. Ἡ δευτέρα δὲ διαφωνία εἶναι ἡδε. Ὁ Ἀγαμέμνων μετὰ τὴν ἐν τῇ 8ῃ βαφωδίᾳ ἦτταν τῶν Ἀχαιῶν (Θ κῶλος μάχη) πέμπει πρεσβείαν (I) πρὸς τὸν Ἀχιλλεῖα, δὲ ἡς (I 260-306) οὐ μόνον πληρὴν ἐκσυκοφάνειαν προσφέρει αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ πολλὰ μείζονα, ἡς ὁ Ἀχιλλεὺς ἀνέμεινε· οὐδὲν ἤττον ὅμως ὁ Ἀχιλλεὺς διαλέγεται, ὥσπερ μὴ δέποτε ἐγένετο ἀπόπειρα συνδιαλλαγῆς ὑπὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος (II 69—73 Τρώων δὲ πόλις ἐπὶ πᾶσα βέβαιον / ὀρέσσονος· οὐ γὰρ ἐμῆς κόρυθος λείψουσιν μέτωπον / ἐγγυθὶ λαμπομένη· τάχα κεν φεύγοντες ἐναυλούς / πλησείαν νεκρῶν. εἰ μοι κρείων Ἀγαμέμνων / ἦπια εἰδείη)· ὥσαυτος δὲ καὶ οἱ στίχοι (II 84 κ.λ. : ὥς ἂν μοι τιμὴν μεγάλην καὶ κῶδος ἄρῃαι / πρὸς πάντων Δαναῶν, ἅτῃρ οἱ περικαλλέα κούρην / ἄψ ἀπονείσσωσιν, ποτὶ δ' ἄγχιλὰ δῶρα πόρρωσιν) δεικνύονται κατὰ τὸν Friedländer καὶ ἄλλους (I) (πρβ. Bonitz über den Ursprung der hom. Gedichte 5 1881 σ. 66 σημ. 69), ὅτι ὁ ποιητὴς αὐτῶν ἠγνοεῖ τὴν πρεσβείαν τῆς βαφωδίας I. Ταῦτα δὲ καὶ ἄλλα ἔχην ἐμφαίνονται κατὰ τοὺς κριτικούς τούτους,

ὅτι ὁ ἀρχαῖος τῆς Ἰλιάδος πυρὴν ἐπαθε μετὰ τοὺς πλυντομῶν καὶ ὅτι τὰ μὲν αὐτοῦ διὰ τῶν μεταξὺ παρεμβληθέντων ζήνων στοιχείων ἀπεσπάρησαν ἀλλήλων. Τὸ δὲ ἀρχαῖον ποίημα κατὰ τὴν ἐπιλήσειν τῆς Μούσης νὰ ἄσῃ τὴν μῆνιν τοῦ Πηλεΐδου Ἀχιλλεὺς καὶ τὰ μύρια κακὰ, ἃ ἔβηκεν, ἥτο κατὰ τοὺς κριτικούς τούτους Ἀχιλλεὺς. Μετὰ τὴν ἔριν τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ τοῦ Ἀχιλλεὺς εἶπτο εὖνης ἡ ὑπὸ τοῦ Διὸς τῇ Θέτιδι ὑποσχεθεῖσα ἥττα τῶν Ἑλλήνων διακαμένον ἐν ἐσχατοῖς κινδύνους, ὅτε δὲ καὶ εἰς τὰ πλοῖα αὐτῶν ἐμβάλλεται ὑπὸ τῶν Τρώων πῦρ, τότε πείθεται τέλος ὁ Ἀχιλλεὺς νὰ πέμψῃ εἰς βοήθειαν τὸν Πάτροκλον μετὰ τῶν Μυρμιδόνων· ὁ Πάτροκλος φρονεῖται, ἡ δὲ ἐπιθυμία τῆς τίσεως τοῦ φίλου ἀγχι πάλιν τὸν Ἀχιλλεῖα εἰς τὴν κινδιάνειραν μάχην καὶ φρονεομένου τοῦ Ἑκτορος ἐλκεῖ τὸ ποίημα, εἰς ὁ προσεκλήθησαν ὡς συνέγεια τὰ ἐπὶ Πάτροκλῳ ἄλλα καὶ τὰ ὑτέρα Ἑκτορος (I).

Τῶν δὲ βαφωδιῶν τῆς Ἀχιλλεΐδος οὐδαμῶς ἀπολείπονται αἱ πλείεσαι τῶν λοιπῶν βαφωδιῶν κατὰ τὴν ποιητικὴν ἀξίαν, οὐδὲ παραπρέσβει διαφορά μεγάλῃ ἐν τῇ λέξει καὶ τῷ ὅρῳ, ἀφ' ὅσον τοιαυτὴ δὲ ἐξηγείται ἐν τῇ διαφοράς τοῖς περιγεγομένοις. Τίς ἀναγκαστὴς τὴν Ἰλιάδα διὰ ἀνάγκης τὴν λαμπρὰν τετρακοπίαν (I') καὶ τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς Ἑλένης, τοῦ Πριάμῳ καὶ τῶν Ἑλλήνων ἡρώων· τίνα δὲν ἠελξεν ἡ πλαστοτεῖα περιγραφή τοῦ τόξου τοῦ Πανδάρου (Δ 109—126), ὥσπερ τὴν ἀξίαν περιέγραψεν ὁ Λαοκόων (Laokoön XVI), ἡ μεγαλοπρεπὴς ἀριστία τοῦ Διομήδους (E), τὰ κατὰ τὸν Γλαῦκον καὶ Διομήδην, ἡ Ἑκτορος καὶ Ἀνδρομάχης οὐμολογία, ἢ πολλοὶ τῶν νεωτέρων ποιητῶν ἐμύθησαν, οὐδεὶς ὅμως ἐρίετο τῆς φυσικῆς αὐτῆς ἀπλότητος· Ἐὰν δὲ ὁ Wolf ἐν ταῖς πρώταις τῆς Ἰλιάδος βαφωδίας εὖρε μείζονα ἡμέραν ἢ ἐν ταῖς

(1) Καὶ ὁ Fick (Ilias σ. 386) γράφει· «Ἐν I ταπεινῶνται ὁ Ἀγαμέμνων μεγάλως· ἐὰν δὲ ὁ Ἀχιλλεὺς μὴ λήγῃ τοῦ γέλωτος, τότε εἶναι ὁ Ζεὺς ἐλεύθερος νὰ μὴ ἐκτελέσῃ τὴν ὑπόσχεσιν αὐτοῦ καὶ εἶναι ἀκατανόητον διὰ τὴν τοῖς μὲν Τρωαῖν νίκην, τοῖς δὲ Ἀχαιοῖς ἥτταν ὀρέσκει». Ὁ Kammer ὅμως ἐν τῇ III διατρέφει zur Homerischen Frage 1883 παραδέρχεται τοιοῦτον αἰσθητικὴ τιμὴ παρὰ τῇ Ἀχιλλεῖ, ὥστε τὴν παρὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος προσγενομένην αὐτῷ τιμὴν καὶ δῶρα δὲν δέχεται καὶ ζητεῖ αὐτὴν παρὰ τοῦ στρατοῦ· πρβ. καὶ A 609 κ.λ. οὐ σὺν περὶ γούνατ' ἐμὰ στήθεσσι Ἀχαιοῖς / λίσσουσιν· γράμῳ γάρ ἱκάνεται οὐκ αἰ ἀνέρεός.

(1) Ὁ Grote θεωρεῖ τὸ ἀρχαῖον ποίημα τῆς Ἰλιάδος ἀποτελούμενον ἐκ τῶν βαφωδιῶν πρώτης καὶ δευτέρας, καὶ ἐκ τῶν βαφωδιῶν ἐνδεκάτης μέρει εἰκοστῆς δευτέρας. Αἱ δύο τελευταῖαι βαφωδία ἀποτελοῦν τὴν συνέλειαν τοῦ ἀρχικοῦ ποιήματος διαμένοντος καὶ οὗτος Ἀχιλλεὺς· ἄλλ' ὅμως αἱ βαφωδία 2-7 (B-H) καὶ ἡ 10 (K) δὲν ἠδύναντο νὰ ὑπάρχωσιν ἐν τῇ ἀρχαίῳ τῇ Ἀχιλλεΐδῳ, διότι παρακωλύουσιν τὴν διήγησιν, διὰ δὲ τῆς παρεμβολῆς αὐτῶν ἐγένετο τὸ ποίημα Ἰλιάς. Ποῖαι ἐκ τῶν δύο μερῶν τῶν βαφωδιῶν τούτων εἶναι ἀρχαιότερα δύσκολον εἶναι κατὰ τὸν Grote νὰ ὁρισθῇ· ἀμφοτέρω τὰ μέρη ἀνήκουν εἰς τοὺς αὐτοὺς χρόνους. Μόνον ἡ ἐνάτη (I) βαφωδία εἶναι μεταγενέστερα προσθήκη.

τελευταίαις, αἵτινες εἶναι μᾶλλον θυελλώδεις καὶ ποικιλικώτεραι, τοῦτο εἶναι λίαν εὐνόητον, διότι ἐν ταῖς τελευταίαις τίθεται ἐν τοῖς ἐμπροσθέν τοις σφοδρῶς πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ σπειδόντος Ἀχιλλεύς, ὥστε αὐτὸς κυρίως ἐπισπάται ὅλην τὴν προσοχὴν ἡμῶν. Καὶ ἡ πολλὰκις δι' προεργεῖσθαι γνώμη, ὅτι ἡ τελευταία βαρφοδία εἶναι ἔργον τῆς μεθορηπείρου περιόδου ἱρεῖται ἐπὶ ἀπατῶν ἐντυπώσεων· τὸν ἀντικτὸν τὸ ἀπαρμύλλον τοῦτο ἄσμα, ἐν ᾧ ἀντηχοῦσι σφοδρὰ καὶ ἡδεῖς τόνοι, ἀποτελεῖ τὸ ὕψιστον τεχνουργημα τῆς μεθορηπείρου ποιήσεως· ἀλλὰ καὶ τὴν παρατελευταίαν βαρφοδίαν εἰς τὸν ἑστῶσαν γνωμόναιον τοῦ Ὀμήρου, ὁ Karl Lehrs (1878), ἐκάλεισε δικαίως θαυμάσιον καὶ ἔργον ἐκτάκτου τεχνίτου. «Καὶ ὁ Schiller, λινεῖ, ἀνέχεται ἐκπλαγεὶς ἐπὶ τῇ βαρφοδίᾳ ταύτῃ, ἣν ἐκ προλήψεως ὑπολαμβάνουσι τινες συμπλήρωμα ἀπείρων· οὐδέμιν μὲν θύελλα τοῦ πολέμου ἢ τοῦ ἡρώϊκού πάθους ἐπιπολάζει ἐν αὐτῇ, ἣ δὲ πρὸς τὴν ὁρμὴν γοργῶς ἐπὶ τὰ πρόσω, ἀλλ' ὅμως ὡς ἴσως, τις νὰ κατανοήσῃ, τί ὁ ποιητὴς ἐπὶ τοῦ πόντου τοῦτο ὀκνηγῆρας. Τους ἥρωας, οὓς ἐν τῷ πολέμῳ καὶ μάχῃ εἶδομεν, βλέπομεν ἐνταῦθα ὡς ὠραιομένους ἐν τῇ ἱπποσύνῃ, πυγμαχίᾳ, παλαισμοῦν, ταχυπότῃ καὶ λοιποῖς ἀθλοῖς, ἐρριζοντας καὶ πάλιν συνδιαλλασσομένους, ἀπαντας δὲ, προσδύτας καὶ νέους, ἐρασιμένους, ἣ δὲ ἐξικίνισις τῇ μορφῇ τοῦ Ἀντίλοχου ἐν οὕτως ὀλίγοις στοιχοῖς ἐθαυμάσθη ὑπὸ τοῦ Schiller καθυμολογῆσάντας, ὅτι αὐτὸς δὲν ἠδύνατο νὰ ποιήσῃ τοιοῦτό τι. Ἡ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ποιητοῦ ὑπάρχουσα καὶ εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐκγεσμένη ἡθικὴ λεπτότης κορυφούται ἐν τῇ τρέφῃ, καθ' ὃν ὁ Ἀχιλλεύς ἐνέει πάντας ἐν ἀληθείᾳ ἱπποτικῇ φιλοφροσύνῃ ἐκτεινομένην ἐπὶ πάντας καὶ αὐτὸν τὸν λίαν μιστὸν Ἀγαμέμνονα, εἰς τοῦ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα (στ. 898), ὅπως καὶ εἰς τὸ γῆρας τοῦ Νέστορος, ἀπονέμει τὰ ὀρεσθίαν σεβασμῶς. Ἐὰν ὁ ποιητὴς ἠθέλησε τὸν ἥρωα τοῦ ποιήματος, ἐν μέτρῳ τοῦδε σχεδὸν μόνον ἐν μεγαλοπρεπεῖ ἐμπαινεῖ εἶδομεν, νὰ παραστήσῃ νῦν ἐν εἰρηνικῇ φιλοφροσύνῃ, εἶναι ἡ ἰδέα αὐτῇ, ὥσπερ καὶ ἡ ἐκτελεστὴ αὐτῆς, ἀρίστη, ἣ δὲ ἐνότης τοῦ ποιήματος τελεία· τὰ πάντα προέρχονται ἐκ τῆς ψυχῆς τοῦ ποιητοῦ καὶ δύνανται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι μὴ περιττός ἐστι ἐπὶ τῇ τραγικῇ πυγμαχίᾳ ἐν ἐσχάτῃ ἀγωνιζόμενος ἐν αὐτῇ τινὰ τῶν γνωστῶν καὶ ἐπιστῶν μορῶν· πανταχοῦ ποιεῖται κατ' ἀνάγκην ἐλλογῆν, οἷον ἐν τῇ πάλῃ

τοῦ Διάντος καὶ Ὀδυσσεύς ἀντιτάσσων τὸν δόλον πρὸς τὴν ἀληθινὰ ποιεῖ ἀμφοτέρους τοὺς ἥρωας ἀπερχομένους ἐξ ἀκρίτου τοῦ ἀγώνου. Ὅπως δὲ ἡ ὕλη, ἥτοι τὸ περιεχόμενον, οὕτως εὖ καὶ καλῶς ἔχει καὶ τὸ εἶδος ἥτοι ἡ λέξις». Lehrs De Aristarchi stud. homericiis³ p. 427 κί.

Ἡ ὑπόθεσις τῆς γενέσεως τῆς Ἰλιάδος ἐκ μιᾶς Ἀχιλλεύδος, ἀπὸ ὃς Düntzer, ὡς εἰρηται, ἤδη τὸ ἔτος 1839 προσηνέγκας ὁμοίαν ἰδέαν (1), ἀνεπτύχθη ἐν ἐκτάσει ὑπὸ τοῦ περηνόμου ἱστορικοῦ George Grote ἐν τῇ Ἑλληνικῇ αὐτοῦ Ἱστορίᾳ (1848) (2). Ἐφ' ὅσον ἡ περὶ Ὀμήρου κριτικὴ τῶν Γερμανῶν ἡσχαλῆτο περὶ τὴν υπεράσπισιν ἢ καταπολέμησιν τῆς Λαρχμηνίου θεωρίας, ἡ γνώμη τοῦ Grote οὐδὲ προσοχῆς ἤξιουτο, ἐν τοῖς ἐσχάτοις ὅμοις χρόνοις οἱ πλείστοι τῶν ἐπιστημονικῶν ἀφίκοντο εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα διὰ διαφόρων ὁδῶν, οἷον ὁ Kayser, ὁ Bergk, ὁ Naber, ὁ Niese, ὁ Fick, ὁ Christ, ὁ Kirchhoff καὶ ἐνὶ λόγῳ ἅπαντες οἱ ἐπίσημοι λόγιοι, περὶ ὧν εὖθις ποιούμεθα τὸν προσήκοντα λόγον.

Ὁ Kayser (Homerische Abhandlungen herausg. von Hermann Usener. 1881) παραδεχόμενος τὸν πυρῆνα τῆς Ἰλιάδος ἀποτελούμενον ἐκ τῶν βαρφοδιῶν Α—Η 16, ἥς (H) τὸ τέλος ἀπόλετο, ὑπολαμβάνει, ὅτι τὸν πυρῆνα τοῦτον ἐποίησαν ὁ αὐτὸς ποιητὴς,

(1) Düntzer Homer und der epische Cyclus 1. ed. ἀποκρίει τῶν λοιπῶν τὰς βαρφοδίας Β—Η, I, K, παραδέχεται, δύο ποιήματα (περὶ τῆς μεθόδου καὶ περὶ τῆς πίστεως).

(2) Τὴν γνώμην τοῦ Grote παραδέχεται καὶ ὁ Ἀγγλὸς Geddes (The problem of the Homeric poems, London 1887) διαφωνοῦν μόνον κατὰ τοῦτο, εἰ διακρίναι ἐν τῇ Ἰλιάδι βαρφοδίας Α καὶ Β καὶ βαρφοδίας Ὀδυσσεύς περιλαμβανόμενος ἐν ταῖς βαρφοδίαις Ὀδυσσεύς οὐ μόνον Β—Η I, K, ἀλλὰ καὶ Ψ, Ω καὶ τινὰ ἄλλα αἰετοῦ, οἷον τὸν λόγον τοῦ Νέστορος Α 670-800· ἐν ταῖς περὶ Ἀχιλλεύδος βαρφοδίαις ἱστοροῦνται κατὰ τὸν Geddes (τοῦτο ἔστι) αἰτίαι καὶ ἔριδες, ἐν δὲ ταῖς περὶ Ὀδυσσεύς ἡρώϊς ἐρημικαὶ καὶ διὰ τοῦτο ἀπονέμει τὰς περὶ Ὀδυσσεύς βαρφοδίας τῆς Ἰλιάδος τῇ ποιητῇ τῆς Ὀδυσσεύς. Ὁ ἀμερικανὸς Geddes (über den Ursprung d. homer. epan. Gedichte übers. von I. Imelmann) ἀνέκρινε εἰς ταῖς χωρῆστας θεωρεῖ τὴν Ὀδυσσεύς πολλὴν ὑπερὸν τῆς Ἰλιάδος ποιητικῆς, ἐν ποιεῖται δὲ ἐπὶ Β—Η προσεκτικῶς διὰ μιᾶς εἰς τὴν Ἰλιάδα ἐξ ἄλλου ποιήματος, ἀλλ' ὅλῳ κατ' ὅλην εἰσαπέθεσαν ὑπὸ βαρφοδιῶν ἀδόντων ἐνδοκίον Ἑλλήνων μὴ ἀπερχομένων τὰς ἡμέρας τῶν προτέρων· μόνον τὰς βαρφοδίας Β, Γ, Η παραδέχεται ὡς ἐλαχίστας ἐκ μιᾶς προτέρας Ἰλιάδος.

δοσις ἐποίησε καὶ τὸ κύριον μέρος τῆς Ὀδυσσεΐας I 39—M 450, ἀπονέμει δὲ πάντα τὰ λοιπὰ τοῖς μετὰ ταῦτα ποιηταῖς ἐν τῇ ἐξῆς ἀκολούθῃ: 1) Πατρόκλεια Λ 284—500, 591—596, II, P, Σ 1—148, 231—242, 244—355. 2) Τειχομαχία M 35—N 837, E 453—Q 746. 3) Πρεσβεία I. 4) Ἀγυλλῆς Σ 149—231, 243—313, 366—477, 614—618, T 1—Q 804. Ταῦτα ἦσαν κατ' ἀρχὰς αὐτοτελῆ ἔπη, ἀτινα δὲν ἦσαν προωρισμένα νὰ ἀποτελοῦν συνέχειαν, ὕστερον δὲ ἐνωθέντα μετὰ τῶν ἀρχαίων ποιήματος ἐπὶ νεγκον πολλὰς διαφορὰς καὶ πολλὰς βλάβας εἰς τὸ κείμενον· οὕτω τὸ πᾶν τῆς ἀρχαίας Ἰλιάδος H 16 καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς Πατρόκλειας καὶ Τειχομαχίας ἀπώλοντο· ὡς δὲ αἰς τῶν μερῶν τούτων εἶναι ἔργον διασκευαστοῦ ποιητῆς οὗτος τὰς προσθήκας. Ἡ ὑπόθεσις αὐτῶν τοῦ K. L. Kayser δὲν εὔρει ὁπαδούς (1).

Ὁ δὲ Bergk ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῆς αὐτοῦ ἱστορίας τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων (1872) παραδεχόμενος τὴν ἐνότητα τῆς Ἰλιάδος λέγει· «Ἡ Ἰλιάς (ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ Ὀδυσσεΐα), εἶναι ποίημα ἔργον ἀρχαίου ἐνότητας (σ. 493), ὅπερ ἦδη ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ αὐτοῦ ἐκπράχθη διὰ τῆς γραφῆς· τὸν ποιητὴν τῆς ἀρχαίας Ἰλιάδος διακρίνομεν νὰ καλῶμεν Ὀμηρον (σ. 647), ἐν δὲ τῇ νῦν μορφῇ τῆς Ἰλιάδος

ἐπαισθανόμεθα τρία διάφορα στοιχεῖα ἥτοι τὴν ἀρχικὴν ποίησιν, τὰ ἔργα τῶν συνεχιστῶν τοῦ ἀρχαίου ποιήματος καὶ τὴν τελευταίαν ἐπεξεργασίαν τοῦ διασκευαστοῦ. Ἡ ἀρχαία Ἰλιάς ἦτο ποίημα μικρὸν τὴν ἔκτασιν μὴ δυναμένη νῦν νὰ ὀρίσῃ ἅτε μὴ διασωθέντων ἀπάντων τῶν μερῶν αὐτῆς· ὅπως νῦν πρόκειται τὸ ποίημα, αἱ νεώτεροι προσθήκαι κατέχουσι μείζονα γῶρον· καὶ ἡ οἰκονομία τοῦ ποιήματος ἦτο ἀπλή (σ. 645)». «Τὰ γνήσια μέρη τῆς Ἰλιάδος ἦσαν ἀπαράμιλλα τὸ κάλλος καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν, ἐν δὲ ἦτο δυνατόν νὰ ἀππλάσσοντο τῶν παραμορφωσῶν αὐτὰ προσθηκῶν, τότε θὰ ἐξπληττόμεθα ἐπὶ τῷ θεσπέσιῳ αὐτῶν κάλλει (σ. 646)». «Διεπλατύνθη δὲ τὸ ἔργον τοῦ μεγάλου διδασκάλου ὑπὸ νεωτέρων ποιητῶν, μαθητῶν τοῦ Ὀμήρου (οὗς ὀνομάζει Ὀμηρίδας)· πλὴν δὲ τούτων καὶ ἄλλοι μάλιστα τῆς εὐρύσεως τῆς ἀρχικῆς Ἰλιάδος, ὃ δὲ διασκευαστὴς συνεχῶνεν αὐτὰ τὰ νεώτερα ποιήματα μετὰ τῆς ἀρχαίας Ἰλιάδος ποιησάμενος, ὡς εἰκόσ, καὶ ἰδίως αὐτοῦ προσθήκας πρὸς συγκλήπην τοῦ ὅλου· τὴν μείστην δὲ φερόειν ἐπὶ νεγκον ὁ διασκευαστὴς εἰς τὴν ὁμηρικὴν ποίησιν ἀποκόμει· ἐξ αὐτῆς σπουδαῖα μέρη τοῦ ἀρχαίου ποιήματος καὶ ἀντικαταστήσας αὐτὰ δι' ἰδίῳ αὐτοῦ ποιημάτων, διασκευάσας δὲ καὶ ἀλλοιώσας οὕτω τὴν πρώτην ποίησιν, ὥστε μᾶλλον νῦν διακρίνεται· οὗτος δὲ ὁ διασκευαστὴς ἐνεποίησεν εἰς τὴν Ἰλιάδα ἡν μορφήν ἔχει νῦν. Μετ' αὐτὸν δὲ προσέθεσαν πάνυ ὀλίγα, οἷον ὁ κατάλογος τῶν νεῶν καὶ ἡ 23η καὶ 24η βασιλῆα· ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ προσθήκαι ἀναγόμεναι εἰς τοὺς πρὸ τῶν Ὀμηρικῶν χρόνους, ὥστε τῷ Ἀρκτίνῳ καὶ τοῖς λοιποῖς κελαικοῖς τὸ ποίημα πρέκειτο ἀποτελεσμένον (σ. 659)». Παράδεχεται λοιπὸν ὁ Bergk κυρίως τέσσαρες δημιουργοὺς τῆς νῦν Ἰλιάδος, τὸν Ὀμηρον, τοὺς Ὀμηρίδας, τὸν διασκευαστὴν καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν ποιητάς. Ὁ κατάλογος τῶν νεῶν ἦτο κατὰ τὸν Bergk αὐτοτελὲς ἔπος καὶ ἀπετέλει μέρος μείζονος ἔπους, δὲν εἶναι ὅμως ἡσίοδιον. Οὕτω λοιπὸν ἀναλυομένης τῆς Ἰλιάδος εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη, ἐκ τῶν 16000 τοῦ ποιήματος ὑπολείπονται 1400 ὡς γνήσιοι τοιούτοις εἰς ἀνήκοντες εἰς τὴν πρώτην Ἰλιάδα, καὶ ἡμῖν γνήσιοι δὲ ἦτοι αἱ ἐπεξεργασίαι τῆς γνησίας Ἰλιάδος διὰ τοῦ κατὰρξου διασκευαστοῦ σχεδὸν 5800, ἐν οἷς δὲν δύναται τις νὰ διακρίνῃ ποῖα εἶναι τῆς πρώτης Ἰλιάδος καὶ ποῖα εἶναι τοῦ διασκευαστοῦ, καὶ τέλος τὸ ὑπόλοιπον ὡς μίγμα διαφόρων ποιητῶν. Τὰ περὶ

(1) O. Kiene (Der Dichter Homeros und die Wolfische Hypothese Jahrb. f. Phil. 1879. Homerische Studien abth. 1882. Die Epen des Homer I. Hannover 1884) εἰκαστολογεῖ τοιαῦτα: «Ὁ Ὀμηρος εἶναι πρόσωπον ἱστορικὸν ποιεῖσαν τὴν Ἰλιάδα καὶ Ὀδυσσεῖαν τὴν τεχνικὴν ἐνότητα τῆς Ἰλιάδος ἔβαλεν οὐ μόνον ὁ Ἀριστοτέλης, ἀλλὰ καὶ ὁ Δουκρός κ. Λεωκρ. § 102, ἐκ δὲ τοῦ Πανηγυρικοῦ τοῦ Ἰσοκράτους καταγράφεται § 159, ὅτι ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Σόλωνος μέχρι τοῦ Πλάτωνος τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα ἐραβιζοῦντο καὶ ἑκάστην πενταετηρίδα τῶν μεγάλων Παναθηναίων ἐπειδὴ διὰ τὰ δύο ποιήματα δὲν ᾤοντο διὰ μᾶλλον ἀπαρχιθεῖσιν, ὁ Kiene διακρίνει τὴν Ἰλιάδα εἰς 8, τὴν δὲ Ὀδυσσεῖαν εἰς 8 ἔπη, ὅν ἐκαστον ἀπετελεῖτο ἐκ 1650 στίχων· ἀνὰ τέσσαρα τοιαῦτα ἔπη τῆς Ἰλιάδος ᾤοντο ἐν δυοὶ κατὰ συνέχειαν ἡμέρας, ἀνὰ τρία δὲ τῆς Ὀδυσσεΐας κατὰ τὰς ἐπομένους δύο ἡμέρας. Ἐκ τῆς τοιαύτης διατάξεως ἔβγαινον αἱ τραγικαὶ διδασκαλίαι· ἐπειδὴ ἐν μῇ ἡμέρᾳ ᾤοντο ἐκ τῆς Ὀδυσσεΐας τρία ἔπη, ὁ Αἰσχύλος πρῶτος παρήλθε μετὰ τριῶν δραμάτων, ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῆς Ἰλιάδος ᾤοντο 4 ἔπη τὰν ἡμέραν, προσέβη εἰς τὴν τρίλογον καὶ τὸ σατυρικὸν δράμα. Τεκμήριον τῆς διακρίσεως ταύτης ἐπὶ τῇ δὲ Kiene λέγων, ὅτι πρὸ τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων πολλὰ μέρη τῆς ὁμηρικῆς ποίσεως εἶχον ἰδίᾳ ὀνομασίαν, οἷον Ἀλκίον· Ἀπόλλος κτλ.

Ἰδομένους εἶναι ἔργον τοῦ διασκευαστοῦ ὁ Bergk νομίζει, ὅτι καὶ ἀλλοιώσεις αὐταὶ καὶ διασκευαὶ ἐγένοντο, διότι ἡ Ἰλιάς ἦτο ἐξ ἀρχῆς γεγραμμένη. Ἐν στοματικῇ παραδόσει, λέγει, ἡ διατήρησις τῶν ἀπὸ στόματος εἰς στόμα περιπετομένων ποιημάτων εἶναι πιστοτέρα, ἐν ᾧ διὰ τῆς γραφῆς τοῦτο δὲν ὑπάρχει· ἑκαστος ῥαφωδὸς ἀντιγράφων πρὸς χρῆσιν μέρος τι μετέβαλλε κατὰ τὸ δοκοῦν τὸ κείμενον, μείζονα δὲ ποιήματα ἐπάγονται τοιαύτας μεταβολὰς καὶ προσθήκας· ἡ ἀρχαία ἐπική ποιησις διέτελει ἐν ἀλλοιώσει, διὰ δὲ τῆς γραφῆς οὕτως ἥδυναν νὰ κωλυθῇ τοῦτο (531). Εἰς ταῦτα διγορῶνται ὁ Hartel ἐν Zeit. f. Oest. Gymn., 1873 σ. 357.

Ὅπως δὲ ὁ Bergk οὕτω καὶ ὁ Naber παραδεχόμενος, ὅτι ἡ νῦν Ἰλιάς εἶναι ἀποτέλεσμα πολλῶν διηλεκτικῶν καὶ διασκευῶν, ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ, ὅπερ ἐπιγράφεται Questions Homeriques (1777), πραγματεύεται ἐν τῷ βιβλίῳ μίρει περὶ τῆς γενέσεως τῆς Ἰλιάδος, τοῦ πρώτου μέρους περιέχοντος διαφόρους παρατηρήσεις περὶ τῆς ὁμηρικῆς γλώσσης, περὶ γραμματικῆς καὶ ἄλλων πολλῶν οὐδεμιαν στένιν ἀναρῶν, πρὸς τὸ ὁμηρικὸν ζήτημα ἐγόντων. Ἡ γνώμη τοῦ Naber περὶ τῆς Ἰλιάδος—περὶ τῆς Ὀδυσσεύς ὁμογνωμονεῖ ἐν τοῖς καθόλου (σελ. 3) τῷ Kammer—εἶναι τοιαύτη. Οὐκ ἐκ σποράδην αὐτοπάρκτων ἀσμάτων, ὡς ἀπερίητο ὁ Lachmann, οὐδὲ ἐκ τῆς συγκολλήσεως μιᾶς Ἰλιάδος καὶ μιᾶς Ἀχιλλεύδος, ὡς νομίζει ὁ Grote, ἀλλ' ἐκ μιᾶς πρώτης Ἰλιάδος, μικρᾶς τὴν ἐκτασιν (σχεδὸν 4000 στίχων), ἀποτελέσθη ἡ νῦν Ἰλιάς διὰ βαθυμικίων προσθηκῶν καὶ μεταγενεστέρων ποιήσεων· ἐξαιρουμένου τοῦ καταλόγου τῶν νῶν, ὅστις ἔλλοθεν εἰσπορεύθη εἰς τὴν Ἰλιάδα, τὰ πάντα ἐν τῇ Ἰλιάδι ἀναφέρονται εἰς τὴν μῆνιν Ἀχιλλεύς. Ὁ ἀρχαῖος πυρὶν πυζέθη εἴτα μεγάλως (σ. 3), ἀλλ' ἡ Ἰλιάς καίπερ διαπλατυθεῖσα διευρύχθη τὴν ἐνότητα αὐτῆς (171). Οἱ μετὰ ταῦτα ποιηταὶ κληθέντες οὐ σμικρὰν ποιητικὴν ῥύσιν εἶναι ἔδει ἐπαύον διαπερανάντας ὅ, τι ἄλλος ἀρξάμενος ὑποτύπων (σελ. 4), ἔχοντες δὲ πάντες τὴν ἀρχικὴν Ἰλιάδα πρὸ ὀφθαλμῶν προσέβλεπον ἐν καταλήξει ἥσει ὅ, τι προσέβλεπον· περὶ τὴν δὴν ἐκτονταετηρίδα ἀπέτελει ἡ Ἰλιάς ἐν ὅλῳ ἔργῳ σχεδὸν—ὥτως καὶ ἡ Ὀδυσσεύς—τὴν μορφήν, ἣν νῦν ἔχει. Πάντα δὲ πλὴν ἰσως τοῦ ἀρχαιοτάτου μέρους τῆς πρώτης Ἰλιάδος ἦσαν καταγεγραμ-

μένα, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀναγνωστῶν ἦτο πᾶν σμικρὸς· οἱ ἀψωδοὶ οὐδαμῶς συνετέλεσαν εἰς διατήρησιν τῶν ποιημάτων. Ἰππολυτῶν δὲ ὁ Naber δυνατόν νὰ εὕρῃ τὰ ἀρχαία καὶ νέα μέρη καὶ τὴν βαθυμικίαν προσθήκην καὶ εἰσποίησιν τῶν διαφόρων μερῶν διακρίνει τέσσαρας περιόδους ὁμηρικῆς ποιήσεως ἐν τῇ Ἰλιάδι ἥτοι τέσσαρα διαφορά μέρη. 1) ἀρχαιοτάτα (antiquissima) 2) ἀρχαία (antiqua) 3) ὀλίγη ἦσαν ἀρχαία (pauli minus antiqua) 4) νεώτερα (recentiora). Ἐν ταῦτα σημειούμεθα ἐκ τινῶν μερῶν ποιεῖ ὁ Naber συγκαμμένη τὴν πρώτῃν αὐτοῦ Ἰλιάδα ῥαψ. Α + Α 1—596 + Ο 306—366 + 674—746 + Π—ἐξαιρουμένων τῶν νόθων στίχων 56—63, 367—371, 777—782, 800—804, 846—850 + Ρ—ἐξαιρουμένων στίχων στ. 184—219, 233—262, 319—383, 423—542, 605—625 + Σ—ἐξαιρουμένων στίχων στ. 34—70, 108—113, 130—133, 138—147, 181—201, 333—342, 356—368, 444—456 + Τ—ἐξαιρουμένων στίχων στ. 12—34, 38—39, 42—53, 78—82, 91—136, 140—141, 175—178, 187—189, 192—195, 198—241, 247—248, 282—356, 384—386, 388—391, 398—424 + Φ 526—Χ 393—ἐξαιρουμένων στίχων στ. 46—53, 111—130, 167—187, 261—269, 281—288, 323, 328, 329, 335—366. Ταῦτα πάντα θὰ εἶον καλῶς, ἐὰν ὁ Naber ἐπεδείκνυε τὸ ἀληθές τῆς ὑποθέσεως αὐτοῦ, ἥτις ὅσον εὐρύς καὶ ὅν εἶναι, οὐδὲν ἦτον διακρινεῖ ἐξ ὑποκειμένου γνώμῃ ἀπολειπομένη κατὰ τὴν ποδείξει τῆς ὑποθέσεως τοῦ Christ, περὶ ἧς διαλαμβάνομεν. Ἐν ἔτει 1884 ἐδημοσιεύθη ἡ Ἰλιάς τοῦ Christ (Homeri Iliadis carmina seorsim legerunt et critica emendata prolegomenis et apparatu critico instructa edidit Guilelmus Christ). Ἡ ἐκδοσις αὕτη μετὰ τῶν 185 σελίδας τοῖς ἀναγνώστων προλεγόμενα περιέχει περίληψιν τῶν περὶ Ὀμήρου καὶ τοῦ ὁμηρικῶν λεγόμενων ζητημάτων ἰδεῶν, ἃς ὁ Christ ἐν πολλαῖς περὶ μαρτυρίας ἀναγνωσθεῖσας ἐν τῇ βαυαρικῇ ἀκαδημίᾳ τὸν ἐπιστημὴν κατέθηκε καὶ ὧν αἱ ἐπερᾶται ἔχουσιν ὡδε. 1) Die Interpolationen bei Homer vom metrischen und sprachlichen Gesichtspunkte beleuchtet. Sitzungsberichte der königl. bayer. Ak. d. Wissenschaften 1875 σ. 141—205. 2) Die Wiederholungen gleicher und ähnlicher Verse in der Ilias αὐτοῦ σ. 221—

272. 3) Die sachlichen Widersprüche in d. Ilias αὐτοῦ 1881 σ. 125—171. 4) eine besondere Art von Interpolationen αὐτοῦ σ. 433—448. 5) Homer oder Homeriden αὐτοῦ 1884 122—204, δευτέρα αὐτοῦ 1885. 6) Zur Chronologie des griechischen Epos αὐτοῦ 1884 1—60.

Ὁ Γάλλος συγγραφεὺς τῆς μετρικῆς τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων καὶ πολλῶν ἄλλων ἀξιολόγων ἐκδόσεων καὶ συγγραμμάτων περὶ Πινδάρου, Δημοσθένους, Πλάτωνος, Ἀριστοτέλους κτλ. ὁν Professor Bavariae καὶ ἀληθὲς ἀγλαΐσμα τοῦ ἐν Μονάχῃ πανεπιστημίου, ὁ περ ἐκλείσας ἄλλοτε τισὶν τοὺς μεγαλύνουσι καὶ ἑλληνικώτατοι ἀνδρες συνθέσαντες οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν πνευματικὴν τῆς Ἑλλάδος ἀναγέννησιν, διακρίνεται ἐν τοῖς νῦν φιλολόγοις διὰ τὴν πολυμαθεῖαν, τὴν περὶ οὐρανὸν, τὴν σωφροσύνην, τὴν ἀκατάβηκτον ἐπιμέλειαν, τὴν ἀμερόληπτον κρίσιν καὶ τὴν λεπτὴν καὶ δημιουργικὴν ἀντίληψιν. Ἡ δὲ περὶ τῆς γενέσεως τῆς Ἰλιάδος γνώμη τοῦ Christ ἔχει ἐν κεφαλῇ ὡς. Ἡ Ἰλιάς δὲν συνημρόσθη ἐξ αὐθιγὰς ἀρχῶν, ἀλλ' ἐν τῷ πυρρῇ αὐτῆς σχεδὸν ἐν τῷ ἡμίσει τῆς παρουσίας αὐτῆς μορφεῖς εἶναι ἔργον ἐνικαὶ ἐνὸς ποιητοῦ, τοῦ Ὀμήρου, ὅπερ ἐν τῇ περιόδῳ τῶν χρόνων τοῦ μὲν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ, τὸ δὲ ὑπὸ ἄλλων διεπλάτυνθη καὶ ἠυξήθη (1)· ὅτι δὲ τὰ προτερήματα τεχνικῶς ἔπους, στενὸς σύνδεσμος καὶ ἀμοιβαία τῶν μερῶν ἀναφορὰ πρὸς ἀλληλα ἐν σμικρῷ μόνον μέτρῳ ὑπάρχουσι, τοῦτο ἐξηγείται ἐκ τοῦ πρόπου, καθ' ὃν ὁ Ὀμηρος ἐποίησεν, ὅπως τὰ ποιήματα αὐτοῦ seorsim cantari et intelligi possent (Prol. σ. 54). Τὸ ποίημα ἐπιτέθη βαθυμόν, ὥστε μεταξύ τῆς ποιήσεως τῶν διαφόρων μερῶν μισολαβοῦσι πολλὰ ἔτη, ταῦτα δὲ τὰ διαφορά μέρη ἤδοντο πρὸ τῆς ἀποτελέσεως τοῦ ὅλου ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ, ὅμιλος δὲ μαθητῶν καὶ ἀοιδῶν διέδιδεν αὐτὰ περαιτέρω· οὕτω δὲ ἡ ἐκ συγγενῶν,

μαθητῶν καὶ φίλων ἀποτελέσθησα σχολὴ αὐδῶν καὶ Ὀμηρῶν συνέβαλετο εἰς τὰ οὐκ ὀλίγα ἐπεισόδια τοῦ ποιήματος εἰς διεπλάτυσιν αὐτοῦ (πρβ. Homer oder Homeriden? σελ. 23). Τρία δὲ μεγάλα συμπλέγματα ῥαφιδῶν, αἱ ῥαφιδῆαι M—O 591, H 313—K, B—H¹ μὴ περιλαμβανόμενα ἐν τῷ ἀρχικῷ σχεδίῳ τοῦ ποιητοῦ προσεκολλήθησαν ὕστερον εἰς τὸν ἀρχικὸν πυρρὰ τῆς Ἰλιάδος. Ὡς πρὸς τοῦτο ὁμοφωνοῦσιν ἐν τοῖς καθ' ὅλου ὁ Lachmann καὶ ὁ Köchly, ὁ Grote, ὁ Friedländer καὶ ὁ Düntzer. Ἐν ἀρχῇ τῆς 16ης (II) ῥαφιδῆας διηγείται ὁ Πάτροκλος θερμὰ δάκρυα γένει τῷ Ἀχιλλεῖ τὴν ἥτταν τῶν Ἀχαιῶν ἐν ἀναπεπταμένῳ πεδίῳ καὶ τὸν τραυματισμὸν τῶν τεσσάρων ἡγμένων Ἀγαμέμνονος, Διομήδους, Ὀδυσσεύς, Εὐρύπυλον, οὐδὲν ὅμως λέγει περὶ τῆς ἀλώσεως τῶν τειγῶν καὶ τῆς ἐπὶ ταῖς ναυσὶ μάχης, εἰ καὶ ἐνταῦθα ἦτο ὁ μείζων κίνδυνος τῶν Ἀχαιῶν. Τοῦτο εἶναι δυνατόν, ἐὰν διανοηθῶμεν, ὅτι, ὅταν ἐπιτεθῇ ἡ Πατρόκλεια (II), αἱ ῥαφιδῆαι M—O δὲν εἶχον ποιηθῇ καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν δὲν εἴη περιληφθῇ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ εἰς τὸ σχεδίον αὐτοῦ. Ὑποκὰ τοῦτου ὑπάρχουσιν ἐν τῇ Ἰλιάδι πλῆθος συμπλέγματα ἐν ταῖς ὀλίγασι ὥραις μεταξύ τῆς μεσημβρίας (A 84 κ.) καὶ τοῦ μετὰ τὴν μεσημβρίαν χρόνου (II 777 κ.), ἡ ὅσα ἡδύνατο ποιῆσαι, νὰ περιλάβῃ ἐν τῷ βραχεί χρόνῳ ἀπὸ τῆς 12ης ἕως τῆς 3ης ὥρας μ. μ. Τοῦτο δὲ προήλθε, διότι ἡ ἄλλωσις τῶν τειγῶν (M 460 κ.), ἡ μάχη ἐπὶ ταῖς ναυσὶν (N), ὁ ὕπνος τοῦ Διὸς (Ξ) ἡ πληγὴ τοῦ Ἑκτορος (Ξ 410 κ.), ἡ ἱασις τοῦ ἥρωος καὶ ἡ ἐκ νέου προσβολὴ τῶν Τρῶων (O) δὲν ὑπῆρχον ἐν τῷ ἀρχικῷ σχεδίῳ καὶ ἐντέλειθη ὕστερον μεταξύ Λ καὶ Π. Ἡ δὲ γνώμη περὶ τῆς ὀφειλετέρας γενέσεως τῶν ῥαφιδῶν, H²—K ἔτυγε μείζονος ἀποδοχῆς παρὰ τοῖς Γερμανοῖς φιλολόγοις, ὥστε ὁ Köchly (1) ἐν

(1) Ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἀρχικῆς Ἰλιάδος ὑπὸ τοῦ Köchly εἶναι ἔδε: Μῆνης (A 1—348), Ἀτταί (A 349—611), Ὀνειρος (B 1—47. 87—129. 214—483), Ἀργος (B 95—211. 278—335), Βουστία ἥτοι Κατάλογος νεῶν (B 484—760), Ὀρκια ἥτοι Πάριδος καὶ Μενελάου μονομαχία (Γ 1—420. 245—461. Δ 1—222), Τρυφασκαπία καὶ Ἑκτορὸς (Γ 121—244. Δ 223—421), Διομήδους ἀριστεία (Δ 422—544. Ε 1—607. 699—909), Ἑκτορος καὶ Ἀνδρομάχης ἐμίλια (Ζ 73—529. Η 1—46), Πρῆσβια (Θ 489—561. Ι 1—713), Ἀγαμέμνονος ἀριστεία ἥτοι Κόλος μάχη (Α 1—596. Ν 136—155. Ο 615—622), Τυροραχία (Μ 3—471. Ο 381—414), Διὸς ἀπάτη (Θ

(1) Ὁ Γάλλος Maurice Croiset (Étude sur l'Iliade. Annuaire de l'association pour l'encouragement des études grecques en France p. 53—78. 1881) πρβ. καὶ Histoire de la Littérature Grecque par Alfred et Maurice Croiset. Tome premier. Homère — la poésie cyclique — Hésiode, par Maurice Croiset. Paris 1887) παραδείχμενος ἑνὰ ποιητὴν, qui a jeté les fondements de l'œuvre tout entière et qui en a dessiné le plan, terminant l'œuvre entre les mains de Niese καὶ Christ.

τῇ ἐκδόσει τῆς αὐτοῦ 'Πιάδος ἀπέκρινε τὰς βαψφιδίας ταύτας. Περί τῆς Δολωνείας (Κ) ἔχοντες τὴν κεντρικὴν τοῦ Εὐσταθίου καὶ τοῦ Βικτωρίου σχολιαστοῦ, καθ' ἣν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ὅτι καὶ ῥαψφωδία αὐτὴ δὲν κατελέγετο ὑπὸ πάντων ἐν ταῖς βαψφωδαῖς τῆς 'Πιάδος. Ἡ προσβία (Ι) ἡγορεῖτο ἐν τῇ ἀρχαίᾳ 'Πιάδι καὶ ἰδίως ἐν Π 72 (1), ὥστε ἐνεβλήθη ὕστερον, ἡ δὲ ῥαψφωδία Θ (κύλιος μάχη) περιέχει τοιαύτας μίμνους χωρίων μεταγενεστέρων βαψφωδίων, ὥστε οὐδεὶς μὴ ὡς κενὸς νοῦ δύναται νὰ καταλέξῃ αὐτὴν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ 'Πιάδι. Κυρίως τὸ χωρίον περὶ τῆς σταθμῆσεως τῶν τῶν θανάτων κερῶν τῶν 'Αρχαίων καὶ Τρώων (Θ 68-74) θεωρεῖται μίμνους τῆς σταθμῆσεως διὰ τῆς ἐκείνης τῶν κερῶν τῶν δύο ῥήσων 'Εκτορος καὶ 'Αγυλλείας (Χ 209-213), καὶ ἔνεκα τούτων καὶ ῥαψφωδία Θ ἐποικήθη μετὰ τὴν βαψφωδὴν Χ, ἀπὸ τῆς ἐμβολῆς τοῦ συμπλέγματος τῶν βαψφωδίων Η 2—Κ ἐξηγεῖται καὶ ἡ προβλεπόμενα πύραρχη ἐν τῷ ἀρχαίῳ σχεδίῳ. Ἡ προβλεπόμενα 'Αρχαίων εἰς μάχην ἡ ἐκδηλούμενη ἐν τῇ 11η (Α) βαψφωδία ἐξηγεῖται ἐκ τῆς εὐτυχῆς ἐκδόσεως τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς μάχης (Π 1), εἶναι ὅμως ἀκαταλόγητος μετὰ τὴν ἀίσχραν ἡ ἐκείνη ἐν τῇ ὀγδόῃ βαψφωδίᾳ (Θ) καὶ τὴν ἀπεκρίσιν τῆς προσβίας (Ι) ὑπὸ τοῦ 'Αγυλλείας, δικαιολογεῖται δὲ πως μόνον ἐκ τῆς νυκτερινῆς ἐπιδρομῆς τοῦ 'Οδυσσεύς καὶ Διομήδους εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Θερκῶν, ὧν πολλοὺς, ἐν οἷς καὶ τὸν Πρῆστον, ἐρέονουσιν. Τέλος δὲ τὸ τρίτον συμπλέγμα Β-Η1 ἐνεβλήθη ὕστερον ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ. Οὕτω λοιπὸν παραδίδεται ὁ Christ τρία συμπλέγματα ἡμερῶν ἐμβληθέντα εἰς τὸν ἀρχαῖον πυρῆνα τῆς μνήμης τοῦ 'Αχιλλεύς τὰ μὲν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ, τὰ δὲ ὑπ' ἄλλων. 'Εν δὲ τῇ νῦν 'Πιάδι διακρίνονται κατὰ τὸν Christ δύο μέρη, ὧν τὸ μὲν πρῶτον ἱστορεῖ τὰ ἐκ τῆς μνήμης τοῦ 'Αγυλλείας ἐπισκῆψαντα κατὰ τοὺς 'Αχαιοὺς καὶ τὴν ἀμνηστῶν αὐτῶν διὰ τὸν θάνατον τοῦ Πατρόκλου Σ 242, τὸ δὲ τὴν ὑπὸ τοῦ 'Αγυλλείας τιμωρίαν τοῦ θανάτου τοῦ ἱταίρου' ἔθεν ἀμφιβολοῦν, λέ-

γει ὁ Christ, εἶναι, ἂν τὸ δεύτερον μέρος περιλαμβάνετο ἐν τῷ ἀρχαίῳ σχεδίῳ τοῦ ποιητοῦ, ἡ τὸ ἀρχαῖον ποίημα ἔληγεν εἰς τὴν ἀμνηστῶν τῶν 'Αχαιῶν ἔνεκα τοῦ θανάτου τοῦ Πατρόκλου, ἥτοι εἰς Σ 242. 'Εν τῷ πρῶτῳ μέρει περιέχεται ὅ,τι ἐπετύπωσεν ὁ ποιητὴς ἐν τῷ προοίμῳ· μυρία ἄλγεα συνέθεσεν εἰς τοὺς 'Αχαιοὺς (μυρία ἄλγεα ἦθ' ἔκρινε), πολλῶν ἡρώων ψυχὰς κατήλθεν εἰς τὸν 'Αδην, ἡ βουλὴ τοῦ Διὸς ὅπως τιμῇ τὸν ἀτιμασθέντα 'Αγυλλέα ἐτελέσθη (Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή). Ὅπως ποτ' ἂν ἡ, πάντως τὸ δεύτερον μέρος τῆς 'Πιάδος εἶναι νεώτερον οὐ μόνον τοῦ ἀρχαίου πυρῆνος (τῶν ἡμερῶν 1. 2. 18. 25. 27 τῆς ἐκδόσεως τοῦ Christ) ἀλλὰ καὶ τῆς πρώτης διαπλατύνσεως (3. 5. 6. 7. 8. 9), ἴσως δὲ καὶ τῆς δευτέρας (20—24. 10. 11. 12). Ὅτι δὲ τὸ δεύτερον μέρος τῆς 'Πιάδος εἶναι νεώτερον καὶ τῆς δευτέρας διαπλατύνσεως, τεκμαίρεται ὁ Christ ἐκ πολλῶν ἐν αὐτῷ ἀδείκνυται μίμνους γενομένων ἐκ τοῦ πρώτου μέρους 'Πιάδος μέρους, οἷον Υ 414—5 ποιηθέντος κατὰ Δ 132—3, Υ 445—8 κατὰ Ε 436—9, Φ 53—8 κατὰ Δ 403, ἐπὶ δὲ ἐκ τούτου, ὅτι τὸ δεύτερον μέρος τῆς 'Πιάδος προϋποθέτει γνωστὴν τὴν σύλησιν τοῦ νεκροῦ τοῦ Πατρόκλου ὑπὸ τοῦ 'Εκτορος καὶ τὴν κατασκήνυν νέων ὁπλων τοῦ 'Αγυλλείας ὑπὸ τοῦ 'Ηρακλείου, αὐταὶ δὲ αἱ δύο προϋποθέσεις δὲν εὐρίσκονται ἐν τοῖς ἀρχαίοις ἡμερῶν τῆς 'Πιάδος, ἀλλ' ἐν ταῖς διαπλατύνσεσιν αὐτῆς καὶ μάλιστα ἐν Π 1—261 καὶ Σ 35—150. Ὅτι δὲ τὸ δεύτερον μέρος τῆς 'Πιάδος ἔπαιθεν, ὅπως καὶ τὸ πρῶτον, πολὺς διεπλατύνσεις, κατέστη πᾶσι καὶ τοῦ Kammor καὶ M. Schmidt. Ἀποκρινόμενον δὲ τῶν νέων τούτων μερῶν ὁ ἀναγνωσκῶν τὴν 'Πιάδα κατὰ τὴν ἐμὴν ἐκδοσιν, λέγει ὁ Christ, ἥτοι παροτρύνοντες τὰ μικροὺς γράμματα τετυπωμένα μερὶ τῆς ποιήσεως ἀναγράφει τὰ θεσπίσιν κατὰ τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως. Ἡ δὲ χρονολογικὴ κρίσις τῶν ὑπὸ τοῦ Christ ἀποκατασταθέντων ὡς ἀρχαίων, ὅτινα διαδοχικῶς ποιηθέντα ὑπὸ τεσσάρων ποιητῶν διακρινόμενον ἀλλήλων διὰ χρονικῶν διαστήματων οὐχὶ μίλλοντες τῶν 100 ἐτῶν ἀπέτιλόντων ἐξ βαθυμείας, εἶναι ἡδὲ (1).

1—71. 350—437. Ν 1—119. Σ 147—522. Ο 1—306. 653—694, ἡ ἐπὶ ναυαῖ μάχη (Ν 39—755. Σ 440—507. Ν 756—837. Ο 690—726. 415—501. 727—746. Π 112—123), Πατρόκλου (Π 1—867. Π 1—389. 503—704. Σ 1—355), 'Εκτορος λόγος (Ο 1—804).

(1) 'Αλλ' ὅμως Π 72 δύναται νὰ ἀναφῇται εἰς τὴν ἀπαρχὴν τῆς Βρισηΐδος οὐχὶ διὰ εἰς τὴν προσβίαν.

(1) Τὰ ἐν' ἐνὸς ἀστέρικου διακρινόμενα ἡμερῶν εἶναι παλαιότερα, τὰ δὲ διὰ δύο νεότερα· ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς 'Πιάδος τοῦ Christ διακρίνονται αἱ ἐπτάκις ποιητὰ διὰ τοῦ διαφόρου τύπου τῶν γραμμάτων ἥτοι διὰ μεγάλων ἐρῶν γραμμάτων, διὰ μεγάλων πλαγίων γραμμάτων,

Α. Ἀρχαιότατα γαλάρως πρὸς ἄλληλα συνδεδεμένα ἄσματα περὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἀρχιλέως καὶ Ἀγαμέμνονος καὶ τῶν ἀλγίων, ἃ εἴηκε τῶν Ἀρχαίων.

1 (Α 1—305). 2 (Α 306—611). 18 (Α 1—595). 25* (Ο 592—746. Π). 27*. 28. 29* (Ρ 1—242).

Β. ἄρχαϊον ἔργον διὰ μεγάλων ὀρίζοντων (ὀρθῶν) γραμμάτων ἐν τῇ ἐκδόσει δηλωθὲν σύμπλεκτον ἄσματων προωρισμένον νὰ ἐμβληθῇ μετὰ τῶν ἄσματων 2 καὶ 18 τῆς ἀρχαίας Ἰλιάδος.

3* (B 87—284. 780—815). 5 (Γ 1—120. 245—461). 6 (Γ 121—244). 7 (Δ 1—222. 446—544). 8 (Δ 222—245). 9 (Ε 1—430). 10* (Ε 431—626. 698—909).

Γ. ἑτέρα συνεχὴ πρὸς ἄλληλα διὰ τῆς ἐκδόσεως τῶν Λυκίων τοῦ Σαρπηδόρος καὶ τῆς τρωοκοπίας χαρακτηριζόμενα συμπλέγματα ἄσματων, διακρινόμενα τῶν ἐν Α καὶ Β καταταγθέντων ἄσματων διὰ τοῦ ἐν τῇ ἐκδόσει πλαιρίου σχήματος τῶν γραμμάτων

20 (M). 21 (N). 22* (Ξ 153—522). 23 (Ο 1—366). 11 (Ζ 1—17. 237—H 7). 12 (Ζ 119—236). 13 (H 8—312). 24 (Ο 415—591). 26 (Π 419—867).

Δ. Συνέχεια τῆς ἀρχαίας Ἰλιάδος περὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἀρχιλέως διακρινομένη τοῦ ἀρχικοῦ πυρῆνος καὶ τοῦ πρώτου μέρους διὰ πλαιρίου σχήματος γραμμάτων

29** (Σ 1—242). 30 (Σ 243—355). 32* T (1—356). 33 (T 357—424. Υ 384—495). 35 (Φ 1—227). 37 (Φ 526—611. X 1—515). 38 (Φ 1—256). Πρὸ τοῦ τέλους τοῦ ὅλου ποιήματος διὰ τῆς ταφῆς τῶν κυρίων ἡρώων ἦτοι πρὸ τῆς προσθήκης

Ζ. νεωτέρα ὑπὸ τοῦ Christ διὰ μικρῶν γραμμάτων διακρινομένη διαπλάτυνσις τοῦ πρώτου μέρους τῆς Ἰλιάδος (Α, Β, Γ) περιλαμβανούσα

14 (H 313 μέχρι τοῦ 482). 15 (Θ). 16* (I 89—431. 624—713). 19* (Α 599—848).

Η. νεωτέρα ἐπίσης διὰ μικρῶν γραμμάτων διακρινομένη διαπλάτυνσις τοῦ δευτέρου (Δ, Ε) μέρους τῆς Ἰλιάδος περιέχουσα

22** (Ξ 1—152). 34 (Υ 75—353). 36 (Φ 227—525).

Θ. προσθήκαι ἄσματων δικῆν ἐπεισοδίων

17 (K). 31* (Σ 369—617). 39* (Υ 257—897). 4* (B 484—779).

Ι. Διασκευαί, ἦτοι μικρὰ ἐμβλήματα εἰς τὰ διάφορα τῆς Ἰλιάδος ἄσματα, διὰ μικροτέρων πλαιρίων γραμμάτων διακρινόμενα, ὧν κυριώτεροι εἶναι αἰδε

4** (B 760—877). 16** (I 1—713). 31** (Σ 369—617). 19** (Α 596—748). 39** (798—897). 40** (Ω 1—804).

Κατὰ ταῦτα ἡ βαθμιαία ἀποτέλεσμα τοῦ ποιήματος ἐπὶ τῆς μεταβολῆς τοῦ ἀρχικοῦ σχεδίου, ὅπερ ἀπέρχον ἐκ τῆς ἀρχαίας τῶν Ἀρχαίων ἐνικα τοῦ Ἰωνάτου τοῦ Πατρόκλου (Σ 242), τὸ δὲ δευτέρου τῆς Ἰλιάδος μέρους (Δ) εἶναι νεώτερον τοῦ ἀρχικοῦ πυρῆνος καὶ τῶν διαπλάτυνσεων αὐτοῦ (B, Γ). Οὐ μόνον δὲ ἐκ τῆς μακρῆς διαρκείας τῆς ἀποτέλεισος τοῦ ὅλου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς μορφῆς, ἐν ᾗ ἐποιοῦντο τὰ ποιήματα, ἐξηγουμένη πολλὰ ἀνωμαλίας καὶ διαφωνίας τῶν μερῶν. Ὁ Ὅμηρος ἐποίησεν, ὅπως καὶ πρὸ αὐτοῦ ἦτο συνήθεια ἐν μορφῇ ἄσματος. Μόνον ἄσματα μετρίου μεγέθους οὐχὶ δὲ καὶ μακρὰ ἐπεὶ ἔδυναντο νὰ ἀπαγγέλλωνται ἐν συμπόσις ἢ ἄλλαις ἐορταῖς τῶν ἡγεμόνων καὶ ἀρχόντων, τὰ δὲ ἄσματα ταῦτα ἀπῆλθον ποινὰ αὐτοτελείαν καὶ γαλάρην συνάφαιαν πρὸς τὰ ἡγούμενα καὶ τὰ ἐπόμενα (1), ὅπως seorsim cantari et

(1) P6. G. Lange Die poetische Einheit der Iliade 1836 σελ. 17 καὶ 21. Αἱ βέλαι τοῦ βέλαιου τοῦτου συνέτελλον, ὅπως ὁ Goethe ἡμῶν εἰς τὰς περὶ ἐνότητος τοῦ ἡμετέρου ποιήματος ἰδέας αὐτοῦ καὶ οὐχὶ τὸ διεκρινὲν βέλαιον τοῦ Schulbarth (Ideen über Homer und sein Zeitalter 1821).

intelligi possint, ideoque auctor eorum minus aliorum carminum verba disertim repperit (Prol. 54).

Τούτων οὕτως ἔχοντων ὁ Σαρπηδών (E 660 κί.) ᾔδοντο νὰ τραῦθῃ καίριος κατὰ τὴν πρῶτην τῆς μάχης ἡμέραν, τὴν δὲ τρίτην ἡμέραν (M καὶ Π) ἀναλαβὼν νὰ μετασχη τῆς μάχης ὡπακτός ὁ τὴν δευτέραν ἡμέραν κατὰ τὸν βορραῖον βληθεὶς Ἀχιλλεύς (N 527—539) ᾔδοντο τὴν ἐπισκοπῶν ἡμέραν (X 227 κί.) νὰ παρασθῇ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ Ἑκτορι ἀποσπῆσθαι. Ἐπειδὴ τὰ ὅματα ταῦτα δὲν ᾔδοντο κατὰ τειραν τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο, ὁ ποιητὴς ᾔδοντο νὰ ποιήσῃ τοὺς ἀκροατὰς διανοομένους ἐν τῷ μεταξύ τοὺς ἥρωας ἐξιστάντας ἢ ἐπιλαβέντας ὅτι εἶχον τραῦθῃ. Ἐκ ἐν ἐνὶ μέρει (A, Z, Λ, Φ—X) ἐλλείπουσι τὰ τεύχη, ἐν ἑτέρῳ δὲ ὑπερέχουσιν (H, Θ, I, M—N, Ξ 1—152, O 367—405, Γ, Ω), ᾔδοντο ὁ αὐτὸς ποιητὴς διανοομένους κατ' ἀρχὰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀχαιῶν καὶ περικυκλωμένους ὡς μὲν ἄλλως περικυκλωμένους νὰ παραστήσῃ αὐτοὺς ὅσοι, ὅπως παρὰ σκευὴν, τὰς λαμπρὰς περιγραφὰς τῆς 12ης (M) καὶ 13ης (N) ἐξέφωδους, περιεσφωμένους ὑπὸ τεύχεσσι καὶ ὅπλοις (I). Ἐπίσης δὲ ὁ αὐτὸς ποιητὴς ᾔδοντο ὅς τε πλανώμενος αὐτοῖς ἰδὼν πολλῶν ἀνθρώπων ἀσπετα καὶ μαθὼν ἐν ταῖς εὐλαίαις τῶν ἡγεμόνων καὶ ἄλλων ἡρώων γενεαλογίας νὰ διαπλέξῃ αὐτοὺς ἐν τῷ ποιήματι καὶ ἐξῆλθῃ εἰς αὐτὸ καὶ τοὺς μεσημβρινούς Λακωνίους μετὰ τῶν ἀρχηγῶν αὐτῶν Σαρπηδῶνος καὶ Γλαύκου. Διότι οὗτοι οἱ μεσημβρινοὶ Λακῶν, οἱ παρὰ τὸν Σάβηον οἰκοῦντες, συγχέονται μὲν (E 170 κί. 296) πρὸς τοὺς παρὰ τὸν Λισσιππον (B 825 κί.) οἰκοῦντας Λακωνίους, ὧν ὁ ἀρχὼν Πάνδαρος κατεῖχε σπουδαίαν θέσιν ἐν τῷ ἀρχαίῳ περὶ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου μύθῳ (E 168 κί.) καὶ ἔνεκα τούτου προκρίπτεται παραχρῆ τις ἐκ τῆς συνδέσεως τῶν

(1) Ἐτέρως δὲ ποιητὴς, ὅς τε προπαρσκευάζῃ τὰ τῆς τετραρχίας, ἐνέβαλεν ὅσοι τὴν τετραρχίαν II 435—465. Ἄλλ' ἐν ᾧ ἐν τῇ τετραρχίᾳ (M) τὰ πάντα ἔχουσιν καλῶς καὶ ἡ καταστροφὴ τοῦ τεύχους (M 13—33) μᾶλλον νὰ συμβῇ διὰ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ Ποσειδῶνος, ἐν II 435—465 ὑπερέχουσιν πολλὰ τὰ ἔσχατα, ἡ καταστροφὴ τοῦ τεύχους ἐν μὲν ἡμέρᾳ, ἡ ἀφώρμις τοῦ στρατοπέδου δὲ ἐκαστον ἑκαστὸν καὶ ταῦτα μετὰ νύκτα περιφανῆ, ἡ ἔλθῃ τοῦ Ποσειδῶνος πρὸς τοὺς περικυκλωμένους αὐτοῦ Ἀχαιοὺς, καὶ διὰ ταῦτα ὁ Christ θεωρεῖ τὸ δεύτερον μέρος τῆς βαρβαρίας II 315—482 ἐκλήρημα ἑτέρου ἐκαστοῦ ποιητοῦ. Prö. Die sachlichen Widersprüche der Ilias, Sitzb. 153 κί.

δύο Λακίων ἐν τῇ E ἐξέφωδι, ἀλλ' ὅμως, ἐν παραβλῶμεν τὸ ἀντιπρόσωπον καλλίος τῆς Z καὶ M ἐξέφωδιος περὶ τῆς Ἑκτορος καὶ Ἀνδρομάχης ὁμιλίας καὶ περὶ τῆς τετραρχίας, ἐν ᾧ οἱ τῶν Λακίων ἡγεμόνες Γλαύκος καὶ Σαρπηδῶν διαδραματίζουσιν ἔξορον πρόσωπον, καὶ ἐν λάβωμεν πρὸ ὀρθολογίων τὴν δεξιότητα, μεθ' ἧς ἐν E 478 κί. οἱ νῆοι Λακῶν συνδίδονται μετὰ τῶν ἀρχαίων, τότε δυσκόλως δύναται νὰ ἀρνηθῶμεν, ὅτι τὰ μέρη, ἐν οἷς δρῶσιν ὁ Γλαύκος καὶ ὁ Σαρπηδῶν, δὲν ἐποικήθησαν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ (1). Ὡσαύτως δὲ δὲν ἔρχεται ὁ ποιητὴς ἐν A 194 κί. (ἡδὲ δ' Ἀθήνην / οὐρανόθεν· πρὶ γὰρ ἦκε θεὰ λευκώλενας Ἥρη) νὰ ἀναμνησθῇ, ὅτι κατὰ A 123 πάντες οἱ θεοὶ εἶχον πορευθῇ πρὸς τοὺς Ἀθῆνας, καὶ διὰ τοῦτο δικαίει ὁ Christ τὴν A ἐξέφωδιαν εἰς δύο μέρη, ἧς τὸ δεύτερον μέρος A 318—611 διανοεῖται ὡς ἐν ἄλλῃ ἡμέρᾳ μετὰ παρέλευσιν χρόνου τινός (Procl. p. 48). Ὁ αὐτὸς Διομήδης, ὅστις ἐν Z 129 εὐλαβῶς ἐκκλίνει τοὺς πρὸς τοὺς θεοὺς ἀγῶνας, μάχεται κατὰ τὴν E ἐξέφωδιαν πρὸς τὴν Ἀρροδίτην καὶ τὸν Ἀργῶν. Ὅστω λοιπὸν πράγματα ἀλλεπαλλήλων ἡμερῶν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς πρὸ πολλοῦ συμβάντα, ἡ δὲ μικρὰ ἐν τῇ διηγήσει αὐτῶν διαφωνία ᾔδοντο νὰ διαλλάξῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἀκροατῶν (Procl. 45). Ἐνθα δὲ ἡ συνέχεια ἰσχυρότερον ἀμαρτυρεῖται, ὅταν μετὰ A καὶ τῶν ἐπομένων ἐξέφωδιον II, ἐν αἷς ἡ ὑποσχεθείσα τιμὴ τῷ Ἀχιλλεῖ ἐκτελεσθῇ, ὁ δὲ Ἀγαμέμνων καίπερ ἱερὸς τοῦ ἀγῶνος τὸς Ἀχιλλεῖος δεικνύει προθυμίαν εἰς μάχην, δύναται ἡ φαντασία τῶν ἀκροατῶν νὰ εὖρ ἐξήρῃ τὴν παραδεχομένην, ὅτι ὁ Ζεὺς θέλει κατὰ τὰς συμπεφωνένων νὰ παραστήσῃ ἡγεμόνα τετυρωμένον ὑπὸ τῆς ἀγέρωχας καὶ

(1) Ἄλλ' οἱ στίχοι E 61 κί. καὶ αὐτὸ δ' ὅτι Ὀδυσσεὺς μεγάλῃσι μετρημένοι ἦεν ἔργῳ δὲν εἶναι ἀποκρίματα τοῦ αὐτοῦ.

Ἐν τῷ ἀκροατικῷ προπαρσκευάζεται ἐκ τῶν ἐν II περιεσφωμένων θέναντο τοῦ Σαρπηδῶνος ὑπὸ τῷ Πρῶτῳ λόγῳ, φαίνεται ὀφειλόμενον ἐκλήρημα, διότι ἐκλήρημα ἡ σκευὴ τοῦ Σαρπηδῶνος καὶ Γλαυκίου, τοῦ ἀρχόντος ἐν τῷ Πρῶτῳ (E 627—698), ἀνέκουσα οὐλὴ εἰς τὸν ἀρχαῖον πρῶτον τῆς Ἰλιάδος, ὅστις ἡγήσθη πάντας τοὺς Λακωνίους, καὶ ἐν τῇ ἑξῆς ἐκλήρημα τοῦ Πρῶτου καὶ τῶν Πρῶτων Τηλεφάδου καὶ τῆς τῶν Πρῶτων κατωμένης τοῦ πρὸς τοὺς Τρῶας ἀγῶνος, ἐποικήθη μετὰ τὴν E ἐξέφωδιαν καὶ τὴν αὐτοῦ σκευὴν τοῦ Σαρπηδῶνος (II 419—697) ἡ καὶ συγχέοντα μετὰ τῆς σκευῆς ταύτης. Prö. Die sachlichen Widersprüche der Ilias σὺ. 158 κί.

σπεύδοντα πρὸς τὸν ἑλεβρον· ἔπειτα δὲ καὶ φιλόπολις ὧν ὁ ποιητὴς δὲν ἠθέλησε νὰ παραστήσῃ εὐθὺς τοὺς "Ελλήνας ἠττωμένους καὶ βαλκυσμένους τὴν βοήθειαν τοῦ μνηϊόντος Ἀχιλλεύου (Prol. 37. 38), ἀλλ' ἐκ τῆς ἀπεικασίας τοῦ Ἀχιλλεύου λαμβάνει ἀφορμὴν νὰ παραστήσῃ καὶ τὸν ἄλλον ἥρώων τὴν ἀνδρείαν. Διειροδικώτερον δὲ πάντων τῶν προκατόχων αὐτοῦ πραγματευόμενος ἐν τοῖς 185 σελήδας ἀποτέλουσι Προλεγόμενοις μετὰ καταπληκτικῆς πολυμυθείας περὶ τῶν ἐκ τῆς μεταγραφῆς (1) ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ εἰς τὸν νῦν ἀρχαῖον

(1) Μὴ ἀπορίππων καὶ πανταπῶς ὁ Christ τὴν μεταβολὴν τοῦ Κικέρωνος de hor. II, 34, 197, τοῦ Αἰλιανῆς π. Ιστ. XIII, 14, τοῦ Ἰωσήφου κ. Αἰνίου I, 2 (πρὸ Sengebusch hom. diss. post. p. 27 κ. 28) ὡς πρῶτος ἐπιστράτης· συνήθρως καταγράφει τὰ ὁμηρικὰ ποίηματα διὰ τὸν Ὀμηρίτῃν τοῦ Ἀλφειοῦ, Ζωπύρου κ. Π. Α. κλειώτου, Ὁρέως τοῦ Κρονονίδου καὶ τετάρτου τινος, ὃν τὸ ὄνομα οὐκ ἐστὶν παρεξηγούμενον ἐν τῇ τοῦ Πλάτου σχολῇ (Ritschl opusc. I 6), δὲν διακρίνεται μὲν, ὅτι πρὸ τοῦ Παισιστράτου οὐδὲν ἐκ τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων ἦτο καταγεγραμμένον (πρὸς. Lehrs de stud. hom. Arist. 2 p. 143), ἀλλ' ὅμως θεωρεῖ πιθανόν, ὅτι πρῶτος ἐπιστράτης σέμειναν τὰ ὁμηρικὰ ποίηματα συλλέξας ἱεζώους, πρὸ τοῦ Παισιστράτου δὲ μόνον ὁμήρικων τινῶν καταγραφαὶ ὑπάρχον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ καλούμενος νῦν ἱεζώος, ἀλφειώτης δὲν ἔχον ἐξουσίῃς τότε, οἱ ἱταῖοι τοῦ Παισιστράτου ἐχρῆσαν τῷ παλαιῷ ἀλφειῷ ἀποτελουμένῃ ἐκ 16 ἢ μάλλον ἐκ 18 γραμμάτων (πρὸς. Franz elem. epigr. græcæ p. 16). Ἐπισημνίσθης ὅμως ὑπὸ τοῦ Σιμωνίδου, ὡς λέγειται, τοῦ νῦν ἀλφειώτου ἐγένετο ὁ μεταγραφητικὸς τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως, ἥτοι ἡ μεταγραφὴ αὐτῆς ἐκ τῆς παλαιᾶς εἰς τὴν νῦν γραμματικὴν. Καὶ δημοστὴ μὲν εἰσιήθη ἡ νέα γραφή, ὡς γνωστόν ἐπὶ ἀρχόντος Εὐκλείδου (Ολ. 94, 2), ἀλλ' ὅμως ἴδις πολλοὶ πρὸ τοῦ Εὐκλείδου ὡς ἦτο ἐν χρῆσιν παρὰ πολλοῖς καὶ πιθανόν ἡ μεταγραφὴ ἐγένετο περὶ τὰ μέσα τῆς 5ης ἐκατονταετηρίδος. Κατὰ δὲ τὴν μεταγραφὴν παρεστέρησαν εἰς τὸ κείμενον σφάλματα, ἥδη δὲ οἱ ἀρχαῖοι γραμματικοὶ Ζηρόδοτος, Ἀριστοφάνης καὶ Ἀριστοφάνης παρατηρήσαντες τοῦτο ἐπεφάνησαν ἐκ τῆς παλαιᾶς γραμματικῆς νὰ ἀποκαταστήσουν τὴν ὀρθὴν γραφὴν, ὡς καταγράφεται ἐν τῷ ἐνταύθιον σχολίῳ καὶ τοῦ Πορφυρίου II 238 (ἐν τῇ περὶ τῆς μεταγραφῆς· ἥδ' ἐπὶ διζήσῃ ἥδ' ἐπ' ἀριστοφ. Εἰσοτ.) ὡς καὶ κορυφαῖος τῶν νεωτέρων κριτικῶν Cobet πολλά κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην ἐν τοῖς Miscellaneis criticis p. 289 κ. διώρθωσιν. Ὁ ἀρχαῖος τῆς ἱλιάδος περὶ (A 1—306 A 306 μέτροι τέλους, A 1—595 ἱλιάδος περὶ A 595 μέτροι, Φ 1—327, Φ 326 μέτροι τέλους) διεπλάτυνον πολλὰ καὶ εἰς τὸν αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ εἰς τὸν ἐξωτὸν μετῶν καὶ δοῶν. Οὕτως ἀποτελεισθεῖς τῆς ἱλιάδος οἱ βαρβάροι μὴ ἐκλυπτοῦς παντάπασιν τῆς ποιητικῆς δυναμείας δὲν ἠρεσθήσαν εἰς διόδοσον τῆς ἀρχαίας ποιήσεως, ἀλλὰ προσέθηκαν καὶ βάνα τινὰ εἰς τὰ ἀρχαῖα

ἔχοντα προκινῶντα σφαλμάτων § 55—63, περὶ τὸν αἰολισμὸν § 72—77, περὶ τοῦ διγύμνα § 91—101, περὶ συντηγμένων καὶ συναιρέτων τύπων § 102—113 καὶ περὶ πολλῶν ἄλλων ζητημάτων. παραλλήλως δὲ ὁμοίαις ῥήσεσι καὶ στίχοις (1), οἷτινες ποσθιέντες γὰρ ὠρισμένης θέσεως καὶ μεταχθιέντες εἰς ἄλλην μνηύουσι μίμῃσιν, ἔχουσι συμπεράσματα πιθανὰ περὶ τῆς χρονολογικῆς γενέσεως τῶν διαφόρων μερῶν τῆς ἱλιάδος (2), ὡς δηλοῦνται ἐκ τῆς ἐμπροσθεν γενομένης ὑποτυπώσεως περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ ποιήματος. Οὕτως ἡ ἀκόμους περιγραφή τῆς μάχης τῶν θεῶν Φ 383—525 ἐποιήθη κατὰ τὴν

ἔσφατα, ὅσον τὴν δαλόνειαν, τὰ ἄλλα ἐπὶ Πατρόλῳ, τὴν κατασκευὴν τῆς ἀπόδος τοῦ Ἀχιλλεύου (2 369 μέτροι τέλους), τὴν μονομαχίαν τοῦ Αἰνίου καὶ Ἀχιλλεύου, τὸν Μελίτρου μῦθον. Τέτοιαι μορφὴ βαρβάροι, οἷον ὁ Κίναθος, προσέθηκαν ἑτερα, οἷον τὸν κατάλογον τῶν νῦν λαδόντες αὐτὸν ἑτέρου ποιήματος. Γενερίων καὶ τῶν νῦν τοῦτον προσέθηκαν ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἀρκίνου, Αἰσγῶ καὶ Σπασίου ἥτοι ἔπειτα ἀπελευθέρω ἡλιάς· οὐδὲν εἰ λόγου ἀπὸν προσέθηκαν εἰς τὴν ἱλιάδα καὶ εἰς τὴν Ὀδυσσειαν καὶ ἱεζώους καὶ οἱ ἱταῖοι αὐτοῦ πλὴν στίχων τινῶν, οἷον A 206, F 144. λ 631. B 568, ἴσως καὶ B 549. M 372. N 679—732. λ 321—325 ὅπως κλειστή τὸν θηρία καὶ τοὺς Ἀθῆνας. πρὸς. Christ Prolog. 91 κ. 17 κ.

(1) Περὶ τῆς ἱκανῶς ὁμοίας στίχων ἐν τῇ ἱλιάδι ἐπαρκατεῖται ὁ Christ, ἐν διατριβῇ ἰδιαίτερῃ (Die Wiederholungen ähnlicher und gleicher Verse in der Ilias Sitzb. d. Ak. d. 1880 π. 221—272) ἐν δὲ τῇ Ὀδυσσεῖ καὶ Σίλλῃ (Die Wiederholungen in der Odyssee, καὶ τελευταῖον ὁ Gemoll ἐν Hermes XVIII 34—96 (Die gemeinsamen Verse der Ilias und Odyssee).

(2) Περὶ τῆς χρονολογικῆς ταύσεως τῶν διαφόρων τῆς ἱλιάδος καὶ Ὀδυσσεως μερῶν πραγματευθῆς ὁ Christ ἐν τοῖς Προλεγόμενοις καὶ τῇ διατριβῇ Homer oder Homeriden lesungen καὶ τοὺς χρόνους τῶν καλῶν ποιητῶν καὶ τοῦ Ἡσιόδου ἐν διατριβῇ ἰδιαίτερῃ (Zur Chronologie des altgriechischen Epos 1884). Τὰ κύρια μέρη τῆς ἱλιάδος τίθενται ἐν τῇ ἐκτῇ ἐκατονταετηρίδῃ, περὶ τὰ τέλη τῆς ἐνάτης ἢ τῆς ἀρχῆς τῆς ὀγδόης τῆς νεωτάτης αὐτῆς βαρβάρους καὶ τῶν ἀρχαίων Ὀδυσσεων, μετὰ τὴν ὀγδὴν ἐκατονταετηρίδα πρὸς τὴν ἀρχὴν τῶν Ὀλυμπιάδων παρατίθεται ἀκριβοῦς τὴν ἡσίοδου σχολίῳ, κατὰ τὴν πρώτῃν Ὀλυμπιάδα τὸν Ἀρκίνον, κατὰ τὴν ὀγδὴν Ὀλυμπιάδα ὑπολαμβάνει ποιήσαν τὴν μερὴν ἱλιάδα, κατὰ τὴν 10ην Ὀλ. τὸν κατέχον τὸν νῦν, ἔχον τῆς ἡσίοδου σχολῆς, πρὸς τὴν 15ην Ὀλ. τὴν Ἡλεκμάχην, τὴν Νέων καὶ τὸν ἔμπροσθεν τελευταῖον βαρβάρων τῆς Ὀδυσσεως, περὶ δὲ τὴν 20ην Ὀλ. τὸν Κύπριον, οὕτως δὲ μετὰ ταῦτα ἐπὶ ἀκριβῆς τινὰ τῆς ἱλιάδος καὶ Ὀδυσσεως καὶ περὶ τὴν 30ην Ὀλ. τοὺς Νέστους.

μεγαλοπρεπὲς θεομαχίαν τῆς Ε βασιφιδίας, ἡ ἐκτενὴς καὶ πῶς κομικὴ παρὰστασις τοῦ ἀγῶνος τοῦ Ἀχιλλεύου καὶ Αἰνείου ἐν γ' 86—352 ἐπισημὴ κατὰ τὴν λαμπρὴν σκηνὴν τῆς συνεντεύξεως τοῦ Διομήδους καὶ Γλαύκου. Ὅτι δὲ καὶ ὁ διαλόγος τῶν θεῶν πρὸ τοῦ ἀγῶνος τοῦ Σαρπηδόου καὶ Πατρόκλου (II 431—461) εἶναι μίμησις τοῦ τῶν θεῶν διαλόγου πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἑκτορος (X 166—187), πιστεύει ὁ Christ τῷ Lachmann.

Ἦδη ὁ Wolf (Prol. 99) καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Spohn (de agro Trojano) καὶ ὁ Lenz (die Ebene von Troja) παρετήρησαν διαφορίας ἀνά ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ τρωικοῦ πεδίου, ἐπὶ ᾧ σαφέστερον ἐξέστης τὰς διαφορίας ταύτας ὁ Christ ἐν πραγματείῃ (die Topographie der trojanischen Ebene und die homerische Tragoed. Sitzb. d. Akademie 1874. Bd. II S. 187—227) διακρίνας κατ' αὐτὰς δύο συμπλέγματα βασιφιδιῶν. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀνέστην τὸ ζήτημα, ἀν ὁ ποιητὴς ἐξ αὐτοφύας ἢ κατὰ φαντασίαν περιγράψῃ τὸν τόπον τῶν ἀνδραγαθημάτων τῶν ἡρώων τῆς ποιήσεως αὐτοῦ. Καὶ ὁ μὲν H. v. H. v. H. διετί-
νεται (Die homerische Ebene von Troja. Abh. d. Berl. Ak. 1875), ὅτι ὁ ποιητὴς τῆς Ἰλιάδος δὲν ἐγίνωσκεν ἐξ αὐτοφύας τὴν τρωικὴν χώραν, περιέγραψε δὲ τὰ πλείστα κατὰ φαντασίαν. Ὁ περὶ τὸν ὅμως φυσιο-
λόγος Virchow (Beiträge zur Landeskunde der Troas. Abh. d. Berl. Ak. 1879) μετὰ μακρὰς ἐρεῦνας, ἃς ἐποίησεν ἐπὶ τοῦ τρωικοῦ πεδίου, ἀπερήνατο, ὅτι ἡ ὁμηρικὴ ποίησις ἐρεῖδεται ἐπὶ ἀκριβοστάτης αὐτοφύας τῶν τόπων, οὓς περιγράφει. Τὴν γνώμην ταύτην ἀποδεχόμενος ὁ Christ θεωρεῖ τὰς διαφο-
ρας περὶ Σκαμάνδρου παρὰστασις ὡς τεκμη-
ρια διαφορῶν ποιητῶν. Κατὰ μὲν τὴν μίαν παρὰστασιν οἱ Ἀχαιοὶ περιέονται παρὰ τὴν δεξιὰν ἐλθόν τοῦ Σκαμάνδρου πρὸς τὴν πόλιν Ἴλιον, μόνον τὸ στρατόπεδον τοῦ μινυόντος Ἀχιλλεύου ἱσχυρίζεται διὰ τοῦ ποταμοῦ ἀπὸ τῆς πόλεως, κατὰ δὲ τὴν ἑτέραν μεταξύ τοῦ ναυστάθμου τῶν Ἀχαιῶν καὶ τῆς Ἰλίου ῥέει ὁ Σκαμάνδρος ὁ καὶ Σάνδρος λεγόμενος· ἡ πρώτη παρὰστασις διατηρεῖται ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἰλιάδι, ὅπου ἐν ταῖς βασιφιδίαις Α—Ζ, Α, Φ, Χ, ἴσως δὲ καὶ εἰς τὸν ἀρχαῖον πυρῖνα τῆς Πατροκλείας, ἡ δὲ ἑτέρα παρὰστασις, καλ' ἦν ὁ Σκαμάνδρος ῥέει μεταξύ τῆς πόλεως καὶ τοῦ στρατοπέδου τῶν Ἀχαιῶν, παρατηρεῖται κατ' ἀρχαίαν μὲν ἐν Θ καὶ Ξ, εἰτα δὲ καὶ ἐν ταῖς μετ'

αὐτῶν συνδεομέναις βασιφιδίαις τῆς διαπλαν-
θείσης Ἰλιάδος Η—Ι, Μ—Ο. Ὁ Κατάλογος τῶν νεῶν, ἡ Δολώνεια, ἡ Ὀπλοποιία, ἡ 19η, 20η, 23η βασιφιδία οὐδὲν περὶ Σκαμάνδρου περιέχουσιν. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὰς πολυβρυ-
λήτους ἀνακαλύψεις τοῦ Schliemann ἡ πρώτη περὶ Σκαμάνδρου παρὰστασις συμφωνεῖ πρὸς τὴν πραγματικότητα, διὰ ταῦτα διατείνεται ὁ Christ, ὅτι ὁ ποιητὴς τῶν βασιφιδιῶν Α—Ζ, Α, Φ, Χ ἐγίνωσκεν τὸ τρωικὸν πεδὸν ἐξ αὐτοφύας· ὁ ποιητὴς ὅμως τῶν διαπλαντήσεων τῆς ἀρχαίας Ἰλιάδος φαίνεται, ἐπὶ δὲν εἶδε τὴν Τροίαν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀρχαίων ἡμετέρων διανο-
ήθη διὰ τῆς φαντασίας τὴν τοποθεσίαν αὐτῆς· ταῦτα ὅμως ἰσχυρὴ λεγόμενον μόνον περὶ τοῦ ποιητοῦ τῶν βασιφιδιῶν Η, Θ, Μ—Ο, διότι ἐν τῇ διαπλάνῃ τῆς τρίτης τῆς μάχης ἡμέρας, ἥτοι ἐν γ', καταρτίζεται ἀκριβὴς τοῦ τόπου γνώσις. Ἐκ τούτου δὲ συμπεραίνεται, ὅτι ἡ διαπλάνη αὐτὴ ἐγένετο ὑπὸ ἄλλου ποιητοῦ ἢ αἱ βασιφιδίαι Η, Θ, Μ—Ο, ἡ ἐπὶ τῷ με-
ταξὺ ὁ ποιητὴς τῶν βασιφιδιῶν Η—Ι, Μ—Ο ἐπορεύθη εἰς τὸ Σκαμάνδριν πεδὸν καὶ εἰς τοὺς χώρους, ἐνθα ἐδοξάσθησαν οἱ ἥρωες αὐτοῦ. Συντασσόμενος δὲ ὁ Christ ἐν τοῖς λοιποῖς τῇ κριτικῇ μεθόδῳ τοῦ Bekker καὶ Nauck ὑπερβάλλει ἀμειψίτερος κατὰ τὴν μέθοδον καὶ τὴν τέλμην μὴ βαδίζων τὴν ἐπιστηρῶν ὁδὸν τοῦ Fick, ὅστις ἐν πολλοῖς μὲν ὁμογενομένων ἐν ἄλλοις δὲ διαφορῶν παραδέχεται τὸν πυρῖνα καὶ τὴν κατὰ μακρὴν αὐξήσιν τῆς Ἰλιάδος ἐν τῇ ἐκδοῇ αὐτοῦ (Die Homer. Ilias nach ihrer Entstehung betrachtet und in der ursprünglichen Sprachform wieder hergestell. 1886), ὅπως πρότερον τὸ 1883 ἐκδόους τὴν Ὀδύσειαν παρεδείξατο ἐν τοῖς καθόλου τὸν πυρῖνα αὐτῆς κατὰ τὴν Κιργωφφρίον ἀποκατάστασιν· ὁ ὅμως ὅμως νεωτερισμὸς τοῦ Fick ἐγκρατεῖται ἀλλοῦ. Ἐν ᾧ μέγισ-
τον εἰσπεύετο ὑπὸ τῶν νεωτέρων καλ' ὁ-
φήσται τοῦ St. Croix, ὅτι ἡ ὁμηρικὴ γλῶσσα ἐν τῷ θαυμαστῷ αὐτῆς πλούτῳ καὶ ἐξαιρέ-
τικῇ γλῶσσᾳ οὕσα ἐρεῖδεται μὲν ἐπὶ τῆς ἀρχαίας ἰωνικῆς διαλέκτου, ἀλλὰ ἀμειψίμενη μετὰ πε-
ρίλυτον ἀρχαϊζόντων καὶ ξένων στοιχείων μνημι-
τὰ ἀποτελέσματα τῆς πολυφωνοῦ καλλιερ-
γίας τοῦ εἰς τοὺς Ἴωνας παρὰ τῶν Αἰολίων μεταβάντος τρωικοῦ μῦθου (1), ὁ περὶ τῶν

(1) Γενικῶς ἐπιστεύεται, ὅτι ὁ τρωικὸς μῦθος μετέβη ἐκ τῶν Αἰολίων εἰς τοὺς Ἴωνας, ὅτι μακρὸν χρόνον ἤμα-

συγγραφέων τοῦ Λεξικοῦ τῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν γλωσσῶν Aug. Fick ἐξηγείται τὴν ὁμηρικὴν γλῶσσαν ἄλλως. Αἱ προσπάθειαι τοῦ Bentley καὶ Bekker, ὅπως εἰσαγάγῃσιν εἰς τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα τὸ διγγραμμα κρίνονται ἀτελεῖς, διότι ἀπαιτῶνται τὰ ἀρχαῖα ὁμηρικὰ ποιήματα ἐποικήθησαν ἐν αἰολικῇ διαλέκτῳ, τοῦ δὲ γένους τῶν ὁμηρικῶν ποιητῶν κρινόμενοι ἐκ τῆς πρὶν αἰολικῆς Σμύρνης, εἰς τὴν ἰωνικὴν Χίον μεταεγράφησαν ἐκ τῆς αἰολικῆς εἰς τὴν ἰωνικὴν. Ἡ γνησιὰ ὁμηρικὴ ποίησις ἐν γὰρ κατ' ἀρχὰς ὑπὸ Διοφάνῳ ποιητῶν ἐκ τῆς αἰολικῆς ἰδιώματι κέντρον τῆς σχολῆς ἦν, ἡ αἰολικὴ Σμύρνη, φύλακες δὲ αὐτῆς ὡρισμένοι γένος, ὅπερ ἴσως τότε ὠνομάζετο 'Ομηρίδα'· γεννημένης τῆς Σμύρνης κατὰ τὸ ἔτος 700 π. Χ. ἰωνικῆς ἀπέδηκτο τοῦ γένος τοῦτο εἰς τὴν ἰωνικὴν Χίον, ἐνθα γενόμενον ἰωνικὸν ἐξῆλθε καὶ τὰ παραδοθέντα αὐτῷ ποιήματα ἐξωτερικῶς διὰ πιστῆς ἀντικατάστασεως τῶν αἰολικῶν λέξεων δι' ἰωνικῶν· αἰολισμοὶ δέ μιν ἐμειναν ἐνθα ἡ εἰσαγωγή ἀντιστοιχοῦν ἰωνικῇ λέξει, ἢ τὸ μέτρον ἐκώλυε τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ αἰολικοῦ τύπου δι' ἰωνικοῦ. Αὕτη ἡ ἐξωτερικὴ ἐξιωνισθεῖσα Αἰολία, εἰς ἣν οἱ 'Ομηρίδαι τῆς Χίου μετένεγκον τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα, κατέστη μετὰ ταῦτα ἡ γλῶσσα τοῦ ἔθνους καὶ ἐν τῇ γλῶσσῃ ταύτῃ ἐγένετο οἱ διαπλατυσμοὶ τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως· ἐν τοῖς διαπλατυσμοῖς ὅμως ἐγένετο καὶ χρῆσις γνησίῳ ἰωνικῶν τύπων, οἵτινες φυλαττομένου τοῦ μέτρον μόνον διὰ βιαίων μεταβολῶν τοῦ καμμένου ἀποκαθίστανται αἰολικοί. Τοιοῦτοι ἰωνισμοὶ συνδεόμενοι καὶ μετὰ ἄλλων κριτικῶν δυσμερειῶν εἶναι ἀποδείξεις τῆς νέας γενέσεως διαφόρων μερῶν τῆς 'Ιλιάδος καὶ 'Οδυσσεύς. Ὑπερτιμώσας ὁ Fick τὴν ἀνακάλυψιν αὐτοῦ καὶ τὸ ἀρχιμῆδειον «εὐρεκα» φωνήσεως ἐνόμισεν, ὅτι πανταχοῦ τῶν ἀρχαίων

σεν ἡ ἐπική ποιήσις ἐπὶ ἰωνικοῦ ἑλέσθαι, καὶ ὅτι μακρὸν χρόνον ἥσκησε τὸ ἰωνικὸν φύλον ἵδαν δημοτικὴν ἐπὶ τῇ ἐπικῇ ποιήσεως δυνάμει, ἥς ἀποτέλεσμα εἶναι τὸ νῦν ὁμηρικὸν κείμενον. Περὶ τούτων ὁ Henrichs πραγματευόμενος ἐν βιβλίῳ De Homericis elocutionis vestigiis mollicis 1875 λέγει, ὅτι πολλοὶ γλωσσικοὶ τύποι εἶναι τῇ νῦν ἰωνικῇ ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ γλῶσσῃ, οἱ δὲ αἰολισμοὶ περιορίζονται εἰς τοπικὰς βήσεις αἰολικοῦ ἔθρους κληρονομηθείσας ἐκ περιόδου ἀρχαιοτέρης. Ἐν ᾧ δὲ οἱ πλείστοι παραδέχονται, ὅτι τοῦ ἰωνικοῦ 'Ομήρου προεγγύθη αἰολικὸν ἥρωικόν ἔθνος, ἀρνεῖται ὁ Stoll ἐν τῷ Philologus T. XLIII τοὺς αἰολισμούς τῆς ὁμηρικῆς γλώσσης καὶ τὴν αἰολικὴν ὑπόστασιν τοῦ τρωικοῦ μύθου καθόλου.

ὑπολαβανομένων μερῶν τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως δύναται ὁ ἰωνικὸς τύπος νὰ ἀντικατασταθῇ διὰ τοῦ αἰολικοῦ· ὑπάρχουσιν ὅμως πολλὰ χωρία τοῦ ἀρχαίου πυθῆνος, ἀπὸνα μόνον διὰ βιαίας στρεβλώσεως προσαρμολύονται εἰς τὴν νέαν μέθοδον· οἷον ἡ 234 γραφεὶ ὁ Fick *Ῥέμματα κάλδα τοῖα* ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ καμμένῳ *Ῥήματα ἰδοῖσα κάλδα*.

Ἡ θεωρία αὐτῇ τοῦ Fick, ὅσον εὐφύης καὶ ἂν ὑποτεθῇ, φαίνεται αὐθαίρετος· ἐκ τῆς ιστορίας γινώσκουμεν, ὅτι οἱ Ἕλληνες διεφύλαττον τὰ παραδεδομένα, ὅπως δὲ ὁ Πίνδαρος διατήρησε τὴν δωρικὴν διάλεκτον, οὕτω καὶ οἱ Σπαρτιάται ἦδον τὰ ἔθνηματα τοῦ Τρωαίου ἐν ἰωνικῇ γλῶσσῃ· πῶς δὲ ἐξηγείται ἐκ τῆς υποθέσεως τοῦ Fick, ὅτι ὁ Ἡσίοδος, οὕτως ὁ πατὴρ ἐκ τῆς αἰολικῆς Κύμης μετέφυγεν εἰς τὴν αἰολικὴν Βωιωτίαν, μεταχειριστὰ κατὰ τὴν ἐμφορὸν παραδόσιν τὴν ἰωνικὴν τοῦ 'Ομήρου διάλεκτον; Ὁ Fick ὀλιγωρῶν τῆς παραδόσεως ἐξέδωκε καὶ τὸν Ἡσίοδον ἐν αἰολικῇ διαλέκτῳ. Ὁμοιομετρίαν, ὅτι ἡ θεωρία αὐτῇ τοῦ Fick καίπερ μὴ ὑπολαβανομένη ὑπὸ τῶν φιλολόγων ὀρθῇ συνεβλήτο ὅμως πλείονα εἰς ἀποκατάστασιν τοῦ καμμένου τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως (1).

Ὅτι δὲ ἡ 'Οδύσσεια εἶναι ποιήμα κατὰ τὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν διέταξιν τῆς ἑξέως τελειότερον τῆς 'Ιλιάδος, τοῦτο ὁμολογεῖται παρὰ πάντων τῶν νεωτέρων. Τοῦ 'Οδυσσεύς ἡ ἀποδείχησις τῶν παθημάτων καὶ πλανῶν αὐτοῦ μαρτυρεῖ τεχνικὸν σκοπόν, δι' ὃν ὁ ποιητὴς περιέλαβε τὴν κατὰ χρόνον κατὰστασιν τῶν γεγονότων. Ἦδὲ ὁ Ὀρέστιος ἑθαύμασε τὴν διὰ τῆς μεταθέσεως τῶν κινδυνῶν εἰς τὸ μέσον τοῦ ποιήματος παραχθῆσαν αὐξήσιν τοῦ διακρίνοντος ἑπαινῶν, ὅτι ὁ Ὀμήρου δὲν ποιεῖ τὸν καπνὸν ἐπόμενον τῷ πυρὶ, ἀλλ' ἐκ τοῦ καπνοῦ προερχομένην λάμψιν πυρὸς, ὅπως δειξῇ θαυμαστάς εἰκόνας τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην.

(1) Γούματος χρεῖν παρατίθεσθαι τὴν ἀρχὴν τῆς 'Ιλιάδος καὶ τῆς 'Οδυσσεύς κατὰ τὴν γλῶσσαν τοῦ Fick. Μῆνι δαῖδε, θία, Πηληϊάδα· Ἀχαιοὺς ὀλλόμεναι, ἡ μύρι' Ἀχαιῶν ἄλγε' ὤκηκε, πόλιναι δ' ἱερθεῖσι φύχαις Ἀφιδι προλάβε ἥρουν, αὐτοὺς δὲ Φωλῶνια τεύχε' κύνεσι, οἰόνεισι τε παῖσι, Ἄλος δ' ἐπὶ λείτῳ βόλλαι. . .

"Ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῖσα, πολέεσσιν, δὲ μάλα πολλὰ πλόγχην, ἐπεὶ Τροίης ἔτερον πολέεσσιν ἔπεσοι· πᾶλλον δ' ἀνθρώπων Φίδε Φάστια καὶ νόον ἔγνω· πᾶλλα δ' ὁ δ' ὅ γ' ἐν πόνοις πάθην ἄλγιστα Φόν κατὰ θυμόν. τῶν ἀμείβει γέ', θία θύγατερ Ἄλος, ὅππαι καὶ ἔμην.

МЕЧНИКОВА

Δαιτυργόνας και Κούκλωπα, Σκύλλαν και Χερυδόν. Ἦδη τὸ Wolf ὅτιν' ἡ ποιητικὴ σύνθεσις τῆς 'Ὀδυσσεας' ὀρθὴ τέλει, ὥστε ἐξήγαγεν αὐτὴν ὡς τὸ λαμπρότατον μνημαῖον τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος (Prolog. CXVIII : *Odyssee admirabilis summa et compage pro praeclarissimo monumento graeci ingenii habenda* est. πρὸ. Bonitz : über den Ursprung d. hom. ged. 5 σελ. 27 κί. σελ. 99). Ἐν ᾧ δὲ τῇ 'Ἰλιάς διὰ τῆς κενταύρας μαχηραὶ εἶνε διαμεληθεῖς αἱ αὐτοτελὲς ἔργα, εἰς ὀψιότερα συμπληρώματα καὶ σαυλοῦς ἀνέβη ἀνάκοντες βροφιδῶν καὶ διακεκλιμένων τῆς 'Ὀδυσσεας' ἔνεκα τῆς τεχνικῆς αὐτῆς οὐκ ὀκνησάμενος περὶ χυδόντων ἐπὶ πόλιν ἔχοντων ἐναῖον ἔργον. Ἀλλ' ὅμως ἡ περὶ τῆς γένεσις τῆς 'Ὀδυσσεας', ἰδίᾳ διεσπῆθη πρὸ πολλοῦ, ὡς εὐάτατος καὶ κατὰ Seek (Die Quellen der Odyssee von Otto Seek Berlin 1887) ἀνεκάλυπτον, ἐπὶ τῇ 'Ὀδυσσεας' εἶναι ἔργον ἀνδρὸς μεγάλων ἢν κενταύρας καὶ Κούκλωπας, ἀλλ' ἔτι μὲν 12000 περίπου στίχων τῆς 'Ὀδυσσεας' ποικιλικῆς ἀπ' αὐτοῦ μᾶλλον 200, τοὺς δι' ἰσοπῶς συνυποβλήσαντας ἐκ τῶν ὁρίων τῶν γένοντων ποιημάτων, ἀνδρὸς ὁμογενὲς ποικιλικῇ εὐραῖαν ἔχοντος, ἀλλὰ μόνον τῶν κατὰ τὴν συνδυασμὸν αἱ ἐξουκλήτῃ διαφανῆς (1). Ὅπως δὲ αἱ περὶ τῆς 'Ἰλιάδος' ἐρευνᾶς ἔργωνται ἀπὸ τοῦ Lachmann, οὕτω καὶ αἱ περὶ 'Ὀδυσσεας' ἀπὸ τοῦ Kirchhoff. Οὗτος ὁ ἐν Βερολίῳ κλεινὸς καθηγητὴς, οὗτος ἡ μετὰ πολλῆς πολυμαθείας καὶ ὀξύνειας ἐμπειροτικὸς τοῦ δεῖξαι τὴν βαλμαζίαν γένεσιν τῆς 'Ὀδυσσεας' (2) ἐν Γερμανίᾳ ὑπὸ πολλῶν ἐπιδοκμαζέται, ἀπερνῶν, ὅτι μέρος τὸν παλαιῶν

τοὺς Ὀδυσσεὺς ἀρχαῖως ἐπώνυμ' ἐν τῷ τρίτῳ προσώπῳ ὡς διηγήσει τοῦ ποιητοῦ, ὑστερον δὲ μεταβληθὲς εἰς αὐτοθρήνημα τοῦ ἥρωος. Ὡς ἐν πρώτῳ προσώπῳ ποιηθῆναι ἀπ' ἀρχῆς τοιοῦτα, ὡς Kirchoff τὰς διηγήσεις περὶ Κικλῶν, Αὐτοθρήνων, Κυκλώων καὶ Νηκυΐας, τούτωντιν δὲ ὡς ἐν τρίτῳ προσώπῳ ποιηθῆναι καὶ ὑστερον τοὺς Ὀδυσσεὺς ὑποβληθῆναι τὰ ἱστορούμενα περὶ Αἰδίου, τῶν Λαιστρογυνῶν, τῆς Κίρκης, τῆς Σκύλλης καὶ Χαρυβδῆος καὶ τῶν τῆς νήσου τοῦ Ἥλιου μόνων ἱκετῶν ἀνέκρουσι τῇ ἀρχαίᾳ Ὀδυσσεὶ, ταῦτα δὲ (τὰ περὶ Αἰδίου κτλ.) κατήχοντο ἀπὸ πινος ἀλλοῦ βέλγαντος ἢ ἀποπερατώσει τοῦ ποιήμα (πρὸς Εἰσαχ. εἰς τὴν Ὀδυσσειαν VII.—VIII²). Ἡ δὲ ὅπου τοῦ Kirchoff πεικναισταθεῖαι πρὸς τὴν Ὀδυσσειαν εἶναι ἡδὲ α 1—87. Ἐν τῷ προοίμῳ 1—15 (πλὴν τῶν νόθων στίχων 6—9) ὁρίζεται ἡ ἐκπνοὸς τοῦ Ὀδυσσεὺς ἐκ τῆς νήσου τῆς Καλυψίδος, ἔλλειπει δὲ πᾶς ὑμῶνισμος τῶν ἐν Ἰθάκῃ περιπετυῖταιν τοῦ ἥρωος καὶ τῆς νηυστορησιότητος. Τὸν θεὸν θύροντων ὅντων ἐν τῷ μεγάρῳ τοῦ Ὀλύμπου Διὸς ἡ Ἀθηνᾶ καθύπερθε ἐπιτραπὴν τῷ Ὀδυσσεὶ ἡ εὐκαὶ ἐκπνοὸς καὶ ἐν σταλῇ τοῦ Ἑρμῆς εἰς τὴν Ὀγγυλίαν, ὅρα (85—87) ταχιστα / νύμφη ἐπὶ κλισίᾳ εἴπῃ νημερτῆς βουλῇ, / νόστιμον Ὀδυσσεὺς ταλαστήρονον, ὡς κε νέπται. Μετὰ τούτων 87 εἰπετο εἰς ἡγέως τοῦτοδε / ὡς ἐστ' οὐδ' ἀπλήθεα παρὰ / νηῶν ἐν τῇ θεῶντι. Εἰτα συνέπτετο ἀμείων / ὀδύσσειας, καλ' ἦν ὁ Ζεὺς (Ε 28—31, 41—42) κλειθεὶς τὸν Ἑρμῆν ἰσως ἐν στίχῳ

entlicht zuweisen und von den übrigen-
 werden gewiss noch sehr viele aus
 den verlorenen Eben des Cyclos herstan-
 nen. Er ist eine ganz erstaunliche Kenntnis des
 Homer, welche sich in den Centonen des
 Bearbeiters offenbart; und das er die einzel-
 nen Verse und Versstücke nicht wahllos aus
 den Handschriften zusammengelegt, sondern
 frei aus dem Gedächtnis aneinandergelichtet
 hat, versteht sich von selbst. Im Stand seines
 Jahrhunderts muss er also ein Mann von groß
 imponierender Gelehrsamkeit gewesen sein, und
 insofern der schweren Aufgabe, welche ihm
 gestellt war, keineswegs unwürdig. Denn poeti-
 sches Talent forderte sie von ihm durchaus
 nicht, sondern nur Achtung vor dem Ueberle-
 ferten und eine gewisse Gabe, es zu combi-
 nieren und seine Widersprüche auszugleichen.
 Seine Arbeit lässt sich am besten den moder-
 nen Evangelienharmonien vergleichen.

αἰψά δ' ἄρ' Ἑρμείην ὄνιον φίλον ἀντίον ἤδαν
ἀντί τοῦ ἐν τῷ κειμένῳ « ἡ ρα καὶ Ἑρ-
μείαν, ὄνιον φίλον, ἀντίον ἤδαν », νὰ εἴπῃ τὴν
θεϊαν βουλὴν εἰς τὴν εὐλόκαμον νύμφην ἀν-
τίστον ταλασίφρονος, ὡς με νῦνται / ὡς (41) γὰρ
ὁμοῖα ἐστὶ φίλους τ' ἰδίαν καὶ ἰαῖσθαι / οἶκον
ἐκ ἑσέορον καὶ ἦν ἐς πατρίδα γαίαν » εἰτα
στ. 19—49 περιγράφεται ἡ πορεία τοῦ Ἑρ-
μοῦ εἰς τὴν Ὠγυγίαν, ἡ ἀπόλυσις τοῦ Ὀδυσ-
σεύς, τὰ ἐν τῷ πόντῳ ἀλγῆ τοῦ ἥρωος (ξ 1—
327), ἡ εἰς Φαίαιας ἀφίξις, ἡ βρώσις καὶ ἡ
πόσις, τὸ χάρος καὶ ὁ γάμος (219) καὶ τὰ
εἰματα, ἅτινα ἡ Ναυσιθέα διδῶσιν αὐτῷ
η 1—102. 182—184 παρίσταται ἡ εἰσοδος
τοῦ Ὀδυσσεύς πρὸς Ἀντίκον, ἐρωτηθεὶς ὑπὸ
τῆς λευκώλετος βασιλίσσης, Ἀρήτης (233—
242) « τίς ποτε εἰς ἀνδρῶν; τίς τοι, παῖδε εἰ-
μας » ἔδωκεν; / οὐ δὲ πρὸς ἐπὶ πόντον κλυόμε-
νος ἐνθάδ' ἰαῖσθαι; / ἔγω γάρ (ἡ Ἀρήνη) γάρ-
ρος τε χιτῶνά τε εἶμας ἰδοῦσα / κακῶς, πῶ-
ρ' αὐτὴ τεύξῃ σὺν ἀμειβόλοις γυναῖκιν », ἀπο-
κρίνεται η 241—242 ἀργαλέον, βασιλίσκη
διηγεῖσθαι ἀγορεύσαι, / κῆδε'· ἐπεὶ μοι πολλὰ
δόσαν θεοὶ οὐρανίωνες » εἰτα δὲ ι 16—564
(πλὴν τῶν στίχων 29—36) ὀνομάζει ἑαυτὸν
ἀνὴρ δ' ὄνομα πρῶτον μυθήσομαι, ὕρα καὶ
ῥαῖον κτλ., διηγείται τὰ συμβάντα αὐτῷ
μετὰ τὸν ἐκ Τροίας πλοῦν παρὰ τοῖς Κίκοις
καὶ τοῖς Λωτοράχοις μέχρι στίχου 105, αὐτό-
θεν δὲ μέχρι τέλους ἥτοι τοῦ στίχου 564 ἱστο-
ροῦνται τὰ ἐν τῇ γῶρᾳ τῶν Κυκλώπων συμ-
βάντα (Κυκλώπεια), ἀποτελοῦντα τὸν κύριον
τοῦ ἀπολόγου πυρῆνα καὶ ἐπεξηκόντα τῷ ἥρωϊ
τὴν ἀρὰν τοῦ τυρωλιέντος Κυκλώπος καὶ τὴν
ὀργὴν τοῦ Ποσειδῶνος, ἥτις ἥτο ἡ κυρία ὑπό-
θεσις τοῦ ἀρχαίου νόστου. Εἰτα εἰπετο (ἡ συνά-
φαις πρὸς τὰ ἡγούμενα ἐνκα τῶν γενομένων
διασκευῶν καὶ ἀλλοιώσεων νὰ ἀποκατασταθῇ
εἰς τὴν νῦν ἀδύνατον) τὸ περιεχόμενον τοῦ μεγί-
στου μέρους τῆς βασιλίδος λ 25—50. 84—
103, 114, 564, 628—635, ἐν ᾧ περιλαμβά-
νονται καὶ οἱ ἐν τῷ Ἄδῃ περιπέτεται (Νεκυία).
Τὸ εἰς ταῦτα συναπτόμενον μέρος τοῦ ἀρχαίου
νόστου τὸ περιλαμβάνον τὰ συμβάντα ἀπὸ τῆς
ἐκ τοῦ Ἄδου ἀνάδου μέρους τῆς ἀποβάσεως εἰς
τὴν Ὠγυγίαν ἐνκα τῆς διασκευῆς τῆς Ὀδυσ-
σεύς ἀπώλετο πλὴν τοῦ τέλους, ὡς περ διασώθη
ἐν η 251 κέ., στίχοις ἀποτελοῦσι μέρος διη-
γήσεως διέλλης, ὅρ' ἥς ὁ Ὀδυσσεύς ἠνέχθη
εἰς Ὠγυγίαν » αὐτὰρ ἐγὼ πρόπιν ἀγάχῃ ἐλὼν
νῆος ἀμειβίσσης / ἐννῆμαρ φερόμην· δεκάτῃ
δέ με νυκτὶ μελαίνῃ / νῆσον εἰς Ὠγυγίην πέλα-

σαν θεοῖν κτλ.). Εἰτα (η 254—297) διηγεί-
ται ὁ Ὀδυσσεύς διὰ βραχίον (τὴν ἐκτενὴ διη-
γήσιν ἡκούσαμεν παρὰ τοῦ ποιητοῦ) τὴν δια-
τρίβην αὐτοῦ παρὰ τῇ Καλψῷ, τὸν οἰκασθε
νόστον, τὰ ἐν τῷ πόντῳ ἀλγῆα, ὡς ὅταν ἀπέβη
εἰς Σχερίαν, εἰπὼν δὲ τὸ ὄνομα καὶ τὴν πα-
τρίδα τελευτῶν ἀποκρίνεται καὶ εἰς τὴν ἐρώ-
τησιν τῆς Ἀρήτης, ὅτι ἡ Ναυσικέα ἔδωκεν
αὐτῷ τὰ ἱμάτια.

Ἐνταῦθα συνήπτετο ἐν τῷ ἀρχαίῳ νόστῳ
εὐθύς ν 1—184 « ὡς ἔφαθ' », οἱ δ' ἄρα πάντες
ἀκὴν ἐγένοντο σιωπῇ κέ., ἐνθα ὁ Ἀλκίνοος
διαβιβάζοντα τὸν Ὀδυσσεύ, ὅτι θα σταλῇ
οἰκασθε ἔχων ἄρθρα δῶρα » τὴν ἐπιστολὴν ἡμέ-
ραν ἀποστέλλεται ὁ ἥρωϊς, ὅστις κοιμώμενος
ἀφικνείται εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ. Ὁ Ποσει-
δῶν, οὗτινος ἡ ὀργὴ ἀποτελεῖ τὴν κυρίαν αἰ-
τίαν τῶν παθημάτων τοῦ Ὀδυσσεύς, ἀναραι-
νόμενος ὡς ἐχθρὸς αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν θεῶν
α, ἐν τῇ διηγέσει τῶν ἐν τῷ πόντῳ ἀλγῶν,
ἐν τῇ διηγέσει περὶ Κυκλώπος καὶ ἐν τῇ ἀπο-
κρίσει τοῦ Τειρεσίου (Νεκυία) τιμωρεῖται, τοῦ
ἥρωος ἀφικνόμενος εἰς τὴν αὐτοῦ πατρίδα, τοῦς
Φαίαιας, λήθον ποῦσας τὸ ἐπιστρέψαν αὐτὸν
πλοῦν.

« Οἷον γὰρ τὸν πληροῦνται, λέγει ὁ Kirch-
hoff σ. 247, πάντα, ὅσα ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τοῦ
πομπῆτος υπερέβλησαν » ὁ ἥρωϊς ἀφικνείται
εἰς τὴν αὐτοῦ πατρίδα, ἡ ἀρὰ τοῦ Κυκλώπος
ἐκπληροῦται (ι δ' 42 κέ. « ἀλλ' εἰ μοῖρ' ἐστὶ
φίλους τ' ἰδίαν καὶ ἰαῖσθαι / οἶκον εὐκτίμενον
καὶ ἦν ἐς πατρίδα γαίαν », ὅφ' ἡ κακῶς ἔλθοι,
ὀλέσας ἀπο πάντας ἱταίων, / νῆος ἐπ' ἀλλο-
τρίης, εὐρο δ' ἐν πέματα οἶον). Μόνος ἐπὶ
ἄλλοτρίῳ πλοίῳ βλέπει ὁ δῖος ἄνθρωπος τὸν Ἰθά-
κην, ἡ δὲ ὀργὴ τοῦ Ποσειδῶνος καταπραΰνε-
ται καὶ ἐπίκεινται μὲν αὐτῷ κίνδυνος, ἀπ' ἡ
μηντεῖα τοῦ Τειρεσίου (λ 100 κέ.) παραμυ-
θεῖται αὐτὸν τε καὶ ἡμέας, διότι πάντα θα ἀπο-
βῶσι καλῶς. Καὶ πρὸς τὸν Ποσειδῶνα συνδι-
λάσσομαι οἱ Φαίαιες » οὐδεὶς θνητὸς θὰ πύχῃ
τοῦ λοιποῦ πομπῆς ἐκ τῆς μυθικῆς νήσου· ἔαν
δὲ ὁ θεὸς ἐξέπληρωσε τὴν αὐτοῦ ἀπειλήν καὶ
ἀμειβάλλῃ τὴν πόλιν διὰ μεγάλου ὄρους (ν
172—186) ἢ διὰ θυσιῶν καὶ μετανόας ἐγέ-
ναιτο ὡς πρὸς τοὺς Φαίαιας, τοῦτο τίς οἶδε
καὶ τίς δύναται νὰ εἴπῃ; »

Ἄλλ' ὅμως ἡ ἀποκατάστασις αὐτῇ εἶναι
ἀδύνατος. Ὁ Kirchhoff ἐν τῇ νῦν Ὀδυσσεΐ
προσκαρτεῖ εἰς τοῦτο, ὅτι ὁ Ὀδυσσεύς διὲν
ὀνομάζει ἑαυτὸν εὐθύς ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τῆς Ἀρή-
της, ἐν ᾧ εἰς τὴν περὶ τῶν ἐνδομῶν ἐρώτη-

ПЕЧАТНИКОВА

σιν αὐτῆς εὐθὺς ἀποκρίνεται· κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Kirchhoff ὥρεται ὁ ἥρως ἅμα ἐρωτηθεὶς νὰ ἐνομήσῃ αὐτὸν, τοῦτο δὲ συμβαίνει ἐν τῇ νῦν ὑπ' αὐτοῦ ἀποκαταστάσει Ὀδυσσεὺς, ἐν ἣ ἡ ἀπόκρισις περὶ τῶν ἐνδύματων γίνεται ἐν τέλει τῆς τοῦ ἥρωος διηγήσεως. Ἀλλ' ὅμως ὅτι ἡμεροὶ ξένους τὴν δέσποιναν τοῦ οἴκου, ἐνώπιον τῆς ὁποίας πρὸς κατὰπληξιν οὐ μικρὰν ἐν τοῖς ἐνδύμασιν αὐτῆς ἐμφανίζεται, πυνθανομένην (η 234), ποῦ εὗρε τὰ ἐνδύματα, ποιεῖ νὰ περιμένῃ ὥρας ὁλοκλήρους ἀνευ ἀποκρίσεως, τοῦτο ἦτο ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ὀδυσσεύος ἐπίσης ἀδύνατον, ὡς ἐν τοῖς παρούσιν. Prof. C. Rothe de vetero quem ex Clyssea Kirchhoffius eruit Νόστω σελ. 24, 1882. Ὅτι δὲ δι' ἐννομήσῃ εὐθὺς ἐκινῶν, τοῦτο φησὶ καὶ νῦν φυσικόν, ὥστε τὸ ἐκινῶν θὰ ἦτο παράδοξον. Ὁ ἥρωις ὁ γνωστός πᾶσι ἀνθρώποις, οὐ τοιούτους αἰσάνων ἱκανῶς, γινώσκει, ὅτι ἡ ἀναμείβουσα αὐτοῦ θὰ ἔχῃ ὡς ἐπικυλισθῆναι ἐρωτηθεὶς περὶ τῆς τύχης καὶ τῶν παθημάτων αὐτοῦ, ὅτι τινες παλαιὰς πληγὰς θὰ ἀνέβαινον, ἡ δ' Ἀρήτη βλέπουσα, οὐτοὶ ἐκάλουν τὴν ἐρώτησιν ἐπιθυμῶν νὰ μείνῃ ἀγνωστος, καλεῖται ὑπὸ τοῦ ἥρωος αἰσθημάτων τῆς ὁμηρικῆς ξενίας νὰ ἐρωτῇ, καὶ ἐκ δευτέρου. Ὅτι δὲ ὁ λόγος, καθ' ὃν Kirchhoff μέρους τῶν πλάνων καὶ παθημάτων χωρεῖ ἀπὸ τοῦ ἀρχικοῦ ποιήματος, ἔν ἐν αὐτοῖς ἀπογραφῶν, παρερρήθη ἤδη. Ὅτι δὲ τοιούτων ἢ εἰς Ἄδου κατάβασιν (Νεκρία) ἢ γενικῶς θεωρουμένην (πρβ. Wilamowitz Homerische Untersuchungen 140, 142, 158) ὡς νεώτερον ἐπισόδιον καταλείπεται ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ ἀρχικῇ διηγέσει, τοῦτο εἶναι λίαν ἐπισημῶς σημαίνοντι δὲ ὅτι, ἐὰν ἐν τῇ Ὀδυσσεὺς φέρῃ τὸν χαρακτῆρα ὁμοειδέας γενέσεως τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, τοῦτο εἶναι ἡ δικαίη καταλόγου γενομένη ἐκθεσις περὶ τῶν γυναικῶν τοῦ παρελθόντος, ἀφ' ὧς Ὀδυσσεὺς εἶδεν ἐν τῇ Ἄδῃ. Ἐν οὗτοι δὲ συντόμῳ ποιήματι, οἷον εἶναι ἡ τοῦ Kirchhoff ἀρχικὴ Ὀδυσσεύς, καθίσταται τὸ ἐπισόδιον τοῦτο τῆς Νεκρίας ἐνικα τοῦ μεγέθους αὐτοῦ ἐπὶ μᾶλλον παράδοξον, διότι ἵσταται ἐν μεγάλῃ δυσαναλογίᾳ πρὸς τὸ ὅλον. Οὐ πρό πολλοῦ δὲ ὁ λόγος, δὲ ὅν ἡ διηγησις αὕτη ἐνεβλήθη, ἐξηγήθη ἐκ τούτου, ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς διηγείται περὶ τῶν γυναικῶν τοῦ παρελθόντος οὕτως ἐκτενῶς, ὥστε διὰ τοῦ μέσου τούτου ἐκίσχυει τὴν συμπάθειαν τῆς Ἀρήτης· ἀλλὰ τοιούτων στοιριστικῶν ὡσεὶ δὲν ἀμείρει ἡ ἱστορία τοῦ

ὁμηρικοῦ ζητήματος. Ἡ δὲ κυρία ἐνστάσις κατὰ τῆς ἀποκαταστάσεως ταύτης τοῦ Kirchhoff εἶναι, ὅτι τὸ ἀρχικὸν αὐτοῦ ποίημα ἀπολήγει ἀποτόμως εἰς τὸ μέσον τῆς διηγήσεως. Ὅτι μὲν παντάπασιν ἐποισιῶδες γεγενῆς, ἡ ἀπολήψεσις τῆς νέως τῶν Φαίακων, ἀποτελεῖ τὸ τέλος τοῦ ποιήματος εἶναι παράδοξον καὶ μόνον τότε θὰ ἦτο καταληπτόν, ἐὰν ὑπόθεσις τοῦ ποιήματος μὴ ἦτο ἡ ἐπάνοδος τοῦ Ὀδυσσεύς, ἀλλ' ἡ ὁρὴ τοῦ Ποσειδῶνος. Ἀλλ' ὅμως ἄδυνατό τις νὰ εὕρῃ ἀνεκτὴν πῶς τὴν ἀποκατάστασιν ταύτην, ἐὰν τοιούχιστον ἡ κυρία πράξις ἦγατο εἰς πέρας. Ἀναλογίζομαι, ὅτι τὸ γενναῖον καὶ συνετὸν τοῦ θεοειδούς ἀνδρὸς δὲν κάμπτεται οὐτε ὑπὸ τῶν κινδύνων τοῦ πλοῦ οὐτε ὑπὸ τῶν κινδύνων τῶν δεινῶν πρὸς γίγαντας καὶ δαίμονας ὄντα ἀγνώων, τὰ δὲ θηλυτῆρα τῆς ἀπολαύσεως, ἡ γοητεία θείας καλλονῆς καὶ τὸ ἐρασμονικὸν ἐντα ἀγνώων, ἥτιναι τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ ὅρεται, οὐδαμῶς μειοῦσι τὸν σφοδρὸν πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν σύζυγον αὐτοῦ ἔρωτα. Ἐπισημοῦντες δὲ ἐτέρωθεν, ὅτι ἡ περίφρων σύζυγος ἐν διηγεῖται πάλιν πρὸς μηδὲν ἥττον ἀκινδύνως ὑπέφρονεν ἀνδρὰς διητήρησεν ἀγνὸν τὸν οἶκον τοῦ συζύγου, ὀρεόμεν νὰ ἐμολογήσομεν, ὅτι τὸ ἔκρινον γεγενῆς, ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς πατεῖ τὸ ἔδαφος τῆς 194-της, δὲν δύναται νὰ εἶναι ἐπιτυχὲς τέλος ποιήματος παριστώμενος, ὡς εἰρηται, τὸν ἥρωα ἐμφοροῦμενον τοιοῦτον πρὸς τὴν σύζυγον αὐτοῦ ὡς ἐμολογῶν, ὥστε χάριν αὐτῆς τίθεται ἐν τῇ ἑστῇ τὴν ἐρωτᾶ τῆς εὐπλοκάμου Καλυψόως καὶ τῆς Ἀθηναίης, ἣν ἡ θεὰ αὕτη ὑπέσχετο αὐτῷ. Οἱ στίχοι ε 200—224 (1) ἀπαιτοῦσιν

(1) Ὀδυσ. ε 200—224

οἱ δ' ἐν' ὀφθαλμοῖς ἐστὶν ἄνθρωπος χείρας ἱσθλόν.
αὐτὰρ ἐπεὶ τέθηρκεν ἔχρησε καὶ ποτίζουσι
τοῖς ἔρα μύθων ἔρχετο Κάλυπτος ἐν δ' ἔχον
ἡμεροῖς Ἀσπετάδην, πολυμήνην Ὀδυσσεύ, οὗτος δὲ οἰκόνος ἔμην ἐν πατρίδι γαίᾳ
αὐτίκα νῦν εὐχθεὶς ἵδαι· οὐ δὲ χαίρει καὶ ἐν ἡ
εἰ γὰρ μὲν εὐχθεὶς σφῆσι φρεσὶν, ὅσα τοι ἔσσο
κρίβη ἀναπλήσει πρὶν πατρίδα γαίαν λείπειν,
ἐνθάδε κ' αὖθι μένων σὺν ὀφθαλμοῖς τοῖς ἡσθλῶν
αἰδάνουσι τ' εἰς, ἡμεροῖς μὲν πρὸς ἡσθλῶν
σὺν ἄλλοις, τῆς τ' αὖθι ἔλδοιαι κίματα πάντα·
οὐ μὲν θὲν κείνης γὰρ χερσὶν ἐσθλῶν εἶναι,
οὐ δέμας οὐδ' οὐκ, ἐπεὶ οὐ ποῦ οὐδ' ἐσθλὸν
θητικῆς ἀθανάτου δέμας αὐτὸς ἐρρεῖναι,
τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς·
πάντα θεῶ, μὴ μοι τόδε χρεόν· ὅσα καὶ αὐτὸς
πάντα μέλει, οὐκ ἔστιν αὐτῷ περιέρων Πηνελόπειαν

οὐ μόνον τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ τὴν πατρίδα, ἀλλὰ καὶ τὴν συνέντευξιν αὐτοῦ μετὰ τῶν οἰκείων, οἷον εἶναι τὸ τέλος τῆς νῦν 'Οδυσσεύς (ψ), διότι τὰ μετὰ ταῦτα φαίνονται ὀψιμότερα ἔμμελματα, ὡς καὶ οἱ ἀρίστοι τῆς ἀρχαιότητος κριτικοὶ παρατήρησαν. Ἐπειτα δὲ καὶ ἡ ἀρὰ τοῦ Κικύωπος ἐ 527 κέ. «κλυθὶ Ποσειδῶν, γαλήνην κυμανοῦσα, / εἰ ἐτέον γε σὺς εἴμι, πατὴρ ὃς ἔμενος εὐχεται εἶναι, / δὲς μὴ 'Οδυσσεῖα πολυπόροισι πλεῖδ' ἰκίσθαι / ἀλλ' εἰ οἱ μοῖρ' ἐστί φίλους τ' ἰδέσθαι καὶ ἰκίσθαι / οἶκον ἐκτίμενον καὶ ἦν ἐς πατρίδα γαίαν, / ὅψε κακῶς ἔλθοι, ὀλέσας ἀπο πύργου ἱεταίρους, / νηὸς ἐπ' ἄλλοτρίης, εὐροὶ δ' ἐν πρυμναὶ αἰῶν» ὑπεμφαίνονται τὰ τῆς μυητικῆς φωνῆς καὶ τὰ τοῦ ἀναγνωρισμοῦ ὑπὸ Πηνελόπης. Ἐτι δὲ πρὸς τοὺς αὐτοὺς καὶ ὁ ὕμνος τοῦ 'Οδυσσεύς κατὰ τὴν ἀπόδασιν εἰς 'Ιθάκην (N 116 κέ.), ἔμφαντος τὴν συνέλειψιν τῆς διηγήσεως· ποῖαν ἐννέων δὲ οὐ εἶπεν, ἰάν μὴ εἴπετο ἡ ἀνέγερσις; α' Ὁ δ' ἔφη τοῖς 'Οδυσσεύς· εὐδὼν ἐν γαίᾳ πατρώῃ, οἷόν μιν ἔγωγ' ἥδῃ δὴν ἀπέων· περὶ γὰρ θεὸς ἔρεα γένειν / σπῆ δ' ἄρ' ἀναιξας, καὶ ῥ' εἰσιδε πατρίδα γαίαν / ὦμωξεν τ' ἄρ' ἔπειτα καὶ ὁ πεπληγμένος μνηρ / χερσὶ καταπηνέσσει, ὀλοφυρόμενος δ' ἔπος ἔηδα». (N 187 κ.). Οἷαν μορφήν δὲ καὶ νῦν εἶχεν ἡ ἀρχαῖα 'Οδύσεια, ἡ ὑποθεμένη ὑπὸ τοῦ Kirchhoff εἶναι ἀδύνατος.

Τέλος δὲ ἀναγραφῆς ἀξίαν νομίζομεν καὶ τὴν ἐπίσης φαντασιώδη ὑπόθεσιν ἐνὸς τῶν πολυμνηστώτων μὲν, ἀλλ' εὐφροσύνου καὶ πολυμνηστώτου ἐν τοῖς νέοις τῆς Γερμανίας φιλόλογος, τοῦ von Wilamowitz-Möllendorf, τοῦ γνωστοῦ ἐξ ἄλλων τε καὶ μάλιστα ἐκ τῶν κριτικῶν ἐρευνῶν περὶ 'Αντιγόνης τοῦ Καραυσίου, εἰκοτολογούντος δὲ περὶ 'Οδυσσεύς οἰκίδε. Ἡ 'Οδύσεια, ὡς νῦν ἔχει, εἶναι ἔργον διασκευῆς ἐνιαίου ποιήματος, ὅπερ μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐκτῆς ἐκατονταετηριδος εἶχεν ἐν τοῖς καλῶσι τὴν μορφήν ἔχει καὶ νῦν· αἱ ἀλλοιοῦσαι, δὲ ἰδέσθαι τὸ ποῖμα ἀπὸ τῆς γενέσεως αὐτοῦ μέχρι τῆς ἐκτῆς ἐκατονταετηριδος, ἀναγνόντι κυρίως εἰς τὸ ἐξωτερικὸν εἶδος

τῆς ἐπικῆς γλώσσης, αἱ δὲ μετὰ ταῦτα βράχια εἶναι ὅμοιαι ἐκείναις, αἵτινες προσεφύσαν καὶ εἰς ἄλλα ἔργα τῆς ἀρχαίας φιλολογίας. Ἡ ἀποπνοὴ ἐπανάληψις στίχων ἐν τῷ ποίματι συνέβη κατὰ πᾶσαν χρονικὴν περίοδον, ἐμβλήματα δὲ σπουδαία παρεντέθιντα μετὰ τοῦ ἔτους 600 καὶ 500 εἶναι ἡ ὀρθρική προσθήκη λ 565-631 καὶ ἡ δευτέρα Νεκυία ω 1-204· ἐτι δὲ ἡ βραβυδία ἡ διεπαιτύνη διὰ τῆς διηγήσεως τῶν Ἀχαιῶν κήπων καὶ ἄλλων νοθεύσεων· ἐν τῇ βραβυδίᾳ η (80) γίνεται καὶ τῶν Ἀθηνῶν μνεία, ἐπίσης δὲ καὶ οἱ στίχοι λ 321-25 ὑποδηλοῦσιν ἴσως τὴν χώραν, ἐνθα αἱ νοθεύσεις αὐταὶ ἐγένοντο. Αἱ λοιπαὶ νοθεύσεις αἱ διακεχυμέναι πανταχοῦ τῶν βραβυδίων εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀριθμηθῶσι, ἀνέγρονται δὲ σχεδὸν εἰς στίχους 500, οὓς οἱ ἀρχαῖοι γραμματικοὶ προσεπέθεσαν νὰ ποιήσονται ἐκποδόν. Τὸ νῦν δὲ ἐνιαῖον τῆς 'Οδυσσεύς ποῖμα εἶναι ἔργον διασκευαστοῦ, ὅστις ἀφύτης τῆς συρραφῆς ποιητῆς ὦν (Flickpoet) διεφύλαξεν ὅσον γινώσκον πιστὸς τὰς πηγὰς, ἅς εἶπε πρὸ ὑφθαλιῶν δυναμένης νῦν νὰ διακρίβωσιν ὑφ' ἡμῶν, φαίνεται δὲ ὅτι εἴχεν οὐχὶ πρὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τῆς 1ης ἐκατονταετηριδος (=650) καὶ ἦν ἐν τῇ μυητικῇ ἡ διασκευὴ λοιπὸν φαίνεται οὐχὶ ἀρχαιότερα τοῦ Ἀρχιλόχου, οὐδὲ νεώτερά τοῦ Ησίοδου· ἔργον τοῦ διασκευαστοῦ εἶναι α, δ 620—E 54, v 375—81, 412—23, 439—40, ξ 158—64, 171—84, ο 1—79, 90, 91, 113—119, 285—495 (ἐνθα ποῖμα ἐξόν τοῦ περὶ 'Οδυσσεύς μύθου μετέχθη εἰς τὴν Εὐρυκίαν) π 135—53, 302, 3. ρ 31—166, σ 214—43, τ 1—50, 476.—υ 387, γ 205—40, 249, 50, ψ 115—16, 153—70, ω 439—50· ταῦτα τὰ μέρη ἀποτελοῦσι πλεόν τοῦ 1/6 τῆς 'Οδυσσεύς, ὑπολογιζομένης δὲ καὶ τῶν ἀρρηγμένων νοθεύσεων, πλεόν τοῦ 1/5.

Εἶχε δὲ ὁ διασκευαστὴς πρὸς συγκόλλησιν τοῦ ἔργου αὐτοῦ τρία ποῖματα γεννηθέντα καὶ αὐτὰ διὰ μεταγίγσεως· τούτων δὲ τὸ νεώτερον προϋποθέτον τὴν γνῶσιν τῶν δύο ἄλλων καὶ γενόμενον οὐχὶ πολὺν χρόνον πρὸ τῆς διασκευῆς ὥσπερ ἐν τῇ μυητικῇ ἐπικρατεῖτο τὴν νικη τοῦ 'Οδυσσεύς κατὰ τῶν μυηστῶν, ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ ποήματος κατὰγονται, ἀφαιρουμένων τῶν νοθεύσεων (ἐν αἷς καὶ ἡ δευτέρα Νεκυία) καὶ τῶν προσθηκῶν τοῦ διασκευαστοῦ, αἱ βραβυδία θ—ω, ὑποκρύπτονται δὲ λείψανα αὐτοῦ καὶ ἐν υ' ἐν τέλει τῆς γ καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς ψ ἐξηλεφθήσαν

εἰδὸς ἀκινετοῦ μέγιστος τ' ἰσάντα ἰδέσθαι·
ἡ μὲν γὰρ βροτὸς ἐστὶ, οὐ δ' ἀθάνατος καὶ ἀγήρως.
ἀλλὰ καὶ οὗ ἰδέσθαι καὶ ἰδόμεναι ἥματα πάντα
οὐκ αἶψα τ' ἔλθεται καὶ νόστιμον ἥμαρ ἰδέσθαι,
εἰ δ' αὖ τις βαίῃσι θεῶν ἐνὶ νηυσὶ πόνηται
τλήσονται ἐν στήθεσιν ἔργον ταλαπηνίεθ' ὀυμέν·
ἦσαν γὰρ μάλα πολλὰ πάθον καὶ πολλὰ μύθησα,
κύματα καὶ πτόλμα μετὰ καὶ τοῖς τοῖσι γενέσθαι.

(Ἑλλ. Φιλολ. Σύλλογος. Εἰκοσιπενταετηρίς.)

πολλά· πλὴν τῶν ἑτέρων δύο ποιημάτων, ἅ-
τῃα εἶχε πρὸ ὀρθαλμῶν οὐκ οὐκ τοῦτο τοῦ
τρίτου ποιήματος, ἤρηνετο καὶ ἐξ ἄλλου ποιή-
ματος, ὡς τοῦτο καταφάνεται ἐκ τοῦ ἀναγνώ-
ρισμοῦ τοῦ 'Οδυσσεύς ὑπὸ τῆς Πηνελόπης'
ἔχονεν δὲ ἐκ τοῦτο τοῦ ποιήματος νῦν 1500
περίπου στίχους.

Τὰ ἑτέρα δύο ποιήματα εἶναι τεχνικώτερα
καὶ ἀρχαιότερα ποιηθέντα οὐκ πρὸ τῆς 8ης
ἐκατονταετηρίδος ἐν Ἰωνίᾳ. Τὸ νεώτερον τού-
των τῶν δύο ποιημάτων εἶναι ἡ καλουμένη Τη-
λευκχεῖα περιέχουσα τὰς ῥαφιδὰς β, γ, δ, ο
(ὅπως ὅμως, ὥστε ο 80 δὶον νὰ συναρθῇ εὐθὺς
εἰς 8619) π, ρ, σ, τ ἵως 475· ἄλλ' ὅμως ρ,
σ, τ καταλογιστὶν μᾶλλον ἐν τῷ ἀρχαιωτέρῳ
ἔστιν ἐκ τῶν 158—303 εἶναι ἕνουν τεμάχιον,
ὅπερ ὅμως εἰσῆχθη πρὸ τοῦ χρόνου τοῦ δι-
κασκευαστοῦ, τὴν ἀρχὴν καὶ ὅλον τὸ τελευταίον
μῆρος τοῦτο τοῦ δευτέρου ποιήματος ἀπικο-
ψῆν ἐκ διαστροφῆς· τὸ μὲν τέλος, ἵνα παρα-
σκευασθῇ χωρὶς αὐτοῦ ἐν ρ—ω μεταγγραφήν
ποιήμα, τὴν δὲ ἀρχὴν αὐτοῦ τὸ ἀρχαιώτερον ἐν
τρίτον ποιήματι, ἐφ' ὅσον ἐν ὑπέρχει ἐν τῇ
Τηλευκχεῖᾳ, συνάψῃ μετ' αὐτῆς.

Τὸ τελευταίον ποιήμα, ὅπως ἔχουσιν αἱ
ῥαφιδὰς ε—ε (ρ, σ, τ), προσήκει τὸ ἔμμελ τῆς
ἀρχαίας 'Οδυσσεύς. Ὁ 'Ομοῖος ἐπισημαίνει
ἐξ αὐτοῦ ἐν τῇ Θεογονίᾳ, ὃ δὲ 'Αρμυχοῦς ἐκ-
κωκεῖν αὐτὸ (70 τοῦ 'Αρχ. κατὰ σ 116)
ἐπίσης ἐπισημαίνει ἐκ τοῦ τρίτου ποιήματι
καὶ ὁ Εὐστάθιος ἐν τῷ πρώτῳ ἡμίσει τῆς 8ης
ἐκατονταετηρίδος. Καὶ ὁ ποιητὴς τοῦτο τοῦ
τελευταίου ποιήματος μετέγγραψεν ἐξ ἄλλων
ποιημάτων καὶ διὰ τοῦτο τὸ ποίημα αὐτοῦ
δὲν εἶναι ἀππληγμένον ἀνωμαλιῶν. Ἡ κυρία
αὐτοῦ πηρὴ ἦν ὅτι ποίημα, ἐν ᾧ ἱστορεῖτο,
πῶς ὁ 'Οδυσσεύς ἦλθε πρὸς τὴν Αἰόλον, τοὺς
Λαιστργόνας, τὴν Κίρκην, τὰς Σεΐρας, τοὺς
Σκύλλαν, τοὺς 'Ιδίου βοῦς, τοὺς Φαιακὰς,
ἵσως δὲ καὶ πῶς οὗτοι ἐκόμισαν αὐτὸν εἰς 'Ιθά-
κην· ἑτέρα δὲ πηρὴ προέκυτο αὐτῷ ποίημα
μικρόν ἐκ 450 στίχων πραγματευόμενον περὶ
τοῦ 'Οδυσσεύς παρὰ τῇ Καλυψοῖ καὶ περὶ τῆς
σωτηρίας αὐτοῦ διὰ τῆς Λευκοθέας εἰς τὴν
ἀκτὴν τῆς Σχερίας, ἔτι δὲ πρὸς τοὺς τοὺς ποίη-
μα, ἐν ᾧ ὁ 'Οδυσσεύς διηγέτο, πῶς ἦλθε πρὸς
τοὺς Λαιστργόνας καὶ Κύκλωπας καὶ τὴν Τει-
ρεσίαν εἰς τὴν Ἄλφην καὶ τέλος ἐν ποίημα περὶ
τοῦ ἀναγνωρισμοῦ τοῦ 'Οδυσσεύς ὑπὸ τῆς
Πηνελόπης, εἰς ὃ ἀνέκιν ἡ (νῦν ἀπολλομένη)
μνηστέρων. Πρὸς σ. 230. Ταῦτα εἶναι τὰ
δύο ἀρχαιότατα τεμάχια ἐκ τῶν ἑξαμέτρων τῆς

'Οδυσσεύς καὶ μόντα ταῦτα ἀνάγονται μέχρι
τῆς ἀκμῆς τοῦ ἔπους, ἐπὶ τῆς ὁποίας προέκυ-
ψε τὸ μείζον μέρος τῶν τῆς 'Ιλιάδος ποιημά-
των. Ἐκ τοῦ πρώτου τῶν ποιημάτων τούτων
ἔχονεν νῦν ἐν τῇ 'Οδυσσεῖ πλὴν τῶν 600
στίχων, ἐκ τοῦ ἑτέρου μολὶς 300. Ἐν τῷ
δευτέρῳ μέρει τοῦ βιβλίου αὐτοῦ (σ. 235—
266) ἡ διόρθωσις τοῦ Πεισιστράτου λέγεται
fable convenue, ὃ δὲ Λυκούργος (267—285)
ἐτι δὲν ὑπῆρξεν, ὡσαύτως δὲ ὁ μεταχαρακτη-
ρισμός (1) (οἱ μεταγραφόμενοι) θεωρεῖται ἀλο-
γία (σ. 286—327). Ταυτοῦ ἐν γενικῇ ὑπο-
ταπώσει καὶ ἡ θεωρία τοῦ Wilamowitz, ἡ
λεπτομερεστέραν ἐξέτασιν νομίζονεν οὐ μόνον
περιττὴν ἐν οὕτῳ συνοπτικῇ ἐκθέσει περὶ 'Ο-
μήρου καὶ τῆς ποιήσεως αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ
λίαν χαλεπὴν.

Ὅτι δὲ καὶ ἡ 'Οδυσσεῖα, ὅπως καὶ ἡ 'Ιλιάς,
ἀνεπτύχθη κατ' ὀλίγον καὶ βεβημενδὸν ἐκ μι-
κροῦ τινος ποιήματος, ὁμολογεῖται ὑπὸ πάντων
σχολῶν τῶν φιλόλογων· διότι πλὴν ἐποικισμῶν
συγχύσεων καὶ διαφωνιῶν προσέθουσιν ἐκ τῆς
μακρᾶς στοματικῆς παραδόσεως διὰ προσθηκῶν
καὶ ἐμβλημάτων καὶ δυναμένων ῥαδιῶν νὰ
ἀποχωρισθῶσι, παρατηροῦνται καὶ ἐν ταῖς
πολλῇ μείζονες διαφωνίαι καὶ διαφοραὶ ἀπὸ
πρωτέρων προϋποθέσεων τοῦ ποιήματος. Ἐν
ῥαφιδᾷ α 85 προτείνει ἡ Ἀθηνᾶ ἐν τῇ ἐκ-
κλησίᾳ τῶν θεῶν νὰ πορευθῇ ὁ Ἑρμῆς ταχί-
στα πρὸς τὴν Ἠγυῖαν, ὅπως εἴπῃ τῇ Καλυ-
ψοῖ νὰ ἀπολύσῃ τὸν 'Οδυσσεῖα, ἐν ᾧ αὐτὴ
ἐκείνη νὰ πορευθῇ εἰς 'Ιθάκην, ὅπως ὁτρύνῃ
τὸν 'Οδυσσεῖα εἰς διαμαρτυρίαν κατὰ τῶν
μνηστέρων καὶ εἰς ἀποδημίαν εἰς τὴν Πύλον
καὶ τὴν Σπάρτην· καὶ τοῦτο μὲν εὐθὺς ἐκτελεῖ
ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ἡ διηγησις τῶν τεσσάρων πρῶ-
των ῥαφιδῶν ἀναγίνεται μόνον περὶ τὸν Τη-
λευκχον ἐνδεχόμενον ἐν αὐτῇ τῆς τετάρτης ῥα-
φιδᾶς παρὰ τῷ Μενέλαῳ· ἀλλὰ ἡ πολλὴ
σπουδαιότερα ἀπόφασις, ἡ ἀποστολὴ τοῦ Ἑρ-

(4) Ὁ Wilamowitz σελ. 198 τοῦ βιβλίου αὐτοῦ
λέγει· Ich bin es zufrieden, wenn dem Leser
schwindlich wird, der mir durch diese unregelmäßig
widersprechenden Traditionen die schwindelhaft
wie ein Nebelmeer. Τὴν παράδοσιν δὲ περὶ τῆς ἀπο-
στολῆς τοῦ Ἑρμῆος ποιήματος ὑπὸ Πεισιστράτου ἀπέρριψε
πρὸ τοῦ Wilamowitz ὁ Lehrs (de Aristarchi stud-
ia Homericis Epimetr. 2 p. 430—454), ὁ Flach
(Pisistratos und seine Thätigkeit σελ. 12, 1882),
ὁ Ludwig (Aristarch und seine Textkritik II,
390 κ.).

μού εἰς Καλυψὶν παραμεινέται, ἐκτελεῖται δὲ μετὰ δευτέραν ἐκλήσιν τῶν θεῶν ἐν ἀρχῇ τῆς πέμπτης βραβείας ὑδαμῶς μνημονευόμενης, τῆς προτέρας ἀπορρίψεως καὶ οὐδενὸς λόγου γενομένου, διὰ τὴν ἐξελεσθῆναι μέχρι τοῦδε.

Ἐτέρα διαφωνία παρατηρεῖται μεταξύ δ 594 κέ. καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς σ. Ἐν τῇδει δηλαδὴ τῆς τελευτῆς βραβείας δὲν δέχεται ὁ Τηλέμαχος προσελθόν τοῦ Μενελάου νὰ μείνῃ παρ' αὐτοῦ ἐτι ἐνδοκαὶ ἡ δώδεκα ἡμέρας, τῶν ἑταίρων αὐτοῦ ἀναγκάζων αὐτόν. Ὅτι ὅμως ἐν τῇ 15ῃ βραβείᾳ παραμεινέται εἰς τὴν οἰκάδε ἑπ' ἀνόδον, φαίνεται, ὅτι εἶχε διακριθῇ ἐν Σπάρτῃ ἐλόκληρον μὴλιν, ἀπαντα ὅλην ἐτι τὸν χρόνον, καθ' ὃν συνέθετο ὁ πλοῦς τοῦ Ὀδυσσεὺς ἐκ τῆς Ἐργυρίας εἰς Σμερναν, ἢ αὐτοῦ διὰ μὲν αὐτοῦ καὶ ἡ ἑπ' ἀνόδος εἰς Ἰθάκην. Πολλῶν δὲ μετ' αὐτὴν ἐργὴν ὑφαικίτων πλοῦτων καὶ προσθηκῶν δεικνύει κατὰ τοὺς πλοῦτους τῶν φιλολόγων τὸ δεύτερον τῆς Ὀδυσσεὺς μέρους. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἄμα πατήσας τὸ ἔδαφος τῆς Ἰθάκης μεταβάλλεται (ν. 397 κέ. 429 κέ.) ὑπὸ τῆς Ἀθηναίης εἰς πτωχὸν ἀλήτην (ρ 337 κέ.), ὅπως μείνῃ ἀγνώριστος, πρὸς ἀναγνωρισμὸν δὲ ὑπὸ τοῦ Τηλέμαχου εἶναι ἀνάγκη ἑτέρως μεταβολῆς (π 172 κέ.). Ἡ Πηνελόπη ὅμως θὰ ἀναγνώριζε τὸν πόσον μετὰ τὴν μνηστορροφίαν ἀνευ τοιαύτης μεταβολῆς, ἐὰν τὰ ῥάχη μὴ ἀπέπλυνον αὐτήν (ψ 95). Φαίνεται, ὅτι ὁ ἦρωας, ὅστις κἀλλει καὶ χάρισι σπύλων (ξ 230 κέ.), ἐθέλει τὴν Ναυσικάν παρ' ἐλπίων ἡμέραν, παρίσταται ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἐνώπιον τῆς Πηνελόπης ἡλλοιωμένος μὲν πως ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ τῶν παθημάτων, οὐχὶ ὅμως καὶ μεταμορφωμένος. Ἐν λοιπὸν κατὰ τινες τῶν φιλολόγων δύο παραστάσεις (1) συγχέονται ἀλλήλαις, ἀλλ' αὖτ' ἐπαναλαμβάνονται κατακρίως τὰ αὐτὰ πράγματα· ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ὡς πτωχὸς βάλλεται ὑπὸ τῶν μνη-

στῶν διὰ θρήνους καὶ ὁστού, ἀναγνώσκεται μετ' ὀλίγων παραλλαγῶν τρίς· (ρ 460—491 σ. 394—428, ν 299 κέ. πρβ. Meister Betrachtung über die Odyssee Philol. 8 σ. 1—13)· περὶ κινῶν ἀναγνώσκοντες τρίς (ξ 29 κέ. π 4 κέ. 162, ρ 291 κέ.)· ψευδὲς διηγήσεις τοῦ Ὀδυσσεὺς περὶ τοῦ προσώπου καὶ τῆς τύχης αὐτοῦ καίπερ βουλομένου νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς αὐτοὺς ἀκρατῆς οὐχὶ ὅμως ὁμοίαις ἐν τοῖς κυρίοις ἀναγνώσκοντες τετράκις (ν 257—286, ξ 199—359, ρ 419—414, τ 172—248· ἐτι δὲ καὶ ω 303—314. πρβ. A. Jacob, über die Entstehung der Ilias und der Odyssee σ. 453 κέ. Fäsi Hom. Odyssee 7 Aufl. S. 40)· οὐχ ἥττον παραδοξα φαίνονται τοῖς κριτικοῖς ὁ ὕπνος τῆς Πηνελόπης ἐν ἐκάστῃ ὥρᾳ τῆς ἡμέρας (δ 793, π 450, σ 188, ν 54, ρ 357—ψ 5. πρβ. A. Jacob, über die Entstehung der Ilias und der Odyssee σ. 480), ἡ ἀένας λαίμαργία καὶ γαστρομαργία τοῦ Ὀδυσσεὺς (η 215, ρ 503, σ 118 πρβ. σ 344, ρ 286, καὶ 473, σ 59), ἣν παρετήρησαν καὶ οἱ ἀρχαῖοι (Ἀθην. X 412 β), ἡ ἐπ' ἀνάληψιν ὁμοίων μαντικῶν σημείων περὶ τῆς ἐπ' ἀνόδου τοῦ Ὀδυσσεὺς (ο 160—167 καὶ 525—528, ρ 160 καὶ 541, τ 535 κέ., ν 103 καὶ 54 κέ., ρ 411—413, χ 240) καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα, περὶ ὧν δύναται τις νὰ ἀναγ' ὁ παρὰ Bonitz Ursprung der Hom. Gedichte σ. 89.

Λίαν δὲ ἀμφίβολον φαίνεται, ἂν θὰ καθορισθῇ ποτε μετὰ ἀσφαλείας, πῶς ἦτο τὸ ἀρχικὸν περιεχόμενον τῆς Ὀδυσσεὺς τοσούτῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐπιχειρημάτων ἀποκαταστάσεων εἶναι λίαν διάφορα. Ἡ σύντηξις τῶν διαφόρων ἐτερογενῶν μερῶν εἶναι ἐν τῇ Ὀδυσσεῖ, κατὰ τοὺς νεωτέρους κριτικούς, μείζων ἢ ἐν τῇ Τηλιδι, ὥστε ὁ γεωρισμὸς αὐτῶν δι' ἀπλῆς διαλύσεως εἶναι ἀδύνατος. Χαλεπώτατον εἶναι νὰ κρίνῃ τις ἐκ τοῦ ὅρους τῆς διηγήσεως, ἐκ μέρους τι εἶναι ἀρχικὸν ἢ ὑφαικίτερον· εἰναι π. χ. τὰ γεγονότα καὶ αἱ περιπέτειαι παρὰ τοῖς Κίκοι, Λαιστργόσι, Λωτοφάγοις καὶ ἄλλοις ἱστορῶνται συντόμως καὶ ἀπλῶς, ἐν δὲ τῇ Κυκλοπίᾳ τούναντι διηγήσεις καὶ περιγραφαὶ εἶναι ἐκτενῆς, δὲν εἶναι ἀπὸ-θάνον, ὥπως ὁρθῶς παρατηρεῖ ὁ Niese (die Entwicklung der Homerischen Poesie 1882) σελ. 170 κέ., ὅτι ὁ αὐτὸς ποιητὴς διέφορον ὅλην ἐπαρχικολογίαν διαφόρως. Ἀλλὰ πλὴν τούτου παραδέχονται πολλοὶ, ὅτι ἀμφοτέρω τὰ ποιήματα τῆς Τηλιδος καὶ Ὀδυσσεὺς

(1) Ὁ Kirchhoff, ὡς ἔμπροσθεν διδῶνται, φρονεῖ ὅτι ὁ ἀρχαῖος νόστος ἀπολήγει εἰς ν 184, τὴν δὲ συνέχισαν παραθέτονται ἔργον νεωτέρου διασκευαστοῦ (Odys. σ. 496)· ὁ νεώτερος ποιητὴς κατὰ τὸν Kirchhoff ἐπινόησε τὴν μεταμῆρσιν τοῦ Ὀδυσσεὺς διὰ τῆς Ἀθηναίης, ἵνα αἰτιολογήσῃ τὰ μετὰ ταῦτα ἐν τοῖς ἀνεκτόροις συμβάντα· ὁ ποιητὴς ὅμως οὗτος ἐν τῇ περιουσίᾳ τῆς διηγήσεως ὀλίγων μεταχειρίζεται τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐπινόησιν μεταμῆρσιν τοῦ Ὀδυσσεὺς καὶ τέλος ἐκπλανάσθαι αὐτὸς (σ. 497)· ὁ δὲν ἐξηγεῖται κατὰ τὸν Kirchhoff, ὅτι ἐν τῇ ἀναγνωρίσει τοῦ ἥρωος ὑπὸ τῆς Πηνελόπης δὲν συμβαίνει μεταμῆρσιν (σ. 545). Πρβ. Willamowitz σ. 230 καὶ Niese σ. 162—164 τοῦ προηγουμένου αὐτοῦ συγγράμματος.

ἐν τῇ νῦν αὐτῶν μορφῇ εἶναι τὰ ἀποτελέσματα καὶ ἡ ὑποστάλην διασκευαστικῆς ἐπιρρέας καὶ διαπλαστικῆς ἐπιδράσεως ἐκαστονταίτηριδον. Ἐὰν δὲ τὸ περιεχόμενον διαφόρων μερῶν ὁρίσῃ τὴν γένεσιν αὐτοῦ εἰς διαφόρους περιόδους τῆς διαπλαστικῆς ταύτης ἐποχῆς, τότε πόσω μᾶλλον ἡ μορφή, ὥς μέχρι τῆς συμπήξεως αὐτῆς διὰ τῆς γραφῆς ἐπαθεν ἀπείρους ἐπιρρέας; Ἐὰν δὲ τὰ μέρη ἐγράψαν ἐν ἀρχαίᾳ καὶ συντόμῳ διηγήσει, παρ' ἄλλοις δὲ μέρει πλουσιωτέρα καὶ δραματικῶς ζωηρότερα παράστασις (διὸτι θὰ ἤρουν εἰς πολλοὺς) ἀντικαθίστης τὴν ἀρχαίαν ἀπλὴν διήγησιν, τότε δύνανται κατὰ τὸ περιεχόμενον ἀμφοτέρω τῶν μορφῶν ταῦτα νὰ εἶναι ἐπίσης παλαιὰ καὶ νὰ ἀποσπῶσι μέρη τῆς ἀρχαίας 'Οδυσσείας. Κατὰ τὰς πλείους ταύτας φαίνεται καὶ τὸ ζήτημα, ἐν ᾧ ἡ 'Ιλιάς εἶναι ἀρχαιότερα τῆς 'Οδυσσείας, λίαν δόλητον, ἐν καὶ ὑπὸ τῶν πλείστων κριτικῶν θεωρητικῶν λεγόμενον, ὑπολαμβανόμενον τὴν 'Ιλιάδα ἀρχαιότεραν. Οὕτως ὁ Wilmowitz ἐν τῷ μνημονίῳ αὐτοῦ βιβλίῳ σελ. 231, λέγει, ὅτι ἡ 'Οδυσσεία ἐκπροσωπεῖ τὴν ἐπικὴν ποίησιν τῆς 8ης καὶ τῆς ἐκατονταετηρίδος, ἡ δὲ 'Ιλιάς μόνον ἐν ταῖς νεώτεροις αὐτῆς τετραχίλις καθυκοῦται μέρει τῆς 8ης ἐκατονταετηρίδος ἔξαιρουμένων αὐτῶν οἰκοθεν νεώτεραι, τῶν νεοτεριμμένων αὐτῆς μερῶν. Ὁ δὲ Christ πραγματευόμενος ἐν ἐκτάσει περὶ τῆς σχέσεως τῆς 'Ιλιάδος καὶ 'Οδυσσείας (Homer oder Homeriden σελ. 57 κί.) λέγει τοιαῦτα: Ἡ 'Οδυσσεία εἶναι νεώτερά τῆς 'Ιλιάδος, μόνον νοθεύσεις τινὲς τῆς 'Ιλιάδος, οἷον ἡ διαπλάτυνσις τοῦ καταλόγου τῶν νεῶν καὶ τῶν ἐπὶ Πατρόκλῳ θύλων (Ψ 798—897) εἶναι νεώτεραι τῆς 'Οδυσσείας, τινὲς δὲ ραψωδίαὶ ἀλλότριαι τοῦ πυρρῆος τῆς 'Ιλιάδος, οἷον ἡ Δωλιχία καὶ ἡ 'Οπλοποιία, εἶναι σχεδὸν σύγχρονοι τῇ 'Οδυσσείᾳ. Ὅτι δὲ ἡ 'Οδυσσεία εἶναι νεώτερά τῆς 'Ιλιάδος, καταφαίνεται ἐκ τῶν μνημῶνων, διότι χωρία καὶ αὐτῆς τῆς Δωλιχίας (K 243 πῶς ἂν ἐπεῖτ' 'Οδυσσῆος ἐγὼ θείοιο λαβοίμην) = α 65 πῶς ἂν ἐπεῖτ' 'Οδυσσῆος ἐγὼ θείοιο λαβοίμην. K 158 λὰξ ποδὶ κινήσας, ὠτρυνέ τε, νεϊκέσσι τ' ἄντην = α 45 λὰξ ποδὶ κινήσας καὶ μιν πρὸς μῦθον εἶπεθαι, καὶ τοῦ καταλόγου τῶν νεῶν (B 581 οἱ δ' εἰχον κοῖλῃν Λακισθίμωνα κητώεσσιν) = δ 1 α δ' εἶχον κοῖλῃν Λακισθίμωνα κητώεσσιν) ἴσταν ὑποδείγματα εἰς τὴν ποιητὴν τῆς 'Οδυσσείας πολλαχόστως ὡς πρὸς τὸ νεώτερον μέρος αὐτῆς, τὴν Τηλεμάχεια. Ὅτι δὲ ἡ Δωλιχία συγ-

χρώως μετὰ τῆς 'Οδυσσείας ἴσως δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ ἐποιήθη, καθίσταται πιθανόν οὐ μόνον ἐκ τῆς συμφωνίας τῆς γλώσσης καὶ τοῦ ὅρου, ἀλλὰ γίνεται κατὰβλητον καὶ ἐκ τοῦτου, ὅτι ἐνθεν μὲν K 212 (μέγα κέν οἱ ὑπουργάν κλέος εἴη) ἐποιήθη κατὰ i 264 (τοῦ δὲ νῦν γε μέγιστον ὑπουργάνιον κλέος ἐστίν), K 214 (ὅσοι γὰρ νήεσσιν ἐπικρατέουσιν ἀριστοὶ) κατὰ π 122 (ὅσοι γὰρ νήεσσιν ἐπικρατέουσιν ἀριστοὶ), ἐνθεν δὲ α 65 (πῶς ἂν ἐπεῖτ' 'Οδυσσῆος ἐγὼ θείοιο λαβοίμην) καὶ ο 45 (λὰξ ποδὶ κινήσας καὶ μιν πρὸς μῦθον εἶπεθαι) κατὰ K 243 (πῶς ἂν ἐπεῖτ' 'Οδυσσῆος ἐγὼ θείοιο λαβοίμην) καὶ K 158 (λὰξ ποδὶ κινήσας ὠτρυνέ τε νεϊκέσσι τ' ἄντην). Ὅμοιον εἶναι τὸ χωρίον τῆς 'Οπλοποιίας, ἐν ᾧ οἱ στίχοι Σ 487—9 (ἄρκτον θ', ἦν καὶ ἄμαξαν ἐπὶ κλησὶν καλέουσιν / ἡ τ' αὐτοῦ στρέφεται καὶ τ' 'Ῥώϊωνα δοκεῖται) ἐλήθησαν ἐξ ε 273—5 (ἄρκτον θ', ἦν καὶ ἄμαξαν ἐπὶ κλησὶν καλέουσιν / ἡ τ' αὐτοῦ στρέφεται καὶ τ' 'Ῥώϊωνα δοκεῖται) καὶ Σ 501 (ἄμαξον δ' εἶσθην ἐπὶ ἱστορί πεῖραξ εἰσέσθαι) ἐκ γ 344 (ἄμαξον εἶσθην κοῖλῃν ἐπὶ νῆα νέεσθαι), ἴσως δὲ καὶ Σ 510 (διχα δὲ σφίεν ἦνδανε βουλῇ) ἐκ γ 150 (διχα δὲ σφίεν ἦνδανε βουλῇ). Ἐξ ἄλλων στίχων τῆς 'Ιλιάδος, οἵτινες ἐποιήθησαν κατὰ στίχους τῆς 'Οδυσσείας συγκαταλέγονται B 629 (ὅς ποτε Δουλιχόνδ' ἀπενάσσατο πατρὶ γολωθεῖς) = ο δς β' 'Ἐπερσῆνδ' ἀπενάσσατο πατρὶ γολωθεῖς) καὶ B 774 (διεφύοντο τέρποντο καὶ αἰγανέησιν λέντες = ρ αὐτ' ἀπὸ τῶν τέρποντο καὶ αἰγανέησιν λέντες) ἐν ταῖς ἐποποιήμασι τοῦ καταλόγου τῶν νεῶν. Πρὸς δὲ τούτοις τεκμήριον τῆς ομοιότητος τῶν νεωτέρων ραψωδῶν τῆς 'Ιλιάδος καὶ τῆς 'Οδυσσείας εἶναι καὶ τὸ, ὅτι ἐν τῇ Δωλιχίᾳ ὁ πολύμητις 'Οδυσσεὺς μακροπραγίηται τὸ κύριον πρόσωπον, ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις ἑκατορὸς πρὸς τῇ Τριδί, τῇ τῶν θεῶν ἀρχῇ, ἐν τῇ 'Ιλιάδι, ἀναφαίνεται καὶ ὁ Ἑρμῆς, ὁ τῶν θεῶν ἀγγέλος ἐν τῇ 'Οδυσσείᾳ, τὸ δὲ αὖτε τῇ 'Οδυσσείᾳ γνωστὴν ἐπιθετὸν τοῦ 'Οδυσσεὺς πολυτάλας ἀναφαίνεται καὶ ἐν ταῖς νείας ἐκ ποικίλης τῆς 'Ιλιάδος Θ 97. 1676. K 248. P 724—728.

Αἱ δὲ ἐκ τῶν μνημῶνων ἀρριμμένα ἀποσπασθεῖς περὶ τῆς νεωτέρας γένεσιν τῆς 'Οδυσσείας ἐπιμυροῦσι τὴν αἰσθησιν, ὅτι ἐμποῖται τῷ ἀμερῇ λήπῃ ἀναγνώστῃ ἡ σύγκρισις τῆς 'Ιλιάδος καὶ 'Οδυσσείας ἐν ᾧ ἡ 'Ιλιάς παρέρχεται τὴν τοῦ 'Ελλήνας δικτατοῦντας ἐπὶ ἐν δεινῆς ἀγῶσι πρὸς τοὺς βαρβάρους περὶ τῆς κτήσεως τοῦ ἰδάρους, ἡ 'Οδυσσεὺς τῶν αὐτῶν ἀνα-

πύσσει ἦν ἐκείνας τῆς εἰρηνικῆς ἀπολαύσεως καὶ τῆς κατὰ θάλασσαν κοινωνίας, κατὰστασαν βίου δυνατὴν μετὰ ἀσφαλῆ ἐνδύσουσαν καὶ κατοχὴν πολλῶν δεκαετηρίδων (1). Ὁρῶντες οὖν φαίνεται καὶ ἡ παρατήρησις τοῦ Niese (Entw. d. homer. Poesie σ. 44), ὅτι, ἐν ᾧ ὁ ποιητὴς τῆς Ὀδυσσεύς ἐπιτήδεις ἐκλήπτει πάντων πεποιθασιν νῆα εἰσάγει καὶ ἀνυμνῇ τὰς πράξεις τοῦ Ὀδυσσεύς καὶ ἐνθα δὲν προσαρμόζονται τὸν ἀνάντιον οὐδεμίαν τῶν πράξεων τοῦ ἥρωος μνημονεύει, αἵτινες ἐν τῇ Ἰλιάδι, μάλιστα δὲ ἐν τοῖς ἀμφωδῖαις 2., 3., 11., ἰσπορήθησαν, καταβλήναι δὲ εἶναι, ὅτι ἐποίησε τοῦτο, διότι προὔπτεται ταύτας ἥδη γνωστας καὶ ἀρκούντως ἐξημενημένας καὶ διὰ ταῦτα προσοστατο αὐτῷ cramben recuquere.

Ἡ δὲ γλῶσσα τῆς Ὀδυσσεύς καίπερ μὴ διακρινόμενη ἐν τοῖς καθόλου τῆς γλώσσας τῆς Ἰλιάδος καὶ ἀνήκουσα εἰς τὴν αὐτὴν ἐπαγὴν δευτέρῃ νεώτερον χαρακτῆρα, ὡς διατείνεται ὁ Christ ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ τῶν Προλεγόμενων τῆς Ἰλιάδος. Ἡ δύναμις τοῦ διγύμμου τοῦ διαμίνει ἰσχυρὰ καὶ ἐν τῇ Ὀδυσσεὶ ἐν ταῖς πλείστασι λέξεσι καὶ μάλιστα ἐν τῇ ἀντωνυμίᾳ τοῦ τρίτου προσώπου, εἵτα ἐν ταῖς λέξεσι Φοῖβα, Φάναξ, δ' Εἰνός· ἀλλ' ἐν ᾧ εἰς τὴν παραδοχὴν τοῦ διγύμματος τῆς λέξεως « οἶνος » μόνον πέσσαρα χωρία τῆς Ἰλιάδος (H 467—472. I 224. Σ' 545) ἐναντιοῦνται, τούναντιον ἐν 21 χωρίοις τῆς Ὀδυσσεύς παραμελείται τὸ διγύμμου. Τὴν αὐτὴν σχέσιν ἔχει καὶ τὸ διγύμμου τοῦ ἥδους, ἐργάζομαι, ἐξαιρουμένης τῆς λέξεως ἑσπερ. Τὴν συναίρεσιν ἢ συνί-

ζῆσιν δύο φωνηέντων ἀποφεύγει ἡ τε Ὀδυσσεὺς καὶ ἡ Ἰλιάς, ἀλλ' ὅμως ἐν τῇ Ὀδυσσεὶ εὐρηγναι πλείονα ἰχνη τῆς συνίξεως· ἡ Ἰλιάς ἔχει μόνον τὸν τύπον ἐξείης, ἡ Ὀδυσσεὺς καὶ τὸν συνηρημένον ἐξῆς· ἐπὶ δὲ πρὸς τούτοις μόνον ἐν τῇ Ὀδυσσεὶ καίπερ ἐν νεωτέροις χωρίοις εὐρηγναι οἱ τύποι ἥλιος θ 271 (ἄλλως ἥλιος), Ἑρμῆς ε 54. θ 334. ξ 435. ω 1 (ἄλλως Ἑρμείας), ἔως β 148, τίως ω 162 (ἄλλως εἰός, τίος) κτλ. Πολλὰ δὲ ἀρχαῖουσιν καὶ ὕστερον μὴ ἀναγινώσκουσαι λέξεις εὐρηγναι μόνον ἐν τῇ Ἰλιάδι οἷον « φῆ » = ὡς B 144. Σ 499, τύν = σὺ E 485, χραισμεῖν ἐνεία καὶ δεκάκις, γάλετο πέντε καὶ δεκάκις, δῆτος τρίς καὶ τριακοντάκις, ἐάνος ἐνάκις, ἐρεθενός οὐτάκις, ἀγός πέντε καὶ δεκάκις· τούναντιον δὲ μόνον ἐν τῇ Ὀδυσσεὶ ἀπαντῶσι λέξεις συνηθείς καταστάσαι μετὰ ταῦτα, οἷον μορφή = εἶδος θ 170, λ 367. βασιάζω λ 594. ὡς = πρὸς ρ 218, λύγνος τ 34, ἄρτος ρ 343, ἡμέρος ο 162, χρέμα τετράκις καὶ δεκάκις, ὡς πάλιν σ 327, τ 68, φοροῖν ι 320, υἱὸς γ 298, ἐπὶ δὲ καὶ ἡ συνηθὴς χρῆσις τῶν εἰς ἐν ληγόντων ἀσυνήρων, οἷον ἀναγκάζει τ 73, δαῖη π 423. ἐσνίη ο 286, ξερμῆρ ι 119 καὶ μάλιστα ἀληθεῖ, ἡ σύνταξις τῆς διὰ μετὰ αἰτιατικῆς ὁργαντικῆς ἰννοῖς θ 82. 520. λ 276. 282. 437. γ 309. ο 42. π 330. 379, ἡ χρῆσις τῆς σύνταξης ἐν πλαγίῳ λόγῳ, οἷον η 17. 189. ι 116. σ 423. ρ 368. τ 464, ἡ σύνταξις τῆς μετὰ μετὰ γενικῆς ι 320. π 140. Ἡ προθεσις « μετὰ » ἀναπλήρουντα συστασμένη εὐρηγναι καὶ ἐν Ἰλιάδι δις N 700. F 458, ἀλλ' ὁ πρῶτος τόπος θεωρεῖται ὑποβληματικός, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τὸ τοῖς μεταγενετέροις συνήθεις « ἡμῶν » ἀπῆλασε τὸ ἄρχοντα « ἡρώς ». Παρατηρητέον δὲ, ἐπὶ καὶ ὁ Ph. Weber ἐν Schanz Beiträgen zur historischen Syntax der griechischen Sprache Bd. II, σ. 14 καὶ 223 κατέδειξεν, ὅτι, ἐν ᾧ ἐν τῇ Ὀδυσσεὶ ἐπὶ τὰ παραδοχόμενα τοῦ τελικοῦ « ὅπως » εὐρηγναι, ἡ Ἰλιάς ἐν μόνον παραδειγμα τοῦτου ἔχει καὶ ὅτι ἐν τῇ Ὀδυσσεὶ τὸ ὁργαντικὸν μόριον « ἵνα » προέβη ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ « πού » εἰς τὴν τοῦ « ποι » δ' 821. ζ 55. τ 20. Σημειώδες δὲ εἶναι καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ Ὀδυσσεὺς καὶ τὰ νεώτερα μέρη τῆς Ἰλιάδος συμφωνοῦσι πολλὰ ὡς πρὸς τὸν νέον χαρακτῆρα τῆς γλώσσας· οὕτως οἱ συνηρημένοι τύποι τιμῆς, τιμῆντα, τιμῆντα, καίρουσιν, ἀπαντῶσιν ἐν I 605. Σ' 475 καὶ ι 107. 110, νοῦς ἐν ω 354 καὶ κ 240, λύσση ἐν Σ' 7 καὶ

(1) Ἄλλ' ὅμως δὲν ὁμογενομένοισι περὶ τούτου πάντες· Vte Senec. de brev. vitae 13 καὶ Λουκιαν. περὶ ἀληθ. ἰστ. II, 20, Fr. d. Bergk griech. Lit. σ. 728 σμ. 1 καὶ Friedländer hom. Kritik σ. 71 καὶ Schicksale der hom. Poesie, ἐνθα γράφει τάδε· Αἱ ἀρχαὶ ἀμφοτέρων τῶν ποιημάτων παρακλίνουσι ἀλλήλοις, ἢ δὲ ποιητικῇ αὐτῶν σύλληψι φαίνεται ὅτι ἐγένετο συγγένους, κατὰ δὲ τὴν μακρὰν χρονικὴν περιόδον, ἐν ᾗ ἡ μικρὸν ποιήματα ἐπλητύνθησαν καὶ ἀνεπτύχθησαν εἰς τὴν νῦν μορφήν αὐτῶν, ἐγένετο διηρηκὲς διαιρημαὶ καὶ μεταβῆσαι ἀπὸ τοῦ ἐνός εἰς τὸ ἕτερον πῆχυμα δυνάμεναι καὶ νῦν νὰ διακριθῶσι. Διὰ τὸν διηρηκὲς ἀμφοτέρων ἐπιδράσεων ἐγένετο στίχους καὶ λέξεις τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεύς ὅμοια ἐν τοῖς καθόλου. Τὰ δὲ εὐρισκόμενα ὅλην ἰχνη προσημνίης ἡμετέρας καὶ ἀντιφύσεως πολιτισμοῦ ἐν τῇ Ὀδυσσεὶ εἶναι ἀπατήλ· διότι ἐν ἀναρρίνεται ἐναχὸς τῆς Ὀδυσσεύς ἀκριβεστέρᾳ γνώσει τῶν δυσμενῶν γυρῶν, δύνανται ταῦτα χωρὶς νὰ ἀνήκωσιν οὐδὲν ἔχον εἰς τὰ ὁμαίτερον ἐν τῇ Ὀδυσσεὶ εἰσποιηθέντα ἢ ὁ τῶν πῶν κατάλογος ἐν τῇ Ἰλιάδι.

ζ 210. 216. 219, τῶν = τῶν ἐν K 253 καὶ μ. 64· ἐπειτα δὲ καὶ ἡ χρῆσις τῆς νέας λέξεως λόγος ἀντὶ μύθος ἡ ἔπος εὐρήσκει ἐν νεωτάτω τῆς Ἰλιάδος τόπῳ O 393 καὶ ἐν τῇ Τηλεμαχίᾳ α 56, ἔπειτα ἡ λέξις διέλλος ἐν K 466 καὶ ο 333, δόξα ἐν K 324 καὶ λ 344, ἀνάσσω μετὰ γενικῆς ἐν K 33 καὶ λ 276 (πρβ. Elendt, Drei hom. Abhandl. II 38), τὸ καλούμενον ἰτυμολογικὸν σῆμα βουλὴν βουλευεῖν ἐν I 74. K 147. 327. 415. Ω 652 καὶ ζ 61, ἔργα ἐργάζεσθαι ἐν Ω 733 καὶ ο 72. γ 422, κτερεῖα κτερεῖσιν ἐν Ω 38 καὶ α 291, γ 295, δαίτῳ = συνείας O 325. ο 314. 356 (v. Buttmann, Lexil. I 201). Διατείνεται δὲ ο Christ, ὅτι ὁ ποιητὴς τῆς Ὀδυσσεΐας ἔγνωσε κατὰ ἀρχαίαν τῆς Ἰλιάδος ραψωδίαν ἐν ἣ τῶν παλαιόθεν ἡμῖν χρώμενος τοιοῦτο τοῖς τεκμηρίοις. Τὸ προοίμιον τῆς Ὀδυσσεΐας εἶναι μίμησις τοῦ προοιμίου τῆς Ἰλιάδος· ἡ δευτέρα ραψωδία τῆς Ἰλιάδος εἰσάγει ἡμῖν ἐκκλησίαν τῶν Ἀχαιῶν καὶ δευτέρα τῆς Ὀδυσσεΐας ἐκκλησίαν τῶν Ἰθακίων· ἡ ἕκτη τῆς Ὀδυσσεΐας ραψωδία παρομοίᾳ συνάναρτον τῆς Ναυσίτικας καὶ τοῦ Ὀδυσσεύς· ἡ ἑκτη ραψωδία τῆς Ἰλιάδος τὴν ἑλπίδα τοῦ Ἑκτορος καὶ τῆς Ἀνδρομάχης. Τὸ τέλος τῆς Ἰλιάδος δεικνύει εἰρηνικὰς σκηνὰς συνδιαλλαγῆς καὶ τέρψης τῶν δύο ἡρώων Πατρόκλου καὶ Ἑκτορος, ἔπειτα ἡ τελευταία ραψωδία τῆς Ὀδυσσεΐας περιγράφει τὴν συνδιαλλαγὴν τοῦ Ὀδυσσεύς πρὸς τοὺς οἰκίους τῶν φρονεβέντων μνηστήρων. Τῆς ἐν τῇ Ἰλιάδι συνδιαλλαγῆς προηγείται ἡ καταστροφὴ τῶν Τρώων καὶ ὁ θάνατος τοῦ Ἑκτορος διὰ τοῦ Ἀχιλλεύς, ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ περιγράφουσι αὐτὰς ραψωδίαι Φ καὶ Χ τὸν θάνατον τῶν μνηστήρων ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεύς. Ἐπειδὴ οὖν δὲ ἐπὶ γνώμῃς τινὲς τοῦ O. Müller (Griech. Lit. I 101) ὑποτοπάζει ο Christ, ὅτι ἡ εἰσποίησις τῆς Τηλεμαχίαις (I

ἐγένετο κατὰ τὴν παρενθήκην τῶν ραψωδίων Β—Η ἐν τῇ Ἰλιάδι. Αἱ ραψωδίαι α—δ καὶ Β—Η ἀφηγούνται αἱ μὲν ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ τὴν ὕβριν τῶν ἀτασθαλῶν μνηστήρων ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ὀδυσσεύς, τὸ ἐνεργόμενον ἀνδρείῳ θάρρος τοῦ Τηλεμάχου καὶ τὴν συζυγικὴν πίστιν τῆς Πηνελόπης, αἱ δὲ ἐν τῇ Ἰλιάδι περιγράφουσι τὴν ψυχικὴν διάθεσιν τῶν Ἀχαιῶν, τὸ μέγεθος τῶν δύο στρατῶν, τὴν ἀρξάμενην μετάνοιαν τῆς Ἑλένης καὶ τοὺς χαρακτῆρας τῶν αἰτίων τοῦ πολέμου Πάριδος καὶ Μενελάου. Ἀμρότερα δὲ τὰ συμπλέγματα α—δ καὶ Β—Η ἐπίστανται τὴν ἐλπίδα ἐν τῷ προοίμῳ δηλωθέντος σχεδίου τοῦ ποιητοῦ· ἐπειδὴ δὲ ὁ ποιητὴς τῆς Τηλεμαχίαις τὸ προοίμιον τῆς πέμπτης ραψωδίας ἔθηκεν ἐν ἀρχῇ

εἰκασίῳ. Ἐπειτα δὲ ὁ ποιητὴς τῶν ραψωδίων α—δ καὶ ο 1—300, ὡς ο Christ περιλαμβάνει ἐν τῇ ἐνστάτῃ τῆς Τηλεμαχίαις, ἔγνωσε τὴν ἀρχὴν Ὀδυσσεΐαν. Ὅτι ὁ νόστος ἔστι αὐτῶν τοῦ Ὀδυσσεύς ἦσαν αὐτῷ γνωσταί, ἀποδείκνυται κατὰ τὸν Christ αἱ β 19, ὅθα ὁ γέρον Ἰφίτιος μνημονεύει ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Ἰθακίων τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀντίφρου ὑπὸ τοῦ ἀγρίου Κόκκυτος· ὅτι δὲ καὶ τῆς ἐν τῷ νόστῳ ἐρηθισμένης Νέκυας ἔγνωσε, φαίνεται ἐκ τῶν στίχων α 188—193 περὶ τοῦ βίου τοῦ Ἀλφειοῦ, ληρθέντος ἐκ τῆς Νέκυας λ 137—193· ὅτι δὲ τέλος αὐτὰς ραψωδίας τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἔργου καὶ τῆς μνηστοροπίας ἔγνωσε, συμπεραίνεται ἐκ μίμησιν τῶν ραψωδίων τούτων· ν 405 ὑπόδειγμα τ. ο 39, ξ 6 ὑπόδειγμα τοῦ α 426, ξ 235 ὑπόδειγμα τ. ο 39, γ 288, ξ 188—90 = π 57—9 ὑπόδειγμα τοῦ α 124—3, β 592 ὑπόδειγμα τοῦ α 157 καὶ δ 70, τ 138—139 ὑπόδειγμα τοῦ β 93—110, φ 350—3 ὑπόδειγμα τοῦ α 364—9, γ 331 ὑπόδειγμα τοῦ α 154· ὅμοια συμπεράσματα ἔχονται καὶ ἐκ τῶν μνησίων τῆς Ἰλιάδος, περὶ οὗ ἀνωτέρω διελέχθη καὶ ὡς ἡ δολοφονία ἔθηκεν ἡμῖν μίμησις τῆς ἀρχαίας Ὀδυσσεΐας (γ 212 κατὰ α 264, K 214 κατὰ π 422 = α 245, λ 265 κατὰ ο 161 = γ 197), ἔτι δὲ ἐπὶ τῇ ὑπόδειγμα τ. ο 39, γ 288, ξ 188—90 καὶ K 243, ο 45 κατὰ K 168· ἔτι οὖν λόγους προσάπτει, ὅτι ἡ Τηλεμαχία εἶναι ἀπὸ αὐτῆς ἡ ἐν τῇ ο Christ καὶ τοιοῦτο μόνον ἡ Τηλεμαχία ἔχει τρεῖς αὐτῶν συνήθεις· πλέων α 183, φιλεῖν ο 74, υἱὸς ο 218 καὶ γ 214· ὁ νόστος τῆς νεώτερης γλώσσας, ὅλον ἔπος γ 82, δ 214· ὁ νόστος πλείον δ 563, πρόβας = πρόβατα β 75, ὅστις δ 61, ὁ ἥτορος = ἐπὶ δάτῃς β 319, ο 300· πρβ. Düntzer, Literarische Fragen σ. 153 κλ.). Κατὰ τὸν Θεουκλῆ ἡ ὡς γνωστόν, τὸ ὄνομα Ἑλλὰς σηματοῖται ἀρχαίως, ὅπως ἐν Ἰλιάδῃ π 598, B 683, I 395 καὶ Ὀδυσσεΐᾳ λ 496 ὡδραν ἐν Θεουκλῇ παρὰ τὴν Φίλιαν, ἐνέειναι μετὰ ταῦτα ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔπαυον τὴν Ἑλλάδα ἐν ἀντιθέτῃ πρὸς τὴν χώραν τῶν βαρβάρων. Ἡ γενικὴ αὕτη σημασία τῆς λέξεως ὑποκρίνεται ἐν τῇ ἐνστάτῃ «Πανδιόλυνος», ὅπου εὐρήσκει ἐν τῇ νῆρ προσθήκῃ τοῦ καταλόγου τῶν νέων B 530 καὶ ἐν τινι

(1) Ὅτι ἡ Τηλεμαχία ἐν περιλαμβάνει ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ποιητοῦ σκεῖλον καταρτίζεται, λέγει ο Christ, καὶ ἐκ τοῦ τεκμηρίου, ὅρα ἐν ἐκτάσει ἐπαγωγικῆς ο Hennings (über die Telemachie ihre ursprüngliche Form und ihre späteren Veränderungen in Jahrb. f. Phil. Suppl. III, σ. 198). Ἡ διακρίσις τοῦ Τηλεμάχου ἐν Ἰσπίτῃ, ἐν καὶ αὐτὸς δ 594—9 ἀποκρίσει τὴν πρόκλησιν τοῦ Μενελάου καὶ μίμησιν αὐτῆς ἐν τῇ ἑλπίδι ἡμῶν, περιλαμβάνει ἑκατὸν τῶν μεταφ. δ καὶ ο ἐρηθισμένων μερῶν τῆς ἀρχαίας Ὀδυσσεΐας 31 ἡμέρας, διαρυνίαν, ἥν οὗτε ο Lehrs (Arist. p. 424), οὗτε ο Kammer (Die Einheit der Odyssee σ. 233 κλ.), οὗτε ο Bergk (Griech. Lit. 658) δύνανται να ποιήσωσι· ἐκδοῦν δὲ

τῆς νῦν πρώτης βραφείας, διὰ ταῦτα ἐν τῇ πέμπτῃ βραφείᾳ ἐπανελήθη καὶ δευτέρα τῶν ἱερῶν ἐκλήσις. Ἐτέρα δὲ ὁμοιότης τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας καταφάνεται κατὰ τὸν Christ καὶ ἐν τῇ διαπλατύνσει τῶν δύο ποιημάτων. Ἐν τῇ Ἰλιάδι ἔχοντες τὴν παρενθήκην τοῦ προσώπου τοῦ Φοίνικος εἰς τὴν ἀρχαίαν προσέειπεν (I 168. 169, 432—622. 658—668. 690—72), ἐν δὲ τῇ Ὀδυσσεΐᾳ τὴν παρενθήκην τοῦ Θεοφρονέοντος εἰς τὴν Τηλεμάχεια καὶ τὴν μνηστροσύνην (ο 221—286. 508—549. ρ 52—56. ρ 1—166. υ 345—383)· ἐν τῇ Ἰλιάδι τὴν εὐρύνην τῆς Ὀπλοποιίας Σ 590—608, ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ τὴν περαιτέρω περιγραφὴν τῶν κήπων τῶν Ἀλκίονος η 103—131· ἐν τῇ Ἰλιάδι Τ 94—126 καὶ ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ Φ 15—41 τὴν εἰσπύρεσιν τοῦ θούλου περὶ Ἡρακλέους. Ἐν τῇ Ἰλιάδι Ψ 798—897 τὴν ἐμβολὴν ἀνῶλων, ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ τὴν ἐμβολὴν ἀνῶλων Θ 83—520· τέλος ἐν τῇ Ἰλιάδι (X 482 καὶ X 508, N 114 καὶ N 116, T 90 καὶ T 137) καὶ ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ (η 184 καὶ η 228, ο 83 καὶ ο 521, ξ 171 καὶ ξ 185, π 281 καὶ π 299, τ 1 καὶ τ 51) ἐπιπολεῖ ἡ κλισίη μετὰ τὴν εἰσθεσὶν ξένων στίχων νὰ ἐπαναλαμβάνηται ὁ αὐτὸς στίχος ἢ ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ, ἐξ οὗ βεβαίως ἀνακαλύπτεται τὸ ὑποβολιμακίον. Τούτων οὕτως ἐχόντων καὶ λαμβανόμενων ὑπ' ὄψιν τῶν ὁμοιοτήτων τῶν νεωτέρων τῆς Ἰλιάδος μερῶν πρὸς τὴν Ὀδυσ-

σειαν, ἡ παράδοσις, λέγει ὁ Christ, καλὴ ἢ ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια κατὰγονται ἐκ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ Ὁμήρου εἶναι γραπτοὶ ὅλως. Καὶ δυνατόν μὲν ὅτι πύρην τῆς Ὀδυσσεΐας κατὰ τὸν Christ νὰ ἐπὶνῇ καὶ ποιητοῦ ἄλλου ἢ ὁ τῆς Ἰλιάδος, ἀλλ' ὅμως ἀμφότεροι εἶναι τῆς αὐτῆς σχολῆς, ὁ αὐτὸς δὲ ποιητὴς διεσκεύασεν ἀμφότερα τὰ ποιήματα.

V

Ἐξ οὗτου δὲ ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια δὲν θεωροῦνται ὡς ἐνίακα τεχνουργήματα ἐνὸς ποιητοῦ, ἡλλοιωθὴ μεγάλως καὶ ἡ αἰσθητικὴ περὶ Ὁμήρου κρίσις. Τὸν ἕνα μέγαν ποιητὴν ἀντικαθίσταναν πολλοὶ τὸν ἀριμὸν Ὀμηρίδα· διαφόρου ποιητικῆς ἀξίας, τοῖσι δὲ προσέθεσαν μνηστὰ καὶ διασκευασταί, ἡ δὲ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια παρίστανται ὡς τὶς κέντρον, ἐν ᾧ εἶναι συμπεφυμέναι εὐγενὴ καὶ ἀγενῆ, ἔσογ καὶ γαῖλα, ἀρχαία καὶ νέα στοιχεῖα. Ὁ ἀπερίμωτος ἐθνολογισμὸς τῆς ἀρχαίου-της, τοῦ Πετράκη, τοῦ Göthe, τοῦ Schiller καὶ τῶν λοιπῶν τῆς Γερμανίας μεγάλων ἀνδρῶν τὸν παρενθῆκα ἤρξατο μαρτυρούμενος παρὰ τοῖς νεωτέροις φιλόλογοις ἀπὸ πολλοῦ ἐπιτροπόμενος ὑπ' αὐτῶν μόνον εἰς μὴ ἐξ επαγγελίας λόγιους (1). Τὸν δὲ κατὰ τὴν 17ην καὶ 18ην ἑκατονταετηρίδα εὐχὴ ὀλίγα ἐβέβηκεν ὑπὸ μαρῶν κριτῶν ἀπὸ τῆς συνδέοντα εἰς τοὺς τότε ἐπικρατοῦντας αἰσθητικὰς κανόνας, οὕτω καὶ νῦν ἡ κριτικὴ κρίνει πολλὰ τὰ μύτρια καὶ ἐντελῆ προσνέμουσα αὐτὰ φαύλους βραφύδας καὶ διασκευασταί. Ἐπισκοπῶν τις τὰς κρίσεις ταύτας ἀναμνηστικαί τῶν λόγων τοῦ μεγάλου Göthe. ὁ Ἐπειδὴ, λέγει, πρὸς ἔρευναν τῶν λειψάνων τῆς ἀρχαίας φιλολογίας

ὀφειστέον χάριον τοῦ Πισσίου (Erg. 528). Μίστην θέσιν κατέχει ὁ λόγος τοῦ Φοίνικος I 447 καὶ 478, ὅθα συνδυαζόμενοι τῶν στίχων 447 καὶ 478 μετὰ τοῦ στίχου K 206, ἡ λέξις Ἑλλάς περιλαμβάνει καὶ τὴν Βοιωτίαν, καὶ αὐτοπικὰ ῥήσιος ἐκαὶ Ἑλλάδα καὶ μέσον Ἀργεῖον· ἐν Τηλεμαχεΐᾳ α 344, ο 726, 816, ο 80, ὅθα Ἑλλάς καὶ Ἀργεῖον ὁλοῦνται ἅπαντες τὴν Ἑλλάδα, τὴν βορείαν καὶ τὴν μέσην. Ἐὰ δὲ τούτων καὶ ἄλλων πολλῶν λόγων, οὓς παραλείπομαι ἐνταῦθα, ὑπολαμβάνει ὁ Christ βεβαίαν τὴν εἰσπολὴν τῆς Τηλεμαχεΐας εἰς τὴν ἀρχαίαν Ὀδύσειαν. Ἐπὶ δὲ σπουδαιότερον εἶναι, ἂν ἀπεδείκνυτο ὅπερ διαγνώσκω ὁ Christ ἐν Chronologie des altgriechischen Epos σ. 28 κτ. Κατὰ τὸν Christ οὐ μόνον ἡ Τηλεμαχεΐα, ἀλλὰ καὶ ἡ Νekuia καὶ ἡ τελευταία βραφεία τῆς Ὀδυσσεΐας ἔχουσι γνώσιν τῶν ἀρχαιοτέρων ποιημάτων τῶν ἱερῶν κύκλων, ὅσον τῆς Αἰθιοπίδος (ω 16. 37 κτ.), τῆς Ἰδίου Πέρσου (λ 523) τοῦ Ἀρκινοῦ, ἔτι δὲ καὶ τῆς μικρᾶς Ἰλιάδος. Ἐν τῇ Αἰθιοπίδι τοῦ Ἀρκινοῦ ἱστορεῖται ἀπὸν τοῦ Νεστορίου Ἀντιλόχου πρὸς τὸν υἱὸν τῆς Πούης (θε β 187—9 καὶ γ 111 κτ.). Ἐξέρχοντες ὅμως ὁμολογεῖται ὑπὸ τοῦ Christ, ὅτι οἱ κυκλικοὶ ποιηταὶ αἶχον πρὸ ὁπλομένων τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸν κύριον πυρῆνα τῆς Ὀδυσσεΐας γίναντες μετὰ τὸν Ὀμηρον καὶ τὸν Ὀμηρίδα.

(1) Pfr. Wilamowitz, Homer Unters. s. 381. Homer ist zur Zeit kein viel gelesener Dichter mehr; auch wo der Zwang seine Lectüre durchsetzt, ist seine Wirkung nicht mehr nachhaltig, wenigstens nur unbewusst; denn viele Erwachsene lesen ihn noch zu ihrer Erbauung; die conventionelle Bewunderung wird weiter geredet: sie beweist nichts. Homer ist eine Macht, aber eine überwundene, selbst die Philologen kennen ihn meist so schlecht wie die Frommen die Bibel. Θά ἦτο ὅμως καλόν, ἂν πολλοὶ τῶν φιλόλογων ἀνεγίνωσκον μαλλόν τὸν Ὀμηρον ἢ ἔγραφοι βιβλία ἀδιάντητα, ὅσον εἶναι τὸ τοῦ Seek,

ἀπαιτεῖται ἰδιαίτερον χάρισμα καὶ ἱκανότης, μελέτη μεγάλη καὶ ἐμβόθυνσις εἰς τὸν νοῦν τοῦ μεμακροτημένου συγγραφέως, ἔτι δὲ καὶ βαθμὸς αἰσθητικῆς οὐχὶ μικρὸς, διὰ ταῦτα δὲν δύναται μὲν τις νὰ ψῆξῃ τὸν φιλόλογον, ἔκιν καὶ αὐτὸς κρίνῃ περὶ αἰσθητικῶν πραγμάτων, ἀλλ' ὅμως ἡ κρίσις αὐτοῦ δὲν εἶναι πάντοτε εὐστοχος. (Weil zur Behandlung der Uebersichtlichkeit der antiken Literatur ein besonderer Tact, eine Vertiefung in den abgeschiedenen Autor nöthig und ein gewisser Grad von Empfindungskraft gebührt wird, so kann man dem Philologen nicht verdenken, wenn er sich auch ein Urtheil bei Geschmacksachen zutraut, welches ihm jedoch nicht immer geüßet wird. Sprüche in Prosa. Kunst I. Nr. 670). Παρ' οὐδενὸς ἀμφισβητεῖται νῦν, ὅτι ἡ ἑλπίς καὶ ἡ 'Οδυσσεὺς περιέχουσιν ὑποδείξεις κατὰ τὴν ποιητικὴν ἀξίαν χωρία: πολλὰ γὰρ τῶν δύο ποιημάτων μακρότερα καὶ βραχυτέρα ῥήματα ἀπορρολογήθησαν ἐκ στίχων καὶ φράσεων, αἵτινες μόνον εἰς τὴν ἐξ ἧς ἐληφθήσαν θέσιν ἐναρμονισθῆναι· πολλὰ δὲ τοιαῦτα μέρη δύναται νὰ ἀνακατίσθωσαν κρίσσοντα μέρη, ἅτινα νῦν ἀπόλωται, ἐμαχρὺ ἀπαντῶσι προσθήκῃ καὶ ἐμβλήματι ἐπαναύμενα ἐκ τῆς ἀβελτηρίας τῶν βασιδῶν, πολυχρὺ ἡ διήγησις εἶναι ἐπισπερχής καὶ ἐνδεής, οἷον ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῆς ὀγδοῆς βασιφθιδίᾳ τῆς 'Πριάδος καὶ ἐν μεγάλῳ μέρει τῆς 24ης τῆς 'Οδυσσεύς· αἱ ἤδη μνημονοῦνται ἐπαναλήψεις τῶν αὐτῶν πραγμάτων ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τῆς 'Οδυσσεύς εἶναι ποῦ ἀποποιεῖ ἡ τῶν θεῶν μάχη ἐν τῇ εἰκοστῇ βασιφθιδίᾳ τῆς 'Πριάδος (130 στίχοι) ἐπενούθη πεινυρῶς καὶ διετέχθη ἀπειροκάλης.—'Αλλ' ἐνὸς τὰ χωρία, ἐν οἷς καὶ τὴν ῥῆσιν τοῦ 'Οράτου (Ars poet. 359) ὁ καλὸς 'Ομηρὸς κομμάτι, οὕτε σπουδαῖα οὕτε πολλὰ εἶναι, ὅπως ἐπηρεάζουσιν εἰς τὴν ἐξ ἀμεινότερον τῶν ποιημάτων προσηγομένην ἐντύπωσιν, τοῦναντίον ἀποτέλλουσι τὰ χωρία, ὧν ἡ ποιητικὴ ἀξία ὑπὸ τῶν νεωτέρων κριτικῶν δυσμενῶς κρίνεται, μέγα μέρος τῆς ποιήσεως ταύτης· ὅθεν εὐρίσκει τις ἐν τοῖς γερμανικοῖς περὶ 'Ομήρου βιβλίοις, ἅτινα ἐγείρασαν κατὰ τὰς τίμαρχας τειλενταῖς δεκαετηρίδας, κρίσεις, ἃς θὰ θέμεθα ἀκαταλήπτους, ἔκιν μὴ παρεδίδωτο, ὅτι ἐγένοντο ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν προλήψεων περὶ τῆς γενέσεως τῶν εἰρημίων μερῶν. Οὕτως εὐρίσκει ὁ Λαγκμάνος, ὅτι αἱ πέντε βα-

σιφθιδίαι τῆς 'Πριάδος ἀπὸ τῆς 18ης μέχρι τῆς 23 εἶναι ψυχραὶ καὶ εὐτελεῖς παραβαλλόμεναι οὐ μόνον πρὸς τὴν Πατριάρχειαν καὶ τὰ λοιπὰ λαμπρότερα μέρη τῆς 'Πριάδος, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντας τοὺς ποιητὰς τῶν προτέρων βασιφθιδῶν, εἰ καὶ ὁμολογῇ, ὅτι καὶ ἐν αὐταῖς (18—23) πολλὰ τὰ ὅρατα υπέρβουσι. Διαικίως ὅμως καταλέγει ὁ Lehrs τὸ τέλος τῆς 'Πριάδος ἀπὸ τῆς 18ης βασιφθιδίᾳ εἰς ἐκείνους τοῖς τεχνουργήμασιν, ἅτινα δίκην βετοθεῖων συμφωνῶν μετὰ ἀρκούντως θαυμαστὴν ποικιλίαν καὶ ἀλλοίαν διατελοῦσιν ἐπαίχοντα ἐπίτασιν διὰ τῆς κρούσεως νέων καὶ ἀπροσδοκῆτων αἰσθημάτων». Lehrs παρὰ Kammer: Die Einheit der Odyssee σ. 788.— Μετὰ μακρόντος δὲ ἐκπλήξεως ἀναγινώσκων τις τὴν κρίσιν ἐτέρου μεγάλου Γερμανοῦ φιλόλογου περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς 'Οδυσσεύς. 'Ο Immanuel Bekker (1786—1871), οὗτος τὸ ὄνομα ἑκατοστὸς φιλόλογος μετα σθαισμοῦ μνημονεύει, προσεπλάθην ἐν Monatsb. der Berliner Akademie (1) νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς 'Οδυσσεύς εἶναι ῥαβδὸν αὐτοσυγδιασμοῦ, ἐν ᾧ ἡ ἄλλος παρ' 'Ομήρῳ ἀσυνήθης ἀσυνήθης φράσεις καὶ τὸ ἀσυνήθως ἐννοεῖται ἐν ἐκάστῳ στίχῳ καὶ δὴ καὶ ἐν ἐκάστῃ λέξει ἐκπλήττουσι τὸν ἀναγινώσκοντα. Ἡδυνάτο τις νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ὁ Bekker ἐπέκειτο παρῶδον τῶν μικρολογίων, ἀλλὰ δυστυχῶς ἐσπουδαζομένη, εὖρε δὲ καὶ οὐκ ὀλίγους ἐπεφρησάντας τὴν ἰσχυρὴν ταύτην. Τὸ ἐπιθετικὸν τοῦ ἥρωος ἀπολύτως ποῦ δὲν εὐρίσκει ὁ Bekker χαρακτηριστικόν, ὅτι ἐν τοῖς 'Ελλήσι πολυτέτοποι ἄνθρωποι υπήρχαν πάντοτε, ἐφ' ὅσον υπήρχαν 'Ελληνες' ὡσαύτως ἄποποιε κατὰ τὸν Bekker εἶναι καὶ ἡ μετὰ ταῦτα ἔστις α ὅς μάλα πολλὰ / πλάγῃ, ἐπὶ Τροίᾳ, ἐπὶ πολυέθρον ἐπερσεν », διότι τῆς ὁμοίας τῆς παρῆψεως ἀντεποιούτου καὶ ἄλλοι ἐν μέσῳ βασιφθιδῶν (Λαγμάνος καὶ Νεοπόλεμος, Διωνύσιος καὶ Διομήδης), πλάγῃντες καὶ ἥσαν τοῖς καὶ ἐκ τῶν πολιορκητῶν τῆς Τροίας καὶ ἐκ τῶν πολιορκηθέντων ('Αχιλλεύς, Ἀντήνορ, Αἰνείας) « πολλὸν δ' ἄνθρωπον ἰδὲν ὅσπερ »· τὸ πρῶτον ὁ Bekker κινεῖται ἑκατοστὸς ὁδοπόρος, ὁ δὲ ὁδοπόρος δὲν ἔγχευε τοῦτον διαφερόντως ἐν πέντε ἡ ἐξ ἑλῶν, οὐς ἐπισκέπτοτο, τῶν Κιλικίων, τῶν Λωτοράγων, τῶν Κυζικίων, τῶν Λασιστρυγίων, τῶν Φαιακίων καὶ τῶν νεφέλῃ

κεκαλυμμένων, ἐπομένως μὴ ὀφθέντων Κυρμαρίων μόνον τίσις αὐτῆς ἢ πέντε μνημονεύονται ἔχοντες πόλεον κτλ. Ἡ κριτικὴ αὕτη ἀναμνησκαι τὴν ἀποδοκιμασίαν ὑπὸ τῶν τοῦ Ραββίου στίχου «wie wohlhig's ist den Fischlein auf dem Grunde», ἐπειδὴ οὐ γὰρ, καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος ἔχουσι καλῶς. Ἰσως τοιαῦται κρίσεις θὰ φανῶνται εἰς τὰς ἐπιστάσεις τῶν ἀνθρώπων γενεῶν, οὐδὲ ἦσαν παράδοχοι τῶν ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἀναγγραμμένων περὶ Ὀμήρου κρίσεων τοῦ Κασσάρου, Σαλλυγράου, Θωμμάσιου καὶ ἄλλων, οὐδὲ διὰ φόβος μὴ ἀποπλανήσωσιν ἐν τῷ παρόντι τὸ φυσικὸν αἰσθημα τῶν ἀνθρώπων. Ὁ ἀρίστος ὢν ἀναγνώστης, αἰτίνας ἐκ τῶν τελευταίων τῆς Ἰλιάδος βαψιδιών γοντεύονται, ἡ μετὰ τοῦ Voltaire ἐν τῷ προομίων τῆς Ὀδυσσεύς αἰσθάνονται ὅτι ἡ πνοὴ ἀρχαίου ἀρεταίου εἶναι καὶ σήμερον οὐχὶ ἐλαττωτὴν ἢ πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν. Il y a quelqu'un qui a plus d'esprit que Monsieur de Voltaire: c'est tout le monde. Συμφωνοῖα τις περὶ τῆς γενέσεως τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ, μόνον εἴναι οἱ λόγοι διδῶσι μείζονα τῆς μέχρι τοῦδε ἀναγνωρίσεως δύναται νὰ ἐρευνήσωσι τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεύς ἐν ταῖς κυρίαις αὐτῆς φάσεσι καὶ ὀρίσωσιν ἐν γενικῇ ἀποσπώσῃ τὰς ἀρχαιοτέρας μορφὰς τῶν δύο ποιημάτων ἢ προσπαθεῖν ὅπως τῆς ἀποκαταστάσεως ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον εἰς τὴν πρὸ τῆς γραφῆς μορφῇ αὐτῶν θὰ παρήγγη πάντοτε διακρινάται, διότι τὸ ἴδιον, ἐπ' οὗ κινεῖται ἡ ἐρευνα αὕτη, εἶναι ἰδιότροπὸν διότι ἀναγκάζεται νὰ συνδυῇ πιθανότητας μετὰ πιθανότητων· οὕτω δὲ εἰσέρονται ἐπὶ ἡλίγη νεφελώδη ὑπόθεσιν οἰκοδομήματα, ἀπὸ μετ' οὗ πολὺ καταπίπτουσι τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο καὶ περιέρονται εἰς λήθην, τὸ δὲ τοῦ Ἡρακλείτου ἀπὸ τῆς βίβου δύναται καὶ περὶ τοῦ ὁμηρικοῦ ζήτηματος νὰ λεγῇ κἀλλιστον. Τούτων οὕτως ἔχοντων ἄνδρες νηλεῖσι καθίστανται λίαν ἀσπικτοί, οἷον ὁ μέγας Ὀλιανθὸς φιλόλογος Cobet λέγων ἐν τοῖς αὐτοῦ Miscellanea critica p. 402: quo saepius carmina Ionica, quae Homeri nomine feruntur, relego et diligenter omnia considero, eo magis magisque mihi confirmatur sententia eorum, qui haec non unius auctoris carmina esse arbitrantur, sed a compluribus cantoribus neque aetatis ejusdem neque patriae eius τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν olim

(Ἐλ. Φιλολ. Σύλλογος. Εἰκοσιπενταετηρίς.)

composita et cantata fuisse, deinde in unum collecta et ordine disposita, ut eis in saecula coalescerent. καὶ p. 403: plura non addo, quia talia omnia sentiri possunt, sed demonstrari non possunt et nolo videri ultra Lycurgi aetatem indagando procedere velle. Φαίνονται ἀληθεῖς οἱ λόγοι τοῦ ἐξήνου φιλόλογου Adolph Emperius ὅστις γράφας ἐν τῷ Rhein. Mus. (1841) περὶ Ἰλιάδ. Α. 489 εἶπεν: Homeri carminum qualis fuerit antiquissima forma quaeritur et quaeretur, quousque philologia erit inter mortales.

Ἐκ τῶν μυρίων τῶν διατρυφάντων ἐν τοῖς ἀρχαίοις καὶ νεωτέροις χρόνοις περὶ τὸν Ὀμήρου ὑπάρχοντι καὶ ἀλλόκοτα πνεύματα, γάρην διὰ φυγαγωγίας παρατιθέμεθα περὶ τὸ τέλος τῆς συνοπτικῆς ταύτης μελέτης τινὰς τῶν παραδοξολογιῶν αὐτῶν.

Ὁ φιλόλογος Ἀππίων προσεῖπεν τῆς γραμματικῆς ἐν Ἀλεξάνδρῃ σχολῆς, ἀρχηγὸς τῶν αὐτῇ ἀντιστηνόντων καὶ πρόεδρος πρὸς αἰσίας τῶν Ἀλεξανδρίων περὶ τῆς εἰς τὸν Ὀμήρου, ὅπως ἀναγνώστης τῶν Ἰουδαίων πρὸς τὸν αὐτοκρατορὸν Καλιγούλαν, ἰθευρεῖτο ὁ ἀρίστος τῆς ὁμηρικῆς τοῦσπερος γνώστης. Πολυγάρους διὰ καὶ ἀλλὰ ὡς καὶ ὀνομασθεῖς ὑπὸ τοῦ Τιβερίου cymbalum mundi (πρβ. Real-Encycl. Pauly) εἶπεν, ἐπὶ τὰ βιβλία αὐτοῦ θὰ διακρίνωσιν ἀθάνατα, ἢ διὰ Ἀλεξάνδρου ἦτο εὐτυχὴς ἔργουσα τοιοῦτον πολίτην. Κατὰ τὴν συνθήκην τῶν μεταγενεστέων σοφιστῶν περιήρχετο τῆς Ἐλλάδος τὰς πόλεις πορεύμενος διαλέξεις περὶ Ὀμήρου, ἐν αἷς πολλὰ τὰ τερατώδη εἶπεν ἡσυχάζετο διὰ καὶ περὶ τὴν μαγειρίαν, ὅπως ἀνακλήσῃ μυστήριον αὐτῷ ὅπως μᾶλλον ἐν ποίᾳ τῶν ἐπὶ εἰρηνοῦσιν πολλῶν ἐγενήθη ὁ Ὀμηρος, ἐπεκρίνατο τὸ πνεῦμα τοῦ ποιητοῦ, ὅστις φανείας εἶπεν αὐτῷ τὸ ἐρεθίσθη ἄλλ' ὑπὸ ἐγερμυθίας καὶ διὰ τοῦτο διὲν ἠδύνετο νὰ ἀποκαλύψῃ ὁ Ἀππίων τὸ περὶ τῆς πατρίδος καὶ τῶν γονέων τοῦ Ὀμήρου μυστήριον εἰς τοὺς ἀκαρτῆς αὐτοῦ· ἔτελλαν ὅμως ἀνακλόφῃ ἀνεκωνισμένον εἰς τοὺς μαθητάς αὐτοῦ. Ὑπῆρχεν ἀπορρημα, διὰ τί ὁ Ὀμηρος ἤρξατο τῆς Ἰλιάδος διὰ τῆς δυσωνοῦ μου λέξεως «μῆνιν»· ὁ δὲ Ἀππίων διέγνω πρῶτος, ὅτι ὁ ποιητὴς διὰ τῆς λέξεως ταύτης ὑπανίσταται τὸ σθένος τοῦ ἔργου αὐτοῦ. Τὰ δύο πρῶτα γράμματα τῆς λέξεως «μῆνιν» ὡς ἀριθμητικὰ σημεῖα λαμβανόμενα σημαίνουν 48, τὸν ἀριθμὸν ὅλον ἐπὶ τῶν βαψφ-

διών, ὅς ἑοῦ περιέχει ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδυσσεΐα. Ἡ ἀντίρρηση, ὅτι ἡ διαίρεσις ἐκείνου τῶν ἔπων εἰς 24 βιβλίου ἐγένετο ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὑπὸ τῶν γραμματικῶν (πρὸ Christ Prol. p. 1.) ἐν ὅῃ θεωρεῖται τὸν Ἀππίωνα δυνάμενον νὰ εἴπῃ, ὅτι οἱ γραμματικοὶ ἐξετέλεσαν αὐτομάτως τὸν σκοπὸν τοῦ ποιητοῦ. Ποιοὶ δὲ ἰδεῖαι ἐκυλόντο περὶ Ὀμήρου πρὸ ἐκατὸν ἔτων, δύναται τις νὰ ἴδῃ ἐν τῷ ἄλλῳ ἀξιολόγῳ βιβλίῳ τοῦ Ἀγγλοῦ Thomas Blackwell, ὅπερ ὁ Winckelmann ὠνόμασεν ἐν τῶν ἀρίστων τοῦ κόσμου βιβλίων, ὃ δὲ J. H. Voss μετέφρασεν (1776) εἰς τὴν γερμανικὴν.

Ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ ἀναγινώσκεται περὶ τῆς τυφλότητος τοῦ Ὀμήρου, ὅτι αἱ σύντονοι μελέται, ὅς πρὸς κτῆσιν τῆς εὐρείας αὐτοῦ παιδείας ἐκείναι καὶ ὧν χάριν καὶ τῆς νυκτὸς εἰργάζετο, καταστράφησαν βαλμηδὸν τὴν ὄρασιν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐν τῷ ἀκέρῳ ἐνὶ τῇ ἐκπληκτικῇ τριβίᾳ ἀνεργήσαντι βιβλίῳ ἐκπληκτικώτεροι ἰδεῖαι περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ὀμήρου. Ὁ E. F. Schubart προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ ἐν βιβλίῳ (Ideen über Homer und sein Zeitalter 1823), ὅτι ὁ ποιητὴς δὲν ἦτο Ἕλληνας ἀλλὰ Τρῶς ζῶν ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ καὶ τοῦ γένους τοῦ Αἰνείου· ὅτι δὲ ἡ ποίησις ὑπὸ τὴν ἡγεμονικὴν αἰδέα δύναται νὰ ἀκμαῖῃ, ἀποδεικνύει τὸ παράδειγμα τοῦ Goethe ἐν Weimar τεκμήριον τῆς γνώμης ταύτης ἐπάγει ὁ Schubart, ὅτι ὁ Αἰνείας ἐν τῇ Ἰλιάδι μνημονεύεται ὡς ἄνθρωπος, ἡ δὲ ἡμέρωσις τῶν Τρῶων φαίνεται μείζων τῆς τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες παριστάνται σκυιοὶ καὶ ἄγριοι. Πολλῶν παραδοξότερον εἶναι βιβλίον τοῦ Karl Christian von Leutsch (Anleitung zur Auslegung der griechischen und römischen Mythen 1828). Ὁ συγγραφεὺς ἀνέκλιψεν, ὅτι ἐκ δύο ἐριζῶν στίχων ὁ δεύτερος περιέχει πολλὰς ἀρνήσεις τοῦ πρώτου, ἐξηγεῖται δὲ τούτῳ ὅδε· ὁ Παιστήριος κατέστησεν ἐκ τῶν αὐτῶ ἐμφυδίων δύο ἐπιτροπὰς, ὧν ἡ μία διεκίτευτο ἐναντίως πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἡ δὲ ἑτέρα πρὸς τοὺς Τρῶας· ἐκ ἐκείνης ἀπήγγελλε στίχον τινὰ πρὸς ἑπαινον τῶν Ἑλλήνων ἡρώων, τότε αὕτη ἐποιεῖτο ἀρνητικὴν προσθήκην. Κατὰ τούτων τὸν τρόπον προέκυψεν ἡ ἀρχὴ τῆς Ὀδυσσεΐας.

Ἐ.Ι.Ι. ἄνδρα μοι ἔνθαπι Μοῦσα πολὺτροπον
Τρ. ἀλλὰ καὶ πολὺ πλανηθέντα (ὅς μάλα πολλὰ πλανήθη)

Ἐ.Ι.Ι. ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πολίεθρον ἔπεσαν
πολλῶν δ' ἀνδρῶν ἄντα ἴδε καὶ νῦν ἔργω

Τρ. ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἔπαθεν (πολλὰ δ' ὃ γ' ἐν πόντῳ πάθεν ἄλγεα ἐν κατὰ θυμόν)

Ἐ.Ι.Ι. ἔωσεν ὁμως αὐτὸν καὶ τοὺς ἑταίρους (ἀνύμενος ἦν τε ψυχὴ καὶ νόστον ἑταίρων)

Τρ. ἔωσεν αὐτὸν μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ τοὺς ἑταίρους (ἀλλ' οὐδ' ὡς ἑταίρους ἐρύσαστο κτέ).

Ἐν ἔτει δὲ 1829 ἰδρυμένους ἐν Γάλλῳ Lechevalier, ὅστις περιελθὼν τὴν Ἀνατολὴν περιέγραψε τὴν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Τροίας περιεῖδαν αὐτοῦ ἐν βιβλίῳ μετὰ 20 ληγογραφίῶν ὑπὸ τῷ ψευδώνυμον Constantin Colliades Professeur de l'Université Jonienne : Ulysse — Homère ou du véritable auteur de l'Iliade et de l'Odyssée. Ἦδῃ ὁ Ἀγγλος Bryant (A dissertation concerning the war of Troy 1799) προηνέγκαστο τὴν ἰδεάν, ὅτι ὁ Ὀμηρος ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ ἐξιστόρησε τὰς τύχας καὶ τὰ παθήματα αὐτοῦ, ὃ δὲ Lechevalier ἀποφαίνεται ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ, ὅτι οὐδεὶς ἄλλος ἢ ὁ Ὀδυσσεύς εἶναι ὁ συγγραφεὺς ἀμφοτέρων τῶν ποιημάτων· πρὸ πολλοῦ, λέγει, ἐλαττώθη ἡ ἐν τοῖς ποιήμασι πιστὴ περιγραφή τῶν τόπων τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς τρωικῆς πεδιάδος· ἐκείνη πόλις, ἐκατόν ὅρος καὶ ἑκαστός ποταμὸς δηλοῦται διὰ καταλλήλων χαρακτηριστικῶν λέξεων· πόθεν ἤδυνάτο πτωχὸς ποιητὴς νὰ ἐξεύρῃ τὰ χρηματικὰ μέσα, ὅπως περιουσίᾳ ἄπασαν τὴν Ἑλλάδα καὶ μέρος τῆς μικρᾶς Ἀσίας; Ὁ Ὀδυσσεύς τούναντιον ἐγίνωσκεν ἀκριβῶς ὡς κοινὸς τοῦ δεκαετοῦς πολέμου οὐ μόνον τὴν χώραν τῆς Τροίας, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα ὅτι περὶβόει ὑπὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος πρὸς πάντας τοὺς αὐτόθι ἡγεμόνας ὅπως ἐξοτρύνῃ αὐτοὺς εἰς τὴν κατὰ τῆς Τροίας στρατείαν· ἔτι δὲ πρὸς τούτους ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν μαχῶν καὶ παραθέτων τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καταφαίνεται ὡς τῇ Ἰλιάδι τοιαύτη στρατηγικὴ γνώσις, οἷον μὲν αὐτῶν στρατηγὸς ἤδυνάτο νὰ ἔχῃ· ἄδυνάτο ποιητὴς νὰ γινώσκῃ ὅτι καλῶς τὰ πολεμικὰ· συντάξας τὰ ποιήματα εἶναι στρατηγὸς καὶ αὐτὸς ὀδυνάτο τις μέλλων νὰ διανοηθῇ ἢ τὸν Ὀδυσσεύς; Καὶ τὸ ὄνομα Ὀμηρος κατὰ παράλογον ἐπιμολογίαν (ὀμοῦ-ἥρωος) σημαίνει συγγραφέας αὐτῶν καὶ ἥρωα· ἐπεὶ δὲ ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ περὶ τῶν πλανῶν τοῦ ἥρωος ἱστορεῖται, οὐδεὶς ἄλλος πλην αὐτοῦ ἤδυνάτο νὰ γινώσκῃ. Δηγήθη μὲν ὁ Ὀδυσσεύς τὰς τύχας αὐτοῦ εἰς τοὺς Φαίακας, ἀλλὰ διαρρηδὴν μαρτυρεῖ ὁ Ὀμηρος, ὅτι οὗτοι οὐδέμιν ἐπιμύθειαν εἶχον πρὸς τοὺς ἀλλοῦς λαούς. Οἱ ἑταῖροι τοῦ Ὀδυσσεύς ἐγίνω-

σαν μὲν τὰς πλάνας ταύτας, ἀλλ' ἅπαντες ἀπόλωντο ἐνέκα τῶν αὐτῶν ἀτασθαλιῶν. Εἰς τὴν Πηνελόπην καὶ εἰς τὸν Τηλέμαχον ἐποιήσατο σύντομον ἀγήγησιν, διότι φονεύσας τοὺς μισοῦστας ἡγόρευσε περὶ τὴν καταστολὴν τῶν τυραγῶν, ἃς ἤγειραν οἱ συγγενεῖς τῶν μυκηναίων, καὶ περὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς διαταραχῆς τῆς πολιτικῆς τάξεως· τέλος δὲ ἠναγκάσθη καὶ ποιήσασθαι πρὸς βορρᾶν ἀποδημίαν διαταγείσασιν αὐτῶ ὑπὸ τοῦ Τερσείου. Πρὸς ἐκτενὴ λόγον ἀνήγγειλον τῶν παθημάτων αὐτοῦ δὲν εἶχε καὶ ὅτι τὰ κατορθώματα καὶ τὰ παθήματα αὐτοῦ ἐξέμνησεν, ὅπως παρὰ τοὺς ἐπιγιγνομένους τὴν μνήμην αὐτοῦ, εἶναι καταληπτὸν εἰς τὸν ὁμιλούμενον, ὅτι ἔζη ἐν χρόνοις, καθ' οὓς πλεῖστοι βασιλεῖς τῆς Ἀνατολῆς, ὄντες συγγενῶς πύκται καὶ πολέμισται, οἷον ὁ Μωϋσῆς, ὁ Δαυὶδ, ὁ Νάλομων καὶ ἄλλοι, περιέτρεχαν τοὺς πολέμους, οὓς ἐπολέμουν. Ἐν ᾧ δὲ κατὰ τὸν Lechevalier οὐ ποιητὴς τῆς Ἰλιάδος ἦτο ἡγεμὼν καὶ στρατηγός, ἐν νεωτέρῳ συγγραμμάτι (Die Militärmedizin Homer's 1879) διατείνεται ὁ H. Frölich, ὅτι ὁ στρατιωτικὸς ἱατρός· ὁ σεβασμός, ὃν ἀνέμενε πρὸς τὴν ἱατρικὴν, ἡ ἀκριβεία, μετ' ἧς περιγράφει τὰ σωματικὰ ἀποτελέσματα 147 παρακλισμῶν, αἱ διαπλεγόμεναι χειρουργικαὶ παρατηρήσεις καὶ πολλὰ ἄλλα δηλοῦσι, ποῖον ἦτο τὸ κύριον ἐπαγγελμα τοῦ Ὀμήρου. Πολλῶ δὲ μᾶλλον τοῦ προσώπου τοῦ ποιητοῦ ἀπησχόλησεν ἐν πάσῃ ἐπαρχίᾳ τὴν περιεργαζομένην ἐξουσίαν πολλῶν λογίων τὸ περιεχόμενον τῶν ποιημάτων αὐτοῦ· καὶ πρὶν δὲ ἐπιστεῦτο καὶ νῦν δὲ διατελεῖ πιστευόμενον, ὅτι ὑπάρχει ἐννοία ἐν τοῖς ὅμοις ποιήματι διαμένουσα ἀποκεκρυμμένη τῇ ἱστορικῇ διανοίᾳ· κυρίως ἐγένετο ἐνταῦθα χρῆσις τῆς ἀλληγορικῆς ἱερμηνείας. Ἀρχαῖος τῆς 18ης ἐκατονταετηρίδος, ὅτε οἱ λόγοι εὗρισκον πολλὰ ἐν τῷ ἑλληνικῷ μύθῳ εἰλημμένα ἐκ τῶν ἑβραϊκῶν βιβλίων, ἀπεφάνητο ὁ Gerh. Croesus Ierokheruz ἐν Dordrecht τῆς Ὀλλανδίας ἐν βιβλίῳ, οὕτως ἐκτενερῶς ἔχει· Ὀμηρος Ἑβραϊσὸς seu historia Hebraeorum ab Homero hebraicis nominibus ac sententiis conscripta in Odyssea et Iliade. 1704. 8· ὅτι ἡ Ἰλιάς περιγράφει τὴν καταστροφὴν τῆς Ἱερουζόλης καὶ τὴν ὑποδουλίαν τῆς Χαναὰν διὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν τοῦ Ἰσσοῦ τοῦ Ναυῆ, ἡ δὲ Ὀδυσσεὺς τὰ διάφορα συμβάντα (varios casus et eventus) τῶν πατριαρχῶν καὶ Ἰσραηλιτῶν μετὰ τὴν ἐξοδὸν τοῦ Λωτ ἐκ τῶν Σοδόμων

μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Μωϋσέως. Κατὰ τὸν Croesus Ἰθάκη = Μεσοποταμία, Σχερία = Ἰδομεία. Ἐτι ἀνοικτοτερον ἡρμήνευσεν τὸν Ὀμηρον βέλγος τις καθολικός ἱερεὺς, ὁ Jacob Hugo (Vera historia romana. 1655. 4. Rom.). Κατὰ τὸν Hugo ὁ Ὀμηρος εἶναι προφήτης, ἡ δὲ καταστροφὴ τῆς Τροίας εἶναι ἡ προδιτύπωσις τῆς καταστροφῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ, ὑπολαμβάνει δὲ, ὅτι ἡ Ἰλιάς περιλαμβάνει τὸν βίον, τὰς πράξεις καὶ τὰ πάθη τοῦ ἡμετέρου Σωτῆρος (servatoris nostri vitam, res gestas, mortem continere). Ἐν ταῖς Ἀρπυιάς ὑπολαμβάνουσιν αἱ Κάτω Χώραι, αἱ ἀρπαγῆς τῶν καθολικῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων, οἱ Λωτοράχοι εἶναι ὅμοιοι τοῖς Λουθηρανοῖς, ὁ δὲ Romulus καὶ ὁ Romus (!!) εἶναι ὁ Παῦλος καὶ ὁ Πέτρος. Ἐν χρόνοις, ἐν οἷς ἐν τῇ Παλαιᾷ Γραφῇ περιεχέτο πᾶσα ἡ ἀνθρωπίνη σοφία, δὲν εἶναι θαυμαστόν, ἔαν οἱ ἐθνικοὶ συγγραφεῖς παρηρμηνεύοντο οὕτω δεινῶς. Ὅμοια, μόνον κατὰ τὰς νῦν ἐπιστημονικὰς γνώσεις προστηρομένη, ὅπως ἐκείνη, αἱ ἐξηγήσεις ἥσαν ἀνάλογοι τῇ τότε ἐπιστημονικῇ καταστάσει, κρινεῖται καὶ ἡ γνώμη τοῦ μεγάλου τῆς Ἀγγλίας πολιτικοῦ καὶ εὐκρινεῖς τοῦ φιλέλληνος καὶ φιλελευθέρου ἀνδρός, ἐξάρχοντος ἐκ τοῦ περιεχομένου τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεύς· νέας ἰδέας τῇ βοήθειᾳ τῶν πλαστικῶν μνημείων τῆς ἀρχαίας Ληρύπου.

Ὁ Γλάδστον ἀσχετῶς ἔμεινε κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς περὶ τὴν ἐποπιδὴν τοῦ Ὀμήρου πλεον τοῦ τετάρτου μίαις ἐκατονταετηρίδος μετὰ ἀξιεπαίνου ζήλου ἀλλ' ἦτονος ἐπιτυχίας ὑπολαμβάνει, ὅτι ὁ ποιητὴς ἔζη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῶν Θηβῶν, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς πολυμικῆς οὐδὸς δυναστείας. Ἰὰς περὶ τῶν αἰγυπτιακῶν πραγμάτων εἰδήσεις ἤρυσσάτο ὁ ποιητὴς ἐκ τῶν αὐλῶν τῶν ἐν Ἰσχυρίδι ἡγεμῶν, οἵτινες ἥσαν ἀπόγονοι τῶν ὑπὸ τῶν Φαραώων ὡς ἀρχόντων ἐπὶ κατασταθίστων ὑπάρχον. Ἐὰν ὁ αἰσιατικὸς τρόπος τῆς αὐλῆς τοῦ Πριάμου μετὰ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ υἱῶν καὶ θυγατέρων διαφέρει πολὺ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἀπλότητος, ὁ δὲ χαρακτὴρ τοῦ Ἀχιλλεύου μετὰ τῶν κολοσσικῶν διαστάσεων τῶν παθῶν καὶ πράξεων αὐτοῦ μηδαμῶς ἀνέβη ταύτη τῇ ἑλληνικῇ ἀπλότητι, ταῦτα ἐξηγουμένη ἐκ τούτου, ὅτι ὁ Ὀμηρος περὶ τοῦ Πριάμου καὶ τοῦ Ἀχιλλεύου ἐπίσταντες ἔχον πρό ὀρθολογισμὸν τὸν βίαιον καὶ σφοδρὸν χαρακτῆρα τοῦ δευτέρου Ραμῆ (τοῦ Σαούστηδος). Τὸ μὲν ἐν μέρος τοῦ χαρακτῆρος τούτου τοῦ με-

γάλου μονάρχου, έχοντος 166 τέκνα, ἐξ ὧν 59 ἦσαν υἱοί, παρίστανται ἐν τῷ Πριάμῳ, τὸ δὲ ἕτερον ἐν τῷ Ἀχιλλεῖ. Ἐὰν ὁ Ἀχιλλεὺς μετὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς μήνης διὰ μόνος τῆς ἐμφανίσεως αὐτοῦ τρέπῃ εἰς φυγὴν τὸν στρατὸν τῶν Τρώων, τοῦτο ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν ποικτικὴν διήγησιν, καθ' ἣν ὁ Ραμοῦς καλωθεῖς ὑπὸ 2500 ἀρκάτων μόνος παρεσκέυασεν αὐτῷ διεξόντα ἐκ τοῦ κινδύνου (Gladstone Homeric Synchronism, an enquiry into the time and place of Homer 1876).— Καὶ ἡ ἐμφανεία τῶν πλανῶν τοῦ Ὀδυσσεὺς ἐκ περιπτου τῆς Ἀρκτικῆς ἐρεῖδεται ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως, ὅτι ἱστορικὰ γεγονότα ἀποτελοῦσι τὸν πλοῦτα τῆς ὁμηρεῦς Ὀδυσσεύς. Ὁ ἐν Αὐστρίᾳ Krichenbauer (+ 1884) σπουδαζὼν ἠθέλησεν νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ Ὀδυσσεὺς περιεῖπε τὴν ἱστορίαν αὐτῆς περὶ τὸ ἔτος 1450 π. Χ. ἐπιχειρηματικῶς καταστρεφάμενος εἰς τὸν μεσημβρινὸν πόλιν. Καὶ τῆς Ἀραβίας, τῆς γῆρας τῶν Λατοράχων, καὶ τῆς λευσέν ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν τῆς Ἀρκτικῆς καὶ ἀρίστης εἰς τοὺς Κυμάρους. ἐν τῷ μεσημβρινῷ πόλῳ, ἔχοντι τότε τὴν ὑπερμεγίστην τῆς βορείου Σουηδίας, εἰς τὰς Καναδάς, γήρους καὶ εἰς τὸν πορθμὸν τοῦ Gibraltar, καθ' ἣν τῷ σπληναίῳ τῷ καλουμένῳ τοῦ Μιχαὴλ διετρίβειν ἡ Σκυλλία. Εἰς ταύτην τὴν πρὸς ἀνακάλυψιν γεγονέναι ἀποδοτικὰν ἡκολούθησαν ὁμοίαι ἐπὶ γεγραμμέναι ὑπὸ τοῦ Μενελάου καὶ ὑπὸ ἄλλων. (Krichenbauer, Die Irrfahrt des Odysseus als eine Umschiffung Afrika's erklärt 1877. Die Irrfahrt des Menelaos, 1877).

Ὑπὸ πολλῶν δὲ ὑπελήφθη, ὅτι κύριος πυρὴν τῶν ὁμηρικῶν ποικμάτων εἶναι ἀρχαῖοι μῦθοι φυσικῶν φαινομένων, ὃ δὲ ποιητὴς εἶχεν ἀπολέσει τὴν ἰννοίαν τῶν μῦθων τούτων. Οὕτως ἐν τῇ Τιάδῃ ἑνείκεν ὁ Ζεὺς (πρὸλ. Welcker, Zeugs's Leben, II, 132) ἐκλείψον αἰθήρας, ἐν δὲ τῇ Ὀδυσσεὺς τὴν ἱστορίαν ὑποφάνει ἡρωικῶν φαινομένων· νεωστὶ δὲ εἰς τὸν Νεστόρου τῆς γεμενικῆς φιλολογίας, ὁ P. Forchhammer ἐν Kiel (γεν. 1803) γινώσκων ἄριστα τὴν τρωικὴν παιδείαν περᾶται νὰ ἀποδείξῃ ἐν βιβλίῳ (Erklärung der Ilias auf Grund der in der beigegebenen Originalkarte von Spratt und Forchhammer dargestellten topischen und physischen Eigentümlichkeiten der Troischen Ebene. Ein Beitrag zur Erledigung der Homerischen Frage, 1884), ὅτι εἶναι ἀδύνα-

τον ἐν τοῖς ἐν Τροίᾳ πολέμοις νὰ ἐννοηθῇ ἕτερον ἢ ὁ ἀγὼν τὸν στοιχείον τῆς φύσεως. Ὑποστηρίζει δὲ κατὰ πάντα τὸν βίον αὐτοῦ μετὰ ἀκρίπτου ἐπιμονῆς, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ μυθολογία εἶναι ἐν ἀλληγορικῇ γλώσσῃ ἱστορία τῶν ἐν Ἑλλάδι φυσικῶν φαινομένων, μάλιστα δὲ τῶν ἀτμοσφαιρικῶν, παραδέχεται καὶ ὡς περιεχόμενον τῆς Τιάδος τὰ ἐν ταῖς γεμενικαῖς πλημύραις τοῦ τρωικοῦ πεδίου ἱπαναλαμψανόμενα φαινόμενα, τὸν ἀγῶνα τῶν ὕδατων, ὅρ' ὧν ἡνωμένοι μετὰ τῶν ἐκ τῶν ὀρίων καταρρέοντων τῷ πεδίον τοῦτο πελαγίζῃ. Ὑποστηρίζει δὲ ὁ Forchhammer τὴν γινώσκον αὐτοῦ διὰ τομῆρας ἐτυμολογίας τῶν ὀνομάτων τῶν ἡρώων καὶ θεῶν ποιῶν αὐτοὺς ὕδωρ καὶ αἶρα. Ὁ Ζεὺς ἐκ τοῦ ζεῶ εἶναι θεὸς τῆς θερμότητος, ὁ Ἀπόλλων (ἀπο-βλῶς = θερμὸν ὕδωρ) εἶναι κατὰ τὴν σελίδα 86 τοῦ συγγραμματος τοῦ Forchhammer ὁ θεὸς τῆς ἀποψήρανσεως διὰ ὑπερκαύσεως. Ἀρης ἐκ τοῦ αἵρω ὁ θεὸς τῶν ἀνεργουμένων ἀτμῶν τῆς θερμότητος (σελ. 87). Πηρ ὁ νερόν καὶ ἀτμῶν πληρούμενος αἶρ (σελ. 90), ἡ δὲ Ἀθήνη ὡς Πηλίας ἐκπροσωπεῖ τὸν χειμῶνα, ὃς γλαυκώπις διὰ τὸ εἶρ (91). Ὁ Ἀχιλλεὺς (αἰ καὶ γελῶς Ἀχιλλεύς, Ἀχιλλεύς) ὁ ἦρωες τῆς πλημύρας (σ. 62), ὁ ἀνεὺ ὕλης ποταμῆς. Ὁ Αἰακὸς γεννῶν τὸν Πηλῆα, τὸν τελευτωδῆ (πληλὺς) ποταμῶν (σ. 60) καὶ τὸν Τελαμῶνα (τελὸς καὶ ὕλη, ἄμμος). Ὁ Ἑκτορ εἶναι ποταμῆς μέγας ἐν τῇ κοίτῃ αὐτοῦ (σ. 70), μόνον μαζόμενος, ἀερίζεται αὐτῆς. Ὁ Ἀγαμέμνων εἶναι οὐσία τις ἐν τῷ οὐρανῷ, ἐξ οὗ κατέρχεται ἡ βροχὴ, ὁ Πριάμους (πριονίζων ἄμμος) εἶναι ὁ Σμύρνης κατὰ τὸν θῆρος, ὅτι ὁ στενὸς αὐτοῦ ροῦς οἰοῖται πριονίζων διέρχεται διὰ τῆς ἄμμου βραδείας εἰς εὐρύτεραν κοίτην. Ὁ Παρις εἶναι ρυάξ καὶ, ἐὰν ὁ Ἑκτορ ἀγῶν, ὅτι εἶναι ἀξίος νὰ ἐνδύθῃ λήθων γιγάντι, αὐτὸς δὲν σημαίνει, ὡς συνήθως ἐκλαμβάνεται, ὡς ὑπεροχολογῆθ, ἀλλὰ νὰ ἀρανισθῇ ὑπὸ τοὺς γιγάντας τῆς κοίτης αὐτοῦ. Τὰ χρυσὰ ὅπλα τοῦ Πηλεΐδου εἶναι τὸ ρεῖον ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ, ὅπερ ὁ ποταμὸς αὐτοῦ ἐν ἀναδιδομένοις ἀτμοῖς παρέχει τὸ ἄρμα τῶν ἐξ αὐτῶν ἀποτολμωμένων ποταμῶν ἐν τῷ ἄρμα Διομήδους, τὰ δὲ γαλὰ ὅπλα, ἅπερ λαμβάνει παρὰ τοῦ Διομήδους, εἶναι αἱ ὑπὸ τῆς ψυχρότητος καταπίπτουσαι ἀτμίαι. Ἡ Πατρόκληια εἶναι ἡ πλημύρα καὶ ἡ τὸν ὕδατον κίνησις μεταξὺ τοῦ Σμυρνήντος καὶ τοῦ καλουμένου νῦν Ὀσμῆα. Ὁ ἑλληνικὸς πηρὸς εἶναι τὰ ὕδατα τοῦ κάτω πελαγίζοντος μέρους τῆς πεδιάδος

(100), οἱ δὲ Τρῶες τοῦ ἀνω μέρους (σ. 102). Καὶ ἡ 'Οδύσεια ἡρμηνεύθη καθ' ὅμοιον τρόπον. Ὁ Zoega, ὡς ἔρηται, παραδέχεται ἐν αὐτῇ παρόντων ὑπογείων παραχῶν, ἀλλὰ κατὰ τὸν Mühlenhoff (Deutsche Alterthumskunde I σ. 30—47) ὁρῶμεν νὰ ἐννοηθῶμεν μῦθον περὶ φύσεως παντάπασι διάφορον. Καὶ ὁ Mühlenhoff παραδέχεται, ὅτι ὁ Ἀχιλλεὺς ἦναι χεῖμαρρος δάσους ὁ 'Οδυσσεύς ἐναι ὁ ἥρος τῆς εὐπλοίας, οἱ Κύνωπες ἐκπροσωποῦσι τὴν ἀρχαίαν δύναμιν τοῦ Ποσειδῶνος· τὰ ἐπὶ τῇ γῆναι ὁ 'Οδυσσεύς διήγαγε παρὰ τῇ Καλονοίᾳ ἐναι οἱ ἐπὶ τοῦ χειμῶνος μῆνες (ὡς αὖτε ἡ γῆ) ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν μικρᾷ Ἀσίᾳ διήρκει τὸ πᾶν πολὺν χρόνον ὅσον ἐν Γερμανίᾳ, οἱ Φαίakes ἐναι τὰ καλὰ πνεύματα τοῦ πλοῦ, οἱ οὐροὶ ἀνεμῶν, ἐν κλειόμενον ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος λήγει ὁ μῦθος· οὕτω δὲ πιστεύεται, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Kienhoff ἀποκατασταθεῖσα 'Οδύσεια ἐναι ἀληθὴς. Ὁ δὲ τελευταῖος περὶ 'Οδυσσεύς γράφας Soek ὑπολαμβάνει, ὅτι ὁ 'Οδυσσεύς ἐναι θεὸς τοῦ ἡλίου, ἡ δὲ 'Οδύσεια ἡ παρόντας τῆς πορείας αὐτοῦ ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμᾶς· ἐξαφηνίζομενος δὲ ὁ ἥλιος ὑπὸ τὴν γῆν ἀναφαίνεται πάλιν εἰς τοὺς οὐκίους αὐτοῦ ἀπ' ἀνατολῶν ἐν νέῃ λαμβάνει. Ἡ Πηνελόπη ἐναι ἡ σελήνη, ὁ δὲ Τηλέμαχος ἐναι ὁ ἐκέργος, ἐπομένως ὁ Ἀπόλλων (1).

Τέλος μνημονεύειν καὶ τινὰ ἀνακάλυψιν ἀναφερομένην οὐχὶ εἰς τὸ περιεχόμενον, ἀλλ' εἰς τὴν τεχνικὴν τῆς ἱλιάδος καὶ 'Οδυσσεύς σύνθεσιν. Ὁ Johann Georg von Hahn διδάκτωρ τῶν νομικῶν καὶ γενικός πρόξενος τῆς Λυστρίας κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα (+1869), ἀνὴρ πολυμαθέστατος καὶ ἐν ἀξιολόγους συγγραμμασί περὶ ἄλλων ζητημάτων, οἷον περὶ τοῦ ἀλθανικῦ, δεῖξας κρίσει ὑγιᾶ ἀπερήνато ἐν βιβλίῳ (Aphorismen über den Bau der auf uns gekommenen Ausgaben der Ilias und Odyssee von Dr. jur. Johann Georg von Hahn K. K. Consul für das östliche Griechenland, 1856), ὅτι ἡ ἱλιάς καὶ ἡ 'Οδύσεια ἐναι ἀριθμητικᾶ δημιουργήματα, ἅτινα ἐν οἰσθηπότε χρόνῳ ὑπὸ τῆς αὐτῆς σχολῆς προσέλαβον ἐσχεδιασμένην, τεχνικὴν, χρονολογικὴν καὶ ἀριθμητι-

κῶς ῥημικὴν διαίρεσιν· προτάσων δὲ ἐν προμετωπίδι τοῦ δευτέρου μέρους (σ. 29 κ.) τὸ τοῦ Μακροβίου

Trias haec ex aequo impossibilia —
vel Jovi fulmen, vel Hereuli clavina,
vel versum Homero subtrahere.
(Macrob. V. 3).

διατείνεται ὁ Hahn, ὅτι αὕτη ἡ δοθείσα μορφή τῆς ποιήσεως διατηρήθη μέχρις ἡμῶν ἀβλαβῆς, ὥστε τοῖς 15,693 στίχοις τῆς ἱλιάδος καὶ τοῖς 12,110 τῆς 'Οδυσσεύς οὐδεὶς λείπει καὶ οὐδεὶς περιττεῖται (σ. 32). Οὐχὶ μόνον ἐν τῇ διαρείᾳ τῶν γεγονότων καταφαίνεται τεχνικὴ συμμετρία, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκτασις ὁρίσθη κατὰ ἀριθμητικῶς ῥημικῶς νόμους, πρὸς τοῦτο δὲ ἀπῆρτετο οὐ μόνον ἐν γράφῳ τῶν ποιημάτων ἐγγράφῳ, ἀλλὰ καὶ διηγητικῆς ἐργασίας μὲς σχολῆς καὶ δὴ περιόδου, καθ' ἣν τὸ γῆσιον ἥρωϊκὸν ἔπος ὑπερχώρησεν εἰς πεκαυμένους αἰδέους. Ἀποθουμένος δὲ πᾶσαν ἐνδεχομένην ἀντίρρησην κατὰ τὴν συμπερασμένην τῆς αὐτοῦ ἐρευνῆς ὑπομνηματίζει ὁ συγγραφεὺς τὴν καλλιτεχνικὴν τὴν Ἑλλήνων τέλειον ἐν παντὶ ἔργῳ (σελ. 31), ὅτι καὶ ἐν τῇ διηγήσει τοῦτο τοῦ ἔθνικατοῦ καὶ ὑψίστου ἀπὸ πνευματικῶν προϊόντος δὲν ἡδύνατο νὰ παραλειπῇ. Διάφοροι πίνακες καθιστῶσι βεβαίαν τὴν κατανόησιν τῆς γνώμης τοῦ συγγραφέως. Ὁ πρῶτος χρονολογικός πίναξ τῆς ἱλιάδος διήρκεται εἰς τρία μέρη, εἰς γενικὴν χρονολογίαν, εἰς χρονολογίαν τῆς μηνιαίας καὶ εἰς ὁλομηνιαίας χρονολογίας. Ἐν τῇ γενικῇ χρονολογίᾳ διακρίνονται αἱ 13 ἡμέραι τῆς ἱλιάδος εἰς τὰ ἑξῆς συμπλέγματα·

Εἰσαγωγή 9 + 1 + 9 (περιλαμβανούσας τὰς πρῶτας ἐννέα ἡμέρας εἰτα τὴν δεκάτην καὶ τέλος ἑτέρας ἐννέα ἡμέρας μέχρι τῆς 19ης ἡμέρας). Ἐκθεσις τῶν γεγονότων 9 (περιλαμβανούσας τὴν εικοτὴν μέχρι τῆς εικοστής ὁδόσης ἡμέρας). Τέλος 9 + 1 + 9 + 2 (περιλαμβανόμενα ἐννέα ἡμέρας ἥτοι τὴν 29ην—37ην, ἔπειτα μίαν ἡμέραν ἥτοι τὴν 38ην, ἔπειτα ἐννέα ἡμέρας τὴν 39—47 καὶ τέλος δύο ἡμέρας ἡ τὴν 48ην καὶ 49ην).

Ἡ δευτέρα χρονολογία περὶ τῆς μηνιαίας τοῦ Ἀχιλλεύς περιλαμβανούσας 30 ἡμέρας διακρίνεται ὡς

ἀρχὴ τῆς μηνιαίας ἡμερῶν Ἀχιλλεύς
1 + 14
ἀπέρχουσα μηνιαίας ἡμῶν Ἀχιλλεύς
+ 1 + 14

(1) Κατὰ τὴν παντάπασιν ἀδυστάστον ὑπόθεσιν τοῦ Soek ἡ μὲν Τηλέμαχος ἐποφύη ἀπὸ Παισιστράτου, ὁ δὲ διασκευαστὴς ἥτοι ὁ κυρίως ποιητὴς ὁ ποιῆσας μόνον 300 στίχους εἰς συγκεκλήνην τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ ποιήματος ἔκμασε κατὰ τὴν τελευταίαν τυραννίδα τοῦ Παισιστράτου.

Κατὰ ταῦτα ἐν μὲν τῇ πρώτῃ γενικῇ καλουμένῃ χρονολογίᾳ ἐπικρατεῖ ὁ ἀριθμὸς 9, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ περὶ μῆνης χρονολογίᾳ ὁ ἀριθμὸς 14. Περί τῃ τρίτῃ ὀλυμπιακῇ χρονολογίᾳ ἐτι δε καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀριθμητικῶν διακρίσεων, αἵτινες γίνονται ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Hahn λόγῳ ἀποδείξεως τῆς θεωρίας αὐτοῦ, οὐδὲν ἄρα ποιοῦμεθα.

Ἐκ πάντων δὲ τούτων καθίσταται ἀρίστων, ἐπὶ καὶ περὶ Οὐμύρον ἔρευνα καὶ μελέτη δὲν ἀμελούσῃ καὶ συμβόλῃ πρὸς συγγραφήν ἱστορίας τῶν ἀποπληθύνων καὶ ἐκπαισιωμένων τῶν ἀνθρώπων τῶν παρεχόμενων δὲ τοῖς μέρεσι τῶν ἐργασίων καὶ ἐξόντων, αὐτῶν καὶ παρακλιθέσθαι κατὰ τῆς τελευταίας δεκάης πρὸς ἑκάστην ἐν Γερμανίᾳ πρὸς λύσιν τοῦ ὁμηροῦ ὁ ἑκάστου, γινώσκει σαφάντων τοῦ μόνου τοῦ ἀπὸ φύθης μέγιστο τοῦδε ὁμοιωμοσύνην ἐν τῇ συνήθειᾳ τοῦ ἐπηρώματος μερεῖ, ἀλλὰ δὲν δύναται εἰς καὶ ἐπὶ ὁμοίᾳ τούτων.

Ο λόγος ὡς πρὸς τὴν ἀπειρίαν παραυβείται
ὅπως καὶ ἐνταῦθα, διὰ τὴν ἐμφάνει καὶ ἡ χάρις
πρὸς τὴν ἀλήθειαν καίπερ ἀσυνείων πλανημένοι
ἐν ἑνὶ προσηγορίᾳ τῆς ἀλήθειας τῆς ἰδεότητος
διότι ἡ κατὰ ποιῶν τὸν ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς
ἀσυνείων καὶ ἀπερίαντος. Ἡ τοῦ γέρου τοῦ
πνεύματος ἰδιότητα ἐν ζήτη τὴν ἀντικρίαν
ἐναι καὶ ἐν ῥωτῇ τὸ αἶμα τὸ τοῦ διὰ τὴν ἀντι-
κρίαν Γερμανοῦ ἐστὶν ἀσυνείων ἀπὸ τῆς
πλανήσεως πολλῶν μέλλων ἢ ἄλλα ἴδων φρον-
τίζοντα περὶ συντηρήσεως καὶ ἀναπτύξεως τῶν
ἐργασμῶν. Ἄλλ' ὅμως ὁρῶμεν ἐν ἐν ῥωτῇ
φασμα, διὰ ἡ ἀσυνείων ἐπιστημονικῶν γνώσεων
μόνον μετὰ πολλοῦς μέγους καὶ πολλὰς πλά-
ναις κατορθοῦται, κατὰ δὲ τὴν παρουσίαν ἐκεί-
νης ἀντικρίαν ἀποτελούσης τῆς Γερμανίας τὴν
κυρίαν ἐστὶν τὸν κλασσικὸν σπουδὴν τὸ ἐμπρι-
ρικὸν ζήτημα εἶναι εἰσὶν τὸ τέμενος τῆς γε-
ρμανικῆς ἐπιστήμης, ἥτις βαρυνόντως ἐπιτελε-
σθῆναι ἐκζητημάτων, ὧν ἡ λύσις ἐναι δυσχε-
ρὸς τεστὰ. Παρατηρητέον δὲ, ὅτι τὸ ἐμπρι-
κόν, ὅπερ ἐπιδόκειν αὐτὸς πρὸς λύσιν τοῦ ἐμπρι-
κοῦ ζήτηματος γενόμενα ἀπόπειρα, εἶναι οὐκ
σμικρὸν, ὡς πραγματοῦσαι οὐ μόνον τὴν κατα-
πόλιν τῆς δημόσιας ποιήσεως ἀλλὰ καὶ δια-
ποτίσεως πολλὰς καὶ ἐμπρικὰ ποιήματα
πολλὰ ἰδιότητος αὐτῶν παρορῶμενα ἢ παρ-
νοήματα πρὶν διακαθίστασθαι ἐν ἰκανῶς, πολλὰ
δὲ ἰσχυρῶς παρήγορα, ὅπερ πρὸς πεντήκοντα
ἐτὶν καὶ ὁ κριτικὸς τῆς ἐμπρικῆς ποιήσεως
ἐπιγινώσκων γινώσκει.

Ἐπὶ ταυτῆς δὲ τῆς συνοπτικῆς ταύτης ἀναγραφῆς τῶν διαφορῶν περὶ τοῦ ὁμηρικῆς ζήτηματος γινώσκον ἀποκρινόμεθα ἀνεκδοχᾶς, ὅτι περὶ ἐκάστης αὐτῶν δύναται να γῇ πάλιν τὸ αὐτὸν λόγον «τὸ γὰρ τοῦτοξιν τοῦ γὰρ» εἰδέναι διὰ τ., οἱ δὲ νῦν χωρίζοντες καὶ οἱ νῦν Ζωῖται σὺν δαίμοσι ἡθύνθησαν να ἀναρρώσωσι τὴν δόξαν τῶν μεγίστων ἀπάντων τῶν αἰώνων παντοῦ» διότι, ὅπως ὁ Πλούταρχος εἶπε περὶ τῶν ἔργων τοῦ Φειδίου, ὅτι ἔβηκτον ὑπὸ τοῦ χρόνου διακρινόμενα τὴν ὄψιν αἰωνοῦται ἔχοντα ὅπως αἰετῶσις πνεῦμα καὶ ψυχὴν ἀγῶρα καταμεμειγμένην (1), τὸ αὐτὸ δύναται προσηρῶς να λεγῇ καὶ περὶ τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων ὄντων αἰωνίους νέων καὶ ἀπαρταρμένων ἀφ᾽ ἑαυτῶν κἄλλος. Παρὰ πάντας δὲ τοὺς ἀκροταγισμοὺς καὶ διαμελητισμοὺς αὐτὸν διὰ τῆς κριτικῆς τῶν φιλοδόξων μαχηρῶς διαμεινόντων οὐδὲν ἦσαν τὰ ποιήματα ταῦτα ἀκέραια καὶ ἐντελῆ ἔχοντα κατὰ τὸν Goethe (2) τὴν θαυμαστοῦρον δύναμιν τῶν ἡρώων τῆς Wailhalla, οἵτινες ἔκκλινον πρῶταν μαχηόμενοι κατακεραματίζοντες, τὴν δὲ μεσημβρίαν μετὰ ἡλίου μελὼν κλινόνται παρὰ τὴν τράπεζαν

ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΖΩΜΑΡΙΑΔΗΣ

[illegible]

DE PLATONIS PHAEDRO ET ISOCRATIS

CONTRA SOPHISTAS ORATIONE

Trapeziticum si recte, id quod non credo, ab Isocrate abudicavit *Grosseus* in dissertatione, quam de hac re scripsit, acutissima (1), evanescent quidem difficultates chronologicae, quae disaradent, ne hunc sophistam, antequam scholam suam Atheniensem aperiret, in Chironia eloquentiam docuisse credamus, attamen vel sic ceterae valent rationes hoc dissuadentes (2). Si igitur verum vidit *Grosseus*, nihil impedit, ne illius scholae aperiendae prolusionem orationem tertiam decimam contra sophistas insertam iam pluribus ante 390 a. Chr. annis eviderit, nisi Phaedrum Platonis ante eam emissum esse certum est. Nam hoc opus Platonium Gorgia eiusdem philosophi dialogo, id quod invictis argumentis demonstravit *Siebeckius* (3), vir clarissimus harumque rerum peritissimus, posterius nequit ortum esse, nisi postquam ex itineribus Megarico, Italico, Aegyptio, Athenas rediit scriptor, post Menomem, ut videtur, vix certe ante annum 395 vel potius 394.

Iam inter omnes hodie constat aut Isocratem in prolusione illa rationem habuisse Phædrī Platonici aut Platonem

in hoc dialogo illius orationis, nuperque *Siebeckius* (1) non illud, sed hoc statuendum esse tam speciosa argumentatione ostendere conatus est, ut facile unicuique persuadeat, qui non ipse satis attente legit declamationem Isocrateam. Qui vero ipsa rhetoris verba accurate comparat cum viri doctissimi interpretationibus, non minus facile intelleget has iusto sapius esse falsas.

Antiamus enim, ut ab hac re incipiam, de prima illius scripti parte § 1-8, qua ordinem praeter solum Antisthenem tangit orator, *Siebeckium* sic disserentem: « das Object seines Angriffes sind Eristiker, wie Antisthenes, ausserdem in zweiter Linie und mehr gelegentlich einige den Sokratischen Schulen theils eigenthümliche, theils mit den Sophisten gemeinsame Ansichten von allgemeinerem Charakter. Ausser der Manier, mit welcher die letzteren (!) ihr Honorar verlangen und sicher stellen, tadelt er namentlich ihre (!) Anmassung τὰ μέγιστα προσηνέσκειν zu können. Gemeint (und zugleich misverstanden) sind damit wohl diejenigen logischen Tendenzen der damaligen Sophistik, welche auf die Gewinnung einer Theorie der Induction sich richteten (s. Natop. Forschungen p. 146 ff. und dazu Philol. Anz. XIV p. 550 f.). Jenes sowohl wie dieses sind Eigenheiten der Sophistik (?), die auch bei Platon (nur mit besserem Verständniss der Sache) gelegentlich (ubi?) abfällig kritisirt werden. Der Eindruck, den die Rede in diesen Partien auf Platon machte, muss ein überwiegend gün-

(1) Ueber Isokrates Trapezitikos, Arnstadt, MDCCCLXXXIV.

(2) V. *Susemihl*. De vitis Tisiae, Lysiae, Isocratis etc., Gryphisw. MDCCCLXXXIV. p. XV sq. B. *Keil* Analecta Isocratea, Lips. MDCCCLXXXV. p. 92-94, cf. p. 89-92.

(3) In Plato's Phaedrus und Gorgias, in Philologi XL p. 175 sqq. Zur Chronologie der Platonischen Dialoge, in Annal. philol. CXXXI 1885, p. 234 sq. Quamquam non omnia, quae attulit, propterea vera sunt: quae de re infra accuratius agam.

(1) Ann. philol. I. 1. p. 241-246.

stiger gewesen sein, so dass das bedingte Lob des Isokrates am Ende des Phaidros schon im Hinblick auf diesen Punkt verständlich wird». Profecto horum omnium in tota hac Isocratis argumentatione nec vola est nec vestigium; ne uno quidem verbo falsa ratio nescio quae attingitur, quae arte inductionis constituenda exerceatur a nescio quibus, sed ea in re vituperatur Antisthenes, quod scientiam virtutis et ex virtute beatitudinis discipulis promittit, quamquam ex Isocratis sententia, cum scientia virtutis nihil aliud sit atque scire, quomodo sit agendum, agenda autem sint e numero futurorum, hoc promisso contenditur sciri posse etiam futura, quod quoniam absurdum est, virtus reapse non est posita in scientia (*ἐπιστήμη*), sed in sola opinione (*δόξα*) eamque etiam doceri nequit. Hoc Isocrates in initio exponit § 2. 3, ad hoc redit in clausula §. 7. 8, neque eorum, quae interposita sunt, ullus alius est finis, nisi ut aliter quoque argumentis demonstret, quoniam fallax falsumque sit illud Antisthenis pronissum. Primum enim, inquit, cynicus magister si revera tanta praestare posset, non tam parvi venalem proponeret disciplinam suam. §. 3. 4. Tum etiam haec in re ipse sibi idem contradicit, quod quamquam de pecunia divitiisque semper maximo cum contemptu loquitur, nihilominus, ut paucos nummulus accipiat, tanta promittit, quanta efficere nullus homo potest. §. 4. Denique etiam magis ridicula ratione secum ipse pugnat, cum inter discipulos neminem recipiat, nisi qui antea mercedem illam apud alios (hoc est, nisi fallor, trapezitas) deposuerint, itaque ipsorum discipulorum virtuti magis quam aliorum didicit et sic ipse demonstret neque illos virtutem apud ipsum didicisse neque eam omnino scientiam esse, ut possit doceri. §. 5. 6. Jam sequitur clausula cum amplificatione quadam: videmus igitur Antisthenem quidem neque ipsum sapientem esse neque ipsum beatum, quoniam (qua in re ipse ponit beatitudinem) minime is est, qui nullis rebus externis indigeat, et ne de rebus quidem praesentibus quid utile

sit dicere scientem, contra alios multos, qui de futuris se nihil scire, sed opinionibus et conjecturis contentos esse confitentur, multo plus illo secum consentientes multoque plura recte constituentes. §. 7. 8. Quid, quaeso, in universa hac Isocratis disputatione inest, quod non potuerit non Platoni maxime displicere? Immo nonne rectissime scripsit *Usener* (1): «Isokrates hatte zwar nur den Antisthenes angegriffen, aber indem er sich über die Lehrbarkeit der Tugend und des glücklichen Lebens lustig machte, gleich sehr allen Sokratischen den Fehdehandschuh hingeworfen?» Repetam etiam quae ipse scripsi (2): «Dagegen sollte man glauben, es gehöre doch nur ein klein wenig gesunder Menschenverstand dazu, um, einmal von *Usener* darauf aufmerksam gemacht, einzusehen, dass Platon unmöglich am Schlusse des Phaidros noch von Isokrates schreiben konnte, derselbe habe etwas Philosophisches in sich und könne, wenn er nur wolle, sogar ein wirklicher Philosoph werden, nachdem Isokrates in der Sophistenrede nicht bloss in der Redekunst das Gebiet der Wissenschaft, Erkenntniss oder Theorie auf die *αἴσθησις* oder *δῶξις* beschränkt und alles Andere der Uebung und Nachahmung anheimgelassen, sondern auch Glückseligkeit und Tugend nicht für Sache des Wissens, sondern des blossen Meinens erklärt hatte». Accedit quod etiam §. 24 non solum idem repetit, dico virtutem non posse doceri, verum jam tunc addit per errorem illam suam sententiam, scenndam quam quid omnino fieri queat, ut ad eam accedant et in ea exercitentur animi hominum, optime hoc fieri contendit studiis oratoris, quae ipse *ἐπιστορίαν* appellat (non tam philosophis, quae ipse *πρὸς τὰς ἐπιστάσεις* nuncupat). Jam igitur *Siebeck* is etiam quae post verba allata adiecit: «Dass... auch die Sokratische Unterscheidung

(1) Abfassungszeit des Platonischen Phaidros, in *Mas. Rhen.* XXXIV. 1880. p. 137.

(2) In recensione libelli a *Zycha* editi, quam infra citabo, *Philol. Anzeiger* XI. 1882. p. 295.

von δόξα und ἐπιστήμη (§. 7) so wie der Sokratische und sophistische Satz von der Lehrbarkeit der Tugend (§. 21) einen missgünstigen Seitenblick (!) erhalten, mag in Verbindung mit dem Unzulänglichen der Ausführungen über das Verhältniss von Rede und Schrift, so wie die über die Aufgabe der Rhetorik Platon über die Veranlassung gegeben haben, dem damals noch mehr oder weniger befreundeten Rhetor im Phädras eine Lection über das wahre Wesen der Rhetorik und ihr Verhältniss zum Wissen zu erteilen, jedoch, eben eine solche, welche die Grenzen einer wohlwollenden Kritik nicht überschreiten sollte», *Usenerum* non modo non refutavit, sed perfectio ne conatus quidem esse refutare.

Sed cetera consideremus. In altera fragmenti parte (§. 9—18) Isocrates Alcідamantem ita reprehendit refellitque, ut hanc censuram mutatis mutandis etiam ad reliquos recentiores artis rhetoricae magistros quadrare et ad eos quoque refutandos sufficere putet, (§. 19). Exprobrat Alcідamanti, quod circulatoria sane ratione hic promisit auditores, etiamsi natura eis non faveret et sine multa exercitatione, sola ipsius disciplina artis dicendi tam competes factum iri quam litterarum linguae (§. 10). Et recte quidem Siebeckius scribit: «Wie aus §. 12 hervorgeht, diente der Hinweis auf die Erlernung der γράμματα den Sophisten» (potius dem Alcідamas)» nur als Beispiel (παράδειγμα φέροντες, cf. §. 13, οἱ γράμματοι τοῖς τοιούτοις παραδείγμασι), und sollte demnach wohl nur besagen, dass sie ihren Schülern die Redefertigkeit zu einer eben so leicht erreichbaren und unfehlbaren Sache zu machen vermöchten, wie ihnen dies früher die Erlernung des Schreibens gewesen sei», at falsissima pergit sic: «Wenn die Sache so liegt, so hat nun Isokrates in dem, was er zur Kritik dieser Prahlerci in §. 12, f. heibringt, sich gegen seine Gegner allerdings selbst eines einigermaßen sophistischen Mittels bedient. Den Begriff der γράμματα lässt im Verlauf seiner Kritik gleichsam unvermerkt

eine Bedeutung annehmen, die weiter reicht als die, welche jene in den Sinn genommen hatten. Aus der Bedeutung Schreibkunst macht er nämlich die der Schriftstellerei». Neque minus falsa sunt quae addit: «am deutlichsten zeigt sich dies in der letzten Antithese, die er auf Grund dessen zwischen λόγοι und γράμματα zu Stande bringt: Τοὺς μὲν γὰρ λόγους οὐχ οἷόν τε καλῶς ἔχειν. ἦν μὴ τῶν καιρῶν καὶ τοῦ πρίποντος ἱκανῶς μετὰσχῶσιν, τοῖς δὲ γράμμασι οὐδενὸς τούτων προσεδίεσεν (§. 13).» Quid? In libris scriptis τὸ πρίπον quærere non opus est? Tamne absurda dixit Isocrates? Immo omnia, quae affert de discrimine γράμμάτων et λόγων, ad litteras linguae quadrant, nihil ad libros. Ille enim revera immutabiles sunt et eadem earum semper eorundem signa, in λόγους vero non solum ore habitos, sed etiam scriptos contrarium cadit: non modo enim dicenti, verum etiam scribenti ea minus utilis sunt, quae iam alius ante cum protulit, sed is est summus, ut in dicenda etiam in scribendo, artifex, qui non solum apta rei tractandae, verum etiam nova optime invenire potest (1). Et non solum in ore habendis, sed etiam in scribendis λόγους quae eodem semper est, quanam apta sint et quanam nova, contra in elementis linguae οὐκ studio non opus est (2), quia nimirum unusquisque scit, quanam littera ad hoc, quanam ad illud apta sit, et quia nusquam nova litterarum signa, sed ubique pauca illa usitata adhibenda sunt (3). Antea qui-

(1) §. 12. Τὸ μὲν τῶν γραμμάτων ἀνέστῃς ἔχει καὶ μὲν κατὰ ταῦτόν, ὥστε τοῖς αὐτοῖς ἀπὸ πρὶ τῶν αὐτῶν γράμματοι διατελοῦμεν, τὸ δὲ τῶν λόγων πάντων τούτωντιον πέπῃσιν τὸ γὰρ ἑστῶς ἐπὶ τῶν λόγων μὴ ἀκρίβειαν οὐχ ὁμοίως χρησιμὸν ἐστίν, ἀλλ' οὕτως εἶναι δοκεῖ τεχνικώτατος, ὅστις ἂν ἀξιῷ μὲν λέγειν τῶν πραγμάτων, μηδὲν δὲ τῶν αὐτῶν τοῖς ἄλλοις εὐρίσκειν δύνῃται.

(2) §. 13. Μέριστον δὲ σημεῖον τῆς ἀνομοειδήτους πλ. secuntur verba allata.

(3) Quia immo etiamsi aequae vera esset Siebeckii interpretatio, atque falsa est, ne sic quidem ullo verbo ab Isocrate scriptas orationes plane ac diserte praefert ipse Siebeckius concedere coactus est, at tanto amore flagrat conjecturae suae, ut adiciat haec: «Aus dem

dem §. 9. Isocrates Alcідamanem, qui haud dubie, velut eius magister Gorgias, se in extemporali bus orationibus excellere gloriabatur, contendit deterius scribere orationes quam indocti haud pauci ex tempore faciant, at omnino majoris aestimandum esse scriptorem quam oratorem ne hoc quidem loco dicit. Ergo quae Isocrates disseruit §. 9—13 et quae Plato 275 D. E. sine ullo sunt inter se conexu.

Restat igitur unus dumtaxat locus (§. 14—18), quo reapse aut Isocrates Phaedri Platonici (p. 269 D. 272 A), aut huius Plato in Phaedro eisdem in verbis et, si Deo placeat, 268 E. 269 B. rationem habuit. Attamen in hoc quoque explicando haud negligenter lapsus est Siebeckius. Haud enim advertit eadem duo, quorum alterum facilius scientia, alterum multo difficilius excitationi et opinioni (§. 16 sq.) (1) traditur, in §. 17 sq. inde a verbis καὶ δέειν (2) primo loco magistri,

Munde des Mannes aber, der sich im Gegensatz zu der gerächlichen Rhetorik seinerseits auf seine Kunst des Redenschreibens etwas zu Gute that (anne im eo tempore, quo Phaedrus prodit? hoc certe nondum demonstratum sed id ipsum est, quod demonstrare vult Siebeckius: circulum igitur facit in demonstrando!), konnte die scharfe Hervorhebung jenes Unterschiedes unwillkürlich (!) als eine Bevorzugung der γράμματα vor den λόγους erscheinen und selbst wenn dies nicht der Fall gewesen wäre, so war das Gefällentliche jener Unterscheidung ganz danach angethan Plato gelegentlich zu einer Darlegung seiner Auffassung derselben (im Sinne der Hintansetzung der Schrift gegen die mündliche Rede) zu veranlassen. Sane si ita licet scriptores explicare, nihil est, quod nequeas in eis invenire.

(1) Φημι γὰρ ἐπὶ τῶν μὲν ἰδῶν, ἐξ ὧν τοὺς λόγους ἔπαντας καὶ λόγους καὶ συνθεμένους, λαβὼν τὴν ἐπιστήμην οὐκ εἶναι τῶν πάντων χαλεπὸν, ἦν τις αὐτὸν παραδῶν μὴ τοῖς βέλους ὑπογεγραμμένους, ἀλλὰ τοὺς εἰδῶν τι περὶ αὐτῶν τὰ ἐκ τούτων ἐπ' ἐκάστου τῶν πραγμάτων, ὅς τις προελθεῖν καὶ μετὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους καὶ τὰς ἀνάγκας κατὰ τρέπον, ἔτι δὲ τῶν καιρῶν μὴ διακρίνειν ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐνθυμήμασι πρᾶντας ὅλιν τὸν λόγον κατασκευάει καὶ τοὺς νόμους εὐρύθμους καὶ μουσικοὺς εἶπειν, ταῦτα δὲ πολλὰς ἐπιμελείας δεῖσθαι καὶ φοβερὰ ἀνδραγὰ καὶ δοξαστικὰ ἔργον εἶναι: ut δοξαστικὰ ad opinionem, ita ἀνδραγὰ ad exercitationem pertinet.

(2) Καὶ δέειν τὸν μὲν μαθητὴν πρὸς τῇ τῇ φύσει ἔχον

secundo discipuli ratione habita ita iterari, ut quid ex doctrina, quid ex exercitatione ille discere, quid preceptis, quid suo ipsius exemplo ad imitandum proposito hic docere debeat, exponatur. Quae si tenemus, εἰδῶν τῶν λόγων (§. 17) non sunt genera orationum, sed plane eadem, quae (§. 16) ἰδῶν, ἐξ ὧν τοὺς λόγους ἔπαντας καὶ λόγους καὶ συνθεμένους appellantur. Satis confusa eorum notio, si omnino in tanta confusione de notionibus loqui liceat, quae sit apud Isocratem, satis explicuit Blassius (1). Jam vero si haec omnia reputamus, inter verba Isocratis (§. 17) τὰ μὲν εἰδῶν . . . γυμνασθήσθαι, et Platonis p. 271 B et D iterum prorsus nihil esse commune fatendum est. Praeterea εἰδῶν sive ἰδῶν: Isocratis latius certe multo patet, quam βραχυλογία καὶ ἐλεγελογικὰ καὶ δεινότης: ergo etiam verba Platonis (272 A), in quibus de his sermo est, minime possunt scripta esse ad castiganda verba Isocratis (§. 16) ἐπ' ἐκείτῳ . . . κατὰ τρέπον, praesertim cum ne minima quidem sit in illorum et horum elocutione similitudo. Certe ego quidem ignoro, unde sciat Siebeckius eadem potius esse has ἰδέας atque ea, quae docuerant artium scriptores: si vero hoc non constat, quo iure contendit licet Platonem, cum 266 C—269 C demonstret totum illam eorum sententiam non τέγγειν esse, sed τὰ πρὸς τῆς τέχνης tantum, hoc scribere non potuisse, nisi iam cognita Isocratis declamatione eum docere voluisset in eis ἰδέας, quas solas ille scientiae esse crederet, plane idem exquirere? An fortasse his locis tanta est veritas Platonis (268 E) ἀνάγκη μὲν καὶ ταῦτα κατασκευάει τὸν μέλλοντα ἀρμονικὸν ἔσσεσθαι, οὐδὲν ὡς καλῶς μηδὲ μικρὸν ἀρμονίας ἐπιτελεῖν τὸν τῶν ὧν εἰς ἡ-

εἶναι χρῆναι, τὰ μὲν εἰδῶν τὰ τῶν λόγων μαθητὴν, ὅς τις ἐκ τῆς χάριτος αὐτῶν γυμνασθήσθαι, τὸν δὲ διδασκαλὸν, ὅς τις ἐκ τῆς ἀκριβοῦς οὐκ εἶναι διελθεῖν, ὥστε μὴ τῶν αὐτῶν παραλήπτειν, περὶ δὲ τῶν λοιπῶν τοιούτων αὐτὸν παραδίδειν καὶ παρασχεῖν, ὥστε τοὺς ἐκτετυπωμένους καὶ μεμψασθαι διταμένους εὖ τὴν ἀνδραγὰ καὶ χαριεστέρων τῶν ἄλλων γυναικῶν λέγοντας.

(1) Die attische Beredsamkeit II. p. 400, f. Zycha Bemerkungen zu den Beziehungen und Anspielungen in der XIII. und X. Rede des Isocrates, Vindob. MDCCCLXXX p. 40—42.

γοντα· τὰ γὰρ πρὸ ἀρμονίας ἀναγκαῖα μαθήματα ἐπιστάσαι, ἀλλ' οὐ τὰ ἀρμονικὰ» (cf. 269 B. εἰ τινας... τὰ πρὸ τῆς τέχνης ἀναγκαῖα μαθήματα ἔχοντες ῥητορικὴν ὥρῃσαν ἐπιδέξιναι) et Isocratis (§ 16) τῶν μὲν ἰδίων... εἰ δὲ οὐ τι περὶ αὐτῶν? (1). Ego rursus video nullam. Nam duo scriptores ubi de scientia loquuntur, quo modo hoc facere queant sine usu vocabulorum scientiam significantium. Quidam non assequor. Præterea autem nec eisdem quidem utuntur: apud Isocratem omnia legimus λαβεῖν τὴν ἐπιστήμην ἐν τοῖς εἰσὶν, apud Platonem ἐπιστάσθαι et ἐπιστάσαι. Ecce iam omnia evanuerunt vestigia Platonis. Isocratem leniter corrigentis! Cumque universa Lysiae censura apud Platonem non ea sit, ut in Lysiae sola hæreat persona, sed omnes potius tangat eiusdem generis oratores et scriptores, e verbis εἰς Ἀντιστ. ἢ τίς ἄλλος (277 D.) vel Ἀντιστ. τε καὶ εἰς τίς ἄλλος (278 C.) cum Siebeckio concludere velle indefinitum hunc «alium» revera definitum esse virum et hunc quidem Isocratem, hoc me saltem iudice est suam libidinem venditare pro scientia firmas demonstrationes postulante. Neque video, quomodo omittere poterit Plato aut aliis verbis exprimere quæ scripsit 272 A. ταῦτα δὲ τῶν πάντων ἔχοντι, προσλαβόντι καιροῦς τοῦ πότε λευτέρον καὶ ἐπισχετέον... τὴν εὐκαιρίαν τε καὶ ἀκαιρίαν διαγνόντι, si nondum emissa fuit oratio contra sophistas. Immo nihil aliud est ex hoc loco concludendum nisi hoc: si Plato hæc scripsit, postquam Isocrates divulgavit verba similia § 16. ἔτι δὲ τῶν καιρῶν μὴ διαμυζεῖν, eorum haud dubie non immemor erat: sin Isocrates sua post hæc, convertenda res est.

Nihil igitur manet, nisi quod attulit Usener paululumque amplificavit Zycha (2): verba, quibus tria opus esse futuro oratori, ingenium, doctrinam, exer-

citationem, et Isocrates asseverat (§ 14) αἱ μὲν γὰρ δυνάμεις καὶ τῶν λόγων καὶ τῶν ἄλλων ἔργων et imprimis § 17 sq. καὶ δὲ τῶν μὲν μαθητῶν... γυμνασθῆναι... (1) καὶ τούτων μὲν ἀπάντων συμπέσοντων τελείως ἔξουσιν οἱ φιλοσοφοῦντες καθ' ὃ δ' ἂν ἐλλειπθῇ τι τῶν εἰρημένων, ἀνάγκη ταύτην χεῖρον διακείσθαι τοῖς πλησιάζοντάς, et Plato 269 D. τὸ μὲν δύνασθαι, ὃ Φαῖδρε, ὥστε ἀγωνιστὴν τέλει γενέσθαι, εἰκός, ἰσως δὲ καὶ ἀναγκαῖον ἔχειν ὥστε ταῦτα· εἰ μὲν σοι ὑπάρχει φύσει ῥητορικῶς εἶναι, εἴσε ῥήτωρ ἐλλόγημος προσλαβὼν ἐπιστήμην τε καὶ μέλην· οὗτο δ' ἂν ἐλλείπῃς τούτων, ταύτην ἀτελὴς εἴσε tam similia sunt, ut alteruter haud dubie alterum cum adsensu citare voluerit: utrum autem ille hunc an hic illum, ex his quidem solis decerni utique nequit, at si reputamus quæ adhuc demonstravimus, nequaquam dubium esse potest, quin Plato tali ratione ab Isocrate laudatus sit, non Isocrates a Platone. Isocrates enim et si eis, quæ contra scientiam moralem et de suorum studiorum maxime vi ad mores emendandos disseruit, fovea, sicut dixi, etiam Platonem offendeat et sine dubio minime ignorabat ea quæque, quæ de exiguo ambitu, parva dignitate, tenui argumento scientiæ ad artem divitiarum pertinentis docuit, Platoni placere nequaquam potuisse, summopere tamem omnia declinat, quibus dedita opera expressisque verbis lædere eum velle possit videt, nondumque vult amicitiam, quæ adhuc inter eos fuerat, dissolvere: quæ si ita se habent, facillime intelligitur, cur laudis bene memor ab illo nuper in Phædro sibi tribuere eo libentius arripit occasionem Platonem rursus ita laudandi, ut eam certe sententiam, de qua cum eo congruit, similibus verbis atque ille in illo dialogo exprimat. Contra Plato si Phædrum scripsit post hæc Isocratis declamationem, quomodo poterit non solum idem facere, sed etiam, id quod jam dixi, Isocratem in exitu huius dialogi tali ratione laudare, ea vero, quæ maiore ex parte ad refutandas, minore ad emendandas et corrigendas sophiste sententias specta-

(1) V. n. 10.

(2) Is enim l. i. p. 22, cf. p. 17, detexit similitudinem nequaquam fortuitam verborum Isocratis § 14. αἱ μὲν γὰρ... ἔργων et Platonis 269 D. τὸ μὲν δύνασθαι... τ' ἄλλα. V. tamen quo monui Philol. Anz. l. i. p. 204 et monebo infra n. 49.

(4) V. n. 41.

bant, ita proponere, ut nusquam, sicut demonstravi, claris atque distinctis verbis eas castigaret, ne dicam digito eas monstraret, equidem profecto non assequor, neque assequi potuit ipse *Siebeckius*: inde enim factum est, ut plane aliter rem se habere frustra ostendere studeret. Ceterum etiam si omnia, quae protulit, probarem, nihilominus non cum ultimis eius verbis consentirem: « Als Programm zur Eröffnung der Akademie dürfte der Phädrus nach alledem schwerlich geschrieben sein ». Etenim cum huius dialogi argumentum in nulla alia *τῶν* nisi in recta ratione docendi, dicendi, sciendi versetur, et hac in re vivam vocem, tantopere libris scriptis præferat, tam verisimilis est hæc coniectura a *Siebeckio*, ut per aliquod tempus (1) a me quoque repudiata, ut si ceteroqui cum viro doctissimo concordarem, minime dubitarem eorum sententiam sequi, qui thiasii academici originem in anno demum 388 vel 387 collocant: nunc vero eandem ipsam ob causam, ut Laetium Diogenem secutus jam alio loco (2) scholæ huius initium Phædrumque eius profusionem annis 394—392, Isocraticum autem illud programma annis fere 392—390 tribui, ita firmiter persevero in mea sententia.

Ut tamen eadem omni ex parte stare queat, lenius corrigenda est etiam *Siebecki* de ratione, quæ cum Gorgia dialogo antea scripto conjunctus est Phædrus, egregia disputatio. Plane enim verum est qui solum Gorgiam legerit, eum non posse non credere ex Platonis sententia nullam esse eloquentiam veræ artis (*τέχνης*) participem, sed omnem esse *ἀτεχνον τρέβην*; contra in Phædro (p. 260 E sqq.) præter hanc vulgarem falsamque etiam veram agnoscere et constitui, in quam non cadat eiusmodi vituperatio, et jam hanc ob causam minime esse dubitandum, quin Phædrus post Gorgiam ortus sit. Neque minus verum est in

Phædro (261 A.) Gorgiam (453 A. 452 E.) ita citari, ut omnino hoc fieri potest in forma dialogica. At expressis verbis addere debebat vir doctissimus non solum in initio argumentationis unius et continuæ, quæ legitur 261 A—269 C, hæc *θρέμματα γυναικῶν* 261 A evocata e Gorgia (452 E sqq.) paululum mutata breviter repeti nonnullisque additamentis augeri, sed etiam in ultima huius argumentationis parte (266 C—269 C), id quod supra iam monui, prorsus nova ratione idem illud demonstrari, dico non *τέχνην* esse quæ protulerunt artium scriptores, sed *τὰ πρὸ τῆς τέχνης* tantum. Neque satis accurate dictum est, oratorem, qui artem exerceat, a Platone inde a verbis *ὅσων δὲ αὐτοῦ τέχνη* 269 D usque ad 272 B descriptam, nondum hac in re esse philosophum, sed vere philosophum eloquentiam lectiones demum esse philosophiæ magistri, de quibus postea demum 276 A sqq. sermo sit (1).

Immo hæc est Platonis demonstratio 259 C—269 C. Etiam si concedere velles, quod vulgo creditur, non id curandum esse oratori, ut veritatem doceat, sed id tantum, ut speciem efficiat veritatis sive rectam sive falsam, tamen ut alios certo et cum arte fallere sibi que ipsi cavere queat, ne ab adversariis fallatur, ab eo fieri sciri necesse est veram naturam rei tractandæ, hoc est notionem (vel ideas) rerum, non solum secundum argumentum, sed etiam secundum formam ac methodum, hoc est secundum artem notionem in unum comprehendendi et in species dividendi, quæ etiam nititur bene disponendi ars. Nam tenetur artis rhetori-

(1) Philol. I. I. p. 176: «In Gorgias giebt es für Plato nur zwei Unterschiede der Rhetorik (2): der gewöhnliche Rhetor und der ausübende Philosoph (504 C f.). Im Phædrus hingegen unterscheidet er drei Arten von Ausübung der Redekunst: die Rhetorik gewöhnlichen Schlagens (p. 250 E ff.), sodann die namentlich (?) durch psychologische Einsicht veredelte Rhetorik (wie sie Plato sich denkt), die als solche noch nicht Philosophie ist (p. 269 D—272 B), endlich die unterrichtende Philosophie selbst (p. 276 A ff.).

(1) Die Abfassungszeit des Platonischen Phædrus, in *Annal. philol.* CXXI. 1890, p. 718 sq. CXXIII, 1881, p. 650 sq. 664.

(2) De vitis Tisiae etc. p. XIV—XIX.

ricae est compos, qui ignarus est dialecticae tum secundum argumentum dum secundum formam. Ergo artis rhetoricae magistorum est aut dialecticam docere aut postulare, ut discipuli eam iam a philosophis didicerint. Illud ab eis non fieri concessum est: hoc autem etiam reverentur sentire, vel sic ipsi ostenderent eam, quam profitentur, rhetoricam non esse veram artem. Nam quae reapse in compendiis, quae Artes vocant, ab eis docentur non esse artem, sed ea tantum, quae in usu artis sunt (κατὰ τὴν τέχνην), ex aliarum artium exercitiis facile est demonstratu. Attamen et si ea rhetorica, quae vera ars est, non est sine dialectica sive (quod idem est) sine philosophia (261 A. ἂν μὴ ἱκανῶς φιλοσοφῶν) dialectica et rhetorica non sunt unum idemque. (cf. 266 C. D. τοῦτο μὲν τὸ εἶδος ἀρτὴς ἐμνηστεύει δοκῆς καλεῖν, διαλεκτικὸν καλῶν· τὰ δὲ ῥητορικὰ δοκεῖ μοι διαφεύγειν ἐθ' ἡμᾶς. Σω. πῶς φῆς; καλὸν τοῦ τι ἂν εἴη, ὃ τοῦτων ἀπολεγεῖν ἡμῶς τέχνη λαμβάνεται.)

Noli igitur mirari, quod verbis proximae sequentibus jam supra citatis, quibus definitur, quomodo tandem aliquis fiat verus orator, 269 D. εἰ μὲν οὐκ ὑπάρχει φῆσαι ῥητορικῶς εἶναι, ἔστι ῥήτωρ ἐλλείψιμος, προσλαβὼν ἐπιστήμην τε καὶ μελέτην· ὅπου δ' ἂν ἐλλίπῃς τούτων, ταύτῃ ἀτελὴς ἔστι, adiciuntur haec: ὅσον δὲ αὐτοῦ τέχνη, οὐχ ἢ Ἀυσίας (Τισίας Schaefer recte, nisi fallor) τε καὶ Θρασύμαχος πορεύεται, δοκεῖ μοι φθίνεσθαι ἡ μέθοδος. Non enim obliviscendum est e Platonis sententia scientiam (ἐπιστήμην) sola dialectica sive idearum doctrina, hoc est, ut nostris utamur terminis technicis, sola logica et metaphysica ita contineri, ut plane idem sit philosophus atque dialecticus. Ut vero dialecticus fiat etiam rhetoricus, ex pura hac scientia descendendum ei est ad dialecticam physices parti, psychologicae applicatam, ad scientiam divisionis in animorum et orationum generibus distinguendis atque his ad illa adaptandis adhibitam, quoniam ars inventionis et dispositionis oratoriae non solum e rebus tractandis pendit, verum etiam e personis audientium (269 D—271 D). Et ne huius quidem theoriae (ut hoc verbo uti liceat) applicatae prae-

cepta generalia sufficiunt, immo sollerter eis moderandum est secundum singula, ut a rectis illis opinionibus e scientia profectis etiam magis descendendum sit ad perceptiones atque iudicia sensus externi et interni, (δεῖ δὴ ταῦτα ἱκανῶς νοήσαντα, μετὰ ταῦτα θεωρεῖν αὐτὰ ἐν ταῖς πράξεσιν ὅντα τε καὶ πραττόμενα, ὥς τις τῇ αἰσθήσει δύνανται ἐπακολουθεῖν. . . . παρατηρούμενόν τε δυνατός ἡ διασθεναίμενος αὐτῷ ἐνδείκνυσθαι, ὅτι οὕτως ἐστὶ καὶ αὐτὴ ἡ φύσις, περὶ ἧς ὅσον οἱ λόγοι, νῦν ἔργῳ παρούσα αἰ. . . περὶ, 271 D—272 A), et tunc demum etiam recti momenti (εὐκαιρίας) accedit observatio et omnia illa, quae prout τῆς τέχνης sunt (272 A. B.). A scientia igitur ad artem, ab arte ad exercitationem transeundum est: illud enim διακρίνεσθαι δύνασθαι et εὐκαιρίας τε καὶ ἀκαιρίας διατηροῦσθαι (272 A) non sine experientia et exercitatione comparari posse, ut nobis, ita procul dubio etiam Platoni videatur. Quae cum ita sint, ut ad 269 D relegendis, tam ambigue ibi loquitur philosophus, quia τέχνη opposita φύσις quodammodo ἐπιστήμην, quatenus hac inest in arte rhetorica, et μελέτην comprehendit, quodammodo tamquam quantum quid ad tria illa φύσιν, ἐπιστήμην, μελέτην adiungitur (1).

(1) Secundum hac multa et corrigenda sunt quae Zycha oppusculi Philol. Anz. I. I. p. 294: «Zycha's Hauptgrund die Sophistenrede dem Phaedros vorangehen zu lassen ist folgender: Platon unterscheidet p. 269 D zwischen den Bedingungen ein vollendeter Redner zu werden, nämlich Anlage, Uebung, Wissenschaft, und den Forderungen an die Rhetorik als Kunst; man würde eine gleiche Klarheit (?) bei Isokrates § 14—18 nicht vermissen, wenn ihm der Phaedros schon vorgelegen hätte. Allein was nach Platon die Rhetorik zu Kunst macht, ist ja selbst eine jener drei «Bedingungen» oder vielmehr Ursachen, nämlich die Wissenschaft, einerseits die Dialektik (nämlich Sachkenntnisse 256 C—263 E und logische Ordnung 263 E—266 C), andererseits die psychologische Einsicht (269 E—272 B), wozu denn als blosser unentbehrliche Neben—und Vorkenntnisse das in den rhetorischen Lehrbüchern Abgehandelte kommt (266 C—269 D)». At tali ratione mutata non minus refutatur Zycham. Bene tamen meritis est vir doctissimus de loco

Nondum tamen sublata est sumptio illa, secundum quam etiam eiusmodi orator possit auditores fallere velle. Sed tandem tollitur in clausula totius huius disputationis (272 B—274 B) simulque repetitur et accuratius exponitur Tisiae et eius successorum sententia, ex qua ne ipsum quidem oratorem veri cognitione egere asseverant, sed satis esse, speciem cognoverit, et eandem iam in primis huius dissertationis verbis (260 A sqq.) satis refutatum esse monetur, eique ponitur (273 D. E) enumeratio (1) triphicis cognitionis, qua non carere posse argumentum sublimiorem artis nomine dignum demonstratum est, metaphysicæ (ὁ τίς ἐστὶν αὐτὸν εἰδώς), psychologicæ (ἐὰν μή τις τῶν τῆς αὐτοῦ σφύρας διακριθῇ σφραγίσται), logicæ (καὶ κατ' εἶδη διακρίσειναι τὰ ὄντα καὶ μὴ ὄντα ἀνατῆς ἢ κατ' ἐν ἑκάστῳ περιλαμβάνειν).

Ut igitur hæc omnia in unum comprehendamus: philosophus dialecticam docens dialecticus est, non rhetoricus. Sed cum physicen docet et ethicam, in fines intrat rhetoricae sublimioris. In eiusdem finibus versatur qui philosophiam omnino non docens, sed eius tamen gnarus scientiam dialecticam et artem psychologicam et rhetoricam adhibet ad orationes aut deliberativas aut iudiciales, ad laudationes aut vituperationes, ad scholas historicas, mathematicas, medicas, alias habendas. Huic rhetoricae sublimiori opposita est vulgaris illa, quæ non ars est, sed dexteritas tantum quædam (ἐλπίς τριβή), qualis in compendiis rhetorum docetur et in vitæ usu exerceri solet non ad veritatem vergens, sed ad speciem fallacem. Medium denique locum obtinent, qui sine scientia dia-

lectica tamen felici ingenio rectisque opinionibus ducti auditores lectorumque de rebus, quæ tractantur, non fallere, sed eis quoque rectas opiniones tradere student, itaque non philosophi quidem sunt, at habent tamen φιλοσοφῶν τι. Horum mentionem faciendi cum ipse dialogus Platoni non dederit occasionem, hunc in finem clausula 278 E sqq. (1) adhibetur: ex eorum enim numero Isocrates est, ut tunc Platoni videbatur.

Etiam duo adicio. Im Theæteto enim *ζισθήσεις* nihil aliud est, nisi perceptio sensus externi, et quod in Phædri illo loco 271 E non minus hoc nomine appellatur de rebus singulis iudicium, ibi potius adnumeratur opinionibus (δόξαις), quoniam recte ibi duplex opinionum genus agnoscitur, alterum humilius ad singula (171 C. τὸ παρὸν ἐκάστῳ πάθος, ἐξ ὧν αἱ ζισθήσεις καὶ αἱ κατὰ ταῦτα δοξαί γίνονται. 191 C—195 A), alterum sublimius ad generalia spectans (195 B—200 C). Ergo hæc quoque re apparet Theætetum scriptum esse post Phædram.

Vix autem, nisi vehementer fallor, etiam in Euthydemii fine Isocratem (nam hunc esse anonymum, de quo ibi sermo est, hodie inter omnes constat) ita descripsisset, ut hic in iudiciabilibus maxime orationibus excelleret (2), si jam per compages annos tunc Isocrates ab hoc orationis genere prorsus et summo cum conceptu abstinuisset. Quod si ita est,

(1) Non possum non satis mirari *Vahlenum* et *Schanzium*, quod cum ob causam 279 A fin. reiciunt codices B et C, lectionem αἱ τε προῆται τε praebentis, quia 279 B in eapae in eodem libro sit ex τε τε scribi di. errore ortum est. Nonne enim æque facile hoc loco in contrario alterius familie lectio τε τε ex αἱ τε potest depravata esse? Plane incerta igitur res maneret, nisi Ciceronis translatione (Brut. 18, 414) qua inest «aut—aut», certissime sequeretur, αἱ τε in eius jam exemplo fuisse scriptum. Neque enim *Vahlenus* neque *Schanzium* nobis explicauerunt, quomodo aliter sit hæc res explicanda, neque potest explicari.

(2) 304 D. τοῦτον τις τῶν περὶ λόγους τοὺς ἐκ τῆς δικαστηρίου διενόντων, cf. 305 C. ἵπτατον αὐτὸν φασὶ περὶ τῶν πραγμάτων. . . καὶ διένον ἐλπει καὶ διένους λόγους συντελεῖν.

Phædri 269 D recte intelligendo, ut qui primus in eo offenderit, cum ne *Bonitzius* quidem diffidentem, quæ revera in eo inest, deleverit.

(1) Recte *Bonitzius* *Platonische Studien*, ed. II Berol. MDGCLXXXVI p. 251 n. 9: «Recapitulierend zusammengestellt werden die (drei) Erfordernisse für die Kunstmässigkeit der Rede p. 273 D. . . und wiederum p. 277 B. . . und das Erforderniss, die Einsicht in die Sache, wird nochmals vergegenwärtigt p. 278 C: αἱ πρὸς εἰδούς ἢ τὸ ἀληθὲς ἔχει κατὰ.

haud admodum longo tempore post orationem contra sophistas extitit hic dialogus, quem, si recte iudico, proxime secuti sunt Cratylus et Theaetetus jam ante primum Platonis iter Siculum, hoc est, nisi nimis celeriter hos tres dialogos scriptos esse sumere velimus, scripti esse videntur fore inde ab anno 394 usque ad annum 389 vel 388. Quapropter Isocratis

illud opusculum jam anno fere 392, Platonis Phaedrum jam anno fere 394 editum esse crediderim. At ut Theaeteti tempus natale paulo certius definatur, bene scio longiore opus esse disputatione.

Gryphiscalidia.

FRANCISCUS SUSEMIHL.

(*Metάγραφαις*)

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΦΑΙΔΡΟΥ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΚΑΙ

ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΣΟΦΙΣΤΩΝ ΛΟΓΟΥ ΤΟΥ ΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ

Εἰ ὀρθόν ἐστιν, ὅπερ δὲν πιστεύω, τὸ ὑπὸ Γροσσείου ἐν εὐφρεστάτῃ διακριθῆ (1) λεγόμενον, ὅτι ὁ *τραπεζιτικός* οὐκ ἐστὶ τοῦ Ἰσοκράτους, ἐκλείπουσι μὲν αἱ περὶ τοὺς χρόνους δυσχερεῖαι, αἱ καλύπτουσι ἡμᾶς νὰ πιστεύωμεν, ὅτι ὁ σοφιστὴς (ὁ διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς) οὗτος πρὸ τῆς Ἀθήνησιν ἰδρύσεως τῆς αὐτοῦ σχολῆς ἐδίδαξε τὴν ῥητορικὴν ἐν τῇ νήσῳ Χίῳ· ἀλλ' οὐχ ἥττον διατελοῦσι καὶ οὕτως ἰσχύοντες οἱ λοιποὶ λόγοι, οἱ τοῦτο καλύοντες (2). Εἰ λοιπὸν ἀληθὲς ἐστὶ τὸ τοῦ Γροσσείου, οὐδὲν καλῶς νὰ πιστεύωμεν, ὅτι ὁ Ἰσοκράτης ἐξέδωκε τὸν ἐπὶ τῇ ἰδρύσει τῆς σχολῆς ἐκείνης ἐναρκτηρίον τρίτον καὶ δέκατον λόγον, τὸν κατὰ τῶν σοφιστῶν· ἐπιγεγραμμένον, πολλοὺς

ἔτεσι πρὸ τοῦ 350 π. Χρ., εἰ μὴ βεβαίον ἐστιν, ὅτι ὁ Φαῖδρος τοῦ Πλάτωνος πρὸ αὐτοῦ ἐξεδόθη. Διότι ὁ διάλογος οὗτος τοῦ Πλάτωνος ἀδύνατον νὰ ὑπάρχῃ νεώτερος τοῦ Γοργίου, διαλόγου τοῦ αὐτοῦ φιλοσόφου, ὅπερ ἀναμφιλότοις τεκμηρίοις ὁ Σειθηνάκιος ἀνὴρ ἐπιφανέστατος καὶ τῶν τοιοῦτων ἐμπειρότατος, κατέδειξε (1), εἰ μὴ μετὰ τὴν Ἀθηναίων ἐκκλῆσιν τοῦ συγγραφέως ἐκ τῶν εἰς Μέγαλα καὶ Ἰταλίαν καὶ Αἴγυπτον ἀποδημιῶν, μετὰ τὴν Μένωνα, ὡς φαίνεται, μικρὸν πρὸ τοῦ 395 π. μ. ἢ πρὸ τοῦ 394 ἔτους.

Παρὰ πᾶσι λοιπὸν νῦν ὁμολογῆται, ὅτι ἦτο ὁ Ἰσοκράτης ἐν τῇ ἐναρκτηρίῳ ἐκείνῳ λόγῳ ἀπεβλεψεν εἰς τὸν Φαῖδρον τοῦ Πλάτωνος, ἢ ὁ Πλάτων ἐν τῷ διαλόγῳ τούτῳ, τῷ Φαῖδρῳ,

(1) Περὶ τοῦ *τραπεζιτικοῦ* τοῦ Ἰσοκράτους, ἐν Ἀριστῷ, MDCCCLXXXIV.

(2) Περὶ Σουπύλλου, Περὶ τῶν βίων Τιποῦ, Λυσίου, Ἰσοκράτους κλπ. ἐν Γερμανικῇ MDCCCXXXIV. σελ. XV κ. ἑξ. Β. Καίου: Ἀνέκδοτα Ἰσοκράτους, CXXXI, 1885. σελ. 231 κ. ἑξ. καὶτοι οὐκ πάντα ὅσα ἀναφέρει πᾶν ἀληθὲς εἶναι, περὶ οὗ κατωτέρω ἀκριβέστερον πραγματεύσομαι.

εἰς τὸν λόγον ἐκείνου, ὅπερ ἐναγχος ὁ Σειθέκιος (1) ἐπαίρησεν ὡς ἀποδείξιν δι' οὗτως εὐπρεπὸν τεκμηρίον, ὥστε ῥαδίως μὲν νὰ πείθῃ πάντα τὸν μὴ λίαν προσηκτικῶς αὐτὸν ἀναγνόντα τὴν Ἰσοκράτειον ῥητορικὴν μελέτην· ἀλλ' ἐὰν τις αὐτοὺς τοὺς λόγους τοῦ ῥητορο-διδασκάλου ἐπιμελῶς πρὸς τὰς ἐξηκοντίας τοῦ σωφωτάτου ἀνδρὸς ἀντιπεραβῇ, οὐχ ἥττον ῥαδίως κατανοήσῃ, ὅτι αὐταὶ πλειστάκις ἡμαρτημέναι εἰσιν.

Ἀκούσωμεν λοιπὸν, ἵνα ἐντεύθην ἀξιώματι, ὅτι περὶ τοῦ πρώτου μέρους τοῦ λόγου τούτου §. 1. 8, ἐν ᾧ οὐδενὸς ἀλλ' ἢ τοῦ Ἀντισθέ-νου, μόνου καθάπτεται ὁ ῥήτωρ, λέγει ὁ Σειθέκιος: ὁ Ἰσοκράτης ἐπιτίθεται μάλιστα μὲν τοῖς Ἑλλήνοισι, οἷος ὁ Ἀντισθένης, ἐν δευτέρᾳ δὲ καὶ ᾧ καὶ ὡς ἐκ παρέρου γνώμας τοῖς γενναῖαις, τοῖς μὲν ἰδίαις ταῖς Σωκρατικαῖς σχολαῖς ταῖς δὲ κοιναῖς καὶ τοῖς σοφισταῖς. Πρὸς τῷ τρόπῳ, δι' οὗ αἰτιολογεῖται (!) ἀπαυτοῦ καὶ ἐξήκοντα τὰ διδάγματα· τίμωται αὐτοῖς μάλιστα τὴν οὐρανὸν αὐτῶν (!) ὅτι δύνανται τὰ μέλλοντα προγνώσκειν. Ἄνωθεν δὲ (ἔγωγε) καὶ καὶ παρανοεῖται· οὕτω βεβαίως ὁ λογικὴ ἐκείνη σπουδὴ τῆς τότε σοφιστικῆς, ἡ ἀποσπῆ- σιν τεινούσα θεωρία τῆς ἐπαγωγῆς (ὅσα Ἰσοκράτους Ἐρίνης, σελ. 146 κ. ἐξ., πρὸς φιλολ. ἐφημ. XIV σελ. 550 κ. ἐξ.). Ἀμφότερα δὲ ταῦτα ἰδιόζοντα τῇ σοφιστικῇ (!) καὶ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος (ἄμεινον τὸ πρᾶγμα ἰννο- ούντας) ἐν παρέργῳ (ποῦ;) κατακρίνονται. Τὸ μέρος τοῦτο τοῦ λόγου τοῦ Ἰσοκράτους ἐννο- κώστα φαίνεται, ὅτι διέθηκε τὸν Πλάτωνα, ὥστε ἐντεύθην κατανοῖ τις τὸν ἐν τέλει τοῦ Φαίδρου ἔπαινον τοῦ Ἰσοκράτους. Ἀλλὰ μὴ δια οὐδενὸς τὸν εἰρημένον ἐν τῇ ἑλῃ ταύτῃ τοῦ Ἰσοκράτους πραγματεῖα οὐδ' ἔγνω ἐνα- πάχει, οὐδὲ λέγει οὐδεμὴ οὐκ οἶδ' ἥτις μὴ ὀρθὴ μέθοδος ἐξελέγχεται, ἥτις ὑπ' οὐκ οἶδ' ὧν- τινων πρὸς ἰδρὸν τῆς τῆς ἐπαγωγῆς θεωρίας ἀσπάζεται· ἀλλ' ἐνταῦθα τὸν Ἀντισθένην φέρεται, ὅτι τὸν ἐπιστήμην τῆς ἀρετῆς καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀρετῆς εὐδαιμονίαν τοῖς μαθηταῖς ἐπαγγέλλε- ται, καίτοι, κατὰ τὸν Ἰσοκράτην, ἐπειδὴ ἡ τῆς ἀρετῆς ἐπιστήμη οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ γι- γνώσκειν, ὥπως ἐστὶ πρακτικὴ, τὰ δὲ πρακτεῖα ἐκ τῶν μελλόντων εἰσιν, ἀντιμαχομένους πρὸς τὴν ἐπαγγελίαν ταύτην τοῖς δυνασθαῖ καὶ τὰ μελλόντα γιγνώσκεισθαι· τούτου δι' ἀλόγου ἐν- τούς, ὅτι ἡ ἀρετὴ ἀληθὴς οὐκ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ

ἀλλ' ἐν τῇ δόξῃ μόνῃ ἐγκνείται, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ διδασκτὴ ἐστίν. Τούτῳ ἐκλήθησαν ὁ Ἰσο- κράτης ἐν ἀρχῇ §. 2. 3, εἰς τοῦτο καὶ ἐπα- γέρεται ἐν τῷ τέλει τοῦ μέρους τούτου §. 7. 8, οὐδ' ἄλλος ἐστὶν ὁ σκοπὸς τῶν μεταξὺ κειμένων ἢ καὶ ἄλλοις τεκμηρίοις νὰ καταδεί- ξῃ, ὡς ἀπατήλῃ καὶ ψευδὴς ἐστὶν ἡ τοῦ Ἀντισθένης ἐπαγγελία. Πρῶτον μὲν γὰρ, φη- σὶν, ὁ κυνικός φιλόσοφος εἶπε τηλεκῶστα νὰ παρέχῃ ἥτο ἱκανός, δὲν ἔτι ἔτιμα οὕτως ὀλίγου τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν §. 3. 4· ἔπειτα καὶ ἐν τούτῳ αὐτὸς αὐτῷ ἀντιρᾶσθαι, τὸ μὲν λέ- γων, ὅτι μάλιστα καταχρονεῖ χρημάτων καὶ πλούτου, τὸ δὲ, ἵνα ὀλίγα κτήσεται κε- ρμάντια, τοσαῦτα ἐπαγγελλόμενος, ὅσα οὐδεὶς ἀνθρώπων ἱκανός ἐστι νὰ ἐκτελέσῃ §. 4· τε- λευταῖον δὲ καὶ γελοιότατα αὐτὸς αὐτῷ ἀντι- χέται, οὐδὲνα προσδεγόμενος μαθητὴν, εἰ μὴ πρότερον τὸν μισθὸν ἐκείνου παρ' ἄλλοις (τοῖς τραπέζιταις, εἰ μὴ σφαλόμεναι) ἤθελε κατα- θῆσαι· καὶ οὕτω τῇ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀρετῇ μέλλον ἢ τῇ τῶν ἄλλων ἀπιστεῖ, αὐτὸς οὕτως ὁμολογῶν, ὅτι οὐτ' ἐκείνου παρ' αὐτοῦ τὴν ἀρετὴν ἔχουσι μάθει, οὐτε αὐτὴ πάντως ἐπι- στήμη ἐστίν, ὥστε διδασκτὴ νὰ εἶναι §. 5. 6. Τούτους δ' ἐπεὶ καὶ ἑπιλόγος τοῦ μέρους τού- του μετὰ τινος διωκτικῆς εἰδῆ· ὁράμεν λοιπὸν τὸν Ἀντισθένην μὲν οὐτ' αὐτὸν σοφὸν ὄντα οὐτ' εὐδαιμόνα· διότι ἥμισυ (ἐν ᾧ αὐτὸς τὴν εὐδαιμονίαν τίθησι) εὐδαιμόνιον ἐστὶν ὁ μὴδὲν χρε- ῖμα ἰσχυρῶς ἀντιρᾶται, οὐδ' ἐν τῶν παρόντων ὀφεί- λουσιν εἶναι νὰ εἴπῃ εὐδὸτα· τούτων τινὸν δ' ἄλ- λους πολλοὺς ἀρῶμεν, οἱ περὶ μὲν τῶν μελλόν- των ὅτι οὐδὲν γιγνώσκουσιν, δόξαις δὲ καὶ εἰκα- στικαῖς ἀρκούνται ὁμολογοῦσι, πολλὰ μὲν ἢ ἐκείνου αὐτοῖς ἀρνούσασθαι καὶ πολλὰ πλείω κατορθοῦντας §. 7. 8. Πρὸς λοιπὸν πρὸς θεῶν ἐν τῇ ἑλῃ ταύτῃ τοῦ Ἰσοκράτους πραγματεῖα ἀρείαι· οὐκ ὀρθότατα λοιπὸν ἐν ταύτῃ, ἃ ὁ Ἰσοκράτης (1) ἐγὼ γράφει· α) ὁ Ἰσοκράτης ἐφέρε μὲν τὸν Ἀντισθένην μόνον, ἀλλὰ τὸ δι- δασκτὸν τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς εὐδαιμονίας πᾶσι πᾶσι ὁμοίως γὰρ πάντας τοὺς Σωκρατικούς ἐπὶ μάχην προκαλεῖται.

Ἀναλῶ δὲ καὶ ἀπὸ αὐτοῦ ἐγὼ γράφει (2).

(1) Περὶ τοῦ χρόνου, κατ' ἐν συνεκράτῃ ὁ τοῦ Πλά- τῶνος Φαίδρος, ἐν Πην. μουσικῇ XXXIV. 1880, σελ. 137.

(2) Ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ ἐπὶ Ζήνῃ ἐκδομένου συγ- γραμμάτου, ὃ ἐν μὲν κατωτέρω ποιήσεται, ἐν Φιλολ. Ἀγγλ. XI. 1882.

(1) Ἐν φιλολ. χρονικῇ ἐνδ' ἀντιφῶν σελ. 241-240.

«Τούναντιόν δὲ ἡθέλει τις πιστεύσει, ὅτι ὁλίγου ὕψους νοῦ δέι τι, ἵνα κατανοήσῃ, ὅτι ὁ Πλάτων δὲν ἠδύνατο ἐν τῷ τέλει τοῦ Πλάτωνος περὶ Ἰσοκράτους νὰ γράψῃ, ὅτι ἀνέστη τις φιλοσοφία τῇ τοῦ ἀνδρὸς διανοίᾳ, καὶ ὁ, ἀλλήλως φιλόσοφος, εἰ μόνον βούλειτο, γένοιτο ἔτι ἀφοῦ ἐν τῷ κατὰ τῶν σοφιστῶν λόγῳ ὁ Ἰσοκράτης οὐ μόνον λέγει, ὅτι ἐν τῇ ῥητορικῇ ἡ ἐπιστήμη καὶ γνῶσις ἡ θεωρία εἰς μὲν τὰ εἶδη ἰδὲν ἀποβλέπει, πάντα δὲ τὰλλα τῆς μελέτης καὶ ἐκμάθησός εἰσιν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ, ὅτι ἡ ἐκμάθησις καὶ ἀρετὴ οὐχὶ τοῦ εἶδεναι ἀλλὰ τῷ ἰσχυρῶν ἔργον ἐστίν. Πρὸς δὲ τοῦτοις ἐν § 21 οὐ μόνον τὰ αὐτὰ ἐπαυλαμβάνει, ὅτι ἡ ἀρετὴ οὐ δίδασκὶ ἐστίν, ἀλλὰ καὶ προστίθεται τὴν προτέραν ἐκείνην αὐτοῦ γνῶσιν, ὅτι, ὅ,τι καθέλου οὐκ ἐστὶν, ἐστὶ νὰ γίνηται, ὥστε νὰ παρακινῶνται ἐπὶ ταύτην αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαὶ καὶ ἐν αὐτῇ ἀσκῶνται, τοῦτο ἀριστα γίγνεται ταῖς ῥητορικαῖς σπουδαίς, ἅς αὐτὸς φιλοσοφίαν καλεῖ (ἀλλ' οὐχὶ ταῖς φιλοσοφικαῖς, ἅς περὶ τὰς ἐνδοκασίας διατριβῆν ἐνομεῖται). Ὁ Σειδέκιος ἀρα εἰς ἐπὶ τοῖς εἰρημνείοις ἀνέγραψε, ἐστὶν... καὶ ἡ κατὰ Σωκράτην διαφορὰ δόξης καὶ ἐπιστήμης (§ 7), ὥστε ἡ σοκρατική τε καὶ σοφιστική περὶ τοῦ διδασκῶτος τῆς ἀρετῆς ἀποφάνει (§ 21) δὲν ἐγένετο εὐμενῶς ἀποδεκτή, ἴσως πρὸς τῷ ἀνεπαρκείᾳ τῶν ἀποδείξεων τῶν περὶ τῆς σχέσεως λόγου καὶ γραφῆς ὥστε καὶ τὸν περὶ τοῦ ἔργου τῆς ῥητορικῆς τὴν ἀφορμὴν ἰδῶκε τῷ Πλάτωνι, ἵνα διδάξῃ τὸν φιλόσοφον τότε ἔχοντα ἐπὶ πρὸς αὐτὸν ῥήτορα ἐν τῷ Πλάτῳ τὴν ἀληθῆ τῆς ῥητορικῆς οὐσίαν καὶ τὴν πρὸς τὸ εἶδεναι σέβειν αὐτῆς, ἀλλ' οὕτως ὥστε δὲν ἐμελλε νὰ ἐξελεθῇ τῶν ὁρίων κρίσεως ἐυμενέως, τὸν Ὑσένθρον οὐ μόνον δὲν ἐξήλεγξεν, ἀλλ' οὐδ' ἐπεχείρησε τιθεῖν νὰ ἐξελέγξῃ. Ἀλλὰ δὴ τὰ λοιπὰ ἐπισκευόμεθα. Ἐν τῷ ἑτέρῳ τοῦ ἀποσπάσματος μέρει § 9—18 ὁ Ἰσοκράτης οὐ μόνον αὐτὸν τῷ Ἀλκιδᾶμντι καὶ ἐξελέγει, ὥστε νομίζει, ὅτι ὁ ἑλεγχος οὗτος τὰ πλείστα καὶ τοῖς ἄλλοις τῆς ῥητορικῆς διδασκάλους, τοῖς ὑστερον, ἀρμόττει καὶ εἰς ἐξελέγειν καὶ τοῦτον ἐξαρκεῖ (§ 19). Διότι ἐπιτιμᾷ τῷ Ἀλκιδᾶμντι, ὅτι ἀλαζονεύεται ὑπερχοῦμενος τοὺς συνόντας οὐ τῇ φύσει αὐτοῦ οὐδὲ ταῖς ἐμπειρίαις ἀλλὰ μόνῃ τῇ αὐτοῦ διδασκαλίᾳ οὕτω τῶν λόγων ἐπιστήμης ἐγκρατεῖς νὰ γίνονται, ὥστε τῆς τῶν γραμμάτων (§ 10). Ἀληθῆ μὲν λοιπὸν ὁ Σειδέκιος λέγει: «Ὁ δὲ δῆλον ἐν τῇ § 12 γίνεσθαι,

οἱ σοφισταὶ ἐγρῶτον τῇ ἐκμάθησιν τῶν γραμμάτων (μᾶλλον δὲ ὁ Ἀλκιδᾶμνος) παραδείγματι μόνον (παράδειγμα φέροντες, πρὸς § 13, οἱ χρώμενοι τοιοῦτος παραδείγμασι) καὶ ἦθλον οὕτω βεβαίως τοῦτο μόνον νὰ εἰπωσιν, ὅτι ἱκανοὶ εἰσι τοὺς ξυνοῦσι τὴν περὶ τοὺς λόγους δεινότητα οὕτω ἐκδῶς ληπτήν τε καὶ ἀσφαλῆ νὰ καταστήσωσιν, ὥστε πρῶτον ἐγένετο αὐτοῖς ἡ ἐπίτευξις τῆς γραφῆς»· ἀλλὰ μάλιστα σφάλλεται ἐπαγόμενος τάδε: «Τούτου δ' οὕτως ἔχοντος, ὁ Ἰσοκράτης ἐλέγχων τὴν ἀλαζονείαν ταύτην ἐν § 12 χροῖται ἀληθῶς καὶ αὐτὸς πρὸς τοὺς ἐναντίους σοφιστάς τι. Ἡ λέξις δηλαδὴ γράμματα προϋπόντος τοῦ ἐλέγχου λαμβάνει πῶς προσλαμβάνουσα ἐννοίαν ευρύτεραν ἢ ἐκείνην ὑπελάμβανον· διότι ἐκ τῆς ἐννοίας τέχνη τοῦ γράφειν, γραφὴ, μεταπίπτει εἰς τὴν τοῦ συγγραφῆναι. Ἀλλ' οὐδὲ τὰ τούτων ἐχόμενα ἦσαν ψευδῆ εἰσι: «Κατὰ δῆλον τοῦτο γίνεσθαι ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀντιθέσει τῶν λόγων πρὸς τὰ γράμματα, ἦν ἐκ τούτου ἐρωμνός ποιεῖται λέγων «Τοὺς μὲν γὰρ λόγους οὐχ ὁλόν τε καλῶς ἔχον, ἦν μὴ τῶν καιρῶν καὶ τοῦ πρῶτοντος ἱκανῶς μετὰσχῶσι, τοῖς δὲ γράμμασιν ὁ δόσις τούτων προσεδείχθη» (§ 13). Τί δὴ; ἐν τοῖς χροῦμενοις βιβλίοις οὐκ ἀνέγκη ἐστὶ τοῦ ἐπιδικᾶν τὸ πρῶτον; Ἀνά γε ἄτοπα ὁ Ἰσοκράτης λέγει: Ἀληθῶς πάντα τὰ περὶ διαφορὰς γραμμάτων καὶ λόγων προσήκουσι τοῖς τῆς γλώσσης γράμμασιν, ἀλλ' οὐδὲν τοῖς βιβλίοις. Διότι τὰ μὲν ὅς ἀπὸ μὲν ἀμετάβλητα καὶ ταῦτα αἰ τῶν αὐτῶν σημειῶν εἰσιν, ἐν δὲ τοῖς λόγοις τοῖς τε λεγομένοις καὶ τοῖς γραφομένοις πᾶν τούναντιον συμβαίνει· διότι οὐχὶ τὸ λέγοντι μόνον ἀλλὰ καὶ τὸ γράφοντι οὐκ ὁμοίως χρήσιμα εἰσι τὰ ὅς ἑτέρου προειρημένα, οὗτος δὲ τεχνικώτατος ἐν τε τῷ λέγειν καὶ γράφειν, ὅστις μὴ μόνον προσηκούει τῷ πράγματι ἀλλὰ καὶ καινὰ ἱκανῶς ἢ νὰ εὖρῃ (1). Καὶ οὐ μόνον ἐν τοῖς λεγομένοις ἀλλὰ καὶ τοῖς γραφομένοις λόγοις ζητητόν, ἅτινα μὲν προσήκοντά εἰσιν, ἅτινα δὲ καινὰ, ἐν δὲ τοῖς στοιχείοις τῆς γλώσσης οὐδενὸς τούτων προσδεῖ (2)»

(1) § 12. Τὸ μὲν τῶν γραμμάτων ἀκίνητος ἔχει καὶ μὲν κατὰ ταῦτα, ὥστε τοῖς αὐτοῖς αἰετὶ περὶ τῶν αὐτῶν χροῦμενοι διατελοῦμεν, τὸ δὲ τῶν λόγων πᾶν τούναντιον πίπτει· τὸ γὰρ ὅς ἑτέρου ῥήθην τῷ λέγοντι μετ' ἐκείνου ὁμοίως χρήσιμα ἐστίν, ἀλλ' οὗτος ἵθνη δοκεῖ τεχνικώτατος, ὅστις ἀν' αἰτίας μὲν λέγει τῶν πραγμάτων, μὴ δὲ τῶν αὐτῶν τοῖς ἄλλοις εὐρίπλοισι δόνηται.

(2) § 13. Μάλιστα δὲ σημεῖον τῆς ἀνομοιότητος πλ. ἔπεται τὰ εἰρημένα.

διότι πάντες γινώσκουσιν, ὅτινα τῶν γραμμάτων ἐκαστὴν προσήκουσιν, οὐδὲ καινοὶς που γραμμάτων σημείους ἀλλὰ πανταχοῦ τοῖς ὁλογοῖς ἐκείνοις συνήθειαι χρηστέρων (1). Προτερον μὲν λοιπὸν (§ 9) ὁ Ἰσοκράτης εἶπεν, ὅτι ὁ Ἀλκιμάδης μάχωνδύμενος, ὥσπερ δὴ ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ Γοργίας, ὅτι πρέπει ἐν τῷ αὐτοσχεδιάζειν, χειρὸν ἔγραψε τοὺς λόγους τῶν ἰδιωτῶν τινος αὐτοσχεδιάζοντος, ὅτι δὲ καθύλου τιμωτέρος ὁ συγγραφεὺς τοῦ ῥητορῆς ἔστιν, οὐδ' ἐνταῦθα λέγει. "Ὅσα λοιπὸν ὁ Ἰσοκράτης ἐν § 9—13, διελίξεται, οὐδὲν κοινὸν ἔχοντι πρὸς τὰ τοῦ Πλάτωνος 275 Δ. Ε.

Ἦτο εἰπεται ἄρα ἐν μόνον χωρίῳ, τὸ ἐν § 14—18, ἐν ᾧ ὡς ἀληθὺς ἦτοι ὁ Ἰσοκράτης πρὸς τὸν Πλάτωνος Φαίδρον (σελ. 269 Δ καὶ 272 Α), ὅτι ὁ Πλάτων ἐν Φαίδρῳ τοῖς αὐτοῖς ῥήμασι καὶ θεοῦ θεῖνους ἐν 268 Ε. καὶ 269 Β. πρὸς ἐκείνον ἀπέλεψεν. Ἀλλ' ὅμως καὶ τοῦτο ἐξηγούμεν, ὁ Σειβέκιος οὐ σμικρὸν ἤμαρτεν. Διότι παρ' αὐτῷ, ὅτι ταῦτά δύο, ὡς τὸν μὲν βροντὴν τῇ ἐπιστήμῃ, ὡς δ' ἑτερον πολλῶν χαλεπότερον τῇ ἀσκήσει τε καὶ δόξῃ (§ 16 κ. ἐξ.). (2) ἀποδίδονται, ἐν § 17 κ. ἐξ. εὐθὺς ἀπὸ

(1) Ἀλλὰ μὴν καίπερ τῆς τοῦ Σειβέκιου, ἡμῶν αἰετὶ ἀληθεύς τε ἅμα οὐσης καὶ φευδούς, ὅμως οὐδ' αἰ γὰρ ὁ Σειβέκιος αὐτὸς ἐτόλμησε νὰ ἐμολογήσῃ σαφῶς τὴν παραρρηθὴν, ὅτι οἱ λόγοι τοῦ Ἰσοκράτους γρηγορημένον λόγον προέχοντι, ἀλλὰ τοσοῦτον ἔστιν τῆς ἐκείνου δόξης καίτοις, ὥστε ἐπαίεται τάδε: «Ἄνω δέ, ὡς ἀντιθέμενος τῇ δικανικῇ ῥητορικῇ τὴν λογογραφίαν, ἢν αὐτὸς ἔχει, μέγα ἔρρῳσι ἐπὶ ταύτῃ» (ἄρα οὐτὶς ὁ Φαίδρος ἐξέδωκε, τοῦτο ὅμως οὐκ οὐκ εἰστικαί, ἀλλὰ τοῦτ' αὐτὸ ἐστίν, ὁ βούλεται Σειβέκιος δεῖξαι: φαίηται λοιπὸν ἐν τῇ ἀποδείξει κύκλῳ χρῆται!). «ὅτελος ἔξαιρον τὴν διαφοράν ἐκείνην, ἥτις νομιζέσθαι, ὅτι πρὸ τῶν λόγων τὰ γράμματα αἰρεῖται, καὶ διὰ καὶ αἱ μὴ τοῦτο ἤθελε συμβῆναι, τὸ περιβεβουλευμένον πάντως τῆς διαφοράς ἐκείνης παρεκκλίνει πάντως τὸν Πλάτωνα' ἀπαρτίζοντα τὴν ἐκείνου περὶ ταύτης δόξαν (ὅτι ἦσαν τὸ γράμμα ἢ τὸ λέγειν)». Ἀλλ' αἱ μὴ ΔΕ ἐπιτρέπεται οὕτως τοὺς συγγραφῆς νὰ ἱεραινεῖται, τὰ πάντα δύνανται νὰ ἀνέρῃ ἐν αὐτοῖς!

(2) Φημί γὰρ ἔργον τῶν μὲν ἰδίων, ἐξ ὧν τοὺς λόγους ἔπαιον καὶ λέγειν καὶ συνθέμεν, λαβὼν τὴν ἐπιστήμην οὐκ εἶναι τὸν πᾶν χαλκίον, ἦν τὴν αὐτὴν παραρρῳ καὶ τοῖς βιβλίοις ἐκτετυπωμένους, ἀλλὰ τοὺς εἰσὶν εἰς τὴν αὐτὴν τὸ δὲ τούτων ἐρ' ἐκείτων τῶν πραγμάτων ἃς δεῖ προεἰδέναι καὶ μελέσθαι πρὸς ἀλλήλους καὶ τάσθαι κατὰ τρόπον, ἔτι δὲ τὸν καιρὸν μὴ διαμαρτεῖν ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐνθυμηματικὰς ὄντων τὸν λόγον καταποικίζει καὶ τοὺς ἀνέμῳ ἐνθυμήματος καὶ μενοειδῆς εἶναι, ταῦτα δὲ πολλὰς ἐπιμελείας δεῖσθαι καὶ φρονεῖν ἀνέμῳ καὶ δοξαστικῇ ἔργον εἶναι: (ὥσπερ τὸ δικαστικὴν τῇ δόξῃ οὕτως τὸ ἀνέμῳ τῇ ἀσκήσει προσήκει).

τῶν λείων «καὶ δεῖν» (1) πρῶτον μὲν περὶ τοῦ διδασκάλου εἶτα περὶ τοῦ μαθητοῦ οὕτως ἐπαναλαμβάνονται, ὥστε καταδικνύονται, ὅτι μὲν οὕτως ἐκ τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἀσκήσεως νὰ μαθήσῃν πρέπει, ὅτι δὲ τοῖς παραρρηθῶσιν ἐκείνους καὶ τῷ ἐκείνου παραδείγματι εἰς μνήμην προτιθέμεν νὰ διδάσῃ. Τούτων δὲ τεθέντων, εἶδη τῶν λόγων § 17 εἰσὶν οὐκ τὰ γένη τῶν λόγων, ἀλλὰ πάντως ταῦτά καὶ ἄπερ ἐν § 16. ἰδίαι, ἐξ ὧν τοὺς λόγους ἀπαιτῶνται καὶ λέγονται καὶ συντίθενται καλοῦνται. Τῆς δὲ ἡ συγκεχυμένη ἐστὶ παρ' Ἰσοκράτη τούτων διγνώσκω, εἰ γ' ἔστιν ἐν τληκτικῇ συγρῳσιν περὶ διαγνώσεων λόγος νὰ γίνηται, ἄλλως ἐξηγήσατο ὁ Βλάσιος (2). Νῦν δ' ἐν ταῦτα πάντες ἀναλαμβάνωμεν, ἀνάγκη αὐθὺς νὰ ἐμολογήσωμεν, ὅτι τοῖς Ἰσοκράτους ῥήμασι τοῖς ἐν § 17. «Τὰ μὲν ἦδη. . . γυμνασθῆναι» καὶ τοῖς ἐν σελ. 271 Β καὶ Δ τοῦ Πλάτωνος οὐδὲν πᾶμπαν κοινὸν ἐστίν. Ἐτι δὲ τὰ εἶδη ἢ αἱ ἰδέαι τοῦ Ἰσοκράτους πολλὰ γ' εὐρύτερον ἀναπτύσσονται ἢ ἡ βραχυλογία καὶ ἡλειογραφία καὶ δεικνῶσις ὅτιν καὶ τὰ ἐν σελ. 272 Α ῥήματα τοῦ Πλάτωνος, ἐν οἷς περὶ τούτων ὁ λόγος πρόκειται, ἥμισυ δυνάτον ἐστὶ νὰ ἐγράψονται πρὸς ἐπιτήμησιν τῶν τοῦ Ἰσοκράτους τῶν ἐν § 16 αἰρ' ἐκαστῶν. . . κατὰ τρόπον», ἄλλως τε καὶ οὐδ' ἐλαχίστως ἐν τῇ ἐπαρρῳσιν τούτων ἀλλήλους ἐμυστήτως οὐσης. Ἐγὼ οὖν οὐκ οἶδ' ὅθεν ὁ Σειβέκιος γινώσκων, ὅτι αὐτὰ καὶ μᾶλλον εἰσὶν αἱ ἰδέαι καὶ τὰ τοῖς τεχνικῶς διδιδασκόμεναι: τούτων δὲ οὐκ ὠμολογημένον πῶς ἐν τῇ ἰσχυρίσαστο, ὅτι ὁ Πλάτων, ἔ. ἐν σελ. 266 C—269 C δεικνύων συμπάσαν τὴν ἐκείνων σοφίαν οὐ τέρηνη οὐκ ἀλλὰ τὰ πρὸ τῆς τέρηνης μόνον, δὲν ἤδυντο νὰ γράψῃ τοῦτο, εἰ μὴ ὅλην τὴν τοῦ Ἰσοκράτους γινώσκων ἦδη ἐκείνην μετέπειτα διδάξῃ αὐτόν, οὐ ταῖς αἰετὶς αὐτοῦ, αἱ μόναι ὅτι εἰσὶ τῆς ἐπιστήμης ἐκείνης δόξαίς, ταῦτό

(1) Καὶ δεῖν τὸν μὲν μαθητὴν πρὸς τὴν ἐπιστήμην εἶναι γὰρ, τὰ μὲν εἶδη τὰ τῶν λόγων μαλίστην, πᾶσι δὲ τῶν χρησίμων αὐτῶν γυμνασθῆναι, τὸν δὲ διδασκάλον τὰ μὲν εἶδη τῶν ἀκριβοῦς οὐκ εἶναι ἐλεῖναι, ὥστε μὴ τὸν τὸν διδοῦν ἐν παραρρηθῶσιν, περὶ δὲ τῶν λοιπῶν τούτων αὐτὸν παραρρηθῶσιν παραρρῳσιν, ὥστε τοὺς ἐκτετυπωμένους καὶ μνημονεύειν διανοήσας εὐθὺς ἀντιπρότερον καὶ χαριεύτερον τῶν ἄλλων φαίνεσθαι λέγοντας.

(2) Ἡ Ἀττικὴ ῥητορεία II, σελ. 100. Πρὸς. Ζόξα Παρρησίους εἰς τὰς ἀναρρῳσας καὶ ὁμοιωμένας τοὺς ἐν τῇ XIII καὶ X τοῦ Ἰσοκράτους λόγῳ ἐν Οὐνδύδῳ (Βίβλη) MDCCCLXXX, ἐν σελ. 40—42.

τοῦτο συμβαίνει; Ἡ τάχα ἐν τοῖς χωρίοις τοῖς δε τοσαύτῃ ἐστὶν ἡ τῶν λόγων ὁμοιότης, τῷ τοῦ Πλάτωνος ἐν σελ. 268 Ε «Ἀνάγκη μὲν καὶ ταῦτ' ἐπιστάσθαι τὸν μέλλοντα ἀρμονικὸν ἵσταναι, οὐδὲν μὴ καὶ οὐκ ἐνδεῶς ἀρμονικῶς ἐπείγει τὸν τὴν σὴν ἔχοντα· τὰ γὰρ πρὸ ἀρμονίας ἀναγκαῖα μαθήματα ἐπιστάσαι, ἀλλ' οὐ τὰ ἀρμονικὰ» (Πρβλ. τὰ ἐν σελ. 269 «εἰ τις... τὰ πρὸ τῆς τέχνης ἀναγκαῖα μαθήματα ἔχοντες ἡποκριτὴν ὥθησαν εὐφραίνει») καὶ τῷ αὐτῷ Ἰσοκράτους τῷ ἐν § 16· «Τὸν μὲν ἰδεῶν... τίς δὲ τι περὶ αὐτῶν»; (1) Ἐγὼγε οὐδ' ἐνταῦθα οὐκ ἐμὴν ὥρῳ. Διότι, ὅτε δύο συγγραφεῖς περὶ ἐπιστήμης λέγουσιν, δὲν ἐννοῶ, ὅτινα τρόπον δύναται νὰ ποιῶσι τοῦτο μὴ χρωμένον ῥήματι τὴν ἐπιστήμην σημαίνουσιν. Πρὸς δ' εἶτι οὐδὲ τοῖς αὐτοῖς χροῦνται· παρὰ μὲν γὰρ Ἰσοκράτει ἀναγνωσκόμεν λαβεῖν τὴν ἐπιστήμην καὶ τοῖς εἰδῶσι, παρὰ δὲ Πλάτῳ ἐπιστάσθαι καὶ ἐπιστάσαι. Οὗτοι λοιπὸν πᾶν ἐξέλιπον ἔργος ὑποδηλοῦν, ὅτι Πλάτων μετὰ πρᾶξίντος διορθοῖ τὸν Ἰσοκράτην! Καὶ συμπάσης τῆς παρὰ Πλάτῳ ἐπιχειρήσεως τοῦ Λυσίου τοιαύτης οὐσας, ὥστε μὴ τοῦ Λυσίου μόνου νὰ ἔχῃται, ἀλλὰ μέλλον πάντων νὰ καθίσταται τῶν τοιούτων ῥητόρων τε καὶ συγγραφέων, ἔάν τις θελῇ ἐκ τῶν λόγων τῶνδε (τῶν ἐν σελ. 277 Δ), εἰτε Λυσίας ἢ τις ἄλλος, ἢ τῶν ἐν σελ. 278 C, Λυσία τε καὶ εἰ τις ἄλλος μετὰ Νεωσκειῶν νὰ συμπαρακρίνῃ, ὅτι ὁ ἀρίστος οὗτος ἄλλος τις ὠρισμένος ἀνὴρ ἐστὶ καὶ δὴ ὁ Ἰσοκράτης, οὗτος ἐμοὶ γε κριτὴ ἐπιδεικνύει τὸ ἑαυτοῦ δοκοῦν ἀντὶ τῆς ἐπιστήμης τῆς ἀπαιτούσης βεβαίας ἀποδείξεις. Οὐδ' ὥρῳ, ὅπως ὁ Πλάτων ἠδύνατο νὰ παραλίπῃ ἢ ἄλλοις ῥήμασι νὰ ἐκφράσῃ, ἅπερ ἐν σελ. 272 Α ἔγραψε, τὰδε· Αὐτὰ δὲ ἦδη πάντα ἔχοντι, προσλαβόντι κειροῦς τοῦ πότε λεκτίον καὶ ἐπισματόν τὴν εὐκαιρίαν τε καὶ ἀκαιρίαν διγινώσῃ, εἰ μήπω ὁ κατὰ τὸν σοριστὴν λόγος ἐκδηδόμενος ἦν. Ἀλλ' οὐδὲν γ' ἄλλο ἐκ τοῦ χωρίου τούτου ἢ τοῦδε τεκμηρίον ἐστίν, ὅτι, εἰ μὲν ὁ Πλάτων ἔγραψε ταῦτα τοῦ Ἰσοκράτους δημοσιεύσαντος ἦδη παραπλήσια ἐν § 16, τὰ αἰετὶ δὲ τῶν καιρῶν μὴ διαμαρτίνῃ, τούτων ἀναμνηρίστας οὐκ ἀμνημον ἦν· εἰ δ' ὁ Ἰσοκράτης τὰ ἑαυτοῦ μετ' ἐκείνου ἔγραψε, τοῦμπαλιν.

Οὐδὲν οὖν λοιπὸν παραμένει, ἀλλ' ἡ ὅπερ ὁ Ἰσσηνὸς μὲν ἀπεφάνητο, μακρὸν δὲ τι ὁ Ζύ-

γας ἐπηύξησε, τοῦδε: (1) ὅτι τὰ ῥήματα, οἷς, ὅτι τριῶν τινων δεῖται ὁ μέλλων ῥήτωρ νὰ γένῃται, φύσεως καὶ διδασκαλίας καὶ ἀσκήσεως, ὅτε Ἰσοκράτης διαθεβαῖται ἐν § 14: «Αἰ μὲν γὰρ δευράμεαι καὶ τῶν λόγων καὶ τῶν ἔργων», μάλιστα δ' ἐν § 17 κ. εἴ. «Καὶ δεῖν τὸν μὲν μαθητὴν... γυμνασθῆναι...» (2) καὶ τούτων μὲν ἀπάντων συμπέτοντων τελείως ἔξουσιν οἱ φιλοσοφούντες· καὶ ὁ δ' ἂν ἐλλειφθῇ τι τῶν εἰρημένων, ἀνάγκη ταύτῃ γένοιτο διακρίσθαι τοὺς πλησιάζοντας, καὶ ὁ Πλάτων ἐν σελ. 269 Δ. «Τὸ μὲν δύνασθαι, ὃ Φαίδρε, ὥστε ἀγωνιστὴν τέλει γενέσθαι, εἰκόσ, ἴσως δὲ καὶ ἀναγκαῖον ἔχειν ὥσπερ τὰλλα. Εἰ μὲν σοι ὑπάρχει φύσις ἥτορτικῶς εἶναι, ἔσει ῥήτωρ ἐλλόγιμος προσλαβὼν ἐπιστήμην τε καὶ μελέτην· οὗτο δ' ἂν ἐλλειπῇς τούτων, ταύτῃ ἀτέλῃ ἔσει», οὕτως ὁμοίαι εἰσιν, ὥστε ἐκάτερος ἀναμφιβόλως ὥσπερ τὴν τοῦ ἑτέρου ὁμολογίαν ἐπικαλεῖται· ὁπότερος δὲ τοῦτο ποιεῖ, ἐκ τούτων μὲν μόνων τῶν λόγων νὰ κινήσῃ τις δῆπου ἀδυνάτον ἐστίν, ἐάν δ' ἐνθυμῶμεν τὰ ἦδη εἰρημένα, οὐδ' ὅπως τοῖς νὰ ἀναμνησκόμεν δυνάμεθα, ὅτι ὁ Πλάτων τοιοῦτον πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἰσοκράτους ἐπαινεῖται, ἀλλ' οὐκ ὁ Ἰσοκράτης ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος. Διότι ὁ Ἰσοκράτης, καίπερ, οἷς κατὰ τῆς ἠθικῆς ἐπιστήμης καὶ περὶ τῆς μεγίστης δυνάμεως τῆς ἑαυτοῦ μελέτης, εἰ τῷ διορθώσῃ τὰ ἦδη εἰπεν, ὡς ἀληθῶς, ὥσπερ εἴρηται, καὶ τῷ Πλάτῳ μεμρῶμενος καὶ ἀναμνησκόμενος ἵστω ἀγνοῶν, ἐτι καὶ ταῦτα, ἅπερ περὶ τοῦ στενοῦ κύκλου καὶ τῆς σμικρῆς ἀξίας καὶ τοῦ εὐτελοῦς ἔργου τῆς ἐπιστήμης τῆς περὶ τὴν ῥητορικὴν ἐδίδαξεν, οὐδαμῶς τῷ Πλάτῳ ἠθέλον ἀρτίει, ὅμως τὰ μάλιστα σφραγίσαντα πάντα ἐκείνου, δὲ ὅν ἠδύνατο νὰ ἐκληφθῇ, ἐτι ἐπιτίνδεις καὶ φανεροὶ ῥήμασι καθίσταται αὐτοῦ, οὐδὲ πῶ βούλεται τὴν ὑπάρχουσαν φιλίαν νὰ λύσῃ. Τούτων οὖν οὕτως ἔχοντων πᾶν βεβαίως ὅλον γίνεταί, καὶ ὅτι τοῦ ἐπαινοῦ εὐ μεμνημένος, ὃν ἐκείνος ἐναγχος ἐν Φαίδρῳ ἐπὶ ἤρσεν αὐτόν, ἀμνημονέστερον τοῦ καιροῦ ἐπιλαβάνεται οὕτως αὐτῷ νὰ ἐπαινήσῃ τὸν Πλάτωνα, ὥστε, ὅπερ ἐκείνῳ

(1) Οὕτως ἐν τῇ εἰσηγητικῇ γερμῇ τῷ ἐν σελ. 22, ἔρα δὲ καὶ σελ. 17, ἀπεκάλυψε τὴν ὁμοιότητα ἐν τοῖς ἀλλοῖς ἐκ τῶν τῶν τοῦ Ἰσοκράτους λόγων τῶν ἐν § 14. «καὶ μὲν γὰρ... ἔργων» καὶ τῶν τοῦ Πλάτωνος τῶν ἐν σελ. 369 Δ. «τὸ μὲν δύνασθαι... τὰλλα». *Ὁρα μὲν δ' ἐν φιλολ. Ἀγγέλ. ἐν 40 ἀνωτέρω σελ. 296 ἐμνημονέσας καὶ αὐτῶν ἐν § 19 μεμνημένους.

(2) *Ὁρα σημειῶσιν 1, ἐν σελ. 586, στήλῃ β'.

(1) *Ὁρα σημειῶσιν 2, ἐν σελ. 586, στήλῃ α'.

συνομολογεί, ὁμοίους καὶ ἐν τῷ Φαίδρῳ ἐκείνος ῥήματα ἐκκράσθη. Τούτωντιν δέ, εἰ ὁ Πλάτων τὸν Φαίδρον μετὰ τὴν μελέτην αὐτὴν τοῦ Ἰσοκράτους ἔγραψε, πῶς ἡδυνήθη μὴ μόνον ταῦτό νὰ πράξῃ, ἀλλὰ καί, ὅπως εἶπον ἦδη, τὸν μὲν Ἰσοκράτην ἐν τῷ ἐπιλόγῳ τοῦ διαλόγου τοιοῦτῳ νὰ ἐπαίνῃ τὴν τρόπον, ἐκεῖνα δὲ ἅπαν ἀπέβλεπον τὰ μὲν πλείστα εἰς ἀναίρεσιν, ὀλίγα δὲ εἰς ἐπανόρθωσιν καὶ διόρθωσιν τῶν δοξῶν τοῦ σοφιστοῦ, οὕτω νὰ ἐκκράσῃ, ὥστε ὑμῶν αὐτῶν, ὡς περ ἀπέδειξε, σαφές καὶ εὐκρινές ῥημασί, ταῦτας νὰ ψέξῃ καὶ τῷ δακτύλῳ, ὡς εἰπὴν, δείξῃ, οὗτ' ἐγὼ ἀληθῶς δύναμαι νὰ ἴδω ἥτω, οὗτε ὁ Σειδικίος αὐτὸς ἡδυνήθη διδοῖν τούτῳ προῆλθον, ὅτι πειράται μᾶλλον νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ἄλλος ἔχει τὸ πρᾶγμα. Ἀλλὰ καὶ ἐν παντὶ ἅ εἶπεν, ὁμολογῶσι, ἀλλὰ τὰς δὲ δὴν δύναμαι νὰ συνομολογήσω αὐτῷ. « Ἐναρκτήριος τῆς Ἀκαδημίας ὁ Φαίδρος δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ᾖ. Δᾶτι, ἵνα δὴ ὁ διάλογος αὐτοῦ περὶ οὐδὲν ἄλλ' ἢ περὶ τοῦ ὁθέντος τοῦ διδάσκοντος καὶ λέγοντος καὶ γράφοντος διεκρίβη, καὶ τὴν ζωσαν φωνὴν (τὸ λέγειν) ἐν τούτῳ οὕτω σφρόδρα τῶν γεγραμμένων προαιρεῖται, ὅτι τοῖς πιθανῇ ἐστὶν ἡ εὐκασία αὐτῇ, ἣν ὁ τε Σειδικίος καὶ ἐπὶ χρόνῳ τινὶ (1) καὶ αὐτὸς ἐγὼ ἀποδείξαζον, ὥστε, εἰ καὶ τὰλλα τῷ σοφιστῇ ἀνδρὶ ὁμολογῶν, ἥμισυ νὰ ἴκωμαι ἢ ἀκολουθῶ τῇ δόξῃ τῶν ἐν εἰσι 388 ἢ 387 τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀκαδημαικοῦ θιάσου τιθεμένων· νῦν δὲ δι' αὐτοῦ τοῦτο, ὥστε Διογένης τῷ Λαερτίῳ ἀκολουθῶν εἶπον ἀλλήλοισι (2), ὅτι ἡ μὲν ἀρχὴ τε τῆς σχολῆς ταύτης καὶ ὁ Φαίδρος, ὁ ἐναρκτήριος αὐτῆς λόγος, ἐν εἰσι 394-392 ἐγένετο, ὁ δὲ τοῦ Ἰσοκράτους ἐκείνος ἐν εἰσι 392-390, οὕτω σφρόδρα τῆς γνώμης ταύτης ἀντέχομαι.

Ἴνα δὲ ἡ γνώμη αὕτη κατὰ πάντα δυνατόν ᾖ νὰ ἐμπεδωθῇ, μικρὸν τι διορθωτέα ἐστὶν ἡ τοῦ Σειδικίου ἐκπερημένη πραγματεία, ἡ περὶ τῶ: ὅπως ὁ Φαίδρος τῷ πρὸ αὐτοῦ γεγραμμένῳ Γοργίᾳ συνάπτεται. Διότι πᾶν ἀληθές ἐστίν, ὅτι ὁ τὸν Γοργίαν μόνον ἀναγκῶς δὲν δύναται νὰ μὴ πιστεύῃ, ὅτι κατὰ Πλάτωνα ἡ ῥητορικὴ οὐδὲν μυστήριον ἀληθοῦς τέχνης, ἀλλ' ἀπασα ὁτιδήποτε ἐστὶ τριβή, ἐν δὲ τῷ Φαίδρῳ (ἐν σελ. 260 κ. ἐξ.), τούτωντιν, πρὸς τῇ συνήθει ταύτῃ καὶ ψευδεὶ καὶ τινὰ ἀληθῆ ὁ

Πλάτων ὁμολογεῖ καὶ τίθεται, ἡ γὰρ οὗ τοιοῦτος προσήκει φύσις: καὶ διὰ τοῦτο ἥμισυ περὶ νὰ ἀμυβάζωμεν, εἰ ὁ Φαίδρος μετὰ τὸν Γοργίαν ἐγένετο. Οὐδ' ἤττον ἀληθές ἐστίν, ὅτι ἐν Φαίδρῳ (ἐν σελ. 261 Α) τὰ τοῦ Γοργίου ἐν σελ. 453 Α καὶ 452 Ε οὕτω μνημονεύονται, ὥστε καθόλου δυνατόν ἐστὶ τοῦτο νὰ γίνῃται ἐν διαλογικῷ εἶδει. Ἀλλ' ἀνάγκη ἦν ῥητὸς ὁ σοφιστὴς ἀνὴρ νὰ ἐπαγγέλλῃ μὴ μόνον ἐν ἀρχῇ τῆς μῆδης καὶ συνεχοῦς ἀποδείξεις τῆς ἐν σελ. 261 Α—269 Ε, ὅτι ταῦτα τὰ θερίματα γενναῖα» (ἐν σελ. 261 Α) τὰ ἐκ τοῦ Γοργίου (σελ. 452 Ε κ. ἐξ.) εὐλημμένα μικρὸν ἐξηλασμένα διὰ βραχείων ἐπαναλαμβάνονται καὶ προσθήκαις τισὶν αὐξάνονται, ἀλλὰ καὶ τελευτώσης τῆς ἀποδείξεως ἐν σελ. 266 C—269 C, ὁ δὲ εἰρηκα, πᾶν καινὸν τρόπον ταῦτό ἐκείνο νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι οὐχὶ τέχνη ἐστίν, ἀ εἰδοξάν οἱ τεχνουργοί, ἀλλὰ τὰ πρὸ τῆς τέχνης μόνον. Οὐδὲ πᾶν ἀκριβῶς εἰρηκα, ὅτι ὁ ῥητωρ, ὁ τὴν τέχνην ἀσπῶν, ἦν ὁ Πλάτων εὐθὺς ἐκ τῶν λόγων τῶν ἐν σελ. 269 Δ πῶνδ, ὅπου δὲ αὐτοῦ τέχνην μέγρι τῶν ἐν σελ. 272 Β ὑπεγράψεν, οὕτως ἐν τούτῳ φιλοσοφός ἐστίν, ἀλλ' ἀληθῶς φιλοσοφός ῥητορικῆς ἐστὶν τὰ τοῦ διδασκάλου μόνον τῆς φιλοσοφίας μαθήματα, περὶ ὧν εἶτα δὴ ἐν σελ. 276 Α κ. ἐξ. ὁ λόγος ἐστὶν (1).

Ἀλλὰ μᾶλλον ἦδε ἐστὶν ἡ τοῦ Πλάτωνος ἐν σελ. 259 C—269 C ἀπόδειξις. Καὶ εἰ τις ἀνὴρ νὰ ὁμολογήσῃ τῇ τῶν πολλῶν δόξῃ, ὅτι δὲν ἔστιν τοῦτο νὰ σκοπῇ ὁ ῥητωρ, ὅπως τὰ ἀληθῆ διδάξῃ, ἀλλὰ τοῦτο μόνον, ὅπως παρέξεται ὅψιν τινὰ ἀληθείας εἰς ὅρθην εἴτε ψευδῇ, ὅμως ἵνα τοὺς μὲν ἄλλους ἀσφαλῶς καὶ ἐντέχνως νὰ ἐξαπατᾷ αὐτοὺς δὲ νὰ φυλάσσεται δύνηται, μὴ πρὸ τῶν ἐναντιῶν ἐξαπατᾷται, ἀνάγκη αὐτοῦ νὰ ἐκώσκη τὴν ἀληθῆ τοῦ πράγματος, περὶ ἧς μὲν νὰ λέγῃ, πρῶτον, τὰς τῶν πραγμάτων ἐννοιὰς (ἡ ἰδέα) λέγω, μὴ μόνον κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ἀλλὰ καὶ τὸ σῆμα καὶ τὴν μέθοδον, δηλὰ διὰ κατὰ τὸν

(1) Περί τοῦ χρόνου, ἐν ᾗ συνεγράφη ὁ Πλάτωνος Φαίδρος, ἐν Φιδ. κρον. CXXI. 1880. σελ. 718 κ. ἐξ. CXXIII. 1881. σελ. 650 κ. ἐξ. 604.

(2) Περί τῶν βίων Πισίου κλπ. ἐν σελ. XIV—XIX.

(1) Φιδ. κρον. ἀντίφωρ ἐν σελ. 176. « ἐν μὲν τῷ Γοργίᾳ δὲ μόνον κατὰ Πλάτωνα γένεσι τῶν ῥητόρων (ἡ) ὁ κακὸς ῥήτωρ καὶ ὁ τοῖς ἐαυτοῦ λόγους βελτίους τοὺς ἀνθρώπους ποιεῖν σκοποῦν φιλόσοφος (ἐν σελ. 504 C κ. ἐξ.) ἐν δὲ τῷ Φαίδρῳ τριχῇ διακρίνεται τῆς ῥητορικῆς ἀσχετον, τὴν τῆς κοινῆς καὶ συμβῆναις ῥητορικῆς ἐν σελ. 259 Ε κ. ἐξ. καὶ τὴν τῆς μελέτης (ἡ) διὰ ψυχολογικῆς θεωρίας ἐξηγενομένης ῥητορικῆς (οἷον ὁ Πλάτων ἡρεῖται), ἥτις ἀπὸ τοιαύτης οὕτως ἐστὶ φιλοσοφία ἐν σελ. 269 Α—272 Β, καὶ τέλος αὐτὴν τὴν διδασκόμενα φιλοσοφία ἐν σελ. 276 Α κ. ἐξ.

τρόπον τοῦ τὰς καθ' ἑκάστας ἑννοίας μὲν ἰδέα περιλαμβάνειν καὶ εἰς γένη διαιρεῖν, ἐξ οὗ καὶ ἡ τέχνη τοῦ εἰς διατιθέναι ἤρτηται. Οὐκ ἐγκρατὴς λοιπὸν ἐστὶ τῆς ῥητορικῆς τέχνης ὅτι μὴ τὴν διλεκτικὴν ἐπιστάμενος κατὰ τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν πρὸ σχήμα. Τῶν διδασκάλων λοιπὸν τῆς ῥητορικῆς ἐστὶν ἥτοι τὴν διλεκτικὴν ἢ διδάσκουσιν, ἢ ἀπαύτως τοὺς συνόντας κεκτημένην ἥδη πρὸ τῶν φιλοσόφων μάθῃσιν αὐτῆς. Ἐκείνου μὲν οὐκ ἐνδὲν πράττουσιν ὁμολογοῦσι, τοῦτο δὲ καὶ εἰ ἀληθῶς ἴσασιν, ὅμως αὐτοὶ ἐπιδεικνύουσι τὴν ῥητορικὴν, ἣν ἐπαγγέλλονται, οὐκ ἀληθῶς τέχνην ἔχουσι. Διότι, ὅτι ἅπερ ἐν ταῖς τέχναις καλοῦνται, διδάσκουσιν οὐ τέχνην ἐστὶν, ἀλλὰ οἷς ἡ τέχνη ἔχεται (τὰ πρὸ τῆς τέχνης), ἐκ παραδειγμάτων ἄλλων τεχνῶν βέβαιον ἐστὶ δεῖξαι. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἡ ῥητορικὴ αὐτὴ, ἥπερ ἀληθὴς ἐστὶ τέχνη, μὴ ὑπάρχει, ἐὰν μὴ ἡ διλεκτικὴ ἢ ὅπερ ταῦτόν ἡ φιλοσοφία προσῇ («ὡς μὴ ἱκανὸς φιλοσοφῆσαι» ἐν σελ. 261 Α), ὅμως διλεκτικὴ καὶ ῥητορικὴ τοῦ ταυτοῦ ἐστὶ (πρὸλ. ἐν σελ. 266 Ε. Δ. τάδε «Τοῦτο μὲν τὸ εἶδος ὁρθῶς ἔμοιρε δοκεῖ καλεῖν διλεκτικὴν καλῶν» τὸ δὲ ῥητορικὸν δοκεῖ μοι διακρινεῖν ἐν ἡμῶν. Σω. πῶς φῆς; καλὸν πού τι ἂν εἴη, ὅ τοῦτων ἀπολειφθὲν ὅμως τέχνη λαμβάνεται»).

Μὴ τοίνυν θαυμάσῃ τις, εἰ τοῖς ἀμείως ἐπομένους ῥήμασιν, ἃ προειρημένευσα, οἷς ὀρίζεται, ὅπως δὴ τις ἀληθὴς δύναται γενέσθαι ῥήτωρ (αἰ μὲν μοι ὑπάρχει φύσει ῥητορικῶν εἶναι, εἴαι ῥήτωρ ἐλλογιμὸς προσλαβὼν ἐπιστήμην τε καὶ μελέτην¹ ὅπου δ' ἂν ἑλλείπῃς τούτων, ταύτῃ ἀτελεῖς εἶαι» ἐν σελ. 269 Δ), ἐπάγονται τάδε: «Ὅσον δὲ αὐτὸν τέχνη, οὐχ ἡ Δυσίας (Τισίας διορθοῖ Σχαιφῆρος ὁρθῶς ἔμοιρε) τε καὶ Θρασύμαχος πιστεύεται, δοκαὶ μοι φαίνεσθαι ἡ μέθοδος». Διότι δὲν πρέπει νὰ ἐπιλαμβάνηται τις τούτου, ὅτι κατὰ Πλάτωνα ἡ ἐπιστήμη ἐν μὲν τῇ διλεκτικῇ, τῇ περὶ τῶν ἰδεῶν διδασκαλίᾳ, τοῦτ' ἐστὶν, ἵνα τοῖς καθ' ἡμᾶς τεχνικῶς χρῆσθαι ὄροις, τῇ λογικῇ καὶ μεταφυσικῇ οὕτως ἐγχεῖται, ὥστε ταῦτόν ἐστι φιλόσοφος καὶ διλεκτικός. Ἰνα δὲ ὁ διλεκτικός καὶ ῥητορικός γέννηται, ἀνάγκη ἐν τῇ καθαρᾷ ταύτης ἐπιστήμῃς νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν διλεκτικὴν τὴν περὶ μέρος τι τῆς περὶ τὴν ψυχὴν φυσικῆς σπουδάζουσας, εἰς τὴν ἐπιστήμην τοῦ διαιρεῖν, ἢ χρώνται εἰς τὸ διακρίνειν τὰ γένη τῶν ψυχῶν καὶ τῶν λόγων καὶ προσαρμόζειν ταῦτα ἐκείνοις: διότι ἡ τῆς εὐρύσεως τε καὶ ῥητορικῆς διατάξεως τέχνη οὐ μόνον εἰς

τὰ πράγματα ἀνήρτηται, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἀκούοντας (ἐν σελ. 269 Δ — 271 Δ). Καὶ οὐδὲ τὰ τῆς θεωρίας (ἐξίστω μοι τῷ ὀνόματι χρῆσασθαι) ταύτης τῆς ἐρηρημένης καθολικῆς διδασκαλίας ἐπαρκέουσιν, ἀλλ' ἐντέχνως ῥυθμισθεὶς ἐστὶ ταῦτα πρὸς τὰ καθ' ἑκάστα, ἵνα ἐκ τῶν ὁρῶν ἐκείνων γνωσῶν τῶν ἐκ τῆς ἐπιστήμης ἐκπορευομένων ἐτι μᾶλλον κατέλθῃ τις εἰς τὰς πράξεις καὶ κρίσεις τῆς τε ἔσω καὶ τῆς ἑξῶ αἰσθήσεως («δεῖ δὴ ταῦτα ἱκανῶς τοῖσιν αὐτοῖς, μετὰ ταῦτα θέμενον αὐτὰ ἐν ταῖς πράξεσιν ὄντα τε καὶ πραττόμενα, ὥς τῶς τῇ αἰσθήσει δύνασθαι ἐπακολουθεῖν... παραγινόμενον τε δυνατός ἢ διασφατόμενος ἐκὼν ἐνδεκνύσθαι, ὅτι οὕτως ἐστὶ καὶ αὐτὴ ἡ φύσις, περὶ ἧς τότε ἦσαν οἱ λόγοι, νῦν ἔργῳ παρούσα οἱ... πεῖθω» ἐν σελ. 271 Δ — 272 Α), καὶ οὕτω δὴ καὶ τὸ τὴν εὐκαίριαν διαγινώσκειν παραγίνεται καὶ πᾶν² ὅσα πρὸ τῆς τέχνης εἰσὶν (ἐν σελ. 272 Α. Β). Ἐκ τῆς ἐπιστήμης λοιπὸν εἰς τὴν τέχνην, ἐκ δὲ ταύτης εἰς τὴν ἀσκήσιν δύνει ἡ μεταβάσις νὰ γίγηται: διότι ἐκείνῳ τὸ δαιμονεῖσθαι δύνασθαι καὶ τὸ εὐκαίριον³ τε καὶ ἀκαίριον διαγινώσκειν (ἐν σελ. 272 Α), ὥσπερ ἡμεῖς, οὕτως ἀναγκαστικῶς καὶ ἐμπαύσας νομίζει, ὅτι ἀδύνατον ἐστὶν ἄνευ ἐμπειρίας καὶ ἀσκήσεως νὰ προσεκτεθῇ. Ὅν οὕτως ἔχοντων, ἵνα εἰς σελ. 269 Δ ἐπαυθῶμεν, οὕτως ἀπὸ ὁρίων ἐνταῦθα ὁ φιλόσοφος λέγει, διότι ἡ τέχνη ἀντίθετος οὖσα τῇ φύσει τρόπον τινὰ τὴν ἐπιτήμην, καθίσταν ἐν τῇ ῥητορικῇ τέχνῃ ἐνεστί καὶ τὴν νύκτιν περιλαμβάνει, τρόπον τινὰ ὥσπερ τέταρτόν τι προστιθεμένη τοῖς τρισὶν ἐκείνοις, τῇ φύσει, ἐπιστήμῃ καὶ μελέτῃ (1).

(1) Κατὰ ταῦτα μεταβληθέντα τ' ἐστὶ καὶ διορθωθεὶς ὅτι τῷ Ζήνῳ ἀντίθετον ἐν τῇ Φιλολ. ἐργῳ. ἐνθ' ἀντιστρέφει σελ. 204 ὅδε: «Ὁ κυριώτατος λόγος, ἐν ᾧ Ζήνους φέρει εἰς ἀπόδειξιν, ὅτι ὁ κατὰ τὸν σοφιστὴν τοῦ Ἰσοκράτους λόγος προσεβέβηκε ἐπὶ τοῦ Φαιδρου, ὅς ἐστιν» ἐπὶ ὁ Πλάτων διακρίνει ἐν σελ. 269 Δ τὰ προσβέβηκα τῷ τελείῳ γενέσθαι μιλῶντι ῥήτορι, φύσιν, μελέτην καὶ ἐπιστήμην, καὶ τὰ προσήκοντα τῇ ῥητορικῇ οἷς τέχνην παραλήθειαν ταύτην σαρκεῖται (2) παρ' Ἰσοκράτη ἐν § 14—18 ῥηθέντες νὰ δῶμεν, ἐὰν ἦ ἡ Φαῖρος εἴη παρὰ τὴν αὐτὴν τοιαύτην. Ἀλλ' ὅπερ κατὰ Πλάτωνα τὴν ῥητορικὴν τέχνην ποιεῖ, τοῦτο τῶν τριῶν τις ἐκείνων ὅρων μᾶλλον δὲ αἰτίαν ἐστὶ, ὅπλα δὲ ἡ ἐπιστήμη τοῦτο μὲν ἡ διλεκτικὴ, (τοῦτ' ἐστὶν ἡ γνώσις τῶν περὶ τί ἐν σελ. 269 C—269 E καὶ ἡ λογικὴ διάταξις ἐν σελ. 263 E—266 C), τοῦτο δ' ἡ φυσιολογικὴ διάγνωσις (ἐν σελ. 269 E—272 B), αἵμαρ ὡς ἀπλὴ καὶ ἀναγκαιότητι καὶ πάρεργος καὶ προτέρα γνώσις

μετὰ τὸν κατὰ τὸν σοφιστῶν λόγον ἐγένετο ὁ διάλογος οὗτος, ὥπερ, εἰ γ' ὀρθῶς οἶμαι, ἠκολούθησαν ἐγγράφατα ὁ Κράτυλος τε καὶ ὁ Θεαιπτος ἡδὴ πρότερον ἢ τὸ πρῶτον εἰς Σικελίαν ὁ Πλάτων ἀπεδήμησεν· τοῦτ' ἐστίν, εἰ μὴ νομίζομεν, ὅτι ταχέως πάντοι οἱ τρεῖς οὗτοι διάλογοι ἐγράφησαν, φαίνεται, ὅτι ἐγράφησαν σχεδὸν ἅπαντες τοῦ 391 ἔτους μέχρι τοῦ 389 ἢ 388. Διότι ἢ νομίζω, ὅτι τὸ μὲν τοῦ Ἰσοκρά-

τους συγγραμμάτων ἐκείνου ἐν ἔτει ἦδη τοῦ 392, ὁ δὲ Πλάτωνος Φαίδρος ἐν ἔτει τοῦ 394 ἐξεδόθη. Ὁ δὲ ἀκριβοτέρος πῶς ὁρίσμενος τοῦ γενεθλίου τοῦ Θεαιπτος χρόνου εὐ οὐδ' ὅτι μακροτέρων δεῖται λόγων.

Ἐν Γροισιουαδῇ

ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ ΣΟΥΣΕΜΙΑΟΣ.

ΨΕΛΛΟΣ ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ

BIBLIOGRAPHIE DES ÉCRITS INÉDITS DE MICHEL PSELLUS

SUIVIE DU TEXTE

DE TROIS MORCEAUX INÉDITS DE PSELLUS SUR LES PSAUMES

PAR

Ch. EMILE RUELLE, membre honoraire.

Tout a été dit sur le polygraphe-byzantin Psellus, depuis Léone Allaci, auteur d'une longue dissertation de *Pselis* jusqu'à mon confrère et ami C. Sathas, qui a publié à lui seul plus de textes pselliques que tous les autres éditeurs réunis, et a composé sur cet écrivain universel trois études biographiques et littéraires propres à faire voir ce théologien, philosophe, ce savant bel-esprit sous son véritable jour. (1).

Pour ma part, à l'exemple de Boissonade (1) et de Sathas, mais dans une proportion minime, j'ai diminué le ψελλικόν ἀνέκδοτον par la publication de trois textes d'argument musical (2) et des 42 chapitres encore inédits de la Διδασκαλία παντοδραμική, qui en comprend en tout 199. (3).

Un examen minutieux du ms. de Paris 1182 me donna en 1872 la première pensée d'un travail où devait entrer la

(1) Bibliotheca græca mediæ ævi, t. IV, 1874, πρόλογος et t. V, 1876, πρόλογος. — Sur les commentaires byzantins relatifs aux Comédies de Ménandre, aux poèmes d'Homère, etc. Notice et texte inédit. (Annuaire de l'Association pour l'encouragement des études grecques en France Année 1875, p. 187.

(1) ΨΕΛΛΟΣ. Michael Psellus de operatione daemonum, etc. Accedunt inedita opuscula Pselli. Norimbergæ, 1838, in-8°

(2) Etudes sur l'ancienne musique grecque. Archives des missions scientif. et lit. 3e série, t. II., 1875.

(3) Annuaire de l'Association, etc. ann. 1879.

notice descriptive de tout ce qui porte le nom de Psellus (1). Je détache aujourd'hui de cet appareil, qui s'est accru depuis lors en toute occasion, la partie relative aux textes restés inédits.

Voici quelles ont été mes principales sources d'information.

Léo ALLATIUS, De Psellis et eorum scriptis diatriba. Romae, 1634, in 4°. Ouvrage reproduit avec notes par Fabricius, Bibliotheca graeca, 1re édition, t. V, et remanié dans l'édition de Fabricius donnée par Harles avec quelques suppressions et des additions considérables, t. X, p. 41. (Voir aussi Fabr. Harl. t. 935, XI, 49; XIII, 338 et passim).

G. CAVE, Scriptorum ecclesiasticorum historia litteraria. Oxford, t. II, 1743, p. 136.

Casim. OUDIN, Commentarius de scriptoribus ecclesiasticis, t. IV, 1722, p. 646.

S. F. W. HOFFMANN, Bibliographisches Lexicon der gesammten Literatur der Griechen. 2. ed. Leipzig, t. III, 1845. (art. Psellus.)

C. N. SATHAS, Ἑλληνικὸς κώδιξ τῶν Περὶ τῶν βιβλιοθηκῶν 1182, μεγάλου σχήματος (Bibliotheca gr. m. avi, t. V, p. 5).

E. PREUSS (8e édition d'Engelmann); Bibliotheca scriptorum classicorum. Scriptores graeci, Leipzig, 1880.

Catalogues des mss. grecs de Paris, Venise, Madrid, l'Escurial, Florence, Vienne, Oxford, etc.

Puisse mon travail, bien qu'il soit encore incomplet et malgré les autres imperfections dont il est entaché (2), pro-

(1) M. Henri Omont a publié récemment la notice complète des matières contenues dans cet important manuscrit. (*Inventaire des manuscrits grecs de la bibliothèque nationale* t. 1er).

(2) Tout en tenant compte des moyens de contrôle dont la critique dispose aujourd'hui, et qui manquaient à Léon Allatius, nous pouvons et devons encore nous appliquer l'observation du savant bibliothécaire de la Vaticane: . . . Laudaboque auctores. . . De quibus exactum tibi iudicium, certamque narrationem non promitto cum ea (scripta inedita) praemanibus non fuerint, etc. (De Psellis, § 53).

voquer de nouvelles recherches sur le terrain que j'ai tâché de débayer et faire naître chez quelques uns de nos lecteurs le désir d'ajouter, soit par un effort personnel ou par une munificence, dont les Hellènes d'Athènes et de Constantinople ont déjà donné tant d'exemples, quelques pages — ou même quelque volume — aux textes publiés d'un auteur qui a rempli tout le siècle où il a vécu et dont il s'est fait l'historiographe, d'un enseignement et d'une œuvre littéraire vraiment encyclopédiques.

TABLE DES SECTIONS

- I Théologie.
- II Philosophie.
- III Droit.
- IV Sciences en général.
- V Arithmétique.
- VI Géométrie.
- VII Musique et métrique.
- VIII Astronomie et astrologie.
- IX Sciences physiques et naturelles.
- X Médecine.
- XI Histoire. Discours, Récits, etc.
- XII Grammaire et rhétorique.
- XIII Poésies diverses.
- XIV Correspondance.

SECTION I. — THÉOLOGIE.

1. Εἰς τὸ, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. (Jean, I, 1) ms. de Paris 1182 (XIII siècle) f. 1 r. (1) — Cp. Sathas, Biblioth. graeca medii avi, V, 5e.
2. Εἰς τὸ εὐαγγελικὸν, ἡσυχία Πνεῦμα ὁ Θεός, καὶ τοὺς προσκυνούτας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν, même ms. f. 1 v. — Cp. Sathas, V, 5e. (2)
3. Εἰς τὸ, Πῶς ἤλθον βαλεῖν ἐπὶ τῆς γῆς, m. ms. f. 2 v. — Cp. Sathas, V, 5e.

(1) Pour les articles contenus dans ce ms. on a suivi, dans chaque section, l'ordre de sa pagination excepté le cas où le groupement de plusieurs d'entre eux était indiqué par la nature du sujet. — Sathas donne toujours les premiers mots du texte.

(2) Le nom de Sathas sans indication de son ouvrage est un renvoi à sa Bibliotheca graeca medii avi.

4. Ἐκ τοῦ εἰς τὴν Πεντηκοστὴν Θεολογικοῦ λόγου, (1) Οἷδε μὲν πρέειν καὶ πέντε ἄρτους. Grég. de Naz. Homélie 44, (41 dans l'édition de Clémentet).
m. ms. f. 3 v.— Cp. Sathas, V, 5'.
5. Ἐκ τοῦ τῆς Πεντηκοστῆς λόγου εἰς τὸ, Ἔστι διὰ τὰς χάρισματων.
m. ms. f. 306 r.— Cp. Sathas, V, πβ'.
6. Εἰς αὐτὸ, Ὁ Πατὴρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ ἔτι ἐργάζεται.
m. ms. f. 4 r.— Cp. Sathas, V, 5'.
7. Εἰς τὸ εὐχὰς ἀκούον ἡγὼν τὸ, Ἀπάρτι ἐγὼ οὐ μὴ πῶ αὖτις τοῦ γένους ἡμῶν τῆς ἀμπέλου. (Marc. XIV, 25). — Voir le n° 75.
m. ms. f. 4 v.— Cp. Sathas, m. p.
8. Εἰς τὸ, Ἀπάρτι ἔθετο τὸ ὄργανον ἀνεκγόντα καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀνακρίνοντας καὶ καταβαλίνοντας.

(1) Θεολογικὸς λόγος, Θεολογικὸν ἡγὼν (voir plus loin). Ces deux expressions prennent dans la langue de Psellus une signification qui n'est pas d'être relevée. Elles sont l'équivalent de λόγος οὐ ἡγὼν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Aucun des commentaires de notre auteur sur les Homélies de Grégoire de Nazianze n'a encore été publié en grec. On lit dans Fabricius éd. Harles, Bibl. gr. t. VIII, p. 431: Pselli in loca quedam Orationis 41 et 42 (Homelies 1 et 2 sur la fête de Pâques) leguntur latine in edd. Paris. a. 1609 et 1630 atque Lipsiensis (a. 1690) t. II, Commentarii Nicetæ inserta. At Jo. Leunclavius in ed. Basil. 1571 edidit, idem latine tantum Pselli philosophi Christiani in difficiles locos sex orationum Nazianzenis, nimirum 20. (43 de l'éd. Clémentet 1778: sur la mort de St-Basile; texte commençant par Ἐγὼ λέγω); — 39. (Εἰς τὰ ἅγια φῶτα, baptême de J. C., texte commençant par Πᾶν Ἰησοῦς ὁ ἐμὸς); — 42. (45 de Clémentet: 2e homélie sur la fête de Pâques, texte comm. par Ἐπὶ τῆς φωλακῆς μου στίχομαι); — 44. (41 de Clémentet: sur la fête de la Pentecôte, texte comm. par Περὶ τῆς ἐσθρῆς βραχέως φηλοσώμεν, publié par Aldé en 1516 et avec trad. latine et scholies par Mathieu Dresser, Lipsie, 1582; (Psellus en commente deux passages ici); — et in unum alternatim locum Apologetici (1er texte de l'éd. de 1609 et second de l'éd. Clémentet, comm. par Ἰστορίαι καὶ τὴν ἡγῶν ἐμολογῶ). — Voir ci-après les articles de notre bibliographie inscrits sous les nos 106, 114, 33 et 34, 31, 419.

Sur Psellus scholiaste ou exégète de Grégoire de Nazianze, voir Cas. Oudin, comment. in scr. eccles. t. I. ch. VI, p. 647. G. Stolle, Nachricht von den Leben, in der Kirchenvater, etc. chap. XX, Cp. Fabr.-Harl. B. gr. VIII, 399.

(Ἑλλ. Φιλόλ. Σόλλογος, Εἰκοσιπενταετηρίδ.)

- m. ms. f. 5 v.— Cp. Sathas, m. p.
9. Εἰς τὸ, Προέκρινεν ὡς περ ἡλικία, οὕτω δὲ καὶ σοφία καὶ χάριτι. (Luc, II, 52).
m. ms. f. 6 r.— Cp. Sathas, m. p.
10. Ἐκ τῆς πρὸς Φίλιππους, εἰς τὸ, Ἐν ἐμοὶ—ματι ἀνθρώπου γενόμενος.
m. ms. f. 7 v.— Cp. Sathas V, 5a'.
11. Πρὸς τοὺς λέγοντας ὅτι ἀνακλήσονται τὸ, Μὴ μου ἄπται, πρὸς τὸ, Οὕτω ἀναβλήματα πρὸς τὸν πατέρα μου.
m. ms. f. 8 r.— Cp. Sathas, m. p.
12. Εἰς τὸ, Ὅστις ἀρεῖ λόγον κατὰ τοῦ νόου τοῦ ἀνθρώπου ἀρεθίζεται αὐτῷ, τῷ δὲ εἰς τὸ ἄγιον πνεῦμα βλασημηθῇται οὐκ ἀρεθίζεται.
m. ms. f. 8 v.— Cp. Sathas, m. p.
13. Εἰς τὸ, Ἀπειρον οὖν τὸ θεῖον καὶ δυσθεώρητον.
m. ms. f. 9 r.— Cp. Sathas, m. p.
14. Εἰς τὸ, Κἂν τις οἴηται τῷ ἀπλήρῳ εἶναι φύσεως ἢ τελείως ἄληγον.
m. ms. f. 9 v.— Cp. Sathas, m. p.
15. Εἰς τὸ, Το γὰρ ἦν καὶ ἔσται τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου τμήματα καὶ τῆς βευστῆς φύσεως.
m. ms. f. 10 r.— Cp. Sathas, m. p.
16. Εἰς τὸ, Αἰὼν γὰρ οὔτε χρόνος, οὔτε χρόνου τι μέρος.
m. ms. f. 10 v.— Cp. Sathas, m. p.
17. Εἰς τὸ, Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἤρκει τῇ ἀγαθότητι τὸ κινεῖσθαι.
m. ms. f. 11 v.— Cp. Sathas, V, 5β'.
18. Εἰς τὸ, Νῦν μὲν οὖν ἦδη καὶ αἰσθησις.
m. ms. f. 12 v.— Cp. Sathas, m. p.
19. Εἰς τὸ, Το μὲν γὰρ μένη καὶ δοξάζει τὸν εὐεργέτην.
m. ms. f. 12 v.— Cp. Sathas, m. p.
20. Εἰς τὸ, Ζῶον ἐνταῦθα ὁμοιωμένον καὶ ἀληγοῦ μεμνησμένον.
m. ms. f. 13 v.— Cp. Sathas, m. p.
21. Εἰς τὸ, Καὶ πέρας τοῦ μυστηρίου τῆ πρὸς Θεὸν νεύσει θεοῦμενον.
m. ms. f. 14 r.— Cp. Sathas, m. p.
22. Εἰς τὸ, Λείπον τοῦ λαμπροτάτου Θεοῦ καὶ πᾶν καὶ παῖν.
m. ms. f. 14 v.— Cp. Sathas, m. p.
23. Εἰς τὸ, Θεωρία γὰρ ἦν τὸ φῶς, ὡς ἡ ἐμὴ θεωρία.
m. ms. f. 15 v.— Cp. Sathas, m. p.
24. Εἰς τὸ, Διὰ παντὸς ἐθεύσαν τῶν ἡλικιῶν Χριστοῦ καὶ δυνάμεων.
m. ms. f. 16 v.— Cp. Sathas, m. p.
25. Εἰς τὸ, Τί ἐστιν ὁ τοῦ πατρὸς ὅρος καὶ λόγος.
m. ms. f. 17 r.— Cp. Sathas, m. p.
26. Εἰς τὸ, Ἦν τοὺς ἐπαίνους εἶδα, τοῦτον σαφῶς καὶ τὰς ἐπιδόσεις.
m. ms. f. 17 v.— Cp. Sathas, m. p.
27. Εἰς τὸ, Καὶ ἡμῖν μὲν βρωθήσεται ὁ ἀμώδης, εἰ δὲ ὠρηγνέωσαν.
m. ms. f. 18 v.— Cp. Sathas, V, 5γ'.

28. Εἰς τὴν, Ἐστὶ τοίνυν ἐξετάσαι πρῶτα καὶ δόγμα.
m. ms. f. 19 v.—Cp. Sathas, m. p.
29. Εἰς τὸ εὐαγγελικὸν ῥητὸν τὸ, Γρηγορεῖτε, ὅτι οὐκ οἶδατε, πῶς ὅρα ὁ Κύριος ἐρχεται καὶ τὰ ἐξῆς. (Marc. XIII 33).
m. ms. f. 20 v.—Cp. Sathas, m. p.
30. Ἐξήγησις γλαφυρὰ εἰς τὸν τῷ μεγάλῳ πατρὶ Γρηγορίῳ τῷ θεολόγῳ (St. Greg. de Naz.) σχεδιασθέντα λόγον τῇ μεγάλῃ καὶ λαμπρᾷ ἡμέρᾳ τῆς τοῦ Χριστοῦ καὶ θεοῦ ἡμῶν ἀναστάσεως.
m. ms. f. 22 r.—Cp. Sathas, m. p.
31. Διήγησις εἰς τὸν θεολογικὸν δεῦτερον λόγον (Gregorii Naz.), οὗ ἡ ἀρχή, Ἐπὶ τῆς φυλακῆς μου στήσονται.
m. ms. f. 23 r.—Cp. Sathas, m. p.
32. Ὁν τοῦ εἰς τὸν μέγαν Ἀθανάσιον εἰς τὸ, Ὁ τῷ μὲν οὖν ἐξεγίνετο.
m. ms. f. 24 r.—Cp. Sathas, m. p.
Voir les lettres de S. Basile à S. Athanasie, t. III ed. Garnier.
33. Ἐκ τοῦ, Πάλιν Ἰησοῦς ὁ ἐμός, εἰς τὸ, Πατὴρ ὁ πατὴρ καὶ ἀνθρώπων.
m. ms. f. 24 v.—Cp. Sathas, m. p.
Voir Grégoire de Nazianze, t. I. p. 624, éd. de 1630.
34. Ἐκ τοῦ, Πάλιν Ἰησοῦς ὁ ἐμός, εἰς τὸ, Δεινὸν γὰρ ἦν ὅς παῖδον κλαυθμυρίζοντες.
m. ms. f. 309 r.—Cp. Sathas, m. p.
35. Ἐκ τοῦ περὶ τοῦ Πνεύματος λόγου εἰς τὸ, Σαδδουκαῖοι μὲν οὐδ' εἶναι.
m. ms. f. 25 v.—Cp. Sathas, V. 57.
Cp. S. Basile, Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, II, p. 583 ed. Garnier.
36. Εἰς τὸ Σολομώντειον ῥητὸν τὸ, Ἀνατέλλων αὐτὸς ἐκεῖ πορεύεται καὶ κυκλὸς πρὸς βορρᾶν, καὶ εἰς τὸ θεολογικὸν ῥητὸν τὸ, Ὁ μὲν οὖν ἡμέτερος λόγος, ὡς περ ἵππου καὶ βόδι καὶ ἀνθρώπου καὶ ἐκάστου τῶν ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος εἰς λόγος ἐστὶν incipit: Οὐδὲν μοι γινώσκω...
m. ms. f. 29 v.—Cp. Sathas, V. 58.
37. Εἰς τὸ θεολογικὸν ῥητὸν, Εἰτα πῶς οὐκ ἐσκότωνται...
m. ms. f. 27. r. texte reproduit f. 303 v.—Cp. Sathas, V. 58 & πῆ.
38. Περὶ τοῦ κατὰ τὸν σταυρὸν καὶ ταφῆν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίου.
m. ms. f. 27 v.—Cp. Sathas, V. 58.
39. Περὶ τῆς ζωοῦ τοῦ μαρτυρίου, τοῦ ἱλαστηρίου καὶ τῶν λοιπῶν.
m. ms. f. 27 v.—Cp. Sathas, m. p.
40. Περὶ δογματικῶν ἐνομασίων.
m. ms. f. 30 v.—Cp. Sathas, m. p.
41. Περὶ τῶν μετὰ Θεὸν καὶ περὶ Θεὸν τεταγμένων διακρίσεων καὶ ταξέων.
m. ms. f. 30 v.—Cp. Sathas, m. p.
42. Περὶ τῶν ἀλληγορικῶν ἐγκυμμένων προθέσεων τῇ ἁγίᾳ Τριάδι.
m. ms. f. 32 r.—Cp. Sathas, m. p.
43. Περὶ τῆς κατὰ Χριστὸν γενεαλογίας τοῦ Ἀδὰμ.
m. ms. f. 32 v.—Cp. Sathas, V. 58.
44. Εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον.
m. ms. f. 45 r.—Cp. Sathas, m. p.
- 45-46. Περὶ τῶν ψαλμῶν πρὸς τὸν βασιλεῖα κύριον Μιχαὴλ τὸν Δούκαν, καὶ περὶ τῶν ἐπιγραφῶν αὐτῶν καὶ λοιπῶν.
2 parties; 1re partie: Περὶ τῶν ψαλμῶν. 1re mots: Τῷ ἐμῷ βασιλεῖ καὶ Θεῷ.
m. ms. f. 47 v.—Cp. Sathas, m. p.
2e partie: suscription: Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν ψαλμῶν. 1re mots: Τῶν ἐν τῶς ψαλμοῖς ἐπιγραμμάτων.
m. ms. f. 49 v.—ms. à Venise, Marcianus, N° 498 (voir aussi le N° 578).—ms. de Turin, N° 135, f. 13 et N° 331, 3e article.—ms. de Florence, Laur. LVII, 40, 2e article.—ms. de Vienne, N° 285.—ms. à Moscou, biblioth. synodale, N° 388, 10e art. et N° 399, 14e art.—ms. mentionné par Allatius (De Psellis § 59) d'après Ant. Verdier comme ayant existé dans la bibliothèque de Jean Suzi à Constantinople. (Cp. Fabr.-Harl., B. gr. X, 69 et 91). Ces deux textes sont publiés plus loin.
47. Poème en 293 vers politiques: Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν ψαλμῶν, adressé au même Michel Ducas.
1re vers: Οὐκ ἔστι τὸ ψαλτήριον, Δεσποτά μου, βέβηλον.
ms. de Paris 1277 (XIIIe siècle), f. 241 r. (1).—ms. à Oxford fonds Barozzi N° 131 (Catal. mss. Anglia, I, 131).—ms. à Madrid, Biblioteca nacional, N° 51 (Catal. d'Iriarte, p. 174. Ce ms. ne contient que 220 vers.—Cp. Casim. Oudin, de Script. eccles. t. II ch. VI, p. 680.
- Rapprocher de ces trois derniers textes 1° le fragment contenu dans le ms. de Paris N° 12 (a. 1419), feuillet de garde, fragment dont voici les premiers mots: Ὁ ψαλτήριον ἐρχόμενος εἰδὸς ἐστὶ μουσικὸν νῆμα καὶ ἔσθ' Ἑβραίοις ἐνομαζόμενον, Εἰρηται δὲ ἐκ τοῦ ψαλμῶν ψαλτήριον... Derniers mots: Ὅπως δὲ σὺ τὸν δυνάμει ἐν μελωδίᾳ σοι προσφέρωμεν ὡς Θεῷ καὶ ἡμῶν.
- (1) C'est d'après le ms. de Paris que je publie cet ἀνέκδοτον. L'écriture en est très fine, surchargée d'abréviations, le papier extrêmement fatigué. Plusieurs mots sont devenus illisibles ou même ont totalement disparu. La collation des mss. d'Oxford et de Madrid serait le complément indispensable de la présente publication.

(Environ 80 lignes à 40 lettres). — 2^ο Le traité de Grégoire de Nyssa *Εἰς τὴν ἐπιγραφήν τῶν ψαλμῶν*, cité dans le poème de Psellus (Cp. Fabr-Harl. B. gr. IX, 104). — 3^ο Le traité de S. Augustin sur les Psaumes. — 4^ο Les commentaires de S. Jean Chrysostome sur les Psaumes. — 5^ο Le traité de Théodoret, *Ἐρμηνεία εἰς ψαλμοὺς*. (Bandini, Catal. mss. gr. Laurent., t. II, p. 501) et 6^ο celui d'Euthymius Zigabenus, *Interpretatio in Psalmos* dans le ms. de Florence, Laur. IX, 2; premiers mots: *Ἐρμηνεία τοῦ ἀλληλουϊα κατὰ τὴν ἑσπερίαν κειμένην λέξιν, αἰὼς Θεοῦ ζῶντος*. — Derniers mots: *Οὗτος μόνος τούτεστιν τὸ ἀλληλουϊα, κραταῖς, θεὸς αὐτός μόνος*. (Bandini, Catal. codd. mss. biblioth. medicæ laurentianæ varia continens opera graecorum patrum p. 389 b.). Cp. le fragment cité plus loin du ms. de Paris 2594.

48. *Εἰς τὰ ὑποκείμενα ῥήτὰ τοῦ ιζ' ψαλμοῦ*.
ms. de Paris 1182 f. 314 v. — Cp. Sathas, V, π'.

49. *Ἐξηγήσεις σύντομος κατὰ ἀλληγορίαν τοῦ ιθ' ψαλμοῦ*.
m. ms. f. 288 v. — Cp. Sathas, V, π'.
ms. à la Bodlienne. (Catal. mss. Anglie, I, 131.)

50. *Εἰς τὰ ὑποκείμενα τοῦ ξζ' ψαλμοῦ*.
ms. de Paris 1182. f. 289 r. — Cp. Sathas V, π'.

51. *Ἐτέρα ἐπιφύσεις ψαλμικῆς ῥήσεως (Ps. 70)*
m. ms. f. 290 r. — Cp. Sathas, m. p.

52. *Πρὸς τὸν λογιόβητην τοῦ δρόμου τὸν Ἀλωπὸν ἐρωτήσαντα, οἱ δύο Βασιλεῖς ἡ οἱ δύο Γρηγόριοι δόμνιοι ἡ συνώνυμοι*. (Manque la fin.).
m. ms. f. 61 v. — Cp. Sathas, V, ξς'.

53. *Πρὸς τὴν σύνοδον, κατηγορία τοῦ ἀρχιερέως (Se. Μιχαὴλ τοῦ Κηρουλαρίου)*.
m. ms. f. 132 v. — Cp. Sathas, V, σ'.

54. *Πρὸς τὸν πρωτοσύγκελλον ἀξιῶσαντα ἱστορῆσαι τὰ θαύματα τοῦ θαυματουργοῦ Γρηγορίου*.
m. ms. f. 153 r. — Cp. Sathas, V, σα'. Voir Fabricius B. gr. VI, 528.

55. *Εἰς τὸ, Ἀκούσθησθε αὐτῷ καὶ τῷ οἰκοδεσπότῃ εἰπατε*.
m. ms. f. 258 r. — Cp. Sathas, V, σς'.

56. *Ὁ Πατὴρ οὐσίας ἡ ἐνεργείας ὄνομα*;
m. ms. f. 258 v. — Cp. Sathas, m. p.

57. *Εἰς τὸ, Ἐάν δε λέγοντων ἡμῶν*.
m. ms. f. 259 v. — Cp. Sathas, m. p.

58. *Εἰς τὸ, Γινώσκοντες καλῶς τὸν ποιμένα καὶ γνωσκόμενον*.
m. ms. f. 264 r. — Cp. Sathas, m. p.

59. *Εἰς τὸ ἀποστολικὸν ῥητὸν τὸ, Πάν ἀμάρτημα, ὃ ἂν ποιῇται ἀνθρώπος, ἐκτὸς τοῦ σώματος ἐστὶ*.
m. ms. f. 262 r. — Cp. Sathas, m. p.

60. *Εἰς τὸ ῥητὸν τῆς πρώτης ἐκκλησίας τῆς Ἐξαήμερου τοῦ μεγάλου Βασιλεῦς τοῦ λέγον, Διὰ τοῦτο οἱ μὲν ἐπὶ τὰς ὁλικὰς ὑποθέσεις κατέφυγον κτλ.*

m. ms. f. 262 v. — Cp. Sathas, m. p.
Ms. à Rome, mentionné par Allatius, De Psellis § 54 d'après Gesner, Biblioth. Univ. comme contenant un texte de Psellus « in dictum quoddam Basilii. » Reste à savoir si c'est le même texte.

61. *Εἰς τὸ παροιμιῶδες ῥητὸν τὸ, Ἡ σοφία ψαλλόμενη ἐκ τῆς οἴκου καὶ ὑπέρβου στήλους ἐπτά*. (Proverbs IX, 1).
ms. de Paris 1182, f. 263 v. — Cp. Sathas V, σς'.

62. *Τὰ λειπόμενα τῆς προηγουμένης ἐξηγήσεως*.
m. ms. f. 264 v. — Cp. Sathas, m. p. — On n'a que le commencement.

63. *Ἐτερος λόγος*. (La fin seulement).

m. ms. f. 265 v. — Cp. Sathas, m. p.

64. *Εἰς τὸ, Κύριος ἐκτίσεν με ἀρχὴν ὧδων αὐτοῦ*.
m. ms. f. 265 v. — Cp. Sathas, m. p.

65. *Εἰς τὸ, Ὡς ἄνθρωπος ὑπάρχω, οὐσία δὲ φαντασία, οὕτω θεὸς τῷ τρόπῳ τῆς ἀντιθέσεως ἡ φύσις ἡ ἐνοουσία μοι, Χριστὸν ἔνα διό με γινώσκω, τὰ ἐξ ὧν ἐν εἰς ἄπερ πέραν οἰῶνται*.
m. ms. f. 267 r. — Cp. Sathas, m. p.

66. *Εἰς τὸ εἰρὸς διὰ στίχων ἱερεικῶν*.
m. ms. f. 268 r. — Cp. Sathas, m. p.

67. *Εἰς τὸ, Κύριε ἐλέησον*.
m. ms. f. 268 v. — Cp. Sathas, m. p.

68. *Εἰς τὸ, Σὺ μόνον ἡμῶν καὶ τοὺς ποτηρὸν ἐνώπιόν σου ἐπέστη*.
m. ms. f. 269 v. — Cp. Sathas, m. p.

69. *Εἰς τὸ εὐαγγελικόν, Μαρία, στραπεύει ἐκεῖνη λέγει αὐτῇ*.
m. ms. f. 270 v. — Cp. Sathas, m. p.

70. *Εἰς τὸ θεολογικὸν τὸ, Ταῦτα τοῖς ἀνιγκατισταῖς παρ' ἡμῶν*.
m. ms. f. 270 r. — Cp. Sathas, m. p.

71. *Εἰς τὸ, Ἀλλ' εἰ παύτην τῷ πατρὶ δὲ ὡς καὶ οὐσίαν, ἀγέννητος δε δὲ πατὴρ, ἐστὶν τοῦτον καὶ ὁ υἱός*.
m. ms. f. 278 r. — Cp. Sathas, V, σθ'.

72. *Εἰς τὸ, Τριστὸν γέννησιν οἶδεν ὁ λόγος*.
m. ms. f. 279 r. — Cp. Sathas, m. p.

73. *Εἰς τὸ, Ὅφει τὰ ἐπίθετα*.
m. ms. f. 280 r. — Cp. Sathas, m. p.

74. *Εἰς τὸ, Εἶδον ἀνθρώπων ἐν Χριστῷ πρὸ ἑτῶν ιθ'*.
m. ms. f. 281 r. — Cp. Sathas, m. p.

75. *Εἰς τὸ, Ἀπάρτι ἐβασθε τὸν οὐρανὸν ἀνευρόντα, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας*. — Voir le n° 7.
m. ms. f. 282 v. — Cp. Sathas, m. p.

76. *Εἰς τὸ, Οἱ μὲν ἄνθρωποι τρεῖς, οἱ δὲ θαῖμονες ἀπρεπτοί*.
m. ms. f. 283 v. — Cp. Sathas, m. p.

77. Ἐρημνεῖα εἰς τὸ ῥητὸν τῆς Κλίμακος.
m. ms. f. 284 v.—Cp. Sathas, m. p.
78. Εἰς τὸ, Ὅσοι ἀνόμως ἤμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολλύονται.
m. ms. f. 285 v.—Cp. Sathas, m. p.
79. Εἰς τὸ ῥητὸν τοῦ Ἰωάν. Καὶ ἦλθον οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ παραστῆναι ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, καὶ ὁ διαβόλος οὖν αὐτοῖς (Job, II, 6.)
m. ms. f. 286 r.—Cp. Sathas, m. p.
80. Εἰς τὸ, Καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν ἡμῶν κατεύθυνον ἐν ἡμῖν, καὶ τὸ ἔργον τῶν χειρῶν ἡμῶν κατεύθυνον.
m. ms. f. 287 v.—Cp. Sathas, m. p.
81. Εἰς τὸ, Ὅτι πνεῦμα διήλθεν ἐν αὐτῷ, καὶ οὐκ ἠπαύει καὶ οὐκ ἐπηγνώσκειται ἐπὶ τὸν τόπον αὐτοῦ.
m. ms. f. 288 r.—Cp. Sathas, V, π'.
82. Ἐν τῷ πατὶ υἱοῦ (1) εἰς τὸ, Διὰ τοῦτο μόνος ἀπ' ὧν καὶ εἰς διαβὰ κινηθεῖσα μέχρι τριῶν ἐστη.
m. ms. f. 274 v.—Cp. Sathas, V, σθ'.
83. Ἐκ τοῦ λόγου. 1^{ος} mots: Ἦτος ὁ μὲν Παῖς των κ.τ.λ.
m. ms. f. 275 v.—Cp. Sathas, m. p.
84. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, ὡς οὐ συνάραρχα, εἰ συναίτια.
m. ms. f. 276 r.—Cp. Sathas, m. p.
85. Ἐκ τοῦ πρώτου λόγου τοῦ περὶ υἱοῦ, εἰς τρεῖς αἱ ἀνάτακτοι τάξεις (lire δόξαν Sathas) περὶ Θεοῦ.
m. ms. f. 277 r.—Cp. Sathas, m. p.
86. Ἐκ τοῦ περὶ υἱοῦ λόγου, τὸ, Καὶ πολλοὺς ὁ ῥητὴν λέγων, Χριστοὺς ἀνθ' ἑνὸς ἡ μετὰ θάρσους θεμελιώσας πεποίηκεν.
m. ms. f. 293 v.—Cp. Sathas, V, πα'.
87. Ἐκ τοῦ περὶ υἱοῦ πρώτου λόγου εἰς τὸ, Ὁ χρόνος ἐν χρόνῳ, ἢ οὐκ ἐν χρόνῳ.
m. ms. f. 300 r.—Cp. Sathas, V, πβ'.
88. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τὸ, Ἦτος δὲ νῦν ἐγὼ ψεύδομαι, ὅς ἐστιν ἕτερον.
m. ms. f. 300 v.—Cp. Sathas, m. p.
89. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τὸ, Ἐν εἰ μοι λῶσον τῶν ἀντημάτων.
m. ms. f. 301 r.—Cp. Sathas, m. p.
90. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τὸ, Τίς οὖσα Θεοῦ.
m. ms. f. 302 r.—Cp. Sathas, m. p.
91. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τὸ, Τίς ἐπὶ λόγος αὐτοῦ τῶν ἀντικειμένων.
m. ms. f. 302 v.—Cp. Sathas, m. p.
92. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τὸ, Ὁ μὲν ἡμέτερος λόγος ὡς περὶ ἴππου καὶ βοῦς.
m. ms. f. 303 v.—Cp. Sathas, m. p.—
Même texte qu'an f. 26. (Voir ci-dess-
93. sus, n° 36), où le titre est un peu différent.
Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τὸ, Ἔστω δὲ ὡμῶν χάριν καὶ εὐσία τις ὁ πατήρ.
m. ms. f. 304 r.—Cp. Sathas, m. p.
94. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τὸ, Οὗτος ὁ νῦν καταπερνούμενος ἦν ὅτε καὶ ὑπὲρ σε ἦν.
m. ms. f. 304 v.—Cp. Sathas, m. p.
95. Εἰς τὰς ἐρωτήσεις, Τίς ὁ ἐπενοδῶν, δι' ὁ κορυφαῖος περιώστωμένος Πάτριος ἐρρίφεν αὐτὸν εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ, Τίνας αἱ ἀκρίβειαι καὶ τὸ ἄγιον μέλι, ὅπερ ἡ πρόδρομος τοῦ Λόγου σωνὴ ἀποκρύπτων ἐκέντητο βλαπται, καὶ, Τίς ὁ ἐπιτεταμένος ἄρτος τῇ ἀνθρωπίνῃ.
m. ms. f. 273 r.—Cp. Sathas, V, σθ'.
96. Εἰς τὸ, Ἐπλήρη ὡσεὶ γάρτος καὶ ἐξηράνθη ἡ καρδία μου.
m. ms. f. 273 v.—Cp. Sathas, m. p.
97. Εἰς τὸ θεολογικὸν ῥητὸν, ἔτι, Δέον τὴν ἐναντία τῇ ἐναντίῳ καρπούσθαι.
m. ms. f. 273 v.—Cp. Sathas, m. p.
- 98-99. Περί αἰώνος καὶ χρόνου.
m. ms. f. 272 r.—Cp. Sathas, m. p.
- Ne pas confondre ce texte avec celui qui porte le même titre dans la *Didaskalia* παντοδαπή, partie publiée par Fabricius, § 80.
- Autre texte sous le même titre dans le ms. de Paris 2231. 1ers mots: Αἰῶνος εἰκόνα τοῦ χρόνου, — dernier mot: σταθῆσεται.
100. Αἰῶνις προφητικῶν λόγων, ἐκ τοῦ Ἰσαίου.
ms. de Paris 1182, f. 290 r.—Cp. Sathas, V, π'.
101. Ἐνέρεα λόγῳ προφητικῆς ῥήσεως (Isaïe).
ms. de Paris, f. 291 v.—Cp. Sathas, m. p.
102. Εἰς τὸ δέκατον, ὁ θεότατος Ζαχαρίας πεπόμενος
m. ms. f. 292 r.—Cp. Sathas, m. p.
103. Εἰς τὸ θεολογικὸν ῥητὸν, τὸ, Ὡς περὶ στέφανος δόξης, οὕτω καὶ στέφανος δόξεως.
m. ms. f. 292 r.—Cp. Sathas, m. p.
104. Περί τινων γραμμάτων ἄντων ἐναντίας ἔχειν ὑπερῆμεν.
m. ms. f. 292 v.—Cp. Sathas, m. p.
105. (Τι σημαίνει τὸ πρωτότοκος)
m. ms. f. 296 r.—Cp. Sathas, V, πα'.
106. Τῶν εἰς τὸ ἄγιον Πάτριον ἀλλομενῶν κρυφίως τῷ Θεολόγῳ Γρηγορίῳ ἐστὶν ὁ τίς.
(Grégoire de Nazianze).
m. ms. f. 293 r.—Cp. Sathas, m. p.
- Peut-être faut-il attribuer au moins en partie à Michel Psellus les Scholia in orationes Gregorii Nazianzenis, texte anonyme contenu dans le ms. de Naples n° 89 (XIII. S.) et dans le ms. dont Lambécus a donné la notice à la fin du l. III de la Bibliotheca Casarea. (Cp. Fabr.-Hartles, B. gr. V, 760).

(1) Parmi les cinq λόγῳ θεολογικοῦ de Grégoire de Nazianze le 3e et le 4e sont en même temps le 1er et le second περί τοῦ υἱοῦ. Voir Grég. de Naz. éd. de 1630, t. I. p. 529.

107. Εἰς τὸ θεολογικὸν ῥητὸν, τὸ, Ὁ μὲν χαλκοῦς
ἔρις (Grégoire de Naz.).
m. ms. f. 294 r.—Cp. Sathas, m. p.
108. Εἰς τὸ, Τὸ μὲν δὴ σωματικὰ τοῦ Χριστοῦ.
m. ms. f. 295 r.—Cp. Sathas, m. p.
109. Εἰς τὸ θεολογικὸν· Τί γίνω πρὸς τοὺς τὴν
ἑστέραν προσκυνοῦντας;
m. ms. f. 295 v.—Cp. Sathas, m. p.
110. Ἐκ τοῦ περὶ θεολογίας λόγου εἰς τὸ, Τί
ποτε ἐστὶ τὸ θεῖον; (Grégoire de Nazianze).
m. ms. f. 297 r.—Cp. Sathas, m. p.
111. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τὸ, Εἰ δὲ αὐτὸν
ῥήσμεν.
m. ms. f. 298 v.—Cp. Sathas, m. p.
112. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τὸ, Πῶς δὲ οὐκ ἐν
τόπῳ πάντως ῥηθῇ.
m. ms. f. 298 v.—Cp. Sathas, m. p.
113. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τὸ, Ἐπεὶ μὲν ῥηθὶν οὐ
σῶμα ἐ θεός.
m. ms. f. 299 r.—Cp. Sathas, m. p.
114. Ἐκ τοῦ, Ἐκέλευεν ἀρχὴ εἰς τὸ, Καὶ εἰ τὸ
πάντα ἐν πανὶ κτισθῆναι.
m. ms. f. 306 v.—Cp. Sathas V, πγ.—
Grégoire de Nazianze, Oratio XX de
l'éd. de 1778; XLIII de l'éd. de Clé-
mencet «In funere Basilii» t. I, p. 316.
115. Εἰς τὸ, Ἡ βούληται μάραν ἡμεῖς ὄντας Θεοῦ.
m. ms. f. 307 v.—Cp. Sathas, m. p.
116. Εἰς τὸ, Τοσοῦτον διὰ εὐ ἀνθρώπου, ὅσον γίνῃ
οὐ δι' ἐκείνου Θεός.
m. ms. f. 307 v.—Cp. Sathas, m. p.
117. Εἰς τὸ, Θεός θεός ἐνούμενός τε καὶ γνωρι-
ζόμενος.
m. ms. f. 307 v.—Cp. Sathas, m. p.
118. Εἰς τὸ, Θεὸν σταυροῦμενον βλέπειν.
m. ms. f. 308 v.—Cp. Sathas, m. p.
119. Ἐκ τοῦ, Ἦντημαι καὶ τὴν ἥτις ἀπολογῶν
εἰς τὸ, Μὴ φανώμεθα τῆς θαυμασίας ἀρετῆς
κακοὶ ζωγράφοι.
m. ms. f. 309 v.—Cp. Sathas, m. p.—
Grég. de Naz., Apologétique, 1er texte
dans l'édition de 1630.
120. Εἰς τὸ, Οὕτε τοῦ πατρὸς ἑκατόντος τῆς ἀγεν-
νησίας.
m. ms. f. 310 r.—Cp. Sathas, m. p.
121. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τὸ, Καινοτομοῦνται
φύσεις.
m. ms. f. 310 v.—Cp. Sathas, m. p.
122. Ἐκ τοῦ εἰς τὸ Φῶτα δευτέρου λόγου εἰς τὸ,
Οὐκ καὶ πῶς οὐ καθαρτήριον, ἀλλὰ κολα-
στήριον.
m. ms. f. 311 v.—Cp. Sathas, V, πδ'.
123. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τὸ, Θέλω τὸν πατέρα
μεῖζω εἰπεῖν.
m. ms. f. 312 v.—Cp. Sathas, m. p.
124. Ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ νοῦς ὁρατὸς τῆς ψυχῆς.
m. ms. f. 314 r.—Cp. Sathas, m. p.
125. Εἰ μετανοοῦσιν αἱ ψυχὰι τῶν σωμάτων ἀπο-
ραγίσαν.
m. ms. f. 314 r.—Cp. Sathas, m. p.
126. Εἰς τὸ, Περιπατεῖτε ἐ θεός τὸ δεῦτερον ἐν τῇ
Παραδείσῳ. (Genèse, III, 8.)
m. ms. 313 r.—Cp. Sathas, m. p.—
Voir S. Basile, de Paradiso, t. I, p. 525
éd. Combefis.
127. Εἰς τὸ, Ἐπλήσθησαν αἱ Ἀπόστολοι πνεύματος
ἀγίου, καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέροις γλώσσαις,
καθὼς τὸ πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς ἀπορρηγνύσθαι.
(Actes des Apôtres II, 4.)
m. ms. f. 315 v.—Cp. Sathas, m. p.
128. Τοῦ υπερτίμου καὶ υπέρτου τῶν φιλοσόφων κυροῦ
Μεγαλὸ τοῦ Ψελλοῦ ἀπεδείχθαι ἀπὸ διαφόρων
λόγων τῆς τοῦ Κυρίου ἐνωματώσεως. Ἐκτέλει
πρὸς τὸν Σουλτάνον ἀπὸ τοῦ βασιλέως.
m. ms. f. 317, (texte mutilé et incomplet
de la fin.)—Cp. Sathas, m. p.
129. Homilia in decollationem S. Joannis
Baptiste.
ms. de Paris 1277, f. 250 r.
130. Περὶ τοῦ ἐναι Θεόν.
ms. de la «Biblioteca nacional» de
Madrid, N. 51, fol. 65.
Vir dans Iriarte, Catal. eodd. ms. bi-
blioth. Matritensis, la notice de ce ms.
131. De bono et mundo.
m. ms. f. 114.
132. Εἰς τὸ, Ἡ καλὴ τὸν ὥρατον.
1ere mots: Ὁπ' ἑλλαφίν τοῦ, ἀπέρτα.
ms. de Florence. Laur. LVII, 45, 11e ar-
ticle. (Bandini, f. IV, p. 424).
133. In exaltationem Crucis.
1ere mots: Τὸν τὸν ὥρατον λέγον ἐ μὲν
θεός ἀπόστολος.
ms. de la Bodléienne.—Cp. Catal. mss.
Anglie, I, 131. Sathas, Catalogue des
ms. de Vatopedi au mont Athos: Ἡ
δογματικὴ πανοπλία, ἐν ἧ καὶ Ψελλοῦ λόγος
καλλίστος εἰς τὴν σταύρωσιν. (Bibl. gr. m.
av. I, 275).
Texte mentionné par Fabricius, sans
indication de ms. dans sa notice des
Vite et elogia sanctorum (Bibl. gr. VI,
531), sous le titre de In passionem.—
Texte sous ce même titre à la Biblio-
thèque imp. de Vienne d'après Gesner.
(Allatius, dans Fabric. t. V, § 56).
134. In festum annuntiationis B. Virginis.
m. ms. Cp. l'Homélie de S. Grégoire le
Thaumaturge sur l'Annonciation; et
l'homélie anonyme In Annuntiationem
B.M. contenue dans ms. 1276, f. 177 r.
(1ere mots: Εἶποτε δὲ χαίρειν).
135. Contra Eunomium. I livre.
ms. de la Vaticane mentionné par C.

- Gesner (Biblioth. univ.) et, d'après lui par Gaulmin, puis par Feuardent (Prefatio in Pselli librum de operatione Daemonum). Cp. Boissonade, *Ψελλός*, p. VIII. C'est peut être le recueil des Exégèses de Psellus, où sont réfutées les doctrines d'Eunomius. Voir sur Eunomius, la bibliothèque de Photius, codd. 136, 137, 138.
136. In dictum quoddam Basilii. ms. à Rome mentionné par Allatius De Psellis, § 54, d'après Gesner, Biblioth. univ.
137. De Paradiso. ms. de l'école évangélique de Smyrne P. 16.
138. ms. in-4° à Vienne (d'après la Biblioth. univ. de Gesner et l'Apparatus de Possevin). — Voir Fabr.-Harl. X, 66. Cp. S. Basilii *Εκ τὸν Παράδεισον* (Ad Genes. II, 8 t. II, N° 30 éd. Garnier, t. I, p. 525 et *Combesia*).
140. Lexicon in Evangelistis (sous le nom de Constantin Psellis (1): ms. in-4° à la bibliothèque impériale de Vienne, mentionné par Gesner (Biblioth. univ.) cité par Allatius, Diatriba de Psellis dans Fabricius, t. V, p. 65 de cette Diatriba. Voir Lambecius et Kollar, Catal. Biblioth. Caesarea.
141. Epitome librorum Moysis. ms. in-4° de la Biblioth. imp. de Vienne, d'après Allatius (De Psellis § 54) citant Gesner (Bibliotheca univ.). — Ni Fabricius ni Harles n'ont éclairci l'identité de ce ms. Cp. Fabr.-Harl. B. gr. X, 62.
142. In natalem Christi. ms. à la bibliothèque imp. de Vienne mentionné d'après C. Gesner (Biblioth. univ.) par Allatius De Psellis § 56.
143. De Antichristo. ms. à la Bibliothèque imp. de Vienne mentionné par Allatius De Psellis § 54 d'après C. Gesner. Le ms. de Messine dont Matrangia tira le texte de Psellis In Hexameron S. Basilii (Messine 1881) a contenu le De Antichristo, qui faisait suite à ce texte.
144. De miraculo ad Blachernas (1) facto; premiers mots: Οὗ πολιτικὸν τοῦ πολλοῦ ζητήματος. Texte mentionné par Fabricius (B. gr. VI, 517), qui renvoie simplement à Du Cange. C'est un des nombreux textes de Psellus, qu'Allatius déclare avoir lus ou vus (De Psellis §. 61) sans indiquer toujours les mss. qui les contiennent. (Voir les §§ 61-76). J'ai omis la plupart des articles, dont la source est restée inconnue.
145. In Miracula Michaelis Archangeli. 1ers mots: Σκοπὸς καὶ τέλος. Texte mentionné par Fabricius B. gr. VI, 513 dans ses Vite, martyria et Encomia Sanctorum graece scripta. Le ms. 1189 de Paris f. 7 v. contient un Éloge de S. Michel Archange sous le nom du moine Néophyte.
146. Λόγος εἰς τὴν ἀνακομιδὴν τοῦ τιμίου λειψάνου τοῦ ἁγίου πρωτομάρτυρος Στεφάνου, ἐκδοθεὶς αὐτοσχέδιος. 1ers mots: Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐ πατὴρ πάντων τῶν ἐλπιζομένων. ms. de Vienne N° 14, art. 6. (Lambecius, t. VIII, p. 217.) Voir à la section XIII deux poésies théologiques.

SECTION II. — PHILOSOPHIE.

147. Paraphrasis in Sophisticam Aristotelis. 1ers mots: Οὐκ αὐτὸθεν τοῖς φιλοσοφεῖσι τὸ κατὰ τὴν σοφιστικὴν πραγματεύεσθαι. ms. de la biblioth. roy. de Naples N° 100 (XVe s.). — (Fabr.-Harl. B. gr. V, 789, note b.)
148. Expositio in Metaphysica Aristotelis. ms. mentionné par Gesner comme existant en Italie. (Fabr.-Harl. B. gr. X, 66.) — Gesner mentionne aussi un ms. d'Italie contenant de Psellus; (l. c.) Commentarius in Aristotelis verba: Ars artium et scientia scientium. Répétons avec beaucoup d'autres que le témoignage de Gesner doit paraître aussi suspect qu'il est vague.
149. Ἐπὶ νοητῶ καλλοῦ. m. ms. de Paris 1182 f. 47 r. — Cp. Sathas, V, 22'. — Texte à rapprocher de Plotin, Ennéades, I, VI, (de Pulchritudine).
150. Πρὸς τοὺς λέγοντας μὴ εἶναι φύσει χρηστὸν

(1) Constantin (Κωνσταντῖνος ou Κόνστας) paraît avoir été le premier prénom de Psellus. Sathas a publié un « Canon » acrostiche ayant pour premières lettres Μήσοον Ἰάκωβον Εὐρύθιμον Ἰωάν. Κόνστας (Bibl. gr. medii aevi, t. V, p. 477.)

(1) Voir sur le palais et l'église ou oratoire des Blachernes: Τὰ Βλαχινικὰ ἀνάκτορα καὶ τὰ πύργε αὐτῶν ἱερόματα ὑπὸ Α. Γ. Παπαγιάννη, 1885, in 8°, passim.

- τὸν ἀνθρώπου. Ἐλέχθη δὲ ὁ τοιοῦτος λόγος αὐτοχρησίας.
m. ms. f. 95 r.—Cp. Sathas, V, 57.
151. Πρὸς τοὺς ἐρωτήσαντας πόσα γένη τῶν φιλοσοφουμένων λόγων.
m. ms. f. 96 v.—Cp. Sathas, m. p.
152. Εἰς τὸ, Οὐσία πρᾶγμα αὐτοπαρκτον.
m. ms. f. 97 v.—Cp. Sathas, m. p.
153. Περὶ ἐρωτήματος διαλεκτικοῦ καὶ περὶ διαλεκτικῆς. 1^{ος} mots: Οὐχ ἅπλουν τι πρᾶγμα...
ms. de l'Escorial Φ. III. 1, f. 283 r. (Catal. Miller, t. 217).
154. Περὶ τοῦ πῶς δεῖ ἀντιλέγειν τὸν λογικῶς ἀντιλέγοντα.
ms. de Paris 1182, f. 98 v.—Cp. Sathas, V, 57.
155. Ὅτι οὐκ ἀρκεῖ ἡ φύσις, καὶ γενεαὶ ἤ, πρὸς τὴν τῶν μαθημάτων ἀνάληψιν εἰς τὰς παλαιότητας.
m. ms. f. 99 v.—Cp. Sathas, m. p.
156. Συναπτικὴν σύνταγμα τῆς φιλοσοφίας.
ms. mentionné par Gesner (Bibl. indic.) comme appartenant à Jean Sambucus (Allatius, De Psellis, § 56).
157. In varios Platonis locos.
ms. de la biblioth. royale de Munich, n° 165. (Allatius, de Psellis, § 56.)
158. Ἐξηγήσεις τῆς πλατωνικῆς ἐν τῷ Φαίδρῳ διαγραφῆς τῶν ψυχῶν καὶ στρατείας τῶν θεῶν.
1^{ος} mots: Τὰ πλατωνικά ταῦτα...
ms. de l'Escorial Φ. III. 1, f. 246 r. (Miller, l. c.).
159. Σύντομος παραδοσις τῶν ἐν γ' παραλογισμῶν.
1^{ος} mots: Συστεῖται οὗτος εἰς μέτρον...
m. ms. f. 272 v. (Miller l. c.). — Ms. de Venise, Marciana n° 524.)
160. Περὶ φυσικῶν καὶ ἐπικτητῶν ποιότητων, καὶ περὶ ἔξεως καὶ διαθέσεως. 1^{ος} mots: Τοῦ Πλάτωνος ἐρισμένου...
ms. de l'Escorial Φ. III. 4, f. 276 r. (Miller, l. c.).
161. Περὶ τοῦ, Πρὸς τι, καὶ σχήματος, καὶ χρώματος καὶ μορφῆς, καὶ περὶ συνάμεως καὶ ἀδυναμίας.
m. ms. f. 278 r. Miller, l. c.
162. Περὶ τοῦ, Πῶς οἱ μὲν τῶν ἀνθρώπων γίνονται ἐρόνιμοι, εἰ δὲ μορφοί.
ms. de Paris 1182 f. 157 v.—Cp. Sathas, V, 57.
166. Περὶ κοινωτικῶν κοινῶς πάντων, περὶ ἀγωγῶν διαρίσεως.
m. ms. f. 181 r.—Cp. Sathas, m. p.
167. Περὶ τῆς τῶν Διγέστων διαρίσεως.
m. ms. f. 181 v.—Cp. Sathas, m. p.
168. Περὶ διαρίων νομίμων.
m. ms. f. 182 r.—Cp. Sathas, V, 57.
169. Σύντομος διαρίσις τῶν Νεαρῶν τοῦ Ἰουστινιανού.
m. ms. f. 182 v.—Cp. Sathas, m. p.
170. Σύντομοι ἀλληγορίαι τῶν παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις νομίμων τε καὶ θῶν.
m. ms. f. 28 v.—Cp. Sathas, V, 57.

SECTION IV.—SCIENCES EN GENERAL.

171. Σύντομος διὰ στίχων σαφῶν καὶ πολιτικῶν περὶ πασῶν τῶν ἐπιστημῶν, κτλ. (Publié par Boissonade Anecdota græca, t. III, p. 200, d'après un ms. incomplet et incorrect (1).
ms. de Paris 1182, f. 183 v.—Cp. Sathas, V, 57.

SECTION V.—ARITHMETIQUE.

172. De methodo arithmetica Ægyptiorum.
ms. de Florence, Laurentienne, LVIII, 29.
173. Ad inveniendum latus ejuscumque numeri.
ms. de Florence, Cp. Montfaucon, Bibl. bibl. mss. I, 263.
174. Περὶ τοῦ φυσικοῦ ἀριθμοῦ.
1^{ος} mots: Ἐθαίμαξε εἰρηκότος...
ms. de l'Escorial Φ. III. 1, f. 250 v. (Miller, l. c.).
175. Περὶ τῆς ἡθικῆς ἀριθμητικῆς καὶ τῆς θεολογικῆς.
1^{ος} mots: Ὡστερ εἰσιν ἀριθμοί...
m. ms. f. 253 r.
176. Περὶ τῶν καθ' ἑκάστην θεῶν ἀριθμῶν.
m. ms. f. 255. (Miller l. c.)
ms. de Paris 1182 f. 29 r.—Cp. Sathas, V, 57.

SECTION VI.—GEOMETRIE.

177. Scholia in primum librum Elementorum Euclidis.
ms. de Paris 1928, 6e art.—Voir aussi le ms. de Paris 2087, 8e, 9e et 10e articles.—Cp. Fabr.-Harl. B. gr., X, 82.

(1) J'ai relevé les additions et variantes du ms. 1182 qui de plus est complet; ce travail est encore inédit.

SECTION III.—DROIT.

163. Ὅτι φιλοσοφίας μέτοχος ἡ νομικὴ ἐπιστήμη. (On n'a que le commencement)
m. ms. f. 108 v.—Cp. Sathas, V, 57.
164. Περὶ προτελείων τῆς τῶν νόμων ἐπιστήμης.
m. ms. f. 180 r.—Cp. Sathas, V, 57.
165. Περὶ τῆς τῶν ἀγωγῶν διαρίσεως.
m. ms. f. 180 v.—Cp. Sathas, m. p.

Autre titre (et peut-être autre rédaction ?) : In librum Euclidis de terminis (définitions) enarratio, autrefois dans la bibliothèque de l'abbaye de St Remy à Reims (Heilbronner, Hist. Math. p. 582 et d'après lui Fabr.-Harl. B. gr. IV, 51). Cp. Montfaucon Bibl. bibl. p. 1289.

Le ms. de Paris 2470 f. 3 r. contient une exégèse anonyme du livre V d'Euclide (περί ἀναλογιών). Ce texte a paru écrit dans le style de Psellus.

178. De Duplicatione cubi.

ms. mentionné par Heilbronner, Hist. Matheseos, p. 353.

179. Ecloga utilis ex libro Parallelorum (7) ms. du Vatican. — Texte mentionné par Augustus De Psellis § 57, d'après Gesner (Bibl. univ.) et Spach.

180. Geometria, (en vers politiques).

ms. de la Bodlienne, fonds d'Edw. Bernard N° 78. (Catal. mss. Anglie, N° 7424 — Cp. même catalogue I, fonds Barozzi 76.) — Même bibliothèque, fonds Pembroke, N° 76 et 412 (Fabr.-Harl. B. gr. IV, 206.)

SECTION VII.

MUSIQUE ET MÉTRIQUE.

181. Περί μετρικῆς. (17 vers.)

ms. à Oxford (catal. mss. Anglie, I, 125).

182. Εἰς τὸ τροπικόν τοῦ κανόνος τῆς Μεταμέσσης ῥυθμοῦ ἐκ τῆς πέμπτης ὥδης. ms. de Paris 1182, f. 266 r. — Cp. Sathas V, c².

Psellus figure dans la liste des mélodes dressée par Fabricius (B. gr. t. V, ad calcem).

SECTION VIII.

ASTRONOMIE. — ASTROLOGIE.

183. Περί τοῦ μεγάλου ἑξαστοῦ.

ms. de l'Escorial Φ. III, 12 f. 71 r. (Catalog. Miller, n° 279).

184. Astronomica.

ms. à Madrid, Bibliot. nacional N° 51, fol. 129. (Iriarte Biblioth. Madrid) — à Oxford. (Catal. mss. Anglie, I, 84) — à Turin. N° 330, f. 18. (Fabr.-Harl. B. gr. X, 68.)

185. Caestium revolutionum liber, continens capita I.

ms. à Leyde, fonds Vossius N° 34. (Cat. mss. Anglie, t. II, N° 2145.)

186. Solutio unius atque alterius questionis astrologicae.

ms. d'Augsbourg mentionné par Harles (Fabr.-Harl.) B. gr. X, 68 d'après Reiser, Index mss. August. p. 91).

Cp. dans le catalogue des mss. de la bibliothèque royale de Naples, N° 19, un texte de Psellus « De dubiis astronomicis ». (Fabr.-Harl. B. gr. t. V, p. 775.)

187. Quaedam astrologica

ms. in-fol. du fonds Jos. Scaliger, à Leyde. (Allatius, De Psellis, § 57).

SECTION IX.

SCIENCES PHYSIQUES ET NATURELLES.

188. Commentarius in Aristotelis librum de brevi et longa vita.

ms. à Venise, Marciana n° 524.

189. Paraphrasis libri Aristotelis de coloribus.

ms. de Paris 1947. Cp. Buhle (Aristotelis Opera, I, 307) qui ajoute : « Latine tantum evulgata ». Cette traduction n'est pas mentionnée par Hoffmann dans son lexique bibliographique.

190. Περί τῆς χώρας τῆς γῆς, καὶ εὐχρημάτων καὶ μετέωρων.

1res mots : Ἡ γῆ τὴν μέσσην τοῦ παντός ἔλαχε χώραν.

Texte attribué dans certain ms. à Nicéphore Blemmides (Fabr.-Harl. B. gr. X, 82). — Cp. Iriarte, Catal. codd. gr. Madrid, p. 171, notice du ms. de Madrid N. 51 ; — Luc. Holstein, Epist. p. 53.

191. Expositio in librum Dioscoridis.

ms. mentionné par Allatius (De Psellis § 57) d'après Antoine Verdier (Supplementum Epitomes (Gesnerianae, in-fol. Lyon, 1585) et Spach comme ayant existé dans la Bibliothèque de Manuel Eugenicus et dans celle de Jean Suzius (Soutzo), l'heureux possesseur du Commentaire de Michel Psellus sur 23 ou 24 comédies de Ménandre que l'on ne peut parvenir à retrouver, si tant est qu'il existe encore. (1).

(1) Voir sur ce commentaire Fabr.-Harl. B. gr. 240 et 400. Cp. Guill. Guizot, *Ménandre*, Paris, 1855, p. 42, 57, 303. — Ch. Benoît, *Essai hist. et litt. sur la Comédie de Ménandre*, Paris, 1854, p. 24. L'opinion commune est, que ce précieux texte est à jamais perdu. Plurimum ad inveniendum contulit qui speravit posse reperiri (Sénèque, *Questions naturelles*, VI, 6), telle doit être la devise de toute science en général et particulièrement celle de la science philologique. — Je m'associe pleinement aux

192. Περὶ σεισμοῦ καὶ κινήσεως γῆς.
ms. de Paris 1182, f. 107 r. — Cp. Sathas, V, c'.
193. Οἶνον ἐγκρίμων.
premiers mots: Οὐκ εἶδα πότερον ὡς ἀνθρώπων ἐπαίνεσω τὸν οἶνον.
m. n. s. f. 62 r. (manque le commencement). — Cp. Sathas, V, ξ c'. ms. à Oxford Fonds Barozzi N° 131. — Catalog. mss. Angl. I, 131.)
194. Σχόλια εἰς τὴν φυσικὴν ἀκρόασιν Ἀριστοτέλους
ms. de Paris 1947. — ms. de Paris 1920 (sur 4 livres). — ms. Coislin 149 bis (olim 121). — ms. de Madrid, N. 128. — ms. de l'Escorial, Φ. I. 13, tout le volume (Catalogue Miller N° 188). — ms. de Munich 145. (Fab. Harl. B. gr. X. 52 et 66). — ms. de Vienne (Πιστάσεις in libr. VI et VII, d'après Nessel, t. IV, p. 66). — ms. de Milan, à l'Ambrosienne (Montfaucon, Diarium italicum, p. 14) Publié seulement en traduction latine par Camozzi, Venise, Alde, 1554, in-fol.
195. Commentarius in Meteora.
ms. à Oxford (cat. mss. Angliæ, n° 9091; fonds Wheler, N° 20.)
Si ce texte est celui que contient le ms. Coislin 384, ce n'est autre chose que le commentaire d'Olympiodore sur les météorologiques d'Aristote publié en partie par J. L. Ideler dans une édition de cet ouvrage (1834, 36).
D'autre part, Albert le Grand dans son commentaire sur les météorologiques mentionne un certain Constantin «qui dicitur in greco commentatus esse super librum meteororum Aristotelis» (opera omnia, éd. de Lyon, 1555, t. II, p. 176); passage cité par Ideler (l. c. t. II, p. 538). Ne serait-ce pas (Michel) Constantin (Psellus)?

SECTION X.—MÉDECINE.

196. Περὶ διαίτης, πρὸς Κωνσταντῖνον τὸν Μοναχόν.
Publié en latin sous le titre de *De victus ratione* (1).

déclarations émises par C. Sathas concernant cette question d'un si haut intérêt, dans son article déjà cité sur les Commentaires Byzantins, etc. (Annuaire de l'Association grecque, 1875, page 188).

(1) D'abord en 1488 par G. Valla (De Dieta libri II ad Constantinum), in-folio, avec la Logique de Nicéphore Blemmides (Voir ce nom

(Ἑλλ. Φιλόλ. Σύλλογος, Εἰκοσιπενταετηρίδα).

1ers mots: Καὶ τοῦτο τῆς σῆς ἔργον προνοίας... ms. à Vienne. (Cp. Lambécus et Kollar, t. VI, p. 365).

Rapprocher un ms. d'Oxford, fonds Vossianus, n° 57 (Catalog. mss. Angliæ, t. II, n° 2168), qui contient un texte (de Psellus?), dont le titre, traduit en latin, est le suivant: De divisione partium anni et quænam medicinæ singulis conveniant temporibus secundum Ægyptios «auctore ut videtur Michael Psello». Ne pas confondre ce texte avec le formulaire médical alphabétique publié par Boissonade (Anecdota græca, t. I, p. 233—241).

197. De Simplicibus.
ms. à Cambridge. (Catalog. mss. Angliæ, I, 3, n° 948, art. 10).

SECTION XI.

HISTOIRE.—DISCOURS, RÉCITS, ETC.

198. Encomium reginæ.

1ers mots: Ἐξεῖ ποτὲ τὴν εὐδαίμονα... ms. à Oxford. (Catalog. mss. Angliæ, I, 131.)

199. De motu temporis cyclorum solis et lunæ eclipsibus et inventione Paschatos per interrogationes et responsiones. 55 et 59.

ms. à Vienne, Biblioth. imp. n° 429, 4 article & 132 second art. (Lambécus, VII, 512 et 519).

Harles se demande (B. Gr. X, 69), si ce texte ne ferait pas partie d'un ouvrage de physique, et renvoie à la notice détaillée de la *Διδακχίλια παντοδραστή* et des *Ἀπορίαι φυσικαί*. Je ne le crois pas.

200. Ἀποτελεσματὶν τῶν Φραγγῶν καὶ τῶν λοιπῶν Λατίνων.

ms. in-4° mentionné dans le catalogue de la bibliothèque de Philippe II (à l'Escorial) rédigé par Guill. Lindanus (Müller, mss. grecs de l'Escorial, p. 510.)

dans Hoffmann, Bibliogr. Lexicon.—Bâle, «apud Andreæm Cratandrum» 1529, in-8°.

Un ms. de Vienne attribue le *περὶ διαίτης* (alias: *ἡτρικόν*) au médecin Théophane Nonnus, qui le dédia à Constantin Porphyrogenète (Allatius, de Psellis, § 71). On a souvent attribué à Psellus le texte *περὶ τροπῶν δυνάμεων*, reconnu aujourd'hui pour être de Siméon Seth, publié pour la première fois par Gyrardus. Bâle 1538, in-8°, et en dernier lieu par B. Langkavel, Lipsie, Teubner, 1868, in-4°. (Cp. Fab. Harl. B. gr., X, 44 et 58.)

Cp. Fabr.-Harl. (B. gr. X, 69), qui renvoie à l'ouvrage allemand de Pluer, *Voyage en Espagne*, p. 182.— Il a été probablement brûlé dans l'incendie de 1671.

201. (Μονωδία) εἰς τὸν σωζόμενον μητροπολίτην Μελιτηνῆς, (manque la fin).
ms. de Paris 1182 f. 41 v.— Cp. Sathas V, 55.

202. Εἰς τὸν Ἀγγέλιον Ἰωάννην ἐπαινετικός.
m. ms. f. 50 r.— Cp. Sathas, m. p.

203. Μονωδία εἰς τὸν βασιλέα κύρ 'Ανδρόνικον τὸν Δούκαν.
m. ms. f. 179 v. (la fin est au f. 41 r.).

— Cp. Sathas, V, 55 et 57.

204. Ἀπολογητικός ὑπὲρ τοῦ Φίλιππου πύλεως Λαζάρου καθιερθέντος.
m. ms. f. 55 v.— Cp. Sathas, V, 55.

205. Ἐπὶ τῷ εἰς βασιλέα (Κωνσταντῖνον τὸν Μονμάχον), (on n'a que le commencement).
m. ms. f. 40 r.— Cp. Sathas, V, 57.

206. Λόγος χαρακτῆρος τῆς τοῦ Πρωτοσυγγέλλου ἀρετῆς.
m. ms. f. 155 v.— Cp. Sathas, V, 57.

207. Εἰς τὸν σεισμὸν τὸν γενόμενον τῇ κητῇ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τοῦ Πρωτοσύγγελου (Fête de St Jean le Précurseur).
m. ms. f. 93 v.— Cp. Sathas, V, 57.

208. De Nuptiis adnepotum fratris ac sororis.
ms. à Oxford. Fonds Barozzi: n° 405 à la fin. (Catal. mss. Angliae, I, 131).

209. Oratio ad...
1^{eres} mots: Ἐξέκει τοῖς.
m. ms.

210. Oratiuncula.
1^{eres} mots: Ὡς περ εἰ τι θεῖον...
m. ms.

SECTION XII.

GRAMMAIRE ET RHÉTORIQUE.

211. Ἑρμηνεία περὶ τῶν καὶ στοιχείων, συγγραφή καὶ ἐκτεθέσθαι πρὸς τὸν βεστάρχην κύρ Ἰωάννην τὸν Ἀδελφίστιον, ὃς καὶ τὴν περὶ τούτων ἐρώτησιν πρὸς αὐτὸν ἐποιήσατο.
m. ms. f. 69.— Cp. Sathas, V, 55.

212. Ἀπορῆμα τῶν περὶ τὰ γένη ἐπιχειρημάτων.
1^{eres} mots: Ἀξιολογῶνται οἱ πρὸς γένος...
ms. de l'Escurial Φ. III, 1, f. 281 r. (Miller, l. c.).

213. Περὶ τῆς μέξεως τῶν προτάσεων καὶ περὶ εὐπορίας προτάσεων σύνταξις ἑρμῶς.
1^{eres} mots: Τοῦ σοὶ τὰς μέξεις...
m. ms. f. 288 v. (Miller, l. c.). La fin manque.

214. Ἐπιγράμματα τῶν ἀνθρώπων διηρηνημένα.
ms. des Nani à Venise n° 228. (Mingarelli, Catal. codd. p. 420.)

SECTION XIII.

POÉSIES DIVERSES.

215-216. Poésies: 1° Εἰς τὸν προφήτην Ἀμούν
1^{eres} mots: Ἀμούν τὸ χρησμήδημα διασαφίζει
ἀρίστα κτλ.

2° Εἰς τὸν Μιχαῖλ.

1^{eres} mots: Μιχαῖλος τὰ δύσληπτα εὐλήπτα φαίνει
Κύριλλος, κτλ.

Ces deux morceaux ont été écrits par Nicolas de la Torre sur la feuille de garde du ms. de l'Escurial Φ. II, 1 (Catal. Miller, n° 432) contenant le Commentaire de Saint Cyrille sur les Prophètes.

217. Poésies en vers politiques.

1^{eres} mots: Καίρις μὲν ὕπνου.
ms. à Oxford. Fonds Barozzi n° 31.
(Catal. mss. Angliae, I, 131)

SECTION XIV.

CORRESPONDANCE.

218. Ἐπιστολαί.

Il nous est impossible de faire dès ce moment le départ des lettres de Psellus publiées et de ses lettres encore inédites. Voici la liste, aussi complète que possible, des mss. où se rencontrent quelques parties de sa correspondance. Le ms. de Florence LVII, 40 contient 230 lettres. — Le ms. de Paris 1182, 214, sur lesquelles C. Sathas en a publié 208 dans sa Bibliotheca gr. m. vol. t. V. Il sera intéressant de comparer la notice qu'il a donné de ce ms. (l. c. p. 57) avec celle que Bandini a consacrée à celui de Florence (Bibl. mss. Laur. t. II, p. 398). — Même observation sur un ms. de la Bodléienne à Oxford, fonds Barozzi n° 131, qui en renferme 130 (1). D'autres mss. ne renferment qu'un très petit nombre de lettres; tels sont le ms. de Florence, II, 13, art. 2. — celui de Venise, Marciana n° 524. — de l'Escurial Φ. I, 9 (Miller n° 245) et Φ. III, 1, (Miller, n° 217). — les mss. de Paris 1277 et 2087.

J'aurais pu, j'aurais dû peut-être faire entrer dans la section IX de cette bibliographie la lettre si intéressante de Psellus sur χροσποδία, que Pizzimenti a tra-

(1) Voir, sur l'ancien Mazariinaeus 81, Fabr.-Harl. B. gr. X, 78, note.

duite en latin. (Democritus Abderita de arte magna, sive de rebus naturalibus, necnon Synesii, et Pelagii, et Stephani Alexandrini, et Michaelis Pselli in eundem commentaria, Dominico Pizzimentionio Vibonensi interprete. Patavii, apud Simonem

Galiganum, MDLXXII, petit in-8°). Je l'ai omise à dessein, espérant la publier incessamment avec une traduction française de notre éminent chimiste M. Marcelin Berthelot.

TROIS TEXTES INÉDITS DE MICHEL PSELLUS

SUR LES PSAUMES

1er TEXTE.

Ἑλλοῦ περὶ τῶν ψαλμῶν καὶ περὶ
τῶν ἐπιγράφων αὐτῶν καὶ λοι-
πῶν, πρὸς τὸν βασιλέα κῆρ
Μεγαλὴν τὸν Δούκην.

ms. de Paris 1482, f. 47 v.

1] Τῷ ἐμῷ βασιλεῖ καὶ θεῷ, τῷ κρείττονι ὄντι καὶ ψυχῇ καὶ οὐσίᾳ καὶ τοῖς [τοιούτοις] (1), οἷός σὺ, ἡ ἐπιστολή, Ἰακράν σοι παρασκευάζουσα τὴν ψυχὴν ἐν καιρῷ οὕτω δὴ σκυθρωπῷ, ὡς παντάπασιν ἡμᾶς ἀπειπεῖν καὶ τοῖς κρυμμένοις, ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτοῖς τοῖς ψαλμοῖς πλὴν εἰ γέ τις τὰς ἀρμονίας αὐτῶν γνοίῃ καὶ τὰς χάριτας, καὶ τὴν ὀργανικὴν μουσικὴν, δι' ἧς τὰ στιχηρὰ ταῦτα συγκροτῶνται ἅμα, τοὺς τε ἐνθουσιασμοὺς τῶν ψαλλόντων καὶ τὰς μεταβολὰς τῶν μελῶν, ἣν τε διαφορὰν πρὸς ἄλλα ἔχει τὰ ἐπιγράμματα, καὶ πρῶτόν γε πάντων, τί ποτ' ἐστὶ τὸ ψαλτήριον, καὶ ὅσαις μὲν χορδαῖς ἡρμίστο, οἷω δὲ σχήματι κατεσκευαστο, καὶ εἰ Ἑλληνικὸν τῷ ὀργάνῳ τὸ ὄνομα ἢ τῆς Ἑβραϊδὸς γλώττης, ἢ καὶ ἄλλα ὅσα περὶ αὐτοῦ, οὐκ ἂν οὕτω βαρέως ἐνεῖκοι οὔτε τὸ συνεχὲς ΛΑΛΗΛΟΓΙΑ οὔτε τὴν τούτων ὥδιν.

2] Ἐγὼ γοῦν ἀναπτύσσω ἥδη τὰ τίως

(1) Les crochets droits [] indiquent les mots suppléés conjecturalement par l'éditeur.

ἐργαζομένα τοῖς πολλοῖς καὶ ἀναπειταγνὺς τὰ καταπετάγματα οὐ νομολόητος, ὡς ὁ παρὰ Πλάτωνι Σοκράτης, ἀλλὰ θεοῦλητος (1. θεοῦλητος) ἥδη γεγενῆσθαι δοκῶ. Πάθοις δέ μοι καὶ σὺ ταῦτον πάθος, ὅτι μοι καὶ τῆς ὁμοίας τυγχάνει, εὐσεύς τε καὶ ἐξέως. Ἴδοιεν δ' ἂν ἐνταῦθα καὶ εἰ τὴν Ἑλλήνων σορίαν ὑπερβαίνοντες, ὅτι μὲν τὰ ἡμεῶν βιβλία τῆς κρείττονος μουσικῆς τεύχῃ καὶ εἰ τις αὐτὰ γινώσκει καὶ ἀναγιγνώσκει μετὰ νεωτέρας ἐπιβολῆς, καὶ ἐκαστὴν βασιανίει τῶν λείων, ἀναλέγει δὲ καὶ τὸν ἐγκειμένον νοῦν βαθύνων τοῖς θεωρήμασιν, οὐδὲν τῶν ἄλλων τοῖς παρῆτάσειεν· ἀλλὰ πάντα Κωνσταντίνου τοῦ ἐν εὐρήσει τῆς ἐν ἀπορρήτοις ἐγκειμένης (1. 18. 11) σορίας τοῦτοις καὶ γνώσεως.

3] Πολλὸν δὲ ὄντων, περὶ ὧν εἰπεῖν οἱ προήρημαι, περὶ αὐτοῦ σοι τοῦ ψαλτηρίου διαλεξομαι πρότερον τοσοῦτον ὑπειπὼν, ὡς τῶν μουσικῶν ὀργάνων τὰ μὲν ἄρρενα, τὰ δὲ θήλια λέγεται, τὰ δὲ οὐδαιτέρου γένους, ἡ συμμεινότερα ἐστίν. Ὅσα μὲν γὰρ σύντονα καὶ οἷον εἰπεῖν κρουστικώτερα, ἡρηνωμένα πῶς εἶσι καὶ τῆς σταθροτέρως μερίδος, ὅσα δὲ ἐξ ἐλαχίστων ἐστὶ τῶν διαστημάτων, ἃ διέσει τοῖς μουσικοῖς φίλον καλὴν, ταῦτα χαρίεντα μὲν καὶ ἁρμονιώτατα, θηλυτέρα καὶ τὸ ἦθος μαλθακάζονται, ὅποσα δ' ἡμίτονους (1) κεκρό-

(1) F. 1. ἡμίτονους.

τηται (εἰσι δὲ ταῦτα μέγα τόνων καὶ δίσσεων, καὶ ἀνάλογα πρὸς ἑκάτερον τῶν ἄκρων μετὰ τοῦ προλόγου καὶ ὑπολόγου), ταῦτα τοῦ χρονικοῦ τε γένους ἐστί, καὶ ἡ ἀμρότερη τὰ ἄκρα συνίγει, ἡ ἀμρότερων κεραιώσεται.

4) Τὸ γούν ψαλτήριον ἦν ἐπὶ θηλύτερον ἦν καὶ γαστροτέραν ἤρπει φωνήν. Καὶ τις αὐτῷ καὶ ἑυκροδακίμων περί τὰ ἀσπγίστερα τῶν ὠδαρίων εἰδείκνυται. Εἰθ' ὕστερον οὕτως ἐγεγόνει ἀρρενωπὸν καὶ σεμνότερον, ὡς εἰς μόνους τοὺς θεῖους ὕμνους παραλαμβάνεσθαι. Ἦν δὲ καὶ πολυσχημάτα (*) καὶ τὰ μὲν ἀρχαῖα ἐκίκαμπετο καὶ φοινίει παραπλησίως ἀγώνως ἐκίκαμπετο καὶ πολυχόρδα ἦν. Ὑστερον δὲ ὁρθὸν ἐγεγόνει τὸ εἶδος, καὶ κάτωθεν μὲν ἀμειψόδητον ἦν, ἀνωθεν δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ μέλους ἐλαμβάνει καὶ ὁμοκατὰ ψαλτήριον ἐπιγόνιον. Ἐν δὲ γε τοῦτῳ καὶ διὰ χόρδα διατείνοντο, καὶ οὐ πᾶν πολυχόρδα ἦν. Καὶ νάβλαν μὲν ὁ Ἑβραῖος ἀνομάζει, ἡ ἀρχὴ ἰστέον· ὕστερον δὲ ψαλτήριον ἢ ἑλληνικὴν γλῶσσα ἡρμηνεύσεν ἀπὸ τοῦ ψάλλον τοῦ ὀνόματος (f. l. εἶσα) τῷ ὄργανῳ. Τὸ δὲ ψάλλον οὐκ ἐπὶ ψαλμῶν οὐτε ἀπὸ τῶν ψαλμῶν τῷ Ἑλλήνι εἰρηται, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ὠδῆς συντίσκει. Τὰ μὲν γὰρ παραψάλλειν ἢ υποψάλλειν ἐπὶ τῆς ἀπὸ τῆς ἀγωνιστικώτερας καὶ συντακτικώτερας. Ὁ οὐκ οὖν Ἑλλήνι οὕτως ὁ δὲ γε Ἑβραῖος ἢ ἀπὸ τοῦ ψάλλον ὀνομαστικῶς τὸ ψαλτήριον, ἢ ἀπὸ τοῦ τοῦτε τὸ ψάλλειν προσονομαζει. Ὅρθον μὲν οὖν τὸ ψαλτήριον οὐκ ἐκ τοῦ παρατυγόντος, οὐδὲ ἀλογίστως, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ κατ' εὐθείαν βάλλειν τοῖς νοητοῖς, καὶ μὴ ποιεῖν ἐκκλῆσθαι τὸν ἡμέτερον νοῦν ἢ τοῖς πλάγις παρεγλενόμενον ἢ πρὸς τὰ τῆδε καμπτόμενον.

5) Εἰσι δὲ καὶ τὰ σχήματα τῶν μουσικῶν πραγμάτων συνήματα. Δεκαχόρδον δὲ οὐ μόνον διὰ τὴν τοῦ ἀριθμοῦ τελειότητα καὶ τὴν δευτέραν μονάδα καὶ τὸν καμπτήρα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συμφωνίαν τῆς τε πενταδικῆς ἐν ἡμῖν αἰσθήσεως, καὶ τῆς ἰσαριθμῶν τῆς ψυχικῆς οὐσίας δυνάμεως. Δεῖ γὰρ ἐκαστὴ μερίδι τῆς χείρους ἢ τῆς κρείττονος φύσεως ἐκαστὴν συμφωνίαν (?) καταλλήλως καὶ τὴν ἐκ πασῶν ἁρμονίαν γίνεσθαι περιεκτικώτεραν οὖσαν τῆς τε τῶν δια πέντε χορδῶν καὶ τῆς δια τεσσάρων. Ἦν μὲν γὰρ ὑπὸ τὸν πολυπλάσιον (f. l. διπλάσιον) τελεί λόγον· τῶν δὲ ἡ μὲν ὑπὸ τὸν

ἡμιόλιον, ἡ δὲ ὑπὸ τὸν ἐπίτριτον. Ὁμοφωνίας δὲ καὶ συμφωνίας λεπτὴ τις ἐστὶν ἡ διαφορά. Ὁμοφωνεῖ γὰρ τὰ ἰσόμενα μὲν καὶ τὴν αὐτὴν διάστασιν ἔχοντα, ἀλλοίως δὲ τὸ μέλος ἀπὸ τῆς συγκρούσεως ἔχοντα. Συμφωνία δὲ ἐστίν, ὅταν ἐν τοῖς ἀνιστότοις τὸ μέλος οὐδὲν μᾶλλον τῷ βαρυτέρῳ καὶ τῷ ἑυστέρῳ ἐμπρίπῃ. Διαφωνία δὲ ἐστίν, ὅταν τὸ μέλος τῆς ἑτέρας μᾶλλον γίνηται τάσεως.

6) Ἐρχῆν μὲν οὖν καὶ πλείω περὶ ψαλτήριου εἶπειν. Ἄλλ' ἴστω σοι ταῦτα περὶ ὄργανου οἷον εἰπεῖν προσιόδια καὶ τίως μὲν τὴν δοῦσιν τελείωσται, ἐν ὕστερον μαθήσῃ καὶ τὴν ἱεροφαντικῇ. Ἐπει δὲ ἐστὶν ὅπου τῶν ψαλμῶν καὶ ὄνομα εὐρίσκεται διαφάλλματος, ῥητέον ἡμῖν καὶ περὶ τούτου τί ποτὶ ἐστὶ καὶ τίνας ἔχει τὴν δύναμιν, καὶ διὰ τί μὴ ἐν πᾶσι ψαλμοῖς, ἀλλ' ἐν τισὶν ἔγκειται.

7) Ἐρῶ δὲ σοι οὐ τὰ ἀλλότρια μόνον ἐπεξηγούμενος, ἀλλὰ προσθεῖς σοι καὶ ἐμὸν γόημα (f. l. νόημα). Οἱ μὲν γὰρ ἀπομερίσμενοι τὸ διαψάλμα ἡρμηνεύσαντι, οἱ δὲ εἰσάγαν τοῦτο θεωρηκασιν. Ἐμοὶ δὲ τὴν ἀληθεσιτέραν βαδιστίαν καὶ μέσθην (1). Ὡλήσαν γοῦν τινες τὸ διαψάλμα ὥδῃν τινα δόσμον τοῖς περὶ τὸν προσηπτικὸν χορδῶν. Τέσσαρες δὲ οὗτοι, ὅν ἕκαστος ἴδιον μέλος ἀνεκρούει τῷ Θεῷ· τὸ δὲ γε ἑατέρῳ ἢ τοῖς ἑτέροις κινούμενον διαψάλμα ῥασιν ὀνομάζεσθαι, οἷον ψαλμοῦ διαδοχῇ· οἱ δὲ τοῦτον τὸν λόγον ὡς ἡγετοματισμένον ἀποψάλλμενοι καὶ ἀναπόδεκτον διαψάλμα τὴν αὐτὴν ψάλλοντων αἰσπὴν ὀνομάσκει διαιρεῖν ψαλμῶν ὑποτυπώσαντες τοῖονμα. Τοῦτο δὲ τοῦτον ὡς τὸ ἐνθουσιασμῶν τῶν ψάλλοντων μεταξύ τοῦ ψαλμοῦ θεωρησιφίας (2) ἔκθεσιν ἐπιγνομένης αὐτοῦ· εἰτ' αὖθις κατὰ τὴν ἐπιπνοίαν ἑτέραν τοῦ ἁλλεν ἐπιβολὴν ὑπὸ ἑωτέρῳ γὰρ πνεύματι τὰς ἐκείνων κείσθαι φωνὰς· καὶ εἰ γὰρ τις τῶν Ἑβραϊκῶν προσχῇ βυβλίου, ἐν ᾧ τὸ διαψάλμα εἰρηται, εὐρίσκει προκείμενον ΣΕΑ, ΣΕΛ, ἢ τῆς ἢ δις ἐκφραζόμενον· δύναται δὲ ἡ λέξις καὶ Ἑλληνικῶς τὸ ΑΕΙ, ὡς τῆς αἰσπῆς δηλονότι γινώσκοντες αἰετῇ (3) τοῦ διαψάλματος, ὁπνῆκα ἐκπνοῶν τοῖς ψαλμοῖς ἐπεγίνετο.

8) Ἐμοὶ δὲ ἡ μὲν προτερὰ τῶν ἐπιβολῶν ἀνιστόρητος ἔδοξεν· ἡ δὲ δευτέρα σεμνότερη μὲν, οὐ πᾶν δὲ καταλλήλῃ τὴν ἐξήγησιν πρὸς

(1) Ἰσως γρ. πολυσχημάτα, ἢ πολυσχημον, ἢ τέλος πολυσχηματιστά. Σ, Σ, Ε.

(1) F. l. σημάσιον.

(2) F. l. θεωρησιφίαν.

(3) Ἰσως γρ. φωνῇ. Σ, Σ, Ε.

τὸ ὄνομα ἔχουσιν. Διὰ ταῦτα ἐρ' ἑτέραν ἑτραπομεν ἐνόησαν (1) ἐνθυμηθεῖσαν ἡμοί. Προήγμαι δὲ πρὸς ταῦτα ἀπὸ τῶν μουσικῶν λόγων ὑποκυνηθεῖς τῆς μὲν μουσικῆς τὸ μὲν τοι (f. 1. τὸ μὲν τοι) μέρος ἐστὶ εὐθόγγος, τὸ δὲ δισόστημα, τὸ μὲν σύστημα, τὸ δὲ γένος, τὸ δὲ μελοποιία, τὸ δὲ μεταβολή. Ἐστὶ δὲ μεταβολή ὁμοίου τινὸς ἐν ἀνόμενῳ μέλος μεταθέσεις. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ νοηθεῖς (*) κἀν ἐπιτερεπῇ ἡ λυπεῖ τὴν ἀκοήν, πλεονάζοντα (2), διὰ ταῦτα μεταβολὴν τοῖς μ. λεσιν οἱ (f. 48 v.) μουσικὴ ἐρευνήσασιν. Γένη (ms. : μέλη) δὲ μελωδιῶν τρεῖς σύντονον (3), ἡ ἀπαικόν, ἐναρμόνιον· εἶδη δὲ μελῶν ἐξ, περὶ ὧν ὁ λόγος πολὺς.

9) Ἐρμύζετο γοῦν τὸ ψαλτήριον ποτὲ μὲν δι' ὅλου τοῦ ψαλμοῦ, ἡ κατὰ τὸ μέλος, ἡ κατὰ τὸ χῶμα, ἡ κατὰ τὴν ἀρμόνιον, ἐστὶ δὲ ὡς τῶν ψαλμῶν διηλλάττοντο κατὰ τῶν χορδῶν λόγῳ ἀπὸ τοῦ Δωριον ὁ ὅσον ἐπὶ Φρύγιον, ἡ ἀπὸ τούτου ἐπὶ τὸ Λυδίων, ἡ ἐπὶ ἄλλοι τοι· καὶ ἀπὸ τοῦ συντόνου ἐπὶ τὸ χαλαρῶς τινος. Δοκεῖ γοῦν μοι τὴν τοιαύτην μεταβολὴν διάψαλμα τοῖς τότε μελωδοῦσιν εἰρησθαι, οἷον εἰπεῖν διαφωνῶν τοῦ μελωδομένου ψαλμοῦ· τοῦτο δὲ κατὰ τῶν ἡμετέρων μέλος (4) εὐρησθαι, καὶ μάλιστα ἐπὶ τοῖς λεγομένοις ἰδιόμελοις· κἀν μεταπίπτουσιν οἱ τῶν ἡῶν τόνου ἀπὸ τοῦ συντονισμένου, τοῦ τρίτου φημι, ἐπὶ τὸν δεύτερον, ἡ τὸν παρήμεσον δεύτερον, ἡ ἐντεῦθεν, ἡ ἐκεῖσε (**), ἡ ἀπὸ τοῦ βαρυτέρου ἐπὶ τὸ ὀξύτονον, ἡ ἐναλλάξ (5). Τὴν γοῦν μεταβολὴν τοῦ χαρακτήρος τῶν μελῶν διάψαλμα αὐτὸς ἀποφαινομαι.

10) Τὸ γε μὴν ἈΛΑΗΛΟΓΙΑ (6) Ἑβραϊ-

κὴν μὲν οἷον ὄνομα, σύνθετον δὲ, ἀλλ' οὐκ ἀπλόον· ὁ πνεῦμα δὴ (f. 1. ἐνόματα δὴ) καὶ παρ' ἡμῶν ἐστὶν ἡ συμπηγεμένη ἡ συμπηλοκα, καὶ ἡ μονομερὴς ἡ διμερὴς· τὸ μὲν γὰρ ἈΛΑΗΛΟΓ' αἰνεῖσθαι ἐστὶ καθ' ἡμᾶς, τὸ δὲ ΙΑ ταῦτον τῷ κήριος δύναται, τὸ δὲ ὅλον τοῦ συνθέτου ὀνόματος αἰνεῖται τῆσι τὸν Κήριον, ἡ αἰνεῖς τῷ Κυρίῳ· πολλοὶς γὰρ ὀνόμασι τὸ ΘΕΟΣ τῷ Ἑβραῖῳ ὀνόμασται· τούτῳ (f. 1. τούτῳ) (*) δὴ τῷ ΙΑ, τῷ ΣΑΔΔΑΙ, τῷ ΑΔΔΩΝΑΙ, τῷ ΑΛΩΙ (1), τῷ ΣΑΒΑΩΘ, τῷ ΑΡΡΗΤΩΙ, τῷ ΤΕΤΡΑΣΤΟΙΧΩΙ. Ἐχει δὲ ἕκαστον τῶν ὀνομάτων σημασίαν ἰδίαν· τὸ μὲν τοι ΙΑ ταῦτον δύναται τῷ θεωτῷ, οὐκ ἀκριβῶς δὲ πρὸς τὴν Ἑλλάδα γλώσσαν τὸ ὄνομα μετενέγκεται, ἀλλ' ὅπερ ἐστὶν ἡμῖν τὸ πανσθενές, τοῦτο τῇ Ἑβραϊκῇ γλώσσῃ τὸ ἱκανόν, οὐκ ὡς ἀν' ὑπολάβη (**) τις τὸ αὐταρκές, οὐδὲ τὸ πληρὶ (***) καὶ ἔγγεμένον καὶ πᾶσαν ἀνεξαρτήτως δύναμιν τοῦ πάντα δύνασθαι καὶ πάντα πληροῦν ἀγαθότητι.

11) Τοσαῦτα δὴ σοι καὶ περὶ τῆς τοῦ ἈΛΑΗΛΟΓΙΑ λέξεως. Τοσοῦτον γοῦν ἐστὶ, ὡς αὐτὰ τὰ Ἑβραίων ἡκρίσθη, ὅτι ἐὰν ὀνόματα τούτους πολὺστημα γίνεται ἀπὸ τινων σημείων καὶ κορωνιδῶν τούτοις ἐπιτεκνέμενων, ἡ ὀβελῶν ἀποστατων, ἡ λιμενικῶν, ἡ ὑπολιμενικῶν (2), ἡ δισυνόμενα ἡ φιλομένονα, ἡ συντιθέμενα, ἡ ἀντιρούμενα. Αὐτίκα τὸ ΔΑΒΙΔ ὄνομα πολυστήμασιν αὐτοῖς γίνεται παρὰ τὴν ὧν εἰρηκα διαφοράν· δύναται γὰρ καὶ τὸν ἱκανόν, καὶ τὸν πεπονημένον, καὶ τὸν ἡγαπημένον, καὶ τὸν ἡλεθμένον καὶ ἔξουθενούμενον.

12) Τὸ ΙΩΝΑΣ ὄνομα καὶ φιλομένον καὶ δασυνόμενον, νῦν μὲν περιστρεφόμενον σημασίαν, νῦν δὲ διαπόνησις αὐτῶν ἐξαγγέλλεται, νῦν δ' ἄλλο τι.

13) Τὸ δὲ ΙΕΡΟΥΣΑΛΕΜ συνταπόμενον μὲν τὴν εἰρήνην δηλᾷ, διακρούμενον δὲ οἷον ἱερὸν καὶ αὐτὴς σάλην, βαθυτέρον τι ὑπεκκαίμεν καὶ ἀπόρρητον. Τὸ γοῦν ἀπλὸς νοούμενον ἰδιόσθητι ἀποδεδωκεν. Οὕτω γοῦν καὶ αἱ θεο-

(1) Sathas propose: ἑτραπόμην ἔνοισιν.

(*) Γρ.: τὰ νοηθεῖς, κἀν ἐπιτερεπῇ ἡ, Σ. Σ. Ε.

(2) F. 1. πλεονάζοντες. (Sathas) πλεονάζοντα Σ. Σ. Ε.

(3) On écrit d'ordinaire διτόνον.

(4) F. 1. μελῶν.

(**) Γρ. ἴσως: ἡ ἐντεῦθεν ἐκεῖσε, Σ. Σ. Ε.

(5) Cp. dans la Collection des alchimistes grecs p. p. Mme Berthelot et C. E. Ruellé, Section VI, XV, le morceau inédit intitulé: « La Musique et la Chimie », où l'auteur s'étend sur l'emploi des tons (ἤχου).

(6) Le ms. de Paris 2594 qui contient entre autres textes la grammaire de Donat traduite en grec (par Maxime Planude?), présente (fol. 68 v.) un fragment sur l'étymologie du mot ἀλληλοῦσα. Le voici: Τὸ ἀλληλοῦσα, κατὰ τὴν Ἑβραϊκὴν διάλεκτον ἐστὶν αὐτοῦς, ΑΑ κραταῖος, ΙΑ θεός, ΟΥΙΑ αὐτὸς μόνος, τούτοις, κραταῖος θεός αὐτὸς μόνος. Τοῦ

μὲν Βασίλ[εως]· Ἐν (ms.: ἡ) Ἑβραϊκῇ διαλέκτῳ ἐστὶ τὸ ΑΑ ἱερῆται, ἀφ' ἧς τὸ δὲ ΙΑ ὁ θεός· τὸ δὲ ΟΥΙΑ αἰνεῖται· ὁμοῖα τὸν ζῶντα θεόν.

(*) Ὁρθῶς μοι δοκεῖ ἔχειν ἡ ἐν τῇ χειρογράφῃ γραφῇ: τούτῳ δὴ τῷ ια. Σ. Σ. Ε.

(1) Souvenir altéré de ΕΛΘΙΟΜ.

(**) Γρ. ἐπολάσει, Σ. Σ. Ε.

(***) Ἴσως γρ.: ἀλλά (ἀντὶ τοῦ οὐδὲ) τὸ πλήρες (ἡ: τὸ πληροῦν), Σ. Σ. Ε.

(2) F. 1. λιμενικῶν ἡ ὑπολιμενικῶν.

νομικαί (1) προσηγορίαι ποικίλην ἔχουσιν ἐξαγγελίαν, πρὸς τὸ στῆναι, ἡ δασύνειν καὶ ψιλοῦν, καὶ τὴν ἄλλην διαφορὰν.

14] Ἐπεὶ γοῦν σοὶ καὶ περὶ τούτου διελέκτων ἱκανῶς, διέτιον ἡμῖν καὶ τὰς ἐπιγραφὰς τῶν ψαλμῶν.

Εἰ μὲν οὖν ἡ σύμπαντες οἱ ψαλμοὶ οὕς τε ἔγραψεν Ἰσάκας, καὶ οὗς διέγραψε τῶν ψυχρῶν ὀδῶν, τοῦ Δαβὶδ εἰσι τόκοι, ἡ ἔνιοι τούτων, οἱ δὲ γε λοιποὶ (2) Αἰμῶν καὶ Αἰθῶν καὶ Ἰδουὶμ καὶ Ἀσὰρ ἐγράφησαν τε καὶ ἐμελεθῆσαν, οὐκ ἔγω ἀπρῶτος ἀποφθνήσκειν.

Ὅπερ γὰρ θανάτωσθαι δοκοῦν ἐνιοὶ τοῦ Δαβὶδ, εἰ μὴ πάντας (f. l. πάντες) αὐτῷ ὠδονήσας. Ἄν, εἰ τις ἄλλο τι λέγοι, ἐπαρῶνται (**) τῷ ἀνδρὶ, οὐκ οὐδ' ὅπερ αὐτοῖς νοεῖται ἡ ἐπιγραφή τῶν οὗ ψαλμοῦ ἐξέλιπον οἱ ὕμνοι Δαβὶδ μὴδ' Ἰσάκας, ψαλμοὶς τῷ Ἀσὰρ· εἰ γὰρ οἱ ἐρέτης τοῦ Δαβὶδ, ψεύδεται τὸ ἐπιγράμμα. Τί οἱ, ὅτι οὗς μὲν τῶν ψαλμῶν ὁ Δαβὶδ, τοὺς δὲ Μωσῆς ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, τοὺς δὲ Ἀργαῖος καὶ Ζαχαρίας, τοὺς δὲ οἱ παῖδες Ἀμναθάμ, τοὺς δὲ Ἀσὰρ, τοὺς δὲ ἄλλοις τις συγγράφασθαι τε καὶ ἐμελεθῆσαν, κοινῆς οὕσης τοῖς βουλομένοις τῆς Εβραϊκῆς λογιότητος, καὶ τοῦ ποιῆν ψαλμὸν μὴ ἀπαγορευμένον τοῖς κρείττοις;

15] Τῶν μὲν οὖν πολλῶν ἕνεκεν ἐπιστάντων τοῦ Δαβὶδ ἅπαντες οἱ ψαλμοὶ τοῖς δὲ ὀλίγοις καὶ κρείττοις καὶ τούτοις εἰς ζῆναισι δίδωμεν, ὡς ἡ διαφορὰ ἐπιγραφῇ τῶν ψαλμῶν περὶ γε αὐτοῦ τοῦ Δαβὶδ διαφορὸν ὑποβάλλει τοῖς φιλομαθεστάτοις τὴν ἐννοίαν. Ταῖς μὲν γὰρ τῶν ψαλμῶν ἐπιγράφεται «ψαλμοὶς τοῦ Δαβὶδ», ταῖς δὲ «ψαλμοὶς τῷ Δαβὶδ». Οἶμαι γὰρ μὴ ἀτηρηλῶς ἐρρίθαι τοῖς ἐπιγράμμασι τὴν τῶν νοημάτων διαφορὰν, ἀλλ' εἶναι τὸ ἑτερόπαιον καὶ ἑτερορρηπὲς πρὸς ἐννοίαν· μὴ ποτε μὴν ὁ ἐπιγεγραμμένος «τοῦ Δαβὶδ» παρ' αὐτοῦ τοῦ Δαβὶδ γέγραπται, ὁ δὲ ψαλμὸς αὐτῷ Δαβὶδ πρὸς Αἰμῶν ἢ Ἰδουὶμ (2) ἢ ἑτέρους τῶν ἱεροψαλμῶν, εἰς δὲ τὸν Δαβὶδ ἀναφορὰν ἔσκηκεν, ἡ εἰ μὴ τούτου ἡλιθνεύει.

16] Ἐγὼ μὲν οὖν οὐκ ἂν ἐνσταλὴν πρὸς τὰς ἀντιρρήσεις· οὐδὲ (**) γὰρ ἐντεῦθεν διάφορον

πρὸς τὴν εὐσείδειν. Ζητῶ δέ, τίς ἡ ἐπὶ κείναις τῆς διαφορᾶς συντάξις. Καὶ τούτο μὲν μὴ περαιτέρω· τίνα δὲ τὰ διαφορὰ τῶν λοιπῶν ἐπιγεγραμμάτων; (f. 49 r.) Φαλμός γὰρ ὦδης, καὶ αὐτὴς ἀντιστρόφως ὦδὴ ψαλμοῦ.

17] Εἰ γοῦν βουλοίμεθα τὴν τῶν ἐπιγεγραμμάτων διαφορὰν, πότεον (f. l. πρότερον) γε διερμηνεύειν ἡμῖν τὰ ὀνόματα, τί μὲν ψαλμοὶ, καὶ τί ὦδῃ, ἐν' ἐντεῦθεν γινώσκων τὰ συγκείμενα ἰσοστροφῶς, ἢ ἀντιστροφῶς.

Ὁ μὲν ψαλμός ποτὶ μὲν αὐτὸ δηλοῖ τὸ τῆς ὑποθέσεως σύγγραμμα· οἷον τὸ τῆς φυγῆς τοῦ Δαβὶδ, ἢ τὸ τῆς ἀλώσεως, ἀνεμὶ μέλους τῆς ψαλμῶν ἐκφωνοῦμενον, ποτὶ δὲ τὴν μετὰ τῆς μελουργίας ὑποστηρίζει ἐκφώνησιν· καὶ ἡ ὡς πρὸς εἰρμόν τινα τὸν συνῆθη ἔχον ἐμουσουργεῖτο, ἡ ὁ ἦχος πρὸς τὸν ψαλμὸν μεταβάλλετο. Εἰ μὲν οὖν ἀμελής ὁ ψαλμὸς ἦν, ἐπεγέγραπτο ὁ ψαλμὸς οὕτως, «ψαλμὸς τοῦ Δαβὶδ», ἢ «ψαλμὸς τῷ Δαβὶδ». Εἰ δὲ πρὸς ὦδῃν τινα προϋποκειμένην ἐμελεθῆτο, ψαλμὸς ὦδης· εἰ δὲ ἡ ὦδὴ πρὸς τὸν ψαλμὸν μεταβάλλετο, ὦδὴ ψαλμοῦ. Εἰ δὲ πρὸς τὸν Θεὸν τὴν ἀναφορὰν εἶχε, ψαλμὸς ἐν ὕμνοις ἐλέγετο· εἰ δὲ ἀμετρον ἦν καὶ ἀμελωδῶτον, προσευχὴ τοῦ Δαβὶδ· καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ Δαβὶδ ἡ πᾶσις τοῦ ὀνόματος διεπείρετο· ἡ γὰρ κατὰ γενεὴν ἡ δοτικὴν ἐπιγράφεται συντάξις.

18] Ἐπὶ δὲ γε τοῦ Ἀσὰρ μονόπαιτος ἡ προσωρὰ ἐστὶν αὖτις· ψαλμὸς γὰρ φασὶ τῷ Ἀσὰρ ὠμῶς. Οἶμαι δὲ καὶ περὶ ἑτέρων οὕτω· ψαλμὸς τοῦ ὠμῶς Κορέ. Ἐπὶ μάλιστα Αἰμῶν, καὶ ψαλμὸς τοῦ Μωσῆς ἀπᾶς καὶ κατὰ γενεὴν· ὡς δὲ καὶ ἐπὶ Ἀργαίου καὶ Ζαχαρίας. Τί ποτ' οὖν τὸ ἀνέμοιον; Οἶμαι τὸν μὲν Μωσῆα καὶ τὸν Ἀργαῖον καὶ τὸν Ζαχαρίαν προσηγορίας ἡξῶσθαι κατὰ τοὺς τοῦ Δαβὶδ χοροὺς (3) ὡς ἴσως, ὡς μὴ ἀπαξιοῦσθαι τούτους τοῦ καὶ ψαλμῶν γενεᾶ δύνασθαι. Διὰ ταῦτα ψαλμὸς Μωσῆς ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ· καὶ ψαλμὸς Ἀργαίου καὶ Ζαχαρίας. Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀσὰρ ἐξ ἀρχῆς οὐκ ἔχοντες χορευόντων ἐστῆκεν καὶ μελουργῶν τῶν ψαλμῶν, οὐ μέντοι γε ἰσομετρίαις ἐκίνους καὶ ἰσοστροφῶς. Διὰ ταῦτα ὡς μελωδίας τούτους ἀντιγράφεται οἱ ψαλμοὶ. Οἱ μὲντοι γε (**) ὡς αὐτῶν γεννησάντων κατονομαζόμενοι.

Ἦνα δὲ σοὶ καὶ κεφαλαιώδεις ἐπιστάμεν τῶν λοιπῶν ἐπιγεγραμμάτων ποιήσομαι, τὸ μὲν Περὶ

(1) Manque dans les lexiques.

(*) Προσ. ἐν. Σ. Σ. Ε.

(**) Ἰσως γρ. ὦδῃ: εἰ μὴ πάντες. Ἄν, εἰ τις ἄλλο τι λέγοι, αὐτῷ ὠδονήσας (f. ὠδονήσων αὐτῷ) καὶ ἐπαρῶνται κλπ. Σ. Σ. Ε.

(2) F. l. Ἰδουὶμ.

(***) Μελὸν γρ. οὐδὲν. Σ. Σ. Ε.

(*) Γρ. μελλόν· χρόνους. Σ. Σ. Ε.

(**) Ἰσως γρ.: οἱ ψαλμοὶ· οὐ μέντοι γε κλπ. Σ. Σ. Ε.

τῶν ληθῶν, τὸ περὶ τῶν ἐκλήτων δηλοῦντων (F. I. δηλοῦτω) σοι, ἐν οἷς ὁ εὐαγγελικὸς βότρυς ληνοῦσθαι· τὸ δὲ Περὶ τῆς ὑπόθεσιν, τὴν μέλλουσαν υποστηρικτικῶς σοι κατὰστασιν μετὰ τὸν ἑβδομαδικὸν καθ' ἡμᾶς αἰῶνα, τὰ δὲ Κρύβαν τοῦ ἀγαπητοῦ, τὸ ἀπορρητὸν τοῦ Θεοῦ (F. I. κρύβαν) λόγου μυστήριον, ἡ δὲ Δευτέρα καὶ τρίτη τοῦ σαββάτου, τὰς διαφόρους διαβάσεις καὶ καταπαύσεις τῶν ἀρετῶν, τὸ δὲ Προσέχον, τὸν ἐρεσθητικὸν τῆς ζωῆς ἡμῶν χορὸν (*), ὃς προηγείται τῆς μυστικῆς ἀναπαύσεως, τὸ δὲ Πάθος τῆς σκηνῆς, τὴν ἐντεῦθεν ἡμῶν πρὸς τὴν κερταῶν ζωὴν μετὰστασιν. Τὸ δὲ ὑπὲρ Μαλεὶθ ἐλθὼν, τὸν ἀλμοῖς ἀναγεγραμμένον, τὸν ὑπὸ τοῦ χοροῦ τῶν ἀποστόλων υποδηλούτω σοι ρυθμὸν εὐτακτῶν. Μαλεὶθ γὰρ κατὰ τὴν Ἑλλάδα γλώσσαν χορὸς ἡ γαῖα ἐστὶ. Τὸ δὲ γε «Εἰς τὸ τέλος» ἐν πολλοῖς ἀλμοῖς καίμενον, ἡ πρὸς τὸν μέλλοντα αἰῶνα τὴν ἀναφορὰν ἔχει, ἡ τὴν τοῦ παρόντος βίου υποστηρικτικὴν κατὰστασιν. Ἡ δὲ Σηλογραφία, ἀνεκρήσεως ἐστὶν ὄνομα. Τὸ δὲ «Μὴ διαθεῖσθαι εἰς τὸ τέλος», παρὰγγελά ἐστὶ τοῦ ἀδιαφθοροῦ ἡμῶν τηρεῖν μέχρι παντός τὴν κατὰστασιν τῆς ψυχῆς.

20] Ἐντεῦθεν δέ σοι καὶ τὰ πολλὰ τῶν ἐπιγραφῶντων σεραστῶν ἐξεῖ τὴν δόλωσιν. Τῷ δὲ γε πεντακσθῶ ἐνάτω καὶ ἡ ἐπιγραφή δυσδιὰγνωστος τοῖς πολλοῖς καὶ ἡ ἐξηγήσεις ἄφατον ἔχει τὴν δύναμιν· ἐπιγράφεται γὰρ οὕτως· «Εἰς τὸ τέλος τοῖς ἀλλοιωθησομένοις» εἰς σηλογραφίαν τῷ Δαβὶδ εἰς διαδοχὴν, ὅπως ἐνεπύρισε τὴν Μεσοποταμίαν Συρίας, καὶ τὴν Συρίαν Σωβᾶλ (1) καὶ ἐπέστρεψεν Ἰωᾶβ, καὶ ἐπάταξε τὴν φάραγγα τῶν ἁλῶν δώδεκα χιλιάδας».

Εἰ μὲν οὖν μὴ ἐπέσπελλον σοι, ἀλλὰ συγγραφὴν ἐποιούμην τὴν ἐπιγραφὴν (**), πολλὰ ἂν σοι εἰς τὸν τόπον συνελεῖσθην, καὶ οὐκ ἀκομίσων τὸν λόγον ἐπουσημῶν. Νῦν δὲ τὸ τῆς ἐπιστολῆς εἶδος συνένειμν ἡμᾶς ἀναγκάζει τὰς ἐξηγήσεις, καὶ πολλὰ τῶν δεόντων εἰρησθαι ἐπέχει (***), ὥς ἐγκέκορβαν ἐντεῦθεν τὰς κρείττους τῶν ἐνοικῶν· ἀλλ' εἰρησεται σοι τὰ δύνατα ὅπως οἰκὸς συντεμνοῦσιν ἡμῶν.

21] Ἐπιγράφεται οὖν ὁ ψαλμὸς «Εἰς τὸ τέλος τοῖς ἀλλοιωθησομένοις». Ἔστι δὲ προα-

ναφώνησις (ms.: προαναφ. . . .) τοῦτο τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ λόγου (1) ἐπιδήμιος ἦτις ἐν τῷ τέλει τῶν αἰώνων ἐγγίνοι τοῖς ἀλλοιωθησομένοις ἡδὴ ἡμῶν καὶ πρὸς τὴν κρείττω μετὰβαλοῦσι ζωὴν ἀπὸ τῆς χείρας, ὅσον ἐπὶ τῷ θεῷ σκοπῶ. Τί γὰρ, εἰ κλαδίσκοι τινὲς τοῦ Θεοῦ φῶς. . . (2) δένδρου ἀποπετιπώκαμεν, καὶ τῆς ἐκείθεν πύττης ἐστερήθημεν: Ἄλλ' ἡ γε δεξιὰ τοῦ Ὑψίστου πᾶσιν ἐνταγγέλλεται τὴν ἀλλοίωσιν εἰς σηλογραφίαν «τῷ Δαβὶδ», ὅρηι δὲ τῷ Θεῷ (*), τῷ πεποθημένῳ μὲν τῷ πατρὶ, ἐξουθενωμένῳ δὲ τοῖς πρὸς οὓς ἐκλήθηεν Ἰουδαίοις. Οἱ οὐνειδισμοὶ γάρ, ὅσοι, τῶν οὐνειδίζοντων σοι ἐπέπεσον ἐπ' ἐμὲ. Γέγονεν οὖν ἡ τοιαύτη ἀλλοίωσις τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ εἰς σηλογραφίαν, ὅπερ ἐστὶν εἰς στέφανον, εἰς ἀναρρησιν, εἰς ἱερὰν ἀναστήλωσιν, καὶ εἰς διαδοχὴν· πρῶτος γὰρ αὐτὸς τύπος τοῦ εὐαγγελικοῦ βίου (F. 49 v.) γενόμενος, διδάσκαλος καὶ καθηγητὴς ἐγγίνοι τῆς ὁμοίας ἐκείνου πολιτείας τε καὶ ζωῆς. «Ὅπως» ἐνεπύρισε τὴν Μεσοποταμίαν τῆς Συρίας». Μίσθ τῶν ποταμῶν ἐστὶν ἡ κατ' αἰσθησὶν ζωὴ τοῖς τῶν παλῶν ποταμῶν κύκλῳ περιελκόμενῳ, ἣν ἐμπυρίζει ὁ Κύριος· «ὅπως γάρ, ὅσων, ἦλλον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν». Ἐμπυρίζει δὲ «καὶ τὴν Συρίαν Σωβᾶλ». Σωβᾶλ δὲ ἐπὶ τὰς ἐρημνεύεται· εἰ δ' ὁ μέλλων αἰὼν σφόδρος, ὅλῳν ὡς ἑβδομος ὁ ἐρεσθητικῶς, κατὰ τὴν ἑβδομαδικὴν τῶν ἡμερῶν ἀνακικλήσιν. Κατὰ αὐτὸν οὖν καὶ αὐτὴν Μεσοποταμίαν ἐμπυρίζει ὁ Θεός, καὶ τὴν ἑβδομαδικὴν καὶ ἐγγίνοι ἡμῶν διαγωγὴν· βούλεται γὰρ ἡμᾶς αἰωνίους γεγενημένους καὶ ἐπὶ τὴν θεῖαν ἀκινήσιν μετεβιβασθαι, μὴ μόνον γε περιδινεῖσθαι τῷ παντί, μηδὲ τῷ αἰῶνι τούτῳ συμεταμορφοῦσθαι.

22] «Καὶ ἐπέστρεψε, ὅσων, Ἰωᾶβ, καὶ ἐπάταξε τὴν φάραγγα τῶν ἁλῶν δώδεκα χιλιάδας».

Ὁ Ἰωᾶβ ἀνεψιὸς ἦν τῷ Δαβὶδ, ὑπασιστητὴς αὐτοῦ καὶ υποστράτηγος. Πᾶς οὖν στρατευόμενος Θεὸς καὶ τοῖς πονηροῖς ἀντικείμενος δαίμονι Ἰωᾶβ ἐστὶν ἀντικρυσ, ὥσπερ Πέτρος καὶ Πάυλος καὶ Ἰω[άννης] καὶ οἱ περὶ τὸν ἱερὸν τῶν ἀποστόλων χορὸν, οἱ (***) ἐπέστρεψαντες ἀπὸ τῆς κατὰ τὸν σικωδὴ νόμον ζωῆς, ἐπὶ τὴν θεοτεραν διαγωγὴν ἐκταῶς μετεβίβασαν καὶ ἐπᾶ-

(*) Ἰσως γρ. χρόνον. Σ. Σ. Ε.

(1) Σωβᾶλ, dans le poème ci-après.

(**) Ἰσως γρ. ἐπιστολήν. Σ. Σ. Ε.

(***) Ἰσως γρ. ἐπέχον. Σ. Σ. Ε.

(1) F. I. θεῖου λόγου.

(2) F. I. θεωρέτω.

(*) Ἰσως γρ. τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ. Σ. Σ. Ε.

(***) Ἰσως γρ. οἱ. Σ. Σ. Ε.

ταξαν τὴν φάραγγα τῶν ἁλῶν δώδεκα χιλιάδων. Ἡ φάραγξ κοιλὰς ἐστὶ τις ὄριον ἐκπύρως διηλεκμένη, καὶ δυσχωρία τῆς ἀριστερῆς, ἥτις ἐστὶν ἡ τοῦ φρεατοῦ βίου κατάστασις, ἥ τῆς γλυκίας μὲν ἐστερμένης μεθέψεως, πικρίας δὲ συμπίεσης ἀναπεπληρωμένη ἐπιστροφῆς καὶ διακυρνωσέως ἡμᾶς. Πατάσσει δὲ οὐ πάντας τοὺς ἐν αὐτῇ ἐπιχωριζόντας ὁ Ἰωάβ, ἀλλὰ δώδεκα χιλιάδας, ἥτοι τοὺς ὑπὸ χρόνον πολιτευομένους καὶ αἰσθῆσαι. Ἐστὶ δὲ ὁ μὲν χρόνος ἐπταδικῆς, πενταδικῇ δὲ ἡ αἰσθησις· ἐξ ὧν ὁ δωδεκάτος ἀριθμὸς. Εἰ δὲ τις τὸν δώδεκα καὶ εἰς τρία καὶ τέσσαρα διαιρῇσει, καὶ τρία μὲν νοήσει τὴν τριμέρειαν τῆς ψυχῆς, τὸν λόγον, τὴν ἰσχυρίαν καὶ τὸν θυμὸν, τέσσαρα δὲ τὰ τοῦ κόσμου στοιχεῖα, ἔπειτα πολλαπλασιάσει πᾶσα πρὸς ἑκάστη, τὸν δώδεκα πάντως συνήξει ἀριθμὸν. Διὰ ταῦτα οἱ σωζόμενοι Νινυβίται ἄνδρες ἦσαν πλείους ἢ δώδεκα χιλιάδες. Οἱ οὖν ὑπερβεβηκότες καὶ χρόνον καὶ αἰσθῆσιν καὶ τῶν συνάλληλον τοῦ τοῦ κόσμου καὶ τῶν τριῶν μερῶν τῆς ψυχῆς ἔνυσιν τὸν δώδεκα ὑπερβεβηκέναι ἀριθμὸν καὶ διὰ ταῦτα τὴν τοῦ Ἰωνᾶ διεδράξαν προσησπιν.

23] Τοιαύτη μὲν καὶ ἡ τοῦ ψαλμοῦ τούτου ἐπιγραφή, ὡς ἐν κεφαλῇ αὐτοῦ. Ἐὰ μὲντοι γε στίχων, καὶ τὴν τὸν σκηνὴν καὶ τὸν δαίμονα, καὶ τὴν διαμέτρῃσιν τούτων, τὸν τε Γαλιλαῖον καὶ τὸν Μανασσῆ, καὶ τὸν Ἑρραῖον, πῶς (1) εἰ μὲν Θεοῦ εἰσιν, ὁ δὲ κραταίως τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, τὸν τε Ἰουδᾶ τὸν βασιλεῖα τοῦ Λεβὶ καὶ τὸν Μωαβ, τὸν Λεβὶ τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ τὴν τε Ἰδομυαῖαν, καὶ τὸ ὑπόδημα, καὶ τὴν τῶν ἀλλοφύλων ὑποταγήν, καὶ τὴν τῆς πόλεως περιχώρην, καὶ τὴν ἐκείσε ἀπλανῆ ὁδηγίαν, τὸν τε ἄγων, ἐν ᾧ λαλεῖ ὁ Θεός, καὶ τὴν ἀρρητον τοῦ Θεοῦ ἀγαλλίασιν, ἔτερα οὐ ἐπιστολῇ ἀκριβῶσεται. Εἰτά μὲ οὐκ οὐκείρεις, ἵνα μὴ λέγω θαυμάζεις, εἴ, νῆ τὴν ἱερὰν σου ψυχῇν, ἀρέσκεινος κατέτετα συντείνων πάντα καὶ ἱππλέκων εὐθείας, μὴ συναπλοῖζων μνήμην, μὴ διλογῶν, μὴ ἐπαναλαμβάνων τῶν προερῶντων οὐδέν, ἀλλὰ καὶ τῷ ὑπογραφῇ παλλιλογῶν τὸν αὐτὸν λόγον, καὶ πολλάκις πυνθανομένην διςολογούμενος; Καὶ σὺ μὲν τρυφήσεις τὸν ἐντέθειν καρπὸν ἀπόνητον καὶ μέγλων χωρίον, μὴ φρυεῖσαι, μήτε μὴν ἀρεθεῖσαι τὰ περυντευμένα, μήτε ποῖσας περὶ τὴν ἀναδρομὴν καὶ τὴν αὐξήσιν.

24] Ἐμοὶ δὲ καὶ ὁ λαμῶν πολλάκις τετήχισται, καὶ τὸν δένδρων τὰ μὲν ἀπὸ βίχης

περύεται, τὰ δὲ ἐξ ἀποσπάδος, τὰ δὲ μεμόσχηται πρότερον, τὰ δὲ ἐπὶ τοῖς φλοιοῖς ἐντέθειται. Ἀμέρας τε τοῖς τοῖς καὶ ἑσπερίας ἐποίησάνην πολλάς, καὶ αἰμασιαῖς (1) πάντα χρόνιν περιέραζα, καὶ ὀδῶν τὰ μὲν αὐτόρρυτα, τὰ δὲ ἐπύρρυτα ἐποίησάνην· καὶ ἐμοὶ μὲν στρογνὰ πάντα καὶ δόλυτα ἐγεγόνει καὶ ἀκαταπύοντα, ἵνα βραγὺ τὶ τὸν τοῦ Ἰωβ παραξάσμαι, κοινούμαι δὲ τὸν καρπὸν ἱτέρους, καὶ εἰς ἐστίας ἀπραγματεύτων προτίθειμαι, ὅν περὶ σὲ πολλάκις ἐπραγματεύσασθην αὐτός. Εἰ μὲν οὖν αὐτάρκης δόξει σοι, Βασιλεῦ, ἡ ἐπιστολή, αὐτὸς τε ἐστιασθήσῃ καὶ ἱτέρους μεταδοίης τῆς ἀμφορίας, καθὰ ἂν αὐτὸς φάινῃ, ἡ τοῦ νίκταρος· εἰ δὲ σοι τῷ ἐμῷ ἀδικέσθω δικαστῇ καὶ βασιλεῖ οὐκ ἐγκρίνεται τοῖς γνησιωτέροις ἡμῶν συγγράμμασιν, ἀλλὰ σὺ μοι ὡς τίρας τὸν τόκον συγκαλλύων, ἵνα μὴ τοῖς πολλοῖς αἰσγναίμην ἀκαλλεῖς λόγους γενῶν.

2me TEXTE

f. — 49 v°. Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν ὅρων ψαλμῶν.

[1] Τῶν ἐν τοῖς ψαλμοῖς ἐπιγραφῶν τῶν μὲν ὑπὲρ τῆς κληρονομίας, ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας ἐστὶ, τὸ δὲ ὑπὲρ τῆς ὁδοῦ, ὑπὲρ τῆς μελλούσης καταστάσεως. Καὶ τὸ μὲν ὑπὲρ τῶν λῶν, ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιῶν (f. l. ἐκκλησιῶν) ἡ δὲ σπλογογραφία, ἡ ἀναγραφὸς προφητείας (f. 100 v.) καὶ μνήμης ἀξία, καὶ τὸ τῶν μεγίστων ἀγῶνων ἐπαύλιον, οἱ δὲ αἰεὶ τὸ τέλος τὴν ἐπιγραφὴν ἔχοντες ψαλμοί, τὸ ἐν τῷ τέλος τῶν αἰῶνων παραδηλοῦσι τῆς θείας οικονομίας μυστήριον καὶ τὸ μὲν ὑπὲρ τῆς ἀντιλήψεως τῆς εὐλογίας ἐπιγράμματος, τὴν ἐλευθερίαν σημαίνει τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς νουότητος, ὅς ὃν κατεγέμεθα, ἐπὶ τῇ ἐκκλησίᾳ ἡμῶν ἀνωθεν τῆς θείας ἀκτίως ὥσπερ ἀνιθῆς ἀντιλήψεως. Καὶ τὸ μὲν ὑπὲρ τῶν κινήσεων ἡ τοῦ ἀγαπητοῦ ἡ τῆς νεανιότητος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ (ms.: μὴ) (*) περὶ τῶν ἀπορρήτων τῆς οἰκονομίας μυστηρίων ὁλοῖ καὶ τοῦ ἀγαπητοῦ υἱοῦ αὐτοῦ πατρὸς καὶ τῆς νεανιότητος τούτου, ἥτοι τῶν νεαν

(1) ἡμαπαῖς ms. Corr. Sathas.

(*) Ἰωὺς γρ.: Καὶ τὸ μὲν . . . τοῦ υἱοῦ, τὸ περὶ τῶν ἀπορρήτων . . . ἐκκλησίας. Σ. Σ. Ε.

(1) F. l. πῶς αἱ μὲν εἰσιν (f.).

αὐτὸν τριακονταετῶν (1) τῶν θαυμασίων αὐτοῦ κατορθωμάτων. Τὸ δὲ διδάσκαλον (2) πρὸς νέον λαὸν εἰσάγουσιν, τὴν τῶν ἑθῶν κλῆσιν σημαίνει. Τὸ δὲ μῆς σαββάτων, τὴν διασπικτὴν ἀνάστασιν προαναφωνεῖ· μῆς γὰρ σαββάτων [ἡ] γένηται τοῦ τέφρου ὁ Κύριος. Τὸ ἀπὸ τοῦ χρισθῆναι, πρὸ τῆς δευτέρας ἡ καὶ τρίτης ἀναγορεύσεως εἰς βασιλεία τοῦ Δαβὶδ. Οὐκ ἔστι πάντας τοὺς ψαλμούς μετὰ τὴν πρώτην στίχον (3) πεποιῆται, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν πρώτην καὶ τὴν δευτέραν (α'). Ἡ δὲ ἐξοδος τῆς σκηνῆς, ἡ ἡμέρα ἐστὶ τῆς κατὰ Μωυσέα προόδου (4) τῆς ἡμέρας σκηνῆς ἡ ἡμετέρας φυγῆς ὡς περ ἀπὸ αἰχμῶν τοῦ σώματος ἐξοδος.

2] Ἡ δὲ ἐκστάσις τοῦ ἐπιγράμματος, ἡ ἀλλοίωσις ἐπὶ τὸ κρείττον των πραγμάτων σημαίνει, ἡ ἐκπλήξιν τινα τοῦ προσήτου, ἡ μετασχηματισμὸν αὐτοῦ ἐν καιρῷ περιστάσεως. Ἡ δὲ σύνεσις, γινώσκιν τινα τοῦ Δαβὶδ σημαίνει κρείττονα. Ἡ δὲ ἀνάμνησις τοῦ σαββάτου, τὸ δὲ μῆς ἀνεπιλήστους εἶναι τῆς τοῦ σαββάτου ἡμέρας, καθ' ἣν ὁ Κύριος ἀνίστη ἐκ τῶν νεκρῶν. Τὸ δὲ εἰς σύνεσιν τοῖς υἱοῖς Κορέ, οὐ συνειπῶς (5) ἀναγνωστέον, ἀλλ' ὅτι ὁ ψαλμὸς ἐδόθη τοῖς υἱοῖς Κορέ ὡς ἱεροψάλταις ἀπορρητῶν πραγμάτων ἔχον σύνεσιν.

Ὅσα δὲ εἰσιν οἱ ψαλμοὶ οἱ μελωδουμένοι τοῖς υἱοῖς Κορέ.

Εἰς δὲ τοῦ Ἀσάφ καὶ τοῦ Σολομώντος· οἱ γὰρ (6) σύμπαντες δύο καὶ τριάκοντα.

Ἡ δὲ δευτέρα τῶν σαββάτων ἐπιγραφή, κατὰπαντὶν τινα δηλοῖ τῆς θεωρητικῆς ἀρετῆς· πρώτη γάρ ἐστιν ἡ πρακτικὴ. Τὸ δὲ «Ψαλμὸς τῷ Ἀσάφ», ὅτι τῷ Ἀσάφ δίδεται εἰς ψαλμοῦ διὰ τὸ εὐπρεπὲς Μαθιῖν ἐπιγράμμα, τὴν διὰ χορείας σημαίνει ὥδην τοῦ ψαλμοῦ· χορεῖαν γὰρ ἔδει τοῦ Μαθιῖν (7) ὄνομα, ὡς καὶ τὸ ὑπὲρ Ἰδθούμ [τὸ αὐτὸ ἐστὶ τῷ ὑπὲρ τῶν υἱῶν Κορέ· εἰς γὰρ ὁ Ἰδθούμ τῶν ἱεροψαλτῶν.

Τὸ δὲ «ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων», περὶ παντὸς ἐστὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους τοῦ δεξαμένου τὴν κρείττω ἀλλοίωσιν ἐν τῷ τῆς οἰκονομίας καιρῷ.

3] Τῶν δὲ λοιπῶν ἐπιγραμμάτων τὰ μὲν τὰ ἄνθρωπα ἔχει τὸν ποιοῦντα τὰς ὥδεις τῶν ψαλμῶν, τὰ δὲ τὰς κἀτὰ] καιροῦ ἱστορίας δηλοῖ, ὅποσα ἡ αὐτὸς πέποιθεν ὁ Δαβὶδ, ἡ δὲ αὐτὸν γαίνονται, ἡ περὶ αὐτῶν.

Αἱ δὲ τῶν ἀναβαλμῶν ἐπιγραφαί, τὴν ὑπὸ τῶν αἰχμάλωτων ἐπανοδίαν (α') δηλοῦσι τοῦ Ἰσραὴλ, ἡ τὰς διαφόρους ἀνόδους, καταστάσεις τῶν ἀρετῶν, ἡ τῶν θεωριῶν. Οἱ δὲ ὕμνοι καὶ αἱ ὥδαι καὶ αἱ προσευχαί, τὴν διάφορον ἐπαγγ... (f. l. ἐπαγγελίαν) τῶν ψαλμῶν διασημαίνουσιν· οἱ μὲν γὰρ ἐμελωδῶντο, οἱ δὲ εἰς εὐχὰς διασχηματίζοντο, οἱ δὲ ἀπ[λως] ἐβυμνοῦντο Θεῷ. Ἐνιοὶ δὲ τῶν ψαλμῶν ἀνεπιγραφοὶ εἰσιν· οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ καθαρῶς προανα[λο]γῶντες (β') τοῦ Κυρίου τὴν σάρκωσιν, ὧν τὰς ἐπιγραφὰς ὡς σαφῶς δηλοῦσας τὸν σαρκωθησόμενον [ἐ]ξεῖλον οἱ τῶν Ἰουδαίων δευτερωτικοί, ἥτοι ἐξηγητικοὶ βασκανῶς διαθεωρηθησάντες τοὺς ψαλμούς].

3° TEXTE.

Poème sur les titres des Psaumes,
tiré des ms. de Paris 1277 (XIIIe Siècle),
fol. 244vo.

Τὸ ὙΨΑΛΜΟΝ, εἰς τὰς ἐπιγραφὰς
τῶν ΨΑΛΜΩΝ, πρὸς τὸν βασιλέα
κὺρ Μιχαὴλ τὸν Δουκάν.

Οὐκ ἐστὶ τὸ ψαλτήριον, Δέσποτά μου, βιβλίον
ὡς οἱ πολλοὶ νομίζουσι πάντως ἐξ ἀγνοίας·
ἀλλ' ἦν τὸ πρὶν δεκάχρδον ὄργανον, ὡς κιθάρᾳ,
ψαλτήριον καλούμενον ἐξ ἐτυμολογίας,

5 ἀπὸ τοῦ τὰ ψαλλόμενα τηρεῖν τὰς μελω-
δοῦσας.

Πρὸς τοῦτο τὸ ψαλτήριον οἱ ψαλμοὶ τοῦ
προφήτου
ἐμελωδοῦντο σύμπαντες ἐμμέτρως γυγρ[α]-
μένοι.

Ἰσχυρότερον δὲ τὸ σύνταγμα τῶν ψαλμῶν συν-
τεθέντων

ψαλτήριον ἀνωμασταὶ ὡς ἐκ μετωνυμίας.

10 Ἐχει δὲ τὸ ψαλτήριον ψαλμούς, αἰνους καὶ
μελέῃ

ἔχουσι δ' ἐπιγράμματα τὸν σκοπὸν προδηλοῦντα,
δόσκολα καὶ δυσόλητα.— Τούτων τὴν γινώσκιν
μεθε.

Τὰ πλείω δ' ἀνεπιγράφα τυχάνει παρ' Ε'-
βραίοις.

(α') Ἰσως γρ. ἱπάνοδον. Σ. Σ. Ε.

(β') Ἰσως γρ. προαναγγέλλοντες ἢ προαγγέλλοντες. Σ. Σ. Ε.

(1) Lecture douteuse. F. l. μετὰ τὴν τριακονταετῶν.

(2) ms.: διδάσκαλον. Lecture douteuse.

(3) F. l. χρίσιν.

(α') Ἰσως γρ. καὶ μετὰ τὴν δευτέραν καὶ τὴν τρίτην. Σ. Σ. Ε.

(4) F. l. ἐξόδου.

(5) Manque dans les lexiques.

(6) Γὰρ f. l. δι.

(7) Μαθιῖν, partout, dans le poème ci-après.

Psaume 1

Εὐθὺς ὁ πρῶτος τῶν ψαλμῶν ἐπιγραφὴν οὐκ ἔχει.

Psaume 2

- 15 Ὁδοὶ μοι καὶ τὸν δεξιότατον ἀνεπίγραφον ἔσται.
Σὺ δέ μοι μόνους μάχθηκες τοὺς ἐπιγεγραμμένους.

Psaume 3

Τοῦ τρίτου τὴν ἐπιγραφὴν οὕτως εὐρήσεις, Ἀναξ.
ΨΑΛΜΟΣ ΔΑΒΙΔ ὍΤ' ΕΦΕΥΤΕΝ ΑΒΕ-
[ΣΑΛΩΝ ΤΟΝ ΠΑΙΔΑ.

- Ἄ ὁ γὰρ υἱὸς Ἀβεσαλὼν ἀσύνετος ὑπάρχων
20 ὠδινεν ἐπανόστασις κατὰ πατρός αὐτῶν (α')
ἐν δὲ Δαβὶδ καταπλάγεις ἀπέβρασαν ἄλλοις,
καὶ φεύγων καὶ θλιβόμενος ᾄδει Θεῷ τὸν ὕμνον.

Psaume 4

- Ἐπιγραφὴν δὲ τέταρτος Εἰς Τελοὺς ἔχει μόνον.
Νεανίσκος τὸν υἱὸν (1) ἐν τέλει τοῦ τροπαιοῦ
25 ψαλμῶν ποιεῖται τῷ Θεῷ μετ' ὧδης μελιρροῦτου
ἐν ὀλίγῃ γὰρ τῇ ἀκτῆσι, φησιν, [οὐκ ἐπὶ τὴν μέν],
ἢ πάλιν τέλος ἔσται (β') Ἐξόδον τὴν ἐντεῦθεν.

Psaume 5

Ἄ ὁ πέμπτος Εἰς τὸ Τέλος δὲ ὑπερ
[καὶ ὁ ὀνόματός ἐστις.

- Κληρονομία δὲ ἐστὶ τοῦ θεοῦ κληροῦ
30 ἡ σύμπασα . . . ἐκ ὀλίγου
ἢ κληρονομία γὰρ αὐτῇ ἐν τέλει τῶν αἰώνων.

Psaume 6

Ἄ ὁ ἕκτος ἐπιγράφεται μόνον ὑπερ ὀνόματός.
ἥτοι τῆς ἀναστάσεως τοῦ μέλλοντος αἰῶνος.

- Ἐξόδον γὰρ δὲ νύκτα καὶ ὕπνου δὲ [ἐμὲ κλῆναι]
35 «Μὴ τῷ θυμῷ σου γὰρ, φησιν, ἐλέγξῃς με,
[Χριστὴ (?) μου],
ὁρᾷς δὲ νύκτα βόσκου κριτηρίου.

Psaume 7

Ἄ ὁ ἕβδομος ἐπιγραφὴν ἔχει τὴν αὐτὴν, Ἀναξ.
HN HISEN YPER TOY XOU' I TOY IE-
[MENEI κυρίως.

- Τοῦ γὰρ πατρός, ὡς εἰρηται, Ἀβεσαλὼν μακρόντος,
40 καὶ τοῦ προσφύτου δὲ Δαβὶδ τὸ τέχος ἀποβράντος,
εἰς ὃν τῶν φίλων δὲ οὐκ ὡς τοῦ θαυμαστοῦ
τρέχει πρὸς τὸν Ἀ[βεσαλὼν] . . .
καὶ πείθει (?) παροστρατηγῶν . . .
μὴ κατὰ πόδας ἐπεται (?) τοῦ πατρός περὶ
[γόνυ].

- 45 ἀλλὰ συντάττει πόλεμον καὶ στρατὸν συν-
[βορᾶσι],
κάνει δὲ ἀνεπίστατον τὸν Δαβὶδ ἰστορεῖται
σοφίᾳ πόλεμον αὐτῷ καὶ καθελίει εἰς τέλος.
Ποιεῖται γὰρ ὑπερ Χουσι ψαλμὸν εὐχαριστίας.

(α') ἴσως γρ. αἰῶνος. Σ. Σ. Ε.
(1) Le vers est faux. F. I. αὐτοῦ. (ἴσως ἐκπίπτου-
κεν ὁ γὰρ μετὰ τὸ νεκρῶν. Σ. Σ. Ε.)
(β') ἴσως γρ. πύλινον. Σ. Σ. Ε.

Psaume 8

- ΥΠΕΡ ΑΗΝΩΝ ἐπιγραφὴν ψαλμὸς ὕμνος ἔχει.
50 Ἀγνὸς γὰρ θεοπάτης τῶν ἐθνῶν ἐκκλησία
τὸ γλῶσσος ἀποστάζουσα τὸ τῶν εὐαγγελίων.

Psaume 9

- Ἄ ὁ δ' ἕκτος ἀπέρρητος, ὑπερ γὰρ τῶν
[ΚΡΥΦΩΝ]
τῶν τοῦ υἱοῦ τῆν θαυμαστὴν ἐπιγραφὴν μὴ δύει.
Υπο δὲ τίνα κρύβια, ἢ κένωσης τοῦ λόγου;
55 κρυφίως γὰρ ταπεινῶσι τὴν κατάρνωσις λέγει.

Verset 13

- «Τὴν ταπεινῶσι», γὰρ πρὸς τὸν πόντον, (1)
αὐτοῦ τοῦ θανάτου τῶν πυλῶν ὡς μὴ παραδόξως.
Οἱ δ' Εἰς τὸ Τέλος σὺμπαντες ἐπιγραφὴν
[λαβόντες]
ἢ τὸ ΕΠΙ ΤΕΛΕΙ. . . δηλοῦται παραδόξως
60 ἢ τὸ κοινὸν καὶ γνώριμον τέλος τοῦ τοῦ θανάτου.

Psaume 15

- Ἄ ὁ δὲ πεντακάδεκτος ἔχει ΣΤΗΘΑΟΓΡΑΦΙΑΝ,
ἔπερ ἐστὶ τὸ τροπαιοῦ, τὸν πράξων ἡ στήλη.

Psaume 16

- Τῷ μετ' αὐτὸν ἡ ΠΡΟΣΕΥΧΗ ἐπιγραφὴν
[συγγάνει].
Ἄ ὁ γὰρ οὗτος εὐρύθμιστος ἐν ὀλίγῃ γεγραμ-
[μένος].

Verset 1

- 65 «Εἰσακούσθ μου, Κύριε, καὶ πρόσχος τῇ
[δεήσει].

Psaume 17

- Τὸν δ' αὖ ἐπὶ τὰ καὶ δέκατον μελωθεῖ τῷ Δεσπότη
[τῶν ἐρῶν τῶν ἐλθῶν καὶ τοῦ Σαούλ]
[ἐκείνου].
Οὕτως γὰρ ἐπιγράφεται σαρῶς καὶ πολυστήχως.

Psaume 21

- Τὸν δ' [εἰσακούσθ] ψαλμὸν αὐτὸς ὁ λόγος
[ᾄδει].
70 κυρίως δ' ἐπιγράφεται καὶ συγκαταλιμμένως
[ΥΠΕΡ] ΤΗΣ ΑΝΤΙΦΡΕΣ ΕΝ ΤΕΛΕΙ
[ΤΗΣ ΠΡΩΙΑΣ].
Ἐωθινὴ δ' ἀντίφρσις, ἢ κένωσης τῶν λόγων,
ὡς ἔρρητος ἐπὶ [ἀμψεται πᾶσι] τῶν λόγων.
[ἢ γὰρ].

Verset 16

- αὐρῶν γὰρ, φησιν, σὺ [τῶν] τὰς χεῖρας μου
[καὶ πόδας].

Psaume 23

- 75 Ἄ ὁ δ' εἰκοστός τριτος ψαλμὸς ΤΗΣ ΜΙΑΣ ΤΩΝ
[SABBATON],
ἥτοι τῆς ἀνακάλυψος τῆς μᾶς τῶν σαββάτων.

(1) Vers faux. F. I. «Τὴν μου . . . (ἴσως γρ.
«Τὴν μου τὴν . . . Σ. Σ. Ε.)

ἀπὲς (1) γὰρ καταβεβήκως ἀνέπαυσε τὴν κτίσιν·
πολλῶν γὰρ ἀναπαύσεων οὕτη τιμιωτέρα.

Psaume 26

Ὁ δ' ἔκτος πρὸς τοὺς εἰκοσι ψαλμοὺς ΠΡΟ ΤΟΥ
ΧΡΙΣΘΗΝΑΙ.

80 Ἄπρὸ τοῦ χρυσοῦναι γὰρ ἔρηι χρίσμα τῆς
[βασιλείας]

χρίσκει δὲ τρεῖς γινώσκοντες τοῦ θαυμαστοῦ
[προφήτου]

Ἐν θεῷ ἐμ. τῷ Σαμουὴλ, ἐν Χεβρών πλήν
[ἐλπίσιν]

Τὴν τρίτην δὲ σύμπασιον τῶν φυλῶν γενόμενῃν
ὑπὲρ τοῦ χρυσοῦναι τὴν ταύτην (α')
[ἵσως χρῶσιν].

Psaume 28

85 Τὸν δ' [εἰκοστὸν δόσον ψαλμὸν] ΕΞΟΔΟΥ
ΣΗΗΝ γράρει.

Ἡ [γὰρ] σκηνή τῆς ἐξόδου, ἀποτίνα γὰρ
[κείναι, (β')]

δηλοῖ δ' ἐκαστὴ τῶν γραφῶν (γ') τοῦ σκηνώματος
[τὴν φύσιν].

Psaume 30

Ὁ δὲ ἑφτάς ἐκείνων (β') ἐπίγραμμα λαμβά-
[νει, (ε')]

ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ γὰρ ἔρηι ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ
[ΚΑΙΝΙΣΘΕΙΗΣ].

90 ἐξού[ρο]μεν θαυμάσαντες τὰ τῆς οἰκονομίας.

Psaume 31

Ὁ δὲ τριακοστὸν πρῶτος ΣΥΝΕΣΕΩΣ τυγχάνει.
Συνήκε γὰρ προφητικῶς ἑμμοσιν ὁ Προφήτης
τὴν ἀρρητον καταστάσιν τοῦ θεοῦ μυστηρίου.

Psaume 33

Ὁ δὲ τριακοστὸν τρίτος πολύστιχος τυγχάνει,
95 Ὑψάλως ἔρηι γὰρ ΤΩ ΔΑΒΙΔ ΗΝΙΚΑ ΔΙ

[ΑΝΑΓΚΗΝ
ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟΝ ΗΛΑΘΙΩΣΕΝ ΕΠΙ ΤΟΥ

[ΑΒΙΜΕΛΕΧ.
Ο ΔΕ ΠΕΙΣΘΕΙΣ ΑΠΕΛΥΣΕ ΦΥΓΟΝΤΑ

[ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ.
Φεύγων γὰρ οὗτος τὸν Σαουλ ἦλθεν εἰς Ἀβι-
[μέλεχ]

Ἱερουζὸν τυγχάνοντα τότε τῶν κατὰ νόμον.

(1) Sathas propose ἀπὲς.

(α') Ἰσως γρ. τρίτην. Σ. Σ. Ε.

(β') Ἰσως γρ. . . . γράρει, ἢ καὶ ἐξουίου σκηνῆς ἀμ-
φότερα γὰρ κείναι. Δηλοῦ . . . Σ. Σ. Ε.

(γ') Ἰσως γρ. παθῶν. Σ. Σ. Ε.

(δ') Ἰσως γρ. Ὁ δὲ ἐκείνων (ἢ ἐκείνοισ) ἀπὲς. Σ. Σ. Ε.

(ε') Ἐνταῦθα Ἰσως ἐκπληρωτικὸς στίχος τὸ ἐπίγραμμα τοῦ
ψαλμοῦ φέρων, τῶν ἐπομένων δύο στίχων ἐξηκονούτων
αὐτῶ, ὅτε γρ. τῆς ἐκκλησίας γὰρ, ἔρηι, τῆς θείας καινολο-
γίας, ἐξέου[ρο]μεν. . . . Σ. Σ. Ε.

100 Εἶτα καὶ φεῦδος εἶρμεν ὡς φοβηθείς δῶνα·
μή γὰρ φογὴν ἀλλ' ἐπελθεῖν καλεῖσθαι Δε-
[σπότου]

Τὴν γὰρ ὑπέρκειν οὕτη ἀλλοίωσιν εἰρήκει.

Psaume 37

Ὁ δὲ τριακοστὸν ὅδμος ΥΠΟΜΝΗΣΙΣ ΣΑΒ-
ΒΑΤΟΥ,

ἦτοι τῆς ἀναπαύσεως ἀνάμνησις τῆς θείας.

105 Τὸ δ' Εἰς τὸ τέλος ΙΑΒΟΥΙΜ ΩΔΗ
[ΔΑΒΙΔ οὐ νόει]

Ὡς χοροφάλης οὗτος ἦν Ἰσθούμ κεκλημένος,
ὡ τὸν ψαλμὸν ἀνέθετο μελῶδεϊν ὁ προφήτης.

Psaumes 41 et 43

Τούτου καὶ τοῖς γίοις ΚΟΡΕ Εἰς ΣΥΝΕΣΙΝ
[τυγχάνει]

Ἐχοροστάτου γὰρ ἄμω τοὺς ψαλμοὺς μελω-
[δοῦντες]

110 οἷς ὁ ψαλμὸς ἐκδίδεται πρὸς γινῶσιν ἀπορρήτως.

Psaume 44

Τὸ δ' ὙΠΕΡ ΑΛΛΟΙΩΣΕΩΣ τῆς μελλούσης
[ΕΝ ΤΕΑΕΙ (α')]

γίοις ΚΟΡΕ Εἰς ΣΥΝΕΣΙΝ ΩΔΗ ΤΟΥ
[ΠΟΘΟΥΜΕΝΟΥ].

Psaume 45

Ὑψάλως Εἰς τὰ ΚΡΥΦΙΑ οὕτως ἐφερμη-
[νεύσεις]

Ὡδὴ τοῦ λόγου καὶ Θεοῦ Δαβὶδ τοῦ νοουμένου

115 ὑπὲρ τῆς ἀλλοιώσεως τῶν παρηγορημάτων.

Psaume 46

Δοθεῖτα τοῖς γίοις ΚΟΡΕ εἰς σύνεσιν τοῦ
[λόγου]

Psaume 47

Τὸ δὲ ΨΑΛΜΟΣ γίοις ΚΟΡΕ ΔΕΥΤΕΡΑ
[ΤΟΥ ΣΑΒΒΑΤΟΥ,

εἰς σάββατον ἀνάπαυσις πνευματικῇ τυγχάνει.
Βαθμὸς τις ἐστὶν ἀρετῆς ἡμέρα τοῦ σάββατου.

120 καθ' ἣν τοὺς [λό]γους ἐγινώμεν τῶν ἀπάντων
[κτισμάτων (β').]

Psaume 50

Ὁ δὲ πενηκστὸς ψαλμὸς δῆλος ἐξ ἱστορίας.
Βραχὺ γὰρ βαθυμήχαντος τοῦ θαυμαστοῦ προ-
[φήτου]

καὶ φθειραντος Βηρσαββὴ γυναῖκα τοῦ Οὐρίου,
εἰσὶν ἡμεῖς Νάβιας πρὸς αὐτὸν ἐλέγχων παρηγορεῖται.

Psaume 51

125 Ὁ δὲ πενηκστὸν πρῶτος μέμνηται ἱστορίας.

(α') Ἰσως γρ. ΕΝ ΤΕΑΕΙ τῆς μελλούσης Σ. Σ. Ε.

(β') Γρ. ἀπάντων τῶν κτισμάτων. Σ. Σ. Ε.

Ὁ Ἰδομαχὸς γὰρ Δωτικὴν (α') Δαδὶδ τῆν-
[χάνων (1)]
ἐπιτηρέας φεύγοντα καὶ πρὸς τὸν Ἀδριανὸν
ἐλθόντα, καὶ παρὰ φυγῆς (β') τινος ἀξιωθέντα,
προσῆγγεϊλε τὸ γεγονός τῷ Σαούλ ὡς δεσπότην.
130 Ἔστι δ' ἰσως καὶ πρόρρησις ἀληθὴς εἰς τοῦδαν
πρόδοντα τὸν διδάσκαλον
Εἰς ΤΕΛΟΣ γὰρ ΣΥΝΕΣΕΩΣ ἔστι τὸ γε-
[γραμμένον]
συνῆκε γὰρ προρητικῶς τὴν ἐν τῷ τέλει πράξιν.

Psaume 52

Ὁ πενηκστοδέυτερος ἔχει
135 ὙΠΕΡ γὰρ ΜΑΛΕΘ ἔφη: ΣΥΝΕΣΕΩΣ ΕΝ
[ΤΕΛΕΙ].
Ἔστι δ' ἡ λέξις ἑβραϊκῶς, σημαίνει δὲ χειρὶν.
Ἐφ' ἧς χεῖρας τοιγαροῦν τῶν θείων ἀποστόλων,
ἦν τε οὐκ ἔστι δ' Δαδὶδ πρὸ τοῦ τέλους ἐν
[τέλει (γ')].

Psaume 53

Ὁ δὲ πενηκστοῦντατος ἱστορεῖ τι συντόμως (δ').
140 Φυγόντα γὰρ πρὸς Δαδὶδ εἰς πόλιν τῶν Λευιτῶν
καὶ παρ' αὐτοῖς (ε') κρυπτόμενον ὡς φαινο-
[μένους φίλους,
τοῦτον οὐ πονηρότερον τῷ Σαούλ προσδίδουσι (β').

Psaume 55

Καὶ ὁ πενηκστοπέμπτος μέμνηται ἱστορίας.
Τοῦ γὰρ Σαούλ βασκαίνοντος δογματίζεσθαι τῷ
[ἀρτήτῃ (ε')].
145 πολλὰκις ἀπεδίδρακεν οὗτος τὸν τυραννιστὴν.
Ὅθεν ποτὶ καὶ πέφυγεν εἰς πόλιν ἀλλοτρίαν
ἦτις ΓΕΘΘΝ ἀνίσταται, καὶ φοβηθεὶς ἀλόναι,
μάνην ὑπεκρίνατο καὶ διέδρα παντοῦρος (4).
150 Ταύτην οὖν ἀνεστήλωσε τὴν πράξιν τῷ δεσπότην,
καὶ στήλην ἀνεγείρατο, καὶ κοῦδαν ἔδει μέλος
ΥΠΕΡ ΛΑΟῦ ΤΟΥ ΔΥΣΤΥΧΟΥΣ [ΕΚ]
[ΘΕΟΥ ΜΑΚΡΥΘΕΝΤΟΣ].

Versets 1-2

α' Ἐλθέτω με γὰρ, ἔρητί, ὁ Θεὸς φίλωνθρώπων,
ὅτι με καταπίπτοντες ἀνθρώποι ἀναξίως.

Psaume 56

Καὶ ὁ πενηκστοῦντατος ἱστορεῖ τι λαθόντων.
155 Ὁ γὰρ Δαδὶδ κρυπτόμενος τὸν Σαούλ, μεμνηντά
θεινῶς καταδιώκοντα φεύγοντα τὸν προφήτην
ὅπῃ τὸ ΣΗΗΑΑΙΟΝ ΒΑΘΥ κρύπτεται λαν-
[θάνοντα].

(α') Ἰσως γρ. μισόν. Σ. Σ. Ε.

(1) Rois I, XXII, 9.

(β') Γρ. παραφυγῆς. Σ. Σ. Ε.

(γ') Ἰσως γρ. ἐν τῇ πρὸ τοῦ τέλους. Σ. Σ. Ε.

(δ') Ἰσως γρ. συντόμως ἱστορεῖ τι. Σ. Σ. Ε.

(ε') πρὸς, αὐτόν.

(2) Rois I, XXIII, 49.

(3) Ἰσως γρ. προφήτην. Σ. Σ. Ε.

(4) Rois I, XXI, 43.

ΣΤΗΘΑΟΓΡΑΦΙΑΝ τοιγαροῦν τὴν πράξιν ὁ-
[νομάζει].

ΑΛΛ Εἰς ΤΟ ΤΕΛΟΣ ἔφη: ΜΗΔΑΜΩΣ
[ΔΙΑΦΘΕΙΡΗΣ].

160 Ἐπερ ἐστὶ παράγγελμα τοῖς ἀγωνιζομένοις
μὴ ἐγκακεῖν ταῖς θλίψεσι, μήτε μὴ πρὸς τῇ
[τέλει]
πίπτειν πρὸς τὴν ἀπόγνωσιν καὶ φθεῖρειν τοὺς
[ἀγῶνας].

Psaume 58

Καὶ ὁ πενηκστοῦντατος τὴν [αὐτὴν] γρ[α]φήν ἔχει.
[Αἰ]θεὶ δὲ τοῦτον . . . καρδίας.
165 [τε] Δαδὶδ (?) κατέμειγεν εἰς τὸν πατρίων οἶκον,
καὶ γνοὺς Σαούλ διέλαβε κυλλῶς τὴν οἰκίαν
ὁ δὲ λαθὼν ἀπέδρασε τὰς τυραννιστάς χεῖρας.

Psaume 59

Ὁ δὲ πενηκστοῦντατος ἔστι παρ' ἱστορίαν.
ΟΠΟΤΕ γὰρ ΕΝΕΠΗΡΗΣΕ ΤΗΝ ΜΕΣΟΠΟ-

[ΤΑΜΙΑΝ]

170 ΚΑΙ ΤΗΝ ΣΥΡΙΑΝ ΤΟΥ ΣΟΒΑΑ ΚΑΙ
[ΤΟΝ ΕΔΟΜ (1) ἀνέτε]

ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ ΤΟΥ ΙΩΑΒ ΩΔΑΕΚΑ ΧΙ-
[ΔΙΑΔΑΣ]

Εἰς ΤΩΝ ΑΛΩΝ ΤΗΝ ΦΑΡΑΤΑ, πρὸς-
[καίτοι δ' Εἰς ΤΟ ΤΕΛΟΣ]

ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΑΛΛΟΙΩΣΕΩΣ ὡς περ ΣΤΗ-
[ΔΟΓΡΑΦΙΑΝ].

Οὐδὲν δὲ τοῦτον γέγραπται ἐν τετραδιστοίαις.
175 Ἀλλ' ἡγορίας τοιγαροῦν ὁ λόγος ἀξιόσπουδον (2).
Σωματικῇ τοίνυν βίῃ ἐν Μεσοποταμίᾳ (2)

τοῖς ἐμπάσιον ποταμοῖς περὶ περιχυομένην
ἦν ἐνεπύρισε Χριστὸς ὁ δὲ ἡμᾶς πτωχεύσας
καὶ τὴν Συρίαν τοῦ Σοβάλ τοῦ δουλωθέντος
[νέου (?)].

180 τὸν γὰρ Σοβάλ ἐπὶ τῇ καὶ πᾶς ὁ [νοῦς] δουλεύων
ὡς ἦν δὲ ὑπ' αὐτοῦ τὴν εἰς τὴν προλαμάνει (?)

Ἀλὼν γὰρ, ἑβραϊκῶς πέτρων ἡ τῶν παθῶν κοι-
[λότης].

καὶ χιλιᾶδες δουλοὶ εἰσὶν ἐστὶ καὶ χρόνος.
Ὁ χρόνος ἐβδωμάτης πενταδικῆς δ' ἡ εἰς

185 ταῖς πέντε γὰρ αἰσὶν τῶν ἡ εἰς τὴν διοικεῖται.

Psaume 62

Ὁ δ' ἐξηκστοδέυτερος τὴν αὐτὴν ἀναγράφει,
ΟΠΟΤΑΝ (α') ΚΑΤΑΦΘΕΥΡΕΤΕΝ Εἰς ΧΙ-
[ΡΑΝ ΔΙΑΦΘΑΛΑΣ].

Psaume 64

Ὁ δ' ἐξηκστοῦντατος ἐσθίμενα προγράφει
ὑπὲρ Ἱερουσαλὲμ γὰρ (β') καὶ τοῦ λοιποῦ περ-

[ρήτου]

(1) Les mots καὶ τὸν Ἐδομ sont omis dans les Septante.

(2) I. ὡς Μεσοποταμία.

(α') Ἰσως γρ. ὅποτε. Σ. Σ. Ε.

(β') Ἰσως γρ. ὑπὲρ γὰρ Ἱερουσαλὲμ. Σ. Σ. Ε.

190 ὅς Ἰερεμὴλόν (?) ἐστὶ καὶ τῶν τῆς παροιμίας,
ἐπότε δορυβάται ἤγοντο πρὸς Περιοίαν,
ἥπερ ἐλαχίως γέγονε, κρατούντες σε δ' ἐκέλ-
[νου (α')].
ἀλλ' ὁ Δαβὶδ προφητικῶς ὁρμαὶ προκατεῖθε
τὸν πόλεμον, τὴν δόλῳ, καὶ τὰ τῆς παροιμίας.

Psaume 65

195 Ὁ δὲ Ἰερεμὴλόν (?) ἐξηκοστὸς πεμπτος ἀεὶ οὕτως λέγει·
ΩΣΤΙ ΤῆΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ἤτοι τῆς τοῦ
[Κυρίου.

Verset 1

καὶ δὴλον· «Δὴ ἀνέστατε πᾶσα γῆ ὡς φύσις».

Psaume 69

Ὁ δὲ γε Εἰς ἀνίστην τοῦ ΣΩΣΑΙ
[Ἰησὺς προλέγων

ἐστὶν ἐξηκοστὸς πεμπτος, ὅσπερ δὲ ἀνίστηται
200 τὸ τοῦ Θεοῦ φίλῳθρωπον τῆς κοινῆς ζωτικῆς.

Psaume 70

Ὁ δὲ Ἰωαννᾶς υἱὸς τοῦ χοροφύλατου (1),
ὅς ἐπὶ τὸν ἐβδωκοστόν ἦτο φάλαγγα τῶν
ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ δὲ ἦσαν, ΣΥΝΑΙΝ-
[ΜΑΛΩΤΙΘΕΩΝΤΩΝ.

Ὁ Ναβουχοδονόσορ γὰρ ὁ Περσῶν αὐτοκράτωρ
205 τρισάκις ἠγματολόγησε τὴν Ἰουδαίαν πόλιν·
ὁ δὲ παρὼν οὗτος φάλαγγς προτίσπει τὴν
[πρωτῶν.

Psaume 71

Ὁ ἐβδωκοστός πρῶτος ΥΠΕΡ ΤΟΥ ΣΟ-
[ΛΩΜΩΝΤΟΣ,
οἷμα τοῦ καθ' ἡμᾶς Χριστοῦ τοῦ εἰρηνικοῦ-
[τάτου.

Psaume 72

Ἐν ἐβδωκοστόῳ φάλαγγι ἦμαί τε καὶ δευτέρῳ
210 ἐπιγράμματι ἐξέλιπον οἱ ὅμοιοι τῷ προφήτῃ
φάλαγγς ΑΣΑΦ (β') ὅπερ ἐστὶν μ... (γ') τοῦτων
[Ἰσᾶκ
οἰκίῳ στόματι Δαβὶδ τὰ γεγραμμένα μέλη, (δ')
ὑστερον γράφον· ἔλεγε ταῦτα τοῖς χοροφύλαταις
Τῷ Ἰοιδοῦμ, Ἀσάφ, Αἰμάν, τοῖς ἐπιγεγραμμένοις.

Psaume 75 etc.

215 Νῦν μὲν Εἰς (ε') ΑΣΣΥΡΙΩΝ τὸν Ναβουχοδο-
[νόσορ.

Psaume 79

Νῦν δ' ΥΠΕΡ ΑΛΛΟΙΩΣΕΩΣ, ὑπὲρ ἧς προ-
[εἰρήκεται.

(α') Ἰσῶς γρ. Σαδαιό. Σ. Σ. Ε.

(1) Il manque 2 syllabes à la fin du 1er hé-
mistichie. Pas de lacune dans le ms.

(β') Γρ. ΕΞΕΛΙΠΟΝ ΟΙ ὅμοιοι Τῷ ΠΡΟΦΗΤῃ ΨΑΛ-
ΜΟΣ ΑΣΑΦ, ὅπερ... Σ. Σ. Ε.

(γ') Ἰσῶς συμπληρ. μελένα. Σ. Σ. Ε.

(δ') Ἰσῶς στικτόν ὡς· μελένα τούτων ὅσας οἰκίῳ
στόματι Δαβὶδ, τὰ γεγραμμένα μέλη ὑστερον... Σ. Σ. Ε.

(ε') Ἰσῶς ἐκπέπτικται τὸ ἄρῳρον τὸν. Σ. Σ. Ε.

Περὶ τὸν οὖν παλιλλογῆν τὰ προφητικῶς.

Psaumes 85, 89

Πλὴν ὅπου καίτοι ΠΡΟΣΕΥΧΗ, δηλοῖ τὸ
[βίχρα μέλους.

Psaume 89

Ὅπου δὲ πρόκειται ΜΩΣΗ, μὲνηται τινος
[πάντως,

220 ἐπὶ τοῦ κατ' αὐτὸν καιροῦ ἀνθρώπου σε-
[βασμοῦ.

Τὰ σάββατα δ' ἡρμηνεύουν ἐν φάλαγγι δια-
[φόροις.

Psaume 92

Ὅπου δὲ μὲνηται φάλαγγς σάββατο τοῦ
[πρότερου (α'),

ΟΤΑΝ (β') Η ΓΗ ΚΑΤΟΙΚΗΣΕΤΟ, τὴν ποιή-
[σιν (?) παρούσαν (?)

προγράφει τὴν δεσποτικὴν, ὅτε πᾶν κατοικήσῃ,

Psaume 99 C.

225 Φάλαγγς δ' ἐννηκοστὸς καὶ τῇ ν' προγε-
[γραμμένην
εὐχαριστίας δόλῳ ἐκεῖ καὶ θυμῷ
ΤῆΣ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΕΩΣ διττῇ γὰρ ση-
[μασίᾳ.

Psaume 101

Ὁ δ' ἐγγὺς ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΠΤΩΧΩ· ΟΤΑΝ
[ΑΚΗΝΙΑΣΗ,

ΚΑΙ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΚΑΤΕΝΑΝΤΙ ΤΗΝ ΔΕ-
[ΗΣΙΝ ΕΚΚΕΗ,

230 λέγει μὲν τι καὶ πρὸ δόλῳ, λέγει καὶ κα-
[χυρμῶν.

Πτωχὸν γὰρ μετὰ τὸν πλοῦτον Δε-
[σπότην,

«τὸν δι' ἐμὲ πτωχεύσαντα λέγων» (γ'), καὶ τῶν
[ἐσπότην

ὡς ἀνθρώπος γενόμενος πολλὰς ἐλπίδας,
καὶ τῷ πατρὶ τὴν δόξαν ἐδουλώσας προφύγει·

Psaume 104 etc.

235 Οἱ δὲ τὰ ΑΛΛΗΛΟΓΙΑ μόνον προγεγραμ-
[μένοι,

δηλοῦσιν, ὡς τὴν αἰσιν τῷ Θεῷ προσκατέον·
τὸ μὲν γὰρ ΙΑ τὸν Θεὸν ἐβραϊκῶς σημαίνει·
τὸ δ' ΑΛΛΗΛΟΓΙΑ τὴν αἰσιν δηλοῖ τὴν τοῦ
Δεσπότης.

Psaume 119 etc.

Οἱ δὲ γε ΤΩΝ ΑΝΑΘΑΘΜΩΝ φάλαγγι τῇ
[ἐκ Περιοίος

240 δηλοῦσιν ἐπανάστασιν τῶν αἰχμαλωτισθέντων
ἐπὶ τοῦ Κύρου πρότερον, εἰ' ἐπὶ τοῦ Δαρείου,

(α') Γρ. ΣΑΒΒΑΤΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΤΕΡΟΥ. Σ. Σ. Ε.

(β') Γρ. ΟΤΕ. Σ. Σ. Ε.

καὶ τέλος εἶτε προὔπεμψε βασιλεὺς Ἀρτα-
[ξέρξης
εἰς Ἰουδαίαν οὐμπαντας τοὺς αἰχμαλωτισθέντας.
Ἀναβαθμὸς(1) ἀνέμνησε ταύτας τὰς ἐπανέδους
245 ὁ ψαλμῶδης ὁ πάνσοφος, ὁ θαυμαστός προ-
[φήτης.
Ἀναβαθμὸς δὲ νόησον πνευματικὰς καρδίας
καὶ τὰς ἐν λόγῳ προκοπὰς τὰς ἀπὸ (γ') τῆς
[κακίας
βαίνουσας πρὸς τὴν ἀρετὴν ὥσπερ ἐν πολέμῳ.

Psaume 143

Ὅπου δὲ κεῖται ΓΟΛΙΑΔ ὡς προγραφεῖ, οὐ
[νόει
250 γὰρ ἀντικείμενον ἔχθρὸν, ἐν καθέκῃ ἐν ὁ λόγος.
Ψαλμὸς δ' ἔχων ἐπιγραφὴν ΑΓΓΑΙΟΥ ΚΑΙ
[ΖΑΧΑΡΙΟΥ (2),
τοῦ γὰρ ἐν εἰρήνῃ τοῦ χοροῦ (γ') (α') προσδό-
[ρωις μνημονεύει,
ὕπερ ὧν κα' συνθέσει τὸν ψαλμὸν ὁ προφήτης.

Τὸ μέντοι γε ὙΑΛΜΟΥ ΔΑΒΙΔ γενικῶς
[εἰρημένον,
255 ἐν ἄλλῳ δὲ ὙΑΛΜΟΥ ΔΑΒΙΔ ἰσχυρικῶς λε-
[γόμενον
ἔπου μὲν γὰρ ὙΑΛΜΟΥ ΔΑΒΙΔ γενικῶς
[προσέχον,
αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ Δαβὶδ συγγράφων παρ' ἐπ' αὐ-
ἔπου δὲ κεῖται δοτικῶς, ἄλλος μὲν ὁ συγγράφων,
ἐνέγκεται δὲ τῷ Δαβὶδ ὥσπερ ἀντιλήμναι τι.

260 Πρὸς τοῦτοις μάθε, τί θεοὶ ἢ τῶν διαψαλμῶν
φωνῇ κειμένη τῶν ψαλμῶν ἐν ἐνίοις πολλαῖς.
Ἔστι δὲ τὸ διαψάλμα (β') μεταβολὴ τοῦ μέλους
ἐν γὰρ ὁργανοῖς μουσικοῖς τῶν ψαλμῶν λε-
[γόμενον
πολλὰκις διεσπῶντο εἰς βῆλυμους διαφόρους,
265 ὡς ἐν χορδαῖς [ἢ ἐν] (β') φωνῇ, τῶν ψαλμῶν
[αἱ συνθέσεις.

(1) F. I. ἀναβαθμῶς, ("Ἰσως γρ. ἀναβαθμὸς ἀνέμνησε. Σ. Σ. Ε.)

(2) Le vers est faux à moins de supprimer καί.
(α') Ἰσως γρ. τῶν κα' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἢ; τοὺς
κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους. Σ. Σ. Ε.

(3) Cp. A. J. A. Vincent, Notices et extraits
des mss. etc., t. XVI, 2e partie, p. 218 et suiv.

(β') Ἰσως γρ. ὡς ἐν χορδαῖς, καὶ ἐν φωνῇ τῶν ψαλμῶν
(ἢ τῶν ψαλμῶν) αἱ συνθέσεις ἢ; ὡς ἐν χορδαῖς, ἐν τῇ
φωνῇ τῶν ψαλμῶν (ἢ τῶν ψαλμῶν) αἱ συνθέσεις. Σ. Σ. Ε.

Ἐνόησαν διάψαλμα μεταβολὴν προσώπων (α').
μελωδοῦμενον γὰρ ψαλμὸς πρὸς τινος χορο-
[ψάλτου,

ἕτερος ὑπεδέχετο (γ') τοῦτο τὴν μελωδίαν.
Διάψαλμα δ' ὠνόμασται τὸ διαλειμμα τῆς α.

270 Ὁ Νύστης δὲ Γρηγόριος ἀλλήναι αἰτίαν λέγει·
ὡς ἐν ψαλμοῖς (γ') τοῦ πνεύματος αἰεὶ χορη-
[γούμενου,

τῶν τούτων ψαλμῶν συγγραφέων (γ') (β') πρὸς
[δὲ καὶ μελωδῶν

ἐγίνετό τις ἑλλημῶς κρείττων καὶ θεοσιτέρα,
πρὸς ἣν ὁ μέστης ἱσταται ὥσπερ ἐκπεπληγ-
[μένος (γ').

275 Τὴν τοῦτον μεταξὺ φωνῇ τῶν μεμυσσοῦρ-
[γούμενων
ὁ λόγος κατωνόμασται διάψαλμα πανσόφως,
ἥτοι τομῇ, διαλειμμα, τοῦ μέλους ἡσυχία (γ').

Οἱ δὲ ΣΕΑ ἐπιγράφουσιν ἀντὶ διαψαλμῶν
ἑβραϊκῇ δὲ συλλαβῇ, ὅσαί δ' αἰεὶ ὁ λό-
[γος (β').

280 θελοὶ δὲ τὰς τοῦ πνεύματος ἀεὶρούτους ἐλ-
[λάμψεις·
καὶ γὰρ μῆζον (γ') (α') ἐκπέπτωται τῷ ψαλ-
[μῶδῳ τὸ μέλος,

ἀλλ' ἢ πνευματικῇ εὐρογγῇ ἦν αἰεὶ δυνουμένη.

Ταῦτ' εἰσαγωγικώτερον, Ἀναξ, σοι συνοφθαλ-
θῶρον νῦν προσάγοις οἰκείον, στερηθῶρες (γ').

285 ζήτημα μὲν βαθύτερον μετὰ ἀνακαλύψας
οὐδὲν γὰρ ἕτερον Δαβὶδ ἢ Θεὸς ὁ πρὸ πάντων,
καὶ πᾶς ψαλμῶς, Θεοῦ φωνῇ, καὶ πᾶσα με-
[λωδία

ἡ γὰρ ἐστὶ κατὰστασι· ἀλλὰ ταῦτα σιγήσας,
πρὸς ἅπαντα καὶ πρὸ χειρὸς καὶ πολλὰ συναθροίσας

290 συντόμῳ πάντα καὶ σαφεῖ ἐξηγητήριον λόγῳ.
Κι δὲ, εἰ τοὺς ἀναβαθμῶς ψάλλεις ἐν τῇ καρδίᾳ,
καὶ γὰρ συναντῶμεθα πρὸς τὰς οὐκ ἐπανέδους,

καὶ γράψω σοι τὴν ἀρετὴν τῶν ψαλμῶν θεω-
[ρίαν.

(α') Ἰσως γρ. Ἐνόησαν (ἢ ἡ νόησις) διάψαλμα με-
ταβολὴν προσώπων. Σ. Σ. Ε.

(β') Ἰσως γρ. τῶν συγγραφέων τοῦ ψαλμοῦ. Σ. Σ. Ε.

(γ') Ἰσως γρ. ὁ λόγος κατωνόμασται διαψαλμῶν, ὡς
φωι, ἥτοι τομῇ, διαλειμμα, τοῦ μέλους ἡσυχία. Σ. Σ. Ε.

(δ') Ἰσως γρ. ἑβραϊκῇ δ' ἢ συλλαβῇ, θελοὶ δ' αἰεὶ ὁ
λόγος. Σ. Σ. Ε.

(ε') Ἰσως γρ. μικρόν. Σ. Σ. Ε.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

Α'.

ΕΚ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΠΡΙΓΚΙΠΟΥ

Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐπὶ ῥήνα διατρίψας ἐν τῇ νήσῳ Πριγκίπου ἡσυχάζοντες περὶ τὴν συλλογὴν σημειώσεων τινων περὶ ἐπιγραφῶν τινος καὶ ἑτέρων ἀρχαίων, εὗρισκόμενοι ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ.

Καὶ ἡ μὲν ἐπιγραφὴ αὕτη κεῖται ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Νικολάου ἐπὶ μαρμαρίνης πλακῆς, ἥς τὸ ἅνω μέρος ἐστὶ τετραυρούμενον. ἔχει δὲ ὕψος μὲν 0,60 πλάτος δὲ 0,28. Ἐν τῇ ἀναγνώσει αὐτῆς ἐβασίσθη ἐπὶ δύο ἀντιτύπων (estampage).

ΤΑΚΙΤΕΘΕ
ΟΦΙΛΟCΠΙC
ΤΟCΥΙΟCΕΥ
ΦΡΑCΙΟΥΤΡ
ΟΛΔΕΟC^ΗΜ
ΟΚΤΩΒΡCΙΓC
ΗΒΙΝΔCΗC

[Ἐν]τάδε κα[τά]ταίτε Θεόφιλος πιστὸς υἱὸς
Εὐφρασίου Τραδιάδος μη[ν] (νι) ὁκτωβρ[ι] (ω) ιγ'
ἡ(μέρῃ) β' ἰνδ[ρο] (κτιώνος) η'.

Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην δημοσιεύσαμεν ὑπὸ τοῦ abbé Dominique Sestini (1) καὶ ὑπὸ τοῦ Alexandre Timoni (2), οὐδαμῶς τὸ τρίτον ἤθελον δημοσιεύσει, εἰ μὴ ἀμφοτέρωι οἱ μνησθέντες συγγραφεῖς ἐσφαλμένως ἀντίγραφον αὐτὴν. Σημειωτέον δὲ πρὸς τούτοις, ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη οὐκ ἐστὶν ἐν ταῖς τοῦ Corpus inscriptionum graecarum (3).

Τραδιάδος ἡ μῆλλον Τραδιάδος ἀναφέρεται εἰς τὸ ἔθνος Εὐθρασίον. Ὅρα καὶ τῇ Τρωαδίων πόλει ἐν τῇ ἐπιγραφῇ (C. I. G. n° 3582) ἀνηκούσθαι τῇ ἐν Τρωάδι Ἀλεξανδρείᾳ, ἐπιστῆς δὲ τοὺς σχηματισμοὺς Ἀλεξανδρεὺς (ibid. n° 3588) καὶ Ἀλεξανδρίων (ibid. n° add. 2152 b. 3578) ἐμφαίνοντες τοὺς πολῖτας τῆς πόλεως ταύτης.

Τὰ γνωστὰ σήμερον ὑπὸ τὸ ὄνομα Καμάρι ἐρείπια, κατὰ Σκαρλάτον τὸν Βουλάντιον (4), ἀνῆκον τῇ περιηγητῇ μονῇ τῇ Θεμε-

(1) Lettres écrites à ses amis en Toscane pendant le cours de ses voyages en Italie, en Sicile et en Turquie, trad. de l'italien par M. Pingeron. Paris 1789, τόμ. Γ' σ. 204.

(2) Nouvelles promenades dans le Bosphore ou Méditations bosphoriques. Constantinople 1844, τόμ. Β' σ. 347.

(3) Ἀτόπως ἀποβαίνεται ὁ Sestini, ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ ἐστὶ τοῦ 12' αἰῶνος· διότι ἐκ τοῦ βροῦς δι' οὗ συντίθεται ἀποδείκνυται, ὅτι ἐστὶ τῶν μέσων τῆς βυζαντινῆς αυτοκρατορίας χρόνων.

(4) Ἡ Κωνσταντινούπολις, τόμ. Β', Ἀθήνησι 1862 σ. 313, ὅρα καὶ τὴν Constantinianide trad. française, Constantinople 1846 σ. 208 καὶ G. Schlumberger, les Iles des Princes, Paris 1884, σ. 167, 220.

λυσθείση μὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινίου, εἶτα δὲ μεγαλοπρεπῶς ἀνοικοδομηθείση ὑπὸ τῆς αὐτοκρατορέας Εἰρήνης (1).

Ἐπὶ πλίνθου, ἣν αὐτὸς ἐγὼ ἀπέσπασα τοῦ κυρίου τείχους τῶν *Kamirōn* (2), ὑπάρχον τὰ γράμματα τὰδε:

INΔΒΑΡΕΙΟΑΝΟ

ἀναγνωσκόμενα καθ' ἡμᾶς κατὰ τρεῖς διαφόρους τρόπους:

- 1^ο *IN* (Ἰν-ἰωνος) δ' *βα* (βαλῶς) *P* (παλαιῶν) *ΕΙ* (εἰ) *ΑΝ* (αν) (3),
2^ο *IN* (Ἰν-ἰωνος) δ' *α* (ἄ) *ΒΑ* (βαλῶς) *ΕΙ* (εἰ) *ΑΝ* (αν) (4),
3^ο *IN* (Ἰν-ἰωνος) δ' *βα* (βαλῶς) κτλ. (4).

Ἄλλ᾽ ἀπὸ τίνος αὐτοκράτορος Ἰωάννου πρόκειται; τοῦτο ἐνδεχόμενον ἡμῖν νὰ ὀρίσωμεν.

Ἐπειδὴ δ' ἐν *Kamirai* εὐρισκόμεθα, ἐπιτραπῆται ἡμῖν νὰ προσώμωμεν, ἢ τι, καθ' ἃ διακρινώσαστο ἡμῖν ὁ κ. Ἰωάννης Χαρατῆδης, βωποπώλης ἐν Παιγλίτῳ, πρὸ εἰκοσθέντος αἰῶνος ὡς ἐγγύστα εὐρέθη ἐν τοῖς ἐρείπιοις τούτων κίων ἐκ μωσαϊκῶν, παριστάσας τὴν γέννησιν τῆς Θεοτόκου, περιβεβλημένη διὰ φύλλους ἐκ μετᾶλλου καὶ φέρουσα ὑπὸ πτερῶν ἐπιγραφὴν, ἣν ἐκ μνήμης ἀνέφερον ἡμῖν ὁ κ. Χαρατῆδης: αὕτη εἶναι ἡ γέννησις τῆς Θεοτόκου καὶ χρῆσται αὐτὴν ἀπὸ τῶν φόντων τῶν Ἀγνητῶν.

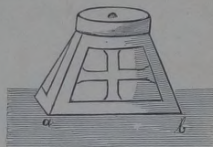
Ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς ἐνοριακῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ὑπὸ πτερῶν τῆς ἀφίδος, κεῖται βυζαντινὸν κιονόκρανον τετραπλευρὸν, οὗ τὸ ὕψος 0,15, ἡ κατωὶ διάμετρος 0,31, ἡ δὲ ἀνω πλευρὰ *ab* ἴση 0,58.

(1) Γ. Κερεκὺς *Σύνοψις ἱστοριῶν*: «ἐν τῇ μοῇ τῆς Παιγλίτου, ἣν αὐτὴ ὀνομάσκει» (Migne, *Patrologie grecque* t. CXXI col. 913).

(2) Τὴν πλίνθον ταύτην προσήνεγκον τῶν ἐν Παρισίαις ἐθνικῶν τοῦ Λουβροῦ μουσείων.

(3) Ὁ σηματογράφος *ΕΙ* (εἰ) ἀντὶ τοῦ κεραλικῶς εἰ λῖαν βαρβαρικῶς τυγχάνει ἐν' αὐτῇ ἐλευθέρως ἀποκαταναίει ὑπὲρ τῆς δευτέρας ἀναγνώσεως.

(4) Τὸ β' δόκιμα ἱμαλίου τὸ ἔτος τῆς ἰνδικτιῶνος, ν' ἀνέκη δ' ἅμα καὶ τῇ ἡμέρᾳ βασιλείᾳ.

Ἐν μὲν τῇ πρώτῃ πλευρᾷ ὑπάρχει φύλλωμα τι, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ σταυρὸς, ἐν δὲ τῇ τρίτῃ κενὸν καὶ ἐν τῇ τετάρτῃ, τῇ ἀντικειμένη τῷ σταυρῷ, τὸ εἶδος μονόγραμμα:

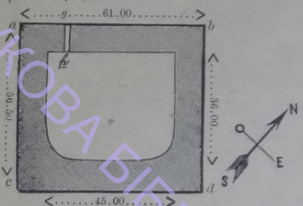
Καθ' ἃ ἐκ τῶν περιόλων ἱμαθῶν, τὸ κιονόκρανον τοῦτο ἀνήκει τῇ περιοχῇ τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ἔνθα πρὸ τιῶν ἐτῶν ἀνακαταποντες τὴν γῆν εὐρον θεμελίαι ἀρχαίων τειχῶν, μαρμαρίνα τεμάχια, συντετμήματα κίονων κτλ.

Ἐπὶ τῆς οἰκῆς τῆς ἀγοῦσης εἰς τὸν ἅγιον Νικόλαον, μικρὸν μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ χωρίου ἐξόδον καὶ ἀριστερόθεν τῷ βαίνοντι, ὑπάρχει ἱερὸν τῶν ἁγ. Θεοδώρων ἐν εἰδεί μικρῶς καλύψης. Ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ κεῖται βυζαντινὸν κιονόκρανον ὕψους 0,26, φέρον ἐπὶ τῶν δύο μόνων αὐτοῦ πλευρῶν τὰ ἐξῆς μονόγραμμα:

Πρὸς τούτοις οὐκ ἄξιον ἐνδιαφερόντος ἐστὶ τὸδε, ὅτι πέραν τοῦ τύπου τοῦ καλουμένου *Molitoraspa*, ἐγγύτατα τῆς νοτιοανατολικῆς ἁκρᾶς τῆς νήσου, καὶ εἰς ἱκανὸν ὕψος,

εὑρήνται ἐρείπια μικροῦ οἰκοδομήματος ἀναμφύβως βυζαντιακοῦ.

Ἐν τῷ διαγράμματι τούτῳ ἡ πλευρὰ αβ πρόκειται τῷ ὕψει, ἡ δὲ πλευρὰ cd τῇ θαλάσῃ. Ἐν τοῖς γράμμασι gh σημειοῦται ὁπή, δι' ἧς διέρχεται πλίνθος κυκλικὸς ὀρετός, ὃς πιθανῶς ἐκρησσίμενος πρὸς μεταγίτευσιν τοῦ ἐκ τοῦ ὕψους κατεργασμένου ὕδατος. Ἐνεκα λοιπὸν τούτου, καὶ τῶν διαστάσεων καὶ τῆς ὕψους τοῦ οἰκοδομήματος, ὑποτίθεται, ὅτι τοῦτο ἐκρησσίμενον ὡς δεξαμενὴ. Ἐν τοῖς περίεξ δὲ εὑρίσκονται πολλὰ τμήματα πλίνθων καὶ τινα μαρμάρινα τεμάχια.

B.

ΠΟΙΚΙΛΑ

I

Ὁ κ. A. van Millingen, καθηγητὴς ἐν τῷ Ρωερτεφί Κολλεγίῳ ἐν Ρουμέλη-Ἰσάκ, μελὸς δὲ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, κέντηται ἀρχαιότητῃς τινας, ἃς προθύμως παρέχει τοῖς περὶ τὰ ἀρχαιολογικὰ ἀσχολουμένοις. Διὸ καὶ προθύμως ἐπέτρεψέ μοι νὰ καταστήσω φανεράν τὴν μικρὴν αὐτοῦ συλλογὴν, ὅπερ καὶ ἄξιμος πρᾶττω.

Αἱ ἀρχαιότητες αὗται εἰσὶν αἱ ἐξῆς·

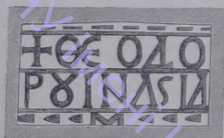
α') Ἐν τῇ βάσει κορυφαίου νεκρικοῦ λυχνίσκου, ἀγνωστοῦ προελεύσεως, ἀναγινώσκεται τὸ ὄνομα Εὐκαρπος. Τὰ γράμματα τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης εἰσὶ γεγραμμένα διὰ γλυφάνου ἐντός διπλοῦ ὠσειδοῦς κύκλου διὰ γλυφάνου ὡσαύτως κεκαραγμένου. Ἰδοὺ παρνομοτύπον τῆς ἐπιγραφῆς·

Τὸ ὄνομα Εὐκαρπος κοινώτατον τυγχάνει ὄν.
"Ιδὲ Corpus inscr. Graecarum.

(Ἑλλ., Φιλολ., Σύλλογος, Εἰκοσπενταετηρίδα).

β') Πλίνθος προερχομένη ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Γράμματα ἀνέγλυφα ἐπ' αὐτῆς ταῦτα·

† Θεοδῶρου ἰνθ(ιχ)τωνος ἰων†

γ') Πλίνθος βυζαντιακοῦ οἰκοδομήματος ἀνακαλυφθεῖσα ἐν νεωτέρῳ οἰκοδομῇ παρὰ τὸν Ἐμποροδικεῖον (Tidjaret), ἐν τῇ μικρᾷ καὶ στενῇ ὁδῷ τῇ ἀγορᾷ ἀπὸ τῆς πλατείας τῆς Ἀγίας Σοφίας εἰς τὸ τέμενος Σουλτάν Ἀχμέτ. Γράμματα ἀνέγλυφα ταῦτα·

† Χριστοῦ †

“Ο τε κ. Millingen καὶ ἐγὼ ἠρωτώμεν ἀλλήλους, μὴ ἡ πλήθος αὐτῆς ἀνῆκε τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν Χαλκῆν. Γνωστὸν δ’ ὅτι ὁ Romain Lécapène avait fait édifier dans la Chalce, ou pour mieux dire avait annexé à cet édifice un oratoire dédié sous le vocable du Sauveur, τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ κατὰ τὴν Χαλκὴν εὐκτήριον, ἢ Σωτήρ εἰς τὴν Χαλκὴν. L’empereur Jean Zimisces († 976) le reconstruisit, et y fit préparer son tombeau, qui était tout en or et enrichi d’émaux et de nielles» (1).

δ’) Κνήμη μαρμαρίνη φυσικοῦ μεγέθους, ἡ σπουδαιότητα ἀρχαϊότητος τὸν τῆς συλλογῆς τοῦ κ. Millingen, ἀγνωστοῦ δὲ προελεύσεως. Ἡ μετασκευὴ καὶ ἡ ἀνάπτυξις αὐτῆς δῆλον ποιοῦσι, ὅτι ἀριστερὰ ἐστὶ κνήμη ἀνδρός, ἡ δὲ ἐργασία καὶ τὸ ὄνομα Τίτος Κλαύδιος Μέρμερος φανεροί, ὅτι ἡ ἀρχαϊότης αὐτῆς ἐστὶ τὸν αὐτοκρατορικῶν ρωμαίων χρόνων.

Ἐπὶ τοῦ γόνατος ἀναγνώσκεται ἡ ἐξῆς ἐπιγραφὴ, ἥς πανοῦ μόνον παρατίθεμεν ἐν ταύτῃ κατ’ ἀποτύπωμιν (stampage).

ΤΙ·ΚΛ·ΜΕΡΜΕΡΟΣ
ΑΣΚΛΗΤΙΩ
ΕΥΧΗΝ

[Τ] (τας) ΚΛ(αδίδας)

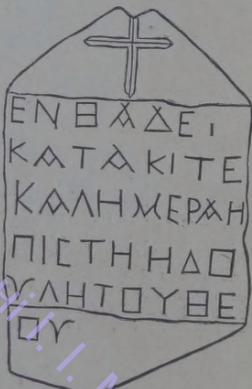
Μ[έρμερος] Ασκληπιῶ εὐχῆν.

(1) Jules Labarte. Le Palais Impérial de Constantinople. En Paris, 1861, σ. 114.

Εὐδελον, ὅτι ἡ ἀρχαϊότης περὶ ἧς πρόκειται ἀνάθημά ἐστι τῷ Ἀσκληπιῶ ἐπὶ τῇ θεραπείᾳ τοῦ γόνατος ἡ τῆς ἀριστερᾶς κνήμης, προσεγεγῆν ὑπὸ τοῦ παθόντος. Ἡ ἀρχαϊότης αὐτῆς σπουδαιότητῃ ἤθελεν εἰσθαι, εἰ ἐγνώσκομεν τὸν τόπον, ἐν ᾧ εὐρέθη.

II

Ἡ ἐξῆς ἐπιγραφὴ, γεγλυμμένη ἐπὶ μαρμαρίνης πλακῆς, εὐρέθη ἐν νεκροταφείῳ παρακειμένῳ τοῖς χερσαίαις τείχεσι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, συλλέττεται δὲ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ κ. Μανουὴλ Γεδεών ἐν Φαναρίῳ.

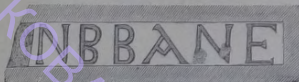
Ἐνθάδε κατέκτε Κατακίτε ἡ πιστὴ ἡ δοῦλη τοῦ Θεοῦ.

Περὶ τοῦ περιέργου ὀνόματος Κλημέρα (ἢ Φιλασία) Καλημέρα ἐν ἐπιγραφῇ εὐρέθη ἐν τῷ Βατικανῷ (Corp. inser. græc. N° 6647) καὶ Βάρε Κατακίρας ἐν ἐπιγραφῇ προσεγεγμένῃ ἐκ τῆς Κυρηναικῆς Ἀρσινόης (τόθι N° 5271).

III

Αἱ ἐξῆς δύο πλίνθοι ἰδωρῆθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Μ. Γεδεών τῷ ἰθὺνικῷ μουσίῳ τοῦ Λούβρου τῷ ἐν Παρίσι.

Α') Πλίνθος προερχομένη ἐκ τῶν χειρῶν
τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Γράμματα
ἀνάγλυφα ἐπ' αὐτῆς τὰδε:

[Γ]ρ(δικτιῶνος) β' βα(σιλέως) Νε(. . .)

Ὁὗχ ὑπάρχει ἐν τῇ τοῦ βασιλεῦς, οὐ τὸ ὄ-
νομα ἀρχεται ἀπὸ Νε, ὅ μόνη δυνατὴ εἰκασία
ἐστὶ Νε(κηγέρως) μετὰ τοῦ δαίου ὀρθογρα-

φικοῦ λάθους (εἰ ἀντί ε). Δυνατὸν ἐστὶ ν' ἀνα-
γνωσθῇ [Γ]ρ(δικτιῶνος) β' βα(σιλέως) Ν(κη-
γέρως) εἰ(σαβοῦς).

Τέσσαρες αὐτοκράτορες ὠνομάζοντο Νικη-
φόρον· Νικηφόρος Α' ὁ Λογθέτης (802-811),
Ν. Β' ὁ Φωκᾶς (963-969), Ν. Γ' ὁ Βοτο-
νεϊάτης (1077) καὶ Ν. Δ' ὁ Βρυέντιος (1078-
1079).

Τὸ δεύτερον ἔτος τῆς ἰνδικτιῶνος ἐπὶ Νικη-
φόρου α', συμπίπτει τῷ 808-89 καὶ ἐπὶ Νι-
κηφόρου δ' τῷ 1078-79.

Β') Πλίνθος προερχομένη ἐκ τῶν χειρῶν
τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Γράμματα
ἐπ' αὐτῆς ἐν κύκλῳ τὰδε:

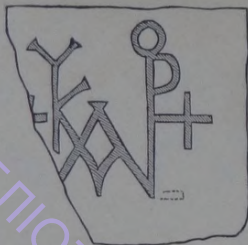
† Γρ(δικτιῶνος) [θ'] Εἰρη[μ]ε

Τὸ ὄνομα τοῦτο δὲν ἀπίχει τοῦ Εὐαγγελίου
(Corp. inser. Græcarum N° 9267 καὶ
Εὐαγγ. (Αἰσίου N° 172, 183, 275, 2465,
4540, 5468 b).

IV

Τὸ κατωτέρω σῆμα ἀναγνώσκεται ἐπὶ
πλίνθου εὐρεθείσης ὑπ' ἐμοῦ κατὰ τὰς ἐσχάτας
γενομένας ἀνασκαφὰς ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ζεῆνδῆς

Σουλτάν Δξαμίσι (ἀρχ. ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου τῆς ἐν τοῖς Χαλκοπράτοις) ἐν Βυζαντίῳ. Γράμματα δὲ τούτου ἀνάγλυφα τὰ ἐξῆς:

Ὁ κ. Πατριάρχης Κερκυρῆς ἐξήγησε τὸ μονόγραμμα τούτου ὡς ἀνέγνως Μακρυρίου.

Ἐν τῷ ἀρχαιολογικῷ παρατηρήσας τοῦ ἐς τὸ τέλος τοῦ περιόδου συγγραμματος τοῦ Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου αἱ κ. Curtis καὶ Δρ. Ἀρ. Ἀρχ. καὶ κατέστησαν γνωστὰ τὰ (ἐπιγραφὰς) Π-Κ' καὶ ΠΗ-Κ' ἐπὶ τῶν στηλῶν τῆς κωνσταντινῆς Μπύρς, ὅπου ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐγγεγραμμένα μονόγραμμα. Ἐστεινίσαντο δὲ τὰ ὀνόματα Εὐγένιος, Εὐφρόσιος, Εὐθέλιος, Ἀκάσιος, Πάσιος, Ραΐσιος καὶ Κερήσιος.

Ἐκτός τοῦ σημείου

ΤΕ

ὅπερ ἐστὶ γνωστὴ καὶ συγνή συγκατὰ τοῦ ὀνό-

ματος Πέτρος, ἐστεινίσαντο αὐτῷ ἐπὶ τινὼν σπονδύλων τὸ μονόγραμμα.

† ‡

VI

Κατὰ τινὰ ἐπίσκεψιν τῶν πύργων τοῦ Εὐρυπαικού φρουρίου (Ρομέλη-Ἰσούρι), παρατήρησα ἐπὶ τινος τῶν μαρμαρίνων βαθμίδων τῆς κλίμακος τοῦ πύργου, ὃς καλεῖται τῆς Ἀθήδας, σημεῖον προφανῶς βυζαντινόν

ΤΕ

Ἡ παρατήρησις αὕτη, καίπερ ἀσήμαντος αὐτῇ καὶ ἐκείνῃ, κίνηται οὐχ ἥττον τὴν σπουδαιότητα αὐτῆς, ἢ ἐν ἀναλογισθῶμεν, ὅτι ὁ Κατακτητὴς ἐχρήσατο πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ πύργου αὐτοῦ βυζαντινὰ ὕλικά, προερχομένη ἐκ τῶν ἐρείπων τῶν ἐγγὺς κειμένων οἰκοδομῶν (1). Ἐπισταμένη ἔρευνα τῶν πύργων, κατὰ τε τὸ ἐσωτερικὸν καὶ κατὰ τὸ ἐξωτερικόν, δυνατόν ἴσως ν' ἀποκαλύψῃ τεμάχια ἐπιγραφῶν ἰνδιαφερουσῶν.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῇ 4/16 αὐγούστου 1886,

ANDRÉ LEVAL

(1) Τῇ αὐτῇ παρακομῇ καὶ ἐκ τῆς Περσίας καὶ πρὸς τὸ Βυζάντιον ἔλασαν παρὰ τῶν ἐρείπων τῶν κειμένων τῶν ποτὶ μεγάλων ἀσχημάτων ἐλάμβανον ἐξ ὧν καὶ τινὰς κίονας μετακομίσαντες ἀπὸ τῶν ἐρείπων τοῦ ναοῦ τοῦ Ταξάρχου Μιχαήλ, ἐκ τῆς ἀρχαίας (Migne, Patrologie grecque, τόμος 157, σελ. 1016).

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Α'.

Λόγος πρὸς τὸν ΗΡΟΚΛΕΟΥΣ ΒΑΣΙΛΕΥΟΥΣ	Σελ. 4—22
---	-----------

Β'.

Πρόγραμμα συνδρίου ἐπιστημονικοῦ	» 23—36
--	---------

Γ'.

Ἐπιστολαὶ συγχαρητήριαι ἐπὶ τῇ εἰκοσιπενταετηρίδι	» 39—50
1) Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Μονάχῳ βασιλ. Βαυαρικῆς τῶν ἐπιστημῶν ἀκαδημίας	» 39—40
2) » τῆς φιλοσοφ. σχολ. τοῦ ἐν Μονάχῳ βασιλ. πανεπιστημίου	» 40—41
3) » τοῦ ἐν Κοπεγχάγῃ πανεπιστημίου	» 41 —
4) » τῆς ἐν Βερολίῳ βασιλ. τῶν ἐπιστημῶν ἀκαδημίας	» 41—42
5) » τοῦ ἐν Πετρούπολει Τριτοῦ Φιλολογικοῦ	» 42—43
6) » τοῦ καθηγητοῦ τοῦ ἐν Τολὺν πανεπιστημίου κ. Ἐρβιτσιάνου	» 43—44
7) » τῆς ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας	» 44 —
8-9) Ἐπιστολαὶ δύο τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλλήνων γραμμάτων συλλόγου	» 44—45
10-11) » » τοῦ ἐν Ἀθήναις φιλολογικοῦ συλλόγου Παρνασσοῦ	» 45—46
12) Ἐπιστολὴ τοῦ ἐν Ἀθήναις διδασκαλικοῦ συλλόγου	» 46 —
10) » τοῦ ἐν Οὐάσινγκτον Johns Hopkins πανεπιστημίου	» 46 —
11) » τῆς γενικῆς διευθύνσεως τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ τῶν καλῶν τεχνῶν τοῦ Ἰταλικοῦ ὑπουργείου τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως	» 47 —
12) Ἐπιστολὴ τοῦ ἐν Βρυξέλλαις βασιλικοῦ ὀφείου	» 48 —
13) » τοῦ ἐν Τυβίγγῃ σωματείου φρονητῶν Σαξωνίας	» 48 —
14) Ἐπιστολαὶ δύο τοῦ διδασκτοῦ G. Uhlig καθηγητοῦ ἐν τῇ τῆς Παιδείας ἀκαδημίας πανεπιστημίου καὶ γυμνασίου	» 49 —
15) Ἐπιστολὴ τοῦ ἐν Δουβλίῳ Mahatte	» 49 —
16) » Ἐνρίκου Κεῖλου καθηγ. ἐν τῷ πανεπ. Halle-Wittenberg	» 50 —
17) » τοῦ διδασκτοῦ G. Hirschfeld τακτ. καθηγητοῦ τοῦ ἐν Κοινοβέργῃ πανεπιστημίου	» 50 —
18) Ἐπιστολὴ τοῦ ἐν Münster J. M. Stahl	» 50 —

Δ'.

Παραγκατεῖαι ἐπιστημονικαί.

1) CH. GIDEL, διευθυντοῦ τοῦ ἐν Παρισίοις λυκείου τοῦ μεγάλου Λουδοβίκου : A-propos de la publication de M. Sp. P. Lambros	Σελ. 53—62
2) L. BACHELIN: La légende de Daphnis	» 63—80
3) ΑΑ. ΡΑΓΚΑΒΗ: Τὸ ἐν Ἀθήναις Ἐλευσίνιον	» 80—83
4) ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΤΖΙΑΔΑΚΗ: Ἐρευναὶ περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς νεωτέρης ἑλληνικῆς	» 84—92
5) I. B. ΤΕΛΕΥΓ, καθηγητοῦ τοῦ ἐν Βουδαπέστῃ πανεπιστημίου: Συγκρίσιμα Ἑλλήνων καὶ Οὐγγῶν	» 92—95
6) ROD. DARESTE, μέλους τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Γαλλίας: L'ἀποκρήρυξις dans l'Empire romain	» 95—97

7	K. EPBITEIANOY, καθηγητοῦ τοῦ ἐν Ἰατίῳ πανεπιστημίου: Κατάλογος συνοπτικῆς τῶν χειρογράφων καὶ ἰδιογράφων τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Ρωμανίας εὐρισκομένων, ἅπερ ἔμειναν ἐκ τῶν ἐν Ἰατίῳ καὶ Βουκουρεστίῳ καὶ ἀλλὰχοῦ σφύλων κατὰ τὴν 17ην καὶ 18ην ἑκατονταετηρίδα.	Σελ. 97—102
8)	EMM. IQANNIDIOY: Ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη καὶ Ἰπόμενου τῆς πολιταρχίας τοῦ Ταχανόρα διὰ τὸ ἔτος 1863 καὶ ἱστορικὴ περιγραφή τῆς πόλεως Ταχανόρα.	» 102—129
9)	K. ΠΕΡΔΙΚΙΔΟΥ: Περὶ τῆς ἐξηγήσεως τῶν λέξεων Σουσάνη, Σουσάνη, Ἐδούβ, τῶν ἀπαντωσῶν ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τεσσάρων ψαλμῶν τῆς Δαβιδικῆς βίβλου.	» 130—151
10)	K. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ: Ὅποια παρ' ἡμῶν ἡ ἐκπαίδευσις.	» 131—162
11)	JOHANN N. A. SWORONOS: Etruskischer Sarkophag, Scenen der Ilias.	» 162—171
12)	A. HARKAVY D': Nachrichten der Araber über Thule (Θούλη) der Griechen.	» 171—180
13)	SALOMON REINACH: La description de Constantinople par Bédélmonte.	» 181—187
14)	ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΠΟΥΛΑΚΗ: Στατιστικὴ Κρήνης καὶ Ἀνίου.	» 188—233
15)	ΘΕΟΔΩΡΟΥ KORSCH, καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Μόσχας: Περὶ τῶν ἀναφορικῶν ἀντωνυμιῶν ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ.	» 234—249
16)	Σ. ΜΕΡΤΖΙΔΟΥ, κτρώ: Ὀλίγη λέξις περὶ τοῦ Νίστου ποταμοῦ καὶ τῶν ἐκβολῶν αὐτοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἡροδότου.	» 250—254
17)	ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΧΑΒΡΑ: Περὶ τῆς Καρυῆς πολέμους Κασσέλης.	» 254—257
18)	JULIUS VON PFLUGK-HARTUNG: Belisars Vandalenkriege.	» 258—293
19)	ΠΕΤΡΟΥ Ν. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ: Αἰορώσεις εἰς τὰς τραγωδίας Σοφοκλέους.	» 293—307
20)	TH. LÖWENFELD D': Ueber das Verhältniss der Alten zur Wissenschaft.	» 307—386
21)	L. SCHWABE, D', καθηγητοῦ ἐν τῷ ἐν Τübingen πανεπιστημίῳ: Ueber den Tübingen Wagenlenker.	» 387—389
22)	ΧΑΡΙΣΗ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΥ: Τὰ παρὰ Παύλου παιδαγωγικά.	» 390—432
23)	FRANK CALVERT: On coal (περὶ τῆς γενέσεως τῶν ὀρυκτ. ἀνθράκων).	» 432—440
24)	IQANNOY ΨΥΧΑΦ: Questions d'histoire et de linguistique.	» 441—497
25)	ΚΑΡΟΛΟΥ ΣΙΤΤΑ: Περὶ τοῦ καθ' Ἡσίοδον βίου τῶν Ἑλλήνων.	» 498—504
26)	EYTENIOR ZOMARIDOU: Συνοπτικὴ ἐκθεσις τῶν διαφορῶν περὶ Ὀμήρου καὶ τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως γνωμῶν ἀπὸ τῶν ἀρχαίων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.	» 505—574
27)	FRANCISCI SUSEMHL, καθηγητοῦ τοῦ ἐν Greifswald πανεπιστημίου: De Platonis Phaedro et Isocratis contra sophistas oratione.	» 575—581
28)	CH.-EMILE RUELLE: Ἑλλῆς ἀνέκδοτος: Bibliographie des écrits inédits de Michel Psellus suivie du texte de trois morceaux inédits de Psellus sur les psaumes.	» 591—614
29)	ANDRÉ LEVAL: Ἀρχαιολογικά.	» 615—620

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ

Σελ.	Σελ.Ι. Σελ.ΙΙ.		'Arvi	'Aráγρoφι	
7	β'	1	κάτ.	Gerhard	Gerhard
8	α'	7	»	Greisswald	Greifswald
»	β'	8	»	Sussenhil	Susenhil
»	β'	15	»	'Ελευστίνων	'Ελευσίων
»	β'	4	άν.	Darest	Daresle
9	α'	11	κάτ.	CREGARUM	GR.EGARUM
»	β'	4	άν.	CREGO	GR.EGO
10	α'	17	»	δαρνηφόρε	δαρνηφόρε
»	β'	1, 27, 37	»	Kontze	Conze
15	»	1	»	οί έκάστοι	οί έν έκάστοι
16	»	1	κάτ.	Γεν. Συμβουλίου	Γ. Συμβουλίου
40	α'	14	άν.	κατορθώσατε	κατορθώσατε
42	»	8	κάτ.	βλαστή των	βλαστή των
47	β'	49	άν.	κατάστα	κατάστασι
48	α'	10	»	saak	saignd
50	β'	5	»	HIRSCHFELD	HIRSCHFELD
57	β'	23	κάτ.	Παρή	Παρή
59	α'	18	άν.	άκρον	άκρον
»	β'	21	»	'Εν άσπ	'Εν ά
60	β'	19	κάτ.	άνατολικοί	άνατολικοί
62	β'	12	»	ένόμισαν	ένόμισαν
»	»	15	»	κριτική	κριτικό
65	α'	13	άν.	Prosperine	Prosperpine
69	»	1	»	comment	comment
»	»	27	»	renporle	renporle
70	α'	7	κάτ.	c'est-à-dire	c'est-à-dire
»	β'	4	άν.	ingénieusement	ingénieusement
»	»	7	»	consomption	consomption
»	»	23	κάτ.	Phrygia	Phrygie
77	α'	22	»	Göttingern	Göttingen
78	»	9	άν.	ήρατο	ήρατ
79	β'	24	»	Μουσών άξιοί	Μουσών κα' Νουμών άξιοί
80	»	15	κάτ.	M. Παγκάβης	A. Παγκάβης
92	»	9	»	XATZIAKIS	XATZIAKIS
97	α'	41	άν.	ισγύει	ισγύ
111	β'	19	»	esturgeon	esturgeon
120	»	8	κάτ.	1885	1825
131	α'	14	άν.	Mendelssohn	Mendelssohn
140	»	19	κάτ.	τάς ζουμαζας	τάς ζουμαζας
»	β'	18	»	εργηται	εργηται
153	α'	8	»	δουριου	δουριου
156	»	17	άν.	προτείνω	προτείνω
161	β'	7	κάτ.	έν	έν
163	α'	9	»	segr	sehr
164	»	20	»	Tapferheit	Tapferkeit
171	»	11	»	Erkunde	Erkunde
»	β'	23	»	das	dass
177	α'	19	»	στοβαν	ιστοβαν
»	β'	8	»	'Ανιάσου	'Ανιάσου
178	»	1	άν.	γυρίων τῶ	γυρίων τῶ
183	»	4	»	στέφας	στέφας έν πολλοίς
»	»	14	»	εθόρσι	εθόρσι
»	»	24	»	Liba	Liber
184	α'	6	κάτ.	popinque	propinque
»	»	14	»	Surgentium	surgentium
»	β'	10	»	Trinacria	Trinacrie
»	»	12	»	clericorum domus	clericorum per circuitum domus
185	»	10	»	du Cange	Du Cange
»	β'	3	»	præcminebat	præcminebat
»	»	5	»	arbitrorum eripitur	cubitorum erigitur
»	»	10	»	instrantium	instrantium
»	»	14	»	latin	latine

Σελ.	Σελ.λ.	Σελ.γ.		'Avri	'Aváprothi
180	α'	4	χάτ.	mirae	mirae
"	"	10	"	laucea	lancea
"	"	15	"	Bulletin	Bulletin
"	β'	16	"	du Cange	Du Cange
"	"	18	"	Manganon	Mangana
"	"	21	"	cisternes	cisternes
240	"	25	äv.	κυριων	κυριων
242	α'	5	χάτ.	Romaiè	Romaiè
247	β'	18	äv.	C. J. G.	C. I. G.
251	"	6	"	τ' αὐτοῦ	αὐτοῦ
259	α'	2	"	Vandalen Einwanderung	Vandaleneinwanderung
"	"	14	"	Hir	Wir
"	"	1	χάτ.	er weisst sich	erweist sich
200	"	3	äv.	Witichs	Witichs
"	"	15	χάτ.	religios'erregten	religios'erregten
"	β'	20	äv.	lebenslustigo	lebenslustige
"	"	31	"	Beinträchtigung	Beinträchtigung
"	"	5	χάτ.	Kasse	Klasse
"	"	11	"	nicht	nicht
266	α'	2	"	Sicilien	Sicilien
267	"	22	"	in	sie
269	α'	1	"	erwartet	erwartet
"	β'	13	äv.	dann	dann
"	"	48	χάτ.	noch	noch
272	α'	20	"	haben. Eine	haben eine
275	"	21	"	Derprovinzierung	der Provinzierung
"	β'	27	"	Unternehmungen	Unternehmungen
308	α'	15	"	Holla	Haller
318	β'	24	χάτ.	Leistung	Leistung
"	"	6	"	μετὰ τὸ bezahlt πρόθετος τάδε: weil	keine Schätze hinzu ausreicht
"	"	"	"	ἐν τῷ ten, nach Quintilian nicht,	"
320	α'	7	"	Gelehrten eingeräumten	Gelehrten eingeräumten
321	"	23	äv.	libros	libros
322	β'	14	"	sicht	sich
323	"	9	χάτ.	Verpönnung	Vergönnung
324	α'	23	äv.	amheim	anheim
328	β'	22	"	Missbrauchs	Missbrauch
"	"	23	"	Prinzip	Prinzips
332	α'	21	"	μετὰ τὸ ab iniquo πρόθετος τάδε: separantes, licitum ab illicito	separantes, licitum ab illicito
333	"	17	"	Erfolglosigkeit	Erfolglosigkeit
334	"	13	"	ἐστικῶν λόγων	ἐστικῶν λόγων
335	"	25	"	die Lehrer	die Lehre der
338	"	11	χάτ.	Κουακαί	Kouakai
347	β'	19	äv.	Austruckes	Ausdruckes
348	α'	34	"	Haltung	Haftung
349	"	30	"	hafidar	hafidar
358	"	9	"	ἀπεκκληρωμένον	ἀπεκκληρωμένον
364	β'	25	"	Διοργ.	Διοργ.
367	α'	13	χάτ.	φύλλα	φύλλα
368	"	25	"	περισμῶς	περισμῶς
"	"	17	"	ἀπὸ	ἀπὸ
370	β'	16	äv.	oportet	oportet
"	"	1	χάτ.	rebigiosares	religiosa res
382	α'	5	"	ἐξορισμῶς	ἐξορισμῶς
383	"	16	äv.	ocontrario	contrario
385	"	11	"	μισθός	μισθός
445	β'	10	"	les mots	des mots
446	α'	37	"	l'ensemble	l'ensemble
446	β'	1	χάτ.	Manues	Mannes
545	α'	3	äv.	ταυτάς	ταυτάς
"	"	15	χάτ.	soneti.	soneti.
579	"	7	"	n. 10.	n. 1. S. 578.
"	β'	1	"	n. 11.	n. 2. S. 578.

ΗΘ ΟΥΗ

904139

26/09/26

Τὰς τε τούτων καὶ ἄλλων μὴ διορθωμένων παροραμάτων συγγραμμῇ αἰτεῖται ἡ Συντακτικὴ ἢ Συνδίδου Ἐπιτροπὴ τοὺς ἐπιεικέας καὶ γυλόμενος ἀναγνώστας.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΤΗΚΗ
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΕΩΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΕΞΕΡΧΕΤΑΙ ΕΝ ΤΗ
ΒΙΒΛΙΟΤΗΚΗ

619124

515900

9948

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

ΤΙΜΑΤΑΙ ΦΡΑΓΚΩΝ 23

